14
20 G
3

III. 16. 12.

TERTIVS TOMVS OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI HIPPONENSIS, COMPLECTENS τὰ διδακτικά, HOC EST, QVAE PROPRIE

ad docendum pertinent, ad ueterum codicum
collationem per Martinum Lypſium multis in locis
emendatus.

FRO BEN.

B A S I L E AE
ANNO M. D. LVI.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS AD LECTOREM.

IN HVNC Tertium, & Quartum ſequentem tomos digeſſimus τὰ διδακτικά, hoc eſt, quæ nec ſunt epiſtolæ, nec ad populum dicta, nec aduerſus hæreticos pugnantia, ſed lectori erudiendo ſcripta. Notha cenſuris additis indicauimus, ne quis erret inſciens.

CATALOGVS.

De doctrina Chriſtiana Lib. IIII	columna 5
Locutionum Lib. VII	col. 93
De fide & Symbolo Lib. I	col. 139
Enchiridion ad Laurentium Lib. I	col. 151
De eccleſiaſticis dogmatibus Lib. I	col. 195
De fide ad Petrum diaconum Lib. I	col. 209
De Trinitate Lib. XV	col. 237
De Geneſi ad literam, imperfectus Lib. I	col. 477
De Geneſi ad literam Lib. XII	col. 499
De mirabilibus ſacræ ſcripturæ Lib. III	col. 705
De agone Chriſtiano Lib. I	col. 761
De opere monachorum Lib. I	col. 777
De ſpiritu & litera, ad Marcellinum Lib. I	col. 805
De diuinatione dæmonum Lib. I	col. 841
De ſpiritu & anima Lib. I	col. 849
Speculum Lib. I	col. 905
Quæſtiunculæ de Trinitate	col. 1037
De benedictionibus Iacob patriarchæ	col. 1041
Sententiæ	col. 1047

DIVI AVRELII AVGVSTINI
DE DOCTRINA CHRISTIANA LIBER I

Prologus

VNT pręcepta quędā tractāda
rum ſcripturarū, quę ſtudioſis ea
rum uideo non incōmode poſſe
s tradi, ut non ſolū legendo alios
qui diuinarū literarū operta ape
ruerunt, ſed & alijs ipſi aperien-
do proficiant. Hęc tradere inſti-
tui uolētibus & ualentibus diſcere, ſi deus ac do-
minus noſter ea quæ de hac re cogitāti ſolet ſug-
gerere, etiā ſcribenti mihi nō deneget. Quod an-
teq; exordiar, uidetur mihi reſpondendū eſſe his
qui hæc reprehenſuri ſunt, aut reprehēſuri eſſent,
ſi eos nō ante placaremus. Quod ſi nōnulli etiam
pòſt ita reprehenderint, ſaltē alios non mouebūt,
nec ab utili ſtudio ad imperitiæ pigritiā reuoca-
bunt, quos mouere poſſent, niſi præmunitos pre-
paratosq; inuenirēt. Quidā enī reprehenſuri ſunt
hoc opus noſtrū, cū ea quę pręcepturi ſumus non
intellexerint. Quidā uero cū intellectis uti uolue
rint, conatiq; fuerint ſcripturas diuinas ſecūdum
hęc præcepta tractare, neq; ualuerint aperire atq;
explicare quę cupiūt, inaniter me laboraſſe arbi-
trabunt̄, & quia ipſi nō adiuuabuntur hoc opere,
nullū adiuuari poſſe cēſebunt. Tertiū genus eſt re
prehenſorū, qui diuinas ſcripturas uel reuera be-
ne tractāt, uel bene tractare ſibi uident̄. Qui quo-
niā nullis huiuſcemodi obſeruationib. lectis qua-
les nūc tradere inſtitui, facultatē exponendorum
ſanctorū librorū ſe aſſecutos uel uident uel putāt,
nemini eſſe iſta pręcepta neceſſaria, ſed potius to
tum quod de illarū literarū obſcuritate laudabili-
ter aperit̄, diuino munere fieri poſſe clamitabunt.
Quibus omnibus breuiter reſpōdēs, illis qui hæc
quæ ſcribimus nō intelligunt, hoc dico, me ita nō
eſſe reprehēdendum, quia hæc nō intelligūt, tāq;
ſi lunā ueterē uel nouā ſydus ue aliquod minime
clarum uellent uidere, qđ ego intento digito de-
mōſtrarem: illis aūt nec ad ipſum digitum meum
uidēdum ſufficiēs eſſet acies oculorū, nō ꝓpterea
mihi ſuccenſere deberēt. Illi uero qui etiā iſtis præ
ceptis cognitis atq; perceptis, ea quæ in diuinis li
bris obſcura ſunt intueri nequiuerint, arbitrent̄ ſe
digitū quidē meum intueri poſſe, ſydera uero qui
bus demōſtrandis intenditur, uidere nō poſſe. Et
illi ergo & iſti me reprehēdere deſināt, & lumen
oculorū diuinitus ſibi præberi deprecentur. Non
enim ſi poſſum membrū meum ad aliquid demō-
ſtrādū mouere, poſſum etiā oculos accēdere, qui-
bus uel ipſa demōſtratio mea, uel etiā illud quod
uolo demōſtrare cernatur. Iam uero eorū qui diui
no munere exultāt, & ſine talibus præceptis qua-
lia nunc tradere inſtitui, ſe ſanctos libros intellige
re atq; tractare glorian̄t, & ꝓpterea ſuperflua uo-
luiſſe me ſcribere exiſtimant, ſic eſt lenienda cō-
motio, ut q̄uis magno dei munere iure lætentur,
recordent̄ ſe tamen per homines didiciſſe uel lite
A ras. Nec ꝓpterea ſibi ab Antonio ſancto & perfe
cto uiro Ægyptio monacho inſultari debere, qui
ſine ulla ſciētia literarū ſcripturas diuinas, & me-
moriter audiēdo tenuiſſe, & prudēter cogitando
intellexiſſe prędicatur. Aut ab illo ſeruo Barbaro
Chriſtiano, de quo à grauiſſimis fideq; digniſſi-
mis uiris nuper accepimus, qui literas quoq; ipſas
nullo docēte homine, in plenā notitiā orando, ut
ſibi reuelarent̄ accepit, triduanis precib. impetrās
ut etiā codicē oblatū ſtupentib. qui aderant legē-
do percurreret. At ſi hęc quiſq; falſa arbitret̄, non
ago pugnaciter. Certe enim quoniā cū Chriſtia-
nis nobis res eſt, qui ſe ſcripturas ſanctas ſine du-
ce homine gaudent noſſe, & ſi ita eſt, uero & non
mediocri gaudēt bono, cōcedāt neceſſe eſt unū-
quemq; noſtrū & ab ineūte pueritia cōſuetudine
B audiēdi linguā ſuā didiciſſe, & aliā aliquā uel Gręcam uel Hebręā uel quālibet cæterarū, aut simili-
ter audiendo, aut per hominē pręceptorē accepiſ
ſe. Iam ergo ſi placet, moneamus oēs fratres, ne
paruulos ſuos iſta doceāt, quia momēto uno tem
poris aduenïente ſpiritu ſancto, repleti Apoſtoli
omniū gentiū linguis locuti ſunt, aut cui talia nō
prouenerint, nō ſe arbitret̄ eſſe Chriſtianū, aut ſpi
ritum ſanctū accepiſſe ſe dubitet: imò uero & qđ
per hominē diſcendū eſt, ſine ſuperbia diſcat, &
per quem docetur alius, ſine inuidia tradat qđ ac
cepit. Neq; tētemus eū cui credidimus, ne talibus
inimici uerſutijs & peruerſitate decepti, ad ipſum
quoq; euāgeliū audiendū atq; diſcendū nolimus
C ire in eccleſias, aut codicē legere, aut legētē prędi
cātemq; hominē audire, & expectemus rapi uſq;
in tertiū cœlū, ſiue in corpore, ſiue extra corpus,
ſicut dixit Apoſtolus, & ibi audire ineffabilia uer
ba, quæ nō licet homini loqui, aut ibi uidere dn̄m
Ieſum Chriſtū, & ab illo potius q̄ ab hominib. au
dire euangeliū. Caueamus tales tētationes ſuper-
biſſimas & periculoſiſſimas, magiſq; cogitemus
& ipſum apoſtolū Paulum, licet diuina & cœleſti
uoce proſtratū & inſtructū, ad hominē tn̄ miſſum
eſſe ut ſacramenta perciperet atq; copularetur ec
cleſiæ, & cēturionē Corneliū q̄uis exauditas ora
tiones eius eleemoſynasq; reſpectas ei angelus
nūciauerit, Petro tamen traditū imbuendum, per
D quē nō ſolum ſacramēta perciperet, ſed etiā quid
credēdū, quid ſperandū, quid diligendū eſſet au-
diret. Et poterāt utiq; omnia per angelū fieri, ſed
abiecta eſſet humana cōditio, ſi per homines ho-
minib. uerbum ſuū deus miniſtrare nolle uideret̄.
Quomodo enim uerum eſſet, quod dictū eſt: Tē- 1.Cor.3
plum enim dei ſanctū eſt, quod eſtis uos, ſi deus
de humano tēplo reſponſa nō redderet, & totum
quod diſcendū hominib. tradi uellet de cœlo atq;
per angelos perſonaret? Deinde ipſa charitas quę
ſibi inuicē homines nodo unitatis aſtringit, non
haberet aditū refundendorū & quaſi miſcendorū

Antonius eremita θεοδίδακτος

ſibimet animorum ſi homines per homines nihil
diſcerent. Et certe ſpadonē illum qui Eſaiā ꝓphe-
tam legens nō intelligebat, neq; apoſtolus ad an-
gelum miſit, nec per angelū ei quod nō intellige-
bat expoſitū, aut diuinitus in mente ſine hominis
miniſterio reuelatū eſt, ſed potius ſuggeſtione di
uina miſſus eſt ad eum ſeditq; cum eo Philippus,
qui nouerat Eſaiā prophetā, eiq; humanis uerbis
& lingua qđ in ſcriptura illa tectum erat, aperuit.
Exo. 18 Nonne cum Moyſe deus loquebaẗ, & tamē cōſi-
lium regēdi atq; adminiſtrādi tam magni populi
à ſocero ſuo, alienigena ſcilicet homine, & maxi-
me ꝓuidus & minime ſuperbus accepit? Noue-
rat eñ ille uir ex quacunq; anima uerum cōſilium
proceſſiſſet, nō ei, ſed illi qui eſt ueritas incōmuta
bili deo tribuendū eſſe. Poſtremo quiſquis ſe nul
lis præceptis inſtructū diuino munere quæcunq;
in ſcripturis ſanctis obſcura ſunt intelligere glo-
riatur, bene quidē credit, & uerum eſt nō eſſe illā
ſuā facultatē quaſi ex ſeipſo exiſtentē, ſed diuino
munere traditā. Ita enim dei gloriā quærit, nō ſuā.
Sed cum legit, & nullo ſibi hominū exponēte in-
telligit, cur ipſe alijs affectat exponere, ac non po
tius eos remittit deo, ut ipſi quoq; non per homi-
nem, ſed illo intus docente intelligāt? Sed uideli-
Matt. 25 cet timet ne audiat à dño. Serue nequā, dares pe-
cuniā meā nūmularijs. Sicut ergo hi ea quę intelli
gunt, ꝓdunt cęteris uel loquēdo uel ſcribēdo, ita
ego quoq; ſi nō ſolū ea quæ intelligāt, ſed etiā in-
telligēdo ea quæ obſeruent prodidero culpari ab
eis, ꝑfecto nō debeo: ꝗq; nemo debeat aliquid ſic
habere quaſi ſuū propriū, niſi forte mendaciū. Nā
Io. 14 omne uerum ab illo eſt, qui ait: Ego ſum ueritas.
1. Cor. 4 Quid enim habemus qđ nō accepimus? Quod ſi
accepimus, quid gloriamur quaſi non acceperi-
mus? Qui legit audientib. literas, utiq; quas agno
ſcit enunciat: qui autē ipſas literas tradit, hoc agit
ut alij quoq; legere nouerint, uterq; tamē hoc inſi
nuat q̄d accepit. Sicut etiā qui ea quę in ſcripturis
intelligit exponit audiētib. tāq; literas quas agno
ſcit ꝓnunciat lectoris officio. Qui autem pręcipit
quō intelligendū ſit, ſimilis eſt tradēti literas, hoc
eſt præcipienti quō ſit legendū, ut quō ille qui le-
gere nouit alio lectore nō indiget, cum codicem
inuenerit à quo audiat quid ibi ſcriptum ſit: ſic iſte
qui præcepta quæ conamur tradere acceperit, cū
in libris aliquid obſcuritatis inuenerit, quaſdā re-
gulas ueluti literas tenens intellectorē alium non
requirat, per quē ſibi qđ opertum eſt retegaẗ, ſed
quibuſdā ueſtigijs indagatis ad occultū ſenſum ſi
ne ullo errore ipſe perueniat, aut certe in abſurdi
tatē prauę ſentētię nō incidat. Quapropter quāq;
& in ipſo opere ſatis apparere poſſit, huic officio
ſo labori noſtro nō recte aliquē cōtradicere, tñ ſi
huiuſcemodi ꝓœmio quibuslibet obſiſtētib. con
ueniēter uideẗ eſſe reſpōſū, huius uię quā in hoc li
bro ingredi uolumus, tale nobis occurrit exordiū.
Inuentio & pronunciatio. Cap. I DVæ ſunt res quibus nititur omnis tractatio
ſcripturarū. Modus inueniēdi quæ intelligē
da ſunt, & modus proferendi quæ intellecta ſunt.
De inueniēdo prius, de proferēdo poſtea diſſere

mus. Magnū onus & arduū, & ſi ad ſuſtinendum
A difficile, uereor ne ad ſuſcipiendū temerarium. Ita
ſanè ſi de nobiſipſis præſumeremus. Nūc uero cū
in illo ſit ſpes peragēdi huius operis, à quo nobis
in cogitatiōe multa de hac re iā tradita tenemus,
non eſt metuendū ne dare deſinat cætera, cum ea
quę data ſunt cœperimus impēdere. Omnis enim
res quæ dādo nō deficit, dum habetur & nō daẗ,
nondum habetur quomodo habēda eſt. Ille enim
ait: Qui habet, dabiẗ ei. Dabit ergo habētibus, id Matt. 13
eſt cū benignitate utentibus eo quod acceperūt,
adimplebit atq; cumulabit quod dedit. Illi quinq;
& illi ſeptē erāt panes, anteq; inciperent dari eſu-
rientibus. Quod ubi fieri cœpit, cophinos & ſpor
tas ſatiatis tot hominū milibus impleuerūt. Sicut
ergo ille panis dum frangereẗ accreuit, ſic ea quæ
B ad hoc opus aggrediendū iam dominus præbuit
cum diſpenſari cœperint, eo ipſo ſuggerente mul
tiplicabuntur, ut in ipſo hoc noſtro miniſterio, nō
ſolū nullā patiamur inopiā, ſed de mirabili etiam
abundātia gaudeamus. Omnis doctrina uel re Res & ſigna
rum eſt uel ſignorū, ſed res per ſigna diſcunẗ. Pro Cap. II
prie autē nunc res appellaui, quæ nō ad ſignificā-
dum aliquid adhibenẗ, ſicuti eſt lignum, lapis, pe
cus, atq; huiuſmodi cætera. Sed non illud lignum
quod in aquas amaras Moyſen legiſſe legimus,
ut amaritudine carerent: neq; ille lapis quē Iacob
ſibi ad caput poſuerat: neq; illud pecus quod pro
filio immolauit Abrahā. Hę nanq; ita ſunt ut alia-
rum etiā ſigna ſint rerū. Sunt aūt alia ſigna quorū
omnis uſus in ſignificando eſt, ſicuti ſunt uerba.
C Nemo enim utitur uerbis niſi aliquid ſignificādi
gratia. Ex quo intelligiẗ quid appellem ſigna, res
eas uidelicet quę ad ſignificandū aliquid adhibē-
tur. Quāobrem omne ſignum etiā res aliqua eſt.
Quod eñ nulla res eſt, omnino nihil eſt. Non aūt
omnis res etiā ſignum eſt. Et ideo in hac diuiſione
rerum atq; ſignorū, cū de rebus loquemur ita lo-
quemur, ut etiā ſi earū aliquæ adhiberi ad ſignifi-
candū poſſunt, nō impediāt partitionē, qua prius
de reb. poſtea de ſignis diſſeremus, memoriterq;
teneamus id nunc in rebus cōſiderandum eſſe q̄d
ſunt, nō quod aliud etiā pręter ſeipſas ſignificant.
Res ergo aliæ ſunt quibus fruendū eſt, alię qui Rerum diuiſio
bus utēdum, aliæ quæ fruunẗ & utunẗ. Illę quibus Cap. III
fruēdū eſt, beatos nos faciunt. Iſtis quibus utendū
D eſt, tendentes ad beatitudinē adiuuamur, & quaſi
adminiculamur, ut ad illas quæ nos beatos faciūt
peruenire, atq; his inhærere poſſimus. Nos uero
qui fruimur & utimur, inter utraſq; cōſtituti, ſi eis
quibus utendū eſt frui uoluerimus, impeditur cur
ſus noſter, & aliquādo etiā deflectitur, ut ab his re
bus quib. fruendū eſt obtinēdis, uel retardemur,
uel etiā reuocemur, inferiorum amore præpediti.
Frui enim eſt amore alicui rei inhærere ꝓpter
ſeipſam. Vti aūt quod in uſum uenerit ad id quod Frui & uti
amas obtinēdum referre, ſi tamē amādum eſt. Nā Cap. IIII
uſus illicitus, abuſus potius uel abuſio nominan-
dus eſt. Quō ergo ſi eſſemus peregrini, qui beate
uiuere niſi in patria non poſſemus, eaq; peregri-
natione utiq; miſeri, & miſeriā finire cupiētes, in
patriam

patriā redire uellemus, opus eſſet uel terreſtribus
uel marinis uehiculis quibus utendū eſſet ut ad pa-
triam qua fruendū erat peruenire ualeremus: ꝙ ſi
amœnitates itineris & ipſa geſtatio uehiculorum
nos delectaret, cōuerſi ad fruēdum his quibus uti
debuimus, nollemus cito uiam finire, & peruerſa
ſuauitate implicati alienaremur à patria cuius ſua
uitas faceret beatos: ſic in huius mortalitatis uita
peregrināntes à dño ſi redire in patriam uolumus,
ubi beati eſſe poſſumus, utendū eſt hoc mūdo, nō
fruēdū ut inuiſibilia dei per ea quę facta ſunt intel
lecta cōſpiciantᷣ: hoc eſt, ut de corporalibus tem-
poralibusq; rebus æterna & ſpiritalia capiamus.

Trinitas. V Res igitᷣ quib. fruēdū eſt pater & filius & ſpiri-
tusſanctus eſt, eadēq; trinitas, una quædā ſumma
res cōmunisq; omnib. fruentib. ea, ſi tamen res &
non rerū omnium cauſa ſit, ſi tamen & cauſa. Nō
enim facile nomē quod tātæ excellētiæ cōueniat
poteſt inueniri, niſi ꝙ melius ita dicitur, Trinitas
hæc, unus deus ex quo omnia, per quē omnia, in
quo omnia. Ita pater & filius & ſpiritusſanctus, &
ſingulus quiſq; horum deus, & ſimul omnes unus
deus, & ſingulus quiſq; horū plena ſubſtātia, & ſi-
mul omnes una ſubſtantia. Pater nec filius eſt nec
ſpiritusſanctus, filius nec pater eſt nec ſpiritusſan-
ctus, ſpiritusſanctus nec pater eſt nec filius, ſed pa
ter tantū pater, & filius tm̄ filius, & ſpiritusſanctus
tantū ſpiritusſanctus. Eadē tribus æternitas, eadē
incōmutabilitas, eadē maieſtas, eadē poteſtas. In
patre unitas, in filio ęqualitas, in ſpirituſancto uni
tatis æqualitatisq; cōcordia: & tria hæc unū om-
nia propter patrē, æqualia omnia propter filium,
Deus ineffabi-lis. Cap. VI cōnexa oīa ꝑpter ſpiritūſanctū. Diximusne
aliquid & ſonuimus aliquid dignū deo? Imò uero
me nihil aliud ꝗ̄ dicere uoluiſſe ſentio. Si aūt dixi,
nō eſt hoc quod dicere uolui. Hoc unde ſcio, niſi
quia deus ineffabilis eſt: quod aūt à me dictū eſt, ſi
ineffabile eſſet, dictū nō eſſet. Ac per hoc ne inef-
fabilis quidē dicendus eſt deus, quia & hoc cū di-
citur, aliquid dicitᷣ. Et fit neſcio quę pugna uerbo
rum, quoniam ſi illud eſt ineffabile, quod dici nō
poteſt, non eſt ineffabile quod uel ineffabile dici
poteſt. Quę pugna uerborū ſilētio cauēda potius
ꝗ̄ uoce pacanda eſt. Et tamen deus, cum de illo ni
hil digne dici poſſit, admiſit humanæ uocis obſe-
quium, & uerbis noſtris in laude ſua gaudere nos
uoluit. Nam inde eſt quod & dicitᷣ deus. Non eñ
reuera in ſtrepitu iſtarū duarum ſyllabarū ipſe co
gnoſcitur, ſed tamē omnes Latinæ linguæ ſocios,
cum aures eorū ſonus iſte tetigerit, mouet ad co-
gitandā excellentiſſimā quandā immortalēq; na-
Deū omnes in-telligūt id, quo nihil melius. Cap. VII turam. Nā cum ille unus cogitatur deorū deus,
ab his etiā qui alios & ſuſpicantᷣ & uocāt & colūt
deos, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ita cogitatur, ut ali
quid quo nihil melius ſit atq; ſublimius, illa cogi-
tatio conetur attingere. Sanè quoniā diuerſis mo-
uentur bonis, partim eis quę ad corporis ſenſum,
partim eis quæ ad animi intelligentiā pertinēt: illi
qui dediti ſunt corporis ſenſibus, aut ipſum cœlū,
aut quod in cœlo fulgentiſſimū uident, aut ipſum
mundū, deum deorū eſſe arbitrantur. Aut ſi extra

Aug. to. 3.

mundū ire cōtendunt, aliquid lucidū imaginantᷣ,
A idq; uel infinitū uel ea forma quæ optima uidetur
inani ſuſpicione cōſtituunt, aut humani corporis
figurā cogitant, ſic eam cæteris anteponūt. Quòd
ſi unū deum deorū eſſe nō putāt, & potius multos
aut innumerabiles æqualis ordinis deos, etiā eos
tñ ꝓut cuiq; aliquid corporis uidetᷣ excellere, ita
figuratos animo tenēt. Illi aūt qui per intelligētiā
pergūt uidere qđ deus eſt, omnib. eū naturis uiſibi
libus & corporalibus, intelligibilibus etiā & ſpiri
talibus omnibus mutabilib. præferūt. Omnes tñ
pro excellentia dei certatim dimicāt. Nec quiſq;
inueniri poteſt, qui hoc deū credat eſſe quo meli-
us aliquid eſt. Itaq; hoc omnes deū cōſentiūt eſſe,
qđ cæteris rebus omnibus anteponunt. Et qm̄ *Deo nihil ſa-pientius. VIII*
omnes qui de deo cogitāt, uiuū aliquid cogitāt, il
li ſoli poſſunt nō abſurda & indigna de deo exiſti
B mare, qui uitā ipſam cogitāt, & quæcūq; illis for-
ma occurrerit corporis, eā uita uiuere uel nō uiue
re ſtatuūt, & uiuentē nō uiuēti anteponūt, eamq;
ipſam uiuentē corporis formā quātalibet luce prę
fulgeat, quātalibet magnitudine præmineat, quā
talibet pulchritudine ornetᷣ, aliud eſſe ipſā, aliud
uitā qua uegetatᷣ intelligūt, eāq; illi moli quæ ab il
la uegetatᷣ & animatᷣ dignitate incōparabili prefe
rūt. Deinde ipſam uitā pergūt inſpicere, & ſi eam
ſine ſenſu uegetātē inuenerint, qualis eſt arborū,
prępōnūt ei ſentientē, qualis eſt pecorum: & huic
rurſus intelligentē, qualis eſt hominū. Quā cū ad-
huc mutabilē uiderint, etiā huic aliquā incōmuta
bilē cogūtᷣ prępōnere: illā ſcilicet uitā quæ non
C aliqñ deſipit, aliqñ ſapit, ſed eſt potius ipſa ſapien
tia. Sapiēs eñ mēs, id eſt adepta ſapiētiā, anteq̄ a-
dipiſceretᷣ nō erat ſapiēs. At uero ipſa ſapiētia, nec
fuit unq̄ inſipiēs, nec eſſe unq̄ poteſt. Quā ſi non
uiderēt, nullo modo plena fiducia uitā incōmuta
biliter ſapientē cōmutabili uitæ anteponerēt. Ip-
ſam quoq; regulā ueritatis qua illā clamāt eſſe me
liorē, incōmutabilē uident. Nec uſpiam niſi ſupra
ſuā naturā uident, qñquidem ſe uident mutabiles.

Nemo eſt enim tam imprudēter inſulſus qui di *Peruerſum in-dictum. IX*
cat, unde ſcis incōmutabiliter ſapiētē uitā cōmu-
tabili eſſe præferendā? Idipſum enim quod inter-
rogat, unde ſciā, omnibus ad cōtemplandū cōiter
atq; incōmutabiliter præſto eſt. Et hoc qui nō ui-
det, ita eſt quaſi cęcus in ſole, cui nihil prodeſt ip-
D ſis locis oculorū eius tam claræ ac præſentis lucis
fulgor infuſus. Qui aūt uidet ac refugit, conſuetu
dine umbrarū carnaliū inualidā aciem mentis ge
rit. Prauorū igitur morū quaſi contrarijs flatib. ab
ipſa patria repercutiuntᷣ homines, poſteriora atq;
inferiora ſectantes, ꝗ̄ illud quod eſſe melius atq;
præſtātius cōfitentur. Quapropter cū illa ueri- *Purgatus ani-mus deum ui-det. Cap. X*
tate perfruendū ſit, quæ incōmutabiliter uiuit, &
in ea trinitas deus autor & cōditor uniuerſitatis,
reb. quas cōdidit cōſulat, purgādus eſt animus, ut
perſpicere illā lucem ualeat & inhærere perfecte.
Quā purgationē quaſi ambulationē quandā, &
quaſi nauigationē ad patriā eſſe arbitremur. Non
eñ ad eum qui ubiq; præſens eſt, locis mouemur, *Cur deus factus homo. Ca. XI*
ſed bono ſtudio boniſq; morib. Quod nō poſ-

a 3 ſemus,

ſemus,niſi ipſa ſapiẽtia tãtę etiã noſtrę infirmitati
cõgruere dignaret̃,& uiuẽdi nobis præberet exẽ A
plum,nõ aliter ꝙ in homine, qm̃ & nos homines
ſumus.Sed quia nos cũ ad illã uenimus ſapiẽter fa
cimus:ipſa cũ ad nos uenit, ab hominib.ſuperbis
quaſi ſtulte feciſſe putata eſt. Et qm̃ nos cũ ad illã
uenimus,cõualeſcimus:ipſa cũ ad nos uenit,quaſi
1.Cor.1 infirma exiſtimata eſt. Sed qđ ſtultũ eſt dei,ſapiẽ-
tius eſt hominibus,& quod infirmum eſt dei for-
tius eſt hominibus.Cum ergo ipſa ſit patria,uiã ſe
Deus inuiſibi- quoq; nobis fecit ad patriã. Et cũ ſano & puro
lis induta car- interiori oculo ubiq; ſit preſens,eorũ qui oculũ il
ne. Cap.XII lum infirmũ immũdũq; habẽt, oculis etiã carneis
2.Cor.1 apparere dignata eſt.Quia em̃ in ſapiẽtia dei non
poterat mũdus per ſapiẽtiã cognoſcere deũ, pla-
cuit deo per ſtultitiã prędicatiõis ſaluos facere cre
dẽtes.Nõ igit̃ ꝑ locorũ ſpatia ueniẽdo,ſed in car- B
ne mortali mortalib.apparẽdo,ueniſſe ad nos di-
cit̃.Illuc em̃ uenit ubi erat,quia in hoc mũdo erat,
& mũdus per eũ factus eſt.Sed qm̃ cupiditate fru
endi ꝓ ipſo creatore creatura,homines cõfigura-
ti huic mũdo,& mũdi nomine cõgruẽtiſſime uo-
cati,nõ eũ cognouerũt,ꝓpterea dixit Euãgeliſta:
Io.1 Et mũdus eũ nõ cognouit. Itaq; in ſapiẽtia dei nõ
poterat mũdus per ſapiẽtiã cognoſcere deũ. Cur
ergo uenit cũ hic eſſet,niſi quia placuit deo ꝑ ſtul
Verbũ quõ ca- titiã p̃dicatiõis ſaluos facere credẽtes? Quõ ue
ro factũ. XIII nit,niſi quia uerbũ caro factum eſt & habitauit in
nobis?Sicut cũ loquimur, ut id qđ in animo geri
mus,in audiẽtis animũ per aures carneas illabat̃,
fit ſonus,uerbũ ꝗd corde geſtamus,& locutio uo C
cat̃:nec tñ in eũdẽ ſonũ cogitatio noſtra cõuertit̃,
ſed apud ſe manẽs integra,formã uocis qua ſe in-
ſinuet auribus.ſine aliqua labe ſine mutatione aſſu-
mit:ita uerbũ dei nõ cõmutatũ: caro tñ factum eſt
Deus hominẽ ut habitaret in nobis. Sicut aũt curatio uia eſt ad
quomodo ſana ſanitatẽ,ſic iſta curatio peccatores ſanãdos reficiẽ
rit. XIIII dosq; ſuſcepit.Et quemadmodũ medici cũ alligãt
uulnera,nõ incõpoſite,ſed apte id faciũt,ut uincu
li utilitatẽ quædã pulchritudo etiã cõſequatur:ſic
medicina ſapiẽtiæ ꝑ hominis ſuſceptionẽ noſtris
eſt accõmodata uulnerib. de qbuſdã cõtrarijs cu-
rans,& de quibuſdã ſimilib.Sicut etiã ille qui me-
det̃ uulneri corporis,adhibet quædã cõtraria, ſi-
cut frigidũ calido,uel humidũ ſicco, uel qd aliud
huiuſmodi.Adhibet etiã quædã ſimilia, ſicut lin-
teolũ uel rotũdo uulneri rotũdũ, uel oblõgũ ob- D
lõgo,ligaturãq; ipſam nõ eãdẽ mẽbris omnib.ſed
ſimilẽ ſimilib.coaptat:ſic ſapiẽtia dei hominẽ cu-
rãs,ſeipſam exhibuit ad ſanãdũ,ipſa medicus,ipſa
medicina. Quia ergo ꝑ ſuperbiã homo lapſus eſt,
humilitatẽ adhibuit ad ſanãdũ.Serpẽtis ſapientia
decepti ſumus,dei ſtultitia liberamur. Queãdmo
dũ aũt illa ſapiẽtia uocabat̃,erat aũt ſtultitia cõtẽ-
nentib.deũ:ſic iſta quæ uocat̃ ſtultitia,ſapiẽtia eſt
uincentib.diabolũ.Nos immortalitate male uſi ſu
mus ut moreremur, Chriſtus mortalitate bñ uſus
eſt ut uiueremus.Corrupto animo fœminę ingreſ
ſus eſt morbus:integro corpore fœminę proceſſit
ſalus.Ad eãdẽ cõtraria pertinet ꝙ etiã exẽplo uir
tutũ eius uitia noſtra curant̃. Iã uero ſimilia quaſi
ligamẽta mẽbris & uulnerib.noſtris adhibita,illa
A ſunt,ꝙ per fœminã deceptos, per fœminã natus,
homo homines,mortalis mortales,morte mortu-
os liberauit.Multa quoq; alia diligẽtius cõſiderã-
tib.quos inſtituit operis peragendi neceſſitas nõ
rapit,uel à cõtrarijs,uel à ſimilib.medicinæ Chri-
ſtianæ apparet inſtructio. Iam uero credita dñi *Fulcitur fides*
à mortuis reſurrectio,& in cœlũ aſcenſio, magna *reſurrectione*
ſpe fulcit fidẽ noſtrã. Multũ em̃ oſtẽdit ꝙ uolũta- *& aſcenſione*
rie ꝓ nobis animã poſuerit,qui ſic eã habuit in po Cap.XV
teſtate reſumere.Quãta ergo ſe fiducia ſpes credẽ
tiũ conſolat̃, cõſiderãs quãtus quãta pro nondũ
credentibus paſſus ſit.Cũ enim iudex uiuorũ atq;
mortuorũ expectat̃ è cœlo,magnũ timorẽ incutit
negligẽtib.ut ſe ad diligentiã cõuertãt, eumq; ma
gis bene agẽdo deſiderẽt,ꝗ male agẽdo formidẽt.
B Quibus aũt uerbis dici, aut qua cogitatione capi
poteſt prẽmiũ quod ille in fine daturus eſt,quãdo
ad conſolationẽ huius itineris tm̃ dedit de ſpiritu
ſuo,quo in aduerſus uitę huius fiduciã charitatẽq;
tantã eius quẽ nõdũ uidemus habeamus, & dona
unicuiq; ꝓpria ad inſtructionẽ eccleſiæ ſuæ, ut id
qđ oſtendit eſſe faciendũ,nõ ſolũ ſine murmure,
ſed etiã cũ delectatione faciamus? Eſt enim ec- *Eccleſia Chri-*
cleſia corpus eius,ſicut apoſtolica doctrina cõmẽ *ſti ſponſa.*
dat,quæ etiã coniunx eius dicit̃.Corpus ergo ſuũ Cap.XVI
multis mẽbris diuerſa officia gerẽtibus,nodo uni
tatis & charitatis tanꝗ ſanitatis aſtringit. Exercet
aũt hoc tẽpore & purgat medicinalibus quibuſdã
moleſtijs,ut erutã de hoc ſeculo, in æternũ ſibi co
C pulet coniugẽ eccleſiã,non habentẽ maculã neq;
rugam,aut aliquid huiuſmodi. Porrò qm̃ in uia *Via ad Chri-*
ſumus,nec uia iſta locorũ eſt,ſed affectuũ,quã in- *ſtum.* XVII
tercludebãt quaſi ſepta quædã ſpinoſa præterito-
rum malitiæ peccatorũ, quid liberalius & miſeri-
cordius facere potuit qui ſeipſum nobis quo redi
remus ſubſternere uoluit, niſi ut omnia donaret
peccata cõuerſis, & grauiter fixa interdicta redi-
tus noſtri ꝓ nobis crucifixus euelleret? Has igit̃ *Claues eccle*
claues dedit eccleſiæ ſuæ ut quę ſolueret in terra *ſiæ.* XVIII
ſoluta eſſent in cœlo:quę ligaret in terra, ligata eſ
ſent & in cœlo:ſcilicet ut quiſquis in eccleſia eius
dimitti ſibi peccata nõ crederet,nõ ei dimitteren
tur:qſquis aũt crederet:ſeq; ab his correctus auer
teret in eiuſdẽ eccleſiæ gremio cõſtitutus,eadẽ fi-
de atq; correctiõe ſanaret̃.Quiſquis em̃ nõ credit
D dimitti ſibi poſſe peccata, fit deterior deſperãdo,
quaſi nihil illi melius ꝙ malum eſſe remaneat,ubi
de fructu ſuæ cõuerſionis infidus eſt. Iã uero ſi- *De renaſcentia*
cut animi quædã mors eſt,uitę prioris moruũq; re- *corporis &*
iectio,quę fit pœnitẽdo:ſic etiã corporis mors eſt *animi.* XIX
animatiõis priſtinę reſolutio.Et quõ animus poſt
pœnitentiam qua priores mores perditos intere-
mit,reformatur in melius, ſic etiã corpus poſt iſtã
mortẽ quã uinculo peccati omnes debemus, cre-
dendũ & ſperandũ eſt reſurrectiõis tẽpore in me
lius cõmutari,ut non caro & ſanguis regnum dei
poſſideãt,quod fieri non poteſt, ſed corruptibile
hoc induat incorruptionẽ,& mortale hoc induat
immortalitatẽ,nullamq; faciẽs moleſtiã, quia nul
lam patietur indigẽtiã, à beata perfectaq; anima
cum

Qui non renaſcentur. XX cum ſumma quiete uegetet̃. Cuius autẽ animus
nõ moritur huic ſeculo, neq; incipit cõfigurari ue
ritati, in grauiorẽ mortẽ morte corporis trahitur.
Neq; ad cõmunionẽ cœleſtis beatitudinis, ſed ad
Inæqualis reſurrectio. Cap. XXI luenda ſupplicia reuiuiſcet. Hoc itaq; fides habet, atq; ita rem ſe habere credendum eſt, neq; animũ, neq; corpus humanũ omnimodũ interitũ pati: ſed impios reſurgere ad pœnas inæſtimabiles,
Solo deo fruendum. XXII pios autẽ ad uitã æternã. In his igit̃ omnibus rebus illæ tm̃ ſunt quibus fruendũ eſt, quas æternas atq; incõmutabiles cõmemorauimus. Cęteris aũt utẽdũ eſt, ut ad illarũ perfruitionẽ peruenire poſſimus. Nos itaq; qui fruimur & utimur alijs rebus, res aliquæ ſumus. Magna enim quædã res eſt homo factus ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei, non inquantũ mortali corpore includit̃, ſed inquantũ be
1 ſenten. diſt. 1 ca. cum autem ſtias rationalis animæ honore præcellit. Itaq; magna quæſtio eſt, utrum frui ſe debeãt homines, an uti, an utrũq;. Præceptũ eſt em̃ nobis ut diligamus inuicẽ. Sed quæritur utrũ propter ſe homo ab homine diligẽdus ſit, an propter aliud. Si enim propter ſe, fruimur eo: ſi propter aliud, utimur eo. Videtur aũt mihi propter aliud diligẽdus. Quod em̃ propter ſe diligendũ eſt, in eo cõſtituit̃ uita beata. Cuius etiã ſi nondũ res, tamẽ ſpes eius nos hoc tẽ
Hier. 17 pore cõſolat̃. Maledictus autẽ qui ſpem ſuã ponit in homine. Sed nec ſeipſo quiſquã frui debet, ſi liquido aduertas, quia nec ſeipſum debet ꝓpter ſeipſum diligere, ſed propter illud quo fruendũ eſt. Tunc quippe eſt optimus homo, cũ tota ſua uita pergit in incõmutabilẽ uitã, & toto affectu inhæret illi. Si aũt ſe ꝓpter ſe diligit, nõ ſe refert ad deũ, ſed ad ſeipſum cõuerſus, non ad incõmutabile aliquid cõuertit̃. Et ꝓpterea iam cũ defectu aliquo ſe fruit̃, quia melior eſt cũ totus hæret atq; cõſtringit̃ incõmutabili bono, q̃ cũ inde uel ad ſeipſum relaxatur. Si ergo teipſum, nõ propter teipſum debes diligere, ſed ꝓpter illud ubi dilectionis tuæ rectiſſimus finis eſt, nõ ſuccẽſeat alius homo, ſi etiã
3 ſent. diſt. 27 ca. cõſequẽter. ipſum ꝓpter deũ diligis. Hęc enim regula dilectionis diuinitus cõſtituta eſt: Diliges, inquit, ꝓximũ
Matt. 22 tuũ ſicut teipſum: deũ uero ex toto corde & ex tota anima & ex tota mẽte, ut oẽs cogitationes tuas
3. ſent. diſt. 27 ca. dilectionis & omnẽ uitã & omnẽ intellectũ in illũ conferas, à quo habes ea ipſa quæ confers. Cum aũt ait, Toto corde, tota anima, tota mẽte, nullã uitæ noſtrę partem reliquit quę uacare debeat, & quaſi locũ dare ut alia re uelit frui, ſed quicquid aliud diligẽdũ uenerit in animũ, illuc rapiatur, quò totius dilectiõis impetus currit. Quiſquis ergo recte ꝓximum diligit, hoc cũ eo debet agere, ut etiã ipſe toto corde, tota anima, tota mẽte diligat deũ. Sic em̃ eũ diligẽs tanq; ſeipſum, totã dilectionẽ ſui & illius refert in illã dilectionẽ dei, quæ nullũ à ſe riuulũ duci extra
Quid ſit diligendum. Cap. XXIII patitur, cuius deriuatiõe minuatur. Non autẽ omnia quib. utendũ eſt diligẽda ſunt, ſed ea ſola quæ aut nobiſcũ ſocietate quadã referunt̃ in deũ, ſicuti eſt homo uel angelus, aut ad nos relata beneficio dei per nos indigẽt, ſicuti eſt corpus. Nã utiq; martyres non dilexerũt ſcelus perſequentiũ ſe, quo tñ uſi ſunt ad promerẽdum deũ. Cum ergo quatuor

ſint diligẽda: unũ quod ſupra nos eſt, alterũ quod
A nos ſumus, tertiũ quod iuxta nos eſt, quartũ quod infra nos eſt: de ſecũdo & quarto nulla præcepta danda erãt. Quantũlibet enim homo excidat à ueritate, manet illi dilectio ſui & dilectio corporis ſui. Fugax enim animus ab incõmutabili lumine omniũ regnatore id agit, ut ipſe ſibi regnet & corpori ſuo. Et ideo nõ poteſt niſi & ſe & corpus ſuũ diligere. Magnũ aũt aliquid adeptũ ſe putat, ſi etiã ſocijs, id eſt alijs hominib. dominari potuerit. Ineſt enim uitioſo animo id magis appetere, & ſibi tanq; debitũ uẽdicare, quod uni proprie debetur deo. Talis aũt ſui dilectio melius odium uocatur. Iniquũ eſt em̃ quia uult ſibi ſeruire, & quod infra ſe eſt, cũ ipſe ſeruire ſuperiori nolit. Rectiſſimeq;
B dictũ eſt, Qui diligit iniquitatẽ odit animã ſuã: & Pſal. 10
ideo fit infirmus animus, & de mortali corpore cruciat̃. Neceſſe eſt em̃ ut illud diligat, & eius corruptiõe prægrauetur. Immortalitas enim & incorruptio corporis de ſanitate animi exiſtit: ſanitas aũt animi eſt firmiſſime inhærere potiori, hoc eſt incõmutabili deo: cũ uero etiã eis qui ſibi naturaliter pares ſunt, hoc eſt hominib. dominari affectat, intolerabilis omnino ſuperbia eſt. Nemo ergo ſe Carnem odiſſe
odit. Et hinc qdẽ cũ aliqua ſecta nõnulla quæſtio quõ conueniãt
fuit. Sed neq; corpus ſuũ quiſq; odit. Verũ eſt em̃ Cap. XXIIII
quod ait Apoſtolus, Nemo unq; carnẽ ſuam odio Eph. 5
habuit. Et qđ nonnulli dicũt malle ſe omnino eſſe ſine corpore, omnino falluntur. Nõ enim corpus 3 ſent. diſt. 28
ſuũ, ſed corruptiones eius & põdus oderunt. Nõ cap. 1
C itaq; nullũ corpus, ſed incorruptũ & integerrimũ corpus uolũt habere: ſed putãt nullũ corpus eſſe ſi tale fuerit, quia tale aliquid animã eſſe putãt. Qđ autẽ cõtinẽtia quadã & laboribus quaſi perſequi uidentur corpora ſua, qui hoc recte faciũt, non id agunt ut non habeant corpus, ſed ut habeãt ſubiugatũ & paratũ ad opera neceſſaria. Libidines em̃ male utentes corpore, id eſt cõſuetudines & inclinationes animæ ad fruendũ inferiorib. per ipſius corporis laborioſam quãdam militiã extinguere affectant. Nam non ſe interimũt, ſed curã ſuæ ualetudinis gerunt. Qui aũt peruerſe id agũt, quaſi naturaliter inimico ſuo corpori bellum ingerunt. In
quo fallit eos quod legũt, Caro cõcupiſcit aduer- Gal. 5
ſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnem. Hęc enim
D ſibi inuicem aduerſantur. Dictũ eſt enim hoc propter indomitã carnalem cõſuetudinem, aduerſus quam ſpiritus cõcupiſcit, nõ ut interimat corpus, ſed ut cõcupiſcentiã eius, id eſt conſuetudinẽ male domitã faciat ſpiritui ſubiugatã, quod naturalis ordo deſiderat. Quia enim hoc erit poſt reſurrectionẽ, ut corpus omnino cũ quiete ſumma ſpiritui ſubditũ immortaliter uigeat, hoc etiã in hac uita meditãdum eſt, ut cõſuetudo carnalis mutet̃ in melius, nec inordinatis motibus reſiſtat ſpiritui. Quod donec fiat, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnẽ: non per odiũ reſiſtẽte ſpiritu, ſed per principatũ, quia magis quod diligit uult ſubditum eſſe meliori: nec per odium reſiſtente carne, ſed per conſuetudinis uinculum, quod à parentum etiam propagine inueteratum
Meditãdi uerbo pulchre hic utitur, nõ tantum pro cogitare, ſed pro cogitãdo exercere: ſicuti ueteres dixerunt, omnes artes in meditatione cõſiſtere.

naturę lege inoleuit. Id ergo agit ſpiritus in domā
da carne, ut ſoluat malæ cōſuetudinis quaſi pacta A
peruerſa, & fiat pax cōſuetudinis bonæ: tamē nec
iſti qui falſa opinione deprauati corpora ſua dete
ſtātur, parati eſſent unū oculū uel ſine ſenſu dolo-
ris amittere, etiā ſi in altero tātus cernēdi ſenſus re
maneret, quātus erat in duob. niſi aliqua res quæ
præponēda eſſet urgeret. Iſtis atq; huiuſmodi do-
cumētis ſatis oſtendit eis qui ſine pertinacia uerū
Eph. 5 requirūt, ꝗ certa ſit ſentētia Apoſtoli, ubi ait, Ne-
mo enim unquā carnē ſuam odio habuit. Addidit
etiā, Sed nutrit & fouet eā, ſicut Chriſtus eccleſiā.

Amor ſui ubi laudandus. Cap. XXV
Modus ergo diligēdi præcipiēdus eſt homini,
id eſt quō ſe diligat ut proſit ſibi. Quin aūt ſe dili-
gat & prodeſſe ſibi uelit, dubitare demētis eſt. Pr̨
cipiendū etiā quō corpus ſuū diligat, ut ei ordina
te prudēterq; conſulat. Nam ꝙ diligat etiā corpus
ſuū, idq; ſaluū habere atq; integrū uelit, æque ma-
nifeſtū eſt. Aliquid itaq; amplius diligere aliquis
poteſt ꝗ ſalutē atq; integritatē corporis ſui. Nam
multi & dolores & amiſſiones nonnullorum mē-
brorū uoluntarias ſuſcepiſſe inueniunť: ſed ut alia
quæ amplius diligebāt saltē conſequerētur. Non
ergo propterea quiſq; dicēdus eſt, non diligere ſa
lutē atq; incolumitatē corporis ſui, quia amplius
aliquid diligit. Nam & auarus ꝗuis pecuniā dili-
gat, tn̄ emit ſibi panē. Quodcum facit, dat pecuniā
quā multū amat & augere deſiderat. Sed quia plu
ris æſtimat ſalutē corporis ſui, quæ illo pane fulci-
tur, ſuperuacaneū eſt diutius de re manifeſtiſſima
diſputare, quod tamē plerunq; nos facere cogit er

De diligendo deo, proximo & ſeipſo. Cap. XXVI
ror impiorū. Ergo qm̄ præcepto nō eſt opus, ut C
ſe quiſq; & corpus ſuum diligat, id eſt qm̄ id quod
ſumus, et id quod infra nos eſt, ad nos tn̄ pertinet,
inconcuſſa naturæ lege diligimus, quæ in beſtias
etiā promulgata eſt: nam & beſtiæ ſe atq; corpora
ſua diligunt: reſtabat ut & de illo ꝙ ſupra nos eſt,
& de illo qđ iuxta nos eſt, præcepta ſumeremus.
Mat. 22 Diliges, inquit, dn̄m deū tuū ex toto corde tuo, &
ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges
proximū tuū tanq; teipſum: in his duobus præce-
1. Tim. 1 ptis uniuerſa lex pēdet & ꝓphetæ. Finis itaq; præ
cepti eſt dilectio, & ea gemina, id eſt dei & proxi-
mi. Quòd ſi te totum intelligis, id eſt animā & cor
pus tuum, et proximū totū, id eſt animā & corpus
eius: homo enim ex anima conſtat & corpore, nul
lum rerū diligendarum genus in his duob. præce D
ptis prætermiſſum eſt. Cum enim præcurrat dile-
ctio dei, eiuſq; dilectionis modus præſcriptus ap-
pareat, ita ut cætera in illū confluāt, de dilectione
tua nihil dictum uideť. Sed cum dictū eſt, Diliges
proximū tuū tanq; teipſum: ſimul & tui abs te dile

Ordo dilectionis XXVII
ctio nō prætermiſſa eſt. Ille aūt iuſte & ſancte ui
uit, qui rerū integer æſtimator eſt. Ipſe eſt autē qui
ordinatā dilectionē habet: ne aut diligat quod nō
eſt diligendum, aut non diligat ꝙ eſt diligendum,
aut amplius diligat quod minus eſt diligendū, aut
æque diligat qđ uel minus uel amplius diligendū
eſt, aut minus uel amplius quod æque diligēdum
eſt. Omnis peccator inquantū peccator eſt, nō eſt
diligēdus: Et omnis homo inquantū homo eſt, di
ligēdus eſt propter deū, deus uero ꝓpter ſeipſum.
A Et ſi deus omni homine amplius diligēdus eſt, am
plius quiſq; debet eum diligere ꝗ ſeipſum. Itē am
plius alius homo diligendus eſt ꝗ corpus noſtrū:
quia ꝓpter deū omnia iſta diligēda ſunt, & poteſt
nobiſcum alius homo deo perfrui, qđ non poteſt
corpus, quia corpus per animā uiuit qua fruimur
deo. Omnes autē homines æque diligendi ſunt. Quibus potiſſimum ſit ſuccurrendum Cap. XXVIII
Sed cum omnib. prodeſſe nō poſſis, his potiſſimū
cōſulendū eſt, qui pro locorū & tēporū uel quarū
libet rerum opportunitatib. cōſtrictius tibi quaſi
quadā ſorte iunguntur. Sicut em̄ ſi tibi abūdaret ali-
quid qđ dari oporteret ei qui nō haberet, nec duo
bus dari poſſet, ſi tibi occurrerent duo, quorū neu
ter aliū uel indigētia, uel erga te aliqua neceſſitudi
ne superaret, nihil iuſtius faceres ꝗ ut ſorte elige-
B res, cui dādū eſſet ꝙ dari utriq; nō poſſet: ſic in ho
minib. quibus omnib. cōſulere nequeas, pro ſorte
habēdū eſt, ꝓut quiſq; tibi colligatius tēporaliter
adhærere potuerit. Omniū autē qui nobiſcū frui Optandum ut omnes diligant deū. XXIX
poſſunt deo, partim eos diligamus quos ipſi adiu
uamus, partim eos à quib. adiuuamur: partim eos
quorū & indigemus adiutorio & indigētię ſubue
nimus: partim quib. nec ipſi cōferimus aliquid cō
modi, nec ab eis ut nobis cōferať attēdimus. Velle
tn̄ debemus, ut omnes diligāt nobiſcū deū, et totū
ꝙ uel eos adiuuamus uel adiuuamur ab eis, ad u-
nū illū finē referēdū eſt. Si em̄ in theatris nequitiæ
qui aliquē diligit hiſtrionē, & tāq; magno uel etiā
ſummo bono eius arte perfruiť, omnes diligit qui
cum diligunt ſecum, nō ꝓpter illos, ſed ꝓpter eum
C quē pariter diligunt: & quāto eſt in eius amore fer
uētior, tāto agit quib. poteſt modis, ut à plurib. di-
ligať, & tāto pluribus cupit eum oſtēdere, & quē
frigidiorē uidet excitat eū quātū poteſt laudibus
illius: ſi autem cōtrauenietē inuenerit, odit in illo
uehemēter odium dilecti ſui, & quib. modis ualet
inſtat ut auferat: quid nos in ſocietate dilectionis
dei agere cōuenit, quo perfrui beate uiuere eſt, &
à quo habēt omnes qui eum diligūt, & ꝙ ſunt, &
ꝙ eum diligunt: de quo nihil metuimus, ne cuiq;
poſſit cognitus diſplicere, & qui ſe uult diligi, nō
ut ſibi aliquid, ſed ut eis qui diligūt ęternū pręmiū
cōferať, hoc eſt ipſe quē diligunt? Hinc etiā effici
tur, ut inimicos etiā noſtros diligamus: non enim
eos timemus, quia nobis qđ diligimus auferre nō
D poſſūt, ſed miſeramur potius, quia tāto magis nos
oderūt, quāto ab illo quē diligimus ſeparati ſunt.
Ad quē ſi cōuerſi fuerint, & illū tāq; beatificū bo
num, & nos tanq; ſocios tāti boni neceſſe eſt ut di
ligant. Oritur autē hoc loco de angelis nōnulla Omnis homo ut proximus diligendus. Cap. XXX
quæſtio. Illo enim fruētes, etiā ipſi beati ſunt, quo
& nos frui deſideramus. Et quāto in hac uita frui-
mur uel per ſpeculū uel in ænigmate, tanto noſtrā
peregrinationē & tolerabilius ſuſtinemus, et ardē
tius finire cupimus. Sed utrū ad illa duo præcepta 3. ſent. diſt. 28 cap. ortur
etiā dilectio pertineat angelorū, nō irrationabili-
ter quęri poteſt. Nā ꝙ nullū hominum exceperit
qui pręcepit ut ꝓximū diligamus, & ipſe in Euan
gelio dn̄s oſtēdit, & Paulus apoſtolus. Nanq; illi
cui duo præcepta ꝓtulerat, atq; in eis pēdere totā
legem

legẽ propheταſq; dixerat, cum interrogaret eum,
dicens: Et quis eſt meus proximus? hominẽ quen
dam propoſuit deſcendentẽ ab Hieruſalẽ in Hie-
richo incidiſſe in latrones, & ab eis grauiter uul-
neratũ, ſaucium & ſemiuiuũ eſſe derelictum. Cui
proximum eſſe non docuit, niſi qui erga illum re-
creandum atq; curãdum miſericors extitit, ita ut
hoc qui interrogauerat interrogatus ipſe fateretur.
Cui dñs ait, Vade & tu fac ſimiliter: ut uidelicet
eum eſſe proximũ intelligamus, cui uel exhiben-
dum eſt officiũ miſericordiæ ſi indiget, uel exhi-
bendũ eſſet ſi indigeret. Ex quo eſt iam cõſequẽs,
ut etiam ille à quo nobis hoc uiciſſim exhibendũ
eſt, proximus ſit noſter. Proximi enim nomen ad
aliquid eſt, nec quiſquã eſſe proximus niſi proxi-
mo poteſt. Nullum aũt exceptũ eſſe cui miſericor
diæ denegetur officiũ, quis non uideat? quãdo uſq;
ad inimicos etiam porrectũ eſt eodem domino di-
Mat. 5 cẽte, Diligite inimicos ueſtros, benefacite ijs qui
oderũt uos. Ita quoq; apoſtolus Paulus docet, cũ
Rom. 13 dicit: Nam non adulterabis, nõ homicidiũ facies,
nõ furaberis, non cõcupiſces, & ſi quod eſt aliud
mandatũ, in hoc ſermone recapitulatur, Diliges
proximum tuũ tanq; teipſum. Dilectio proximi
malũ non operatur. Quiſquis ergo arbitratur non
de omni homine Apoſtolũ pręcepiſſe, cogetur fa
teri q; abſurdiſſimũ & ſceleratiſſimum eſt, uiſum
fuiſſe Apoſtolo non eſſe peccatũ, ſi quis aut non
Chriſtiani aut inimici adulterauerit uxorẽ, aut eũ
occiderit, aut eius rem cupierit. Quod ſi demẽtis
eſt dicere, manifeſtũ eſt omnem hominem proxi
mum eſſe deputãdum, quia erga neminẽ operan-
3 ſent. diſt. 28 dum eſt malum. Iam uero ſi uel cui præbendũ eſt,
cap. oritur uel à quo nobis præbendũ eſt officium miſericor-
diæ, rectè proximus dicitur: manifeſtũ eſt hoc præ-
cepto quo iubemur diligere proximum, etiã ſan-
Angeli quoque ctos angelos cõtineri, à quibus nobis tanta miſeri
proximi nobis cordiæ officia impẽduntur, quanta multis diuina
rum ſcripturarũ locis animaduertere facile eſt. Ex
quo & ipſe deus & dñs noſter proximũ ſe noſtrũ
dici uoluit. Nam & ſeipſum ſignificat dñs Ieſus
Chriſtus opitulatũ eſſe ſemiuiuo iacẽti in uia affli
cto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratio-
Pſal. 34 ne ait, Sicut proximũ ſicut fratrẽ noſtrum ita com
placebam, Sed quoniã excellentior ac ſupra natu
ram noſtrã eſt diuina ſubſtãtia, præceptũ quo dili-
1 ſent. diſt. 1 gamus deũ a proximi dilectione diſtinctũ eſt. Ille
cap. ſed cum enim nobis prębet miſericordiã propter ſuam bo
nitatẽ, nos aũt nobis inuicem propter illius: id eſt
ille noſtri miſeretur ut ſe perfruamur, nos uero in
Deus non frui uicẽ noſtri miſeremur, ut illo perfruamur. Qua-
tur nobis, ſed propter adhuc ambiguũ eſſe uidetur cũ dicimus
utitur. Cap. ea re nos perfrui quã diligimus propter ſeipſam,
XXXI & ea re nobis fruendum eſſe tantũ qua efficimur
beati, cęteris uero utendũ. Diligit enim nos deus,
& multum nobis dilectionẽ eius erga nos diuina
ſcriptura cõmendat: quomõ ergo diligit, ut nobis
utatur, an ut fruatur? Sed ſi fruitur, eget bono no-
ſtro quod nemo ſanus dixerit. Omne enim bonũ
noſtrũ uel ipſe, uel ab ipſo eſt. Cui autẽ obſcurum
uel dubiũ eſt, non egere lucem rerũ harum nitore
quas ipſa illuſtrauerit? Dicit etiã apertiſſime Pro
A pheta, Dixi domino, deus meus es tu, quoniã bo- Pſal. 15
norum meorũ non eges. Non ergo fruitur nobis,
ſed utitur. Nam ſi neq; fruitur neq; utitur, nõ inue-
nio quemadmodũ diligat. Sed neq; ſic utitur ut Deus homine
nos: nam nos res quibus utimur ad id referimus, quomõ utatur
ut dei bonitate perfruamur. Deus uero ad ſuã bo- Cap. XXXII
nitatem uſum noſtrũ refert. Quia enim bonus eſt,
ſumus: & inquantũ ſumus boni ſumus. Porrò aũt
quia iuſtus eſt, non impune ſumus mali. Inquantũ
enim mali ſumus, intantũ minus etiam ſumus. Ille 2. ſent. diſt. 35
enim ſumme ac primitus eſt, qui omnino incõmuta cap. quod autẽ.
bilis eſt, & qui pleniſſime dicere potuit, Ego ſum 1 ſenten. diſt. 2
qui ſum: & dices eis, Qui eſt, miſit me ad uos. At cap. ſed cum
cætera quæ ſunt, & niſi ab illo eſſe non poſſunt, &
intantũ bona ſunt, inquantũ acceperũt ut ſint. Ille
B igitur uſus qui dicitur dei quo nobis utitur, nõ ad
eius ſed ad noſtrã utilitatẽ refertur, ad eius autem
tantũmodo bonitatẽ. Cuius autẽ nos miſeremur
& cui conſulimus, ad eius quidem utilitatẽ id faci
mus, eamq; intuemur: ſed neſcio quomodo etiam
noſtra ſit conſequens, cum eam miſericordiã quã
impẽdimus egenti ſine mercede nõ reliquit deus.
Hæc autẽ merces ſumma eſt ut eo perfruamur, &
omnes qui eo fruimur, nobis etiam inuicẽ in ipſo
perfruamur. Nam ſi in nobis id facimus, rema- Quomõ homi-
nemus in uia, & ſpem beatitudinis noſtræ in ho- ne ſit conue-
mine uel in angelo collocamus. Quod & homo niat. Cap.
ſuperbus & angelus ſuperbus arrogãt ſibi, atq; in XXXIII
ſe aliorũ ſpem gaudent conſtitui. Sanctus aũt ho-
mo & ſanctus angelus etiã feſſos nos atq; in ſe ac-
C quieſcere & remanere cupiẽtes reficiunt potius,
aut eo ſumptu quẽ propter nos, aut illo etiã quem
propter ſe acceperũt: acceperunt tamẽ, atq; ita re-
fectos in illum ire cõpellunt, quo fruentes pariter
beati ſimus. Nam & Apoſtolus clamat: Nunquid 1. Cor. 1
Paulus pro uobis crucifixus eſt? aut in nomine
Pauli baptizati eſtis? Et neq; qui plantat eſt ali-
quid, neq; qui rigat, ſed qui incrementũ dat deus.
Et angelus hominẽ ſe adorantẽ monet, ut potius
illum adoret ſub quo ei domino etiam ipſe conſer
uus eſt. Cũ autẽ homine in deo frueris, deo potius 1 ſenten. diſt. 1
q; homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris ca. cum autem
beatus, & ad eum te perueniſſe lætaberis, in quo
ſpẽ ponis ut uenias. Inde ad Philemonẽ Paulus: I- Græce Paulus
ta frater, inquit, ego te fruar in dño. Quòd ſi nõ ad dixit ὀναίμην
D didiſſet in dño, & te fruar tñ dixiſſet, in eo conſti alludens ad no
tuiſſet ſpẽ beatitudinis ſuæ, quanq; & uiciniſſime men Oneſimi:
dicitur frui cum delectatione uti. Cum eñ adeſt qđ id uerbũ tã ad
diligitur, etiã delectationẽ ſecũ neceſſe eſt gerat. Per utilitatẽ refera
quã ſi trãſieris, eamq; ad illud ubi permanendũ eſt tur quã ad uo-
retuleris, uteris ea, & abuſiue non proprie diceris luptatem
frui. Si uero inhęſeris atq; permãſeris, finẽ in ea po
nens lætitiæ tuæ, tũc uere & proprie frui dicẽdus
es. Quod nõ faciendũ eſt niſi in illa trinitate, id eſt
ſummo & incõmutabili bono. Vide quẽadmo Prima uia ad
dum cũ ipſa ueritas & uerbũ, per quod facta ſunt deum. Cap.
omnia, caro factũ eſſet ut habitaret in nobis, tamẽ XXXIIII
ait Apoſtolus, Et ſi noueramus Chriſtũ ſecũdum 2. Cor. 5
carnẽ, ſed iam non nouimus. Ille quippe qui non
ſolum peruenientibus poſſeſſionẽ, ſed etiam uiam
præbere

prębere ſe uoluit uenientibus ad ſe, principiū uiarum uoluit carnem aſſumere. Vnde eſt etiā illud, A (*Prouer. 8*) Dominus creauit me in principio uiarū ſuarum: ut inde inciperent qui uellent uenire. Apoſtolus igitur ꝗuis adhuc ambularet in uia, & ad palmam ſupernæ uocationis ſequeretur uocantē dominū, (*Philip. 3*) tamen quæ retro ſunt obliuiſcens, & in ea quæ ante ſunt extentus, iam principiū uiarum tranſierat, hoc eſt eo non indigebat: à quo tamen aggrediendum & exordiendū iter eſt omnibus, qui ad ueritatem peruenire & in uita æterna permanere deſiderant. (*Ioan. 14*) Sic enim ait: Ego ſum uia & ueritas & uita: hoc eſt per me uenitur, ad me peruenitur, in me permanet. Cum enim ad ipſum peruenit, etiam ad ipſum patrē peruenitur: quia per æqualē ille qui eſt æqualis agnoſcitur, uinciente & tanq̃ adglutinante nos ſpiritu ſancto, quo in ſummo atqꝫ incōmutabili bono permanere poſſimus: ex quo intelligitur ꝙ nulla res in uia tenere nos debeat, quādo nec ipſe dominus in quantū uia noſtra eſſe dignatus eſt, tenere nos uoluerit, ſed tranſire, ne rebus temporalibus ꝗuis ab illo pro ſalute noſtra ſuſceptis & geſtis hæreamus infirmiter, ſed per eas potius curramus alacriter: ut ad eū ipſum qui noſtrā naturā à tēporalibus liberauit & collocauit ad dexteram patris, prouehi atqꝫ peruenire mereamur.

Scripturæ ſumma amor dei. Cap. XXXV

Omniū igitur quæ prædicta ſunt, ex quo de rebus tractamus, hæc ſumma eſt, ut intelligatͬ legis & omniū diuinarū ſcripturarū plenitudo & finis eſſe dilectio rei qua fruendū eſt, & rei quæ nobiſcum ea re frui poteſt, quia ut ſe quiſqꝫ diligat præcepto non eſt opus. Hoc ergo ut noſceremus atqꝫ C poſſemus, facta eſt tota pro ſalute noſtra per diuinam prouidentiā diſpēſatio temporalis, qua debemus uti, non quaſi māſoria quadā dilectione atqꝫ delectatione, ſed trāſitoria potius tanq̃ uiæ, tanq̃ uehiculorū uel aliorū quorūlibet inſtrumentorū, aut ſi quid congruētius dici poteſt, ut ea quibus ferimur propter illud ad quod ferimur diligamus.

Scopus totius ſcripturæ. Ca. XXXVI

Quiſquis igitur ſcripturas diuinas uel quamlibet earū partem intellexiſſe ſibi uidetur, ita ut eo intellectu non ædificet iſtam geminā charitatem dei & proximi, nōdum intellexit. Quiſquis uero talem inde ſententiā duxerit, ut huic ædificandæ charitati ſit utilis, nec tamē hoc dixerit, quod ille quē legit eo loco ſenſiſſe probatur, non pernicioſe fallitur, nec omnino mentitur. Ineſt quippe in D mentiēte uoluntas falſa dicēdi, & ideo multos inuenimus qui mētiri uelint, qui aūt falli neminem. Cum igitur hoc ſciens homo faciat, illud neſciens patiatur, ſatis in una eademqꝫ re apparet illum qui fallitur, eo qui mentitur eſſe meliorē: quandoquidem pati melius eſt iniquitatem, q̃ facere. Omnis aūt qui mentitur iniquitatē facit, & ſi cuiquā uidetur utile aliquādo eſſe mendaciū, poteſt uideri utilem aliquādo eſſe iniquitatē. Nemo enī mentiens in eo ꝙ mētitur ſeruat fidem. Nam hoc utiqꝫ uult, ut cui mentitur fidem ſibi habeat, quam tamen ei mentiendo nō ſeruat. Omnis autē fidei uiolator, iniquus eſt. Aut igitur iniquitas utilis eſt aliquando, quod fieri non poteſt, aut mēdaciū ſemper inutile eſt. Sed quiſquis in ſcripturis aliud ſentit q̃ A ille qui ſcripſit, illis non mentiētibus fallitur. Sed tamen ut dicere cœperā, ſi ea ſentētia fallitur, qua ædificat charitatē, quæ finis præcepti eſt, ita fallitur, ac ſi quiſquam errore deſerens uiam, eò tamē per agrum pergat, quò etiā uia illa perducit. Corrigendus eſt tamen, & q̃ ſi utilius uiam non deſerere, demonſtrādum eſt, ne conſuetudine deuiandi etiam in tranſuerſum aut peruerſum ire cogatur.

Scriptura qualem lectorē poſtulat. Cap. XXXVII

Aſſerendo enim temere quod ille non ſenſit quem legit, plerunqꝫ incurrit in alia quæ illi ſentētiæ cōtexere nequeat. Quæ ſi uera & certa eſſe cōſentit, illud non poſſit uerum eſſe quod ſenſerat: fitqꝫ in eo neſcio quomodo ut amando ſententiā ſuam, ſcripturæ incipiat offenſior eſſe quàm ſibi. Quod malū ſi ſerpere ſiuerit, euertetur ex eo. Per B fidē enim ambulamus, non per ſpeciem. Titubabit aūt fides ſi diuinarū ſcripturarū uacillat autoritas. Porrò fide titubāte, charitas etiā ipſa langueſcit. Nam ſi à fide quiſqꝫ ceciderit, à charitate etiā neceſſe eſt cadat: non enim poteſt diligere quod eſſe nō credit. Porrò ſi & credit & diligit, bene agendo & præceptis bonorum morū obtēperādo efficit ut etiā ſperet ſe ad id quod diligit eſſe uenturū. Itaqꝫ tria hæc ſunt, quibus & ſciētia omnis & prophetia militat, fides, ſpes, charitas.

Charitas perpetuo manet. XXXVIII

Sed fidei ſuccedit ſpes quā uidebimus: & ſpei ſuccedit beatitudo ipſa, ad quam peruēturi ſumus: charitas autem etiam iſtis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondū uidemus, quāto magis cum uidere cœperimus? Etſi ſperan C do diligimus, quò nondū peruenimus, quāto magis cum peruenerimus? Inter tēporalia quippe atque ęterna hoc intereſt, ꝙ temporale aliquid plus diligitur anteq̃ habeatur, uileſcit aūt cum aduenerit. Non enim ſatiat animā, cui uera & certa ſedes eſt æternitas. Aeternū aūt ardentius diligitur adeptum q̃ deſideratū. Nulli enim deſideranti conceditur plus de illo exiſtimare q̃ in ſe habet, ut ei uileſcat cum minus inuenerit: ſed quantū quiſqꝫ ueniens exiſtimare potuerit, plus perueniēs inuenturus eſt.

Fides, ſpes, charitas illumināt. Cap. XXXIX

Homo itaqꝫ fide, ſpe & charitate ſubnixus, eaqꝫ inconcuſſe retinens, non indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruēdos. Itaqꝫ multi per hęc tria etiā in ſolitudine ſine codicibus uiuūt. Vnde in illis arbitror iam completū eſſe quod dictū eſt, Siue D prophetiæ euacuabūtur, ſiue linguæ ceſſabūt, ſiue ſcientia deſtruetur. (*1. Cor. 13*) Quibus tamē quaſi machinis tanta fidei & ſpei & charitatis ineſt inſtructio, ut perfectū aliquid tenētes, ea quæ ſunt ex parte nō quærant. Perfectū ſanè quantū in hac uita poteſt: nam in comparatione futuræ uitæ nullius iuſti & ſancti eſt uita iſta perfecta. Ideo manent, inquit, fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autē horum eſt charitas: quia & cum quiſqꝫ ad ęterna peruenerit, duobus iſtis decedentibus charitas auctior & certior permanebit.

Qualem lectorem ſcriptura poſtulet. XL.

Quapropter cū quiſqꝫ cognouerit finem præcepti eſſe charitatem, de corde puro & conſciētia bona & fide non ficta, omnē intellectum diuinarū ſcripturarū ad iſta tria relaturus, ad tractationē illorum librorum ſecurus accedat.

Cum

Cum enim diceret, charitas: addidit, de corde pu-
ro: ut nihil aliud ꝙ id quod diligendum eſt diliga-
tur. Conſcientiã uero bonã ſubiũxit propter ſpẽ,
Ille enim ſe ad id quod credit & diligit peruentu-
rum eſſe deſperat, cui malæ cõſcientiæ ſcrupulus
ineſt. Tertio, & fide, inquit, nõ ficta: Si enim fides
noſtra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus
quod nõ eſt diligendum, & recte uiuẽdo id ſpera
mus, ut nullo modo ſpes noſtra fallaẽ. Propterea
& de rebus continẽtibus fidem, quantũ pro tẽpo
re ſatis eſſe arbitratus ſum, dicere uolui, quia in a-
lijs uoluminibus, ſiue per alios ſiue per nos multa
iã dicta ſunt. Modus itaq; ſit iſte libri huius. Cæte-
ra de ſignis quantũ dederit dominus diſſeremus.

D. AVRELII AVGV-STINI DE DOCTRINA CHRISTIANA LIBER SECVNDVS

De ſignis Cap. I

QVONIAM de rebus cũ ſcriberẽ, præ
miſi cõmonens ne quis in eis attẽde-
ret niſi quod ſunt, nõ etiã ſiquid aliud
præter ſe ſignificãt, uiciſſim de ſignis
diſſerẽs hoc dico, ne quis in eis atten
dat quod ſunt, ſed potius quod ſigna ſunt, id eſt
De conſec. diſt. 2. cap. ſignum 4. ſent. diſt. 1 c. ſacramentũ quod ſignificãt. Signũ eſt enim res præter ſpeciẽ
quam ingerit ſenſibus, aliud aliquid ex ſe faciens
in cogitationẽ uenire: ſicut ueſtigio uiſo tranſiſſe
animal, cuius ueſtigiũ eſt cogitamus: & fumo ui-
ſo ignẽ ſubeſſe cognoſcimus: & uoce animãtis au
dita, affectionẽ animi eius animaduertimus: & tu
ba ſonante, milites uel progredi uel regredi, & ſi
quid aliud pugna poſtulat oportere nouerunt. Si-
gnorũ igitur alia ſunt naturalia, alia data. Natura
lia ſunt, quę ſine uolũtate atq; ullo appetitu ſignifi
cãdi, pręter ſe aliquid aliud ex ſe cognoſci faciũt,
ſicuti eſt fumus ſignificãs ignẽ. Nõ enim uolẽs ſi-
gnificare id facit, ſed rerũ expertarũ animaduer-
ſione & notatiõe cognoſciẽ ignẽ ſubeſſe, etiã ſi fu
mus ſolus appareat. Sed & ueſtigiũ tranſeũtis ani
malis, ad hoc genus pertinet. Et uultus irati ſeu tri
ſtis affectionem animi ſignificat, etiam nulla eius
uoluntate qui aut iratus aut triſtis eſt: aut ſi quis
alius motus animi uultu indice prodiẽ, etiã id no-
bis nõ agentibus ut prodaẽ. Sed de hoc toto gene
rę nũc diſſerere nõ eſt ꝓpoſitũ. Quoniã tamen in-
cidit in partitionẽ noſtrã, pręteriri omnino nõ po
Quo ſignorũ genere ſit uſurus hic. tuit, atq; id hactenus notatum eſſe ſuffecerit. Data
uero ſigna ſunt, quæ ſibi quæq; uiuẽtia inuicẽ dãt
11 ad demonſtrandos, quantũ poſſunt, motus animi
ſui uel ſenſa aut intellecta quælibet. Nec ulla cau-
ſa eſt nobis ſignificãdi, id eſt ſigni dãdi, niſi ad de-
promẽdũ & traijciẽdũ in alterius animũ id quod
in animo geritis qui ſignũ dat. Horũ igitur ſigno
rum genus quantũ ad homines attinet cõſiderare
atq; tractare ſtatuimus: quia & ſigna diuinitus da
ta quę in ſcripturis ſanctis cõtinenẽ, per homines
nobis indicata ſunt, qui ea cõſcripſerunt. Habent
etiã beſtiæ quædã inter ſe ſigna quib. produnt ap-
petitũ animi ſui. Nã & gallus gallinaceus reperto
cibo, dat ſignũ uocis gallinæ ut accurrat: & colum
bus gemitu columbã uocat, & ab ea uiciſſim uo-
A caẽ: & multa huiuſmodi animaduerti ſolẽt. Quæ
utrũ ſicut uultus aut dolẽtis clamor ſine ſignificã
di uolũtate ſequãtur motũ animi, an uere ad ſigni
ficandũ dẽtur, alia quæſtio eſt, & ad rem quæ nũc
agitur nõ pertinet. Quã partẽ ab hoc opere tan ꝙ
non neceſſariã remouemus. Signorũ igitur qui *Inter ſigna*
bus inter ſe homines ſua ſenſa cõmunicant, quæ- *principatũ ob*
dã pertinẽt ad oculorũ ſenſum, pleraq; ad aurium, *tinent uerba.*
pauciſſima ad cæteros ſenſus. Nã cum innuimus *Cap. III*
nõ damus ſignũ niſi oculis eius quẽ uolumus per
hoc ſignũ uoluntatis noſtræ participem facere. Et
quidã motus manuũ pleraq; ſignificãt, Et hiſtrio- *Hiſtrio*
nes omniũ membrorũ motibus dãt ſigna quædã
ſciẽtibus, & cũ oculis eorũ quaſi fabulãtur. Et ue-
xilla draconeſq; militares per oculos inſinuãt uo-
B luntatẽ ducum. Et ſunt hæc omnia quaſi quædam
uerba uiſibilia. Ad aures aũt quæ pertinent, ut di-
xi, plura ſunt, in uerbis maxime. Nã & tuba & ti-
bia & cithara dant plerũq;, non ſolum ſuauẽ, ſed
etiã ſignificantẽ ſonũ. Sed omnia ſigna uerbis cõ-
parata pauciſſima ſunt, Verba eñ prorſus inter
homines obtinuerũt principatũ ſignificãdi quæ-
cũq; animo cõcipiũtur, ſi ea prodere quiſq; uelit.
Nã & odore unguenti dominus quo perfuſi ſunt
pedes eius, ſignũ aliquod dedit, Et ſacramẽto cor
poris & ſanguinis ſui pręguſtato, ſignificauit q̃d
uoluit, Et cũ mulier tangendo fimbriã ueſtimenti *Matth. 9*
eius, ſalua facta eſt, nõnihil ſignificat. Sed innume
rabilis multitudo ſignorũ, quibus ſuas cogitatio-
nes homines exerũt, in uerbis cõſtituta eſt. Nã &
C illa ſigna omnia quorũ genera breuiter attigi, po-
tui uerbis enunciare, uerba uero illis ſignis nullo
modo poſſum. Sed quia uerberato aere ſtatim *Signa uerbo-*
tranſeũt, nec diutius manẽt ꝙ ſonãt, inſtituta ſunt *rum literæ.*
per literas ſigna uerborũ, Ita uoces oculis oſten- *Cap. IIII*
dunẽ, nõ per ſeipſas, ſed per ſigna quædã ſua. Iſta
igitur ſigna nõ potuerũt cõmunia eſſe omnib. gẽ
tibus peccato quodã diſſenſionis humanæ, cũ ad
ſe quiſq; principatũ rapit. Cuius ſuperbię ſignum
eſt erecta illa turris in cœlum, ubi homines impij *Gen. 1*
nõ ſolum animos, ſed etiã uoces diſſonas habere
meruerũt. Ex quo factũ eſt, ut etiã ſcriptura di- *Diuerſitas lin-*
uina qua tantis morbis humanarũ uoluntatũ ſub- *guarũ. Cap. V*
uenitur, ab una lingua profecta quę opportune po
tuit per orbem terrarũ diſſeminari, per uarias in-
D terpretũ linguas longe lateq; diffuſa innoteſceret
gentibus ad ſalutẽ, quã legentes nihil aliud appe-
tunt ꝙ cogitatiões uolũtatemq; illorum à quibus
conſcripta eſt inuenire, & per illas uoluntatẽ dei
ſecundũ quam tales homines locutos eſſe credi-
mus. Sed multis & multiplicibus obſcuritati- *Obſcuritas ſcri*
bus, & ambiguitatibus decipiũtur, qui temere le- *pturæ non inu-*
gũt aliud pro alio ſentiẽtes, quibuſdam autẽ locis *tilis. Cap. VI*
quid uel falſo ſuſpicẽtur nõ inueniunt: ita obſcure
quædã dicta denſiſſimã caliginẽ obducũt. Quod
totũ prouiſum diuinitus eſſe non dubito, ad edo-
mandã labore ſuperbiã, & intellectum à faſtidio
reuocandũ, cui facile inueſtigata plerũq; uileſcũt.
Quid enim eſt quæſo, ꝙ quiſquam dicat ſanctos
eſſe homines atq; perfectos, quorũ uita & morib.

Chriſti eccleſia de quibuslibet ſuperſtitionib. prę cidit eos qui ad ſe ueniũt, & imitatione bonorum ſibimet quodãmodo incorporat: qui boni fideles & ueri dei ſerui deponẽtes onera ſeculi ad ſanctũ baptiſmi lauacrũ uenerunt, atq; inde abſcedentes cõceptione ſanctiſpiritus fructũ dant geminę charitatis, id eſt dei & proximi: quid eſt ergo ꝙ ſi hæc quiſq; dicat, minus delectat audiẽtem, ꝙ ſi ad eundem ſenſum locũ illum exponat de Cãticis canticorũ ubi dictum eſt eccleſię, cum tanquã pulchra quædã fœmina laudaretur: Dentes tui ſicut grex detonſarũ aſcendẽtes de lauacro, quę omẽs gemi-

Oratio figurata quid efficiat

nos creant, & nõ eſt ſterilis in eis: Num aliud homo diſcit, ꝙ cum illud planiſſimis uerbis, ſine ſimilitudinis huiuſmodi adminiculo audiret: Et tamẽ neſcio quomodo ſuauius intueor ſanctos, cũ eos quaſi dentes eccleſiæ uideo præcidere ab erroribus homines, atq; in eius corpus emollita duritia quaſi demerſos mãſosq; transferre. Oues etiam iucundiſſime agnoſco detõſas, oneribus ſecularib. tanq; uelleribus depoſitis, & aſcendẽtes de lauacro, id eſt de baptiſmate, creare omẽs geminos, id eſt duo præcepta dilectiõis, et nullã eſſe ab iſto ſancto fructu ſterilẽ uideo. Sed quare ſuauius uideã, ꝙ ſi nulla de diuinis libris talis ſimilitudo promeretur, cum res eadẽ ſit eademq; cognitio, difficile eſt dicere, et alia quæſtio eſt. Nũc tamẽ nemo ambigit, & per ſimilitudines libẽtius quæq; cognoſci, & cũ aliqua difficultate quæſita multo gratius inueniri. Qui enim prorſus nõ inueniũt quod quærunt, fame laborãt. Qui aũt non quærunt, quia in promptu habẽt, faſtidio ſæpe marceſcũt. In utroq; autẽ languor cauẽdus eſt. Magnifice igiĩ & ſalubriter ſpiritusſanctus ita ſcripturas ſanctas modificauit, ut locis apertiorib. fami occurreret, obſcurioribus autẽ faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, qđ non planiſſime dictum alibi reperiatur. Ante omnia igiĩ opus

Septem gradus ad ſapientiam iter Cap. VII

eſt dei timore conuerti ad cognoſcendã eius uoluntatem, ſi quid nobis appetendũ fugiendumq; præcipiat. Timor autẽ iſte cogitationẽ de noſtra

Gradus primus

mortalitate, & de futura morte neceſſe eſt incu-

Secundus

tiat, & quaſi clauatis carnib. omnes ſuperbiæ motus ligno crucis affigat. Deinde opus eſt miteſcere pietate, neq; cõtradicere diuinæ ſcripturæ, ſiue intellectæ, ſi aliqua uitia noſtra percutit, ſiue nõ intellectæ, quaſi nos melius ſapere meliusq; percipere poſſimus: ſed cogitare potius & credere id eſſe melius & uerius ꝙ ibi ſcriptũ eſt, etiã ſi lateat, quam id quod nos per noſmetipſos ſapere poſſu-

Tertius

mus. Poſt iſtos duos gradus timoris atq; pietatis, ad tertiũ uenitur ſciẽtiæ gradũ, de quo nũc agere ſtatui. Nã in eo ſe exercet omnis diuinarũ ſcripturarũ ſtudioſus, nihil aliud in eo inueniẽs ꝙ diligendum eſſe deũ propter deum, & proximũ propter deũ: & illũ quidẽ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mẽte diligere, ꝓximũ uero tanq; ſeipſum, id eſt ut tota dilectio ꝓximi, ſicut etiã noſtri referatur in deũ. De quib. duobus præceptis cũ de rebus ageremus, in libro ſuperiore tractauimus. Neceſſe eſt ergo ut primo ſe quiſque in ſcripturis inueniat amore huius ſeculi, hoc eſt temporaliũ rerum implicatũ, lõge ſeiunctũ eſſe à tãto amore dei, & tanto amore ꝓximi, quantũ ſcriptura ipſa præſcribit. Tum uero ille timor quo cogitat de iudicio dei, & illa pietas qua nõ poteſt niſi credere & cedere autoritati ſanctorũ librorũ, cogit eũ ſeipſum lugere. Nã iſta ſciẽtia bonæ ſpei hominẽ ſe nõ iactantem, ſed lamẽtantẽ facit. Quo affectu impetrat ſedulis precibus cõſolationẽ diuini adiutorij, ne deſperatione frangatur, & eſſe incipit in quarto gra- *Quartus*
du, hoc eſt fortitudinis, quo eſurit & ſitinet iuſtitia. Hoc enim affectu ab omni mortifera iucũditate rerũ trãſeuntiũ ſeſe extrahit, & inde ſe auertens cõuertit ad dilectionẽ æternorũ, incõmutabilem ſcilicet unitatẽ eãdemq; trinitatẽ. Quã ubi aſpexerit quantũ poteſt, in lõginqua radiantẽ, ſuiq; aſpectus infirmitate ſuſtinere ſe illã lucẽ nõ poſſe perſenſerit, in quinto gradu, hoc eſt in cõſilio miſeri- *Quintus*
cordiæ purgat animã tumultuantẽ quodãmodo atq; obſtrepentẽ ſibi de appetitu inferiorũ conceptis ſordibus. Hinc uero ſe in dilectione proximi gnauiter exercet, in eaq; perficiĩ, & ſpe iã plenus atq; integer uiribus cũ peruenerit uſq; ad inimici dilectionẽ aſcendit in ſextũ gradũ, ubi iam ipſum *Sextus*
oculũ purgat quo uideri deus poteſt, quantũ poteſt ab ijs qui huic ſeculo moriuntur quantũ poſſunt. Nã in tantũ uidẽt, inquantũ moriuntur huic ſeculo. In quantum aũt huic uiuũt, non uident. Et ideo quis iã certior & non ſolũ tolerabilior, ſed etiã iucundior ſpecies lucis illius incipiat apparere, in ænigmate tamẽ adhuc & per ſpeculũ uideri dicitĩ, quia magis per fidẽ ꝙ per ſpeciẽ ambulatĩ, cũ in hac uita peregrinamur, quãuis conuerſationem habeamus in cœlis. In hoc aũt gradu ita purgat oculũ cordis, ut ueritati ne ipſum quidẽ præferat aut conferat proximũ: ergo nec ſeipſum, quia nec illũ quẽ diligit ſicut ſeipſum. Erit ergo iſte ſanctus tã ſimplici corde atq; mũdato, ut neq; hominibus placẽdi ſtudio detorqueatĩ à uero, nec reſpectu deuitandorũ quorũlibet incõmodorũ ſuorũ quę aduerſantur huic uitæ. Talis filius aſcendit ad ſapientiam quæ ultima & ſeptima eſt, qua pacatus trãquillusq; perfruitur. Initiũ enim ſapiẽtiæ ti- *Septimus*
mor domini. Ab illo enim uſq; ad ipſam per hos gradus tendiĩ & peruenitur. Sed nos ad tertiũ *Libri Canonici. Cap. VIII*
gradũ illum cõſiderationẽ referamus, de quo diſſerere quod dominus ſuggeſſerit atq; tractare inſtituimus. Erit igiĩ diuinarũ ſcripturarũ ſolertiſſimus indagator, qui primo totas legerit, notasq; habuerit, & ſi nondũ intellectu, iam tamẽ lectiõe, duntaxat eas quæ appellãtur canonicæ. Nã cæteras ſecurius leget fide ueritatis inſtructus, ne præoccupent imbecillem animũ, & periculoſis mendacijs atq; phãtaſmatibus eludentes præiudicent aliquid contra ſanam intelligentiam. In canonicis *dist. 19. c. De canonicis*
autẽ ſcripturis eccleſiarum catholicarũ quamplurium autoritatẽ ſequatur, inter quas ſane illę ſunt quæ Apoſtolicas ſedes habere & epiſtolas accipere meruerũt. Tenebit igitur hunc modũ in ſcripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiũtur eccleſijs catholicis, præponat eis quas quædã non

non accipiunt. In eis uero quæ non accipiũtur ab
omnibus, præponat eas quas plures grauioresq;
accipiunt, eis quas pauciores minorisq; autorita-
tis eccleſiæ tenent. Si autẽ alias inuenerit à pluri-
bus, alias à grauioribus haberi, quanq; hoc inueni
re non poſſit, æqualis tamẽ autoritatis eas haben
das puto. Totus aũt canon ſcripturarũ in quo iſtã
conſiderationẽ uerſandã dicimus, his libris conti
netur: quinq; Moyſeos, id eſt Geneſi, Exodo, Le-
uitico, Numeri, Deuteronomio, & uno libro Ieſu
Naue, uno Iudicũ, uno libello qui appellatur Ruth,
qui magis ad Regnorũ principia uidetur pertinere:
deinde quatuor Regnorum, & duobus Paralipo
menon, non conſequẽtibus, ſed quaſi à latere ad-
iunctis ſimulq; pergentibus. Hæc eſt hiſtoria quæ
ſibimet annexa tẽpora cõtinet, atq; ordinẽ rerum:
Sunt aliæ tanq; ex diuerſo ordine, quæ neq; huic
ordini, neq; inter ſe connectuntur, ſicut eſt Iob &
Tobias & Heſter & Iudith & Machabæorũ libri
duo, & Eſdræ duo, qui magis ſubſequi uidẽtur or
dinatã illam hiſtoriã, uſq; ad Regnorũ uel Parali-
pomenõ terminatã. Deinde prophetæ, in quibus
Dauid unus liber Pſalmorum: & Salomonis tres,
Prouerbiorũ, Cantica canticorũ, & Eccleſiaſtes.
2. Reir. cap. 4 Nam illi duo libri, unus qui Sapientia, & alius qui
Eccleſtiaſticus inſcribitur, de quadã ſimilitudine Sa
lomonis eſſe dicũtur. Nam Ieſus filius Sirach eos
ſcripſiſſe cõſtantiſſime perhibetur. Qui tamẽ quoniam
in autoritatẽ recipi meruerunt, inter propheticos
numerãdi ſunt. Reliqui ſunt eorũ libri, qui ꝓprie
Prophetæ appellati ſunt, duodecim Prophetarũ
libri ſinguli: qui connexi ſibimet, quoniã nunq; ſe
iũcti ſunt, pro uno habẽtur: quorum prophetarũ
nomina ſunt hæc, Oſee, Ioel, Amos, Abdias, Io-
nas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæ
us, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor ꝓphe
tæ ſunt maiorũ uoluminũ, Eſaias, Hieremias, Da-
niel, Ezechiel. His quadragintaquatuor libris Ve
teris teſtamẽti terminatur autoritas. Noui aũt qua
tuor libris euãgelij, ſecundũ Matthæum, ſecundũ
Marcum, ſecundũ Lucam, ſecundũ Ioannẽ: qua-
tuordecim epiſtolis Pauli apoſtoli, ad Romanos,
ad Corinthios duabus, ad Galatas, ad Epheſios,
ad Philippenſes, ad Theſſalonicenſes duabus, ad
Coloſſenſes, ad Timotheũ duabus, ad Titum, ad
Philemonẽ, ad Hebræos: Petri duabus, tribus Io-
annis, una Iudæ, & una Iacobi, Actibus apoſtolo-
rum libro uno, & Apocalypſis Ioannis libro uno.

Quid primo quid deinde querendũ in literis ſacris. IX In his omnibus libris timentes deum & pietate
mãſueti quærũt uoluntatẽ dei. Cuius operis & la-
boris prima obſeruatio eſt, ut diximus, noſſe iſtos
libros, & ſi nondũ ad intellectũ, legẽdo tamen uel
mãdare memoriæ, uel omnino incognitos nõ ha-
bere. Deinde illa quæ in eis aperte poſita ſunt uel
præcepta uiuẽdi, uel regulæ credẽdi, ſolertius dili
gentiusq; inueſtigãda ſunt. Quæ quãto quiſq; plu
ra inuenit, tãto eſt intelligentia capacior. In ijs enim
quæ aperte in ſcriptura poſita ſunt, inueniuntur illa
omnia quæ cõtinent fidem moreſq; uiuẽdi, ſpem
ſcilicet atq; charitatẽ, de quib. libro ſuperiore tra-
ctauimus. Tum uero facta quadã familiaritate cũ
ipſa lingua diuinarũ ſcripturarũ. in ea quæ obſcu-
A ra ſunt aperiẽda & diſcutiẽda pergẽdum eſt, ut ad
obſcuriores locutiones illuſtrãdas de manifeſtio-
ribus ſumãtur exẽpla, & quædã certarũ ſententia
rum teſtimonia dubitationẽ de incertis auferant.
In qua re memoria ualet plurimũ: quæ ſi defuerit,
nõ poteſt his præceptis dari. Duabus aũt cauſis Verba nunc propriè, nunc metaphoricè accipiuntur. X
non intelliguntur quæ ſcripta ſunt, ſi aut ignotis,
aut ambiguis ſignis obtegũtur. Sunt aũt ſigna uel
propria uel tranſlata. Propria dicũtur, cum his re
bus ſignificãdis adhibentur, propter quas ſunt inſti
tuta, ſicut cum dicimus bouẽ, intelligimus pecus,
quod omnes nobiſcum Latinæ linguæ homines
hoc nomine uocant. Tranſlata ſunt, cum & ipſæ
res quas proprijs uerbis ſignificamus ad aliud ali
B quid ſignificandum uſurpãtur, ſicut cum dicimus
bouẽ, & per has duas ſyllabas intelligimus quod
iſto nomine appellari ſolet: ſed per illud pecus rur
ſus intelligimus euãgeliſtã quem ſignificauit ſcri
ptura, interpretãte Apoſtolo, dicẽs: Bouem tritu- 1. Cor. 9
rantẽ non infrenabis. Contra ignota ſigna pro Græcã linguã & Hebræã neceſſariam eſſe ad cognitionẽ literarũ ſacrarum. Cap. XI
pria, magnũ remediũ eſt linguarũ cognitio. Et La
tinæ quidẽ linguæ homines quos nunc inſtruen-
dos ſuſcepimus, & duabus alijs ad ſcripturarũ di-
uinarũ cognitionẽ habent opus, Hebræa ſcilicet
& Græca, ut ad exẽplaria præcedẽtia recurratur,
ſi quam dubitationẽ attulerit Latinorũ interpretũ
infinita uarietas, quanq; & Hebræa uerba non in-
terpretata ſæpe inueniamus in libris, ſicut amen,
halleluia, & racha, & oſanna, & ſi qua ſunt alia.
C Quorũ partim ꝓpter ſanctiorẽ autoritatẽ, ꝗuis in
terpretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas, ſicut
eſt amen & halleluia, partim uero in aliã linguam
transferri non potuiſſe dicũtur, ſicut alia duo quę
poſuimus. Sunt enim quædam uerba certarũ lin-
guarũ, quæ in uſum alterius linguę per interpreta
tionẽ tranſire non poſſunt. Et hoc maxime interie
ctionibus accidit, quæ uerba potius motũ animi
ſignificant ꝗ ſentẽtiæ conceptæ ullam particulã:
nam & hæc duo talia eſſe perhibẽtur. Dicũt enim
racha indignãtis eſſe uocem, oſanna lætantis. Sed
nõ propter hæc pauca quę notare atq; interroga-
re facillimũ eſt, ſed propter diuerſitates, ut dictum
eſt, interpretũ, illarum linguarum eſt cognitio ne
ceſſaria. Qui enim ſcripturas ex Hebręa lingua in
D Gręcã uerterunt linguã, numerari poſſunt, Latini
autẽ interpretes nullo modo. Vt enim cuiq; pri-
mis fidei temporibus in manus uenit codex Græ-
cus, & aliquantulum facultatis ſibimet utriuſque
linguæ habere uidebatur, auſus eſt interpretari.

Quæ quidẽ res plus adiuuit intelligentiã ꝗ im Diuerſitas interpretationũ quid faciat. Cap. XII
pediuit, ſi modo legẽtes non ſint negligẽtes. Nam
nõnullas obſcuriores ſentẽtias plurium codicum
ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaię pro
phetæ unus interpres ait: Et carnẽ tuam ne deſpe Eſa. 58
xeris: alius, Et domeſticos ſeminis tui ne deſpexe
ris: uterq; ſibimet inuicẽ atteſtãtur. Nanq; alter ex
altero exponitur: quia et caro poſſet accipi proprie,
ut corpus ſuũ quiſq; ne deſpiceret, ſe putaret ad-
monitũ: & domeſtici ſeminis tranſlate, Chriſtia-
ni poſſent intelligi, ex eodẽ uerbi ſemine nobiſcũ

ſpiritaliter nati. Nunc aūt collato interpretū ſen-
A ſu probabilior occurrit ſentētia proprie de cōſan
guineis non deſpiciēdis eſſe præceptū, quoniam
domeſticos ſeminis cum ad carnē retuleris, con-
ſanguinei potiſſimū occurrūt. Vnde eſſe arbitror
Rom. 11 illud Apoſtoli quod ait, Si quo modo ad æmula-
tionē adducere potuero carnē meam, ut ſaluos fa
ciam aliquos ex illis, id eſt ut ęmulādo eos qui ere
diderant & ipſi crederēt. Carnē aūt ſuam dixit Iu-
dæos, propter conſanguinitatē. Item aliud eiuſdē
Eſaiæ prophetę, Niſi credideritis, nō intelligetis.
Alius interpretatus eſt, Niſi credideritis non per-
manebitis, Quis horū uera ſecutus ſit, niſi exēpla-
ria linguæ præcedentis legātur incertū eſt. Sed ta
men ex utroq; magnū aliquid inſinuatur ſciēter le
B gentibus. Difficile eſt enim ita diuerſos à ſe inter-
pretes fieri, ut non ſe aliqua uicinitate cōtingant.
Ergo quoniā intellectus in ſpecie ſempiterna eſt,
fides uero in rerū tēporalium quibuſdā cunabulis
quaſi lacte alit paruulos. Nunc aūt per fidē ambu
lamus non per ſpeciē, Niſi aūt per fidē ambulaue-
rimus, ad ſpeciē peruenire nō poterimus, quæ nō
tranſit, ſed permanet per intellectū purgatum no
Eſa. 7 bis cohærentibus ueritati. Propterea ille ait, Niſi
credideritis non permanebitis. Ille uero, Niſi cre-
Amphibologia dideritis non intelligetis. Et ex ambiguo linguæ
præcedētis plerunq; interpres fallitur, cui non be
ne nota ſentētia eſt, & eam ſignificationē trāſfert
quę à ſenſu ſcriptoris penitus aliena eſt. Sicut qui-
Pſal. 13 dam codices habent, Acuti pedes eorū ad effun-
C dendū ſanguinē, ὀξὺς enim apud Græcos & acu-
tum & uelocē ſignificat. Ille ergo uidit ſententiā
qui trāſtulit, Veloces pedes eorū ad effundendū
ſanguinē. Ille aūt alius ancipiti ſigno in aliā partē
raptus errauit. Et talia quidē nō obſcura ſed falſa
ſunt, quorū alia conditio eſt. Non enim intelligē-
dos ſed emendādos tales codices potius præcipi-
endū eſt. Hinc eſt enim etiam illud: quoniā μόσχος
moſchos Græce uitulus dicitur, μοσχεύματα mo-
ſcheumata quidā non intellexerunt eſſe plātatio-
nes, & uitulamina interpretati ſunt. Qui error tā
Sap. 4 multos codices præoccupauit, ut uix inueniatur
aliter ſcriptū, & tamē ſentētia manifeſtiſſima eſt,
quia clareſcit conſequētibus uerbis: Nāq; adulte-
rinæ plātationes non dabunt radices altas: conue
D niētius dicitur ꝗ uitulamina, quæ uelut pedibus
per terrā gradiūtur, & nō hærent radicibus. Hanc
translationē in eo loco etiā cætera cōtexta cuſto-
Solœciſmus & barbariſmus. diunt. Sed quoniā & quæ ſit ipſa ſentētia, quam
plures interpretes pro ſua quiſq; facultate atq; iu-
Cap. XIII dicio conātur eloqui, nō apparet niſi in ea lingua
inſpiciatur quam interpretātur, & plerunq; à ſen-
ſu autoris deuius aberrat interpres ſi nō ſit doctiſ-
ſimus: igitur aut illarū linguarū ex quibus in Lati
nam ſcripturā peruenit petenda cognitio eſt, aut
habendæ interpertationes eorū qui ſe uerbis ni-
mis obſtrinxerūt, non quia ſufficiunt, ſed ut ex eis
libertas uel error dirigatur aliorū, qui non magis
uerba ꝗ ſentētias interpretādo ſequi maluerunt.
Nam non ſolū uerba ſingula, ſed etiā locutiones
ſæpe transferūtur, quæ omnino in Latinæ linguæ
uſum, ſi quis conſuetudinē ueterum, qui Latine lo
cuti ſunt tenere uoluerit, tranſire nō poſſunt. Quę
aliquādo intellectui nihil adimunt, ſed offendunt
tamē eos qui plus delectātur rebus, cum etiā in ea
rum ſignis ſua quædā ſeruatur integritas. Nam ſo
lœciſmus qui dicitur, nihil aliud eſt ꝗ cum uerba
non ea lege ſibi coaptātur qua coaptauerunt qui
priores nobis nō ſine autoritate aliqua locuti ſūt.
Vtrū enim inter homines, an inter hominibus di-
catur, ad rerum non pertinet cognitorē. Itē barba
riſmus quid aliud eſt, niſi uerbū non eis literis uel
ſono enunciatum, quo ab eis qui Latine ante nos
locuti ſunt, enunciari ſolet? Vtrū enim ignoſcere
producta tertia ſyllaba uel correpta dicatur, non
multū curat qui peccatis ſuis deū ut ignoſcat pe-
tit, quolibet modo illud uerbum ſonare potuerit.
Quid eſt ergo integritas locutiōis, niſi Latinæ cō
ſuetudinis conſeruatio loquentiū ueterum auto-
ritate firmata? Sed tamē eo magis inde offendun-
tur homines quo infirmiores ſunt, & eo ſunt infir
miores, quo doctiores uideri uolunt: nō rerū ſciē-
tia qua ædificamur, ſed ſignorum, qua non inflari
omnino difficile eſt, cum & ipſa rerum ſciētia ſæ-
pe ceruicē erigat, niſi dominico reprimatur iugo.
Quid enim obeſt intellectori, ꝙ ita ſcriptum eſt,
quæ eſt terra in qua iſti inſidēt ſuper eam, ſi bona
eſt aut nequā, & quæ ſunt ciuitates in quibus ipſi
inhabitant in ipſis? Quā locutionē magis alienæ
linguæ eſſe arbitror, ꝗ ſenſum aliquē altiorem. Il-
lud etiā quod iā auferre non poſſumus de ore can
tantium populorū, Super ipſum autē floriet ſan- Pſal. 131
ctificatio mea: nihil profecto ſentētię detrahit: au
ditor tamē peritior mallet hoc corrigi, ut non flo-
riet, ſed florebit diceret. Nec quicq; impedit cor-
rectionē niſi conſuetudo cantantiū. Iſta ergo faci
le etiā contēni poſſunt, ſi quis ea cauere noluerit,
quæ ſano intellectui nihil detrahūt. At uero illud
quod ait Apoſtolus: Quod ſtultū eſt dei, ſapiētius 1. Cor. 1
eſt hominibus, & quod infirmū eſt dei, fortius eſt
hominibus: ſi quis in eo Gręcā locutionē ſeruaſſe
uoluiſſet, ut diceretur, Quod ſtultū eſt dei, ſapien-
tius eſt hominum: & ꝙ infirmū eſt dei, fortius eſt
hominū: iret quidē uigilantis lectoris intentio in
ſententię ueritatē: ſed tamē aliquis tardior, aut nō
intelligeret, aut etiā peruerſe intelligeret. Non enī
tantū uitioſa locutio eſt in Latina lingua talis, ue-
rumetiā in ambiguitatē cadit, ut quaſi hominum
ſtultum uel hominū infirmū ſapiētius uel fortius
uideatur eſſe ꝗ dei: quanꝗ & illud, ſapientius eſt
hominibus, non caret ambiguo etiāſi ſolœciſmo
careat. Vtrum enī his hominibus ab eo quod eſt
huic homini, an ab his hominibus ab eo quod eſt
ab hoc homine dictum ſit, non apparet niſi illumi
natione ſententię. Melius itaq; dicitur, Sapiētius
eſt ꝗ homines, & fortius eſt ꝗ homines. De am- De percipienda uerborum & locutionum proprietate, et emendandis codicibus.
biguis aūt ſignis poſt loquemur, nunc de incogni
tis agimus, quorū duæ formæ ſunt quantū ad uer-
ba pertinet. Nanq; aut ignotū uerbū facit hærere
lectorem, aut ignota locutio. Quæ ſi ex alienis lin
guis ueniunt, aut quærenda ſunt ab earū linguarū
hominibus, aut linguæ eædem, ſi & ocium eſt & Cap. XIIII
ingenium

ingeniū ediſcendæ,aut plurium interpretū conſu
lenda collatio eſt. Si aūt ipſius linguæ noſtræ ali-
qua uerba locutionesq; ignoramus,legēdi cōſue-
tudine audiendiq; innoteſcūt. Nulla ſanè ſunt ma
gis mādanda memoriæ ꝗ illa uerborum locutio-
numq; genera quæ ignoramus, ut cū uel peritior
occurrerit, de quo quæri poſſint, uel talis lectio
quę uel pręcedētibus uel cōſequētibus uel utriſq;
oſtendat quā uim habeat,quid ue ſignificet quod
ignoramus,facile adiuuāte memoria poſſimus a-
nimaduertere & diſcere: quanq; tāta eſt uis cōſue
tudinis etiā ad diſcēdū, ut qui in ſcripturis ſanctis
quodāmodo nutriti educatiq; ſunt, magis alias lo
cutiones mirentur,easq; minus Latinas putent ꝗ
illas quas in ſcripturis didicerunt, neq; in Latinæ
linguæ autoribus reperiuntur.Plurimū hic quoq;
iuuat interpretū numeroſitas collatis codicib. in-
ſpecta atq; diſcuſſa,tantū abſit falſitas: nam codici
bus emēdandis primitus debet inuigilare ſolertia
eorum qui ſcripturas diuinas noſſe deſiderant, ut
Interpretatio emendatis non emendati cedant, ex uno dūtaxat
Septuaginta interpretationis genere uenientes. In ipſis aūt
Cap. XV interpretationibus Itala cęteris præferatur. Nam
eſt uerborū tenacior cum perſpicuitate ſentētiæ,
Et Latinis quibuslibet emendatis,Græci adhibe-
antur, in quibus ſeptuaginta interpretū quod ad
uetus teſtamentum attinet,excellit autoritas: qui
iam per omnes peritiores eccleſias tāta præſentia
ſpiritusſancti interpretati eſſe dicuntur, ut os unū
De ciuit. dei, tot hominū fuerit. Qui ſi,ut fertur, multiq; non in
lib. 18. cap. 43 digni fide pręedicāt,ſinguli cellis etiā ſingulis ſepa
rati cum interpretati eſſent, nihil in alicuius eorū
Iſtud alij uelu- codice inuentū eſt quod non iiſdē uerbis eodēq;
ti fabulā ridēt uerborū ordine inueniretur in cæteris: quis huic
autoritati conferre aliquid nedū pręferre audeat?
Si aūt cōtulerūt ut una omniū cōmuni tractatu iu
dicioq; uox fieret, nec ſic quidē quenq; unum ho-
minē qualibet peritia ad emendandū tot ſeniorū
doctorūq; conſenſum aſpirare oportet aut decet.
quamobrē etiā ſi aliquid aliter in Hebræis exēpla
ribus inuenitur ꝗ iſti poſuerint, cedendū eſſe ar-
bitror diuinę diſpenſationi, quæ per eos facta eſt:
ut libri quos gens Iudæa cæteris populis uel reli-
gione uel inuidia prodere nolebat, crediturís per
dominū gētibus miniſtra regis Ptolemęi poteſta-
te tanto ante proderentur. Itaq; fieri poteſt, ut ſic
illi interpretati ſint, quemadmodū cōgruere gen
tibus ille qui eos regebat, & qui os unū omnibus
fecerat ſpiritusſanctus iudicauit. Sed tamē ut ſupe
rius dixi, horū quoq; interpretū qui uerbis tena-
cius inhæſerūt, collatio nō eſt inutilis ad explanā
dam ſæpe ſententiā. Latini ergo ut dicere cœperā
codices Veteris teſtamenti,ſi neceſſe fuerit,Græ-
corū autoritate emēdandi ſunt,& eorū potiſſimū
qui cum Septuaginta eſſent,ore uno interpretati
Cognitio ani- eſſe perhibent. Libros aūt Noui teſtamēti, ſi quid
malium, herba- in Latinis uarietatib. titubat, Græcis cedere opor
rum, lapidum, tere non dubiū eſt, & maxime qui apud eccleſias
ſimiliumq; ne- doctiores & diligētiores reperiunt. In trāſlatis
ceſſaria. XVI uero ſignis,ſi qua fortè ignota cogūt hærere lecto
rem,partim linguarū notitia, partim rerū inueſti-

ganda ſunt. Aliquid enim ad ſimilitudinem ualet,
A & proculdubio ſecretū quiddam inſinuat ſiloa pi *Hebraica*
ſcina,ubi lauare faciē iuſſus eſt, cui oculos domi- *nomina*
nus luto de ſputo facto inunxerat. Quod tamē no
men linguæ incognitæ,niſi Euāgeliſta interpreta
tus eſſet, tam magnus intellectus lateret. Sic etiā
multa quę ab autoribus eorundē librorū interpre
tata non ſunt nomina Hebręa, non eſt dubitandū
habere non paruā uim atq; adiutoriū ad ſoluenda
ænigmata ſcripturarū,ſi quis poſſit ea interpreta-
ri:quod nōnulli eiuſdē linguæ uiri periti non ſanè
paruū beneficiū poſteris cōtulerunt, qui ſeparata
de ſcripturis eadē uerba omnia interpretati ſunt,
& quid ſit Adam,quid Eua,quid Abraham, quid
Moyſes,ſiue etiā locorū nomina: quid ſit Hieruſa
B lem,uel Sion,uel Hiericho,uel Sina,uel Libanus,
uel Iordanis, uel quæcunq; alia in illa lingua ſunt
incognita nobis nomina. Quibus apertis & inter
pretatis multæ in ſcripturis figuratæ locutiones
manifeſtātur. Rerum aūt ignorātia facit obſcuras
figuratas locutiones,cum ignoramus uel animan
tium,uel lapidū, uel herbarū naturas aliarū'ue re-
rum, quæ plerūq; in ſcripturis ſimilitudinis alicu-
ius gratia ponuntur. Nā & de ſerpēte quod notū
eſt,totū corpus eum pro capite obiicere ferienti-
bus,quantū illuſtrat ſenſum illū quo dominus iu-
bet aſtutos nos eſſe ſicut ſerpentes: ut ſcilicet pro
capite noſtro,qd' eſt Chriſtus, corpus potius per-
ſequentibus offeramus, ne fides Chriſtiana tanꝗ
caput necetur in nobis,ſi parcentes corpori nege
C mus deum:uel illud quod per cauernæ anguſtias
coarctatus,depoſita ueteri tunica uires nouas ac-
cipere dicitur, quantū cōcinit ad imitandā ipſius
ſerpētis aſtutiā, exuēdūq; ipſum ueterē hominē,
ſicut Apoſtolus dicit,ut induamur nouo, & exuē *Eph. 4*
dum per anguſtias,dicente dño, Intrate per angu *Matth. 7*
ſtam portā. Vt ergo notitia naturæ ſerpentis illu-
ſtrat multas ſimilitudines, quas de hoc animante
ſcriptura dare cōſueuit, ſic ignorātia nōnullorum
animaliū quæ non minus per ſimilitudines cōme
morat,impedit plurimū lectorē. Sic lapidū,ſic her
barum,uel quæcunq; tenētur radicibus. Nā & car
bunculi notitia, ꝙ lucet in tenebris multa illumi-
nat etiā obſcura librorū ubicunq; propter ſimilitu
dinē ponit̃,& ignorātia berilli uel adamantis clau
D dit plerūq; intelligētiæ fores. Nec aliā ob cauſam
facile eſt intelligere pacē perpetuā ſignificari o-
leę ramuſculo,quē rediēs ad arcā colūba pertulit,
niſi quia nouimus & olei lenē contactū non facile
alieno humore corrūpi,& arborē ipſam frondere
perenniter. Multi autē ꝓpter ignorantiā hyſſopi
dum neſciunt quā uim habeat,uel ad purgandum
pulmonē,uel ut dicitur ad ſaxa radicibus penetrā
da,cum ſit herba breuis atq; humilis, omnino in-
uenire non poſſunt,quare dictū ſit: Aſperges me
hyſſopo & mūdabor. Numerorum etiā imperitia
multa facit non intelligi,tranſlate ac myſtice poſi
ta in ſcripturis. Ingeniū quippe,ut ita dixerim, in-
genuum nō poteſt nō moueri quid ſibi uelit,ꝙ &
Moyſes & Helias et ipſe dñs quadraginta diebus
ieiunauerūt. Cuius actionis figuratus quidam no

res uocant: ſiue in quibuſdam rebus ſuſpendẽdis
atq; illigãdis, uel etiã ſaltandis quodãmodo, non
ad temperationem corporum, ſed ad quaſdam ſi-
gnificationes, aut occultas, aut etiam manifeſtas:
quæ mitiore nomine phyſicã uocãt, ut non quaſi
ſuperſtitioſe implicare, ſed natura prodeſſe uideã
tur: ſicut ſunt inaures in ſummo auriũ ſingularũ,
aut de ſtruthionũ oſſibus anſulæ in digitis, aut cũ
tibi dicitur ſingultienti, ut dextera manu ſiniſtrũ
pollicẽ teneas. His adiungũtur milia inaniſſima
rum obſeruationum, ſi mẽbrum aliquod ſalierit, ſi
iunctim ambulantibus amicis, lapis, aut canis, aut
puer medius interuenerit: atq; illud ꝙ lapidẽ cal-
cant, tanq; diremptorẽ amicitię minus moleſtum
eſt, q̃ ꝙ innocentẽ puerũ colapho percutiũt, ſi pa
riter ambulãtibus intercurrerit. Sed bellum eſt ꝙ
aliquãdo pueri uindicant̃ à canibus: nam plerũq;
tam ſuperſtitioſi ſunt quidã, ut etiã canem qui me
dius interuenerit ferire audeãt, non impune: nãq;
à uano remedio cito interdũ ille percuſſorẽ ſuum
ad uerũ medicum mittit. Hinc ſunt etiã illa: limen
calcare cum ante domũ ſuam tranſit: redire ad le-
ctum, ſi quis dũ ſe calciat ſternutauerit: redire do-
mum, ſi procedẽs offenderit: cũ ueſtis à ſoricibus
roditur, plus timere ſuſpicionẽ futuri mali q̃ præ-
ſens damnũ dolere. Vnde illud eleganter dictum

Catonis dictũ lepidum.

eſt Catonis, qui cum eſſet conſultus à quodã qui
ſibi à ſoricibus eroſas caligas diceret: reſpõdit, nõ
eſſe illud monſtrũ, ſed uere monſtrũ habẽdũ fuiſ-

Superſtitio mathematica

ſe ſi ſorices à caligis roderẽtur. Neq; illi ab hoc ge
nere pernicioſæ ſuperſtitionis ſegregãdi ſunt, qui
genethliaci propter nataliũ dierũ cõſiderationes,
nunc aũt uulgo mathematici uocant̃. Nam & ipſi
q̃uis ueram ſtellarũ poſitionẽ, cum quiſq; naſci-
tur conſectẽtur, & aliquãdo etiam perueſtigẽt, tñ
ꝙ inde conantur uel actiones noſtras uel actionũ
euenta prædicere, nimis errant, & uendunt impe-
ritis hominibus miſerabilẽ ſeruitutẽ. Nam quiſq;
liber cum ad huiuſmodi mathematicũ ingreſſus
fuerit, dat pecuniã ut ſeruus inde exeat, aut Mar-
tis, aut Veneris uel potius omniũ ſyderũ, quibus
illi qui primi errauerũt, errorẽq; poſteris propina
uerũt, uel beſtiarũ propter ſimilitudinẽ, uel homi
nũ ad ipſos homines honorãdos impoſuerunt uo

Sic Virgilius, Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum.

cabula. Non enim mirandũ eſt, cum etiã propiori
bus recẽtioribusq; tẽporibus, ſydus quod appella
mus luciferũ honori & nomini Cæſaris Romani
dicare conati ſunt. Et fortaſſe factũ eſſet atq; iſſet
in uetuſtatẽ, niſi auia eius Venus præoccupaſſet
hoc nominis prædium, neq; iure ullo ad hæredes
traijceret, quod nunq̃ uiua poſſederat aut poſſidẽ
dum petiuerat. Nam ubi uacabat locus, neq; alicu
ius priorũ mortuorũ honore tenebatur, factũ eſt
quod in rebus talibus fieri ſolet. Pro quintili enim
& ſextili mẽſibus, Iuliũ atq; Auguſtũ uocamus de
honoribus hominũ Iulij Cæſaris & Auguſti Cæ-
ſaris nũcupatos, ut facile q uoluerit intelligat etiã
illa ſydera prius ſine his nominibus cœlo uagata
eſſe. Mortuis autẽ illis quorũ honorare memoriã
uel coacti ſũt homines regia poteſtate, uel placuit
humana uanitate, nomina eorũ imponẽtes ſyderi
bus, eos ipſos ſibi mortuos in cœlũ leuare uidebã
A tur. Sed quomodolibet uocentur ab hominibus,
ſunt tamen ſydera quæ deus inſtituit & ordinauit
ut uoluit, & eſt certus motus illorũ quo tẽpora di
ſtinguũtur atq; uariãtur. Quem motũ notare cum
quiſq; naſcitur quomodo ſe habeat facile eſt, per
eorũ inuẽtas cõſcriptasq; regulas quod ſancta ſcri
ptura condemnat dicẽs, Si enim tantũ potuerunt
ſcire ut poſſent ęſtimare ſeculũ, quomodo eius do
minum non facilius inuenerũt? Sed ex ea nota

Obſeruatio ſyderum. Cap. XXII

tione uelle naſcentiũ mores, actus, euẽta prædice
re, magnus error & magna dementia eſt. Et apud
eos quidẽ qui talia dediſcẽda didicerunt, ſine ulla
dubitatione refellitur hæc ſuperſtitio. Conſtella-
tiones enim quas uocãt, notatio eſt ſyderum, quõ
ſe habebãt cum ille naſceretur de quo iſti miſeri à
B miſerioribus conſulunt̃? Fieri aũt poteſt, ut aliqui
gemini tam ſequaciter fundant̃ ex utero, ut inter-
uallũ tẽporis inter eos nullũ poſſit apprehẽdi, &
conſtellationũ numeris annotari. Vnde neceſſe
eſt nõnullos geminos eaſdem habere cõſtellatio-
nes, cum paria rerũ uel quas agũt, uel quas patiun
tur euenta non habeãt, ſed plerũq; ita diſparia, ut
alius feliciſſimus, alius infeliciſſimus uiuat: ſicut
Eſau & Iacob geminos accipimus natos, ita ut Ia
cob qui poſterior naſcebatur manu plantã præce
dentis fratris tenens inueniretur. Horũ certe dies
atq; hora naſcentium aliter notari non poſſet, niſi
ut amborũ cõſtellatio eſſet una. Quantum aũt in-
terſit inter amborũ mores, facta, labores atq; ſuc-
ceſſus, ſcriptura teſtis eſt, iam ore omniũ gentium
C peruulgata. Neq; enim ad rem pertinet ꝙ dicunt
ipſum momentũ minimũ atq; anguſtiſſimum tẽ-
poris ꝙ geminorum partum diſterminat, multum
ualere in rerũ natura atq; cœleſtiũ corporum rapi
diſſima uelocitate. Etſi eñ concedã ut plurimum
ualeat, tamen in cõſtellationibus à mathematico
inueniri nõ poteſt, quibus inſpectis ſe fata dicere
profitet̃. Quod ergo in conſtellationibus non in-
uenit, quas neceſſe eſt unas inſpiciat, ſiue de Ia-
cob, ſiue de eius fratre cõſulatur, quid ei prodeſt ſi
diſcat in cœlo quod temere ſecurus infamat, &
non diſcat in tabula quam fruſtra ſolicitus intue-
tur? Quare iſtę quoq; opiniones quibuſdã rerum
ſignis humana præſumptione inſtitutis, ad eadẽ
illa quaſi quædam cũ dæmonibus pacta & cõuen
D ta referẽdæ ſunt. Hinc enim fit, ut occulto quo

Non habenda fides mathematicis. XXIII

dam iudicio diuino cupidi malarũ rerũ homines
tradantur illudendi & decipiẽdi pro meritis uolu
ptatũ ſuarũ, illudẽtibus eos atq; decipiẽtibus præ
uaricatoribus angelis: quibus iſta pars mundi in-
fima ſecundũ pulcherrimũ ordinẽ rerum diuinæ
prouidẽtiæ lege ſubiecta eſt. Quibus illuſionibus
& deceptionibus euenit, ut iſtis ſuperſtitioſis &
pernicioſis diuinationũ generibus multa præteri
ta & futura dicãtur, nec aliter accidant, q̃ dicunt:
multaq; obſeruãtibus ſecundũ obſeruatiões ſuas
eueniãt, quibus implicati curioſiores fiant, & ſeſe
magis magisq; inſerãt multiplicibus laqueis per-
nicioſiſſimi erroris. Hoc genus fornicationis ani-

26. q. 2 ca. illud

mæ ſalubriter diuina ſcriptura non tacuit, neq; ab

ea ſic deterruit animã, ut propterea talia negaret eſſe ſectãda, quia falſa dicũtur à profeſſoribus eo- A rum, ſed etiam ſi dixerint uobis, inquit, & ita euenerit, ne credatis eis. Non em̃ quia imago Samuelis mortui Sauli regi uera prænũciauit, propterea talia ſacrilegia quib. imago illa præſentata eſt minus execranda ſunt: aut quia in Actibus apoſtolorum uentriloqua fœmina uerũ teſtimoniũ perhibuit apoſtolis domini, ideo Paulus apoſtolus pepercit illi ſpiritui, ac non potius fœminã illius dæmonij correptione atq; excluſione mũdauit. Omnes igitur artes huiuſmodi uel nugatoriæ uel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtiſera ſocietate hominũ & dæmonũ, quaſi pacta infidelis & doloſæ amicitiæ conſtituta, penitus ſunt repudiãda & fugiẽda Chriſtiano: non q; idolũ ſit aliquid, ut ait Apoſtolus, ſed quia quæ immolant dæmonijs immolant & nõ deo: nolo aũt uos ſocios fieri dæmoniorũ. Quod aũt de idolis, & de immolationibus quæ honori eorũ exhibẽtur, dixit Apoſtolus, hoc de omnibus imaginarijs ſignis ſentiendũ eſt, quæ uel ad cultũ idolorũ, uel ad creaturã eiuſq; partes tanq̃ deum colẽdas trahũt, uel ad remediorũ aliarumq; obſeruationũ curã pertinẽt: quæ nõ ſunt diuinitus ad dilectionẽ dei & proximi, tanq̃ publice cõſtituta, ſed per priuatas appetitiones rerum temporaliũ, corda diſſipãt miſerorũ. In omnibus ergo iſtis doctrinis ſocietas dæmonũ formidanda atq; uitãda eſt, qui nihil cum principe ſuo diabolo niſi reditũ noſtrũ claudere atq; obſcrare conãtur. Sicut aũt de ſtellis quas cõdidit & ordinauit deus humanæ & deceptoriæ cõiecturæ ab hominibus C inſtitutæ ſunt: ſic etiã de quibuſdã naſcẽtibus uel quomodo diuinæ prouidẽtiæ adminiſtratiõe exiſtentibus rebus, multi multa humanis ſuſpicionibus, quaſi regulariter cõiecta literis mãdauerũt, ſi forte inſolite acciderint, uelut ſi mula pariat, aut fulmine aliquid percutiatur. Quæ omnia tantũ ualent, quantũ pręſumptione animorũ quaſi communi quadam lingua cum dæmonibus fœderata ſunt. Quæ tamen omnia plena ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſolicitudinis, mortiferæ ſeruitutis. Non enim quia ualebant, animaduerſa ſunt, ſed animaduertẽdo atq; ſignando factũ eſt ut ualerent. Et ideo diuerſis diuerſa proueniũt ſecũdum cogitationes & præſumptiones ſuas. Illi enim ſpiritus qui decipere uolũt, talia procurãt cuiq;, qua- D libus eum irretitũ per ſuſpiciones & cõſenſiones eius uiderint. Sicut enim, uerbi gratia una figura literæ quæ decuſſatim notaẽ, aliud apud Græcos, aliud apud Latinos ualet, non natura, ſed placito, & cõſenſione ſignificãdi: & ideo qui utranq; linguam nouit, ſi homini Græco uelit aliquid ſignificare ſcribẽdo, non in ea ſignificatione ponit hanc literã, in qua eam ponit cũ homini ſcribit Latino. Et beta uno eodemq; ſono, apud Græcos literæ, apud Latinos oleris nomen eſt. Et cum dico, lege in his duab. ſyllabis, aliud Græcus, aliud Latinus intelligit. Sicut ergo hæ omnes ſignificationes pro ſuæ cuiuſq; ſocietatis cõſenſione animos mouent: & quia diuerſa cõſenſio eſt, diuerſe mouent:

Deut. 13

Ventriloqua, quaſi uentre loquens, Græce ἐγγαστρίμυθος. Eſt diuinatorũ genus, & hodie apud Italos, qui ficdi cti ſunt, quod ore non edẽtes ſonũ, per uentrem loqui uiſi ſunt.

Societas inter demones & mathematicos. Cap. XXIIII

nec ideo cõſenſerunt in eas homines, quia iam ualebant ad ſignificationẽ: ſed ideo ualent, quia conſenſerũt in eas. Sic etiã illa ſigna, quibus pernicioſa dæmonũ ſocietas cõparatur, pro cuiuſq; obſeruationibus ualent. Quod maniſeſtiſſime oſtendit ritus augurũ, qui & ante q̃ obſeruent, & poſteaq̃ obſeruata ſigna tenuerint, id agũt, ne uideãt uolatus, aut audiant uoces auium: quia nulla iſta ſigna ſunt, niſi cõſenſus obſeruantis accedat. Quibus amputatis atque eradicatis ab animo Chriſtiano, deinceps uidẽdæ ſunt inſtitutiones hominũ non ſuperſtitioſæ, id eſt nõ cum dæmonibus, ſed cum ipſis hominibus inſtitutæ. Nãq; omnia quæ ideo ualent inter homines, quia placuit inter eos ut ualeant, inſtituta hominũ ſunt: quorũ partim ſuperflua, luxurioſaq; inſtituta ſunt, partim cõmoda & B neceſſaria. Illa enim ſigna quæ ſaltando faciũt hiſtriones, ſi natura non inſtituto & cõſenſione hominũ ualerent, non primis tẽporibus ſaltante Pantomimo preco prõnũciaret populis Carthaginis quid ſaltator uellet intelligi. Qđ adhuc multi meminerũt ſenes, quorũ relatu hæc ſolemus audire. Quod ideo credendũ eſt, quia nunc quoq; ſi quis theatrũ talium nugarũ imperitus intrauerit, niſi ei dicatur ab altero quid illi motus ſignificẽt, fruſtra totus intẽtus eſt. Appetunt tamẽ omnes quãdam ſimilitudinẽ in ſignificãdo, ut ipſa ſigna inquantũ poſſunt, rebus quæ ſignificantur ſimilia ſint. Sed quia multis modis ſimile aliquid alicui poteſt eſſe, nõ cõſtant talia ſigna inter homines, niſi cõſenſus accedat. In picturis uero & ſtatuis, cæteriſq; C huiuſmodi ſimulatis operibus, maxime peritorũ artificũ, nemo errat cũ ſimilia uiderit, ut agnoſcat quibus ſint rebus ſimilia. Et hoc totũ genus inter ſuperflua hominũ inſtituta numerandũ eſt, niſi cũ intereſt quid eorũ, qua de cauſa, & ubi, & quãdo, & cuius autoritate fiat. Milia deniq; fictarũ fabularum & falſitatũ, quarũ mendacijs homines delectantur, humana inſtituta ſunt. Et nulla magis hominũ propria, quæ à ſeipſis habẽt, exiſtimanda, q̃ quæq; falſa atq; mẽdacia. Cõmoda uero & neceſſaria hominũ cum hominibus inſtituta ſunt, quæcunq; in habitu & cultu corporis ad ſexus uel honores diſcernẽdos differẽtia placuit: & innumerabilia genera ſignificationũ ſine quib. humana ſocietas, aut nõ omnino, aut minus cõmode geritur D quæq; in põderibus atq; mẽſuris, & numerorũ impreſſionibus, uel æſtimationibus ſua cuiq; ciuitati & populo ſunt ꝓpria & cætera huiuſmodi. Quæ niſi hominũ inſtituta eſſent, nõ per diuerſos populos uaria eſſent, nec in ipſis populis ſingulis pro arbitrio ſuorũ principũ mutarenẽ. Sed hęc tota pars humanorũ inſtitutorũ, quæ ad uſum uitæ neceſſarium proficiunt, nequaq̃ eſt fugiẽda Chriſtiano, imò etiã quantũ ſatis eſt, intuenda, memoriaq; retinenda. Adumbrata enim quædã & naturalibus utcũq; ſimilia hominũ inſtituta ſunt, quorũ ea quæ ad ſocietatẽ, ut dictũ eſt, dæmonũ pertinent, penitus repudiãda ſunt & deteſtãda. Ea uero quæ homines cũ hominibus habẽt, aſſumẽda, inquãtũ nõ ſunt luxurioſa atq; ſuꝑflua: & maxime literarũ

figuræ

Inſtituta humana. Ca. XXV

Pantomimus ab excellentia imitationis dictus eſt Mimus, qui quoſlibet geſtus & mores expreſſerit, & quamuis geſſerit perſonam.

Quæ hominũ inſtituta fugienda, & quæ amplectenda ſint. Cap. XXVI

figuræ, ſine quibus legere non poſſumus, linguarumq́ue uarietas quãtũ ſatis eſt, de qua ſuperius diſputauimus. Ex eo genere ſunt etiã notæ, quas qui didicerũt, proprie iam notarij appellantur. Vtilia ſunt iſta, nec diſcũtur illicite, nec ſuperſtitione implicãt, nec luxu eneruãt, ſi tantũ occupẽt, ut maioribus rebus, ad quas adipiſcẽdas ſeruire debẽt, nõ ſint impedimẽto.

Quæ dicantur hominum inſtituta, & quæ non. XXVII

Iam uero illa quæ nõ inſtituẽdo, ſed aut tranſacta tẽporibus, aut diuinitus inſtituta, inueſtigãdo homines ꝓdiderunt, ubicunq; diſcãtur, non ſunt hominũ inſtituta exiſtimanda. Quorũ alia ſunt ad ſenſus corporis, alia uero ad rationẽ animi pertinentia. Sed illa quæ ſenſu corporis attingunť, uel narrata credimus, uel demõſtrata ſentimus, uel experta conijcimus.

Hiſtoria. Cap. XXVIII

Quicquid igitur de ordine temporũ trãſactorum indicat ea quę appellať hiſtoria, plurimũ nos adiuuat ad ſanctos libros intelligẽdos, etiã ſi pręter eccleſiã puerili eruditione diſcatur. Nam & per olympiadas, & per conſulũ nomina multa ſæpe quęrunť à nobis, & ignorãtia conſulatus, quo natus eſt dñs, & quo paſſus eſt, nõnullos coegit errare, ut putarẽt quadraginta ſex annorũ ætate paſſum eſſe dñm, quia per tot annos ædificatũ eſſe templũ, dictũ eſt à Iudæis, quod imaginẽ dominici corporis habebat. Et annorũ quidẽ ferè triginta baptizatũ eſſe retinemus autoritate euãgelica. Sed poſtea quot annos in hac uita egerit, quanq; textu ipſo actionum eius animaduerti poſſit: tamẽ ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de hiſtoria gẽtiũ collata cum euãgelio, liquidius certiusq; colligitur. Tũc enim uidebitur non fruſtra dictum eſſe, ꝙ quadraginta ſex annis templũ ędificatũ ſit, ut cum referri iſte numerus ad ætatẽ domini non potuerit, ad ſecretiorem inſtructionẽ humani corporis referatur, quo indui ꝓpter nos non dedignatus eſt unicus dei filius, per quem facta ſunt omnia.

Chriſtum paſſum anno ferè 30 docet Tertullianus in opere aduerſus Iudæos, imperij Tyberij, anno 15. coſſ. Rubellio Gemino & Rufio Gemino. Ireneus putat illũ fuiſſe maiorem annis 40

2. Retr. cap. 4

De utilitate aũt hiſtorię, ut omittã Græcos, quantã noſter Ambroſius quæſtionẽ ſoluit calũniantibus Platonis lectorib. & dilectorib. qui dicere auſi ſunt, omnes dñi noſtri Ieſu Chriſti ſentẽtias, quas mirari & prædicare cogũtur, de Platonis libris eum didiciſſe, qm̃ longe ante humanũ aduẽtũ dñi Platonem fuiſſe negari non poteſt. Nõnne memoratus epiſcopus cõſiderata hiſtoria gentiũ, cum Platonem reperiſſet Hieremiæ ꝓphetę tẽporibus profectũ fuiſſe in Ægyptum, ubi tunc ille Propheta erat, probabilius eſſe oſtendit, ꝙ Plato potius noſtris literis per Hieremiam fuerit imbutus, ut illa poſſet docere uel ſcribere quæ iure laudanť? Ante literas enim gentis Hebræorũ, in qua unius dei cultus emicuit, ex qua ſecundũ carnem uenit dñs noſter, nec ipſe quidẽ Pythagoras fuit, à cuius poſteris Platonẽ theologiã didiciſſe iſti aſſerunt. Ita cõſideratis temporibus fit multo credibilius iſtos potius de literis noſtris habuiſſe, quæcunq; bona & uera dixerũt, q̃ de Platonis dñm noſtrũ Ieſum Chriſtum, qđ dementiſſimum eſt credere. Narratione aũt hiſtorica, cum præterita etiam hominũ inſtituta narranť, non inter humana inſtituta ipſa hiſtoria numerãda eſt: quia iam quæ tranſierunt, nec infecta fieri poſſunt in ordine temporũ hãbẽda ſunt, quorũ eſt cõditor & adminiſtrator deus. A Aliud eſt enim facta narrare, aliud docere facienda. Hiſtoria facta narrat fideliter atq; utiliter: libri aũt haruſpicum, & quæq; ſimiles literæ facienda uel obſeruãda intendunt docere, monitoris audacia, non iudicis fide.

Cognitio herbarum & ſimilium rerum nõ eſt ſuperſtitioſa. XXIX

Eſt enim narratio demonſtrationi ſimilis, qua non præterita, ſed præſentia indicãtur ignaris. In quo genere ſunt quæcũq; de locorũ ſitu, naturisq; animaliũ, lignorum, lapidũ, herbarum, aliorum'ue corporum ſcripta ſunt. De quo genere ſuperius egimus, eamq; cognitionẽ ualere ad ęnigmata ſcripturarum ſoluẽda docuimus: non ut pro quibuſdã ſignis adhibeanť, tanq; ad remedia uel machinamẽta ſuperſtitionis alicuius: nam & illud genus iam diſtinctũ ab hoc licito & libero ſeparauimus. Aliud eſt enim dicere, tritam iſtam herbã ſi biberis, uenter non dolebit: B & aliud eſt dicere, iſtam herbam collo ſi ſuſpẽderis, uenter non dolebit. Ibi enim probatur contemperatio ſalubris: hic ſignificatio ſuperſtitioſa dãnatur. Quanq; ubi præcãtationes, & inuocationes, & characteres nõ ſunt, plerunq; dubiũ eſt utrum res quæ alligatur, aut quoquo modo adiungiť ſanando corpori, ui naturæ ualeat, quod libere adhibendum eſt, an ſignificatiua quadã obligatione proueniat, quod tanto prudẽtius oportet cauere Chriſtianum, quãto efficacius prodeſſe uidebiť. Sed ubi latet qua cauſa quid ualeat, quo animo quiſq; utať intereſt, duntaxat in ſanãdis uel tẽperandis corporibus, ſiue in medicina, ſiue in agricultura: C ſyderũ aũt cognoſcendorũ non narratio, ſed demõſtratio eſt, quorũ perpauca ſcriptura cõmemorat. Sicut aũt plurimis notus eſt lunę curſus qui etiã ad paſſionẽ domini anniuerſarie celebrãdam ſolenniter adhibeť: ſic pauciſſimis cæterorũ quoq; ſyderũ uel ortus uel occaſus, uel alia quęlibet momẽta ſine ullo ſunt errore notiſſima. Quæ per ſeipſam cognitio, quãq; ſuperſtitione quoſdã nõ alliget, nõ multũ tamẽ ac propè nihil adiuuat tractationẽ diuinarũ ſcripturarum, & infructuoſa intẽtione plus impedit. Et quia familiaris eſt perniciosiſſimo errori fatua fata cantantiũ, cõmodius honeſtiusq; contemniť. Habet aũt præter demonſtrationẽ præſentium etiã pręteritorũ narrationi ſimile aliquid, qđ à præſenti poſitione, motuq; D ſyderum, & in præterita eorũ ueſtigia regulariter licet recurrere. Habet etiã futurorũ regulares cõiecturas, non ſuſpicioſas & ominoſas, ſed ratas & certas: nõ ut ex eis aliquid trahere in noſtra fata & euẽta tentemus, qualia genethliacorũ deliramẽta ſunt, ſed quantũ ad ipſa pertinet ſydera. Nam ſicut is qui cõputat lunam, cum hodie inſpexerit quota ſit, & ante quotlibet annos quota fuerit, & poſt quotlibet annos quota futura ſit, poteſt dicere: ſic de unoquoq; ſyderũ, qui ea perite cõputat, reſpõdere cõſueuerunt. De qua tota cognitione, quãtũ ad uſum eius attinet, quid mihi uideatur aperui.

Artis mechanicæ in ſcripturis uſus. XXX

Artiũ etiã cæterarũ, quib. aliquid fabricatur, uel quod remaneat poſt operationẽ artificis ab illo effectũ, ſicut domus & ſcamnum &

uas aliquod,atq; alia huiuſcemodi, uel quæ mini-
ſterium quoddã exhibent operãti deo,ſicut medi
cina & agricultura & gubernatio , uel quarũ om-
nis effectus eſt actio , ſicut ſaltationũ & curſuũ &
luctaminũ.Harum ergo cunctarũ artiũ de præte-
ritis experimẽta faciũt etiã futura cõijci:nam nul-
lus earũ artifex membra mouet in operando , niſi
præteritorũ memoriã cum futurorũ expectatione
contexat.Harum aũt cognitio tenuiter in ipſa hu
mana uita curſimq; uſurpãda eſt,nõ ad operandũ,
niſi fortè officiũ aliquod cogat, de quo nunc non
agimus,ſed ad iudicandũ , ne omnino neſciamus
quid ſcriptura uelit inſinuare , cum de his artibus
Dialectica aliquas figuratas locutiones inſerit. Reſtant ea
Cap.XXXI quæ non ad corporis ſenſus, ſed ad rationẽ animi
pertinent,ubi diſciplina regnat diſputatiõis & nu
meri:Sed diſputationis diſciplina ad omnia gene
ra quæſtionũ,quæ in literis ſanctis ſunt penetran
da & diſſoluenda,plurimũ ualet:tantũ ibi cauẽda
eſt libido rixandi,& puerilis quædã oſtẽtatio de-
cipiendi aduerſariũ.Sunt enim multa quæ appel-
lantur ſophiſmata,falſæ cõcluſiones rationum,&
plerũq; ita ueras imitantes,ut non ſolũ tardos,ſed
ingenioſos etiã minus diligẽter attẽtos decipiãt.
Hoc ſyllogiſ- Propoſuit enim quidã,dicẽs ei cum quo loqueba
mo quidam ad tur:Quod ego ſum,tu non es.At ille cõſenſit. Ve
ortus Diogenẽ rum enim erat ex parte,uel eo ipſo quod iſte inſi-
ipſe facta à Dio dioſus,ille ſimplex erat. Tũc iſte addidit : Ego aũt
gene cõuerſio- homo ſum.Hoc quoq; cum ab illo accepiſſet con
ne captus de- cluſit dicẽs:Tu igitur non es homo. Quod genus
uidebatur.
Eccl. 37 captioſarum concluſionũ,ſcriptura quantũ exiſti
mo deteſtatur illo loco,ubi dictũ eſt.Qui ſophiſti
cè loquitur,odibilis eſt.Quanq; etiã ſermo nõ ca
ptioſus,ſed tamẽ abundantius q̃ grauitatẽ decet,
uerborũ ornamẽta cõſectãs , ſophiſticus dicatur.
Sunt etiam ueræ cõnexiones ratiocinationis fal-
ſas habẽtes ſentẽtias,quę cõſequunt̃ errorẽ illius
cum quo agitur.Quæ tamẽ ad hoc inferũtur à bo
no & docto homine:ut in ijs erubeſcẽs ille , cuius
errorẽ cõſequuntur,eundẽ relinquat errorẽ:quia
ſi in eodem manere uoluerit, neceſſe eſt ut etiã il-
la quæ dãnat,tenere cogatur.Non enim uera inſe
1. Cor. 15 rebat Apoſtolus,cũ diceret,Neq; Chriſtus reſur-
rexit,& illa alia,Inanis eſt prędicatio,inanis eſt &
fides ueſtra : & deinceps alia quæ omnino falſa
ſunt,quia & Chriſtus reſurrexit , & nõ erat inanis
prædicatio eorũ qui hoc annunciabant, nec fides
eorũ qui hoc crediderãt:ſed iſta falſa ueriſſime cõ
nectebantur illi ſententię,qua dicebatur non eſſe
reſurrectionẽ mortuorũ.Iſtis aũt falſis repudiatis,
quoniã uera erãt ſi mortui nõ reſurgũt , cõſequẽs
erit reſurrectio mortuorũ.Cũ ergo ſint ueræ con-
nexiones,non ſolũ uerarũ,ſed etiã falſarũ ſenten-
tiarum,facile eſt ueritatẽ connexionũ etiã in ſcho
lis illis diſcere,quę præter eccleſiã ſunt. Sententia
rum aũt ueritas in ſanctis libris eccleſiaſticis inue
Homines ordi- ſtiganda eſt. Ipſa tamen ueritas cõnexionũ nõ
nem rerum nõ inſtituta,ſed animaduerſa eſt ab hominibus & no
inſtituerũt,ſed tata,ut eã poſſint uel diſcere uel docere . Nam eſt
animaduerte- in rerum ratione perpetua & diuinitus inſtituta.
runt. XXXII Sicut enim qui narrat ordinem temporũ,nõ eum

ipſe cõponit:& locorum ſitus aut naturas anima-
A lium uel ſtirpiũ uel lapidum qui oſtendit, non res
oſtẽdit ab hominibus inſtitutas:& ille qui demõ
ſtrat ſydera,eorũq; motus,non à ſe uel ab homine
aliquo rem inſtitutã demonſtrat:ſic etiam qui di-
cit,cũ falſum eſt quod conſequitur , neceſſe eſt ut
falſum ſit quod pręcedit,ueriſſime dicit, neq; ipſe
facit ut ita ſit, ſed tantũ ita eſſe demõſtrat. Ex hac
regula illud eſt quod de apoſtolo Paulo cõmemo
rauimus:præcedit eñ nõ eſſe reſurrectionẽ mor-
tuorũ,quod dicebant illi, quorũ errorẽ deſtruere
uolebat Apoſtolus.Porrò illam ſentẽtiam pręce-
dentem,qua dicebant nõ eſſe reſurrectionẽ mor-
tuorum,neceſſario ſequitur,Neq; Chriſtus reſur-
rexit.Hoc aũt quod ſequitur, falſum eſt, Chriſtus
enim reſurrexit. Falſum eſt ergo & qđ præcedit.
B Pręcedit aũt,non eſſe reſurrectionẽ mortuorum.
Eſt igitur reſurrectio mortuorũ.Quod totũ breui
ter ita dicit̃:Si non eſt reſurrectio mortuorũ, neq;
Chriſtus reſurrexit:Chriſtus autem reſurrexit, eſt
igit̃ reſurrectio mortuorũ.Hoc ergo ut cõſequen
ti ablato,auferri etiam neceſſario quod præcedit,
nõ inſtituerunt homines,ſed oſtenderunt.Et hęc
regula pertinet ad ueritatem connexionũ,non ad
ueritatẽ ſententiarũ. Sed in hoc loco de reſurre *Concluſio ſyllo-*
ctione cũ ageretur,& regula cõnexionis uera eſt *giſmi falſa.*
& ipſa in cõcluſione ſententia. In falſis aũt ſenten *XXXIII*
tijs,connexionis ueritas eſt iſto modo. Faciamus
aliquẽ conceſſiſſe,ſi animal eſt cochlea, uocẽ ha-
bet.Hoc cõceſſo,cum probatum fuerit uocem co
chleam non habere,quoniam cõſequenti ablato,
C illud quod præcedit auſertur,cõcluditur non eſſe
animal cochleam.Quæ ſententia falſa eſt , ſed ex
conceſſo falſo uera eſt cõcluſionis connexio. Ve
ritas itaq; ſententiæ per ſeipſam ualet, ueritas aũt
cõnexionis ex eius cum quo agitur opinione uel
conceſſione conſiſtit. Ideo aũt, ut ſuprà diximus,
infertur uera cõnexione quod falſum eſt, ut eum,
cuius errorem corrigere uolumus , pœniteat con
ceſſiſſe præcedẽtia,quorũ cõſequentia uidet eſſe
reſpuenda.Iam hinc intelligere facile eſt , ſicut in
falſis ſententijs ueras , ſic in ueris ſententijs falſas
cõcluſiones eſſe poſſe.Fac enim aliquem propo-
ſuiſſe:Si iuſtus eſt ille,bonus eſt,& eſſe cõceſſum.
Deinde aſſumpſiſſe,non eſt aũt iuſtus. Quo item
conceſſo,intuliſſe concluſionẽ:Non eſt igitur bo
D nus.Quæ tametſi uera ſint omnia , non eſt tamen
uera regula concluſionis. Non enim ſicut ablato
cõſequenti auſertur neceſſario quod pręcedit,ita
etiam ablato præcedẽti auſertur neceſſario quod
cõſequitur:quia uerum eſt, quum dicimus:Si ora
tor eſt,homo eſt.Ex qua propoſitione ſi aſſuma-
mus.Non eſt aũt orator : nõ erit conſequens cum
intuleris,Non eſt igitur homo. Quapropter a- *Aliud eſt noſſe*
liud eſt noſſe regulas cõnexionum, aliud ſenten- *leges concluſio-*
tiarum ueritatem. In illis diſcitur quid ſit conſe- *num, quàm res*
quens, quid nõ cõſequens, quid repugnãs. Conſe *intelligere*
quens eſt:Si orator eſt , homo eſt. Inconſequens, *XXXIIII*
Si homo eſt,orator eſt.Repugnans,Si homo eſt,
quadrupes eſt.Hic ergo de ipſa cõnexione iudica
tur.In ueritate aũt ſententiarũ ipſe per ſe ſententię
non

non earum cõnexio cõſideranda eſt, ſed ueris cer
tiſq; ſentẽtijs,cum incertæ uera cõnexione iũgun
tur,etiã ipſæ certæ fiant neceſſe eſt. Quidã autem
ſic ſe iactãt,cum ueritatẽ cõnexionum didicerint
quaſi ſentẽtiarum ipſa ſit ueritas.Et rurſus, quidã
plerunq; retinentes uerã ſententiã male ſe cõtem
nunt:quia leges cõcluſionis ignorãt, cum melior
ſit qui nouit eſſe reſurrectionẽ mortuorum,ꝗ ille
qui nouit cõſequens eſſe,ut ſi reſurrectio mortuo
Definitio, diuiſio, partitio. Cap. XXXV
rum nõ eſt,neq; Chriſtus reſurrexerit. Itẽ ſcien
tia definiẽdi,diuidendi,atq; partiẽdi , quanq; etiã
rebus falſis plerũq; adhibeatur, ipſa tamẽ falſa nõ
eſt,neq; ab hominibus inſtituta,ſed in rerũ ratio-
ne cõperta.Non enim quia & fabulis ſuis eã poe-
tæ,& opinionibus erroris ſui uel falſi philoſophi,
uel etiã hæretici , hoc eſt falſi Chriſtiani adhibere
cõſueuerunt,propterea falſum eſt neq; in definiẽ
do,neq; in diuidendo aut partiẽdo aliquid cõple
ctendũ eſſe quod ad rem ipſam non pertinet , aut
aliquid quod pertinet prætereũdum. Hoc uerum
eſt,etiã ſi ea quę definiunt aut diſtribuuntur,uera
nõ ſint:nam & ipſum falſum definitur , cum dici-
mus,falſum eſſe ſignificationẽ rei nõ ita ſe haben
tis ut ſignificatur,ſiue aliquo alio modo.Quæ de-
finitio uera eſt , ꝗuis falſum uerum eſſe nõ poſſit.
Poſſumus etiã diuidere,dicentes,duo eſſe genera
falſi:unum eorũ quæ omnino eſſe nõ poſſunt , al-
terum eorũ quæ non ſunt,ꝗuis eſſe poſſint.Nam
qui dicit ſeptẽ & tria undecim eſſe , id dicit quod
omnino eſſe nõ poteſt:qui uero dicit calẽdis , uer
bi gratia,Ianuarijs pluiſſe,tam etſi factũ non ſit, id
tamẽ dicit qđ fieri potuerit.Definitio igiť & diui
ſio falſorũ poteſt eſſe ueriſſima, quãuis falſa ipſa
Eloquentia nõ ſemper uera perſuadet. XXXVI
utiq; uera non ſint. Sunt etiã quędã præcepta
uberioris diſputationis,quæ iam eloquẽtia nomi
natur,quę nihilominus uera ſunt,ꝗuis eis poſſint
etiam falſa perſuaderi. Sed quia & uera eſſe poſ-
ſunt,non eſt facultas ipſa culpabilis, ſed ea male
utentiũ peruerſitas.Nam neq; hoc ab hominibus
inſtitutũ eſt,ut ueritatis expreſſio cõciliet audito
rem,aut ut facile qđ intẽdit , inſinuet breuis & a-
perta narratio,& uarietas eius ſine faſtidio teneat
intẽtos,& cęterę huiuſmodi obſeruationes , quæ
ſiue in falſis ſiue in ueris cauſis , ueræ ſunt tamen,
inquantũ uel ſciri uel credi aliquid faciunt,aut ad
expetendũ fugiendũ ue animos mouent,& inuẽ-
tæ potius quod ita ſe habeãt , ꝗ ut ita ſe haberent
Rhetorica ad ſermonem, dialectica ad iudicandum utilis. XXXVII
inſtitutæ. Sed hęc pars cum diſcutitur,magis ut
proferamus ea quę intellecta ſunt,ꝗ ut intelliga-
mus adhibẽda eſt.Illa uero concluſionũ & defini
tionum & diſtributionũ plurimũ intellectorẽ ad-
iuuat:tantũ abſit error,quo uidẽtur homines ſibi
ipſam beatæ uitæ ueritatẽ didiciſſe, cum iſta didi-
cerint:quanq; plerunq; accidat , ut facilius homi-
nes res eas aſſequãtur , propter quas aſſequendas
iſta diſcunť , ꝗ talium præceptorũ nodoſiſſimas
& ſpinoſiſſimas diſciplinas. Tanq; ſi quis piã dare
uolens pręcepta ambulãdi,moneat nõ eſſe leuan
dum pedem poſteriorem,niſi cum poſuerit prio-
rem , deinde minutatim quemadmodũ articulo-
rum & poplitũ cardines oporteat mouere deſcri-
bat.Vera enim dicit ,nec aliter ambulari poteſt,
A ſed facilius homines hoc faciendo ambulant , ꝗ
animaduertunt cũ faciunt , aut intelligunt cũ au-
diunt.Qui autẽ ambulare nõ poſſunt , multo mi-
nus ea curant,quæ nec experiẽdo poſſunt attẽde
re.Ita plerunq; citius ingenioſus uidet non eſſe ra
tam concluſionem,ꝗ pręcepta eius capit : tardus
aũt non eam uidet , ſed multo minus quod de illa
præcipiť.Magiſq; in his omnibus ipſa ſpectacu-
la ueritatis ſæpe delectant,ꝗ ex eis in diſputando
aut iudicãdo adiuuamur,niſi forte ꝙ exercitatio-
ra reddunt ingenia,ſi etiam maligniora aut infla-
tiora nõ reddãt:hoc eſt, ut aut decipere uериſimili
ſermone atq; interrogatiõibus amẽt , aut aliquid
magnum,quo ſe bonis atq; innocentibus antepo
Numeri. Cap. XXXVIII
nant,ſe aſſecutos putẽt , qui iſta didicerũt. Iam
B uero numeri diſciplina cuilibet tardiſſimo clarũ
eſt,ꝙ nõ ſit ab hominibus inſtituta, ſed potius in-
dagata atq; inuenta. Non enim ſicut primam ſyl-
labam Italiæ,quã breuem pronunciauerunt uete
res,uoluit Virgilius,& lõga facta eſt : ita quiſquã
poteſt efficere cum uoluerit, ut ter terna aut non
ſint nouẽ,aut non poſſint efficere quadratã figu-
ram,aut nõ ad ternariũ numerum tripla ſint, ad ſe
narium ſeſcupla,ad nullũ dupla , quia intelligibi-
les numeri ſemiſſem non habent. Siue ergo in ſe-
ipſis cõſiderentur,ſiue ad figurarum aut ſonorum
aliarum'ue motionũ leges numeri adhibeanť , in-
cõmutabiles regulas habent , neq; ullo modo ab
hominibus inſtitutas , ſed ingenioſorũ ſagacitate
cõpertas. Quæ tamen omnia quiſquis ita dilexe-
C rit,ut iactare ſe inter imperitos uelit, & nõ potius
quærere unde ſint uera,quæ tantũmodo uera eſſe
perſenſerit,& inde quædam non ſolum uera , ſed
etiam incõmutabilia, quæ incõmutabilia eſſe nõ
cõprehenderit,ac ſic à ſpecie corporũ uſq; ad hu-
manã mentem perueniens, cum & ipſam mutabi
lem inuenerit,ꝙ nunc docta,nũc indocta ſit , con
ſtituta tamen inter incõmutabilem ſupra ſe ueri-
tatẽ,& mutabilia infra ſe cætera, ad unius dei lau-
dem atq; dilectionẽ cuncta cõuertere,à quo cun-
cta eſſe cognoſcit,doctus uideri poteſt,ſapiẽs au-
Quæ artes humanæ amplectendæ. Cap. XXXIX
tem eſſe nullo modo. Quamobrem uideť mihi
ſtudioſis & ingenioſis adoleſcẽtibus , & timenti-
bus deum,beatamq; uitã quærentibus, ſalubriter
pręcipi,ut nullas doctrinas quæ pręter eccleſiam
Chriſti exercentur,tanquam ad beatam uitam ca
D peſſendam ſecure ſequi audeant, ſed eas ſobrie di
ligenterq; dijudicent.Et ſi quas inuenerint ab ho
minibus inſtitutas uarias propter diuerſas uolũta
tes inſtituentiũ,& ignotas propter ſuſpiciones er
rantiũ, maxime ſi habeãt etiam cum dæmonibus
initam ſocietatem per quarundã ſignificationum
quaſi quædã pacta atq; cõuenta,repudient peni-
tus & deteſtentur,alienent etiã ſtudia à ſuperfluis
Leges humanæ
& luxurioſis hominũ inſtitutis. Illa uero inſtituta
hominũ,quæ ad ſocietatem conuenientiũ ualent
pro ipſa huius uitæ neceſſitate nõ negligãt. In cæ
teris aũt doctrinis , quæ apud gentes inueniũtur,
præter hiſtoriã rerum,uel præteriti temporis , uel
pręſentis ad ſenſus corporis pertinentiũ , quibus
etiam

etiã utiliũ artiũ corporaliũ experimenta & cõie-
cturę annumeranť, & pręter rationem diſputatio
nis & numeri nihil utile eſſe arbitror. In quibus
omnibus tenendũ eſt: Ne quid nimis, & maxime
in ijs quę ad corporis ſenſus pertinentia, uoluunť
tẽporibus, & cõtinentur locis. Sicut aũt quidã de
uerbis omnibus & nominibus Hebræis & Syris
& Ægyptijs, uel ſi qua alia lingua in ſcripturis ſan
ctis inueniri poteſt, quæ in eis ſine interpretatiõe
ſunt poſita, fecerũt ut ea ſeparatim interpretaren-
tur: quod & Euſebius fecit de temporum hiſtoria
propter diuinorũ librorũ quæſtiones, quæ uſum
eius flagitãt: quod ergo hi fecerũt de his rebus, ut
nõ ſit neceſſe Chriſtiano in multis propter pauca
laborare: ſic uideo poſſe fieri, ſi quẽ eorũ qui poſ-
ſunt, benignã ſanè operam fraternæ utilitati dele-
ctet impẽdere, ut quoſcũq; terrarũ locos, quæ ue
animalia uel herbas atq; arbores, ſiue lapides uel
metalla incognita, ſpeciesq; quaslibet ſcriptura
cõmemorat, ea generatim digerens, ſola expoſita
literis mãdet. Poteſt etiã de numeris fieri, ut eorũ
tantũmodo numerorũ expoſita ratio conſcribať,
quos diuina ſcriptura meminit. Quorũ aliqua aut
omnia fortè iam facta ſunt, ſicut multa quæ à bo-
nis doctisq; Chriſtianis elaborata atq; conſcripta
arbitramur, non inuenimus: ſed ſiue ꝓpter turbas
negligentiũ, ſiue propter inuidorũ occultationes
latent: quod utrũ de ratione diſputãdi fieri poſſit,
ignoro. Et uidetur mihi fieri nõ poſſe, quia per to
tum textũ ſcripturarũ colligata eſt neruorũ uice:
& ideo magis ad ambigua ſoluẽda & explicãda,
de quibus pòſt loquemur, legentes adiuuat, q̃ ad
incognita ſigna, de quibus nũc agimus, agnoſcen

Ab ethnicis ſi quid bene dictũ, in noſtrũ uſum eſt cõuertendum. XL

da. Philoſophi aũt qui uocãtur, ſiqua fortè uera
& fidei noſtræ accõmoda dixerũt, maxime Plato
nici, non ſolũ formidãda non ſunt, ſed ab eis etiã
tanq; iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrũ uendi
canda. Sicut enim Ægyptij nõ ſolũ idola habebãt
& onera grauia, quæ populus Iſrael deteſtareť &

Exod. 3 & 12

fugeret, ſed etiã uaſa atq; ornamenta de auro & ar
gento & ueſtẽ, quæ ille populus exiens de Ægy-

Diſt. 37. cap. egimus.

pto, ſibi potius tanq; ad uſum meliorem clanculo
uẽdicauit, nõ autoritate ꝓpria, ſed præcepto dei,
ipſis Ægyptijs neſciẽter cõmodãtibus ea quibus
nõ bene utebanť, ſic doctrinæ omnes gentiliũ nõ
ſolũ ſimulata & ſuperſtitioſa figmẽta, grauesq; ſar
cinas ſuperuacanei laboris habẽt, quæ unuſquiſq;
noſtrũ duce Chriſto de ſocietate gentiliũ exiens,
debet abominari atq; deuitare, ſed etiam liberales
diſciplinas uſui ueritatis aptiores, & quædã morũ
pręcepta utiliſſima cõtinẽt, deq; ipſo uno deo co
lendo nõnulla uera inueniuntur apud eos, qđ eo
rum tanq; aurũ & argentũ, quod non ipſi inſtitue
runt, ſed de quibuſdã quaſi metallis diuinæ proui
dẽtiæ, quæ ubiq; infuſa eſt, eruerũt, & quo peruer
ſe atq; iniurioſe ad obſequia dæmonum abutunť,
cum ab eorũ miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat,
debet ab eis auferre Chriſtianus ad uſum iuſtũ prę
dicandi euangelij. Veſtem quoq; illorum, id eſt
hominũ quidẽ inſtituta, ſed tamen accõmodata
humanæ ſocietati, qua in hac uita carere nõ poſſu

mus, accipere atq; habere licuerit in uſum cõuer-
A tẽda Chriſtianũ: nã quid aliud fecerunt multi bo-
ni fideles noſtri? Nonne aſpicimus quãto auro &
argẽto & ueſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto
Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſi
mus? quãto Lactantius? quãto Victorinus, Opta
tus, Hilar. Vt de uiuis taceã, quãto innumerabiles
Græci? Quod prior ipſe fideliſſimus dei famulus
Moyſes fecerat, de quo ſcriptũ eſt, ꝙ eruditus fue
rit omni ſapiẽtia Ægyptiorũ? Quibus omnib. ui-
ris ſuperſtitioſa gentiũ cõſuetudo: & maxime illis
tẽporibus, cũ Chriſti iugũ decutiens, Chriſtianos
perſequebatur, diſciplinas quas utiles habebat,
nũq; cõmodaret, ſi eas in uſum unius dei colendi,
quo uanus idolorũ cultus extingueretť, cõuerſum
iri ſuſpicareť, ſed dederunt aurũ & argẽtum & ue
B ſtẽ ſuã exeunti populo dei de Ægypto, neſciẽtes
queãdmodum illa quę dabãt, in Chriſti obſequiũ
redderenť. Illud eñ in Exodo factũ, ſine dubio fi-
guratum eſt ut hoc pręſignaret, qđ ſine præiudi-
cio alterius, aut paris, aut melioris intelligẽtiæ di-
xerim. Sed hoc modo inſtructus diuinarũ ſcri-
pturarũ ſtudioſus, cũ ad eas perſcrutãdas accede-
re cœperit, illud Apoſtolicũ cogitare non ceſſet:
Sciẽtia inflat, charitas ædificat. Ita eñ ſentiet, quã
uis de Ægypto diues exeat, tñ niſi paſcha egerit,
ſaluũ ſe eſſe nõ poſſe. Paſcha aũt noſtrũ immola-
tus eſt Chriſtus. Nihilq; magis immolatio Chriſti
nos docet, q̃ illud quod ipſe clamat, tanq; ad eos
quos in Ægypto ſub Pharaone uidet laborare:
C Venite ad me qui laboratis et onerati eſtis, & ego
reficiã uos, tollite iugũ meũ ſuper uos, & diſcite à
me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis
requiẽ animabus ueſtris: iugũ enim meum ſuaue
eſt, & ſarcina mea leuis. Quib. niſi mitibus & hu-
milibus corde, quos nõ inflat ſciẽtia, ſed charitas
ędificat? Meminerint ergo eorũ qui paſcha illo tẽ
pore per umbrarum imaginaria celebrabãt, cum
ſignari poſtes ſanguine agni iuberentur, hyſſopo
fuiſſe ſignatos. Hęc herba mitis et humilis eſt, ni-
hil fortius & penetrabilius eius radicib. ut in cha-
ritate radicati & fundati poſſimus cõprehendere
cũ omnibus ſanctis quæ ſit latitudo & longitudo
& altitudo & ꝓfundum, id eſt crucẽ domini, cu-
ius latitudo diciť in trãſuerſo ligno quo extẽdunť
manus, lõgitudo à terra uſq; ad ipſam latitudinẽ,
D quo à manib. & infra totũ corpus affigiť, altitudo
à latitudine ſurſum uſq; ad ſummũ, quo adhæret
caput: ꝓfundũ uero qđ terræ infixũ abſconditur.
Quo ſigno crucis, omnis actio Chriſtiana deſcri-
biť, bene operari in Chriſto, & ei perſeuerãter in-
hęrere, ſperare cœleſtia, ſacramẽta nõ ꝓphanare.
Per hãc actionem purgati ualebimus cognoſcere
etiã ſupereminentẽ ſcientiã charitatis Chriſti, qua
ęqualis eſt patri, per quẽ facta ſunt omnia, ut im-
pleamur in omnẽ plenitudinẽ dei. Eſt etiã in hyſ-
ſopo uis purgatoria, ne inflante ſciẽtia de diuitijs
ab Ægypto ablatis, ſuperbe aliquid pulmo tumi-
dus anhelet: Aſperges me, inquit, hyſſopo & mũ-
dabor: lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Au
ditui meo dabis exultationem & lætitiã. Deinde
annectit

Studium theologiæ qualẽ animum requirat. Cap. XLI

Matt. 11

Hyſſopi uis

Pſal. 50

annectit cõſequenter, ut oſtẽdat purgationẽ à ſuperbia ſignificari hyſſopo: Et exultabunt oſſa humiliata.

Sacræ ſcripturæ cũ prophanis cõparatio. Cap. XLII

Quantũ aũt minor eſt auri argenti ueſtisq́ copia, quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in cõparatione diuitiarũ, quas poſtea Hieroſolymæ cõſecutus eſt, quæ maxime in Salomone rege oſtenduntur, tanta ſit cũcta ſciẽtia quę quidem eſt utilis collecta de libris gentiũ, ſi diuinarũ ſcripturarũ ſciẽtiæ cõparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxiũ eſt, ibi dãnatur: ſi utile eſt, ibi inuenitur. Et cũ ibi quiſq́ inuenerit omnia quę utiliter alibi didicit, multo abundãtius ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarum tantũmodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcũtur. Hac igitur inſtructione præditum cum ſigna incognita lectorem non impedierint, mitem & humilẽ corde ſubiugatum leniter Chriſto, & oneratũ ſarcina leui, fundatum & radicatũ & ędificatũ in charitate, quam ſcientia inflare non poſſit, accedit ad ambigua ſigna in ſcripturis conſideranda & diſcutienda, de quibus iam tertio uolumine dicere aggrediar, quod dominus donare dignabitur.

D. AVRELII AVGVSTINI DE DOCTRINA CHRISTIANA LIBER III

Summa ſuperiorum librorum. Cap. I

HOMO timens deũ, uolũtatem eius in ſcripturis ſanctis diligẽter inquirit. Et ne amet certamina pietate manſuetus, præmunitus etiã ſcientia linguarũ, ne in uerbis locutionibusq́ ignotis hęreat, præmunitus etiã cognitione quarũdam rerũ neceſſariarũ, ne uim naturam'ue earũ quę propter ſimilitudinẽ adhibẽtur, ignoret, adiuuante etiam codicũ ueritate quam ſolers emendationis diligẽtia procurauit, ueniat ita inſtructus ad ambigua ſcripturarũ diſcutiẽda atq́ ſoluenda. Vt aũt ſignis ambiguis non decipiatur, quãtum per nos inſtrui poteſt, fieri autem poteſt, ut iſtas uias quas oſtẽdere uolumus, tanq̃ pueriles uel magnitudine ingenij, uel maioris illuminatiõis claritate derideat, ſed tamen ut dicere cœperã, quantũ per nos inſtrui poteſt, qui eo loco animi eſt, ut per nos inſtrui ualeat, ſciat ambiguitatem ſcripturę aut in uerbis proprijs eſſe, aut in trãſlatis: quæ genera in ſecundo libro demõſtrauimus.

Diſtinctio quantum faciat. II

Sed cum uerba propria faciũt ambiguã ſcripturam, primo prouidendũ eſt, ne male diſtinxerimus, aut pronunciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertũ eſſe prouiderit, quomodo diſtinguẽdũ aut quomodo pronunciandũ ſit, conſulat regulã fidei, quam de ſcripturarũ planioribus locis & eccleſię autoritate percepit, de qua ſatis egimus, cum de rebus in primo libro loqueremur. Quòd ſi ambę uel etiã omnes, ſi plures fuerint, partes ambiguitatis, ſecũdum fidem ſonuerint, textus ipſe ſermonis à præcedentibus & cõſequentibus partibus, quæ ambiguitatem illam in medio poſuerũt, reſtat cõſulendus: ut uideamus cui nã ſentẽtiæ de pluribus quæ ſe oſtendũt ferat ſuffragiũ, eamq́ ſibi cõtexi patiatur.

A Iam nunc exempla conſidera. Illa hæretica diſtinctio: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat: ut alius ſenſus ſit, Verbum hoc erat in principio apud deũ: non uult uerbum deum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum eſt, qua nobis de trinitatis æqualitate præſcribitur, ut dicamus: Et deus erat uerbũ, deinde ſubiungamus: Hoc erat in principio apud deũ. *Io. 1* Illa uero diſtinctionis ambiguitas neutra parte reſiſtit fidei, & ideo textu ipſo ſermonis dijudicãda eſt, ubi ait Apoſtolus: Et quid eligam ignoro, cõpellor autẽ ex duobus, concupiſcentiã habẽs diſſolui, & eſſe cum Chriſto: multo enim magis optimũ, manere in carne neceſſariũ propter uos. *Phil. 1* Incertũ enim eſt utrum ex duobus concupiſcentiã habẽs, an compellor aũt ex duobus, ut illud adiũgatur, cõcupiſcentiã habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. B Sed quoniã ita ſequitur: Multo enim magis optimum appareț eum eius optimi dicere ſe habere concupiſcẽtiam, ut cum ex duobus cõpellatur, alterius tamen habeat cõcupiſcentiã, alterius neceſſitatẽ: concupiſcentiã ſcilicet eſſe cum Chriſto, neceſſitatem manere in carne. Quę ambiguitas uno cõſequẽti uerbo dijudicatur, quod poſitũ eſt enim: quam particulã qui abſtulerũt interpretes, illa potius ſentẽtia ducti ſunt, ut non ſolũ cõpelli ex duobus, ſed etiã duorũ habere concupiſcentiã uideretur. Sic ergo diſtinguendũ eſt: Et quid eligam ignoro, cõpellor aũt ex duobus: quam diſtinctio ſequitur, concupiſcentiã habẽs diſſolui, & eſſe cum Chriſto. C Et tanq̃ quæreretur, quare huius rei potius habeat cõcupiſcentiam? Multo enim magis optimũ, inquit. Cur ergo è duobus compellitur? Quia eſt manẽdi neceſſitas quã ita ſubiecit: Manere in carne neceſſariũ propter uos. Vbi autem neq́ præſcripto fidei, neq́ ipſius ſermonis textu ambiguitas explicari põt, nihil obeſt ſecũdũ quã libet earum quæ oſtẽduntur ſentẽtiã diſtinguere. Veluti eſt illa ad Corinthios: Has ergo promiſſiones habẽtes chariſſimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & ſpiritus, perficiẽtes ſanctificationẽ in timore domini: capite nos, neminẽ nocuimus. *2. Cor. 7* Dubiũ eſt quippe utrũ mũdemus nos ab omni coinquinatione carnis & ſpiritus, ſecundum illam ſententiã, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu, an mũdemus nos ab omni coinquinatiõe carnis, ut alius ſit ſenſus: Et ſpiritus perficiẽtes ſanctificationẽ in timore domini, capite nos. D Tales igitur diſtinctionũ ambiguitates, in poteſtate legentis ſunt.

Diſtinctio in pronunciando. Cap. III

Quęcũq́ aũt de ambiguis diſtinctionibus diximus, eadẽ obſeruãda ſunt & in ambiguis pronũciationibus. Nã & ipſæ niſi nimia lectoris uitientur incuria, aut regulis fidei corriguntur, aut præcedẽtis uel cõſequẽtis cõtextione ſermonis, aut ſi neutrũ horũ adhibetur ad correctionẽ, nihilo minus dubiæ remanebunt, ut quolibet modo lector pronũciauerit, nõ ſit in culpa. Niſi enim fides reuocet, qua credimus deũ nõ accuſaturũ aduerſus electos ſuos, & Chriſtũ nõ cõdemnaturũ electos ſuos, poteſt illud ſic pronunciari: Quis accuſabit aduerſus

aduerſus electos Dei? Vt hanc interrogationem
quaſi reſponſio ſubſequař: Deus qui iuſtificat. Et
iterũ interrogeť. Quia eſt qui cõdẽnat. Et reſpon-
deať: Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt. Quod crede
re quia demẽtiſſimũ eſt, ita pronunciabiť, ut præ-
Percõtatio & interrogatio cedat percõtatio, ſequať interrogatio. Inter per-
contationẽ aũt & interrogationẽ hoc ueteres in-
tereſſe dixerũt, ꝙ ad percontationẽ multa reſpõ-
deri poſſunt: ad interrogationẽ uero, aut nõ, aut
etiã. Pronunciabiť ergo ita, ut poſt percontatio-
nẽ qua dicimus: Quis accuſabit aduerſus electoa
dei? illud quod ſequiť ſono interrogãtis enuncie-
tur: Deus qui iuſtificat? ut tacite reſpondeať, nõ.
Et item percõtemur. Quia eſt qui condẽnat? rur-
ſusq; interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus
eſt: magis autem qui reſurrexit, qui eſt in dextera
dei, qui & interpellat pro nobis? ut ubiq; tacite re
Rom. 1 ſpondeatur, Non. At uero illo loco ubi ait, Quid
ergo dicemus? quia gentes quæ nõ ſectabanť iu-
ſtitiam, apprehẽderunt iuſtitiã, niſi poſt percõta-
tionẽ qua dictũ eſt: Quid ergo dicemus? reſpon-
ſio ſubijciatur: Quia gentes quę non ſectabantur
iuſtitiã, apprehẽderunt iuſtitiã: textus cõſequens
non cohærebit. Qualibet aũt uoce pronuncietur
Io. 1 illud quod Nathanael dixit: A Nazareth poteſt
aliquid boni eſſe, ſiue affirmantis, ut illud ſolũ ad
interrogationẽ pertineat quod ait: A Nazareth,
ſiue totũ cũ dubitatione interrogãtis, non uideo
quomodo diſcernatur: uterq; aũt ſenſus fidẽ non
impedit. Eſt etiã ambiguitas in ſono dubio ſylla-
barũ, & hæc utiq; ad pronunciationẽ pertinens,
Pſal. 138 nam quod ſcriptũ eſt: Non eſt abſconditũ à te oa
meũ quod feciſti in abſcõdito, non elucet legenti
utrum correpta litera oa pronũciet, an producta.
Si enim corripiat, ab eo quod ſunt oſſa: ſi aũt pro-
ducat, ab eo quod ſunt ora, intelligiť numerus ſin
gularis. Sed talia linguæ præcedentis inſpectione
dijudicãtur: nam in Græco non σόμα, ſed ὀστέον po
ſitum eſt. Vnde plerunq; loquẽdi cõſuetudo uul-
garis utilior eſt ſignificãdis rebus, ꝙ integritas li-
terata. Mallẽ quippe cum barbariſmo dici. Non
eſt abſconditum à te oſſum meum: ꝙ ut ideo eſſet
minus apertũ, quia magis Latinũ eſt. Sed aliquan
do dubius ſyllabę ſonus etiã uicino uerbo ad ean
dem ſententiã pertinẽte dijudicať. Sicut eſt illud
Gal. 5 Apoſtoli: Quę prędico uobis ſicut prędixi: quo-
niam qui talia agunt, regnũ dei non poſſidebunt.
Si tantũmodo dixiſſet: Quæ prædico uobis, neq;
ſubiũxiſſet: Sicut prędixi, nõ niſi ad codicẽ præce
dentis linguę recurrendum eſſet ut cognoſcere-
mus utrũ in eo ꝙ dixit, prædico, producenda an
corripiẽda eſſet media ſyllaba: nũc aũt manifeſtũ
eſt producendã eſſe. Non enim ait, ſicut prædica-
Ambiguitas ſermonis qua ratione expediatur. IIII ui, ſed ſicut prędixi. Non ſolũ aũt iſtę, ſed etiam
illæ ambiguitates quæ non ad diſtinctionẽ uel ad
pronũciationem pertinent, ſimiliter conſiderãdę
ſunt, qualis illa eſt ad Theſſalonicẽſes: Propterea
1. Theſ. 3 conſolati ſumus fratres in uobis. Dubiũ eſt enim
utrũ ó fratres, an hos fratres. Neutrũ aũt horũ eſt
contra fidem, ſed Græca lingua hos caſus pares
nõ habet, & ideo illa inſpecta renunciatur uoca-
tiuus, id eſt, ó fratres. Quòd ſi uoluiſſet interpres
A dicere, propterea conſolationẽ habuimus fratres
in uobis, minus ſeruitũ eſſet uerbis, ſed minus de
ſentẽtia dubitaretur: aut certe ſi adderetur, noſtri,
nemo ferè ambigeret uocatiuũ eſſe caſum, cũ au-
diret: Propterea conſolati ſumus fratres noſtri in
uobis. Sed iam hoc periculoſius permittiť. Ita fa-
ctum eſt in illa ad Corinthios, cum ait Apoſtolus *1. Cor. 15*
Quotidie morior, per ueſtrã gloriã fratres quã ha
beo in Chriſto Ieſu. Ait eñ quidã interpres: Quo
tidie morior, per ueſtrã iuro gloriã: quia in Gręco
uox iurãtis manifeſta eſt ſine ambiguo ſono. Ra- *νὴ*
riſſime igitur & difficilime inueniri poteſt ambi-
guitas in proprijs uerbis, quantũ ad libros diuina
rum ſcripturarũ ſpectat, quã non aut circũſtantia
ipſa ſermonis qua cognoſcitur ſcriptorũ intẽtio,
B aut interpretũ collatio, aut præcedẽtis linguę ſol-
uat inſpectio. Sed uerborũ trãſlatorũ ambigui *Figuratus ſermo ſi intelligatur, illuſtrat ſcripturã. V*
tates, de quibus deinceps loquendũ eſt, non me-
diocrem curã induſtriamq; deſiderãt. Nã in prin-
cipio cauendũ eſt, ne figuratã locutionem ad lite
ram accipias. Et ad hoc eñ pertinet, qđ ait Apo-
ſtolus: Litera occidit, ſpiritus aũt uiuificat. Cum *2. Cor. 3*
enim figurate dictũ ſic accipitur, tanꝗ̃ proprie di
ctum ſit, carnaliter ſapitur. Neq; ulla mors animæ
cõgruentius appellatur, ꝗ̃ cum id etiam quod in
ea beſtijs antecellit, hoc eſt intelligẽtia carni ſub-
ijcitur ſequẽdo literam. Qui enim ſequitur literã,
translata uerba ſicut propria tenet: neq; illud qđ
proprio uerbo ſignificatur, refert ad aliã ſignifica
C tionem. Sed ſi ſabbatũ audierit, uerbi gratia, non
intelligit niſi unũ diem de ſeptẽ, qui cõtinuo uo-
lumine repetuntur. Et cũ audierit ſacrificium, nõ
excedit cogitatione illud quod fieri de uictimis
pecorũ terreniſq; fructibus ſolet. Ea demũ eſt mi-
ſerabilis animæ ſeruitus, ſigna pro rebus accipere
& ſupra creaturam corpoream oculum mẽtis ad
hauriendum æternum lumen leuare non poſſe.

Quę tamen ſeruitus in Iudęo populo lõge à cę *Seruitus legis Cap. VI*
terarum gentiũ more diſtabat, quandoquidem re
bus tẽporalibus ita ſubiugati erãt, ut unus eis in
omnibus cõmendaretur deus. Et quanꝗ̃ ſigna re
rum ſpiritaliũ pro ipſis rebus obſeruarẽt, neſcien
tes quò referrentur, id tamen inſitum habebant,
quod tali ſeruitute uni omniũ, quẽ nõ uidebant,
placerent deo. Quam cuſtodiã tanꝗ̃ ſub pędago
D go paruulorũ fuiſſe ſcribit Apoſtolus: Et ideo qui *Gal. 3*
talibus ſignis pertinaciter inhæſerunt, cõtemnen
tem iſta dominũ, cum iam tẽpus reuelationis eo-
rum ueniſſet, ferre non potuerũt, atq; inde calum
nias, ꝙ ſabbato curaret, moliti ſunt principes eo-
rum: populusq; ſignis illis tanquã rebus aſtrictus,
non credebat deum eſſe, uel à deo ueniſſe, qui ea
ſicut à Iudæis obſeruabanť, nollet attendere. Sed
qui crediderũt, ex quibus facta eſt prima eccleſia
Hieroſolymitana, ſatis oſtenderũt quanta utilitas
fuerit eo modo ſub pędagogo cuſtodiri, ut ſigna
quæ temporaliter impoſita erant ſeruientibus, ad
unius dei cultũ, qui fecit cœlũ & terrã, opinionẽ
obſeruantiũ religarent. Nãq; illi quia proximi ſpi
ritalibus fuerũt, in ipſis enim tẽporalibus & car-
nalibus

nalibus uocibus atq; ſignis, ꝙuis quomodo ſpiri-
taliter eſſent intelligēda, neſcirēt: quia unū tamen
didicerāt uenerari æternū deum, tam capaces ex-
titerunt ſpiritusſancti, ut omnia ſua uenderent, eo
rumq; preciū indigētibus diſtribuendū, ante apo-
ſtolorum pedes ponerēt, ſeq; totos dedicarēt deo
tanquā templū nouū, cuius terrenæ imagini, hoc
eſt tēplo ueteri ſeruiebant. Non enim hoc ullas ec
cleſias gentiū feciſſe ſcriptū eſt, quia non tam pro-
De cultoribus ſimulachrorū & creaturarū pe inuēti erāt qui ſimulachra manufacta deos ha-
bebant. Et ſi quādo aliqui eorū illa tanꝙ ſigna
interpretari conabātur, ad creaturā colendā, uene
Cap. VII randamq; referebant. Quid enim mihi prodeſt ſi-
mulachrū, uerbi gratia, Neptuni, nō ipſum haben
dum deum, ſed eo ſignificari uniuerſum mare, uel
etiam omnes aquas cæteras, quæ fontibus proru-
unt: ſicut à quodam poeta illorū deſcribitur: ſi be-
ne recolo, ita dicente,

Claudiani uerſus
Tu Neptune pater, cui tempora cana crepanti
Cincta ſalo reſonant, magnus cui perpete mento
Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant.

Hęc ſiliqua intra dulce tectoriū ſonantes lapillos
quatit. Non eſt autem hominum, ſed porcorum
cibus. Nouit quid dicam, qui euangelium nouit.
Quid ergo mihi prodeſt quòd Neptuni ſimula-
chrū ad illā ſignificationē referī, niſi fortè ut neu-
trum colam. Tam enim mihi ſtatua quælibet, ꝙ
mare uniuerſum, non eſt deus. Fateor tamē altius
demerſos eſſe, qui opera hominū deos putant, ꝙ
qui opera dei. Sed nobis unus diligēdus & colen
dus deus præcipitur, qui fecit hæc omnia, quorū
illi ſimulachra uenerātur, uel tanꝙ deos, uel tanꝙ
ſigna & imagines deorum. Si ergo ſignum utiliter
inſtitutū pro ipſa re ſequi, cui ſignificandæ inſtitu
tum eſt, carnalis eſt ſeruitus, quāto magis inutiliū
rerū ſigna inſtituta pro rebus accipere? Quę ſi re-
tuleris ad ea ipſa quæ his ſignificātur, eiſq; colen-
dis animū obligaueris, nihilominus ſeruili carna-
Chriſtiani ſigna interpretantur. VIII liq; onere atq; uelamine non carebis. Quamob
rē Chriſtiana libertas eos, quos inuenit ſub ſignis
utilibus tanꝙ prope inuētos, interpretatis ſignis
quibus ſubditi erāt, eleuatos ad eas res, quarū illa
ſigna ſunt, liberauit. Ex his factæ ſunt eccleſiæ ſan
ctorum Iſraelitarum. Quos aūt inuenit ſub ſignis
inutilibus, non ſolum ſeruilem operationē ſub ta-
libus ſignis, ſed etiam ipſa ſigna fruſtrauit remo-
uitq; omnia: ut à corruptione multitudinis ſimula
torū deorū, quam ſæpe ac proprie ſcriptura forni-
cationē uocat, ad unius dei cultum gentes cōuer-
terētur, nec ſub ipſis iam ſignis utilibus ſeruiturę,
ſed exercitaturæ potius animū in eorū intelligen-
De ſignis Iſraelitarū & Chriſtianorū, IX tia ſpiritali. Sub ſigno enim ſeruit qui operatur
aut ueneratur aliquam rem ſignificantē, neſciens
quid ſignificet: qui uero aut operatur, aut uenera
tur utile ſignum diuinitus inſtitutū, cuius uim ſi-
gnificationēq; intelligit, non hoc ueneratur quod
uidetur & tranſit, ſed illud potius quò talia cūcta
referenda ſunt. Talis aūt homo ſpiritalis & liber
eſt, etiā tempore ſeruitutis, quo carnalibus animis
Al. relevari nondū oportet ſigna illa † reuelari, quorum iugo
edomandi ſunt. Tales aūt ſpiritales erant patriar-

A chæ ac prophetæ, omneſq; in populo Iſrael per
quos nobis ſpiritusſanctus ipſa ſcripturarū & au-
xilia & ſolatia miniſtrauit. Hoc uero tēpore poſt-
eaquā reſurrectiōe dñi noſtri Ieſu Chriſti manife-
ſtiſſimū iudiciū noſtræ libertatis illuxit, nec eorū
quidem ſignorū quæ iam intelligimus operatiōe
graui onerati ſumus: ſed quædā pauca pro multis
eadēq; factu facillima, & intellectu anguſtiſſima,
& obſeruatione caſtiſſima, ipſe dñs & apoſtolica
tradidit diſciplina: ſicuti eſt baptiſmi ſacramentū, *Baptiſmus*
& celebratio corporis & ſanguinis domini. Quæ *Euchariſtia*
unuſquiſq; cum percipit quò referantur imbutus
agnoſcit, ut ea nō carnali ſeruitute, ſed ſpiritali po
tius libertate ueneretur. Vt aūt literam ſequi & ſi-
gna pro rebus quæ ijs ſignificātur accipere ſerui-
B lis infirmitatis eſt, ita inutiliter ſigna interpretari
male uagātis erroris eſt. Qui aūt nō intelligit quid
ſignificet ſignū, & tamē ſignum eſſe intelligit, nec
ipſe premitur ſeruitute. Melius eſt autē, uel premi
incognitis, ſed utilibus ſignis, ꝙ inutiliter ea inter
pretando, à iugo ſeruitutis eductā ceruicē laqueis
erroris inſerere. Huic aūt obſeruationi qua ca- *Quæ ut figurate dicta, ſint accipienda. X*
uemus figuratā locutionem, id eſt translatā quaſi
propriā ſequi, adiungenda etiā illa eſt, ne propriā
quaſi figuratā uelimus accipere. Demonſtrandus
eſt igitur prius modus inueniēdæ locutionis, pro
priá ne an figurata ſit. Et iſte omnino modus eſt,
ut quicquid in ſermone diuino neq; ad morū ho-
neſtatē, neq; ad fidei ueritatem proprie referri po-
teſt, figuratū eſſe cognoſcas. Morum honeſtas ad
diligendū deum & proximū, fidei ueritas ad co-
C gnoſcendū deum & proximū pertinet. Spes autē
ſua cuiq; eſt in cōſcientia propria, quemadmodū
ſe ſentit ad dilectionem dei & proximi cognitio-
nemq; proficere. De quibus omnib. primo libro
dictum eſt. Sed quoniam procliue eſt humanū ge
nus, non ex momentis ipſius libidinis, ſed potius
ſuæ conſuetudinis æſtimare peccata, fit plerūq; ut
quiſq; hominū ea tantum culpāda arbitretur quæ
ſuæ regionis & tēporis homines uituperare atq;
damnare cōſueuerunt, & ea tantum probāda atq;
laudāda quæ cōſuetudo eorum cum quibus uiuit
admittit: eoq; cōtingit, ut ſi quid ſcriptura uel præ
ceperit quod abhorret à cōſuetudine audiētium,
uel quod non abhorret culpauerit, ſi animū eorū
iam uerbi uinxit autoritas, figuratam locutionem
D putent. Non aūt præcipit ſcriptura niſi charitatē, *Charitas*
nec culpat niſi cupiditatem, & eo modo informat *Cupiditas*
mores hominū. Item ſi animū præoccupauit alicu
ius erroris opinio, quicquid aliter aſſeruerit ſcrip-
tura, figuratū homines arbitranī. Non aūt aſſerit
niſi catholicā fidem, rebus præteritis & futuris &
præſentibus. Præteritorū narratio eſt, futurorum
prænūciatio, præſentiū demōſtratio. Sed omnia
hæc ad eandē charitatē nutriendā atq; corroborā
dam, & cupiditatē uincendā atq; extinguendā ua
lent. Charitatē uoco motū animi ad fruendū deo *1. ſent. diſt. 17 cap. quod aūt*
propter ipſum, & ſe atq; proximo propter deum.
Cupiditatē aūt motū animi ad fruendū ſe & pro-
ximo & quolibet corpore nō propter deū. Quod
aūt agit indomita cupiditas ad corrūpendum ani-

Flagitium
Facinus

mum & corpus ſuum, flagitiũ uocatur. Quod autē agit ut alteri noceat, facinus dicitur. Et hæc ſunt duo genera omniũ peccatorũ, ſed flagitia priora ſunt. Quæ cum exanimauerint animũ, & ad quandam egeſtatē perduxerint, in facinora proſilitur, quibus remoueãtur impedimēta flagitiorum aut adiumēta quærãtur. Item quod agit charitas quo ſibi proſit, utilitas eſt: quod autē agit ut proſit proximo, beneficentia nominatur. Et hinc præcedit utilitas, quia nemo poteſt ex eo quod non habet prodeſſe alteri. Quanto aũt magis regnũ cupiditatis deſtruit̃, tanto charitatis augetur.

Quæ ad euellēdam cupiditatem, queq; ad inſerendã charitatem faciãt
Cap. XI
Rom. 2

Quicquid ergo aſperum & quaſi ſæuum factu dictuq; in ſanctis ſcripturis legitur ex perſona dei uel ſanctorũ eius, ad cupiditatis regnũ deſtruendũ ualet. Quod ſi perſpicue ſonat, non eſt ad aliud referendũ quaſi figurate dictũ ſit. Sicuti eſt illud Apoſtoli, Theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij, qui reddet unicuiq; ſecundum opera ſua, ijs quidem qui ſecundũ ſuſtinētiam boni operis gloriam & honorē & incorruptionē quærētibus uitã æternã: ijs autē qui ex contētione ſunt, & diffidũt ueritati, credunt autē iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animã hominis operãtis malum, Iudæi primũ & Græci. Sed hoe ad eos, cũ quibus euertit̃ ipſa cupiditas, qui eam uincere noluerunt. Cum autē in homine cui dominabant̃, regna cupiditatis ſubuertunt̃, illa eſt aperta locutio.

Gal. 5

Qui aũt Ieſu Chriſti ſunt, carnē ſuã crucifixerũt eum uitijs & cõcupiſcentijs. Niſi quia & hic quædã uerba tranſlata tractantur, ſicuti eſt, ira dei, &, crucifixerũt. Sed nõ tam multa ſunt uel ita poſita, ut obtegant ſenſum & allegoriã, uel ænigma faciant, quã proprie figuratã locutionē uoco.

Hier. 1

Quod autē Hieremiæ dicitur, Ecce cõſtitui te hodie ſuper gētes & regna, ut euellas & deſtruas & diſperdas & diſſipes: non dubiũ quin figurata locutio tota ſit ad eum finem referēda quē diximus.

Facta iudicantur ex circumſtantijs. XII

Quæ autē quaſi flagitioſa imperitis uident̃, ſiue tantũ dicta, ſiue etiã facta ſunt, uel ex dei perſona, uel ex hominũ, quorum nobis ſanctitas cõmendatur, tota figurata ſunt, quorũ ad charitatis paſtum enucleanda ſecreta ſunt. Quiſquis autē rebus prætereuntibus reſtrictius utitur ꝙ ſeſe habent mores eorum cum quibus uiuit, aut temperãs aut ſuperſtitioſus eſt: quiſquis uero ſic eis utit̃, ut metas cõſuetudinis bonorum, inter quos uerſat̃, excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus non uſus rerũ, ſed libido utentis in culpa eſt. Neq; enim ullo modo quiſquã ſobrius crediderit dñi pedes ita unguēto precioſo à muliere perfuſos, ut luxurioſorum & nequam hominum ſolēt, quorũ talia cõuiuia deteſtamur. Odor enim bonus, bona fama eſt, quã quiſquis bonæ uitæ operibus habuerit, dum ueſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pedes eius precioſiſſimo odore perfundit. Ita quod in alijs perſonis plerunq; flagitiũ eſt, in diuina uel prophetica perſona magnæ cuiuſdã rei ſignũ eſt. Alia quippe eſt in perditis moribus,

Oſeæ 1

alia in Oſeæ prophetæ uaticinatione coniunctio meretricis. Nec ſi flagitioſe in cõuiuijs temulētorum & laſciuorũ nudantur corpora, propterea in balneis nudũ eſſe, flagitium eſt. Quid igit̃ locis & tēporibus perſoniſq; cõueniat, diligēter attēdendum eſt, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim poteſt, ut ſine aliquo uitio cupidinis uel uoracitatis precioſiſſimo cibo ſapiēs utatur, inſipiēs autē fœdiſſima gulę flamma in uiliſſimũ ardeſcat.

Piſce tãquam cibo delicato

Et ſanius quiſq; maluerit more dñi piſce ueſci, ꝙ lenticula more Eſau nepotis Abrahã, aut hordeo more iumentorũ. Non enim propterea continentiores nobis ſunt pleræq; beſtię, quia uilioribus aluntur eſcis. Nam in omnibus huiuſcemodi rebus, nõ ex earum rerum natura quibus utimur, ſed ex cauſa utendi & modo appetēdi uel probandũ eſt uel improbãdũ quod facimus. Regno terreno ueteres iuſti cœleſte regnum imaginabant̃ & prænũciabant. Sufficiendæ prolis cauſa erat uxorũ plurium ſimul uni uiro habendarum inculpabilis cõſuetudo, & ideo unam fœminam maritos habere plurimos honeſtũ non erat: nõ enim mulier eo eſt fœcũdior, ſed meretricia potius turpitudo eſt uel quęſtum uel liberos uulgo quęrere. In huiuſcemodi moribus quicquid illorũ tēporum ſancti non libidinoſe faciebãt, quãuis ea facerent quę hoc tempore niſi per libidinē fieri non poſſunt, nõ culpat ſcriptura. Et quicquid ibi tale narratur, nõ ſolũ hiſtorice ac proprie, ſed etiã figurate ac prophetice acceptũ, interpretandũ eſt uſq; in finē illum charitatis, ſiue dei, ſiue proximi, ſiue utriuſq;. Sicut enĩ talares & manicatas tunicas habere apud Romanos ueteres flagitium erat, nunc autē boneſto loco natis, cũ tunicati ſunt, nõ eas habere flagitium eſt: ſic animaduertēdum eſt in cętero quoq; uſu rerum abeſſe oportere libidinē: quæ nõ ſolum ipſa eorum inter quos uiuit cõſuetudine nequiter abutit̃: ſed etiã ſæpe fines eius egreſſa, fœditatē ſuam, quæ inter clauſtra morum ſolenniũ laritabat, flagitioſiſſima eruptione manifeſtat.

Omnia ad proximi utilitatē referēda. XIII

Quicquid autē cõgruit conſuetudini eorum, cum quibus uita iſta degenda uel neceſſitate imponitur, uel officio ſuſcipitur, à bonis & magnis hominibus ad utilitatē & beneficentiã referēdum eſt, uel proprie, ſicut & nos debemus, uel etiã figurate, ſicut prophetis licet.

Conſuetudinē non eſſe iuſtitiam. XIIII

In quæ facta legēda cum incurrunt indocti alterius cõſuetudinis, niſi autoritate reprimantur flagitia putãt, nec poſſunt animaduertere totã cõuerſationem ſuam, uel in cõiugijs, uel in cõuiuijs, uel in ueſtitu, cęteroq; humano uictu atq; cultu, alijs gentibus & alijs tēporibus flagitioſam uideri. Qua uarietate innumerabiliũ cõſuetudinum cõmoti quidã dormitantes, ut ita dicam, qui neq; alto ſomno ſtultitiæ ſopiebant̃, nec in ſapiētiæ lucē poterant euigilare, putauerũt nullã eſſe iuſtitiam per ſeipſam, ſed unicuiq; genti cõſuetudinem ſuam iuſtã uideri: quæ cum ſit diuerſa omnibus gentibus, debeat aũt incommutabilis manere iuſtitia, fieri manifeſtum, nullam uſquã eſſe iuſtitiã: nõ intellexerunt, ne multa cõmemorem, quod tibi fieri non uis, alij ne feceris, nullo modo poſſe ulla eorum gentili diuerſitate uariari. Quæ ſententia cum refertur ad dilectionē dei, omnia flagitia moriuntur

tur

tur:cum ad proximi,omnia facinota. Nemo enim A
uult corrūpi habitaculū ſuum:nō ergo debet cor-
rūpere habitaculū dei, ſeipſum ſcilicet. Et nemo
uult ſibi à quoquā noceri:nec ipſe igitur cuiquam
Charitas finis nocuerit. Sic euerſa tyrānide cupiditatis, chari-
ſcripturæ. tas regnat iuſtiſſimis legibus dilectionis dei pro-
Cap. XV pter deū,ſui & proximi propter deū. Seruabit̃ er-
go in locutionibus figuratis regula huiuſmodi, ut
tam diu uerſetur diligēti cōſideratione quod legi
tur,donec ad regnū charitatis interpretatio perdu
cat̃.Si autē hoc iam proprie ſonat,nulla putetur fi
Vbi figura ſub gurata locutio. Si pręceptiua locutio eſt,aut fla
ſit,ubi non. gitiū aut facinus uetans,aut utilitatē aut beneficē-
Cap.XVI tiam iubens,nō eſt figurata.Si autē flagitiū aut fa-
Io.6 cinus uidetur iubere,aut utilitatē aut beneficentiā
uetare,figurata eſt.Niſi mãducaueritis,inquit car- B
nem filij hominis & ſanguinē biberitis,non habe
bitis uitā in uobis:facinus uel flagitiū uidetur iu-
Eucharistia bere. Figura eſt ergo,præcipiens paſſioni dñi eſſe
cōmunicandū,& ſuauiter atq; utiliter recōdendū
in memoria,ꝙ pro nobis caro eius crucifixa et uul
Prouer.25 nerata ſit. Ait ſcriptura:Si eſurierit inimicus tuus,
ciba illū:ſi ſitit,potū da illi.Hic nullo dubitãte be-
neficentiā pręcipit.Sed quod ſequit̃,Hoc enim fa
ciēs carbones ignis cōgeres ſuper caput eius:ma-
leuolētiæ facinus putes iuberi.Ne igitur dubitaue
ris figurate dictū,& cū poſſit dupliciter interpre-
tari,uno modo ad nocendū,altero ad præſtãdum,
ad beneficētiā te potius charitas reuocet,ut intel-
ligas carbones ignis eſſe urētes pœnitētiæ gemi-
tus,quibus ſuperbia ſanat̃ eius qui dolet ſe inimi-
cum fuiſſe hominis à quo eius miſeriæ ſubuenit̃. C
Io.12 Item cum ait dñs; Qui amat animā ſuā perdet eā:
non utilitatē uetare putãdus eſt, qua debet quiſq;
cōſeruare animā ſuā:ſed figurate dictū,perdet ani
mam,id eſt perimat atq; amittat uſum eius quem
nūc habet,peruerſum ſcilicet atq; prępoſterū,quo
inclinat̃ tēporalibus,ut æterna nō quęrat.Scriptū
Eccli.12 eſt,Da miſericordiā,& ne ſuſcipias peccatorē.Po
ſterior pars huius ſentētiæ uidetur uetare benefi-
centiā.Ait enim,ne ſuſcipias peccatorē:Intelligas
enim figurate poſitū pro peccato peccatorem, ut
Non omnia peccatum eius non ſuſcipias. Sæpe autem acci-
præcipi omni- dit,ut quiſquis in meliori gradu ſpiritalis uitæ uel
bus. XVII eſt uel eſſe ſe putat, figurate dicta eſſe arbitretur,
quæ inferiorib. gradibus præcipiunt̃:ut uerbi gra
tia,ſi cœlibē amplexus eſt uitā,& ſe caſtrauit pro- D
pter regnū cœlorum,quicquid de uxore diligēda
& regēda ſancti libri præcipiūt, non proprie, ſed
tranſlate accipi oportere cōtendat.Et quiſquis ſta
tuit ſeruare innuptā uirginem ſuam, tanquā figu-
ratam locutionē conetur interpretari qua dictum
Eccli.7 eſt,Trade filiā,& grande opus perfeceris.Erit igi-
tur etiā hoc in obſeruatiōibus intelligendarū ſcri-
pturarū,ut ſciamus alia omnibus cōmuniter præ-
cipi,alia ſingulis quibuſq; generibus perſonarū,
ut non ſolū ad uniuerſum ſtatum ualetudinis, ſed
etiam ad ſuam cuiuſq; membri propriā infirmita-
Quo tempore tem medicina pertineat.In ſuo quippe genere cu-
quid præceptū randū eſt,quod ad melius genus non poteſt erigi.
ſit conſiderandum. XVIII Item cauendū eſt ne forte quod in ſcripturis ue

teribus pro illorū temporum conditione, etiam ſi
non figurate ſed proprie intelligatur,nō eſt flagi-
tiū neq; facinus,ad iſta etiam tempora quis putet
in uſum uitæ poſſe transferri:quod niſi dominan-
te cupiditate, & ipſarū quoq; ſcripturarū quibus
euertenda eſt ſatellitiū quęrēte nō faciet,nec intel
ligit miſer ad hanc utilitatem illa ſic eſſe poſita,ut
ſpei bonæ homines ſalubriter uideāt,& conſuetu
dinem quam aſpernant̃ poſſe habere uſum bonū,
& eam quā amplexātur eſſe poſſe damnabilem,ſi
& ibi charitas utentium,& hic cupiditas attenda-
tur.Nam ſi multis uxoribus caſte uti quiſquā pro
tēpote potuit,poteſt alius una libidinoſe. Magis
enim probo multarū fœcunditate utentē propter
aliud,ꝙ unius carne fruentem propter ipſam. Ibi
enim quærit̃ utilitas temporū opportunitatibus
congrua,hic ſatiatur cupiditas tēporalibus uolu-
ptatib.implicata. Inferioriſq; gradus ad deū ſunt
quibus ſecundū ueniam concedit Apoſtolus car *1.Cor.7*
nalem cum ſingulis cōiugibus conſuetudinē pro
pter intemperantiam eorum:ꝙ illi qui plures ſin-
guli cum haberent,ſicut ſapiēs in cibo & potu,nō
niſi ſalutem corporis,ſic in cōcubitu non niſi pro-
creationē filiorum intuebant̃.Itaq; ſi eos in hac ui
ta inueniſſet domini aduentus cum iam non mit-
tendi ſed colligēdi lapides tempus eſſet,ſtatim ſe-
ipſos caſtrarēt propter regnū cœlorū. Non enim
eſt in carēdo difficultas,niſi cum eſt in habēdo cu
piditas.Nouerãt quippe illi homines etiā in ipſis
cōiugibus luxuriam eſſe abutēdi intēperantiam,
quod Tobiæ teſtatur oratio,quãdo eſt copulatus *Tob.8*
uxori.Ait enim,Benedictus es dñe deus patrū no
ſtrorū & benedictū nomen tuum in omnia ſecula
ſeculorū:benedicãt te cœli & omnis creatura tua:
tu feciſti Adam,& dediſti illi adiutoriū Euam. Et
nunc dñe tu ſcis qm̃ non luxuriæ cauſa accipio ſo
rorē meā,ſed ipſa ueritate ut miſerearis noſtri do-
mine. Sed qui effrenata libidine,uel per multa *Mali alios de*
ſtupra diffluētes euagãtur,uel in ipſa una cōiuge; *ſuo æſtimant in*
non ſolū excedunt ad liberorū procreationē per- *genio.* XIX
tinentē modū,ſed etiā inhumanioris intēperantię
ſordes inuerecūda omnino licentia ſeruilis cuiuſ-
dam libertatis accumulãt,non credūt fieri potuiſ-
ſe,ut tēperanter multis fœminis antiqui uterētur
uiri,nihil ſeruantes in uſu illo niſi congruū tēpori
propagãdę prolis officiū:& quod ipſi laqueis libi
dinis obſtricti,uel in una nō faciūt,nullo modo in
multis fieri poſſe arbitrantur.Sed iſti poſſunt dice
re,ne honorari quidē atq; laudari oportere uiros
bonos & ſanctos,quia ipſi cum honorant̃ atq; lau
dant̃ intumeſcūt ſuperbia,tãto auidiores inaniſſi-
mæ gloriæ,quanto eos frequentius atq; latius lin-
gua blandior uētilauerit:qua ita leues fiūt,ut eos
rumoris aura,ſiue quæ proſpera,ſiue quæ aduerſa
exiſtimatur,in quaslibet inuehat uoragines flagi-
tiorū,aut in facinorū etiam ſaxa collidat. Videãt
ergo ꝙ ſibi arduū ſit atq; difficile, nec laudis eſca
illici,nec contumeliarū aculeis penetrari, & non *In quauis uiuē*
ex ſe alios metiant̃. Credant potius apoſtolos *di ratione boni*
noſtros nec cum ſuſpicerētur ab hominibus inflã *ſui ſunt ſimiles*
tos fuiſſe, nec cum deſpicerentur eliſos: Neutra *Cap.* XX

quippe tẽtatio defuit illis uiris. Nam & credentiũ
celebrabantur præconio, & perſequentiũ maledi
ctis infamabãtur. Sicut ergo iſti pro tẽpore utebã-
tur his omnibus & non corrũpebantur: ſic illi ue-
teres uſum fœminarũ ad ſui temporis conuenien-
tiam referẽtes, nõ patiebantur eam dominationẽ
libidinis, cui ſeruiunt qui iſta non credũt. Et ideo
iſti ſeſe nullo modo cohiberẽt ab inexpiabili filio
rum odio à quibus uel uxores uel cõcubinas ſuas
attentatas, aut attrectatas eſſe cognoſcerent, ſi eis
forte tale aliquid accidiſſet. Rex aũt Dauid cũ *Adulteriũ Dauid. Cap. XXI*
hoc ab impio atq; immani filio paſſus eſſet, nõ ſo-
lum ferocientẽ tolerauit, ſed etiam planxit extin-
ctum. Non enim carnali zelo irretitus tenebatur,
quẽ nullo modo iniuriæ ſuæ, ſed peccata filij com
mouebant. Nam ideo ſi uinceretur, eũ occidi pro-
hibuerat, ut edomito ſeruaretur pœnitendi locus.
Et quia non potuit, non orbitatem doluit in eius
interitu, ſed quia nouerat in quas pœnas tã impie
adultera & parricidalis anima raperetur. Nanque
alio prius filio, qui innocẽs erat, pro quo ægrotãte
affligebatur, moriẽte lætatus eſt. Ex hoc maxime
apparet qua moderatione ac temperantia illi uiri
fœminis utebanẽ, quòd cũ in unã illicite irruiſſet
rex idem æſtu quodã ætatis & temporaliũ rerum
proſperitatibus abreptus, cuius etiã maritũ occi-
dendũ præceperat, accuſatus eſt per prophetam:
qui cum ad eum ueniſſet cõuincendũ de peccato,
propoſuit ei ſimilitudinẽ de paupere qui habebat
ouem unã, cuius uicinus cum haberet multas, ad
aduentũ hoſpitis ſui unicã potius uicini pauperis
ouiculam exhibuit epulãdam. In quem cõmotus
Dauid occidi eũ iuſſit, & quadruplicari ouẽ pau-
peri, ut ſe neſciens condemnaret, qui peccauerat
ſciẽs. Quod cum ei manifeſtatũ eſſet, & diuinitus
denũciata uindicta, diluit pœnitendo peccatum.
Sed tamen in hac ſimilitudine ſtuprũ tantũmodo
deſignatũ eſt de oue uicini pauperis: de marito au
rem mulieris interẽpto, hoc eſt de ipſo paupere,
qui unam habebat ouem occiſo, non eſt per ſimili
tudinẽ interrogatus Dauid, ut in ſolo adulterio di
ſceret ſententiã dãnationis ſuæ. Ex quo intelligi-
tur quanta temperãtia multas mulieres habuerit,
quãdo de una in qua exceſſit modũ à ſeipſo puni-
ri coactus eſt. Sed in iſto uiro immoderatæ huius
libidinis, non permãſio, ſed trãſitus fuit. Propter-
ea etiam ab arguente propheta illicitus appetitus
hoſpes uocatus eſt. Non enim dixit eum regi ſuo,
ſed hoſpiti ſuo, uicini pauperis ouẽ ad epulãdum
exhibuiſſe. At uero in eius filio Salomone, non
quaſi hoſpes tranſitũ habuit, ſed regnũ iſta libido
poſſedit. De quo ſcriptura non tacuit, culpãs eum
fuiſſe amatorẽ mulierũ. Cuius tamẽ initia deſide-
rio ſapiẽtiæ flagrauerãt, quam cum amore ſpirita-
li adeptus eſſet, amore carnali amiſit. Ergo quã- *Non eadem ratio ueteris & nouæ legis. Cap. XXII*
quam omnia uel penè omnia quę in Veteris teſta
menti libris geſta cõtinẽtur, non ſolũ proprie, ſed
etiã figurate accipiẽda ſint: tamẽ etiã illa quę pro-
prie lector acceperit, ſi laudati ſunt illi qui ea fece
runt, ſed ea tamen abhorrentâ cõſuetudine bono
rum, qui poſt aduentũ domini diuina pręcepta cu

A ſtodiunt, figurã ad intelligentiã referat, factũ uero
ipſum ad mores non transferat. Multa enim ſunt
quæ illo tẽpore officioſe facta ſunt, quę modo niſi
libidinoſe fieri nõ poſſunt. Si qua uero peccata *Sancti quare ſint lapſi. Cap. XXIII*
magnorũ uirorũ legerit, tametſi aliquã in eis figu-
ram rerum futurarũ animaduertere atq; indagare
potuerit: rei tamẽ geſtæ proprietatẽ ad hũc uſum
aſſumat, ut ſe nequaquã recte ſuis factis iactare au
deat, & prę ſua iuſtitia cæteros tanquã peccatores
contẽnat, cum uideat tantorũ uirorũ & cauendas
tẽpeſtates, & flenda naufragia. Ad hoc enim etiã
peccata illorũ hominũ ſcripta ſunt, ut apoſtolica
illa ſententia ubiq; tremenda ſit, qua ait, Quapro- *1. Cor. 10*
pter qui uidet ſtare, uideat ne cadat. Nulla enĩ fe-
rè pagina eſt ſanctorũ librorũ, in qua non ſonet, q
deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam.
B Maxime itaq; inueſtigandũ eſt, utrum propria *Ante omnia cõſiderandum genus locutionis. Cap. XXIIII*
ſit, an figurata locutio quam intelligere conamur.
Nam cõperto quòd figurata ſit, adhibitis regulis
rerũ quas in primo libro digeſſimus, facile eſt eã
uerſare omnibus modis, donec perueniamus ad
ſententiã ueritatis, præſertim cum uſus acceſſerit
pietatis exercitatione roboratus. Inuenimus autẽ
utrum propria ſit an figurata locutio, illa intuẽtes
quæ ſuprà dicta ſunt. Quod cũ apparuerit, uer- *Idẽ uerbum nõ idem ſignificat ubiq; XXV*
ba quibus continetur, aut à ſimilibus rebus ducta
inueniẽtur, aut ab aliqua uicinitate attingẽtibus.
Sed quoniã multis modis res ſimiles rebus appa-
rent, non putemus eſſe præſcriptũ, ut quod in ali-
quo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignificaue
rit, hoc eã ſemper ſignificare credamus. Nam & in
C uituperatione fermẽtum poſuit dñs cum diceret,
Cauete à fermẽto Phariſæorũ: & in laude eum di- *Mat. 16*
ceret, Simile eſt regnũ cœlorũ mulieri quæ abſcõ- *Luc. 13*
dit fermentũ in tribus menſuris farinæ donec fer-
mentaretẽ totũ. Huius igitur uarietatis obſeruatio *2. Retra. ca. 4*
duas habet formas. Sic enim aliud atq; aliud res
quæq; ſignificãt, ut aut cõtraria aut tantũmodo di
uerſa ſignificent. Contraria ſcilicet, cũ aliàs in bo-
no, aliàs in malo res eadẽ per ſimilitudinẽ ponitẽ,
ſicut hoc eſt quod de fermẽto ſuprà diximus. Tale
eſt etiã quòd leo ſignificat Chriſtũ, ubi dicitẽ, Vi- *Apoc. 5*
cit leo de tribu Iuda: ſignificat & diabolũ, ubi ſcri-
ptũ eſt, Aduerſarius ueſter diabolus tãquã leo ru- *1. Pet. 5*
giens circuit, quærens quem deuoret. Ita ſerpẽs
in bono eſt, Aſtuti ut ſerpẽtes: in malo aũt, Serpẽs *Mat. 10*
D Euam ſeduxit aſtutia ſua. In bono, panis, Ego ſum *2. Cor. 11*
panis uiuus qui de cœlo deſcendi: in malo autem, *Io. 6*
panis, Panes occultos libẽter edite. Sic & alia plu-
rima. Et hæc quidẽ quæ cõmemoraui minime du
biam ſignificationẽ gerunt, quia exempli gratia
commemorari non niſi manifeſtiſſima debuerunt.
Sũt aũt quæ incertũ ſit in quam partem accipi de-
beant, ſicut, Calix in manu domini uini meri ple- *Pſal. 74*
nus eſt mixto. Incertũ eſt enim utrũ iram dei ſigni
ficet non uſq; ad nouiſſimã pœnam, id eſt uſq; ad
fecem: an potius gratiam ſcripturarũ à Iudæis ad
Gentes tranſeuntẽ, quia inclinauit ex hoc in hoc,
remanẽtibus apud Iudæos obſeruationibus quas
carnaliter ſapiũt, quia fex eius non eſt exinanita.
Cum uero res eadẽ non in cõtraria, ſed tantum in
diuerſ-

diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt in exēplo, A
Apoc. 7 ꝙ aqua & populū ſignificat, ſicut in Apocalypſi
Io. 7 legimus, & ſpiritūſanctum, unde eſt illud, Flumi-
na aquæ uiuæ fluent de uētre eius: & ſi quid aliud
atq; aliud, pro locis in quibus ponitur, aqua ſigni-
ficare intelligitur. Sic & aliæ res non ſingulæ, ſed
unaquæq; earum, non ſolum duo aliqua diuerſa,
ſed etiā nonnunquā multa ſignificat, pro loco ſen
Obſcura locis apertioribus explicanda. Cap. XXVI tentiæ, ſicut poſita reperitur. Vbi autē apertius
ponūtur, ibi diſcendū eſt quomodo in locis intel-
ligantur obſcuris. Neq; enim melius poteſt intelli
gi quod dictum eſt deo, Apprehende arma & ſcu
Pſal. 34 tum, & exurge in adiutorium mihi: ꝗ ex illo loco
Pſal. 5 ubi legitur, Domine ut ſcuto bonæ uolūtatis tuæ
coronaſti nos. Nec tamen ita ut iam ubicunq; ſcu
tum pro aliquo munimēto legerimus poſitū, non B
accipiamus niſi bonam uoluntatē dei. Dictum eſt
Eph. 6 enim. Et ſcutū fidei in quo poſſitis, inquit, omnes
ſagittas maligni ignitas extinguere. Nec rurſum
ideo debemus in armis huiuſcemodi ſpiritalibus
ſcuto tantummodo fidem tribuere, cum alio loco
etiam lorica dicta ſit fidei. Induti, inquit, loricam fi
Eūdem locum uarie intelligi nihil prohibet. Cap. XXVII dei & charitatis. Quando aūt ex eiſdem ſcriptu
ræ uerbis, nō unum aliquid, ſed duo uel plura ſen
tiuntur, etiāſi latet quid ſenſerit ille qui ſcripſerit,
nihil periculi eſt ſi quodlibet eorū cōgruere ueri-
tati ex alijs locis ſāctarū ſcripturarū doceri poteſt:
id tamen eo conante qui diuina ſcrutatur eloquia,
ut ad uoluntatem perueniatur autoris, per quem
ſcripturam illam ſanctus operatus eſt ſpiritus: ſiue
hoc aſſequatur, ſiue aliam ſententiā de illis uerbis C
quæ fidei rectæ non refragatur exſculpat, teſtimo
nium habens à quocūq; alio loco diuinorum elo-
quiorum. Ille quippe autor in eiſdem uerbis quæ
intelligere uolumus & ipſam ſententiā forſitan ui
dit, & certe dei ſpiritus qui per eum hęc operatus
eſt, etiā ipſam occurſurā lectori uel auditori, ſine
dubitatione præuidit, imò ut occurreret, quia &
ipſa eſt ueritate ſubnixa, prouidit. Nam quid in di
uinis eloquijs largius & uberius potuit diuinitus
prouideri, ꝗ ut eadem uerba pluribus intelligant̄
modis, quos alia non minus diuina cōteſtantia fa
Humanis rationibus non fidendum. Cap. XXVIII ciant approbari? Vbi aūt talis ſenſus eruitur, cu
ius incertū certis ſanctarū ſcripturarū teſtimonijs
nō poſſit aperiri, reſtat ut ratione reddita manife-
ſtus appareat, etiam ſi ille cuius uerba intelligere D
quærimus eum fortè non ſenſit. Sed hæc conſue-
tudo periculoſa eſt. Per ſcripturas enim diuinas
multo tutius ambulatur: quas uerbis translatis oc
cupatas cū ſcrutari uolumus, aut hoc inde exeat
quod non habeat controuerſiā: aut ſi habet, ex ea
dem ſcriptura ubicūq; inuentis atq; adhibitis eius
Cognitio troporum neceſſaria. Cap. XXIX teſtibus terminetur. Sciant autē literati, modis
omnibus locutionis, quos grammatici Græco no
mine tropos uocāt, autores noſtros uſos fuiſſe, &
multiplicius atq; copioſius ꝗ poſſunt exiſtimare
uel credere qui neſciunt eos & in alijs iſta didice-
runt. Quos tamen tropos qui nouerūt, agnoſcunt
in literis ſanctis, eorumq; ſcientia ad eas intelligē-
das aliquantū adiuuantur. Sed hic eos ignaris tra-
dere non decet, ne artē grammaticā docere uidea

A mur. Extra ſanè ut diſcantur admoneo, quāuis iam
ſuperius id admonuerim, id eſt in ſecundo libro,
ubi de linguarum neceſſaria cognitione diſſerui.
Nam literæ à quibus ipſa grāmatica nomen acce-
pit, γράμματα enim Græci literas uocāt, ſigna utiq;
ſonorum ſunt ad articulatam uocē qua loquimur
pertinentiū. Iſtorum aūt troporū, non ſolū exem-
pla omniū, ſed quorūdam etiā nomina in diuinis
libris leguntur, ſicut allegoria, ænigma, parabola.
Quāuis penè omnes ij tropi qui liberali dicuntur
arte cognoſci, etiam in eorū reperiantur loquelis,
qui nullos grāmaticos audierūt, & eo quo uulgus
utitur ſermone cōtenti ſunt. Quis enim non dicit,
ſic floreas? Qui tropus metaphora uocatur. Quis
non dicit, piſcinā etiam quæ nō habet piſces, nec *Piſcina*
B facta eſt propter piſces, & tamen à piſcibus nomē
accepit? Qui tropus catachreſis dicitur. Longum
eſt iſto modo cæteros perſequi: nam uſq; ad illos
peruenit uulgi locutio, qui propterea mirabilio-
res ſunt, quia contra ꝗ dicitur ſignificāt, ſicuti eſt
quæ appellatur ironia uel antiphraſis. Sed ironia
pronūciatione indicat quid uelit intelligi, uti cū
dicimus homini mala facienti, res bonas facis. An-
tiphraſis uero, ut cōtraria ſignificet, nō uoce pro-
nunciantis efficit: ſed aut uerba habet ſua quorū
origo cōtraria eſt, ſicut appellatur lucus, quod mi *Lucus*
nime luceat: aut cōſueuit aliquid ita dici, quamuis
dicat etiam non ecōtrario: ueluti cum quærimus
accipere quod ibi nō eſt, & reſpōdetur nobis, abū
dat: aut adiūctis uerbis facimus ut à cōtrario intel
C ligatur quod loquimur, ueluti ſi dicamus, caue il-
lum, quia bonus homo eſt. Et quis talia non dicit
indoctus, nec omnino ſciens qui ſint, uel quid uo
centur hi tropi? Quorum cognitio propterea ſcri
pturarum ambiguitatibus diſſoluēdis eſt neceſſa-
ria, quia cum ſenſus ad proprietatē uerborū ſi acci
piatur, abſurdus eſt, quærendum eſt utiq; ne fortè
illo uel illo tropo dictū ſit, quod nō intelligimus:
& ſic pleraq; inuenta ſunt quæ latebant. Tico- *Regulæ Ticonij cuiuſdam. Cap. XXX*
nius quidā qui cōtra Donatiſtas inuectiſſime ſcri
pſit, cum fuerit Donatiſta, & illic inuenitur abſur
diſſimi cordis, ubi eos nō omni ex parte relinque
re uoluit, fecit librum quem Regularum uocauit,
quia in eo quaſdā ſeptē regulas executus eſt, qui-
bus quaſi clauibus diuinarū ſcripturarū aperiren-
D tur occulta. Quarum primā ponit de dño & eius
corpore: ſecundam de domini corpore bipartito:
tertiā de promiſſis & lege: quartā de ſpecie & ge-
nere: quintā de temporibus: ſextam de recapitula
tione: ſeptimam de diabolo & eius corpore. Quæ
quidē cōſiderata, ſicut ab illo aperiūtur, non parū
adiuuant ad penetrāda quæ tecta ſunt diuinorum
eloquiorū. Nec tñ omnia, quæ ita ſcripta ſunt, ut
non facile intelligātur, poſſunt his regulis inueni-
ri, ſed alijs modis pluribus quos hoc numero ſe-
ptenario uſq; adeo non eſt iſte cōplexus, ut idem
ipſe multa exponat obſcura, in quibus harū regu-
larum adhibet nullam, quoniā nec opus eſt. Neq;
enim aliquid illic tale uerſatur aut quæritur. Sicut
in Apocalypſi Ioannis quærit, quemadmodū in-
telligēdi ſint angeli eccleſiarū ſeptem quibus ſcri

bere iubetur, & ratiocinatur multipliciter, & ad hoc peruenit ut ipſos angelos intelligamus eccleſias. In qua copioſiſſima diſputatione, nihil iſtarũ eſt regularum, & utiq; res illic obſcuriſſima quæritur, quòd exẽpli gratia ſatis dictum ſit. Nam colligere omnia nimis longũ & nimis operoſum eſt, quæ ita obſcura ſunt in ſcripturis canonicis, ut nihil iſtorum ſeptem ibi requirendũ ſit. Iſte aũt cum has uelut regulas cõmendaret, tantum eis tribuit, quaſi omnia quæ in lege, id eſt in diuinis libris obſcure poſita inuenerimus, his bene cognitis atq; adhibitis intelligere ualeamus. Ita quippe exorſus eſt eundem librũ ut diceret, Neceſſarium duxi ante omnia quæ mihi uidentur libellũ regularum ſcribere, & ſecretorũ legis ueluti claues & luminaria fabricare. Sunt enim quædã regulæ myſticæ quæ uniuerſæ legis receſſus obtinent, & ueritatis theſauros aliquibus inuiſibiles faciũt. Quarum ſi ratio regularum ſine inuidia ut cõmunicamus accepta fuerit, clauſa quæq; patefiẽt, & obſcura dilucidabũtur, ut quiſq; prophetiæ immẽſam ſyluam perambulans, his regulis quodãmodo quaſi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Hic ſi dixiſſet, Sunt enim quædam regulæ myſticæ, quæ nõnullos legis receſſus obtinent, aut certe quæ legis magnos receſſus obtinẽt: nõ aũt quod ait, uniuerſæ legis receſſus: neq; dixiſſet, clauſa quæq; patefient: ſed, clauſa multa patefient: uerum dixiſſet: nec tam elaborato atq; utili operi ſuo pluſquã res ipſa poſtulat dando in ſpem falſam lectorem eius cognitoremq; miſiſſet. Quod ideo dicendũ putaui, ut liber ipſe & legatur à ſtudioſis, quia plurimum adiuuat ad ſcripturas intelligendas, & non de illo ſperetur tantũ quantũ non habet: caute ſanè legẽdus eſt, non ſolũ propter quædã, in quibus ut homo errauit: ſed maxime propter illa quæ ſicut Donatiſta hæreticus loquitur. Quid autẽ doceant uel admoneant iſtæ ſeptẽ regulæ breuiter oſtendam.

Heretici ſi quid bene dixerũt, legẽdi: ſed caute. XXXI

Prima de dño & eius corpore eſt, in qua ſciẽtes aliquando capitis & corporis, id eſt Chriſti & eccleſiæ unã perſonã nobis intimari: neq; enim fruſtra dictũ eſt fidelibus: Ergo Abrahæ ſemen eſtis, *Gal. 3* cum ſit unum ſemen Abrahæ, quod eſt Chriſtus: nõ hæſitemus quãdo à capite ad corpus, uel à corpore trãſitur ad caput, & tamẽ non receditᷣ ab una eademq; perſona. Vna enim perſona loquitᷣ dicens, *Eſa. 61* Sicut ſponſo impoſuit mihi mitrã, & ſicut ſpõſam ornauit me ornamẽto: & tamen quid horũ duorũ capiti, quid corpori, id eſt quid Chriſto, quid eccleſiæ cõueniat, utiq; intelligendũ eſt.

Regula ſecunda. XXXII

Secunda eſt de dñi corpore bipartito, quod quidem nõ ita debuit appellari. Non enim reuera dñi corpus eſt, quod cum illo non erit in æternũ. Sed dicendum fuit, de domini corpore uero atq; permixto: aut uero atq; ſimulato, uel quid aliud: quia non ſolum in æternũ, uerumetiam nunc hypocritæ non cum illo eſſe dicẽdi ſunt, quãuis in eius eſſe uideantur eccleſia. Vnde poterat iſta regula & ſic appellari, ut diceretur de permixta eccleſia. Quæ regula lectorẽ uigilantẽ requirit, qñ ſcriptura cum ad alios iam loquatᷣ, tanquã ad eoſipſos ad quos loquebatᷣ

A uideatᷣ loqui: uel de ipſis cũ de alijs iam loquatᷣ, tanquã unũ ſit utrorũq; corpus, propter temporalem cõmixtionẽ & cõmunionẽ ſacramẽtorũ. Ad hoc pertinet in Cãticis cãticorũ: Fuſca ſum & ſpecioſa, ut tabernacula Cedar, ſpecioſa ſum ut pelles Salomonis. *Cant. 1* Non eñ ait, Fuſca fui ut tabernacula Cedar, & ſpecioſa fui ut pelles Salomonis: ſed utrũq; ſe eſſe dixit propter tẽporalem unitatẽ intra una retia piſciũ bonorũ & malorũ. Tabernacula enim Cedar ad Hiſmaelẽ pertinẽt, qui nõ erit hæres cũ filio liberæ. Itaq; cũ de bona parte deus dicat: Ducã *Eſa. 42* cæcos in uiã quã nõ nouerũt, & ſemitas quas non nouerũt calcabũt, & faciã illis tenebras in lucẽ, & praua in directũ: hæc uerba faciã, & non derelinquam eos. Mox de alia parte quæ male permixta eſt, dicit: Ipſi aũt cõuerſi ſunt retrorſum, quãuis alij iam ſignificentur his uerbis. B Sed qm̃ nũc in uno ſunt, tanquã de ipſis loquitᷣ de quib. loquebatᷣ: nõ tñ ſemper in uno erunt. Ipſe eſt quippe ille ſeruus cõmemoratus in Euangelio, cuius dñs cũ uenerit diuidet eũ, & partẽ eius cũ hypocritis ponet.

Regula tertia Cap. XXXIII

Tertia regula eſt de promiſſis & lege, quæ alio modo dici poteſt de ſpiritu & litera, ſicut nos eã appellauimus, cũ de hac re librũ ſcriberemus. Poteſt etiã ſic dici, de gratia & mãdato. Hæc aũt magis mihi uidetur magna quæſtio q̃ regula, quæ ſoluendis quæſtionibus adhibẽda eſt. Hæc eſt aũt quã non intelligẽtes Pelagiani, uel cõdiderũt ſuã hæreſim, uel auxerũt. Laborauit in ea diſſoluẽda Ticonius bene, ſed nõ plene. Diſputãs enim de fide & operibus, opera nobis dixit à deo dari merito fidei: *Fides Opera* C ipſam uero fidẽ ſic eſſe à nobis, ut nobis nõ ſit à deo. Nec attẽdit Apoſtolũ dicentẽ: Pax fratrib. & charitas cum fide à deo patre & dño noſtro Ieſu Chriſto. *Eph. 6* Sed nõ erat expertus hãc hæreſim: quæ noſtro tẽpore exorta, multũ nos, ut gratiã dei quæ per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ eſt, aduerſus eã defenderemus, exercuit: & ſecundũ id quod ait Apoſtolus: Oportet hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fiãt in uobis: *1. Cor. 11* multo uigilantiores diligẽtioreſq; reddidit: ut aduerteremus in ſcripturis ſanctis, q̃d iſtum Ticoniũ minus attentũ, minuſq; ſine hoſte ſolicitũ fugit, etiã ipſam ſcilicet fidẽ donũ illius eſſe qui eius menſurã unicuiq; partitᷣ. Ex qua ſentẽtia quibuſdã dictũ eſt, Vobis donatũ eſt pro Chriſto, nõ ſolũ ut in eum credatis, uerumetiã ut pro eo patiamini. D Vnde quis dubitet utrũq; eſſe dei donũ, qui fideliter atq; intelligẽter audit utrũq; donatũ? Plura ſunt & alia teſtimonia quibus id oſtenditur: ſed hoc nũc non agimus, alibi aũt atq; alibi ſæpiſſime iſta egimus.

Regula quarta Ca. XXXIIII

Quarta uero Ticonij regula eſt de ſpecie & genere. Sic enim eã uocat, uolẽs intelligi ſpeciẽ partẽ, genus aũt totũ, cuius ea pars eſt quã nũcupat ſpeciẽ: ſicut unaquæq; ciuitas pars eſt utique uniuerſitatis gentiũ: hanc ille uocat ſpeciẽ, genus aũt omnes gẽtes. Neq; hic ea diſcernẽdi ſubtilitas adhibẽda eſt quæ à dialecticis traditᷣ, qui inter partẽ & ſpeciem quid interſit acutiſſime diſputant. Eadẽ uero ratio eſt, ſi nõ de unaquaq; ciuitate, ſed de unaquaq; prouincia uel gente uel regno tale aliquid in diuinis reperiatᷣ eloquijs. Non ſolũ enim

enim,uerbi gratia,de Hieruſalē, uel de aliqua gen A
tium ciuitate, ſiue Tyro, ſiue Babylone, ſiue alia
qualibet dicitur aliquid in ſcripturis ſanctis, quod
modū eius excedat, & conueniat potius omnibus
gentibus: uerumetiā de Iudæa, de Ægypto, de Aſ-
ſyria, & quacunq; alia gēte in qua ſunt plurimæ ci
uitates, non tamē totus orbis, ſed pars eius eſt, dici
tur quod tranſeat eius modum, & cōgruat potius
uniuerſo, cuius eſt hæc pars: uel ſicut iſte appellat,
generi, cuius hæc ſpecies eſt. Vnde & in notitiam
uulgi uerba iſta uenerunt, ut etiā idiotæ intelligāt
quid ſpecialiter, quid generaliter in quocunq; prę
cepto imperiali ſit conſtitutū. Fit hoc etiam de ho
Pſal. 71 minibus, ſicut ea quę de Salomone dicuntur exce
dunt eius modū, & potius ad Chriſtum uel eccle-
ſiam, cuius ille pars eſt, relata clareſcunt. Nec ſpe- B
cies ſemper exceditur: ſæpe enim talia dicunť quę
uel ei quoq; uel ei fortaſſe tantummodo apertiſſi-
me congruant. Sed cum à ſpecie tranſitur ad ge-
nus, quaſi adhuc de ſpecie loquēte ſcriptura, ibi ui
gilare debet lectoris intentio, ne quærat in ſpecie,
quod in genere poteſt melius & certius inuenire.
Facile quippe eſt illud qđ ait propheta Ezechiel,
Ezech. 36 Domus Iſrael habitauit in terra, & polluerunt illā
in uia ſua & in idolis ſuis & peccatis ſuis: ſecūdum
immunditiā menſtruatæ facta eſt uia eorum ante
faciem meā: & effudi iram meam ſuper eos, & di-
ſperſi illos inter nationes, & uentilaui eos in regio
nes, ſecundū uias eorum & ſecundū peccata eorū
iudicaui eos. Facile eſt, inquam, hoc intelligere de
1. Cor. 10 illa domo Iſrael, de qua dicit Apoſtolus, Videte Iſ C
rael ſecundum carnē: quia hæc omnia carnalis po
pulus Iſrael & fecit & paſſus eſt. Alia etiā quæ ſe-
quunť eidē intelliguntť populo cōuenire. Sed cum
Ezech. 36 cœperit dicere: Et ſanctificabo nomē meū ſanctū
illud magnū quod pollutū eſt inter natiōes, quod
polluiſtis in medio earū, & ſcient gentes quia ego
ſum dominus: iam intētus debet eſſe qui legit, quē
admodum ſpecies excedať, & adiungatur genus.
Sequiť enim & dicit: Et dum ſanctificabor in uo-
bis ante oculos eorum: & accipiā uos de gētibus,
& cōgregabo uos ex omnibus terris, & inducam
uos in terrā ueſtram: & aſpergā uos aqua munda,
& mūdabimini ab omnibus ſimulacris ueſtris, &
mūdabo uos: & dabo uobis cor nouū, & ſpiritum
nouū dabo in uos: & auferā cor lapideum de car- D
ne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & ſpiritum
meum dabo in uos: & faciā ut in iuſtitijs meis am-
buletis, & iudicia mea cuſtodiatis & faciatis: & ha
bitabitis in terra quam dedi patribus ueſtris, & eri
tis mihi in populum, & ego ero uobis in deum, &
mundabo uos ex omnibus immundicijs ueſtris.
Hoc de nouo teſtamēto eſſe prophetatū, ad quod
pertinet non ſolū una gens illa in reliquijs ſuis, de
Eſaie 10 quibus alibi ſcriptū eſt: Si fuerit numerus filiorum
Iſrael, ſicut arena maris, reliquiæ ſaluę fient, uerum
etiā cæteræ gētes quæ promiſſæ ſunt patribus eo-
rum qui etiā noſtri ſunt: non ambigit quiſquis in-
tuetur, & lauacrū regenerationis hinc eſſe promiſ
ſum, quod nunc uidemus omnib. gentibus reddi-
2. Cor. 3 tum. Et illud quod ait Apoſtolus, cum noui teſta-

A menti gratiā cōmendaret, ut in comparatione ue-
teris emineret: Epiſtola noſtra uos eſtis ſcripta, nō
atramento, ſed ſpiritu dei uiui, non in tabulis lapi-
deis, ſed in tabulis cordis carnalibus: hinc eſſe re-
ſpicit & perſpicit dictū ubi iſte propheta dicit: Et Ezec. 11. et 36
dabo uobis cor nouū, & ſpiritum nouum dabo in
uos, & auferā cor lapideū de carne ueſtra, & dabo
uobis cor carneum. Cor quippe carneū, unde aiť
Apoſtolus, tabulis cordis carnalibus, à corde lapi
deo uoluit uitā ſentientē diſcerni, & per uitam ſen
tientē ſignificauit intelligentē. Sic fit Iſrael ſpirita
lis, non unius gētis, ſed omniū quæ promiſſæ ſunt
patribus in eorū ſemine qđ eſt Chriſtus. Hic ergo
Iſrael ſpiritalis ab illo Iſrael carnali, qui eſt unius
gētis, nouitate gratiæ, nō nobilitate patrię, & mē-
B te, non gente diſtinguiť. Sed altitudo prophetica
dum de illo uel ad illum loquiť, latenter tranſit ad
hunc: & cum iam de iſto uel ad iſtum loquatur, ad
huc de illo uel ad illum loqui uideť: nō intellectū
ſcripturarū nobis quaſi hoſtiliter inuidēs, ſed exer
cens medicinaliter cor noſtrū: unde & illud quod
ait: Et inducā uos in terrā ueſtrā: & paulo poſt, tan Ezech. 36
tū idipſum repetens: Et habitabitis, inquit, in terra
quā dedi patribus ueſtris: non carnaliter ſicut car-
nalis Iſrael, ſed ſpiritaliter, ſicut ſpiritalis Iſrael, de
bemus accipere. Eccleſia quippe ſine macula &
ruga ex omnib. gentib. cōgregata, atq; in æternū
regnatura cum Chriſto, ipſa eſt terra beatorū, ter- Terra uiuētiū
ra uiuentiū: ipſa eſt intelligenda patribus data, qm̄
eis certa & immutabili dei uoluntate promiſſa eſt:
C qm̄ ipſa promiſſionis uel prædeſtinationis firmita
te iam data eſt, quæ danda ſuo tēpore à patrib. cre
dita eſt, ſicut de ipſa gratia quæ ſanctis dať, ſcribēs
ad Timotheū Apoſtolus ait: Non ſecundū opera
noſtra, ſed ſecundū ſuum propoſitū & gratiā quæ
data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſecula æterna,
manifeſtata aūt nūc per aduentū ſaluatoris noſtri.
Datam dixit gratiā, quādo nec erāt adhuc quibus
dareť: quoniā in diſpoſitione ac prædeſtinatione
dei iam factū erat, quod ſuo tempore futurū erat,
quo eſſe dicit manifeſtatā. Quamuis hæc poſſit in
telligi, & de terra futuri ſeculi, quādo erit cælū no-
uum & terra noua, in qua iniuſti habitare non po
terunt. Et ideo recte dicitur pijs, q; ipſa ſit terra eo
rum, quæ ulla ex parte non erit impiorum: quia &
D ipſa ſimiliter data eſt, quando danda firmata eſt.
Quintā Ticonius regulā ponit, quā de tempo- Regula quinta
ribus appellat: qua regula plerūq; inueniri uel cō- Cap. XXXV
ijci poſſit latēs in ſcripturis ſanctis quantitas tem-
porum. Duobus aūt modis uigere dicit hanc regu
lam, aut tropo ſynecdoche, aut legitimis numeris.
Tropus ſynecdoche, ut à parte totum, aut à toto Luc. 9
partē facit intelligi: ſicut unus euāgeliſta poſt dies Mat. 17
octo factum dicit, quod alius poſt dies ſex, quādo
in monte diſcipulis tantum tribus præſentibus, fa-
cies domini ut ſol reſplenduit, & ueſtimēta eius ſi
cut nix. Vtrunq; enī uerū eſſe nō poſſet, quod de
numero dierum dictum eſt, niſi ille qui dixit, poſt
dies octo, intelligať partem nouiſſimā diei ex q̄ id
Chriſtus prædixit futurum, & partē primam diei
quo id oſtēdit impletum, pro totis diebus duobus

atque integris poſuiſſe: is uero qui dixit, poſt dies ſex, integros omnes & totos, ſed ſolos medios cō putaſſe. Hoc modo locutionis quo ſignificatur à parte totum, etiā illa de reſurrectione Chriſti ſoluitur quæſtio. Pars enim nouiſſima diei, quo paſſus eſt, niſi pro toto die accipiatur, id eſt adiuncta etiā nocte præterita, & nox in cuius parte ultima reſurrexit, niſi totus dies accipiatur, adiuncto ſcilicet die illuceſcēte dominico, non poſſunt eſſe tres dies & tres noctes, quibus ſe in corde terræ prædixit futurum.

Numeri finiti pro infinitis et omni tempore.

Legitimos autē numeros dicit, quos eminentius diuina ſcriptura cōmendat, ſicut ſeptenariū uel denariū uel duodenariū, & quicunq; alij ſint quos legendo ſtudioſi libenter agnoſcūt. Plerunq; enim huiuſmodi numeri pro uniuerſo tēpore ponunt̃, ſicut, Septies in die laudem dixi tibi: nihil eſt aliud q̃, Semper laus eius in ore meo. Tantundem ualent, & cum multiplicant̃ ſiue per denarium, ſicut ſeptuaginta & ſeptingēti, unde poſſunt & ſeptuaginta anni Hieremiæ pro uniuerſo tēpore ſpiritaliter accipi, quo eſt apud alienos eccleſia: ſiue per ſeipſos, ſicut decē per decem, centū ſunt: & duodecim per duodecim, cētum quadragintaquatuor: quo numero ſignificatur uniuerſitas ſanctorum in Apocalypſi. Vnde apparet nō ſolas tēporum quæſtiones iſtis numeris eſſe ſoluēdas: ſed latius patere ſignificationes eorū, & in multa proſerpere. Neq; enim numerus iſte in Apocalypſi ad tempora pertinet, ſed ad homines.

Ordo narrationis inuerſus, qua ratione explicetur Cap. XXXVI

Sextā regulam Ticonius recapitulationē uocat, in obſcuritate ſcripturarum ſatis uigilanter inuentā. Sic enim dicuntur quædā quaſi ſequantur in ordine temporis, uel rerum continuatione narrent̃, cum ad priora quæ prætermiſſa fuerant, latenter narratio reuocetur. Quod niſi ex hac regula intelligat̃, erratur.

Gen. 2

Sicut in Geneſi: Et plantauit, inquit, dn̄s deus paradiſum in Eden ad orientem, & poſuit ibi hominem quē formauit, & produxit deus adhuc de terra omne lignum ſpecioſum et bonum in eſcam. Ita uidetur dictum tanq̃ id factum ſit poſteaq̃ factū poſuit deus hominem in paradiſum: cum breuiter utroq; cōmemorato, id eſt ꝙ plantauit deus paradiſum, & poſuit ibi hominē quem formauit, recapitulādo redeat & dicat quod pretermiſerat, quomodo ſcilicet paradiſus fuerit plantatus, quia produxit deus adhuc de terra omne lignū ſpecioſum & bonum in eſcam. Deniq; ſecutus adiunxit: Et lignum uitæ in medio paradiſi, & lignū ſcientiæ boni & mali. Deinde flumen quo paradiſus irrigaretur, diuiſum in quatuor principia fluuiorum, quatuor explicatur, quod totum pertinet ad inſtitutionem paradiſi. Quod ubi terminauit, repetiuit illud quod iam dixerat, & reuera hoc ſequebatur atque ait: Et ſumpſit dominus deus hominē quem fecit, & poſuit eum in paradiſo, &c. Poſt iſta enim facta ibi eſt poſitus homo, ſicut nunc ordo ipſe demonſtrat: non poſt hominē ibi poſitum facta ſunt iſta, ſicut prius dictum putari poteſt, niſi recapitulatio illic uigilāter intelligat̃, qua reditum eſt ad ea quæ fuerant prætermiſſa. Itemq; in eodem libro, cum cōmemorarentur generationes filiorum Noe, di-

A ctum eſt: Hi filij Cham in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas in regionibus ſuis & in gentibus ſuis. *Gen. 10*

Enumeratis quoq; filijs Sem, ſequit̃: Hi filij Sem in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas in regionibus ſuis & in gentibus ſuis. Et annectitur de omnibus, Hæ tribus filiorū Noe, ſecundum generationes eorum & ſecundū gentes eorū. Ab his diſperſæ ſunt inſulæ gentium ſuper terrā poſt diluuium. Et erat omnis terra labium unū, & uox una omnibus. Hoc itaq; quod adiunctum eſt: Et erat omnis terra labium unū, & uox una omnibus: id eſt, una lingua omniū: ita dictū uidetur tanq̃ eo iam tempore quo diſperſi fuerant ſuper terrā, etiam ſecundum inſulas gentium una fuerit omnibus lingua cōmunis. *Gen. 11*

B Quod proculdubio repugnat ſuperioribus uerbis, ubi dictū eſt: In tribubus ſuis ſecūdum linguas ſuas. Neque enim dicerētur habuiſſe iam linguas ſuas ſingulæ tribus quæ gentes ſingulas fecerant, quando erat omnibus una cōmunis: ac per hoc recapitulādo adiunctū eſt: Et erat omnis terra labium unum, & uox una omnibus: latēter narratione redeunte, ut diceretur quomodo factū ſit, ut ex una omniū lingua fuerint diuiſi per multas. Et continuo de illa turris ædificatione narrat̃, ubi hæc eis iudicio diuino ingeſta eſt pœna ſuperbiæ, poſt quod factum diſperſi ſunt ſuper terram ſecundum linguas ſuas. Fit iſta recapitulatio etiā obſcurius, ſicut in Euangelio dicit dominus: Die quo exijt Loth à Sodomis, pluit ignem de cælo, & perdidit omnes: ſecundum hæc erit dies filij hominis *Luce 17*

C quo reuelabitur. Illa hora, qui erit in tecto, & uaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa: & qui in agro, ſimiliter non reuertat̃ retro: meminerit uxoris Loth. *Gen. 19* Nunquid cum dominus fuerit reuelatus, tunc ſunt iſta ſeruanda, ne quiſq; retro reſpiciat, id eſt uitā præteritam cui renūciauit inquirat: & non potius iſto tempore, ut cum dominus fuerit reuelatus, retributionē pro eis quæ quiſq; ſeruauit uel contēpſit inueniat? Et tamē quia dictum eſt, In illa hora, tunc putant̃ iſta ſeruāda, cum fuerit dominus reuelatus: niſi ad intelligendam recapitulationem ſenſus legentis inuigilet, adiuuante alia ſcriptura, quæ ipſorū apoſtolorū adhuc tempore clamauit: Filij nouiſſima hora eſt. *1. Ioan. 2* Tēpus ergo ipſum quo Euangelium prædicat̃, quouſq; dominus reueletur, hora eſt in qua oportet iſta ſeruari, quia &

D ipſa reuelatio domini ad eandē horā pertinet, quæ die iudicij terminabit̃.

Regula ſeptima. XXXVII

Septima Ticonij regula eſt, eademq; poſtrema de diabolo & eius corpore. Eſt enim & ipſe caput impiorū, qui ſunt eius quodāmodo corpus, ituri cum illo in ſuppliciū æterni ignis: ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, quæ eſt corpus eius futurum cum illo in regno & gloria ſempiterna. Sicut ergo in prima regula, quā uocat de dn̄o & eius corpore, uigilandum eſt ut intelligat̃, cum de una eadēq; perſona ſcriptura loquit̃, quid cōueniat capiti, qd corpori: ſic & in iſta nouiſſima aliqn̄ in diabolū dicit̃, quod nō in ipſo, ſed potius in eius corpore poſſit agnoſci, q̄d habet nō ſolum in eis qui manifeſtiſſime foris ſunt, ſed in eis etiam qui cum ad ipſum pertineāt, tn̄ ad tempus miſcentur

tur eccleſię, donec unuſquiſque de hac uita exeat, uel à frumento palea uentilabro ultimo ſeparetur. *Eſaia 14* Quod enim ſcriptũ eſt apud Eſaiã: Quomodo cecidit de cælo Lucifer mane oriens, & cætera quæ ſub figura regis Babyloniæ de eadem perſona uel ad eandẽ perſonã dicta ſunt in ipſa cõtextione ſermonis, de diabolo utiq; intelliguntur: & tamen quod ibi dictum eſt, Contritus eſt in terra qui mittit ad omnes gentes: non totũ ipſi capiti congruit. Nam etſi mittit ad omnes gẽtes diabolus angelos ſuos, tamen in terra corpus eius, nõ ipſe conteritur: niſi quia ipſe eſt in corpore ſuo, quod contritum fit ut puluis, quem proijcit uentus à facie terræ. Hæ aũt omnes regulæ, excepta una quæ uocatur de promiſſis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod eſt propriũ tropicæ locutionis, quæ latius patet quàm B ut poſſit, ut mihi uidetur, ab aliquo uniuerſa comprehendi. Nam ubicunq; uelut aliud dicitur ut aliud intelligatur, etſi nomẽ ipſius tropi in loquẽdi arte nõ inuenitur, tropica locutio eſt. Quæ cum fit ubi fieri ſolet, ſine labore ſequitur intellectus: cum uero ubi non ſolet, laboratur ut intelligatur, ab alijs magis, ab alijs minus, ſicut magis minúsue dona dei ſunt in ingenijs hominũ, uel adiutoria tribuuntur. Proinde ſicut in uerbis proprijs, de quib. ſuperius diſputauimus, ubi res ut dicuntur intelligendę ſunt: ſic in tranſlatis quę faciũt tropicas locutiones, ubi aliud ex alio intelligendum eſt, de quibus hucuſq; quantũ uiſum eſt ſatis egimus: nõ ſolũ admonendi ſunt ſtudioſi uenerabilium literarũ, ut in ſcripturis ſanctis genera locutionum ſciãt, & quomodo C apud eas aliquid dici ſoleat, uigilãter aduertãt memoriterq; retineãt: uerum etiã, quod eſt præcipuũ & maxime neceſſarium, orent ut intelligant. In eis quippe literis quarũ ſtudioſi ſunt legũt, quoniam dominus dat ſapientiam, & à facie eius ſcientia & intellectus, à quo & ipſum ſtudium, ſi pietate prędictum eſt, acceperũt. Sed hæc ſatis etiam de ſignis, quantũ ad uerba pertinent, dicta ſint. Reſtat ut de proferendis eis quæ ſentimus, ſequenti uolumine quæ dominus donauerit diſſeramus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE DOCTRINA CHRISTIANA LIBER IIII.

Prologus HOC opus noſtrum quod inſcribitur D De doctrina Chriſtiana, in duo quædam fueram prima diſtributione partitus. Nam poſt procemiũ quo reſpõdi eis qui hoc fuerant reprehenſuri, duæ ſunt res, inquam, quibus nititur omnis tractatio ſcripturarũ: modus inueniẽdi quę intelligenda ſunt, & modus proferendi quæ intellecta ſunt. De inueniẽdo prius, de proferẽdo poſtea diſſeremus. Quia ergo de inueniendo multa iam diximus, & tria de hac una parte uolumina abſoluimus, domino adiuuãte, de proferẽdo pauca dicemus, ut ſi fieri potuerit, uno libro cuncta claudamus, totumq; hoc opus quatuor uoluminib. terminetur. *Quid lectori expectandum hoc libro. Ca. I* Primo itaq; expectationẽ legẽtiũ, qui forte me putãt rhe A torica daturũ eſſe præcepta, quæ in ſcholis ſecularibus & didici & docui, iſta prælocutione prohibeo, atq; ut à me non expectentur admoneo: non quod nihil habeãt utilitatis, ſed ſi quid habent, ſeorſum diſcendũ eſt, ſi cui fortaſſis bono uiro etiã hæc uacat diſcere, nõ aũt à me uel in hoc opere, uel in aliquo alio requirendũ. *Rhetorica tam falſa quam uera perſuadet Cap. II* Nam cum per artẽ rhetoricam & uera ſuadeantur & falſa, quis audeat dicere aduerſus mendaciũ in defenſoribus ſuis inermem debere cõſiſtere ueritatem: ut uidelicet illi qui res falſas perſuadere conantur, nouerint auditorẽ uel beneuolum uel intentũ uel docilẽ procemio facere, iſti aũt non nouerint? Illi falſa breuiter, aperte, uériſimiliter: & iſti uera ſic narrent, ut audire tædeat, intelligere non pateat, credere poſtremo non libeat? B Illi fallacibus argumẽtis ueritatẽ oppugnẽt, aſſerant falſitatẽ: iſti nec uera defendere, nec falſa ualeant refutare. Illi animos audientiũ in errorem mouẽtes impellẽteſq; dicendo terreãt, cõtriſtent, exhilarẽt, exhortentur ardenter, iſti pro ueritate lenti frigidiq; dormitent. Quis ita deſipiat, ut hoc ſapiat? Cũ ergo ſit in medio poſita facultas eloquij, quę ad perſuadenda ſeu praua ſeu recta ualeat plurimũ, cur nõ bonorũ ſtudio comparatur, ut militet ueritati, ſi eã mali ad obtinẽdas peruerſas uanaſq; cauſas in uſus iniquitatis & erroris uſurpãt? *Rhetoricã niſi quis cito, nunquã diſcit. III* Sed quæcũq; ſunt de hac re obſeruationes atq; præcepta, quib. cũ accedit in uerbis plurimis ornamentiſq; uerborũ exercitatioris linguę ſolertiſſima cõſuetudo, fit illa quæ facũdia uel eloquẽtia nominatur, extra iſtas literas noſtras, ſepoſito ad hoc con C gruo tẽporis ſpatio, apta & cõueniẽti ętate diſcenda ſunt eis qui hoc celeriter poſſunt. Nam & ipſos Romanæ eloquẽtiæ principes non piguit dicere, quod hanc artem niſi quis cito poſſit, nunquam omnino poſſit perdiſcere. *Ex Cicerone De oratore* Quod utrũ uerũ ſit, quid opus eſt quærere? Non enim etiã ſi poſſint hęc à tardioribus tandẽ aliquando perdiſci, nos ea tanti pendimus, ut eis diſcendis iam maturas uel etiam graues hominum ætates uelimus impendi. Satis eſt ut adoleſcentulorũ iſta ſit cura, nec ipſorum omniũ quos utilitati eccleſiaſticæ cupimus erudiri, ſed eorum quos nondũ magis urgens, & huic rei ſine dubio prępponẽda neceſſitas occupauit. Quoniã ſi acutũ & feruens adſit ingeniũ, facilius adhæret eloquentia legentib. & audientib. eloquentes, quàm eloquen D tiæ præcepta ſectãtibus. Nec deſunt eccleſiaſticæ literæ etiam præter canonẽ in autoritatis arce ſalubriter collocatũ, quas legẽdo homo capax, etſi id non agat, ſed tantũmodo rebus quæ ibi dicuntur intẽtus ſit, etiã eloquio quo dicuntur, dum in his uerſatur, imbuitur, accedente uel maxime exercitatione ſiue ſcribendi ſiue dictãdi, poſtremo etiã dicendi, quæ ſecundũ pietatis ac fidei regulam ſentit. Si aũt tale deſit ingeniũ, nec ulla rhetorica præcepta capiuntur, nec ſi magno labore inculcata quantulacunq; ex parte capiantur, aliquid proſunt: quãdoquidem etiam ipſi qui ea didicerunt, & copioſe ornateq; dicunt, nõ omnes ut ſecundum ipſa dicant, poſſunt ea cogitare cum dicunt, ſi nõ de his diſputant: imò uero uix ullos eorum eſſe exiſtimo, qui

utrunq;

utrunq; poſſint,& dicere bene,& ad hoc faciendũ
præcepta illa dicẽdi cogitare cum dicũt. Cauendũ
eſt em̃ nc fugiãt ex animo quæ dicenda ſunt, dum
attendiſ ut arte dicanſ. Et tamen in ſermonib. atq;
dictionibus eloquentiũ, impleta reperiunſ præce
pta eloquẽtiæ, de quibus illi ut eloquerenſ uel cũ
loquerentur nõ cogitauerunt, ſiue illa didiciſſent,
ſiue ne attigiſſent quidẽ. Implent quippe illa quia
eloquẽtes ſunt, nõ adhibẽt ut ſint eloquẽtes. Qua
propter cum ex infantibus loquẽtes nõ fiant, niſi
locutiones diſcẽdo loquentiũ: cur eloquẽtes fieri
non poſſint nulla eloquẽdi arte tradita, ſed elocu-
tiones eloquentiũ legendo & audiẽdo, & quantũ
aſſequi concediſ imitando? Quid q̃d ita fieri ipſis
quoq; experimur exemplis? Nam ſine præceptis
B rhetoricis nouimus plurimos eloquentiores pluri
mis qui illa didicerunt: ſine lectis uero & auditis
eloquentiũ diſputationibus uel dictionibus nemi
nem. Nam neq; ipſa arte grãmatica qua diſciſ lo-
cutionis integritas, indigerẽt pueri, ſi eis inter ho-
mines qui integre loquerẽtur, creſcere daretur &
uiuere. Neſcientes quippe ulla nomina uitiorum,
quicquid uitiorũ cuiuſquã ore loquentis audirẽt,
ſana ſua cõſuetudine reprehenderent & cauerent,
ſicut ruſticos urbani reprehendũt, etiã qui literas
Officiũ docto ris Christiani Cap. IIII neſciunt. Debet igitur diuinarũ ſcripturarũ tra-
ctator & doctor, defenſor rectæ fidei, ac debella-
tor erroris, & bona docere, & mala dedocere: atq;
in hoc opere ſermonis cõciliare auerſos, remiſſos
erigere, neſcientibus quid agatur, quid expectare
debeant intimare. Vbi aũt beneuolos, intẽtos, do
C ciles aut inuenerit, aut ipſe fecerit, cætera peragen
da ſunt, ſicut cauſa poſtulat. Si docẽdi ſunt qui au-
diunt, narratione faciendũ eſt, ſi tamẽ indigeat ut
res de qua agiſ innoteſcat. Vt aũt quæ dubia ſunt
certa fiant, documẽtis adhibitis ratiocinandũ eſt.
Si uero qui audiunt monẽdi ſunt potius q̃ docen-
di, ut in eo quod iam ſciunt, agẽdo nõ torpeant, et
rebus aſſenſum quas ueras eſſe fatentur accõmo-
dent, maioribus dicendi uiribus opus eſt. Ibi obſe
crationes & increpationes, concitationes & coer
citiones, & quæcũq; alia ualẽt ad cõmouẽdos ani-
mos, ſunt neceſſaria. Et hæc quidẽ cuncta quæ di-
xi, oẽs ferè homines in ijs quæ loquendo agunt, fa
De uarijs dicẽdi generib. V cere nõ quieſcunt. Sed cum alij faciant obtuſe,
D deformiter, frigide, alij acute, ornatè, uehementer,
illum ad hoc opus unde agimus, iam oportet acce
dere, qui poteſt diſputare uel dicere ſapienter, etiã
ſi nõ poteſt eloquẽter, ut proſit audientibus, etiã ſi
minus prodeſſet, q̃ ſi & eloquenter poſſet dicere.
Qui uero affluit inſipiẽti eloquẽtia, tãto magis ca
Verba Ciceronis ex 1. libro De inuentione uendus eſt, quanto magis ab eo in ijs quæ audire
inutile eſt, delectaſ auditor, & eum q̃m diſerte di-
cere audit, etiã uere dicere exiſtimat. Hæc aũt ſen-
tentia nec illos fugit, qui artẽ rhetoricã docẽdam
putarunt: faſſi ſunt enim ſapientiã ſine eloquentia
parũ prodeſſe ciuibus, eloquentiã uero ſine ſapiẽ-
tia nimiũ obeſſe plerunq;, prodeſſe nunq̃. Si ergo
hæc illi qui præcepta eloquẽtiæ tradiderũt, in eiſ-
dem libris in quibus id egerũt ueritate inſtigante
coacti ſunt cõfiteri, uerã, hoc eſt ſupernã quæ à pa

A tre luminũ deſcẽdit, ſapientiã neſciẽtes: quãto ma-
gis nos nõ aliud ſentire debemus, qui huius ſapiẽ-
tiæ filij & miniſtri ſumus? Sapiẽter aũt dicit homo
tanto magis uel minus, quãto in ſcripturis ſanctis
magis minúſue profecit. Non dico in eis multum
legẽdis memorięq; mãdandis, ſed bene intelligen
dis, & diligenter earũ ſenſib. indagãdis. Sunt enim
qui eas legunt, & negligũt: legunt ut teneãt, negli
gunt ne intelligãt. Quibus longe ſine dubio pręfe
rendi ſunt, qui uerba earũ minus tenent, & cor ea-
rum ſui cordis oculis uidẽt. Sed utriſq; ille melior,
qui & cum uolet eas dicit, & ſicut oportet intelli-
git. Huic ergo qui ſapiẽter debet dicere, etiã quod
nõ poteſt eloquẽter, uerba ſcripturarũ tenere ma-
xime neceſſariũ eſt. Quanto enim ſe pauperiorem
B cernit in ſuis, tãto eum oportet in iſtis eſſe ditiorẽ:
ut quod dixerit ſuis uerbis, probet ex illis, & qui
proprijs uerbis minor erat, magnorũ teſtimonio
quodãmodo creſcat. Probãdo enim delectat, qui
minus poteſt delectare dicẽdo. Porrò qui nõ ſolũ
ſapiẽter, uerũ etiã eloquẽter uult dicere, quoniam
profecto plus proderit, ſi utrũq; potuerit, ad legen
dos uel audiendos & exercitatione imitãdos elo-
quẽtes eum mitto libẽtius, q̃ magiſtris artis rheto
ricæ uacare præcipio: ſi tamen ij qui leguntſ & au-
diuntur, nõ ſolum eloquẽter, ſed etiã ſapienter di-
xiſſe uel dicere ueraci prædicatione laudanſ. Qui
enim eloquẽter dicunt, ſuauiter: qui ſapiẽter, ſalu-
briter audiuntur. Propter quod non ait ſcriptura,
Multitudo eloquentiũ, ſed multitudo ſapientium *Sap. 6*
C ſanitas eſt orbis terrarum. Sicut aũt ſæpe ſumenda
ſunt & amara ſalubria, ita ſemper uitãda eſt perni-
cioſa dulcedo. Sed ſalubri ſuauitate, uel ſuaui ſalu-
britate, quid melius? Quanto enim magis illic ap-
petitur ſuauitas, tanto facilius ſalubritas prodeſt.
Sunt ergo eccleſiaſtici uiri qui diuina eloquia nõ
ſolũ ſapienter, ſed eloquẽter etiã tractauerũt. Qui
bus legendis magis nõ ſufficit tẽpus, q̃ deeſſe ipſi
ſtudentib. & uacãtibus poſſunt. Hic aliquis for *In ſacris eſſe ſanam eloquẽtiã Cap. VI*
ſitan quærit, utrũ autores noſtri, quorũ ſcripta di-
uinitus inſpirata canonẽ nobis ſaluberrima auto-
ritate fecerũt, ſapientes tantũmodo, an eloquẽtes
etiã nuncupãdi ſunt. Quæ quidẽ quęſtio apud me
ipſum & apud eos qui mecũ quod dico ſentiũt, fa-
cillime ſoluitur. Nam ubi eos intelligo nõ ſolũ ni-
D hil eis ſapiẽtius, uerũ etiã nihil eloquẽtius mihi ui-
deri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui recte intel
ligunt q̃d illi loquunſ, ſimul intelligere nõ eos ali
ter loqui debuiſſe. Sicut eſt em̃ quædã eloquentia
quæ magis ætatẽ iuuenilẽ decet, eſt quę ſenilẽ, nec
iã dicẽda eſt eloquẽtia, ſi perſonæ nõ cõgruat elo
quẽtis: ita eſt quædã quæ uiros ſumma autoritate
digniſſimos planeq; diuinos decet. Hac illi locuti
ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim
cõgruit, alios aũt quanto uideſ humilior, tanto al-
tius nõ uentoſitate, ſed ſoliditate tranſcendit. Vbi
uero nõ eos intelligo, minus quidẽ mihi apparet
eorũ eloquentia, ſed eam tñ nõ dubito eſſe talem,
qualis eſt ubi intelligo. Ipſa quoq; obſcuritas diui
norum ſalubriumq; dictorũ tali eloquẽtiæ miſcen
da fuerat, in qua proficere noſter intellectus, non
ſolum

ſolum inuẽtione, uerũ etiã exercitatione deberet. Poſſem quidem ſi uacaret, omnes uirtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti qui linguam ſuam noſtrorũ autorũ linguæ non magnitudine, ſed tumore præponũt, oſtẽdere in iſtorũ literis ſacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc ſeculo prauo in beatũ ſeculũ trãsferendis, prouidentia diuina prouidit. Sed non ipſa me plus ꝙ dici poteſt in illa eloquentia delectãt, quæ ſunt his uiris cum oratoribus gentilium poetiſue cõmunia. Illud magis admiror & ſtupeo, ꝙ iſta noſtra eloquentia ita uſi ſunt per alterã quandã eloquentiã ſuam, ut nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia eã nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat: quorũ alterũ fieret ſi uitaret̃, alterũ putari poſſet, ſi facile agnoſceretur. Et in quib. forte locis agnoſcit̃ à doctis, tales res dicuntur, ut uerba quibus dicuntur non à dicente adhibita, ſed ipſis rebus uelut ſponte ſubiuncta uideant̃: quaſi ſapientiã de domo ſua, id eſt pectore ſapiẽtis procedere intelligas, & tanq̃ inſeparabilem famulã etiã non uocatã ſequi eloquentiam.

Pulchre docet adductis exemplis in ſacris literis ineſſe germanã eloquentiã, quæ ſapientiæ adhæret uelut inſeparabilis comes. VII

Quis enim non uideat quid uoluerit dicere, & ꝙ ſapiẽter dixerit Apoſtolus: Gloriamur in tribulationibus, ſciẽtes quia tribulatio patientiam operatur, patientia aũt probationẽ, probatio uero ſpem, ſpes aũt nõ confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ, qui datus eſt nobis? Hic ſi quis, ut ita dixerim, imperite peritus artis eloquẽtiæ præcepta Apoſtolũ ſecutum fuiſſe cõtendat, nónne à Chriſtianis doctis indoctisq; ridebitur? Et tamẽ agnoſcitur hic figura, quæ κλιμαξ Græce, Latine uero à quibuſdã eſt appellata gradatio, quoniã ſcalam dicere noluerunt, cum uerba uel ſenſa cõnectuntur alterũ ex altero: ſicut hic, ex tribulatione patientiã, ex patiẽtia probationem, ex probatione ſpem cõnexã uidemus. Agnoſcit̃ & aliud decus, quoniã poſt aliqua pronunciationis uoce ſingula finita, quæ noſtri membra & cæſa, Græci aũt κῶλα ϗ κόμματα uocant, ſequit̃ ambitus ſiue circumitus, quã περίοδον illi appellant, cuius mẽbra ſuſpendunt̃ uoce dicẽtis, donec ultima finiant̃. Nam eorũ quæ præcedunt circumitũ, membrũ illud eſt primũ, quoniam tribulatio patientiã operatur: ſecundũ, patientia aũt probationẽ: tertiũ, probatio uero ſpẽ. Deinde ſubiungitur ipſe circumitus, qui tribus peragitur mẽbris: quorũ primũ eſt, ſpes aũt nõ confundit: ſecundum quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris: tertium, per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis. At hęc atq; huiuſcemodi in elocutionis arte traduntur. Sicut ergo Apoſtolũ præcepta eloquentię ſecutum fuiſſe non dicimus, ita ꝙ eius ſapientiam ſecuta ſit eloquentia, nõ negamus. Scribens ad Corinthios in ſecunda epiſtola, redarguit quoſdã qui erant ex Iudæis pſeudoapoſtoli, eiq; detrahebãt. Et quoniã ſeipſum prædicare compellit̃, hanc ſibi uelut inſipientiã tribuens, ꝙ ſapiẽter dicit, ꝙq; eloquenter? Sed comes ſapiẽtię, dux eloquentię, illam ſequẽs, iſtam pręcedens et ſequentẽ non reſpuens. Iterum dico, inquit, ne quis me exiſtimet inſipiẽtem eſſe,
2.Cor.11 alioquin uelut inſipiẽtẽ ſuſcipite me, ut & ego mo-
A dicum quid glorier. Quod loquor, non loquor ſecundum deũ, ſed quaſi in ſtultitia in hac ſubſtantia gloriæ: quoniã quidem multi gloriant̃ ſecundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapiẽtes. Toleratis eñ ſi quis uos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollit̃, ſi quis in faciẽ uos cædit: ſecundũ ignobilitatẽ dico, quaſi nos infirmati ſimus. In quo quis audet, in inſipiẽtia dico, audeo & ego. Hebræi ſunt? & ego. Iſraelitæ ſunt? & ego. Semẽ Abrahæ ſunt? & ego. Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiens dico, ſuper ego. In laboribus plurimũ, in carcerib. abundantius, in plagis ſupra modũ, in mortibus frequẽter. A Iudæis quinquies
B quadraginta una minus accepi. Ter uirgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus ſæpe, periculis fluminũ, periculis latronũ, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus. In labore & ærumna, in uigilijs ſæpius, in fame & ſiti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinſecus ſunt, incurſus in me quotidianus, ſollicitudo omniũ eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizat̃, & ego non uror? Si gloriari oportet, in ijs quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.

Super ego, græce ὑπὲρ ἐγώ, id eſt ego amplius, ſiue magis ego: uerba magis reddidit quam ſententiã

Quanta ſapientia iſta ſint dicta uigilantes uident. Quanto uero eloquentiæ cucurrerint flumine, & qui ſtertit aduertit. Porrò aũt qui nouit agnoſcit,

Artificium rhetorices

C quod ea cæſa quæ cõmata Græci uocant, & membra, & circumitus, de quib. paulo ante diſſerui, cũ decẽtiſſima uarietate interponerent̃, totam iſtam ſpeciem dictionis, & quaſi eius uultũ quo etiã indocti delectant̃ mouenturq;, fecerunt. Nam unde cœpimus hunc locũ inſerere, circumitus ſunt, primus minimus hoc eſt bimẽbris, minus eñ ꝙ duo membra circumitus habere non poſſunt, plura uero poſſunt: ergo ille primus eſt, Iterũ dico, ne quis me exiſtimet inſipientem eſſe. Sequitur alius trimembris, Alioquin uelut inſipiẽtem ſuſcipite me, ut & ego modicũ quid glorier. Tertius qui ſequitur membra habet quatuor, Quod loquor, non loquor ſecundũ deũ, ſed quaſi in ſtultitia, in hac ſubſtantia glorię. Quartus duo habet, Quandoquidẽ multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloria-
D bor. Et quintus habet duo, Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Etiã ſextus bimembris eſt, Toleratis enim, ſi quis uos in ſeruitutẽ redigit. Sequunt̃ tria cæſa, Si quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollit̃. Deinde tria membra, Si quis in faciem uos cædit, ſecundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmati ſimus. Addit̃ trimembris circumitus, In quo autẽ quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego. Hinc iam ſingulis quibuſq; cæſis interrogando poſitis, ſingula itidem cæſa reſponſione redduntur, tria tribus: Hebræi ſunt? & ego. Iſraelitæ ſunt? & ego. Semen Abrahæ ſunt? & ego. Quarto autem cæſo ſimili interrogatione poſito, non alterius cæſi, ſed membri oppoſitione reſpondet, Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiẽs

dico

dico,ſuper ego. Iam cæſa quatuor ſequētia,remo-
ta decētiſſime interrogatione funduntur:In labo-
ribus plurimum,in carceribus abundantius,in pla
gis ſupra modum, in mortibus frequēter. Deinde
interponitur breuis circumitus, quoniam ſuſpēſa
pronunciatione diſtinguendũ eſt:A Iudæis quin-
quies,ut hoc ſit unũ membrũ,cui connectitur alte
rum, quadraginta una minus accepi. Inde reditur
ad cæſa,& ponuntur tria. Ter uirgis cæſus ſum,ſe-
mel lapidatus ſum, ter naufragium feci. Sequitur
membrũ.Nocte ac die in profundo maris fui.De-
inde quatuordecim cęſa decētiſſimo impetu pro-
fluunt:In itineribus ſæpe, periculis fluminũ, peri-
culis latronũ,periculis ex genere,periculis ex gen
tibus,periculis in ciuitate, periculis in deſerto,pe-
riculis in mari,periculis in falſis fratribus, in labo-
re & ærumna, in uigilijs ſæpius, in fame & ſiti, in
ieiunijs multis,in frigore & nuditate. Poſt hæc in-
terponit trimembrē circumitũ:Præter illa quę ex-
trinſecus ſunt,incurſus in me quotidianus,ſollici-
tudo omniũ eccleſiarũ.Et hinc duo mēbra percon
tatione ſubiungit:Quis infirmatur,& ego non in-
firmor? Quis ſcandalizatur,& ego non uror? Po-
ſtremo totus iſte quaſi anhelans locus, bimembri
circumitu terminatᷓ: Si gloriari oportet,in ijs quæ
infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Quod uero poſt
hunc impetum interpoſita narratiũcula quodam-
modo requieſcit, & requieſcere facit auditorem,
quid decoris, quid delectationis habeat, ſatis dici
non poteſt. Sequitur enim dicens: Deus & pater
domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit, qui eſt benedictus
in ſecula,ꝙ non mētior. Ac deinde quomodò peri
clitatus fuerit, & quomodo euaſerit, breuiſſime
narrat. Longum eſt cętera perſequi,uel in alijs ſan
ctarum ſcripturarũ locis iſta mōſtrare. Quid ſi etiã
figuras locutionis quæ illa arte traduntur, in ijs ſal
tem quę de Apoſtoli eloquio cōmemoraui,oſten
dere uoluiſſem? Nonne facilius graues homines
me nimiũ,ꝙ quiſq; ſtudioſorũ ſibi ſufficientē pu-
tarent? Hæc omnia quando à magiſtris docentur
pro magno habentur,magno precio emũtur, ma-
gna iactatione uendũtur. Quam iactationē etiam
ego redolere uereor, dum iſta ſic diſſero. Sed ma-
le doctis hominibus reſpōdendũ fuit, qui noſtros
autores contemnendos putant, non quia non ha-
bēt,ſed quia nō oſtentãt quã nimis iſti diligũt elo
quenniam. Sed fortè quis putat, tanq̃ eloquentem
noſtrum elegiſſe me apoſtolum Paulum. Videtur
2.Cor.11 enim ubi ait:Etſi imperitus ſermone,ſed nō ſcien-
tia: quaſi concedēdo obtrectatoribus ſic locutus,
non tanq̃ id uerũ agnoſceret confitendũ. Si autē
dixiſſet:Imperitus quidē ſermone,& non addidiſ-
ſet,ſed non ſciētia, nullo modo aliud poſſet intelli
gi. Scientiã planè non cunctatus eſt profiteri, ſine
qua eſſe doctor gentium non ualeret. Certe ſiquid
eius proferimus ad exemplum eloquentiæ,ex illis
epiſtolis utiq; proferimus, quas etiã ipſi obtrecta-
tores eius,qui ſermonē pręſentis contemptibilem
putari uolebãt, graues & fortes eſſe confeſſi ſunt.
Dicendum ergo mihi aliquid eſſe uideo & de elo
quētia prophetarũ, ubi per tropologiã multa ob-

A tegunᷓ. Quæ quãto magis tranſlatis uerbis uiden
tur operiri,tanto magis cum fuerint aperta dulce-
ſcunt. Sed hoc loco tale aliquid cōmemorare de-
beo, ubi quæ dicta ſunt non cogar exponere, ſed
cōmendem tantũ quomodo dicta ſint. Et ex illius
prophetæ libro potiſſimũ hoc faciam, qui ſe paſto Amos 7
rem uel armentarium fuiſſe dicit, atq; inde diuini-
tus ablatum atq; miſſum,ut dei populo propheta-
ret. Non aũt ſecundũ ſeptuaginta intèrpretes, qui
etiam ipſi diuino ſpiritu interpretati,ob hoc aliter
uidentur nonnulla dixiſſe,ut ad ſpiritalem ſenſum
ſcrutandũ magis admoneretᷓ lectoris intentio, un
de etiam obſcuriora nōnulla, quià magis tropica,
ſunt eorũ: ſed ſicut ex Hebræo in Latinũ eloquiũ
presbytero Hieronymo utriuſq; linguæ perito in-
B terpretãte tranſlata ſunt. Cum igitur argueret im-
pios,ſuperbos,luxurioſos, & fraternæ ideo negli-
gentiſſimos charitatis, ruſticus, uel ex ruſtico iſte
propbeta exclamauit,dicens: Væ uobis qui opu- Amos 6
lenti eſtis in Sion, & confiditis in mōte Samariæ,
optimates capita populorũ,ingredientes pompa-
tice domũ Iſrael: tranſite in Calamne & uidete,&
ite inde in Emath magnam,& deſcendite in Geth
Palæſtinorũ, & ad optima quæq; regna horum,ſi
latior terminus eorum termino ueſtro eſt. Qui ſe-
parati eſtis in diem malũ, & appropinquatis ſolio
iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & la-
ſciuitis in ſtratis ueſtris: qui comeditis agnum de
grege, & uitulos de medio armenti: qui canitis ad
uocem pſalterij. Sicut Dauid putauerunt ſe habe-
C re uaſa cantici,bibentes in phialis uinũ,& optimo
unguento deliburi, & nihil patiebanᷓ ſuper con-
tritione Ioſeph. Nunquid nam iſti qui prophetas
noſtros tanquã ineruditos & elocutionis ignaros
ueluti docti diſertiq; contemnũt,ſi aliquid eis tale
uel in tales dicendum fuiſſet, aliter ſe uoluiſſent di
cere, qui tamen eorum inſanire noluiſſent? Quid
enim eſt quod iſto eloquio aures ſobriæ plus deſi-
derent? Prima ipſa inuectio, quaſi ſopitis ſenſibus
ut euigilarent,quo fremitu illiſa eſt? Vę uobis qui
opulenti eſtis in Sion,& cōfiditis in monte Sama-
riæ,optimates capita populorũ,ingrediētes pom-
patice domum Iſrael. Deinde ut beneficijs dei,qui
eis ampla ſpacia regni dedit, oſtēdat ingratos,q̃m
confidebãt in mōte Samariæ, ubi utiq; idola cole-
bantur: Tranſite, inquit, in Calamne,& uidete,&
D ite inde in Emath magnã, & deſcēdite in Geth Pa
læſtinorũ, & ad optima quæq; regna borũ,ſi lanor
terminus eorũ termino ueſtro eſt. Simul etiã cum
iſta dicũtur, locorũ nominibus tanquã luminibus
ornatᷓ eloquiũ,quæ ſunt Sion, Samaria,Calamne,
Emath magna,& Geth Palæſtinorũ. Deinde uer-
ba quæ his adiunguntᷓ locis decentiſſime uariantᷓ.
Opulenti eſtis, confiditis, tranſite,ite,deſcendite.
Conſequenter denũciatur futura ſub iniquo rege
propinquare capriuitas, cum adiungitᷓ: Qui ſepa-
rati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio
iniquitatis. Tunc ſubijciũtur merita luxuriæ: Qui
dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis
ueſtris:qui comeditis agnum de grege, & uitulos
de medio armenti. Iſta ſex mēbra tres bimembres
circum-

circumitus reddiderũt. Nõ enim ait: Qui ſeparati A
eſtis in diem malum, qui appropinquatis ſolio ini
quitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui laſciui
tis in ſtratis ueſtris, qui comeditis agnum de gre-
ge, & uitulos de medio armenti: quod ſi ita dicere
tur, eſſet quidem & hoc pulchrum, ut ab uno pro-
nomine repetito ſingula ſex mẽbra decurrerẽt, &
pronunciãtis uoce ſingula finirenť. Sed pulchrius
factũ eſt, ut eidẽ pronomini eſſent bina ſubnexa,
quæ tres ſententias explicarẽt: unã ad captiuitatis
prænunciationẽ, Qui ſeparati eſtis in diẽ malũ, &
appropinquatis ſolio iniquitatis: alteram ad libidi
nem, Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis
in ſtratis ueſtris: ad uoracitatẽ uero tertiã pertinen
tem, Qui comeditis agnum de grege, et uitulos de
medio armẽti: ut in poteſtate ſit pronũciãtis, utrũ B
ſingula finiat, & mẽbra ſint ſex: an primũ & tertiũ
& quintũ uoce ſuſpendat, & ſecundũ primo, quar
tum tertio, ſextũ quinto cõnectendo, tres bimem
bres circumitus decẽtiſſime faciat: unũ quo cala-
mitas imminens, alterũ quo lectus impurus, tertiũ
quo prodiga mẽſa monſtreť. Deinde luxurioſam
remordet autiũ uoluptatẽ: ubi cum dixiſſet, Qui
canitis ad uocẽ pſalterij, quoniã poteſt exerceri ſa
pienter à ſapientib. muſica, mirabili decore dicẽdi
inuectionis impetu relaxato, & nõ ad illos, ſed de
illis iam loquens, ut nos muſicã ſapientis à muſica
luxuriantis diſtinguere cõmoneret, nõ ait, Qui ca
nitis ad uocẽ pſalterij, & ſicut Dauid putatis uos
habere uaſa cantici: ſed cum illud ad illos dixiſſet,
quod luxurioſi audire deberent, Qui canitis ad uo C
cem pſalterij: imperitiã quoq; eorũ alijs quodãmo
do indicauit, adiungẽs, Sicut Dauid putauerũt ſe
habere uaſa cantici, bibentes in phialis uinum, &
optimo unguẽto delibuti. Tria hæc melius pronũ
cianť, ſi ſuſpẽſis duobus prioribus mẽbris circumi
tus tertio finiať. Iam uero quod his omnibus adij-
citur, Et nihil patiebanť ſuper cõtritione Ioſeph,
ſiue cõtinuatim dicatur, ut unum ſit membrũ: ſiue
decẽtius ſuſpendať, & nihil patiebanť, & poſt hãc
diſtinctionẽ inſerať, ſuper cõtritione Ioſeph, atq;
ſit bimẽbris circumitus: miro decore nõ dictũ eſt,
nihil patiebanť ſuper contritione fratris, ſed poſi-
tus eſt pro fratre Ioſeph, ut quicũq; frater proprio
ſignificareť eius nomine, cuius ex fratribus fama
præclara eſt, uel in malis quæ pendit, uel in bonis
quę rependit. Iſte certe tropus ubi Ioſeph quẽcunq; D
fratrẽ facit intelligi, neſcio utrum illa quam didici-
mus & docuimus arte tradať. Quàm ſit tamen pul
cher, & quẽadmodũ afficiat legẽtes atq; intelligẽ
tes, non opus eſt cuiquam dici, ſi ipſe nõ ſentit. Et
plura quidẽ quæ pertinẽt ad præcepta eloquẽtiæ,
in hoc ipſo loco quẽ pro exemplo poſuimus poſ-
ſunt reperiri. Sed bonũ auditorẽ nõ tam ſi diligen
ter diſcutiať inſtruit, quàm ſi ardenter pronuncieť ac-
cendit. Neq; enim hęc humana induſtria compoſi
ta, ſed diuina mẽte ſunt fuſa & ſapiẽter & eloquen
ter, nõ intenta in eloquentiã ſapiẽtia, ſed à ſapiẽtia
nõ recedente eloquẽtia. Si enim, ſicut quidã diſer-
tiſſimi atq; acutiſſimi uiri uidere ac dicere potue-
runt, ea quæ uelut oratoria arte dicunť, non obſer

A uarentur & notarẽtur, & in hanc doctrinã redige-
rentur, niſi prius in oratorũ inuenirẽtur ingenijs:
quid mirum ſi & in iſtis inueniunť, quos ille miſit,
qui facit ingenia? Quapropter & eloquentes qui
dem non ſolũ ſapiẽtes canonicos noſtros autores
doctoreſq; fateamur tali eloquentia uſos, qualis
perſonis eiuſmodi cõgruebat. Sed nos etſi de li
teris eorũ, quæ ſine difficultate intelliguntur non-
nulla ſumimus elocutionis exẽpla, nequaq; tamẽ
putare debemus imitãdos eos nobis eſſe in ijs quę
ad exercẽdas & elimandas quodãmodo mẽtes le-
gentiũ, & ad rumpẽda faſtidia atq; acuenda ſtudia
diſcere uolentiũ, zelãdos quoq; ſiue ut ad pietatẽ
conuertãtur, ſiue ut à myſterijs ſecludanť animos
impiorũ, utili ac ſalubri obſcuritate dixerunt. Sic
B quippe illi locuti ſunt, ut poſteriores qui eos recte
intelligerẽt & exponerent, alterã gratiã, diſparem
quidẽ, ueruntamen ſubſequentẽ in dei eccleſia re-
perirent. Non ergo expoſitores eorũ ita loqui de-
bent, tanq; ſeipſi exponẽdos ſimili autoritate pro-
ponant: ſed in omnibus ſermonibus ſuis primitus
ac maxime ut intelligãtur elaborẽt ea quantũ poſ
ſunt perſpicuitate dicẽdi, ut aut multum tardus ſit
qui non intelligat, aut in rerũ quas explicare atq;
oſtẽdere uolumus difficultate ac ſubtilitate, nõ in
noſtra loquutione ſit cauſa, quo minus tardiúsue
quod dicimus poſſit intelligi. Sunt enim quæ-
dam quæ ſua ui nõ intelligunť, aut uix intelligun-
tur, quãtolibet & quantũlibet, quàmuis planiſſime di
centis uerſenť eloquio, quæ in populi audientiã,
C uel raro ſi aliquid urget, uel nunq; omnino mitten
da ſunt. In libris autẽ qui ita ſcribuntur, ut ipſi ſibi
quodãmodo lectorẽ teneãt, cum intelligunť, mo-
leſti nõ ſint uolentibus legere: cum aũt non intel-
liguntť, moleſti nõ ſint nolentibus legere. Et in ali-
quorũ collocutionibus nõ eſt hoc officiũ deſeren
dum, ut uera quàmuis difficillima ad intelligẽdũ quæ
ipſi iam percepimus, cum quantocunq; labore di-
ſputationis ad aliorũ intelligentiã perducamus: ſi
tenet auditorẽ uel collocutorẽ diſcendi cupiditas,
nec mẽtis capacitas deſit, quæ quoquo modo inti
mãta poſſit accipere, nõ curãte illo qui docet quã-
ta eloquẽtia doceat, ſed quãta euidentia. Cuius
euidentiæ diligẽs appetitus aliquãdo negligit uer
ba cultiora, nec curat quid bene ſonet, ſed quid be
ne indicet atq; intimet quod oſtẽdere intẽdit. Vn
D de ait quidã, cum de tali genere locutionis ageret,
eſſe in ea quandã diligentẽ negligentiã. Hęc tamẽ
ſic detrahit ornatũ, ut ſordes nõ cõtrahat. Quam-
uis in bonis doctoribus tanta docendi cura ſit uel
eſſe debeat, ut uerbũ quod niſi obſcurũ ſit uel am-
biguũ, Latinum eſſe nõ poteſt, uulgi aũt more ſic
dicitur ut ambiguitas obſcuritaſq; uitetur, non ſic
dicať ut à doctis, ſed potius ut ab indoctis dici ſo-
let. Si enim nõ piguit dicere interpretes noſtros,
Non congregabo conuenticula eorũ de ſanguini
bus: quoniam ſenſerunt ad rem pertinere, ut eo lo
co pluraliter enunciaretur hoc nomẽ, quod in La-
tina lingua tantũmodo ſingulariter diciť: cur pie-
tatis doctorẽ pigeat imperitis loquentẽ oſſum po
tius quàm os dicere, ne iſta ſyllaba non ab eo quod ſunt

Qualis debeat eſſe ſermo doctoris euangelici. Cap. VIII

Perſpicuitas orationis Cap. IX

Qua ratione perſpicua fiat oratio. Cap. X

oſſa,ſed ab eô quod ſunt ôra intelligaꝛ,ubi Aphræ
aures de correptione uocaliū uel productione nō
iudicāt. Quid enim prodeſt locutionis integritas,
quam nō ſequiꝛ intellectus audiētis,cum loquen-
di omnino nulla ſit cauſa,ſi quod loquimur nō in-
telligũt,propter quos ut intelligāt loquimur? Qui
ergo docet,uitabit omnia uerba quæ non docent.
Et ſi pro eis alia integra quæ intelliganꝛ poteſt di-
cere,id magis eliget. Si autē non poteſt, ſiue quia
non ſunt,ſiue quia in præſentia nō occurrunt,ute-
tur etiā uerbis minus integris,dum tamen res ipſa
doceatur atq; diſcatur integre. Et hoc quidem nō
ſolū in collocutionibus,ſiue fiant cum aliquo uno
ſiue cum pluribus, uerū etiā multo magis in popu
lis,quādo ſermo promitur, ut intelligaꝛ inſtādum
eſt:quia & in collocutionibus eſt cuiq; interrogā-
di poteſtas. Vbi aūt omnes tacent ut audiaꝛ unus,
& in eum intenta ora conuertunt, ibi ut requirat
quiſq; quod nō intellexerit, nec moris eſt nec de-
coris, ac per hoc debet maxime tacenti ſubuenire
cura dicētis. Solet autē motu ſuo ſignificare auida
multitudo cognoſcēdi utrū intellexerit. Quod do
nec ſignificet,uerſandū eſt quod agitur multimo-
da uarietate dicendi, quod in poteſtate nō habent
qui præparata & ad uerbū memoriter retenta pro
nunciant. Mox aūt ut intellectū eſſe cōſtiterit, aut
ſermo finiēdus, aut in alia tranſeundum eſt. Sicut
enim grauis eſt qui cognoſcenda enubilat,ſic one
roſus eſt qui cognita inculcat, eis duntaxat quorū
tota expectātio in diſſoluenda eorū quæ panduntꝛ
difficultate pendebat. Nam delectandi gratia etiā
nota dicūtur,ubi non ipſa,ſed modus quo dicūtur
attenditur. Quod ſi & ipſe iam notus eſt atq; audi
toribus placet, pene nihil intereſt utrum is qui di-
cit,dictor uel lector ſit. Solent enim & ea quæ cō-
mode ſcripta ſunt,non ſolū ab ijs quibus primitus
innoteſcūt iucunde legi, uerū ab ijs etiam quibus
iam nota ſunt, neq; adhuc illa de memoria deleuit
obliuio,nō ſine iocunditate relegi,uel ab utriſq; li
benter audiri. Quæ aūt quiſq; iam oblitus eſt,cum
cōmonetur,docetur. Sed de modo delectādi nūc
non ago, de modo aūt quo docendi ſunt qui diſce
re deſiderant loquor. Is aūt eſt optimus, quo fit ut
qui audit uerū audiat, & quod audit intelligat. Ad
quem finem cum uentū fuerit, nihil tunc amplius
de ipſa re tanq̃ diutius docenda laborandū eſt,ſed
forte de commendanda ut in corde figatur. Quod
ſi faciendū uidebitur,ita modeſte faciendū eſt, ne
perueniatur ad tædium. Prorſus hæc eſt in do-
cēdo eloquētia, qua fit diſcēdo nō ut libeat quod
horrebat,aut ut fiat quod pigebat, ſed ut appareat
quod latebat. Quod tamē ſi fiat inſuauiter,ad pau
cos quidem ſtudioſiſſimos ſuus peruenit fructus,
qui ea quæ diſcēda ſunt,q̃uis abiecte inculteq; di-
cantur,ſcire deſiderant. Quod cum adepti fuerint,
ipſa delectabiliter ueritate paſcuntur: bonorumq;
ingeniorū inſignis eſt indoles, in uerbis uerū ama
re, non uerba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi
aperire quod uolumus nō poteſt? Aut quid obeſt
lignea,ſi hoc poteſt,quādo nihil quærimus niſi pa
tere quod clauſum eſt? Sed qm̃ inter ſe habēt non-

Quare conāri docere dicēdū perſpicue. XI

A nullā ſimilitudinē ueſcētes atq; diſcentes, propter
faſtidia plurimorū etiam ipſa ſine quibus uiui non
poteſt,alimēta cōdienda ſunt. Dixit ergo quidā
eloquens, & uerū dixit,ita dicere debere eloquen
tem,ut doceat,ut delectet,ut flectat. Deinde addi-
dit, docere neceſſitatis eſt, delectare ſuauitatis,fle
ctere uictoriȩ. Horum trium quod primo loco po
ſitum eſt,hoc eſt docēdi neceſſitas, in rebus eſt cō
ſtituta quas dicimus,reliqua duo in modo quo di-
cimus docendo. Qui ergo dicit cum docere uult,
q̃ diu non intelligitur, nondū ſe exiſtimet dixiſſe
quod uult ei quē uult docere. Quia etſi dixit quod
ipſe intelligit,nondū illi dixiſſe putādus eſt, à quo
intellectus nō eſt. Si uero intellectus eſt, quocūq;
modo dixerit, dixit. Quod ſi etiā delectare uult eū
B cui dicit,aut flectere: non quocunq; modo dixerit
faciet,ſed intereſt quō dicat ut faciat. Sicut eſt aūt
ut teneatur ad audiendum delectādus auditor: ita
flectendus, ut moueatur ad agendū. Et ſicut dele-
ctatur ſi ſuauiter loquaris: ita flectiꝛ ſi amet quod
polliceris, timeat q̃d minaris, oderit quod arguis,
quod cōmendas amplectaꝛ,quod dolendū exag-
geras doleat, cū quid lætandū prædicas gaudeat,
miſereaꝛ eorum quos miſerandos ante oculos di-
cendo cōſtituis, fugiat eos quos cauēdos terrēdo
proponis: & quicquid aliud grādi eloquentia fieri
poteſt ad cōmouendos animos auditorū,nō quid
agendū ſit ut ſciant, ſed ut agāt quod agendū eſſe
iam ſciunt. Si aūt adhuc neſciūt, prius utiq; docēdi
ſunt q̃ monēdi. Et fortaſſe rebus ipſis cognitis ita
C mouebunꝛ, ut eos nō opus ſit maioribus eloquen
tiæ uiribus iam moueri. Quod tamē cum opus eſt,
faciendum eſt. Tunc aūt opus eſt, qñ cum ſcierint
quid agendū ſit non agunt, ac per hoc docere ne-
ceſſitatis eſt. Poſſunt enĩ homines & agere & non
agere quod ſciunt. Quis aūt dixerit eos agere de-
bere quod neſciūt? Et ideo flectere neceſſitatis nō
eſt,quia nō ſemper opus eſt,ſi tantum docenti uel
etiam delectanti conſentit auditor. Ideo aūt uicto
riæ eſt flectere, quia fieri poteſt ut doceatur & de-
lectetur, & non aſſentiatur. Quid aūt illa duo pro-
derūt,ſi deſit hoc tertiū? Sed neq; delectare neceſ-
ſitatis eſt:quandoquidē cū docēdo uera mōſtran-
tur,quod ad officiū docendi pertinet, nō eloquio
agitur,neq; hoc attēditur, ut uel ipſa uel ipſum de-
D lectet eloquiū,ſed per ſeipſa quoniā uera ſunt ma-
nifeſtata delectant. Vnde plerunq; delectāt etiam
falſa pateſacta atq; cōuicta. Neq; enim delectant,
quia falſa ſunt, ſed quia falſa eſſe uerū eſt: delectat
& dictio qua hoc uerū eſſe monſtratū eſt. Pro-
pter eos aūt quibus faſtidientibus nō placet ueri-
tas,ſi alio quocūq; modo; niſi eo modo dicatur ut
placeat & ſermo dicētis, datus eſt in eloquētia nō
paruus etiā delectationi locus. Quȩ tamen addita
non ſufficit duris,quos nec intellexiſſe,nec docen
tis elocutione delectatos eſſe profuerit. Quid enĩ
hæc duo cōferunt homini, qui & confiteꝛ uerum,
& collaudat eloquiū, nec inclinat aſſenſum, pro-
pter quem ſolū cum aliquid ſuadeꝛ rebus quæ di-
cunꝛ inuigilat dicētis intētio? Si enim talia dican-
tur, quæ credere uel noſſe ſufficiat, nihil eſt aliud
eis

Oratoris eſt docere, delectare, flectere. Cap. XII

Dicendo flectendi animi Cap. XIII

eis conſentire, niſi confiteri uera eſſe. Cum uero id A
docetur quod agendũ eſt, & ideo docetur ut aga-
tur, fruſtra perſuadeť uerum eſſe quod dicitur, fru
ſtra placet modus ipſe quo diſcitur, ſi non ita diſci
tur ut agatur. Oportet igitur eloquentẽ eccleſiaſti
cum quando ſuadet aliquid quod agendũ eſt, non
ſolum docere ut inſtruat, & delectare ut teneat, ue
rum etiã flectere ut uincat. Ipſe quippe iam rema-
net ad conſenſionẽ flectẽdus eloquẽtiæ grandita-
te, in quo id nõ egit uſq; ad eius confeſſionem de-
monſtrata ueritas, adiuncta etiam ſuauitate dictio
Dicendi genus grave. XIIII nis. Cui ſuauitati tantũ operæ impenſum eſt ab
hominibus, ut nõ ſolum non facienda, uerum etiã
fugiẽda ac deteſtanda tot & tãta mala atq; turpia,
quæ malis & turpibus diſertiſſime perſuaſa ſunt,
non ut eis conſentiať, ſed ſola delectationis gratia B
lectitentur. Auertat aũt deus ab eccleſia ſua ꝗd de
ſynagoga Iudęorũ Hieremias propheta cõmemo
Hier. 5 rat dicẽs: Pauor & horrẽda facta ſunt ſuper terrã,
prophetæ prophetabãt iniqua, & ſacerdotes plau
ſum dederunt manibus ſuis, & plebs mea dilexit
ſic. Et quid facietis in futurũ? O eloquentia tanto
terribilior, quanto purior, & quãto ſolidior, tanto
uehemẽtior. O uere ſecuris cõcidens petras. Huic
enim rei ſimile eſſe uerbũ ſuum quod per ſanctos
prophetas fecit, & per hunc ipſum prophetã deus
ipſe dixit. Abſit itaq; abſit à nobis, ut ſacerdotes
plaudant manibus iniqua dicentibus, & plebs dei
diligat ſic. Abſit à nobis, inquam, tanta dementia:
nam quid faciemus in futurum? Et certe minus in
telliganť, minus placeant, minus moueant quæ di C
cuntur, uera tamẽ dicantur & iuſta, non iniqua li-
benter audiantur. Quod utiq; non fieret, niſi ſuaui
ter dicerenť. In populo aũt graui, de quo dictũ eſt
Pſal. 34 deo: In populo graui laudabo te, nec illa ſuauitas
delectabilis eſt, qua nõ quidem iniqua dicunť, ſed
exigua & fragilia bona ſpumeo uerborũ ambitu
ornantur, quali nec magna atq; ſtabilia decẽter &
grauiter ornarenť. Eſt tale aliquid in epiſtola bea-
Cyprianus ti Cypriani: quod ideo puto uel accidiſſe uel con-
ſulto factum eſſe, ut ſciretur à poſteris quã linguã
doctrinæ Chriſtianæ ſanitas ab iſta redundãtia re-
uocauerit, & ad eloquẽtiã grauiorẽ modeſtiorẽq;
reſtrinxerit, qualis in eius conſequẽtibus literis ſe
cure amatur, religioſe appetiť, ſed difficillime im-
pletur. Ait ergo quodã loco, Petamus hanc ſedẽ: D
dant ſeceſſum uicina ſecreta: ubi dum erratici pal-
mitum lapſus pendulis nexibus per arundines ba
iulas repunt, uiteam porticum frondea tecta fece
runt. Non dicunť iſta niſi mirabiliter affluentiſſi-
ma fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia
grauitati diſplicent. Qui uero hæc amant, profe-
cto eos qui nõ ita dicunt, ſed caſtigatius eloquun-
tur, non poſſe ita eloqui exiſtimãt, nõ iudicio iſta
deuitare. Quapropter iſte uir ſanctus & poſſe ſe
oſtendit ſic dicere, quia dixit alicubi, & nolle quo
Orandus deus doctori eccleſiaſtico ante cõcionem. XV niam poſtmodũ nuſquã. Agat itaq; noſter iſte
eloquens cum & iuſta et ſancta & bona dicit: neq;
enim alia debet dicere: agat ergo quantum poteſt
cum iſta dicit, ut intelligẽter, ut libẽter, ut obediẽ-
ter audiatur: & hæc ſe poſſe ſi potuerit, & inquan-

A tum potuerit, pietate magis orationũ ꝙ oratorum
facultate non dubitet, ut orando pro ſe ac pro illis
quos eſt allocutus, ſit orator anteꝙ dictor. Ipſa ho
ra iam ut dicat accedens, prius ꝙ exerat proferen-
tem linguã, ad deum leuet animã ſitientem, ut eru
ctet quod biberit, uel ꝗd impleuerit fundat. Cum
enim de unaquaq; re quæ ſecundũ fidem delecta-
tionemq; tractanda ſunt, multa ſint quæ dicanť, &
multi modi quibus dicantur ab eis qui hoc ſciunt,
quis nouit quid ad pręſens tempus, uel nobis dice
re, uel per nos expediat audiri, niſi qui corda om-
nium uidet? Et quis facit ut quod oportet, & quẽ- *Sap. 7*
admodum oportet dicať à nobis, niſi in cuius ma-
nu ſunt & nos & ſermones noſtri? Ac per hoc di-
ſcat quidem omnia quæ docẽda ſunt qui & noſſe
B uult & docere, facultatẽq; docẽdi ut decet uirum
eccleſiaſticũ cõparet. Ad horã uero ipſius dictio-
nis illud potius bonę mẽti cogitet cõuenire quod
dñs ait: Nolite cogitare quõ aut quid loquamini, *Matt. 10*
dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini:
non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus pa-
tris ueſtri qui loquitur in uobis. Si ergo loquiť in
eis ſpiritus ſanctus qui perſequẽtibus traduntť pro
Chriſto, cur non & in eis qui tradunt diſcentibus
Chriſtũ? Quiſquis aũt dicit nõ eſſe hominibus *Non tantũ preces, ſed & ſtudiũ neceſſariũ.*
præcipiendũ quid uel quemadmodũ doceãt, ſi do
ctores ſanctus efficit ſpiritus, põt dicere, nec oran *Cap. XVI*
dum nobis eſſe, quia dñs ait: Scit pater ueſter quid *Matt. 6*
uobis neceſſariũ ſit prius ꝙ petatis ab eo. Aut apo
ſtolum Paulum Timotheo & Tito non debuiſſe
C pręcipere quid uel quemadmodũ pręciperẽt alijs.
Quas tres apoſtolicas epiſtolas ante oculos habe
re debet, cui eſt in eccleſia doctoris perſona impo
ſita. Nónne in prima ad Timotheũ legiť: Annun- *1 Tim. 4*
cia hæc & doce? Quæ autẽ ſint, ſupra dictum eſt.
Nónne ibi eſt: Seniorem ne increpaueris, ſed obſe *1 Tim. 5*
cra ut patrem? Nónne in ſecũda ei dicitur: Formã
habe uerborum ſanorum quæ à me audiſti? Nón-
ne ibi ei diciť: Satis age teipſum probabilem ope-
rarium exhibens deo, nõ erubeſcentẽ uerbum ue
ritatis recte tractantẽ? Ibi eſt & illud: Prædica uer- *2 Tim. 4*
bum, inſta opportune, importune, argue, obſecra,
increpa in omni lõganimitate & doctrina. Itemq;
ad Titum, nónne dicit epiſcopũ iuxta doctrinam *Tit. 1*
fidelis uerbi perſeuerantẽ eſſe debere, ut potẽs ſit
D in doctrina ſana & cõtradicentes redarguere? Ibi
etiã dicit: Tu uero loquere quæ decet ſanã doctri-
nam, ſenes ſobrios eſſe, & quę ſequuntur: ibi & il-
lud: Hæc loquere & exhortare, & increpa cũ om-
ni imperio: nemo te contẽnat, admone illos prin-
cipibus & poteſtatib. ſubditos eſſe, &c. Quid er-
go putamus? Nũquid cõtra ſeipſum ſentit apoſto
lus, qui cum dicat doctores operatione fieri ſpiri-
tus ſancti, ipſe illis pręcipit quid & quemadmodũ
doceant? An intelligendũ eſt, & hominũ officia
ipſo ſancto ſpiritu largiente in docendis etiã ipſis
doctoribus non debere ceſſare: & tamen neq; qui
plantat eſſe aliquid, neq; qui rigat, ſed deum qui in
crementũ dat? Vnde ipſis quoq; miniſtris ſanctis *1 Cor. 3*
hominibus uel etiã ſanctis angelis operãtibus ne-
mo recte diſcit quæ pertinẽt ad uiuendũ cum deo,

niſi fiat à deo docilis, cui dicitur in Pſalmo: Doce A
Pſal. 142 me facere uoluntatẽ tuam, quia tu es deus meus.
2 Tim. 3 Vnde & ipſi Timotheo idem dicit Apoſtolus, lo-
quens utiq; ad diſcipulũ doctor: Tu aũt perſeuera
in ijs quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens à quo
didiceris. Sicut enim corporis medicamenta quæ
hominibus ab hominibus adhibenẽ, non niſi eis
proſunt, quibus deus operaẽ ſalutẽ, qui & ſine illis
mederi poteſt, cum ſine ipſo illa non poſſint. & tñ
adhibenẽ, & ſi hoc officioſe fiat, inter opera miſe-
ricordiæ uel beneficẽtiæ deputaẽ: ita & adiumen-
ta doctrinæ tunc proſunt animæ adhibita per ho-
minẽ, cum deus operaẽ ut proſint, qui potuit euan
geliũ dare homini, etiã nõ ab hominibus, neq; per
Triplex dicẽdi genus. XVII hominẽ. Qui ergo dicendo nititur perſuadere
quod bonũ eſt, nihil horũ triũ ſpernens, ut ſcilicet B
doceat, ut delectet, ut flectat, oret atq; agat: ut quẽ
admodũ ſupra diximus, intelligẽter, libenter, obe
dienterq; audiaẽ. Quod cũ apte & conueniẽter fa
cit, nõ immerito eloquẽs dici poteſt, etſi non eum
ſequaẽ auditoris aſſenſus. Ad hæc enim tria, id eſt,
ut doceat, ut delectet, ut flectat, etiã tria illa uideẽ
pertinere uoluiſſe idẽ ipſe Romani autor eloquij
In lib. cui titulus Orator cum indẽ dixit: Is igitur erit eloquens qui poterit
parua ſubmiſſe, modica tẽperate, magna grãditer
dicere: tanq̃ ſi adderet illa etiã tria & ſic explicaret
unã eandẽq; ſententiã dicens: Is erit igiẽ eloquẽs,
qui ut doceat, poterit parua ſubmiſſe: ut delectet,
modica tẽperate: ut flectat, magna grãditer dicere.
Eadẽ eccleſiaſtæ neceſſaria, quæ oratori Cap. XVIII Hæc aũt tria ille ſicut ab eo dicta ſunt, in cauſis
forenſibus poſſet oſtendere. Non aũt hoc eſt in ec C
cleſiaſticis quæſtionib. in quibus huiuſmodi quẽ
uolumus informare ſermo uerſaẽ. In illis enim ea
parua dicunẽ, ubi de rebus pecuniarijs iudicandũ
eſt: ea magna, ubi de ſalute ac de capite hominum.
Ea uero ubi nihil horũ iudicandũ eſt, nihilq; agiẽ
ut agat ſiue decernat, ſed tantũmodo ut delecteẽ
auditor, inter utrũq; quaſi media, & ob hoc modi-
ca, hoc eſt moderata dixerũt. Modicis enĩ modus
nomẽ impoſuit. Nam modica pro paruis abuſiue,
nõ proprie dicimus. In iſtis aũt noſtris quãdo qui-
dem omnia, maxime quæ de loco ſuperiore popu
lis dicimus, ad hominũ ſalutẽ, nec temporariã, ſed
æternã referre debemus, ubi etiã cauẽdus eſt æter
nus interitus, omnia magna ſunt quę dicimus: uſq;
adeo ut nec de ipſis pecuniarijs reb. uel acquirẽdis
uel amittẽdis parua uideri debeãt, quæ doctor ec- D
cleſiaſticus dicit, ſiue ſit illa magna, ſiue parua pe-
cunia. Neq; enĩ parua eſt iuſtitia, quã profecto &
in parua pecunia cuſtodire debemus, dicẽte dño:
Luc. 16 Qui in minimo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt.
Quod ergo minimũ eſt, minimum eſt: ſed in mini
mo fidelẽ eſſe, magnũ eſt. Nam ſicut ratio rotundi
tatis eſt, ut à puncto medio omnes lineæ pares in
extrema ducanẽ, eadẽ eſt & in magno diſco quæ
in nũmulo exiguo: ita ubi parua iuſte geruneẽ, non
minuiẽ iuſtitiæ magnitudo. De iudicijs deniq; ſe-
cularibus, quib. unq; niſi pecuniarijs cũ loquereẽ
Apoſtolus: Audet quiſq; ueſtrũ, inquit, aduerſus
1 Cor. 6 alterũ habẽs negociũ iudicari ab iniquis, & nõ a-
pud ſanctos? An neſcitis quia ſancti mundũ iudi-

A cabunt? Et ſi in uobis iudicaẽ mũdus, indigni eſtis
qui de minimis iudicetis? Neſcitis quia angelos iu
dicabimus, nedũ ſecularia? Secularia igiẽ iudicia ſi
habueritis, eos qui contẽptibiles ſunt in eccleſia,
hos cõſtituite ad iudicandũ. Ad reuerentiã uobis
dico. Sic nõ eſt inter uos quiſquã ſapiens, qui poſ-
ſit inter fratrẽ ſuũ iudicare? ſed frater cum fratre iu
dicatur, & hoc apud infideles. Iam quidẽ omnino
delictũ eſt, quia iudicia habetis uobiſcum. Quare
non magis iniquitatẽ patimini? Quare nõ potius
fraudamini? Sed uos iniquitatem facitis & frauda
tis, & hoc fratres. An neſcitis quia iniuſti regnum
dei non hæreditabunt? Quid eſt q̃ ſic indignatur
Apoſtolus, ſic corripit, ſic exprobrat, ſic increpat,
ſic minatur? Quid eſt q̃ ſui animi affectũ tam cre-
B bra & tam aſpera uocis mutatione teſtatur? Quid
eſt poſtremo q̃ de rebus minimis tam grãditer di-
cit? Tantũ'ne de illo negocia ſecularia meruerũt?
Abſit. Sed hoc facit propter iuſtitiam, charitatem,
pietatẽ, quæ nulla ſobria mẽte dubitante, etiam in
rebus quamlibet paruulis magna ſunt. Sane ſi mo
neremus homines quemadmodũ ipſa negocia ſe-
cularia uel pro ſe uel pro ſuis apud eccleſiaſticos iu-
dices agere deberẽt, recte admoneremus ut agerẽt
tanq; parua ſubmiſſe. Cum uero de illius uiri diſſe
ramus eloquio, quẽ uolumus earũ rerũ eſſe docto
rem, quib. liberamur ab æternis malis, atq; ad æter
na peruenimus bona, ubicunq; aganẽ hęc, ſiue ad
populũ, ſiue priuatim, ſiue ad unũ, ſiue ad plures;
ſiue ad amicos, ſiue ad inimicos, ſiue in perpetua
C dictione, ſiue in collocutione, ſiue in tractatibus;
ſiue in libris, ſiue in epiſtolis uel lõgiſſimis uel bre
uiſſimis, magna ſunt: niſi forte qm̃ calix aquæ fri-
gidæ, res minima atq; uiliſſima eſt, ideo minimum
aliquid atq; uiliſſimũ dñs ait, q̃ eum qui dederit di
ſcipulo eius, non perdet mercedẽ ſuam. Aut uero
quando iſte doctor in eccleſia facit inde ſermonẽ,
paruũ aliquid debet exiſtimare ſe dicere, & ideo
non tẽperate, non granditer, ſed ſubmiſſe ſibi eſſe
dicendũ. Nõne quãdo accidit ut de hac re loquere
mur ad populum, & deus adfuit ut nõ incongrue
diceremus, tanq; de illa aqua frigida quædã flam-
ma ſurrexit, quæ etiã frigida hominũ pectora, ad
miſericordiæ opera facienda, ſpe cæleſtis merce-
dis accenderet? Et tamẽ cum doctor iſte debeat *Alias alio utẽdum dicendi genere.* XIX
rerum dictor eſſe magnarũ, non ſemper eas debet
D granditer dicere, ſed ſubmiſſe cum aliquid doceẽ;
tẽperate cum aliquid uituperaẽ ſiue laudaẽ. Cum
uero aliquid agẽdum eſt, & ad eos loquimur qui
hoc agere debẽt, nec tamẽ uolũt, tunc ea quæ ma-
gna ſunt, dicẽda ſunt grãditer, & ad flectẽdos ani-
mos congruẽter. Et aliqñ de una eadẽq; re magna
& ſubmiſſe dicitur ſi doceẽ, & temperate ſi prædi-
catur, & grãditer ſi auerſus inde animus ut conuer
tatur impelliẽ. Quid enĩ deo ipſo maius eſt? Nun-
quid ideo non diſciẽ? Aut quid docet unitatem tri
nitatis, debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, ut
res ad dignoſcendũ difficilis, quantũ datur poſſit
intelligi? Nunquid hic ornamẽta & nõ documẽta
quærunẽ? Nunquid ut aliquid agat eſt flectendus
auditor, & nõ potius ut diſcat inſtruendus? Porrò
cum

cum laudatur deus ſiue de ſeipſo, ſiue de operibus
ſuis, quanta facies pulchræ ac ſplendidæ dictionis
oboritur ei, qui poteſt quantū poteſt laudare, quē
nemo conuenienter laudat, nemo quomodocunq;
non laudat. At ſi non colat, aut cum illo uel etiam
præ illo colant idola, ſiue dæmonia, ſiue quæcūq;
creatura, quantū hoc malū ſit, atq; ut ab hoc malo
auertantur homines, debet utique granditer dici.

Exempla ex ſacris literis Submiſſæ dictionis exemplū eſt apud apoſto-
lum Paulū, ut planius aliquid cōmemorē, ubi ait:
Cap. XX *Gal. 4* Dicite mihi ſub lege uolētes eſſe, legē nō legiſtis?
Scriptū eſt enim, q̄ Abraham duos filios habuit,
unum de ancilla, & unum de libera. Sed ille qui de
ancilla, ſecundū carnē natus eſt: qui aūt de libera,
per repromiſſionē: quæ ſunt in allegoria. Hæc eñ
ſunt duo teſtamēta: unū quidem in monte Sina in
ſeruitutē generās, quæ eſt Agar. Sina enim mons
eſt in Arabia, quæ coniuncta eſt huic quę nunc eſt
Hieruſalē, & ſeruit cum filijs ſuis. Quæ aūt ſurſum
eſt Hieruſalē, libera eſt, quæ eſt mater noſtra, &c.
Gal. 3 Itemq; ibi ratiocinatur & dicit: Fratres ſecundum
hominē dico, tamē hominis confirmatū teſtamen
tum nemo irritum facit, aut ſuperordinat. Abrahæ
dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit,
in ſeminibus, tanq; in multis, ſed tanq; in uno, &
ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Hoc aūt dico, teſta-
mentū confirmatū à deo, quę poſt quadringentos
& triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad eua
cuandas promiſſiones. Si enim ex lege hæreditas,
iam non ex promiſſione. Abrahæ autē per repro-
miſſionē donauit deus. Et quia occurrere poterat
audientis cogitationi, ut qd ergo lex data eſt, ſi ex
illa non eſt hæreditas? ipſe ſibi hoc obiecit, atq; ait
uelut interrogās: Quid ergo lex? Deinde reſpon-
dit, Tranſgreſſionis gratia propoſita eſt, donec ue
niret ſemen cui promiſſum eſt, diſpoſita per ange-
los in manu mediatoris. Mediator autē unius non
eſt, deus aūt unus eſt. Et hic occurrebat quod ſibi
ipſe propoſuit. Lex ergo aduerſus promiſſa dei?
Et reſpōdit, Abſit. Reddiditq; rationē dicēs: Si eñ
data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, uere ex lege eſ
ſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub pec-
cato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur cre-
dentibus, &c. uel ſi quid eiuſmodi eſt. Pertinet er-
go ad docendi curā non ſolū aperire clauſa, & no-
dos ſoluere quæſtionū, ſed etiam dum hoc agitur,
alijs quæſtionibus quæ fortaſſis inciderint, ne id
quod dicimus improbetur per illas aut refellatur,
occurrere: ſi tamē & ipſa earum ſolutio pariter oc
currerit, ne moueamus q̄d auferre non poſſumus.
Fit aūt ut cum incidentes quæſtioni aliæ quæſtio-
nes, & aliæ rurſus incidentib. incidētes pertractan
tur atq; ſoluunt, in eam longitudinē ratiocinantis
extendat intētio, ut niſi memoria plurimū ualeat
atq; uigeat, ad caput unde agebatur diſputator re-
dire non poſſit. Valde autē bonū eſt, ut quicquid
contradici poteſt, ſi occurrerit, refutetur, ne ibi oc
currat ubi nō erit qui reſpondeat: aut præſenti qui
al. ſatietas dem ſed tacēti occurrat, & minus † ſanatus abſce-
Temperatæ dictionis exēplū dat. In illis aūt apoſtolicis uerbis dictio temperata
eſt: Seniorē ne increpaueris, ſed obſecra ut patrē,

A iuniores ut fratres, anus ut matres, adoleſcentulas
ut ſorores. Et in illis: Obſecro autē uos fratres per *Rom. 12*
miſerationē dei, ut exhibeatis corpora ueſtra ho-
ſtiam uiuam, ſanctam, deo placentē. Et totus ferè
ipſius exhortatiōis locus temperatū habet elocu-
tionis genus: ubi illa pulchriora ſunt in quib. pro-
pria proprijs tanq; debita reddita decenter excur-
runt: ſicuti eſt, Habētes dona diuerſa ſecundū gra- *Diſtributio*
tiam quę data eſt uobis: ſiue prophetiā, ſecundum
regulam fidei: ſiue miniſteriū, in miniſtrando: ſiue
qui docet, in doctrina: ſiue qui exhortat, in exhor
tatione: qui tribuit, in ſimplicitate: qui prę eſt, in ſo
licitudine: qui miſeret, in hilaritate. Dilectio ſine
ſimulatione: odio habētes malū, adhærētes bono:
charitate fraternitatis inuicem diligentes, honore
B mutuo pręuenientes, ſtudio nō pigri, ſpiritu ſeruen
tes, dño ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribulatione
patiētes, orationi inſtātes, neceſſitatibus ſanctorū
cōmunicantes, hoſpitalitatē ſectātes. Benedicite
perſequentib. uos, benedicite & nolite maledice-
re. Gaudere cum gaudētibus, flere cum flentibus.
Idipſum inuicē ſentiētes. Et q̄ pulchre iſta omnia
ſic effuſa, bimēbri circuitu terminant? Non alta ſa
pientes, ſed humilibus cōſentientes. Et aliquanto
poſt: In hoc ipſo, inquit, perſeuerātes: reddite om-
nibus debita: cui tributū, tributū: cui uectigal, ue-
ctigal: cui timorē, timorem: cui honorē, honorem.
Quę membratim fuſa claudunt etiā ipſo circuitu,
quem duo membra contexūt. Nemini quicq; de-
beatis niſi ut inuicem diligatis. Et poſt paululum:
C Nox præceſſit, inquit, dies autē appropinquauit.
Abijciamus itaq; opera tenebrarum, & induamus
arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus: nō in
comeſſationibus & ebrietatibus, nō in cubilibus
& impudicitijs, nō in cōtentione & æmulatione,
ſed induite dñm Ieſum Chriſtū, et carnis prouiden
tiam ne feceritis in cōcupiſcentijs. Quod ſi quiſq;
ita diceret, Et carnis prouidentiā ne in cōcupiſcen
tijs feceritis: ſine dubio aures clauſula numeroſio- *Numeroſum, inquit Cicero, putatur, non quod totū conſtat ex numeris, ſed quod ad ad numeros proxime accedit*
re mulceret: ſed grauior interpres etiā ordinē ma-
luit tenere uerborum. Quō aūt hoc in Græco elo
quio ſonet, q̄ eſt locutus Apoſtolus, uiderint eius
eloquij uſq; ad iſta doctiores. Mihi tamē quod no
bis eodē uerborū ordine interpretatū eſt, nec ibi
uidetur currere numeroſe. Sanè hunc elocutionis
D ornatū, qui numeroſis fit clauſulis, deeſſe fatēdum
eſt autoribus noſtris: quod utrū per interpretes fa
ctum ſit, an (quod magis arbitror) cōſulto illi hæc
plauſibilia deuitauerint, affirmare non audeo: qm̃
me fateor ignorare. Illud tamē ſcio, q̄ ſi quiſquam
huius numeroſitatis peritus, illorū clauſulas eorū-
dem numerorū lege componat: quod facillime fit
mutatis quibuſdā uerbis, quæ tantundē ſignifica-
tione ualent, uel mutato eorū quæ inuenerit ordi-
ne: nihil illorū quæ uelut magna in ſcholis grāma-
ticorū aut rhetorū didicit, illis diuinis uiris defuiſ-
ſe cognoſcet. Et multa reperiet locutionis genera
tanti decoris, quæ quidē & in noſtra, ſed maxime
in ſua lingua decora ſunt, quorū nullū in eis, quib.
iſti inflantur literis, inuenitur. Sed cauendū eſt ne
diuinis grauibuſq; ſententijs, dum additur nume-

rus,pondus detrahaſ. Nam illa muſica diſciplina, A
ubi numerus iſte pleniſſime diſcitur, uſq; adeo nō
defuit prophetis noſtris, ut uir doctiſſimus Hiero
In prologo ſuper Iob nymus quorundā etiam metra cōmemoret, in He
bræa duntaxat lingua: cuius ut ueritatē ſeruaret in
uerbis, hæc inde nō tranſtulit. Ego aūt ut de ſenſu
meo loquar, qui mihi ꝗ alijs & ꝗ aliorum eſt utiq;
notior, ſicut in meo eloquio, quantū modeſte fieri
arbitror, non prętermitto iſtos numeros clauſula-
rum: ita in autoribus noſtris hoc mihi plus placet,
ꝙ ibi eos rariſſime inuenio. Grande aūt dicēdi ge
nus hoc maxime diſtat ab iſto tēperato genere, ꝙ
non tam uerborū ornatibus acceptū eſt, ꝗ uiolen
tis animi affectibus. Nam capit etiā illa ornamēta
penè omnia, ſed ea ſi non habuerit, non requirit.
Fertur quippe impetu ſuo, & elocutionis pulchri
tudinē ſi occurrerit, ui rerum rapit, non cura deco
ris aſſumit. Satis enim eſt ei propter quod agitur,
ut uerba cōgruentia nō oris eligant induſtria, ſed
pectoris ſequanſ ardorē. Nam ſi aurato gēmatoq;
ferro uir fortis armetur, intentiſſimus pugnę, agit
quidem illis armis quod agit, nō quia ſpecioſa, ſed
quia arma ſunt: idem ipſe eſt tamen, & ualet pluri-
mum, etiā cum rimanti telum ira facit. Agit Apo-
ſtolus ut pro euangelico miniſterio patiēter mala
huius tēporis, cum ſolatio donorū dei omnia tole
rent. Magna res eſt, & grāditer agitur, nec deſunt
2. Cor. 6 ornamēta dicēdi: Ecce, inquit, nūc tēpus accepta-
bile, ecce nunc dies ſalutis: nullā in quoq; dantes
offenſionē, ut non reprehendatur miniſterium no
ſtrum: ſed in omnibus cōmendantes noſmetipſos C
Grandiloquæ dictionis exemplum ut dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationi
bus, in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in car-
ceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in uigilijs, in
ieiunijs, in caſtitate, in ſciētia, in longanimitate, in
benignitate, in ſpiritu ſancto, in charitate nō ficta,
in uerbo ueritatis, in uirtute dei: per arma iuſtitiæ
à dextris & à ſiniſtris, per gloriā & ignobilitatem,
per infamiā & bonam famā: ut ſeductores & uera-
ces, ut qui ignoramur & cognoſcimur, quaſi mo-
rientes & ecce uiuimus: ut coerciti & non mortifi
cati: ut triſtes, ſemper aūt gaudētes: ſicut egentes,
multos aūt ditantes: tanq; nihil habētes, & omnia
poſſidentes. Vide adhuc ardentē, Os noſtrū patet
ad uos ó Corinthij, cor noſtrū dilatatū eſt: & cæte
ra, quæ perſequi longum eſt. Itemq; ad Romanos D
agit, ut perſecutionis huius mundi, charitate uin-
cantur, ſpe certa in adiutorio dei. Agit aūt & gran
Rom. 8 diter & ornate: Scimus, inquit, quoniā diligentib.
deum omnia cooperanſ in bonū, ijs qui ſecūdum
propoſitū uocati ſunt ſancti: qm̄ quos ante præſci
uit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij
ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.
Quos aūt prædeſtinauit, illos & uocauit: & quos
uocauit, ipſos & iuſtificauit: quos aūt iuſtificauit,
illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc?
Si deus ꝑ nobis, quis cōtra nos? Qui proprio filio
non pepercit, ſed pro nobis omnib. tradidit illum,
quō nō etiā cum illo nobis omnia donauit? Quis
accuſabit aduerſus electos dei? Deus q iuſtificat?
Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mor-

A tuus eſt, magis aūt qui reſurrexit, qui eſt in dexte-
ra dei, qui & interpellat pro nobis? Quis nos ſepa
rabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia,
an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum,
an gladius? Sicut ſcriptū eſt, Qm̄ propter te morti *Pſal. 43*
ficamur tota die, æſtimati ſumus ut oues occiſiōis:
Sed in his omnib. ſuperuincimus per eum qui dile
xit nos. Certus ſum eīm quia neq; mors, neq; uita,
neq; angeli, neq; principatus, neq; præſentia, neq;
futura, neq; uirtus, neq; altitudo, neq; profundum,
neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate
dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu dn̄o noſtro. Ad Gala-
tas aūt ꝗuis tota ipſa epiſtola ſubmiſſo dicendi ge
nere ſcripta ſit, niſi in extremis partibus ubi eſt elo
B quium temperatū, tamen interponit quendā locū
eo motu animi, ut ſine ullis quidem talibus orna-
mentis qualia ſunt in ijs quę modo poſuimus, non
poſſet tamē niſi granditer dici. Dies, inquit, obſer *Gal. 4*
uatis & mēſes & annos & tempora: timeo uos ne
fortè ſine cauſa laborauerim in uobis. Eſtote ſicut
& ego, qm̄ & ego ſicut uos. Fratres precor uos, ni
hil me læſiſtis. Scitis quia per infirmitatem carnis
iampridē euāgelizaui uobis, & tētationes ueſtras
in carne mea nō ſpreuiſtis neq; reſpuiſtis: ſed ſicut
angelū dei excepiſtis me, ſicut Chriſtū Ieſum. Quę
ergo fuit beatitudo ueſtra? Teſtimoniū uobis per-
hibeo, qm̄ ſi fieri poſſet, oculos ueſtros eruiſſetis,
et dediſſetis mihi. Ergo inimicus factus ſum uobis
uerū prædicans? Æmulantur uos nō bene, ſed ex-
cludere uos uolunt, ut eos ęmulemini. Bonum eſt
C aūt in bono æmulari ſemper, & non ſolū cum prę-
ſens ſum apud uos. Filioli mei quos iterū parturio
donec formetur Chriſtus in uobis. Vellem autem
nunc adeſſe apud uos, & mutare uocē meam, quia
cōfundor in uobis. Nunquid hic aut cōtraria con-
trarijs uerba ſunt reddita, aut aliqua gradatione ſi-
bi ſubnexa ſunt, aut cæſa & mēbra circuituſue ſo-
nuerūt? Et tamen nō ideo tepuit grandis affectus,
quo eloquiū feruere ſentimus. Sed apoſtolica *Exempla ex doctoribus Cap. XXI*
iſta ſic clara ſunt, ut & profunda ſint: atq; ita cōſcri
pta memoriæq; mādata, ut non ſolū lectore uel au
ditore, uerū etiā expoſitore opus habeāt, ſi quis in
eis non ſuperficie contentus altitudinem quærat.
Quapropter uideamꝰ iſta genera dicēdi in eis qui
iſtorū lectione ad rerū diuinarū atq; ſalubriū ſcien
tiam profecerunt, eademq; eccleſiæ miniſtrarunt.
D Beatus Cyprianus ſubmiſſo dicēdi genere utitur *Cyprianus in epiſt. de ſacramento calicis*
in eo libro ubi de ſacramēto calicis diſputat. Solui
tur quippe ibi quæſtio in qua quæriſ, utrum calix
dn̄icus aquā ſolam, an eam uino mixtā debeat ha-
bere. Sed exēpli gratia aliquid inde ponendū eſt. *Submiſſæ dictionis exēplū*
Poſt principiū ergo epiſtolæ, iam ſoluere incipiēs
propoſitā quæſtionē, Admonitos aūt uos ſciatis,
inquit, ut in calice offerēdo dominica traditio ſer- *Concor. de conſec. diſt. 2. ca. 1 et 2. & 4 ſen. diſt. 11. c. aqua*
uetur, neq; aliud fiat à nobis ꝗ pro nobis dominus
prior fecit, ut calix qui in cōmemorationem eius
offertur, uino mixtus offeraſ. Nam cū dicat Chri- *Ioan. 15*
ſtus, Ego ſum uitis uera: ſanguis Chriſti, non aqua
eſt utiq;, ſed uinum: nec poteſt uideri ſanguis eius
quo redēpti et uiuificati ſumus eſſe in calice, quan
do uinum deſit calici, quo Chriſti ſanguis oſtendi
tur

tur, qui ſcripturatū omniū ſacramento ac teſtimo-
Gen. 9 nio prædicatur. Inuenimus enim in Geneſi circa
ſacramentū Noe hoc idē præcurriſſe, & figuram
dominicæ paſſionis illic extitiſſe, ꝙ uinū bibit, ꝙ
inebriatus eſt, ꝙ in domo ſua nudatus eſt, ꝙ fuit re
cubans nudis & patētibus femoribus, ꝙ nuditas
illa patris à medio filio denudata eſt, à maiore ue-
ro & minore contecta: & cætera quæ neceſſe non
eſt exequi, cum ſatis ſit hoc ſolum cōplecti, quod
Noe typum futuræ ueritatis oſtēdens, nō aquam
ſed uinū biberit: & ſic imaginē dominicæ paſſio-
nis expreſſerit. Itē in ſacerdote Melchiſedech do-
minici ſacramenti præfiguratū uidemus myſteri-
um, ſecundum ꝙ ſcriptura diuina teſtatur & dicit,
Gen. 14 Et Melchiſedech rex Salem, protulit panem & ui
num. Fuit autē ſacerdos dei ſummi, & benedixit
Abraam. Quod aūt Melchiſedech typum Chri-
ſti portaret, declarat in pſalmis ſpiritusſanctus, ex
Pſal. 109 perſona patris ad filium dicēs, Ante Luciferū ge-
nui te, Tu es ſacerdos in ęternū ſecundū ordinem
Melchiſedech. Hæc & alia quæ ſequuntur huius
epiſtolæ, ſubmiſſæ dictionis modū ſeruant, quod
facile eſt explorare legētibus. Sanctus quoq; Am
broſius cum agat rem magnā de ſpiritusancto, ut
eum patri & filio demōſtret æqualem: ſubmiſſo ta
men dicēdi genere utitur, quoniā res ſuſcepta nō
ornamēta uerborū, aut ad flectēdos animos com-
motionis affectū, ſed rerum documēta deſiderat.
Ambr. lib. 1. de ſpiritusancto, in prologo Ergo inter cętera in principio huius operis ait, Cō
motus oraculo Gedeon, cum audiſſet ꝙ deficiēti-
bus licet populorū milibus, in uno uiro dn̄s plebē
Iud. 6 ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hædum capra-
rum: cuius carnes ſecūdū præcepta angeli, & azy-
ma ſupra petrā poſuit, & ea iure perfudit: quæ ſi-
mul ut uirgę cacumine quam gerebat angelus dei
contigit, de petra ignis erupit, atq; ita ſacrificium
quod offerebatur abſumptū eſt. Quo indicio de-
claratū uidetur, ꝙ petra illa typū habuerit corpo-
1. Cor. 10 ris Chriſti, quia ſcriptū eſt, Bibebāt de cōſequenti
petra, petra aūt erat Chriſtus. Quod utiq; non ad
diuinitatē eius, ſed ad carnē relatū eſt, quæ ſitien-
tium corda populorū perenni riuo ſui ſanguinis
inūdauit. Iam tunc igitur in myſterio declaratum
eſt, quia dn̄s Ieſus in carne ſua, totius mūdi pecca-
ta crucifixus aboleret, nec ſolum delicta factorū,
ſed etiam cupiditates animarum. Caro enim hædi
ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupidi-
Num. 11 tatum, ſicut ſcriptū eſt, Quia concupiuit populus
cupiditatē peſſimā, & dixerunt, Quis nos cibabit
carne? Quod igitur extendit angelus uirgā, & te-
tigit petram, de qua ignis exijt, oſtēdit ꝙ caro dn̄i
ſpiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ cō
Luc. 2 ditionis exureret. Vnde & dn̄s ait, Ignē ueni mit-
tere in terram: & cætera, in quibus rei docendæ ac
Cyprianus in epiſtola de habitu uirginū, quæ incipit, diſciplina cuſtos probandæ maxime incumbit. De genere tempe-
rato eſt apud Cyprianū uirginitatis illa laudatio:
Nunc nobis ad uirgines ſermo eſt, quarum quo
ſublimior gloria eſt, maior & cura. Flos eſt ille ec-
cleſiaſtici germinis, decus atq; ornamentū gratiæ
ſpiritalis, læta indoles laudis & honoris, opus in-
tegrum atq; incorruptū, dei imago reſpōdens ad

A ſanctimoniā domini, illuſtrior portio gregis Chri
ſti. Gaudet per ipſas, atq; in illis largiter floret ſan-
ctæ matris eccleſiæ glorioſa fœcūditas: quantoq;
plus glorioſa uirginitas numero ſuo addit, tanto
plus gaudium matris augeſcit. Et alio loco in fine
epiſtolę: Quō, inquit, portauimus imaginem eius
qui de limo eſt, ſic portemus & imaginē eius qui
de cœlo eſt. Hanc imaginē uirginitas portat, por-
tat integritas, ſanctitas portat & ueritas: portāt di
ſciplinæ dei memores, iuſtitiā cum religione reti-
nētes, ſtabiles in fide, humiles in timore, ad omnē
tolerantiā fortes, ad ſuſtinendas iniurias mites, ad
faciendā miſericordiā faciles, fraterna pace unani
mes atq; cōcordes. Quæ uos ſingula ô bonę uirgi
nes obſeruare, diligere, implere debetis, quæ deo
B & Chriſto uacātes, ad dn̄m cui uos dicaſtis, maio-
re & meliore parte præceditis: prouectæ annis, iu
nioribus facite magiſteriū: minores natu, præbete
paribus incitamentū, hortamētis uos mutuis exci
tate, æmulis de uirtute documētis ad gloriam pro
uocate, durate fortiter, ſpiritaliter pergite, perue-
nite feliciter, tantū mementote tunc noſtri, cū inci
piet in uobis uirginitas honorari. Ambroſius etiā De uirginib. lib. 2. in prin.
genere dicendi tēperato & ornato profeſſis uirgi
nibus proponit tāquā ſub exēpli forma quod mo
ribus imitētur, & dicit, Virgo erat, non ſolum cor
pore, ſed etiā mente, quæ nullo doli ambitu ſynce
rum adulteraret affectū, corde humilis, uerbis gra
uis, animi prudens, loquēdi parcior, legēdi ſtudio
ſior: non in incerto diuitiarū, ſed in prece paupe-
C ris ſpem reponēs, intenta operi, uerecunda ſermo
ni, arbitrū mentis ſolita non hominē ſed deū quę-
rere: nullum lædere, bene uelle omnibus, aſſurge-
re maioribus natu, æqualibus nō inuidere, fugere
iactantiā, rationē ſequi, amare uirtutem. Quando
iſta uel uultu lęſit parentes? quādo diſſenſit à pro-
pinquis? quādo faſtidiuit humilem? quādo irriſit
debilem? quādo uitauit inopem? Eos ſolos ſolita
cœtus uirorū inuiſere, quos miſericordia non eru
beſceret, neq; præteriret uerecundia. Nihil toruū
in oculis, nihil in uerbis procax, nihil in actu inue
recundū: non geſtus fractior, nō inceſſus ſolutior,
nō uox petulātior, ut ipſa corporis ſpecies ſimula
chrū fuerit mētis, & figura ꝓbitatis. Bona quippe
domus in ipſo ueſtibulo debet agnoſci, ac primo
D prętēdat ingreſſu, nihil intus latere tenebrarū, tan
quā lucernę lux intus poſita, foris luceat. Quid e-
go exequar ciborū parſimoniā, officiorū redūdā-
tiā: alterū ultra naturā ſuperfuiſſe, alterū ipſi natu-
rę penè defuiſſe? Illic nulla intermiſſa tēpora, hic
cōgeminati ieiunio dies: & ſi qn̄ reficiendi ſucceſ
ſiſſet uolūtas, cibus plerūq; obuius qui mortē ar-
ceret, nō delicias miniſtraret, &c. Hęc aūt ꝓpter-
ea in exēplo huius tēperati generis poſui, quia nō
hic agit ut uirginitatē uoueant quę nondū uoue-
runt, ſed quales eſſe debeant quę iam uotę ſunt.
Nam ut aggrediatur animus tantū ac tale propoſi
tum, grandi utiq; dicēdi genere debet excitari &
accēdi. Sed martyr Cyprianus de habitu uirginū,
nō de ſuſcipiendo uirginitatis propoſito ſcripſit.
Iſte uero epiſcopus etiā ad hoc eas magno accēdit

 eloquio

eloquio. Verũ ex eo quod ambo egerũt, dictionis A grandis exẽpla memorabò.

Grandis generis exemplum.

Ambo quippe inuecti ſunt in eas, quæ formã pigmẽtis colorãt, uel potius decolorant: quorũ prior ille cũ hoc ageret, ait inter cętera,

In epiſtola de habitu uirginũ

Si quis pingẽdi artifex uultũ alicuius & ſpeciem & corporis qualitatẽ æmulo colore ſignaſſet, & ſignato iam cõſummatoq; ſimulachro, manus alius inferret, ut iam formata, iã picta quaſi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta indignatio uideretur. Tu te exiſtimas impunę laturã ram improbæ remeritatis audaciam, dei artificis offenſam? Vt eñ impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinãtibus non ſis, corruptis uiolatisq; quæ dei ſunt, peior adulrera detineris. Quòd ornari re putas, ꝙ putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio eſt ueri- B tatis.

1.Cor.5

Monẽtis Apoſtoli uox eſt, Expurgate uetus fermẽtũ, ut ſitis noua cõſperſio, ſicut eſtis azymi. Etem̃ paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Itaq; feſta celebremus, nõ in fermẽto ueteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritaris & ueriratis. Nũ ſynceritas perſeuerat & ueritas, quãdo quæ ſyncera ſunt polluũtur, & colorũ adulterinis medicaminũ fucis in mendaciũ uera mutanẽ?

Mat.5

Dñs tuus dicit, Non potes facere capillum unum album aut nigrũ: & tu ad uincendã dñi tui uocẽ uis te eſſe potiorẽ audaci conatu, & ſacrilego conrẽptu? Crines tuos inficis, malo pręſagio futurorũ capillos iam tibi flãmeos auſpicaris. Lõgum eſt inſerere omnia quę ſequũtur. Ille uero poſterior ut in tales diceret:

Ambr.lib.1 de uirginibus

Hinc illa, inquit, naſcun- C tur incentiua uitiorũ, ut quęſitis coloribus ora depingant, dum uiris diſplicere formidãt, & de adulterio uultus, meditãtur adulteriũ caſtitatis. Quãta hæc amentia effigiẽ mutare naturæ, picturã quærere? Et dum uerẽtur maritale iudiciũ, perdiderũt ſuum. Prior enim de ſe pronũciat, quæ cupit mutare quod nata eſt: ita dum alıj ſtudet placere, prius ipſa ſibi diſplicet. Quem iudicẽ mulier ueriorẽ requirimus deformitatis tuæ, ꝙ teipſam quæ uideri times? Si pulchra es, cur abſcõderis? Si deformis, cur te formoſam eſſe mẽtiris, nec tuæ cõſcienniæ, nec alieni gratiã erroris habitura? Ille enim alterã diligit, tu alteri uis placere: & iraſceris ſi amet alreram, qui adulterare in te docetur. Mala magiſtra es iniuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit, etiã quæ paſſa eſt lenonẽ. Ac licet uilis mulier, non alteri ta D men, ſed ſibi peccat. Tolerabiliora propemodum in adulterio crimina ſunt: ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. Satis, ut exiſtimo, apparet fœminas ne ſuam fucis adulterẽt formã, & ad pudorem & ad timorẽ bac facũdia uehemẽter impelli. Proinde neq; ſubmiſſum neq; temperatũ, ſed grãde omnino genus hoc elocutiõis agnoſcimus. Et in his aũt quos duos ex omnib. proponere uolui, & in alıjs eccleſiaſticis uiris & bona & bene, id eſt ſicut res poſtulat, acute, ornate, ardẽterq; dicentibus, per multa eorũ ſcripta uel dicta poſſunt hæc tria genera reperiri, & aſſidua lectiõe uel auditione admixta etiã exercitatione ſtudẽtibus inoleſcere.

Dictio uariãda eſt. XXII

Nec quiſquã præter diſciplinã eſſe exiſtimet A iſta miſcere, imò quantũ cõgrue fieri poteſt, omnibus generibus dictio uariãda eſt. Nam qñ prolixa eſt in uno genere, minus detinet auditorem. Cum uero fit in aliud ab alio trãſitus, etiã ſi longius eat, decẽtius procedit oratio: quãuis babeãt, & ſingula genera uarietates ſuas in ſermone eloquentiũ, quibus nõ ſinunẽ in eorũ qui audiũt frigeſcere uel repeſcere ſenſibus. Verũtamẽ facilius ſubmiſſum ſolũ ꝙ ſolũ grande diutiuſ tolerari poteſt. Cõmotio quippe animi quãto magis excirãda eſt, ut nobis aſſentiat auditor, tanto minus in ea diu teneri poreſt, cum fuerit quãtũ ſatis eſt excitata. Et ideo cauendũ eſt, ne dum uolumus altius erigere quod erectũ eſt, etiã inde decidat, quò fuerat excitatiõe perductũ. Interpoſitis uero quę ſunt dicenda ſub- B miſſius, bene reditur ad ea quę opus eſt granditer dici, ut dictionis impetus ſicut maris æſtus alternet. Ex quo fit ut grande dicendi genus, ſi diutius eſt dicendũ, non debeat eſſe ſolũ, ſed aliorũ generum interpoſitione uarietur: ei tamẽ generi dictio tota tribuatur, cuius copia præualuerit.

De miſcendo dictionis genera Cap. XXIII

Intereſt enim quod genus cui generi interponatur uel adhibeatur certis & neceſſarıjs locis: nam & in grandi genere ſemper aut penè ſemper tẽperata debẽt eſſe principia. Et in poteſtate eſt eloquẽtis, ut dicãtur nonnulla ſubmiſſe etiã quæ poſſent granditer dici, ut ea quæ dicũtur granditer, ex illorũ fiant cõparatione grãdiora, & eorũ tanquã umbris luminoſiora reddanẽ. In quocũq; aũt gñe aliqua quæſtionũ uincula ſoluẽda ſunt, acumine opus eſt, ꝗd ſibi ſubmiſſum genus ꝓprie uendicat. Ac per hoc C eo genere utendũ eſt & in alıjs duob. generibus, quãdo eis iſta incidũt, ſicut laudandũ aliquid uel uiruperandũ: ubi nec dãnatio, nec cuiuſquã liberatio, nec ad actionẽ quãlibet aſſenſio requiritur: in quocũq; alio genere occurrerit, genus adhibẽdũ & interponendũ eſt temperatũ. In grãdi ergo genere inueniũt locos ſuos duo cætera, & in ſubmiſſo ſimiliter. Temperatũ aũt genus non quidẽ ſemper, ſed tamen aliqñ ſubmiſſo indiget, ſi (ut dixi) quæſtio cuius nodus eſt ſoluendus, incurrat: uel quãdo nõnulla, quę ornari poſſent, ideo nõ ornãtur, ſed ſubmiſſo ſermone dicũtur, ut quibuſdam quaſi thoris ornamentorũ præbeãt eminẽtiorem locũ. Grande autẽ genus tẽperata dictio nõ requirit: ad delectãdos quippe animos, non ad mouen- D dos ipſa ſuſcipiẽ.

Sublime dicendi genus quid efficiat. Cap. XXIIII

Non ſanè ſi dicenti crebrius & uebemẽtius acclameẽ, ideo grãditer putandus eſt dicere: hoc enim & acumina ſubmiſſi generis, & ornamẽta faciunt tẽperati. Grande aũr genus plerũq; pondere ſuo uoces premir, ſed lachrymas exprimit. Deniq; cũ apud Cęſareã Mauritanię populo diſſuaderẽ pugnã ciuilẽ, uel potius plus ꝙ ciuilem, quã cateruam uocabant: neq; enim ciues tantũmodo, uerũetiam propinqui, fratres, poſtremo parẽtes ac filıj lapidibus inter ſe in duas partes diuiſi, per aliquot dies cõtinuos, & certo tẽpore anni ſolẽniter dimicabãt, & quiſq; ut quẽq; poterat occidebat: egi quidem granditer quantũ ualui, ut tam crudele atq; inueteratũ malũ de cordibus & moribus eorũ auelleterem, pelleremq; dicẽdo: non

tamen

tamen egiſſe aliquid me putaui, cum eos audirem acclamantes, ſed cum flentes uiderẽ. Acclamationib. quippe ſe doceri & delectari, flecti aũt lachrymis indicabant. Quas ubi aſpexi, immanẽ illã conſuetudinẽ à patribus & auis, longeq; à maioribus traditã, quæ pectora eorũ hoſtiliter obſidebat, uel potius poſſidebat, deuictã anteq; re ipſa id oſtenderent, credidi. Moxq; ſermone finito ad agendas deo gratias corda atq; ora cõuerti. Et ecce iam fer mè octo uel amplius anni ſunt propitio Chriſto, ex q̃ illic nihil tale tentatum eſt. Sunt & alia multa experimẽta, quib. didicimus homines quid in eis fecerit ſapientis grãditas dictionis, nõ clamore potius q̃ gemitu, aliquãdo etiã lachrymis, poſtremo uitæ mutatione monſtraſſe. Submiſſo etiã dicendi genere ſunt pleriq; mutati, ſed ut quod nõ ſciebãt, ſcirent: aut quod eis uidebatur incredibile, crederent: non aũt ut agerẽt quod agendũ iam nouerãt, & agere nolebãt. Ad huiuſmodi namq; duritiã flectendam, debet grãditer dici. Nam & laudes & uituperationes quãdo eloquẽter dicunt̃, cum ſint in genere tẽperato, ſic afficiũt quoſdã, ut non ſolũ in laudibus & uituperationibus eloquẽtia delectentur, uerũ & ipſi laudabiliter appetãt, fugiãtq; uituperabiliter uiuere. Sed nunquid oẽs qui delectantur, mutant̃: ſicut in grandi genere omnes qui flectuntur, agunt, & in ſubmiſſo genere oẽs qui docentur ſciunt, aut credunt uerũ eſſe quod neſciũt?

Dicendum ut perſuadeamus
Cap. XXV

Vnde colligitur illa duo genera quod efficere intendũt, hoc eis eſſe maxime neceſſarium, qui ſapienter & eloquẽter uolunt dicere. Illud uero q̃d agit̃ genere tẽperato, id eſt ut eloquẽtia ipſa delectet, non eſt propter ſeipſum uſurpandũ, ſed ut rebus quæ utiliter honeſteq; dicũtur, ſi nec docente indigent eloquio nec monẽte, quia & ſcientes & fauentes auditores habent, aliquanto prõpriꝰ ex ipſa delectatione elocutiõis accedat uel tenacius adhæreat aſſenſus. Nam cum eloquẽtiæ ſit uniuerſale officiũ in quocũq; iſtorũ trium generũ, dicere apte ad perſuaſionem, finis aũt id quod intenderis perſuadere dicẽdo: in quocunq; iſtorũ trium generum dicit quidẽ eloquens apte ad perſuaſionẽ, ſed niſi perſuadeat, ad finem nõ peruenit eloquentiæ. Perſuader aũt in ſubmiſſo genere uera eſſe quæ dicit. Perſuadet in grandi, ut agant̃ quæ agenda iam eſſe ſciuntur, nec tamen agunt̃. Perſuadet in genere temperato, pulchre ornateq; ſe dicere: quo fine nobis quid opus eſt? Appetãt eum qui lingua gloriantur, & ſe in panegyricis talibusq; dictionibus iactant, ubi nec docendus, nec ad aliquid agendũ mouẽdus, ſed tantũmodo eſt delectãdus auditor. Nos uero iſtum finem referamus ad alterũ finem, ut ſcilicet quod efficere uolumus cum grãditer dicimus, hoc etiã iſto uelimus, id eſt ut bona morum diligantur, uel deuitent̃ mala: ſi ab hac actione nõ ſic alieni ſunt homines, ut ad eam grãdi genere dictionis urgẽdi uideant̃: aut ſi iam id agunt, ut agãt ſtudioſius, atq; in eo firmiter perſeuerent. Ita fit ut etiã temperati generis ornatu nõ iactãter, ſed prudenter utamur: nõ eius fine contenti, quo tantummodo delectatur auditor, ſed hoc potius agentes, A ut etiã ipſo ad bonũ, quod perſuadere uolumus, adiuuet.

Vt cum audientium uoluptate dicamus
Cap. XXVI

Illa itaq; tria quæ ſuprà poſuimus, eum qui ſapienter dicit, ſi etiã eloquẽter uult dicere, id agere debere ut intelligẽter, ut libẽter, ut obedienter audiatur, non ſic accipienda ſunt tanq; ſingula illis tribus dicendi generibus ita tribuantur, ut ad ſubmiſſum intelligẽter, ad temperatũ libenter, ad grande pertineat obedienter audiri: ſed ſic potius ut hæc tria ſemper intẽdat, & quantũ poteſt agat: etiam cum in illorum ſingulo quoq; uerſatur. Nolumus enim faſtidiri, etiã quod ſubmiſſe dicimus, ac[illegible] hoc uolumus non ſolũ intelligenter, uerum e[illegible]enter audiri. Quid aũt agimus diuinis teſtim[illegible] docẽdo quod dicimus, niſi ut obedienter au[illegible]amur, id eſt ut credatur eis, opitulante illo cui B dic[illegible]: Teſtimonia tua credibilia facta ſunt ualde? Quid etiam cupit niſi credi, qui aliquid licet ſubmiſſo eloquio diſcentibus narrat? Et quis eum uelit audire, niſi auditorẽ nõnulla etiam ſuauitate detineat? Nam ſi nõ intelligatur, quis neſciat nec libenter eum poſſe, nec obediẽter audiri? Plerũq; aũt dictio ipſa ſubmiſſa, diſſoluit difficillimas quæſtiones, & inopinata manifeſtatione demonſtrat: dum ſentẽtias acutiſſimas de neſcio quibus quaſi cauernis, unde non ſperabatur, eruit & oſtendit: dum aduerſarij conuincit errorẽ, & docet falſum eſſe quod ab illo dici uidebat̃ inuictum: maxime quando adeſt ei quoddam decus nõ appetitũ, ſed quodãmodo naturale: & quando nõnulla non iacticula, ſed quaſi neceſſaria, atq; (ut ita dicam) C ipſis rebus extorta numeroſitas clauſularũ, tantas acclamationes excitat, ut uix intelligatur eſſe ſubmiſſa. Non enim quia neq; incedit ornata neq; armata, ſed tanq; nuda congreditur, ideo nõ aduerſariũ neruis lacertiſq; collidit, & obſiſtentem ſubruit ac deſtruit mẽbris formatiſſimis falſitatẽ. Vnde aũt crebro & multũ acclamatur ita dicentibus, niſi quia ueritas ſic demõſtrata, ſic defenſa, ſic inuicta delectat? Et in hoc igitur genere ſubmiſſo iſte noſter doctor & dictor id agere debet, ut nõ ſolũ intelligẽter, uerum etiã libẽter & obediẽter audiatur. Illa quoq; eloquẽtia generis tẽperati apud eloquentẽ eccleſiaſticũ, nec inornata relinquitur, nec indecenter ornat̃: nec ſolum hoc appetit ut delectet, quod ſolum apud alios profitetur: uerũ etiam D in ijs quæ laudat ſiue uituperat, iſtis appetẽdis uel firmius tenendis, illis aũt uitandis uel reſpuendis, uult utiq; obedienter audiri. Si autem non auditur intelligenter, nec libenter poteſt. Proinde illa tria, ut intelligant qui audiunt, ut delectentur, ut obediant, etiam in hoc genere agendum eſt, ubi tenet delectatio principatũ. Iam uero ubi mouere & flectere grandi genere opus eſt auditorem, quod tũc eſt opus, quando & ueraciter dici, & ſuauiter confitetur, & tamen non uult facere quod dicitur, dicendum eſt proculdubio granditer. Sed quis mouetur, ſi neſcit quod dicitur? Aut quis tenetur ut audiat, ſi non delectatur? Vnde & in iſto genere, ubi ad obedientiã cor durum dictionis granditate flectendum eſt, niſi & intelligenter & libenter qui dicit audiatur, non poteſt obedienter audiri.

Pſal. 92

Metaphora uenuſta

Habet

Obediẽtius audiri cuius uita orationi reſpõdet. XXVII

Habet aũt ut obediẽter audiatur quãtacũq; grã A
ditate dictionis maius pondus uita dicẽtis. Nam
qui ſapiẽter & eloquẽter dicit, uiuit aũt nequiter,
erudit quidem multos diſcẽdi ſtudioſos, quamuis
animę ſuæ ſit inutilis, ſicut ſcriptum eſt, Scribæ &
Mat. 23 Phariſæi in cathedra Moyſi ſederũt, quæ dicũt fa-
cite, quæ aũt faciũt, facere nolite, dicũt enim & nõ
Phil. 1 faciũt. unde ait & Apoſtolus, Siue occaſione, ſiue
ueritate Chriſtus annuncieť. Chriſtus aũt ueritas
eſt, & tamẽ etiã non ueritate annũciari ueritas po-
teſt, id eſt ut prauo & fallaci corde quę recta & ue
Phil. 2 ra ſunt prædicentur. Sic quippe annũciatur Ieſus
Chriſtus ab eis qui ſua quęrũt, nõ quæ Ieſu Chri-
ſti. Sed quoniã boni fideles non quemlibet homi
num, ſed ipſum deum obediẽter audiunt, qui ait,
Quæ dicũt, facite: quæ aũt faciunt, facere nolite: di B
cunt enim, & non faciũt, ideo audiuntur utiliter,
qui etiam utiliter nõ agunt. Sua enim quærere ſtu
dent, ſed ſua docere non audẽt: de loco ſcilicet ſu-
periore ſedis eccleſiaſticæ, quẽ ſana doctrina con
ſtituit. Propter quod ipſe dñs, prius ꝙ de talibus
quod cõmemoraui diceret, præmiſit, Cathedram
Moyſi ſederunt. Illa ergo cathedra, nõ eorum ſed
Moyſi, cogebat eos bona dicere, etiã non bona fa
cientes. Agebant ergo ſua in uita ſua: docere autẽ
ſua, cathedra illos nõ permittebat aliena. Multis
itaq; proſunt dicẽdo quæ non faciũt: ſed lõge plu-
ribus prodeſſent faciẽdo quæ dicunt. Abundant
enim qui malæ uitæ ſuæ defenſionem ex ipſis ſuis
præpoſitis & doctoribus quærunt, reſpondentes
corde ſuo, aut etiã ſi ad hoc erũpunt ore ſuo, atq; C
dicẽtes, Quod mihi præcipis, cur ipſe non facis?
Ita fit ut eum non obediẽter audiãt, qui ſeipſe non
audit, & dei uerbũ quod eis prædicatur, ſimul cũ
ipſo prædicatore contemnant. Deniq; Apoſtolus
1. Tim. 4 ſcribens ad Timotheũ, cum dixiſſet, Nemo adole
ſcentiã tuam cõtemnat: ſubiecit unde nõ contem
neretur, atq; ait, Sed forma eſto fidelium in ſermo
ne, in cõuerſatione, in dilectione, in fide, in caſtita
te.

Sapiẽter dicere. XXVIII

Talis doctor ut obediẽter audiatur non im-
pudenter, non ſolũ ſubmiſſe ac tẽperate, uerũetiã
granditer dicit, quia non contẽptibiliter uiuit. Sic
nãq; elegit bonã uitam, ut etiã bonã non negligat
famã, ſed prouideat bona corã deo et hominibus,
quantũ poteſt illũ timẽdo, his conſulendo. In ipſo
etiã ſermõe malit rebus placere ꝙ uerbis: nec exi- D
ſtimet dici melius, niſi quod dicit uerius: nec do-
ctor uerbis ſeruiat, ſed uerba doctori. Hoc eſt enĩ
1. Cor. 1 quod Apoſtolus ait, Non in ſapiẽtia uerbi, ne eua
cuetur crux Chriſti. Ad hoc enim ualet etiã quod
2. Tim. 2 ait ad Timotheũ, Noli uerbis cõtendere: ad nihil
enim utile eſt, niſi ad ſubuerſionẽ audientiũ. Neq;
enim hoc ideo dictũ eſt, ut aduerſarijs oppugnãti
bus ueritatẽ, nihil nos ꝓ ueritate dicamus. Et ubi
erit quod cum oſtẽderet qualis eſſe epiſcopus de-
Tit. 1 beat, ait inter cætera, Vt potens ſit in doctrina ſa-
na, & cõtradicẽtes poſſit redarguere. Verbis enĩ
contẽdere eſt non curare quõ error ueritate uinca
tur, ſed quõ tua dictio dictioni pręferatur alterius.
Porrò qui non uerbis cõtendit, ſiue ſubmiſſe, ſiue
tẽperate, ſiue granditer dicat, id agit uerbis ut ue-
A ritas pateat, ueritas placeat, ueritas moueat: quo-
niam nec ipſa quæ præcepti finis, & plenitudo le-
gis eſt charitas, ullo modo recta eſſe poteſt, ſi ea
quæ dicũť non uera ſed falſa ſunt. Sicut autẽ cuius
pulchrũ corpus & deformis eſt animus, magis do
lendus eſt, ꝙ ſi deforme haberet & corpus: ita qui
eloquẽter ea quæ falſa ſunt dicunt, magis miſeran
di ſunt, ꝙ ſi talia deformiter dicerent. Quid eſt er-
go non ſolum eloquẽter uerũetiam ſapiẽter dice-
re, niſi uerba in ſubmiſſo genere ſufficiẽtia, in tem
perato ſplendentia, in grandi uehemẽtia, ueris ta-
mẽ rebus quas audire oporteat adhibere? Sed qui
utrũq; non poteſt, dicat ſapienter quod non dicit
eloquẽter, potius ꝙ dicat eloquẽter, quod non di
cit ſapiẽter.

Diuerſos eſſe uerbi præcones ſecũdũ linguæ, ingenij, uitæ diuerſitatem. Cap. XXIX

Si aũt ne hoc quidẽ poteſt, ita cõuer
B ſetur ut non ſolũ præmiũ ſibi cõparet, ſed etiã præ
beat alijs exemplũ, & ſit ei quaſi copia dicẽdi for-
ma uiuendi. Sunt ſanè quidã qui bene pronuncia
re poſſunt, quid aũt pronuncient, excogitare non
poſſunt. Quòd ſi ab alijs ſumant eloquẽter ſapien
terq; conſcriptũ, memoriæq; commẽdent, atq; ad
populum proferãt, ſi eam perſonã gerunt, non im
probe faciunt. Sic enim, quod profecto utile eſt,
multi prædicatores ueritatis fiunt, nec multi ma-
giſtri, ſi unius ueri magiſtri idipſum dicãt omnes,
& nõ ſint in eis ſchiſmata. Nec deterrendi ſunt iſti
uoce Hieremiæ prophetæ, per quem deus arguit Hier. 23
eos qui furãtur uerba eius, unuſquiſq; à proximo
ſuo. Qui enim furãtur, alienũ auferũt: uerbum aũt
dei non eſt ab eis alienum, qui obtemperãt ei: po-
C tiusq; ille dicit aliena, qui cũ dicat bene, uiuit ma-
le. Quæcunq; enim bona dicit, eius excogitari ui-
dentur ingenio, ſed ab eius moribus aliena ſunt.
Eos itaq; dixit deus furari uerba ſua, qui boni uo-
lunt uideri, loquẽdo quæ dei ſunt, cum mali ſint fa
ciẽdo quæ ſua ſunt. Nec ſanè ipſi dicũt bona, quæ
dicũt, ſi diligẽter attẽdas. Quomodo enim dicunt
uerbis, quod negãt factis? Non enim fruſtra de ta
libus ait Apoſtolus, Confitenť ſe noſſe deum, fa-
ctis aũt negant. Modo ergo quodã ipſi dicunt, &
ruſus alio modo ipſi non dicũt, quoniã utrũq; ue-
rum eſt quod ait ueritas. De talibus enim loquẽs,
Quæ dicũt, inquit, facite: quæ autẽ faciunt, facere
nolite: hoc eſt, quod ex ore illorum auditis, facite:
quod in opere uidetis, facere nolite: dicunt enim,
D inquit, & non faciunt. Ergo quãuis nõ faciant, di-
cunt tamen. Sed alio loco tales arguens, Hypocri Mat. 12
tę, inquit, quõ poteſtis bona loqui, cum ſitis mali?
Ac per hoc & ea quæ dicũt, quando bona dicunt,
non ipſi dicũt, uolũtate ſcilicet atq; opere negãdo
quod dicũt. Vnde contingit, ut homo diſertus &
malus ſermonẽ quo ueritas prædicetur, dicẽdum
ab alio non diſerto ſed bono ipſe cõponat. Quod
cum fit, ipſe à ſeipſo tradit alienũ, ille ab alieno ac-
cipit ſuum. Cum uero boni fideles bonis fidelibus
hanc operã commodant, utriq; ſua dicunt: quia &
deus ipſorũ eſt, cuius ſunt illa quæ dicũt: & ea ſua
faciũt, quæ non ipſi cõponere potuerũt, qui ſecun
dum illa cõpoſite uiuunt.

Orandus deus ut adſit nobis dicentibus. Cap. XXX

Siue aũt apud populũ
uel apud quoſlibet iamiãq; dicturus aliquis, ſiue
ꝗd apud populũ dicendũ, uel ab eis qui uoluerint
aut

aut potuerit legendũ eſt dictaturus, oret ut deus
ſermonẽ bonum det in os eius. Si enim regina ora
uit Heſter, pro ſuæ gẽtis tẽporaria ſalute locutura
apud regẽ, ut in os eius deus cõgruum ſermonem
daret: quãto magis orare debet, ut tale munus ac-
cipiat, qui pro æterna hominũ ſalute in uerbo &
doctrina laborat? Illi uero qui ea dicturi ſunt quæ
ab alijs acceperũt, & antequã accipiãt orẽt pro eis
à quibus accipiunt, ut eis detur quod per eos acci
pere uolunt: & cũ acceperint, orent ut bene et ipſi
proferant, & illi ad quos proferunt ſumant: & dę
proſpero exitu dictionis eidẽ gratias agant, à quo
A id ſe accepiſſe nõ dubitant, ut qui gloriatur, in illo
glorietur, in cuius manu ſunt & nos & ſermones
noſtri. Longior euaſit liber hic ꝙ uolebã, quãꝗ Excuſat prolixitatem libri. Cap. XXXI
putaueram. Sed legenti uel audiẽti, cui gratus eſt,
longus non eſt: cui autẽ lõgus eſt, per partes eum
legat, qui habere uult cognitum. Quem uero eius
cognitionis piget, de longitudine non queratur.
Ego tamen deo noſtro gratias ago, ꝙ in his qua-
tuor libris nõ qualis ego eſſem, cui multa deſunt:
ſed qualis eſſe debeat, qui in doctrina ſana, id eſt
Chriſtiana, non ſolum ſibi, ſed alijs etiam labora-
rẽ ſtudet, quantulacũꝗ potui facultate diſſerui.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
LOCVTIONIS DE GENESI LIBER I

LOCVTIONES ſcripturarũ, quæ
uidentur ſecũdum proprietates,
quæ idiomata Græce uocantur,
Gen. 1 linguæ Hebraicę uel Gręcę. Vt
diuidant inter mediũ diei, & in-
ter mediũ noctis. Volatilia uo-
lantia ſuper terrã ſecũdum, firma
mentum cœli: quæritur quõ accipiẽdum ſit ſecun
dum firmamẽtum cœli. Sic etiã, Faciamus homi
nem ſecundũ imaginẽ & ſecundũ ſimilitudinem:
Gen. 2 quod multi Latini codices habent, ad imaginẽ &
ſimilitudinẽ. Implete terrã & dominamini eius:
Latina eñ locutio eſt, dominamini ei. Et homo
nõ erat operari terrã: quod Latini codices habẽt,
qui operaretur terram. Plãtauit deus paradiſum ſe-
cundũ Orientẽ: quod Latini habẽt, ad Orientem.

Quod habent multi Latini codices, Et lignum
ſciẽdi bonum & malum, uel lignum ſcientię boni
& mali, uel lignum ſciendi boni & mali: & ſi quæ
ſunt aliæ uarietates de hac re interpretũ, Græcus
habet, & lignum ad ſciẽdum cognoſcibile boni
& mali: quod neſcio utrum locutionis ſit, & non
magis certũ ſenſum aliquẽ inſinuet. Quod habẽt
Latini codices, Ex omni ligno quod eſt in paradi
ſo, eſcæ edes: non in paradiſo eſcæ, diſtinguẽdum
eſt, ſed eſcæ edes: nam eſca edes dici admittit Lati
na locutio, quę pro datiuo caſu Gręco, ablatiuum
uel quem appellãt ſeptimũ, in huiuſmodi locutio
nibus ſolet ponere: aut certe ordo uerborũ eſt, Ex
Gen. 3 omni ligno eſcę. Serpens erat prudẽtiſſimus om
nium beſtiarũ: quod multi Latini habent, in Græ-
co ſcriptũ eſt φρονιμώτατος. Quod ſcriptũ eſt de
Adam & Eua, Aperti ſunt oculi eorũ: cum abſur-
de credat eos in paradiſo cæcos, uel oculis clauſis
Gen. 21 prius oberraſſe, locutionis eſt, qua etiam de Agar
ſcriptũ eſt, Aperuit oculos ſuos, & uidit puteum:
Luc. 24 neꝗ enim clauſis prius oculis ſedebat. Et ꝙ in fra
ctione panis aperti ſunt oculi eorũ, qui cognoue-
runt dñm poſt reſurrectionẽ: neꝗ enim per uiam
cum illo clauſis oculis ambulabant. Et quod ha
bent multi codices, Inimicitiã ponã inter te & mu
lierẽ: Græci habẽt, in medio tui & in medio mulie
ris: quod locutionis genus eſt: nam tãtundẽ ualet
B quantum cum dicit, inter te & mulierẽ: hoc & in
eo quod ſequit, in medio ſeminis tui, & in medio
ſeminis eius. Quod habent multi codices, Quia
audiſti uocẽ mulieris tuę, & ediſti de ligno de quo
pręceperã tibi de eo ſolo non edere: Græci habẽt,
ediſti de ligno de quo præceperã tibi, eo ſolo non
edere ex eo: alij autẽ interpretes Græci habẽt, mã
ducaſti, uel ediſti: ut ita ſit ſenſus ſecundum ipſos,
quia audiſti uocẽ mulieris tuæ, & ediſti de ligno
de quo præceperã tibi eo ſolo nõ edere, ex eo edi-
ſti. Et appoſuit parere fratrẽ eius Abel: locutio Gen. 4
eſt frequens in ſcripturis, appoſuit dicere. Et fa
C ctum eſt dum eſſent in cãpo inſurrexit Cain ſuper
Abel & occidit eum: locutio eſt frequẽs: nam etſi
nõ haberet, & factũ eſt, poſſet integer ſenſus eſſe,
& cũ eſſent in cãpo. Quod ſcriptũ eſt in quibuſ Gen. 6
dã Latinis codicib. Et pœnituit & dixit deus, de-
leã hominẽ quẽ feci à facie terræ: in Gręco inueni
tur ἐνεθυμήθη, quod magis recogitauit ꝗ̃ pœnituit, ſi-
gnificare perhibẽt, ꝗd uerbũ etiã nonnulli Latini
codices habẽt. Quod habẽt Latini codices pluri
mi, Nidos facies in arcã: cũ Latina locutio ſit nõ in
arcã, ſed in arca: Græci nec in arcã, nec in arca ha-
bẽt, ſed nidos facies arcã: quod intelligit, ut ipſa ar
ca nidi eſſent. Quod habẽt pleriꝗ codices, Faci-
es oſtium arcę à latere: nõnulli habẽt, ex trãſuerſo.
ſic eñ uoluerũt interpretari ꝗd gręce dicit, ἐκ πλα
D γίων. Quod ſcriptũ eſt, Adhuc eñ ſeptẽ dies & ego
inducã diluuiũ aquę ſuper terrã: ꝗd nõnulli Latini
codices habẽt: in Gręco inuenit, ego inducã plu-
uiam ſuper terrã: Græca locutio genitiuũ habet,
non accuſatiuũ, ut ſi hoc in Latinũ exprimamus,
ita dicatur, Adhuc enim ſeptẽ diebus inducã plu-
uiam ſuper terrã. Quod ſcriptũ eſt, Et fecit Noe 2. Retra. ca. 4
omnia quæcũꝗ præcepit illi dñs, ſic fecit: locutio
eſt ſimilis ei quod in cõditione creaturæ poſteaꝗ̃
dicitur, Et ſic eſt factum: additur, & fecit deus.

Quod ſcriptũ eſt, Delebo omnẽ ſuſcitationem: Gen. 7
non creationem dictã notandũ eſt: ἀνάστασιν enim
Græce ſcriptum eſt, quod nomen reſurrectionis
aſſidue ponitur in ſcripturis Græcis, cum poſſet
ἐξανάστασις dici: ut ſuſcitatio ſit ἀνάστασις, reſurre-
ctio ἐξανάστασις. Quo uerbo & Apoſtolus uſus
eſt

Phil. 3 eſt, Si quo modo occurramus in reſurrectionem
mortuorũ. Ibi enim Græce nõ ἀνάστασιν, ſed ἐξανά-
Gen. 7 στασιν habet. Quód ſcriptũ eſt, Et omnes beſtiæ
ſecundũ genus, & omnia pecora ſecundũ genus,
& omne repens quod moueť ſuper terrã ſecundũ
genus, & omne uolatile ſecundũ genus intrarunt
ad Noe in arcã, bina ab omni carne in quo eſt ſpi-
ritus uitæ: nõ referť in quó, niſi genus ſubaudias,
id eſt In quo genere: nã ſi in carne ſubaudiremus,
in qua, fuerat dicendũ: quod ſolus interpres Sym-
machus dixit. Quod iterũ ſcriptũ eſt, Et deleta
eſt omnis ſuſcitatio: notandũ locutionis eſſe, pro
eo ac ſi diceret, cõditionem uel creaturam carnis.

Cum dixiſſet, Et deleta eſt omnis ſuſcitatio quę
erat ſuper faciẽ omnis terræ ab homine uſq; ad pe
cudem & repentiũ & uolatiliũ cœli: deinde addi-
dit, Et deleta ſunt de terra: locutionẽ illam eſſe re-
petitionis, qua familiariter utitur ſcriptura, notan
Gen. 8 dum eſt. Quod ſcriptũ eſt, Dimiſit coruũ uide-
re ſi ceſſauit aqua, & exiens reuerſus nõ eſt donec
ſiccauit aqua à terra: locutio eſt uſitata in ſcriptu-
ris, quæ iam nũc incipiat aduerti: nõ enim poſtea
reuerſus eſt, quia dictum eſt, non reuerſum donec
ſiccaret aqua. Quod ſcriptũ eſt, Et extẽdit manũ
ſuã & accepit eam, & induxit eam ad ſemetipſum
in arcã: locutio eſt, quã propterea Hebręam puto,
quia & Punicæ linguæ familiariſſima eſt, in qua
multa inuenimus Hebræis uerbis cõſonãtia: nam
utiq; ſufficeret, Et extẽdit manũ: etſi non adderet,
ſuam. Tale eſt enim quod paulopoſt dicit, Ha-
bebat oliuæ folia, ſurculum in ore ſuo. Et nõ ap
poſuit reuerti ad eum amplius: locutio eſt familia
riſſima ſcripturis. Quod ſcriptũ eſt, Et non adij-
ciam adhuc maledicere ſuper terram: ſimile eſt ſu
periori, Et non appoſuit reuerti ad eum. Et non
adijciã percutere omnem carnẽ uiuam: ipſa locu-
tio eſt. Etenim ſanguinẽ ueſtrũ animarũ ueſtra-
rum: cum ſufficeret aut ſanguinẽ ueſtrum, aut ſan
Gen. 10 guinẽ animarũ ueſtrarum. Hoc ſignũ teſtamen
ti quod ego ponã inter mediũ meum & ueſtrũ, q̃d
eſt inter me & uos. Hic erat gigas uenator cõtra
dñm deum: incertũ eſt utrũ poſſit accipi, corã dño
deo: quia & ſic ſolet intelligi quod Græce dicitur
ἐναντίον. Vnde exijt inde Philiſtijm: cum ſuffice-
ret, unde exijt Philiſtijm. Et erat omnis terra la
bium unũ: quod uſitate nos dicimus, lingua una.

Gen. 11 Et erat omnis terra labiũ unũ: notandũ, omnem
terram, appellatã omnes homines qui tunc erant,
quãuis nondũ in omni terra. Et facti ſunt illis la
teres pro lapide: Gręcus habet, Et facti ſunt illis la
teres in lapidẽ: quòd ſi Latine diceret, locutio mi
nus intelligeretur. Venite ædificemus nobis ci
uitatẽ & turrim, cuius caput erit uſq; ad cœlum: ſe
cundũ hyperbolen dictũ eſt, ſi locutionis genus
hic accipiendũ eſt: ſi autẽ, uſq; ad cœlum, proprie
dictum accipitur, inter quæſtiones conſideretur.

Quod quidam Latini codices habẽt, Sem filius
Noe erat annorũ centum cum genuit Arphaxat:
Græci habent, Sem filius centum annorũ cum ge
nuit Arphaxat: ubi eclipſis eſt, quia deeſt, erat. Sed
quod non habẽt, Filius Noe, ſed filius tantũ, noua

A locutio eſt. Et erat Sara ſterilis, & nõ generabat:
cũ poſſet ſufficere, & erat Sara ſterilis. Erit ergo Gen. 12
cum te uiderint Ægyptij, dicent, quia uxor illius
hæc: genere locutionis adiunctũ eſt, quia: nã ſuffi-
cere potuit, uxor illius hæc. Quod ait ſcriptura,
Factũ eſt autẽ ſtatim ut intrauit Abraam in Ægy-
ptum: ſufficeret, ſtatim aũt ut intrauit Abraam in
Ægyptum. Quid hoc feciſti mihi, quia nõ an-
nũciaſti mihi, quia uxor tua eſt: cũ ſufficeret, non
annũciaſti. Et ipſum, annũciaſti, more ſcripturarũ
dictum eſt: nam Latini habẽt plerią;, non dixiſti.

Aſcendit aũt Abraam de Ægypto, ipſe & uxor
eius & omnia eius, & Loth cum eo in deſertũ: ſub
auditur, aſcẽderunt. Nec tamẽ propťc diciť aſcen
diſſe cum eo quod habebat exanime, ſicut aurum
& argentũ & omnis ſupellex: ac per hoc intelligi
B tur hic locutio, quæ uocatur Græce zeugmatica
eclipſis. Et facta eſt rixa inter mediũ paſtorũ pe-
corũ Abraam & pecorũ Loth: unde Latini codi-
ces penè omnes nõ tranſtulerũt iſtam locutionẽ,
ſed ita loquũtur ut cõſuetudo noſtra habet, & no-
bis deinceps eam notare nõ placuit: ipſa eſt enim
per omnia in Græca ſcriptura, ubi tale aliquid di-
citur. Quoniã homines fratres nos ſumus. Abra Gen. 14
am dixit ad Loth: unde intelligitur morẽ eſſe ſcri-
pturæ ita loqui, ut fratres appelleť unius cogna-
tionis, etiã ſi gradu ſanguinis differãt, ut alter ſit in
ſuperiore, alter in inferiore, ſicut hoc loco: nam pa
truus erat Abraam. Factũ eſt aũt in regno Amra-
phel regis Sennar: ſecundũ noſtræ locutionis con
ſuetudinẽ ſic incipere ſufficeret, in regno aũt Am
C raphel: ergo quod ait ſcriptura, factũ eſt aũt, more
ſuo locuta eſt. Quartodecimo aũt anno Chodol
logomor & reges qui cum eo: ſubauditur, erant:
unde à quibuſdã Latinis etiã additũ eſt. Et Cho
reos qui in mõtibus Seir: ſubauditur, erant. Ad-
ueniẽs aũt eorũ qui euaſerũt quidã nũciauit Abra
am trãsfluuiali, ipſe autem habitabat ad quercum
Mambre, Emor fratris Eſchol, & fratris Aunam,
qui erant cõiurati Abraam: obſcurũ hyperbaton:
ordo eſt enim, aduenię̃s quidã eorũ qui euaſerunt
Emor fratris Eſchol & fratris Aunã, qui erant con
iurati, nũciauit Abraam transfluuiali, ipſe aũt ha-
bitabat ad quercũ. Hoc hyperbaton obſcurius fit
etiã per eclipſin: cũ enim dictũ eſſet, quidã Emor
fratris Aunam: nõ dictũ eſt, quid fratris, ſed intel-
D ligitur, filius: ſicut cũ dicitur, Iacobus Alphei: quã
uis non dicatur filius, nihil aliud intelligiť: & mul
tæ ſunt tales locutiones ſcripturarum, ubi filius ta
cetur & intelligitur. Quod habẽt quidã Latini
codices, Et dixit Abraam ad regem Sodomorũ,
extendã manũ meam ad deũ altiſſimũ qui creauit
cœlum & terram, ſi à ſparto uſq; ad corrigiam cal
ciamẽti: fefellit interpretem, quod Græcus habet
σπάρτον, quod Latine filum intelligitur, ut iſta ſcri
pturarũ locutio ſit. Extendã manũ meã ad deum
altiſſimũ, qui creauit cœlum & terrã. ſi accipiã de
omnibus tuis: ſi enim pro eo dixit, extendam ma-
num meã ad deum altiſſimũ: ac ſi diceret, iuro, nõ
eſt in Latino uſitata locutio: niſi ita dicatur, exten
do manũ meam ad deũ altiſſimũ me non accipere
de

de omnibus tuis. Sciendo ſcies quia peregrinū
erit ſemen tuū in terra: locutio quidē ſcripturarū
eſt uſitatiſſima: ſed Græci habēt, ſciens ſcies ꝙ pe
ne tantundem eſt. Et dedit eam Abraā uiro ſuo
ipſi uxorē: plus habet, ipſi. Cum aūt uidit ſe con-
ceptū habere, ſpreta ſum corā illa: Græci habent
hoc loco participium, quod Latina lingua nō ha-
bet, hoc eſt ἰδοῦσα: ſed tanꝗ ſi diceretur, Vidēs aūt
ſe conceptū habere, ſpreta ſum corā illa: quaſi ſo-
lœciſmus ſonat. ſic etiā per illud participiū qđ di-
ctum eſt, ἰδοῦσα ἑωρακυῖα, pro quo nos dicimus ui-
dens. Quod Latini, Augeā te nimis ualde: Græ
Gen. 17 ci habēt, ualde ualde. Et dabo tibi & ſemini tuo
poſt te terrā in qua habitas, omnē terrā Chanaā in
poſſeſſionē ęternā: uidendū utrū locutio ſit quod
dicit, æternam, Græci habent αἰώνιον. Et quod ait,
Et ſemini tuo poſt te: ibi ēm uoluit intelligi quod
dixerat, tibi. Tu aūt teſtamentū meū conſerua-
bis & ſemen tuū poſt te in progenies ſuas: conſer
uabis, pro cōſerua: promiſſiuum pro imperatiuo
modo poſuit. Et puer octo dierum circūcidet̃,
omne maſculinū: pro omnis maſculus, quaſi poſ-
ſet circūcidi niſi maſculus. Et procidit Abraam
in faciē & dixit in animo ſuo dicens, ſi mihi centū
annos habēti naſcetur, & ſi Sara annorū nonagin
ta pariet? Admirātis eſſe iſtā locutionem, non du
bitantis, dubitandū nō eſt. Abraam aūt erat an-
norū nonagintanouē cum circūciſus eſt carnem
præputij ſui: non dixit carne, aut in carne. Et in
Gen. 18 boues accurrit Abraam: nō dixit ad boues. Ab-
raam aūt & Sara ſeniores ꝓgreſſi in diebus: quod
Græci habēt, progreſſi dierū. Dixit aūt dn̄s, cla
mor Sodomorū & Gomorræ impletus eſt, & deli
cta eorū magna ualde. Clamorē ſcriptura ſolet po
nere pro tanta impudētia & libertate iniquitatis,
ut nec uerecundia, nec timore abſcondat̃. Et di
xit, quia non perdam ſi inuenero ibi quadraginta
quinqꝫ: ſuperfluū uidetur, quia, & ideo in codici-
bus nonnullis Latinis non legitur. Nunquid dn̄e
ſi loquar: ſubaudit̃, iraſceris, aut aliquid huiuſmo-
Gen. 19 di. Cum euerteret dn̄s ciuitates, in quibus habi
tant in eis. In omni loco ubi intrauerimus ibi.

Et aperuit deus oculos eius, & uidit puerū aquę
uiuæ: locutio eſt, nō enim clauſis oculis erat: unde
iam in principio libri locuti ſumus, ubi ſcriptū eſt:
Et aperti ſunt oculi eorū. Et terra in qua inhabi
taſti in ea. Et diſpoſuerunt ambo teſtamentum,
uel teſtati ſunt ambo: amat ſcriptura teſtamēti no
mine pactū appellare. Accipe filiū tuū dilectū:
illa locutione dictum eſt, accipe, qua etiā ad Agar
de filio eius. Et reſpiciens Abraam oculis cum
ſufficeret, reſpiciēs. Per memetipſum iuraui, niſi
benedicens benedicā te: ac ſi diceret, per memet-
ipſum iuraui ꝙ benedicens benedicā te, aut nullo
uerbo addito ſimpliciter per memetipſum iuraui,
benedicēs benedicā te, & multiplicās multiplica
bo ſemen tuū: cum ſufficere poſſet, multiplicabo.

Et nunciatū eſt Abrahę dicētes: cum cōſuetudo
loquēdi habeat, nūciauerunt Abrahę dicentes, aut
nunciatū eſt à dicentibus. Et ſurrexit Abraam
Gen. 23 à mortuo ſuo: non dixit, à mortua ſua. Et iterū

de eadē: Et ſepeliā, inquit, mortuū meū: quod nō
A neutro quaſi corpus mortuū, ſed maſculino gene
re dictū Græca ſcriptura demōſtrat. Et adiura- Gen. 24
bo te per dn̄m deum cœli & terræ: Græci non ha-
bent, per, ſed adiuro te dn̄m deū cœli. Cū quib.
ego habito in eis. Nequādo noluerit mulier ire
mecū: mulierem fœminā appellare, propriū eſt il-
lius linguę. In terrā de qua exiſti inde. Attēde
tibi ne reuoces filium meum illuc: his uerbis ſolet
cōminatio declarari. Et poſuit puer manū ſub fe
more Abrahę, & iurauit ei de uerbo hoc: ergo locu
tio eſt qua dixerat Abraā, adiuro te, ac ſi dixiſſet,
iura mihi: nō aūt ſolemus ſic loqui, ſed obſeruan-
dum eſt utrū ſint in ſcripturis alię ſimiles locutio-
nes: nam quod dixit Abraā, ſi noluerit mulier ue-
nire tecū, purus eris à iuramēto hoc: manifeſtauit
B ita ſe dixiſſe, adiuro te, tanquā diceret, iura mihi.

Quod ſcriptum eſt de Rebecca. Virgo aūt erat
ſpecioſa ualde, uirgo erat, uir non cognouerat eā,
iſta repetitio cōmendationē uirginitatis inſinuat.
Sed cur additum ſit, uir nō cognouerat eā, niſi lo-
cutionis ſit: mirū ſi poſſit accipi ita ut uirgo nomē
ſit ætatis, non integritatis. Græci aūt non habent,
cognouerat, ſed cognouit: quod uidetur inconſe
quens. Adorauit dn̄o: quod nobis uſitatū eſt di
cere, adorauit dn̄m. Quoniā nō dereliquit iuſti
tiam & ueritatē à dn̄o meo: id eſt iuſtitiā & uerita
tem quę eſt à dn̄o meo, ac ſi diceret, quā fecit dn̄s
meus. Et currens puella nunciauit in domū ma
tris ſuæ: quaſi non eſſet ipſa & patris domus. Et
aquā lauare pedibus ipſius & pedibus uirorū qui
C cum eo erāt. Dn̄s cui placui ante ipſum, me mit-
ter angelū ſuū tecum: quaſi nō ſufficeret, cui pla-
cui: an poterat ei placere niſi ante ipſum? Si tu
proſperas uiā meā, qua ego nunc ingredior in eā.

Cū uerba ſua narraret ſeruus Abrahæ, quæ dixit
acceſſurus ad fontē, ita narrauit: Et erit uirgo cui
ego dixero, da mihi bibere puſillū aquę de hydria
tua, & dicet mihi: Et tu bibe & camelis tuis hau-
riam: hęc mulier eſt quam parauit dn̄s famulo ſuo
Iſaac. Quibus uerbis ſatis euidēter expreſſum eſt
etiā mulieres appellatas locutione Hebraica quę
uirgines eſſent. Et benedixi dn̄m deum dn̄i mei
Abraam, honorificētiæ locutio eſt, & familiariſſi
ma ſcripturis, ſicut deus Helię. Renūciate mihi
ut redeam dexterā aut ſiniſtrā: per dexterā ſcilicet
proſperitatē, per ſiniſtrā aduerſitatē ſignificauit,
D id eſt dexterā ſi cōceſſerint, ſiniſtrā ſi nō cōceſſe-
rint: nā utiqꝫ ea uia rediturus fuerat qua uenerat,
quam locutionē ſcripturarū etiā cætera earū loca
indicabūt: quia dextera nominat̃ in omnibus bo
nis, ſiniſtra in malis, ſiue felicitas & infelicitas, ſi-
ue iuſtitia & iniuſtitia, & aliqn̄ dextera in ęternis,
ſiniſtra in tēporalibus. Hæc ſunt nomina filio- Gen. 25
rum Iſmael ſecundū nomina generationes eorū:
tanꝗ dixiſſet, ſecundū quę nomina generationes
eorū appellatę ſunt. Accepit Rebeccā filiā Ba-
thuel Syri de Meſopotamia ſororem Laban Syri
ſibi in uxorē: cum poſſet dici tantūmodo uxorē,
aut ſibi uxorē. Et ei erant gemini in utero eius:
cum poſſet nō addi quod dictū eſt, eius. Creue-

runt aũt iuuenes: eſt talis locutio & apud autores
ſeculares, ſicuti eſt, Et ſcuta latentia cõdunt: id eſt
cõdendo latentia faciũt. Sic & hic, Creuerũt iuue
nes, cum infantes eſſent, intelligitur creſcendo fa
Gen. 26 cti ſunt iuuenes. Iacob ad Eſau: Vende mihi ho
die primogenita tua mihi: ſic enim habẽt codices
Græci. Videntes uidimus quia eſt dñs tecũ, &
diſponemus tecũ teſtamentũ: amãt ſcripturæ pro
pacto ponere teſtamentũ, id eſt διαθήκην, quod La
tini habent: Et diſponemus tecũ teſtamentũ ne fa
cias nobiſcũ malum: tanquam diceretur, ut paciſcaris
Gen. 27 nõ facere nobiſcũ malũ. Et uocauit filium ſuum
ſeniorẽ Eſau, & dixit: hoc loco ſenioris nomẽ nõ
ſignificat ætatẽ grauem, ſed ex cõparatione maio
rem. Nũc ergo ſume uas tuũ, pharetramque & ar-
cum: non dixit uaſa, ſed uas: quod aũt intelligi uo
luit, non apparet, niſi fortè locutio eſt, ut per uas
pharetrã uoluerit intelligi, & exponendo quid di
xerit uas, adiũxit pharetramque & arcũ, tanquam dixe-
rit, ſume uas tuũ & pharetrã: ueluti ſi diceret, ſume
uas tuũ, id eſt pharetram: deinde aliud, & arcum,
quod non ad illud uas pertineret quod eſt phare-
tra, aut certe pharetram & arcũ uas uoluit appel-
lare, ſingularẽ ponens numerũ pro plurali, tanquam
ſi diceret, accipe ueſtem tuam: quo nomine intel-
ligeremus plures ueſtes, ſicuti intelligimus militẽ
pro militibus, & multa ſunt talia. Exi in campũ
& uenare mihi uenationẽ. Et uade ad oues & ſu
me mihi duos hœdos teneros & bonos: nomine
ouiũ utriuſque pecoris genus ſignificauit, quod in
eiſdẽ paſcuis ſimul erãt. Et det tibi benedictio-
nem patris tui Abraam: Iſaac dicit filio ſuo de auo
Gen. 28 eius patre ſuo. Exijt in Meſopotamiam Syriæ:
quaſi Meſopotamia dicatur niſi Syriæ, quamuis hoc Se
ptuaginta habere nõ perhibentur Syriæ, ſed cũ aſte
riſco ſcriptũ eſt. Deus ad Iacob, Nõ derelinquã
te donec faciã omnia, quę tecũ locutus ſum: quaſi
dimiſſurus eum non fecerit, non utique, ſed locutio
eſt. Surrexit Iacob de ſomno ſuo & dixit, quia
eſt dñs in loco hoc, ego aũt ignorabã: plenus ſen-
ſus eſt etſi nõ habeat, quia. Eſt dñs in loco hoc:
ac ſi diceret, eſt hic demonſtratio dñi, nõ enim do
Gen. 29 minus in loco eſt. Iacob interrogãs quod ait, No-
ſtis Laban filiũ Nachor? cum eſſet filius Bathuel:
intelligendũ eſt nobiliorẽ fuiſſe Nachor, & meri-
to dignitatis eius factum eſſe, ut de ipſo interroga
ret. Filiũ aũt dici & aui & proaui ultra maioris ali-
cuius eum qui ex illo propagatur, uſitatiſſimę lo-
cutionis eſt. Hinc eſt quod & Iſaac patrem filij ſui ap-
pellauit Abraam, ſicut pauloante cõmemoraui.

Adhuc eſt dies multa, nõdũ eſt hora cõgregan
di pecora. Et dedit illi Laban ancillã ſuam ipſi
Gen. 30 uxorẽ: plenũ eſſet etſi ipſi, non adderetur. Si in-
ueni gratiam ante te, auguratus eſſem, benedixit
enim me deus in introitu tuo non uidetur cõſequens,
quia hic dicendũ fuit: Si inueniſſem gratiam ante
te, auguratus eſſem, nunc aũt ſi inueni: ordo eſt, Si
inueni gratiam ante te, permitte me augurari: ita
enim dixit, auguratus eſſem, tanquam diceret, ò ſi au-
guratus eſſem, id eſt, ad bonũ auguriũ te in domo
mea haberẽ. Exaudiet me iuſtitia mea in die cra
ſtino: id eſt, exaudiri me faciet. Et uidit Iacob fa
A ciem Laban, & ecce non erat ad eũ ſicut heſter-
na & nudiuſtertiana die: familiariſſima in ſcriptu-
ris locutio, heſterna & nudiuſtertiana die, pro tẽ-
pore pręterito poſuit. Et uidi oculis meis in ſom-
no: cum clauſi ſint in ſomno oculi corporis. Ego
ſum deus, qui apparui tibi in loco dei, locutio eſt:
an deus in loco dei ſic accipiendum eſt, quõ pluit
dñs à dño, filius à patre? Reſpõdẽs aũt Iacob di
xit ad Labã, dixi enim ne forte auferas filias tuas
à me & omnia mea. Intrauit aũt Laban & ſcruta
tus eſt in domo Liæ: aduertendũ eſt quomodo di
catur domus uxoris cum in itinere cõprehẽſi ſint
à Laban: niſi fortè cõſuetudo ſcripturarũ dicit do
mum pro cubiculo uel tentorio, quomodo etiam
ancillarũ domos dicit. Iacob dicit ad Labã, quia
B ſcrutatus es omnia uaſa domus meæ: nũc unã do-
mum dicit, cuius mẽbra erant domus uxorũ eius
& concubinarũ: ut intelligatur domus appellatas
cum eſſent cubicula aut tẽtoria, quos etiam papi-
liones uocant. Niſi deus patris mei Abraã & ti
mor Iſaac adfuiſſet mihi: patrẽ ſuũ appellat auum
ſuum, ſicut ei dixerat Iſaac pater eius. Miſit aũt Gen. 32
Iacob nũcios ante ſe ad Eſau fratrem ſuũ in terra
Seir in regionẽ Edom & mãdauit illis dicẽs, ſic di
cetis dño meo Eſau, ſic dicit puer tuus Iacob, cum
Laban habitaui & demoratus ſum uſque modo, &
facti ſunt mihi boues & aſini & oues & pueri &
puellę, & miſi nunciare dño meo Eſau: non dixit,
miſi nũciare tibi. Si interrogauerit te Eſau dicẽs,
C cuius es? & quò uadis? & cuius hæc quæ antece-
dũt te? & dices, pueri tui Iacob: plenũ eſſet & inte
grum etiã ſi Er, nõ haberet. Munera miſit dño
meo Eſau, & ecce ipſe poſt nos: dicẽdũ aũt fuerat
uſitata locutione, munera miſit dño meo tibi, aut
domino ſuo tibi. Surrexit aũt eadẽ nocte, & ac-
cepit uxores duas & duas ancillas: hic diſtinguitur
ab uxoribus, quas prius uxores ſcriptura dixerat.

Et accepit duas uxores & duas ancillas: notãdũ
eſt quẽadmodũ dicatur cõſuetudine ſcripturarũ,
accepit: non enim tunc eas duxit, aut tũc à ſocero
accepit. Quod habẽt Latini codices: Et oues & Gen. 33
boues fœtantur: Græci habent, fœtantur ſuper me:
quod ea ſignificatione dictum eſt, ut intelligatur
ſuper ſolicitudinẽ uel curã meam: quõ ſolemus lo
qui cum dicimus, ſuper caput noſtrũ eſſe aliquid
D cuius maximã curã gerimus. Et filij Iacob uene Gen. 34
runt de campo, & cum audiſſent cõpuncti ſunt ui
ri, & triſte erat illis ualde quod turpe fęcerat in Iſ-
rael, quod dormiſſet cũ filia Iacob, & non ſic erit:
difficile talis locutio reperitur in ſcripturis, nõ in-
ducta perſona loquentiũ, ſcriptorẽ uerba eorũ in
terpoſuiſſe: non enim ait, & dixerunt: ſed hoc taci
to uerba dixit eorũ: nam quæ alij dicere potuerũt,
& non ſic erit: niſi qui grauiter indignati uindictã
moliebantur. Notandũ quod Emor loquẽs de Dina
ad Iacob & filios eius, filiã dicit ueſtrã, non dicit
filiã tuã ſororẽ iſtorũ. In hac ſimiles erimus uo
bis, & habitabimus in uobis: id eſt, inter uos. Ap
poſitus enim erat filiæ Iacob: id eſt, amabat eam.
Et filiũ eius Sichem interfecerũt in ore gladij:
ac ſi

ac ſi diceret gladio. Quę abſtulerunt filij Iacob
A de ciuitate Sichimorũ Salem cum eam expugnaſ
ſent, ſic enumerant: oues eorũ, & boues eorũ, &
aſinos eorũ quæcũq; erant in ciuitate: & quæcũq;
erant in campo tulerũt, & omnia corpora eorũ ca
ptiuauerũt, & diripuerũt quæcũq; erant in ciuita-
te, & quæcũq; erant in domibus. Inter hæc omnia
non ſatis intelligitur quid dixit, & corpora eorũ:
neq; enim ſuſpicandũ eſt, φ corpora abſtulerunt
peremptorũ: ſed rerũ intelligẽda ſunt, quę corpo-
raliter poſſidẽtur: ut eorũ ſit executio quod ſequi
tur, & ſupellectilẽ & cætera, ſicut in iure dicit̃, tra
ditio corporum: quanq; Græci σωμάτια ſeruos ap
pellant uſitatiſſima locutione. ſed quia non σωμά
τια, ſed σώματα hic dictũ eſt, non eſt temere confir
mandum, ſeruos ſignificatos: fieri tamẽ poteſt, ut
Gen. 36 hoc magis ſit. Cum gentẽ Edom, id eſt Idumęo
B rum, cõmemoraret ſcriptura, & qui in ea regnaſ-
ſent: poſtea dicit, Hæc nomina principũ Eſau, ſe-
cundũ loca eorũ in regionibus eorũ, & in gẽtibus
eorũ: gentes appellans unius gẽtis, propter fami
liarum multiplicatas generationes, cũ etiam ipſe
Edom uocaretur: unde & gens quam propagauit
Gen. 37 cognominata eſt, cuius utiq; pater fuit. Cum au
diſſet aũt Ruben, liberauit eũ de manibus eorum
& dixit, non feriamus eum in anima. Non ergo li
berauit eum, & inde hoc dixit: ſed hoc dicẽdo eũ
liberauit. Prius ergo dixit, liberauit eũ, & deinde
breui recapitulatiõe quõ eũ liberauerit, inſinuat.
Non feriamus eum in anima: hoc loco nomine
animæ uitã corporis animati ſignificat, per efficiẽ
C tem id quod efficitur. Secũdũ hoc uideri poteſt
Iob 2 etiam ad diabolũ dictum eſſe de Iob, Animã eius
ne tangas: id eſt, ne occidas eum. Nam ſecundũ il
lam ſignificationem qua natura animę cõmemo-
Matt. 10 ratur, illud à dño dicit̃: Nolite timere eos qui cor-
pus occidunt, animam aũt non poſſunt occidere.
Quod Iudas dicit: Manus aũt noſtræ nõ ſint ſu
per eum, hoc eſt quod dici à nobis ſolet, manus ei
nõ inferamus. Quoniã frater noſter & caro no-
ſtra eſt: nõ aliud, ſed bis hoc idem dictũ eſt, tanq;
exponẽdo quid ſit frater noſter, id eſt caro noſtra,
φ ex eadẽ carne fuerant procreati. Occiderunt
hædum caprarũ, ſic ſolet loqui ſcriptura, quẽad-
Pſal. 113 modum in Pſalmo, Sicut agni ouium: quaſi poſſit
eſſe aut hædus niſi caprarũ, aut agnus niſi ouium.
D Et nunciatũ eſt nurui eius Thamar, dicẽtes. Di
Gen. 38 cendum aũt fuit, Nunciauerũt dicẽtes. Et depo
ſitis ueſtimẽtis uiduitatis ſuæ à ſe: quid minus eſ-
Gen. 39 ſet, ſi nõ adderetur à ſe? Et nõ appoſuit amplius
ſcire eam: pro eo quod eſt, miſceri ei. Et inuenit
Ioſeph gratiã in cõſpectu dñi ſui: hęc locutio nul-
li eſt ignota in ſcripturis. Et neſciebat quę circa
eum erãt: apud Græcos uſitata eſt uulgo locutio,
apud nos recta non eſt, ſed neſciebat aliquid dici
mus. Præter panem quẽ ipſe edebat: per panẽ
utiq; omnia intelligi uoluit ad uictũ eius pertinẽ-
tia: unde ꝑ quotidiano uictu, panis ſolus poſitus
intelligitur in oratione dominica. Et miſit uxor
domini eius oculos ſuos in Ioſeph: ſolet & apud
nos uulgo eſſe uſitata locutio, ꝑ eo quod eſt, ama
uit eum. Et ait, dormi mecũ: & iſta uſitata eſt lo-
cutio, pro eo quod eſt concũbe mecũ. Et dedit
carceris cuſtos, carcerẽ per manũ Ioſeph: pro eo
quod in manus Ioſeph, per quod ſignificat in po-
teſtate. Et dixerunt, ſomniũ uidimus, & nõ eſt Gen. 40
qui interpretetur illud: cum ſomniũ ſuum unuſ-
quiſq; uidiſſet, non dixerunt ſomnia uidimus, ſed
ſomniũ uidimus. Tres fundi, tres dies ſunt: non
dixit, tres dies ſignificãt. Et multũ hæc locutio no
tanda eſt, ubi aliqua ſignificãtia earũ rerũ quas ſi-
gnificant nomine appellant̃: inde eſt qđ ait Apo
ſtolus, Petra aũt erat Chriſtus, non ait, petra ſigni-
ficabat Chriſtũ. Et dabis calicẽ Pharaoni in ma-
nu eius: cum plenũ eſſet, etiamſi nõ adderetur, in
manu eius. Et auferet Pharao caput tuũ abs te:
plenum eſſet, etiã ſi nõ haberet abs te. Et mãdu
cabũt aues cœli carnes tuas abs te: ſimilis ſuperio
B ri locutioni. Et factum eſt poſt biẽnium dierũ: Gen. 41
quid minus eſſet ſi non haberet, dierũ? Surrexit
autem Pharao, & erat ſomnium. amant ſcripturæ
ſic loqui de ſomnijs, cũ fuerit euigilatũ, tanq; red-
dita homini ueritate uigilãtũ, tũc illud appareat
ſomnium, quod cum uideretur, quaſi ueritas fuit.
Peccatũ meum recordor hodie, Pharao iratus
fuit pueris ſuis, & poſuit nos in carcere: illi loque
batur tanq; de altero. Et uidimus ſomniũ ambo
nocte una, ego & ille: quaſi nõ ſufficeret, qđ am-
bo, dixerat. Deinde & hic, uidimus ſomniũ, dicit:
nõ, uidimus ſomnia: tanq; unum ambo uidiſſent.
Factum eſt aũt ſicut cõparuit nobis, ita & con-
tigit: factum eſt aũt, ſic ſolet ſcriptura ponere: nã
C plenũ eſſet, ſicut enim cõparuit nobis, ita & conti
git. Quales nunq; uidi tales in tota terra Ægy-
pti turpiores: dici aũt poſſet more noſtro, quibus
nunq; uidi turpiores, aut quales nunquã uidi, aut
nunq; uidi tales. Exurgẽs aũt dormiui: exurgẽs
ait, pro expergiſcẽs. Quanta deus facit, oſtẽdit
Pharaoni: cũ illi loqueretur, tanq; de altero dicit.
Et cõſumet fames terrã: pro, homines qui ſunt
in terra. Nunc ergo uide hominẽ prudẽtem &
intelligentẽ, & cõſtitue eum ſuper terrã Ægypti,
& faciat Pharao & conſtituat locorũ principes ſu
per terrã: quaſi alius ſit cui dixit, Prouide hominẽ
prudentẽ: & alius de quo dixit, cõſtituat Pharao.
Congreget̃ triticũ ſub manu Pharaonis: id eſt,
ſub poteſtate. Tamen thronũ præcedã, tui ego:
D ſic ſe habẽt uerba in Græco quæ dixit Pharao ad
Ioſeph. ſed præcedã tui, uſitata eſt apud Græcos
locutio, apud nos aũt dicitur præcedã te: illud ue-
ro, præcedã te thronum, nec apud Græcos uſitata
perhibetur, ſed præcedã te throno, id eſt honore
ſedis, quod intelligit̃ præcedã te regno, hoc enim
illi & poſtea dicit. Ego Pharao, ſine te nemo ex-
tollet manũ ſuam ſuper omnẽ terrã Ægypti: tãq;
diceret, ego ſum rex, tu autẽ princeps uel præpo-
ſitus Ægypti. Pharao quippe nõ hominis nomen
eſt, ſed regię poteſtatis. Videns aũt Iacob quia Gen. 42
eſt uenditio in Ægypto, dixit filijs ſuis, quare ſe-
gnes eſtis? ecce audiui φ eſt uẽditio in Ægypto:
notandũ quia id quod audiſſe ſe dicit, uidiſſe eum
ſcriptura dixerat. Emite nobis puſillas eſcas ut

uiuamus,& nõ moriamur:unũ horum ſufficeret,
aut ut uiuamus,aut ut nõ moriamur. Pacati ſu- A
mus,nõ ſunt pueri tui exploratores:quaſi de alijs
dixerint,non ſunt pueri tui exploratores:cũ poſ-
ſent dicere,nõ ſimus:honorificẽtiæ aũt more ma
xime ita loquebant̃. Duodecim ſumus pueri tui
fratres in terra Chanaan:cum poſterius dicant, ꝙ
unus eorum non ſit,ipſum ſcilicet Ioſeph non eſſe
Gen. 35 exiſtimãtes, id eſt periſſe.Hac locutione dictum
eſt etiã illud,Hi filij Iacob qui facti ſunt ei in Me-
ſopotamia:cũ ibi non fuerit natus Beniamin.Qđ
aũt dixerũt,ſumus in terra Chanaan,cum eo tẽpo
re quo loquebant̃ in Ægypto eſſent:ſumus, dictũ
eſt pro habitamus:inde enim uenerãt ilico reditu
ri,ibi cõmorantes. Hoc eſt quod dixi uobis,di-
cens ꝙ exploratores eſtis:quid deeſſet etiã ſi non
adderet,dicẽs? Ipſi uero ite & ducite emptionẽ B
tritici ueſtri:ducite,ꝓ eo quod eſt ferte:quia enim
ducunt̃ iumenta in quibus fertur,etiã hoc duci di
ctum eſt. Nónne locutus ſum uobis, dicens,ne
noceatis puero & nõ exaudiſtis me? notandũ ex-
auditionem non eã ſolam dici qua exaudit deus.

Ipſi aũt ignorabãt quia audit Ioſeph:audit,pro
intelligit:nam uoces audit utiq; aure etiã qui non
intelligit linguã. Repetit̃ illa locutio qñ narrãt
patri ſuo quid eis acciderit in Ægypto, & quid di
xerint ad Ioſeph:Duodecim ſumus fratres filij pa
tris noſtri, unus non eſt, puſillus aũt cum patre no
ſtro hodie in terra Chanaan. Multa in his paucis
uerbis genera locutionũ ſunt, & illud quod pau-
lo ante memoraui,duodecim ſumus,cũ ipſi dicãt,
unus nõ eſt: & filij ſumus patris noſtri,quaſi poſ- C
ſent eſſe filij non patris ſui. Puſillus aũt cum patre
noſtro hodie in terra Chanaã:nec dixerũt,eſt, aut
aliquid huiuſmodi.Deinde notãdũ eſt,quod ma-
xime neceſſariũ uidetur propter euãgeliſtarũ nar
rationes,quõ cũ ea quæ dicta ſunt, dicta eſſe nar-
rãtur,non omnino eodẽ modo repetũtur, cum ta
men in diuerſitate uerborũ nihil ſentẽtiæ deper-
eat ueritatis.Nam ꝙ dixerũt dictum ſibi eſſe à Io-
ſeph,& in terra mercamini,non inuenitur ab illo
dictum.Sine mẽdacio aũt dixerunt,quod ex uer-
bis quæ dixerat in eius uolũtate cognouerãt:neq;
enim uerba ſunt neceſſaria niſi ad exprimendã,&
in audientiũ notitiã perſerendã quantũ poſſumus
uoluntatẽ. Et erat uniuſcuiuſq; alligatura argẽti
in ſacco eorũ:non dixit, in ſacco eius, aut in ſaccis D
eorũ,ſed quaſi unus ſaccus omniũ eſſet. Super
me facta ſunt omnia hęc:id eſt,me miſeria onerãt.

Ait aũt illi Iudas,dicẽs. Potuit plenum eſſe etſi
non haberet,dicẽs. Interrogãs interrogauit nos
homo.Aſſidua eſt talis locutio in ſcripturis, inter
rogãs interrogauit nos homo,aut interrogãdo in
Gen. 43 terrogauit:& ſi qua ſimilia. Mecũ eñ manduca
bunt homines meridie panes.Nũquid panes tan-
tum? Sed ab eo quod excellit & cætera eſt cõple-
xa locutio. Mecũ enim mãducabunt homines
meridie:quod dicit meridie, prandium ſignificat
quod fit medio die,hoc eſt eñ meridies. Vt ac-
cipiat nos in ſeruos & aſinos noſtros:non utique
ſubauditur ſeruos:nã quod Latini codices ſeruos
habẽt,in Græcis παῖδας legit̃, quod nullo modo
aſini poſſunt eſſe. Ergo aſinos noſtros tantũmo-
do accipias ſubauditur. Aperuimus ſaccos no-
ſtros,& hoc argentũ uniuſcuiuſq; in ſacco ſuo:nõ
addidit,inuentũ eſt,aut apparuit,aut erat, aut ali-
quid huiuſmodi. Propitius uobis,nolite timere:
in his uerbis quib. dictũ eſt,propitius uobis, duo
uerba ſunt quæ ſubaudiunt̃, & ſit, & deus.Plenũ
eſt eñ,propitius ſit uobis deus, quod omnino in
Græco uſitatiſſimũ eſt. Saluus eſt puer tuus, pa
ter noſter adhuc uiuit: hic expreſſius oſtenditur
pueri nomine ſeruũ ſolere ſignificari: nõ enim in
illo ſene poſſet hoc eſſe nomẽ ętatis. Non pote
rant Ægyptij mãducare cũ Hebræis panes: abo-
minatio eſt enim Ægyptijs.Illa locutio frequẽta-
tur,ut in panibus omnes eſcę intelligãtur. Ma-
gnificata facta eſt aũt pars Bẽiamin præ partibus
omniũ quintupliciter ad illorũ: iam quia dictum
erat præ partibus omniũ,potuit nõ dici ad illorũ.

Inueniens aũt eos,dixit ſecundũ uerba hæc:po Gen. 44
tuit dicere,dixit eis uerba hæc. An fortè nõ locu-
tionis genus eſt,ſed intereſt etiã ſententiæ? Aliud
enim eſt ipſa uerba dicere, aliud ſecũdum ipſa: ut
quæcũq; alia dicta fuerint eadẽ ſentẽtia teneatur,
quę in illis uerbis cõprehenſa eſt:hoc eſt ſecundũ
ipſa,etiã ſi non ipſa. Sed quia ſequitur illis reſpon
dẽtibus: Vt quid loquitur dñs ſecũdũ uerba hæc:
qui utiq; dicere debuerũt uſitato more, ut quid lo
quitur dñs uerba hæc,cõſtat eſſe locutiõis genus.

Abſit à pueris tuis facere ſecũdũ uerbum hoc:
potuerũt dicere,abſit à nobis,ſed illa honorificẽ-
C tia eſt uſitata ſcripturis ſic dicere tãquam de alijs:
pueris aũt pro ſeruis dictum eſt. Et nos aũt eri-
mus ſerui domino noſtro. Etiã hic, παῖδες Græci
habẽt,hoc eſt pueri,quod tã aſſidue ſcriptura pro
ſeruis ponit, ut difficile inueniat̃ nõ iſto nomine
appellare ſeruos. Quomodo aũt aſcendã ad pa
trem, cum puer non ſit nobiſcũ,ut non uideã ma-
la quæ inuenient patrẽ meum? hoc eſt, quõ aſcen
dam ut uideã? Nouo itaq; loquẽdi more id dixit,
ac ſi dixiſſet,non. Sic enim uſitatus ordo iſte uer-
borum eſt:Non aſcendã ad patrẽ, cum puer non
ſit nobiſcũ,ut nõ uideã mala quæ inuenient patrẽ
meum. Quando fleuit Ioſeph cum recognoſce Gen. 45
retur à fratribus ſuis,ait ſcriptura: Audierunt aũt
omnes Ægyptij, & auditũ eſt in domo Pharao-
D nis.Deinde ſequitur quod narrabat:Dixit autem
Ioſeph ad fratres ſuos: prius itaq; ſcriptura dixit
quod poſtea factũ eſt.Hoc enim famæ celebrita-
te accidit,ut omnibus Ægyptijs notum fieret, &
poſtea reuerſa eſt narratio ad id qđ dicebat̃ breui
recapitulatione. Et diuulgata eſt uox in domo
Pharaonis dicentes,uenerũt fratres Ioſeph:dicen
tes,poſuit pro dicentiũ:uox enim dicentiũ diuul-
gata eſt,uenerũt fratres Ioſeph. At ille reſpon- Gen. 46
dit,quid eſt,dicẽs:ordo eſt, at ille reſpõdit dicens
quid eſt. Deus dixit ad Iacob:Ego deſcẽdã te-
cum in Ægyptũ, & ego aſcẽdere te faciã in finem:
ſic habẽt Græci quod Latini habent,& ego dedu
cam te in finem. Iudã aũt miſit ante ſe ad Ioſeph,
ut ueniret ſibi obuiã iuxta Heroũ ciuitatẽ: neſcio
utrum

utrum heroum nomen facile in ſcripturis reperia-
tur. In uerbis Ioſeph quibus ait ad fratres ſuos, A
aſcendens nũciabo Pharaoni & dicam ei: Fratres
mei & domus patris mei qui erant in terra Cha-
naan, uenerunt ad me: uiri aũt ſunt paſtores. Viri
enim pecorũ nutritores erant, & iumenta & oues
& omnia ſua adduxerũt. Quod interpoſitũ eſt; ui
ri enim pecorũ nutritores erãt, ex perſona ſua ſcri
ptor interpoſuit, & redit ad uerba Ioſeph, adiũgẽ
do & iumenta & omnia ſua adduxerũt, ut ordo ſit
in uerbis Ioſeph: Viri aũt ſunt paſtores, & iumen
Gen. 47 ta & oues & omnia ſua adduxerunt. Dixit autẽ
Pharao ad Iacob: Quot anni dierũ uitæ tuæ? ſub-
auditur, ſunt. Puſilli & maligni fuerũt dies anno
rũ uitæ meæ. Puſillos, pro paucis, poſitũ eſt. Neq;
enim uitę alicuius q̃ cæterorum dies poſſunt eſſe
horarũ ſpacio breuiores. Hoc aũt Iacob ex cõpa-
ratione dixit uitæ maiorũ ſuorum. Nam utiq; cen B
tũ triginta annos quos ille iam agebat, nemo nũc
uiuit. Triticũ ſecundum corpus: id eſt, ſecundũ
numerũ corporũ. Per corpus etenim, numerũ cor
porum: per numerũ corporũ, numerũ hominũ ſi-
gnificat. Inualuerat aũt fames ualde, & defecit
terra Ægypti: terra, poſuit pro hominib. qui erant
in terra. Venerunt aũt omnes Ægyptij ad Io-
ſeph dicentes, da nobis panes: panes per triticum
ſignificat, locutione per id quod efficitur, id qđ
efficit. Et facta eſt terra Pharaoni: nõ ait, Pharao
nis: amat ſic loqui ſcriptura ſicut in Pſalmo dictũ
Pſal. 118 eſt: Et cuſtodiui legẽ tuã, hæc facta eſt mihi, quia
iuſtificatiões tuas exquiſiui: de lege dei dixit, hæc
facta eſt mihi, id eſt in meã utilitatẽ. Pręter terrã C
ſacerdotũ tñ non poſſedit Ioſeph: quaſi dixiſſet,
præter terrã ſacerdotũ tñ, omnem terrã poſſedit
Ioſeph. Et poſuit illis Ioſeph in pręceptũ uſq; in
hodiernũ diem in terra Ægypti, ut præſtẽt quin-
tas Pharaoni: hinc intelligitur Pharaonis nomen
poteſtatis fuiſſe regalis, quod dixit uſq; in hodier
num diem. Non enim illi qui tũc fuit, præſtare po
terant Ægyptij uſq; ad illũ diẽ quo iſta ſcribeban
tur, quãdo ille nõ iam uiuebat. Et fuerũt dies Ia
cob annorũ uitæ eius: dies annorũ ſæpe dicit ſcri-
ptura, cũ ſemel poſſet annos dicere. Quod ſcri
Gen. 48 ptum eſt: Nunciatũ eſt Ioſeph quia pater tuus tur
batur: aliqui codices habẽt uexatur, aliqui æſtua-
tur, & aliud alij, ſicut interpretari Latini potuerũt
quod Græce ſcriptũ eſt ψυχουλκεῖ. Ideo aũt turbaẽ,
accõmodatius dici uidetur, quia hoc dici ſolet de D
ijs qui afflictatione corporis morte propinquãte
iactantur. Et ex hoc etiã, turba ὄχλος dicitur: eſt
enim turba, multitudo inordinata, non ſicut po-
pulus quod δῆμος diciẽ, nec ſicut plebs qđ λαός
dicitur, ſed ſicut ὄχλος qđ turba dicitur. Iacob
benedicens nepotes ſuos filios Ioſeph, ait inter cę
tera: Et inuocabitur in his nomen meum & nomẽ
patrum meorũ: unde notandũ eſt non ſolũ exau-
ditionem, ſed etiam inuocationem dici aliquãdo
quæ nõ dei, ſed hominũ ſint. Hic enim primiti-
uus: minus habet, eſt, ſecũdum codices Græcos.
Gen. 49 In benedictione Ioſeph ait inter cætera Iacob,
Inde qui cõfortauit Iſrael: mirũ ſi nõ ſubaudiẽ, eſt,
Aug. to. 3

ut planũ ſit, inde eſt qui cõfortauit Iſrael. Quod
A ſcriptũ eſt: Dixit Ioſeph ſeruis ſuis ſepultoribus, Gen. 50
ut ſepelirent patrẽ eius: nõ inuenit lingua Latina
queãdmodũ appellaret ἐνταφιαστάς: nõ enim ipſi
ſepeliũt, id eſt terræ mandant corpora mortuorũ,
quod non eſt Græce ἐνταφιάσαι, ſed θάψαι. Illi
ergo ἐνταφιασταί, id agunt quod exhibetur corpo
ribus humãdis, uel cõdiendo uel ſiccando uel in-
uoluẽdo & alligãdo, in quo opere maxime Ægy
ptiorũ cura præcellit. Quod ergo dicit, Etiã ſe-
pelierũt: curauerũt, intelligere debemus. Et qđ
dicit: Quadraginta dies ſepulturæ, ipſius curatio-
nis accipiẽdi ſunt. Sepultus enim ille non eſt, niſi
ubi ſe mandauerat ſepeliri. Loquimini in aures
Pharaonis: locutio eſt uſitata ſcripturis. Et dixit
Pharao ad Ioſeph: Deſcẽde & ſepeli patrem tuũ,
B etiã ſi per potẽtes illos per quos Ioſeph mandaue
rat Pharao, dixit q; perferrent ad Ioſeph, nõ utiq;
dixit niſi ipſi Ioſeph. Vnde illud eſt in euãgelio, q;
unus euangeliſtarũ dicit, centurionem ueniſſe ad
dñm & dixiſſe illi: Puer meus iacet in domo para Matt. 8
lyticus: alius aũt totũ diligentius narrans, amicos
eum ad dñm miſiſſe cõmemorat, qui hoc ei dice- Luc. 7
rent: in quibus amicis utiq; ipſe uenit, cuius in eis
uolũtas pręſens fuit: unde eſt, Qui uos recipit, me Matt. 10
recipit, & qui me recipit, recipit eũ qui me miſit.
Planxerunt eũ planctũ magnũ & ualidũ, plan-
xerunt planctũ, non planxerunt planctu: locutio
eſt in Latina lingua nõ ignota, ſicut dicitur, ſerui-
tutem ſeruiuit, militiã militauit, & ſimilia. Et red
ditione reddet nobis omnia mala quę oſtẽdimus
C ei: ex hac locutione ait & Apoſtolus, Alexander
ærarius multa mala mihi oſtẽdit: oſtẽdimus enim
dictum eſt, uel oſtendit, pro eo quod eſt fecimus,
uel fecit. Accipe iniquitatẽ ſeruorum dei patris
tui: noua locutio eſt, accipe iniquitatẽ, pro igno-
ſce aut remitte aut obliuiſcere: ſed puto inde eſſe
dictũ accipe, ac ſi diceretur, æquo animo accipe,
hoc eſt noli indigne ferre. Et uenĩẽtes ad eũ di-
xerunt: non iterum uenerunt, ſed quod dictũ fuit
iterum dictum eſt: ſolet hoc facere ſcriptura.

D. AVRELII AVGV-
STINI LOCVTIONIS DE EXO-
DO LIBER II

D T inualeſcebãt ualde ualde. Quid Exod. 1
eſt quod dictũ eſt de obſtetricib.
E Et fecerũt ſibi domos, q̃m timue-
rũt deũ? Prædictũ eſt em̃ benefa-
ciebat deus cũ obſtetricib. Et ad
hoc uideẽ pertinere, q; fecerãt ſibi domos timẽdo
deũ, tanq; beneficia deĩ ad hoc eis profuerint ut
facerẽt ſibi domos. Nunqd antea nõ eas habuiſſe
domos intelligẽdũ eſt? An ad diuitias hoc uerbũ
pertinet, uel potius ad aliquas rei familiaris ido-
neas facultates? Huic enim ſimile uideẽ, quod ait
etiam Iacob poſt quatuordecim annos ſeruitutis
ſuæ ſocero ſuo uolẽti eum adhuc apud ſe tenere.
Nunc ergo quando faciã & ego mihi domũ, dixe Gen. 30
rat enim q; creuerint pecora Labã ſub illo: ſicut &

ipſe Laban cõfeſſus fuerat dicens, Benedixit me
A deus in introitu tuo: cum ergo dicit, qñ faciam &
ego mihi domum? ſubintelligitur, ſicut & tu. Hoc
uideť eñi ualere quod ait, & ego, ut ad ipſam do-
mum faciendã uideať pertinere qđ cõſequenter
ad Laban merces ipſa ſtatuẽda proponitur. Et
omne fœmininũ uiuificate illud: ſic enim habent
Exod. 2 Greci: Latini nõ habent, illud. Erat aũt quidam
de tribu Leui, & ſumpſit ſibi de filiab. Leui: intel-
ligitur uxorẽ, quod quidã Latini interpretes etiã
addendũ putauerunt: ſequitur aũt, & habuit eam
Græce ſic ſcribitur θιβὴν παπύρου & cõcepit. Quid ſit tibin, ideo difficile eſt noſſe,
quia nec Græcus interpres ex Hebræo, nec Lati-
nus ex Græco uertit hoc nomẽ, ſed trãſtulit ut in-
uenit. Timuit aũt Moyſes & dixit, Si ſic diuul-
B gatũ eſt uerbũ hoc. Duo ſunt in hac locutione at-
tendẽda: primo, quia pẽdet ſentẽtia, & ſic dimiſſa
eſt: deinde, quia uerbũ pro facto poſuit. Et reſpe
xit filios Iſrael & innotuit illis: pro eo poſitum eſt
innotuit, quod egit in eis, quibus dei curã erga ſe
intelligerẽt. Vidẽs uidi uexationẽ populi mei
qui eſt in Ægypto. Et dixit Moyſes ad deũ, q̇s
Exod. 3 ſum quia ibo ad Pharaonẽ regẽ Ægypti, & qui
educã filios Iſrael de terra Ægypti? dixit aũt, qm̃
ero tecũ. ſic habet Græcus: Latinus aũt, & q̃s ego
dixi: & nõ dixit, quia ibo, & quia educã, ſed ut eã
& ducam. Et quod in Græco habet, dixit aũt quia
ero tecũ, intelligitur utiq; quod dixerit ad Moy-
ſen. Totũ aũt hoc Latinus addidit, & ait, Dixit au
C tem deus ad Moyſen, deus dicit ꝙ dicat Moyſes
filijs Iſrael: Viſitans uiſitaui uos & quæcũq; conti
gerũt uobis in Ægypto: Græcus habet, uiſitatio-
ne uiſitaui uos. Deus dicit ad Moyſen de filijs
Iſrael & audient uocem tuã: Græcus habet, & ex-
audiẽt uocem tuã, quia exauditio diciť hominis,
Exod. 4 qđ habet Latinus. Poſcet mulier à uicina, & ab
inquilina ſua uaſa argentea & aurea & ueſtẽ: Græ
cus habet à cohabitatrice ſua, hoc eſt συνοίκου, qđ
Latini aliqui interpretati ſunt, à concellaria ſua.

Moyſes dicit, quid ſi nõ crediderint, mihi neq;
exaudierint uocẽ meã: qđ Latini, audierint inter-
pretati ſunt. Extẽde manũ & apprehẽde caudã:
Græcus habet, Latinus aũt, manũ tuã & caudam
eius, interpretatus eſt. Et extẽdẽs manũ appre-
hẽdit caudã, & facta eſt uirga in manu eius. Et
D dixit illi: Vt credãt tibi qm̃ apparuit tibi dñs deus
patrũ ipſorũ: Græcus non habet, & dixit illi: ſed
cõtinuo adiunxit, ut credant tibi, id eſt uerba dei,
poſt illud factũ miraculũ: tanq; adhuc loqueretur
& modo ſententiã uerborũ impleuerit. Nã ordo
eſt uerborũ, extẽde manũ & apprehẽde caudam,
ut credant tibi: ſed interpoſita eſt facti narratio, &
poſtea redditũ, ut credãt tibi. Quod Latinus ha
bet, Et facta eſt manus eius leproſa tanq; nix: Græ
cus non habet leproſa, ſed tñ facta eſt tanq; nix.

Qđ ſi nõ audierint uocẽ ſigni primi: Græcus ſic
habet: Latinus aũt, uocẽ tuã ſigni primi: ſequiť, &
ſic credent tibi uoce ſigni ſequẽtis. Et erit aqua
quã ſumes de flumine ſanguis ſuper aridã: uel po-
tius ſuper aridũ, id eſt ſuper id qđ aridũ eſt: quod
Latinus dixit, ſanguis ſuper terrã. Moyſes dixit,
precor dñe nõ ſum eloquens ante heſternã & nu
A diuſtertianã diem. Et uirgã hãc ſumes in manũ
tuã, in qua facies in ea ſigna: cũ dici poſſet, in qua
facies ſigna: aut certe uirgam hãc ſumes in manũ
tuã & facies in ea ſigna: nũc uero utrũq; dictũ eſt
ſolita locutione ſcripturarum. Poſt dies aũt illos
multos, mortuus eſt rex Ægypti: dixit aũt dñs ad
Moyſen in Madian, uade perge in Ægyptũ, mor
tui ſunt eñi omnes qui quærebãt animã tuã, mul-
ta in his uerbis genera locutionũ notãda ſunt: pri
mo, uade perge in Ægyptum, tanq; nõ ſufficeret
tm̃ uade, uel tm̃ perge: deinde mortui ſunt omnes
qui quærebant animã tuã: cum ſolũ regẽ Ægypti
ſcriptura dixerit mortuũ, & de ſolo antea dictum
fuerit ꝙ Moyſen quærebat occidere. An ipſe poſt
B alios inimicos ultimus mortuus eſt. Qđ ſi ita eſt,
nõ locutio, ſed ſenſus eſt. Itẽ, qui quærebãt animã
tuã, non in malo tm̃, ſed etiã in bono dici ſolet in
ſcripturis: nã ſicut hic in malo dictũ eſt, ſic etiã in
Pſalmis: Cõfundanť & reuereanť qui quærũt ani- Pſal. 39
mam meã. In bono, Perijt fuga à me, & nõ eſt qui Pſal. 141
requirat animã meã: niſi fortè aliquid diſtare dici
tur inter quærẽtes & requirẽtes, ut illud in malo,
hoc in bono intelligendũ ſit. Et dicebãt ad po- Exod. 5
pulũ dicẽtes, hæc dicit Pharao: quã locutionẽ pi-
guit Latinũ interpretari. Videat deus uos & iu
dicet qm̃ execrabilẽ feciſtis odorẽ noſtrũ palàm
Pharaone, & palã ſeruis eius, dare gladiũ in ma-
nus eius, ut occidat nos: ſic eñi habet Græcus: La-
C tinus aũt ait quẽ ꝓ optimo legebamus, ut daretis
gladiũ in manib. eius, qui ſolœciſmus, nulla inter-
pretatiõis neceſſitate factus eſt, quia in Græco nõ
eſt. Statui teſtamẽtũ meũ ad illos, ita ut darẽ illis Exod. 6
terrã Chananæorũ. Et terrã quã incoluerunt, in
qua & incoluerũt in ea: ſic enim habet Græcus: ꝙ
utiq; & in Græca lingua abſurde uideť ſonare, &
tamen Septuaginta interpretũ autoritas tanta eſt,
quos ita loqui nõ piguit. quid enim etſi ſenſus hic
latet? qđ ſi nullus eſt, ipſa locutio notanda eſt, ne
alibi inuẽta ſenſum impediat, uel aliquid quærere
ubi quærendũ nõ eſt, cõpellat. Qđ habet Lati-
nus, Exaudiuit gemitũ filiorũ Iſrael quẽadmodũ
Ægyptij affligerẽt eos: Græcus habet καταδουλοῦνται
ꝙ interpretari poſſet, in ſeruitutẽ redigũt eos: nã
uno uerbo nõ põt. Et locutus eſt Moyſes ſic ad
D filios Iſrael, & nõ exaudierũt Moyſen à defectiõe
animi & ab operibus duris: exaudierũt ait, nõ au-
dierunt. Ecce enim ineloquẽs ſum ego: qđ ait
Moyſes ad dñm ἄλογος dixit Græcus, nõ impe-
ritus, quaſi ἀμαθὴς uel ἄπειρος. Hi ſunt Aaron &
Moyſes quib. dixit deus ut educãt filios Iſrael de
terra Ægypti: ſic eñi habet Græcus. Ecce ego gra
cili uoce ſum, & quõ exaudiet me Pharao? Notã-
dum ꝙ exaudiet dixit, nõ audiet. Fecit aũt Moy
ſes & Aaron ſicut præcepit illis dñs, ita fecerunt:
quid deeſſet ſi nõ diceret ita fecerunt? Si loqueť
uobis Pharao dicẽs, date nobis ſignũ aut portẽtũ
& dices Aaron fratri tuo, ſume uirgã: nónne locu
tionis noſtræ cõſuetudo poſcebat & quædã eius
integritas ut ita diceret, ſi loqueť uobis Pharao di
cens, date nobis ſignũ aut portentũ, dices Aaron
fratri

fratri tuo,ſume uirgã:quid ergo ibi additũ eſt', &,
niſi aliqua proprietate locutionis Hebraicæ:nam A
neq; Græca eſſe prohibeť. Non mihi uidētur ſa-
tis cõmode interpretati Latini, σοφιστῶν Pharaõis,
ut dicerēt ſapientes:ſophiſtæ eñ ſapiētes dicũtur.
Potuit eñ Latinus interpres,ſophiſtæ dicere, qm̃
non eſt quemadmodũ id Latine dicatur, & ideo
iſto uerbo iam utimur pro Latino, ſicut philoſo-
phiã dicimus non ſolũ Græce, uerumetiã Latine:
ſophiſtæ aũt appellãtur Latinarũ literarũ eloquē-
tiſſimi autores. Et abſorbuit uirga Aaron uirgas
illorũ:ac ſi diceret,draco Aaron. Quod dictum
eſt de Pharaone, Ecce ipſe exijt ad aquã: Græcus
habet,ſuper aquam. Dimitte populũ meum ut
ſeruiat mihi in deſerto, & ecce non exaudiſti uſq;
adhuc: quoties dicitur exaudiſti, cum homini di- B
Exod. 8 catur. Fecerũt aũt & ſimiliter incãtatores Aegy-
κάνουργοι ptiorũ ueneficijs ſuis, & induratũ eſt cor Pharao-
nis,& non exaudiuit eos,ſicut dixit dñs. Quia in
uſu ſcripturæ eſt,exaudiuit, cũ etiã de homine lo-
quitur. Dimitte populũ meũ ut ſeruiãt mihi:nõ
ut ſeruiat, qui loquēdi modus non ferè inuenitur
niſi ubi res ipſa ſingularis pluribus conſtat. Popu
lus enim ſingulari nomine dicitur, ſed conſtat ex
multis.Sic eſt etiam, Omnis terra adorēt te, quia
omnis terra, dictũ eſt pro hominibus qui ſunt in
terra. Ecce ego ferio omnes fines tuos ranis:ſic
enim habet Græcus elegãtiſſima locutione, ut ra
næ ipſæ,plaga intelligatur qua feritur terra Aegy
pti. Et eructabit flumē ranas,& aſcēdentes intra
bunt in domos tuas & in promptuaria cubiculo- C
rum tuorũ ſuper lectos tuos, & in domos ſeruorũ
tuorũ,& populi tui,& in cõſperſis tuis,& in cliba
nis tuis:& ſuper te & ſuper populũ tuum & ſuper
ſeruos tuos aſcendēt ranæ. Notandũ q; in domos
&c.cũ dixiſſet, accuſatiuũ caſum tenuit, & ſuper
lectos &c.ubi dixit, ſuper, accuſatiuũ ſimiliter ſer
uauit.In cõſperſis aũt & in clibanis ad ablatiuũ ſe
trãſtulit:nam & Græcus mutauit prępoſitionem,
quã nõ mutat Latinus.Ille enim habet εἰς τοὺς οἴκους
in domos:in cõſperſis aũt, ἐν τοῖς φυράμασιν:ubi mi
rum ſi non etiã ſenſus eſt,non locutio,ut in cõſper
ſionibus & in clibanis exortas ranas forſitã uelit
intelligi, non extrinſecus aſcēdiſſe uel irruiſſe,&
quia eas fluuiũ eructaturũ prædicit, inde impleri
omnia. Et extēdit Aaron manũ ſuper aquã Ae- D
gypti et eduxit ranas,et educta eſt rana et operuit
terrã:repetitio à plurali ad ſingularē numerũ traie
cta eſt:nam utiq; rana, pro multitudine ranarũ po
ſitum eſt:neſcio quo aũt modo per loquēdi cõſue
tudinē imbutis ſenſibus hominũ, ſæpe plus uideť
quod ſingulariter,q̃ quod pluraliter dicitur: nam
plus accipitur cum dicitur,uerbi cauſa, eſt illic mi
les,q̃ ſunt illic milites: eſt illic piſcis,q̃ ſunt illic pi
ſces. Et colligebant aceruos aceruos:hæc repeti
tio multitudinē aceruorũ ſignificat,& eſt ſcriptu-
ris familiaris. Quod habēt Latini,Extēde manu
uirgã tuã & percute terra:non,percute terrã:Græ
cus habet aggerē terræ,ſi tamen hoc uerbo recte
interpretatur quod dictũ eſt τὸ χῶμα τῆς γῆς. Fece-
runt aũt ſimiliter & incãtatores ueneficijs ſuis, ut
educerēt ſcyniphes,& non poterãt. Notandũ eſt,
A fecerũt, dictũ pro eo quod eſt, conati ſunt facere:
Nam utiq; ſi fecerũt ſimiliter,proculdubio eduxe
runt ſcyniphes:ſed quia ſequitur,ut educerent &
non poterãt:non ergo ſimiliter fecerũt,ſed ſimili-
ter facere conati ſunt. Aut ſi fortè & ipſi q̃uis ue-
neficijs agerēt, eadē tamen agēdi ſpecie uirgã ex-
tendebãt,quod ſcriptura non expreſſit. Et in ter
ram ſuper quam ſunt ſuper eam. Et glorioſam fa-
ciã in die illa terrã Geſſen, in qua populus meus
ineſt ſuper eam. Et dixit Moyſes,ego exeam à te
& orabo deum & exibit cynomyia a Pharaone &
à ſeruis eius:quaſi alteri diceret,& exeã à te, & de
altero Pharaone ſubſequereť à quo eſſet exitura
cynomyia. Dimitte populum meum ut mihi ſer-
B uiat, ecce ego pluam hac hora craſtina grãdinem
multã,grando aũt multa ualde ualde. Et deſinēt
uoces & grãdo:notandũ eſt ſcripturã, uoces ſole-
re appellare tonitrua, quas uoces dei etiã Pharao
ſuperius appellauit dicēs, Orate pro me ad domi
num, ut deſinant fieri uoces dei:ubi & illa locutio
eſt quod dixit,deſinãt fieri uoces. Vt narretis in
auribus filijs ueſtris & filijs filiorũ ueſtrorũ quæ-
cunq; illuſi Aegyptijs:notandũ quēadmodũ dica
tur illuſio,ne forte ita ſit dictũ, Draco hic quē fin- Pſal. 103
xiſti ad illudendũ ei.Et illud in Iob, Hoc eſt initiũ Iob 40
figmenti dñi quod fecit ad illudendũ ab angelis
eius. Ecce ego induco hac hora craſtino die locu Exod. 10
ſtam multã:eccc quēadmodũ ſuperius dixit ranã,
ubi diximus plerũq; plus intelligi cũ aliquod hu-
C iuſmodi ſingulariter dicitur, q̃ ſi pluraliter dicere
tur.Manifeſtũ eſt enim plus ſonare, locuſtã mul-
tam, q̃ ſi diceret locuſtas multas. Qui aũt & qui
ſunt qui ibũt: quotidie dicimus cõſuetudine fami
liariore, q̃ qui & qui ibũt. Non eſt relictũ uiride
nihil in lignis: dicendũ fuit more locutionis no-
ſtræ,non eſt relictũ uiride aliquid in lignis. Pha
rao ad Moyſen, peccaui ante dñm deũ ueſtrũ &
in uobis,ſuſcipite ergo delictũ meũ: hac locutiõe
& ad Ioſeph uſi ſunt fratres eius ubi dixerunt, Ac Gen. 50
cipe iniquitatē ſeruorũ dei patris tui. Quod Lati Exod. 10
ni habēt, Et nemo uidit fratrē ſuum trib. diebus:
Græcus habet, & nemo uidit fratrē ſuũ: notandũ
etiã fratrem hominis quēlibet hominē dici. Pha
rao dixit ad Moyſen & Aaron, ite & ſeruite dño
D deo ueſtrò,præter oues & boues relinquite:ſic e-
nim habet Gręcus:ualde inuſitata locutio eſt,niſi
poſt diſtinctionē ſubinferatur,relinquite, & ſub-
audiatur, iſta:ut ſit ſenſus, ite præter oues & bo-
ues & relinquite iſta: ſolet enim talis eclipſis fieri
crebro in locutionibus ſcripturarũ. Et non relin
quimus ungulã: quaſi abductis pecoribus poſſet
ungula remanere: quid eſt enim aliud, non relin-
quimus ungulã, niſi, nec ungulam relinquemus?
Pharao ad Moyſen, Attēde tibi ultra apponere
uidere faciem meam: pro eo quod eſt, attēde tibi
ne ultra uideas faciem meam. Et petat unuſquiſ- Exod. 11
que à proximo ſuo, & mulier à proxima ſua uaſa
argentea & aurea & ueſtem: notandum & Ae-
gyptios Hebræis proximos dictos. Et erit cla-
mor magnus per totam terram Aegypti, qualis Exod. 12

non fuit, & talis nõ adhuc apponetur: in filijs autẽ
Iſrael non mutiet canis lingua ſua ab homine uſq; A
ad pecus. Elegantiſſima locutio eſt, per canẽ quip
pe extremũ ſignificauit uel hominũ uel pecorũ:
ita cõmendãs quãta in Hebręis quies futura eſſet,
Exod. 12 Aegyptijs acerba orbitate clamãtibus. Accipiãt
ſinguli ouẽ ꝑ domos patriarũ: quas dicat patrias,
non facile eſt intelligere, utrũ ciuitates in quibus
cõmanebant, an potius numeroſas familias à cu-
iuſq; uelut paternitate propagatas. Hoc enim ma
gis in Gręco ſignificari perhibeẽ. Si aũt pauci ſint
qui in domo, ita ut non ſint idonei ad ouem, id eſt
ut ipſa paucitas nõ ſit idonea ad ouẽ cõſumendã:
aſſumet ſecũ uicinũ proximũ ſuũ, hoc eſt ipſa do-
mus aſſumet uicinũ: hominẽ proximũ pro homi-
ne poſuit, ſingularẽ aũt pro plurali: nõ enim unũ, B
ſed quot ſufficiunt. Cum de oue cõſumenda ſcri
ptura loquereẽ, ſecundũ numerũ, inquit, animarũ
unuſquiſq; quod ſufficiat: animas pro hominib. à
parte totũ. Sumẽt de ſanguine et ponẽt ſuꝑ duos
poſtes, & ſuper limẽ in domibus in quib. mãduca
bunt illas in eis. Cum dixerit, in quibus, dixit etiã
in eis, more uſitatiſſimo: ſed mãducabũt illas, quæ
ritur quas, & intelligitur carnes. Hoc enim ſequi-
tur, Et mãducabũt carnes hac nocte aſſatas igni.
Quod habẽt Latini codices, Qui mãducabũt car-
nem: Græci aũt habẽt κρέας, id eſt carnẽ, ſed gene-
re neutro: ideo in Græco eſt, in domibus in quib.
mãducabũt illa in eis. Eſt uero illa locutio, ut pri-
us diceret illas, ꝙ prędiceret quid in cõſequentib.
intelligereẽ quas dixerit: ſimilis ei locutioni quã C
Lib. 2 queſtio de filio Moyſi expoſuimus, cum eum uellet ange
num de Exodo, lus occidere, & exẽplum adhibuimus de Pſalmo,
queſt. 11 Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit dñs
portas Sion: cuius enim fundamẽta non intelligi-
mus, niſi ex cõſequẽtibus: ſic & hic, in quibus mã
ducabũt illas in eis, id eſt in quib. domibus mãdu-
cabũt illas, intelligitur carnes, de quibus cõſequẽ
ter loquiẽ. Sumetis aũt uobis faſciculũ hyſſopi,
& tingetis ex ſanguine qui eſt iuxta hoſtiũ, & li-
nietis ſuper limẽ & ſuper ambos poſtes de ſangui
ne. Et hic faſciculus hyſſopi plures faſciculos ſi-
gnificat, ſicut rana plures ranas, & locuſta plures
locuſtas: tropus aũt iſte quando fit in rebus quæ à
nobis non ita dici ſolẽt obſcuritatẽ facit. Et erit
cum dicẽt, ad uos filij ueſtri, quæ eſt ſeruitus iſta? D
Et dicetis eis, immolatio paſcha hoc dño: etiam ſi
nõ haberet &, planũ eſſet, dicetis ei. Et aduenię
tes filij Iſrael fecerũt ſicut dñs præcepit Moyſi &
Aarõ, ita fecerũt: nõ adderet, ita fecerunt, niſi mos
Exod. 13 eſſet ſcripturarum. Et factũ eſt in die illa, eduxit
dñs filios Iſrael de terra Aegypti: ait enim dñs ad
Moyſen dicẽs, omne adaperiẽs uuluã maſculina:
peluralẽ numerũ intulit ſingulari, quia ipſum qđ di
ctum eſt, omne adaperiẽs uuluã, non utiq; in uno,
ſed in multis accipitur, Similis eſt locutio, Attẽdi
Pſal. 77 te popule meus. Tale eſt & qđ paulopoſt ſequiẽ,
Omne qđ adaperit uuluã de armẽtis & pecorib.
quæcũq; tibi nata erunt: omne quæcũq; tibi nata
erũt, ipſe modus eſt locutiõis. Omne adaperiẽs
uuluã aſinæ: Græcus habet, aſini: modo illo locu-
tionis quẽ iam in Geneſi notauimus, ubi maſculi-
num pro fœminino poſitũ eſt, de morte Saræ di-
cẽte ſcriptura, Surgẽs Abrahã à mortuo: &, Sepe Gen. 23
liã mortuũ meũ: & talia ſæpe ibi dicũtur de mor-
tua. Propter hoc ego immolo dño omne quod
aperit uuluã maſculina: ſimilis eſt locutio ſuperio
ri. Et erit in ſigno ſuper manũ tuã: id eſt, ſuper om Exod. 14
nia opera: ubi magis ſenſus eſt forſitã ꝙ locutio.
Et excuſſit dñs Aegyptios in medio maris: Græ
cus habet, & excuſſit dñs Aegyptios mediũ ma-
ris. Vidit aũt Iſrael manũ magnã quã fecit dñs Exo. 15
Aegyptijs. Tunc cantauit Moyſes & filij Iſrael
canticũ hoc dño & dixerũt dicere: ſic enim habet Gen. 16
Græcus ἄσαν τῷ λέγειν. Et non inueniebãt aquã
ut biberẽt: poterat nõ habere, ut biberẽt. Et mur
murauit populus aduerſus Moyſen, dicẽtes: non
dicẽs, ſed dicẽtes: ex pluribus enim populus con-
ſtat. Et uenerũt omnis ſynagoga filiorũ Iſrael in
eremũ: nõ dixit, uenit, quia ſynagoga ex pluribus
cõſtat. Murmurabãt omnis ſynagoga filiorũ Iſ-
rael aduerſus Moyſen & Aaron: eadem eſt & iſta
locutio. Dixit aũt dñs ad Moyſen, ecce ego pluã
uobis panẽ de cœlo. Manna pluiturus, panes pro
miſit: locutio eſt qua panis pro alimẽto ponitur:
amat autẽ ſcriptura pluraliter magis panes ꝙ ſin-
gulariter dicere. Mane uidebitis, inquit, gloriã,
dum exaudiet murmurationẽ ueſtrã ſuper deũ: id
eſt, quia murmuratis ſuper deũ: quod tantũ ualet
ac ſi diceret, aduerſus deum. Deinde notandũ no-
uo modo hic exauditionẽ dictam non precãtium
ſed murmurantiũ, cum reprehendat utiq; ſcriptu-
ra murmurationem: Tanquam hoc dixerit, ꝙ co-
gnouerit deus murmurationẽ eorũ, & ipſam dei
cognitionẽ, dixit exauditionem. Accedite ante
deũ: exaudiuit enim murmur ueſtrũ: iterũ exaudi
tionẽ, non precum ſignificat & petitionũ, ſed etiã
murmuris malorũ: hoc & poſtea dicit, deus exau-
diuit murmur filiorum Iſrael. Et ecce in facie ere
mi minutum tanq; coriandrum. Cum toties deus
dicat, faciem terræ, ſicut hic faciem eremi, mirum
eſt unde homines ita errent cũ faciẽ audierint, ut
tale aliquid opinentur, qualis hominis facies eſt,
uel alicuius animãtis. Secundũ numerũ anima-
rum ueſtrarũ unuſquiſq; cum cõmanentibus uo-
bis colligite. Quàm ſæpe ſcriptura animas, homi-
nes appellat, à parte totũ: nõ facile aũt carnes pro
hominibus, ſed carnẽ, ſicut eſt, Non timebo quid Pſal. 55
faciat mihi caro. Quod apertius in eodẽ Pſalmo
ait, Quid mihi faciet homo. Non autẽ diceret, ſe-
cundum numerũ carniũ ueſtrarum: ſicut dixit, ſe-
cundũ numerũ animarũ ueſtrarũ. Et collegerunt
illud mane mane: quomodo puteos puteos, acer-
uos aceruos, ſic dictũ eſt mane mane. Nullus ue-
ſtrũ egrediaẽ unuſquiſq; de loco ſuo die ſeptimo:
quod interpoſitũ eſt, unuſquiſq;, potuit et nõ dici.
Nõ erat aũt populo aqua bibere: id eſt, ad bibẽ-
dum. Et maledicebãt populus ad Moyſen: id eſt
maledictis agebãt Moyſen, hoc eſt maledicebãt
illi, nã hoc in conſequẽtibus ipſe dixit, Quid male
dicitis mihi? Et murmurabat populus ad Moyſen Exod. 16
dicentes. Et uirgã in qua percuſſiſti flumẽ accipe

in manu tua:in qua percuſſiſti, dixit pro eo quod
dicimus,de qua percuſſiſti. Et eſt iſta locutio cre-
Exod.18 berrima in ſcripturis. Et ſumpſit Iothor ſocer
Moyſi holocauſtomata & ſacrificia deo:ſumpſit,
pro eo quod eſt obtulit. An fortè ſenſus eſt,nõ lo-
cutio?ut ea ſumpſiſſe intelligaẽ,quæ Moyſes ob-
tuliſſet:quanq̃ Moyſes nõ legatur ſuperius ſacri-
ficaſſe,nec Aaron nec quiſquã Hebręorũ qui edu
cti ſunt de terra Aegypti: ſed tñ ſuperius ſcriptũ
Exod.17 eſt,ꝙ altare conſtitueri Moyſes, & appellauerit
illud,dñs meum refugium. Iſtum aũt Iothor legi-
mus ſacerdotem fuiſſe Madian, id eſt gentis Ma-
dian. Mirum eſt aũt,ſi ad eius aduentum cœpit ſa
crificare Moyſes, & non potius ipſe Iothor qui
iam ſacerdos erat. Graue tibi uerbũ hoc:ſubau-
ditur,eſt. Et demõſtrabis illis uias in quibus am
bulabũt in eis. Verbũ aũt graue ferebãt ſuper
Moyſen:ſic enim habet Græcus, quod Latini in-
terpretati ſunt,ad Moyſen. Illa ſanè locutiõe ipſa
etiã cura ſignificatur,quia dictum eſt, ſuper Moy
ſen,uelut onus ei ſignificetur impoſitũ. Verbum
aũt graue,dictũ eſt pro quæſtione graui. Vnde
ſequitur,Omne aũt leue uerbum iudicabunt ipſi.
Quod Græcus habet ἐπονομάσω, ſupernomina-
uero aut adnominauero expreſſius dicitur,qđ uſi
tatius cognominauero nõnulli interpretati ſunt:
ſed non habet neceſſariã ſignificationẽ cognomi
nauero:propinquius aũt dicitur cognominauero
q̃ nominauero: nam & hoc aliqui interpretes di-
Exod.20 xerunt. Et ueniã ad te & benedicã te: cum ſupe
rius pluraliter loquereẽ, facietis & immolabitis:
dicit,ueniam ad te,tanq̃ ipſi Iſrael, id eſt populo.
Exod.21 Et hæ iuſtificationes quas pones coram illis,ſi
emeris ſeruũ Hebræũ,&c.notãda locutio,quẽad-
modũ cum illud dictũ ſit ad Moyſen, hoc eſt, hæ
ſunt iuſtificatiões quas appones corã illis: iam ad
populũ ipſum cętera dicũtur quaſi ad Moyſen, Si
emeris ſeruũ Hebræum. Non enim hoc Moyſi di
ctum eſt,ſed quod populo,tantũ ipſi populo dice
bat. Pertũdet ei dñs auriculã de ſubula,et ſeruiet
in ſempiternũ,uel in æternũ: quod Græcus habet
εἰς τὸν αἰῶνα. Ecce quẽadmodũ ſcriptura multis lo
cis dicit ſecundũ hoc uerbũ Græcum ſempiternũ
uel æternũ. Vbi non intelligitur æternitas illa ſe-
cundũ quam nobis æterna promittũtur,uel ſecun
dum quam à cõtrario igne æterno mali cremabũ-
tur. neq; enim ſeruus iſte qui uiueret in æternũ nõ
poſſet,poſſet ſeruire in æternũ: ſed intelligiẽ æter
num dictum, cuius tẽporis finis non eſt: aut certe
aliquid hoc ſacramento ſignificatur æternũ. Da-
bo tibi locum in quem fugiat ibi qui occiderit. Si
quis percuſſerit ſeruũ ſuum aut ancillã ſuã in uir-
ga:quod eſt de uirga. Lapidibus lapidabitur tau
rus:quaſi poſſet lapidari niſi lapidibus. Differt ali
quid iſta locutio ab illa qua diceret more ſcriptu-
rarum,lapidatione lapidabitur, ſed tamen ſimilis
eſt. Si autẽ taurus cornupeta erat ante heſternã
& nudiuſtertianã:pro tẽpore præterito poſuit par
tem pro toto,quantũcunq; illud fuiſſet,more ſcri-
pturarũ. Si quis aũt aperuerit lacũ aut exciderit
lacũ,& non operuerit eum, & ceciderit illuc uitu
lus aut aſinus,dñs laci reddet. Et hęc locutio à par
A te totũ intelligẽda eſt. Non enim ſi equus ccide-
rit in lacũ aut ouis:ideo non reddet,quia hoc ſcri-
ptum non eſt. Quod aũt mortuũ fuerit,ipſi erit: Exod.22
pro ipſius erit. Si aũt depauerit quis agrũ uel ui-
neam,& admiſerit pecus ſuum depaſcere agrum
alium:id eſt,alienũ. Si aũt pignus acceperis ue-
ſtẽ proximi tui,ante ſolis occaſum reddes ei. Ge-
nus pro ſpecie poſuit. Sic enim dictum eſt,ac ſi de
omni ueſte pignus dederit,cum de illo ſpecialiter
ſe dicere ex cõſequẽtibus ſcriptura teſteẽ, qui nõ
habet niſi eã ueſtẽ unde ſe nocte cooperiat. Ecce Exo.23
ego mitto angelũ meũ ante faciẽ tuam ut ſeruet te
in uia,& inducat te in terrã quam paraui tibi atten
de tibi & exaudi eũ. Angelũ ſuũ iubet deus exau-
diri à populo,non utiq; petentẽ,ſed iubentẽ. Et
B mittã ueſpas ante te & eijciet Amorræos. A plu-
rali ad ſingularẽ numerũ ſe conuertit. Intelligitur
aũt,eijciet Amorræos ueſpa,ſicut rana,ſicut locu-
ſta,non ꝙ una ſit,ſed ꝙ per ſingularẽ numerũ plu
ralis numerus intelligatur. Per partes eijciã illos
à te:non diſpones illis & dijs eorũ pactum,& non
conſident in terra tua, ne peccare te faciãt ad me:
non dixit in me,idẽ tñ ſignificat. Reſpondit aũt
omnis populus uoce una dicẽtes. Et uiderũt locũ Exod.24
ubi ſteterat,ibi dñs deus Iſrael: ubi ſteterat,poſſet
ſufficere, ſed Hebraice dicuntur iſtæ locutiones.
Et inaurabis illa auro: ſimilis eſt locutio lapi-
dibus lapidabitur. Cyathos in quibus immola-
bunt in eis. Duas baſes colũnæ uni in ambas par-
tes eius,& duas baſes colũnę uni in ambas partes
C eius. Ne de omnibus diceret, de duab. dicit more
ſuo geminãdo:ſicut puteos puteos,aceruos acer-
uos,generationes & generationes:& ſimilia. Et
colũnas inaurabis auro, & inaurabis ſerras auro.
Et inærabis ea æramẽto:talis locutio eſt,inaura-
bis auro. Extra uelũ,quod eſt ſuper teſtamentũ: Exod.27
de lucerna accendenda cum diceret,hoc ait,id eſt
ꝙ foris accẽderetur ubi eſt ſanctũ,non intra uela-
men quod eſt ſuper teſtamentũ,hoc eſt ſanctũ ſan
ctorum. Ergo ſuper,non ſic ait tanq̃ eſt tectũ uel
camera uel firmamẽtũ cœli uel arcæ cooperculũ:
ſed etiã ꝙ uice parietis oppoſitũ eſſet,ſup dixit:ſi-
cut dicimus ſuperiorẽ diſcũbere aut ſtare,nõ utiq;
alterũ portari ab altero. Legitimũ ſempiternũ in
ꝓgenies ueſtras:eo modo ſempiternũ,quo multa
D ſupius diximus. Et ſumet Aarõ nomina filiorũ Iſ- Exod.28
rael ſup rationale iudicij ſup pectus introeũti ſan
ctuariũ,hoc eſt ſumet Aarõ introiẽs,ꝙ aliqui Lati
ni ſolœciſmũ uitãtes interpretati ſunt. Sed quia et
Gręcus introeũti habet,& Latini aliq cõſonãt, lo
cutionẽ potius notãdã credidi q̃ corrigẽdã. Et põ
nes ſup rationale iudicij fimbrias catenata. Et hic
Latini nõnulli ſolœciſmũ cauentes, fimbrias cate
natas,interpretati ſunt. Gręcus aũt habet τὰ κρόσ-
σωτα τὰ ἁλυσιδωτά. Hãc ſolemus dicere abſolutã lo
cutionẽ,cũ generi maſculino uel fœminino neu-
trũ inferẽ,quẽadmodũ ſi dicamus, iuſti æterne nõ
ſunt ſtabilia. Et Aarõ cũ cœpit fungi ſacerdotio,
audieẽ uox eius intranti in ſanctũ in cõſpectu dñi
& exeunti. Vocẽ eius ex tintinnabulis dixit, qui
magis

magis ſonus eſt eius. Intrãti & exeũti, pro intrãtis
Exod.30 & exeuntis poſuit, datiuũ pro genitiuo. Et duos A
renes & adipẽ quæ ſuper eos: ſubaudiſ, eſt, quod
nõnulli interpretes addiderũt. Et ſeparabit illud
ſeparatione. Et cum accẽdet Aaron lucernas, ſe
ro incendet ſuper illud: ſero dixit pro ueſpere, &
ideo notanda locutio eſt, ὀψὲ quippe Græcus ha-
bet. Sero aũt proprie non ſolet dici, niſi cum tem-
pus trãſierit quo fieri debuit, quod ſero dicitur fa-
ctum. Si acceperis cõputationẽ filiorũ Iſrael in
uiſitatione eorũ, & dabunt ſinguli redẽptionẽ ani
mæ ſuæ dño, & non erit in eis ruina in uiſitatione
eorũ, & hoc eſt quod dabũt tibi. Pendet iſta locu-
tio, quia interpoſita eſt cõiunctio copulatiua, quę
ſi non interponeretur, non penderet. Tribus autẽ
locis eſt poſita, quorũ undelibet detracta, plenam
facit ſententiã. Rurſus ubi dictũ eſt, Si acceperis
computationẽ filiorũ Iſrael in uiſitatione ipſorũ,
& dabunt ſinguli redemptionẽ animæ ſuæ dño: ſi
enim non dixiſſet, & dabũt, ſed tantũmodo dixiſ-
ſet dabunt, finireſ ſentẽtia nec penderet. Ita enim
diceretur, ſi acceperis computationẽ filiorũ Iſrael
in uiſitatione eorũ dabunt ſinguli redemptionem
animæ ſuæ dño. Si aũt hic ponitur hęc coniũctio,
deorſum tollẽda eſt, ut ita dicatur, ſi acceperis cõ-
putationẽ filiorũ Iſrael in uiſitatione ipſorũ, & da
bunt ſinguli redemptionẽ animæ ſuæ domino, &
non erit in eis ruina in uiſitatione eorum, hoc eſt
quod dabunt. Aut certe in medio ubi dictũ eſt, &
nõ erit in eis ruina: ſi detrahas coniunctionẽ, non
pendebit ſententia. Erit enim ſenſus, Si acceperis
computationẽ filiorũ Iſrael in uiſitatione ipſorũ, C
& dabũt ſinguli redẽptionẽ animæ ſuæ domino,
non erit in eis ruina. Cum uero utiq; poſita eſt ea-
dem coniũctio, pendere fecit locutionẽ: ideo eam
Exod.32 notandã putauimus. Cõſurrexit populus in Aa
ron, & dixerunt ei: uſitata locutio eſt, quia ex mul
tis populus cõſtat. Deinde notandũ, totũ pro par
te poſitũ. Apoſtolus enim ſicut reuera erat, quoſ-
dam eorũ dixit hoc feciſſe, nõ totũ populum, ubi
1 Cor.10 ait, Neq; idolis ſeruiamus, ſicut quidã illorũ. Sur
ge & fac nobis deos qui nos præcedãt. Sedenti lo
quebãtur, an potius locutio eſt notanda, propter
quod ſępe dicitur, Exurge dñe: aut, Surge deus iu
dica terrã. Et nunc ſine me, & iratus ira: quomo-
do morte morieſ: amat ita loqui ſcriptura. Cui
ſunt aurea demite: non dixit quid aurea, unde La D
tini interpretes dixerũt, qui habet aurum demat.
Quis ad dñm ueniat ad me. Fecerunt ſibi deos
aureos de uno uitulo: pluralem ergo numerũ pro
ſingulari poſuit. Inde eſt illud, li dĳ tui Iſrael qui
eduxerũt te de terra Aegypti. Non ſanè locutio-
nes iſtę reperiũtur ubi pluralis pro ſingulari poni
tur, niſi in eo rerũ genere in quo etiã de pluribus
fieri uel intelligi poteſt. Nõ enim quia unus ille ui
tulus erat, ideo nõ & plures fieri poterãt, aut ideo
non multis idolis ſimilis fuerat. Hac locutione di-
ctum eſt, latrones inſultaſſe dño, cum hoc unũ fe-
ciſſe ſcriptura teſtetur, ſed non ſolus fuerat latro.
Quinetiã cũ iſta locutio fit per nomina propria,
qualiter eam in ſcripturis factam nondũ comperi
mus, plures ſic intelligũtur, ſicut Phædras & Me-
deas quidã dixerũt cum fuerit una Phædra & una
Medea, ſed Phędras & Medeas appellauerũt om
nes ſimiles Phędræ & Medeæ. Ita non ſine cauſa
nec utcunq; ac paſſim ſicut ab imperitis uitioſe fit
ſed certo modo certiſq; regulis iſtę locutiones in
terponunſ. Vade aſcẽde hinc tu & populus tuus Exod.33
quos eduxiſti de terra Aegypti: nõ, quẽ eduxiſti,
quod ita uſitatũ eſt ut rarius aliter dicaſ. Et dixit
dñs, deponite ſtolas gloriarũ ueſtrarũ & cultũ, &
oſtendã quæ facturus ſum tibi. A plurali ad ſingu
larẽ numerũ locutionẽ terminauit, quia multi erãt
& populus erat, ſicut dixerat, Vos populus duræ
ceruicis: nõ dixit, tu populus, ſed uos populus, cũ
uos, numeri ſit pluralis, populus aũt numeri ſingu
laris. Si inueni gratiã in conſpectu tuo, ſimul am Exo.34
B bulet dñs meus nobiſcũ: tanq; de alio dicat. Aſſi-
duæ ſunt hæ locutiones, ſed cũ diciſ ad deũ, putaſ
patri dici de filio. Cũ aũt talia diceren ad Pharao
nẽ & ad Ioſeph & ad alios, multis locis genus lo-
cutionis intelligebaſ. Neq̃ ponat teſtamẽtũ ĳs
qui ſedẽt ſuper terrã: ac ſi diceret, ſedes habẽt, qđ
eſt habitãt. Et deos fuſiles ne feceris tibi: locutio
eſt à parte totũ ſignificans: non enim quia fuſiles
tantũmodo nominauit, fieri ſculptiles, ductiles, fi
ctilesq; permiſit, uel ullũ genus ſimulacrorũ, aut
qualiũcũq; factitiorũ deorum. Omne adaperiẽs
uuluã maſculina: id eſt, omne adaperiens uuluam
mihi erit ex ĳs quę ſunt maſculina. Primitiuũ ſub
iugalis redimes oue: & hoc à parte totum eſt, neq;
enim ſi ſubiugale nõ ſit iumentũ quodlibet, cuius
C caro tanq; immũda reſpuiſ, ideo non eſt redimen
dum, aut alio q̃ oue redimendum. Non occides
ſuper fermẽtum ſanguinẽ immolatorũ meorũ: lo-
cutio eſt utiq;, occides ſanguinẽ, pro eo quod eſt,
occidẽdo effundes. Et nõ dormiet uſq; in mane
immolatio ſolẽnitatis paſchæ: dormiet dixit, ma-
nebit: nam caro pecudis occiſæ & coctæ quõ dor
miet? Qđ ergo diciſ, Quare obdormis dñe, hoc Pſal.43
genere locutionis diciſ, & intelligiſ quare ceſſas,
id eſt nõ uindicas. De quadraginta dierũ ieiunio
Moyſi ſcriptura ſic loquitur, Panẽ non manduca
uit & aquã nõ bibit: à parte totũ, pane omnem ci-
bum, & aqua omnẽ potũ ſignificãs. Excide tibi
duas tabulas ſicut & primæ: ſubauditur, fuerunt:
unde hoc uerbũ noſtri interpretes etiã addẽdum
D putauerũt, quoniam inuſitata eſt in lingua Latina
talis eclipſis. Et ait Moyſes ad omnẽ ſynagogã Exod.35
filiorũ Iſrael, dicens: plenum eſſet etſi nõ haberet
dicens. Et attulerunt unuſquiſq; quod afferret
cor eorum. Poterat uſitatius dici, & attulit unuſ-
quiſq; quod afferebat cor eius. Et quibus uiſum
eſt animæ eorũ, attulerunt redemptionẽ domino:
non dixit, & ſicut uiſum eſt animæ eorũ. Et om-
nis cui inuentũ eſt apud eũ coria arietũ rubricata:
qđ dicereſ uſitate, omnes apud quos inuẽta ſunt
coria arietum rubricata. Omnis afferẽs redẽptio
nem argentũ & æs attulerũt redemptiones dño:
uſitatius diceretur, omnis attulit, q̃ omnes attule-
runt. Et apud quos inuenta ſunt apud eos ligna
imputribilia: apud eos, more ſcripturarũ additum
eſt

eſt,nam ſine hoc eſſet plena ſententia. Et omnis
A mulier ſapiēs mēte manibus nere: quaſi nere poſ-
ſet non manibus:& ſapiens nere, elegans atq; inu
ſitata locutio eſt. Deinde,Omnis mulier attule-
rūt:more ſuperiorū plurali cōcluditur ſingularis,
quia omnis mulier attulit,uſitatius diceretur. Et
omnes mulieres quibus uiſum eſt ſenſu ſuo, in ſa-
pientia nerunt pilos caprinos:notandū ſapiētiam
in his artib.ſæpe appellare ſcripturā, id eſt ſophiā.
Et cōpoſitiones & oleū unctionis & cōpoſitio-
nem incēſi:non cōpoſitiones aliquas extra debe-
mus intelligere:ſed cum dictū eſſet, & cōpoſitio-
nes,per coniunctionē copulatiuā non aliud adiū-
xit,ſed qđ dixerat expoſuit, ut ſciremus quas cō-
poſitiones,& oleum(inquit) unctionis & cōpoſi
B tionē incēſi:compoſitionē aūt uocat,quia ex mul
tis ita cōfecta ſunt. Et omnis uir & mulier quorū
afferebat ſenſus eorū ut intrarent & facerēt omne
opus quodcūq; præcepit dn̄s fieri illud per Moy-
ſen,attulerūt filij Iſrael redemptionem dn̄o. Ergo
omnis uir & mulier,intelligūtur filij Iſrael. Cæte-
ræ locutiones ſimiles ſuperioribus. Facere aurū
& argētū & æs:pro eo quod eſt facere ex auro &
argēto & ære:non enim aurum faciebāt,ſed ex au
ro. Tale eſt etiā quod paulopoſt dicit,Et operari
ligna:hoc eſt,ex lignis. Facere omnia opera ſan-
cti textilia, & uaria texere cocco & byſſo , facere
omne opus architectonicū uarietatis:ecce in reb.
textilibus architectonicū opus appellat:mirū niſi
propterea,quia tabernaculo fiebāt quod ædificio
C ſimile fuit,& tanq; domus erigebatur. Quid autē
dicat opera ſancti,non euidēter apparet:utrū ſan-
cti ſacerdotis,qm̄ & de ſtola uel de ſtolis eius hæc
dicūtur,an ſancti dei in cuius cultu hæc fiebāt: an
opera ſancti , ſicut dicebatur ſanctū & ſanctū ſan-
Exod.38 ctorū. Humeralia cōtinentia ex utriſq; partibus
eius:non dixit ex utriſq; partibus eorum,q̄uis illa
humeralia,nō humerale dixiſſet: ſicut ſolet hume
rale dicere : ipſum enim appellauit pluraliter hu-
meralia, ſicut ſtolam & eaſdem ſtolas. Et Eliab
filius Achiſamech de tribu Dan qui architectona
tus eſt extilia & conſutilia,& diuerſicoloria texe-
re de cocco & byſſo.Nouo modo dicuntur archi-
tectonari textilia. Etiā illud à parte totū intelligē
dū eſt qđ ait,Texere cocco & byſſo: ex his eñ &
D cætera intelligimus , id eſt purpurā & hyacinthū.
Exod.39 Et fecerunt filij Iſrael ſicut præcepit dn̄s Moyſi,
ita fecerūt:plenū eſſet etiā ſi nō adderetur,ita fece
Exo.40 rūt. Et fecit Moyſes omnia quæ pręcepit ei dn̄s,
ita fecit:ſimiliter ut dictum eſt,& filij Iſrael.

D. AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE LEVITICO LIBER III

D E leproſo cum loqueretur dn̄s ait,Et
immūdus immūdus uocabitur,quaſi
nō ſatis eſſet ſemel dicere, immūdus
uocabitur : quanq; nonnulli codices
ita habeant:in alio Græco ita inueni-
mus ſemel dictū,immūdus uocabitur. Item pau-
lopoſt dicit , Cum ſit immundus,immundus erit:
A quod in Latinū de Græco non ſicut poſitū eſt ex-
primi potuit:ait enim Græcus, ἀκάθαρτος ὢν ἀκά-
θαρτος ἔσται:quaſi diceret, immundus exiſtens,im
mundus erit:ſed non hoc eſt exiſtens,quod Græ-
cus dixit ὢν,ſed ſi dici poſſet,eſſens ab eo quod eſt
eſſe,non ab eo quod eſt,exiſtere. Et ueſtimento
ſi fuerit in eo tactus lepræ : potuit uſitate ita dice-
re,& in ueſtimento ſi fuerit tactus lepræ. Aut in
omni uaſe pelliceo in quocunque fuerit in eo ta-
ctus: poterat ſatis eſſe , in quocunq; fuerit tactus.
Et ecce non cōmutauit tactus aſpectum ſuū , id
eſt colorē in quem aſpicitur : non enim aſpectum
quo ipſe aſpicit.Tactum quippe ipſam maculā di
cit. Et accipiens ſacerdos de hemina olei, ſuper- Leuit.14
B fundet in manū ſacerdotis ſiniſtram:non dixit , in
manū ſuam ſiniſtrā,cum utiq; in ſuam faciat. Vi- Leuit.15
ro uiro cuicūq; fuerit fluor, & homo cuicūq; exie
rit ex eo cōcubitus ſeminis,& omne ſuper quocū
que dormit ſuper illud , & omne ſuper qđ ſederit
ſuper illud immūdū erit. Et emittet in manu ho- Leuit.16
minis parati in eremum:id eſt, emittet in eremū in
manu hominis ad hoc parati : de hirco emiſſario
loquebatur cum hoc diceret,notandū eſt aūt quo
modo dicat ſcriptura,in manu. Homo homo fi- Leuit.17
liorum Iſrael:id eſt, ex filijs Iſrael : iſta autē repeti-
tio quēlibet hominē uidetur ſignificare , id eſt ille
aut ille. Turpitudinē patris tui & turpitudinem
matris tuæ non reuelabis: hac locutione concubi
tum uetuit cum his perſonis. Turpitudinem fra- Leuit.18
C tris patris tui non reuelabis, & ad uxorē eius non
introibis : propinqua enim tua eſt: & , poſuit pro
id eſt.hanc enim dicit turpitudinem fratris patris
eius,id eſt turpitudinē patrui,pudenda uxoris pa-
trui. Et exhorruit terra eos qui inſident ſuper eā: Leuit.19
id eſt,ſedes habent,quod eſt habitant. Et perme
tentibus uobis meſſem terræ ueſtræ , non perficie
tis meſſem ueſtrā agri tui permetere.Hoc quod à
plurali cœpit,& ad ſingularē numerū terminauit,
pleriq; Latini interpretari noluerūt , ſed dixerunt
agri ueſtri , ubi dictum eſt agri tui , quaſi Græcus
hoc non poſſet dicere.magis ergo locutio notan-
da fuit quàm emendanda. Quicūq; acceperit ſo- Leuit.20
rorem ſuam ex patre ſuo aut matre ſua , & uiderit
turpitudinē eius , & ipſa uiderit turpitudinē eius,
D turpitudinē ſororis ſuæ reuelauit,peccatum ſuum
accipient:peccatū poſuit pro pœna peccati. Et
ſegregabitis uoſmetipſos inter medium pecorum
mundorum,& inter medium pecorum immūdo-
rum,& inter medium uolucrum mundarū & im-
mundarum.Segregabitis uoſmetipſos dixit,inter
medium mundorū & immundorū: quomodo ſe-
gregantur munda ab immūdis, uel à mundis im-
mūda:noua eſt omnino locutio . Aliud eſt enim,
Segregabis inter medium pecorū mundorum,&
inter medium pecorum immūdorum: ſicut ſæpiſ-
ſime loqui ſolet.Aliud eſt quod modo ait, Segre-
gabitis uoſmetipſos,tanquā ab alterutris ſegregā
tes ſeipſos ſegregēt ab utriſq; , tanquam iudican-
do inter utraq; . Dic ſacerdotibus filijs Aaron, Leui.21
& dices ad eos,In animabus non inquinabunt in
gente

gente eorũ, niſi propinquo qui proximus eſt eis.
In luctu dicit qui debetur animabus defunctorũ: A
ideo enim lugentur, quia exceſſerũt. Et caluitiũ
non rademini ſuper mortuũ, & ſuper carnes ſuas
non ſecabũt ſectiones: uſitata eſſet locutio, carnes
ſuas non ſecabunt ſectionibus. Mulierẽ fornica
riam & prophanã non accipiẽt, & mulierẽ eiectã
uiro ſuo, qm̃ ſanctus eſt dño deo ſuo: nõ dixit, qm̃
ſancti ſunt, ſed tanq̃ de uno loqueretur cum cœ-
perit à plurali. Deinde ſequitur ſingulariter, San-
ctificaui eum, dona dñi dei ueſtri iſte offeret, ſan-
ctus eſt, qm̃ ſanctus ego dñs qui ſanctifico eos, rur
ſus ad pluralẽ concluſit. Si aũt ſacerdos poſſede
rit animã emptã pecunia, hic edet de panib. eius:
non dixit, hæc edet, cum animã dixerit, quę gene-
ris eſt fœminini, ſed potius ad illud reſpexit quod B
per animã ſignificare uoluit, id eſt ad hominem.
Leuit. 22 Et filia hominis ſacerdotis ſi fuerit uiro alienige
næ: id eſt, ſi nupſerit uiro alienigenæ. Et locutus
eſt dñs ad Moyſen dicẽs, Vitulũ aut ouem aut ca
pram cum natũ fuerit, & erit ſeptẽ dies ſub matre
ſua: plus uidetur babere, & ſecundũ uſitatiſſimas
locutiones in ſcripturis, quas Latini pleriq; tranſ-
ferre noluerũt. Et ſanctificabor in medio filiorũ
Iſrael, quod eſt ſanctus habebor: neq; eñ dñs etiã
præter filios Iſrael nõ eſt ſanctus. Eo ſenſu dictum
Mat. 6 eſt & in oratione dñica, Sanctificetur nomen tuũ
Leuit. 23 id eſt, ſanctũ habeaṫ ab hominibus. Loquere ad
filios Iſrael & dices ad eos, ſolennia dñi quæ uoca
bitis uocata ſancta, iſta ſunt ſolẽnia mea, ſex dieb.
facies opera: cum ad plures loquendũ dixerit, tan C
q̃ ad unũ poſtea loquitur. Et numerabitis uobis
à die craſtino ſabbati qua obtulerit gremiũ ſuper
poſitionis, ſeptẽ ſeptimanas integras numerabis:
non dixit numerabitis, cum ad plures ſuperius lo
Leuit. 24 queretur. Et cum nominaſſet filius mulieris Iſra-
elitidis nomẽ, maledixit: cũ hic nõ addiderit dei,
manifeſtũ eſt tamẽ nomẽ dei eſſe intelligendũ cui
maledixit. Homo homo ſi maledixerit deũ, ſuũ
peccatũ accipiet: ecce ubi ſatis apparet locutionis
eſſe, cum dicitur homo homo, tanq̃ dicat, homo
ille aut ille, hoc eſt quicũq; homo: non ſicut quidã
putauerũt, homo homo ita dici, tanq̃ laudabiliter
nũcupetur: ac ſi diceretur homo, ſed homo, id eſt
nõ qualiſcũq; uelut ſimilis pecori, ſed qui uere ſit
homo: quem ſenſum non eſſe uerũ, ſed locutionis D
hoc eſſe ſcripturarũ aperte hic oſtenditur, cum in
Leuit. 25 eo dicitur qui culpatur, non qui laudatur. Cum
de ſeruis ageret quos liceret habere Iſraelitis, Et
erunt uobis, inquit, in poſſeſſionẽ in æternũ: cum
utiq; æterni moriẽdo eſſe non poſſent uel dñi uel
ſerui. Aeternũ ergo dixit, ubi non eſt tẽporis præ
ſtitutus modus quouſq; ſeruiant, ſicut conſtitutus
eſt eis quos in remiſſione dimitti iuber libertati
Leuit. 26 ſuæ. Si in præceptis meis ambulaueritis, & man-
data mea obſeruaueritis & feceritis ea, & dabo
pluuiã uobis in tẽpore ſuo: ſuperfluũ eſt, &, cõſue
tudini locutionis noſtræ, ſed more ſcripturarum
additum: ſequebatur enim, dabo uobis. Et ſi uſq;
adhuc non obedieritis mihi, & apponam caſtiga
re uos ſepties in peccatis ueſtris: etiam hic ſuper-
fluum eſt, &, ſequebatur enim, apponam caſtiga-
A re uos: quod autem ſepties ait, ſepties pro omni
numero accipiendum eſt.

D. AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE NVMERI LIBER IIII.

B ET uobiſcũ erũt unuſquiſq; ſecundũ Num. 1 & 2
caput uniuſcuiuſq; principũ, filijs Si
meon ſecũdũ propinquitates eorũ,
ſecundũ populos eorũ, ſecũdũ do-
mos familiarum eorũ, ſecũdũ nume
rum nominũ eorum, ſecũdum caput eorũ, omnia
maſculina à uiginti annis & ſupra, omnis qui pro
B ecdit in uirtute recognitio eorũ. Hæc locutio qđ
nõ dicit filij Simeon, uel ex filijs Simeon, ſed filijs
Simeon datiuo caſu, & hoc ſeruat deinceps in cæ
teris tribubus, nõ eſt trãslata ab interpretibus La-
tinis quos inſpicere potuimus. In ſola aũt tribu
Rubẽ quæ prima numerata eſt: nõ eſt iſta locutio:
nõ eñ ait, filijs Rubẽ ſecũdũ ꝓpinquitates eorũ,
&c. ſed ait, & fuerũt filij Rubẽ primogeniti Iſrae-
lis ſecũdũ ꝓpinquitates eorũ, & deinde ſimiliter
ut in cæteris. Et fecerunt filij Iſrael ſecundũ om- Num. 2
nia quæ mãdauit dñs Moyſi & Aarõ, ita fecerũt.
Sacerdotes qui uncti ſunt, quorum cõſummaue Num. 3
runt manus eorũ ſacerdotio fungi. Et imponent
ſuper illud omnia uaſa eius quibus miniſtrant in
ipſis. Et reddet cui deliquit ei: quidã locutionẽ
C iſtam transferre uolentes, emẽdato ordine uerba
tranſtulerunt, dicentes, & reddet ei cui deliquit.
Vir aut mulier quicũq; fecerit ab omnibus pec-
catis humanis: nõ ait, quæcũq; fecerit: ſed locutio
eſt, ubi ſexus maſculinus pronomen uẽdicauit, q̃
uis poſterius fœmininus ſit poſitus, quæ locutio
uſitata nõ eſt. Viri uiri ſi præuaricata fuerit uxor
eius: non ſolum quia geminauit nomẽ, ut diceret,
uiri uiri, ſed etiã quia addidit, eius, notãda locutio
eſt. Si ſuperueniat illi ſpiritus zelandi, illa aũt nõ
fuerit inquinata, & adducet homo uxorẽ ſuam ad
ſacerdotẽ: ſuperfluũ eſt, &, ſed ſcripturis uſitata lo
cutio. Erit aqua argutionis quæ maledicitaṙ hæc:
hanc locutionẽ inuſitatã fecit ordo uerborũ, poſ-
ſet etiã uſitate ita dici, erit aqua argutiõis hęc quę
D maledicitur, uel ſi quid aliud uſitata uerba ordinã
do dici poteſt. Innocẽs eſto ab aqua argutionis
quæ maledicitur hæc: in hac locutione non ſolus
uerborũ ordo inuſitate ſonat, ſed etiã caſus muta-
tus eſt: eſſet enim integrũ & uſitatũ, innocẽs eſto
ab hac aqua argutionis quæ maledicitur, aut ab
aqua argutionis hac quæ maledicitur. Et inflabi
tur uentrem: pro, inflabitur uentre. hæc locutio &
apud Latinos autores frequentaṫ, ſed interpretes
noſtri qui eam transferre uoluerũt, dixerũt, & in-
flabitur uenter eius. Vir uel mulier quicũq; ma-
gne uouerit uotũ: non dixit, quæcũq;. Et radetur
caput ſuum: talis locutio eſt qualis ſuperius, infla-
bitur uentrẽ. Sex uehicula tecta & duodecim bo Num. 7
ues, uehiculũ à duobus principibus, & uitulum à
ſingulis: in hac locutione notandũ putaui eoſdem
dictos

dictos uitulos quos boues dixerat, ſed hoc etiam
Græcū idioma eſſe perhibetur. Princeps unus
quotidie, princeps quotidie offerēt dona ſua: pro
eo ut diceret, ſingulis diebus ſinguli principes.
Vitulū unum pro bobus & hircū ex capris unū.
Num. 8 Et non erit in filijs Iſrael accedēs filiorū Iſrael ad
ſancta: uidetur potuiſſe ſufficere, & nō erit in filijs
Iſrael accedēs ad ſancta: aut certe, non erit filiorū
Iſrael accedēs ad ſancta. Et fecit Moyſes & Aa-
ron & omnis ſynagoga filiorū Iſrael Leuitis ſecū-
dum quæ præcepit dn̄s Moyſi de Leuitis, ita fece
Num. 9 runt eis filij Iſrael. Et homo homo quicūq; mun
dus fuerit, & in uiā longinquā non eſt, & defuerit
facere paſcha, exterminabitur anima illa de popu
lo ſuo: ergo homo homo, locutio eſt, ac ſi diceret,
quicūq; homo ille uel ille. Et cum aſcendiſſet nu
bes à tabernaculo, & poſtea promouebāt filij Iſra
el: poterat plenū eſſe, & cum aſcēdiſſet nubes à ta
Num. 10 bernaculo, promouebāt filij Iſrael. Et promoue-
bunt ordo caſtrorū filiorū Iuda primi. Et promo
uebunt filij Gerſon & filij Merari: futuri tēporis
uerbū poſuit, cum rem geſtam præteritā narret, ſi-
cut in ſuperioribus cum de nube loquere, ad cu-
ius motū uel ſtationē caſtra promouebāt uel con-
ſiſtebant, atq; ita deinceps in pluriū promotioni-
bus hoc uerbo utit̄. Et dixit Moyſes Obeth filio
Num. 11 Raguel Madianitæ genero Moyſi: nō ait, genero
ſuo. Et dixit ad eum, non ibo, ſed ad terrā meam
& ad progeniē meam: ſubauditur, ibo. Et promi
ſcuus qui erat in eis cōcupiuerunt cōcupiſcentiā:
ſingularē poſuit pro plurali, ut ꝑmiſcuus diceret,
non promiſcui, & tamē pluralē reddidit, cum ait
cōcupiuerunt. Nunc aūt anima noſtra arida, ni-
hil præter in manna oculi noſtri: deſunt uerba, eſt
& ſunt: plenū quippe eſſet, anima noſtra arida eſt,
nihil præter in mān̄a ſunt oculi noſtri: nam quidā
interpretes ita tranſtulerunt, & addiderunt uerba
quæ non ſunt in Græco. Et molebāt illud in mo
la. Sexcēta milia peditum, in quibus ſum in eis.
Et abſtulit de ſpiritu qui ſuper ipſum: ſubaudit̄,
aut erat, aut erit. ſed hanc locutionem, quæ dicitur
eclipſis, Græco eloquio familiariſſimā, & quantū
puto etiā Hebræo, Latinos interpretes transferre
piguit, cum & in Latina lingua frequētet̄, ꝗuis mi
nus ꝗ̄ in Græca. Et percuſſit dn̄s plagā magnā
ualde: notāda fuit locutio, percuſſit plagā, nō per
Num. 12 cuſſit plaga, quod eſt uſitatū. Et homo Moyſes
Num. 13 lenis ualde: ſubauditur, erat. Et ira animationis
dn̄i ſuper eos: ſubaudit̄, facta eſt. Ecce Maria le
proſa ſicut nix: & hic ſubaudit̄, facta eſt. Et quæ
terra in qua iſti inſident ſuper eā, & quę ciuitates
in quibus iſti habitāt in ipſis. Locū ipſum quē no
minauerunt uallē Botri: cum ſuperius dixiſſet, ue
nerūt in uallem Botri. dictū eſt ergo per anticipa-
tionem, non quia iam hoc uocabatur quādo uene
rūt, ſed cum ſcriberetur hic liber, iam uocabatur.
Quoniā fortior eſt nobis magis: uſitata eſſet lo-
cutio ſi nō haberet, magis. Et protulerūt pauorē
terræ quā explorauerūt eam. Terrā quam tranſi-
uimus eam explorare, terra comedēs qui habitāt
ſuper eam eſt: dicendū aūt fuit uſitate, terra quam
trāſiuimus explorare. Terrā quā explorauimus Num. 14
A eam bona eſt ualde ualde. Et ait omnis ſynago-
ga lapidare eos in lapidibus: non dictū eſt lapidi-
bus, cum ipſum lapidare, poſſet uſitata locutione
ſufficere. Et quouſq; non credunt mihi in omni-
bus ſignis quib. feci in ipſis: nō ait, quę feci in ip-
ſis. Puer aūt meus Caleph quoniā ſpiritus alius
in eo, & aſſecutus eſt me, & inducā eum in terrā:
uſitatū eſſet ſi non haberet, &. Et inducā eum in
terrā, in quam intrauit illuc: ſufficeret uſitata locu
tione, in quam intrauit. Et ait dn̄s ad Moyſen &
Aaron dicēs: hoc illatū eſt, cum dn̄s & ſuperius lo
queret̄: facit hoc ſępe ſcriptura cum aliquid aliud
uult dicere, iterū inducit loquentē qui iam loque-
batur. Quotquot murmurauerūt ſuper me: non
ait, de me, aut aduerſus me. Et hæreditate poſſi-
B debūt terrā quam uos abſceſſiſtis ab ea: uſitatū eſ-
ſet à qua uos abſceſſiſtis: nūc uero, & quā abſceſſi
ſtis dictū eſt, & nouo more additū eſt, ab ea, ſicut
ſcripturæ loqui ſolent: ſicut eſt, penituſq; ſonātes,
acceſtis ſcopulos, id eſt acceſſiſtis ſcopulos: non
ait, ad ſcopulos: &, deuenere locos, non ait ad lo-
cos: ita & quā abſceſſiſtis, nō ait à qua abſceſſiſtis.
Ego dn̄s locutus ſum, niſi ita fecero ſynagogæ
iſti malignæ. Quærendū eſt ſanè quid ſit qd' Græ-
ce poſitū ſit ἐκεῖ. Noſtri eñ interpretes hoc penè
ubiq; interpretati ſunt, niſi in terrā in quā ego in-
duco uos illuc. Si aūt anima una peccauerit non Num. 15
ſponte, offeret caprā unam anniculā pro peccato,
& exorabit ſacerdos pro anima inuita, & quę pec
cauerat nolenter ante dn̄m, exorare pro eo, & re-
C mittetur ei. In hac ſentētia & illa locutio notanda
erat, qd' ait, exorabit ſacerdos: & poſtea dixit exo
rare. Vtrunq; enim ſimul, ita dici poſſet, exorabit
exorare. Et illa, quod à fœminino genere incipiēs
ad maſculinū clauſit. Cum enim dixiſſet, ſi anima
una peccauerit: cōcluſit dicēs, exorare pro eo: ubi
intelligitur, pro eo homine: nam quod adiūxit, &
dimittet̄ ei: in Latino quidē nō apparet, quia hoc
pronomē generis omnis eſt: ſed in Græco maſcu-
linū elucet, ubi habet αὐτῷ, quod hic poſitū eſt, ei.
Quod uero hic dictū eſt, pro anima inuita: intelli-
gitur quæ inuita peccauerit, nō quod nolit pro ſe
offerri. Hoc enim etiā conſequenter expoſuit, ubi
ait, & quæ peccauerit nolēter. Et ideo inuita poſi
tum eſt, quia Latine nō potuit exprimi qd' Græce
D dictū eſt ἀκουσιασθεῖσα: non potuit enim dici nolē
tata, uel quid aliud ab eo quod nolens fecerit. Et
anima quæcūq; fecerit in manu ſuperbię: ſubaudi
tur peccatū: notandū etiā qd' ait, manu ſuperbiæ,
manū ponens pro opere ſiue poteſtate. Morte Num. 16
moriatur homo, lapidate eum lapidibus omnis ſy
nagoga, et morte moriatur. & lapidate lapidibus,
& lapidate omnis ſynagoga: locutiones ſunt inu-
ſitatæ nobis. Et accipite ſinguli thuribulū ſuū, &
deſcēderūt ipſi & omnia quæ ſunt eis: præſens po
ſuit pro præterito, ſunt pro erāt uel fuerūt. Et om
nis Iſrael qui in circuitu eorū fugerunt à uoce eo-
rum: ſubauditur erat, id eſt omnis Iſrael qui erat in
circuitu eorū. Quoniā ſanctificauerūt thuribula
peccatorū horū in animabus ſuis: non dixit, quia

ſanctificauerũt thuribula peccatores hi in anima-
bus ſuis, ſed quaſi quæreret quorũ thuribula, pro
eo ut diceret ſua, dixit peccatorũ horum. Qui aũt
ſanctificauerint, intelligẽdum reliquit, id eſt, quia
Num. 17 ipſi. Et ecce germinauit uirga Aaron in domum
Leui: Latina cõſuetudo, in domo Leui exigeret
Num. 18 dici. Et ego accepi fratres ueſtros Leuitas de me
dio filiorũ Iſrael danonẽ datam dño: hæc locutio
in Latinũ neceſſitate ita trãslata eſt: nam Græcus
habet δόμα δεδομένον, quod ſi quiſquã Latine uelit
exprimere, dicturus eſt, datũ datum, quia & δόμα
Philip. 4 datũ eſt, ſecũdũ quod dicit Apoſtolus, Non quia
quæro datũ, ſed requiro fructum: quod in Græco
Gen. 4 δόμα ſcriptũ eſt. & in Geneſi, Dedit Abrahã data
filijs ſuis: Græcus habet, δόματα. & in Euangelio,
Matth. 7 Noſtis bona data dare filijs ueſtris: δόματα, eſt in
Græco: & δεδομένον, datũ eſt, non nomen, ſed par-
ticipiũ. Ac per hoc, datum datũ dici poſſet, tanq̃
datum quod datur, niſi ambiguitas uitanda eſſet:
hanc ambiguitatẽ quidã noſtri uitare conãtes in
terpretes, donum datũ dixerunt: ſed donũ, Græce
δῶρον dicitur, non δόμα: unde hoc loco non recte
diceretur, quia nõ ſibi hoc donatũ à filijs Iſrael di-
cit deus, ſed pro primogenitis ſibi debitis redditũ:
unde & quæ redduntur & quæ donãtur, data dici
poſſunt: & ideo omne donũ etiã datũ eſt, non om
ne datũ etiam donũ eſt: quia nõ omne quod datur
continuo etiã donatur. Omnis primitia olei, &
omnis primitia uini & tritici, primitia eorũ quæ-
cunq; dederint dño, tibi dedi ea. Non dixit omnẽ
primitiuũ tibi dedi eum: ſed cũ dixiſſet, omnis pri
mitia, & enumeraret de quib. eſſet, intulit tibi de-
di ea: nec ſaltem tibi dedi eam, aut tibi dedi eas, id
eſt primitias, ſed neutrũ genus intulit, quod qui-
dem fieri abſoluta locutione etiã in Latina lingua
ſolet. Neq; hoc quod dictũ eſt primitia, Latinũ ui-
detur: primitiæ quippe numeri tm̃ pluralis dici ſo
lent. Sed ſi potuerũt interpretes noſtri transferre
Pſal. 15 quod in Græco inuenerũt, Non cõgregabo con-
Pſal. 5 uenticula eorũ de ſanguinibus: & alio loco, Virũ
ſanguinũ & doloſum abominabitur dñs: cum ſan
guis in Latina lingua numeri ſit tm̃ ſingularis, cur
etiã hic pigeret ſingularẽ numerum primitia ſicut
habet Græcus exprimere? Aliqui tamẽ interpre-
tes primitias trãſtulerũt, & per accuſatiuũ caſum,
ut dicerẽt, omnes primitias tibi dabo. Ita utranq;
locutionẽ nobis inuſitatã quõ in Græco inuenta
Num. 19 eſt, transferre noluerunt. Loquere filijs Iſrael &
accipiãt à te iuuencam rufam: pro eo ac ſi diceret,
adducãt ad te: aut certe utrũq; uſitate diceret, acci
piant & adducãt ad te iuuencã rufam Et lauabit
corpus ſuum aqua: hoc intelligeret etiã ſi non ha
beret, aquam. Et ponet extra caſtra in locũ mun
dum: non in loco mundo dixit, quod Latinæ locu
tionis eſt. Omne uas apertũ quæcũq; non habent
Num. 20 alligaturã alligatã ſuper eo. Et accepit Moyſes
uirgã quæ ante dñm: ſubauditur, erat. Quia non
credidiſtis ſanctificare me in conſpectu filiorũ Iſ-
rael: id eſt ſanctitatẽ meam declarare: ſecundũ iſtã
locutionem dictum eſt, Et pro eis ſanctifico meip
ſum: & in oratione dominica, Sanctificetur nomẽ

tuum. Et Incolæ fuimus in Aegypto dies plures.
A pro, annis multis. Et dixit ad eum Edom, hic eſt
gens ipſa: nõ enim adhuc uiuebat Edom qui erat
Eſau: ſicut ipſi qui nũcios miſerũt Iſrael uocaban-
tur, quod prius nomen unius hominis erat. Et di
cunt ei filij Iſrael, iuxta montẽ trãſibimus: ſi aũt de
aqua tua biberimus ego & pecora mea, dabo pre
cium ubi: ſatis elegãter à plurali tranſit ad ſingula
rem numerũ, tanq̃ Iſrael diceret, cum dixiſſet filij
Iſrael, & à uerbis cœpiſſet numeri pluralis, qđ eſt
trãſibimus & biberimus. Et uidit omnis ſynago
ga quia dimiſſus eſt Aaron: non facile hoc uerbũ
reperitur in ſcripturis, dimiſſus, pro eo quod eſt
mortuus. hoc & in Euangelio eſt, ubi ait Simeon,
Nunc dimittis ſeruũ tuum in pace: uerũtamẽ ἀπο- Luc. 2
B λύεις habet in Græco, quod magis à reſolutiõe q̃
à dimiſſione dictũ ſonat: non enim dixit ἄφεις, qđ
ſine dubio eſt, dimittis. Et fleuerũt Aaron trigin
ta dies omnis domus Iſrael: nõ dixit fleuit, nec di-
xit tota uel uniuerſa, ſed om̃is, quaſi plures eſſent:
ſicuti eſt, omnis homo, quod de omnibus dicitur,
longe uniq; aliud q̃ totus homo quod de uno dici
tur: ſed aſſidue ponit ſcriptura omne pro toto. Et Num. 21
detrahebat populus ad deũ & aduerſus Moyſen:
non dixit de deo, ſed ad deum: q̃uis hanc locutio-
nem quidã transferre nolẽtes, detrahebãt de deo,
tranſtulerũt. Ora ergo ad dñm ut auferat à nobis
ſerpentẽ: ſicut in Exodo dictũ eſt, ranam, ſingula-
re pro plurali. Et factũ eſt quando momordit ſer
pens hominẽ, & aſpexit in æneum ſerpentẽ & ui-
C uebat: non ſolũ hoc habet iſta locutio q᷈ uertit mo
dum uerbi, & à ſpecie perfecta præteriti temporis
ad imperfectã clauſit, ſed etiã quod plus habet, et.
Et eleuãtes ex Oboth caſtra collocauerũt in Col Num. 22
gai trans in eremo: hoc eſt, in ulteriore eremo. Et
percuſſit aſinã in uirga: non dixit, uirga, ſed in uir-
ga. In maledictionẽ inimicorũ meorũ uocaui te,
& ecce benedixiſti benedictionẽ: non dixit, bene
dictione, ſed tanq̃ diceret, ecce benedixiſti bene-
dictionẽ. Quęcũq; miſerit deus in os meum, hoc
obſeruabo loqui: non dixit, hæc obſeruabo. Ve
ni mecũ adhuc in locũ alium de quo non uidebis
eum inde. Et ait dñs ad Moyſen, Accipe duces Num. 25
populi & oſtenta eos dño contra ſolem, & auerte
tur ira animationis domini ab Iſrael: cum dñs lo-
D quererur, nõ dixit, & oſtẽta eos mihi & auertetur
ira mea ab Iſrael. Domus familiæ eſt Madiam: de
muliere hoc dixit quæ cum adultero Iſraelita per-
cuſſa eſt: quibus uerbis, quantũ puto intelligi, uo-
luit nobilẽ fuiſſe ut diceret eam, domus familiæ,
ſicut iam uulgo ad inſigne diuitiarũ & paterfami
lias & materfamilias dicir. Et locutus eſt dñs ad Num. 26
Moyſen & ad Eleazar ſacerdotem dicens, accipe
principiũ totius ſynagogæ filiorũ Iſrael à uiginti
annis & ſupra: notandũ quid appellauerit princi-
piũ, robur ſcilicet ætatis in populo. Vt exaudiãt Num. 27
eum filij Iſrael & in ore eius exibũt, & in ore eius
introibũt, id eſt cum iuſſerit. Et fecit Moyſes ſe-
cundum quæ præcepit illi dominus, & aſſumens
Ieſum ſtatuit eum ante Eleazarum ſacerdotẽ &c.
ubi hoc notandum fuit, quia cum iam dixiſſet, &
fecit

ſecit Moyſes ſecundum quæ præcepit illi dñs,ea-
A dem ipſe repetit. Et cõmendauit eum ſecundum
quæ præcepit dominus Moyſi: non ait, ſecũdum
Num. 28 quæ præcepit illi dominus. Decimam decimam
ſimilaginis cõſperſam in oleo agno uni:id eſt,ſin-
gulas decimas ſingulis agnis:quod enim ait,deci-
mam decimã,ſignificauit quod repetẽdæ ſint de-
cimæ per ſingulos agnos. Et in mẽſe primo quar-
tadecima menſis huius dies feſtus, ſeptẽ dies azy-
ma edetis:notandũ diem feſtũ per plures dies ce-
lebrari:& tamẽ diem feſtum dici, non dies feſtos,
ipſius feſtiuitatis celebrationẽ, quotquot dies te-
Num. 29 nuerit. Et mẽſe ſeptimo una mẽſis:ſecundũ hanc
Gen. 1 locutionẽ dictũ eſt in Geneſi,Et facta eſt ueſpera,
& factum eſt mane dies unus:nam & ibi ſicut hic
Græcus habet ἡμέρα μία: unde quidã hic interpre
tãtes,prima die menſis,neceſſariã locutionẽ præ-
termiſerũt, quis à ſententia uerborũ non receſſe-
rint. Vitulum unum ex bobus,arietẽ unum:non
ait,ex ouibus ſicut illud ex bobus, cum & illud ſi
deeſſet,plenũ eſſet. Agnos anniculos ſine uitio
ſeptẽ:hoc quod in agnis poſuit ſine uitio,per om-
nia ſubaudit̃,& in uitulo ſcilicet & in ariete. De
cima decima agno uni ſeptẽ agnis:id eſt, ſingulas
ſingulis. Exceptis uotis ueſtris & uolũtaria ue-
ſtra & holocauſtomata ueſtra,ſacrificia ueſtra, &
libamina ueſtra,& ſalutaria ueſtra. Hanc locutio-
nem ſi uel Græca eſſet non notarem. Non enim
ait,exceptis uotis ueſtris & uoluntarijs ueſtris &
cætera ut cœperat: ſed neq; excepta uota ueſtra,
ut ab ipſo uelut ſolœciſmo inciperet. Sed cũ prius
recte uſitata locutione dixiſſet:exceptis uotis ue-
ſtris,ea deinde adiunxit per alium caſum ubi ſub-
audiri nõ poſſit,exceptis, ſed excepta, quod non
Num. 30 admittit nec Græca nec Latina locutio. Homo
homo quicũq; uouerit uotum domino:pro eoq́
eſt,omnis homo. cum aũt mulier uouerit uotũ do
mino,aut definierit definitiõe in domo patris ſui
in iuuẽtute ſua. Hic mulierẽ, fœminã dicit etiam ſi
uirgo ſit,more ſcripturarũ. Vnde etiã de Chriſto
Gal. 4 eſt,quod ait Apoſtolus, Factum ex muliere. Et
audierit pater eius uota eius & definitiones eius
quas definiuit. Definitiones definiuit, locutio eſt.
Definiunt aduerſus animã ſuam:id eſt, aduerſus
delectationes animæ ſuæ. Et tacuerit pater eius,
& ſtabũt omnia uota eius:hic plus habet, &: nam
integer ſenſus eſt:ſi audierit & tacuerit pater eius
ſtabunt omnia uota eius. Si aũt facta fuerit uiro:
intelligit̃,nupſerit. Scriptura ſic loquitur. Et uo-
ta eius ſuper eam:ſubauditur ſunt,quod nonnulli
interpretes etiã addiderũt. Omnia quæcũq; exie
runt ex labijs eius ſecundũ uota eius, & ſecũdum
definitiones quę aduerſus animã eius,non manet
ei. Cum expectaret̃ numerus pluralis,ut diceret,
non manent ei: nam ita nõnulli interpretati ſunt,
uitantes iſtum quaſi ſolœciſmũ. Mille ex tribu,
Num. 31 & mille ex tribu ex omnibus tribubus Iſrael. Nun
quid duodecies dixit mille? Et tamẽ repetitio iſta
millenos ſignificat. Interfecerũt in gladio: quod
uſitate diceretur,interfecerũt gladio. Et omnes
ciuitates eorum quæ in habitationibus eorũ: ſub-

auditur,erant. Et uillas eorum ſuccenderunt in
A igni: quod uſitate diceretur, ſuccenderunt igni.
Et omnem multitudinẽ mulierum: quæ non no-
uit concubitũ maſculi,uiuificate. Nuſquã certius
apparet Hebræa locutione mulieres etiã dici uir-
gines ſolere. Et à dimidia parte eorum accipie-
tis & dabis ea Eleazar ſacerdoti primitias domi-
ni:non dixit,dabitis. Et animæ hominum à mu-
lieribus,quæ non cognouerunt concubitum uiri,
omnis anima duo & triginta milia:& hic ſuperior
locutio cõfirmata eſt, mulieres dici etiã quæ non
cognouerunt concubitũ uiri:id eſt,uirgines. Et
accepit Moyſes & Eleazar ſacerdos aurum à chi-
liarchis & à centurionibus, & intulit ea in taber-
naculũ teſtimonij. Videtur dicere debuiſſe,Et in-
B tulit illud in tabernaculum teſtimonij,quoniã au-
rum acceptũ eſſe prædixerat,& pleriq; Latini co-
dices ſic habent. Sed ideo pluraliter uidetur illatũ
ut diceret, intulit ea, quia multa uaſa fuerant ſu-
perius commemorata in quibus erat hoc aurum.
Et pecora multitudo erat filijs Ruben & filijs
Gad,multitudo copioſa ualde:non dixit, & peco
rum multitudo erat. Et uiderũt regionem Iazer Num. 32
& regionem Galaad, & erat locus, locus pecori-
bus:non iungendũ eſt in pronũciatione quod bis
dixit locus,ſed ſubdiſtinguendũ,& erat locus, &
deinde inferẽdum,locus pecoribus. Quaſi enim
expectaretur qualis locus,ita repetitio eleganter
illata eſt. Et accedentes filij Ruben & filij Gad
dixerunt ad Moyſen & Eleazar ſacerdotẽ, & ad
C principes ſynagogæ, dicẽtes:non eſt iſta uel Græ
ca uel Latina locutio,dixerũt dicẽtes,ſed Hebræa
uidetur. Detur terra iſta famulis tuis in poſſeſ-
ſionem: quaſi de alijs dicerent cum ſibi peterent.
Non enim ſecuti ſunt poſt me: præter Caleph fi-
lius Iephone:uidetur dicere debuiſſe, præter Ca-
leph filium Iephone:ſed nominatiue intulit, quia
præceſſit,ſecuti ſunt: eſt aũt iſta locutio etiã Lati-
na,ſed rara. Donec cõſummaretur omnis gene-
ratio faciẽtis maligna in cõſpectu domini: non di
xit,faciens maligna, neq; facientiũ maligna. Et
acceſſerunt ei,& dixerunt:non utiq;: uſitatum eſt
acceſſerũt ad eum. Et ædificabitis uobiſipſis ci-
uitates impedimẽtis ueſtris:ac ſi diceret, ædifica-
bitis uobiſipſis ciuitates propter impedimẽta ue-
D ſtra. Impedimenta noſtra & uxores noſtræ &
omnia pecora noſtra erunt in ciuitatibus Galaad,
pueri aũt tui tranſibunt omnes armati: non dixe-
runt,nos aũt tranſibimus omnes armati, ſed tan-
quam de alijs dicerẽt. Et cõmendauit eis Moy-
ſes Eleazar ſacerdotem & Ieſum filium Naue, &
principes familiarũ tribuum Iſrael. Non ait com-
mendauit eos Moyſes Eleazar ſacerdoti, quod
utique ordo locutionis uſitatæ exigebat. Per hos
enim introducti ſunt in terram quam petebant.
Vnde magis illi iſtis à quibus introducebãtur in
terram poſtulatã, quàm iſti qui introducebãt illis
quos introducebãt cõmendati uidentur. Si autẽ
non tranſierint armati uobiſcũ in bellũ in conſpe
ctu domini & transferre impedimenta eorũ: plus
habet,&. Et dedit eis Moyſes filijs Gad & filijs

Ruben plus habet, eis. Et non ibi erat aqua po-
Num. 33 pulo bibere: pro eo quod eſt, ad bibendum. Lo- A
quere filijs Iſrael & dices ad eos: ſufficere uidet̃, lo
quere filijs Iſrael. Et omnia idola fuſilia eorum
perdetis ea: plus habet, ea. Hoc erit uobis fines
maris: non dixit, hi erunt uobis. Et hoc erit uo-
bis fines ad Aquilonẽ: eadem repetita locutio eſt.
Et erunt ciuitates eis habitare: pro eo quod dici
Num. 35 ſolet, ad habitandũ. Refugia erunt uobis fugere
illò homicidam: quod uſitate dici poſſet, ut fugiat
illò homicida. Et incolæ qui in uobis, iſtæ ciuita
tes in refugiũ: ſingulari numero poſitũ eſt incolæ:
id eſt, huic incolæ qui in uobis: quoniã minus ha-
bet, eſt: non enim ait, qui in uobis eſt, notiſſima lo
cutione, ſed rariore in lingua Latina ꝙ Græca.

D. AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE DEVTERONOMIO LIBER V.

B

Deut. 1 VSQVE ad flumen magnũ, flumen
Euphraten: non dixit, uſq; ad flumen
magnũ Euphratẽ. Et iudiciũ quod
durũ fuerit à uobis afferetis illud ad
me: non dixit, quod durum fuerit uo
bis, ſed à uobis, id eſt ita durũ, ut à uobis iudicari
non poſſit. Si uidebit aliquis uirorũ iſtorũ terrã
optimã hanc quã iuraui patribus eorũ, præter Ca
leph filius Iephone hic uidebit eã: & in libro Nu-
merorũ iſtam locutionẽ notauimus, quia nõ dixit
Deut. 2 præter Caleph filiũ Iephone, ſed filius. Dñs enĩ
deus ueſter benedixit te in omni opere manuum C
tuarũ: nõ ait, benedixit uos in omni opere manuũ
ueſtrarũ, cũ prædixiſſet ueſter, nõ tuus. Nunc er-
go ſurgite & promouete & pertrãſite uos uallem
Arnon, ecce tradidi in manus tuas Seon regẽ Eſe
bon: nõ dixit, in manus ueſtras, ſed à plurali ad ſin
Deut. 4 gularẽ tranſiit. Quoniã quæ eſt gens magna cui
eſt ei deus appropiãs illis: duo ſunt hic notãda, uel
quod ait, cui eſt ei, uel quod nõ ait, appropiãs illi,
ſed appropiãs illis. Et ſimilitudinẽ non uidiſtis,
ſed uocẽ: cũ uox non poſſit uideri, ſed generaliter
hoc uerbũ poſuit, tanq; ad omnẽ corporis ſenſum
uidere pertineat. In quã uos ingredimini illò, hęre
ditare eam: plenũ eſſet etiã ſi nõ additũ eſſet, illò.
Et eduxit uos de fornace ferrea ex Aegypto: for
nacẽ ferreã, durã tribulationẽ intelligi uoluit ſecũ D
Pſal. 10 dum hoc & de Ioſeph dictũ eſt in Pſalmis, Ferrũ
pertranſiit animã eius. Et non tranſiit Iordanem
hunc: quaſi & alius ſit Iordanis: ex hac locutione
arbitror ſæpe dici etiã hũc mundũ, quaſi alius ſit.
Si autẽ genueris filios & filios filiorũ tuorũ: no-
tanda locutio eſt, ubi & auos nepotes dicit gigne
re. Et quæritis ibi dñm deũ ueſtrũ, & inuenietis
eum, quãdo exquiretis eũ ex toto corde tuo, & ex
tota anima tua in tribulatione tua: non dixit, in to
to corde ueſtro & in tota anima ueſtra & in tota
tribulatione ueſtra. Interrogate dies priores qui
fuerũt priores te: non dies ſed homines intelligen
dum eſt: ſimiliter & hoc notandũ quod etiã ſupe-
rius cum dixerit, interrogate pluraliter, priores te
intulit ſingulariter, non priores uobis. Si & tẽta-
A uit deus ingreſſus accipere ſibi gentem de media
gẽte: tẽtauit, pro eo ꝙ eſt uoluit poſitũ eſt, aut qd
aliud: qđ aũt ait, de media gẽte, de medijs gẽtibus
intelligendũ eſt, ſingulari poſito pro plurali: ſicut
ſerpentẽ, ranã & locuſtã, pro ſerpentibus, ranis &
locuſtis, ſcriptum legimus. Sed omnia quæ fecit
dñs deus ueſter in Aegypto corã te uidente: nihil
minus eſt etſi nõ addatur, uidẽte. Et ego ſtabam
inter dñm & uos in tempore illo annũciare uobis
uerba dñi, quoniã timuiſtis à facie ignis et nõ aſcẽ
diſtis, in montẽ dicẽs, ego ſum dñs deus tuus &c.
dicẽs, poſuit pro, cum diceret. Et aduena qui in-
colit in te: populo, dictũ accipiendũ eſt non quaſi
uni homini, quia in populo incolit aduena. Pro
pter hoc conſtituit tibi dñs deus tuus ut obſerues
B diẽ ſabbati & ſanctificare eum: ſi, &, non haberet,
non uideret̃ inuſitata locutio, ut obſerues diẽ ſab
bati ſanctificare eum: aut certe ſi ita eſſet, ut obſer
ues diẽ ſabbati & ſanctifices eũ: aut ita, ꝓpter hoc
cõſtituit tibi dñs deus tuus obſeruare diẽ ſabbati
& ſanctificare eum: nũc uero, ut obſerues diẽ ſab-
bati & ſanctificare eũ, inuſitata & notãda locutio
eſt. Attẽde tibi ne dilatetur cor tuũ & obliuiſca-
ris dñi dei tui: notandũ etiã in malo dici poſſe dila
tationẽ cordis, exultatio quippe in dilatatione in
telligit̃, cui contrariæ ſunt anguſtię, id eſt triſtitia,
utrunq; autẽ poteſt & in bono & in malo accipi.
Et erit cum interrogauerit te filius tuus cras, di-
cens: cras, poſuit pro futuro quocũq; tẽpore. Se-
ptem gentes magnas & multas: quõ ergo multas,
C ſi ſeptem? Sed multas dixit, multitudinẽ habẽtes.
Non diſpones ad eos teſtamentũ: cum de genti-
bus diceret, teſtamentũ ergo pro facto poſuit. Et
filiã eius nõ ſumes filio tuo: diſcedere enim faciet
filium tuũ à me, & ſeruiet dijs alienis, & iraſcetur
indignatione dñs in uos: non ait iraſcar, ſed tanq;
de alio diceret. Ciuitates magnas & muratas Deut. 9
uſq; in cœlũ: hyperbolice dictum. Nec dicas in
corde tuo cum cõſumpſerit dñs deus tuus gentes
iſtas ante faciẽ tuam, dicẽs, propter iuſtitias meas
induxit me dñs hęreditare terrã bonã iſtam: ordo
eſt, ne dicas in corde tuo, dicẽs. Nequãdo dicãt
inhabitãtes terram, unde inde nos eduxiſti, more
ſcripturæ additum eſt, inde. Quæ fecit uirtutem Deut. 11
Aegyptiorũ: hoc interpretes noſtri quidã Latini
D minus intelligẽtes noluerũt dicere uirtutẽ, ſed uir
tuti uel exercitui: quoniã id quod ait Græcus, δύνα
μιν nõnulli exercitũ intellexerũt. Sed elegãs locu
tio eſt, quæ fecit uirtutẽ eorum: intelligendum eſt
quid eam fecit, quoniã ad nihil eam redegit: ſed
quia pluraliter dictum eſt, ideo ſubobſcurum eſt.
Quos aperiens terra os ſuum deglutiuit eos &
domus eorũ & tabernacula eorũ: duæ locutiones
hic notãdæ ſunt, quod & additũ eſt, eos, cum ſuffi
cere potuiſſet qđ & ait ſuperius, quos: & domus
eorũ cum dixiſſet, addidit & tabernacula eorum,
quaſi alias in eremo haberent domus niſi taberna
cula. Sed nimirũ domus intelligi uoluit homines
ad eos pertinẽtes, ſicut ipſi populo dicitur, Et nũc
tu domus Iacob: nec iſta locutio aliena eſt à latina
lingua

lingua. Nā et Romani dicti ſunt domus Aſſaraci,
ꝙ ex Aſſaraco Troiano originē ducerēt. Quo-
niā oculi ueſtri uiderūt omnia opera domini ma-
gna quæ fecit in uobis hodie. Cū de his operibus
diceret quæ per eremū facta ſunt eo tempore quo
ibi circūducebātur per quadraginta annos, tamē
hodie dixit, qđ intelligi uoluit hoc tēpore quot-
quot ibi annos idē tempus habere potuiſſet. Ter
ram quā iurauit dn̄s patribus noſtris dare eis ſemi
niqꝫ eorū poſt eos. Tanquā diceret, id eſt ſemini
eorū poſt eos. Nō enim & ipſis dedit, ſed ita ipſis
dedit cum ſemini eorū dedit. Si autē auditu au-
dieritis omnia mādata eius quę ego mādo tibi ho
die. Auditu uidetur ſuperfluū, ſed locutio eſt ſcri-
pturæ ſanctæ familiariſſima. Et dabit pluuiā ter-
ræ tuæ in tēpore ſuo matutinū & ſerotinum. Cum B
matutinū tempus dies dicatur, nūquid hic intelli-
gi uoluit tēpus anni primū? Serotinum uero mi-
nus Latinum eſt, ſed nō potuit magis proprie de
Græco exprimi, quod illi dicūt ὄψιμον: tamen etiā
in Latina lingua uulgo uſitatū eſt, ut dicatur ſero-
tinū, ſed quod tardius q̃ oporteat factū eſt. Hic ue
ro tēpus anni potius intelligi uoluit. Et cū come
deris & ſatiatus fueris, attēde tibi ipſi ne dilatetur
cor tuum, & præuaricemini & ſeruiatis dijs alijs.
Iam ſuperius tales locutiones notauimus, ſiue ꝙ à
ſingulari ad pluralem tranſit, ſiue quòd in malo
uoluit intelligi dilatetur, ubi noxiam proſperita-
tem ſignificauit. Et flumen magnū Euphratem.
Repetitiones iſtæ uſitatę ſunt in ſcripturis & rem
decēter cōmendāt. Timorē ueſtrū & tremorem C
ueſtrū imponet dn̄s Deus ueſter ſuper faciē uni-
uerſæ terræ. Nō timorē & tremorē quo ipſi timēt
Deut. 12 & tremūt, ſed quo timētur et alios tremere faciūt.

Nō poteris māducare in ciuitatibus tuis decima
tionē frumenti tui. pro eo quod eſt, non debebis.
Et incēdes ciuitatem in igni. nos uſitatius dicere-
mus igne. Si autē longe fuerint uia à te: ac ſi dice-
ret, lōga uia erit, aduerbiū poſuit pro nomine. Et
fœnerabis gentes multas. Fœnerationē ſcriptura
dicit mutuo datā pecuniā, etiā ſi uſuræ nō accipiā-
Pſalm. 3 tur. Vnde eſt & illud in Pſalmo: Beatus qui miſe-
retur & cōmodat. Hoc enim maluerūt interpreta
ri noſtri, qui ſententiā potius q̃ uerba ſequēda pu
tauerūt. Nā in Græco habet δανείζει, quod eſt fœ-
neratur. Et principaberis gentiū multarū, tui au- D
tem nō principabūtur. Tanq̃ diceret, Tibi nō do-
minabūtur, hoc eſt gētes. Genitiuus enim caſus
eſt ſingularis huius pronominis quod ait tui, cu-
ius datiuus eſt tibi, non pluralis nominatiuus, cu-
ius genitiuus eſt tuorū. Si autem fuerit in te ege
nus in fratribus tuis in una ciuitatū. Nō uni homi-
ni, ſed populo dicitur, ideo, in te. Si aūt fuerit in
te egenus in fratribus tuis in una ciuitatū tuarū, in
terra quā dominus deus tuus dat tibi, non auertes
cor tuū, neqꝫ cōſtringes manū tuam à fratre tuo e-
gente: Aperiēs aperies manus tuas ei, fœnus fœ-
nerabis ei quantūcunqꝫ poſtulat & quātum eget.
Hic certe cum opera miſericordiæ præcipiat, non
uticꝫ uſurarū crudelitas ſuſcipienda eſt. Vnde ap-
paret ꝙ ait fœnus fœneraberis ei: mutuo dandum

quod poſtularet intelligi uoluiſſe. Quod autē ait,
A aperiēs aperies manus tuas, tale eſt & quod ſequi
tur: fœnus fœneraberis, uſitata locutio eſt in ſcri-
pturis ſanctis. Cū de aure pertundēda ſerui præ-
cepiſſet: Et ancillā, inquit, tuā facies ſimiliter, ac-
cuſatiuū pro datiuo ponēs: Nō ait ancillæ tuæ fa-
cies, quod locutiōis noſtræ conſuetudo poſcebat.
Si autē fuerit in eo uitiū claudum aut cæcum, uel
omne uitiū malū. Nō ait, claudicatio aut cæcitas,
ipſa enim ſunt uitia, ſed claudū & cæcū quod ſunt
nō uitia ſed animalia quæ habēt uitia. Hoc quoqꝫ
notandū eſt ꝙ ait, uitiū malū, quaſi poſſet eſſe ui-
tium bonū. Et nō dormiet de carnib. de quibus
immolaueritis ueſpere die primo uſque in mane. Deut. 16
Pro eo quod eſt, nō remanebit ea nocte, non dor-
B miet dictū eſt. Nō offeres domino deo tuo uitu-
lum uel ouē in q̃ eſt in ipſo uitiū. uſitata locutio eſ-
ſet, in quo eſt uitiū: ſed iſta ſcripturis eſt uſitatior. Deut. 17
Et lapidabis eos in lapidibus, & morientur: quod
ex noſtra cōſuetudine diceret, lapidibus, nō in la-
pidibus. Non multiplicabit ſibi equū: pro equis
uel pro equitatu equū poſuit, unde nōnulli equita
tū interpretati ſunt. Nō poteris cōſtituere ſuper
te hominē alienū, qui nō eſt frater tuus. Nō pote-
ris dictū eſt, pro, nō debebis. Secūdū omnia quę
petiſti à domino deo tuo in Oreb in die conuoca
tionis dicētes: cū dixerit ſuperius petiſti, dicentes
ſubiecit, nō dicēs. Quoniā dominus deus ueſter
qui pręcedit uobiſcū, nō dixit uos. Si occurreris Deut. 22
nidū auis ante faciē tuā in uia. Notandū ꝙ occur-
C reris dixit etiā non ambulanti. Si aūt ædificaue-
ris domū nouā, facies coronā ſolario tuo, & nō fa
cies homicidiū in domo tua, ſed cadat qui cecidit
ab eo: id eſt, à ſolario cadat qui cecidit nimis inu-
ſitata locutio eſt. Et abiēs fuerit uiro alteri, & o-
derit eā uir nouiſſimus. Notādū ex duobus poſte-
riorē nouiſſimū dici, Talis locutio eſt in Euange-
lio, quando quęritur ex duobus fratrib. quis eorū
fecerit uolūtatē patris, & reſpōdetur nouiſſimus,
cū duo fuerint. Nō pignorabis molam neqꝫ ſupe-
riorē lapidē molæ, quia animā iſte pignorat. Pro Deut. 24
eo quod eſt, quia animā pignoras ſi feceris. Dein-
de notandū animā dixiſſe pro ea uita quam habet Math. 6
anima in corpore. Ex qua locutione & illud eſt in
Euāgelio: Nonne anima plus eſt q̃ eſca? Si autē
D deprehēdatur homo furās animā ex fratribus ſuis
filijs Iſrael, animā pro homine poſuit. Deniqꝫ ſe-
quitur, & opprimēs eum uendiderit. Quæ nō mi-
nus notāda eſt locutio. Noluit enim dicere eam,
quod eſſet magis conſequēs, quoniā animā dixe-
rat, ſed cum, id eſt hominē in cuius ſignificatione
dixerat animā. Si debitū fuerit in proximo tuo
debitū quodcunqꝫ. Repetitio uerbi locutionē no Deut. 25
tandā facit. Si aūt noluerit homo accipere uxo-
rem fratris ſui & aſcēdet mulier in porta ad Sena-
tum & dicet. Non uult frater uiri mei ſuſcitare no
mē fratris ſui in Iſrael, noluit frater uiri mei. Quā-
uis uerborū repetitiones amet ſcriptura, inuſita-
tior eſt tamen repetitio hæc, ſed elegantius quere
læ oſtentat affectū. Maledictus omnis qui dor-
mierit cum omni pecore: pro eo quod eſt, concu-

buerit. Deinde cũ omni pecore: pro eo quod eſt,
Deut.28 cum quolibet pecore. Et ſeruies inimicis tuis,
quos immittet dñs deus tuus ſuper te: Græcus ha
bet λατρεύσεις, ubi Latinus interpretatus eſt, ſerui-
es: ſolet aũt hoc uerbũ in ea ſeruitute ſcriptura po
nere quæ debetur deo: unde idololatræ appellan
tur, qui ea ſeruitute idolis ſeruiũt. Ergo hic inuſita
te poſitũ eſt hoc uerbum: quanquam poſſit etiã hunc
ſenſum habere, quod tã grauiter multa dixerit, ut in-
imicis ſuis nimiũ ſuperbiẽtibus tanquam dijs ſeruiſſe
cogantur. Gentem cuius non audies uocẽ eius:
& hoc notandum eſt quod & cuius dixit, & eius, ſicut
loqui ſcripturę ſolent, & id quod ait, cuius non au
dies uocem: pro eo quod eſt, cuius linguã non in-
telliges. Mollis & tenera in te ualde faſcinauit
oculo ſuo fratrẽ ſuũ & uxorẽ quæ eſt in ſinu eius,
& qui reliqui ſunt filij quicunque relicti fuerint illi,
ita ut det uni ex eis à carnibus filiorũ ſuorũ de qui
buſcunque edet, eo quod non derelictũ ſit ei quicquam
in anguſtia & tribulatione qua tribulabunt te ini-
mici tui in omnibus ciuitatibus tuis. Notandũ eſt
quẽadmodũ id dictum ſit faſcinauit, pro inuidit,
& tanquam ad hoc derelicto, ut neceſſe ſit ei dare de
carnibus filiorũ quas cogit neceſſitas in cibũ ſu-
mi à parẽtibus: nam & in Prouerbijs quod Latini
Prouer.23 codices habẽt, Non cœnabis cũ uiro inuido: Græ
cus habet ἀνδρὸς βασκάνου. βάσκανος aũt faſcinus
dicitur. Et erit ſicut lętatus eſt dominus in uobis
benefacere uobis: Gręcus habet, benefacere uos:
nec uidetur eſſe ſaltem Græca locutio accuſatiuus
tamẽ pro datiuo poſitus intelligitur, unde malue-
Deut.29 runt Latini interpretes dicere uobis quam uos. Vos
uidiſtis omnia quæ fecit dñs deus ueſter in terra
Aegypti corã uobis Pharaoni & ſeruis eius omni
bus, & omni terræ illius tẽtationes magnas quas
uiderunt oculi tui: notandũ illas plagas etiã tenta
tiões uocari. Si fuerit diſperſio tua a ſummo cœ-
li uſque ad ſummum cœli, inde congregabit te dñs
deus tuus. Mirum ſi nõ hoc dicit, A ſummo cœli
uſque ad ſummũ cœli, quod ſolet etiã dicere, à ſum-
mo terræ uſque ad ſummũ terræ: fortaſſe propterea
quia ſecundũ id quod & iſte aer cœlũ dicitur, con
iungitur terræ. Non eſt in cœlo dicẽs, quis aſcen
det in cœlũ & accipiet nobis illud, & audientes il
lud faciemus: neque trans mare eſt dicẽs, quis trãſ-
fretabit nobis trans mare & accipiet nobis illud,
& audientes illud & faciemus, dicens: pro eo po-
Deut.30 ſuit quod eſt, ut dicas. Noua locutio, Et dñs qui
comitabitur tibi tecũ. Et dixit dñs ad Moyſen,
Ecce tu dormies cum patrib. tuis: hoc uerbo eius
mortem ſignificauit. Amaricãtes eratis quæ ad
deũ: id eſt, amaricabatis ea quæ dei ſunt: ſcio enim
quia poſt obitũ meum iniquitate iniquitatẽ facie
tis: uno uerbo aũt Græce dicitur, iniquitatẽ facie-
tis quod eſt ἀνομήσετε. Et occurrẽt uobis mala no
uiſſimũ dierum: ſic enim habet Gręcus, pro, in no
Deut.32 uiſſimis diebus, aut in nouiſſimo dierũ. Nam hic
ipſe pater tuus poſſedit te & fecit te, & creauit te:
ordo notãdus eſt, prius enim uidetur dicere debuiſ-
ſe, Creauit te & fecit te, & deinde poſſedit te. Quõ
enim intelligitur poſſe poſſideri qui non eſt? Hęc
metaphora minus uſitata eſt, ut renes tritici intel-
A ligãtur uelut interiora tritici, unde farina eijcitur.
Hoc enim & adipem dixit: nam hoc nomẽ etiam
farinam ſolent Græci appellare: hoc enim habet
Græcus in Exodo, ubi ſcriptũ eſt, eleuãtes farinã
ſuper humeros ſuos: Gręcus quippe interpres στέα
τα poſuit, quod ſunt adipes. Filij in quibus non
eſt fides in eis: uſitata ſcripturis locutio. Quoniã
iudicabit dñs populũ ſuum, & in ſeruis ſuis conſo
labitur: pro, ſeruos ſuos cõſolabitur: niſi fortè ip-
ſum conſolari dicit translato uerbo, uelut ab indi
gnatione uel offenſione, qua eum offendũt mali.
Sic aũt eius cõſolatio accipiẽda eſt, non ex more
hominum, ſicut nec ira & zelus, & cætera talia.

Vbi ſunt dij eorum in quibus fiebant io ipſis:
plenũ eſſet & ſine, ipſis. Et iurabo dexterã meã:
B id eſt, per dexterã meam. Lætamini cœli ſimul
cum eo, & adorent eum omnes angeli dei: alij co-
dices habent, & adorent eũ omnes filij dei. Filios
autem dei dictos, qui angeli ſunt in cœlis, non fa-
cile in ſcripturis ſanctis inuenitur.

D. AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE IESV NAVE LIBER VI

VOS autẽ tranſibitis expeditiores fra- Ioſ.1
trib. ueſtris, omnis fortis: id eſt, om-
nis quicunque in uobis fortis eſt. Vt Ioſ.3
ſciatis uiam quã ibitis eã: plenũ eſſet
etiã ſi non haberet, eam. Et factũ eſt
C cum eſſetis in Hiericho: notãda locutio eſt: nõdũ
quippe erant in eadem ciuitate cuius portæ cõtra
illos clauſæ fuerant, unde factũ eſt ut in eã intrare Ioſ.6
non poſſent, niſi muri eius cecidiſſent circũacta ar
ca dñi, ergo in Hiericho dictum eſt, in terra quæ
pertineret ad Hiericho. De Hiericho dictũ eſt
eum clauſa eſſet: nec quiſquam ex illa prodibat, neque
introibat: utique in illam ſubauditur, nõ ex illa: hoc
appellatur Gręce συγκεκλεισμένη. Dñs dicit
ad Ieſum, Ecce ego trado tibi ſubiugatã Hiericho
& regẽ eius qui eſt in ea, potẽtes fortitudine. Mi-
randũ quod non hic poſuit coniunctionẽ copula
tiuã ut diceret, & potẽtes fortitudine, quam ſolet
ſcriptura tam aſſidue ponere, ut etiã ibi inueniatur
ubi ſenſum ſolitæ locutionis impediat, An & Hie
D richo & rex eius dicti ſunt, potentes fortitudine?

Et Raab meretricẽ & domũ paternã eius uiuifi-
cauit Ieſus, & cõmemorata eſt in Iſrael uſque in ho-
diernũ diem: notandũ eſt quẽadmodũ dicat ſcri-
ptura, uſque in hodiernũ diem, quod aſſidue dicit:
nam & de lapidib. illis duodecim qui poſiti ſunt Ioſ.4
ubi Iordanis ex ima parte defluxerat, & ex parte
ſuperiore conſtiterat, arca trãſeũte uel populo, ita
dictũ eſt, quod eſſent ibi uſque in hodiernũ diem: quod
uidetur ita ſonare, tanquam poſt plurimũ tẽporis per
hanc ſcripturã iſta narrentur, nec eo tẽpore ij libri
cõſcripti fuerint quo erant hęc recẽtiſſima. Quiſ-
quis aũt putat hoc, quod de iſta meretrice dicturus
eſt, quę utique quantũ eſt ætas unius hominis uixit,
& tamẽ dicitur uſque in hodiernũ diem. De ijs itaque
rebus

rebus dicitur hoc, quæ non ita conſtitutæ ſunt ut
poſtea mutarent̃ ab eis qui cõſtituerunt. Quomo
do dicitur aliquis in exſiliũ perpetuũ miſſus, quia
non ad tempus præfinitũ hoc ſupplicio plectitur,
non quia quiſquã poteſt eſſe perpetuus in exilio,
cum homo ipſe nõ poſſit eſſe perpetuus. Sic ergo
& iſta meretrix non eſt præcepta ad tempus habi
tare in Iſrael, ideo dictum eſt uſq; in hodiernum
Ioſ.7 diem. Dominus dicit ad Ieſum, Peccauit popu
lus & trãſgreſſus eſt teſtamentũ meum quod diſ-
poſui ad eos: notandũ quemadmodũ teſtamẽtum
appellet hoc quod præceperat ut anathema eſſet
Hiericho, & nemo ſibi inde aliquid uſurparet.
Ioſ.8 Deus loquẽs ad Ieſum ait inter cætera, Ecce de
di in manus tuas regem Gai & terrã ipſius, & fa-
cies Gai ſicut feciſti Hiericho & regi eius, & præ-
dam pecorũ prædaberis tibi: præcipue notãda lo
cutio eſt, non ſolũ quia prædaberis tibi dixit, tan-
quam unius futura eſſet illa præda, cum omnium
eſſet futura: nã tales locutiones uſitatiſſimæ ſunt,
cum deus tanq; ad unum loquit̃, quæ ad populũ
loquitur. Sed hoc nouũ eſt hic, quia prædixit ſcri-
ptura: Et dixit dñs ad Ieſum, quem cõſtat unũ ho-
minem fuiſſe: qđ tamẽ dixit prædaberis tibi, non
utiq; ita dictũ eſt, ut præda illa huius unius homi-
nis eſſe præcepta ſit, ſed uniuerſi populi. Et inſi
diæ erant ciuitati à mari. Qui neſcit, putat iſtam ci
uitatem maritimã. Cõſuetudinis eſt aũt ſcriptura
rum ut Occidentalẽ partẽ, à mari appellet, uel ad
mare: quia ex ipſa parte terra ubi hæc agebantur
ꝓpius habet mare q̃ à cæteris partibus. Exten-
de manũ tuã in Geſo quod eſt in manu tua contra
ciuitatẽ: iſta locutio notãda non eſſet, niſi propter
nomen quod obſcurũ eſt eis in quorũ cõſuetudi-
ne non eſt. Quid enim dicat Geſon, non facile in-
telligitur, hoc interpres Symmachus ſcutũ appel
laſſe perhibetur. Septuaginta aũt interpretes, ſe-
cundũ quos iſta tractamus, qui poſuerũt Geſon,
miror ſi & in Græca lingua haſtã uel lanceã Gal-
licanã intelligi uoluerũt: ea quippe dicunt̃ geſta,
quorũ & Virgilius meminit, ubi ait de Gallis in
ſcuto Æneæ pictis: Duo quiſq; Alpina coruſcant
Geſa manu. Et facti ſunt inter mediũ caſtrorũ
hi hinc & hi hinc. duo notãda ſunt in hac locutio
ne, unum, ꝙ cum hoſtes qui uincebãtur, in medio
eſſent, tanq; de his dictum eſt, ꝙ hi eſſent hinc &
hi hinc, cum potius ita Iſraelitæ fuerint qui eos in
medio poſuerant percutiẽdos: alterũ, ꝙ inter me-
dium caſtrorum eos factos eſſe dicit ſcriptura, ca-
ſtra appellans etiã productas acies in prælio con-
ſtitutas, cum caſtra non ſoleant appellari, niſi ubi
exercitus ad manendũ conſiſtit: niſi fortè ideo ca-
ſtra appellata ſunt, quia cum omnibus ſuis ibant.
Exceptis pecoribus & ſpolijs quæ erãt in ciui-
tate prædati ſunt filij Iſrael ſecundũ præceptũ do-
mini quẽadmodum cõſtituit dñs Ieſu: ita dictũ eſt
exceptis pecoribus & ſpolijs prædati ſunt, quaſi
ipſa non fuerint prædati, cum potius ipſa prædati
ſint, & excepta ideo dicta ſint, quia hæc illo prælio
ſola cõſumpta non ſunt. Iſraelitæ reſpondentes
Ioſ.9 Gabaonitis dixerunt: Vide ne in me habites, ſed
quomodo diſponam tibi teſtamentũ: iam & ſupe
A rius tales locutiones notauimus, hoc eſt enim ui-
de ne in me habites, qđ eſt, apud me, id eſt in terra
quam eis promiſerat deus. Et hic tanq; ad unum
hominẽ uidentur locuti, cum legatus ad eos non
unus uenerit, ſed more ſuo genti & populo reſpõ
ſa reddentes, ſingulari numero loquunt̃, ſicut ple
runq; & ad ipſos deus uel ductor ipſorũ: notandũ
etiã ꝙ pactum pacis teſtamentũ uocat ſcriptura,
more quidẽ ſuo, nam ſæpe ita loquit̃. Et nũcia- Ioſ.10
tum eſt Ieſu dicẽtes, inuẽti ſunt quinq; reges ab-
ſconditi in ſpelunca: pro eo quod eſt nũciauerũt,
dicẽtes. Ita faciet dñs omnibus inimicis ueſtris
quos uos debellabitis eos: nihil minus eſſet huic
ſententiæ, etſi nõ haberet, eos. Et omnes cepit in
bello, quia per dñm factũ eſt cõfortari cor eorum
B ut obuiam irent ad bellum ad Iſrael ut extermina
rentur: notandũ eſt, confortari cor, non ſemper in
bono accipiẽdum. Tu ſcis uerbũ quod locutus Ioſ.14
eſt dñs ad Moyſen hominem dei de me & te: non
dixit hominẽ ſuum. Et dixerũt filij Ioſeph, non Ioſ.17
ſufficit nobis mons & equus electus & ferrũ Cha
nanæo qui habitat in Baſan: equum electũ dixit,
pro equis electis, quod uſitatũ in noſtro ſermone
non eſt. unde nõ nulli Latini interpretes noluerũt
equũ interpretari, ſed equitatũ. Sic autẽ dictũ eſt,
equus electus, pro equis: ſicut in noſtra cõſuetudi
ne dicitur miles, pro militibus. Et facti ſunt exi Ioſ.18
tus illorũ Iordanis, & reuertent̃ fines ad mare: nõ
dixit, reuerſi ſunt, aut ſaltẽ reuertunt̃, ſicut ſolet de
finibus dici, ſed reuertent̃, tanq; adhuc futurũ ſit,
C cũ præteritorũ ſit iſta narratio. Et in omnibus fe-
rè ipſis terrarũ diuiſionib. per ſingulas quaſq; tri-
bus ita loquitur ſcriptura, ut futuri tẽporis uerbis
utatur. Refugere illuc qui percuſſerit animam Ioſ.20
nolens: hic animã, uel hominẽ intelligere debe-
mus, uel uitã carnis quæ fit per animã: qua locutio
ne & illud dictũ eſt à fratribus Ioſeph, Non percu Gen.37
tiamus eius animã: id eſt, nõ eũ occidamus: nam ſi
anima poſſet ab interfectore percuti, non diceret
dñs: Nolite timere eos qui corpus occidunt, ani- Matt.10
mam aũt occidere nõ poſſunt. Mãdauit dñs in Ioſ.21
manu Moyſi: locutio familiariſſima ſcripturis: ita
enim dicitur, uerbũ quod factũ eſt in manu illius
uel illius prophetæ, hoc eſt in poteſtate dicẽdi da
tum. Et accepit Ieſus cultros petrinos, in quib.
D circũciderat filios Iſrael: non dixit, quibus circũci
derat, ſed in quibus. Et ubi dimiſit eos Ieſus in Ioſ.22
domos ſuas, & benedixit eos dicẽs: plus uidetur
hic copulatiua cõiunctio, id eſt &: nã ita dici poſ-
ſet, & ubi dimiſit eos in domos ſuas, benedixit eos
dicens. Item alia locutio notãda eſt, ꝙ cũ dixiſ-
ſet ſcriptura: Et benedixit eos Ieſus dicẽs, atq; his
uerbis intentos feciſſet audire quid benedicendo
dixit Ieſus: hoc ſolum ſubiecit, In diuitijs multis
abierunt in domos ſuas & pecora multa ualde &
argentũ & aurũ & ueſtem multã ualde, diuiſerũt
prædam inimicorum ſuorum cum fratribus ſuis:
quod magis eſſe narrãtis q̃ benedicẽtis apparet.
Ædificauerũt ibi aram ſuper Iordanẽ, aram ma
gnam uidere: iſta locutio etiã in ſermone Latino

nota eſt. Et audierũt filij Iſrael dicentiũ:Nõ ait,
dicẽtẽ uel dicentes. Seruire ſeruitutẽ dñi:in qua
locutione duo notãda ſunt,& ſeruire ſeruitutem,
quæ etiã Latina locutio reperitur, & ſeruitutẽ do
mini,id eſt quæ debeẽ uel exhibetur dño. Et au
diẽtes Phinees ſacerdos & omnes principes ſyna
gogæ qui erãt cum illo,uerba quæ locuti ſunt filij
Ruben & filij Gad & dimidiũ tribus Manaſſes &
placuerũt illis.Audientes pro audierũt poſitũ eſt,
aut plus eſt hic:&,nam plenus eſt ſenſus,audiẽtes
uerba hæc,placuerũt illis.Nec tamẽ ſine inconſe-
Ioſ.23 quẽtia:quia cũ audiſſent,dicendũ fuit. Et Ieſus
ſenior prouectus diebus:hoc de Abraã dictũ no-
tauimus,ſeniorẽ in ſcripturis nõ ſolum illũ appel
lari qui eſt infra ætatẽ ſenis , ſed etiã ualde ſenem.
Vnde non omnis ſenior ſenex, omnis autẽ ſenex
Ioſ.24 ſenior dici poteſt. Et induxit ſuper illos mare &
operuit ſuper illos. Non ait operuit illos, quãuis
nonnulli interpretes hoc maluerunt dicere. In
omnibus gentibus quas tranſiuimus per ipſas:uſi
tatæ in ſcripturis ſunt iſtæ locutiones,nec tam cre
bro notandæ,quàm crebro intercurrunt.

D. AVRELII AVGV-
STINI LOCVTIONIS DE IVDI-
CVM LIBER VII

Iud.1 T factũ eſt poſtq̃ defunctus eſt Ie
ſus,interrogabãt filij Iſrael in dño,
nõ ait,dñm,quod ſermonis noſtri
cõſuetudo poſcebat. Et bellemus
in Chananæo, non dixit aduerſus
Chananæũ,aut cõtra Chananæũ,aut ſaltẽ in Cha-
Iud.2 nanæũ. Et mortuus eſt Ieſus filius Naue ſeruus
dñi,filius centũ decẽ annorũ. Iſta repetitio qđ cũ
dixiſſet filius Naue,repetiuit filius : & deinde ad-
didit,centũ decem annorũ:inuſitata eſt, ut potius
filius centũ decẽ annorũ diceret q̃ homo cẽtum
decẽ annorũ:ſed tamẽ & alibi reperitur. Et om
nis generatio appoſiti ſunt ad patres ſuos:notãda
locutio eſt,ꝙ nõ ait,appoſita eſt,quia plures erãt.
Tradidit eos in manu prædantiũ:non dixit , in
manũ:qđ uidetur Latina locutio poſtulare. Et
cum ſuſcitauit dñs eis iudices, & erat dñs cũ iudi-
ce,ſolita locutione plus eſt hic, & : nam plenũ eſ-
ſet,& cum ſuſcitauit dñs eis iudices,erat dñs cum
iudice.Notandũ eſt etiã hoc quod à plurali ad ſin
gularẽ tranſiens,nõ ait,cũ iudicibus,ſed cum iudi
ce, id eſt cum unoquoq; iudice. Et factũ eſt cũ
moreretur iudex & reuertebanẽ iterũ,& corrũpe
bant ſuper patres ſuos.recta locutio iſta eſſe pote
rat ſecundũ conſuetudinẽ ſermonis noſtri: & fie-
bat cum moreretur iudex & reuertebanẽ,& iterũ
corrũpebant ſuper patres ſuos:ſi &, non haberet,
plenũ eſſet,cum moreref iudex reuertebantur &
iterũ corrũpebant ſuper patres ſuos, id eſt pluſq̃
patres eorũ. Propter qđ tãta deliquit gens hæc
teſtamentũ meum:tãta dixit,pro tantũ, id eſt tam
multũ,nomen pro aduerbio,quod etiã in Latinis
locutionibus maxime in poeticis inuenitur. Et
non obaudierũt uocis meæ,Gręca magis locutio

eſt. Factus eſt ſuper eũ ſpiritus dñi:cum ſpiritus Iud.3
A dñi utiq; factus nõ ſit,ſed ſuper eum factus eſt:ita
dictum eſt ac ſi diceretur,factum eſt ut eſſet ſuper
eum.ex qua locutione & in euangelio legiẽ, An- Io.1
te me factus eſt:id eſt,factũ eſt ut eſſet ante me : ꝙ
alio modo dicereẽ,prælatus eſt mihi. Et ſumpſit
Aioth gladiũ deſuper fœmore ſuo dextro : ſic in-
terpretari potuit qđ Gręcus habet ἐπὶ ἄνωθεν,nam
locutio minus Latina eſt. Erat aũt Eglon uir exi
lis ualde:hoc ad antiphraſin dictũ, id eſt locutiõe
cõtraria,ſequẽtia indicãt:quãdo eñ percuſſus eſt,
dictũ eſt ꝙ cõcluſerũt adipes uulnus,quia nõ edu
ctus eſt gladius de uentre eius. Et percuſſit alie
nigenas in ſexcentos uiros:nõ ait alienigenarum
ſexcẽtos uiros,aut certe alienigenas in ſexcẽtis ui
ris. Nónne pręcepit dñs deus Iſrael tibi & per- Iud.4
B ges in montẽ Thabor? Non ait ut pergas , qđ ui-
detur eſſe cõſequẽs,ſed inuſitata locutione, nón-
ne pręcepit tibi & perges:ut ſubaudiamus uerbũ
quod ſupra poſitũ eſt,& ſit:Nónne perges : aut ſo
lita locutione plus habet,&:nã iſta coniunctione
detracta ſenſus currit,nónne mãdauit dñs deus Iſ
rael tibi,perges in montẽ Thabor, & accipies te-
cum decẽ milia uirorũ, &c. Quoniã neſcio diẽ
in quo dñs proſperat angelũ mecũ:utrum proſpe
rat actus angeli eius qui mecũ eſt,an proſpera mi
hi facit per angelũ. Omẽs currus ſuos,nõgẽtos
currus ferreos. Vbilibet diſtinguaẽ, elegans repe
titio:utrũ omnes currus ſuos,& deinde ſequatur:
nongentos currus ferreos:An omnes currus ſuos
nongẽtos,& deinde inferaẽ currus ferreos. Et
C pauefecit dñs Siſarã & omnes currus eius & om-
nia caſtra eius in ore gladij in conſpectu Barach:
Quõ pauefecit currus,niſi eos intelligas qui erãt
in curribus? Et pauefecit dñs Siſarã & omnes
currus eius,& oĩa caſtra eius in ore gladij in cõ-
ſpectu Barach.Pauefecit in ore gladij , ac ſi dice-
ret,interfecit in ore gladij:pauefecit ergo,cũ cęde
retur gladio. Et deſcendit Siſara deſuper curru
ſuo,Ita dici Latine potuit,quod eſt Græce ἐπὶ ἄνω
θεν. Et cooperuit eum in pelle ſua.Non dixit pel
le,aut de pelle:Sic enim habet Græcus ἐν τῇ δέῤῥει
αὐτῆς. Et erit ſi quis uenerit ad te,& dixerit,eſt hic.
uir? & dices,non eſt.Detracta cõiunctione conſe
quentẽ habet ſenſum:Si quis uenerit ad te , & di-
xerit,eſt hic uir? dices , nõ eſt. Et pergebat ma-
nus filiorũ Iſrael pergẽs:Solita & frequentata lo-
D cutio eſt. Et indurabaẽ in Iabin regẽ Chanaam.
Nouo modo poſitũ eſt hoc uerbũ indurabaẽ,pro
eo qđ eſt fortis efficiebaẽ & præualidus. Perfo Iud.5
rauit caput eius & percuſſit:id eſt percuſſit caput
eius & perforauit. Sic pereãt omnes inimici tui
dñe , & diligentes eũ ſicut ortus ſolis in potentia
eius:non dixit diligẽtes te,cum utiq; de dño intel
ligi uellet. Et factũ eſt qñ ſeminauit uir Iſrael:
nõ unũ hominẽ ſignificat ,ſed ipſam gẽtẽ. Aſcẽ Iud.6
debat Madian & Amalech & filij Oriẽtis, & aſcẽ
debat ſuper eum. Iſta repetitio uerbi non uidetur
habere ſolitã elegantiã uel affectũ. Et liberauit
uos de manu Ægypti. Per manũ poteſtatẽ ſignifi
cat, per Ægyptum Ægyptios. Et dixit ad eum
Gedeon

Gedeon,in me domine mi:ſub intelligitur,inten-
de, hoc eſt in me intẽde:& eſt iſta locutio ſcriptu- A
ris familiariſſima. Et ſi eſt dominus nobiſcum,
& ut quid inuenerũt nos omnia mala iſta:plus ha
bet coniunctionem,&,ſicut ſolet loqui ſcriptura:
quæ ſi detrahatur,plena ſententia eſt. Er ſi eſt do-
minus nobiſcum ut quid inuenerunt nos omnia
mala iſta:quãuis & ſuperior coniunctio poſſit ſal
ua ſententia detrahi:ut cum dixiſſet, in me domi-
ne mi:deinde ſequatur, ſi eſt dominus nobiſcum,
ut quid inuenerunt nos omnia mala iſta: magis
enim hoc exigit noſtræ locutionis conſuetudo.

Et uitulũ annorum ſeptem:hic manifeſtum eſt
quomodo uitulos appellet ſcriptura:Bos ẽm an-
norum ſeptem,ſecundũ conſuetudinem locutio-
nis noſtræ,non eſt utiq; uitulus. Secundum hanc
ergo locutionem dictum eſt de Sangar,quòd oc-
ciderit ſexcentos uiros præter uitulos boum,hoc B
eſt præter boues. Et cecinit in cornea:ſubaudi-
tur tuba:Græcus enim non habet tuba, ſed tantũ
cornea. Camelis eorũ nõ erat numerus, & erãt
ſicut arena quæ eſt ad labium maris.In multitudi-
ne conſtat ὑπερβολικῶς dictum.Hęc autem tranſ-
latio ubi labium maris poſuit pro littore, aſſidua
eſt in ſcripturis, ſed rara eſt in Latinis codicibus,
quia pleriq; littus interpretati ſunt magis quid ſi-
gnificet labium uolentes ponere,quàm ipſum la-
bium.nam littus ſi uellent Septuaginta inrerpre-
tes dicere,non deeſſet linguæ Græcę quod dice-
rent. Er diuiſit trecẽtos uiros per tria principia:
pro partibus principia poſuit. Et dixerũt ad Ge
Iud. 7 deon uiri Effrẽ:id eſt,uiri de tribu Effrem. Quid C
uerbum hoc feciſti nobis, ut nõ uocares nos cum
exires pugnare in Madian?uerbum pro facto po
ſuit. Et dederũt ſeptuaginta argenti: ſubaudit̃,
pondo,uel tale aliquid:interpretatio ex Hebræo,
Iud. 9 ſeptuaginta pondo habet. Et conduxit in ipſis
Abimelech uiros:in ipſis,dixit pro ex ipſis, id eſt
ex argenti pondo ſeptuaginta conduxir uiros.

Pſal. 34 Viros inanes & perturbatos: inanes, poſuit ꝓ
leuibus,quibus ſunt contrarij graues: unde dici-
tur, In populo graui laudabo te. Et intrauit in
domum patris ſui in Effrata, & interfecit fratres
ſuos filios Hierobaal ſeptuaginta uiros ſuper la-
pidem unum:quia iam ſuperius ſeptuaginta dixe
rat filios Hierobaal, id eſt Gedeon: & nunc eos
ſeptuaginta dicit occiſos: quamuis minus occiſi D
fuerint duo,id eſt ipſe qui occidit,& Ionathan iu-
nior qui latuit:de quo adiungens dicit,& reman-
ſit Ionathan filius Hierobaal iunior,quoniam ab-
ſcondit ſe: ac per hoc uniuerſum numerũ poſuit
pro penè uniuerſo. Et ſpreuerunt uiri Sichimo
rum in domo Abimelech: non dixit, ſpreuerunt
domum Abimelech. Et inſidiati ſunt ſuper Si-
chimam quatuor principia: id eſt, quatuor par-
tes:iam iſtam locutionem ſuperius etiam notaui-
mus. Et accepit populum & diuiſit eum in tria
principia:accepit,dixit de illo populo qui cum il
lo erat: & hic tria principia pro tribus partibus
poſuit. Et abierunt uiri in locum ſuum: id eſt,
Iud. 11 unuſquiſq;. Et eris nobis in caput omnibus ha-
bitantibus Galaad:non dixit, eris nobis caput:ſic
A enim ſolet loqui ſcriptura,unde eſt: Eſto mihi in Pſal. 30
deum protectorem & in domum refugij:& mul-
ta huiuſmodi. Et hæc unica ei,& non eſt præter
ipſam filius aut filia:hoc eſt quod dictum eſt,uni-
ca ei: ſed propter affectum repetita ſententia eſt,
& non eſt ei præter ipſam filius aut filia. non eſt
ei, pro,non erat ei, dictum eſt: præterita quippe
narrantur. Et uxor eius ſterilis,& non pariebat Iud. 13
cum potuiſſet ſufficere quod dictum eſt, ſterilis.

Er precatus eſt Manue dominum, & dixit, in
me domine, homo dei quem miſiſti,ueniat nunc
iterum ad nos: in me,ita dictum eſt ut ſubaudia-
tur, intende. Et percuſſit eos tibiam ſuper fe-
mur:hæc locutio inuſitata eſt, tamen locutio eſt.
nõ aliquis in corpore uulneris locus,ſicut in quę-
ſtionibus expoſui,hoc eſt percuſſit eos ad admi-
B rationem, ad ſtuporem. Et dixerunt uir Iuda, Iud. 15
quare aſcendiſtis ſuper nos:ſingularẽ poſuit pro
plurali, dixerunt enim uiri Iuda, non unus uir.

Ne fortè occurratis in me uos: pro eo quod eſt,
occidatis me:& hæc locutio in quæſtionibus ex-
poſita eſt. Et reduxerunt eum de petra, & ipſe
uenit uſq; ad Maxillam: locus eſt ſic appellatus
poſtea ex eo facto quod ibi geſſit ipſe Sampſon,
quando maxilla aſini pugnans, mille proſtrauit.
hoc ergo per prolepſim dictum eſt, quia poſt illa
omnia geſta, hæc hiſtoria conſcripta eſt. Sicut Iud. 16
ſtuppa cum olfecerit ignem: metaphora ab ani-
mali ad inanimale: non enim ſtuppa ſenſum ha-
bet olfactus,ſed ita dictum eſt ac ſi diceretur,cum
C ignem ſenſerit:quamuis & hoc quod dixi, ſenſe-
rit,ad eandem metaphoram pertinear,ſed ad ce-
leritatem inrelligendam pertinet quod dictũ eſt,
olfecerit. Et extendit manum ſuam & accepit
eam:etſi non diceret,extendit manum ſuam, uti-
que extenta manu acceptam intelligeremus. Et
nunciatum eſt Gazæis,dicentes:non ait, nuncia-
uerunt dicentes, aut nunciatum eſt à dicentibus.

Si alligauerint me in ſeptem neruis humidis
nondum ſiccatis:non ait,ſeptem neruis, ſed in ſe-
ptem neruis. Si alligauerint me in ſeptem ner-
uis humidis nondum ſiccatis,& infirmabor: ple-
num eſſet ſi non haberet,&. Et inſidiæ ei ſede-
bant in cubiculo:quod nõnulli interpretati ſunt,
obſidebant:ſed Græcus ἐκάθητο, hoc eſt ſedebat,
D quia inſidiæ ſingulari numero Græce dicuntur,
nec poteſt Latine dici inſidia: locutio autem no-
tanda erat,quia dictum eſt, inſidiæ ſedebant, pro
ijs qui inſidiabantur:ipſi enim ſedebant. Nunc
ergo indica mihi in quo alligaberis:non ait, quo
alligaberis,aut unde alligaberis. Si alligauerint
me in funibus nouis:non dixit,funibus. Irem ſi
alligauerint me in funiculis nouis in quibus non
eſt factum opus,& infirmabor: plenum eſſet etſi
non præponeretur,&. Et hoc tertium feſelliſti
me:tertium,poſuit pro tertio,ſiue ter, nomen ſci-
licet pro aduerbio, quod & in Latinis locutioni-
bus eleganter fieri ſolet. Dimitte me & palpa-
bo columnas ſuper quas domus confirmata eſt
ſuper eas.

DIVI

Quæ cauſa & ſcopus operis præſentis. I

QVONIAM ſcriptũ eſt & apoſtolicæ diſciplinæ robuſtiſſima autoritate firmatum, quoniam iuſtus ex fide uiuit, eaq; fides officium à nobis exigit & cordis & linguę: ait enim Apoſtolus, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem: oportet nos eſſe, & iuſtitiæ memores & ſalutis: quandoquidẽ in ſempiterna iuſtitia regnaturi, à præſenti ſeculo maligno ſalui fieri nõ poſſumus, niſi & nos ad ſalutem proximorum nitentes, etiam ore profiteamur fidem quam corde geſtamus: quæ fides, ne fraudulentis calliditatibus hæreticorum poſſit in nobis aliqua ex parte uiolari, pia cautaq; uigilantia prouidendum eſt. B Eſt autem fides catholica in ſymbolo nota fidelibus, memoriæq; mandata, quantum res paſſa eſt breuitate ſermonis: ut incipientibus atq; lactentibus, eis qui in Chriſto renati ſunt, nõdum ſcripturarum diuinarum diligentiſſima, & ſpiritali tractatione atq; cognitione roboratis, paucis uerbis credendũ conſtitueretur, proficientibus, & ad diuinam doctrinam certa humilitatis atq; charitatis firmitate ſurgentibus, quod multis uerbis exponendo eſſet perficiẽdum. Sub ipſis ergo paucis in ſymbolo conſtitutis, pleriq; hęretici uenena ſua occultare conati ſunt: quibus reſtitit & reſiſtit diuina miſericordia per ſpiritales uiros, qui catholicam fidem, non tantum in illis uerbis accipere & credere, ſed etiam domino C reuelante intelligere atq; cognoſcere meruerũt. *Eſa. 7* Scriptum eſt enim: Niſi credideritis, non intelligetis. Sed tractatio fidei ad muniendum ſymbolum ualet: non ut ipſa pro ſymbolo gratiam dei conſequentibus, memoriæ mandanda & reddenda tradatur, ſed ut illa quæ in ſymbolo retinentur contra hæreticorum inſidias autoritate catholica & munitiore defenſione cuſtodiat.

Patrem omnipotentem. II

Conati ſunt enim quidam perſuadere deum patrem non eſſe omnipotentem: nõ quia hoc dicere auſi ſunt, ſed in ſuis traditionibus hoc ſentire & credere conuincuntur. Cum enim dicunt eſſe naturam quam Deus omnipotens non creauerit, de qua tamen iſtum mundum fabricauerit, quem pulchre orna- D tum eſſe concedunt: ita patrem omnipotentem deum negant, ut non eum credant mundum potuiſſe facere, niſi ad eum fabricandum alia natura, ſcilicet quæ iam fuerat & quam ipſe non fecerat, uteretur: carnali ſcilicet conſuetudine uidentes fabros & domorum ſtructores, & quoslibet opifices, qui niſi adiuuentur parata materia, ad effectum ſuæ artis peruenire nõ poſſunt. Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non eſſe omnipotentem, ſi mundum fabricare non poſſet, niſi eum aliqua non ab illo fabricata natura, tãquam materies adiuuaret: at ſi omnipotentem deum fabrica- A torem mundi eſſe concedunt, fateãtur neceſſe eſt ex nihilo eum feciſſe quæ fecit. Non enim aliquid eſſe poteſt cuius creator nõ eſſet, cum eſſet omnipotens: quia etſi aliquid fecit ex aliquo, ſicut hominẽ de limo, non utiq; fecit ex eo quod ipſe non fecerat, quia terram unde limus eſt ex nihilo fecerat. Et ſi ipſum cœlum & terrã, id eſt ipſum mundum, & omnia quæ in eo ſunt, ex aliqua materia fecerat, ſicut ſcriptum eſt: Qui feciſti mundum ex materia inuiſa, uel informi, ſicut nõnulla exẽplaria tenent: nullo modo credẽdum eſt illam ipſam materiam de qua factus eſt mundus, quamuis informem, quamuis inuiſam, quocunq; modo eſſet, per ſeipſam eſſe potuiſſe, tanquam coæternam & coæuam deo: ſed quemlibet modum ſuum quem B habebat ut quomodo eſſet, & diſtinctarũ rerum formas poſſet accipere, nõ habebat niſi ab omnipotente deo, cuius beneficio eſt res non ſolũ quæcunq; formata, ſed etiã quęcunq; formabilis. Inter formatum autem & formabile hoc intereſt, quod formatum iam accepit formam, formabile autem poteſt accipere. Sed qui præſtat rebus formam, ipſe præſtat & rebus etiã poſſe formari: quoniam de illo & in illo eſt omnium ſpecioſiſſima ſpecies incommutabilis: & ideo ipſe unus eſt, qui cuilibet rei non ſolum ut pulchra ſit, ſed etiam ut pulchra eſſe poſſit attribuit. Quapropter rectiſſime credimus omnia deum feciſſe de nihilo: quia etiã ſi de aliqua materia factus eſt mundus, eadem ip- C ſa materia de nihilo facta eſt, ut ordinatiſſimo dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarentur quæcunq; formata ſunt. Hoc autem diximus: ne quis exiſtimet cõtrarias ſibi eſſe diuinarum ſcripturarum ſententias: quoniam & omnia deum feciſſe de nihilo ſcriptũ eſt, & mundum eſſe factum de informi materia. Credentes itaq; in deum patrem omnipotentem, nullã creaturam eſſe quæ ab omnipotente nõ creata ſit, exiſtimare debemus. Et quia omnia per uerbũ creauit, *Io. 14* quod uerbum & ueritas dicitur & uirtus & *1.Cor. 1* ſapientia dei, multiſq; alijs inſinuatur uocabulis, qui noſtræ fidei Chriſtus Ieſus dominus cõmendatur, liberator ſcilicet noſter & rector filius dei: D nõ enim uerbum illud per quod ſunt omnia condita, generare potuit, niſi ille qui per ipſum condidit omnia.

Ieſum Chriſtũ filiũ. Ca. III

Credimus etiam in Ieſum Chriſtum filium dei patris unigenitum unicum dominum noſtrum. Quod tamen uerbũ non ſicut uerba noſtra debemus accipere, quæ uoce atq; ore prolata uerberato aere tranſeunt, nec diutius manent quàm ſonant. Manet enim illud uerbum incommutabiliter: nam de ipſo dictum eſt, quum de ſapientia diceretur, In ſeipſa manens innouat *Sap. 7* omnia.

Verbum quare dictum

Verbum autem patris ideo dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut ergo uerbis noſtris id agimus, quum uerum loquimur, ut

noſter

noſter animus innoteſcat audienti, & quicquid ſe
cretũ in corde gerimus, per ſigna huiuſmodi ad
alterius cognitionẽ ꝓferatur: ſic illa ſapientia quã
deus pater genuit, quoniam per ipſam innoteſcit
animus ſecretiſſimus patris, uerbũ eius cõuenien
tiſſime nominatur. Inter animũ aũt noſtrũ & uer-
ba noſtra, quibus eundẽ animũ oſtendere cona-
mur, plurimũ diſtat. Nos quippe nõ gignimus ſo
nantia uerba, ſed facimus: quibus faciendis mate-
ria ſubiacet corpus. Plurimũ aũt intereſt inter ani
mum & corpus. Deus uero cum uerbũ genuit, id
qđ eſt ipſe genuit, neq; de nihilo, neq; de aliqua
iam facta cõditaq; materia, ſed de ſeipſo id qđ eſt
ipſe. Hoc enim & nos conamur cum loquimur, ſi
diligẽter cõſideremus noſtræ uolũtatis appetitũ,
non cum mẽtimur, ſed cum uerũ loquimur. Quid
enim aliud molimur, niſi animũ ipſum noſtrum, ſi
B fieri poteſt, cognoſcendũ & perſpiciendũ animo
auditoris inferre: ut in nobis quidem ipſi manea-
mus, nec recedamus à nobis, & tamẽ tale iudiciũ
quo fiat in altero noſtra notitia ꝓferamus, ut quã-
tum facultas conceditᷣ, quaſi alter animus ab ani-
mo per quẽ ſe indicet proferatᷣ: Id facimus conan
tes & uerbis & ipſo ſono uocis, & uultu & geſtu
corporis, tot ſcilicet machinamẽtis id quod intus
eſt demõſtrare cupientes, quia tale aliquid profer
re non poſſumus: & ideo non poteſt loquẽtis ani
mus penitus innoteſcere, unde etiã mendacijs lo
cus patet. Deus aũt pater qui ueriſſime ſe indica-
re animis cognituris & uoluit & potuit, hoc ad ſe
ipſum indicãdũ genuit, quod eſt ipſe qui genuit,
C qui uirtus etiam eius & ſapiẽtia eſſe dicitur, quia
per ipſum operatus eſt & diſpoſuit oĩa: de quo
propterea dicitur: Attingit à fine uſq; ad finẽ for-
Natiuitas titer, & diſponit oĩa ſuauiter. Quãobrẽ unige
Chriſti. V nitus filius dei, neq; factus eſt à patre, quia ſicut di
cit Euangeliſta, omnia per ipſum facta ſunt, neq;
ex tẽpore genitus, quia ſempiternus deus ſapiens
ſempiternã ſecum habet ſapiẽtiã ſuã. Neq; impar
eſt patri, id eſt in aliquo minor, quia & Apoſtolus
dicit: Qui cũ forma dei eſſet conſtitutus, non rapi
nam arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Hac igitur fi-
de catholica, & illi excluduntur qui eundem di-
cũt filiũ eſſe qui pater eſt: quia & hoc uerbũ apud
deum eſſe nõ poſſet, niſi apud deum patrẽ, & nul
li eſt ęqualis qui ſolus eſt. Excludunᷣ etiã qui crea
turam dicunt eſſe filiũ, ꝗuis non talẽ quales ſunt
D cæteræ creaturæ, quantãcunq; enim creaturam di
Creare, cant, ſi creatura eſt, cõdita & facta eſt: nã idem eſt
condere condere quod creare, quanq; in Latinæ linguæ
cõſuetudine dicatur aliquãdo creare, pro eo qđ
eſt gignere, ſed Græca diſcernit: hoc enim dici-
mus creaturã quod illi κτίσμα uel κτίσιν uocãt. Et
cũ ſine ambiguitate loqui uolumus, non dicimus
creare, ſed cõdere. Ergo ſi creatura eſt filius, quãli
bet magna ſit, facta eſt. Nos aũt in eum credimus
per quem facta ſunt omnia, nõ in eum per quem
facta ſunt cętera: neq; enim hic aliter accipere poſ
ſumus omnia, niſi quæcunq; ſunt facta. Sed quo-
niam uerbũ caro factum eſt & habitauit in nobis,
eadẽ ſapientia quæ de deo genita eſt, dignata eſt

etiã in hominibus creari. Quò pertinet illud, Do-
A minus creauit me in principio uiarum ſuarũ: uia- *Qui conceptus*
rum enim eius principiũ & caput eccleſię eſt Chri *eſt de ſpiritu*
ſtus homine indutus, per quem uiuendi exemplũ *ſancto.*
nobis daretur. Hæc eſt uia certa qua peruenire-
mus ad deum. Non enim redire poſſumus, niſi hu
militate, qui ſuperbia lapſi ſumus, ſicut dictum eſt
primæ noſtræ creaturę, Guſtate & eritis tanq; dij. *Gen. 3*
Huius igitur humilitatis exemplũ, id eſt uiæ qua
redeũdum fuit, ipſe reparator noſter in ſeipſo de-
monſtrare dignatus eſt, qui non rapinam arbitra-
tus eſt eſſe ſe æqualẽ deo, ſed ſemetipſum euacua
uit formam ſerui accipiens, ut crearetur homo in
principio uiarũ eius, uerbum per quod facta ſunt
omnia. Quapropter ſecundũ id quod unigenitus
eſt, non habet fratres: ſecundũ id aũt quod primo
genitus eſt, fratres uocare dignatus eſt, oẽs qui
B poſt eius & per eius primatũ in dei gratiã renaſcũ
tur per adoptionẽ filiorũ, ſicut apoſtolica doctri-
na cõmendat. Naturalis ergo filius de ipſa patris
ſubſtãtia unicus natus eſt, idem exiſtens quod pa
ter, deus de deo, lumẽ de lumine: nos aũt non lu-
men naturaliter ſumus, ſed ab illo lumine illumi-
namur, ut ſapiẽtia lucere poſſimus. Erat, inquit, lu
men uerũ, quod illuminat omnẽ hominẽ uenien
tem in hunc mũdum. Addimus itaq; fidei rerum
æternarũ etiã temporalem diſpenſationẽ domini
noſtri, quã gerere & miniſtrare nobis pro noſtra
ſalute dignatus eſt. Nam ſecundũ id quod unige-
nitus eſt filius dei: non poteſt dici, fuit & erit: ſed
tantũ, eſt: quia & quod fuit, iam non eſt: & quod
C erit, nondũ eſt. Ille ergo eſt incõmutabilis ſine cõ
ditione temporũ & uarietate. Nec aliũde arbitror
manare quod famulo ſuo Moyſi tale nomẽ ſuum
inſinuauit. Nam cũ ab eo quæreret, ſi ſe populus *12. de ciuit.*
ad quem mittebatᷣ contemneret, à quo ſe diceret *dei, cap. 2*
eſſe miſſum, reſpõſum dicentis accepit: Ego ſum
qui ſum. Deinde ſubiungit, Hæc dices filijs Iſrael, *Exod. 3*
Qui eſt, miſit me ad uos. Ex quo iam ſpiritalibus
animis patere cõfido, nullam naturã deo eſſe poſ-
ſe contrariã. Si enim ille eſt, & de ſolo deo ꝓprie
dici poteſt hoc uerbũ: quod enim uere eſt, incom
mutabiliter manet, quoniã quod mutatur fuit ali-
quid quod iam non eſt, & erit quod nondũ eſt: ni
hil habet deus cõtrariũ. Si enim quærereᷣ à nobis
quid ſit albo cõtrariũ, reſponderemus nigrum: ſi
quærereᷣ quid ſit calido cõtrariũ, reſpõderemus
D frigidũ: ſi quæreretur quid ſit contrariũ ueloci, re-
ſponderemus tardũ, & quæcũq; ſimilia. Cum aũt
quæritur quid ſit contrariũ ei qđ eſt, rectè reſpon
detur quod nõ eſt. Sed quoniã per temporalẽ, ut
dixi, diſpenſationẽ, ad noſtrã ſalutẽ & reparatio-
nem operãte dei benignitate, ab illa incõmutabi-
li dei ſapiẽtia natura noſtra mutabilis ſuſcepta eſt,
temporaliũ rerum ſalubriter pro nobis geſtarum
adiungimus fidem, credentes in eum dei filiũ qui
natus eſt per ſpiritũſanctũ ex uirgine Maria. Do-
no eñ dei, hoc eſt ſpirituſancto cõceſſa nobis eſt
tãta humilitas tanti dei, ut totũ hominẽ ſuſcipere
dignaretur in utero uirginis, maternũ corpus inte
grum inhabitans, integrum deſerẽs. Cui tempo-

rali diſpēſationi multis modis inſidiant̃ hæretici.
Sed ſi quis tenuerit catholicā fidem, ut totū homi A
nem credat eſſe ſuſceptū uerbo dei, id eſt corpus,
animā, ſpiritum, ſatis cōtra illos munitus eſt: quip
pe cum iſta ſuſceptio pro ſalute noſtra geſta ſit, ca
uendum eſt ne cū crediderit aliquid noſtrum non
pertinere ad iſtam ſuſceptionē, non pertineat ad
ſalutem. Et eū homo excepta forma mēbrorum,
quæ diuerſis generibus animātiū diuerſa tributa
eſt, non diſtet à pecore niſi rationali ſpiritu, qui
Mens, uōs mens etiā nominatur, quō ſana eſt fides qua credi
tur, ꝙ id noſtrū ſuſceperit dei ſapiētia quod habe-
mus cōmune cū pecore, illud aūt non ſuſceperit
quod illuſtrat̃ luce ſapiētię & quod hominis pro-
Natus ex Ma- prium eſt? Deteſtādi etiā illi ſunt, qui dñm noſtrū
ria uirgine Ieſum Chriſtū matrem Mariam in terris habuiſſe
negant, cum illa diſpēſatio utrūq; ſexū & maſculi- B
num & fœmininū honorauerit, & ad curā dei per
tinere mōſtrauerit, non ſolum quem ſuſcepit, ſed
etiā illum per quē ſuſcepit, uirū gerendo, naſcēdo
de fœmina. Nec nos ad negandū Chriſti matrem
Io. 2 cogit quod ab eo dictū eſt: Quid mihi & tibi eſt
mulier, nondū uenir hora mea: ſed potius admo-
net ut intelligamus ſecundū deū non eū habuiſſe
Io. 19 matrē, cuius maieſtatis perſonā parabat oſtende-
re, aquā in uinū uertēdo. Quod aūt crucifixus eſt,
ſecundum hominē crucifixus eſt, & illa erat hora
quæ nondū uenerat, quando dictū eſt: Quid mihi
& tibi, nondū uenit hora mea, id eſt qua te cogno
ſcam: tunc enim ut homo crucifixus cognouit ho
minē matrē, & dilectiſſimo diſcipulo humaniſſi-
me cōmendauit. Nec iſtud nos moueat, ꝙ cum ei C
nunciaretur mater eius & fratres, reſpondit: Quæ
mihi mater, aut qui fratres? &c. ſed potius doceat
miniſteriū noſtrum quo uerbū dei fratribus mini
ſtramus, cum parentes impediunt nō eos debere
cognoſci. Nam ſi propterea quiſq; putauerit non
Matt. 12 eum habuiſſe matrē in terris, quia dixit, Quę mihi
mater? cogatur neceſſe eſt & apoſtolos negare ha
Matt. 23 buiſſe patres in terris, quoniā pręcepit eis dicens:
Nolite uobis patrē dicere in terris, unus enim eſt
pater ueſter qui in cœlis eſt. Nec nobis fidem iſtā
minuat cogitatio muliebriū uiſcerū, ut propterea
recuſanda uideat̃ talis domini noſtri generatio, ꝙ
eam ſordidi ſordidā putant: quia & ſtultum dei ſa
pientius eſt hominibus: & omnia mūda mundis,
ueriſſime Apoſtolus dicit: debēt enim intueri qui D
hoc putār, ſolis huius radios, quem certe nō tanꝗ̃
dei creaturā laudant, ſed tanꝗ̃ deum adorant, per
cloacarū fœtores & quæq; horribilia uſquequaq;
diffundi, & in his operari ſecundū naturā ſuā, nec
tamē inde aliqua cōtaminatione ſordeſcere, cum
uiſibilis lux uiſibilibus ſordibus ſit natura coniun
ctior: quanto minus igitur poterat pollui uerbum
dei, nō corporeū neq; uiſibile, de fœmineo corpo
re ubi humanā carnem ſuſcepit cum anima & ſpi-
ritu, quib. interueniētibus habitat maieſtas uerbi
ab humani corporis fragilitate ſecretius? Vnde
manifeſtū eſt nullo modo potuiſſe uerbū dei ma-
culari humano corpore, quo nec ipſa anima hu-
mana maculata eſt. Non enim cum regit corpus
atq; uiuificat, ſed cum eius mortalia concupiſcit,
de corpore anima maculatur. Quod ſi animæ ma
culas illi uitare uellent, hæc mēdacia potius & ſa-
crilegia formidarent. Sed parua erat pro nobis *Mors Chriſti*
dñi noſtri humilitas in naſcendo, acceſſit etiā ut *Cap. V*
mori pro mortalibus dignaret̃: humiliauit enim *Paſſus ſub Pon*
ſe, factus ſubditus uſq; ad mortē, mortem aūt cru- *tio Pilato*
cis: ne quiſquā noſtrū etiā ſi mortem poſſet nō ti-
mere, aliquod genus mortis quod homines igno
minioſum arbitrātur horreret. Credimus itaq; in
eum qui ſub Pontio Pilato crucifixus eſt & ſepul- *Crucifixus,*
tus. Addendū enim erat iudicis nomē ꝓpter tem *mortuus &*
porum cognitionē. Sepultura uero illa cum credi *ſepultus*
tur, fit recordatio noui teſtamenti, ꝙ reſurrecturo
ad uitæ nouitatē præberet teſtimoniū, ſicut naſci
turo uterus uirginalis. Nā ſicut in illo monumen-
to nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec ante, nec
poſtea, ſic in illo utero nec ante nec poſtea quicꝗ̃
mortale conceptū eſt. Credimus etiā illum tertio *Tertia die re-*
die reſurrexiſſe à mortuis primogenitū, cōſecutu *ſurrexit à*
ris fratrib. quos in adoptionē filiorū dei uocauit, *mortuis*
quos cōparticipes & cohæredes ſuos eſſe digna- *Aſcenſio. VI*
tus eſt. Credimus in cœlū aſcendiſſe, quē beati-
tudinis locū etiā nobis promiſit dicēs: erunt ſicut
angeli in cœlis, in illa ciuitate quæ eſt mater om-
nium noſtrū Hieruſalē æterna in cœlis. Solet aūt
quoſdā offendere uel impios gentiles uel hæreti-
cos ꝙ credamus aſſumptū terrenū corpus in cœ-
lum. At gētiles plerūq; Philoſophorū argumētis
nobiſcū agere ſolēt, ut dicāt, terrenū aliquid in cœ
lo eſſe non poſſe: noſtras eñ ſcripturas non noue
runt, nec ſciūt quomodo dictū ſit, Seminatur cor
pus animale, ſurget corpus ſpiritale. Non eñ ita
dictū eſt, quaſi corpus uertatur in ſpiritum & ſpi-
ritus fiat: quia & nunc corpus noſtrū qđ animale
dicitur, non in animā uerſum eſt & anima factum.
Sed ſpiritale corpus intelligitur, quod ita ſpiritui
ſubditū eſt, ut cœleſti habitationi cōueniat, omni
fragilitate ac labe terrena in cœleſtē puritatem &
ſtabilitatē mutata atq; cōuerſa. Hæc eſt immuta-
tio, de qua iterū dicit Apoſtolus: Omnes reſurge-
mus, ſed non omnes immutabimur: quam immu
tationē non in deterius, ſed in melius fieri docet
idem cum dicit, & nos immutabimur. Sed ubi &
quō ſit in cœlo corpus dominicū: curioſiſſimū &
ſuperuacaneū eſt quærere, tantūmodo in cœlo eſ
ſe credendū eſt. Non enim eſt fragilitatis noſtræ
cœlorū ſecreta diſcutere, ſed eſt noſtrę fidei de do
minici corporis dignitate ſublimia & honeſta ſa-
pere. Credimus etiā, ꝙ ſedet ad dexterā dei pa- *Ad dexteram*
tris: Nec ideo tamē quaſi humana forma circum- *patris.* VII
ſcriptum eſſe deum patrē arbitrandū eſt, ut de illo
cogitātibus, dextrum aut ſiniſtrū latus animo oc-
currat: aut idipſum ꝙ ſedere pater dicit̃, flexis po-
plitibus fieri putandū eſt, ne illud incidamus ſacri
legium quo execratur Apoſtolus eos qui cōmu- *Rom. 1*
tauerunt gloriā incorruptibilis dei in ſimilitudi-
nem corruptibilis hominis. Tale enim ſimulacrū
deo nefas eſt Chriſtiano in tēplo collocare, mul-
to magis in corde nefariū eſt, ubi uere eſt templū
dei, ſi à terrena cupiditate atq; errore mundetur.
At

Ad dexteram ergo intelligẽdum eſt dictũ eſſe in A
ſumma beatitudine, ubi iuſtitia & pax & gaudiũ
Mat. 25 eſt, Sicut ad ſiniſtram hædi cõſtituuntur: id eſt, in
miſeria, propter iniquitates & labores atq; crucia
tus. Sedere ergo quod dicitur deus, nõ membro-
rũ poſitionẽ, ſed iudiciariã ſignificat poteſtatem,
qua illa maieſtas nunquam caret, ſemper digna di
gnis tribuendo: quãuis in extremo iudicio multo
manifeſtius inter homines unigeniti filij dei iudi-
cis uiuorum atq; mortuorum claritas indubitata
Iudiciũ. VIII fulſura ſit. Credimus etiam inde uenturũ conue
nientiſſimo tempore, & iudicaturũ uiuos & mor-
tuos. Siue iſtis nominib. iuſti & peccatores ſignifi
centur: ſiue quos tunc ante mortẽ noſtram in ter-
ris inuenturus eſt appellati ſunt uiui, mortui uero
qui in eius aduentu reſurrecturi ſunt: hæc diſpen-
ſatio tẽporalis, nõ tantũ eſt, ſicut illa generatio ſe- B
cundum deum, ſed etiam fuit & erit. Nam fuit do-
minus noſter in terris, & nunc eſt in cœlis, & erit
in claritate iudex uiuorũ atq; mortuorũ: ita enim
ueniet ſicut aſcendit, ſecundum autoritatẽ quæ in
Act. 1 Actibus apoſtolorũ continentur. Ex hac itaq; tem
porali diſpenſatione loquitur in Apocalypſi ubi
Apoc. 11 ſcriptum eſt, Hæc dicit qui eſt & qui fuit & qui fu-
Trinitas. IX turus eſt. Digeſta itaq; fide, atq; cõmendata di-
Credo in ſpiritumſanctum uina generatione domini & humana diſpenſatio
ne, iũgitur cõfeſſioni noſtrę ad perficiendã fidem
quæ nobis de deo eſt, ſpiritusſanctus, non minore
natura quàm pater & filius, ſed ut ita dicam cõſubſtã-
tialis & coęternus: quia iſta trinitas unus eſt deus:
non ut idẽ ſit pater qui eſt filius & ſpiritusſanctus,
ſed ut pater ſit pater, & filius ſit filius, & ſpiritusſan C
ctus ſit ſpiritusſanctus: ſed hæc trinitas unus deus
Deut. 9 ſicut ſcriptũ eſt: Audi Iſrael, Dominus deus tuus,
deus unus eſt. Tamen ſi interrogemur de ſingulis
& dicatur nobis, Deus eſt pater? Reſpõdebimus,
Deus. Si quæratur, utrũ deus ſit filius: hoc reſpon-
debimus. Nec ſi fuerit de ſpirituſancto talis inter-
rogatio, aliud eſſe eũ debemus reſpõdere quàm deũ,
uehemẽter cauentes ſic accipere quõ de homini-
Pſal. 81 bus dictũ eſt, Dij eſtis. Non enim ſunt naturaliter
dij, quicũq; ſunt facti atq; cõditi ex patre per filiũ
dono ſpiritusſancti. Ipſa enim ſignificatur trinitas
Rom. 11 cum Apoſtolus dicit, Quoniam ex ipſo & in ipſo
& per ipſum ſunt omnia. Quodcunq; ergo de ſin-
gulis interrogati, reſpõdeamus deum eſſe de quo
quæritur, ſiue patrẽ, ſiue filiũ, ſiue ſpiritũſanctum, D
ut tamen non tres doceri à nobis coli quiſquã exi
Comparatio ſtimauerit. Nec mirum quod hæc de ineffabili natura
dicũtur, cum in ijs etiã rebus quas corporeis ocu-
lis cernimus & corporeo ſenſu dijudicamus, tale
aliquid accidat. Nam cũ de fonte interrogati, non
poſſimus dicere quod ipſe ſit fluuius: nec de fluuio in
terrogati, poſſimus dicere quod ſit fons: & rurſum po
tionem quæ de fonte uel fluuio eſt, nec fluuiũ nec
fontem poſſimus appellare: tamẽ in hac trinitate
aquam nominamus: & cum de ſingulis quæritur,
ſingillatim aquã reſpõdemus. Nam ſi quæro utrũ
in fonte aqua ſit, reſpõdetur aqua: & ſi quæramus
utrũ aqua ſit in fluuio, nihil aliud reſpõdetur, & in
illa potione nõ poterit eſſe alia reſpõſio: nec tamẽ

A eas tres aquas, ſed unam dicimus. Sanè cauẽdum
eſt, ne quiſquã ineffabilẽ illius maieſtatis ſubſtan-
tiam ſicut fontẽ iſtum uiſibilem atq; corporeũ, uel
fluuium uel potionẽ cogitet. In his enim aqua illa
quæ nunc in fonte eſt, exit in fluuiũ, nec in ſe ma-
net, & cum de fluuio uel fonte in potionẽ tranſit,
non ibi permanet unde ſumitur. Itaq; fieri poteſt
ut eadem aqua nunc ad fontis appellationẽ perti-
neat, nunc ad fluuij, nunc ad potionis: cũ in illa tri
nitate dixerimus, nõ poſſe fieri ut pater aliquãdo
ſit filius, aliquando ſpiritusſanctus: ſicut in arbore Compar.
radix nõ eſt niſi radix, nec robur niſi robur, nec ra
mos niſi ramos poſſumus dicere: nõ enĩ id quod di-
cit̃ radix poteſt dici robur et rami, nec lignũ quod
pertinet ad radicẽ, poteſt alio etiã trãſitu nũc in ra
dice eſſe, nũc in robore, nũc in ramis, ſed tantũmo
B do in radice: cũ illa regula nominis maneat, ut ra-
dix lignũ ſit, & robur lignũ, & rami lignũ, nec tñ
tria ligna dicant̃, ſed unũ. Aut ſi hæc habẽt aliquã
diſſimilitudinẽ, ut poſſint nõ abſurde tria ligna di
ci propter firmitatis diuerſitatẽ: illud certe omnes
cõcedunt, ſi ex fonte tria pocula impleãtur, poſſe
dici tria pocula, tres aũt aquas non poſſe dici, ſed
omnino unã aquã: quãquã de ſingulis poculis in-
terrogatus in quolibet horũ aquã eſſe reſpõdeas,
quãuis nullus hic trãſitus fiat, ſicut de fonte in flu-
mina dicebamus. Hæc autẽ nõ ꝓpter illius diuinę
naturę ſimilitudinẽ, ſed etiã ꝓpter uiſibiliũ unita-
tẽ corporalia exẽpla data ſunt, ut intelligeret̃ fieri
poſſe ut aliqua tria, non tm̃ ſingillatim, ſed etiã ſi-
mul unũ ſingulare nomẽ obtineãt: nec quiſquam
C miret̃ & abſurdũ putet, quod deũ dicimus patrẽ, deũ
filiũ, deũ ſpiritũſanctũ, nec tamẽ tres deos in iſta
trinitate, ſed unũ deum, unãq; ſubſtantiã. Et de pa
tre quidẽ & filio multis libris diſſeruerũt docti &
religioſi uiri, quibus quantũ homines hominibus
poterãt, quẽadmodũ nõ unus eſſet pater & filius,
ſed unũ eſſent, & quid proprie pater eſſet, & quid
filius inſinuare conati ſunt, quod ille genitor, hic geni
tus: ille non de filio, hic de patre: huius ille princi-
piũ, unde & caput Chriſti dicit̃, quãuis et Chriſtus Io. 8
principiũ, ſed non patris: hic uero illius imago, quã-
uis nulla ex parte diſſimilis & omnino indifferen
ter ęqualis. Tractant̃ hæc latius ab eis qui nõ tam
breuiter quàm nos, totius Chriſtianæ fidei profeſſio-
nem uolũt explicare. Itaq; inquãtũ filius eſt, de pa
D tre accepit ut ſit, cum ille de filio id nõ acceperit:
& inquantũ hominẽ, mutabilẽ ſcilicet creaturã in
melius cõmutandã ineffabili miſericordia, tẽpo-
rali diſpenſatione ſuſcepit, multa de illo in ſcriptu
ris inueniũtur ita dicta, ut impias hæreticorũ men
tes prius uolentes docere quàm noſſe in errorem mi-
ſerint, ut putarẽt eũ nõ ęqualẽ patri, nec eiuſdẽ ſub
ſtãtiæ: qualia ſunt illa, Quoniam pater maior me eſt: &, Io. 14
Caput mulieris uir, caput uiri Chriſtus, caput autẽ 1. Cor. 11
Chriſti deus: &, Tunc ipſe ſubiectus erit ei, qui illi
ſubiecit omnia: &, Vado ad patrẽ meũ & patrem
ueſtrũ, deum meũ & deũ ueſtrũ: & nõnulla huiuſ-
modi: quæ omnia poſita ſunt, non ut naturæ atq;
ſubſtãtiæ inæqualitatẽ ſignificẽt, ne falſa ſint illa,
Ego & pater unum ſumus: &, Qui me uidit, uidit Io. 10

& patrem meum:&,Deus erat uerbum:nõ enim A
factus eſt,cũ omnia per ipſum facta ſint: & , Non
rapinã arbitratus eſt eſſe æqualis deo:& cætera ta
lia:ſed illa poſita ſunt,partim propter adminiſtra-
tionẽ ſuſcepti hominis, qua dicitur, Semetipſum
exinaniuit:non quia mutata eſt illa ſapientia,cum
ſit omnino incõmutabilis,ſed quia humiliter ho-
minibus innoteſcere uoluit:partim propter hanc
adminiſtrationẽ illa ita ſcripta ſunt,de quibus hæ-
retici calũniantur:partim propterea quia filius pa
tri debet quod eſt,hoc etiã utiq; debẽs patri quod
eidem patri æqualis aut par eſt,pater aũt nulli de-
bet quicquid eſt.De ſpirituſancto aũt nondũ tam
copioſe ac diligenter diſputatũ eſt à doctis & ma-
gnis diuinarũ ſcripturarũ tractatoribus,ut intelli-
gi facile poſſit & eius propriũ,quo proprio fit ut B
eum neq; filiũ neq; patrẽ dicere poſſimus, ſed tm̃
ſpiritũſanctũ:niſi ꝙ eum donũ dei eſſe prædicant,
ut deum credamus non ſeipſo inferius donũ dare:
ſeruãt tamẽ ut non genitũ ſpiritũſanctũ tanquã fi-
liũ de patre prædicẽt,unicus eñ eſt Chriſtus ,neq;
de filio tanquã nepotẽ ſummi patris:nec tamen id
quod eſt,nulli debere,ſed patri ex quo omnia : ne
duo cõſtituamus principia ſine principio, q̃d fal-
ſiſſimũ eſt & abſurdiſſimũ,& non catholicæ fidei,
ſed quorũdã hæreticorũ errori propriũ.Auſi ſunt
tamen quidã ipſam cõmunionẽ patris & filij, atq;
(ut ita dicã)deitatẽ,quam Græci θεότητα appellãt,
ſpiritũſanctum credere:ut quoniã pater deus,& fi
lius deus,ut ipſa deitas ſibi qua copulantur, & ille
gignẽdo filiũ,& ille patri cohęrẽdo,& ei à quo eſt
genitus,æquetur.Hanc ergo deitatẽ,quam etiam C
dilectionẽ in ſeinuicẽ amborũ charitatẽq; uolunt
intelligi,ſpiritũſanctum appellatũ dicũt, multiſq;
ſcripturarũ documẽtis adſunt huic opinioni ſuæ:
Rom.5 ſiue illo quod dictũ eſt,Quoniã charitas dei diffu-
ſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũſanctũ qui da-
tus eſt nobis,ſiue alijs multis talibus teſtimonijs:
& eoipſo ꝙ per ſpiritũſanctũ reconciliamur deo,
unde etiã donũ dei dicunt,ſatis ſignificari uolunt
charitatẽ dei eſſe ſpiritũſanctũ.Non enim reconci
1.Io.3 liamur illi,niſi per dilectionẽ,qua etiã filij dei ap-
1.Io.4 pellamur:nõ iam ſub timore tanquã ſerui,quia cõ
Rom.8 ſummata dilectio foras mittit timorẽ: & ſpiritum
libertatis accipimus, in quo clamamus Abba pa-
ter.Et quia recõciliati & in amicitiã reuocati per D
charitatẽ poterimus omnia ſecreta dei cognoſce-
Io.16 re,propterea de ſpirituſancto dicitur,Ipſe uos in-
ducet in omnẽ ueritatẽ.Propterea & fidentia præ
dicandæ ueritatis,quia impleti ſunt aduentu eius
apoſtoli,recte charitati tribuitur:quia & diffiden
tia timori datur,quã cõſummatio charitatis foras
mittit.Et ideo etiã donũ dei dicitur,quia eo quod
quiſq; nouit non fruitur,niſi & id diligat. Frui aũt
ſapiẽtia dei,nihil aliud eſt q̃ ei dilectione cohære
re:neq; quiſquã in eo quod percipit permanet ni-
ſi dilectione:& ideo ſpirituſſanctus dicit̃, quoniã
ad permanendũ ſanciũtur quæcũq; ſanctificãtur:
nec dubiũ eſt à ſanciendo ſanctitatẽ uocari. Maxi
me aũt illo teſtimonio utũtur aſſertores huius ſen
Io.3 tẽtiæ quod ſcriptũ eſt,Quod natũ eſt de carne,ca-
A ro eſt:& quod natũ eſt de ſpiritu,ſpiritus eſt: quo- 1.Io.4
niã deus ſpiritus eſt.Hoc enim regenerationẽ no-
ſtram dicũt,quæ nõ ſecundũ Adam de carne eſt,
ſed ſecundũ ſpiritũ de ſpirituſancto . Quapropter
ſi ſpirituſſancti hoc loco facta eſt cõmemoratio,
ubi dictũ eſt,Quoniã deus ſpiritus eſt:animaduer
tendũ dicunt,non dictum eſſe quoniã ſpiritus dei
eſt,ſed quoniã deus ſpiritus eſt:ut ipſa deitas pa-
tris & filij hoc loco dicta ſit deus,quod eſt ſpirituſ
ſanctus.Huc accedit aliud teſtimoniũ quod dicit
Ioannes apoſtolus,Quoniã deus dilectio eſt. Hic 1.Io.4
enim non ait,dilectio dei,ſed deus dilectio eſt:ut
ipſa deitas dilectio intelligat̃.Et ꝙ in illa enume-
ratione connexarũ ſibi rerum,ubi dicitur,Omnia 1.Cor.3
ueſtra,uos aũt Chriſti,Chriſtus autẽ dei:&,Caput 1.Cor.11
B mulieris uir,caput uiri Chriſtus, caput autẽ Chri-
ſti deus:nulla fit commemoratio ſpirituſſancti:ad
hoc pertinere dicunt,quia non ferè in ijs quæ ſibi
cõnexa ſunt numerari ſolet ipſa connexio . Vnde
etiã in illo loco trinitatẽ ipſam uidẽtur agnoſcere
qui legũt attẽtius,cum dicitur, Quoniã ex ipſo &
per ipſum & in ipſo ſunt omnia.Ex ipſo,tanquam
ex eo qui nulli debet quod eſt:per ipſum, tanquã
per mediatorẽ:in ipſo,tanquã in eo qui cõtinet,id
eſt copulatione cõiungit. Huic ſentẽtiæ cõtradi-
cũt qui arbitrant̃ iſtã cõmunionẽ,quã deitatẽ uel
dilectionẽ ſiue charitatẽ appellamus,nõ eſſe ſub-
ſtantiã:quærunt aũt ſecundũ ſubſtantiã ſibi expo
ni ſpiritũſanctũ:nec intelligunt nõ aliter potuiſſe
dici,deus dilectio eſt:niſi eſſet dilectio ſubſtantia.
C Dicũt quippe,cõſuetudine rerũ corporaliũ:qm̃ ſi
duo ſibi corpora copulẽtur,ita ut iuxta inuicẽ col
locentur,ipſa copulatio non eſt corpus, quando-
quidẽ ſeparatis illis corporibus quæ copulata fue
rant,nulla inuenitur:nec tamẽ quaſi deceſſiſſe &
migraſſe intelligitur ſicut illa corpora:ſed hi tales
cor mundũ faciant quantum poſſunt,ut uidere ua
leant in dei ſubſtãtia non eſſe aliquid tale, quaſi a-
liud ibi ſit ſubſtãtia,aliud quod accidat ſubſtantiæ
& non ſit ſubſtantia:ſed quicquid ibi intelligi po-
teſt,ſubſtãtia eſt. Verum hæc dici poſſunt facile &
credi:uideri aũt niſi puro corde quõ ſe habeant o-
mnino non poſſunt. Quapropter ſiue iſta uera ſit
ſentẽtia,ſiue aliud aliquid ſit,fides incõcuſſa tenẽ
da eſt,ut deum dicamus patrẽ,deum filiũ,deũ ſpi-
D ritũſanctũ : neq; tres deos,ſed iſtam trinitatẽ unũ
deum:neq; diuerſos natura,ſed eiuſdẽ ſubſtantiæ:
neq; ut pater aliquãdo ſit filius,aliquando ſit ſpiri
tuſſanctus,ſed pater ſemper pater,& filius ſemper
filius,& ſpirituſſanctus ſemp ſpirituſſanctus. Nec
temere aliquid de inuiſibilibus affirmemus tanq̃
ſciẽtes,ſed tanq̃ credẽtes,quoniã uideri niſi mun
do corde non poſſunt.Et qui ea uidet in hac uita
ex parte,ut dictũ eſt,atq; in ænigmate,non poteſt
efficere ut & ille uideat cui loquitur,ſi cordis ſor-
dibus impeditur.Beati aũt mundo corde, quoniã
ipſi deum uidebũt.Hæc eſt fides de deo cõditore
& renouatore noſtro.Sed quoniã dilectio nõ tan
tum in deũ nobis imperata eſt,cum dictũ eſt, Dili Deut.6
ges dñm deum tuum ex toto corde,& ex tota ani
ma tua,& ex tota mente tua:ſed etiã in proximũ,
nam

nam diliges,inquit,proximū tuum tanq̃ teipſum:
ſi aūt iſta fides cōgregationē ſocietatēq; hominū
nō teneat,in qua fraterna charitas operet̃,minus
Credere eccleſiam catholicā fructuoſa eſt. Credimus & ſanctā eccleſiā, utiq;
catholicā:nam & hæretici & ſchiſmatici, congre-
Cap. X gationes ſuas eccleſias uocāt.Sed hæretici de deo
falſa ſentiēdo ipſam fidē uiolant, ſchiſmatici autē
diſciſſiōibus iniquis à fraterna charitate diſſiliūt,
quāuis ea credāt quæ credimus. Quapropter nec
hæreticus pertinet ad eccleſiā catholicā,quæ dili-
git deum:nec ſchiſmaticus,quoniā diligit proxi-
mum:& ideo peccatis ꝓximi facile ignoſcit,qui ſi
bi nouit ignoſci ab illo qui nos reconciliauit ſibi
delens omnia præterita & ad uitā nouam nos uo-
cans,quā uitā donec perfectā capiamus,ſine pec-
catis eſſe non poſſumus:intereſt tamē qualia ſint.
Remiſſionem peccatorum Nec de peccatorū differētia modo tractandū eſt,
ſed credendū omnino,nullo modo nobis ignoſci
ea quæ peccamus,ſi nos inexorabiles ad ignoſcē-
da peccata fuerimus. Itaq; credimus & remiſſio-
nem peccatorū.Et quoniā tria ſunt quibus homo
cōſtat,ſpiritus,anima & corpus:quę rurſus duo di
cuntur,quia ſæpe anima ſimul cum ſpiritu nomi-
natur.Pars enim quædā eiuſdē rationalis qua ca-
τὸ ἡγεμονικόν rent beſtiæ,ſpiritus dicitur:principale noſtrū ſpiri
tus eſt:deinde uita qua coniungimur corpori ani
ma dicitur:poſtremo iſtud quod uiſibile eſt ulti-
mum noſtrum eſt corpus.Hoc aūt omnis creatura
ingemiſcit & parturit uſq; nūc,dedit tamē primi-
tias ſpiritus,quia credidit deo,& bonæ iam uolun
tatis eſt.Hic ſpiritus etiā uocatur mens, de quo di
Rom. 7 cit Apoſtolus,Mente ſeruio legi dei. Qui itē alio
loco dicit,Teſtis eſt enim mihi deus, cui ſeruio in
ſpiritu meo.Anima uero cū carnalia bona adhuc
appetit,caro nominat̃.Pars enim eius quædā reſi-
ſtit ſpiritui nō natura,ſed cōſuetudine peccatorū.
Vnde dicitur,Mente ſeruio legi dei,carne aūt le-
gi peccati.Quæ conſuetudo in naturā uerſa eſt ſe
cundū generationē mortalē peccato primi homi-
Eph. 2 nis.Ideoq; ſcriptū eſt,Et nos aliquādo fuimus na-
turaliter filij irę:id eſt uindictæ,per quam factū eſt
ut ſeruiamus legi peccati.Eſt aūt animę natura per
fecta cū ſpiritui ſuo ſubditur,& cū ſequitur ſequē
tem deum:ideo animalis homo non percipit quæ
ſunt ſpiritus dei.Sed non tam cito anima ſubiuga
tur ſpiritui ad bonam operationē,q̃ cito ſpūs deo
ad uerā fidem & bonā uoluntatē:ſed aliquādo tar
dius eius impetus,quo in carnalia & tēporalia de-
fluit,refrenatur.Sed quoniā & ipſa mūdatur,reci-
piens ſtabilitatē naturæ ſuæ domināte ſpiritu qui
ſibi caput eſt,cui eius capiti caput eſt Chriſtus, nō
eſt deſperandū etiā corpus reſtitui naturæ ꝓpriæ:
ſed utiq; non tam cito q̃ anima:ſicut nec anima tā
cito q̃ ſpiritus,ſed tempore opportuno in nouiſſi
ma tuba cū mortui reſurgēt incorrupti & nos im-
Carnis reſurrectionem mutabimur. Et ideo credimus & carnis reſurre-
ctionē.non tantū quia reparat̃ anima,quę nūc ꝓ-
pter carnales affectiones caro nominatur:ſed hęc
etiā uiſibilis caro quę naturaliter eſt caro,cuius no
men anima non propter naturā,ſed propter affe-
ctiones carnales accepit. Hæc ergo uiſibilis,quæ

A caro proprie dicitur,ſine dubitatione credēda eſt
reſurgere. Videtur enim Paulus apoſtolus eā tan-
q̃ digito ſuo oſtendere,cū dicit:Oportet corrupti *1. Cor. 15*
bile hoc induere incorruptionē.Cum enim dicit,
hoc in eam quaſi digitū intēdit.Quod autē uiſibi-
le eſt,id poteſt digito oſtēdi:quoniā poſſet & ani-
ma corruptibilis dici,nam uitijs morū ipſa corrū-
pitur.Et mortale hoc induere immortalitatē,cum
legitur, eadē ſignificat̃ uiſibilis caro, quia in eam
identidē uelut digitus intēdit̃. Poteſt enim & ani
ma ſicut corruptibilis propter morū uitia, ita etiā
mortalis dici.Mors quippe animæ eſt apoſtatare
à deo,quod primū eius peccatū in paradiſo ſacris
literis cōtinetur.Reſurget igitur corpus ſecundū
Chriſtianā fidem,quæ fallere nō poteſt.Quod cui
uidetur incredibile,qualis nunc ſit caro attendit,
B qualis aūt futura ſit nō conſiderat:quia illo tēpore
immutationis angelicæ non iam caro erit & ſan-
guis,ſed tm̄ corpus.Cū enim de carne Apoſtolus
loqueret̃:Alia,inquit,caro pecorū, alia uolucrū, *1. Cor. 15*
alia piſciū,alia ſerpētū:& corpora cœleſtia & cor-
pora terreſtria.Nō enim dixit caro cœleſtis, dixit
aūt cœleſtia & terreſtria corpora.Omnis enim ca
ro etiā corpus eſt,non aūt omne corpus caro eſt.
Primo in iſtis terreſtribus,quoniā lignum corpus
eſt,ſed non caro:hominis autē uel pecoris,& cor-
pus & caro:in cœleſtib. uero nulla caro,ſed corpo
ra ſimplicia & lucida,quæ appellat Apoſtolus ſpi
ritalia,nōnulli aūt uocāt ætherea.Et ideo non car
nis reſurrectiōi cōtradicit illud q̃d ait,Caro & ſan *1. Cor. 15*
guis regnū dei nō poſſidebūt.Sed quale futurū ſit
C quod nunc caro & ſanguis eſt, prædicat.In qualē
naturā quiſquis nō cōuerti poſſe hāc carnē credit,
gradibus ducendus eſt ad fidē.Si enim ab eo quæ
ras,utrū terra in aquā poſſit conuerti,propter uici
nitatē non ei uidetur incredibile.Rurſum ſi quæ-
ras,utrū aqua poſſit in aerē,neq; hoc abſurdū eſſe
reſpōdet,uicina enim ſunt ſibi:& de aere ſi quæra
tur utrū in ęthereū corpus, id eſt cęleſte poſſit mu
tari,iam ipſa uicinitas perſuadet. Quod ergo per
hos gradus fieri poſſe concedit ut terra in corpus
æthereū cōuertatur,cur non accedēte dei uolūta-
te qua corpus humanū ſupra aquas potuit ambu-
lare,celerrime id fieri poſſe, quemadmodū dictū
eſt,in ictu oculi,ſine ullis talibus gradibus credit,
ſicut plerūq; fumus in flammā mira celeritate con
D uertitur? Caro enim noſtra utiq; ex terra eſt.Philo
ſophi enim quorū argumētis ſæpius reſurrectioni
carnis reſiſtitur,quibus aſſerunt nullum poſſe eſſe
terrenū corpus in cœlo,quodlibet corpus in om-
ne corpus cōuerti & mutari poſſe cōcedunt. Qua
corporis reſurrectione facta,à tēporis conditione
liberati,æterna uita ineffabili charitate atq; ſtabili
tate ſine corruptione perfruemur. Tunc enim fiet
illud quod ſcriptū eſt,Abſorpta eſt mors in uicto- *1. Cor. 15*
riam:ubi eſt mors aculeus tuus? ubi eſt mors con-
tentio tua? Hæc eſt fides quæ paucis uerbis tenen
da in ſymbolo nouellis Chriſtianis dat̃.Quæ pau
ca uerba fidelibus nota ſunt,ut credēdo ſubiugen
tur deo,ſubiugati recte uiuant,recte uiuendo cor
mūdent, corde mūdo quod credunt intelligant.

Sapientia ex ſcripturis. Ca. I

SICI nō poteſt, dilectiſſime fili Laurēti, quantū tua eruditione delecter, quantūq; te cupiā eſſe ſapientem, nō ex eorū numero de quibus dicitur, Vbi ſapiens, ubi ſcriba, ubi cōquiſitor huius ſeculi? Nonne ſtultā fecit deus ſapientiā huius mūdi? Sed ex eorū numero de quibus dictū eſt, Multitudo ſapientū ſanitas eſt orbis terrarū. Et quales uult Apoſtolus fieri, quibus dicit, Volo aūt uos ſapiētes quidē eſſe in bono, ſimplices aūt in malo. Sicut aūt nemo à ſeipſo eſſe poteſt, ita etiā nemo à ſeipſo ſapiēs eſſe poteſt, ſed ab illo illuſtrante de quo ſcriptū eſt, Omnis ſapiētia à deo eſt.

D — *Eſa. 33* — *1. Cor. 1* — *Sap. 6* — *Rom. 16*

Pietas eſt ſapiētia. Cap. II

Hominis aūt ſapiētia pietas eſt. Habes hoc in libro ſancti Iob: nam ibi legiť, φ ipſa ſapientia dixerit homini, Ecce pietas eſt ſapiētia. Si autē quæras quā dixerit eo loco pietatē, diſtinctius in Græco reperies θεοσέβεια, qui eſt dei cultus. Diciť enim Græce pietas & aliter idem εὐσέβεια, quo nomine ſignificatur bonus cultus, quāuis & hoc pręcipue referatur ad colendū deū. Sed nihil eſt commodius illo nomine quo euidenter dei cultus expreſſus eſt, cum quid eſſet hominis ſapiētia diceretur. Quæris ne aliquid dici breuius, qui petis à me ut breuiter magna dicātur? An hoc ipſum tibi fortaſſe deſideras breuiter aperiri, atq; in ſermonem colligi breuē, quónam modo ſit colendus deus?

Cultus diuinus quib. cōſtet. III

Hic ſi reſpōdero, fide, ſpe, charitate colendum deum, profecto dicturus es, breuius hoc dictū eſſe φ uelis, ac deinde petiturus ea tibi breuiter explicari quę ad ſingula tria iſta pertineāt, quid credendum ſcilicet, quid ſperandū, quid amandū ſit. Qd' cum fecero, ibi erūt omnia illa quæ in epiſtola tua quærēda poſuiſti. Cuius exemplū ſi eſt penes te, facile eſt ut ea reuoluas & relegas: ſi aūt non eſt, cōmemorāre me recolas.

Ratio & fides Cap. IIII

Vis enim tibi, ut ſcribis, librum à me fieri, quem Enchiridion (ut dicunt) habeas, & de tuis manibus nō recedat: cōtinens poſtulata, id eſt quid ſequendū maxime, quid ꝓpter diuerſas principaliter hæreſes ſit fugiendū: inquātum ratio pro religiōe contēdat, uel quid in ratiōe cum fides ſit ſola, non cōueniat: quid primū, quid ultimū teneať: quæ totius definitionis ſumma ſit: quod certū propriūq; fidei catholicæ fundamētū. Hæc autē omnia quæ requiris procul dubio ſcies, diligēter ſciendo quid credi, quid ſperari debeat, quid amari: hæc enim maxime imò uero ſola religione ſequēda ſunt. His qui contradicit, aut omnino à Chriſti nomine alienus eſt, aut hęreticus. Hęc ſunt defendēda ratione, quæ uel à ſenſibus corporis incohata, uel ab intelligētia mētis inucta. Quæ aūt nec corporeo ſenſu experti ſumus, nec mente aſſequi ualuimus aut ualemus, eis ſine ulla dubitatione credēda ſunt teſtibus, à quib. ea quæ diuina

B — *C* — *D*

A uocari iam meruit ſcriptura cōfecta eſt: qui ea ſiue per corpus ſiue per animū diuinitus adiuti, uel uidere, uel etiā præuidere potuerūt.

Fundamentum fidei. Cap. V

Cum aūt initio fidei quæ per dilectionē operať, imbuta mens fuerit, tēdit bene uiuēdo etiā ad ſpeciē peruenire ubi eſt ſanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena uiſio eſt ſumma felicitas. Hoc eſt nimirū quod requiris, quid primū, quid ultimum teneať: incobari fide, perfici ſpecie. Hæc etiā totius definitiōis eſt ſumma. Certū uero ꝓpriūq; fidei catholicæ fundamentū, Chriſtus eſt. Fundamētū enim aliud, ait Apoſtolus, nemo *B* poteſt ponere pręter id q̄d poſitū eſt, q̄d eſt Chriſtus Ieſus. Neq; hoc ideo negandū eſt propriū fundamentū eſſe fidei catholicæ, quia putari poteſt aliquibus hęreticis hoc nobiſcū eſſe cōmune. Si eñ diligēter quę ad Chriſtū pertinēt cogiteń, nominetenus inueniť Chriſtus apud quoſlibet hæreticos, qui ſe Chriſtianos uocari uolunt, re uero ipſa nō eſt apud eos. Qd' oſtēdere nimis longū eſt, q̄m cōmemorandæ ſunt oēs hęreſes ſiue quæ fuerunt ſiue quę ſūt, ſiue quę potuerūt ſub uocabulo Chriſtiano, & etiā φ ſit hoc uerum per ſingulas quaſq; mōſtrandū. Quæ diſputatio tam multorū eſt uoluminū, ut etiā infinita uideať.

ἐγχειρίδιον Cap. VI

Tu aūt enchiridiō à nobis poſtulas, id eſt q̄d manibus poſſit aſtringi, *C* nō quod armaria poſſit onerare. Vt igitur ad illa tria redeamus per quę diximus colendū deū, fidē, ſpem, charitatē, facile eſt ut dicať quid credendū, quid ſperandū, quid amandū ſit. Sed quēadmodū aduerſus eorū qui diuerſa ſentiūt calūnias defendatur, operoſioris uberioriſq; doctrinæ eſt. Quæ ut habeatur nō breui enchiridio manus debet impleri, ſed grādi ſtudio pectus accēdi.

Symbolum & oratio dominica. Cap. VII

Nam ecce tibi eſt ſymbolū & dominica oratio: quid breuius auditur aut legitur, aut quid facilius memoriæ cōmēdatur? Quia enim de peccato graui & miſeria premebatur genus humanū, & diuina indigebat miſericordia, gratiæ dei tēpus propheta præuidēs ait, Et oīs qui inuocauerit nomē dñi ſaluus erit: *D* propter hoc dñica oratio. Sed Apoſtolus cum ad ipſam gratiā cōmendandā hoc propheticū cōmemoraſſet teſtimoniū, continuo ſubiecit: Quomodo aūt inuocabūt in quē non crediderūt? propter hoc ſymbolū. In his duobus, tria illa intuere. Fides credit, ſpes & charitas orāt. Sed ſine fide eſſe non poſſūt, ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictū eſt, Quō inuocabūt in quē nō crediderunt?

Rom. 10

Fides, ſpes, charitas. Cap. VIII

Quid aūt ſperari poteſt quod nō crediť? Porrò etiā aliquid quod non ſperatur, credi poteſt. Quis nāq; fideliū pœnas nō credit impiorū, nec ſperat tamē? Et quiſquis eas imminere ſibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere dicitur φ ſperare. Quæ duo Lucanus diſtinguēs ita complexus ait, Liceat ſperare timenti. Non autem ab alio

Lucanus

poeta

poeta quãuis meliore proprie dictũ eſt, Hũc ego
ſi potui tantũ ſperare dolorem. Deniq; nõnulli in
arte grãmatica uerbi huius utũtur exẽplo ad oſtẽ
dendã impropriã dictionem, & aiunt. Sperare di-
xit, pro timere. Eſt itaq; fides & malarũ rerum &
bonarũ: quia & bona credunť & mala, & hoc fide
bona, non mala. Eſt etiam fides & præteritarũ re-
3. ſent. diſt. 26 cap. & ſicut rum, & preſentium & futurarum. Credimus enim
mortuũ Chriſtũ, quod iam præterijt. Credimus ſe-
dere ad dexteram patris, quod nũc eſt. Credimus
uenturũ ad iudicandũ, quod futurũ eſt. Item fides
& ſuarũ rerũ eſt & alienarũ. Nam & ſe quiſq; cre-
dit aliquando eſſe cœpiſſe, nec fuiſſe utiq; ſempi-
ternũ, & alia atq; alia: nec ſolũ de alijs hominibus
multa quæ ad religionẽ pertinent, uerumetiã de
angelis credimus. Spes aũt nõ niſi bonarũ rerum
eſt, nec niſi futurarũ, & ad eum pertinenniũ qui ea-
rum ſpem gerere perhibetur. Quæ cũ ita ſint, pro-
prer bas cauſas diſtinguenda erit fides à ſpe: ſicut
uocabulo ita & rationabili differẽtia. Nam quod
attinet ad non uidere, ſiue quæ credunť, ſiue quæ
ſperanť, fidei ſpeiq; cõmune eſt. In epiſtola quip-
Heb. 11 pe ad Hebręos, qua teſte uſi ſunt illuſtres catholi-
cæ regulæ defenſores, fides eſſe dicta eſt cõuictio
rerũ quæ non uidenť. Quãuis qñ ſe quiſq; nõ uer-
bis, nõ teſtibus, nõ deniq; ullis argumẽtis, ſed præ
ſentiũ rerum euidenniæ dicit crediďiſſe, boc eſt, fi-
dem accõmodaſſe, non ita uidetur abſurdũ, ut re-
cte reprehendatur in uerbo, eiq; dicatur, Vidiſti,
ergo non credidiſti. Vnde putari poteſt non eſſe
3. ſent. diſt. 26 cõſequens, ut non uideatur res quæcũq; creditur:
cap. & ſicut ſed melius hãc appellamus fidem quã diuina elo-
quia docuerũt, earũ ſcilicet rerũ quæ nõ uidentur.
Rom. 8 De ſpe quoq; ait Apoſtolus, Spes quæ uideť non
eſt ſpes. Quod enim uidet quis, quid ſperat? Si au-
tem quod non uidemus ſperamus, per patientiam
expectamus. Cũ ergo bona nobis futura eſſe cre-
dũtur, nihil aliud q̃ ſperanť. Iam de amore quid di
cam, ſine quo fides nihil prodeſt? Spes uero ſine
amore eſſe nõ poteſt. Deniq; ut ait apoſtolus Iaco
Iac. 2 bus, Et dæmones credũt & cõtremiſcunt: nec ta-
men ſperãt uel amant, ſed potius quod ſperamus
et amamus credẽdo uẽturũ eſſe formidãt. Propterę
Gal. 5 quod apoſtolus Paulus fidem quæ per dilectionẽ
3. ſent. diſt. 23 operatur, approbat atq; cõmendat, quæ utiq; ſine
cap. ſi uero. ſpe eſſe non poteſt. Proinde nec amor ſine ſpe eſt;
Quid credendum Chriſtiano. Cap. IX nec ſine amore ſpes, neq; utrũq; ſine fide. Cum
ergo quærit, quid credendũ ſit quod ad religionẽ
pertineat, nõ rerũ natura ita rimãda eſt, quẽadmo
dum ab eis quos phyſicos Græci uocant: nec me-
tuendũ eſt, quẽadmodũ ab eiſdẽ, ne aliquid de ui
& numero elementorum, de motu atq; ordine &
defectibus ſyderũ, de figura cœli, de generibus &
naturis animaliũ, fruticũ, lapidũ, fontiũ, fluminũ,
montiũ, de ſpacijs locorũ & tẽporũ, de ſignis im-
minentiũ tempeſtatũ, & alia ſexcenta de ijs rebus
quas illi uel inuenerũt uel inueniſſe ſe exiſtimant,
Chriſtianus ignoret: quia nec ipſi omnia repere-
runt tãto excellẽtes ingenio, flagrãtes ſtudio, abũ
dantes ocio, & quædã humana cõiectura inueſti-
gantes, quædã uero hiſtorica experiẽtia perſcrutã

A tes, & in eis quę ſe inueniſſe glorianť, plura opinã
tes potius quàm ſcientes. Satis eſt Chriſtiano re-
rum creatarũ cauſam, ſiue cœleſtiũ, ſiue terreſtriũ,
ſiue uiſibiliũ, ſiue inuiſibiliũ, non niſi bonitatẽ cre
dere creatoris, qui unus & uerus eſt deus: nullãq;
eſſe naturã quæ non aut ipſe ſit, aut ab ipſo: eumq;
eſſe trinitatẽ, patrem ſcilicet & filium â patre geni
tum, & ſpiritũſanctũ ab eodẽ patre procedentem:
ſed unum eundemq; ſpiritũ & patris & filij. Ab Vniuerſitas rerum. Cap. X
hac ſumme & æqualiter & immutabiliter bona
trinitate creata ſunt omnia, & nec ſumme nec æ-
qualiter nec immutabiliter bona, ſed tamen bona
etiã ſingula. Simul uero uniuerſa ualde bona, quia
ex omnibus cõſiſtit uniuerſitatis admirabilis pul-
chritudo. In qua etiã illud quod malũ dicit, be- Mala quare ſint. Cap. XI
B ne ordinatũ & loco ſuo poſitũ, eminẽtius cõmen-
dat bona, ut magis placeãt & laudabiliora ſint dũ
comparantur malis. Neq; enim deus omnipotẽs,
quod etiã infideles fatenrur, rerũ cui ſumma pote 1. ſen. diſt. 46
ſtas, cum ſumme bonus ſit, ullo modo ſineret mali cap. quod uero
eſſe aliquid in operib. ſuis, niſi uſq; adeo eſſet om-
nipotẽs & bonus, ut benefaceret etiam de malo.
Quid eſt aũt aliud quod malum dicitur, niſi priua
tio boni? Nam ſicut corporibus animaliũ nihil eſt 2. ſen. diſt. 34
aliud morbis & uulneribus affici, q̃ ſanitate priua cap. oſtenſa, et
ri. Neq; enim id agitur cum adhibetur curatio, ut diſt. 35. cap.
mala illa quæ inerant, id eſt morbi ac uulnera rece quocirca.
dant hinc & alibi ſint, ſed utiq; ut non ſint. Non e-
nim ulla ſubſtãtia, ſed carnalis ſubſtantiæ uitiũ eſt
uulnus aut morbus: cum caro ſit ipſa ſubſtantia,
profecto aliq̃d bonum eſt, cui accidũt iſta mala, id
C eſt priuationes eius boni, quod dicitur ſanitas: ita
etiam & animorũ quæcũq; ſunt uitia, naturalium
ſunt priuationes bonorũ. Quę cum ſanantur, non
aliquò transferũtur, ſed etiã quę ibi erãt, nuſquam
erunt, quãdo in illa ſanitate non erunt. Naturæ Naturæ corruptio. Cap. XII
igitur omnes, quoniã naturarũ prorſus omnium
ſumme cõditor bonus eſt, bonę ſunt. Sed quia nõ
ſicut earum cõditor ſumme atq; incõmutabiliter
bonæ ſunt, ideo in eis & minui bonum & augeri
poteſt. Sed bonũ minui malũ eſt, quãuis quantũ-
cũq; minuatur, remaneat aliq̃d neceſſe eſt, ſi adhuc
natura eſt unde natura ſit: neq; enim ſi qualiſcũq;
aut quantulacunq; natura eſt, cõſumi bonũ quod
natura eſt, niſi & ipſa conſumatur, poteſt. Merito
quippe natura incorrupta laudatur. Porrò ſi & in-
D corruptibilis ſit, quæ corrumpi omnino non poſ-
ſit, multo eſt proculdubio laudabilior. Cum uero
corrumpitur, ideo malũ eſt eius corruptio, quia eam
qualicũq; priuat bono: nam ſi nullo bono priuat,
non nocet: nocet aũt adimendo bonum. Quãdiu
itaq; natura corrũpitur, ineſt ei bonum quo priue
tur: ac per hoc ſi naturæ aliquid remanebit quod
iam corrũpi nequeat, profecto natura incorrupti
bilis erit, & ad boc tam magnũ bonum corruptio
non perueniet. At ſi corrũpi non deſinet, nec bo-
num utiq; habere deſinet, quo eam poſſit priuare
corruptio. Quam ſi penitus totamq; cõſumpſerit,
ideo nullum bonum inerit, quia natura nulla erit.
Quocirca bonũ cõſumere non poteſt corruptio,
niſi cõſumendo naturã. Omnis ergo natura bonũ

eſt,magnum ſi corrūpi non poteſt,paruum ſi po-
teſt:negari tamē bonū eſſe niſi ſtulte atq; imperite
prorſus non poteſt. Quæ ſi corruptione conſumi
tur,nec ipſa corruptio remanebit, ubi nulla eſſe
Q̄ḡō idē malū ſit & bonum. poſſit ſubſiſtente natura. Ac per hoc nullū eſt
quod dicitur malum,ſi nullū ſit bonum:ſed bonū
Cap.XIII omni malo carens,integrū bonū eſt. Cui uero in-
eſt malum,uitiatū uel uitioſum bonū eſt: nec ma-
lum unquā poteſt eſſe ullum, ubi bonū eſt nullū.
Vnde res mira conficitur, ut quia omnis natura,
inquantū natura eſt,bonum eſt:nihil aliud dici ui
deatur,cū uitioſa natura,mala eſſe natura dicitur,
niſi malum eſſe quod bonū eſt:nec malū eſſe, niſi
quod bonū eſt,quia omnis natura bonum eſt:nec
res aliqua mala eſſet,ſi res ipſa quæ mala eſt,natu-
2.ſent.diſt. 35 c.itē & alter. ra non eſſet. Non igitur poteſt eſſe malum, niſi ali
quod bonū. Quod cum dici uideatur abſurde,cō-
nexio tamen ratiocinationis huius uelut ineuita-
biliter nos cōpellit hoc dicere. Et cauendū eſt ne
incidamus in illam ſententiā propheticā,ubi legi-
Eſa.5 tur, Vę ijs qui dicunt ꝙ bonum eſt malū,& ꝙ ma-
2.ſent.diſt.34 cap.ad hoc lum eſt bonum: qui dicunt dulce amarū, & amarū
dulce: qui dicūt tenebras lucem,& lucē tenebras.
Mat.12 Et tamen dn̄s ait, Malus homo de malo theſauro
cordis ſui profert mala. Quid eſt autem malus ho
2.ſen.diſt.34 cap.ex quo mo,niſi mala natura: quia homo,natura eſt? Por-
rò ſi homo aliquod bonū eſt,quia natura eſt,quid
eſt malus homo,niſi malum bonum? Tamen cum
duo iſta diſcernimus,inuenimus nec ideo malum
quia homo eſt,nec ideo bonum quia iniquus eſt:
ſed bonū quia homo,malum quia iniquus. Quiſ-
C quis igitur dicit malum hominē eſſe,aut quod bo
num eſt iniquū eſſe,ipſe incidit in propheticā illā
ſententiā, Væ ijs qui dicunt ꝙ bonū eſt malum, &
ꝙ malū eſt bonū. Opus enim dei culpat quod eſt
homo,& uitium hominis laudat quod eſt iniqui-
tas. Omnis nanq; natura,etiā ſi uitioſa eſt, inquan
tum natura eſt, bona eſt: inquantū uitioſa eſt,mala
Contraria. eſt. Quapropter in ijs cōtrarijs,quæ mala & bo
Cap.XIIII na uocant̄,illa dialecticorū regula deficit, qua di-
cunt, Nulli rei duo ſimul ineſſe contraria. Nullus
enim aer ſimul eſt & tenebroſus & lucidus: nullus
cibus aut potus ſimul dulcis eſt & amarus: nullū
corpus ſimul ubi album, ibi & nigrū: nullū ſimul
ubi deforme, ibi & formoſum. Et hoc in multis ac
penè in omnibus contrarijs reperitur, ut in una re
D ſimul eſſe non poſſint. Cum aūt bona & mala nul
lus ambigat eſſe cōtraria, non ſolū ſimul eſſe poſ-
ſunt,ſed etiā mala omnino ſine bonis,& niſi in bo
nis eſſe nō poſſunt, ꝗuis bona ſine malis eſſe poſ-
ſint. Poteſt enim homo uel angelus non eſſe iniu-
ſtus: iniuſtus aūt non poteſt eſſe niſi homo uel an-
gelus: & bonū,quod homo: bonū,quod angelus:
malū,quod iniuſtus. Et hæc duo cōtraria ita ſimul
ſunt,ut ſi bonū non eſſet,in quo malum eſſet, pror
ſus nec malū eſſe potuiſſet: quia nō modo ubi con
ſiſteret,ſed unde oriretur corruptio non haberet,
niſi eſſet quod corrūperetur: quod niſi bonū eſſet,
nec corrūperet̄: quoniā nihil eſt aliud corruptiò,
ꝗ boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta
ſunt,& niſi in aliquibus bonis non ſunt: nec erat

A aliàs unde oriretur ulla mali natura: nam ſi eſſet, in
quantū natura eſſet, profecto bona eſſet: & aut in-
corruptibilis natura magnū eſſet bonū; aut etiam
natura corruptibilis nullo modo eſſet, niſi aliqđ
bonum,quod bonū corrūpendo poſſet ei nocere
corruptio. Sed cum mala ex bonis orta eſſe dici-
mus,non putetur hoc dominicæ ſententiæ refra- *Q̄ḡō mala ex bonis. Ca.XV*
gari, qua dicit, Non poteſt arbor bona fructus ma *Mat.7*
los facere. Nō poteſt enim, ſicut ueritas dicit, colli
gi uua de ſpinis: quia non poteſt uua naſci de ſpi-
nis. Sed ex bona terra et uites naſci poſſe uidemus
& ſpinas. Et eodē modo tāquā arbor mala fructus
bonos,id eſt opera bona, non poteſt facere uolun
tas mala. Sed ex bona hominis natura oriri uolun
tas & bona poteſt & mala. Nec fuit prorſus unde *2.ſen.diſt.34 cap.ideoq;*
primitus oriretur uoluntas mala,niſi ex angeli &
B hominis natura bona. Quod & ipſe dn̄s eodē lo-
co,ubi de arbore & fructibus loquebatur, apertiſ
ſime oſtēdit. Ait enim, Aut facite arborē bonā &
fructū eius bonū,aut facite arborē malā & fructū
eius malū: ſatis admonēs ex arbore quidem bona
malos,aut ex mala bonos naſci fructus non poſſe:
ex ipſa tamen terra,cui loquebat̄, utrāq; arborem
oriri poſſe. Quæ cum ita ſint, quādo nobis Ma- *Felicitas uera*
ronis ille uerſus placet, *Cap. XVI*
Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas: *Georg.2*
nō nobis uideat̄ ad felicitatē cōſequendā pertine
re,ſi ſciamus cauſas magnarū in mūdo corporaliū
motionū,quę abditiſſimis naturę ſinib. occulunt̄,
Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumeſcant,
Obicibus ruptis, rurſusq; in ſeipſa reſidant,
C & cætera huiuſmodi: ſed bonarū & malarū rerum
cauſas noſſe debemus. Et id hactenus quatenus
eas homini in hac uita erroribus ęrūniſq; plenilli
ma,ad eoſdē errores & ærūnas euadēdas noſſe cō
ceditur. Ad illam quippe felicitatē tendendū eſt,
ubi nulla quatiamur ęrūna, nullo errore fallamur:
nam ſi cauſæ corporaliū motionū noſcēdæ nobis
eſſent,nullas magis noſſe ꝗ noſtrę ualetudinis de
beremus. Cum uero eis ignoratis, medicos quęri-
mus, quis nō uideat quod de ſecretis cœli & terrę
nos latet, quāta ſit patientia neſciendū. Quāuis *Error quid ſit*
enim error quāta poſſumus cura cauēdus ſit, non *Cap. XVII*
ſolū in maioribus, uerūetiā in minorib. rebus, nec
niſi rerum ignorātia poſſit errari: nō eſt tamē con *Diſt.38. cap. quāuis. 3.ſent. diſt.38. c.illud*
ſequens, ut cōtinuo erret quiſquis aliquid neſcit,
D ſed quiſquis ſe exiſtimat ſcire quod neſcit: pro ue-
ro quippe approbat falſum, quod eſt erroris pro-
prium. Verūtamen in qua re quiſq; erret, intereſt
plurimū: nam in una eademq; re & neſciēti ſciens,
& errāti non errans, recta ratione præponit̄. In di-
uerſis aūt rebus, id eſt cum iſte ſciat alia, ille alia: &
iſte utiliora, ille minus utilia uel etiam noxia: quis
non in eis quæ ille ſcit, ei præferat neſcientē: ſunt
enim quædā quæ neſcire ꝗ ſcire ſit melius. Itemq;
nonnullis errare profuit aliquando, ſed in uia pe-
dum, non in uia morum. Nam nobiſipſis accidit,
ut in quodam biuio falleremur, & non iremus per
eum locum, ubi operiens tranſitū noſtrum Dona
tiſtarum manus armata ſubſederat: atque ita fa-
ctum eſt, ut eò quò tendebamus, per deuiū circui
tum

tum uenìremus: cógnitiſq; inſidijs illorū, nos gra-
tularemur erraſſe, atq; inde gratias ageremus deo.
Quis ergo uiatorē ſic errantē ſic nō errāti latroni
præponere dubitauerit? Et fortaſſe ideo apud illū
ſummum poetā loquit̃ quidam miſer amator: Vt
Ecloga 8 uidi, inquit, ut perij, ut me malus abſtulit error. q̄m
eſt & error bonus, qui nō ſolum nihil obſit, uerum
etiam proſit aliquid. Sed diligētius conſiderata ue
ritate, cum nihil ſit aliud errare, ꝙ uerū putare ꝗd
falſum eſt, falſumq; quod uerū eſt: uel certū habe-
re pro incerto, incertúmue ꝓ certo: ſiue falſum, ſi-
ue ſit uerū: idq; tam ſit in animo deforme atq; inde
cens, ꝙ pulchrū ac decorum eſſe ſentimus, uel in
loquēdo, uel in aſſentiēdo eſt eſt, non non: profe-
cto & ob hoc ipſum eſt uita iſta miſera qua uiui-
mus, quod ei nonnunq; ut nō amittatur, error eſt
neceſſarius. Abſit ut talis ſit illa uita, ubi eſt animæ
noſtræ ipſa ueritas uita, ubi nemo fallit, fallitur ne-
mo. Hic aūt homines fallunt atq; fallunt̃, miſerio-
reſq; ſunt, cum mētiendo fallunt, ꝙ cum mētienti
bus credendo fallunt̃. Vſq; adeo tamen rationalis
natura refugit falſitatē, & quantum poteſt deuitat
errorē, ut falli nolint etiā quicunq; amant fallere.
Non enim ſibi qui mentit̃ uidet̃ errare, ſed alium
in errorē mittere credentē ſibi: & in ea quidem re
nō errat quā mendacio cōtegit, ſi nouit ipſe quid
uerū ſit: ſed in hoc fallit̃, ꝙ putat ſibi ſuum nō obeſ
ſe mendacium, cum magis facienti ꝙ patienti obſit
Mendacium Cap. XVIII omne peccatū. Verū difficillima & latebroſiſſi
ma hinc gignitur quæſtio, de qua iam grandem li-
brum cum reſpōdendi neceſſitas nos urgeret, ab-
ſoluimus. Vtrū ad officiū hominis iuſti pertineat
aliqn̄ mētiri. Nōnulli enim euſq; progrediunt̃, ut
& peierare, & de rebus ad dei cultū pertinētibus,
ac de ipſa dei natura falſum aliquid dicere, nōnun
22 q. 2. ca. mihi. 3. ſent. diſt. 38. cap. mētiri quā bonū piumq; opus eſſe contēdant. Mihi autē
uidet̃ peccatū eſſe quidē omne mēdaciū, ſed mul-
tum intereſſe quo animo & quib. de rebus quiſq;
mentiat̃. Non enim ſic peccat ille qui conſulendi,
quō ille qui nocēdi uoluntate mentit̃. Haud uero
tantum nocet qui uiatorē mētiendo in diuerſum
iter mittit, quantū is qui uiā uitæ, mēdacio fallente
22. q. 2 cap. is autē deprauat. Nemo ſane mentiens iudicādus eſt, qui
dicit falſum quod putat uerū: quoniā quantum in
ipſo eſt, nō fallit ipſe, ſed fallit̃. Non itaq; mēdacij,
ſed aliqn̄ temeritatis arguendus eſt, qui falſa incau
tius credita pro ueris habet. Potiuſq; econtrario,
quantū in ipſo eſt, mentit̃ ille qui dicit uerum, ꝗd
putat falſum. Quantum enim ad animum eius atti
net, quia nō quod ſentit hoc dicit, nō uerum dicit,
quamuis uerum inueniat̃ eſſe quod dicit: nec ullo
modo liber eſt à mendacio, qui ore neſciēs uerum
loquit̃, ſciens autē uoluntate mentit̃. Non cōſide-
ratis itaq; rebus ipſis de quib. aliquid dicit̃; ſed ſo-
la intentione dicētis, melior eſt qui neſciēs falſum
dicit, quoniā id uerum putat, ꝙ qui mentiendi ani
mum ſciens gerit, neſciens uerum eſſe quod dicit.
Ille namq; aliud non habet in animo, aliud in uer-
bo: huic uero qualecunq; per ſeipſum ſit quod ab
eo dicitur, aliud tamē clauſum in pectore, aliud in
lingua promptū eſt: quod malū eſt propriū men-

A tientis. In ipſarum autē quæ dicunt̃ cōſideratione
rerum tantū intereſt, qua in re quiſq; fallatur ſiue 22. q. 2. cap. in ipſarum
mentiat̃, ut cum falli ꝙ mentiri minus ſit malum,
quantū pertinet ad hominis uoluntatē, tamen lon
ge tolerabilius ſit in ijs quæ à religione ſunt ſeiun
cta, mētiri, ꝙ in ijs ſine quorū fide uel notitia deus
coli non poteſt, falli: ut in plurib. à perquirente lu-
cidius inueſtigabit̃. Quod ut illuſtretur exemplis,
intueamur quale ſit, ſi quiſpiam dum mentit̃ uiue-
re nunciat aliquē mortuum: & alius dum fallitur,
credat iterū Chriſtum poſt quęlibet longa tempo
ra moriturum: nónne illo modo mētiri, ꝙ iſto mo
do falli incomparabiliter præſtat: multoq; mino-
ris mali eſt, in illum errorē aliquem inducere; ꝙ in
iſtum ab aliquo induci? In quibuſdā ergo rebus
B magno, in quibuſdā paruo, in quibuſdā nullo ma- Fallendi modi uarij. XIX
lo, in quibuſdā etiā nonnullo bono fallimur. Nam
magno malo fallit̃ homo, cū hoc non credit quod
ad uitā ducit æternā: uel hoc credit quod ad mor-
tem ducit æternam. Paruo autē malo fallit̃, qui fal- 3. ſen. diſt. 38 cap. illud
ſum pro uero approbando, incidit in aliquas mo-
leſtias tēporales, quib. tamē adhibita fideli patien-
tia, cōuertit eas in uſum bonū. Veluti ſi quiſq; bo-
num hominē putando qui malus eſt, aliquid ab eo
patiat̃ mali. Qui uero malum hominē ita bonum
credit, ut nihil ab eo patiat̃ mali, nullo modo falli-
tur: nec in eū cadit illa prophetica deteſtatio: Væ Eſaie 5
ijs q dicunt ꝙ malum eſt bonū. De ipſis enim reb.
quibus homines mali ſunt, non de hominibus di- 2. ſen. diſt. 34 cap. ad hoc, & 34. ca. ex quo
ctum intelligendū eſt. Vnde qui adulterium dicit
C bonū, recte arguit̃ illa uoce prophetica. Qui uero
ipſum hominē dicit bonū, quem putat caſtum, &
neſcit adulterū, nō in doctrina rerū bonarū & ma-
larum, ſed in occultis humanorū fallit̃ morum: uo
cans hominē bonum, in ꝗ putat eſſe, quod eſſe nō
dubitat bonū, & dicēs malū adulterū, & bonū ca-
ſtum: ſed hunc bonū dicēs neſciēdo adulterū eſſe,
illum malum, neſciēdo caſtum. Porrò ſi per errorē
euadit quiſq; perniciē, ſicut ſuperius dixi nobis in
itinere contigiſſe, etiā aliquid boni homini errore
confert̃. Sed cū dico in quibuſdā rebus nullo ma-
lo aliquē, uel nōnullo etiā bono falli, nō ipſum er-
rorem dico nullum malū uel nōnullum bonū: ſed
malum quò non uenit̃, uel bonum quò uenitur er
rando, id eſt ex ipſo errore ꝗd nō eueniat, uel quid
D proueniat: nam ipſe per ſeipſum error aut magnū
in re magna, aut paruum in re parua, tamē ſemper
eſt malum. Quis enim niſi errās malum neget ap-
probare falſa ꝓ ueris, aut improbare uera ꝓ falſis,
aut habere incerta pro certis, uel certa pro incer-
tis. Sed aliud eſt bonū hominē putare q malus eſt,
ꝗd eſt erroris: & aliud eſt ex hoc malo aliud malū
nō pati, ſi nihil noceat homo malus, q eſt putatus
bonus. Itemq; aliud eſt ipſam uiā putare, quæ non
eſt ipſa, & aliud eſt ex hoc erroris malo aliqd bo-
ni cōſequi, uelut eſt ab inſidijs malorū hominū li-
berari. Neſcio ſane utrū etiā eiuſmodi error ſit,
cū homo de malo homine bene ſentit, qualis ſit ne Quis error ſit ſuperandus Cap. XX
ſciēs: aut ꝓ eis quæ per ſenſus corporis capimus,
occurrunt ſimilia, quæ ſpiritu tanquā corpore, aut
corpore tanquā ſpiritu ſentiuntur. Quale putabat

 eſſe

eſſe apoſtolus Petrus, quãdo exiſtimabat ſe uiſum uidere, repẽte de clauſtris & uinculis per angelũ liberatus. Aut in ipſis rebus corporeis leue putatur eſſe quod aſperũ eſt, aut dulce quod amarũ eſt, aut bene olere quod putridũ eſt, aut tonare cum rheda tranſit, aut illum eſſe hominẽ cum alius ſit, q̃n duo ſibi ſimillimi ſunt, q̃d in geminis ſæpe contin-

Aeneid. 10 git: unde ait ille, Gratuſq; parentibus error: & cætera talia, etiã peccata dicẽda ſint: Hæc quæſtio nodoſiſſima, quę homines acutiſſimos Academicos torſit, nũc mihi enodãda ſuſcepta eſt, utrũ aliquid debeat ſapiens approbare, ne incidat in errorẽ, ſi pro ueris approbauerit falſa, cũ omnia (ſicut affirmant) uel occulta ſint, uel incerta. Vnde tria cõfeci uolumina in initio cõuerſionis meæ, ne impedimento nobis eſſent, quæ tanq̃ in oſtio contradicebant. Et utiq; fuerat remouẽda inueniendæ deſperatio ueritatis, quæ illorũ uidetur argumẽtationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putat̃ eſſe peccatum, quod uitari non poſſe cõtendunt, ſi omnis ſuſpendat̃ aſſenſio. Errare quippe dicunt eum quiſquis aſſentitur incertis: nihilq; certũ eſſe in hominũ uiſu, propter indiſcretã ſimilitudinem falſi, etiã ſi quod uidet̃, fortè ſit uerum, acutiſſimis quidẽ, ſed impudentiſſimis conflictationib. diſpu-

Abac. 2 tant. Apud nos aũt, iuſtus ex fide uiuit. Ac ſi tollat̃ aſſenſio, & fides tollitur: quia ſine aſſenſione nihil creditur. Et ſunt uera, quamuis non uideant̃, quæ niſi credant̃, ad uitã beatã, quæ nõ niſi æterna eſt, nõ poteſt perueniri. Cum iſtis uero utrũ loqui debeamus ignoro, qui nõ ſolum uicturos in æternũ, ſed in præſentia ſe uiuere neſciũt: imò neſcire ſe dicunt quod neſcire nõ poſſunt. Neq; enim quiſquã ſinitur neſcire ſe uiuere, quãdoquidem ſi nõ uiuit, non poteſt aliquid uel neſcire: q̃m nõ ſolum ſcire, uerũ etiã neſcire nõ niſi uiuentis eſt. Sed uidelicet nõ aſſentiendo q uiuãt, cauere ſibi uident̃ errorẽ, cum etiã errando conuincant̃ uiuere: quoniã non poteſt qui non uiuit errare. Sicut ergo nos uiuere non ſolum uerũ, ſed etiã certũ eſt: ita uera & certa ſunt multa, quibus non aſſentiri, abſit ut ſapientia potius q̃ demẽtia nominãda ſit.

Error innoxius. XXI In quibuſdam autẽ rebus nihil intereſt ad capeſſendũ dei regnũ, utrũ credant̃, an nõ: uel utrũ uera ſiue ſint ſiue putent̃, an falſa: in his errare, id eſt aliud pro alio pu-

22. q. 2. cap. in quibuſdam tate, nõ arbitrandũ eſt eſſe peccatũ: aut ſi eſt, minimũ eſſe atq; leuiſſimũ. Poſtremo qualecunq; illud & quantũcunq; ſit, ad illam uiam nõ pertinet, qua imus ad deũ: quæ uia fides eſt Chriſti, quæ per dilectionem operatur. Neq; enim ab hac uia deuiabat in geminis filijs gratus ille parẽtibus error: aut ab hac uia deuiabat apoſtolus Petrus, quãdo ſe exiſtimans uiſum uidere, aliud pro alio ſic putabat, ut à corporũ imaginibus, in quibus ſe eſſe arbitrabat̃, uera in quibus erat corpora non dignoſceret, niſi cum ab illo angelus, per quẽ fuerat liberatus, abſceſſit: aut ab hac uia deuiabat Iacob patriarcha, quando uiuentẽ filiũ à beſtia credebat occiſum. In his atq; huiuſmodi falſitatibus, ſalua fide, quæ in deo nobis eſt, fallimur: & uia non relicta, quæ ad illum nos ducit, erramus: qui errores etiã ſi peccata

A non ſunt, tamẽ in malis huius uitę deputandi ſunt: quæ ita ſubiecta eſt uanitati, ut approbent̃ hic falſa pro ueris, reſpuant̃ uera pro falſis, teneant̃ incerta pro certis. Quamuis enim hęc ab ea fide abſint, per quã ad uerã certamq; atq; æternã beatitudinẽ tendimus: ab ea tamen miſeria non abſunt, in qua adhuc ſumus. Nullo modo quippe falleremur in aliquo uel animi uel corporis ſenſu, ſi iam uera illa atq; perfecta felicitate frueremur.

Porrò autem omne mendaciũ ideo dicendũ eſt eſſe peccatum, Omne mendacium peccatum Cap. XXII

quia homo nõ ſolũ quãdo ſcit ipſe quid uerum ſit, ſed etiam ſi quãdo errat & fallitur ſicut homo, hoc debet loqui q̃d animo gerit: ſiue illud uerũ ſit, ſiue putetur & non ſit. Omnis autem qui mentit̃, contra id quod animo ſentit loquit̃, uoluntate fallen-

B di. Et utiq; uerba propterea ſunt inſtituta, non per quæ ſe inuicẽ homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſq; notitiã cogitationes ſuas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciã, non ad q̃d inſtituta ſunt, peccatũ eſt. Nec ideo ullũ mendaciũ putãdum eſt non eſſe peccatũ, quia poſſumus aliquando alicui prodeſſe mẽtiendo. Poſſumus enim & furando aliquãdo alicui prodeſſe, ſi pauper cui palã datur, ſentit cõmodum, & diues cui clam tollit̃, nõ ſentit incõmodum: nec ideo tale furtũ quiſquã dixerit nõ eſſe peccatũ. Poſſumus & adulterando prodeſſe, ſi 3. ſent. diſt. 36

aliqua, niſi ad hoc ei conſentiat̃, appareat amando cap. ſciendum,

moritura, & ſi uixerit pœnitendo purganda: nec et cap. mentiri

ideo peccatũ tale negabit̃ adulterium. Si aũt merito nobis placet caſtitas, quid quæſo offendit ueri-

C tas, ut propter alienã utilitatẽ illa non uiolet̃ adulterãdo, & uiolet̃ iſta mentiendo? Non ideo mẽdacium poterit aliquãdo laudari, quia nõnunq̃ pro ſalute quorundã mẽtimur. Peccatum ergo eſt, ſed ueniale, quod beneuolentia excuſat, & ideo fallacia dãnat. Plurimũ quippe ad bonũ profeciſſe homines, qui non niſi pro ſalute hominis mentiunt̃, non eſt negandũ: ſed in eorũ tali profectu merito laudatur, uel etiã temporaliter remunerat̃ beneuolentia, nõ fallacia: quæ ut agnoſcat̃ ſatis eſt, non ut etiam prædicet̃, maxime in hæredibus teſtamenti noui, quib. dicit̃, Sit in ore ueſtro eſt eſt, non non: quod enim amplius eſt, à malo eſt. Propter quod malum, quia ſubrepere in hac mortalitate nõ deſinit, etiã ipſi cohæredes Chriſti dicunt, Dimitte no-

D bis debita noſtra.

His itaq; pro huius breuitatis Cauſa bonorũ & malorum Cap. XXIII

neceſſitate tractatis, q̃m cauſæ cognoſcendæ ſunt rerum bonarũ & malarũ, quantũ uiæ ſatis eſt quæ nos perducat ad regnũ, ubi erit uita ſine morte, ſine errore ueritas, ſine perturbatione felicitas: ne- 2. ſen. diſt. 34

quaq̃ dubitare debemus rerũ quę ad nos pertinẽt cap. mala

bonarũ cauſam non eſſe niſi bonitatẽ dei: malarũ uero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis uoluntatem, prius angeli, hominis poſtea.

Hoc primũ eſt creaturæ rationalis malũ, id eſt Malorũ origo

prima priuatio boni: deinde etiã iam nolentibus Cap. XXIIII

ſubintrauit ignorantia rerũ agendarũ, & concupiſcentia noxiarũ, quibus comites ſubinferunt̃ error & dolor: quæ duo mala quãdo imminẽtia ſentiuntur, ea fugitãtis animi motus uocatur metus. Porrò animus cum adipiſcit̃ concupita, q̃uis perniciosa

niciosa uel inania, quoniā id errore non sentit, uel
delectatione morbida uincitur, uana etiam lætitia
uentilatur. Ex his morborū non ubertatis sed indi
gentiæ tanq; fontib. omnis miseria naturę rationa
Beatitudinis appetitus Cap. XXV lis emanat. Quæ tamē natura in malis suis non
potuit amittere beatitudinis appetitum. Verum
hæc cōmunia mala sunt & hominū & angelorum
pro sua malitia dei iustitia damnatorū. Sed homo
habet & pœnā propriā, qua etiam corporis morte
punitus est. Mortis quippe suppliciū dn̄s ei cōmi-
natus fuerat si peccaret: sic eum munerans libero
arbitrio, ut tamen regeret imperio, terreret exitio,
atq; in paradisi felicitate tanq; in umbra uitę, unde
iustitia custodita in meliora conscenderet, colloca
Peccatū Adam Cap. XXVI uit. Hinc post peccatum exul effectus, stirpem
quoq; suā, quā peccādo in se tanq; in radice uitia-
uerat, pœna mortis & damnatione obstrinxit: ut
quicquid prolis ex illo & simul damnata per quā
peccauerat cōiuge, per carnalē concupiscentiā, in
qua inobediētiæ pœna similis retributa est, nasce-
retur, traheret originale peccatum, quo traheret̄
per errores doloresq; diuersos ad illud extremum
cum desertoribus angelis uitiatoribus & possesso
ribus & consortibus suis sine fine supplicium. Sic
Rom. 5 per unum hominē peccatū intrauit in mundū, &
per peccatum mors: & ita in omnes homines per-
transiit, in quo omnes peccauerūt. Mundū quip-
pe appellauit eo loco Apostolus uniuersum ge-
Pœna primi peccati Cap. XXVII nus humanū. Ita ergo res se habebāt: iacebat in
malis, uel etiā uoluebat̄, & de malis in mala præci
pitabatur totius humani generis massa dānata: &
adiuncta parti eorū qui peccauerāt angelorū, lue-
bat impiæ desertionis dignissimas pœnas. Ad irā
quippe dei pertinet iustā, quicquid cæca & indo-
mita cōcupiscētia faciūt libēter mali, & quicquid
manifestis opertisq; pœnis patiunt̄ inuiti: non sa-
ne creatoris desistente bonitate, & malis angelis
subministrare uitā, uiuacēq; potentiā, quæ submi-
nistratio si auferatur, interibūt: & hominū quāuis
de propagine uitiata damnataq; nascentiū forma-
re semina & animare & ordinare mēbra ꝑ tēporū
ætates, per locorū spacia uegetare sensus, alimēta
2. sen. dist. 46 donare. Melius enim iudicauit de malis beneface
cap. quod uero re, q; mala nulla esse permittere. Et si quidē in me-
lius hominū reformationē nullam prorsus esse uo
luisset, sicut impiorū nulla est angelorū, nōne me-
rito fieret, ut natura quæ deū deseruit, quæ præce-
ptū sui creatoris, q̄d custodire facillime posset, sua
male utēs potestate calcauit atq; trāsgressa est, quę
sui in se creatoris imaginē ab eius lumine cōtuma
citer auersa uiolauit, quæ salubrē seruitutē ab eius
legib. male libero abrupit arbitrio, uniuersa in æ-
ternū deseretet̄ ab eo, & ꝓ suo merito pœnā pēde
ret sempiternā? Plane ita faceret, si tm̄ iustus nō etiā
misericors esset, suāq; indebitā misericordiā mul-
to euidētius in indignorū potius liberatione mon
Casus desertorum angelorū Cap. XXVIII straret. Angelis igit̄ aliqb. impia supbia deserēti
bus deū, & in huius aeris imā caliginē de superna
cęlesti habitatiōe deiectis, residuus nūerus angelo
rū in ęterna cū deo beatitudine & sanctitate ꝑmā-
sit. Neq; em̄ ex uno angelo lapso atq; dānato cæte
A ri ꝓpagati sunt, ut eos sicut homines originale ma
lum obnoxiæ successionis uinculis obligaret, atq;
uniuersos traheret ad debitas pœnas: sed eo q̄ dia-
bolus fact⁹ est, cū socijs impietatis elato, & ipsa cū
eis elatione ꝓstrato, cęteri pia obediētia dn̄o cohę
serūt, accipiētes etiā q̄d illi nō habuerūt, certā sciē
tiā, qua essent de sua sempiterna & nūq; casura sta
bilitate securi. Placuit itaq; uniuersitatis creato *Homines pij succedunt in locum angelorū eiectorum*
ri atq; moderatori deo, ut q̄m non tota multitudo
angelorū deū deserēdo perierat, ea quæ perierat,
in ꝑpetua ꝑditione remaneret: quæ aūt cū deo illa
deserēte ꝑstiterat, de sua certissime cognita semꝑ *Cap. XXIX*
futura felicitate secura gauderet: alia uero creatu-
ra ratiōalis, quę in hominib. erat, q̄m peccatis atq;
supplicijs, & originalib. & ꝓprijs tota perierat, ex
B eius parte reparata, q̄d angelicę societati ruina illa
diabolica minuerat suppleret. Hoc em̄ promissum
est resurgentib. sanctis, q; erūt ęquales angelis dei. *2. sent. dist. 9 ca. à quibusdā*
Itaq; supna illa Hierusalē mater nostra ciuitas dei,
nulla ciuiū suorū numerositate fraudabit̄, sed ube *22. De ciu. dei cap. 1*
riore etiā copia fortasse regnabit. Neq; em̄ nume-
rum aut sanctorū hominū, aut immundorū dæmo
nū nouimus, in quorū locū succedētes filij sanctæ
matris ecclesiæ, quæ sterilis apparebat in terris, in
ea pace de qua illi ceciderūt, sine ullo tēporis ter-
mino permanebūt. Sed illorū ciuiū numerus, siue
qui est, siue q̄ futurus est, in contēplatione est eius
artificis, qui uocat ea quæ non sunt, tanq; ea quæ
sunt, atq; in mēsura & numero & pōdere cūcta dis
ponit. Verū hæc pars generis humani, cui libe- *Merita, gratia liberū arbitriū*
C rationē deus regnūq; promisit æternū, nūquid me
ritis operū suorū reparari potest? Absit. Quid em̄ *Cap. XXX*
boni opari potest ꝑditus, nisi quantū fuerit à ꝑdi-
tione liberatus? Nunq̄d libero uolūtatis arbitrio?
Et hoc absit: nā libero arbitrio male utēs homo, & *2. sen. dist. 25 cap. unde manifestum*
se perdidit & ipsum. Sicut em̄ qui se occidit, utiq;
uiuēdo se occidit, sed se occidēdo nō uiuit, nec se-
ipsum potest resuscitare cū occiderit: ita cū libero
peccaret̄ arbitrio, uictore peccato amissum est &
liberū arbitriū: à quo em̄ quis deuictus est, huic &
seruus addictus est. Petri certe apostoli est ista sen *2. Pet. 2*
tētia. Quæ cū uera sit, qualis quæso potest serui ad
dicti esse libertas, nisi quādo eū peccare delectat?
Liberaliter enim seruit qui sui dn̄i uoluntatē liben *2. sent. dist. 25 c. ista libertatē*
ter facit. Ac per hoc ad peccandū liber est, qui pec
D cati seruus est. Vnde ad iuste faciendum liber non
erit, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœperit
seruus. Ipsa est uera libertas propter recti facti li-
centiā, simul & pia seruitus propter præcepti obe
dientiam. Sed ista libertas ad benefaciendū unde
erit homini addicto & uēdito, nisi redimat ille cu-
ius illa uox est, Si uos filius liberauerit, tunc uere li *Ioan. 8*
beri eritis? Quod anteq; fieri in homine incipiat,
quō quisquā de libero arbitrio in bono gloriatur
opere, q̄ nondū liber est ad operandū bene: nisi se
uana supbia inflatus extollat, quā cohibet Aposto *Eph. 2*
lus dicēs: Gratia salui facti estis ꝑ fidē? Et ne ip- *Fides*
sam saltē fidē sic sibi homines arrogarēt, ut non in *Cap. XXXI*
telligerēt diuinitus esse donatā, sicut idē apostolus,
alio loco dicit, se ut fidelis esset misericordiā con- *1. Cor. 7*
secutū; hic quoq; adiunxit atq; ait: Et hoc non ex
nobis

nobis,ſed dei donum eſt, nō ex operibus,ne forte A
quis extollaĩ. Et ne putarētur fidelibus bona ope
ra defutura,ruſus adiecit,Ipſius em̃ ſumus figmē-
tum creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ
pręparauit deus,ut in illis ambulemus. Tunc ergo
efficimur uere liberi, cū deus nos fingit, id eſt for-
mat & creat,nō ut homines,quod iam fecit, ſed ut
boni homines ſimus,quod nunc gratia ſua facit:ut
ſimus in Chriſto Ieſu noua creatura, ſecūdū quod
Pſal. 50 dictū eſt:Cor mūdū crea in me deus. Neq; em̃ cor
eius quantū pertinet ad naturā cordis humani, nō
iam creauerat deus,ſed renouationē animę demo
Bona uoluntas à deo rātis in corde propheta poſtulat. Iterū ne quiſ-
quā etſi non de operibus, de ipſo glorieĩ libero ar
Cap. XXXII bitrio uoluntatis, tanquā ab ipſo incipiat meritū,
cui tanq̃ debitum reddaĩ præmiū bene operandi, B
ipſa libertas, audiat eundē gratiæ præconē dicen-
Phil. 2 tem: Deus eſt enim qui operatur in uobis & uelle
Rom. 9 & operari pro bona uolūtate. Et alio loco: Igiĩ nō
uolētis neq; currēnis,ſed miſerētis eſt dei. Cū pro-
culdubio ſi homo eius ætatis eſt ut ratione iā utaĩ,
non poſſit credere, ſperare, diligere niſi uelit, nec
peruenire ad palmam ſupernæ uocationis dei,niſi
2. ſent. diſt. 26 uoluntate cucurrerit. Quomodo ergo non uolen
ca. uoluntatem tis neq; currentis,ſed miſerentis eſt dei,niſi quia et
ipſa uoluntas,ſicut ſcriptum eſt,à deo pręparatur?
Alioquin ſi propterea dictum eſt, nō uolētis neq;
currentis,ſed miſerentis eſt dei: quia ex utroq; fit,
id eſt ex uoluntate hominis, & miſericordia dei:ut
ſic dictū accipiamus, Non uolentis, neq; currētis,
ſed miſerētis eſt dei:tanq; diceretur, non ſufficit ſo C
la uoluntas hominis,ſi nō ſit etiā miſericordia dei.
Non ergo ſufficit ſola miſericordia dei, ſi nō ſit e-
tiam uolūtas hominis: ac per hoc ſi recte dictū eſt,
nō uolentis hominis, ſed miſerētis eſt dei, quia id
uolūtas hominis ſola nō implet, cur nō & ecōtra-
rio recte diciĩ,nō miſerētis eſt dei, ſed uolentis eſt
hòminis, quia id miſericordia dei ſola nō implet?
Porrò ſi nullus Chriſtianus dicere audebit,nō mi-
ſerētis eſt dei,ſed uolēnis eſt hominis, ne Apoſto-
lo apertiſſime cōtradicat:reſtat ut propterea recte
dictum intelligaĩ,nō uolentis neq; currētis,ſed mi
ſerētis eſt dei,ut totū deo detur, qui hominis uolū
tatē bonā & præparat adiuuandā, & adiuuat præ-
2. ſent. diſt. 26 paratā. Præcedit em̃ bona uoluntas hominis mul-
ca. ipſa tamen ta dei dona,ſed non omnia: quæ aūt non præcedit D
ipſa, in eis eſt & ipſa. Nam utrumq; legiĩ in ſanctis
Pſal. 58 eloquijs, Et miſericordia eius præueniet me, & mi
Pſal. 22 ſericordia eius ſubſequetur me. Nolentē præuenit
Matt. 6 ut uelit,uolentem ſubſequitur ne fruſtra uelit. Cur
enim admonemur orare pro inimicis noſtris utiq;
nolentibus pie uiuere,niſi ut deus in illis operetĩ ut
uelint? Itē cur admonemur petere ut accipiamus,
niſi ut ab illo fiat quod uolumus à quo factū eſt ut
Matt. 7 uelimus? Oramus ergo pro inimicis noſtris ut mi-
ſericordia dei pręueniat eos, ſicut pręuenit et nos:
oramus aūt pro nobis, ut miſericordia eius ſubſe-
Omnes naſcimur obnoxij peccatis quatur nos. Tenebaĩ itaq; iuſta damnatione ge
nus humanū,& omnes erāt iræ filij,de qua ira ſeri-
ptum eſt: Quoniā omnes dies noſtri defecerūt,&
Cap. XXXIII in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea me-
ditabunĩ:de qua ira dicit etiā Iob: Homo enim na *Iob. 14*
tus ex muliere,breuis uitę & plenus irę: de qua ira
dicit etiā dn̄s Ieſus: Qui credit in filiū,habet uitam *Ioan. 3*
æternā:qui aūt non credit in filium, nō habet uitā
æternā,ſed ira dei manet ſuper eum:nō ait,ueniet,
ſed manet ſuper eum. Cum hac quippe omnis ho-
mo naſciĩ:propter quod dicit Apoſtolus: Fuimus *Eph. 2*
enim & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. In hac
ira cū eſſent homines per originale peccatū,& tā-
to grauius & pernicioſius,quāto maiora uel plura
inſuper addiderūt, neceſſarius erat mediator,hoc
eſt reconciliator, qui hanc irā ſacrificij ſingularis,
cuius erāt umbræ omnia ſacrificia legis & prophe
tarū,oblatione placaret: unde dicit Apoſtolus: Si *Rom. 5*
em̃ cū inimici eſſemus,reconciliati ſumus deo per
mortē filij eius, multo magis reconciliati nunc in
ſanguine eius ſalui erimus ab ira per ipſum. Cū aūt *Quō dicatur deus iraſci*
deus iraſci dicitur, non eius ſignificaĩ perturbatio
qualis eſt in animo iraſcētis hominis: ſed ex huma
nis moribus trāslato uocabulo,uindicta eius,quæ
non niſi iuſta eſt, iræ nomen accepit. Quod ergo
per mediatorem reconciliamur deo, & accipimus
ſpiritū ſanctū,ut ex inimicis efficiamur filij: quot-
quot enim ſpiritu dei aguntur,hi filij ſunt dei: hæc
eſt gratia dei per Ieſum Chriſtū dn̄m noſtrū. De *Chriſtus mediator*
quo mediatore longū eſt, ut quanta dignū eſt,tan
ta dicanĩ,q̃uis ab homine digne dici non poſſint. *Ca. XXXIIII*
Quis em̃ hoc ſolū cōgruentibus explicet uerbis,
ꝙ uerbum caro factū eſt, & habitauit in nobis, ut
crederemus in dei patris omnipotentis unicū filiū
natum de ſpiritu ſancto & Maria uirgine? Ita quip
pe uerbum caro factū eſt, à diuinitate carne ſuſce-
pta, non in carnē diuinitate mutata. Carnē porrò
hic hominē debemus accipere,à parte totū ſignifi
cante locutiōe,ſicut dictum eſt: Qm̃ ex operibus *Rom. 3*
legis non iuſtificabiĩ omnis caro,id eſt omnis ho-
mo. Nam nihil naturæ humanę in illa ſuſceptione
fas eſt dicere defuiſſe, ſed naturæ ab omni peccati
nexu omnimodo liberæ: nō qualis de utroq; ſexu
naſciĩ per cōcupiſcentiā carnis cū obligatiōe deli
cti, cuius reatus ꝑ regenerationē diluiĩ: ſed qualē
de uirgine naſci oportebat,quē fides matris,nō li-
bido cōceperat. Quod ſi uel per naſcentē corrum
pereĩ eius integritas,nō iam ille de uirgine naſce-
retur: eūq; falſo,quod abſit,de uirgine Maria natū
tota confitereĩ eccleſia,quę imitans eius matrem,
quotidie parit mēbra eius,& uirgo eſt. Lege,ſi pla
cet,de uirginitate ſanctæ Mariæ meas literas miſ-
ſas ad illuſtrē uirū, quē cum honore ac dilectione
nomino Voluſianū. Proinde Chriſtus Ieſus dei *Chriſtus & deus & homo*
filius eſt,& deus & homo eſt. Deus ante omnia ſe *Cap. XXXV*
cula,homo in noſtro ſeculo. Deus quia dei uerbū,
deus enim erat uerbū: homo aūt,quia in unitatem
perſonæ acceſſit uerbo anima rationalis & caro.
Quocirca inquātū deus eſt,ipſe & pater unū ſunt:
inquantū aūt homo, pater maior eſt illo. Cum em̃
eſſet unicus dei filius, nō gratia ſed natura,ut eſſet
etiā plenus gratia,factus eſt et hominis filius:idēq;
ipſe utrūq; ex utroq; unus Chriſtus, quia cū in for-
ma dei eſſet,non rapinā arbitratus eſt,quod natu-
ra erat, id eſt eſſe æqualis deo. Exinaniuit autē ſe,
formam

formã ſerui accipiẽs, non amittẽs uel minuens formam dei. Ac per hoc & minor factus eſt, & manſit æqualis, utrũq; unus, ſicut dictum eſt: ſed eſt aliud propter uerbũ, aliud propter hominẽ. Propter eñ uerbũ æqualis patri, ꝓpter hominẽ minor. Vnus dei filius, idẽq; hominis filius: unus hominis filius, idẽq; dei filius: non duo filij dei, deus & homo, ſed unus dei filius: deus ſine initio, homo à certo initio, dñs noſter Ieſus Chriſtus.

Gratiæ iudiciũ Chriſti humanitas
Cap. XXXVI

Hic omnino granditer & euidenter dei gratia cõmendat̃. Quid eñ natura humana in homine Chriſto meruit, ut in unitatẽ perſonæ unici filij dei ſingulariter eſſet aſſumpta? Quæ bona uolũtas, cuius boni propoſiti ſtudiũ, quæ bona opera præceſſere, quib. mereret̃ iſte homo, ut una fieret perſona cũ deo? Nunquid antea fuit homo, & hoc ei ſingulare beneficiũ præſtitum eſt, ut ſingulariter promereret̃ deũ? Nẽpe ex quo homo eſſe cœpit, nõ aliud cœpit eſſe ꝙ dei filius: & hoc unicus, & propter deũ uerbũ, ꝙd illo ſuſcepto caro factũ eſt, utiq; deus: ut quẽadmodũ eſt una perſona ꝗlibet homo, anima ſcilicet rationalis & caro, ita ſit Chriſtus una perſona, uerbũ & homo. Vnde naturæ humanæ tanta gloria nullis præcedentib. meritis ſine dubitatiõe gratuita: niſi ꝗa magna hic & ſola dei gratia fideliter & ſobrie conſiderãtibus euidẽter oſtendit̃: ut intelligãt homines per eandem gratiã ſe iuſtificari à peccatis, ꝑ quã factum eſt, ut homo Chriſtus nullum habere poſſet peccatũ? Sic & eius matrem angelus ſalutauit, quãdo ei futurũ annunciauit hunc partũ: Aue (inquit) gratia plena. & paulo poſt: Inueniſti (ait) gratiã apud deum. Et hæc quidem gratia plena, & inueniſſe gratiã apud deum dicitur, ut dñi ſui, imò domini omniũ mater eſſet. De ipſo autem Ioãnes Euãgeliſta cũ dixiſſet, Et uerbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis, & uidimus (inq̃t) gloriã quaſi unigeniti à patre, plenũ gratiæ & ueritatis. Quod ait, Verbum caro factũ eſt: hoc eſt, plenũ gratiæ, quod ait, Gloriã unigeniti à patre: hoc eſt, plenum ueritatis. Veritas quippe ipſa unigenitus dei filius non gratia, ſed natura. Gratia ſuſcepit hominẽ tanta unitate perſonæ, ut idem ipſe etiã eſſet hominis filius.

Lucæ 1

Natiuitas Chriſti
XXXVII

Idem nanq; Ieſus Chriſtus filius dei unigenitus, id eſt unicus dñs noſter, natus eſt de ſpiritu ſancto et Maria uirgine. Et utiq; ſpirit9 ſanctus dei donũ eſt, quod quidẽ & ipſum eſt æquale donãti. Et ideo deus eſt etiã ſpiritus ſanctus, patre filioq; non minor. Ex hoc ergo ꝙ de ſpiritu ſancto eſt ſecundũ hominẽ natiuitas Chriſti, quid aliud ꝙ ipſa gratia demonſtrat̃? Cum enim uirgo quæſiuiſſet ab angelo, quõ id fieret quod ei nũciabat, quando quidẽ illa uirũ non cognoſceret: reſpõdit angelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obũbrabit tibi: ideoq; & quod naſcet̃ ex te ſanctum, uocabit̃ filius dei. Et Ioſeph cum uellet eam dimittere, ſuſpicatus adulterã quã ſciebat nõ de ſe grauidã, tale reſponſum ab angelo accepit, Noli timere accipere Mariã coniugẽ tuã: quod enim in ea natũ eſt, de ſpiritu ſancto eſt: id eſt, quod tu eſſe de alio uiro ſuſpicaris, de ſpiritu ſancto eſt.

Lucæ 1

Matth. 1

Chriſtus quõ conceptus de ſpiritu ſancto
XXXVIII

Nunquid tamẽ ideo dicturi ſumus patrẽ hominis Chriſti eſſe ſpiritũ ſanctum, ut deus pater uerbũ genuerit, ſpiritus ſanctus hominẽ, ex qua utraq; ſubſtãtia Chriſtus unus eſſet, & dei patris filius ſecundũ uerbum, & ſpiritus ſancti filius ſecundũ hominem: ꝙ quaſi eũ ſpiritus ſanctus tanꝙ pater eius de matre uirgine genuiſſet? Quis hoc dicere audebit? Nec opus eſt oſtendere diſputãdo quanta alia ſequant̃ abſurda, cum hoc ipſum iam ita ſit abſurdũ, ut nullæ fideles aures id ualeant ſuſtinere. Proinde ſicut cõfitemur, dñs noſter Ieſus Chriſtus ꝗ de deo deus, homo autem natus eſt de ſpiritu ſancto & Maria uirgine, utraq; ſubſtantia diuina ſcilicet atq; humana, filius eſt unicus dei patris omnipotentis, de quo procedit ſpiritus ſanctus. Quõ ergo dicimus Chriſtũ natũ de ſpiritu ſancto, ſi non eũ genuit ſpiritus ſanctus? An quia fecit eum? qm̃ dñs noſter Ieſus Chriſtus inquãtũ deus eſt, omnia per ipſum facta ſunt: inquãtũ aũt homo eſt, & ipſe factus eſt, ſicut Apoſtolus dicit: Factus eſt ex ſemine Dauid ſecundũ carnem. Sed cum illã creaturã quã uirgo cõcepit & peperit, ꝙuis ad ſolã perſonã filij pertinentem, tota trinitas fecerit, neq; enim ſeparabilia ſunt opera trinitatis, cur in ea facienda ſolus ſpiritus ſanctus nominatus eſt? An & quãdo unus triũ in aliquo opere nominatur, uniuerſa operari trinitas intelligitur? Ita uero eſt, & exemplis doceri poteſt. Sed non eſt in hoc diutius immorandũ. Illud enim mouet quõ dictum ſit, Natus de ſpiritu ſancto, cum filius nullo modo ſit ſpiritus ſancti. Neq; enim quia mundum iſtum fecit deus, dici eum fas eſt dei filium, aut eum natũ de deo, ſed factum uel creatũ, uel conditũ, uel inſtitutũ ab illo, uel ſi quid huiuſmodi recte poſſumus dicere. Hunc ergo cũ confiteamur natum de ſpiritu ſancto & Maria uirgine, quomodo non ſit filius ſpiritus ſancti, & ſit filius uirginis Mariæ, cum & de illo & de illa ſit natus, explicare difficile eſt. Proculdubio quippe nõ ſic de illo ut de patre: ſic aũt de illa ut de matre natus eſt.

3. ſen. diſt. 6 cap. & ne

Ioan. 1

Rom. 1

3. ſen. diſt. 4 cap. 1

Matth. 1

Vox naſci, uarie accipitur
XXXIX

Non igitur concedendũ eſt quicquid de aliqua re naſcitur, cõtinuo eiuſdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittã alia: aliter de homine naſci filium, aliter capillũ, pediculum uel lumbricum, quorum nihil eſt filius. Vt ergo hæc omittã, quoniã tantæ rei deformiter comparant̃, certe qui naſcunt̃ ex aqua & ſpiritu ſancto, non aquæ filios cos recte dixerit quiſpiã, ſed plane dicunt̃ filij dei patris & matris eccleſię. Sic ergo de ſpiritu ſancto natus eſt filius dei patris, non ſpiritus ſancti. Nam & illud quod de capillo & de cæteris diximus, ad hoc tantũ ualet ut admoneamur, non omne quod de aliquo naſcitur, etiã filium eius de quo naſcitur poſſe dici. Sicut nõ oẽs qui dicunt̃ alicuius filij, cõſequẽs eſt ut de illo etiã nati eſſe dicant̃, ſicut ſunt qui adoptant̃. Dicunt̃ etiã filij gehennæ, nõ ex illa nati, ſed in illam præparati, ſicut filij regni qui præparant̃ in regnũ.

Chriſtũ natum eſſe de ſpiritu ſancto quid ſignificet.
XL

Cum itaq; de aliquo naſcat̃ aliquid etiã non eo modo ut ſit filius, nec rurſus omnis ꝗ dicit̃ filius, de illo ſit natus cuius dicit̃ filius, profecto modus iſte, quo natus eſt Chriſtus de ſpiritu ſancto non ſicut filius, & de Maria uirgine ſicut filius, inſinuat nobis gratiam dei: qua homo

nullis

nullis præcedẽtibus meritis, in ipſo exordio natu- A
ræ ſuæ quo eſſe cœpit, uerbo dei copularetur in tan-
tam perſonæ unitatẽ, ut idem ipſe eſſet filius dei, q
filius hominis, et filius hominis qui filius dei: ac ſic
in naturæ humanæ ſuſceptione fieret quodammo
do ipſa gratia illi homini naturalis, quæ nullũ pec-
catum poſſit admittere. Quę gratia propterea per
ſpiritũ ſanctũ fuerat ſignificãda, quia ipſe proprie
ſic eſt deus, ut dicatur etiã dei donũ. Vnde ſufficien
ter loqui perlongum eſſet: ſi tamen id fieri poteſt,
Chriſtus pecca ualde prolixæ diſputationis eſt. Nulla igitur uo
tum factus luptate carnalis cõcupiſcentię ſeminatus ſiue con
Cap. XLI ceptus eſt, & ideo nullum peccatũ originaliter tra
hens, dei quoq; gratia uerbo patris unigenito, nõ
gratia filio, ſed natura, in unitate perſonæ modo
mirabili & ineffabili adiũctus & cõcretus, & ideo B
nullum peccatũ & ipſe cõmittens, tamen propter
ſimilitudinẽ carnis peccati, in qua uenerat, dictus
eſt & ipſe peccatũ ſacrificãdus ad diluenda pecca-
Oſeæ 4 ta. In ueteri quippe lege peccata uocabantur ſacrifi-
cia pro peccatis. Quod uere iſte factus eſt cuius e-
2. Cor. 5 rant umbræ illa. Hinc Apoſtolus cũ dixiſſet: Obſe
cramus pro Chriſto recõciliari deo: cõtinuo ſub-
iunxit atq; ait: Eum qui non nouerat peccatũ, pro
nobis peccatũ fecit, ut nos ſimus iuſtitia dei in ip-
ſo. Non ait, ut in quibuſdã mendoſis codicibus le-
gitur, Is qui non nouerat peccatum, pro nobis pec
catum fecit: tanꝗ pro nobis Chriſtus ipſe peccaue
rit: ſed ait, Eũ qui non nouerat peccatũ, id eſt Chri
ſtum, pro nobis peccatũ fecit deus, cui recõcilian-
di ſumus: hoc eſt ſacrificiũ pro peccatis, per quod C
recõciliari ualeremus. Ipſe ergo peccatũ, ut nos iu
ſtitia: nec noſtra, ſed dei ſimus: nec in nobis, ſed in
ipſo: ſicut ipſe peccatũ nõ ſuum, ſed noſtrũ: nec in
ſe, ſed in nobis conſtitutũ, ſimilitudine carnis pec-
cati, in qua crucifixus eſt, demonſtrauit: ut quoniã
peccatũ ei nõ inerat, ita quodãmodo peccato mo
reretur dum moritur carne, in qua erat ſimilitudo
peccati: & cum ſecundũ uetuſtatẽ peccati nunꝗ
ipſe uixiſſet, noſtrã ex morte ueteri, qua in pecca-
to mortui fueramus, reuiuiſcentẽ uitã noua ſua re-
Baptiſmus ſurrectione ſignaret. Ipſum eſt quod in nobis ce
Cap. XLII lebratur, magnũ baptiſmatis ſacramentum, ut qui
cunq; ad iſtam pertinent gratiã, moriantur peccato,
ſicut ipſe peccato mortuus dicitur: quia mortuus
eſt carni, hoc eſt peccati ſimilitudini: & uiuant de D
lauacro renaſcẽdo, ſicut ipſe de ſepulchro reſurgẽ
Baptiſmus in- do, quãlibet corporis ætatẽ gerant. A paruulo
fantum et ſenũ enim recens nato uſq; ad decrepitum ſenem, ſicut
Cap. XLIII nullus prohibẽdus eſt à baptiſmo, ita nullus eſt q
nõ peccato moriatur in baptiſmo: ſed paruuli tan-
tum originali, maiores aũt etiam iis omnibus mo-
riuntur peccatis, quæcunq; male uiuendo addiderũt
Figura ἐντίχω ad illud quod naſcendo traxerũt. Sed ideo etiã
σις, qua nume ipſi peccato mori plerunq; dicuntur, cum proculdu
rus accipitur bio non uni, ſed multis peccatis omnibusq; mo-
pro numero riantur, quæcunq; iam propria cõmiſerũt, uel cogi-
Cap. XLIIII tatione, uel locutione, uel opere: quia etiã per ſin-
gularẽ numerũ pluralis numerus ſignificari ſolet,
Aeneid. 2 ſicut ait ille: Vterũq; armato milite cõplent: ꝗuis
hoc multis militibus fecerint. Et in noſtris literis

legitur: Ora ergo ad dñm, ut auferat à nobis ſerpẽ- *Num. 21*
tem. Non ait ſerpentes, quos patiebatur populus, ut
hoe diceret, & innumerabilia talia. Cum uero & il *2. ſent. diſt. 38*
lud originale unum plurali numero ſignificatur, *cap. et quod. et*
quãdo dicimus in peccatorũ remiſſionẽ baptiza- *cap. alioquin*
ri paruulos, nec dicimus in remiſſionẽ peccati: illa
eſt contraria locutio, qua per pluralem locutionẽ
ſignificatur numerus ſingularis. Sicut de Herode
mortuo in Euãgelio dictũ eſt: Mortui ſunt enim qui *Matth. 2*
quærebant animã pueri. Non dictum eſt mortuus
eſt. Et in Exodo: Fecerũt, inquit, ſibi deos aureos:
cum unũ uitulũ fecerint tantũ, de quo dixerũt: Hi *Exo. 32*
ſunt dii tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægy-
pti. Et hic ponẽtes householdralẽ pro ſingulari. Quãuis *Vno peccato*
& in illo peccato uno, quod per unũ hominẽ intra *cõprehẽdi plu*
uit in mundũ, & in oẽs homines pertranſiit, pro- *ra. XLV*
pter quod etiã paruuli baptizantur, poſſint intelligi
plura peccata, ſi unũ ipſum in ſua quaſi mẽbra di-
uidatur ſingula. Nã & ſuperbia eſt illic, quia homo
in ſua potius eſſe ꝗ in dei poteſtate dilexit: & ſacri *2. ſent. diſt. 33*
legiũ quia deo nõ credidit: & homicidiũ, quia ſe- *cap. quod uero*
metipſum præcipitauit in mortẽ: & fornicatio ſpi
ritalis, quia integritas mentis humanæ ſerpentina
ſuaſione corrupta eſt: & furtũ, quia cibus prohibi-
tus uſurpatus eſt: et auaritia, quia plus ꝗ illi ſuffice
re debuit, appetiuit: & ſi quid aliud in hoc uno ad
miſſo diligẽti cõſideratione inueniri poteſt. Pa *Peccatis paren*
rentũ quoq; peccatis paruulos obligari, nõ ſolum *tum obligari fi*
primorũ hominũ, ſed etiã ſuorũ, de quib. ipſi nati *lios. XLVI*
ſunt, nõ improbabiliter dicitur. Illa quippe diuina
ſententia: Reddã peccata patrũ in filios: tenet eos
utiq; anteꝗ per regenerationẽ ad teſtamentũ no-
uum incipiãt pertinere. Quod teſtamentũ prophe
tabatur, cum diceretur per Ezechielẽ, non acceptu- *Ezech. 38*
ros filios peccata patrũ ſuorũ, nec ulterius futurã
in Iſrael parabolã illã: Patres manducauerũt uuam
acerbam, & dẽtes filiorũ obſtupuerũt. Ideo enim
quiſq; renaſcitur, ut ſoluatur in eo quicquid peccati
eſt cum quo naſcitur. Nam peccata quę male agen-
do poſtea cõmittuntur, poſſunt & pœnitẽdo ſana
ri, ſicut etiam poſt baptiſmũ fieri uidemus. Ac per
hoc nõ ob aliud eſt inſtituta regeneratio, niſi quia
uitioſa eſt generatio, uſq; adeo ut etiã de legitimo
matrimonio procreatus dicat: In iniquitatib. con- *Pſal. 50*
ceptus ſum, & in peccatis mater mea me in utero
aluit. Neq; hic dixit, In iniquitate uel peccato, cũ
& hoc recte dici poſſet: ſed iniquitates & peccata
dicere maluit. Quia & in illo uno quod in omnes *Rom. 5*
homines pertranſiit, atq; tam magnũ eſt, ut in eo
mutaretur & cõuerteretur in neceſſitatẽ mortis hu-
mana natura, ſicut ſupra diſſerui, reperiũtur plura
peccata, & alia parẽtũ, quia etſi nõ ita poſſunt mu-
tare naturã, reatu tamẽ obligãt filios, niſi gratuita
gratia & miſericordia diuina ſubueniat. Sed de *Quouſq; maio*
peccatis aliorũ parentũ, quibus ab ipſo Adã uſq; *rũ peccata pro*
ad patrẽ ſuum, progeneratoribus ſuis quiſq; ſucce *pagentur nõ te*
dit, non immerito diſceptari poteſt: utrũ omnium *mere definien-*
malis actibus & multiplicatis delictis originalib. *dum. XLVII*
qui naſcitur, implicetur, ut tanto peius quãto poſte-
rius quiſq; naſcatur: an propterea deus in tertiam
et quartã generationẽ de peccatis parentũ eorum
poſteris

poſteris cōminetur, quia irā ſuam quantū ad pro
generatorū ſuorū culpas nō extendit ulterius mo
deratione miſerationis ſuæ: ne illi quib. regenera-
tionis gratia non conferẽ, nimia ſarcina in ipſa ſua
æterna dānatione premerenẽ, ſi cogerenẽ ab ini-
tio generis humani omniū præcedentiū parentū
ſuorū originaliter peccata cōtrahere, & pœnas ꝓ
eis debitas pẽdere. An aliud aliquid de re tanta in
ſcripturis ſanctis diligẽtius perſcrutatis atq; tracta
tis, ualeat uel nō ualeat reperiri, temere nō audeo
Abolitio originalis peccati *Cap. XLVIII* *3. ſent. diſt. 33 cap. hic quæri ſolet*
affirmare. Illud tamẽ unū peccatū, quod tā ma-
gnum in loco & habitu tātæ felicitatis admiſſum
eſt, ut in uno homine originaliter, atq; (ut ita dixe-
rim) radicaliter totū genus humanū damnareẽ, nō
ſoluitur ac diluitur niſi per unum mediatorẽ dei et
Chriſtus baptizatus à Ioanne *Cap. XLIX*
B hominū hominẽ Chriſtum Ieſum, qui ſolus potuit
ita naſci ut ei non opus eſſet renaſci. Non enim
renaſcebantur, qui baptiſmate Ioānis baptizaban
tur, à quo & ipſe baptizatus eſt, ſed quodā præcur
ſorio illius miniſterio qui dicebat, Parate uiā dn̄o:
huic uni in quo ſolo renaſci poterāt parabanẽ. Hu
ius enim baptiſmus eſt nō in aqua tantū, ſicut fuit
Ioānis, uerū etiā in ſpiritu ſancto, ut de illo ſpiritu
regenereẽ quiſquis in Chriſtū credit, de quo Chri
ſtus regeneratus regeneratione non eguit. Vnde
uox illa patris quæ ſuper baptizatū facta eſt, Ego
hodie genui te: non unū illū temporis diẽ quo ba-
ptizatus eſt, ſed immutabilis æternitatis oſtendit,
ut illum hominẽ ad unigeniti perſonam pertinere
monſtraret. Vbi enim dies nec heſterni fine inco-
C hatur, nec initio craſtini terminaẽ, ſemper hodier-
nus eſt. In aqua ergo uoluit baptizari a Ioāne, non
ut eius iniquitas ulla dilueretur, ſed ut magna com
mendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo ba-
ptiſmus quod ablueret, ſicut mors nihil q̄d puni-
ret, inuenit: ut diabolus ueritate iuſtitię, nō uiolen
tia poteſtatis oppreſſus & uictus, qm̄ ipſum ſine
ullo peccati merito iniquiſſime occiderat, per ip-
ſum iuſtiſſime amitteret quos peccati merito deti
nebat. Vtrunq; igitur ab illo, id eſt et baptiſmus et
mors, certę diſpẽſationis cauſa, nō miſerāda neceſ
ſitate, ſed miſerāte potius uolūtate ſuſceptū eſt: ut
unus peccatū tolleret mūdi, ſicut unus peccatū mi
ſit in mūdū, hoc eſt in uniuerſum genus humanū.

Gratia aboleri omnia peccata *Cap. L* *Rom. 5*
Niſi ꝙ ille unus unum peccatū miſit in mundū,
D iſte uero unus nō ſolū unū illud, ſed cuncta ſimul
abſtulit quę addita inuenit: unde dicit Apoſtolus,
Non ſicut per unū peccantẽ, ita eſt & donū: nam
iudiciū quidẽ ex uno in condẽnationẽ, gratia aūt
ex multis delictis in iuſtificationẽ: quia unq; illud
unum quod originaliter trahiẽ, etiā ſi ſolum ſit, ob
noxios dānationi facit, gratia uero ex multis deli-
ctis iuſtificat hominẽ, qui præter illud unū quod
cōmuniter cum omnibus originaliter traxit, ſua
Renati in Chriſto liberamur *Cap. LI*
quoq; propria multa cōmiſit. Veruntamẽ quod
paulo poſt dicit, Sicut per unius delictū in omnes
homines ad condemnationẽ, ita & per unius iuſti
tiam in omnes homines ad iuſtificationẽ uitæ: ſa-
tis indicat ex Adam neminẽ natū, niſi damnatio-
Baptiſmi myſterium. LII
ne detineri, & neminem niſi in Chriſto renatum à
damnatione liberari. De qua per unū hominẽ

A pœna, & per unū hominẽ gratia, cum locutus fuiſ
ſet, quantum illi epiſtolæ ſuæ loco ſufficere iudica
uit, deinde ſacri baptiſmatis in cruce Chriſti gran-
de myſterium cōmendauit: eo modo ut intelliga-
mus nihil aliud eſſe in Chriſto baptiſmū, niſi mor-
tis Chriſti ſimilitudinem: nihil aūt aliud mortem
Chriſti crucifixi, niſi remiſſionis peccati ſimilitu-
dinẽ: ut quemadmodū in illo uera mors facta eſt,
ſic in nobis uera remiſſio peccatorū: & quemad-
modū in illo uera reſurrectio, ita in nobis uera iu-
ſtificatio. Ait enim, Quid ergo dicemus? Perma- *Rom. 6*
nebimus in peccato, ut gratia abundet? Dixerat
enim ſuperius, Vbi enim abūdauit peccatum, ibi *Rom. 5*
ſuperabundauit gratia. Et ideo quæſtionẽ ſibiipſi
propoſuit, utrū propter abundantiā gratiæ conſe-
B quendā in peccato ſit permanendū. Sed reſpōdit:
Abſit. Atq; ſubiecit. Si mortui ſum⁹ peccato, quō
uiuemus in illo? Deinde ut oſtenderet nos mor- *De con. diſt. 4 ca. ut oſtẽderet*
tuos eſſe peccato: An ignoratis, inquit, quoniam
quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mor-
te ipſius baptizati ſumus? Si ergo hinc oſtendi-
mur mortui eſſe peccato, quia in morte Chriſti ba
ptizati ſumus, profecto & paruuli qui baptizan-
tur in Chriſto, peccato moriuntur, quia in morte
ipſius baptizanẽ. Nullo enim excepto dictum eſt,
Quicunq; enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,
in morte ipſius baptizati ſumus. Et ideo dictū eſt,
ut probaretur mortuos nos eſſe peccato. Cui autẽ
peccato paruuli renaſcẽdo moriunẽ, niſi quod na
ſcendo traxerūt? Ac per hoc etiā ad ipſos pertinet
C quod ſequitur, dicens: Conſepulti enim ſumus illi
per baptiſmū in mortẽ, ut quemadmodū ſurrexit
Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in
nouitate uitæ ambulemus. Si enim complantati fa
cti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurre-
ctionis erimus, hoc ſciẽtes, qa uetus homo noſter
ſimul crucifixus eſt, ut euacuetur corpus peccati,
ut ultra nō ſeruiamus peccato: Qui enim mortuus
eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autẽ mortui ſumus
cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam uiuemus
cum illo, ſcientes quia Chriſtus reſurgens à mor-
tuis, iam non moritur, & mors illi ultra non domi-
nabiẽ. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus
eſt ſemel: quod autẽ uiuit, uiuit deo. Ita & uos exi-
ſtimate uos mortuos quidem eſſe peccato, uiuere
D autem deo in Chriſto Ieſu. Hinc enim probare
cœperat non eſſe nobis permanendū in peccato,
ut gratia abūdaret, et dixerat, Si mortui ſumus pec
cato, quomodo uiuemus in eo? Atq; ut oſtẽderet,
mortuos nos eſſe peccato, ſubiecit: An ignoratis,
qm̄ quicunq; baptizati ſumus, in Chriſto Ieſu, in
morte illius baptizati ſumus? Sic itaq; totū locum
iſtum concluſit, ut cœpit. Mortem quippe Chriſti
ſic inſinuauit, ut etiam ipſum mortuū diceret eſſe
peccato. Cui peccato, niſi carnis, in qua erat, non
peccatum, ſed ſimilitudo peccati, & ideo nomine
appellat peccati? Baptizatis itaq; in morte Chri- *Crux, ſepultura, reſurrectio, et aſcenſio, quō ad nos pertineant. LIII*
ſti, in qua non ſolū maiores, uerum etiā paruuli ba
ptizantur, ait: Sic & uos, id eſt quemadmodū Chri
ſtus, ſic & uos exiſtimate uos mortuos eſſe pecca-
to, uiuere aūt deo in Chriſto Ieſu. Quicquid igiẽ
gestum

geſtum eſt in cruce Chriſti, in ſepultura, in reſurre A
ctione tertio die, in aſcenſione in cęlum, & in ſede
ad dexterā patris: ita geſtū eſt, ut his rebus nō my-
ſtice tantū dictis, ſed etiā geſtis configuraret̃ uita
Chriſtiana quæ hic geritur. Nam propter eius cru
Gal. 5 cem dictū eſt, Qui autē Ieſu Chriſti ſunt, carnē ſuā
crucifixerūt cum uitijs & concupiſcētijs. Propter
Rom. 6 ſepulturā, Conſepulti enim ſumus cū Chriſto per
baptiſmum in mortem. Propter reſurrectionē, Vt
quemadmodū Chriſtus reſurrexit à mortuis per
gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambule
mus. Propter aſcenſionē uero in cælū, ſedemq́ ad
Col. 3 dexrerā patris, Si autē reſurrexiſtis cum Chriſto,
quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt ad dex-
terā dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, nō quæ ſu- B
per terrā: mortui enim eſtis, & uita ueſtra abſcōdi-
Iudicium ra eſt cū Chriſto in deo. Iam uero quod de Chri
Cap. LIIII ſto confitemur futurū, qm̃ de cælo uenturus eſt, ut
uos iudicaturus & mortuos, non pertinet ad uitā
noſtram quæ hic geritur, quia nec in rebus geſtis
eius eſt, ſed in fine ſeculi gerēdis. Ad hoc pertinet
quod Apoſtolus ſecutus adiunxit, Cū Chriſtus ap
paruerit uita ueſtra, tunc & uos apparebitis cū illo
Iudicare uiuos in gloria. Duobus autē modis accipi poteſt, ꝙ
& mortuos uiuos & mortuos iudicabit: ſiue ut uiuos intelliga
Cap. LV mus, quos hic nondum mortuos, ſed adhuc in iſta
carne uiuentes inuenturus eſt eius aduentus. Mor
tuos aūt qui de corpore prius ꝙ ueniat exiere uel
exituri ſunt: ſiue uiuos iuſtos, mortuos autem iniu
ſtos, quoniā iuſti quoq; iudicabuntur. Aliquando
enim iudicium dei ponitur in malo: unde illud eſt, C
Ioan. 5 Qui aūt male egerūt, in reſurrectionē iudicij. Ali-
Pſal. 53 quando & in bono, ſecundū quod dictū eſt, Deus
in nomine tuo ſaluum me fac, & in uirtute tua iudi
ca me. Per iudiciū quippe dei fit ipſa bonorum ma
lorumq; diſcretio, ut liberādi à malo, nō perdendi
cum malis, boni ad dexteram ſegregent̃: propter
Pſal. 42 quod ille clamabat: Iudica me deus. Et quid dixe-
rat uelut exponens: Et diſcerne, inqt, cauſam meā,
Spiritus de gente non ſancta. Cum autē de Ieſu Chriſto
ſanctus filio dei unico dn̄o noſtro, quod ad breuitatē con
Cap. LVI feſſiōis pertinet dixerimus, adiūgimus ſic credere
nos & in ſpiritū ſanctū, ut illa trinitas cōpleat̃ quę
deus eſt: deinde ſancta cōmemoratur eccleſia. Vn
de datur intelligi rationalē creaturā ad Hieruſalē
liberā pertinentē, poſt cōmemorationē creatoris,
id eſt ſummæ illius trinitatis fuiſſe ſubdendā. Qm̃ D
quicquid de homine Chriſto dictū eſt, ad unitatē
perſonæ unigeniti pertinet. Rectus itaq; cōfeſſio
Eccleſia nis ordo poſcebat, ut trinitati ſubiungeretur eccle
ſia, tanꝙ habitatori domus ſua, & deo templū ſuū
& cōditori ciuitas ſua. Quæ tota hic accipiēda eſt,
non ſolū ex parte qua peregrinatur in terris à ſolis
ortu uſq; ad occaſum laudās nomē dn̄i, & poſt ue
tuſtatis captiuitatē cantās canticū nouū: uerū etiā
ex illa quæ in cælis ſemper ex quo cōdita eſt cohæ
ſit deo, nec ullū ſui caſus malū experta eſt. Hæc in
ſanctis angelis beata perſiſtit, & ſuæ parti peregri
nanti ſicut oportet opitulatur: quia utraq; una erit
conſortio æternitatis, & nūc una eſt uinculo chari
tatis, quæ tota inſtituta eſt ad colendū unū deum.

A Vnde nec tota, nec ulla pars eius uult ſe coli pro
deo, nec cuiquā eſſe deus pertinēti ad templū dei,
quod ædificat̃ ex dijs quos facit non factus deus.
Ac per hoc ſpiritus ſanctus ſi creatura nō creator
eſſet, profecto creatura rationalis eſſet. Ipſe enim
eſſet ſumma creatura, & ideo in regula fidei nō po
neret̃ ante eccleſiam, quia & ipſe ad eccleſiā perti
neret in illa eius parte quæ in cælis eſt. Nec habe-
ret templū, ſed etiā ipſe templū eſſet. Templū autē
habet de q̄ dicit Apoſtolus, Neſcitis quia corpora 1. Cor. 6
ueſtra templū ſunt ſpiritus ſancti qui in uobis eſt,
quē habetis à deo? De quib. alio loco dicit, Neſci- 2. Cor. 6
tis quia corpora ueſtra membra Chriſti ſunt? Quō
ergo deus nō eſt, qui templum habet? Aut minor
B Chriſto eſt, cuius mēbra templū habet? Neq; enī
aliud templū eius, & aliud templū dei eſt, cum idē
dicat Apoſtolus, Neſcitis quia templum dei eſtis. 1. Cor. 3
Quod ut probaret, adiecit, Et ſpiritus dei habitat
in uobis. Deus ergo habitat in templo ſuo, non ſo
lum ſpiritus ſanctus, ſed etiam pater & filius, qui
etiam de corpore ſuo, per quod factus eſt caput ec
cleſiæ, quę in hominibus eſt, ut ſit ipſe in omnibus
primatū tenens ait, Soluite templum hoc, & in tri Ioan. 2
duo ſuſcitabo illud. Templum ergo dei, hoc eſt to
tius ſummæ illius trinitatis, ſancta eſt eccleſia, ſcili
cet uniuerſa in cęlo & in terra. Sed de illa quę in Stabilitas ange
cælis eſt, affirmare quid poſſumus, niſi quod nul- lorum. LVII
lus in ea malus eſt, nec quiſquā deinceps de illa ce
cidit aut caſurus eſt, ex quo deus angelis peccanti
bus nō pepercit, ſicut ſcribit apoſtolus Petrus, ſed 2. Pet. 2
C carceribus caliginis inferni retrudens tradidit in
iudicio puniendos reſeruari. Quō aūt ſe habeat Vocabula an-
beatiſſima illa & ſuperna ſocietas, quæ ibi ſint dif- gelorū. LVIII
ferētiæ perſonarum, ut cum omnes tanꝙ generali
nomine angeli nūcupent̃, ſicut in epiſtola ad He-
bræos legimus: Cui enim angelorū deus dixit ali- Heb. 1
quando, Sede à dextris meis? hoc quippe modo ſi Pſal. 109
gnificauit omnes uniuerſaliter angelos dici: ſint ta
men & illic archangeli: & utrum ijdē archangeli
nominent̃ uirtutes, atq; ita dictū ſit, Laudate eum Pſal. 148
omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes e-
ius: ac ſi diceret̃, Laudate eum omnes angeli eius,
laudate eum omnes archangeli: & quid inter ſe di
ſtent quatuor illa uocabula, quibus uniuerſam ip
ſam cæleſtem ſocietatē uidet̃ Apoſtolus eſſe com
plexus dicendo, Siue ſedes, ſiue dominationes, ſi- Col. 1
D ue principatus, ſiue poteſtates: dicant qui poſſunt
ſi tamē poſſunt probare quod dicunt, ego me iſta
ignorare cōfiteor. Sed nec illud quidē certum ha- πλανητῶν
beo, utrū ad eandē ſocietatē pertineant, ſol et luna
& cuncta ſidera, ꝙuis nōnullis lucida corpora eſ-
ſe, non cum ſenſu uel intelligētia uideant̃. Itēq; Corpora ange
angeli, quis explicet cum qualibus corporibus ap lorum. LIX
paruerint hominibus, ut non ſolum cernerentur,
uerū etiā tangerent̃, & rurſus non ſolida corpulen
tia, ſed ſpiritali potētia quaſdā uiſiones, nō oculis
corporeis, ſed ſpiritalibus uel mentibus ingerant,
uel dicāt aliquid non ad aurē forinſecus, ſed intus
in animo hominis, etiā ibidem ipſi conſtituti: ſicut
ſcriptū eſt in Prophetarum libro, Et dixit mihi an- Zach. 1
gelus qui loquebatur in me: non enim ait, qui lo-
quebatur

quebatur ad me, ſed in me. Vel appareant & in ſo-
mnis, & colloquantur more ſomniorũ. Habemus
Matth. 1 quippe in Euãgelio: Ecce angelus dñi apparuit il-
li in ſomnis dicẽs. His enim modis uelut indicãt ſe
angeli cõtrectabilia corpora nõ habere. Faciũtq;
difficillimã quæſtionẽ, quõ patres eius pedes laue
rint, quõ Iacob cum angelo tam ſolida contrecta-
tione luctatus ſit. Cum iſta quæruntur, & ea ſicut
poteſt quiſq; cõiectat, non inutiliter exercẽtur in-
genia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & ab-
ſit error opinantiũ ſe ſcire quod neſciũt. Quid enĩ
opus eſt ut hæc atq; huiuſmodi affirmẽtur uel ne-
gentur uel definiant̃ cum diſcrimine, quando ſine
Artes ſatanæ cauendæ. LX crimine neſciuntur? Magis opus eſt dijudicare
atq; dinoſcere, cum ſe ſatanas trãsfigurat uelut an-
gelũ lucis, ne fallendo ad aliqua pnicioſa ſeducat. B
Nam quãdo ſenſus corporis fallit, mentẽ uero nõ
mouet à uera rectaq; ſentẽtia, qua quiſq; uitã fide-
lem gerit, nullũ eſt in religione periculũ. Vel cum
ſe bonũ fingẽs, ea facit ſiue dicit, quæ bonis ange-
lis congruunt, etiã ſi credatur bonus, non eſt error
Chriſtianæ fidei periculoſus aut morbidus. Cum
uero per hæc aliena ad ſua incipit ducere, tũc eum
dignoſcere, nec ire poſt eum, magna & neceſſaria
uigilãtia eſt. Sed quõ unuſquiſq; hominũ idoneus
eſt omnes mortiferos eius dolos euadere, niſi re-
gat atq; tueatur deus? Et ipſa huius rei difficultas
ad hoc eſt utilis, ne ſit ſpes ſibi quiſq; aut homo al-
ter alteri, ſed deus ſuis omnibus. Id enim nobis po
Eccleſia angelorũ & noſtra Cap. LXI tius expedire ꝓrſus piorũ ambigit nemo. Hæc
ergo quæ in ſanctis angelis & uirtutibus dei eſt ec C
cleſia, tunc nobis ſicuti eſt innoteſcet, cum ei con-
iuncti fuerimus in finẽ, ad ſimul habendã beatitu-
dinem ſempiternã. Iſta uero quæ ab illa peregrina
tur in terris, eo nobis notior eſt quod in illa ſum⁹,
& quia hominũ eſt, quod & nos ſumus. Hæc ſan-
guine mediatoris nullũ habẽtis peccatũ, ab omni
Rom. 8 redẽpta eſt peccato, eiusq́; uox eſt, Si deus pro no
bis, quis cõtra nos? Qui filio proprio ſuo non pe-
percit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Non
enim pro angelis mortuus eſt Chriſtus. Sed ideo
etiã pro angelis fit quicquid hominũ per eius mor
tem redimitur & liberatur à malo: quoniã cum eis
quodãmodo redit in gratiã poſt inimicitias quas
inter homines et ſanctos angelos peccata fecerũt,
& ex ipſa hominum redemptione ruinæ illius an-
gelicæ detrimenta reparant̃. Et utiq; nouerunt D
Chriſtus inſtaurat omnia Cap. LXII ſancti angeli docti à deo, cuius ueritatis æterna cõ
tẽplatione beati ſunt, quãti ſunt, quãti numeri ſup
plementũ de genere humano integritas illius ciui
Eph. 1 tatis expectet. Propter quod ait Apoſtolus, inſtau
rari omnia in Chriſto quæ in cælis ſunt, & quæ in
terris. In ipſo quippe inſtaurant̃ quæ in cælis ſunt,
cum id quod inde in angelis lapſum eſt ex homi-
nibus redditur. Inſtaurant̃ autẽ quæ in terris ſunt,
cum ipſi homines qui prædeſtinati ſunt ad æternã
uitã à corruptionis uetuſtate renouant̃. Ac ſic per
illud ſingulare ſacrificiũ, in quo mediator eſt im-
molatus, quod unũ multæ in lege uictimæ figura-
bant, pacificant̃ cæleſtia cum terreſtribus, & terre
ſtria cum cæleſtibus. Quoniã ſicut idem Apoſto-

Aug. to. 3

A lus dicit, In ipſo cõplacuit omnẽ plenitudinẽ diui *Col. 1*
nitatis inhabitare, & per eum recõciliari omnia in
ipſum, pacificãs per ſanguinẽ crucis eius, ſiue quæ
in cælis ſunt, ſiue quæ in terris. Pax iſta præcel- *Pax regni celeſtis. LXIII*
lit, ſicut ſcriptũ eſt, omnẽ intellectũ, neq; ſciri à no
bis niſi cum ad eam uenerimus poteſt. Quõ enim
pacificant̃ cæleſtia niſi in nobis, id eſt concordan
do nobiſcũ? Nam ibi ſemꝑ eſt pax, & inter ſe uni-
uerſis intellectualibus creaturis, & cũ ſuo creato-
re. Quæ pax præcellit, ut dictum eſt, omnẽ intelle
ctum, ſed utiq; noſtrũ, nõ eorum qui ſemper uidẽt
faciẽ patris. Nos aũt quantuſcũq; ſit in nobis intel
lectus humanus, ex parte ſcimus, & uidemus nũc
per ſpeculũ in ænigmate. Cum uero ęquales ange
lis dei fuerimus, tũc quemadmodũ & ipſi uidebi-
B mus facie ad faciẽ, tantamq́; pacẽ habebimus erga
eos, quantã & ipſi erga nos, quia tantũ eos dilectu
ri ſumus, quantũ ab eis diligimur. Itaq; pax eorum
nota nobis erit, quia & noſtra talis ac tãta erit, nec
præcellet tũc intellectũ noſtrũ. Dei uero pax quæ
illic eſt erga eos, & noſtrũ & illorũ intellectũ ſine
dubitatione pręcellet. De ipſo quippe beata eſt ra
tionalis creatura quæcunq; beata eſt, non ipſe de
illa: unde ſecundum hoc melius accipit̃ quod ſcri-
ptum eſt, Pax dei quæ præcellit omnẽ intellectũ: *Pax dei*
ut in eo quod dicit omnẽ, nec ipſe intellectus ſan-
ctorũ angelorũ poſſit eſſe exẽptus, ſed dei ſolius.
Neq; enim & ipſius intellectum pax eius excellit.

Concordãt autẽ angeli nobiſcũ etiã nunc cum *Remiſsio peccatorũ. LXIIII*
remittuntur noſtra peccata. Ideo poſt cõmemora-
C tionẽ ſanctæ eccleſiæ in ordine cõfeſſionis ponit̃,
remiſſio peccatorum. Per hanc enim ſtat eccleſia
quæ in terris eſt, per hanc nõ perit quod perierat,
& inuentũ eſt. Excepto quippe baptiſmatis mune
re, quod contra originale peccatũ donatum eſt, ut
quod generatione attractũ eſt, regeneratione de-
trahatur, & tamẽ actiua quoq; peccata quæcunq;
corde, ore, opere commiſſa inuenerit, tollit: hac er
go excepta magna indulgẽtia, unde incipit homi
nis renouatio, in qua ſoluit̃ omnis reatus & inge-
neratus & additus, ipſa etiã uita cætera iam ratio-
ne utentis ætatis, quantalibet præpolleat fœcun-
ditate iuſtitiæ, ſine remiſſione peccatorũ non agi-
tur. Quoniam filij dei ꝙ diu mortaliter uiuũt, cum
morte confligunt. Et ꝗuis de illis ſit ueraciter di-
ctum, Quotquot ſpiritu dei agunt̃, hi filij ſunt dei: *Rom. 8*
D ſic tamẽ ſpiritu dei excitant̃, & tanꝗ filij dei profi
ciunt ad deũ, ut etiã ſpiritu ſuo, maxime aggrauan
te corruptibili corpore, tanꝗ filij hominũ quibuſ
dam motibus humanis deficiãt ad ſeipſos, & ideo
peccẽt. Intereſt quidem quantũ ſatis dicitur, Neq; *Crimen Peccatum*
enim quia peccatũ eſt omne crimen, ideo crimen
eſt etiã omne peccatũ. Itaq; ſanctorum hominũ ui
tam, ꝙ diu in hac morte uiuitur, inueniri poſſe di-
cimus ſine crimine: peccatũ aũt ſi dixerimus quia
non habemus, ut ait ſanctus Apoſtolus, noſmetip *1. Ioan. 1*
ſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Sed *Pœnitentia Cap. LXV*
neq; de ipſis criminibus quãlibet magnis remittẽ
dis in ſancta eccleſia, dei deſperanda eſt miſericor
dia agentibus pœnitentiã ſecundũ modum ſui cu-
iuſq; peccati. In actione aũt pœnitẽtiæ, ubi tale cri

h 2 men

men commiſſum eſt, ut is qui cōmiſit à Chriſti etiā A
corpore ſeparetur, non tam conſideranda eſt men
ſura temporis ꝙ doloris. Cor enim contritū & hu
miliatum deus nō ſpernit. Verū quia plerunq; do
lor alterius cordis occultus eſt alteri, neq; in alio-
rum notitiā per uerba uel quęcunq; alia ſigna pró
cedit, cum ſit corā illo cui dicitur, Gemitus meus à
te non eſt abſconditus: recte conſtituuntur ab ijs
qui eccleſiæ præſunt tempora pœnitentiæ, ut fiat
etiam ſatis eccleſię, in qua remittunt̃ ipſa peccata:
extra eam quippe nō remittuntur. Ipſa namq; pro
prie ſpiritū ſanctum pignus accepit, ſine quo non
remittunt̃ ulla peccata, ita ut quibus dimittuntur
Iudiciū futurū peccatis pœnā præſcribet conſequant̃ uitā æternā. Magis enim propter
futurum iudiciū fit remiſſio peccatorū. In hac autē
uita uſq; adeo ualet q̄d ſcriptū eſt, Graue iugum ſu B
Cap. LXVI per filios Adam à die exitus de uentre matris eorū
uſq; in diem ſepulturæ in matrē omnium: ut etiam
paruulos uideamus poſt lauacrū regenerationis
diuerſorū malorū afflictione cruciari: ut intelliga-
mus, totum quod ſalutaribus agit̃ ſacramentis, ma
gis ad ſpem futurorū bonorum, ꝙ ad retentionem
uel adeptionē præſentiū pertinere. Multa etiā ma
la hic uident̃ ignoſci & nullis ſupplicijs uindicari,
ſed eorū pœnæ reſeruant̃ in poſterum. Neq; enim
fruſtra ille proprie dicit̃ dies iudicij, quando uen-
turus eſt iudex uiuorū atq; mortuorū. Sicut econ-
trario uindicant̃ hic aliqua, & tamen ſi remittunt̃,
profecto in futuro ſeculo nō nocebūt. Propterea
de quibuſdam temporalibus pœnis quæ in hac ui
1.Cor.11 ta peccantibus irrogantur, eis quorum peccata de C
lentur ne reſeruent̃ in finem, ait Apoſtolus: Si enī
noſmetipſos iudicaremus, à dn̄o nō iudicaremur.
Cum iudicamur autē à domino, corripimur, ne cū
Titulus fidei an ſit profutu-rus. LXVII hoc mundo damnemur. Creduntur autem à qui
buſdam etiā ij qui nomen Chriſti non relinquunt,
& eius lauacro in eccleſia baptizant̃, nec ab ea ul-
lo ſchiſmate uel hæreſi præciduntur, in quantisli-
bet ſceleribus uiuant, quæ nec diluant pœnitēdo,
nec eleemoſynis redimant, ſed in eis uſq; ad huius
uitæ ultimum diem pertinaciſſime perſeuerēt, ſal-
Purgatoriū ui futuri per ignem: licet pro magnitudine facino
rum flagitiorumq; diuturno, non tamen æterno
igne puniri. Sed qui hoc credunt, & tamen catho-
lici ſunt, humana quadam beneuolentia mihi falli
uidentur. Nam ſcriptura diuina aliud conſulta re- D
ſpondet. Librum autem de hac quæſtione ſcripſi,
Cap.14.15 & 16 cuius titulus eſt De fide & operibus. Vbi ſecundū
ſcripturas ſanctas, quantū deo adiuuāte potui, de
mōſtraui eam fidē ſaluos facere, quā ſatis euidēter
Gal.5 expreſſit Paulus apoſtolus dicēs: In Chriſto enim
Ieſu neq; circumciſio quicq; ualet, neq; præputiū,
ſed fides quæ bene per dilectionē operatur. Si au-
tem male & non bene operat̃, proculdubio ſecun
dum apoſtolū Iacobum, mortua eſt in ſemetipſa.
Iac.2 Qui rurſus ait: Si fidē dicat ſe quiſquā habere, ope
ra autē non habeat, nunquid poterit fides ſaluare
eum? Porrò aūt ſi homo ſceleratus propter fidem
ſolam per ignem ſaluabitur, & ſic eſt accipiēdum
1.Cor.3 quod ait beatus Paulus apoſtolus: Ipſe autem ſal-
uus erit, ſic tamē quaſi per ignem: poterit ergo ſal-
A uare ſine operibus fides, & falſum erit quod dixit
eius coapoſtolus Iacobus. Falſum erit & illud q̄d
idem ipſe Paulus dixit: Nolite, inquit, errare, neq; *1.Cor.6*
fornicatores, neq; idolis ſeruientes, neq; adulteri,
neq; molles, neq; maſculorum concubitores, neq;
fures, neq; auari, neq; maledici, neq; ebrioſi, neq;
rapaces regnum dei poſſidebunt. Si enim etiā in
iſtis perſeuerātes criminibus, tamē propter fidem
Chriſti ſalui erūt, quō in regno dei nō erūt? Sed *Per ignē ſalua*
quia hęc apoſtolica manifeſtiſſima & apertiſſima *ri. LXVIII*
teſtimonia falſa eſſe nō poſſunt, illud quod obſcu
re dictū eſt de ijs qui superędificāt ſupra fundamē
tum quod eſt Chriſtus, non aurū, nō argentū, non
lapides precioſos, ſed ligna, fœnū, ſtipulam: de his
enim dictū eſt, ꝙ per ignē ſalui erunt, quoniā fun-
B damēti merito nō peribūt: ſic intelligēdum eſt, ut
ijs manifeſtis nō inueniat̃ eſſe contrarium. Ligna
quippe & fœnū & ſtipula non abſurde accipi poſ *4.ſen. diſt 21 cap. hic obijci*
ſunt rerū ſeculariū, ꝗuis licite conceſſarū, tales cu-
piditates, ut amitti ſine animi dolore non poſſint.
Cum aūt iſte dolor urit, ſi Chriſtus in corde funda
menti locū habet, id eſt ut ei nihil anteponatur, &
malit homo qui tali dolore uritur, rebus quas ita
diligit, magis carere ꝙ Chriſto: per ignē fit ſaluus.
Si aūt res huiuſmodi tēporales ac ſeculares tēpo-
re tētationis maluerit tenere ꝙ Chriſtū, eū in fun-
damento nō habuit: quia hæc priore loco habuit,
cum in ædificio prius nō ſit aliquid fundamento.
Ignis enim de quo loquutus eſt eo loco apoſtolus
Paulus, talis debet intelligi, ut ambo ꝑ eū tranſeāt
C id eſt & qui ædificat ſupra hoc fundamentū aurū,
argentum, lapides precioſos: & qui ędificat ligna,
fœnum, ſtipulam. Cum enim hoc dixiſſet, adiun-
xit: Vniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Si
cuius opus permāſerit, quod ſuperædificauit, mer
cedē accipiet. Si cuius opus autē exuſtum fuerit,
damnum patiet̃: ipſe aūt ſaluus erit, ſic tamē quaſi
per ignē. Non ergo unius eorū, ſed utriuſq; opus
ignis probabit. Eſt quidē ignis tētatio tribulatio-
nis, de quo aperte alio loco ſcriptū eſt, Vaſa figuli *Eccli.27*
ꝓbat fornax, & homines iuſtos tētatio tribulatio-
nis. Iſte ignis in hac interim uita facit quod Apo-
ſtolus dixit, ſi accidat duob. fidelibus: uni ſcilicet *1.Cor.7*
cogitāti quæ dei ſunt, quō placeat deo, hoc eſt ædi
ficāti ſuper Chriſtū fundamentū, aurū, argentū, la-
D pides precioſos: alteri aūt cogitāti ea quæ mundi
ſunt, quō placeat uxori, id eſt ædificāti ſuper idem
fundamentū ligna, fœnum, ſtipulam. Illius enim
opus nō exurit̃, quia non ea dilexit quorū amiſſio
ne crucietur. Exuritur autē opus huius, quoniam
ſine dolore nō pereūt, quę cū amore poſſeſſa ſunt.
Sed quoniā alterutra cōditione propoſita, eis po-
tius carere malit ꝙ Chriſto, nec timore amittendi
talia deſerit Chriſtum, ꝗuis doleat dum amittit, ſal
uus eſt quidē, ſic tamē quaſi per ignem. Quia urit
eum rerum dolor quas dilexerat amiſſarū, ſed non
ſubuertit neq; conſumit fundamēti ſtabilitate atq;
incorruptione munitum. Tale aliquid etiā poſt *Purgatorius*
hanc uitam fieri, incredibile non eſt, & utrum ita *ignis. LXIX*
ſit quæri poteſt. Et aut inueniri aut latere nonnul-
los fideles per ignem quendā purgatoriū, quanto
magis

magis minísue bona pereuntia dilexerũt, tãto tardius citiusq; ſaluari: non tamen tales de quibus dictum eſt, ꝙ regnũ dei nõ poſſidebunt, niſi conuenienter pœnitentib. eadẽ crimina remittanť. Conuenienter autẽ dixi, ut ſteriles in eleemoſynis non ſint, quibus tantũ tribuit ſcriptura diuina, ut earũ tantũmodo fructũ ſe imputaturũ prænunciet dñs dextris, & earũ tantũmodo ſterilitatẽ ſiniſtris, qñ

Matt. 25

his dicturus eſt: Venite benedicti patris mei, percipite regnũ dei. Illis autẽ: Ite maledicti in ignem æternũ.

Infanda crimina penitus reijcienda. LXX

Sane cauendũ eſt ne quiſquã exiſtimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum dei nõ poſſidebũt, quotidie perpetrãda, & eleemoſynis quotidie redimenda. In melius quippe eſt uita mutanda, & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt propitiandus deus, nõ ad hoc emendus quodammodo, ut ea ſemper liceat impune cõmittere. Nemini enim dedit laxamentũ peccãdi, ꝗuis miſerando deleat iam facta peccata, ſi non ſatisfactio congrua negligať.

Oratione dominica expiari leuiora peccata Cap. LXXI

De quotidianis autẽ breuibus leuibusq; peccatis, ſine quib. hæc uita non ducitur, quotidiana oratio fideliũ ſatisfacit. Eorũ eſt enim dicere, Pater noſter qui es in cęlis: qui iam patri tali regenerati ſunt ex aqua & ſpiritu ſancto. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa à quibus uita fideliũ ſcelerate etiã geſta, ſed pœnitẽdo in melius mutata diſcedit: ſi quemadmodũ ueraciter dicitur, Dimitte nobis debita noſtra: qm̃ non deſunt quæ dimittãtur, ita ueraciter dicať, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: id eſt, ſi fiat quod diciť: quia & ipſa eleemoſyna eſt ueniam petẽti homini ignoſcere.

Eleemoſynarũ genera. Cap. LXXII

Ac per hoc ad omnia quæ utili miſericordia fiunt, ualet quod dñs ait, Date eleemoſynã, & ecce omnia mũda ſunt uobis. Non ſolũ aũt qui dat eſurienti cibũ, ſitienti potũ, nudo ueſtimentũ, peregrinanti hoſpitiũ, fugienti latibulũ, ægro uel incluſo uiſitationẽ, captiuo redẽptionẽ, debili ſubuectionem, cæco deductionẽ, triſti conſolationẽ, non ſano medelam, errãti uiam, deliberãti conſilium, & quod cuiq; neceſſariũ eſt indigẽti: uerũ etiã & qui dat ueniã peccãti, eleemoſynã dat: & qui emendat uerbere in quem poteſtas dať, uel coercet aliqua diſciplina, & tamẽ peccatũ eius quo ab illo læſus eſt aut offenſus, dimitti ex corde, uel orat ut ei dimittať, non ſolum in eo ꝙ dimittit atq; orat, uerũ etiã in eo ꝙ corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemoſynã dat, quia miſericordiã pręſtat.

4. ſen. diſt. 15 cap. his reſponderi

Multa enim bona præſtanť inuitis, quãdo eorum conſuliť utilitati non uoluntati: quia ipſi ſibi inueniuntur eſſe inimici, amici uero eorum potius illi quos inimicos putãt, & reddunt errãdo mala pro bonis, cum reddere mala Chriſtianus non debeat pro malis. Multa itaq; ſunt genera eleemoſynarũ, quæ cum facimus, adiuuamur ut dimittãtur nobis noſtra peccata.

Diligere inimicum. LXXIII

Sed ea nihil eſt maius, qua ex corde dimittimus, ꝗd in nos quiſq; peccauit. Minus enim magnũ eſt erga eum eſſe beneuolũ, ſiue etiã beneficum qui tibi mali nihil fecerit. Illud multo grãdius & magnificẽtiſſimę bonitatis eſt, ut tuum

3. ſent. diſt. 30 cap. hic ſolet

quoq; inimicũ diligas, & ei qui tibi malum uult, &

Aug. to. 3

A ſi poteſt facit, tu bonũ ſemper uelis, faciasq; cum poſſis, illius memor exempli qui in cruce pendẽs pro ſuis exorat perſecutoribus, ſuosq; admonuit, dicens: Diligite inimicos ueſtros, benefacite eis qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos perſequunť. *Math. 5* Sed quoniam perfectorum ſunt iſta filiorum dei; quò quidem ſe debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orando deum ſecumq; agendo luctandoq; perducere: tamẽ quia hoc tam magnum bonum tãtæ multitudinis non eſt, quantã credimus exaudiri cum in oratione dominica diciť, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, procul dubio uerba ſponſionis huius implentur, ſi homo qui nondum ita profecit, ut iam diligat inimicum, B tamen quando rogatur ab homine qui peccauit in eũ, ut ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiã ſibi roganti uult utiq; dimitti, cum orat & dicit: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: id eſt, ſic dimitte nobis debita noſtra rogantibus nobis, ſicut & nos dimittimus rogãtibus debitoribus noſtris.

Peccata nõ dimittentes Cap. LXXIIII

Iam uero qui eum in quem peccauit hominem rogat, ſi peccato ſuo mouetur ut roget, non eſt adhuc deputandus inimicus, ut eum diligere ſit difficile, ſicut difficile erat quando inimicitias exercebat. Quiſquis autẽ roganti & peccati ſui pœnitẽti nõ ex corde dimittit, nullo modo exiſtimet à dño ſua peccata dimitti, quoniam mentiri ueritas non poteſt. Quem uero lateat Euangelij auditorem ſiue lectorem, quis dixerit, Ego ſum ueritas? *Ioan. 14* Qui C cum docuiſſet orationẽ, hanc in ea poſitã ſententiam uehemẽter cõmendauit dicens: Si enim dimi- *Math. 6* ſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater ueſter cæleſtis delicta ueſtra. Si autẽ non dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter dimittet uobis peccata ueſtra. Ad tam magnũ tonitruũ qui non expergiſcitur, non dormit, ſed mortuus eſt: & tamen potens eſt ille etiam mortuos ſuſcitare.

Eleemoſyna ſcelerate uiuentium Cap. LXXV

Sane ꝗ ſceleratiſſime uiuũt, nec curant talẽ uitã mores'q; corrigere, & inter ipſa facinora et flagitia ſua eleemoſynas frequentare non ceſſant, fruſtra ſibi ideo blandiunť, quoniã dñs ait: Date eleemoſynã, & ecce omnia munda ſunt uobis. Hoc enim ꝗ late pateat, nõ intelligũt. Sed ut intelligãt, attendant quibus dixerit. Nempe in Euangelio ſic ſcriptum eſt: Cum loquereť, rogauit illum quidã Pha- *Luce 11* D riſæus ut pranderet apud ſe, & ingreſſus recubuit. Phariſæus aũt cœpit intra ſe reputãs dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium? Et ait dñs ad illum: Nunc uos Phariſæi quod de foris eſt calicis & catini, mũdatis: quod aũt intus eſt ueſtrũ, plenũ eſt rapina & iniquitate. Stulti, nónne qui fecit id quod foris eſt, etiã id quod intus eſt fecit? Videte ut etiã id quod intus eſt mundũ fiat. Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt uobis. Itáne hoc intellecturi ſumus, ut Phariſæis nõ habentib. fidem Chriſti, etiam ſi non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua & ſpiritu ſancto, mũda ſint omnia, tantũ ſi eleemoſynas dederint, ſicut iſti eas dandas putant: cum ſint immũdi omnes quos nõ mundat fides Chriſti, de

Baptizatus eſſet, pro lauiſſet

4. ſen. diſt. 15 ca. his reſponderi

Act. 15 quã ſcriptũ eſt: Mundans fide eorda eorũ: & dícat A
Tit. 1 Apoſtolus: Immundis autẽ & infidelibus nihil eſt
mundũ, ſed polluta ſunt eorũ & mens & cõſcien-
tia. Quõ ergo Phariſæis omnia mũda eſſent ſi elee
moſynas darẽt, & fideles nõ eſſent? Aut quõ fide-
les eſſent, ſi in Chriſtũ eredere atq; in eius renaſci
gratia noluiſſent? Et tamẽ uerũ eſt quod audierãt,
Date eleemoſynã, & ecee omnia munda ſunt uo-
Ordo charitatis & miſericordiæ bis. Qui autẽ uult eleemoſynã ordinate dare, à
ſeipſo debet incipere, & eam ſibi primũ dare. Eſt
Cap. LXXVI enim eleemoſyna opus miſericordiæ, ueriſſimeq;
dictum eſt: Miſerere animæ tuæ placens deo. Pro-
pter hoc renaſcimur, ut deo placeamus, cui meri-
to diſplicet q̃d naſcendo cõtraximus. Hæc eſt pri-
ma eleemoſyna quã nobis dedimus, qm̃ noſipſos
miſcros per miſerantis dei miſericordiã requiſiui- B
mus, iuſtum iudiciũ eius cõfitẽtes, quo miſeri effe-
Rom. 5 cti ſumus, de quo dicit Apoſtolus: Iudiciũ quidẽ
ex uno in cõdemnationẽ. Et magnæ charitati eius
granas agentes, de qua idẽ ipſe dicit gratiæ prædi
catot. Commendat autẽ ſuã dilectionẽ deus in no
bis, qm̃ cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus
pro nobis mortuus eſt: ut & nos ueraciter de no-
ſtra miſeria iudicãtes, & dei charitatẽ quam dona-
uit ipſe diligẽtes, pie rectéq; uiuamus. Quod iudi-
cium & charitatẽ dei cum Phariſæi præterirẽt, de-
cimabant tamen propter eleemoſynas quas facie-
bant etiã queq; minutiſſima fructuũ ſuorũ: & ideo
nõ dabãt eleemoſynas à ſeipſis incipientes, ſecũq;
prius miſericordiã facientes, ſicut iſti eas dãdas pu
tant. Propter quẽ dilectionis ordinẽ dictũ eſt, Dili C
ges proximũ tuum ſicut teipſum. Cum ergo inere
paſſet eos q; forinſecus ſe lauabant, intus autẽ rapi
na & iniquitate pleni eſſent, admonẽs quãdã elee
moſynã quam ſibi homo primitus debet dare, &
interiora mũdare: Verũtamẽ, inq̃t, quod ſupereſt,
date elecmoſynam, & ecce omnia munda ſunt uo
bis. Deinde ut oſtẽderet quid admonuiſſet, & q̃d
ipſi facere nõ curarent, ne illum putarẽt eleemoſy
nas eorũ ignorare, ſed uæ uobis, inquit, Phariſæis:
tanq; diceret, Ego quidẽ cõmonui uos ad eleemo
ſynã dandã per quã uobis omnia munda ſint, ſed
uæ uobis qui decimatis mentham & rutã & omne
olus: has em̃ noui eleemoſynas ueſtras, ne de illis
me uos nũc admonuiſſe arbitremini: & præteritis
iudiciũ & charitatẽ dei, qua eleemoſyna poſſetis D
ab omni inquinamẽto interiori mundari, ut uobis
munda eſſent & corpora quę lauatis: hoc eſt enim
omnia, & interiora ſcilicet & exteriora. Sicut alibi
Luc. 11 legitur, Mundate quæ intus ſunt, & quæ foris ſunt
mũda erũt. Sed ne iſtas eleemoſynas quæ fiunt de
4. ſen. diſt. 15 cap. his reſpondeo fructibus terræ, reſpuiſſe uideret: Hæc, inq̃t, opor
tuit facere, id eſt, iudiciũ & charitatẽ dei: & illa nõ
omittere, id eſt eleemoſynas fructuum terrenorũ.
Non indulgendum uitijs freto eleemoſynis Non ergo ſe fallãt, qui per eleemoſynas quasli-
Ca. LXXVII bet largiſſimas fructuũ ſuorũ uel cuiuſq; pecunię,
impunitatẽ ſe emere exiſtimãt in facinorũ ſuorum
immanitate ac flagitiorũ nequitia permanẽdo: nõ
ſolũ em̃ hæc faciũt, ſed ita diligũt, ut in eis ſemper
optent tantũ ſi poſſint impune uerſari. Qui aũt di-
Pſal. 10 ligit iniquitatẽ, odit animã ſuã: & qui odit animã

A ſuã, nõ eſt miſericors, ſed crudelis. Diligendo eam
quippe ſecundũ ſeculũ, odit eam ſecundũ deũ. Si
ergo uellet ei dare eleemoſynã, per quã munda illi
eſſent omnia, odiſſet eam ſecundũ ſeculũ, & dilige
ret eam ſecundũ deũ. Nemo aũt dat eleemoſynam
quãlibet, niſi unde det ab illo accipiat qui nõ eget:
& ideo dictũ eſt, Miſericordia eius præueniet me. Pſal. 58
Peccata leuia Quæ ſint aũt leuia & quæ grauia peccata, non
LXXVIII humano, ſed diuino ſunt penſanda iudicio. Vide-
mus enim quædam ab ipſis quoq; apoſtolis igno-
ſcẽdo fuiſſe cõceſſa: quale illud eſt quod uenerabi
lis Paulus coniugibus ait: Nolite fraudare inuicẽ, 1. Cor. 7
niſi ex cõſenſu ad tẽpus, ut uaceris orationi: & ite-
rum ad idipſum reuertimini, ne uos tentet ſatanas
propter incõtinentiã ueſtram: quod putari poſſet
B nõ eſſe peccatũ, miſceri ſcilicet coniugi nõ filiorũ
procreandorũ cauſa, quod bonũ eſt nuptiale, ſed
carnalis etiã uoluptatis: ut fornicationis, ſiue adul
terij, ſiue cuiuſquã alterius immunditię mortiferũ
malũ, quod turpe eſt etiã dicere, quò poteſt tẽtan-
te ſatana libido pertrahere, incontinentiũ deuitet
infirmitas. Poſſet ergo (ut dixi) hoc putari nõ eſſe
peccatũ, niſi addidiſſet: Hoc aũt dico ſecundũ ue-
niam, nõ ſecundũ imperiũ. Quis autẽ iam eſſe pec
catũ neget, cum dari ueniã facientibus apoſtolica
autoritas fateaẽ? Tale quiddã eſt ubi dicit, Audet 1. Cor. 6
quiſquã ueſtrum aduerſus alterũ negociũ habens
iudicari apud iniquos, & nõ apud ſanctos? Et pau
lo poſt: Secularia igiẽ iudicia ſi habueritis, inquit,
eos qui contẽptibiles ſunt in eccleſia, hos colloca
C te ad iudicandũ. Ad reuerentiã uobis dico, Sic nõ
eſt inter uos quiſquã ſapiens qui poſſit inter fratrẽ
& fratrẽ iudicare: ſed frater cum fratre iudicio con
tẽdit, & hoc apud infideles. Nam & hic poſſet pu-
tari iudiciũ habere aduerſus alterũ, nõ eſſe pecca-
tum, ſed tantũmodo id extra eccleſiã uelle iudica-
ri, niſi ſecutus adiungeret: iam quidẽ omnino deli
ctum eſt inter uos, quia iudicia habetis uobiſcum.
Et ne quiſquã hoc ita excuſaret, ut diceret iuſtũ ſe
habere negociũ, ſed iniquitatẽ ſe pati, quã uelit à
ſe iudicũ ſentẽtia remoueri: cõtinuo talibus cogi-
tationibus uel excuſationibus occurrit atque ait,
Quare nõ magis iniquitatẽ patimini? Quare non
potius fraudamini? Vt ad illud redeaẽ quod dñs
ait, Si quis uoluerit tunicã tuam tollere, & iudicio Matth. 5
tecũ cõtendere, dimitte illi & palliũ. Et alio loco:
D Qui abſtulerit, inq̃t, tua, noli repetere. Prohibuit Luc. 6
itaq; ſuos de ſecularibus rebus cum alijs homini-
bus habere iudiciũ. Ex qua doctrina dicit Apoſto 1. Cor. 6
lus eſſe delictũ. Tamẽ cum ſinit in eccleſia talia iu
dicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, ex-
tra eccleſiã uero terribiliter uetat: manifeſtum eſt
etiã hic quid ſecundum ueniã concedaẽ infirmis.
Propter hæc atq; huiuſmodi peccata, & alia, licet
ijs minora, quæ fiũt uerborũ & cogitationũ offen
ſionibus, apoſtolo Iacobo cõfitente ac dicente: In Iac. 3
multis enim offendimus omnes: oportet ut quoti
die crebroq; oremus dñm atq; dicamus: Dimitte Matt. 6
nobis debita noſtra: nec in eo quod ſequitur men
tiamur, ſicut & nos dimittimus debitorib. noſtris.
Quæ leuia, uidentur eſſe interdũ grauiſſima. LXXIX
Sunt aũt quædã quæ leuiſſima putarenẽ, niſi in
ſcriptu-

ſcripturis demõſtrarenť opinione grauiora. Quis
enim dicentē fratri ſuo fatue, reum gehēnæ puta-
ret, niſi ueritas diceret? Cui tamē uulneri ſubiecit
continuo medicinã, præceptum fraternæ recõci-
liatiõis adiungens. Mox quippe ait, Si ergo offers
munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quia
frater tuus habet aliquid aduerſum te, &c. Aut q̃s
æſtimaret ꝙ magnũ peccatũ ſit, dies obſeruare &
mẽſes & annos & tẽpora: ſicut obſeruãt qui certis
diebus ſiue mẽſibus ſiue annis uolũt uel nolũt ali-
quid incohare, eo ꝙ ſecundũ uanas doctrinas ho-
minũ fauſta uel infauſta exiſtimẽt tẽpora: niſi hu-
Gal. 4 ius mali magnitudinẽ ex timore Apoſtoli pẽſare-
mus, qui talibus ait, Timeo ne forte ſine cauſa la-
Vſu peccata le borauerim in uobis. Hinc accidit, ꝙ peccata ꝗ-
uia uidentur uis magna & horrẽda cum in conſuetudinẽ uene
etiã horrenda rint, aut parua aut nulla eſſe credũtur: uſq; adeo ut
Cap. LXXX non ſolũ non occultanda, uerũetiã iam prædicãda
ac diffamãda uideanť: quãdo ſicut ſcriptũ eſt, Lau
Pſal. 9 datur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & qui ini-
qua gerit benediciť. Talis in diuinis libris iniqui-
tas & clamor uocať. Sicut habes apud Eſaiã pro-
Eſa. 5 phetã de uinea mala: Expectaui, inquit, ut faceret
iudiciũ, fecit aũt iniquitatẽ, & non iuſtitiã, ſed cla-
Gen. 18 morẽ. Vnde eſt illud in Geneſi, Clamor Sodomo
rum & Gomorrhæorũ multiplicatus eſt. Quia nõ
ſolũ iam apud eos non puniebãtur illa flagitia, ue
rumetiã publice uelut lege frequentabanť. Sic no
ſtris tẽporibus ita multa mala, etſi nõ talia, in aper
tam conſuetudinẽ iam uenerũt, ut pro his nõ ſolũ
excõmunicare aliquẽ laicũ nõ audeamus, ſed nec
clericũ degradare. Vnde cum exponerẽ ante ali-
Gal. 4 quot annos epiſtolã ad Galatas, in eoipſo loco u-
bi ait Apoſtolus, Timeo ne forte ſine cauſa labora
uerim in uobis: exclamare cõpulſus ſum, Vę pec-
catis hominũ quę ſola inuſitata exhorreſcimus, u-
ſitata uero pro quibus abluendis filij dei ſanguis
effuſus eſt, quãuis tã magna ſint, ut omnino clau-
di cõtra ſeſe faciãt regnũ dei, ſæpe uidẽdo om̃ia to
lerare, ſępe tolerãdo nõnulla etiã facere cogimur.
Atq; utinã ô dñe non omnia quæ non poterimus
prohibere, faciamus. Sed uidero utrum me immo
deratus dolor incaute aliquid compulerit dicere.

Peccati cauſæ Hoc nunc dicã quod quidẽ & in alijs opuſculo
duæ. LXXXI rum meorũ locis ſæpe iam dixi. Duabus ex cauſis
peccamus: aut nõ uidẽdo quid facere debeamus,
aut non faciendo quod debere fieri iam uidemus.
Quorũ duorũ illud ignorãtiæ malũ eſt, hoc infir-
mitatis. Contra quæ quidẽ pugnare nos cõuenit,
ſed profecto uincimur, niſi diuinitus adiuuemur,
ut non ſolũ uideamus quid faciendũ ſit, ſed etiam
accedente ſanitate delectatio iuſtitiæ uincat in no
bis earũ rerũ delectationes quas uel habere cupiẽ
do, uel amittere metuẽdo ſciẽtes uidẽteſq; pecca-
mus: iam nõ ſolum peccatores, quod eramus etiã
cum per ignorantiã peccabamus, uerũetiam legis
præuaricatores, cum id non facimus quod facien-
dum iam eſſe nouimus, uel facimus quod nõ faciẽ
dum eſſe iam ſcimus. Quapropter non ſolũ ſi pec
cauimus ut ignoſcat, propter quod dicimus, Di-
mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus

A debitoribus noſtris: uerũetiam ne peccemus ut re
gat, propter quod dicimus, Ne nos inferas in tẽta
tionẽ: ille rogandus eſt cui dicitur in Pſalmo, Dñs *Pſal. 26*
illuminatio mea & ſalus mea: ut illuminatio detra
hat ignorantiã, ſalus infirmitatem. Nam & ipſa *Miſericordiã*
pœnitẽtia quãdo digna cauſa eſt ſecundũ morem *dei neceſſariã*
eccleſię ut agať, plerũq; infirmitate non agiť: quia *ubiq;. Cap.*
& pudor timor eſt diſplicendi, dum plus delectat *LXXXII*
hominum æſtimatio, ꝙ iuſtitia qua ſe quiſq; humi
liat pœnitẽdo. Vnde non ſolũ cũ agitur pœniten
tia, uerũetiã ut agatur, dei miſericordia neceſſaria
eſt. Alioquin nõ diceret Apoſtolus de quibuſdã, *2. Tim. 2*
Ne forte det illis deus pœnitentiam. Et ut Petrus
amare fleret, præmiſit Euangeliũ, & ait, Reſpexit *Luc. 22*
eum dñs. Qui uero in Eccleſia remitti peccata *Peccatũ in ſpiã*
B non credens, contemnit tantã diuini muneris lar- *ritum ſanctum*
gitatẽ, & in hac obſtinatione mentis diem claudit *LXXXIII*
extremũ, reus eſt illo irremiſſibili peccato in ſpiri
tum ſanctũ, in quo Chriſtus peccata dimittit. De *De uerbis do-*
qua quęſtione difficili in quodã propter hoc ſolũ *mini ſerm. 11*
cõſcripto libello enucleatiſſime quantũ potui diſ
putaui. Iam uero de reſurrectione carnis nõ ſi- *Carnis reſur-*
cut quidam reuixere iterumq; ſunt mortui, ſed in *rectio. Cap.*
æternam uitã, ſicut Chriſti ipſius caro reſurrexit, *LXXXIIII.*
quemadmodũ poſſim breuiter diſputare, & om-
nibus quæſtionibus quæ de hac re moueri aſſolẽt
ſatisfacere, nõ inuenio. Reſurrecturã tamẽ carnẽ
omniũ quicunq; nati ſunt hominũ atq; naſcentur,
& mortui ſunt atq; morientur, nullo modo dubita
re debet Chriſtianus. Vnde primo occurrit de *Fœtus aborti-*
abortiuis fœtibus quęſtio, qui iam quidẽ nati ſunt *ui. LXXXV.*
C in uteris matrũ, ſed nondũ ita ut iam poſſint rena-
ſci. Si enim reſurrecturos eos dixerimus, de ijs qui
iam formati ſunt, tolerari poteſt utcunq; quod di-
citur. Informes uero abortus, quis non procliuius
perire arbitretur, ſicut ſemina quæ concepta non
fuerint? Sed quis negare audeat, etſi affirmare nõ
audeat, id acturam reſurrectionem, ut quicquid
formæ defuit impleatur? Atq; ita non deſit perfe-
ctio quæ acceſſura erat tẽpore, quemadmodũ nõ
erunt uitia quę acceſſerũt tẽpore: ut neq; in eo q̃d
aptum & cõgruum & dies allaturi fuerant, natura
fraudeť: neq; in eo quod aduerſum atq; contrariũ
dies attulerãt, natura turpetur: ſed integreť quod
nondũ erat integrũ, ſicut inſtaurabiť quod fuerat
uitiatũ. Ac per hoc ſcrupuloſiſſime quidẽ inter *Fœtus in utero*
D doctiſſimos quæri ac diſputari poteſt, quod utrũ *quando uiuere*
ab homine inueniri poſſit ignoro, quando incipi- *incipiat. Cap.*
at homo in utero uiuere. Vtrũ ſit quædam uita oc *LXXXVI*
culta quæ nondũ motibus uiuẽtis appareat. Nam
negare uixiſſe puerperia, quæ propterea membra
tim exſecantur & ejiciũtur ex uteris prægnantiũ,
ne matres quoq; ſi mortua ibi relinquantur occi-
dant, impudentia nimia uidetur. Ex quo autẽ inci
pit homo uiuere, ex illo utiq; iã mori poteſt. Mor-
tuus uero, ubicunq; illi mors potuit euenire, quõ
ad reſurrectionẽ non pertineat mortuorum, repe *Monſtroſi fœ-*
rire non poſſum. Neq; enim & monſtra quę na *tus. Cap.*
ſcuntur & uiuũt, quãlibet cito moriãtur, aut reſur- *LXXXVII*
rectura negabũtur, aut ita uitiata reſurrectura cre *4. ſen. diſ. 44*
denda ſunt, ac nõ potius correcta emẽdataq; natu *cap. illud*

ra. Abſit enim ut illũ bimembrẽ, qui nuper natus A
eſt in Oriẽte, de quo & fratres fideliſſimi qui eum
uiderunt retulerũt, & ſanctæ memoriæ Hierony-
mus presbyter ſcriptũ reliquit: Abſit, inq̃, ut unũ
hominẽ duplicẽ ac non potius duos, quod futurũ
fuerat, ſi gemini naſcerent̃, reſurrecturos exiſtime
mus. Ita cætera quæ ſinguli quiq; partus uel am-
plius uel minus aliquid habẽdo, uel quadã nimia
deſormitate monſtra dicũtur, ad humanæ naturæ
figurã reſurrectiõe reuocabũtur: ita ut ſingulę ani
mæ ſingula ſua corpora obtineãt, nullis cohærẽti-
bus etiã quæcũq; cohærentia nata fuerãt: ſed ſeor-
ſum ſibi ſingulis ſua mẽbra geſtãtibus, quibus hu-

Inſtauratio carnis quocũq; modo perierit. LXXXVIII

mani corporis completur integritas. Non autẽ
perit deo terrena materies de qua mortaliũ crea-
tur caro: ſed in quẽlibet puluerẽ cineremúe ſolua- B
tur, in quoslibet halitus auraſq; diffugiat, in quã-
cunq; aliorũ corporũ ſubſtantiã uel in ipſa elemẽ
ta uertatur, in quorũcunq; animaliũ etiã hominũ
cibum cedat carnẽq; mutetur, illi animæ humanæ
puncto tẽporis redit, quæ illam primitus ut homo

Superflua inſtaurãtis corporibus nõ accedent. Cap. LXXXIX

fieret, creſceret, uiueret, animauit. Ipſa itaq; ter-
rena materies, quæ diſcedente anima fit cadauer,
non ita reſurrectiõe reparabitur, ut ea quæ dilabũ
tur & in alias atq; alias aliarum rerum ſpecies for-
masq; uertũtur, q̃uis ad corpus redeant unde dila
pſa ſunt, ad eaſdem quoq; corporis partes ubi fue
runt, redire neceſſe ſit. Alioquin ſi capillis capitis
redit quod tã crebra tonſura detraxit, ſi unguibus
quod toties dempſit exectio, immoderata & inde
cens cogitãtibus & ideo reſurrectionẽ carnis nõ C
credẽtibus occurrit informitas. Sed quẽadmodũ
ſi ſtatua cuiuslibet ſolubilis metalli aut igne lique
ſceret, aut cõtereret̃ in puluerem, aut cõfundere-
tur in maſſam, & eam uellet artifex rurſus ex illius
materię quãtitate reparare, nihil intereſſet ad eius
integritatẽ, quæ particula materiæ cui mẽbro ſta-
tuæ redderetur, dum tamen totũ ex quo cõſtituta
fuerat reſtituta reſumeret: ita deus mirabiliter atq;
ineffabiliter artifex, de toto quo caro noſtra con-
ſtiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate reſti-
tuet. Nec aliquid attinebit ad eius redintegratio-
nem, utrũ capilli ad capillos redeãt, & ungues ad
ungues: an quicquid eorũ perierat mutetur in car
nem, & in partes alias corporis reuocetur, curãte

Corporibus ſuus decor addetur. Ca. XC

artificis prouidentia ne quid indecens fiat. Nec D
illud eſt cõſequens, ut ideo diuerſa ſit ſtatura reui-
uiſcentiũ ſingulorũ, quia fuerat diuerſa uiuẽtium,
aut macri cum eadẽ macie, aut pingues cum eadẽ
pinguedine reuiuiſcant. Sed ſi hoc eſt in conſilio
creatoris, ut in effigie ſua cuiuſq; proprietas & diſ
cernibilis ſimilitudo ſeruetur, in cęteris aũt corpo
ris bonis æqualia cũcta reddãtur: ita modificabit̃
illa in unoquoq; materies, ut nec aliud ex ea per-
eat, & quod alicui defuit ille ſupplcat, qui etiã de
nihilo potuit quod uoluit operari. Si aũt in corpo
ribus reſurgentiũ rationabilis inæqualitas erit, ſi-
cut eſt uocũ quibus cantus implet̃: hoc fiet cuiq;
de materia corporis ſui, quod & hominem reddat
æqualẽ angelicis cœtibus, & nihil incõueniẽs eo
rũ ingerat ſenſib. Indecorũ quippe aliquid ibi non

erit, ſed quicquid futurũ eſt, hoc decebit, quia nec A
futurũ eſt ſi non decebit. Reſurgẽt igit̃ ſancto-

Reſurgent corpora omni uitio libera. XCI

rũ corpora ſine ullo uitio, ſine ulla deſormitate, ſi-
cut ſine ulla corruptiõe, onere, difficultate. In qui
bus tãta facilitas reſurgẽdi, quãta felicitas erit. Pro
pter q̃d & ſpiritalia dicta ſunt, cũ ꝓculdubio cor-
pora ſint futura, nõ ſpiritus. Sed ſicut nũc corpus
animale dicit̃, quod tamẽ corpus nõ anima eſt: ita
tũc ſpiritale corpus erit, corpus tamẽ nõ ſpũs erit.
Proinde quantũ attinet ad corruptionẽ, quę nunc
aggrauat animã, & ad uitia, quibus caro aduerſus
ſpiritũ cõcupiſcit, tũc nõ erit caro ſed corpus, quia
& cœleſtia corpora perhibent̃. Propter q̃d dictũ
eſt, Caro & ſanguis regnum dei nõ poſſidebũt. Et *1. Cor. 15*
tanq̃ exponẽs quid dixerit, Neq; corruptio, inq̃t,
incorruptionẽ poſſidebit. Quod prius dixit, caro B
& ſanguis, hoc poſterius dixit corruptio: & quod
prius regnũ dei, hoc poſteriꝰ incorruptionẽ. Quã
tum aũt attinet ad ſubſtãtiã, etiã tũc caro erit. Pro-
pter quod & poſt reſurrectionẽ corpus Chriſti ca
ro appellatũ eſt. Sed ideo ait Apoſtolus, Seminat̃ *1. Cor. 15*
corpus animale, reſurget corpus ſpiritale: qm̃ tãta
erit tũc cõcordia carnis & ſpiritus, uiuificãte ſpiri
tu ſine ſuſtentaculi alicuius indigẽtia ſubditã car-
nẽ, ut nihil nobis repugnet ex nobis, ſed ſicut fo-
ris neminẽ, ita nec intus noſipſos patiamur inimi-

Corpora damnatorũ. XCII

cos. Quicũq; uero ab illa perditiõis maſſa quę
facta eſt per hominẽ primũ, non liberant̃ per unũ
mediatorẽ dei & hominũ, reſurgẽt quidẽ etiã ipſi
unuſquiſq; cũ ſua carne, ſed ut cũ diabolo & ange
lis eius puniãtur. Vtrũ ſanè ipſi cũ uitijs & defor- C
mitatibus ſuorũ corporũ reſurgant, quicũq; in eis
uitioſa & deformia mẽbra geſtarũt, inquirẽdo la-
borare quid opus eſt? Neq; eñ fatigare nos debet
incerta eorũ habitudo uel pulchritudo, quorũ erit
certa & ſempiterna dãnatio. Nec moueat quõ in
eis erit corpus incorruptibile ſi dolere poterit, aut
quõ corruptibile ſi mori nõ poterit. Non eſt enim
uera uita, niſi ubi feliciter uiuit̃: nec uera incorru-
ptio, niſi ubi ſalus nullo dolore corrũpit̃. Vbi aũt
infelix mori nõ ſinit̃, ut ita dicã, mors ipſa nõ mo-
ritur: & ubi dolor perpetuus nõ interimit ſed affli
git, ipſa corruptio nõ finit̃. Hæc in ſanctis ſcriptu-

Infantium conditio. XCIII

ris ſecunda mors dicit̃. Nec prima tamen mors,
qua ſuũ corpus anima relinquere cogit̃, nec ſecũ-
da qua pœnale corpus animã relinquere nõ per- D
mittitur, homini accidiſſet, ſi nemo peccaſſet. Mi- *2. ſent. diſt. 33 cap. alioquin*
tiſſima ſanè omniũ pœna erit eorũ, qui pręter pec
catũ, quod originale traxerũt, nullũ inſuper addi-
derũt: & in cæteris qui addiderũt, tãto quiſq; tole-
rabiliorẽ ibi habebit dãnationẽ, quãto hic mino-

Sancti plenius cognoſcent bonitatem dei. Cap. XCIIII

rẽ habuit iniquitatẽ. Remanẽtibus itaq; angelis
& hominibus reprobis in ęterna pœna, tũc ſancti
ſciẽt plenius quid boni eis cõtulerit gratia. Tunc
reb. ipſis euidẽtib. apparebit q̃d in pſalmo ſcriptũ
eſt, Miſericordiã & iudiciũ cãtabo tibi dñe. Quia

Quę nunc occulta olim reuelabuntur. Cap. XCV

niſi per indebitã miſericordiã nemo liberat̃, et niſi
per debitũ iudiciũ nemo damnat̃. Tũc nõ late-
bit q̃d nũc latet, cũ de duobus paruulis unus eſſet
aſſumẽdus per dei miſericordiã, alius per iudiciũ
relinquẽdus, in quo is qui aſſumeret̃ agnoſceret,
quid

quid ſibi per iudiciū deberet̃ niſi miſericordia ſub
uenir et:cur ille potius ꝙ iſte fuerit aſſumptus, cū
cauſa una eſſet ambobus:cur apud quoſdā non fa
ctæ ſunt uirtutes,quæ ſi factæ fuiſſent, egiſſent illi
homines pœnitentiā,et factę ſint apud eos qui nō
Mat. 11 fuerar credituri. Apertiſſime nanq; dn̄s dicit, Væ
tibi Corozaim, & uæ tibi Bethſaida, quia ſi in Ty-
ro & Sidone factę fuiſſent uirtutes quę factæ ſunr
in uobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egiſ-
ſent. Nec utiq; deus iniuſte noluit ſaluos fieri, cū
poſſent ſalui eſſe ſi uellēt. Tūc in clariſſima luce ſa
pientiæ uidebit̃ quod nūc piorū fides habet, anteq̃
manifeſta cognitiōe uideat̃, ꝙ certa & immutabi-
lis & efficaciſſima ſit uoluntas dei, ꝙ multa poſſit
& nō uelit, nihil aūt uelit ꝗd nō poſſit: ꝙq; ſit uerū
Pſal. 113 ꝗd in Pſalmo canit̃: Deus autē noſter in cœlo ſur- B
ſum, in cœlo & in terra omnia quæcunq; uoluit fe
1. ſen. diſt. 46 cit. Quod uniq; nō eſt uerū, ſi aliqua uoluit & non
ca. nūc uidetur fecit. Et ꝗd eſt indignius, ideo non fecit qm̄ ne fie-
1. ſen. diſt. 45 ret ꝗd uolebat omnipotēs, uolūtas hominis impe
cap. permiſsio diuit. Non ergo fit aliquid niſi omnipotēs fieri ue
Omnipotens lit, uel ſinēdo ut fiat, uel ipſe faciēdo. Nec dubi-
deus. XCVI tandū eſt deū facere bene etiā ſinēdo fieri quęcūq;
fiūt male. Non enim hoc niſi iuſto iudicio ſinit. Et
1. ſen. diſt. 46 ꝓfecto bonū eſt omne ꝗd iuſtū eſt. Quāuis ergo
cap. qui enim ea quę mala ſunt, inquātū mala ſunt nō ſint bona:
tamē ut non ſolū bona ſed etiā ſint & mala, bonū
eſt. Nā niſi eſſet hoc bonū ut eſſent & mala, nullo
modo eſſe ſinerent̃ ab omnipotēte bono. Cui pro
culdubio ꝙ facile eſt quod uult facere, tā facile eſt
ꝗd nō uult eſſe, nō ſinere. Hoc niſi credamus, peri C
clitatur ipſum noſtræ fidei cōfeſſionis initiū, qua
nos in deū patrē omnipotētē credere cōfitemur.
1. ſen. diſt. 42 Neq; eñ ueraciter ob aliud uocat̃ omnipotēs, niſi
c. ex quibuſdā quia quicquid uult poteſt, nec uolūtate cuiuſpiā
creaturæ uolūtatis omnipotētis impedit̃ effectus.
De ſaluādis & Quāobrē uidendū eſt quēadmodū ſit de deo di
perdēdis uolun ctum, quia & hoc Apoſtolus ueriſſime dixit, quia
tate dei. omnes homines uult ſaluos fieri. Cū enim nō om-
Cap. XCVII nes, ſed multo plures nō fiūt ſalui, uidetur utiq; nō
fieri ꝗd deus uult fieri, hūana ſcilicet uolūtate im-
pediēte uoluntatē dei. Qn̄ enim quærit̃ cauſa, cur
non omnes ſalui fiāt, reſpōderi ſolet, quia hoc ipſi
nolūt. Qđ quidē de paruulis dici nō poteſt, quo-
1. ſen. diſt. 46 rū nondū eſt uelle, ſeu nolle. Nā ꝗd infantili motu
cap. 1. & 2 faciūt, ſi eorū uolūtati iudicaretur eſſe tribuendū, D
qn̄ baptizant̃, cū reſiſtūt quantū poſſunt, etiā no-
lētes ſaluos eos fieri diceremus. Sed apertius dn̄s
Mat. 23 in euāgelio cōpellāſ impiā ciuitatē: Quoties, inqt,
uolui colligere filios tuos ſicut gallina pullos ſuos
& noluiſti: tanq; dei uoluntas ſuperata ſit hominū
uolūtate, & infirmiſſimis nolēdo impediētib. non
potuerit facere potētiſſimus quod uolebat. Et ubi
eſt illa omnipotētia qua in cœlo & in terra omnia
Pſal. 113 quæcūq; uoluit fecit, ſi colligere filios Hieruſalem
uoluit & nō fecit? An potius & illa quidē filios ſu
os ab ipſo colligi noluit, ſed ea quoq; nolēte filios
eius collegit ipſe quos uoluit: qa in cœlo & in ter
Gratia & pra ra nō quædā uoluit & fecit, quædā uero uoluit &
deſtinatio. nō fecit, ſed oīa quęcūq; uoluit fecit. Quis por
Cap. XCVIII rò tā impie deſipiat ut dicat deū malas hominū uo

A lūtates quas uoluerit, qn̄ uoluerit, ubi uoluerit, in
bonū nō poſſe cōuertere? Sed cū facit, per miſeri-
cordiā facit: cū autē nō facit, per iudiciū non facit.
Qm̄ cuius uult miſeretur: & quē uult indurat. Qđ
cū diceret Apoſtolus, gratiā cōmēdabat, ad cuius Rom. 9
cōmendationē de illis in Rebeccæ utero geminis
fuerat iā locutus: quibus nondū natis, nec aliquid
agētibus boni ſeu mali, ut ſecundū electionē ꝓpo
ſitū dei maneret, nō ex operib. ſed ex uocāte dictū
eſt ei, quia maior ſeruiet minori. Propter ꝗd adhi-
buit alterū propheticū teſtimoniū ubi ſcriptū eſt,
Iacob dilexi, Eſau aūt odio habui. Sentiēs aūt quē Malach. 1
admodū poſſet hoc ꝗd dictū eſt permouere eos q
penetrare intelligēdo nō poſſunt hanc altitudinē
gratiæ, Quid ergo dicemus ait? Nūquid iniquitas
B eſt apud deū? Abſit. Iniquū eñ uidet̃ ut ſine ullis
bonorū malorumúe operū meritis, unū deus dili-
gat, odiatq; alterū. Qua in re ſi futura opera uel bo
na huius uel mala illius, quę deus utiq; pręſciebat,
uellet intelligi, nequaq̃ diceret, non ex operibus,
ſed diceret, ex futuris operibus, eoq; modo iſtam
ſolueret quæſtionē: imò nullā quā ſolui opus eſſet
faceret quæſtionē. Nūc uero cū reſpōdiſſet, abſit,
id eſt abſit ut ſit iniquitas apud deū, mox ut proba
ret nulla hoc iniquitate dei fieri, inquit, Moyſi eñ
dicit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiā Exo. 33
præſtabo cui miſericors fuero. Quis enim niſi inſi
piens deū iniquū putet, ſiue iudiciū pœnale inge-
rat digno, ſiue miſericordiā præſtet indigno? De-
niq; infert & dicit. Igitur nō uolentis, neq; curren Rom. 9
C tis, ſed miſerētis eſt dei. Ambo itaq; gemini natu- Eph. 2
ra filij iræ naſcebantur, nullis quidē operibus pro-
prijs, ſed originaliter ex Adā uinculo dānationis
obſtricti. Sed qui dixit, miſerebor cui miſertus e-
ro, & miſericordiā præſtabo cui miſericors fuero,
Iacob dilexit per miſericordiā gratuitā. Eſau autē
odio habuit per iudiciū debitū. Quod cum debe-
retur ambobus, in altero alter agnouit non de ſuis
diſtātibus meritis ſibi eſſe gloriandū, ꝙ in eadem
cauſa idem ſupplicium nō incurrit, ſed de diuinæ
gratiæ largitate, quia nō uolētis neq; currētis, ſed
miſerentis eſt dei. Altiſſimo quippe ac ſaluberri-
mo ſacramēto uniuerſa facies, atq; (ut ita dixerim)
uultus ſanctarū ſcripturarū bene intuentes id ad-
monere inuenitur, ut qui gloriat̃, in dn̄o glorieť.
D Cum aūt Apoſtolus miſericordiā dei cōmen- Miſericordia
daſſet in eo quod ait, Igitur non uolētis neq; currē & iudiciū dei
tis, ſed miſerētis eſt dei: deinde ut etiam iudicium Cap. XCIX
cōmendaret, quoniā in quo non fit miſericordia,
non iniquitas fit, ſed iudiciū, nō eſt quippe iniqui-
tas apud deū: cōtinuo ſubiecit atq; ait, Dicit enim
ſcriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, ut o- Exo. 9
ſtendam in te potentiā meam, & ut annūciet̃ no-
mē meū in uniuerſa terra. Quibus dictis ad utrūq;
cōcludens, id eſt ad miſericordiā & ad iudicium,
inquit, Ergo cuius uult miſeretur deus, & quē uult
obdurat. Miſeret̃, ſcilicet magna bonitate, obdu-
rat nulla iniquitate, ut nec liberatus de ſuis meri-
tis glorieť, nec dānatus niſi de ſuis meritis cōque-
ratur. Sola enim gratia redēptos diſcernit à perdi-
tis, quos in unam perditionis cōcreuerat maſſam
ab

ab origine ducta cauſa cōmunis. Hoc autē qui eo modo audit ut dicat, quid adhuc cōqueritᷣ? Nam uolūtati eius quis reſiſtit? tāquā propterea malus non uideatur eſſe culpādus, quia deus cuius uult miſeretᷣ, & quē uult obdurat: abſit ut pudeat nos hoc reſpōdere, quod reſpōdiſſe uidemus Apoſtolum,

Rom. 9

O homo tu quis es qui reſpōdeas deo? Nunquid dicit figmētū ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? Annon habet poteſtatē figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidē uas in honorē, aliud uero in cōtumeliā?

Lib. 15. de ciuitate dei, cap. 1

Hoc eñ loco quidā ſtulti putant Apoſtolū in reſpōſione defeciſſe, & inopia reddēdæ rationis repreſſiſſe cōtradictoris audaciā. Sed magnū habet pondus quod dictū eſt, O homo tu quis es? Et in talibus quæſtionibus ad ſuæ capacitat s cōſiderationē reuocat hominē uerbo quidē breui, ſed re ipſa magna eſt redditio rationis. Si enim non capit hæc, quis eſt qui reſpondeat deo? Si aūt capit, magis non inueniet quid reſpōdeat. Videt enim ſi capit, uniuerſum genus humanum tam iuſto iudicio diuino in apoſtatica radice dam natū, ut etiā ſi nullus inde liberaretur, nemo recte poſſet dei uituperare iuſtitiā: & qui liberantur, ſic oportuiſſe liberari: ut ex plurib. non liberatis, atq; in dānatione iuſtiſſima derelictis, oſtēderetᷣ quid meruiſſet uniuerſa cōſperſio, & quò etiā iſtos debitū iudiciū dei duceret, niſi eius indebita miſericordia ſubueniret: ut uolentiū de ſuis meritis gloriari, omne os obſtruatur: & qui gloriatur, in dño glorietur.

Nihil fit cōtra uolūtatem dei. Cap. C

Hæc ſunt magna opera dñi, exquiſita in omnes uolūtates eius: & tam ſapiēter exquiſita, ut cū angelica & humana creatura peccaſſet, id eſt non quod ille, ſed ꝗd uoluit ipſa feciſſet, etiā per eandē creaturæ uoluntatē, qua factū eſt quod creator noluit, impleret ipſe ꝗd uoluit: bene utēs & malis, tāquā ſumme bonus, ad eorū dānationē quos iuſte prædeſtinauit ad pœnā, & ad eorū ſalutem quos benigne prædeſtinauit ad gratiā, Quantum enim ad ipſos attinet, quod deus noluit fecerunt: quantū uero ad omnipotentiā dei, nullo modo id efficere ualuerūt. Hoc quippe ipſo quod cōtra uoluntatē dei fecerūt, de ipſis facta eſt uolūtas

Pſal. 110

eius. Propterea nanq; magna opera dñi exquiſita in omnes uolūtates eius, ut miro & ineffabili modo non fiat præter eius uoluntatē, quod etiā cōtra eius fit uoluntatē: quia non fieret ſi nō ſineret: nec utiq; nolēs ſinit, ſed uolēs. Nec ſineret bonus fieri male, niſi omnipotēs etiam de malo facere poſſet bene.

Bona uolūtas, alia Dei, alia hominis. CI

Aliquādo aūt bona uolūtate homo uult aliquid quod deus non uult, etiā ipſe bona multo amplius multoq; certius uolūtate: nam illius mala uolūtas eſſe nūquā poteſt. Tanquā ſi bonus filius patrē uelit uiuere, quem deus bona uolūtate uult mori. Et rurſus fieri poteſt, ut hoc uelit homo uolūtate mala ꝗd deus uult bona: uelut ſi malus filius uelit mori patrē, uelit hoc etiā deus. Nēpe ille uult quod non uult deus, iſte uero id uult, quod uult & deus: & tñ bonæ uoluntati dei pietas illius potius cōſonat, ꝗ̃uis aliud uolētis, ꝗ̃ huius idem uolētis impietas. Tantū intereſt quid uelle homini, quid deo cōgruat, & ad quē finem ſuā quiſq; referat uo

A luntatē, ut aut approbetur aut improbetur. Nam deus quaſdam uolūtates ſuas utiq; bonas implet per malorū hominū uolūtates malas.

1. ſent. diſt. 48 cap. ad quod

Sicut per Iudæos maleuolos bona uolūtate patris Chriſtus ꝓ nobis occiſus eſt. Quod tm̄ bonū factū eſt, ut apoſtolus Petrus quando id fieri nolebat, Satanas ab ipſo qui occidi uenerat diceretur.

1. ſent. diſt. 48 cap. ſi uero

Quàm bonę apparebāt uolūtates piorū fideliū, qui nolebant apoſtolū Paulū Hieruſalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ propheta Agabus prædixerat: & tamē deus hæc illum pati uolebat pro annūcianda fide Chriſti, exercens martyrē Chriſti, Neq; iſte bonā uoluntatē ſuam impleuit per Chriſtianorū uoluntates bonas, ſed per Iudæorū malas: & ad eum potius pertinebāt qui nolebāt ꝗd uolebat, ꝗ̃ illi per

B quos uolentes factū eſt qď uolebat, quia idipſum quidē, ſed ipſe per eos bona, illi aūt mala uolūtate fecerūt.

Voluntas dei. Cap. CII

Sed quātælibet ſint uolūtates uel angelorū uel hominū, uel bonorū uel malorū, uel illud quod deus uel aliud uolētes ꝗ̃ deus, omnipotētis uolūtas dei ſemper inuicta eſt: quæ mala eſſe nunquā poteſt, quia etiā cum mala irrogat, iuſta eſt, &

1. ſent. diſt. 47 cap. uerum ut

profecto quæ iuſta eſt mala non eſt. Deus igitᷣ omnipotens ſiue per miſericordiā cuius uult miſereatur, ſiue per iudiciū quē uult obduret, nec inique aliquid facit, nec niſi uolens quicquā facit, & omnia quæcūq; uult facit.

Excutitur dictū Apoſtoli, Qui uult omnes ſaluos fieri. CIII

Ac per hoc cū audimus & in ſacris literis legimus, ꝙ uelit omēs homines ſaluos fieri: quāuis certū ſit nobis nō omnes homines ſaluos fieri, non tamē ideo debemus omnipo

C tētiſſimæ dei uolūtati aliquid derogare, ſed ita intelligere ꝗd ſcriptū eſt, Qui uult omnes homines ſaluos fieri: tanquā diceretᷣ, nullū hominē fieri ſaluum, niſi quē ſaluū fieri ipſe uoluerit: nō ꝙ nullus ſit hominū, niſi quem ſaluum fieri uelit, ſed quod nullus fiat niſi quē uelit, & ideo ſit rogandus ut uelit, quia neceſſe eſt fieri ſi uoluerit. De orādo quippe deo agebat Apoſtolus, ut hoc diceret: Sic eñ intelligimus id quod in Euāgelio ſcriptū eſt: Qui illuminat omnē hominē: nō quia nullus eſt hominū qui nō illumineᷣ, ſed quia niſi ab ipſo nullus illuminaᷣ. Aut certe ſic dictū eſt: Qui oēs homines uult ſaluos fieri, non ꝙ nullus hominū eſſet quem ſaluum fieri nollet, qui uirtutes miraculorum facere noluit apud eos quos dicit acturos fuiſſe pœni

D tentiā ſi feciſſet: ſed ut oēs homines omne genus humanū intelligamus per quaſcūq; differētias diſtributū, reges, priuatos, nobiles, ignobiles, ſublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingenioſos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros, adoleſcētes, iuuenes, ſeniores, ſenes: in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artib. omnibus, in profeſſionibus omnibus, in uoluntatum & conſcientiarū uarietate innumerabili conſtitutos, & ſi quid aliud differētiarū eſt in hominibus. Quid eſt enim eorum unde nō deus per unigenitum ſuum dominū noſtrum per omnes gentes ſaluos fieri homines uelit, & ideo faciat, quia omnipotens uelle inaniter non poteſt quodcunq; uoluerit? Præceperat enim Apoſtolus, ut oraretur

pro

A pro ſingulis hominibus, & ſpecialiter addiderat, pro regibus & ijs qui in ſublimitate ſunt, qui putari poterāt faſtu & ſuperbia ſeculari à fidei Chriſtianæ humilitate abhorrere. Proinde dicēs, Hoc em̄ bonū eſt corā ſaluatore noſtro deo, id eſt ut etiam pro talib. oretur: ſtatim ut deſperationē tolleret, addidit, Qui omnes homines uult ſaluos fieri, & in agnitionē ueritatis uenire. Hoc quippe deus bonum iudicauit, ut orationibus humiliū, dignaret̄ ſalutē prẹſtare ſublimiū. Quod utiq; iam uidemus impletū. Iſto locutiōis modo & dn̄s eſt uſus in euāgelio, ubi ait Phariſæis,

Mat. 13

Decimatis mentam & rutam & omne olus. Neq; enim Phariſæi & quęcūq; aliena & omniū per omnes terras alienigenarum om̄ia olera decimabāt. Sicut ergo hic omne olus, omne olerū genus: ita & illic omnes homines, omne hominū genus intelligere poſſumus: & quocūq; alio modo intelligi poteſt, dum tamē credere nō cogamur aliquid omnipotentē deū uoluiſſe fieri, factūq; nō eſſe: qui ſine ullis ambiguitatibus ſi in cœlo & in terra, ſicut & ueritas cantat, omnia quæcūq; uoluit, fecit, profecto facere noluit quod cūq; non fecit.

Præſcientia dei Cap. CIIII

Quapropter etiā primū hominē deus in ea ſalute in qua cōditus erat, cuſtodire uoluiſſet, eūq; opportuno tēpore poſt genitos filios ſine interpoſitione mortis ad meliora perducere, ubi iā nō ſolū peccatū nō cōmittere, ſed nec uolūtatē poſſet habere peccādi, ſi ad permanendū ſine peccato ſicut factus erat perpetuā uoluntatē habiturū eſſe præſciſſet. Quia uero eum male uſurū libero arbitrio; hoc eſt peccaturū eſſe prẹſciebat, ad hoc potius præparauit uoluntatē ſuā, ut bene ipſe faceret, etiā de malefaciēte, ac ſic hominis uolūtate mala non euacuaret̄, ſed nihilominus impleret̄ omnipotētis bona.

Volūtas noſtra qualis futura ſit. Cap. CV

Sic em̄ oportebat prius hominē fieri, ut & bene uelle poſſet & male, nec gratis ſi bene, nec impune ſi male: poſtea uero ſic erit, ut male uelle nō poſſit, nec ideo libero carebit arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitriū, ꝙ omnino nō poterit ſeruire peccato.

2. ſent. diſt. 7 cap. boni uero. & diſt. 25. ca. angel.

Neq; enim culpāda eſt uolūtas, aut uolūtas non eſt, aut libera dicenda nō eſt, qua beati eſſe ſic uolumus, ut eſſe miſeri nō ſolū nolimus, ſed nequaquā prorſus uelle poſſimus. Sicut ergo nūc etiā anima noſtra nolle inſelicitatē, ita tunc nolle iniquitatē ſemper habitura eſt. Sed ordo prætermittēdus nō fuit, in quo deus uoluit oſtēdere, ꝙ bonū ſit animal rationale quod etiā peccare poſſit, quāuis ſit melius quod peccare nō poſſit: ſicut minor fuit immortalitas, ſed tn̄ fuit in qua poſſet etiā mori, quāuis maior futura ſit in qua non poſſit mori.

Liberum arbitrium & gratia. Cap. CVI

Illā natura humana perdidit per liberū arbitriū, & hanc eſt acceptura per gratiā quam fuerat, ſi nō peccaſſet, acceptura per meritū: quāuis ſine gratia nec tunc ullum meritū eſſe potuiſſet. Quia etſi peccatū in ſolo libero arbitrio erat conſtitutū, non tamē iuſtitiæ retinēdæ ſufficiebat liberū arbitriū, niſi participatione immutabilis boni diuinū adiutoriū præberetur. Sicut enim mori eſt in hominis poteſtate cum uelit, nemo eſt enim qui nō ſeipſum, ut nihil aliud dicā, uel non ueſcēdo poſſit occidere, ad uitā uero tenēdam uolūtas non ſatis eſt, ſi adiutoria ſiue alimentorū ſiue quorūq; tutaminum deſint, Sic homo in paradiſo ad ſe occidendū relinquēdo iuſtitiā idoneus erat per uolūtatē, ut aūt ab eo teneretur uita iuſtitiæ, parum erat uelle, niſi ille qui eum fecerat adiuuaret. Sed poſt illam ruinam maior eſt miſericordia dei, quādo & ipſum liberū arbitriū liberandum eſt à ſeruitute, cui dominat̄ cum morte peccatū. Nec om̄ino per ſeipſum, ſed per ſolā dei gratiam, quæ in fide Chriſti poſita eſt, liberatur: ut uoluntas ipſa, ſicut ſcriptū eſt, à dn̄o præparetur, qua cætera dei munera capiātur per quæ ueniat̄ ad munus æternū.

Gratia & ſtipendiū peccati Cap. CVII

Vnde & ipſam uitā æternam, quæ certa merces eſt operū bonorum, gratiā dei appellat Apoſtolus: Stipēdiū em̄ (inquit) peccati mors, B gratia aūt dei uita æterna in Chriſto Ieſu dn̄o noſtro. Stipendiū pro opere militiæ debitū redditur, non donatur: ideo dixit, Stipendiū peccati mors: ut mortē peccato nō immerito illatā, ſed debitam demōſtraret. Gratia uero niſi gratis ſit, gratia non eſt.

2. ſen. diſt. 24 cap. 1

Intelligendū eſt igitur etiā ipſa hominis bona merita eſſe dei munera, quibus cū uita æterna redditur, quid niſi gratia pro gratia redditur? Sic ergo factus eſt homo rectus, ut & manere in ea rectitudine poſſet, non ſine adiutorio diuino, & ſuo fieri peruerſus arbitrio: utrūlibet horū elegiſſet, dei uolūtas fieret, aut etiā ab illo, aut certe de illo. Proinde quia ſuā maluit facere ꝙ dei, de illo facta eſt uolūtas dei, qui ex eadē maſſa perditionis quæ de illius ſtirpe profluxit, facit aliud uas in honorē, aliud in contumeliā: in honorē, per miſericordiā: in con C tumeliā, per iudiciū: ut nemo glorie̅t in homine, ac per hoc nec in ſe.

Mediator Chriſtus. Ca. CVIII

Nam neq; per ipſum liberaremur unū mediatorē dei & hominū, hominem Chriſtū Ieſum, niſi eſſet & deus. Sed cū factus eſt Adam homo ſcilicet rectus, mediatore non opus erat. Cum uero genus humanū peccata lōge ſeparauerūt à deo, per mediatorem qui ſolus ſine peccato natus eſt, uixit & occiſus eſt, reconciliari nos oportebat deo uſq; ad carnis reſurrectionē in uitā æternā: ut & humana ſuperbia per humilitatē dei argueretur ac ſanaretur, & demōſtraretur homini ꝙ lōge à deo receſſerat, cum per incarnatū deum reuocaretur, & per hominē deū exemplū obediētiæ cōtumaci homini præberetur, & unigenito ſuſcipiēte formā ſerui, quę nihil ante meruerat, fons D gratiæ panderetur, & carnis etiā reſurrectio redēptis promiſſa in ipſo redēptore præmonſtraretur, & per eandē naturā quam ſe decepiſſe lætabatur diabolus uinceretur: nec tamē homo gloriaretur, ne iterū ſuperbia naſceretur: & ſi quid aliud de tāto mediatoris ſacramēto à proficiētibus uideri & dici poteſt, aut tantū uideri, etiā ſi non dici poteſt.

Locus animarū uſq; ad iudiciū futurū. CIX

Tempus autem quod inter hominis mortē & ultimam reſurrectionē interpoſitū eſt, animas abditis receptaculis continet, ſicut unaquæq; digna eſt uel requie uel ærumna, pro eo quod ſortita eſt in carne cum uiueret.

Bona opera pro defunctis. Cap. CX

Neq; negandū eſt defunctorum animas pietate ſuorum uiuentiū releuari, cum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiūt. Sed eis hæc proſunt,

qui

qui cum uiuerent, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſ A
ſent, meruerũt. Eſt enim quidã uiuẽdi modus, nec
tam bonus ut nõ requirat iſta poſt mortẽ, nec tam
malus ut ei nõ proſint iſta poſt mortẽ. Eſt uero ta-
lis in bono, ut iſta nõ requirat, & eſt rurſus talis in
malo, ut nec his ualeat cũ hæc uita trãſierit adiuua
ri. Quocirca hic omne meritũ cõparaſ, quo poſſit
poſt hanc uitã releuari quiſpiã uel grauari. Nemo
autem ſe ſperet quod hic neglexerit cum obierit
apud deũ promereri. Non igitur iſta quæ pro de-
functis cõmendãdis frequẽtat eccleſia, illi apoſto
1. Cor. 5 licæ ſunt aduerſa ſententiæ, qua dictũ eſt, Omnes
etiim aſtabimus ante tribunal Chriſti, ut referat u-
nuſquiſq; ſecundum ea quę per corpus geſſit, ſiue
bonũ, ſiue malũ: quia etiam hoc meritũ ſibi quiſq;
cũ in corpore uiueret cõparauit ut ei poſſent iſta B
prodeſſe. Nõ enim omnibus proſunt. Et quare nõ
omnibus proſunt, niſi propter differẽtiã uitæ quã
13. q. 2. cap. quiſq; geſſit in corpore? Cũ ergo ſacrificia ſiue al-
tempus taris ſiue quarũcunq; eleemoſynarũ pro baptiza-
tis defunctis omnibus offerũtur, pro ualde bonis
gratiarũ actiones ſunt: pro non ualde malis, propi
tiationes ſunt: pro ualde malis etſi nulla ſunt adiu
menta mortuorũ, qualeſcũq; uiuorũ cõſolationes
ſunt. Quibus autẽ proſunt, aut ad hoc ꝓſunt, ut ſit
plena remiſſio, aut certe tolerabilior fiat ipſa dam
Duæ ciuitates natio. Poſt reſurrectionẽ uero facto uniuerſo cõ
poſt iudicium pletoq; iudicio, ſuos fines habebũt ciuitates duæ,
Cap. CXI una Chriſti, altera diaboli: una bonorũ, altera ma-
lorũ: utraq; tamẽ angelorũ & hominũ. Iſtis uolun-
4. ſent. diſt. 50 tas, illis facultas non poterit ulla eſſe peccãdi: uel C
cap. 1 ulla cõditio moriẽdi, iſtis in æterna uita uere felici
terq; uiuẽtibus, illis infeliciter in æterna morte ſi-
ne moriẽdi poteſtate durãtibus, quoniã utriq; ſi-
ne fine. Sed in beatitudine iſti alius alio præſtabi-
lius, in miſeria uero illi alius alio tolerabilius per-
Pœna impio- manebũt. Fruſtra itaq; nonnulli, imò q̃plurimi
rum an æterna æternã dãnatorũ pœnã, & cruciatus ſine intermiſ
Cap. CXII ſiõe perpetuos, humano miſeranſ affectu, atq; ita
futurũ eſſe nõ credunt: nõ quidẽ ſcripturis aduer-
ſando diuinis, ſed pro ſuo motu dura quęq; molliẽ
do, & in leniorẽ flectẽdo ſentẽtiã, quę putãt in eis
terribilius eſſe dicta q̃ ueritas. Nõ enim obliuiſce
tur, inquiũt, miſereri deus, aut cõtinebit in ira ſua
Pſal. 76 miſerationes ſuas. Hoc quidẽ in Pſalmo legiſ ſan-
cto. Sed de his ſine ullo ſcrupulo intelligitur, qui D
uaſa miſericordiæ nũcupanſ, quia & ipſi non pro
meritis ſuis, ſed deo miſerãte de miſeria liberãtur.
Aut ſi hoc ad omnes exiſtimãt pertinere, nõ ideo
neceſſe eſt ut damnationẽ opinẽtur poſſe finiri eo
Mat. 25 rum, de quibus dictũ eſt, Et ibunt hi in ſupplicium
æternũ: ne iſto modo putetur habitura finẽ quan-
doq; felicitas etiã illorum, de quibus ecõtrario di-
ctum eſt, Iuſti aũt in uitã æternã. Sed pœnas dam-
natorũ certis temporũ interuallis exiſtimẽt, ſi hoc
eis placet, aliquatenus mitigari: etiã ſic quippe in-
telligi poteſt manere in illis ira dei, hoc eſt ipſa dã
natio. Hęc enĩ uocaſ ira dei, non diuini animi per
turbatio: ut in ira ſua, hoc eſt manẽte ira ſua, nõ ta-
men cõtineat miſerationes ſuas, non æterno ſup-
plicio finẽ dando, ſed leuamẽ adhibẽdo uel inter-

A ponẽdo cruciatibus. Quia nec Pſalmus ait, ad fini
endam iram ſuam, uel poſt iram ſuã, ſed in ira ſua.
Quę ſi ſola eſſet quãta ibi minima cogitari poteſt,
perire à regno dei, exulare à ciuitate dei, alienari à
uita dei, carere tam magna multitudine dulcedi-
nis dei quã abſcõdit timẽtibus ſe, perfecit aũt ſpe-
rãtibus in ſe, tam grandis eſt pœna ut ei nulla poſ-
ſint tormẽta quæ nouimus cõparari, ſi illa ſit æter
na, iſta aũt ſint quãlibet multis ſeculis lõga. Ma Mors impiorũ
nebit ergo ſine fine mors illa perpetua dãnatorũ, ut uita piorum
id eſt alienatio à uita dei, & omnibus erit ipſa cõ- perpetua.
munis, quãlibet homines de uarietate pœnarũ, de Cap. CXIII
dolorũ releuatione uel intermiſſione pro ſuis hu-
manis motibus ſuſpicẽtur, ſicut manebit cõmuni
ter omniũ uita æterna ſanctorũ, quãlibet bonorũ
B diſtantia cõcorditer fulgeant. Ex iſta fidei con- Confeſſio fidei
feſſione quę breuiter ſymbolo cõtinetur, & carna Cap. CXIIII
liter cogitata lac eſt paruulorũ, ſpiritaliter aũt con
ſiderata atq; tractata cibus eſt fortiũ, naſcitur ſpes
bona fideliũ, cui charitas ſancta comitatur: ſed de
ijs omnibus quæ fideliter ſunt credẽda, ea tantum
ad ſpem pertinẽt quæ in oratione dominica conti
nentur. Maledictus eſt omnis, ſicut diuina teſtanſ Hier. 17
eloquia, qui ſpem ponit in homine: ac per hoc in
ſemetipſo qui ſpem ponit, huius maledicti uincu- Fiducia ſui
lo innectitur. Ideo non niſi à dño deo petere debe
mus quicquid ſperamus nos uel bene operaturos
uel pro bonis operibus adepturos. Proinde a- Oratio domini
pud euangeliſtam Matthæũ ſeptẽ petitiones cõti ca. Cap. CXV
nere dominica uideſ oratio: quarũ in tribus æter-
C na poſcũtur, in reliquis quatuor tẽporalia, quę ta-
men propter æterna cõſequenda ſunt neceſſaria.
Nam quod dicimus, Sanctificetur nomẽ tuũ, ue-
niat regnũ tuũ, fiat uolũtas tua ſicut in cœlo & in
terra: quod non abſurde quidã intellexerũt in ſpi-
ritu & corpore: omnino retinẽda ſunt ſine fine: &
hic incohata quantũcunq; proficimus augenſ in
nobis: perfecta uero, quod in alia uita ſperandum
eſt, ſemper poſſidebũtur. Quod uero dicimus, Pa
nem noſtrũ quotidianũ da nobis hodie, & dimit-
te nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus de-
bitoribus noſtris, & ne nos inferas in tentationẽ,
ſed libera nos à malo: quis nõ uideat ad præſentis
uitæ indigentiã pertinere? In illa itaq; uita æterna
ubi nos ſemper ſperamus futuros, & nominis dei
D ſanctificatio, & regnũ eius & uoluntas eius in no-
ſtro ſpiritu & corpore perfecte atq; immortaliter
permanebũt. Panis uero quotidianus ideo dictus
eſt, quia hic eſt neceſſarius, quãtus animæ carniq;
tribuendus eſt, ſiue ſpiritaliter, ſiue carnaliter, ſiue
utroq; intelligatur modo. Hic eſt etiã quam poſci
mus remiſſio, ubi eſt omnis remiſſio peccatorum:
hic tẽtationes quæ nos ad peccandũ uel illiciunt
uel impellũt: hic deniq; malũ unde cupimus libe-
rari, illic aũt nihil eſt iſtorũ. Euãgeliſta uero Lu Eadem oratio
cas in oratione dñica petitiones non ſeptem, ſed ſecundũ Lucã
quinq; cõplexus eſt: nec ab iſto utiq; diſcrepauit, Cap. CXVI
ſed quõ iſta ſeptẽ ſunt intelligẽda, ipſa ſua breuita
te commonuit. Nomẽ quippe dei ſanctificatur in
ſpiritu, dei aũt regnũ in carnis reſurrectione uẽtu
rum eſt. Oſtendens ergo Lucas tertiã petitionem
duarum

duarum ſuperiorũ eſſe quodãmodo repetitionẽ, A
magis eã prætermittendo fecit intelligi. Deinde
tres alias adiũgit, de pane quotidiano, de remiſſio
ne peccatorum, de tentatione uitãda. At uero qđ
ille in ultimo poſuit: Sed libera nos à malo, iſte nõ
poſuit, ut intelligeremus ad illud ſuperius q̃d de tẽ
tatione dictũ eſt, pertinere. Ideo quippe ait, ſed li-
bera, nõ ait, & libera, tãquã unã petitionẽ eſſe de-
monſtrãs, Nõ hoc, ſed hoc, ut ſciat unuſq̃ſq; in eo
Charitas. Cap. CXVII ſe liberari à malo q nõ inferẽ in tentationẽ. Iam
porrò charitas quã duabus iſtis, id eſt, fide ac ſpe
maiorẽ dixit Apoſtolus, quãto in quocũq; maior
eſt, tãto melior eſt in quo eſt. Cũ em̃ quærit̃, utrũ
quiſq; ſit homo bonus, nõ quęrit̃ quid credat aut
ſperet, ſed quid amet. Nã qui recte amat, procul-
dubio recte credit & ſperat: qui uero nõ amat, ina B
niter credit, etiam ſi ſunt uera quę credit: inaniter
ſperat, etiã ſi ad uerã felicitatẽ doceant̃ pertinere
quæ ſperat, niſi & hoc credat ac ſperet, quod ſibi
petenti donari poſſit ut amet: Quãuis enim ſpera
re ſine amore nõ poſſit, fieri tamẽ poteſt ut id non
amet ſine quo ad id quod ſperat nõ poteſt perue-
nire: Tanq̃ ſi ſperet uitã æternã, quãuis nõ habeat
& nõ amet iuſtitiã ſine qua nemo ad illã peruenit.
Gal. 5 Ipſa eſt aũt fides Chriſti quam cõmendat Apoſto
lus, quę per dilectionẽ operat̃, & q̃d in dilectione
nondũ habet, petit ut accipiat, quærit ut inueniat,
pulſat ut aperiat̃ ei. Fides nãq; impetrat quod lex
2. ſen. diſt. 26 cap. & ſi imperat: Nã ſine dei dono, id eſt ſine ſpiritu ſãcto,
per quẽ diffundit̃ charitas in cordib. noſtris, iube-
re lex poterit, nõ iuuare, & præuaricatorẽ inſuper C
facere, qui de ignorãtia ſe excuſare nõ poſſit. Re-
gnat enim carnalis cupiditas ubi nõ eſt dei chari-
Quatuor gradus ad felicitatem ſecundum quatuor ætates Cap. CXVIII tas. Sed cũ in altiſſimis ignorãtiæ tenebris nul-
la reſiſtente ratione uiuit̃ ſecundũ carnẽ, hæc ſunt
prima hominis. Deinde cũ per legẽ cognitio fue-
rit facta peccati, ſi nondum diuinus adiuuat ſpiri-
tus, ſecundũ legẽ uolens uiuere uincitur, & ſciens
peccat, peccatoq; ſubditus ſeruit: A quo em̃ quis
deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt: id agente
ſciẽtia mãdati, ut peccatũ operet̃ in homine oẽm
cõcupiſcentiã, cumulo præuaricationis adiecto,
Rom. 5 atq; ita q̃d ſcriptũ eſt impleat̃: Lex ſubintrauit ut
abũdaret delictũ. Hæc ſunt ſecũda hominis. Si au-
tem reſpexerit deus ut adimplẽda quæ mãdat ip-
ſe adiuuare credat̃, & agi homo cœperit dei ſpiri- D
tu, concupiſcitur aduerſus carnẽ fortiore robore
charitatis: ut quãuis ſit adhuc q̃d homini repugnet
ex homine, nondũ tota infirmitate ſanata, ex fide
tamẽ iuſtus uiuat, iuſteq; uiuat inquantũ nõ cedit
malæ cõcupiſcẽtiæ, uincẽte dilectiõe iuſtitię. Hęc
ſunt tertia bona ſpei hominis: In quib. ſi pia perſe-
uerãtia quiſq; proficiat, poſtrema pars reſtat, quæ
poſt hanc uitã in requie ſpiritus, deinde in reſurre
ctione etiã carnis implebit̃. Harũ quatuor differẽ-
tiarũ, prima eſt ante legem, ſecũda ſub lege, tertia
ſub gratia, quarta in pace plena atq; perfecta. Sic
eſt & dei populus ordinatus per tẽporũ interualla
ſicut deo placuit, qui in mẽſura, numero & põde-
re cũcta diſponit. Nã fuit primitus ante legẽ: ſecũ-
do ſub lege, quæ per Moyſen data eſt: deinde ſub
A gratia, quæ reuelata eſt per primũ mediatoris ad-
uentũ. Quæ quidẽ gratia nec antea defuit quibus
impartiri eã oportuit, quãuis pro tẽporis diſpenſa
tione uelata & occulta: Neq; enim antiquorũ qui
cunq; iuſtorũ præter Chriſti fidẽ ſalutẽ potuit in-
uenire. At uero niſi & illis cognitus fuiſſet, nõ po
tuiſſet nobis per eorum miniſteriũ aliâs apertius,
aliâs occultius prophetari. In quacũq; aũt qua- *Renaſcẽtia ſpiritus. CXIX*
tuor iſtarũ uelut ætatũ ſingulum quemq; hominẽ
gratia regenerationis inuenerit, ibi ei remittũtur
præterita uniuerſa peccata: & reatus ille naſcendo
contractus, renaſcẽdo diſſoluit̃. Tamq; multũ ua-
let q ſpiritus ubi uult ſpirat, ut quidã ſecũdum illã
ſeruitutẽ ſub lege eſſe nõ nouerint, ſed cũ mãdato
incipiãt adiutoriũ habere diuinũ. Antequã poſ *Sacramentum regenerationis Cap. CXX*
B ſit aũt homo capax eſſe mãdati, ſecundũ carnẽ ui-
uat neceſſe eſt: ſed ſi iam ſacramẽto regeneratiõis
imbutus eſt, nihil ei mors oberit ſi tũc ex hac uita
migrauerit. Quia ideo Chriſtus mortuus eſt & re
ſurrexit, ut & uiuorũ & mortuorũ dominet̃, nec te
nebit regnũ mortis eum, pro quo mortuus eſt ille
liber in mortuis. Omnia igitur præcepta diuina *Charitas. Cap. CXXI*
referũtur ad charitatẽ, de qua dicit Apoſtolus: Fi- *2. ſent. diſt. 38 cap. 2.*
nis aũt præcepti eſt charitas, de corde puro, & cõ-
ſcientia bona & fide non ficta. Omnis itaq; præce
pti finis eſt charitas, id eſt ad charitatẽ refert̃ om-
ne præceptũ. Quod uero ita fit uel timore pœnæ,
uel aliqua intẽtione carnali, ut nõ referat̃ ad illam
charitatẽ, quã diffundit ſpiritus ſanctus in cordi-
bus noſtris, nondũ fit quẽadmodũ fieri oportet,
C quãuis fieri uideat̃. Charitas quippe iſta dei eſt &
proximi: & utiq; in his duobus præceptis tota lex
pẽdet & Prophetæ. Adde Euãgeliũ, adde & Apo
ſtolos: nõ enim aliũde uox iſta, Finis præcepti eſt
charitas, & deus charitas eſt. Quæcũq; ergo man-
dat deus, ex quibus unũ eſt: Non mœchaberis, &
quæcũq; nõ iubẽtur, ſed ſpeciali cõſilio monẽtur,
ex quibus unũ eſt: Bonũ eſt homini mulierẽ non
tangere: tunc recte fiũt quũ referunt̃ ad diligendũ
deũ, & proximũ propter deũ, & in hoc ſeculo, &
in futuro: nunc deũ per fidem, tũc per ſpeciẽ, & ip
ſum proximũ nunc per fidẽ. Nõ enim ſcimus mor
tales corda mortaliũ, tũc autẽ illuminabit dñs ab-
ſcondita tenebrarũ & manifeſtabit cogitationes
cordiũ. Et tũc laus erit unicuiq; à deo: quia id lau-
D dabit̃ & diliget̃ à ꝓximo in proximo, q̃d ne lateat
ab ipſo illuminabit̃ deo. Minuetur autẽ cupiditas
charitate creſcẽte, donec ueniat hic ad tantã ma-
gnitudinẽ qua maior eſſe nõ poſſit. Maiorẽ enim
charitatẽ nemo habet, q̃ ut animã ſuã quis ponat
pro amicis ſuis. Ibi aũt quis explicet quanta chari-
tas erit, ubi cupiditas quam uel coercẽdo ſuperet
nulla erit: qñ ſumma ſanitas erit, qñ cõtentio mor
tis nulla erit. Sed ſit aliquando huius uoluminis *Cur hoc opus conſcripſerit Cap. CXXII*
finis, q̃d ipſe uideris, utrũ Enchiridion uel appella
re debeas uel habere. Ego tamẽ cum ſpernẽda tua
in Chriſto Ieſu ſtudia non putarẽ, bona de te cre-
dens, in adiutorio noſtri redẽptoris confidens ac
ſperans, teq; in eius membris plurimũ diligens, li-
brũ ad te ſicut ualui, utinã tam cõmodum quàm
prolixum, de fide, ſpe, & charitate conſcripſi.

Hic libellus ferebatur inter opera Tertulliani, quanquã nec illius eſt, ut qui cap. IIII. referatur inter hæreticos, nec Auguſtini. Videtur partim ex huius operibus collectus, partim ex decretis ſynodorum. Cap. XXV. citantur quædam ex epiſtola Innocentij Romani põtificis, quæ eſt ordine XCIII. licet uerbis aliquot immutatis: multaq; hinc citantur in decretis Pontificum, & ſentẽtijs Theologorum, ſed ita tractata, ut ferè ſolent notha. Nec uerba ſunt eadem, & capita quædam deſunt in uetuſtis exemplaribus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
LIBER DE DEFINITIONIBVS ORTHODOXAE FIDEI, SIVE ECCLESIASTICIS DOGMATIBVS.

De fide trinitatis. Cap. I

CREDIMVS unũ eſſe deũ patrem & filiũ & ſpiritũſanctũ. Patrẽ, eò q̃d filiũ habeat. Filiũ, eò q̃d patrẽ habeat. Spiritũſanctũ, eò q̃d ſit ex patre & filio procedẽs, patri & filio coæternus. Pater ergo principiũ deitatis: q̃ ſicut nunq̃ fuit nõ deus, ita nunq̃ fuit nõ pater, à quo filius natus, à q̃ ſpũſſanctus nõ natus, quia nõ eſt filius, neq; ingenitus, quia nõ eſt pater, neq; factus, quia nõ eſt ex nihilo, ſed ex deo patre & deo filio deus ꝓcedẽs. Pater ęternus, eò q̃d æternũ habeat filiũ cuius ęternus ſit pater. Filius ęternus, eò quod ſit patri coæternus. Spũſſanctus æternus, eò quod ſit patri & filio coæternus. Nõ cõfuſa in una perſona trinitas, ut Sabellius dicit, neq; ſeparata aut diuiſa in natura diuinitas, ut Arrius blaſphemat, ſed alter in ꝑſona pater, alter in perſona filius, alter in perſona ſpiritusſanctus. Vnus natura in ſancta trinitate deus pater & filius & ſpũſſanctus.

De incarnatione Christi. II

Nõ pater carnẽ aſſumpſit, neq; ſpũſſanctus, ſed filius tantũ: ut qui erat in diuinitate dei patris filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomẽ ad alterum trãſiret, qui nõ eſſet æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus eſt hominis filius, natus ſecundum ueritatẽ naturæ ex deo dei filius, & ſecundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius: ut ueritas geniti nõ adoptiõe, nõ appellatione, ſed in utraq; natiuitate filij nomẽ naſcẽdo haberet, & eſſet uerus deus & uerus homo unus filius. Non ergo duos Chriſtos, neq; duos filios fatemur, ſed deũ & hominẽ unũ filiũ. Quẽ propterea & unigenitũ dicimus, manentẽ in duabus ſubſtãtijs, ſicut ei naturę ueritas cõtulit, nõ cõfuſis naturis, neq; immixtis ſicut Timotheani uolũt, ſed ſocietate unitis. Deus ergo hominẽ aſſumpſit, homo in deũ tranſiuit, nõ naturæ uerſibilitate, ſicut Apollinariſtæ dicũt, ſed dei dignatiõe: ut nec deus mutaretur in humanã ſubſtantiã aſſumẽdo hominẽ, nec homo in diuinã glorificatus in deum: quia mutatio uel uerſibilitas naturæ & diminutionẽ & abolitionẽ ſubſtãtiæ facit. Creditur à nobis ſine cõfuſione cõiuncta ſancta trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo dei filius ex homine & nõ per hominẽ, id eſt, non ex uiri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnẽ ex uirginis corpore trahẽs, & non de cœlo ſecũ afferẽs, ſicut Marciõ, Origenes, & Eutyches affirmãt. Neq; in phãtaſia, id eſt abſq; carne, ſicut Valẽtinus aſſerit, id eſt, neq; putatiue imaginatũ, ſed corpus ue-

rũ. Nõ tantũ carnẽ ex carne, ſicut Marcianus, ſed uerus deus ex diuinitate, & uerus homo ex carne, unus filius, in diuinitate uerbum patris & deus, in homine anima & caro. Anima non abſq; ſenſu & ratione, ut Apollinaris, neq; caro abſq; anima, ut Eunomius: ſed anima cũ ratione ſua, & corpus cũ ſenſibus ſuis, per quos ſenſus ueros in paſſione, & ante paſſionem ſuæ carnis dolores ſuſtinuit.

Quod æternus deus ex uirgine natus. III

Neq; ſic eſt natus ex uirgine, ut & diuinitatis initium homo naſcẽdo acceperit, quaſi antequã naſceretur ex uirgine deus nõ fuerit, ſicut Artemon & Berillus & Marcellus docuerũt: ſed æternus deus & homo ex uirgine natus eſt.

De trinitate perfecta. IIII

Nihil creatũ aut ſeruiens in trinitate credamus, ut uult Dionyſius fons Arrij: nihil inæquale, ut uult Eunomius, ut Arrius: nihil inæquale gratiæ, ut uult Aetius: nihil anterius poſteriuſ ue aut minus, ut Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri ut Macedonius: nihil perſuaſione aut ſurreptione inſertũ, ut Manichæus: nihil corporeum, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vadianus: nihil ſibi inuiſibile à creaturis, ut Origenes: nihil creaturis uiſibile, ut Fortunatus: nihil moribus uel uoluntate diuerſum, ut Marcion: nihil ex trinitatis eſſentia ad creatarum naturam deductũ, ut Plato & Tertullianus: nihil officio ſingulare nec alteri cõmunicabile, ut Origenes: nihil confuſum, ut Sabellius: ſed totũ perfectum, quia totũ ex uno & unũ ex toto: nõ tamẽ ſolitariũ, ut præſumũt Praxeas & Syluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

De homouſia. Cap. V

Homouſios ergo, id eſt coeſſentialis in diuinitate patri filius, Homouſios patri & filio & ſpũſſanctus, homouſios deo & homini unus filius, manens deus in homine ſuo in gloria patris, deſiderabilis uideri ab angelis: ſicut pater & ſpiritusſanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura: nõ homo factus præter deũ, uel Chriſtus cũ deo, ſicut blaſphemat Neſtorius, ſed homo in deo & deus in homine.

De reſurrectione. Cap. VI

Erit reſurrectio mortuorũ omniũ hominũ, ſed una & inſimul & ſemel. Nõ prima iuſtorũ, & ſecũda peccatorũ, ut fabula eſt ſomniatorũ, ſed una omnium. Et ſi id reſurgere dicitur quod cadit, caro ergo noſtra in ueritate reſurgit, ſicut in ueritate cadit. Et non ſecundũ Origenẽ immutatio corporũ erit, id eſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadẽ caro corruptibilis quæ cadit tam iuſtorum quàm iniuſtorum incorruptibilis reſurget, quæ uel pœnam ſufferre poſſit pro peccatis, uel in gloria æterna

manere

Reſurrectio omniũ communis Cap. VII

manere ꝓ meritis. Omniũ eñ hominũ erit re- A ſurrectio. Si omniũ erit, ergo omnes moriunť, ut mors ab Adã ducta omnib. filijs eius domineť, & maneat illud priuilegiũ in dño quod de eo ſpecialiter dicitur: Nõ dabis ſanctũ tuũ uidere corruptionẽ. Eius enim caro nõ uidit corruptionẽ. Hanc rationẽ maxima patrum turba tradẽte ſuſcepimus.

Pſal. 15

Verũ quia ſunt & alij æque catholici & eruditi uiri, qui credunt, anima in corpore manẽte immutãdos ad incorruptionẽ & immortalitatẽ eos qui in aduẽtu dñi uiui inueniẽdi ſunt, & hoc eis reputari pro reſurrectiõe ex mortuis, ꝙ mortalitatẽ immutatione deponãt, nõ morte: quolibet quis acquieſcat modo, nõ eſt hæreticus, niſi ex cõtẽtione hæreticus fiat. Sufficit eñ in Eccleſiæ lege carnis reſurrectionẽ credere futurã de morte.

De iudicio uiuorum & mortuorum. Cap. VIII

Quod aũt B dicimus in ſymbolo, in aduẽtu dñi uiuos ac mortuos iudicãdos, nõ ſolũ iuſtos & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus putat, ſed & uiuos eos qui in carne inueniẽdi ſunt credimus, qui adhuc morituri creduntr, uel immutãdi ſunt, ut alij uolũt, ut ſuſcitati continuo uel reformati cũ ante mortuis iudicentur.

Peracto iudicio non expectanda reſtitutio. Cap. IX

Poſt reſurrectionẽ & iudiciũ non credamus reſtitutionẽ futurã, quã Origenes delirat: ut dæmones uel impij homines poſt tormẽta quaſi ſupplicijs expurgati, uel illi in angelicã qua creati ſunt redeãt dignitatẽ, uel iſti iuſtorũ ſocietate donenť: eò ꝗd hoc diuinæ cõueniat pietati, ne quid ex ratiõalibus pereat creaturis, ſed quolibet modo ſalueť. Sed nos credamus ipſi iudici omniũ & retributori iuſto, qui dixit: Ibũt impij in ſuppliciũ C æternũ, iuſti aũt in uitã ęternã, ut percipiãt fructũ operũ ſuorũ.

Matth. 25

Creatio mũdi Cap. X

In principio creauit deus cœlũ & terrã & aquã ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipſam aquã occultarẽt, & aqua terrã abſcõderet, facti ſunt angeli & omnes cœleſtes uirtutes, ut non eſſet ocioſa dei bonitas, ſed haberet in quibus per multa ante ſpacia bonitatẽ ſuã oſtẽderet: & ita hic uiſibilis mundus ex materia quæ à deo facta fuerat factus eſt & ornatus.

Solus deus incorporeus. XI

Nihil incorporeum & inuiſibile natura credendũ, niſi ſolũ deũ, id eſt patrem & filiũ & ſpiritũſanctũ. Qui ideo recte incorporeus crediť, quia ubiq; eſt, & omnia implet atq; cõſtringit: ideo & inuiſibilis omnibus creaturis, quia incorporeus eſt.

Omnis creatura corporea. Cap. XII

Creatura omnis corporea eſt, angeli & omnes cœleſtes uirtutes corporeę, licet nõ carne ſubſiſtãt. Ex eo aũt corporeas eſſe cre- D dimus intellectuales creaturas, ꝙ localiter circunſcribunť, ſicut & anima humana quę carne clauditur, & dęmones qui per ſubſtãtiã angelicæ naturę ſunt.

Intellectuales naturæ immortales. XIII

Immortales eſſe credimus intellectuales naturas, quia carne carẽt, nec habẽt quò cadãt ut reſurrectiõe egeãt poſt ruinã neceſſaria.

Anima hominis quõ creetur Cap. XIIII

Animas hominũ nõ eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas, nec ſimul creatas, ſicut Origenes fingit: neq; cũ corporib. per coitũ ſeminanť, ſicut Luciferiani, Cyrillus & aliqui Latinorũ præſumptores affirmãt, quaſi naturæ cõſequentiã ſeruantes. Sed dicimus creationẽ animæ ſolũ creatorẽ omnium noſſe, & corpus tantũ per cõiugij copulã ſeminari, dei uero iudicio coagulari in uulua & cõpin-

Aug. to. 3

A gi atq; formari, ac formato iã corpore animã creari & infundi, ut uiuat in utero homo ex anima cõſtãs & corpore, & egrediať uiuus ex utero, plenus humana ſubſtãtia.

Quod duæ animæ non ſint in homine. XV

Neq; duas animas eſſe dicimus in uno homine, ſicut Iacobus & alij Syrorum ſcribũt, unam animalẽ qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini, & alterã ſpiritalẽ quæ rationẽ miniſtret: ſed dicimus unã eſſe eandẽq; animã in homine, quæ & corpus ſua ſocietate uiuificet, & ſemetipſam ſua ratiõe diſponat, habẽs in ſeſe libertatẽ arbitrij, ut in ſuæ ſubſtãtiæ eligat cogitatione qđ uult.

Anima hominis immortalis Cap. XVI

Solũ hominẽ credimus habere animã ſubſtãtiuã quæ exuta corpore uiuit, & ſenſus ſuos atq; ingenia uiuaciter tenet. Nõ cũ corpore moritur, ſicut Aratus aſſerit: neq; poſt modicũ interuallum, ſicut Zenon dicit, quia ſubſtantialiter uiuit. B

Animæ brutorũ. Cap. XVII

Animaliũ uero animæ nõ ſunt ſubſtãtiuæ, ſed cũ carne ipſa carnis uiuacitate naſcunť, & cũ carnis morte finiunť & moriunť, & ideo nec ratiõe regũtur, ſicut Plato & Alexãder putant, ſed ad omnia naturæ incitamẽta ducunť.

Infunditur anima. XVIII

Anima humana, nõ cũ carne moriť, quia nõ cũ carne, ut ſuperius diximus, ſeminať, ſed formato in uẽtre matris corpore, dei iudicio creatur & infundiť, ut uiuat homo intus in utero, & ſic ꝓcedat natiuitate in mundũ.

Duæ ſubſtantiæ hominis. XIX

Duabus ſubſtãtijs tantũ cõſtat homo, anima & corpore. Anima cũ ratione ſua, & corpore cũ ſenſibus ſuis. Quos tamẽ ſenſus abſq; animæ ſocietate nõ mouet corpus, Anima uero & ſine corpore rationale ſuũ tenet.

Anima & ſpiritus idem Cap. XX

Non eſt tertius in ſubſtãtia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contẽdit, ſed ſpi- C ritus ipſa eſt anima ꝓ ſpiritali natura, uel ꝓ eo qđ ſpiret in corpore ſpiritus appellatur. Anima uero ex eo uocať, ꝙ ad uiuendũ uel ad uiuificandũ animet corpus. Tertiũ uero qui ab Apoſtolo cũ anima & corpore induciť ſpiritum, gratiã ſanctiſpiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus ut integra perſeueret in nobis, ne noſtro uitio aut minuať aut fugeť à nobis, quia ſpirituſſanctus effugiet fictũ.

De libero arbitrio. XXI

Libertati arbitrij ſui cõmiſſus eſt homo ſtatim in prima cõditione, ut ſola uigilãtia mẽtis annitẽte, etiã in pręcepti cuſtodia perſeueraret ſi uellet in eo ꝗd creatus fuerat permanere. Poſtq; uero ſeductiõe ſerpẽtis per Euã cecidit, naturę bonũ perdidit, pariter & uigorẽ arbitrij: nõ tamẽ electionẽ, ne nõ eſſet ſuũ ꝙ euitaret peccatũ, nec me- D rito indulgereť ꝙ non arbitrio diluiſſet. Manet itaq; ad quærendam ſalutẽ arbitrij libertas, id eſt rationalis uolũtas, ſed admonẽte prius deo & inuitãte ad ſalutẽ, ut uel eligat, uel ſequať, uel agat occaſione ſalutis, hoc eſt inſpiratione dei. Vt aũt conſequatur quod eligit, uel quod ſequiť uel quod occaſione agit, dei eſſe libere cõfitemur. Initiũ ergo ſalutis noſtrę deo miſerãte habemus: ut acquieſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt, ut adipiſcamur quod acquieſcendo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: ut nõ labamur in adepto ſalutis munere, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Non tamẽ ad obtinendã ſine illo, qui quærẽtes facit inuenire, qui pulſantibus

aperit, qui petẽtib. donat. Sicut ergo initiũ ſalutis
noſtræ deo miſerãte & inſpirãte habere nos credi
mus: ita arbitrium naturæ noſtræ ſequax eſſe diui
næ inſpirationis, libere cõfitemur. Igiẽ ut nõ laba-
mur à bono uel naturę uel meriti, ſollicitudinis no
ſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur,
Gratia. XXII potestatis noſtræ & ignauiæ. Firmiſſime creden
dum eſt, in præuaricatione Adæ omnes homines
naturalem poſſibilitatẽ & innocentiã perdidiſſe:
& neminẽ de profundo illius ruinæ per liberũ ar-
bitriũ poſſe cõſurgere, niſi eum gratia dei miſerã-
tis erexerit: liberũ em̃ arbitriũ ille perpeſſus, dum
ſuis incõſultius utiẽ bonis, cadens in præuaricatio
nis profunda demerſus eſt. Et nihil quemadmodũ
exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuaq; in æternum li
bertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu,
niſi eũ poſt Chriſti pro ſua gratia releuaſſet aduen
tus, qui per nouæ regenerationis purificationẽ o-
mne præteritũ uitiũ ſui baptiſmatis lauacro purga
Nemo bonus per ſe. XXIII uir. Neminẽ eſſe per ſemetipſum bonũ niſi par
ticipationẽ ſui ille donauerit qui ſolus eſt bonus.
Perſeuerantia in bonis à deo. Cap. XXIIII Neminẽ etiam baptiſmatis gratia renouatũ ido
neũ eſſe ad ſuperãdas diaboli inſidias, & ad uincẽ
das carnis cõcupiſcẽtias, niſi per quotidianũ adiu
toriũ dei, perſeuerantiã bene cõuerſationis acce-
Liberum arbitrium. XXV perit. Qđ nemo niſi per Chriſtũ libero bene utaẽ
arbitrio, idẽ magiſter in epiſtola ad Mileuetanum
cõciliũ data prædicat, dicẽs: Aduerte tandẽ ò pra
uiſſimarũ mentiũ doctrina, ꝙ primũ hominẽ ita li
bertas ipſa decepit, ut dũ indulgentius frenis eius
utiẽ, in præuaricationẽ præſumptione incideret.
Nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidẽtia regenera
tionis ſtatũ priſtinę libertatis Chriſti dñi reformaſ
Merita. Cap. XXVI ſet aduentus. Quod omnia ſtudia & omnia o-
pera ac merita ſanctorũ ad dei gloriã laudẽq; refe
renda ſint, quia nemo aliũde ei placeat, niſi ex eo
quod ipſe donauerit: in quã nos ſentẽtiam dirigit
beatæ recordatiõis papę Zozimi regularis autho
ritas, cũ ſcribẽs ad totius orbis Epiſcopos ait: Nos
aũt inſtinctu dei, omnia enim bona ad authorẽ ſu
um referẽda ſunt unde naſcũtur, ad fratrũ & coepi
ſcoporũ noſtrorũ cõſcientiã uniuerſa retulimus.
Hunc aũt ſermonẽ ſynceriſſimæ ueritatis luce ra-
diantẽ tãto Aphri Epiſcopi honore uenerati ſunt,
ut ita ad eundẽ uirũ ſcriberẽt. Illud uero qđ in lite
ris quas ad uniuerſas prouincias curaſti eſſe mittẽ
das poſuiſti, dicẽs: Nos tamẽ inſtinctu dei, &c. ſic
accipimus dictũ, ut illos qui cõtra dei adiutorium
extollũt humani arbitrij libertatem, diſtricto gla-
dio ueritatis uelut curſim tranſiens amputares.
Quid em̃ tã libero feciſti arbitrio, ꝗ̃ ꝙ uniuerſa in
noſtræ humilitatis cõſcientiam retuliſti? & tamen
inſtinctu dei factũ eſſe fideliter ſapienterq; uidiſti,
ueraciter fidẽterq; dixiſti. Ideo utiq;, quia prępara
tur uolũtas à dño, & ut boni aliquid agãt, paternis
inſpirationibus ſuorũ ipſe tãgit corda filiorũ. Quot
quot em̃ ſpiritu dei aguntẽ, hi filij dei ſunt, ut nec
noſtrũ deeſſe ſentiamus arbitriũ, & in bonis qui-
Quicquid boni ex deo. Cap. XXVII buſq; uolũtatis humanæ ſingulis motibus, magis
illius ualere non dubitemus auxiliũ. Ita deus ex
cordibus hominũ, atq; in ipſo libero operaẽ arbi-

A trio, ut ſancta cogitatio, piũ conſiliũ, omniſq; mo-
tus bonæ uolũtatis ex deo ſit: quia per illũ aliquid
boni poſſumus, ſine quo nihil poſſumus. Qui- Gratiæ uis.
cũq; dixerit gratiã dei qua iuſtificamur per Ieſum Cap. XXVIII
Chriſtũ dñm noſtrũ, ad ſolã remiſſionẽ peccato-
rum ualere quæ iã cõmiſſa ſunt, nõ etiã ad adiuto
riũ gratiæ ut nõ cõmittanẽ, anathema ſit. Quiſ- Intelligẽtia ex
quis dixerit gratiã dei per Ieſum Chriſtũ propter gratia.
hoc tantũ nos adiuuare ad nõ peccandũ, quia per Cap. XXIX
ipſum nobis reuelaẽ & aperiẽ intelligẽtia mãdato
rũ, ut ſciamus quid appetere & quid uitare debea
mus, nõ aũt per illã nobis pręſtari ut qđ faciẽdum
cognouimus etiã facere diligamus atq; ualeamus,
anathema ſit. Obſecrationũ quoq; ſacerdotaliũ Preces ſacerdotiũ. XXX
ſacramẽta reſpiciamus, quæ ab Apoſtolis tradita
in toto mũdo, atq; in omni catholica Eccleſia uni-
B formiter celebranẽ, ut legem credendi, lex ſtatuat
ſupplicãdi. Cũ em̃ ſanctarũ plebiũ præſules man-
data ſibimet legatione funguntur apud diuinã cle
mentiã, humani generis agũt cauſam, & tota ſecũ
Eccleſia cõgemiſcẽte poſtulãt & precanẽ, ut infi-
delibus donetẽ fides, ut idololatræ ab impietatis
ſuæ liberentẽ erroribus, ut Iudæis ablato cordis ue
lamine, lux ueritatis appareat, ut hęretici catholi-
cæ fidei perceptione reſipiſcãt, ut ſchiſmatici ſpiri
tũ rediuiuæ charitatis accipiãt, ut lapſis pœniten-
tiæ remedia cõferanẽ, ut deniq; catechumenis ad
regenerationis ſacramẽta perductis, cœleſtis mi-
ſericordiæ aula reſeretur. Hęc autẽ nõ perfuncto-
rie neq; inaniter à dño peti, rerũ ipſarũ mõſtrat ef-
fectus, quãdoquidẽ ex omni errorũ genere pluri-
C mos deus dignaẽ attrahere, quos erutos de pote-
ſtate tenebrarũ transferat in regnũ filij charitatis
ſuæ, & ex uaſis iræ faciat uaſa miſericordiæ. Quod
adeo totũ diuini operis eſſe ſentitur, ut hæc effici-
enti deo gratiarũ ſemper actio laudiſq; confeſſio
pro illuminatione taliũ uel correctione reſerãtur.
Illud etiam quod circa baptizãdos in uniuerſo Exorciſmus et
mũdo ſancta Eccleſia uniformiter agit, nõ ocioſo ſufflatio.
contẽplamur intuitu. Cũ ſiue paruuli, ſiue iuuenes Cap. XXXI
ad regenerationis ueniũt ſacramentũ, nõ prius fon De cõſec. diſt.
tẽ uitæ adeãt ꝗ̃ exorciſmis & exufflationib. cleri 4. c. ſiue paruuli.
corũ ſpiritus ab eis immũdus abigaẽ: ut tunc uere
appareat quomodo princeps mũdi huius mittaẽ
foras, & quomodo prius alligetẽ fortis & deinceps
uaſa eius diripianẽ, in poſſeſſionẽ trãſlata uicto-
D ris, qui captiuã ducit captiuitatẽ, & dat dona ho-
minibus. Omniũ bonorũ affectuũ atq; operũ, Gratia & libe
& omniũ ſtudiorũ, omniũq; uirtutũ quibus ab ini rũ arbitrium.
tio fidei ad deũ tenditẽ, deũ profitemur authorem. Cap. XXXII
Et nõ dubitamus ab ipſius gratia omnia hominis
merita pręueniri, per quẽ fit ut aliquid boni & uel
le incipiamus & facere. Quo utiq; auxilio & mu-
nere dei nõ aufertur liberũ arbitriũ, ſed liberatur,
ut de tenebroſo lucidũ, de prauo rectũ, de langui
do ſanũ, de imprudẽte ſit prouidũ. Tanta enim eſt
erga omnes homines bonitas dei, ut noſtra uelit
eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona, & pro ijs quę lar
gitus eſt ęterna præmia ſit donaturus. Agit quip-
pe in nobis ut qđ uult & uelimus & agamus: nec
ocioſa eſſe in nobis patiẽ quę exercẽda nõ negli-
genda

gẽda donauit:ut & nos cooperatores ſimus gratiæ dei,ac ſi quid in nobis ex noſtra uiderimus remiſſiõe langueſcere, ad illũ ſolicite recurramus, q ſanat omnes lãguores noſtros,& redimit de interitu uitam noſtrã,& cui quotidie dicimus:Ne nos inducas in tẽtationẽ,ſed libera nos à malo.

Adam primo immortalis Cap. XXXIII Quicunq; dicit Adã primũ hominẽ mortalẽ factũ, ita ut ſiue peccaret,ſiue nõ peccaret,moreref in corpore hoc,id eſt de corpore exiret,nõ peccati merito,ſed neceſſitate naturæ, anathema ſit.

De baptizandis infantulis. Cap. XXXIIII Quicunq; paruulos recẽtes ab uteris matrũ baptizandos negat,aut dicit in remiſſionẽ quidẽ peccatorũ eos baptizari,ſed nihil ex Adã trahere originalis peccati,q̃d lauacro regenerationis expief; unde ſit cõſequens ut in eis forma baptiſmatis in remiſſionẽ peccatorũ nõ uera,ſed falſa intelligatur,anathema ſit:Quoniã nõ aliter intelligendũ eſt quod *Rom. 5* ait Apoſtolus:Per unũ hominẽ peccatũ intrauit in mũdũ,& per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãſiit,in quo om̃es peccauerũt:niſi quẽadmodũ Eccleſia catholica ubiq; diffuſa ſemper intellexit.Propter hanc enim fidei regulã etiã paruuli qui nihil peccatorũ in ſeipſis adhuc cõmittere potuerũt,ideo in peccatorũ remiſſionẽ ueraciter baptizanf,ut in eis regeneratiõe mũdef,quod generatione traxerũt.

Omnes uere ſumus peccatores Cap. XXXV Quod ait s.Ioãnes apoſtolus:Si dixerimus quia peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus,& ueritas in nobis nõ eſt: quiſquis ſic accipiendũ putauerit ut dicat propter humilitatẽ nõ oportere dici nos non habere peccatũ,non quia ueritas eſt,anathema ſit. Sequif enim Apoſtolus & adiũgit:Si aũt cõfeſſi fuerimus peccata noſtra,fidelis eſt & iuſtus qui remittat nobis peccata,& mũdet nos ab omni iniquitate. Vbi ſatis apparet,hoc non tantũ humiliter,ſed etiã ueraciter dici. Poterat em̃ Apoſtolus dicere:Si dixerimus,non habemus peccatũ, noſipſos extollimus, & humilitas in nobis non eſt.Sed cũ ait:Noſipſos decipimus,& ueritas in nobis nõ eſt:ſatis oſtẽdit, eũ qui dixerit ſe nõ habere peccatũ, nõ uerũ loq, ſed falſum.

Omnibus orandum pro dimittẽdis peccatis. Cap. XXXVI Quicũq; dixerit in oratiõe dñica id eo dicere ſanctos:Dimitte nobis debita noſtra:ut nõ ꝓ ſeipſis hoc dicãt,quia nõ eſt eis iã neceſſaria iſta petitio,ſed pro alijs qui ſunt in ſuo populo peccatores:& ideo nõ dicere unũquẽq; ſanctorũ, Dimitte mihi debita mea , ſed dimitte nobis debita noſtra,ut hoc ꝓ alijs potius q̃ pro ſe iuſtus petere intelligaf:anathema ſit. Sanctus em̃ & iuſtus erat *Iac. 3* Apoſtolus Iacobus,cũ dicebat:In multis enim offendimus oẽs.Nã quare additũ eſt,oẽs, niſi ut iſta *Pſal. 142* ſentẽtia conueniret Pſalmo ubi legif:Ne intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo,quoniã nõ iuſtificabif in conſpectu tuo omnis uiuẽs:Et in oratiõe ſapiẽtiſſimi *Eccle. 7* Salomonis:Nõ eſt homo q̃ nõ peccet. Et in libro *Iob 37* ſancti Iob:In manu omnis hominis ſignat,ut ſciat *Dan. 9* om̃is homo infirmitatẽ ſuã. Vnde etiã Daniel ſanctus & iuſtus,cũ in oratiõe pluraliter diceret, Peccauimus,iniquitatẽ fecimus,& cętera quę ibi ueraciter & humiliter cõfitef,ne putaref quẽadmodũ quidã ſentiũt,hoc non de ſuis,ſed de populi ſui dixiſſe peccatis:poſtea dixit, Cũ orarẽ & confitẽ

A rer peccata mea,& peccata populi mei dño deo meo:noluit dicere,peccata noſtra, ſed populi ſui dixit,& ſua:quoniã futuros iſtos qui tã male intelligerẽt tãquã Propheta præuidit.

Quicũq; ipſa uerba dñicæ oratiõis,ubi dicimus,Dimitte nobis debita noſtra:ita uolũt à ſanctis dici, ut humiliter nõ ueraciter hoc dicaf:anathema ſit. Quis em̃ ſerat orantẽ,nõ hominib.ſed ipſi dño mẽtientẽ, qui labijs ſibi dicit dimitti uelle, & corde dicit quæ ſibi dimittanf debita nõ habere *Dimittũtur debita etiã ſanctis. XXXVII*

Si quis per offenſam prçuaricatiõis Adæ nõ totũ,id eſt,ſecũdũ corpus & animã in deterius dicit hominẽ cõmutatũ, ſed animę libertate illęſa durãte corpus tantũmodo corruptiõi credit obnoxiũ,Pelagij errore deceptus aduerſaf ſcripturæ dicẽti:Anima quæ peccauerit,ipſa morief.Et,Neſcitis,q̃m cui obeditis,et à quo quis ſuperaf eius ſeruus adijcif: *Lapſus Adæ. XXXVIII*

Si quis ſoli Adæ præuaricationẽ ſuã,nõ etiã eius ꝓpagini aſſerit nocuiſſe,aut certe mortẽ tñ corporis quæ pœna peccati eſt,nõ aũt & peccatũ q̃d mors eſt animæ per unũ hominẽ in oẽ genus humanũ trãſiſſe teſtaf,iniuſtitiã deo dabit, contradicẽs Apoſtolo dicẽti:Per unũ hominẽ peccatũ intrauit in mũdũ, & per peccatũ mors,& ita in oẽs homines pertrãſiit,in quo oẽs homines peccauerũt. *Peccatũ Adæ in poſteros. XXXIX Rom. 5*

Si quis inuocatione humana gratiã dei dicit poſſe cõferri, nõ aũt ipſam gratiã facere ut inuocef à nobis, contradicit Eſaię ꝓphetę,uel Apoſtolo idẽ dicẽti:Inuẽtus ſum à non quęrẽtib.me,palã apparui ijs qui me nõ interrogabãt. *Gratia. XL*

Si quis ut à pc̃to purgemur C uolũtatẽ noſtrã deũ expectare cõtẽdit,non aũt ut etiã purgari uelimus , per ſanctiſpũs infuſionẽ & operationẽ in nobis fieri cõfitef,reſiſtit ipſi ſpirituiſancto per Salomonẽ dicẽti: Pręparaf uolũtas à dño.Et Apoſtolo ſalubriter pręedicãti: Deus eſt qui operaf in nobis & uelle & pficere ꝓ bona uolũtate. *Volũtas bona à deo. XLI*

Si q̃s ſicut augmentũ,ita etiã initiũ fidei, ipſumq; credulitatis affectũ quo in eũ credim⁹ qui iuſtificat impiũ,& ad regenerationẽ ſacri baptiſmatis peruenimus,nõ gratię donũ,id eſt per inſpirationẽ ſpũſſancti corrigentẽ uoluntatẽ noſtrã ab infidelitate ad fidẽ,ab impietate ad pietatẽ,ſed naturaliter nobis ineſſe dicit,Apoſtolicis dogmatibus aduerſarius approbaf,beato apoſtolo Paulo dicẽte:Cõfidimus,quia qui cœpit in uobis bonũ D opus perficiet uſq; in diẽ Chriſti Ieſu.Et illud: Vobis datũ eſt ꝓ Chriſto,nõ ſolũ ut in eũ credatis, uerũ etiã ut pro illo patiamini.Et,Gratia ſalui facti eſtis per fidẽ,& hoc non ex uobis ,dei em̃ donũ eſt. Qui em̃ fidẽ qua in deũ credimus dicũt eſſe naturalẽ,omnes eos qui ab eccleſia Chriſti alieni ſunt, quodammodo fideles eſſe definiũt. *Gratia operatur omnia. Cap. XLII* *Philip. 1* *Ibidem* *Eph. 2*

Si quis ſine gratia dei credẽtib.uolẽtibus,deſiderãtibus,conãtibus,ſtudẽtibus, petẽtibus, quęrẽtibus, pulſãtib. nobis miſericordiã dicit cõferri diuinitus,nõ autẽ ut credamus,uelimus,uel hæc omnia ſicut oportet agere ualeamus per infuſionẽ & inſpirationẽ ſanctiſpũs in nobis fieri confitef:& aut humilitati, aut obediẽtiæ humanæ ſubiũgit gratiæ adiutoriũ, nec ut obedientes & humiles ſimus ipſius gratiæ donũ eſſe cõſentit:reſiſtit Apoſtolo dicẽti, Quid *Gratiæ omnia deberi. XLIII*

enim habes, qđ nõ accepisti? Et, Gratia dei ſum id A
Hominẽ nihil poſſe ſine deo. Cap. XLIIII quod ſum. Si quis per naturæ uigorẽ bonũ aliquid qđ ad ſalutẽ pertinet uitæ ęternę cogitare ut expedit aut eligere, ſiue ſalutari, id eſt Euãgelicæ prædicatiõi cõſentire poſſe cõfirmat, abſq; illuminatione & inſpiratiõe ſpũſſancti, qui dat omnibus ſuauitatẽ in cõſentiẽdo & in credẽdo ueritatẽ, hæretico fallitur ſpiritu, nõ intelligẽs uocẽ dei in Euan-
Io. 15 gelio, dicentis: Sine me nihil poteſtis facere. Et il-
2. Cor. 3 lud Apoſtoli: Nõ quod idonei ſimus cogitare aliqd à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo
Solus deus trahit hominem. Cap. XLV eſt. Si quis alios per miſericordiã, alios uero per liberũ arbitriũ, qđ in omnib. qui de præuaricatiõe primi hominis nati ſunt cõſtat eſſe uitiatũ, ad gratiã baptiſmi poſſe uenire cõtẽdit, à recta fide probatur alienus. Ille enim nõ omniũ liberũ arbitriũ per pec- B
catũ primi hominis aſſerit infirmatũ: aut certe ita læſum putat, ut tamẽ quidã ualeãt ſine reuelatiõe dei miniſteriũ ſalutis æternæ per ſemetipſos poſſe cõquirere. Quod quàm ſit cõtrariũ ipſe dñs probat, qui non aliquos ſed neminẽ ad ſe poſſe uenire teſtatur, niſi quẽ pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis nõ reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus: Nemo poteſt dicere dñs Ieſus, niſi in ſpi-
1. Cor. 12 ritu ſancto. Arbitriũ uolũtatis in primo homine
Liberũ arbitrium. XLVI infirmatũ, niſi per gratiã baptiſmi nõ poteſt reparari. Qđ amiſſum niſi à quo potuit dari, nõ poteſt reddi. Vnde ueritas dicit: Si uos filius liberauerit,
Gratia. tũc uere liberi eritis. Natura humana etiamſi in
Cap. XLVII illa integritate in qua eſt condita permaneret, nullo modo ſeipſam creatore ſuo non adiuuãte ſerua- C
ret. Vnde cũ ſine dei gratia ſalutẽ nõ poſſet cuſtodire quã accepit, quõ ſine dei gratia poterit repara-
An gratia ſit natura. re qđ perdidit. Sicut eis qui uolẽtes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, ueriſſime dicit Apoſto-
Cap. XLVIII lus: Si in lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiã quã cõmendat & percipit fides Chriſti, putãt eſſe naturã, ueriſſime dicitur: Si per naturã iuſtitia eſt, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt: Iam hic enim erat lex, & non iuſtificabat. Iã hic erat & natura, & nõ iuſtificabat: ideo Chriſtus nõ gratis mortuus eſt, ut & lex per illũ imple-
Matth. 5 retur qui dixit, Nõ ueni ſoluere legẽ, ſed implere: &
Luc. 19 natura per Adã perdita, per illũ repararetur, qui di-
Repetitio ſuperiorũ. XLIX xit, ueniſſe ſe quęrere & ſaluare qđ perierat. Se- D
cundũ ſupraſcriptas ſanctarũ ſcripturarũ ſententias, uel antiquorũ patrũ definitiões, hoc deo propitiante & prædicare debemus & credere, quod per peccatũ primi hominis, ita genus humanũ ſit inclinatũ, ut nullus poſtea aut diligere deũ ſicut oportuit, aut credere in deũ, aut operari propter deũ quod bonũ eſt poſſit, niſi eum gratia miſericordię diuinæ præuenerit. Vnde & Abel iuſto & Noe & Abrahæ & Iſaac & Iacob, omniq; antiquorũ ſanctorũ multitudini illam præclarã fidem quã in ipſorũ laude prædicat Apoſtolus Paulus, nõ per bonũ naturę, qđ prius in Adã datũ fuerat, ſed per gratiã dei credimus fuiſſe collatã. Quam gratiã etiam poſt aduentũ dñi omnib. qui baptizari deſiderãt, nõ in libero arbitrio haberi, ſed Chriſti nouimus

A ſimul & credimus largitate cõferri, ſecũdum illud quod iam ſæpe dictũ eſt & prędicat Paulus Apoſtolus: Vobis donatũ eſt pro Chriſto non ſolũ ut *Phil. 1*
in eũ credatis, ſed etiã ut pro eo patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in uobis bonũ opus, perficiet uſq; in diem dñi noſtri. Et illud: Gratia ſalui facti eſtis *Eph. 2*
per fidẽ, & hoc nõ ex uobis, dei enim donũ eſt. Et quod de ſeipſo ait Apoſtolus: Miſericordiã conſe- *1. Cor. 7*
cutus ſum, ut fidelis eſſem. Non dixit quia erã, ſed ut eſſem. Et illud: Quid habes qđ nõ accepiſti? Et *1. Cor. 4*
illud: Omne datũ bonum, & omne donũ perfectũ *Iac. 1*
deſurſum eſt, deſcendens à patre luminũ. Et illud: Nemo habet quicquã niſi illi datũ fuerit deſuper. *Io. 3*
Hoc etiã ſecundũ fidem catholicã credimus, quod *Voluntas hominis poſt baptiſmũ. Cap. L*
poſt acceptã baptiſmi gratiam, omnes baptizati
B Chriſto auxiliãte & cooperãte quæ ad ſalutẽ animæ pertinẽt poſſunt & debeãt ſi fideliter laborare uoluerint adimplere. Aliquos uero ad malum diuina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolũ non credimus, ſed etiã ſi ſunt qui tantũ mali credere uelint cũ omni deteſtatione illis anathema dicimus.
In omni opere bono nõ nos incipimus, & poſt *Initiũ meritorum unde. LI*
ea per dei miſericordiã adiuuamur, ſed ipſe nullis præcedentibus bonis meritis & fidẽ & amorẽ ſui prius inſpirat: ut & baptiſmi ſacramẽta fideliter requiramus, & poſt baptiſmũ eum ipſius adiutorio ea quæ ſibi ſunt placita implere poſſimus. Vnde manifeſtiſſime credendũ eſt, quod & illius latronis quem dñs ad paradiſi patriã reuocauit, & Cornelij Cẽturionis ad quẽ angelus dñi miſſus eſt: Zacheiq; qui ipſum dñm ſuſcipere meruit, illa tã ad-
C mirabilis fides nõ fuerit de natura, ſed diuinæ gratiæ largitate donata. Baptiſma unũ eſt, ſed in ec- *Qui ſint habendi pro baptizatis. Cap. LII*
cleſia, ubi una fides eſt, ubi in nomine patris & filij & ſpũſſancti datur. Et ideo ſi qui apud illos hæreticos baptizati ſunt qui in ſanctę Trinitatis confeſſione baptizãt, & ueniũt ad nos, recipiantur quidẽ ut baptizati, ne ſanctę Trinitatis inuocatio uel cõfeſſio annulletur: ſed doceantur integre & inſtruãtur, quo ſenſu ſanctæ Trinitatis myſteriũ in eccleſia teneatur: & ſi conſentiũt credere uel acquieſcũt cõfiteri, purgati iã fidei integritate cõfirmentur manus impoſitione. Si uero paruuli ſunt uel hebetes qui doctrinã nõ capiãt, reſpõdeant pro illis qui eos offerũt iuxta morẽ baptizãdi: & ſic manus impo-
D ſitione & chriſmate cõmuniti Euchariſtiæ myſterijs admittantur. Illos aũt qui nõ ſanctę trinitatis inuocatiõe apud hęreticos baptizati ſunt, & ueniũt ad nos, baptizari debere pronũciamus, nõ rebaptizari. Neq; eñ credendũ eſt eos fuiſſe baptizatos, qui nõ in nomine patris & filij & ſpiritusſancti iuxta regulã à dño poſitã tincti ſũt: ut ſunt Paulini, Procliani, Borboritæ, Siphori qui nũc uocantur Bonoſiani, Photiniani, Montani & Manichęi, uariaq; impietatis germina: uel cæteræ iſtorũ originis ſiue ordinis peſtes, quæ duo principia ſibi ignota introducũt, ut Cerdon & Marcion: uel cõtraria, ut Manichæus: uel tria & barbara, ut Setianus & Theodoſius: uel multa, ut Valentinus: uel Chriſtũ hominẽ fuiſſe abſq; deo, ut Cerinthus, Hebion, Artemon & Photinus. Ex iſtis, inquã, ſi qui
ad

ad nos uenerint,nō req̃rendū ab eis utrū baptiza- A
ti ſint,an nō,ſed hoc tandem:ſi credant eccleſię fidē,& baptizenť eccleſiaſtico baptiſmate.

De euchariſtia Cap.LIII
De conſ. diſt. 2 cap. quotidie

Quotidie euchariſtiæ cōmunionē percipere nec laudo nec reprehendo. Omnib.tñ dñicis dieb.cōmunicandū ſuadeo & hortor,ſi tamen mens ſine affectu peccādi ſit. Nā habentē adhuc uoluntatē peccandi,grauari magis dico euchariſtiæ perceptiōe, q̃ purificari.

4. ſent. diſt. 12 ca. inſtitutū eſt

Et ideo q̃uis quis peccato mordeatť, peccandi nō habeat de cætero uoluntatē,& communicaturus ſatisfaciat lachrymis & orationibus, & cōfidens de dñi miſeratione,q peccata piæ confeſſioni donare conſueuit, accedat ad euchariſtiā intrepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quē capitalia & mortalia peccata nō grauāt. Nam quem mortalia crimina poſt baptiſmū cōmiſſa premūt, B
hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatū cōmunioni ſociari,ſi uult non ad iudiciū & condemnationē ſui euchariſtiā ꝑcipere. Sed & ſecreta ſatisfactione ſolui mortalia crimina non negamus, ſed mutato prius ſeculari habitu,& cōfeſſo religionis ſtudio ꝑ uitæ correctionē, & iugi imò perpetuo luctu miſerāte deo,ita duntaxat, ut cōtraria pro ijs quæ pœnitet agat,& euchariſtiā omnib. dñicis diebus ſupplex & ſubmiſſus uſq; ad mortē ꝑcipiat.

De pœnitentia Cap.LIIII

Pœnitentia uera eſt,pœnitēda nō admittere,& admiſſa deflere. Satiſfactio pœnitētiæ eſt, cauſas peccatorū excidere,nec earū ſuggeſtionibus aditū indulgere.

De diuinis promiſſionib. LV

In diuinis ꝓmiſſionib.nihil terrenū uel tranſitoriū expectemus,ſicut Melitani ſperāt. Nō nuptia- C
rum copulā ſicut Cerinthus & Marcion delirant. Nō q̃d ad cibū uel ad potū ꝑtinet,ſicut Papiæ, autore Hirenęo,& Tertullianus et Lactātius acquieſcunt. Neq; poſt mille annos poſt reſurrectionem regnū Chriſti in terra futurū, & ſanctos cū illo in delicijs regnaturos ſperemus,ſicut Nepos docuit, primā iuſtorū reſurrectionē, & ſecūdā impiorū q cōfinxit. Et inter has duas mortuorū reſurrectiones,gentes ignorātes deū in angulis terrarū in carne ſeruandas. Quæ poſt mille annos regni in terra iuſtorū,inſtigāte diabolo mouēdæ ſunt ad pugnā cōtra iuſtos regnantes: & dño pro iuſtis pugnāte imbre igneo compeſcēdas: atq; ita mortuas, cum cæteris in impietate antè mortuis ad æterna ſupplicia in incorruptibili carne reſuſcitādas.

Quod nullus ſaluetur niſi deo autore Cap.LVI

Nullum credimus ad ſalutē niſi deo inuitante uenire. D
Nullum inuitatū ſalutem ſuam niſi deo auxiliante operari. Nullum niſi orantē auxilium promereri. Nullum dei uolūtate perire, ſed permiſſu,pro electione arbitrij, ne ingenuitas poteſtatis ſimul hominibus attributæ ad ſeruilem cogať neceſſitatē.

Quod malum non ſit à deo Cap.LVII
2. ſent. diſt. 35 cap. quocirca

Malum uel malitia nō eſt à deo creata, ſed à diabolo inuenta,quia & ipſe bonus à deo creatus eſt. Sed quia libero arbitrio utpote rationalis creatura à deo cōmiſſus eſt,et cogitādi acceperat facultatem,ſcientiā boni uertit ad malum: & multa cogitando factus eſt inuētor mali: & quod in ſe perdiderat,inuidit in alijs,nec cōtentus ſolus perire, ſuaſit alijs, ut qui eſſet ſuæ maliciæ inuentor, fieret & aliorū autor: & ex eo malū uel malitia percurrit in cæteras ratiōales creaturas.

Nihil nō mutabile præter deū Cap.LVIII

Vnde cognoſcimus nihil eſſe natura immutabile, niſi ſolū deū patrem & filium & ſpiritū ſanctū,qui mutari non poteſt à bono,quia natura poſſidet bonū,nec poteſt aliud quid eſſe q̃ bonum.

Stabilitas in angelis. LIX

Angeli uero qui in illa qua creati ſunt beatitudine perſeuerāt,nō natura poſſident bonū, ut nō mutarenť cum cæteris, ſed arbitrij ſeruantes bonā uoluntatē, & bonū cōditionis, & fidem ſuo dño. Propter quod & merito ab ipſo domino ſancti angeli uocanť, quod tenuerūt arbitrij ſanctitatē, nec ſociorū exēplo deuiauerūt à bono.

Natura nihil eſt mali. LX

Fides uera quæ eſt catholica omniū creaturarum ſiue ſpiritaliū ſiue corporaliū bonā confiteť ſubſtantiā,& mali nullā eſſe naturā: q̃a deus q uniuerſitatis eſt conditor,nihil non bonū fecit. Vnde B & diabolus bonus eſſet, ſi in eo q̃d factus eſt permaneret. Sed quia naturali excellentia male uſus eſt,& in ueritate nō ſtetit,nō in contrariā ſubſtantiam tranſiit, ſed à ſummo bono cui debuit adhærere diſceſſit.

Felicitas angelorum. LXI

Virtutes angelicæ quæ in diuino amore fixæ perſtiterūt lapſis ſuperbientibus angelis,hoc munere retributionis acceperunt, ut nulla iam rubigine ſurripientis culpæ mordeanť: ut & in contemplatione conditoris ſine felicitatis fine permaneāt,& in hoc ſic conditę æterna ſtabilitate ſubſiſtāt.

Libera uoluntas angelorum Cap.LXII

Tales creati ſunt angeli,ut ſi uellent in beatitudinis luce perſiſterēt. Si autē uellent,etiam labi potuiſſent. Vnde & ſatan cum ſequentibus legionib. cecidit. Sed poſt eius lapſum ita confirmati ſunt angeli qui perſtiterūt,ut cadere omnino nō C poſſent,q̃a ne omnino iam caderēt, uirtutē incōmutabilitatis acceperūt.

Nuptiæ. LXIII

Bonæ ſunt nuptiæ,ſed cauſa filiorū & cōpeſcendæ fornicationis obtētu.

Continentia Cap.LXIIII

Melior eſt cōtinētia, ſed nō ſibi ſufficit ad beatitudinem ſi pro ſolo amore pudicitiæ retineť,ſed ſi & cum affectu cauſa uacādi dño eligať,alioquin diuortium magis coniugij uidebitur eſſe quàm appetitio caſtitatis.

Virginitas Cap.LXV

Virginitas utroq; bono præcelſior eſt,quia & naturā uincit & pugnam. Naturam,corporis integritate: pugnam, pace caſtimoniæ, quæ pro ſolo amore pudicitiæ in pace eſt.

Ciborum delectus. LXVI

Bonū eſt cibū cum gratiarū actione ſumere,& quicquid deus pręcepit edendū eſt. Abſtinere aūt ab aliquib. nō quaſi à malis, ſed quaſi nō neceſſarijs,nō eſt malum. Moderari uero eorū uſum pro neceſſitate & tempore, proprie Chriſtianorū eſt.

Nuptiæ & cibus. LXVII

D Malas dicere nuptias uel fornicationi cōparandas aut ſtupro: cibos quoq; credere malos, uel malitias cauſare percipientibus, non eſt Chriſtianorum,ſed proprie Hierachitarū & Manichæorum.

Merita ex abſtinentia Cap.LXVIII

Sacratæ deo uirginitati nuptias coæquare, aut pro amore caſtigādi corporis, abſtinentib. à uino uel carnibus nil credere meriti accreſcere, nō hoc Chriſtiani,ſed Iouiniani eſt.

Beatā uirginē ſemper fuiſſe uirginem Cap.LXIX

Integra fide credendum eſt,beatā Mariā dei Chriſti matrē, & uirginē concepiſſe, & uirginem genuiſſe, & poſt partum uirginē permanſiſſe. Nec eſt blaſphemię Heluidij acquiſcendum,qui dixit, Fuit uirgo ante partum, nō uirgo poſt partum.

De elementis mundi. LXX

Elementa,id eſt, cælum & terrā non credamus abolēda per ignem, ſed in melius cōmutanda,figurā quoq; mūdi,id eſt,ima-

ginẽ, nõ ſubſtantiã tranſiturã.

De facultatibus erogandis Cap. LXXI

Bonũ eſt facultates cum diſpenſatione pauperib. erogare. Melius eſt pro intentione ſequendi dñm in ſimul donare, & abſolutũ ſolicitudine cũ Chriſto egere.

Impedimenta clericatus Cap. LXXII

Maritum duarum poſt baptiſmũ matronarũ clericum non ordinandũ. Neq; eum qui unã quidẽ, ſed concubinã, nõ matronã habuit. Nec illum qui uiduã, aut repudiatã, uel meretricem in matrimonio ſumpſit. Neq; eum qui ſemetipſum quolibet corporis ſui mẽbro indignatione aliqua uel iuſto iniuſtóue timore ſuperatus truncauerit. Neq; illũ qui uſuras accepiſſe conuincit̃, aut in ſcena luſiſſe dinoſcit̃. Neq; eum qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet. Neq; illum qui aliquando in furiã uerſus inſaniuit, uel afflictione diaboli uexatus eſt. Nec eũ qui per ambitionẽ ad imitationẽ Simonis Magi pecuniã offert.

Diſt. 50. cap. ex pœnitentib.

De reliquijs ſanctorum Cap. LXXIII

Sanctorum corpora, & præcipue beatorũ martyrũ reliquias, ac ſi Chriſti membra ſinceriſſime honorãda, & baſilicas eorum nominib. appellatas uelut loca ſancta diuino cultui mancipata, affectu pijſſimo & deuotione fideliſſima adeundas credimus. Si quis cõtra hanc ſententiam uenerit, nõ Chriſtianus, ſed Eunomianus & Vigilantianus credit̃.

De catechumenis defunctis et martyribus nõ baptizatis Cap. LXXIIII

Baptizatis tm̃ iter eſſe ſalutis credimus. Nullum catechumenũ, quamuis in bonis operib. defunctum uitã ęternã habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptiſmi ſacramẽta complent̃. Baptizandus confitet̃ fidem ſuã coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet: hoc & martyr corã perſecutore facit, ꝙ & confitet̃ fidem ſuã, & interrogatus reſpondet. Ille poſt confeſſionem uel aſpergit̃ aqua, uel intingit̃: & hic uel aſpgitur ſanguine, uel contingit̃ igne. Ille manus impoſitione pontificis accipit ſpiritũ ſanctũ: hic habitaculũ efficit̃ ſpiritus ſancti, dum nõ eſt ipſe qui loquit̃, ſed ſpiritus patris qui loquit̃ in illo. Ille communicat euchariſtiæ in commemoratione mortis dñi: hic ipſi Chriſto cõmorit̃. Ille confitet̃ ſe mundi actibus renunciaturũ: hic ipſi renunciat uitę. Illi peccata omnia dimittunt̃: in iſto extinguunt̃.

Qualiter euchariſtia offeratur. LXXV

In euchariſtia nõ debet pura aqua offerri, ut quidam ſobrietatis fallunt̃ imagine, ſed uinũ cũ aqua mixtũ: quia & uinũ fuit in redemptionis noſtræ myſterio, cũ dixit: Non bibã amodo de hoc genimine uitis: & aqua mixtũ, non quod poſt cœnã dabat̃, ſed quod de latere eius lancea perfoſſo aqua cum ſanguine egreſſa, uinum de uera eius carnis uite cum aqua expreſſum oſtendit̃.

Matth. 26

Ioan. 18

De humana carne. LXXVI

Bona eſt caro noſtra & ualde bona, utpote à bono ſolo deo condita, & non eſt mala, ut uolunt Sethianus & Ophianus et Patritianus: nec mali cauſa, ut docuit Florianus: nec ex malo et bono cõpacta, ut Manichęus blaſphemat. Sed cum ſit creatione bona, arbitrio animæ efficitur nobis uel bona uel mala, nõ immutatione ſubſtãtiæ, ſed executionis mercede. Ipſa em̃ eſt quæ ſtabit ante tribunal Chriſti, in quo perferat anima propria corporis prout geſſit ſiue bonũ ſiue malum.

Reſurrectio Ca. LXXVII

In reſurrectione ex mortuis ſexus forma non mutabitur, ſed uir mortuus reſurget in forma uiri, & fœmina in forma fœminæ. Carens tamen ſexuum in hac uita conditione, nõ ſpecie naturali, ne non ſit uera reſurrectio, ſi non id reſurget quod cadit.

Animæ ſanctorũ ante paſſionem LXXVIII

Ante paſſionem dñi omnes animæ ſanctorum in inferno ſub debito præuaricationis Adæ tenebantur, donec autoritate dñi per indebitam eius mortẽ à ſeruili conditione liberarentur.

Animæ ſanctorum poſt aſcenſionem Cap. LXXIX

Poſt aſcenſionẽ dñi ad cęlos, omniũ ſanctorum animæ cum Chriſto ſunt, & exeuntes de corpore ad Chriſtũ uadunt, expectãtes reſurrectionẽ corporis ſui, ut ad integrã & perpetuã beatitudinẽ cũ ipſo pariter immutent̃: ſicut & peccatorũ animæ in inferno ſub timore poſitæ, expectãt reſurrectionem ſui corporis, ut cum ipſo ad pœnã detrudant̃ æternã.

De peccatorũ uenia Cap. LXXX

Pœnitentia aboleri peccata indubitãter credimus, etiã ſi in ultimo uitæ ſpũ admiſſorũ pœniteat, & publica lamentatione peccata prodant̃, quia propoſitũ dei, quo decreuit ſaluare quod perierat, ſtatim mobile: & ideo quia uolũtas eius nõ mutat̃, ſiue emẽdatione uitæ ſi tempus concedit̃, ſiue † ſupplici cõfeſſione ſi cõtinuo uita excedit̃, uenia peccatorũ fideliter præſumat̃ ab illo, qui nõ uult mortẽ peccatoris, ſed ut conuertat̃ à perditione pœnitẽdo, & ſaluatus miſeratione dñi uiuat. Si quis aliter de iuſtiſſima dei pietate ſentit, nõ Chriſtianus, ſed Nouatianus eſt.

† al. publica

Quod diaboli lateant cogitationes Cap. LXXXI

Internas animæ cogitationes diabolũ nõ uidere certi ſumus, ſed motibus eas corporis ab illo et affectionũ indicijs colligi experimẽto didicimꝰ. Secreta aũt cordis ſolus ille nouit ad quẽ dicit̃, Tu ſolus noſti corda filiorũ hominum.

Cogitationes LXXXII

Non oẽs malæ cogitationes noſtræ ſemper diaboli inſtinctu excitant̃, ſed aliquotiens ex noſtri arbitrij motu emergũt. Bonæ aũt cogitationes ſemꝑ à deo ſunt.

Demones quõ occupent homines LXXXIII

Demones per energicã operationẽ non credimus ſubſtãtialiter illabi animæ, ſed applicatione & oppreſſione uniri. Illabi aũt menti illi ſoli poſſibile eſt ꝙ creauit, qui natura ſubſiſtens incorporeus, capabilis eſt ſuæ facturæ.

De ſignis et uirtutibus LXXXIIII

Signa & prodigia & ſanitates etiã peccatores in nomine dñi facere ab ipſo deo didicimus: & cũ alios hac præſumptione iuuẽt, ſibi per ambitionẽ humanę glorię nocẽt: quia gloriant̃ in dato falſo, nõ meriti debito.

Quod nullus ſignis ſanctus ſit LXXXV

Signis & ꝓdigijs clarũ poſſe fieri Chriſtianũ, nõ tamẽ ſanctũ, ſi intemperatis & aſperis moribus agat: tẽperatis aũt & placidis moribus etiã abſq; ſignorũ efficacia, & ſanctũ & perfectũ & dei hominẽ fieri recte credimus.

Sancti quoq; peccatores LXXXVI

Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus uel ſanctus cũ affectu teneat ſanctitatẽ. Nõ em̃ naturę humanę uiribus, ſed propoſiti adiumẽto ꝑ dei gratiã acqrimus ſanctitatẽ. Et ideo ueraciter ſe oẽs ſancti pronunciant peccatores, ꝗa in ueritate habẽt ꝗd plangãt, & ſi nõ reprehenſione cõſcientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

Paſcha LXXXVII

Paſcha, id eſt, dominicæ reſurrectionis ſolennitas, ante tranſgreſſum uernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ perfectionẽ non poteſt celebrari, in eodẽ menſe natæ.

Imago dei anima LXXXVIII

Propter nouellos legiſlatores, qui ideo animã tantũ ad imaginẽ dei creatã dicũt, ut quia deus incorporeus recte creditur, etiam incorporea anima eſſe credatur, libere confitemur, imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri.

DE SI-

in librum De fide ad Petrum.

Nec hunc librum eſſe Auguſtini in primis arguit ipſa phraſis, primũ abiectior ꝙ eſt illius, ad hoc impurior. Nec enim ille unꝗ dixiſſet pergere Hieroſolymã, pro eo quod eſt proficiſci. Et toties hic repetit firmiſsime tene, & nullatenus dubites, nõ ſimplici uitio Latinitatis. Accedit ꝙ huius operis cũ ſit iuſtum uolumẽ, non meminit in Retractationibus, & tamen nec epiſtola uideri poteſt, nec popularis tractatus. Præterea toties hic iteratur, infantes qui citra baptiſmum hinc deceſſerint, æternis ignibus cruciandos: quod aliàs apud Auguſtinum nuſquam legi, licet pœnæ, damnationis, & interitus uocabulis utatur frequenter. Nam damnatus dicitur & qui damno afficitur, & perire qui ſalutem illam beatam non aſſequitur. Poſtremo ſic exordiens loquitur, quaſi Syria ſit magis obnoxia hæreticis quàm Africa, cum in Africa præter illas communes hæreſeis, regnarent etiam Manichæi, Donatiani, Circumcelliones & Pelagiani. Videtur & hoc opus collectum ex Auguſtini lucubrationibus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

LIBER VNVS DE FIDE

AD PETRVM DIACONVM PROLOGVS.

PISTOLAM fili Petre tuæ charitatis accepi, in qua te ſignificaſti uelle Hieroſolymã pergere, & poſtulaſti te literis noſtris inſtrui, quã debeas in illis
B
partib. ueræ fidei regulã tenere, ut nullus tibi poſſit ſenſus hæreticæ ſubrepere falſitatis. Gaudeo quidẽ ꝙ pro fide uera ſine ullo perfidiæ uitio cuſtodiẽda ſolicitudinẽ geris, ſine qua nulla poteſt ꝓdeſſe, imò nec eſſe conuerſio. Apoſtolica quippe dicit autoritas, quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo. Fides nanq; eſt bonorũ omniũ fundamentũ. Fides eſt humanę ſalutis initiũ. Sine hac fide nemo ad filiorũ dei numerũ poteſt ꝑuenire: qa ſine ipſa nec in hoc ſeculo quiſꝗ iuſtificatiõis gratiã cõſequit̃, nec in futuro uitã poſſidebit æternã. Et ſi quis hic nõ ambulauerit per fidem, nõ perue-
C
niet ad ſpeciem. Sine fide omnis labor hominis uacuus eſt. Tale quippe eſt, ut ſine uera fide quiſꝗ uelit deo per cõtemptũ ſeculi placere: quale ſi quiſꝗ tendens ad patriã, in qua ſe ſcit beate eſſe uicturũ, relinquat itineris rectitudinẽ, & improuidus ſectetur errorẽ, ꝗ nõ ad beatã ciuitatẽ perueniat, ſed in precipitiũ cadat, ubi nõ gaudiũ peruenientibus det, ſed cadẽti interitus inferat̃. Veruntñ ut de fide ſufficiens ſermo promat̃, nec tẽporis ſuffragat̃ ſpatiũ, qa celeriter noſtrũ cupis habere reſpõſum, & tã magnũ eſt huius diſputationis opus, ut à magnis uix poſſit impleri. Neq; eñ popoſciſti ſic debere de fi-
D
de inſtrui, ut unã ꝗlibet hæreſim deſignares, cõtra quã ſpecialiter noſtræ diſputatiõis uigilaret intentio: ſed cũ indefinite definitionẽ fidei petis, eamq; cupis etiã ſub breuitate cõcludi, uides ꝓculdubio ꝙ ſit nobis impoſſibile, ut rẽ tantã in breui plene cõprehẽdamus. Cui ſufficiẽtes eſſe nõ poſſumus, etiã ſi tantũ ſpatiũ tẽporis, & tale nobis eſſet ingeniũ, ut multa uoluminũ de hoc ꝗd à nobis expetis facere ualeremus. Sed qa deus ꝓpe eſt omnib. inuocantib. eũ in ueritate, qui uerbũ conſummãs & breuiãs fecit ſuper terrã, ſpero, quia ſicut tibi dedit huius fidei ſanctã ſolicitudinẽ, ſic etiã mihi, ut tuo tã bono tamq; laudabili ſeruiã deſiderio, ſufficientem tribuet facultatẽ: ut etſi nõ potuero cuncta dicere, ex quib. omnis error hæreticus poſſit agnoſci, & agnitus uel cõuinci ualeat uel uitari: tamẽ in nomine atq; adiutorio ſanctæ trinitatis, quæ unus

ſolus uerus & bonus eſt deus, ea dicã in quib. ſaltẽ magna ex parte rationẽ fidei catholicæ conſter ſine aliqua erroris caligine cõtineri: quibus retẽtis poteris & illa deprehẽdere atq; fugere: quæ etſi in
B
hoc opere nõ uident̃ ſpeciali diſputatione cõuinci, tamẽ ex ijs quę hic generaliter atq; abſolute ponent̃, appareãt illa quę infideles homines auribus ſolent iuſurrare fideliũ, nõ regula diuinæ ueritatis tradita, ſed nequitia humani erroris inuenta.

QVocunq; igit̃ loco fueris cõſtitutus, quia ſecundũ regulã noſtri ſaluatoris imperio promulgatã, noſti te in uno patris et filij et ſpũs ſancti nomine baptizatũ, principaliter atq; indubitãter toto corde retine, patrẽ deũ, filiũ deũ, & ſpiritum ſanctũ deũ, id eſt, ſanctã atq; ineffabilẽ trinitatem unũ eſſe naturaliter deũ, de q in Deuteronomio di- Trinitas Capu 1
C
citur: Audi Iſrael, dñs deus tuus deus unus eſt. Et, Dñm deũ tuũ adorabis, et illi ſoli ſeruies. Veruntamen quia iſtum unũ deũ, qui ſolus eſt uerus naturaliter deus, nõ patrẽ ſolũ, neq; filiũ ſolũ, neq; ſolũ ſpiritũ ſanctũ, ſed ſimul patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctum diximus eſſe, cauendũ eſt ne ſicut patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ unum deum eſſe, quantũ ad naturalẽ attinet unitatẽ, ueraciter dicim⁹: ſic eũ q pater eſt, eundẽ uel filiũ uel ſpiritũ ſanctũ, aut eũ q filius eſt, ſiue patrẽ ſiue ſpiritũ ſanctũ, aut eũ q ſpũs ſanctus proprie in cõfeſſione huius trinitatis dicitur, uel patrẽ uel filiũ perſonaliter dicere ſiue cre- Deut. 6 Matth. 4
D
dere, ꝗd omnino nefas eſt, audeamus. Fides enim quã ſancti patriarchæ atq; prophetæ ante incarnationẽ filij dei diuinitus acceperunt, quã etiã ſancti apoſtoli ab ipſo dño in carne poſito audierunt, & ſpiritus ſancti magiſterio inſtructi, nõ ſolũ ſermone prędicauerũt, uerũ etiã ad inſtructionẽ ſaluberrimã poſterorũ ſcriptis ſuis inditam reliquerunt, unum deũ prædicat trinitatẽ, id eſt patrẽ & filium & ſpiritũ ſanctũ. Sed trinitas uera non eſſet, ſi una eadẽq; perſona diceret̃ pater & filius & ſpũs ſanctus. Si enim ſicut eſt patris & filij & ſpiritus ſancti una ſubſtantia, ſic eſſet una perſona, nihil omnino eſſet in quo ueraciter trinitas diceretur. Rurſus quidem trinitas eſſet uera, ſed unus deus trinitas ipſa non eſſet, ſi quemadmodum pater & filius & ſpiritus ſanctus perſonarum ſunt ab inuicẽ proprietate diſtincti, ſic fuiſſent naturarum quoq; di-

uerſitate

uerſitate diſcreti. Sed quia in illo uno uero deo tri
nitate, nõ ſolum quod unus deus eſt, ſed etiã quod
trinitas eſt, naturaliter uerũ eſt, proprerea ipſe ue-
rus deus in perſonis trinitas eſt, & in una natura
unus eſt. Per hanc unitatem naturalem totus pater
in filio & ſpiritu ſancto eſt, totus filius in patre &
ſpũ ſancto eſt, totus quoq; ſpiritus ſanctus in pa-
tre & filio. Nullus horũ extra quẽlibet ipſorũ eſt:
quia nemo aliũ aut præcedit æternitate, aut exce-
dit magnitudine, aut ſupat poteſtate: qa nec filio
nec ſpiritu ſancto quãtũ ad naturę diuinæ unitatẽ
pertinet, aut anterior, aut maior pater eſt: nec filij
æternitas atq; immenſitas, uelut anterior aut ma-
ior ſpũs ſancti immenſitatẽ æternitatemq; aut præ
cedere aut excedere naturaliter poteſt. Sicut ergo
nec filius poſterior aut minor eſt patre, ita nec ſpi
ritus ſanctus poſterior aut minor eſt filio. Æternũ
quippe & ſine initio eſt, quod de patris natura na-
tus exiſtit: et ęternũ ac ſine initio eſt, quod ſpiritus
ſanctus de natura patris filijq; procedit. Ob hoc er
go tres, unũ recte credimus & dicimus deũ, quia
una prorſus æternitas, una immẽſitas, & una natu
raliter eſt triũ perſonarũ diuinitas. Teneamus igiẽ
patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ unũ eſſe naturaliter
deũ, neq; tamẽ ipſum patrẽ eſſe qui filius eſt, neq;
filiũ ipſum eſſe qui pater eſt, nec ſpiritũ ſanctũ ip-
ſum eſſe q pater aut filius eſt. Vna enim eſt patris
& filij & ſpiritus ſancti eſſentia, quam Græci οὐσίαν
uocant, in qua nõ eſt aliud pater, aliud filius, aliud
ſpiritus ſanctus, quis perſonaliter ſit alius pater,
alius filius, alius ſpũs ſanctus. Quod nobis maxi-
me in ipſo ſanctarũ ſcripturarũ initio demonſtra-
Gen. 1 tur, ubi deus dicit: Faciamus hominẽ ad imaginẽ
& ſimilitudinẽ noſtrã. Cum enim in ſingulari nu-
mero dicit, imaginẽ, oſtendit unam naturã eſſe, ad
cuius imaginẽ homo fieret. Cũ uero dicit plurali-
ter, noſtrã, oſtendit eundẽ deũ ad cuius imaginem
homo fiebat, nõ unam eſſe perſonã. Si enim in illa
una natura patris & filij & ſpiritus ſancti una eſſet
perſona, nõ dicereẽ ad imaginẽ noſtrã, ſed ad ima
ginem meã: nec dixiſſet faciamus, ſed faciã. Si ue-
ro in illis tribus perſonis tres eſſent intelligendæ
uel credendæ ſubſtantiæ, non dicereẽ ad imaginẽ
noſtrã, ſed ad imagines noſtras. Vna enim imago
triũ naturarũ inæqualiũ eſſe non poſſet. Sed dum
ad unã imaginẽ unius dei homo factus dicitẽ, una
ſanctæ trinitatis eſſentialiter diuinitas intimatur.
Deniq; & paulo poſt pro eo quod ſuperius dixe-
rat, Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ
noſtram, ſic hominẽ factum ſcriptura narrauit, ut
diceret, Et fecit deus hominẽ, ad imaginem dei fe-
cit eum. Hanc trinitatem perſonarũ atq; unitatem
naturæ propheta Eſaias reuelatam eſſe ſibi non ta
cuit, cũ ſe dicit Seraphim uidiſſe clamãtia, Sãctus
Eſa. 6 ſanctus ſanctus dñs deus ſabaoth. Vbi prorſus in
eo quod dicitur tertiò ſanctus, perſonarum trini-
tatem, in eo uero quod dicitur ſemel, dñs deus ſa-
baoth, diuinæ naturæ cognoſcimus unitatem. In il
la igitur ſancta trinitate, quæ ideo à nobis reperi-
tur toties, ut noſtro cordi tenacius infigatur, unus
eſt deus pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo unũ

A filium genuit, & unus filius qui de uno patre ſolus
eſt eſſentialiter genitus, & unus ſpiritus ſanctus, q
ſolus eſſentialiter de patre filioq; ꝑcedit. Hoc aũt
totũ una perſona non poſſet, ſcilicet gignere ſe, &
naſci de ſe, & ꝑcedere de ſe. Quia igiẽ aliud eſt ge
nuiſſe q̃ natũ eſſe, aliudq; eſt ꝑcedere q̃ genuiſſe
uel natũ eſſe, manifeſtũ eſt: quoniã alius eſt pater,
alius filius, alius ſpiritus ſanctus. Trinitas itaq; ad
perſonas patris & filij & ſpiritus ſancti referẽ, uni-
tas ad naturã. Sicut ergo ſecundũ illam diuinita Humanitas
tem qua unũ ſunt pater et filius et ſpiritus ſanctus, Chriſti. II
neq; patrẽ natũ credimus, neq; ſpiritũ ſanctũ, ſed
ſolũ filiũ: ſic etiã ſecundũ carnẽ ſolum filium natũ
catholica fides & credit & prædicat. Neq; enim in
illa trinitate proprium eſſet ſolius patris, quia non
B eſt natus ipſe, ſed unũ filium genuit: neq; propriũ
ſolius filij, qua non genuit ipſe, ſed ſolus de patris
eſſentia natus eſt: neq; propriũ ſpiritus ſancti, quia
nec natus eſt ipſe, nec genuit, ſed ſolus de patre fi-
lioq; procedit: ſi ſecundum diuinam quidem natu
ram deus pater de nullo naſceretur deo, ſecũdum
carnẽ tamen ipſe naſcereẽ ex uirgine. Si enim pa-
ter naſceretur de uirgine, una perſona eſſet pater
& filius: ipſa aũt una perſona, pro eo quia non de
deo, ſed tantũ de uirgine naſceretur, nõ dei filius,
ſed tantũ hominis filius ueraciter dicereẽ. Ipſe aũt
dei filius dicit, quia ſic dilexit deus mundum, ut fi-
lium ſuum unigenitũ daret. Et iterũ: Non enim mi Ioan. 3
ſit deus filiũ ſuum in mundũ ut iudicet mundum,
ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. Nec beatus di-
C xiſſet Ioannes, Qui diligit genitorẽ, diligit & eum 1. Ioan. 5
qui natus eſt ex eo. Nec ipſe filius dixiſſet, Pater
meus uſq; modo operaẽ, & ego operor. Ipſe enim
qui filius dicitur, ſi idem eſſet & pater, non ueraci-
ter dei filius diceretur, quia non de deo, ſed de ſola
uirgine naſceretur. Ad extremũ nec ipſe pater de
cælo teſtareẽ, & ſuum corporali uoce filiũ demon
ſtraret dicẽs: Hic eſt filius meus dilectus, in q̃ mihi
bene complacui. Apoſtolus quoq; nõ dixiſſet de
deo patre, Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed
pro nobis omnibus tradidit illum. Sed quoniã om
nia iſta diuinitus ad noſtram doctrinã dicta ſunt,
& quia diuina dicta ſunt, utiq; uera ſunt: uerum eſt
quod fides catholica prædicat, & ſecundũ diuini-
tatẽ de patre natũ eſſe ſolũ filiũ æternũ cum patre
D immortalẽ, impaſſibilẽ, atq; incõmutabilẽ deum:
& ſecundum carnem nõ patrem, ſed unigenitum
eius filiũ, ſalua ęternitate ſua temporaliter natum,
ſalua impaſſibilitate ſua paſſum, ſalua immortali-
tate ſua mortuũ, ſalua incõmutabilitate ſua, quia
deus uerus, & uita ęterna eſt, ueraciter ſuſcitatum.
Qui totũ habet cõmune cum patre quod æternus
naturaliter ſine initio habuit: & nihil habet cõmu
ne cum patre eorũ quæ in ſuam perſonã tempora-
liter atq; humiliter ille æternus atq; excelſus acce-
pit de uirgine. Vna enim perſona eſſet pater & fi-
lius: ipſa aũt una ꝑſona, pro eo quia nõ de deo, ſed
tantũ de uirgine naſcereẽ, non dei filius. Rurſus ſi
nõ ille q proprius atq; unigenitus dei patris filius
eſt, ſed ſpiritus ſanctus naſceretur ex uirgine, non
ipſum qui factus eſt ex muliere, factus ſub lege, na
tum

tum de ſpiritu ſancto ex Maria uirgine, in ſymbo-
lo acceptũ, & corde ad iuſtitiã crederet, & ore ad
ſalutem ſancta eccleſia confiteref. Sed & ipſe ſpiri
tus ſanctus, q̃ patris & filij ſpiritus eſt, formã ſerui
acciperet, nõ ipſe ſpiritus ſanctus ſup ſeipſum ho-
minẽ factũ in colũbæ ſpecie cęlitus adueniret. Pa-
ter ergo deus de nullo genit⁹ deo, ſemel de ſua na-
tura ſine initio genuit filiũ deũ ſibi ęqualẽ, & eadẽ
qua ipſe naturaliter æternus eſt diuinitate coæter-
num. Sed idẽ deus filius cũ ſit æternus & uerus, &
cũ patre ſecundũ diuinitatẽ naturaliter unus deus
Ioan. 10 eſt, ſecũdũ hoc q̄d dicit, Ego & pater unũ ſumus,
idẽ pro nobis eſt homo factus uerus & plenus: In
eo uerus, quia uerã habet deus ille humanã natu-
ram, in eo uero plenus, quia & carnem humanã ſu
ſcepit, & animã rationalẽ. Idem tamen unigenitus
deus natus eſt ſemel ex patre, ſemel ex matre. Na-
tus eſt eñ de patre deus uerbũ, natus eſt ex matre
uerbũ caro factũ. Vnus ergo eſt atq; idẽ deus dei fi
lius natus ante ſecula, & natus in ſeculo, & utraq;
natiuitas unius eſt filij dei. Diuina, ſecundũ quam
creator in forma dei coæternus patri deus eſt: hu-
mana, ſecundũ quã ſemetipſum exinaniens, & for
mam ſerui accipiẽs, nõ ſolum in conceptu mater-
ni uteri ſemetipſum dum homo fieret, eadem ſer-
uilis formæ ſuſceptione formauit: uerum etiam de
eodẽ matris utero idem deus homo factus exiuit,
& in cruce idẽ deus homo factus pepẽdit, & in ſe-
pulchro idem deus homo factus iacuit, & ab infer
nis idem deus homo factus tertio die reſurrexit,
ſed in ſepulchro ſecundũ ſolam carnẽ idẽ deus ia-
cuit, & in infernũ ſecundũ ſolam animã deſcendit.
Qua de inferis ad carnẽ die tertia reuertẽte, idem
deus ſecundũ carnẽ quæ in ſepulchro iacuit, de ſe-
pulchro reſurrexit: & quadrageſimo poſt reſurre-
ctionẽ die idẽ deus homo factus ad cælum aſcen-
dens in dextera dei ſedit, inde in fine ſeculi ad iudi
candos uiuos mortuosq; uenturus. Verbum ergo
caro factum, unus eſt filius dei dñs Ieſus Chriſtus,
mediator dei & hominum. Idcirco autẽ mediator,
quia idẽ deus atq; homo uerus, habens cum patre
unã diuinitatis naturã, & humanitatis unã cũ ma-
tre ſubſtantiã: habens ex nobis uſq; ad mortem ini
quitatis noſtræ pœnã, habens incõmutabilem de
deo patre iuſtitiã: propter iniquitatẽ noſtram tem
poraliter mortuus, propter iuſtitiã ſuam & ipſe ui
uus ſemper, & immortalitatẽ mortalibus largitu-
rus. Qui perfectã quidẽ humanitatẽ ſuam in ipſa
diuinitatis ſuæ perfectione ſeruauit: ueritatẽ uero
mortalitatis noſtræ per ſuſceptionẽ mortis, uerita
te atq; incõmutabilitate ſuæ immortalitatis abſor
1. Pet. 3 buit. Hoc eſt quod teſtaſ beatus Petrus, quia Chri
ſtus deglutiuit mortẽ, ut uitæ æternæ hæredes effi
2. Tim. 1 ceremur. Beatus quoq; Paulus docet, quia Chri-
ſtus mortẽ deglutierit, illuminauerit autem uitam
& incorruptionẽ. Chriſtus ergo mortem guſtauit,
quia uerus homo eſt, idemq; mortẽ deglutiuit, q̃a
uerus deus eſt. Ipſe quippe, ſicut dicit Apoſtolus,
mortuus eſt ex infirmitate, ſed uiuit ex uirtute dei:
unus atq; idem, qui ſecundum prophetiam beati
Pſal. 86 Dauid, & homo factus eſt in Sion, & ipſe funda-

A uit eam altiſſimus. Itaq; nec diuinitas Chriſti alie-
na eſt à natura patris, ſecundũ id q̄d in principio
erat uerbũ, & uerbum erat apud deũ, & deus erat
uerbũ: hoc erat in principio apud deũ. Omnia per
ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Nec
humanitas eius aliena eſt à natura matris, ſecundũ
id quod uerbum caro factũ eſt, & habitauit in no-
bis. Illa enim natura quæ ſemper genita manet ex
patre, noſtram naturã ſine peccato ſuſcepit, ut na-
ſcereſ ex uirgine. Neq; enim natura æterna atq; di
uina temporaliter cõcipi & temporaliter naſci ex
natura humana ullatenus poſſet, niſi ſecundum ſu
ſceptionẽ ueritatis humanæ, uerã tẽporaliter con-
ceptionẽ atq; natiuitatẽ ineffabilis in ſe diuinitas
accepiſſet. Sic eſt deus æternus ac uerus, ueraciter
B ſecundum tempus & cõceptus & natus ex uirgi-
ne. Dum enim uenit plenitudo tẽporis, miſit deus
filium ſuũ natũ ex muliere, factum ſub lege, ut eos
qui ſub lege erãt redimeret, ut adoptionẽ filiorum
dei reciperemus: illo ſcilicet deo naturaliter facto
filio hominis, qui unus eſt naturaliter filius dei pa
tris unigenitus. Hoc utiq; Ioãnes Euangeliſta con
firmans poſtq; dixit, Et uerbum caro factum eſt, et
habitauit in nobis: ſubſequẽter ait, Et uidimus glo
riam eius, gloriã quaſi unigeniti à patre, plenũ gra
tiæ & ueritatis. Sic ille omniũ ſpirituũ, omniumq;
corporum, id eſt omniũ naturarũ creator & domi
nus, creauit uirginem, creandus ex uirgine, & cu-
ius ipſe factor eſt, matrem ſibi fecit, quãdo de eius
carne concipiendus atq; pariendus, ueram mate-
riam carnis deus immenſus ac ſempiternus acce-
C pit: ut ſecundũ ueritatẽ formæ ſeruilis, deus homo
miſericorditer fieret, & ſecundum formã dei natu
rali ueritate idem deus homo permanens nõ care
ret. Sic igitur Chriſtum dei filiũ, id eſt unam ex tri-
nitate perſonã, deum uerũ crede, ut diuinitatẽ eius
de natura patris natã eſſe non dubites. Et ſic eum
uerum hominẽ crede, ut eius carnem nõ cæleſtis,
non aereæ, nõ alterius cuiuſquã putes eſſe naturę,
ſed eius cuius eſt omnium hominum caro: id eſt,
quam ipſe deus homini primo de terra plaſmauit,
& cæteris hominibus plaſmat, quos per propaga-
tionem ex hominibus creat. Sed licet caro Chriſti
& omniũ hominũ unius eiuſdemq; naturę ſit: hæc
tamẽ quã deus uerbũ ex Maria uirgine ſibi unire
D dignatus eſt, ſine peccato concepta, ſine peccato
nata eſt: utpote ſecundum quam deus æternus &
iuſtus miſericorditer, & conceptus, & natus eſt, &
dñs gloriæ crucifixus eſt. Quibus aũt uerbis expli
cabiſ carnis illius excellentia ſingularis, cuius di-
uina eſt ex ipſa ſui conceptione perſona, cuius ori
go natiuitatis inſolita: qua ſic uerbum caro factũ
eſt, ut una perſona eſſet cũ carne ſua unigenitus ac
ſempiternus deus, ipſa ſuæ carnis cõceptione con
ceptus? Iſtam uero cæterorũ hominum carnẽ per
humanum certũ eſt naſci concubitũ, uiro ſeminan
te, fœmina uero cõcipiente atq; pariente. Et quia *Libido concubitus*
dum ſibijnuicem uir mulierq; miſcenſ ut filios ge-
nerent, ſine libidine nõ eſt parentum concubitus,
ob hoc filiorũ ex eorũ carne naſcentiũ non poteſt
ſine peccato eſſe conceptus, ubi peccatum in par-
uulos

uulos non tranſmittit propagatio,ſed libido. Nec
fœcundiias humanæ naturæ facit homines cū pec
cato naſci,ſed fœditas libidinis quam homines ha
bent ex illius primi iuſtiſſima cōdemnatione pec
cati. Ideo beatus Dauid quãuis de legitimo naſce-
retur iuſtoq; coniugio, in quo ſcilicet nec infideli-
tatis culpa, nec fornicationis macula poterat inue
niri, propter originale tamē peccatum, quo natu-
raliter obſtricti ſunt filij iræ, nō ſolum impiorū fi-
lij,ſed omnes etiã qui de iuſtorum ſanctificata car
Pſal.50 ne naſcunt̃, exclamat & dicit: Ecce enim in iniqui
tatibus cōceptus ſum, et in delictis cōcepit me ma
Iob.25 ter mea. Sanctus etiã Iob dicit, mundū à ſorde non
eſſe hominē: nec ſi unius diei ſit uita eius ſuper ter
ram. Dei ergo filius unigenitus qui eſt in ſinu pa-
tris, ut carnē hominis animamq; mundaret, ſuſce-
ptione carnis atq; animę rationalis incarnatus eſt:
& qui eſt deus uerus, homo uerus factus eſt, nō ut
alter deus eſſet, alter homo, ſed idē deus, idem ho-
mo. Qui ut illud peccatū quod in concubitu mor-
talis carnis generatio humana contraxit, auferret,
conceptus eſt nouo more, deus incarnatus in ma-
tre uirgine, ſine coitu uiri, ſine libidine concipien
tis uirginis: ut per deum hominē quem abſq; libi-
dine cōceptum inuiolatus edidit uirginis uterus,
ablueret̃ peccatū, quod naſcentes trahunt omnes
homines: quibus in corpore mortis huius talis eſt
naſcendi conditio, ut matres eorum fœcunditatis
opus implere non poſſint, niſi prius uirginitatem
carnis amiſerint. Solus igit̃ abſtulit peccatū conce
ptionis atq; natiuitatis humanæ deus unigenitus,
qui dum conciperet̃, ueritatē carnis accepit ex uir
gine, & cum naſceret̃, integritatē uirginitatis ſer-
uauit in matre. Iſta cauſa eſt, qua deus factus eſt fi-
lius uirginis Mariæ, & Maria uirgo facta eſt ma-
ter unigeniti dei: ut quem pater genuit ex æterni-
tate, ipſum uirgo conceptū proferret in tempore.
Illa utiq; eſt uirgo, quã deus qui de ea fuerat naſci-
turus, ita ſingulari gratia præuenit atq; repleuit, ut
ipſam haberet uentris ſui fructum, quem ex initio
habuit uniuerſitas dñm: & ipſum ſibi uideret na-
ſcendi ſolennitate ſubditum, quem in unitate pa-
ternæ ſubſtantiæ, nō ſolum humana, ſed etiã ange
lica creatura cognoſcit & adorat altiſſimū. Sic er-
go peccatum & pœna peccati, quæ per ſcelus cor
ruptæ mulieris intrauit in mundum, per inuiolatę
uirginis partū auferẽ à mundo. Et quia in cōditio
ne generis humani per mulierē quæ de ſolo uiro
facta eſt, contigit ut mortis uinculo teneremur ob
ſtricti: hoc in redēptione humani generis diuina
bonitas egit, ut per uirum qui de ſola muliere na-
tus eſt, uita hominibus redderet̃. Illic humanã na-
turã nequiſſima deceptione ſibi diabolus in pec-
cati ſimilitudine ſociauit: hic deus humanã naturã
in unitate perſonæ ſuſcepit. Ibi fœmina decepta
eſt, ut fieret filia diaboli: hic uirgo gratia repleta
eſt, ut fieret mater ſummi atq; incōmutabilis uni-
geniti dei. Ibi angelus deiectus per ſuperbiam, ſe-
ductæ mulieris animum obtinuit: hic deus humi-
lians ſe per miſericordiã, incorruptæ uirginis ute-
rum ex ea naſciturus impleuit. Dei enim filius Ie-

A ſus Chriſtus, qui in forma dei erat, quia niſi ex na-
tura patris natus eſſet, eſſe non poſſet, ipſe ſecun-
dum apoſtolicam doctrinã ſemetipſum exinani-
uit, formã ſerui accipiēs. Formã igitur ſerui, id eſt,
naturã ſerui in ſuam accepit ille deus perſonã: atq;
ita hominū factor in ſimilitudinē hominū factus,
& habitu inuētus ut homo, ipſe humiliauit ſemet-
ipſum, factus obediens patri uſq; ad mortē, mortē
autē crucis. Intente igit̃ hanc Apoſtoli ſententiã Philip.2
cogita, & in ea cognoſces quomodo dñm Ieſum
Chriſtum eundem deum atq; hominē credas. Nec
tamen in eo ueritatē utriuſq; naturæ in una perſo-
na, aut cōfundas aut diuidas. Cum ergo primo au-
dis de domino Ieſu Chriſto, q̃a in forma dei erat,
B oportet te agnoſcere, firmiſſimeq; tenere in illo
formæ nomine naturalem plenitudinē debere in-
telligi. In forma igitur dei dñs Ieſus Chriſtus erat,
quia in natura dei patris ſemper erat de quo natus
eſt. Vnius ergo naturæ cum patre eſt, æqualiterq;
cum eo ſempiternus atq; immenſus, æqualiter im
mortalis & incōmutabilis, æqualiter inuiſibilis &
inenarrabilis, æqualiter bonus & iuſtus, æqualiter
miſerator & miſericors, patiens & multum miſe-
ricors & uerax, æqualiter fortis & ſuauis, æquali-
ter ſapiens atq; omnipotens. Proinde hæc omnia
quæ diximus de filio dei, firmiſſima fide retine,
qui hæc utiq; omnia in unitate naturæ habēs cum
patre, ſine dubio æqualis eſt patri. Propter quod
& Apoſtolus continuo adiungens ait: Non rapi-
nam arbitratus eſt eſſe ſe ęqualem deo. Non enim
C rapina fuit illa filij cum patre diuinitatis æquali-
tas, ſed natura. Etiam illa quæ conſequenter ſub-
iungit Apoſtolus dicens, quia ſemetipſum exina-
niuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem ho
minum factus, & habitu inuētus ut homo: & quia
humiliauit ſemetipſum, factus obediens patri uſq;
ad mortem, mortem autem crucis. Omnia hæc de
illo deo unigenito dei filio, de illo uerbo deo, de
quo dicit Euangeliſta: In principio erat uerbum,
& uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum:
de illa dei uirtute, deiq; ſapientia, de qua de eo di-
citur: Omnia in ſapientia feciſti: de illo principio Pſal.103
cum quo unum eſt pater ipſe principiū, & in quo
ſibi coęterno fecit cælum & terram, id eſt omnem
ſpiritalem corporalemq; naturã: de deo unigeni-
to, qui eſt in ſinu patris, ut dixi, omnia hæc perſo-
D naliter accipe, ſalua tamen æternitate, immenſita-
te, immortalitate, incōmutabilitate, inuiſibilitate
deitatis eius. Quæ ita naturaliter atque æqualiter
cōmunia cū deo patre habet dei filius, ut licet pro
nobis fuerit homo ueraciter factus, permanſerit ta
men æqualis uero deo patri, de quo natus eſt ue-
rus, & ueritas deus. Semetipſum igitur exinani-
uit, ſed de plenitudine eius nos oēs accepimus: Ioan.1
quam plenitudinem ſi exinanitus amitteret, quod
de ea nobis daret, utiq; nō haberet. Eodem autem
non habente, nos proculdubio nihil poſſemus ac
cipere: de plenitudine autem eius nos omnes ac-
cepimus. Ex eo autem quod nobis de plenitudine
ſua dedit, oſtendit etiam cum ſe exinaniuit, pleni-
tudinem nō amiſiſſe quam habuit: quia ſi plenitu-
dinem

dinem ſuam amitteret, dare de illa nullatenus poſ A
ſet. Formã ergo ſerui accepit, neq; enim aliud fuit
illa ſummi dei exinanitio, niſi formæ ſeruilis, id eſt
humanæ naturæ ſuſceptio. Vtraq; igi' eſt in Chri-
ſto forma, quia utraq; & uera & plena eſt in Chri-
ſto ſubſtantia: ideo ſanctus Euangeliſta, plenum
eum gratiæ & ueritatis prędicat: quia in diuina na
tura in qua deus ueritas eſt plenus eſt, & in huma
na natura in qua homo uerus gratia factus eſt, ple
nus eſt. In illa plenitudine deus eſt, in forma dei æ-
qualis deo. In iſta plenitudine ſeruus, in forma ſer
ui, quia in ſimilitudinem hominum factus, habitu
eſt inuentus ut homo. Exinaniens ergo ſemetip-
ſum, formam ſerui accepit ut fieret ſeruus: ſed for-
mæ dei plenitudinem non amiſit, in qua ſemper
eſt æternus atq; incommutabilis dominus: factus B
ſecundum formam ſerui homo uerus, eiuſdem na
turæ cuius eſt ancilla mater, & manens in forma
dei deus uerus, eiuſdem naturæ cuius eſt etiam do
minus pater. In forma dei cum patre & ſpiritu ſan-
cto unus eſt ſolus formator omnium deus: ſecun-
dum formam ſerui, ſolus ipſe ſua & patris & ſpiri-
tus ſancti operatione formatus: quia creator eſt,
commune habens naturaliter cum patre et ſpiritu
ſancto: quia autem creatus eſt, formam ſerui ſecun
dum quam creatus eſt ſolus habẽs perſonaliter in
ſeipſo. Cuius & natiuitatẽ futuram ſecundum car-
nem & mortẽ & reſurrectionẽ, atq; in cælo aſcen-
ſionẽ lex & prophetæ prænunciare nunq; deſtite-
runt, prout ipſe præcipiebat, obedientes & uerbis
& factis. Nam & in ſacrificijs carnaliũ uictimarũ, C
quæ ipſa ſibi ſancta trinitas, quæ unus eſt deus no-
ui & ueteris teſtamẽti, à patribus noſtris præcipie
bat offerri, illius ſacrificij ſignificaba' gratiſſimũ
munus, quod pro nobis ſeipſum ſolus dei filius ſe
cundum carnẽ eſſet miſericorditer oblaturus. Ipſe
Eph. 5 enim ſecundũ apoſtolicã doctrinã obtulit ſemet-
ipſum pro nobis oblationẽ, et hoſtiã deo in odorẽ
Heb. 9 ſuauitatis. Ipſe uerus deus & pontifex, qui pro no
bis nõ in ſanguine taurorũ & hircorum, ſed in ſan
guine ſuo ſemel introiuit in ſancta. Quod tũc pon
tifex ille ſignificabat, qui cũ ſanguine in ſancta ſan
ctorum per annos ſingulos introibat. Iſte igi' eſt
qui in ſe uno totũ exhibuit, quod eſſe neceſſarium
ad redemptionis noſtrę ſciebat effectũ, idem ſcili-
cet & ſacerdos & ſacrificiũ, idem deus & templũ. D
Sacerdos, per quẽ ſumus reconciliati: ſacrificium,
quo reconciliati. Templum, in quo reconciliati:
deus, cui reconciliati. Solus tamen ſacerdos, ſacri-
ficium & templum, & hæc omnia deus ſecundum
formã ſerui. Non autem ſolus deus filius, quia hoc
eſt cum patre & ſpiritu ſancto ſecundum formam
dei. Recõciliati igitur ſumus per ſolũ filium ſecun
dum carnem, ſed non ſoli filio ſecundum diuinita
tem. Trinitas enim nos ſibi reconciliauit, per hoc
quod ſolum uerbũ carnẽ ipſa trinitas fecit. In quo
ſic ueritas incommutabilis manet humanæ diui-
næq; naturæ: ut ſicut uera ſemper eſt eius diuini-
tas quam de patre incõmutabilem habet: ita uera
ſemper atq; incõmutabilis ſit eius humanitas, quã
ſibi unitam ſummã diuinitas gerit. Hæc pauca de

fide ſanctæ trinitatis, quæ ſolus & uerus eſt natura
liter deus, quãtum breuitas temporis & ſermonis
permiſit, inſerui. Nunc de creatura, quid abſq; du-
bitatione credere debeas intimabo. Principali- *Creatura*
ter itaq; tene, omnem creaturã quæ nõ eſt trinitas *Cap. III*
deus, ab ipſa ſancta trinitate quæ ſolus deus æter-
nus & uerus eſt, creatam ex nihilo. Ac ſic uniuerſa
in cælis & in terra uiſibilia & inuiſibilia, ſiue thro-
nos, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue pote
ſtates, opus atq; creaturã eſſe ſanctæ trinitatis, quę
eſt unus deus rerum omniũ creator & dñs, æter-
nus, omnipotens, iuſtus, & bonus, habens natura-
liter ut ſemper ſit, & mutari aliquando non poſſit.
Et hic deus qui ſine initio ſemper eſt, quia ſumme
eſt, dedit rebus à ſe creatis ut ſint: nõ tamẽ ſine ini-
tio, quia nulla creatura eiuſdẽ naturæ eſt, cuius eſt
trinitas unus uerus & bonus deus, à q̃ creata ſunt
omnia. Et quia ſumme bonus eſt, dedit omnibus
naturis quas fecit ut bonę ſint: non tamen tantum
bonæ quantum creator omniũ bonorum. Qui nõ
ſolum ſumme bonus, ſed etiam ſummum atq; in-
cõmutabile bonum eſt, quia ęternum bonum eſt:
nullum habens defectum, quia nõ eſt ex nihilo fa
ctum, nullum habens profectum, quia nullum ha-
bens initiũ. Ideo quippe naturæ à deo factæ profi- *Naturæ profe-*
cere poſſunt, quia eſſe cœperunt: ideo deficere, *ctus et defectus*
quia ex nihilo factæ ſunt. Ad defectum eas condi-
tio ducit originis, ad profectũ uero prouehit ope-
ratio creatoris. In eo igitur primum trinitatis, quæ
deus uerus eſt, æternitas ſine initio naturalis agno
ſcitur, quia quędã ita fecit, ut cum eſſe quidem cœ
perint, tamen non eſſe aliquando non poſſint. In
eo uero eius omnipotentia intelligitur, quia om-
nem creaturã uiſibilem atq; inuiſibilẽ, id eſt corpo
ralem atq; ſpiritalem de nihilo fecit, in quibus ipſa
rerum diuerſitas multo magis cõmendat bonita-
tem atq; omnipotentiã creatoris. Niſi enim omni-
potens eſſet, non una eademq; facilitate ſumma
atq; ima feciſſet. Et niſi ſumme bonus eſſet, non ſe
gubernandis rebus quoq; infimis præſtitiſſet. Igi-
tur tam in magnis quàm in paruis quibuſq; rebus
conditis magna eſt bonitas atq; omnipotẽtia con
ditoris. Omnia enim ſapienter fecit ſumma ueraq;
ſapientia: cui naturaliter hoc eſt eſſe, quod ſapien-
tem eſſe: hoc facere, quod ſapienter facere. Simpli
citas itaq; multiplicis ſapiẽtiæ dei, magnitudinem
celſitudinis ſuæ, non ſolum in magnitudine ſubli-
mium creaturarũ, uerum etiam in infimarum par-
uitate cõmendat: dum bona omnia quæ creauit,
non ſolũ multo inferius diſſimiliusq; ſuo creatore
ſunt, utpote non prolata de ſeipſo, ſed facta pror-
ſus ex nihilo: uerum etiam inter ſe non æqualiter
ſunt, ſed unaquæq; res ita permanet ſicut à deo cũ
nõ eſſet accepit: alia quidem ſic, alia autẽ ſic. Neq;
enim ſic datũ eſt corporib. ut ſint, ſicut ſpiritus ac-
ceperunt: cum ipſa quoq; corpora non æqualiter
ſint, & in ipſis cæleſtibus atque terreſtribus inue-
niatur nõnulla diuerſitas: cum tam cæleſtia quàm
terreſtria, nõ ſolum impari diſtent quantitate mo- *Corpora cæ-*
lis, uerum etiã diſſimili ſplendeant claritate. Alia *leſtia et ter-*
namq; eſt, ſicut dicit Apoſtolus, claritas cęleſtium *reſtria*

  corporum

corporum,alia terreſtrium . In ipſis quoq; cæleſti-
bus alia claritas ſolis,alia claritas lunæ,alia claritas
ſtellarum. Stella enim differt à ſtella in claritate.
Corporalium igitur naturarum diuerſitas oſtẽdit
unamquamq; earũ non eſſe quod ex ſe ſemper ha
bere potuerit,ſed quod ex diſpoſitione atq; opere
omnipotẽtiſſimi atq; incõmutabilis & ſapientiſſi
mi creatoris accepit.Quod ſi unius eiuſdemq; na-
turæ eſſet quælibet creatura corporalis cuius eſt
ſancta trinitas , quæ unus eſt deus,nec localitet in
loco eſſet , nec temporis mutationem aliquando
ſentiret,nec de loco ad locũ tranſiret, nec circum-
ſcriberetur quãtitate molis ſuæ.Quæ omnia oſten
dunt huiuſmodi naturarum illum eſſe opificem,
cui nullus latus aut anguſtus locus , quia non mi-
nus in anguſtis quàm in latis totus eſt . Nec muta-
tur tempore , qui ſolus poteſt uolumina tempo-
rum,non temporali uolubilitate , ſed æterna ſtabi
litate mirabiliter ordinare : neq; enim in tempore
cogitat , quemadmodũ temporum ſeries rerũ de-
ceſſione aut ſucceſſione tranſcurrat . Nec aliqua
molis quantitate terminatur, quia nullo fine con-
Deus ubiq; cluditur.Neque per mundi partes partibus ſuis eſt
ipſe diffuſus,ut maiores mundi partes ſuis maiori-
bus impleat,& minores minoribus implẽdo, nuſ-
Hier. 23 quam tamen totus ſe infundat . Ipſe enim eſt deus
qui ait:Cælum & terrã ego impleo. Omnia igitur
quæ fecit,id eſt ſpiritus & corpora,ſumma & ima;
cæleſtia atq; terreſtria,uiuentia & quibus uiuendi
facultatem non dedit,ineffabiliter ubiq; totus do-
minus & implet & continet . Nec in ijs quæ diui-
duntur,ipſe diuiditur : nec in ijs quæ mutãtur,ulla
mutatione uariatur . Niſi enim naturaliter incom-
mutabilis ipſe eſſet, nunquã in rebus mutabilibus
ordo quidam conſilij ac diſpoſitionis eius incom-
mutabilis permaneret . Deus igitur rerũ corporea
rum atq; incorporearum creator immẽſus, eo pri-
mum ſe nullum eſſe corpus oſtendit,quia quibuſ-
dam corporibus uitã non dedit, cum corpora om
Deus omnium uita nia ipſe creauerit.Ipſe aũt naturaliter uita eſt, quia
ſi uita non eſſet , non uiuentia corpora ipſe non fe
ciſſet. Neq; enim facit rem non uiuentem, niſi res
uiuens.Non igitur unius naturę ſunt cum deo cor
pora, quę uiuere omnino non poſſunt.Ac ſic neq;
illa corpora unius naturę cum deo ſunt , quib.ſin-
gulis ſingulos brutos atq; irrationabiles ſpiritus,
quibus eadẽ corpora uiuificarent ac ſenſificaren-
tur,inſeruit.Sed nec ipſi bruti ſpiritus unius natu-
ræ cum deo ſunt,quos licet uiuificandis ſenſifican
disq; cognoſcaf inſeruiſſe corporibus,ipſis tamen
ſpiritibus nullum intelligendi largitus eſt lumen,
quo ſuũ poſſent aut cognoſcere aut diligere crea-
torem. Ipſos quoque ſpiritus quos rationales atq;
intellectuales eſſe nõ dubium eſt,quis audet blaſ-
phemo ſpiritu & cæco corde eiuſdẽ naturæ cuius
eſt deus,uel putare uel dicere,cum deus utiq; natu
raliter incommutabilis omnino ſit & immenſus?
Qui cum in ſe diuerſitatẽ ullam habere nõ poſſit,
in eiſdem tamen ſpiritibus quos rationales atque
intellectuales fecit , diuerſitatem ſuæ operationis
oſtendit.In quibuſdam enim,id eſt,qui terrenis ac
A mortalibus ſunt inſerti corporibus, & ſi nullus eſt
eis localis motus, quia per locorũ corporaliũ par-
tes, cum ipſi in corporibus ſint , non particulatim
ſunt,ſed ſicut in totis corporib.toti,ſic in eorundẽ
corporũ partibus toti ſunt:tamẽ cogitationum ua
rietas diuerſitatẽ in eis cuiuſdam temporalis mo-
tionis ac mutationis oſtendit : dum modo aliquid
neſciunt,modo ſciunt : modo uolũt, modo nolũt:
modo ſapiunt,modo deſipiũt: modo iniqui ex iu-
ſtis,modo iuſti ſunt ex iniquis:modo pietatis illu-
ſtrantur lumine, modo deprauãtur tenebroſo im-
pietatis errore.Illos quoq; quos terrenorũ corpo-
rum grauat nulla lutulenta materies,id eſt,angeli- Angeli
cos ſpiritus , quis non uideat nõ unius naturæ eſſe
B cum deo , ſed factos ex nihilo , quorum naturalis
mutabilitas in eo cognoſcitur , quia eiuſdem natu
ræ pars eſt in deterius permutata? Deinde quod
ij qui deprauati nõ ſunt, licet illius dono, à quo cũ
non eſſent,facti ſunt, indefeſſa, & in quantũ crea-
turæ angelicæ gratis datũ eſt,perfecta dilectione,
cõtemplatione atq; exultatione multitudinẽ dul-
cedinis domini inceſſabiliter ſentiant : nec ab eo
naturali cõditione deficiãt: etſi inhærentibus deo
ineſt de uarietate tẽporis:quia collato ſibi æternæ
incorruptionis atq; incõmutabilitatis munere ni-
hil in ſe ſentiant immutationis: ineſt tamen ſingu-
lis naturalis terminus, quo à ſe inuicem diſcernun
tur, quia nullus eorũ in alio eſt . Et cum uni eorum
opus quodlibet iniungitur, alius quoq; alteri ope
ri impendo diuinæ poteſtatis deputatur arbitrio.
C Hæc omnia oſtendunt etiã ſanctos angelos crea-
turam eſſe ſanctæ trinitatis:cuius per ſingulas res,
quas utiq; ſicut uoluit fecit,apparet mirabilis & ſa
pientia in diſpoſitione & uirtus in opere. Quoſdã
igitur ſpiritus ſic deus creauit,ut ſemp eſſent: quoſ
dam uero ut eſſe ſpiritus quandoq; deſinerent . Il-
los itaq; deſituros quoſdam ex aqua, quoſdã uero
quia ſic uoluit omnipotẽs,produxit ex terra.Supe
riores uero ſpiritus nullũ cum corporeis elemen-
tis habere fecit naturale conſortium, quos & æter
nos creauit , & eis facultatem atq; intelligentiã co
gitandæ,cognoſcẽdæ, diligendæq; diuinitatis in-
ſeruit.Quos tamen ita creauit, ut etiã præ ſeipſis il
lum diligerent,cuius ſe tales creatos opere cogno
uiſſent,cum eorũ ut tales fierent, nulla merita præ
ceſſiſſent. Vt aũt hæc dilectio haberet iuſtã & con
D gruã laudẽ, uoluntatis quoq; eis tribuit libertatẽ:
ut eſſet eis poſſibile,ſiue ad eum qui ſupra eos eſt,
intentionem ſanctæ dilectionis erigere,ſiue ad ea
quæ infra eos ſunt , graui cupiditatis ſemetipſos
põdere declinare. Non eſt igit̃ natura quæ in æter
num poſſit,ſiue miſere,ſiue bene uiuẽdo ſubſiſte-
re,niſi quæ poteſt de deo ipſius dei munere cogi-
tare . Hæc aũt natura intellectualis in animab.eſt
hominũ & ſpiritib.angelorũ . Deus qppe diligẽdi
ac cognoſcẽdi ſe,nõ niſi angelis & hominibus in-
didit facultatẽ . Quibus propter arbitrij libertatẽ,
quæ maxime debuit intellectuali creaturæ creato
ris benignitate cõferri,ita cognoſcendi ac diligen
di ſe facultatẽ uoluntatẽq; donauit, ut eã unuſqſq;
& habere poſſet & perdere . Si quis tamen ſponte
eam

eam perderet, ſuo eam deinceps arbitrio reſume- A
re nõ ualeret: ut illius eſſet ſanctæ cogitationis ini
tia gratuitę dono bonitatis denuo reuocandis qui
bus uellet infundere, cuius fuit in ipſo creationis
exordio nullis præcedentibus meritis ſpiritus &
corpora locis atq; affectionibus, prout ipſe ſapiẽs
uoluit, congrue & mirabiliter ordinare. Angeli er
go atq; homines pro eo quia rationales ſunt facti,
æternitatis ac beatitudinis donum in ipſa naturæ
ſpiritalis creatione diuinitus acceperunt, ita ſcili-
cet ut ſi dilectioni creatoris ſui iugiter inhęſiſſent,
ſimul æterni beatiq; mãſiſſent. Si uero propriæ uo
luntatis arbitrio contra ſummũ creatoris imperiũ
ſuã niterenť facere uoluntatẽ, protinus à cõtuma-
cibus beatitudo diſcederet, & ad ſupplicitũ eis re-
linquereť æternitas miſera erroribus deinceps do- B
loribusq; cruciãda. Et de angelis quidẽ hoc diſpo
ſuit & impleuit, ut ſi quis eorum bonitatem uolun
tatis perderet, nunquam eam diuino munere repa
raret. Pars itaq; angelorũ quæ à ſuo creatore deo,
quo ſolo bono beata fuit, uoluntaria prorſus auer
ſione diſceſſit, æquitatis ſupernæ iudicio, initium
ſuæ damnationis in ipſa auerſione uoluntatis inue
nit: ut non aliud ei eſſet incipere iam puniri, quàm
illius beatifici boni dilectione deſtitui: quam deus
in æterno ſic totam præcepit remanere ſupplicio,
ut etiã ignẽ ei æternum præpararet: in quo omnes
illi præuaricatores angeli nec mala poſſint unquã
uoluntate carere nec pœna, ſed permanente in eis
iniuſtæ auerſionis malo, permaneret etiã iuſtæ re-
tributionis æterna damnatio. Horũ malorũ prin- C
ceps diabolus primos homines quos ad peccati
præcipitiũ inuidus duxit, non eis tantũ, ſed & uni-
uerſæ propagini eorũ cum uitio peccati meritum
mortis inſeruit. Deus autẽ miſericors & iuſtus, ſi-
cut diabolo & angelis eius propria uoluntate ca-
dentibus, cæteros angelos in ſuę dilectionis æter-
nitate firmauit: ſic etiam humani generis maſſam
nõ totam in ſempiternũ perire permiſit: ſed quos
uoluit eius gratuita bonitas, repulſis tenebris in
quibus omnis humana natiuitas peccati origina-
lis cõdemnatione uerſať, reducẽdos prędeſtinauit
ad lucem: in eo præcipue demonſtrãs, quod iſtos
originalis peccati uinculis indebita gratia libera-
toris abſolueret: cum alios & ꝗ maxime paruulos
quibus nulla poſſunt uel bona uel mala ineſſe pro D
pria merita uolũtatis, inſolubili nexu æterna dam
natio retineret. Bonæ quoq; uoluntatis & cogita-
tionis initium, nõ homini ex ſeipſo naſci, ſed diui-
nitus & præparari & tribui, in eo deus euidenter
oſtẽdit: quia neq; diabolus, neq; aliquis angelorũ
eius, ex quo ruinæ illius merito in hãc inferiorem
ſunt detruſi caliginẽ, bonam potuit aut poterit re-
ſumere uoluntatem. Quod ſi poſſibile eſſet, ut hu
mana natura, poſtꝗ à deo auerſa bonitatẽ pdidit,
uoluntatis, ex ſeipſa rurſus eam habere potuiſſet,
multo poſſibilius hoc natura haberet angelica,
quę quãto minus grauať terreni corporis põdere,
tanto magis hac eſſet prædita facultate. Sed oſten
dit deus unde bona uoluntas hominib. detur, quã
ſic amiſerunt angeli cum haberẽt, ut amiſſam dein

A ceps habere nõ poſſint. Quoniam igitur digna eſt
eadẽ uoluntas bona per dei gratiam æternæ beati
tudinis præmio, & iniquitas angelica atq; huma-
na nõ debet eſſe impunita: propterea ſecundũ ca-
tholicæ fidei regulã uenturũ eſſe filiũ dei ad puniẽ
dos oẽs peccatores angelos, & ad iudicandos ho-
mines uiuos & mortuos fideliter expectamus. Te
ſtatur enĩ beatus Petrus, quia deus angelis peccan 2.Pet. 2
tibus nõ pepercit, ſed carceribus caliginis inferni
detrudẽs, tradidit in iudicio puniendos reſeruari.
De hominibus quoq; uiuis ac mortuis iudicandis
hoc ait beatus Paulus: Teſtificor corã deo & Chri 2.Tim. 4
ſto Ieſu, qui iudicaturus eſt uiuos & mortuos, &
aduentũ ipſius & regnũ eius. In cuius aduentu ab
illo primi hominis corpore, ꝙd deus de terra plaſ-
B mauit, uſq; ad omniũ hominũ corpora, quę anima
ta quãdoq; uiuere cœperũt, ab illo reſuſcitabunť,
à quo operante creata ſunt. Singula uero corpora
illis ſingulis ſuis animab. in reſurrectione redden-
tur, quas in maternis ut uiuere inciperent uentri-
bus habere cœperunt: ut ſcilicet animæ in illo exa
mine iuſti iudicis in eiſdẽ ſingulis corporibus ſuis
accipiant retributionem, ſiue regni ſiue ſupplicij,
in quibus ſiue bonã ſiue malã qualitatẽ uitæ præ-
ſentis habuerũt. Qualitas aũt malæ uitæ ab infide- Origo uitæ malæ
litate incipit, quæ ab originalis peccati reatu ini-
tiũ ſumit. In ꝗ quiſquis uiuere ita incipit, ut ante fi-
niat uitã, ꝗ ab eius obligatiõe ſoluať, ſi unius diei
uel unius horæ ſpacio anima illa uixit in corpore,
neceſſe eſt eam cum eodẽ corpore interminabilia
C gehẽnæ ſuſtinere ſupplicia: ubi diabolus cum an-
gelis ſuis in æternũ arſurus eſt, qui & primus pec-
cauit, & peccatũ primis hominibus perſuaſit. Vbi
cum eo etiã fornicarij, idolis ſeruientes, adulteri,
molles, maſculorum concubitores, fures, auari, e-
brioſi, maledici, rapaces, & oẽs qui opera carnis
agunt, de quibus dicit Apoſtolus, quia regnũ dei Gal. 5
nõ conſequentur, ſi ante huius uitæ terminũ à uijs
ſuis malis cõuerſi nõ fuerint, æternis ignibus exu-
rentur. Omnis enim homo qui in hoc ſeculo uſq;
ad finẽ in iniquitatũ delectatione, & cordis obdu
ratione permãſerit, ſicut hic cum noxia criminum
delectatio tenuit, ſic eum ſine fine ſempiterna cru
ciatio retinebit. Erit enim etiã iniquorum reſurre-
ctio, ſed ſine immutatione, quã ſolis fidelib. & ex
D fide iuſte uiuẽtibus daturus eſt deus. Hoc eſt enim
quod ait apoſtolus Paulus: Omnes quidem reſur- 1.Cor. 15
gemus, ſed non omnes immutabimur. Oſtendens Corpora
aũt iuſtos diuino munere cõmutandos ait: Et nos impiorum
immutabimur. Habebunt ergo iniqui cũ iuſtis re-
ſurrectionẽ carnis cõmunem, immutationis tamẽ
gratiam non habebunt, quæ dabiť iuſtis: quoniã à
corporibus impiorum nõ auferetur corruptio, &
ignobilitas, & infirmitas in quibus ſeminãtur: quę
ob hoc morte non extinguentur, ut illud inge tor
mentũ corpori atq; animæ ſit mortis æternæ ſup-
pliciũ. Iuſtæ uero animę, quas hic redemptor deus
gratis ex fide iuſtificauit, & iuſtificatis bene uiuen
di uſq; in finẽ perſeuerantiã tribuit, in ipſis corpo
ribus, in quibus hic iuſtificationis gratiã diuinitus
acceperũt, & in quibus iuſtificatæ per fidẽ, in cha-

ritate dei proximiq; uixerũt, regni cœleſtis æterna A
beatitudine potient: glorificatis etiā corporibus
ſuis, quæ ſine dubio carnis natura, quā deus crea-
uit, ueraciter permanēte, nō ſicut hic animalia, ſed
ſpiritalia tūc habebūt. Sanctorū eñ ſeminatur cor
pus animale, ſurget ſpiritale. In his per illam im-
mutationē, quæ ſolis dabit iuſtis, implebit, quod
oportere dicit Apoſtolus, ut corruptibile hoc in-
duat incorruptionem, & mortale hoc induat im-
mortalitatē. In quibus ſexus maſculinus & fœmi-
ninus, ſicut eadē corpora creata ſunt, permanebit:
quorū gloria erit pro factorū bonorū diuerſitate
diuerſa. Omnia tamen corpora, ſiue maſculorum,
ſiue fœminarū, quęcunq; in regno illo erūt, glorio
ſa erunt. Ille aūt iudex nouit quantā unicuiq; ſit da
turus gloriā, qui in hac uita per miſericordiam gra B
tis iuſtificando peruenit, quos illic per iuſtitiā glo
rificare diſpoſuit. Tēpus uero acquirēdi uitā æter-
nam in iſta tantū uita deus hominib. dedit, ubi uo-
luit eſſe etiā pœnitentiā fructuoſam. Ideo autē hic
pœnitentia fructuoſa eſt, quia poteſt hic homo de
poſita malitia bene uiuere: & mutata uoluntate in
iuſta, merita ſimul operaq; mutare, & in timore
dei ea gerere quæ placeant deo. Quod qui in hac
uita nō fecerit, habebit quidē pœnitentiā in futu-
ro ſeculo de malis ſuis, ſed indulgentiam in cōſpe-
ctu dei non inueniet: quia etſi erit ibi ſtimulus pœ
nitudinis, nulla tamē ibi erit correctio uoluntatis.
A talibus enim iniquitas ſua ita culpabit, ut nulla
tenus poſſit ab eis uel diligi uel deſiderari iuſtitia.
Voluntas eñ eorū talis erit, ut habeāt in ſe ſemper C
malignitatis ſuæ ſupplicium, nunq; tamē percipe-
re poſſint bonitatis affectū: quia ſicut illi qui cum
Chriſto regnabūt, nullas in ſe malę uoluntatis reli
quias habebunt: ita illi qui erūt in ſupplicio ignis
æterni cum diabolo & eius angelis deputati, ſicut
nullā ulterius habebunt requiē, ſic nullatenus bo-
nam habere poterūt uoluntatē. Et ſicut cohęredi-
bus Chriſti dabit pfectio gratiæ ad æternā gloriā,
ſic conſortibus diaboli cumulabit ipſa malignitas
pœnā, quādo exterioribus deputati tenebris, nul-
lo illuſtrabunt interiore lumine ueritatis. Proinde
omni homini in hac uita poteſt eſſe utilis pœnitē-
tia, quā quocunq; tempore homo egerit, quālibet
iniquus, quālibet annoſus, ſi toto corde renuncia-
uerit peccatis pręteritis, & pro eis in cōſpectu dei D
nō ſolum corporis, ſed etiam cordis lachrymas fu
derit, & malorū operū maculas bonis operibus di
luere curauerit, omnium peccatorū indulgētiam
mox habebit. Hoc eñ nobis dñs prophetico pro-
Eſa. 30 mittit eloquio, dicens: Si conuerſus fueris, & inge
Eccl. 21 mueris, ſaluus eris. Et alio loco dicit: Fili peccaſti,
ne adijcias iterum, ſed & de præteritis deprecare,
ut tibi dimittantur. Nunquā peccanti eſſet indicta
pro peccatis deprecatio, ſi deprecanti non eſſet re
miſſio concedenda. Sed etiā pœnitētia peccatori
tūc prodeſt, ſi eam in eccleſia catholica gerat. Cui
Claues Petri deus in perſona Petri ligādi ſoluēdiq; tribuit pote
Matth. 16 ſtatē, dicēs: Quę alligaueris ſuper terrā, erunt liga
ta & in cælis: & quæ ſolueris ſuper terrā, erunt ſo-
luta & in cælis. In quacunq; igitur homo ætate ue-

A ram peccatorū ſuorum pœnitentiā egerit, & uitā
ſuā deo illuminā te correxerit, non priuabit indul
gētiæ munere, quia deus, ſicut per prophetā dicit,
non uult mortē peccatoris ſiue morientis, ſed ma
gis ut reuertat à uia ſua mala, & uiuat anima eius.
Veruntamē nullus hominū debet ſub ſpe miſeri- Ezech. 33
cordiæ dei in ſuis diutius remanere peccatis, cum
etiam in ipſo corpore nemo uelit ſub ſpe futurę ſa
lutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquita
tibus ſuis recedere negligunt, & ſibi de deo indul
gentiā repromittunt, nonnunquā ita præueniunt
repētino dei furore, ut nec cōuerſionis tēpus, nec
beneficiū remiſſionis inueniāt. Ideo unumquenq;
noſtrū ſacra ſcriptura benigne præmonet, dicens:
Ne tardaueris conuerti ad deum, & ne differas de Eccl. 5
B die in diē: ſubito ueniet ira eius, & in tempore uin
dictę diſperdet te. Dicit etiā beatus Dauid: Hodie Pſal. 94
ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ue
ſtra. Cui beatus quoq; Paulus concordat his uer-
bis: Videte fratres, ne forte ſit in aliquo ueſtrū cor Heb. 3
malum incredulitatis diſcedēdi à deo uiuo: ſed ad
hortamini uoſmetipſos per ſingulos dies, donec
hodie cognominat, ut nō obdurēt qs ex uobis fal
lacia peccati. Obduratus igit uiuit, ſiue q nō con-
uertitur, deſperās de indulgētia peccatorū ſuorū:
ſiue qui ſic miſericordiā dei ſperat, ut uſq; in finem
uitæ præſentis in ſuorū criminū peruerſitate per-
maneat. Proinde diligentes miſericordiā dei, me-
tuentesq; iuſtitiā, nec de remiſſione peccatorū de-
ſperemus, nec remaneamus in peccatis: ſcientes
C quia illa omniū hominū debita ſit exactura æqui-
tas iuſtiſſimi iudicis, quæ non dimiſerit miſericor
dia clementiſſimi redemptoris. Sicut enim miſeri
cordia ſuſcipit abſoluitq; conuerſos, ita iuſtitia re-
pellet punietq; obduratos. Ii ſunt qui peccantes in Peccatū in ſpi
ſpiritū ſanctū, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro re ritum ſanctum
miſſionē accipiēt peccatorū. Ideo autē omnis ani
ma intellectualis ſpiritus eſt, ut quærat, agnoſcat,
atq; diſcernat: & tēpus operū ſuorū, pro quibus re
ceptura eſt in iudicio quæ ordinauit diuina iuſti-
tia: & eiuſdē retributionis tēpus, quo nunquā lice
bit aut opera mutare, aut remiſſionē peccatorum
ſuorum de diuina miſericordia utiliter poſtulare.
Cæteri uero ſpūs omniū animaliū, quibus non eſt
intellectus, quia quidā eorū de terra, quidam de a-
D quis originē ducūt: de aquis enim ſunt reptilia &
uolatilia, de terra uero quædā quæ reptant, quædā
uero quæ gradiuntur, exorta ſunt: tamdiu ſpiritus
ſunt, quādiu in corporibus uiuūt. Anima quippe,
quæ rationis capax diuinitus facta nō eſt, cum car
ne ſua & incipit & deſinit uiuere: quia quādo cor-
pori uitā non tribuit, & ipſa non uiuit: atq; ita mi-
ro modo cum omni carni anima ſit cauſa uiuendi,
ſpiritus tamen irrationalis tam diu uiuit, q̄ diu in
carne manere potuerit: & dū à carne ſua ſeparat,
extinguit. Ita fit, ut cum ipſe uita carnis ſuæ ſit, ui-
uere ipſe nequeat, quando uitā carni ſubminiſtra
re deſtiterit. Et ſi non ſit caro cui uitā dare ualeat,
ipſe quoq; eam protinus non habebit. Ideo nec æ-
ternitas irrationalibus ſpiritibus data eſt, nec ali-
quod eis iudiciū præparatur, in quo eis uel beati-
tudo

tudo pro bonis, uel damnatio ꝓ malis reddaẽ ope
ribus. Ideo aũt in eis nulla operũ diſcretio requiri-
tur, quia nullam intelligẽdi facultatẽ diuinitus ac-
ceperunt. Propterea ergo eorum corpora reſurre
ctura nõ ſunt, quia nec ipſis animabus eorum aut
æquitas, aut iniquitas fuit, pro qua eis æterna uel
beatitudo ſit tribuẽda uel pœna. Illa igitur anima-
lia præſentis ſeculi curſum atq; ornatũ ſecundum
creatoris incomprehenſibilem peragũt uolunta-
tem, quæ de ſuis factis nullam rationem redditura
1.Cor.9 ſunt, quia rationalia nõ ſunt. Nunquid ẽm de bo-
bus cura eſt deo? Homines uero quia rationales
facti ſunt, & de ſe & de omnibus rebus, quas in u-
ſum uitæ præſentis acceperunt, rationẽ redditurì
ſunt deo, & pro ſuorũ actuũ qualitate recipiẽt aut
2.Cor.5 pœnã aut gloriã. Omnes enim nos manifeſtari o-
portet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unuſquiſq;
propriã corporis prout geſſit, ſiue bonũ, ſiue ma-
lum: tunc ſcilicet, cum ſecundũ ipſius noſtri crea-
toris aut redemptoris eloquiũ, omnes qui in mo-
numẽtis ſunt audiẽt uocẽ eius, & procedẽt qui bo
na fecerũt in reſurrectionẽ uitæ: q uero mala ege-
runt, in reſurrectionẽ iudicij: ut ſcilicet q mala ege
rũt, eãt in cõbuſtionẽ æternã cũ diabolo principe
omniũ malorũ ſemper arſuri: qui uero bona fece-
runt, eant in uitam æternã regnaturi ſine fine cum
Chriſto rege omniũ ſeculorũ. Illi aũt cum Chriſto
regnabunt, quos deus gratuita bonitate ſua prędе
ſtinauit ad regnum: quia enim tales prædeſtinan-
do præparauit, ut regno digni eſſent, præparauit
utiq; ſecundũ propoſitũ uocãdos, ut obediãt: præ
parauit iuſtificandos, ut accepta gratia recte cre-
dant, & bene uiuãt: præparauit etiã glorificandos,
ut Chriſti cohæredes effecti, regnum cælorũ ſine
fine poſſideant. Ad quod regnum diuerſis tempo
ribus per ſacramẽta, quę ad fidei incarnationis ſuę
Chriſtus inſtituit, illi peruenerũt quos deus gratis
nullo bonæ uolũtatis, uel boni operis merito pręe-
cedente ſaluauit. Quẽadmodũ ex illo tẽpore, quo
Ioan.3 ſaluator noſter dixit: Si quis renatus non fuerit ex
aqua & ſpiritu ſancto, nõ poteſt introire in regnũ
dei: abſq; ſacramento baptiſmatis, præter eos qui
in eccleſia catholica ſine baptiſmate pro Chriſto
ſanguinẽ fundunt, nec regnũ cælorũ poteſt quiſq;
accipere, nec uitã æternam: quia ſiue in catholica
fide, ſiue in hæreſi quacunq; uel ſchiſmate quiſq;
in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptiſmi
ſacramentũ acceperit, integrum ſacramentũ acce-
pit: ſed ſalutem, quæ uirtus eſt ſacramẽti, nõ habe-
bit, ſi extra catholicam eccleſiam ipſum ſacramen
Non repeten-dus baptiſmus tum habuerit. Ergo ideo debet ad eccleſiã redire,
nõ ut ſacramentũ baptiſmatis iterũ accipiat, quod
nemo debet in quolibet homine baptizato repe-
tere: ſed ut in catholica ſocietate uitã æternã acci-
piat, ad quam obtinendam nunq; poteſt eſſe ido-
neus, qui cũ ſacramento baptiſmatis ab eccleſia ca
tholica remãſerit alienus. Qui ſi eleemoſynas lar-
gas faciat, & pro nomine Chriſti etiam ſanguinẽ
fundat, pro eo quod in hac uita non tenuit eccle-
ſiæ catholicæ unitatẽ, non habebit æternã ſalutẽ.
Vbi enim cuiq; prodeſſe poteſt baptiſmus, ibi pro

A deſſe & eleemoſyna prodeſt. Baptiſmus aũt extra
eccleſiã qdẽ eſſe poteſt, ſed niſi in eccleſia prodeſ-
ſe nequit. In eccleſia igiẽ tantũmodo catholica po
teſt unicuiq; prodeſſe, & pceptio baptiſmatis, &
opera miſericordiæ, & nominis Chriſti glorioſa
confeſſio, ſi tamẽ in eccleſia catholica bene uiuat.
Sicut ẽm ſine eccleſiæ catholicæ ſocietate nec ba- Eccleſia catholica
ptiſmus alicui poteſt ꝓdeſſe, nec alicui miſericor-
diæ, niſi forte ut mitius torqueaẽ, non tamẽ ut in-
ter filios dei reputeẽ: ſic intra eccleſiam catholicã
per ſolũ baptiſmũ uita æterna nõ acquiriẽ, ſi poſt
baptiſmũ male uiuaẽ: nam & illi qui bene uiuunt,
debẽt operibus miſericordiæ indeſinenter inſiſte-
re: ſciẽtes ſe licet leuia, nõnulla tñ quotidie contra
B here peccata, pro quibus etiã ſancti & iuſti in hac
uita ſemper deo dicere debent: Dimitte nobis de-
bita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib. no-
ſtris. Quæ peccata quanto in rebus licitis, & à deo
cõceſſis frequenter hominibus ſurrepũt: & quan-
to magis fortioribus cibis corpus impleẽ, & carna
libus cor hominis actibus affectibuſq; implicaẽ,
tanto frequentior culpa in hac mortalitate contra
hitur. Propterea humiles ſerui Chriſti, qui cupiũt Abſtinentia
dño ſuo ſine impedimento, & abſq; animi noxia
occupatione ſeruire, cõiugia omnino nõ appetũt,
& à carnibus & à uino abſtinent, inquantũ corpo
ris ualetudo permittit: nõ quia peccatũ eſt aut cõ-
iugem habere, aut uinũ carnéſue percipere: nã &
beatus Apoſtolus dicit: Quia omnis creatura dei
bona eſt, & nihil reijciendũ qd cũ gratiarũ actio- 1.Tim.4
C ne percipiẽ: ſanctificaẽ enim per uerbũ dei & ora-
tionẽ. Coniugiũ quoq; in primis hominibus deus
inſtituit & benedixit. Propter qd Apoſtolus ait:
Honorabile cõnubium in omnibus, & thorus im-
maculatus. Ideoq; ſerui dei in eo quod à carnibus Heb.13
& à uino abſtinent, nõ tanquã res immundas refu
giunt, ſed mũdioris uitæ inſtituta ſectanẽ. Et in eo
quod cõiugia nõ habẽt, nõ nuptiarũ bonũ, crimẽ
eſſe exiſtimant, ſed continentiam iugem bonis nu
ptijs meliorẽ eſſe non dubitant, iſto q; maxime tẽ
pore, quando diciẽ de continẽtia: Qui poteſt cape
re, capiat. De nuptijs uero diciẽ: Qui ſe non conti- Matth.19
net, nubat. In una enim ratione uirtus exoriẽ, in al- 1.Cor.7
tera infirmitas remedio ſubleuaẽ. Vnde quia ægri
tudini ſemper eſt conſulendum, propterea ſi cui
primo cõtigerit priuari cõiugio, ſi uoluerit ſecun-
D das uel tertias inire nuptias, nullum de illis pecca-
tum habebit, ſi eas caſte ſeruauerit: id eſt, ſi unus et
una legitime duntaxat cõiuncti, fidẽ ſeruẽt, ut nec
ille mulieri præter uxorẽ, nec illa uiro præter mari
tum ullatenus miſceaẽ. In talibus etſi fuerit aliquis
cõiugalis exceſſus, qui tamen legitimũ nõ uiolet
thorum, habebit nonnullũ ſed ueniale peccatum.
Sed hæc illorũ ſunt, qui nullam uouerũt continen
tiam deo. Cæterũ quiſqs ſeipſum caſtrauerit pro- Continentiã
pter regnũ cælorũ, & in corde ſuo continentiam uouere
deo uouerit, nõ ſolũ ſi mortifero fornicationis cri
mine maculeẽ, uerum etiã ſi aut uir uxorẽ accipe-
re, aut mulier nubere uoluerit, ſecũdum Apoſtoli
ſententiã, damnationẽ habebit: quia primã fidem
irritã fecit. Sicut ergo ſecundum Apoſtoli ſenten-

riam,dignum eſt ut uxori uir debitũ reddat,ſimili-
ter & uxor uiro, quia ſi quis acceperit uxorẽ,non
peccat:& ſi nupſerit uirgo,nõ peccat: ita ſecundũ
eiuſdẽ Apoſtoli dictũ, qui ſtatuit in corde ſuo fir-
mus nõ habens neceſſitatẽ,poteſtatẽ autẽ habens
ſuæ uoluntatis, & uouerit continentiã deo, debet
eam uſq; in finem tota mentis ſolicitudine cuſtodi
re,ne damnationẽ habeat, ſi primã fidem irritã fe-
cerit. Similiter & coniugati uiri, & coniugatæ mu
lieres, ſi ex conſenſu perennẽ deo uouerint conti-
nentiã,nouerint ſe ſui uoti obnoxios detineri:nec
iam ſibi debere cõmixtionem carnis, quam primi
tus licitam habuerunt,ſed deo ſe debere continen
tiam quã uouerũt. Tunc enĩ unuſquiſq; regnũ cæ-
lorum,quod ſanctis promittit,poſſidebit,ſi obliui
ſcens quæ retro ſunt,& in anteriora extendens ſe-
Pſal.75 ipſum, ſecundum quod in pſalmis dicit: Vouete,
Vota & reddite dño deo ueſtro: quod ſcit eſſe licitũ,&
ad profectũ melioris uitæ pertinere cognoſcit, &
libẽter uoueat,& celeriter reddat, & in hoc quod
uotũ reddit,meliore ſemper conatu proficiat.Om
ni enim uouenti deo,& reddenti quod uouit, ipſe
quoq; deus reddet cæleſtis regni præmia quæ pro
Natura diuina miſit. Firmiſſime tene,& nullatenus dubites,pa
Cap.IIII trem & filiũ et ſpiritũ ſanctũ unum eſſe naturaliter
deũ,in cuius nomine baptizati ſumus. Cum enim
aliud nomẽ ſit pater,aliud filius,aliud ſpiritus ſan-
ctus: hoc eſt utiq; unũ naturæ nomẽ horũ triũ, q̃d
Deut.32 dicitur deus. Qui dicit in Deuteronomio, Videte
quoniam ego ſum deus, & nõ eſt alius præter me.
Deut.6 Et de quo dicitur: Audi Iſrael,dñs deus tuus deus
unus eſt. Et: Dñm deũ tuũ adorabis,& illi ſoli ſer-
Vnus deus uies. Firmiſſime tene,& nullatenus dubites,pa
Cap.V trem & filiũ & ſpiritũ ſanctũ, id eſt ſanctam trinita
tem eſſe ſolum naturaliter uerũ deũ:quia cum tres
deos nobis colere non liceat, niſi unũ ſolũ uerum
deũ,tñ ſicut pater uerus deus dicit, teſtante Apo-
1.Theſſ.1 ſtolo,qui ait:Conuerſi eſtis ad deũ à ſimulacris,ſer
uire deo uiuo & uero,& expectare filiũ eius de cæ
lis,quẽ ſuſcitauit à mortuis Ieſum: ita quoq; filium
uerũ deum Ioannes cõmendat apoſtolus, dicens:
1.Ioan.5 Scimus quia filius dei uenit, & dedit nobis intelle
ctum ut cognoſcamus uerũ deum, & ſimus in ue-
ro filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt uerus deus,et uita
æterna:qui utiq; quoniã uerus deus eſt, etiam ueri
tas eſt,ſicut ipſe nos edocet, dicẽs: Ego ſum uia &
ueritas & uita. De ſpiritu quoque ſancto Ioannes
Ioan.14 apoſtolus ait: Quia ſpiritus eſt ueritas. Et utiq; nõ
poteſt naturaliter deus uerus non eſſe, qui ueritas
eſt. Quem etiam deum Paulus apoſtolus confitet
1.Cor.6 dicens: Membra ueſtra templum ſunt ſpiritus ſan
cti qui in uobis eſt,quem habetis à deo,& nõ eſtis
ueſtri:empti enim eſtis magno precio, glorificate
Deus æternus & portate deum in corpore ueſtro. Firmiſſime
Cap.VI tene,& nullatenus dubites,patrem et filium & ſpi
ritum ſanctum,id eſt ſanctam trinitatem unum ue
rum deũ ſine initio ſempiternũ eſſe. Propter quod
ſcriptum eſt:In principio erat uerbum,& uerbum
erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in
principio apud deum. Hæc denuo ſempiternitas
intimatur, ubi dicitur in pſalmo: Deus autem rex

A noſter ante ſecula. Et alio loco: Sempiterna quo-
que eius uirtus & diuinitas. Firmiſſime tene, Deus incõmuta
& nullatenus dubites, ſanctam trinitatem ſolum bilis. VII
uerum deum,ſicut æternum, ita ſolum naturaliter
incommutabilem eſſe. Hoc enim ſignificat, cum
dixit ſeruo ſuo Moyſi: Ego ſum qui ſum. Hinc & Exo.3
pſalmus dicit: In principio domine tu terram fun- Pſal.101
daſti,& opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peri
bunt,tu autẽ permanes, & omnes ſicut ueſtimen-
tum ueteraſcent. Et ſicut opertoriũ mutabis eos,
& mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui Deus omnium
non deficient. Firmiſſime tene, & nullatenus creator. VIII
dubites, ſanctam trinitatem ſolum eſſe uerum de-
um,rerum omnium uiſibilium atque inuiſibilium
creatorem. De quo in pſalmo dicitur: Beatus cu- Pſal.145
B ius deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in domino
ipſius,qui fecit cælum & terrã,mare & omnia quę
in eis ſunt. De quo etiam Apoſtolus dicit: Quo- Rom.11
niam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia,
ipſi gloria in ſecula. Firmiſſime tene, & nullate Trinitas in uni
nus dubites, patris & filij & ſpiritus ſancti unam tate. IX
quidem eſſe naturam, tres uero eſſe perſonas: pa-
tremq; ſolum eſſe qui dixit: Hic eſt filius meus di- Math.3
lectus,in quo mihi bene complacui: & filium ſo-
lum eſſe ſuper quem uox illa ſolius patris inſonuit
quando in Iordane ſecundum carnem baptizatus
eſt unigenitus deus,qui carnem ſolus accepit:atq;
ſpiritũ ſanctum patris & filij ſolum eſſe,qui in ſpe-
cie columbæ ſuper Chriſtum baptizatũ & aſcen-
dentem ab aqua deſcendit,& quinquageſimo die
C poſt reſurrectionẽ Chriſti fideles in uno loco poſi
tos,in linguarum ignearum uiſione adueniens re-
pleuit. Illam uocem,qua ſolus locutus eſt deus pa-
ter:& illam carnem,qua ſolus homo factus eſt uni
genitus deus: & illam columbam, in cuius ſpecie
ſpiritus ſanctus ſuper Chriſtum deſcendit: illaſq;
linguas,in quarũ uiſione fideles apoſtolos in uno
loco conſtitutos repleuit,opera eſſe totius ſanctæ
trinitatis, id eſt, unius dei, qui fecit omnia in cælo
& in terra,uiſibilia & inuiſibilia. Firmiſſime te- Diſtinctio per
ne,& nullatenus dubites,ſolum deũ filium, id eſt, ſonarum. X
unam ex trinitate perſonã ſolius patris eſſe filium:
ſpiritum uero ſanctum ipſum quoq; unam ex trini
tate perſonam,nõ ſolius patris, ſed ſimul patris &
& filij eſſe ſpiritum. Oſtendẽs enim dei filius ſe ſo-
lum eſſe patre genitum, ait: Sic enim deus dilexit
D mundum,ut filium ſuum unigenitũ daret. Et pau- Ioan.3
lo poſt: Qui autem non credit, iam iudicatus eſt,
quia non credit in nomine unigeniti filij dei. Spiri
tum autem ſanctum & patris & filij eſſe ſpiritum
Apoſtolus docet, qui ait: Vos autem non eſtis in Rom.8
carne,ſed in ſpiritu,ſi tamen ſpiritus dei habitat in
uobis. Et ſequitur: Si quis autem ſpiritum Chriſti
non habet,hic non eſt eius. Firmiſſime tene,& Spiritus ſan
nullatenus dubites, eundem ſpiritũ ſanctum,qui ctus XI
patris & filij unus eſt ſpiritus,de patre & filio pro-
cedere. Dicit enim filius: Cum uenerit ſpiritus ue-
ritatis,qui à patre procedit. Vbi ſuum ſpiritum eſ-
ſe docuit,quia ipſe eſt ueritas. De filio quoq; pro-
cedere ſpiritum ſanctum, prophetica atque apo-
ſtolica doctrina nobis commendat. Eſaias enim
dicit

dicit de filio, Percutiet terrã uirga oris ſui, & ſpiri-
tu labiorũ ſuorum interficiet impium. De quo &
2. Theſ. 2 Apoſtolus ait: Quẽ interficiet dominus Ieſus ſpi-
ritu oris ſui. Quem etiã ipſe unicus dei filius ſpiri-
tum oris ſui eſſe ſignificãs, poſt reſurrectionẽ in-
Ioan. 20 ſufflãs in diſcipulos, ait: Accipite ſpiritũſanctum.
Apoc. 1 De ore uero ipſius dñi Ieſu, ait Ioannes in Apoca
lypſi, quia gladius utraq; parte acutus procede-
bat. Ipſe ergo ſpiritus oris eius, ipſe eſt gladius qui
Trinitas nullis de ore eius procedit. Firmiſſime tene, & nulla-
terminis circũ tenus dubites, Trinitatẽ deũ immenſum eſſe uirtu
ſcripta. XII te non mole: & omnem creaturã ſpiritalẽ atq; cor
Hiere. 23 poralem uirtute eius & præſentia cõtineri. Dicit
Sap. 8 enim deus pater, Cœlũ & terrã ego impleo. Dici-
tur etiã de ſapiẽtia dei, quæ filius eſt eius, Quia at-
tingit à fine uſq; ad finẽ fortiter, & diſponit omnia
Sap. 1 ſuauiter. De ſpiritu quoq; ſancto legimus, Quia
ſpiritus domini repleuit orbem terrarũ. Et Dauid
Pſal. 138 Propheta dicit: Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à fa-
cie tua fugiã? Si aſcẽdero in cœlũ, tu illic es: ſi de-
Perſona filij. ſcendero ad infernũ ades. Firmiſſime tene, &
Cap. XIII nullatenus dubites, unã ex Trinitate perſonam, id
eſt, deum filium, qui de natura dei patris ſolus na-
tus eſt, & unius eiuſdẽq; naturæ cum patre eſt, ip-
ſum in plenitudine tẽporis ſecundũ ſuſceptionem
formæ ſeruilis uoluntarie in uirgine conceptum,
& de uirgine natũ, uerbum carnẽ factum: ipſum
quoq; eſſe qui eſſentialiter natus eſt de patre, &
eſſentialiter conceptus eſt, natusq; de uirgine: ip-
ſumq; unũ eſſe, & unius naturæ cũ uirgine, qui ait
Prouerb. 8 de deo patre, Ante ſecula fundauit me, & ante o-
mnes colles generauit me. De quo etiã dixit Apo
Gal. 4 ſtolus: Quia cum uenit plenitudo temporis, miſit
deus filium ſuũ, factũ ex muliere, factum ſub lege.
Humanitas Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, Chriſtũ
Chriſti XIIII filium dei ſicut de deo patre plenum perfectumq;
deũ, ita de uirgine matre plenũ perfectũq; homi-
nem genitũ, id eſt, uerbũ deum, habentem ſcilicet
ſine peccato uerã noſtri generis carnẽ & animã ra
tionalem, Quod ipſe dei filius euidẽter oſtẽdit, di
Luc. 24 cens de carne ſua: Palpate & uidete, quia ſpiritus
carnẽ & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere,
Animã quoq; ſe habere his uerbis oſtẽdit, dicens:
Io. 10 Propterea me pater diligit, quia ego pono animã
meã, & iterum ſumo eã. Intellectũ quoq; animę ſe
Matth. 11 habere oſtendit in eo, quod ait: Diſcite à me quia
mitis ſum & humilis corde. Et de ſeipſo deus per
Eſa. 25 Prophetã dicit: Ecce intelliget puer meus, & exal
tabitur, & ſublimis erit ualde. Nam & beatus Pe-
trus ſecundũ ſancti Dauid prophetiam in Chriſto
carnẽ & animã cõfitetur. De ipſo enim beato Da-
Act. 2 uid loquens, ait: Propheta igitur cum eſſet, & ſci-
ret quia iureiurãdo iuraſſet illi deus de fructu lum
bi eius ſedere ſuper ſedem eius, prouidẽs locutus
eſt de reſurrectiõe Chriſti, quia neq; derelicta eſt
anima eius in inferno, neq; caro eius uidit corru-
Diuinitas Chri ptionẽ. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites,
ſti. Cap. XV unum filium atq; ipſum eſſe deũ uerũ, qui cum pa
tre deo, & ſpirituſancto deo fecit omnia tempora,
Exo. 20. & 21 & in monte Sinai legẽ Moyſi dedit ordinatã per
angelos, & ipſum deũ uerbũ carnẽ factum: qui ue

A niente plenitudine temporis, miſſus à patre & ſpi
rituſancto, factus eſt ex muliere quã fecit, ſolus fa-
ctus eſt ſub lege quã dedit. Firmiſſime tene, & *De duabus in*
nullatenus dubites, dei uerbũ quod caro factum *Chriſto natu-*
eſt, in duas naturas inconfuſibiliter permanere. *ris. Cap. XVI*
Vnã uerã diuinã, quam habet cũ patre cõmunẽ,
ſecũdum quam dicit: Ego & pater unũ ſumus, & *Io. 10*
qui me uidet, uidet & patrẽ, & ego in patre, & pa-
ter in me eſt: ſecundũ quam etiã dicit Apoſtolus, *Heb. 1*
ſplendorẽ gloriæ & figurã ſubſtantiæ dei. Alterã
uerã humanã, ſecundum quam ipſe deus incarna-
tus dicit: Pater maior me eſt. Firmiſſime tene, *Vnitas perſo-*
& nullatenus dubites, deũ uerbũ carnem factum, *næ in Chriſto.*
unã habere diuinitatis ſuę carniſq; perſonã. Deus *Cap. XVII*
enim uerbũ plenam naturã humanã, ita ſibi uera-
B citer unire dignatus eſt, & permanente diuinitate
ſua ita uerbũ caro factum eſt: ut quãuis naturaliter
nõ hoc ſit uerbũ quod caro, quia duarũ naturarũ
ueritas maner in Chriſto, ſecundum unam tamen
perſonam idem uerbũ caro ab ipſo fieret maternę
cõceptionis initio. Deus enim uerbũ non accepit
perſonam hominis, ſed naturã: & in æternã perſo-
nam diuinitatis accepit temporalem ſubſtantiam
carnis. Vnus eſt ergo Chriſtus uerbũ caro factũ,
qui etiã ex patribus ſecũdũ carnẽ, & ſuper omnia
deus benedictus in ſecula. Vnus Ieſus, cui & pater
dicit, Ex utero ante luciferum genui te. Vbi ſigni *Pſal. 109*
ficatur ante omne tempus ſine initio æterna nati-
uitas. Vnus Ieſus, de quo & Euãgeliſta dicit: Quia
uocatum eſt nomen eius Ieſus, quod uocatum eſt *Luc. 2*
ab angelo priuſquã in utero conciperetur. Fir- *Verbi & car-*
C miſſime tene, & nullatenus dubites, non carnem *nis unio.*
Chriſti ſine diuinitate conceptã in utero uirginis *Cap. XVIII*
priuſquam ſuſciperetur à uerbo, ſed ipſum uerbũ
deum ſuæ carnis acceptione conceptum, ipſamq;
carnẽ uerbi incarnatione conceptã. Firmiſſime *Sacrificia.*
tene, & nullatenus dubites, ipſum unigenitũ deũ *Cap. XIX*
uerbũ carnem factũ, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrifi-
ciũ & hoſtiã deo in odorẽ ſuauitatis: cui cũ patre
& ſpirituſancto à Patriarchis, Prophetis, & ſacer-
dotibus tẽpore ueteris teſtamẽti animalia ſacrifi-
cabantur: & cui nũc, id eſt, tẽpore noui teſtamẽti,
cũ patre et ſpirituſancto, cum quibus illi eſt una di
uinitas, ſacrificiũ panis & uini in fide & charitate, *Sacrificium*
ſancta eccleſia catholica per uniuerſum orbẽ ter- *panis*
ræ offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus uicti
D mis figuratio fuit carnis Chriſti, quã pro peccatis
noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſan-
guinis quem erat effuſurus in remiſſionẽ peccato
rũ noſtrorũ. In iſto autẽ ſacrificio gratiarum actio
atq; cõmemoratio eſt carnis Chriſti quam pro no
bis obtulit, & ſanguinis quẽ pro nobis idem deus
effudit. De quo B. Paulus dicit in Actibus Apo-
ſtolorũ: Attẽdite uobis & uniuerſo gregi in quo *Act. 20*
uos ſpũſſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiã
dei, quã acquiſiuit ſanguine ſuo. In illis ergo ſacri-
ficijs quid nobis eſſet donãdũ figurate ſignificabã
tur. In hoc aũt ſacrificio quid nobis iam donatum
ſit, euidẽter oſtẽdit. In illis ſacrificijs prænunciaba
tur filius dei pro impijs occidẽdus: in hoc aũt pro
impijs annũciatur occiſus, teſtãte Apoſtolo: quia

Rom. 5 Chriſtus eū adhuc infirmi eſſemus ſecundum tem
pus, pro impijs mortuus eſt: & quia cum inimici eſ
ſemus, reconciliati ſumus deo per mortē filij eius.
Humanitas Chriſti. Cap. XX Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, uerbum
carnē factū, eandē humanā carnē ſemper uerā ha-
bere, qua de uirgine uerbū deus natus eſt, qua cru
cifixus & mortuus eſt, qua reſurrexit & in cœlum
aſcēdit, & in dextera dei ſedet, qua etiā uenturus
eſt iudicare uiuos & mortuos: propter qđ Apo-
Act. 1 ſtoli ab angelis audierūt. Sic ueniet quēadmodū
Apoc. 1 eum uidiſtis euntē in cœlum. Et beatus Ioānes ait,
Ecce ueniet cū nubibus, & uidebit eū omnis ocu-
lus & qui eū crucifixerūt, & uidebunt eū omnes
Natura nihil non bonum. Cap. XXI tribus terræ talem. Firmiſſime tene, & nullate-
nus dubites, trinitatē deū, id eſt, patrē & filium &
ſpiritūſanctū eſſe naturaliter ſummū atq; incōmu
tabile bonum: & ab ipſo creatas eſſe omnes natu-
ras bonas quidē, quia à ſummo bono factæ ſunt,
ſed mutabiles, quæ de nihilo factæ ſunt: nullamq;
eſſe malā naturā, quia omnis natura inquantū na-
tura eſt bona eſt. Sed quia in ea bonū & augeri &
minui poteſt, intantū mala dicit̃, inquantū bonū
Malum eius minuitur. Malū enim nihil aliud eſt, niſi boni
priuatio. Vnde geminum cōſtat eſſe creaturæ ra-
tionalis malum, unū quo uoluntarie ipſa deficit à
ſummo bono creatore ſuo: alterū quo inuita pu-
niet̃ ignis ęterni ſupplicio: illud paſſura iuſte, quia
hoc admiſit iniuſte: & quia ordinē in ſe non ſerua
uit diuinę inſtitutionis, ordinē diuinæ nō effugiet
Nulla creatura eſt eadem cum deo. XXII ultionis. Firmiſſime tene, & nullatenus dubi-
tes, neq; angelos, neq; aliā quālibet creaturā eiuſ-
dē naturæ eſſe, cuius eſt ſecūdum naturalē diuini-
tatē ſumma trinitas, quę eſt unus naturaliter deus
pater & filius & ſpiritusſanctus: neq; enim unius
naturæ eſſe potuerūt ille qui fecit, & ea quæ fecit.
Angeli facti ſtabiles. Cap. XXIII Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, omnē
creaturā naturaliter mutabilē à deo incōmutabili
factā, nec tamē poſſe quēlibet ſanctorū angelorū
in deterius mutari: quia ſic acceperūt æternā bea-
titudinē, qua deo ſtabiliter perfruūtur ut ea carere
non poſſint. Sed hoc ipſum, quod ab illo ſtatu bea
titudinis, in quo ſunt, mutari in deterius nullate-
nus poſſunt, nō eſt eis naturaliter inſitū, ſed poſt-
quā creati ſunt gratiæ diuinæ largitate collatū. Si
ēm angeli naturaliter incōmutabiles fierēt, nunq;
de eorū conſortio diabolus & eius angeli cecidiſ-
Creaturæ rationales. Cap. XXIIII ſent. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites: in
omni creatura, quā ſpiritalem atq; corporeā ſum-
ma trinitas fecit, ſolos ſpiritus angelicos & huma
nos intelligendi facultatē diuinitus accepiſſe. Cæ
teros uero ſpiritus brutorum animalium rationa-
lem intelligentiā non accepiſſe, & etiā hoc omni-
no habere nō poſſe. Propter quod dicit̃ homini-
Pſal. 31 bus, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non
eſt intellectus. Et ideo animas hominū, & animas
pecorū unius naturæ non eſſe: nec animas pecorū
in animas hominū, nec animas hominū in animas
Libera uoluntas Adam. Cap. XXV pecorū poſſe aliquādo trāſire. Firmiſſime tene,
& nullatenus dubites, primos homines, id eſt, A-
dam & mulierē eius, bonos & rectos, & ſine pec-
cato creatos eſſe cū libero arbitrio, quo poſſent, ſi

A uellēt, humili & bona uolūtate ſeruire atq; obedi-
re: quo arbitrio etiā poſſent, ſi uellēt, propria uolū
tate peccare: eosq; nō neceſſitate, ſed ꝓpria uolū
tate peccaſſe: illoq; peccato ſic in deterius muta-
tam humanā naturā, ut non ſolū in ipſis primis ho
minibus per peccatū mors obtineret regnum, ſed
etiam in omnes homines trāſiret peccati mortisq;
dominiū. Firmiſſime tene, & nullatenus dubi- Peccatū originale. XXVI
tes, omnē hominē, qui per cōcubitum uiri & mu- De conſec. diſt.
lieris cōcipitur, cū peccato originali naſci, impie- 4. cap. Firmiſſime.
tati ſubditū, mortiq; ſubiectum, & ob hoc natura
iræ filium naſci, De qua dicit Apoſtolus, Eramus
enim & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. A qua Eph. 2
ira nullus liberat̃, niſi per fidem mediatoris dei &
hominum, hominis Ieſu Chriſti, qui ſine peccato
conceptus, ſine peccato natus, ſine peccato mor-
B tuus, peccatū pro nobis factus eſt, id eſt, ſacrificiū
factus eſt pro peccatis noſtris. In ueteri quippe te
ſtamēto peccata dicebant̃ ſacrificia, quæ pro pec-
catis offerebant̃, in quibus omnib. fuit ſignificatio
Chriſti: quia ipſe eſt agnus dei qui tollit peccata
mundi. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, Non baptizati
nō ſolū homines iam ratione utētes, uerumetiam Cap. XXVII
paruulos, qui ſiue in uteris matrū uiuere incipiūt,
& ibi moriunt̃, ſiue cū de matribus nati ſine ſacra-
mēto ſancti baptiſmatis, quod dat̃ in nomine pa-
tris & filij & ſpiritusſancti, de hoc ſeculo trāſeunt,
ignis æterni ſempiterno ſupplicio puniēdos: quia
etſi propriæ actionis peccatū nullū habuerūt, ori-
ginalis tamē peccati dānationē carnali cōceptio-
ne & natiuitate traxerunt. Firmiſſime tene, & Iudicium.
C nullatenus dubites, ideo Chriſtū filiū dei ad iudi- Cap. XXVIII
candos uiuos & mortuos uenturum, ut homines,
quos hic dono ſuæ gratię gratis per fidē iuſtificat,
eiſdemq; iuſtificatis in fide & charitate ſanctæ ma
tris Eccleſiæ uſq; in finē perſeuerātiā donat, in ſuo
aduētu reſuſcitet & glorificet, & ſecundū promiſ
ſionē ſuā æquales ſanctis angelis faciat, & ad eum
ſtatū perducat, in quo perfecte, quātum unicuiq;
donat deus, boni ſint, & ab ipſa perfectione dein-
ceps mutari non poſſint, ubi diuerſa erit ſanctorū
gloria, ſed una erit omniū uita æterna. Diabolū ue
ro & angelos eius in ignem æternū à Chriſto eſſe
mittēdos, ubi nunquā carebūt pœna, quā eis præ-
parauit diuina iuſtitia. Cū ipſo etiā diabolo impi-
os & iniquos homines, de quib. ſcriptura dicit, I-
D mitant̃ aūt eū qui ſunt ex parte illius, pro eo quia
eū in malis operibus imitati ſunt, & ante finē prę-
ſentis uitæ cōgruam pœnitentiā nō egerūt, reſum
ptis corporibus ſupplicio æternæ cōbuſtionis ar-
ſuros. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites,
omnibus hominibus & bonis & malis reſurrectio Reſurrectio.
nē carnis in aduentu dñi futurā eſſe cōmunē: retri Cap. XXIX
butionem uero iuſtitiæ dei eſſe bonis malisq; diſ-
ſimilē, ſecūdum ꝙ Apoſtolus ait: Quia omnes re-
ſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Immuta 1. Cor. 15
buntur aūt iuſti qui ibunt in uitam ęternā. Quod
Apoſtolus oſtēdit dicēs: Et mortui reſurgent in-
corrupti & nos immutabimur. Et oſtendens quæ
erit ipſa immutatio, adiecit: Oportet enim corru-
ptibile hoc induere incorruptionem, & mortale
hoc

A hoc induere immortalitatẽ. In iuſtorũ corporibus fiet qđ ipſe Apoſtolus ait: Seminat̃ in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in uirtute. Seminatur corpus animale ſurget corpus ſpiritale. Quod propterea ſpiritale dixit, nõ quia ipſum corpus ſpiritus erit, ſed quia uiuificãte ſpiritu immortale atq; incorruptibile permanebit. Sic aũt tunc dicitur ſpiritale corpus cum nõ ſpiritus ſit, ſed permaneat corpus: ſicut nũc animale dicitur cũ tamen inueniatur non anima eſſe, ſed corpus.

Fides & baptiſmus. XXX Firmiſſime tene & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Chriſti ſuo ſanguine baptizãtur, nullũ hominẽ accepturũ uitam æternã, qui nõ hic à malis ſuis fuerit per pœnitentiam fidemq; cõuerſus, & per ſacramentũ fidei & B pœnitẽtiæ, id eſt per baptiſmũ liberatus: & maioribus quidẽ neceſſariũ eſſe & pœnitẽtiam de malis ſuis agere, & fidem catholicã ſecundũ regulã ueritatis tenere, & ſacramentũ baptiſmatis accipere: paruulis uero qui nec propria uoluntate credere, nec pœnitentiã pro peccato quod originaliter trahunt agere poſſunt, ſacramentũ fidei quod eſt ſanctũ baptiſma, quãdiu rationis ætas eorũ capax eſſe nõ poteſt, ſufficere ad ſalutem.

Gratia. Cap. XXXI Firmiſſime tene & nullatenus dubites, neminẽ hic poſſe hominũ pœnitentiã agere, niſi quẽ deus illuminauerit, & gratuita ſua miſeratiõe cõuertit. Apoſtolus enim dicit: *2. Tim. 2* Ne forte det illis deus pœnitentiã ad cognoſcendam ueritatẽ, & reſipiſcant à diaboli laqueis.

Nihil agi ſine gratia. Cap. XXXII C Firmiſſime tene & nullatenus dubites, poſſe quidẽ hominẽ quem nec ignorantia literarũ, nec aliqua prohibet imbecillitas uel aduerſitas, uerba ſanctæ legis & Euãgelij, ſiue legere, ſiue ex ore cuiuſquã prædicatoris audire: ſed diuinis mandatis obedire neminẽ poſſe, niſi quem deus gratia ſua præuenerit: ut q̃d audit corpore, corde etiã percipiat, & accepta diuinitus bona uoluntate atq; uirtute, mandata dei facere & uelit & poſſit. Neq; enim qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incremẽtum dat deus, qui etiã operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate.

Deũ nihil latere. XXXIII Firmiſſime tene & nullatenus dubites, deo incõmutabili non ſolũ præterita & præſentia, ſed etiam futura omnia incõmutabiliter eſſe notiſſima, cui dicitur, D Deus qui occultorum es cognitor, qui ſcis omnia antequam fiant.

Prædeſtinatio. Cap. XXXIIII Firmiſſime tene & nullatenus dubites, Trinitatem deum incõmutabilem rerum omniũ atq; operũ, tam ſuorum q̃ humanorũ certiſſimũ cognitorẽ, ante omnia ſecula ſcire quibus eſſet per fidem gratiam largiturus: ſine qua nemo poteſt ex initio mundi uſq; in finem a reatu peccati, tam originalis q̃ actualis abſolui. Quos enim deus præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui.

Beati prædeſtinatione. Cap. XXXV Firmiſſime tene & nullatenus dubites, omnes quos uaſa miſericordiæ gratuita bonitate deus fecit, ante conſtitutionem mũdi in adoptionẽ filiorum dei prædeſtinatos à deo: neq; perire poſſe aliquẽ eorum quos deus prædeſtinauit ad regnum cœlorum: nec quenquã eorũ quos non prædeſtinauit ad uitam ulla poſſe ratione ſal- A uari. Prædeſtinatio enim illa gratuitæ donationis eſt præparatio, qua nos Apoſtolus ait prædeſtinatos in adoptionẽ filiorum dei per Ieſum Chriſtũ in ipſum. *Eph. 1*

Baptiſmus. Ca. XXXVI Firmiſſime tene & nullatenus dubites, ſacramentũ baptiſmatis, non ſolũ intra Eccleſiam catholicã, ſed etiã apud hæreticos, qui in nomine patris & filij & ſpiritusſancti baptizant, eſſe poſſe, ſed extra Eccleſiã catholicam prodeſſe non poſſe. Imò ſicut intra Eccleſiã recte credentib. per ſacramentũ baptiſmi cõferri ſalutem: ſic extra Eccleſiã baptizatis, ſi ad Eccleſiam nõ redierint, eodem baptiſmo accumulari perniciẽ. Tantũ enim ualet Eccleſiaſticæ ſocietatis unitas ad ſalutem, ut baptiſmo nõ ſaluet̃, cui non ibi datur, ubi oportet ut detur. Ineſſe tamen homini baptiſmũ etiã extra B Eccleſiã baptizato, ſed ad iudiciũ ineſſe ab Eccleſia ſeparato. Et quia manifeſtũ eſt, ubicũq; datum fuerit, hoc baptiſma ſemel eſſe dandũ, ideo etſi ab hæreticis in nomine patris & filij & ſpiritusſancti fuerit datum uenerabiliter agnoſcendũ, & ob hoc nullatenus iterãdum. Saluator enim dicit, Qui ſemel lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lauet.

Eccleſia. Ca. XXXVII Firmiſſime tene & nullatenus dubites, omnem extra Eccleſiam catholicam baptizatũ, participem fieri non poſſe uitæ æternæ, ſi ante finem uitæ huius catholicæ nõ fuerit redditus atq; incorporatus Eccleſiæ. Quia ſi habeam, inquit, Apoſtolus, omnẽ *1. Cor. 13* fidẽ, & nouerim omnia ſacramẽta, charitatẽ autẽ nõ habeã, nihil ſum. Nã & in diebus diluuij neminem legimus extra arcã potuiſſe ſaluari.

Damnati. XXXVIII C Firmiſſime tene & nullatenus dubites, non ſolũ omnes Paganos, ſed etiam omnes Iudæos hæreticos atq; ſchiſmaticos, qui extra Eccleſiã catholicã præſentem finiunt uitã, in ignẽ æternum ituros, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

Hæretici. XXXIX Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, quemlibet hæreticũ ſiue ſchiſmaticum in nomine patris & filij & ſpiritusſancti baptizatum, ſi Eccleſiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quantaſcũq; eleemoſynas fecerit, etſi pro Chriſti nomine etiam ſanguinem fuderit, nullatenus poſſe ſaluari. Omni enim homini, qui Eccleſiæ catholicæ non tenet unitatem, neq; baptiſmus, neq; eleemoſyna quãlibet copioſa, neq; mors pro nomine Chriſti ſuſcepta proficere poterit ad ſalutem, quandiu in eo hæretica uel ſchiſmatica prauitas perſeuerat, quæ ducit ad mortem. D

Chriſtiani male uiuentes. Cap. XL Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, non omnes qui intra Eccleſiam catholicã baptizantur, accepturos eſſe uitam æternam, ſed eos qui percepto baptiſmate recte uiuũt, id eſt, qui abſtinuerũt ſe à uitijs & concupiſcentijs carnis. Regnũ enim cœlorum ſicut infideles hæretici atq; ſchiſmatici nõ habebũt, ſic catholici crimino ſi poſſidere non poterunt.

Sine peccato neminẽ uiuere. Cap. XLI Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, etiam iuſtos atq; ſanctos homines, exceptis ijs qui baptizati paruuli ſunt, ſine peccato hic neminem uiuere poſſe: ſemperq; omni homini eſſe neceſſariũ, & peccata ſua uſq; in finẽ uitæ præſentis eleemoſynis diluere, & remiſſionẽ à deo humiliter ac ueraciter poſtulare.

Cibus, potus, Matrimonium Cap. XLII Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturã dei bonam

eſſe

eſſe,& nihil reijciendũ,quod cum gratiarũactio- A
ne percipitur:& dei ſeruos,qui à carnibus aut ui-
no abſtinent,non tanquã immunda quæ à deo fa-
cta ſunt reſpuere,ſed à fortiori cibo & potu pro ſo
la caſtigatione corporis abſtinere. Nuptias quoq;
diuinitus inſtitutas & benedictas:& melius qui-
dem ſi quiſquã ſine cõiugio ſit,ut liberius atq; ple
nius cogitet quæ ſunt dei,quomodo placeat deo:
tamẽ illis qui continentiã non uouerũt,nullũ eſſe
peccatũ,ſi uel mulier nubat, uel uir uxorẽ ducat.
Nec ſolas primas nuptias à deo inſtitutas, ſed etiã
ſecundas & tertias,pro eorũ qui ſe continere non
poſſunt infirmitate cõceſſas. Eis uero qui ſiue cõ-
iugati,ſiue à coniugio liberi continentiã deo uo-
uerunt,admodũ eſſe damnabile,ſi uel illi coniuga
le opus uoluerint appetere,quò ſe nõ acceſſuros, B
uel illi repetere,à quo ſe receſſuros, illi libera, illi
Malos miſceri bonis. XLIII cõmuni profeſſi ſunt uoluntate. Firmiſſime te-
ne,& nullatenus dubites, aream dei eſſe Eccleſi-
am catholicã,& intra eam uſq; in finẽ ſeculi frumẽ
to mixtas paleas contineri:hoc eſt bonis malos ſa
cramentorũ cõmunione miſceri:& in omni pro-
feſſione, ſiue clericorũ, ſiue monachorũ,ſiue lai-
corũ,bonos eſſe ſimul & malos:nec pro malis bo-
nos deſerendos,ſed pro bonis malos, inquantum
exigit fidei & charitatis ratio tolerandos, id eſt, ſi
uel in Eccleſia nullius perfidiæ ſemina ſpargunt,
uel fratres ad aliquod malũ opus mortifera imita-
tione non ducũt:nec poſſe aliquẽ intra Eccleſiam
catholicam recte credentem beneq; uiuentẽ,alie-
no unquam maculari peccato,ſi cuiquam peccan
ti nec conſenſionem præbeat nec fauorem, Vtili- C
terq; malos a bonis intra Eccleſiam tolerari,ſi hoc
cum eis bene uiuendo & bene monendo agatur,
ut & uidẽtes & audiẽtes quæ bona ſunt, mala ſua
reſpuãt,& iudicandos ſe à deo pro ſuis malis ope-
ribus cõtremiſcant,atq; ita præueniẽte dono gra-
tiæ de ſuis iniquitatibus confundantur, & ad bo-
nam uitã per Dei miſericordiã conuertantur. Bo-
nos uero à malis intra Eccleſiã duntaxat catholi-
cam cõſtitutis nõ debere niſi operũ diſſimilitudi-
ne ſeparari,ut cũ quibus diuina cõmunicant ſacra
menta,non habeãt mala opera,quibus illi ſunt cri
minoſi,communia. In fine uero ſeculi bonos à ma
lis etiam corpore ſeparandos:quãdo ueniet Chri
Matth. 3 ſtus habens uentilabrum in manu ſua, & permun
dabit aream ſuam,& cõgregabit triticũ in horreũ D
ſuum,paleas autem comburet igni inextinguibi-
li:quando per iudicium iuſtum ſegregabit iuſtos
ab iniuſtis,bonos à malis,rectos à peruerſis: bo-
nos conſtituet à dextris,malos à ſiniſtris, & ex e-
ius ore iuſti æterniq; iudicij ſempiterna atq; incõ-
mutabili prolata ſententia,iniqui omnes ibunt in
Matth. 25 combuſtionem æternam,iuſti autem in uitã æter
nam:iniqui ſemper arſuri cum diabolo, iuſti autẽ
Perſiſtendũ in fide. XLIIII regnaturi ſine fine cum Chriſto. Hæc interim
quadraginta capitula ad regulam ueræ fidei fir-
miſſime pertinentia fideliter crede,fortiter tene,
ueraciter patienterq; defende. Et ſi quem contra-
ria his dogmatizare cognoueris, tanquã peſtem
fuge,& tanquam hæreticum abijce. Ita enim iſta
A quæ poſuimus fidei catholicæ congruũt,ut ſi quis
non ſolũ omnibus,ſed etiã ſingulis uoluerit con-
traire,in eo ꝙ ſingulis horum contumaciter repu
gnat,& his contraria docere non dubitat, hæreti-
cus & Chriſtianæ fidei inimicus,atq; ex hoc omni
bus catholicis anathematizandus appareat. Quã
uis igitur & anguſtia temporis & feſtinatio por-
titoris compulerit nos aliqua,quæ pro diuerſis hæ
reſibus agnoſcendis atq; uitandis fuerant inſeren
da,præterire ſilentio:tamen ſi omnia quæ in hoc
opuſculo continentur recẽſere & notiſſima pror-
ſus habere non negligas,ex his poteris cauta diſ-
cretione etiam de cæteris ſpiritaliter iudicare. A-
poſtolus enim dicit,quia ſpiritalis iudicat omnia: 1. Cor. 2
quò donec unuſquiſq; noſtrum perueniat, in eo
B quò peruenit,ambulet,id eſt, in eo quod certũ ac-
cepit fideliter perſeueret, Quod ſi quid aliter ſa-
pit,hoc quoq; illi deus reuelabit. Vere firmum Repetit ſuperiora. XLV
fidei eſt fundamentum, principaliter credere pa-
trem & filium & ſpiritũſanctum,unum eſſe natu-
raliter deum:ita ut de natura patris uere natũ uni-
genitum filium,& ſimul de patre & filio uere atq;
naturaliter procedẽtem credamus ſpiritũſanctũ:
ipſamq; ſanctam Trinitatẽ eſſe unum ſolũ uerum
æternum atq; incommutabilem Deum. Credere
etiam cõgruit ad ſalutem,unam ex Trinitate per-
ſonam,id eſt,unigenitum deum pro noſtra ſalute
ſolum hominẽ factum:eũdemq; unum eſſe deum
uerum,& hominẽ uerum, ſecundum diuinitatem
unam naturam habẽtem cum patre & ſpirituſan-
cto:ſecũdum humanitatem uero animã Chriſti ra
C tionalem eiuſdẽ naturæ eſſe cuius ſunt animæ om
nium hominum,& carnem Chriſti illius eſſe natu
ræ cuius eſt uniuerſorũ qui de primo homine ori-
ginem ducunt. Ergo nec animam Chriſti,nec car-
nem unius cum diuinitate eiuſdemq; eſſe naturæ:
quia ſecũdum humanitatem uere ipſe creatus eſt.
Sed ſicut diuinitati eius cum patre & ſpirituſan-
cto eſt diuina natura communis:ſic animæ eius &
corpori naturalis eſt cõmunio cum animabus &
corporibus noſtris. Qui diuinitate ſua carnẽ atq;
animã credentiũ in ſe,& à peccati dominio, & ab
æternæ mortis ſupplicio gratis eripuit auferendo
peccatũ. Hac enim credulitate munitus,non obli
uiſceris diuinã miſericordiã die noctuq; ſupplica
re:obſecrans beatam ſpem omniũ credentiũ in ſe
D qui eſt Chriſtus dominus,ut huius fidei ueritatem
firmiter teneas,inuiolatamq; cuſtodias:quia ſpiri-
tuſſanctus fidelibus ſe deprecãtib. copioſum ſub-
miniſtrat adiutorium,ſicut Propheta dicit: Propè Pſal. 144
eſt dñs omnibus inuocantibus eũ in ueritate. Vo
lũtatẽ timentiũ ſe faciet,& preces eorũ exaudiet,
& ſaluos faciet eos. Cuſtodit dominus omnes di-
ligentes ſe,& omnes peccatores diſperdet. Et ite-
rũ ipſi deo dicit: Ecce omnes qui ſe elongant à te, Pſal. 72
peribũt:perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.
De ſe autẽ ait: Mihi autẽ adhærere deo bonũ eſt,
ponere in domino ſpem meã. Adhære igitur deo
fili chariſſime,& in ipſo ſpem tuã toto corde fide
& charitate cõſtitue. In militia ſeculi exhibe regi
terreno fidele ſeruitiũ,quia hoc diligit deus, hoc
mandat

mandat Apoſtolus, In cauſa uero fidei, qua Chri- A
ſtus nos redemit in ſanguine ſuo, omnis de corde
noſtro timor abſcedat. Illi animas noſtras debe-
mus, cuius ſanguine redēpti ſumus. Illū debemus
ptę omnib. diligere, quē nouimus noſtrarū anima
rū clemētiſſimū redēptorē. Illius debemus timere
præ omnib. æternā & uerā poteſtatē, quē uenturū
ſperamus æquiſſimū iudicē. Illius debemus pro-
miſſa toto affectu cordis appetere, qui poteſt ani-
mę & corpori donare uitā æternā. Illius debemus
timere iracūdiā, qui poteſt animā & corpus mitte
re in gehennā: in cuius iudicio ſine acceptiōe per-
ſonarū, ſine ambitu poteſtatū ęqualiter iudicabū-
tur dñi & ſerui, reges & milites, diuites & paupes,
humiles & ſublimes. Vbi ſeruus quiſquis hic fidē
dei in ueritate tenuerit, regno potiet̃ æterno: dñs
aūt infidelis ſempiterno exuret̃ incēdio. Vbi ſer- B
uorū dominorūq; fidelium nec uita terminabitur,
nec lętitia finiet̃: infideliū uero ſiue ſeruorum ſiue
dominorū ſecundū ſermonis prophetici ueritatē,
Eſa. 66 ignis eorū non extinguet̃, & uermis eorū non mo
rietur. Ibūt enim iniqui in ignē æternum, qui para
tus eſt diabolo & angelis eius. Attēdamus autem
quos illuc ſaluator ituros eſſe prædixerit, nēpe il-
Matth. 25 los, quib. dicturus eſt: Eſuriui, & nō dediſtis mihi
mādueare: Sitiui, & nō dediſtis mihi bibere: Nu-
dus fui, & nō ueſtiſtis me: Hoſpes, & non ſuſcepi-
ſtis me: Infirmus, & in carcere, & non ueniſtis ad
me. Quòd ſi in ignē æternū digne mittet̃, q Chri-
ſto in ſuis minimis eſuriēti panē nō dederit: quid

A paſſurus eſt q ipſum panē, qui de cœlo deſcendit,
ſibi per infidelitatis uitiū adimit? Et ſi in flāmis pe
rēnibus exuret̃, qui Chriſto in ſuis minimis ſitien
ti calicē aquæ frigidæ non tribuit: quid ille patiet̃,
qui renatus ex aqua & ſpirituſancto, ſanctū baptiſ
ma in ſe iterare permittit, qđ ad ſalutē ſemel, & ad
ſacramentū ſanctæ regenerationis accepit? Et ſi il
lum credimus perēnibus ſubdendū eſſe tormētis,
qui Chriſtū in ſuis minimis peregrinū hoſpitio ne
gligit charitate ſuſcipere: quid paſſurū ſe putaue-
rit, qui dñm Chriſtū de domo ſui cordis excludēs,
& diabolū in ſe cæca prorſus infidelitate recipiēs,
de ſancta Eccleſia, quæ eſt colūna & firmamentū
ueritatis, hæretica circūuentus falſitate diſceſſerit:
Et ſi ille qui infirmos atq; in carcere poſitos famu
los Chriſti non uiſitat, igni deputat̃ ſempiterno:
B quid illis retribuendū dicimus, qui dei famulos, in
quibus ſolā perſequūtur fidei ueritatē, aut ſqualo-
re carcerū, aut exiliorum deportatione uiolenter
affligunt? Sed in his omnib. licet infideles ſæuiāt;
deus tamen ſuis auxiliū ſubminiſtrat. Et dum ini-
mici fidei aut callida quāq; ſeductiōe, aut uiolen-
ta compulſione cupiunt deprauare, Chriſtus qui
eſt uirtus & ſapientia dei, ut mortiferæ ſuaſionis
promiſſa deſpiciant, & uirtutem tribuit, ut terro-
ribus humanis robore diuini timoris obſiſtāt: tan
tum eſt ut uoluntas non auertatur à deo, & fidei
præmio potiatur. Ipſa eſt enim, cui aut pro infide-
litate infligitur æterna pœna, aut ſeruatæ fidei
merces erit ſempiterna lætitia.

Epiſtola D. Auguſtini ad Aurelium Carthagineñ. Eccleſiæ Epiſcopum.

Beatiſſ. & ſynceriſſ. charitate uenerādo, S. fratri & cōſacerdoti papæ Aurelio, Auguſtinus in D. S.

DE trinitate quæ deus ſummus & uerus eſt, libros iuuenis inchoaui, ſenex ædidi. Omiſerā quippe hoc opus poſteaquā cōperi præreptos mihi eſſe ſiue ſubreptos antequā eos abſoluerem, & retractatos, ut mea diſpoſitio fuerat, expolirē. Nō enim ſingillatim, ſed omnes ſimul ædere ea ratiōe decreuerā, quoniā præcedētibus cōſequētes inquiſitione pficiēte nectunt̃. Cum ergo per eos homines qui priuſquā uellem ad quoſdā illorū peruenire potuerūt, diſpoſitio mea nequiuiſſet impleri, interruptā dictationē reliquerā, cogitās hoc ipſum in aliquib. meis ſcriptis cōqueri: ut ſcirēt qui poſſent, nō à me fuiſſe eoſdē libros æditos, ſed ablatos priuſquā mihi æditiōe mea digni uiderent̃. Verū multorū fratrū uehemētiſſima poſtulatione, & maxime tua iuſſione cōpulſus, opus tā laborioſum, adiuuāte dño terminare curaui: eoſq; emendatos nō ut uolui, ſed ut potui, ne ab illis qui ſubrepti iā in manus hominū exierant, plurimū diſcreparent, uenerationi tuæ per filium noſtrū condiaconū chariſſimū miſi, Et cuicunq; audiēdos, deſcribendos, legendoſq; permiſi: in quibus ſi ſeruari mea diſpoſitio potuiſſet, eſſent profecto etſi eaſdē ſententias habentes, multo tamen enodatiores atq; planiores, quantū rerum tantarū explicandarū difficultas & facultas noſtra pateretur. Sunt autem qui primos quatuor uel potius quinq; etiam ſine procœmijs habent, & duodecimum ſine extrema parte non parua. Sed ſi eis hæc æditio potuerit innoteſcere, omnia ſi uoluerint & ualuerint emendabunt. Peto ſanè ut hanc Epiſtolam ſeorſum quidem, ſed tamen ad caput eorundem librorum iubeas anteponi. Ora pro me.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
DE TRINITATE LIBER PRIMVS

Error de deo triplex. Cap. I

LECTVRVS hæc quæ de Trinitate diſſerimus, prius oportet ut nouerit, ſtylum noſtrum aduerſus eorum uigilare calūnias, qui fidei contemnētes initiū, immaturo & peruerſo ratiōis amore falluntur. Quorū nōnulli ea quæ de corporalib. rebus, ſiue per ſenſus corporeos experta nouerūt, ſiue quæ natura humani ingenij & diligētiæ uiuacitate uel artis adiutorio pceperūt, ad res incorporeas & ſpiritales trāsferre conant̃, ut ex his illa metiri atq; opinari uelint. Sunt quidā alij qui ſecundū humani animi naturā uel affectū de deo ſentiūt ſi quid ſentiunt, & ex hoc errore cū de deo diſputāt, ſermoni ſuo diſtortas & fallaces regulas fingunt. Eſt itē aliud hominū genus, eorū qui

qui uniuerſam quidẽ creaturã quę profecto muta
bilis eſt, nitiuntur tranſcẽdere, ut ad incõmutabilem
ſubſtantiã quæ deus eſt erigãt intentionẽ: ſed mor
talitatis onere prægrauati, cũ & uideri uolunt ſci-
re quod neſciũt, & q̃d uolunt ſcire nõ poſſunt, pręſumptiones opinionũ ſuarũ audacius affirmãdo,
intercludũt ſibimet intelligẽtiæ uias, magis eligẽ
tes ſententiã ſuã nõ corrigere peruerſam, ꝙ muta-
re defenſam. Et hic quidẽ omniũ morbus eſt triũ
generũ quę propoſui: & eorũ ſcilicet qui ſecundũ
corpus de deo ſapiũt: & eorũ qui ſecundũ ſpirita-
lem creaturã, ſicuti eſt anima: & eorũ qui neq; ſe-
cundũ corpus, neq; ſecundũ ſpiritalẽ creaturã, &
tamẽ de deo falſa exiſtimãt: eo remotiores à uero,
quo id quod ſapiũt, nec in corpore reperiĩ, nec in
facto & condito ſpiritu, nec in ipſo creatore. Qui
enim opinaĩ deũ, uerbi gratia, candidũ uel rutilũ,
fallitur: ſed tamẽ hæc inueniũĩ in corpore. Rur-
ſus qui opinaĩ deũ nũc obliuiſcentẽ, nũc recordã
tem, uel ſi quid huiuſmodi eſt, nihilominus in er-
rore eſt, ſed tamẽ hæc inueniuntur in animo. Qui
aũt putat eius eſſe potẽtiæ deũ ut ſeipſum ipſe ge-
nuerit, eo plus errat, quod nõ ſolũ deus ita nõ eſt,
ſed nec ſpiritalis nec corporalis creatura. Nulla e-
nim omnino res eſt quæ ſeipſam gignat ut ſit. Vt
ergo ab huiuſmodi falſitatibus humanus animus
purgareĩ, ſancta ſcriptura paruulis cõgruens, nul
lius generis rerũ uerba uitauit, ex quib. quaſi gra-
datim ad diuina, atq; ſublimia noſter intellectus
uelut nutritus aſſurgeret. Nã & uerbis & reb. cor-
poralib. ſumptis uſa eſt cũ de deo loquereĩ, uelut
Pſal.16 cũ ait, In tegmine alarũ tuarum protege me: Et de
ſpiritali creatura multa trãſtulit quib. ſignificaret
illud q̃d ita non eſſet, ſed ita dici opus eſſet, ſicuti
eſt: Ego ſum deus zelotes: &, Pœnitet me homi-
nẽ feciſſe. De rebus aũt quę omnino nõ ſunt, non
traxit aliqua uocabula, quib. uel figuraret locutio
nes, uel ſpiraret ænigmata. Vnde pernicioſius &
inanius euaneſcũt, qui tertio illo genere erroris à
ueritate ſecludunĩ, hoc ſuſpicãdo de deo, q̃d neq;
in ipſo, neq; in ulla creatura inueniri poteſt. Re-
bus enim quę in creatura inueniunĩ, ſolet ſcriptu-
ra diuina uelut infantilia oblectamenta formare,
quibus infirmorũ ad quęrẽda ſuperiora & inferio
ra deſereda, ꝓ ſuo modulo tanq; paſſib. moueref
affectus. Quæ uero proprie de deo dicunĩ, quæq;
in nulla creatura inueniũtur, raro ponit ſcriptura
diuina, ſicut illud quod dictũ eſt ad Moyſen: Ego
ſum qui ſum: & qui eſt, miſit me ad uos. Cũ em̄ eſſe
aliquo modo dicaĩ & corpus & animus, niſi pro-
prio quodã modo uellet intelligi, nõ id uniq; dice
1.Tim.6 ret. Et illud quod ait Apoſtolus: Qui ſolus habet
immortalitatẽ, cũ & anima modo quodã immor-
talis eſſe dicaĩ & ſit: nõ autẽ diceret, Solus habet,
niſi quia uera immortalitas incõmutabilitas eſt,
quam nulla poteſt habere creatura, qm̃ ſolius eſt
Iac.1 creatoris. Hoc & Iacobus dicit: Oẽ datũ optimũ,
& omne donũ perfectũ deſurſum eſt deſcẽdens à
patre luminũ, apud quẽ nõ eſt cõmutatio, nec mo
Pſal.101 mẽti obumbratio. Hoc & Dauid: Mutabis ea &
mutabunĩ, tu uero idẽ ipſe es. Proinde ſubſtãtiam

A dei ſine ulla ſui cõmutatione mutabilia faciẽtem,
& ſine ullo ſui tẽporali motu tẽporalia creantẽ, in
tueri & plene noſſe difficile eſt: & ideo eſt neceſſa
ria purgatio mentis noſtræ, qua illud ineffabile,
ineffabiliter uideri poſſit: qua nondũ præditi, fide
nutrimur, & per quędã tolerabiliora, ut ad illud
capiendũ apti & habiles efficiamur, itinera duci-
mur. Vnde Apoſtolus, in Chriſto quidẽ dicit eſſe
omnes theſauros ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ abſconditos:
eũ tamẽ quãuis iam gratia eius renatis, ſed adhuc
carnalibus & animalibus, tanq; paruulis in Chri-
ſto, non ex diuina uirtute in qua æqualis eſt patri,
ſed ex humana infirmitate ex qua crucifixus eſt,
cõmẽdauit. Ait nanq;: Neq; enim iudicaui me ſci- 1.Cor.2
re aliquid in uobis niſi Ieſum Chriſtũ, & hunc cru
cifixũ. Deinde ſecutus ait: Et ego in infirmitate &
B timore & tremore multo fui apud uos. Et paulo-
poſt eis dicit: Et ego fratres nõ potui uobis loqui
quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalib. Quaſi paruu
lis in Chriſto, lac potũ dedi uobis, nõ eſcam: non-
dũ enim poteratis, ſed nec adhuc quidã poteſtis.
Hoc cũ dicitur quibuſdã, iraſcunĩ, & ſibi cõtume
lioſe dici putãt: & plerũq; malũt credere eos poti-
us à quibus hoc audiũt nõ habere quod dicant, ꝙ
ſe capere nõ poſſe quod dixerint. Et aliquãdo af-
ferimus eis rationẽ, nõ quã petũt cũ de deo quæ-
rũt: quia nec ipſi eam ualẽt ſumere, nec nos fortaſ-
ſe uel apprehẽdere uel proferre: ſed qua demõſtre
tur eis ꝙ ſint inhabiles minimeq; idonei percipiẽ
do quod exigũt. Sed quia nõ audiũt quod uolũt,
aut callide nos agere putãt, ut noſtrã occultemus
C imperitiã, aut malicioſe quod eis inuideamus pe-
ritiã, atq; ita indignantes perturbatiq; diſcedunt.

Quapropter adiuuãte dño deo noſtro ſuſcipie- De deo quõ differendũ. Ca.II
mus & eãipſam quã flagitãt quantũ poſſumus red
dere rationẽ, Quòd trinitas ſit unus deus & ſolus
& uerus, & ꝙ recte pater & filius & ſpirituſſan-
ctus, unius eiuſdẽq; ſubſtãtiæ uel eſſentiæ dicatur,
credatur, intelligaĩ: ut nõ quaſi noſtris excuſatio-
nibus illudanĩ, ſed re ipſa experianĩ, & eſſe illud
ſummũ bonũ quod purgatiſſimis mẽtibus cerni-
tur, & à ſe propterea cerni cõprehẽdiq; nõ poſſe,
quia humanæ mẽtis acies inualida in tã excellẽti
luce nõ figitur, niſi per iuſtitiã fidei nutrita uege-
tetur. Sed primũ ſecundum autoritatẽ ſcripturarũ
ſanctarũ, utrum ſe ita fides habeat demõſtrandũ
D eſt. Deinde ſi uoluerit & adiuuerit deus, iſtis gar-
rulis ratiocinatoribus, elatiorib. ꝙ capacioribus,
atq; ideo morbo periculoſiore laborãtibus, ſic for
taſſe ſeruiemus, ut inueniant aliquid unde dubita
re non poſſint, & ob hoc in eo quod inuenire ne-
quiuerint, de ſuis mentibus potius ꝙ de ipſa ueri-
tate, uel de noſtris diſputatiõibus cõquueranĩ: atq;
ita ſi quid eis erga deũ uel amoris eſt uel timoris,
ad initiũ fidei & ordinẽ redeant, iam ſentientes ꝙ
ſalubriter in ſancta Eccleſia medicina fideliũ con-
ſtituta ſit: ut ad perceptionẽ incommutabilis ueri
tatis, imbecillem mentem obſeruata pietas ſanet,
ne in opinionem noxiæ falſitatis temeritas inordi
nata præcipitet. Nec pigebit autem me ſicubi hæ-
ſito quærere, nec pudebit ſicubi erro diſcere.

Proin-

Iudicia lectorũ uaria. Ca. III Proinde quiſq; hęc legit,ubi pariter certus eſt,
pergat mecũ:ubi pariter hæſitat quęrat mecũ:ubi
errorē ſuum cognoſcit redeat ad me:ubi meũ re-
uocet me.Ita ingrediamur ſimul charitatis uiã,tē-
Pſal. 104 dētes ad eũ,de quo dictũ eſt:Quærite faciem eius
ſemper.Et hoc placitũ,piũ atq; tutũ corã dño deo
noſtro,cũ omnib.interim qui ea quæ ſcribo legũt
& in omnib.ſcriptis meis:maximeq; in ijs ubi quę
rit̃ unitas trinitatis, pater & filius & ſpũſſanctus,
q̃a nec periculoſius alicubi errat̃, nec laborioſius
aliquid quęritur,nec fructuoſius aliquid inuenit̃.
Quiſq; ergo cũ legit dicit,hoc nõ bene dictũ eſt,
q̃m nõ intelligo, locutionē meã reprehendat nõ
fidē:& forte uere potuit dici planius: uerũtamen
nullus hominũ ita locutus eſt,ut in omnib.ab om
nib.intelligeretur.Videat ergo cui hoc in ſermo-
ne meo diſplicet, utrũ alios in talibus rebus quæ-
ſtionibusq; uerſatos intelligat, cũ me non intelli- B
git.Et ſi ita eſt,ponat librũ meũ, uel etiã ſi hoc ui-
deat̃, abijciat, & eis potius quos intelligit, operã
& tēpus impēdebat.Nõ tñ ꝑpterea putet me tace
re debuiſſe, quia nõ tã expedite ac dilucide q̃ illi
quos intelligit eloqui potui.Neq; eñ omnia quæ
ab omnib.cõſcribunt̃,in omniũ manus ueniũt. Et
fieri põt,ut nõnulli qui etiã hæc noſtra intelligere
ualēt,illos planiores nõ inueniãt libros,& in iſtos
ſaltē incidant.Ideoq; utile eſt,plures à plurib. fieri
diuerſo ſtilo,nõ diuerſa fide,etiã de quęſtionibus
eiſdem,ut ad plurimos res ipſa perueniat,ad alios
ſic,ad alios aũt ſic. At ſi ille qui ſe iſta nõ intellexe
xiſſe cõquerit̃,nulla unq̃ de talib.rebus diligēter
& acute diſputata intelligere potuit,ſecũ agat uo C
tis & ſtudijs ut ꝓficiat,nõ mecũ querelis & cõui-
tijs,ut taceã. Qui uero hæc legens dicit. intelligo
q̃dē q̃d dictũ ſit,ſed nõ uere dictũ eſt:aſſerat ſi pla
cet ſententiã ſuã, & redarguat meã ſi poteſt. Qđ
ſi cũ charitate & ueritate fecerit, mihiq; etiã, ſi in
hac uita maneo,cognoſcendum facere curauerit,
uberrimũ fructũ huius laboris mei cœpero. Qđ
ſi mihi nõ potuerit, quib.id potuerit me uolente
ac libēte præſtiterit: ego tñ in lege dñi meditor ſi
nõ die ac nocte,ſaltē quib. tēporũ particulis poſ-
ſum,& meditatiões meas ne obliuiõe fugiãt ſtilo
alligo:ſperãs de miſericordia dei,ꝙ in omnib.ue-
ris quæ certa mihi ſunt,perſeuerantē me faciet. Si
quid aũt aliter ſapio,id quoq; mihi ipſe reuelabit,
ſiue ꝑ occultas inſpiratiões atq; admonitiões,ſiue D
per manifeſta eloquia ſua,ſiue ꝑ fraternas ſermo-
cinationes. Hoc oro, & hoc depoſitũ deſideriũq;
meũ penes ipſum habeo,q̃ mihi ſatis idoneus eſt,
& cuſtodire quę dedit,& reddere quæ ꝓmiſit. Ar
bitror ſanè nõnullos tardiores,in q̃buſdã locis li-
brorũ meorũ inopinaturos me ſenſiſſe qđ nõ ſen
ſi,aut nõ ſenſiſſe qđ ſenſi. Quorũ errorē mihi tri-
bui nõ debere q̃s neſciat,ſi uelut me ſequẽtes ne-
q; apprehēdētes deuiauerint in aliquã falſitatem,
dum cogor per quædã denſa & opaca uiã carpere
q̃ñ quidē nec ipſis ſanctis diuinorũ librorũ autori
tatib.ullomodo quiſq; recte tribuerit tam multos
& uarios errores hęreticorũ,cum omnes ex eiſdē
ſcripturis,falſas atq; fallaces opiniões ſuas conen

tur defendere. Admonet me plane, ac mihi iubet
A ſuauiſſimo imperio lex Chriſti, hoc eſt charitas,
ut cũ aliquid falſi in libris meis me ſenſiſſe homi-
nes putãt qđ ego nõ ſenſi,atq; idipſum falſum al-
teri diſplicet,alteri placet, malim me reprehēdi à
reprehēſore falſitatis,q̃ ab eius laudatore laudari.
Ab illo eñ q̃uis ego nõ recte qui hoc non ſenſe-
rim,error tñ ipſe recte uituperat̃. Ab hoc aũt nec
ego recte laudor,à quo exiſtimor id ſenſiſſe qđ ui
tuperat ueritas,nec ipſa ſentētia quã uituperat ue
ritas.Ergo in nomine domini ſuſceptũ opus ag-
gredimur. Omnes quos legere potui qui ante *Quæ perſonis cõmunia, quæ non. Cap. IIII*
me ſcripſerũt de Trinitate quæ eſt deus,diuinorũ
librorũ ueterum & nouorũ catholici tractatores,
hoc intēderunt ſecundũ ſcripturas docere, ꝙ pa-
ter & filius & ſpirituſſanctus,unius eiuſdēq; ſub-
ſtãtiæ,inſeparabili æqualitate diuinã inſinuēt uni
B tatē.Ideoq; nõ ſint tres dij ſed unus deus:q̃uis pa
ter filiũ genuerit,& ideo filius nõ ſit qui pater eſt:
filiusq; à patre ſit genitus, & ideo nõ ſit pater qui
filius eſt:ſpiritusq; ſanctus,nec pater ſit,nec filius,
ſed tm̃ patris & filij ſpiritus, patri & filio etiã ipſe
coæqualis,& ad trinitatis pertinens unitatē:nõ ta
men eandē trinitatē natã de uirgine Maria, & ſub
Põtio Pilato crucifixã & ſepultã, tertio die reſur-
rexiſſe,& in cœlũ aſcendiſſe,ſed tantũmodo filiũ.
Nec eandē trinitatē deſcendiſſe in ſpecie colũbæ
ſuper Ieſum baptizatũ: Aut die Pentecoſtes poſt
aſcēſionē dñi,ſonitu facto de cœlo quaſi ferret̃ fla
tus uehemēs,& linguis diuiſis uelut ignis, ſediſſe
ſuper unũquemq; eorũ,ſed tantũmodo ſpiritũſan
C ctũ.Nec eandē trinitatē dixiſſe de cœlo:Tu es fi-
lius meus:Siue cum baptizatus eſt à Ioãne,ſiue in
mõte q̃ñ cum illo erãt tres diſcipuli,Aut q̃ñ ſonuit
uox,dicens:Et clarificaui & iterũ clarificabo: ſed
tantũmodo patris uocē fuiſſe ad filiũ factã, q̃uis
pater & filius & ſpirituſſanctus, ſicut inſeparabi-
les ſunt ita inſeparabiliter operent̃. Hæc etiã mea
fides eſt, q̃m hæc eſt catholica fides. Sed in ea *Actiones perſonarum propriæ. Cap. V*
nõnulli perturbant̃,cũ audiunt deũ patrē, & deũ
filiũ,& deum ſpiritũſanctũ,& tñ hanc trinitatē nõ
tres deos,ſed unũ deum,& quēadmodũ id intelli
gant quærũt:præſertim cum dicit̃ inſeparabiliter
operari trinitatem in omni re quã deus operat̃,&
& tamē quandã uocē patris ſonuiſſe,quę uox filij
nõ ſit:in carne aũt natũ & paſſum, & reſurrexiſſe,
D & in cœlum aſcendiſſe nõ niſi filiũ: in colũbæ aũt
ſpecie ueniſſe,non niſi ſpiritumſanctũ intelligere
uolunt:quõ & illã uocē quæ nõ niſi patris fuit tri-
nitas fecerit,& illã carnē in qua non niſi filius de
uirgine natus eſt,eadem trinitas creauerit, & illã
columbę ſpeciē in qua nõ niſi ſpirituſſanctus ap-
paruit,illa ipſa trinitas operata ſit:alioquin nõ in-
ſeparabiliter trinitas operat̃, ſed alia pater facit,
alia filius, alia ſpirituſſanctus. Aut ſi quædã ſimul
faciunt,quędã ſine inuicē,iam nõ inſeparabilis tri
nitas. Mouet etiã quõ ſpirituſſanctus in trinitate
ſit,quē nec pater,nec filius,nec ambo genuerint,
cũ ſit & patris & filij ſpiritus. Quia ergo quærunt
iſta homines,& tædio nobis ſunt, ut ſi quid hinc
ex dono dei ſapit infirmitas noſtra ediſſeramus

eis ut poſſumus,neq; cū inuidia tabeſcēre iter ha-
beamus.Si dicimus nihil nos de talib.rebus cogi A
tare ſolere,mentimur.Si aūt fatemur habitare iſta
in cogitationib.noſtris,qm̃ rapimur amore inda-
gandæ ueritatis,flagitāt iure charitatis, ut eis indi
cemus quid hinc excogitare potuerimus:nō quia
iam acceperim,aut perfectus ſim. Nā ſi Paulus a-
poſtolus,quāto magis ego lōge infra illius pedes
iacēs,nō me arbitror apprehēdiſſe, ſed pro modu
lo meo,ſi ipſa quæ retro ſunt obliuiſcor, & in an-
teriora me extēdo, & ſecundū intentionē ſequor
ad palmā ſupernæ uocatiōis,quātū eiuſdē uiç per
egerim, & quò ꝑuenerim, unde mihi in finē reli-
quus curſus eſt,ut aperiā deſideraṫ à me,illis deſi-
derantib.quibus me ſeruire cogit libera charitas.
Oportet aūt,ubi donabit deus,ut eis miniſtrando
quç legāt,ipſe quoq; ꝓficiā,& eis cupiēs reſpōde B
re quærentibus,ipſe quoq; inueniā qđ quærebā.
Ergo ſuſcepi hæc iubente atq; adiuuāte dn̄o deo
noſtro,nō iā cognita cū autoritate diſſerere, ꝗ ea
Eadem perſonarum diuinitas. cū pietate diſſerēdo cognoſcere. Qui dixerunt
dn̄m noſtrū Ieſum Chriſtū nō eſſe deū, aut nō eſſe
Ca. VI uerum deū,aut nō cū patre unū & ſolū deum , aut
non eſſe immortalē,ꝗa mutabilē, manifeſtiſſima
diuinorum teſtimoniorū & cōſona uoce cōuicti
Ioan. 1 ſunt,uelut ſunt illa:In principio erat uerbū,& uer
bū erat apud deū,& deus erat uerbū.Manifeſtum
eſt em̃ qđ uerbū dei,filium dei unicū accipimus,
de quò poſt dicit:Et uerbū caro factū eſt,& habi-
tauit in nobis,ꝓpter natiuitatē incarnationis eius
quæ facta eſt in tēpore ex uirgine. In eo aūt decla
raṫ,nō tm̃ deū eſſe,ſed etiā eiuſdē cū patre ſubſtan C
tiæ,quia cū dixiſſet:Et deus erat uerbum:hoc erat
inquit,in principio apud deū:om̃ia per ipſum fa-
cta ſunt,& ſine ipſo factū eſt nihil. Neq; em̃ dicit.
om̃ia,niſi quç facta ſunt,id eſt oēm creaturā. Vn-
de liquido apparet ipſum factū nō eſſe ꝑ quē facta
ſunt omnia.Et ſi factus nō eſt, creatura non eſt. Si
aūt creatura nō eſt,eiuſdē cū patre ſubſtantiæ eſt.
Omnis em̃ ſubſtātia quç deus nō eſt, creatura eſt:
& quæ creatura nō eſt,deus eſt. Et ſi non eſt filius
eiuſdē ſubſtātię cuius eſt pater,ergo facta ſubſtan
tia eſt:Si facta ſubſtātia eſt,nō omnia per ipſum fa
cta ſunt.At om̃ia per ipſum facta ſunt: Vnius igiṫ
eiuſdemq; cū patre ſubſtātiæ eſt:& ideo nō tantū
deus,ſed & uerus deus.Quod idē Ioānes apertiſ-
1.Io. 5 ſime in epiſtola ſua,dicit:Scimus ꝙ filius dei uene
rit & dederit nobis intellectū ut cognoſcamus ue D
rum deum,& ſimus in uero filio eius Ieſu Chriſto.
Hic eſt uerus deus,& uita ęterna,Hinc etiā conſe
quenter intelligiṫ,nō tantūmodo de patre dixiſſe
1.Tim. 6 apoſtolū Paulū: Qui ſolus habet immortalitatē,
ſed de uno & ſolo deo quod eſt ipſa trinitas.Neq;
enim ipſa uita æterna mortalis eſt ſecundū aliquā
mutabilitatē,ac per hoc filius dei,quia uita ęterna
eſt,cū patre etiā ipſe intelligiṫ, ubi dictū eſt: Qui
ſolus habet immortalitatē.Eius enim uitę ęternę,
& nos participes facti ꝓ modo noſtro immorta-
les efficimur.Sed aliud eſt ipſa cuius participes ef
ficimur uita æterna , aliud nos qui eius participa-
tione uiuemus in æternū.Si enim dixiſſet, Quem

temporib.ꝓprijs oſtēdet pater beatus & ſolus po
tens,rex regū & dn̄s dominantiū, qui ſolus habet
immortalitatē,nec ſic inde ſeparatū filium oporte
ret intelligi. Neq; em̃ ꝗa ipſe filius alibi loquēs uo
ce ſapiētiæ,ipſe eſt enim dei ſapientia, ait:Gyrum *Eccl. 24*
cœli circumiui ſola,ſeparauit à ſe patrē:quāto ma
gis ergo nō eſt neceſſe ut tātūmodo de patre prę-
ter filium intelligaṫ,quod dictū eſt:Qui ſolus ha-
bet immortalitatē,cum ita dictū ſit: ut ſerues, in-
quit,mandatū ſine macula,irreprehēſibile uſq; in
aduentū dn̄i noſtri Ieſu Chriſti:quē temporib.ꝓ-
prijs oſtēdet beatus & ſolus potens,rex regum &
dn̄s dominātium,qui ſolus habet immortalitatē,
& lucē habitat inacceſſibilē, quem nemo homi-
num uidit,nec uidere poteſt,cui eſt honor & glo-
ria in ſecula ſeculorū,Amē.In quibus uerbis, nec
pater ꝓprie nominatus eſt,nec filius,nec ſpirituſ- *1.ſent.diſt. 4*
ſanctus,ſed beatus & ſolus potens,rex regū & do *cap.quidam*
minus dominantium , qđ eſt unus ſolus & uerus
deus ipſa trinitas.Niſi forte quæ ſequunṫ, pertur-
babunt hunc intellectū:quia dixit,Quē nemo ho
minum uidit,nec uidere poteſt : cum hoc etiā ad
Chriſtū pertinere ſecundū diuinitatē eius accipia
tur,quā nō uiderunt Iudæi, qui tamen carnem ui-
derunt & crucifixerūt. Videri aūt trinitas huma-
no uiſu nullo modo poteſt,ſed eo uiſu uideṫ,quo
iam ꝗ uidēt,nō homines , ſed ultra homines ſunt.
Recte ergo ipſe deus trinitas intelligiṫ beatus &
ſolus potens , oſtēdens aduentum dn̄i noſtri Ieſu
Chriſti tēporib.proprijs.Sic enim dictū eſt:Solus
habet immortalitatē:quomodo dictū eſt,Qui fa-
cit mirabilia ſolus.Quod uelim ſcire de quo dictū
accipiāt:ſi de patre tantum, quomodo ergo uerū
eſt,ꝙ ipſe filius dicit:Quæcunq; enim pater facit,
hæc eadē & filius facit ſimiliter. An quicq̄ eſt in-
ter mirabilia mirabilius ꝗ reſuſcitare & uiuifica-
re mortuos? Dicit autē idem filius:Sicut pater ſu-
ſcitat mortuos & uiuificat, ſic & filius quos uult
uiuificat. Quomodo ergo ſolus pater facit mira-
bilia,cū hæc uerba,nec patrē tantum, nec filiū tan
tum permittant intelligi,ſed utiq; deū unum uerū
ſolum,id eſt patrē & filiū & ſpiritum ſanctū. Item
cū dicit idē Apoſtolus:Nobis unus deus pater,ex *1.Cor. 8*
quo omnia & nos in ipſo,& unus dn̄s Ieſus Chri-
ſtus,per quē om̃ia & nos per ipſum:quis dubitet
eū omnia quæ creata ſunt dicere: ſicut beatus Io-
annes,om̃ia per ipſum facta ſunt? Quæro itaq; de
quo dicat alio loco:Quoniā ex ipſo,& per ipſum
& in ipſo ſunt om̃ia,ipſi gloria in ſecula ſeculorū,
amē? Si em̃ de patre & filio & ſpirituſancto,ut ſin
gulis perſonis ſingula tribuanṫ : Ex ipſo,id eſt ex
patre:per ipſum,id eſt,per filiū:in ipſo,id eſt in ſpi
rituſancto : manifeſtū ꝙ pater & filius & ſpirituſ-
ſanctus unus deus eſt, quādo ſingulariter intulit:
Ipſi gloria in ſecula ſeculorū. Vnde em̃ cœpit hūc
ſenſum? Nō ait:O altitudo diuitiarū ſapientiæ &
ſciētiæ patris,aut filij,aut ſpirituſſancti:ſed ſapien
tiæ & ſciētiæ dei,ꝗ inſerutabilia ſunt iudicia eius,
& inueſtigabiles uię eius.Quis em̃ cognouit mē-
tem domini? Aut quis conſiliarius eius fuit? Aut
quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniā ex
ipſo

ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſunt om̃ia: Ipſi gloria
in ſecula ſeculorũ,amen. Si aũt hoc de patre tãtũ-
modo intelligi uolũt, quõ ergo om̃ia per patrem
ſunt,ſicut hic dicit̃: Et om̃ia per filiũ, ſicut ad Co-
1.Cor. 8 rinth.ubi ait. Et unus dñs Ieſus Chriſtus, per quẽ
Ioan. 1 omnia: Et ſicut in Euãgelio Ioãnis: Omnia per ip-
ſum facta ſunt? Si em̃ alia per patrẽ, alia per filiũ,
iam nõ om̃ia per patrẽ,nec om̃ia per filiũ. Si autẽ
om̃ia per patrẽ,& om̃ia per filiũ,eadẽ per patrem
quæ per filiũ: Æqualis eſt ergo patri filius, & inſe
parabilis operatio eſt patris & filij; quia ſi uel filiũ
fecit pater quẽ nõ fecit ipſe filius, nõ om̃ia ꝑ filiũ
facta ſunt,at omnia per filiũ facta ſunt. Ipſe igit̃ fa
ctus nõ eſt,ut cũ patre faceret om̃ia quę facta ſunt
quanq̃ nec ab ipſo uerbo tacuerit Apoſtolus, &
apertiſſime omnino dixerit: Qui cũ in dei forma
eſſet,nõ rapinã arbitratus eſt eſſe ęqualis deo. Hic
1.Cor. 11 deũ ꝓprie patrẽ appellãs, ſicut alibi: Caput autẽ
Chriſti deus. Similiter & de ſpiritu ſancto collecta
ſunt teſtimonia, quib. ante nos qui hæc diſputaue
runt abundãtius uſi ſunt, quia & ipſe deus & non
creatura. Quòd ſi nõ creatura, nõ tm̃ deus: Nã &
homines dicti ſunt dij, ſed etiã uerus deus. Ergo
patri & filio ꝓrſus æqualis, & in trinitatis unitate
cõſubſtãtialis & coæternus. Maxime uero illo lo
co ſatis claret, ꝙ ſpũſſanctus nõ ſit creatura, ubi iu
bemur ſeruire nõ creaturę, ſed creatori. Nõ eo mo
do quo iubemur per charitatẽ ſeruire inuicẽ, qđ
eſt Græce δουλεύειν, ſed eo modo quo tm̃ deo ſer-
uitur, ꝙ eſt Græce λατρεύειν. Vnde idololatræ di-
cunt̃ qui ſimulachris eã ſeruitutẽ exhibẽt quæ de-
betur deo. Secundũ hanc em̃ ſeruitutẽ dictũ eſt:
Math. 4 Dñm deũ tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Nam &
hoc diſtinctius in Græca ſcriptura inuenitur, λα-
τρεύσεις enim habet. Portò ſi tali ſeruitute, creatu-
rę ſeruire ꝓhibemur, quãdoquidẽ dictũ eſt: Dñm
deũ tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies: unde & Apo-
ſtolus deteſtat̃ eos qui coluerũt & ſeruierũt crea-
turæ potius q̃ creatori, nõ eſt utiq; creatura ſpiri-
tuſſanctus, cui ab omnib. ſanctis talis ſeruitus ex-
Philip. 3 hibet̃, dicẽte Apoſtolo: Nos em̃ ſumus circũciſio
ſpiritui dei ſeruiẽtes, qđ eſt in Greco, λατρεύοντες.
Plures em̃ codices etiã Latini ſic habẽt, qui ſpiri-
tui dei ſeruimus, Græci aũt omnes, aut penè om-
nes. In nõnullis autẽ exemplarib. Latinis inueni-
mus, nõ ſpiritui dei ſeruimus, ſed ſpiritu deo ſerui
mus. Sed qui in hoc errãt, & autoritati grauiori ce
dere detrectãt, nunquid & illud uariũ in codicib.
1.Cor. 6 reperiunt: Neſcitis quia corpora ueſtra templũ eſt
qui in uobis eſt ſpiritusſancti, quẽ habetis à deo?
Quid autẽ inſanius magiſq; ſacrilegum eſt, q̃ ut
quiſq̃ dicere audeat mẽbra Chriſti tẽplũ eſſe crea
turæ minoris ſecundũ ipſos q̃ Chriſtus eſt? Alio
enim loco dicit: Corpora ueſtra mẽbra ſunt Chri-
ſti. Si aũt quę mẽbra ſunt Chriſti, tẽplũ eſt ſpiritus
ſancti, nõ eſt creatura ſpiritusſanctus: quia cui cor
pus noſtrũ tẽplum exhibemus, neceſſe eſt ut huic
eã ſeruitutẽ debeamus, qua nõ niſi deo ſeruiendũ
Filius quomo- eſt, quæ Græce appellat̃, λατρεία. Vnde cõſequen
do minor patre ter dicit: Glorificate ergo & portate deum in cor
ac ſeipſo. VII pote ueſtro. His & talib. diuinarũ ſcripturarum

teſtimonijs, quibus ut dixi, priores noſtri copio-
A ſius uſi, expugnauerunt hæreticorũ tales calum-
nias uel errores, inſinuat̃ fidei noſtræ, unitas & æ-
qualitas trinitatis. Sed quia multa in ſanctis libris
ꝓpter incarnationẽ uerbi dei, quę ꝓ ſalute noſtra
reparãda facta eſt, ut mediator dei & hominũ eſ-
ſet homo Chriſtus Ieſus, ita dicunt̃, ut maiorẽ filio
patrẽ ſignificent, uel etiã apertiſſime oſtendãt, er-
rauerunt homines minus diligenter ſcrutãtes uel
intuẽtes uniuerſam ſeriẽ ſcripturarũ, & ea quæ de
Chriſto Ieſu ſecundum hominẽ dicta ſunt, ad eius
ſubſtantiã quę ante incarnationẽ ſempiterna erat
& ſempiterna eſt, trãſferre conati ſunt. Et illi qui-
dem dicunt minorem filium eſſe q̃ pater eſt, quia
ſcriptũ eſt ipſo domino dicente: Pater maior me Ioan. 14
eſt. Veritas aũt oſtẽdit ſecundum iſtum modum
etiã ſeipſo minorẽ filium. Quomodo enim nõ etiã
B ſeipſo minor factus eſt, qui ſemetipſum exinani-
uit, formã ſerui accipiẽs? Neq; em̃ ſic accepit for-
mam ſerui, ut amitteret formã dei, in qua erat æ-
qualis patri. Si ergo ita accepta eſt forma ſerui, ut
nõ amitteret̃ forma dei, cum & in forma ſerui, &
in forma dei idem ipſe ſit filius unigenitus dei pa-
tris, in forma dei æqualis patri, in forma ſerui, me-
diator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: quis
nõ intelligat ꝙ in forma dei etiã ipſe ſeipſo maior
eſt, in forma aũt ſerui etiam ſeipſo minor eſt. Non
itaq; immerito ſcriptura utrunq; dicit, & ęqualem
patri filiũ, & patrẽ maiorem filio. Illud enim pro-
pter formã dei, hoc aũt propter formam ſerui, ſine
ulla cõfuſione intelligit̃. Et hæc nobis regula per
C omnes ſacras ſcripturas diſſoluendæ huius quæ-
ſtionis, ex uno capite epiſtolę Pauli apoſtoli pro-
mitur, ubi manifeſtius iſta diſtinctio cõmẽdatur,
Ait enim: Qui cũ in forma dei eſſet, nõ rapinã ar- Philip. 2
bitratus eſt eſſe æqualis deo, ſed ſemetipſum exi-
naniuit formã ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ ho-
minum factus & habitu inuentus ut homo. Eſt er
go dei filius deo patri natura æqualis, habitu mi-
nor: in forma enim ſerui quã accepit minor eſt pa
tre: in forma aũt dei in qua erat etiã anteq̃ hãc ac-
cepiſſet, æqualis eſt patri. In forma dei uerbũ per
quod facta ſunt omnia: in forma autẽ ſerui, factus
ex muliere, factus ſub lege, ut eos q ſub lege erãt
redimeret. Proinde in forma dei fecit hominẽ, in
forma ſerui factus eſt homo. Nã ſi pater tantũ ſine
D filio feciſſet hominẽ, nõ ſcriptum eſſet: Faciamus Gen. 1
hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã. Er
go quia forma dei accepit formam ſerui, utrunq;
deus, & utrunq; homo. Sed utrunq; deus propter
accipientẽ deũ, utrunq; aũt homo propter acce-
ptũ hominẽ. Neq; enim illa ſuſceptione alterũ eo
rũ in alterũ cõuerſum atq; mutatũ eſt: nec diuini-
tas quippe in creaturã mutata eſt ut deſiſteret eſſe
diuinitas, nec creatura in diuinitatẽ ut deſiſteret
eſſe creatura. Illud aũt qđ dicit Apoſtolus: Cũ Scripturas perperam intellectas explicat
aũt ei om̃ia ſubiecta fuerint, tũc & ipſe filius ſubie Cap. VIII
ctus erit ei qui illi ſubiecit omnia: Aut ideo dictũ
eſt, ne quiſq; putaret habitũ Chriſti qui ex huma-
na creatura ſuſceptus eſt conuerſum iri poſtea in
ipſam diuinitatẽ, uel ut certius expreſſerim dei-

Ioan. tatem, quæ nõ eſt creatura, ſed eſt unitas Trinita-
tis incorporea & incõmutabilis, & ſibimet cõſub A
ſtãtialis, & coæterna natura. Aut ſi quiſq̃ cõtẽdit,
ut aliqui ſenſerũt, ita dictũ: Et ipſe filius ſubiectus
erit ei qui illi ſubiecit oĩa: ut ipſam ſubiectionẽ,
cõmutationẽ & cõuerſionẽ credat futurã creatu-
ræ in ipſam ſubſtantiã uel eſſentiã creatoris, id eſt,
ut quę fuerat ſubſtãtia creaturæ fiat ſubſtãtia crea
toris: certe uel hoc cõcedit, qđ nõ habet ullã dubi
tationẽ, nondũ hoc fuiſſe factũ cũ dñs diceret: Pa-
ter maior me eſt. Dixit enim hoc nõ ſolum anteq̃
aſcẽdiſſet in cœlũ, uerumetiã anteq̃ paſſus reſur-
rexiſſet à mortuis. Illi aũt qui putãt humanã in eo
naturã in deitatis ſubſtantiã mutari atq; conuerti,
& ita dictũ: Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei q
illi ſubiecit omnia: ac ſi diceret, tunc & ipſe filius B
hominis & à uerbo dei ſuſcepta humana natura
cõmutabit in eius naturã, qui ei ſubiecit oĩa, tũc
futurũ putant, cũ poſt diẽ iudicij tradiderit regnũ
deo & patri. Ac per hoc etiã ſecundũ iſtã opinio-
nem adhuc pater maior eſt, quàm quæ de uirgine
ſerui forma accepta eſt. Quòd ſi aliq & hoc affir-
mãt, ꝙ iam fuerit in dei ſubſtantiã mutatus homo
Chriſtus Ieſus, illud certe negare non poſſunt, ꝙ
adhuc natura hominis manebat, quãdo ante paſ-
ſionẽ dicebat: Quoniã pater maior me eſt: unde
nulla cõtatio eſt ſecundũ hoc dictũ eſſe, ꝙ forma
ſerui maior eſt pater, cui in forma dei ęqualis eſt fi
Ioan. 14 lius. Nec quiſq̃ cũ audierit qđ ait Apoſtolus: Cũ
aũt omnia ei ſubiecta fuerint, manifeſtũ quia prę- C
ter eũ qui illi ſubiecit oĩa: ita exiſtimet de patre
intelligẽdũ, ꝙ ſubiecerit oĩa filio, ut ipſum filiũ
ſibi oĩa ſubieciſſe nõ putet. Quod Apoſtolus ad
Philip. oſtẽdit dicẽs: Noſtra aũt cõuerſatio in cœ-
lis eſt, unde & ſaluatorẽ expectamus dñm Ieſum
Chriſtũ, qui trãſfigurabit corpus humilitatis no-
ſtræ cõforme ut fiat corpori glorię ſuę, ſecundum
operationẽ ſuã qua poſſit etiã ſibi ſubijcere oĩa.
Inſeparabilis eñ operatio eſt patris & filij: alioqn
nec ipſe pater ſibi ſubiecit omnia, ſed filius ei ſub-
iecit, qui ei regnum tradit, & euacuat omnẽ prin-
cipatũ & omnẽ poteſtatẽ & uirtutẽ. De filio quip
pe iſta dicta ſunt: Cũ tradiderit, inquit, regnũ deo
& patri, cũ euacuauerit omnẽ principatũ, & oẽm
poteſtatẽ & uirtutẽ. Ipſe eñ ſubijcit, qui euacuat:
Nec ſic arbitremur Chriſtũ traditurum regnũ deo D
& patri, ut adimat ſibi. Nã & hoc quidã uaniloqui
crediderunt. Cũ eñ dicit: Tradiderit regnum deo
& patri: nõ ſeparat ipſe, quia ſimul cũ patre unus
deus eſt. Sed diuinarũ ſcripturarũ curioſos cõten
tionumq; ſtudioſos fallit uerbũ qđ poſitũ eſt Do
nec. Ita nãq; ſequit: Oportet eñ illũ regnare, do-
nec ponat oẽs inimicos ſuos ſub pedib. ſuis: tanq̃
cũ poſuerit, nõ ſit regnaturus. Nec intelligunt ita
dictũ ſicuti eſt illud: Cõfirmatũ eſt cor eius, nõ cõ
mouebit donec uideat ſuper inimicos ſuos. Non
eñ cũ uiderit iã cõmouebit. Quid ergo eſt, Cum
tradiderit regnum deo & patri: quaſi modo nõ ha
beat regnum deus & pater? Sed qa oẽs iuſtos in
quib. nunc regnat ex fide uiuẽtib. mediator dei &
hominum homo Chriſtus Ieſus ꝑducturus eſt ad

ſpeciẽ, quã uiſionẽ dicit idẽ Apoſtolus, faciẽ ad fa
A ciẽ: ita dictũ eſt: Cum tradiderit regnũ deo & pa-
tri: ac ſi diceret, cũ perduxerit credẽtes ad cõtem-
plationẽ dei & patris. Sicut eñ dicit: Omnia mihi
tradita ſunt à patre meo, & nemo nouit filiũ, niſi
pater, & nemo nouit patrẽ, niſi filius, & cui uolue
rit filius reuelare. Tũc reuelabit à filio pater, cum
euacuauerit oẽm principatũ & oẽm poteſtatẽ &
uirtutẽ, id eſt, ut neceſſaria nõ ſit diſpẽſatio ſimili-
tudinũ per angelicos principatus & poteſtates &
uirtutes. Ex quarũ ꝑſona nõ incõuenicter intelli-
git dici in Cãtico cãticorũ ad ſpõſam: Similitudi- *Cantic.* 1
nes auri faciemus tibi cũ diſtinctionib. argẽti, quo
aduſq; rex in recubitu ſuo eſt, id eſt quo aduſque
Chriſtus in ſecreto ſuo eſt: qa uita ueſtra abſcõdi-
B ta eſt cũ Chriſto in deo: Cũ Chriſtus, inquit, appa *Coloſ.* 3
ruerit uita ueſtra, tũc & uos apparebitis cũ ipſo in
gloria. Qđ anteq̃ fiat, uidemus nunc per ſpeculũ
in ænigmate, hoc eſt in ſimilitudinib. tunc autem
facie ad faciẽ. Hęc eñ nobis cõtemplatio ꝓmittit
actionũ omniũ finis atq; ęterna ꝑfectio gaudiorũ.
Filij eñ dei ſumus, & nondũ apparuit qđ erimus.
Scimus eñ quia cũ adparuerit ſimiles ei erimus,
qm̃ uidebimus eum ſicuti eſt. Qđ eñ dixit famu-
lo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum: hæc dices filijs Iſ-
rael, qui eſt miſit me ad uos: hoc cõtẽplabimur cũ
uiuemus in æternũ. Ita quippe ait: Hęc aũt eſt uita *Ioan.* 17
ęterna, ut cognoſcãt te unũ uerũ deũ, & quẽ miſi-
ſti Ieſum Chriſtũ. Hoc fiet cũ uenerit dñs & illumi
C nauerit occulta tenebrarũ, cum tenebræ mortali-
tatis huius corruptioniſq; trãſierint. Tunc erit ma
ne noſtrum, de quo in Pſalmo dicit: Mane aſtabo *Pſal.* 5
tibi & cõtẽplabor. De hac cõtẽplatione intelligo
dictũ: Cũ tradiderit regnũ deo & patri: id eſt, cum
perduxerit iuſtos, in quib. nunc ex fide uiuẽtib. re
gnat mediator dei & hominũ, homo Chriſtus Ie-
ſus ad cõtemplationẽ dei & patris. Si deſipio hic,
corrigat me qui melius ſapit, mihi aliud nõ uidet.
Neq; eñ quæremus aliud cũ ad illius cõtẽplatio-
nẽ peruenerimus quę nunc nõ eſt quãdiu gaudiũ
noſtrũ in ſpe eſt. Spes autẽ quæ uidet nõ eſt ſpes:
qđ eñ uidet quis, quid ſperat? Si autẽ qđ nõ uide
mus ſperamus, ꝑ patiẽtiã expectamus, quoaduſq;
rex in recubitu ſuo eſt. Tunc erit qđ ſcriptum eſt:
Adimplebis me lætitia cũ uultu tuo. Illa lętitia ni- *Pſal.* 14
D hil amplius requiret, quia nec erit qđ amplius re
quirat. Oſtendet enim nobis pater, & ſufficiet no
bis. Quod bene intellexerat Philippus, ut diceret
dño: Oſtẽde nobis patrẽ, & ſufficit nobis: ſed nõ- *Ioan.* 14
dum intellexerat, eo quoq; modo idipſum ſe po-
tuiſſe dicere: dñe oſtende nobis te & ſufficit no-
bis. Vt eñ hoc intelligeret, reſpõſum ei à dño eſt:
Tãto tẽpore uobiſcũ ſum, & nõ cognouiſtis me:
Philippe qui uidet me, uidet & patrẽ. Sed qa uole
bat eum ex fide uiuere anteq̃ illud poſſet uidere,
ſecutus eſt, & ait: Nõ credis, quia ego in patre &
pater in me eſt? Quãdiu eñ ſumus in corpore pe-
regrinamur à dño: Per fidem enim ambulamus et
nõ per ſpeciẽ. Cõtemplatio quippe merces eſt fi-
dei, cui mercedi per fidem corda mundãtur: ſicut
ſcriptũ eſt: Fide mundãs corda eorum. Probatur
autem

aūt ꝙ illi cōtemplationi corda mundenť:illa ma-
xime ſententia: Beati mundicordes,qm̄ ipſi deū A
uidebunt.Et quia hęc eſt uita ęterna,dicit deus in
Pſal. 90 Pſalmo:Lōgitudine dierū replebo eū, & oſtendā
illi ſalutare meū.Siue ergo audiamus, oſtende no
bis filiū:ſiue audiamus,oſtende nobis patrē tātū-
dē ualet,qa neuter ſine altero poteſt oſtendi. Vnū
quippe ſunt,ſicut & ipſe ait:Ego & pater unū ſu-
Ioan. 10 mus.Deniq; ꝓpter ipſam inſeparabilitatē,ſuffici-
enter aliquādo nominať,uel pater uel filius ſolus
adimpleturus nos lætitia cū uultu ſuo.Nec inde
ſeparať utriuſq; ſpiritus,id eſt patris & filij & ſpiri
tus.Qui ſpiritus proprie dicitur ſpiritus ueritatis,
quē hic mundus accipere nō poteſt.Hoc eſt enim
plenū gaudiū noſtrum,quo amplius nō eſt frui,ſci
licet Trinitate deo,ad cuius imaginē facti ſumus.
Propter hoc aliquādo ita loquiť de ſpirituſancto B
tanq̃ ſolus ipſe ſufficiat ad beatitudinē noſtrā: &
ideo ſolus ſufficit,quia ſeparari à patre & filio nō
pōt:ſicut pater ſolus ſufficit, quia ſeparari à filio
& ſpirituſancto nō poteſt:& filius ideo ſufficit ſo
lus,quia ſeparari à patre & ſpūſancto non poteſt.
Quid enim ſibi uult ꝙ ait:Si diligitis me,mandata
mea ſeruate,& ego rogabo patrē,& aliū aduoca-
tum dabit uobis,ut uobiſcū ſit in æternū,ſpiritum
ueritatis, quē hic mūdus accipere nō poteſt,id eſt
dilectores mundi.Animalis enim homo nō perci
pit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Sed adhuc poteſt ui-
deri ideo dictū:Et ego rogabo patrē & aliū aduo
catū dabit uobis,ut uobiſcū ſit in æternū,quaſi nō
ſolus filius ſufficiat. Illo autē loco ita de illo dictū
eſt,tanq̃ ſolus omnino ſufficiat:Cum uenerit ille C
ſpiritus ueritatis docebit uos oēm ueritatē.Nun-
quid ergo ſeparatur hinc filius, tanq̃ ipſe nō do-
ceat omnē ueritatē,aut quaſi hoc impleat ſpūſſan
ctus qd' minus potuit docere filius? Dicāt ergo ſi
placet,maiorē eſſe filio ſpiritūſanctū, quē mino-
rem illo ſolēt dicere.An quia nō dictū eſt,Ipſe ſo-
lus aut nemo niſi ipſe uos docebit omnē ueritatē,
ideo permittūt ut cū illo docere credať & filius?
Apoſtolus ergo filium ſeparauit à ſciēdis ijs quæ
dei ſunt,ubi ait: Sic & quæ dei ſunt nemo ſcit niſi
ſpiritus dei:ut iā iſti peruerſi poſſint ex hoc dicere
ꝙ & filiū nō doceat quæ dei ſunt, niſi ſpirituſſan-
ctus,tanq̃ maior minorē:cui filius ipſe tātum tri-
buit,ut diceret:Quia hæc loquutus ſum uobis,tri
ſtitia impleuit cor ueſtrū,ſed ego ueritatem dico: D
Expedit uobis ut ego eā.Nā ſi nō abiero, aduoca
Tres una persona interdum intelliguntur omnes tus nō ueniet ad uos. Hoc aūt dixit, nō propter
inæqualitatē uerbi dei & ſpirituſſancti, ſed tanq̃
Cap. IX impedimento eſſet præſentia filij hominis apud
eos,quominus ueniret ille q minor nō eſſet, quia
ſemetipſum nō exinaniuit formam ſerui accipiēs
ſicut filius. Oportebat ergo ut auferreť ab oculis
eorū forma ſerui,quā intuentes hoc ſolū eſſe Chri
ſtum putabant quod uidebāt.Inde eſt & illud,qd'
Io. 14 ait:Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quoniā eo
ad patrē,quia pater maior me eſt:id eſt,propterea
me oporteret ire ad patrē, quia dum me ita uidetis,
ex hoc ꝙ uideris, exiſtimatis quia minor ſum pa-
tre,atq; ita circa creaturā ſuſceptumq; habitū oc-

cupati,æqualitatē quam cū patre habeo nō intel-
ligitis.Inde eſt & illud:Noli me tangere,nondum
enim aſcendi ad patrē meū.Tactus enim tanq̃ fi-
nem facit notionis. Ideoq; nolebat in eo eſſe finē
intēti cordis in ſe,ut hoc quod uidebať tantūmo-
do putaretur.Aſcenſio aūt ad patrē erat ita uideri
ſicut ęqualis eſt patri,ut ibi eſſet finis uiſiōis, quæ
ſufficit nobis, Aliquādo item de filio ſolo dicitur,
ꝙ ipſe ſufficiat,& in eius uiſione merces tota pro
mittitur delectationis & deſiderij noſtri.Sic enim
ait:Qui habet mandata mea & cuſtodit ea,ille eſt Ioan. 14
qui diligit me.Qui aūt me diligit,diligetur à patre
meo,& ego diligā eum,& oſtendam meipſum il-
li.Nunquid hic,quia nō dixit,oſtendā illi & patrē
ideo ſeparauit patrem à ſe? ſed quia uerū eſt: Ego
& pater unū ſumus:cum pater oſtēditur, & filius
oſtenditur qui in illo eſt:& cū filius oſtendiť, etiā
pater oſtenditur, qui in illo eſt.Sicut ergo cū ait,
Et oſtendā illi meipſum: intelligitur quia oſtēdit
& patrem,ita & in eo quod dicitur: Cū tradiderit 1. Cor. 15
regnū deo & patri: intelligitur quia nō adimit ſi-
bi. Quoniā cū perducet credentes ad cōtempla-
tionē dei & patris, profecto perducet ad cōtem-
plationē ſuā,qui dixit:Et oſtendam illi meipſum.
Et ideo cōſequenter cū dixiſſet illi Iudas: Domi-
ne quid factū eſt quia oſtēſurus es te nobis, & nō
huic mūdo? Reſpōdit Ieſus & dixit illi,Si quis di-
ligit me,ſermonē meū ſeruabit,& pater meus dili
get illū,& ad eū ueniemus & manſionem apud eū
faciemus.Ecce quia nō ſolum ſeipſum oſtendit ei
à quo diligiť,quia ſimul cū patre uenit ad eum, &
manſionē facit apud eū.An fortè putabiť manſio
nē in dilectore ſuo facientib. patre & filio exclu-
ſus eſſe ab hac manſione ſpirituſſanctus? Quid eſt
ergo quod ſuperius ait de ſpirituſancto. Quē hic
mūdus accipere non poteſt,quoniā nō uidet illū,
noſtis illū uos quia uobiſcū manet,& in uobis eſt.
Nō itaq; ab hac māſione ſeparatus eſt, de quo di-
ctū eſt: Vobiſcū manet, & in uobis eſt. Niſi forte
quiſq; ſic abſurdus eſt ut arbitreť cum pater & fi-
lius uenerint,ut manſionē apud eū faciant, id eſt,
dilectorem ſuū,diſceſſurū inde ſpiritūſanctum,&
tanq̃ locū daturū maioribus. Sed huic carnali co
gitationi occurrit ſcriptura: paulò quippe ſuperius
ait:Et ego rogabo patrē,& alium aduocatū dabit
uobis,ut uobiſcū ſit in æternū. Nō ergo diſcedet
patre & filio uenientib. ſed in eadē māſione cum
ipſis erit in æternum,quia nec ille ſine ipſis uenit,
nec illi ſine ipſo.Sed ꝓpter inſinuationē Trinita-
tis,perſonis etiā ſingulis nominatis dicunť quędā
ſeparatim:nō tamē alijs ſeparatis intelliguntur pro-
pter eiuſdē Trinitatis unitatē unamq; ſubſtātiam
atq; diuinitatē patris & filij & ſpirituſſancti. Tra *Idem fuſius explicat.* Ca. X
det itaq; regnū deo & patri dominus noſter Ieſus
Chriſtus,non ſe inde ſeparato, nec ſpirituſancto,
quādo perducet credentes ad contemplationem
dei,ubi eſt finis omniū bonarum actionum,& re-
quies ſempiterna, & gaudiū quod nunq̃ auferet
à nobis.Hoc enim ſignat in eo quod ait: Iterū ui- Ioan. 16
debo uos, & gaudebit cor ueſtrū,& gaudium ue-
ſtrum nemo tollet à uobis. Cuius gaudij ſimilitu-

dinē præſignabat Maria ſedēs ad pedes domini, & intenta in uerbū eius, quieta ſcilicet ab omni (A) actione, & intēta in ueritatē ſecūdū quendā modū, cuius capax eſt iſta uita, ꝙ tamē præfiguraret illud, qd' futurū eſt in æternū: Martha quippe ſorore ſua in neceſſitatis actiōe cōuerſante, ꝗuis bona & utili, tñ cū requies ſucceſſerit, tranſitura, ipſa requieſcebat in uerbo dñi. Et ideo dñs cōquerēti Marthæ ꝙ eā ſoror nō adiuuaret, reſpōdit: Maria optimā partē elegit quæ nō auferet̃ ab ea. Nō malam partē dixit qd' agebat Martha, ſed iſtam optimam quæ nō auferet̃. Illa enim quæ in miniſterio indigentiæ eſt, cū indigētia ipſa trāſierit, aufertur. Boni quippe operis tranſituri, merces eſt requies permāſura. In illa igit̃ cōtēplatione deus erit omnia in omnib. quia nihil ab illo aliud requiret̃, ſed (B) ſolo ipſo illuſtrari, perfruiq́ꝫ ſufficiet. Ideoq́ꝫ ille in quo ſpiritib. interpellat gemitib. inenarrabilibus: Vnā, inquit, petij à dño, hanc requirā, ut inhabitē in domo dñi, per oēs dies uitæ meæ, ut contēpler delectationē dñi. Cōtemplabimur enim deū patrē & filiū & ſpiritūſanctū, cū mediator dei & hominū, homo Chriſtus Ieſus, tradiderit regnū deo & patri: ut iā nō interpellet ꝓ nobis mediator, & ſacerdos noſter filius dei & filius hominis, ſed & ipſe inquātū ſacerdos eſt, aſſumpta ꝓpter nos ſerui forma, ſubiectus ſit ei q illi ſubiecit om̄ia † ut inquantū deus eſt, cū illo nos ſubiectos habeat: inquātū ſacerdos, nobiſcū illi ſubiectus ſit. Quapropter cum filius ſit & deus & homo, alia ſubſtantia (C) deus, alia homo, homo potius in filio ꝙ̃ filius in patre: Sicut caro animæ meę, alia ſubſtantia eſt ad animā meā, ꝗuis in uno homine, ꝙ̃ anima alterius hominis ad animā meā. Cum ergo tradiderit regnū deo & patri, id eſt cū credētes & uiuentes ex fide, ꝓ quib. nūc mediator interpellat, perduxerit ad cōtemplationē, cui percipiendæ ſuſpiramus & gemimus, & tranſierit labor & gemitus, iā nō interpellabit pro nobis tradito regno deo & patri: hoc ſignificās ait: Hæc uobiſcū locutus ſum in ſimilitudinib. ueniet hora, quādo iam nō in ſimilitudinib. loquar uobis, ſed manifeſte de patre nunciabo uobis, id eſt, iā nō erūt ſimilitudines, cū uiſio fuerit facie ad faciē. Hoc eſt em̄ qd' ait, ſed manifeſte de patre nūciabo uobis: ac ſi diceret, manifeſte patrē oſtendā uobis. Nunciabo quippe ait, (D) quia uerbū eius eſt. Sequit̃ em̄ & dicit: Illa die in nomine meo peteris, & nō dico uobis, ꝗa ego rogabo patrē. Ipſe em̄ pater amat uos, quia uos me amaſtis, & credidiſtis quia à deo exiui. Exiui à patre, & ueni in hūc mundū, iterū relinquo mundū, & uado ad patrē. Quid eſt: A patre exiui, niſi non in ea forma qua æqualis ſum patri, ſed aliter, id eſt in aſſumpta creatura minor apparui? Et quid eſt, Veni in hunc mundū: niſi formā ſerui quā me exinaniens accepi, etiā peccatorū qui mundū iſtum diligūt oculis demōſtraui? Et quid eſt, Iterū relinquo mundū: niſi ab aſpectu dilectorū mundi auſero qd' uiderūt? Et quid eſt, Vado ad patrē: niſi doceo me ſic intelligēdū à fidelibus meis, quō ęqualis ſum patri? Hoc qui credunt, digni habebuntur

al. additur, & cui ſubiecit omnia.

Io. 16

perduci à fide ad ſpeciē, id eſt ad ipſam uiſionem, quò perducēs dictus eſt tradere regnū deo & patri. Fideles ꝗppe eius quos redemit ſanguine ſuo, dicti ſunt regnū eius, pro quib. nunc interpellat: tunc aūt illic eos ſibi faciens inhęrere, ubi ęqualis eſt patri, nō iam rogabit patrē pro eis. Ipſe em̄, inquit, pater amat uos. Ex hoc enim rogat, quo minor eſt patre: quo uero æqualis eſt, exaudit cū patre. Vnde ſe ab eo ꝙ dixit, Ipſe enim pater amat uos: utiq́ꝫ ipſe nō ſeparat: ſed ſecūdū ea facit intelligi quæ ſupra cōmemoraui, ſatisq́ꝫ inſinuaui, plerunq́ꝫ ita nominari in trinitate unāquāq́ꝫ perſonā, ut & aliæ illic intelligant̃. Sic itaq́ꝫ dictum eſt: Ipſe em̄ pater amat uos: ut cōſequenter intelligat̃ & filius & ſpirituſſanctus: nō ꝗa modo nos nō amat, (B) qui ꝓprio filio nō pepercit, ſed pro nobis omnib. tradidit eū: ſed tales nos amat deus, quales futuri ſumus, nō quales ſumus. Quales em̄ amat, tales in ęternū conſeruat: qd' tunc erit cū tradiderit regnū deo & patri, qui nūc interpellat ꝓ nobis ut iā non roget patrē, ꝗa ipſe pater amat nos. Quo aūt merito, niſi fidei, qua credimus anteꝗ̃ illud qd' ꝓmittitur uideamus? Per hanc em̄ peruenimus ad ſpeciem, ut tales nos amet, quales amat ut ſimus, non quales odit qui mali ſumus, & hortat̃, ac præſtat, ne tales eſſe ſemp uelimus. Quapropter cognita iſta regula intelligendarum ſcripturarū de filio dei, ut diſtinguamus quid in eis ſonet ſecūdū formam dei, in qua ęqualis eſt patri, & quid ſecundū formā ſerui quam accepit, in qua minor eſt patre, (C) nō cōturbabimur tanꝗ̃ cōtrarijs ac repugnantib. inter ſe ſanctorū librorū ſententijs. Nam ſecūdum formā dei æqualis eſt patri, & filius, & ſpirituſſanctus, quia neuter eorū creatura eſt, ſicut iā oſtēdimus. Secundū aūt formam ſerui, minor eſt patre, quia ipſe dixit: Pater maior me eſt. Minor eſt ſeipſo, quia de illo dictū eſt: Semetipſum exinaniuit formā ſerui accipiens. Minor eſt ſpiritufancto, ꝗa ipſe ait: Qui dixerit blaſphemiā in filiū hominis, remittet̃ ei: Qui aūt dixerit in ſpiritūſanctū nō remittet̃ ei. Et in ipſo uirtutes operatus eſt, dicēs: Si ego in ſpiritu dei eijcio dæmonia, certe ſupuenit ſup uos regnū dei. Et apud Eſaiā dicit, quā lectionē ipſe in ſynagoga recitauit, & de ſe cōpletā ſine ſcrupulo dubitationis oſtēdit: Spiritus, inquit, domini ſuper me, ꝓpter quod unxit me, euāgelizare (D) pauperib. miſit me, prædicare captiuis remiſſionem &c. Ad quæ facienda ideo dicit ſe miſſum, quia ſpiritus dñi eſt ſuper eū. Secundū formā dei, om̄ia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. Secundū formā ſerui, ipſe factus eſt ex muliere, factus ſub lege. Secūdū formā dei, ipſe & pater unum ſunt. Secūdum formā ſerui, nō uenit facere uoluntatē ſuā, ſed uoluntatē eius qui eū miſit. Secundū formā dei, Sicut habet pater uitā in ſemetipſo, ſic dedit & filio uitā habere in ſemetipſo. Secundū formā ſerui, Triſtis eſt anima mea uſq́ꝫ ad mortē: & Pater, inquit, ſi fieri poteſt tranſeat à me calix iſte. Secūdum formā dei, Ipſe eſt uerus deus & uita æterna. Secundū formam ſerui, Factus eſt obediens uſq́ꝫ ad mortē, mortē aūt crucis. Secundum

Filius quomodo minor utroq́ꝫ. Cap. XL.

Ioan. 14

Phil. 2

Ioan. 26

dum formam dei, Omnia quæ habet pater, ipſius
ſunt: & omnia tua mea ſunt, inquit, & mea tua. Se
Ioan. 17 cundum formã ſerui, Nõ eſt doctrina ipſius, ſed il
lius qui eum miſit. Et de die & hora nemo ſcit,
neq; angeli in cœlo, neq; filius, niſi pater. Hoc e-
nim neſcit, quod neſcientes facit, id eſt, quod non
ita ſciebat ut tunc diſcipulis indicaret: ſicut dictũ
eſt ad Abrahã, Nunc cognoui quod timeas deũ:
id eſt nunc feci ut cognoſceres, quia & ipſe ſibi in
illa tentatione ꝓbatus innotuit. Nã & illud utiq;
dicturus erat diſcipulis tẽpore opportuno, de quo
futuro tanq̃ præterito loquẽs, ait, Iam non dicam
uos ſeruos, ſed amicos, ſeruus enim neſcit uolũta
tem dñi ſui: Vos autem dixi amicos, quia omnia
quæcunq; audiui à patre meo, nota feci uobis: ꝙ
nondũ fecerat, ſed quia certò facturus erat, quaſi
Ioan. 16 iam feciſſet locutus eſt. Ipſis enim ait: Multa uo-
bis habeo dicere, ſed nõ poteſtis illa portare mo-
do. Inter quæ intelligit̃, & de die & hora. Nam &
Apoſtolus: Neq; enim iudicaui me, inqt, ſcire ali-
1 Cor. 2 quid inter uos, niſi Chriſtũ Ieſum, & hunc crucifi-
xũ. Eis enim loquebat̃, qui cape altiora de Chri-
2 Cor. 3 ſti deitate nõ poterãt. Quib. etiã paulo poſt dicit,
Non potui uobis loqui quaſi ſpiritalib. ſed quaſi
carnalib. Hoc ergo inter illos neſciebat, quod ꝑ il
lum ſcire nõ poterant. Et hoc ſolũ ſe ſcire dicebat,
quod eos per illũ ſcire oportebat. Deniq; ſciebat
inter ꝑfectos, quod inter paruulos neſciebat. Ibi
quippe, ait, Sapientiã loquimur inter perfectos.
Eo namq; genere locutionis neſcire quiſq; dicit̃
ꝙ occultat, quo dicit̃ foſſa cæca quæ occulta eſt.
Neq; eñ aliquo genere loquunt̃ ſcripturæ, quod
in cõſuetudine humana non inueniat̃, q̃a utiq; ho
Prouer. 8 minib. loquunt̃. Secundũ formã dei dictũ eſt, An
te oẽs colles genuit me: id eſt, ante oẽs altitudines
creaturarum. Et ante luciferũ genui te: id eſt, an-
te omnia tẽpora & tẽporalia. Secundũ formã aũt
ſerui dictũ eſt, Dñs creauit me in principio uiarũ
ſuarũ: Quia ſecũdũ formã dei dixit, Ego ſum ueri-
tas: & ſecundũ formã ſerui, Ego ſum uia. Quia eñ
ipſe eſt primogenitus à mortuis, iter fecit Eccleſię
ſuæ ad regnũ dei ad uitã æternam, cui caput eſt ad
immortalitatẽ etiã corporis: & ideo creatus eſt in
principio uiarũ dei in opera eius. Secũdũ formam
eñ dei, principiũ eſt quod & loqt̃ nobis: in quo
principio fecit deus cœlũ & terrã. Secũdũ aũt for-
Pſal. 18 mã ſerui, Spõſus procedẽs de thalamo ſuo. Secun
dum formã dei, Primogenitus omnis creaturæ, &
ipſe ante omnes eſt, & omnia in illo cõſtant. Secũ
dũ formam ſerui, Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ,
Sed'm formã dei, Dñs eſt glorię. Vnde manifeſtũ
Rom. 8 eſt, ꝙ ipſe glorificet ſanctos ſuos. Quos eñ prede
ſtinauit ipſos & uocauit, & quos uocauit ipſos &
iuſtificauit, quos aũt iuſtificauit, ipſos & glorifica
uit. De illo q̃ppe dictũ eſt, ꝙ iuſtificet impiũ, de il-
lo dictũ eſt, ꝙ ſit iuſtus & iuſtificans. Si ergo q̃s iu
ſtificauit, ipſos & glorificauit, qui iuſtificat ipſe &
glorificat, q eſt, ut dixi, Dñs gloriæ. Secundũ for-
mã tamẽ ſerui ſatagẽtib. diſcipulis de glorificatio
ne ſua, reſpõdit: Sedere ad dexterã uel ad ſiniſtrã
Matth. 20 meã non eſt meũ dare uobis, ſed quib. paratũ eſt à

Qua ratione filius dicatur neſcire diem & horã quam ſcit pater. XII

patre meo. Quod aũt paratũ eſt à patre eius, & ab
A ipſo filio paratũ eſt, Quia ipſe & pater unum ſunt.
Iam eñ oſtẽdimus in hac Trinitate per multos di
uinarũ locutionũ modos etiã de ſingulis dici qđ
omniũ eſt, ꝓpter inſeparabilẽ operationẽ unius e
iuſdẽq; ſubſtantiæ. Sicut & de ſpũſancto dicit, Cũ
ego iero, mittã illũ ad uos. Nõ dixit, mittemus, ſed
ita quaſi tãtũ filius eũ miſſurus eſſet, & nõ pater: cũ
alio loco dicat: Hęc locutus ſũ uobis apud uos ma
nẽs: Aduocatus aũt ille, ſpũs ſcilicet, quẽ mittet pa
ter in nomine meo, ille uobis declarabit omnia.
Hic rurſus ita dictũ eſt, quaſi nõ eũ miſſurus eſſet
& filius, ſed tantũ pater. Sicut ergo iſta, ita & illud
ꝙ ait, Sed quibus paratũ eſt à patre meo: cũ patre Ioan. 16
ſe intelligi uoluit, parare ſedes gloriæ quibus uel-
B let. Sed dicit aliq̃s. Illic cũ de ſpirituſancto loque-
ret̃, ita ſe miſſurũ ait, ut nõ negaret patrẽ miſſurũ,
& alio loco ita patrẽ, ut nõ negaret ſe miſſurũ: hic
uero apte ait, Nõ eſt meũ dare uobis: atq; ita ſecu
tus, à patre dixit iſta præparata. Sed hoc eſt quod
† pręſtrinximus ſecundũ formã ſerui dictũ: ut ita *aliàs præſtrinximus*
intelligeremus. Non eſt meum dare: ac ſi dicere-
tur, Nõ eſt humanæ poteſtatis hoc dare: ut per il-
lud intelligat̃ hoc dare, per quod deus & æqualis
eſt patri. Non eſt, inqt, meũ dare, id eſt, non huma
na poteſtate iſta do, ſed quibus paratũ eſt à patre
meo. Sed iam tu intellige, quia ſi omnia quæ ha- Ioan. 16
bet pater mea ſunt, & hoc utiq; meũ eſt, & cum pa
tre iſta paraui. Nam & illud quæro, quomodo di-
ctũ ſit, Si quis nõ audit uerba mea, ego non iudica
C bo illũ, Fortaſſis eñ ita hic dixit. Ego non iudica- Ioan. 12
bo illũ: quemadmodũ ibi, Non eſt meũ dare. Sed
quod hic ſequitur, Non enim ueni, inquit, ut iudi-
cem mundũ, ſed ut ſaluum faciã mundum. Dein-
de adiũgit, & dicit: Qui me ſpernit & non accipit
uerba mea, habet q ſe iudicet. Hic iam intelligere
mus patrẽ, niſi adiũgeret & diceret, Verbũ qđ lo-
cutus ſum, ipſum iudicabit illũ in nouiſſimo die.
Quid igit̃, iam nec filius iudicabit, q̃a dixit, Ego
nõ iudicabo illũ, nec pater, ſed uerbũ quod locu-
tus eſt filius? imò potius audi adhuc ꝙ ſeqt̃, Quia
ego, inqt, non ex me locutus ſũ, ſed ille q me miſit
pater, ille mandatũ mihi dedit, q̃d dicã, & quid lo
quar, & ſcio q̃a mãdatũ eius uita æterna eſt. Quæ
ego loquar, ita ut dixit mihi pater, ſic loquor. Si er
D go non iudicat filius, ſed uerbũ quod locutus eſt
filius: ideo autẽ iudicat uerbũ ꝙ locutus eſt filius,
quia nõ ex ſe locutus eſt filius, ſed qui miſit eũ pa-
ter mandatũ dedit ei quid dicat, & quid loquatur:
pater utiq; iudicat cuius uerbũ eſt qđ locutus eſt
filius, atq; ipſum uerbũ patris idem eſt filius ipſe.
Nõ enim aliud eſt mãdatum patris, aliud uerbum
patris. Nam & uerbum hoc appellauit & manda-
tũ. Videamus ergo ne forte ꝙ ait, Ego nõ ex me lo
cutus ſum: hoc intelligi uoluerit, Ego nõ ex me na
tus ſum. Si enim uerbũ patris loquit̃, ſeipſum lo-
quit̃, quia ipſe eſt uerbum patris. Plerũq; eñ dicit,
Dedit mihi pater: in quo uult intelligi ꝙ eũ genue
rit pater: nõ ut tanq̃ iam exiſtenti & non habenti
dederit aliquid: ſed ipſũ dediſſe ut haberet, genu-
iſſe eſt ut eſſet. Non eñ ſicut creatura, ita dei filius

ante incarnationē & ante aſſumptam creaturam
unigenitus,per quē facta ſunt omnia,aliud eſt, & A
aliud habet, ſed hoc ipſum eſt, qđ eſt id ꝙ habet.
Qđ illo loco manifeſtius dicit̃, ſi qs ad capiendū
ſit idoneus ubi ait:Sicut habet pater uitā in ſemet
ipſo,ita dedit filio uitā habete in ſemetipſo. Neq;
enim iam exiſtēti & uitā nō habēti dedit ut habe-
ret uitā in ſemetipſo,cū eo ipſo qđ eſt,uita ſit: hoc
eſt ergo,dedit filio uitam habere in ſemetipſo,ge-
nuit filiū incommutabilē uitā, quod eſt uita æter-
na. Cū ergo uerbū dei ſit filius dei, & filius dei ſit
uerus deus,& uita æterna, ſicut in epiſtola ſua di-
cit Ioannes,etiā hic qd aliud agnoſcimus,cū dicit
Ioan.12 dñs, Verbum quod locutus ſum, ipſum iudicabit
eum in nouiſſimo die: & ipſum uerbū patris uer-
bum eſſe dicit & mandatū patris, ipſumq; manda
tum uitā æternā? Et ſcio,inqt, quia mandatū eius B
uita æterna eſt. Quæro itaq; quomodo intelliga-
mus,Ego non iudicabo? ſed uerbū quod locutus
ſum iudicabit:quod ex cōſequentibus apparet ita
dictū,ac ſi diceret ſic,Ego nō iudicabo, ſed uerbū
patris iudicabit, uerbū autem patris eſt ipſe filius
dei.Sicne intelligendū eſt, Ego nō iudicabo, ſed
ego iudicabo? quomodo iſtud poteſt eſſe uerum,
niſi ita:ego ſcilicet non iudicabo ex poteſtate hu-
mana,qa filius hominis ſum: ſed ego iudicabo ex
poteſtate uerbi,qa filius dei ſum. Aut ſi contraria
& repugnātia uident̃,ego non iudicabo, ſed ego
Ioan.7 iudicabo:qd illic dicemus, ubi ait, Mea doctrina
non eſt mea:quomodo mea,quomodo non mea?
Nō enim dixit,Iſta doctrina non eſt mea, ſed mea
doctrina nō eſt mea:quā dixit ſuā, eandē dixit nō C
ſuā.Quomodo iſtud uerū eſt,niſi ſecundum aliud
ſuā dixerit,ſecūdū aliud nō ſuā. Secundū formam
dei ſuā,ſecundū formā ſerui non ſuā.Cum enim di
cit,Nō eſt mea ſed eius qui me miſit: ad ipſum uer
bum nos fecit recurrere, doctrina enim patris eſt
uerbū patris qui eſt unicus filius.Quid ſibi & illud
Ioan.12 uult,Qui in me credit,nō in me credit? Quomo-
do in ipſum, quomodo non in ipſum, quomodo
tam contrarium ſibiq; aduerſum poteſt intelligi?
Qui in me credit, inqt, non in me credit,ſed in eū
qui me miſit: niſi ita intelligas, qui in me credit,
non in hoc quod uidet credit,ne ſit ſpes noſtra in
creatura:ſed in eo qui ſuſcepit creaturā in qua hu
manis oculis appareret,ac ſic ad ſe æqualem patri
contēplandū per fidē corda mundaret. Ideoq; ad D
patrē referēs intētionē credentiū & dicēs, Non in
me credit,ſed in eū q me miſit: nō utiq; ſe à patre,
id eſt,ab illo qui eū miſit uoluit ſeparari: ſed ut ſic
in eū crederet̃, quomodo in patrē cui eſt æqualis.
Ioan.14 Qđ apte alio loco dicit, Creditis in deū & in me
credite:id eſt, ſicut creditis in deū, ſic & in me:qa
ego & pater unus deus. Sicuti ergo hic, tanq; ab-
ſtulerit à ſe fidē hominū,& in patrē trāſtulerit, di-
cēdo,nō in me credit,ſed in eum q me miſit:à quo
Matth.20 tamē ſe utiq; nō ſeparauit, Sic etiā qđ ait,Non eſt
meū dare,ſed quibus paratū eſt à patre meo, puto
clarere ſecundū qd utrūq; accipiendū ſit. Tale eſt
enim & illud, Ego nō iudicabo: cū ipſe iudicatu-
rus ſit uiuos & mortuos: ſed quia nō ex poteſtate
humana ꝑpterea recurrēs ad deitatē, ſurſum eri-
A git corda hominū,ꝑpter quę ſubleuāda deſcēdit.
Niſi tamē ipſe idē eſſet filius hominis ꝑpter for- De eodem Chriſto diuerſa prædicantur, ob diuerſas naturas hypoſtaſeos. Cap. XIII
mam ſerui quam accepit,qui eſt filius dei propter
dei formā in qua eſt, nō diceret apoſtolus Paulus
de principib. huius ſeculi, Si enim cognouiſſent,
nunq; dñm gloriæ crucifixiſſent. Ex forma enim
ſerui crucifixus eſt, & tamē dñs gloriæ crucifixus
eſt.Talis enim erat illa ſuſceptio quæ deum homi
nem faceret,& hominē deū:quid tamē ꝑpter qd,
& quid ſecundū qd dicat̃,adiuuāte dño,prudens
& diligēs & pius lector intelligit. Nam ecce dixi
mus quia ſecundū id ꝙ deus eſt, glorificat ſuos,ſe
cundū hoc utiq; quod dñs gloriæ eſt: & tamē dñs
gloriæ crucifixus eſt, quia recte dicit̃ & deus cru-
cifixus,non ex uirtute diuinitatis,ſed ex infirmita
B te carnis: ſicut dicimus qa ſecundū id quod deus
eſt iudicat hoc eſt ex poteſtate diuina,non huma-
na,& tamē ipſe homo iudicaturus eſt,ſicut domi-
nus gloriæ crucifixus eſt:ita enim apte ait, Cū ue- Matth.25
nerit filius hominis in gloria ſua, & omnes angeli
eius cū eo,tūc cōgregabunt̃ ante eū omnes gētes:
& cætera quæ de futuro iudicio uſq; ad ultimā ſen
tentiā in eo loco prædicātur.Et Iudæi,quippe qui
in malicia ſua perſeuerātes,in illo iudicio punien-
di ſunt,ſicuti alibi ſcriptū eſt, Videbūt in quē pu-
pugerūt.Cū enim & boni & mali uiſuri ſunt iudi-
cem uiuorū & mortuorū, proculdubio eū uidere
nō poterūt mali,niſi ſecundū formā qua filius ho-
minis eſt, ſed tamen in claritate in qua iudicabit,
nō in humilitate in qua iudicatus eſt. Cæterū illā
C dei formā in qua æqualis eſt patri,ꝓculdubio im-
pij nō uidebūt. Nō enim ſunt mūdicordes. Beati
enim mūdicordes, quoniā ipſi deum uidebūt. Et
ipſa uiſio eſt facie ad faciē, quæ ſummū præmium 1 Cor. 15
promittit̃ iuſtis,& ipſa fiet,cū tradet regnū deo &
patri:in quo ſuæ formæ uiſionē uult intelligi, ſub
iecta deo uniuerſa creatura, & ipſa in qua filius
dei filius hominis factus eſt. Quia ſecundū hāc &
ipſe filius tūc ſubiectus illi erit, q ei ſubiecit omnia
ut ſit deus omnia in omnib. Alioqn ſi filius dei iu
dex in forma qua ęqualis eſt patri etiā impijs cum
iudicaturus eſt apparebit, quid eſt qđ pro magno Ioan.14
dilectori ſuo pollicet̃ dicēs, Et ego diligam eū,&
oſtendam meipſum illi? Quapropter filius homi-
nis iudicaturus eſt,nec tamē ex humana poteſta-
D te, ſed ex ea qua filius dei eſt. Et rurſus filius dei iu
dicaturus eſt,nec tamen in ea forma apparens,in
qua deus eſt æqualis patri,ſed in ea qua filius ho-
minis eſt. Ita utrūq; dici poteſt,& filius hominis iu
dicabit,& nō filius hominis iudicabit, Quia filius
hominis iudicabit, ut uerū ſit quod ait:Cum uene Matth.25
rit filius hominis,tūc cōgregabunt̃ ante eum om Ioan.8
nes gētes. Et non filius hominis iudicabit,ut uerū
ſit quod ait,Ego nō iudicabo. Et ego non quæro
gloriā meā,eſt qui quærat & iudicet. Nam ſecun-
dum id ꝙ in iudicio non forma dei, ſed forma filij
hominis apparebit:nec ipſe pater iudicabit. Secū
dum hoc enim dictum eſt,Pater nō iudicat quen- Ioan.5
quā,ſed omne iudiciū dedit filio. Quod utrū ex il-
la locutiōe dictū ſit, quā ſupra cōmemorauimus,
ubi

ubi ait, Sic dedit filio habere uitã in ſemeipſo, ut
ſignificaret quia ſic genuit filiũ, An ex illa de qua
Phil. 2 loquit̃ Apoſtolus dicẽs, Propter qđ eũ ſuſcitauit
& donauit illi nomẽ quod eſt ſuper omne nomẽ.
Hoc em̃ de filio hominis dictũ eſt, ſecundũ quem
dei filius excitatus eſt à mortuis. Ille q̃ppe in for-
ma dei ęqualis eſt patri, ex qua ſe exinaniuit, for-
mã ſerui accipiẽs: in ipſa forma ſerui & agit & pa-
tit̃ & accipit, quæ cõſequẽter cõtexit apoſtolus,
Humiliauit ſe, factus obediẽs uſq; ad motrẽ, mor-
tẽ aũt crucis: ꝓpter q̃d & deus illũ exaltauit, & do
nauit ei nomẽ qđ eſt ſuper omne nomẽ, ut in no-
mine Ieſu omne genu flectat̃, cœleſtiũ, terreſtriũ
& infernorũ, & omnis lingua confiteat̃, quia dñs
Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Vtrum ergo
ſecundũ illam, an ſecũdum iſtam locutionẽ dictũ
ſit. Omne iudicium dedit filio: ſatis hinc apparet,
quia ſi ſecundũ illud diceret̃ ſecundũ ꝙ dictũ eſt,
Dedit filio habere uitã in ſemetipſo, nõ utiq; dice
ret̃, pater non iudicat quenq̃. Secundũ hoc enim
quod æqualẽ pater genuit filiũ, iudicat cũ illo. Se-
cũdũ hoc ergo dictũ eſt quod in iudicio, nõ in for
ma dei, ſed forma filij hominis apparebit. Non q̃a
nõ iudicabit qui dedit omne iudiciũ filio, cũ de il
Ioan. 8 lo dicat filius, Eſt qui quærat & iudicet: ſed ita eſt
Ioan. 5 dictũ, Pater non iudicat quenquã, ſed omne iudi-
ciũ dedit filio: ac ſi diceret̃, Patrẽ nemo uidebit in
iudicio uiuorũ & mortuorũ, ſed omnes filiũ: quia
& filius & hominis eſt, ut poſſit & ab impijs uide
ri, cũ & illi uidebũt in quẽ pupugerunt. Quod ne
coniјcere potius ꝙ apte demonſtrare uideamur,
ꝓferamus eiuſdẽ dñi certã manifeſtamq; ſenten-
tiam, qua oſtendamus ipſam fuiſſe cauſam ut di-
ceret. Pater non iudicat quenq̃, ſed omne iudiciũ
dedit filio, quia iudex in forma filij hominis appa
rebit, quæ forma nõ eſt patris ſed filij. Nec ea filij
in qua ęqualis eſt patri, ſed in qua minor eſt patre,
ut ſit in iudicio conſpicuus & bonis & malis. Pau
lo enim poſt dicit, Amen dico uobis, quia qui uer
bum meum audit & credit ei qui miſit me, habet
uitã æternã, & in iudiciũ non ueniet, ſed tranſit à
morte in uitã. Hæc uita æterna eſt, illa uiſio quæ
nõ ꝑtinet ad malos. Deinde ſequit̃, Amen amen
dico uobis, q̃a ueniet hora & nũc eſt, quãdo mor-
tui audiẽt uocẽ filij dei, & qui audierint uiuent. Et
hoc propriũ eſt piorũ qui ſic audiunt de incarna-
tione eius, ut credant, q̃a filius dei eſt, id eſt, ſic eũ
ꝓpter ſe factũ accipiũt minorem patre in forma
ſerui, ut credãt quia æqualis eſt patri in forma dei.
Et ideo ſequit̃, & hoc ipſum cõmendans dicit, Si
cut enim pater habet uitã in ſemetipſo, ita dedit
& filio uitã habere in ſemetipſo. Deinde uenit ad
diuiſionẽ ſuæ claritatis in qua uenturus eſt ad iu-
diciũ, quæ uiſio cõmunis erit impijs & iuſtis. Se-
quit̃ enim & dicit, Et poteſtatẽ dedit ei iudiciũ fa
cere, quoniã filius hominis eſt. Puto nihil eſſe ma
nifeſtius, Nam quia filius dei eſt ęqualis patri, non
accepit hanc poteſtatẽ iudicij faciendi, ſed habet
illam cũ patre in occulto. Accepit aũt illam, ut bo
ni & mali cũ uideãt iudicantẽ, quia filius hominis
eſt. Viſio q̃ppe filij hominis exhibebit̃ & malis.

Nam uiſio formæ dei non niſi mũdis corde, quia
A ipſi deũ uidebũt, id eſt, ſolis pijs exhibebit̃; quorũ
dilectioni hoc ipſum promittit, quia ſeipſum oſtẽ
det illis. Et ideo uide quid ſequatur. Nolite mirari
hoc, inquit. Quid nos ꝓhibet mirari, niſi illud qđ
reuera mirat̃ omnis qui nõ intelligit, ut ideo dice-
ret patrẽ dediſſe ei poteſtatẽ iudiciũ facere, quia fi
lius hominis eſt, cũ magis quaſi hoc expectaretur
ut diceret, quoniã filius dei eſt. Sed q̃a filiũ dei ſe-
cundum id ꝙ in forma dei æqualis eſt patri uidere
iniqui nõ poſſunt. Oportet autẽ ut iudicẽ uiuorũ
& mortuorũ, cotã quo iudicabunt̃, & iuſti uideãt
& iniqui. Nolite, inquit: hoc mirari, quoniã ueniet
hora in qua omnes qui in monumẽtis ſunt audiẽt
uocẽ eius, & prodient qui bona geſſerũt in reſurre
B ctionẽ uitę, qui aũt mala geſſerũt in reſurrectionẽ
iudicij. Ad hoc ergo oportebat ut ideo acciperet
hãc poteſtatẽ, q̃a filius hominis eſt, ut reſurgẽtes
omnes uiderent eũ in forma in qua uideri ab om-
nibus poteſt: ſed alij ad damnationẽ, alij ad uitã ę-
ternã. Quę eſt aũt uita ęterna, niſi illa uiſio quæ nõ
concedit̃ impijs: ut cognoſcãt te, inquit, unũ uerũ
deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtum. Quõ & ipſum Ioan. 17
Ieſum Chriſtũ, niſi quemadmodũ unũ uerũ deum
qui oſtẽdet ſeipſum illis. Nõ quõ oſtendet ſe etiã
puniẽdis in forma filij hominis: ſecundũ illã uiſio
nem bonus eſt, ſecundũ quã uiſionẽ deus apparet
mũdis corde, quoniam ꝙ bonus deus Iſrael rectis
corde. Quãdo aũt iudicẽ uidebũt mali, non eis ui-
debit̃ bonus, quia nõ ad eũ gaudebunt corde, ſed
C tũc ſe plangẽt omnes tribus terrę, in numero utiq;
omniũ malorũ & infidelium. Propter hoc etiã illi
qui eũ dixerat magiſtrũ bonũ, quærẽs ab eo conſi
lium conſequendæ uitæ æternæ, reſpondit. Quid Matth. 19
me interrogas de bono, nemo bonus niſi unus
deus: cũ & hominẽ alio loco dicat bonũ ipſe dñs.
Bonus homo, inquit, de bono theſauro cordis ſui Matth. 12
ꝓfert bona: & malus homo de malo theſauro cor
dis ſui profert mala. Sed q̃a ille uitã æternã quære
bat: uita aũt æterna eſt in illa cõtemplatione, qua
nõ ad pœnã uidet̃ deus, ſed ad gaudiũ ſempiternũ.
Et nõ intelligebat cũ quo loquebat̃, qui tantũmo
do eũ filiũ hominis arbitrabat̃, Quid me interro-
gas, inq̃t, de bono? id eſt, iſtam formã quã uides,
quid interrogas de bono, & uocas me ſecundum
D quod uides magiſtrũ bonũ? Hęc forma filij homi
nis eſt, hæc forma accepta eſt, hæc forma appare-
bit in iudicio, nõ tãtũ iuſtis, ſed & impijs, & huius
formę uiſio nõ erit in bonũ eis qui male agũt. Eſt
aũt uiſio formæ meæ in qua cũ eſſem, non rapinã
arbitratus ſum eſſe æqualis deo: ſed ut hãc accipe-
rẽ meipſum exinaniui. Ille ergo unus deus pater
& filius & ſpũſſanctus, q nõ apparebit niſi ad gau
diũ quod non auferet̃ à iuſtis. Cui gaudio futuro
ſuſpirabat qui dicit, Vnã petij à dño hanc requi- Pſal. 26
ram, ut inhabitem in domo dñi per omnes dies ui
tę meę, ut cõtempler delectationẽ domini. Vnus
ergo deus ipſe eſt ſolus bonus, ob hoc, quia nemo
eũ uidet ad luctũ & planctũ, ſed tantũ ad ſalutẽ &
lætitiã uerã ſecundũ illam formã ſi me intelligis,
bonus ſum. Si aũt ſecundũ hanc ſolã, quid me in-
tetro-

terrogas de bono: ſi inter illos es qui uidebunt in quē pupugerunt, & ipſa uiſio malū eis erit, q̄a pœ A nalis erit. Ex iſta ſententia cognoſcas dixiſſe dominū, quid me interrogas de bono, nemo bonus niſi unus deus. His documētis quæ cōmemoraui ꝓbabile eſt, quia illa uiſio dei qua contemplabimur incōmutabilem atq; humanis oculis inuiſibilem dei ſubſtātiā quæ ſolis ſanctis promittit̄, quā
1 Cor. 13 dicit apoſtolus Paulus, Facie ad faciem: & de qua
1 Ioan. 3 dicit apoſtolus Ioannes, Similes ei erimus quoniā uidebimus eum ſicuti eſt: & de qua dicit̄, Vnā petij à dn̄o hanc requirā ut cōtempler delectationem
Ioan. 17 dn̄i: & de qua dicit ipſe dn̄s, Et ego diligam eum, & oſtēdam meipſum illi, & ꝓpter quā ſolam fide corda mūdamus, ut ſimus beati mūdicordes, quoniā ipſi deū uidebūt, & ſi qua alia de iſta uiſione dicta ſunt, quæ copioſiſſime ſparſa per omnes B ſcripturas inuenit quiſq̄s ad eam quærendā oculum amoris intendit: ſola eſt ſummū bonū noſtrū, cuius adipiſcēdi cauſa præcipimur agere quicq̄d recte agimus. Viſio uero illa filij hominis quę prę nūciata eſt, cū congregabunt̄ omnes gentes ante
Math. 25 eū, & dicēt ei, Dn̄e quādo te uidimus eſurientē & ſitientē & cætera. nec bonū erit impijs q̄ mittent̄ in ignē ęternū, nec ſummū bonum erit iuſtis. Adhuc enim uocat eos ad regnū quod eis paratū eſt ab initio mundi. Sicut enim illis dicet, Ite in ignē æternū: ita iſtis, Venite benedicti patris mei, poſſidete paratū uobis regnū. Et ſicut ibūt illi in com
Ioan. 17 buſtionē æternā, ſic iuſti in uitā æternā. Quid eſt aūt uita æterna niſi ut cognoſcāt te, inq̄t, unum uerum deū, & quem miſiſti Ieſum Chriſtū? Sed iam C in ea claritate de qua dicit patri, quā habui apud te priuſq̄ mūdus fieret. Tūc enim tradet regnum deo & patri, ut intret ſeruus bonus in gaudiū dn̄i ſui, & abſcōdat eos quos poſſidet deus in abſcondito uultus ſui à cōturbatione hominū: eorū ſcilicet qui tūc cōturbabunt̄ audientes illam ſententiam: à quo auditu malo iuſtus non timebit, ſi modo protegat̄ in tabernaculo, id eſt, in fide recta catholicæ eccleſiæ, à cōtradictione linguarū, id eſt, à calūnijs hæreticorū. Si uero eſt alius intellectus uerborū dn̄i quib. ait, Quid me interrogas de bono, nemo bonus niſi unus deus: dū tamē nō ideo credat̄ maioris bonitatis eſſe patris q̄ filij ſubſtantia, ſecundum quā uerbū eſt, per qđ facta ſunt omnia, nihilq̄ abhorreat à ſana doctrina: ſecuri utamur, D nō uno tm̄, ſed quotquot reperiri potuerint. Tāto eñ fortius cōuincunt̄ hęretici, quāto plures exitus patēt ad eorū laqueos euitādos. Sed ea quę adhuc cōſiderada ſunt, ab alio petamus exordio.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. II

Procemium

CVM homines deū quærūt, & ad intelligentiā Trinitatis pro captu infirmitatis humanæ animū intendūt, experti difficultates laborioſas, ſiue in ipſa acie mentis conantes intueri inacceſſibilem lucē, ſiue in ipſa multiplici & multimoda locutiōe literarū ſacrarū, ubi mihi non uidetur niſi atteri anima, ut Chriſti gratia glorificata dulceſcat † cū ad aliq̄d certū diſcuſſa omni ambiguitate peruenerint, facillime debēt ignoſcere errātibus in tāti peruestigatione ſecreti. Sed duo ſunt quę in errore hominū difficillime tolerantur, præſumptio priuſquā ueritas pateat: & cū iam patuerit pręſumptæ defenſio falſitatis. A quib. duobus uitijs nimis inimicis inuētioni ueritatis, & tractatiōi diuinorū ſanctorūq̄ librorū, ſi me, ut precor & ſpero, deus defenderit atq; munierit ſcuto bonę uoluntatis ſuæ, & gratia miſericordiæ ſuæ, non ero ſegnis ad inquirendā ſubſtantiā dei, ſiue per ſcripturā eius, ſiue per creaturam. Quæ utraq; nobis ad hoc proponit̄ intuenda, ut ipſe quærat̄, ipſe diligat̄, qui & illam inſpirauit, & iſtā creauit.

diis dilucescat

B Nec trepidus ero ad proferendā ſententiā meam, in qua magis amabo inſpici à rectis, quā timebo morderi a ꝑuerſis. Gratāter enim ſuſcipit oculum columbinū pulcherrima & modeſtiſſima charitas: dentē aūt caninū uel euitat cautiſſima humilitas, uel retūdit ſolidiſſima ueritas. Magiſq̄ optabo à quolibet reprehēdi, q̄ ſiue ab errante, ſiue ab ambulāte laudari. Nullus enim reprehēſor formidādus eſt amatori ueritatis. Etenim aut inimicus reprehēſurus eſt, aut amicus. Si ergo inimicus inſultat, ferēdus eſt. Amicus aūt ſi errat docendus, ſi docet audiēdus. Laudator uero & errās cōfirmat errorē, & adulans illicit in errorē. Emendabit ergo me iuſtus in miſericordia & arguet me, oleum aūt peccatoris nō impinguabit caput meū. Quā C obrē quanq̄ firmiſſime teneamus de dn̄o noſtro Ieſu Chriſto, & per ſcripturas diſſeminatam, & à doctis catholicis earundē ſcripturarū tractatoribus demonſtratā tanq̄ canonicā regulā, quomodo intelligat̄ dei filius & æqualis patri ſecundum dei formā in qua eſt, & minor patre ſecundum ſerui formā quam accepit: in qua forma non ſolū patre, ſed & ſpirituſancto, neq; hoc tantū, ſed etiam ſeipſo minor inuentus eſt, non ſeipſo qui fuit, ſed ſeipſo qui eſt, quia forma ſerui accepta, formā dei nō amiſit, ſicut ſcripturarū quæ in ſuperiore libro cōmemorauimus teſtimonia docuerūt. Sūt tamē quędam in diuinis eloquijs ita poſita ut ambiguū ſit ad quā potius regulam referant̄: utrum ad eam qua intelligimus minorē filium in aſſumpta creatura: an ad eam D qua intelligimus, non quidē minorem eſſe filiū, ſed æqualem patri, tamē ab illo hūc eſſe deum de deo, lumen de lumine. Filiū quippe dicimus deū de deo, patrē aūt deum tantū, non de deo. Vnde manifeſtū eſt quod filius habeat alium de quo ſit & cui filius ſit, pater autē non filium de quo ſit habeat, ſed tantū cui pater ſit. Omnis enim filius de patre eſt quod eſt, & patri filius eſt. Nullus autē pater de filio eſt qđ eſt, ſed filio pater eſt. Quædā enim ita ponunt̄ in ſcripturis de patre & filio ut indicent unitatē ęqualitatemq̄ ſubſtantię, ſicuti eſt, Ego & pater unū ſumus. Et, Cum in forma dei eſſet, nō rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo: & quæcunq; talia ſunt. Quædā uero ita ut minorē oſtendāt filium propter formam ſerui, id eſt

Trifariam de Christo loqui uidentur scripture. Cap. I

Ioan. 10
Phil. 2

eſt, propter aſſumptã creaturam mutabilis huma-
Ioan. 14 næq; ſubſtãtiæ, ſicuti eſt qđ ait, Quoniã pater ma- A
Ioan. 5 ior me eſt. Et, Pater non iudicat quenq;, ſed omne
iudiciũ dedit filio. Nam paulopoſt conſequenter
ait, Et poteſtatẽ dedit ei iudiciũ facere, quoniã fi-
lius hominis eſt. Quædam porro ita, ut nec minor
nec æqualis oſtendat̃, ſed tantũ quod de patre ſit
intimet̃: ut eſt illud, Sicut habet pater uitam in ſe-
metipſo, ſic dedit filio uitam habere in ſemetipſo.
Et illud, Neq; enim poteſt filius à ſe facere quicq;,
niſi qđ uiderit patrẽ faciẽtem. Quod ſi propterea
dictũ acceperimus, quia in forma accepta ex crea
tura minor eſt filius: conſequẽs erit ut prior pater
ſuper aquas ambulauerit, aut alicuius alterius cęci
nati de ſputo & luto oculos aperuerit, & cætera,
quæ filius in carne apparens inter homines fecit: B
ut poſſet ea facere qui dixit, nõ poſſe filiũ à ſe face
re quicq;, niſi quod uiderit patrẽ facientem. Quis
aũt uel delirus ita ſentiat? Reſtat ergo ut hæc ideo
dicta ſint, qa incõmutabilis eſt uita filij ſicut et pa
tris, & tamẽ de patre eſt: & inſeparabilis eſt ope-
ratio patris & filij, ſed tamẽ ita operari, filio de il-
lo eſt, de quo ipſe eſt, id eſt, de patre. Et ita uidet fi
lius patrẽ, ut quo eũ uidet, hoc ipſo ſit filius. Non
enim aliud illi eſt eſſe de patre, id eſt, naſci de pa-
tre, q; uidere patrẽ, aut aliud uidere operantem q;
pariter operari: ſed ideo nõ à ſe quia nõ eſt à ſe. Et
ideo quæ uiderit patrẽ facientẽ hæc eadẽ facit &
filius ſimiliter, quia de patre eſt. Neq; enim alia ſi-
militer, ſicut pictor alias tabulas pingit, quemad-
modũ alias ab alio pictas uidet: nec eadẽ diſſimi- C
liter, ſicut corpus eaſdẽ literas exprimit, quas ani-
mus cogitauit: ſed quæcũq;, inqt, pater facit, hæc
eadẽ filius facit ſimiliter. Et hęc eadẽ dixit & ſimi
liter, ac per hoc inſeparabilis & par eſt operatio
patri & filio, ſed à patre eſt filio. Ideo nõ poteſt fi-
lius à ſe facere quicq;, niſi q uiderit patrẽ facien-
tem. Ex hac ergo regula qua ita loquunt̃ ſcriptu-
ræ, ut non aliũ alio minorẽ, ſed tantũ uelint oſten-
dere qs de quo ſit, nõnulli eũ ſenſum cõceperunt,
tanq; minor filius diceret̃. Quidã aũt noſtri indo-
ctiores, & in his minime eruditi, dum hæc ſecũdũ
formã ſerui conant̃ accipere, & eos rectus intelle
ctus nõ ſequit̃ pturbant̃. Qđ ne accidat, tenenda
eſt hęc regula, qua nõ minor eſt filius, ſed q de pa
tre ſit intimat̃, quib. uerbis, nõ inæqualitas, ſed na D
De primo modo. Cap. II tiuitas eius oſtendit̃. Sũt ergo quędã in ſanctis
libris, ut dicere cœperã, ita poſita ut ambiguũ ſit
quonã referenda ſint: utrũ ad illud qđ propter aſ-
ſumptã creaturã minor eſt filius: an ad illud, quod
quãuis æqualis, tamẽ quia de patre ſit indicat̃. Et
mihi quidẽ uidet̃, ſi eo modo ambiguũ eſt, ut ex-
plicari diſcerniq; non poſſit, ex utraq; regula ſine
Ioan. 7 periculo poſſe intelligi, ſicut eſt q ait, Mea doctri
na nõ eſt mea, ſed eius q me miſit. Nã & ex forma
ſerui poteſt accipi, ſicut iam in libro ſuperiore tra
ctauimus, & ex forma dei in qua ſic æqualis eſt pa
tri, ut tamen de patre ſit. In dei quippe forma, ſicut
non eſt aliud filius, aliud uita eius, ſed ipſa uita fi-
lius eſt: ita non eſt aliud filius, aliud doctrina eius,
ſed ipſa doctrina filius eſt. Ac per hoc ſicut id qđ

dictũ eſt, dedit filio uitã: nõ aliud intelligit̃ q; ge-
nuit filiũ qui eſt uita: ſic etiã cum dicit̃, Dedit filio
doctrinã, bene intelligit̃, genuit filiũ q eſt doctri-
na: ut qđ dictũ eſt, Mea doctrina non eſt mea, ſed
eius qui me miſit, ſic intelligat̃, ac ſi dictũ ſit, ego
nõ ſum à meipſo, ſed ab illo qui me miſit. Nam Idẽ de ſpiritu
& de ſpirituſancto, de quo nõ eſt dictũ, Semetip- ſancto. Cap. III
ſum exinaniuit formã ſerui accipiẽs, ait tamẽ ipſe
dñs, Cum autẽ uenerit ipſe ſpiritus ueritatis, do-
cebit uos omnẽ ueritatem. Non enim loquet̃ à ſe
metipſo, ſed quęcũq; audiet loquet̃, & quæ uentu
ra ſunt annũciabit uobis. Ille me clarificabit, quia
de meo accipiet, & annunciabit uobis. Poſt hæc
uerba, niſi cõtinuo ſecutus dixiſſet, Omnia quæ-
cũq; habet pater mea ſunt, propterea dixi, quia de
meo accipiet, & annũciabit uobis: crederetur for-
taſſe ita natus de Chriſto ſpũſſanctus, quemadmo
dũ ille de patre. De ſe quippe dixerat, Mea doctri Ioan. 7
na nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit. De ſpiritu au- Ioan. 14
tem ſancto, Nõ enim loquet̃ à ſemetipſo, ſed quæ
cunq; audiet, loquet̃: quia de meo accipiet & an-
nũciabit uobis. Sed quia reddidit cauſam cur dixe
rit, de meo accipiet, ait enim, Omnia quæcũq; ha
bet pater mea ſunt, propterea dixi, quia de meo ac
cipiet: reſtat ergo ut intelligat̃ etiã ſpirituſſanctus
de patre habere ſicut & filius. Quomodo? niſi ſe-
cundũ id quod ſupra diximus, Cũ autẽ uenerit pa
racletus quẽ ego mittã uobis à patre, ſpiritũ ueri-
tatis qui à patre procedit, ille teſtimoniũ perhibe-
bit de me. Procedendo itaq; à patre dicit̃ nõ loqui
à ſemetipſo: & ſicut nõ ex eo fit ut minor ſit filius
quia dixit, Non poteſt filius à ſe facere quicq;, niſi Ioan. 5
quod uiderit patrẽ facientẽ: non enim hoc ex for-
ma ſerui dixit, ſed ex forma dei, ſicut iam oſtendi-
mus: hęc aũt uerba nõ indicãt q minor ſit, ſed qđ
de patre ſit: Ita nõ hinc efficit̃ ut minor ſit ſpũſſan
ctus, quia dictũ eſt de illo, Non enim loquet̃ à ſe-
metipſo, ſed quęcũq; audiet, loquetur: Secundum
hoc enim dictũ eſt, q de patre ꝓcedit. Cũ uero &
filius de patre ſit, & ſpũſſanctus à patre procedat,
cur nõ ambo filij dicant̃, nec ambo geniti, ſed ille
unus filius unigenitus, hic aũt ſpũſſanctus, nec fi-
lius, nec genitus, quia ſi genitus utiq; filius, alio lo
co ſi deus donauerit & quantũ donauerit differe-
mus. Veruntamen hic euigilent, ſi poſſunt, qui Perſonæ inuicem quomodo ſe glorificent, Cap. IIII
hoc etiã ſibi ſuffragari putauerũt, quaſi ad demon
ſtrandũ patrẽ filio eſſe maiorẽ, quia dixit filius, Pa
ter clarifica me, & ecce ſpũſſanctus clarificat eum.
Nunquid nam & ipſe maior eſt filio? Porrò autẽ ſi
ꝓpterea ſpirituſſanctus clarificat filiũ, quia de filij
accipiet, & ideo de eius accipiet, quia omnia quæ
habet pater ipſius ſũt, manifeſtũ eſt, qa cũ ſpũſſan
ctus glorificat filiũ, pater glorificat filiũ. Vnde co
gnoſcit̃ qđ omnia quæ habet pater nõ tantũ filij,
ſed etiã ſpirituſſancti ſunt, quia potẽs eſt ſpũſſan-
ctus glorificare filiũ, quẽ glorificat pater. Quod
ſi ille qui glorificat, eo quẽ glorificat maior eſt, ſi-
nant ut ęquales ſint qui ſe inuicẽ glorificant, Scri-
ptũ eſt aũt q & filius glorificet patrẽ. Ego te, inqt, Ioan. 17
glorificaui ſuper terram. Sane caueant ne putetur
ſpirituſſanctus maior ambobus, qa glorificat filiũ
quem

quē glorificat pater, ipſum aūt nec à patre nec à fi-
Mitti filius & ſpiritusſanctus quomodo dicatur. Cap. V lio ſcriptū eſt glorificari. Sed in his conuicti, ad A
illud ſe cōuertunt ut dicant, maior eſt ꝗ mittit, ꝙ
qui mittiť. Proinde maior eſt pater filio, ꝗa filius
à patre ſe miſſum aſſidue cōmemorat. Maior eſt
Ioan. 14 & ſpiritusſancto, quia de illo dixit Ieſus, Quē mit-
tet pater in nomine meo. Et ſpiritusſanctus utroꝗ
minor eſt, quia & pater eū mittit ſicut cōmemora
1 ſent. diſt. 15 ca. ne autē miréris uimus, Et filius cū dicit, Si aūt abiero mittam eum
ad uos. Qua in quæſtione primū quæro, unde &
quomodo miſſus ſit filius. Ego, inquit, à patre exi
Ioan. 16 ui, & ueni in hūc mundū: ergo à patre exire & ue
nire in hunc mundum, hoc eſt mitti. Quid igiť eſt
qđ de illo idem ipſe Euāgeliſta dicit, In hoc mun-
Ioan. 1 do erat, & mūdus per eū factus eſt, & mundus eū
nō cognouit? Deinde cōiungit, In ſua ꝓpria ue-
nit. Illuc utiꝗ miſſus eſt, quo uenit. Ac ſi in hunc
mūdū miſſus eſt, quia exijt à patre & uenit in hūc
mundū, & in hoc mūdo erat, Illuc ergo miſſus eſt
Hiere. 23 ubi erat. Nam & illud qđ ſcriptū eſt in Propheta
deū dicere, Cœlū & terrā ego impleo: ſi de filio di
ctum eſt, ipſum enim nōnulli uolunt intelligi, uel
prophetis uel in prophetis locutū: quò miſſus eſt
niſi illuc ubi erat? Vbiꝗ enim erat quia ait, Cœlū et
terrā ego impleo. Si aūt de patre dictū eſt, ubi eſſe
potuit ſine uerbo ſuo & ſine ſapiētia ſua, quę pro
tendit à fine uſꝗ ad finem fortiter, & diſponit om
nia ſuauiter. Sed neꝗ ſine ſpūſancto uſꝗ eſſe po-
tuit. Itaꝗ ſi ubiꝗ eſt deus, ubiꝗ etiā eſt ſpiritus ei-
us. Illuc ergo & ſpūſſanctus miſſus eſt ubi erat. Nā
& ille qui non inuenit locū quo iret à facie dei &
dicit, Si aſcēdero in cœlū tu ibi es, ſi deſcēdero in C
Pſal. 138 infernū ades, ubiꝗ uolens intelligi pręſentē deū,
1 ſent. diſt. 15 cap. quo circa prius nominauit ſpiritū eius, Nam ſic ait, Quo abi
bo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Quo
circa ſi & filius & ſpiritusſanctus illuc mittiť ubi
erat, quęrendū eſt quomodo intelligatur iſta miſ-
ſio, ſiue filij, ſiue ſpūſſancti. Pater enim ſolus, nuſꝗ
legiť miſſus, Et de filio quidē ita ſcribit Apoſto-
Galat 4 lus, Cū autē uenit plenitudo tēporis miſit deus fi-
liū ſuū, factū ex muliere, factū ſub lege, ut eos qui
ſub lege erāt redimeret. Miſit, inqt, filiū ſuū factū
ex muliere. Quo nomine quis catholicus neſciat,
non eū priuationē uirginitatis, ſed differentiā ſe-
xus Hebræo loquendi more ſignificare uoluiſſe?
Cū itaꝗ ait, Miſit deus filiū ſuum factū ex mulie-
re, ſatis oſtēdit eo ipſo miſſum filiū quo factus eſt D
ex muliere. Quod ergo de deo natus eſt, in hoc
mūdo erat. Quod aūt de Maria natus eſt, in hunc
mundū miſſus aduenit. Proinde mitti à patre ſine
ſpiritusſancto nō potuit: nō ſolū quia intelligiť pa
ter cum eū miſit, id eſt, fecit ex fœmina, non utiꝗ
ſine ſpiritu ſuo feciſſe, uerūetiā quod manifeſtiſ-
ſime atꝗ aptiſſime in Euāgelio diciť uirgini Ma-
Luc. 1 riæ quærēti ab angelo, quomodo fiet iſtud? ſpiri-
tusſanctus ſupueniet in te, & uirtus altiſſimi obū-
Matth. 1 brabit tibi, Et Matthęus dicit, Inuenta eſt in utero
1 ſent. diſt. 15 cap. & quod à ſpiritusſancto habens de ſpiritusſancto. Quanquā & apud Eſaiā
Prophetā ipſe Chriſtus intelligiť de aduentu ſuo
futuro dicere, Et nūc dñs miſit me & ſpiritus eius.
Fortaſſe aliqs cogat, ut dicamus etiā à ſeipſo miſ-
ſum eſſe filiū, quia ille Mariæ cōceptus & partus *1 ſent. diſt. 15 ca. quod autem*
A opatio trinitatis eſt, qua creāte omnia creātur. Et
quomodo iam, inqt, pater eū miſit ſi ipſe ſe miſit?
Cui primum reſpōdeo quærens, ut dicat ſi poteſt,
quomodo pater eū ſanctificauit ſi ſe ipſe ſanctifi-
cauit? Vtrūꝗ enim idē dñs ait, Quē pater, inquit, *Ioan. 10*
ſanctificauit & miſit in hunc mundū, uos dicitis,
ꝗa blaſphemat, quoniā dixi filius dei ſum. Alio au *Ioan. 17*
tē loco ait: Et pro eis ſanctifico meipſum. Itē quæ-
ro quomodo eū pater tradidit, ſi ipſe ſe tradidit?
Vtrunꝗ enim dicit apoſtolus Paulus, Qui filio, *3. ſent. diſt. 20 ca. Chriſtus*
inqt, proprio nō pepcit, ſed pro nobis omnib. tra-
didit illū. Alibi autē de ipſo ſaluatore ait, Qui me
dilexit, & tradidit ſeipſum pro me. Credo reſpon-
debit, ſi hæc probe ſapit, quia una uolūtas eſt pa-
tris & filij, & inſeparabilis opatio. Sic ergo intel-
B ligat illam incarnationē, & ex uirgine natiuitatē,
in qua filius intelligiť miſſus una eadēꝗ operatio
ne patris & filij inſeparabiliter eſſe factā, nō utiꝗ
inde ſeparato ſpiritusſancto, de quo apte diciť, In
uenta eſt in utero habēs de ſpiritusſancto. Nā etiā
ſi ita quæramus, enodatius fortaſſis ꝙ dicimus ap
parebit, quomodo miſit deus filiū ſuū: Iuſſit ut ue- *Galat. 4*
niret, atꝗ ille iubēti obtemperans uenit, an roga-
uit, an tantūmodo admonuit? Sed quodlibet ho-
rū ſit, uerbo utiꝗ factū eſt, Dei aūt uerbū, ipſe eſt
dei filius. Quapropter cū eum pater uerbo miſit,
à patre & uerbo eius factū eſt ut mitteretť. Ergo à
patre & filio miſſus eſt idem filius, quia uerbū pa-
tris eſt ipſe filius. Quis enim ſe tam ſacrilega in-
duat opiniōe, ut putet tēporale uerbū à patre fa-
C ctum eſſe, ut æternus filius mitteretur, & in carne
appareret ex tēpore? Sed utiꝗ in ipſo dei uerbo *Ioan. 1*
ꝙ erat in principio apud deū, & deus erat, in ipſa
ſcilicet ſapiētia dei ſine tēpore erat, quo tēpore il
lum in carne apparere oporteret. Itaꝗ cū ſine ul-
lo initio tēporis in principio eſſet uerbū, & uer-
bum eſſet apud deum, & deus eſſet uerbū: ſine ul-
lo tēpore in ipſo uerbo erat, quo tpe uerbū caro
fieret & habitaret in nobis. Quæ plenitudo tpis *Galat. 4*
cū ueniſſet, miſit deus filiū ſuū, factū ex muliere:
id eſt, factū in tēpore, ut incarnatū uerbū homini
bus appareret, quod in ipſo uerbo ſine tempore
erat, in quo tēpore fieret. Ordo quippe temporū
in ęterna dei ſapiētia ſine tēpore eſt. Cū itaꝗ hoc *1 ſent. diſt. 15 ca. hic quæritur cur*
à patre & filio factū eſſet, ut in carne filius appa-
D reret, cōgruēter dictus eſt miſſus ille qui in ea car
ne apparuit, miſiſſe autem ille qui in ea non appa-
ruit. Quoniā illa quæ corā corporeis oculis foris
geruntur, ab interiore apparatu naturæ ſpiritalis
exiſtūt: propterea cōuenienter miſſa dicunť. For-
ma porrò illa ſuſcepti hominis, filij pſona eſt, non
etiā patris. Quapropter pater inuiſibilis unà cum
filio ſecū inuiſibili, eundē filiū uiſibilē faciēdo mi-
ſiſſe eū dictus eſt: qui ſi eo modo uiſibilis fieret, ut
cū patre inuiſibilis eſſe deſiſteret, id eſt, ſi ſubſtan-
tia inuiſibilis uerbi in creaturā uiſibilē mutata &
tranſiēs uerteretť, ita miſſus à patre intelligeretur
filius, ut tantū miſſus non etiā cū patre mittens in-
ueniretť. Cum uero ſic accepta eſt forma ſerui, ut
maneret incōmutabilis forma dei, manifeſtū eſt,
quod

quod à patre & filio nõ apparentib. factũ ſit quod
appareret in filio, id eſt, ut ab inuiſibili patre cum
1 ſent. diſt. 15 cap. ſed ad hoc inuiſibili filio, idem ipſe filius uiſibilis mitteretur.
Cur ergo ait: Et à meipſo nõ ueni? Iam hoc ſecun-
dum formã ſerui dictũ eſt, ſecundũ quã dictũ eſt,
Ego non iudico quenquã. Si ergo miſſus dicitur
inquantum apparuit foris in creatura corporali,
1 ſent. diſt. 16 cap. & primo qui intus in natura ſpiritali oculis mortalium ſem
per occultus eſt, iam in promptu eſt intelligere e-
tiam de ſpũſancto cur miſſus & ipſe dicat̃. Facta
eſt enim quædã creaturę ſpecies ex tẽpore in qua
uiſibiliter oſtenderet̃ ſpiritusſanctus: ſiue cum in
ipſum dñm corporali ſpecie uelut colũba deſcen-
dit: ſiue cũ decem dieb. peractis poſt eius aſcẽſio-
nem, die pẽtecoſtes factus eſt ſubito de cœlo ſo-
nus quaſi ferret̃ flatus uehemẽs, & uiſæ ſunt illis
linguæ diuiſæ tanq̃ ignis, qui & inſedit ſuper unũ
quenq; eorũ. Hęc operatio uiſibiliter expreſſa, &
oculis oblata mortalib. miſſio ſpũſancti dicta eſt:
nõ ita ut appareret eius ipſa ſubſtãtia, qua & ipſe
inuiſibilis & incommutabilis eſt, ſicut pater & fi-
lius: ſed ut exteriorib. uiſis hominũ corda cõmo-
ta, à tẽporali manifeſtatione uenientis, ad occultã
Deus uarie aſſumit creaturam. Cap. VI æternitatẽ ſemp præſentis conuerterentur. Ideo
aũt nuſq̃ ſcriptũ eſt ꝙ deus pater maior ſit ſpũſan
cto, uel ſpũſanctus minor deo patre, qa nõ ſic eſt
aſſumpta creatura, in qua appareret ſpũſanctus,
ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in qua forma ip
1 ſent. diſt. 16 cap. ſed prius ſius uerbi dei perſona præſentaret̃: nõ ut haberet
uerbũ dei, ſicut alij ſapiẽtes ſancti, ſed præ partici
pibus ſuis. Nõ utiq; ꝙ amplius habebat uerbũ dei
ut eſſet q̃ cęteri excellẽtiore ſapiẽtia, ſed ꝙ ipſum
uerbũ erat. Aliud eſt enim uerbum in carne, aliud
uerbũ caro, id eſt, aliud eſt uerbũ in homine, aliud
uerbũ homo. Caro em̃ pro homine poſita eſt in
Ioan. 1 eo ꝙ ait, Verbũ caro factũ eſt: ſicut & illud, Et ui-
Luc. 3 debit omnis caro pariter ſalutare dei. Non enim
ſine anima uel ſine mente, ſed ita omnis caro, ac ſi
diceret̃, omnis homo. Non ergo ſic eſt aſſumpta
creatura, in qua apparuit ſpũſanctus, ſicut aſſum-
pta eſt caro illa & humana illa forma ex uirgine
Maria. Neq; enim columbã beatificauit ſpũs, uel
illum flatũ, uel illum ignẽ, ſibiq; & perſonę ſuæ in
unitatẽ habitũq; cõiũxit in ęternũ. Haud uero mu
tabilis & cõuertibilis eſt natura ſpũſancti, ut non
hæc ex creatura fierent, ſed ipſe in illud atq; illud
mutabiliter uerteret̃, ſicut aqua in glaciẽ. Sed ap-
paruerunt iſta ſicut oportune apparere debuerũt,
creatura ſeruiente creatori, & ad nutũ eius incom
mutabiliter in ſeipſo permanẽtis, ad eũ ſignifican
dũ & demõſtrandũ, ſicut & ſignificari & demon-
ſtrari mortalib. oportebat, mutata atq; conuerſa.
Proinde quanq̃ illa colũba ſpiritus dicta ſit, & de
Act. 2 illo igne cũ diceret̃, Viſę ſunt illis, inquit, linguæ
diuiſæ uelut ignis, qui & inſedit ſuper unũquenq;
eorũ, & cœperũt loqui linguis, quemadmodũ ſpi
ritus dabat eis pronũciare, ut oſtẽderet per illum
ignẽ ſpiritũ demonſtratũ, ſicut per colũbam: non
tamẽ ita poſſumus dicere, ſpiritũſanctũ, & deũ &
columbã, aut & deum & ignẽ, ſicut dicimus filiũ
& deũ & hominẽ: nec ſicut dicimus filiũ agnũ dei
nõ ſolum Ioanne baptiſta dicẽte, Ecce agnus dei:
A ſed etiã Ioanne Euãgeliſta uidente agnũ occiſum
in Apocalypſi. Illa quippe uiſio Prophetica nõ eſt
exhibita oculis corporeis per formas corporeas,
ſed in ſpiritu per ſpiritales imagines corporũ. Co-
lumbã uero illam & ignẽ oculis uiderũt, quicunq;
uiderũt: quãq̃ de igne diſceptari poteſt, utrũ ocu-
lis, an ſpiritu uiſus ſit, ꝓpter uerba ſic poſita: Non
enim ait, Viderũt linguas diuiſas uelut ignem, ſed
uiſæ ſunt eis. Nõ aũt ſub eadẽ ſignificatione ſole-
mus dicere, uiſum eſt mihi, qua dicimus, uidi. Et in
illis quidẽ ſpiritalib. uiſis imaginũ corporaliũ ſo-
let dici, & uiſum eſt mihi, & uidi. In iſtis uero quæ
per expreſſam corporalẽ ſpeciem oculis demon-
ſtrant̃, nõ ſolet dici, uiſũ eſt mihi, ſed uidi. De illo
B ergo igne poteſt eſſe quæſtio, quõ uiſus ſit, utrum
intus in ſpiritu tãq̃ foris, an uere foris corã oculis
carnis. De illa uero colũba quæ dicta eſt corpora
li ſpecie deſcẽdiſſe, nullus unq̃ dubitauit, ꝙ ocu-
lis uiſa ſit. Nec ſicut dicimus filiũ petrã, ſcriptũ eſt
enim, Petra erat Chriſtus, ita poſſumus dicere, ſpi *1 Cor. 10*
ritũ columbã uel ignẽ. Illa enim petra iam erat in
creatura, & per actionis modũ nuncupata eſt no-
mine Chriſti quẽ ſignificabat: ſicut lapis ille, quẽ
Iacob poſuit ad caput, etiã unctionẽ ad ſignifican
dum dñm aſſumpſit, Sicut Iſaac Chriſtus erat, cũ *Gen. 22*
ad ſe immolandũ ligna portabat. Acceſſit iſtis a-
ctio quędã ſignificatiua iam exiſtẽtib. nõ aũt ſicut
illa colũba & ignis ad hæc tantũmodo ſignifican
da repẽte extiterũt. Magis iſta ſimilia mihi uiden-
C tur flãmæ illi quæ in rubo apparuit Moyſi, & illi
colũnæ quã populus in eremo ſequebat̃, & fulgu
rib. & tonitruis quæ fiebãt cũ lex daret̃ in monte.
Ad hoc enim corporalis rerum illarum extitit ſpe
cies, ut aliquid ſignificaret atq; præteriret. Pro- *Dubitatio de*
pter has ergo corporales formas, quę ad eũ ſigni- *apparitionib.*
ficandũ, & ſicut humanis ſenſibus oportet demõ *diuinis. VII*
ſtrandũ tẽporaliter extiterũt, miſſus dicit̃ etiã ſpi-
ritusſanctus: nõ tamen minor patre dictus eſt, ſi-
cut filius propter formã ſerui: quia illa forma ſerui
inhæſit ad unitatẽ perſonæ: illæ uero corporales
ſpecies ad demõſtrandũ quod opus fuit ad tẽpus
apparuerũt, & eſſe poſtea deſtiterũt. Cur ergo nõ *Exod. 3*
& pater dicit̃ miſſus per illas ſpecies corporales,
ignẽ rubi, & columnã nubis uel ignis, & fulgura
D in mõte, & ſi qua talia tũc apparuerũt, cum eũ co-
ram patrib. locutũ, teſte ſcriptura didicimus, ſi per
illos creaturæ modos & formas corporaliter ex-
preſſas, & humanis aſpectib. præſentatas ipſe de-
monſtrabat̃? Si aũt filius per ea demõſtrabat̃, cur
tãto poſt dicit̃ miſſus, cũ ex fœmina factus eſt? ſi-
cut Apoſtolus dicit, Cũ autẽ uenit plenitudo tem *Gal. 4*
poris, miſit deus filium ſuũ factũ ex muliere: quan
doquidẽ & antea mittebat̃, cum per illas creatu-
rę mutabiles formas patrib. apparebat. Aut ſi non
recte poſſet dici miſſus, niſi cum uerbũ caro factũ
eſt, cur miſſus dicitur ſpũſanctus, cuius nulla talis
incorporatio facta eſt? Si uero ꝑ illa uiſibilia quæ
in lege & Prophetis commendant̃, nec pater, nec
filius, nec ſpũſanctus oſtendebat̃, cur etiam ipſe
nũc dicit̃ miſſus, cũ illis modis & antea mitteret̃?

In huius perplexitate quęſtionis, adiuuante dño, primũ quęrẽdũ eſt, utrũ pater, an filius, an ſpũſſanctus: an aliquãdo pater, aliquãdo filius, aliquãdo ſpiritusſanctus: an ſine ulla diſtinctione perſonarum, ſicut dicit̃ deus unus & ſolus, id eſt, ipſa Trinitas per illas creaturæ formas patribus apparuerit. Deinde quodlibet horũ inuẽtum uiſum'ue fuerit, utrũ ad hoc opus tantũmodo creatura formata ſit, in qua deus ſicut tũc oportuiſſe ipſe iudicauit, humanis oſtenderetur aſpectib. an angeli qui iam antea erãt ita mittebant̃, ut ex perſona dei loquerent̃, aſſumẽtes corporalẽ ſpeciem de creatura corporea, in uſũ miniſterij ſui, ſicut cuiq; opus eſſet: aut ipſum corpus ſuum cui non ſubdunt̃, ſed ſubditũ regunt, in ſpecies quas uellent accõmodatas atq; aptas actionib. ſuis mutãtes atq; uertentes ſecundũ attributã ſibi à creatore potentiã. Poſtremo uidebimus id quod quærere inſtitueramus utrum filius, & ſpũſſanctus, & antea mittebant̃. Et ſi mittebant̃, quid inter illã miſſionẽ, et eam quam in Euãgelio legimus diſtet: an non ſit miſſus aliqs eorũ, niſi cum uel filius factus eſſet ex Maria uirgine, uel cũ ſpiritusſanctus uiſibili ſpecie, ſiue in columba, ſiue in igneis linguis apparuit. Omittamus igitur eos qui nimis carnaliter naturã uerbi dei atq; ſapientiam quæ in ſeipſa manens innouat omnia, quã unicũ dei filiũ dicimus, nõ ſolum mutabilem, uerumetiã uiſibilem eſſe putauerunt. Hi enĩ multum craſſum cor diuinis rebus inquirẽdis audacius q̃ religioſius attulerunt. Anima quippe cũ ſit ſubſtãtia ſpiritalis, cũq; etiã ipſa facta ſit, nec per aliũ potuerit fieri, niſi per quẽ facta ſunt omnia, & ſine quo factũ eſt nihil, quamuis ſit mutabilis, non eſt tamen uiſibilis: q͏ illi de uerbo ipſo atq; ipſa ſapiẽtia dei, per quã facta eſt anima, crediderunt, cũ ſit illa non inuiſibilis tantũ quod & anima eſt, ſed etiã incõmutabilis q͏ anima non eſt. Eadẽ qppe incõmutabilitas eius cõmemorata eſt, ut diceret̃, in ſeipſa manẽs innouat omnia. Et iſti quidẽ ruinã erroris ſui diuinarũ ſcripturarũ teſtimonijs quaſi fulcire conãtes, adhibẽt Pauli apoſtoli ſententiã, & qđ dictũ eſt de uno ſolo deo, in quo ipſa trinitas intelligit̃, tantũ de patre, nõ & de filio, & de ſpũſancto dictũ accipiunt: Regi autẽ ſeculorũ immortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſeculorũ. Et illud alterum: Beatus & ſolus potens rex regum, & dñs dominãtiũ, qui ſolus habet immortalitatẽ & lucẽ habitat inacceſſibilẽ, quem nemo hominũ uidit, nec uidere poteſt. Hęc quemadmodũ intelligenda ſint, iam ſatis nos diſſeruiſſe arbitror.

2 ſent diſt. 3 cap. ſed ubi — *Matth. 3* — *Act. 2* — *Tota trinitas inuiſibilis* — *Cap. VIII* — *Sap. 7* — *1 Tim. 1* — *1 Tim. 6*

Contra eos qui credebant ſolũ patrẽ immortalem & inuiſibilem. IX

Verũ illi qui iſta non de filio nec de ſpirituſancto, ſed tantũ de patre accipi uolunt, dicunt uiſibilem filium, non per carnẽ de uirgine aſſumptã, ſed etiam antea per ſeipſum. Nam ipſe, inquiunt, apparuit oculis patrum. Quib. ſi dixeris: Quõ ergo uiſibilis per ſeipſum filius, ita & mortalis per ſeipſum filius, ut cõſtet uobis quod tantummodo de patre uultis intelligi, q͏ dictum eſt: Qui ſolus habet immortalitatẽ. Nã ſi ꝓpter carnem ſuſceptã mortalis eſt filius, ꝓpter hanc ſinite ut ſit & uiſibilis. Reſpõdent, nec ꝓpter hanc mortalem ſe filium dicere: ſed ſicut & ante uiſibilem, ita & ante

A mortalẽ. Nã ſi ꝓpter carnẽ filium dicunt eſſe mortalem, iam non pater ſine filio ſolus habet immortalitatẽ, quia & uerbum eius, per q̃d facta ſunt omnia, habet immortalitatẽ. Neq; enim quia carnem aſſumpſit mortalem, ideo amiſit immortalitatem ſuam. Quandoquidẽ nec animæ humanæ hoc accidere potuit ut cũ corpore moreret̃, dicente ipſo dño: Nolite timere eos qui corpus occidũt, animã autẽ nõ poſſunt occidere. *Matth. 10* Aut uero etiã ſpũſſanctus carnẽ aſſumpſit: de quo utiq; ſine dubio turbabunt̃, ſi ꝓpter carnẽ mortalis eſt filius, quõ accipiant patrẽ tantũmodo ſine filio & ſine ſpũſancto habere immortalitatẽ, quandoquidẽ ſpũſſanctus nõ aſſumpſit carnẽ. Qui ſi nõ habet immortalitatẽ, nõ ergo propter carnẽ mortalis eſt filius.

B Si autẽ habet ſpũſſanctus immortalitatẽ, non de patre tantũmodo dictum eſt, Qui ſolus habet immortalitatẽ. Quocirca ita ſe arbitrant̃ & ante incarnationẽ per ſeipſum immortalẽ filiũ poſſe conuincere, quia ipſa mutabilitas nõ inconuenienter mortalitas dicit̃, ſecundũ quã & anima dicit̃ mori: nõ quia in corpus uel in aliquam alterã ſubſtantiam mutat̃ & uertit̃: ſed in ipſa ſua ſubſtãtia quicquid alio modo nunc eſt aut fuit, ſecundum id qđ deſtitit eſſe quod erat, mortale deprehẽdit̃. Quia itaq;, inquiunt, anteq̃ natus eſſet filius dei de uirgine Maria, ipſe apparuit patribus noſtris, non in una eadẽq; ſpecie, ſed multiformiter, aliter atq; aliter: & uiſibilis eſt per ſeipſum, quia nondum carne aſſumpta, ſubſtantia eius cõſpicua mortalibus

C oculis fuit, & mortalis inquantũ mutabilis: Ita & ſpũſſanctus qui aliâs colũba, aliâs ignis apparuit. Vnde nõ trinitati, aiũt, ſed ſingulariter & proprie patri tantũmodo cõuenit quod dictũ eſt: Immortali inuiſibili ſoli deo, & qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucẽ inhabitat inacceſſibilẽ, quam nemo hominum uidit, nec uidere poteſt. Omiſſis ergo iſtis, qui nec animę ſubſtantiã inuiſibilẽ noſſe potuerunt, unde longe remotũ ab eis erat ut noſſent unius & ſolius dei, id eſt, patris & filij & ſpũſſancti, nõ ſolũ inuiſibilẽ, uerum & incõmutabilẽ permanere ſubſtantiam, ac per hoc in uera & ſyncera immortalitate cõſiſtere: nos qui nunquam apparuiſſe corporeis oculis deũ nec patrẽ, nec filium, nec ſpiritũſanctũ dicimus, niſi per ſubiectã ſuę po

D teſtati corporeã creaturã, in pace catholica pacifico ſtudio requiramus, parati corrigi, ſi fraterne ac recte reprehendimur: parati etiã ſi ab inimico, uera tamen dicẽte, mordemur: utrũ indiſcrete deus apparuerit patribus noſtris anteq̃ Chriſtus ueniret in carne, an aliqua ex trinitate perſona, an ſigillatim quaſi per uices.

An indiſcrete deus trinitas patribus apparuerit, an aliqua ex Trinitate perſona — *Cap. X* — *Gen. 2*

Ac primũ in eo quod ſcriptum eſt in Geneſi, locutũ deum cũ homine quẽ de limo finxerat, ſi excepta figurata ſignificatione, ut rei geſtę fides etiam ad literã teneat̃, iſta tractamus: in ſpecie hominis uidet̃ deus cũ homine tũc locutus. Non quidẽ expreſſe hoc in libro poſitum eſt, ſed circunſtantia locutionis id reſonat, maxime in illo quod ſcriptũ eſt, uocẽ dei audiuiſſe Adam deambulantis in paradiſo ad ueſperam,

&

& abſcōdiſſe ſe in medio ligni quod erat in para-
diſo, deoq; dicēti: Adam ubi es, reſpondiſſe: Audi A
ui uocē tuā, & abſcondi me à facie tua, quoniā nu-
dus ſum. Quō enim poſſit ad literā intelligi talis
dei ambulatio & collocutio, niſi in ſpecie huma-
na, nō uideo. Neq; enim dici poteſt uocē ſolam fa
ctam ubi deambulaſſe dictus eſt deus, aut eū qui
deambulabat in loco nō fuiſſe uiſibilē, cū & Adā
dicat ꝙ abſcōderit ſe à facie dei. Quis ergo erat il-
le, utrū pater, an filius, an ſpūſſanctus? An omni-
no deus indiſcrete ipſa trinitas, in forma hominis
homini loquebat̃? Cōtextio quidem ipſa ſcriptu-
ræ nuſq; trāſire ſentit̃ à perſona ad perſonā, ſed il-
le uidetur loqui ad primū hominē qui dixit: Fiat
lux, & fiat firmamentū, & cætera per illos ſingu-
los dies, quē deum patrē ſolemus accipere, dicen B
tem ut fiat quicqd facere uoluit. Omnia enim per
uerbū ſuum fecit, quod uerbū eius unicum filium
eius ſecūdum rectā fidei regulā nouimus. Si ergo
deus pater locutus eſt ad primum hominē, & ipſe
deambulabat in paradiſo ad ueſperā, & ab eius fa
cie ſe in medio ligni paradiſi peccator abſconde-
rat: cur nō iam ipſe intelligat̃ apparuiſſe Abrahæ
& Moyſi, & quibus uoluit, & quemadmodum uo
luit per ſubiectā ſibi cōmutabilē atq; uiſibilē crea
turā, cū ipſe in ſeipſo atq; in ſubſtantia ſua qua eſt,
incommutabilis atq; inuiſibilis maneat? Sed fieri
potuit ut à perſona ad perſonā occulte ſcriptura
trāſiret, & cū patrem dixiſſe narraſſet: Fiat lux, &
cætera quæ per uerbū feciſſe cōmemoratur, iam
per filiū indicaret loq ad primū hominē, nō aper- C
te explicās hoc, ſed eis qui poſſent intelligendum
intimās. Qui ergo habet uires, quibus hoc ſecretū
poſſit mētis acie penetrare, ut ei liquido appareat
uel poſſe etiā patrē, uel non poſſe niſi filiū, uel etiā
ſpiritūſanctum, per creaturā uiſibilē humanis ocu
lis apparere, pergat in hæc ſcrutanda, ſi poteſt, etiā
uerbis enunciāda atq; tractāda. Res tamē quantū
ad ſcripturæ teſtimoniū attinet, ubi deus cū homi
ne locutus eſt, quantū exiſtimo occulta eſt. Quia
etiā utrum ſoleret Adam corporeis oculis deū ui-
dere, nō euidenter apparet, cū præſertim magna
ſit quæſtio, cuiuſmodi oculi eis apti fuerint, quā-
do uetitū cibum guſtauerūt: Hi enim antequā gu
ſtaſſent, clauſi erant. Illud tamē non temere dixe-
rim, ſi paradiſum corporalē quēdam locū illa ſcri- D
ptura inſinuat, deambulare ibi deū niſi in aliqua
corporea forma, nullo modo potuiſſe. Nam & ſo-
las uoces factas quas audiret homo, nec aliquam
formā uideret, dici poteſt: nec quia ſcriptum eſt,
Gen. 3 Abſcōdit ſe Adam à facie dei: continuo ſequit̃ ut
ſoleret faciē eius uidere. Quid ſi eū non quidē ui-
dere ipſe poterat, ſed uideri ipſe metuebat ab eo
cuius uocē audierat, & deambulātis præſentiam
Gen. 4 ſenſerat? Nam & Cain dixit deo, A facie tua ab-
ſcōdam me: nec ideo fateri cogimur, eū ſolere cer
nere faciē dei corporeis oculis, in qualibet forma
uiſibili, quāuis de facinore ſuo uocē interrogantis
Gen. 3 ſecūq; loquētis audiſſet. Cuiuſmodi autē loquela
tūc deus exterioribus hominū auribus inſonaret,
maxime ad primū hominē loquēs, & inuenire dif
ficile eſt, & nō hoc iſto ſermōe ſuſcepimus. Verū
tamē ſi ſolæ uoces & ſonitus fiebāt quibus quędā
ſenſibilis pręſentia dei, primis illis hominibus pręberet̃, cur ibi perſonā dei patris nō intelligam, ne
ſcio: quandoquidē eius perſona oſtendit̃, & in ea
uoce, cū Ieſus in mōte corā tribus diſcipulis præ- Matth. 17
fulgens apparuit: & in illa, ubi ſuper baptizatum
colūba deſcēdit, & in illa ubi ad patrē de ſua clari- Matth. 3
ficatione clamauit, eiq; reſpōſum eſt, Et clarifica- Ioan. 12
ui & iterum clarificabo. Nō quia fieri potuit uox
ſine opere filij & ſpūſſancti (Trinitas quippe inſe
parabiliter operat̃) ſed qa ea uox facta eſt, quæ ſo
lius perſonā patris oſtēderet: ſicut humanā illam
formam ex uirgine Maria trinitas operata eſt, ſed
ſolius filij perſona eſt. Viſibilem nanq; ſolius filij
perſonā, inuiſibilis Trinitas operata eſt. Nec nos
aliquid ꝓhibet, illas uoces factas ad Adam, nō ſo
lum à Trinitate factas intelligere, ſed etiā perſonā
demōſtrantes eiuſdē Trinitatis accipere. Ibi enim Matth. 3
cogimur, non niſi patris accipe, ubi dictū eſt, Hic
eſt filius meus dilectus. Neq; enim Ieſus etiā ſpiri-
tuſſancti filius, aut etiā ſuus filius credi aut intelli-
gi poteſt: & ubi ſonuit, Et clarificaui & iterū clari-
ficabo: nō niſi patris perſonam fatemur. Reſpōſio
quippe eſt ad illā dn̄i uocē qua dixerat, Pater cla-
rifica filiū tuū: quod nō potuit dicere niſi deo pa-
tri tantū, nō & ſpiritiſancto, cuius non eſt filius.
Hic aūt ubi ſcriptū eſt, Et dixit dn̄s deus ad Adā: Gen. 3
cur nō ipſa Trinitas intelligat̃, nihil dici poteſt. Si
militer etiā quod ſcriptū eſt, Et dixit dn̄s ad Abra Gen. 12
hā, Exi de terra tua, & de cognatiōe tua, & de do-
mo patris tui: nō eſt apertū, utrū ſola uox facta ſit
ad aures Abrahæ, an & aliqd oculis eius apparue
rit. Paulopoſt aūt aliquanto apertius dictū eſt, Et
uiſus eſt dn̄s Abrahæ & dixit illi, Semini tuo da-
bo terrā hāc. Sed nec ibi expreſſum eſt, in qua ſpe-
cie uiſus ſit ei dn̄s, aut utrū pater, an filius, an ſpūſ-
ſanctus ei uiſus ſit. Niſi forte putāt ideo filiū uiſum
eſſe Abrahæ, quia nō ſcriptū eſt, uiſus eſt ei deus,
ſed uiſus eſt ei dn̄s. Tanq; enim ꝓprie uidet̃ filius
dn̄s uocari, dicente Apoſtolo, Nam & ſi ſunt qui 1 Cor. 8
dicant̃ dij, ſiue in cœlo ſiue in terra, ſicuti ſunt dij
multi & dn̄i multi, nobis tamen unus deus pater,
ex quo omnia & nos in ipſo, & unus dn̄s Ieſus
Chriſtus, per quē omnia, & nos per ipſum. Sed &
cū deus pater multis locis inueniat̃ dictus dn̄s, ſi-
cuti eſt illud, Dn̄s dixit ad me, filius meus es tu, Pſal. 2
ego hodie genui te: & illud, Dixit dn̄s dn̄o meo, Pſal. 109
ſede à dextris meis: Cū etiam ſpiritus ſanctus dn̄s
dictus inueniat̃, ubi Apoſtolus ait, Dn̄s autē ſpi- 2 Cor. 3
ritus eſt. Et ne quiſquā arbitraret̃ filium ſignifica-
tum, & ideo dictum ſpiritū propter incorpoream
ſubſtantiā, ſecutus attexuit, Vbi aūt ſpiritus dn̄i,
ibi libertas: Spiritū autē domini nemo eſſe dubi-
tauerit ſpiritūſanctū: Neq; hic ergo euidenter ap-
paret, utrum aliqua ex Trinitate perſona, an deus
ipſa trinitas, de quo uno deo dictū eſt, Dominum Deut. 6
deū tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies: uiſus fuerit Gen. 18
Abrahæ. Sub ilice aūt Mambræ, tres uiros uidit,
quibus & inuitatis hoſpitioq; ſuſceptis & epulan
tibus miniſtrauit. Sic tamen ſcriptura illam rem

geſtã narrare cœpit, ut nõ dicat, uiſi ſunt ei tres uiri, ſed uiſus eſt ei dñs. Atq; inde cõſequẽter expo- A nẽs, quõ ei ſit uiſus dñs, cõtexit narrationẽ de tribus uiris, quos Abrahã per pluralẽ numerũ inuitat, ut hoſpitio ſuſcipiat, & poſtea ſingulariter ſicut unũ alloquiť. Et ſicut unus ei de Sara filiũ pollicetť, quẽ dñm dicit ſcriptura, ſicut in eiuſdẽ narrationis exordio. Viſus eſt, inqt, dñs Abrahæ. Inuitat ergo & pedes lauat, & deducit abeũtes tanquã homines: loquiť autẽ tanq; dño deo, ſiue cum ei promittiť filius, ſiue cum ei Sodomæ imminẽs interitus indicať.

De eadẽ uiſione. Cap. XI

Non paruã neq; tranſitoriam cõſiderationẽ poſtulat iſte ſcripturæ locus. Si enĩ uir unus illi uiſus fuiſſet, iam illi q dicũt & priuſq; de uirgine naſcereť per ſuã ſubſtãtiã uiſibilẽ filiũ, quid aliud q; ipſum eſſe clamarẽt, quoniã de patre, inquiũt, dictũ eſt, Inuiſibili ſoli deo? (1 Tim. 1) Et tamen poſſem adhuc quærere, quõ ante ſuſceptã carnẽ, habitu eſt inuentus ut homo, quandoquidẽ ei pedes loti ſunt, & humanis epulis epulatus eſt? Quõ iſtud fieri poterat, cũ adhuc in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſſe æqualis deo? Nunquid enim iam ſemetipſum exinanierat, formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominũ factus, & habitu inuẽtus ut homo? quũ hoc quãdo fecerit p partum uirginis nouerimus? Quõ igiť anteq; hoc feciſſet, ut uir unus apparuit Abrahæ? an illa forma uera non erat? Poſſem iſta quærere, ſi uir unus apparuiſſet Abrahæ, idemq; dei filius credereť. Cũ uero tres uiri uiſi ſunt, nec quiſq; in eis uel forma uel ætate uel poteſtate maior cæteris dictus eſt, C cur non hic accipiamus uiſibiliter inſinuatam per creaturã uiſibilem Trinitatis æqualitatem, atq; in tribus perſonis unam eãdẽq; ſubſtantiã? Nam ne quiſquã putaret ſic intimatũ unum in tribus fuiſſe maiorẽ, & eũ dñm dei filiũ intelligendũ, duos autem alios angelos eius, quia cum tres uiſi ſint, uni domino illic loquiť Abrahã, ſancta ſcriptura futuris talibus cogitationibus atq; opinionibus contradicendo nõ pretermiſit occurrere, quando paulopoſt duos angelos dicit ueniſſe ad Loth, in quibus & ille uir iuſtus qui de Sodomorum incẽdio meruit liberari, ad unũ dominũ loquitur. Sic enim ſcriptura ſequiť dicẽs, Abijt autẽ dominus poſtq; ceſſauit loqui ad Abrahã, & Abrahã reuerſus eſt ad locũ ſuũ. (Gen. 18)

Viſio Loth ex cutitur. XII

Venerũt autẽ duo angeli in Sodomis ueſpere. Hic attentius cõſiderandũ eſt, quod D oſtẽdere inſtitui. Cũ tribus certe loquebať Abraham, & eum dominũ ſingulariter appellauit. Forte, inquiet aliquis, unũ ex tribus agnoſcebat dominũ, alios aũt duos angelos eius. Quid ſibi ergo uult, quod cõſequenter dicit ſcriptura. Abijt autẽ dominus poſtquã ceſſauit loquens ad Abrahã, & Abrahã reuerſus eſt ad locũ ſuum. Venerunt autẽ duo angeli in Sodomis ueſpere. An forte ille unus abſceſſerat, qui dominus agnoſcebať in tribus, & duos angelos qui cũ illo uenerãt ad cõſumẽdam Sodomam miſerat? Ergo ſequẽtia uideamus. Venerũt, inqt, duo angeli in Sodomis ueſpere. Loth aũt ſedebat ad portam Sodomorũ, Et cũ uidiſſet eos Loth, ſurrexit in obuiam illis, & adorauit in faciẽ ſuper terram & dixit, Ecce domini, diuertite A in domũ pueri ueſtri. Hic manifeſtum eſt, & duos angelos fuiſſe, & in hoſpitiũ pluraliter inuitatos, & honorifice appellatos dominos, cũ fortaſſe homines putarenť. Sed rurſum mouet, quia niſi angeli dei cognoſcerenť, nõ adoraret Loth in faciẽ ſuper terrã. Cur ergo tanquam tali humanitate indigẽtibus, & hoſpitiũ præbeť & uictus? Sed quodlibet hic lateat, illud nũc quod ſuſcepimus exequamur. Duo apparent, angeli ambo dicunť, pluraliter inuitanť. Tanq; cũ duobus pluraliter loquitur, donec exeať à Sodomis. Deinde ſequiť ſcriptura & dicit, Et factũ eſt poſtquam eduxit eos foras, dixerũt, Saluãs ſalua animã tuam ne reſpexeris retro, neq; ſtes in hac uniuerſa regiõe. In montẽ uade, & ibi ſaluaberis, ne forte comprehendaris. Di- B xit aũt Loth ad eos, Rogo domine, quoniã inuenit puer tuus ante te miſericordiam &c. Quid eſt hoc quod dixit ad eos, Rogo domine, ſi iam ille diſceſſerat qui dominus erat, & angelos miſerat, Cur dicitur, Rogo domine, & non rogo domini? Aut ſi unũ ex eis uoluit appellare, cur ait ſcriptura, Dixit aũt Loth ad eos, Rogo domine, quoniã inuenit puer tuus ante te miſericordiã? An & hic intelligimus in ſingulari numero duas perſonas? Cũ autẽ ijdem duo tanquã unus cõpellanť, unius ſubſtãtiæ unũ dominũ deum. Sed quas duas perſonas hic intelligimus? an patris & filij, an patris & ſpũſancti, an filij & ſpũſancti? Hoc forte cõgruẽtius quod ultimum dixi, Miſſos enim ſe dixerunt, quod de filio & de ſpũſancto dicimus, Nam patrẽ miſſum nuſq; ſcripturarũ nobis notitia occurrit.

Viſio in rubo Cap. XIII

Moyſes aũt quãdo ad populũ Iſrael ex Aegypto educẽdũ miſſus eſt, ſic ei dñm apparuiſſe ſcriptũ eſt, Paſcebat, inqt, oues Ietro ſoceri ſui ſacerdotis Madiã, & egit oues in deſertum, & uenit in montẽ dei Choreb, Apparuit aũt illi angelus dñi in flamma ignis de rubo. (Exod. 3) Et uidit qa in rubo ignis arderet, rubus uero nõ comburebať, & ait Moyſes, Ibo & uidebo uiſum iſtud, qđ tã magnũ uidi, quoniã non comburiť rubus. Cum ergo uidit dñs qa uenit uidere, clamauit ad eũ dñs de rubo dicẽs, Ego ſum deus patris tui, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob. Et hic primo angelus dñi dictus eſt, deinde deus. Nũqd ergo angelus eſt deus Abrahã & deus Iſaac & deus Iacob? Poteſt ergo D recte intelligi ipſe ſaluator, de quo dicit Apoſtolus, Quorũ patres, & ex quib. Chriſtus ſecundum carnẽ, q eſt ſup omnia deus benedictus in ſecula. (Rom. 9) Qui ergo ſup omnia eſt deus benedict⁹ in ſecula, nõ abſurde etiã hic ipſe intelligiť deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob. Sed cur prius angelus dñi dictus eſt, cũ de rubo in flãma ignis apparuit: utrũ qa unus ex multis angelis erat, ſed per diſpenſationẽ perſonã dñi ſui gerebat: an aſſumptũ erat aliqd creaturæ, quod ad præſens negociũ uiſibiliter appareret, & inde uoces ſenſibiliter æderenť, quib. præſentia dñi per ſubiectã creaturã corporeis etiã ſenſib. hominis ſicut oportebat exhibereť? Si enim unus ex angelis erat, quis facile affirmare poſſit, utrũ ei filij pſona nunciãda impoſita

fuerit

fuerit, an ſpũſſancti, an dei patris, an ipſius omnino Trinitatis, quæ eſt unus & ſolus deus, ut diceret, Ego ſum deus Abrahã, deus Iſaac, & deus Iacob? Neq; enim poſſimus dicere deũ Abrahã, & deũ Iſaac, & deũ Iacob, filiũ dei eſſe, & patrem nõ eſſe: aut ſpiritũſanctũ, aut ipſam trinitatẽ quã credimus & intelligimus unũ deum, audebit aliquis negare deũ Abrahã, & deũ Iſaac, & deum Iacob. Ille enim nõ eſt illorũ patrũ deus qui nõ eſt deus. Porrò ſi nõ ſolum pater deus eſt, ſicut etiã omnes hæretici cõcedunt, ſed etiã filius, quod uelint nolint cogũtur fateri, dicẽte Apoſtolo, Qui eſt ſuper

Rom. 9 omnia deus benedictus in ſecula: & ſpũſſanctus dicẽte Apoſtolo, Clarificate ergo deũ in corpore

1 Cor. 6 ueſtro, cũ ſupra diceret, Neſcitis quoniam corpora ueſtra templũ in uobis eſt ſpũſſancti, quem habetis à deo: & hi tres unus deus, ſicut catholica ſanitas credit: nõ ſatis eluect quã in Trinitate perſonam, & utrum aliquã, an ipſius Trinitatis gerebat ille angelus, ſi unus ex cæteris angelis erat. Si autẽ in uſum rei præſentis aſſumpta creatura eſt, quæ & humanis oculis appareret, & aurib. inſonaret, & appellaretur angelus dñi, & dñs & deus nõ poteſt hic deus pater intelligi, ſed aut filius, aut ſpũſſanctus: quanq; ſpiritũſanctũ alicubi angelũ dictũ nõ recolam, ſed ex opere poſſit intelligi. Dictum enim de illo eſt, Quæ uentura ſunt annũciabit uobis. Et utiq; angelus Græce, Latine nuncius interpretaẽ. De dño aũt Ieſu Chriſto euidẽtiſſime legi

Eſa. 9 mus apud Prophetã, ꝙ magni cõſilij angelus dictus ſit, cũ & ſpũſſanctus & dei filius ſit deus & do

Viſio in columna ignis. XIIII minus angelorũ. Itẽ in exitu filiorũ Iſrael de Aegypto ſcriptũ eſt, Deus autẽ præibat illos, die quidem in colũna nubis, & oſtendebat illis uiam, nocte aũt in colũna ignis: & nõ deficiebat colũna nubis die & colũna ignis nocte ante populum. Quis & hic dubitet per ſubiectã creaturã eandẽq; corporeã, nõ per ſuã ſubſtantiã deũ oculis apparuiſſe mortaliũ: ſed utrũ patrẽ, an filiũ, an ſpiritumſanctum, an ipſam Trinitatẽ unũ deũ, ſimiliter nõ apparet. Nec ibi hoc diſtinguiẽ quantũ exiſtimo, ubi ſcriptũ eſt, Et maieſtas dñi apparuit in nube, & locutus eſt dñs ad Moyſen dicẽs, Exaudiui mur-

Exod. 16 mur filiorũ Iſrael &c. Iam uero de nubib. & uo-

Viſio in Sina Cap. XV cibus & fulguribus & tuba & fumo in mõte Sina cũ diceref, Sina aũt mons fumabat totus, ꝓpterea ꝙ deſcendiſſet deus in igne in eũ & aſcendebat funius tanq; fumus fornacis, & mente confuſus eſt omnis populus uehemẽter, fiebãt aũt uoces tubæ prodeũtes fortiter ualde: Moyſes loquebaẽ, &

Exod. 20 deus reſpõdebat ei uoce, Et paulopoſt data lege in decẽ præceptis, cõſequẽter diciẽ. Et omnis populus uidebat uoces & lampades & uoces tubæ & montẽ fumantẽ. Et paulopoſt, Et ſtabat, inquit, omnis populus à lõge, Moyſes aũt intrauit in nebulam ubi erar deus, & dixit dñs ad Moyſen &c. Quid hinc dicam, niſi ꝙ nemo tam uecors eſt, qui credat fumũ, ignẽ, nubes & nebulã, & ſi qua ſunt huiuſmodi, uerbi uel ſapientiæ dei quod eſt Chriſtus, uel ſpũſſancti eſſe ſubſtantiã? Nam de patre deo, nec Ariani hoc unquam auſi ſunt dicere. Er-

go creatura ſeruiente creatori facta ſunt illa om-

A nia, & humanis ſenſib. pro diſpẽſatione congrua præſentata: niſi forte, quia dictũ eſt, Moyſes autẽ intrauit in nebulã ubi erat deus, hoc arbitrabiẽ carnalis cogitatio, à populo quidẽ nebulã uiſam, intra nebulã uero Moyſen oculis carneis uidiſſe filiũ dei, quẽ delirantes hæretici in ſua ſubſtãtia uiſum uolunt. Sanè uiderit eum Moyſes oculis carneis, ſi oculis carneis poteſt uideri non modo ſapiẽtia dei quod eſt Chriſtus, ſed uel ipſa cuiuslibet hominis & qualiſcũq; ſapiẽtis. Aut qa ſcriptũ eſt de ſeniorib. Iſrael, quia uiderũt locũ ubi ſteterat deus Iſrael, & quia ſub pedib. eius tanq; opus lapidis ſaphiri, & tanq; aſpectus firmamẽti cœli: ꝓpterea credendũ eſt & uerbũ & ſapientiã dei per

B ſuam ſubſtantiã in ſpatio loci terreni ſteriſſe, quæ pertẽdit à fine uſq; ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter: & ita eſſe mutabile uerbũ dei, per qđ facta ſunt omnia, ut modo ſe contrahat, modo diſtendat. Mũdet dñs à talib. cogitationib. corda fideliũ ſuorũ: ſed per ſubiectã, ut ſæpe diximus, creaturã exhibenẽ hæc omnia uiſibilia & ſenſibilia, ad ſignificandũ inuiſibilẽ atq; intelligibilẽ deũ, non ſolũ patrẽ, ſed & filiũ & ſpiritũſanctũ, ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia: quamuis inuiſibilia dei à creatura mũdi, per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpicianẽ, ſempiterna quoq; uirtus eius ac diuinitas. Sed qđ attiner ad id qđ nũc ſuſcepimus, nec in monte Sina uideo quemadmodũ appareat per illa omnia quæ mortaliũ ſenſib. terribi

C liter oſtẽdebanẽ, utrũ deus trinitas, an pater, an filius, an ſpũſſanctus ꝓprie loquebaẽ. Verũtamẽ ſi quid hinc ſine affirmãdi temeritate modeſte atq; cũctãter cõiectare cõcediẽ, ſi una ex trinitate ꝑſona poteſt intelligi, cur nõ ſpiritũſanctũ potius intelligimus, quãdo & tabulis lapideis lex ipſa quæ ibi data eſt, digito dei ſcripta eſſe diciẽ, quo nomine ſpiritũſanctũ in Euãgelio ſignificari nouimus. Et qnquaginta dies numeranẽ ab occiſione agni & celebratiõe Paſchę uſq; ad diem quo hæc fieri cœpta ſunt in monte Sina: Sicut poſt dñi paſſionẽ, ab eius reſurrectione qnquaginta dies numerantur, & uenit ꝓmiſſus à filio dei ſpũſſanctus. Et in ipſo eius aduẽtu quẽ in Apoſtolorũ actib. legi-

mus, per diuiſionẽ linguarũ ignis apparuit, qui & Act. 2

D inſedit ſuper unũquenq; eorũ. Quod Exodo con

gruit, ubi ſcriptũ eſt, Sina autẽ mons fumabat to- Exod. 19

tus, ꝓpterea ꝙ deſcẽdit in eũ deus in igne. Et aliquãto poſt, Aſpectus, inquit, maieſtatis dñi, tanquã ignis ardẽs ſuper uerticẽ montis corã filijs Iſrael. Aut ſi hæc ideo facta ſunt, quia nec pater, nec filius illic eo modo præſentari poterãt ſine ſpũſancto, quo ipſam legẽ ſcribi oportebat, deũ quidem nõ per ſubſtantiã ſuã quæ inuiſibilis & incommutabilis manet, ſed ꝑ illã ſpeciẽ creaturæ illic apparuiſſe cognoſcimus. Sed aliquã ex trinitate perſonã ſigno quodã ꝓprio, quantũ ad mei capacitatẽ ſenſus pertinet, non uidemus. Eſt etiã quo mo- Moyſes quomodo uiderit deum. XVI

ueri pleriq; ſolent, qa ita ſcriptũ eſt. Et locutus eſt dñs ad Moyſen facie ad faciem, ſicut quis loquiẽ ad amicũ ſuum: cum paulo poſt dicat Moyſes, Si

ergo inueni gratiã ante te, oſtende mihi temeipſũ
manifeſte, ut uideã te, ut ſim inueniẽs gratiã ante
te, & ut ſciã q̃a populus tuus eſt gẽs hæc. Et paulo
poſt iterũ. Dixitq́ Moyſes ad dñm, Oſtende mihi
maieſtatẽ tuã. Quid eſt hoc qđ in omnib. quæ ſu-
pra fiebãt, deus uideri per ſuã ſubſtantiã putabatᷣ
Vnde à miſeris creditus eſt, nõ per creaturam, ſed
per ſemetipſum uiſibilis filius dei: & qđ intraue-
rat in nebulã Moyſes, ad hoc intraſſe uidebaẽ ut
oculis quidẽ populi oſtẽdereẽ caligo nebuloſa, il
le aũt intus uerba dei tanq̃ eius faciẽ contẽplatus
audiret. Et quõ dictũ eſt. Locutus eſt dñs ad Moy
ſen facie ad faciẽ, ſicut quis loquiẽ ad amicũ ſuũᷣ
Ecce idem dicit, Si inueni gratiam ante te, oſtẽde
mihi temetipſum manifeſte. Nouerat utiq́ quod
corporaliter uidebat, & uerã uiſionẽ dei ſpiritali-
ter reqrebat. Locutio quippe illa quę fiebat in uo
cibus, ſic modificabaẽ, tãq̃ eſſet amici loquẽtis ad
amicũ. Sed deũ patrẽ q̃s corporeis oculis uidetᷣ
Et quod in principio erat uerbũ, & uerbũ erat a-
pud deũ, & deus erat uerbũ, p̃ quod facta ſunt om
nia, q̃s corporeis oculis uidetᷣ Et ſpiritũ ſapientiæ
q̃s corporeis oculis uidetᷣ Quid eſt aũt, Oſtende
mihi temetipſum manifeſte ut uideã te: niſi oſten-
de mihi ſubſtãtiã tuãᷣ Hoc aũt ſi nõ dixiſſet Moy
ſes, utcũq́ ferẽdi eſſent ſtulti, qui putãt per ea quæ
ſupra dicta uel geſta ſunt, ſubſtantiã dei oculis e-
ius fuiſſe cõſpicuã. Cũ uero hic aptiſſime demon-
ſtreẽ, nec deſiderãti hoc fuiſſe cõceſſum, q̃s aude-
at dicere p̃ ſimiles formas quæ huic quoq́ uiſibili
ter apparuerũt, nõ creaturã deo ſeruientẽ, ſed hoc
ipſum qđ deus eſt cuiuſq́ oculis apparuiſſe mor-
taliũᷣ Et hoc q̃dẽ quod poſtea dñs dicit ad Moy-
ſen, Nõ poteris uidere faciem meã & uiuere. Non
enĩ uidebit homo faciem meã & uiuet. Et ait dñs,
Ecce locus penes me eſt, & ſtabis ſuper petrã, ſta-
tim ut trãſibit mea maieſtas, & ponã te in ſpecula
petræ, & tegã manũ meã ſuper te, donec tranſeã,
& auferam manũ meã: & tunc uidebis poſteriora
mea, nam facies mea nõ apparebit tibi. Non in
cõgruẽter ex perſona dñi noſtri Ieſu Chriſti præ-
figuratũ ſolet intelligi: ut poſteriora eius accipiaẽ
caro eius, in qua de uirgine natus eſt, & mortuus
& reſurrexit: ſiue ꝓpter poſterioritatẽ mortalita-
tis poſteriora dicta ſint, ſiue q̃d eã ꝓpe finẽ ſeculi,
hoc eſt poſterius ſuſcipe dignatus eſt. Facies autẽ
eius illa dei forma, in qua nõ arbitraẽ rapinã eſſe e-
qualis deo patri, quã nemo utiq́ poteſt uidere &
uiuere: ſiue q̃a poſt hãc uitã in qua p̃egrinamur à
dño, & ubi corpus q̃d corrũpitur aggrauat animã
uidemus facie ad faciẽ, ſicut dicit Apoſtolus. De
hac enĩ uita in Pſalmis diciẽ, Veruntamẽ uniuer-
ſa uanitas omnis homo uiuens. Et iterũ. Quoniã
nõ iuſtificabiẽ corã te omnis uiuens. In qua uita e-
tiã, ſecũdũ Ioannẽ, nondũ apparuit quod erimus.
Scimus aũt, inquit, quia cum apparuerit, ſimiles ei
erimus, quoniã uidebimus eũ ſicuti eſt. Qđ utiq́
poſt hãc uitã intelligi uoluit, cũ mortis debitũ ſol-
uerimus, & reſurrectiõis ꝓmiſſum receperimus.
Siue quod etiã nũc in quantũ dei ſapiẽtiã per quã
facta ſunt omnia, ſpiritaliter intelligimus, in tantũ

Poſteriora dei qꝛ õ uideantur, allegoria. Cap. XVII

carnalib. affectib. morimur: ut mortuũ nobis hũc
A mundũ deputãtes, nos quoq́ ipſi huic mũdo mo-
riamur, & dicamus q̃d ait Apoſtolus, Mũdus mihi
crucifixus eſt et ego mũdo. De hac enĩ morte iterũ *Galat. 6*
dixit, Si aũt mortui eſtis cũ Chriſto, q̃d adhuc ue- *Coloſ. 2*
lut uiuẽtes de hoc mũdo decernitisᷣ Nõ ergo im-
merito nemo poteſt faciẽ, id eſt ipſam manifeſta-
tionẽ ſapiẽtię dei uidere & uiuere. Ipſa enĩ eſt ſpe
cies, cui cõtemplãdæ ſuſpirat om̃is q̃ affectat deũ
diligere ex toto corde, & ex tota anima, & ex to-
ta mẽte. Ad quã cõtemplandã etiã ꝓximũ quantũ
poteſt ædificat, q̃ diligit & ꝓximũ ſicut ſeipſum.
In quib. duob. pręceptis, tota lex pẽdet & Prophe
tæ. Qđ ſignificaẽ etiã in ipſo Moyſe. Nã cũ dixiſ-
ſet ꝓpter dilectionẽ dei qua præcipue flagrabat,
Si inueni gratiã in cõſpectu tuo, oſtende mihi te-
B metipſum manifeſte, ut ſim inueniens gratiã ante
te: continuo ꝓpter dilectionẽ etiã ꝓximi ſubiecit
atq́ ait, Et ut ſciã q̃a populus tuus eſt gẽs hæc. Illa
eſt ergo ſpecies quæ rapit omnẽ animã rationalẽ
deſiderio ſui, tãto ardẽtiorẽ, quãto mũdiorẽ, & tã-
to mũdiorẽ, quãto ad ſpiritalia reſurgentẽ. Tanto
aũt ad ſpiritalia reſurgentẽ, quãto à carnalib. mo-
rientẽ. Sed dũ p̃egrinamur à dño, & p̃ fidẽ ambu-
lamus nõ p̃ ſpeciẽ, poſteriora Chriſti, hoc eſt car-
nẽ per ipſam fidẽ uidere debemus: id eſt, in ſolido
fidei fundamẽto ſtãtes, qđ ſignificat petra, & eam
de tali tutiſſima ſpecula intuẽtes, in catholica ſcili *Matth. 16*
cet eccleſia de qua dictũ eſt, Et ſup̃ hãc petrã ędifi
cabo eccleſiã meã. Tãto enĩ certius diligimus, quã
uidere deſideramus faciẽ Chriſti, quãto in poſte-
C rioribus eius agnoſcimus quãtũ nos prior dilexerit
Chriſtus. Sed in ipſa carne, fides reſurrectiõis eius
nos ſaluos facit atq́ iuſtificat. Si enĩ credideris, in *Rom. 4*
quit, in corde tuo, q̃a illũ deus ſuſcitauit à mortuis
ſaluus eris. Et iterũ. Qui traditus eſt, inq̃t, ꝓpter de
licta noſtra, & reſurrexit ꝓpter iuſtificationẽ no-
ſtrã. Ideoq́ reſurrectio corporis dñi eſt meritũ fi-
dei noſtræ. Nã mortuã eſſe illã carnẽ in cruce paſ-
ſionis, etiã inimici eius credũt, ſed reſurrexiſſe nõ
credũt. Qđ firmiſſime nos credentes, tanq̃ de pe
træ ſoliditate cõtuemur: unde certa ſpe adoptio-
nẽ expectamꝰ redẽptionẽ corporis noſtri: q̃a hoc
in mẽbris Chriſti ſperamus, quę nos ipſi ſumus, q̃d
p̃fectũ eſſe in ipſo tanq̃ in capite noſtro fidei ſani
tate cognoſcimus. Inde nõ uult niſi cũ trãſierit ui-
D deri poſteriora ſua, ut in eiꝰ reſurrectionẽ credaẽ.
Paſcha enĩ Hebræũ uerbũ diciẽ, qđ trãſitus inter-
pretaẽ. Vnde & Ioãnes Euãgeliſta dicit, Ante diẽ *Ioan. 13*
feſtũ Paſchæ, ſciens Ieſus quia uenit hora eius, ut
trãſeat ex hoc mũdo ad patrẽ. Hoc aũt q̃ credunt,
nec tamen in catholica fide, ſed in ſchiſmate ali-
quo, aut in hæreſi credunt, nõ de loco q̃ eſt penes
eũ uidẽt poſteriora dñi. Quid enĩ ſibi uult qđ ait *Exod. 33*
dñs. Ecce locus eſt penes me, & ſtabis ſup̃ petrãᷣ
Quis locus terrenus eſt penes dñm, niſi hoc eſt pe
nes eũ quod eũ ſpiritaliter attingitᷣ Nã quis locus
nõ eſt penes dñm, qui attingit à fine uſq́ ad finem
fortiter, & diſponit omnia ſuauiterᷣ Et cuius dictũ *Eſa. 66*
eſt, Cœlũ mihi ſedes eſt, & terra ſcabellũ pedum
meorũ. Et q̃ dixit, Quã domum ædificabitis mihi,
aut

aut quis locus quietis meę, nónne manus mea fe-
A cit hæc omnia? Sed uidelicet intelligiṫ locus pe-
nes eũ in quo ſtaṫ ſuper petrã, ipſa eccleſia catho-
lica: ubi ſalubriter uidet Paſcha dñi, id eſt tranſitũ
dñi, & poſteriora eius, id eſt corpus eius, ꝗ credit
in reſurrectionẽ eius. Et ſtabis, inquit, ſup petrã,
ſtatim ut trãſiet mea maieſtas. Reuera eñ ſtatim
ut trãſijt maieſtas dñi in clarificatione dñi, qua re-
ſurgẽs aſcẽdit ad patrẽ, ſolidati ſumus ſuper petrã.
Et ipſe Petrus tũc ſolidatus eſt, ut cũ fiducia prędi
caret, quẽ priuſq; eſſet ſolidatus ter timore nega-
uerat, iã quidẽ prędeſtinatione poſitus in ſpecula
petræ, ſed adhuc manu dñi ſibi ſuperpoſita ne ui-
deret. Poſteriora eñ eius uiſurus erat, & nondum
ille trãſierat utiq; à morte ad uitã, nondũ reſurre-
ctione clarificatus erat. Nã & qđ ſequiṫ in Exod.
B & dicit: Tegã manũ meã ſuper te, donec trãſeam,
& auferã manũ meam, & tunc uidebis poſteriora
mea: Multi Iſraelitæ quorũ tunc figura erat Moy-
ſes, poſt reſurrectionẽ dñi, crediderũt in eũ, tanq;
iã uidentes poſteriora eius, remota manu eius ab
Esa. 6 oculis ſuis. Vnde & Eſaiæ talem prophetiã Euan
gelista cõmemorat: Incraſſa cor populi huius, &
aures eorũ oppila, & oculos eorũ graua. Deniq;
Psal. 31 in Pſalmo non abſurde intelligiṫ ex eorũ perſona
dici: Quoniã die ac nocte grauata eſt ſup me ma-
nus tua. Die fortaſſe cũ manifeſta miracula face-
ret, nec ab eis agnoſcereṫ. Nocte aũt cũ in paſſio-
ne moreretṫ, qñ certius putauerunt, ſicut quẽlibet
hominẽ peremptũ & extinctũ. Sed qm̃ cũ tranſiſ-
ſet ut eius poſteriora uiderenṫ, prædicãte ſibi apo
C ſtolo Petro, quia oportebat Chriſtũ pati & reſur-
gere, cõpuncti ſunt dolore pœnitẽtiæ, ut fieret in
baptizatis quod in capite eius Pſalmi diciṫ: Beati
quorũ remiſſæ ſunt iniqtates, & quorũ tecta ſunt
peccata: Propterea cũ dictũ eſſet: Grauata eſt ſup
me manus tua, tanq; dño trãſeunte, ut iã remoue-
ret manũ & uiderenṫ poſteriora eius, ſequiṫ uox
dolẽtis & cõfitentis, & ex fide reſurrectionis dñi
peccatorũ remiſſionẽ accipiẽtis, Conuerſus ſum,
inquit, in erũna mea dum infigereṫ ſpina: Peccatũ
meũ cognoui, & iniuſtitiã meam nõ operui: Dixi
pronũciabo aduerſum me iniuſtitiã meã dño, &
tu remiſiſti impietatẽ cordis mei. Neq; enim tãto
carnis nubilo debemus inuolui, ut putemus faciẽ
quidem domini eſſe inuiſibilẽ, dorſum uero uiſi-
D bilẽ, quandoquidẽ in forma ſerui utrunq; uiſibili
ter apparuit: In forma aũt dei abſit ut tale aliquid
cogiteṫ. Abſit ut uerbũ dei & ſapiẽtia dei ex una
parte habeat faciem, & ex alia dorſum ſicut cor-
pus humanũ, aut omnino ulla ſpecie uel motiõe,
ſiue loco, ſiue tẽpore cõmutetur. Quapropter ſi
in illis uocibus quæ fiebant in Exodo, & illis om-
nibus corporalibus demõſtrationibus dñs Ieſus
Chriſtus oſtẽdebatur: aut aliàs Chriſtus ſicut loci
huius cõſideratio perſuadet, aliàs ſpirituſſanctus,
ſicut ea quę ſupra diximus admonent: nõ hoc effi
citur ut deus pater nunq; tali aliqua ſpecie patri-
bus uiſus ſit: Multa enim talia uiſa facta ſunt illis
tẽporibus, nõ euidẽter nominato & deſignato in
eis, uel patre, uel filio, uel ſpirituſancto, ſed tñ per

quaſdã ualde ꝓbabiles ſignificationes nonnullis
A indicijs exiſtẽtibus, ut nimis temerariũ ſit dicere,
deum patrẽ nunq; patribus aut Prophetis per ali-
quas uiſibiles formas apparuiſſe. Hanc enim opi-
nionem illi pepererũt qui nõ potuerũt in unitate
trinitatis intelligere quod dictũ eſt: Regi aũt ſecu 1 Tim. 1
lorũ immortali, inuiſibili ſoli deo: &, quem nemo
hominum uidit, nec uidere poteſt. Quod de ipſa
ſubſtãtia ſumma ſummeq; diuina & incõmutabi-
li, ubi & pater & filius & ſpirituſſanctus unus eſt
ſolus deus, per ſanã fidẽ intelligitur. Viſiones aũt
illæ per creaturã cõmutabilem deo incõmutabili
ſubditã factæ ſunt, nõ proprie ſicuti eſt, ſed ſignifi
catiue ſicut pro rerũ cauſis & tẽporibus oportuit
oſtendentes deũ. Quanq; neſcio quẽadmodũ Viſio Danielis
iſti intelligẽt qđ Danieli apparuit antiquus die- Cap. XVIII.
B rum: à quo filius hominis, quod propter nos eſſe
dignatus eſt, accepiſſe intelligiṫ regnũ, ab illo ſci-
licet qui ei dicit in Pſalmo: Filius meus es tu, ego Psal. 2
hodie genui te, poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hę
reditatẽ tuã. Et qui oĩa ſubiecit ſub pedib. eius.
Si ergo Danieli, & pater dãs regnũ, & filius acci-
piens apparuerunt in ſpecie corporali, quõ iſti di-
cunt, patrẽ nunq; uiſum eſſe Prophetis, & ideo ſo
lum debere intelligi inuiſibilem quẽ nemo homi
num uidit nec uidere poteſt? Ita eñ narrauit Da-
niel: Aſpiciebã, inquit, donec throni poſiti ſunt, Dan. 7
& uetuſtus dierũ ſedebat, & indumẽtũ eius quaſi
nix albũ, & capillus capitis eius quaſi lana mũda:
Thronus eius flãma ignis, rotæ eius ignis flagrãs,
& flumẽ ignis trãſibat in conſpectu eius. Et mille
C millia deſeruiebãt ei, & dena millia denũ millium
aſſiſtebant ei. Et iudiciũ collocauit, & libri aperti
ſunt, &c. Et paulopoſt: Aſpiciebã, inquit, in uiſu
noctis, & ecce cũ cœli nubibus, quaſi filius homi-
nis ueniẽs erat, et uſq; ad ueterẽ dierũ peruenit, et
oblatus eſt ei: Et ipſi datus eſt principatus & ho-
nor, & regnũ, & oẽs populi trib. & linguæ ipſi ſer
uiẽt. Poteſtas eius, poteſtas ęterna, quę nõ præter
ibit, & regnũ eius quod nõ corrũpeṫ. Ecce pater
dans, & filius accipiens regnũ ſempiternũ, & ſunt
ambo in cõſpectu ꝓphetãtis uiſibili ſpecie. Nõ er
go incõueniẽter crediṫ etiã pater deus eo modo
ſolere apparere mortalib. Niſi forte aliquis dicat,
ideo nõ eſſe uiſibilẽ patrẽ, qa in cõſpectu ſomniã-
tis apparuit: Ideo aũt uiſibilem filiũ & ſpiritũſan-
D ctũ, quia Moyſes illa omnia uigilans uidit. Quaſi
uero uerbũ & ſapiẽtiã dei uiderit Moyſes carna-
lib. oculis, aut uideri ſpũs uel humanus poſſit qui
carnẽ iſtã uiuificat, uel ipſe corporeus qui uentus
diciṫ, quãto minus ille ſpũs dei qui omniũ homi-
nũ & angelorũ mẽtes ineffabili excellẽtia diuinæ
ſubſtãtiæ ſupergrediṫ. Aut quiſq; tali præcipiteṫ
errore, ut audeat dicere filiũ & ſpiritũſanctũ etiã
uigilãtib. hominib. eſſe uiſibiles, patrẽ aũt nõ niſi
ſomniãtib. Quõ ergo de patre ſolo accipiũt: Quẽ
nemo hominũ uidit, nec uidere poteſt? An cũ dor
miũt homines, tũc nõ ſunt homines? Aut qui for-
mare ſimilitudinẽ corporis poteſt ad ſe ſignificã-
dũ ꝑ uiſa ſomniãtiũ, nõ poteſt formare ipſam cor-
poreã creaturã ad ſe ſignificãdum oculis uigilan-

tiũ: cũ eius ipſa ſubſtãtia qua eſt ipſe qđ eſt, nulla
corporis ſimilitudine dormienti, nulla corporea A
ſpecie uigilanti poſſit oſtendi, ſed nõ ſolũ patris,
uerũetiam filij & ſpiritusſancti. Et certe qui uigi-
lantium mouentur uiſis, ut nõ patrem, ſed tãtum
filiũ uel ſpiritumſanctũ credãt corporalib. homi-
num apparuiſſe cõſpectibus, ut omittã tantam la-
titudinem ſanctarũ paginarũ, & tam multiplicem
earũ intelligentiã, unde nemo ſani capitis affirma
re debet, nuſquã perſonam patris per aliquã ſpe-
ciem corporalẽ uigilantiũ oculis demonſtratam.
Sed ut hoc, ut dixi, omittã, quid dicũt de patre no
ſtro Abrahã, cui certe uigilãti & miniſtrãti cũ ſcri
ptura præmiſiſſet dicẽs: Viſus eſt dominus Abra
hę, nõ unus aut duo, ſed tres apparuerũt uiri, quo-
rũ nullus excelſius alijs eminuiſſe dictus eſt, nul-
lus honoratius effulſiſſe, nullus imperioſius egiſ-
ſe? Quapropter quoniã in illa tripartita noſtra di B
ſtributione, primũ quærere inſtituimus, utrum pa
ter, an filius, an ſpiritusſanctus, an aliquãdo pater,
aliquando filius, aliquãdo ſpiritusſanctus, an ſine
ulla diſtinctione perſonarũ, ſicut dicit, deus unus
& ſolus, id eſt, trinitas ipſa, per illas creaturæ for-
mas patrib. apparuerit, interrogatis quæ potui-
mus quantũ ſufficere uiſum eſt, ſanctarũ ſcriptu-
rarũ locis, nihil aliud quantum exiſtimo diuinorũ
ſacramentorũ modeſta & cauta cõſideratio per-
ſuadet, niſi ut temere non dicamus quænã ex tri-
nitate perſona cuilibet patrum & Prophetarũ in
aliquo corpore uel ſimilitudine corporis appa-
ruerit, niſi cũ continentia lectionis aliqua proba-
bilia circũponit indicia. Ipſa enim natura uel ſub- C
ſtantia, uel eſſentia, uel quolibet alio nomine ap-
pellandũ eſt idipſum quod deus eſt, quicquid il-
lud eſt corporaliter uideri nõ poteſt. Per ſubiectã
uero creaturã, nõ ſolum filiũ uel ſpiritumſanctũ,
ſed etiam patrẽ corporali ſpecie ſiue ſimilitudine
mortalib. ſenſibus ſignificationẽ ſui dare potuiſſe
credendum eſt. Quæ cũ ita ſint, ne immoderatius
progrediatur ſecũdi huius uoluminis longitudo,
ea quæ reſtant, in conſequentibus uideamus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. III

Procœmium. Transitione demonstrat quid dictum sit, & quid restet dicendum

C REDANT qui uolunt, malle me le-
gendo quàm legẽda dictãdo laborare.
Qui aũt hoc nolũt credere, experiri
aũt & poſſunt & uolũt, deniq; legẽ-
do uel meis inquiſitionib. reſpõdeãt
uel interrogationib. aliorũ, quas pro mea perſona
quã in ſeruitio Chriſti gero, & pro ſtudio quo fi-
dẽ noſtrã aduerſum errorẽ carnaliũ & animaliũ
hominũ munire inardeſco, neceſſe eſt me pati, &
uideãt quàm facile ab iſto labore me tẽperem, & quã
to etiã gaudio ſtylũ poſſim habere feriatũ. Quod
ſi ea quę legimus de his rebus ſufficiẽter ædita in
Latino ſermone, aut nõ ſunt, aut nõ inueniuntur,
aut certe difficile à nobis inueniri queunt, Græcæ
aũt linguæ nõ ſit nobis tãtus habitus, ut taliũ rerũ
libris legẽdis & intelligendis ullo modo reperia-
mur idonei, quo genere literarũ ex ijs quæ nobis
A pauca interpretata ſunt, nõ dubito cũcta quæ uti-
liter quærere poſſumus cõtineri: fratribus aũt nõ
ualeã reſiſtere iure, quo eis ſeruus factus ſum fla-
gitãtib. ut eorũ in Chriſto laudabilib. ſtudijs, lin-
gua ac ſtylo meo, quas bigas in me charitas agitat
maxime ſeruiã, egoq; ipſe multa quæ neſciebam,
ſcribẽdo me didiciſſe cõfitear, nõ debet hic labor
meus cuiq; pigro, aut multũ docto uideri ſuper-
fluus, cũ multis impigris multisq; indoctis, inter
quos etiã mihi, non parua ex parte ſit neceſſarius.
Ex his igit quæ ab alijs de hac re ſcripta iam legi-
mus plurimũ adminiculati & adiuti, ea quæ de tri
nitate, uno ſummo ſummeq; bono deo pie quæri
& diſſeri poſſe arbitror, ipſo exhortante quærẽda
atq; adiuuãte diſſerẽda ſuſcepi: ut ſi alia non ſunt
B huiuſmodi ſcripta, ſit qđ habeãt & legãt qui uolue
rint & ualuerint: ſi aũt iã ſunt, tãto facilius aliqua
inueniant, quanto talia plura eſſe potuerint. Sanè
cũ in omnib. literis meis, non ſolũ piũ lectorẽ, ſed
etiã liberũ correctorẽ deſiderẽ, multo maxime in
his, ubi ipſa magnitudo quæſtiõis utinã tã multos
inuẽtores habere poſſet, quàm multos cõtradictores
habet: uerũtamẽ ſicut lectorẽ meũ nolo mihi eſſe
deditũ, ita correctorem nolo ſibi: Ille me nõ amet
amplius quàm catholicã fidẽ, iſte ſe nõ amet amplius
quàm catholicã ueritatẽ. Sicut illi dico: Noli meis lite
ris quaſi ſcripturis canonicis inſeruire, ſed in illis
& qđ nõ credebas cũ inueneris incunctanter cre
de, in iſtis aũt quod certũ non habebas, niſi certũ
intellexeris, noli firmiter retinere: Ita illi dico, No *Diſt. 9. cap. noli meis.*
C li meas literas ex tua opinione uel cõtẽtione, ſed
ex diuina lectiõe uel incõcuſſa ratione corrigere.
Si quid in eis ueri cõprehẽderis, exiſtendo nõ eſt
meũ, at intelligẽdo & amãdo, & tuũ ſit & meũ: Si
quid aũt falſi cõuiceris, errãdo fuerit meũ, ſed iam
cauẽdo nec tuũ ſit nec meũ. Hinc itaq; tertius hic
liber ſumat exordiũ, quouſq; ſecũdus peruenerat.
Cũ eñ ad id uentũ eſſet, ut uellemus oſtẽdere, nõ
ideo minorẽ patrẽ filiũ, quia ille miſit, hic miſſus
eſt, nec ideo minorẽ utroq; ſpiritũſanctũ, qa & ab
illo & ab illo miſſus in Euãgelio legit, ſuſcepimus
hoc quęrere, cũ illuc miſſus ſit filius, ubi erat, quia
in hũc mundũ uenit, & in hoc mũdo erat: cũ illuc
etiã ſpiritusſanctus, ubi & ipſe erat, qm̃ ſpiritus do
mini repleuit orbẽ terrarũ, & hoc qđ cõtinet om-
nia ſciẽtiã habet uocis: Vtrũ propterea miſſus ſit
D dominus, quia ex occulto in carne natus eſt, & de
ſinu patris ad oculos hominũ in forma ſerui tanq;
egreſſus apparuit: ideo etiã ſpiritusſanctus, quia
& ipſe corporali ſpecie quaſi colũba uiſus eſt, &
linguis diuiſis uelut ignis: ut hoc eis fuerit mitti,
ad aſpectũ mortaliũ in aliqua forma corporea de
ſpiritali ſecreto ꝓcedere, qđ pater quoniã nõ fe-
cit, tantũmodo miſiſſe, non etiã miſſus eſſe dictus
ſit. Deinde quæſitũ eſt, cur & pater non aliquãdo
dictus ſit miſſus, ſi ꝑ illas ſpecies corporales quæ
oculis antiquorũ apparuerũt ipſe demõſtrabat?
Si aũt filius tũc demõſtrabat, cur tãto poſt miſſus
diceretur, cũ plenitudo tẽporis uenit, ut ex fœmi-
na naſceretur, quãdoquidẽ & antea mittebat, cum
in

in illis formis corporaliter apparebat? Aut ſi non
recte miſſus diceret, niſi cũ uerbũ caro factũ eſt,
cur ſpiritusſanctus miſſus legat, cuius incarnatio
talis nõ facta eſt? Si uero per illas antiquas demõ
ſtrationes, nec pater, nec filius, ſed ſpiritusſanctus
oſtẽdebat, cur etiã ipſe nũc diceret miſſus, cũ illis
modis & antea mitteret? Deinde ſubdiuiſimus ut
hæc diligentiſſime tractarentur, & tripartitã feci-
mus quæſtionẽ, cuius una pars in ſecũdo libro ex
plicata eſt, duæ ſunt reliquæ, de quibus deinceps
diſſerere aggrediar. Iam enĩ quæſitũ atq; tractatũ
eſt, in illis antiquis corporalib. formis & uiſis, non
tantũmodo patrẽ, nec tantũmodo filiũ, nec tantũ-
modo ſpiritũſanctũ apparuiſſe, ſed aut indifferen
ter dñm deũ qui trinitas ipſa intelligit, aut quamli
bet ex trinitate perſonã, quã lectionis textus indi
An filius & ſpiritusſanctus antea miſſi ſint Cap. I ciijs circũſtantib. ſignificaret. Nunc ergo primũ
quæramus, quod ſequit. Nã ſecũdo loco in illa di
ſtributiõe poſitũ eſt, utrũ ad hoc opus tãtũmodo
creatura formata ſit, in qua deus ſicut tunc opor-
tuiſſe iudicauit, humanis oſtenderet aſpectib. an
angeli, qui iã erãt ita mittebant ut ex perſona dei
loquerent, aſſumẽtes corporalẽ ſpeciẽ de creatu-
ra corporea in uſum miniſterij ſui: aut ipſum cor-
pus ſuũ, cui nõ ſubdunt, ſed ſubditũ gerũt, mutan
tes atq; uertẽtes in ſpecies quas uellẽt, accõmoda
tas atq; aptas actionib. ſuis, ſecundũ attributã ſibi
à creatore potentiã. Qua quæſtionis parte quãtũ
dñs dederit pertractata, poſtremo uidendũ erit id
quod inſtitueramus inquirere, utrũ filius & ſpiri-
tusſanctus & antea mittebant: & ſi ita eſt, quid in-
ter illã miſſionẽ & eam quã in Euãgelio legimus
diſtet, an miſſus nõ ſit aliqs eorũ, niſi cũ uel filius
factus eſt ex Maria uirgine, uel cũ ſpũſſanctus uiſi
bili ſpecie, ſiue in colũba, ſiue in igneis linguis ap
paruit. Sed fateor excedere uires intẽtionis meæ,
utrũ angeli manẽte ſpiritali ſui corporis qualitate
per hãc occultius operãtes, aſſumãt ex inferiorib.
elemẽtis corpulentioribus, quod ſibi coaptatum,
quaſi aliquã ueſtem mutent & uertãt in quaslibet
ſpecies corporales, etiã ipſas ueras, ſicut aqua ue-
Ioan. 2 ra in uerum uinũ conuerſa eſt à dño: an ipſa ꝓpria
corpora ſua transforment in quod uoluerint, ac-
cõmodata ad id quod agunt. Sed quodlibet horũ
ſit, ad præſentẽ quęſtionẽ non pertinet. Et quãuis
hęc quoniã homo ſum, nullo experimẽto poſſim
cõprehẽdere, ſicut angeli qui hæc agũt, & magis
ea norunt ꝙ ego noui, quatenus mutetur corpus
meũ in affectu uolũtatis meæ, ſiue quod in me, ſi-
ue quod ex alijs expertus ſum: quid horũ tamẽ ex
diuinarũ ſcripturarũ autoritatib. credã, nunc non
opus eſt dicere, ne cogar ꝓbare, & fiat ſermo lon-
gior de re qua nõ indiget præſens quæſtio. Nũc il
lud uidendũ eſt, utrũ angeli tunc agebant, & illas
corporũ ſpecies apparentes oculis hominũ, & il-
las uoces inſonãtes auribus, cũ ipſa ſenſibilis crea
tura ad nutum ſeruiẽs cõditoris, in id quod opus
erat ꝓ tẽpore uertebat, ſicut in libro Sapiẽtiæ ſcri
Sap. 16 ptũ eſt, Creatura enim tibi factori deſeruiẽs exten
ditur in tormentũ aduerſum iniuſtos, & lenior fit
ad benefaciendũ ijs qui in te cõfidũt. Propter hoc
& tũc in omnia ſe trãsfigurãs, omniũ nutrici gra-
A tiæ tuæ deſeruiebat ad uoluntatẽ horũ qui te deſi
derabãt. Peruenit enim ſapientia uoluntatis dei ꝑ
creaturã ſpiritalẽ uſq; ad effectus uiſibiles atq; ſen
ſibiles creaturæ corporalis. Vbi enim non opera-
tur quod uult dei omnipotẽtis ſapiẽtia, quæ per-
tendit à fine uſq; ad finẽ fortiter, & diſponit omnia *Sap. 8*
ſuauiter? Sed alius eſt ordo naturalis in cõuer- *Miracula unde uideantur*
ſione & mutabilitate corporũ, qui ꝗuis etiã ipſe *Cap. II*
ad nutũ dei ſeruiat, perſeuerãtia tamẽ cõſuetudi-
nis amiſit admirationẽ: ſicuti ſunt quæ uel breuiſ-
ſimis uel certe nõ longis interuallis temporũ cœ-
lo, terra, mariq; mutant, ſiue naſcẽtibus, ſiue occi-
dẽtibus rebus, ſiue aliàs aliter atq; aliter apparẽti-
bus: Alia uero ꝗuis ex ipſo ordine ueniẽtia, tamẽ
ꝓpter longiora interualla temporũ minus uſita-
ta. Quæ licet multi ſtupeant, ab inquiſitorib. hu-
B ius ſeculi cõprehenſa ſunt, & progreſſu genera-
tionũ quo ſæpius repetita ſunt & à plurib. cogni-
ta, eo minus mira ſunt. Sicuti ſunt defectus lumi-
nariũ, & raro exiſtẽtes quædã ſpecies ſyderum, &
terręmotus, & mõſtruoſi partus animãtiũ: & quę-
cũq; ſimilia, quorũ nihil fit niſi uoluntate dei, ſed
pleriſq; non apparet. Itaq; licuit uanitati Philoſo-
phorum, etiã cauſis alijs ea tribuere uel ueris, ſed
ꝓximis: cũ omnino uidere non poſſent ſuperiorẽ
cæteris omnib. cauſam, id eſt uolũtatẽ dei, uel fal-
ſis, & ne ab ipſa quidẽ peruestigatiõe corporaliũ
rerũ atq; motionum, ſed à ſua ſuſpitione & errore
ꝓlatis. Dicã ſi potero quiddã, exẽpli gratia, quo
hæc apertiora ſint. Eſt certe in corpore humano
C quædã moles carnis, & formę ſpecies, & ordo di-
ſtinctioq; mẽbrorũ, & tẽperatio ualetudinis: hoc
corpus inſpirata anima regit, eademq; rationalis:
& ideo ꝗuis mutabilis, tamẽ quæ poſſit illius in-
cõmutabilis ſapiẽtiæ particeps eſſe: ut ſit partici-
patio eius in idipſum, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt
de omnib. ſanctis, ex quib. tanꝗ lapidibus uiuis
ędificat illa Hieruſalẽ mater noſtra æterna in cœ-
lis. Ita enim canitur: Hieruſalẽ quæ ædificat ut ci- *Pſal. 121*
uitas, cuius participatio eius in idipſum. Idipſum
quippe hoc loco illud ſummum & incõmutabile
bonum intelligit, quod deus eſt, atq; ſapientia uo
luntasq; ipſius. Cui cãtatur alio loco: Mutabis ea *Pſal. 101*
& mutabunt, tu uero idẽ ipſe es. Cõſtituamus *A deo primaria cauſa proficiſcũtur omnia. Cap. III*
ergo animo talẽ ſapientẽ, cuius anima rationalis
D iam ſit particeps incõmutabilis, æternæq; ueritã-
tis, quã de omnib. ſuis actionibus cõſulat, nec ali-
quid omnino faciat, qd nõ in ea cognouerit eſſe
faciendũ, ut ei ſubditus, eiq; obtemperãs recte fa-
ciat. Iſte ſi cõſulta ſumma ratione diuinæ iuſtitiæ,
quã in ſecreto audiret aure cordis ſui, eaq; ſibi iu-
bẽte, in aliquo officio miſericordiæ corpus labo-
re fatigaret, ægritudinemq; cõtraheret, cõſultiſq;
medicis, ab alio diceret cauſam morbi eſſe corpo
ris ſiccitatem, ab alio aũt humoris immoderatio-
nem: unus eorũ uerã cauſam diceret, alter erraret,
uterq; tamen de proximis cauſis, id eſt, corporali-
bus pronũciaret. At ſi illius ſiccitatis cauſa quæ-
reretur, & inueniret uolũtarius labor, iam uentũ
eſſet ad ſuperiorẽ cauſam, quæ ab anima ꝓficiſce-
retur

tetur ad afficiẽdum corpus qđ regit, ſed nec ipſa
prima eſſet. Illa enim ꝓculdubio ſuperior erat, in A
ipſa incõmutabili ſapiẽtia, cui hominis ſapiẽtis a-
nima in charitate ſeruiens, & ineffabiliter iubenti
obediẽs, uoluntariũ laborẽ ſuſceperat: ita nõ niſi
dei uolũtas cauſa prima illius ægritudinis ueraciſ
ſime reperiretur. Iã uero ſi in labore officioſo & pio
adhibuiſſet ille ſapiens miniſtros collaborãtes ſe-
cum in opere bono, nec tñ eadẽ uolũtate deo ſer-
uiẽtes, ſed ad carnaliũ cupiditatũ ſuarũ mercedẽ
peruenire cupiẽtes, uel incõmoda carnalia deuitã
tes: adhibuiſſet etiã iumenta ſi hoc exigeret illius
operis implẽdi procuratio, quæ utiq; iumẽta irra-
tionalia eſſent animãtia, nec ideo mouerẽt mẽbra
ſub ſarcinis, q aliquid de illo bono opere cogita-
rẽt, ſed naturali appetitu ſuæ uoluptatis & deuita
tione moleſtię: poſtremo adhibuiſſet etiã ipſa cor
porea omni ſenſu carẽtia, quæ illi operi eſſent ne- B.
ceſſaria, frumẽtũ ſcilicet & uinũ, & oleum, ueſtem
nummũ, codicẽ, & ſi qua huiuſmodi, in his certe
omnib. in illo opere uerſantib. corporib. ſiue ani-
matis ſiue inanimis, quęcunq; mouerentur, attere-
rentur, repararentur, exterminarentur, reformarentur,
alio atq; alio modo locis & tẽporib. affecta muta-
rentur, nõ alia eſſet iſtorũ omnium uiſibiliũ & muta
biliũ factorũ cauſa, niſi illa inuiſibilis & incõmuta
bilis uoluntas dei per animã iuſtã, ſicut ſedẽ ſapiẽ
tiæ, cunctis utẽs, & malis rationalib. & irrationa-
lib. animis, & poſtremo corporib. ſiue quę illis in-
ſpirarentur & animarentur, ſiue omni ſenſu carentib.
cũ primitus uteretur ipſa bona anima & ſancta, quã
ſibi ad piũ & religioſum obſequium ſubdidiſſet? C
Qđ ergo de uno ſapiẽte, q̃uis adhuc mortale cor
pus geſtãte, q̃uis ex parte uidẽte, poſuimus exem
pli gratia, hoc de aliqua domo, ubi aliquorũ taliũ
ſocietas eſt, hoc de ciuitate uel etiã de orbe terra-
rum licet cogitare, ſi penes ſapientes ſancteq; ac
perfecte deo ſubditos ſit principatus, & regimen
Deus omnibus creaturis uti- tur ut uult Cap. IIII rerum humanarũ. Sed hoc quidẽ nondum eſt.
Oportet enim nos in hac peregrinatiõe prius mor-
taliter exerceri, & per uires mãſuetudinis & patiẽ
tiæ in flagellis erudiri, ut illam ipſam supernã atq;
cœleſtem, unde peregrinamur, patriã cogitemus.
Illic enim dei uoluntas, q facit angelos ſuos ſpiritus,
& miniſtros ſuos ignẽ flagrãtem, in ſpiritib. ſum-
ma pace atq; amicitia copulatis, & in unã uolunta
tem quodã ſpiritali charitatis igne cõflatis, tãq; in
excelſa & ſancta, & ſecreta ſede præſidẽs, uelut in D
domo ſua, et in tẽplo ſuo, inde ſe quibuſdã ordina
tiſſimis creaturæ motib. primo ſpiritalib. deinde
corporalib. per cũcta diffundit, & utitur omnib. ad
incõmutabile arbitriũ ſententiæ ſuę, ſiue in corpo
reis, ſiue corporeis reb. ſiue rationalib. ſiue irratio
nalib. ſpiritibus, ſiue bonis per eius gratiã, ſiue ma
lis, per propriã uolũtatẽ. Sed quẽadmodũ corpo-
ra craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potẽtio-
ra quodã ordine reguntur: ita omnia corpora per ſpi
ritũ uitæ, & ſpiritus uitę irrationalis per ſpiritũ ui-
tæ rationalẽ, & ſpiritus uitæ ratiõalis deſertor atq;
peccator per ſpiritũ uitæ rationalẽ piũ & iuſtũ, &
ille ꝑ ipſum deũ, ac ſic uniuerſa creatura per crea-

torẽ ſuũ, ex quo & per quẽ, & in quo etiã condita 1. ſen. diſt. 45
A atq; inſtituta eſt: ac per hoc uolũtas dei eſt, prima cap. uolun- tas ergo.
& ſumma cauſa omnium corporaliũ ſpecierũ atq;
motionũ. Nihil enim fit uiſibiliter & ſenſibiliter, qđ
nõ de interiore inuiſibili atq; intelligibili aula ſũ-
mi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, ſecun-
dum ineffabilem iuſtitiã præmiorũ atq; pœnarũ,
gratiarum & retributionũ in iſta totius creaturæ
ampliſſima quadã immenſaq; republica. Si ergo
apoſtolus Paulus q̃uis adhuc portaret ſarcinam
corporis, qđ corrũpitur & aggrauat animã, quã-
uis adhuc ex parte atq; in ænigmate uideret, op-
tãs diſſolui & eſſe cũ Chriſto, & in ſemetipſo inge
miſcẽs adoptionẽ, expectãs redemptionẽ corpo
ris ſui, potuit tamẽ ſignificãdo prædicare dñm Ie-
ſum Chriſtũ, aliter per linguã ſuã, aliter per epiſto
lam, aliter per ſacramẽtum corporis & ſanguinis
B. eius: Nec linguã quippe eius, nec mẽbranas, nec De conſec. diſt.
atramẽtum, nec ſignificãtes ſonos lingua æditos, 2. cap. corpus
nec ſigna literarum conſcripta pelliculis, corpus & ſanguis.
Chriſti & ſanguinẽ dicimus, ſed illud tantũ qđ ex 4. ſent. diſt. 11
fructib. terræ acceptũ, & prece myſtica cõſecratũ cap. ſi uero quæris
rite ſumimus ad ſalutẽ ſpiritalẽ in memoriã ꝓ no-
bis dominicæ paſſionis: Quod cũ per manus ho-
minũ ad illã uiſibilẽ ſpeciẽ perducitur, nõ ſanctifica
tur ut ſit tã magnũ ſacramentũ, niſi operãte inuiſi
biliter ſpiritu dei, cũ hæc omnia quę per corpora-
les motus in illo opere fiunt, deus operetur, mouẽs
primitus inuiſibilia miniſtrorũ, ſiue animas homi
num, ſiue occultorũ ſpirituũ ſibi ſubditas ſeruitu-
tes: quid mirũ ſi etiã in creatura cœli & terræ, ma-
C ris & aeris, facit deus quæ uult ſenſibilia atq; uiſi-
bilia, ad ſeipſum in eis ſicut oportere ipſe nouit ſi-
gnificãdũ & demõſtrandũ, nõ ipſa ſua qua eſt ap-
parẽte ſubſtantia, quę omnino incõmutabilis eſt,
omnibuſq; ſpiritib. quos creauit interius ſecreti-
uſq; ſublimior? Vi enim diuina totã ſpiritalẽ cor- Miracula ſunt
poralemq; adminiſtrãte creaturã, omniũ annorũ, etiam conſueta
certis dieb. aduocantur aquę maris, & effunduntur ſu Cap. V
per faciẽ terræ. Sed cum hoc orãte ſancto Helia fa 3. Reg. 18
ctũ eſt, q̃a præceſſerat tã cõtinua & tã lõga ſereni
tas, ut deficerẽt fame homines, nec ea hora qua il-
le dei ſeruus orauit, aer ipſe aliqua humida facie
mox futuræ pluuiæ ſigna prętulerat, cõſecutis tan
tis & tam uelociter hymbrib. apparuit uis diuina,
quib. illud dabatur diſpenſabaturq; miraculũ. Itaq;
deus operatur ſolẽnia fulgura atq; tonitrua. Sed q̃a
D in mõte Sina inuſitato modo fiebant, uoceſq; illę Exod. 19
nõ ſtrepitu cõfuſo ædebantur, ſed ex eis quędam ſi-
gna dari certiſſimis indicijs apparebat, miracula
erãt. Quis attrahit humorẽ per radicẽ uitis ad bo-
trũ & uinũ facit niſi deus, qui & homine plantãte
& rigante incrementũ dat? Sed cum ad nutũ dñi 1. Cor. 3
aqua in uinũ inuſitata celeritate conuerſa eſt, etiã 1. Io. 2
ſtultis fatẽtib. uis diuina declarata eſt. Quis arbu- Gen. 1
ſta frõde ac flore ueſtit ſolenniter, niſi deus? Verũ
cũ floruit uirga ſacerdotis Aaron, collocuta eſt
quodãmodo cum dubitãte humanitate diuinitas.
Et lignis certe omnib. & omniũ animaliũ carnib.
gignẽdis atq; formãdis cõmunis eſt terrena mate
ries. Et quis ea facit, niſi q dixit ut hæc terra pro-
duceret

duceret, & in eodē uerbo ſuo quæ creauit, regit,
Exod. 4 atq; agit? Sed cū eādē materiā ex uirga Moyſi in
carnē ſerpētis ꝓxime ac uelociter uertit, miracu-
lū fuit, rei quidē mutabilis, ſed tñ inuſitata muta-
tio. Quis aūt animat quæq; uiua naſcētia, niſi qui
& illū ſerpentē ad horā ſicut opus fuerat anima-
Sola uarietas facit miraculum. Ca. VI uit. Et quis reddidit cadauerib. animas ſuas, cū
reſurgerēt mortui, niſi qui animat carnes in uteris
matrū, ut orianī morituri? Similiter & de cōi ma-
teria, quę in cauſis mūdialib. cōſiſtit, ſubito ad tē-
pus ꝓdire arietē & columbā cōſtituit, quib. unus
uigor carneus & in tēpore & ex tēpore acceſſio-
nis & receſſiōis, nō diſpar ſed inuſitatus apparuit.
Sed cū fiunt illa cōtinuato quaſi quodā fluuio la-
bētium manātiumq; rerū, & ex occulto in prom-
ptū, atq; ex prōpto in occultū, uſitato itinere trāſ-
euntiū, naturalia dicunī: Cū uero admonēdis ho-
minib. inuſitata mutabilitate ingerunī, magnalia
Miracula magica. Ca. VII nominanī. Hic uideo quid infirmæ cogitationi
poſſit occurrere, cur ſcilicet iſta miracula etiā ma-
Exod. 7 gicis artib. fiāt? Nā & magi Pharaonis ſimiliter ſer
pētes fecerunt, & alia ſimilia. Sed illud amplius
eſt admirandū, quō magorū illa potentia quæ ſer-
pentes facere potuit, ubi ad muſcas minutiſſimas
uentū eſt, omnino defecit: cyniphes enim muſcu-
læ ſunt breuiſſimæ, qua tertia plaga ſuperbꝰ popu
2. ſent. diſt. 7 cap quorum ſcientia lus Ægyptiorum cædebaī. Ibi certe deficiētes ma
gi dixerunt, Digitus dei eſt hic. Vnde intelligi da
tur, ne ipſos quidē trāſgreſſores angelos & aereas
poteſtates, in imā iſtā caliginē, tanq; in ſui gene-
ris carcerē, ab illius ſublimis ætheræ puritatis ha
bitatione detruſas, per quas magicę artes poſſunt
quicquid poſſunt, ualere aliquid, niſi data deſuper
poteſtate. Datur aūt uel ad fallēdos fallaces, ſicut
in Ægyptios, & in ipſos etiā magos data eſt, ut in
eorum ſpirituū ſeductione uiderenī admirandi, à
quib. fiebāt à dei ueritate dānādi, uel ad admonen
dos fideles, ne tale aliquid facere ꝓ magno deſy-
derent, ꝓpter qđ etiā nobis ſcripturæ authoritate
ſunt prodita: uel ad exercendā, probandā, manife
ſtandamq; iuſtorū patientiā. Neq; eñ parua uiſibi
Iob 2 lium miraculorū potētia, Iob cuncta quę habebat
Solus deus creat etiā illa quae magicis artibus transformantur. VIII amiſit, & filios & ipſam corporis ſanitatē. Nec
ideo putandū eſt iſtis trāſgreſſorib. angelis ad nu
tum ſeruire hāc uiſibiliū rerū materiā, ſed deo po-
tius à quo hæc poteſtas daī, quantū in ſublimi &
2. ſent. diſt. 7 cap. nec ſanè ſpiritali ſede incōmutabilis iudicat. Nā & dānatis
iniquis etiā in metallo ſeruiūt aqua & ignis & ter
ra, ut faciāt inde qđ uolunt, ſed quantū ſiniī: nec
ſanè creatores illi mali angeli dicēdi ſunt, quia per
illos magi reſiſtentes famulo dei, ranas & ſerpen-
tes fecerūt. Non eñ ipſi eas creauerunt. Omnium
quippe rerū quæ corporaliter uiſibiliterq; naſcun
tur, occulta quædā ſemina in iſtis corporeis mūdi
huius elementis latēt. Alia ſunt eñ hæc iā cōſpi-
cua oculis noſtris ex fructib. & animantib. alia ue
ro illa occulta iſtorū ſeminū ſemina. Vnde iubēte
creatore ꝓduxit aqua prima natatilia & uolatilia,
Terra aūt prima ſui generis germina, & prima ſui
generis animalia. Neq; eñ tunc huiuſcemodi fœ-
tus ita ꝓducti ſunt, ut in eis quę producta ſunt, uis

illa cōſumpta ſit, ſed plerunq; deſunt cōgruæ tem
A peramentorū occaſiones, quib. erūpāt & ſpecies
ſuas peragāt. Ecce enim breuiſſimus ſurculus ſe-
men eſt, nā cōuenienter mādatus terræ arborem
facit. Huius aūt ſurculi ſubtilius ſemen aliquod e-
iuſdē generis granū eſt, & huc uſq; nobis uiſibile.
Iam uero huius etiā grani ſemen, q̄uis oculis ui-
dere nequeamus, ratiōe tamē cōijcere poſſumus:
quia niſi talis aliqua uis eſſet in iſtis elementis, nō
plerunq; naſcerenī ex terra quę ibi ſeminata non
eſſent: nec animalia tam multa nulla mariū fœmi-
narumq; cōmixtione præcedēte, ſiue in terra, ſiue
in aqua: quæ tamē creſcunt & coeūdo alia pariūt,
cū illa nullis coeuntibus parentib. orta ſint. Et cer
te apes ſemina filiorū nō coeundo cōcipiunt, ſed
tanq; ſparſa per terras ore colligūt. Inuiſibiliū eñ
B ſeminū creator, ipſe creator eſt omniū rerum: qm̄
quæcunq; naſcendo ad oculos noſtros exeunt ex
occultis ſeminib. accipiunt progrediendi primor
dia, & incremēta debitę magnitudinis diſtinctio-
neſq; formarū, ab originalib. tanq; regulis ſumūt.
Sicut ergo nec parentes dicimus creatores homi
num, nec agricolas creatores frugū, q̄uis eorū ex
trinſecus adhibitis motib. iſta creanda dei uirtus
interius opereī: Ita nō ſolū malos, ſed nec bonos
angelos phas eſt putare creatores, ſi ꝓ ſubtilitate
ſui ſenſus & corporis, ſemina rerū iſtarum nobis
occultiora nouerūt, & ea per cōgruas tēperatio-
nes elementorū latēter ſpargunt, atq; ita gignēda
rū rerū, & accelerandorū incremētorū præbērē oc
caſiones. Sed nec boni hæc niſi quātū deus iubet,
C nec mali hæc iniuſte faciunt, niſi quantū iuſte ipſe
permittit. Nā iniqui malitia uoluntatē habēt iniu
ſtam, poteſtatē aūt non niſi iuſte accipiūt, ſiue ad
pœnā ſuam, ſiue ad aliorū, uel pœnā malorū, uel
laudē bonorū. Itaq; apoſtolus Paulus diſcernens
interius deum creantē atq; formantē, ab operib.
creaturæ quæ admouenī extrinſecus, & de agri- *1. Cor. 3*
cultura ſimilitudinem aſſumens ait: Ego plātaui, *2. ſen. diſt. 7*
Apollo rigauit, ſed deus incrementū dedit. Sicut *ca. ſicut ergo*
ergo in ipſa uita noſtrā mētem iuſtificādo forma-
re nō poteſt niſi deus, prædicare aūt Euangelium
extrinſecus & homines poſſunt, nō ſolū boni per
ueritatē, ſed etiā mali per occaſionē: ita creationē
rerum uiſibiliū deus interius operatur, exteriores
aūt operationes ſiue bonorū ſiue malorū, uel an-
D gelorū uel hominū, ſiue etiā quorumcunq; anima
lium, ſecundū imperiū ſuum, & à ſe impertitas di-
ſtributiones poteſtatū & appetitiones cōmodita
tum, ita rerū naturæ adhibet in qua creat omnia,
quēadmodū terræ agriculturam. Quapropter, ita *Exod. 7 & 8*
nō poſſum dicere angelos malos magicis artibus
euocatos, creatores fuiſſe ranarū, atq; ſerpentium
ſicut nō poſſum dicere homines malos creatores
eſſe ſegetis, quam per eorū operā uideo exortam.
Sicut nec Iacob creator colorū in pecoribus fuit,
quia bibentibus in cōceptu matribus uariatas uir
gas quas intuerenī appoſuit. Sed nec ipſæ pecu-
des creatrices fuerunt uarietatis prolis ſuæ, quia
inhæſerat animæ illarū diſcolor phantaſia ex con
tuitu uariarū uirgarum per oculos impreſſa: quæ
non

nõ potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu ani-
mabaſ ex cõpaſſione cõmixtionis afficere, unde A
teneris fœtuũ primordijs coloretenus aſpergere-
tur. Vt enim ſic ex ſemen ipſis afficianſ, uel anima
ex corpore uel corpus ex anima, cõgruẽtię ratio-
nis id faciunt, quæ incõmutabiliter uiuunt in ipſa
ſumma dei ſapiẽtia: quã nulla ſpacia locorũ capi-
unt, & cũ ipſa ſit incõmutabilis, nihil eorum quæ
cõmutabiliter ſunt deſerit, quia nihil eorũ niſi per
ipſam creatũ eſt. Vt enim de pecoribus nõ uirgæ
ſed pecora naſcerenſ, fecit hoc incõmutabilis &
inuiſibilis ratio ſapiẽtiæ dei, per quem creata ſunt
omnia. Vt aũt de uarietate uirgarũ, pecorũ conce
ptorũ color aliquid duceret: fecit hoc anima gra-
uidę pecudis per oculos affecta forinſecus, & in-
terius ſecũ ꝓ ſuo modulo formãdi regulã trahẽs, B
quã de intima potentia ſui creatoris accepit. Sed
quãta ſit uis animæ ad afficiendã atq; mutãdã ma
teriã corporalẽ, cum tamen creatrix corporis dici
nõ poſſit: quia omnis cauſa mutabilis ſenſibiliſq;
ſubſtãtię, omniſq; modus & numerus & pondus
eius unde efficiſ ut ſit, & natura ita uel ita ſit, ab in
telligibili & incõmutabili uita, quæ ſuper omnia
eſt, exiſtit, & ꝑuenit uſq; ad extrema atq; terrena:
multus ſermo eſt, neq; nũc neceſſarius. Verũ pro-
pterea factũ Iacob de pecorib. cõmemorandũ ar-
bitratus ſum, ut intelligereſ ſi homo qui uirgas il-
las ſic poſuit, dici non poteſt, creator colorum in
agnis & hædis: nec ipſæ matrũ animæ, quæ conce
piã per oculos corporis phãtaſiã uarietatis, ſemi-
nib. carne cõceptis, quantũ natura paſſa eſt, aſper C
ſerũt: multominus dici poſſe ranarũ ſerpentiumq;
creatores angelos malos, per quos magi Pharao-
Cauſa originalis omnium à deo. Ca. IX nis tunc illa fecerunt. Aliud eſt enim ex intimo
ac ſummo cauſarũ cardine condere atq; admini-
ſtrare creaturã, q qui facit, ſolus creator eſt deus.
Aliud aũt ꝓ diſtributis ab illo uirib. & facultatib.
aliquã operationem forinſecus admouere, ut tũc
uel tũc, ſic uel ſic exeat quod creatur. Iſta quippe
originaliter ac primordialiter in quadã textura e-
lemẽtorum cuncta iã creata ſunt, ſed acceptis op-
portunitatib. prodeunt. Nã ſicut matres grauidæ
ſunt fœtib. ſic ipſe mundus grauidus eſt cauſis na
ſcentium: quę in illo nõ creanſ, niſi ab illa ſumma
eſſentia, ubi nec oriſ, nec moritur aliquid, nec inci
pit eſſe, nec deſinit. Adhibere aũt forinſecus acci- D
dẽtes cauſas, quæ tametſi nõ ſunt naturales, tamẽ
ſecundum naturã adhibenſ, ut ea quæ ſecreto na-
turæ ſinu abdita cõtinenſ, erumpãt & foris creen
tur quodãmodo explicãdo mẽſuras & numeros,
& põdera ſua quæ in occulto acceperunt ab illo,
qui omnia in mẽſura & numero & põdere diſpo-
ſuit, non ſolum mali angeli, ſed etiã mali homines
poſſunt, ſicut exẽplo agriculturę ſupra docui. Sed
ne de animalib. quaſi diuerſa ratio moueat, q ha-
bent ſpiritũ uitæ cũ ſenſu appetẽdi quæ ſecũdum
naturã ſunt uitandiq; cõtraria: etiã hoc eſt uidere,
q multi homines nouerũt, ex quibus herbis, aut
carnibus, aut quaruncunq; rerũ quibuslibet ſuc-
cis aut humoribus, uel ita poſitis, uel ita obrutis,
uel ita cõtritis, uel ita cõmixtis, quę animalia naſci
ſoleãt, quorũ ſe quis tã demẽs audeat dicere crea-
torem? Quid ergo mirum ſi quẽadmodum poteſt A
noſſe quilibet nequiſſimus homo, unde illi uel il-
li uermes muſcæq; naſcanſ: ita mali angeli ꝓ ſub-
tilitate ſui ſenſus in occultiorib. elementorũ ſemi-
nib. norunt, unde ranæ ſerpẽteſq; naſcanſ, & hæc
per certas & notas temperationũ opportunitates
occultis motibus adhibẽda faciũt creari, nõ creãt
ſed illa homines quæ ſolent ab hominib. fieri, nõ
miranſ. Quod ſi quiſq; celeritates incremẽtorum
forte miraſ, q illa animãtia tam cito facta ſunt: at-
tendat, quẽadmodum & iſta pro modulo faculta
tis humanæ ab hominib. procurenſ. Vnde eñ fit
ut eadẽ corpora citius uermeſcãt æſtate q̃ hyeme,
citius in calidioribus, q in frigidiorib. locis? Sed *2. ſent. diſt. 7*
hæc ab hominib. tanto difficilius adhibenſ, quan B *cap. ſicut ergo.*
to deſunt ſenſuũ ſubtilitates, & corporũ mobilita
tes in mẽbris terrenis & pigris. Vnde qualibuſ-
cunq; angelis uicinas cauſas ab elementis cõtra-
here, quãto facilius eſt, tãto mirabiliores in huiuſ-
modi operib. eorũ exiſtunt celeritates: ſed non eſt
creator, niſi q principaliter iſta format. Nec quiſq; *2. ſent. di. 7*
hoc poteſt niſi ille penes quẽ primitus ſunt om- *cap. illud.*
nium quæ ſunt mẽſuræ, numeri, & põdera: & ipſe
eſt unus creator deus, ex cuius ineffabili potẽta-
tu fit etiã ut quod poſſent hi angeli ſi permitteren
tur, ideo nõ poſſint, quia nõ permittunſ. Neq; eñ
occurrit alia ratio, cur nõ potuerint facere minu-
tiſſimas muſcas qui ranas ſerpenteſq; fecerũt, niſi
quia maior aderat dominatio ꝓhibendi ꝑ ſpiritũ
ſanctũ, qđ etiã ipſi magi cõfeſſi ſunt, dicentes: Di C
gitus dei eſt hic. Quid aũt poſſint per naturã, nec *Exod. 8*
poſſint per prohibitionẽ, & quid per ipſius natu-
ræ ſuę conditionẽ facere nõ ſinanſ, homini explo
rare difficile eſt, imò uero impoſſibile, niſi per il-
lud donũ dei, quod Apoſtolus cõmemorat dicẽs:
Alij dijudicatio ſpirituũ. Nouimus enim hominẽ *1. Cor. 12*
poſſe ambulare, & nequaq; hoc poſſe ſi non per-
mittaſ: uolare aũt nõ poſſe etiã ſi permittatur. Sic
& illi angeli quædã poſſunt facere ſi permittãtur
ab angelis potẽtiorib. ex imperio dei: quędã uero
nõ poſſunt, etiã ſi ab eis permittanſ: quia ille non
permittit, à quo illis eſt talis naturæ modus, q etiã
per angelos ſuos, & illa plerũq; nõ permittit, quæ
cõceſſit ut poſſint. Exceptis igitur illis, quę uſita-
tiſſimo trãſcurſu tẽporum in rerũ naturæ ordine D
corporaliter fiũt, ſicuti ſunt ortus occaſuſq; ſyde-
rum, generationes & mortes animaliũ, ſeminũ &
germinum innumerabiles diuerſitates, nebulę &
nubes, niues & pluuiæ, fulgura & tonitrua, fulmi-
na & grãdines, uẽti & ignes, frigus & ęſtus, & om
nia talia: Exceptis etiã illis quę in eodẽ ordine ra-
ra ſunt, ſicut defectus luminũ, & ſpecies inuſitatæ
ſyderũ, & monſtra, & terræmotus, & ſimilia. Ex-
ceptis ergo iſtis omnibus, quorũ quidem prima
& ſumma cauſa nõ eſt niſi uoluntas dei: Vnde &
in Pſalmo, cũ quædã huius generis eſſent cõme- *Pſal. 142*
morata: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempe
ſtatis, ne quis ea uel fortuitu, uel cauſis tantũmo-
do corporalibus, uel etiã ſpiritalibus, tamen præ-
ter uoluntatẽ dei exiſtẽtib. agi crederet, cõtinuo
ſubiecit

Quot modis creatura aſſumitur ad ſignificandum. X ſubiecit, quæ faciũt uerbũ eius. Sed his, ut dicere cœperã, exceptis, alia ſunt illa, quę quãuis ex eadẽ materia corporali, ad aliquid tamen diuinitus annũciandũ noſtris ſenſib. admouenť, quæ ꝓprie miracula & ſigna dicunť, nec in omnibus quæ nobis à dño deo annũcianť, ipſius dei perſona ſuſcipitur. Cũ autẽ ſuſcipiť, aliquãdo in angelo demõſtratur, aliquãdo in ea ſpecie, quæ nõ eſt qđ angelus, quãuis per angelũ diſpoſita miniſtreť. Rurſus cũ in ea ſpecie ſuſcipiť, quæ nõ eſt quod angelus, aliquãdo iam erat ipſum corpus, & ad hoc demõſtrandũ in aliquã mutationẽ aſſumitur: aliquando ad hoc exoriť, & re peracta rurſus abſumiť: ſicut etiã cũ homines annũciant, aliquãdo ex ſua perſona uerba dei loquuntur, ſicuti cũ præmittiť, Dixit dñs: aut, hæc dicit dñs: aut tale aliquid: aliquando autẽ nihil tale præmittentes, ipſam dei perſonam
Pſal. 31 in ſe ſuſcipiũt, ſicuti eſt: Intellectũ tibi dabo, & cõſtituã te in uia hac qua ingredieris. Sic non ſolũ in dictis, uerumetiã in factis, dei perſona ſignificãda imponiť Prophetę, ut eã gerat in miniſterio prophetię: ſicut eius perſonã gerebat qui ueſtimentũ ſuũ diuiſit in duodecim partes, & ex eis decẽ ſeruo regis Salomonis dedit, regi futuro Iſrael: Aliquãdo etiã res quę nõ erat ꝗd Propheta, & erat iã in terrenis rebus in huiuſmodi ſignificationẽ aſſumpta eſt: ſicut ſomnio uiſo Iacob euigilans fecit de lapide, quẽ dormiẽs habebat ad caput: Aliquãdo ad hoc fit eadẽ ſpecies, uel aliquãtulũ mãſura, ſicut potuit ſerpẽs ille æneus exaltatus in eremo, ſicut poſſunt & literæ, uel peracto miniſterio trãſi
Eucharistia tura, ſicut panis ad hoc factus in accipiendo ſacramẽto conſumiť. Sed quia hęc hominib. nota ſunt, quia per homines fiunt, honorẽ tãquam religioſa poſſunt habere, ſtuporẽ tanꝙ mira nõ poſſunt. Itaq; illa quę per angelos fiũt, quo difficiliora & ignotiora, eo mirabiliora ſunt nobis: illis aũt tanꝙ ſuæ actiones notę atq; faciles. Loquiť ex perſona
Exo. 3 dei angelus homini, dicẽs: Ego ſum deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob: cũ ſcriptura prædixiſſet, Viſus eſt ei angelus dñi: Loquitur & homo ex
Pſal. 80 perſona dñi, dicẽs: Audi populus meus, & loquar tibi Iſrael, & teſtificabor tibi: deus deus tuus ego
Exo. 7 ſum. Aſſumpta eſt uirga ad ſignificationem, & in ſerpentẽ angelica facultate mutata eſt. Quæ facul
Gen. 28 tas cũ deſit homini, aſſumptus eſt tamẽ & ab homine lapis ad talẽ aliquã ſignificationẽ. Inter factũ angeli & factũ hominis plurimũ diſtat: illud & mirandũ & intelligendũ eſt, hoc aũt tantũmodo intelligendũ. Quod ex utroq; intelligiť, fortaſſis unũ eſt: at illa ex quibus intelligiť, diuerſa ſunt, tanquã ſi nomẽ dñi & auro & atramẽto ſcribatur. Illud eſt precioſius, illud uilius: quod tamen in utroq; ſignificať idipſum eſt. Et quãuis idẽ ſignificauerit, ex uirga Moyſi ſerpens, quod lapis Iacob, melius tamẽ aliquid lapis Iacob, ꝙ ſerpentes magorũ. Nã ſicut unctio lapidis Chriſtũ in carne, in qua unctus eſt oleo exultationis pręparticipibus ſuis: ita uirga Moyſi conuerſa in ſerpentẽ, ipſum Chriſtũ factũ obediẽtẽ uſq; ad mortẽ crucis. Vn
Io. 3 de ait: Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in deſer

A to, ſic oportet exaltari filiũ hominis, ut omnis qui credit in ipſo, nõ pereat, ſed habeat uitã æternam. Sicut intuẽtes illũ ſerpẽtem exaltatũ in eremo, ſerpentũ morſibus nõ peribant. Vetus enim homo noſter cõfixus eſt cruci cũ illo, ut euacuareť corpus peccati. Per ſerpentem enim intelligiť mors, quæ facta eſt à ſerpẽte in paradiſo, modo locutionis per efficientẽ id quod efficiť demonſtrãte. Er *Synecdoche*
go uirga in ſerpentẽ, Chriſtus in mortẽ: & ſerpẽs rurſus in uirgã, Chriſtus in reſurrectionem totus cũ corpore ſuo quod eſt eccleſia, quod in fine tẽporis erit, quẽ ſerpẽtis cauda ſignificat quã Moyſes tenuit ut rediret in uirgã. Serpẽtes autẽ magorum tanquã mortui ſeculi, niſi credẽtes in Chriſtũ tanquã deuorati in corpus eius intrauerint, reſurgere in illo nõ poterũt. Lapis ergo Iacob, ut dixi,
B melius aliquid ſignificauit ꝙ ſerpẽtes magorũ: at enim factũ magorũ multo mirabilius. Verũ hæc nõ ita præiudicãt rebus intelligẽdis, tanquã ſi hominis nomẽ ſcribať auro, & dei atramẽto. Illas etiã nubes & ignes quomodo fecerint uel aſſumpſerint angeli ad ſignificandũ ꝗd annũciabant, etiã ſi dñs uel ſpirituſſanctus illis corporalibus formis oſtẽdebať, quis nouit hominũ? ſicut infantes non nouerũt quod in altari poniť, & peracta pietatis *Eucharistia*
celebratione cõſumiť, unde uel quomodo conficiatur, unde in uſum religionis aſſumať. Et ſi nunquã diſcant experimẽto uel ſuo uel aliorũ, & nunquã illam ſpeciẽ rerũ uideant, niſi inter celebrationes ſacramentorũ cum offerť & datur, dicaturq; illis autoritate grauiſſima, cuius corpus & ſanguis
C ſit, nihil aliud credẽt, niſi omnino in illa ſpecie dominũ oculis apparuiſſe mortaliũ, & de latere tali percuſſo, liquorẽ illũ omnino fluxiſſe. Mihi autẽ omnino utile eſt, ut meminerim uiriũ mearum fratresq; meos admoneã, ut & ipſi meminerint ſuarum, ne ultra ꝙ tutũ eſt humana progrediať infirmitas. Quemadmodũ enim hæc faciãt angeli, uel potius deus quemadmodũ hęc faciat per angelos ſuos, & quantũ fieri uelit etiã per angelos malos, ſiue ſinẽdo, ſiue cogẽdo, ex occulta ſede altiſſimi imperij ſui, nec oculorum acie penetrare, nec fiducia ratiõis enucleare, nec prouectu mentis cõprehẽdere ualeo, ut tam certus hinc loquar ad omnia quæ requiri de his rebus poſſunt, ꝙ ſi eſſem angelus, aut Prophera, aut Apoſtolus. Cogitatiões eñ *Sap. 9*
D mortaliũ timidæ & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus eñ quod corrũpitur, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantẽ. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in ꝓſpectu ſunt, inuenimus cũ labore: quæ in cœlis ſunt aũt, quis inueſtigabit? Sed quia ſequiť & dicit: Senſum autẽ tuũ quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiã, & miſeris ſpiritũſanctum tuum de altiſſimis: quę in cœlis ſunt quidem, non inueſtigamus, quo rerũ genere & corpora angelica ſecũdũ propriã dignitatẽ, & eorũ quædã corporalis actio cõtinetur: ſecundũ ſpiritum tamẽ dei miſſum nobis de altiſſimis, & impartitã eius gratiã mentibus noſtris, audeo fiducialiter dicere, nec deũ patrẽ, nec *2. ſent. diſt. 8*
uerbũ eius, nec ſpiritum eius, quod deus unus eſt, *cap. ceterum*

perid quod eſt, atq; idipſum eſt,ullo modo eſſe A
mutabilẽ ac ꝑ hoc multo minus eſſe uiſibilẽ: quo
niã ſunt quædã quãuis mutabilia,nõ tamen uiſibi
lia,ſicut noſtrę cogitatiões,& memorię,& uolũta
tes & omis incorporea creatura. Viſibile aũt quic
Eſſentia dei nũquam per ſe apparuit. quã nõ eſt,q̃d nõ ſit mutabile. Quapropter ſub-
ſtãtia,uel ſi melius diciť eſſentia dei, ubi ꝓ modu-
XI lo noſtro ex quãtulacũq; particula intelligim⁹ pa
trẽ & filiũ & ſpm̃ſanctũ,quãdoquidẽ nullo modo
mutabilis eſt,nullo modo poteſt ipſa per ſemetip
ſam eſſe uiſibilis. Proinde illa omia quæ patrib. ui-
ſa ſunt,cũ deus illis ſecundũ ſuã diſpenſationẽ tẽ-
porib. cõgruã pręſentareť,per creaturã facta eſſe
manifeſtũ eſt. Et ſi nos latet quõ ea miniſtris ange
lis fecerit,per angelos tñ eſſe facta, non ex noſtro
ſenſu dicimus,ne cuiquã uideamur plus ſapere, ꝙ B
oportet ſapere,ſed ſapiamus ad tẽperantiã, ſicut
deus nobis partitus eſt mẽſurã fidei,ſed credimus,
propter q̃d & loquimur. Extat em̃ autoritas diui-
narũ ſcripturarũ,unde mẽs noſtra deuiare nõ de-
bet,nec relicto ſolidamẽto diuini eloquij,per ſuſ-
pitionũ ſuarũ abrupta præcipitari,ubi nec ſenſus
corporis regit,nec ꝑſpicua ratio ueritatis elucet.
Hebr. 1 Apertiſſime quippe ſcriptũ eſt in epiſtola ad He-
bræos,cũ diſpẽſatio noui Teſtamẽti à diſpẽſatio-
ne ueteris teſtamẽti ſecundũ cõgruentiã ſeculorũ
ac tẽporũ diſtingueretť,non tantũ illa uiſibilia, ſed
ipſum etiã ſermonẽ per angelos factũ. Sic em̃ di-
cit: Ad quem autẽ angelorũ dixit aliquãdo, Sede
ad dexterã meã,quouſq; ponã inimicos tuos ſca-
bellũ pedũ tuorũ? Nonne omes ſunt miniſtri ſpi- C
ritus ad miniſtrationẽ miſſi, ꝓpter eos qui futuri
ſunt hæreditate poſſidere ſalutẽ? Hinc oſtẽdit il-
la omnia nõ ſolũ per angelos facta, ſed etiã ꝓpter
nos facta: id eſt, propter populũ dei,cui promittiť
1. Cor. 10 hæreditas uitæ æternæ. Sicut ad Corinthios etiã
ſcriptũ eſt: Omnia hæc in figura cõtingebãt illis,
ſcripta ſunt aũt ad correptionẽ noſtrã, in quos fi-
nis ſeculorũ obuenit. Deinde q̃a tũc per angelos,
nũc aũt per filiũ ſermo factus eſt, cõſequẽter aper
Hebr. 2 teq; demõſtrans: Propterea, inquit, abũdantius o-
portet attẽdere nos ea quę audiuimus, ne forte de
fluamus: ſi enim qui per angelos dictus eſt, ſermo
factus eſt firmus, & omis præuaricatio & inobe-
diẽtia iuſtam accepit mercedis retributionẽ, quo-
modo nos effugiemus tantã negligẽtes ſalutẽ? Et D
quaſi quęreres quã ſalutẽ, ut oſtẽderet ſe de nouo
teſtamẽto iã dicere, id eſt ſermone qui nõ per an-
gelos, ſed per dñm factus eſt: Quę cũ initiũ acce-
piſſet, inquit, ut enarrareť per dñm, ab ijs qui au-
dierũt in nos cõfirmata eſt, cõteſtante deo ſignis
& portẽtis, & uarijs uirtutibus, & ſpũſſancti diui-
ſiõibus ſecundũ ſuã uoluntatẽ. Sed ait aliquis, cur
ergo ſcriptũ eſt, Dixit dñs ad Moyſen: & nõ poti-
us, Dixit angelus ad Moyſen? Quia cũ uerba iudi
cis præco pronũciat, nõ ſcribiť in geſtis, Ille præco
dixit, ſed ille iudex: ſic etiã loquente Propheta ſan
cto, etſi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud ꝙ do
minũ dixiſſe intelligi uolumus. Et ſi dicamus, dñs
dixit, Prophetã nõ ſubtrahimus, ſed quis per eũ di
xerit admonemus. Et illa quidem ſcriptura ſæpe
aperit angelũ eſſe dñm, quo loquẽte idẽtidẽ dici-
tur, dñs dixit, ſicut iã demonſtrauimus. Sed ꝓpter
eos, qui cũ ſcriptura illic angelũ nominat, ipſum
per ſeipſum filiũ dei uolunt intelligi, quia propter
annũciationẽ paternæ ac ſuæ uolũtatis à Prophe-
ta dictus eſt angelus: propterea uolui ex hac epi-
ſtola manifeſtius teſtimoniũ dare, ubi nõ dictũ eſt,
per angelũ, ſed per angelos. Nam & Stephanus in
Actibus apoſtolorũ co more narrat hęc, quo etiã
in libris ueteribus cõſcripta ſunt, Viri fratres & pa Act. 7
tres audite, inquit: deus gloriæ apparuit Abrahæ
patri noſtro, cum eſſet in Meſopotamia. Ne quis
aũt arbitrareť tũc deũ gloriæ, per id quod in ſeip-
ſo eſt, cuiuſquã oculis apparuiſſe mortaliũ, in con
ſequẽtibus dicit, ꝙ Moyſi angelus apparuerit. Fu
git, inquit, Moyſes in uerbo iſto, & factus eſt inq-
linus in terra Madian, ubi genuit filios duos. Et cõ
pletis illic xl. annis apparuit illi in deſerto montis
Sina angelus dñi in flamma ignis in rubo, Moyſes Exod. 2
autẽ uidẽs, mirabať uiſum. Qui cũ accederet con-
ſiderare, facta eſt uox dñi dicẽs: Ego ſum deus pa- Exod. 3
trũ tuorũ, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Ia
cob. Tremefactus aũt Moyſes, non audebat cõſi-
derare. Dixitq; illi dñs: Solue calciamẽtum pedũ
tuorũ, &c. Hic certe & angelũ & dominum dicit,
eundemq; deũ Abraham, & deum Iſaac, & deũ Ia
cob ſicut in Geneſi ſcriptũ eſt. An forte quiſquã
dicturus eſt, ꝙ Moyſi per angelũ apparuit domi-
nus, Abrahæ uero per ſeipſum? At hoc à Stepha-
no nõ quęramus, ipſum librũ unde Stephanus iſta
narrauit, interrogemus. Nunquid enim quia ſcri-
ptum eſt, Et dixit dñs deus ad Abraham, Et paulo Gen. 12
poſt: Et uiſus eſt dñs deus Abrahæ: propterea iſta Gen. 17
nõ per angelos facta ſunt, cũ alio loco ſimiliter di-
cat, Viſus eſt aũt ei deus ad ilicẽ Mambræ, ſedenti Gen. 18
ad oſtiũ tabernaculi ſui meridie. Et tamen conſe-
quẽter adiungit, Reſpiciẽs autẽ oculis ſuis uidit,
& ecce tres uiri ſtabãt propter eũ, de quibus iã di-
ximus. Quomodo em̃ poterũt iſti, qui uel à uerbis
ad intellectũ nolunt aſſurgere, uel facile ſe ab in-
tellectu in uerba præcipitant, quomodo poterũt
explicare uiſum eſſe deum in uiris tribus, niſi eos,
ſicut etiã cõſequentia docent, angelos fuiſſe fateã
tur? An quia non dictũ eſt: Angelus ei loquutus
eſt uel apparuit, propterea dicere audebũt, Moy-
ſi quidẽ illã uiſionẽ ac uocem per angelũ factam,
quia ita ſcriptũ eſt, Abrahæ aũt quia cõmemora-
tio angeli non eſt facta, per ſubſtantiã ſuã deũ ap-
paruiſſe atq; ſonuiſſe? Quid q̃d nec apud Abrahã
de angelo tacitũ eſt? Nam ita legiť, cum immolan
dus filius eius pręcipereť, Et factũ eſt poſt hęc uer
ba, tẽtauit deus Abrahã, & dixit ad eũ, Abraham Gen. 22
Abraham. Et ille dixit: Ecce ego. Et dixit ei: Acci-
pe filiũ tuum dilectũ, quem diligis Iſaac, & uade in
terrã excelſam, & offer eum ibi holocauſtũ ſuper
unũ mõtium quẽ tibi dixero. Certe hic deus, non
angelus cõmemoratus eſt. Paulopoſt uero ita ſe
habet ſcriptura, Extendens autem Abraham ma-
num ſuã, ſumpſit gladiũ, uolens occidere filiũ ſuũ.
Et uocauit eum angelus dñi de cœlo, & dixit ei:
Abrahã Abrahã. Et dixit: Ecce ego. Et dixit: Ne
inijcias

iniĳcias manũ tuã ſuper puerũ, neq; facias ei quic-
quã. Quid ad hoc reſpondeɫ? an dicturi ſunt deũ
iuſſiſſe ut occideretur Iſaac, & angelũ prohibuiſ-
ſe? Porrò ipſum patrẽ aduerſum dei prȩceptũ, qui
iuſſerat ut occideret, obtẽperaſſe angelo ut parce
ret? Ridẽdus & abĳciẽdus hic ſenſus eſt. Sed neq;
huic tam craſſo & abiecto ullũ locũ ſcriptura eſſe
permittit, cõtinuo ſubiungens, Nunc em̃ cogno-
ui quia times deũ tuũ, & nõ pepercisti filio tuo di-
lecto propter me. Quid eſt propter me, niſi ꝓpter
eũ qui occidi iuſſerat? Idẽ igitur deus Abrahȩ qui
angelus, an poti⁹ per angelũ deus? Accipe ſequẽ
tia. Certe iam hic angelus manifeſtiſſime expreſ-
ſus eſt, attende tamen quid cõtexatur: Reſpiciens
Abrahã oculis ſuis uidit, & ecce aries unus tene-
baɫ in arbore ſabech cornibus, & abĳt Abraham,
& accepit arietẽ, & obtulit eũ holocauſtũ ꝓ Iſaac
filio ſuo. Et cognominauit Abrahã nomẽ loci il-
lius: Dñs uidit, ut dicant hodie ꝙ in monte domi-
nus uiſus eſt: ſicut pauloante quod dixit deus per
angelũ: Nũc enim cognoui quia times deum: non
quia tunc deus cognouiſſe intelligendus eſt, ſed
egiſſe, ut per deũ ipſe Abrahã cognoſceret quan-
tas haberet uires cordis ad obediẽdũ deo uſq; ad
immolationẽ unici filĳ: illo modo locutionis quo
ſignificatur per efficientẽ id quod efficiɫ, ſicut di-
citur frigus pigrum, quod pigros facit: ut ideo co
gnouiſſe diceretɫ, quia ipſum Abrahã cognoſce-
re fecerat, quem poterat latere fidei ſuæ firmitas,
niſi tali experimẽto probareɫ. Ita & hic cognomi
nauit Abraham nomẽ loci illius, Dñs uidit: id eſt
quod uideri ſe fecit. Nã continuo ſecutus ait: Vt
dicãt hodie ꝙ in mõte dominus uiſus eſt. Ecce i-
dẽ angelus, dñs diciɫ: quare niſi quia per angelum
dñs? Iam uero in eo quod ſequiɫ, prophetice om-
nino loquitur angelus, & prorſus aperit ꝗd per an
gelũ deus loquatur. Et uocauit, inquit, angelus do
Gen. 22 mini Abrahã iterũ de cœlo, dicens: Per me iuraui
dicit dñs, pro eo ꝙ feciſti hoc uerbũ, & nõ peper-
ciſti filio tuo dilecto propter me, &c. Hæc certe
uerba ut dicat ille per quẽ loquiɫ dñs, Hæc dicit
dominus, etiam Prophetæ ſolent habere. An fili-
us dei de patre ait: Dicit dominus, & ipſe eſt ille
angelus patris? Quid ergo de illis trib. uiris, nõn-
ne reſpiciũt quomodo urgeantur, qui uiſi ſunt A-
brahæ, cum prædictum eſſet, uiſus eſt ei dñs: An
Dan. 8. & 9 quia uiri dicti ſunt, non erãt angeli? Danielẽ legãt
dicentem: Ecce uir Gabriel. Sed quid ultra differi
mus ora eorũ euidentiſſimo atq; grauiſſimo alio
documẽto oppilare, ubi nõ angelus ſingulariter,
nec uiri pluraliter, ſed omnino angeli dicunɫ: per
quos ſermo non quilibet factus, ſed lex ipſa data
manifeſtiſſime oſtendiɫ, quã certe nullus fideliũ
dubitat deũ dediſſe Moyſi ad ſubiugandũ popu-
lum Iſrael, ſed tamẽ per angelos datam. Ita Stepha
Act. 7 nus loquiɫ: Dura ceruice, inquit, & nõ circuncisi
corde & auribus, uos ſemper ſpirituiſancto reſtiti
ſtis, ſicut & patres ueſtri. Quem Prophetarũ non
perſecuti ſunt patres ueſtri? Et occiderũt eos, qui
prænũciabãt de aduẽtu iuſti, cuius nũc uos prodi
tores & interfectores fuiſtis, qui accepiſtis legem

A in edictis angelorũ, nec cuſtodiſtis. Quid hoc eui
dentius, quid tãta autoritate robuſtius? In edictis
quidẽ angelorũ lex illi populo data eſt, ſed dñi Ie-
ſu Chriſti per eam diſponebaɫ & prȩnũciabaɫ ad
uentus. Et ipſe tãquã uerbũ dei miro & ineffabili
modo erat in angelis, in quorũ edictis lex ipſa da-
batur. Vnde dicit in Euãgelio: Si crederetis Moy Io. 5
ſi, crederetis & mihi, de me em̃ ille ſcripſit. Per an-
gelos ergo tunc dñs loquebatur, per angelos fili-
us dei, mediator dei & hominum futurus ex ſemi-
ne Abrahæ ſuũ diſponebat aduentũ, ut inueniret
à quibus reciperet confitẽtes reos, quos lex non
impleta fecerat trãſgreſſores. Vnde & Apoſtolus Gal. 3
ad Galatas dicit: Quid ergo lex? Tranſgreſſionis
B gratia poſita eſt, donec ueniret ſemẽ cui promiſ-
ſum eſt, diſpoſita per angelos in manu mediato-
ris: hoc eſt diſpoſita per angelos in manu ſua. Nõ
em̃ natus eſt per cõditionẽ, ſed per poteſtatẽ. Qđ
aũt non aliquẽ ex angelis dicit mediatorẽ, ſed ip-
ſum dominũ Ieſum Chriſtũ, inquantũ homo fieri
dignatus eſt, habes alio loco. Vnus, inquit deus, 1. Tim. 2
& unus mediator dei & hominũ, homo Chriſtus
Ieſus. Hinc illud Paſcha in interfectiõe agni: hinc
illa omnia quȩ de Chriſto uẽturo in carne atq; paſ
ſuro, ſed & reſurrecturo in lege figuranɫ, quæ da-
ta eſt in edictis angelorũ, donec ueniret ſemẽ, diſ-
poſita per angelos in manu mediatoris. In quibus
angelis erat utiq; & pater & filius & ſpũſſanctus:
& aliquãdo pater, aliquãdo filius, aliquãdo ſpũſ-
ſanctus, aliqñ ſine ulla diſtinctione perſonȩ deus
C per illos figurabaɫ, etſi uiſibilibus & ſenſibilibus
formis apparens, per creaturã tamen ſuã, non per
ſubſtantiã ſuã, cui uidendæ corda mundantur per
hæc omnia quæ oculis uideneɫ, & auribus audiun
tur. Sed iam ſatis, quantũ exiſtimo, pro captu no-
ſtro diſputatũ & demonſtratũ eſt, quod in hoc li-
bro ſuſceperamus oſtẽdere: cõſtititq; & probabili
tate rationis quantũ homo uel potius quantũ ego
potui, & firmitate autoritatis quantum de ſcriptu
ris ſanctis diuina eloquia patuerũt, ꝙ antiquis pa
tribus noſtris ante incarnationẽ Saluatoris, cum
deus apparere dicebaɫ, uoces illæ ac ſpecies cor-
porales per angelos factæ ſunt: ſiue ipſis loquẽti-
bus uel agẽtib. aliquid ex perſona dei, ſicut etiam
Prophetas ſolere oſtẽdimus: ſiue aſſumẽtibus ex
creatura quod ipſi nõ eſſent, ubi deus figurate de-
D mõſtrareɫ hominib. Quod genus ſignificationũ
nec Prophetas omiſiſſe multis exẽplis docet ſcri-
ptura. Supereſt igiɫ iam ut uideamus cum & nato
per uirginẽ domino, & corporali ſpecie ſicut co-
lumba deſcẽdente ſpirituſancto, uiſiſq; igneis lin
guis, ſonitu facto de cœlo die Pentecoſtes poſt a-
ſcenſionẽ dñi, nõ ipſum dei uerbũ per ſubſtãtiam
ſuã, quia patri æquale atq; coæternũ eſt, nec ſpiri-
tus patris & filĳ per ſuã ſubſtantiã, qua & ipſe u-
triſq; ȩqualis atq; coȩternus eſt, ſed utiq; per crea
turã, quȩ illis modis formari & exiſtere potuit cor
poreis atq; mortalib. ſenſibus apparuerit, quid in-
ter illas demõſtratiões & has proprietates filĳ dei
& ſpũſſancti, quãuis per creaturã uiſibilem factas
interſit, ꝗd alio uolumine commodius ordiemur.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. IIII.

Procemium. Scire deum felicitas eſt

SCIENTIAM terreſtriũ cœleſtiumq́ rerũ magni æſtimare ſolet genus humanũ, in quo ꝑfecto meliores ſunt qui huic ſcientiæ pręponũt noſſe ſemetipſos: laudabiliorq́ eſt animus, cui nota eſt uel infirmitas ſua, q̃ qui ea non reſpecta, uias ſyderũ ſcrutatur etiã cogniturus, aut qui iam cognitas tenet, ignorãs ipſe qua uia ingrediatur ad ſalutẽ ac firmitatẽ ſuam. Qui uero iam euigilauit in deum, ſpiritusſancti calore excitatus, atq; in eius amore coram ſe uiluit, ad eumq́ intrare uolens nec ualens, eoq́; ſibi lucente attendit in ſe, inuenitq́; ſe, ſuamq́; ægritudinẽ illius mundicię cõtẽperari nõ poſſe cognouit, flere dulce habet, eumq́; deprecari, ut etiã atq; etiam miſereatur donec exuat totam miſeriã, & precari cum fiducia, iam accepto gratuito pignore ſalutis, per eius unicum Saluatorẽ hominis & illuminatorẽ: hunc ita agentẽ & dolentẽ, ſcientia non inflat, quia charitas ædificat: præpoſuit enim ſcientiã ſciẽtiæ, præpoſuit ſcite infirmitatẽ ſuam, magis q̃ ſcire mundi mœnia, ſundamenta terrarũ, & faſtigia cœlorum:

Eccle. 1 & hãc apponendo ſcientiã, appoſuit dolorẽ. Dolorẽ peregrinationis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & cõditoris eius beati dei ſui. In hoc genere hominum, in familia Chriſti tui dñe deus meus, ſi inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo reſpondere hominibus, qui non eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã, ſed ſatiati ſunt & abũdant. Satiauit autem illos phãtaſma eorũ, nõ ueritas tua, quã repellẽdo reſiliunt, & in ſuã uanitatem cadunt. Ego certe ſentio q̃ multa figmenta pariat cor humanũ. Et quid eſt cor meũ, niſi cor humanũ? Sed hoc oro deum cordis mei, ut nihil ex eis figmẽtis pro ſolido uero eructẽ in has literas, ſed inde ueniat in eas quicquid per me uenire potuerit, unde mihi, q̃uis proiecto à facie oculorũ ſuorũ, & de longinquo redire conanti, per uiam quam ſtrauit humanitati diuinitas unigeniti ſui, aura ueritatis eius aſpergitur. Quam intantũ licet mutabilis haurio, inquantũ in ea nihil mutabile uideo, nec locis & tẽporib. ſicut corpora, nec ſolis tẽporibus & quaſi locis, ſicut ſpirituũ noſtrorũ cogitationes: nec ſolis tẽporibus, & nulla uel imagine locorũ, ſicut quædã noſtrarum mẽtiũ ratiocinatiões. Omnino enim dei eſſentia, qua eſt, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in ueritate, nec in uolũtate: quia æterna ibi eſt ueritas, & æterna charitas: & uera ibi eſt charitas, uera æternitas: & chara ibi eſt æternitas, & chara ueritas.

Per agnitionẽ infirmitatis noſtræ perficimur. Cap. 1

Sed quoniã exulauimus ab incõmutabili gaudio, nec tamẽ inde præciſi atq; abrupti ſumus, ut nõ etiã in iſtis mutabilib. & tẽporalib. æternitatẽ, ueritatẽ, beatitudinẽ quæreremus: nec mori enim, nec falli, nec perturbari uolumus: miſſa ſunt nobis diuinitus uiſa congrua peregrinationi noſtrę, quibus admoneremur, nõ hic eſſe quod quęrimus, ſed illuc ad ipſa eſſe redeũdũ, unde niſi pẽderemus, hic ea nõ quęreremus. Ac primũ nobis perſuadendũ fuit, quantũ nos diligeret deus, ne deſperatiõe nõ auderemus erigi in eũ. Quales autẽ dilexerit, oſtẽdi oportebat, ne tanquã de meritis noſtris ſuperbiẽtes, magis ab eo reſiliremus, & in noſtra fortitudine magis deficeremus: ac per hoc egit nobiſcũ, ut per eius fortitudinem potius ꝑficeremus, atq; ita in infirmitate humilitatis, perficeret̃ uirtus charitatis. Hoc ſignificat in Pſalmo, ubi ait: Pluuiã uoluntariã ſegregãs deus hæreditati tuæ, & infirmata eſt, tu uero perfeciſti eã. *Pſal. 67* Pluuiã quippe uoluntariã nõ niſi gratiã uult intelligi, nõ meritis redditã, ſed gratis datã, unde & gratia nominat̃. Dedit enim eã, non quia digni eramus, ſed quia uoluit. Hoc cognoſcẽtes, nõ fidentes in nobis erimus, & hoc eſt infirmari. Ipſe uero perficit nos, qui etiã Paulo apoſtolo dixit: Sufficit tibi gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficit̃. *2. Cor. 12* Perſuadendũ ergo erat homini quantũ nos dilexerit deus, & quales dilexerit. Quantũ, ne deſperaremus: quales, ne ſupbiremus. Hũc locũ Apoſtolus perneceſſariũ ſic explicat: Cõmendat aũt, inquit, ſuã charitatẽ deus in nobis, quoniã cũ adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus ꝑ nobis mortuus eſt, multo magis iuſtificati, nũc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. *Rom. 5* Si enim cũ inimici eſſemus, recõciliati ſumus deo per mortem filij eius: multo magis recõciliati ſalui erimus in uita ipſius. Itẽ alio loco: Quid ergo, inquit, dicemus ad hęc? Si deus pro nobis, quis cõtra nos, qui proprio filio nõ pepercit, ſed pro nobis omnib. tradidit illũ? *Rom. 8* Quõ nõ & cũ illo nobis omnia donauit? Quod autẽ factũ nobis annunciatur, hoc futurũ oſtendebat̃ & antiquis iuſtis, ut per eandem fidem etiã ipſi humiliati infirmarentur, & infirmati perficerent̃. Quia igitur unum uerbũ dei eſt, per quod facta ſunt omnia, quod eſt incõmutabilis ueritas, ubi principaliter atq; incõmutabiliter ſunt omnia ſimul, nõ ſolum quæ nũc ſunt in hac uniuerſa creatura, uerũ etiã quæ fuerũt, & quæ futura ſunt. Vbi autẽ nec fuerũt, nec futura ſunt, ſed tantũmodo ſunt, & omnia uita ſunt, & omnia unum ſunt, & magis unum eſt, & una uita eſt. Sic enim omnia per ipſum facta ſunt, ut quicquid factũ eſt in his, in illo uita ſit, & facta nõ ſit: quia in principio non factum eſt uerbum, ſed erat uerbũ apud deũ, & deus erat uerbũ, & omnia per ipſum facta ſunt: nec per ipſum omnia facta eſſent, niſi ipſum eſſet ante om̃ia, factũq́; nõ eſſet. In ijs aũt quæ per ipſum facta ſunt, etiam corpus quod uita nõ eſt, per ipſum non fieret, niſi in illo antequã fieret uita eſſet. Quod em̃ factũ eſt, iam in illo uita erat, & nõ qualiſcũq; uita: nã & anima uita eſt corporis, ſed & hæc facta eſt, quia mutabilis eſt: & per quid facta eſt, niſi per dei uerbũ incõmutabile? Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil: quod ergo factũ eſt, iam in illo uita erat, & nõ qualiſcũq; uita, ſed uita erat lux hominũ, lux utiq; rationaliũ mentiũ, per quas homines à pecorib. differũt: & ideo ſũt homines. Nõ ergo lux corporea, quæ lux eſt carniũ, ſiue de cœlo fulgeat, ſiue terrenis ignibus accendat̃, nec humanarũ tantũ carniũ, ſed etiam beluarũ, & uſq;

ad

ad minutiſſimos quoſq; uermiculos. Omnia eñ hæc uident iſtã lucẽ: at illa uita lux hominum erat, nec longe poſita ab unoquoq; noſtrũ. In illa enim uiuimus & mouemur & ſumus. Sed lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non cõprehenderũt. *Act. 17* *Io. 1*

Quomodo reddimur habiles percipiendæ ueritati. Cap. II

Tenebræ aũt ſunt ſtultæ mẽtes hominũ, praua cupiditate atq; infidelitate cæcatæ. Has ut curaret atq; ſanaret uerbũ, per quod facta ſunt omnia, caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Illuminatio quippe noſtra participatio uerbi dei eſt, illius ſcilicet uitæ quæ lux eſt hominũ. Huic aũt participationi prorſus inhabiles, & minus idonei eramus, propter immundiciã peccatorũ. Mũdandi ergo eramus. Porrò iniquorũ & ſuperborum una mundatio eſt ſanguis iuſti, & humilitas dei: ut ad cõtemplandũ deũ quod natura nõ ſumus, per eũ mundaremur, factũ quod natura ſumus, & quod peccato non ſumus. Deus enim natura nõ ſumus, homines natura ſumus, iuſti peccato nõ ſumus. Deus itaq; factus homo iuſtus, interceſſit deo pro homine peccatore. Non enim congruit peccator iuſto, ſed congruit homini homo. Adiũgens ergo nobis ſimilitudinẽ humanitatis ſuæ, abſtulit ſimilitudinẽ iniquitatis noſtræ. Et factus particeps mortalitatis noſtræ, fecit nos participes diuinitatis ſuæ. Merito quippe mors peccatoris ueniens ex dãnationis neceſſitate, ſoluta eſt per mortẽ iuſti uenientẽ ex miſericordiæ uolũtate, dum ſimplũ eius cõgruit duplo noſtro. Hęc enim cõgruẽtia, ſiue cõuenientia, uel cõcinẽtia, uel cõſonantia, uel ſi quid cõmodius dicitur, quod eſt unũ ad duo, in omni cõpaginatione, uel ſi melius dicit̃ coaptatione creaturæ, ualet plu C rimũ. Hãc eñ coaptationẽ, ſicut mihi nũc occurrit, dicere uolui, quã Græci ἁρμονίαν uocant. Neq; nũc locus eſt ut oſtendã quantũ ualeat cõſonãtia ſimpli ad duplum, quæ maxima in nobis reperit̃, ut ſit nobis inſita naturaliter: à quo utiq; niſi ab eo qui nos creauit, ut nec imperiti poſſint eã nõ ſentire, ſiue ipſi cantãtes, ſiue alios audiẽtes: per hanc quippe uoces acutiores grauioresq; cõcordãt, ita ut quiſquis ab ea diſſonuerit, nõ ſcientiã, cuius expertes ſunt plurimi, ſed ipſum ſenſum auditus noſtri uehemẽter offendat. Sed hoc ut demõſtret̃, lõgo ſermone opus eſt: ipſis aũt auribus exhiberi poteſt ab eo q nouit in regulari monochordo.

Dupli ad ſimpli concentus allegorice. III

Verum quod inſtat impræſentia quantũ donat deus, ediſſerendũ eſt, quẽadmodũ ſimplũ domini & ſal D uatoris noſtri Ieſu Chriſti, duplo noſtro congruat & quodãmodo concinat ad ſalutẽ. Nos certe, qđ nemo Chriſtianus ambigit, & anima & corpore mortui ſumus, anima propter peccatum, corpore propter pœnã peccati, ac per hoc & corpore propter peccatũ. Vtriq; aũt rei noſtræ, id eſt, & animę & corpori, medicina & reſurrectiõe opus erat, ut in melius renouaret̃, quod erat in deterius cõmutatũ. Mors autẽ animæ impietas eſt, & mors corporis corruptibilitas, per quam fit & animæ à corpore abſceſſus. Sicut enim anima deo deſerente, ſic corpus anima deſerẽte, morit̃: unde illa fit inſipiens, hoc exanime. Reſuſcitatur enim anima per pœnitentiã, & in corpore adhuc mortali renoua-

A tiò uitæ inchoat̃ à fide, qua creditur in eũ qui iuſtificat impiũ, boniſq; morib. augetur & roborat̃ de die in diẽ, cũ magis magiſq; renouat̃ interior homo. *Rom. 4* Corpus uero tanquã homo exterior, quanto eſt hæc uita diuturnior, tãto magis magiſq; corrũpit̃, uel ætate, uel morbo, uel uarijs afflictionibus, donec ueniat ad ultimã afflictionẽ quæ ab hominibus mors uocat̃. *2. Cor. 4* Eius autẽ reſurrectio differtur in finẽ: cum & ipſa iuſtificatio noſtra perficietur ineffabiliter. Tunc enim ſimiles ei erimus, quoniã uidebimus eũ ſicuti eſt. *1. Io. 3* Nũc uero quãdiu corpus quod corrũpit̃ aggrauat animã, & uita humana ſuper terram tota tentatio eſt, nõ iuſtificabit̃ in conſpectu tuo omnis uiuens, in cõparatione iuſtitiæ qua æquabimur angelis, & gloriæ quæ reuelabit̃ in nobis. *Sap. 9* *Iob 7* *Pſal. 142* De morte autẽ animæ à morte corporis B diſtinguẽda, quid plura documẽta cõmemorem, cum dominus in una ſententia Euãgelica utranq; mortẽ cuiuis facile diſcernẽdam poſuerit, ubi ait: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. *Matth. 8* Sepeliendũ quippe corpus mortuũ erat, ſepultores autẽ eius per infidelitatis impietatẽ in anima mortuos intelligi uoluit, quales excitant̃ cũ dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. *Eph. 5* Deteſtatur autem quandam mortẽ Apoſtolus, dicẽs de uidua: Quæ autẽ in delitijs agit, uiuẽs mortua eſt. *1. Tim. 5* Anima igitur iam pia quæ fuit impia, propter iuſtitiam fidei dicitur ex morte reuixiſſe atq; uiuere. Corpus autẽ non tantũ moriturũ propter animæ abſceſſum qui futurus eſt, ſed propter infirmitatẽ tantum carnis & ſanguinis, quodã lo C co in ſcripturis etiã mortuũ dicitur, loquẽte Apoſtolo: Corpus quidẽ, inquit, mortuum eſt propter peccatũ, ſpiritus autẽ uita eſt propter iuſtitiã: hæc uita ex fide facta eſt, quoniam iuſtus ex fide uiuit. *Rom. 8* Sed quid ſequitur? Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in uobis, qui ſuſcitauit Chriſtum Ieſum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora ueſtra per inhabitantẽ ſpiritum eius in uobis. Huic ergo duplæ morti noſtrę ſaluator impendit ſimplam ſuam: & ad faciendã utrãq; reſuſcitationẽ noſtram, in ſacramẽto & exemplo præpoſuit & propoſuit unam ſuã. Neq; enim fuit peccator aut impius, ut ei tanquã ſpiritu mortuo in interiore homine renouari opus eſſet, & tãquã reſipiſcẽdo ad uitam iuſtitiæ reuocari: ſed indutus D carne mortali, ea ſola moriens, ſola reſurgẽs, ea ſola nobis ad utrunq; cõcinuit, cum in ea fieret interioris hominis ſacramẽtum, exterioris exemplũ. Interioris eñ hominis noſtri ſacramento data eſt illa uox, pertinẽs ad mortẽ animæ noſtræ ſignificandã, non ſolum in Pſalmo, uerũetiam in cruce, Deus meus deus meus, ut quid me dereliquiſti? *Pſal. 21* *Matth. 27* Cui uoci cõgruit Apoſtolus dicẽs: Scientes quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cũ illo, ut euacuetur corpus peccati, ut ultra non ſeruiamus peccato. *Rom. 6* Crucifixio qppe interioris hominis pœnitẽtiæ dolores intelliguntur, & cõtinẽtiæ quidã ſalubris cruciatus, per quã mortem mors impietatis perimit̃, in qua nos nõ derelĩqt deus. Et ideo per talem crucẽ euacuatur corpus peccati, ut iam non

exhibeamus mēbra noſtra arma iniquitatis pec- A
cato: quia & interior homo ſi utiq; renouaſ de die
in diē, profecto uetus eſt anteq̄ renouetur. Intus
Eph. 4 nanq; agiſ, quod idē Apoſtolus dicit: Exuite uos
ueterē hominē, & induite nouū. Quod ita conſe-
quēter exponit. Quapropter deponentes menda
ciū, loquimini ueritatē. Vbi autē deponiſ menda
ciū, niſi intus, ut inhabitet in mōte ſancto dei, qui
loquiſ ueritatem in corde ſuo? Reſurrectio uero
corporis domini ad ſacramentum interioris reſur
rectionis noſtræ pertinere oſtendiſ, ubi poſtquā
Io. 20 reſurrexit, ait mulieri: Noli me tāgere, nondū em̄
aſcendi ad patrē meū. Cui myſterio cōgruit Apo-
Col. 3 ſtolus dicens: Si aūt conſurrexiſtis cum Chriſto,
quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt ad dex- B
terā dei ſedēs, quæ ſurſum ſunt ſapite. Hoc eſt em̄
Chriſtū non tangere, niſi cū aſcēderit ad patrē, nō
de Chriſto ſapere carnaliter. Iam uero ad exemplū
mortis exterioris hominis noſtri dominicæ car-
nis mors pertinet, quia per talē paſſionē maxime
hortatus eſt ſeruos ſuos, ut non timeāt eos qui cor
pus occidunt, animā autem nō poſſunt occidere.
Col. 1 Propter quod dicit Apoſtolus: Vt ſuppleam quæ
deſunt preſſurarū Chriſti in carne mea. Et ad exē-
plū reſurrectionis exterioris hominis noſtri perti
nere inueniſ reſurrectio corporis domini, qui ad
Luc. 24 diſcipulos ait: Palpate & uidete, quia ſpiritus car-
nē & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et u-
nus ex diſcipulis etiā cicatrices eius cōtrectās, ex
Io. 20. clamauit dicēs: Dn̄s meus & deus meus. Et cū il-
lius carnis tota integritas appareret, demonſtratū C
Matth. 10 eſt in ea quod ſuos exhortās dixerat: Capillus ca-
pitis ueſtri non peribit. Vnde em̄ primo, Noli me
tangere, nondum enim aſcendi ad patrē meum: &
unde anteq̄ aſcēdat ad patrē, à diſcipulis tāgitur,
niſi quia illic inſinuabatur interioris hominis ſa-
cramētum, hic præbebaſ exterioris exemplū? An
forte quiſquā ita eſt abſurdus atq; auerſus à uero,
ut audeat dicere à uiris eū tactum antequā aſcēde
ret, à mulieribus autē cum aſcēdiſſet? Propter hoc
exemplū futuræ noſtræ reſurrectiōis in corpore,
1. Cor. 15 quod præceſſit in domino, dicit Apoſtolus: Initiū
Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti. De corporis e-
Phil. 3 nim reſurrectiōe illo loco agebatur, propter quā
etiam dicit: Transfigurauit corpus humilitatis no
ſtræ, cōforme corpori gloriæ ſuæ. Vna ergo mors
noſtri ſaluatoris, duabus mortibus noſtris ſaluti D
fuit. Et una eius reſurrectio, duas nobis reſurre-
ctiones præſtitit, cū corpus eius in utraq; re, id eſt,
& in morte, & in reſurrectione, & ſacramento in-
terioris hominis noſtri, & exemplo exterioris me
dicinali quadam conuenientia miniſtratum eſt.

Ratio dupli ad ſimplū per alios numeros. IIII Gen. 1

Hæc autē ratio ſimpli ad duplū oritur quidem
à ternario numero. Vnū quippe ad duo, tria ſunt.
Sed hoc totū quod dixi, ad ſenariū peruenit. Vnū
enim & duo & tria, ſex fiūt. Qui numerus propter
ea perfectus dicitur, quia partibus ſuis cōpletur.
Habet enim illas tres, ſextā, tertiā, dimidiā. Nec ul
la pars alia quæ dici poſſit quota ſit, inuenitur in
eo, Sexta ergo eius unum eſt, tertia duo, dimidia
tria. Vnū aūt & duo & tria cōſummāt eundē ſena-
riū. Cuius perfectionē nobis ſancta ſcriptura com
mendat, in eo maxime q̄ deus ſex diebus perfecit
opera ſua, & ſexto die factus eſt homo ad imagi-
nē dei. Et ſexta ætate generis humani, filius dei ue
nit & factus eſt filius hominis, ut nos reformaret
ad imaginē dei. Ea quippe nūc ætas agiſ, ſiue mil-
leni anni ſingulis diſtribuanſ ætatibus, ſiue in di-
uinis literis memorabiles atq; inſignes quaſi arti-
culos tēporū ueſtigemus, ut prima ætas inueniaſ
ab Adā uſq; ad Noe, inde ſecūda uſq; ad Abrahā.
Et deinceps ſicut Matthæus Euāgeliſta diſtinxit Math. 1
ab Abrahā uſq; ad Dauid, à Dauid uſq; ad trāſmi-
grationē in Babyloniā, atq; inde uſq; ad uirginis
partū. Quæ tres ętates cōiunctę illis duabus, qnq;
faciūt. Proinde ſextā inchoauit natiuitas dn̄i, quæ
nūc agitur uſq; ad occultū tēporis finē. Hunc ſena
riū numerū quandā temporis gerere figurā, etiam
in illa ratiōe tripertitę diſtributionis agnoſcimus,
qua unū tēpus cōputamus ante legem, alterū ſub
lege, tertiū ſub gratia. In quo tēpore ſacramētum
renouationis accepimus: ut in fine tēporis etiā re-
ſurrectiōe carnis, omni ex parte renouati, ab uni-
uerſa, nō ſolū animę, uerūetiā corporis infirmitate
ſanemur. Vnde intelligiſ illa mulier in typo eccle Luc. 13
ſię à domino ſanata & erecta, quā curuauerat infir
mitas alligāte Satana. De talibus em̄ occultis ho-
ſtibus plangit illa uox Pſalmi: Curuauerūt animā Pſal. 56
meam. Hæc autem mulier decē & octo annos ha-
bebat in infirmitate, quod eſt terſeni. Mēſes autē
annorū decem & octo inueniuntur in numero ſo
lidi quadrati ſenarij, quod eſt ſexies ſeni, & hoc ſe-
xies. Iuxta quippe eſt in eodem Euangelij loco, ar Luc. 13
bor quoq; illa ficulnea, cuius miſerā ſterilitatem
etiā tertius annus arguebat. Sed ita pro illa inter-
ceſſum eſt, ut dimitteref illo anno, ut ſi fructū fer-
ret, bene: ſin aliter, excideref. Nam & tres anni ad
eandē tripartitā diſtributionē pertinent, & mēſes
trium annorū quadratū ſenarium faciūt, quod eſt
ſexies ſeni. Annus etiam unus ſi duodecim mēſes
integri conſiderētur, quos triceni dies cōplent, ta
lem quippe menſem ueteres obſeruauerūt, quem
circuitus lunaris oſtendit, ſenario numero pollet.
Quod em̄ ualent ſex in primo ordine numerorū,
qui conſtat ex unis, ut perueniaſ ad decē: hoc ua-
lent ſexaginta in ſecūdo ordine, qui cōſtat ex de-
nis ut perueniaſ ad centū. Sexagenarius ergo nu-
merus dierū, ſexta pars anni eſt. Proinde per ſena-
riū primi uerſus multiplicanſ, tanquā ſenarius ſe-
cūdi uerſus, & fiūt ſexies ſexageni, trecēti & ſexa-
ginta dies, qui ſunt integri xij. menſes. Sed quoniā
ſicut mēſem circuitus lunæ oſtēdit hominibus, ſic
annus circuitu ſolis animaduerſus eſt, reſtant autē
quinq; dies & quadrās diei, ut ſol impleat curſum
ſuū annumq; cōcludat: quatuor enim quadrantes
faciūt unum diē, quē neceſſe eſt intercalari excur-
ſo quadriennio quod biſſextū uocāt, ne temporū
ordo turbeſ: etiā ipſos dies quinq; & quadrātem
ſi conſideremus, ſenarius numerus in eis plurimū
ualet. Primū, quia ſicut fieri ſolet ut à parte totum
cōputetur, non ſunt iā dies quinq;, ſed potius ſex,
ut quadrās ille accipiatur pro die. Deinde quia in
ipſis

ipſis quinq; diebus ſexta pars menſis eſt: ipſe autẽ
quadrans ſex horas habet. Totus enim dies, id eſt,
cum ſua nocte, uiginti quatuor horæ ſunt, quarum
pars quarta, quæ eſt quadrans diei, ſex horæ inue-
niuntur: ita in anni curſu ſenarius numerus pluri-
mum ualet. Nec immerito in ædificatione cor-
Anni 46 templi extructi allegorice. V poris dominici, in cuius figura templum à Iudæis
deſtructũ triduo ſe reſuſcitaturum eſſe dicebat, nu
merus ipſe ſenarius pro anno poſitus intelligitur.
Dixerũt enim, quadraginta & ſex annis ædificatũ
eſt templum, & quadragies ſexies ſeni, fiunt ducẽ
ti ſeptuaginta ſex. Qui numerus dierum complet
nouem menſes & ſex dies, qui tanquã decem men
ſes parientib. fœminis imputanẽ: non quia omnes
ad ſextũ diem poſt nonũ menſem perueniunt, ſed
quia ipſa perfectio corporis domini tot diebus ad
partũ perducta cõperitur, ſicut à maioribus tradi
tum ſuſcipiẽs eccleſiæ cuſtodit autoritas. Octauo
enim Calen. Aprilis conceptus creditẽ, quo & paſ
ſus: ita monumẽto nouo, quo ſepultus eſt, ubi nul
lus erat mortuorum poſitus, nec ante, nec poſtea,
cõgruit uterus uirginis quo cõceptus eſt, ubi nul-
lus ſeminatus eſt mortaliũ. Natus autẽ traditẽ octa
uo Cal. Ianuarias. Ab illo ergo die uſq; ad iſtũ com
putati, ducenti ſeptuaginta & ſex reperiũtur dies,
qui ſenarium numerum quadragies ſexies habẽt.
Quo numero annorum templum ædificatum eſt,
quia eo numero ſenariorum corpus domini perſe
ctum eſt, quod mortis paſſione deſtructũ, triduo
Matth. 12 reſuſcitauit. Dicebat enim hoc de tẽplo corporis
ſui, ſicut euidẽtiſſimo & robuſtiſſimo Euãgelij te
ſtimonio declaratur, quo ait: Sicut fuit Ionas in uẽ
tre ceti tribus diebus & tribus noctibus ſic erit fi-
lius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus
Triduum reſurrectionis. noctibus. Ipſum aũt triduũ nõ totũ & plenũ fuiſ
VI ſe ſcriptura teſtis eſt, ſed primus dies à parte extre-
ma totus annumeratus eſt: dies uero tertius à par-
te prima, & ipſe totus: medius aũt inter eos, id eſt
ſecundus dies abſolute totus uiginti quatuor ho-
ris ſuis, duodecim nocturnis, & duodecim diur-
nis. Crucifixus eſt enim primo Iudæorũ uocibus
hora tertia, cum eſſet dies ſexta ſabbati. Deinde in
ipſa cruce ſuſpenſus eſt hora ſexta, & ſpiritũ tradi-
dit hora nona. Sepultus eſt autem cum iam ſero fa
ctum eſſet, ſic ſeſe habẽt uerba Euangelij, quod in
telligitẽ in fine diei. Vndelibet ergo incipias, etiam
ſi alia ratio reddi poteſt, quomodo nõ ſit cõtra E-
uangeliũ Ioannis, ut hora tertia ligno ſuſpẽſus in-
telligatẽ, totũ diem primũ non cõprehendis. Ergo
à parte extrema totus cõputabitur, ſicut tertius à
parte prima. Nox enim uſq; ad diluculum, quo do
mini reſurrectio declarata eſt, ad tertium diẽ perti
net: quia deus qui dixit de tenebris lucem clareſce
re, ut per gratiam noui teſtamenti & participatio-
Eph. 5 nem reſurrectionis Chriſti audiremus: Fuiſtis eñ
aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: in
ſinuat nobis quodammodo quod à nocte dies ſu-
mat initiũ. Sicut enim primi dies propter futurum
hominis lapſum à luce in noctẽ, ita iſti propter ho
minis reparationẽ à tenebris ad lucẽ cõputantur.
Ab hora ergo mortis uſq; ad diluculum reſurre-

A ctionis horæ ſunt quadraginta, ut etiam ipſa hora
nona cõnumeretẽ. Cui numero congruit etiã uita
eius ſuper terrã, poſt reſurrectionẽ in quadragin-
ta diebus. Et eſt iſte numerus frequentiſſimus in
ſcripturis ad inſinuãdum myſteriũ perfectionis in
quadripertito modo. Habẽt enim quandam per-
fectionẽ decem, & ea quater multiplicata faciunt
quadraginta. A ueſpere aũt ſepulturæ uſq; ad dilu
culum reſurrectionis triginta ſex horæ ſunt, qui eſt
quadratus ſenarius. Referẽ autẽ ad illam rationẽ
ſimpli ad duplũ, ubi eſt coaptationis maxima con
ſonantia. Duodecim enim ad uigintiquatuor ſim
plo ad duplum cõueniunt, & fiũt triginta ſex: nox
tota cum die toto & nocte tota, neq; hoc ſine illo
ſacramento quod ſupra memoraui. Non abſurde
B quippe ſpiritũ dei cõparamus, corpus autẽ nocti.
Dominicũ enim corpus in morte ac reſurrectiõe
& ſpiritus noſtri figurã, & corporis gerebat exem
plum. Etiã ſic ergo apparet illa ratio ſimpli ad du-
plum in horis trigintaſex, cum duodecim cõferun
tur ad uigintiquatuor. Et horum quidem numero
rum cauſas cur in ſcripturis ſanctis poſitæ ſint, po
teſt alius aliâs indagare: uel quibus iſtæ quas ego
reddidi, præponẽdæ ſint, uel æque probabiles, uel
iſtis etiam probabiliores: fruſtra tamen eos eſſe in
ſcripturis poſitos, & nullas cauſas eſſe myſticas,
cur illic iſti numeri cõmemorentẽ, nemo tam ſtul-
tus ineptusq; cõtenderit. Ego autẽ quas reddidi,
uel ex eccleſiæ autoritate à maioribus traditas, uel
ex diuinarũ teſtimonio ſcripturarũ, uel ex ratione
numerorũ ſimilitudinũq; collegi. Contra rationẽ
C nemo ſobrius, cõtra ſcripturas nemo Chriſtianus,
cõtra eccleſiã nemo pacificus ſenſerit. Hoc ſa- *Quomodo ex multis colligamur in unum* Cap. VII
cramentũ, hoc ſacrificiũ, hic ſacerdos, hic deus, an
tequam miſſus ueniret, factus ex fœmina, omnia
quæ ſacrate atq; myſtice patribus noſtris per an-
gelica miracula apparuerunt, ſiue quæ per ipſos fa
cta ſunt, ſimilitudines huius fuerũt, ut omnis crea
tura factis quodãmodo loqueretẽ unum futurũ in
quo eſſet ſalus uniuerſorũ à morte reparãdorum.
Quia enim ab uno uero deo & ſummo per impie
tatis iniquitatẽ reſilientes & diſſonantes defluxe-
ramus, & euanueramus in multa, diſciſſi per mul-
ta & inhærentes in multis: oportebat nutu & im-
perio dei miſerãtis, ut ipſa multa uenturũ cõclama
rent unũ, & à multis cõclamatus ueniret unus, &
D multa cõteſtarentẽ ueniſſe unum: & à multis exo-
nerati ueniremus ad unũ: & multis peccatis in a-
nima mortui, & propter peccatũ in carne moritu-
ri, amaremus ſine peccato mortuũ in carne ꝓ no-
bis unũ: & in reſuſcitatũ credentes, & cum illo per
fidem ſpiritu reſurgẽtes, iuſtificaremur in uno iu-
ſto facti unũ: nec in ipſa carne nos reſurrecturos
deſperaremus, cũ multa membra intueremur præ
ceſſiſſe nos caput unũ: in quo nũc per fidẽ munda
ti, & tũc per ſpeciẽ redintegrati, per mediatorem
deo reconciliati hæreamus uni, fruamur uno, per-
maneamus unũ. Sic ipſe filius dei, uerbũ dei, & *In Chriſto omnes unum ſumus.* VIII
idem ipſe mediator dei & hominũ filius hominis,
æqualis patri per diuinitatis unitatẽ, & particeps
noſtri per humanitatis ſuſceptionẽ, patrem inter-

pellans pro nobis,per id quod homo erat,nec ta- A
men tacēs quod deus cū patre unū erat,inter cæte
Io.17 ra ita loquit̃.Non pro his autē rogo,inquit,tantū,
ſed & pro eis qui credituri ſunt per uerbū eorum
in me,ut omnes unum ſint,ſicut tu pater in me,&
ego in te,ut & ipſi in nobis unū ſint,ut mūdus cre
dat,quia tu me miſiſti.Et ego claritatē,quā dediſti
mihi,dedi eis,ut ſint unū,ſicut & nos unū ſumus.

Vnum per naturam & charitatem. IX Non dixit,ego & ipſi unum,quamuis per id q̃d
eccleſiæ caput eſt & corpus eius eccleſia,poſſet di
cere,ego & ipſi non unum ſed unus,quia caput &
corpus unus eſt Chriſtus:ſed diuinitatem ſuā con
ſubſtantialem patri oſtendens, hoc ait:propter
Io.10 quod & alio loco dicit, Ego & pater unū ſumus.
in ſuo genere,hoc eſt,in eiuſdem naturæ conſub-
ſtātiali parilitate,uult eſſe ſuos unum,ſed in ipſo: B
quia in ſeipſis non poſſent diſſociati abinuicē per
diuerſas uoluptates & cupiditates, & immundici
as peccatorum:unde mūdantur per mediatorem,
ut ſint in illo unū:non tantū per eandem naturam
qua homines ex hominib.mortalibus æquales an
gelis fiūt:ſed etiā per eandem charitatē in eandem
beatitudinē conſpirantes cōcordiſſima uolunta-
te in unū ſpiritū quodāmodo igne charitatis con
Io.17 flatā.Ad hoc enim ualet quod ait, Vt ſint unū,ſi-
cut & nos unū ſumus:ut quemadmodū pater & fi
lius,non tantū æqualitate ſubſtantiæ ſed etiam uo
luntate unum ſunt:ita & ij inter quos & deū me-
1.Tim.2 diator eſt filius,non tantū per id quod eiuſdē natu
ræ ſunt,ſed etiā per eādē dilectionis ſocietatē unū
ſint.Deinde idipſum quod mediator eſt, per quē C
Io.17 recōciliamur deo,ſic indicat,Ego,inquit,in eis,&
Per Chriſtum uera purgatio tu in me,ut ſint cōſummati in unum. Hæc eſt ue
ra pax,& cum creatore noſtro nobis firma conne
Cap. X xio,purgatis & reconciliatis per mediatorem ui-
tæ,ſicut maculati & alienati ab eo receſſeramus
Gen.3 per mediatorē mortis.Sicut enim diabolus ſuper
bus hominem ſuperbientem perduxit ad mortē,
ita Chriſtus humilis hominē obedientem reduxit
ad uitā.Quia ſicut ille elatus cecidit & deiecit cō-
ſentientē,ſic iſte humiliatus ſurrexit,& erexit cre-
dentem. Quia enim nō peruenerat diabolus quo
ipſe perduxerat(mortē quippe ſpūs in impietate
geſtabat,ſed mortē carnis non ſubierat, quia nec
indumentū ſuſceperat) magnus homini uideba-
tur princeps in legionibus dæmonū,per quas fal- D
laciarū regnū exercet:ſic hominē per elationis ty
phum,potētiæ q̃ iuſtitię cupidiorē,aut per falſam
Philoſophiā magis inflans:aut per ſacra ſacrilega
irretiēs,in quibus etiā magicæ fallacię curioſiores
ſuperbioresq́ animas deceptas illuſasq́ præcipi-
tat,ſubditū tenēs,pollicēs etiā purgationē animę,
per eas quas τελετὰς appellāt,trāſfigurādo ſe in an
gelum lucis per multiformē machinationē, in ſi-
Miracula dæmonum. XI gnis & prodigijs mendacij. Facile eſt enim ſpi
ritibus nequiſſimis per aerea corpora facere mul
ta,quæ mirenť animæ terrenis corporibus aggra
uatæ,etiā melioris affectus. Si enim corpora ipſa
terrena nonnullis artibus & exercitationib,mo-
dificata,in ſpectaculis theatricis tāta miracula ho
minibus exhibent,ut ij qui nunquam uiderūt ta-
lia narrata uix credant:quid magnū eſt diabolo &
angelis eius,de corporeis elemētis,per aerea cor-
pora facere quæ caro mireť:aut etiam occultis in
ſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus,phā
taſmata imaginū machinari,quibus uigilātes dor
mientes'ue decipiat,uel furētes exagitet? Sed ſi-
cut fieri poteſt,ut homo uita ac moribus melior,
ſpectet nequiſſimos homines,uel in fune ambulā
tes,uel multimodis motibus corporū multa incre
dibilia faciētes,nec ullo modo facere talia cōcupi
ſcat,nec eos ꝓpterea ſibi præponēdos exiſtimet:
ſic anima fidelis & pia,nō ſolū ſi uideat,uerūetiā ſi
propter fragilitatē carnis exhorreat miracula dæ-
monū,nō ideo tamē aut nō ſe poſſe talia dolebit,
aut ob hoc illos meliores eſſe iudicabit: cum ſint
B præſertim in ſocietate ſanctorū,qui per uirtutem
dei cui cūcta ſubiecta ſunt,& minimę fallacia , &
multo maiora fecerunt,ſiue homines, ſiue angeli *Diabolus mortis, Chriſtus uitæ mediator*
boni. Nequaquā igiť per ſacrilegas ſimilitudi- Cap. XII
nes,& impias curioſitates,& magicas cōſecratio-
nes animæ purganť & recōciliantur deo:quia fal-
ſus mediator non traijcit ad ſuperiora, ſed potius
obſidens intercludit uiā per affectus, quos tanto
maligniores,quāto ſuperbiores ſuę ſocietati inſpi
rat:qui nō poſſunt ad euolandū pēnas nutrire uir
tutū,ſed potius ad demergendū pondera exagge
rare uitiorū,tanto grauius anima ruitura, quanto
ſibi uideť euecta ſublimius.Proinde ſicut magi ſe
cerūt diuinitus moniti,quos ad humilitatē domi-
ni adorandā ſtella perduxit:ita & nos,nō quà ue-
C nimus,ſed per aliā uiam in patriā redire debemus,
quā rex humilis docuit,& quā rex ſuperbus humi
li regi aduerſarius obſidere non poſſit. Et nobis
enī ut adoremus humilē Chriſtum, cœli enarraue
rūt gloriā dei,cū in omnē terrā exijt ſonus eorū,&
in fines orbis terrę uerba eorum. Via nobis fuit ad
mortē per peccatū in Adā.Per unū quippe homi
nem peccatū intrauit in mūdum,& per peccatum
mors:& ita in omnes homines pertranſijt, in quo
omnes peccauerūt.Huius uiæ mediator diabolus
fuit,perſuaſor peccati,& præcipitator in mortem.
Nā & ipſe ad operandā duplā mortē noſtrā, ſim-
plam attulit ſuā.Per impietatē nanq; mortuus eſt
in ſpū,carne utiq; mortuus nō eſt:nobis aūt & im-
pietatē perſuaſit,& per hāc ut in mortē carnis ue-
D nire mereremur, effecit. Vnum ergo appetiuimus
iniqua ſuaſione,alterū nos ſecutū eſt iuſta damna
tione:propterea quippe ſcriptū eſt, Deus mortē
non fecit,quia cauſa mortis ipſe nō fuit : ſed tamē
per eius retributionē iuſtiſſima mors irrogata eſt
peccatori.Sicut ſuppliciū iudex irrogat reo,cau-
ſa tamē ſupplicij nō eſt iuſtitia iudicis,ſed meritū
criminis.Quō ergo nos mediator mortis tranſmi
ſit,& ipſe nō uenit,id eſt,ad mortem carnis:ibi no
bis dn̄s deus noſter medicinā emendationis inſe-
ruit,quā ille non meruit, occulta & nimis arcana
ordinatiōe diuinę altęq; iuſtitię. Vt ergo,ſicut per
unū hominē mors,ita per unū hominē fieret reſur
rectio mortuorū,quia magis uitabāt homines q̃d
euitare nō poterant morte carnis,q̃ mortem ſpiri
tus,id eſt,magis pœna q̃ meritū pœnæ:nam non
pec-

peccare aut nõ curaſ, aut parũ curaſ, nõ mori aũt A
quãuis nõ obtineaſ, uehementer ſatagiſ: uitę me-
diator oſtẽdens, ꝙ nõ ſit mors timẽda, quæ per hu
manam cõditionẽ iam euadi nõ poteſt, ſed potius
impietas, quæ per fidẽ caueri poteſt, occurrit no-
bis ad finem quo uenimus, ſed non qua uenimus.
Nos enim ad mortẽ per peccatũ uenimus, ille per
iuſtitiã: & ideo cum ſit mors noſtra pœna peccati,
Mors Chriſti ſpontanea. mors illius facta eſt hoſtia pro peccato. Quapro
Cap. XIII pter cum ſpũs corpori præponaſ, morsq; ſit ſpũs à
deo deſeri, mors aũt corporis à ſpiritu deſeri: eaq;
ſit pœna in morte corporis, ut ſpiritus quia uolẽs
deſeruit deũ, deſerat corpus inuitus: ut cũ ſpũs deũ
deſeruerit quia uoluit, deſerat corpus etiã ſi no-
luerit: nec deſerat cũ uoluerit, niſi aliquã ſibi uim,
qua ipſum corpus perimaſ, intulerit: demõſtrauit B
ſpũs mediatoris, quàm nulla pœna peccati uſq; ad
mortẽ carnis acceſſerit, quia nõ eam deſeruit inui
tus, ſed quia uoluit, quando uoluit, quomodo uo
luit. Quippe dei uerbo ad unitatẽ commixtus eſt
Commixtus. homo: Hinc ait, Poteſtatẽ habeo ponẽdi animam
Io. 10 meam, & poteſtatem habeo iterũ ſumendi eam.
Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me &
iterũ ſumo eam. Et hoc maxime mirati ſunt, ſicut
Euangeliũ loquitur, qui præſentes erãt, cum poſt
illam uocem, in qua figurã peccati noſtri ædidit,
continuo tradidit ſpiritũ. Longa enim morte cru
ciabanſ ligno ſuſpẽſi. Vnde latronib. ut iam mo-
rerenſ, & de ligno ante ſabbatũ deponerenſ, cru
ra cõfracta ſunt. Ille aũt quia mortuus inuẽtus eſt,
miraculo fuit. Hoc etiã Pilatũ legimus fuiſſe mira C
tum, cum ab ipſo ſepeliendũ corpus dñi petereſ.
Ille itaq; deceptor qui fuit homini mediator ad
mortẽ, falſoq; ſe opponit ad uitam nomine purga
tionis per ſacra & ſacrificia ſacrilega quibus ſuper
bi ſeducunſ, quia nec participationem mortis no
ſtræ habere potuit, nec reſurrectionem ſuæ, ſim-
plam quidẽ ſuam mortẽ ad duplam noſtrã potuit
afferre: ſimplam uero reſurrectionem in qua & ſa
cramentũ eſſet renouationis noſtræ, & eius quæ
in fine futura eſt euigilationis exemplũ, non utiq;
potuit. Ille proinde qui ſpiritu uiuus carnem ſuam
mortuam reſuſcitauit, uerus uitæ mediator illũ ſpi
ritu mortuũ & mortis mediatorẽ à ſpiritibus in ſe
credentiũ foras miſit, ut nõ regnaret intrinſecus,
ſed forinſecus oppugnaret, nec tamẽ expugnaret, D
Cui ſe ipſe quoq; tentandũ præbuit, ut ad ſuperan
das etiã tentationes eius mediator eſſet, nõ ſolum
per adiutoriũ, uerũetiã per exemplũ. At ille primi
tus ubi per omnes aditus ad interiora moliẽs irre-
pere, expulſus eſt, poſt baptiſma in eremo cõple-
ta omni tẽtatione illecebroſa, quia uiuũ ſpũ, ſpiri-
tu mortuus nõ inuaſit, quoquo modo auidus mor
tis humanæ cõuertit ſe ad faciendã mortẽ, quã po
tuit: & permiſſus eſt in illud quod ex nobis morta
le uiuus mediator acceperat. Et ubi potuit aliquid
facere, ibi ex omĩ parte deuictus eſt, & unde acce
pit exterius poteſtatẽ dñicę carnis occidẽdę, inde
interior eius poteſtas qua nos tenebat occiſa eſt.
Factũ eſt enim ut uincula peccatorũ multorũ, in
multis mortib. per unius unã mortẽ quam pecca-

A tum nullũ pręceſſerat, ſoluerenſ. Quã propterea
dñs pro nobis indebitã reddidit, ut nobis debita
nõ noceret. Neq; eñ iure cuiuſquã poteſtatis exu
tus eſt carne, ſed ipſe ſe exuit. Nam qui poſſet non
mori ſi nollet, ꝓculdubio qa uoluit mortuus eſt:
& ideo principatus & poteſtates exẽplauit, fidu-
cialiter triumphans eas in ſemetipſo. Morte ſua
quippe uno ueriſſimo ſacrificio pro nobis obla-
to, quicquid culparũ erat unde nos principatus &
poteſtates ad luenda ſupplicia iure detinebãt, pur
gauit, aboleuit, extinxit, & ſua reſurrectiõe in no-
uã uitã nos prædeſtinatos uocauit, uocatos iuſtifi
cauit, iuſtificatos glorificauit. Ita diabolus homi-
nẽ quẽ per cõſenſionẽ ſeductũ, tanq; iure integro
poſſidebat, & ipſe nulla corruptiõe carnis & ſan-
B guinis ſeptus, per iſtã corporis mortalis fragilita-
tẽ, nimis egeno & infirmo, tãto ſuperbior, quãto
uelut ditior & fortior, quaſi pãnoſo & erũnoſo do
minabaſ, in ipſa morte carnis amiſit. Quo eñ cadẽ
tem nõ ſecutus impulit peccatorẽ, illuc deſcẽden
tẽ perſecutus cõpulit redẽptorẽ. Sic in mortis cõ-
ſortio filius dei nobis fieri dignatꝰ eſt amicus, quo
nõ perueniẽdo meliorẽ ſe nobis atq; maiorẽ puta
bat inimicus. Dicit eñ redẽptor noſter: Maiorẽ *Io. 15*
dilectionẽ nemo habet, ꝙ ut animã ſuã ponat pro
amicis ſuis. Quocirca etiam ipſo dño ſe credebat
diabolus ſuperiorẽ, inquantũ illi dñs in paſſioni-
bus ceſſit, quia & de ipſo intellectum eſt quod in
Pſalmo legiſ: Minuiſti eũ paulominus ab angelis: *Pſal. 8*
ut ab iniquo uelut æquo iure aduerſum nos agen
C te, ipſe occiſus innocens eum iure ęquiſſimo ſupe
raret, atq; ita captiuitatẽ propter peccatũ factam
captiuaret: noſq; liberaret à captiuitate propter
peccatum iuſta, ſuo proprio ſanguine iniuſte fuſo
mortis chirographũ delens, & iuſtificandos redi-
mens peccatores. Hinc etiã diabolus adhuc ſuos
illudit, quib. ſe per ſua ſacra uelut purgãdis, & po-
tius implicãdis atq; mergẽdis, falſus mediator op
ponit, ꝙ ſuperbis faciliime perſuadet irridere atq;
cõtemnere mortẽ Chriſti, à qua ipſe quanto eſt a-
lienior, tanto ab eis crediſ ſanctior atq; diuinior.
Qui tamẽ apud eũ pauciſſimi remanſerũt, agno-
ſcentibus gentibus, & pia humilitate bibentibus
preciũ ſuũ, eiuſq; fiducia deſerẽtibus hoſtem ſuũ,
& cõcurrentibus ad redemptorẽ ſuũ. Neſcit enim
D diabolus quõ illo & inſidiãte & furẽte utaſ ad ſa-
lutem fideliũ ſuorum excellẽtiſſima ſapientia dei,
à fine ſuperiore quod eſt initiũ ſpiritalis creaturæ,
uſq; ad finẽ inferiorẽ, quod eſt mors corporis, per
tendẽs fortiter & diſponẽs omnia ſuauiter. Attin-
git enim ubiq; propter ſuã mundiciã, & nihil inqui
natũ in eã incurrit. A morte aũt carnis alieno dia-
bolo unde nimiũ ſuperbus incedit, mors alterius
generis præparaſ in æterno igne tartari, quo non
ſolũ cũ terrenis, ſed etiã cum aereis corporibus ex
cruciari ſpiritus poſſint. Superbi aũt homines qui
bus Chriſtus, quia mortuus eſt, uiluit, ubi nos tam
magno precio emit, & iſtã mortẽ reddũt cũ homi
nibus cõditioni erũnoſæ naturæ, quæ trahiſ à pri-
mo peccato, & in illam cum illo præcipitabũtur.
Quẽ propterea Chriſto prapoſuerũt, quia eos in
iſtam

iſtam deiecit, quo per diſtantẽ naturã ipſe non ce-
cidit, & quo propter eos per ingẽtẽ miſericordiã
illc deſcẽdit: & tñ ſe dæmonibus eſſe meliores nõ
dubitãt credere, eosq; maledictis omnib. inſecta-
ri deteſtariq; nõ ceſſant, quos certe alienos ab hu-
ius mortis paſſione nouerũt, propter quã Chriſtũ
contemnũt. Nec ſic uolunt conſiderare, ꝙ fieri po
tuerit, ut in ſe manẽs, nec per ſeipſum ex ulla par-
te mutabile dei uerbũ, per inferioris tamen naturę
ſuſceptionẽ aliquid inferius pati poſſet, quod im-
mundus dæmon, quia terrenũ corpus non habet,
pati non poſſit. Sed cũ ſint ipſi dæmonibus melio
res, tamen quia carnem portant, mori ſic poſſunt,
quemadmodũ mori dæmones, qui eam non por-
tant, nõ utiq; poſſunt. Et cũ de ritibus ſacrificiorũ
B ſuorũ multum præſumant, quæ ſe fallacibus ſuper
biſq; ſpiritib. immolare non ſentiũt, aut ſi iam ſen-
tiũt aliquid ſibi prodeſſe arbitrañt perfidorũ & in
uidorũ amicitiã, quorũ intentionis nullũ negociũ
eſt, niſi impeditio reditus noſtri: non intelligũt ne
ipſos quidẽ ſuperbiſſimos ſpiritus honorib. ſacrifi
ciorũ gaudere potuiſſe, niſi uni uero deo pro quo
Chriſtus perfe-ctiſsima uicti-ma. XIIII coli uolunt, uerũ ſacrificiũ deberet. Neq; id poſ
ſe rite offerri, niſi per ſacerdotẽ ſanctũ & iuſtum,
nec niſi ab eis accipiat quod offert, pro quibus of
fertur, atq; id ſine uitio ſit, ut pro uitioſis mundan-
dis poſſit offerri. Hoc certe omnes cupiũt, qui pro
ſe offerri ſacrificiũ deo uolunt. Quis ergo tam iu-
ſtus & ſanctus ſacerdos, ꝙ unicus filius dei, qui nõ
opus haberet per ſacrificiũ ſua purgare peccata;
nec originalia, nec ex humana uita quæ addũtur?
C Et quid tam congruenter ab hominibus ſumeret
quod pro eis offerret, ꝙ humana caro? Et quid tã
aptũ huic immolationi, ꝙ caro mortalis? Et quid
tam mundũ pro mũdandis uitijs mortaliũ, ꝙ ſine
ulla contagione carnalis concupiſcẽtiæ, caro nata
in utero & ex utero uirginali? Et quid tam grate
offerri & ſuſcipi poſſet, ꝙ caro ſacrificij noſtri, cor
pus effectum ſacerdotis noſtri? Vt quoniam qua-
tuor conſiderant in omni ſacrificio, cui offerat, à
quo offerat, quid offerat, pro quibus offerat, idẽ
ipſe unus uerusq; mediator, per ſacrificium pacis
reconcilians nos deo, unũ cũ illo maneret cui offe
rebat, unũ in ſe faceret pro quibus offerebat, unus
Purificationes humanæ perni-cioſæ. Ca. XV ipſe eſſet qui offerebat, & quod offerebat. Sunt
D aũt quidã qui ſe putãt ad contẽplandũ deum, & in
hærendũ deo uirtute propria poſſe purgari, quos
ipſa ſuperbia maxime maculat. Nullũ enim uitiũ
eſt cui magis diuina lege reſiſtitur, & in quod ma-
gis accipiat dominãdi ius ille ſuperbiſſimus ſpũs:
ad ima mediator, ad ſumma interclusor: niſi occul
te inſidians alia uia deuitet, aut per populum defi
cientẽ, quod interpretat, Amelech, aperte ſæuiẽs,
& ad terrã repromiſſionis repugnãdo tranſitũ ne
gãs, per crucẽ dñi quæ Moyſi manibus extẽſis eſt
præfigurata ſuperetur. Hinc enim purgationem ſi
bi iſti uirtute propria pollicent, quia nõnulli eorũ
potuerũt aciẽ mẽtis ultra omnẽ creaturã tranſmit-
tere, & lucẽ incõmutabilis ueritatis quantulacũq;
ex parte contingere, quod Chriſtianos multos ex
fide interim ſola uiuẽtes, nondũ potuiſſe deridẽt.

A Sed quid ꝓdeſt ſuperbiẽti, & ob hoc erubeſcẽti li
gnũ cõſcendere, de lõginquo proſpicere patriam
trãſmarinã? Aut quid obeſt humili de tãto inter-
uallo nõ eam uidere, in ligno ad eã uenienti, quo
dedignatur ille portari? Hi etiam reſurrectionẽ *Vaticinia mun-di. Cap. XVI*
carnis nos credere reprehendũt, ſibiq; potius etiã
de his rebus credi uolũt. Quaſi uero quia præcel-
ſam incõmutabilemq; ſubſtantiam, per illa quæ fa
cta ſunt intelligere potuerũt, propterea de cõuer
ſione rerũ mutabiliũ, aut de cõtexto ſeculorũ or-
dine cõſulendi ſint. Nũquid enim quia ueriſſime
diſputãt, & documentis certiſſimis perſuadent, æ-
ternis rationibus omnia tẽporalia fieri, propterea
potuerũt in ipſis ratiõibus perſpicere, uel ex ipſis
colligere quæ ſint animalium genera, quę ſemina
B ſingulorũ in exordijs, qui modus in incrementis,
qui numeri per conceptus, per ortus, per ætates,
per occaſus, qui motus in appetẽdis quæ ſecundũ
naturã ſunt, fugiẽdisq; cõtrarijs? Nõne iſta omnia,
nõ per illam incõmutabilẽ ſapientiã, ſed per loco
rum ac temporũ hiſtoriã quæſierũt, & ab alijs ex-
perta atq; conſcripta crediderũt? Quo minus mi-
randũ eſt, nullo modo eos potuiſſe prolixiorũ ſe-
culorũ ſeriẽ ueſtigare, & quandã metam eius ex-
curſus, quo tanꝙ fluuio genus decurrit humanũ,
atq; inde cõuerſionẽ ad ſuũ cuiq; debitũ terminũ.
Iſta eñ nec Hiſtorici ſcribere potuerũt lõge futu-
ra & à nullo experta atq; narrata. Nec iſti Philoſo
phi cæteris meliores in illis ſummis æternisq; ra-
tiõib. intellectu talia contẽplati ſunt: Alioqn non
C eiuſdẽ generis præterita quæ potuerũt Hiſtorice
inquirerent, ſed potius & futura prænoſcerẽt. Qđ
qui potuerũt, ab eis uates, à noſtris Prophetæ ap-
pellati ſunt. Quanquã & Prophetarũ nomẽ nõ *Futura quot mo-dis praeſcian-tur. XVII*
omnino alienũ eſt à literis eorũ, ſed plurimũ inter
eſt utrũ experimẽto præteritorũ futura conijcian
tur: Sicut medici multa præuidendo, etiam literis
mandauerũt, quæ ipſi experta notauerunt: Sicut
deniq; agricolę uel etiã nautæ multa prænũciant.
Talia enim ſi ex longis interuallis temporũ fiant,
diuinationes putant. An uero iam uẽtura præſen
ſerint, & longe uiſa uenientia nuncient, pro acuto
ſenſu uidentiũ, quod cũ faciũt aereæ poteſtates di
uinare credunt: tanꝙ ſi quiſquã de montis uerti-
ce aliquẽ lõge uideat uenientẽ, & proxime in cã-
D po habitãtib. ante nũciet: an ab angelis ſanctis qui
bus ea deus per uerbũ ſapiẽtiamq; ſuã indicat, ubi
& futura & præterita ſtant, uel quibuſdã prænun-
cient hominibus uel ab eis audita, rurſus ad alios
homines tranſmittant: an ipſorũ hominũ quorun
dam mẽtes in tantũ euehant ſpũſancto, ut nõ per
angelos, ſed per ſeipſas futurorũ inſtantes cauſas,
in ipſa ſumma rerũ arce cõſpiciant. Audiũt enim
iſta & aereæ poteſtates, ſiue angelis ea nũciantib.
ſiue hominibus, & tantũ audiũt quantũ opus eſſe
ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa etiam
prædicunt inſtinctu quodam, impulſo ſpiritu ne
ſciẽtiũ, ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cũ eſ-
ſet Põtifex prophetauit. Ergo de ſucceſſiõib. ſecu
lorũ, & de reſurrectione mortuorũ, Philoſophos
nec illos cõſulere debemus qui creatoris æterni-
tatem

tatē,in quo uiuimus,mouemur & ſumus,quātum A
potuerūt intellexerūt. Quia per ea quæ facta ſunt
cognoſcētes deum,nō ſicut deum glorificauerūt,
aut gratias egerūt,ſed dicentes ſe eſſe ſapiētes ſtul
ti facti ſunt. Et cū idonei non eſſent, in æternitatē
ſpiritalis incōmutabiliſq; naturæ aciē mentis tam
cōſtanter infigere,ut in ipſa ſapientia conditoris
atq; rectoris uniuerſitatis uiderēt uolumina ſecu-
lorū,quę ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic aūt fu
tura eſſent,ut nō eſſent:atq; ut ibi uiderēt conuer-
ſiones in melius,nō ſolū animorū,ſed etiā corpo-
rū humanorū uſq; ad ſui modi perfectionē: cū er-
go ad hęc uidēda nullo modo eſſent idonei,ne ad
illud quidē digni habiti ſunt,ut eis iſta per ſanctos
angelos nūciarenť:ſiue forinſecus per ſenſus cor-
poris,ſiue interioribus reuelationibus in ſpū ex- B
preſſis:ſicut patribus noſtris uera pietate præditis
hęc demōſtrata ſunt:qui ea prædicētes,uel de pręſentibus ſignis uel de proximis rebus,ita ut prędi
xerāt,factis fidē faciētes,autoritatē cui de lōge fu
turis uſq; in ſeculi finē crederet,habere meruerūt.
Poteſtates autē aereæ ſuperbæ atq; fallaces,etiā ſi
quædā de ſocietate & ciuitate ſanctorū, & de ue-
ro mediatore à ſanctis Prophetis uel angelis audi
ta per ſuos uates dixiſſe reperiuntur,id egerunt ut
per hæc aliena uera etiam fideles dei ſi poſſent ad
ſua falſa traducerēt. Deus aūt per neſcientes id e-
git,ut ueritas undiq; reſonaret fidelibus in adiuto
Per fidem eue-huntur ad incommutabilem ueritatem. Cap. XVIII
rium,impijs in teſtimoniū. Quia igitur ad æter
na capeſſenda idonei non eramus,ſordeſq; pecca
torum noſtrorū nos prægrauabāt temporaliū re- C
rum amore cōtractæ,& de propagine mortalita-
tis tanquā naturaliter inolitæ, purgandi eramus.
Purgari aūt ut cōtemperaremur æternis, non niſi
per tēporalia poſſemus,qualibet iam contēperati
tenebamur. Sanitas enim à morbo plurimū diſtat,
ſed medici curatio niſi morbo cōgruat, nō perdu
cit ad ſanitatē. Inutilia tēporalia decipiunt ægro-
tos,utilia tēporalia ſuſcipiūt ſanādos,& traijciunt
ad æterna ſanatos. Mens autē rationalis ſicut pur-
gata contēplationē debet rebus æternis, ſic pur-
gāda tēporalibus fidem. Dixit quidā & illorū qui
quondā apud Græcos ſapiētes habiti ſunt, Quan
tū ad id quod ortū eſt æternitas ualet, tantū ad fi-
dē ueritas. Et profecto eſt uera ſentētia. Quod em̄
nos tēporale dicimus,hoc ille qđ ortū eſt appella D
uit. Ex quo genere etiam nos ſumus, non tantum
ſecundū corpus,ſed etiam ſecundū animi mutabi
litatē. Nō enim proprie uocatur æternū,quod ali-
qua ex parte mutať. Inquantū igitur mutabiles ſu
mus,intantū ab ęternitate diſtamus. Promittiť au
tem nobis uita æterna per ueritatē,à cuius perſpi-
cuitate rurſus tantū diſtat fides noſtra, quantum
ab æternitate mortalitas. Nūc ergo adhibemus fi-
dem rebus tēporaliter geſtis propter nos,& per
ipſam mūdamur,ut cū ad ſpeciē uenerimus, quē-
admodū ſuccedit fidei ueritas,ita mortalitati ſuc-
cedat ęternitas. Quapropter quoniā fides noſtra
fiet ueritas,cū ad id quod nobis credentibus pro-
mittiť,peruenerimus:promittiť autem nobis uita
æterna:& dixit ueritas,nō quæ fiet ſicut futura eſt

fides noſtra,ſed quę ſemper eſt ueritas,quia ibi eſt A
æternitas:dixit ergo ueritas. Hæc aūt uita æterna,
ut cognoſcāt te uno uerum deū,& quem miſiſti Ie
ſum Chriſtum:cum fides noſtra uidendo fiet ueri-
tas,tūc mortalitatē noſtram cōmutatā tenebit æ-
ternitas. Quod donec fiat,& ut fiat,quia rebus or
tis accōmodamus quidē fidē credulitatis, ſicut in
ęternis ſperamus ueritatē contēplatiōis, ne fides
mortalis uitæ diſſonaret à ueritate æternæ uitę,ip
ſa ueritas patri coæterna de terra orta eſt, cū filius
dei ſic uenit ut fieret filius hominis, & ipſe quidē
in ſe exciperet fidē noſtrā,qua nos perduceret ad
ueritatē ſuā,qui ſic ſuſcepit mortalitatē noſtrā, ut
non amitteret æternitatē ſuā. Quantū enim ad id
quod ortū eſt æternitas ualet,tantum ad fidē ueri
B tas. Ita ergo nos purgari oportebat,ut ille nobis
fieret ortus qui maneret æternus, nec alter nobis
eſſet in fide,alter in ueritate. Nec ab eo quod orti
ſumus,ad æterna trāſire poſſemus,niſi æterno per
ortū noſtrū nobis ſociato,ad ęternitatē ipſius traij
ceremur. Nūc itaq; illuc quodāmodo ſecuta eſt fi-
des noſtra,quo aſcēdit in quē credim⁹,ortus,mor
tuus,reſuſcitatus,aſſumptus. Horū quatuor, duo
priora noueramus in nobis. Scimus em̄ homines
& oriri & mori:Duo aūt reliqua, id eſt reſuſcitari
& aſſumi,iuſte in nobis futura ſperamus,quia in il
lo facta credidimus. Itaq; in illo quia & id quod or
tū erat trāſiit ad æternitatē, trāſiturū eſt & noſtrū,
cū fides peruenerit ad ueritatē. Iam enim credēti-
bus ut in uerbo fidei manerēt,& inde ad ueritatē,
C ac per hoc ad æternitatē perducti à morte libera-
rētur,ita loquiť:Si manſeritis in uerbo meo,uere Io. 8
diſcipuli mei eritis. Et quaſi quærerēt, quo fructu:
ſecurus ait,Et cognoſcetis ueritatē. Rurſus quaſi
dicerēt:Quid prodeſt mortalibus ueritas? Et ueri
tas,inquit,liberabit uos. Vnde niſi à morte, à cor-
ruptione,à mutabilitate? Veritas quippe immor-
talis,incorrupta,incōmutabilis ꝑmanet. Vera aūt
immortalitas,uera incorruptibilitas,uera incom-
mutabilitas,ipſa eſt æternitas. Ecce ad quod miſ *Filius quomo-do factus mi-nor. XIX*
ſus eſt filius dei,imò uero ecce quid eſt miſſum eſ-
ſe filium dei? Quæcūq; propter faciendā fidē qua
mūdaremur ad cōtemplandam ueritatē rebus or
tis ab æternitate prolatis, & ad æternitatē relatis
tēporaliter geſta ſunt,aut teſtimonia miſſiōis hu-
D ius fuerunt,aut ipſa miſſio filij dei. Sed teſtimonia
quædā uenturū prænunciauerūt,quædam ueniſſe
teſtata ſunt. Factū quippe creaturā per quē facta
eſt omnis creatura,omnē creaturā teſtem habere
oportebat. Niſi enim multis miſſis prædicareť u-
nus,nō multis dimiſſis teneref unus. Et niſi talia
eſſent teſtimonia quæ paruis magna eſſe uideren
tur,nō crederetur ille ita magnus,ut magnos face
ret magnus qui ad paruos miſſus eſt paruus. Incō
parabiliter em̄ maiora filij dei facta ſunt cœlum &
terra,& oīa quę in eis ſunt,quia oīa per ipſum
facta ſunt,ꝙ ſigna & portēta quæ in eius teſtimo
niū proruperūt. Sed tamē homines ut hęc magna
per eū facta parui crederēt,illi parua tanq; magna
tremuerūt. Cū ergo uenit plenitudo tēporis,miſit
deus filium ſuum factū ex muliere,factū ſub lege,
uſq; adeo

uſq; adeo paruũ,ut factum,eo itaq; miſſum quo factũ.Si ergo maior mittit minorem,fatemur & nos factum minorẽ,& in tantũ minorem inquantũ fa-
1.ſent.diſt.16 ctum,& in tantũ factum inquantũ miſſum. Miſit
c.ſed priuſque enim filiũ ſuum factũ ex muliere, per quem tamẽ quia facta ſunt omnia,non ſolum priuſquã factus mittereť,ſed priuſquam eſſent omnia,eundẽ mittenti cõfitemur æqualẽ,quẽ dicimus miſſum minorem.Quomodo ergo ante iſtam plenitudinem temporis,qua eũ mitti oportebat,priuſquã miſſus eſſet uideri à patribus potuit,cum eis angelica quædã uiſa demõſtrareť,quãdo nec iam miſſus, ſicut æqualis eſt patri uidebatur? Vnde enim dicit Philippo,à quo utiq; ſicut à cæteris, & ab ipſis à quibus crucifixus eſt in carne uidebať,Tãto tem
Io.14 pore uobiſcũ ſum & non cognouiſtis me?Philippe qui me uidet,uidet & patrẽ: niſi quia uidebať & non uidebať? Videbať ſicut miſſus factus fuerat,nõ uidebať ſicut per eũ omnia facta erãt. Aut unde etiã illud dicit:Qui habet mãdata mea & ſeruat ea,ipſe eſt qui diligit me:& qui diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligã eum & manifeſtabo ei meipſum,cum eſſet manifeſtus ante oculos hominũ:niſi quia carnẽ,quod uerbũ in plenitudine tẽporis factũ erat,ſuſcipiendã noſtræ fidei porrigebat: Ipſum autẽ uerbũ per quod omnia facta erãt,purgatæ per fidẽ menti cõtemplandũ in æter-
Mittens & miſ- nitate ſeruabat? Si autẽ ſecundum hoc miſſus à
ſus æquales. patre filius dicitur,quia ille pater eſt,ille filius,nul-
Cap. XX lo modo impedit ut credamus,ęqualem patri eſſe filiũ & cõſubſtantialem & coæternũ,& tamẽ à patre miſſum filiũ.Nõ quia ille maior eſt,ille minor, ſed quia ille pater,ille filius:ille genitor, ille genitus:Ille à quo eſt qui mittitur,ille qui eſt ab eo qui mittit.Filius enim à patre eſt,nõ pater à filio.Secũdum hoc iam poteſt intelligi,non tantũ ideo dici miſſus filius,ꝗ uerbũ caro factũ eſt, ſed ideo miſſus ut uerbũ caro fieret,& per præſentiã corporalem illa quæ ſcripta ſunt operareť:id eſt ut nõ tantum homo miſſus intelligať quod uerbũ caro factum eſt,ſed & uerbũ miſſum ut homo fieret:quia non ſecundũ imparẽ poteſtatem uel ſubſtanniam uel aliquid quod deo patri non ſit æquale miſſus eſt,ſed ſecundũ id quod filius à patre eſt, nõ pater à filio:Verbũ enim patris eſt filius,quod & ſapientia eius diciť.Quid ergo mirũ ſi mitiť,nõ quia inęqualis eſt patri,ſed quia eſt manatio quædã claritatis omnipotẽtis dei ſyncera?Ibi autẽ quod manat,& de quo manat unius eiuſdẽq; ſubſtãtiæ eſt. Neq; enim ſicut aqua de foramine terræ aut lapidis manat,ſed ſicut lux de luce. Nam quod dictũ eſt:Cãdor eſt eñ lucis ęternę,quid aliud dictũ eſt, ꝙ lux eſt lucis æternæ?Cãdor quippe lucis, quid niſi lux eſt? Et ideo coæterna luci,de qua lux eſt. Maluit aũt dicere,candor lucis,ꝙ lux lucis, ne obſcurior putareť iſta quæ manat,ꝙ illa de qua manat.Cum enim audit candor eius eſſe iſta, facilius eſt ut per hãc lucere illa,ꝙ hæc minus lucere credať.Sed quia cauẽdum non erat ne minor lux illa putareť quę iſtam genuit,hoc enim nullus unquã hęreticus auſus eſt dicere,nec credendũ eſt aliquẽ auſurũ,illi cogitationi occurrit ſcriptura qua poſſet uideri obſcurior lux iſta quæ manat,ꝙ illa de qua manat.Quã ſuſpicionẽ tulit,cũ ait: Cãdor eſt illius,id eſt,lucis æternæ,atq; ita oſtẽdit æqualem. Si enim hęc minor eſt,obſcuritas illius eſt,nõ candor illius.Si aũt maior eſt,non ex ea manat: Non enim uinceret de qua genita eſt.Quia ergo ex illa manat,non eſt maior ꝙ illa.Quia uero non obſcuritas illius ſed candor illius eſt,nõ eſt minor,æqualis eſt ergo.Neq; hoc mouere debet,quia dicta eſt manatio quædã claritatis omnipotẽtis dei ſyncera:tanq; ipſa nõ ſit omnipotẽs, ſed omnipotentis
manatio.Mox enim de illa diciť:Et cũ ſit una, om- *Sap.7*
nia poteſt.Quis eſt aũt omnipotens, niſi qui omnia poteſt?Ab illo itaq; mittiť,à quo emanat. Sic enim expetiť ab illo,qui amabat eam & deſiderabat eam.Emitte,inquit,illam de ſanctis cœlis tuis, *1.ſent.diſt.15*
& mitte illam à ſede magnitudinis tuæ ut mecum *cap.ad quod*
ſit,& mecũ laboret,id eſt,doceat me laborare ne laborem.Labores enim eius, uirtutes ſunt,de quibus iam dictũ eſt.Sed aliter mittiť ut ſit cum homi- *1.ſent.diſt.15*
ne,aliter miſſa eſt ut ipſa ſit homo.In animas enim *c.ecce diſtendis*
ſanctas ſe transfert,atq; amicos dei & Prophetas cõſtituit,ſicut etiã implet ſanctos angelos,& omnia talibus miniſterijs cõgrua per eos operať. Cũ aũt uenit plenitudo tẽporis,miſſa eſt,nõ ut impleret angelos,nec ut eſſet angelus,niſi inquantũ cõſiliũ patris annũciabat,quod & ipſius erat,Nec ut eſſet cũ hominibus aut in hominibus: Hoc enim & antea in patribus & Prophetis:ſed ut ipſum uerbũ caro fieret,id eſt homo fieret:in quo futuro reuelato ſacramẽto,etiã eorũ ſapientũ atq; ſanctorũ ſalus eſſet,qui priuſquã ipſe de uirgine naſceretur,de mulierib. nati ſunt,& in quo facto atq; prędicato ſalus ſit omniũ credentiũ, ſperantiũ,diligẽtiũ.Hoc eñ magnũ pietatis eſt ſacramentũ, quod manifeſtatũ eſt in carne,iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis,prædicatũ eſt gẽtibus, creditum
eſt in mundo,aſſumptũ eſt in gloria.Ab illo ergo *3.ſent.diſt.1*
mittiť dei uerbũ,cuius eſt uerbũ.Ab illo mittitur *c.diligenter*
de quo natũ eſt. Mittit qui genuit,mittiť quod genitũ eſt.Et tũc unicuiq; mittiť,cũ à quoquã cognoſcitur atq; percipitur quantũ cognoſci & percipi poteſt pro captu uel proficientis in deũ,uel perfectæ in deo animæ rationalis.Nõ ergo eoipſo quo de patre natus eſt,miſſus diciť filius:Sed uel eo ꝙ apparuit huic mũdo uerbũ caro factum: Vnde dicit,Exiui à patre & ueni in hũc mundũ: Vel eo ꝙ ex tẽpore cuiuſq; mẽte percipiť,ſicut dictum eſt, Mitte illã ut mecũ ſit,& mecum laboret.Quod ergo natũ eſt ab ęterno,æternũ eſt.Candor eſt enim lucis æternæ.Quod aũt mittiť ex tẽpore, à quoq; cognoſciť.Sed cũ in carne manifeſtatus eſt filius dei,in hunc mundũ miſſus eſt in plenitudine temporis,factus ex fœmina.Quia enim in ſapiẽtia dei nõ poterat mũdus cognoſcere per ſapientiã deũ, quoniã lux lucet in tenebris,& tenebræ eam non cõprehenderũt,placuit per ſtultitiã prædicationis
ſaluos facere credẽtes,ut uerbũ caro fieret & ha- *1.ſent. diſt.15*
bitaret in nobis.Cũ autẽ ex tẽpore cuiuſq; profe- *c.præterea*
ctus mẽte percipiť,mitti quidẽ dicitur ſed non in hunc

hunc mundum. Neq; enim ſenſibiliter apparet, id eſt, corporeis ſenſib. præſto eſt. Quia & nos ſecundum quod mēte aliquid ęternū quantū poſſumus capimus, nō in hoc mūdo ſumus. Et omniū iuſtorum ſpiritus, etiam adhuc in hac carne uiuentiū, in quantū diuina ſapiunt, nō ſunt in hoc mūdo. Sed pater cum ex tempore à quoq; cognoſcit̃, non dicitur miſſus. Non eñ habet de quo miſſus ſit, aut

Eccli. 24 ex quo procedat. Sapientia quippe dicit: Ego ex ore altiſſimi prodiui. Et de ſpiritu ſancto dicitur, à

3. ſent. diſt. 1 c. diligenter patre procedit, pater uero à nullo. Sicut ergo pater genuit, filius genitus eſt: ita pater miſit, filius miſſus eſt. Sed quemadmodum qui genuit & qui genitus eſt, ita & qui miſit & qui miſſus eſt unum

Ioan. 10 ſunt, quia pater & filius unū ſunt: ita etiā ſpūs ſan-

1. ſent. diſt. 15 cap. donū uero ctus unū cū eis eſt, quia hæc tria unum ſunt. Sicut eñ natū eſſe eſt filio à patre eſſe, ita mitti eſt filio, cognoſci quod ab illo ſit. Et ſicut ſpiritui ſancto donū dei eſſe eſt à patre procedere, ita mitti eſt cognoſci ꝙ ab illo procedat. Nec poſſumus dicere ꝙ

Ioan. 20 ſpūs ſanctus & à filio nō procedat: neq; fruſtra idē ſpiritus & patris & filij ſpiritus dicitur. Nec uideo quid aliud ſignificare uoluerit, cum ſufflans in faciem diſcipulorum, ait: Accipite ſpiritū ſanctum. Neq; enim flatus ille corporeus, cum ſenſu corporaliter tangēdi procedēs ex corpore, ſubſtātia ſpiritus ſancti fuit, ſed demonſtrano per congruam ſignificationē, nō tantū à patre, ſed & à filio procedere ſpiritū ſanctū. Quis eñ demenniſſimus dixerit, aliū fuiſſe ſpiritū quem ſufflans dedit, & alium quem poſt aſcenſionē ſuam miſit? Vnus eñ ſpiritus, eſt ſpiritus dei, ſpiritus patris & filij, ſpūs ſanctus, qui operat̃ omnia in omtubus. Sed quod bis datus eſt, diſpenſatio certe ſignificanionis fuit, de qua ſuo loco quantū dominus dederit diſſeremus.

Ioan. 15 Quod ergo ait dñs, Quem ego mittam uobis à patre, oſtendit ſpiritū & patris & filij: quia etiā cum dixiſſet, quem mittet pater, addit, in nomine meo: nō tamē dixit: quē mittet pater à me: quemadmodum dixit, quē ego mittā uobis à patre: uidelicet oſtendens quod totius diuinitatis, uel ſi melius dicit̃, deitatis, principiū pater eſt. Qui ergo à patre procedit & filio, ad eum refertur à quo natus eſt fi-

Ioan. 7 lius. Et quod dicit Euangeliſta: Spiritus nondum erat datus, quia Ieſus nondū erat clarificatus: quomodo intelligit̃, niſi quia certa illa ſpūs ſancti datio uel miſſio poſt clarificationem Chriſti futura erat qualis nunquā antea fuerat. Neq; enim antea nulla erat, ſed talis non fuerat. Si enim antea ſpiritus ſanctus nō dabatur, q̃ impleti prophetę locuti ſunt, cū apte ſcriptura dicat, & multis locis oſtendat ſpiritu ſancto eos locutos fuiſſe: cū & de Ioanne Baptiſta dictū ſit: Spiritu ſancto replebit̃ iam inde ab utero matris ſuę: & ſpiritu ſancto repletus Zacharias inuenitur pater eius, ut de illo talia diceret: & ſpiritu ſancto Maria, ut talia de domino quem geſtabat utero prædicaret: ſpiritu ſancto Symeon & Anna, ut magtuitudinem Chriſti paruuli agnoſcerēt: quomodo ergo ſpiritus nondum erat datus, quia Ieſus nōdum erat clarificatus, niſi quia illa datio, uel donatio, uel miſſio ſpiritus ſancti ha-

A bitura erat quandam proprietatē ſuam in ipſo aduentu, qualis antea nunq; fuit? Nuſquam enim legimus, linguis quas nōn nouerant homines locutos, uenicte in ſe ſpiritu ſancto, ſicut tunc factū eſt, cum oporteret eius aduentū ſignis ſenſibilibus demonſtrari, ut oſtenderet̃ totum orbē terrarū atq; omnes gētes in linguis uarijs conſtitutas, crediturras in Chriſtū per donū ſpiritus ſancti, ut impleret̃ quod in pſalmo canit̃: Nōn ſunt loquelæ neq; ſermones, quorū nō audiant̃ uoces eorū: In omnem *Pſal. 18* terrā exiuit ſonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorū. Verbo itaq; dei ad unitatē perſonæ copulatus, & quodāmodo cōmixtus eſt homo, cum ue- *Commixtus* niente plenitudine tēporis miſſus eſt in hūc mundum, factus ex fœmina filius dei, ut eſſet & filius

B hominis propter filios hominū. Hanc perſonā angelica natura figurare antea potuit, ut prænunciaret, nō expropriare ut ipſa eſſet.

De ſenſibili demonſtratione ſancti ſpiritus, & de coęterni tate trinitatis Cap. XXI

De ſenſibili aūt demōſtratione ſpūs ſancti, ſiue per colūbæ ſpeciē, ſiue per linguas igneas, cū eius ſubſtantiā patri & filio coęternam, pariterq; incōmutabilem ſubdita & ſeruiēs creatura tēporalibus motibus & formis oſtēderet, cum ad eius perſonæ unitatē, ſicut caro quod uerbū factū eſt non copularet̃, nō audeo dicere nihil tale factū eſſe antea. Sed plane fidenter dixerim, patrē & filium & ſpiritū ſanctum unius eiuſdēq; ſubſtantiæ, deū creatorē, trinitatē omnipotentem inſeparabiliter operari, ſed ita nō poſſe per longe imparē maximeq; corporeā creaturam inſeparabiliter demōſtrari, ſicut per uoces noſtras

C quę utiq; corporaliter ſonant, nō poſſunt pater & ſpiritus ſanctus, niſi ſuis et proprijs interuallis temporū certa ſeparatione diſtinctis, quæ ſuæ cuiuſq; uocabuli ſyllabæ occupant, nominari. In ſua quippe ſubſtantia qua ſunt tria, unū ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus, nullo tēporali motu ſuper omnem creaturā idipſum ſine ullis interuallis temporum uel locorū, & ſimul unū atq; idem ab æternitate in æternitatē, tanq; ipſa æternitas quæ ſine ueritate & charitate nō eſt. In meis aūt uocibus ſeparati ſunt pater & filius & ſpūs ſanctus, nec ſimul dici potuerūt, et in literis uiſibilibus ſua ſeparanim locorū ſpacia tenuerunt. Et quemadmodū cum memoriā meam & intellectū & uoluntatē nomino, ſingula quidem nomina ad res ſingulas referunt̃,

D ſed tamen ab omnib. tribus ſingula facta ſunt: nullum enim horū trium nominū eſt, quod nō & memoria & intellectus & uoluntas mea ſimul operata ſint: ita trinitas ſimul operata eſt & uocē patris, & carnē filij, & columbā ſpūs ſancti, cum ad ſingulas perſonas hæc ſingula referant̃. Qua ſimilitudine utcunq; cognoſcit̃ inſeparabilē in ſeipſa trinitatem per uiſibilis creaturæ ſpeciē ſeparabiliter demonſtrari, & inſeparabilem trinitatis operationē, etiā in ſingulis eſſe rebus, quæ uel ad patrē, uel ad filiū, uel ad ſpiritū ſanctū demōſtrandū ꝓprie pertinere dicunt̃. Si ergo à me quærit̃, quomō factæ ſint uel uoces uel ſenſibiles formæ atq; ſpecies ante incarnationē uerbi dei quæ hoc futurum præfigurarent, per angelos ea deū operatū eſſe reſpondeo, quod etiā ſcripturarū ſanctarum teſtimonijs

quantũ exiſtimo ſatis oſtẽdi. Si aũt quęrit̃ ipſa in- A
carnatio quomodo facta ſit, ipſum uerbũ dei dico
carnem factum, id eſt hominẽ factum, non tamen
in hoc quod factũ eſt cõuerſum atq; mutatum: ita
ſanè factum, ut ibi ſit nõ tantũ uerbũ dei, & homi-
nis caro, ſed etiã rationalis hominis anima, atque
hoc totũ & deus dicat̃ propter deũ & homo pro-
pter hominẽ. Quod ſi difficile intelligit̃, mẽs fide
purget̃, magis magisq; abſtinẽdo à peccatis, & be
ne operãdo & orando cũ gemitu deſideriorũ ſan-
ctorũ, ut per diuinũ adiutoriũ proficiendo, & in-
telligat, & amet. Si autem quærit̃ poſt incarnatio-
nem uerbi, quomodo facta ſit uox patris, uel ſpe-
cies corporalis qua ſpũſſanctus demonſtratus eſt,
per creaturã quidem facta iſta nõ dubito: ſed utrũ
tantũmodo corporalem atq; ſenſibilẽ: an adhibi- B
to ſpiritu etiã rationali uel intellectuali, hoc enim
quibuſdam placuit appellare, quod Græci dicunt
νοερόν: non quidem ad unitatẽ perſonæ (quis enim
hoc dixerit, ut quicquid illud eſt creaturæ per qđ
ſonuit uox patris, ita ſit deus pater, aut quicquid
illud eſt creaturę in quo per colũbę ſpeciẽ uel per
igneas linguas ſpũſſanctus demõſtratus eſt, ita ſit
ſpũſſanctus, ſicut eſt dei filius homo ille qui de uir
gine factus eſt?) ſed tantũmodo ad miniſteriũ per
agẽdæ ſignificatiõis, ſicut oportuiſſe deus iudica-
uit: an aliquid aliud intelligendũ ſit, inuenire diffi
cile eſt, & temere affirmare nõ expedit. Quomo-
do tamẽ iſta ſine rationali uel intellectuali creatu-
ra potuerint fieri, nõ uideo. Neq; adhuc locus eſt
explicare, cur ita ſentiã, quantũ uires dominus de- C
derit. Prius enim ſunt diſcutiẽda & refellenda hę-
reticorũ argumenta, quæ nõ ex diuinis libris, ſed
ex rationibus ſuis proferũt, quibus ſe uehemẽter
cogere arbitrantur, teſtimonia ſcripturarũ quę de
patre & filio & ſpũſancto ſunt, ita eſſe intelligen-
da ut ipſi uolunt. Nũc autẽ nõ ideo minorẽ filium
quia miſſus eſt à patre, nec ideo minorẽ ſpiritũſan
ctum quia & pater eum miſit & filius, ſufficienter
1. ſent. diſt. 25 c. id:vo;: pa. quantũ arbitror demonſtratũ eſt. Siue eñ propter
uiſibilẽ creaturã, ſiue potius ꝓpter principij cõmẽ
dationẽ, nõ propter inęqualitatẽ uel imparilitatẽ
uel diſſimilitudiẽ ſubſtãtię in ſcripturis hęc poſi
ta intelligunt̃: quia etiãſi uoluiſſet deus pater per
ſubiectam creaturã uiſibiliter apparere, abſurdiſſi
me tamẽ aut à filio quẽ genuit, aut à ſpirituſancto D
1. ſent. diſt. 1. c. diligẽterne. qui de illo ꝓcedit, miſſus diceret̃. Iſte igit̃ ſit huius
uoluminis modus, deinceps in cęteris adiuuante
dño, illa hęreticorũ uerſutiſſima argumẽta qualia
ſint & quemadmodũ redarguantur uidebimus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. V.

De deo quomodo cogitandum Cap. I

HINC iam exordiẽs ea dicere quæ di-
ci ut cogitant̃ uel ab homine aliquo,
uel certe à nobis nõ omnimodo poſ
ſunt: quãuis & ipſa noſtra cogitatio,
cũ de dei trinitate cogitamus, longe
ſe illi de quo cogitat, imparẽ ſentiat, neq; ut eſt eũ
capiat, ſed ut ſcriptũ eſt, etiã à tantis quantus Pau-
A lus Apoſtolus hic erat, per ſpeculũ & in ænigma-
te uideat̃: primum ab ipſo domino deo noſtro de
quo ſemper cogitare debemus, & de quo digne
cogitare nõ poſſumus, cui laudãdo reddenda eſt
omni tẽpore benedictio, & cui enunciando nulla
cõpetit dictio, & adiutoriũ ad intelligẽda atq; ex
plicanda quę intẽdo, & ueniã precor ſicubi offen
do. Memor ſum enim, nõ ſolum uolũtatis, uerum
etiã infirmitatis meæ. Ab his etiam qui iſta lecturi
ſunt ut ignoſcãt peto, ubi me magis uoluiſſe q̃ po
tuiſſe dicere aduerterint, quod uel ipſi melius in-
telligũt, uel propter mei eloquij difficultatẽ non
intelligũt, ſicut ego eis ignoſco ubi ꝓpter ſuã tar-
ditatẽ me intelligere nõ poſſunt. Facilius enim no
bis inuicẽ ignoſcimus, ſi nouerimus, aut certe cre
B dendo firmũ tenuerimus, ea quæ de natura incõ-
mutabili & inuiſibili, ſummeq; uiuẽte ac ſibi ſuffi
ciẽte dicunt̃, nõ ex cõſuetudine uiſibiliũ atq; mu-
tabiliũ & mortaliũ uel egenarũ rerũ eſſe metiẽda:
ſed cũ in his etiã quæ noſtris corporalib. adiacent
ſenſibus, uel quod nos ipſi in interiore homine ſu-
mus, ſciẽtia cõprehendẽdis laboremus nec ſuffi-
ciamus, nõ tamẽ impudẽter in illa quæ ſupra ſunt
diuina & ineffabilia, pietas fidelis ardeſcit, non
quã ſuarũ uiriũ inflat arrogãtia, ſed quã gratia ip-
ſius creatoris & ſaluatoris inflammat. Nam quo
intellectu deũ capit homo, qui ipſum intellectũ
ſuũ quo eũ uult capere nondũ capit? Si autẽ hunc
iam capit, attẽdat diligẽter nihil eo eſſe in ſua na-
tura melius, & uideat utrũ ibi uideat ulla liniamẽ-
C ta formarũ, nitores colorũ, ſpatioſam granditatẽ,
partiũ diſtantiã, molis diſtenſionẽ, aliquas per lo-
corum interualla motiões, uel quid eiuſmodi. Ni-
hil certe iſtorũ inuenimus in eo, quo in natura no
ſtra nihil melius inuenimus, id eſt in noſtro intel-
lectu, quo ſapiẽtiam capimus quantũ capaces ſu-
mus. Quod ergo nõ inuenimꝰ in meliore noſtro,
nõ debemus in illo quęrere, quod lõge melius eſt
meliore noſtro. Vt ſic intelligamus deum ſi poſſu
mus, quantum poſſumus ſine qualitate bonũ, ſine
quãtitate magnũ, ſine indigẽtia creatorẽ, ſine ſi-
tu præſentẽ, ſine habitu omnia cõtinentẽ, ſine lo-
co ubiq; totũ, ſine tẽpore ſempiternũ, ſine ulla ſui
mutatiõe mutabilia facientẽ, nihilq; patiẽtẽ. Quiſ
quis deũ ita cogitat, etſi nondũ poteſt omnino in
D uenire quid ſit, pie tamẽ cauet, quantũ poteſt, ali-
quid de eo ſentire quod nõ ſit. Eſt tamẽ ſine du- *Solus deus perfectiſſime eſt Cap. II*
bitatiõe ſubſtãtia, uel ſi melius hoc appellat̃ eſſen
tia, quã Græci οὐσίαν uocãt. Sicut enim ab eo quod
eſt ſapere, dicta eſt ſapientia, & ab eo quod eſt ſci
re, dicta eſt ſciẽtia, ita ab eo quod eſt eſſe, dicta eſt
eſſentia. Et quis magis eſt, q̃ ille qui dixit famulo
ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum: & dices filijs Iſrael,
Qui eſt miſit me ad uos? Sed alię quę dicunt̃ eſſen 1. ſent. diſt. 8 c. dei etiam.
tiæ ſiue ſubſtãtię capiunt accidentia, quibus in eis
fiat uel magna uel quantacũq; mutatio. Deo autẽ
aliquid eiuſmodi accidere non poteſt, & ideo ſola
eſt incõmutabilis ſubſtãtia uel eſſentia, quæ deus
eſt, cui profecto ipſum eſſe unde eſſentia nomina
ta eſt, maxime ac ueriſſime competit. Quod enim
mutat̃, nõ ſeruat ipſum eſſe, & qđ mutari poteſt,
etiam

etiã ſi nõ mutet̃, poteſt quod fuerat nõ eſſe: ac per hoc illud ſolũ quod nõ tantũ non mutat̃, uerũ etiã mutari omnino non poteſt, ſine ſcrupulo occurrit quod uerissime dicatur eſſe.

De geniti & ingeniti uocabulo. Cap. III

Quamobrẽ ut iam etiã de ijs quæ nec dicunt̃ ut cogitant̃, nec cogitãtur ut ſunt, reſpõdere incipiamus fidei noſtræ aduerſarijs: inter multa quæ Ariani aduerſus catholicam fidem ſolent diſputare, hoc ſibi maxime callidiſſimũ machinamẽtum proponere uident̃ cũ dicunt: Quicquid de deo dicit̃ uel intelligit̃, nõ ſecũdũ accidens ſed ſecundũ ſubſtantiam dicitur. Quapropter ingenitũ eſſe patri ſecũdum ſubſtantiam eſt, & genitũ eſſe filio ſecũdum ſubſtantiã eſt. Diuerſum eſt aũt ingenitũ eſſe, & genitũ eſſe, diuerſa eſt ergo ſubſtantia patris & filij. Quibus reſpondemus: Si quicquid de deo dicit̃ ſecundũ ſubſtan- B tiam dicit̃, ergo quod dictũ eſt, Ego & pater unũ ſumus: ſecũdum ſubſtantiã dictũ eſt. Vna eſt igit̃ ſubſtãtia patris & filij. Aut ſi hoc non ſecundũ ſubſtantiã dictũ eſt, dicit̃ ergo aliquid de deo non ſecundũ ſubſtantiã, & ideo iam non cogimur ſecundum ſubſtantiã intelligere ingenitũ & genitũ. Itẽ dictum eſt de filio, Non rapinã arbitratus eſt eſſe æqualis deo: quærimus ſecundũ quid æqualis? Si enim nõ ſecundũ ſubſtantiã dicit̃ æqualis, admittunt ut dicat̃ aliquid de deo, nõ ſecundũ ſubſtantiã. Admittãt ergo nõ ſecundũ ſubſtantiam dici ingenitũ & genitũ. Quod ſi propterea nõ admittũt, quia omnia de deo ſecundum ſubſtantiam dici uolunt, ſecundum ſubſtantiã filius æqualis eſt patri.

Accidens non cõpetit in deũ. Cap. IIII

Accidens aũt nõ ſolet dici, niſi quod aliqua mutatiõe eius rei cui accidit amitti poteſt. Nã etſi quę- C dam dicunt̃ accidentia inſeparabilia quæ Græce appellant̃ ἀχώριστα, ſicut eſt plumæ corui color niger, amittit eũ tamẽ, non quidem quamdiu pluma eſt, ſed quia nõ ſemper eſt pluma. Quapropter ipſa materies mutabilis eſt, & ex eo quod deſinit eſſe illud animal, uel illa pluma, totũq; illud corpus in terrã mutat̃ & uertit̃, amittit utiq; etiã illum colorẽ. Quãuis & accidens quod ſeparabile dicitur, nõ ſeparatione, ſed mutatione amittatur, ſicuti eſt capillis hominum nigritudo, quoniã dum capilli ſunt poſſunt albeſcere, ſeparabile accidens dicit̃. Sed diligẽter intuẽtibus ſatis apparet, non ſeparatione quaſi emigrare aliquid a capite dum caneſcit, ut nigritudo inde cãdore ſuccedente diſcedat & aliquo eat, ſed illam qualitatẽ coloris ibi uerti D atq; mutari. Nihil itaq; accidens in deo, quia nihil mutabile aut amiſſibile. Quod ſi & illud dici accidens placet, quod licet nõ amittat̃, minuit̃ tamen uel auget̃, ſicuti eſt animæ uita: nam & quãdiu anima eſt tãdiu uiuit, et quia ſemper anima eſt ſemper uiuit, ſed quia magis uiuit cũ ſapit, minuſq; cũ deſipit, fit etiã hic aliqua mutatio, nõ ut deſit uita, ſicut nec deeſt inſipienti ſapientia, ſed ut minus ſit: nec tale aliquid in deo fit quia omnino incommutabilis manet. Quamobrẽ nihil in eo ſecundũ accidẽs dicit̃, quia nihil ei accidit, nec tamen omne quod dicit̃ ſecundum ſubſtantiã dicit̃. In rebus aũt creatis atq; mutabilib. quod nõ ſecundũ ſubſtantiã dicit̃, reſtat ut ſecundũ accidens dicatur. Omnia eñ A accidunt eis, quæ uel amitti poſſunt uel minui, & magnitudines & qualitates, & quod dicitur ad aliquid, ſicut amicitiæ, propinquitates, ſeruitutes, ſimilitudines, æqualitates, & ſi qua huiuſmodi, & ſitus & habitus, & loca & tẽpora, & opera atq; paſſiones.

Relatiuum non accidens. V.

In deo aũt nihil quidẽ ſecundũ accidens dicit̃, quia nihil in eo mutabile eſt, nec tamen omne quod dicit̃, ſecũdum ſubſtantiã dicitur. Dicitur enim ad aliquid, ſicut pater ad filiũ, & filius ad patrẽ, quod nõ eſt accidẽs: quia & ille ſemper pater, & ille ſemper filius, & nõ ita ſemper quaſi ex quo natus eſt filius, ut ex eo quod nũquã deſinat eſſe filius, pater non deſinat eſſe pater, ſed ex eo ꝙ ſemper natus eſt filius nec cœpit unq̃ eſſe filius. Quod ſi aliquãdo eſſe cœpiſſet, aut aliquãdo eſſe deſine- B ret, filius ſecũdum accidens diceret̃. Si uero quod dicit̃ pater ad ſeipſum diceret̃ nõ ad filiũ, & quod dicit̃ filius ad ſeipſum diceret̃ non ad patrẽ, ſecundum ſubſtantiã diceretur & ille pater & ille filius. Sed quia & pater nõ dicitur pater niſi ex eo quod eſt ei filius, & filius nõ dicit̃ niſi ex eo quod habet patrẽ, nõ ſecundum ſubſtantiam hæc dicunt̃: quia nõ quiſq; eorũ ad ſeipſum ſed adinuicẽ atq; ad alterutrũ iſta dicunt̃: neq; ſecundũ accidens, quia & quod dicit̃ pater, & quod dicit̃ filius, æternũ atq; incõmutabile eſt eis. Quãobrẽ quãuis diuerſum ſit patrẽ eſſe & filiũ eſſe, nõ eſt tñ diuerſa ſubſtantia, quia hæc nõ ſecundũ ſubſtantiã dicunt̃, ſed ſecundũ relatiuũ, quod tamẽ relatiuũ nõ eſt accidẽs quia nõ eſt mutabile.

1 ſen. diſt. 26 c. quo circa

1 ſen. diſt. 28 c. præterea

An ingenitus quod pater dicitur, poſſit inter illa accipi quæ ad ſeipſum & ſubſtantialiter dicũtur. VI

Si aũt huic ſic putãt reſiſtẽdũ eſſe ſermoni, quod pater quidẽ ad filiũ dicitur, C & filius ad patrẽ, ingenitus tamẽ & genitus ad ſeipſos dicunt̃, nõ ad alterutrũ: nõ enim hoc eſt dicere ingenitũ quod eſt patrẽ dicere: quia etſi filiũ nõ genuiſſet, nihil prohiberet eũ dicere ingenitũ: et ſi gignat quiſq; filiũ, nõ ex eo ipſe ingenitus eſt: quia geniti homines ex alijs hominib. gignũt & ipſi alios. Inquiũt ergo, pater ad filiũ dicitur, & filius ad patrẽ, ingenitus aũt ad ſeipſum, & genitus ad ſeipſum dicit̃: Et ideo ſi quicquid ad ſeipſum dicitur ſecundũ ſubſtantiã dicit̃, diuerſum eſt aũt ingenitum eſſe & genitũ eſſe, diuerſa igitur ſubſtãtia eſt. Hoc ſi dicũt nõ intelligũt de ingenito quidem aliquid ſe dicere quod diligentius pertractandũ ſit, quia nec ideo quiſq; pater quia ingenitus, nec ingenitus ideo quia pater, & ꝓpterea nõ ad aliquid, D ſed ad ſe dici putat̃ ingenitus: genitum uero mira cęcitate, nõ aduertũt dici nõ poſſe, niſi ad aliquid. Ideo quippe filius quia genitus, & quia filius utiq; genitus. Sicut aũt filius ad patrẽ, ſic genitus ad genitorẽ refert̃, & ſicut pater ad filiũ, ita genitor ad genitũ. Ideoq; alia notio eſt qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus.

1 ſen. diſt. 27 c. hic non eſt

Nã quãuis de patre deo utrũq; dicat̃, illud tamen ad genitũ, id eſt, ad filiũ dicit̃, quod nec illi negant: hoc autẽ quod ingenitus dicit̃, ad ſeipſum dici perhibẽt. Dicunt ergo: Si aliquid ad ſeipſum dicit̃ pater, quod ad ſeipſum dici non poteſt filius, & quicquid ad ſeipſum dicitur, ſecundũ ſubſtantiã dicit̃, & ad ſeipſum dicit̃ ingenitus, quod dici nõ poteſt filius, ergo ſecundũ ſubſtantiã dicitur ingenitus, quod filius quia dici nõ

poteſt, non eiuſdẽ eſt ſubſtantiæ. Cui uerſutiæ reſpondetur ita, ut ipſi cogant̃ dicere ſecũdum quid ſit æqualis patri filius, utrũ ſecundũ id quod ad ſe dicit̃, an ſecundum id quod ad patrẽ dicitur. Non enim ſecundum id quod ad patrẽ dicit̃, qm̃ ad patrem filius dicit̃, ille autem non filius, ſed pater eſt: Quia non ſic ad ſe dicuntur pater & filius, quomodo amici aut uicini. Relatiue quippe amicus dicitur ad amicum. Et ſi æqualiter ſe diligunt, eadẽ in utroq; amicitia eſt. Et relatiue uicinus dicitur ad uicinum, & quia æqualiter ſibi uicini ſunt, quantum enim iſte illi, tantum & ille huic uicinat̃, eadem in

1. ſent. diſt. 31 cap. 1

utroq; uicinitas. Quia uero filius non ad filiũ relatiue dicit̃, ſed ad patrẽ, non ſecundũ hoc ꝙ ad patrem dicitur, æqualis eſt filius patri, reſtat ut ſecundum id æqualis ſit, quod ad ſe dicit̃. Quicquid au-

1. ſent. diſt. 20 cap. 1 in fine

tem ad ſe dicit̃, ſecũdum ſubſtantiã dicitur. Reſtat ergo ut ſecundum ſubſtantiã ſit æqualis. Eadẽ eſt igit̃ utriuſq; ſubſtãtia. Cum uero ingenitus dicitur pater, non quid ſit, ſed quid nõ ſit dicitur. Cum autem relatiuũ negatur, non ſecundũ ſubſtantiam negatur, quia ipſum relatiuũ non ſecundum ſubſtantiam dicit̃.

Negatio addita non mutat prædicamentum. Cap. VII

Hoc exemplis planũ faciendum eſt. Ac primũ uidendum eſt hoc ſignificari cum dicitur genitus, quod ſignificatur cũ dicit̃ filius. Ideo enim filius, quia genitus, & quia filius, utiq; genitus. Quod ergo dicitur ingenitus, hoc oſtenditur quod non ſit filius: ſed genitus & ingenitus, commode dicunt̃, filius aũt Latine dicitur, ſed in filius ut dicatur nõ admittit loquẽdi conſuetudo. Nihil tñ intellectui demitur ſi dicatur non filius, quẽadmodũ etiam ſi dicat̃ non genitus, pro eo quod dicit̃ ingenitus, nihil aliud dicit̃. Sic enim & uicinus & amicus relatiue dicuntur, nec tamẽ poteſt inui-

1. ſent. diſt. 28 cap. 1

cinus dici quõ dicitur inimicus. Quamobrem nõ eſt in rebus conſiderandum quid uel ſinat uel nõ ſinat dici uſus ſermonis noſtri, ſed quis rerũ ipſarũ intellectus eluceat. Non ergo iam dicamus ingenitũ quãuis dici Latine poſſit, ſed pro eo dicamus non genitũ, quod tantũ ualet. Nõ ergo aliud dicimus q̃ non filiũ. Negatiua porrò iſta particula nõ id efficit, ut quod ſine illa relatiue dicit̃, eadẽ præpoſita ſubſtantialiter dicat̃: ſed id tantũ negatur, quod ſine illa aiebat̃, ſicut in cæteris prædicamentis: uelut cũ dicimus, homo eſt, ſubſtantiã deſignamus. Qui ergo dicit, nõ homo eſt, nõ aliud genus prædicamẽti enunciat, ſed tantũ illud negat. Sicut ergo ſecũdum ſubſtantiã aio, homo eſt, ſic ſecundum ſubſtantiã nego cum dico, non homo eſt. Et cum quęritur, quãtus ſit, & aio quadrupedalis eſt, id eſt quatuor pedũ, ſecundum quantitatẽ aio: qui dicit nõ quadrupedalis eſt, ſecundum quãtitatem negat. Candidus eſt, ſecundũ qualitatẽ aio: nõ candidus eſt, ſecundum qualitatẽ nego. Propinquus eſt, ſecundum relatiuum aio: non propinquus eſt, ſecundũ relatiuum nego. Secundũ ſitum aio, cum dico iacet: ſecundum ſitum nego, cum dico non iacet. Secundũ habitũ aio, cum dico armatus eſt: ſecundũ habitũ nego, cũ dico non armatus eſt. Tantundem aũt ualet ſi dicam inermis eſt. Secundum tẽpus aio, cũ dico heſternus eſt; ſecundũ tempus

A nego, cũ dico non heſternus eſt. Et cũ dico Romę eſt, ſecundũ locũ aio: et ſecundum locũ nego, cum dico non Romæ eſt. Secundum id quod eſt facere aio, cum dico cædit: ſi autẽ dicam non cædit, ſecũdum id quod eſt facere nego, ut oſtẽdam non hoc facere. Et cum dico uapulat, ſecundũ prædicamentũ aio quod pati uocat̃, & ſecũdum id nego, cũ dico nõ uapulat. Et omnino nullũ prædicamenti genus eſt ſecundũ quod aliquid aiere uolumus, niſi ut ſecundũ idipſum prædicamentũ negare cõuincamur, ſi pręponere negatiuam particulam uoluerimus. Quæ cum ita ſint, ſi ſubſtãtialiter aierem, dicendo filius, ſubſtãtialiter negarẽ, dicendo non filius. Quia uero relatiue aio, cũ dico filius eſt: ad patrẽ enim refero: relatiue nego ſi dicã, non filius eſt:

B Ad parentẽ enim eandẽ negationẽ refero, uolens oſtẽdere quod ei parẽs non ſit. At ſi quantũ ualet quod dicit̃ filius tantundẽ ualet quod dicit̃ genitus, ſicut prælocuti ſumus, tantundem ergo ualet quod dicit̃ non genitus, quantũ ualet quod dicit̃ nõ filius. Relatiue aũt negamus dicẽdo nõ filius, relatiue igit̃ negamus dicẽdo, nõ genitus. Ingenitus porrò quid eſt niſi nõ genitus? Non ergo receditur à relatiuo prædicamẽto, cũ ingenitus dicit̃. Sicut enim genitus non ad ſeipſum dicit̃, ſed quod ex genitore ſit: ita cũ dicit̃ ingenitus, non ad ſeipſum dicit̃, ſed quod ex genitore nõ ſit oſtendit̃. In eodẽ tñ prædicamento quod relatiuum uocatur, utraq; ſignificatio uertit̃. Quod aũt relatiue pronũciat̃, nõ indicat ſubſtantiã. Ita quãuis diuerſum

C ſit genitus & ingenitus, nõ indicat diuerſam ſubſtãtiã: quia ſicut filius ad patrẽ, et nõ filius ad nõ patrẽ refert̃: ita genitus ad genitorem, & nõ genitus ad nõ genitorẽ referat̃ neceſſe eſt.

Quicquid abſolute de deo dicitur, de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur Cap. VIII

Quapropter illud præcipue teneamus, quicquid ad ſe dicit̃ præſtantiſſima illa et diuina ſublimitas ſubſtantialiter dici, quod aũt ad aliquid, non ſubſtantialiter ſed relatiue: tantãq; uim eſſe eiuſdẽ ſubſtãtiæ in patre & filio & ſpũſancto, ut quicquid de ſingulis ad ſeipſos dicit̃, non pluraliter in ſumma ſed ſingulariter accipiat̃. Quemadmodũ enim pater deus eſt, & filius deus eſt, & ſpũſſanctus deus eſt, quod ſecundum ſubſtantiã dici nemo dubitat, nõ tamen tres deos, ſed unũ deũ dicimus eandem ipſam præſtantiſſimã trinitatẽ: Ita magnus pater, magnus filius, magnus ſpirituſſanctus, non tamen tres magni;

D ſed unus magnus. Non enim de patre ſolo, ſicut illi peruerſe ſentiũt, ſed de patre & filio & ſpirituſancto ſcriptũ eſt, Tu es deus ſolus magnus, & bonus pater, bonus filius, bonus ſpirituſſanctus, nec tres boni, ſed unus eſt bonus, de quo dictum eſt: Nemo bonus niſi ſolus deus. Et enim dñs Ieſus, ne ab *Luc. 18* illo qui dixerat, magiſter bone, tanq̃ hominẽ cõpellans, ſecũdum hominẽ tantummodo intelligeret̃, ideo non ait: Nemo bonus niſi ſolus pater, ſed *1. ſen. diſt. 27 c. eſt ſciẽdum* nemo bonus niſi ſolus deus: in patris enim nomine, ipſe per ſe pater pronunciat̃, in dei uero & ipſe & filius & ſpũſſanctus, quia trinitas unus deus. Situs uero & habitus & loca & tẽpora, nõ ꝓprie ſed translate, ac per ſimilitudines dicunt̃ in deo. Nam & ſedere ſuper Cherubin dicit̃: quod ad ſitũ dicit̃.

Et

Et abyſſum tanꝗ ueſtimentum amictus: quod ad
habitũ. Et anni tui non deficiẽt: quod ad tẽpus. Et
ſi aſcendero in cœlũ tu ibi es: quod ad locũ. Quod
aũt ad faciendum attinet, fortaſſis de ſolo deo ue-
riſſime dicat̃. Solus enim deus facit & ipſe non fit,
neq; patit̃ quantũ ad eius ſubſtantiã pertinet qua
1 ſen. diſt. 22 c. ſciendum eſt — deus eſt. Itaq; omnipotẽs pater, omnipotẽs filius,
omnipotẽs ſpirituſſanctus, nec tamen tres omni-
potẽtes, ſed unus omnipotens: Ex quo omnia, per
quẽ omnia, in quo omnia, ipſi gloria. Quicquid er
go ad ſeipſum dicitur deus, & de ſingulis perſonis
ſingulariter dicitur, id eſt, de patre & filio & ſpiri-
tuſancto, & ſimul de ipſa trinitate, non pluraliter
1 ſent. diſt. 22 c. deus enim — ſed ſingulariter dicitur. Quoniã quippe nõ aliud
eſt deo eſſe, & aliud magnũ eſſe, ſed hoc idem illi
eſt eſſe quod magnum eſſe, propterea ſicut non di
cimus tres eſſentias, ſic nõ dicimus tres magnitu-
dines, ſed unã eſſentiã & unã magnitudinẽ. Eſſen-
tiam dico, quæ οὐσία græce dicit̃, quã uſitatius ſub-
ſtantiam uocamus. Dicũt quidem & illi hypoſta-
ſim, ſed neſcio quid uolunt intereſſe inter uſiã &
hypoſtaſim: Ita ut pleriq; noſtri qui hæc græco tra
ctãt eloquio dicere conſueuerint μίαν οὐσίαν, τρεῖς
ὑποστάσεις, quod eſt Latine, unam eſſentiã, tres ſub
Nec perſonæ tres proprie dicũtur. Ca. IX — ſtantias. Sed quia noſtra loquendi conſuetudo
iam obtinuit, ut hoc intelligat̃, cum dicimus eſſen
tiã, quod intelligitur cum dicimus ſubſtantiã, non
audemus dicere unã eſſentiã tres ſubſtantias, ſed
unam eſſentiã uel ſubſtantiã, tres autem perſonas,
quemadmodũ multi Latini iſta tractantes & dig-
ni autoritate dixerũt, cum aliũ modum aptiorem C
non inuenirent quo enũciarent uerbis quod ſine
uerbis intelligebãt. Reuera enim cũ pater nõ ſit fi
lius, & filius nõ ſit pater, & ſpirituſſanctus ille qui
etiã donum dei uocat̃, nec pater ſit nec filius, tres
utiq; ſunt. Ideoq; pluraliter dictũ eſt: Ego & pater
1 ſent. diſt. 23 c. ideo oritur — unũ ſumus. Non enim dixit, unũ eſt, quod Sabel-
liani dicũt, ſed unũ ſumus. Tamen cũ quærit̃ quid
tres, magna prorſus inopia humanum laborat elo
quiũ. Dictũ eſt tamen tres perſonæ, non ut illud di
Aliter magnus deus dicitur, aliter mons. X — ceret̃, ſed ne taceret̃. Sicut ergo nõ dicimus tres
eſſentias, ita non dicimus tres magnitudines, neq;
tres magnos. In rebus enim quæ participatione
magnitudinis magnæ ſunt, quibus eſt aliud eſſe,
aliud magnas eſſe, ſicut magna domus, et magnus
mõs, & magnus animus, in his ergo reb. aliud eſt D
magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine mag-
nũ eſt, & prorſus nõ hoc eſt magnitudo quod eſt
magna domus. Sed illa eſt uera magnitudo qua
non ſolũ magna eſt domus quæ magna eſt, & qua
magnus eſt mons quiſquis magnus eſt, ſed etiam
qua magnũ eſt quicquid aliud magnũ dicitur: ut
aliud ſit ipſa magnitudo, aliud ea quæ ab illa mag-
na dicuntur. Quæ magnitudo utiq; primitus mag
na eſt, multoq; excellentius ꝙ ea quæ participatio
1 ſen. diſt. 22 c. deus enim — ne eius magna ſunt. Deus autem quia non ea ma-
gnitudine magnus eſt quæ non eſt quod ipſe, ut
quaſi particeps eius ſit deus cum magnus eſt: alio
quin illa erit maior magnitudo ꝙ deus, deo autẽ
non eſt aliquid maius. Ea igitur magnitudine ma-
gnus eſt qua ipſe eſt eadem magnitudo. Et ideo ſi
cut non dicimus tres eſſentias, ſic nec tres magni

A tudines: hoc eſt enim deo eſſe quod magnũ eſſe.
Eadẽ cauſa nec magnos tres dicimus, ſed unũ ma-
gnũ, quia non participatione magnitudinis deus
magnus eſt, ſed ſeipſo magno magnus eſt: quia ip
ſe ſua eſt magnitudo. Hoc & de bonitate, & de æ-
ternitate, & de omnipotentia dei dictum ſit, omni
busq; omnino prædicamẽtis quæ de deo poſſunt
pronũciari, quod ad ſeipſum dicit̃, non trãslate ac
per ſimilitudinem ſed proprie, ſi tñ de illo proprie
aliquid dici ore hominis poteſt. Quæ autẽ pro- — De perſonis quæ proprie quæ communiter prædicantur. Cap. XI
prie ſingula in eadẽ trinitate dicunt̃, nullo modo
ad ſeipſa, ſed adinuicẽ, aut ad creaturam dicuntur,
& ideo relatiue non ſubſtantialiter ea dici manife
ſtum eſt. Sicut enim trinitas unus deus dicitur, ma
gnus, bonus, æternus, omnipotens, idemq; ipſe ſic
B ſua dici poteſt deitas, ipſe ſua magnitudo, ipſe ſua
bonitas, ipſe ſua æternitas, ipſe ſua omnipotentia:
non ſic poteſt dici trinitas pater, niſi forte transla-
te ad creaturã propter adoptionẽ filiorum. Quod — 1 ſent. diſt. 16 ca. homo uero
enim ſcriptum eſt, Audi Iſrael, dñs deus tuus, deus
unus eſt, non utiq; excepto filio, aut excepto ſpiri — Deut. 6
tuſancto oportet intelligi, quem unum dominum
deum noſtrũ recte dicimus, etiã patrẽ noſtrũ per
gratiã ſuam nos regenerantẽ. Trinitas autẽ filius — 1 ſent. diſt. 16 c. quæri poteſt
nullo modo dici poteſt. Spiritus uero ſanctus ſe-
cundũ quod ſcriptũ eſt, Quoniã deus ſpiritus eſt:
poteſt quidem uniuerſaliter dici, quia & pater ſpi
ritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſan
ctus. Itaq; pater & filius & ſpirituſſanctus, qm̃ u- — Ioan. 4
nus deus, & utiq; deus ſanctus eſt, & deus ſpiri-
C tus eſt, poteſt appellari trinitas & ſpirituſſanctus.
Sed tñ ille ſpirituſſanctus qui nõ trinitas, ſed in tri — 1 ſent. diſt. 26 c. ita etiam de ſpirituſancto & diſt. 18. ca. donum
nitate intelligit̃, in eo quod proprie dicit̃ ſpirituſ-
ſanctus relatiue dicit̃, cum & ad patrẽ & ad filium
refert̃, qui ſpũſſanctus & patris & filij ſpiritus eſt:
ſed ipſa relatio non apparet in hoc nomine, appa
ret aũt cũ dicitur, donũ dei. Donũ enim eſt patris
& filij, quia & à patre procedit, ſicut dñs dicit, &
quod Apoſtolus ait, Qui ſpiritum Chriſti non ha
bet, hic non eſt eius: de ipſo utiq; ſancto ſpiritu ait. — 1 ſen. diſt. 18 c. donum uero
Donũ ergo donatoris, & donator doni, cum dici-
mus, relatiue utrũq; adinuicem dicimus. Ergo ſpi- — 1 ſen. diſt. 26 c. quidẽ in fine
rituſſanctus ineffabilis eſt quædã patris filijq; cõ-
munio, & ideo fortaſſe ſic appellatur, quia patri et — 1 ſen. diſt. 26 c. ita etiam
filio poteſt eadem appellatio cõuenire. Nam hoc
D ipſe proprie dicitur, quod illi communiter, quia et
pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, &
filius ſanctus. Vt ergo ex nomine quod utriq; con — 1 ſen. diſt. 31 c. quod autem
uenit, utriuſq; communio ſignificetur, uocatur do
nũ amborũ ſpũſſanctus. Et hęc trinitas unus deus,
deus ſolus, bonus, magnus, æternus, omnipotens:
Ipſe ſibi unitas, deitas, magnitudo, bonitas, omni
potẽtia. Nec mouere debet, qm̃ diximus relati- — In relatiuis mutuis interdum deſunt uocabula. Ca. XII
ue dici ſpiritũſanctum, non ipſam trinitatem, ſed
eum qui eſt in trinitate, quia non ei uidetur uiciſ-
ſim reſpõdere uocabulũ eius ad quẽ refertur. Non
enim ſicut dicimus, ſeruum domini & dñm ſerui,
filium patris & patrẽ filij, qm̃ iſta relatiue dicũtur,
ita etiam hic poſſumus dicere. Dicimus enim ſpiri
tumſanctum patris, ſed non uiciſſim dicimus pa-
trem ſpirituſſancti, ne filius eius intelligatur ſpiri-
tuſſanctus. Item dicimus ſpiritũſanctum filij, ſed

nō dicimus filiū ſpūſſancti,ne pater eius intelliga- A tur ſpūſſanctus. In multis enim relatiuis hoc contingit,ut non inueniať uocabulū quo ſibi uiciſſim reſpondeāt quę ad ſe referunť. Quid ēm tam manifeſte relatiue dicitur q̄ pignus? Ad id quippe refert̄ pignus cuius eſt pignus, & ſemper pignus alicuius rei pignus eſt. Non ergo cū dicimus pignus patris & filij, poſſumus uiciſſim dicere, patrem pignoris aut filiū pignoris. At uero cum dicimus, donū patris & filij, non quidem dicere poſſumus patrē doni, aut filiū doni, ſed ut hæc ſibi uiciſſim reſpondeant, dicimus donū donatoris, & donatorē doni, quia hic potuit inueniri uſitatum uocabulū, illic non potuit. Diciť ergo relatiue pater, ideoq; relatiue dicitur principium, & ſi quid forte aliud, ſed pater ad filiū diciť, principium uero ad omnia B quæ ab ipſo ſunt. Idem diciť relatiue filius, relatiue dicitur & uerbum & imago, Et in omnibus his uocabulis ad patrē refert̄. Nihil aūt horum pater dicitur. Et principiū diciť filius, cum enim diceret ei, Tu quis es? reſpōdit, Principium qui & loquor uobis. Sed nunquid patris principiū? Creatorem ſe quippe oſtēdere uoluit, cū ſe dixit eſſe principiū, ſicut & pater principium eſt creaturæ, eo quod ab ipſo ſunt omnia. Nam & creator relatiue diciť ad creaturam, ſicut dominus ad ſeruum. Et ideo cū dicimus, & patrē principiū, & filium principiū, non duo principia creaturæ dicimus, quia & pater & filius ſimul ad creaturā unum principium eſt, ſicut unus creator, ſicut unus deus. Si autē quicquid in C ſe manet & gignit aliquid uel operatur, principiū eſt ei rei quā gignit, uel ei quā operať, non poſſumus negare etiam ſpirituſſanctum recte dici principium, quia non eum ſeparamus ab appellatione creatoris. Et ſcriptū eſt de illo quod operetur, et in ſe utiq; manens operať. Non enim in aliquid eorū quæ operať, ipſe mutať & uertitur. Et quæ operatur, uide Apoſtolum, Vnicuiq; autē, inquit, datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem. Alij quidē datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſciētiæ ſecundū eundē ſpiritū, alteri aūt fides in eodē ſpiritu, alij donatio curationū in uno ſpiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij diiudicatio ſpirituum, alij genera linguarum. Omnia aūt hæc operať unus atq; idem ſpiritus, diuidens propria unicuiq; prout uult, utiq; ſicut deus. Quis enim tāta illa poteſt operari niſi deus? Idem autem deus qui opera D tur omnia in omnibus. Nam et ſigillatim ſi interrogemur de ſpirituſancto, ueriſſime reſpondemus, quod deus ſit, & cum patre & filio ſimul unus deus eſt. Vnum ergo principiū ad creaturam dicitur deus, non duo uel tria principia. Ad ſe autē inuicem in trinitate, ſi gignens ad id quod gigniť principium eſt, pater ad filium principium eſt, quia gignit eum. Vtrum aūt & ad ſpiritūſanctum principium ſit pater, quoniam dictū eſt de patre procedit, non parua quæſtio eſt. Quia ſi ita eſt, non iam principiū ei tantū rei erit quam gignit aut facit, ſed etiā ei quā dat. Vbi & illud elucēſcit, utpote quod ſolet multos mouere, cur non ſit filius etiā ſpūſſanctus, cū & ipſe à patre exeat, ſicut in Euangelio legitur. Exijt enim, nō quomodo natus, ſed quomodo datus, & ideo non diciť filius quia neq; natus eſt ſicut unigenitus, neq; factus ut per dei gratiam in adoptionē naſcereť, ſicuti nos. Quod enim de patre natū eſt, ad patrē ſolum referť cum dicitur filius, & ideo filius patris, & non noſter. Quod autē datū eſt, & ad eum qui dedit referť, & ad eos quibus dedit. Itaq; ſpūſſanctus, non tantū patris & filij qui dederūt, ſed etiā noſter diciť qui accepimus. Sicut diciť, Domini ſalus quia dat ſalutem, eadem etiā noſtra ſalus eſt qui accepimus. Spiritus ergo & dei eſt qui dedit, & noſter qui accepimus. Non ille ſpiritus noſter quo ſumus, quia ipſe ſpiritus eſt hominis qui in ipſo eſt: ſed alio modo iſte noſter eſt, quo dicimus & panem noſtrum da nobis, quāquam & illum ſpiritum qui hominis dicitur utiq; accepimus. Quid enim habes, inquit Apoſtolus, quod nō accepiſti? Sed aliud eſt quod accepimus ut eſſemus, aliud quod accepimus ut ſancti eſſemus. Vnde ſcriptū eſt & de Ioanne, quod in ſpiritu & uirtute Heliæ ueniret: dictus eſt Heliæ ſpiritus, ſcilicet ſpūſſanctus quem accepit Helias. Hoc & de Moyſe intelligendum eſt, cū ait ei dominus, Tollam de ſpiritu tuo, & dabo eis: hoc eſt, dabo illis de ſpirituſancto quem iam tibi dedi. Si ergo & quod dať, principiū habet, eum à quo datur, quia nō aliunde accepit illud quod ab ipſo procedit, fatendum eſt patrē & filium principium eſſe ſpūſſancti, non duo principia. Sed ſicut pater & filius unus deus, & ad creaturam relatiue unus creator & unus dominus, ſic relatiue ad ſpiritūſanctum unū principiū. Ad creaturā uero pater & filius & ſpirituſſanctus unum principiū, ſicut unus creator & unus dominus. Vlterius aūt quæriť, utrū quemadmodū filius non hoc tantum habet naſcendo ut filius ſit, ſed omnino ut ſit: ſic & ſpirituſſanctus eo quo datur habeat, non tantū ut donum ſit, ſed omnino ut ſit. Vtrū ergo erat anteq; daretur, ſed nondum erat donū, an eo ipſo quo daturus erat eum deus, iam donū erat & anteq; daretur? Sed ſi non procedit niſi cū datur, nec procederet utiq; priuſquā eſſet cui daretur, quomodo iam erat ipſa ſubſtantia ſi non eſt niſi quia datur: ſicut filius non tātum ut ſit filius, quod relatiue dicitur, ſed omnino ut ſit ipſam ſubſtantiam naſcendo habet? An ſemper procedit ſpūſſanctus & nō ex tempore, ſed ab æternitate procedit? Sed quia ſic procedebat ut eſſet donabile, iam donū erat, & anteq; eſſet cui dareť. Aliter enim intelligiť cū diciť donū, Aliter cū diciť donatū. Nam donū poteſt eſſe & anteq; deť, donatū autem niſi datum fuerit, nullo modo dici poteſt. Nec moueat quod ſpūſſanctus cum ſit coæternus patri & filio, diciť tamen aliquid ex tēpore, ueluti hoc ipſum quod donatum diximus. Nam ſempiterne ſpiritus donū, temporaliter autē donatū, Nam & ſi dominus non diciť, niſi cū iam habere incipit ſeruū, etiam iſta appellatio relatiua ex tempore eſt deo. Non enim ſempiterna creatura eſt, cuius eſt ille dn̄s. Quomodo ergo obtinebimus nec ipſa relatiua eſſe accidentia, quoniam nihil accidit deo tēporaliter, quia non eſt mutabilis, ſicut in exordio huius diſputationis tractauimus. Ecce dominū eſſe non ſempiternū habet, ne cogamur

Margin notes (left): 1 ſent. diſt. 26 c. quidā tamen — Principij uocabulum quomodo de deo prædicatur. XIII — 1 ſen. diſt. 29 c. & pater ab — 1 ſen. diſt. 30 cap. 1 — 1 ſen. diſt. 29 cap. & pater poſt me — Ioan. 5 — 1 Cor. 12 — 1 ſen. diſt. 29 c. pater. & in fine — Pater & filius unicū principium ſancti ſpiritus. XIIII — 1 ſent. diſt. 13 c. cum autem in fine

Margin notes (right): 1 ſen. diſt. 18 c. hic quæritur in fi. & ca. & ſecundum hoc — Pſal. 3 — 1 Cor. 4 — Luc. 1 — Num. 11 — 1 ſent. diſt. 29 c. deinde — Quomodo in ſpirituſancto etiam anteq̄ daretur, poſſit doni nomen intelligi, ut ei ſemper non aliud fuerit donum eſſe quam ipſum eſſe. XV — 1 ſent. diſt. 18 c. donum uero circa fi. — Quæ de deo ex tempore de deo prædicantur, nulla ipſius de mutatione. Cap. XVI

1 ſent. diſt. 30 cap. 1 — mur etiã ſempiternã creaturã dicere, quia ille ſem-
piterne nõ dominaretur, niſi etiã iſta ſempiterne fa-
mularetur. Sicut aũt nõ poteſt eſſe ſeruus qui nõ ha-
1 ſent. diſt. 30 cap. ſed hic aliquis. — bet dñm, ſic nec dominus, qui non habet ſeruũ. Et
quiſquis extiterit qui æternũ quidem deum ſolũ
dicat, tẽpora autẽ non eſſe æterna propter uarieta
2. ſen. diſt. 2 c. antea enim. — tem & mutabilitatẽ, ſed tẽpora tamen nõ in tẽpo-
re eſſe cœpiſſe, Nõ enim erat tẽpus anteq̃ incipe-
rent tempora, & ideo nõ in tẽpore accidit deo ut
dominus eſſet, quia ipſorũ temporũ dñs erat, quæ
utiq; nõ in tẽpore eſſe cœperunt: quid reſpõdebit
de homine qui in tẽpore factus eſt, cuius utiq; do-
minus non erat anteq̃ eſſet cui eſſet? Certe uel ut
dominus hominis eſſet ex tẽpore accidit deo. Et
ut omnis auferri uideatur cõtrouerſia, certe ut tuus
dominus eſſet aut meus, qui modo eſſe cœpimus,
ex tẽpore accidit deo. Aut ſi & hoc propter obſcu
rã quæſtionẽ animæ uidetur incertũ, quid ut eſſet
dominus populi Iſrael? Quia etſi iam erat animæ
natura quã ille populus habebat, quod modo nõ
quærimus, tamen ille populus nondũ erat, & quã
do eſſe cœpit apparet. Poſtremo ut dominus eſſet
huius arboris & huius ſegetis, ex tẽpore accidit,
quæ modo eſſe cœperunt. Quia etſi materies ipſa
iam erat, aliud eſt tamen dominũ eſſe materiæ, ali-
ud eſſe dominũ iam factæ naturæ. Alio enim tẽpo
re eſt etiã homo dominus ligni, & alio tẽpore do-
minus eſt arcæ, quæ ex ipſo ligno fabricata, quod
utiq; non erat, cũ ligni dñs iam eſſet. Quomodo i-
gitur obtinebimus nihil ſecundum accidens dici
deũ, niſi quia ipſius naturæ nihil accidit quo mute
tur, ut ea ſint accidentia relatiua, quę cũ aliqua mu
tatione rerum de quibus dicuntur, accidunt. Sicut
amicus relatiue dicitur, neq; enim eſſe incipit, niſi
cũ amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio uolun-
1 ſent. diſt. 30 cap. ſi ergo nũmus. — tatis ut amicus dicatur. Nummus autẽ cum dicitur
preciũ, relatiue dicitur, nec tamen mutatus eſt cũ
eſſe cœpit preciũ, neq; cũ dicitur pignus, & ſi qua
ſunt ſimilia. Si ergo nũmus poteſt nulla ſui muta-
tione toties dici relatiue, ut neq; cum incipit dici,
neq; cum deſinit, aliquid in eius natura uel forma
qua nũmus eſt mutatiõis fiat, quanto facilius de il-
la incõmutabili dei ſubſtantia debemus accipere,
ut ita dicatur relatiue aliquid ad creaturã, ut quãuis
tẽporaliter incipiat dici, non tamen ipſi ſubſtantię
dei accidiſſe aliquid intelligatur, ſed illi creaturæ ad
Pſal. 89 — quã dicitur. Domine, inquit, refugiũ factus es no-
bis. Refugiũ ergo noſtrũ deus relatiue dicitur, ad
nos enim refertur, & tunc refugiũ noſtrũ fit, cum ad
eũ refugimus. Nũquid tũc fit aliquid in eius natu-
ra, quod anteq̃ ad eũ refugeremus nõ erat? In no-
bis ergo fit aliqua mutatio, Deteriores enim fui-
mus anteq̃ ad eum refugeremus, & efficimur ad
eũ refugiẽdo meliores, in illo autẽ nulla. Sic & pa
ter noſter eſſe incipit, cũ per eius gratiã regenera-
mur, quoniã dedit nobis poteſtatẽ filios dei fieri.
Subſtãtia itaq; noſtra mutatur in melius, cum filij
eius efficimur, ſimul & ille pater noſter eſſe inci-
pit, ſed nulla cõmutatione ſuæ ſubſtantiæ. Quòd
ergo tẽporaliter dici incipit deus quod antea non
dicebatur, manifeſtũ eſt relatiue dici: non tñ ſecun-
dũ accidẽs dei quod ei aliquid acciderit, ſed plane

A ſecundũ accidens eius, ad quod dici aliquid deus
incipit relatiue. Et quod amicus dei iuſtus eſſe in-
cipit, ipſe mutatur, Deus aũt abſit ut temporaliter
aliquãdo diligat, quaſi noua dilectiõe quæ in illo
ante nõ erat, apud quẽ nec præterita tranſierunt,
& futura iam facta ſunt. Itaq; omnes ſanctos ſuos
ante mũdi conſtitutionẽ dilexit, ſicut prædeſtina
uit. Sed cũ conuertuntur & inueniunt illũ, tunc inci
pere ab eo diligi dicuntur, ut eo modo dicatur quo
poteſt humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam
cũ iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mu-
tãtur, nõ ipſe. Sicut lux infirmis oculis aſpera, fir-
mis lenis eſt, ipſorũ ſcilicet mutatione non ſua.

B
D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. VI.

An filius ſapiẽtia de ſapiẽtia. Cap. I

QVALITATEM patris & filij &
ſpiritusſancti putant nõnulli ex hoc
impediri quo minus intelligatur, quia
ſcriptũ eſt, Chriſtũ dei uirtutẽ & dei
ſapientiã, ut ideo nõ uideatur æqua-
litas, quia non eſt pater ipſe uirtus & ſapientia, ſed
genitor uirtutis & ſapientiæ. Et reuera nõ medio
cri intẽtione quæri ſolet, quomodo dicatur deus
uirtutis & ſapientiæ pater, Ait enim Apoſtolus — 1. Cor. 1
Chriſtum dei uirtutẽ & dei ſapientiã. Et hinc nõ-
nulli noſtri aduerſum Arrianos hoc modo ratio-
cinati ſunt, eos dũtaxat qui prius ſe aduerſum ca-
tholicã fidem extulerunt. Nam ipſe Arrius dixiſſe — 1 ſent. diſt. 9
C fertur, Si filius eſt, natus eſt: ſi natus eſt, erat tẽpus — c. ſed contra.
quando nõ erat filius: non intelligẽs etiam natum — & c. qui hoc.
eſſe deo ſempiternũ eſſe, ut ſit coæternus patri fi-
lius, ſicut ſplendor qui gignitur ab igne atq; diffun-
ditur coæuus eſt illi, & eſſet coæternus, ſi eſſet i-
gnis æternus. Vnde quidam poſteriores Arriani
abiecerũt iſtam ſententiã, faſſiq; ſunt, non ex tem-
pore cœpiſſe filiũ dei. Sed inter diſputatiões quas
habebãt noſtri aduerſum eos qui dicebãt, erat tẽ-
pus quando nõ erat filius, hanc etiã nõnulli ratio-
cinationẽ inſerebant. Si dei filius uirtus & ſapien-
tia dei eſt, nec unquã deus ſine uirtute & ſapiẽtia
fuit, coæternus eſt deo patri filius. Dicit aũt Apo-
ſtolus, Chriſtum dei uirtutem & dei ſapiẽtiam, &
deum aliquando nõ habuiſſe uirtutem aut ſapien — 1 ſent. diſt. 9
D tiam, dementis eſt dicere. Non igitur erat tempus — ca. item ſi dei
quando nõ erat filius. Quæ ratiocinatio ad id co- — filius.
git, ut dicamus deum patrẽ non eſſe ſapientẽ, niſi
habendo ſapientiã quam genuit nõ exiſtẽdo per
ſe pater ipſa ſapiẽtia. Deinde ſi ita eſt, filius quoq;
ipſe ſicut dicitur deus de deo, lumẽ de lumine, ui-
dendum eſt utrũ poſſit ſapientia de ſapiẽtia dici,
ſi non eſt deus pater ipſa ſapientia, ſed tantũ geni-
tor ſapientiæ. Quod ſi tenemus, cur nõ & magni-
tudinis ſuæ, & bonitatis, & æternitatis, & omnipo
tentiæ ſuæ generator ſit, ut non ipſe ſit ſua magni-
tudo, & ſua bonitas, & ſua æternitas, & ſua omni-
potentia, ſed ea magnitudine magnus ſit quã ge-
nuit, & ea bonitate bonus, & ea æternitate æter-
nus, & ea omnipotẽtia omnipotẽs quæ de illo na-
ta eſt, ſicut non ipſe ſua ſapientia eſt, ſed ea ſapien
tia ſapiẽs eſt quæ de illo nata eſt. Nam illud nõ eſt

formidandū, ne cogamur multos filios dei dicere, præter adoptionem creaturæ coæternos patri, ſi magnitudinis ſuæ genitor eſt, & bonitatis, & æternitatis, & omnipotentiæ. Huic enim calumniæ facile reſpondetur, ſic non effici, quia multa nominata ſunt, ut ille multorum filiorū coęternorum ſit pater, quēadmodū non efficitur, ut duorū ſit, cum dicitur Chriſtus dei uirtus, & dei ſapiētia. Eadem quippe uirtus quę ſapientia, & eadē ſapientia quę uirtus eſt. Ita'ne igitur etiam de cæteris, ut eadem ſit magnitudo quæ uirtus, & ſi qua alia, quæ uel ſupra commemorata ſunt, uel commemorari adhuc poſſunt.

Quæ de patre & filio ſimul dicuntur, quæ non. Cap. II

Sed ſi non dicitur in ſeipſo, niſi quod ad filiū dicitur, id eſt, pater uel genitor, uel principium eius, ſi etiā gignens ei quod de ſe gignit, conſequenter principiū eſt, quicquid aliud dicitur, cū filio dicitur, uel potius in filio, ſiue magnus ea magnitudine quam genuit, ſiue iuſtus ea iuſtitia quā genuit, ſiue bonus ea bonitate quam genuit, ſiue potens ea potentia uel uirtute quam genuit, ſiue ſapiens ea ſapientia quam genuit. Magnitudo autem ipſa non dicitur pater, ſed magnitudinis generator. Filius uero ſicut in ſeipſo dicitur filius, quod non cum patre dicitur, ſed ad patrem, non ſic & in ſeipſo magnus, ſed cum patre cuius ipſe magnitudo eſt. Sic & ſapiens cum patre dicitur cuius ipſe ſapientia eſt, ſicut ille ſapiēs cū filio, quia ea ſapientia ſapiens eſt quā genuit.

1 ſen. diſt. 27 ca. & eſt hic.

Quicquid ergo ad ſe dicūtur, non dicitur alter ſine altero, id eſt, quicquid dicūtur quod ſubſtantiā eorum oſtendat, ambo ſimul dicūtur. Si hæc ita ſunt, iam ergo nec deus eſt pater ſine filio, nec filius deus ſine patre, ſed ambo ſimul deus. Et quod dictum eſt, In principio erat uerbum: in patre erat uerbū intelligitur. Aut ſi in principio ſic dictum eſt, ac ſi diceret, ante omnia, quod ſequitur, & uerbū erat apud deum, uerbum quidem ſolus filius accipitur, non ſimul pater & filius, tanquam ambo unum uerbū.

1 ſen. diſt. 27 cap. hic non.

Sic enim uerbū quomodo imago, non aūt pater & filius ſimul ambo imago, ſed filius ſolus imago patris, quēadmodum & filius, non enim ambo ſimul filius. Quod uero adiungitur, & uerbū erat apud deū: multū eſt ut ſic intelligatur, uerbū quod ſolus eſt filius, erat apud deū, quod non ſolus eſt pater, ſed pater & filius ſimul deus. Sed quid mirum, ſi in duabus quibuſdam rebus longe inter ſe diuerſis poteſt hoc dici? Quid enim tā diuerſum, quā animus & corpus? Poteſt tamen dici, animus erat apud hominem, id eſt, in homine, cū animus non ſit corpus, homo autē animus ſimul & corpus ſit. Vt etiā quod conſequēter ſcriptū eſt, Et deus erat uerbū: ſic intelligatur, uerbū quod nō eſt pater, deus erat ſimul cū patre. Ita'ne ergo dicimus, ut pater ſit generator magnitudinis, hoc eſt generator uirtutis, uel generator ſapiētiæ ſuæ: filius aūt magnitudo, uirtus & ſapientia: deus uero magnus, omnipotēs, ſapiēs ambo ſimul?

1 ſen. diſt. 27 c. hic quæritur.

Quomodo ergo deus de deo, lumen de lumine? Non enim ſimul ambo deus de deo, ſed ſolus filius de deo, ſcilicet patre. Nec ambo ſimul lumen de lumine, ſed ſolus filius de lumine patre. Niſi forte ad inſinuandum & breuiſſime inculcandū quod coæternus eſt patri filius, ita dictum eſt deus

A de deo, & lumen de lumine, & ſi quid hoc modo dicitur, ac ſi diceretur, hoc quod non eſt filius ſine patre, de hoc quod non eſt pater ſine filio, id eſt, hoc lumē quod lumē non eſt ſine patre, de hoc lumine patre quod lumē nō eſt ſine filio: ut cū dicitur deus quod nō eſt filius ſine patre, eſt de deo quod nō eſt pater ſine filio, perfecte intelligatur quod nō præceſſit genitor illud quod genuit.

1 ſen. diſt. 27 cap. & eſt ſciendum.

Quod ſi ita eſt, hoc ſolū de eis dici nō poteſt, illud de illo, quod ſimul ambo nō ſunt. Sicut uerbū de uerbo dici non poteſt, quia non ſimul ambo uerbum, ſed ſolus filius. Nec imago de imagine, quia non ſimul ambo imago. Nec filius de filio, quia non ſimul ambo filius, ſecundū quod dicitur: Ego & pater unum ſumus. *Ioan. 10* Vnū ſumus enim dictum eſt, quod ille, hoc & ego

Aliter unū pater & filius, aliter nos. Ca. III

B ſecundū eſſentiā, non ſecundū relatiuum. Et neſcio utrū inueniatur in ſcripturis dictum, unū ſunt, quorū eſt diuerſa natura. Si aūt aliqua plura eiuſdem naturæ ſint, & diuerſa ſentiāt, non ſunt unum inquantū diuerſa ſentiunt. Nā ſi iam unū eſſent ex eo quod homines erant, non diceret: Vt ſint unū ſicut nos unū: *Ioan. 17* cum ſuos diſcipulos patri commēdaret. At uero Paulus & Apollo, quia & ambo homines & idem ſentiebant: Qui plantat, inquit, & qui rigat unū ſunt. *1. Cor. 3* Cum ergo ſic dicitur unū, ut non addatur quid unum, & plura unū dicantur, eadē natura atque eſſentia, nō diſſidens nec diſſentiens ſignificatur. Cum uero additur quid unum, poteſt aliquid ſignificari ex pluribus unum factum, quæ ſuis diuerſis natura, ſicut anima & corpus non ſunt utique unū. Quid enim tam diuerſum niſi addatur aut ſub

C intelligatur quid unū, id eſt, unus homo, aut unū animal? Inde Apoſtolus: Qui adhæret meretrici, inquit, unū corpus eſt: *1. Cor. 6* non dixit, unū ſunt, aut unū eſt, ſed addidit corpus, tanquam ex duobus diuerſis maſculino & fœminino unum corpus adiūctione compoſitū. Et qui adhæret domino, inquit, unus ſpiritus eſt: nō dixit, qui adhæret dño unus eſt, aut unū ſunt, ſed addidit ſpiritus. Diuerſum enim eſt natura, ſpiritus hominis, & ſpiritus dei, ſed inhærēdo fit unus ſpiritus ex diuerſis duobus, ita ut ſine humano ſpiritu beatus ſit dei ſpiritus atque perfectus, beatus autem ſpiritus hominis non niſi cum deo. Nec fruſtra, ut exiſtimo, cum tanta in Euāgelio ſecundum Ioannem & totiens diceret dñs de ipſa unitate, uel ſua cum patre, uel noſtra inuicem

1 ſen. diſt. 31 ca. hic dici oportet. in medio.

D nobiſcū, nuſquam dixit, ut nos & ipſi unum, ſed ut unū ſint, ſicut & nos unum ſumus. Pater ergo & filius unum ſunt, utique ſecundū unitatem ſubſtātiæ, & unus deus eſt, & unus magnus, & unus ſapiēs, ſicut tractatū eſt. Vnde ergo maior pater? Si enim maior, magnitudine maior. Cum autē magnitudo filius eius ſit, nec ille utique maior eſt eo qui ſe genuit, nec ille maior eſt ea magnitudine qua magnus eſt, ergo æqualis.

1 ſen. diſt. 22 c. ſciendum eſt. & cap. deus tamen.

Nam unde æqualis ſi non eo quo eſt, cui non eſt aliud eſſe, & aliud magnū eſſe? Aut ſi æternitate pater maior eſt, non eſt æqualis filius quacunque re. Vnde enim æqualis? Si magnitudine dixeris, nō eſt par magnitudo, quæ minus æterna eſt, atque ita cætera. An forte in uirtute æqualis eſt, in ſapientia uero non eſt æqualis? Sed quomodo eſt æqualis uirtus quæ minus ſapit? An in

ſapientia

ſapiētia æqualis eſt, in uirtute aũt non eſt æqualis?
Sed quō æqualis ſapientia, quæ minus potens eſt.
Reſtat ergo ut ſi in ulla re æqualis non eſt, in om-
Phil. 2 nib. non ſit æqualis. Et ſcriptura clamat: Non rapi
nam arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Cogitur ergo
quiuis aduerſarius ueritatis qui aliquo modo tene
tur Apoſtolica autoritate, in qualibet uel una re
æqualē deo filiũ cōfiteri. Eligat quã uoluerit: hinc
ei oſtēdetur in omnib. eſſe æqualē, quæ de ſubſtan
Filius in nullo nõ æqualis patri. Ca. IIII tia eius dicuntur. Sic enim uirtutes quæ ſunt in
animo humano, quãuis alio atq; alio modo ſingulæ
intelligant, nullo modo tñ ſeparãtur ab inuicem,
ut quicunq; fuerint æquales, uerbi gratia, in forti-
tudine, æquales ſint & prudentia, & temperantia,
& iuſtitia. Si enim dixeris æquales eſſe iſtos forti-
tudine, ſed illum præſtare prudentia, ſequit ut hu-
ius fortitudo minus prudēs ſit, ac per hoc nec for-
titudine æquales ſunt, quando illius fortitudo pru
dẽtior. Atq; ita de cæteris uirtutib. inuenies, ſi om-
nes eadem cõſideratione percurras. Non enim de
1 ſent. diſt. 8 c. hic diligenter. uiribus corporis agitur, ſed de animi fortitudine.
Quanto ergo magis in illa incõmutabili æternaq;
ſubſtantia incomparabiliter ſimpliciore ꝙ eſt ani
mus humanus, hæc ita ſe hñt? Humano quippe a-
nimo non hoc eſt eſſe quod eſt fortē eſſe, aut pru-
dentē, aut iuſtũ, aut temperatum. Poteſt enim eſſe
animus, & nullam iſtarũ habere uirtutũ. Deo autē
hoc eſt eſſe quod eſt fortē eſſe, aut iuſtũ eſſe, aut ſa
pientē eſſe, & ſi quid de illa ſimplici multiplicita-
te, uel multiplici ſimplicitate dixeris, quo ſubſtan
tia eius ſignificet. Quãobrem ſiue ita dicatur deus
de deo, ut & ſingulis hoc nomē conueniat, non ta
men ut ambo ſimul duo dij, ſed unus deus ſit, Ita e-
nim ſibi cohærēt quēadmodũ, & in diſtantibus di
uerſisq; ſubſtantijs fieri Apoſtolus teſtis eſt. Nã &
ſolus dñs ſpiritus eſt, & ſolus hominis ſpiritus uti-
que ſpiritus eſt, tñ ſi hæreat domino unus ſpiritus
eſt: quanto magis ibi ubi eſt omnino inſeparabilis
atq; æterna connexio, ne abſurde dici uideat qua
ſi filius amborũ, cum dicitur filius dei, ſi id quod di
citur deus, non niſi de ambobus dicitur ſimul: ſiue
quicquid de deo dicitur quod ſubſtantiam eius in
dicet, nõ niſi de ambobus ſimul dicitur, imò ſimul
1 ſent. diſt. 31 ca. 2. in fi. de ipſa trinitate dicit. Siue ergo hoc, ſiue illud ſit,
quod diligentius diſcutiendũ eſt, nunc unde agi-
tur ſatis eſt uidere, nullo modo filium æqualē eſſe
patri, ſi in aliquo ſcilicet quod pertineat ad ſignifi
candam eius ſubſtantiam inæqualis inuenitur, ſi-
1 ſent. diſt. 10 c. nũc uero. in fin. cut iam oſtēdimus. Apoſtolus aũt dixit æqualem,
In omnib. ergo æqualis eſt patri filius, & eſt unius
eiuſdēq; ſubſtantiæ. Quapropter etiã ſpirituſſan
Spiritus unio quid ſit. Ca. V ctus, in eadē unitate ſubſtantiæ & æqualitate cõſi
ſtit. Siue enim ſit unitas amborũ, ſiue ſanctitas, ſi-
ue charitas, ſiue ideo unitas quia charitas, & ideo
charitas, quia ſanctitas, manifeſtũ eſt quod nõ ali-
quis duorũ eſt quo uterq; coniungit, quo genitus
1 ſent. diſt. 32 ca. huic quæſtioni. à gignēte diligatur, generatoremq; ſuum diligat,
ſintq; non participatione, ſed eſſentia ſua, neq; do
no ſuperioris alicuius, ſed ſuo proprio ſeruãtes u-
nitatē ſpiritus in uinculo pacis. Quod imitari per
gratiã, & ad deum, & ad noſipſos iubemur. In qui

A bus duobus præceptis tota lex pendet & Prophe
tæ. Ita ſunt illa tria, deus unus, ſolus, magnus, ſapi-
ens, ſanctus, beatus. Nos autem ex ipſo, & per ip-
ſum, & in ipſo beati, quia ipſius munere inter nos
unũ, cum illo aũt unus ſpiritus, quia adglutinat a-
nima noſtra poſt eum. Et nobis hærere deo bonũ
eſt, quia perdet omnem qui fornicatur ab eo. Spi-
ritus ergo ſanctus cõmune aliquid eſt patris & fi-
lij, quicquid illud eſt: At ipſa cõmunio, conſubſtã 1 ſen. diſt. 10
tialis & coæterna. Quæ ſi amicitia conueniēter di ca. ſiue enim.
ci poteſt, dicatur, ſed aptius dicit charitas. Et hæc
quoq; ſubſtantia, quia deus ſubſtãtia, & deus cha-
ritas, ſicut ſcriptũ eſt. Sicut aũt ſubſtantia ſimul cũ
patre & filio, ita ſimul magna, & ſimul bona, & ſi-
mul ſancta, & quicquid aliud ad ſe dicit, quoniam
B non aliud eſt deo eſſe, & aliud eſſe magnũ uel bo-
nũ eſſe, & cætera, ſicut ſupra oſtēdimus. Si em̃ mi- 1 ſen. diſt. 22
nus magna eſt ibi charitas ꝙ ſapiētia, minus ꝙ eſt c. ſciēdũ. in fi.
diligitur ſapientia. Aequalis eſt igitur, ut quãta eſt
ſapientia tantum diligatur. Eſt autem ſapientia æ-
qualis patri, ſicut ſupra diſputauimus. Aequalis
eſt igit etiam ſpirituſſanctus, & ſi æqualis, in omni
bus æqualis propter ſummã ſimplicitatē quæ in il
la ſubſtantia eſt. Et ideo non amplius ꝙ tria ſunt,
unus diligens eum qui de illo eſt, & unus diligens
eum de quo eſt, & ipſa dilectio. Quæ ſi nihil eſt,
quomodo deus dilectio eſt? Si non eſt ſubſtantia,
quomodo deus ſubſtantia eſt? Si autē quæritur Solus deus perfectæ ſimplicitatis. Ca. VI
quomodo ſimplex & multiplex ſit illa ſubſtantia,
animaduertenda eſt primo creatura quare ſit mul 1 ſent. diſt. 8 c. eadēq; ſola.
C tiplex, nullo aũt modo uere ſimplex. Et prius cor-
pus uniuerſum utiq; partibus conſtat: ita ut ſit ibi
alia pars maior, alia minor, & maius ſit uniuerſum
ꝙ pars quælibet aut quantalibet. Nam & cœlũ &
terra partes ſunt uniuerſæ mundanæ molis: ſed &
ſola terra, & ſolũ cœlũ innumerabilib. partib. con-
ſtat, & in tertia ſui parte minor eſt ꝙ in cætera, &
in dimidia minor ꝙ tota: & totum mũdi corpus q̄
duabus pleruq; partibus appellari ſolet, id eſt, cœ- Gen. 1
lum & terra, utiq; maius eſt ꝙ ſolum cœlũ aut ſola
terra. Et in unoquoq; corpore aliud eſt magnitu-
do, aliud color, aliud figura. Poteſt em̃ & diminu-
ta magnitudine manere idē color & eadē figura,
& colore mutato manere eadē figura & eadē ma-
gnitudo, & figura eadē nõ manēte, tã magnũ eſſe
D & eodē modo coloratũ. Et quæcunq; alia ſimul di
cunt de corpore, poſſunt & ſimul & plura ſine cæ
teris cõmutari. Ac per hoc multiplex eſſe cõuinci
tur natura corporis, ſimplex aũt nullo modo. Crea 1 ſent. diſt. 8
tura quoq; ſpiritalis ſicut eſt anima, eſt quidem in cap. creatura
corporis cõparatione ſimplicior, ſine cõparatiõe quoq;
aũt corporis multiplex eſt etiam ipſa nõ ſimplex,
Nã ideo ſimplicior eſt corpore, quia nõ mole dif-
fundit per ſpaciũ loci, ſed in unoquoq; corpore,
& in toto tota eſt, & in qualiber eius parte tota eſt.
Et ideo cum ſit aliquid in quauis exigua particula
corporis quod ſentiat anima, quãuis nõ fiat in toto
corpore, illa tñ tota ſentit, quia totam non latet.
Sed tñ etiã in anima cũ aliud ſit artificioſum eſſe,
aliud inertē, aliud acutũ, aliud memorē, aliud cupi
ditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud triſtitia, poſ-
ſintq;

A ſintq́; & alia ſine alĳs, & alia magis, alia minus, in-
numerabilia & innumerabiliter in animæ natura
inueniri, manifeſtũ eſt non ſimplicẽ, ſed multipli-
cem eſſe naturã. Nihil em̃ ſimplex mutabile eſt, o-
Trinitas non excludit ſimplicitatẽ unitatis. Ca. VII
mnis autem creatura mutabilis. Deus uero mul-
tipliciter quidẽ dicit̃ magnus, bonus, ſapiens, bea
tus, uerus, & quicquid aliud non indigne dici ui-
detur. Sed eadẽ magnitudo eius eſt, quæ ſapiẽtia:
Nõ enim mole magnus eſt, ſed uirtute. Et eadem
bonitas quæ ſapientia & magnitudo, & eadẽ ueri
tas quæ illa omnia: Et nõ eſt ibi aliud beatũ eſſe, &
aliud magnũ, aut ſapiẽtem, aut uerũ, aut bonũ eſ-
1 ſent. diſt. 21 ca. præterea.
ſe, aut omnino ipſum eſſe. Nec quoniam Trinitas
eſt, ideo triplex putãdus eſt: Alioquin minor erit
pater ſolus, aut filius ſolus, q̃ ſimul pater & filius.
B Quanq̃ nõ inueniatur quomõ dici poſſit, aut pa-
ter ſolus, aut filius ſolus, cũ ſemper atq; inſeparabi
liter & ille cum filio ſit, & ille cũ patre: non ut am-
bo ſint pater, aut ambo filius, ſed quia ſemper in in
1 ſent. diſt. 21 ca. ſed iterum.
uicẽ, neuter ſolus. Quia uere dicimus & deũ ſolũ
ipſam trinitatẽ, quãuis ſemper ſit cũ ſpiritibus &
animab. ſanctis, ſed ſolũ dicimus q̃d deus eſt, quia
nõ & illi cũ illo deus ſunt: ita ſolũ patrem dicimus
patrẽ, non quia ſeparatur à filio, ſed quia nõ ſimul
Dei naturæ nulla fit acceſſio. Ca. VIII
ambo pater ſunt. Cũ itaq; tantus eſt ſolus pater,
uel ſolus filius, uel ſolus ſpirituſſanctus, quantus
eſt ſimul pater & filius & ſpirituſſanctus, nullo
modo triplex dicẽdus eſt. Corpora quippe adiun-
ctione ſua creſcũt. Quãuis em̃ qui adhæret uxori
ſuæ, unũ corpus fit: maius tñ corpus fit, quàm ſi ſo-
C lius uiri eſſet, aut ſolius uxoris. In rebus aũt ſpirita-
libus, cum minor maioribus adhæreſcit, ſicut crea
tura creatori, illa fit maior q̃ erat, nõ ille. In ĳs em̃
quæ non mole magna ſunt, hoc eſt maius eſſe q̃d
eſt melius eſſe. Melior autem fit ſpiritus alicuius
creaturæ, cum adhæret creatori, quàm ſi non adhę
reat, & ideo etiã maior quia melior. Qui ergo ad-
hæret domino, unus ſpiritus eſt: ſed tamẽ dñs non
ideo fit maior, quãuis fiat ille qui adhæret dño. In
ipſo igitur deo cum adhæret æquali patri filius æ-
qualis, aut ſpirituſſanctus patri & filio æqualis, nõ
fit maior deus quàm ſinguli eorũ, quia nõ eſt quò
creſcat illa perfectio. Perfectus autem ſiue pater, ſi
ue filius, ſiue ſpirituſſanctus, & perfectus deus, pa
ter & filius & ſpirituſſanctus, & ideo Trinitas po-
Solus deus continet omnes perſonas. IX
D tius quàm triplex. Et qm̃ oſtendimus quomodo
poſſit dici ſolus pater, quia non niſi ipſe ibi pater,
cõſideranda eſt illa ſentẽtia qua dicit̃, deum uerũ
ſolũ non eſſe patrẽ ſolũ, ſed patrẽ & filium & ſpiri
tũſanctũ. Si quis enim interroget, pater ſolus utrũ
ſit deus? quõ reſpondebitur non eſſe, niſi forte ita
dicamus, eſſe quidẽ patrem deũ, ſed non eſſe ſolũ
deũ, eſſe autẽ ſolum deũ, patrem & filiũ & ſpiritũ-
ſanctum? Sed quid agimus de illo teſtimonio do-
mini: Patri enim dicebat, & patrem nominauerat
Ioan. 17
ad quẽ loquebat̃, cum ait: Hæc eſt uita æterna, ut
cognoſcãt te unũ uerum deũ. Quod quidẽ Aria-
ni ſic ſolẽt accipere quaſi non ſit filius uerus deus.
Quibus excluſis, uidendũ eſt an intelligere coga-
Græce eſt μόνον
mur, cum dictũ eſt patri: Vt cognoſcãt te unũ ue-
rum deũ: tanq̃ hoc inſinuare uoluerit, quia ſolus

A pater deus uerus eſt, ne non intelligeremus deũ,
niſi ipſa tria ſimul, patrẽ & filiũ & ſpiritũſanctum.
Num ergo ex domini teſtimonio, & patrẽ unum
uerũ deum dicimus, & filiũ unũ uerũ deũ, & ſpiri-
rum ſanctũ unum uerũ deũ, & ſimul patrẽ & filiũ
& ſpiritũſanctum, id eſt ſimul ipſam trinitatẽ, nõ
tres ueros deos, ſed unum uerũ deũ? An quoniam
addidit. Et quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ: ſubaudiẽdũ
eſt unum uerum deum? Et ordo uerborum eſt, ut
te & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ, cognoſcant unum
uerũ deum. Cur ergo tacuit de ſpirituſancto? An *1 ſent. diſt. 21 c. ueruntamen. in fine.*
quoniam cõſequens eſt, ut ubicũq; nominat̃ unũ,
tanta pace uni adhærẽs, ut per hanc utrũq; unum
ſit, iam ex hoc intelligatur etiã ipſa pax, quãuis nõ
cõmemoretur? Nam & illo loco Apoſtolus uide
B tur quaſi prætermittere ſpiritũſanctũ, & tamẽ etiã
ibi intelligitur, ubi ait: Omnia ſunt ueſtra, uos aũt *1. Cor. 3*
Chriſti, Chriſtus autẽ dei. Et iterum: Caput mulie- *1. Cor. 11*
ris uir, caput uiri Chriſtus, caput aũt Chriſti deus.
Sed rurſus ſi deus non niſi omnia ſimul tria, quo-
modo caput Chriſti deus, id eſt caput Chriſti, tri-
nitas, cũ in trinitate ſit Chriſtus ut ſit trinitas? An
quod eſt pater cum filio, caput eſt ei quod eſt ſo-
lus filius, cũ filio enim pater deus, ſolus autẽ filius
Chriſtus eſt, maxime quia iam uerbũ caro factum
loquit̃, Secundũ quam humanitatẽ eius etiã ma-
ior eſt pater, ſicut dicit: Quoniam pater maior me
eſt: ut hoc ipſum deũ eſſe quod illi cũ patre unum
eſt, caput ſit hominis mediatoris, quod ipſe ſolus
eſt. Si enim mentẽ recte dicimus principale homi
C nis, id eſt, tanquã caput humanæ ſubſtãtiæ, cũ ipſe
homo cum mẽte ſit homo, cur nõ multo cõgruen
tius, multoq́; magis uerbum cũ patre quod ſimul
deus eſt, caput eſt Chriſti, quãuis Chriſtus homo
niſi cũ uerbo quod caro factũ eſt, intelligi nõ poſ-
ſit. Sed hoc ut iam diximus, aliquanto diligentius
poſtea cõſiderabimus. Nunc autẽ æqualitas trini
tatis, & una eademq́; ſubſtantia quantũ breuiter
potuimus demõſtrata eſt, ut quoquomodo ſe ha-
bet iſta quæſtio, quã diſcutiendam acriore inten-
tione diſtulimus, nihil impediat quo minus fatea
mur ſummã æqualitatẽ patris & filĳ & ſpũſſancti.
Quidã cũ uellet breuiſſime ſingularũ in Trini- *Attributa per Hilariũ ſingulis perſonis. Ca. X*
tate pſonarũ inſinuare ꝓpria, æternitas, inquit, in
patre, ſpecies in imagine, uſus in munere. Et quia
D non mediocris autoritatis in tractatione ſcriptu-
rarũ, & aſſertione fidei uir extitit, Hilarius em̃ hoc *1 ſent. diſt. 31 cap. propria ergo.*
in libris ſuis poſuit, horũ uerborũ, id eſt, patris &
imaginis, & muneris, æternitatis, & ſpeciei, & u-
ſus, abditam ſcrutatus intelligentiã quantũ ualeo,
non eum ſecutum arbitror in æternitatis uocabu-
lo, niſi quod pater non habet patrem de quo ſit, fi *1 ſent. diſt. 31 cap. non eum.*
lius autem de patre eſt ut ſit, atq; ut illi coæternus
ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius ima-
go eſt, ipſa coæquatur ei, non illud imagini ſuæ.
In qua imagine ſpeciem nominauit, credo pro-
pter pulchritudinem, ubi iam eſt tanta congruen-
tia, & prima æqualitas & prima ſimilitudo, nulla
in re diſſidens, & nullo modo inæqualis, & nulla
ex parte diſſimilis, ſed ad identidem reſpondens
ei cuius imago eſt. Vbi eſt prima & ſumma uita,
cui

cui non eſt aliud uiuere & aliud eſſe,ſed idem eſt eſſe & uiuere.Et primus ac ſummus intellectus, cui non eſt aliud uiuere & aliud intelligere,ſed id quod eſt intelligere,hoc uiuere, hoc eſſe eſt, unũ omnia:tanq̃ uerbũ perfectũ,cui nõ deſit aliquid, & ars quædã omnipotentis atq; ſapiẽtis dei,plena omniũ rationum uiuentiũ incõmutabiliũ, & omnes unũ in ea,ſicut ipſa unũ de uno,cũ quo unum. Ibi nouit omnia deus quæ fecit per ipſam, & ideo cũ decedãt & ſuccedãt tẽpora,nõ decedit aliquid uel ſuccedit ſciẽtiæ dei.Nõ enim hæc quæ creata ſunt,ideo ſciuntur à deo,quia facta ſunt:ac nõ potius,ideo facta ſunt uel mutabilia,quia immutabiliter a deo ſciunẽ:Ille igitur ineffabilis quidã com-
1.ſent.diſt.31 cap. Eſt autem
plexus patris & imaginis nõ eſt ſine perfruitione, ſine charitate,ſine gaudio.Illa ergo dilectio,delectatio,felicitas uel beatitudo,ſi tamẽ aliqua humana uoce digne dicitur, uſus ab illo appellatus eſt breuiter, & eſt in trinitate ſpiritusſanctus,non genitus,ſed genitoris,genitiq; ſuauitas,ingẽti largitate atq; ubertate perfundẽs omnes creaturas pro captu earũ,ut ordinẽ ſuum teneant & locis ſuis ac
1 ſent.diſt.3 ca.nũc reſtat.
quieſcãt.Hæc igitur omnia quæ arte diuina facta ſunt, & unitatẽ quandã in ſe oſtendũt, & ſpeciẽ & ordinẽ.Quicquid enim horũ eſt, & unum aliquid eſt, ſicut ſunt naturę corporum, & ingenia animarum: & aliqua ſpecie formaẽ,ſicut ſunt figuræ & qualitates corporũ,ac doctrinæ uel artes animarum: & ordinẽ aliquẽ petit aut tenet,ſicut ſunt põdera uel collocationes corporum,atq; amores aut delectationes animarũ.Cæterum in illa ſumma trinitate tantũ eſt una quantũ tres ſimul, nec plus aliquid ſunt duæ q̃ una. Oportet igitur ut creatorẽ per ea quæ facta ſunt intellectũ cõſpicientes,trinitatẽ intelligamus,cuius in creatura quomodo dignũ eſt apparet ueſtigiũ.In illa enim trinitate ſumma origo eſt rerũ omniũ & perfectiſſima pulchritudo, & beatiſſima delectatio. Itaq; illa tria, & ad ſe inuicẽ determinari uidenẽ, & in ſe infinita ſunt. Sed hic in rebus corporeis,non tãtum eſt res una, quantũ tres ſimul, & plus aliquid ſunt duæ q̃ una res.Ita & ſingula ſunt in ſingulis, & omnia in ſingulis, & ſingula in omnibus, & om̃ia in omnibus, & unũ omnia. Qui uidet hoc uel ex parte, uel per ſpeculum & in ęnigmate,gaudeat cognoſcẽs deum, & ſicut deum honoret & gratias agat.Qui autem nõ uidet,tendat per pietatẽ ad uidendũ, non per cæcitatem ad calũniandum: quoniã unus eſt
[..]nt.diſt.36 [..]. præterea
deus,ſed tamen trinitas.Nec confuſe accipiẽdum eſt,Ex quo omnia,per quẽ omnia,in quo omnia: nec dijs multis,ſed ipſi gloria in ſecula ſeculorũ.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. VII

Al[..] deus ſa[..] [..] alter bo[..] [..] dicitur. Cap. I

IAM nunc quæramus diligẽtius,quantum dat deus,quod paulo ante diſtulimus: Vtrũ & ſingula quæq; in trinitate perſona poſſit, & per ſeipſam nõ cũ cæteris duabus dici deus, aut magnus,aut ſapiẽs,aut uerus,aut omnipotẽs, aut iu-

A ſtus, & ſi quid aliud dici de deo poteſt,non relatiue,ſed ad ſeipſum:an uero non dicãtur iſta,niſi cũ trinitas intelligitur.Hoc enim quæſtionem facit, 1.Cor.1
quia ſcriptũ eſt,Chriſtũ dei uirtutẽ, & dei ſapientiam:utrũ ita ſit pater ſapiẽtiæ atq; uirtutis ſuæ, ut hac ſapiẽtia ſapiens ſit quam genuit, & hac uirtute potens quam genuit: & quia ſemper potẽs & ſapiẽs,ſemper genuit uirtutẽ & ſapientiam. Dixeramus eñ ſi ita eſt,cur nõ & magnitudinis ſuę pater ſit qua magnus eſt, & bonitatis qua bonus, & iuſtitiæ qua iuſtus, & alia ſi qua ſunt. Aut ſi hæc omnia pluribus uocabulis in eadẽ ſapiẽtia & uirtute intelliguntur,ut ea ſit magnitudo quæ uirtus, ea bonitas quæ ſapiẽtia, & ea rurſus ſapiẽtia quæ uirtus,ſicut iam tractauimus,meminerimus,cum ali-
B quid horũ nomino ſic accipiendũ eſſe,ac ſi omnia cõmemorẽ.Quæritur ergo an pater etiã ſingulus ſit ſapiens,atq; ipſa ſibi ipſe ſapientia,an ita ſit ſapiens quomodo dicẽs.Verbo enim quod genuit dicẽs eſt,nõ uerbo quod proferẽ, & ſonat, & tranſit,ſed uerbo quod erat apud deum, & deus erat Ioan.1
uerbũ, & omnia per ipſum facta ſunt:uerbo ęquali ſibi quo ſemper atq; incõmutabiliter dicit ſeipſum.Non eſt enim ipſe uerbũ,ſicut nec filius, nec 1.ſent.diſt.27
imago.Dicẽs autẽ exceptis illis temporalibus uo cap.hic non eſt
cibus uerbi dei,quæ in creatura fiunt,nam ſonant & tranſeũt.Dicẽs ergo illo coæterno uerbo, non ſingulus intelligitur,ſed cum ipſo uerbo ſine quo nõ eſt uniq; dicẽs.Itáne & ſapiens ſicut dicẽs,ut ita ſit ſapiẽtia,ſicut uerbũ: & hoc ſit uerbũ eſſe quod
C eſt eſſe ſapiẽtiam,hoc etiã eſſe uirtutem, ut uirtus & ſapientia & uerbũ idem ſit, & relatiue dicatur, ſicut filius & imago:atq; ille nõ ſingulus potens, uel ſapiẽs,ſed cum ipſa uirtute & ſapientia quã genuit:ſicut nõ ſingulus dicẽs,ſed eo uerbo, & cum 1.ſent.diſt.19
eo uerbo quod genuit,atq; ita magnus ea, & cum cap.cumq; enim
ea magnitudine quã genuit: & non alio magnus, uerem
alio deus,ſed eo magnus quo deus, quia nõ aliud illi eſt magnũ eſſe,aliud deũ eſſe: conſequens eſt, ut nec deus ſingulus,ſed ea & cũ ea deitate quã genuit,ut ſic ſit filius deitas patris, ſicut ſapientia & uirtus patris, & ſicuti eſt uerbum & imago patris. Et quia non aliud illi eſt eſſe,aliud deum eſſe, ita ſit etiã eſſentia patris filius,ſicuti eſt uerbũ & imago eius.Ac per hoc etiam excepto eo quod pater eſt,nõ ſit aliquid pater,niſi quia eſt ei filius:ut nõ
D tantũ id quod dicitur pater, quod manifeſtum eſt eum nõ ad ſeipſum,ſed ad filium relatiue dici, & ideo patrem quia eſt ei filius,ſed omnino ut ſit q̃d ad ſeipſum eſt,ideo ſit quia genuit eſſentiam ſuã. Sicut enim magnus eſt,non niſi ea quam genuit magnitudine:ita & eſt nõ niſi ea quam genuit eſſentia,quia non eſt aliud illi eſſe,aliud magnũ eſſe.Ita ne igiẽ pater eſt eſſentiæ ſuæ, ſicut pater eſt magnitudinis ſuæ,ſicut pater eſt uirtutis ac ſapientiæ ſuæ,eadẽ quippe eius magnitudo quæ uirtus, & eadẽ eſſentia quæ magnitudo. Hæc diſputatio nata eſt ex eo quod ſcriptũ eſt, Chriſtum eſſe dei 1.Cor.1
uirtutem, & dei ſapiẽtiam.Quapropter in eas anguſtias ſermo coarctatur, cũ ineffabilia fari cupimus,ut aut dicamus Chriſtũ nõ eſſe dei uirtutem & dei

& dei ſapientiā, atq; ita impudenter & impie reſi- A
ſtamus Apoſtolo: aut Chriſtum quidē dei uirtutē
& dei ſapientiam eſſe fateamur, ſed eius patrē non
eſſe patrē uirtutis & ſapientiæ ſuæ, quod non mi-
nus impiū eſt. Sic enim nec Chriſti erit pater, quia
Chriſtus dei uirtus et dei ſapientia eſt: aut non eſſe
patrē uirtute ſua potentē, neq; ſapientia ſua ſapien
tem, quod quis audeat dicere: aut aliud in patre in
telligi eſſe, aliud ſapientem eſſe, ut nō hoc ipſo ſit
quo ſapiens eſt, quod de anima intelligi ſolet, quę
aliàs inſipiēs, aliàs ſapiens eſt, uelut natura mutabi
lis, & non ſumme perfecteq; ſimplex: aut patrem
nō eſſe aliquid ad ſeipſum, & non ſolū quod pater
eſt, ſed omnino q̃d eſt, ad filium relatiue dici. Quo
modo ergo eiuſdē eſſentię filius cuius pater, quan
doquidem ad ſeipſum nec eſſentia eſt, nec omni- B
no eſt ad ſeipſum, ſed etiā eſſe ad filium illi eſt? At
enim multo magis unius eiuſdemq; eſſentiæ, quia
una eademq; eſſentia pater & filius, quandoqui-
dem patri nō ad ſeipſum eſt ipſum eſſe, ſed ad filiū,
quam eſſentiā genuit, & qua eſſentia eſt quicquid
eſt. Neuter ergo ad ſe eſt, & uterq; ad inuicē relati-
ue dicitur: an pater ſolus, nō ſolū quod pater dici-
tur, ſed omnino quicquid dicitur, relatiue ad filiū
dicitur: ille autē dicitur ad patrem, & ad ſe, & ſi ita
eſt, quid dicitur in filio ad ſe, an ipſa eſſentia? Sed
patris eſſentia eſt filius, ſicut patris uirtus & ſapien
tia, ſicut uerbū patris, & imago patris: aut ſi eſſen-
tia dicit̃ ad ſe filius, pater aūt nō eſt eſſentia, ſed ge
nitor eſſentiæ, non eſt autē ad ſeipſum, ſed hac ipſa
eſſentia quam genuit, ſicut hac ipſa magnitudine C
magnus quam genuit, ergo & magnitudo dicitur
ad ſe filius, ergo & uirtus, & ſapientia, & uerbum,
& imago. Quid autem abſurdius q̃ imaginem ad
ſe dici: aut ſi non idipſum eſt imago & uerbum, q̃d
eſt uirtus & ſapientia: ſed illa relatiue dicunt̃, hæc
autem ad ſe, non ad aliud, incipit non ea ſapientia
quam genuit, ſapiens eſſe pater, quia nō poteſt ip-
ſe ad eam relatiue dici, & illa ad eum relatiue non
dici. Omnia enim quæ relatiue dicuntur, ad inuicē
dicuntur. Reſtat itaq; ut etiam eſſentia filius relati
ue dicatur ad patrem. Ex quo conficitur inopina-
tiſſimus ſenſus, ut ipſa eſſentia non ſit eſſentia, uel
certe cum dicit̃ eſſentia, nō eſſentia, ſed relatiuum
indicet̃: quomodo cum dicit̃ dominus, non eſſen
tia indicatur, ſed relatiuum quo refertur ad ſeruū.
Cum aūt homo dicitur uel aliquid tale, quod ad ſe D
nō ad aliud dicitur, tunc indicat̃ eſſentia: homo er
go cum dominus dicitur, ipſe homo eſſentia eſt,
dominus uero relatiue dicit̃, homo enim ad ſe di-
citur, dominus ad ſeruū: hoc autem unde agimus
ſi eſſentia ipſa relatiue dicitur, eſſentia ipſa non eſt
eſſentia. Huc accedit, quia omnis eſſentia quæ re-
latiue dicitur, eſt etiam aliquid excepto relatiuo, ſi
cut homo dominus, homo ſeruus, & equus iumē-
tum, & nummus arra: homo & equus & nummus
ad ſe dicuntur, & ſubſtantiæ ſunt uel eſſentiæ: do-
minus uero & ſeruus & iumentum & arra, ad ali-
quid relatiue dicuntur. Sed ſi nō eſſet homo, id eſt
aliqua ſubſtantia, nō eſſet qui relatiue dominus di
ceretur. Et ſi nō eſſet equus quædam eſſentia, non

A eſſet quod iumentū relatiue diceretur: ita ſi num-
mus nō eſſet aliqua ſubſtātia, nec arra poſſet rela-
tiue dici. Quapropter ſi & pater nō eſt aliquid ad
ſeipſum, nō eſt omnino qui relatiue dicatur ad ali-
quid. Non enim ſicut ad aliquid coloratū refertur
color eius, nec omnino ad ſe dicit̃ color, ſed ſem-
per alicuius colorati eſt, illud autē cuius color eſt,
etiam ſi eo q̃ coloratū dicit̃ ad colorē refertur, ta-
men id quod corpus dicitur, ad ſe dicitur: ullo mo
do ita putandū eſt patrē non dici aliquid ad ſeip-
ſum, ſed quicquid dicit̃ ad filiū dici, eundem uero
filium, & ad ſeipſum dici & ad patrē. Cum ergo di
citur magnitudo magna & uirtus potens, utrūq; ad
ſeipſum, & magnitudo atq; uirtus magni & poten
tis patris, qua pater magnus & potens eſt. Non er-
B go ita, ſed utrūq; ſubſtātia, & utrunq; una ſubſtan-
tia. Sicut autē abſurdū eſt dicere candidū non eſſe
candorē, ſic abſurdū eſt dicere, ſapientem nō eſſe
ſapientiā. Et ſicut candor ad ſeipſum candidus di-
citur, ita & ſapientia ad ſeipſam dicit̃ ſapiens. Sed
candor corporis nō eſt eſſentia, quoniā ipſum cor
pus eſſentia eſt, & illa eius qualitas, unde & ab ea
dicitur candidū corpus, cui non hoc eſt eſſe quod
candidum eſſe. Aliud enim ibi forma, & aliud co-
lor, & utrūq; nō in ſeipſo, ſed in aliqua mole, quæ
moles, nec forma, nec color eſt, ſed formata & co-
lorata. Sapiētia uero & ſapiēs eſt, & ſeipſa ſapiens
eſt. Et quoniā quæcunq; anima participatione ſa-
pientiæ fit ſapiēs, ſi rurſus deſipiat, manet tamē in
ſe ſapientia, nec cum anima fuerit in ſtultitiā com-
C mutata, illa mutatur: non ita eſt in eo qui ex ea fit
ſapiens, quemadmodum candor in corpore quod
ex illo candidū eſt. Cum enim corpus in alium co
lorem fuerit mutatū, non manebit candor ille, ſed
omnino eſſe deſinet. Quod ſi & pater qui genuit
ſapientiā ex ea fit ſapiēs, neq; hoc eſt illi eſſe quod
ſapere, qualitas eius eſt filius, non proles eius, &
nō ibi erit iam ſumma ſimplicitas. Sed abſit ut ita
ſit, quia uere ibi eſt ſumme ſimplex eſſentia, hoc
ergo eſt ibi eſſe quod ſapere. Quod ſi hoc eſt ibi *1. ſent. diſt. 5*
eſſe quod ſapere, nō per illam ſapientiā quam ge- *cap. item ſi*
nuit ſapiens eſt pater, alioquin nō ipſe illam, ſed il-
la eum genuit. Quid enim aliud dicimus, cum di- *1. ſent. diſt. 32*
cimus, hoc illi eſt eſſe quod ſapere, niſi eo eſt quo *cap. ſi eum*
ſapiēs eſt? Quapropter quæ cauſa illi eſt ut ſapiēs
ſit, ipſa illi cauſa eſt ut ſit: proinde ſi ſapiētia quam
D genuit, cauſa illi eſt ut ſapiens ſit, etiā ut ſit ipſa illi
cauſa eſt. Quod fieri nō poteſt, niſi gignendo eum
aut faciendo. Sed neq; genitricem, neq; conditri-
cem patris ullo modo quiſquam dixerit ſapientiā.
Quid enim inſanius? Ergo & pater ipſa ſapientia
eſt. Et ita dicitur filius ſapientia patris, quomodo *1. ſen diſt. 32 c.*
dicitur lumen patris, id eſt, ut quemadmodum lu- *predictus autē*
men de lumine, & utrumq; unū lumen: ſic intelli-
gatur ſapientia de ſapientia, & utrūq; una ſapien-
tia, ergo & una eſſentia: quia hoc eſt ibi eſſe quod
ſapere. Quod enim eſt ſapiētiæ ſapere, & potētiæ
poſſe, & æternitati æternā eſſe, iuſtitię iuſtam eſſe,
magnitudini magnam eſſe, hoc eſt, eſſentię ipſum *1. ſent. diſt. 5*
eſſe. Et quia in illa ſimplicitate non eſt aliud ſape- *c. item ſi uero*
re quàm eſſe, eadem ibi ſapientia eſt quæ eſſentia. *ca ſunt*
Pater

Quæ relatiue dicuntur, non congruunt omnibus perſonis. Cap. II
1. ſent. diſt. 27 cap. hic non eſt

Pater igitur & filius ſimul una eſſentia, & una
magnitudo, & una ueritas, & una ſapiennia. Sed
nõ pater & filius ſimul ambo unũ uerbũ, quia nõ
ſimul ambo unus filius. Sicut enim filius ad patrẽ
referť, non ad ſeipſum dicitur, ita & uerbũ ad eũ
cuius uerbum eſt refertur cũ dicitur uerbum. Eo
quippe filius quo uerbum, & eo uerbũ quo filius:
Quoniã igitur pater & filius ſimul non utiq; unus
filius, cõſequens eſt, ut pater & filius ſimul nõ am
bo unum uerbũ. Et propterea nõ eo uerbũ quo ſa
piẽtia: quia uerbũ non ad ſe dicitur, ſed tantũ rela
tiue ad eum cuius uerbũ eſt, ſicut filius ad patrẽ: ſa
piẽtia uero eo quo eſſentia: Et ideo quia una eſſen
tia, una ſapientia. Quoniã uero & uerbũ ſapiẽtia

1. ſent. diſt. 28 cap. ſciendum quoq;
1. ſent. diſt. 25 ca. hic oritur.

eſt, ſed nõ eo uerbũ quo ſapiẽtia: Verbũ enim re-
latiue, ſapiẽtia uero eſſentialiter intelligitur: id di-
ci accipiamus cũ dicitur uerbũ, ac ſi dicatur, nata
ſapientia, ut ſit & filius, & imago: Et hęc duo cum B
dicuntur, id eſt, nata ſapiẽtia, in uno eorũ eo ꝙ na
ta eſt & uerbũ, & imago, & filius intelligatur, &
in his omnibus nominib. nõ oſtendatur eſſentia,
quia relatiue dicũtur. At in altero quod eſt ſapien
tia, quoniã & ad ſe dicitur, ſeipſa enim ſapiens eſt,
etiã eſſentia demõſtretur, & hoc eius eſſe quod ſa

1. ſent. diſt. 5 c. prædictu eo. in princ.

pere. Vnde pater & filius ſimul una ſapiẽtia, quia
una eſſentia, & ſingillatim ſapientia de ſapiẽtia, ſi
cut eſſentia de eſſentia. Quapropter, non quia pa
ter non eſt filius, & filius nõ eſt pater, aut ille inge
nitus, ille aũt genitus, ideo non una eſſentia, quia
his nominib. relatiua eorũ oſtenduntť. Vterq; au-
tem ſimul una ſapiẽtia, & una eſſentia, ubi hoc eſt
eſſe quod ſapere: nõ autem ſimul uterq; uerbũ aut C
filius, quia non hoc eſt eſſe quod uerbũ eſſe aut fi
lium eſſe: ſicut iã ſatis oſtẽdimus iſta relatiue dici.

Luminis & ſapientiæ uocabulum omnib. perſonis congruit. Cap. III

Cur ergo in ſcripturis nunq; ferè de ſapientia
quicq; dicitur, niſi ut oſtendatur à deo genita uel
creata: genita ſcilicet per quam facta ſunt omnia,
creata uero uel facta, ſicut in hominib. cũ ad eam
quæ nõ creata nec facta, ſed genita eſt, conuertun
tur & illuſtrantť? In ipſis enim fit aliquid quod uo
cetur eorũ ſapiẽtia, uel illud ſcripturis prænũcian
tibus aut narrantibus, quod uerbum caro factum
eſt & habitauit in nobis: hoc modo enim Chriſtus
facta ſapiẽtia eſt, quia factus eſt homo. An ꝓpter-
ea nõ loquitur in illis libris ſapientia, uel de illa di
citur aliquid, niſi quod eam de deo natã oſtẽdat:
aut factã, quãuis ſit & pater ipſe ſapiẽtia, quia illa D
nobis ſapiẽtia cõmendãda erat & imitãda, cuius
imitatione formamur. Pater enim eã dicit ut uer-
bum eius ſit, non quomodo proferť ex ore uerbũ
ſonãs, aut ante pronũciationem cogitatur, ſpacijs
enim temporum hoc cõpletur, illud autem æter-
num eſt, & illuminãdo dicit nobis et de ſe & de pa

Math. 11

tre, quod dicẽdum eſt hominib. Ideoq; ait: Nemo
nouit filiũ niſi pater, & nemo nouit patrem niſi fi-
lius, & cui uoluerit filius reuelare: quia per filium
reuelat pater, id eſt, per uerbũ ſuum. Si enim hoc
uerbũ quod nos proferimus tẽporale & tranſito-
rium, & ſeipſum oſtendit, & illud de quo loqui-
mur: quãto magis uerbũ dei, per quod facta ſunt
omnia? quod ita oſtẽdit patrẽ ſicuti eſt pater: quia

& ipſum ita eſt, & hoc eſt quod pater, ſecundum
A qđ ſapiẽtia eſt & eſſentia. Nã ſecundũ quod uer-
bũ, nõ hoc eſt qđ pater, quia uerbũ non eſt pater,
& uerbũ relatiue diciť ſicut filius, quod utiq; non
pater. Et ideo Chriſtus uirtus & ſapiẽtia dei, quia
de patre uirtute & ſapientia, etiã ipſe uirtus & ſa-
piẽtia eſt, ſicut lumẽ de patre lumine, & fons uitæ
apud deũ patrẽ, utiq; fontẽ uitæ. Quoniã apud te,
inquit Propheta, eſt fons uitæ, & in lumine tuo ui *Pſal. 35*
debimus lumen: quia ſicut pater habet uitã in ſe-
metipſo, ſic dedit filio habere uitã in ſemetipſo: &
erat lumen uerũ quod illuminat omnẽ hominem
uenientẽ in hũc mundũ, & lumen hoc uerbũ erat
apud deũ, ſed & deus erat uerbũ. Deus aũt lumen
eſt, & tenebræ in eo nõ ſunt ullæ, lumen uero nõ
corporale, ſed ſpiritale. Neq; ita ſpũitale ut illumi
natione factũ ſit, quẽadmodũ dictũ eſt Apoſtolis:
B Vos eſtis lumen mũdi, ſed lumen quod illuminat *Matth. 5*
omnẽ hominẽ, ea ipſa & ſumma ſapiẽtia deus, un *1 ſent. diſt. 5*
de nũc agimus. Sapiẽtia ergo filius de ſapiẽtia pa- *cap. prædictis.*
tre, ſicut lumẽ de lumine, & deus de deo, ut & ſin-
gulus pater lumẽ, & ſingulus filius lumen: & ſin-
gulus pater deus, & ſingulus filius deus, ergo &
ſingulus pater ſapiẽtia, & ſingulus filius ſapiẽtia.
Et ſicut utrunq; ſimul unũ lumẽ, & unus deus, ſic
utrunq; una ſapiẽtia. Sed filius factus eſt nobis ſa-
piẽtia à deo, & iuſtitia & ſanctificatio, quia tẽpo-
raliter nos ad illũ cõuertimus, id eſt ex aliquo tem
pore, ut cum illo maneamus in æternũ. Et ipſe ex
quodã tempore uerbũ caro factum eſt, & habita-
uit in nobis. Propterea igitur cum pronũciatur in
C ſcripturis, aut enarrať aliquid de ſapientia, ſiue di
cente ipſa, ſiue cũ de illa diciť, filius nobis potiſſi-
mũ inſinuatur. Cuius imaginis exẽplo & nos non
diſcedamus à deo, quia & nos imago dei ſumus.
Non quidẽ ęqualis, facta quippe à patre per filiũ,
non nata de patre ſicut illa. Et nos quia illumina-
mur lumine, illa uero quia lumẽ illuminãs, et ideo
illa ſine exẽplo nobis exẽplũ eſt. Neq; enim imita
tur præcedentẽ aliquem ad patrẽ à quo nunq; eſt
omnino ſeparabilis, quia idipſum eſt quod ille de
quo eſt. Nos aũt nitẽtes imitamur manentẽ & ſe-
quimur ſtantẽ, & in ipſo ambulãtes tendimus ad
ipſum: quia factus eſt nobis uia tẽporalis per hu-
militatẽ, quę mãſio nobis ęterna eſt per diuinita-
tẽ. Quoniã quippe ſpiritib. mũdis intellectualib.
D qui ſuperbia nõ lapſi ſunt in forma dei, & deo æ-
qualis & deus prębet exemplũ, ut ſe idẽ exemplũ
redeũdo etiã lapſo præberet homini, qui propter
immũdiciã peccatorũ pœnamq; mortalitatis deũ
uidere nõ poterat, ſemetipſum exinaniuit, nõ mu
tando diuinitatẽ ſuã, ſed noſtrã mutabilitatẽ aſſu-
mẽdo: & formã ſerui accipiẽs, uenit ad nos in hũc
mundũ, qui in hoc mũdo erat, quia mũdus per eũ
factus eſt: ut exẽplũ ſurſum uidẽtibus deũ, exem-
plũ deorſum mirãtibus hominem, exemplũ ſanis
ad permanendũ, exemplũ infirmis ad cõualeſcen
dum, exemplũ morituris ad nõ timendum, exem
plum mortuis ad reſurgendũ eſſet, in omnib. ipſe
primatũ tenẽs. Quia enim homo ad beatitudinẽ
ſequi nõ debebat niſi deum, & ſentire nõ poterat

deum,ſequendo deũ hominem factum ſequereť
ſimul,& quẽ ſentire poterat,& quem ſequi debe-
bat.Amemus ergo eũ & inhæreamus illi, charita
te diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritumſanctum
1.ſent.diſt. 31 qui datus eſt nobis.Nõ igitur mirũ ſi propter ex-
cap.quod aũt. emplũ quod nobis ut reformemur ad imaginem
dei præbet imago æqualis patri,cum de ſapientia
ſcriptura loquiť, de filio loquitur quẽ ſequimur
uiuẽdo ſapiẽter,ꝗuis & pater ſit ſapientia ſicut lu
men & deus: ſpiritus quoq; ſanctus ſiue ſumma
charitas utrũq; cõiungens noſq; ſubiũgens quod
1.Ioan. 4 ideo nõ indigne diciť quia ſcriptum eſt:Deus cha
1.Ioan. 1 ritas eſt,quomodo nõ eſt etiã ipſe ſapientia, cũ ſit
lumen,quoniã deus lumen eſt. Siue ergo hoc mo
do,ſiue alio modo eſſentia ſpiritusſancti ſingilla-
tim ac ꝓprie nominãda eſt,quoniã deus eſt, utiq;
lumen eſt.Et quoniã lumen eſt,utiq; ſapientia eſt:
Deum aũt eſſe ſpiritũſanctum,utiq; ſcriptura cla-
mat apud Apoſtolũ qui dicit: Neſcitis quia tem-
plũ dei eſtis? Statimq; ſubijcit:Et ſpiritus dei habi
tat in uobis.Deus enim habitat in tẽplo ſuo:Non
enim tanꝗ miniſter habitat ſpiritus dei in tẽplo
1.Cor. 6 dei,cum alio loco euidentius dicat: Neſcitis quia
corpora ueſtra templũ in uobis eſt ſpiritusſancti,
quẽ habetis à deo,& nõ eſtis ueſtri? Empti enim
eſtis precio magno,glorificate & portate deũ in
corpore ueſtro.Quid eſt aũt ſapientia,niſi lumen
ſpiritale & incõmutabile? Eſt enim & ſol iſte lu-
men ſed corporale eſt,& ſpiritalis creatura lumẽ,
ſed non incõmutabile.Lumen ergo pater, lumen
filius,lumen ſpiritusſanctus, Simul autem nõ tria
lumina,ſed unũ lumen.Et ideo ſapientia pater,ſa-
pientia filius,ſapiẽtia ſpiritusſanctus, & ſimul nõ
tres ſapientiæ,ſed una ſapiẽtia, & quia hoc eſt ibi
eſſe quod ſapere,una eſſentia pater & filius & ſpi
ritusſanctus. Nec aliud eſt ibi eſſe quàm deũ eſſe.
Vnus ergo deus, pater & filius & ſpiritusſanctus.

Q'ſa neceſſita- Itaq; loquendi cauſa de ineffabilibus, ut fari ali
te Græci tres quo modo poſſemus quod effari nullomodo poſ
hypoſtaſes di ſumus,dictũ eſt à noſtris Græcis una eſſentia,tres
xerint,Lati- ſubſtãtiæ:à Latinis aũt una eſſentia uel ſubſtantia,
ni perſonas. tres perſonæ:quia ſicut iã diximus, nõ aliter in ſer
Cap.IIII mone noſtro,id eſt,Latino,eſſentia ꝗ ſubſtãtia ſo
let intelligi. Et dum intelligať ſaltẽ in ænigmate
quod diciť,placuit ita dici ut diceref aliquid cum
quæreretur quid tria ſint, quæ tria eſſe fides uera
pronũciat,cum & patrẽ non dicit eſſe filiũ,& ſpi-
ritũſanctũ quod eſt donũ dei, nec patrẽ dicit eſſe
nec filiũ. Cum ergo quæritur quid tria, uel quid
tres,cõferimus nos ad inueniendum aliquod ſpe-
ciale uel generale nomẽ quo complectamur hæc
1.ſent.diſt. 23 tria,neq; occurrit animo, quia excedit ſupereminentia
cap.quæ ne- tientia diuinitatis uſitati eloquij facultatẽ. Verius
ceſsitate. enim cogitatur deus ꝗ dicitur,& uerius eſt ꝗ co-
gitatur.Cum enim dicimus nõ eũdem eſſe Iacob
qui eſt Abrahã, Iſaac autem nec Abrahã eſſe nec
Iacob,tres eſſe utiq; fatemur, Abrahã, Iſaac & Ia-
cob.Sed cum quæritur quid tres,reſpõdemus tres
homines,nomine ſpeciali eos pluraliter appellan
tes,generali autẽ ſi dicamus tria anmalia. Homo
enim ſicut ueteres definierũt, animal eſt rationa-
le,mortale.Aut ſicut ſcripturæ noſtræ loqui ſolẽt,
A tres animas cũ à parte meliore totũ appellari pla-
cet,id eſt ab anima,cum corpus & anima ſit totus
homo.Ita quippe dictũ eſt in Ægyptũ deſcendiſ-
ſe cũ Iacob animas ſeptuagintaquinq;,pro tot ho
minibus.Itẽ cum dicimus equũ tuũ,non eum eſſe
qui meus eſt,& tertiũ alicuius alterius,nec meum
eſſe nec tuũ,fatemur tres eſſe. Et interrogãti quid
tres,reſponderemus tres equos nomine ſpeciali,
generali aũt tria animalia. Item cũ dicimus bouẽ
nõ eſſe equũ,canem uero nec bouẽ eſſe nec equũ,
tria quædam dicimus,& percõtantibus quid tria,
non iam ſpeciali nomine dicimus tres equos, aut
tres boues,aut tres canes,quia non eadem ſpecie
continenť,ſed generali tria animalia,ſiue ſuperio
re genere tres ſubſtantias, uel tres creaturas, uel
B tres naturas. Quæcunq; aũt plurali numero enun
ciantur ſpecialiter uno nomine, etiã generaliter
enũciari poſſunt.Non aũt omnia quæ generaliter
uno nomine appellanť, etiã ſpecialiter appellare
uno nomine poſſumus.Nã tres equos qđ eſt no-
men ſpeciale,etiã animalia tria dicimus.Equũ ue-
ro & bouẽ & canem, animalia tria tantũ dicimus
uel ſubſtãtias,quæ ſunt generalia nomina,& ſi qđ
aliud de his generaliter dici poteſt. Tres uero e-
quos,aut boues,aut canes,quæ ſpecialia uocabu
la ſunt,nõ ea poſſumus dicere.Ea quippe uno no
mine quãuis pluraliter enũciamus, quæ cõmuni-
ter habent illud qđ eo nomine ſignificatur. Abra
ham quippe & Iſaac & Iacob,cõmune habent id
quod eſt homo,itaq; dicunť tres homines.Equus
C quoq; & bos & canis, cõmune habẽt id quod eſt
animal.Dicuntur ergo tria animalia. Ita tres ali-
quas lauros,etiã tres arbores dicimus, laurũ uero
& myrtũ & oleam,tantũ tres arbores uel tres ſub-
ſtantias aut tres naturas, atq; ita tres lapides, etiã
tria corpora,lapidẽ uero & lignum, & ferrũ,tan-
tum tria corpora,uel ſi quo etiã ſuperiore genera-
li nomine dici poſſunt.Pater ergo & filius & ſpi-
ritusſanctus,quoniã tres ſunt,quæramus quid tres
ſunt,& quid cõmune habeant.Nõ enim cõmune
illis eſt id quod pater eſt,ut inuicẽ ſibi ſint patres,
ſicut amici,cũ relatiue ad alterutrũ dicantur, poſ-
ſunt dici tres amici ꝙ inuicẽ ſibi ſunt.Nõ aũt hoc
ibi,quia tantũ pater ibi pater,nec duorũ pater,ſed
unici filij.Nec tres filij,cũ pater ibi nõ ſit filius nec
ſpiritusſanctus.Nec tres ſpiritusſancti, quia & ſpi
D ritusſanctus propria ſignificatione qua etiã donũ
dei diciť,nec pater nec filius.Quid igiť tres? Si e-
nim tres perſonæ, cõmune eſt eis id quod perſo-
na eſt,ergo ſpeciale hoc, aut generale nomen eſt
eis,ſi conſuetudinẽ loquendi reſpicimus. Sed ubi
eſt naturæ nulla diuerſitas,ita ibi generaliter enũ-
ciantur aliqua plura,ut etiam ſpecialiter enũciari
poſſint.Naturæ enim differentia facit,ut laurus &
myrtus,& olea,aut equus & bos & canis,non di-
cantur ſpeciali nomine,iſtæ tres lauri, aut illi tres
boues,ſed generali,ut iſtæ tres arbores,& illa tria
animalia.Hic uero ubi nulla eſt eſſentiæ diuerſi-
tas,oportet ut ſpeciale nomen habeant hæc tria,
quod tamẽ nõ inueniť.Nã perſona generale no-
men

men eſt, intãtum ut etiã homo poſſit hoc dici, cū
1. ſent. diſt. 23 cap. pater ergo
tantū interſit inter hominē & deū. Deinde in ip-
ſo generali uocabulo, ſi propterea dicimus tres
ꝑſonas, quia cōmune eſt eis id quod perſona eſt.
Alioquin nullo modo poſſunt ita dici, quēadmo
dū nō dicunt̃ tres filij, quia non cōmune eſt eis id
quod eſt filius: cur nō etiã tres deos dicimus? cer-
1. ſent. diſt. 23 cap. ſed quaeritur in princ.
te enim quia pater perſona, & filius perſona, & ſpi
ritusſanctus perſona, ideo tres perſonæ. Quia er-
go pater deus, & filius deus, & ſpūſſanctus deus,
cur nō tres dij? Aut quoniã propter ineffabilē cō
iūctionem hæc tria ſimul unus deus, cur nō etiam
una perſona, ut ita nō poſſimus dicere tres perſo-
nas, ꝙuis ſingulã quamq; appellemus perſonam,
quēadmodū nō poſſumus dicere tres deos, ꝙuis
quēq; ſingulū appellemus deū, ſiue patrem, ſiue
filiū, ſiue ſpiritūſanctū. An quia ſcriptura nō dicit
tres deos? Sed nec tres perſonas alicubi ſcripturã
cōmemorare inuenimus. An quia nec tres, nec
unã perſonã ſcriptura dicit hæc tria: legimus em̃
perſonã domini, non perſonã dominū: propterea
licuit loquēdi & diſputãdi neceſſitate tres perſo-
nas dicere, non quia ſcriptura dicit, ſed quia ſcri-
ptura nō contradicit. Si aūt diceremus tres deos,
Deuter. 6
contradiceret ſcriptura dicēs: Audi Iſrael, domi-
1. ſent. diſt. 23 cap. uerum & hic in prin.
nus deus tuus deus unus eſt. Cur ergo & tres eſ-
ſentias nō licet dicere, quod ſimiliter ſcriptura, ſi-
cut nō dicit, ita nec cõtradicit. Nam eſſentia ſi ſpe
ciale nomē eſt cōmune tribus, cur nō dicant̃ tres
eſſentiæ, ſicut Abrahã, Iſaac, & Iacob, tres homi-
nes, quia homo ſpeciale nomē eſt cōmune om̄ib.
hominibus. Si aūt ſpeciale nomē nō eſt eſſentia,
ſed generale, quia homo & pecus, & arbor, & ſy-
dus, & angelus dicunt̃ eſſentia, cur non dicuntur
iſtæ tres eſſentiæ, ſicut tres equi dicunt̃ tria anima
lia, & tres lauri dicunt̃ tres arbores, & tres lapides
tria corpora? Aut ſi propter unitatē trinitatis non
dicunt̃ tres eſſentiæ, ſed una eſſentia, cur nō pro-
pter eandem unitatē nō dicunt̃ tres ſubſtãtiæ uel
tres perſonæ, ſed una ſubſtantia & una perſona?
Quàm enim eſt illis cōmune nomē eſſentię, ita ut
ſingulus quiſq; dicatur eſſentia, tam illis cōmune
1. ſent. diſt. 23 cap. quod enim
eſt uel ſubſtãtiæ, uel perſonę uocabulū. Quod em̃
de perſonis ſecundū noſtrã, hoc de ſubſtantijs ſe-
cundū Græcorū conſuetudinem ea quæ diximus
oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres ſubſtan-
tias unam eſſentiã, quēadmodū nos dicimus tres
perſonas, unã eſſentiã uel ſubſtãtiam. Quid igitur
reſtat, niſi ut fateamur loquendi neceſſitate parti
ta hæc uocabula, cū opus eſſet copioſa diſputatio
ne aduerſum inſidias uel errores hæreticorū? Cū
enim conaret̃ humana inopia loquēdo proferre
ad hominū ſenſus quod in ſecretario mentis ꝓ ca
ptu tenet, de domino deo creatore ſuo, ſiue per
piam fidē, ſiue per qualemcunq; intelligentiã, ti-
muit dicere tres eſſentias, ne intelligeretur in illa
1. ſent. diſt. 23 cap. uerum & hic in fine.
ſumma ęqualitate ulla diuerſitas. Rurſus non eſſe
tria quædam, non poterat dicere, quod Sabellius
quia dixit, in hæreſim lapſus eſt. Certiſſime quip-
pe & de ſcripturis cognoſcitur quod pie creden-
dum eſt, & aſpectus mētis indubitata perceptiōe

perſtringitur, & patrē eſſe, & filiū & ſpiritumſan-
A ctum, nec eundē filiū eſſe qui pater eſt, nec ſpiri-
tumſanctū eundē eſſe uel patrē uel filium. Quęſi-
uit quid tria diceret: Et dixit ſubſtãtias ſiue perſo-
nas, quib. nominib. nō diuerſitatē intelligi uoluit,
ſed ſingularitatē: ut non ſolū ibi unitas intelligat̃,
ex eo quod dicitur una eſſentia, ſed & trinitas, ex
eo ꝙ dicunt̃ tres ſubſtãtiæ, uel perſonæ. Nã ſi hoc
eſt deo eſſe quod ſubſiſtere, ita non erant dicendę
tres ſubſtantiæ, ut nō dicuntur tres eſſentiæ: quē-
admodū quia hoc eſt deo eſſe quod ſapere, ſicut
nō tres eſſentias, ita nec tres ſapiētias dicimus. Sic
enim quia hoc illi eſt deū eſſe quod eſt eſſe, tã tres
eſſentias ꝙ tres deos dici phas nō eſt. Si aūt aliud
eſt deo eſſe, aliud ſubſiſtere, ſicut aliud deo eſſe, a-
liud patrem eſſe uel dominū eſſe: quod enim eſt
ad ſe dicitur, pater aūt ad filium, & dominus ad ſer
B uientem creaturã dicitur: relatiue ergo ſubſiſtit,
ſicut relatiue gignit, & relatiue dominat̃. Ita iam
ſubſtantia nō erit ſubſtantia, quia relatiuū erit. Si- *1. ſent. diſt. 8 ca. unde nec, in princ.*
cut enim ab eo quod eſt eſſe appellatur eſſentia,
ita ab eo quod eſt ſubſiſtere ſubſtãtiam dicimus.
Abſurdū eſt aūt, ut ſubſtãtia relatiue dicatur: Om
nis enim res ad ſeipſam ſubſiſtit, quãto magis de-
us? ſi tamē dignum eſt, ut deus dicatur ſubſiſtere.

De his enim rebus recte intelligitur, in quibus *Subſtantia quo modo dicitur deus. Ca. V*
ſubiectis ſunt ea quę in aliquo ſubiecto eſſe dicū-
tur, ſicut color aut forma in corpore. Corpus em̃
ſubſiſtit, & ideo ſubſtãtia eſt. Illa uero in ſubſiſten
te atq; ſubiecto corpore, quæ non ſubſtãtiæ ſunt,
ſed in ſubſtantia: & ideo ſi eſſe deſinat, uel ille co-
C lor, uel illa forma, nō adimūt corpori eſſe corpus,
quia nō hoc ei eſt eſſe, quod illam uel illam formã
colorémue retinere. Res uero mutabiles neq; ſim
plices, proprie dicunt̃ ſubſtantię. Deus aūt ſi ſub-
ſiſtit ut ſubſtãtia proprie dici poſſit, ineſt in eo a-
liquid tanq; in ſubiecto, & nō eſt ſimplex, cui hoc
ſit eſſe quod illi eſt, & quicquid aliud de illo ad il
lum dicitur, ſicut magnus, omnipotens, bonus, &
ſi quid huiuſmodi de deo nō incōgrue dicit̃. Ne-
fas eſt aūt dicere ut ſubſiſtat, & ſubſit deus bonita
ti ſuæ, atq; illa bonitas non ſubſtãtia ſit uel potius
eſſentia, neq; ipſe deus ſit bonitas ſua, ſed in illo
ſit tanq; in ſubiecto. Vnde manifeſtū eſt deū abu
ſiue ſubſtantiã uocari, ut nomine uſitatiore intel-
ligatur eſſentia, quod uere ac proprie dicit̃, ita ut
D fortaſſe ſolū deū dici oporteat eſſentiã. Eſt em̃ ue
re, ſolus, quia incōmutabilis eſt, idq; nomen ſuū
famulo ſuo Moyſi enunciauit, cū ait: Ego ſum qui *Exod. 3*
ſum: Et dices ad eos, qui eſt miſit me ad uos. Sed
tamen ſiue eſſentia dicat̃ quod proprie dicit̃, ſiue
ſubſtãtia quod abuſiue, utrūq; ad ſe dicit̃, nō rela-
tiue ad aliquid. Vnde hoc eſt deo eſſe quod ſubſi
ſtere, & ideo ſi una eſſentia trinitas, una etiã ſub-
ſtãtia. Fortaſſis igit̃ cōmodius dicunt̃ tres perſo-
næ, ꝙ tres ſubſtantiæ. Sed ne nobis uidear ſuf- *Trium perſonarum eadem eſſentia. Ca. VI*
fragari, hoc quoq; requiramus. Quanq; & illi, ſi
uellent, ſicut dicūt tres ſubſtãtias, tres hypoſtaſes,
poſſent dicere tres perſonas, tria ꝓſopa. Illud aūt
maluerunt quòd forte ſecundū linguæ ſuæ cōſue
tudinē aptius diceret̃. Namq; & in perſonis eadē

ratio eſt. Nõ enim aliud eſt deo eſſe, aliud perſonã eſſe, ſed omnino idẽ. Nã ſi eſſe ad ſe dicit̃, perſona A uero relatiue, ſic dicamus tres perſonas, patrem & filiũ & ſpiritũſanctũ, quẽadmodũ dicuntur aliqui tres amici, aut tres ꝓpinqui, aut tres uicini, ꝙ ſint adinuicem, non ꝙ unuſquiſq; eorũ ſit ad ſeipſum. Quapropter quilibet ex eis amicus eſt duorũ cæterorũ, aut propinquus aut uicinus, quia hæc nomina relatiuã ſignificationem habẽt. Quid ergo? nõ placet ut dicamus patrẽ perſonã eſſe filij & ſpiritusſancti, aut filiũ perſonã eſſe patris & ſpiritusſancti, aut ſpiritũſanctũ perſonã eſſe patris & filij? Sed neq; perſona ita dici alicubi ſolet, neq; in hac trinitate cũ dicimus perſonã patris, aliud dicimus ꝗ ſubſtantiã patris. Quocirca ut ſubſtantia patris ipſe pater eſt, non quo pater eſt, ſed quo eſt, ita & B pſona patris, nõ aliud ꝗ ipſe pater eſt: ad ſe quippe dicit̃ perſona, nõ ad filiũ uel ſpiritũſanctũ, ſicut ad ſe dicit̃ deus, & magnus, & bonus, & iuſtus, & ſi quid aliud huiuſmodi. Et quẽadmodũ hoc illi eſt eſſe quod deũ eſſe, quod magnũ, quod bonũ eſſe, ita hoc illi eſt eſſe, quod perſonã eſſe. Cur ergo non hæc tria ſimul unã perſonã dicimus, ſicut unã eſſentiã & unũ deum, ſed tres dicimus perſonas, cũ tres deos aut tres eſſentias nõ dicamus, niſi quia nolumus, uel unũ aliquod uocabulũ ſeruire huic ſignificationi qua intelligitur trinitas, ne omnino taceremus interrogati, quid tres, cũ tres eſſe fateremur? Nã ſi genus eſt eſſentia, ſpecies autem ſubſtãtia ſiue perſona, ut nõnulli ſentiunt, o- C mitto illud qđ iam dixi, oportere appellare tres eſſentias, ut appellant̃ tres ſubſtãtiæ uel perſonæ, ſicut appellant̃ tres equi eademq; animalia tria, cũ ſit ſpecies equus, animal genus. Neq; enĩ ſpecies ibi pluraliter dicta eſt, & genus ſingulariter, tanꝗ diceretur tres equi unũ animal, ſed ſicut tres equi ſpeciali nomine, ita tria animalia generali nomine. Qđ ſi dicũt ſubſtãtiæ uel perſonæ nomine nõ ſpeciẽ ſignificari, ſed aliquid ſingulare atq; indiuiduũ: ut ſubſtãtia uel perſona, non ita dicat̃ ſicut dicitur homo, qđ cõmune eſt omnib. hominib. ſed quomodo dicit̃ hic homo, uelut Abraham, uelut Iſaac, uelut Iacob, uel ſi qui alius quis etiã digito præſens demõſtrari poſſit: ſic quoq; illos eadẽ ratio conſequetur. Sicut enim dicunt̃ Abrahã, Iſaac & Iacob tria indiuidua, ita tres homines, & tres a- D nimę. Cur ergo & pater & filius & ſpiritusſanctus ſi ſecundũ genus & ſpeciẽ & indiuiduũ etiam iſta diſſerimus, nõ ita dicunt̃ tres eſſentiæ uel tres ſubſtantiæ ſeu perſonæ? ſed hæc, ut dixi, omitto: Illud dico, ſi eſſentia genus eſt, una eſſentia iam nõ habet ſpecies, ſicut quia genus eſt animal, unũ animal iam nõ habet ſpecies. Nõ ſunt ergo tres ſpecies unius eſſentiæ, pater & filius & ſpiritusſanctus. Si aũt ſpecies eſt eſſentia, ſicut ſpecies eſt homo, tres uero illę quas appellamus ſubſtantias ſiue perſonas, ſic eandẽ ſpeciẽ cõmuniter habent, quẽadmodũ Abraham, Iſaac & Iacob, ſpeciẽ quę homo dicit̃ cõmuniter habẽt, nõ ſicut homo ſubdiuidit̃ in Abrahã, Iſaac & Iacob, ita unus homo & in aliquos ſingulos homines ſubdiuidi poteſt,

1. ſent. diſt. 23 ca. quod autem notandum.

1. ſent. diſt. 23 ca. ideo oritur.

1. ſent. diſt. 19 cap. hic abyciendum.

1. ſent. diſt. 19 cap. ſi uero dicunt.

omnino enim nõ poteſt, quia unus homo iã ſingulus homo eſt. Cur ergo una eſſentia in tres ſubſtãtias, uel perſonas ſubdiuidit̃. Nã ſi eſſentia ſpecies eſt ſicut homo, ſic eſt una eſſentia ſicut unus homo: an ſicut dicimus aliquos tres homines eiuſdẽ ſexus, eiuſdẽ tẽperationis corporis, eiuſdemq; animi, unã eſſe naturã: tres enim ſunt homines, ſed una natura: ſic etiã ibi dicimus tres ſubſtãtias unã eſſentiã, aut tres perſonas unã ſubſtãtiã uel eſſentiam? Hoc uero utcunq; ſimile eſt, quia & ueteres qui Latine locuti ſunt, anteꝗ haberent iſta nomina, quæ non diu eſt quod in uſum uenerunt, id eſt eſſentiã uel ſubſtantiã, pro his naturã dicebãt. Nõ itaq; ſecundum genus & ſpecies iſta dicimus, ſed quaſi ſecundũ cõmunem eãdemq; materiã. Sicut ex eodẽ auro ſi fierẽt tres ſtatuæ, diceremus tres ſtatuas unũ aurũ, nec tamen diceremus genus aurum, ſpecies autẽ ſtatuas, nec aurũ ſpeciẽ, ſtatuas uero indiuidua. Nulla quippe ſpecies indiuidua ſua tranſgreditur, ut aliquid extra comprehẽdat. Cum enim definiero quid ſit homo, quod eſt nomen ſpeciale, ſinguli quiq; homines qui ſunt indiuidua eadẽ definitione continent̃, nec aliquid ad eã pertinet quod homo nõ ſit. Cum uero aurũ definiero, nõ ſolæ ſtatuæ ſi aureæ fuerint, ſed & annuli, & ſi quid aliud de auro fuerit ad aurum pertinebit, & ſi nihil inde fiat, aurum dicit̃, quia etiam ſi non ſint aureæ, nõ ideo nõ erũt ſtatuæ. Item nulla ſpecies excedit definitionem generis ſui. Cum enim definiero animal, quoniã generis huius ſpecies eſt equus, omnis equus animal eſt, nõ autem ſtatua omnis aurũ eſt. Ideo ꝗuis in tribus ſtatuis aureis, recte dicamus tres ſtatuas unum aurũ, non tamen ita dicimus, ut genus aurũ, ſpecies uero ſtatuas intelligamus. Nec ſic ergo trinitatẽ dicimus tres perſonas uel ſubſtãtias, unam eſſentiã & unũ deũ, tanꝗ ex una materia tria quædam ſubſiſtant, etiã ſi quicquid illud eſt, in his tribus explicatum ſit. Non enim aliquid aliud eius eſſentiæ eſt præter iſtam trinitatẽ, tamen tres perſonas eiuſdẽ eſſentiæ, uel tres perſonas unam eſſentiã dicimus: tres aũt perſonas ex eadem eſſentia non dicimus, quaſi aliud ibi ſit qđ eſſentia eſt, aliud quod perſona, ſicut tres ſtatuas ex eodẽ auro poſſumus dicere. Aliud enim illic eſt eſſe aurum, aliud eſſe ſtatuas. Et cũ dicuntur tres homines una natura, uel tres homines eiuſdem naturæ, poſſunt etiam dici tres homines ex eadem natura, quia ex eadem natura & alij tres homines poſſunt exiſtere. In illa uero eſſentia trinitatis, nullo modo alia quælibet perſona ex eadẽ eſſentia poteſt exiſtere. Deinde in his rebus nõ tantũ eſt unus homo, quantũ tres homines ſimul. Et plus ſunt aliqd homines duo, ꝗ unus homo. Et in ſtatuis æqualibus plus auri eſt tres ſimul quã ſingulæ ſtatuæ, & minus auri eſt una quàm duæ. At in deo nõ ita eſt. Nõ enim maior eſſentia eſt pater & filius & ſpiritusſanctus ſimul ꝗ ſolus pater aut ſolus filius: ſed tres ſimul illæ ſubſtantiæ ſiue perſonæ, ſi ita dicendæ ſunt, æquales ſunt ſingulis, quod animalis homo nõ percipit. Non enim poteſt cogitare niſi moles & ſpatia

1. ſent. diſt. 19 cap. his quoq.

1. ſent. diſt. 19 cap. notandum etiam.

1. ſent. diſt. 25 cap. quibuſdã. & diſt. 5. cap. oſtenditur. circa fin.

1. ſent. diſt. 19 ca. notandum. & c. his quoq.

tia

tia,uel minuta uel grãdia, uolitantib.in animo e-
ius phãtaſmatib.tanq̃ imaginib.corporũ. Ex qua A
immũdicia donec purgeť, credat in patrẽ & filiũ
& ſpiritũſanctũ,unũ deum,ſolũ,magnũ, omnipo
rentẽ,bonũ,iuſtũ,miſericordem, omniũ uiſibiliũ
& inuiſibiliũ conditorẽ, & quicq̃d de illo pro hu
mana facultate digne uereq; dici poreſt. Neq; cũ
audierit patrẽ ſolũ deũ, ſeparet inde filiũ, aut ſpiri
tumſanctũ.Cũ eo quippe ſolus deus, cum quo &
unus deus eſt,quia & filiũ cũ audimus ſolũ deum,
ſine ulla ſeparatione patris aut ſpirituſſancti opor
tet accipere:atq; ita dicat unã eſſentiã,ut nõ exiſti
met aliud alio,uel maius uel melius, uel aliqua ex
parte diuerſum.Nõ tamẽ ut pater ipſe ſit & filius
& ſpirituſſanctus, & quicquid aliud ad alterutrũ
ſingula dicunť,ſicut uerbũ quod non dicitur, niſi
filius,aut donũ quod nõ diciť niſi ſpirituſſanctus, B
ꝓpter quod etiã pluralem numerũ admittũt:ſicut
Ioan.10 in Euãgelio ſcriptũ eſt: Ego & pater unũ ſumus:
Et unũ dixit,& ſumus. Vnũ,ſecundũ eſſentiam,q̃
idẽ deus:ſumus,ſecundũ relatiuũ,q̃ ille pater,hic
filius.Aliquãdo & tacetur unitas eſſentiæ, & ſola
pluraliter relatiua cõmemorantur. Veniemus ad
eũ ego & pater, & habitabimus apud eũ. Venie-
mus & habitabimus,pluralis numerus eſt, qa prę
dictum eſt:Ego & pater:id eſt filius & pater,quæ
relatiue ad inuicẽ dicunť.Aliquãdo latenter om-
Gen.1 nino,ſicut in Geneſi:Faciamus hominẽ ad imagi
2.ſent.diſt.16 nẽ & ſimilitudinẽ noſtrã.Et faciamus,& noſtram
cap.quo circa. pluraliter dictum eſt, & niſi ex relatiuis accipi nõ
poteſt.Non eñ ut facerent dij, aut ad imaginẽ &
ſimilitudinẽ deorũ, ſed ut facerẽt pater & filius & C
ſpirituſſanctus, ad imaginem patris & filij & ſpi-
rituſſancti, ut ſubſiſteret homo imago dei. Deus
aũt trinitas. Sed quia nõ omnino æqualis fiebat il
la imago dei,tanq̃ nõ ab illo nata, ſed ab eo crea-
ta,huius rei ſignificandę cauſa,ita imago eſt ut ad
imaginẽ ſit,id eſt non æquať parilitate,ſed quadã
ſimilitudine accedit.Nõ enim locorũ interuallis,
ſed ſimilitudine acceditur ad deũ, & diſſimilitudi
ne recediť ab eo.Sunt enim qui ita diſtinguũt, ut
imaginẽ uelint eſſe filiũ, hominẽ uero nõ imagi-
nẽ,ſed ad imaginẽ.Refellit aũt eos Apoſtolus di-
1.Cor.11 cẽs:Vir quidẽ non debet uelare caput, cũ ſit ima-
go & gloria dei:Nõ dixit ad imaginẽ, ſed imago.
2.ſent.diſt.16 Quæ tamẽ imago cũ alibi diciť:Ad imaginẽ, non
cap.filius uero quaſi ad filium diciť, quę imago æqualis eſt patri, D
alioquin non diceret ad imaginẽ noſtrã.Quõ eñ
Gen.1 noſtrã, cũ filius ſolius patris imago ſit? Sed ꝓpter
imparẽ ut diximus ſimilitudinẽ dictus eſt homo
ad imaginẽ, & ideo noſtrã, ut imago trinitatis eſ-
ſet homo:nõ trinitati æqualis ſicut filius patri,ſed
accedẽs,ut dictũ eſt, quadã ſimilitudine, ſicut in
diſtantib.ſignificať quædã uicinitas,non loci, ſed
cuiuſdã imitationis.Ad hoc enim eis & diciť:Re-
formamini in nouitate mẽtis ueſtrę.Quibus item
Rom.12 dicit:Eſtote itaq; imitatores dei ſicut filij chariſſi-
mi.Nouo enim homini diciť:Qui renouať in ag-
nitionẽ dei,ſecundũ imaginẽ eius qui creauit eũ.
Aut ſi iam placet propter diſputandi neceſſitatẽ,
etiã exceptis nominib.relatiuis, pluralem nume-
rum admittere, ut uno nomine reſpondeať, cum
quæriť, quid tria, & dicere tres ſubſtãtias ſiue tres
ꝑſonas,nullę moles aut interualla cogitenť,nulla
diſtãtia quãtulæcunq; diſſimilitudinis,ut ibi intel
ligatur aliud alio,uel paulo minus, quocunq; mo
do minus eſſe aliud alio poteſt, ut neq; perſonarũ
ſit cõfuſio,nec talis diſtinctio qua ſit impar aliq̃d.
Quod ſi intellectu capi non poteſt, fide teneatur,
donec illuceſcat in cordibus, ille qui ait per Pro-
phetam:Niſi credideritis non intelligetis. Eſa.7

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. VIII.

DIXIMVS alibi ea dici proprie in illa Epilogus ſuperiorum dictorum.
trinitate diſtincte ad ſingulas perſo
D nas pertinẽtia, quæ relatiue dicunť
ad inuicẽ, ſicut pater & filius, & u-
triuſq; donũ ſpirituſſanctus. Nõ eñ
pater trinitas,aut filius trinitas, aut trinitas donũ.
Quod uero ad ſe dicunť ſinguli,nõ dici pluraliter
tres,ſed unã ipſam trinitatẽ,ſicut deus pater, deus
filius,deus ſpirituſſanctus.Et dominus pater, dñs
filius,dominus ſpirituſſanctus.Et omnipotẽs pa-
ter,omnipotẽs filius, omnipotẽs ſpirituſſanctus.
Nec tamẽ tres dij,aut tres dñi,aut tres omnipotẽ-
tes,ſed unus deus dominus omnipotẽs ipſa trini-
tas:& quicquid aliud,nõ ad inuicẽ relatiue,ſed ad
ſe ſinguli dicunť. Hoc eñ ſecũdũ eſſentiã dicunť,
quia hoc eſt ibi eſſe,quod magnũ eſſe,quod bonũ
eſſe,q̃d ſapientẽ eſſe, & quicquid aliud ad ſe una
quæq; ibi perſona,uel ipſa trinitas diciť.Ideoq; di
C ci tres perſonas,uel tres ſubſtãtias,nõ ut aliqua in
telligať diuerſitas eſſentiæ, ſed ut uel uno aliquo
uocabulo reſpõderi poſſit, cũ diciť quid tres, uel
quid tria:tantamq; eſſe æqualitatẽ in ea trinitate,
ut non ſolũ pater nõ ſit maior q̃ filius, q̃d attinet 1.ſent.diſt.19
ad diuinitatẽ,ſed nec pater & filius ſimul maius a- cap.ſciendum
liquid ſint q̃ ſpũſſanctus,aut ſingula quæq; perſo eſt ergo.
na quælibet triũ,minus aliquid ſit q̃ ipſa trinitas.
Dicta ſunt hæc,& ſi ſæpius uerſando repetanť, fa
miliarius quidẽ innoteſcũt. Sed & modus aliquis
adhibẽdus eſt, deoq; ſupplicãdũ deuotiſſima pie
tate,ut intellectũ aperiat, & ſtudiũ cõtẽtionis ab-
ſumat,quo poſſit mẽte cerni eſſentia ueritatis, ſi-
ne ulla mole,ſine ulla mobilitate.Nũc itaq; in quã
tum ipſe adiuuat creator mire miſericors, attẽda-
D mus hęc quę modo tam interiora q̃ ſuperiora tra
ctabimus,cũ ſit eadẽ ſeruata illa regula, ut quod
intellectui noſtro nondũ eluxerit,à firmitate fidei
nõ dimittať. Dicimus eñ nõ eſſe in hac trinita In trinitate nõ
te maius aliquid duas aut tres ꝑſonas q̃ unã earũ, eſt maius aut
quod nõ capit cõſuetudo carnalis,non ob aliud, minus. Ca.I
niſi quia uera quæ creata ſunt ſentit ut poteſt. Ve
ritatẽ aũt ipſam qua creata ſunt nõ poteſt intueri.
Nam ſi poſſet,nullo modo eſſet lux iſta corporea
manifeſtior q̃ hoc q̃d diximus.In ſubſtãtia quip-
pe ueritatis,quoniã ſola uere eſt, non eſt maior a-
liqua,niſi quæ uerius eſt.Quicquid aũt intelligibi
le atq; incõmutabile eſt,non aliud alio uerius eſt,
quia æque incõmutabiliter æternum eſt. Nec q̃d
ibi magnũ dicitur,aliunde magnum eſt,quàm eo

quo uere eſt. Quapropter ubi magnitudo ipſa ueritas eſt, quicqd plus habet magnitudinis, neceſſe eſt ut plus habeat ueritatis. Quicqd ergo plus ueritatis nõ habet, nõ habet plus etiã magninudinis. Portò quicquid plus habet ueritatis, profectò uerius eſt, ſicut maius eſt quod plus habet magnitudinis, hoc ergo ibi eſt maius qđ uerius. Non autẽ uerius eſt pater & filius ſimul, q̃ ſingulus pater, aut ſingulus filius. Nõ igit̃ maius aliquid utrunq; ſimul, q̃ ſingulũ eorũ. Et qm̃ æque uere eſt etiã ſpiritusſanctus, nec pater & filius ſimul, maius aliquid eſt q̃ ipſe, quia nec uerius eſt. Pater quoq; & ſpiritusſanctus ſimul, qm̃ ueritate nõ ſuperãt filium, nõ em̃ uerius ſunt, nec magnitudine ſuperãt. Atq; ita filius & ſpiritusſanctus, ſimul tã magnũ aliquid ſunt, q̃ pater ſolus, quia tam uere ſunt: Sic & ipſa trinitas, tã magnũ eſt, q̃ unaquæq; ibi pſona. Non em̃ ibi maior eſt, quę uerior nõ eſt, ubi eſt ipſa ueritas magnitudo. Quia in eſſentia ueritatis, hoc eſt uerũ eſſe quod eſt eſſe, & hoc eſt eſſe qđ eſt magnũ eſſe, hoc eſt ergo magnũ eſſe, qđ uerum eſſe. Quod igit̃ ibi æque uerũ eſt etiã æque magnũ ſit neceſſe eſt.

Prima cognitio dei ſcire quid non ſit Cap. II

In corporib. aũt fieri poteſt, ut ęque uerũ ſit hoc aurũ atq; illud, ſed maius hoc ſit q̃ illud, quia nõ eadẽ ibi eſt magnitudo quæ ueritas. Aliudq; illi eſt aurũ eſſe, aliud magnũ eſſe. Sic & in animi natura, ſecundũ quod dicit̃ magnus animus, nõ ſecundũ hoc dicit̃ uerus animus. Animũ em̃ uerũ habet etiã qui nõ eſt magnanimus, quãdoquidẽ corporis & animi eſſentia, non eſt ipſius ueritatis eſſentia, ſicut eſt trinitas deus unus, ſolus, magnus, uerus, uerax, ueritas. Quẽ ſi cogitare conamur, quãtũ ſinit & donat, nullus cogitet̃ per locorũ ſpacia cõtactus aut cõplexus, quaſi trium corporũ, nulla cõpago iuncturæ, ſicut tricorporẽ Geryonẽ fabulæ ferunt: ſed quicquid animo tale occurrerit, ut magis ſit in tribus q̃ in ſingulis, minusq; in uno q̃ in duobus, ſine ulla dubitatione reſpuatur. Ita em̃ reſpuit̃ omne corporeũ. In ſpiritalib. aũt, omne mutabile quod occurrerit nõ putetur deus. Nõ em̃ paruæ notitiæ pars eſt, cum de pfundo iſto in illã ſummitatẽ reſpiramus, ſi antequã ſcire poſſumus quid ſit deus, poſſumus iã ſcire quid nõ ſit. Nõ eſt enim certe, nec terra, nec cœlum, nec quaſi terra & cœlũ, nec tale aliquid quale uidemus in cœlo, nec tale aliquid quicquid nõ uidemus & eſt fortaſſis in cœlo. Nec ſi augeas imaginatione cogitationis lucẽ ſolis quãtũ potes, ſiue quo ſit maior, ſiue quo ſit clarior, millies tantũ, aut innumerabiliter, neq; hoc eſt deus: Nec ſicut cogitant̃ angeli mũdi ſpiritus cœleſtia corpora inſpirãtes, atq; ad arbitriũ quo ſeruiũt deo mutãtes atq; uerſantes, nec ſi omnes, cũ ſint milia miliũ, in unũ collati unus fiant, nec tale aliquid deus eſt. Nec ſi eoſdẽ ſpiritus ſine corporibus cogites, qđ quidẽ carnali cogitationi difficillimũ eſt. Ecce uide ſi potes, ó anima prægrauata corpore qđ corrũpit̃, & onuſta terrenis cogitationib. multis & uarijs, ecce uide ſi potes, deus ueritas eſt. Hoc

1. Io. 1 enim ſcriptũ eſt: Quoniã deus lux eſt: nõ quõ iſti oculi uident, ſed quõ uidet cor, cum audis ueritas eſt. Noli quærere quid ſit ueritas, ſtatim em̃ ſe opponũt caligines imaginũ corporalium & nubila phantaſmatũ, & perturbãt ſerenitatẽ, quæ primo ictu diluxit tibi, cũ diceretur ueritas. Ecce in ipſo primo ictu, quo uelut coruſcatiõe perſtringeris, cũ dicit̃ ueritas, mane ſi potes, ſed nõ potes. Relaberis in iſta ſolita atq; terrena. Quo tandẽ põdere quæſo relaberis, niſi ſordiũ contractarũ cupiditatis uiſco & peregrinationis erroribus.

Deus unice bonus. Cap. III

Ecce iterũ uide ſi potes. Nõ amas certe niſi bonũ, quia bona eſt terra altitudine montiũ & tẽperamento colliũ & planicie camporũ, & bonũ prædiũ, amœnũ ac fertile, & bona domus paribus mẽbris diſpoſita, & ampla & lucida, & bona animalia, animata corpora, & bonus aer modeſtus & ſalubris, & bonus cibus ſuauis atq; aptus ualetudini, & bona ualetudo ſine dolorib. & laſſitudine, & bona facies hominis dimẽſa pariliter & affecta hilariter & lucul ẽter colorata, & bonus animus amici cõſenſionis dulcedine & amoris fide, & bonus uir iuſtus, bonæ diuitiæ, qa facile expediũt, & bonũ cœlum cũ ſole & luna & ſtellis ſuis, & boni angeli ſancta obediẽtia, & bona locutio ſuauiter docẽs, & congruẽter monẽs auditorẽ. Et bonũ carmẽ, canorũ numeris, & ſentẽtijs graue. Quid plura & plura? Bonũ hoc & bonũ illud. Tolle hoc & illud, & uide ipſum bonũ ſi potes, ita deũ uidebis, nõ alio bono bonũ, ſed bonũ om̃is boni. Neq; em̃ in his omnib. bonis uel quæ cõmemoraui, uel quę alia cernũtur ſiue cogitant̃, diceremus aliud alio melius cũ uere iudicamus, niſi eſſet nobis impreſſa notio ipſius boni, ſecũdũ quod & pbaremus aliquid, & aliud alij præponeremus. Sic amãdus eſt deus, nõ hoc & illud bonũ, ſed ipſum bonũ. Quęrendũ em̃ bonũ animę, nõ cui ſuperuolitet iudicãdo, ſed cui hæreat amãdo. Et quid hoc niſi deus? Non bonus animus, aut bonus angelus, aut bonũ cœlum, ſed bonũ bonũ. Sic em̃ forte facilius aduertit̃ quid uelim dicere. Cũ em̃ audio, uerbi gratia, quod dicit̃ animus bonus, ſicut duo uerba ſunt, ita ex eis uerbis duo quędã intelligo. Aliud quo animus eſt, aliud quo bonus. Et quidẽ ut animus eſſet, nõ egit ipſe aliquid. Nõ em̃ iã erat qui ageret ut eſſet. Vt aũt ſit bonus animus, uideo agendũ eſſe uolũtate nõ qa idipſum quo animus eſt, nõ eſt aliquid boni: Nã unde iam dicit̃ &ueriſſime dicit̃ corpore melior? ſed ideo nondũ dicit̃ bonus animus, quoniã reſtat ei actio uolũtatis, qua ſit præſtãtior, quã ſi neglexerit, iure culpat̃, recteq; dicit̃ nõ bonus animus. Diſtat enim ab eo qui hoc agit. Et quia ille laudabilis, pfecto iſte qui hoc nõ agit uituperabilis eſt. Cũ uero hoc agit hoc ſtudio, & fit bonus animus, niſi ſe ad aliquid cõuertat qđ ipſe nõ eſt, nõ poteſt hoc aſſequi. Quò ſe aũt cõuertit ut fiat bonus animus, niſi ad bonũ, cũ hoc amat & appetit, & adipiſcitur? Vnde ſi rurſus ſe auertat, fiatq; nõ bonus, hoc ipſo q; ſe auertit à bono, niſi maneat in ſe illud bonũ unde ſe auertit, nõ eſt quò ſe iterũ ſi uoluerit emẽdare cõuertat. Quapropter nulla eſſent mutabilia bona, niſi eſſet incõmutabile bonum. Cũ itaq; audis bonũ hoc & bonũ illud, quæ

poſſunt

poſſunt aliâs dici etiã nõ bona, ſi potueris ſine il-
lis quæ participatiõe boni bona ſunt, ꝑſpicere ip- A
ſum bonũ, cuius participatione bona ſunt, ſimul
eñ & ipſũ intelligis cũ audis hoc aut illud bonũ.
Si ergo potueris, illis detractis ꝑ ſeipſum ꝑſpicere
bonũ, ꝑſpexeris deũ. Et ſi amore inhæſeris, conti-
nuo beatificaberis. Pudeat aũt cũ alia nõ amẽtur,
niſi quia bona ſunt, eis inhærẽdo nõ amare bonũ
ipſum, unde bona ſunt. Illud etiam, quod animus,
tantũ quia eſt animus, etiã nõdũ eo modo bonus
quo ſe conuertit ad incõmutabile bonũ, ſed ut di-
xi tantũ animus, cũ ita nobis placet ut eũ omni e-
tiam luci corporeæ cũ bene intelligimus præfera-
mus, nõ in ſeipſo nobis placet, ſed in illa arte qua
factus eſt. Inde eñ approbaẽ factus, ubi uidetur fu
iſſe faciẽdus: hæc eſt ueritas, & ſimplex bonũ. Nõ B
enim eſt aliud aliquid ꝙ ipſum bonum, ac per hoc
etiã ſummũ bonũ. Non eñ minui uel augeri bo-
nũ poteſt, niſi quod ex alio bono bonum eſt. Ad
hoc ſe igitur animus conuertit ut bonus ſit, à quo
habet ut animus ſit. Tũc ergo uolũtas naturæ con
gruit ut perficiatur in bono animus, cũ illud bonũ
diligitur conuerſione uoluntatis, unde eſt & illud
quod nõ amittiẽ, nec auerſiõe uolũtatis. Auerten-
do eñ ſe à ſummo bono, amittit animus ut ſit bo-
nus animus, nõ aũt amittit ut ſit animus, cũ & hoc
iam bonũ ſit corpore melius: hoc ergo amittit uo
luntas, quod uoluntas adipiſciẽ. Iam enim erat a-
nimus qui cõuerti ad id uellet à quo erat. Qui aũt
uellet eſſe anteꝙ eſſet, nondũ erat: & hoc eſt bo-
nũ noſtrũ, ubi uidemus utrũ eſſe debuerit aut de- C
beat quicquid eſſe debuiſſe aut debere cõprehen
dimus: & ubi uidemus eſſe nõ potuiſſe niſi eſſe de
buiſſet, quicquid etiã quõ eſſe debuerit cõprehen
dimus. Hoc ergo bonũ non longe poſitũ eſt ab u-
noquoq; noſtrũ. In illo enim uiuimus, mouemur,
Fides inutilis niſi accedat charitas. Cap. IIII & ſumus. Sed dilectione ſtandũ eſt ad illud, &
inhærẽdũ illi, ut præſente ꝑfruamur à quo ſumus,
quo abſente nec eſſe poſſumus. Cũ enim per fidẽ
adhuc ambulamus, nõ per ſpeciẽ, nondũ utiq; ui-
demus deũ, ſicut idem ait, facie ad faciẽ: quem ta-
men niſi nunc iam diligamus, nunꝙ uidebimus.
3 ſent. diſt. 24 ca. poſt hoc. in fine Sed quis diligit quod ignorat? Sciri enim aliquid
& nõ diligi poteſt. Diligi aũt quod neſciẽ, quæro
utrũ poſſit, quia ſi nõ poteſt, nemo diligit deũ an-
teꝙ ſciat. Et quid eſt deũ ſcire, niſi eũ mente cõſpi D
cere, firmeq; percipere? Non enim corpus eſt ut
carneis oculis inquiraẽ. Sed & priuſꝙ ualeamus
cõſpicere atq; ꝑcipere deũ, ſicut cõſpici & perci-
Matth. 5 pi poteſt, quod mundicordibus licet: Beati enim
mũdicordes, quia ipſi deũ uidebũt: niſi per fidem
diligaẽ, nõ poterit cor mundari, quo ad eũ uiden-
dum ſit aptũ & idoneum. Vbi ſunt enim illa tria,
ꝓpter quæ in animo ædificanda omniũ diuinorũ
1 Cor. 13 librorũ machinamẽta cõſurgunt, fides, ſpes, cha-
ritas, niſi in animo credente quod nondũ uidet, &
& ſperãte atq; amãte quod credit? Amaẽ ergo &
quod ignoraẽ, ſed tamen creditur. Nimirũ aũt ca-
uendũ eſt, ne credens animus id quod non uidet
fingat ſibi aliquid quod non eſt, & ſperet diligatq;
quod falſum eſt. Quod ſi fit, non erit charitas de

corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta,
A quæ finis præcepti eſt, ſicut idem Apoſtolus dicit. *1 Tim. 1*
Neceſſe eſt autẽ cũ aliqua corporalia lecta uel au
dita quę nõ uidimus, credimus, fingat ſibi aliquid
animus in lineamẽtis formiſq; corporũ, ſicut oc-
currerit cogitãti, quod aut uerũ non ſit, aut etiã ſi
uerũ eſt, quod rariſſime poteſt accidere, non hoc
tamen fide ut teneamus quicꝙ prodeſt, ſed aliud
aliquid utile, quod per hoc inſinuatur. Quis enim
legẽtiũ uel audientiũ quæ ſcripſit Apoſtolus Pau
lus, uel quæ de illo ſcripta ſunt, nõ fingit animo &
ipſius Apoſtoli faciẽ, & omniũ quorũ ibi nomi-
na cõmemoranẽ? Et cũ in tanta hominũ multitu-
dine quibus illæ literæ notę ſunt, alius aliter linea
menta figuraſq; illorũ corporum cogitet, quis pro
B pinquius & ſublimius cogitet, utiq; incertum eſt.
Neq; ibi occupaẽ fides noſtra, qua facie corporis
fuerint illi homines, ſed tantũ quia per dei gratiã
ita uixerũt, & ea geſſerũt, quæ ſcriptura illa teſta-
tur, hoc & utile eſt credere, & nõ deſperandum &
appetẽdũ. Nam & ipſius dominicæ facies carnis,
innumerabiliũ cogitationũ diuerſitate uariatur &
fingitur, quę tamẽ una erat, quęcũq; erat. Neq; eñ
in fide noſtra quam de domino Ieſu Chriſto habe
mus, illud ſalubre eſt quod ſibi animus fingit, lon
ge fortaſſe aliter ꝙ res ſe habet, ſed illud quod ſe-
cundũ ſpeciẽ de homine cogitamus: habemus e-
nim quaſi regulariter infixã humanæ naturæ noti
tiã ſecundũ quam quicquid tale aſpicimus, ſtatim
hominẽ eſſe cognoſcimus uel hominis formam.
C Secũdũ hãc notitiã cogitatio noſtra informatur, *Quomodo trinitas diligatur incognita.*
cũ credimus pro nobis deũ hominẽ factũ, ad hu-
militatis exemplũ, & ad demonſtrandã erga nos
dilectionẽ dei, Hoc enim nobis ꝓdeſt credere, &
firmũ atq; incõcuſſum corde retinere, ſcilicet hu-
militatẽ qua natus eſt deus ex fœmina, & à morta
lib. per tãtas cõtumelias ꝑductus ad mortẽ, ſum-
mũ eſſe medicamentũ, quo ſuꝑbiæ noſtrę ſanareẽ
tumor, & altũ ſacramentũ quo peccati uinculum
ſolucreẽ. Sic & uirtutẽ miraculorũ ipſius & reſur-
rectiõis eius, quoniã nouimus quid ſit omnipotẽ
tia, de omnipotẽte deo credimus, & ſecũdum ſpe
cies & genera rerũ uel natura inſita uel experien-
tia collecta, de factis huiuſcemodi cogitamus, ut
nõ ficta ſit fides noſtra. Neq; enim nouimus faciẽ
D uirginis Marię, ex qua ille à uiro intacta, neq; in ip
ſo partu corrupta mirabiliter natus eſt. Nec quib.
mẽbrorũ lineamentis fuerit Lazarus, nec Betha-
niã, nec ſepulchrũ lapidẽq; illũ quẽ remoueri iuſ-
ſit cũ eũ reſuſcitaret uidimus, nec monumentũ no
uũ excisũ in petra unde ipſe reſurrexit, nec montẽ
Oliueti unde aſcẽdit in cœlũ. Neq; om̃ino ſcimus
qcũq; iſta nõ uidimus, an ita ſint ut ea cogitamus;
imò uero ꝓbabilius exiſtimamus nõ eſſe ita. Nãq;
cũ alicuiꝰ facies uel loci uel hominis, uel cuiꝰ libet
corꝑis eadẽ occurrerit oculis noſtris quę occurre-
bat animo, cũ eã priuſꝙ uideremus cogitabamus
nõ paruo miraculo mouemur. Ita raro & penè nũ
quã accidit: & tamẽ ea firmiſſime credimus, quia
ſecundũ ſpecialẽ generalẽq; notitiã quæ certa no
bis eſt cogitamus. Credimus eñ dominum Ieſum

Chriſtũ natum de uirgine quæ Maria uocabatur.
A Quid ſit autẽ uirgo, & quid ſit naſci, & quid ſit no-
men propriũ nõ credimus, ſed prorſus nouimus.
Vtrũ autẽ illa facies Mariæ fuerit quæ occurrit a-
nimo cũ iſta loquimur aut recordamur, nec noui-
mus omnino, nec credimus. Itaq; hic ſalua fide li-
cet dicere, forte talem habebat faciẽ, forte non ta-
lem: forte aũt de uirgine natus eſt Chriſtus, nemo
ſalua fide Chriſtiana dixerit. Quamobrẽ quoniã
trinitatis æternitatẽ, & æqualitatẽ & unitatẽ quã-
tum datur intelligere cupimus, prius aũt q̃ intelli-
gamus credere debemus, uigilandumq; nobis eſt
ne ficta ſit fides noſtra: eadẽ quippe trinitate fruẽ-
dum eſt, ut beate uiuamus, ſi aũt falſum de illa cre-
diderimus, inanis erit ſpes, & non caſta charitas:
quõ igit̃ eam trinitatẽ quã non nouimus, creden-
B do diligimus? An ſecundũ ſpecialẽ generalem'ue
notitiã, ſecundũ quã diligimus apoſtolũ Paulum?
Qui etiã ſi non ea facie fuit quæ nobis occurrit de
illo cogitantibus, & hoc penitus ignoramus, no-
uimus tamẽ quid ſit homo. Vt enim longe nõ ea-
mus, hoc ſumus, id eſt homo, & illum hoc fuiſſe &
animã eius corpori copulatam mortaliter uixiſſe
manifeſtũ eſt. Hoc ergo de illo credimus, quod in-
uenimus in nobis, iuxta ſpeciẽ uel genus, quo hu-
mana omnis natura pariter cõtinet̃. Quid igit̃ de
illa excellẽtia trinitatis ſiue ſpecialiter ſiue genera
liter nouimus, quaſi multę ſint tales trinitates, qua
rum aliquas experti ſumus, ut per regulã ſimilitu-
dinis impreſſam uel ſpecialẽ uel generalẽ notitiã,
illam quoq; talem eſſe credamus, atq; ita rem quã
C credimus & nondum nouimus, ex parilitate rei
quã nouimus diligamus? Quod utiq; non ita eſt.
An queadmodũ diligimus in domino Ieſu Chri-
ſto, ꝙ reſurrexit à mortuis, quanuis inde neminẽ
unq̃ reſurrexiſſe uiderimus, ita trinitatẽ quã non
uidemus, & qualẽ nullam unquã uidimus, poſſu-
mus credẽdo diligere? Sed quid ſit mori, & quid
ſit uiuere, utiq; ſcimus: quia & uiuimus & mortu-
os ac moriẽtes aliquãdo uidimus & expti ſumus.
Quid eſt autẽ aliud reſurgere, niſi reuiuiſcere, id
eſt, ex morte ad uitã redire? Cum ergo dicimus &
credimus eſſe trinitatẽ, nouimus quid ſit trinitas,
quia nouimus qd ſint tria, ſed non hoc diligimus.
Nã id ubi uolumus facile habemus, ut alia omit-
Micare digitis tam, uel micãdo digitis tribus: an uero diligimus,
D nõ ꝙ omnis trinitas, ſed quod trinitas deus? Hoc
ergo diligimus in trinitate, quod deus eſt, ſed deũ
nullum aliũ uidimus aut nouimus, quia unus eſt
deus, ille ſolus quem nondũ uidimus, & creden-
do diligimus. Sed ex qua rerũ notarum ſimilitudi-
ne uel cõparatione credamus, quo etiã nondum
In ſanctis quid diligamus. VI notũ deum diligamus, hoc quæritur. Redi ergo
mecũ, & cõſideremus cur diligamus Apoſtolum.
Nũquidnam ꝓpter humanã ſpeciẽ quam notiſſi-
mam habemus, eo quod credimus eũ hominẽ fu-
iſſe? Nõ utiq;. Alioquin nunc nõ eſt quem diliga-
mus, quãdoquidẽ homo ille iam nõ eſt. Anima e-
nim eius à corpore ſeparata eſt. Sed id quod in il-
lo amamus, etiam nũc uiuere credimus: Amamus
enim animũ iuſtũ. Ex qua ergo generali aut ſpe-
ciali regula, niſi quia ſcimus, & quid ſit animus,
A & quid ſit iuſtus? Et animus quidẽ quid ſit, non in
cõgrue nos dicimus ideo noſſe, quia & nos habe-
mus animum. Neq; eñ unq̃ oculis uidimus, & ex
ſimilitudine uiſorũ pluriũ, notionẽ generalẽ ſpe-
cialẽ ue pcepimus, ſed potius, ut dixi, quia & nos
habemus. Quid enim tã intime ſcit̃, ſeq; ipſum eſ-
ſe ſentit, q̃ id quo etiã cætera ſentiunt̃, id eſt, ipſe
animus? Nã & motus corporum quib. pręter nos
alios uiuere ſentimus, ex noſtra ſimilitudine a-
gnoſcimus: quia & nos ita mouemus corpus ui-
uẽdo, ſicut illa corpora moueri aduertimus. Ne-
que eñ cũ corpus uiuũ mouet̃, aperit̃ ulla uia ocu
lis noſtris ad uidendũ animũ, rem ſcilicet quę ocu
lis uideri nõ poteſt: ſed illi moli aliquid ineſſe ſen-
timus, quale nobis ineſt ad mouẽdũ ſimiliter mo-
B lem noſtrã, quod eſt uita & anima. Neq; eñ quaſi
humanæ prudẽtiæ ratiõiſq; propriũ eſt. Et beſtiæ
quippe ſentiũt uiuere, nõ tantũ ſeipſas, ſed etiã ſe
inuicẽ atq; alterutrũ, & noſipſos. Nec animas no-
ſtras uident, ſed ex motib. corporis, idq; ſtatim &
facillime quadã cõſpiratiõe naturali. Animũ igit̃
cuiuslibet ex noſtro nouimus, & ex noſtro credi-
mus quẽ nouimus. Nõ enim tantũ ſentimus ani-
mũ, ſed etiã ſcire poſſumus quid ſit animus conſi-
deratiõe noſtri, habemus eñ animũ. Sed quid ſit
iuſtus, unde nouimus? Dixeramus eñ nos Apo-
ſtolũ nõ alia cauſa diligere, niſi ꝙ ſit iuſtus anim⁹.
Nouimus ergo & quid ſit iuſtus, ſicut & quid ſit
animus. Sed quid ſit animus ut dictũ eſt nouimus
ex nobis. Ineſt eñ animus nobis. Quid aũt ſit iu-
C ſtus unde nouimus, ſi iuſti nõ ſumus? Quod ſi ne-
mo nouit qd ſit iuſtus niſi qui iuſtus eſt, nemo di-
ligit iuſtũ unq̃ niſi iuſtus. Nemo eñ poteſt dilige
re quẽ iuſtũ eſſe credit ob hocipſum, quia iuſtum
eſſe credit, ſi quid ſit iuſtus ignorat. Secũdũ quod
ſuperius demonſtrauimus neminẽ diligere quod
credit & nõ uidet, niſi ex aliqua regula notitiæ ge
neralis ſiue ſpecialis. Ac ꝑ hoc ſi non diligit iuſtũ
niſi iuſtus, quõ uolet quiſq; iuſtus eſſe qui nondũ
eſt? Non eñ uult quiſq; eſſe quod nondũ diligit.
Vt aũt ſit iuſtus qui nondum eſt, uolet utiq; iuſtus
eſſe: ut aũt uelit, diligit iuſtũ. Diligit ergo iuſtũ, &
qui nondũ iuſtus eſt. Diligere aũt iuſtũ nõ poteſt,
qui quid ſit iuſtus, ignorat. Proinde nouit quid ſit
iuſtus, etiã qui nondum eſt: ubi ergo nouit, num
D oculis uidit? An ullũ corpus iuſtũ uelut albũ, aut
nigrũ, aut quadrũ, aut rotundũ? quis hoc dixerit?
At oculis nõ uidit niſi corpora. Iuſtus aũt in homi
ne nõ eſt, niſi animus. Et cũ homo iuſtus dicit̃, ex
animo dicit̃, nõ ex corpore. Eſt enim quædã pul-
chritudo animi iuſtitia qua pulchri ſũt homines,
plerique etiam qui corpore diſtorti atq; deformes
ſunt. Sicut autem animus nõ uidet̃ oculis, ita nec
pulchritudo eius. Vbi ergo nouit quid ſit iuſtus,
qui nõdum eſt, atq; ut ſit diligit iuſtum? An ſigna
quædã ꝑ motũ corporis emicant, quib. ille aut ille
homo eſſe iuſtus apparet? Sed unde nouit illa ſi-
gna eſſe animi iuſti, neſciẽs qd omnino ſit iuſtus?
Nouit ergo. Sed ubi nouimus quid ſit iuſtus, etiã
cũ iuſti nondum ſumus? Si extra nos nouimus, in
corpore

corpore aliquo nouimus. Sed non eſt iſta res cor-
poris. In nobis igit̃ nouimus quid ſit iuſtus. Non A
enim alibi hoc inuenio cū quæro ut hoc eloquar,
niſi apud meipſum. Et ſi interrogem aliū quid ſit
iuſtus, apud ſeipſum quærit quid reſpondeat. Et
quiſq; hinc uerū reſpōdere potuit, apud ſeipſum
quid reſpōderet inuenit. Et Carthaginē quidē cū
eloqui uolo, apud meipſum quæro ut eloquar, &
apud meipſum inuenio phantaſiam Carthaginis.
Sed eam per corpus accepi, id eſt ꝑ corporis ſen-
ſum, quoniā præſens in ea corpore fui, & eam uidi
atq; ſenſi, memoriaq́; retinui, ut apud me inueni-
rem de illa uerbū, cū eam uellē dicere. Ipſa enim
phātaſia eius in memoria mea uerbū eius, non ſo-
nus iſte triſyllabus cū Carthago nominat̃, uel etiā
cū tacite nomē ipſum ꝑ ſpatia temporū cogitatur, B
ſed illud quod in animo meo cerno, cū hoc triſyl-
labū uoce ꝓfero, uel antequā proferā. Sic & Alexā
driam cū eloqui uolo quā nunq; uidi, præſto eſt a-
pud me phantaſma eius. Cū em̄ à multis audiſſem
& credidiſſem magnā eſſe illam urbem, ſicut mihi
narrari potuit, finxi animo meo imaginē eius quā
potui: & hoc eſt apud me uerbū eius, cū eam uolo
dicere antequā uoce quinq; ſyllabas ꝓferā, quod
nomē eius ferè omnib. notū eſt. Quā tamē imagi-
nem ſi ex animo meo ꝓferre poſſem ad oculos ho
minū qui Alexandriā nouerūt, ꝓfecto aut omnes
dicerēt, nō eſt ipſa: aut ſi dicerēt, ipſa eſt, multū mi
rarer, atq; intuēs in animo meo ipſam, id eſt ima-
ginē quaſi picturā eius, ipſam tamen eſſe neſcirē,
ſed eius credere qui uiſam tenerēt. Nō aūt ita quæ C
ro quid ſit iuſtus, nec ita inuenio, nec ita intueor
cū id eloquor, nec ita ꝓbor cū audior, nec ita ꝓbo
cū audio, quaſi tale aliqd oculis uiderim, aut ullo
corporis ſenſu didicerim, aut ab eis qui ita didiciſ-
ſent audierim. Cum enim dico & ſciēs dico, iuſtus
eſt animus qui ſciētia atq; ratiōe in uita ac morib.
ſua cuiq; diſtribuit, non aliquā rem abſentē cogi-
to, ſicut Carthaginē, aut fingo ut poſſum ſicut A-
lexandriā, ſiue ita ſit ſiue nō ita, ſed præſens quid-
dā cerno, & cerno apud me, etſi nō ſum ipſe quod
cerno, & multi qui audiūt approbabūt. Et quiſq;
me audit atq; ſciēter approbat, apud ſe & ipſe hoc
idē cernit, etiam ſi nō ſit & ipſe quod cernit. Iuſtus
uero cū id dicit, id quod ipſe eſt cernit & dicit. Et
ubi etiā ipſe cernit, niſi apud ſeipſum? Sed hoc mi D
rū non eſt. Vbi em̄ ſe cerneret, niſi apud ſeipſum?
Illud mirabile eſt, ut apud ſe animus uideat quod
alibi nuſq; uidit, & uerū uideat, & ipſum uerū ſci-
licet iuſtū animū uideat, & ſit ipſe animus, & non
ſit iuſtus animus, quem apud ſeipſum uidet. Num
eſt alius animus iuſtus in animo nōdū iuſto? Aut
ſi nō eſt quē ibi uidet, cū uidet & dicit quid ſit ani
mus iuſtus, nec alibi q̃ in ſeipſo uidet, cū ipſe non
ſit animus iuſtus? An illud quod uidet, ueritas eſt
interior præſens animo qui eā ualet intueri, neq;
omnes ualēt? Et qui intueri ualent, hoc etiā quod
intuent̃ nō omnes ſunt, hoc eſt non ſunt etiā ipſi
iuſti animi, ſicut poſſunt uidere ac dicere, qd ſit iu
ſtus animus? Quod unde eſſe potuerūt, niſi inhæ-
rēdo eidē ipſi formæ quā intuent̃ ut inde formē-
tur & ſint iuſti animi, nō tantū cernētes aut dicen
A tes iuſtū eſſe animū q̃ ſcientia atq; ratiōe in uita ac
morib. ſua cuiq; diſtribuit, ſed etiā ut ipſi iuſte ui-
uant, iuſteq; morati ſint, ſua cuiq; diſtribuēdo, ut
nemini quicq; debeāt niſi ut inuicē diligāt. Et un- Rom. 13
de inhæret̃ illi formæ, niſi amādo? Cur ergo aliū di
ligimus quē credimus iuſtū, & non diligimus ip-
ſam formā, ubi uidemus quid ſit iuſtus animus, ut
& nos iuſti eſſe poſſimus? An uero niſi & iſtā dili
geremus, nullo modo eū diligeremus quē diligi-
mus ex iſta, ſed dū iuſti nō ſumus, minus eā diligi-
mus q̃ ut iuſti eſſe ualeamus? Homo ergo qui cre
dit̃ iuſtus, ex ea forma & ueritate diligit̃, quā cer-
nit & intelligit apud ſe ille qui diligit, ipſa uero
forma & ueritas non eſt quō aliūde diligat̃. Neq;
B enim inuenimus aliquid tale præter ipſam, ut eam
cū incognita eſt credēdo diligamus, ex eo ꝙ iam
tale aliqd nouimus. Quicquid em̄ tale aliquid per 3 ſent. diſt. 27
ſpexeris ipſa eſt: & nō eſt quicquā tale, quoniā ſo- c. conſequenter
la ipſa talis eſt, qualis ipſa eſt. Qui ergo amat bo-
mines, aut qa iuſti ſunt, aut ut iuſti ſint, amare de-
bet: ſic enim & ſemetipſum amare debet, aut quia
iuſtus eſt, aut ut iuſtus ſit. Sic em̄ diligit proximū
tanq; ſeipſum ſine ullo ꝑiculo. Qui em̄ aliter ſe di
ligit, iniuſte ſe diligit, quoniā ſe ad hoc diligit ut
ſit iniuſtus. Ad hoc ergo ut ſit malus, ac ꝑ hoc iam
nō ſe diligit. Qui em̄ diligit iniquitatē, odit animā
ſuā. Quapropter nō eſt præcipue uidēdū in hac De uera dile-
quæſtiōe quæ de trinitate nobis eſt, & de cogno- ctione. Ca. V II
ſcēdo deo, niſi qd ſit uera dilectio, imò uero qd ſit
C dilectio. Ea quippe dilectio dicenda eſt quæ uera
eſt, alioquin cupiditas eſt: atq; ita cupidi abuſiue
dicunt̃ diligere, quēadmodum cupere abuſiue dicū
tur, qui diligūt. Hæc eſt aūt uera dilectio, ut inhærē
tes ueritati iuſte uiuamus: & ideo cōtēnamus om
nia mortalia præ amore hominū, quo eos uolum⁹
iuſte uiuere. Ita em̄ & mori ꝓ fratrib. utiliter para-
ti eſſe poterimus, quod dn̄s Ieſus Chriſtus exem-
plo ſuo docuit. Cū em̄ duo præcepta ſint in quib. Matth. 22
tota lex pēdet & prophetæ, dilectio dei & dilectio
ꝓximi, nō immerito plerūq; ſcriptura ꝓ utroq; u-
nū ponit. Siue tantum dei, ſicuti eſt illud, Scimus Rom. 8
quoniā diligētib. deū omnia cooperant̃ in bonū.
Et iterū, Quiſquis aūt diligit deū, hic cognitus eſt 1 Cor. 8
ab illo. Et illud, Quoniā charitas dei diffuſa eſt in Rom. 5
D cordib. noſtris per ſpiritūſanctū qui datus eſt no-
bis. Et alia multa: quia & qui diligit deum, conſe-
quēs eſt ut faciat quod præcipit deus, & intantum
diligit inquantū facit: cōſequens ergo eſt ut & ꝓ-
ximū diligat, quia hoc præcepit deus. Siue tātum
proximi dilectionē ſcriptura cōmemorat ſicut eſt
illud, Inuicē onera ueſtra portate, & ſic adimple- Gal. 6
bitis legem Chriſti. Et illud, Omnis em̄ lex in uno Gal. 5
ſermone implet̃, in eo quod ſcriptum eſt, Diliges
proximū tuum tanq; te ipſum. Et in Euāgelio, O- Matt. 7
mnia quæcūq; uultis ut faciāt uobis homines bo-
na, ita & uos facite illis: hæc enim eſt lex & pro-
phetæ. Et pleraq; alia reperimus in literis ſanctis,
in quib. ſola dilectio proximi ad perfectionē præ
cipi uidetur, & taceri de dilectione dei, cum in u-
troq; lex pendeat & Prophetæ. Sed & hoc ideo,
quia

1 ſent. diſt. 17 ca. ne autem in quia & qui ꝓximū diligit, cōſequens eſt ut ipſam
præcipue dilectionē diligat. Deus aūt dilectio eſt A
& qui manet in dilectione in deo manet. Conſe-
quens ergo eſt ut præcipue deū diligat. Quapro-
pter qui quærūt deū per iſtas poteſtates, quę mun
do pręſunt uel partib. mūdi, auferūtur ab eo lon-
geq; iactanť: nō interuallis locorū, ſed diuerſitate
affectuū. Exterius enim conantur ire, & interiora
ſua deſerūt, quib. interior eſt deus: Itaq; ſi aliquam
etiā ſanctā poteſtatē uel audierūt, uel utcūq; cogi-
tauerūt, facta magis eius appetūt quæ humana mi
rať infirmitas, non imitanť pietatē qua diuina re-
quies comparať. Malunt enim ſuperbe hoc poſſe
quod angelus, ꝙ deuote hoc eſſe quod angelus.
Non enim ſanctus quiſquā poteſtate ſua gaudet,
ſed eius à quo habet poſſe quicquid congruenter
poteſt. Et nouit potētius eſſe cōiungi omnipoten
ti pia uoluntate, ꝙ propria uoluntate poſſe quod
cōtremiſcāt qui talia nō poſſunt. Itaq; ipſe domi-
nus Ieſus Chriſtus talia faciens, ut mirantes doce-
ret ampliora, & tēporalibus inſolitis intentos atq;
Matth. 11 ſuſpēſos ad æterna atq; interiora conuerteret, Ve
nite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onera-
ti eſtis, & reficiā uos, tollite iugū meū ſuper uos.
Et non ait, diſcite à me quatriduanos mortuos ſu-
ſcitare: ſed ait, Diſcite à me quoniam mitis ſum &
humilis corde. Potētior eſt enim & tutior ſolidiſ-
ſima humilitas, ꝙ uentoſiſſima celſitudo. Et ideo
ſequiť, dicens, Et inuenietis requiē animabus ue-
1 Cor. 13 ſtris. Dilectio enim nō inflať, & deus dilectio eſt:
1 ſent. diſt. 17 & fideles in dilectione acquieſcent illi, reuoca-
ca. ne autem ti à ſtrepitu qui foris eſt, ad gaudia ſilentij. Ecce
deus dilectio eſt, ut quid imus & currimus in ſub
limia cœlorū, & ima terrarū, quærentes eū qui eſt
Quod qui fra trē diligit deum diligat, qui amat, et ipſam eſſe dilectionē quæ ex deo eſt & deus eſt. apud nos, ſi nos uelimus eſſe apud eum? Nemo
dicat, nō noui quid diligam. Diligat fratrem, & di
liget eandē dilectionē. Magis eñ nouit dilectio-
nem qua diligit, ꝙ fratrem quem diligit. Ecce iam
poteſt notiorem deum habere ꝙ fratrē. Planè no-
tiorē quia præſentiorē: notiorē, quia interiorem:
Cap. VIII notiorē, quia certiorē. Amplectere dilectionem
deū, & dilectione amplectere deū. Iſta eſt dilectio
quæ omnes bonos angelos, & omnes dei ſeruos
cōſociat uinculo ſanctitatis: noſq; & illos cōiun-
git inuicē nobis, & ſubiūgit ſibi. Quāto igiť ſanio
res ſumus à tumore ſuꝑbiæ, tāto ſumus dilectione
pleniores. Et quo, niſi deo plenus eſt, qui plenus D
eſt dilectiōe? At eñ charitatē uideo, & quātū poſ
ſum eam mēte cōſpicio, & credo ſcripturæ dicēti,
1 Ioan. 4 Quoniā deus charitas eſt, & qui manet in chari-
tate, in deo manet. Sed cū illam uideo, nō in ea ui-
deo trinitatem. Imò uero uides trinitatē, ſi charita
tem uides. Sed cōmonebo ſi potero, ut uidere te
uideas, aſſit tantū ipſa, ut moueamur charitate ad
aliquod bonū. Quia cum diligimus charitatē, ali-
quid diligentē diligimus, propter hoc ipſum quia
diligit aliquid. Ergo quid diligit charitas, ut poſ-
ſit etiā ipſa charitas diligi? Charitas enim non eſt
quæ nihil diligit. Si aūt ſeipſam diligit, diligat ali-
quid oportet, ut charitatē ſe diligat. Sicut eñ uer-
bum indicat aliquid, indicat etiā ſeipſum, ſed non

ſe uerbum indicat, niſi ſe aliquid indicare indicet:
A ſic & charitas diligit quidem ſe, ſed niſi ſe aliquid
diligentē diligat, nō charitatē ſe diligit. Quid er-
go diligit charitas, niſi quod charitate diligimus?
Id aūt ut à ꝓximo ꝓueħamur, frater eſt. Dilectio-
nem aūt fraternā quantū cōmendet Ioānes Apo-
ſtolus attēdamus. Qui diligit, inquit, fratrē ſuum,
in lumine manet, & ſcandalū in eo nō eſt. Manife
ſtum eſt quod iuſtitiæ perfectionē in fratris dile-
ctione poſuerit: nam in quo ſcandalū nō eſt, utiq;
ꝑfectus eſt. Et tamē uideť dilectionē dei tacuiſſe,
quod nunquā faceret, niſi quia in ipſa fraterna di-
lectiōe uult intelligi deū. Aptiſſime enim in eadē
epiſtola paulopoſt ita dicit, Dilectiſſimi diligamꝰ 1 Ioan. 4
inuicē, quia dilectio ex deo eſt. Et omnis qui dili-
git, ex deo natus eſt, & cognoſcit deū. Qui non di
B ligit, non cognouit deū, quia deus dilectio eſt. Iſta
cōtextio ſatis apteq; declarat, eandē ipſam frater
nam dilectionē, nā fraterna dilectio eſt, qua dili-
gimus inuicē, non ſolū ex deo, ſed etiā deum eſſe,
quā uidemus tāta autoritate prædicari. Cum ergo
de dilectiōe diligimus fratrē, de deo diligimus fra
trē. Nec fieri poteſt ut eandē dilectionē nō præci-
pue diligamus, qua fratrē diligimus. Vnde colli-
giť, duo illa præcepta nō poſſe eſſe ſine inuicem:
quoniā quippe deus dilectio eſt, deū certe diligit
qui diligit dilectionē. Dilectionē autē neceſſe eſt
ut diligat, qui diligit fratrē. Et ideo paulopoſt ait:
Nō poteſt deū diligere, quē non uidet, qui fratrē 3 ſent. diſt. 27
quem uidet non diligit: quia hæc illi cauſa eſt non c. hic quæritur
uidendi deū, quod nō diligit fratrē. Qui enim nō 1 ſent. diſt. 17
C diligit fratrē nō eſt in dilectiōe: & qui nō eſt in di- ca. ne autem
lectione, nō eſt in deo, quia deus dilectio eſt. Por
rò qui nō eſt in deo, nō eſt in lumine, quia deus lu
men eſt, & tenebrę in eo non ſunt ullæ. Qui ergo
nō eſt in lumine, quid mirū ſi nō uidet lumē, id eſt
nō uidet deū quia in tenebris eſt? Fratrē aūt uidet
humano uiſu, quo uideri deus nō poteſt. Sed ſi eū
quē uidet humano uiſu, ſpiritali charitate dilige-
ret, uideret deū, qui eſt ipſa charitas, uiſu interio-
re, quo uideri poteſt. Itaq; qui fratrē quē uidet nō
diligit, deū quē propterea nō uidet, quia deus di-
lectio eſt, qua caret qui fratrē nō diligit, quomo-
do poteſt diligere? Nec illa iam quæſtio moueat, 3 ſent. diſt. 29
quātū fratri charitatis debeamus impēdere, quan c. quorū etiam
tum deo: incōparabiliter pluſquā nobis deo, fra-
D tri aūt quantū nobiſipſis. Nos autē ipſos tanto ma
gis diligimus, quāto magis diligimus deum. Ex u-
na igiť eadēq; charitate deū ꝓximūq; diligimus:
ſed deū propter deū, nos aūt & proximū propter
deū. Quid enim eſt quæſo quod exardeſcimus, Homines bo-
cū audimus & legimus: Ecce nūc tempus accepta norū exemplis
bile, ecce nūc dies ſalutis: nullam in quoquā dan- magis accendi
tes offenſionē, ut nō reprehēdatur miniſteriū no- mur. Cap. IX
ſtrū, ſed in omnibus commendantes noſmetipſos
ut dei miniſtros, in multa patientia, in tribulatio-
nib. in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in car
ceribus, in ſeditionib. in laborib. in uigilijs, in ie-
iunijs, in caſtitate, in ſciētia, in lōganimitate, in bo
nitate, in ſpūſancto, in charitate nō ficta, in uerbo
ueritatis, in uirtute dei: per arma iuſtitiæ, à dextris
&

& ſiniſtris,per gloriã & ignobilitatẽ, p infamiã &
A bonã famã:ut ſeductores & ueraces, ut qui igno-
ramur & cognoſcimur: quaſi morientes, & ecce
uiuimus: ut coerciti & non mortificati: ut triſtes,
ſemper aũt gaudentes:ſicut egeni, multos aũt di-
tantes:tanꝙ nihil habẽtes, & omnia poſſidentes.
Quid eſt em̃ quod accẽdimur in dilectionẽ Pauli
Apoſtoli,cũ iſta legimus, niſi quod credimus eũ
ita uixiſſe? Viuendũ tamen ſic eſſe dei miniſtris,
nõ de aliquibus auditũ credimus, ſed intus apud
nos,uel potius ſupra nos in ipſa ueritate cõſpici-
mus.Illum ergo quem ſic uixiſſe credimus,ex hoc
quod uidemus diligimus.Et niſi hanc formã, quã
ſemꝑ ſtabilẽ atq; incõmutabilem cernimus, præ-
cipue diligeremus,nõ ideo diligeremus illũ, quia
B eius uitã,cũ in carne uiueret, huic formæ coapta-
tã & cõgruentẽ fuiſſe, fide retinemus. Sed neſcio
quõ amplius & in ipſius formæ charitatem excita
mur, per fidem qua credimus uixiſſe ſic aliquẽ:&
ſpem,qua nos quoque ita poſſe uiuere, qui homi-
nes ſumus,ex eo quod aliqui homines ita uixerũt
minime deſperamus,ut hoc & deſideremus arden
tius,& fidentius precemur. Ita & ipſorum uitã fa-
cit à nobis diligi formæ illius dilectio, ſecũdũ quã
uixiſſe credunt,& illorũ uita credita, in eandẽ for
mam flagrantiorẽ excitat charitatẽ:ut quanto fla-
grantius diligimus deũ,tãto certius ſereniusq; ui-
deamus: quia in deo cõſpicimus incõmutabilem
formã iuſtitiæ, ſecũdum quã hominẽ uiuere opor
tere iudicamus. Valet ergo fides ad cognitionem
C & ad dilectionẽ dei,non tanꝙ omnino incogniti,
aut omnino nõ dilecti,ſed quo cognoſcat̃ manife
ſtius,& quo firmius diligat̃. Quid eſt autẽ dile-
ctio uel charitas,quã tantopere ſcriptura diuina lau
dat & prædicat,niſi amor boni? Amor autẽ alicu-
ius amantis eſt, & amore aliquid amat̃. Ecce tria
ſunt,amãs, & quod amat̃,& amor. Quid eſt ergo
amor,niſi quædã uita duo aliqua copulans,uel co
pulare appetẽs,amantẽ ſcilicet,& quod amat̃? Et
hoc etiam in externis carnalibusq; amoribus ita
eſt, ſed ut aliquid purius & liquidius hauriamus,
calcata carne aſcendamus ad animũ. Quid amat
animus in amico,niſi animũ? Et illic igit̃ tria ſunt,
amans,& quod amat̃,& amor. Reſtat etiam hinc
aſcẽdere,& ſuperius iſta quærere,quantũ homini
D dat̃.Sed hic paululum requieſcat intentio,non ut
ſe iam exiſtimet inueniſſe quod quærit, ſed ſicut
ſolet inueniri locus, ubi iam quærẽdũ eſt aliquid,
nondũ illud inuentũ eſt,ſed iam inuentum eſt ubi
quæratur:ita hoc dixiſſe ſufficerit,ut tanquam ab
articulo alicuius exordij cætera contexamus.

Gradus ad amorem eternũ Cap.X

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. IX

De trinitate quomodo inquirendum Cap.I

TRINITATEM certe quærimus,
nõ quãlibet, ſed illam trinitatẽ,quæ
deus eſt, uerusq; ac ſum̃us,ac ſolus
deus. Expecta ergo quiſquis hęc au
dis. Adhuc enim quærimus, & talia
quærentẽ nemo iuſte reprehẽdit, ſi tamen in fide
firmiſſimus quærat, quod aut noſſe aut eloqui dif
A ficillimũ eſt. Affirmantẽ uero cito iuſteq; reprehẽ
dit,quiſquis melius uel uidet uel docet. Quærite, Pſal. 68
inquit,deũ,& uiuet anima ueſtra. Et ne quiſquam
ſe tanꝙ apprehendiſſe temere gaudeat: Quærite, Pſal. 104
inquit,faciẽ eius ſemper. Et Apoſtolus: Si quis ſe, 1 Cor. 8
inquit,putat aliquid ſcire,nondũ ſcit quemadmo
dum ſcire oporteat. Quiſquis autẽ diligit deũ,hic
cognitus eſt ab illo. Nec ſic quidẽ dixit: Cogno-
uit illũ:quæ periculoſa præſumptio eſt, ſed cogni
tus eſt ab illo. Sed & alibi cũ dixiſſet, Nunc aũt co Gal. 4
gnoſcẽtes deũ:ſtatim corrigẽs,imò cogniti, inqt,
à deo,maximeq; illo loco: Fratres,inquit, ego me Phil. 3
ipſum nõ arbitror apprehẽdiſſe:unũ autẽ,quæ re-
tro oblitus,in ea quę ante ſunt extẽtus,ſecundum
B intentionẽ ſequor ad palmã ſupernæ uocationis
dei in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo ꝑfecti,hoc ſa-
piamus. Perfectionẽ in hac uita dicit, non aliud ꝙ
ea quæ retro ſunt obliuiſci, & in ea quæ ante ſunt
extẽdi ſecundũ intentionem. Tutiſſima eſt enim
quærentis intẽtio,donec apprehẽdatur illud quo
tendimus,& quo extẽdimur. Sed ea recta intẽtio
eſt,quæ proficiſcit̃ à fide. Certa enim fides utcũq; 3 ſent. diſt. 4
inchoat cognitionẽ: cognitio uero certa nõ perfi ca. poſt hoc. in
cietur,niſi poſt hanc uitam, cum uidebimus facie medio
ad faciẽ. Hoc ergo ſapiamus,ut nouerimus tutio- 1 Cor. 13
rem eſſe affectum uera quærẽdi, quàm incognita
pro cognitis præſumẽdi. Sic ergo quæramus tan-
quam inuẽturi:& ſic inueniamus, tanquã quæſi-
turi. Cũ enim conſummauerit homo,tunc incipit. Eccli. 18
C De credendis nulla infidelitate dubitemus,de in
telligẽdis nulla temeritate affirmemus: in illis au-
toritas tenẽda eſt,in his ueritas exquirẽda. Quod 1 ſent. diſt. 3
ergo ad iſtam quæſtionem attinet, credamus pa- ca. quapropter
trem & filium & ſpiritumſanctum eſſe unũ deum,
uniuerſæ creaturæ conditorẽ atq; rectorem: nec
patrẽ eſſe filiũ, nec ſpiritũſanctum uel patrẽ eſſe
uel filium, ſed trinitatẽ relatarũ adinuicẽ perſona
rum,& unitatẽ æqualis eſſentiæ. Hoc autẽ quæra
mus intelligere, ab eoipſo quem intelligere uolu
mus auxiliũ precantes,& quantũ tribuit quod in-
telligimus explicare, tãta cura & ſolicitudine pie
tatis,ut etiam ſi aliquid aliud pro alio dicimus,ni-
hil tamen indignũ dicamus. Vt ſi quid,uerbi gra-
tia,de patre dicimus,quod patri proprie nõ cõue
D niat,aut filio cõueniat, aut ſpirituiſancto, aut ipſi
trinitati:& ſi quid de filio,quod filio ꝓprie nõ cõ-
gruat,ſaltẽ congruat patri, aut ſpirituiſancto, aut
trinitati:item ſi quid de ſpũ ſancto,quod proprie-
tatem ſpiritusſancti nõ deceat, non tamen alienũ
ſit à patre aut à filio, aut ab uno de ipſa trinitate,
ueluti nũc cupimus uidere utrũ illa excellentiſſi-
ma charitas ꝓprie ſpũſſanctus ſit:quod ſi non eſt,
aut pater eſt charitas, aut filius, aut ipſa trinitas,
quoniã reſiſtere nõ poſſumus certiſſimæ fidei,&
ualidiſſimæ autoritati ſcripturæ dicẽtis: Deus cha 1 Ioan. 4
ritas eſt:nõ tamẽ debemus deuiare ſacrilego erro
re,ut aliquid de trinitate dicamus, quod nõ crea-
tori,ſed creaturæ potius cõueniat, aut inani cogi-
tatione fingat̃. Quæ cũ ita ſint, attẽdamus iſta tria
quæ inueniſſe nobis uidemur. Nondum de ſuper-
nis

nis loquimur, nondū de deo patre & filio & ſpiritu ſancto, ſed de hac impari imagine, attamē imagine, id eſt homine: familiarius enim eam & facilius fortaſſis intuet̃ mētis noſtræ infirmitas.

De tribus in amore requiſitis. Cap. II

Ecce ego qui hoc quæro, cū aliquid amo tria ſunt, ego, & quod amo, & ipſe amor. Nō eñ amo amorem, niſi amantē amē: nam non eſt amor ubi nihil amatur. Tria ergo ſunt, amans, & quod amat̃, & amor. Quod ſi nō amem niſi meipſum, nōne duo erūt, quod amo, & amor? Amās enim & quod amat̃, hoc idē eſt, quando ſe ipſe amat: ſicut amare & amari, eodē modo idipſum eſt, cum ſe quiſq; amat. Eadem quippe res bis dicit̃, cum dicit̃, amat ſe, & amat̃ à ſe. Tunc enim nō eſt aliud atq; aliud amare & amari, ſicut nō eſt alius atq; alius, amans & amatus. At uero amor, & quod amat̃ etiam ſic duo ſunt. Nō enim cū quiſq; ſe amat amor eſt, niſi cū amatur ipſe amor. Aliud eſt aūt amare ſe, aliud eſt amare amorē ſuum. Nō enim amat̃ amor, niſi iam aliquid amās: quia ubi nihil amatur, nullus eſt amor. Duo ergo ſunt, cum ſe quiſq; amat, amor & quod amatur. Tunc enim amans & quod amatur unū eſt. Vnde uidet̃ nō eſſe cōſequēs, ut ubicunq; amor fuerit, iam tria intelligant̃. Auferamus enim ab hac cōſideratione cætera quæ multa ſunt, quibus homo conſtat: atq; ut hæc quæ nunc requirimus, quantū in his rebus poſſumus, liquido reperiamus, de ſola mente tractemus. Mens igit̃ cū amat ſeipſam, duo quædā oſtendit, mentē & amorem. Quid eſt autem amare ſe, niſi ſibi præſto eſſe uelle ad fruendū ſe? Et cū tantū ſe uult eſſe, quantum eſt, par mēti uolūtas eſt, & amāti amor æqualis. Et ſi aliqua ſubſtāria eſt amor, nō eſt utiq; corpus, ſed ſpiritus: nec mens corpus, ſed ſpiritus eſt. Neq; tamen amor & mens duo ſpiritus, ſed unus ſpiritus: nec eſſentiæ duæ, ſed una: & tamen duo quædam unū ſunt, amans & amor: ſiue ſic dicas, quod amat̃ & amor. Et hæc quidem duo, relatiue adinuicē dicunt̃. Amans quippe ad amorē refert̃, & amor ad amantem. Amans enim aliquo amore amat, & amor alicuius amantis eſt. Mens uero & ſpiritus nō relatiue dicuntur, ſed eſſentiā demonſtrant. Nō enim quia mens & ſpiritus alicuius hominis eſt, ideo mens & ſpiritus manet. Retracto eñ eo quod homo eſt, quod adiūcto corpore dicitur, mēs & ſpiritus manet. Retracto amante, nullus eſt amor: & retracto amore, nullus eſt amans. Ideoq; quantū adinuicē referunt̃, duo ſunt. Quod autē ad ſcipſa dicunt̃, & ſingula ſpiritus, & ſimul utrunq; unus ſpiritus: & ſingula mens, & ſimul utrūq; una mēs. Vbi ergo trinitas, attēdamus quantum poſſumus, & inuocemus lucē ſempiternam, ut illuminet tenebras noſtras, & uideamus in nobis quantū ſinimur imaginē dei.

Simile ſimile nouit. Ca. III

Mens enim amare ſeipſam non poteſt, niſi etiā ſe nouerit: nam quō amat quod neſcit? Aut ſi quiſq; dicit ex notitia generali uel ſpeciali mentē credere eſſe talem, quales alias expta eſt, & ideo amare ſeipſam, inſipientiſſime loquit̃. Vnde enim mens aliquā mentem nouit, ſi ſe nō nouit? Neq; enim ut oculus corporis uidet alios oculos, & ſe nō uidet: ita mēs nouit alias mētes, & ignorat ſemetipſam. Per oculos enim corporis corpora uidemus, quia radios qui per eos emicāt, & quicquid cernimus tangunt, refringere ac retorquere in ipſos nō poſſumus, niſi cū ſpecula intuemur. Quod ſubtiliſſime obſcuriſſimeq; diſſerit̃, donec aptiſſime demōſtret̃ uel ita ſe rem habere, uel non ita. Sed quoquo modo ſe habeat uis, qua per oculos cernimus, ipſam certe uim ſiue ſint radij, ſiue aliud aliqd, oculis cernere nō ualemus, ſed mēte quærimus, & ſi fieri poteſt, etiā hoc mēte cōprehendimus. Mens ergo ipſa ſicut corporearū rerū notitias per ſenſus corporis colligit, ſic incorporearū rerū per ſemetipſam. Ergo & ſemetipſam per ſeipſam nouit, quoniam eſt incorporea: nam ſi nō ſe nouit, nō ſe amat.

Tria eſſe in anima quæ ſunt unū, mentē, & notitiā ſui, & amorem. IIII

Sicut aūt duo quædā ſunt, mēs & amor eius, cū ſe amat: ita quædā duo ſunt, mens & notitia eius, cū ſe nouit. Igit̃ ipſa mēs & amor & notitia eius, tria quædam ſunt, & hæc tria unū ſunt: & cū perfecta ſunt, æqualia ſunt. Si eñ minus ſe amat ꝙ eſt, ut uerbi gratia, tantū ſe amat hominis mens, quantū amandū eſt corpus hominis, cū plus ſit ipſa ꝙ corpus, peccat, & nō eſt perfectus amor eius. Item ſi amplius ſe amat ꝙ eſt, uelut ſi tantū ſe amet, quantum amādus eſt deus, cū incōparabiliter minus ſit ipſa ꝙ deus, etiā ſic nimiū peccat, & non pfectū habet amorē ſui. Maiore autē peruerſitate & iniquitate peccat, cū corpus tantū amat, quantum amandus eſt deus. Item notitia ſi minor eſt, ꝙ eſt illud quod noſcit̃, & plene noſci poteſt, perfecta nō eſt. Si autem maior eſt, iam ſuperior eſt natura quæ nouit, quam illa quæ nota eſt: ſicut maior eſt notitia corporis, ꝙ ipſum corpus quod ea notitia notum eſt. Illa enim uita quædā eſt in ratione cognoſcentis: corpus aūt non eſt uita. Et uita quælibet quolibet corpore maior eſt, nō mole, ſed ui. Mens uero cū ſeipſam cognoſcit, nō ſe ſuperat notitia ſua, quia ipſa cognoſcit, & ipſa cognoſcit̃. Cū ergo ſe totā cognoſcit, neq; ſecū quicquā aliud, par illi eſt cognitio ſua: quia neq; ex alia natura eſt eius cognitio, cū ſeipſam cognoſcit. Et cū ſe totam nihil amplius pcipit, nec minor nec maior eſt. Recte igitur diximus, hæc tria cū perfecta ſunt, eſſe cōſequenter æqualia.

1 ſent. diſt. 3 cap. ſed iam

Simul etiā admonemur, ſi utcūq; uidere poſſumus hæc in anima exiſtere, & tanꝙ inuoluta euolui, ut ſentiant̃ & dinumerent̃ ſubſtantialiter, uel, ut ita dicā, eſſentialiter, non tanꝙ in ſubiecto, ut color, aut figura in corpore, aut ulla alia qualitas aut quātitas. Quicquid enim tale eſt, non excedit ſubiectum in quo eſt. Nō enim color iſte aut figura huius corporis poteſt eſſe & alterius corporis. Mēs aūt amore quo ſe amat poteſt amare & aliud præter ſe. Item non ſe ſolam cognoſcit mēs, ſed & alia multa. Quamobrē nō amor & cognitio tanꝙ in ſubiecto inſunt mēti, ſed ſubſtātialiter etiā iſta ſunt ſicut ipſa mens: quia etſi relatiue dicunt̃ ad inuicē, in ſua tamen ſunt ſingula quæq; ſubſtantia. Nō ſicut color & coloratū relatiue, ita dicunt̃ adinuicē, ut color in ſubiecto colorato ſit, nō habēs in ſeipſo propriā ſubſtantiā: quoniā coloratū corpus ſubſtantia eſt, ille aūt in ſubſtantia: ſed

ſed ſicut duo amici etiam duo ſunt homines, quæ ſunt ſubſtantiæ, cū homines non relatiue dicanť, amici autē relatiue. Sed item quāuis ſubſtantia ſit amans uel ſciens, ſubſtātia ſit ſciētia, ſubſtantia ſit amor, ſed amans & amor, aut ſciens & ſcientia relatiue ad ſe dicantur ſicut amici. Mēs uero aut ſpiritus non ſunt relatiua, ſicut nec homines relatiua ſunt, nō tamen ſicut amici homines poſſint ſeorſum eſſe abinuicē, ſic amans & amor, aut ſciens & ſciētia. Quanquā & amici corpore uidentur ſeparari poſſe, nō animo, inquantū amici ſunt: uerūtamen fieri poteſt, ut amicus amicū etiā odiſſe incipiat, & eoipſo amicus eſſe deſinat, neſciēte illo, & adhuc amāte. Amor aūt quo ſe mens amat, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa deſinit eſſe amās. Item notitia qua ſe mens nouit, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa noſſe ſe deſinet. Sicut caput capitati alicuius utiq; caput eſt, & relatiue ad ſe dicunť, quanuis etiā ſubſtanniæ ſint. Nam & caput corpus eſt, & capitatū: & ſi nō ſit corpus, nec capitatū erit. Sed hæc præciſione ab inuicē ſeparari poſſunt, illa nō poſſunt. Quod ſi ſunt aliqua corpora, quæ ſecari omnino & diuidi nequeūt, tamē niſi partib. ſuis cōſtarent, corpora nō eſſent: pars ergo ad totū relatiue dicitur, quia omnis pars alicuius totius pars eſt, & totū omnib. partibus totū eſt. Sed quoniam & pars corpus eſt & totū, non tantū iſta relatiue dicūtur, ſed etiā ſubſtāntialiter ſunt: fortaſſis ergo mens totum eſt, & eius quaſi partes amor quo ſe amat, & ſcientia qua ſe ſciuit & nouit, quibus duobus partibus illud totū conſtat. An tres ſunt æquales partes, quibus totū unū cōpletur? Sed nulla pars totum, cuius pars eſt, cōplectitur. Mens uero cum ſe totam nouit, hoc eſt perfecte nouit, per totū eius eſt notitia eius. Et cū ſe perfecte amat, totam ſe amat, & per totū eius eſt amor eius. Nū ergo ſicut ex uino & aqua & melle una fit potio, & ſingula per totū ſunt, et tamē tria ſunt: nulla eñ pars eſt potionis, quæ nō habeat hæc tria: nō enim iūcta uelut ſi aqua & oleū eſſent, ſed omino cōmixta ſunt, & ſubſtanniæ ſunt omnes, & totus ille liquor una quædā eſt ex tribus cōfecta ſubſtātia: tale aliquid arbitrandū eſt eſſe ſimul hæc tria, mētem, amorē, notitiam? Sed non unius ſubſtātiæ ſunt, aqua, uinū, & mel, quuis ex eorū cōmixtione fiat una ſubſtantia potiōis. Quō aūt illa tria non ſint eiuſdem ſubſtātiæ, nō uideo, cū mens ipſa ſe amet, atq; ipſa ſe nouerit: atq; ita ſint hęc tria, ut non alteri alicui rerū mens uel amata uel nota ſit. Vnius ergo eiuſdēq; eſſentiæ neceſſe eſt hæc tria ſint: & ideo ſi tanquā cōmixtiōe confuſa eſſent, nullo modo eſſent tria, nec referri ad inuicē poſſent. Quemadmodū ſi ex uno eodēq; auro tres annulos ſimiles facias, quāuis cōnexos ſibi, referunť adinuicē, q ſimiles ſunt: omnis eñ ſimilis alicui ſimilis eſt: & trinitas annulorū eſt, & unū aurū. At ſi miſceanť ſibi, & p totā ſinguli maſſam ſuā cōſperganť, intercidet illa trinitas, & omnino nō erit: ac nō ſolū unū aurū diceť, ſicut in illis tribus annulis dicebať, ſed iam nulla aurea tria.

Trium unitas Cap. V

At in illis tribus, cum ſe nouit mens & amat ſe, manet trinitas, mens, amor, notitia, & nulla cōmixtione cōfundiť: quāuis & ſingula ſint in ſemetipſis, & inuicē tota in totis, ſiue

A ſingula in binis, ſiue bina in ſingulis. Itaq; omnia in omnib. Nam & mens eſt utiq; in ſeipſa, quoniā ad ſeipſam mēs diciť: quāuis noſcens, uel nota, uel noſcibilis ad ſuā notitiā relatiue dicať. Amās quoque & amata uel amabilis ad amorē referať, quo ſe amat. Et notitia quāuis referatur ad mentem cognoſcentē uel cognitā, tamē & ad ſeipſam nota & noſcēs diciť. Non enim ſibi eſt incognita notitia, qua ſe mens ipſa cognoſcit. Et amor quāuis referať ad mentē amantem, cuius amor eſt, tamē & ad ſeipſum eſt amor, ut ſit etiā in ſeipſo: qa & amor amať, nec alio niſi amore amari poteſt, id eſt ſeipſo. Ita ſunt hęc ſingula in ſeipſis. In alternis autem ita

1 ſent. diſt. 3. cap. ſunt

B ſunt, quia & mēs amās in amore eſt, & amor in amantis notitia, & notitia in mēte noſcēte. Singula in binis ita ſunt, quia mens quæ ſe nouit & amat, in amore & notitia ſua eſt: & amor amātis mētis, ſeſeq; ſciētis, in mente notitiaq; eius eſt. Et notitia mētis ſe ſciētis & amātis in mēte atq; in amore ei⁹ eſt, quia ſcientē ſe amat, & amātē ſe nouit. Ac per hoc & bina in ſingulis, quia mens, quæ ſe nouit & amat, cū ſua notitia eſt in amore, & cū ſuo amore in notitia: amor quippe ipſe & notitia ſimul ſunt in mente quæ ſe amat & nouit. Tota uero in totis quemadmodū ſint, iam ſupra oſtēdimus, cū ſe tota mēs amat, & totā nouit, & totū amorē ſuū nouit, totāq; amat notitiā ſuam, quādo tria iſta ad ſe ipſa pfecta ſunt. Miro itaq; modo tria iſta inſepa-

1 ſent. diſt. 3 ca. & hæc tria

C rabilia ſunt à ſemetipſis, & tamē eorum ſingulum quodq; ſubſtātia eſt, & ſimul omnia una ſubſtantia uel eſſentia, cū relatiue dicātur adinuicē.

Aliter per ſenſus, aliter incorporea cognoſci, Ca. VI

Sed cū ſeipſam nouit humana mens, & amat ſeipſam, non aliquid incōmutabile nouit & amat: aliterq; unuſqſq; homo loquēdo enūciat mentē ſuā, quid in ſeipſo agať attēdens: aliter aūt humanā mētem ſpeciali aut generali cognitiōe definit. Itaq; cū mihi de ſua ppria loquiť, utrum intelligat hoc aut illud, aut nō intelligat, & utrum uelit aut nolit hoc aut illud, credo. Cum uero de humana ſpecialiter aut generaliter uerum dicit, agnoſco & approbo. Vnde manifeſtū eſt aliud unūquēq; uidere in ſe, quod ſibi alius dicēti credat, non tamen uideat: aliud autē in ipſa ueritate, quod alius quoq; poſſit

D intueri, quorū alterū mutari per tēpora, alterū incōmutabili æternitate cōſiſtere. Neq; enim oculis corporeis multas mētes uidendo, per ſimilitudinem colligimus generalē uel ſpecialē mentis humanæ notitiā, ſed intuemur inuiolabilē ueritatē, ex qua pfecte, quantū poſſumus, definiamus: non qualis ſit uniuſcuiuſq; hominis mens, ſed qualis eſſe ſempiternis rationib: debeat. Vnde etiā phantaſias rerum corporaliū per corporis ſenſum hauſtas, & quodammodo infuſas memoriæ, ex quibus etiā ea quæ nō uiſa ſunt, ficto phātaſmate cogitanť, ſiue aliter q ſunt, ſiue fortuitu ſicuti ſunt, alijs omnino regulis ſupra mentē noſtrā incōmutabiliter manētibus, uel approbare apud noſmet ipſos, uel improbare cōuincimur, cū recte aliquid approbamus aut improbamus. Nam & cū reco-

lo Carthaginis mœnia, quæ uidi, & cũ fingo Ale-
xãdriæ mœnia, quæ nõ uidi, eaſdẽq; imaginarias
formas quaſdã quibuſdã præferẽs, rationabiliter
præfero, uiget & claret deſuper iudiciũ ueritatis,
ac ſui iuris incorruptiſſimis regulis firmum eſt. Et
ſi corporaliũ imaginũ quaſi quodã nubilo ſubte-
xit̃, nõ tamẽ inuoluit̃ atq; confundit̃. Sed intereſt
utrũ ego ſub illa, uel in illa caligine, tanquã à cœ-
lo perſpicuo ſecludar: an ſicut in altiſſimis monti-
bus accidere ſolet, inter utrũq; aere libero fruens,
& ſereniſſimã lucem ſupra, & denſiſſimas nebu-
las ſubtus aſpiciã. Nam unde in me fraterni amo-
ris inflammat̃ ardor, cũ audio uirũ aliquem pro fi-
dei pulchritudine & firmitate acria tormẽta tole-
raſſe? Et ſi mihi digito oſtẽdat̃ ipſe homo, ſtudeo
mihi coniungere, notũ facere, amicitia colligare.
Itaq; ſi facultas datur, accedo, alloquor, ſermonem
cõſero, affectũ meũ in illũ quibus uerbis poſſum,
exprimo, uiciſſimq; in eo fieri quem in me habeat
atq; exprimi uolo, ſpiritalemq; cõplexum creden
do molior, quia peruestigare tam cito & cernere
penitus eius interiora nõ poſſum. Amo itaq; fide-
lẽ & fortẽ uirũ amore caſto atq; germano. Quod
ſi mihi inter noſtras loquclas fateatur, aut incau-
tius aliquo modo ſeſe indicet, quod uel de deo
credat incõgrua, atq; in illo quoq; carnale aliquid
deſideret, & pro tali errore illa pertulerit, uel ſpe-
ratæ pecuniæ cupiditate, uel inani auiditate lau-
dis humanæ, ſtatim amor ille, quo in eum ferebar
offenſus, & quaſi repercuſſus, atq; ab indigno ho-
mine ablatus, nõ in ea forma permanet, ex qua eũ
talem credens amaueram. Niſi forte ad hoc amo
iam, ut talis ſit, cũ talem nõ eſſe cõperero. At in il-
lo homine nihil mutatũ eſt, mutari tamen poteſt,
ut fiat quod cum iam eſſe crediderã. In mente aũt
mea mutata eſt utiq; ipſa exiſtimatio, quæ de illo
aliter ſe habebat & aliter habet: idẽq; amor ab in
tentione perfruẽdi ad intentionẽ cõſulendi, incõ-
mutabili deſuper iuſtitia iubẽte deflexus eſt. Ipſa
uero forma inconcuſſæ ac ſtabilis ueritatis, & in
qua fruerer homine, bonũ eum credens, & in qua
cõſulo ut bonus ſit, eadẽ luce incorruptibilis ſyn-
ceriſſimęq; ratiõis, & meæ mẽtis aſpectũ, & illam
phãtaſiæ nubem, quã deſuper cerno, cũ eundem
hominem quem uiderã cogito, imperturbabili ę-
quitate perfundit. Itẽ cum arcũ pulchre ac æqua-
liter intortũ quem uidi, uerbi gratia, Carthagine,
animo reuoluo, res quædã mẽti nũciata per ocu-
los, memoriæq; transfuſa, imaginariũ cõſpectum
facit. Sed aliud mẽte cõſpicio, ſecundũ quod mi-
hi opus illud placet: unde etiã ſi diſpliceret, corri-
gerem. Itaq; de iſtis ſecundum illam iudicamus &
illam cernimus rationalis mentis intuitu. Iſta uero
aut præſentia ſenſu corporis tãgimus, aut imagi-
nes abſentium fixas in memoria recordamur, aut
ex earũ ſimilitudine talia fingimus, qualia noſip-
ſi, ſi uellemus atq; poſſemus, etiam opere molire-
mur. Aliter enim figurãtes animo imagines cor-
porũ, aut per corpus corpora uidentes: aliter autẽ
rationes artẽq; ineffabiliter pulchrã taliũ figura-
rum ſuper aciẽ mẽtis ſimplici intelligẽtia capien-
tes. In illa igit̃ æterna ueritate, ex qua tẽporalia *Verbum æternũ à uerbo hominis quomodo differat Cap. VII*
A facta ſunt omnia, formã ſecundũ quam ſumus, &
ſecundũ quã uel in nobis, uel in corporib. uera &
recta ratiõe aliquid operamur, uiſu mentis aſpici-
mus: atq; inde conceptã rerũ ueracẽ notitiam, tan
quã uerbũ apud nos habemus, & dicẽdo intus gi-
gnimus: nec à nobis naſcẽdo diſcedit. Cũ autẽ ad
alios loquimur, uerbo intus manẽti miniſterium
uocis adhibemus, aut alicuius ſigni corporalis, ut
per quãdam cõmemorationẽ ſenſibilem tale ali-
quid fiat etiã in animo audiẽtis, quale de loquẽtis
animo non recedit. Nihil itaq; agimus per mẽbra
corporis in factis in dictiſq; noſtris, quibus uel ap
probant̃ uel improbant̃ mores hominũ, quod nõ
uerbo apud nos intus ædito præuenimus. Nemo
enim uolens aliquid facit, quod non in corde ſuo
B prius dixerit. Quod uerbũ amore concipitur, ſiue
creaturæ, ſiue creatoris, id eſt, aut naturæ mutabi-
lis aut incõmutabilis ueritatis. Ergo aut cupi- *Amor & cupiditas. VIII*
ditate, aut charitate: nõ quo nõ ſit amãda creatu-
ra, ſed ſi ad creatorẽ refert̃ ille amor, nõ iam cupi-
ditas ſed charitas erit. Tũc enim eſt cupiditas cum
ꝓpter ſe amat̃ creatura, tunc non utentẽ adiuuat,
ſed corrũpit fruentẽ. Cum ergo aut par nobis, aut
inferior creatura ſit, inferiore utẽdum eſt ad deũ, *3 ſent. diſt. 1 ca. cum autem*
pari autem fruendũ, ſed in deo. Sicut enim teipſo,
nõ in teipſo frui debes, ſed in eo qui fecit te, ſic e-
tiã illo quẽ diligis tanq; teipſum: & nobis ergo &
fratribus in domino fruamur, & inde nos nec ad
noſmetipſos remittere, & quaſi relaxare deor-
ſum uerſus audeamus. Naſcit̃ aũt uerbũ cũ exco-
C gitatũ placet, aut ad peccandũ aut ad recte facien
dum. Verbũ ergo noſtrũ & mentẽ de qua gigni-
tur quaſi medius amor cõiungit, ſeq; cum eis ter-
tium cõplexu incorporeo ſine ulla cõfuſione con
ſtringit. Conceptũ aũt uerbũ & natum idipſum *Quedã amaſſe, poſſediſſe eſt. Cap. IX*
eſt, cũ uolũtas in ipſa notitia conquieſcit, quod fit
in amore ſpiritalium. Qui eñ, uerbi gratia, perfe-
cte nouit, ꝑfectéq; amat iuſtitiã, iam iuſtus eſt, e-
tiã ſi nulla exiſtat ſecũdũ eam forinſecus per mem
bra corporis operãdi neceſſitas. In amore autem
carnaliũ temporaliũq; rerum, ſicut in ipſis anima-
liũ fœtibus, alius eſt cõceptus uerbi, alius partus.
Illic enim quod cupiẽdo cõcipit̃, adipiſcendo na-
ſcit̃. Quoniã non ſufficit auaritiæ noſſe & amare
aurũ, niſi & habeat, neq; noſſe & amare ueſci, aut
D concumbere, niſi etiã id agat, neq; noſſe & amare
honores & imperia, niſi ꝓueniant, Quæ tamẽ om
nia, nec adepta ſufficiũt. Qui enim biberit ex hac, *Ioan. 4*
inquit, aqua, ſitiet iterũ. Ideoq; & in Pſalmo, Con- *Pſal. 17*
cepit, inquit, dolorẽ & peperit iniquitatẽ. Dolo-
rem uel laborẽ dicit cõcipi, cũ ea cõcipiuntur quę
noſſe ac uelle nõ ſufficit, & inardeſcit atq; ægrotat
animus indigẽtia, donec ad ea perueniat, & quaſi
pariat ea. Vnde eleganter in Latina lingua parta
dicunt̃ & reperta atq; cõperta, quæ uerba quaſi à
partu ducta reſonãt. Quia cõcupiſcẽtia cũ conce- *Iacob. 1*
perit parit peccatũ. Vnde dominus clamat, Ve- *Matth. 11*
nite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis.
Et alio loco, Væ prægnantibus & mãmãtibus in *Matth. 24*
illis diebus. Cũ itaque ad partũ uerbi referret om-
nia uel

nia uel recte facta uel peccata, Ex ore, inquit, tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo cōdemnaberis: os uo-
A lens intelligi, nō hoc uiſibile, ſed interius inuiſibi-
Et uitia quedā bene nouimus. le cogitationis & cordis. Recte ergo quęriť, utrū omnis notitia uerbū, an tantum amata notitia.
Cap. X Nouimus enim & ea quæ odimus. Sed nec concepta, nec parta dicenda ſunt animo, quæ nobis diſplicent. Nō enim omnia quæ quoquo modo tangunt cōcipiunť: ut tantū nota ſint, non tamē uerba dicanť, ſicut iſta de quibus nūc agimus. Aliter enim dicunť uerba quæ ſpatia temporum ſyllabis tenēt, ſiue pronūcienť, ſiue cogitenť: aliter omne quod notū eſt uerbum dicitur, animo impreſſum quādiu de memoria ꝓferri & definiri poteſt, quāuis res ipſa diſpliceat: aliter cū placet quod mente
B concipiť. Secundū quod genus uerbi accipiendū
1 Cor. 12 eſt quod ait Apoſtolus, Nemo dicit dominus Ieſus, niſi in ſpiritusancto: cū ſecundū aliā uerbi notionē dicāt hoc & illi de quibus ipſe dominus ait:
Math. 7 Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnū cœlorū. Verūtamen cum & illa quæ odimus recte diſplicēt, recteq; improbanť, approbať eorū improbatio, & placet & uerbū eſt. Neq; uitiorū notitia nobis diſplicet, ſed ipſa uitia. Nam placet mihi quod noui & definio quid ſit intēperantia, & hoc eſt uerbū eius: ſicuti ſunt in arte nota uitia, & recte approbať eorū notitia, cū diſcernit cognitor ſpeciem priuationēq; uirtutis, ſicut aiere & negare, eſſe & non eſſe: attamē uirtute priuari atq; in uitiū deficere damnabile eſt. Et definire intemperantiā, uerbūq; eius dicere pertinet ad artē morū. Eſſe aūt intemperantem ad id pertinet quod illa arte culpať. Sicut noſſe ac definire quid ſit ſolœciſmus, pertinet ad artem loquendi, facere aūt uitiū eſt, quod eadē arte reprehendiť. Verbū eſt igitur, quod nūc diſcernere ac inſinuare uolumus, cū amore notitia, Cum itaq; ſe mens nouit & amat, iungiť ei amore uerbū eius. Et quoniā amat notitiā & nouit amorē, & uerbum in amore eſt, & amor in uerbo, & utrūq; in amāte atq; dicēte. Sed omnis ſecūdū speciē notitia, ſimilis eſt ei rei quam nouit. Eſt enim alia notitia ſecūdum priuationē, quā cū improbamus, loquimur. Et hæc priuationis improbatio ſpeciē laudat, ideoq; approbatur.
Imago rei cognitæ in animo Habet ergo animus nōnullā ſpeciei notę ſimi-
D litudinē, ſiue cū ea placet, ſiue cū eius priuatio di-
Cap. XI ſplicet. Quocirca inquantū deū nouimus, ſimiles ſumus: ſed nō ad æqualitatē ſimiles, quia non tantum eū nouimus, quantū ipſe ſe. Et quemadmodum cum per ſenſum corporis diſcimus corpora, fit eorum aliqua ſimilitudo in animo noſtro, quæ phātaſia memoriæ eſt: nō enim omnino ipſa corpora in anima ſunt, cū ea cogitamus ſed eorum ſimilitudines. Itaq; cū eas pro illis approbamus, erramus. Error namq; eſt pro alio alterius approbatio. Melior eſt tamen imaginatio corporis in animo, ꝗ̃ illa ſpecies corporis, inquantū hæc in meliore natura eſt, id eſt in ſubſtantia uitali, ſicuti animus eſt: ita cū deū nouimus, quanuis meliores efficiamur ꝗ̃ eramus anteꝗ̃ noſſemus, maximeq; cū eadem notitia etiā placita digneq; amata uer-

bum eſt, fitq; aliqua dei ſimilitudo illa notitia: ta-
A mē inferior eſt, quia in inferiore natura eſt. Creatura quippe animus, creator autem deus. Ex quo colligiť, quia cum ſe mēs ipſa nouit atq; approbat ſic eſt eadē notitia uerbum eius, ut ei ſit par omnino & æquale, atq; identidē: quia neq; inferioris eſſentiæ notitia eſt, ſicut corporis: neq; ſuperioris, ſicut dei. Et cū habeat notitia ſimilitudinē ad eam rem quā nouit, hoc eſt cuius notitia eſt, hæc habet perfectā & æqualē, quia mens ipſa quæ nouit eſt nota. Ideoq; & imago & uerbū eſt, quia de illa exprimiť, cū cognoſcēdo eidem coæquať, & eſt gignēti æquale quod genitum eſt. Quid ergo? a- *Cur ſicut notitia mentis eſt proles, nō etiā amor partus eiuſdē ſit.*
mor nō erit imago? non uerbū? non genitus? Cur enim mens notitiam ſuam gignit, cū ſe nouit: & a-
B morē ſuū non gignit, cū ſe amat? Nam ſi propterea eſt notionis ſuæ cauſa, quia noſcibilis eſt: amo- XII
ris etiā ſui cauſa eſt, quia eſt amabilis. Cur utrumq; itaq; non genuerit, difficile eſt dicere. Hæc enim quæſtio etiā de ipſa ſumma trinitate, omnipotentiſſimo creatore deo, ad cuius imaginē homo factus eſt, ſolet mouere homines, quos ueritas dei per humanā locutionē inuitat ad fidem. Cur non ſpiritus quoq; ſanctus à patre deo genitus uel crediť uel intelligiť, ut filius etiam ipſe dicať? Quod nunc in mente humana utcūq; inueſtigare conamur, ut ex inferiore imagine, in qua nobis familiarius natura ipſa noſtra, quaſi interrogata reſpondet, exercitatiorē mentis aciē ab illuminata creatura ad lumen incōmutabile dirigamus: ſi tamen
C ueritas ipſa perſuaſerit, ſicut dei uerbū filium eſſe nullus Chriſtianus dubitat, ita charitatē eſſe ſpiritumſanctū. Ergo ad imaginē illam, quæ creatura eſt, hoc eſt ad rationalē mentē diligētius de hac re interrogādā cōſiderandamq; redeamus, ubi tēporaliter exiſtēs nōnullarū rerum notitia, quæ antea nō erat, & aliquarū rerū amor, quæ antea nō amabanť, diſtinctius nobis aperit quid dicamus: quia & ipſi locutioni tēporaliter dirigendæ, facilior eſt ad explicandū res, quæ in ordine temporū cōprehendiť. Primo itaq; manifeſtū ſit, poſſe fieri, ut ſit aliquid ſcibile, id eſt quod ſciri poſſit, & tamen neſciať: illud aūt fieri non poſſe, ut ſciať quod ſcibile nō fuerit. Vnde liquido tenendū eſt, ꝙ omnis res quācunq; cognoſcimus, cōgenerat in nobis noti-
D tiā ſui. Ab utroq; enim notitia pariť, à cognoſcen- *3 ſent. diſt. c. eſt ipſa mens*
te & cognito. Itaq; mens cū ſeipſam cognoſcit, ſola parēs eſt notitiæ ſuæ: & cognitū enim & cognitor ipſa eſt. Erat autē ſibi ipſa noſcibilis, & anteꝗ̃ ſe noſſet: ſed notitia ſui nō erat in ea, cū ſeipſa non nouerat. Quod ergo cognoſcit ſe parē ſibi notitiā ſui gignit: quia nō minus ſe nouit ꝗ̃ eſt, nec alterius eſſentię eſt notitia eius, nō ſolū quia ipſa nouit, ſed etiam quia ſeipſam, ſicut ſupra diximus. Quid ergo de amore dicendū eſt, cur non etiā cū ſe amat, ipſum quoq; amorē ſui genuiſſe uideať? Erat enim amabilis ſibi, & anteꝗ̃ ſe amaret, quia poterat ſe amare: ſicut erat ſibi noſcibilis, & antequam ſe noſſet, quia poterat ſe noſſe. Nam ſi non ſibi eſſet noſcibilis, nunꝗ̃ ſe noſſe potuiſſet. Ita ſi nō ſibi eſſet amabilis, nūquam ſe amare potuiſſet.

Cur itaq; amando ſe nõ genuiſſe dicat̃ amorẽ ſuum ſicut cognoſcẽdo ſe genuit notitiam ſuam? In eo quidem manifeſte oſtenditur hoc amoris eſſe principiũ, unde ꝓcedit: ab ipſa quidẽ mente procedit, quæ ſibi eſt amabilis anteq̃ ſe amet: atq; ita principiũ eſt amoris ſui, quo ſe amat. Sed ideo nõ recte dicit̃ genitus ab ea, ſicut notitia ſui qua ſe nouit, quia notitia iam inuentũ eſt quod partum uel repertum dicitur, quod ſæpe præcedit inquiſitio eo fine quietura. Nam inquiſitio eſt appetitus inueniendi, quod idẽ ualet ſi dicas, reperiẽdi. Quæ aũt reperiunt̃, quaſi pariuntur, unde proli ſimilia ſunt, ubi niſi in ipſa notitia? Ibi eñ quaſi expreſſa formant̃. Nam etſi iam erãt res quas quærẽdo inuenimus, notitia tamẽ ipſa non erat, quã ſicut prolem naſcentẽ deputamus. Porrò appetitus ille qui eſt in quærẽdo, procedit à quærẽte, & pendet quodammodo, neq; requieſcit fine quo intendit̃, niſi id quod quærit̃ inuentũ, quærẽti copulet̃. Qui appetitus, id eſt, inquiſitio, quãuis amor eſſe non uideat̃, quo id quod notũ eſt, amat̃: hoc eñ adhuc ut cognoſcat̃ agit̃: tamẽ ex eodẽ genere quiddam eſt. Nam uoluntas iam dici poteſt, quia omnis qui quærit inuenire uult, & ſi id quærit̃ quod ad notitiam ꝑtineat, omnis qui quærit noſſe uult. Quod ſi ardẽter atq; inſtanter uult, ſtudere dicitur, quod maxime in aſſequẽdis atq; adipiſcendis quibuſq; doctrinis dici ſolet. Partũ ergo mentis antecedit appetitus quidã, quo id quod noſſe uolumus quærendo & inueniẽdo, naſcit̃ proles ipſa notitia: ac per hoc appetitus ille cõcipit̃ parit̃q; notitia, partus & proles recte dici nõ poteſt. Ideóq; appetitus quo inhiat̃ rei cognoſcẽdæ, fit amor cognitæ, dũ tenet atq; amplectit̃ placitã prolem, id eſt notitiã, gignẽtiq; coniũgit. Et eſt quædã imago trinitatis: ipſa mens & notitia eius, quod eſt proles eius, ac de ſeipſa uerbum eius, & amor tertius, & hæc tria unum atq; una ſubſtantia. Nec minor proles, dum tantã ſe nouit mens quãta eſt: nec minor amor dũ tantũ ſe diligit quantum nouit & quanta eſt.

1 ſent. diſt. 3. c. & eſt ipſa

1 ſent. diſt. 3. c. nec minor

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. X

Nihil amari niſi aliquo modo cognitum Cap. I

NVNC ad ea ipſa cõſequẽter enodatius explicãda limatior accedat intẽtio. Ac primũ quia rem ꝓrſus ignotã amare omnino nullus poteſt, diligenter intuendũ eſt cuiuſmodi ſit amor ſtudentiũ, id eſt, nõ iam ſcientiũ, ſed adhuc ſcire cupientium quãcq; doctrinã. Et in his quippe rebus in quibus nõ uſitate dicit̃ ſtudiũ, ſolent exiſtere amores ex auditu, dum cuiuſq; pulchritudinis fama ad uidendũ ac fruendũ animus accenditur, quia generaliter nouit corporũ pulchritudines, ex eo q̃ plurimas uidit, & ineſt intrinſecus unde approbetur, cui forinſecus inhiat̃. Quod cũ fit, nõ rei penitus incognitæ amor excitatur, cuius genus ita notũ eſt. Cũ aũt uirũ bonũ amamus, cuius faciẽ nõ uidimus, ex notitia uirtutũ amamus, quas nouimus in ipſa ueritate. Ad doctrinas autẽ cognoſcẽdas, plerũq; nos laudãtiũ atq; prędicãtiũ A accẽdit autoritas: & tamẽ niſi breuiter impreſſam cuiuſq; doctrinę haberemus in animo notionem, nullo ad eam diſcẽdam ſtudio flagraremus. Quis eñ ſciẽdæ, uerbi gratia, Rhetoricæ ullam curã & operã impẽderet, niſi ante ſciret eam dicendi eſſe ſciẽtiã? Aliquãdo etiã ipſarũ doctrinarũ fines auditos expertóſue miramur, & ex hoc inardeſcimus facultatẽ cõparare diſcendo, qua ad eos ꝑuenire poſſimus. Tanq̃ ſi literas neſciẽti dicat̃ quandam eſſe doctrinã, qua quiſq; ualeat q̃uis lõge abſenti uerba mittere manu facta in ſilẽtio, quæ rurſus ille cui mittunt̃, non aurib. ſed oculis colligat, idq́; fieri uideat, nonne dum concupiſcit noſſe quo id poſſit, omni ſtudio circa illũ finem mouet̃, quem iam notũ tenet? Sic accendunt̃ ſtudia diſcẽtium, B nam quod quiſq; prorſus ignorat, amare nullo pacto poteſt. Ita etiã ſignũ ſi quis audiat incognitũ, ueluti uerbi alicuius ſonũ, quo quid ſignificetur ignorat, cupit ſcire quid nã ſit, id eſt ſonus ille cui rei cõmemorandæ inſtitutus ſit: ueluti ſi audiat cũ dicit̃ temetũ, & ignorans quid ſit, requirat. Iam itaq; oportet ut nouerit ſignum eſſe, id eſt nõ eſſe inanem illã uocẽ, ſed aliquid ea ſignificari: alioquin iam notũ eſt hoc triſyllabũ, & articulatã ſpeciem ſuã impreſſit animo per ſenſum auriũ. Quid amplius in eo requirat̃, quo magis innoteſcat, cuius omnes literæ, omniaq; ſoni ſpatia nota ſunt: niſi quia ſimul innotuit ſignũ eſſe, mouitq; ſciendi cupiditatẽ, cuius rei ſignũ ſit. Quo igit̃ amplius notum eſt, ſed nõ plene notũ eſt, eo cupit animus de C illo noſſe quod reliquũ eſt. Si eñ tantũmodo eſſe iſtã uocẽ noſſet, eamq; alicuius rei ſignũ eſſe non noſſet, nihil iam quæreret de ſenſibili re, quãtum poterat ſentiendo ꝑcepta. Quia uero non ſolum eſſe uocẽ, ſed & ſignũ eſſe iam nouit, perfecte id noſſe uult. Neq; ullũ perfecte ſignũ noſcit̃, niſi cuius rei ſignũ ſit, cognoſcat̃. Hoc ergo qui ardenti cura quærit ut nouerit, ſtudioq́; accenſus inſiſtit, nõ poteſt dici eſſe ſine amore. Quid igitur amat? Certe eñ amari aliq̃d niſi notũ non poteſt. Neq; eñ ille iſtas tres ſyllabas amat, quas iam notas habet. Quod ſi hoc in eis amat, quia ſcit eas ſignificare aliquid, nõ inde nũc agit̃, nõ eñ hoc noſſe quærit. Sed in eo quod ſcire ſtudet, quid amet inquirimus, quod ꝑfecto nondũ nouit: & ꝓpterea mira- D mur cur amet, quoniã firmiſſime nouimus amari niſi nota nõ poſſe. Quid ergo amat, niſi quia nouit atq; intuet̃ in rationib. rerũ quæ ſit pulchritudo doctrinæ, qua cõtinent̃ notitiæ ſignorũ omnium: & quæ ſit utilitas in ea peritia, qua inter ſe humana ſocietas ſenſa cõmunicat, ne ſibi hominum cœtus deteriores ſint quauis ſolitudine, ſi cogitatiões ſuas colloquẽdo nõ miſceãt? Hãc ergo ſpeciẽ decorã, & utilẽ cernit anima, & nouit & amat: eãq; in ſe ꝑfici ſtudet quãtũ poteſt, quiſquis uocũ ſignificantiũ quæcũq; ignorat, inquirit. Aliud eſt eñ quod eã in ueritatis luce cõſpicit, aliud quod in ſua facultate cõcupiſcit. Conſpicit namq; in luce ueritatis q̃ magnum, & q̃ bonũ ſit omnes omniũ gentiũ linguas intelligere ac loqui, nullamq́;

ut

ut alienigenam audire, & à nullo ita audiri. Cuius
A notitiæ decus cogitatiõe iam cernit̃, amaturq; res
nota: quæ ita cõſpicit̃, atq; inflãmat ſtudia diſcen-
tiũ, ut circa eam moueant̃, eiq; inhient in omni o-
pera, quã impendũt cõſequendæ tali facultati, ut
etiã uſu amplectant̃ quod ratiõe prænoſcũt: atq;
ita quiſq;, cui facultati ſpe ꝓpinquat, ei ſeruentius
amore inardeſcit. Eis doctrinis quippe ſtudet̃ ue-
hementius, quæ capi poſſe nõ deſperant̃. Nam cu
ius rei adipiſcẽdæ ſpem quiſq; nõ gerit, aut tepide
amat, aut omnino non amat, quãuis ꝙ pulchra ſit
uideat. Quocirca quia omniũ linguarum ſcientia
fere ab omnibus deſperat̃, ſuæ gẽtis quiſq; maxi-
me ſtudet, ut nouerit. Quod ſi & illi ad perfectum
percipiendæ ſe non ſufficere ſentit, nemo tamen
B tam deſidioſus eſt huius notitiæ, qui nõ cũ audie-
rit incognitũ uerbũ, uelit noſſe quid illud ſit, & ſi
poteſt, quærat ac diſcat. Quod dum quærit, utiq;
in ſtudio diſcẽdi eſt, & uidet̃ amare rem incogni-
tam, quod nõ ita eſt. Species namq; illa tãgit ani-
mũ, quã nouit & cogitat, in qua elucet decus con
ſociandorũ animorũ in uocibus notis audiendis,
atq; reddendis: eaq; accẽdit ſtudio quærentẽ qui-
dem quod ignorat, ſed notam formã, quò id per-
tineat, intuentẽ & amantẽ. Itaq; ſi quærenti uerbi
gratia, quid ſit temetũ, hoc enim exẽpli cauſa po-
ſuerã, dicatur, quid ad te pertinet, reſpondebit, ne
forte audiã loquentẽ, & non intelligã: aut uſpiam
forte id legã, & quid ſcriptor ſenſerit neſciã: quis
tandẽ huic dicat, noli intelligere quod audis, no-
C li noſſe quod legis? Omnib. enim ferè animis ra-
tionalibus in prõptu eſt ad uidendũ huius peritiæ
pulchritudo, qua hominũ inter ſe cogitata, ſigni-
ficantiũ uocũ enũciatione noſcunt̃: propter hoc
notũ decus, & ob hoc amatũ quia notũ, ſtudioſe
quærit̃ uerbũ illud ignotũ. Itaq; cum audierit atq;
cognouerit temetũ à ueterib. uinũ appellatũ, ſed
iam ex uſu loquẽdi quem nunc habemus hoc uo-
cabulũ emortuũ, propter nõnullos fortaſſe uete-
rum libros ſibi neceſſariũ deputabit. Si autẽ & il-
los ſuperuacaneos habet, forte iam nec dignum
quod memoriæ cõmendet exiſtimat, quia uidet ad
illã ſpeciẽ doctrinæ quã notam mente intuet̃ atq;
amat, minime pertinere. Quamobrẽ omnis amor
ſtudentis animi, hoc eſt uolẽtis ſcire quod neſcit,
D nõ eſt amor eius rei quã neſcit, ſed eius quam ſcit,
ꝓpter quã uult ſcire qood neſcit: aut ſi tam curio-
ſus eſt, ut nõ ꝓpter cauſam aliã notam, ſed ſolo a-
more rapiat̃ incognita ſciẽdi, diſcernendus quidẽ
eſt à ſtudioſi nomine iſte curioſus, ſed nec ipſe a-
mat incognita, imò cõgruentius dicit̃, odit inco-
gnita, quæ nulla eſſe uult, dum uult omnia eſſe co
gnita. Sed ne quiſꝙ nobis difficiliorẽ referat quæ
ſtionẽ, aſſerẽs tam nõ poſſe quenquã odiſſe quod
neſcit, ꝙ nõ poteſt amare quod neſcit, non reſiſti-
mus uerbis: ſed intelligendũ eſt, nõ hoc idem dici
cum dicit̃, amat ſcire incognita, ac ſi diceret̃, amat
incognita. Illud enĩ fieri poteſt, ut amet quiſq; ſcire
incognita: ut aũt amet incognita, nõ poteſt. Non
enim fruſtra ibi eſt poſitũ ſcire: Quoniã qui ſcire
amat incognita, non ipſa incognita, ſed ipſum ſci-
re amat. Quod niſi haberet cognitũ, neq; ſcire ſe
A quicꝙ poſſet fidẽter dicere neq; neſcire. Nõ ſolũ
enĩ qui dicit ſcio, & uerũ dicit, neceſſe eſt ut quid
ſit ſcire ſciat: ſed etiã qui dicit neſcio, idq; fidenter
& uerũ dicit, & ſcit uerum ſe dicere, ſcit utiq; quid
ſit ſcire: quia & diſcernit ab ſciente neſcientẽ, cum
ueraciter ſe intuẽs dicit neſcio: & cũ ipſe ſcit ſe ue
rũ dicere, unde ſciret, ſi qd ſit ſcire, neſciret? Qui *Nemo prorſus amat incognita.* Cap. II
liber igit̃ ſtudioſus, quilibet curioſus nõ amat in-
cognita, etiã cũ ardentiſſimo appetitu inſtat ſcire
quod neſcit. Aut enĩ iã genere notũ habet quod
amat, idq; noſſe expetit, etiã in aliqua re ſingula,
uel in ſingulis reb. quæ illi nõdũ notæ forte laudã
tur, fingitq; animo imaginariã formã qua excitet̃
in amorẽ. Vnde aũt fingit, niſi ex ijs quæ iam no-
B uerat? Cui tamẽ formæ animo figuratæ atq; in co
gitatiõe notiſſimæ, ſi eam quæ laudabat̃ diſſimilẽ
inuenerit, fortaſſe non amabit. Quod ſi amauerit,
ex illo amare incipiet ex quo didicit. Pauloante
quippe alia erat quæ amabat̃, quã ſibi animus for-
mãs exhibere cõſueuerat. Si autẽ illi formæ ſimilẽ
inuenerit quã fama prædicauerat, cui uere poſſit
dicere, iam te amabã, nec tunc utiq; amabat inco-
gnitã, quã in illa ſimilitudine nouerat. Aut in ſpe-
cie ſempiternæ ratiõis uidemus aliqd & ibi ama-
mus, quod cũ expreſſum in aliqua rei tẽporalis ef
figie, illis qui experti ſũt laudãtib. & amamus & cre
dimus, non aliquid amamus incognitũ, unde iam
ſupra ſatis diſſeruimus: aut aliqd notum amamus,
ꝓpter quod ignotũ aliquid quærimus: cuius igno
C ti amor nequaꝙ nos tenet, ſed illius cogniti, quò
pertinere nouimus, ut illud etiã quod adhuc ignotũ
quærimus, nouerimus: ſicut de incognito uerbo
pauloante locutus ſum. Aut ipſum ſcire quiſq; a-
mat, quod nulli ſcire aliquid cupiẽti eſſe incogni-
tũ poteſt. His cauſis uident̃ amare incognita, qui
ſcire aliquid uolũt quod neſciũt, & ꝓpter arden-
tiorẽ quęrẽdi appetitũ ſine amore eſſe dici nõ poſ
ſunt. Sed ꝙ ſe res aliter habeat, nec omĩno quicꝙ
amet̃ incognitũ, arbitror me pſuaſiſſe uerũ diligẽ
ter intuẽtib. Sed quia exẽpla quę dedimus eorum
ſunt qui aliquid quod ipſi nõ ſunt noſſe cupiunt,
uidendũ eſt ne forte aliquod nouum genus appa
reat cũ ſeipſa mens noſſe deſiderat. Quid ergo *Quomodo mens amat ſeipſam incognitam ſibi.* III
amat mens, cũ ardenter ſeipſam quærit ut noue-
D rit, dũ incognita ſibi eſt? Ecce enim mẽs ſemetip-
ſam quærit ut nouerit, & inflammat̃ hoc ſtudio.
Amat igit̃, Sed quid amat? Seipſam? Quõ, cum ſe
nondũ nouerit, nec quiſꝙ poſſit amare quod ne-
ſcit? An ei fama prædicauit ſpeciẽ ſuã, ſicut de ab-
ſentib. ſolemus audire? Forte ergo ſe nõ amat, ſed
qđ de ſe fingit hoc amat, lõge fortaſſe aliud ꝙ ip-
ſa eſt: aut ſi ſe mẽs ſui ſimilẽ fingit, & ideo cũ hoc
figmentũ amat, ſe amat antequã nouerit, quia id
quod ſui ſimile eſt intuet̃: nouit igitur alias mẽtes
ex quib. ſe fingat, & genere ipſo ſibi nota eſt. Cur
ergo cũ alias mẽtes nouit, ſe nõ nouit, cũ ſeipſa ni
hil poſſit eſſe præſentius. Quod ſi ut oculis cor-
poris magis alij oculi noti ſunt, ꝙ ipſi ſibi, nõ ſe er
go quærat nunꝙ inuẽtura. Nunꝙ enĩ ſe oculi pręter
ſpecula uidebunt. Nec ullo modo putandũ eſt

etiã rebus incorporeis contẽplandis tale aliquid
adhiberi, ut mens tanquam in ſpeculo ſe nouerit.
An in ratiõe ueritatis æternæ uidet ꝙ ſpecioſum
ſit noſſe ſemetipſam, & hoc amat quod uidet, ſtu-
detq; in ſe fieri: qa quãuis ſibi nota nõ ſit notũ ta-
men ei eſt ꝙ bonũ ſit ut ſibi nota ſit. Et hoc quidẽ
permirabile eſt, nondũ ſe noſſe, & ꝙ pulchrũ ſit ſe
noſſe, iam noſſe. An aliquẽ finẽ optimũ, id eſt ſe-
curitatẽ & beatitudinẽ ſuã uidet, per quandã oc-
cultã memoriã, quæ in longinqua eam ꝓgreſſam
non deſeruit, & credit ad eundẽ finẽ, niſi ſeipſam
cognouerit, ſe peruenire non poſſe? Ita dũ illud a-
mat, hoc quærit: & notum amat illud, ꝓpter quod
quærit ignotũ. Sed cur memoria beatitudinis ſuæ
potuit, & memoria ſui cũ ea ꝑdurare non potuit,
ut tam ſe noſſet quæ uult peruenire, ꝙ nouit illud
quò uult peruenire? An cum ſe noſſe amat, non ſe
quam nondum nouit, ſed ipſum noſſe amat: acer-
biuſq; tolerat ſeipſam deeſſe ſciẽtiæ ſuæ, qua uult
cũcta cõprehendere? Nouit aũt quid ſit noſſe, &
dũ hoc amat quod nouit, etiã ſe cupit noſſe. Vbi
ergo noſſe ſuum nouit, ſi ſe non nouit? nam nouit
quod alia nouerit, ſe aũt non nouerit: hinc em̃ no-
uit & quid ſit noſſe. Quo pacto igit̃ ſe aliquid ſciẽ-
tem ſcit, quæ ſeipſam neſcit? neq; em̃ alterã mentẽ
ſcientẽ ſcit, ſed ſeipſam. Scit igit̃ ſeipſam. Deinde
cũ ſe quærit ut nouerit, quærentem ſe iam nouit.
Iam ſe ergo nouit. Quapropter nõ poteſt om̃ino
neſcire ſe, quæ dũ ſe neſcientem ſcit, ſe utiq; ſcit: ſi
aũt ſe neſcientẽ neſciat, nõ ſe quærit ut ſciat. Qua-
propter eoipſo quo ſe quęrit, magis ſe ſibi notam
ꝙ ignotã eſſe cõuincit̃. Nouit enim ſe quærentẽ
atq; neſcientẽ, dum ſe quærit ut nouerit. Quid er-
go dicemus? An quod ex parte ſe nouit, ex parte
nõ nouit? Sed abſurdũ eſt dicere, nõ eam totã ſci-
re quod ſcit. Non dico totũ ſcit, ſed quod ſcit, tota
ſcit. Cum itaq; aliquid de ſe ſcit, quod niſi totã nõ
poteſt, totã ſe ſcit. Scit autẽ ſe aliquid ſcientẽ, nec
poteſt quicꝙ ſcire niſi tota. Scit ſe igit̃ totam. De-
inde quid eius ei tam notum eſt quàm ſe uiuere?

Arguitur quo modo mens ex parte ſibi ſit nota. Cap. IIII

Nõ poteſt aũt & mens eſſe, & nõ uiuere, quan-
do habet etiã amplius ut intelligat: nam & animę
beſtiarũ uiuũt, ſed nõ intelligũt. Sicut ergo mens
tota eſt, ſic tota uiuit. Nouit aũt uiuere ſe. Totã ſe
igit̃ nouit. Poſtremo cum ſe noſſe mens quærit,
mentẽ ſe eſſe iam nouit: alioquin utrum ſe quærat
ignorat, & aliud pro alio forſitã quærat. Fieri em̃
poteſt ut ipſa nõ ſit mens, atq; ita dum mentẽ noſ-
ſe quærit, nõ ſeipſam quęrat. Quapropter quoniã
cũ quærit mens quid ſit mens, nouit quod ſe quæ
rat, ꝑfecto nouit quod ipſa ſit mens. Porrò ſi hoc
in ſe nouit quod mens eſt, & tota mens eſt, totã ſe
nouit. Sed ecce non ſe nouerit eſſe mentẽ, cũ autẽ
ſe quærit, hoc tantũmodo nouerit quod ſe quæ-
rat. Poteſt enim etiam ſic aliud pro alio quærere, ſi
hoc neſcit: ut aũt nõ quærat aliud pro alio, procul
dubio nouit quid quærat. At ſi nouit quid quæ-
rat, & ſeipſam quærit, ſeipſam utique nouit. Quid
ergo adhuc quærit? Quod ſi ex parte ſe nouit, ex
parte aũt adhuc quærit, nõ ſeipſam, ſed partẽ ſuã
quærit. Cum enim ea ipſa dicit̃, tota dicit̃. Deinde
quia nouit nondũ ſe à ſe inuentã totã, nouit quan
A ta ſit tota. Atq; ita quærit quod deeſt, quemadmo
dum ſolemus quærere, ut ueniat in mẽtem quod
excidit, nec tamẽ penitus excidit, quia poteſt re-
cognoſci, cum uenerit, hoc eſſe quod quærebat̃.
Sed quõ mens ueniat in mentẽ, quaſi poſſit mens
in mẽte non eſſe? Huc accedit, quia ſi parte inuen
ta, nõ ſe totã quærit, tamẽ tota ſe quærit. Tota er-
go ſibi præſto eſt, & quid adhuc quæratur nõ eſt:
hoc enim deeſt quod quærit̃, non illa quæ quærit.
Cũ itaq; tota ſe quærit, nihil eius deeſt: aut ſi non
tota ſe quærit ſed pars quæ inuẽta eſt quærit partẽ
quæ nondũ inuẽta eſt, nõ ſe ergo mens quærit, cu
ius ſe nulla pars quærit: pars enim quæ inuẽta eſt,
nõ ſe quærit: pars aũt quæ nondũ inuenta eſt, nec
ipſa ſe quærit, quoniam ab ea quæ iam inuenta eſt
B parte quęrit̃. Quocirca quia nec tota ſe mẽs quæ
rit, nec pars eius ulla ſe quærit, ſe mens omnino
nõ quærit. Vt qd ergo ei præceptũ eſt, ut ſeipſam
cognoſcat? Credo ut ſeipſam cogitet, & ſecundũ
naturã ſuã uiuat, id eſt ut ſecundũ naturã ſuã ordi-
nari appetat, ſub eo ſcilicet cui ſubdẽda eſt, ſupra
ea quibus præponenda eſt: ſub illo à quo regi de-
bet, ſupra ea quæ regere debet. Multa enim per
cupiditatẽ prauã tanꝙ ſui ſit oblita, ſic agit. Videt

Animus ad incorporeorum amorẽ excitandus. Cap. V.

em̃ quædã intrinſecus pulchra, in præſtãtiore na-
tura quæ deus eſt. Et cũ inſtare debeat ut eis fruat̃,
uolẽs ea ſibi tribuere, & nõ ex illo ſimilis illi⁹, ſed
ex ſeipſa eſſe quod ille eſt, auertitur ab eo, moue-
turq; & labit̃ in minus & minus, quod putat̃ am-
plius & amplius, quia nec ipſa ſibi, nec ei quicꝙ
C ſufficit recedenti ab illo qui ſolus ſufficit: Ideoq;
per egeſtatẽ ac difficultatem fit nimis intẽta in a-
ctiones ſuas, & inquietas delectationes quas per
eas colligit: atq; ita cupiditate acquirẽdi notitias
ex ijs quæ foris ſunt, quorũ cognitũ genus amat
& ſentit amitti poſſe, niſi impẽſa cura teneat̃, per-
ditq; ſecuritatem tantoq; ſeipſam minus cogitat,
quãto magis ſecura eſt, quod ſe nõ poſſit amitte-
re. Ita cũ aliud ſit non ſe noſſe, aliud non ſe cogita-
re: Neq; enim multarũ doctrinarũ peritum, igno-
rare Grãmaticam dicimus cum eam non cogitat,
quia de medicinæ arte tunc cogitat. Cum ergo
aliud ſit nõ ſe noſſe, aliud nõ ſe cogitare, tanta uis
eſt amoris, ut ea quæ cum amore diu cogitauerit,
eiſq; curæ glutino inhæſerit, attrahat ſecũ etiam
D cum ad ſe cogitãdam quodãmodo redit. Et quia
illa corpora ſunt quæ foris per ſenſus carnis ada-
mauit, eorũq; diuturna quadam familiaritate im
plicata eſt, nec ſecum poteſt introrſum tanquam
in regionẽ incorporeæ naturæ ipſa corpora inſer
re, imagines eorũ conuoluit & rapit factas in ſe-
metipſa de ſemetipſa. Dat em̃ eis formãdis quid-
dam ſubſtantiæ ſuę, ſeruat autẽ aliquid quo libere
de ſpecie taliũ imaginum iudicet, & hoc eſt magis
mens, id eſt rationalis intelligẽtia, quę ſeruatur ut
iudicet. Nam illas animæ partes quę corporum ſi
militudinib. informant̃, etiã cum beſtijs nos com
munes habere ſentimus. Errat autem mens,

Imaginatio fallax. Cap. VI

cum ſe iſtis imaginibus tanto amore coniungit,
ut etiam ſe eſſe aliquid huiuſmodi exiſtimet. Ita
enim

enim cõformatur eis quodãmodo, nõ id exiſtẽdo
ſed putãdo, nõ quo ſe imaginẽ putet, ſed omnino A
illud ipſum cuius imaginẽ ſecũ habet. Viget qp-
pe in ea iudiciũ diſcernẽdi corpus quod foris re-
linquit, ab imagine quã de illo ſecũ gerit: niſi cum
ita exprimunt eædẽ imagines tanq; foris ſentian
tur, nõ intus cogitent, ſicut dormientibus, aut fu-
rentib. aut in aliqua ecſtaſi accidere ſolet. Cum
(Error opinionum de anima. Cap. VII) itaq; ſe tale aliquid putat, corpus eſſe ſe putat. Et
quia ſibi bene cõſcia eſt principatus ſui quo cor-
pus regit, hinc factum eſt ut quidã quærerẽt quid
corporis amplius ualet in corpore, & hoc eſſe mẽ
tem, uel omnino totã animã exiſtimarent, ut Em-
pedocles & Ericates opinati ſunt. Itaq; alij ſangui
nem, alij cerebrũ, alij cor, nõ ſicut ſcriptura dicit:
Cõfitebor tibi dñe in toto corde meo: Et, Diliges
dominũ deum tuũ ex toto corde tuo: Hoc enim B
abutẽdo uel trãſferendo uocabulũ ducit à corpo
re ad animã, ſed ipſam omnino particulã corpo-
ris quã in uiſcerib. dilaniatis uidemus, eã eſſe pu-
tauerunt. Alij ex minutiſſimis indiuiduisq; cor-
puſculis quas atomos dicũt, concurrentibus in ſe
atq; cohęrẽtibus, eã cõfici crediderũt. Alij aerem,
alij ignẽ ſubſtantiã eius eſſe dixerunt. Alij eã nul-
lam eſſe ſubſtantiã, quia niſi corpus nullã ſubſtan
tiã poterãt cogitare, & eã corpus eſſe nõ inuenie-
bant, ſed ipſam temperationẽ corporis noſtri uel
cõpagem primordiorũ, quibus iſta caro tãquam
cõnectitur, eſſe opinati ſunt. Et hi omnes eã mor-
talem eſſe ſenſerũt, quia ſiue corpus eſſet, ſiue ali-
qua cõpoſitio corporis, nõ poſſet utiq; immorta-
liter permanere. Qui uero eius ſubſtãtiam uitam C
quandã nequaquã corporeã, quãdoquidem uitã
omne uiuũ corpus animantẽ ac uiuificantem eſſe
repererũt, cõſequenter & immortalẽ, quia uita ca
rere uita nõ poteſt, ut quiſq; potuit probare cona
ti ſunt: Nã de quinto illo neſcio quo corpore, qđ
notiſſimis quatuor huius mũdi elemẽtis quidam
cõiungentes, hinc animã eſſe dixerunt, hoc loco
diu diſſerendũ non puto. Aut enim hoc uocãt cor
pus quod nos, cuius in loci ſpacio pars toto mi-
nor eſt, & in illis annumerandi ſunt qui mentem
corporeã eſſe crediderũt, aut ſi uel omnẽ ſubſtan-
tiam, uel omnẽ mutabilẽ ſubſtantiã corpus appel
lãt, cũ ſciãt nõ omnẽ locorũ ſpatijs aliqua lõgitu-
dine & latitudine & altitudine cõtineri, nõ cũ eis
de uocabuli quæſtione pugnandũ eſt. In his om- D
nib. ſententijs quiſquis uidet mẽtis naturã & eſſe
ſubſtantiã & nõ eſſe corporeã, id eſt non minore
ſui parte minus occupare loci ſpaciũ, maiusq; ma
iore, ſimul oportet uideat eos qui opinantur eſſe
corporeã, nõ ob hoc errare quod mẽs deſit eorũ
notitiæ, ſed quod adiungunt ea, ſine quibus nullã
poſſunt cogitare naturã. Sine phantaſijs em̃ cor-
porũ quicquid uiſi fuerint cogitare, nihil omnino
eſſe arbitrant. Ideoq; nõ ſe tanq; ſibi deſit mẽs, re-
quirat: Quid em̃ tã cognitioni adeſt, q; id qđ mẽ-
ti adeſt, aut quid tam mẽti adeſt, q; ipſa mẽs? Vn-
de & ipſa quæ appellatur inuentio, ſi uerbi origi-
nem retractemus, qđ aliud reſonat, niſi quia inue-
(Inuenire quid) nire eſt in id uenire quod quærit. Propterea quæ
quaſi ultro in mentẽ ueniunt, nõ uſitate dicuntur
A inuenta, q̃uis cognita dici poſſint, quia non in ea
quærẽdo tendebamus ut in ea ueniremus, hoc eſt
ea inueniremus. Quapropter ſicut ea quæ oculis
aut ullo alio corporis ſenſu requiruntur, ipſa mẽs
quęrit, ipſa enim etiã ſenſum carnis intendit, tunc
aũt inuenit, cum in ea quæ requiruntur idem ſen-
ſus uenit: Sic alia quæ non corporeo ſenſu inter-
nuncio, ſed per ſeipſam noſſe debet, cum in ea ue
nit, inuenit: aut in ſuperiore ſubſtãtia, id eſt in deo
aut in cæteris animæ partibus, ſicut de ipſis ima-
ginibus corporũ cum iudicat, intus enim in ani-
ma eas inuenit per corpus impreſſas. Ergo ſe- *(Animus à ſenſibilibus abducens. Cap. VIII)*
ipſam quemadmodũ quærat & inueniat, mirabi-
lis quæſtio eſt, quò tendat, ut quærat, aut quò ue-
niat ut inueniat: Quid enim tam in mente q; mẽs
B eſt? Sed quia in ijs eſt quæ cũ amore cogitat, ſenſi
bilibus aũt, id eſt corporalibus cũ amore aſſuefa-
cta eſt, nõ ualet ſine imaginib. eorũ eſſe in ſemet-
ipſa: Hinc ei oboritur erroris dedecus, dum rerũ
ſenſarũ imagines ſecernere à ſe nõ poteſt, ut ſe ſo-
lam uideat. Cohæſerunt enim mirabiliter glutino
amoris, & hæc eſt eius immũditia, quoniã dum ſe
ſolã nititur cogitare, hoc ſe putat eſſe ſine quo ſe
non poteſt cogitare. Cum igitur ei præcipitur, ut
ſeipſam cognoſcat, non ſe tanquã ſibi detracta ſit
quęrat, ſed id quod ſibi addidit detrahat. Interior
eſt enim ipſa, nõ ſolum q; iſta ſenſibilia quæ mani
feſte foris ſunt, ſed etiã q; imagines eorum quæ in
parte quadam ſunt animæ, quã habent & beſtiæ,
q̃uis intelligentia careãt, quæ mentis eſt propria.
C Cum ergo ſit mẽs interior, quodã modo exit à ſe-
metipſa, cum in hæc quaſi ueſtigia multarũ inten
tionum exerit amoris affectum. Quæ ueſtigia tan
quam imprimunt memoriæ, quando hæc quæ fo
ris ſunt corporalia ſentiũtur, ut etiam cum abſunt
iſta, prę ſto ſint tamẽ imagines eorũ cogitantibus.
Cognoſcat ergo ſemetipſam, nec quaſi abſentem
ſe quærat, ſed intentionẽ uolũtatis qua per alia ua
gabatur ſtatuat in ſemetipſam, & ſe cogitet. Ita ui-
debit q; nunquã ſe non amauerit, nunquã neſcie-
rit: ſed aliud ſecũ amãdo cum eo ſe cõfudit & con
creuit quodãmodo, atq; ita dum ſicut unũ diuerſa
cõplectitur, unum putauit eſſe quæ diuerſa ſunt.
Nõ itaq; uelut abſentem ſe quærat cernere, ſed *(Mens ut eſt, ita ſe nouit. Cap. IX)*
præſentẽ ſe curet diſcernere. Nec ſe quaſi nõ no-
D rit cognoſcat, ſed ab eo quo alterum nouit digno
ſcat. Ipſum enim quod audit, cognoſce teipſam,
quomodo agere curabit, ſi neſcit, aut quid ſit co-
gnoſce, aut quid ſit teipſam? Si aũt utrunq; nouit,
nouit & ſeipſam, quia nõ ita dicitur mẽti, cogno-
ſce teipſam, ſicut dicit, cognoſce Cherubin aut Se
raphin. De abſentib. enim illis credimus, ſecundũ
quod cœleſtes quædã poteſtates eſſe prædicant.
Neq; ſicut dicitur, cognoſce uolũtatem illius ho-
minis, quæ nobis nec ad ſentiẽdũ ullo modo, nec
ad intelligendũ præſto eſt, niſi corporalib. ſignis
editis, & hoc ita ut magis credamus q; intelliga-
mus. Neq; ita ut dicit homini, uide faciem tuã, qđ
niſi in ſpeculo fieri nõ poteſt. Nã & ipſa noſtra fa-
cies abſens ab aſpectu noſtro eſt qa nõ ibi eſt quò

ſſe dirigi poteſt. Sed cũ dicitur mẽti, cognoſce te ipſam, eo ictu quo intelligit quod dictũ eſt, teipſam, cognoſcit ſeipſam, nec ob aliud ꝙ eo quo ſibi præſens eſt. Si aũt quod dictũ eſt, nõ intelligit, nõ utiq; facit, hoc igiť ei præcipiť ut faciat, qđ cũ ipſum præceptũ intelligit, facit. Nõ ergo adiũgat aliud ad id quod ſeipſam cognoſcit, cum audit ut ſeipſam cognoſcat. Certe enim nouit ſibi dici, ſibi ſcilicet quæ eſt, & uiuit, & intelligit, Sed eſt & cadauer, uiuit & pecus: intelligit aũt nec cadauer nec pecus. Sic ergo ſe eſſe & uiuere ſcit, quõ eſt, & uiuit intelligentia.

Mens quomodo intelligit quod non ſit Cap. X

Cũ ergo, uerbi gratia, mẽs aerem ſe putat, aerem intelligere putat, ſe tamẽ intelligere ſcit: aerem aũt ſe eſſe nõ ſcit ſed putat. Secernat qđ ſe putat, cernat quod ſcit, hoc ei remaneat. Vnde ne illi quidem dubitauerunt, qui aliud atq; aliud corpus eſſe mentẽ putauerũt. Neq; enĩ omnis mens aerem ſe eſſe exiſtimat, ſed alię ignẽ, alię cerebrũ, aliæq; aliud corpus, & aliud aliæ, ſicut ſupra cõmemoraui: omnes tamen ſe intelligere nouerũt & eſſe & uiuere, ſed intelligere ad id quod intelligũt referunt, eſſe aũt & uiuere ad ſeipſas. Et nulli eſt dubiũ, nec quenq; intelligere qui non uiuat, nec quenq; uiuere qui nõ ſit. Ergo cõſequenter & eſſe & uiuere id quod intelligit, nõ ſicuti eſt cadauer quod nõ uiuit, nec ſicuti uiuit anima quę nõ intelligit, ſed ꝓprio quodã eodẽq; præſtãtiore modo. Itẽ uelle ſe ſciũt, neq; hoc poſſe quenq; qui nõ ſit & qui nõ uiuat, pariter ſciunt. Itemq; ipſam uoluntatẽ referũt ad aliquid qđ ea uoluntate uolunt. Meminiſſe etiã ſe ſciũt, ſimulq; ſciunt qđ nemo meminiſſet niſi eſſet ac uiueret: Sed & ipſam memoriã referimus ad aliquid quod ea meminimus. Duobus igiť horũ triũ, memoria & intelligentia multarũ rerũ notitia atq; ſcientia cõtineť: Volũtas aũt adeſt, ꝑ quã fruamur eis uel utamur. Fruimur enim cognitis, in quib. uolũtas ipſis propter ſeipſa delectata conquieſcit: utimur uero eis quę ad illud referimus quo fruẽdũ eſt. Nec eſt alia uita hominũ uitioſa atq; culpabilis, ꝙ male utens & male fruẽs. De qua re nõ eſt nunc differendi locus.

1. ſent. diſt. 1 cap. hic conſiderandum. & cap. id ergo. & cap. hec ergo.

Sed qm̃ de natura mẽtis agiť, remoueamus à cõſideratione noſtra omnes notitias quæ capiuntur extrinſecus per ſenſus corporis, & ea quæ poſuimus omnes mẽtes de ſeipſis noſſe certasq; eſſe diligentius attẽdamus. Vtrũ enim aeris ſit uis uiuendi, reminiſcẽdi, intelligẽdi, uolẽdi, cogitandi, ſciẽdi, iudicãdi, an ignis, an cerebri, an ſanguinis, an atomorũ, an præter uſitata quatuor elementa quinti neſcio cuius corporis, an ipſius carnis noſtræ cõpago uel tẽperamẽtũ hæc efficere ualeat, dubitauerũt homines: & alius hoc, alius aliud affirmare conatus eſt. Viuere ſe tñ & meminiſſe, & intelligere, & uelle, & cogitare, & ſcire, & iudicare quis dubitet? Quãdoquidẽ etiã ſi dubitat uiuit, ſi dubitat unde dubitet meminit, ſi dubitat dubitare ſe intelligit, ſi dubitat certus eſſe uult, ſi dubitat cogitat, ſi dubitat ſcit ſe neſcire, ſi dubitat iudicat nõ ſe temere cõſentire oportere. Quiſquis igitur aliũde dubitat, de his omnib. dubitare nõ debet, quæ ſi nõ eſſent, de ulla re dubitare nõ poſſet.

Hæc omnia qui uel corpus uel cõpoſitionem ſeu A temperationẽ corporis eſſe mentẽ putãt, in ſubiecto eſſe uolũt uideri, ut ſubſtãtia ſit aer, uel ignis, ſiue aliquod aliud corpus, quod mentẽ putãt: intelligẽtia uero ita inſit huic corpori, ſicut qualitas eius: ut illud ſubiectũ ſit, hęc in ſubiecto: ſubiectũ ſcilicet mẽs quã corpus eſſe arbitranť, in ſubiecto aũt intelligẽtia, ſiue quid aliud eorũ quæ certa nobis eſſe cõmemorauimus. Iuxta opinanť etiã illi qui mentẽ ipſam negãt eſſe corpus, ſed cõpaginẽ aut temperationẽ corporis. Hoc enim intereſt, ꝗ illi mentẽ ipſam dicũt eſſe ſubſtantiã, in quo ſubiecto ſit intelligẽtia. iſti aũt ipſam mentẽ in ſubiecto eſſe dicũt, corpore ſcilicet cuius cõpoſitio uel temperatio eſt. Vnde cõſequenter etiã intelligentiã quid aliud ꝙ in eodẽ ſubiecto corpore exiſtimant? Qui omnes nõ aduertunt, mẽtem noſſe ſe B etiã cũ quærit ſe, ſicut iã oſtẽdimus. Nullo modo aũt recte diciť ſciri aliqua res, dum eius ignoratur ſubſtãtia. Quapropter cũ ſe mens nouit, ſubſtantiam ſuã nouit, & cum de ſe certa eſt, de ſubſtãtia ſua certa eſt. Certa eſt aũt de ſe, ſicut cõuincunt ea quæ ſupra dicta ſunt. Nec omnino certa eſt, utrũ aer, an ignis ſit, an aliquod corpus, uel aliqd corporis. Nõ eſt igitur aliquid eorũ. Totumq; illud ꝗ ſe iubeť ut nouerit, ad hoc pertinet ut certa ſit, nõ ſe eſſe aliquid eorũ de quibus incerta eſt, idq; ſolũ eſſe ſe certa ſit, quod ſolũ eſſe ſe certa eſt. Sic enim cogitat ignẽ aut aerem, & quicquid aliud corporis cogitat. Neq; ullo modo fieri poſſet, ut ita cogitaret id quod ipſa eſt, quemadmodũ cogitat id C quod ipſa nõ eſt. Per phantaſiã quippe imaginariã cogitat hæc omnia, ſiue ignẽ, ſiue aerẽ, ſiue illud uel illud corpus, partémue ullã, ſiue cõpaginem tẽperationemq; corporis, nec utiq; iſta omnia, ſed aliquid horũ eſſe diciť. Si quid aũt horum eſſet, aliter id ꝙ cætera cogitaret, non ſcilicet per imaginale figmentũ, ſicut cogitãtur abſentia, quę ſenſu corporis tacta ſunt, ſiue omnino ipſa, ſiue eiuſdem generis aliqua, ſed quadã interiore, nõ ſimulata, ſed uera præſentia. Nõ enim quicquã illi eſt ſeipſa pręſentius, ſicut cogitat uiuere ſe & meminiſſe & intelligere & uelle ſe. Nouit enĩ hæc in ſe, nec imaginať quaſi extra ſe illa ſenſu tetigerit, ſicut corporalia quæq; tãgunť. Ex quorũ cogitationib. ſi nihil ſibi affingat, ut tale aliquid eſſe ſe putet, quicquid ei de ſe remanet, hoc ſolũ ipſa eſt.

Veſtigia ſummæ trinitatis in anima. Cap. XI.

D Remotis igiť pauliſper cęteris, quorũ mens de ſeipſa certa eſt: tria hæc potiſſimũ conſiderata tractemus memoriã, intelligentiã, uoluntatẽ: In his enim tribus inſpici ſolent etiã ingenia paruulorũ cuiuſmodi præferãt indolem. Quãto quippe tenacius & facilius puer meminit, quãtoq; acutius intelligit & ſtudet ardẽtius, tãto eſt laudabilioris ingenij. Cum uero de cuiuſq; doctrina quæritur, nõ quãta firmitate ac facilitate meminerit, uel quãto acumine intelligat, ſed ꝗd meminerit, & quid intelligat quæriť. Et quia nõ tantũ ꝙ doctus ſit conſiderať laudabilis animus, ſed etiã ꝗ̃ bonus, nõ tãtum quid meminerit & quid intelligat, uerũ etiam quid uelit attẽditur: nõ quanta flagrãtia uelit, ſed

quid

quid uelit prius, deinde quantũ uelit. Tunc enim laudãdus eſt animus uehemẽter amãs, cũ id quod A amat uehemẽter amandũ eſt. Cũ ergo dicunt hæc tria, ingeniũ, doctrina, uſus, primũ horũ conſideratur in illis tribus, quid poſſit quiſq; memoria, & intelligentia, & uoluntate. Secundũ eorũ conſideratur, quid habeat quiſq; in memoria, & intelligentia, quò ſtudioſa uolũtate peruenerit. Iam uero uſus tertius in uolũtate eſt pertractãte illa quæ in memoria & intelligentia cõtinentur, ſiue ad aliquid ea referat, ſiue eorũ fine delectata conquieſcat. Vti enĩ eſt aſſumere aliquid in facultatem uoluntatis: frui eſt aũt, uti cũ gaudio, nõ adhuc ſpei, ſed iam rei. Proinde omnis qui fruiť, utiť: aſſumit enim aliquid in facultatẽ uoluntatis, cũ fine delectationis. Non aũt omnis qui utitur, fruitur: ſed id quod in facultatẽ uoluntatis aſſumit, nõ propter illud ipſum, ſed propter aliud appetit. B Hæc igitur tria, memoria, intelligẽtia, uoluntas, quoniã non ſunt tres uitæ, ſed una uita, nec tres mẽtes, ſed una mẽs, cõſequenter utiq; nec tres ſubſtãtiæ ſunt, ſed una ſubſtãtia. Memoria quippe quæ uita & mens & ſubſtantia diciť ad ſeipſam diciť. Quòd uero memoria dicitur, ad aliquid relatiue dicitur. Hoc de intelligẽtia quoq; & de uolũtate dixerim. Et intelligẽtia quippe & uolũtas, ad aliquid dicunť. Vita eſt aũt unaquæq; ad ſeipſam, & mens, & eſſentia. Quocirca tria hæc eo ſunt unũ, quo una uita, una mẽs, una eſſentia. Et quicquid aliud ad ſeipſa ſingula dicũtur, etiã ſimul nõ pluraliter, ſed ſingulariter dicunť. Eo uero tria, quo ad ſe inuicẽ referuntur: quæ ſi æqualia nõ eſſent, non ſolũ ſingula ſin- C gulis, ſed etiã omnib. ſingula, nõ utiq; ſe inuicẽ caperent. Neq; enim tantũ à ſingulis ſingula, uerũ etiã à ſingulis omnia capiunť. Memini enim me habere memoriã, & intelligentiã, & uoluntatem: & intelligo me intelligere, & uelle atq; meminiſſe: & uolo me uelle, & meminiſſe, & intelligere: totamq; meã memoriã, & intelligentiã, & uolũtatem ſimul memini. Quod enĩ memoriæ meæ non memini, non eſt in memoria mea. Nihil autẽ tam in memoria, quàm ipſa memoria eſt. Totã igitur memini. Item quicquid intelligo, intelligere me ſcio, & ſcio me uelle quicquid uolo: Quicquid autem ſcio memini. Totã igiť intelligentiã, totamq; uoluntatẽ meã memini. Similiter cum hęc tria intelligo, tota ſimul intelligo. D Neq; enim quicquã intelligibiliũ nõ intelligo, niſi quod ignoro. Quod aũt ignoro, nec memini, nec uolo. Quicquid itaq; intelligibiliũ non intelligo, cõſequenter etiã non memini nec uolo. Quicquid autẽ intelligibilium memini & uolo, cõſequenter intelligo. Voluntas etiam mea totã intelligẽtiam totamq; memoriam meã capit, dum toto utor quod intelligo & memini. Quapropter quãdo inuicem à ſingulis & tota omnia capiuntur, æqualia ſunt tota ſingula totis ſingulis, & tota ſingula ſimul omnib. totis, & hæc tria unũ, una uita, una mẽs, una eſſentia. Iamne igitur aſcendendũ eſt qualibuſcunq; intẽtionis uiribus ad illam ſummã & altiſſimam eſſentiã, cuius impar imago eſt humana mens, ſed tamẽ imago:

1. ſent. diſt. 1 cap. notandum uero.

1. ſent. diſt. 1 cap. nunc uero.

1. ſent. diſt. 3 cap. æqualis etiam.

Animæ aliquid accedit tempore non deo.

Cap. XII

an adhuc eadẽ tria diſtinctius declaranda ſunt in A anima, per illa quæ extrinſecus ſenſu corporis capimus, ubi temporaliter imprimitur rerũ corporearũ notitia? Mentẽ quippe ipſam in memoria & intelligẽtia & uolũtate ſuimetipſius talem reperiebamus, ut quoniã ſemper ſe noſſe ſemperq; ſeipſam uelle cõprehẽdebatur, ſimul etiã ſemper ſui meminiſſe, ſemperq; ſeipſam intelligere & amare cõprehenderetur, quãuis non ſemper ſe cogitare diſcretã ab eis quæ non ſunt quod ipſa eſt: ac per hoc difficile in ea dignoſciť memoria ſui, & intelligentia ſui. Quaſi nõ ſint hęc duo, ſed unũ duobus uocabulis appelletur, ſic apparet in ea re ubi ualde iſta cõiũcta ſunt, & aliud alio nullo præceditur tempore: amorq; ipſe nõ ita ſentitur eſſe, cum eũ nõ prodit indigentia, quoniã non ſemper præſto eſt quod amatur. Quapropter etiã tardio- B ribus diluceſcere hæc poſſunt, dum ea tractantur quæ ad animã tempore accedũt, & quæ illi tẽporaliter accidũt, cũ meminit quod antea nõ meminerat, & cũ uidet quod antea non uidebat: & cum amat qd' antea nõ amabat. Sed aliud hæc tractatio iã poſcit exordiũ, propter huius libelli modũ.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. XI

Veſtigium trinitatis etiam in corpore.

Cap. I

NEMINI dubiũ eſt, ſicut interiorẽ hominem intelligentia ſic exteriorem ſenſu corporis præditũ. Nitamur igitur ſi poſſumus in hoc quoq; exte- C riore indagare qualecunq; ueſtigiũ trinitatis, nõ quia & ipſe eodẽ modo ſit imago dei. Manifeſta eſt quippe Apoſtolica ſententia, quæ interiorem hominẽ renouari dei agnitione declarat ſecundũ imaginẽ eius qui creauit eum, cum & alio loco dicat: Et ſi exterior homo noſter corrũpitur, tamen interior renouať de die in diẽ. In hoc ergo qui corrũpitur, quęramus quẽadmodũ poſſumus quandã trinitatis effigiem, & ſi nõ expreſſiorem, tamẽ fortaſſis ad dignoſcendũ faciliorem. Neq; enim fruſtra & iſte homo dicitur, niſi quia ineſt ei nõnulla interioris ſimilitudo, & illo ipſo ordine conditionis noſtræ quo mortales atq; carnales effecti ſumus, facilius & quaſi familiarius uiſibilia quàm intelligibilia pertractamus. Cum iſta ſint D exterius, illa interius, & iſta ſenſu corporis ſentiamus, illa mente intelligamus, noſq; ipſi animi nõ ſenſibiles ſimus, id eſt, corpora, ſed intelligibiles, quoniã uita ſumus: tamen ut dixi, tãta facta eſt in corporib. cõſuetudo, & ita in hæc miro modo relabens foras ſe noſtra proiecit intentio, ut cum ab incerto corporũ ablata fuerit, ut in ſpiritum multo certiore ac ſtabiliore cognitione figatur, refugiat ad iſta, & ibi appetat requiẽ unde traxit infirmitatem. Cuius ægritudini cõgruendum eſt, ut ſi quando interiora ſpiritalia accõmodatius diſtinguere atq; facilius inſinuare conamur, de corporalib. exteriorib. ſimilitudinum documẽta capiamus. Senſu igiť corporis exterior homo præditus ſentit corpora, & iſte ſenſus qd' facile aduertitur

Coloſ. 3

2. Cor. 4

quinque

quinq; pertitus eſt, uidendo, audiendo, olfaciendo, A guſtando, tãgendo. Sed & multũ eſt & nõ neceſſariũ, ut om̃es hos quinq; ſenſus id quod quærimus interrogemus. Quod enim nobis unus eorum renunciat, etiã in cæteris ualet. Itaq; potiſſimum teſtimonio utamur oculorũ. Is enim ſenſus corporis maxime excellit, & eſt uiſioni mẽtis pro ſui generis diuerſitate uicinior.

Veſtigium Triadis in omni ſenſu corporis. Cap. II

Cum igitur aliquod corpus uidemus, hæc tria quod facillimum eſt conſideranda ſunt & dignoſcenda. Primo ipſa res quã uidemus, ſiue lapidẽ, ſiue aliquã flãmam, ſiue quid aliud quod uideri oculis poteſt, quod utiq; iam eſſe poterat, & anteq̃ uideretur. Deinde uiſio quę non erat priuſquã rem illã obiectam ſenſui ſentiremus. Tertio quod in ea re quæ uidetur quãdiu uidetur ſenſum detinet oculorũ, id eſt, animi intentio. In his igitur tribus, nõ ſolũ eſt ma B nifeſta diſtinctio, ſed etiã diſcreta natura. Primum quippe illud corpus uiſibile lõge alterius naturæ eſt q̃ ſenſus oculorũ, quo ſibimet incidente fit uiſio. Ipſaq; uiſio quid aliud quã ſenſus ex ea re quæ ſentitur informatus apparet? Quamuis re uiſibili detracta nulla ſit nec ulla omnino eſſe poſſit talis uiſio, ſi corpus non ſit quod uideri queat. Nullo modo tamen eiuſdem ſubſtantiæ eſt corpus quo formatur ſenſus oculorũ, cum idem corpus uidetur, & ipſa forma quæ ab eodẽ imprimitur ſenſui, quæ uiſio uocatur. Corpus enim uiſum in ſua natura ſeparabile eſt: ſenſus autẽ qui iam erat in animante, eius priuſquã uideret quod uideri poſſet, cum in aliquid uiſibile incurreret, uel uiſio quę fit in ſenſu ex uiſibili corpore cũ iam cõiunctum eſt C & uidetur. Senſus ergo uel uiſio, id eſt, ſenſus formatus extrinſecus, ad animantis naturã pertinet, omnino aliã q̃ eſt illud corpus quod uidendo ſentimus, quo ſenſus non ita formatur ut ſenſus ſit, ſed ut uiſio ſit. Nã ſenſus & ante obiectum rei uiſibilis niſi eſſet in nobis, nõ diſtaremus à cæcis, dũ nihil uidemus, ſiue in tenebris, ſiue clauſis luminib. Hoc aũt diſtamus, quod nobis ineſt, & nõ uidẽtibus quo uidere poſſimus, qui ſenſus uocatur, illis uero nõ ineſt: Nec aliũde niſi ꝙ eo carent, cæci appellantur. Itemq; illa animi intentio quæ in ea re quã uidemus ſenſum tenet atq; utrunq; cõiungit, nõ tantum ab ea re uiſibili natura differt, quando quidem iſte animus illud corpus eſt, ſed ab ipſo quoq; ſenſu atq; uiſione, quoniã ſolius animi eſt D hæc intentio. Senſus aũt oculorũ nõ ob aliud ſenſus corporis dicitur, niſi quia & ipſi oculi mẽbra ſunt corporis. Et q̃uis non ſentiat corpus exanime, anima tamẽ cõmixta corpori per inſtrumentum ſentit corporeũ, & idem inſtrumentũ ſenſus uocatur. Qui etiam paſſione corporis cum quiſq; excæcatur interceptus extinguitur, cũ idem maneat animus, & eius intentio, luminibus amiſſis, nõ habeat quidẽ ſenſum corporis quem uidendo extrinſecus corpori adiungat, atq; in eo uiſo figat aſpectũ, niſu tamen ipſo indicet ſe adẽpto corporis ſenſu, nec perire potuiſſe, nec minui. Manet enim quidã uidẽdi appetitus integer, ſiue id poſſit fieri, ſiue non poſſit. Hæc igitur tria, corpus quod uidetur, & ipſa uiſio, & quę utrunq; coniungit intentio, manifeſta ſunt ad dignoſcendũ non ſolum propter propria ſingulorũ, uerumetiam propter differentiã naturarũ. Atq; in his cũ ſenſus nõ procedat ex corpore illo quod uidetur, ſed ex corpore ſentiẽtis animãtis, cui anima ſuo quodam miro modo cõtemperatur, tamen ex corpore quod uidetur gignitur uiſio, id eſt, ſenſus ipſe formatur: ut iam non tantũ ſenſus qui etiã in tenebris eſſe integer poteſt, dum eſt incolumitas oculorũ, ſed etiã ſenſus informatus ſit, quæ uiſio uocatur. Gignitur ergo ex re uiſibili uiſio, ſed nõ ex ſola, niſi adſit & uidens. Quocirca ex uiſibili & uidente gignitur uiſio, ita ſanè ut ex uidente ſit ſenſus oculorum, & aſpicientis atq; intuẽtis intentio. Illa tamen informatio ſenſus, quæ uiſio dicitur, à ſolo imprimatur corpore quod uidetur, id eſt à re aliqua uiſibili: qua detracta, nulla remanet forma quæ inerat ſenſui, dum adeſſet illud quod uidebatur: ſenſus tamen ipſe remanet, qui erat & priuſq̃ aliquid ſentiretur: uel ut in aqua ueſtigiũ tandiu eſt, donec ipſum corpus quod imprimitur ineſt: quo ablato nullum erit, cũ remaneat aqua, quę erat & antequam illã formã corporis caperet. Ideoq; non poſſumus quidẽ dicere ꝙ ſenſum gignat res uiſibilis, gignit tamen formã uelut ſimilitudinẽ ſuã, quę fit in ſenſu, cũ aliquid uidendo ſentimus. Sed corporis formam quã uidemus, & formã quæ ab illa in ſenſu uidentis fit, per eũdem ſenſum non diſcernimus, quoniã tanta coniunctio eſt, ut non pateat diſcernendi locus. Sed ratione colligimus nequaq̃ nos potuiſſe ſentire, niſi fieret in ſenſu noſtro aliqua ſimilitudo cõſpecti corporis. Neq; enim cũ annulus ceræ imprimitur, ideo nulla imago facta eſt, quia nõ diſcernitur, niſi cum fuerit ſeparara. Sed quoniã poſt ceram ſeparatã manet quod factum eſt ut uideri poſſit, propterea facile perſuadetur, ꝙ inerat iam ceræ forma impreſſa ex annulo, & anteq̃ ab illa ſepararetur. Si autẽ liquido humori adiungeretur annulus, eo detracto nihil imaginis appareret. Nec ideo tamen diſcernere ratio non deberet, fuiſſe in illo humore, anteq̃ detraheretur, annuli formã factam ex annulo, quæ diſtinguenda eſt ab ea forma quæ in annulo eſt, unde iſta facta eſt, quæ detracto annulo non erit, q̃uis illa in annulo maneat unde iſta facta eſt. Sic ſenſus oculorũ, nõ ideo nõ habet imaginẽ corporis quod uidetur quãdiu uidetur, quia eo detracto nõ remanet. Ac per hoc tardiorib. ingenijs difficillime perſuaderi poteſt, formari in ſenſu noſtro imaginem rei uiſibilis, cũ eã uidemus, & eandẽ formã eſſe uiſionẽ. Sed q forte aduerterint quod cõmemorabo, nõ ita in hac inquiſitione laborabũt. Plerunq; cũ diuſcule attẽderimus quæq; luminaria, & inde oculos clauſerimus, quaſi uerſantur in cõſpectu qdã lucidi colores uarie ſeſe cõmutãtes, & minus minusq; fulgentes donec omnino deſiſtãt: Quas intelligendũ eſt reliquias eſſe formę illius quę facta erat in ſenſu, cum corpus lucidum uideretur, paulatimq; & quodãmodo gradatim deficiendo uariari. Nam & inſertarum feneſtrarũ cancelli, ſi eos

forte

forte intuebamur ſæpe in illis apparuere colorib. ut manifeſtũ ſit hanc affectionẽ noſtro ſenſui ex A ea re quę uidebatᷣ impreſſam. Erat ergo etiã cum uideremus, & illa erat clarior & expreſſior, ſed multũ cõiuncta cũ ſpecie rei eius quæ cernebatᷣ, ut diſcerni omnino non poſſet, & ipſa erat uiſio. Quinetiã cũ lucernæ flãmula modo quodã diuaricatis radijs oculorũ quaſi geminatur, duæ uiſiones fiunt, cum ſit res una quæ uidetur. Singillatim quippe afficiũtur ijdem radij de ſuo quiſq; oculo emicãtes, dum nõ ſinuntur in illud corpus intuendum pariter cõiunctęq; cõcurrere, ut unus fiat ex utroq; cõtuitus. Et ideo ſi unum oculum clauſerimus, nõ geminũ ignem, ſed ſicuti eſt unũ uidebimus. Cur aũt ſiniſtro clauſo illa ſpecies deſinit uideri quæ ad dextrũ erat, uiciſſimq; dextro clauſo illa intermoritur quæ ad ſiniſtrũ erat, & longũ eſt B & rei præſenti non neceſſariũ modo quærere atq; diſſerere. Quod enim ad ſuſceptã quęſtionem ſatis eſt, niſi fieret in ſenſu noſtro quædã imago ſimillima rei eius quã cernimus, non ſecundũ oculorum numerũ flãmæ ſpecies geminaretur, cum quidã cernẽdi modus adhibitus fuerit, qui poſſit cõcurſum ſeparare radiorũ. Ex uno quippe oculo quolibet modo deducto, aut impreſſo aut intorto, ſi alter clauſus eſt, dupliciter uideri aliquid quod ſit unũ nullo pacto poteſt. Quæ cũ ita ſint, tria hæc quãuis diuerſa natura quemadmodũ in quandã unitatem cõtempetentur meminerimus, id eſt, ſpecies corporis quę uidetur, & impreſſa eius imago ſenſui quod eſt uiſio, ſenſus'ue formatus, & uoluntas animi quę rei ſenſibili ſenſum ad- C mouet, in eoq; ipſam uiſionem tenet. Horum primum, id eſt, res ipſa uiſibilis nõ pertinet ad animãtis naturã, niſi cũ corpus noſtrũ cernimus. Alterũ aũt ita pertinet, ut & in corpore fiat, & per corpus in anima: fit enim in ſenſu, qui neq; ſine corpore eſt, neq; ſine anima. Tertiũ uero ſolius animæ eſt, quia uoluntas eſt. Cum igitur horũ trium tam diuerſæ ſubſtantiæ ſint, tamen in tantã coeunt unitatem, ut duo priora uix intercedẽte iudice ratione diſcerni ualeant, ſpecies uidelicet corporis qđ uidetur, & imago eius quę fit in ſenſu, id eſt, uiſio. Voluntas aũt tantã uim habet copulãdi hęc duo, ut & ſenſum formandũ admoueat ei rei quæ cernitur, & in ea formatũ teneat. Et ſi tam uiolẽta eſt D ut poſſit uocari amor, aut cupiditas, aut libido, etiam cæterũ corpus animantis uehemẽter afficit. Et ubi nõ reſiſtit pigrior duriorq; materies, in ſimilem ſpeciem coloremq; cõmutat: licet uidere cor-

Chameleon pusculum chamęleontis, ad colores quos uidet facillima cõuerſione uariari. Aliorũ aũt animalium quia non eſt ad cõuerſionem facilis corpulentia, fœtus plerunq; produnt libidines matrum, quid cũ magna delectatione cõſpexerint. Quàm enim teneriora atq;, ut ita dixerim, formabiliora ſunt primordia ſeminũ, tam efficaciter & capaciter ſequuntur intentionẽ maternæ animæ, & quę in ea facta eſt phantaſiã, per corpus quod cupide aſpexit. Sunt exempla quæ copioſe cõmemorari poſſint, ſed unum ſufficit de fideliſſimis libris, quod fecit Iacob ut oues & capræ uarios coloribus parerent, ſupponendo eis uariata uirgulta in canalibus aquarũ, quæ potantes intuerentur eo tempore quo conceperant. Sed anima rationalis deformiter uiuit, cum ſecundũ trinitatem exterioris hominis uiuit, id eſt, cũ ea quæ forinſecus ſenſum corporis formant, non laudabilem uoluntatem qua hæc ad utile aliquid referat, ſed turpem cupiditatem qua his inhæreſcat accõmodat.

Trium unitas in ſenſu Cap. III

Quia etiam detracta ſpecie corporis quæ corporaliter ſentiebatur, remanet in memoria ſimilitudo eius, quò rurſus uoluntas conuertat aciem, ut inde formetur intrinſecus, ſicut ex corpore obiecto ſenſibili ſenſus extrinſecus formabatur. Atq; ita fit illa trinitas ex memoria & interna uiſione, & quæ utrunq; copulat uoluntate: quę tria cum in unũ coguntur, ab ipſo coactu cogitatio dicitur. Nec in his tribus diuerſa ſubſtãtia eſt. Neq; enim aut corpus illud ſenſibile ibi eſt qđ omnino diſcretũ eſt ab animantis natura, aut ſenſus corporis ibi formatur ut fiat uiſio, aut ipſa uoluntas id agit ut formãdũ ſenſum ſenſibili corpori admoueat, in eoq; formatũ detineat: ſed pro illa ſpecie corporis quæ uidebatur extrinſecus, ſuccedit memoria retinẽs illam ſpeciem quam per corporis ſenſum cõbibit anima: proq; illa uiſione quæ foris erat cũ ſenſus ex corpore uiſibili formaretᷣ, ſuccedit intus ſimilis uiſio, cũ ex eo quod memoria tenet formatur acies animi & abſentia corpora cogitãtur: uoluntasq; ipſa quomodo foris corpori obiecto formãdum ſenſum admouebat, formatumq; iũgebat, ſic aciẽ recordãtis animi cõuertit ad memoriã, ut ex eo quod illa retinuit, iſta formetur, & ſit in cogitatione ſimilis uiſio. Sicut autẽ ratione diſcernebatᷣ ſpecies uiſibilis, qua ſenſus corporis formabatur, & eius ſimilitudo quæ fiebat in ſenſu formato ut eſſet uiſio, alioquin ita erant cõiunctę, ut omnino una eademq; mutaretᷣ: ſic illa phãtaſia cũ animus cogitat ſpeciẽ uiſi corporis cũ conſtet ex corporis ſimilitudine, quã memoria tenet, & ex ea quæ inde formatur in acie recordãtis animi, tamen ſic una & ſingularis apparet, ut duo quædam eſſe nõ inueniantᷣ niſi iudicãte ratione: qua intelligimus aliud eſſe illud quod in memoria manet, etiã cum aliũde cogitamus, & aliud fieri cum recordamur, id eſt, ad memoriã redimus, & illic inuenimus eãdem ſpeciem. Quæ ſi iam ibi non eſſet, ita oblitos nos eſſe diceremus, ut omnino recolere nõ poſſemus. Si aũt acies recordantis non formaretur ex ea re quę erat in memoria, nullomodo fieret uiſio cogitantis, ſed utriuſq; cõiunctio, id eſt, eius, quã memoria tenet, & eius quæ inde exprimitur, ut formetur acies recordantis, quia ſimillimæ ſunt, ueluti unã facit apparere. Cũ aũt cogitantis acies auerſa inde fuerit, atq; id quod in memoria cernebatur deſtiterit intueri, nihil formæ quæ impreſſa erat in eadem acie remanebit: Atq; inde formabitur quò rurſus cõuerſa fuerit ut alia cogitatio fiat. Manet tamẽ illud quod reliquit in memoria, quo rurſus cum id recordamur cõuertatur & conuerſa formetur, atq; unũ cum eo fiat unde formatur.

Voluntas

Quomodo fit eo. unitas. Cap. IIII

Voluntas uero illa quæ hac atq; illac fert & re-
fert aciem formandā coniungitq; formatā, ſi ad in- A
teriorē phātaſiam tota cōfluxerit, atq; à præſentia
corporū quæ circūiacet ſenſibus atq; ab ipſis ſen-
ſibus corporis, animi aciē omnino auerterit, atq;
ad eam quæ intus cernitur imaginē penitus con-
uerterit, tāta offenditur ſimilitudo ſpeciei corpo-
ralis expreſſa ex memoria, ut nec ipſa ratio diſcer
nere ſinatur, utrū foris corpus ipſum uideatur, an
intus tale aliquid cogitetur. Nā interdū homines
nimia cogitatione rerū uiſibiliū uel illecti, uel ter-
riti, etiā eiuſmodi repente uoces ædiderunt, quaſi
re uera in medijs talib. actionib. ſiue paſſionibus
uerſarentur Et memini me audiſſe à quodā, ꝙ tā
expreſſam & quaſi ſolidā ſpeciē fœminei corpo-
[illegible] ris in cogitando cernere ſoleret, ut ei ſe quaſi mi- B
ſceri ſentiēs, etiā genitalibus flueret. Tantū habet
uiriū anima in corpus ſuum, & tantū ualet ad in-
dumenti qualitatē uertendā atq; mutandā, quo-
modo homo afficiatur indutus qui cohæret indu
mento ſuo. Ex eodē genere affectionis etiā illud
eſt qđ in ſomnis per imagines illudimur. Sed plu
ſimum differt, utrum ſopitis ſenſibus corporis, ſi-
cuti ſunt dormientiū, aut ab interiore cōpage tur
batis, ſicut ſunt furentiū, aut alio quodam modo
alienatis, ſicuti ſunt diuinantiū uel prophetātium
animi intētio quadam neceſſitate incurrat in eas
quæ occurrunt imagines, ſiue ex memoria, ſiue
alia aliqua occulta ui, per quaſdā ſpiritales mixtu
ras ſimiliter ſpiritalis ſubſtantiæ, an ſicut ſanis atq; C
uigilantibus interdū cōtingit, ut cogitatione oc-
cupata uoluntas ſe auertat à ſenſibus, atq; ita ſor-
met animi aciē uarijs imaginib. ſenſibiliū rerum,
tanquam ipſa ſenſibilia ſentiantur. Non tantū aūt
cum appetēdo in talia uoluntas intendiť, fiūt iſtæ
impreſſiones imaginū, ſed etiā cum deuitandi &
cauēdi cauſa rapitur animus in ea contuenda quę
fugiat. Vnde nō ſolum cupiendo, ſed etiā metuen
do, infertur uel ſenſus ipſis ſenſibilibus, uel acies
animi formāda imaginib. ſenſibiliū. Itaq; aut me-
tus aut cupiditas quāto uehementior fuerit, tan-
to expreſſius formať acies, ſiue ſentiētis ex corpo
re quod in loco adiacet, ſiue cogitantis ex imagi-
ne corporis, quæ memoria continetur. Quod er-
go eſt ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco
hoc eſt ad animi aciē ſimilitudo corporis in me- D
moria: & quod eſt aſpicientis uiſio, ad eā ſpeciem
corporis ex qua ſenſus formatur, hoc eſt uiſio co-
gitantis ad imaginē corporis in memoria cōſtitu
tam, ex qua formatur acies animi: & quod eſt in-
tentio uolūtatis ad corpus uiſum, uiſionemq; co-
pulādam, ut fiat ibi quędā unitas triū, quāuis eorū
ſit diuerſa natura, hoc eſt eadē uoluntatis intentio
ad copulandam imaginē corporis quæ eſt in me-
moria, & uiſionē cogitantis, id eſt, formā quā ce-
pit acies animi rediēs ad memoriam: ut fiat, & hic
quædam unitas ex tribus, nō iam naturæ diuerſi-
tate diſcretis, ſed unius eiuſdemq; ſubſtātiæ, quia
hoc totū intus eſt, & totū unus animus. Sicut aūt
cū forma & ſpecies corporis interierit, nō poteſt
ad eā uoluntas ſenſum reuocare cernētis: ita cum
imago quā memoria gerit obliuione deleta eſt,
A nō erit quò aciem animi formandā uolūtas recos
dando retorqueat. Sed quia præualet animus,
non ſolum oblita, uerūetiam non ſenſa nec exper
ta confingere, ea quæ non exciderunt augendo,
minuendo, cōmutando, & pro arbitrio compo-
nendo, ſępe imaginatur quaſi ita aliquid ſit, quod
aut ſcit nō ita eſſe, aut neſcit ita eſſe. In quo gene-
re cauendū eſt, ne aut mentiatur, ut decipiat, aut
opinetur ut decipiať. Quibus duobus malis euita
tis nihil ei obſunt imaginata phātaſmata: ſicut ni-
hil obſunt experta ſenſibilia, & retenta memori-
ter, ſi neq; cupide appetantur ſi iuuant, neq; turpi
ter fugianť ſi offendunt. Cum autē in his uoluntas
relictis melioribus auida uolutatur, immunda fit,
B atq; ita & cū aſſunt pernicioſe, & cum abſunt per-
nicioſius cogitantur. Male itaq; uiuitur, & defor-
miter ſecūdum trinitatē hominis exterioris: quia
& illā trinitatem, quæ licet interius imagineť, ex-
teriora tamen imaginatur, ſenſibilium corporali-
umq; utendorū cauſa peperit. Nullus enim eis uti
poſſet etiā bene, niſi ſenſarū rerum imagines me-
moria tenerētur, & niſi pars maxima uolūtatis in
ſuperiorib. atq; inferiorib. habitet: eaq; ipſa quæ
cōmodatur, ſiue foris corporibus, ſiue intus ima-
ginibus eorū, niſi quicquid in eis capit ad melio-
rem uerioremq; uitā referat, atq; in eo fine cuius
intuitu hęc agenda iudicat acquieſcat, quid aliud
facimus, niſi quod nos Apoſtolus facere ꝓhibet,
C dicēs: Nolite cōformari huic ſeculo: quapropter
non eſt iſta trinitas imago dei. Ex ultima quippe,
id eſt corporea creatura, qua ſuperior eſt anima,
in ipſa anima fit per ſenſum corporis, nec tamē eſt
omnino diſſimilis. Quid enim nō pro ſuo genere
ac pro ſuo modulo habet ſimilitudinē dei, quan-
doquidem deus fecit omnia bona ualde, nō ob a-
liud niſi quia ipſe ſumme bonus eſt. Inquantū er-
go bonum eſt quicquid eſt, intantū ſcilicet ꝗuis
longe diſtantē, habet tamen nonnullā ſimilitudi-
nem ſummi boni: & ſi naturalē utiq; rectam & or
dinatam, ſi aūt uitioſam, utiq; turpem atq; peruer-
ſam. Nam & animæ in ipſis peccatis ſuis non niſi
quādam ſimilitudinē dei, ſuperba & præpoſtera,
& ut ita dicā ſeruili, libertate ſectantur. Ita nec pri
mis parētibus noſtris perſuaderi peccatū poſſet,
D niſi diceretť: Eritis ſicut dij. Non ſanè omne quod
in creaturis aliquo modo ſimile eſt deo, etiā eius
imago dicēda eſt, ſed illa ſola, qua ſuperior ipſe ſo
lus eſt. Ea quippe de illo prorſus exprimitur in-
ter quā & ipſam nulla interiecta natura eſt. Viſio-
nis igiť illius, id eſt, formæ quæ fit in ſenſu cernen-
tis, quaſi parēs eſt forma corporis ex qua fit. Sed
parens illa nō uera, unde nec iſta uera proles eſt.
Neq; enim omnino inde gignitur, quoniam aliud
adhibeť corpori, ut ex illo formetur, id eſt ſenſus
uidentis. Quocirca id amare, alienari eſt. Itaq; uo-
lūtas quæ utrunq; cōiungit quaſi parentē & quaſi
prolem, magis ſpiritalis eſt ꝙ utrumlibet illorū.
Nam corpus illud quod cernitur, omnino ſpirita
le non eſt. Viſio uero quæ fit in ſenſu habet ad-
mixtū aliquid ſpiritale, quia ſine anima fieri non
poteſt

In bonis tātum imago trinitatis. Cap. V

Rom. 12

2. Retr. ca. 15

poteſt. Sed nõ totum ita eſt, quoniã ille qui formatur corporis ſenſus eſt. Volũtas ergo quæ utrunq; cõiungit, magis, ut dixi, ſpiritalis agnoſcit̃, & ideo tanq̃ perſonã ſpiritus inſinuare incipit in illa trinitate. Sed magis pertinet ad ſenſum formatũ, ꝙ ad illud corpus unde formatur. Senſus enim animantis & uoluntas animæ eſt, non lapidis aut alicuius corporis quod uidetur. Non ergo ab illo quaſi parente procedit. Sed nec ab iſta quaſi prole, hoc eſt uiſione ac forma quæ in ſenſu eſt. Prius enim ꝙ uiſio fieret, iam erat uolũtas, quæ formandũ ſenſum cernẽdo corpori admouit, ſed nõdũ erat placitũ. Quomodo eñ placeret quod nondũ erat uiſum? Placitũ autẽ quieta uoluntas eſt. Ideoq; nec quaſi prolẽ uiſionis poſſumus dicere uoluntatem, quia erat ante uiſionem nec quaſi parentem, quia non ex uoluntate, ſed ex uiſo corpore formata & expreſſa eſt: finem fortaſſe uoluntatis & requiẽ poſſumus recte dicere uiſionẽ, ad hoc duntaxat unũ, ſcilicet uidendũ corpus. Neq; enim propterea nihil aliud uolet, quia uidet aliquid quod uolebat.

Fines medij è ſupremo æſtimantur. Cap. VI

Non itaq; omnino ipſa uolũtas hominis cuius finis nõ eſt niſi beatitudo, ſed ad hoc unũ interim ſcilicet ſubiectũ uoluntas uidendi finem non habet niſi uiſionẽ, ſiue id referat ad aliud, ſiue nõ referat. Si enim nõ refert ad aliud uiſionem, ſed tantum uoluit ut uideret: nõ eſt diſputandũ quomodo oſtendat̃ finẽ uolũtatis eſſe uiſionẽ, manifeſtũ eſt enim. Si aũt refert ad aliud, uult utiq; aliud, nec iam uidẽdi uolũtas erit. Aut ſi uidendi, nõ hoc uidendi, ſed aliud: tanq̃ ſi uelit quiſq; uidere cicatricem, ut inde doceat uulnus fuiſſe, aut ſi uelit uidere feneſtrã, ut per feneſtrã uideat tranſeuntes: omnes iſtæ atq; aliæ tales uolũtates, ſuos proprios fines habent, qui referunt̃ ad finem illius uoluntatis qua uolumus beate uiuere, & ad eã peruenire uitã quæ nõ referatur ad aliud, ſed amanti per ſeipſam ſufficiat. Volũtas ergo uidẽdi, finem habet uiſionẽ: & uoluntas hanc rem uidendi, finẽ habet huius rei uiſionẽ. Voluntas itaq; uidendi cicatricem, finẽ ſuũ expetit, hoc eſt uiſionem cicatricis, & ad eã ultra nõ pertinet. Voluntas enim probandi uulnus fuiſſe, alia uolũtas eſt, ꝗuis ex illa religetur, cuius itẽ finis eſt probatio uulneris. Et uoluntas uidendi feneſtrã, finem habet feneſtræ uiſionem. Altera eſt enim quæ ex iſta nectit̃ uoluntas, per feneſtrã uidendi trãſeuntes, cuius itẽ finis eſt uiſio tranſeuntiũ. Recte aũt ſunt uoluntates omnes ſibimet religatæ, ſi bona eſt illa quò cũctæ referunt̃: ſi aũt praua eſt, prauæ ſunt omnes. Et ideo rectarũ uoluntatũ cõnexio iter eſt quoddã aſcendentiũ ad beatitudinẽ, quod certis uelut paſſibus agitur. Prauarũ aũt atq; diſtortarũ uoluntatũ implicatio, uinculũ eſt quo alligabitur qui hoc agit, ut proijciat̃ in tenebras exteriores. Beati ergo qui factis & moribus cantant canticũ graduum. Et uę ijs qui trahunt peccata, ſicut reſtem longã. Sic eſt aũt requies uolũtatis quem dicimus finem, ſi adhuc refertur ad aliud, quemadmodũ poſſumus dicere requiem pedis eſſe in ambulando, cũ ponit̃ unde alius innitat̃, quo paſſibus pergitur. Si autẽ

2. ſent. diſt. 38 cap. ſed quæritur

2. ſent. diſt. 38 cap. ſed quæritur utrum.

aliquid ita placet, ut in eo cum aliqua delectatiõe

A uolũtas acquieſcat, nondũ eſt tamẽ illud quò tenditur, ſed & hoc refertur ad aliud ut deputetur nõ tanq̃ patria ciuis, ſed tanq̃ refectio, uel etiã manſio uiatoris.

Trinitatis ueſtigium in memoria. Ca. VII

Iam uero in alia trinitate interiore quidẽ ꝙ eſt iſta in ſenſibilibus & ſenſibus, ſed tamen quæ inde cõcepta eſt, cũ iam nõ ex corpore ſenſus corporis, ſed ex memoria, formatur acies animi, cũ in ipſa memoria ſpecies inhęſerit corporis quod forinſecus ſenſimus, illam ſpeciem quæ in memoria eſt, quaſi parentẽ dicimus eius quę fit in phantaſia cogitantis. Erat enim in memoria, & priuſq̃ cogitaretur à nobis, ſicut erat corpus in loco, & priuſq̃ ſentiretur ut uiſio fieret. Sed cũ corpus cogitatur, ex illa quã memoria tenet, exprimitur in acie cogitantis & reminiſcendo format̃ eã ſpecies, quæ quaſi proles eſt eius quam memoria

B tenet. Sed neq; illa uera parens, neq; iſta uera proles eſt. Acies quippe animi quæ formatur ex memoria cũ recordando aliquid cogitamus, non ex ea ſpecie procedit quã meminimus uiſam, quandoquidem eorũ meminiſſe nõ poſſemus niſi uidiſſemus: Acies aũt animi quę reminiſcendo formatur, erat etiam priuſq̃ corpus quod meminimus uideremus, quãto magis priuſq̃ id memoriæ mandaremus? Quanq̃ itaq; forma quæ fit in acie recordantis, ex ea fiat quæ ineſt memorię, ipſa tamen acies nõ inde exiſtit, ſed erat ante iſtã. Conſequens eſt aũt ut ſi non eſt illa uera parens, nec iſta uera ſit proles. Sed & illa quaſi parẽs, & iſta quaſi ꝓles aliquid inſinuant, unde interiora atq; ueriora exercitatius certiusq; uideãtur.

C Difficilius iam plane diſcernitur, utrũ uoluntas quę memorię copulat uiſionem, nõ ſit alicuius eorũ ſiue parens ſiue proles: & hanc diſcretionis difficultatem facit eiuſdẽ naturæ atq; ſubſtantiæ parilitas & æqualitas. Neq; enim ſicut foris facile diſcernebatur formatus ſenſus à ſenſibili corpore, & uolũtas ab utroq;, propter naturæ diuerſitatẽ quæ ineſt ab inuicem omnib. trib. de qua ſatis ſupra diſſeruimus, ita & hic poteſt. Quãuis enim hęc trinitas, de quã nũc quærit̃ forinſecus inuecta eſt animo, intus tamen agit̃, & nõ eſt quicq̃ eius pręter ipſius animi naturã. Quo igitur pacto demonſtrari poteſt, uoluntatem nec quaſi parentẽ, nec quaſi prolẽ eſſe, ſiue corporeæ ſimilitudinis quæ memoria conti-

D netur, ſiue eius quę inde cũ recordamur exprimitur, quando utrunq; in cogitando ita copulat, ut tanq̃ unũ ſingulariter appareat, & diſcerni niſi ratione nõ poſſit? Atq; illud primũ uidendũ eſt, nõ eſſe poſſe uoluntatẽ reminiſcendi, niſi uel totum, uel aliquid rei eius quã reminiſci uolumus, in penetralibus memoriæ teneamus. Quod enim omnimodo & omni ex parte obliti fuerimus, nec reminiſcendi uoluntas exorit̃, quoniã quicquid recordari uolumus, recordati iam ſumus in memoria noſtra eſſe uel fuiſſe. Verbi gratia: Si recordari uolo quid heri cœnauerim, aut recordatus iam ſum cœnaſſe me: aut ſi & hoc nondum, certe circa ipſum tempus aliquid recordatus ſum, ſi nihil aliud, ipſum ſaltẽ heſternũ diem & eius eã partem

qua cœnari ſolet, & quid ſit cœnare. Nam ſi nihil
tale recordatus eſſem, quid heri cœnauerim, re-
cordari uelle nō poſſem. Vnde intelligi poteſt uo
luntatē reminiſcēdi ab ijs quidē rebus quę memo
ria cōtinentur procedere, adiunctis ſimul eis quę
inde per recordationem cernendo exprimunt, id
eſt, ex copulatione rei cuiuſdā quam recordati ſu
mus, & uiſionis quæ inde facta eſt in acie cogitan
tis cum recordati ſumus: Sed ipſa quæ utrunq; co
pulat uoluntas, requirit & aliud quod quaſi uici-
num eſt atq; contiguū recordanti. Tot igitur hu-
ius generis trinitates, quot recordationes, q̃a nul
la eſt earū ubi non hæc tria ſunt, illud quod in me-
moria reconditū eſt etiā antequam cogitetur, &
illud quod fit in cogitatione cū cernitur, & uolun
tas utrunq; cōiungens, & ex utroq; ac tertia ſeip-
ſa unum aliquid cōplens. An potius ita cognoſci-
tur una quædam in hoc genere trinitas, ut unum
aliquid generaliter dicamus quicquid corporaliū
ſpecierū in memoria latet, & rurſus unum aliquid
generalem uiſionem animi talia recordantis atq;
cogitantis, quorū duorum copulationi tertia cō-
iungitur copulatrix uolūtas, ut ſit hoc totū unum
Varia cogitandi ratio. *Cap. VIII* quiddam ex quibuſdam tribus. Sed quoniam
non poteſt acies animi ſimul omnia quæ memo-
ria tenet uno aſpectu cōtueri, alternat uiciſſim ce
dendo ac ſuccedendo trinitates cogitationū, atq;
ita fit iſta innumerabiliter numeroſiſſima trinitas
nec tamen infinita ſi numerus in memoria recon
ditarum rerum non excedatur. Ex quo enim cœ-
pit unuſquiſq; ſentire corpora quolibet corporis
ſenſu, etiā ſi poſſet adiungere quæ oblitus eſt, cer-
tus ac determinatus ꝓfecto numerus foret, quā-
uis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia,
non ſolū infinita, ſed etiā quæ ita finita ſunt ut fa-
cultatem numerantis excedant. Sed hinc aduerti
aliquāto manifeſtius poteſt, aliud eſſe quod recō-
ditum memoria tenet, & aliud quod inde in cogi
tatione recordātis exprimitur, q̃uis cum fit utri-
uſq; copulatio, unum idemq; uideatur. Quia me-
miniſſe non poſſumus corporum ſpecies, niſi tot
quot ſenſimus, & quātas ſenſimus, & ſicut ſenſi-
mus: ex corporis enim ſenſu eas in memoriā com
bibit animus. Viſiones aūt illæ cogitationū ex ijs
quidē rebus quæ ſunt in memoria, ſed tamē innu
merabiliter atq; omnino infinite multiplicantur
atq; uariātur: Vnum quippe ſolem memini, quia
ſicuti eſt unum uidi. Si uoluero autē duos cogito,
uel tres, uel quotquot uolo, ſed ex eadē memoria
qua unum memini, formatur acies multos cogi-
tantis. Et tantū memini quantū uidi. Si enim ma-
iorem uel minorem memini q̃ uidi, iam non me-
mini qđ uidi, & ideo nec memini. Quia uero me-
mini, tantū memini quantū uidi, uel maiorē tamē
pro uoluntate cogito, uel minorē. Et ita memini
ut uidi. Cogito aūt ſicut uolo currentē, & ubi uo-
lo ſtātem, unde uolo & quò uolo uenientē. Qua-
drum etiā mihi cogitare, in promptu eſt, cū memi
nerim rotundū, & cuiuslibet coloris, cū ſolem ui-
ridem nūquam uiderim, & ideo nec meminerim:
Atq; ut ſolem, ita cætera. Hæ autē rerum formæ,
quoniā corporales atq; ſenſibiles ſunt, errat qui-
A dem animus cum eas opinatur eo modo foris eſſe
quomodo intus cogitat, uel cum iam interierunt
foris & adhuc in memoria retinētur, uel cū aliter
etiā quod meminimus, nō recordandi fide, ſed co
gitandi uarietate formatur. Quāquam ſæpiſſimæ
credamus etiā uera narrātibus, quæ ipſi ſenſibus
perceperūt: Quæ cū in ipſo auditu quādo narran-
tur cogitamus, nō uidetur ad memoriā retorque-
ri acies uiſionis cogitantiū: neq; enim ea nobis re-
cordantibus, ſed alio narrāte cogitamus: atq; illa
trinitas nō hic uidetur expleri, quæ fit cū ſpecies
in memoria latens & uiſio recordantis tertia uo-
luntate copulantur. Nō enim quod latebat in me
moria mea, ſed quod audio cogito cū aliquid mi-
hi narratur. Non ipſas uoces loquentis dico, ne
B quiſq; putet in illam me exiſſe trinitatem, quæ fo-
ris in ſenſibilibus & in ſenſibus agit, ſed eas cogi-
to corporū ſpecies, quas narrans uerbis ſoniſq; ſi-
gnificat, quas utiq; nō reminiſcens, ſed audiēs co-
gito. Sed ſi diligētius cōſideremus, nec tūc exce-
ditur memoriæ modus. Neq; enim uel intelligere
poſſem narrantem, ſi ea quæ dicit, & ſi contexta
tunc primū audirem, nō tamen generaliter ſingu
la meminiſſem. Qui enim mihi narrat, uerbi gra-
tia, aliquē montē ſylua exutū & oleis indutum, ei
narrat qui meminerim ſpecies, & montiū & ſyl-
uarū & olearū, quas ſi oblitus eſſem, quid diceret
omnino neſcirē, & ideo narrationē illam cogita-
re nō poſſem. Ita fit ut omnis qui corporalia cogi
tat, ſiue ipſe aliquid confingat, ſiue audiat, aut le-
C gat, uel præterita narrantem, uel futura prænun-
ciantem, ad memoriā ſuā recurrat, & ibi reperiat
modū atq; menſurā omniū formarū quas cogitās
intuetur: Nam neq; colorem quem nūquam uidit
neq; figuram corporis, nec ſonū quem nunq̃ au-
diuit, nec ſaporem quem nunq̃ guſtauit, nec odo
rem quem nunq̃ olfecit, nec ullam contrectatio-
nem corporis quā nunq̃ ſenſit poteſt quiſquam
omnino cogitare. At ſi propterea nemo aliquid
corporale cogitat niſi qđ ſenſit, quia nemo memi
nit corporale aliquid niſi quod ſenſit, ſicut in cor-
poralibus ſentiendi, ſic in memoria eſt cogitandi
modus. Senſus enim accipit ſpeciem ab eo corpo
re quod ſentimus, & à ſenſu memoria, à memoria
uero acies cogitātis. Volūtas porrò ſicut adiun-
D git ſenſum corpori, ſic memoriā ſenſui, ſic cogitā-
tis aciē memorię. Quæ aūt conciliat iſta atq; con-
iungit, ipſa etiā diſiungit ac ſeparat, id eſt, uolun-
tas. Sed à ſentiēdis corporibus motu corporis ſe-
parat corporis ſenſus, ne aliquid ſentiamus, aut ut
ſentire deſinamus: ueluti cū oculos ab eo quod ui
dere nolumus auertimus uel claudimus: ſic aures
à ſonis, ſic nares ab odoribus. Ita etiam uel os clau
dendo, uel aliquid ex ore reſpuendo à ſaporibus
auerſamur. In tactu quoq; uel ſubtrahimus corpus
ne tangamus quod nolumus, uel ſi iam tāgamus,
abijcimus aut repellimus. Ita motu corporis agit
uoluntas, ne ſenſus corporis rebus ſenſibilib. co-
puletur. Et agit hoc quantū poteſt: nā cum in hac
actione propter conditionē ſeruilis mortalitatis
difficul

difficultatẽ patitur, cruciatus eſt cõſequẽs, ut uo-
luntati nihil reliqui fiat niſi tolerãtia. Memoriam A
uero à ſenſu uoluntas auertit, cum in aliud intẽta
nõ ei ſinit inhærere præſentia. Quod animaduer
tere facile eſt, cũ ſæpe coràm loquentem nobis a-
liquẽ aliud cogitãdo non audiſſe nobis uidemur.
Falſum eſt aũt, audiuimus enim, ſed nõ memini-
mus, ſubinde per aurium ſenſum labentib. uocib.
alienato nutu uolũtatis, per quem ſolẽt infigi me-
moriæ: uerius itaq; dixerimus cũ tale aliquid acci
[illegible] dit, nõ meminimus, ꝙ nõ audiuimus. Nam & le-
gentibus euenit & mihi ſæpiſſime, ut perlecta pa
gina uel epiſtola, neſciã quid legerim, & repetã.
In aliud quippe intento nutu uolũtatis, nõ ſic eſt
adhibita memoria ſenſui corporis, quomodo ipſe
ſenſus adhibitus eſt literis. Ita & ambulãtes inten
ta in aliud uolũtate, neſciũt quà trãſierint: ꝙ ſi nõ
uidiſſent, nõ ambulaſſent, aut maiore intentione B
palpãdo ambulaſſent, præſertim ſi per incognita
pergerẽt, ſed quia facile ambulauerũt, utiq; uide-
runt. Quia uero nõ ſicut ſenſus oculorũ locis qua
cunq; pergebant, ita ipſi ſenſui memoria iũgeba-
tur, nullo modo id quod uiderũt etiã recẽtiſſimũ
meminiſſe potuerũt. Iam porrò ab eo quod in me
moria eſt, animi aciẽ uelle auertere, nihil eſt aliud
Species à ſpecie uiciſſim gignitur. Ca.IX ꝙ non inde cogitare. In hac igitur diſtributio-
ne cũ incipimus à ſpecie corporis, & peruenimus
uſq; ad ſpeciẽ quæ fit in contuitu cogitantis, qua-
tuor ſpecies reperiunť quaſi gradatim natę altera
ex altera. Secũda de prima, tertia de ſecũda, quar-
ta de tertia. A ſpecie quippe corporis quod cerni
tur, exoritur ea quæ fit in ſenſu cernẽtis, & ab hac C
ea quæ fit in memoria, & ab hac ea quæ fit in acie
cogitãtis. Quapropter uoluntas quaſi parentem
cũ prole ter copulat. Primo ſpeciẽ corporis cum
ea quam gignit in corporis ſenſu. Et ipſam rurſus
cũ ea quæ fit ex illa in memoria, atq; iſtã quoq; ter
tio cum ea quæ ex illa paritur in cogitantis intui-
tu. Sed media copula quę ſecũda eſt, cũ ſit uicini-
or, nõ tam ſimilis eſt primæ ꝙ tertia: uiſiones eñ
duæ ſunt, una ſentientis, altera cogitãtis. Vt autẽ
poſſit eſſe uiſio cogitantis, ideo fit in memoria de
uiſiõe ſentiẽtis ſimile aliquid, quò ſe ita cõuertat
in cogitãdo acies animi, ſicut ſe in cernẽdo cõuer
tit ad corpus acies oculorũ: ꝓpterea duas in hoc
genere trinitates uolui cõmendare: unã cũ uiſio
ſentiẽtis formatur ex corpore: aliã cum uiſio cogi D
tantis formatur ex memoria. Mediam uero nolui
quia ibi nõ ſolet uiſio dici, cũ memoriæ cõmenda
tur forma, quæ fit in ſenſu cernentis. Vbiq; tamen
uoluntas nõ apparet niſi copulatrix quaſi paren-
tis & prolis. Et ideo undecunq; procedat, nec pa-
Etiam non uiſis addit imaginatio quæ in alijs uidimus. Cap.X rens nec proles dici poteſt. At enim ſi nõ memi
nimus, niſi qđ ſenſimus, neq; cogitamus, niſi qđ
meminimus, cur plerũq; falſa cogitamus, cum ea
quæ ſenſimus nõ utiq; falſo meminerimus: niſi qa
uoluntas illa quã cõiunctricem ac ſeparatricẽ hu-
iuſcemodi rerũ iam quantum potui demonſtrare
curaui, formandã cogitantis aciem per abſcondi-
ta memoriæ ducit ut libitũ eſt, & ad cogitanda ea
quę nõ meminimus, ex eis quę meminimus, aliud

hinc, aliud inde, ut ſumat impellit: quæ in unã ui-
A ſionem coeũtia faciunt aliquid quod ideo falſum
dicatur, quia uel nõ eſt foris in rerũ corporearum
natura, uel nõ de memoria uidetur expreſſum cũ
tale nihil nos ſenſiſſe meminimus. Quis enim ui-
dit cygnum nigrũ, & propterea nemo meminit,
cogitare tamẽ quis nõ poteſt? Facile eſt enim illã
figuram quã uidendo cognouimus nigro colore
perfundere, quẽ nihilominus in alijs corporibus
uidimus. Et quia utrunq; ſenſimus, utrunq; memi
nimus. Nec auẽ quadrupedem memini, quia nõ
uidi. Sed phãtaſiam talem facillime intueor, dum
alicui formę uolatili qualẽ uidi adiũgo alios duos
pedes, quales itidẽ uidi. Quapropter dum cõiun-
cta cogitamus, quæ ſingillatim ſenſa meminimus
uidemur nõ id quod meminimus cogitare, cũ id
agamus moderãte memoria unde ſumimus om-
B nia quæ multipliciter ac uarie pro noſtra uolun-
tate cõponimus. Nã neq; ipſas magnitudines cor
porum quas nunꝗ uidimus ſine ope memorię co
gitamus. Quantũ enim ſpacij ſolet occupare per
magnitudinẽ mũdi noſter obtutus, in tãtũ exten-
dimus quaslibet corporũ moles, cũ eas maximas
cogitamus. Et ratio quidẽ pergit in ampliora, ſed
phãtaſia nõ ſequiť. Quippe cum infinitatẽ quoq;
numeri ratio renunciet, quã nulla uiſio corpora-
lia cogitãtis apprehendit. Eadẽ ratio docet minu
tiſſima etiã corpuſcula infinite diuidi, cum tamen
ad eas tenuitates uel minutias peruentum fuerit,
quas uiſas meminimus, exiliores minutiorésque
phãtaſias iam nõ poſſumus intueri, ꝙuis ratio nõ
C deſinat perſequi ac diuidere. Ita nulla corporalia
niſi aut ea quæ meminimus aut ex ijs quæ memi-
nimus cogitamus. Sed quia numeroſe cogitari *Numerus, pondus, menſura. Cap.XI*
poſſunt quæ ſingillatim ſunt impreſſa memoriæ,
uidetur ad memoriã mẽſura, ad uiſionem uero nu
merus pertinere. Quia licet innumerabilis ſit mul
tiplicitas taliũ uiſionum, ſingulis tamen in memo
ria pręſcriptus eſt intranſgreſſibilis modus. Men
ſura igitur in memoria, in uiſionib. numerus appa
ret: ſicut in ipſis corporibus uiſibilibus menſura
quædam eſt, cui numeroſiſſime coaptať ſenſus ui
dentium, & ex uno uiſibili multorũ cernentiũ for
matur aſpectus: ita ut etiã unus propter duorum
oculorũ numerũ plerunq; unã rem geminata ſpe
cie uideat, ſicut ſupra docuimus. In his ergo reb.
D unde uiſiones exprimunť quædam mẽſura eſt. In
ipſis aũt uiſionibus numerus. Voluntas uero quæ
iſta coniungit & ordinat, & quadã unitate copu-
lat, nec ſentiẽdi aut cogitãdi appetitum niſi in his
rebus unde uiſiones formãtur acquieſcens collo-
cat, põderi ſimilis eſt. Quapropter hæc tria, men-
ſuram, numerũ, pondus, etiã in cæteris omnib. re-
bus animaduertenda prælibauerim. Nũc interim
uolũtatem copulatricem rei uiſibilis atq; uiſionis
quaſi parentis & prolis, ſiue in ſentiẽdo, ſiue in co
gitando, nec parentẽ nec prolem dici poſſe, quo-
modo ualui & quibus ualui demonſtraui. Vnde
tempus admonet hãc eandẽ trinitatẽ in interiore
homine requirere, atq; ab iſto de quo tãdiu locu-
tus ſum animali atq; carnali, qui exterior dicitur,

introrſus tẽdere. Vbi ſperamus inuenire nos poſſe ſecundũ trinitatem imaginem dei, conatus noſtros illo ipſo adiuuante, quẽ omnia, ſicut res ipſæ indicant, ita etiam ſancta ſcriptura in menſura & numero & pondere diſpoſuiſſe teſtatur.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. XII

Homo interior qualis. Cap. I

GE nũc uideamus ubi ſit quaſi quoddam hominis exterioris interiorisq́; confiniũ. Quicquid enim habemus in animo cõmune cũ pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorẽ hominẽ pertinere. Nõ enim ſolum corpus homo exterior deputabit̃, ſed adiuncta quadã uita ſua qua cõpages corporis & omnes ſenſus uigẽt, quibus inſtructus eſt ad exteriora ſentiẽda. Quorũ ſenſorũ imagines infixæ in memoria, cũ recordãdo reuiſunt̃, res adhuc agitur ad exteriorẽ hominẽ pertinens. Atq; in his omnibus nõ diſtamus à pecore, niſi ꝙ figura corporis non proni, ſed erecti ſumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore noſtri parte, id eſt, animo ſimiles pecoribus ſimus à quibus corporis erectione diſtamus: nõ ut in ea quæ ſublimia ſunt in corporibus animũ proijciamus. Nã uel in talibus quietem uolũtatis appetere, proſternere eſt animum: ſed ſicut corpus ad ea quæ ſunt excelſa corporũ, id eſt, ad cœleſtia naturaliter erectũ eſt, ſic animus qui ſubſtantia ſpiritalis eſt, ad ea quæ ſunt in ſpiritalib. excelſa erigendus eſt, nõ elatione ſuperbiæ, ſed pietate iuſtitiæ.

1. ſent. diſt. 16 cap. quo circa.

Aeternas rationes in corporalibus homo ſolus animãtum percipit. Ca. II

Poſſunt aũt & pecora & ſentire ꝑ corporis ſenſus extrinſecus corporalia, & ea memoriæ fixa reminiſci, atq; in eis appetere conducibilia, fugere incõmoda: uerũ ea notare, ac non ſolũ naturaliter rapta, ſed etiã de induſtria memoriæ cõmendata retinere, & in obliuionẽ iamiamq́; labentia recordando atq; cogitãdo rurſus imprimere, ut quẽadmodũ ex eo qđ gerit memoria cogitatio format̃, ſic & hoc ipſum quod in memoria eſt cogitatione firmetur. Fictas etiã uiſiones hinc atq; inde recordata quælibet ſumendo, & quaſi aſſumendo cõponere, inſpicere, quemadmodũ in hoc rerum genere quę ueriſimilia ſunt diſcernant̃ à ueris, nõ ſpiritalib. ſed ipſis corporalibus. Hæc atq; huiuſmodi ꝗuis in ſenſibilibus atq; in eis quæ inde animus per ſenſum corporis traxit agant̃ atq; uerſentur, nõ ſunt tamẽ rationis expertia, nec hominib. pecoribusq́; cõmunia. Sed ſublimioris ratiõis eſt iudicare de iſtis corporalibus, ſecũdum rationes incorporales & ſempiternas. Quæ niſi ſupra mentem humanã eſſent, incõmutabiles profecto non eſſent, atq; in his niſi ſubiũgeretur aliquid noſtrũ, non ſecundũ eas poſſemus iudicare de corporalibus. Iudicamus autẽ de corporalib. ex ratione dimenſionũ atq; figurarũ, quã incõmutabiliter manere mens nouit. Illud uero noſtrũ quod in actione corporalium atq; temporaliũ tractandorũ ita uerſatur, ut nõ ſit nobis cõmune cum pecore, rationale quidem eſt, ſed ex illa rationali noſtræ mentis ſubſtantia, qua ſubhæremus intelligibili atq; incõmutabili ueritati, tanꝗ ductum & inferioribus tractãdis gubernandisq́; deputatum eſt. Sicut enim in omnib. pecoribus nõ inuentum eſt uiro adiutoriũ ſimile illi, niſi detractum de illo in cõiugiũ formaretur: ita menti noſtræ, qua ſupernam & internã cõſulimus ueritatẽ, nullum eſt ad uſum rerũ corporaliũ, quantũ naturæ hominis ſatis eſt, ſimile adiutorium ex animæ partibus quas cõmunes cũ pecoribus habemus. Et ideo quiddã rationale noſtrũ, non ad unitatis diuortium ſeparatum, ſed in auxiliũ ſocietatis quaſi deriuatum, in ſui operis diſpertitur officiũ. Et ſicut una caro eſt duorũ in maſculo & fœmina, ſic intellectũ noſtrum, & actionẽ uel conſiliũ, & executionem uel rationẽ, & appetitũ rationalẽ, uel ſi quo alio modo ſignificantius dici poſſimt, una mentis natura cõplectitur, ut quemadmodũ de illis dictum eſt: Erunt duo in carne una, ſic de his dici poſſit, duo in mente una.

Ratio ſuperior & inferior. Cap. III

Gen. 2

Trinitatis ſimilitudo & imago differunt Cap. IIII

Cum igitur diſſerimus de natura mentis humanæ, de una quadã re diſſerimus, nec eam in hæc duo quæ cõmemoraui, niſi per officia geminamus. Itaq; cum in ea quærimus Trinitatẽ, in tota quærimus, non ſeparãtes actionem rationalem, in temporalibus à cõtemplatione æternorum, ut tertium aliquid iam quæramus quo trinitas impleatur. Sed in tota natura mẽtis ita trinitatem reperiri opus eſt, ut ſi deſit actio temporaliũ, cui operi neceſſarium ſit adiutoriũ, propter quod ad hæc inferiora adminiſtranda deriuetur aliquid mentis, in una nuſquã diſpertita mẽte trinitas inueniatur. Et facta iam iſta diſtributione in eo ſolo quod ad contemplationẽ pertinet æternorũ, non ſolum trinitas, ſed etiam imago dei: in hoc autem quod deriuatum eſt in actione temporaliũ, etiã ſi trinitas poſſit nõ tamen imago dei poſſit inueniri.

Nõ ſtatim proles eſt illius quod ab alio uenit. Cap. V

Proinde nõ mihi uidentur probabilẽ afferre ſententiam, qui ſic arbitrantur trinitatem imaginis dei in tribus perſonis quod attinet ad humanã naturã poſſe reperiri, ut in cõiugio maſculi & fœminæ atq; in eorũ prole cõpleat̃. Quòd quaſi uir ipſe patris perſonam intimet, filij uero quod de illo ita proceſſit ut naſceretur, atq; ita tertiam perſonam uelut ſpiritus dicũt eſſe mulierem, quæ ita de uiro proceſſit, ut nõ ipſa eſſet filius aut filia, ꝗuis ea concipiente proles naſceretur. Dixit enim dominus de ſpirituſancto, ꝙ à patre procedat, & tamen filius non eſt. In huius igitur opinionis errore, hoc ſolũ probabiliter aſſertur, quod in origine factæ fœminæ ſecundũ ſanctæ ſcripturæ fidem ſatis oſtendit̃, non omne quod de aliqua perſona ita exiſtit, ut perſonã alteram faciat, filiũ poſſe dici, quandoquidem de uiri perſona exiſtit perſona mulieris, nec tamẽ eius filia dicta eſt. Cætera ſanè ita ſunt abſurda, imò uero ita falſa, ut facillime redarguãtur. Omitto enim quale ſit ſpiritũſanctum matrẽ filij putare & cõiugẽ patris, fortaſſis quippe reſpõdeatur hæc in carnalib. habere offenſionem, dum corporei cõceptus partusq́; cogitant̃. Quanquã & hæc ipſa caſtiſſime cogitent, quibus mũdis omnia munda ſunt: immũdis autem & infidelib. quorũ polluta ſunt, & mẽs & cõſciẽtia, ita

nihil

nihil eſt mundũ,ut quoſdam eorũ etiã de uirgine
ſecundũ carnẽ natus Chriſtus offendat.Sed tamẽ
in ſpiritalibus illis ſummis ubi non eſt aliquid uio
labile,aut corruptibile,nec natũ ex tempore, nec
ex informi formatũ,ſi qua dicũtur talia, ad quorũ
ſimilitudinem etiã iſta inferioris creaturæ genera
quãuis longe remotiſſime facta ſunt, nõ debẽt cu
iuſquã ſobriã perturbare prudentiã,ne cũ uanum
deuitat horrorẽ, in pernicioſum incurrat errorẽ.
Aſſueſcat in corporalib.ita ſpiritaliũ reperire ue-
ſtigia,ut cũ inde ſurſum uerſus duce ratione aſcen
dere cœperit,ut ad ipſam incõmutabilem uerita-
tem per quã ſunt facta iſta perueniat, non ſecũ ad
ſumma pertrahat quod cõtemnit in infimis. Nec
enim erubuit quidã,uxorem ſibi eligere ſapiẽtiã,
quia nomẽ uxoris in prole gignẽda corruptibilẽ
concubitũ ingerit cogitãti:aut uero ipſa ſapientia
ſexu fœminea eſt,quia fœminini generis uocabu
lo & Græca & Latina lingua enunciatur. Non

Homo ad totius trinitatis imaginem conditus. Cap. VI

ergo ꝓpterea reſpuimus iſtã ſentẽtiam,quia time
mus ſanctã & inuiolabilẽ atq; incõmutabilẽ cha-
ritatẽ,tanq̃ cõiugem dei patris,de illo exiſtẽtem,
ſed non ſicut prolem,ad gignendũ uerbũ, per qđ
facta ſunt omnia cogitare:ſed quia eã falſam diui
na ſcriptura euidẽter oſtendit.Dixit eñi deus:Fa-
ciamus hominẽ ad imaginem noſtrã: paulo poſt
autẽ dictũ eſt:Et fecit deus hominẽ ad imaginem
dei.Noſtrã certe,quia pluralis eſt numerus, nõ re
cte diceretur ſi homo ad unius perſonæ imaginẽ
fieret,ſiue patris,ſiue filij, ſiue ſpiritusſancti. Sed
quia fiebat ad imaginẽ trinitatis, propterea dictũ
eſt ad imaginẽ noſtrã. Rurſus autẽ ne in trinitate
credẽdos arbitraremur tres deos, cum ſit eadem
trinitas unus deus:Et fecit,inquit, deus hominem
ad imaginẽ dei:pro eo ac ſi diceret, ad imaginem
ſuã.Sunt enim tales uſitatæ in literis illis locutio-
nes,quas nõnulli etiamſi catholicã fidem aſſerũt,
nõ tamen diligenter aduertũt,ut putent ita dictũ,
Fecit deus hominẽ ad imaginẽ dei:quaſi diceret,
fecit pater ad imaginem filij:ſic uolentes aſſerere
in ſcripturis ſanctis deũ dictum etiã filium, quaſi
deſint alia uerіſſima & manifeſtiſſima documen-
ta,ubi nõ ſolũ deus,ſed etiã uerus deus dictus eſt
filius. In hoc enim teſtimonio dũ aliud ſoluere in-
tendunt,ſic ſe implicant,ut expedire non poſſint.
Si enim pater fecit ad imaginẽ filij,ita ut nõ ſit ho
mo imago patris & filij, diſſimilis eſt patri filius.
Si autẽ pia fides docet, ſicuti docet,filium eſſe ad
æqualitatẽ eſſentiæ ſimilẽ patri,quod ad ſimilitu-
dinem filij factum eſt, neceſſe eſt etiam ad ſimili-
tudinem patris factũ ſit. Deinde ſi hominẽ pater
nõ ad ſuã,ſed ad filij fecit imaginẽ,cur nõ ait : Fa-
ciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinem tuã,
ſed ait noſtram,niſi quia trinitatis imago fiebat in
homine,ut hoc modo eſſet homo imago uniusue
ri dei,quia ipſa trinitas unus uerus deus eſt? Locu
tiones aũt ſunt innumerabiles tales in ſcripturis,
ſed has ꝓtuliſſe ſuffecerit. Eſt in pſalmis ita dictũ:
Pſal. 3 Domini eſt ſalus,& ſuper populũ tuũ benedictio
tua:quaſi alteri dictũ ſit,nõ ei de quo dixerat:Do
Pſal. 17 mini eſt ſalus.Et iterum: A te,inquit,eruar à tẽta-
tione,& in deo meo ſperans trãſgrediar murum
A quaſi alteri dixerit,à te eruar à tentatione. Et ite-
rũ:Populi ſub te cadent,in corda inimicorũ regis:
ac ſi diceret:In corda inimicorũ tuorũ.Ei quippe
regi dixerat, id eſt, domino noſtro Ieſu Chriſto,
populi ſub te cadẽt:quem regem intelligi uoluit,
cum diceret inimicorum regis.Rarius iſta in noui
Teſtamẽti literis inueniũtur.Sed tamẽ ad Roma-
nos Apoſtolus:De filio ſuo, inquit, qui factus eſt
ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ, qui prædeſti-
natus eſt filius dei in uirtute ſecũdum ſpiritũ ſan-
ctificationis ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chri
ſti domini noſtri,tanq̃ de alio ſupra diceret. Quid
eſt enim filius dei prædeſtinatus ex reſurrectione
mortuorum Ieſu Chriſti, niſi idem Ieſus Chriſtus
q̃ prædeſtinatus eſt filius dei in uirtute? Ergo quõ
hic cũ audiuimus filius dei in uirtute Ieſu Chriſti,
aut filius dei ſecundũ ſpiritum ſanctificationis Ie-
B ſu Chriſti,aut filius dei ex reſurrectione mortuo-
rum Ieſu Chriſti,cum dici potuiſſet uſitate, in uir-
tute ſua, aut ſecundũ ſpiritũ ſanctificationis ſuæ,
aut ex reſurrectione mortuorũ eius, uel mortuo-
rum ſuorũ,nõ cogimur intelligere aliã perſonam
ſed unã eandemq; ſcilicet filij dei dñi noſtri Ieſu
Chriſti:ita cũ audimus,Fecit deus hominẽ ad ima
ginem dei: q̃uis poſſet uſitatius dici ad imaginẽ
ſuã:nõ tamen cogimur aliam perſonã intelligere
in trinitate,ſed ipſam unã eandemq; trinitatẽ, qui
eſt unus deus, & ad cuius imaginẽ factus eſt ho-
mo.Quæ cũ ita ſint,ſi eandẽ trinitatis imaginem,
nõ in uno,ſed in tribus hominibus acceperimus,
patre & matre & filio, nõ erat ergo ad imaginem
dei factus homo antequã uxor ei fieret, & anteq̃
C filiũ propagarent, quia nondũ erat trinitas. An di
cit aliquis:Iam trinitas erat, quia etſi nõdũ forma
propria,iam tamẽ originali natura & mulier erat
in latere uiri, & filius in lumbis patris? Cur ergo
cũ ſcriptura dixiſſet:Fecit deus hominẽ ad imagi
nem dei:cõtexuit dicẽs:Fecit deus eũ,maſculũ &
fœminã fecit eos, & benedixit eos. Vel ſi ita di-
ſtinguẽdũ eſt,Et fecit deus hominẽ,ut deinde in-
ferat,ad imaginẽ dei fecit illũ:& tertia ſubiunctio
ſit,maſculũ & fœminã fecit eos. Quidam enim ti-
muerunt dicere,fecit eũ maſculũ & fœminam, ne
quaſi mõſtruoſum aliquid intelligeret ſicuti ſunt
quos hermaphroditos uocãt,cũ etiã ſic nõ mẽda-
citer poſſit intelligi utrunq; in numero ſingulari,
D ꝓpter id quod dictũ eſt:Duo in carne una. Cur er
go,ut dicere cœperã, in natura hominis ad imagi
nẽ dei facta præter maſculũ & fœminã nõ cõme-
morat ſcriptura? Ad implẽdam quippe imaginẽ
trinitatis debuit addere & filium, q̃uis adhuc in
lũbis patris cõſtitutum,ſicut mulier erat in latere.
An forte iã facta erat & mulier:& ſcriptura breui
cõplexione cõſtrinxerat,quod poſtea quẽadmo-
dum ſit factũ diligẽtius explicaret,& propterea fi
lius cõmemorari non potuit,quia nondũ erat na-
tus:quaſi & hoc nõ poterat ea breuitate cõplecti
ſpiritusſanctus,ſuo loco poſtea natũ filiũ narratu-
rus,ſicut mulierẽ de uiri latere aſſumptã ſuo poſt-
modũ loco narrauit, & tamẽ hic eã nominare nõ

Homo imago dei quomodo. prætermiſit. Non itaq; ita debemus intelligere
hominem factũ ad imaginem ſummæ trinitatis, A
Cap. VII hoc eſt ad imaginẽ dei, ut eadẽ imago in trib. in-
telligatur hominibus: preſertim cũ Apoſtolus ui-
rum dicat eſſe imaginẽ dei, & propterea uelamen
tum ei capitis demat, qđ mulieri adhibendũ mo-
1. Cor. 11 ner, ita loquẽs: Vir quidẽ nõ debet uelare caput,
cũ ſit imago & gloria dei. Mulier autẽ gloria uiri
eſt. Quid ergo dicemus ad hæc? Si pro ſua perſo-
na mulier adimplet imaginẽ trinitatis, cur ea de-
tracta de latere uiri adhuc ille imago dicit̃? Aut ſi
& una perſona hominis ex trib. poteſt dici imago
dei, ſicut in ipſa ſumma trinitate, & unaquæq; per
ſona deus eſt, cur & mulier nõ eſt imago dei? Nã
& ꝑpterea caput uelare præcipit̃, quod ille quia
imago dei eſt prohibet̃. Sed uidendũ eſt quõ nõ
ſit contrariũ quod dicit Apoſtolus, nõ mulierem
ſed uirũ eſſe imaginẽ dei, huic quod ſcriptũ eſt in B
Geneſi: Fecit deus hominẽ, ad imaginẽ dei fecit
eũ, maſculũ & fœminã fecit eos, & benedixit eos.
Ad imaginẽ dei quippe naturã ipſam humanã fa-
ctam dicit, quæ ſexu utroq; cõpletur, nec ab intel
ligenda imagine dei ſeparat fœminã. Dicto enim
ꝙ fecit deus hominẽ ad imaginẽ dei, fecit eũ, in-
quit, maſculũ & fœminã: uel certe alia diſtinctio-
ne, maſculũ & fœminam fecit eos. Quõ ergo per
Apoſtolũ audiuimus uirũ eſſe imaginẽ dei, unde
caput uelare prohibet̃, mulierem aũt non, & ideo
ipſa hoc facere iubetur? niſi credo illud eſſe quod
iam dixi, cũ de natura humanæ mentis agerẽ, mu-
lierem cũ uiro ſuo eſſe imaginẽ dei, ut una imago
ſit tota illa ſubſtãtia? Cum aũt ad adiutoriũ diſtri- C
buitur, quod ad eãipſam ſolam attinet, nõ eſt ima-
go dei: quod aũt ad uirũ ſolum attinet, imago dei
eſt, tã plena atq; integra, ꝗ in unũ cõiuncta mulie
re. Sicut de natura humanæ mentis diximus, quia
& ſi tota cõtempletur ueritatem, imago dei eſt: &
cum ex ea diſtribuit̃ aliquid, & quadam intẽrione
deriuatur ad actionẽ rerum temporaliũ, nihilomi
nus ex qua parte cõſpectam cõſulit ueritatẽ, ima-
go dei eſt, ex qua uero intendit̃ in agenda inferio
ra, nõ eſt imago dei. Et quoniã quãtuncũq; ſe ex-
tenderit in id quod ęternum eſt, tanto magis inde
formatur ad imaginẽ dei, & ꝑpterea nõ eſt cohi-
benda, ut ſe inde contineat ac tẽperet, & ideo uir
non debet uelare caput. Quia uero illi rationali
actioni quæ in rebus corporalib. temporalibusq;
uerſatur, periculoſa eſt nimia in inferiora progreſ D
ſio, debet habere poteſtatẽ ſuper caput, quod in-
dicat uelamentũ quo ſignificatur eſſe cohibenda.
Grata eſt enim ſanctis angelis ſacrata & pia ſigni
ficatio. Nã deus non ad tempus uidet, nec aliquid
noui fit ex eius uiſione atq; ſciẽtia, cũ aliquid tem
poraliter ac trãſitorie geritur, ſicut inde afficiunt̃
ſenſus uel carnales animaliũ & hominũ, uel etiam
cœleſtes angelorũ. In iſto quippe manifeſto ſexu
maſculi & fœminæ, Apoſtolus Paulus occultio-
ris cuiuſdam rei figuraſſe myſteriũ uel hinc intelli
gi poteſt, ꝙ cũ alio loco dicat, ueram uiduam eſſe
deſolatã ſine filijs & nepotibus, & tamẽ eam ſpe-
rare debere in deũ, & perſiſtere in orationib. no-

cte & die: hic indicat mulierem ſeductã in præua-
A ricatione factam, ſaluã fieri per filiorũ generatio-
nem. Et addidit: Si permãſerint in fide & dilectio
ne & ſanctificatione cum ſobrietate. Quaſi uero
poſſit obeſſe bonæ uiduę ſi uel filios nõ habuerit,
uel ij quos habuerit, in bonis operibus permane-
re noluerint. Sed quia ea quę dicunt̃ opera bona,
tanq̃ filij ſunt uitæ noſtræ, ſecũdum quã quæritur
cuius uitę ſit quiſq;, id eſt, quomodo agat hęc tem
poralia, quam uitã Græci nõ ζωὴν, ſed βίον uocant,
& hæc opera bona maxime in officijs miſericor-
diæ frequentari ſolẽt: opera uero miſericordię ni-
hil proſunt, ſiue Paganis, ſiue Iudæis, qui Chriſto
nõ credũt, ſiue quibuſcũq; hæreticis uel ſchiſmati
cis, ubi fides & dilectio & ſobria ſanctificatio nõ
inuenit̃: manifeſtũ eſt quid Apoſtolus ſignificare
uoluerit, ideo figurare ac myſtice quia de uelãdo
B mulieris capite loquebat̃, quod niſi ad aliquod ſe
cretum ſacramẽti referat̃, inane remanebit. Sicut
ẽm nõ ſolũ ueraciſſima ratio, ſed etiã ipſius Apo-
ſtoli declarat autoritas, nõ ſecundũ formã corpo-
ris homo factus eſt ad imaginẽ dei, ſed ſecũdũ ra-
tionalẽ mentem. Cogitatio quippe turpiter uana
eſt, quæ opinatur deũ mẽbrorũ corporaliũ linea-
mentis circũſcribi atq; definiri. Porro autẽ nónne
idẽ beatus Apoſtolus dicit: Renouamini ſpiritu *Eph. 4*
mẽtis ueſtræ, & induite nouũ hominẽ qui ſecun-
dũ deũ creatus eſt. Et alibi apertius. Exuẽtes uos, *Coloſ. 3*
inquit, ueterẽ hominẽ cũ actib. eius, & induite no
uum qui renouat̃ in agnitione dei ſecũdũ imagi-
nem eius qui creauit eũ. Si ergo ſpiritu mẽtis no-
C ſtræ renouamur, & ipſe eſt nouus homo qui reno
uatur in agnitione dei ſecũdũ imaginẽ eius q crea
uit eũ, nulli dubiũ eſt, nõ ſecundũ corpus, neq; ſe-
cũdũ quãlibet animi partẽ, ſed ſecundũ rationalẽ
mentẽ ubi poteſt eſſe agnitio dei, hominẽ factum
ad imaginẽ eius qui creauit eũ. Secundũ hanc igi
tur renouationẽ efficimur etiã filij dei per baptiſ-
mũ Chriſti, & induẽres nouũ hominẽ, Chriſtum
utiq; induimur per fidẽ. Quis eſt ergo qui ab hoc
cõſortio fœminas alienet, cũ ſint nobiſcũ gratiæ
cohęredes? Et alio loco idẽ Apoſtolus dicat: Om *Gal. 3*
nes ẽm filij dei eſtis per fidẽ in Chriſto Ieſu. Qui-
cunq; enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ in-
duiſtis. Nõ eſt Iudæus neq; Græcus, nõ eſt ſeruus
neq; liber, non eſt maſculus neq; fœmina, omnes
enim uos unũ eſtis in Chriſto Ieſu. Nũquid nã igi
D tur fideles fœminę ſexũ corporis amiſerunt? Sed
quia ibi renouãtur ad imaginẽ dei, ubi ſexus nul-
lus eſt, ibi factus eſt homo ad imaginẽ dei, ubi ſe-
xus nullus eſt, hoc eſt in ſpiritu mẽtis ſuæ. Cur er-
go uir propterea nõ debet caput uelare, quia ima
go eſt & gloria dei: Mulier aũt debet, quia gloria
uiri eſt, quaſi mulier nõ renouetur ſpiritu mentis
ſuę, qui renouatur in agnitione dei ſecundũ ima-
ginẽ eius qui creauit illũ? Sed quia ſexu corporis
diſtat à uiro, rite potuit in eius corporali uelamen
to figurari pars illa rationis, quæ ad tẽporalia gu-
bernanda deflectitur, ut non maneat imago dei
niſi ex qua parte mens hominis æternis rationi-
bus cõſpiciendis uel cõſulendis adhæſerit, quam

non

non ſolum maſculos, ſed etiã fœminas habere ma
nifeſtum eſt. Ergo in eorũ mẽtibus cõmunis natu A
ra cognoſcitur, in eorum uero corporibus ipſius
Deflexus ab imagine dei Cap. VIII. unius mentis diſtributio figurat̃. Aſcendenti-
bus itaq; introrſus quibuſdã gradibus conſidera-
tionis per animæ partes, unde incipit aliud occur
rere, quod nõ ſit nobis cõmune cũ beſtijs, inde in
cipit ratio, ubi homo interior iam poſſit agnoſci.
Qui etiã ipſe ſi per illam rationẽ cui temporaliũ
rerũ adminiſtratio delegata eſt, immoderato pro-
greſſu nimis in exteriora prolabitur, conſentien-
te ſibi capite ſuo, id eſt, nõ eam cohibente atq; re-
frenãte illa quæ in ſpecula conſilij præſidet quaſi
uirili portione, inueteratur inter omnes inimicos
ſuos uirtutis inuidos dęmones cum ſuo principe
diabolo: æternorũq; illa uiſio, ab ipſo etiã capite B
cũ cõiuge uetitũ mãducãte ſubtrahit̃, ut lumen o-
culorũ eius nõ ſit cũ illa: Ac ſic ab illa illuſtratio-
ne ueritatis ambo nudati, atq; apertis oculis con-
ſcientiæ ad uidendũ ꝙ inhoneſti atq; indecori re-
manſerint, tanquã folia dulcium fructuũ, ſed ſine
ipſis fructibus, ita ſine fructu boni operis bona
uerba contexunt, ut male uiuentes quaſi bene lo-
De eodem. IX quendo cõtegant turpitudinẽ ſuam. Poteſtatẽ
Eccl. 10 quippe ſuã diligens anima, à cõmuni uniuerſo ad
priuatã partem prolabit̃: & apoſtatica illa ſuper-
bia, quod initiũ peccati dicit̃, cum in uniuerſitate
creaturæ deũ rectorẽ ſecuta, legibus eius optime
gubernari potuiſſet, plus aliquid uniuerſo appe-
tens, atq; id ſua lege gubernare molita, quia nihil
eſt amplius uniuerſitate, in curã partilem trudit̃, C
1 Tim. 6 & ſic aliquid amplius cõcupiſcendo minuit̃. Vn-
de & auaritia dicitur radix omniũ malorũ. Totũq;
illud ubi aliquid propriũ cõtra leges quibus uni-
uerſitas adminiſtrat̃ agere nitit̃, per corpus pro-
prium gerit, quod partiliter poſſidet: atq; ita for-
mis & motibus corporalibus delectata, quia in-
tus eas ſecũ nõ habet, cũ eorũ imaginib. quas me-
moriæ fixit inuoluit̃, & phantaſtica fornicatione
turpiter inquinat̃, omnia officia ſua ad eos fines
referẽs, quibus curioſe corporalia ac temporalia
per corporis ſenſus quærit, aut tumido faſtu alijs
animis corporeis ſenſibus deditis eſſe affectat ex
celſior, aut cœnoſo gurgite carnalis uoluptatis
Gradus ad turpiſsima. immergitur. Cum ergo bona uolũtate ad inte-
X riora & ſuperiora percipienda, quæ non priuatim D
ſed cõmuniter ab omnib. qui talia diligũt ſine ul-
la anguſtia uel inuidia caſto poſſident amplexu,
uel ſibi uel alijs conſulit, & ſi fallat̃ in aliquo per i-
gnorantiã temporaliũ, quia & hoc temporaliter
gerit, & modũ agendi non teneat quem debebat,
humana tentatio eſt. Et magnũ eſt hanc uitam ſic
degere, quã uelut uiã redeũtes carpimus, ut tenta
1 Retr. 5 tio nos nõ apprehẽdat niſi humana. Hoc eñ pec
catũ extra corpus eſt, nec fornicationi deputatur,
& ꝓpterea facilime ignoſcit̃. Cũ uero ꝓpter adi-
piſcẽda ea quæ per corpus ſentiũtur propter expe
riendi uel excellendi uel cõtrectandi cupiditatẽ,
ut in his finẽ boni ſui ponat, aliquid agit, quicq̃d
agit turpiter agit: & fornicat̃ in corpus proprium
peccans, & corporearũ rerum fallacia ſimulachra
introrſus rapiens, & uana meditatione compo-
nens, ut ei nec diuinũ aliquid placeat niſi tale ui-
deat̃, priuatim auara fœtat̃ erroribus, & priuatim
ꝓdiga inanit̃ uiribus. Nec ad tam turpem & mi-
ſerabilẽ formationẽ ſemel ab exordio proſiliret,
ſed ſicut ſcriptum eſt, Qui modica ſpernit, paula Eccl. 19
tim decidet. Quomodo enim coluber nõ aper Imago pecudis in homine. XI
tis paſſibus, ſed ſquamarum minutiſſimis niſibus
repit, ſic lubricus deficiẽdi motus negligentes mi
nutatim occupat, & incipiens à peruerſo appeti-
tu ſimilitudinis dei, peruenit ad ſimilitudinẽ pe-
corũ. Inde eſt quod nudati ſtola prima, pelliceas Gen. 3
tunicas mortalitate meruerunt. Honor enim ho-
minis uerus eſt imago & ſimilitudo dei, quæ non
cuſtodit̃ niſi † ad ipſum à quo imprimit̃. Tãto ma alias ab ipſo
gis itaq; inhæretur deo, quãto minus diligitur ꝓ-
priũ. Cupiditate uero experiendæ poteſtatis ſuæ,
quodam nutu ſuo ad ſeipſum tanquã ad medium
proruit. Itaq; cum uult eſſe ſicut ille ſub nullo, &
ab ipſa ſui medietate pœnaliter ad ima propelli-
tur, id eſt, ad ea quibus pecora lętantur: atq; ita cũ
ſit honor eius ſimilitudo dei, dedecus autẽ eius ſi-
militudo pecoris, homo in honore poſitus nõ in- Pſal. 48
tellexit, cõparatus eſt iumentis inſipientibus, &
ſimilis factus eſt eis. Qua igitur tam lõge tranſiret
à ſummis ad infima, niſi per mediũ ſui? Cum enim
neglecta charitate ſapientię quę ſemper eodẽ mo
do manet, cõcupiſcitur ſciẽtia ex mutabiliũ tem-
poraliũ experimento, inflat non ædificat: Ita præ- 1 Cor. 8
grauatus animus quaſi põdere ſuo à beatitudine
expellitur, & per illud ſuæ medietatis experimen
tum pœna ſua diſcit, quid interſit inter bonum de
ſertũ, malumq; cõmiſſum, nec redire poteſt effu-
ſis ac perditis uiribus, niſi gratia conditoris ſui ad
pœnitentiã uocantis & peccata donãtis. Quis e- Rom. 7
nim infœlicẽ animam liberabit à corpore mortis
huius, niſi gratia dei per Ieſum Chriſtum dominũ
noſtrũ? De qua gratia, ſuo loco quantũ ipſe præ-
ſtiterit diſſeremus. Nunc de illa parte rationis Vir quomõ ſolus imago dei Cap. XII
ad quam pertinet ſcientia, id eſt, cognitio rerum
temporalium atq; mutabilium nouandis uitæ hu
ius actionibus neceſſaria, ſuſceptã conſideratio-
nem quantũ dominus adiuuat peragamus. Sicut 2 ſen. diſt. 24 cap. itaque
enim in illo manifeſto coniugio duorũ hominum
qui primi facti ſunt, non manducauit ſerpens de
arbore uetita, ſed tantũmodo manducandum per
ſuaſit. Mulier autẽ non manducauit ſola, ſed uiro
ſuo dedit, & ſimul manducauerunt, quanuis cum
ſerpẽte ſola locuta, & ab eo ſola ſeducta ſit: ita &
in hoc quod etiã in homine uno geritur & digno
ſcitur, occulto quodã ſecretoq; cõiugio carnalis,
uel ut ita dicã, quia corporis ſenſus intẽditur, ſen- 2 ſen. diſt. 24 ca. eſt enim
ſualis animi motus, qui nobis pecoribusq; cõmu-
nis eſt, ſecluſus eſt à ratione ſapiẽtiæ. Senſu quip-
pe corporis corporalia ſentiuntur: æterna uero &
incõmutabilia ſpiritalia ratione ſapientiæ intelli-
gũtur. Rationi aũt ſcientiæ appetitus uicinus eſt,
quandoquidẽ de ipſis corporalib. quæ ſenſu cor-
poris ſentiunt ratiocinatur ea quę ſcientia dicitur
actionis: ſi bene, ut eam notitiã referat ad finem
ſummi boni; ſi autẽ male, ut eis fruatur tanquã bo

nis talibus in quibus falſa beatitudine conquie-
3 ſent. diſt. 24 cap. itaq; ſcat. Cũ ergo huic intẽtioni mentis quæ in rebus
temporalibus & corporalib. ꝓpter actionis offi-
cum ratiocinandi uiuacitate uerſaẽ, carnalis ille
ſenſus uel animalis ingerit quãdã illecebrã fruen-
di ſe, id eſt, tanq̃ bono quodã priuato & proprio,
nõ tãquã publico atq; cõmuni quod eſt incõmu-
tabile bonum, tũc uelut ſerpẽs alloquiẽ fœminã:
huic aũt illecebræ cõſentire, de ligno ꝓhibito mã
ducare eſt. Sed iſte conſenſus ſi ſola cogitationis
delectatiõe cõtentus eſt, ſuperioris uero autorita
te cõſilij ita mẽbra retinenẽ, ut nõ exhibeanẽ ini-
quitatis arma peccato, ſic habendũ exiſtimo ue-
lut cibũ uetitũ mulier ſola comederit. Si aũt in cõ-
ſenſione male utẽdi rebus quæ per ſenſum corpo
ris ſentiunẽ, ita decernitẽ quodcunq; peccatũ, ut ſi
poteſtas ſit etiã corpore cõpleatẽ, intelligẽda eſt il
la mulier dediſſe uiro ſuo ſecũ ſimul edendũ illi-
citũ cibũ. Neq; enim poteſt peccatũ non ſolũ co-
gitandũ ſuauiter, uerumetiã efficaciter perpetran
dum mẽte decerni, niſi & illa mẽtis intẽtio penes
quã ſumma poteſtas eſt mẽbra in opus mouendi,
uel ab opere cohibẽdi, malæ actioni cedat & ſer-
2 ſent. diſt. 24 cap. itaq; circa medium uiat. Nec ſanè cũ ſola cogitatiõe mẽs oblectatur
illicitis, nõ quidẽ decernẽs eſſe faciẽda, tenens ta-
men & uoluẽs libẽter quæ ſtatim ut attigerũt ani-
mum reſpui debuerũt, negandũ nõ eſſe peccatũ,
ſed lõge minus q̃ ſi & opere ſtatuaẽ implendũ. Et
ideo de talibus quoq; cogitationib. uenia petẽda
eſt, pectusq; percutiendũ, atq; dicendũ, Dimitte
nobis debita noſtra: faciendũ quoq; quod ſequi-
tur, atq; in oratiõe iungendũ, ſicut & nos dimitti-
mus debitoribus noſtris. Neq; enim ſicut in illis
duobus primis hominib. perſonã ſuã quiſq; por-
tabat, & ideo ſi ſola mulier cibũ ediſſet illicitũ, ſo-
la utiq; mortis ſupplicio plecteretẽ. Ita dici poteſt
in homine uno, ſi delectationib. illicitis, à quib. ſe
cõtinuo deberet auertere cogitatio, libenter ſola
paſcatẽ, nec faciẽda decernanẽ mala ſed tantũ ſua
uiter in recordatiõe teneanẽ, quaſi mulierẽ ſine ui
ro poſſe dãnari: abſit hoc credere. Hæc q̃ppe una
perſona eſt, unus homo eſt, totusq; damnabiẽ, niſi
hæc quæ ſine uolũtate operãdi, ſed tamẽ cũ uolun
tate animũ talib. oblectãdi, ſolius cogitatiõis ſen-
tiunẽ eſſe peccata, ꝑ mediatoris gratiã remittanẽ.
Hæc itaq; diſputatio qua in mẽte uniuſcuiuſq; ho
minis quæſiuimus quoddã rationale coniugium
cõtemplationis & actiõis, officijs per quædã ſin-
gula diſtributis, tamẽ in utroq; mentis unitate ſer
uata, ſalua illius ueritatis hiſtoria, quã de duobus
primis hominibus uiro ſcilicet eiusq; muliere, de
quibus propagatũ eſt genus humanũ, diuina tra-
dit autoritas, ad hoc tantũmodo audienda eſt, ut
intelligaẽ Apoſtolus, imaginẽ dei uiro tantum tri
buendo, non etiã fœminæ, quãuis in diuerſo ſexu
duorũ hominũ, aliquid tamẽ ſignificare uoluiſſe
Quid in homine ſimile deo Cap. XIII quod in uno homine quæreret. Nec me fugit,
quoſdã qui fuerũt ante nos egregij defenſores ca
tholicæ fidei & diuini eloquij tractatores, cum in
homine uno cuius uniuerſam animã bonã quan-
dam paradiſum eſſe ſenſerũt, duo iſta requirerẽt,
uirũ mentẽ, mulierẽ uero dixiſſe corporis ſenſum.
Et ſecundũ hãc diſtributionẽ qua uir poniẽ mẽs,
ſenſus uero corporis mulier, uidenẽ apte omnia
cõuenire, ſi cõſiderata tractenẽ: niſi quod in omni
bus beſtijs & uolatilibus ſcriptũ eſt nõ eſſe inuen
tum uiro adiutoriũ ſimile illi, & tunc eſt ei mulier
facta de latere. Propter quod ego non putaui pro
muliere ſenſum corporis eſſe ponendũ quẽ uide-
mus nobis & beſtijs eſſe cõmunẽ, ſed aliquid uo-
lui quod beſtię nõ haberẽt, ſenſumq; corporis ma
gis pro ſerpẽte intelligendũ exiſtimaui, qui legiẽ
ſapiẽtior omnibus pecoribus terræ. In eis quippe Gen. 3
naturalib. bonis, quæ nobis & irrationabilib. ani-
mantib. uidemus eſſe cõmunia, uiuacitate quadã
ſenſus excellit: nõ ille de quo ſcriptũ eſt in Epiſto
la quæ eſt ad Hebręos, ubi legitur, perfectorũ eſſe Heb. 5
B ſolidũ cibũ, qui per illũ habitũ exercitatos habẽt
ſenſus ad ſeparandũ bonũ à malo: illi quippe ſen-
ſus naturæ rationalis ſunt ad intelligẽtiam perti-
nẽtes: ſed iſte ſenſus qui eſt quinq; pertitus in cor
pore, per quẽ non ſolum à nobis, uerumetiã à be-
ſtijs corporalis ſpecies motusq; ſentitur. Sed ſiue
iſto, ſiue illo, ſiue aliquo alio modo accipiendum
ſit, quod Apoſtolus uirũ dixit imaginẽ & gloriã 1 Cor. 11
dei, mulierẽ autẽ gloriã uiri: apparet tamen cum
ſecundũ deum uiuimus, mentẽ noſtrã in inuiſibi-
lia eius intentã, ex eius æternitate, ueritate, chari-
tate, proficiẽter debere formari. Quiddã uero ra-
tionalis intentionis noſtræ, hoc eſt eiuſdẽ mentis
in uſum mutabiliũ corporaliumq; rerũ, ſine quo
hæc uita non agitur dirigendũ: non ut conforme-
C mur huic ſeculo finem cõſtituendo in bonis tali- Rom. 12
bus, & in ea detorquẽdo beatitudinis appetitum:
ſed ut quicquid in uſu tẽporaliũ rationabiliter fa-
cimus, æternorũ adipiſcẽdorũ contẽplatione fa-
ciamus, per iſta tranſeũtes, illis inhærentes. Ha Inter ſapientiã & ſcientiam quid. Ca. XIIII
bet enim & ſcientia modũ ſuũ bonum, ſi quod in
ea inflat uel inflare aſſolet, æternorũ charitate uin
caẽ, quæ nõ inflat, ſed ut ſcimus ædificat. Sine ſci-
entia quippe, nec uirtutes ipſæ quibus recte uiuiẽ
poſſunt haberi, per quas hæc uita miſera ſic gu-
berneẽ, ut ad illam quæ uere beata eſt perueniaẽ
æternã. Diſtat tamen ab æternorũ contẽplatione 3 ſent. diſt. 35
actio qua bene utimur tẽporalibus rebus, & illa ca. 1. in me. &
ſapientiæ, hæc ſcientiæ deputatur. Quanuis enim 2 ſen. diſt. 24
& illa quæ ſapientia eſt, poſſit ſcientia nuncupari, ca. eſt enim
D ſicut & Apoſtolus loquiẽ, ubi dicit, Nunc ſcio ex 1 Cor. 13
parte, tunc autẽ cognoſcã ſicut & cognitus ſum:
quã ſcientiã profecto cõtemplationis dei uult in-
telligi, quod ſanctorũ erit præmiũ ſummũ: tamen
ubi dicit, Alij quidẽ datur per ſpiritum ſermo ſa-
pientiæ, alij ſermo ſciẽtiæ ſecundũ eundẽ ſpiritũ:
hæc utiq; duo ſine dubitatiõe diſtinguit, licet non
ibi explicet quid interſit & unde poſſit utrunq; di
gnoſci. Verũ ſcripturarũ ſanctarũ multiplicẽ co-
piã ſcrutatus, inueni ſcriptũ eſſe in libro Iob, eo- Iob 28
dem ſancto uiro loquẽte, Ecce pietas eſt ſapiẽtia: 3 ſent. diſt. 35
abſtinere autẽ à malis eſt ſcientia. In hac differen- cap. 1. poſt me
tia intelligendũ eſt ad cõtemplationẽ ſapiẽtiam,
ad actionẽ ſcientiã ꝑtinere. Pietatẽ quippe hoc lo
co poſuit dei cultum, quæ Græce dicitur θεοσέβεια.

Nam

Nã hoc uerbũ habet iſta ſentẽtia in codicib. Græ-
cis. Et quid eſt in ęternis excellẽtius quàm deus, cuius A
ſollus immutabilis eſt natura? Et quis cultus eius,
niſi amor eius, quo nũc deſideramus eum uidere,
credimuſq; & ſperamus eum nos eſſe uiſuros, &
quãtũ pficimus uidemus nũc per ſpeculũ in ænig
mate, tũc aũt in manifeſtatione. Hoc eſt eñ quod
1 Cor. 13 ait Apoſtolus Paulus, Facie ad faciẽ. Hoc etiam
1 Ioan. 3 quod Ioannes, Dilectiſſimi nũc filij dei ſumus, &
nondũ apparuit quid erimus: ſcimus quia cum ap
paruerit, ſimiles eierimus, quoniã uidebimus eũ ſi
cuti eſt. De his atq; huiuſmodi ſermo ipſe mihi ui
deř eſſe ſermo ſapiẽtiæ. Abſtinere aũt à malis, quã
Iob 28 Iob ſcientiã dixit eſſe, rerũ pculdubio tẽporalium
eſt, Quoniã ſecundũ tẽpus in malis ſumus, à qui-
bus abſtinere debemus, ut ad illa bona æterna ue B
niamus. Quamobrẽ quicquid prudenter, fortiter,
temperãter & iuſte agimus, ad eam pertinet ſcien
tiã ſiue diſciplinã, qua in euitandis malis boniſq;
appetẽdis actio noſtra uerſař, & quicqd propter
exẽpla uel cauẽda, uel imitanda, & pter quarũq;
rerũ quæ noſtris accõmodata ſunt uſibus neceſſa
ria documẽta, hiſtorica cognitiõe colligimus. De
his ergo ſermo cũ fit, eũ ſcientiæ ſermonẽ puto di-
ſcernendũ à ſermone ſapientiæ, ad quã ptinent ea
quæ nec fuerũt, nec futura ſunt, ſed ſunt, & pter
æternitatem in qua ſunt, & fuiſſe & eſſe & futura
eſſe dicunř, ſine ulla mutabilitate tẽporũ. Nõ eñ
ſic fuerũt ut eſſe deſinerẽt, aut ſic futura ſunt qua-
ſi nũc nõ ſint, ſed idipſum eſſe ſemper habuerunt,
ſempq; habitura ſunt. Manẽt aũt nõ tanq; in ſpa- C
tijs locorũ fixa ueluti corpora, ſed in natura incor
porali ſic intelligibilia prȩſto ſunt mẽtis aſpectib.
ſicut iſta in locis uiſibilia uel cõtrectabilia corpo-
ris ſenſib. Nõ aũt ſolũ rerũ ſenſibiliũ in locis poſi-
tarũ ſine ſpatijs localib. manẽt intelligibiles incor
poraleſq; rationes, uerumetiã motionũ in tẽporali
bus trãſeuntiũ, ſine tẽporali trãſitu ſtant etiã ipſæ
utiq; intelligibiles nõ ſenſibiles. Ad quas mentis
acie puenire paucorũ eſt, & cũ peruenitř, quãtum
fieri poteſt, nõ in eis manet ipſe puentor, ſed uelu
ti acie ipſa uerberata repelliř, & fit rei nõ tranſito
riæ trãſitoria cogitatio. Quæ tamẽ cogitatio tran
ſiens p diſciplinas quibus eruditř animus, memo-
riæ cõmendař, ut ſit quo redire poſſit, quæ cogiř
inde tranſire: quãuis ſi ad memoriã cogitatio non
rediret, atq; quod commendauerat ibi inueniret, D
uelut rudis ad hoc ſicut ducta fuerat duceret, idq;
inueniret, ubi primũ inuenerat, in illa ſcilicet in-
corporea ueritate, unde rurſus quaſi deſcriptũ in
memoria figereř. Neq; eñ ſicut manet uerbi gra-
tia, quadrati corporis & incorporalis & incõmu-
tabilis ratio: ſic in ea manet hominis cogitatio, ſi
tamẽ ad eã ſine phãtaſia ſpatij localis potuit pue-
nire. Aut ſi alicuius artificioſi & muſici ſoni per mo
ras tẽporis trãſeuntis numeroſitas cõprehendař,
ſine tẽpore ſtans in quodã ſecreto altoq; ſilentio,
tãdiu ſaltẽ cogitari poteſt quãdiu poteſt ille can-
tus audiri: tamẽ quod inde rapuerit etſi tranſiens
mẽtis aſpectus, & quaſi glutiẽs in uentrẽ ita in me
moria repoſuerit, poterit recordando quodãmo-
do ruminare, & in diſciplinam quod ſic didicerit
traijcere. Quod ſi fuerit omĩmoda obliuiõe dele-
tũ, rurſus doctrina duce ad id ueniet qđ penitus
exciderat, & ſic inuenietur ut erat. Vnde Plato Contra reminiſcentiã Platonis & metempſychoſin Pythagoræ. XV
ille Philoſophus nobilis pſuadere conatus eſt ui-
xiſſe hic animas hominũ, & anteq; iſta corpora ge
rerẽt. Et hinc eſſe quod ea quæ diſcunř, reminiſcũtur
potius cognita quàm cognoſcũtur noua. Retulit eñ
puerũ quendã, neſcio quæ de geometria interro-
gatũ ſic reſpõdiſſe, tanq; eſſet illius periſſimus di-
ſciplinæ. Gradatim quippe atq; artificioſe interro
gatus, uidebat quod uidẽdũ erat, dicebatq; quod
uiderat. Sed ſi recordatio hæc eſſet rerũ antea co-
gnitarũ, nõ utiq; omẽs uel penè omnes cũ illo mo
do interrogarenř, hoc poſſent. Non eñ omnes in
priore uita geometræ fuerũt, cũ tam rari ſint in ge B
nere humano, ut uix poſſit aliqs inueniri: ſed po-
tius credẽdũ eſt mẽtis intellectualis ita cõditã eſſe
naturã, ut rebus intelligibilib. naturali ordine diſ-
ponẽte cõditore ſubiũcta, ſic iſta uideat in quadã
luce ſui generis incorporea, quẽadmodũ oculus
carnis uidet, quæ in hac corporea luce circũadia-
cent, cuius lucis capax eiq; cõgruens eſt creatus.
Nõ eñ & ipſe ideo ſine magiſtro alba & nigra di
ſcernit, quia iſta iam nouerat anteq; in hac carne
crearetř. Deniq; cur de ſolis reb. intelligibilibus id
fieri poteſt, ut bene interrogatus quiſq; reſpõdeat
quod ad quãq; ptinet diſciplinã, etiã ſi eius igna-
rus eſt? Cur hoc facere de rebus ſenſibilib. nullus
poteſt, niſi quas iſto uidit in corpore conſtitutus,
aut eis qui nouerãt indicantib. credidit, ſeu literis C
cuiuſq; ſeu uerbis? Nõ eñ acquieſcendũ eſt eis qui
Samiũ Pythagorã ferũt recordatũ fuiſſe talia non Samius Pythagoras
nulla quæ non fuerat expertus, cum hic alio iam
fuiſſet in corpore: & alios nõnullos narrãt alij, e-
iuſmodi aliqd in ſuis mẽtibus paſſos. Quas falſas
fuiſſe memorias, quales plerũq; expimur in ſom-
nis, quando nobis uidemur reminiſci quaſi egeri-
mus aut uiderimus qđ nec egimus omĩno nec ui-
dimus: & eo modo affectas eſſe illorũ mentes etiã
uigilantiũ, inſtinctu ſpirituũ malignorũ atq; falla-
ciũ, qbus curę eſt de reuolutionib. animarũ falſam
opinionẽ, ad decipiẽdos homines firmare uel ſe-
rere, ex hoc cõijci poteſt, quia ſi uere illa recorda
renř quæ hic in alijs antea poſiti corporib. uiderãt,
multis ac penè omib. id cõtingeret: quãdoqdẽ ut
de uiuis mortuos, ita de mortuis uiuos, tanq; de D
uigilantib. dormiẽtes, & de dormiẽtibus uigilan-
tes, ſine ceſſatiõe fieri ſuſpicanř. Si ergo hæc eſt ſa
pientię & ſciẽtiæ recta diſtinctio, ut ad ſapiẽtiã pti
neat æternarũ rerũ cognitio intellectualis, ad ſciẽ
tiã uero tẽporaliũ rerum cognitio rationalis, quid
cuiq; prȩponendũ ſiue poſtponendũ ſit, nõ eſt diſ
ficile iudicare. Si autẽ alia eſt adhibẽda diſcretio,
qua dignoſcanř hæc duo, quæ pculdubio diſtare
Apoſtolus docet dicẽs, Alij datř quidẽ per ſpiritũ 1 Cor. 12
ſermo ſapiẽtiæ, alij ſermo ſciẽtię ſecũdũ eũdẽ ſpiri
tũ: tamẽ etiã iſtorũ duorũ quæ nos poſuimus euidẽ
tiſſima differẽtia eſt, quod alia ſit intellectualis cogni
tio æternarũ rerũ, alia rationalis tẽporaliũ, & huic
illã præponẽdã eſſe ambigit nemo. Relinquẽtib.
itaq;

itaq; nobis ea quæ ſunt exterioris hominis, & ab
eis quæ cõmunia cũ pecoribus habemus intror-
ſum aſcendere cupientibus, anteq̃ ad cognitionẽ
rerũ intelligibiliũ atq; ſummarũ quæ ſempiternæ
ſunt ueniremus, temporaliũ rerũ cognitio ratio-
nalis occurrit. Etiã in hac igiẽ inueniamus ſi poſ-
ſumus aliquã trinitatẽ, ſicut inueniebamus in ſen-
ſibus corporis, & in ijs quæ per eos in animã uel
ſpiritũ noſtrum imaginabiliter intrauerũt: ut pro
corporalibus rebus quas corporeo foris poſitas
attingimus ſenſu, intus corporũ ſimilitudines ha-
beremus impreſſas memoriæ, ex quibus cogita-
tio formareẽ, tertia uolũtate utrũq; iungẽte: ſicut
formabaẽ foris acies oculorũ, quã uoluntas ut ui-
ſio fieret adhibebat rei uiſibili, & utrũq; iũgebat,
etiam illic ipſa ſe admouens tertiã. Sed nõ eſt hoc
coarctandũ in hunc librũ, ut in eo qui ſequitur ſi
deus adiuuerit cõueniẽter poſſit inquiri, & quod
inuentum fuerit explicari.

D. AVRELII AVGV-
STINI DE TRINITATE LIB. XIII

Veſtigium tria dis in cognitio ne ſpiritali. t

IN libro ſuperiore huius operis duo
decimo ſatis egimus diſcernere ra-
tionalis mentis officiũ in temporali
bus rebus, ubi non ſola cognitio, ue
rum & actio noſtra uerſatur, ab ex-
cellentiore eiuſdẽ mentis officio, quod contem-
plandis æternis rebus impenditur, ac ſola cogni-
tione fruiẽ. Cõmodius autẽ fieri puto, ut de ſcri-
pturis ſanctis aliquid interſerã, quo facilius poſ-
ſit utrũq; dignoſci. Euangeliũ ſuũ Ioannes Euãge
liſta ſic exorſus eſt, In principio erat uerbũ, & uer-
bũ erat apud deũ, & deus erat uerbum: hoc erat in
principio apud deũ, omnia per ipſum facta ſunt,
& ſine ipſo factũ eſt nihil. Qđ factũ eſt in ipſo ui-
ta erat, & uita erat lux hominũ, & lux in tenebris
lucet, & tenebræ eam nõ comprehenderunt. Fuit
homo miſſus à deo, cui nomẽ erat Ioãnes, hic ue-
nit in teſtimoniũ ut teſtimoniũ perhiberet de lu-
mine, ut omnes crederẽt per illũ. Nõ erat iſte lux,
ſed ut teſtimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux
uera quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hũc
mundũ. In mũdo erat, & mũdus per ipſum factus
eſt, & mundus eum non cognouit. In propria ue-
nit & ſui eum non receperunt. Quotquot autem
receperũt eum, dedit eis poteſtatem filios dei fie-
ri, ijs qui credũt in nomine eius. Qui nõ ex ſangui
nibus, neq; ex uolũtate carnis, neq; ex uolũtate ui
ri, ſed ex deo nati ſunt. Et uerbũ caro factum eſt &
habitauit in nobis. Et uidimus gloriã eius, gloriã
quaſi unigeniti à patre, plenũ gratiæ & ueritatis.
Hoc totũ quod ex Euãgelio poſui, in præcedenti
bus ſuis partibus habet, quod immutabile ac ſem
piternũ eſt: cuius cõtemplatio nos beatos facit. In
conſequentibus uero, permixta cũ temporalibus
commemoranẽ æterna. Ac per hoc aliqua ibi ad
ſcientiã pertinent, aliqua ad ſapientiã, ſicut in li-
bro duodecimo noſtra præceſſit diſtinctio. Nam
in principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deum,
& deus erat uerbũ, hoc erat in principio apud de-
A um. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo fa-
ctum eſt nihil: quod factum eſt in ipſo uita erat, &
uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, &
tenebræ eam non cõprehenderũt: Cõtemplatiuã
uitã requirit, & intellectuali mente cernendũ eſt.
Qua in re quãto magis quiſq; profecerit, tãto fiet
ſine dubitatione ſapiẽtior. Sed ꝓpter id quod ait,
Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam nõ compre
henderũt: fide utiq; opus erat qua crederẽẽ quod
non uideẽ. Tenebras quippe intelligi uoluit, auer
ſa ab huiuſmodi luce eamq; minus idonea cõtue-
ri corda mortalium: ꝓpter quod adiungit & dicit,
Fuit homo miſſus à deo, cui nomen erat Ioannes,
hic uenit in teſtimoniũ ut teſtimoniũ perhiberet
de lumine, ut omnes crederẽt per illum. Hoc iam
B temporaliter geſtũ eſt, & ad ſcientiã pertinet quæ
cognitiõe hiſtorica cõtineẽ. Hominẽ aũt Ioannẽ
in phãtaſia cogitamus, quæ de humanę naturę no
titia impreſſa eſt noſtræ memoriæ. Et hoc eodem
modo cogitãt, ſiue qui iſta nõ credũt, ſiue qui cre-
dunt. Vtriſq; enim notum eſt quid ſit homo, cuius
exteriorẽ partẽ, id eſt, corpus, per corporis lumi-
na didicerũt, interiorẽ uero, id eſt, animam in ſei-
pſis, quia & ipſi homines ſunt, & per humanã cõ-
uerſationem cognitam tenẽt: ut poſſint cogitare
quod dicitur, Fuit homo cui nomen erat Ioannes
quia & nomina ſciũt loquẽdo & audiẽdo. Quod
aũt ibi eſt, miſſus à deo: fide tenẽt qui tenẽt. Et qui
fide nõ tenent, aut dubitatiõe ambigũt, aut infide
litate derident. Vtriq; tamen ſi nõ ſunt ex nume-
C ro nimis inſipientiũ, qui dicũt in corde ſuo, nõ eſt
deus, hæc audiẽtes uerba utrũq; cogitant, & quid
ſit deus, & quid ſit mitti à deo, & ſi nõ ſicut res ſe
habẽt, at certe ſicut ualent. Fidẽ porrò ipſam quã *3 ſent. diſt. 23*
uidet quiſq; in corde ſuo eſſe, ſi credit, uel nõ eſſe, *cap. notandum*
ſi nõ credit, aliter nouimus: nõ ſicut corpora quæ
uidemus oculis corporeis, & per ipſorũ imagines
quas memoria tenemus, etiã abſentia cogitamus:
nec ſicut ea quę nõ uidimus & ex ijs quę uidimus
cogitatione utcũq; formamus, & memoriæ com-
mendamus, quo recurramus cũ uoluerimus, ut il-
lic ea uel potius qualeſcũq; imagines eorum quas
ibi fiximus ſimiliter recordatione cernamus: nec
ſicut hominẽ uiuũ, cuius animã etiam ſi non uide-
mus ex noſtra conijcimus, & ex motibus corpo-
D ralibus hominem uiuũ, ſicut uidendo didicimus,
intuemur etiã cogitando. Non ſic uidetur fides in
corde in quo eſt ab eo cuius eſt: ſed eam tenet cer
tiſſima ſciẽtia, clamatq; cõſcientia. Cũ itaq; ꝓpter
ea credere iubeamur, quia id quod credere iube-
mur uidere nõ poſſumus, ipſam tamen fidem quã
do ineſt in nobis uidemus in nobis: quia & rerum
abſentiũ præſens eſt fides, & rerũ quæ foris ſunt
intus eſt fides, & rerũ quæ nõ uidenẽ uideẽ fides,
& ipſa tamẽ temporaliter fit in cordib. hominum:
Et ſi ex fidelibus, infideles fiunt, perit ab eis. Ali-
quando aũt & rebus falſis accommodaẽ fides: lo-
quimur enim ſic, ut dicamus, habita eſt ei fides &
decepit. Qualis fides, ſi tamen & ipſa dicenda eſt
fides, non culpabiliter de cordibus perit, quando
eam

eam inuenta ueritas pellit: optabiliter autem rerũ uerarũ in eaſdẽ res fides tranſit. Non enim dicen- A dum eſt perit, quando ea quæ credebanť uidenť. Nunquid enim adhuc fides dicẽda eſt, cum defi-

Hebr. 11

nita ſit in epiſtola ad Hebræos fides, dictumq; ſit eam eſſe cõuinctionẽ rerũ quæ nõ uidenť? Deinde quod ſequiť, Hic uenit in teſtimonium, ut teſtimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum: actio, ut dixi, temporalis eſt. Temporaliter enim teſtimoniũ perhibeť etiam de re ſempiterna, quod eſt intelligibile lumẽ. De quo ut teſtimoniũ perhiberet uenit Ioannes, qui nõ erat lux, ſed ut teſtimoniũ perhiberet de lumine. Adiũgit enĩ, Erat lux uera quæ illuminat omnẽ hominem uenientẽ in hunc mũdum. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non co- B gnouit. In propria uenit, & ſui eũ non receperunt. Hæc uerba omnia qui Latinã linguã ſciunt, ex rebus intelligũt quas nouerũt. Quarũ aliquæ nobis innotuerũt per corporis ſenſus, ſicut homo, ſicut ipſe mundus, cuius tam euidentẽ magnitudinem cernimus, ſicut eorundem uerborũ ſoni. Nam & auditus ſenſus eſt corporis. Aliqua autẽ per animi rationẽ, ſicut id quod dictũ eſt, Et ſui eum non receperũt. Intelligiť enim, non in eum crediderunt. Quod quid ſit, nullo corporis ſenſu, ſed animi ratione cognouimus. Ipſorũ etiam uerborũ, non ſolum ſonos ſed ſignificationes, partim per corporis ſenſum, partim per animi rationem didicimus. Nec ea uerba nũc primũ audiuimus, ſed quæ iam audieramus. Et nõ ſolum ipſa, uerũ etiã quæ ſigni- C ficarẽt cognita memoria tenebamus, & hic agnouimus. Hoc enim nomẽ diſyllabũ cũ dicitur mundus, quoniã ſonus eſt, res utiq; corporalis per corpus innotuit, id eſt, per aurẽ, ſed etiã quod ſignificat per corpus innotuit, id eſt per oculos carnis. Mundus quippe inquantũ notus eſt, uidentibus notus eſt. Ad hoc uerbũ quatuor ſyllabarũ quod eſt, crediderũt, ſono ſuo quoniã corpus eſt p aurẽ carnis illabiť: quod aũt ſignificat, nullo corporis ſenſu, ſed animi ratione cognoſciť. Niſi enĩ qd ſit, crediderũt, per animũ noſſemus, non intelligeremus quid non fecerint illi de quibus dictũ eſt, Et ſui eum non receperũt. Sonus ergo uerbi forinſecus inſtrepit auribus corporis, & attingit ſenſum qui uocatur auditus. Species quoq; hominis & in D nobiſipſis nota eſt, & forinſecus in alijs adeſt corporis ſenſibus, oculis cũ uideť, aurib. cũ auditur, tactui cũ teneť & tangiť. Habet etiã in memoria noſtra imaginẽ ſuam, incorporalẽ quidẽ, ſed corpori ſimilẽ. Mũdi deniq; ipſius mirabilis pulchritudo forinſecus præſto eſt, & aſpectibus noſtris, & ei ſenſui qui dicitur tactus ſi quid eius attingimus. Habet etiã ipſe intus in memoria noſtra imaginẽ ſuam, ad quã recurrimus, cũ eũ uel ſepti parietibus, uel etiã in tenebris cogitamus. Sed de his imaginibus rerũ corporaliũ, incorporalibus quidem habentibus tamen ſimilitudines corporũ, & ad uitã exterioris hominis pertinentibus, iam ſatis in undecimo libro locuti ſumus. Nũc autẽ agimus de homine interiore & eius ſcientia, ea quæ rerũ eſt tẽporaliũ & mutabiliũ: in cuius intentio- A ne cũ aſſumitur aliquid, etiã de rebus ad exteriorem hominẽ ptinentibus, ad hoc aſſumẽdum eſt ut aliquid inde doceať quod rationalem adiuuet ſcientiã: ac per hoc rerũ quas cõmunes cum animantibus irrationalibus habemus, ratiõalis uſus ad interiorẽ hominẽ ptinet, nec recte dici poteſt cũ irrationalib. animãtibus eũ nobis eſſe communem.

Fides quomodo uidet & uidetur. Cap. II

Fides uero de qua in hoc libro aliquanto diutius diſputare certa diſpoſitiõis noſtræ ratione cõpellimur, quã qui habent fideles uocanť, & qui nõ habent infideles, ſicut ij qui uenientẽ in propria dei filiũ nõ receperunt, q̃uis ex auditu in nobis facta ſit, non tamẽ ad eũ ſenſum corporis pertinet qui appellať auditus, quoniã non eſt ſonus,

3 ſent. diſt. 24 cap. poſt hoc

B nec ad oculos huius carnis, quoniã non eſt color aut corporis forma, nec ad eũ qui dicitur tactus, quoniã corpulentiæ nihil habet, nec ad ullum ſenſum corporis, quoniã cordis eſt res iſta nõ corporis, nec foris eſt à nobis, ſed in intimis noſtris, nec eam quiſq; hominũ uidet in alio, ſed unuſquiſq; in ſemetipſo. Deniq; poteſt & ſimulatione cõfingi, & putari eſſe in quo nõ eſt. Suã igiť quiſq; fidem apud ſeipſum uidet: in altero autẽ credit eſſe eam, nõ uidet, & tãto firmius credit, quãto fructus eius magis nouit quos operari ſolet fides per dilectionem. Quamobrẽ omnibus de quibus Euãgeliſta ſubiũgit & dicit, Quotquot aũt receperũt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri, ijs qui credũt in nomine eius, qui nõ ex ſanguinib. neq; ex uoluntate C carnis, neq; ex uolũtate uiri, ſed ex deo nati ſunt, Fides iſta cõmunis eſt: non ſicut aliqua corporis forma cõmunis eſt ad uidendũ omniũ oculis quibus præſto eſt. Ex ipſa quippe una omniũ cernentiũ quodãmodo informať aſpectus: ſed ſicut dici poteſt omnib. hominibus eſſe facies humana cõmunis. Nam hoc ita diciť, ut tamẽ ſinguli ſuas habeant. Ex una ſanè doctrina impreſſam fidem credentiũ cordib. ſingulorũ qui hoc idẽ credũt uerisſime dicim⁹: Sed aliud ſunt ea quæ credunť, aliud fides qua credunť. Illa quippe in rebus ſunt quæ uel eſſe uel fuiſſe uel futuræ eſſe dicunť, hęc aũt in animo credẽtis eſt, ei tantum conſpicua cuius eſt, quãuis ſit & in alijs nõ ipſa ſed ſimilis. Non enim numero eſt una, ſed genere, propter ſimilitudinẽ D tamẽ & nullã diuerſitatẽ magis unã dicimus eſſe q̃ multas. Nã & duos homines ſimillimos cum uidemus, unã faciẽ dicim⁹ & miramur amborũ. Facilius itaq; diciť multas animas fuiſſe ſingulas utiq; ſingulorũ, de quib. legimus in actib. Apoſtolorũ, quod eis fuerit anima una: q̃ ubi dixit Apoſtolus, Vna fides, tot eas audet qſq; dicere quot fideles. Et tamen q dicit, O mulier magna eſt fides tua: & alteri, Modicæ fidei quare dubitaſti: ſuã cuiq; eſſe ſignificat. Sed ita diciť eadẽ credentiũ fides una, quemadmodũ eadẽ uolentiũ uoluntas una: cũ & in ipſis qui hoc idẽ uolũt ſua uolũtas ſit cuiq; conſpicua, alterius autẽ lateat, q̃uis idẽ uelit. Et ſi aliquibus ſignis ſeſe indicet, crediť potius q̃ uideť. Vnuſquiſq; autẽ ſui animi cõſcius non credit utique hanc eſſe ſuam, ſed planè peruidet uoluntatẽ.

3 ſent. diſt. 23 c. cũq; diuerſis

3 ſent. diſt. 27 ca. quod autem & 3 ſent. diſt. 23. ca. accipitur autem

Act. 4

Eph. 4

Matth. 15

Eſt

Voluntas aliena quomodo cernitur. III

Eſt quædã ſanè eiuſdem naturæ uiuentis & ratione utentis tanta cõſpiratio, ut cũ lateat alterum quid alter uelit, nõnullæ tamen ſint uolũtates omniũ etiam ſingulis notæ. Et cum quiſq; homo neſciat quid homo alius unus uelit, in quibuſdã rebus poſſit ſcire quid omnes uelint. Vnde illa cuiuſdã mimi facetiſſima prædicatur urbanitas, Qui cum ſe promiſiſſet in theatro quid in animo haberent, & quid uellẽt omnes, alijs ludis eſſe dicturũ, atq; ad diem cõſtitutum ingenti expectatione maior multitudo cõflueret, ſuſpẽſis & ſilentib. omnibus, dixiſſe perhibet̃, Vili uultis emere, & caro uẽdere. In quo dicto leuiſſimi ſcenici, omnes tamẽ conſcientias inuenerunt ſuas, eiq; uera ante oculos omniũ cõſtituta, & tamẽ improuiſa dicenti admirabili fauore plauſerũt. Cur autem tam magna expectatio facta eſt illo promittente omniũ uolũtatem ſe eſſe dicturũ, niſi quia latẽt hominẽ aliorum hominũ uoluntates? Sed nunquid iſta latuit iſtũ? Nũquid quenquam latet? Qua tandem cauſa, niſi quia ſunt quædã quæ nõ inconuenienter in alijs de ſe quiſq; cõijciat, cõpatiente uel cõſpirante uitio ſeu natura. Sed aliud eſt uidere uoluntatem ſuam, aliud, quãuis certiſſima cõiectura, conijcere alienam. Nam cõditam Romã tam certũ habeo in rebus humanis q̃ Conſtantinopolim, cũ Romã uiderim oculis meis, de illa uero nihil nouerim, niſi quod alijs teſtib. credidi. Et mimus quidẽ ille uel ſeipſum intuendo, uel alios quoq; experiẽdo, uili uelle emere, & caro uendere, omnib. id credidit eſſe cõmune. Sed quoniã reuera uitium eſt, poteſt quiſq; adipiſci eiuſmodi iuſtitiã, uel alicuius alterius uitij quod huic contrariũ eſt incurrere peſtilentiam, qua huic reſiſtat & uincat. Nam ſcio ipſe hominẽ, cũ uenalis codex ei fuiſſet oblatus, precijq; eius ignarũ, & ideo quiddã exiguũ poſcentẽ cerneret uenditorẽ, iuſtum precium quod multo amplius erat, nec opinanti dediſſe. Quid ſi etiam ſit quiſquã nequitia tanta poſſeſſus, ut uili uendat quæ dimiſerũt parentes, & caro emat quæ conſumant libidines? Non eſt, ut opinor, incredibilis iſta luxuries. Et ſi quærantur tales, reperiantur, aut etiam non quæſiti fortaſſis occurrant, qui nequitia maiore q̃ theatrica propoſitiõe uel pronũciationi theatricæ inſultent, magno precio ſtupra emendo, paruo aũt rura uendendo. Largitionis etiã gratia nouimus quoſdã emiſſe frumenta carius, & uilius uẽdidiſſe ſuis ciuib. Illud etiam quod

Ennius poeta

uetus poeta dixit Ennius, Omnes mortales ſeſe laudari exoptãt: ꝑfecto & de ſeipſo & de ijs quos expertus fuerat, cõiecit in alijs, & uidet̃ pronunciaſſe hominũ omniũ uoluntates. Deniq; ſi & mimus ille dixiſſet, Laudari omnes uultis, nemo ueſtrum uult uituperari: ſimiliter quod eſſet omniũ uoluntatis dixiſſe uideretur. Sunt tamen qui uitia ſua oderint, & in quibus ſibi diſplicẽt ipſi, nec ab alijs ſe laudari uelint, gratiasq; agãt obiurgantium beneuolentiæ, cũ ideo uituperant̃ ut corrigãtur. At ſi dixiſſet, omnes beati eſſe uultis, miſeri eſſe non uultis, dixiſſet aliquid quod nullus in ſua non agnoſceret uolũtate. Quicquid enim aliud quiſq; latenter uelit, ab hac uoluntate quæ omnibus hominibus ſatis nota eſt, nõ recedit.

An omnes norint & uelint beate uiuere Cap. IIII.

A Mirum eſt autem cũ capeſſendæ atq; retinẽdæ beatitudinis uoluntas una ſit omniũ, unde tãta exiſtat de ipſa beatitudine rurſus uarietas atq; diuerſitas uolũtatum, non quod aliquis eam nolit, ſed quod nõ omnes eam norint. Si enim omnes eam noſſent, non ab alijs putaretur eſſe in uirtute animi, alijs in corporis uoluptate, alijs in utraq;, & alijs atq; alijs alibi atq; alibi. Vt enim eos quæq; res maxime delectauit, ita in ea cõſtituerũt uitã beatã. Quõ igitur feruentiſſime amãt omnes, quod nõ omnes ſciunt? Quis poteſt amare quod neſcit? ſicut iam de hac re in libris ſuperioribus diſputaui. Cur ergo beatitudo amat̃ ab omnibus, nec tamẽ ſcit̃ ab omnibus? An forte ſciunt omnes ipſa quæ ſit, ſed non B omnes ſciunt ubi ſit, & inde contentio eſt? Quaſi uero de aliquo mũdi huius agat̃ loco, ubi debeat quiſq; uelle uiuere, qui uult beate uiuere, ac non ita quærat̃ ubi ſit beatitudo, ſicut quærit̃ quæ ſit? Nam utiq; ſi in corporis uoluptate eſt, ille beatus eſt qui fruit̃ corporis uoluptate. Si in uirtute animi, ille qui hac fruit̃. Si in utraq;, ille qui fruitur utraq;. Cũ utiq; alius dicit, beate uiuere eſt uoluptate corporis frui, alius autẽ beate uiuere eſt uirtute animi frui, nõne aut ambo neſciũt quæ ſit beata uita, aut nõ ambo ſciunt? Quomodo ergo ambo amãt eam, ſi nemo poteſt amare quod neſcit? An forte falſum eſt quod pro ueriſſimo certiſſimoq; poſuimus, beate uiuere omnes homines uelle? Si enim beate uiuere eſt, uerbi gratia, ſecũdum C animi uirtutem uiuere, quomõ beate uiuere uult, qui hoc non uult? Nõne uerius dixerimus, homo iſte nõ uult beate uiuere, quia nõ uult ſecundũ uirtutẽ uiuere, quod ſolũ eſt beate uiuere? Non igit̃ omnes beate uiuere uolũt, imò pauci hoc uolunt, ſi non eſt beate uiuere niſi ſecundũ uirtutẽ animi uiuere, quod multi nolunt. Itáne falſum erit, unde nec, ipſis Academicis cũ omnia dubia ſint, Academicus ille Cicero dubitauit, qui cum uellet in Hortẽſio dialogo ab aliqua re certa de qua nullus ambigeret ſumere ſuæ diſputationis exordium, Beati certe, inquit, omnes eſſe uolumus? Abſit ut hoc falſum eſſe dicamus. Quid igit̃? an dicendum eſt, etiã ſi nihil ſit aliud beate uiuere, q̃ ſecundum uirtutẽ animi uiuere, tamen & qui hoc non uult, D beate uult uiuere? Nimis quidẽ hoc uidet̃ abſurdũ. Tale eſt eñ ac ſi dicamus, Et qui nõ uult beate uiuere, beate uult uiuere. Iſtam repugnantiam quis audiat, quis ferat? & tamen ad hanc contrudit neceſſitas, ſi & omnes beate uelle uiuere uerũ eſt, & nõ omnes ſic uolunt uiuere, quomodo ſolum beate uiuit̃.

4 ſen. diſt. 49 ca. ſolet etiam quæri

Quis uere beatus. Cap. V

An forte illud eſt quod nos ab his anguſtijs poſſit eruere, ut quoniã diximus ibi quoſq; poſuiſſe beatã uitã quod eos maxime delectauit, ut uoluptas Epicurũ, uirtus Zenonẽ, ſic aliũ aliquid aliud, nihil dicamus eſſe beate uiuere niſi uiuere ſecundũ delectationẽ ſuam, & ideo falſum non eſſe quod omnes beate uiuere uelint, quia omnes ita uolũt ut quenq; delectat. Nam & hoc populo ſi ꝑnunciatũ eſſet in theatro, omnes

id

id in ſuis uoluntatibus inuenirent. Sed hoc quoq;
Cicero cum ſibi ex aduerſo ꝓpoſuiſſet, ita redar- A
guit, ut qui hoc ſentiūt erubeſcāt, Ait em̄: Ecce au
tem nō Philoſophi quidē ſed prōpti tamen ad diſ-
putādū homines aiūt eſſe beatos qui uiuāt ut ipſi
uelint: hoc eſt quod nos diximus, ut quoſq; dele-
4 ſen. diſt. 49 ca. ſolet queri debea. ctat. Sed mox ille ſubiecit, Falſum id quidē. Vel-
le enim quod nō deceat, id ipſum miſerrimum eſt.
Nec tam miſerū eſt nō adipiſci quod uelis, ꝙ adi-
piſci uelle quod nō oporteat, Præclariſſime om-
nino atq; ueriſſime. Quis nāq; ita ſit mente cęcus,
& ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dede
coris inuolutus, ut eū qui nequiter uiuit ac turpi-
ter, & nullo prohibente, nullo ulciſcente & nullo
ſaltē reprehēdere audente, inſuper & laudantib.
Pſal. 9 plurimis, quoniam ſicut ait ſcriptura diuina, Lau- B
datur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & qui ini
qua gerit benedicit̄: implet omnes ſuas facinoro-
ſiſſimas & flagitioſiſſimas uoluntates, ideo beatū
dicat, quia uiuit ut uult: cū ꝓfecto quāuis & ſic mi
ſer eſſet, minus tamē eſſet ſi nihil eorū quæ perpe-
ram uoluiſſet, habere potuiſſet: mala enim uolun-
tate uel ſola quiſq; miſer efficit̄, ſed miſerior pote
ſtate, qua deſideriū malæ uolūtatis impletur. Qua
propter quoniā uerum eſt quod omnes homines
eſſe beati uelint, idq; unū ardentiſſimo amore ap-
petāt, & ꝓpter hoc cætera quæcūq; appetunt, nec
quiſq; poteſt amare quod omnino quid uel qua-
le ſit neſcit: nec poteſt neſcire quid ſit quod uelle
ſe ſcit, ſequit̄, ut omnes beatā uitā ſciant. Omnes
autē beati habent quod uolūt, quanuis non om- C
nes qui habent quod uolunt continuo ſint beati.
Cōtinuo aūt miſeri qui uel nō habēt quod uolūt,
uel id habēt quod nō recte uolūt. Beatus igit̄ non
eſt niſi qui & habet omnia quæ uult, & nihil uult
Beatus bona uelle que nō ba beas quā habe re quecquid ut cūq; uis. VI male. Cū ergo ex his duobus beata uita cōſtet,
atq; omnibus nota, omnibus chara ſit, quid pute-
mus eſſe cauſæ, cur horū duorū, quando utrunq;
nō poſſunt, magis eligāt homines, ut omnia quæ
uolunt habeāt, ꝙ ut omnia bene uelint etiāſi non
habeant. An ipſa eſt prauitas generis humani, ut
cū eos non lateat, nec illum beatum eſſe qui quod
uult non habet, nec illum qui quod male uult ha-
bet, ſed illū qui & habet quæcūq; uult bona & nul
la uult mala, ex his duob. quibus beata uita perfi-
cit̄, quando utrūq; non dat̄, id eligat̄ potius, unde D
magis à beata uita recedit̄. Lōgius quippe ab illa
eſt quicūq; adipiſcit̄ male cōcupita, ꝙ qui nō adi-
piſcit̄ cōcupita, cū potius eligi debuerit uoluntas
bona atq; præponi, etiā non adepta quæ appetit.
Propinquat enim beato, qui bene uult quæcunq;
uult, & quæ adeptus cū fuerit beatus erit. Et utiq;
nō mala ſed bona beatū faciunt, quando faciunt:
quorū bonorū habet aliquid iam, idq; non parui
æſtimandū, eam ipſam ſcilicet uolūtatē bonā, qui
de bonis quorū capax eſt humana natura, non de
ullius mali perpetratiōe uel adeptiōe gaudere de
ſiderat, & bona qualia & in hac miſera uita eſſe
poſſunt, prudēti, tēperanti, forti, & iuſta mēte ſe-
ctat̄, & quantū dat̄ aſſequit̄, ut etiā in malis ſit bo
nus, & finitis malis omnibus atq; impletis bonis

omnibus ſit beatus. Ac per hoc in iſta mortali Beatus nō uult niſi quod licet optare. VII
uita erroribus erūniſq; pleniſſima, præcipue fides 4 ſen. diſt 49 ca. ſolet etiam queri
eſt neceſſaria, qua in deū credit̄. Nō em̄ quæcūq;
bona, maximeq; illa quibus quiſq; fit bonus, & il-
la quibus fiet beatus, unde niſi à deo in hominem
ueniāt, & homini accedant, inueniri poteſt. Cum
autē ex hac uita ab eo qui in miſerijs fidelis & bo-
nus eſt, uentū fuerit ad beatā, tunc erit uere quod
nūc eſſe nullo modo poteſt, ut ſic homo uiuat quō
uult. Non enim uolet male uiuere in illa felicita-
te, aut uolet aliquid quod deerit, aut deerit quod
uoluerit. Quicquid amabit̄ aderit, nec deſidera-
bit̄ quod non aderit: omne quod ibi erit, bonum
erit, & ſummus deus ſummū bonum erit, atq; ad
fruendum amantib. præſto erit, & quod eſt omni
no beatiſſimū, ita ſemꝑ fore certū erit. Nunc uero
fecerūt quidā ſibi Philoſophi ſicut eorū cuiq; pla-
cuit uitas beatas ſuas, ut quaſi ꝓpria uirtute poſ-
ſent, quod cōmuni mortaliū conditione nō pote
rant, ſic ſcilicet uiuere ut uellent. Sentiebāt enim
aliter beatū eſſe neminē poſſe niſi habēdo quod
uellet, & nihil patiēdo quod nollet. Quis aūt non
qualemcūq; uitā qua delectat̄, & ideo beatā uo-
cat, uellet ſic eſſe in ſua poteſtate ut eam poſſet ha
bere perpetuā, & tamē quis ita eſt? quis uult pati
moleſtias quas fortiter toleret, quanuis eas uelit
poſſitq; tolerare ſi patit̄? Quis uelit in tormentis
uiuere, etiā qui poteſt in eis per patientiā tenēdo
iuſtitiā laudabiliter uiuere? Tranſitura cogitaue-
rūt hæc mala qui ea ꝑtulerūt, uel cupiēdo habere,
uel timēdo amittere quod amabant, ſiue nequiter
ſiue laudabiliter. Nā multi per tranſitoria mala, ad
bona ꝑmanſura fortiter tetenderunt. Qui ꝓfecto
ſpe beati ſunt, etiā cū ſunt in tranſitorijs malis, per
quæ ad bona nō trāſitura perueniunt. Sed qui ſic
ſpe beatus eſt, nondū beatus eſt, Expectat namq;
per patientiā beatudinē quā nondum tenet. Qui
uero ſine ulla ſpe tali, ſine ulla tali mercede crucia
tur, quātamlibet adhibeat tolerantiā, nō eſt bea-
tus ueraciter, ſed miſer fortiter. Neq; enim ꝓpter
ea miſer nō eſt, quia miſerior eſſet, ſi & impatien-
ter miſeriā ſuſtineret. Porrò ſi ita non patitur quæ
nollet pati in ſuo corpore, nec tunc quidē beatus
habendus eſt, quoniam nō uiuit ut uult. Vt enim
alia omittā quæ corpore illæſo ad animi pertinēt
offenſiones, ſine quibus uiuere uelimus, & ſunt
innumerabilia, uellet utiq; ſi poſſet ita ſaluū & in-
colume haberet corpus, & nullas ex eo pati mole
ſtias, ut id habere in poteſtate, aut in ipſius incor-
ruptiōe corporis, quod quia nō habet, ac pendet
in incerto, ꝓfecto nō uiuit ut uult. Quanuis enim
per fortitudinē ſit paratus excipere & æquo fer-
re animo quicquid aduerſitatis acciderit, mauult
tamē ut nō accidat, & ſi poſſit facit: atq; ita para-
tus eſt in utrūq;, ut quantū in ipſo eſt alterū optet,
alterum uitet, & ſi quod uitat incurrerit, ideo uo-
lens ferat, quia fieri non potuit quod uolebat. Ne
opprimatur ergo ſuſtinet, ſed premi nollet. Quo
modo ergo uiuit ut uult? an quia uolens fortis eſt
ad ferēda quæ nollet illata? Ideo igit̄ id uult quod
poteſt, quoniā quod uult nō poteſt. Hæc eſt tota

utrū ridenda, an potius miſerāda, ſuperborū bea-
titudo mortaliū, gloriantium ſe uiuere ut uolunt,
quia uolentes patiēter ferūt quæ accidere ſibi no-
In Andr. lunt. Hoc eñ aiūt quod ſapienter dixit Terētius,
Quoniā nō poteſt id fieri quod uis, id uelis quod
poſſis. Commode hoc dictū eſſe quis negat? Sed
cōſiliū eſt datū miſero, ne eſſet miſerior. Beato au
tem, quales ſe eſſe omnes uolūt, non recte nec ue
re dicit̃, nō poteſt fieri quod uis. Si eñ beatus eſt,
quicquid uult fieri poteſt, quia nō uult quod fieri
nō poteſt. Sed nō eſt mortalitatis huius hæc uita,
nec erit niſi quando & immortalitas erit. Quæ ſi
nullo modo dari homini poſſet, fruſtra etiā beati-
tudo quæreret̃, quia ſine immortalitate nō poteſt
Hic fide ac ſpe beati ſumus eſſe. Cū ergo beati eſſe omnes homines uolūt, ſi
uere uolūt, ꝑfecto & eſſe immortales uolūt. Ali-
Cap. VIII ter enim beati eſſe non poſſunt. Deniq; & de im-
mortalitate interrogati, ſicut & de beatitudine,
omnes eā ſe uelle reſpōdent. Sed qualiſcūq; bea-
titudo, quæ potius uocet̃ q̃ ſit, in hac uita quærit̃,
imò uero fingit̃, dum immortalitas deſperat̃, ſine
qua uera beatitudo eſſe nō poteſt. Ille quippe bea
te uiuit, quod iam ſuperius diximus, & aſtruendo
ſatis fiximus, qui uiuit ut uult, nec male aliquid
uult. Nemo autē male uult immortalitatē, ſi eius
humana capax eſt deo donāte natura, cuius ſi ca-
pax nō eſt, nec beatitudinis capax eſt. Vt eñ ho-
mo beate uiuat, oportet ut uiuat. Quē porrò mo-
rientē uita ipſa deſerit, beata uita cum illo manere
quomō poteſt? Cū aūt deſerit, aut nolentē deſerit
ꝓculdubio, aut uolentē, aut neutrū. Si nolentem
quomodo beata uita eſt, quæ ita eſt in uolūtate ut
non ſit in poteſtate? Cūq; beatus nemo ſit aliquid
uolendo nec habēdo, quāto minus eſt beatus qui
non honore, non poſſeſſiōe, non qualibet alia re,
ſed ipſa beata uita nolens deſerit̃, quando ei nulla
uita erit? Vnde & ſi nullus ſenſus relinquitur quo
ſit miſera, ꝓpterea eñ beata uita diſcedit, quoniā
tota uita diſcedit: miſer eſt tamē quādiu ſentit, q̃a
ſcit ſe nolentē conſumi, ꝓpter quod cætera & qđ
præ ceteris diligit. Nō igit̃ poteſt uita & beata eſ-
ſe, & uolentē deſerere, quia beatus nolens nemo
fit: ac per hoc quāto magis nolentē deſerendo mi
ſerū facit, quæ ſi nolēti præſto eſſet miſerū faceret?
Si aūt uolentē deſerit, etiā ſic quō beata erat, quā
perire uoluit qui habebat? Reſtat ut dicant neu-
trū eſſe in animo beati, id eſt eū deſeri à beata ui-
ta, cū per mortē deſerit tota uita, nec nolle nec uel
le, ad utrūq; enim parato & æquo animo cōſiſte-
re. Sed nec iſta beata eſt uita, quia talis eſt, ut quē
beatū facit, amore eius indigna ſit. Quomodo eñ
1 ſent. diſt. 1. c. hic conſiderandum eſt eſt beata uita quā non amat beatus? Aut quomo-
do amat̃, quod utrū uigeat, an pereat indifferēter
accipit̃? Niſi forte uirtutes quas ꝓpter ſolam bea-
titudinē ſic amamus, perſuadere nobis audent, ut
ipſam beatitudinē nō amemus? Quod ſi faciunt,
etiā ipſas utiq; amare deſiſtimus, quādo illam pro
pter quā ſolam iſtas amauimus, nō amamus. De-
inde quomō erit uera tā illa perfecta, tam exami-
nata, tam eliquata, tam certa ſentētia, beatos eſſe
omnes homines uelle, ſi ipſi q iam beati ſunt, bea-
ti eſſe nec nolūt nec uolunt? Aut ſi uolunt ut ueri
A tas clamat, ut natura cōpellit, cui ſumme bonus
& immutabiliter beatus creator indidit hoc, Si uo
lunt, inquam, beati eſſe qui beati ſunt, beati utiq;
nō eſſe nolunt. Si aūt beati nō eſſe nolunt, ꝓcul-
dubio nolūt cōſumi et perire quod beati ſunt, nec
niſi uiuētes beati eſſe poſſunt. Nolunt igit̃ perire
quod uiuūt. Immortales ergo eſſe uolūt, quicunq;
uere beati uel ſunt uel eſſe cupiūt. Non autē uiuit
beate, cui nō adeſt quod uult. Nullo modo igitur
eſſe poterit uita ueraciter beata, niſi fuerit ſempi-
terna. Hanc utrū capiat humana natura, quam ta-
men deſiderabilē cōfitetur, nō parua quæſtio eſt.
Sed ſi fides aſſit quæ ineſt eis quibus dedit pote-
ſtatē Ieſus filios dei fieri, nulla quæſtio eſt. Huma- Per Chriſtum participes reddimur immortalitatis. IX
nis quippe argumētationib. hæc inuenire conan-
B tes, uix pauci magno præditi ingenio, abundātes
ocio, doctriniſq; ſubtiliſſimis eruditi, ad indagan
dam ſolius animæ immortalitatē ꝑuenire potue-
runt, Cui tamē animæ beatā uitā non inuenerunt
ſtabilē, id eſt uerā. Ad miſerias eam quippe uitæ
huius eñā poſt beatitudinē redire dixerūt. Et qui
eorū de hac erubuerunt ſentētia, & animam pur-
gatam in ſempiternā beatitudinem ſine corpore
collocandam putauerunt, talia de mūdi retrorſus
æternitate ſentiūt, ut hanc de anima ſententiā ſu-
am ipſi redarguāt. Quod hic longū eſt demōſtra- Cap. 20
re, ſed in libro duodecimo de ciuitate dei, ſatis à
nobis eſt quātū arbitror explicatū. Fides autē iſta
totū hominē immortalē futurū, q utiq; conſtat ex
anima & corpore, & ob hoc uere beatū, nō argu-
C mentatione humana, ſed diuina autoritate ꝓmit-
tit. Et ideo cū dictū eſſet, in Euangelio, quod Ieſus
dederit poteſtatē filios dei fieri ijs qui eū recepe-
runt, & quid ſit recepiſſe eū, breuiter fuiſſet expo
ſitū, dicēdo, credentib. in nomine eius, quoq; mo-
do filij dei fierēt, eſſet adiunctū: Qui nō ex ſangui
nibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uolunta-
te uiri, ſed ex deo nati ſunt: ne iſta hominū quā ui-
demus & geſtamus infirmitas tantā excellentiam
deſperaret, ilico annexū eſt, Et uerbū caro factum
eſt, & habitauit in nobis: ut à cōtrario ſuaderetur
quod incredibile uidebatur. Si enim natura dei fi
lius propter filios hominū miſericordia factus eſt
hominis filius, hoc eſt enim, uerbū caro factū eſt
& habitauit in nobis hominibus: quanto eſt cre-
D dibilius natura filios hominis, gratia dei filios dei
fieri, & habitare in deo, in quo ſolo, & de quo ſo-
lo eſſe poſſunt beati participes immortalitatis e-
ius effecti: ꝓpter quod perſuadendū dei filius par
ticeps noſtræ mortalitatis effectus eſt. Eos itaq; Cur ſic deus reſtituerit hominem. Ca. X
qui dicūt, itáne defuit deo modus alius quo libe-
raret homines à miſeria mortalitatis huius, ut u-
nigenitū filiū deū ſibi coæternū, hominē fieri uel-
let, induēdo humanā animā & carnem, mortalēq;
factū mortē perpeti: parū eſt ſic refellere, ut iſtum
modū quo nos per mediatorē dei & hominū, ho-
minem Chriſtū Ieſum deus liberare dignat̃, aſſe-
ramus bonū & diuinæ congruū dignitati: uerum
etiā ut oſtendamus non aliū modum poſſibilem 1 ſen. diſt. 44
deo defuiſſe cuius poteſtati cūcta æqualiter ſub- ca. poſt hæc.
iacent

iacent, ſed ſanandæ noſtræ miſeriȩ conuenientiorem modum alium non fuiſſe, nec eſſe oportuiſſe. A Quid eñ tam neceſſarium fuit ad erigendã ſpem noſtrã, mẽteſq; mortaliũ cõditione ipſius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis deſperatiõe liberãdas, ꝙ ut demõſtrareť nobis quãti nos pẽderet deus, quantũq; diligeret? Quid uero huius rei tãto iſto indicio manifeſtius atq; præclarius, ꝙ ut dei filius immutabiliter bonus, in ſe manẽs quod erat, & à nobis & pro nobis accipiens quod non erat, præter animæ ſuæ naturæ detrimentũ, noſtrũ dignatus inire conſortiũ, prius ſine ullo malo ſuo merito mala noſtra perferret: ac ſic iam credẽtib. quantũ nos diligat deus, & quod deſperabamus iam ſperantibus, dona in nos ſua ſine ullis bonis meritis noſtris, imò præcedentib. & malis meritis B noſtris, indebita largitate cõferret, quia & ea quȩ dicunť merita noſtra, dona ſunt eius? Vt eñ fides per dilectionẽ operetur, charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Tũc eſt autẽ datus, quãdo eſt Ieſus reſurrectione clarificatus. Tũc eñ eũ ſe miſſurũ eſſe promiſit & miſit, quia tunc ſicut de illo ſcriptũ eſt, &

Eph. 4 / Pſal. 67

ante prædictũ, Aſcẽdit in altũ, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hæc dona ſunt merita noſtra quibus ad ſummũ bonũ immortalita-

Rom. 5

tis & beatitudinis ꝑuenimus. Cõmendat autẽ, inquit Apoſtolus, charitatẽ ſuã deus in nobis, quoniã cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo magis iuſtificati nũc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Ad C huc addit & dicit, Si eñ cũ inimici eſſemus reconciliati ſumus deo per mortẽ filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in uita ipſius. Quos peccatores dixit prius, hos poſterius inimicos dei: & quos prius iuſtificatos in ſanguine Ieſu Chriſti, eos poſterius recõciliatos per mortem filij dei: & quos prius ſaluos ab ira per ipſum, eos poſtea ſaluos in uita ipſius. Non ergo ante iſtã gratiã quoquo modo peccatores, ſed in talibus peccatis fuimus, ut inimici eſſemus dei. Supius autẽ idem Apoſtolus nos peccatores, & inimicos dei, duob. idẽtidem nominib. appellauit, uno uelut mitiſſimo, alio planè atrociſſimo dicens, Si eñ Chriſtus cũ infirmi eſſemus adhuc, iuxta tẽpus pro impijs mortuus eſt: Quos infirmos, eoſdẽ impios nũcu- D pauit. Leue aliquid uideť infirmitas, ſed aliquãdo talis eſt, ut impietas nomineť. Niſi tamen infirmitas eſſet, medicũ neceſſariũ non haberet. Qui eſt Hebraice Ieſus, Græce σωτήρ, noſtra autem locutione ſaluator. Quod uerbũ Latina lingua antea nõ habebat, ſed habere poterat, ſicut potuit quando uoluit. Hæc aũt Apoſtoli ſentẽtia præcedens ubi ait, Adhuc cũ infirmi eſſemus iuxta tẽpus pro impijs mortuus eſt, cohȩret his duabus ſequentibus, quarũ in una dixit, peccatores in alia inimicos dei, tanꝙ illis ſingulis reddiderit ſingula, pec-

Trinitas ſimul operata eſt redemptionẽ hominis. XI

catores ad infirmos, inimicos dei referens ad impios. Sed quid eſt, iuſtificati in ſanguine ipſius? Quæ uis eſt ſanguinis huius obſecro, ut in eo iuſtificenť credẽtes? Et quid eſt, recõciliati per mortẽ filij eius? Itáne uero cũ iraſcereť nobis deus pater, A uidit mortẽ filij ſui pro nobis, & placatus eſt nobis? Nũquid ergo filius eius uſq; adeo nobis iam placatus erat, ut ꝓ nobis etiã dignareť mori: pater uero uſq; adeo adhuc iraſcebatur, ut niſi filius pro nobis morereť nõ placareť? Et quid eſt quod alio loco idẽ ipſe doctor gentiũ, Quid, inquit, ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis cõtra nos? Qui ꝓprio filio ſuo nõ pepercit, ſed pro nobis omnib. tradidit illũ, Quomodo non etiã cum illo omnia nobis donauit? Nũqd niſi iam placatus eſſet pater, ꝓprio filio nõ parcẽs pro nobis eũ tradere? Nõnne uideť hæc illi uelut aduerſa eſſe ſentẽtia? In illa moriť pro nobis filius, & reconciliať nobis pater per mortẽ eius. In hac autẽ tanꝙ B prior nos dilexerit pater, ipſe ꝓpter nos filio non parcit, ipſe pro nobis eũ tradidit ad mortẽ. Sed uideo quod & antea pater dilexit nos, nõ ſolum antequã pro nobis filius morereť, ſed anteꝙ conderet mundũ, ipſo teſte Apoſtolo qui dicit, Sicut elegit nos in ipſo ante mũdi conſtitutionẽ. Nec filius patre ſibi nõ parcẽte ꝓ nobis uelut inuitus eſt traditus, quia & de ipſo dictũ eſt, Qui me dilexit & tradidit ſemetipſum ꝓ me. Omnia ergo ſimul & pater & filius & amborũ ſpũs pariter & cõcorditer opanť, tamẽ iuſtificati ſumus in Chriſti ſanguine, & recõciliati ſumus deo ꝑ mortẽ filij eius. Et quomõ id factũ ſit, ut potero etiã hic quantum ſatis uidebiť explicabo. Quadam iuſtitia dei in poteſtatẽ diaboli traditũ eſt genus humanũ, pec- C cato primi hominis in omnes utriuſq; ſexus commixtione naſcẽtes originaliter tranſeunte, & parentũ primorũ debito uniuerſos poſteros obligãte. Hæc traditio prius in Geneſi ſignificata eſt, ubi cũ ſerpẽti dictũ eſſet, Terrã manducabis: homini dictũ eſt, Terra es & in terrã ibis. Eo quod dictum eſt, in terram ibis: mors corporis prænunciata eſt, quia nec ipſam fuerat experturus ſi permanſiſſet ut factus eſt rectus. Quod uero uiuenti ait, Terra es: oſtẽdit totũ hominẽ in deterius cõmutatũ, Tale eſt enim, Terra es: quale iſtud, Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniã caro ſunt. Tũc ergo demõſtrauit eum ei traditũ, cui dictum fuerat, terrã manducabis, Apoſtolus autem apertius hoc prædicat, ubi dicit, Et uos cũ eſſetis D mortui delictis & peccatis ueſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundũ ſeculũ mundi huius, ſecundũ principem poteſtatis aeris, ſpiritus huius qui nunc operať in filijs diffidẽtiæ in quib. & nos omnes aliquãdo cõuerſati ſumus in deſiderijs carnis noſtræ, faciẽtes uolũtates carnis & affectionũ & eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Filij diffidentiæ ſunt infideles, & quis hoc non eſt anteꝙ fidelis fiat? Quocirca omnes homines ab origine ſub principe ſunt poteſtatis aeris, qui operať in filijs diffidẽtiæ. Et quod dixi ab origine: hoc eſt qđ dicit Apoſtolus, natura & ſe fuiſſe ſicut cæteros: natura ſcilicet ut eſt deprauata peccato, nõ ut recta creata ab initio. Modus autẽ iſte quo traditus eſt homo in diaboli poteſtatẽ, non ita debet intelligi, tanquã hoc deus fecerit, aut fieri iuſſerit: ſed

Margin notes: 3 ſent. diſt. 20 cap. 1 — Rom. 8 — Eph. 1 — Gal. 2 — *Homo quomodo periit.* XII — Gen. 3 — Gen. 6 — Eph. 2 — 3 ſent. diſt. 20 cap. 1

quod tantũ permiſerit, iuſte tamen. Illo enim deſerente peccantẽ, peccati autor ilico inuaſit. Nec ita ſanè deus deſeruit creaturã ſuam, ut non ſe illi exhiberet deũ creantẽ & uiuificantẽ, & inter pœnalia mala etiã bona malis multa præſtantẽ. Non enim cõtinuit in ira ſua miſerationes ſuas, nec hominem à lege ſuæ poteſtatis amiſit, quando in diaboli poteſtate eſſe ꝑmiſit: quia nec ipſe diabolus à poteſtate omnipotẽtis alienus eſt, ſicut neq; à bonitate. Nã & maligni angeli unde qualicunq; ſubſiſterent uita, niſi per eum qui uiuificat omnia? Si ergo cõmiſſio peccatorũ per iram dei iuſtam hominẽ ſubdidit diabolo, profecto remiſſio peccatorũ per reconciliationẽ dei benignã, eruit hominem à diabolo.

3 ſent. diſt. 20 cap. ſine

Iure non ui placuit hominẽ redimere. XIII

Non aũt diabolus potentia dei, ſed iuſtitia ſuperãdus fuit. Nam quid omnipotente potentius? Aut cuius creaturæ poteſtas, poteſtati creatoris cõparari poteſt? Sed cum diabolus uitio peruerſitatis ſuæ factus ſit amator potentiæ, & deſertor oppugnatorq; iuſtitiæ: ſic enim & homines eũ tanto magis imitantur, quãto magis neglecta, uel etiã peroſa iuſtitia potentiæ ſtudent, eiusq; uel adeptiõe lętãtur, uel inflammãtur cupiditate: placuit deo, ut ꝓpter eruendũ hominẽ de diaboli poteſtate, non potentia diabolus, ſed iuſtitia uincereᵗ, atq; ita & homines imitãtes Chriſtũ, iuſtitia quærerẽt diabolũ uincere, nõ potentia. Non quod potẽtia quaſi mali aliquid fugiẽda ſit, ſed ordo ſeruandus eſt quo prior eſt iuſtitia. Nam quanta potẽtia poteſt eſſe mortaliũ? Teneãt ergo mortales iuſtitiã, potẽtia immortalibus debeᵗ. Cui cõparata quãtalibet eorum hominũ qui potẽtes uocanᵗ in terra, ridicula infirmitas inueniᵗ, & ibi fodiᵗ peccatori fouea, ubi uidenᵗ mali plurimũ poſſe.

Pſal. 93

Cantat aũt iuſtus & dicit, Beatus homo quẽ tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eum: Vt mitiges ei à diebus malignis, donec fodiaᵗ peccatori fouea. Quoniã nõ repellet dominus plebẽ ſuã, & hæreditatem ſuã non derelinquet: Quoadusq; iuſtitia cõuertaᵗ in iudiciũ, & qui habẽt eam omnes recto ſunt corde. Hoc ergo tẽpore quo differtur potẽtia populi dei, nõ repellet dñs plebẽ ſuã, & hæreditatẽ ſuã non derelinquet, quãtalibet acerba & indigna ipſa humilis atq; infirma patiaᵗ, quoadusq; iuſtitia quã nunc habet infirmitas piorum, conuertaᵗ in iudiciũ, hoc eſt, iudicandi accipiat poteſtatẽ. Quod iuſtis in fine ſeruatur, cũ præcedentẽ iuſtitiã ordine ſuo fuerit potentia ſubſecuta. Potẽtia quippe adiuncta iuſtitiæ, uel iuſtitia accedens potẽtiæ, iudiciariã poteſtatẽ facit: pertinet aũt iuſtitia ad uoluntatẽ bonã. Vnde dictum

Luc. 2

eſt ab ãgelis nato Chriſto, Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus bonæ uolũtatis. Potentia uero ſequi debet iuſtitiam, non præire. Ideo & in rebus ſecũdis poniᵗ, id eſt proſperis. Secundæ aũt à ſequẽdo ſunt dictæ. Cũ enim beatũ faciant, ſicut ſuperius diſputauimus, duæ res, bene uelle, & poſſe quod uelis, nõ debet eſſe illa peruerſitas, quæ in eadẽ diſputatione notata eſt, ut ex duabus rebus quæ faciũt beatũ, poſſe quod uelit, homo eligat, & uelle quod oportet negligat, cũ prius debeat habere uoluntatẽ bonã, magnã uero poſtea

A poteſtatem. Bona porrò uolũtas purgãda eſt à uitijs, à quibus ſi uinciᵗ homo, ad hoc uinciᵗ ut male uelit, & bona iam uolũtas eius quomodo erit? Optandũ eſt itaq; ut poteſtas nunc deᵗ, ſed cõtra uitia, propter quæ uincenda potẽtes nolũt eſſe homines, & uolunt propter uincendos homines, ut quid hoc, niſi ut uere uicti falſò uincãt, ne ſint ueritate ſed opinione uictores. Velit homo prudẽs eſſe, uelit fortis, uelit tẽperans, uelit iuſtus: atq; ut hæc ueraciter poſſit, potentiã planè optet, atq; appetat ut potens ſit in ſeipſo, & miro modo aduerſus ſeipſum ꝓ ſeipſo. Cætera uero quæ bene uult, & tamẽ non poteſt, ſicut eſt immortalitas, & uera ac plena felicitas, deſiderare non ceſſet, & patienter expectet.

Chriſti mors indebita, liberauit obnoxios morti. XIIII

Quæ eſt igiᵗ iuſtitia qua uictus eſt

B diabolus? Quæ niſi iuſtitia Ieſu Chriſti? Et quomodo uictus eſt? Quia cum in eo nihil morte dignũ inueniret, occidit eũ tamen. Et uriq; iuſtũ eſt ut debitores quos tenebat liberi dimittãtur, in eũ credentes quem ſine ullo debito occidit, hoc eſt quod iuſtificari dicimur in Chriſti ſanguine. Sic quippe in remiſſionẽ peccatorũ noſtrorũ, innocens ſanguis ille effuſus eſt. Vnde ſe dicit in Pſalmis inter mortuos liberum. *Pſal. 87* Solus enim à debito mortis liber eſt mortuus. Hinc & in alio Pſalmo *Pſal. 68* dicit, Quę non rapui tũc exoluebã: rapinã uolens intelligi peccatũ, quia uſurpatũ eſt cõtra licitum. Vnde per os etiã carnis ſuæ, ſicut in Euãgelio legitur, *Ioan. 14* dicit, Ecce uenit princeps mũdi huius, & in me nihil inueniet: id eſt, nullũ peccatũ. Sed ut ſciant

C omnes, inquit, quia uoluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Et pergit inde ad paſſionem, ut pro debitorib. nobis quod ipſe nõ debebat exolueret. Nũquid iſto iure æquiſſimo diabolus uinceret, ſi potentia Chriſtus cũ illo agere nõ iuſtitia uoluiſſet? ſed poſtpoſuit quod potuit, ut prius ageret quod oportuit.

3 ſent. diſt. 20 ca. ſi uero in fi.

Ideo aũt illum eſſe opus erat, & hominẽ, & deum. Niſi eñ homo eſſet, non poterat occidi. Niſi & deus eſſet, nõ crederetur noluiſſe quod potuit, ſed non potuiſſe quod uoluit. Nec ab eo iuſtitiã potẽtiæ prælatam fuiſſe, ſed ei defuiſſe potentiã putaremus. Nũc uero humana pro nobis paſſus eſt, quia homo erat: ſed ſi uoluiſſet etiã hoc non pati potuiſſet, quia & deus erat. Ideo gratior facta eſt in humilitate iuſtitia,

D quia poſſet ſi noluiſſet humilitatẽ nõ perpeti tãta in diuinitate potẽtia: ac ſi à moriẽte tam potente, nobis mortalib. impotentibus, & cõmendata eſt iuſtitia, & promiſſa potẽtia. Horũ enim duorum unũ fecit moriẽdo, alterũ reſurgendo. Quid enim iuſtius, ꝙ uſq; ad mortẽ crucis pro iuſtitia peruenire? Et quid potentius, ꝙ reſurgere à mortuis, & in cœlũ cũ ipſa carne in qua eſt occiſus aſcẽdere? Et iuſtitia ergo prius, & potentia poſtea diabolũ uicit. Iuſtitia ſcilicet quia nullum peccatũ habuit, & ab illo iniuſtiſſime eſt occiſus: potentia uero, quia reuixit mortuus, nunquã poſtea moriturus. Sed potẽtia diabolũ uiciſſet, etiã ſi ab illo non potuiſſet occidi: quanuis maioris ſit potẽtiæ etiã ipſam mortẽ uincere reſurgẽdo, ꝙ uitare uiuendo.

Sed

Sed aliud eſt propter quod iuſtificamur in Chriſti
ſanguine, cū per remiſſionē peccatorū eruimur à A
diaboli poteſtate: hoc ad id pertinet quod à Chri-
ſto iuſtitia diabolus uincit, nō potētia. Ex infirmi
tate quippe quā ſuſcepit in carne mortali, non ex
immortali potētia crucifixus eſt Chriſtus, de qua
1 Cor. 1 tamē infirmitate ait Apoſtolus: Quod infirmum
De eodē. XV eſt dei, fortius eſt hominib. Nō eſt itaq; difficile
uidere diabolū uictū, quando qui ab illo occiſus
eſt reſurrexit. Illud eſt maius & ad intelligendum
profundius, uidere diabolū uictū quādo ſibi uicit
ſe uidebat, id eſt quādo Chriſtus occiſus eſt. Tunc
enim ſanguis ille quoniā eius erat qui nullum ha-
buit omnino peccatū ad remiſſionē noſtrorū fu-
ſus eſt peccatorū, ut quia eos diabolus merito te-
nebat, quos peccati reos cōditiōe mortis obſtrin B
xit, hos per eū merito dimitteret quē nullius pec-
cati reū immerito pœna mortis affecit. Hac iuſti-
tia uictus & hoc uinculo uinctus eſt fortis, ut ua-
ſa eius eriperent, quæ apud eū cum ipſo & ange-
lis eius fuerāt uaſa iræ, & in uaſa miſericordiæ uer
terentur. Hæc quippe uerba ipſius dñi noſtri Ieſu
Chriſti de cœlo ad ſe facta, cū primū uocatus eſt,
narrat apoſtolus Paulus. Nā inter cætera quæ au-
Act. 16 diuit, etiā hoc ſibi dictū loquit, Ad hoc eñ tibi ap
parui ut conſtituā te miniſtrū & teſtē eorū quæ à
me uides, quibus etiā pareo tibi liberās te de po-
pulo & de gētibus, in quas ego mitto te aperire ocu
los cæcorū, ut auertant à tenebris, & à poteſtate ſa
tanæ ad deū, ut accipiāt remiſſionē peccatorū, &
ſortē quæ in ſanctis, & fidē quæ in me eſt. Vnde & C
exhortās idem Apoſtolus credentes, & ad gratia
rum actionem deo patri: Qui eruit nos, inquit, de
poteſtate tenebrarū, & trāſtulit in regnū filij cha-
ritatis ſuæ, in quo habemus redēptionē in remiſ-
ſionē peccatorū. In hac redēptione tanq; precium
pro nobis datus eſt ſanguis Chriſti, quo accepto
diabolus nō ditatus eſt ſed ligatus: ut nos ab eius
nexib. ſolueremur, nec quenq; ſecum eorū quos
Chriſtus ab omni debito liber indebite fuſo ſuo
ſanguine redemiſſet, peccatorū retibus inuolutū
traheret ad ſecundæ ac ſempiternæ mortis exitiū:
ſed hactenus morerent ad Chriſti gratiā ptinen-
tes, præcogniti & prædeſtinati & electi ante cōſti
tutionē mūdi, quatenus pro illis ipſe mortuus eſt
Reliquiæ mortis cedunt in bonum electis Cap. XVI Chriſtus, carnis tantū morte nō ſpiritus. Quan-
uis enim & ipſa mors carnis de peccato primi ho- D
minis originaliter uenerit, tamen bonus eius uſus
glorioſiſſimos martyres fecit. Et ideo nō ſolū ip-
ſa, ſed omnia ſeculi huius mala, dolores laboresq;
hominū quāquā de peccatorū, & maxime de pec
cati originalis meritis ueniāt, unde facta eſt & ip-
ſa uita uinculo mortis obſtricta, tamen & remiſſis
peccatis remanere debuerunt, cū quib. homo pro
ueritate certaret, & unde exerceret uirtus fideliū:
ut nouus homo per teſtamentū nouū, inter mala
huius ſeculi nouo ſeculo prepararet, miſeriā quā
meruit uita iſta dānata ſapiēter tolerās, & quia fi-
niet prudēter gratulans, beatitudinē uero quam
liberata uita futura ſine fine habitura eſt, fideliter
& patienter expectans. Diabolus enī à dominatu

& à cordib. fideliū foras miſſus, in quorū damna-
A tiōe atq; infidelitate licet dānatus etiā ipſe regna
bat, tantū pro cōditione mortalitatis huius aduer
ſari ſinit, quantum eis expedire nouit, de quo ſa-
cræ literæ pſonāt per os Apoſtolicū, fidelis deus, 1 Cor. 10
qui nō pmittit uos tentari ſupra id quod poteſtis,
ſed faciet cū tentatione etiā exitū, ut poſſitis ſuſti-
nere. Proſunt aūt iſta mala quæ fideles pie pferūt,
uel ad emēdanda peccata, uel ad exercendā pro-
bādamq; iuſtitiā, uel ad demonſtrandā uitæ huius
miſeriā, ut illa ubi erit beatitudo uera atq; ppetua,
& deſideret ardētius & inſtātius inquiratur. Sed
circa eos iſta ſeruātur, de quibus Apoſtolus dicit, Rom. 8
Scimus quoniā diligentibus deum omnia coope
rant in bonū, ijs qui ſecundū propoſitum uocati
B ſunt ſancti. Quoniā quos ante præſciuit, & præde
ſtinauit cōformes fieri imaginis filij ſui, ut ſit ipſe
primogenitus in multis fratribus. Quos aūt præ-
deſtinauit illos & uocauit, & quos uocauit, illos
& iuſtificauit, quos aūt iuſtificauit, ipſos & glori-
ficauit. Horū prædeſtinatorū nemo cum diabolo
peribit, nemo uſq; ad mortē ſub diaboli poteſtate
remanebit. Deinde ſequit quod iam ſupra cōme
moraui, Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus ꝓ no
bis quis cōtra nos? Qui filio ꝓprio non pepercit,
ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo
non & cū illo omnia nobis donauit? Cur ergo nō
fieret mors Chriſti? Imò cur nō prætermiſſis alijs
innumerabilib. modis quibus ad nos liberandos
uti poſſet omnipotens, ipſa potiſſimū eligeret ut
C fieret: ubi nec de diuinitate eius aliquid imminu-
tum eſt aut mutatū, & de humanitate ſuſcepta tan
tum beneficij collatū eſt hominibus, ut à dei filio
ſempiterno eodēq; hominis filio mors tēporalis
indebita redderet, qua eos à ſempiterna morte de
bita liberaret. Peccata noſtra diabolus tenebat,
& per illa nos merito figebat in morte. Dimiſit ea
ille qui ſua nō habebat, & ab illo immerito eſt per
ductus ad mortē. Tantū ualuit ſanguis ille, ut ne-
minē Chriſto indutū in æterna morte debita deti
nere debuerit, qui Chriſtū morte indebita uel ad
tēpus occidit. Cōmendat ergo charitatē ſuā deus Rom. 5
in nobis: quoniā cum adhuc peccatores eſſemus,
Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo magis iu-
ſtificati nūc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira
per ipſum. Iuſtificati, inquit, in ſanguine ipſius. Iu-
D ſtificati plane in eo quod à peccatis omnib. libera
ti. Liberati aūt à peccatis omnibus, quoniam pro
nobis eſt dei filius, qui nullū habebat, occiſus. Sal
ui ergo erimus ab ira per ipſum. Ab ira utiq; dei,
quæ nihil eſt aliud q; iuſta uindicta. Nō enim ſicut
hominis animi perturbatio eſt ira dei, ſed illius ira
eſt, cui dicit alio loco ſancta ſcriptura, Tu autē do Sap. 12
mine uirtutū cū tranquillitate iudicas. Si ergo iu-
ſta diuina uindicta tale nomē accepit, etiā recōci-
liatio dei quæ recte intelligit, niſi cū talis ira finit?
Nec inimici eramus deo, niſi quemadmodū iuſti- 3 ſent. diſt. 19 ca. qui ſolus in medio
tiæ ſunt inimica peccata, quibus remiſſis tales ini
micitiæ finiunt, & recōciliātur iuſto, quos ipſe iu-
ſtificat. Quos tamen etiam inimicos utiq; dilexit,
quādoquidem proprio filio nō pepercit, ſed pro

nobis omnibus cum adhuc inimici eſſemus tradidit eũ. Recte ergo Apoſtolus ſecutus adiunxit, Si enim cum inimici eſſemus recõciliati ſumus deo per mortẽ filij eius, per quã ſacta eſt illa remiſſio peccatorũ, multomagis reconciliati ſalui erimus in uita ipſius. In uita ſalui, qui per mortẽ reconciliati. Quis enim dubitat daturũ amicis uitã ſuam pro quibus inimicis dedit mortẽ ſuam? Non ſolum autẽ, inquit, ſed & gloriamur in deo per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ, per quẽ nunc reconciliationẽ accepimus. Non ſolũ ait, ſalui erimus, ſed & gloriamur. Nec in nobis, ſed in deo: nec ꝑ nos, ſed per dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ, per quem nũc recõciliationẽ accepimus, ſecundũ ea quæ ſuperius diſputata ſunt. Deinde ſubiungit Apoſtolus, Propter hoc ſicut per unum hominẽ peccatũ in hunc mundũ intrauit, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines mors pertranſit, in quo omnes peccauerũt, & cætera. In quibus prolixius de duobus hominib. diſputat, uno eodẽq; primo Adam per cuius peccatũ in mortem tanq̃ hæreditarijs malis poſteri eius obligati ſumus: altero aũt ſecundo Adã, qui nõ homo tantũ, ſed etiã deus eſt, quo ꝓ nobis ſoluẽte qđ non debebat, à debitis & paternis & proprijs liberati ſumus. Proinde quoniã propter unũ illũ tenebat diabolus omnes per eius uitiatã carnalẽ cõcupiſcentiã generatos, iuſtum eſt ut propter hunc unũ dimittat omnes per ipſius immaculatã gratiã ſpiritalem regeneratos.

Rom. 5

Vtilitas incarnationis. Cap. XVII

Sunt & alia multa quæ in Chriſti incarnatione, quæ ſuperbis diſplicet, ſalubriter intuẽda atq; cogitãda ſunt. Quorũ eſt unũ quod demonſtratũ eſt homini, quẽ locũ haberet in rebus quas condidit deus, quãdoquidẽ ſic deo cõiũgi potuit humana natura, ut ex duab. ſubſtantijs fieret una perſona, ac per hoc iam ex tribus ſcilicet deo, anima & carne: ut ſuperbi illi maligni ſpiritus, qui ſe ad decipiendũ quaſi ad adiuuandũ medios interponunt, nõ ideo ſe audeãt homini præponere, quia nõ habent carnẽ: & maxime quia & mori in eadẽ carne dignatus eſt filius dei, ne ideo illi tanq̃ deos ſe coli ꝑſuadeãt, quia uidenť eſſe immortales. Deinde ut gratia dei in nobis ſine ullis præcedentib. meritis in homine Chriſto cõmendareť, quia nec ipſe tanta unitate deo uero cõiunctus una cũ illo ꝑſona, id eſt, ipſe homo aſſumptus, mox ut homo etiã deus filius dei uiueret, ullis eſt præcedẽtib. meritis aſſecutus. Sed ex quo homo eſſe cœpit, ex illo eſt deus: unde dictũ eſt, Verbũ caro factum eſt. Etiã illud eſt, ut ſuꝑbia hominis quæ maxime impedimẽto eſt, ne inhæreať deo, per tantã dei humilitatẽ redargui poſſet atq; ſanari: diſcatq; homo q̃ lõge receſſerit à deo, & quid illi ualeat ad medicinalẽ dolorẽ, quando per talẽ mediatorẽ redit, qui hominibus & deus diuinitate ſubuenit, & homo infirmitate cõuenit. Quod aũt maius obedientiæ nobis præbereť exemplũ qui per inobediẽtiã perieramus, q̃ deo patri deus filius obediens uſque ad mortẽ crucis? Quod præmiũ tãtæ obedientię ubi oſtẽdereť melius, q̃ in carne tãti mediatoris, quæ ad uitã reſurrexit æternã? Pertinebat etiã ad iuſtitiã bonitatẽq; creatoris, ut ꝑ eandẽ rationalẽ creaturã ſuꝑareť diabolus, quã ſe ſuꝑaſſe gaudebat, & de ipſo genere uenientẽ quod genus origine uitiata, per unũ tenebat uniuerſum.

3 ſen. diſt. 6. c. de Aug. in fi.

3 ſent. diſt. 6 & ne de ſuo. circa fi.

A

Poterat enim utiq; deus hominẽ aliũde ſuſcipe, in quo eſſet mediator dei & hominũ, nõ de genere illius Adam, qui peccato ſuo genus obligauit humanũ, ſicut ipſum quẽ primũ creauit, nõ de genere creauit alicuius. Poterat ergo uel ſic, uel alio quo uellet modo creare unũ alium hominẽ, de quo uincereť uictor prioris: ſed melius iudicauit ut de ipſo qđ uictũ fuerat genere aſſumeret hominẽ deus, ꝑ quẽ generis humani uinceret inimicũ. Et tamẽ ex uirgine, cuius cõceptũ ſpiritus nõ caro, fides nõ libido præuenit. Nec interfuit carnis cõcupiſcẽtia, ꝑ quã ſeminanť & cõcipiũtur cæteri, qui trahũt originale peccatum: ſed ea penitus remotiſſima, credendo, no concũbendo ſancta eſt fœcũdata uirginitas, ut illud quod naſcebať ex propagine primi hominis, tantũmodo generis nõ etiã criminis originẽ duceret. Naſcebať nãq; nõ trãſgreſſiõis cõtagione uitiata natura, ſed omniũ taliũ uitiorũ ſola medicina. Naſcebať homo inq̃, nullũ habẽs, nullum habiturus omnino peccatũ, per quẽ renaſcerenť liberãdi à peccato, qui naſci nõ poſſunt ſine peccato. Quãuis enim carnali concupiſcẽtia quæ ineſt genitalib. membris bene utať caſtitas coniugalis, habet tamẽ motus nõ uolũtarios, quib. oſtẽdit uel nullam ſe in paradiſo ante peccatũ eſſe potuiſſe, uel nõ talẽ fuiſſe ſi fuit, ut aliquando reſiſteret uolũtati. Nũc aũt illã talem eſſe ſentimus, ut repugnãs legi mẽtis etiã ſi nulla eſt cauſa generãdi, ſtimulos ingerat coeũdi, ubi ſi ei cediť peccando ſatieť, ſi nõ cediť diſſentiẽdo freneť. Quæ duo aliena fuiſſe à paradiſo ante peccatũ, dubitare quis poſſit? Nã neq; illa honeſtas faciebat aliquid indecorũ, nec illa felicitas patiebať aliquid impacatũ. Oportebat itaq; ut iſta carnalis cõcupiſcẽtia nulla ibi eſſet om̃ino, quãdo cõcipiebať uirginis partus, in quo nihil dignũ morte fuerat inuenturus, & eũ tamen occiſurus autor mortis, autoris uitæ morte uincẽdus: uictor primi Adã, & tenens genus humanũ, uictus à ſecundo Adam, & amittens genus Chriſtianũ, liberatũ ex humano genere ab humano crimine, per eũ qui non erat in crimine, quãuis eſſet ex genere, ut deceptor ille ab eo uincereť genere, quod uicerat crimine. Et hoc ita geſtũ eſt ut homo nõ extollať, ſed qui gloriať, in domino glorieť. Qui em̃ uictus eſt, homo tantũ erat & ideo uictus eſt, quia ſuꝑbe deus eſſe cupiebat. Qui aũt uicit, & homo erat & deus: & ideo ſic uicit natus ex uirgine, quia deus humiliter, nõ quomodo alios ſanctos regebat illũ hominẽ, ſed gerebat. Hæc tanta dei dona, & ſi qua alia ſunt, quæ de hac re nobis & quærere nũc & diſſerere longũ eſt, niſi uerbũ caro fieret nulla eſſent. Hæc aũt omnia quæ ꝓ nobis uerbũ caro factũ tẽporaliter & localiter fecit & ꝑtulit, ſecundũ diſtinctionẽ quã demõſtrare ſuſcepimus, ad ſcientiã ꝑtinent, non ad ſapientiã. Quod aũt uerbum eſt ſine tempore ſine loco, eſt patri coæternũ & ubiq; totũ, de quo ſi

Quur ex uirgine natus Cap. XVIII

3 ſent. diſt. 12 c. ſolet etiam

B

C

D

Per Chriſtũ à ſcientia peruenimus ad ſapientiam. XIX

ſi quiſq; poteſt quantũ poteſt ueracem ꝓferre ſer
monem, ſermo ille erit ſapiẽtiæ: ac per hoc uerbũ A
caro factũ, quod eſt Chriſtus Ieſus, & ſapiẽtię the
ſauros habet & ſcientię. Nam ſcribens Apoſtolus
Coloſ. 2 ad Coloſ. Volo enim uos ſcire, inquit, quantũ cet
tamen habeã pro uobis, & pro ijs qui ſunt Laodi-
ciæ, & quicunq; nõ uiderunt faciem meã in carne
ut cõſolentur corda eorũ, copulati in charitate &
in omnib. diuitijs plenitudinis intellectus ad co-
gnoſcendũ myſterium dei, quod eſt Chriſtus Ie-
ſus, in quo ſunt omnes theſauri ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ
abſcõditi. Quatenus nouerat Apoſtolus theſau-
ros iſtos, quantũ eorum penetrauerat, & in eis ad
quãta peruenerat, quis poteſt noſſe? Ego tamen
1. Cor. 12 ſecũdum id quod ſcriptũ eſt: Vnicuiq; aũt noſtrũ
datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem, alij qui-
dem datur per ſpiritũ ſermo ſapientiæ, alij ſermo
ſcientiæ ſecũdum eundem ſpiritũ: ſi ita inter ſe di-
3 ſent. diſt. ſtant hæc duo ut ſapientia diuinis, ſciẽtia humanis B
35. cap. 1 attributa ſit rebus, utrunq; agnoſco in Chriſto, &
3. ſent. diſt. mecũ omnes eius fideles. Et cum lego: Verbũ ca-
6. cap. & ro factũ eſt, & habitauit in nobis, in uerbo intelli-
ne de ſuo. go uerũ dei filiũ, in carne agnoſco uerũ hominis
filiũ, & utrunq; ſimul in una perſona dei & homi-
nis ineffabili gratiæ largitate cõiunctum. Propter
Ioan. 1 quod ſequit̃, & dicit: Et uidimus gloriã eius, glo-
riã quaſi unigeniti à patre plenũ gratiæ & uerita-
tis. Si gratiã referamus ad ſcientiam, ueritatẽ ad ſa
pientiam, puto nos ab illa duarũ iſtarũ rerũ diſtin
ctione quam cõmendauimus nõ abhorrere. In re
bus enim per tẽpus ortis, illa ſumma gratia eſt, ꝙ
homo in unitate perſonę cõiunctus eſt deo, in re-
bus uero æternis ſumma ueritas recte tribuit̃ dei
uerbo. Quòd uero idẽ ipſe eſt unigenitus à patre C
plenus gratiæ & ueritatis, id actum eſt, ut idẽ ipſe
ſit in rebus ꝓ nobis tẽporaliter geſtis, cui per ean
dem fidem mũdamur, ut eũ ſtabiliter contemple-
Rom. 1 mur in rebus æternis. Illi aũt præcipui gentiũ phi
loſophi, qui inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt
intellecta cõſpicere potuerũt, tamẽ quia ſine me-
diatore, id eſt, ſine homine Chriſto philoſophati
ſunt, quẽ nec uẽturũ Prophetis, nec ueniſſe Apo-
ſtolis crediderũt, ueritatẽ detinuerũt, ſicut de illis
dictũ eſt, in iniquitate. Nõ potuerunt eñ in his re
rum infimis conſtituti, niſi quærere aliqua media
per quæ ad illa quæ intellexeranr ſublimia perue
nirent: atq; ita in deceptores dæmones inciderũt,
per quos factũ eſt ut immutarenr gloriã incorru-
ptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibi D
lis hominis, & uolucrũ & quadrupedũ & ſerpen-
tiũ. In talibus enim formis etiã idola inſtituerunt,
ſiue coluerũt. Scientia ergo noſtra Chriſtus eſt, ſa
piẽtia quoq; noſtra idem Chriſtus eſt. Ipſe nobis
fidem de rebus temporalib. inſerit, ipſe de ſempi-
ternis exhibet ueritatẽ, per ipſum pergimus ad ip
ſum, tendimus per ſcientiã ad ſapiennã: ab uno ta
men eodemq; Chriſto nõ recedimus, in quo ſunt
Coloſ. 2 omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.
Sed nunc de ſcientia loquimur, pòſt de ſapientia,
quantũ ipſe donauerit locuturi. Nec iſta duo ſic
accipiamus, quaſi nõ liceat dicere, uel iſtã ſapien-
tiam, quæ in rebus humanis eſt, uel illam ſciẽtiam
A quæ in diuinis. Loquendi enim latiore cõſuetudi
ne, utraq; ſapiẽtia, utraq; ſciẽtia dici poteſt. Nullo
modo tamẽ ſcriptũ eſſet apud Apoſtolũ, Alij da- 1. Cor. 12
tur ſermo ſapiẽtiæ, alij ſermo ſcientiæ: niſi & pro-
prie ſingulis nominib. hæc ſingula uocarẽtur, de
quorum diſtinctione nũc agimus. Iam itaq; ui- Imperfecta tri
deamus quid ſermo iſte prolixus effecerit, quid nitatis imago
collegerit, quò peruenerit. Beatos eſſe ſe uelle, o- eſt etiam in
mniũ hominũ eſt: nec tamen omniũ eſt fides, qua quibuslibet.
cor mũdante ad beatitudinẽ peruenitur. Ita fit ut Cap. XX
per iſtam quã non omnes uolunt, ad illã tenden-
dum ſit quã nemo poſſit eſſe qui nolit. Beatos eſ-
ſe ſe uelle omnes in corde ſuo uidẽt, tantaq; eſt in
hac re naturæ humanæ cõſpiratio, ut non fallatur
homo qui hoc ex animo ſuo de animo cõijcit alie
no. Deniq; omẽs id uelle nos nouimus. Multi ue-
ro immortales ſe eſſe poſſe deſperant, cũ id quod
B omnes uolũt, nullus aliter poſſit: uolũt tamẽ etiã
immortales eſſe ſi poſſent, ſed nõ credẽdo ꝙ poſ-
ſint, nõ ita uiuunt ut poſſint. Neceſſaria eſt ergo fi
des ut beatitudinẽ cõſequamur, omnib. humanæ
naturæ bonis, id eſt, & animi & corporis. Hãc au-
tem fidẽ in Chriſto eſſe definitã, qui in carne reſur
rexit à mortuis, non moriturus ulterius, nec niſi Rom. 6
per illũ quenquã liberari à diaboli dominatu per
remiſſionẽ peccatorũ: In cuius diaboli partib. ne
ceſſe eſt miſerã eſſe uitã, eandemq; perpetuã, quæ
mors eſt potius dicenda ꝙ̃ uita, eadẽ fides habet.
De qua & in hoc libro ſicut potui pro ſpacio tem
poris diſputaui, cũ iam & in iiij. libro huius operis
multa de hac re dixerim, ſed ibi propter aliud, hic
propter aliud. Ibi ſcilicet ut oſtenderẽ, cur & quo Gal. 4
C modo Chriſtus in plenitudine tẽporis à patre ſit
miſſus, ꝓpter eos qui dicũt, eũ qui miſit, & eũ qui
miſſus eſt æquales natura eſſe non poſſe. Hic aũt
ad diſtinguendã actiuã ſciennã à cõtemplatiua ſa
piẽtia: placuit quippe uelut gradatim aſcendẽtib.
in utraq; requirere apud interiorẽ hominẽ quan-
dam ſui cuiuſq; generis trinitatẽ, ſicut prius apud
exteriorẽ quæſiuimus, ut ad illam trinitatem quæ
deus eſt, ꝓ noſtro modulo, ſi tamen uel hoc poſſu
mus, ſaltẽ in ęnigmate & per ſpeculũ cõtuendam
exercitatiore in his inferiorib. rebus mente ueni-
mus. Huius igit̃ uerba fidei quiſquis in ſolis uoci-
bus memoriæ cõmendauerit, neſciẽs quid ſignifi
cẽt: ſicut ſolẽt qui Græce neſciũt, græca uerba te-
D nere memoriter, uel Latina ſimiliter, uel cuiuſq;
alterius linguæ, qui eius ignari ſunt: nonne habẽt
quãdã in ſuo animo trinitatẽ? quia & in memoria
ſunt illi uerborũ ſoni, etiã quãdo inde nõ cogitat:
& inde formar̃ acies recordatiõis eius, quãdo de
his cogitat: & uolũtas recordantis atq; cogitantis
utrũq; cõiũgit. Nullo modo tamẽ dixerimus iſtũ,
cũ hoc agit, ſecũdum trinitatẽ interioris hominis
agere, ſed potius exterioris: quia id ſolũ meminit
& quãdo uult, & quantũ uult intuet̃, quod ad ſen
ſum corporis pertinet, qui uocatur auditus: nec
aliud ꝙ̃ corporaliũ rerũ, id eſt ſonorũ, tali cogita-
tione imagines uerſat. Si aũt quod uerba illa ſigni
ficãt, teneat & recolat, iam quidẽ aliquid interio-

ris hominis agit:ſed nondũ dicẽdus uel putãdus
eſt uiuere ſecundũ interioris hominis trinitatẽ, A
ſi ea nõ diligat quæ ibi prædicantur, præcipiunť,
promittuntur. Poteſt enim etiã ad hoc tenere atq;
cogitare, ut falſa eſſe exiſtimãs, conetur etiam re-
darguere. Volũtas ergo illa, quæ ibi coniungit ea
quæ memoria tenebãtur, & ea quæ in acie cogita
tionis impreſſa ſunt, implet quidem aliquã trinita
tem, cũ ipſa ſit tertia: ſed non ſecundũ eam uiuiť,
quãdo illa quæ cogitanť uelut falſa non placent.
Cum aũt uera eſſe creduntur & quæ ibi diligenda
ſunt diliguntť, iam ſecundũ trinitatẽ interioris ho
minis uiuiť: ſecũdum hoc enim uiuit quiſq; quod
diligit. Quomodo aũt diligũtur quæ neſciuntur,
ſed tamen creduntur? Iam quęſtio iſta tractata eſt
in ſuperiorib. libris, & inuentũ neminem diligere
quod penitus ignorat: ex ijs aũt quæ nota ſunt di- B
ligi, quando diligi dicunť ignota. Nũc librũ iſtum
ita claudimus, ut admoneamus quod iuſtus ex fi-
de uiuit: quæ fides per dilectionẽ operatur, ita ut
uirtutes quoq; ipſæ quibus prudenter, fortiter, tẽ-
peranter, iuſteq; uiuitur, omnes ad eandẽ referanť
fidẽ. Non enim aliter poterunt ueræ eſſe uirtutes:
quæ tamẽ in hac uita nõ ualent tantũ, ut aliquãdo
nõ ſit hic neceſſaria qualiũcunq; remiſſio pecca-
torũ, quæ nõ fit niſi per eum, qui ſanguine ſuo ui-
cit principẽ peccatorũ. Ex hac fide & tali uita quę
cunq; notiones ſunt in animo fidelis hominis, cũ
memoria cõtinentur, & recordatione inſpiciunť,
& uoluntati placent, reddunt quandã ſui generis
trinitatem. Sed imago dei, de qua in eius adiuto-
rio pòſt loquemur: nondũ in ipſa eſt: quod tũc me C
lius apparebit, cum demonſtratum fuerit ubi ſit,
quod in futuro uolumine lector expectet.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. XIIII

Vera ſapientia ex fide. Cap. I
3. ſent. diſt. 35 ca. illud etiam.

NVNC de ſapientia nobis eſt diſſeren
dũ, nõ de illa dei, quæ proculdubio
deus eſt, nã ſapientia dei filius eius
unigenitus diciť: ſed loquemur de
hominis ſapientia, uera tamẽ quę ſe
cundũ deum eſt, & uerus ac præcipuus cultus e-
ius eſt, quæ uno nomine θεοσέβεια Gręce appellať,
Quod nomẽ noſtri, ſicut iam cõmemorauimus,
uolentes & ipſi uno nomine interpretari, pietatẽ D
dixerũt, cũ pietas apud Græcos εὐσέβεια uſitatius
nuncupetur: θεοσέβεια uero quia uno uerbo perfe-
cte nõ poteſt, melius duobus interpretatur, ut di-
catur potius dei cultus. Hanc eſſe hominis ſapien
tiam, quod & in xij. huius operis uolumine iã po
ſuimus, ſcripturæ ſanctæ autoritate demõſtratur,
in libro dei ſerui Iob, ubi legiť dei ſapientiam di-
Iob 28 xiſſe homini: Ecce pietas eſt ſapiẽtia, abſtinere au
tem à malis ſcientia: ſiue etiã, ut nõnulli de Gręco
ἐπιστήμην interpretati ſunt, diſciplina: quæ utiq; à
diſcẽdo nomẽ accepit, unde & ſciẽtia dici poteſt.
Ad hoc enim quæq; res diſcitur ut ſciatur. Quã-
uis alia notione, in ijs quæ pro peccatis ſuis mala
unuſquiſq; patitur ut corrigať, dici ſoleat diſcipli-
na. Vnde illud eſt in epiſtola ad Hebræos: Quis *Hebr. 12*
A enim eſt filius, cui nõ det diſciplinã pater eius? Et
illud euidentius in eadẽ: Omnis enim ad tempus
diſciplina nõ gaudij uidetur eſſe, ſed triſtitiæ: poſt
ea uero fructũ pacificum ijs qui per eam certarũt,
reddet iuſtitiæ. Deus ergo ipſe ſumma ſapientia,
cultus aũt dei ſapientia eſt hominis, de qua nunc
loquimur. Nam ſapientia huius mũdi ſtultitia eſt *1. Cor. 3*
apud deum. Secundũ hãc itaq; ſapientiã, quæ dei
cultus eſt, ait ſancta ſcriptura: Multitudo ſapien- *Sap. 6*
tium ſanitas eſt orbis terrarũ. Sed ſi de ſapientia ſa
pientiũ diſputare eſt, quid agemus? Nũquid nam
profiteri audebimus ſapientiã, ne ſit noſtra de illa
impudens diſputatio? Nónne terrebimur exem-
plo Pythagoræ? qui cum auſus non fuiſſet ſapien *8. de ciuit. dei, cap. 2*
tiam profiteri, Philoſophũ potius, id eſt amatorẽ
B ſapientiæ ſe eſſe reſpondit: à quo id nomẽ exortũ
ita deinceps poſteris placuit, ut quãtalibet de re-
bus ad ſapientiã pertinẽtibus doctrina quiſq; uel
ſibi uel alijs uideretur excellere, non niſi Philoſo-
phus uocaretur. An ideo ſapiẽtem profiteri taliũ
hominum nullus audebat, quia ſine ullo peccato
putabant eſſe ſapientem? Hoc aũt noſtra ſcriptu-
ra non dicit, quæ dicit: Argue ſapiẽtem & amabit
te. Profecto enim iudicat habere peccatũ, quem *Prouerb. 9* *3. ſent. diſt. 35*
cenſet arguendũ. Sed ego nec ſic quidem ſapien- *cap. 1. in prin.*
tem me audeo profiteri: ſatis eſt mihi q; etiam ipſi
negare non poſſunt, eſſe etiam Philoſophi, id eſt
amatoris ſapientiæ, de ſapientia diſputare. Non
enim hoc illi facere deſtiterũt, qui ſe amatores ſa-
pientiæ potius quàm ſapientes eſſe profeſſi ſunt.
C Diſputantes aũt de ſapientia, definierunt eam di-
cẽtes: Sapientia eſt rerũ humanarũ diuinarumq;
ſcientia. Vnde ego quoq; in libro ſuperiore utra-
rumq; rerum cognitionem, id eſt diuinarum atq;
humanarũ, & ſapientiam & ſcientiã dici poſſe nõ
tacui. Verum ſecundũ hanc diſtinctionem qua di
xit Apoſtolus: Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſer *1. Cor. 12*
mo ſcientiæ, iſta definitio diuidenda eſt, ut rerum
diuinarum ſcientia proprie ſapientia nũcupetur,
humanarum autem proprie ſcientiæ nomen obti
neat. De qua uolumine XIII diſputaui, non utiq;
quicquid ſciri ab homine poteſt in rebus huma-
nis, ubi plurimũ ſuperuacuæ uanitatis & noxiæ
curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribuẽs, ſed illud tan-
tummodo, quo fides ſaluberrima, quæ ad ueram
D beatitudinẽ ducit, gignitur, nutritur, defenditur,
roboratur: qua ſcientia non pollent fideles pluri-
mi, quãuis polleant ipſa fide plurimum. Aliud eſt
enim ſcire tantummodo quid homo credere de-
beat propter adipiſcendam uitam beatã, quę non
niſi æterna eſt: aliud autem ſcire quemadmodum
hoc ipſum & pijs opituletur, & cõtra impios de-
fendatur, quã proprio appellare uocabulo ſcien-
tiam uidetur Apoſtolus. De qua prius cũ loque-
rer, ipſam præcipue fidem commendare curaui,
à temporalibus æterna breuiter diſtinguens, atq;
ibi de temporalib. diſſerens: æterna uero in hunc
librum differens, etiã de rebus æternis fidem tem
poralem quidem, & temporaliter in credentium
cordibus habitare, neceſſariã tamen propter adi-
piſcenda

piſcenda ipſa æterna eſſe mõſtraui. Fidem quoq;
de temporalibus rebus, quas pro nobis æternus
fecit, & paſſus eſt in homine, quem temporaliter
geſſit, atq; ad æterna prouexit, ad eãdem æterno-
rum adeptionẽ prodeſſe diſſerui: uirtutesq; ipſas,
quibus in hac temporali mortalitate prudenter,
fortiter, tẽperanter, & iuſte uiuitur, niſi ad eãdem
licet temporalẽ fidem, quæ tamen ad æterna per-
ducit, referãtur ueras nõ eſſe uirtutes. Quapro
pter quoniam ſicut ſcriptum eſt: Quandiu ſumus
in corpore, peregrinamur à domino: per fidem e-
nim ambulamus, nõ per ſpeciem: profecto quan-
diu iuſtus ex fide uiuit: quãuis ſecundũ hominem
interiorem uiuat, licet per eãdem temporalem fi-
dem ad ueritatem nitaꝛ, & tendat ad æterna, tamẽ
in eiuſdẽ fidei temporalis retentione, cõtempla-
tione, dilectione, nondũ talis eſt trinitas, ut dei iã
imago dicenda ſit, ne in rebus temporalibus con-
ſtituta uideatur, quæ conſtituenda eſt in æternis.
Mens quippe humana, cum fidem ſuã uidet, qua
credit quod nõ uidet, non aliquid ſempiternũ ui-
det. Nõ enim ſemper hoc erit, quod utiq; nõ erit,
quando iſta peregrinatione finita, qua peregrina
mur à domino, ut per fidem ambulare neceſſe ſit,
ſpecies illa ſuccedet, per quã uidebimus facie ad
faciẽ: ſicut modo non uidentes, tamen quia credi-
mus, uidere merebimur, atq; ad ſpeciẽ nos per fi-
dem perductos eſſe gaudebimus. Neq; enim iam
fides erit, qua credanꝛ quæ non uidentur, ſed ſpe-
cies qua uideãtur quę credebantur. Tunc ergo &
ſi uitæ huius mortalis tranſactæ meminerimus, &
credidiſſe nos aliquando quę nõ uidebamus, me-
moriter recoluerimus, in pręteritis atq; tranſactis
deputabitur fides iſta, non in præſentibus rebus
ſemperq; manentibus: ac per hoc etiam trinitas
iſta, quæ nunc in eiuſdẽ fidei præſentis ac manen-
tis memoria, cõtuitu, dilectione cõſiſtit, tũc tranſ-
acta & præterita reperietur eſſe, nõ permanẽs. Ex
quo colligitur, ut ſi iam imago dei eſt iſta trinitas,
etiam ipſa nõ in eis quæ ſemper ſunt, ſed in rebus
ſit habenda trãſeuntibus. Abſit aũt ut cum ani-
mæ natura ſit immortalis, nec ab initio quo crea-
ta eſt, unquam deinceps eſſe deſiſtat, id quo nihil
melius habet, nõ cũ eius immortalitate perduret.
Quid uero melius in eius natura creatũ eſt, quàm
quòd ad ſui creatoris imaginẽ facta eſt? Non igiꝛ
in fidei retẽtione, cõtemplatione, dilectione, quę
non erit ſemper, ſed in eo quod ſemper erit, inue-
niẽda eſt quã dici oporteat imaginem dei. An ad-
huc utrum ita ſe res habeat, aliquanto diligentius
atq; abſtruſius perſcrutabimur? Dici enim poteſt
nõ perire iſtam trinitatẽ, etiã cum fides ipſa trãſie
rit: quia ſicut nunc eã & memoria tenemus, & co
gitatione cernimus, & uolũtate diligimus, ita etiã
tunc cum eã nos habuiſſe memoria tenebimus &
recolemus, & hoc utrunq; tertia uoluntate iunge
mus, eadem trinitas permanebit. Quoniam ſi nul
lum in nobis quaſi ueſtigium trãſiens reliquerit,
profecto nec in memoria noſtra eius aliquid ha-
bebimus quò recurramus, eã præteritã recordan-
tes, atq; id utrunq; intẽtione tertia copulantes: &

Etiam ipſa fi-
des tranſitura
eſt. Cap. II

In qua animi
parte ſit uera
trinitatis ima
go. Cap. III

quod erat ſcilicet in memoria, nõ inde cogitãtib.
A nobis, & quod inde cogitatione formaꝛ. Sed qui
hoc dicit, nõ diſcernit aliam nunc eſſe trinitatem,
quando præſentẽ fidem tenemus, uidemus, ama-
mus in nobis: aliam tũc futurã, quando nõ ipſam,
ſed eius uelut imaginariũ ueſtigium in memoria
reconditũ, recordatione cõtuebimur, & duo hæc,
id eſt qd' erat in memoria retinentis, & quod inde
imprimitur in acie recordãtis, tertia uolũtate iun-
gemus. Quod ut poſſit intelligi, ſumamus exem-
plum de corporalibus rebus, de quibus in libro
xi. ſatis locuti ſumus. Nempe ab inferiorib. ad ſu-
periora aſcẽdentes, uel ab exteriorib. ad interiora
ingredientes, primã reperimus trinitatem in cor-
pore quod uidetur, & acie uidentis, quæ cũ uidet,
inde formatur, & in uoluntatis intentione, quę u-
trunq; coniungit: huic trinitati ſimilem conſtitua
B mus, cum fides quę nũc ineſt nobis, tanq̃ corpus
illud in loco, ita in noſtra memoria conſtituta eſt,
de qua informaꝛ cogitatio recordantis, ſicut ex il
lo corpore acies intuentis: Quibus duobus ut tri-
nitas impleatur, annumeratur tertia uolũtas, quæ
fidem in memoria cõſtitutam, & quandã eius effi
giem in cõtuitu recordationis impreſſam conne-
ctit & cõiungit: ſicut in illa corporalis trinitate ui
ſionis, formã corporis quod uidetur, & cõforma-
tionẽ quæ fit in cernentis aſpectu, cõiungit inten
tio uoluntatis. Faciamus ergo corpus illud quod
cernebaꝛ interiſſe dilapſum, nec eius remãſiſſe ali
quid in illo loco, ad quod uidẽdum recurrat aſpe-
ctus. Nũquid quia imago rei corporalis iam trãſ-
C actæ atq; pręteritę remanet in memoria, unde in-
formeꝛ recordãtis obtutus, atq; id utrũq; tertia uo
lũtate iungaꝛ, eadẽ trinitas eſſe dicẽda eſt, quę fue
rat quãdo ſpecies in loco poſiti corporis uideba-
tur? Nõ utiq;, ſed prorſus alia: nã præter quod illa
erat extrinſecus, hæc intrinſecus, illã profecto fa-
ciebat ſpecies præſentis corporis, hãc imago præ
teriti. Sic & in hac re, de qua nũc agimus, & ꝓpter
quã putauimus adhibendũ illud exemplũ, fides
quę nũc in animo noſtro eſt, uelut illud corpus in
loco, dũ tenetur, aſpicitur, amaꝛ, quandã efficit tri
nitatem: ſed nõ ipſa erit, quando fides hæc in ani-
mo ſicut corpus illud in loco iã nõ erit. Quæ uero
tunc erit, quando eã recordabimur in nobis fuiſſe
nõ eſſe, alia ꝓfecto erit. Hãc enim quæ nũc eſt, fa-
D cit res ipſa præſens, & in animo credẽtis affixa: at
illã quæ tũc erit, faciet rei præteritæ imaginatio in
recordantis memoria derelicta. Nec illa igiꝛ trini
tas, quæ nũc nõ eſt, imago dei erit: nec iſta imago
dei eſt, quæ tũc nõ erit: ſed ea eſt inueniẽda in ani
ma hominis, id eſt rationali, ſiue intellectuali, ima
go creatoris, quę immortaliter immortalitati eius
eſt inſita. Nã ſicut ipſa immortalitas animę ſecũ
dũ quẽdã modũ dicit: Habet quippe & anima mor
tẽ ſuã, cũ uita beata caret, quæ uera animæ uita di-
cẽda eſt: Sed immortalis ideo nũcupatur, quoniã
qualicunq; uita, etiã ſi miſerrima eſt nunq̃ deſinit
uiuere: Ita quãuis ratio uel intellectus nũc in ea ſit
ſopitus, nũc paruus, nũc magnus appareat, nun-
quã niſi rationalis & intellectualis eſt anima hu-
mana

Etiã in anima
impiorum eſt
aliqua dei ima
go. Cap. IIII

mana:ac per hoc ſi ſecundũ hoc facta eſt ad imagi
A nem dei quod uti ratione atq; intellectu ad intel-
ligendũ & cõſpiciendũ deũ poteſt, ꝑfecto ab ini-
tio quo eſſe cœpit iſta tã magna & mira natura,ſi-
ue ita obſoleta ſit hæc imago,ut penè nulla ſit, ſi-
ue obſcura atq; deformis,ſiue clara & pulchra ſit,
ſemper eſt. Deniq; deformitatẽ dignitatis eius mi
ſerãs diuina ſcriptura: Quanquã, inquit, in imagi-
ne dei ambulat homo, tamẽ uane cõturbaẽ: The-
ſaurizat, & neſcit cui cõgregabit ea. Nõ itaq; ima
gini dei uanitatẽ tribueret, niſi deformẽ cerneret
factã, nec tantũ ualere illam deformitatẽ, ut auſe-
rat quod imago dei eſt, ſatis oſtẽdit dicẽdo: Quã-
quã in imagine dei ambulat homo. Quapropter
ex utraq; parte ueraciter pronunciari poteſt iſta
ſententia, ut quemadmodum dictum eſt, Quanq̃
B in imagine dei ambulat homo, tamen uane cõtur
batur, ita dicatur: Quanquã uane cõturbatur ho-
mo, tamen in imagine dei ambulat. Quanq̃ enim
magna natura ſit, tamen uitiari potuit, quia ſum-
ma nõ eſt: & quanquã uitiari potuerit, quia ſum-
ma nõ eſt, tamen quia ſummę naturę capax eſt, &
eſſe particeps poteſt, magna natura eſt. Quæra-
mus igitur in hac imagine dei quandã ſui generis
trinitatẽ, adiuuante ipſo, qui nos fecit ad imaginẽ
ſuam. Nõ enim aliter poſſumus hæc ſalubriter in-
ueſtigare, & ſecundũ ſapientiã, quæ ab illo eſt ali-
quid inuenire: ſed ea quæ in ſuperioribus libris,
& maxime in decimo, de anima humana uel men
te diximus, ſi lectoris uel memoria teneantur atq;
recolantur, uel diligentia in eiſdẽ locis, in quibus
C cõſcripta ſunt, recenſeantur, non hic deſiderabit
prolixiorem de rei tantæ inquiſitione ſermonem.
Inter cætera ergo in lib. x. diximus, Hominis men
Cap. 7 tem noſſe ſemetipſam. Nihil enim tam nouit mẽs,
q̃ id quod ſibi præſto eſt: nec menti magis quicq̃
præſto eſt, q̃ ipſa ſibi. Et alia ſatis quantum uiſum
eſt, adhibuimus documenta, quibus hoc certiſſi-
Infantium mẽs an ſe nouerit. Cap. V me probaremus. Quid itaq; dicendũ eſt de in-
fantis mente, ita adhuc paruuli, & in tam magna
demerſi rerũ ignorantia, ut illius mentis tenebras
mens hominis quæ aliquid nouit exhorreat? An
etiam ipſa ſe noſſe credenda eſt, ſed intenta nimis
in eas res, quas per corporis ſenſus tanto maiore,
quanto nouiore cœpit delectatione ſentire, non
ignorare ſe poteſt, ſed cogitare ſe nõ poteſt? Quã
ta porrò intentione in iſta quæ foris ſunt ſenſibi-
D lia feratur, uel hinc ſolũ conijci poteſt: quod lucis
huius hauriendæ ſic auida eſt, ut ſi quiſquã minus
cautus aut neſciens quid inde poſſit accidere, no
cturnũ lumen poſuerit ubi iacet infans, in ea par-
te ad quam iacentis oculi poſſint retorqueri, nec
ceruix poſſit inflecti, ſic eius inde non remouea-
tur aſpectus, ut nõnullos ex hoc etiam ſtrabones
fieri nouerimus, eã formã tenentibus oculis, quã
teneris & mollib. conſuetudo quodãmodo infi-
xit. Ita & in alios corporis ſenſus, quantũ ſinit illa
ætas, intentione ſe quaſi coarctant animæ paruu-
lorũ, ut quicquid per carnem offendit aut allicit,
hoc ſolũ abhorreant uehementer aut appetãt: ſua
uero interiora nõ cogitent, nec poſſint admoneri
ut hoc faciãt: quia nondũ admonentis ſigna noue
runt, ubi præcipuũ locũ uerba obtinent, quę ſicut
alia prorſus neſciunt. Quod autem aliud ſit non ſe
noſſe, aliud nõ ſe cogitare, iam in eodẽ uolumine
oſtẽdimus. Sed hãc ætatem omittamus, quæ nec
interrogari poteſt quid in ſe agaẽ, & noſipſi eius
ualde obliti ſumus. Hinc tantũ certos nos eſſe ſuf-
fecerit, q cum homo de animi ſui natura cogitare
potuerit, atq; inuenire quod uerũ eſt, alibi nõ in-
ueniet, q̃ penes ſeipſum. Inueniet aũt non quod
neſciebat, ſed unde nõ cogitabat. Quid enim ſci-
mus, ſi qđ eſt in noſtra mente neſcimus, cum om-
nia quę ſcimus, nõ niſi mẽte ſcire poſſimus? Tã *Quomodo mẽs*
ta eſt tamẽ cogitationis uis, ut nec ipſa mẽs quo- *ſeipſam intelli*
dãmodo ſe in cõſpectu ſuo ponat, niſi quando ſe *gat.* Cap. VI
cogitat: ac per hoc ita nihil in conſpectu mentis
eſt, niſi unde cogitatur, ut nec ipſa mens, qua co-
gitatur quicquid cogitatur, aliter poſſit eſſe in cõ
ſpectu ſuo, niſi ſeipſam cogitãdo. Quomodo aũt
quando ſe non cogitat in conſpectu ſuo non ſit,
cũ ſine ſeipſa nunq̃ eſſe poſſit, quaſi aliud ſit ipſa,
aliud cõſpectus eius, inuenire non poſſum. Hoc
quippe de oculo corporis non abſurde diciẽ. Ipſe
quippe oculus loco ſuo fixus eſt in corpore, aſpe
ctus aũt eius in ea quæ extra ſunt tenditur, & uſq;
in ſydera extenditur. Nec eſt oculus in conſpectu
ſuo, quãdoquidem non conſpicit ſeipſum, niſi in
ſpeculo obiecto, unde iam locuti ſumus. Quod
non fit utiq;, quando ſe mens in ſuo cõſpectu ſui
cogitatione conſtituit. Nunquid ergo alia ſui par
te aliam partem ſuã uidet, cum ſe conſpicit cogi-
tando, ſicut alijs membris noſtris, qui ſunt oculi,
alia mẽbra noſtra cõſpicimus, quæ in noſtro poſ-
ſunt eſſe cõſpectu? Quid dici abſurdius uel ſenti-
ri poteſt? Vnde igiẽ auſertur mens, niſi à ſeipſa?
& ubi ponitur in cõſpectu ſuo, niſi ante ſeipſam?
Non ergo ibi erit ubi erat, quãdo in cõſpectu ſuo
nõ erat, quia hic poſita, inde ſublata eſt. Sed ſi con
ſpiciẽda migrabit, conſpectura ubi manebit? An
quaſi geminaẽ ut & illic ſit & hic, id eſt & ubi con
ſpicere, & ubi cõſpici poſſit: ut in ſe ſit cõſpiciẽs,
ante ſe cõſpicua? Nihil horũ nobis ueritas conſul
ta reſpondet, quoniam quando iſto modo cogita
mus, nõ niſi corporũ fictas imagines cogitamus,
quod mentẽ non eſſe paucis certiſſimũ eſt mẽti-
bus, à quibus poteſt de hac re ueritas cõſuli. Pro-
inde reſtat, ut aliquid pertinens ad eius naturã ſit
cõſpectus eius, & in eam quando ſe cogitat, non
quaſi per loci ſpaciũ, ſed incorporea cõuerſione
reuocetur. Cum uero nõ ſe cogitat, nõ ſit quidem
in conſpectu ſuo, nec de illa ſuus formetur obtu-
tus, ſed tamẽ nouerit ſe tanquã ipſa ſit ſibi memo
ria ſui. Sicut multarũ diſciplinarũ peritus ea quæ
nouit, eius memoria continentur, nec eſt inde ali-
quid in cõſpectu mẽtis eius, niſi unde cogitat, cę-
tera in arcana quadam notitia ſunt recondita, quę
memoria nũcupatur. Ideo trinitatẽ ſic cõmenda-
bamus, ut illud unde formaẽ cogitantis obtutus,
in memoria poneremus: ipſam uero cõformatio-
nem tanq̃ imaginẽ quæ inde imprimitur, & illud
quo utrunq; cõiungitur amorem ſeu uolũtatem.

Mens

Mens igitur quando cogitatione ſe cōſpicit, intelligit ſe & recognoſcit: A gignit ergo intellectū hūc, & cognitionē ſuā. Res quippe incorporea intellecta cōſpicitur, & intelligendo cognoſcit̃. Nec ita ſanè gignit iſtā notitiā ſuā mens, quādo cogitādo intellectam ſe conſpicit, tanq̃ ſibi ante incognita fuerit. Sed ita ſibi nota erat, quemadmodū notæ ſunt res quæ memoria cōtinentur, etiā ſi nō cogitentur: quoniā dicimus hominē noſſe literas, etiā cum de alijs rebus non de literis cogitat. Hæc aūt duo gignēs & genitū, dilectione tertia copulant̃, quæ nihil eſt aliud q̃ uolūtas fruēdū aliquid appetens uel tenēs. Ideoq; etiā illis tribus nominib. inſinuandam mentis putauimus trinitatē, memoria, intelligentia, uoluntate. Sed quoniā mentem ſemper ſui meminiſſe, ſemperq; ſeipſam intelligere & amare, quāuis nō ſemper ſe cogitare diſceret a mab B eis quæ nō ſunt quod ipſa eſt, circa eiuſdem libri decimi finem diximus: quęrendū eſt quónāmodo ad cogitationem pertineat intellectus: notitia uero cuiuſq; rei, quæ ineſt menti, etiā quando nō de ipſa cogitatur, ad ſolā dicatur memoriā pertinere. Si enim hoc ita eſt, non babebat hæc tria, ut & ſui meminiſſet, & ſe intelligeret, & amaret: ſed meminerat tantū ſui, & poſtea cum cogitare ſe cœpit, tunc ſe intellexit atq; dilexit.

Habitus eſt in animo, etiam ſi deſit actus.
Cap. VII

Quapropter diligentius illud conſideremus exemplū quod adhibuimus, ut oſtenderet̃ aliud eſſe rem quamq; non noſſe, aliud non cogitare: fieriq; poſſe, ut nouerit homo aliquid quod nō cogitat, quādo aliūde nō inde cogitat. Duarū ergo uel pluriū diſciplinarū peritus, quando unā cogitat, aliā uel alias etiam ſi C nō cogitat, nouit tamē. Sed nunquid recte poſſumus dicere, iſte muſicus nouit quidē Muſicā, ſed nūc eam nō intelligit, quia eam nō cogitat: intelligit autem nunc Geometriā, hanc enim nūc cogitat? Abſurda eſt quantum apparet iſta ſententia. Quid etiā illa, ſi dicamus, iſte muſicus amat quidem Muſicam, ſed nunc eā nō amat quādo eā nō cogitat: amat aūt nunc Geometriā, quoniam nūc ipſam cogitat, nónne ſimiliter abſurda eſt? Rectiſſime uero dicimus: Iſte quē perſpicis de Geometria diſputantē, etiā perfectus eſt muſicus: nam & meminit diſciplinæ eius & intelligit eā & diligit, ſed q̃uis eā nouerit & amet, nunc illam nō cogitat, quoniā Geometriam de qua diſputat cogitat. D Hinc admonemur eſſe nobis in abdito mētis quarundā rerū quaſdam notitias, & tunc quodāmodo procedere in medium, atq; in conſpectu mentis uelut apertius cōſtitui, quādo cogitant̃: Tunc enim ſeipſa mens, & meminiſſe, & intelligere, & amare inuenit, etiam unde nō cogitabat, quando aliud cogitabat. Sed unde diu nō cogitauerimus, & unde cogitare niſi commoniti non ualemus, id nos neſcio quo eodemq; miro modo, ſi poteſt dici, ſcire neſcimus. Deniq; recte ab eo qui cōmemorat, ei cui cōmemorat dicitur: Scis hoc, ſed ſcire te neſcis. Cōmemorabo & inuenies te ſcientē quod te neſcire putaueras. Id agunt & literæ quæ de his reb. conſcriptæ ſunt, quas res duce ratione ueras eſſe inuenit lector; nō quas ueras eſſe credit ei qui ſcripſit, ſicut legit̃ hiſtoria, ſed quas ueras eſ- A ſe etiā ipſe inuenit, ſiue apud ſe, ſiue in ipſa mentis luce ueritate. Qui uero nec admonitus ualet iſta cōtueri, magna cæcitate cordis, tenebris ignorantiæ demerſus eſt altius, & mirabiliore diuina ope indiget, ut poſſit ad uerā ſapientiā peruenire. Propter hoc itaq; uolui de cogitatione adhibere qualecunq; documentū, quo poſſet oſtēdi quō ex ijs quæ memoria cōtinent̃ recordātis acies informetur, & tale aliquid gignat̃ ubi homo cogitat, quale in illo erat ubi ante cogitationem meminerat: quia facilius dignoſcitur, quod tēpore accedit, & ubi parens prolē ſpacio tēporis antecedit. Nam ſi nos referamus ad interiorē mentis memoriā qua ſui meminit, & interiorē intelligentiā qua ſe intelligit, & interiorē uoluntatē qua ſe diligit, ubi hæc B tria ſimul ſunt, & ſimul ſemper fuerūt ex quo eſſe cœperunt, ſiue cogitarent̃, ſiue nō cogitarent̃, uidebit̃ quidē imago illius trinitatis, & ad ſolā memoriā pertinere. Sed quia ibi uerbū eſſe ſine cogitatione nō poteſt: Cogitamus enim omne quod dicimus, etiā illo interiore uerbo quod ad nullius gētis pertinet linguā: in tribus potius illis imago iſta cognoſcit̃, memoria ſcilicet, intelligētia, uolūtate. Hanc aūt nunc dico intelligentiā qua intelligimus cogitātes: id eſt, quādo eis repertis quę memoriæ præſto fuerāt, ſed nō cogitabant̃, cogitatio noſtra formatur: & eā uolūtatem, ſiue amorē, uel dilectionē, quę iſtam prolem parentemq; cōiungit, & quodāmodo utriq; cōmunis eſt. Hinc factum eſt ut etiā per exteriora ſenſibilia quę per C oculos carnis uidentur, legentiū ducerem tarditatē, in undecimo ſcilicet libro: atq; inde cū eis ingrederer ad hominis interioris eam potentiā qua ratiocinatur de temporalibus rebus, differens illā principaliter dominantē qua cōtemplamur æternas: atq; id duobus uoluminib. egi, duodecimo utrunq; diſcernens, quorū unū eſt ſuperius, alterum inferius, quod ſuperiori eſſe ſubditum debet. Tertiodecimo aūt de munere inferioris qua humanarum rerū ſcientia ſalubris continetur, ut in hac temporali uita id agamus quo conſequamur æternam, quāta potui ueritate ac breuitate diſſerui: quandoquidē rem tam multiplicē atq; copioſam, multorū atq; magnorū diſputationibus multis magniſq; celebratam, uno ſtrictam uolumine D incluſi, oſtendens etiam in ipſa trinitatē, ſed nondum quæ dei ſit imago dicenda.

Fidei tranſeuntis ueſtigium, quomodo ſeruat trinitatem.
Cap. VIII
1. ſent. diſt. 3 cap. nunc uero.

Nunc uero ad eam iam peruenimus diſputationē, ubi principale mentis humanæ, quo nouit deū uel poteſt noſſe, conſiderandū ſuſcepimus, ut in eo reperiamus imaginē dei. Quamuis enim mens humana nō ſit eius naturæ cuius eſt deus, imago tamen naturæ eius qua natura melior nulla eſt, ibi quærenda & inuenienda eſt in nobis, quo etiam natura noſtra nihil habet melius: ſed prius mens in ſeipſa conſideranda eſt antequā ſit particeps dei, & in ea reperienda eſt imago eius. Diximus enim eā etſi amiſſa dei participatione obſoletā, atq; deformem dei tñ imaginem permanere. Eo quippe ipſo imago eius eſt, quo eius capax eſt, eiuſq; particeps

eſſe

eſſe poteſt, quod tam magnũ bonum, niſi per hoc
qđ imago eius eſt intelligi non poteſt. Ecce ergo A
mẽs meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe: hoc ſi cer-
nimus, cernimus trinitatẽ, nondũ quidem deum,
ſed iam imaginem dei. Nõ forinſecus accepit me
moria quod teneret, nec foris inuenit quod aſpi-
ceret intellectus, ſicut corporis oculus. Nec iſta
duo; uelut formã corporis, & eam quæ inde facta
eſt in acie cõtuentis, uolũtas foris iunxit: nec ima
ginẽ rei quæ foris uiſa eſt, quodãmodo raptam &
in memoria reconditã cogitatio cum ad eã cõuer
teretur, inuenit, & inde formatus eſt recordantis
obtutus, iungente utrunq; tertia uoluntate: ſicut
in eis oſtendebamus trinitatib. fieri, quæ in rebus
corporalib. reperiebantur, uel ex corporibus per
ſenſum corporis introrſus quodãmodo traheban B
tur: de quibus omnibus in lib. xi. diſſeruimus. Nec
ſicut fiebat uel apparebat, quando de illa ſcientia
diſſerebamus, iam in hominis interioris operib.
cõſtituta, quæ diſtinguenda fuit à ſapiẽtia. Vnde
quę ſciunt, uelut aduentitia ſunt in animo, ſiue co
gnitione hiſtorica illata, ut ſunt facta & dicta, quę
tempore peragunt & tranſeunt, uel in natura re-
rũ ſuis locis & regionib. cõſtituta ſunt: ſiue in ipſo
homine quæ nõ erant oriunt, aut alijs docentib.
aut cogitationib. proprijs ſicut fides quãplurimũ
in lib. xiij. cõmendauimus: ſicut uirtutes quibus ſi
uere ſunt in hac mortalitate, ideo bene uiuitur, ut
beatę in illa quæ diuinitus promittitur immorta-
litate uiuat. Hæc atq; huiuſmodi habent in tẽpo- C
re ordinem ſuũ, in quo nobis trinitas memorię ui
ſionis & amoris facilius apparebat. nam quędam
eorũ præueniunt cognitionem diſcentiũ. Sunt e-
nim cognoſcibilia, & anteq̃ cognoſcant, ſuiq; co
gnitionem in diſcentib. gignũt. Sunt aũt uel in lo
cis ſuis, uel quæ tẽpore præterierunt: quãuis quæ
præterierunt, nõ ipſa ſint, ſed eorũ quædam ſigna
præteritorũ, quibus uiſis uel auditis, cognoſcant
fuiſſe atq; trãſiſſe. Quæ ſigna uel in locis ſita ſunt,
ſicut monumenta mortuorũ: & quęcunq; ſimilia,
uel in literis fidedignis, ſicut eſt omnis grauis &
approbãdę autoritatis hiſtoria: uel in animis eorũ
qui ea iam nouerunt: eis quippe iam nota, & alijs
utiq; ſunt noſcibilia, quorũ ſcientiã præuenerunt,
& qui ea noſſe, illis quibus nota ſunt docentibus
poſſunt. Quæ omnia quãdo diſcunt, quandam fa D
ciũt trinitatẽ, ſpecie ſua quæ noſcibilis fuit, etiam
anteq̃ noſceret, eiq; adiuncta cognitione diſcen
tis, quæ tũc eſſe incipit quãdo diſcitur, ac tertia uo
luntate quę utrunq; cõiungit. Et cum cognita fue
rint, alia trinitas, dũ recolunt, fit iã interius in ipſo
animo, ex ijs imaginib. quæ cum diſcerentur ſunt
impreſſæ in memoria, & informatione cogitatio-
nis ad ea cõuerſo recordãtis aſpectu, & ex uolũta
te quæ tertia duo iſta cõiungit. Ea uero quę oriun
tur in animo ubi nõ fuerunt, ſicut fides, & cætera
huiuſmodi, & ſi aduẽtitia uident, cũ doctrina inſe
runt, nõ tamen foris poſita uel foris peracta ſunt,
ſicut illa quæ credunt, ſed intus om̃ino in ipſo ani
mo eſſe cœperũt. Fides em̃ nõ eſt quod creditur,
ſed qua credit, & illud quod credit, illa cõſpicit.

Tamẽ quia eſſe cœpit in animo, qui iam erat ani-
A mus anteq̃ iſta eſſe cœpiſſet, aduẽtitiũ quiddã ui-
detur, & in præteritis habebit, quãdo ſuccedente
ſpecie iã eſſe deſtiterit: aliamq; nũc trinitatẽ facit
per ſuã præſentiã, retẽta, cõſpecta, dilecta: aliã tũc
faciet per quoddã ſui ueſtigiũ, quod in memoria
præteriens dereliquerit, ſicut iam ſupradictũ eſt.

Vtrũ aũt tunc etiã uirtutes, quibus in hac mor *An & cætera*
talitate bene uiuit, quia & ipſę incipiunt eſſe in a- *uirtutes deſi-*
nimo, qui cum ſine illis prius eſſet, tamen animus *nant in futura*
erat, deſinãt eſſe cũ ad æterna perduxerint, nõnul *uita. Cap. IX*
la quęſtio eſt. Quibuſdã enim uiſum eſt deſituras:
& de tribus quidẽ, prudẽtia, fortitudine, tẽperan-
tia, cũ hoc dicitur, nõnihil dici uidetur. Iuſtitia ue
ro immortalis eſt, & magis tũc perficiet in nobis,
B q̃ eſſe ceſſabit. De omnib. tamẽ quatuor magnus
autor eloquẽtiæ Tullius in Hortenſio dialogo di
ſputãs: Si nobis, inquit, cũ ex hac uita emigraueri
mus, in beatorũ inſulis immortale æuũ, ut fabulæ
ferũt, degere liceret, quid opus eſſet eloquẽtia, cũ
iudicia nulla fierẽt, aut ipſis etiam uirtutibus: nec
enim fortitudinis egeremus, nullo propoſito aut
labore aut periculo, nec iuſtitia, cũ eſſet nihil qđ
appeteret alieni, nec temperãtia quæ regeret eas
quę nullę eſſent libidines: nec prudẽtia quidẽ ege
remus, nullo delectu ꝓpoſito bonorũ & malorũ.
Vna igit eſſemus beati cognitiõe naturę & ſcien
tia, qua ſola etiam deorũ eſt uita laudãda. Ex quo
intelligi poteſt, cętera neceſſitatis eſſe, unum hoc
C uoluntatis. Ita ille tãtus Orator, cũ Philoſophiam
prædicaret, recolẽs ea quæ à Philoſophis accepe-
rat, & præclare ac ſuauiter explicatis, in hac tantũ
uita, quã uidemus ærumnis & errorib. plenã, om-
nes quatuor neceſſarias dixit eſſe uirtutes: nullã
uero earũ, cũ ex hac uita emigrauerimus, ſi liceat *1. ſent. diſt. 33*
ibi uiuere ubi uiuit beate: ſed bonos animos ſola *cap. 1*
beatos eſſe cognitione & ſciẽtia, hoc eſt cõtẽpla-
tione naturę, qua nihil eſt melius & amabilius: ea
eſt natura, quæ creauit omnes cæteras, inſtituitq;
naturas. Cui regẽti eſſe ſubditũ, ſi iuſtitiæ eſt, im- *1. ſent. diſt. 33*
mortalis eſt omnino iuſtitia: nec in illa eſſe beati- *cap. poſt præ-*
tudine deſinet, ſed talis ac tanta erit, ut ꝑfectior & *dicta.*
maior eſſe nõ poſſit. Fortaſſis & aliæ tres uirtutes
prudentia ſine ullo iam periculo erroris, fortitu-
do ſine moleſtia tolerandorũ malorũ, tẽperantia
D ſine repugnatione libidinũ, erunt in illa felicitate:
ut prudẽtiæ ſit nullũ bonũ deo præponere uel æ-
quare, fortitudinis ei firmiſſime cohęrere, tempe-
rantiæ nullo defectu noxio delectari. Nũc autem
quod agit iuſtitia in ſubueniẽdo miſeris, qđ pru-
dentia in præcauendis inſidijs, quod fortitudo in
perferẽdis moleſtijs, quod tẽperãtia in coercẽdis
delectationib. prauis, nõ ibi erit, ubi nihil om̃ino
mali erit: ac per hoc iſta uirtutũ opera, quæ huic
mortali uitæ ſunt neceſſaria, ſicut fides ad quã re-
ferẽda ſunt, in præteritis habebunt: & aliã nunc fa
ciunt trinitatẽ, cum ea præſentia tenemus, aſpici-
mus, amamus: aliã tũc factura ſunt, cũ ea non eſſe,
ſed fuiſſe per quædã eorũ ueſtigia, quæ prętereun
do in memoria derelinquẽt, reperiemus: quia &
tũc trinitas erit, cũ illud qualecũq; ueſtigiũ & me-

moriter

moriter retinebitur, & agnoſcet ueraciter, & boc A
utrūq; tertia uolūtate iungetur. In omniū iſtarū,
quas cōmemorauimus, temporaliū rerum ſciētia,
quædam cognoſcibilia cognitionē interpoſitiōe
temporis antecedunt: ſicut ſunt ea ſenſibilia, quæ
iam erāt in rebus, antequā cognoſcerentur: uel ea
omnia, quæ per hiſtoriā cognoſcūtur. Quædā ue-
ro ſimul eſſe incipiunt, uelut ſi aliquid uiſibile, qđ
omnino non erat, ante noſtros oculos oriatur, co
gnitionē noſtrā utiq; nō præcedit: aut ſi aliquid ſo
net, ubi adeſt auditor, ſimul ꝓfecto incipiunt eſſe,
ſimulq; deſinūt, & ſonus & eius auditus. Verumta
men ſiue tēpore præcedentia, ſiue ſimul eſſe inci-
piētia cognoſcibilia cognitionē gignūt, nō cogni
tione gignūtur. Cognitione uero facta, cū ea quæ
cognouimus, poſita in memoria recordatione re- B
uiſuntur, quis nō uideat priorē eſſe tēpore in me-
moria retentionē, ꝙ in recordatione uiſionem, &
huius utriuſq; tertia uoluntate iunctionē? Porrò
autē in mente non ſic eſt, neq; enim aduētitia ſibi
ipſa eſt, quaſi ad ſeipſam quę iā erat, uenerit aliū-
de eadē ipſa quæ nō erat: aut non aliunde uenerit,
ſed in ſeipſa quæ iam erat, nata ſit ea ipſa quæ non
erat: ſicut in ipſo homine quæ non erant oriūtur,
aut alijs docētibus, aut cogitatiōibus proprijs: ſi-
cut fides, ſicut uirtutes, ſicut in mēte, quę iam erat,
oritur fides quæ nō erat. Aut poſt cognitionē ſui
recordādo ſeipſam uelut in memoria ſua conſtitu
tam uidet, quaſi non ibi fuerit antequā ſeipſam co
gnoſceret: cum profecto ex quo eſſe cœpit nunꝗ
ſui meminiſſe, nūquā ſe intelligere, nunꝗ ſe ama- C
re deſtiterit, ſicut iam oſtēdimus: ac per hoc quan
do ad ſeipſam cognitione conuertitur, fit trinitas,
in qua iam & uerbū poſſit intelligi. Formatur quip
pe ex ipſa cognitio uolūtate utrūq; iungēte. Ibi er
go magis agnoſcēda eſt imago quam quærimus.

Quomodo memoria mentis meminit in ipſam Cap. X

An & præſentium ſit memoria. Cap. XI 1. ſent. diſt. 3 c. uoluntas mea

Sed dicet aliquis: Nō eſt iſta memoria, qua mēs
ſui meminiſſe perhibetur, quæ ſibi ſemper eſt præ
ſens. Memoria enim præteritorū eſt, non præſen-
tium: nam quidam cum de uirtutibus agerent, in
quibus eſt etiam Tullius, in tria iſta prudentiā di-
uiſerunt, memoriā, intelligentiā, prouidentiā: Me
moriā ſcilicet præteritis, intelligentiā pręſentibus
prouidentiā rebus tribuentes futuris, quā non ha-
bent certā, niſi præſcij futurorū, quæ non eſt mu-
nus hominū, niſi detur deſuper, ut Prophetis. Vn D
de ſcriptura ſapiētiæ de hominibus aiens: Cogita- *Sap. 9*
tiones, inquit, mortaliū timidæ, & incertæ proui-
dentiæ noſtræ. Memoria uero de præteritis, & in-
telligentia de præſentibus certa eſt, ſed præſenti-
bus utiq; incorporalibus rebus: nam corporales
corporaliū præſentes ſunt aſpectib. oculorū. Sed
qui dicit memoriam non eſſe pręſentiū, attendat
queādmodū dictum ſit in ipſis ſecularibus literis,
ubi maioris fuit curę uerborū integritas ꝙ ueritas
rerum: Nec talia paſſus Vlyſſes oblitus ue ſui eſt
Itbacus, diſcrimine tanto. Virgilius enim cum ſui
non oblitum diceret Vlyſſem, quid aliud intelligi
uoluit, niſi quòd meminerit ſui? Cū ergo ſibi præ-
ſens eſſet, nullo modo ſui meminiſſet niſi ad res
præſentes memoria pertineret. Quapropter ſicut

A in rebus præteritis ea memoriā dicitur, qua fit ut
ualeāt recoli & recordari: ſic in re præſenti quod
ſibi eſt mēs, memoria ſine abſurditate dicēda eſt,
qua ſibi præſto eſt ut ſua cogitatiōe poſſit intelli-
gi, & utrūq; ſui amore cōiungi. Hæc igitur trini *A deo felix cognitio. XII*
tas mētis nō propterea dei eſt imago, quia ſui me-
minit mens & intelligit ac diligit ſe, ſed quia po-
teſt etiam meminiſſe & intelligere & amare à quo
facta eſt. Quod cū facit, ſapiēs ipſa fit, Si autē non
facit, etiā cum ſui meminit, ſeſeq; intelligit ac dili-
git ſtulta eſt. Meminerit itaq; dei ſui ad cuius ima-
ginē facta eſt, eumq; intelligat atq; diligat. Quod
ut breuius dicā, colat deū nō factū, cuius ab eo ca-
pax eſt facta, & cuius particeps eſſe poteſt ꝓpter
quod ſcriptū eſt: Ecce dei cultus eſt ſapiētia: & nō *Iob 24*
B ſua luce ſed ſummæ illius lucis participatione ſapi
ens erit, atq; ubi æterna ibi beata regnabit. Sic e-
nim dicitur iſta hominis ſapientia, ut etiam dei ſit.
Tūc enim uera eſt, nā ſi humana eſt, uana eſt. Ve-
rum nō ita dei, qua ſapiēs eſt deus. Neq; enim par
ticipatione ſui ſapiēs eſt, ſicut mēs participatione
dei. Sed queadmodū dicitur iuſtitia dei, nō ſolum
qua ipſe iuſtus eſt, ſed quā dat homini cum iuſtifi-
cat impiū, quā cōmendans Apoſtolus ait de qui- *Rom. 10*
buſdā: Ignorantes em̄ dei iuſtitiā, & ſuā iuſtitiā uo
lētes cōſtituere, iuſtitiæ dei nō ſunt ſubiecti: ſic e-
tiā dici poteſt de quibuſdā: Ignorātes dei ſapiētiā,
& ſuā uolētes cōſtituere, ſapiētiæ dei nō ſunt ſub-
iecti. Eſt igit natura nō facta, quæ fecit om̄es cęte
ras magnas paruasq; naturas eis quas fecit ſine du
C bitatione præſtātior: ac per hoc etiā de qua loqui
mur rationali & intellectuali, quæ hominis mens *Act. 17*
eſt ad eius qui eā fecit imaginē facta. Illa aūt cæte-
ris natura pręſtātior deus eſt. Et quidē nō lōge po
ſitus ab unoquoq; noſtrum, ſicut Apoſtolus dicit
adiūgens: In illo em̄ uiuimus & mouemur & ſu-
mus. Quod ſi ſecundū corpus diceret, etiā de iſto
corporeo mūdo poſſet intelligi. Nā & in illo ſecū
dum corpus uiuimus, mouemur & ſumus. Vnde
ſecundū mentē quæ facta eſt ad eius imaginē, de-
bet hoc accipi excellētiore quodā, eodēq; nō uiſi
bili, ſed intelligibili modo. Nā quid nō eſt in ipſo
de quo diuine ſcriptū eſt: Quoniā ex ipſo & per ip *Rom. 11*
ſum & in ipſo ſunt omnia? Proinde ſi in ipſo ſunt
om̄ia, in quo tandē poſſunt uiuere quæ uiuunt, &
D moueri quæ mouent, niſi in quo ſunt? Nō tamen
omnes cū illo ſunt eo modo quo ei dictū eſt: Ego *Pſal. 72*
ſemper tecū. Nec ipſe cū om̄ibus eo modo quo di
cimus: Dn̄s uobiſcū. Magna itaq; hominis miſeria
eſt cū illo nō eſſe, ſine quo non poteſt eſſe. In quo
enim eſt, proculdubio ſine illo nō eſt: & tamē ſi e-
ius nō meminit, eumq; nō intelligit, nec diligit, cū
illo nō eſt. Quod aūt quiſq; penitus obliuiſcit, nec
cōmoneri eius utiq; poteſt. De uiſibilib. rebus *Quomodo dei reminiſcimur. Cap. XIII*
ad hanc rem ſumamus exemplū. Dicit tibi quiſpiā
quē non recognoſcis: Noſti me, & ut cōmoneat,
dicit ubi, quando, quō tibi innotuerit: omnibusq;
adhibitis ſignis quib. in memoriā reuoceris, ſi nō
recognoſcis, ita iam oblitus es, ut omnis illa noti-
tia penitus deleta ſit animo: nihilq; aliud reſtat niſi
ut credas ei qui tibi hoc dicit, ꝙ aliquādo eū noue

ras:aut ne hoc quidē,ſi fidedignus tibi eſſe qui lo-
quitur non uidetur. Si autē reminiſceris, profecto
redis in memoriā tuam, & in ea inuenis quod non
fuerat penitus obliuione deletū. Redeamus ad il
lud propter quod adhibuimus humanæ conuerſa
tionis exemplū. Inter cætera Pſalmus IX. Cōuer-
tantur,inquit,peccatores in infernū, omnes gen-
tes quæ obliuiſcūtur deū. Porrò autē XXI. Com-
memorabūtur,inquit,& cōuertentur ad dominū
uniuerſi fines terræ. Nō igitur ſic erant oblitæ iſtæ
gentes deū,ut eius nec cōmemoratæ recordaren-
tur. Obliuiſcēdo aūt deum tanquā obliuiſcēdo ui
tam ſuā,cōuerſæ fuerant in mortē:hoc eſt, in infer
num. Cōmemoratæ uero cōuertunt̄ ad dominum
tanq̄ reminiſcētes reminiſcēdo uitā ſuā cuius eas
habebat obliuio,id eſt,cuius oblitæ fuerāt. Item le
B gitur in XCIII. Intelligite nūc qui inſipiētes eſtis
in populo,& ſtulti aliquādo ſapite:Qui plantauit
aurē non audiet? & cætera. Eis enim dictū eſt,qui
deū non intelligēdo,de illo uana dixerūt. De di
Quomodo beatæ animæ norunt ſeipſas. lectione autē dei plura reperiuntur in diuinis elo
quijs teſtimonia. Ibi enim & illa duo cōſequenter
Cap. XIIII intelligunt̄, quia nemo diligit cuius nō meminit,
Deut. 6 & quod penitus neſcit. Vnde illud eſt notiſſimū
præcipuumq; præceptū: Diliges dominū deū tuū.
Sic itaq; cōdita eſt mens humana,ut nunquam ſui
nō meminerit,nunquā ſe non intelligat, nunq̄ ſe
non diligat. Sed quoniā qui odit aliquē,nocere il-
li ſtudet,nō immerito & mens hominis,quādo ſi-
bi nocet,odiſſe ſe dicitur. Neſciens enim ſibi uult
male,dum non putat ſibi obeſſe quod uult:ſed ta-
men male ſibi uult,quādo id uult quod obſit ſibi. C
Pſal. 10 Vnde illud ſcriptū eſt:Qui diligit iniquitatē,odit
animā ſuā. Qui ergo ſe diligere nouit, deū diligit:
qui uero non diligit deū,etiamſi ſe diligit,quod ei
naturaliter inditū eſt,tamē non incōuenienter odiſ
ſe ſe dicitur,cū id agit quod ſibi aduerſatur, & ſe-
ipſum tanquā ſuus inimicus inſequitur. Qui pro-
fecto eſt error horrēdus,ut cū ſibi omnes prodeſ-
ſe uelint,multi nō faciant,niſi quod eis pernicioſiſ
ſimū eſt. Similē morbū mutorū animaliū cū Poe-
ta deſcriberet:Dij,inqt,meliora pijs, errorēq; ho-
ſtibus illum:Diſciſſos nudis laniabāt dentibus ar-
tus. Cū morbus ille corporis fuerit,cur dixit erro-
rem,niſi quia omne animal cum ſibi natura conci
liatū ſit,ut ſe cuſtodiat quantū poteſt,talis ille erat
morbus,ut ea quorū ſalutem appetebāt,ſua mem D
bra laniarent? Cum autē deū diligit mens, & ſicut
dictum eſt,cōſequēter eius meminit,eumq; intel-
ligit,recte illi de proximo ſuo præcipitur, ut eum
ſicut ſe diligat. Iam enim ſe nō diligit peruerſe,ſed
recte,cum deum diligit, cuius participatione ima
go illa non ſolū eſt,uerūetiam ex uetuſtate reno-
uatur, ex deformitate reformatur, ex infelicitate
beatificatur. Quāuis enim ſe ita diligat,ut ſi alteru
trum proponatur, malit omnia quæ infra ſe dili-
git perdere,q̄ perire,tamen ſuperiorē deſerendo,
ad quem ſolū poſſit cuſtodire fortitudinem ſuam,
Pſal. 58 eoq; frui lumine ſuo,cui canitur in Pſalmo: Forti-
Pſal. 33 tudinē meā ad te cuſtodiā, & in alio: Accedite ad
eū, & illuminamini: ſic infirma & tenebroſa facta

A eſt,ut à ſe quoq; ipſa,in ea quæ nō ſunt quod ipſa,
& quibus ſuperior eſt ipſa, infelicius laberet̄ per
amores,quos nō ualet uincere, & errores à quib.
nō uidet quà redire. Vnde iam deo miſerante pœ
nitens clamat in Pſalmis: Deſeruit me fortitudo Pſal. 37
mea & lumē oculorū meorū non eſt mecū. Nō ſa
nè in his tātis infirmitatis & erroris malis amittere
potuit naturalem memoriā,intellectū & amorem
ſui,propter quod merito dici potuit quod ſupra
cōmemoraui. Quanquā in imagine dei ambulat Pſal. 38
homo,tamē uane cōturbatur: Theſaurizat, & ne-
ſcit cui cōgregabit ea. Cur enim theſaurizat, niſi
quia fortitudo eius deſeruit eū,per quam deū ha-
bēs,rei nullius indigeret? Et cur neſcit cui congre
gabit ea,niſi quia lumē oculorū eius nō eſt cū eo?
Et ideo non uidet quod ueritas ait: Stulte hac no Luc. 12
B cte animā tuam repetūt abs te,hæc quæ prꝺpara-
ſti cuius erūt? Veruntamē quia etiā talis in imagi-
ne ambulat homo, & habet memoriam & intelle-
ctum & amorē ſui,hominis mēs:ſi ei manifeſtare
tur q; utrūq; habere nō poſſet, & unū è duob. per-
mitteretur eligere,alterum perditurus,aut theſau
ros quos congregauit,aut mentem:quis uſq; adeo
non habet mentem,ut theſauros mallet habere q̄
mentē? Theſauri enim mentem poſſunt plerunq;
ſubuertere:at mens quæ nō theſauris ſubuertitur,
ſine ullis theſauris facilius & expeditius poteſt ui
uere. Quis uero ullos theſauros,niſi per mentē po
terit poſſidere? Si enim puer infans, quāuis ditiſſi
mus natus,cum ſit dominus omniū quæ iure ſunt
eius,nihil poſſidet mēte ſopita, quónam tandem
C modo quiſquā quicquā mente poſſidebit amiſſa?
Sed de theſauris quid loquor,q; eis quilibet homi
nū,ſi talis optio proponat̄,mauult carere q̄ men-
te:cum eos nemo præponat,nemo cōparet lumi-
nibus corporis,quibus nō ut aurū rarus quiſq; ho
mo,ſed omnis homo poſſidet cœlū:per lumina e-
nim corporis quiſq; poſſidet quicquid libēter ui-
det. Quis ergo ſi tenere utrūq; non poſſit, & alter-
utrū cogatur amittere,nō theſauros q̄ oculos ma
lit, & tamē ſi ab eo ſimili cōditione quæratur,utrū
oculos malit amittere,an mentē,quis mēte non ui
deat eū oculos malle q̄ mentē? Mēs quippe ſine
oculis carnis humana eſt,oculi aūt carnis ſine mē
te beluini ſunt. Quis porrò non hominē ſe malit
eſſe etiā carne cæcū q̄ beluam uidentē? Hæc dixi,
D ut etiā tardiores,quāuis breuiter cōmonerentur à
me,in quorū oculos uel aures hæ literæ peruene-
rint,quantū mēs diligat ſeipſam,etiā infirma & er
rās,male diligēdo atq; ſectādo quæ ſunt infra ip-
ſam. Diligere porrò ſeipſam nō poſſet, ſi ſe omni-
no neſciret,id eſt,ſi ſui nō meminiſſet,nec ſe intel-
ligeret,q̄a in ſe imagine dei tā potēs eſt,ut ei cuius
imago eſt ualeat hęrere. Sic eñ ordinata eſt natu-
rarū ordine,nō locorū,ut ſupra illā nō ſit niſi ille.
Deniq; cū illi penitus adhæſerit,unus erit ſpiritus.
Cui rei atteſtat̄ Apoſtolus dicēs: Qui aūt adhęret 1. Cor. 6
dño,unus ſpiritus eſt:accedēte quidē iſta ad parti
cipationē naturæ ueritatis & beatitudinis illius,
nō tamē creſcēte illo in natura,ueritate & beatitu
dine ſua. In illa itaq; natura cum feliciter adhæſe-
rit

rit,immutabiliter uiuet & immutabile uidebit o-
Pſal.102 mne quod uiderit.Tunc ſicut ei diuina ſcriptura
ꝓmittit,ſatiabiť in bonis deſideriũ eius, bonis im
mutabilibus, ipſa trinitate deo ſuo cuius imago
eſt:& ne uſpiã deinceps uioleť,erit in abſcondito
uultus eius,tãta ubertate eius impleta,ut eã nunꝗ
peccare delectet.Seipſam uero nũc quãdo uidet,
Et iniuſti quædam recte iudicant. Cap. XV nõ aliquid immutabile uidet. Quod ideo certe
nõ dubitat,quoniã miſera eſt,& beata eſſe deſide
rat.Nec ob aliud fieri ſperat hoc poſſe,niſi quia eſt
mutabilis.Nã ſi mutabilis non eſſet,ſicut ex beata
uita miſera,ſic ex miſera beata eſſe non poſſet. Et
quid eã feciſſet miſeram ſub omnipotente & bo-
no dño,niſi peccatũ ſuũ,& iuſtitia dñi ſui? Et quid
eã faciet beatã,niſi meritũ ſuũ & præmiũ domini
ſui? Sed & meritũ eius gratia eſt illius, cuius præ-
miũ erit beatitudo eius.Iuſtitiam quippe dare ſibi
nõ poteſt,quã perditã nõ habet. Hãc enim cũ ho-
mo cõderetur accepit:& peccãdo utiꝗ perdidit.
Accepit ergo iuſtitiã,propter quã beatitudinẽ ac
cipere mereret. Vnde ueraciter ei diciť ab Apo-
1.Cor.4 ſtolo,quaſi de ſuo bono ſuperbire incipiẽti,Quid
enim habes quod non accepiſti? Si aũt accepiſti;
quid gloriaris quaſi nõ acceperis? Quãdo autẽ be
ne recordať domini ſui,ſpiritu eius accepto, ſen-
tit omnino,quia hoc diſcit intimo magiſterio, nõ
niſi eius gratuito affectu poſſe ſe ſurgere, non niſi
ſuo uolũtario defectu cadere potuiſſe. Nõ ſanè re
miniſciť beatitudinis ſuæ, fuit quippe illa & non
eſt,eiusꝗ iſta penitus oblita eſt,ideoꝗ nec cõme
morari poteſt. Credit aũt de illa fidedignis literis
dei ſui per eius Prophetã cõſcriptis narrãtibus de
felicitate paradiſi,& illud primũ & bonũ hominis
& malũ hiſtorica traditione indicantibus:domini
aũt dei ſui reminiſcitur.Ille quippe ſemper eſt,nec
Act.17 fuit & nõ eſt,nec eſt & nõ fuit,ſed ſicut nunꝗ non
erit,ita nunꝗ non erat,& ubiꝗ totus eſt. Propter
quod iſta in illo & uiuit & moueť & eſt,& ideo re
miniſci eius poteſt.Non quia hoc recordať quod
eũ nouerat in Adã,aut alibi alicubi ante huius cor
poris uitã,aut cũ primũ facta eſt ut inſereret huic
corpori.Nihil enim horum omnino reminiſcitur,
quicquid horũ eſt,obliuiõe deletũ eſt.Sed cõme-
morať ut cõuertatur ad dominũ tanꝗ ad eam lu-
cẽ qua iam cũ ab illo auerteret,quodãmodo tãge
batur.Nã hinc eſt ꝙ etiã impij cogitãt æternitatẽ,
& multa recte reprehendũt,recteꝗ laudãt in ho-
minũ moribus. Quibus ea tandẽ regulis iudicãt,
niſi in quibus uidẽt,quẽadmodũ quiſꝗ uiuere de
beat,etiã ſi nec ipſi eodẽ modo uiuãt. Vbi eas ui-
dẽt? Neꝗ eñ in ſua natura,cũ proculdubio mẽte
iſta uideanť,eorũꝗ mẽtes conſtet eſſe mutabiles,
has uero regulas immutabiles uideat, quiſquis in
eis & hoc uidere potuerit:nec in habitu ſuæ men-
tis,cũ illæ regulæ ſint iuſtitiæ,mẽtes uero eorũ cõ
ſtet eſſe iniuſtas. Vbi nam ſunt iſtæ regulę ſcriptę,
ubi quid ſit iuſtum,& iniuſtus agnoſcit,ubi cernit
habendũ eſſe quod ipſe nõ habet? Vbi ergo ſcri-
ptæ ſunt,niſi in libro lucis illius quæ ueritas diciť,
unde omnis lex iuſta deſcribiť, & in cor hominis
qui operať iuſtitiã,non migrãdo ſed tanquã impri

A mendo trãſfertur,ſicut imago ex annulo & in ce-
ram trãſit,& annulũ non relinquit.Qui uero non
operatur,& tamẽ uidet quid operandũ ſit,ipſe eſt
qui ab illa luce auertitur,à qua tamẽ tangitur.Qui
autẽ nec uidet quẽadmodũ ſit uiuendũ,excuſabi-
lius quidẽ peccat,quia nõ eſt trãſgreſſor incognitę
legis. Sed etiã ipſe ſplẽdore aliquoties ubiꝗ prę-
ſentis ueritatis attingiť,quãdo admonitus cõfite-
tur. Qui uero cõmemorati cõuertuntur ad do- *Imago dei quomodo reformatur in homine. Cap. XVI*
minũ ab ea deformitate,qua per cupiditates ſecu-
lares cõformabãtur huic ſeculo,reformanť ex il-
lo,audiẽtes Apoſtolũ dicentẽ:Nolite conformari
Rom.12 huic ſeculo,ſed reformamini in nouitate mentis
ueſtræ,ut incipiat illa imago ab illo reformari, à
quo formata eſt.Nõ enim reformare ſeipſam po-
teſt,ſicut potuit deformare.Dicit etiã alibi:Reno Eph.4
B uamini ſpiritu mẽtis ueſtræ,& induite nouũ homi
nem, eũ qui ſecundũ deũ creatus eſt in iuſtitia &
ſanctitate ueritatis.Quod ait:Secundũ deum crea
tũ:hoc alio loco diciť,ad imaginẽ dei.Sed peccan
do iuſtitiã & ſanctitatem ueritatis amiſit, propter
quod hæc imago deformis & decolor facta eſt,
hãc recipit cũ reformatur & renouať. Quod autẽ
ait.Spiritu mẽtis ueſtræ:non ibi duas res intelligi
uoluit,quaſi aliud ſit mẽs,aliud ſpiritus mẽtis : ſed
quia omnis mẽs ſpiritus eſt,non autẽ omnis ſpiri-
tus mens eſt.Eſt enim ſpiritus & deus,qui renoua
ri non poteſt,quia nec ueteraſcere poteſt.Dicitur
etiã ſpiritus in homine,qui mens non ſit,ad quem
pertinẽt imaginationes ſimiles corporũ. De quo
dicit ad Corinthios,ubi dicit:Si autẽ orauero lin- 1.Cor.14
C gua,ſpiritus meus orat,mens autẽ mea infructuo-
ſa eſt.Hoc enim ait,quãdo id quod dicitur,nõ in-
telligitur:quia nec dici poteſt,niſi corporaliũ uo-
cum imagines ſonũ oris ſpiritus cogitatione prę-
ueniant.Dicitur & hominis anima ſpiritus. Vnde
eſt in Euãgelio:Et inclinato capite tradidit ſpiri- Io.19
tũ:quo ſignificata eſt mors corporis,anima exeũ-
te de corpore.Diciť ſpiritus etiã pecoris,ꝙ in Ec-
cleſiaſte libro Salomonis apertiſſime ſcriptũ eſt, Eccls.3
ubi ait:Quis ſcit ſpiritus filiorũ hominum ſi aſcen
det ipſe ſurſum,& ſpiritus pecoris ſi deſcẽdet ip-
ſe deorſum in terrã? Scriptũ eſt etiã in Geneſi, ubi
dicit diluuio mortuã uniuerſam carnẽ,quæ habe- Gen.7
bat in ſe ſpiritũ uitæ. Dicitur ſpiritus etiã uentus,
res apertiſſime corporalis. Vnde illud in Pſalmis:
D Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis. Pſal.148
Quia ergo tot modis dicitur ſpiritus,ſpiritũ men-
tis dicere uoluit eum ſpiritũ,quæ mens uocatur.
Sicut ait etiã idem Apoſtolus:In expoliatiõe cor Col.3
poris carnis. Non duas utiꝗ res intelligi uoluit,
quaſi aliud ſit caro, aliud corpus carnis:ſed quia
corpus multarũ rerum nomẽ eſt,quarũ nulla caro
eſt:nam multa ſunt excepta carne corpora cœle-
ſtia,& corpora terreſtria:corpus carnis dixit, cor-
pus quod caro eſt.Sic itaꝗ ſpiritũ mentis eũ ſpiri- 1.ſent.diſt.15 cap.1
tũ quæ mens eſt:alibi quoꝗ apertius etiã imaginẽ
nominauit,ſcilicet alijs uerbis idipſum præcipiẽs:
Expoliantes uos,inquit,ueterẽ hominẽ cum acti- Col.3
bus eius,induite nouũ hominem, qui renouať in
agnitione dei ſecundum imaginẽ eius qui creauit

eũ. Quod ergo ibi legitur: Induite nouũ hominẽ, A
qui ſecundũ deũ creatus eſt: hoc iſto loco. Indui-
te nouũ hominẽ, qui renouatur ſecundũ imaginẽ
eius qui creauit eũ. Ibi aũt ait, ſecundũ deũ: hic ue-
ro, ſecundũ imaginẽ eius qui creauit eum. Pro eo
uero quod ibi poſuit. In iuſtitia & ſanctitate ueri-
tatis: hoc poſuit hic, In agnitione dei. Fit ergo iſta
renouatio reformatioq́ mẽtis ſecundũ deum, uel
ſecundum imaginẽ dei. Sed ideo dicitur, ſecundũ
deũ: ne ſecundũ aliã creaturã fieri putetur. Ideo au
tem ſecũdum imaginẽ dei: ut in ea re intelligatur
fieri hæc renouatio, ubi eſt imago dei, id eſt in mẽ
te. Quemadmodũ dicimus, ſecundũ corpus mor-
tuum, nõ ſecundũ ſpiritũ, eum qui de corpore fi-
delis & iuſtus abſcedit. Quid enim dicimus ſecun B
dum corpus mortuũ: niſi corpore uel in corpore,
non anima uel in anima mortuũ? Aut ſi dicamus,
ſecũdum corpus eſt pulcher, aut ſecundũ corpus
fortis, nõ ſecundũ animã: quid eſt aliud ꝙ corpo-
re, non animo pulcher aut fortis eſt? Et innumera
biliter ita loquimur. Non itaq; ſic intelligamus, ſe
cundũ imaginẽ eius qui creauit eũ, quaſi alia ſit i-
mago, ſecundũ quã renouatur, nõ ipſa quæ reno-
Reformationis gradus & conſummatio. uatur. Sanè iſta renouatio non momẽto uno fit
ipſius cõuerſionis, ſicut momẽto uno fit illa in ba
Cap. XVII ptiſmo renouatio remiſſione omniũ peccatorũ,
neq; enim uel unũ quantulumcũq; remanet quod
nõ remittatur: ſed quẽadmodũ aliud eſt carere fe-
bribus, aliud ab infirmitate, quę febribus facta eſt,
reualeſcere: itemq́ aliud eſt infixum telum de cor
pore demere, aliud uulnus quod eo factũ eſt ſecũ C
da curatione ſanare: ita prima curatio eſt cauſam
remouere languoris, q̃d per omniũ fit indulgẽtiã
peccatorũ, ſecunda ipſum ſanare languorẽ, quod
fit paulatim proficiẽdo in renouatione huius ima
ginis: Quæ duo demonſtrant̃ in Pſalmo, ubi legi-
Pſal. 102 tur: Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis:
quod fit in baptiſmo. Deinde ſequitur: Qui ſanat
omnes lãguores tuos: quod fit quotidianis acceſ-
ſibus, cũ hæc imago renouat̃. De qua re Apoſto-
2. Cor. 4 lus apertiſſime locutus eſt, dicẽs: Et ſi exterior ho
mo noſter corrũpitur, ſed interior renouat̃ de die
in diem. Renouat̃ autẽ in agnitione dei, hoc eſt iu
ſtitia & ſanctitate ueritatis: ſicut ſeſe habent Apo-
ſtolica teſtimonia quæ pauloante cõmemoraui.
In agnitione igit̃ dei, iuſtitiaq; & ſanctitate uerita
tis, qui de die in diẽ proficiẽdo renouat̃, transfert D
amorẽ à tẽporalibus ad ęterna, à uiſibilibus ad in-
telligibilia, à carnalibus ad ſpiritalia, atq; ab iſtis
cupiditatẽ frenare atq; minuere, illiſq́ ſe charitate
alligare diligenter inſiſtit. Tantũ autem facit, quã-
tum diuinitus adiuuatur. Dei quippe ſentẽtia eſt:
Sine me nihil poteſtis facere. In quo profectu &
acceſſu tenentẽ mediatoris fidẽ, cum dies uitæ hu
ius ultimus quẽq; cõpererit, perducendus ad deũ
quẽ coluit, & ab eo perficiẽdus excipietur ab an-
gelis ſanctis, incorruptibile corpus in fine ſeculi,
nõ ad pœnã ſed ad gloriã recepturus. In hac quip
pe imagine tunc perfecta erit dei ſimilitudo, quã-
do dei perfecta erit uiſio. De qua dicit apoſtolus
1. Cor. 13 Paulus: Videmus nũc per ſpeculum in ęnigmate,

tunc autẽ facie ad faciẽ. Item dicit: Nos autẽ reue- 2. Cor. 3
lata facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem
imaginẽ trãsformamur de gloria in gloriã, tãquã
à domini ſpiritu: hoc eſt quod fit de die in diẽ be-
ne proficientibus. Apoſtolus autem Ioãnes: Dile 1. Io. 3
ctiſſimi, inquit, nũc filij dei ſumus, & nondũ appa
ruit quid erimus: Scimus autẽ quia cũ apparuerit
ſimiles ei erimus, quoniã uidebimus eũ ſicuti eſt.
Hinc apparet tũc in iſta imagine dei fieri eius ple
nã ſimilitudinẽ, quãdo eius plenam perceperit ui
ſionem. Quanq; poſſit hoc à Ioãne Apoſtolo *Imago filij tantum eſt corporum immortalitas.* XVIII
etiã de immortalitate corporis dictum uideri: Et
in hac quippe ſimiles erimus deo, ſed tantũmodo
filio, quia ſolus in trinitate corpus accepit, in quo
mortuus reſurrexit, atq; id ad ſuperna peruexit.
Nã dicitur etiã iſta imago filij dei, in qua ſicut ille
immortale corpus habebimus, cõformes facti in
hac parte, non patris imaginis aut ſpiritusſancti,
ſed tãtũmodo filij, quia de hoc ſolo legitur, & fide
ſanctiſſima accipitur: Verbum caro factũ eſt. Pro
pter quod Apoſtolus: Quos autem, inquit, præſci Rom. 8
uit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij
ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Pri
mogenitus utiq; à mortuis ſecundũ eundẽ Apo-
ſtolum, qua morte ſeminata eſt caro eius in contu
melia, reſurrexit in gloria. Secundũ hanc imaginẽ
filij, cui per immortalitatẽ conformamur in corpo
re, etiã illud agimus quod dicit idẽ Apoſtolus: Si 1. Cor. 15
cut portauimus imaginem terreni, portemus &
imaginẽ eius qui de cœlo eſt, ut ſcilicet qui ſecun
dũ Adam mortales fuimus, ſecundũ Chriſtum im
mortales nos futuros fide uera & ſpe certa, firmaq́
teneamus. Sic enim nunc eandẽ imaginem porta
re poſſumus, nondum in uiſione, ſed in fide, non-
dum in re, ſed in ſpe. De corporis quippe reſurre-
ctione tũc loquebatur Apoſtolus, cum hæc dice-
ret. At uero illa imago, de qua dictum eſt: Facia- *Quæ ſui parte homo ad imaginem & ſimilitudinem dei factus ſit, ad quã proficiendo renouatur.* XIX
mus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtram:
quia nõ dictũ eſt, ad meã uel ad tuã, ad imaginẽ tri
nitatis factum hominẽ credimus, & quanta potui
mus inueſtigatione cõprehendimus. Et ideo ſecũ
dum hãc potius & illud intelligendũ eſt, quod ait
apoſtolus Ioãnes: Similes ei erimus, quoniam ui-
debimus eũ ſicuti eſt: quia de illo dixit de quo di-
xerat: Filij dei ſumus. Et immortalitas carnis illo
perficietur momẽto reſurrectiõis, de quo ait apo-
ſtolus Paulus: In ictu oculi, in nouiſſima tuba, &
mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur.
In ipſo nãq; ictu oculi ante iudiciũ reſurget in uir-
tute, in incorruptione, in gloria corpus ſpiritale,
quod nũc ſeminat̃ in infirmitate, corruptione, cõ
tumelia corpus animale. Imago uero quæ renoua
tur in ſpiritu mẽtis in agnitiõe dei, nõ exterius ſed
interius de die in diem ipſa perficiet̃ uiſione, quæ
tũc erit poſt iudiciũ, facie ad faciẽ, nunc autẽ profi
cit per ſpeculũ in ænigmate. Propter cuius perfe-
ctionẽ dictum intelligendũ eſt: Similes ei erimus,
quoniã uidebimus eũ ſicuti eſt. Hoc enim donum
tũc nobis dabitur, cũ dictũ fuerit: Venite benedi- Matth. 25
cti patris mei, poſſidete paratum uobis regnum.
Tũc quippe tollet̃ impius ut non uideat claritatẽ
domi-

domini, quãdo ibunt ſiniſtri in ſuppliciũ æternũ, A
Io. 17 euntibus dextris in uitã æternã. Hæc eſt aũt, ſicut
ait ueritas, uita æterna, ut cognoſcant te, inquit, u-
num uerũ deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ. Hanc
cõtemplatiuã ſapientiã, qua proprie puto in lite-
ris ſanctis à ſciẽtia diſtinctã, ſapientiã nuncupari
duntaxat hominis, quæ quidẽ illi nõ eſt, niſi ab il-
lo cuius participatione uere ſapiẽs fieri mẽs ratio
nalis & intellectualis poteſt, Cicero cõmendãs in
fine dialogi Hortẽſij: Quæ nobis, inquit, dies no-
ctesq; cõſiderantib. acuẽtibusq; intelligentiã quæ
eſt mentis acies, cauẽtibusq; nequando illa hebe-
ſcat, id eſt in Philoſophia uiuentibus magna ſpes
eſt: aut ſi hoc quod ſentimus & ſapimus mortale
& caducũ eſt, iucundũ nobis perfunctis munerib.
humanis occaſum, neq; moleſtam extinctionẽ, & B
quaſi quietẽ uitæ fore: aut ſi ut antiquis Philoſo-
phis iisq; maximis lõgeq; clariſſimis placuit, æ-
ternos animos ac diuinos habemus, ſic exiſtiman
dũ eſt, quo magis hi fuerint ſemper in ſuo curſu, id
eſt in ratione & inueſtigãdi cupiditate, & quo mi
nus ſe admiſcuerint atq; implicuerint hominum
uitijs & erroribus, hoc his faciliorẽ aſcẽſum & re-
ditũ in cœlũ fore. Deinde addẽs hanc ipſam clau-
ſulã repetẽdoq; ſermonẽ finiens: Quapropter, in-
quit, ut aliquando terminetur oratio, ſi aut extingui
trãquille uolumus cũ his artibus uixerimus, aut ſi
ex hac in aliã haud paulo meliorẽ domũ ſine mo-
ra demigrare, in his ſtudijs nobis omnis opera &
cura ponẽda eſt. Hic miror hominẽ tanti ingenij,
perfunctis munerib. humanis, hominibus in phi-
loſophia uiuẽtibus, quæ cõtẽplatiõe ueritatis bea C
tos facit, iucũdũ promittere occaſum, ſi hoc quod
ſentimus & ſapimus mortale & caducũ eſt: quaſi
hoc moriatur & intercidat qđ nõ diligebamus, uel
potius qđ atrociter oderamus: ut iucũdus nobis
ſit eius occaſus. Verũ hoc nõ didicerat à Philoſo-
phis quos magnis laudib. prędicat, ſed ex illa no-
ua Academia, ubi ei dubitare etiã de reb. manife-
ſtiſſimis placuit, iſta ſentẽtia redolebat. A philoſo
phis aũt ſicut ipſe cõfitetur maximis lõgeq; clariſſi-
mis, ęternos animos eſſe acceperat. Æterni quippe
animi nõ incõueniẽter hac exhortatiõe excitantur,
ut in ſuo curſu reperiantur, cũ uenerit uitę huius ex-
tremũ, id eſt in ratione & inueſtigandi cupiditate,
minusq; ſe admiſceãt atq; implicẽt hominũ uitijs
& erroribus, ut eis facilior ſit regrẽſſus ad deũ. Sed D
iſte curſus qui cõſtituitur in amore atq; inueſtigatio
ne ueritatis, non ſuffecit miſeris, id eſt, hominibus
cũ iſta ſola ratione mortalib. ſine fide mediatoris.
Quod in libris ſuperiorib. huius operis, maxime
in IIII & XIII, quãtũ potui demõſtrare curaui.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE LIB. XV.

Supra mentem deus. Cap. I

VOLENTES in rebus quæ factæ ſunt
ad cognoſcendũ eũ à quo factę ſunt,
exercere lectorẽ, iã peruenimus ad
eius imaginem quod eſt homo, in eo
quo cęteris animalibus antecellit, id
eſt ratione uel intelligentia, & quicquid aliud de

Aug. to. 3

A anima rationali uel intellectuali dici poteſt, quod
pertineat ad eã rem quæ mens uocatur uel animus.
Quo nomine nonnulli autores linguæ Latinæ, id
quod excellit in homine, & non eſt in pecore, ab
anima quę ineſt & pecori, ſuo quodã loquẽdi mo
re diſtinguũt. Supra hãc ergo naturã ſi quærimus
aliquid & uerum quęrimus, deus eſt, natura ſcili-
cet nõ creata, ſed creatrix. Quæ utrũ ſit trinitas, nõ
ſolum credentibus diuinæ ſcripturæ autoritati, ue
rumetiam intelligẽtibus aliqua ſi poſſumus ratiõe
iam demõſtrare debemus. Cur aũt ſi poſſumus di
xerim, res ipſa cũ quæri diſputando cœperit, me-
lius indicabit. Deus quippe ipſe quẽ quęrimus — Deus quomodo
adiuuabit, ut ſpero, ne ſit infructuoſus labor no- — ſemper quæri-
ſter, & intelligamus quemadmodũ dictũ ſit in Pſal — tur. Cap. II
B mo ſacro: Lætetur cor quærentiũ dominũ, quærite
dñm & confirmamini, quærite faciẽ eius ſemper.
Videtur enim quod ſemper quæritur, nunquã inueni
ri: & quõ iam lætabitur, & nõ potius contriſtabitur
cor quærentium, ſi non potuerint inuenire quod
quæritur? Nõ enim ait: Lætetur cor inueniẽtium,
ſed quærentiũ dominũ, & tamẽ dominũ deũ inue
niri poſſe dũ quæritur, teſtatur Eſaias Propheta, — Eſa. 55
dũ dicit: Quærite dominũ, & mox ut inueneritis
inuocate eũ: Et cũ appropinquauerit uobis, derẽ-
linquat impius uias ſuas, & uir iniquus cogitatio-
nes ſuas. Si ergo quæſitus inueniri poteſt, cur di-
ctum eſt: Quærite faciẽ eius ſemper. An & inuen-
tus forte quærẽdus eſt? Sic enim ſunt incõprehẽſi
bilia requirenda, ne ſe exiſtimet nihil inueniſſe,
qui quod ſit incõprehẽſibile quod quærebat, potue-
C rit inuenire. Cur ergo ſic quærit ſi incõprehẽſibile
cõprehendit eſſe quod quærit, niſi quia ceſſandũ
nõ eſt, quãdiu in ipſa cõprehenſibiliũ rerũ inqui-
ſitione proficitur, & melior meliorq; fit quærẽs tam
magnũ bonũ, quod & inueniendũ quæritur, & quæ
rendũ inuenitur? Nam & quæritur ut inueniatur dul-
cius, & inuenitur ut quæratur auidius. Secundum
hoc accipi poteſt, quod dictum eſt in libro Eccle
ſiaſtico dicere ſapientiã: Qui me mãducant adhuc — Eccli. 24
eſurient, & qui bibũt me adhuc ſitient. Manducãt
enim & bibũt quia inueniũt, & quia eſuriũt ac ſi-
tiunt adhuc quærũt. Fides quęrit, intellectus inue
nit, propter quod ait Propheta: Niſi credideritis, — Eſa. 7
non intelligetis. Et rurſus intellectus eum quem
inuenit adhuc quęrit. Deus enim reſpexit ſuper — Pſal. 13
D filios hominũ, ſicut in Pſalmo ſacro canitur, ut ui-
deat ſi eſt intelligens aut requirens deum. Ad hoc
ergo debet homo eſſe intelligens ut requirat deũ.
Satis itaq; rememorati fuimus in ijs quę deus fe-
cit: ut per ea cognoſceretur ipſe qui fecit: Inuiſibilia — Sap. 13
enim eius per ea quę facta ſunt intellecta cõſpiciũ
tur. Vnde arguuntur in libro Sapientię, qui de ijs
quę uidentur bona nõ potuerũt ſcire eum qui eſt,
neq; operibus attẽdentes agnouerũt artificẽ, ſed
aut ignẽ, aut ſpiritũ, aut citatum aerem, aut gyrum
ſtellarũ, aut uiolentiã aquarũ, aut luminaria cœli,
rectores orbis terrarũ deos putauerunt, quorum
quidẽ ſi ſpecie delectati hęc deos putauerũt, ſciãt
quanto dominator eorũ melior eſt. Speciei enim
generator ea creauit. Aut ſi uirtutem & operatio-

nem eorū mirati ſunt, intelligāt ab his quanto qui
hęc cōſtituit fortior eſt. A magnitudine enim ſpe
ciei & creaturæ cognoſcibiliter poterat creator
uideri. Hæc de libro Sapiētię propterea poſui, ne
me fideliū quiſpiā fruſtra & inaniter exiſtimet in
creatura prius per quaſdam ſui generis trinitates
quodāmodo gradatim, donec ad mentē hominis
peruenirem, quæſiſſe indicia ſummæ illius trinita

Omnium ſuperiorum librorum epilogus. Cap. III

tis, quā quærimus cum deū quęrimus. Sed quo-
niā diſſerendi & ratiocinandi neceſſitas per qua-
tuordecim libros multa nos dicere compulit, quæ
cūcta ſimul aſpicere nō ualemus, ut ad id quod ap
prehēdere uolumus, ea celeri cogitatione refera-
mus: faciā quantū domino adiuuante potuero, ut
quicquid in ſingulis uoluminibus ad cognitionē
B disputatione perduxi, remota diſputatione breui
ter congerā, & tanquā ſub uno mentis aſpectu, nō
quēadmodū res quæq; perſuaſit, ſed ipſa quæ per-
ſuaſa ſunt ponā: ne tam lōge ſint à præcedentibus
conſequētia, ut obliuionē præcedentiū faciat in-
ſpectio conſequentiū, aut certe ſi fecerit, ciro poſ-
1 ſit quod exciderit relegendo recolligi. In primo li
bro ſecundū ſcripturas ſacras unitas & æqualitas
2 3 4 ſummæ illius trinitatis oſtēdit. In ſecūdo & tertio
& quarto eadē: ſed de filij miſſione & ſpirituſſan-
cti diligēter quæſtio pertractata, tres libros fecit.
Demōſtratumq; eſt nō ideo minorē mittente qui
miſſus eſt, quia ille miſit, hic miſſus eſt, cū trinitas
quę per om̄ia æqualis eſt, pariter quoq; in ſua na-
tura immutabilis & inuiſibilis, & ubiq; præſens in
5 ſeparabiliter operet. In quinto ꝓpter eos quibus
C ideo uidetur nō eandē patris & filij eſſe ſubſtan-
tiā, quia omne quod de deo dicitur, ſecūdū ſubſtā
tiam dici putāt, & propterea gignere & gigni, uel
genitū eſſe & ingenitū, quoniā diuerſa ſunt, con-
tendūt ſubſtātias eſſe diuerſas, demōſtrantur non
omne quod de deo dicitur ſecundū ſubſtantiā di-
ci, ſicut ſecundū ſubſtantiā dicitur bonus & ma-
gnus, & ſi quid aliud ad ſe dicit: ſed dici etiam rela
tiue, id eſt non ad ſe ſed ad aliquid quod ipſe non
eſt: ſicut pater ad filiū dicit: uel dominus ad crea-
turā ſibi ſeruientē: ubi ſi quid relatiue, id eſt ad ali-
quid quod ipſe nō eſt, etiā ex tēpore dicitur, ſicuti
Pſal. 89 eſt: Domine refugium factus es nobis, nihil ei ac-
cidere quo mutet, ſed om̄ino ipſum in natura uel
6 eſſentia ſua immutabilē permanere. In ſexto quo-
D modo dictus ſit Chriſtus ore Apoſtolico, dei uir-
tus & dei ſapientia, ſic diſputatur, ut differatur ea-
dem quęſtio diligētius retractanda: utrū à quo eſt
genitus Chriſtus, nō ſit ipſe ſapiētia, ſed tantum ſa
piētiæ ſuæ pater, an ſapientia ſapientiā genuerit.
Sed quodlibet horū eſſet, etiā in hoc libro appa-
ruit trinitatis æqualitas, & nō deus triplex ſed tri-
nitas: nec quaſi aliquid duplū eſſe patrē & filium
ad ſimplū ſpiritūſanctū, ubi nec tria plus aliquid
1. ſent. diſt. 31 cap. non eſt. ſunt ꝙ unum horū. Diſputatum eſt etiā quō poſ-
ſit intelligi quod ait Hilarius epiſcopus, Æterni-
tas in patre, ſpecies in imagine, uſus in munere.
7 In ſeptimo quæſtio quæ dilata fuerat explicatur,
ita ut deus qui genuit filiū, non ſolū ſit pater uirtu
tis & ſapientiæ ſuæ, ſed etiā ipſe uirtus atq; ſapien-
A tia: Sic & ſpirituſſanctus. Nec tamen ſimul tres
ſunt uirtutes aut tres ſapientiæ, ſed una uirtus &
una ſapiētia, ſicut unus deus & una eſſentia. Dein
de quęſitū eſt, quō dicantur una eſſentia, tres per-
ſonæ, uel à quibuſdā Græcis una eſſentia, tres ſub-
ſtantiæ, & inuentū eſt elocutionis neceſſitate dici
ut aliquo uno nomine enunciarent, cum quærit,
quid tres ſint, quos tres eſſe ueraciter confitemur;
patrē ſcilicet & filiū & ſpiritūſanctū. In octauo ra- 8
tione etiā reddita intelligētib. clarū eſt, in ſubſtan
tia ueritatis nō ſolū patrē filio nō eſſe maiorē, ſed
nec ambos ſimul aliquid maius eſſe ꝙ ſolū ſpiri-
tūſanctū, aut quoslibet duos in eadē trinitate ma
ius eſſe aliquid ꝙ unū, aut om̄es ſimul tres maius
B aliquid eſſe ꝙ ſingulos. Deinde ꝑ ueritatē quę in-
tellecta cōſpicit, & per bonū ſummū à quo eſt om
ne bonū, & per iuſtitiā ꝓpter quā diligit animus
iuſtus, ab animo etiā nōdum iuſto, ut natura nō ſo
lum incorporalis, uerūetiā incōmutabilis qđ eſt
deus, quantū fieri poteſt, intelligeret admonui: &
per charitatē quæ in ſcripturis ſanctis deus dicta
eſt, per quā cœpit utcūq; etiā trinitas, intelligētib.
apparere, ſicut amans, & quod amat, & amor. In 9
nono ad imaginē dei, quod eſt homo ſecūdū men
tem, peruenit diſputatio: & in ea quædam trinitas
inuenit, id eſt mēs & notitia qua ſe nouit: & amor
quo ſe notitiamq; ſuā diligit: & hæc tria æqualia
inter ſe, & unius oſtenduntur eſſentiæ. In decimo 10
hoc idē diligentius ſubtiliusq; tractatū eſt, atq; ad
id perductū, ut inueniret in mente euidentior tri-
C nitas eius, in memoria ſcilicet & intelligētia & uo
lūtate. Sed quoniā & hoc cōpertū eſt, ꝙ nunq; eſ-
ſe ita potuerit, ut mēs nō ſui meminiſſet, nō ſe in-
telligeret & diligeret, ꝗuis nō ſemꝑ ſe cogitaret,
cū aūt ſe cogitaret, nō ſe à corporalib. rebus eadē
cogitatiōe diſcerneret, dilata eſt de trinitate cuius
hæc imago eſt diſputatio, ut in ipſis etiā corporali
bus uiſis inueniret trinitas, & diſtinctius in ea le-
ctoris exerceret intētio. In XI ergo electus eſt ſen 11
ſus oculorū, in quo id ꝗd inuentū eſt etiā in cæte-
ris quatuor ſenſibus corporis & nō dictū poſſet a-
gnoſci: atq; ita exterioris hominis trinitas, primo
in ijs quæ cernunt extrinſecus, ex corpore ſcilicet
quod uidet, & forma quæ inde in acie cernentis
imprimit, & utrūq; copulātis intentione uolunta
tis, apparuit. Sed hæc tria nō inter ſe æqualia, nec
D unius eſſe ſubſtātiæ claruerunt. Deinde in ipſo a-
nimo, ab ijs quæ extrinſecus ſenſa ſunt uelut intro
ducta inuēta eſt altera trinitas, ubi apparerent ea-
dem tria unius eſſe ſubſtātię, imaginatio corporis
quæ in memoria eſt, & inde informatio cū ad eam
cōuertit acies cogitantis, & utrūq; cōiungens intē
tio uolūtatis. Sed ideo iſta trinitas ad exteriorem
hominē reperta eſt pertinere, quia de corporibus
illata eſt quę ſentiunt extrinſecus. In XII diſcernē 12
da uiſa eſt ſciētia à ſapiētia, & in ea quæ proprie ſci
entia nūcupat, quia inferior eſt, prius quædam ſui
generis trinitas inquirēda. Quæ licet ad interiorē
hominē iam pertineat, nōdū tamē imago dei uel
appellāda ſit uel pūtāda. Et hoc agit in XIII per 13
cōmendationē fidei Chriſtianę. In XIIII autē de 14
ſapien-

ſapiētia hominis uera, id eſt de munere eius in ip- A
ſius dei participatiōe donata, quę à ſcientia diſtin
cta eſt, diſputaē: Et eò peruenit diſputatio, ut trini
tas appareat in imagine dei, q̄d eſt homo ſecundū
mentē, quę renouaē in agnitiōe dei, ſecūdū imagi
nē eius qui creauit hominē, ad imaginē ſuā, & ſic
Natura dei incommutabilis Cap. IIII
ꝑcipit ſapientiā ubi cōtēplatio eſt æternorū. Iam
ergo in ipſis reb. æternis incorporalib. & incōmu
tabilibus, in quarū perfecta cōtemplatione nobis
beata, quę nō niſi ęterna eſt, uita ꝓmittiē, trinitatē
quę deus eſt ingramus. Neq; em̄ diuinorū librorū
tantūmodo autoritas eſſe deū prædicat, ſed om̄is
quę nos circūſtat, ad quā nos etiā pertinemus, uni
uerſa ipſa rerū natura proclamat, habere præſtan-
tiſſimū cōditorē, qui nobis mentē rationēq; natu
ralē dedit, qua uiuētia nō uiuētibus, ſenſu prædita B
nō ſentiētibus, intelligētia nō intelligentibus, im
mortalia mortalibus, impotētibus potētia, iniuſtis
iuſta, ſpecioſa deformibus, bona malis, incorrupti
bilia corruptibilibus, immutabilia mutabilibus,
inuiſibilia uiſibilibus, incorporalia corporalibus,
beata miſeris pręferenda uideamus. Ac ꝑ hoc q̄m
reb. creatis creatorē ſine dubitatiōe pręponimus,
oportet ut eſt & ſumme uiuere & cūcta ſētire atq;
intelligere, & mori, corrumpi, mutariq; nō poſſe,
nec corpus eſſe, ſed ſpiritū omniū potētiſſimū, iu-
ſtiſſimū, ſpecioſiſſimū, optimū, beatiſſimūq; fatea
Quicquid de deo prædicatur, iuxta ſubſtantiam prædicatur. V
mur. Sed hæc om̄ia, quę dixi, & quęcūq; alia ſi-
mili more locutiōis humanæ digne de deo dici ui
denē, & uniuerſæ trinitati quę eſt unus deus, & ꝑ-
ſonis ſingulis in eadē trinitate cōueniūt. Quis em̄ C
uel unū deū, quod eſt ipſa trinitas, uel patrē, uel fi-
liū, uel ſpm̄ ſanctū audeat dicere, aut non uiuentē,
aut nihil ſentientē uel intelligentē, aut in ea natu-
ra qua inter ſe prędicanē æquales, quenq; eſſe eo-
rū mortalem ſiue corruptibilē, ſiue mutabilē, ſiue
corporeū: aut quiſq; ibi neget aliquē potētiſſimū,
iuſtiſſimū, ſpecioſiſſimū, optimū, beatiſſimū? Si er
go hæc atq; huiuſmodi omnia, & ipſa trinitas, &
in ea ſinguli dici poſſunt, ubi aut quō trinitas ap-
parebit? Redigamus itaq; prius hęc plurima ad a-
liquā paucitatē. Quæ uita em̄ diciē in deo, ipſa eſt
eſſentia eius atq; natura. Nō itaq; deus uiuit niſi ui
ta, q̄d ipſe ſibi eſt. Hęc aūt uita non talis eſt qualis
ineſt arbori, ubi nullus eſt intellect⁹, nullus eſt ſen
ſus: nec talis qualis ineſt pecori, habet em̄ uita pe- D
coris ſenſum quinq; pertitū, ſed intellectum habet
nullū. At illa uita quę deus eſt ſentit atq; intelligit
om̄ia, & ſentit mēte nō corpore, q̄a ſp̄ūs eſt deus.
Nō aūt ſicut animalia quę habēt corpora, per cor
pus ſentit deus. Nō em̄ ex anima conſtat & corpo
re: Ac per hoc ſimplex illa natura ſicut intelligit
ſentit, ſicut ſentit intelligit: idēq; ſenſus qui intelle
ctus eſt illi. Nec ita ut aliq̄n eſſe deſiſtat aut cœpe
rit: Immortalis eſt em̄. Nec fruſtra de illo dictū eſt,
quod ſolus habeat immortalitatē: Nā immortali-
tas eius uere immortalitas eſt, in cuius natura nul
la eſt cōmutatio. Ipſa eſt etiā uera ęternitas qua eſt
immutabilis deus, ſine initio, ſine fine, cōſequēter
& incorruptibilis. Vna ergo eadēq; res diciē, ſiue
dicaē æternus deus, ſiue immortalis, ſiue incorru-
A ptibilis, ſiue immutabilis, Itēq; cū diciē, uiuēs & in
telligēs quod eſt utiq; ſapiēs, hoc idē diciē: Nō em̄
percipit ſapiētiā qua fit ſapiēs, ſed ipſe ſapiētia eſt.
Et hęc uita eadēq; uirtus ſiue potētia eadēq; ſpe-
cies, qua potēs, atq; ſpecioſus diciē. Quid em̄ potē
tius & ſpecioſius ſapiētia, quæ attingit à fine uſq;
ad finē fortiter, & diſponit om̄ia ſuauiter? Bonitas
etiā atq; iuſtitia, nū quid inter ſe in natura dei, ſicut
in eius operib. diſtāt, tanq; duæ diuerſæ ſint quali-
tates dei, una bonitas, alia iuſtitia? Non utiq;. Sed
quæ iuſtitia ipſa bonitas, & quæ bonitas ipſa bea-
titudo. Incorporalis aūt uel incorporeus ideo dici
tur deus, ut ſp̄ūs credaē uel intelligaē eſſe, non cor
pus. Proinde ſi dicamus, æternus, immortalis, in-
corruptibilis, immutabilis, uiuus, ſapiēs, potēs, ſpe
B cioſus, iuſtus, bonus, beatus, ſpiritus, horum om-
nium nouiſſimū quod poſui quaſi tantūmodo ui-
deē ſignificare ſubſtantiā, cætera uero huius ſub-
ſtantiæ qualitates: ſed non ita eſt in illa ineffabili
ſimpliciq; natura. Quicquid enim ſecundū quali- *1. ſent. diſt. 32*
tates illic dici uideē, ſecundū ſubſtantiā uel eſſen- *cap. 1*
tiam eſt intelligendū. Abſit enim ut ſpiritus ſecun
dum ſubſtantiā dicaē deus, & bonus ſecundū qua
litatē, ſed utrūq; ſecundū ſubſtantiā. Sic omnia cæ
tera quę cōmemorauimus, unde in ſuperioribus
libris multa iam diximus. De quatuor igitur pri-
mis quæ modo à nobis enumerata atque digeſta
ſunt, id eſt æternus, immortalis, incorruptibilis,
immutabilis, unū aliquid eligamus, quia unū qua
tuor iſta ſignificāt, ſicut iam diſſerui, ne per multa
C diſtendaē intentio, & illud potius quod poſitum
eſt prius, id eſt æternus: hoc faciamus & de qua-
tuor ſecūdis, quæ ſunt uiuus, ſapiens, potens, ſpe-
cioſus. Et quoniā uita qualiſcunq; ineſt & pecori
cui ſapientia non ineſt, duo uero iſta, ſapiētia ſcili-
cet atq; potētia, ita ſunt inter ſe in homine cōpara
ta, ut ſancta ſcriptura diceret: Melior eſt ſapiens q̄ *Sap. 6*
fortis: ſpecioſa porrò etiam corpora dici ſolent: u-
num ex his quatuor quod eligimus, ſapiens eliga
tur, quāuis hæc quatuor in deo non inæqualia di-
cenda ſint. Nomina enim quatuor, res autem una
eſt. De tertijs uero ultimis quatuor, quāuis in deo
idem ſit iuſtū eſſe quod bonū, quod beatū, idemq;
ſpiritū eſſe, quod iuſtū & bonū & beatū eſſe: tamē
quia in hominib. poteſt eſſe ſpiritus nō beatus, po
D teſt & iuſtus & bonus, nōdū beatus, qui uero bea
tus eſt, profecto & iuſtus & bonus & ſpiritus eſt,
hoc potius eligamus quod nec in hominibus eſſe
ſine illis tribus poteſt, quod eſt beatus. Nūc igi-
Quomodo ipſa ſimplicitate dei ſit trinitas Cap. VI
tur cum dicimus, ęternus, ſapiens, beatus, hæc tria
ſunt trinitas, quę appellatur deus: redegimus qui-
dem illa duodecim in iſtam paucitatem trium, ſed
eo modo forſitan poſſumus & hæc tria in unū ali-
quod horū. Nam ſi una eademq; res in dei natura
poteſt eſſe ſapiētia & potentia, aut uita & ſapien-
tia, cur nō una eadēq; res eſſe poſſit in dei natura,
æternitas & ſapientia, aut beatitudo & ſapientia?
Ac per hoc ſicut nihil intererat utrum illa duode-
cim, an iſta tria diceremus, quando illa multa in
iſtam redigimus paucitatē: ita nihil intereſt utrū
tria iſta dicamus, an illud unum in cuius ſingulari

tatem duo cætera ſimiliter redigi poſſe mõſtraui- A
mus. Quis itaq; diſputãdi modus, quænam tãdem
uis intelligẽdi atq; potẽtia, quę uiuacitas rationis,
quæ acies cogitationis oſtenderet, ut alia iam ta-
ceã, hoc unũ quod ſapientia dicit̃ deus, quomodo
ſit trinitas? Neq; eñ ſicut nos de illo percipimus
ſapientiã, ita deus de aliquo, ſed ſua eſt ipſe ſapien
tia: quia nõ eſt aliud ſapientia eius, aliud eſſentia,
cui hoc eſt eſſe quod ſapientẽ eſſe. Dicit̃ quidẽ in
ſcripturis ſanctis Chriſtus dei uirtus, & dei ſapien
tia. Sed quemadmodũ ſit intelligendũ, ne patrem
filius uideat̃ facere ſapientẽ, in libro ſeptimo diſ-
putatũ eſt. Et ad hoc ratio peruenit, ut ſic ſit filius
ſapiẽtia de ſapiẽtia, quemadmodũ lumen de lumi
ne, deus de deo. Nec aliud potuimus inuenire ſpi
ritũſanctum, niſi & ipſum eſſe ſapientiã, & ſimul B
omnes unã ſapientiã, ſicut unũ deũ, unã eſſentiã.
Hanc ergo ſapientiã quod eſt deus, quomodo in-
telligimus eſſe trinitatem non dixi, ſed quomodo
credimus: nam hoc inter fideles nõ debet babere
quæſtionẽ, ſed ſi aliquo modo per intelligentiam
poſſumus uidere quod credimus, quis iſte erit mo
dus? Si eñ recolamus ubi noſtro intellectui cœpe
rit in his libris trinitas apparere, octauus occur-
rit. Ibi quippe ut potuimus, diſputãdo erigere ten
tauimus mentis intentionẽ ad intelligendã illam
præſtantiſſimã immutabilẽq; naturã, quod noſtra
mens non eſt. Quã tamẽ ſic intuebamur, ut nec lõ
ge à nobis eſſet, & ſupra nos eſſet, nõ loco, ſed ip-
ſa ſui uenerabili mirabiliq; præſtantia, ita ut apud
nos eſſe ſuo præſenti lumine uideret̃. In qua tamẽ C
nobis adhuc nulla trinitas apparebat, quia nõ ad
eam quærendã in fulgore illo firmã mentis aciem
tenebamus: tantũ quia non erat aliqua moles, ubi
credi oporteret magnitudinẽ duorũ uel triũ plus
eſſe ꝗ unius, cernebamus utcũq;. Sed ubi uentum
eſt ad charitatẽ, quæ in ſancta ſcriptura deus dicta
eſt, eluxit paululũ trinitas, id eſt amãs, & quod a-
matur & amor. Sed quia lux illa ineffabilis noſtrũ
reuerberabat obtutũ, & ei nondũ poſſe contem-
perari noſtræ mẽtis quodãmodo cõuincebat̃ in-
firmitas, ad ipſius noſtræ mẽtis ſecũdũ quã factus
eſt homo ad imaginẽ dei, uelut familiariorẽ conſi
derationẽ, reficiẽdæ laborãtis intẽtiõis cauſa, iter
cœptũ diſpoſitũq; reflex imus. Et inde in creatura
quod nos ſumus, ut inuiſibilia dei per ea quæ fa- D
cta ſunt cõſpicere intellecta poſſemus, immorati
ſumus à nono uſq; ad quartũdecimũ librũ. Et ec-
ce iam quantũ neceſſe fuerat, aut forte pluſquã ne
ceſſe fuerat, exercitata in inferioribus intelligẽtia,
ad ſummã trinitatẽ quæ deus eſt cõſpiciendã nos
erigere uolumus, nec ualemus. Num eñ ſicut cer
tiſſimas uidemus trinitates, ſiue quę forinſecus de
rebus corporalibus fiũt: ſiue cũ ea ipſa quæ forin-
ſecus ſenſa ſunt cogitant̃: ſiue cũ illa quę oriuntur
in animo, nec pertinẽt ad corporis ſenſus, ſicut fi-
des, ſicut uirtutes quæ ſunt artes agẽdæ uitæ, mani
feſta ratione cernunt̃ & ſciẽtia cõtinent̃: ſiue cum
mens ipſa qua nouimus quicquid noſſe nos uera
citer dicimus, ſibi cognita eſt uel ſe cogitat, ſiue cũ
aliquid quod ipſa nõ eſt ęternũ atq; incõmutabile
cõſpicit. Nũ ergo ſicut in his omĩb. certiſſimas ui-
demus trinitates, quia in nobis fiunt uel in nobis
ſunt, cũ iſta meminimus, aſpicimus, uolumus, ita
uidemus etiã trinitatẽ deũ: quia & illic intelligen-
do cõſpicimus tãquã dicentẽ, & uerbũ eius, id eſt
patrẽ & filiũ, atq; inde ꝓcedentẽ charitatẽ utriq;
cõmunẽ ſcilicet ſpiritũſanctũ? An trinitates iſtas
ad ſenſus noſtros uel ad animos pertinẽtes uide-
mus potius ꝗ credimus, deũ uero eſſe trinitatẽ cre
dimus potius ꝗ uidemus? Quod ſi ita eſt, ꝓfecto
aut inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt nulla in-
tellecta conſpicimus: aut ſi illa conſpicimus, non
in eis conſpicimus trinitatẽ, & eſt illic quod con-
ſpiciamus, eſt quod etiã nõ conſpectũ credere de-
beamus. Cõſpicere autem nos immutabile bonũ
quod nos nõ ſumus, liber octauus oſtẽdit, & quar
tuſdecimus cũ de ſapiẽtia quæ homini ex deo eſt
loqueremur, admonuit. Cur itaq; ibi non agnoſci
mus trinitatẽ? An hæc ſapiẽtia quæ deus dicit̃ nõ
ſe intelligit, non ſe diligit? Quis hoc dixerit, aut
quis eſt qui non uideat, ubi nulla ſciẽtia eſt, nullo
modo eſſe ſapientiã? Aut uero putandũ eſt ſapien
tiam quæ deus eſt, ſcire alia & neſcire ſeipſam, uel
diligere alia, nec diligere ſeipſam? quæ ſi dici ſiue
credi ſtultũ & impiũ eſt, ecce ergo trinitas, ſapien
tia ſcilicet & notitia ſui & dilectio ſui. Sic eñ & in
homine inuenimus trinitatẽ, id eſt mẽtẽ & notitiã *Trinitas quæ*
qua ſe nouit, & dilectionẽ qua ſe diligit. Sed hæc *in ſimplicitate*
tria ita ſunt in homine, ut nõ ipſa ſint homo. Ho- *dei eſt incom-*
mo eſt enim ut ueteres definierũt, animal rationa *prehenſibilis*
le mortale. Illa ergo excellunt in homine, nõ ipſa *Cap. VII*
ſunt homo. Et una perſona, id eſt ſingulus quiſq;
homo, habet illa tria in mẽte. Quod ſi etiã definia-
mus hominẽ, ut dicamus, Homo eſt ſubſtãtia ra-
tionalis cõſtãs ex anima & corpore, nõ eſt dubiũ
hominẽ habere animã quæ nõ eſt corpus, habere
corpus q̃d nõ eſt anima. Ac per hoc illa tria nõ ho
mo ſunt, ſed hominis ſunt, uel in homine ſunt. De *1. ſent. diſt. 3*
tracto etiã corpore, ſi ſola anima cogitet̃, aliquid *c. rurſus*
eius eſt mẽs tanquã caput eius uel oculus uel faci-
es, ſed nõ hęc ut corpora cogitãda ſunt. Non igit̃
anima, ſed q̃d excellit in anima mẽs uocat̃. Nun-
quid aũt poſſumus dicere trinitatẽ ſic eſſe in deo,
ut aliquid dei ſit, nec ipſa ſit deus? Quapropter ſin
gulus quiſq; homo, qui nõ ſecundũ omnia quę ad
naturã pertinẽt eius, ſed ſecundũ ſolã mentẽ ima-
go dei dicit̃, una perſona eſt, & imago eſt trinitatis
in mente. Trinitas uero illa cuius imago eſt, nihil
aliud eſt tota ꝗ deus, nihil eſt aliud tota ꝗ trini-
tas. Nec aliquid ad naturã dei pertinet quod ad il-
lã nõ pertineat trinitatẽ, & tres perſonę ſunt unius
eſſentię, nõ ſicut ſingulus quiſq; homo una perſo-
na. Itẽq; in hoc magna diſtãtia eſt, ꝙ ſiue mentẽ di
camus in homine, eiuſq; notitiã & dilectionẽ, ſiue
memoriã, intelligentiã, uoluntatẽ, nihil mẽtis me-
minimus niſi per memoriã, nec intelligimus niſi
per intelligentiã, nec amamus niſi per uoluntatẽ.
At uero in illa trinitate quis audeat dicere patrẽ,
nec ſeipſum nec filiũ nec ſpiritũſanctũ intelligere
niſi per filiũ, uel diligere niſi per ſpiritũſanctũ, per
ſe aũt meminiſſe tantũmodo uel ſui uel filij uel ſpi
rituſſan

ritusſancti:eodemq́; modo filiū nec ſui nec patris A
meminiſſe niſi per patrē,nec diligere niſi per ſpiri
tūſanctū,per ſe aūt non niſi intelligere & patrē &
ſeipſum & ſp̄m̄ſanctū:ſimiliter & ſp̄m̄ſanctū per
patrē meminiſſe,& patris & filij & ſui, & per filiū
intelligere & patrē & filiū & ſeipſum, per ſe autē
nō niſi diligere & ſe & patrē & filiū:tāquā memo
ria ſit pater & ſua & filij & ſpūſſancti,filius aūt in-
telligentia & ſua & patris & ſpūſſancti,ſpūs uero
ſanctus charitas & ſua & patris & filij:quis hęc in
1. ſent. diſt. 32 c. poſt hec que — illa trinitate opinari uel affirmare pręſumat?Si em̄
ſolus ſibi filius intelligit,ut intelligētia ſit & ſibi &
patri & ſpirituiſancto,ad illā redit abſurditatē,ut
pater nō ſit ſapiēs de ſeipſo ſed de filio,nec ſapien
tia ſapientiā genuerit,ſed ea ſapiētia pater dicatur
ſapiēs eſſe quā genuit. Vbi em̄ nō eſt intelligētia, B
nec ſapiētia poteſt eſſe,ac per hoc ſi pater nō intel
ligit ipſe ſibi,ſed filius intelligit patri,profecto fili
us patrē ſapientē eſſe facit. Et ſi hoc eſt deo eſſe q̄d
ſapere & ea illi eſſentia eſt quę ſapiētia,non filius
à patre q̄d uerū eſt,ſed à filio potius habet pater eſ
ſentiā,quod abſurdiſſimū atq; falſiſſimū eſt.Hanc
abſurditatē nos in libro ſeptimo diſcuſſiſſe,couui
ciſſe,abieciſſe,certiſſimū eſt. Eſt ergo deus pater
ſapiēs,ea qua ipſe ſua eſt ſapiētia, & filius ſapiētia
patris de ſapientia quod eſt pater,de quo genitus
eſt filius. Quocirca cōſequēter eſt & intelligēs pa
ter ea qua ipſe ſua eſt intelligentia,neq; enim eſſet
ſapiēs qui nō eſſet intelligēs:filius autē intelligen
tia patris de intelligētia genitus q̄d eſt pater. Hoc
& de memoria nō incōuenienter dici poteſt.Quo-
modo eſt em̄ ſapiens qui nihil meminit,uel ſui nō C
meminit?Proinde quia ſapiētia pater, ſapiētia fi-
lius,ſicut ſibi meminit pater,ita filius: & ſicut ſui &
filij meminit pater,memoria nō filij,ſed ſua:ita ſui
& patris meminit filius,memoria nō patris ſed ſua
Dilectio quoq; ubi nulla eſt,quis ullā dicat eſſe ſa
piētiā?Ex quo colligit̃ ita eſſe patri dilectionē ſu-
am,ut intelligentiā & memoriā ſuā.Ecce ergo tria
illa,id eſt memoria,intelligētia,dilectio ſiue uolū-
tas,in illa ſumma & immutabili eſſentia quod eſt
deus,nō pater & filius & ſpūſſanctus ſunt,ſed pa-
ter ſolus. Et quia filius quoq; ſapiētia eſt genita de
ſapiētia,ſicut nec pater ei,nec ſpūſſanctus ei intel
ligit,ſed ipſe ſibi,ita nec pater ei meminit,nec ſpūſ
ſanctus ei diligit, ſed ipſe ſibi : ſua enim eſt & ipſe
memoria,ſua intelligētia,ſua dilectio:ſed ita ſe ha D
bere,de patre illi eſt de quo natus eſt. Spiritus etiā
ſanctus quia ſapiētia eſt procedēs de ſapiētia,non
patrē habet memoriā,& filiū intelligētiā, & ſe di-
lectionē:neq; enim ſapiētia eſſet ſi alius ei memi-
niſſet,eiq; alius intelligeret,ac tātūmodo ſibi ipſe
diligeret:ſed ipſe habet hæc tria,& ea ſic habet,ut
hęc ipſa ipſe ſit. Verūtamē ut ita ſit,inde illi eſt un
de ꝓcedit. Quis ergo hominū poteſt iſtā ſapientiā
qua nouit deus om̄ia,ita ut nec ea quæ dicunt̃ prę
terita,ibi prætereāt,nec ea quæ dicunt̃ futura,qua
ſi deſint expectent̃ ut ueniāt,ſed & præterita & fu
tura cū pręſentibus ſint cūcta præſentia,nec ſingu
la cogitent̃,& ab alijs ad alia cogitando tranſeat̃,
ſed in uno conſpectu ſimul præſto ſint uniuerſa:

A quis,inq;,hominū cōprehēdit iſtā ſapiētiā, eādēq;
prudentiā,eandēq; ſcientiā,quandoquidē à nobis
nec noſtra cōprehenduntur?Ea quippe quę uel ſen
ſib. uel intelligētię noſtrę aſſunt:poſſumus utcūq;
cōſpicere. Ea uero quę abſunt,& tñ affuerunt,per
memoriā nouimus quę obliti nō ſumus. Nec ex fu
turis pręterita,ſed futura ex præteritis,nō tñ firma
cognitiōe cōijcimus. Nā quaſdā cogitationes no-
ſtras quas futuras uelut manifeſtius atq; certius,ꝓ-
ximas quaſi proſpicimus,memoria faciēte id agi-
mus,cū agere ualemus quātū ualemus,quæ ad ea
nō uident quę futura ſunt,ſed ad pręterita pertine
te. Quod licet experiri in eis dictis uel cāticis,quo
rū ſeriē memoriter reddimus. Niſi em̄ præuidere-
mus cogitatiōe quod ſequit̃,nō utiq; diceremus.
B Et tñ ut præuideamus,nō ꝓuidentia nos inſtruit,
ſed memoria. Nā donec finiat̃ omne q̄d dicimus,
ſiue canimus,nihil eſt q̄d nō prouiſum,ꝓſpectūq;
proferat̃. Et tñ cū id agimus,nō dicimur prouidē-
ter,ſed memoriter canere uel dicere:& qui hoc in
multis ita ꝓferēdis ualēt plurimū,nō ſolet corū ꝓ-
uidētia,ſed memoria prędicari. Fieri iſta in animo
uel ab animo noſtro nouimus & certiſſimi ſumus,
quō aūt fiāt,quāto attētius uoluerimus aduertere,
tāto magis noſter & ſermo ſuccūbit,& ipſa nō per
durat intētio,ut ad liquidū aliq̄d noſtra intelligen
tia,& ſi nō lingua,perueniat. Et putamus nos utrū
dei ꝓuidētia eadē ſit quę memoria & intelligētia,
qui nō ſingula cogitādo aſpicit,ſed una æterna &
immutabili atq; ineffabili uiſiōe complectit̃ cūcta
quę nouit,tāta mētis infirmitate poſſe cōprehēde
C re?In hac igit̃ difficultate & anguſtia, libet excla-
mare ad deū uiuū:Mirificata eſt ſciētia tua ex me, Pſal. 138
inualuit,& nō potero ad illā. Ex me q̄ppe intelli-
go q̄ ſit mirabilis & incōprehenſibilis ſciētia tua,
qua me feciſti:quādo nec meipſum cōprehēdere
ualeo quē feciſti:& tñ in meditatiōe mea exarde-
ſcit ignis ut quęrā faciē tuā ſemper. Incorporalē — De ſpeculo in quo deus uidetur. Cap. VIII
ſubſtantiā ſcio eſſe ſapiētiā:& lumē eſſe in quo ui-
dent̃ quę oculis carnalib. nō uident̃:& tñ uir tātus
tāq; ſpiritalis: Videmus nūc,inquit,per ſpeculū in
ęnigmate,tūc aūt facie ad faciē. Quale ſit & q̄d ſit
hoc ſpeculū ſi quęramus, profecto illud occurrit
q̄d in ſpeculo niſi imago nō cernit̃. Hoc ergo face
re conati ſumus,ut per imaginē hanc quod nos ſu
mus,uideremus utcūq; à quo facti ſumus, tanquā
D per ſpeculū. Hoc ſignificat etiā illud quod ait idē
Apoſtolus:Nos aūt reuelata facie gloriā dñi ſpe-
culantes,in eandē imaginē trāsformamur de glo-
ria in gloriā tanq; à dñi ſpiritu. Speculantes dixit,
per ſpeculū uidētes:nō de ſpecula proſpicientes.
Quod in Gręca lingua non eſt ambiguū,unde in
Latinā tranſlatæ ſunt Apoſtolicæ literæ. Ibi quip
pe ſpeculū ubi apparent imagines rerū, à ſpecula
de cuius altitudine longius aliquid intuemur, etiā
ſono uerbi diſtat om̄ino,ſatiſq; apparet Apoſtolū
à ſpeculo,nō à ſpecula dixiſſe,gloriā dñi ſpeculan
tes. Quod uero ait,In eandē imaginē transforma-
mur:utiq; imaginem dei uult intelligi,eandem di-
cens,iſtam ipſam ſcilicet,id eſt quam ſpeculamur:
quia eadem imago eſt & gloria dei, ſicut alibi di-
cit

cit, Vir quidẽ non debet uelare caput ſuũ, cum ſit
imago & gloria dei. De quibus uerbis iam in li-
bro duodecimo diſſeruimus. Transformamur er-
gó dicit, de forma in formam mutamur, atq; tranſi
mus de forma obſcura in formã lucidam, quia &
ipſa obſcura imago dei eſt, & ſi imago, ꝑfecto etiã
gloria, in qua homines creati ſumus, præſtãtes cæ
teris animalibus. De ipſa quippe natura humana
dictũ eſt, Vir quidẽ nõ debet uelare caput, cum ſit
imago & gloria dei. Quæ natura in rebus creatis
excellentiſſima, cũ à ſuo creatore ab impietate iu-
ſtificat̃, à deformi forma formoſam transfertur in
2. ſent. diſt. 39 c. 1. in princ. formã. Eſt quippe & in ipſa impietate, quanto ma
gis damnabile uitiũ, tanto certius natura laudabi-
lis. Et propter hoc addidit, De gloria in gloriã: de
gloria creationis, in gloriã iuſtificationis. Quãuis B
poſſit hoc & alijs modis intelligi, quod dictũ eſt,
De gloria in gloriã: de gloria fidei in gloriam ſpe-
ciei, de gloria qua filij dei ſumus, in gloriã qua ſi-
miles ei erimus, quoniã uidebimus eum ſicuti eſt.
Quod uero adiũxit, Tanq̃ à domini ſpiritu: oſten
dit gratia dei nobis cõferri tam optabilis transfor
De ænigmate & tropicis locutionibus. IX mationis bonũ. Hæc dicta ſunt ꝓpter quod ait
Apoſtolus, nunc per ſpeculũ nos uidere. Quia ue
ro addidit, in ænigmate: multis hoc incognitũ eſt
qui eas literas neſciũt, in quibus eſt doctrina quę-
dam de locutionũ modis, quos Græci tropos uo-
cant, eoq; Græco uocabulo etiam nos utimur pro
Latino. Sicut enim ſchemata uſitatius dicimus q̃
figuras, ita uſitatius dicimus tropos q̃ modos. Sin
gulorũ autem modorũ ſiue troporum nomina, ut C
ſingula ſingulis referãtur, difficillimum eſt & inſo
lentiſſimũ Latine enũciare. Vnde quidam inter-
pretes noſtri, quod ait Apoſtolus, quæ ſunt in alle
goria, nolentes Græcũ uocabulũ ponere, circum-
loquẽdo interpretati ſunt dicentes, quę ſunt aliud
ex alio ſignificãtia. Huius autẽ tropi, id eſt allego-
riæ, plures ſunt ſpecies, in quibus eſt etiã quod di-
cit̃ ænigma. Definitio autẽ ipſius nominis genera
lis, omnes etiã ſpecies cõplectatur neceſſe eſt. Ac
per hoc ſicut omnis equus animal eſt, non omne
animal equus eſt: ita omne ænigma allegoria eſt,
nõ omnis allegoria ęnigma eſt. Quid ergo eſt alle
goria niſi tropus, ubi ex alio aliud intelligit̃, quale
1. Theſ. 5 illud eſt ad Theſſalonicẽſes: Itaq; non dormiamus
ſicut & cæteri, ſed uigilemus & ſobrij ſimus: Nam D
qui dormiũt nocte dormiũt, & qui inebriant̃ no-
cte ebrij ſunt: Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſi-
mus. Sed hęc allegoria nõ eſt ęnigma. Nã niſi mul
tũ tardis iſte ſenſus in prõptu eſt. Ænigma eſt aũt
ut breuiter explicem, obſcura allegoria, ſicuti eſt:
al. duæ Sãguiſugæ erãt † tres filiæ, & quęcũq; ſimilia. Sed
ubi allegoriã nominauit Apoſtolus, nõ in uerbis
eam reperit, ſed in facto, cũ e duobus filijs Abra-
hæ, uno de ancilla, altero de libera, quod nõ dictũ
ſed etiã factũ fuit, duo teſtamẽta intelligẽda mon-
ſtrauit: quod antequã exponeret obſcurũ fuit, pro
inde allegoria talis quod eſt generale nomẽ poſ-
ſet ſpecialiter ænigma nominari. Sed quia nõ ſoli
qui eas literas neſciũt quibus diſcunt̃ tropi, quæ-
rũt quid dixerit Apoſtolus, nũc in ænigmate nos

A uidere, uerũ etiam qui ſciũt, tamẽ quod ſit illud æ-
nigma ubi nũc uidemus noſſe deſiderãt, ex utroq;
inuenienda una eſt ſententia: & ex illo ſcilicet, q̃d
ait, Videmus nunc per ſpeculum: & ex iſto quod
addidit, in ænigmate. Vna eſt enim cũ tota ſic di-
citur, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.
Proinde, quantũ mihi uidet̃, ſicut nomine ſpeculi
imaginem uoluit intelligi, ita nomine ænigmatis
quãuis ſimilitudinẽ, tamẽ obſcurã, & ad perſpiciẽ
dum difficilẽ. Cũ igit̃ ſpeculi & ænigmatis nomi-
ne quæcũq; ſimilitudines ab Apoſtolo ſignifica-
tæ intelligi poſſint, quæ accõmodatę ſunt ad intel
ligendũ deum, eo modo quo poteſt, nihil tamẽ eſt
accõmodatius q̃ id quod imago eius nõ fruſtra di
cit̃. Nemo itaq; miret̃ etiam in iſto modo uidendi
B qui conceſſus eſt huic uitæ, per ſpeculũ ſcilicet in
ænigmate laborare nos ut quomodocunq; uidea
mus. Nomẽ quippe hic non ſonaret ænigmatis, ſi
eſſet facilitas uiſionis. Et hoc eſt grãdius ænigma,
ut nõ uideamus quod non uidere non poſſumus.
Quis eñ nõ uidet cogitationẽ ſuã? Et quis uidet
cogitationẽ ſuã, nõ oculis carnalibus dico, ſed ip-
ſo interiore cõſpectu? Quis nõ eam uidet, & quis
eã uidet? quãdoq̃dẽ cogitatio uiſio eſt animi quæ
dam, ſiue aſſint ea quæ oculis quoq; corporalibus
uideant̃, uel cæteris ſentiant̃ ſenſibus: ſiue non aſ-
ſint, & eorũ ſimilitudines cogitatiõe cernant̃: ſiue
nihil eorum ſed ea cogitantur quę nec corporalia
ſunt, nec corporalium ſimilitudines: ſicut uirtutes
& uitia, ſicut ipſa deniq; cogitatio cogitat̃: ſiue il-
C la quæ per diſciplinas tradunt̃ liberaleſq; doctri-
nas: ſiue iſtorũ omniũ cauſæ ſuperiores atq; ratio-
nes in natura immutabili cogitẽtur: ſiue etiã mala
& uana ac falſa cogitemus, uel nõ cõſentiente ſen
ſu, uel errãte cõſenſu. Sed nunc de ijs loquamur Et cogitatio & notitia, & literæ uerba ſunt & uerbi diuini habent imaginem. Cap. X
quę nota cogitamus & habemus in notitia etiã ſi
nõ cogitemus, ſiue ad cõtemplatiuã ſcientiã perti
neant, quã proprie ſapientiã dicimus, ſiue ad acti-
uã, quã proprie ſcientiã nuncupandã eſſe diſſerui-
mus. Simul eñ utrũq; mentis eſt unius, & imago
dei una. Cum uero de inferiore diſtinctius & ſeor
ſum agit̃, tũc nõ eſt uocanda imago dei, quãuis &
tũc in ea nõnulla reperiat̃ ſimilitudo illius trinita-
tis, quod in tertiodecimo uolumine oſtendimus. ca. 1. & c. 20
Nũc ergo ſimul de uniuerſa ſciẽtia hominis loqui
D mur, in qua nobis nota ſunt quęcũq; ſũt nota, quæ
utiq; uera ſunt, alioquin nota nõ eſſent. Nemo eñ
falſa nouit, niſi cũ falſa eſſe nouit. Quod ſi nouit,
uerũ nouit. Verũ eſt eñ quod illa falſa ſint. De his
ergo nũc diſſeruimus quæ nota cogitamus, & no
ta ſunt nobis etiã ſi nõ cogitent̃ à nobis. Sed certe
ſi ea dicere uelimus, niſi cogitata nõ poſſum⁹. Nã
& ſi uerba non ſonẽt, in corde ſuo dicit utiq; qui
cogitat. Vnde illud eſt in libro ſapientiæ: Dixerũt Sap. 2
apud ſe cogitãtes non recte. Expoſuit enim quid
ſit, dixerũt apud ſe, cũ addidit, cogitantes. Huic ſi-
mile eſt in Euãgelio, quod quidã ſcribæ cũ audiſ-
ſent à dño dictũ paralytico: Cõfide fili, remittũtur Matth. 9
tibi peccata tua: dixerũt intra ſe, Hic blaſphemat.
Quid eſt enim; dixerunt intra ſe: niſi cogitando?
Deniq; ſequitur: Et cum uidiſſet Ieſus cogitatio-
nes

nes corū,dixit: Vt quid cogitatis mala in cordib. A
ueſtris? Sic Matthæus. Lucas autē hoc idem nar-
Luc. 5 rat: Cœperunt cogitare ſcribæ & phariſæi, dicen-
tes, Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Quis
poteſt dimittere peccata, niſi ſolus deus? Vt co-
gnouit aūt cogitationes eorū Ieſus, reſpōdens di-
xit ad illos, Quid cogitatis in cordibus ueſtris?
Sap. 2 Quale eſt in libro ſapientiæ, dixerunt cogitantes:
tale hic eſt, cogitauerunt dicentes. Et illic enim &
hic oſtendiť intra ſe atq; in corde ſuo dicere, id eſt
cogitādo dicere. Dixerūt quippe intra ſe, & dictū
eſt eis: Quid cogitatis? Et de illo diuite cuius ube
Matth. 15 res fructus ager attulit, ait ipſe dominus: Et cogi-
tabat intra ſe dicēs. Quædā ergo cogitatiōes locu
tiones ſunt cordis, ubi & os eius eſſe dominus o- B
ſtēdit, cū ait: Nō quod intrat in os coinquinat ho-
minē, ſed quod ꝓcedit ex ore, hoc coinquinat ho
minē. Vna ſentētia duo quædā hominis ora com-
plexus eſt, unū corporis, alterū cordis. Nam utiq;
unde illi hominē putauerunt inquinari, in os in-
trat corporis. Vnde autē dominus dixit inquinari
hominē, de cordis ore procedit. Ita quippe expo-
ſuit ipſe quod dixerat. Nam paulopoſt de hac re
diſcipulis ſuis, Adhuc & uos, inquit, ſine intelle-
ctu eſtis? Nō intelligitis, quia omne quod in os in
trat in uentrem uadit & in ſeceſſum emittiť? Hic
certe apertiſſime demōſtrauit os corporis. At in
eo quod ſequiť os cordis oſtendens: Quæ aūt, in-
quit, procedunt de ore, de corde exeūt, & ea coin
quinant hominē. De corde enī exeūt cogitatiōes
malæ &c. Quid hac expoſitione lucidius? Nec ta C
men quia dicimus locutiones cordis eſſe cogita-
tiones, ideo non ſunt etiā uiſiones exortæ de no-
titiæ uiſionibus, quādo ueræ ſunt. Foris enim cum
per corpus hæc fiunt, aliud eſt locutio, aliud uiſio.
Intus autē cum cogitamus, utrūq; unum eſt. Sicut
auditio & uiſio duo quædam ſunt inter ſe diſtātia
in ſenſibus corporis, in animo autem nō eſt aliud
atq; aliud uidere & audire: ac per hoc cū locutio
foris nō uideať, ſed potius audiať, locutiōes tamē
interiores, hoc eſt cogitationes uiſas dixit à domi
no ſanctū Euangeliū nō auditas: Dixerūt, inquit,
intra ſe, hic blaſphemat. Deinde ſubiūxit: Et cum
uidiſſet Ieſus cogitationes eorū. Vidit ergo quod
Matth. 9 dixerūt, Vidit enim cogitatione ſua cogitationes
eorū, quas illi ſolos ſe putabant uidere. Quiſquis
igiť poteſt intelligere uerbū nō ſolū anteq̃ ſonet, D
uerūetiā antequā ſonorū eius imagines cogitatio
ne uoluanť, hoc enim eſt quod ad nullā pertinet
linguā earū ſcilicet quæ linguæ appellanť gentiū,
quarū noſtra lingua Latina eſt, Quiſquis, inquā,
hoc intelligere poteſt, iam poteſt uidere per hoc
ſpeculū atq; in hoc ænigmate aliquā uerbi illius ſi
Ioan. 1 militudinē, de quo dictū eſt, In principio erat uer
bum, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū.
Neceſſe eſt enim cū uerbū loquimur, id eſt, quod
ſcimus loquimur, ex ipſa ſcientia quam memoria
tenemus, naſcať uerbum quod eiuſmodi ſit omni
no cuiuſmodi eſt illa ſciētia de qua naſciť. Forma
ta quippe cogitatio ab ea re quam ſcimus, uerbū
eſt quod in corde dicimus, quod nec Græcum eſt

A nec Latinū, nec linguæ alicuius alterius, ſed cum
id opus eſt in eorū quibus loquimur perferre no-
titiam, aliquod ſignū quo ſignificeť aſſumitur. Et
plerūq; ſonus, aliquādo etiā nutus, ille auribus, ille
oculis exhibeť, ut per ſigna corporalia etiā corpo
ris ſenſibus uerbum quod mēte gerimus innote-
ſcat. Nam & innuere quid eſt niſi quodāmodo ui
ſibiliter dicere? Eſt in ſcripturis ſanctis huius ſen-
tentiæ teſtimoniū. Nam in Euangelio ſecundū Io
annē ita legiť: Amen amen dico uobis, quia unus Io. 13
ex uobis tradet me. Aſpiciebant ergo adinuicem
diſcipuli, hæſitantes de quo diceret. Erat ergo u-
nus ex diſcipulis eius recumbēs in ſinu Ieſu, quem
diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Petrus, &
B dicit ei: Quis eſt de quo dicit? Ecce innuendo di-
xit, quod ſonādo dicere nō audebat. Sed hæc atq;
huiuſmodi ſigna corporalia ſiue auribus ſiue ocu
lis præſentibus quibus loquimur exhibemus. In-
uentæ ſunt etiā literæ per quas poſſemus & cū ab-
ſentibus colloqui, ſed iſta ſigna ſunt uocum, cum
ipſæ uoces in ſermone noſtro earum quas cogita-
mus ſigna ſint rerū. Proinde uerbū quod foris De uerbo ſummo. Cap. XI
ſonat, ſignū eſt uerbi quod intus lucet, cui magis
uerbi cōpetit nomē. Nam illud quod proferť car-
nis ore, uox uerbi eſt: uerbumq; & ipſum dicitur
propter illud à quo ut foris appareret aſſumptum
eſt. Ita enim uerbū noſtrū uox quodammodo cor
poris fit, aſſumendo eam in qua manifeſteť ſenſi-
bus hominū: ſicut uerbū dei caro factum eſt, aſſu-
mendo eam in qua & ipſum manifeſtareť ſenſi-
C bus hominū. Et ſicut uerbū noſtrū fit uox nec mu
tať in uocē: ita uerbū dei caro quidem factum eſt,
ſed abſit ut mutareť in carnē. Aſſumendo quippe
illam, nō in eam ſe cōſumendo, & hoc noſtrū uox
fit, & illud caro factū eſt. Quapropter quicunq; cu
pit ad qualēcunq; ſimilitudinē dei uerbi, quamuis
per multa diſſimilē, peruenire, non intueatur uer-
bum noſtrum quod ſonat in auribus, nec quando
uoce profertur, nec quādo ſilentio cogitať. Om-
nium nanq; ſonantium uerba linguarū etiam in ſi
lentio cogitātur, & carmina percurrunť animo ta
cente ore corporis. Nec ſolū numeri ſyllabarum,
uerūetiam modi cantilenarum cum ſint corpora-
les, & ad eum qui uocať auditus ſenſum corporis
pertinentes, per incorporeas quaſdam imagines
ſuas præſto ſunt cogitātib⁹, & tacite cūcta iſta uol
D uentibus. Sed tranſeūda ſunt hæc, ut ad illud per-
ueniať hominis uerbū, per cuius qualemcunq; ſi-
militudinē ſicut in ænigmate uideatur utcūq; dei
uerbum. Non illud quod factū eſt ad illum uel ad
illum Prophetam, & de quo dictū eſt: Verbū au- Act. 6
tem domini creſcebat & multiplicabatur. Et de Rom. 10
quo iterū dictum eſt: Igitur fides ex auditu, audi-
tus autē per uerbum Chriſti. Et iterum, Cum acce 1. Theſ. 2
piſſetis à nobis uerbum auditus dei, accepiſtis nō
ut uerbū hominū, ſed ſicuti eſt uere uerbū dei. Et
innumerabilia ſimiliter in ſcripturis dicuntur de
dei uerbo, quod in ſonis multarū diuerſarūq; lin-
guarū per corda & ora diſſeminať humana. Ideo
autem uerbum dei dicitur, quia doctrina diuina
traditur, non humana. Sed illud uerbum dei quæ-
rimus

A rimus qualitercūq; per hanc ſimilitudinem nunc
uidere, de quo dictū eſt, Deus erat uerbū: de quo
Io.1 dictū eſt, Omnia per ipſum facta ſunt: de quo di-
ctum eſt, Verbū caro factū eſt: de quo dictum eſt,
Fons ſapiētiæ uerbū dei in excelſis. Perueniendū
eſt ergo ad illud uerbū hominis, ad uerbū rationa
lis animantis, ad uerbū nō de deo natæ, ſed à deo
factæ imaginis dei, quod neq; prolatiuū eſt in ſo-
no, neq; cogitatiuū in ſimilitudine ſoni, quod ali-
cuius linguæ eſſe neceſſe ſit, ſed quod omnia qui-
bus ſignificaſ ſigna, præcedit, & gignitur de ſcien
tia quæ manet in animo, quādo eadē ſciētia intus
diciſ ſicuti eſt: ſimillima eſt enim uiſio cogitatio-
nis, uiſioni ſciētiæ. Nam quādo per ſonū diciſ, uel
per aliquod corporale ſignū, nō dicitur ſicuti eſt,
B ſed ſicut poteſt uideri audiriue per corpus. Quan-
do ergo quod in notitia eſt, hoc eſt in uerbo, tunc
eſt uerū uerbū & ueritas: qualis expectaſ ab homi
ne, ut quod eſt in iſta, hoc ſit & in illo, quod non
eſt in iſta, nō ſit & in illo: hic agnoſciſ, eſt eſt, non
non. Sic accedit quantū poteſt iſta ſimilitudo ima
ginis factæ ad illā ſimilitudinē imaginis natę, qua
deus filius patri per omnia ſubſtantialiter ſimilis
prædicaſ. Animaduertenda eſt in hoc ænigmate
etiā iſta uerbi dei ſimilitudo, q; ſicut de illo uerbo
dictum eſt: Omnia per ipſum facta ſunt, ubi deus
per unigenitū uerbū ſuū prædicaſ uniuerſa feciſ-
ſe, ita hominis opera nulla ſunt, quæ non prius di-
Eccli.37 cunſ in corde. Vnde ſcriptū eſt, Initiū omnis ope-
ris uerbū: ſed etiā hic cum uerū uerbum eſt, tūc eſt
initiū boni operis. Verū autē uerbum eſt, cum de
C ſcientia bene operandi gigniſ, ut etiam ibi ſerue-
tur, eſt eſt, non nō: ut ſi eſt in ea ſciētia qua uiuen-
dum eſt, ſit & in uerbo per quod operandū eſt, ſi
non non: alioquin mendaciū erit uerbū tale, non
ueritas, & inde peccatū, nō opus rectū. Eſt & hæc
in iſta ſimilitudine uerbi noſtri ſimilitudo uerbi
dei, quia poteſt eſſe uerbū noſtrū quod nō ſequa-
tur, opus aūt eſſe non poteſt, niſi præcedat uerbū:
ſic & uerbum dei potuit eſſe nulla exiſtēte creatu
ra, creatura uero nulla eſſe poteſt niſi per ipſum
per quod facta ſunt omnia. Ideoq; nō deus pater,
nō ſpūſſanctus, non ipſa trinitas, ſed ſolus deus fi-
lius quod eſt uerbū dei caro factū eſt, quāuis trini
tate faciēte, ut ſequēte atq; imitante uerbo noſtro
D eius exemplū, recte uiueremus: hoc eſt nullū ha-
bentes in uerbi noſtri uel cōtemplatione uel ope
ratione mendaciū. Verum hæc huius imaginis eſt
quādoq; futura perfectio. Ad hanc cōſequendam
nos erudit magiſter bonus fide Chriſtiana, pieta-
tiſq; doctrina, ut reuelata facie, à legis uelamine
quod eſt umbra futurorū, gloriā dn̄i ſpeculantes,
per ſpeculū ſcilicet intuētes, in eādē imaginē trāſ-
formemur de gloria in gloriā tanq; à domini ſpiri
tu, ſecundū ſuperiorē de his uerbis diſputationē.
Cū ergo hac trāſformatione ad perfectum fuerit
hæc imago renouata, ſimiles deo erimus, quoniā
uidebimus eū, nō per ſpeculū ſed ſicuti eſt: quod
dicit Apoſtolus Paulus, Facie ad faciē. Nūc uero
in hoc ſpeculo, in hoc ænigmate, in hac qualicūq;
ſimilitudine, quanta ſit etiam diſſimilitudo, quis

A poteſt explicare? Attingā tamen aliqua ut ualeo,
quibus id poſſit aduerti. Primo ipſa ſcientia de — Verbū hominis quatenus uerum. Cap. XII
qua ueraciter cogitatio noſtra formatur, quando
quæ ſcimus loquimur, qualis aut quāta poteſt ho-
mini prouenire, quamlibet peritiſſimo atq; doctiſ
ſimo? Exceptis eñ quæ in animū ueniunt à ſenſi-
bus corporis, in quibus tam multa aliter ſunt q̃ ui
dentur, ut eorum uerisſimilitudine nimium conſti
patus, ſanus ſibi eſſe uideaſ qui inſanit: unde Aca — Academica philoſophia
demica philoſophia ſic inualuit, ut de omnib. du-
bitans multo miſerius inſaniret: his ergo exceptis
quæ à corporis ſenſibus in animū uenīūt, quātum
rerū remanet q̄d ita ſciamus, ſicut nos uiuere ſci-
mus: in quo prorſus nō metuimus, ne aliqua ueri
ſimilitudine forte fallamur, quoniā certū eſt etiā
B eum qui falliſ uiuere: nec in eis uiſis hæc habenſ,
quæ obijciunſ extrinſecus, ut in eo ſic fallaſ ocu-
lus, quemadmodū falliſ cum in aqua remus uideſ
infractus: & nauigantibus turres moueri, & alia
ſexcēta quæ aliter ſunt q̃ uidenſ, quia nec per o-
culū carnis hoc cerniſ. Intima ſcientia eſt qua nos
uiuere ſcimus, ubi ne illud quidē Academicus di
cere poteſt, fortaſſe dormis & neſcis, & in ſomnis
uides. Viſa quippe ſomniantiū ſimillima eſſe uiſis
uigilantium quis ignorat? Sed qui certus eſt de ui
tæ ſuæ ſcientia, nō in ea dicit, ſcio me uigilare, ſed
ſcio me uiuere: ſiue ergo dormiat, ſiue uigilet, ui-
uit. Nec in ea ſcientia per ſomnia falli poteſt, quia
& dormire & in ſomnis uidere, uiuētis eſt. Nec il
lud poteſt Academicus aduerſus iſtā ſcientiā dice
C re, furis fortaſſis & neſcis, quia ſanorū uiſis ſimilli-
ma ſunt etiā uiſa furentiū, ſed qui furit uiuit. Nec
cōtra Academicos dicit, Scio me non furere, ſed
ſcio me uiuere. Nunq; ergo falli nec mētiri poteſt,
qui ſe uiuere dixerit ſcire. Mille itaq; fallaciū uiſo-
rū genera obijcianſ ei qui dicit, ſcio me uiuere, ni-
hil horū timebit, quādo & qui falliſ uiuit. Sed ſi ta
lia ſola pertinēt ad humanā ſciētiā perpauca ſunt,
niſi quia in unoquoq; genere ita multiplicanſ, ut
nō ſolū pauca non ſint, uerumetiā reperiātur per
infinitū numerū tendere. Qui enim dicit, ſcio me
uiuere, unū aliquid ſcire ſe dicit. Proinde ſi dicat,
ſcio me ſcire uiuere, duo ſunt iam, hoc uero quod
ſcit hæc duo, tertium ſcire eſt: ſic poteſt addere &
quartū & quintū, & innumerabilia ſi ſufficiat. Sed
D quia innumerabilē numerū uel cōprehendere ſin
gula addendo, uel dicere innumerabiliter non po
teſt, hoc ipſum certiſſime comprehēdit ac dicit, &
uerū hoc eſſe, & tam innumerabile, ut uere eius
infinitū numerū nō poſſit comprehēdere ac dice-
re. Hoc & in uoluntate certa ſimiliter aduerti po-
teſt. Quis eſt eñ cui non impudenter reſpōdeaſ,
forte falleris, dicenti uolo beatus eſſe? Et ſi dicat,
ſcio me hoc uelle & hoc me ſcire ſcio, iam his duo
bus & tertium poteſt addere, q; hæc duo ſciat, &
quartū quod hæc duo ſcire ſe ſciat, & ſimiliter in
infinitū numerū pergere. Itē ſi quiſpiā dicat, erra-
re nolo, nonne ſiue erret ſiue nō erret, errare tamē
eū nolle uerū erit? Quis eſt qui huic nō impuden-
tiſſime dicat, forſitā falleris, cū pfecto ubicūq; fal-
laſ, falli ſe tamē nolle nō falliſ? Et ſi hoc ſcire ſe di-
cat

eat,addit quantū uult rerū numerū cognitarū, & A
numerū eſſe perſpicit infinitū. Qui enim dicit,no-
lo me falli, & hoc me nolle ſcio, & hoc me ſcire
ſcio,iam & ſi non commoda locutione poteſt hic
infinitū numerū oſtendere: & alia reperiūtur quæ
aduerſus Academicos ualeant,qui nihil ab homi-
ne ſciri poſſe contendunt. Sed modus adhibēdus
eſt,præſertim quia in ope iſto nō hoc ſuſcepimus.
Sunt inde libri tres noſtri,primo noſtrę conuerſio
nis tēpore conſcripti,quos qui potuerit & uolue-
rit legere lectoſq; intellexerit,nihil eum profecto
quę ab eis cōtra perceptionē ueritatis argumenta
multa inuenta ſunt, permouebunt. Cum enī duo
ſint genera rerū quæ ſciunī,unū earū quæ per ſen-
ſus corporis percipit animus, alterū earū quæ per
ſeipſum,multa illi Philoſophi garrierūt cōtra cor- B
poris ſenſus:animi aūt quaſdā firmiſſimas per ſeip
ſum perceptiones rerum uerarum, quale illud eſt
quod dixi,ſcio me uiuere,nequaquā in dubiū uo-
care potuerūt. Sed abſit à nobis ut ea quæ per ſen-
ſus corporis didicimus uera eſſe dubitemus: p eos
quippe didicimus cœlū & terram,& ea quæ in eis
nota ſunt nobis,quantū ille qui & nos & ipſa con
didit,innoteſcere nobis uoluit. Abſit etiā ut ſcire
nos negemus quę teſtimonio didicimus aliorum,
alioquin eſſe neſcimus Oceanum. Neſcimus eſſe
terras atq; urbes quas celeberrima fama commen
dat. Neſcimus fuiſſe homines & opera eorum quę
hiſtorica lectione didicimus. Neſcimus quę quoti
die undecūq; nunciant: & indicijs conſonis conte
ſtantibusq; firmanī. Poſtremo neſcimus in quib.
locis uel ex quibus hominibus fuerimus exorti, C
quia hæc omnia teſtimonijs credidimus aliorum.
Quod ſi abſurdiſſimū eſt dicere, non ſolū noſtro-
rū,uerumetiā & alienorū corporū ſenſus plurimū
addidiſſe noſtræ ſciētiæ cōfitendū eſt. Hæc igiī o-
mnia & quæ per ſeipſum,& quæ per ſenſus ſui cor
poris,& quæ teſtimonijs aliorū percepta ſcit ani-
mus humanus,theſauro memoriæ cōdita tenet: ex
quib. gigniī uerbū uerū, quando quod ſcimus lo-
quimur, ſed uerbū ante omnē ſonū, ante omnem
cogitationē ſoni. Tūc enim eſt uerbū ſimillimum
rei notæ de qua gigniī & imago eius,quoniam de
uiſione ſciētiæ uiſio cogitationis exoriī, quod eſt
uerbū linguæ nullius,uerbū uerū de re uera, nihil
de ſuo habēs, ſed totū de illa ſciētia de qua naſciī.
Nec intereſt quando id didicerit,qui quod ſcit lo- D
quiī,aliquando enim ſtatim ut diſcit, hoc dicit,dū
tamen uerbū ſit uerū,id eſt,de rebus notis exortū.

Scientiæ dei ni hil accedit ex rebus cognitis. Cap. XIII

Sed nūquid deus pater de quo natū eſt uerbum
de deo deus,nūquid ergo deus pater in illa ſapien
tia quod eſt ipſe ſibi,alia didicit per ſenſum corpo
ris ſui,alia per ſeipſum? Quis hoc dicat, qui non a-
nimal rationale,ſed ſupra animā rationalē deū co
gitat,quantū ab eis cogitari poteſt qui eū omnib.
animalibus & omnibus animis præferunt, quāuis
per ſpeculum & in ænigmate conijciēdo uideant,
nōdū facie ad faciē ſicuti eſt? Nunquid deus pater
ea ipſa quæ nō per corpus,quod eſt ei nullum,ſed
per ſeipſum ſcit, aliūde ab aliquo didicit,aut nūcijs *4 ſen diſt. 45*
uel teſtib. ut ea ſciret indiguit? Non utiq;. Ad om- *c. ſed forte*

Augu.to.3

nia quippe ſcienda quæ ſcit, ſufficit ſibi illa perfe- A
ctio. Habet quidē nūcios,id eſt angelos,nō in qui
ei quæ neſcit annūcient, nō enim ſunt ulla quę ne
ſciat,ſed bonū eorū eſt de operib. ſuis eius conſule
re ueritatē: & hoc eſt quod ei dicunī nonnulla nū
ciare,non ut ipſe ab eis diſcat,ſed ut ab illo ipſi per
uerbū eius ſine corporali ſono nuncient quod uo
luerit,ab eo miſſi ad quos uoluerit, totum ab illo
per uerbū eius audientes, id eſt, in eius ueritate in
uenietes quid ſibi faciendū,quid,quibus, & quan
do nunciandū ſit. Nam & nos oramus eum,nec ta
men neceſſitates noſtras docemus eū. Nouit enī,
ait uerbū eius, pater ueſter quid uobis neceſſariū *Matth. 6*
ſit priuſquā petatis ab eo. Nec iſta ex aliquo tēpo- *1 ſen. diſt. 38*
re cognouit ut noſſet, ſed futura omnia tempora- *c. 1 & 4 diſt.*
B lia atq; in eis etiā quid, & quando ab illo petituri *45. c. ſed*
fueramus,& quos & de quibus rebus uel exaudi-
turus uel nō exauditurus eſſet,ſine initio ante præ
ſciuit. Vniuerſas autem creaturas ſuas & ſpiritales *1 ſen. diſt. 38*
& corporales, non quia ſunt ideo nouit, ſed ideo *c. 1. & c. hanc*
ſunt,quia nouit. Non enī neſciuit quæ fuerat crea *ergo*
turus. Quia ergo ſciuit creauit, nō quia creauit ſci
uit. Nec aliter ea ſciuit creata, ꝙ creanda. Non enī
eius ſapientię aliquid acceſſit ex eis,ſed illis exiſtē
tib. ſicut oportebat & quādo oportebat, illa man-
ſit ut erat. Ita & ſcriptum eſt in libro Eccleſiaſtico,
Anteꝙ crearenī omnia nota ſunt illi, ſic & poſt- *Eccl. 23*
quā conſummata ſunt. Sic,inquit,non aliter: & an
tequā crearenī,& poſtquā cōſummata ſunt, ſic ei
nota ſunt. Longe eſt ergo huic ſcientiæ, ſciētia no *1 ſen. diſt. 30*
ſtra diſſimilis. Quæ autē ſcientia dei eſt, ipſa & ſa- *cap. 1*
C pietia,& quæ ſapiētia,ipſa eſſentia ſiue ſubſtantia.
Quia in illius naturę ſimplicitate mirabili,non eſt
aliud ſapere ꝙ eſſe,ſed quod eſt ſapere, hoc eſt &
eſſe,ſicut & in ſuperioribus libris de ſapientia dixi
mus. Noſtra uero ſcientia in rebus plurimis pro-
pterea & amiſſibilis eſt & receptibilis, quia non
hoc eſt nobis eſſe quod ſcire uel ſapere, quoniam
eſſe poſſumus,etiā ſi neſciamus, neq; ſapiamus ea
quæ aliunde didicimus. Propter hoc ſicut noſtra *1 ſen. diſt. 9*
ſciētia illi ſciētię dei,ſic & noſtrū uerbum quod na *c. oſtenditur*
ſcitur de noſtra ſcientia diſſimile eſt illi uerbo dei,
quod natū eſt de patris eſſentia. Tale eſt autē ac ſi
dicerem,de patris ſcientia,de patris ſapientia, uel
quod eſt expreſſius,de patre ſcientia, de patre ſa-
pientia. Verbū ergo dei patris unigenitus dei fi *Verbū per omnia æquale patri promenti. Cap. XIIII*
D lius, per omnia patri ſimilis & æqualis, deus de
deo,lumen de lumine,ſapiētia de ſapiētia,eſſentia
de eſſentia: eſt hoc omnino quod pater, non tamē *1 ſen. diſt. 39*
pater, quia iſte filius, ille pater. Ac per hoc nouit *cap. 1*
omnia quæ nouit pater,ſed ei noſſe de patre eſt ſi-
cut eſſe. Noſſe enim & eſſe illi unū eſt. Et ideo pa-
tri ſicut eſſe nō eſt à filio,ita nec noſſe. Proinde tā-
quā ſeipſum dicens, pater genuit uerbū ſibi æqua
le per omnia. Non enī ſeipſum integre perfecteq;
dixiſſet,ſi aliquid minus, aut amplius eſſet in eius
uerbo ꝙ in ipſo. Ibi ſumme illud agnoſciī, eſt eſt,
non non: & ideo uerbū hoc uere ueritas eſt, quo-
niā quicquid in ea ſcientia,de qua genitū eſt, & in
ipſo eſt. Quod aūt in ea non eſt, nec in ipſo eſt. Et
falſum habere aliquid hoc uerbū nunquā poteſt,

u quia

quia immutabiliter ſic ſe habet ut ſe habet de quo
Ioan. 5 eſt. Non enim poteſt filius à ſe facere quicquã, niſi
quod uiderit patrẽ facientẽ. Potenter hoc non pó
teſt, nec eſt infirmitas iſta, ſed firmitas, qua falſa eſ-
ſe non poteſt ueritas. Nouit itaq; omnia deus pa-
ter in ſeipſo, nouit in filio. Sed in ſeipſo tanq̃ ſeip-
ſum, in filio tanq̃ uerbũ ſuũ, quod eſt de his omni-
bus quæ ſunt in ſeipſo. Omnia ſimiliter nouit & fi
lius, in ſe ſcilicet, tanquam ea quæ nata ſunt de ijs
quæ pater nouit in ſeipſo. In patre autẽ tanq̃ ea de
quib. nata ſunt quæ ipſe filius nouit in ſeipſo. Sciũt
ergo inuicem pater & filius, ſed ille gignendo, ille
1 ſen. diſt. 39 c. 1. in medio naſcendo. Et omnia quæ ſunt in eorum ſcientia, in
eorũ ſapientia, in eorũ eſſentia, unuſquiſq; eorũ ſi-
mul uidet: non particulatim, aut ſigillatim, uelut
alternãte conſpectu, hinc illuc, & inde huc, & rur-
ſus inde uel inde in aliud atq; aliud, ut aliqua uide-
re non poſſit niſi nõ uidẽs alia: ſed ut dixi, ſimul o-
mnia uidet, quorũ nullũ eſt qđ non ſemper uidet.
Verbũ aũt noſtrũ illud quod non habet ſonũ neq;
cogitationẽ ſoni, ſed eius rei quam uidendo intus
dicimus, & ideo nullius linguæ eſt, atq; inde utcũ-
que ſimile eſt in hoc ęnigmate illi uerbo dei quod
etiã deus eſt, quoniã ſic & hoc de noſtra naſcitur,
quemadmodum & illud de ſcientia patris natum
eſt. Noſtrũ ergo tale uerbũ quod inuenimus eſſe
utcũq; illi ſimile, quãtũ ſit etiã diſſimile, ſicut à no-
Verbum æterni quale. XV bis dici potuerit, non pigeat intueri. Nunquid
uerbum noſtrũ de ſola ſcientia noſtra naſcit̃? Non
ne multa dicimus etiam quæ neſcimus? Nec dubi
tantes ea dicimus, ſed uera eſſe arbitrantes: quę for
te ſi uera ſunt, in ipſis rebus de quibus loquimur
non in uerbo noſtro uera ſunt, quia uerbum uerũ
nõ eſt, niſi quod de re quæ ſcitur, gignitur. Falſum
eſt ergo iſto modo uerbum noſtrum, non cum mẽ
timur, ſed cum fallimur. Cum autẽ dubitamus, nõ-
dum eſt uerbum de re de qua dubitamus, ſed de ip
ſa dubitatione uerbum eſt. Quanuis enim non no
uerimus an uerum ſit unde dubitamus, tamen du-
bitare nos nouimus: ac per hoc cum hoc dicimus
uerum uerbũ eſt, quoniã quod nouimus dicimus.
Quid quod etiã mentiri poſſumus? Quod cum fa
cimus, utiq; uolentes & ſcientes falſum uerbũ ha-
bemus, ubi uerum uerbum eſt mentiri nos, hoc e-
nim ſcimus. Et cum mentitos nos eſſe cõfitemur,
uerũ dicimus, quod ſcimus enim dicimus. Scimus
nanq; nos eſſe mentitos. Verbũ aũt illud quod eſt
deus & potentius eſt nobis, hoc non poteſt. Non
enim poteſt facere quicq̃, niſi quod uiderit patrẽ
1. ſen. diſt. 42 c. ſed queritur & ca. ſed ſunt alia facientem: & non à ſeipſo loquitur, ſed à patre illi
eſt omne quod loquit̃, cum ipſum pater unice lo-
quitur: & magna illius uerbi potentia eſt, non poſ
ſe mẽtiri, quia nõ poteſt eſſe illic eſt, & non, ſed eſt
eſt, nõ non. At enim nec uerbũ dicendũ eſt, quod
uerũ non eſt. Sit ita, libẽs aſſentior. Quid cum ue-
rum eſt uerbũ noſtrũ, & ideo recte uerbum uoca-
tur? nunquid ſicut dici poteſt uel uiſio de uiſione,
uel ſcientia de ſciẽtia, ita dici poteſt eſſentia de eſ-
ſentia, ſicut illud dei uerbũ maxime dicitur maxi-
meq; dicendũ eſt? Quid ita? quia non hoc eſt no-
bis eſſe, quod eſt noſſe. Multa quippe nouimus

A quæ per memoriã quodãmodo uiuunt, ita & obli
uione quodãmodo moriunt̃: atq; ideo cũ illa iam
nõ ſint in notitia noſtra, nos tamen ſumus. Et cum
ſcientia noſtra animo lapſa perierit à nobis, nos ta
men uiuimus. Illa etiã quæ ita ſciunt̃ ut nunquam
excidere poſſint, quoniam pręſentia ſunt, & ad ip
ſius animi naturã pertinent, ut eſt illud quod nos
uiuere ſcimus. Manet enim hoc quamdiu animus
manet, & quia ſemper manet animus, & hoc ſem-
per manet. Id ergo & ſi qua reperiuntur ſimilia, in
quibus imago dei potius intuenda eſt, etiã ſi ſem-
per ſciuntur, tamẽ quia nõ ſemper etiam cogitant̃,
quomodo de his dicat̃ uerbũ ſempiternum, cum
uerbum noſtrum noſtra cogitatione dicat̃, inueni
re difficile eſt. Sempiternum eſt enim animo uiue
B re, ſempiternũ eſt ſcire quod uiuit: nec tamen ſem
piternũ eſt cogitare uitam ſuam, uel cogitare ſcien
tiam uitæ ſuæ: qm̃ cum aliud atq; aliud cœperit,
hoc deſinit cogitare, quamuis nõ deſinat ſcire. Ex
quo fit ut ſi poteſt eſſe in animo aliqua ſciẽtia ſem
piterna, & ſempiterna eſſe non poteſt eiuſdẽ ſcien
tię cogitatio, & uerbum uerum noſtrum intimum
niſi noſtra cogitatione non dicitur, ſolus deus in-
telligatur habere uerbũ ſempiternum ſibiq; coæ-
ternũ. Niſi forte dicendum eſt, ipſam poſſibilitatẽ
cogitatiõis, quoniã id quod ſcitur, etiam quando
non cogitat̃, poteſt tamen ueraciter cogitari, uer-
bum eſſe tam perpetuũ, q̃ ſcientia ipſa perpetua
eſt. Sed quomodo eſt uerbũ, quod nondũ in cogi
tationis uiſione formatũ eſt? Quomodo erit ſimi-
C le ſciẽtiæ de qua naſcit̃, ſi eius non habet formam,
& ideo iam uocat̃ uerbũ quia poteſt habere? Tale
eſt enim ac ſi dicatur, ideo iam uocandum eſſe uer
bum, quia poteſt eſſe uerbum. Sed quid eſt quod
poteſt eſſe uerbum, & ideo iam dignum eſt uerbi
nomine? Quid eſt, inq̃, hoc formabile nondumq;
formatũ, niſi quiddã mentis noſtræ, quod hac atq;
hac uolubili quadam motiõe iactamus, cum à no-
bis nunc hoc, nunc illud ſicut inuentum fuerit uel
occurrerit cogitatur? Et tunc fit uerũ uerbũ, quan
do illud quod nos diximus uolubili motione ia-
ctare, ad id quod ſcimus peruenerit, atq; inde for-
mat̃ eius omnimodã ſimilitudinẽ capiens, ut quo
modo res quęq; ſcit̃, ſic etiã cogitet̃, ſine uoce ſine
uocis cogitatiõe, quæ profecto alicuius linguę eſt
ſi in corde dicat̃. Ac per hoc etiã ſi concedamus,
D ne de controuerſia uocabuli laborare uideamur,
iam uocandũ eſſe uerbũ quiddam illud mentis no
ſtræ quod de noſtra ſcientia formari poteſt, etiam
priuſq; formatũ ſit, quia iam ut ita dicam, formabi
le eſt: quis non uideat, quanta hic ſit diſſimilitudo
ab illo dei uerbo quod in forma dei ſic eſt, ut non
antea fuerit formabile priuſquã formatum, nec ali
quãdo eſſe poſſit informe, ſed ſit forma ſimplex et
ſimpliciter æqualis ei de quo eſt, & cui mirabili-
ter coæterna eſt. Quapropter ita dicit̃ illud dei *Simplicisſima dei cognitio Cap. XVI*
uerbum ut dei cogitatio non dicat̃, ne aliquid eſſe
quaſi uolubile credat̃ in deo, quod nunc accipiat,
nũc recipiat formã, ut uerbũ ſit, eamq; poſſit amit-
tere atq; informiter quodammodo uolutari. Bene
quippe nouerat uerba & uim cogitationis inſpe-
xerat

xerat locutor egregius qui dixit in carmine, ſecũ-
que uolutat euẽtus belli uarios: id eſt, cogitat. Nõ
ergo ille dei filius cogitatio dei, ſed uerbum dei di
citur. Cogitatio quippe noſtra perueniens ad id
quod ſcimus, atq; inde formata, uerbum noſtrũ ue
rum eſt. Et ideo uerbum dei, ſine cogitatiõe dei de
bet intelligi, ut forma ipſa ſimplex intelligat̃, non
habẽs aliquid formabile quod eſſe etiã poſſit in-
forme. Dicunt̃ quidem etiam in ſcripturis ſanctis
cogitationes dei, ſed eo locutionis modo, quo ibi
& obliuio dei dicit̃, quæ utiq; ad proprietatem in
deo nulla eſt. Quamobrẽ cum tanta ſit nũc in iſto
ænigmate diſſimilitudo dei & uerbi dei, in qua ta
men nonnulla ſimilitudo cõperta eſt: illud quoq;
fatendũ eſt, quod etiã cũ ſimiles ei erimus quando
B uidebimus eũ ſicuti eſt, quod utiq; qui dixit, hanc
procul dubio quæ nunc eſt diſſimilitudinem attẽ-
dit, nec tũc natura illi erimus æquales. Sẽper enim
natura minor eſt faciente quæ facta eſt. Et tũc qui-
dem uerbũ noſtrũ non erit falſum, quia neq; men-
tiemur, neq; fallemur. Fortaſſis etiã uolubiles non
erunt noſtræ cogitationes ab alijs in alias euntes
atq; redeũtes, ſed omnẽ ſcientiã noſtrã uno ſimul
cõſpectu uidebimus. Tamen cum & hoc fuerit, ſi
et hoc fuerit, formata erit creatura quæ formabilis
fuit, ut nihil iam deſit eius formæ, ad quam perue-
nire deberet. Sed tamen coæquanda non erit illi
ſimplicitati, ubi non formabile aliquid formatum
uel reformatum eſt, ſed forma neq; informis, neq;
formata, ipſa ibi æterna eſt immutabiliſq; ſubſtan
C tia. Satis de patre & filio quantum per hoc ſpe-
culum atq; in hoc ænigmate uidere potuimus lo-
cuti ſumus. Nunc de ſpirituſancto quantum deo
donante uidere concedit̃ diſſerendũ eſt, qui ſpiri-
tuſſanctus ſecundum ſcripturas ſanctas nec patris
ſolius eſt, nec filij ſolius, ſed amborũ, & ideo com-
munem qua inuicẽ ſe diligũt pater & filius, nobis
inſinuat charitatem. Vt autẽ nos exerceret ſermo
diuinus, nõ res in promptu ſitas, ſed in abdito ſcru
tandas, & ex abdito eruendas, maiore ſtudio fecit
inquiri. Non itaq; dixit ſcriptura, ſpirituſſanctus
charitas eſt: quod ſi dixiſſet, non paruã partẽ quæ
ſtiõis iſtius abſtuliſſet: ſed dixit, deus charitas eſt:
ut incertũ ſit, & ideo requirendũ, utrũ deus pater
ſit charitas, an deus filius, an deus ſpirituſſanctus
an deus ipſa trinitas. Neq; enim dicturi ſumus, nõ
propterea deũ dictũ eſſe charitatẽ, quod ipſa cha-
ritas nulla ſubſtãtia, quæ dei digna ſit nomine, ſed
quod donum dei ſit, ſicut dictum eſt deo, Quoniã
tu es patientia mea. Neq; enim ꝓpterea dictũ eſt,
quia dei ſubſtantia eſt noſtra patientia, ſed quod
ab ipſo nobis eſt, ſicut alibi legit̃, quoniam ab ipſo
eſt patientia mea. Hũc quippe ſenſum facile refel-
lit ſcripturarũ ipſa locutio. Tale eſt enim, tu es pa-
tientia mea: quale eſt, tu es domine ſpes mea: & de
us meus miſericordia mea, & multa ſimilia. Non
eſt autẽ dictũ, domine charitas mea: aut, tu es cha-
ritas mea: aut, deus charitas mea: ſed ita dictũ eſt,
deus charitas eſt: ſicut dictum eſt, deus ſpiritus eſt.
Hoc qui non diſcernit, intellectũ à domino, nõ ex
poſitionem quærat à nobis. Non enim apertius
quicq; poſſumus dicere. Deus ergo charitas eſt.

Quomodo ſpiritus ſolus dicatur charitas. Cap. XVII

1 ſen. diſt. 10 c. Ioannes

1 ſen. diſt. 17 ca. ſed ne forte

Pſal. 70

Pſal. 61

A Vtrum autẽ pater, an filius, an ſpirituſſanctus, an
ipſa trinitas, quia & ipſa non tres dij, ſed unus de-
us, hic quærit̃. Sed iam in hoc libro ſuperius diſpu
taui, non ſic accipiendam eſſe trinitatẽ quæ deus
eſt, ex illis tribus quæ in trinitate noſtræ mentis o-
ſtendimus, ut tanquam memoria ſit omniũ trium
pater, & intelligentia omniũ triũ filius, & charitas
omnium trium ſpirituſſanctus: quaſi pater nec in-
telligat ſibi nec diligat, ſed ei filius intelligat, &
ſpirituſſanctus ei diligat, ipſe aũt ſibi & illis tãtum
meminerit. Et filius nec meminerit nec diligat ſi-
bi, ſed meminerit ei pater, & diligat ei ſpirituſſan-
ctus, ipſe autem & ſibi & illis tantummodo intelli
gat. Itemq; ſpirituſſanctus nec meminerit nec in-
telligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & intelligat ei
B filius, ipſe autẽ & ſibi & illis non niſi diligat. Sed
ſic potius, ut omnia tria & omnes & ſinguli habe
ant in ſua quiſq; natura. Nec diſtent in eis iſta, ſi-
cut in nobis aliud eſt memoria, aliud eſt intelligẽ-
tia, aliud dilectio ſiue charitas: ſed unum aliquid
ſit quod omnia ualeat, ſicut ſapientia, & ſic habea
tur in uniuſcuiuſq; natura, ut qui habet, hoc ſit qđ
habet, ſicut immutabilis ſimplexq; ſubſtantia. Si
ergo hæc intellecta ſunt, & quantum nobis in re-
bus tantis uidere & coniectare conceſſum eſt, ue-
ra eſſe claruerunt, neſcio cur non ſicut ſapientia et
pater dicitur & filius et ſpirituſſanctus, et ſimul o-
mnes non tres ſed una ſapientia, ita & charitas &
pater dicat̃ & filius & ſpirituſſanctus, & ſimul om
nes una charitas. Sic enim & pater deus, & filius
C deus, & ſpirituſſanctus deus, & ſimul omnes unus
deus. Et tamen non fruſtra in hac trinitate non di-
citur uerbum dei niſi filius, nec donum dei niſi ſpi
rituſſanctus: nec de quo genitũ eſt uerbũ, nec de
quo ꝓcedit principaliter ſpirituſſanctus niſi deus
pater. Ideo aũt addidi, principaliter, quia & de fi-
lio ſpirituſſãctus ꝓcedere reperit̃. Sed hoc quoq;
illi pater dedit, non iam exiſtenti & nondũ haben
ti, ſed quicquid unigenito uerbo dedit, gignendo
dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiã de illo donum
cõmune procederet, & ſpirituſſanctus, ſpiritus eſ
ſet amborum. Non eſt igitur accipienda trãſeun-
ter, ſed diligenter intuenda inſeparabilis trinitatis
iſta diſtinctio. Hinc enim factũ eſt ut proprie dei
uerbum etiam dei ſapientia diceretur, cũ ſit ſapiẽ-
D tia & pater & ſpirituſſanctus. Si ergo proprie ali-
quid horum trium charitas nuncupanda eſt, quid
aptius q̃ ut hoc ſit ſpirituſſanctus? Vt ſcilicet in il
la trinitatis ſimplici ſummaq; natura, non ſit aliud
ſubſtantia, & aliud charitas, ſed ſubſtantia ipſa ſit
charitas, & charitas ipſa ſit ſubſtãtia, ſiue in patre,
ſiue in filio, ſiue in ſpirituſſancto, & tamẽ proprie
ſpirituſſanctus charitas nũcupetur. Sicut legis no
mine aliquando ſimul omnia ueteris inſtrumenti
ſanctarum ſcripturarum ſignificãtur eloquia. Nã
ex propheta Eſaia teſtimonium ponens Apoſto-
lus ubi ait, In alijs linguis & in alijs labijs loquar
populo huic: præmiſit tamen, in lege ſcriptum eſt.
Et ipſe dominus, In lege, inquit, eorum ſcriptum
eſt, quia oderũt me gratis: cum hoc legatur in pſal
mo. Aliquando autem proprie uocatur lex quæ
data eſt per Moyſen, ſecundum quod dictum eſt,

1 ſen. diſt. 12 c. nunc tractandum

1 ſen. diſt. 10 c. ſi ergo proprie

1 ſen. diſt. 10 c. plurib. enim

1. Cor. 14

Ioan. 15

Pſal. 34

Matt.11 Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem: Et, In his duo-
Matt.22 bus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Hic
utiq; proprie lex appellata eſt, de monte Sina. Pro
phetarum autem nomine etiam Pſalmi ſignificati
Luc.24 ſunt, & tamen alio loco ipſe ſaluator. Oportebat,
inquit, impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege &
prophetis & pſalmis de me. Hic rurſus propheta-
rum nomen exceptis pſalmis intelligi uoluit. Dici
tur ergo lex uniuerſaliter cum prophetis & pſal-
mis: dicitur & proprie quæ per Moyſen data eſt.
Item dicuntur communiter prophetæ ſimul cum
pſalmis, dicunt & proprie præter pſalmos. Et mul
tis alijs exemplis doceri poſſunt multarum rerum
uocabula, & uniuerſaliter poni, & proprie quibuſ
dam rebus adhiberi, niſi in re aperta uitanda ſit lõ
1. ſen. diſt. 10 gitudo ſermonis. Hæc ideo dixi, ne quiſquam pro
c. plurib. enim pterea nos inconuenienter exiſtimet charitatem
appellare ſpiritumſanctum, quia & deus pater &
deus filius poteſt charitas nuncupari. Sicut ergo
unicum dei uerbum proprie uocamus nomine ſa-
pientiæ, cum ſit uniuerſaliter & ſpiritusſanctus &
pater ipſe ſapientia: ita ſpiritusſanctus proprie nũ-
cupatur uocabulo charitatis, cum ſit uniuerſaliter
1 ſen. diſt. 10 charitas & pater & filius. Sed dei uerbum, id eſt,
c. ſed dei uerbũ unigenitus dei filius aperte dictus eſt dei ſapiẽtia,
ore Apoſtolico ubi ait, Chriſtum dei uirtutem &
1. Cor. 1 dei ſapientiam. Spiritus autem ſanctus ubi ſit di-
ctus charitas inuenimus, ſi diligenter Ioãnis Apo-
ſtoli ſcrutemur eloquium. Qui cum dixiſſet, Dile-
1. Ioan. 4 ctiſſimi diligamus inuicem, quia dilectio ex deo
eſt: ſecutus adiunxit, Et omnis qui diligit, ex deo
natus eſt. Qui non diligit, non cognouit deũ: quia
1. ſent. diſt. 17 deus dilectio eſt. Hic manifeſtauit eam ſe dixiſſe
c. cum autem dilectionẽ deum, quã dixit ex deo. Deus ergo ex
deo eſt dilectio. Sed quia & filius ex deo patre na-
tus eſt, & ſpiritusſanctus ex deo patre procedit,
quem potius eorũ hic debeamus accipere dictũ
eſſe dilectionem deũ, merito quæritur: pater enim
ſolus ita deus eſt, ut non ſit ex deo, ac per hoc dile
ctio quæ ita deus eſt, ut ex deo ſit, aut filius eſt, aut
ſpiritusſanctus. Sed in conſequentibus cum dei di
lectionem commemoraſſet, nõ qua nos eum, ſed
ἱλασμὸν qua ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuũ liberatorẽ
litatorem pro peccatis noſtris, & hinc exhortatus eſſet ut &
nos inuicem diligamus, atq; ita in nobis deus ma-
neat, quia utiq; dilectionem deum dixerat, ſtatim
uolens de hac re apertius aliquid eloqui. In hoc,
inquit, cognoſcimus quia in ipſo manemus et ipſe
in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. Spiritus
itaq; ſanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo
manere & ipſum in nobis, hoc autẽ facit dilectio.
Ipſe eſt igitur deus dilectio. Deniq; paulopoſt cum
hoc ipſum repetiſſet atq; dixiſſet, deus dilectio eſt:
continuo ſubiecit, & qui manet in dilectione in
deo manet, & deus manet in eo. Vnde ſupra dixe
rat. In hoc cognoſcimus quia in ipſo manemus &
1 ſent. diſt. 10 ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. Ipſe
c. ſed dei. & ergo ſignificatur ubi legitur, deus dilectio eſt. Deus
diſt. 17. c. cum igitur ſpiritusſanctus qui procedit ex deo, cum da
autem. &c. tũc tus fuerit homini, accendit eum in dilectionẽ dei
enim & proximi, & ipſe dilectio eſt. Non enim habet
homo unde deum diligat, niſi ex deo. Propter qđ

A paulo poſt dicit, Nos diligamus, quia ipſe prior di
lexit nos. Apoſtolus quoq; Paulus, Dilectio, in-
quit, dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritũ-
ſanctum qui datus eſt nobis. Nullum eſt iſto Charitas dei ip
dei dono excellentius. Solum eſt quod diuidit in- ſe deus. XVIII
ter filios regni æterni & filios perditionis æternæ.
Dantur & alia per ſpiritũſanctũ munera, ſed ſine
charitate nihil proſunt. Niſi ergo tantũ impertiatur
cuiq; ſpiritusſanctus, ut eum dei & proximi faciat
amatorem, à ſiniſtra non transfertur ad dexteram.
Nec ſpiritus proprie dicitur donum niſi propter
dilectionẽ. Quam qui non habuerit, ſi linguis ho-
minum loquatur & angelorum, ſonans æramen-
tum eſt, & cymbalum tinniens. Et ſi habuerit pro-
phetiam, & ſcierit omnia ſacramenta, & omnẽ ſci
B entiam, & ſi habuerit omnem fidem, ita ut mõtes
transferat, nihil eſt. Et ſi diſtribuerit omnem ſub-
ſtantiam ſuam, & ſi tradiderit corpus ſuum ut ar-
deat, nihil ei prodeſt. Quantum ergo bonũ eſt, ſi-
ne quo ad æternam uitam neminẽ bona tanta per
ducunt? Ipſa uero dilectio ſiue charitas, nam uni-
us rei eſt utrunq; nomen, ſi habeat eam qui non lo
quitur linguis, nec habet prophetiam, nec omnia
ſcit ſacramẽta, omnemq; ſcientiam, nec diſtribuit
omnia ſua pauperibus, uel non habendo quod di
ſtribuat, uel aliqua neceſſitate prohibitus, nec tra
dit corpus ſuum ut ardeat, ſi talis paſſionis nulla tẽ
tatio eſt, perducit ad regnum, ita ut ipſam fidẽ non
faciat utilem niſi charitas. Sine charitate quippe fi
des poteſt quidem eſſe, ſed non & prodeſſe. Pro-
C pter quod & Apoſtolus Paulus, In Chriſto, in-
quit, Ieſu neq; circũciſio, neq; præputium aliquid
ualet, ſed fides quæ per dilectionẽ operatur. Sic
eam diſcernens ab ea fide, qua & dæmones credũt
& cõtremiſcunt. Dilectio igitur quæ ex deo eſt &
deus eſt, proprie ſpiritusſanctus eſt, per quẽ diffũ-
ditur in cordibus noſtris dei charitas, per quã nos
tota inhabitat trinitas. Quocirca rectiſſime ſpiri-
tusſanctus cũ ſit deus, uocatur etiam donum dei.
Quod donũ proprie quid niſi charitas intelligen-
da eſt, quæ perducit ad deũ, & ſine qua quodlibet
aliud donũ dei nõ perducit ad deum. An & hoc Spũſſanctus
probandum eſt, dei donũ dictum eſſe in ſacris lite quomodo dici
ris ſpiritũſanctum? Si & hoc expectatur, habemus tur donum
in Euangelio ſecundũ Ioannẽ, domini Ieſu Chri- Cap. XIX
D ſti uerba dicentis. Si quis ſitit, ueniat ad me & bi-
bat, Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, Flumi-
na de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Porrò Euãge
liſta ſecutus adiunxit, Hoc autem dixit de ſpiritu
quem accepturi erãt credentes in eum. Vnde di-
cit etiam Paulus Apoſtolus, Et omnes unum ſpiri 1. Cor. 10
tum potauimus. Vtrũ autem donum dei ſit appel
lata aqua iſta, quod & ſpiritusſanctus, hoc quæ-
ritur. Sed ſicut hic inuenimus hanc aquam ſpiritũ
ſanctũ eſſe, ita inuenimus alibi in ipſo Euangelio,
hanc aquam donũ dei appellatam. Nam dominus Ioan. 4
idem quando cũ muliere Samaritana ad puteũ lo
quebatur, cui dixerat, Da mihi bibere, cum illa re
ſpõdiſſet, quod Iudæi non coutuntur Samaritanis,
reſpondit Ieſus & dixit ei, Si ſcires donum dei, &
quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forſitã pe-
tiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam uiuam. Dixit ei
mulier

mulier, Domine neq; in quo haurias habes. & pu- A
teus altus eſt, unde ergo habes aquā uiuam? & cæ
tera. Reſpondit Ieſus & dixit ei, Omnis qui bibe-
rit ex hac aqua, ſitiet iterum: qui autem biberit ex
aqua quā ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed a-
qua quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis
in uitam æternam. Quia ergo hęc aqua uiua, ſicut
Euangeliſta expoſuit, ſpiritus eſt ſanctus, ꝓculdu
bio ſpiritus donū dei eſt. De quo hic dominus ait,
Si ſcires donū dei, & quis eſt qui dicit tibi, da mihi
bibere, tu forſitan petiſſes ab eo & dediſſet tibi a-
Ioan. 7 quam uiuam. Nam quod ibi ait, Flumina de uen-
Ioan. 4 tre eius fluent aquæ uiuę: hoc iſto loco, Fiet in eo,
inquit, fons aquæ ſalientis in uitam æternam. Pau
lus quoq; Apoſtolus, Vnicuiq;, inquit, noſtrum
Eph. 4 datur gratia ſecundū menſuram donationis Chri- B
ſti. Atq; ut donationē Chriſti ſpiritūſanctum oſtē-
deret, ſecutus adiunxit: Propter quod dicit, Aſcē-
dit in altū, captiuauit captiuitatem, dedit dona ho
minibus. Notiſſimum eſt autem dominum Ieſum
cum poſt reſurrectionem à mortuis aſcendiſſet in
cœlū, dediſſe ſpiritūſanctum, quo impleti qui cre-
diderant, linguis omniū gentium loquebant̃. Nec
moueat quod ait, dona, non donum: Id enim teſti
monium ex Pſalmo poſuit. Hoc autem in Pſalmo
Pſal. 67 ita legit̃, Aſcendiſti in altum, captiuaſti captiuita-
tē, accepiſti dona in hominibus. Sic enim plures
codices habent, & maxime Græci, & ex Hebræo
ſic interpretatū habemus. Dona itaq; dixit Apo-
ſtolus quemadmodū Propheta, non donum. Sed
cum Propheta dixerit, accepiſti in hominib. Apo C
ſtolus maluit dicere, dedit dona hominibus: ut ex
utroq; ſcilicet uerbo, uno Prophetico, Apoſtoli-
co altero, quia in utroq; eſt diuini ſermonis auto-
ritas, ſenſus pleniſſimus redderet̃. Vtrunq; enim
uerū eſt, & quia dedit hominibus, & quia accepit
in hominibus. Dedit hominibus, tanquam caput
membris ſuis. Accepit in hominibus idem ipſe uti
que in mēbris ſuis, propter quæ mēbra ſua clama-
Act. 9 uit de cœlo, Saule Saule quid me perſequeris? Et
Matt. 25 de quibus membris ſuis ait, Quod uni ex minimis
1 ſen. diſt. 18 meis feciſtis, mihi feciſtis. Ipſe ergo Chriſtus, & de
cap. 1 dit de cœlo, & accepit in terra. Porro autem, dona
ob hoc ambo dixerunt, & Propheta & Apoſto-
lus, quia per donum, quod eſt ſpiritusſanctus, in
cōmune omnibus membris Chriſti multa dona, D
quæ ſunt quibuſq; propria, diuidunt̃. Non enim
ſinguli quiq; habent omnia, ſed hi illa, & alij alia:
quāuis ipſum donū à quo cuiq; propria diuidun-
tur omnes habeāt, id eſt, ſpiritūſanctū. Nam & ali-
bi cū multa dona cōmemoraſſet, Omnia, inquit,
1. Cor. 12 hæc operat̃ unus atq; idē ſpiritus, diuidēs propria
Heb. 2 unicuiq; prout uult. Quod uerbum & in Epiſtola
quæ ad Hebræos eſt inuenit̃, ubi ſcriptū eſt, Atte-
ſtante deo ſignis & oſtentis & uarijs uirtutibus. et
ſpiritusſancti diſtributionibus. Et hic cū dixiſſet,
Aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit
dona hominibus: Quod autē aſcendit, ait, quid eſt
niſi quia & deſcendit in inferiores partes terræ?
Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcēdit ſuper omnes
cœlos ut adimpleret omnia. Et ipſe dedit quoſdā
quidē Apoſtolos, quoſdā autē Prophetas, quoſdā

A uero Euangeliſtas, quoſdā autem paſtores & do-
ctores. Ecce quare dicta ſunt dona; quia ſicut ali-
bi dicit, Nūquid omnes Apoſtoli? nūquid omnes
Prophetæ: & cætera. Hic aūt adiunxit, Ad cōſum 1. Cor. 12
mationē ſanctorū in opus miniſterij, in ædificatio
nem corporis Chriſti. Hæc eſt domus quæ ſicut
Pſalmus canit, ædificat̃ poſt captiuitatē: quoniam
qui ſunt à diabolo eruti, à quo captiui tenebātur,
de his ædificat̃ domus Chriſti, quæ domus appel- Eph. 4
latur Eccleſia. Hanc autē captiuitatē ipſe captiua
uit, qui diabolū uicit. Et ne illa quæ futura erāt ſan
cti capitis membra in æternum ſupplicium ſecum
traheret, eum iuſtitiæ prius, deinde potentiæ uin-
culis alligauit. Ipſe itaq; diabolus eſt appellata ca-
ptiuitas, quem captiuauit qui aſcendit in altum &
B dedit dona hominibus, uel accepit in hominibus.
Petrus autem Apoſtolus ſicut in eo libro Canoni
co legitur ubi ſcripti ſunt Actus Apoſtolorum, lo Act. 2
quēs de Chriſto, cōmotis corde Iudæis & dicenti
bus, Quid ergo faciemus fratres, monſtrate no-
bis: dixit ad eos, Agite pœnitētiam & baptizetur
unuſquiſq; ueſtrū in nomine domini Ieſu Chriſti
in remiſſionē peccatorum, & accipietis donū ſpi-
ritusſancti. Itemq; in eodem libro legitur, Simonē
magum Apoſtolis dare uoluiſſe pecuniam, ut ab
eis acciperet poteſtatē quod per impoſitionē ma-
nus eius daretur ſpiritusſanctus. Cui Petrus idem, Act. 8
pecunia, inquit, tua tecū ſit in perditionē, quia do-
num dei æſtimaſti te per pecunias poſſidere. Et a-
lio eiuſdem libri loco, cum Petrus Cornelio & eis
C qui cum eo fuerant loqueretur, annūcians & præ-
dicans Chriſtū, ait ſcriptura, Adhuc loquente Pe- Act. 10
tro uerba hęc, cecidit ſpiritusſanctus ſuper omnes
qui audiebant uerbum, & obſtupuerūt qui ex cir-
cunciſione fideles ſimul cum Petro uenerāt, quia
& in nationes donum ſpiritusſancti effuſum eſt.
Audiebant enim illos loquentes linguis, & mag-
nificantes deū. De quo facto ſuo quod incircūci-
ſos baptizauerat, quia priuſq; baptizarent̃, ut no-
dum quæſtionis huius auferret, in eos uenerat ſpi
ritusſanctus, cū Petrus poſtea redderet rationem
fratribus qui erant Hieroſolymis, & hac re audita
mouebant̃, ait poſt cætera, Cum cœpiſſem aūt lo- Act. 11
qui ad illos, cecidit ſpiritusſanctus in illos ſicut &
in nos in initio. Memoratuſq; ſum uerbi domini ſi
D cut dicebat, quia Ioannes quidem baptizauit a-
qua, uos autē baptizabimini ſpiritusſancto. Si igi-
tur æquale donū dedit illis, ſicut & nobis qui cre-
didimus in dominū Ieſum Chriſtum: ego quis erā
qui poſſem prohibere deum non dare illis ſpiritū
ſanctum? Et multa alia ſunt teſtimonia ſcriptura-
rum, quæ cōcorditer atteſtant̃ donum dei eſſe ſpi
ritumſanctū, in quantū datur eis qui per eum dili-
gunt deum. Sed nimis longū eſt cuncta colligere.
Et quid eis ſatis eſt, quibus hæc quæ diximus ſatis
non ſunt? Sanè autem monendi ſunt, quandoqui-
dem donū dei iam uident dictum ſpiritumſanctū,
ut cum audiunt donum ſpiritusſancti, illud genus
locutionis agnoſcant, quo dictū eſt, in expoliatio
ne corporis carnis. Sicut enim corpus carnis nihil
eſt aliud quàm caro, ſic donum ſpiritusſancti ni-
hil eſt aliud quàm ſpiritusſanctus. In tantū ergo do

num dei eſt, inquantum datur eis quibus datur. A- A pud ſe autem deus eſt, etſi nemini detur, quia deus

1. ſen. diſt. 18 c. cum enim

erat patri & filio coæternus antequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant ipſe datur, ideo minor eſt illis. Ita enim datur ſicut donũ dei, ut etiã ſeipſum det ſicut deus. Nõ enim dici poteſt nõ eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictũ eſt, Spiritus ubi uult ſpirat. Et illud Apoſtolicũ quod iam ſupra commemoraui, Omnia hæc operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidens propria unicuiq; prout uult. Non eſt illic cõditio dati, et dominatio dantiũ, ſed concordia dati & dantiũ. Quapropter ſi ſancta ſcriptura proclamat, Deus charitas eſt: illa quæ ex deo eſt, & in nobis id agit ut in deo maneamus, & ipſe in nobis, & hoc inde cognoſcimus, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis, ipſe ſpũs eius eſt, deus charitas: Deinde ſi in B donis dei nihil maius eſt charitate, & nullum eſt maius donum dei quàm ſpiritusſanctus, quid cõſequentius quàm ut ipſe ſit charitas, qui dicitur & deus

1 ſen. diſt. 10 c. hic notãdum

& ex deo? Et ſi charitas qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabiliter communionẽ demonſtrat amborum, quid conuenientius quàm ut ille dicatur charitas proprie, qui ſpiritus eſt cõmunis ambobus? Hoc enim ſanius creditur uel intelligitur, ut non ſolus ſpiritusſanctus charitas ſit in illa trinitate, ſed non fruſtra proprie charitas nũcupetur, propter illa quæ dicta ſunt. Sicut non ſolus eſt in illa trinitate, uel ſpiritus uel ſanctus, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus, quod non ambigit pietas, & tamẽ iſte non fruſtra proprie dicitur ſpiritusſanctus. Quia C enim eſt cõmunis ambobus, id uocatur ipſe proprie quod ambo cõmuniter. Alioquin ſi in illa trinitate ſolus ſpiritusſanctus eſt charitas, profecto & filius non ſolius patris, uerũetiam ſpiritusſancti filius inuenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur & legitur filius unigenitus dei patris: ut tamen & illud uerũ ſit quod Apoſtolus ait de deo patre. Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. Non dixit, filij ſui: quod ſi diceret, uerisſime diceret, quemadmodũ quia ſæpe dixit uerisſime dixit, ſed ait filij charitatis ſuæ. Filius ergo eſt etiam ſpiritusſancti, ſi non eſt in illa trinitate charitas dei niſi ſpiritusſanctus, Quod ſi abſurdisſimũ eſt, reſtat ut non ſolus ibi ſit charitas ſpiritusſanctus, ſed propter illa de quibus D

1. ſent. diſt. 5. c dicitur quoq;

ſatis diſſerui proprie ſic uocetur. Quod autem dictum eſt, Filij charitatis ſuæ: nihil aliud intelligatur quam filij ſui dilecti, quàm filij poſtremo ſubſtãtię ſuæ. Charitas quippe patris quæ in natura eius eſt ineffabiliter ſimplici, nihil eſt aliud quàm eius ipſa natura atq; ſubſtantia, ut ſæpe iam diximus, & ſæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus eſt alius, quàm qui de ſubſtantia eius eſt genitus.

Contra Eunomium. XX

Quocirca ridenda eſt dialectica Eunomij, à quo Eunomiani hæretici exorti ſunt. Qui cũ non potuiſſet intelligere, nec credere uoluiſſet, unigenitum dei uerbum, per quod facta ſunt omnia, filium dei eſſe natura, hoc eſt, de ſubſtantia patris genitũ: non naturæ uel ſubſtantiæ ſuæ ſiue eſſentiæ dixit eſſe filium, ſed filium uoluntatis dei, accidentẽ ſcilicet deo uolens aſſerere uoluntatem qua A gigneret filiũ: uidelicet ideo quia nos aliquid aliquãdo uolumus quod antea nõ uolebamus, quaſi nõ propter iſta mutabilis intelligatur noſtra natura, quod abſit ut in deo eſſe credamus. Neq; enim

Prouer. 19

ob aliud ſcriptũ eſt, Multæ cogitationes in corde uiri, conſiliũ autem domini manet in æternũ: niſi ut intelligamus ſiue credamus, ſicut æternũ deũ, ita æternũ eius eſſe conſilium, ac per hoc immutabile ſicut ipſe eſt. Quod autẽ de cogitationib. hoc etiam de uoluntatibus uerisſime dici poteſt. Multæ uoluntates in corde uiri, uoluntas autẽ domini manet in æternũ. Quidam ne filium cõſilij uel uo-

1 ſent. diſt. 5. c predictis autẽ

luntatis dei dicerent unigenitũ uerbũ, ipſum conſilium ſeu uoluntatẽ patris idem uerbum eſſe dixerunt. Sed melius quantũ exiſtimo dicitur conſi- B lium de cõſilio, & uoluntas de uolũtate, ſicut ſubſtantia de ſubſtantia, ſapiẽtia de ſapiẽtia: ne abſurditate illa quã iam refellimus, filius dicatur patrem facere ſapientẽ uel uolentẽ, ſi non habet pater in ſubſtantia ſua cõſilium uel uoluntatẽ. Acute ſanè

1. ſen. diſt. 6. c 1. & c. predicta tamen

quidã reſpõdit hæretico uerſutisſime interroganti, utrũ deus filius filiũ uolens an nolens genuerit: ut ſi diceret nolẽs, abſurdisſima dei miſeria ſequeretur: ſi autẽ uolens, continuo quod intendebat uelut inuicta ratione cõcluderet, non naturæ eſſe filiũ, ſed uoluntatis. At ille uigilantisſime uiciſſim quæſiuit ab eo, utrũ deus pater uolens an nolens ſit deus: ut ſi reſpõderet nolens, ſequeretur illa miſeria quã de deo credere magna inſania eſt: Si autẽ diceret uolens, reſpõderet ei, ergo & ipſe deus eſt C ſua uoluntate, non natura. Quid ergo reſtabat niſi ut obmuteſceret, & ſua interrogatiõe obligatum inſolubili uinculo ſe uideret. Sed uoluntas dei ſi & ꝓprie dicẽda eſt aliqua in trinitate perſona, magis hoc nomẽ ſpiritui ſancto competit, ſicut charitas. Nã quid eſt aliud charitas, quàm uoluntas? Video

Epilogus

me de ſpiritu ſancto in iſto libro ſecundum ſcripturas ſanctas hoc diſputaſſe, quod fidelibus ſufficit ſciẽtib. iam deũ eſſe ſpiritumſanctum, nec alterius ſubſtantiæ, nec minorẽ quàm eſt pater & filius, quod in ſuperioribus libris ſecundũ eaſdẽ ſcripturas uerũ eſſe docuimus. De creatura etiã quã fecit deus quantũ ualuimus admonuimus eos qui rationem de rebus talibus poſcunt, ut inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt, ſicut poſſent intellecta cõſpicerẽt, D & maxime per rationẽ uel intellectualẽ creaturã, quæ facta eſt ad imaginẽ dei, per quam uelut per ſpeculũ quantũ poſſent, ſi poſſent, trinitatẽ cernerent deũ, in noſtra memoria, intelligentia, uolũtate. Quæ tria in ſua mente naturaliter diuinitus inſtituta quiſquis uiuaciter perſpicit, & quàm magnum ſit in ea, unde poteſt etiam ſempiterna immutabiliſq; natura recoli, cõſpici, amplecti, cõcupiſci, reminiſcitur per memoriã, intuetur per intelligentiã, amplectitur per dilectionẽ, profecto reperit illius ſummæ trinitatis imaginẽ. Ad quam ſummam trinitatẽ reminiſcendã, uidendã, diligendam, ut eam recordetur, eam cõtempletur, ea delectetur, totum debet referre quod uiuit. Verũ ne hanc imaginẽ

1. ſent. diſt. 3 c. uerũtamen caueat

ab eadem trinitate factam & ſuo uitio in deterius commutatam, ita eidem cõparet trinitati ut omnimodo exiſtimet ſimilem, ſed potius in qualicunq;

cunq; iſta ſimilitudine, magnã quoq; diſſimilitudi A
nem cernat quanrũ eſſe ſatis uidebatur admonui.

Epilogus ſuperiorũ. XXI

Sane deum patrẽ, & deum filium, id eſt, deum
genitorẽ qui omnia quæ ſubſtantialiter habet in
coæterno ſibi uerbo ſuo dixit quodãmodo, & ip-
ſum uerbũ eius deum qui nec plus nec minus ali-
quid habet etiã ipſe ſubſtantialiter, q; quod eſt in
illo qui uerbum non mendaciter ſed ueraciter ge
nuit, quemadmodũ potui, nõ ut illud iam facie ad
faciem, ſed per hanc ſimilitudinem in ænigmate
quantulumcunq; conijciẽdo uideretur in memo-
ria & intelligentia mentis noſtræ ſignificare cura-
ui, memoriæ tribuẽs omne quod ſcimus, etiam ſi
non inde cogitemus, intelligentiæ uero proprio
quodã modo cogitationis informationẽ. Cogitã-
do enim quod uerũ inuenimus, hoc maxime intel B
ligere dicimur, & hoc quidem in memoria rurſus
relinquimus. Sed illa eſt abſtruſior profunditas no
ſtræ memoriæ, ubi hoc etiam primum cum cogita
remus inuenimus, & gignitur intimum uerbum
quod nullius linguæ ſit, tanq; ſcientia de ſciẽtia, &
uiſio de uiſione, & intelligentia quę apparet in co
gitatione, de intelligẽtia quæ in memoria iam fue
rat ſed latebat: quanq; & ipſa cogitatio quandam
ſuam memoriam niſi haberet, non reuerteretur ad
ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret.
De ſpiritu aũt ſancto nihil in hoc ænigmate quod
ei ſimile uidereť oſtendi, niſi uoluntatẽ noſtrã uel
amorẽ, ſeu dilectionẽ quæ ualentior eſt uoluntas:
quoniã uoluntas noſtra quæ nobis naturaliter in-
eſt, ſicut ei res adiacuerint uel occurrerint quibus C
allicimur aut offendimur, ita uarias affectiones ha
bet. Quid ergo eſt? Nũquid dicturi ſumus uolũta-
tem noſtrã, quando recta eſt neſcire quid appetat,
quid euitet? Porrò ſi ſcit, profecto ineſt ei ſua quę-
dam ſcientia, quæ ſine memoria & intelligentia
eſſe non poſſit? An uero audiẽdus eſt quiſpiam di

1.Cor.13

cens: Charitatem neſcire quid agat, quæ non agit
perperã? Sicut ergo ineſt intelligentia, ineſt dile-
ctio illi memoriæ principali in qua inuenimus pa
ratum & reconditũ ad quod cogitando poſſumus
peruenire: quia & duo iſta inuenimus ibi, quando
nos cogitãdo inuenimus & intelligere aliquid &
amare quæ ibi erant, & quãdo inde non cogitaba
mus: & ſicut ineſt memoria, ineſt dilectio huic in-
telligẽtiæ quæ cogitatione formatur: quod uerbũ
uerũ ſine ullius gentis lingua intus diſcimus, quan D
do quod nouimus dicimus: nam niſi reminiſcẽdo
nõ redit ad aliquid, & niſi amãdo redire non curat
noſtræ cogitationis intuitus: ita dilectio quę uiſio
nem in memoria conſtitutã, & uiſionẽ cogitatio-
nis inde formatã quaſi parentem prolemq; coniũ
git, niſi haberet appetendi ſcientiam, quæ ſine me
moria & intelligentia nõ poteſt eſſe, quid recte di

Trinitas aliter in nobis quàm in deo. XXII

ligeret ignoraret. Verũ hæc quãdo in una ſunt
perſona, ſicut eſt homo, poteſt nobis quiſpiã dice
re, tria iſta memoria, intellectus, & amor, mea ſunt
non ſua, nec ſibi ſed mihi agunt quod agunt, imò
ego per illa. Ego eñ me memini per memoriam,
intelligo per intelligentiã, amo per amorẽ: & quã
do ad memoriã meam aciem cogitationis aduer-
to, ac ſic in corde meo dico quod ſcio, uerbumq;
uerum de ſcientia mea gignitur, utrũq; meum eſt, A
& ſcientia utiq; & uerbũ. Ego enim ſcio, ego dico
in meo corde quod ſcio: & quando in memoria
mea cogitãdo inuenio, iam me intelligere, iam me
amare aliquid, qui intellectus & amor ibi erant &
antequã inde cogitarem, intellectum meũ & amo
rem meũ inuenio in memoria mea, quo ego intel-
ligo, ego amo non ipſa. Item quãdo cogitatio mea
memor eſt, & uult redire ad ea quæ in memoria rè
liquerat, eaq; intellecta conſpicere atq; intus dice
re, mea memoria memor eſt, & mea uult uolunta-
te non ſua. Ipſe quoq; amor meus cum meminit at
que intelligit quid appetere debeat, quid uitare,
per meã non per ſuam memoriã meminit, & per
intelligentiã meam non per ſuam, quicquid intel-
B ligẽter amat intelligit. Quod breuiter dici poteſt,
Ego per oñia tria illa memini, ego intelligo, ego
diligo, qui nec memoria ſum, nec intelligẽtia, nec
dilectio, ſed hæc habeo. Iſta ergo dici poſſunt ab
una perſona, quæ habet hæc tria, non ipſa eſt hæc
tria. In illius uero ſummæ ſimplicitate naturæ quæ 1.ſent.diſt.3 c.quod breuiter.
deus eſt, quamuis unus ſit deus, tres tamen perſo-
næ ſunt, pater, & filius, & ſpiritusſanctus. Aliud eſt
itaq; trinitas res ipſa, aliud imago trinitatis in re a-
lia, propter quam imaginem ſimul & illud in quo
ſunt hæc tria imago diciť: ſicut imago diciť ſimul
& tabula & quod in ea pictum eſt: ſed propter pi-
cturam quæ in ea eſt, ſimul & tabula nomine ima-
ginis appellatur. Verum in illa ſumma trinitate

Quàm uera in dei trinitate unitas, & quàm uera in eiuſdẽ unitate ſit trinitas. Ca. XXIII

quæ incõparabiliter rebus omnibus antecellit, tã-
C ta eſt inſeparabilitas, ut cum trinitas hominũ non
poſſit dici unus homo, in illa unus deus & dicatur
& ſit, nec in uno deo ſit illa trinitas, ſed unus deus.
Nec rurſus queẽadmodũ iſta imago quod eſt ho-
mo habens illa tria una perſona eſt, ita illa eſt trini
tas: ſed tres perſonæ ſunt, pater filij, & filius patris,
& ſpiritus patris & filij. Quamuis enim memoria
hominis, & maxime illa quam pecora non habẽt,
id eſt, qua res intelligibiles ita continentur ut non
in eã per ſenſus corporis uenerint, habeat pro mo
dulo ſuo in hac imagine trinitatis incomparabili-
ter quidẽ imparem, ſed tamen qualemcunq; ſimili
tudinem patris: itemq; intelligentia hominis quæ
per intentionẽ cogitationis inde formatur, quan-
do quod ſcitur dicitur, et nullius linguę cordis uer
bum eſt, habeat in ſua magna diſparilitate nonnul
D lam ſimilitudinẽ filij: & amor hominis de ſcientia
procedens, & memoriã intelligentiamq; coniun-
gens, tanquã parenti prolíq; communis, unde nec
parens intelligitur eſſe, nec proles, habeat in hac
imagine aliquam licet ualde imparem ſimilitudi-
nem ſpiritusſancti: non tamen ſicut in iſta imagi-
ne trinitatis, non hæc tria unus homo, ſed unius
hominis ſunt, ita in ipſa ſumma trinitate cuius
hæc imago eſt, unius dei ſunt illa tria, ſed unus
deus eſt, & tres ſunt illæ non una perſona. Quod
ſanè mirabiliter ineffabile eſt, uel ineffabiliter mi-
rabile, cum ſit una perſona hæc imago trinita-
tis, ipſa uero ſumma trinitas tres perſonæ ſint, in-
ſeparabilior eſt illa trinitas perſonarum trium,
quàm hæc unius. Illa quippe in natura diuinita-
tis ſiue id melius dicatur deitatis, quod eſt, hoc

eſt,atq; incōmutabiliter inter ſe ac ſemper æqua- A
lis eſt.Nec aliquando nō fuit aut aliter fuit: nec ali
quando non erit,aut aliter erit. Iſta uero tria quæ
ſunt in impari imagine, & ſi nō locis quoniam nō
ſunt corpora,tamen inter ſe nunc in iſta uita mag-
nitudinibus ſeparātur.Neq; enim quia moles nul
læ ibi ſunt,ideo non uidemus in alio maiorem eſſe
memoriā quàm intelligentiā.In alio autem cōtra,
in alio duo hæc amoris magnitudine ſuperari, ſi-
ue ſint ipſa duo inter ſe æqualia ſiue non ſint: atq;
ita à ſingulis bina, & à binis ſingula, & à ſingulis
ſingula, à maiorib. minora uincuntur: & quando
inter ſe æqualia fuerint ab omni languore ſanata,
nec tunc æquabitur rei natura immutabili, ea res
quæ per gratiā non mutabitur: quia non æquatur
creatura creatori,etiā quando ab omni lāguore ſa B
nabitur.Sed hanc non ſolū incorporalem, uerum
etiā ſumme inſeparabilē uereq; immutabilē trini-
1.Cor.13 tatem,cum uenerit uiſio quæ facie ad faciē repro-
mittiī nobis, multo clarius certiusq; uidebimus,
q̃ nunc eius imaginē quod nos ſumus: per quod
tamen ſpeculū & in quo ænigmate qui uident ſi-
cut in hac uita uidere conceſſum eſt, non illi ſunt
qui ea quæ digeſſimus & commendauimus in ſua
mente cōſpiciūt:ſed illi qui eam tanq̃ imaginē ui-
dent, ut poſſint ad eum cuius imago eſt quomo-
docunq; referre quod uident, & per imaginē quā
conſpiciēdo uident etiā illud uidere coniiciendo,
quoniā nondū poſſunt facie ad faciem.Non enim
ait Apoſtolus,uidemus nunc ſpeculum,ſed uide-
Humanæ mentis cæcutiētia. Cap.XXIIII mus nunc per ſpeculum. Qui ergo uident ſuam
mentē quomodo uideri poteſt,& in ea trinitatem C
iſtā de qua multis modis ut potui diſputaui,nec ta
men eam credunt uel intelligūt eſſe imaginē dei:
ſpeculū quidē uident,ſed uſqueadeo nō uidēt per
ſpeculum eum qui eſt per ſpeculū nunc uidendus,
ut nec ipſum ſpeculum quod uident ſciant eſſe ſpe
culum,id eſt, imaginē.Quòd ſi ſcirent, fortaſſis &
eum cuius eſt hoc ſpeculum,per hoc quærendum
& per hoc utcunq; interim uidendū eſſe ſentirent,
1.Tim.1 fide non ficta corda mundante, ut facie ad faciem
poſſit uideri,qui per ſpeculum nunc uidetur.Qua
fide cordiū mundatrice contempta,quid agunt in
telligendo quæ de natura mentis humanæ ſubti-
liſſime diſputantur,niſi ut ipſa quoq; intelligentia
ſua teſte damnentur? In qua utiq; non laborarent,
& uix ad certum aliquid peruenirent,niſi pœnali- D
bus tenebris inuoluti & onerati corpore corrupti
bili quod aggrauat animam.Quo tandem merito
inflicto malo iſto niſi peccati? Vnde tāti mali ma-
gnitudine admoniti,ſequi deberent agnū qui tol-
Mundo corde cernuntur iſta. Cap.XXV lit peccatū mundi. Ad eum nanq; pertinentes
etiam longe iſtis ingenio tardiores, quando fine
huius uitæ reſoluuntur à corpore, ius in eis retinē
dis non habent inuidę poteſtates,Quas ille agnus
ſine ullo ab eis peccati debito occiſus, nō potētia
poteſtatis prius q̃ iuſtitia ſanguinis uicit. Proinde
liberi à diaboli poteſtate, ſuſcipiuntur ab angelis
ſanctis,à malis omnibus liberati per mediatorem
dei & hominum hominem Ieſum Chriſtum: quo-
niam cōſonantibus diuinis ſcripturis,et ueteribus
& nouis, & per quas prænunciatus, & per quas

A annunciatus eſt Chriſtus, non eſt aliud nomē ſub
cœlo,in quo oportet homines ſaluos fieri. Conſti
tuuntur autē purgati ab omni cogitatione corru-
ptionis,in placidis ſedibus,donec recipiāt corpo-
ra ſua,ſed iam incorruptibilia,quæ ornent nō one
rent. Hoc enim placuit optimo & ſapientiſſimo
creatori,ut ſpiritus hominis deo pie ſubditus, ha-
beat fœliciter ſubditū corpus, & ſine fine perma-
neat iſta felicitas.Ibi ueritatem ſine ulla difficulta-
te uidebimus,eaq; clariſſima & certiſſima perfrue
mur. Nec aliquid quæremus mente ratiocinante,
ſed contemplante cernemus, quare non ſit filius
ſpirituſſanctus,cum de patre procedat.In illa luce
nulla erit quæſtio:hic uero ipſa experiētia tam mi
hi apparuit eſſe difficilis, quod & illis qui hæc dili
B genter atq; intelligenter legent,proculdubio simi
liter apparebit,ut cū me in ſecūdo huius operis li-
bro alio loco inde dicturū eſſe ꝓmiſerim, quotiēſ-
cunq; in ea creatura quæ nos ſumus aliquid illi rei
ſimile oſtendere uolui,qualēcunq; intellectū meū
ſufficiens elocutio ſecuta nō fuerit: q̃uis & in ipſo
intellectu conatū me ſenſerim magis habuiſſe, q̃
effectū: & in una quidē perſona quod eſt homo in
ueniſſe imaginē ſummę illius trinitatis,et in re mu
tabili tria illa ut facilius intelligi poſſent, etiā per
tēporalia interualla maxime in libro IX mōſtrare
uoluiſſe.Sed tria unius perſonæ, nō ſicut humana
poſcit intentio,tribus illis pſonis cōuenire potue-
rūt,ſicut in hoc libro XV demonſtrauimus. De- Interualla temporum diuinæ trinitatis nulla ſunt. XXVI
inde in illa ſumma trinitate quæ deus eſt interual-
la tēporū nulla ſunt,per quæ poſſit oſtendi aut ſal
C tem requiri,utrum prius de patre natus ſit filius,&
poſtea de ambobus proceſſerit ſpūſſanctus. Quo
niā ſcriptura ſancta ſpiritū eum dicit amborū.Ipſe
eſt enim de quo dicit Apoſtolus: Quoniam autē Gal.4
eſtis filij, miſit deus ſpiritū filij ſui in corda ueſtra.
Et ipſe eſt de quo dicit idem filius: Non enim uos Matt.10
eſtis qui loquimini,ſed ſpiritus patris ueſtri qui lo
quitur in uobis.Et multis alijs diuinorum eloquio
rum teſtimonijs cōprobatur patris & filij eſſe ſpi-
ritū, qui proprie diciī in trinitate ſpirituſſanctus.
de quo item dicit ipſe filius: Quem ego mittā uo- Ioan.15
bis à patre.Et alio loco: Quē mittet pater in nomi Ioan.14
ne meo. De utroq; autē procedere ſic doceī, quia 1.ſen.diſt.14
ipſe filius ait: De patre procedit.Et cum reſurrexiſ c.de temporali
ſet à mortuis & apparuiſſet diſcipulis ſuis, inſuffla
D uit & ait: Accipite ſpiritūſanctū, ut eum etiam de Ioan.20
ſe procedere oſtenderet. Et ipſe eſt uirtus quæ de Luc.6
illo exibat, ſicut legitur in Euangelio, Et ſanabat
omnes. Quid uero fuerit cauſæ ut poſt reſurrectio
nem ſuā,& in terra prius daret, & de cœlo poſtea
mitteret ſpiritūſanctū,hoc ego exiſtimo, quia per
ipſum donū diffunditur charitas in cordibus no-
ſtris,qua diligimus deū & proximū, ſecundū duo
illa præcepta,in quibus tota lex pendet et Prophe
tæ.Hoc ſignificans dominus Ieſus, bis dedit ſpiri-
tumſanctū,ſemel in terra propter dilectionē pro-
ximi,& iterū de cœlo propter dilectionem dei: &
ſi forte alia ratio reddatur de ſpirituſancto bis da- 1.ſen.diſt.14
to, eundē tamen ſpiritūſanctum datum, cū inſuf- c.ſunt aliqua.
flaſſet Ieſus,de quo mox ait: Ite baptizate omnes Matt.28
gētes in nomine patris & filij & ſpirituſſancti: ubi
maxime

maxime cõmendatur hæc trinitas, ambigere non A
debemus. Ipſe eſt igitur qui de cœlo etiã datus eſt
die pẽtecoſtes, id eſt, poſt dies decem ꝙ dominus
aſcendit in cœlũ. Quomodo ergo deus nõ eſt qui
dat ſpiritumſanctum? Imò quãtus deus eſt qui dat
deũ? Neq; enim aliquis diſcipulorũ eius dedit ſpi-
1.ſent.diſt.14 ritũſanctũ. Orabant quippe ut ueniret in eos qui-
c.hic quæritur bus manũ imponebãt, nõ ipſi eum dabant. Quem
morẽ in ſuis præpoſitis etiã nunc ſeruat Eccleſia.
Deniq; & Simon magus offerens Apoſtolis pecu
niã, nõ ait, date & mihi hanc poteſtatẽ ut dem ſpi-
ritumſanctũ: ſed cuicunq;, inquit, impoſuero ma-
nus, ut accipiat ſpiritũſanctum. Quia neq; ſcriptu-
ra ſuperius dixerat, uidens autẽ Simon ꝙ Apoſto
li darent ſpiritũſanctum: ſed dixerat, uidens autẽ
Simon ꝙ per impoſitionẽ manuũ Apoſtolorũ da B
retur ſpirituſſanctus. Propter hoc & dominus ip-
ſe Ieſus ſpiritũſanctum, non ſolũ dedit ut deus, ſed
etiã accepit ut homo, propterea dictus eſt plenus
gratia. Et manifeſtius de illo ſcriptũ eſt in Actibus
Act.10 Apoſtolorũ: Quoniã unxit eum deus ſpirituſan-
cto. Non utiq; oleo uiſibili, ſed dono gratię, quod
uiſibili ſignificatur unguento quo baptizatos un
git Eccleſia. Nec ſanè tunc unctus eſt Chriſtus ſpi
rituſancto, quando ſuper eũ baptizatũ uelut colũ-
ba deſcendit. Tũc enim corpus ſuũ, id eſt, eccleſiã
ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua præcipue
baptizati accipiunt ſpiritumſanctum. Sed iſta my
ſtica & inuiſibili unctione tũc intelligẽdus eſt un-
ctus, quando uerbũ dei caro factũ eſt, id eſt, quan-
do humana natura ſine ullis præcedentibus bono C
rum operũ meritis dei uerbo eſt in utero uirginis
copulata, ita ut cũ illo fieret una perſona: ob hoc
eum confitemur natũ de ſpirituſancto, & uirgine
Maria. Abſurdiſſimum eſt enim ut credamus eum
cum iam xxx. eſſet annorum, eius enim ætatis à Io
anne baptizatus eſt, accepiſſe ſpiritũſanctum, ſed
ueniſſe illum ad baptiſma, ſicut ſine ullo omnino
peccato, ita non ſine ſpirituſancto. Si enim de fa-
Luc.1 mulo eius & præcurſore ipſo Ioanne ſcriptum eſt:
Spirituſancto replebiť iam inde ab utero matris
ſuæ, quoniã quamuis ſeminatus à patre, tamen ſpi
ritũſanctum in utero formatus accepit: quid de ho
mine Chriſto intelligendũ eſt uel credendũ, cuius
carnis ipſa conceptio non carnalis ſed ſpiritalis fu
it? In eo etiam quod de illo ſcriptũ eſt, quod acce-
perit à patre promiſſionẽ ſpirituſſancti & effude- D
rit, utraq; natura monſtrata eſt, & humana ſcilicet
& diuina: accepit quippe ut homo, effudit ut deus.
1.ſent.diſt.12 Nos autẽ accipere quidẽ hoc donũ poſſumus pro
c.hic & huiuſ modo modulo noſtro, effundere aũt ſuper alios nõ utiq;
poſſumus, ſed ut hoc fiat, deũ ſuper eos à quo hoc
efficiť inuocamus. Nũquid ergo poſſumus quære
re utrũ iam proceſſerat de patre ſpũſſanctus quan
do natus eſt filius, an nondũ proceſſerat, & illo na
to de utroq; proceſſit, ubi nulla ſunt tẽpora: ſicut
potuimus quærere ubi inuenimus tẽpora, uolun-
tatẽ prius de humana mente, ꝓcedere, ut quæratur
quod inuentũ proles uocetur. Qua iam parta ſeu
genita uoluntas illa perficiť, eo fine requieſcẽs, ut
qui fuerat appetitus quærentis, ſit amor fruentis,
qui iã de utroq;, id eſt, de gignẽte mẽte, & de geni
t.

A ta notione tanq; de parẽte ac prole procedat? Nõ
poſſunt prorſus iſta ibi quæri ubi nihil ex tẽpore
inchoatur, ut conſequẽti perficiatur in tempore.
Quapropter qui poteſt intelligere ſine tẽpore, gẽ
neratione filij de patre, intelligat ſine tẽpore pro-
ceſſionẽ ſpirituſſancti de utroq;. Et qui poteſt in-
telligere in eo quod ait filius. Sicut habet pater ui- Ioan.5
tam in ſemetipſo, ſic dedit filio uitã habere in ſe-
metipſo: nõ ſine uita exiſtẽti iam filio uitã patrem 1.ſent.diſt.12
dediſſe, ſed ita eũ ſine tẽpore genuiſſe, ut uita quã c.forte etiam
pater filio gignẽdo dedit, coæterna ſit uitæ patris
qui dedit: intelligat ſicut habet pater in ſemetipſo,
ut de illo procedat ſpirituſſanctus, ſic dediſſe filio
ut de illo procedat idẽ ſpirituſſanctus, & utrunq;
ſine tẽpore, atq; ita dictũ ſpiritũſanctum de patre
B ꝓcedere, ut intelligať, quod etiã procedit de filio,
de patre eſſe & filio. Si eñ quicquid habet de pa-
tre habet filius, de patre habet utiq; ut de illo ꝓce-
dat ſpirituſſanctus. Sed nulla ibi tẽpora cogitẽtur
quæ hñt prius & poſterius, quia omnino nulla ibi
ſunt. Quomõ ergo nõ abſurdiſſime filius dicetur 1.ſent.diſt.13
amborũ, cum ſicut filio præſtat eſſentiã ſine initio cap.1
tẽporis, ſine ulla mutabilitate naturæ de patre ge-
neratio, ita ſpirituiſancto præſter eſſentiã ſine ini-
tio tẽporis, ſine ulla mutabilitate naturæ de utroq; 1.ſent.diſt.28
proceſſio. Ideo enim cũ ſpiritũſanctum genitum c.& ſecundũ
non dicamus, dicere tñ non audemus ingenitum,
ne in hoc uocabulo uel duos patres in illa trinita-
te, uel duos qui non ſunt de alio quiſpiã ſuſpiceť.
Pater enim ſolus nõ eſt de alio, ideo ſolus appella
C tur ingenitus, nõ quidẽ in ſcripturis, ſed in conſue
tudine diſputantiũ, et de re tanta ſermonẽ qualem
ualuerint proferentiũ. Filius autẽ de patre natus
eſt: & ſpirituſſanctus de patre principaliter, & ip-
ſo ſine ullo tẽporis interuallo dãte, cõmuniter de
utroq; procedit. Diceretť aũt filius patris & filij, ſi
quod abhorret ab omniũ ſanorũ ſenſibus eum am
bo genuiſſent. Non igiť ab utroq; eſt genitus, ſed
procedit ab utroq; amborũ ſpiritus. Verũ quia Spiritus quare
in illa coæterna, coæquali & incorporali & ineffa non dicatur ge
biliter immutabili atq; inſeparabili trinitate diffi- nitus, & quare
cillimum eſt generationẽ à proceſſione diſtingue ſolus pater in-
re, ſufficiat interim eis qui extẽdi nõ ualent in am- genitus.
plius, id quod de hac re in ſermone quodã profe- Cap.XXVII
rẽdo ad aures populi Chriſtiani diximus, dictũq;
cõſcripſimus. Inter cætera enim cum per ſcriptura
D rũ ſanctarũ teſtimonia docuiſſem, de utroq; proce
dere ſpiritumſanctum: Si ergo, inquã, & de patre
& de filio procedit ſpirituſſanctus, cur filius dixit,
de patre procedit? cur putas, niſi quemadmodum
ſolet ad eũ referre & quod ipſius eſt, de quo & ip-
ſe eſt? Vnde & illud eſt quod ait: Mea doctrina
nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit. Si igiť hic intelli
gitur eius doctrina quam tamẽ dixit nõ ſuam ſed
patris, quanto magis illic intelligẽdus eſt, & de ip
ſo procedere ſpirituſſanctus, ubi ſic ait, de patre
ꝓcedit, ut non diceret de me nõ procedit? A quo
aũt habet filius ut ſit deus, eſt enim de eo deus, ab
illo habet utiq; ut de illo etiã procedat ſpirituſſan
ctus: ac per hoc ſpirituſſanctus ut etiã de illo pro-
cedat ſicut procedit de patre, ab ipſo habet patre. 1.ſent.diſt.13
Hic utcunq; etiam illud intelligitur, quantum à cap.1
talibus

talibus quales nos ſumus intelligi poteſt, cur non
dicatur natus eſſe,ſed potius ꝓcedere ſpirituſſan-
ctus,quoniã ſi & ipſe filius diceref, amborũ utiq;
filius diceref:quod abſurdiſſimũ eſt. Filius quip-
pe nullus eſt duorũ,niſi patris & matris. Abſit au-
tem ut inter deũ patrẽ,& deũ filium aliquid tale ſu
ſpicemur, quia nec filius hominũ ſimul ex matre
& patre procedit:ſed cũ in matrẽ procedit ex pa-
tre,non tunc procedit ex matre:et cũ in hãc lucem
procedit ex matre,non tũc procedit ex patre. Spi
ritus aũt ſanctus non de patre procedit in filiũ, &
de filio ꝓcedit ad ſanctificandã creaturã,ſed ſimul
de utroq; procedit:quãuis hoc pater filio dederit,
ut quẽadmodum de ſe,ita de illo quoq; procedat.
Neq; enim poſſumus dicere ꝙ non ſit uita ſpirituſ
B ſanctus,cũ uita pater,uita ſit filius:ac per hoc ſicut
pater cũ habeat uitã in ſemetipſo, dedit & filio ui-
tã habere in ſemetipſo, ſic ei dedit uitã procedere
de illo,ſicut & procedit de ipſo. Hęc de illo ſermo
ne in hũc librũ tranſtuli,ſed fidelib. nõ infidelibus
loquẽs. Verũ ſi ad hanc imaginẽ contuendã,& ad
uidẽda iſta quàm uera ſint,quæ in eorũ mẽte ſunt,
nec tria ſic ſunt ut tres perſonę ſint, ſed omnia tria
hominis ſunt quæ una perſona eſt, minus idonei
ſunt:cur non de illa ſumma trinitate quæ deus eſt
credunt potius quod in ſacris literis inuenitur, ꝙ
poſcunt liquidiſſimã reddi ſibi rationẽ,quæ ab hu
mana mente tarda ſcilicet infirmaq; nõ capitur? Et
certe cũ inconcuſſe crediderint ſcripturis ſanctis
tanq; ueraciſſimis teſtibus,agãt orãdo & quæren-
do & bene uiuẽdo ut intelligãt,id eſt,ut quantum
C uideri poteſt uidear mente quod tener fide. Quis
hoc prohibeat,imò uero ad hoc quis non hortet?
Si aũt propterea negandũ putant iſta eſſe, quia ea
non ualent cęcis mẽtibus cernere,debẽt & illi qui
ex natiuitate ſua cæci ſunt, eſſe ſolẽ negare. Lux
ergo lucet in tenebris. Quod ſi eã tenebræ nõ cõ-
prehendunt,illuminentur dei dono prius ut ſint fi
deles,& incipiãt eſſe lux in comparatione infide-
liũ:atq; hoc præmiſſo fundamento ædificentur ad
uidẽda quæ credunt,ut aliquando poſſint uidere.
Sunt enim quæ ita creduntur,ut uideri iã omnino
non poſſint. Nõ enim Chriſtus iterũ in cruce uidẽ
dus eſt:ſed niſi hoc credar quod ita factum atq; ui
ſum eſt,ut futurũ ac uidendũ iam non ſperetur, nõ
peruenitura d Chriſtũ, qualis ſine fine uidendus
D eſt. Quantũ uero attinet ad illam ſummã ineffabi-
lem incorporalẽ immutabilemq; naturã per intel
ligentiã utcunq; cernendã,nuſquã ſe melius regẽ-
te duntaxat fidei regula acies humanæ mẽtis exer
cet, ꝙ in eo quod ipſe homo in ſua natura melius
cæteris animalibus,melius etiã cæteris animæ ſuæ
partibus habet,quod eſt ipſa mens. Cui quidã re-
rum inuiſibiliũ tributus eſt uiſus, & cui tanquã in
loco ſuperiore atq; interiore honorabiliter præſi-
denti,iudicãda omnia nunciant etiã corporis ſen-
ſus,& qua non eſt ſuperior cui ſubdita regẽda eſt
niſi deus. Verum inter hæc quæ multa iam dixi,&
nihil illius ſummæ trinitatis ineffabilitate dignum
me dixiſſe audeo profiteri,ſed cõfiteri potius miri
ficatam ſcientiam eius ex me inualuiſſe,nec poſſe
me ad illam,ô tu anima mea ubi te eſſę ſentis, ubi

A iaces,ubi ſtas,donec ab eo qui propitius factus eſt
omnibus iniquitatibus tuis,ſanentur omes lãguo
res tui? Agnoſcis te certe in illo eſſe ſtabulo, quò
Samaritanus ille perduxit eum quẽ reperit à mul-
tis latronibus inflictis uulneribus ſemiuiuum. Et
tamen multa uera uidiſti,nõ his oculis quib. uidẽ-
tur corpora colorata, ſed eis pro quib. orabat qui
dicebat: Oculi mei uideãt æquitatẽ. Nempe ergo Pſal. 16
multa uera uidiſti, eaq; diſcreuiſti ab illa luce quã
tibi lucẽte ea uidiſti: attolle oculos in ipſam lucẽ,
& eos in eã fige ſi potes. Sic enim uidebis quid di-
ſtet natiuitas uerbi dei à proceſſione doni dei, pro
pter quod filius unigenitus nõ de patre genitum,
alioquin frater eius eſſet, ſed procedere dixit ſpiri
tumſanctum. Vnde cũ ſit cõmunio quędã conſub
B ſtantialis patris & filij, amborũ ſpiritus, nõ ambo
rum,quod abſit,dictus eſt filius. Sed ad hoc diluci
de perſpicueq; cernendum, nõ potes ibi aciẽ fige
re,ſcio quia nõ potes. Verũ dico, mihi dico, quid
non poſſim ſcio: Ipſa tamen tibi oſtẽdit in te tria il
la,in quibus te ſummæ ipſius,quã fixis oculis con
templari nondum uales, imaginẽ trinitatis agno-
ſcas. Ipſa oſtẽdit tibi uerbũ uerũ eſſe in te, quando
de ſciẽtia tua gignitur,id eſt quando quod ſcimus
dicimus: quãuis nullius gentis lingua ſignificantẽ
uocem uel proferamus uel cogitemus, ſed ex illo
quod nouimus cogitatio noſtra formetur: ſitq; in
acie cogitantis imago ſimillima cogitationis eius
quã memoria cõtinebat,iſta duo ſcilicet uelut pa-
rentẽ ac prolem tertia uolũtate ſiue dilectione iũ-
gente. Quã quidem uoluntatẽ de cogitatione pro
C cedere, nemo eñ uult ꝙ omnino quid uel quale ſit
neſcit,non tamẽ eſſe cogitationis imaginẽ,et ideo
quandã in hac re intelligibili natiuitatis & proceſ
ſionis inſinuari diſtantiã,quoniã non hoc eſt cogi
tatione cõſpicere quod appetere, uel etiã perfrui
uoluntate,cernat diſcernatq; qui poteſt. Potuiſti
& tu,quãuis nõ potueris neq; poſſis explicare ſuf
ficiẽti eloquio,quod inter nubila ſimilitudinũ cor
poraliũ, quæ cogitationibus humanis occurſare
non deſinunt,uix uidiſti. Sed illa lux quæ non eſt
quod tu,& hoc tibi oſtendit,aliud eſſe illas incor-
poreas ſimilitudines corporũ,et aliud eſſe uerum,
quod eis reprobatis intelligẽtia cõtuemur: hæc &
alia ſimiliter certa oculis tuis interioribus lux illa
monſtrauit. Quæ igit causa eſt cur acie fixa ipſam
D uidere nõ poſſis,niſi utiq; infirmitas? Et quid tibi
eã fecit niſi iniquitas? Quis ergo ſanat omnes lan
guores tuos,niſi qui propitius fit omnibus iniqui
tatibus tuis? Librũ itaq; iſtum iam tandẽ aliquan-
do precatione melius quàm diſputatione conclu-
dam. Domine deus noſter, credimus in te pa- Concluſio libri cum precatiõe & excuſatiõe de multiloquio. Cap. XXVIII
trem,& filiũ & ſpiritũſanctum. Neq; enim diceret
ueritas, Ite baptizate omnes gentes in nomine pa
tris & filij & ſpirituſſancti, niſi trinitas eſſes. Nec
baptizari nos iuberes dñe deus in eius nomine
qui nõ eſt dominus deus. Neq; diceref uoce diui-
na, Audi Iſrael, dominus deus tuus unus eſt: niſi
trinitas ita eſſes ut unus dñs deus eſſes. Et ſi tu de-
us pater ipſe eſſes,& filius uerbum tuũ Ieſus Chri-
ſtus ipſe eſſes, & donum ueſtrum ſpirituſſan-
ctus,non legeremus in literis ueritatis: Miſit deus
filium

filiũ ſuũ: Nec tu, ô unigenite, diceres de ſpiritu ſan A ctó, Quẽ mittet pater in nomine meo, & quẽ ego mittã uobis à patre. Ad hanc regulã fidei dirigens intentionẽ meã quantũ potui, quantũ me poſſe feciſti, quæſiui te & deſideraui intellectu uidere qđ credidi, & multum diſputaui et laboraui. Domine deus meus, una ſpes mea, exaudi me ne fatigatus nolim te quærere, ſed quærã faciem tuã ſemper ardenter. Tu da quærẽdi uires qui inuenire te feciſti, & magis magisq́; inueniendi te ſpem dediſti. Coram te eſt firmitas, & infirmitas mea: Illam ſerua, iſtam ſana. Corã te eſt ſciẽtia & ignorãtia mea. Vbi mihi aperuiſti, ſuſcipe intrantẽ. Vbi clauſiſti, aperi pulſanti. Meminerim tui, intelligam te, diligã te: Auge in me iſta, donec me reformes ad integrum.

Prouer. 10 Scio ſcriptũ eſſe: In multiloquio non effugiet peccatũ. Sed utinã prædicãdo uerbũ tuũ, & laudando te tantũmodo loquerer: nõ ſolũ fugerẽ peccatum, ſed meritũ bonũ acquirerẽ, quamlibet multũ ſic loquerer. Neq; enim homo de te beatus, peccatum præciperet germano in fide filio ſuo, cui ſcripſit di

2.Tim. 4 cens: Prædica uerbum, inſta opportune, importune. Nũquid dicendũ eſt iſtũ non multũ locutũ, qui non ſolũ opportune, uerumetiã importune uerbũ tuũ dñe nõ tacebat? Sed ideo nõ erat multũ, quia tantũ erat neceſſarium. Libera me deus à multiloquio quod patior intus in anima mea miſera in cõſpectu tuo, & confugientẽ ad miſericordiã tuam. Non enim cogitationib. taceo, etiã tacẽs uocibus. Et ſi quidẽ nõ cogitarẽ niſi quod placeret tibi, nõ utiq; rogarẽ ut me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ ſunt cogitationes meæ, tales quales noſti, cogitationes hominum qm̃ uanæ ſunt. Dona mihi nõ eis cõſentire, et ſi quando me delectãt, eas nihilominus improbare, nec in eis uelut dormitãdo immorari. Nec intantũ ualeat apud me, ut aliquid in opera mea procedat ex illis, ſed ab eis mea ſaltẽ ſit tuta ſentẽtia, tuta cõſciẽtia, te tuẽte. Sapiẽs quidã cũ de te loqueret in libro ſuo qui Eccleſia-

B ſticus ꝓprio nomine iam uocat: Multa, inquit, dicimus et nõ peruenimus, et cõſummatio ſermonũ Eccl. 43 uniuerſa eſt ipſe. Cũ ergo peruenerimus ad te, ceſſabũt multa iſta quæ dicimus, & nõ peruenimus, & manebis unus omnia in omnibus: & ſine fine dicemus unum, laudantes te in unum, & in te facti etiã nos unum. Domine deus unus, deus trinitas, quæcunq; dixi in his libris de tuo, agnoſcãt & tui: ſi qua de meo, & tu ignoſce & tui. Amen.

AD LECTOREM.

Ex diui Auguſtini præfatione, eq; totius operis calce ſatis apparet illum ab eruditis quibuſdã deterritũ ne libros de Trinitate, uel abſolueret, uel æderet, quod hoc argumẽtũ à cõpluribus & Græcis & Latinis, multo tũ breuius, tũ dilucidius fuiſſet tractatũ: uelut ab Athanaſio, Baſilio, Gregorió Nazianzeno, Didymo & Hilario, aliisq; nonnullis: & ipſe Auguſtinus uidetur agnoſcere, non ſolũ obſcuritatem ac multiloquium, uerumetiã ingenij defectum, quo factum eſt, ut 101 libris uerſatus in reb. externis, ubi uentũ eſt ad ſummã illam trinitatis imaginẽ, repercuſſis maieſtate rei mẽtis oculis, & pauca dixerit, nec ſatis digna promiſſis. Iam multiloquiũ huic penè perpetuũ eſt, quod accidit illi docẽdi ſtudio, dũ cupit quæ ſẽ nbu etiã à parũ eruditis ac tardis intelligi. Obſcuritas hinc accidit, in hoc dũtaxat opere, quod quũ res per ſe ſit obſcuriſſima, coq; dilucidis imaginib. adhibius illuſtrãda, ille trinitatis imagines petit ab ijs rebus, quæ nec uulgo ſatis notæ ſunt, nec inter eruditos admodum confeſſæ, poſtremo tales, ut ipſæ potius egeant illuſtratione, q̃ ut obſcuriſſimis lucẽ poſſint inuehere. Verũ ille in hoc genere perlibenter uerſari ſolet, adeo ut ſi quando caſu inciderint, illic ueluti uiator ad amœnũ ſontẽ itineris propemodũ oblitus deſideat. Duobus incõmodis, multiloquio, ſic enim ipſe uocat, & obſcuritati, mederi ſtudet, crebris tranſitionibus ac repetitionibus, nec his contentus ſub finẽ, multis & accuratis epilogis, tũ memoriã tum intellectũ lectoris ſubleuat. De tertio ueniã petit à deo. Hanc ſynceritatẽ ſanctiſsimi uiri, uunã oẽs eccleſiæ doctores imitentur. Nemo ſanè tã addictus eſt Auguſtino, quin faſſurus ſit illum alia ſcripſiſſe fœlicius, nec hic admodũ operis titulo, aut lectoris expectationi reſpõdiſſe. Cæterũ quod quũ aliàs, tũ extremo libro, docet unũ patrẽ appellandũ ingenitũ, quũ ſpiritusſanctus non dicatur genitus, ſed procedens: Sciendũ eſt quod Auguſtinus appellat ingenitũ, ab Hilario uerti innaſcibilẽ, eiusq; cognominis rationẽ exiſtimat in ſolũ patrẽ cõpetere lib. de Trinitate IIII. aliisq; locis nõnullis: Græci uocãt ἀγένητον. Athanaſius indicat uocẽ ab Ethnicis ſumptã, qui diſputant utrũ mũdus ſit ἀγένητος an γενητός. Eam uocẽ arte induxerũt Arriani, ut inſidioſis uocabulis perſuaderẽt filiũ & ſpiritũſanctum eſſe creaturas. Id conſequitur, ſi uerum eſt ſolum patrẽ eſſe ἀγέννητον. Proinde nec ingenitũ nec innaſcibile ſatis exprimit Græcã uocẽ ἀγέννητον. Aliud enim eſt ἀγέννητον, aliud ἀγένητον, quẽadmodũ aliud eſt γεννηθὲν, aliud γεγονός: illud cõpetit in eũ qui ex parẽte naſcit, hoc in id q quocũq; modo factũ eſt. Minimũ aũt intereſt inter ἀγένητον, ἄκτιστον, & ἀποίητον, quæ ſingula cõgruũt æque in oẽs perſonas. Etẽm ſi ἀγένητον ſeparat à reb. cõditis, tã eſt ἀγένητος filius, iuxta ſuperiorẽ naturã, & ſpũſſanctus, q̃ ipſe pater. Sin ἀγένητον dicit, q nũq̃ eſſe cœpit, ſed ab æterno fuit, & hoc eſt omnib. perſonis cõe. Si uero ἀγένητον idẽ ualet q ἀγέννητον, uocabulũ ẽ patri cũ ſpũſſancto cõe. Poſtremo ſi ἀγέννητον interpretamur, q nec tẽporis nec originis hẽt initiũ: hac demũ ratiõe ſoli patri cõgruit. Reliqua pete ex libro D. Athanaſii quẽ ſcripſit aduerſus Euſebium.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
LIB. DE GEN. AD LITERAM IMPERFECTVS.

Temeritas aſſerendi. Cap. I

D E obſcuris naturaliũ rerũ quæ omnipotẽti deo artifice facta ſentimus, non affirmando, ſed quærendo tractãdum eſt, in libris maxime quos nobis commẽdat autoritas, in quibus temeritas aſſerendæ incertæ dubiæq; opinionis, difficile ſacrilegij crimen euitat: ea tamẽ quærẽdi dubitatio catholicæ fidei metas nõ debet excedere. Et quoniam multi hæretici ad ſuã ſententiã, quæ præter fidem eſt catholicæ diſciplinæ, expoſitionẽ ſcripturarũ diuinarum trahere cõſueuerunt, ante tractationẽ huius libri catholica fides explicãda eſt. Eſt aũt hæc: Deũ patrẽ omnipotentẽ uniuerſam creaturã feciſſe atq; conſtituiſſe per filiũ ſuum unigenitũ, id eſt, ſapientiã & Fides catholica

uirtutem ſuā conſubſtantialem ſibi & coęternā in unitate ſpiritusſancti, & ipſius conſubſtantialis & coæterni. Hāc ergo trinitatē dici unū deū, eumq; feciſſe & creaſſe omnia quæ ſunt, inquantū ſunt, catholica diſciplina dici iubet, ita ut iubet: ita ut creatura omnis ſiue intellectualis ſiue corporalis, uel quod breuius dici poteſt, ſecundū uerba diuinarū ſcripturarū, ſiue inuiſibilis, ſiue uiſibilis, non de dei natura, ſed à deo ſit facta de nihilo: nihilq; in ea eſſe quod ad trinitatē pertineat, niſi quod trinitas cōdidit, iſta cōdita eſt. Quapropter creaturā uniuerſam neq; conſubſtantialē deo, neq; coæternam fas eſt dicere atq; credere. Eſſe aūt omia quæ fecit bona ualde, mala uero non eſſe naturalia, ſed

Peccatum. omne quod dicitur malū, aut peccatū eſſe, aut pœnā peccati. Nec eſſe peccatū niſi prauū liberæ uo- B luntatis aſſenſum, cū inclinamur ad ea quę iuſtitia uetat, & unde liberū eſt abſtinere: id eſt, non in rebus iſtis, ſed in uſu earū legitimo. Vſus autem rerū eſt legitimus, ut anima in lege dei maneat, & uni deo pleniſſima dilectione ſubiecta ſit, & cætera ſibi ſubiecta ſine cupiditate aut libidine miniſtret, id eſt, ſecundum præceptum dei. Ita enim ſine difficultate & miſeria, & cum ſumma facilitate & bea-

Pœna peccati titudine adminiſtrabit. Pœna uero peccati eſt, cū ipſis creaturis non ſibi ſeruientibus cruciatur anima, cum deo ipſa non ſeruit: quæ creatura illi obtēperabat, cum ipſa obtemperabat deo. Itaq; non eſſe ignē malum, quia creatura dei eſt, ſed tamen uri eo imbecillitatē noſtrā ex merito peccati. Dici autem peccata naturalia, quæ neceſſe eſt cōmitti an- C te miſericordiā dei, poſtq; in hanc uitā per peccatum liberi arbitrij lapſi ſumus: renouari hominem per Ieſum Chriſtū dominū noſtrum, cum ipſa ineffabilis, ac incōmutabilis dei ſapiētia plenū totūq; hominē ſuſcipere dignata eſt, & naſci de ſpūſancto & uirgine Maria, crucifigi, ſepeliri & reſurgere, & aſcēdere in cœlū, quod iam factū eſt: & uenire ad iudicandos uiuos & mortuos in fine ſeculi, & reſurrectionē mortuorū in carne, quod adhuc futurū prædicatur: datū eſſe ſpiritūſanctū, credentibus in eū: conſtitutā ab illo matrē Eccleſiam quę

Catholica catholica dicit̄, ex eo quia uniuerſaliter perfecta eſt, & in nullo claudicat, & per totū orbem diffuſa eſt: remiſſa eſſe pœnitētibus priora peccata, & ui-

Modi exponēdæ legis. Ca. II D tā æternā cœlorumq; regnū promiſſum. Secundum hanc fidē quæ poſſunt in hoc libro quæri & diſputari, conſiderandū eſt. In principio fecit deus cœlum & terrā. Quatuor modi à quibuſdam ſcripturarū tractatorib. traduntur legis exponendæ, ſecundū hiſtoriā, ſecundū allegoriā, ſecundū ana-

Hiſtoria logiam, ſecundū ætiologiā. Hiſtoria eſt, cum ſiue diuinitus ſiue humanitus res geſta cōmemoratur.

Allegoria Allegoria, cū figurate dicta intelliguntur. Analo-

Analogia gia, cum ueteris & noui teſtamentorū congruētia

Aetiologia demonſtratur. Aetiologia cū dictorū factorumq;

Creatio cœli terræq;. Ca. III cauſæ reddūtur. Hoc ergo quod ſcriptum eſt: In principio fecit deus cœlum & terrā: quæri poteſt, utrū tantūmodo ſecundū hiſtoriā accipiendū ſit, an etiā figurate aliquid ſignificet, & quomodo cōgruat Euangelio, & qua cauſa liber iſte ſic inchoa-

A tus ſit. Secundū hiſtoriā autem quæritur, quid ſit in principio, id eſt utrū in principio tēporis, an in principio: in ipſa ſapientia dei, quia & ipſe dei filius principiū ſe dixit, quādo ei dictū eſt, Tu quis es: & dixit, Principiū quod & loquor uobis. Eſt enim principiū ſine principio, & eſt principiū cum alio principio. Principiū ſine principio ſolus pater eſt, ideo ex uno principio eſſe omia credimus. Filius aūt ita principiū eſt, ut de patre ſit. Ipſa etiā prima creatura intellectualis, poteſt dici principiū ijs quibus caput eſt, quæ fecit deus. Cum enim recte appelletur principiū caput, in illa gradatione, Apoſtolus mulierē tamen non dixit caput alicuius. Nam & uirū dixit caput mulieris, & caput uiri Chriſtū, & caput Chriſti deū. ita creatori creatura ſubnectitur. An ideo in principio dictum eſt, *Gradatio græce κλιμαξ figura, quum uerbo ſequēti, uerbum prius excipitur* B quia primū factū eſt? An non potuit inter creaturas primū fieri cœlum & terra, ſi angeli & omnes intellectuales poteſtates primū factæ ſunt? Quia & angelos creaturā dei & ab eo factos credamus neceſſe eſt. Nā & angelos enumerauit Propheta in cxlviij. Pſalmo cū dixit: Ipſe iuſſit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Sed ſi primum facti ſunt angeli, quæri poteſt, utrū in tēpore facti ſunt, an ante omne tempus, an in exordio temporis? Si in tempore, iam erat tempus anteq; angeli fierēt. Et quoniā etiā tempus ipſum creatura eſt, incipit neceſſe eſſe ut aliquid prius q̄ angelos factū accipiamus. Si aūt in exordio tēporis factos dicimus, ut cū ipſis cœperit tēpus, dicendum eſt falſum eſſe C quod quidā uolunt, ante cœlū & terram tēpus eſſe cœpiſſe. Si autem prius q̄ tempus angeli facti ſunt, quærendū eſt quomō dictum ſit in cōſequentibus: Et dixit deus, fiant luminaria in firmamento cœli, ut luceāt ſuper terrā, & diuidāt inter noctem & diē, & ſint in ſigna & tempora & dies & annos. Hic enim poteſt uideri, tunc cœpta eſſe tēpora cū cœlum & luminaria cœli ordinatis itineribus currere cœpiſſent: quod ſi uerum eſt, quomodo potērūt dies eſſe antequā tempus eſſet, ſi à curſu luminariū tempus exorſum eſt, quæ quarto die dicuntur eſſe facta? An iſta dierū digeſtio ſecundum cōſuetudinem humanæ fragilitatis ordinata eſt lege narrādi, & humilib. humiliter inſinuādi ſublimia, qua & ipſe ſermo narrantis non poteſt niſi aliqua D habere & prima & media & ultima? An in temporibus iſtis dictum eſt ut eſſent luminaria, quę tēpora homines interuallis morarū in corporis motione metiuntur? Hęc enim tempora ſi nullus motus corporū eſſet, nulla eſſent, & ipſa ſunt hominibus maniſeſtiora. Quod ſi admittimus, quærendū eſt, utrum præter motū corporū poſſit eſſe tempus in motu incorporeæ creaturæ, ueluti eſt anima uel ipſa mens: quæ utiq; in cogitationibus mouetur, & ipſo motu aliud habet prius, aliud poſterius, quod ſine interuallo tēporis intelligi non poteſt. Quod ſi accipimus, etiā ante cœlū & terrā poteſt intelligi tēpus fuiſſe, ſi ante cœlū & terrā facti ſunt angeli. Erat enim iam creatura quæ motibus incorporeis tēpus ageret. Et recte intelligitur cū illa etiam tēpus eſſe, ut in anima quæ per corporeos ſenſus corpo-

corporeis motibus aſſuefacta eſt. Sed fortaſſe nō
eſt in principib. & creaturis ſupereminentib. Sed
quoquo modo hoc ſe habeat: res eñ ſecretiſſima
eſt, & humanis coniecturis impenetrabilis: illud
certe accipiendū eſt in fide, etiã ſi modū noſtræ co
gitationis excedit, omnē creaturã habere initiū,
tēpuſq; ipſum creaturã eſſe, ac ꝑ hoc ipſum habe-
re initiū, nec coæternū eſſe creatori. Poteſt enim
cœlū & terra pro uniuerſa creatura poſitū uideri,
ut & hoc uiſibile ęthereū firmamētū, cœlū appel
latū ſit, & illa creatura inuiſibilis ſupereminētium
poteſtatū, ruſuſq; terra omnis inferior pars mūdi
cū animalib. quibus inhabitat̃. An cœlum omnis
creatura ſublimis atq; inuiſibilis dicta eſt, terra ue
ro omne uiſibile, ut etiã ſic poſſit hoc quod dictū
eſt: In principio fecit deus cœlū & terrã, uniuerſa
creatura intelligi? Fortaſſe quippe nō incongrue
in cōparatione inuiſibilis creaturæ, omne uiſibile
terra dicitur, ut illa cœli nomine nuncupet̃. Quo-
niã & anima quæ inuiſibilis eſt, cū rerum uiſibiliū
amore tumeſceret, & earū adeptione extolleret̃,
Anima terra dicitur. terra dicta eſt, ſicut ſcriptū eſt: Quid ſuperbit ter-
ra & cinis? Sed quęri poteſt, utrū iã diſtincta & cō
Eccl. 10 poſita om̃ia dixerit cœlū & terrã, an ipſam primo
informē uniuerſitatis materiē, quæ in has forma-
tas & ſpecioſas naturas deo ineffabiliter iubente
digeſta eſt, cœli & terræ nomine nuncupauerit?
Quanq; enim ſcriptū legerimus: Qui feciſti mun
dum de informi materia: tamē etiã ipſam materiã
cuiuſmodicunq; ſit, nō poſſumus dicere nō ab eo
factã, ex quo omnia confitemur & credimus: Vt
etiã ipſa digeſtio & ordinatio ſingularū quarunq;
rerū formatarū & diſtinctarū mūdus uocetur: ipſa
uero materies cœlū & terra, ueluti ſemē cœli ap-
pellata ſit, quaſi cōfuſum atq; permixtū ab artifice
deo accipiendis formis idoneū. Hactenus de hoc
quæſitū ſit quod dictū eſt: In principio fecit deus
cœlum & terrã: nihil enim horū temere affirmari
potuit. Terra aūt erat inuiſibilis & incōpoſita,
Terra inuiſibilis. Cap. IIII & tenebræ erãt ſuper abyſſum, & ſpiritus dei fere
batur ſuper aquã. Ab hæreticis qui ueteri Teſta-
mēto aduerſant̃, moueri calūnia huic loco ſolet,
cum dicūt: Quō in principio fecit deus cœlum &
terrã, ſi iam terra erat? Non intelligentes hoc eſſe
ſubiectū, ut exponeret̃ qualis terra fuerit, de qua
iam dictū eſt: Fecit deus cœlū & terrã. Hæc autē
terra quã deus fecit, inuiſibilis erat & incompoſi-
ta, donec ab eodē ipſo diſcerneret̃, & ex cōfuſio-
ne in rerū certo ordine cōſtitueret̃. An ſic melius
intelligitur, ut in hac executione rurſus eadē rerū
materies cōmendaret̃ quæ ſuperius cœli & terræ
nomine nuncupata eſt? ut iſte ſit ſenſus: In prin-
cipio fecit deus cœlū & terrã: hoc aūt quod cœlū
& terra dictū eſt, terra erat inuiſibilis & incompo
ſita, & tenebrę ſuper abyſſum: id eſt quod cœlum
& terra appellatū eſt, materies erat confuſa quæ-
dam, de qua mūdus, qui duabus maxime partib.
cœlo ſcilicet & terra cōſtat, digeſtis elementis &
accepta forma fabricaret̃. Quæ confuſio materiæ
ſic potuit inſinuari populari intelligētiæ, ſi dicere
tur terra inuiſibilis uel incōpoſita uel inordinata

uel imparata, & tenebræ ſuꝑ abyſſum, id eſt ſuper
A profunditatē uaſtiſſimã: quæ rurſus ꝓfunditas ex *Abyſſus*
eo fortaſſe nominata eſt, quia nullius intelligētia
ꝓpter ipſam informitatē penetrari poteſt. Et tene
bræ erãt ſuper faciē abyſſi. Vtrum ſubter abyſſus
erat et ſupra tenebrę quaſi iã loca diſtincta eſſent?
An quoniã materię adhuc cōfuſio exponit̃, quod
iam χάος Græce dicit̃, ideo dictū eſt, tenebrę erãt
ſuper abyſſum, quia lux nō erat: quæ ſi eſſet, utiq;
ſupra eſſet, q̃a eſſet eminētior, & ea quæ ſibi ſubie
cta erãt, illuminaret? Et reuera qui diligēter conſi
derat quid ſint tenebrę, nihil aliud inuenit ꝗ lucis
abſentiã. Ita igit̃ dictū eſt: Tenebræ erant ſuper a-
byſſum: ac ſi dictum eſſet, nō erat lux ſuper abyſ-
ſum. Quapropter hæc materies quæ conſequenti
operatione dei, in rerū formas ordinata diſtingui
tur, appellata eſt terra inuiſibilis & incōpoſita, &
B ꝓfunditas carēs luce, quæ appellata eſt ſuperius
nomine cœli & terrę, ueluti ſemē, ut iam dictum
eſt, cœli & terræ. Si tamen nō cœlū & terrã dicen
do, uniuerſitatē prius ꝓponere uoluit, ut poſtea,
inſinuata materia, mūdi partes exequeret̃. Et ſpi-
ritus dei ferebat̃ ſuper aquã. Nuſq; dixerat deus
aquã fecit, nec tamē ullo modo credēdū eſt aquã
deū non feciſſe, & eã iam fuiſſe anteq; ille aliquid
cōſtituiſſet: etenim ille eſt ex quo omnia, per quē
omnia, in quo omnia, ſicut Apoſtolus dicit. Ergo
& aquã deus fecit, & aliter credere magnus error
eſt. Cur igitur nō dictum eſt ꝙ aquã deus fecerit?
An rurſus eandē materiã quam uel cœli & terræ
uel terræ inuiſibilis & incōpoſitæ atq; abyſſi no-
C mine nuncupauerat, etiã aquã uoluit appellare?
Cur eñ nō & aqua appellaret̃ ſi terra potuit, cum
adhuc neq; aqua diſtincta atq; formata, neq; terra
eſſet, neq; aliquid aliud? Sed primo fortaſſe cœlū
& terra appellata eſt, ſecundo terra incōpoſita, &
abyſſus carēs luce, tertio aqua nō incōgrue: ut pri
mo ipſius uniuerſitatis propter quã facta eſt ma-
teries de omnino nihilo, cœli & terrę nomine uo
caret̃: ſecūdo terræ incōpoſitæ atq; abyſſi nomi-
ne inſinuaret̃ informitas, quia inter om̃ia elemen
ta terra eſt informior & minus relucens ꝗ cętera:
tertio aquæ nomine ſignificaret̃ materia ſubiecta
operi artificis, aqua enim mobilior eſt ꝗ terra: Et
ideo propter operãdi facilitatē & motū faciliorē,
ſubiecta materies artifici, aqua magis uocanda e-
D rat ꝗ terra. Et aer quidem mobilior eſt ꝗ aqua, ę-
ther aūt mobilior ipſo aere non abſurde creditur
aut ſentitur, Sed aeris uel ætheris nomine minus
cōuenienter appellaret̃ materies: Magis eñ hæc *Elementorum natura*
elementa uim credunt̃ habere faciēdi, terra uero
& aqua patiendi. Quod ſi occultū eſt, uel certe a-
pertiſſimū puto, ꝙ aquã uentus mouet, & nōnul-
la terrena: uētus autem eſt aer motus & quaſi flu-
ctuans. Ergo cū aer aquam moueat manifeſte, un
de aūt ipſe moueat̃, ut ſit uentus, occultū ſit, quis
dubitet cōgruentius aquę nomine materiã uoca-
ri quia mouetur, ꝗ aeris qui mouet? Moueri autē
pati eſt, mouere facere. Huc accedit, ꝙ ea quæ ter
ra gignit aqua irrigantur, ut naſci & perfici poſ-
ſint, ita ut prope uideatur in hæc ipſa naſcētia ea-

dem aqua cōuerti. Quocirca congruentius aquæ
nomine appellaretur materies, cū ſubdita operi arti A
ficis inſinuaretur propter mobilitatē & cōuerſio-
nē in quæq; naſcentia corpora, ꝙ nomine aeris in
quo ſola mobilitas poſſet animaduerti: cętera ue
ro quib. materia expreſsius ſignificaretur deſuiſ-
ſent, ut totus iſte ſit ſenſus, In principio fecit deus
cœlum & terram: id eſt materiā quæ cœli & terræ
formā capere poſſet: quę materia terra inuiſibilis
& incōpoſita erat, id eſt, informis & luce carens
ꝓfunditas: quę tamen q̄m mouenti & operanti ar
tifici ſubiecta eſſet, ꝓpter hoc ipſum ꝙ cedit ope-
ranti, aqua etiā nominata eſt. In hac igitur mate-
riæ ſignificatione prius inſinuatus eſt finis eius, id
eſt, propter quid facta ſit, ſecundo ipſa informitas
tertio ſeruitus ſub artifice atq; ſubiectio. In primo
cœlum & terra, propter hoc enim facta materies. B
Secūdo terra inuiſibilis & incōpoſita, & tenebrę
ſuper abyſſum: id eſt, ipſa informitas ſine lumine.
Tertio aqua ſubiecta ſpiritui ad habitandum for-
masq; capiendas: ideo ſuper aquam ferebatur ſpi
ritus dei, ut ſpiritum operantē, aquā uero unde o-
peraretur intelligamus, id eſt, materiā fabricabi-
lem. Cū enim iſta tria dicimus unius rei nomina,
materia mūdi, materia informis, materia fabrica-
bilis, horū primo nomini bene adiūgitur cœlū &
terra: ſecūdo obſcuritas, cōfuſio, profunditas, te-
nebræ: tertio cedēdi facilitas, cui iam ad operan-
dum ſpiritus ſuperferatur artificis. Et ſpiritus dei
ſuperferebatur ſuper aquā. Nō ita ſuperferebatur
ſicut oleū aquæ, uel aqua terræ, id eſt, quaſi cōtine
retur: Sed ſi ad hoc de uiſibilibus exēpla capiēda C
ſunt, ſicut ſuperfertur lux iſta Solis aut Lunæ his
corporib. quæ illuminat in terra: nō enim cōtinetur
illis, ſed cū cœlo cōtineatur iſtis ſuperfertur. Item
cauendū eſt, ne quaſi locorū ſpacijs dei ſpiritū ſu-
perferri materiæ putemus, ſed ui quadā effectoria
& fabricatoria, ut illud cui ſuperfertur efficiatur
Similitudo de ſpiritu ſuper aquas. & fabricetur. Sicut ſuperfertur uolūtas artificis li-
gno, uel cuiq; rei ſubiectæ ad operandū, uel etiam
ipſis mēbris corporis ſui quæ ad operādū mouet.
Et hæc ſimilitudo cū iam ſit omni corpore excel-
lentior, parua eſt tamē & propè nihil ad intelligē
dam ſuperlationē ſpiritus dei, ſubiecta ſibi adope
randū mūdi materia. Sed non inuenimus euiden-
tiorem ſimilitudinē & propinquiorem rei de qua
loquimur in ijs rebus quæ ab hominib. quomo- D
docunq; capi poſſunt: Quapropter in huiuſmodi
Eccl. 43 cogitatione optime illud pręceptū tenebitur, quod
ſcriptum eſt: Benedicētes deū, exaltate illū, quan-
tumcunq; potueritis, ſuperabit & adhuc. Hoc aūt
dictum ſit, ſi hoc loco ſpiritus dei ſpirituſſanctus,
quē in ipſa ineffabili & incōmutabili trinitate ue-
neramur, accipitur. Poteſt autē & aliter intelligi, ut
ſpiritū dei, uitalem creaturā, qua uniuerſus uiſibi-
lis mūdus atq; omnia corporea continentur & mo-
uentur, intelligamus: cui deus omnipotēs tribuit
uim quandā ſibi ſeruiendi ad operandū in ijs quæ
gignūtur. Qui ſpiritus cū ſit omni corpore æthe-
reo melior, quia omnē uiſibilem creaturā omnis
inuiſibilis creatura antecedit, nō abſurde ſpiritus

dei dicitur. Quid enim nō eſt dei ex ijs quæ condi
dit, cum etiā de ipſa terra dictū ſit: Domini eſt ter *Pſal. 23*
ra & plenitudo eius: & illud uniuerſali cōplexio-
ne quod ſcriptū eſt: Quoniā tua ſunt omnia domi *Sap. 11*
ne qui animas amas. Sed tunc poteſt iſte ſpiritus
ſic intelligi, ſi qđ dictū eſt: In principio fecit deus *Gen. 1*
cœlū & terrā, tantū de uiſibili creatura dictū ſen-
tiamus, ut ſuper materiā rerū uiſibiliū, in exordio
fabricationis eorū ſuperferretur inuiſibilis ſpiritus,
qui tamē etiā ipſe creatura eſſet, id eſt, nō deus ſed
à deo facta atq; inſtituta natura. Si autē uniuerſæ
creaturę, id eſt, intellectualis & animalis & corpo
ralis materia creditur illo aquæ uocabulo enuncia-
ta, nullo modo hoc loco ſpiritus dei poteſt, niſi il-
le incōmutabilis & ſanctus intelligi, qui ferebatur
ſuper materiā omniū rerū quas fecit & condidit
deus. Tertia opinio de hoc ſpiritu oriri poteſt, ut
credatur ſpiritus nomine, aeris elementū nunciatū:
ut ita quatuor elemēta inſinuata ſint, quib. mun-
dus iſte uiſibilis ſurgit, cœlum ſcilicet & terra &
aqua & aer: Nō quia iam erāt diſtincta & ordina-
ta, ſed quia in illius materiæ ꝗuis informi cōfuſio
ne, tamen exortura præſignabantur, quæ informis
confuſio tenebrarū & abyſſi nomine cōmendata
eſt. Sed quælibet ſententiarū iſtarū uera ſit, omniū
rerū quæ ortæ ſunt, quæ uidentur, & quæ nō uiden-
tur, nō quantū ad uitia quæ cōtra naturā ſunt, ſed
quantū ad ipſas naturas attinet, deū eſſe autorem
& conditorē credēdū eſt. Nullamq; omnino eſſe
creaturā quæ nō ab ipſo initiū perfectionemq; ha
beat generis & ſubſtātię ſuę. Et dixit deus: Fiat *Fiat lux.*
lux, & facta eſt lux. Deū dixiſſe, fiat lux, non uoce *Cap. V*
de pulmonib. ædita, nec lingua & dentib. accipe-
re debemus. Carnaliū ſunt iſtæ cogitationes, ſecū
dum autē carnē ſapere mors eſt. Sed ineffabiliter
dictum eſt, fiat lux. Vtrū aūt hoc quod dictum eſt,
filio unigenito dictū eſt, an idipſum quod dictum
eſt, filius unigenitus eſt, quod dictū dei uerbū di-
citur per quod facta ſunt omnia, quæri poteſt: dū
tamē illa abſit impietas, ut uerbū dei unigenitū fi-
lium quaſi uocem prolatā, ſicut à nobis fit, eſſe cre
damus. Verbū autem dei per quod facta ſunt om
nia, nec cœpit eſſe, nec deſinet, ſed ſine inchoatio
ne natū patri coęternū eſt. Quare hoc quod dictū
eſt, fiat lux, ſi & cœpit & deſtitit dici, magis filio di
ctum eſt hoc uerbum ꝙ ipſum eſt filius: Et tamen
etiā hoc ineffabiliter. Nec carnalis imago ſubre-
pat in animū, & intellectū pium ſpiritalem cōtur-
bet, quia & incipere aliquid & deſinere in natura
dei ſi proprie accipiatur, temeraria & præceps opi-
nio eſt: carnalibus tamē & paruulis, nō tanquā in
ea manſuris, ſed tanꝗ inde ſurrecturis humaniſſi-
me cōcedēda eſt. Quicquid tamē incipere & deſi
nere deus dicitur, nullo modo in ipſius natura, ſed
in eius creatura quę illi miris modis obtemperat,
intelligendū eſt. Et dixit deus, Fiat lux: Vtrum ea
lux quę his carnalib. oculis patet, an aliqua occul-
ta quā nobis per hoc corpus uidere non datū eſt?
Et ſi occulta, utrū corporea quę per locorum ſpa- *Lux in anima*
cia tenditur fortaſſe in ſublimibus partib. mundi:
an incorporea qualis in anima eſt, ad quā uitandi
&

& appetendi refertur examen à ſenſib. corporis,
qua nõ carent etiã animæ beſtiarũ? An ea quę ſu-
perior ratiocinãdo apparet, ex qua incipit omne
quod creatũ eſt? Quamlibet enim lucẽ ſignificet,
factã tamen & creatã debemus accipere, non illã
qua fulget ipſa dei ſapientia quæ nõ creata eſt ſed
nata, ne ſine luce deus fuiſſe putetur priuſq̃ iſtam
de qua nunc agitur cõdidiſſet. De hac enim ſicut
ipſa uerba ſatis docẽt, hoc cõmendat̃ quod facta
ſit, Et dixit, inquit, Fiat lux, & facta eſt lux. Alia eſt
lux de deo natura, & alia lux quam fecit deus: na-
tura de deo lux eſt ipſa dei ſapiẽtia, facta uero lux
eſt quęlibet mutabilis ſiue corporea ſiue incorpo
rea. Mouere aũt ſolet, quõ lux corporea eſſe po-
tuerit anteq̃ cœlum eſſet & cœli luminaria, quæ
poſt iſtã exponunt̃: quaſi uero facile hoc ab homi
ne percipi poteſt, aut omnino ullo modo poteſt,
utrũ ſit aliqua lux præter cœlũ quæ tamen ſpacijs
locorũ diſtincta atq; diffuſa ſit, mũdumq; ample-
ctatur. Sed cũ liceat hic & incorporeã lucẽ intelli
gere, ſi nõ uiſibilem tantum creaturã in hoc libro,
ſed omnẽ creaturã expoſitã dicimus quid opus
eſt in hac controuerſia remorari? & fortaſſe quod
quęrũt homines, quãdo angeli facti ſunt, ipſi ſigni
ficant̃ hac luce, breuiſſime quidẽ, ſed tamẽ cõue-
niẽtiſſime & decentiſſime. Et uidit lucẽ, quia bo-
na eſt. Iſta ſentẽtia nõ quaſi inſoliti beneuolentiã,
ſed approbationẽ operis ſignificare oportet intel
ligi. Quid enim cõuenientius de deo dicit̃, quan-
tum inter homines dici poteſt, q̃ cum ita ponitur,
dixit, factum eſt, placuit: ita ut in eo ꝙ dixit, impe
riũ eius intelligatur: in eo ꝙ factũ eſt, potentia: in
eo ꝙ placuit benignitas: ſicut ineffabilia per ho-
minẽ hominibus, ita ut omnibus prodeſſent, dici
debuerunt. Et diuiſit deus inter lucẽ & tenebras.
Hinc intelligi licet quanta diuini operis facilitate
iſta dicant̃ effecta. Nõ enim quiſq; eſt qui ſic æſti-
met lucem factam ut eſſet cõfuſa cum tenebris, &
ob hoc poſtea ſeparationis indigeret: ſed eoipſo
quo lux facta eſt, cõſecuta eſt etiã diuiſio inter lu-
Lux ſenſuum cem & tenebras. Quæ enim ſocietas lucis cũ tene
bris? Deus ergo diuiſit inter lucẽ & tenebras, quia
lucẽ fecit, cuius abſentia tenebræ uocant̃. Intereſt
aũt inter lucem & tenebras, ſicut intereſt inter ue
ſtimentũ & nuditatẽ, aut plenũ & inane, & ſimi-
lia. Iam quot modis poſſit intelligi lux ſupradictũ
eſt, quibus cõtrariæ priuationes poſſunt tenebræ
nominari. Alia eſt enim lux quæ uidet̃ his oculis
corporeis etiam ipſa corporea, ut ſolis & lunæ &
ſtellarũ, & ſi quid huiuſmodi eſt, cui cõtrariæ ſunt
tenebræ, cum aliquis locus ea luce caret. Alia aũt
lux eſt uita ſentiens, & ualens diſcernere quæ per
corpus ad animę iudiciũ referunt̃, id eſt, alba & ni
gra, canora & rauca, ſuaue olentia & putẽtia, dul-
cia & amara, calida & frigida, & cætera huiuſmo-
di. Alia eſt enim lux quę ſentit̃ oculis, alia qua per
oculos agitur ut ſentiat̃. Illa enim in corpore, hęc
aũt q̃uis per corpus ea quæ ſentit percipiat, inani
mata tamẽ eſt. Huic cõtrariæ ſunt tenebræ inſenſi
bilitas quædã, uel ſi melius inſenſualitas dicitur,
id eſt, nõ ſentire, q̃uis inferantur quæ ſentiri poſ-

ſent, ſi eſſet in illa uita lux iſta unde ſentitur. Neq;
A hoc cum miniſteria deſunt corporis, ſicut in cęcis
aut ſurdis. Nam in iſtorũ animis eſt iſta lux de qua
nũc agimus, ſed inſtrumẽta corporis deſunt. Neq;
illo modo quomodo in ſilẽtio uox nõ audit̃, cum
& iſta lux eſt in anima, & aſſunt corporis inſtru-
mẽta, ſed nihil quod ſentiatur infertur. Non ergo
qui ijs cauſis non ſentit, caret iſta luce. Sed cũ talis
potentia nõ eſt in anima, quæ iam nec anima dici
ſolet, ſed tantum uita, qualis perhibet̃ eſſe uitis &
arboris, & quarũcunq; ſtirpiũ: ſi tamen eas uel ta-
lẽ habere perſuaderi ullo modo poteſt, quas non-
nulli nimis errãtes hæretici, nõ ſolum ſentire per
corpus, id eſt, uidere, audire, & calorem ignemq;
diſcernere, ſed etiã intelligere rationẽ & cogita-
tiones noſtras noſſe arbitrant̃. Sed de his alia quę
ſtio eſt. Inſenſibilitas ergo tenebræ huius lucis
B qua quicquid ſentitur, cũ ipſam uim ſentiẽdi non
habet uita quęlibet: cõuenienter aũt lucẽ hãc dici
cõcedit, quiſquis concedit recte dici lucẽ, qua res
quęq; manifeſta eſt. Cum autẽ dicimus manifeſtũ
eſt hoc canorũ eſſe, manifeſtũ eſt hoc dulce eſſe,
manifeſtũ eſt hoc frigidum eſſe, & qđ forte huius
generis per corporales ſenſus attingimus, hęc lux
qua iſta manifeſta ſunt, utiq; intus in anima eſt, q̃-
uis per corpus inferantur quæ ita ſentiuntur. Ter-
tium lucis genus in creaturis intelligi poteſt, quo
ratiocinamur. Huic cõtrariæ tenebrę ſunt irratio- *Lux rationis*
nabilitas, ſicut ſunt animæ beſtiarũ. Siue ergo lu-
cem ætherea, ſiue ſenſualem, cuius animalia parti
cipant, ſiue rationalem quam angeli & homines
C habent, à deo factam primitus in rerũ natura, hac
ſentẽtia uult intelligi, diuiſiſſe deũ inter lucẽ & te
nebras, eoipſo quo lux facta eſt oportet accipi, ꝙ
aliud eſt lux, aliud illæ priuationes lucis quas in
cõtrarijs tenebris ordinauit deus. Non enim deũ
feciſſe tenebras dictum eſt, quoniã ſpecies ipſas
deus fecit, nõ priuationes quæ ad nihilũ pertinẽt,
unde ab artifice deo facta ſunt omnia: quas tamẽ
ab eo ordinatas intelligimus, cũ dicitur: Et diuiſit
deus inter lucẽ & tenebras, ne uel ipſæ priuatio-
nes nõ haberent ordinẽ ſuum, deo cuncta regẽte
atq; adminiſtrante. Sicut in cantãdo interpoſitio-
nes ſilentiorũ certis moderatiſq; interuallis, quã-
uis uocũ priuationes ſint, bene tamẽ ordinant̃ ab
ijs qui cantare ſciunt, & ſuauitati uniuerſę cantile
D næ aliquid cõferũt. Et umbræ in picturis eminen-
tiora quęq; diſtinguunt, ac non ſpecie, ſed ordine
placẽt. Nam & uitiorum noſtrorum nõ eſt autor
deus: ſed tamẽ ordinator eſt, cum eo loco pecca-
tores cõſtituit, & ea perpeti cogit quæ merentur.
Ad hoc ualet ꝙ oues ponũtur ad dexteram, hædi
autem ad ſiniſtrã. Quædam ergo & facit deus &
ordinat, quædam uero tantum ordinat. Iuſtos &
facit & ordinat, peccatores autem inquantũ pec-
catores ſunt non facit, ſed ordinat tantũ. Quippe
cum illos ad dexteram, illos ad ſiniſtram conſti- *Matth. 25*
tuit, & quòd in ignem æternum iubet ire, ad meri
torum ordinem ualet: ita ſpecies naturasq; ipſas
& facit & ordinat: Priuationes aũt ſpecierum de-
fectusq; naturarum nõ facit, ſed ordinat tantum.

Dixit itaq;, fiat lux, Et facta eſt lux Nō dixit, fiant
tenebræ, & factæ ſunt tenebræ. Horū ergo unum
fecit, alterū nō fecit: utrunq; tamē ordinauit, cum
diuidit deus inter lucē & tenebras. Ita & ipſo faci-
ente pulchra ſunt ſingula, & ipſo ordinante pul-
chra ſunt omnia. Et uocauit deus lucem diē, &
tenebras uocauit noctem. Cum & lux nomen ſit
alicuius rei, & dies rurſum, & tenebræ & nox u-
trumq; ſit nomen, utrumq; ita dici oportuit, nomi
na rebus impoſita eſſe, ut illa res cui nomen impo
ſitum eſt, utiq; alio quoq; nomine, nō enim aliter
poterat enumerare. Et ita dictū eſt: Vocauit deus
lucem, diē: ut indifferēter etiā dici cōuerſe poſſet,
Vocauit deus diem lucē, & uocauit noctem tene
bras. Quid ei reſpōdebimus ſi qs à nobis ita quæ-
ſit, luci nomen impoſitū eſt dies, an diei nomē im
poſitum eſt lux, quia hæc duo utiq; in quātum ad
res ſignificādas articulata uoce enunciant, nomi-
na ſunt. Hoc modo etiā de alijs duobus quæri po-
teſt, tenebris nomē impoſitū eſt nox, an nocti im-
poſitum eſt nomē tenebræ? Et quidē ut ſcriptura
deſcribit, manifeſtū eſt, lucis nomē dictū eſſe diē,
& tenebrarū nomē dictū eſſe noctem. Quia cum
diceret deus, fecit lucem, & diuiſit inter lucem &
tenebras: nondum de uocabulis agebatur, poſtea
adhibita ſunt uocabula, dies & nox, cū & illa ſine
dubio uocabula ſint, lux & tenebræ, res aliquas
ſignificātia, ſicut dies & nox. Ergo hoc ita accipi-
endū eſt, quia enūciari aliter nō poſſet res quæ no
mē accepit, niſi aliquo nomine. An potius iſta uo
catio accipiēda eſt ipſa diſtinctio? Nō enī omnis
lux dies, aut omnes tenebræ nox. Sed lux & tene
bræ certis inter ſe uicibus ordinatæ atq; diſtinctę,
diei & noctis nominib. appellantur. Omne quip-
pe uocabulum ad diſtinctionem ualet. Vnde etiā
nomen q̄ rem notet, appellatū eſt quaſi notamē.
Notet autem, id eſt, diſtinguat & doctiātet ad di-
ſcernēdum adiuuet. Fortaſſe ergo ipſum diuiſiſſe
inter lucē & tenebras, hoc eſt uocaſſe lucē diem,
& tenebras noctem, ut hoc ſit ordinaſſe iſta quod
uocaſſe. An iſta uocabula ſignificare nobis uolūt
quam lucem dixerit, & quas tenebras: Tanq; di-
ceret: Fecit deus lucem & diuiſit inter lucē & te-
nebras, lucem aūt dico diem, & tenebras dico no
ctem: ne aliquā aliam lucem intelligas, quæ nō ſit
dies, & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ
non ſint nox. Nā ſi omnis lux dies poſſit intelligi,
& omnes tenebræ noctis nomine cenſerent, for-
taſſe nō opus eſſet dicere: Et uocauit deus lucem
diem, & tenebras uocauit noctem. Item quæri po
teſt, quē diem dicat, & quam noctem. Si iſtum diē
uult accipi quē ſolis ortus inchoat & claudit oc-
caſus, & iſtā noctem quæ à ſolis occaſu uſq; in or-
tum tenditur, non inuenio quomodo eſſe potue-
rint anteq̄ cœli luminaria facta eſſent. An ipſa ſpa
cia horarum & temporum, etiam ſine diſcrimine
fulgoris atq; umbræ, iam ita uocari potuerunt? Et
quomodo in illā lucem rationalē, ſi hæc ſignifica-
ta eſt, aut ſenſualem cadit hæc uiciſſitudo quæ no
mine diei & noctis ſignificat? an nō ſecūdū quod
euenit, ſed ſecundū quod poteſt euenire, iſta inſi-
nuata ſunt, quia & rationi poteſt error ſuccedere,
A & ſenſui quædā ſtoliditas? Et facta eſt ueſpera,
& factum eſt mane dies unus: non eodem modo
nūc appellatur dies quo cum diceretur: Et uoca-
uit deus lucē diē: ſed eo modo quo dicimus, uerbi
gratia, xxx. dies habere menſem. Hic enim nomi-
ne diei noctes quoq; includimus: ſuperius autem
ita dictus eſt dies, ut à nocte ſeiungeretur. Itaq; cū
illa opera diei per lucē geſta inſinuaretur, conſe-
quēter factam dicitur eſſe ueſperā, & factum eſſe
mane diem unum: ut ſcilicet ſit unus dies à cœpto
die uſq; ad cœptū diem, id eſt, à mane uſq; ad ma-
ne, quales dies annumeratis, ut dixi, noctibus ap-
pellamus. Sed quomodo facta eſt ueſpera, & fa-
ctum eſt mane? An tāta mora tēporis fecit lucem
deus, & diuiſit inter lucē & tenebras, quāta mora
tenditur dies lucēs, id eſt, nō annumerata nocte?
B Et ubi eſt quod ſcriptū eſt: Subeſt enim tibi cū uo
les poſſe, ſi opus eſt deo productione tēporis, ut
aliquid proficiat? An omnia quidem tanq; in arte
atq; ratione perfecta ſunt deo, non in productio-
ne tēporis, ſed in ipſa ui qua illas etiā res quas nō
ſtare ſed tranſire cernimus, ſtabiliter efficit? Non
enim & in ſermone noſtro cū uerba alia trāſeant,
& alia ſuccedant, credibile eſt ita fieri in ipſa arte,
qua operante ſtabiliter artificioſa occurrit oratio.
Quanq; ergo ſine productione tēporis faciat de-
us cui ſubeſt poſſe cum uolet, ipſæ tamen naturæ
temporales, motus ſuos tēporaliter peragunt. Ita
ergo fortaſſe dictum eſt: & facta eſt ueſpera, & fa-
ctum eſt mane dies unus: ſicut ratione ꝓſpicitur,
C ita fieri debere aut poſſe, nō ita ut fit temporalib.
tractibus. Nā in ipſa ratione operationē cōtēpla-
tus eſt in ſpirituſancto, qui dixit: Qui manet in æ-
ternum creauit omnia ſimul. Sed cōmodiſſime in
illo libro quaſi morarū per interualla factarum à
deo rerum digeſta narratio eſt, ut ipſa diſpoſitio,
quæ ab infirmiorib. animis cōtemplatione ſtabi-
li uideri nō poterat, per huiuſmodi ordinē ſermo
nis expoſita quaſi iſtis oculis cerneretur. Et di-
xit deus: Fiat firmamentū in medio aquæ, & ſit di
uidens inter aquā & aquam. Et ſic factum eſt. Et
fecit deus firmamentū & diuiſit inter aquam quę
erat ſub firmamento, & inter aquā quæ erat ſupra
firmamentū. Vtrum aquæ tales ſint ſupra firma-
mentum quales ſub firmamento iſtæ uiſibiles: an
D quia illam aquā uidetur ſignificare ſupra quā ſpi-
ritus ferebatur, & eam intelligebamus eſſe ipſam
mūdi materiam, hæc etiam hoc loco firmamento
interpoſito diſcreta credēda eſt, ut inferior ſit ma
teria corporalis, ſuperior animalis? hoc enim fir-
mamentū dicit, quod cœlū poſtea uocauit. Cœle
ſti autem corpore nihil eſt in corporibus melius.
Alia quippe corpora cœleſtia, alia terreſtria. Et
utiq; cœleſtia meliora, quorū naturam quicquid
tranſit, neſcio quēadmodū iam corpus poſſit uo-
cari. Sed eſt fortaſſe uis quędam ſubiecta rationi,
qua ratiōe deus ueritasq; cognoſcit: quæ natura,
quia formabilis eſt uirtute atq; prudētia, cuius ui-
gore cohibet eius fluctuatio atq; cōſtringit, & ob
iectio quaſi materialis apparet, recte aqua diuini

tus

Lux, dies, tenebræ, nox. Cap. VI

Explicatio uocabuli dies. Cap. VII

Sap. 12

Eccl. 18

Diuiſio aquarum. Ca. VIII

tus appellata eſt, nõ locorũ ſpacio, ſed merito na-
turæ in corpore cœli incorporei ambitũ excedẽs.
Et quoniã cœlum firmamentũ uocauit, nõ abſur-
de intelligitur quicquid infra æthereum cœlũ eſt,
in quo pacata atq; firmata ſunt omnia, mutabili-
us eſſe & diſſolubilius. Quod genus corporalis
materiæ ante acceptã ſpeciẽ diſtinctionemq́; for-
marũ, à qua firmamentũ nominatũ eſt, fuerũt qui
crederent has uiſibiles aquas & frigidas ſuperfi-
ciem cœli ſuperamplecti. Et documẽtum habere
conati ſunt de tarditate ſtellæ unius de ſeptem ua-
Saturnus planeta gantibus, quæ ſuperior cæteris & à Græcis φαίνων
dicitur, & xxx. annis peragit ſigniferũ circulũ, ut
ob hoc tarda ſit, q̃a eſt frigidis aquis uicinior, quæ
ſupra cœlũ ſunt. Quæ opinio neſcio quẽadmodũ
poſſit apud eos defendi qui ſubtiliſſime iſta quæ-
ſierunt. Nihil aũt horũ temere affirmandũ, ſed cau
te omnia modeſteq́; ſunt tractanda. Et dixit deus:
Fiat firmamentũ in medio aquæ & ſit diuidẽs in-
ter aquã & aquã, & ſic factum eſt. Poſtq̃ dixit, ſic
factum eſt: quid opus erat rurſum addere: Et fecit
deus firmamentum, & diuiſit inter aquã quæ erat
ſub firmamẽto, & aquã quæ erat ſupra firmamen
tum? Nã cum dixiſſet ſuperius: Et dixit deus, fiat
lux, & facta eſt lux: nõ addidit rurſum, & fecit de-
us lucem: hic aũt poſteaq̃ dixit deus, fiat & ſic fa-
ctum eſt: additum eſt, & fecit deus. An hinc appa
ret nõ oportere lucẽ illã intelligi corporalẽ, ne eã
aliqua creatura interpoſita feciſſe deus uideatur?
Deum aũt trinitatem dico: hoc uero firmamentũ
cœli, quia corporeũ eſt, per incorporeã creaturã
accepiſſe ſpeciem formamq́; credit, ut prius incor
poreæ naturæ rationabiliter à ueritate impreſſum
ſit quod corporaliter imprimeretur, ut cœli fieret
firmamentũ: Et ideo poſitũ eſt, & dixit deus, fiat,
& ſic factũ eſt: in ipſa rationali natura prius facta
eſt fortaſſe unde imprimeretur corpori ſpecies.

Cum aũt additũ eſt: Et fecit deus firmamentũ,
Varietas ſermonis. Cap. IX & diuiſit inter aquã quæ erat ſub firmamento, &
aquã quę erat ſupra firmamentũ, & ipſa corpora-
tio in illa materia ut corpus cœli fieret ſignificaſ.
An forte uarietatis cauſa ut textus ſermonis in fa-
ſtidium nõ ueniret, & ſupra nõ eſt poſitum quod
infra poſitũ eſt, & nõ oportet ſcrupuloſe omnia ri
mari? Eligat quis quod poteſt, tantũne aliquid te
mere atq; incognitũ pro cognito aſſerat: memine
ritq́; ſe hominẽ de diuinis operib. quantũ permit-
titur quærere. Et uocauit deus firmamentũ cœlũ:
qđ de uocatione ſuperius tractatũ eſt, hic quoq;
cõſiderari poteſt: Non enim omne firmamentum
cœlũ eſt. Et uidit deus q̃ bonũ eſt. Et de hoc ſupe-
rius quomodo tractatũ eſt, retractareſ, niſi quod
nõ eundem ordinẽ uideo. Nam ſuperius: Et uidit
deus lucẽ quia bona eſt, & poſt deinde ſubijcitur:
Diuiſit deus inter lucem & tenebras, & uocauit
deus lucẽ diem, & tenebras uocauit noctem: Hic
aũt poſtq̃ factum enarratum eſt, quod factũ dice-
batur, & poſteaq̃ uocatũ eſt firmamentũ cœlum
tum dicitur: Et uidit deus quia bonũ. Quod ſi nõ
faſtidij euitãdi gratia ita narratũ eſt, illud certe in-
telligere cogimur quod dictum eſt: Et fecit deus

omnia ſimul. Quare em̃ primo ibi uidit, quia bo-
A num eſt, & poſtea nomẽ impoſuit: hic autẽ primo
nomẽ impoſuit, & poſtea uidit quia bonũ eſt? niſi
quia illa differentia ſignificat, morarũ interualla
non eſſe in operatione dei, q̃uis in ipſis inueniaſ
operibus. Secundum aũt morarũ interuallũ prius
aliquid & poſtea efficitur, ſine quibus narratio fa
ctorũ nõ poteſt eſſe, q̃uis ſine his deus iſta effice-
re potuerit. Et facta eſt ueſpera, & factũ eſt mane
dies ſecundus. Iam hinc ſuperius tractatum eſt, &
eaſdẽ rationes hic quoq; ualere arbitror. Et di-
xit deus: Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt *Congregatio aquarum. X*
in cõgregationem unam, & appareat arida, & ſic
factum eſt. Hinc probabilius credi poteſt aquam
dictã eſſe ſuperius, ſicut arbitrabamur, ipſam mũ-
di materiam. Nã ſi uniuerſum aqua oppletũ erat,
unde uel quò potuit cõgregari? Si enim quãdam
confuſionẽ materialem aquæ nomine appellaue
B rat, hęc cõgregatio † appellãda eſt ipſa formatio, *aliàs accipienda*
ut talis eſſet aquæ ſpecies, qualem nũc eſſe cerni-
mus. Et ipſum appareat arida, quod poſitũ eſt, ter
ræ formatio intelligi poteſt, ut hãc haberet ſpeciẽ
terra quã cernimus: Inuiſibilis enim & incõpoſita
dicta erat, cum adhuc materiæ ſpecies deeſſet. Di
xit ergo deus: Congregetur aqua quæ ſub cœlo
eſt: id eſt in formã redigaſ materies corporalis, ut
aqua iſta ſit quã ſentimus, in congregationẽ unã.
Vis ipſa formæ cõmẽdatur nomine unitatis, hoc
eſt enim uere formari, in unũ aliquid redigi, quo-
niam ſumme unum eſt omnis formæ principium.
Et appareat arida: id eſt ſpeciẽ uiſibilem accipiat,
atq; à cõfuſione diſtinctã. Et bene aqua cõgrega-
tur ut appareat arida, id eſt cohibeſ quod fluitet
C mare, ut quod obſcurũ eſt illuſtretur. Et ſic factũ
eſt. Etiã hoc fortaſſe in rationib. intellectualis na-
turæ prius factum eſt, ut poſtea quod dicitur: Et
congregata eſt aqua in congregationẽ unã, & ap
paruit arida: nõ ſuperfluò additũ uideatur, cũ iam
dictũ eſſet: Et ſic factũ eſt: ſed ut poſt rationalem
& incorpoream operationẽ intelligeremus etiã
corporalem ſecutã. Et uocauit deus aridã terram,
Cõgregationem aquæ, mare uocauit. Adhuc no-
biſcũ facit illa cauſa uocabulorũ: non enim omnis
aqua, mare: aut omne aridũ terra. Ergo quæ aqua
eſſet, & quæ arida, uocabulis ſegregandũ fuit. Ip-
ſam aũt diſtinctionẽ atq; formationẽ fuiſſe uoca-
tionẽ dei, nõ abſurde adhuc intelligi poteſt. Et ui
D dit deus quia bonũ eſt: Et hic ipſe ordo ſeruatus
eſt, quare huic etiam illa, quę modo tractata ſunt,
conferanſ. Et dixit deus: Germinet terra herbã *Germinet terra herbam. Cap. XI*
pabuli, ferentẽ ſemen ſecũdum genus ſuum & ſi-
militudinem: & lignum fructiferũ faciẽs fructum:
cuius ſemen ſit in ſe ſecundum ſuam ſimilitudinẽ.
Poſtq̃ facta ſunt terra & mare, & uocata & appro
bata, quod ſæpe diximus nõ morarum interuallis
accipiendum eſſe, ne ineffabilem operantis dei fa
cultatem tarditas aliqua cõſequatur, nõ ſtatim ſi-
cut duobus diebus præcedentib. ſubijcitur: Facta
eſt ueſpera, & factũ eſt mane dies tertius. Sed ad-
iungit alia operatio: Vt germinet terra herbã pa-
buli ferentẽ ſemen ſecundũ genus ſuũ & ſimilitu-

dinem:& lignũ fructiferũ faciens fructũ, cuius ſe-
men ſit in ſe ſecundum ſuã ſimilitudinẽ. Quod de A
luce illa & firmamẽto & aquis & arida dictũ non
eſt: nõ enim habet lux ſucceſſiõis propaginẽ, aut
cœlũ de alio cœlo naſcit̃, aut terra aut mare alia
maria & alias terras gignũt quæ ſuccedãt. Hic er-
go dicendũ fuit: Ferentem ſemẽ ſecũdum genus
ſuũ & ſimilitudinẽ, & cuius ſemen ſit in ſe ſecun-
dum ſuã ſimilitudinẽ, ubi ſimilitudo naſcẽtiũ præ
tereũtis ſimilitudinẽ ſeruat. Hæc aũt omnia ita ſu-
pra terrã ſunt, ut ipſi terræ radicitus cohæreant, &
ei cõtinueñt, & rurſum quodãmodo ſeparent̃: ꝓ-
pterea huius naturæ ſignificationẽ in iſta narratio
ne ſeruatã arbitror, quia & eodem die facta ſunt,
quo terra apparuit, & tamẽ iterũ dixit deus, ut ter
ra germinaret: & iterũ dictũ eſt, & ſic factũ eſt. De
inde ſecundũ ſuperiorẽ regulã, poſtq̃ dictum eſt, B
ſic factũ eſt, ſubiungit̃ ipſa executio. Et dedit ter-
ra herbã pabuli, ferentẽ ſemẽ ſecundũ genus ſuũ,
& lignũ fructiferũ faciẽs fructũ, cuius ſemen in ſe
ſecũdum ſuam ſimilitudinẽ. Et iterum dicit: Vidit
deus quia bonũ eſt: itaq; & uno die iſta iungũtur:
& iteratis dei uerbis diſtinguunt̃ ab inuicẽ. Quod
de terra & mari ꝓpterea puto nõ eſſe factũ, quia
magis harũ rerũ eſt diſcernenda natura, quæ cum
orian̄t & occidant, ſeminis ſucceſſione ꝓpagan-
tur. An quia terra & mare ſimul fieri potuerint,
non ſolũ in rationib. creaturæ ſpiritalis, ubi ſimul
omĩa facta ſunt, ſed etiã in ipſa corporali motiõe,
arbores uero & quæq; ſtirpes naſci non poſſent,
niſi terra in qua germinarẽt, præceſſiſſet: ꝓpterea
& repetendũ erat iuſſum dei, ut & facta ſignifica- C
rent̃ diſtantia, tñ nõ alio die facienda, propter qđ
radicib. terræ affigunt̃ & continuant̃. Sed quæri
poteſt, cur iſtis deus non impoſuerit nomina. An
prætermiſſum eſt, quia multitudo eorum nõ ſine-
bat? Verũ hęc quęſtio, melius poſtea cõſiderabit̃
cũ animaduertemus alia, quæ non uocauit deus,
ſicut uocauit lucẽ & cœlũ & terrã, & mare. Et fa-
ctũ eſt ueſpera, & factũ eſt mane dies tertius. Et
Fiant lumi-naria. Ca. XII dixit deus: Fiãt luminaria in firmamento cœli, ut
luceãt ſuper terrã, & diuidãt inter diẽ & noctẽ, &
ſint in ſignis & tẽporibus, & in diebus, & annis:
& ſint in ſplendorẽ in firmamẽto cœli, ut luceant
ſup terrã. Quarto die luminaria facta ſunt, de qui-
bus dicit̃: Et ſint in diebus. Quid ergo uolunt tres
dies trãſacti ſine luminaribus? Aut cur iſta erũt in
dieb. ſi etiã ſine iſtis dies eſſe potuerunt? An quia
euidẽtius productio illa tẽporis & morarũ inter-
uallum motu iſtorũ luminariũ diſtingui ab homi
nibus poteſt? An iſta dierũ & noctiũ enumeratio
ad diſtinctionẽ ualet inter illam naturã, quæ facta
nõ eſt, & eas quæ factæ ſunt: ut mane nominaret̃
propter earum ſpeciem factarũ, ueſpera uero ꝓ-
pter priuationẽ: quæ quantũ attinet ad illũ à quo
facta ſunt, ſpecioſa atq; formoſa ſunt: quantũ autẽ
in ipſis eſt, poſſunt deficere, quia de nihilo facta
ſunt: & inquantũ nõ deficiunt, nõ eſt eorũ mate-
riæ quæ ex nihilo eſt, ſed eius qui ſumme eſt, & il-
la facit eſſe in genere & ordine ſuo? Et dixit deus,
Fiant in firmamẽto cœli luminaria ut luceãt: utrũ

de fixis tantũ dictum eſt ſyderibus, an etiã de ua-
A gis? Sed duo luminaria maius & minus inter ua-
ga ſydera numerant̃: quõ ergo facta ſunt omnia,
cũ ſingulos ſuos uel globos uel circulos uaga ſin
gula quęq; poſſideant? An quoniam in ſcripturis
& cœlos multos legimus & cœlũ, ſicuti in hoc lo
co, cũ dicitur firmamentũ cœlum, intelligendum
eſt omnẽ iſtam æthereã machinã dici, quæ om-
nia ſubſtantia continet, ſub qua puri & tranquilli
aeris ſerenitas uiget, ſub qua itẽ iſte aer turbulen-
tus & procelloſus agitatur? Ut luceant ſuper ter-
ram, & diuidant inter diẽ & noctem. Nonne iam
deus diuiſerat inter lucẽ & tenebras, & uocaue-
rat lucẽ diem, & tenebras uocauerat noctem? Ex
quo apparet eũ inter diẽ & noctẽ diuiſiſſe: Quid
ſibi nunc uult, quod dicit̃ de luminaribus: Et diui
dant inter diem & noctem? An ita nunc fit iſta di
B uiſio per luminaria, ut hominibus nota ſit etiã ſo-
lis carnalibus oculis ad rerũ iſtarum contẽplatio-
nem utẽtibus? Ita uero deus eã fecit ante circuitũ
luminariũ, ut uideri niſi à paucis ſano ſpiritu & ſe-
rena ratione nõ poſſit? An inter alium diem & a-
liam noctem diuiſit deus, id eſt inter speciẽ, quam
imprimebat illi informitati: & informitatem, quę
adhuc formanda reſtabat? Alius uero eſt iſte dies
& alia nox, quorũ uoluente cœlo uiciſſitudo ani
maduertit̃, quæ fieri nõ poſſet, niſi ſolis ortu & oc
caſu. Et ſint in ſignis & tẽporibus, & in dieb. & *Signa dierum & temporum. Cap. XIII*
in annis. Videt̃ mihi hoc quod dixit, In ſignis: pla
nũ feciſſe illud quod dixit, Et in tẽporib. ne aliud
acciperent̃ ſigna, & aliud tẽpora. Hæc enim nunc
C dixit tẽpora, quæ interuallorũ diſtinctione æter-
nitatẽ incõmutabilẽ ſupra ſe manere ſignificant:
ut ſignũ, id eſt quaſi ueſtigiũ æternitatis tempus
appareat. Itẽ cum adiungit: Et in dieb. & in annis,
oſtẽdit quæ dixerit tẽpora, ut dies fiant cõuerſiõe
fixorũ ſyderũ: anni uero manifeſti, cũ ſol ſigniferũ
circulũ peragit: obſcuriores aũt, cũ id unũquodq;
uagorũ ſyderum in ſuis orbibus facit. Nõ enim di
xit, & menſibus, quia fortaſſe menſis annus eſt lu
næ: ſicut xij. lunæ anni, annus eſt eius ſyderis qđ
φαέθοντα Græci uocãt, & xxx. ſolis anni, annus eſt
eius ſyderis quod φαίνων dicitur. Et fortaſſe ita cũ
omnia ſydera ad idem redierint, annus magnus
peragitur, de quo multi multa dixerunt. An in ſi- *Annus magnus quẽ uulgo Platonis uocant.*
gnis dixit, quibus certum iter ſignificat̃ nauigan-
di: in temporib. aũt, uelut eſt uernum tẽpus & æ-
D ſtas & autumnus & hyems, quia & iſta circũactu
ſyderum uariantur, ſuaſq; uices atq; ordinem ſer-
uant: in diebus aũt & in annis, ſicut expoſitũ iam
eſt accipiẽdũ: Et ſint in ſplẽdore & in firmamẽto
cœli, ut luceãt ſuper terrã: Cur putamus eſſe repe
titum? An quẽadmodũ eſt de ſtirpibus ut ferãt ſe
men, & ſit in eis ſemen ſecundũ genus ſuũ, & ſimi
litudinẽ: ita ęcõtrario dictum eſt de luminaribus.
Fiant & ſint, id eſt fiant, & non gignant, ſed ipſa
ſint, & ſic factũ eſt? Ordo ille ſeruat̃: Et fecit deus
duo luminaria, Luminare maius initiũ diei, & lu-
minare minus initiũ noctis, & ſtellas. Quid dicat
initiũ diei, & initiũ noctis, mox apparebit. Et ſtel
las uero q; addidit, utrũ pertineat ad initiũ noctis,
an

an nõ, ambiguũ eſt. Quidam aũt uolunt hic ſignificari lunã plenã eſſe primitus factam, quod plena luna initio noctis aſſurgit, id eſt mox poſt ſolis occaſum. Sed illud abſurdũ eſt, ut non à prima, ſed à ſextadecima uel quintadecima numerandi ſumamus exordiũ. Nec illud moueat ꝙ ꝑfectũ fieri debuerit luminare quod factũ eſt, Omni em̃ die ꝑfecta eſt, ſed eius ꝑfectio ab hominib. nõ uidet̃, niſi cũ ex cõtraria parte ſoli oppoſita fuerit, Nã etiam cum illo cõſtituta, quoniã ſub illo eſt, uidet̃ finiri. Sed etiã tũc plena eſt, quia ex alia parte illuſtrat̃, nec uideri poteſt ab ijs qui ſubter ſunt, id eſt terrã incolunt. Quod non paucis uerbis, ſed ſubtilibus diſſertionibus & quarundã figurarũ uiſibiliũ demonſtratione doceri poteſt. Et poſuit illa deus in firmamẽto cœli ut luceãt ſuper terrã. Quomodo

B dixit, fiant in firmamẽto: & quomodo nunc dicit, fecit deus luminaria & poſuit in firmamẽto: quaſi extra ſint facta, & poſt ibi poſita, cũ iam dictũ ſit ut ibi fierẽt? An hinc etiã atq; etiã ſignificat̃, non ita deũ feciſſe ut homines ſolent, ſed ita narrat̃ ut hominibus potuit, ſcilicet ut apud homines aliud ſit fecit, aliud poſuit: apud deũ autẽ utrũq; idẽ ſit qui faciẽdo ponit, & ponẽdo facit? Et præſint diei ac nocti & diuidant inter diẽ & noctẽ. Dictũ erat initiũ diei, & initiũ noctis, quod hic exponit, dicẽdo, præſint diei, & nocti. Ergo initiũ illud, principatũ intelligere debemus, quia & in die nihil eſt inter illa quæ uident̃ ſole excellẽtius, & in nocte nihil luna uel ſtellis. Vnde etiã illa ambiguitas iã

C non moueat, & credamus ſtellas ſic poſitas, ut ad initiũ noctis, id eſt principatũ pertineant. Et uidit deus quia bonũ eſt. Idẽ ordo ſeruatur: Meminerimus ſanè ꝙ etiã iſta deus nõ uocauerit, cũ dici potuerit, Et uocauit deus luminaria ſydera: quia non omne luminare ſydus eſt. Et facta eſt ueſpa, & factũ eſt mane dies quartus. Si dies iſtos cõſideres, quos ortus ſolis occaſusq; diſtinguit, nõ iſte quartus, ſed fortaſſe primus eſt dies: ut eo tẽpore putemus ortũ eſſe ſolem quo factus eſt, & donec cætera ſydera fierent occidiſſe. Sed qui intelligit & ſolem alibi eſſe, cũ apud nos nox eſt, & noctẽ alibi eſſe, cũ ſol apud nos eſt, dierũ iſtorũ enumerationem ſublimius indagabit. Et dixit deus: Eijciãt aquæ reptilia animarũ uiuarũ, & uolatilia uolãtia ſuper terrã ſub firmamẽto cœli: & ſic factũ eſt. Ea

Aquæ.XIIII

D quæ natãtia ſunt animalia reptilia ſunt appellata, quia pedib. nõ ambulãt. An quia ſunt alia quæ ſub aqua in terra repũt? An ſunt pẽnata in aquis, ſicut piſces ſquamas habẽt, uel alij qui nõ habẽt, ſed tamen pẽnis nitunt̃? Qui utrũ inter uolatilia hoc loco numerãdi ſint, dubitari poteſt. Nã & ipſa uolatilia cur aquis tribuerit, nõ aeri, nonnulla quæſtio eſt. Non em̃ has aues tantũ accipe poſſumus, quibus aquæ familiares ſunt, quales mergi & anates & quæcũq; huiuſmodi. Nã ſi de his tantũ dixiſſet, nõ prætermitteret alio loco de alijs auib. dicere, inter quas nõnullæ uſq; adeo ab aquis remotæ ſunt, ut ne bibãt quidẽ. Niſi forte iſtũ aerẽ terris contiguũ, quoniã ſe humidũ etiã ſereniſſimis noctib. rore teſtat̃, aquã uocauit, qui & in nubẽ cogit̃. Nubes aũt aqua eſt, qd' om̃es ſentiunt, quib. cõtingit

A in mõtib. inter nubila, uel etiã in cãpis inter nebulas ãbulare. In hoc quippe aere uolare aues dicunt̃. Nã in illo ſublimiore atq; puriore, qui uere aer ab om̃ib. appellatus eſt, nequeũt: nõ em̃ earũ põdus tenuitate ſua ſuſtinet. In illo aũt, neq; nubes concreſcere aſſerunt̃, neq; aliquid ꝓcelloſum exiſtere, Quippe ubi uẽtus adeo nullus eſt, ut in uertice Olympi mõtis, qui ſpatia huius humidi aeris excedere dicit̃, quædã literæ in puluere ſolere fieri ꝓhibeant̃, & poſt annũ integræ atq; illæſæ inueniri ab ijs qui ſolẽniter memoratũ montẽ aſcẽdebant. Quapropter nõ abſurde exiſtimari põt firmamẽtũ cœli, in diuinis ſcripturis uſq; ad hæc ſpatia uocati, ut & ille aer trãquilliſſimus & ſynceriſſimus ad firmamẽtũ pertinere credat̃. Hoc em̃ nomine

B firmamẽti, ipſa trãquillitas & magna pars rerũ ſignificari põt. Vnde etiã illud dici plurib. locis in Pſalmis exiſtimo: Et ueritas tua uſq; ad nubes. Nihil eſt em̃ firmius & ſerenius ueritate, Nubes autẽ ſub iſta ſinceriſſimi aeris regiõe cõcreſcũt, quod quãq; figurate dictũ accipiat̃, ex his tamẽ reb. ſcriptũ eſt quæ habẽt ad hæc quandã ſimilitudinẽ, ut corporea creatura cõſtãtior & purior quæ à ſummitate cœli uſq; ad nubes eſt, ueritatis figurã recte habere uideat̃: id eſt, uſq; ad aerẽ caliginoſũ & ꝓcelloſũ & humidũ. Ergo uolatilia uolãtia ſuꝑ terrã ſub firmamento cœli, cõuenientẽr ſunt aquis attributa, quia nõ incõuenientẽr aer iſte aqua nominat̃. Hinc etiã intelligi dat̃ de aere nihil dictũ eſſe, quõ uel quãdo ſit fact⁹: quia iſte aer nomine aqua *Pſal. 35*

C rũ tenet̃, ille aũt nomine firmamẽti, atq; ita nullũ elementũ prætermiſſum eſt. Sed fortaſſe quis dicat. Si eo qd' dictũ eſt: Congreget̃ aqua: intelligimus aquã eſſe factã ex illa cõfuſione materiæ, hanc aũt cõgregationẽ mare appellauit, quõ ibi poſſumus hũc aerẽ intelligere factũ, quod mare nõ dicitur, etiã ſi aqua dici poteſt? Quamobrẽ mihi uidet̃ in eo quod dictũ eſt, appareat arida: non ſolũ ſpeciẽ terræ, ſed etiã huius aeris craſſioris eſſe inſinuatã: Per hũc em̃ terra illuminat̃, ut perſpicua nobis ſit. In uno ergo uerbo quo dictũ eſt, appareat: intimata ſunt omnia, ſine quibus apparere nõ poteſt, id eſt & ſpecies eius, & nudatio ab aquis, & aeris ſuperfuſio, per quẽ in ea nomẽ à ſuꝑiore mũdi parte trãſmittit̃, An potius in eo qd' ſcriptũ eſt, Cõgre- *Obiectio* *Reſponſio*

D get̃ aqua: ſpecies huius aeris cõmendat̃? quia cũ iſte aer cõdenſat̃, hanc aquã uidet̃ efficere: Coactionẽ itaq; in denſitatẽ, congregationẽ aquæ fortaſſe appellauit, ut mare fieret: ut id quod nõ congregatũ, id eſt nõ ſpiſſatũ ſuperfert̃, aqua ſit, quæ aues uolantes poſſit ſuſtinere, utriq; nomini accõmodata, ut uocari poſſit & aqua ſubtilior, & aer craſſior. Sed quãdo quærit̃, cur ſit iſte factus: non dicit̃. An forte uerũ eſt ꝙ quidã uolunt, humidis exhalatiõib. maris & terræ has auras effici, ita craſſiores aere illo ſuꝑiore ac liquido, ut geſtãdis uolatibus auiũ ſint accõmodatæ? Ita porrò teneriores ijs aquis, quib. corpus abluit̃, ut earũ cõparatione ſiccæ atq; aeriæ ſentiant̃. Et quia de terra & mari iam dictũ erat, quid opus erat dicere de exhalationib. earũ, id eſt aquis auiũ, cum illum aerẽ puriſſimũ & trãquilliſſimũ firmamento attributũ

intellexeris? Nā neq; de ſontib. & fluminibus di-
ctum eſt quō facta ſint. Qui em̄ ſcrupuloſius iſta A
quærūt & diſſerūt, æthereo ſuꝑlapſu de mari dul-
cem inuiſibiliter dicūt extrahi uaporē, his uideli-
cet aſcēſionibus, quas nullo modo ſentire poſſu-
mus: inde conglobari nubes: atq; ita terrā imbrib.
madefactā antris occultiorib. inſtillare atq; inſu-
dare tantū, quātum coactū & ꝑ diuerſos tramites
lapſum erūpat in fontes, ſiue paruos, ſiue gignen-
dis fluminib. idoneos. Cuius rei documenta eſſe
uolunt, ꝙ marinarū aquarū decoctarum uapor, ſi-
nuato cooꝑculo exceptus humorē dulcē guſtāti-
bus exhibet. Et omnib. ſere manifeſtū eſt, diminu
tos ſontes inopiā ſentire pluuiarū. Atteſtat̃ & di-
uina hiſtoria, cū Helias tēpore ariditatis imbrem
poſceret: iuſſit em̄ cū ipſe oraret ut puer ſuꝰ ad ma
re attēderet: unde cū uideret oriri perparuā nube B
culā, pluuiā ei ſolicito adeſſe nunciauit, qua mox
etiā fugiens irrigatus eſt. Et Dauid dicit: Dñe qui
aduocas aquā maris, & effundis eā ſuper faciē ter
ræ? Quapropter mari nominato, de alijs aquis ſu-
ꝑflue diceret: ſiue iſtis roriferis, quæ tenuitate au-
ras uolātib. auibus præbēt, ſiue fontiū ac fluminū:
ſi & illæ exhalationib. fiūt, & iſtæ reciprocis imbri
Volatilia, reptilia. Ca. XV bus, quos terra ſorbet, emanāt. Eijciāt aquæ re-
ptilia animarū uiuarū. Cur additū eſt uiuarū? An
poſſunt eſſe animæ, niſi uiuāt? An iſtā manifeſtio-
rem uitā cōmendare uoluit, quæ ineſt animalibus
ſentiētib. quoniā ſtipites ea carēt? Et uolatilia uo-
lantia ſuper terrā ſub firmamēto cœli. Si uolatilia
nō uolant in illo puriſſimo aere, ubi nulla nubila
oriunt̃, hinc manifeſtū eſt ad firmamentū eūperti C
nere, quia ſub firmamento cœli dictū eſt uolatilia
uolare ſuper terrā. Et ſic factū eſt. Ordo ille ſerua-
tur. Ideoq; ſubiūgit̃ ſicut in cæteris, excepta luce
quæ prior ſacta eſt. Et ſecit deus cetos magnos, &
omnē animam animaliū repentiū, quæ eiecerunt
aquæ ſecundū genus eorū, & omne uolatile pen-
natū ſecundū genus ſuū. Meminerimus ſane, ſe-
cundū ſuum genus, de ijs creaturis dici, quæ ſemi-
nali ꝓpagine reparant̃: nam de herbis iam hoc, &
de arborib. dictū eſt. Et omne uolatile pennatum.
Cur additū eſt pennatum? An poteſt eſſe uolatile
quod pēnas nō habeat? Sed ſi poteſt, nūquid hoc
genus ſecir deus, quādoquidē nō inuenit̃ ut ſit ſa-
ctū? an omnino poteſt quicq; uolare ſine pēnis?
Nā & ueſꝑtiliones, & locuſtæ, & muſcę, & ſi quid D
huiuſmodi eſt quod plumis careat, pēnis non ca-
ret: ſed pennatū additū eſt, ne ſolas aues intellige-
remus, quoniā piſces pēnati ſunt, & ſuꝑ terrā uo-
lant infra aquas: ideo nō dictū eſt aues, ſed uolātia
generaliter, & uolatile pēnatū. Et uidit deus quia
bonū eſt: Et hic ſicut in cæteris locis intelligendū.
Et benedixit ea dicēs, Creſcite & multiplicamini
& replete aquas maris, & uolatilia multiplicētur
ſuper terrā. Benedictionē ad fœcunditatē ualere
uoluit, quæ in ſucceſſione prolis apparet, ut ea be
nedictiōe, qua infirma & mortalia creata ſunt, ge
nus ſuū naſcēdo cuſtodiāt. Sed cum etiam ſtirpes
naſcēdo teneāt ſimilitudinē prætereuntiū, cur eas
Senſus rationi uicinus nō benedixit? An quia ſenſu carēt, qui rationi ui-
cinus eſt? Nō enim uacat fortaſſe ꝙ ſecūda perſo-
na utit̃ deus in benedicēdo, ut hac animātia com-
pellet quodāmodo tanq; audiētia dicēdo, Creſci-
te & multiplicamini, & implete aquas maris: nec
tamen in eadē perſona uſq; ad finē benedictionis
uenit̃: ſequit̃ em̄, Et uolatilia multiplicent̃ ſuper
terrā. Niſi ſorte hoc ipſo ſignificatur, ſenſum ani-
mantiū nō adeo uicinū eſſe rationi, ut ſorte poſſit
accipe cōpellantē, ſicut quæ intelligūt, atq; uti ra-
tione poſſunt. & factū eſt ſic. Hic planè quiuis tar
dus iam euigilare debet, ut intelligat quales iſti di
es enumerēt: cū em̄ certos ſeminū numeros deus
animantib. dederit, ſeruantes miram certo ordine
cōſtantiā, ut certo dierū numero pro ſuo quoque
genere & cōcepta utero gerāt, & ædita oua cale-
faciāt: cuius naturæ inſtitutio dei ſapiētia cōſerua
tur, quæ tendit à fine uſq; ad finē fortiter, & diſpo-
nit oīa ſuauiter: quō uno die potuerūt cōcipere
& utero graueſcere, & parta fouere atq; nutrire,
& implere aquas maris, & multiplicari ſuꝑ terrā?
Ita em̄ ſubiungit̃, & ſic factū eſt: ante ueſperę ad-
uentū. Sed nimirū cum dicit facta eſt ueſpera, ma-
teriā informem cōmemorat: cū dicit, factū eſt ma-
ne, ſpeciē quæ ipſa operatione impreſſa eſt mate-
riæ: mane enim poſt operationē trāſactū diem cō-
cludit. Nō tamen dixit deus, fiat ueſpera, fiat ma-
ne: cōmemoratio eſt enim rerū actarum breuiſſi-
ma, ſignificata per ueſperā & mane materia & ſpe
cie, quæ utiq; deū ſeciſſe iam dictū erat, cū ipſum
deſectū tamen, id eſt, cū de ſpecie ad materiā & ad
nihilū intēdit̃, ſi hoc noctis nomine recte inſinua
tū putamus, non dixit factū, ſed tantū ordinatū à
deo, cū ait ſuperius, Diuiſit deus inter lucē & te-
nebras: ut ueſperæ uocabulo ſignificet̃ informis
materia, quæ quāuis ex nihilo facta eſt, eſt tamē et
habet capacitatē ſpecierū atq; formarū. Accipi e-
tiā poteſt tenebrarū nomine ipſum omnino nihi-
lum, quod nō fecit deus, & unde ſecit quæcūq; ſa-
cere pro ſua ineffabili bonitate dignatus eſt, cum
ſit omnipotēs, qui etiā de nihilo tāta ſecit. Et facta
eſt ueſꝑa, & factū eſt mane dies quintus. Hic poſt
quā dixerat, & ſic factū eſt: non ſubdidit ſicuti ſo-
let executionē, quaſi iterū facta ſint, iam em̄ dictū
erat. Nec ea benedictione quæ ad gignēdā prolē
ꝑtinet aliqua noua natura fabricabat̃, ſed quæ fa-
cta erāt per ſucceſſionē cōſeruabant̃. Et ideo nec
illud dictū eſt, Et uidit deus quia bonū eſt: Iam em̄
res ipſa placuerat, quæ tantū ſeruāda erat in ſœti-
bus. Nihil hic itaq; repertū eſt, niſi quod ait, Et fa-
ctū eſt ſic. Statimq; ſubiectū de ueſꝑa & mane, qui
bus nominatis, trāſacta opera informi materia &
ſpecie quæ imponit̃, ſignificari dictū eſt. Niſi ſor-
te aliquid melius atq; ſublimius occurrerit quærē
tibus. Et dixit deus. Eijciat terra animā uiuā ſecun
dum ſuū genus, quadrupedū, & ſerpentiū, & be- *Gen. 1*
ſtiarū terræ ſecundū genus, & pecora ſecundū ge
nus. Et de ſolita cōcluſione qua dicit̃, Et factū eſt:
ſicut ſuperius tractatū eſt, cōſideranda & accipiē
da ſunt. Cū autē in Latina lingua nomine beſtia- *Beſtia*
rum omne irrationale animal generaliter ſignifi-
cetur, hic tamē diſtinguendæ ſunt ſpecies, ut qua
drupedes accipiamus omnia iumenta: ſerpentes,
omnia repētia: beſtias uel feras, omnia quadrupe
dia

dia indomita:pecora uero quadrupedia,quę non
operãdo adiuuãt,ſed dant aliquẽ fructũ paſcẽtib. A
Beſtiæ ſecundũ genus. Et fecit deus beſtias terræ ſecũdũ genus,& pe-
XVI cora ſecundũ genus, & omnia ſerpẽtia terræ ſecũ
dum genus. Hæc iteratio quod dictũ eſt, Et fecit
deus:cum iam dictũ eſſet,& factũ eſt ſic: ſecundũ
Pecora priorẽ regulam cõſidereť. Sanè hic pecorũ nomi
ne omnia puto ſignificata eſſe quadrupedia quæ
ſub cura hominũ uiuunt. Et uidit deus quia bonũ
eſt:ſolite accipiendũ.Et dixit deus, Faciamus ho-
minẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã. Et hic a-
nimaduertẽda quædã & coniunctio, & diſcretio
animantiũ. Nã eodẽ die factũ hominẽ quo beſti-
as:ſunt em̃ ſimul om̃ia terrena animãtia: & tamen
propter excellentiã rationis,ſecundũ quã ad ima-
ginẽ dei & ſimilitudinẽ efficitur homo,ſeparatim B
de illo dicitur,poſtquã de cæteris terrenis animã-
tibus ſolide concluſum eſt,dicendo,Et uidit deus
quia bonũ eſt. Cõſiderandũ etiã illud quod in cæ
teris nõ dixit deus, faciamus:ut hoc quoq; modo
uoluerit ſpiritusſanctus humanæ naturæ inſinua-
re præſtantiã.Cũ aũt nunc dictũ eſt, faciamus:niſi
Ioan. 1 cui dicebať in cæteris,fiat? Om̃ia em̃ per ipſum fa
cta ſunt,& ſine ipſo factũ eſt nihil. Sed quid puta-
mus aliter dictum eſſe,fiat,niſi ut ipſe faceret iuſſu
patris:& aliter, faciamus, niſi ut ambo pariter fa-
cerẽt? An omnia quæ facit pater, per filiũ facit:&
ideo nũc Faciamus dictũ eſt, ut ipſi homini ꝓpter
quẽ ſcriptura ipſa facta eſt, ita in ſeipſo demõſtra-
reť,ea quæ filius dicente patre facit,etiã ipſum pa-
trẽ facere:ut quod in cæteris dicebať, fiat & factũ C
eſt,hic exponať,non ſeparatim fuiſſe dictionẽ, &
ſeparatim effectionẽ,ſed utrũq; ſimul cũ hic diciť,
faciamus? Et dixit deus,Faciamus hominem ad i-
maginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã.Omnis imago ſimi
lis eſt ei cuius imago eſt: nec tamẽ omne quod ſi-
mile eſt alicui,etiã imago eſt eius: ſicut in ſpeculo
uel pictura, quia imagines ſunt, etiã ſimiles ſunt:
tamẽ ſi alter ex altero natus nõ eſt, nullus eorum
Imago quid ſit imago alterius dici poteſt. Imago em̃ tunc eſt, cũ
de aliquo exprimiť. Cur ergo cũ dictum eſſet,ad
imaginẽ:additum eſt,& ſimilitudinẽ: quaſi poſſit
eſſe imago diſſimilis? Sufficeret ergo ad imagi-
nẽ dicere.An aliud eſt ſimile,aliud ſimilitudo, ſi-
cut aliud eſt caſtus, aliud eſt caſtitas, aliud fortis,
aliud fortitudo: ut quemadmodum quæcũq; ſunt D
fortia,fortitudine ſunt fortia,& quæcũq; caſta,ca-
ſtitate ſunt caſta: ita quæcũq; ſunt ſimilia ſimilitu-
dine ſint ſimilia? Nõ autẽ imago noſtra ſatis pro-
prie diciť ſimilitudo noſtra eſſe, cũ tamẽ proprie
dicať ſimilis nobis eſſe, ut ibi ſit ea ſimilitudo qua
ſimilia ſunt quæcũq; ſimilia,ubi eſt & caſtitas,qua
caſta ſunt,quæcũq; ſunt caſta. Caſtitas aũt nullius
participatiõe caſta eſt, ſed eius participatiõe ſunt
caſta,quæcũq; caſta ſunt.Quæ utiq; in deo eſt,ubi
eſt etiã illa ſapiẽtia quæ nõ participãdo ſapiẽs eſt,
ſed cuius participatione ſapiẽs eſt anima quęcũq;
Similitudo ſapiẽs eſt.Quapropter etiã ſimilitudo dei,ꝑ quam
facta ſunt omnia,ꝓprie diciť ſimilitudo,quia non
participatiõe alicuius ſimilitudinis ſimilis eſt, ſed
ipſa prima ſimilitudo, cuius participatiõe ſimilia
ſunt quæcũq; per illam fecit deus. Expoſitio ergo
fortaſſe eſt,cum additũ eſſet, ad imaginẽ:ut oſten
dereť eam quæ imago dicta eſt, non ita ſimilẽ eſſe
deo,quaſi alicuius ſimilitudinis participantẽ, ſed
hanc ipſam eſſe ſimilitudinẽ, cuius participarent
omnia quæ dicunť eſſe ſimilia. Sicut ibi eſt & ca-
ſtitas,cuius participatiõe caſtæ ſunt animæ, & ſa-
pientia,cuius participatione ſapiẽtes ſunt animæ,
& pulchritudo,cuius participatione pulchra ſunt
quæcũq; pulchra ſunt. Si em̃ tantũ ſimitudinẽ di-
ceret,nõ ſignificaret ab ipſo eſſe genitã:ſi autẽ tan
tũmodo imaginẽ diceret,ſignificaret ab ipſo qui-
dem genitã:ſed non ſignificaret ita ſimilẽ, ut non
tantũ ſimilis,ſed ipſa ſimilitudo eſſet. Vt aũt nihil
caſtius ipſa caſtitate,& nihil ſapientius ipſa ſapiẽ-
tia, & nihil pulchrius ipſa pulchritudine: ita nihil
ſimilius ipſa ſimilitudine dici,aut cogitari, aut eſ-
ſe omnino poteſt. Vnde intelligiť ita patri eſſe ſi-
milẽ ſimilitudinẽ ſuam, ut eius naturã pleniſſime
perfectiſſimeq; impleat.Quantũ autẽ ad ſpeciẽ re
bus imponẽdam ualeat dei ſimilitudo,per quã fa-
cta ſunt omnia,quanquã humanas cogitatiões al
tiſſime ſuperet, licet tamen utcũq; arbitrari:ſi cõ-
ſideremus omnẽ naturã, ſiue quæ ſentientibus,ſi-
ue quæ rationãtibus occurrerit, ſimilibus inter ſe
partibus ſeruare unitatis effigiẽ. Nam ex ſapiẽtia
dei ſapiẽtes uocanť animæ rationales, & ulterius
hoc nomen nõ porrigiť:nam neq; ulla pecora, &
multo minus arbores,aut ignẽ,uel aerẽ, uel aquã,
uel terrã ſapientẽ poſſumus dicere, quanq; per i-
pſam dei ſapientiã ſint etiã omnia hæc in quãtum
ſunt.At uero ſimiles inter ſe lapides dicimus & a-
nimalia & homines & angelos. Iam uero in ſingu
lis rebus, & terrã, eo quod ſimiles inter ſe habeat
partes ſuas,fieri ut terra ſit: & aquã qualiber quo-
que parte ſimilem eſſe cæteris partibus, nec aliter
aquã eſſe potuiſſe,& quãtumliber aeris, ſi cætero
eſſet diſſimile,nullo pacto aerem eſſe potuiſſe: &
ignis lucis ſuæ particulam,eo quod nõ ſit diſſimi-
lis reliquis partibus,fieri,ut ſit quod nõ eſt: ita de
unoquoq; lapidum uel arborũ,uel corpore cuius
libet animãtis diſcerni & intelligi poteſt:quod nõ
ſolũ cũ alijs ſui generis rebus, ſed in ſeipſis ſingu-
lis nõ eſſent,niſi partes inter ſe ſimiles haberẽt.Et Pulchritudo
tãto eſt pulchrius corpus quanto ſimiliorib. inter
ſe partibus ſuis conſtat.Iam porrò animarũ, non
ſolũ aliarũ cũ alijs amicitia ſimilib. moribus con-
ſit, ſed etiã in unaquaq; anima ſimiles actiões atq;
uirtutes,ſine quib. cõſtantia eſſe nõ poteſt, beatã
uitã indicãt.Similia uero omnia hæc, non aũt ip-
ſam ſimilitudinẽ poſſumus dicere.Quapropter ſi Vniuerſitas
rebus inter ſe ſimilib. uniuerſitas cõſtat, ut ſingu-
læ ſint quicquid ſunt,& omnes ipſam uniuerſitatẽ
cõpleant, quã deus & condidit & gubernat: per
ſimilitudinẽ eius profecto qua condidit omnia ſu
pereminenter atq; incõmutabiliter & incõtami-
nabiliter talia facta ſunt:ut ſimilibus inter ſe par-
tibus pulchra ſint, ad ipſam tamẽ ſimilitudinẽ o-
mnia non facta ſint, ſed ſola ſubſtantia rationalis:
quare omnia per ipſam, ſed ad ipſam nõ niſi ani-
ma.Rationalis itaq; ſubſtantia & per ipſam facta
eſt,& ad ipſam: nõ em̃ eſt ulla natura interpoſita:
quãdoquidẽ mẽs humana,quod nõ ſentit, niſi cũ Mens
puriſſima

puriſſima & beatiſſima eſt, nulli cohæret niſi ipſi
ueritati, quæ ſimilitudo & imago patris & ſapien A
tia dicit̃. Recte igit̃ ſecũdũ hoc quod interius &
principale hominis eſt, id eſt ſecundũ mentẽ acci
pit̃, Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ
noſtrã. Ex illo eñ quod in homine principatũ te-
net, quod eũ diſiũgit à beluis, totus eſt homo ęſti-
mandus. Cætera in eo quãquã in ſuo genere pul-
chra ſint, tamẽ cũ pecorib. cõmunia ſunt, ac p̱ hoc
in homine paruip̱ẽdenda. Niſi forte ꝙ ad intuen-
dum cœlũ figura humani corporis erecta eſt, ua-
let aliqd etiã ut corpus ipſum ad ſimilitudinẽ dei
factũ credat̃, ut quemadmodũ à patre illa ſimilitu
do nõ auertit̃, ita corpus humanũ à cœlo nõ ſit a-
uerſum, ſicut aliorũ corpora animaliũ auerſa ſunt,
quia prona in aluũ ꝓſternunt̃. Sed tamẽ hoc non
omino accipiendũ eſt, nam corpus noſtrũ à cœlo B
plurimũ differt: in illa uero ſimilitudine quæ filius
eſt, nõ poteſt quicquã eſſe diſſimile illi cui ſimilis
eſt. Quoniã ſimilia quæcũq; alia ſunt, inter ſe etiã
diſſimilia ex aliqua parte ſunt: ipſa uero ſimilitu-
do nõ eſt aliqua ex parte diſſimilis. Pater tamẽ pa
ter eſt, nec filius aliud eſt ꝙ̃ filius: Quia & cũ dicit̃
ſimilitudo patris, quanq; oſtẽdat nullã interueni-
re diſſimilitudinẽ, nõ tamẽ ſolus eſt pater, ſed ha-
bet ſimilitudinẽ. Et dixit deus, Faciamus hominẽ
ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã. Satis quidem
quæ ſup̱ius dicta ſunt, ſecũdũ id exponũt hæc uer
ba ſcripturæ, in quib. legimus dixiſſe deũ, Facia-
mus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã, ut
ſimilitudo dei, ad quã factus eſt homo, ipſum dei C
uerbũ, hoc eſt unigenitus filius accipi poſſit: non
utiq; ut ipſe ſit eadẽ imago & ſimilitudo æqualis
patri. Eſt tamẽ & homo imago dei, ſicut aptiſſime
oſtẽdit Apoſtolus dicẽs, Vir quidẽ nõ debet ue-
lare caput, cũ ſit imago & gloria dei. Sed hæc ima
go ad imaginẽ dei facta nõ eſt æqualis & coæter-
na illi cuius imago eſt, nec eſſet etiã ſi nunq; omni
no peccaſſet. Ille autẽ ſenſus eſt potius in his diui-
nis uerbis eligẽdus, ut ideo nõ dictũ intelligamus
ſingulariter, ſed pluraliter, Faciamus hominẽ ad
imaginẽ & ſimitudinẽ noſtram: quia nõ ad ſolius
patris, aut ſolius filij, aut ſolius ſpũſſancti, ſed ad
ipſius trinitatis imaginẽ factus eſt homo: quę trini
tas ita eſt trinitas, ut unus deus ſit: ita eſt unus deꝰ,
ut trinitas ſit. Nõ eñ ait filio loquẽs. Faciamus ho
minẽ ad imaginẽ tuã, aut ad imaginẽ meã, ſed plu
raliter ait, ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã: à qua
pluralitate ſpiritũſanctum ſeparare quis audeat?
Quæ pluralitas, quoniã nõ tres dij, ſed unus eſt de
us, ideo intelligẽdũ eſt poſtea ſcripturã ſingulari-
ter intuliſſe atq; dixiſſe, Et fecit deus hominẽ ad i-
maginẽ dei: ut nõ ſic accipiat̃, tanq; deus pater ad
imaginẽ dei, hoc eſt filij ſui: alioqn quõ uerũ eſt,
quod dictũ eſt, ad imaginẽ noſtrã, ſi ad filij ſolius
imaginẽ factus eſt homo? Ac p̱ hoc quia uerũ eſt
quod ait deus, ad imaginẽ noſtrã: ita dictũ eſt, Fe-
cit deus hominẽ ad imaginẽ dei: tanq; diceret̃ ad
imaginẽ ſuã, qđ eſt ipſa trinitas. Nõnulli autẽ pu-
tãt ideo nõ repetitã ſimilitudinẽ, neq; dictũ, Et fe-
cit deus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei, qa
tũc tantũmodo ad imaginẽ. Similitudo aũt illi po
ſtea ſeruabat̃ in reſurrectiõe mortuorũ: quaſi poſ-
ſit eſſe imago aliqua, in qua ſimilitudo non ſit. Si
enim omnino ſimilis non eſt, proculdubio nec i-
mago eſt. Veruntamẽ ut non ſola ratione id age- C
re uideamur, & autoritas Iacobi apoſtoli adhibẽ- Iac. 3
da eſt, qui cum de lingua hominis loqueret̃, ait, In
ipſa benedicimus deũ, & in ipſa maledicimus ho-
mines, qui ad ſimilitudinem dei facti ſunt.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER I

In ſcriptura quid conſiderã dum. Cap. I

OMNIS diuina ſcriptura biper-
tita eſt, ſecundũ id quod domi-
nus ſignificat, dicens, ſcribam
eruditũ in regno dei ſimilẽ eſſe
patrifamiliãs proferẽti de the-
ſauro ſuo noua & uetera, quæ
duo etiã teſtamenta dicunt̃. In D
libris aũt omnib. ſanctis intueri oportet, quæ ibi
æterna intiment̃, quæ facta narrentur, quæ futura
prænuncient̃, quæ agẽda præcipiãtur uel moneã-
tur. In narratione ergo rerũ factarũ quærit̃ utrum
omnia ſecũdũ figuratũ tantũmodo intellectũ acci
piant̃, an etiã ſecũdũ fidẽ rerũ geſtarũ afferẽda, &
defendẽda ſint: nã nõ eſſe accipienda figuraliter,
nullus Chriſtianus dicere audebit, attẽdẽs Apoſto
1 Cor. 10 lũ dicentẽ, Omnia aũt hæc in figura cõtingebãt il
Gen. 2 lis: Et illud ꝙ in Geneſi ſcriptũ eſt, Erũt duo in car
Eph. 5 ne una, magnũ ſacramẽtũ cõmẽdantẽ in Chriſto
& in eccleſia. Si ergo utroq; mõ illa ſcriptura ſeru
tãda eſt, quęramus quõ dictũ eſt pręter allegoricã
ſignificationẽ, In principio fecit deus cœlũ & ter-
rã: utrũ in principio tẽporis: an quia primo omni
um facta ſint: an in principio, quod eſt uerbũ dei
unigenitus filius: & quõ poſſit oſtẽdi deũ ſine ulla
ſui cõmutatione op̱ari mutabilia & tẽporalia: &
quid ſignificet̃ nomine cœli & terrę, utrũ ſpirita-
lis corporaliſq; creatura cœli & terrę uocabulũ ac
cep̱it, an tantũmodo corporalis: ut in hoc libro de
ſpiritali tacuiſſe intelligat̃. atq; ita dixiſſe cœlũ &
terrã, ut omnẽ creaturã corporeã ſup̱iorẽ atq; infe
riorẽ ſignificare uoluerit: an utriuſq; informis ma
teria dicta eſt, cœlũ & terra: ſpiritalis uidelicet ui-
ta, ſicuti eſſe põt in ſe nõ cõuerſa ad creatorẽ: Ta-
li eñ conuerſione format̃ atq; perficit̃, ſi autẽ non
cõuertat̃, informis eſt: corporalis aũt ſi poſſit intel
ligi p̱ priuationẽ oĩs corporeę qualitatis, quę ap
paret in materia formata, cũ iam ſunt ſpecies cor-
porũ, ſiue uiſu, ſiue alio quolibet ſenſu corporis p̱
ceptibiles. An cœlũ intelligẽdũ eſt creatura ſpiri-
talis ab exordio quo facta eſt p̱fecta illa & beata
ſẽp: terra uero corporalis materies adhuc imp̱fe-
cta: quia terra, inqt, erat inuiſibilis & incõpoſita,
& tenebræ erãt ſup̱ abyſſum: quibus uerbis uidet̃
informitatẽ ſignificare ſubſtãtiæ corporalis? An
utriuſq;

utriuſq; informitas his etiā poſterioribus uerbis
ſignificat̃. Corporalis quidē eo, quod dictum eſt,
A Terra erat inuiſibilis incōpoſita: Spiritalis aūt eo
quod dictū eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: ut
trāſacto uerbo, tenebroſam abyſſum intelligam⁹
naturā uitæ informē, niſi conuertat̃ ad creatorē:
quo ſolo modo formari poteſt, ut non ſit abyſſus:
& illuminari, ut nō ſit tenebroſa. Et quomodo di-
ctū eſt, Tenebræ erāt ſuper abyſſum: an quia non
erat lux? Quæ ſi eſſet, utiq; ſupereſſet, & tanq̃ ſu-
perfunderet̃. Quod tunc fit in creatura ſpiritali,
cū conuertit̃ ad incōmutabile atq; incōparabile
Fiat lux. Cap. II lumen, quod deus eſt. Et quomodo dixit deus,
Fiat lux: utrū tēporaliter, an in uerbi æternitate?
Et ſi tēporaliter, utiq; mutabiliter, quō ergo poſ-
B ſit intelligi hoc dicere deus, niſi per creaturā? Ipſe
quippe eſt incōmutabilis. Et ſi per creaturā dixit
deus, fiat lux: quō eſt prima creatura lux, ſi erat iā
creatura, per quā deus diceret, fiat lux? An nō eſt
prima creatura lux, quia iam dictū erat, In princi-
pio fecit deus cœlū & terrā: & poterat per cœle-
ſtem creaturā uox fieri tēporaliter atq; mutabili-
ter, qua diceret̃, fiat lux? Quod ſi ita eſt, corpora-
lis lux facta eſt iſta, q̃ corporeis oculis cernimus,
dicēte deo ꝑ creaturā ſpiritalē, quā deus iam fece-
rat, cū in principio fecit cœlū & terrā, Fiat lux: eo
modo quo per talis creaturæ interiorē & occultū
motū diuinitus dici potuit, fiat lux. An etiā corpo
raliter ſonuit uox dicētis dei, Fiat lux: ſicut corpo
Matth. 3 raliter ſonuit uox dicētis dei, Tu es filius me⁹ dile
C ctus, & hoc ꝑ creaturā corporalē q̃ fecerat deus,
cū in principio fecit cœlū & terrā, anteq̃ fieret lux
quæ in hac ſonante uoce facta eſt. Et ſi ita eſt, qua
lingua ſonuit iſta uox dicēte deo, Fiat lux: q̃ nondum
erat linguarū diuerſitas, quæ poſtea facta eſt
in ædificatiōe turris poſt diluuiū? Quænā lingua
erat una & ſola, qua deus locutus eſt, Fiat lux: &
quis erat quē oportebat audire atq; intelligere, ad
quē uox huiuſmodi ꝓferret̃? An hæc abſurda car
naliſq; cogitatio atq; ſuſpitio eſt? Quid ergo dici
mus? An id qđ in ſono uocis intelligit̃, cū dicitur,
Fiat lux, nō aūt ipſe corporeus ſonus, hic bene ac
cipit̃ eſſe uox dei? Et utrū hoc ipſum ad naturā ꝑ-
tineat uerbi eius, de quo dicitur, In principio erat
uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū?
Cū eñ de illo dicit̃, Oīa ꝑ ipſum facta ſunt: ſatis
D oſtēdit̃ & lux ꝑ ipſum facta, cū dixit deus, fiat lux.
Quod ſi ita eſt, æternū eſt quod dixit deus, fiat lux
quia uerbū dei deus apud deum, filius unicus dei,
patri coæternus eſt: q̃uis deo hoc in æterno uerbo
dicēte creatura tēporalis facta ſit. Cum eñ uerba
ſint tēporis, cū dicimus quādo & aliquādo, ęternū
tamē eſt in uerbo dei, quādo fieri debeat aliquid:
& tūc fit quando fieri debuiſſe in illo uerbo eſt, in
quo nō eſt quādo & aliquando, quoniā illud totū
Lux quid ſit Cap. III uerbū æternū eſt. Et quid eſt lux ipſa quæ facta
eſt, utrū ſpiritale q̃d an corporale? Si eñ ſpiritale,
poteſt ipſa eſſe prima creatura iam hoc dicto ꝑfe-
cta, quæ primo cœlū appellata eſt, cū dictū eſt, In
principio fecit deus cœlū & terrā: ut q̃ dixit deus
fiat lux, & facta eſt lux, eā reuocāte ad ſe creatore,
cōuerſio eius facta atq; illuminata intelligatur. Et
A cur ita dictū eſt, In principio fecit deus cœlum &
terrā: & nō dictū eſt, In principio dixit deus, Fiat
cœlū & terra, & facta ſunt cœlū & terra: ſicut de
luce narrat̃, Dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux?
Vtrū prius uniuerſaliter nomine cœli & terræ cō
prehēdendū erat & cōmendandū quod fecit de-
us: & deinde per partes exequēdū, quō fecit, cū ꝑ
ſingula dicit̃, Dixit deus: id eſt quia ꝑ uerbū ſuum
fecit quicq̃d fecit? An cū primū fiebat informi- *Principium Cap. IIII*
tas materiæ ſiue ſpiritalis ſiue corporalis, nō erat
dicendū, dixit deus fiat: quia formā uerbi ſemper
patri cohærētis, quo ſempiterne dicit deus oīa,
neq; ſono uocis neq; cogitatiōe tempora ſonorū
uoluente, ſe coæterna ſibi luce à ſe genitæ ſapien-
B tiæ, nō imitat̃ imperfectio, cū diſſimilis ab eo qđ
ſumme ac primitus eſt, informitate quadam tēdit
ad nihilū: ſed tūc imitatur uerbi formā ſemper atq;
incōmutabiliter patri cohærentē, cum & ipſa pro
ſui generis cōuerſione ad id quod uere ac ſemper
eſt, id eſt ad creatorē ſuæ ſubſtātiæ, formā capit, &
fit ꝑfecta creatura: ut in eo quod ſcriptura narrat,
dixit deus fiat: intelligamus dei dictū incorporeū
in natura uerbi eius coæterni reuocātis ad ſe im-
perfectionē creaturæ: ut nō ſit informis, ſed forme
tur ſecundum ſingula, quæ per ordinē exequit̃. In
qua cōuerſione & formatiōe, quia pro ſuo modo
imitat̃ deū uerbū, hoc eſt dei filiū ſemper patri co
hærentem, plena ſimilitudine & eſſentia pari, qua
ipſe & pater unū ſunt: nō aūt imitat̃ hāc uerbi for
C mam, ſi auerſa à creatore, informis & imperfecta
remaneat: propterea filij cōmemoratio non ita fit
quia uerbū, ſed etiā quia principiū eſt, cū dicitur,
In principio fecit deus cœlum & terrā. exordium
quippe creaturæ inſinuatur adhuc in informitate
imperfectionis: fit autē filij cōmemoratio, qđ etiā
uerbū eſt, eo quod ſcriptum eſt, dixit deus fiat: ut
per id quod principiū eſt, inſinuet exordiū crea-
turæ exiſtēns ab illo adhuc imperfectæ: per id aūt
qđ uerbū eſt, inſinuet perfectionē creaturæ reuo
catę ad eū, ut formaret̃ inhærēdo creatori, & pro
ſuo genere imitādo formā ſempiterne atq; incō-
mutabiliter inhærentē patri, à quo ſtatim hoc eſt
quod ille. Nō eñ habet informē uitā uerbū fi- *Verbum ſapientia. Cap. V*
lius, cui nō ſolū hoc eſt eſſe quod uiuere, ſed etiam
hoc eſt ei uiuere, quod eſt ſapiēter & beate uiue-
D re. Creatura uero quāquā ſpiritalis & intellectua-
lis uel rationalis quæ uidetur eſſe illi uerbo ꝓpin-
quior, poteſt habere informē uitā: quia ſicut non
hoc eſt ei eſſe qđ uiuere, ita nec hoc uiuere quod
ſapiēter uiuere ac beate uiuere. Auerſa eñ à ſapiē
tia incōmutabili, ſtulte ac miſere uiuit, quæ infor-
mitas eius eſt. Format̃ aūt cōuerſa ad incōmutabi
le lumē ſapiētiæ uerbū dei: à quo eñ exiſtit ut ſit,
utcq; uiuat, ad illū cōuertitur ut ſapiēter ac beate ui
uat. Principiū quippe creaturæ intellectualis eſt
æterna ſapiētia, quod principiū manēs in ſe incō-
mutabiliter, nullo mō ceſſat occulta inſpiratione
uocatiōis loqui ei creaturę, cui principiū eſt, ut cō
uertat̃ ad id ex quo eſt, qđ aliter formata ac perfe-
cta eſſe nō poſſit. Ideoq; interrogat⁹ dñs q̃s eſſet,

reſpon-

reſpōdit, Principium qui & loquor uobis. Quod autē filius loquit̃, pater loquit̃: quia patre loquente dicit̃ uerbū quod filius eſt, æterno more, ſi more dicendū eſt, loquēte deo uerbū coæternū. Ineſt enim deo benignitas ſumma & ſancta & iuſta, & quidam non ex indigētia, ſed ex beneficentia ueniens amor in opera ſua. Propterea priuſquā ſcriberetur, Dixit deus, fiat lux: præceſſit ſcriptura dicens. Et ſpiritus dei ferebat̃ ſuper aquā: quia ſiue aquæ nomine appellare uoluit totā corporalē materiā, ut eo modo inſinuaret unde facta & formata ſint omnia quæ in ſuis generib. iam dignoſcere poſſumus, appellans aquā quia ex humida natura uidemus omnia in terra ꝑ ſpecies uarias formari atq; concreſcere: ſiue ſpiritalē uitā quandā ante formā conuerſionis quaſi fluitantē: ſuperferebat̃ utiq; ſpūs dei, quia ſubiacebat ſcilicet bonæ uolūtati creatoris, quicquid illud erat quod formandū perficiendūq; inchoauerat: ut dicente deo in uerbo ſuo, fiat lux: in bona uoluntate, hoc eſt in beneplacito eius, pro modulo ſui generis maneret qđ factū eſt. Et ideo rectū eſt quod placuerit deo, ſcriptura dicente, Et facta eſt lux, & uidit deus lucem quia bona eſt.

Trinitas VI

Et quemadmodū in ipſo exordio inchoatæ creaturæ, quæ cœli & terræ nomine propter id quod de illa perficiēdum erat cōmemorata eſt, trinitas inſinuat̃ creatoris: nam dicente ſcriptura, In principio fecit deus cœlum & terrā: intelligimus patrē in dei nomine, & filiū in principij nomine, qui nō patris, ſed per ſeipſum creatæ primitus ac potiſſimū ſpiritali creaturæ, & cōſequenter etiā uniuerſæ creaturæ principiū eſt: dicēte autem ſcriptura, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquas: cōpletam cōmemorationē trinitatis agnoſcimus: ita & in cōuerſione atq; perfectiōe creaturæ, ut rerū ſpecies digerant̃, eadē trinitas inſinuatur: uerbū dei ſcilicet, & uerbi generator, cū dicit̃, dixit deus: & ſancta bonitas, in qua deo placet quicquid ei pro ſuę naturę modulo perfectū placet, cū dicit̃, Vidit deus quia bonū eſt.

Spiritus dei Cap. VII

Sed cur cōmemorata prius quāuis imperfecta creatura, poſtea cōmemorat̃ ſpiritus dei: prius dicente ſcriptura, Terra autē erat inuiſibilis & incōpoſita, & tenebræ erāt ſuper faciē abyſſi: ac deinde infert̃, Et ſpiritus dei ſuperferebat̃ ſuper aquā? An quoniā egenus atq; indigus amor ita diligit, ut rebus quas diligit, ſubijciat̃: propterea cū cōmemoraretur imperfecta creatura, ſpiritus dei, in quo eius ſancta beneuolētia dilectioq; intelligit̃, ſuperferri dictus eſt, ne faciēdo opera ſua ꝑ indigētiæ neceſſitatem potius q̃ per abundantiā beneficentię deus amare putaret̃? Cuius rei memor Apoſtolus dicturus de charitate, ſupereminentē uiam demōſtraturū ſe ait. Et in alio loco, Supereminentē, inquit, ſcientiæ charitatē Chriſti. Cum ergo ſic oporteret inſinuare ſpiritū dei, ut ſuperferri diceret̃, cōmodius factū eſt ut prius inſinuaret̃ aliquid inchoatū, cui ſuꝑferri diceret̃: non autē loco, ſed omnia ſuperante ac præcellente potentia.

1 Cor. 12 Eph. 3

Amor dei erga creaturas. VIII

Ita etiā rebus ex illa inchoatiōe ꝑfectis atq; formatis, Vidit deus quia bonū eſt: placuit eñ quod factū eſt, in ea benignitate qua placuit ut fieret. A Duo quippe ſunt ꝓpter quæ amat deus creaturā ſuam, ut ſit, & ut maneat. Vt ergo eſſet quod maneret, ſpiritus dei ſuperferebat̃ ſuꝑ aquā: ut aūt maneret, uidit deus quia bona eſt. Et quod de luce dictū eſt, hoc & de omnib. manent eñ quędā ſupergreſſa omnē uolubilitatē temporalē in ampliſſima ſanctitate ſub deo: quædam uero ſecundū ſui tēporis modos, dum per deceſſionē ſucceſſionēq; rerū ſeculorū pulchritudo cōtexit̃.

Quomodo dictum, fiat lux Cap. IX

Quod ergo dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: in aliquo die dixit, an ante omnē diem? Si eñ uerbo ſibi coæterno dixit, hoc utiq; intēporaliter dixit: ſi uero tēporaliter dixit, nō uerbo ſibi coæterno ſed per aliquā dixit creaturā temporalem: ac per hoc nō erit prima creatura lux, quia iam erat creatura per quā tēporaliter diceretur, fiat lux: B atq; illud ante omnē diem feciſſe intelligit̃, quod dictū eſt, In principio fecit deus cœlū & terrā: ut cœli nomine intelligat̃ ſpiritalis iam facta & formata creatura, tanq; cœlū cœli huius, quod in corporalib. ſummū eſt. Secūdo enim die factū eſt firmamentū. quod rurſus cœlū appellauit, terræ aūt nomine inuiſibilia & incōpoſitæ ac tenebroſæ abyſſi, imperfectio corporalis ſubſtātiæ ſignificata eſt, unde tēporalia illa fierēt, quorū prima eſſet lux. Quō aūt per creaturā illam, quā fecit ante tempora, dici potuit tēporaliter, fiat lux, inuenire difficile eſt. Sono eñ uocis nō intelligimus dictū: nā quicqđ tale eſt corporeū eſt. An ex illa imꝑfectione ſubſtātiæ corporalis fecit aliquā uocē corpoream, per quā ſonaret, Fiat lux? Ergo aliquod uo- C cale corpus ante lucē creatū atq; formatū eſt. Sed ſi ita eſt, iam erat tēpus per quod uox curreret, ſonorūq; ſpatia ſibi ſuccedentia præterirēt. Quod ſi iam erat tēpus anteq; fieret lux, in quo tēpore fieret uox, qua ſonaret, fiat lux, ad quē diem pertinebat illud tēpus? Vnus eñ dies idemq; primus ille numerari incipit, quo facta eſt lux. An ad ipſum diē pertinet totū ſpaciū tēporis, & quod factū eſt uocale corpus, ꝑ quod ſonaret, Fiat lux, & quod facta eſt ipſa lux? Sed omnis talis uox propter audientis corporalē ſenſum à loquēte ꝓfert̃, ita eñ factū eſt, ut ꝑcuſſo aere ſentiat̃. Nūquid itaq; talē habebat auditum illud quicquid erat inuiſibile & incōpoſitū, cui ſic deus perſonaret ac diceret, fiat lux? Abſcedat itaq; hæc ab animo cogitātis abſur- D ditas. Vtrū ergo ſpiritalis motus, ſed tamē tēporalis erat, quo dictū intelligimus, fiat lux: expreſſus ab æterno deo per uerbū coæternum in creatura ſpiritali, quā iam fecerat, cum dictū eſt, In principio fecit deus cœlū & terrā: id eſt in illo cœlo cœli? An & iſta locutio nō tantū ſine aliquo ſono, ſed etiā ſine ullo tēporali motu ſpiritalis creaturæ, in eius mēte atq; ratiōe fixa quodāmodo à uerbo patri coæterno, & quodāmodo impreſſa intelligit̃, ſecundū quā moueret̃, & ad ſpeciē cōuerteret̃ inferior illa tenebroſa imꝑfectio naturæ corporeæ, & fieret lux? Sed multū eſt ac difficillimū capere, quomodo dicat̃ deo non tēporaliter iubēte, neq; id tēporaliter audiēte creatura, quæ cōtemplatione ueritatis omnia tēpora excedit, ſed intellectua

liter

liter ſibimet impreſſas ab incõmutabili dei ſapiẽ-
tia ratiões tanq̃; intelligibiles locutiões in ea quæ A
infra ſunt trãſmittẽte, fieri tẽporales motus in re-
bus remporalib. uel formãdis uel adminiſtrandis.
Si autẽ lux, quæ primũ dicta eſt ut fiat, & facta eſt,
etiam primatũ creaturæ tenere intelligenda eſt,
ipſa eſt intellectualis uita: quæ niſi ad creatorem
illuminanda conuerteret, fluitaret informiter. Cũ
aũt cõuerſa & illuminata eſt, factũ eſt quod in uer
Dies, nox, lux, bo dei dictũ eſt, fiat lux. Verũtamẽ quemadmo
tenebra. X dum ſine tẽpore dictũ eſt, quia in uerbũ patri coæ
ternũ non cadit tẽpus, utrũ ita etiã ſine tẽpore fa-
ctũ ſit, quiſquam forſitan quærat. Sed quõ poteſt
hoc intelligi, cũ facta luce & diuiſa à tenebris, &
inditis diei noctiſq; uocabulis, dicat ſcriptura, Fa-
cta eſt ueſpera, & factũ eſt mane dies unus. Vnde B
uidet illud opus dei factũ per ſpatiũ diei, quo per
acto ad ueſperũ uentũ eſt, q eſt initiũ noctis. Itẽq;
peracto nocturno ſpatio cõpletus eſt totus dies,
ut mane fieret in alterũ diẽ, in quo die deus aliud
cõſequenter operaret, Imò uero idipſum permi-
rabile eſt, cũ deus nullo ſpatio ſyllabarum æterna
uerbi ſui ratiõe dixerit, fiat lux: cur tanta mora fa-
cta ſit lux, donec diei ſpatiũ præteriret & ueſpera
fieret? An forte cito quidẽ lux facta eſt, ſed mora
diurni tẽporis in eo cõſumi potuit, cũ diſcerneret
à tenebris, atq; utrunq; diſcretũ ſuis uocabulis ſi-
gnaret? Mirũ ſi & hoc uel tãta mora fieri potuit à
deo, quãta dicit, à nobis. Diſcretio quippe lucis et
tenebrarũ in ipſo utiq; opere, cũ lux fieret cõſecu-
ta eſt: nõ eñ lux eſſe potuit, niſi diſcerneret à tene C
bris. Quod autẽ uocauit deus lucẽ diem, & tene-
bras noctẽ, quãta mora fieri poterat, etiã ſi hoc ſyl
labatim per ſonũ uocis egiſſet, niſi quãta & à no-
bis dicit, lux uocet dies, & tenebræ uocent nox:
niſi forte quis ita deſipiat, ut quia ſup omnia ma-
gnus eſt deus, putet ore dei plolatas, quãuis paucis-
ſimas ſyllabas per totũ diei ſpatiũ potuiſſe diſten-
di. Huc accedit, quia uerbo ſibi coæterno, id eſt in
cõmutabilis ſapiẽtiæ internis æterniſq; ratiõibus
nõ corporali ſono uocis uocauit deus lucẽ diẽ, &
tenebras noctẽ. Rurſum eñ quærit, ſi uerbis qui-
bus utimur uocauit, qua lingua uocauerit, & qd
opus erat ſonis trãſeũtib. ubi cuiuſq; nõ erat cor-
poralis ullus auditus? & nõ inuenit. An dicendũ
eſt, q cũ cito peractũ eſſet hoc opus dei, tãdiu ſte- D
tit lux nõ ſuccedẽte nocte, donec diurnũ ſpatium
perageret: & tãdiu manſit nox luci ſuccedẽs, do-
nec ſpatiũ nocturni tẽporis preteriret, & mane fie
ret diei ſequẽtis, uno primoq; die trãſacto? Sed ſi
hoc dixero, uereor ne deridear, & ab ijs qui certiſ-
ſime cognouerunt, & ab ijs qui poſſunt facillime
aduertere, quod eo tẽpore quo nox apud nos eſt,
eas partes mũdi præſentia lucis illuſtret, per quas
ſol ab occaſu in ortũ redit, ac per hoc omib. xxiiij
horis non deeſſe per circuitũ gyri totius, alibi di-
em, alibi noctẽ. Nũquid nam ergo in parte aliqua
poſituri ſumus deũ ubi ei ueſpera fieret, cũ ab ea
parte in aliã partẽ lux abſcederet? Nam & in libro
Eccl. 1 qui appellat Eccleſiaſtes, ita ſcriptũ eſt: Et oritur
ſol & occidit, & in locũ ſuũ ducit, hoc eſt, in eũ lo-

cũ unde ortus eſt. Sequit eñ, & dicit ipſe: Oriens
A illuc uadit ad Auſtrũ, & circuit ad Aquilonẽ. Au-
ſtralis ergo pars cũ habet ſolẽ, nobis dies eſt: cum
aũt ad Aquilonis partẽ circumiens prouehit, no-
bis nox eſt: non tamen in alia parte nõ eſt dies ubi
præſentia ſolis eſt: niſi forte poeticis figmẽtis cor
inclinandũ eſt, ut credamus ſolem mari ſe immer-
gere, atq; inde lotum ex alia parte mane ſurgere.
Quanq; ſi ita eſſet, abyſſus ipſa præſentia ſolis il-
luſtraret, atq; ibi eſſet dies. Poſſet enim & aquas
illuminare, quãdo ab eis nõ poſſet extingui. Sed
hoc monſtruoſum eſt ſuſpicari. Quid quod etiam
ſol nondum erat? Quapropter ſi ſpiritalis lux pri-
mo die facta eſt, nunquid nam occidit ut ei ſucce-
deret nox? Si aũt corporalis, quænam illa lux eſt,
B quã poſt occaſum ſolis uidere nõ poſſumus, quia
nec luna erat adhuc nec aliquæ ſtellæ? Aut ſi ſem-
per in ea parte cœli eſt, in qua ſol, ut non ſit ſolis
lux, ſed quaſi comes eius, eidẽ ita cõiuncta, ut di-
ſcerni dignoſciq; nõ poſſit, ad eandẽ redit difficul
tatẽ ſoluendæ huius quæſtiõis: quia & iſta lux eo-
dem modo quo ſol tanq̃ comes eius ab occaſu in
ortũ circumiens redit, & eſt in alia parte mundi,
quo tẽpore pars iſta in qua ſumus, tenebreſcit in
noctẽ. Ex quo cogit, quod abſit, in una parte cre-
dere deũ fuiſſe, quã partẽ lux iſta deſereret, ut poſ
ſet ei ueſpa fieri. An forte in ea parte lucẽ fecerat,
in qua facturus erat hominẽ: & ideo cũ ab ipſa par
te lux deceſſiſſet, ueſpera facta dicit, etiã cũ in alia
parte lux illa eſſet quæ inde diſceſſerat, mane exo
C rituræ peracto circuitu. Vt quid ergo factus eſt Prima lux &
ſol in poteſtatẽ diei, qui luceret ſuper terrã, ſi lux il ſol. Cap. XI
la diei faciẽdo ſuffecerat, quæ dies etiã uocata eſt?
An illa prior regiones ſupiores à terra lõginquas
illuſtrabat, ut ſentiri nõ poſſet in terris: atq; ita o-
portebat ſolẽ fieri per quẽ dies inferiorib. mundi
partibus appareret? Poteſt & hoc dici, auctũ eſſe
fulgorẽ diei ſole addito, ut per illã lucẽ minus ful
gens dies q̃ nũc eſt fuiſſe credat. Etiã hoc à quo-
dam dictũ ſcio, primum naturã lucis inductam in
opere creatoris, cũ dictum eſt, Fiat lux, & facta eſt
lux: poſtea uero cũ de luminarib. dicitur, quid ex
ipſa luce factũ ſit, fuiſſe cõmemoratũ ordine die-
rũ, quo uiſum eſt creatori cũcta eſſe facienda: quæ
natura lucis quò trãſierit facta ueſpera, ut uiciſſim
D nox perageretur, nec ille dixit, nec facile inueniri
poſſe arbitror, Neq; enim extinctam eſſe creden-
dum eſt, ut nocturnæ tenebræ ſuccederent, & rur
ſus accenſam ut mane fieret, anteq̃ hoc ſolis offi-
cio gereretur, qd' à quarto die cœpiſſe fieri eadẽ
ſcriptura teſtatur. Quod anteq̃ fieret, quo circui Succeſſio diei
tu ſibi potuerint tres dies nocteſq; ſuccedere, lu- noctiſq;. XII
cis quæ primo facta eſt permanente natura, ſi lux
corporalis tũc facta & intelligẽda eſt, & inuenire
& explicare difficile eſt. Niſi forte molem terre-
nam & aquoſam anteq̃ eſſet ab alterutro utrunq;
diſcretũ, quod tertio die factũ ſcribitur, tenebras
deũ appellaſſe quis dixerit, propter craſſiorẽ cor-
pulentiã quã lux penetrare nõ poterat, uel ꝓpter
obſcuriſſimã umbrã tantæ molis, quã neceſſe eſt
ut ex altera parte habeat corpus, ſi ex alia parte

lux fuerit. Ad quē locum enim cuiuslibet corpo-
ris moles lucē peruenire non ſinit, in eo loco um-
bra eſt: quoniā locus carēs ea luce qua illuſtrare-
tur, niſi impediret corpus oppoſitū, hoc totum eſt
quod umbra dicit̃. Quæ ſi pro mole corporis tam
magna fuerit, ut occupet ſpatiū terræ, quātum ex
altera parte dies occupet, nox uocat̃. Neq; enim
omnes tenebræ nox. Nam & in ſpeluncis amplis,
in quarū abdita lux irrūpere per oppoſitā molem
nō ſinit̃, ſunt utiq; tenebræ, quia lux nō eſt ibi, to-
tūq; ſpatiū illud locus eſt carens luce: nec tamē ta-
les tenebræ acceperūt uocabulum noctis, ſed illæ
quæ in eam partē terræ ſuccedunt, unde remouet̃
dies. ſicut nō omnis lux dies appellat̃: nā & lunæ
lux eſt & ſyderū & lucernarū & coruſcationū, &
quarūcunq; rerū ita fulgentiū, ſed illa lux appella
tur dies, cui nox præcedenti recedētiq; ſuccedit.
Sed ſi primaria lux illa undiq; terræ molem circū
fuſa contexerat, ſiue ſtaret, ſiue circuiret, non erat
ex qua parte admitteret noctē ſibi ſuccedere, quia
nuſquā ipſa diſcedebat, ut ei faceret locum. An ex
una parte facta eſt, ut ipſam circumiens, etiam no
ctem ex alia parte cōſequēter circumire pmitte-
ret? Cū eñ totam terrā adhuc aqua tegeret, nihil
impediebat ut aquoſa & globoſa moles ex una
parte faceret diē lucis præſentia, ex alia noctē lu-
cis abſentia, quæ in eam partē ſuccederet à tēpore
ueſptino, ex qua lux in aliā declinaret. Quo ergo
cōgregatæ ſunt aquę, ſi totā terrā prius occupaue
rāt: illæ ſcilicet quæ detractæ ſunt, ut terra nudare
tur, in quā partē cōgregatæ ſunt? Si enim erat ali-
quid terræ nudū, quo cōgregarentur, iam appare
bat arida, nec totū abyſſus occupabat? Si autē to-
tum texerāt, quis erat locus quo colligerentur ut
terræ ariditas appareret? Nūquid nam in altū con
gregatæ ſunt, ſicut fit cū ad uētilandū in area meſ-
ſis trita ſurrigit̃, & cōgeſta in aggerē nudat locū,
quē diffuſa contexerat? Quis hoc dixerit, cum ui-
deat uſq;quaq; campos maris æqualiter fuſos, qui
etiā cū aquę fluctuantes quidā uelut mōtes erigū
tur, ſedatis rurſus tēpeſtatib. cōplanant̃. Et ſi qua
littora nudant̃ latius, nō poteſt dici nulla eſſe alia
terrarū ſpatia, quo accedat id quod aliunde dece-
dit, unde in eum locū ex quo receſſerat iterū acce
dat. Cū aūt totā omnino terrā undoſa natura coo-
piret, quò cederet ut nudaret aliquas partes? An
forte rarior aqua uelut nebula terras tegebat, quę
cōgregatione ſpiſſata eſt, ut ex multis eas partib.
in quibus arida poſſet apparere, nudaret? Quan-
quam & terra longe lateq; ſubſidens, potuit alias
partes præbere cōcauas, quibus cōfluentes & cor
ruētes aquæ reciperent̃, & appareret arida ex his
partibus, unde humor abſcederet. Nō eſt aūt in-
formis omnimodo materies, ubi etiam nebuloſa
ſpecies apparuerit. Et ideo quæri adhuc poteſt
quādo deus iſtas cōſpicuas aquarū terrarūq; ſpe-
cies qualitateſq; creauerit: in nullo enim ſex die-
rum hoc inuenit̃. Itaq; ſi hoc ante omnē diē fecit,
ſicut ante iſtorū primorū dierū cōmemorationē
ſcriptū eſt, In principio fecit deus cœlū & terrā: ut
in terræ uocabulo intelligamus iam formatā ter-
renā ſpeciē ſuperfuſis aquis iſta iam uiſibili ſpeciē
ſui generis declaratis: ut in eo quod ſequit̃ ſcriptu
ra dicēs, Terra aūt erat inuiſibilis & incompoſita,
& tenebræ erāt ſup abyſſum, & ſpiritus dei ſupfe-
rebat̃ ſup aquas: nullā opinemur informitatē ma-
teriæ, ſed terrā & aquā ſine luce, quæ nōdū erat fa
cta, ſuis iam notiſſimis qualitatib. cōditas: ut ideo
terra inuiſibilis dicta intelligat̃, q; aquis cooperta
nō poſſet uideri, etiā ſi eſſet q poſſet uidere: Ideo
uero incōpoſita, quia nōdum à mari diſtincta &
cincta à littorib. & ſuis fœtib. animalibuſq; deco-
rata. Si ergo ita eſt, cur iſtæ ſpecies, quæ pculdu-
bio corporales ſunt, ante oēm diē factæ ſunt? Cur
nō ſcriptū eſt, Dixit deus, Fiat terra, & facta eſt ter
ra: Itē, Dixit deus, Fiat aqua, & facta eſt aqua? uel
utrūq; cōiter, ſi una quaſi lege loci infimi conti-
nent̃, Dixit deus, Fiat terra & aqua, & ſic factū eſt.
Cur nō dictū eſt, cū hoc factū eſſet, Vidit deus q a
bonū eſt. Hæc eñ cōſideratio ſuaſit, quoniā mani
feſtū eſt omne mutabile ex aliqua informitate for
mari: ſimulq; illud & catholica fides præſcribit, &
certiſſima ratio docet nullarū naturarū materiam
eſſe potuiſſe, niſi ab omniū rerū non ſolū formata
rū, ſed etiā formabiliū inchoatore deo atq; creato
re, de qua etiā dicit ei quędā ſcriptura, Qui feciſti
mundū ex materia informi: hanc materiā illis uer-
bis, quibus pro ſpiritali prudētia tardiorib. etiam
lectorib. uel auditoribus congrueret fuiſſe cōme-
moratā, quibus ante dierū enumerationē dictum
eſt, In principio fecit deus cœlū & terram &c. do-
nec diceret̃, Et dixit deus, ut deinceps formatarū
rerū ordo cōſequeret̃. Nō quia informis mate-
ria formatis rebus tēpore prior eſt, cū ſit utrunq;
ſimul cōcreatū, & unde factū eſt, & quod factum
eſt. Sicut enim uox materia eſt uerborū, uerba ue-
ro formatā uocē indicant: non aūt qui loquit̃, pri-
us emittit informem uocē, quam poſſit poſtea col
ligere, atq; in uerba formare: ita creator deus non
priorē tēpore fecit informē materiā, & eā poſtea
per ordinē quarūcunq; naturarū quaſi ſecūda con
ſideratione formauit, formatā quippe creauit ma
teriā: Sed quia illud unde fit aliquid, etſi nō tēpo-
re, tamē quadā origine prius eſt, q̃ illud quod in-
de fit, potuit diuidere ſcriptura loquendi tēpori-
bus, quod deus faciēdi tēporibus nō diuiſit: Si e-
nim quærat̃, utrū uocē de uerbis an de uoce uerba
faciamus, nō facile quiſquā ita tardo ingenio re-
perit̃, q nō potius uerba fieri de uoce reſpondeat.
Ita q̃uis utrūq; ſimul qui loquit̃ faciat, quid unde
faciat naturali attētione ſatis apparet. Quamob-
rem cū ſimul utrūq; deus fecerit, & materiā quam
formauit, & res in quas eam formauit, & utrunq;
ab ſcriptura dici oportuerit, nec ſimul utrūq; dici
potuerit, prius illud unde aliquid factū eſt, quàm
illud quod inde factū eſt, dici debuiſſe quis dubi-
tet? Quia etiā cū dicimus materiā & formā, utrūq;
ſimul eſſe intelligimus, nec utrūq; ſimul poſſumus
enūciare. Sicut aūt in breuitate tēporis contingit
cum duo iſta uerba proferimus, ut alterū ante al-
terū proferamus: ita in prolixitate narrationis al-
terū altero prius narrandū fuit, quamuis utrunq;
ut

Congregatio aquarum

2 ſent. diſt. 14 c. ſequitur, dixit deus cōgregentur

Creatio aquæ & terræ. XIII

A

B

Materia quælibet. Ca. XIIII

C

An materia præcedat formam. Ca. XV

D

ut dictũ eſt, ſimul fecerit deus: ut quod ſola origi-
ne prius eſt in faciẽdo, etiam tempore prius ſit in A
narrãdo: quia duæ res quarũ etiã altera nullo mo-
do prior eſt, nominari ſimul nõ poſſunt, quãto mi
nus ſimul narrari. Non itaq; dubitandũ eſt ita eſſe
iſtã informem materiam propè nihil, ut nõ ſit fa-
cta niſi à deo, & rebus quæ de illa factæ ſunt ſimul
concreata ſit. Sed ſi credibiliter dicitur eam ſigni-
ficari illis uerbis: Terra autem erat inuiſibilis &
incõpoſita, & tenebræ erant ſup abyſſum, & ſpũs
dei ſupferebaẽ ſup aquã: ut excepto quod ibi po-
ſitũ eſt, de ſpiritu dei, cætera quidẽ rerũ uiſibilium
uocabula, ſed ad illam informitatẽ, ut tardioribus
poterat, inſinuandã dicta intelligamus: quia hæc
duo elemẽta, id eſt, terra & aqua, ad aliquid facien
dum operantiũ manibus tractabiliora ſunt cæte- B
ris, & ideo congruentius iſtis nominibus illa inſi-
Emiſſio & cõtractio lucis Cap. XVI nuabaẽ informitas. Si hoc ergo pbabiliter dici-
tur, nõ erat aliqua formata moles, quã lux ex una
parte illuſtrans ex altera faceret tenebras, unde
poſſet nox die diſcedẽte ſuccedere. Emiſſionẽ ue
ro cõtractionẽq; lucis illius ſi uelimus diẽ noctẽq;
intelligere, nec cauſam uidemus cur ita fieret. Nõ
enĩ iam erãt animalia, quibus hæc uiciſſitudo ſalu
briter exhiberẽ, & quibus poſtmodũ exortis per
circuitũ ſolis cernimus exhiberi: nec ullũ occur-
rit exemplũ, quo iſtam emiſſionẽ cõtractionẽq; lu
cis, ut diei noctiſq; uiciſſitudines fierẽt, pbare poſ
ſimus. Iactus enim radiorum ex oculis noſtris, cu-
iuſdã lucis euidens eſt iactus, & cõtrahi poteſt cũ
aerẽ qui eſt oculis noſtris proximus intuemur, & C
emitti cũ ad eandẽ rectitudinẽ quę ſunt longe po
ſita attendimus. Nec ſanè cum cõtrahitur omni-
no cernere quæ lõge ſunt deſinit, ſed certe obſcu-
rius q̃ cum in ea obtutus emittiẽ: ſed tamẽ ea lux
quæ in ſenſu uidẽtis eſt, tã exigua uideẽ, ut niſi ad
iuuemur extranea luce, nihil uidere poſſim⁹, quo
niã ab ea nõ poteſt diſcerni: quo igiẽ exemplo de
mõſtrari poſſit emiſſio in diẽ, & cõtractio lucis in
Lux, tenebræ Cap. XVII noctẽ, ſicut dixi, repire difficile eſt. Si aũt ſpirita
lis lux facta eſt, cũ dixit deus, Fiat lux, & facta eſt
lux: nõ illa uera patri coæterna intelligẽda eſt, per
quã facta ſunt omnia, & quæ illuminat omnẽ ho-
Eccli. 1 minem: ſed illa de qua dici potuit, Prior omnium
creata eſt ſapiẽtia. Cũ enim æterna illa & incom-
mutabilis, quæ nõ eſt facta ſed genita ſapientia, in
ſpirituales atq; rationales creaturas, ſicut in ani- D
mas ſanctas ſe transfert, ut illuminatæ lucere poſ-
ſint, fit in eis quædã lucul ẽtæ ratiõis affectio, quæ
poteſt accipi facta lux, cũ diceret deus, Fiat lux: ſi
tã erat creatura ſpiritalis, quæ nomine cœli ſignifi
cata eſt, in eo quod ſcriptum eſt, In principio fecit
deus cœlũ & terrã: non corporeũ cœlũ, ſed incor-
poreũ, cœlis corporeis, hoc eſt ſup omne corpus,
nõ locorũ gradibus, ſed naturæ ſublimitate præ-
poſitũ. Quo aũt modo ſimul fieri potuit, & quod
illuminareẽ, & ipſa illuminatio, ac diuerſo tẽpore
narrãda fuerit, pauloante diximus, cũ de materia
tractaremus. Sed huic luci ſuccedentẽ noctem, ut
ueſpera fieret, quo pacto intellecturi ſumus? A te-
nebris uerò qualibus talis lux diuidi potuit, di-

cente ſcriptura. Et diuiſit deus inter lucẽ ac tene-
bras? nũquid iam erãt peccatores & ſtulti decidẽ
tes à lumine ueritatis, inter quos & in eadem luce
pmanentes diuideret deus tanquã inter lucẽ ac te-
nebras, lucẽ uocans diẽ, ac tenebras noctẽ: & oſtẽ
deret ſe non operatorẽ peccatorũ, ſed ordinatorẽ
diſtribuendorũ meritorũ? An hic dies totius tem
poris nomẽ eſt, & omnia uolumina ſeculorũ hoc
uocabulo includit, ideoq; non dictus eſt primus,
ſed unus dies? Et facta eſt enim ueſpa, & factũ eſt,
inquit, mane dies unus: ut per hoc quod facta eſt
ueſpa, peccatũ ratiõalis creaturæ, quod autẽ factũ
mane, renouatio eius ſignificata uideaẽ. Sed hæc
allegoriæ pphecicæ diſputatio eſt, quã nõ iſto ſer
mone ſuſcepimus: Inſtituimus enim de ſcripturis
nũc loqui ſecũdũ proprietatẽ rerũ geſtarũ, non ſe
cundũ ænigmata figurarũ. Ergo ad rationẽ facta
rum conditarũq; naturarũ, quõ inuenimus ueſpe-
ram & mane in luce ſpiritali? An diuiſio quidẽ lu
cis à tenebris, diſtinctio eſt iam rei formatæ ab in-
formi, appellatio uero diei & noctis, inſinuatio di
ſtributionis eſt: qua ſignificeẽ nihil deũ inordina-
tum relinquere, atq; ipſam informitatẽ per quam
res de ſpecie in ſpeciẽ modo quodã trãſeũdo mu-
tanẽ, nõ eſſe indiſpoſitã: neq; defectus neq; profe-
ctus creaturæ, quib. ſibimet tẽporalia quęq; ſucce
dũt, ſine ſupplemento eſſe decoris uniuerſi? Nox
enim inordinatæ ſunt tenebrę. Propterea uero cũ
facta eſſet lux dictũ eſt, Vidit deus lucẽ quia bo-
na eſt: cũ hoc poſſet poſt omnia eiuſdẽ diei dice-
re, id eſt ut cũ cœlum explicaſſet, Dixit deus, fiat
lux, & facta eſt lux: Et diuiſit deus inter lucẽ & te
nebras: Et uocauit deus lucẽ diẽ, & tenebras uoca
uit noctẽ: tũc diceret, Et uidit deus quia bonũ eſt:
& deinceps annecteret, Et facta eſt ueſpa, & factũ
eſt mane: ſicut in alijs operibus facit quibus uoca
bula imponit. Hic ergo nõ ita fecit, qm̃ à formata
re ad hoc diſtincta eſt illa informitas, ut nõ in ea fi
nis eſſet, ſed adhuc formanda reſtaret p creaturas
cæteras iam corporales. Itaq; ſi poſteaquã diſtin-
cta eſſent illa diuiſione & uocabulis, tũc dicereẽ:
Vidit deus quia bonũ eſt: hæc facta acciperemus
ſignificare, quib. iam in ſuo genere nihil eſſet ad-
dendũ. Quia uero lucẽ ſolam ita perfecerat: Vidit
deus, inquit, lucẽ, quia bona eſt, & diuiſiõe ac no-
minib. diſcreuit à tenebris. Neq; tunc dixit: Vidit
deus quia bonũ eſt, ad hoc enĩ erat informitas illa
diſcreta, ut adhuc inde alia formarenẽ: Nanq; iſta
nox quæ nobis eſt notiſſima, facit enĩ eam ſup ter
ras ſolis circuitus, quãdo p luminariũ diſtributio-
nem à die diuidiẽ, poſt ipſam diuiſionẽ diei & no-
ctis diciẽ; Vidit deus quia bonũ eſt: Non enĩ hæc
nox informis aliqua ſubſtãtia erat, unde adhuc a-
lia formarenẽ, ſed ſpatiũ loci plenũ aere, carens lu
mine diurno, cui utiq; nocti iã nihil addẽdũ eſſet
in genere ſuo, quo eſſet ſpecioſior ſiue diſtinctior:
Veſpa aũt in toto illo triduo, anteq; fierent lumi-
naria conſummati opis terminus, nõ abſurde for-
taſſe intelligiẽ, mane uero tanq; futuræ operatio-
nis ſignificatio. Sed ante omnia meminerimus *Quõ deus operatur. XVIII*
unde iam multa diximus, nõ tẽporalib. quaſi ani-

mi ſui aut corporis motibus operari deũ, ſicut operaẽ homo uel angelus, ſed æternis atq; incõmu- A tabilibus & ſtabilibus rationib. coæterni ſibi uerbi ſui, & quodã, ut ita dixerim, flatu pariter coęterni ſancti ſpiritus ſui. Nam & illud quod per Græcam & Latinã linguã dictũ eſt, de ſpiritu dei, quia ſuperferebaẽ ſup aquas, ſecũdũ Syræ linguæ intellectũ quæ uicina eſt Hebreę, nam hoc à quodã docto Chriſtiano Syro ferẽ expoſitũ, nõ ſuperferebaẽ, ſed fouebat potius intelligi phibeẽ. Nec ſicut fouenẽ tumores aut uulnera in corpore aquis uel frigidis uel calore cõgruo tẽperatis, ſed ſicut oua fouenẽ ab alitibus, ubi calor ille materni corporis etiã formãdis pullis quodãmodo adminiculatur, p quendã in ſuo genere dilectiõis affectũ. Nõ itaq; per ſingulos dies iſtorũ operũ diuinorũ tanquã temporales uoces dei carnaliter cogitemus: B Nõ enim ad hoc ipſa dei ſapientia noſtra infirmitate ſuſcepta uenit ad colligendos ſub alas ſuas filios Hieruſalẽ, quemadmodũ gallina pullos ſuos ut ſemp paruuli ſimus, ſed ut malitia infantes, mẽte pueri eſſe deſinamus. Et in rebus obſcuris atq; à noſtris oculis remotiſſimis, ſi qua inde ſcripta etiã diuina legerimus, quę poſſint ſalua fide qua imbuimur, alĳs atq; alĳs parere ſentẽtĳs, in nullã earum nos præcipiti affirmatiõe ita pĳciamus, ut ſi forte diligẽtius diſcuſſa ueritas eã recte labefactauerit, corruamus: nõ pro ſentẽtia diuinarum ſcripturarũ, ſed pro noſtra ita dimicantes, ut eam uelimus ſcripturarũ eſſe quæ noſtra eſt, cũ potius eã quæ ſcripturarũ eſt noſtram eſſe uelle debeamus.

Opiniones ueræ falſæq; Cap. XIX

C Ponamus eñ in eo, quod ſcriptũ eſt: Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: aliã ſenſiſſe lucẽ corporalẽ factã, & aliam ſpiritalẽ eſſe lucẽ in creatura ſpiritali: quod noſtra fides nõ dubitat eſſe ante lucem corporalẽ cœleſtẽ, aut etiã ſup cœlũ uel ante cœlum, cui ſuccedere nox potuerit, tãdiu nõ eſt contra fidẽ, donec ueritate certiſſima refellaẽ. Quod ſi factũ fuerit, non hoc habebat diuina ſcriptura, ſed hoc ſenſerat humana ignorãtia. Si aũt hoc uerũ eſſe certa ratio demonſtrauerit, adhuc incertũ erit, utrũ hoc in illis uerbis ſanctorũ librorũ ſcriptor ſentiri uoluerit, an aliquid aliud non minus uerũ. Quod ſi cætera cõtextio ſermõis nõ hoc eũ uoluiſſe pbauerit, nõ ideo falſum erit aliud quod ipſe intelligi uoluit, ſed & uerũ & quod utilius cognoſcaẽ. Si autẽ contextio ſcripturæ hoc uoluiſſe D intelligi ſcriptorẽ nõ repugnauerit, adhuc reſtabit quærere utrũ & aliud nõ potuerit. Quod ſi & aliud potuiſſe inuenerimus, incertũ erit quid nam eorũ ille uoluerit: aut utrũq; ſentiri uoluiſſe, nõ incõuenienter crediẽ, ſi utriuſq; ſententiæ certa circunſtantia ſuffragatur. Plerũq; enim accidit ut aliquid de terra, de cœlo, de cæteris huius mũdi elemẽtis, de motu & cõuerſione uel etiã magnitudine & interuallis ſyderũ, de certis defectib. ſolis & lunę, de circuitib. annorũ & temporum, de naturis animaliũ, fruticum, lapidũ, atq; huiuſmodi cæteris, etiam non Chriſtianus ita nouerit, ut certiſſima ratione uel experiẽtia teneat. Turpe aũt eſt nimis & pnicioſum ac maximè cauendũ, ut Chriſtianũ de his rebus quaſi ſecundũ Chriſtianas literas loquentem, A ita delirare quilibet infidelis audiat, ut (quẽadmodũ diciẽ) toto cœlo errare cõſpiciens, riſum tenere uix poſſit: & nõ tam moleſtũ eſt q errãs homo deridereẽ, ſed q autores noſtri ab eis qui foris ſunt talia ſenſiſſe credũtur, & cũ magno eorum exitio de quorũ ſalute ſatagimus, tanq; indocti reprehẽdunẽ atq; reſpuunẽ. Cũ eñ quẽq; de numero Chriſtianorũ in ea re quã optime norũt errare deprehẽderint, & uanã ſententiã ſuã de noſtris libris aſſerere, quo pacto illis libris credituri ſunt de reſurrectione mortuorũ, & de ſpe uitæ æternæ regnoq; cœlorũ, quãdo de his rebus quas iam experiri uel indubitatis numeris percipe potuerunt, fallaciter putauerint eſſe conſcriptos? Quid enim moleſtiæ triſtitiæq; ingerãt prudẽtibus fratrib. te- B merarĳ præſumptores, ſatis dici nõ poteſt, cum ſi quãdo de praua & falſa opiniõe ſua reprehẽdi & cõuinci cœperint ab eis qui noſtrorũ librorũ autoritate nõ tenenẽ, ad defendendũ id quod leuiſſima temeritate & apertiſſima falſitate dixerunt, eoſdem libros ſanctos unde id probẽt, pferre conantur, uel etiã memoriter quæ ad teſtimoniũ ualere arbitranẽ, multa inde uerba pnunciant, nõ intelligentes neq; quæ loquũtur, neq; de quib. affirmãt.

Temeritas aſſerendi uitanda. Cap. XX

Ad hoc eñ cõſiderandũ & obſeruandum, librũ Geneſeos multipliciter quantũ potui enucleaui, ptuliq; ſententias de uerbis ad exercitationẽ noſtrã obſcure poſitis, nõ aliquid unũ temere affirmans cũ præiudicio alterius expoſitionis fortaſſe melioris, ut p modulo ſuo eligat quiſq; quod ca- C pere poſſit: ubi aũt qd intelligere non poteſt, ſcripturæ dei det honorẽ, ſibi timorẽ. Sed cũ tam multis exitibus uerba ſcripturę quæ tractauimus exponanẽ, cohibeãt ſe tandẽ qui literis inflati ſecularibus hæc ita poſita, ut omnia pia corda nutriãt, uelut impitũ atq; impolitũ aliquid exagitant, ſine pẽnis in terra reptantes, & uolaturarũ auiũ nidos irridẽtes. Periculoſius aũt errant quidam infirmi fratres, qui cũ iſtos impios de cœleſtiũ corporum numeris, uel de quibuslibet elementorum mundi huius quæſtiõibus ſubtiliter & copioſe diſſerere audiũt, euaneſcũt, & eos ſibi cũ ſuſpirio præponẽtes, & magnos putantes, ſaluberrimæ pietatis libros cũ faſtidio repetunt, & quos dulciter haurire deberẽt, uix patiẽter attingũt, à ſegetis aſperitate D abhorrẽtes, & ſpinarũ floribus inhiantes. Nõ eñ uacant uidere q ſuauis eſt dominus, nec in ſabbato eſuriũt, atq; ideo pigri ſunt, poteſtate à domino ſabbati accepta, uellere ſpicas, & tãdiu uerſare manibus, cõtritaſq; purgare donec ad eſcã perueniãt.

In reprehenſores. Cap. XXI

Dicet aliqs, quid tu tãta tritura diſceptationis huius, quid granorũ exuiſti, quid euentilaſti? Cur propemodũ in quæſtionib. adhuc latẽt omnia? Affirma aliquid eorũ quę multa poſſe intelligi diſputaſti? Cui reſpondeo, ad eũ ipſum me cibũ ſuauiter perueniſſe, quod didici nõ hærere homini in reſpõdendo ſecundũ fidem, quod reſpondendũ eſt hominib. qui calũniari libris noſtræ ſalutis affectãt: ut quicqd ipſi de natura rerũ ueracibus documentis demõſtrare potuerint, oſtendamus

mus noſtris literis non eſſe cõtrarium. Quicquid autẽ de quibuslibet ſuis uoluminibus his noſtris literis, id eſt, Catholicæ fidei contrariũ ꝓtulerint, aut aliqua etiã facultate oſtẽdamus, aut nulla dubitatione credamus eſſe falſiſſimũ: atq; ita teneamus mediatorẽ noſtrũ, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ atq; ſciẽtiæ abſcõditi, ut neq; falſæ philoſophiæ loquacitate ſeducamur, neq; falſæ religionis ſuperſtitione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tãta multitudine uerorũ intellectuum, qui de paucis uerbis eruunt̃, & ſanitate catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimum eligamus quod certũ apparuerit eum ſenſiſſe quẽ legimus. Si autẽ hoc latet, id certe quod circunſtantia ſcripturæ nõ impedit, & cũ ſana fide cõcordat. Si aũt & ſcripturæ circũſtantia pertractari ac diſcuti nõ poteſt, saltẽ id ſolum quod fides ſana præſcribit. Aliud eſt enim quid potiſſimum ſcriptor ſenſerit nõ dignoſcere, aliud autẽ à regula pietatis errare. Si utrunq; uitetur, perfecte ſe habet fructus legentis: Si uero utrũq; uitari non poteſt, etiã ſi uoluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruam non inutile eſt tenuiſſe ſententiam.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER II

Firmamentum aquæ. Cap. I

Et dixit deus: Fiat firmamẽtũ in medio aquarũ, & ſit diuidẽs inter aquã & aquam: Et ſic factũ eſt. Et fecit deus firmamentũ, & diuiſit deus inter aquã quæ erat infra firmamentũ, & inter aquã quæ erat ſupra firmamẽtum: Et uocauit deus firmamentũ cœlũ, & uidit deus quia bonum eſt, & facta eſt ueſpera, & factũ eſt mane dies ſecundus. De uerbo dei, quo dixit: Fiat firmamentum &c. & de placito eius quo uidit quia bonum eſt, & de ueſpeta & mane, nõ opus eſt hic iterum ſimiliterq; diſſerere, atq; ita deinceps quotieſcũq; iſta reperiunt̃, ſecundũ ſuperiorẽ inquiſitionẽ interim cõſiderãda eſſe admonemus. Vtrũ aũt nunc illud cœlum fiat quod excedit aeris omnia ſpatia, eiuſq; omnẽ altitudinẽ, ubi etiam luminaria ſtellæq; cõſtituunt̃ quarto die, an ipſe aer uocetur firmamentũ, quæri merito poteſt. Multi enim aſſerunt iſtarũ aquarũ naturam ſuper ſyderũ cœlum eſſe nõ poſſe, quod ſic habeant ordinatũ pondus ſuum, ut uel ſuper terrã fluitent, uel in aere terris proximo uaporaliter ferant̃. Nec quiſquam iſtos debet ita refellere, ut dicat ſecundũ omnipotentiã dei, cui cũcta poſſibilia ſunt, oportere nos credere, aquas etiã tam graues q̃ nouimus atq; ſentimus, cœleſti corpori in quo ſunt ſydera ſuperfuſas. Nunc em̃ quemadmodũ deus inſtituerit naturas rerum, ſecundum ſcripturas eius nos conuenit quærere, nõ quid in eis uel ex eis ad miraculũ potentiæ ſuæ uelit operari. Neq; enim ſi uellet deus ſub aqua oleum aliquãdo manere, non fieret: non ex eo tamen olei natura nobis eſſet incognita, qđ ita facta ſit, ut appetendo ſuum locũ, etiam ſi ſubterfuſa fuerit perrumpat aquas, eiſq; ſe ſuperpoſitam collocet. Nunc ergo quærimus, utrum conditor rerum qui omnia in mẽſura & numero & põdere diſpoſuit, nõ unum locũ proprium ponderi aquarũ circa terram tribuerit, ſed & ſuper cœlum quod ultra limitẽ aeris circunfuſum atq; ſolidatũ eſt. Quod qui negant eſſe credendũ, de ponderibus elementorũ argumentant̃, negantes ullo modo ita deſuper quaſi quodam pauimento ſolidatum eſſe cœlum, ut poſſit aquarũ pondera ſuſtinere, quia talis ſoliditas niſi terris eſſe non poſſit, & quicquid tale eſt, non cœlũ ſed terra ſit. Nõ enim tantum locis, ſed etiã qualitatibus proprijs elemẽta diſtinguũtur, ut pro qualitatibus proprijs etiã loca propria ſortirent̃: Aqua ſcilicet ſuper terrã, quæ etiam ſi ſub terra ſtat aut labit̃, ſicut in antris cauerniſq; abditis, non tamen ea terræ parte quã ſupra, ſed ea quam infra ſe habet, continẽt. Nam ſi ex parte ſuperiori fuerit psrs ulla terræ delapſa, nõ manet ſuper aquã, ſed ea perrupta demergitur & pergit ad terrã, quo ueniens conquieſcit, tanquam in loco ſuo, ut ſupra ſit aqua, ſubtus autem terra. Vnde cognoſcit̃ quod etiã ſuper aquas cum eſſet, non ipſis aquis portabat̃, ſed compage terrę tenebat̃, ſicut ſeſe habẽt cameræ ſpeluncarũ. Hic occurrit admonere cauendum errorem, quem in libro primo cauendum admonuimus, Ne forte quia ſcriptũ eſt in Pſalmis: Fundauit terrã ſuper aquas: arbitretur aliquis noſtrum, aduerſus iſtos de ponderibus elementorũ ſubtiliter diſſerẽtes, iſto teſtimonio ſcripturarũ eſſe renitendũ: quia illi nõ retenti autoritate literarũ noſtrarũ, & neſcientes quemadmodũ dictũ ſit, libros ſanctos facilius irridebũt, q̃ illud repudiabunt, quod uel certis rationibus perceperũt, uel experimentis maniſeſtiſſimis probauerũt. Illud nanq; in Pſalmis, aut figurate dictũ recte accipi poteſt: ut quoniam cœli & terrę nomine ſępe in eccleſia ſpiritales carnaleſq; ſignificant̃, cœlos oſtẽderit pertinere ad ſerenam intelligentiã ueritatis, dicens: Qui fecit cœlos in intelligentia: terrã uero ad fidẽ ſimplicẽ paruulorum, nõ fabuloſis opinionibus incertã atq; fallacem, ſed Prophetica & Euãgelica prædicatiõe firmiſſimã, quæ per baptiſmũ ſolidat̃, & ideo ſubiecerit, dicens: Fũdauit terrã ſuper aquam. Aut ſi ad literã quiſquã cogit intelligi, non incongruenter uel ſublimia terrarũ ſiue continentiũ ſiue inſularũ accipiũtur quæ ſupiora ſunt aquis: uel ipſa tegmina ſpeluncarũ, quæ ſuper aquas pendula ſoliditate firmata ſunt. Quocirca nec ad literã quiſq; poteſt ſic intelligere, quod dictũ eſt, Fũdauit terram ſuper aquã: ut aquarum pondus terreno ponderi ſupportãdo naturali ordine quaſi ſubiectũ eſſe arbitret̃.

Psal. 135

Aer terra ſuperior. Cap. II

Aerẽ uero aquis eſſe ſuperiorem, quamuis ptopter ampliora ſui ſpatia etiam aridã contegat, hinc intelligit̃, quod nullũ uas ab ore impreſſum repleri aquis poteſt: unde ſatis indicat aeris naturã locũ petere ſuperiorem: uidetur enim uas inane, ſed aere plenũ probatur, cum ore imo in aquam deprimit̃, quia enim ſuperiori parte nõ inuenit emigrãdi locũ, nec deorſum uerſus irruptis

aquis ſubter eas ire natura ſinitur, plenitudine ſua
cepellit eas, & in uas nõ permittit intrare. Cũ autẽ
uas ita collocatur ut os nõ habeat deorſum, ſed in
latus inclinatũ, intrat aqua inferius, exeunte aere
ſuperius. Itemq́ ſi uaſis erecti os pateat in cœlum
cũ infundis aquã, euadit aer ſurſum uerſus ex alijs
partib. quà nõ infundis, & fit locus aquæ deorſum
uerſus intrandi. Quod ſi ui maiore uas deprimit͂,
ut uel ex latere uel deſuper aquæ repẽte influãt, et
undiq́ os uaſis obtegant, diſrũpit eas aer ſurſum
nitẽs, ut eis ad ima locũ faciat: & ipſa diruptio ſin-
gultus uaſorũ eſt, dum partib. fugit, quia totus tã
cito nõ poteſt exire, propter illius oris anguſtias.
Ita ſi aer ſuper aquas ire cogit͂, etiã confluẽtes eas
diſſecat, cũ exilientis impetu eius impulſæ ebul-
liunt, & cũ bullis crepantibus emittũt in ſua pro-
perantẽ, atq́ illis ad ima deducendis aditũ dantẽ.
B Si autẽ ſub aquas ire cogat͂ ex uaſe, ut illo cedẽte
uas ab ore in ima preſſo repleri uelis, facilius un-
dis undiq́ uerſum cooperit͂, quàm per os eius ab
inferiore parte intrãdi gutta exigua reperiat locũ.

Ignis ſuperior aere. Cap.III

Iam uero ignẽ ad ſuperna emicantẽ etiam ipſi-
us aeris naturã uelle tranſcẽdere, quis nõ ſentiat,
quandoquidẽ ſi ardentẽ faculam capite deorſum
quiſq́ teneat, nihilominus flammæ crinis ad ſupe
riora cõtendit? Sed quoniam circumfuſi ac ſupee
fuſi aeris præpollenti cõſtipatione ſubinde ignis
extinguit͂, & in eius qualitatem per eius abũdan-
tiam ſuperatus, ſubinde cõmutat͂ ac uertit͂, ad u-
niuerſam eius altitudinẽ tranſiliendã non poteſt
perdurare. Itaq́ ſuper aerẽ purus ignis eſſe dicitur
C cœlũ, unde etiam ſydera atq́ luminaria facta cõie
ctãt, illius uidelicet igneę lucis in eas formas quas
in cœlo cernimus conglobata diſpoſitaq́ natura:
ac per hoc ſicut terrarũ ponderibus & aer & aqua
cedit, ut ad terrã perueniãt, ſic aquarũ ponderi &
ipſe aer cedit, ut uel ad terrã uel ad aquã pueniat.
Vnde intelligi uolunt, hoc modo neceſſe fuiſſe,
ut aer quoq́ ſi quis eius particulã in ſpatijs illis ſu-
blimibus cœli poſſet dimittere, põdere ſuo cade-
ret, donec ad aerea ſubter ſpatia perueniret. Qua-
propter colligũt multo minus eſſe poſſe aquis ſu-
pra illud igneũ cœlũ aliqd loci, cũ illic aer multo
aquis leuior manere non poſſit.

Aquæ ſuper cœlum. Cap.IIII

Talibus eorum
disputationib. cedẽs, laudabiliter conatus eſt qui
dam demõſtrare aquas ſuper cœlos, ut ex ipſis ui-
D ſibilibus cõſpicuisq́ naturis aſſereret ſcripturę fi-
dẽ. Et prius quidẽ quod facillimũ fuit, oſtendit &
hunc aerem cœlum appellari, non ſolum ſermo-
ne cõmuni, ſecundũ quẽ dicimus ſerenũ uel nubi
lum cœlũ, ſed etiã noſtrarũ ipſarum conſuetudine
ſcripturarũ, cum dicunt͂ uolatilia cœli, cum aues
Matth.16 in hoc aere manifeſtũ ſit uolare. Et dominus cum
de nubib. loqueret͂: Faciẽ, inquit, cœli poteſtis ꝓ-
bare. Nubes aũt etiã per proximũ terris aerẽ con-
globari ſæpe cernimus, cum per decliuia iugorũ
ita recumbunt, ut plerunq́ excedantur etiã cacu-
minibus montium. Cũ ergo probaſſet & hũc aerẽ
cœlũ dici, nulla alia cauſa etiam firmamentum ap
pellatum uoluit, exiſtimari, niſi quia interuallum
eius diuidit inter quoſdam uapores aquarum, &
iſtas aquas quæ corpulentius in terris fluitant. Et
A nubes quippe, ſicut experti ſunt qui inter eas in
mõtib. ambulauerũt, cõgregatione & congloba-
tione minutiſſimarũ guttarũ talem ſpeciẽ reddũt:
quæ ſi ſpiſſantur amplius, ut cõiungãtur in unam
grandẽ plures guttæ minimæ, non eam parit͂ aer
apud ſe teneri, ſed eius ponderi ad ima dat locũ, &
hæc eſt pluuia. Ergo ex aere, qui eſt inter uapores *Pluuia*
humidos, unde ſuperius nubila conglobantur, &
maria ſubterfuſa, oſtẽdere ille uoluit eſſe cœlũ in
ter aquã & aquã. Hanc ergo diligentiã conſidera
tionẽq́ laude digniſſimã iudico. Quod eñ dixit
neq́ cõtra fidẽ eſt, & in promptu poſito documẽ-
to credi poteſt. Quanq́ poſſit uideri, nõ impedi-
re propria põdera elementorũ, quomodo etiã ſu-
per illud ſublime cœlũ poſſint eſſe aquæ per illas
B minutias, per quas etiã ſuper hoc ſpatiũ aeris eſſe
potuerunt: qui quãuis grauior & inferior ſummo
cœlo ſubiaceat, ꝓculdubio leuior eſt aquis, & ta-
men ut ſuꝑ eũ ſint uapores illi, nullo põdere ꝓhi-
bent͂. Sic ergo & ſuꝑ illud cœlũ poteſt minutiori-
bus guttis leuior halitus humoris extẽdi, qui pon
dere cadere nõ cogat͂. Ipſi quippe ſubtiliſſima ra-
tione perſuadẽt, nullũ eſſe quamlibet exiguũ cor
puſculum in quo diuiſio finiatur, ſed infinite om-
nia diuidi: quia omnis pars corporis corpus eſt,
& om̃e corpus habeat neceſſe eſt dimidiũ quãtita
tis ſuæ: ac per hoc ſi poteſt aqua ſicut uidemus ad
tantas guttarũ minutias ꝑuenire, ut ſuper iſtũ ae-
rem uaporaliter ferat͂, qui natura leuior eſt aquis:
cur nõ poſſit & ſuper illud leuius cœlũ minutio-
C rib. guttis & leuiorib. immanare uaporibus? Qui *Saturnus quare frigidus.*
dam etiam noſtri, iſtos negantes ꝓpter pondera
elementorũ aquas eſſe poſſe ſuper cœlũ ſydereũ,
de ipſorũ ſyderũ qualitatib. & meatibus cõuince
re moliunt͂. Iidem nãq́ aſſerũt ſtellam quã Satur-
ni appellant eſſe frigidiſſimam, eamq́ per annos
triginta ſigniferũ peragere circulũ, eo quod ſupio
re ac ꝑ hoc ampliore ambitu gradit͂. Nam ſol eun
dem circulũ per annũ cõplet, & luna per mẽſem,
tãto, ut dicũt, breuius, quãto inferius, ut ſpatio lo-
ci ſpatium temporis cõgruat. Quærit͂ itaq́ ab eis,
unde illa ſtella ſit frigida, quæ ardẽtior eſſe debe-
ret, quãto ſublimiore cœlo rapit͂. Nam proculdu-
bio cũ rotũda moles circulari motu agit͂, interio-
ra eius tardius eunt, exteriora celerius ut maiora
D ſpatia cũ breuiorib. ad eoſdẽ gyros pariter occur-
rãt, quæ aũt celerius utiq́ feruentius. Proinde me
morata ſtella magis debuit calida eſſe ꝙ frigida:
quãuis eñ ſuo motu, quoniã grãde ſpatiũ eſt, tri-
ginta annis totũ ambitũ ꝑmeet, tamen cœli motu
in cõtrariũ rotata uelocius, ꝙ quotidie neceſſe eſt
patiat͂, quoniã ſicut dicũt, cœli ſingulæ cõuerſio-
nes, dies ſingulos explicãt, calorẽ maiorẽ debuit
cœlo cõcitatiore cõcipere. Nimirũ ergo eã frigi-
dam facit aquarũ ſuper cœlum conſtitutarum illa
uicinitas, quã nolũt credere, qui hæc quę breuiter
dixi, de motu cœli & ſyderum diſputant. His qui-
dam noſtri cõiecturis agunt aduerſus eos qui no-
lunt aquas ſuꝑ cœlos credere, & uolũt eam ſtellã
eſſe frigidã, quæ iuxta ſummũ cœlũ circuit: ut ex

hoc

hoc cogantur aquarũ naturã credere, nõ iam illic
uaporali tenuitate, ſed glaciali ſoliditate pẽdere.
Quoquomodo autẽ & qualeslibet aquæ ibi ſint,
eſſe eas ibi minime dubitemus: maior eſt quippe
ſcripturæ huius autoritas, quàm omnis humani inge-
Significatio trinitatis. Cap. VI
nij capacitas. Sed animaduerſum eſt à quibuſ-
dam, quod nec ego diſſimulandum puto, nõ fruſtra
cũ dixiſſet deus: Fiat firmamentũ in medio aqua-
rum, & ſit diuiſio inter aquã & aquã: parum uiſum
eſſe ſubiũgere, & ſic eſt factum, niſi adderet, & fe
cit deus firmamentũ, & diuiſit deus inter aquam
quæ erat ſuper firmamentũ, & inter aquam quæ
erat ſub firmamento: quod quidam ſic intelligũt,
ut perſonam patris declaratam eſſe dicant, in eo
quod ſcriptũ eſt, & dixit deus: Fiat firmamẽtũ in
medio aquarũ, & ſit diuiſio inter aquã & aquã: &
ſic factũ eſt. Ac deinde ut intelligatur filius feciſſe
quod à patre dictum eſt ut fieret, arbitrantur eſſe
ſubnexũ, & fecit deus firmamẽtũ, & diuiſit deus,
&c. Sed cũ antea legitur, & ſic factũ eſt: à quo in-
telligimus factum? Si à filio, quid opus erat iam di
cere, & fecit deus, & quæ ſequuntur? Si aũt quod
ſcriptum eſt, & ſic factũ eſt: à patre intellexerimus
factũ, non iã pater dicit & filius facit: & poteſt ali-
quid pater facere ſine filio, ut deinde filius nõ hoc
ſed aliud ſimiliter faciat, quod eſt contra Catholi-
cam fidem. Si aũt illud de quo dicitur, & ſic factũ
eſt, hoc idẽ fit cũ indem dicitur, & fecit deus: quid
prohibet eundẽ intelligere facere quod dixit, qui
dixit ut fieret? An etiam excepto eo quod dictũ
eſt, & ſic factum eſt, tantũmodo in his uerbis, qui-
bus dicitur, & dixit deus, fiat: & poſtea dicitur, &
fecit deus: patris & filij perſonam uolũt intelligi?
C Sed quæri adhuc poteſt, utrum quaſi iuſſiſſe filio
patrẽ debeamus accipere in eo quod ſcriptũ eſt,
& dixit deus, fiat? Sed cur ſcriptura non curauit
oſtendere etiã perſonã ſpiritusſancti? An ita trini
tas intelligitur, & dixit deus: Fiat, & fecit deus, &
uidit deus quia bonũ eſt? Sed nõ conuenit unita-
ti trinitatis, ut filius quaſi iuſſus feciſſe intelligatur,
ſpiritus aũt ſanctus nullo ſibi iubẽte libere uidiſſe
bonũ eſſe quod factũ eſt: Quibus enim uerbis iu-
beret filio pater ut faceret, cum ipſe ſit principale
uerbũ patris, per quod facta ſunt omnia? An eo ip
ſo quod ſcriptũ eſt, fiat firmamentum, hæc ipſa di
ctio uerbũ eſt patris, unigenitus filius, in quo ſunt
omnia quę creantur etiã antequàm creentur, & quicquid
in illo eſt, uita eſt, & uita utique creaturę, quia quic-
D quid per eum factũ eſt in ipſo uita eſt, & uita utique
creatrix, ſub illo autẽ creatura. Aliter ergo in illo
ſunt ea quæ per illũ facta ſunt, quia regit & conti-
net ea: aliter aũt in illo ſunt ea quæ ipſe eſt. Ipſe enim
uita eſt, quæ ita in illo eſt ut ipſe ſit, quoniã ipſa ui-
ta eſt lux hominum. Quia ergo nihil creari poſſet
ſiue ante tẽpora, quod quidẽ nõ eſt creatori coæ-
ternũ, ſiue ab exordio tẽporũ, ſiue in aliquo tẽpo-
re, cuius creandi ratio, ſi tamẽ ratio recte dicitur, nõ
in dei uerbo patri coęterno coęterna uita uiueret
propterea ſcriptura priuſquàm inſinuet unamquãque
creaturã ex ordine quo cõditam dicit, reſpicit ad
dei uerbum, prius ponens, & dixit deus, fiat illud.

Non enim inuenit ullã cauſam rei creãdæ, quã in
A uerbo dei non inuenit creari debuiſſe. Non ergo
deus totiẽs dixit, fiat illa uel illa creatura, quotiẽs
in hoc libro reperitur, & dixit deus. Vnum quippe
uerbũ ille genuit in quo dixit omnia priuſquã fa-
cta ſunt ſingula: Sed eloquiũ ſcribẽtis deſcẽdens
ad paruulorũ capacitatẽ, dũ inſinuat ſingillatim
genera creaturarũ, per ſingula reſpicit uniuſcuiuſque
generis æternã rationẽ in uerbo dei. Nec illa repe
tita, ille tamẽ reperit, & dixit deus. Si enim uellet
prius dicere, factũ eſt firmamentũ in medio aqua
rũ, ut eſſet diuiſio inter aquã & aquã: ſi quis ab eo
quæreret, quõ factum eſſet, recte reſponderet, Di
xit deus, fiat: id eſt in uerbo dei patris æterno erat
ut fieret. Inde ergo incipit narrare unumquodque
factum, quod etiã poſt facti narrationem quærẽti
quõ factũ ſit in reddẽda ratione reſpõdere debe-
ret. Cum ergo audimus, & dixit deus, fiat: intelli-
B gimus quod in uerbo dei erat ut fieret: Cũ uero audi-
mus, & ſic eſt factũ: intelligimus factam creaturã
non exceſſiſſe præſcriptos in uerbo dei terminos
generis ſui. Cũ uero audimus, & uidit deus quia
bonũ eſt: intelligimus in benignitate ſpiritus eius
nõ quaſi cognitũ poſteaquàm factũ eſt placuiſſe, ſed
potius in ea bonitate placuiſſe ut maneret factũ,
ubi placebat ut fieret. Ac per hoc manet adhuc
Cur additum fecit deus. Cap. VII
cauſa requirẽdi, cur poſteaquàm dixit, & ſic eſt factũ:
ubi perfectio operis iam indicatur, addidit, & fecit
deus: cũ eo ipſo, quod ait, & dixit deus, fiat illud,
& ſic eſt factũ: iam intelligatur id deũ dixiſſe in uer-
bo ſuo, & factũ eſſe per uerbũ eius, atque ibi iam nõ
ſolũ patris, ſed etiã filij poſſit apparere perſona. Nã
ſi propter oſtẽdendã filij perſonã repetitur ac dicitur,
C & fecit deus: nũquid ergo nõ per filiũ cõgregauit
aquã tertio die ut appareret arida, quia ibi nõ di-
citur, & fecit deus cõgregari aquã, aut congrega-
uit deus aquã? Sed tamẽ etiã ibi poſteaquàm dixit, &
factum eſt ſic: tũc repetiuit, dicẽs: & cõgregata eſt
aqua quæ eſt ſub cœlo. Nũquid etiã lux nõ per fi-
lium facta eſt, ubi, prius nullo modo repetiuit? Po
tuit enim & illic ita dicere, & dixit deus, fiat lux,
& ſic eſt factũ: & fecit deus lucẽ, & uidit quia bo-
na eſt: aut certe ſicut in aquarũ congregatione, ut
nõ diceret, & fecit deus, ſed tamẽ iterũ repeteret.
Et dixit deus, fiat lux, & ſic eſt factum, & facta eſt
lux, & uidit deus lucẽ quia bona eſt. Sed nullo mo-
do repetẽs poſteaquàm propoſuit, & dixit deus, fiat
D lux: nihil aliud intulit niſi & facta eſt lux, ac dein-
ceps de placita luce & diuiſa à tenebris, & utroque
appellato nominib. ſuis, ſine ulla repetitione nar-
rauit. Quid ſibi ergo uult in cæteris illa repeti-
Cur eadem repetantur. VIII
tio? An eo modo demonſtratur primo die quo lux
facta eſt, cõditionẽ ſpiritalis & intellectualis crea
turæ lucis appellatiõe innmari? In qua natura in-
telliguntur omnes angeli ſancti atque uirtutes: & pro-
pterea nõ repetiuit factum poſteaquã dixit, facta
eſt lux, quia nõ primo cognouit rationalis creatu
ra cõformationem ſuã, ac deinde formata eſt: ſed
in ipſa ſua cõformatiõe cognouit, hoc eſt illuſtra-
tione ueritatis ad quã cõuerſa formata eſt: cætera
uero quæ infra ſunt ita creantur ut prius fiant in

 cognitione

cognitione rationalis creaturę,ac deinde in gene
re ſuo.Quapropter lucis conditio prius eſt in uer A
bo dei ſecundū rationẽ qua condita eſt,hoc eſt in
coæterna patris ſapientia : ac deinde in ipſa lucis
cōditione ſecūdū naturā qua condita eſt , illic nō
facta ſed genita,hic uero facta,quia ex informita-
te formata:& ideo dixit deus , fiat lux, & facta eſt
lux:ut quod ibi erat in uerbo dei,hic eſſet in ope-
re.Cōditio uero cœli prius erat in uerbo dei ſecū-
dum genitā ſapientiā : deinde facta eſt in creatura
ſpiritali,hoc eſt in cognitione angelorū ſecūdum
creatā in illis ſapiētiā, deinde ꝙ cœlū factum eſt,
ut eſſet etiā ipſa cœli creatura in genere proprio:
Sic & diſcretio uel ſpecies aquarū atq; terrarū, ſic
naturæ lignorū & herbarū, ſic luminaria cœli , ſic
animantia orta ex aquis ac terra. Neq; enim ſicut
pecora ſolo ſenſu corporis uidẽt angeli hęc ſenſi- B
bilia,ſi quo ſenſu tali utunť:agnoſcunt ea potius,
quę melius nouerunt interius in ipſo dei uerbo, à
quo illuminanť ut ſapienter uiuãt:cū ſit in eis lux
quæ primo facta eſt,ſi lucẽ ſpiritalem in illo die fa
ctam intelligamus. Quẽadmodū ergo ratio qua
creatura condiť,prior eſt in uerbo dei ꝗ ipſa crea
tura quæ conditur : ſic & eiuſdẽ rationis cognitio
prius fit in creatura intellectuali, quæ peccato te-
nebrata non eſt, ac deinde ipſa cognitio creaturæ
poſtea in genere proprio. Neq; enim ſicut nos ad
percipiendā ſapientiā proficiebant angeli,ut inui
ſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta cōſpice
rẽt,qui ex quo facti ſunt,ipſa uerbi æternitate ſan
cta & pia contẽplatione perfruunť : atq; inde iſta
deſpicientes,ſecundū id quod intus uidẽt, uel re- C
cte facta approbãt,uel peccata improbãt. Nec mi
rum eſt ꝙ ſanctis angelis ſuis in prima lucis cōdi-
tione formatis prius deus oſtendebat qđ erat de-
inceps creaturus.Neq; eñ intellectū dei noſſent,
Rom. 11 niſi quantū ipſe mōſtraſſet.Quis eñ cognouit in-
tellectū domini,aut quis conſiliarius eius fuit, aut
quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniã ex
ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ex ipſo
ergo diſcebãt angeli,cū in eis fieret cognitio crea
turæ deinceps faciẽdæ, ac deinde fieret in genere
ꝓprio.Quapropter iam luce facta , in qua intelli-
gimus ab ęterna luce formatã rationalem creatu-
ram,cū in cæteris creãdis rebus audimus , & dixit
deus,fiat:intelligamus ad æternitatẽ uerbi dei re-
currentem ſcripturæ intentionẽ. Cum uero audi- D
mus,& ſic eſt factum:intelligamus in creatura in
tellectuali factã cognitionẽ rationis quę in uerbo
dei eſt,cōdẽdæ creaturę:ut in ea natura prius quo
dãmodo facta ſit,quæ anteriore quodam motu in
ipſo dei uerbo prior faciendã eſſe cognouit:ut po
ſtremo cum audimus repeti ac dici,qđ fecit deus,
iam intelligamus in ſuo genere fieri ipſam creatu
ram.Porrò cū audimus : Et uidit deus quia bonū
eſt:intelligamus benignitati dei placuiſſe quod fa
ctum eſt,ut pro modo ſui generis maneret , quod
placuit ut fieret , cū ſpiritus dei ſuperferebatur ſu-
per aquã. Quæri etiã ſolet quæ forma & figura
Figura cœli. cœli eſſe credẽda ſit ſecundum ſcripturas noſtras.
Cap. IX Multi enim multum diſputant de ijs rebus , quas

maiore prudentia noſtri autores omiſerũt,ad bea
A tam uitam nō profuturas diſcentibus,& occupan
tes quod peius eſt multum precioſa, & rebus ſalu
brib.impendenda temporū ſpatia. Quid enim ad
me pertinet,utrū cœlū ſicut ſphæra undiq; cōclu-
dat terrã in media mundi mole librată , an eam ex
una parte deſuper uelut diſcus operiat? Sed quia
de fide agitur ſcripturarū,ꝓpter illã cauſam quam
nō ſemel cōmemoraui : ne quiſꝗ eloquia diuina
nō intelligẽs,cū de his rebus tale aliquid uel inue
nerit in libris noſtris,uel ex illis audierit qđ perce
ptis aſſertionibus aduerſari uideatur,nullo modo
eis cætera utilia monẽtib.uel narrãtibus, uel præ-
nunciantib.credat:breuiter dicendū eſt de figura 2.ſen.diſt. 14
cœli hoc ſciſſe autores noſtros quod ueritas ha- cap.8
bet,ſed ſpiritū dei qui per ipſos loquebať noluiſſe
B iſta docere homines nulli ſaluti profutura. Sed ait
aliquis , quomodo nō eſt contrariū, ijs qui figurã
ſphæræ cœlo tribuunt,quod ſcriptum eſt in libris
noſtris. Qui extendit cœlū ſicut pellem? Sit ſanè Pſal. 103
contrariū,ſi falſum eſt quod illi dicunt : hoc enim
uerū eſt quod diuina dicit autoritas , potius ꝗ il-
lud quod humana infirmitas conijcit?Sed ſi forte
illud talibus illi documẽtis probare potuerint , ut
dubitari inde nō debeat, demonſtrandum eſt hoc
quod apud nos eſt de pelle dictū, ueris illis ratio-
nib.non eſſe contrariū : alioquin contrarium erit
etiã ipſis in alio loco ſcripturis noſtris,ubi cœlum
dicitur uelut camera eſſe ſuſpẽſum.Quid eñ tam
diuerſum & ſibimet aduerſum,ꝗ planę pellis ex-
tenſio,& cameræ curua cōuexio? Quod ſi opor-
C tet, ſicut oportet,hæc duo ſic intelligere,ut cōcor
dare utrunq; nec ſibimet repugnare inueniať : ita
oportet etiã utrumlibet horū illis nō aduerſari di-
ſputationibus,ſi eas forte ueras certa ratio decla-
rauerit,quibus doceť cœlū ſphæræ figura undiq;
eſſe cōuexum,ſi tamen probať. Et illa quidẽ apud
nos cameræ ſimilitudo,etiã ſecundū literam acce
pta,nō impedit eos qui ſphærã dicūt. Bene quip-
pe creditur ſecundū eam partẽ quæ ſuper nos eſt
de cœli figura ſcripturam loqui uoluiſſe. Si ergo
ſphæra nō eſt,ex una parte camera eſt, ex qua par
te cœlum terrã cōtegit:ſi autem ſphęra eſt,undiq;
camera eſt. Sed illud quod de pelle dictū eſt, ma-
gis urget, ne non ſpheræ quod humanū eſt forte
cōmentum, ſed ipſi noſtræ cameræ aduerſum ſit.
D Quid aūt hic allegorice ſenſerim, cōfeſſionū no-
ſtrarū liber tertiusdecimus habet. Siue igiť ita ut Cap. 15
ibi poſui,ſiue aliquo alio modo intelligendum ſit
cœlū ſicut pellis extentū,propter moleſtos & ni-
mios exactores expoſitionis ad literã , hoc dico,
quod ſicut arbitror omnium ſenſib.patet:utrunq;
enim fortaſſe & pellis & camera figurate intelligi
poteſt,utrunq; aūt ad literam quō poſſit uidendū
eſt.Si enim camera nō ſolum curua,ſed etiã plana
recte diciť : profecto & pellis nō ſolum in planū,
uerū etiam in rotundū ſinum extenditur. Nam &
uter ſicut & ueſica pellis eſt. De motu etiã cœli An mobile ſit
nōnulli fratres quæſtionẽ mouent , utrum ſtet an firmamentum.
moueatur:quia ſi mouetur,inquiūt, quomodo fir Cap. X
mamentū eſt? Si autẽ ſtat , quomodo ſydera quæ
in illo

in illo fixa credũtur, ab Oriente uſq; ad Occiden-
tem circũeunt, ſeptentrionalib. breuiores gyros A
iuxta cardinẽ peragentibus, ut cœlum, ſi eſt alius
nobis occultus cardo ex alio uertice, ſicut ſphęra,
ſi aũt nullus alius cardo eſt, uelut diſcus rotari ui-
deatur? Quibus reſpõdeo, multũ ſubtilib. & labo
rioſis rationibus iſta perquiri, ut uere percipiatur
utrũ ita an nõ ita ſit: quibus ineundis atq; tractan-
dis, nec mihi iã tẽpus eſt, nec illis eſſe debet, quos
ad ſalutem ſuã & ſanctæ eccleſiæ neceſſariã utili-
tatẽ cupimus informari. Hoc ſanè nouerint, nec
nomẽ firmamenti cogere, ut ſtare cœlũ putemus:
Firmamentũ enim nõ propter ſtationẽ, ſed ꝓpter
firmitatẽ, aut propter intranſgreſſibilem terminũ
ſuperiorũ & inferiorum aquarum uocatũ intelli-
gere licet: nec ſi ueritas cœlũ ſtare perſuaſerit, im-
pedire nos circuitu ſyderũ ne hoc intelligere poſ
ſimus: & ab ipſis quippe qui hoc curioſiſſime & B
ocioſiſſime quæſierũt inuentum eſt, etiã cœlo nõ
moto ſi ſola ſydera uerterenť, fieri potuiſſe omnia
quæ in ipſis ſyderũ cõuerſionib. animaduerſa atq;
Congregatio aquarum. XI cõprehenſa ſunt. Et dixit deus: Cõgregeť aqua
quæ ſub cœlo eſt in congregationẽ unã, & appa-
reat arida: & factum eſt ſic, & cõgregata eſt aqua
quæ ſub cœlo eſt in cõgregationem unam, & ap-
paruit arida: & uocauit deus aridã terram, & con
gregationes aquarũ uocauit mare, & uidit deus
quia bonũ eſt. Iam de hoc opere dei propter alte-
rius rei quærendi neceſſitatẽ, in primo noſtro uo-
lumine ſatis tractauimus. Hic itaq; breuiter admo
nemus, ut quem ſorte non mouet quærere, quan-
do ſpecies aquarum terrarumq; creata ſit, accipiat C
iſto die nõ eſſe factum niſi ut ſecernerenť hęc duo
elementa inferiora. Quẽ uero mouet cur in dieb.
facta ſit lux & cœlũ, extra dies aũt uel ante omnes
dies aqua & terra, & cur ad dei uerbũ facta ſint il
la, dicẽte deo fiat: hæc aũt dicẽte quidẽ deo diſere
ta, nõ aũt deo dicẽte facta inuenianť: habet quod
ſalua fide intelligat, ſcilicet id quod dictũ eſt ante
enumerationẽ dierũ, terra erat inuiſibilis & incõ-
poſita, cum cõmendaret ſcriptura cuiuſmodi ter-
ram fecerat deus, quia prædixerat: In principio fe
cit deus cœlum & terrã: nihil aliud his uerbis ꝙ
materię corporalis informitatẽ inſinuare uoluiſſe,
eligens eam uſitatius appellare ꝙ obſcurius. Si ta
men tardo intellectui non ſubrepat ut materiã &
ſpeciẽ, quia uerbis ſcriptura ſeparat, conetur duo D
hæc etiã tempore ſeparare, tanꝙ prius fuerit ma-
teria, & ei temporis interuallo interpoſito, poſtea
ſit addita ſpecies: cum deus hæc ſimul creauerit,
materiamq; formatam inſtituerit, cuius informi-
tatem, uſitato, ut dixi, uocabulo uel terrę uel aquę
ſcriptura prædixit. Terra enim & aqua etiam ſuis
qualitatibus id exiſtentia quod uidemus, tamen
propter facilem corruptionẽ propinquiora ſunt
eidẽ informitati quàm cœleſtia corpora. Et quo-
niam per enumerationem dierum iam ex informi
quæq; formata numerãtur, & ex iſta corporali ma
teria iam factũ cœlum narrauerat, cuius multũ di
ſtat ſpecies à terrenis, iam quod ex ea formãdum
in rerum infima parte reſtabat, uoluit ſub his uer-
bis in rerũ creandarum ordinem inſerere, ut dice-
A retur, fiat: non acceptura iſta reſidua informitate
talem ſpeciem, qualẽ acceperat cœlũ, ſed iam in-
feriorem & infirmiorẽ atq; informitati proximã:
ut his potius uerbis, cũ dicitur, cõgregentur aquę
& appareat arida, acceperint hæc duo ſpecies ꝓ-
prias iſtas notiſſimas nobiſq; tractabiles, aqua
mobilẽ, terra immobilẽ: & ideo de illa dictum eſt
cõgregetur: de hac, appareat: aqua enim eſt labili
ter fluxa, terra ſtabiliter fixa. Et dixit deus: Ger
minet terra herbã pabuli, ferentẽ ſemen ſecũdum *Herbæ & ligna fructifera.*
genus & ſecundũ ſimilitudinẽ, & lignum fructife *Cap. XII*
rum faciẽs fructum, cuius ſemen ſit in ipſo ſecun-
dum ſimilitudinem ſuã ſuper terram: Et factũ eſt
ſic. Et produxit terra herbã pabuli, ſemẽ habentẽ
ſecundũ genus ſuũ, & ſecundũ ſimilitudinem, &
lignũ fructiferũ faciẽs fructũ, cuius ſemen eius in
B eo ſit ſecundũ genus ſuum ſuper terram. Et uidit
deus quia bonũ eſt, & facta eſt ueſpera, & factum
eſt mane dies tertius. Hic moderamẽ ordinatoris
aduertendũ eſt, ut quoniã diſtincta quædã creatu
ra eſt herbarũ atq; lignorũ ab ſpecie terrarum &
aquarũ, ut in elemẽtis numerari nõ poſſint, ſeor-
ſum de illis diceretť ut exirent de terra, & ſeorſum
illis redderẽtur illa ſolita, ut diceretur: Et factum
eſt ſic, ac deinde repeteretur quod factũ eſt: ſeor-
ſum quoq; indicaretur deũ uidiſſe quia bonũ eſt:
tamẽ quia fixa radicibus continuanť terris & cõ-
nectuntur, iſta quoq; ad eundẽ diem pertinere uo
luerit. Et dixit deus: Fiãt luminaria in firmamẽ-
to cœli ut luceant ſuper terram in inchoationem *Luminaria die*
C diei & noctis, & ut diuidant inter diem & noctẽ, *quarto. XIII*
& ſint in ſigna & tẽpora & in dies, & in annos, &
ſint in ſplendorẽ in firmamento cœli, ut luceãt ſu
per terrã: Et factum eſt ſic. Et fecit deus duo lumi
naria magna, luminare maius in inchoationẽ diei
luminare minus in inchoationem noctis, & ſtel-
las: & poſuit eas deus in firmamento cœli, ut lu-
ceant ſuper terrã, & ut ſint in inchoationẽ diei &
noctis, & ut diuidant inter lucẽ & tenebras. Et ui-
dit deus quia bonũ eſt. Et facta eſt ueſpera, & fa-
ctũ eſt mane dies quartus. In hoc quarto die quę-
rendum eſt, quid ſibi uelit iſta ordinatio, ut prius
uel fierent uel ſecernerẽtur aqua & terra, priuſꝙ
terra germinaret ꝙ in cœlo ſydera fierẽt. Neq; enĩ
poſſumus dicere electa eſſe quæq; meliora, quib.
D dierum ſeries ita diſtingueretť, ut finis & medium
maxime ornatius eminerent. Septẽ quippe dierũ
medius quartus eſt. Occurrit enim illud quia ſep-
timo die non eſt facta ulla creatura. An forte lux
primi diei magis reſpõderat ad quietẽ diei ſeptimi,
ut eo modo cõcinentib. finibus iſte ordo texatur,
eminentibus de medio luminibus cœli. Sed ſi pri
mus dies ſeptimo cõcinit, debet ergo & ſecũdus
ſexto cõcinere. Quid aũt ſimile habet firmamen-
tum cœli cum homine facto ad imaginẽ dei? An
quia cœlũ totam ſuperiorem mũdi partem occu-
pat, & homini in totã inferiorẽ poteſtas dominan
di tributa eſt? Sed quid agimus de pecorib. & de
beſtijs, quas ipſo die ſexto in ſuo genere terra ꝓ-
duxit? Quæ illis cũ cœlo poteſt eſſe collatio? An
potius

potius quoniã primum facta intelligitur lucis no
mine ſpiritalis creaturæ formatio, cõſequens erat A
ut corporalis quoq; creatura, id eſt mũdus iſte ui-
ſibilis fieret: qui factus eſt biduo ꝓpter duas par-
tes ſuas maximas, quibus cõſtat uniuerſus mun-
dus, cœlum ſcilicet & terrã: ſecundũ hãc rationis
collationẽ, qua & ipſa uniuerſa creatura ſpiritalis
& corporalis, ſæpe cœlũ & terra nominatur: ita
ut globus quoq; iſte turbulentioris aeris terrenæ
parti deputetᷣ: exhalationib. quippe humidis cor-
poraſcit, ſi quid uero trãquilli aeris eſt ubi uentoſi
atq; procelloſi motus nõ poſſunt exiſtere, ad cœ-
leſtem partẽ pertineat. Poſt hãc uniuerſitatẽ mo-
lis corporeæ fabricatã, quæ uno loco tota eſt q̃to
locatus eſt mundus, cõſequens erat ut impleretur
partib. intra uniuerſum, quæ de loco in locũ con-
gruis motibus agerentᷣ, cuius generis herbæ atq; B
arbores nõ ſunt: Radicibus quippe iſta fixa ſunt
terræ: & q̃uis habeãt motus incrementorũ ſuorũ,
de locis tamen proprijs nõ mouẽtur niſibus ſuis,
ſed ubi fixa ſunt, illic alunᷣ & creſcunt: propterea
magis pertinẽt ad terrã q̃ ad genera rerũ quæ in
aquis & terris mouentᷣ. Quia ergo uiſibili mundo
cõſtituẽdo, hoc eſt cœlo & terrę, duo ſunt attribu
ti dies, reſtat ut his mobilib. & uiſibilibus partib.
quę creanᷣ intra illum, tres dies reliqui deputenᷣ.
Et quia ſicut prius cœlũ factũ eſt, ita prius eſt or-
nandũ huiuſmodi partib. ſuis: quarto die fiunt ſy-
dera, quibus ſuper terrã lucentib. habitatio quoq;
illuſtretur inferior, ne habitatores eius in habita-
tionẽ tenebroſam inducanᷣ: & ideo quia infirma
corpora inferiorũ habitatorũ, ſuccedente motib. C
quiete reparanᷣ, factũ eſt ut circumeũte ſole, diei
noctiſq; uiciſſitudine, ꝓpter uiciſſitudinẽ dormi
endi & uigilandi potirenᷣ: nox uero illa nõ inde-
cora remaneret, ſed lunæ ac ſyderũ luce, & ipſos
cõſolaretur homines quibus plerũq; operãdi etiã
eſt nocturna neceſſitas, & quibuſdã animalibus
quę lucẽ ſolis ferre nõ poſſunt ad ſufficientiã tem
peraretur.

Diſcrimina temporis. Cap. XIIII

Illud aũt quod dictum eſt: Vt ſint in
ſigna & tẽpora, & in dies, & in annos: quis nõ ui-
deat q̃ obſcure poſitũ ſit quarto die cœpiſſe tem-
pora, quaſi ſuperius triduũ ſine tẽpore præterire
potuerit? Quis ergo animo penetret, quomõ illi
tres dies trãſierint anteq̃ inciperent tẽpora, quæ
quarto die dicunᷣ incipere: uel utrũ omnino tran
ſierint dies illi? An circa ſpeciẽ factæ rei dies ap- D
pellatus ſit, & circa priuationẽ nox, ut nondũ ſpe
cie formata materia nox dicta ſit, unde formanda
erant cætera: ſicut poteſt quãuis in rebus formatis
intelligi tamẽ in ipſa mutabilitate informitas ma-
teriæ: nõ enim ſpacijs uel locorũ quaſi remotior,
uel tẽporũ quaſi anterior diſcerni poteſt? An po-
tius in ipſa re facta atq; formata eadem mutabili-
tas, hoc eſt deficiendi, ut ita dixerim, poſſibilitas,
nox appellata ſit, quia ineſt in rebus factis etiam
ſi non mutentur, poſſe mutari? Veſpera autem &
mane nõ, quaſi per temporis præteritionẽ & ad-
uentum, ſed per quendã terminum, quo intelligi-
tur quouſq; ſit naturæ ꝓprius modus, & unde ſit
naturę alterius conſequenter exordiũ. An aliqua
alia ratio ſit horũ uerborũ diligentius ueſtigãda?
Quis in tantũ ſecretum facile irrumpat, & quæ ſi- A
gna dicat, cum dicit de ſyderibus, & ſint in ſigna?
Neq; enim illa dicit quæ obſeruare uanitatis eſt,
ſed uniq; utilia, & huius uitę uſibus neceſſaria, quę
uel nautę obſeruãt in gubernando, uel omnes ho
mines ad præuidendas aeris qualitates per æſtatẽ
& hyemem, & autũnalem uernalemq; temperiẽ.
Et nimirũ hæc uocat tempora, quę per ſydera fiũt
nõ ſpacia morarum, ſed uiciſſitudines affectionũ
cœli huius. Nam ſi quis uel corporalis uel ſpirita-
lis motus conditionẽ iſtorum luminariũ prçceſſit
ut aliquid à futura expectatione per præſens in
præteritũ traijceret, ſine tempore eſſe non potuit.
Et quis obtineat nõ fuiſſe niſi ab exordio ſyderũ
cõditorum? Sed certæ horæ & dies & anni, quos
uſitate nouimus, non fierent niſi motibus ſyderũ. B
Itaq; ſi hoc modo intelligamus tempora, dies &
annos, ut tempora articulos quoſdã quos per ho-
rologia cõputamus, uel in cœlo notiſſimos, cum
ab Oriente uſq; ad Meridianam altitudinẽ ſol in-
ſurgit, atq; inde rurſus uſq; in Occidentem uergit,
ut poſſit deinceps aduerti uel luna uel aliquod ſy
dus ab Oriente ſtatim per occaſum ſolis emerge-
re: quod item cum ad mediã cœli uenerit altitudi
nem, mediũ noctis indicet, tunc ſcilicet occaſurũ
cum ſole redeũte fit mane: dies autem totos ſolis
ab Oriente uſq; ad Occidẽtem circumitus: annos
uero uel iſtos uſitatos ſolis anfractus, non cum ad
Oriẽtem quod quotidie facit, ſed cum ad eadem
loca ſyderum redit, quod nõ facit niſi peractis tre
centis ſexaginta quinq; diebus & ſex horis, id eſt C
quadrante totius diei, quæ pars quater ducta, co-
git interponi unum diem, quem Romani biſſextũ
uocant, ut ad eundem circumitum redeatur: uel
etiã maiores & occultiores annos: nam cõpletis
aliorũ ſyderum ſpatijs, maiores anni fieri dicũtur.
Si ergo ita intelligamus tempora, dies & annos,
nemo dubitat hæc ſyderibus & luminaribus fieri.
Ita enim poſitum eſt, ut incertũ ſit utrum ad om̃ia
ſydera pertineat quod dictum eſt: Sint in ſigna &
tempora & in dies & in annos, an ſigna & tẽpora
ad cætera, dies uero & anni ad ſolem tantũmodo.

Qualis etiam luna facta ſit, multi loquaciſſime *Luna. XV*
inquirunt, atq; utinã inquirentes loquanᷣ, ac non
potius docere conãtes. Dicũt enim ideo plenam
factam, quia nõ decebat, ut deus imperfectũ ali- D
quid illo die faceret in ſyderibus quo ſcriptũ eſt,
q̃ facta ſint ſydera. Qui aũt reſiſtunt, dicunt: Ipſa
ergo debuit prima luna dici, non quartadecima,
quis em̃ incipit ita enumerare? Ego autẽ medius
inter iſtos ita ſum, ut neutrũ aſſerã, ſed plane dicã,
ſiue primam ſiue plenam lunã deus fecerit, feciſſe
perfectam. Ipſarũ enim naturarũ eſt deus autor &
conditor. Omnis aũt res quicquid progreſſu na-
turali per tẽpora cõgrua quodãmodo prodit atq;
explicat, etiã ante cõtinebat occultũ, etſi non ſpe
cie uel mole corporis ſui, tamen ratione naturæ.
Niſi forte arbor quæ per hyemẽ pomis uacua fo-
lijſq; nudata eſt, tũc imperfecta dicẽda eſt: aut ue-
ro in primordijs etiã ſuis cũ adhuc nullum fructũ
dediſſet

dediſſet imperfecta erat illa natura. Quod nō tan
A tum de arbore, ſed nec de ipſo eius ſemine recte
diceretur, ubi omnia quæ progreſſu tēporis quo-
dāmodo procedunt, modis inuiſibilibus latent:
quanq; ſi aliquid deus imperfectū feciſſe diceret,
quod deinde ipſe perficeret, quid reprehenſionis
haberet iſta ſentētia? Iure autem diſpliceret, ſi id
quod ab illo inchoatū eſſet, ab alio diceretur eſſe
perfectū. Qui ergo de terra nō querūtur quam fe-
cit deus, cū in principio fecit deus cœlū & terrā,
quia inuiſibilis erat & incōpoſita, & poſtea tertio
die cōſpicua redditur atq; cōponitur, quid ſibi de
luna tenebras faciunt quæſtionū? Aut ſi quod de
terra dictū eſt, nō tēporis interuallo, cū ſimul de-
us res concreauerit, ſed narrationis diſtributione
intelligūt dictū: cur in hoc quod etiā oculis uideri
poteſt, non intuētur integrū corpus habere lunā,
& tota ſua rotunditate perfectum, etiā cum lumi-
B ne corniculato, ſiue incipiēs ad terras lucere, ſiue
definēs fulget? Si ergo lumē in ea creſcit uel perfi
citur uel minuitur, non luminare ipſum, ſed illud
quod accenditur uariatur. Si aūt ex una ſphærulæ
ſuæ parte ſemper lucet, ſed dum eam partē cōuer
tit ad terrā, donec totam conuertat, quod à prima
uſq; quartādecimam fit, creſcere uidetur, ſemper
eſt plena, ſed terræ habitatoribus nō ſemper appa
ret. Hæc eadem ratio eſt, & ſi ſolis radijs illuſtrat:
Non enim poteſt etiā ſic cū ſoli proxima eſt, niſi
cornibus lucidis apparere: quia cætera pars quæ
tota in orbem illuſtratur, nō eſt ad terras ut uideri
poſſit, niſi cum ſoli cōtraria eſt, ut totum terris ap
pareat quod eius illuminat. Non deſunt tamē qui
nō eo ſe arbitrari dicunt, lunā primitus à deo quar
C tamdecimā factam, quia plena facta credenda eſt.
Sed quia in ſcripturis dei uerba ſic habent, lunam
factā in inchoationē noctis, tūc aūt in noctis exor
dio uidetur cū plena eſt. Aliàs uero & per diē inci
pit uideri ante plenitudinē, & in ꝓgreſſu noctis,
tāto ampliore, quāto minuit. Sed qui per inchoa-
tionem noctis nō intelligit niſi principatū, nā &
hoc Græcum uerbū magis indicat cum dictū eſt
Pſal. 135 ἀρχὴν, & in Pſalmis apertius ſcriptū eſt: Solem in
poteſtatē diei, lunā & ſtellas in poteſtatē noctis:
nō cogit à quartadecima numerare, & credere lu
An ſydera æ- nam factā primo eſſe, nō primā. Quæri etiā ſo-
qualiter ful- let, utrū cœli luminaria iſta conſpicua, id eſt ſol &
geant. XVI luna & ſtellæ æqualiter fulgeāt, ſed ꝙ diuerſis in-
D teruallis diſtēt à terra, propterea diuerſa claritate
magis minusq; noſtris oculis appareāt. Et de luna
quidē q hæc dicūt, nō dubitāt minus eā lucere q̃
ſolē, à quo etiā perhibēt eā illuſtrari. Multas autē
ſtellas uel æquales ſoli uel etiā maiores audēt di-
cere, ſed lōgius poſitas paruas uideri. Et nobis q-
dē poteſt fortaſſe ſufficere, qui quoquo modo ſe
iſta res habeat; ſcimus artifice deo cōdita ſydera:
1. Cor. 15 q̃q; teneamus autoritate Apoſtolica dictū: Alia
gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarū:
ſtella enim à ſtella differt in gloria. Sed quia poſ-
ſunt adhuc dicere, etiā ſi nō reſiſtāt Apoſtolo, dif-
ferūt quidē in gloria, ſed ad oculos terrenorū: aut
quia hoc propter reſurgentiū ſimilitudinē dice-
bat Apoſtolus, qui non utiq; ad oculos aliter erūt
A & in ſe aliter: differunt quidem in ſeipſis ſydera in
gloria, ſed tamen nōnulla ſunt etiam ſole maiora:
ipſi uiderint quēadmodū ſoli tam magnū tribuāt
principatū, ut eum radijs ſuis quaſdam ſtellas, &
eas quidē principales, quibus amplius iſti q̃ cæte
ris ſupplicāt, & tenere dicāt, & retro agere à curſu
proprio. Nō enim fit ueriſimile, maiores aut etiā
æquales uiolētia radiorū eius poſſe ſuperari. Aut
ſi ſuperiores ſignorū ſtellas uel ſeptentrionū ma-
iores eſſe aſſerūt, quæ nihil tale a ſole patiunt, cur
iſtas per ſigna circueūtes amplius uenerant? Cur
eas ſignorū dominas perhibent? Etſi enim regra-
dationes illas ſyderum, uel fortaſſe tarditates, non
à ſole fieri quiſq; cōtendat, ſed alijs occultioribus
cauſis: ſoli tamen iſtos in ſuis deliramētis, quibus
uim fatorū à ueritate deuij ſuſpicantur, præcipuā
tribuere poteſtatē ex libris eorū certe manifeſtū
B eſt. Sed dicant quod uolunt de cœlo, alieni à pa-
tre qui eſt in cœlis. Nobis aūt de interuallis & ma
gnitudine ſyderū ſubtilius aliquid quærere, taliq;
inquiſitioni rebus grauiorib. & melioribus neceſ
ſarium tempus impendere, nec expedit nec con-
gruit. Et melius credimus ea eſſe ceteris maiora lu
minaria, quæ ſancta ſcriptura ita cōmendat: Et fe-
cit deus duo luminaria magna: quæ tamē nō ſunt
æqualia. Nam cōſequenter dicit cū ea ceteris præ-
poſuerit, inter ſeipſa differre. Ait enim, luminare
maius in inchoationem diei, & luminare minus
in inchoationē noctis. Certe eīm uel hoc cōcedāt
oculis noſtris, ut eā manifeſtū ſit amplius cæteris
lucere ſuper terrā, nec diem clarere niſi luce ſolis,
nec noctem tot ſtellis apparentib. ita lucere ſi lu-
C na deſit, quemadmodū præſentia illius illuſtratur.
De fatis autē ſyderū qualeslibet eorum argu- Mathematici Cap. XVII
tias, & quaſi de matheſi documētorū experimen-
ta, quæ illi apotelesmata uocant, omnino à noſtræ ἀποτελέσ-
fidei ſanitate reſpuamus: talibus enim diſputatio- ματα
nibus etiā orandi cauſas nobis auferre conantur,
& impia peruerſitate in malis factis quæ rectiſſi-
me reprehendunt, ingerūt accuſandū potius deū
autorem ſyderum q̃ hominū ſcelera. Sed ꝙ ani-
mæ noſtræ non ſint natura corporib. nec quidem
cœleſtibus ſubditæ: audiant & Philoſophos ſuos:
quia uero terrenis corporib. illa corpora ſuperio-
ra non ad ea quæ ipſi tractant potentiora ſunt, uel
hinc aliquādo cognoſcant, quia cū multa corpo-
D ra diuerſorū generū, uel animātiū, uel herbarū, &
arbuſtorū, uno ſimul pūcto temporis ſeminentur
unoq; pūcto temporis innumerabiliter multa na
ſcantur, nō tamen diuerſis, ſed etiā ijſdem terrarū
locis tantæ ſunt uarietates in progreſſibus, in acti
bus & paſſionib. eorū, ut uere iſti (ſicut dicit) per
dant ſydera, ſi iſta conſiderent. Quid aūt inſulſius
& hebetius, q̃ cum iſtis rebus conuincunt, dicere
ad ſolos homines ſibi ſubijciendos fatalem ſtella-
rum pertinere rationē, in quibus tamen etiā ipſis
de geminis conuincunt, quorū diuerſe uiuentiū,
diuerſe fœliciū uel infœlicium, diuerſeq; morien-
tium, eaſdem plerunq; conſtellationes accipiūt?
Quia etſi interfuit aliquid cū de utero funderen-
tur

tur, in nonnullis tamen tantū intereſt, quantū ab iſtis cōprehendi cōputatione non poſſit. Manus ſequētis Iacob dum naſcerent̄, inuenta eſt pedem fratris præcedētis tenens, uſq; adeo ſic nati ſunt ut quaſi unus infans in duplū prolixior naſci uideretur. Horū certe cōſtellationes quas appellāt, nullo modo diſpares eſſe potuerūt. Quid ergo uanius ꝗ ut illas cōſtellationes intuēs Mathematicus, ad eūdem horoſcopū & ad eādem lunam, diceret unū eorum à matre dilectū, alterū non dilectū? Si enim aliud diceret, falſum profecto diceret. Si aūt hoc diceret, uerū quidē, ſed nō ſecūdum ſuorū librorū ineptas cantiunculas diceret. Quòd ſi huic hiſtoriæ, quia de noſtris profertur, nolūt credere, nunquid & naturā terū delere poſſunt? Cū ergo ſe minime falli dicant, ſi horā cōceptionis inuenerint, ſaltē ſicut homines nō dedignent̄ cōceptum cōſiderare geminorū. Ideoq; fatendū eſt, quando ab iſtis uera dicuntur, inſtinctu quodā occultiſſimo dici, quē neſciētes humanæ mētes patiuntur.

2. ſen. diſt. 7 cap. & licet.

Quod cū ad decipiēdos homines fit, ſpirituū ſeductorū operatio eſt: quib. quædā uera de tēporalibus rebus noſſe permittit̄, partim quia ſubtilioris ſenſus acumine, partim quia corporib. ſubtilioribus uigent, partim experientia callidiore ꝓpter magnā longitudinē uitæ, partim à ſanctis angelis quod ipſi ab omnipotente deo diſcunt etiā iuſſu eius ſibi reuelantibus, qui merita humana occultiſſimæ iuſtitiæ ſynceritate diſtribuit. Aliquando aūt ijdem nephandi ſpiritus etiam quę ipſi facturi ſunt, uelut diuinando prædicunt. Quapropter bono Chriſtiano, ſiue Mathematici, ſiue quilibet impie diuinantiū, maxime dicētes uera cauēdi ſunt, ne cōſortio dæmoniorū animam deceptā, pacto quodā ſocietatis irretiant.

Luminaria an rectores habeant. Ca. XVIII

Solet etiā quæri, utrū cœli luminaria iſta cōſpicua corpora ſola ſint, an habeāt rectores quoſdā ſpiritus ſuos: & ſi habent, utrū ab eis etiā uitaliter inſpirent̄, ſicut animātur carnes per animas animaliū, an ſola ſine ulla permixtione præſentia. Quod licet in præſenti facile nō poſſit cōprehendi, arbitror tamen in proceſſu tractandarū ſcripturarū opportuniora loca poſſe occurrere, ubi nobis de hac re, ſecundū ſanctæ autoritatis regulas, & ſi nō oſtendere certū aliquid, tamē credere licebit. Nūc aūt ſeruata ſemper moderatione pię grauitatis, nihil credere de re obſcura temere debemus, ne forte quod poſtea ueritas patefecerit, quāuis libris ſanctis ſiue teſtamenti ueteris ſiue noui, nullo modo eſſe poſſit aduerſum, tamē ꝓpter amorē noſtri erroris oderimus. Nūc ad librū operis noſtri iam tertiū trāſeamus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIB. III

Aer & aqua. Cap. I

ET dixit deus: Educant aquę reptilia animarū uiuarum, & uolatilia ſuper terrā, & ſecundū firmamentū cœli. Et factum eſt ſic: Et fecit deus cetos magnos, & omne animal reptilium quæ eduxerūt aquæ ſecundum genus eorum. Et omne uolatile pennatū ſecūdum genus ſuum. Et uidit deus quia bona ſunt, & benedixit ea deus dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete aquas, in mari, & uolatilia multiplicent̄ ſuper terrā: & facta eſt ueſpa, & factū eſt mane dies quintus. Nūc in inferiore parte mundi ea quæ ſpiritu uitæ mouentur fiunt, & primū aquarū, quod aeris qualitati proximū elemētum eſt: quia huic cœlo in quo ſunt luminaria ita uicinus eſt aer, ut & ipſe cœli nomē acceperit, ſed neſcio utrū etiā firmamētum poſſit uocari. Dicuntur aūt cœli pluraliter in una eademq; re quæ dicit̄ unū cœlum. Nam cū in hoc libro ſingulari numero dicat̄ cœlū quod diuidit inter aquas quæ ſupra, & eaſdem quæ infra ſunt, in illo tñ Pſalmo: Et aquæ, inquit, quæ ſuper cœlos ſunt laudēt nomen domini. Et cœlos cœlorū ſi bene intelligamus, ſydereos aereorū tanꝗ ſuperiores inferiorum, & hos in eodē Pſalmo accipimus ubi dictū eſt: Laudate eum cœli cœlorū: ſatis apparet hunc aerē, nō ſolum cœlū, ſed etiam cœlos dici: ſicut dicūtur & terræ, nec aliud ſignificat̄ ꝗ illa quæ ſingulariter terra dicitur, quando dicimus orbem terrarū, & orbem terræ.

Cœlos periſſe aquis. Cap. II. Iude 1

Hos etiam aereos cœlos quondā perijſſe diluuio in quadam earū quæ canonicæ appellātur epiſtola legimus. Neq; enim humida illa natura quæ ita cōcreuerat ut cubitis xv. altiſſimorū montium tranſcenderet uertices, potuit ad ſydera peruenire. Sed quia huius aeris humidioris in quo aues uolitant, uel tota uel propè tota ſpacia compleuerat, perijſſe qui fuerāt cœlos in illa epiſtola ſcribit̄. Quod neſcio quemadmodū poſſit intelligi, niſi in aquarū naturam pinguioris huius aeris qualitate conuerſa: alioquin nō perierunt tunc iſti cœli, ſed ſublimius erecti ſunt, cum locū eorū aqua occuparet. Itaq; facilius eos ſecundū illius epiſtolę autoritatē credimus perijſſe, & alios ſicut ibi ſcribitur repoſitos extenuatis uidelicet exhalationib. ꝗ ſic erectos, ut eis ſuperioris cœli natura loco ſuo cederet. Oportebat itaq; ut in creandis habitatorib. inferioris huius mūdi partis, quæ ſæpe terræ nomine tota cōmemorat̄, prius producerent̄ ex aquis animalia, poſtea uero de terra: quia ita ſit aeri aqua ſimilis, ut eius exhalationib. pingueſcere probetur, ut & ſpiritū procellæ faciat, id eſt, uentum, & nubila cōtrahat, & poſſit uolatus auium ſuſtinere. Quapropter etiā ſi uerū dixit quidā ſecularium Poetarum: Nubes excedit Olympus, & pacē ſumma tenēt: quia perhibet̄ in Olympi uertice aer eſſe tam tenuis, ut neq; nubibus obūbretur, neq; turbetur uēto, neq; ſuſtētare alites poſſit, neq; ipſos qui forte aſcēderint homines, craſſioris auræ ſpiritu alete, ſicut in iſto aere cōſueuerūt: & tamē & ipſe aer eſt, unde aquis uicina qualitate diffundit̄, & propterea ipſe quoq; in humidā naturā conuerſus diluuij tēpore credit̄. Neq; enim arbitrandū eſt aliquid de ſpacijs ſyderei cœli uſurpaſſe, cum omnes etiā altiſſimos mōtes aqua trāſcēderit.

Lucanus lib. 1 Pharſalia

Cōmutatio elementorum. Cap. III

Quanꝗ de cōuerſione elemētorū etiā inter ipſos qui hæc octoſa cura ſubtiliſſime pſcrutati ſunt, non parua quęſtio eſt. Alij enim dicūt omnia in omnia poſſe mutari

mutari atq; cõuerti. Alij uero eſſe aliquid omnino A proprium ſingulis perhibẽt elemẽtis, quod in alterius elemẽti qualitatem nullo modo uertatur. Vnde fortaſſis ſuo loco ſi dominus uoluerit diligentius diſputabimus, nũc aũt quod ad præſentẽ ſermonẽ attinet, hic cõmemorãda exiſtimaui, ut intelligamus ſeruatũ eſſe ordinẽ rerũ, quo prius oportuit aquarũ animalia ꝙ terrarũ narrare creata. Nec ullo modo arbitrandum eſt prætermiſſum eſſe in hac ſcriptura ullũ mundi huius elementum, cum quatuor notiſſimis eum conſtare perſuaſum ſit, quia uidetur hic cœlum & aquã & terrã cõmemorare, de aere autẽ tacere. Conſuetudo quippe noſtrarũ ſcripturarũ eſt, aut cœli, aut terræ nomine mundũ appellare, aut interdũ addere & mare. Aer itaq; uel ad cœlũ pertinere intelligitur, ſi qua B ſunt in eius ſuperioribus partib. trãquilliſſima & pacatiſſima ſpacia: uel ad terrã propter hunc turbulentũ & caliginoſum locũ, qui humida exhalatione pingueſcit, quãuis & ipſe ſæpius cœli nomine nũcupetur: ac per hoc nõ ſcriptũ eſt, Producãt aquæ reptilia animarũ uiuarum, & producat aer uolatilia uolantia ſuper terrã, ſed utrunq; hoc animantiũ genus ex aquis productum eſſe narratur. Quicquid ergo aquarũ ſiue labiliter undoſum & fluidũ eſt, ſiue uaporabiliter tenuatũ atq; ſuſpenſum, ut illud reptilib. animarũ uiuarũ, hoc uolatilibus appareat diſtributũ, utrunq; tamen humidæ naturæ deputatur: Ideoq; ſunt etiã qui ſubtiliſſima conſideratione quinq; iſtos maniſeſtiſſimos C corporis ſenſus ſecundũ quatuor uſitata elemẽta ita diſtinguãt, ut oculos ad ignẽ, aures ad aerẽ dicãt pertinere. Olfaciendi autẽ guſtandiq; ſenſum naturæ humidæ attribuũt: & olfactum quidẽ iſtis exhalationibus humidis quibus craſſatur hoc ſpatiũ in quo aues uolitant: guſtum uero iſtis fluxibilibus & corpulentis humoribus. Nã quæcunq; in ore ſapiunt ipſius oris humori cõmiſcentur, ut ſapiant, etiã ſi arida cum acciperẽtur fuiſſe uideanť. Ignis tamẽ omnia penetrat, ut motũ in eis faciat. Nã & humor priuatione caloris cõgelaſcit, & cũ poſſint frigeſcere cætera elementa, ignis frigeſcere nõ poteſt: facilius quippe extinguitur ut ignis nõ ſit ꝙ frigidus maneat, aut ſit alicuius frigidi cõtactu tepidior. Tactus autẽ qui eſt quintus in ſenſibus, terreno elemento magis congruit, ꝓinde D per totũ corpus animãtis, quod maxime ex terra eſt, quæq; tacta ſentiunť. Dicunt etiam nec uideri ſine igne poſſe aliquid, nec tãgi ſine terra. Ac per hoc elemẽta omnia in omnib. ineſſe, ſed unũquodq; eorũ ex eo quod amplius habet accepiſſe uocabulum. Ideo autẽ caloris priuatione cum corpus nimie frigeſcit obtundi ſenſum, quia motus pigreſcit qui ex calore ineſt corpori, dum ignis aerem, & aer humida, & humor terrea quæq; afficit, ſubtilioribus ſcilicet craſſiora penetrãtibus. Quanto autem quidq; ſubtilius eſt in natura corporali, tanto eſt uicinius naturæ ſpiritali, quãuis lõge diſtãte genere, quandoquidẽ illud corpus eſt, illud non eſt. Ac per hoc quoniã ſentire non eſt corporis ſed animæ per corpus, licet acute diſſeratur ſecun-

Quinq; ſenſus ad quatuor elementa referri. Cap. IIII

Senſus ex anima, animæ ex corp. Cap. V

Aug.to.3

dum diuerſitatem corporeorũ elementorũ ſenſus eſſe corporis diſtributos, anima tamẽ cui ſentiẽdi uis ineſt, cũ corporea non ſit, per ſubtilius corpus agitat uigorẽ ſentiendi. Inchoat itaq; motũ in omnibus ſenſibus a ſubtilitate ignis, ſed nõ in omnibus ad idẽ peruenit. In uiſu enim peruenit repreſſo calore uſq; ad eius lucẽ: In auditu uſq; ad liquidiorẽ aerẽ calore ignis penetrat. In olfactu autem trãſit aerẽ purũ, & peruenit uſq; ad humidam exhalationẽ, unde craſſior hæc aura ſubſiſtit. In guſtu aũt trãſit & peruenit uſq; ad humorẽ corpulentiorẽ: quo etiã penetrato atq; traiecto, cũ ad terrenam grauitatẽ peruenit, tangendi ultimũ ſenſum agit. Nõ igitur ignorabat naturas elemẽtorum eorumq; ordinẽ, qui cũ uiſibiliũ quæ intra mundũ in elementis natura mouentur conditionẽ introduceret, prius cœleſtia luminaria, deinde aquarũ animãtia, terrarũ autem poſtrema narrauit: nõ ꝙ aerẽ prætermiſerit, ſed quod puriſſimi & quietiſſimi aeris ubi uolare aues non poſſe dicũtur, ſi qua ſunt ſpacia cœlo ſuperiori coniunguntur, & cœli nuncupatione in ſcripturis ad ſuperiorẽ mũdi partem pertinere intelliguntur: ut terræ nomine uniuerſaliter hoc totũ ſignificetur, ex quo incipit deorſum uerſus, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tẽpeſtatis, & omnes abyſſi, donec perueniatur ad aridã, quæ proprio nomine terra dicit̃. Aer itaq; ille ſuperior, ſiue quod ad cœleſtẽ mũdi pertinet partẽ, ſiue quod nullũ habet uiſibilẽ habitatorẽ, de qualibus nũc ſermo narrantis eſt, neq; prætermiſſus eſt de cœlo nominato, neq; annumeratus eſt in creandis animalibus: iſte uero inferior qui excipit exhalationes humidas maris ac terræ, & ad ſuſtinẽdas aues quodãmodo craſſat̃, nõ niſi ex aquis accipit animalia. Quod enim eius humidũ eſt, hoc portat aliũ corpora, quę ita nitunť pẽnis uolantes, quemadmodũ piſces quibuſdã ſuis alis natãtes. Proinde ſciẽter tanquã ſpiritus dei qui ſcribenti aderat, ex aquis dicit producta uolatilia. Aquarũ enim natura bipartitũ locũ ſortita eſt: inferiorẽ ſcilicet in unda labili, ſuperiorem uero in aura flabili. Illum deputatũ natantibus, iſtum uolantibus. Sicut huic elemẽto cõgruos duos etiam ſenſus animalibus datos uidemus, olfactũ explorãdis uaporibus, guſtũ explorandis liquorib. Qđ enim ad tactum aquas uentoſq; ſentimus, hoc eſt ꝙ terra ſolida in omnibus admiſcet̃ elemẽtis: ſed in his craſſioribus ſentitur amplius, ita ut iam tangẽdo contrectari ualeãt. Ideoq; & iſta in duab. maxime mũdi partibus generaliter cœli & terræ nomine cõplectũtur. Sicut ille pſalmus oſtẽdit, omnia ſuperiora ab illo principio enumerãs, Laudate dominũ de cœlis: omniaq; inferiora ab alio principio, Laudate dominũ de terra: ubi & ſpiritus tẽpeſtatis & omnes abyſſi nominantur, & ignis iſte qui urit tangentẽ, quia de terrenis & humidis humorib. ita exiſtit ut ſubinde uertat̃ in aliud elementum. Et quãuis naturæ ſuæ ſurſum nitẽdo indicet appetitũ, in cœleſtem tamẽ ſuperiorẽ tranquillitatẽ nõ poſſit euadere, quia multo aere ſuperatus & in eũ cõuerſus extinguit̃: ac per hoc in iſta rerum

Ordo elementorum. Ca. VI

Aquarum natura duplex. VII

Pſal. 148

parte

parte corruptibiliore atq; pigriore turbulẽtis motibus agitatur ad temperandũ eius rigorem, & ad uſus terroresq; mortaliũ. Quia ergo etiam tactu qui ad terrã proprie pertinet, ſentiri poſſunt & fluctus undarũ & flatus aurarũ, propterea ipſa quoq; aquatiliũ animaliũ corpora & terrenis ueſcũtur, & maxime aues in terra etiam requieſcunt, fœtus quoq; propagãt: pars enim humoris qui uaporaliter exhalatur, etiam ſuper terras extẽditur. Ideoq; cũ dixiſſet ſcriptura, Educant aquę reptilia animarum uiuarũ, & uolantia inquit, ſuper terram: addidit ſanè dicens, ſecundũ firmamentũ cœli, in quo poteſt aliquanto manifeſtius apparere illud quod antea uidebatur obſcurũ. Non enim ait, in firmamento cœli, ſicut de luminaribus, ſed uolatilia, inquit, ſuper terrã, ſecundũ firmamẽtum cœli: quia uidelicet hoc caliginoſum & humidũ ſpacium in quo aues uolãt, illi ſpacio contiguũ eſt ubi uolare non poſſunt, quod iã merito trãquillitatis & quietis pertinet ad firmamentũ cœli. In cœlo ergo uolant aues, ſed in iſto, quod ille pſalmus etiã terræ nomine includit: propter quod cœlũ uocanť multis locis uolatilia cœli, nõ tamẽ in firmamẽto, ſed ſecundũ firmamentũ.

Animalia terreſtria & aquatica. VIII

Nõnulli putant propter ſenſus tarditatẽ animalia non animã uiuam, ſed reptilia animarũ uiuarũ appellata: ſed ſi propterea ſic appellarentur, auibus daretur nomẽ animæ uiuæ. Cum uero & ipſa uolatilia dicta ſunt ſicut illa reptilia, ut ſubaudiatur animarum uiuarum: fatendũ eſt, ut arbitror, ita dictũ, ac ſi diceretť, quæ ſunt in animab. uiuis reptilia & uolatilia: ſicut dici poſſet ignobilia hominũ, ut intelligeremus, quicũq; ſunt in hominibus ignobiles: quanquã enim ſint & animalia terreſtria quæ repũt ſuper terrã, tamẽ ex multo maiore numero pedibus mouentur, & tã pauca fortaſſe in terris repũt, q̃ pauca in aquis gradiuntur. Nõnulli autem putauerũt propterea non animã uiuã, ſed reptilia animarũ uiuarum piſces eſſe appellatos, ꝙ eis memoria nulla ſit, uel aliqua uita uelut rationi uicinior. Sed fallit eos experientia min[illegible]. Nam quidã ſcripſerunt quæ animaduertere potuerũt in uiuarijs piſciũ multa miranda. Sed etiã ſi falſa ſcripſerunt forte, memoriã tamẽ piſces habere certiſſimũ eſt. Quod ipſe ſum expertus, & experianť qui poſſunt & uolunt. Nã fons quidã magnus Bullenſium regionũ, ferè plenus eſt piſciũ. Solent autẽ homines deſuper intuẽtes eis aliquid iacere, quod ſibi uel prærripiãt confluentes, uel inter ſe diripiãt cõcertantes. Quo paſtu aſſuefacti, deambulãtibus ſuper orã fontis hominibus, ipſi quoq; cum eis congregatim natãdo eunt & redeũt, expectãtes ut inde aliquid iactent quorũ præſentiã ſentiunt. Non itaq; fruſtra mihi uidetur aquarum animalia ſic appellata reptilia, quemadmodũ & aues uolatilia: nã ſi uel nulla memoria, uel ſenſus tardior, animæ uiuæ nomẽ repuliſſet à piſcibus, uolatilib. certe adhiberetť, quorũ uita in oculis noſtris eſt, memoratu garrula, & in nidis conſtruendis educãdisq; fœtibus ſolertiſſima.

Quid quidam philoſophi cuique elemento ſua animalia diſtribuerunt. Cap. IX

Nec ignoro, ita quoſdam Philoſophos ſua cuiuſq; elementi diſtribuiſſe animalia, ut terrena

A eſſe dicerent, nõ tantum quæ in terra repunt atq; gradiuntur, ſed aues etiã, quòd & ipſæ in terra requieſcãt, uolando fatigatæ. Aerea uero animalia dæmones eſſe, cœleſtia deos, quorũ quidem nos partim luminaria, partim angelos dicimus. Iidem tamẽ aquis piſces & ſui generis beluas attribuũt, ut nullũ elementũ ſuis animalibus uacet: quaſi uero ſub aquis terra non ſit, aut probare poſſint piſces nõ in terra requieſcere ad reparãdas natandi uires, ſicut uolandi aues. Et ſi forte rarius piſces id faciunt, ꝙ ad geſtãda corpora ſit unda q̃ aura ualidior, ita ut terrena quoq; animalia natãtia ferat, ſiue uſu docta, ut homines, ſiua natura, ut quadrupedia uel ſerpentes. Aut ſi propterea non putant, B quia nõ inſunt pedes piſcibus, nec phocæ aquarũ ſunt, nec colubri cochleæq; terrarum: nam & illæ pedes habẽt, & hæc genera ſine ullis pedibus, nõ dico, requieſcunt in terra, ſed ab ea uix aut nunq̃ recedũt. Dracones autẽ ſine pedibus & in ſpeluncis requieſcere, & in aerẽ ſuſtolli perhibẽtur: qui quanq̃ non facile noti ſint, literæ tamen, non tantum noſtræ, ſed etiam gentiliũ nequaquã de iſtorum animantiũ genere tacuerunt.

Dæmones, Aer, terra. Cap. X

Quapropter etſi dæmones aerea ſunt animalia, quoniã corporum aereorum natura uigent: & propterea morte non diſſoluuntur, quia præualet in eis elemẽtum, quod ad faciẽdum q̃ ad patiendũ eſt aptius: duobus ſubterpoſitis, aqua ſcilicet & terra, uno autẽ ſuperpoſito, id eſt, igne ſydereo: diſtribuũtur em̃ elementa ad patiẽdum duo, humor & humus: ad C faciendũ autem alia duo, aer & ignis. Si ergo hæc ita ſunt, nõ impedit iſta diſtinctio noſtrã ſcripturam, quæ non ex aere, ſed ex aquis producta indicat uolatilia, quia ſubtilioris quidẽ & in auras exhalati atq; diſtenti, ſed tamen humoris locus uolatilibus datus eſt. Aer autẽ à cõfinio luminoſi cœli uſq; ad aquarum fluida, & nuda terrarũ peruenit. Nõ tamen totũ ſpacium eius exhalationes humidæ infuſcant, ſed uſq; ad eum finẽ, unde incipit etiã terra nominari, ſecundũ illum Pſalmũ ubi dicitur: Laudate dominum de terra. *Pſal. 148* Superior uero pars aeris, propter purã tranquillatem, cœlo cui collimitatť, cõmuni pace coniungitť, & eius uocabulo nuncupatť. In qua fortaſſis parte ſi fuerũt ante tranſgreſſionẽ ſuã, trãſgreſſores angeli cũ principe ſuo nũc diabolo, tunc archãgelo: nam nõnul D li noſtri, nõ eos putãt cœleſtes uel ſupercœleſtes angelos fuiſſe: non mirum ſi poſt peccatũ in hanc ſunt detruſi caliginẽ, ubi tamẽ & aer ſit, & humore tenui cõtexatť, qui cõmotus uentos, & uehemẽtius cõcitatus etiã ignes & tonitrua, & cõtractus nubila, & cõſpiſſatus pluuiã, & cõgelãtibus nubibus niuẽ, & turbulẽtius cõgelãtib. dẽſioribus nubibus grãdinẽ, & diſtẽtus ſerenũ facit, occultis imperijs & opere dei à ſummis ad infima uniuerſa quæ creauit adminiſtrãtis.

Venti. Tonitrua. Nubes. Pluuia. Grando. Serenitas.

Vnde & in illo Pſalmo cum cõmemorata eſſent, ignis, grãdo, nix, glacies, ſpiritus tẽpeſtatis: ne talia ſine prouidẽtia diuina fieri moueriq; putarenť, cõtinuo ſubiecit, quę faciũt uerbũ eius. Si autẽ trãſgreſſores illi anteq̃ trãſgrederẽtur cœleſtia corpora gerebãt, neq; hoc mirũ

eſt

eſt,ſi conuerſa ſunt ex pœna in aereā qualitatē,ut
iam poſſint ab igne,id eſt,ab elemento naturę ſu
perioris aliquid pati:nec aeris ſaltem ſpacia ſupe-
riora atq; puriora, ſed iſta caliginoſa tenere per-
miſſi ſunt,qui eis pro ſuo genere quidā quaſi car-
cer eſt,uſq; ad tēpus iudicij. Et ſi quid de his tranſ-
greſſoribus angelis diligētius requirendū eſt, ali-
us erit accommodatior ſcripturæ locus. Proinde
nūc quod ſatis eſt,ſi hæc ſpacia turbida & procel-
loſa propter aeris naturam uſq; ad undas terraſq;
porrecta poſſunt aerea corpora ſuſtinere,poſſunt
& auiū quę producta ſunt ex aquis,propter aqua
rum tenues halitus:qui ſcilicet eidē aeri iuxta un-
das & terras circumfuſo, atq; ob hoc infimæ atq;
terrenæ parti deputato,uaporaliter inſeruntur &
auras intexunt,quę nocturnis rigoribus aggraua
tę ſereno etiā rore diſtillant:ſi autē uehemētius fri
gus eſt,etiā gelu candidius inalbeſcunt. Et dicit
deus:Educat terra animā uiuā ſecundū genus ſu-
um:quadrupedia & reptilia & beſtias terræ ſecun
dum genus ſuum,& pecora ſecundū genus ſuum.
Et factum eſt ſic.Et fecit deus beſtias terræ ſecun-
dū genus ſuum,& pecora ſecundum genus,& om
nia reptilia terrę ſecundū genus ſuū.Et uidit deus
quia bona ſunt.Iam nunc conſequēs erat ut alterā
partē,quæ proprie terra dicitur,infimi huius loci,
quē totum cū omnibus abyſſis & nebuloſo aere
uniuerſaliter uocabulo terræ alibi ſcriptura com-
plectit:ornaret animalibus ſuis.Et manifeſta qui-
dem ſunt animaliū genera,quę in uerbo dei terra
produxit.Sed quia ſæpe nomine pecorum uel no
mine beſtiarū animalia omnia rationis expertia
ſolēt intelligi,merito quæritur, quas nūc proprie
beſtias,& quæ nūc pecora dicat.Et repētia quidē
ſiue reptilia terrena,non eſt dubitandū ꝙ omnes
ſerpētes intelligi uoluit,quāquā & beſtię dici poſ
ſint,pecorū autem nomē nō uſitate ſerpētib.con-
uenit.Rurſum leonib.& pardis & tigridib.& lu-
pis,& uulpibus, canibus etiā & ſimijs,atq; id ge-
nus cęteris uſitate conuenit uocabulū beſtiarum.
Pecorū autem nomē his animalibus accōmoda-
tius aptari ſolet,quæ ſunt in uſu hominū:ſiue ad-
iuuandis laboribus,ut boues & equi, & ſi qua ta-
lia:ſiue ad lanificiū,uel ad ueſcendum, ut oues &
ſues.Quid ergo ſunt quadrupedia? Quanq; enim
hæc omnia præter quædā ſerpentia quatuor pedi
bus gradiant,niſi tamē hoc proprio nomine quę-
dam uellet intelligi,non utiq; hic etiā quadrupe-
dia nominaret,quāuis de his in repetitione tacue
rit.An cerui & damulę & onagri & apri,quia neq;
illis beſtijs ubi leones ſunt coniungi poſſunt, ſimi
les enim ſunt illis pecoribus, neq; tamen ſub hu-
mana cura ſunt,proprie quadrupedia nuncupata
ſunt: quaſi reliqua eſſent hęc animalia,quibus iſta
appellatio generalis quidem cum multis propter
numerū pedum,ſed tamen ſpeciali ſignificatione
tribueretur? An quia ter dixit, ſecundum genus,
tria quædā genera nos inuitat attendere? Primo,
ſecundū genus quadrupedia & reptilia, ubi arbi-
tror ſignificatū quæ quadrupedia dixerit ſcilicet
quæ in genere ſunt reptiliū,ſicut ſunt lacerti, ſtel-

Nomina animantium generatim. Cap. XI

B

C

D

liones,& ſi quid huiuſmodi eſt. Ideoq; in repeti-
tione quadrupedū nomen non iterauit,quia rep-
tiliū uocabulo fortaſſe cōplexus eſt:unde ibi non
ſimpliciter ait,reptilia,ſed addidit, omnia reptilia
terrę.Ideo terræ,quia ſunt & aquarū, & ideo om-
nia ut illic intelligant quæ quatuor etiā pedib.ni-
tūtur,quæ ſuperius quadrupedū nomine proprie
ſignificata ſunt.Beſtias autē de quibus item ait, ſe
cundū genus,quicquid ore aut etiā unguibus ſæ-
uit,exceptis ſerpētib.Pecora uero de quibus ter-
tio ait,ſecundū genus,quæ neutra ui lacerant, ſed
aut cornibus,aut ne hoc quidē. Prædixi enim &
quadrupedū nomen ꝙ late pateat,ipſo pedū nu-
mero facile agnoſci,& nomine pecorū uel beſtia
rum omne irrationale animal aliquādo cōprehen
di.Sed etiā ferarū uocabulum ſolet in Latina lin-
gua tantūdem ualere:nō ideo tamen negligenda
fuit cōſideratio, quomodo poſſint hæc nomina,
quæ non fruſtra in hoc ſcripturarum loco poſita
ſunt,etiā ſpeciali diſtinctione diſcerni,quod in u-
ſu loquēdi quotidiano facile animaduerti poſſit.

Nō fruſtra etiā lectorē mouet,utrū ne paſſim &
quaſi fortuitu,an aliqua ratione dicatur, ſecūdum
genus,tāquā fuerint & antea cū prima creata nar-
rent:an genus eorū in ſuperioribus rationibus in
telligendū eſt utiq; ſpiritalibus,ſecundū quas cre-
antur inferius.Sed ſi ita eſſet,hoc de luce, hoc de
cœlo,hoc de aquis & terris,hoc de cœli luminari
bus diceret.Quid enim eorum eſt cuius non æter
na & incōmutabilis ratio in ipſa dei ſapientia ui-
geat,quæ attingit à fine uſq; ad finē fortiter & di-
ſponit omnia ſuauiter? Incipit autem hoc dici de
herbis & lignis,uſq; ad hæc terrena animātia. Nā
& in eis quæ ex aquis creata ſunt,quamuis in pri-
ma cōmemoratione dictum non ſit, in illa tamen
iteratiōe dictū eſt,Et fecit deus cetos magnos &
omnē animā animaliū reptilium,quæ eduxerunt
aquæ ſecūdum genus eorū,& omne uolatile pen
natū ſecundū genus.An quia hæc ita exorta ſunt,
ut ex eis alia naſcerētur,& originis formā ſucceſ-
ſione ſeruarēt,ideo dicuntur ſecūdum genus,pro
pter propagationē prolis qua permāſura creabā-
tur? Sed cur de herbis & lignis non ſolum dicitur,
ſecundū genus,uerumetiā ſecundū ſimilitudinē,
cum & animalia ſiue aquarum,ſiue terrarū ſecun-
dum ſimilitudinē ſuam generent? An quia genus
ſequitur ſimilitudo,noluit eā ubiq; repetere. Nā
& ſemen nō ubiq; repetiuit,cum tam herbis & li-
gnis inſit,quàm animalibus,etſi non omnib.Ob-
ſeruatū eſt enim quędam ita naſci ex aquis uel ter
ra,ut ſexus eis nullus ſit:& ideo ſemē eorum non
ſit in eis,ſed in elementis ex quibus oriūtur. Hoc
eſt ergo ſecundum genus,ubi & ſeminum uis &
ſimilitudo intelligitur ſuccedentium decedenti-
bus:quia nihil eorū ita creatū eſt,ut ſemel exiſte-
ret,uel permanſurū,uel nullo ſuccedente deceſſu
rum.Cur ergo & de homine nō ita dictum eſt,Fa
ciamus hominē ad imaginem & ſimilitudinē no-
ſtram,ſecūdum genus:cum & hominis propago
manifeſta ſit? An quia non ita deus fecerat homi-
nem ut moreretur, ſi præceptū ſeruare uoluiſſet,

Secundum genus. Cap. XII

&ideo non erat neceſſarius deceſſori ſucceſſor?
Sed poſt peccatũ cõparatus eſt pecoribus inſen-
ſatis,&ſimilis factus eſt eis:ut iam filij ſeculi huius
generent & generẽtur,quo poſſit mortalium ge-
nus ſeruata ſucceſſione ſubſiſtere?Quid ſibi uult
ergo poſt hominẽ factum illa benedictio. Creſci-
te & multiplicamini & implete terrã: quod utiq;
fieri poſſet generãdo?An nihil hinc temere dicẽ-
dum,donec ad eum ſcripturæ locũ perueniamus:
ubi diligentius iſta requirenda atq; tractãda ſunt?
Poteſt enim nunc fortaſſe ſufficere propterea de
homine non dictũ eſſe ſecundũ genus,quia unus
fiebat,de quo etiã fœmina facta eſt.Non enĩ mul
ta genera hominũ, ſicut herbarũ, lignorũ, piſciũ,
uolatilium,ſerpentiũ, pecorum,beſtiarum: ut ſic
dictũ accipiamus,ſecũdum genus,ac ſi diceretur
generatim,ut inter ſe ſimilia atq; ad unam origi-
nem ſeminis pertinentia diſtinguerẽtur à cæteris.

Benedictio animalium. XIII

Item quæritur,quid tantum aquarum animalia
de creatore meruerint ut ſola benedicerent̃ ſicut
homines?Nam & ipſa benedixit deus dicẽs:Cre-
ſcite & multiplicamini & implete aquas maris,&
uolatilia multiplicentur ſuper terram. An in uno
creaturæ genere dicendũ fuit,ut in cæteris conſe-
quenter intelligeretur, quæ generationibus cre-
ſcunt?Prius ergo diceretur in eo quod primũ ta-
le creatum eſt,in herba ſcilicet atq; ligno. An for-
te quæ nullũ haberent propagãdæ prolis affectũ,
ac ſine ullo ſenſu generarent,indigna iudicauit il-
lis benedictionis uerbis.Creſcite & multiplicami
ni:ubi autem talis ineſſet affectus,ibi primum hoc
dixit,ut in terrenis animalibus etiam nõ dictũ in-
telligeretur?Neceſſariũ autem fuit hoc in homi-
ne reperere,ne quiſquã diceret in officio gignen-
di filios ullum eſſe peccatum,ſicut eſt in libidine,
ſiue fornicandi,ſiue ipſo coniugio immoderatius
abutendi.

Officium gignendi.

Inſectorum origo. Cap. XIIII

Nõnulla etiã de minutiſſimis anima
libus quæſtio eſt,utrũ in primis rerũ mortaliũ con
ditionib.creata ſint,an ex cõſequẽtib.rerum mor
talium corruptionibus?Nam pleraq; eorũ aut de
uiuorum corporũ uitijs,uel purgamentis, uel ex-
halationibus,aut cadauerũ tabe gignuntur:quæ-
dam etiã de corruptione lignorum & herbarum,
quædã de corruptionibus fructuũ, quorũ omniũ
non poſſumus recte dicere deum nõ eſſe creato-
rem.Ineſt enim omnibus quoddam naturæ ſui ge
neris decus,ſic ut in his maior ſit admiratio bene
conſiderantis,& laus uberior omnipotẽtis artifi-
cis:qui omnia in ſapientia fecit,qui à fine uſq; ad
finem pertendens,& ſuauiter cuncta diſponens,
nec ea ipſa rerũ nouiſſima quæ pro ſui generis or
dine diſſoluuntur,& quorum diſſolutionẽ ex pœ
na noſtræ mortalitatis horremus, relinquit infor-
mia:ſed creat minima corpore, acuta ſenſu animã
tia:ut maiore attẽtione ſtupeamus agilitatem mu
ſcæ uolantis,quàm magnitudinẽ iumenti gradiẽ-
tis,ampliuſq; miremur opera formicarum, quàm
onera camelorũ.Sed utrum in primis, ut dixi, re-
rum conditionibus,quæ iſto ſex dierũ ordini crea
tæ narrantur,hæc quoq; minima inſtituta creda-
mus,an poſtea conſequentibus corruptibiliũ cor

A porum ſolutionibus,hoc quæritur.Et poteſt qui-
dem dici ea minutiſſima,quæ uel ex aquis, uel ter
ris oriuntur tunc creata:in quibus etiam illa non
abſurde intelligũtur quæ naſcuntur ex ijs quæ ter
ra germinante orta ſunt.Et quia præceſſerant cõ-
ditionẽ,non ſolum animalium,ſed etiam lumina-
rium.Et quia terræ cõtinuantur per radicum con-
nexionẽ,unde illo die quo apparuit arida, exorta
ſunt,ut potius ad ſupplementum habitationis, q̃
ad numerum habitatorum pertinere intelligeren
tur.Cætera uero quæ de animaliũ gignuntur cor- *2. ſent. diſt. 15*
poribus,&maxime mortuorũ,abſurdiſſimum eſt *c. de quibuſdam*
dicere tunc creata,cum animalia ipſa creata ſunt:
niſi quia inerat iam in omnibus animatis corpori
B bus uis quædam naturalis & quaſi præſeminata
materia,& quodammodo initiata primordia futu
rorum animaliũ,quę de corruptionibus taliũ cor
porum pro ſuo quæq; genere ac differẽtijs erant
exortura,per adminiſtrationẽ ineffabilem omnia
mouẽte incõmutabili creatore.

Animalia uenenoſa. Cap. XV

De generibus
quoq; animalium uenenoſis & pernicioſis quæri
ſolet,utrũ poſt peccatũ hominis ad uindictã crea-
ta ſint:an potius cum iam creata eſſent innoxia,
non niſi poſtea peccatoribus nocere cœperint?
Neq; hoc mirũ eſt,quandoquidẽ etiam tempori-
bus huius uitæ laborioſæ atq; erumnoſæ, cum ita
ſit nemo iuſtus ut perfectum ſe audeat dicere, fi-
deliter atteſtante Apoſtolo dicẽte:Non quia iam *Phil. 3*
acceperim aut etiam perfectus ſim:Cumq; adhuc
exercendæ atq; in infirmitate perficiendæ uirtuti
C neceſſariæ ſint tentationes & moleſtiæ corpora-
les,eodẽ rurſus Apoſtolo manifeſtante qui ait,in *2. Cor. 12*
magnitudine reuelationũ ne extolleretur, datum
ſibi eſſe ſtimulũ carnis,angelum ſatanæ ut eum co
laphizaret, rogatumq; à ſe dñm tertio ut diſcede-
ret ab eo,reſpondiſſe ſibi, Sufficit tibi gratia mea:
Nam uirtus in infirmitate perficitur: tamen & ſan
ctus Daniel inter leones ſaluus atq; intrepidus ui-
xit,qui non utiq; deo mentiẽs in oratione,nõ tan-
tum peccata populi ſui,ſed etiã ſua fateretur. Et in
ipſius Apoſtoli manu mortifera uipera adhæſit,
nec læſit. Potuerũt ergo iſta etiã creata nihil noce
re,ſi cauſa nõ extitiſſet, uel terrendorum puniẽdo
rumq; uitiorũ, uel probãdæ perficiẽdæq; uirtutis:
quia & exẽpla ſunt demõſtrãda patiẽtiæ ad profe
ctum cæterorũ,& ipſe ſibi homo in tentationibus
D certius innoteſcit, & iuſte ſalus illa perpetua quæ
turpiter amiſſa eſt per uoluntatẽ,fortiter recipitur
per dolorẽ.

Beſtiarum inter ipſas diſcordia. Cap. XVI

Dicet aliquis, Cur ergo inuicem be
ſtiæ nocent,quibus nec peccata ulla ſunt, ut uindi
cta iſta dicat̃,nec ullã recipiũt tali exercitatiõe uir
tutẽ?Ideo nimirũ, quia ſcilicet aliæ cibi ſunt alia-
rũ:nec recte poſſumus dicere, non eſſent aliæ qui
bus aliæueſcerẽtur. Habẽt enim omnia quandiu
ſunt,menſuras,numeros & ordines ſuos,quæ cun
cta merito cõſiderata laudant̃, nec ſine occulta ꝓ
ſuo genere moderatiõe pulchritudinis, tẽporalis
etiã,ex alio in aliud trãſeundo mutant̃. Quod etſi
ſtultos latet,ſublucet proficiẽtibus, clarum perfe-
ctis eſt.Et certe omnibus talibus inferioris creatu
ræ motibus præbent̃ homini ſalubres admonitio

nes

nes, ut uideat quantũ ſibi ſatagendũ ſit pro ſalute ſpiritali & ſempiterna, qua omnibus irrationalib. animãtibus antecellit, cũ illa uideat à maximis elephantis uſq; ad minimos uermiculos pro ſalute corporali & tẽporali, quã pro ſui generis inferiore ordinatione ſortita ſunt, ſiue reſiſtẽdo, ſiue cauendo agere quicquid ualent: quod nõ appareret niſi cum quædã refectionẽ corporis ſui ex aliorũ corporibus quærũt, alia ſe uel repugnãdi uiribus, uel fugæ præſidio, uel latebrarũ munimine tuent̃: Nã & ipſe corporis dolor in quolibet animante magna & mirabilis animæ uis eſt, quæ illã compagem ineffabili permixtiõe uitaliter cõtinet, & in quandã ſui moduli redigit unitatẽ, cũ eam nõ indifferẽter, ſed ut ita dicã, indignanter patiat̃ corrũpi atq; diſſolui.

Corpora mortuorum dilaniate. Cap. XVII

Illud etiam fortaſſe aliquem moueat, ſi animalia noxia uiuos homines aut pœnaliter lædunt, aut ſalubriter exercent, aut utiliter probãt, aut ignoranter docent, cur in eſcas ſuas dilacerãt etiam corpora hominũ mortuorũ? Quaſi uero quicquã interſit ad noſtrã utilitatẽ, iſta caro iam exanimis in naturæ ꝓfunda ſecreta per quos trãſitus eat, unde mirabili omnipotẽtia creatoris reformãda rurſus eruatur: quanquam & hinc fiat quædã prudentibus admonitio, ut ſe ita commendent fideli creatori, omnia maxima & minima oc-

Luc. 22

culto nutu adminiſtrãti, cui noſtri etiã capilli numerati ſunt, ne propter inanes curas exanimatorum corporũ ſuorũ ulla genera mortiũ perhorreſcãt, ſed piæ fortitudinis neruos ad omnia præparare nõ dubitent.

Spinæ & tribuli. XVIII

Talis etiã quæſtio de ſpinis & tribulis ſolet oboriri, & de quibuſdã lignis infructuoſis, uel cur uel quãdo creata ſint, cũ deus dixerit, Producat terra herbã pabuli ſeminantẽ ſemẽ, & lignum fructiferũ faciens fructum. Sed qui ita mouẽtur, nõ intelligunt ſaltẽ de uſitatis formulis humani iuris, quẽadmodũ appellet̃ uſusfructus. Vtilitas enim quædã fruentiũ in fructus nomine cõſideratur. Quãtæ autẽ ſint utilitates, ſiue manifeſtæ, ſiue occultæ omniũ quæ terra gignẽs radicitus alit, & ipſi quædã intueant̃, & ab expertis cætera inquirant. Et de ſpinis quidẽ ac tribulis abſoluta poteſt eſſe reſponſio, quia poſt peccatum di-

Gen. 3

ctum eſt homini de terra: Spinas & tribulos pariet tibi. Nec tamẽ facile dicendũ eſt tunc cœpiſſe iſta oriri ex terra. Fortaſſis enim quoniam in ipſis quoq; generibus ſeminũ multæ reperiunt̃ utilitates, poterãt habere locũ ſuũ ſine ulla pœna hominis. Sed ut in agris in quibus iam pœnaliter laborabat, etiã iſta naſcerent̃, hoc ad cumulũ pœnę ualere credi poteſt, cũ poſſent alibi naſci, uel ad auiũ pecorumq; paſtus, uel ad ipſorũ hominũ aliquos uſus. Quanq; & ille ſenſus nõ abhorret ab his uerbis, quo ita intelligitur dictum, Spinas & tribulos pariet tibi: ut hæc etiã antea terra pariens, non tamen homini pareret ad laborẽ, ſed cuiuſq; modi animalib. conuenientẽ cibũ. Sũt enim quę his generibus, & mollioribus & aridiorib. cõmode ſua uiterq; ueſcant̃. Tunc aũt cœperit iſta homini parere ad erumnoſum negociũ, cũ poſt peccatũ cœpit in terra laborare. Non q; alijs locis hæc antea

naſcerent̃, & pòſt in agris quos homo ad capiendas fruges coleret, ſed & prius & poſtea in eiſdem locis: prius tamẽ non homini, pòſt aũt homini, ut hoc ſignificetur quod additũ eſt, tibi: quia non eſt dictum ſpinas & tribulos pariet, ſed pariet tibi: id eſt, ut tibi iam iſta naſci incipiãt ad laborẽ, quæ ad paſtũ tantũmodo alijs animalib. antea naſcebant̃.

Homo ad imaginẽ dei. XIX

Et dixit deus: Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtrã, & dominetur piſciũ maris & uolatiliũ cœli, & omniũ pecorũ, & omnis terræ, & omniũ reptilium repentinum ſuper terrã. Et fecit deus hominẽ, ad imaginẽ dei fecit eum: maſculũ & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus dicẽs: Creſcite & multiplicamini, & implere terrã, & dominamini eius, & principamini piſcium maris, & uolatiliũ cœli, & omnium pecorũ, & omnis terræ, & omniũ reptiliũ repentiũ ſuper terram. Et dixit eis deus: Ecce dedi uobis omne pabulũ ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignũ quod habet in ſe fructũ ſeminis ſeminalis, uobis erit ad eſcã, & omnib. beſtijs terræ, & omnib. uolantibus cœli, & omni reptili repẽti ſuper terrã, quod habet in ſe ſpiritũ uitæ, & omne pabulũ uiride in eſcã. Et factũ eſt ſic. Et uidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona ualde: & facta eſt ueſpera, & factum eſt mane dies ſextus. Etiã atq; etiã de natura hominis pòſt erit uberior cõſiderãdi & diligẽtius diſſerendi locus. Nunc tamẽ ut opera ſex dierũ noſtra inquiſitio pertractatioq; concludat, hoc primũ breuiter dicimus, non indifferẽter accipiendũ quod in alijs operib. dicitur, Dixit deus, fiat. Hic aũt dixit deus: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã: ad inſinuandũ ſcilicet, ut ita dicã, pluralitatẽ perſonarũ propter patrẽ & filium & ſpiritũſanctum. Quã tamẽ deitatis unitatẽ intelligendã, ſtatim admonet dicens, Et fecit deus hominẽ ad imaginẽ dei: non quaſi pater ad imaginẽ filij, aut filius ad imaginẽ patris, alioquin nõ uere dictũ eſt, ad imaginẽ noſtram, ſi ad patris ſolius aut filij ſolius imaginẽ factus eſt homo. Sed ita dictum, fecit deus ad imaginem dei: tanquã diceretur, fecit deus ad imaginẽ ſuã. Cum autẽ nunc dicitur, ad imaginẽ dei: cum ſuperius dictum ſit, ad imaginẽ noſtrã: ſignificat̃ quod non id agat illa pluralitas perſonarũ, ut plures deos uel dicamus uel credamus uel intelligamus: ſed patrẽ & filiũ & ſpiritũſanctum, propter quam trinitatẽ dictum eſt, ad imaginem noſtram: unũ accipiamus deũ, propter quod dictum eſt, ad imaginẽ dei.

1. Sent. diſt. 2. cap. proponamus, & 2. ſen. diſt. 16. cap. 1

Imperium datum homini. Cap. XX

Hic etiã illud nõ eſt prętereundũ, quia cum dixiſſet, ad imaginẽ noſtram: ſtatim ſubiunxit, & habeat poteſtatem piſciũ maris & uolatilium cœli & cæterorũ animalium rationis expertium: ut uidelicet intelligamus in eo factum hominem ad imaginẽ dei, in quo irrationalib. animantibus antecellit. Id aũt eſt ipſa ratio, uel mens, uel intelligẽtia, uel ſi quo alio uocabulo commodius appellat̃. Vnde & Apoſtolus dicit, Renouamini ſpiritu mẽtis ueſtræ, & induite nouũ hominẽ qui renouatur in agnitione dei, ſecũdũ imaginẽ eius qui creauit eũ: ſatis oſtendens ubi ſit homo crea-

tus ad imaginē dei,quia nō corporeis liniamētis, A
ſed quadā forma intelligibili mentis illuminatæ.
Ac per hoc ſicut in illa prima luce, ſi eo nomine
recte intelligit̃ facta lux intellectualis, particeps
æternæ atq; incōmutabilis ſapiētię dei,non dictū
eſt,& ſic eſt factum,ut deinde repeteretur,& fecit
deus:quia ſicut iā quantū potuimus diſſeruimus,
nō fiebat cognitio aliqua uerbi dei in prima crea-
tura,ut poſt eā cognitionē inferius crearet̃, quod
in eo uerbo creabatur,ſed ipſa primo creabat̃ lux
in qua fieret cognitio uerbi dei per quod creaba-
tur,atq; ipſa cognitio illi eſſet ab informitate ſua
conuerti ad formantē deū,& creari atq; formari:
poſtea uero in cæteris creaturis dicit̃,& ſic eſt fa-
ctū:ubi ſignificat̃ in illa luce,hoc eſt in intellectua B
li creatura prius facta uerbi cognitio,ac deinde cū
dicitur, & fecit deus, ipſius creaturæ genus fieri
demonſtratur,quod in uerbo dei dictū erat ut fie
ret:hoc & in hominis cōditione ſeruat̃. Dixit eñ
deus,Faciamus hominē ad imaginē noſtrā:& cæ-
tera.Ac deinde nō dicitur,& ſic eſt factū:ſed iam
ſubinfert̃.Et fecit deus hominē ad imaginem dei:
quia & ipſa natura ſcilicet intellectualis eſt ſicut
& illa lux,& ꝓpterea hoc eſt ei fieri qđ eſt agno-
ſcere uerbū dei per quod fit.Nā ſi diceretur, & ſic
eſt factū,& poſtea ſubinferret̃,& fecit deus, quaſi
prius factum intelligeretur in cognitione rationa
lis creaturę,ac deinde in aliqua creatura quę ratio
nalis non eſſet.Quia uero & iſta creatura rationa
lis eſt,& ipſa eadē cognitione perfecta eſt. Sicut
enim poſt lapſum peccati homo in agnitione dei C
renouat̃ ſecūdum imaginē eius qui creauit eū:ita
in ipſa agnitione creatus eſt anteq̃ delicto uetera
ſceret,unde rurſum in eadem agnitione renouare
tur.Quæ aūt nō in ea cognitiōe creata ſunt: quia
ſiue corpora ſiue irrationales animæ creabantur,
primo facta eſt in creatura intellectuali cognitio
eorū à uerbo dei quod dictū eſt ut fierēt: propter
quā cognitionē primo dicebat̃,& ſic eſt factū: ut
oſtenderetur facta ipſa cognitio in ea natura quæ
hoc in uerbo dei anteq̃ eſſet cognoſcere poterat:
ac deinde fiebāt ipſæ corporales irrationales crea
turę,ꝓpter quod deinceps addebat̃,& fecit deus.
Immortalitas hominis. XXI Quomodo autē homo immortalis factus ſit, &
acceperit eſcam cū alijs animalibus herbā pabuli
ferentē ſemen,& lignum fructiferū & herbā uiri-
dem,difficile eſt dicere.Si enim peccato mortalis D
effectus eſt,utiq; ante peccatū non indigebat tali
bus cibis.Neq; enim poſſet illud corpus fame cor
Gen. 1 rumpi.Nā & illud quod dictū eſt,Creſcite & mul
tiplicamini & implete terram:quanquam niſi per
cōcubitum maris & fœminæ fieri nō poſſe uidea-
tur,unde hinc quoq; mortalium corporum extitit
indiciū:poteſt tamen dici alium modū eſſe potuiſ
ſe in corporibus immortalibus,ut ſolo piæ chari-
tatis affectu nulla corruptionis cōcupiſcentia filij
naſcerentur,nec mortuis parentib.ſucceſſuri, nec
2. ſent. diſt. 20 c. de termino ipſi morituri:donec terra immortalib.hominibus
impleretur,ac ſic inſtituto iuſto & ſancto populo,
qualē poſt reſurrectionē futurū credimus, naſcen-
di etiā modus fieret:poteſt quidē dici,& quomo-
do dicatur alia conſideratio eſt.Sed nō etiam hoc
quiſquā dicere audebit,ciborum indigentiā qui-
bus reficiebātur,niſi mortalibus corporibus eſſe
non poſſe. Nonnulli autem etiā hoc ſuſpicati *Homo interior Cap. XXII*
ſunt,nunc interiorem hominē factum. corpus au
tē hominis poſtea,cū ait ſcriptura: Et finxit deus
hominē de limo terræ:ut quod dictū eſt,fecit: ad
ſpiritum pertineat:quod autem finxit:ad corpus.
Nec attendunt maſculum & fœminā non niſi ſe-
cundū corpus fieri potuiſſe.Licet enim ſubtiliſſi-
me diſſeratur ipſam mentē hominis in qua factus
eſt ad imaginē dei,quandam ſcilicet rationalē ui-
tam,diſtribui in æternæ contemplationis uerita-
tem,& in quandā rerum temporaliū adminiſtra-
tionē,atq; ita fieri quaſi maſculum & fœminā,illa
parte conſulente,hac obtemperāte:in hac tamen
diſtributione nō recte dicitur imago dei,niſi illud
quod inhæret contēplandæ incōmutabili ueritā-
ti.In cuius rei figura Paulus apoſtolus uirū tātum *1. Cor. 11*
dicit imaginē & gloriā dei: mulier autem, inquit,
gloria uiri eſt.Ita quamuis hoc in duobus homini
bus diuerſi ſexus exterius ſecundum corpus figu
ratum ſit,quod etiā in una hominis interius men-
te intelligitur:tamen & fœmina quæ eſt corpore
fœmina,renouat̃ etiam ipſa in ſpiritu mētis ſuę in
agnitione dei ſecūdum imaginē eius qui creauit,
ubi nō eſt maſculus & fœmina.Sicut autē ab hac
gratia renouatiōis,& reformatione imaginis dei
non ſeparantur fœminæ,quāuis in ſexu corporis
earū aliud figuratū ſit,propter quod uir ſolus di-
C citur eſſe imago & gloria dei.Sic & in ipſa prima
conditione hominis,ſecundū id ꝙ & fœmina ho-
mo erat,habebat utiq; mentē ſuam eandemq; ra-
tionalem,ſecundū quā ipſa quoq; facta eſt ad ima
ginem dei:ſed propter unitatem cōiunctionis,fe-
cit deus,inquit,hominem ad imaginē dei. Ac ne *Gen. 1*
quiſquā putaret ſolum ſpiritum hominis factum,
quāuis ſecundū ſolum ſpiritū fieret ad imaginem
dei,fecit illum,inquit,maſculū & fœminā, ut iam
etiā corpus factum intelligatur.Rurſum ne quiſ-
quam arbitraretur ita factum,ut in homine ſingu
lari uterq; ſexus exprimeretur,ſicut interdum na-
ſcūtur quos androgynos uocāt,oſtendit ſe ſingu-
larem numerū propter cōiunctionis unitatē po-
ſuiſſe.Et quòd de uiro mulier facta eſt,ſicut poſt-
ea manifeſtabit̃,cū id quod hic breuiter dictū eſt
D diligētius cœperit explicari:& ideo pluralem nu
merū continuo ſubiecit dicēs:Fecit eos & bene-
dixit eos.Sed ut iam dixi,diligētius in cōſequēti
ſcriptura de hominis creatiōe requiremus. Nūc *Fructus terra Cap. XXIII*
animaduertendū eſt,quod poſteaquā dixit,Et ſic
factū eſt:ſtatim ſubiecit.Et uidit deus omnia quæ
fecit,& ecce bona ualde:ubi intelligitur poteſtas
& facultas ipſa data naturæ humanæ ſumendi ad
eſcā pabulū agri & fructus ligni.Ad hoc enim in-
tulit.Et ſic eſt factum:quod ab illo loco inchoaue
rat,ubi ait: Et dixit deus,ecce dedi uobis pabulū
ſeminale:& cætera.Nā ſi ad omnia quæ ſupra di-
cta ſunt retulerimus quod ait,Et ſic eſt factū:cōſe
quens erit ut cōfiteamur etiā creuiſſe illos iam &
multiplicatos impleuiſſe terram in eodem ſexto
die

die, quod eadē ſcriptura teſtante poſt multos annos factū inuenimus. Quapropter cum data eſſet hæc facultas edendi, & hoc deo dicente homo cognouiſſet, diciſ, & ſic eſt factū: in hoc utiq; quod deo dicēte homo cognouit. Nam ſi id etiā tunc egiſſet, id eſt in eſcā illa quæ data ſunt eiā ueſcēdo aſſumpſiſſet, ſeruareſ illa cōſuetudo ſcripturæ, ut poſt eaquā dictū eſt, & ſic eſt factū, quod ad exprimendā præcedentē cognitionē pertinet, deinde inferreſ etiā ipſa operatio, ac dicereſ, & acceperūt & ederunt. Poterat enim ita dici, etiā ſi non rurſus nominareſ deus. Sicut in illo loco poſtea q̄ dictū eſt, Cōgregeſ aqua quæ ſub cœlo eſt in cōgregationē unam & appareat arida: ſubinferſ, & ſic eſt factū. Ac deinde nō diciſ, & fecit deus: ſed tamen ita reperiſ. Et cōgregata eſt aqua in congregatio- B nes ſuas &c.

Valde bona. Cap. XXIIII

Quod aūt nō ſingillatim ut in cæteris etiā de humana creatura dixit, Et uidit deus quia bonū eſt: ſed poſt hominē factū, datamq; illi poteſtatē uel dominandi uel edendi, ſubintulit de omnib. Et uidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona ualde: merito quæri poteſt. Potuit enim primo reddi homini ſingillatim, quod ſingillatim cęteris quæ antea facta ſunt redditū eſt, tum demū de omnib. dici quæ fecit deus, ecce bona ualde. An forte quia ſexto die perficiuntur omnia, propterea de omnib. dicendū fuit, uidit deus omnia quæ fecir, & ecce bona ualde: nō ſingillatim de ijs quæ ipſo die facta ſunt? Cur ergo de pecoribus & beſtijs & reptilib. terræ dictū eſt, quæ ad eundē diem ſextū pertinēt, niſi forte illa & ſingillatim in ſuo genere, & cū cæteris uniuerſaliter dici bona meruerūt, & C homo factus ad imaginē dei, nō niſi cū cęteris hoc dici meruit? An quia perfectus nōdum erat, quia nondū erat in paradiſo cōſtitutus: quaſi uero poſt eaquā ibi cōſtitutus eſt, dictū ſit quod hic prætermiſſum eſt? Quid ergo dicimus? An quia præſciebat deus hominē peccaturū, nec in ſuæ imaginis perfectione manſurū, non ſingillatim, ſed cū cæteris eū dicere uoluit bonū, uelut intimās quid eſſet futurū? Quia cum ea quæ facta ſunt in eo quod facta ſunt quantū acceperunt, manent: ſicut uel illa quæ nō peccauerunt, uel illa quæ peccare nō poſſunt: & ſingula bona ſunt, & in uniuerſo bona ualde ſunt. Nō enim fruſtra eſt additū, ualde, quia & corporis mēbra etiam ſi ſingula pulchra ſunt, multo ſunt tamen in uniuerſi corporis cōpage omnia D pulchriora. Quia oculū, uerbi gratia, placitū atq; laudatū, tamē ſi ſeparatū à corpore uideremus, nō diceremus tam pulchrū q̄ in illa connexione mēbrorum, cū loco ſuo poſitus in uniuerſo corpore cerneref. Ea uero quæ peccando amittunt decus propriū, nullo tamē modo efficiūt, ut non etiā ipſa recte ordinata cū toto atq; uniuerſo bona ſint. Homo igitur ante peccatū & ſuo genere utiq; bonus erat: ſed ſcriptura prætermiſit hoc dicere, ut illud potius diceret quod futurū aliquid prænunciaret. Non enim falſum de illo dictū eſt, Qui em̄ ſingillatim bonus eſt, magis utiq; cū omnib. bonus eſt. Non aūt quando cū omnibus bonus eſt, ſequitur ut etiam ſingillatim bonus ſit. Moderatum eſt

A itaq; ut diceretur, & quod in pręſenti uerū eſſet, & præſcientiam ſignificaret futuri. Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium uero iuſtiſſimus ordinator eſt: ut etiam ſi qua ſingillatim fiunt delinquendo deformia, ſemper tamē cum eis uniuerſitas pulchra ſit. Sed iam ea quæ ſequuntur in ſequenti uolumine pertractemus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER IIII

Dies ſex quomodo accipiendi. Cap. I

ET cōſummata ſunt cœlum & terra, & omnis ornatus eorum. Et cōſummauit deus in die ſexto opa ſua quæ fecit, & requieuit deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. Et benedixit deus diem ſeptimum, & ſanctificauit eum, quia in ipſo requieuit ab omnib. operibus ſuis quæ inchoauit deus facere. Arduū quidem atq; difficillimum eſt uiribus intentionis noſtrę, uoluntatē ſcriptoris in iſtis ſex diebus, mētis uiuacitate penetrare, utrum prætererint dies illi, & addito ſeptimo, nunc per uolumina temporū, non re ſed nomine repetanſ. In toto enim tempore multi dies ueniunt pręteritis ſimiles, nullus autem idem redit. Vtrum ergo prætererint dies illi: an iſtis qui eorum uocabulis & numero cenſentur in temporū ordine quotidię tranſcurrētibus, illi in ipſis rerum cōditionibus maneāt: ut non ſolum in illis tribus antequā fierent luminaria, ſed C etiam in reliquis item tribus diei nomen intelligamus in ſpecie rei quæ creata eſt, noctēq; eius priuationē uel defectum: uel ſi quo alio nomine melius ſignificatur, cum amittitur ſpecies aliqua mutatione, à forma ad informitatem declinante atq; uergēte: quæ mutatio in omni creatura ſiue poſſibilitate ineſt etiam ſi deſit effectus, ſicut in cœleſtibus ſuperioribus: ſiue ad implēdā in infimis rebus pulchritudinem temporalem, per ordinatas uices quorūq; mutabilium deceſſionibus ſucceſſionibusq; peragitur, ſicut manifeſtū eſt in rebus terrenis atq; mortalibus: ueſpera uero in omnibus perfectæ cōditionis quaſi quidam terminus ſit, mane aūt incipientis exordium: omnis enim creata natura certis ſuis initijs & finibus contineſ: indagare D difficile eſt. Sed ſiue hoc, ſiue illud, ſiue aliquid etiam tertiū probabilius quod dicaſ poſſit inueniri, quod in progreſſu diſputationis forſitan apparebit, quēadmodū in illis diebus & nox & ueſpera & mane intelligaſ: non eſt tamē ab re, ut cōſideremus ſenarij numeri perfectionē in ipſa interiori natura numerorū, quam mente intuentes ea quæ ſenſibus etiā corporis adiacent numeramus, numeroſq; diſponimus.

Senarius numerus. Cap. II

Inuenimus ergo ſenarium numerum primū eſſe perfectum ea ratione q; ſuis partibus cōpleatur. Sūt enim & alij numeri alijs cauſis ratiōibusq; perfecti. Proinde iſtū ſenarium ea ratione perfectū dicimus q; ſuis partibus compleatur, talibus dūtaxat partibus quæ multiplicatæ poſſint cōſummare numerū cuius partes

ſunt. Talis eñ pars numeri dici poteſt quota ſit, A
Nam ternarius numerus poteſt dici pars, non tan
tum ſenarij cuius dimidia eſt, ſed omniū amplio-
rum ꝙ eſt ipſe ternarius. Nā & quaternarij & qui
narij pars maior ternarius eſt, poteſt eñ diuidi &
quaternarius in tria & unū, & quinarius in tria &
duo: & ſeptenarij & octonarij & nouenarij, & qc
quid ultra eſt numerorū, pars eſt ternarius, nō ma
ior uel dimidia, ſed minor. Nā ſeptenarius quoq;
diuidi poteſt in tria & quatuor, & octonarius in
tria & quinq;, & nouenarius in tria & ſex: ſed nul
lius horū poteſt dici ternarius quota ſit pars, niſi
tantū nouenarij, cuius pars tertia eſt ſicut ſenarij
dimidia. Itaq; horum omniū quos cōmemoraui,
nullus cōſummatᷓ ex aliquot ternarijs niſi ſenari-
us & nouenarius. Nam ille conſtat ex duobus ter B
narijs, iſte autē ex trib. Senarius ergo numerus, ut
dicere cœperā, partibus ſuis connumeratis & in
ſummā ductis, in ſe cōpleᷓ. Alij nanq; ſunt nume-
ri quorū partes ſimul ductę minorē ſummā faciūt,
alij uero ampliorē: certis uero interuallorū ratio-
nibus pauciores inueniunᷓ, qui ſuis partibus cō-
pleanᷓ, quarum ſumma nec citra inſiſtat, nec ultra
excreſcat, ſed ad tantum occurrat quantus eſt ipſe
numerus cuius partes ſunt. Horū primus ſenarius
1 eſt: Nam unius in numeris nullæ partes ſunt. Sic
eñ diciᷓ unū in numeris quib. numeramus, ut nō
habeat dimidiū uel aliquā partē, ſed uere ac pure
2 ac ſimpliciter unū ſit. Duorū autē pars unū eſt, &
3 eſt dimidia, nec ulla altera. Ternarius uero duas
habet: unā quæ dici poſſit quota ſit, quod eſt unū,
nam tertia eius eſt: & aliam maiorē quæ nō poſſit C
dici quota ſit, id eſt duo: nec huius ergo partes cō-
putari poſſunt illę de quibus agimus, id eſt, quę di
4 ci poſſunt quotę ſint. Porrò quaternarius duas ha
bet tales: nam unum quarta eius eſt, duo dimidia:
ſed ambę in ſummā ductę, id eſt unū & duo, ſimul
ternariū faciunt, nō quaternariū. Non ergo cū cō-
plent partes ſuę, quia in ſumma minore conſiſtūt.
5 Quinarius nō habet talem niſi unam, id eſt, ipſum
unū quæ quinta pars eius eſt. Nam & duo quāuis
pars eius minor ſit, & tria maior: neutra tamē ea-
6 rum dici poteſt quota pars eius ſit. Senarius uero
tres partes tales habet, ſextam, tertiam, dimidiam:
ſexta eius unū eſt, tertia duo, dimidia tria. Hæ au-
tem partes in ſummam ductæ, id eſt, unum & duo D
& tria, ſimul eundē conſummant perficiūtq; ſena
7 rium. Iam ſeptenarius non habet talem partē niſi
8 ſeptimū, quod eſt unū. Octonarius tres, octauam,
quartam, dimidiā, id eſt, unū duo & quatuor: ſed
hæ ſimul ductæ ſeptenarium faciunt infra exiſten
9 tem: nō ergo cōplent eundem octonariū. Noue-
narius duas habet, nonam quod eſt unum, & ter-
tiam quod eſt tria: hæ autē ſimul quaternariū faci-
10 unt lōge nouenario minorē. Denarius tres habet
tales partes, unū decimam, duo quintā, quinq; di-
midiā, qui numeri ſimul ducti ad octonarium per
11 ueniunt, non ad denariū. Vndenarius non habet
niſi ſolam undecimam, ſicut ſeptenarius ſolam ſe-
ptimam, & quinarius ſolam quintam, & ternarius
ſolam tertiam, & binarius ſolam dimidiā, quod in

omnibus unū eſt. Duodenarius uero partibus ſuis 12
talibus ſimul ductis, non ipſe cōſummatur, ſed ex
cedit, ampliorē quippe duodenario numerum fa-
ciūt. Nā uſq; ad ſexdecim perueniunt, habet enim
eas quinq;, duodecimā, ſextam, quartā, tertiam, di
midiam. Nam duodecima eius unū eſt, ſexta duo,
quarta tria, tertia quatuor, dimidia ſex, unum au-
tem & duo & tria & quatuor & ſex in ſummā du-
cta ſexdecim ſunt. Et ne multis morer, in infinita
ſerie numerorū plures numeri inueniuntur, qui ta
les partes aut nō habēt niſi ſingulas, ſicut ternari-
us & quinarius & cæteri eiuſmodi, aut ita plures
habēt tales partes, ut in unū ductæ atq; in ſummā
redactę uel citra inſiſtāt, ſicut eſt octonarius & no
uenarius, & alij plurimi, uel ultra excedant, ſicut
duodecim, & duodeuiginti, & multi tales. Plures
ergo reperiunᷓ quilibet horum ꝙ illi qui perfecti
uocanᷓ, eo quod multis ſuis ſimul ductis talib. par
tibus cōpleantur. Nam poſt ſenariū duodetrigin-
ta inueniᷓ, qui ſimiliter ſuis talibus partib. cōſtat:
habet enim eas quinq;, uiceſimāoctauā, quartāde
cimā, ſeptimā, quartā, dimidiam, id eſt unū & duo
quatuor & ſeptē & quatuordecim: quę ſimul du-
ctæ eundē duodetriceſimū cōplent, ſiunt enim ui
gintiocto: & quāto magis numerorū ordo proce
dit, tanto productioribus pro rata proportiōe in-
teruallis reperiunᷓ hi numeri, qui ſuis talibus par-
tibus in ſummā redactis ad ſeipſos occurrūt, dicū
turq; perfecti. Quorū eñ numerorū tales partes
ſimul ductæ non implent eoſdem numeros quo-
rū partes ſunt, imperfecti appellantur: quorū au-
tem excedūt, plus ꝙ perfecti appellanᷓ. Perfecto
ergo numero dierū, hoc eſt ſenario, perfecit deus
opera ſua quæ fecit. Ita ſcriptū eſt, Et conſumma- Gen. 2
uit deus in die ſeptimo opera ſua quę fecit. Magis
autem in iſtum numerū intentus fio, cum conſide
ro etiam ordinem operū ipſorū. Sicut enim idem
numerus gradatim partibus ſuis in trigonum ſur-
git. Nam ita ſe ſequunᷓ unum, duo, tria, ut nullus
alius interponi poſſit, quæ ſingulæ ſenarij partes
ſunt quibus cōſtat, unum ſexta, duo tertia, tria di-
midia. Ita uno die facta eſt lux, duobus autē ſequē
tibus fabrica mūdi huius, uno ſuperior parſ, id eſt
firmamentum, altero inferior, id eſt mare & terra:
ſed partem ſuperiorē nullis alimentorū corpora-
lium generibus impleuit, quia non ibi erat poſitu
rus corpora tali refectione indigētia: at inferiorē
quam ſibi cōgruētibus animalib. ornaturus erat,
neceſſarijs eorū indigentiæ cibis ante ditauit. Re-
liquis ergo tribus diebus ea creata ſunt, quę intra
mundum, id eſt, intra iſtam uniuerſitatē uiſibilem
ex elementis omnibus factā, uiſibilia ſuis & con-
gruis motibus agerentur: primo in firmamēto lu-
minaria, quia prius erat factum firmamentū: dein
de in inferiore animātia, ſicut ordo ipſe poſcebat,
uno die aquarū: alio terrarum: nec quiſquam ita
demens eſt ut audeat dicere non potuiſſe deū fa-
cere uno die cuncta ſi uellet: aut ſi uellet biduo, u-
no die ſpiritalē creaturā, & alio corporalē: ſiue u-
no die cœlū cū omnib. pertinentibus, & alio terrā
cū omnibus quæ in ea ſunt, & omnino quādo uel
let

let,quādiu uellet,& quomodo uellet:quis eſt qui A
dicat uolūtati eius aliquid potuiſſe reſiſtere? Qua
propter cū eum legimus ſex diebus omnia perfe-
ciſſe,& ſenariū numerū cōſiderantes, inuenimus
eſſe perfectū,atq; ita creaturarū ordinem currere,
ut etiā ipſarū partiū quibus iſte numerus perfici-
tur, appareat quaſi gradata diſtinctio: Venit e-
tiam illud in mentē quod alio loco ſcripturarū el
dicit, Omnia in menſura & numero & pondere
diſpoſuiſti:atq; ita cogitet anima quę poteſt,inuo
cato in auxiliū deo & impertiente atq; inſpirante
uires,utrū hæc tria, menſura,numerus,pondus,in
quibus deū diſpoſuiſſe omnia ſcriptū eſt,erant ali
cubi anteq̄ crearet uniuerſa creatura,an etiā ipſa
creata ſunt:& ſi erāt antea,ubi erant.Neq; em̄ an-
te creaturā erat aliquid niſi creator.In ipſo ergo e- B
rant. Sed quō? nam & iſta quæ creata ſunt,in ipſo
eſſe legimus:an illa ſicut ipſe,iſta uero ſicut in illo
à quo reguntur & gubernantur? Et quomodo il-
la ipſe? Neq; enim deus mēſura eſt,aut numerus,
aut pondus,aut omnia iſta. An ſecūdum id quod
nouimus menſuram in eis quę metimur,& nume
rum in eis quæ numeramus,& pondus in eis quæ
appendimus? non eſt deus iſta:ſecundum id uero
q̄ menſura omni rei modum præfigit,& numerus
omni rei ſpeciē præbet, & pondus omnē rem ad
quietē ac ſtabilitatē trahit,ille primitus & ueraci-
ter & ſingulariter,iſta eſt qui terminat omnia,&
format omnia,& ordinat omnia:nihilq; aliud di-
ctum intelligit,quomodo per cor & linguā huma
nam dici potuit,omnia in menſura & numero & C
pōdere diſpoſuiſti,niſi om̄ia in te diſpoſuiſti? Ma
gnū eſt paucisq; conceſſum,excedere omnia quæ
metiri poſſunt,ut uideat menſura ſine mēſura,ex
cedere om̄ia quæ numerari poſſunt,ut uideat nu
merus ſine numero,excedere omnia quæ appen-
di poſſunt,ut uideat pondus ſine pōdere. Neq;
em̄ mēſura & numerus & pōdus in lapidibus tan
tūmodo & lignis atq; huiuſmodi molibus, & quā
tiſcūq; corporalibus uel terreſtribus uel cœleſti-
bus animaduerti & cogitari poteſt.Eſt etiā mēſu-
ra aliquid agendi,ne ſit irreuocabilis & immode
rata ꝓgreſſio,& eſt numerus & affectionū animi
& uirtutū,quo ab ſtultitiæ deformitate,ad ſapien
tiæ formā decusq; colligit: & eſt pōdus uolūtatis
& amoris,ubi apparet quāti quidq; in appetēdo, D
fugiēdo,præponēdo,poſtponēdoq; pēdatur:ſed
hæc animorū atq; mentiū mēſura alia menſura co
hibet,& numerus alio numero format, & pōdus
alio pōdere rapit.Menſura autē ſine menſura eſt,
cui æquat quod de illa eſt,nec aliūde ipſa eſt.Nu-
merus ſine numero eſt,quo formātur omnia, nec
ipſe formatur:pōdus ſine pōdere eſt, quo referūtur
ut quieſcāt,quorū quies purū gaudium eſt,nec il-
lud tamen refert ad aliud:ſed nomina menſurę &
numeri & pōderis,quiſquis nō niſi uiſibiliter no-
uit,ſeruiliter nouit.Trāſcendat itaq; omne quod
ita nouit,aut ſi nōdum poteſt, nec ipſis nominib.
hæreat,de quibus cogitare niſi ſordide nō poteſt:
tanto em̄ magis cuiq; iſta in ſuperiorib.cara ſunt,
quāto ipſe minus eſt in inferioribus caro.Quod ſi

Numerus, menſura, pondus. Cap. III

Certus modus in rebus ſpiritalibus quoque Cap. IIII

A nō uult aliquis ea uocabula quæ in rebus infimis
& abiectiſſimis didicit, trāſferre ad illa ſublimia,
quibus intuēdis mentē ſerenare conat, nō eſt ur-
gendus ut faciat. Dum em̄ hoc intelligatur quod
intelligendū eſt,nō magnopere curandū eſt quid
uocet.Scire oportet tamen cuiuſmodi ſimilitudo
eſt inferiorū ad ſuperiora. Non enim aliter recte
hinc illuc ratio tendit & nititur. Iam uero ſi quiſ-
quā dicit creatā eſſe menſurā & numerū & pon-
dus,in quibus deū omnia diſpoſuiſſe ſcriptura te-
ſtat,ſi in illis omnia diſpoſuit,eadem ipſa ubi diſ-
poſuit? Si in alijs,quomodo ergo omnia in ipſis,
quādo ipſa in alijs? Nō itaq; dubitandū eſt illa eſ-
ſe extra ea quæ diſpoſita ſunt,in quibus omnia diſ
poſita ſunt. An forte putabimus ita eſſe dictū,
B omnia in mēſura & numero & pondere diſpoſui
ſti:ac ſi diceret,omnia ſic diſpoſuiſti ut haberēt &
menſuram & numerū & pōdus? Quia & ſi dicere
tur, omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti:non
hinc eſſet cōſequēs,ut ipſa dei ſapiētia per quam
facta ſunt omnia,colores in ſe prius habuiſſe in-
telligeretur quibus faceret corpora:ſed ita accipe
retur,omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti:ac
ſi diceretur,omnia corpora ſic diſpoſuiſti,ut habe
rēt colores.Quaſi uero à creatore deo diſpoſita in
colorib.corpora,id eſt ita diſpoſita ut colorata eſ-
ſent,poſſit aliter intelligi,niſi aliqua ratio colorū
ſingulis corporū generib. diſtribuendorū in ipſa
diſponētis ſapiētia fuiſſe intelligat, & ſi color ibi
nō appellat:hoc eſt em̄ quod dixi,dum res cogno
C ſcit,nō eſſe de uocabulis laborandū.Fateamur er
go ita dictū eſſe,om̄ia in mēſura & numero & pō
dere diſpoſuiſti:tanquā ita dictū eſſet, ita diſpoſi-
ta ut haberēt proprias menſuras ſuas & proprios
numeros & propriū pōdus,quę in eis ꝓ ſui cuiuſ-
que generis mutabilitate mutarētur, augmētis &
diminutiōibus,multitudine & paucitate, leuitate
& grauitate,ſecundū diſpoſitionē dei.Nūquid ſi-
cut iſta mutant,ita ipſum dei conſilium in quo ea
diſpoſuit mutabile dicimus? Auertat ipſe tantam
dementiā. Cū ergo hæc ita diſponerent ut habe
rēt mēſuras & numeros & pondera ſua,ubi ea cer
nebat ipſe diſponēs? Neq; em̄ extra ſeipſum cer-
nebat ſicut cernimus oculis corpora:quę utiq; nō
dū erant cū diſponerent ut fierent.Nec intra ſeip-
D ſum iſta cernebat ſicut animo cernimus phātaſias
corporū,quæ nō prę̄ſto ſunt oculis,ſed ea quæ ui
demus uel ex eis quę uidemus imaginādo cogita
mus.Quo ergo modo iſta cernebat ut ita diſpone
ret? Quo niſi eo q̄ ſolus poteſt? Verūetiā nos mor
tales & peccatores,quorum animas aggrauāt cor
pora corruptibilia,& quorū ſenſum multa cogitā
tē terrena deprimit habitatio,quanquā & ſi corda
mūdiſſima & mētes ſimpliciſſimas gereremus, ſan
ctisq; āgelis iā eſſemus ęquales,nō utiq; nobis ita
eſſet nota diuina ſubſtātia ſicut ipſa ſibi. Tn̄ iſtā
ſenarij numeri ꝑfectionē,nec extra noſipſos cerni
mus, ſicut oculis corpora,nec intra noſmetipſos
quēadmodū corporū phātaſias,& uiſibiliū imagi
nes rerū,ſed alio quodā lōge differēti modo.Quā
uis em̄ ſe obiectēt mētis aſpectui quaſi corpuſculo
rum

Diſpoſuiſſe in numero,menſura,pondere. V

Quomodo deus diſpoſuerit omnia. VI

Senarij numeri perfectionem quomodo cernamus. VII

rum quædam ſimulachra, cū ſenarij numeri com- A
poſitio uel ordo uel partitio cogitať : tamen uali-
dior & præpotētior deſuper ratio non eis annuit
interius quæ numeri uim cōtuetur, per quē cōtui
tū fidēter dicit, id quod diciť unum in numeris in
nullas partes diuidi poſſe, nulla autē corpora niſi
in partes innumerabiles diuidi, & facilius cœlum
& terrā trāſire quæ ſecundū ſenariū numerū fabri
cata ſunt, ꝙ effici poſſe ut ſenarius numerus non
ſuis partibus cōpleať. Gratias itaq; creatori ſem-
per agat animus humanus, à quo ita creatus eſt,
ut hoc poſſit uidere quod auiū nulla, nulla beſtia
rū, quæ tamē nobiſcū uident & cœlum, & terrā, &
luminaria, & mare, & aridā, & omnia quæ in eis
ſunt. Quamobrē non poſſumus dicere, propterea
ſenariū numerū eſſe perfectū, quia ſex diebus per B
fecit deus omnia opera ſua: ſed propterea deū ſex
diebus perfeciſſe opera ſua, quia ſenarius nume-
rus perfectus eſt. Itaq; etiā ſi iſta non eſſent, perfe-
ctus ille eſſet: Niſi autē ille perfectus eſſet, iſta ſe-
Quies dici ſeptimi. VIII cundū eū perfecta non fierent. Iam uero quod
ſcriptū eſt, requieuiſſe deū in die ſeptimo ab om-
nibus operibus ſuis quæ fecit, & ideo eundē diē
benedixiſſe & ſanctificaſſe, quia in ipſo requieuit
ab omnibus operib. ſuis, ut quomodo poſſumus,
quantum ab ipſo fuerimus adiuti intellectu cone
mur attingere, prius de hoc carnales hominū ſuſ-
pitiones à noſtris mentibus abigamus. Nunquid
enim dici aut credi fas eſt deum laboraſſe in ope-
rando, cū ea quæ ſupra ſcripta ſunt condidit, quā-
do dicebat Fiant, & fiebāt? Ita quippe nec homo C
laborat, ſi aliquid faciendum mox ut dixerit fiat.
Quamuis enim humana uerba ſonis adminicula-
ta ita ꝑferanť ut ſermo diuturnus fatiget, tamē cū
tam pauca ſunt ꝙ pauca legimus in eo quod ſcri-
ptū eſt, cū dixit deus, fiat lux, fiat firmamētum, &
cætera uſq; in finē operū quæ ſexto die cōſumma
uit, nimis abſurdi deliramenti eſt, iſtum uel homi
nis nedū dei laborē putare. An forte quis dixerit,
dicendo quidē ut fierent, quæ cōtinuo facta ſunt,
deum nō laboraſſe, ſed forte cogitando quid fieri
debuiſſet: qua uelut cura liberatus rerū perfectio
ne requieuerit, & eo merito diem quo primo fa-
ctus eſt ab hac animi intentione ſecurus, benedi-
cere & ſanctificare uoluerit? Quod ſapere multū
deſipere eſt: Rerū enim condendarū tam facultas D
ꝙ facilitas incōparabilis atq; ineffabilis eſt apud
Quomodo deus agat aut quieſcat. IX deū. Quid reſtat ut intelligamus, niſi forte crea
turæ rationali in qua & hominem creauit, in ſeip-
ſo requiē præbuiſſe poſt eius perfectionē per do-
nū ſpūſſancti, per quē diffundiť charitas in cordi-
bus noſtris, ut illuc feramur appetitu deſiderij,
quo cum peruenerimus requieſcamus, id eſt nihil
amplius requiramus? Sicut enī recte diciť deus fa
cere quicquid ipſo in nobis operāte fecerimus: ita
recte deus dicitur requieſcere cū eius munere re-
quieſcimus. Hoc quidē recte intelligimus, quia &
uerū eſt, & nō magna intētione indiget, ut uidea-
mur ita dicere requieſcere deum, cum nos requie
ſcere facit, ſicut diciť cognoſcere, cū efficit ut co-
gnoſcamus. Neq; enī deus tēporaliter cognoſcit

A quod antea nō nouerat. & tamē dicit ad Abrahā, *Gen. 22*
Nūc cognoui quoniam times deū: ubi quid aliud
accipimus, niſi nūc feci ut cognoſcereť? His locu
tionū modis, cū ea quæ nō accidunt deo, tanꝙ illi
accidant loquimur, eū facere agnoſcimus ut no-
bis accidāt ea dūtaxat quæ laudabilia ſunt. Et hoc
quantū ſcripturarū uſus admittit. Neq; enī nos te-
mere aliquid tale de deo dicere debemus, quod
in ſcriptura eius nō legimus. Et hoc locutiōis mo
do arbitror dictū illud ab Apoſtolo, Nolite cōtri
ſtare ſpiritūſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die *Eph. 4*
redēptionis. Neq; enī ipſa ſpūſſancti, qua eſt quic
quid ipſe eſt, ſubſtātia cōtriſtari poteſt, cū habeat
ęternā atq; incōmutabilē beatitudinē, magiſq; ſit
ipſa ęterna & incōmutabilis beatitudo: Sed quia
B ita in ſanctis habitat, ut eos impleat charitate qua
neceſſe eſt ut homines ex tēpore gaudeant profe
ctu fideliū & bonis operibus, & ideo neceſſe eſt
etiā cōtriſtenť lapſu uel peccatis eorū, de quorū fi
de ac pietate gaudebāt, quę triſtitia laudabilis eſt,
quia uenit ex dilectiōe quā ſpūſſanctus infundit:
propterea ipſe ſpūs diciť cōtriſtari ab eis qui ſic a-
gūt ut eorū factis cōtriſtenť ſancti, nō ob aliud ni
ſi quia ſpiritūſanctū habent, quo dono tam boni
ſunt ut eos mali mœſtificent, hi maxime quos bo-
nos fuiſſe ſiue nouerūt ſiue crediderūt. Quæ pro-
feſto triſtitia nō ſolum nō culpanda, uerumetiam
præcipue laudanda atq; prædicāda eſt. Hoc gene
re locutionis rurſus idem Apoſtolus mirabiliter *Gal. 4*
uſus eſt ubi ait, Nūc aūt cognoſcentes deū, immo
C cogniti ab eo. Neq; enī tūc eos cognouerat deus,
præcognitos uidelicet ante cōſtitutionē mundi:
ſed quia tūc ipſi eum illius munere nō ſuo merito
uel facultate cognouerāt, maluit tropice loqui ut
tūc ab illo cognitos diceret cū eis cognoſcēdū ſe
præſtitit, & uerbū corrigere, quaſi hoc minus re-
cte dixerit q̃d ꝓprie dixerat, ꝙ ſinere ut hoc ſibi ar
rogarēt, ſe potuiſſe quod eis poſſe ille donauerat.
Hic ergo intellectus in eo quod poſitū eſt, re- *Quies ab operibus.* X
quieuiſſe deū ab omnibus operibus ſuis quę fecit
bona ualde, quia ipſe nos facit requieſcere cū bo-
na opera fecerimus, quibuſdā forte ſuffecerit. Sed
nos huius ſentētię ſcripturarū cōſideratione ſuſce
pta, urgemur quęrere quo nam modo & ipſe re-
quieſcere potuerit, quāuis requie ſua nobis inſi-
D nuata ſperate admonuerit in ſe requiē noſtrā futu
rā. Sicut enim ipſe fecit cœlū & terrā & ea quæ in
eis ſunt: & oīa ſexto die cōſummauit, nec in eis
dici poteſt aliquid nos creaſſe illo donāte ut crea-
remus, & ideo dictū eſſe, cōſummauit deus in die
ſexto opera ſua quæ fecit, quia ut à nobis conſum
marenť ipſe pręſtitit: Ita & quod dictū eſt, requie
uit deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis
quę fecit, nō utiq; noſtrā requiē quā cōcedente ip
ſo adepturi ſumus, ſed ipſius primitus intelligere
debemus, qua in ſeptimo die requieuit cōſumma
tis operibus, ut prius oīa quæ ſcripta ſunt facta
mōſtrenť, & deinde ſi opus eſt, etiā aliquid ſignifi
caſſe doceanť. Recte quippe diciť, ſicut deus poſt
opera ſua bona requieuit, ita & nos poſt opera no
ſtra bona requieturos. Sed ob hoc etiā recte flagi-
tatur

taſ,ut quẽadmodũ diſputatũ eſt de operibus dei,
quæ ipſius eſſe ſatis apparer,ita de requie dei ſatis
Deus requieſcere & operari. Cap. XI diſſeraſ,quæ propria ipſius demõſtreſ. Quapro
pter iuſtiſſima ratione cõpellimur indagare ſi ua-
leamus atq; eloqui,quõ utrunq; ſit uerũ, & quod
hic ſcriptũ eſt,in ſeptimo die requieuiſſe deum ab
omĩbus operibus ſuis quæ fecit,& quod in Euãge
lio dicit ipſe per quẽ facta ſunt omnia.Pater meus
uſq; nũc operaſ & ego operor.Eis enim hoc reſpõ
dit,qui propter requiẽ dei ſcripturę huius autori-
tate antiquis cõmendatum ſabbatũ ab eo nõ ob-
ſeruari querebanſ.Et dici quidẽ probabiliter po-
teſt,obſeruandũ ſabbatũ Iudæis fuiſſe præceptum
in umbra futuri:quæ ſpiritalem requiẽ figuraret,
quã deus exemplo huius quietis ſuæ fidelibus bo
na opera faciẽtibus arcana ſignificatione pollice-
baſ. Cuius quietis & ipſe dominus Chriſtus, qui
nõ niſi quando uoluit paſſus eſt, etiam ſepultura
ſua myſteriũ cõfirmauit.Ideo quippe die ſabbati
requieuit in ſepulchro,eũq; totũ diem habuit ſan
ctæ cuiuſdã uacatiõis,poſtea ꝗ ſexto die,id eſt,pa
raſceue,quẽ dicũt ſextũ ſabbati,cõſummauit om-
nia opera ſua,cum de illo quæ ſcripta ſunt, in ipſo
crucis patibulo cõplerenſ. Nam & hoc uerbo u-
Io.19 ſus eſt quãdo ait,Cõſummatũ eſt, & inclinato ca-
pite reddidit ſpiritũ. Quid ergo mirũ ſi deus iſtũ
diẽ quo erat Chriſtus in ſepulchro quieturus, uo-
lens etiã hoc modo prænũciare,ab operib. ſuis in
uno die requieuit,deinceps operaturus ordinẽ ſe
culorum,ut & illud uere diceret,Pater meus uſq;
Deus continet & tuetur omnia. Cap. XII nũc operaſ. Poteſt etiã intelligi deum requieuiſ
ſe à cõdendis generib. creaturæ,quia ultra iam nõ
cõdidit aliqua genera noua:deinceps autem uſq;
nunc & ultra operaſ eorundẽ generũ administra
tionẽ,quę tũc inſtituta ſunt,nõ ut ipſo ſaltẽ die ſe-
ptimo potẽtia eius à cœli & terræ,omniũq; rerum
quas cõdiderat gubernatiõe ceſſaret,alioquin cõ
tinuo dilaberenſ. Creatoris nãq; potẽtia & omni-
potẽtis atq; omnitenẽtis uirtus, cauſa ſubſiſtendi
eſt omĩ creaturæ:Quæ uirtus ab eis quæ creata ſũt
regendis,ſi aliquãdo ceſſaret,ſimul & illorũ ceſſa-
ret ſpecies,omniſq; natura cõcideret. Neq; enim
ſicut ſtructurã ædiũ cum fabricauerit quis abſce-
dit,atq; illo ceſſante atq; abſcedẽte ſtat opus eius,
ita mũdus uel ictu oculi ſtare poterit,ſi ei deus re-
gimẽ ſui ſubtraxerit. Proinde & quod dominus
Io.5 ait,Pater meus uſq; nũc operaſ:cõtinuationẽ quã
dam operis eius qua uniuerſam creaturã cõtinet
atq; adminiſtrat oſtẽdit. Aliter eñ poſſet intelligi
ſi diceret,& nũc operaſ,ubi nõ eſſet neceſſe ut o-
peris cõtinuationẽ acciperemus:aliter autẽ cogit
intelligi cũ ait,uſq; nũc,ex illo ſcilicet quo cuncta
cũ cõderet operatus eſt. Et quod ſcriptũ eſt de ſa-
piẽtia eius,Pertingit à fine uſq; ad finẽ fortiter, &
diſponit omĩa ſuauiter,de qua item ſcriptũ eſt,ꝙ
motus eius agilior celeriorq; ſit omnib. motibus:
ſatis apparet recte intuẽtibus,hũc ipſum incõpa-
rabilẽ & ineffabilẽ,& ſi poſſit intelligi,ſtabilẽ mo
tũ ſuũ,rebus eã prębere ſuauiter diſponẽdis, quo
utiq; ſubtracto ſi ab hac operatione ceſſauerit,eas
cõtinuo perituras. Et illud quod ait Apoſtolus cũ

A deũ Atheniẽſib. prędicaret. In illo uiuimus,moue *Act.17*
mur & ſumus, liquide cogitatũ quantũ humana
mẽs ualet,adiuuat hãc ſentẽtiã qua credimus & di
cimus deũ in ijs quę creauit indeſinenter operari.
Neq; enim tanq; ſubſtantia eius ſic in illo ſumus,
quẽadmodũ dictũ eſt,quod habeat uitã in ſemet-
ipſo:ſed utiq; cũ aliud ſumus ꝗ ipſe,non ob aliud
in illo ſumus niſi quia id operaſ. Et hoc eſt opus
eius quo cõtinet omnia,& quo eius ſapiẽtia per-
tendit à fine uſq; ad finẽ fortiter,& diſponit omĩa
ſuauiter. Per quã diſpoſitionẽ in illo uiuimus, mo
uemur & ſumus. Vnde colligiſ ꝙ ſi hoc opus ſuũ
rebus ſubtraxerit, nec uiuemus nec mouebimur
nec erimus. Claret igiſ ne uno quidẽ die ceſſaſſe
deum ab opere regẽdi quę creauit,ne motus ſuos
naturales quib. aguntſ atq; uegetanſ,ut omĩno na
B turæ ſint,& in eo quod ſunt,pro ſuo quoq; gene-
re maneãt,ilico amitterẽt,& eſſe aliquid omnino
deſinerẽt,ſi eis ſubtraheretſ motus ille ſapiẽtię dei
quo diſponit omnia ſuauiter. Quapropter ſic acci
pimus deũ requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis
quæ fecit,ut iam nouã naturã ulterius nullã cõde
ret,nõ utiq; ut quod cõdiderat,cõtinere & guber *2. ſent. diſt. 15 c. iam*
nare ceſſaret. Vnde & illud uerũ eſt,quod in ſepti
mo die requieuit deus:& illud quod uſq; nũc ope
raſ. Et opera quidẽ eius uidemus bona, quietẽ *Sabbatum*
uero eius poſt bona opera noſtra uidebimus. Ob *Cap. XIII*
quã ſignificandã mandauit Hebræo populo unũ
diẽ obſeruãdũ:quod tam carnaliter agebãt, ut eo
die ſalutẽ noſtrã dñm uidẽtes operari criminaren
tur,ac ſic eis de opere patris rectiſſime reſponde
C ret,cũ quo & ipſe opabaſ æqualiter,nõ ſolũ crea-
turę uniuerſę adminiſtrationẽ,ſed etiã ipſam no-
ſtrã ſalutẽ. Iam uero tẽpore gratię reuelatæ, obſer
uatio illa ſabbati quę unius diei uacatiõe figura-
baſ,ablata eſt ab obſeruatione fideliũ. In ea quip- *Sabbatum*
pe gratia perpetuũ ſabbatũ iam obſeruat, qui ſpe *Chriſtianum*
futurę quietis operaſ quicquid boni operaſ, nec
in ipſis bonis operibus ſuis quaſi habẽs bonũ qđ
non acceperit,gloriaſ: Ita eñ tanquã diem ſabba-
ti,hoc eſt dominicæ ceſſationis in ſepultura ſuſci
piens,atq; intelligens baptiſmi ſacramentũ,quie-
ſcit à priſtinis operibus ſuis,ut iam in nouitate ui-
tę ambulãs,deũ in ſe operari cognoſcat,qui ſimul
& operaſ & quieſcit,& creaturæ præbẽs cõgruã
gubernationẽ,& apud ſe habẽs æternã trãquilli-
D tatẽ. Deniq; ipſe nec cũ creauit defeſſus,nec cũ *Dies quietis ſanctificatus*
ceſſauit refectus eſt, ſed nos uoluit per ſcripturã *Cap. XIIII*
ſuã ad quietis exhortari deſideriũ,intimando no-
bis eũ diem ſe ſanctificaſſe,in quo quieuit ab om-
nibus operib. ſuis. Nã nuſquã omniũ ſex dierũ qui
bus creata ſunt omnia,legiſ aliquid ſanctificaſſe,
nec ante ipſos ſex dies ubi ſcriptũ eſt,In principio
fecit deus cœlũ & terrã,additũ eſt,& ſanctificauit:
ſed diẽ iſtũ in quo requieuit ab omnib. operibus
ſuis quæ fecit,ſanctificare uoluit,tanquã & apud
ipſum qui nihil in opere ſuo laborat,plus quies ꝗ
operatio ualeat. Hoc quidẽ in hominib. Euange-
liũ nobis intimat,ubi ſaluator noſter meliorẽ par
tẽ dicit Mariæ,ꝙ ſedẽs ad pedes eius requieſce-
bat in uerbo eius,ꝗ Marthæ,quãuis propter ob-
ſequium

ſeqtium quo ei miniſtrabat circa multa occupa- A
tę, & licet bonũ opus operãtis. Verum hoc in deo
quomodo ſit uel intelligat̃, difficile dictu eſt: etiã
ſi cogitatu aliquãtulũ attingi poteſt, cur deus ſan-
ctificauerit diẽ quietis ſuæ, qui nullũ ſanctificaue-
rit operis ſui, nec ipſum ſextũ quo & hominẽ fecit
& cuncta perfecit. Ac primum ipſum requieſce-
re dei quale ſit, cuius humanæ mentis acies aſſe-
qui poteſt? Quod tamẽ niſi eſſet, hoc omnino ip-
ſa ſcriptura nõ poneret. Dicam ſanè quod ſentio,
hęc duo indubitata pręloquẽs, nec deũ, uelut poſt
laborẽ deſideratũue negocij ſui finẽ, tẽporali qua
dam requie delectatum: nec has literas autoritate
tanta merito præeminentes fruſtra falſóq; dixiſſe,
quod deus ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, ſe
ptimo die requieuerit, eaq; cauſa eũdem diem ſan B

Deus quomodo requieuerit. Cap. XV

ctificauerit. Nimirũ ergo quia uitiũ eſt & infir-
mitas animæ, ita ſuis operibus delectari, ut potius
in ipſis, quàm in ſe requieſcat ab eis: eum procul-
dubio melius aliquid in illa ſit quo ea facta ſunt,
quàm quæ facta ſunt: inſinuat̃ nobis per hanc ſcri
pturam qua dicitur requieuiſſe ab omnibus operi
bus ſuis quæ fecit, nullo opere ſuo ſic delectatus,
quaſi faciendi eius eguerit, uel minor futurus niſi
feciſſet, uel beatior cum feciſſet. Quia enim ex illo
ita eſt quicquid ex illo eſt, ut ei debeat q̃d eſt, ipſe
aũt nulli quod ex ipſo eſt debeat quod beatus eſt,
ſe rebus quas fecit diligẽdo præpoſuit: nõ ſanctifi
cans diem quo ea facienda inchoauit, nec illũ quo
ea perfecit, ne illis uel faciendis uel factis auctum
eius gaudium uideret̃: ſed eum quo ab ipſis in ſe- C
ipſo requieuit. Et ipſe quidem nunquã iſta requie
caruit, ſed nobis eam per diem ſeptimũ oſtendit:
hinc etiã ſignificans nõ percipi requiem ſuam niſi
à perfectis, cũ ad eam intimandã nõ deputauit di-
em niſi qui perfectionẽ rerũ omniũ ſequebat̃. Nã
qui ſemper eſt quietus, tunc nobis requieuit, cum
ſe requieuiſſe mõſtrauit.

Quies dei in nobis. Cap. XVI

Illud quoq; attẽdendũ
eſt, quod dei requiẽ qua de ipſo beatus eſt, nobis
inſinuari oportebat: ut intelligamus quomodo di
catur requieſcere in nobis, quod non dicit̃, niſi cũ
in ſe requiẽ præſtat & nobis. Requies igit̃ dei re-
cte intelligẽtibus ea eſt, qua nullius indiget bono:
& ideo certa & nobis in illo eſt, quia & nos beati-
ficamur bono quod ipſe eſt, non ipſe bono quod
nos ſumus. Nã & nos aliquod bonũ ab illo ſumus D
qui fecit omnia bona ualde, in quibus fecit & nos.
Porrò alia res bona præter ipſum nulla eſt quam
ipſe nõ fecit, ac per hoc nullo præter ſe alio bono
eget, qui bono quod fecit non eget: hęc eſt eius re
quies ab om̃ibus operibus ſuis quę fecit. Quibus
aũt bonis laudabiliter non egeret, ſi nulla feciſſet?
Nam etiã ſic dici poteſt, nullis egens bonis, non à
factis in ſeipſo requieſcẽdo, uerũ om̃ino nulla fa-
ciẽdo. Sed bona facere ſi nõ poſſet, nulla eſſet po-
tẽtia, ſi aũt poſſet nec faceret, magna eſſet inuiden
tia. Quia ergo eſt omnipotẽs & bonus, om̃ia ual-
de bona fecit: quia uero ſeipſo bono ꝑfectus bea-
tus eſt, à bonis quæ fecit, in ſeipſo requieuit, ea ſci
licet requie à qua nunq̃; receſſit. Sed ſi diceret̃ re-
quieuiſſe à faciẽdis, nihil aliud q̃ nõ feciſſe intelli

A geret̃. Niſi aũt diceret̃ requieuiſſe à factis, non eis
egere quę fecit, minus cõmendaret̃. Quo itaq; die
hoc cõmendari oportuiſſe, niſi ſeptimo, intelligit
quiſquis ſenarij numeri perfectionẽ, de qua ſupra
locuti ſumus, perfectioni creaturæ cõgruenter ad
hibitã recolit. Si enim ſenario numero perficiẽda
fuerat creatura ſicuti perfecta eſt, ea qua requies
dei erat nobis cõmendãda, qua demõſtraret̃ nec
perfectis beatificari creaturis, ꝓculdubio dies e-
rat in hac cõmendatione ſanctificãdus qui ſequit̃
ſextũ, quo erigeremur ad hanc requiẽ cõcupiſcen
dã, ut & nos in illo requieſcamus.

Hominũ quies in deo. XVII

Neq; eñ ſimi
litudo pia eſt, ſi uelimus ita ſimiles eſſe deo, ut &
nos ab operibus noſtris requieſcamus in nobis,
ſicut ipſe requieuit in ſe ab operibus ſuis. In quo-
B dã quippe incõmutabili bono requieſcere debe-
mus, quod ille nobis eſt qui nos fecit. Hęc erit igit̃
ſumma minimeq; ſuperba, & uere pia requies no-
ſtra: ut ſicut ipſe requieuit ab omnibus operibus
ſuis, qa non ei opera ſua, ſed ipſe ſibi bonũ eſt quo
beatus eſt: ita & nos ab omnibus operibus, nõ tã-
tum noſtris, uerũetiam ipſius nõ niſi in illo requie
turos nos eſſe ſperemus, idq; deſideremus poſt bo
na opera noſtra: quæ in nobis agnoſcimus illi⁹ po
tius eſſe q̃ noſtra: ut etiam ſic poſt bona opera ſua
ipſe requieſcat in nobis, cũ poſt bona opera quæ
ab illo iuſtificati fecerimus, in ſe nobis requiẽ præ
ſtat. Magnũ eſt eñ nobis ab illo extitiſſe, ſed ma-
ius erit in illo requieuiſſe. Sicut ipſe nõ ideo bea-
tus eſt quia hęc fecit, ſed quia etiã factis nõ egens,
C in ſe potius q̃ in ipſis requieuit: unde non operis
ſed quietis diẽ ſanctificauit, quia nõ hæc faciẽdo,
ſed eis quæ fecit non egẽdo, ſe beatum intimauit.
Quid ergo tã humile ac facile effatu, & quid tam
ſublime atq; arduũ cogitatu, q̃ deus requieſcens
ab om̃ibus operibus ſuis quæ fecit? Et ubi requie
ſcẽs niſi in ſeipſo, quia beatus nõ niſi ſeipſo? Quã-
do, niſi ſemper? In diebus aũt quib. rerũ quas cõdi
dit cõſummatio narratur, & ab eis quietis dei or-
do diſtinguit̃, quãdo niſi in ſeptimo die, qui earũ
ſequit̃ perfectionem? A perfectis autẽ requieſcit,
qui nec perfectis eget quo beatior eſſe poſſit.

Septimus dies ueſperam quare non habeat. Cap. XVIII

Et
q̃ apud illum quidẽ quieti eius, nec mane nec ue-
ſpera eſt, quia nec aperitur initio, nec claudit̃ fine:
perfectis autẽ operibus eius mane habet, & ueſpe
D rã nõ habet: perfecta quippe creatura habet quod
dã initiũ ſuę conuerſionis ad quietẽ creatoris ſui,
ſed illa non habet finẽ quaſi terminũ perfectionis
ſuæ, ſicut ea quę facta ſunt: ac per hoc requies dei
nõ ipſi deo, ſed rerũ ab eo cõditarum perfectione
inchoat̃, ut in illo incipiat requieſcere quod ab il-
lo perficit̃, & in eo habere mane: in ſuo enim ge-
nere tanquã ueſpera terminatũ eſt. Sed in deo ue-
ſperã habere iam nõ poteſt, quia nõ erit aliquid il
la perfectiõe perfectius. In illis ergo diebus quib.
om̃ia creabant̃, ueſperã terminũ cõditæ creaturę,
mane aũt initiũ condendę alterius accipiebamus:
ac per hoc quinti diei ueſpera terminus eſt condi
tæ quinto die creaturę: mane aũt quod poſt ipſam
ueſperã factum eſt, initium eſt cõdendæ ſexto die
creaturę, qua cõdita tãquã eius terminus facta eſt
ueſpe-

ueſpera. Et quia nihil aliud cōdendū reſtiterat, ita
poſt illā ueſperā mane factū eſt, ut nō eſſet initiū
cōdendæ alterius creaturæ, ſed initiū quietis uni-
uerſæ creaturæ in requie creatoris. Neq; enim cœ-
lum & terra & omnia quæ in eis ſunt, uniuerſa ſci
licet ſpiritalis corporaliſq; creatura in ſeipſa ma-
net, ſed utiq; in illo de quo dictū eſt: In illo eñ ui-
uimus, mouemur & ſumus: quia etſi unaquæque
Act.17 pars poteſt eſſe in toto cuius pars eſt, ipſum tamē
totum nō eſt niſi in illo à quo cōditum eſt. Et ideo
non abſurde intelligiť ſexto die cōpleto poſt eius
ueſperā factum eſſe mane, non quo ſignificaretur
initiū condendæ alterius creaturę ſicut in cęteris,
ſed quo ſignificareť initiū manendi & quieſcendi
totius quod conditū eſt, in illius quiete qui cōdi-
dit. Quæ quies dei nec initiū habet nec terminū:
creatura aūt habet initium, ſed non habet termi-
num, & ideo ſeptimus dies eidem creaturę cœpit
à mane, ſed nullo ueſpere terminatur: nam ſi in cæ-
teris diebus ueſpera & mane talium temporū ui-
ces ſignificant: qualia nunc per hæc quotidiana
ſpatia peraguntť: non uideo quid prohibuerit &
ſeptimū diem ueſpera, noctemq; eiuſdem mane
cōcludere, ut ſimiliter dicereť, & facta eſt ueſpera
& factū eſt mane dies ſeptimus: quandoquidē &
ipſe unus eſt dierū, qui omnes ſeptem ſunt, quorū
repetitione menſes & anni & ſecula peraguntur:
ut mane quod poneretur poſt ueſperam ſeptimi,
hoc eſſet initiū octaui diei, de quo iam deinceps
ſilendum fuit, quia idem primus eſt ad quem redi
tur, à quo rurſus hebdomadis ſeries ordiať. Vn-
de probabilius eſt iſtos quidē ſeptem dies illorū
nominib. & numero alios atq; ſibimet ſucceden-
tes currendo temporalia peragere ſpatia: illos aūt
primos ſex dies inexperta nobis atq; inuſitata ſpe
cie in ipſis rerū conditionibus explicatos: in qui-
bus & ueſpera & mane, ſicut ipſa lux & tenebræ,
id eſt, dies & nox, non eā uiciſſitudinem præbue-
runt quam præbent iſti per ſolis circuitus: qď cer-
te de illis tribus fateri cogimur, qui ante condita
luminaria commemorati atq; numerati ſunt. Ac
per hoc qualiſcunq; in eis ueſpera & mane fuerit,
nullo tamen modo opinādum eſt, eo mane quod
poſt ſexti diei ueſperam factū eſt, initiū accepiſſe
requiem diei, ne tēporale aliquod bonū illi æter-
nati & incōmutabilitati accidiſſe uanitate temera
ria ſuſpicemur: ſed illam quidē requiē dei qua in
ſeipſo requieſcit, eoq; bono beatus eſt quod ipſe
ſibi eſt, nec initiū eidem ipſi habere nec terminū:
cōſummatæ aūt creaturæ habere initiū, eandē re-
quiē dei. Quoniā rei cuiuſq; perfectio, nō tam in
uniuerſo cuius pars eſt, q̄ in eo à quo eſt, in quo &
ipſum uniuerſum eſt, pro ſui generis modulo ſta-
bilitur ut quieſcat, id eſt, ut ſui momenti ordinem
teneat. Ac ꝑ hoc ipſa uniuerſitas creaturæ quę ſex
diebus cōſummata eſt, aliud habet in ſua natura,
aliud in ordine quo in deo eſt, non ſicut deus, ſed
tamen ita ut ei quies propriæ ſtabilitatis nō ſit, ni
ſi in illius quiete qui nihil præter ſe appetit, quo
adepto requieſcat: Et ideo dum ipſe manet in ſe,
quicquid ex illo eſt retorquet ad ſe: ut omīs crea-

tura in ſe habeat naturæ ſuæ terminū, quo non ſit
A quod ipſe eſt: in illo aūt quietis locum, quo ſeruet
quod ipſa eſt. Scio quod non ꝓprie dixerim locū,
nā ꝓprie diciť in ſpatijs quæ corporib. occupanť:
ſed qa & ipſa corpora nō manēt in loco, niſi quò
ſui pōderis tanq; appetitu perueniūt, ut eo cōper
to requieſcāt, ideo nō incōgruēter à corporalib.
ad ſpiritalia uerbū transferť, ut dicatur locus, cū
res ipſa plurimū diſtet. Initiū ergo creaturæ in qe-
te creatoris illo mane ſignificatū arbitror quod fa
ctum eſt poſt ueſperam ſexti diei: nō enim poſſet
in illo niſi perfecta requieſcere: proinde ſexto die
cōſummatis omnib. factaq; ueſpera factum eſt &
mane, quo inciperet cōſummata creatura in illo à
quo facta eſt requieſcere: quo initio deū etiā in ſe-
ipſo requieſcentē, ubi & ipſa requieſceret inuenit
tāto ſtabilius atq; firmius, quāto ipſa illius nō ille
B huius eguit ad quietem ſuā. Sed quoniā quicquid
erit uniuerſa creatura quibuslibet mutatiōib. ſui
nō utiq; nihil erit, ideo creatura uniuerſa in crea-
tore ſuo ſemper manebit, ac per hoc poſt illud ma
ne nulla deinceps ueſpera fuit: hoc diximus ut in-
telligať, cur ſeptimus dies in quo requieuit deus
ab omnib. operib. ſuis mane habuerit poſt ueſpe-
ram ſexti, ueſperā uero non habuerit. Eſt aliud *Alia ratio de*
q̄ de hac re magis ꝓprie atq; melius poſſit quātū *ueſpera ſeptimi*
exiſtimo intelligi, ſed aliquāto difficilius explica- *diei. Ca. XIX*
ri, ut nō creaturæ, ſed etiā ſibi requies ſeptimi diei
mane habuerit ſine ueſpera, id eſt initiū ſine termi
no. Si eñ ita dicereť, reqeuit deus in die ſeptimo,
nec addereť, ab omnib. operib. ſuis quæ fecit, fru-
C ſtra huius quietis initiū quæreremus. Nō eñ inci-
pit deus reqeſcere, cuius requies ſine initio, ſine
termino ſempiterna eſt. Sed quoniā ab omnib. o-
peribus ſuis quæ fecit eis nō egēdo, requieuit, in-
telligiť requies quidē dei nec cœpta nec termina
ta: requies aūt eius ab omnibus operibus ſuis quę
fecit, ex eo cœpta eſt ex quo illa perfecit. Neq; eñ
ab operibus ſuis nō egēdo requieuiſſet, priuſquā
eſſent quib. nec perfectis eguiſſet: & quia eis om-
nino nunq; eguit, nec iſta beatitudo qua nō eis e-
geat tanq; proficiēdo perficieť, ideo ſeptimo diei
nulla ueſpera acceſſit. Sed planè quæri pōt di- *Dies ſeptimus.*
gnaq; cōſideratione mouet, quō intelligať in ſei- *Cap. XX*
pſo deus requieuiſſe ab omnib. operib. ſuis quæ
fecit: cū ſcriptū ſit: Et requieuit deus in die ſepti-
D mo. Non enim dictū eſt, in ſeipſo: ſed in die ſepti-
mo. Quid eſt ergo dies ſeptimus, utrū creatura eſt
aliqua, an temporis tātummodo ſpatiū? Sed etiā
tēporis ſpatiū creaturæ temporali cōcreatum eſt,
ac per hoc & ipſum ſine dubio creatura eſt. Neq;
enim ulla tempora uel ſunt uel eſſe potuerūt, uel
poterūt, quorū deus non ſit creator, ac per hoc &
ipſum ſeptimū diem ſi tēpus eſt quis creauit niſi
omniū temporū creator? Sed illi ſex dies cū quib.
uel in quib. creaturis creati ſint, ſuperior ſcriptu-
ræ ſanctæ ſermo indicat. Quocirca in his diebus
ſeptē, quorū ſpecies nota nobis eſt, qui re quidē
ipſa prætereunt, ſed alijs ſuccedentib. nomina ſua
quodāmodo tradūt, ut illi ſex dies nomineňť, no-
uimus eorū primi quādo creati ſunt: ſeptimū aūt

diem qui nomine ſabbati nuncupaẜ, quãdo deus
creauerit nõ uidemus. In ipſo quippe die nõ fecit
aliquid, imò ab eis quæ ſex dieb. fecerat, in eodem
ſeptimo requieuit. Quõ ergo requieuit in die quã
nõ creauit? Aut quõ eũ poſt ſex dies cõtinuo crea
uit, cũ ſexto die cõſummauerit om̃ia quæ creauit,
nec aliquid ſeptimo die creauerit ſed in eo potius
ab omnib. quæ creauerat requieuerit? An unũ tã-
tum diẽ creauit deus, ut eius repetitiõe multi qui
dicunẜ dies præterirẽt atq; trãſcurrerẽt? nec opus
erat ut ſeptimũ diẽ crearet quo requieuit, quia illi
us quẽ creauerat ſeptima repetitio hũc utiq; facie
Gen. 1 bat. Lucẽ quippe de qua ſcriptũ eſt: Et dixit deus,
fiat lux, & facta eſt lux, diſcreuit a tenebris, eamq;
uocauit diẽ, & tenebras uocauit noctẽ. Tũc itaq;
deus diẽ fecit, cuius repetitionẽ ſcriptura appellat
ſecundũ diem, deinde tertiũ, & uſq; ad ſextũ, quo
cõſummauerit deus opera ſua: atq; inde illius diei
primitus creati, repetitio ſeptimi diei nomẽ acce-
pit, in quo requieuit deus: ac ꝑ hoc nulla creatura
eſt ſeptimus dies, niſi eadẽ ipſa ſepties rediẽs, quæ
cõdita eſt quãdo uocauit deus lucẽ diem, & tene-
bras uocauit noctẽ. Rurſus ergo ad eã quæſtio-
De luce quæ fuit ante luminaria. Ca. XXI nẽ relabimur de qua in primo libro exiſſe uideba
mur, ut itẽ quæramus quõ circuire potuerit lux ad
exhibendã diurnã nocturnãq; uiciſſitudinẽ, nõ ſo
lum anteq̃ cœli luminaria, ſed anteq̃ ipſum cœlũ
quod firmamentũ appellatũ eſt factũ eſſet, anteq̃
deniq; ulla ſpecies terræ uel maris, quæ circuitũ lu
cis admitteret, ſequẽte nocte unde illa trãſiſſet. Cu
ius quæſtionis difficultate cõpulſi, auſi ſumus di-
ſceptationẽ noſtrã quaſi ad hãc terminare ſenten
tiã: ut diceremus illã lucẽ quæ primitus facta eſt,
cõformationẽ eſſe creaturæ ſpiritalis: noctẽ uero
adhuc formandã in reliquis operib. rerũ materiẽ,
quæ fuerat inſtituta cũ in principio fecit deus cœ
lũ & terrã, anteq̃ uerbo faceret diẽ in quo requie-
uit. Sed nũc diei ſeptimi cõſideratione cõmoniti,
facilius eſt ut nos ignorare fateamur, quod remo-
tum eſt à ſenſib. noſtris: quonã modo lux illa quæ
dies appellata eſt, uel circuitu ſuo uel cõtractione
& emiſſiõe ſi corporalis eſt, uices diurnas noctur
naſq; peregerit: uel ſi ſpiritalis eſt, cõdendis crea-
turis om̃ib. præſentata ſit, ſuaq; ipſa præſentia diẽ,
noctẽ uero abſentia, ueſperã initio abſentiæ, ma-
ne initio præſentiæ fecerit: q̃ ut re aperta cõtra di
uinæ ſcripturæ uerba conemur, dicẽdo alium eſſe
diẽ ſeptimũ q̃ illius diei quẽ fecit deus ſeptimam
repetitionẽ: alioquin aut nõ creauit deus ſeptimũ
diẽ, aut aliquid creauit poſt illos ſex dies, id eſt, ip
ſum diẽ ſeptimũ, falſumq; erit quod ſcriptũ eſt, in
ſexto die cõſummaſſe omnia opera ſua, & in ſepti
mo die requieuiſſe ab omnib. operib. ſuis. Quod
utiq; qm̃ falſum eſſe nõ poteſt, reſtat ut præſentia
lucis illius quã diẽ deus fecit, per om̃ia opera eius
repetita ſit, quoties dies nominatus eſt, & in ipſo
ſeptimo in quo requieuit ab operibus ſuis. Sed
Lux ſpiritalis. Cap. XXII qm̃ lux corporalis anteq̃ fieret cœlũ quod firma-
mẽtũ uocaẜ, in quo etiã luminaria facta ſunt, quo
circuitu uel quo ꝓceſſu & receſſu uices diei & no
ctis exhibere potuerit nõ inuenimus, iſtã quæſtio-
nẽ relinquere nõ debemus ſine aliqua noſtræ ꝓla
A tione ſentẽtiæ: ut ſi lux illa quæ primitus creata eſt
nõ corporalis ſed ſpiritalis eſt, ſicut poſt tenebras
facta eſt, ubi intelligiẜ à ſua quadã informitate ad
creatorẽ cõuerſa atq; formata: ita & poſt ueſperã
fiat mane, cũ poſt cognitionẽ ſuæ propriæ naturæ
qua nõ eſt qđ deus, refert ſe ad laudandã lucẽ qđ
ipſe deus eſt, cuius contẽplatione formaẜ. Et quia
cæteræ creaturæ quæ infra ipſam fiũt, ſine cogni-
tione eius nõ fiunt, ꝓpterea nimirũ idẽ dies ubiq;
repetiẜ: ut eius repetitiõe fiãt tot dies, quotiens di
ſtinguunẜ rerũ genera creatarũ, perfectione ſena
rij numeri terminãda: ut ueſpera primi diei ſit etiã
ſui cognitiõe, nõ ſe eſſe q̃ deus eſt: mane aũt poſt
ueſperã hãc quo cõcludiẜ dies unus, & inchoaẜ ſe
cũdus, cõuerſio ſit eius, qua id quod creata eſt, ad
B laudẽ referat creatoris, & ꝑcipiat de uerbo dei co
gnitionẽ creaturæ quæ poſt ipſam fit, hoc eſt firma
mẽti: quod in eius cognitione fit prius cũ diciẜ, &
ſic eſt factũ: deinde in natura ipſius firmamẽti: qđ
condiẜ cũ addiẜ poſtea, iam dicto, Et ſic eſt factũ,
Et fecit deus firmamẽtũ. Deinde fit ueſpera illius
lucis, cũ ipſum firmamentũ, nõ in uerbo dei ſicut
ante, ſed in ipſa eius natura cognoſcit. Quæ cogni
tio quoniã minor eſt, recte ueſperæ nomine ſigni
ficatur, poſt quã fit mane quo cõcluditur ſecũdus
dies & incipit tertius: in quo itidẽ mane cõuerſio
eſt lucis huius, id eſt, diei huius ad laudãdũ deũ q̃
operatus ſit firmamentũ, & percipiendã de uerbo
eius cognitionẽ creaturæ quæ cõdẽda eſt poſt fir-
mamẽtũ. Ac per hoc cũ dicit deus: Congregetur
C aqua quæ eſt ſub cœlo in collectionẽ unã & appa
reat arida, cognoſcit hoc illa lux in uerbo dei quo
id diciẜ: & ideo ſequiẜ, & ſic eſt factũ, hoc eſt in e-
ius cognitiõe ex uerbo dei: deinde cũ addiẜ, & cõ
gregata eſt aqua &c. cũ iã dictũ eſſet, & ſic factum
eſt, in ſuo genere ipſa creatura fit: quæ itẽ cũ in ſuo
genere facta cognoſciẜ, ab ea luce quæ iã in uer-
bo dei faciẽdã cognouerat, fit tertio ueſpera: & in
de hoc modo cætera uſq; ad mane & poſt ueſperã
ſexti diei. Multũ quippe intereſt inter cognitio- Cognitio rerũ in uerbo dei. Cap. XXIII
nẽ rei cuiuſq; in uerbo dei, & cognitionẽ in natu-
ra eius, ut illud merito ad diẽ pertineat, hoc ad ue-
ſperã. In cõparatione enim lucis illius quæ in uerbo
dei cõſpiciẜ, om̃is cognitio qua creaturã quãlibet
in ſeipſa nouimus, non immerito nox dici poteſt:
D quæ rurſus tãtũ differt ab errore uel ignorãtia eo-
rũ, q nec creaturã ipſam ſciũt, ut in eius cõparatio
ne nõ incongrue dicaẜ dies: Sicut ipſa uita fideliũ
quæ in hac carne atq; in hoc ſeculo duciẜ, in cõpa
ratione uitæ infidelis atq; impiæ, nõ irrationabili-
ter lux & dies appellaẜ, dicente Apoſtolo: Fuiſtis Eph. 5
enim aliquñ tenebræ, nũc aũt lux in dño: & illud, Ab- Rom. 13
ijciamus opera tenebrarũ, & induamus nos arma
lucis, ſicut in die honeſte ambulemus. Qui tñ dies
niſi rurſus in cõparatione illius diei, quo æquales
angelis facti uidebimus deũ ſicuti eſt, ipſe quoq;
nox eſſet, non hic ꝓphetiæ lucerna indigeremus.
Vnde Apoſtolus Petrus dicit: Habemus certio- 2. Pet. 1
rẽ propheticũ ſermonẽ, cui bene facitis intẽdẽtes
ſicut lucernæ lucẽti in obſcuro loco, donec dies lu
ceſcat

Scientia angelorum. XXIIII ceſcat, & lucifer oriat̃ in cordib. ueſtris. Quapro-
pter cũ ſancti angeli quibus poſt reſurrectionem A
coæquabimur, ſi uiam quæ nobis Christus factus
eſt uſq; in finẽ tenuerimus, ſempet uideãt faciem
dei, uerboq; eius unigenito filio ſicut patri æqua-
lis eſt perfruantur, in quibus prima omniũ creata
eſt ſapientia: ꝓculdubio uniuerſam creaturam in
qua ipſi ſunt principaliter conditi, in ipſo uerbo
dei prius nouerunt, in quo ſunt omniũ etiam quę
tẽporaliter facta ſunt æternæ rationes, tanq̃ in eo
per quod facta ſunt omnia: ac deinde in ipſa crea-
tura, quã ſic nouerũt tanq̃ infra deſpiciẽtes, eãq;
referentes ad illius laudem, in cuius incõmutabili
ueritate rationes ſecundũ quas facta eſt, principa-
liter uident. Ibi ergo tanq̃ per diem, unde & con-
cordiſſima unitas eorũ eiuſdẽ ueritatis participa-
tione dies eſt primitus creatus: hic aũt tanq̃ per
ueſperã, ſed cõtinuò fit mane. Quod in omnibus B
ſex diebus animaduerti poteſt, quia non remanet
angelica ſcientia in eo quod creatũ eſt, quin hoc
cõtinuo referat ad eiuſdẽ laudẽ atq; claritatem, in
quo id non factũ eſſe, ſed faciendũ fuiſſe cognoſci
tur, in qua ueritate ſtando dies eſt. Nam ſi uel ad
ſeipſam natura angelica cõuerteret̃, ſeq; amplius
delectaret̃ ꝙ illo cuius participatione beata eſt,
intumeſcens ſuperbia caderet ſicut diabolus: de
quo ſuo loco loquendũ eſt, cũ de ſerpente homi-
Cur ſex diebus non addatur nox. XXV nis ſeductore ſermo debitus flagitabitur. Quia
ergo angeli creaturã in ipſa creatura ſic ſciũt, ut ei
ſcientiæ electione ac dilectione præponãt, ꝙ eam
ſciũt in ueritate per quã facta ſunt omnia, partici-
pes eius effecti: ideo per omnes ſex dies nõ nomi C
natur nox, ſed poſt ueſperã & mane dies unus. Itẽ
poſt ueſperam & mane dies ſecũdus, deinde poſt
ueſperam & mane dies tertius: ac ſic uſq; in mane
ſexti diei, unde incipit ſeptimus quietis dei, ꝙuis
cũ ſuis noctibus, dies tamen nõ noctes narrãtur.
Tũc enim nox ad diem pertinet, nõ dies ad noctẽ
cũ ſublimes & ſancti angeli id quod creaturam in
ipſa creatura nouerũt, referunt ad illius honorem
& amorẽ, in quo æternas rationes quibus creata
eſt cõtemplãtur: eaq; cõcordiſſima cõtemplatio-
ne ſunt unus dies, quẽ fecit dominus, cui cõiunge-
tur Eccleſia de hac peregrinatione liberata, ut &
Numerus dierum quomodo accipiendus. Cap. XXVI nos exultemus & iocũdemur in eo. Huius er-
go diei, cuius & ueſpera & mane ſecundũ ſupra-
dictam rationẽ accipi poteſt, ſexta repetitione cõ D
ſummata eſt uniuerſa creatura, factumq; eſt mane
quo finiretur ſextus dies, & unde inciperet ſepti-
mus ueſperã nõ habiturus, quia dei requies nõ eſt
creatura: quæ cũ per dies cæteros conderet̃, aliter
in ſeipſa facta cognoſcebat̃, ꝙ in illo in cuius ueri
tate faciẽda uidebat̃, cuius cognitionis quaſi de-
color ſpecies ueſperã faciebat. Non itaq; iã forma
ipſius operis dies, & terminus ueſpera, & alterius
operis initiũ mane, in hac rerũ cõditarũ narratiõe
debet intelligi: ne cogamur cõtra ſcripturã dice-
re, pręter ſex dies conditã diei ſeptimi creaturam,
aut ipſum diẽ ſeptimũ nullã eſſe creaturã, ſed dies
ille quẽ fecit deus per opera eius ipſe repetit̃, non
circuitu corporali, ſed cognitione ſpiritali, cũ bea-
ta illa ſocietas angelorũ & primitus cõtemplat̃ in
uerbo dei quod dixit deus, fiat: atq; ideo prius in
eius cognitione fit cũ dicitur, & ſic eſt factum: &
poſtea rem ipſam factã, in ea ipſa cognoſcit, quod
ſignificatur facta ueſpera: & eã deinde cognitio-
nem rei factæ ad illius ueritatis laudẽ refert, ubi ra
tionẽ uiderat faciẽdæ, quod ſignificatur facto ma
ne. Ac ſic per oẽs illos dies unus eſt dies, nõ iſtorũ
dierũ cõſuetudine intelligẽdus, quos uidemus ſo
lis circuitu determinari atq; numerari: ſed alio quo
dã modo, à quo & illi tres dies, qui ante cõditionẽ
iſtorũ luminariũ cõmemorati ſunt, alieni eſſe nõ
poſſunt. Is enim modus nõ uſq; ad diem quartum
ut inde iam iſtos uſitatos cogitaremus, ſed uſq; ad
ſextũ ſeptimumq; perductus eſt: ut longe aliter ac
cipiẽdus ſit dies & nox, inter quæ duo diuiſit de-
us: & aliter iſte dies & nox, inter quæ dixit ut diui
dant luminaria quę creauit, cum ait, & diuidãt in-
ter diem & noctẽ: tunc enim hunc diem condidit
cum condidit ſolẽ, cuius pręſentia eundẽ exhibet
diem: ille aũt dies primitus cõditus iam triduum
peregerat, cũ hęc luminaria illius diei quarta repe
titione creata ſunt. Quapropter quoniã illum *Repetitio dierum. XXVII*
diem uel illos dies qui eius repetitione numerati
ſunt, in hac noſtra mortalitate terrena experiri ac
ſentire non poſſumus, & ſi quid ad eos intelligen
dos conari poſſumus, nõ debemus temerariã præ
cipitare ſentẽtiã, tanq̃ de his aliud ſentiri cõgruẽ-
tius ꝓbabiliusq; non poſſit: iſtos ſeptem dies qui
pro illis agunt hebdomadã, cuius curſu & recur-
ſu tẽpora rapiuntur, in qua dies unus eſt, à ſolis or
tu uſq; in ortũ circumitus, ſic illorũ uicẽ quãdam
exhibere credamus, ut nõ eos illis ſimiles, ſed mul
tum impares minime dubitemus. Nec quiſquã *Illud de luce & die ſpiritali, quomodo accipiendum. Cap. XXVIII*
arbitret̃ illud quod dixi de luce ſpiritali & de con
dito die ſpiritali & angelica creatura, & de cõtem
platione quã habet in uerbo dei, & de cognitio-
ne qua in ſeipſa creatura cognoſcitur: eiuſq; rela-
tione ad laudẽ incõmutabilis ueritatis, ubi prius
ratio uidebatur rei faciẽdæ, quæ cognita eſt facta,
non iam proprie ſed quaſi figurate atq; allegorice
cõuenire ad intelligendũ diem & ueſperã & ma-
ne. Sed aliter quidem ꝙ in hac cõſuetudine quo-
tidianæ lucis huius & corporalis: non tamẽ tanq̃
hic proprie, ibi figurate. Vbi enim melior & cer-
tior lux, ibi uerior etiã dies: cur ergo non tam ue-
rior ueſpera & uerius mane? Nam ſi in iſtis dieb.
habet quandã declinationem ſuã lux in occaſum,
quã ueſperæ nomine nũcupamus, & ad ortũ iterũ
reditũ, quod mane dicimus, cur & illic ueſperam
nõ dicamus, cũ à cõtemplatione creatoris creatu
rã deſpicitur, & mane cũ à cognitione creaturæ
in laudẽ creatoris aſſurgitur? Neq; eñ & Christus
ſic dicitur lux, quõ dicit̃ lapis, ſed illud ꝓprie hoc
utiq; figurate. Quiſquis ergo nõ eam quã pro no-
ſtro modulo uel indagare uel putare potuimus,
ſed aliã requirit in illorũ dierũ enumeratione ſen-
tentiam, quæ nõ in prophetia figurate, ſed in hac
creaturarũ cõditione proprie meliusq; poſſit in-
telligi, quærat & diuinitus adiutus inueniat. Fieri
eñ poteſt ut etiã ego aliam his diuinæ ſcripturæ

uerbis cõgruentiorẽ ſortaſſis inueniã. Neq; enim
ita hanc cõfirmo ut aliã quæ præponenda ſit, inue A
niri nõ poſſe cõtendam: ſicut cõfiimo requiẽ dei
ſcripturã ſanctã, nõ quaſi poſt laſſitudinem uel cu
ræ moleſtiã nobis inſinuare uoluiſſe. Quãobrẽ
Contemplatio angelorum. Cap. XXIX poteſt aliquis fortaſſe mecũ diſputãdo certare, ut
dicat ſublimiũ cœlorũ angelos nõ alternatim cõ-
tueri, primo rationes creaturarũ incõmutabiliter
in uerbi dei incõmutabili ueritate, ac deinde ip-
ſas creaturas, & tertio earũ etiã in ſeipſis cognitio
nem ad laudẽ referre creatoris, ſed eorum mentẽ
mirabili facilitate hæc omnia ſimul poſſe. Nũquid
tamen dicet, aut ſi quiſquã dixerit audiendus eſt,
illam cœleſtem in angelorũ milibus ciuitatẽ, aut
non cõtemplari creatoris æternitatem, aut muta-
bilitatem ignorare creaturæ, aut ex eius quoq; in-
feriore quadã cognitione non laudare creatorẽ? B
Simul hoc totũ poſſint, ſimul hoc totum faciant:
poſſunt tamen & faciũt. Simul ergo habent & diẽ
& ueſperã & mane. Neq; enim uerendũ eſt ne-
Perfecta angelorum ſcientia. Cap. XXX forte qui eſt idoneus iam illa ſentire, ideo non pu
tet hoc ibi poſſe fieri, quia in his diebus qui ſolis
huius circuitu peraguntur fieri nõ poteſt. Et hoc
quidẽ non poteſt eiſdẽ partibus terræ: uniuerſum
aũt mundũ quis non uideat, ſi attendere uelit, &
diẽ ubi ſol eſt, & noctẽ ubi nõ eſt, & ueſperã unde
diſcedit, & mane quo accedit ſimul habere? Sed
nos planè in terris hæc omnia ſimul habere non
poſſumus: nec ideo tamẽ iſtã terrenã cõditionem
luciſq; corporeæ tẽporalem, localemq; circuitũ il
li patriæ ſpiritali coæquare debemus, ubi ſemper
eſt dies in cõtemplatione incõmutabilis ueritatis C
ſemper ueſpera in cognitione in ſeipſa creaturæ,
ſemper mane etiã ex hac cognitiõe in laude crea-
toris. Quia nõ ibi abſceſſu lucis ſuperioris, ſed in-
ferioris cognitionis diſtinctione fit ueſpera: nec
mane tanq; nocti ignorantiæ ſciẽtia matutina ſuc
cedat, ſed quod ueſpertinã etiã cognitionẽ in glo
riam cõditoris attollat. Deniq; & ille nocte nõ no
minata, ueſpere, inquit, & mane & meridie enar-
Pſal. 54 rabo & annũciabo, & exaudies uocem meã. Hic
fortaſſe per temporũ uices, ſed tamen quantũ pu-
to, ſignificans quid ſine temporũ uicibus perage-
retur in patria, cui eius peregrinatio ſuſpirabat.

Sed nũquid ſi nunc iam ſimul iſta omnia gerit
Quomodo nata angelorum ſcientia. Cap. XXXI atq; habet angelica illa ſocietas, & unitas diei quẽ
primitus cõdidit deus, tũc etiam cũ hæc cõderen- D
tur ſimul hæc habuit? Nõnne per omnes ſex dies,
cũ ea quæ per ſingulos deo cõdere placuit, conde
rent, primo hæc accipiebat in uerbo dei: ut in eius
notitia primitus fierent cũ dicebat, & ſic eſt factũ:
deinde cũ facta eſſent in ſua ꝓpria natura qua ſũt
deoq; placuiſſent quia bona ſunt, tunc itidẽ ea co
gnoſcebat alia quadã inferiore cognitiõe, quæ no
mine ueſperæ ſignificata eſt: ac deinde facta ueſpe
ra fiebat mane, cũ de ſuo deus opere laudaret, &
alterius creaturæ quæ deinceps facienda erat, ex
dei uerbo notitia priuſq; fieret acciperet? Nõ er-
go tũc ſimul oĩa, & dies & ueſpera & mane, ſed
Mens angelica. XXXII ſingillatim per ordinẽ quẽ ſcriptura cõmemorat.
An etiã tũc ſimul omnia: quia nõ ſecundũ tem-
porũ moras, ſicut fiũt dies iſti cum orit ſol & occi
A dit quotidie ſol, & in locũ ſuũ redit, ut rurſus oria-
tur: ſed ſecundũ potentiã ſpiritalem mentis ange-
licæ, cũcta quæ uoluerit ſimul notitia facillima cõ
prehendentẽ? Nec ideo tamẽ ſine ordine quo &
apparet cõnexio præcedentiũ cõſequentiũq; cau
ſarũ. Neq; enim cognitio fieri poteſt, niſi cogno-
ſcenda præcedant, quæ item priora ſunt in uerbo,
per quod facta ſunt omnia, q̃ in ijs quæ facta ſunt
omnib. Mens itaq; humana prius hæc quæ facta
ſunt per ſenſus corporis experit, eorũq; notitiã ꝓ
infirmitatis humanæ modulo capit: & deinde quæ
rit eorũ cauſas, ſi quo modo p oſſit ad eas perueni
re principaliter atq; incõmutabiliter manẽtes in
uerbo dei, ac ſic inuiſibilia eius per ea quæ facta
ſunt intellecta cõſpicere. Quod quanta tarditate
B ac difficultate agat, & quanta tẽporis mora ꝓpter
corpus corruptibile qđ aggrauat animã, etiã quæ *Rom. 1*
feruẽtiſſimo ſtudio rapit, ut inſtanter ac perſeue-
ranter hoc agat, quis ignorat? Mens uero angeli-
ca pura charitate inhærens uerbo dei, poſtea q̃ il-
lo ordine creata eſt, ut præcederet cætera, prius ea
uidit in uerbo dei faciẽda q̃ facta ſunt: ac ſic prius
in eius fiebant cognitione, cũ deus dicebat ut fie-
rent, q̃ in ſua propria natura: quæ itidem facta in
eiſipſis etiam cognouit, minore utiq; notitia quæ
ueſpera dicta eſt. Quam notitiã ſanè præcedebãt
quæ fiebãt, quia præcedit cognitionem quicquid
cognoſci poteſt: Niſi enim prius ſit quod cogno-
ſcatur, cognoſci nõ poteſt. Poſt hæc ſi eo modo ſi-
bi placeret, ut amplius ſeipſa quàm creatore ſuo
C delectaret, nõ fieret mane, id eſt, de ſua cognitio-
ne in laudẽ creatoris nõ aſſurgeret. Cũ uero factũ
eſt, faciendũ erat aliud & cognoſcendũ deo dicẽ-
te, fiat: ut prius itidẽ fieret in cognitione mẽtis an
gelicæ, & poſſet rurſus dici, & ſic factũ eſt: ac dein
de in natura ꝓpria, ubi ſubſequẽte ueſpera noſce-
retur. Ac per hoc etiã ſi nulla hic morarũ tempo-
raliũ ſint interualla, præceſſit tamen ratio cõden-
dæ creaturæ in uerbo dei, cũ dixit fiat lux: & ſecu-
ta eſt ipſa lux qua angelica mens formata eſt, atq;
in ſua natura facta eſt, non autem alibi ſequebat
ut fieret: & ideo non prius dictum eſt, & ſic eſt fa-
ctum, & poſtea dictũ, fecit deus lucẽ: ſed cõtinuo
poſt uerbũ dei facta eſt lux, adhæſitq; creanti luci
lux creata, uidẽs illã, & ſe in illa, id eſt, rationẽ qua
facta eſt. Vidit etiã ſe in ſe, id eſt, diſtante quod fa-
D ctum eſt ab eo qui fecit. Et ideo cũ placuiſſet deo
factũ uidenti quia bonũ eſt, & diuiſa eſſet lux à te
nebris, & uocata lux dies, & tenebræ nox: facta
eſt & ueſpera, quia neceſſaria erat & iſta cognitio
qua diſtingueret à creatore creatura, aliter in ſe
ipſa cognita q̃ in illo: atq; inde mane, & aliud præ
cognoſcendum erat, quod fuerat uerbo dei faci-
endũ, prius in cognitione mentis angelicæ, dein-
de in natura ipſius firmamenti. Et ideo dixit deus
fiat firmamentum, & ſic eſt factum in cognitione
creaturæ ſpiritalis, hoc prius quã fieret in eoipſo
prænoſcẽtis. Deinde fecit deus firmamẽtum, tam
utiq; ipſam firmamenti naturã, cuius minor eſſet
tãq; ueſpertina cognitio: ac ſic uſq; ad omniũ ope
rum

rum finē, & uſq; ad requiē dei, quę nō habet ueſperam: quia nō eſt facta ſicut creatura, ut poſſet etiā A ipſius geminari cognitio, tanꝗ prior & maior in uerbo dei ſicut in die, & poſterior ac minor in ſe ipſa ſicut in ueſpera.

Quomodo cognitionem rerum acceperint angeli. XXXIII

Sed ſi omia mēs ſimul angelica poteſt, quæ ſingillatim per ordinē cōnexarū cauſarū ſermo diſtinguit, nūquid etiā quæ fiebant, uelut ipſum firmamentū, uelut aquarū congregatio, ſpeciesq; terrarū nudata, uelut fruticum & arborū germinatio, luminariū & ſyderū confirmatio, aquatilia terreſtriaq; animātia ſimul omnia facta ſunt? an etiā per interualla temporum ſecundum præfinitos dies? An fortè non ſicut ea ſecundum motus eorum naturales nunc experimur, ita etiā cū primitus inſtituta ſunt cogitare debemus, ſed ſecundū mirabilē atq; ineffabilē uirtutē ſapiētię dei, quę attingit à fine uſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Neq; enim & ipſa gradibus attingit, aut tanꝗ greſſib. peruenit. B Quapropter ꝗ facilis ei efficaciſſimus motus eſt, tam facile deus condidit omnia, quæ per illum ſunt condita: ut hoc quod nunc temporalibus interuallis ea moueri uidemus ad peragenda quæ ſuo cuiq; generi cōpetunt, ex illis inſitis rationib. ueniat: quas tanquā ſeminaliter ſparſit deus in ictu condendi, cum dixit, & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt. Non itaq; tarde inſtitutum eſt, ut eſſent tarda quę tarda ſunt: nec ea mora condita ſunt ſecula, qua tranſcurrūt. Hos enim numeros tēpora peragunt quos cum crearent, non temporaliter acceperūt: alioquin ſi rerū naturales motiōes, dierumq; iſtorum, quos nouimus, uſitata ſpatia, cum hæc primitus uerbo dei facta ſunt cogitemus, nō uno die opus erat, ſed pluribus: C ut ea quæ radicibus pullulant, terramq; ueſtiunt, ſubter primitus germinarent: deinde certo numero dierum pro ſuo quoq; genere in auras erumperent, etiam ſi hoc uſq; fieret, quod de creata natura eorū die uno, id eſt, tertio factū ſcriptura narrauit. Deinde quot diebus opus erat, ut aues uolarent, ſi à ſuis primordijs exiſtentes, ad plumas & pennas per naturæ ſuæ numeros peruenerunt? An forte oua tantum creata erant, cū quinto die dictū eſt, ꝙ eiecerint aquæ omne uolatile pennatū ſecundū ſuū genus? Aut ſi ꝓpterea recte hoc dici potuit, quia in illo humore ouorū iam erant omnia quæ per numeros certos dierū coaleſcūt, & explicantur quodāmodo, D quia inerāt iam ipſæ numeroſæ rationes incorporaliter corporeis rebus intextę, cur nō & ante oua idipſum recte dici potuerit, cū iam eædē rationes in elemēto humido fierent, quibus alites per temporales ſui cuiuſq; generis moras oriri & perfici poſſent? De quo enim creatore ſcriptura iſta narrauit, quod ſex diebus cōſummauerit omnia opera ſua, de illo alibi non utiq; diſſonanter ſcriptum

Eccl. 18 eſt, ꝙ creauerit omnia ſimul. Ac per hoc & iſtos dies ſex uel ſeptē, uel potius unū ſexies ſeptiésue repetitū ſimul fecit, qui fecit omia ſimul. Quid ergo opus erat ſex dies tā diſtincte diſpoſiteq; narrari? Quia ſcilicet ij qui nō poſſunt uidere ꝙ dictū eſt: Creauit omnia ſimul: niſi cū eis ſermo tardius incedat, ad id quò eos ducit, peruenire non A poſſunt.

Omnia facta eſſe ſimul. XXXIIII

Quomodo ergo diximus ſexies repetitam lucis illius præſentiā per angelicā cognitionē à ueſpa ad mane, cū ipſa tria ſimul, id eſt & diē & ueſperā & mane ſemel ei habere ſuffecerit: cū ſimul uniuerſam creaturā ſicut ſimul facta eſt, & in primis atq; incōmutabilib. rationibus, per quas cōdita eſt, contēplaret propter diē, & in eius ipſius natura cognoſceret ꝓpter ueſperā, & creatorem ex ipſa etiā inferiore cognitione ꝓpter mane laudaret? Aut quō præcedebat mane, ut in uerbo cognoſceret quid eſſet deo poſtea faciendū, idipſum etiā conſequenter ueſpere cognitura, ſi prius & poſterius nihil factū eſt, quia ſimul omnia facta ſunt? Imò uero & prius atq; poſterius per ſex dies quæ cōmemorata ſunt facta ſunt, & ſimul omnia facta ſunt: quia & hæc ſcriptura, quæ per memoratos dies narrat opera dei, & illa quæ ſimul eū di- B cit feciſſe omnia, uerax eſt: & utraq; una eſt, quia uno ſpiritu ueritatis inſpirāte cōſcripta eſt. Sed in his rebus, in quibus quid prius ſit uel poſterius, interualla tēporū nō demōſtrant, quāuis utrūq; dici poſſit, id eſt, & ſimul, & prius & poſterius, facilius tamē intelligitur quod dicit̄ ſimul, ꝗ quod prius atq; poſterius: uelut cū ſolem intuemur oriētem, certe manifeſtū eſt, quod ad eū acies noſtra peruenire nō poſſet, niſi trāſiret totū aeris cœliq; ſpatiū, quod inter nos & ipſum eſt: hoc aūt cuius longinquitatis ſit, ꝗs exiſtimare ſufficiat? Nec utiq; perueniret eadem acies uel radius oculorum noſtrorum ad tranſeundū aerem, qui eſt ſuper mare, niſi prius tranſiſſet eum, qui eſt ſuper terram, in qualibet mediterranea regione ſimus, ab eo loco ubi C ſumus uſq; ad littus maris. Deinde ſi ad eandem lineam cōtuitus noſtri adhuc poſt mare terræ adiacent, eū quoq; aerem qui ſuper illas tranſmarinas terras eſt, tranſire acies noſtra nō poteſt, niſi prius peracto ſpatio aeris illius, qui ſuper mare ꝙ prius occurrit, extendit̄: faciamus iam poſt illas trāſmarinas terras nō niſi Oceanum remanere: nunquid & aerem qui ſuper Oceanū diffunditur, poteſt tranſire acies noſtra, niſi prius tranſierit quicquid aeris citra Oceanū ſuper terram eſt? Oceani autem magnitudo incōparabilis perhibetur, ſed quātacunq; ſit, prius oportet aerem, qui ſupra eſt, tranſeant radij oculorū noſtrorū: & poſtea quicquid ultra eſt, tum demū ad ſolē perueniāt quem D uidemus. Num igit̄ quia totiēs hic diximus prius & poſtea, ideo nō ſimul omnia uno ictu trāſit noſter obtutus? Si enim clauſis oculis faciem contra uidendū ſolem ponamus, nónne mox ut eos aperuerimus, ibi potius aciem noſtram nos inueniſſe ꝗ illuc eam perduxiſſe putabimus; ita ut nec ipſi oculi prius aperti fuiſſe uideant̄, ꝗ illo quo intenderent perueniſſent? Et certe iſte corporeæ lucis eſt radius emicans ex oculis noſtris, & tam longe poſita tanta celeritate conſtringens, ut exiſtimari cōparariq; non poſſit. Nēpe hic & illa omnia tam ampla immēſaq; ſpatia ſimul uno ictu tranſiri manifeſtū eſt, & quid prius poſteriuſq; tranſeat, nihilominus certū eſt. Merito reſurrectiōis noſtræ cele-

celeritatē cū exprimere uellet Apoſtolus, in ictu oculi dixit fieri. Neq; enim aliquid in rerū corporearū motibus uel ictibus poteſt celerius inueniri. Quod ſi oculorū carnaliū acies celeritate tantū poteſt, quid mentis acies uel humanæ, quāto magis angelicæ? Quid iam de ipſius ſummæ dei ſapientiæ celeritate dicaꝰ, quæ attingit ubiq; ꝓpter ſuam mundiciā, & nihil inquinatū in eam incurrit? In his ergo quæ ſimul facta ſunt, nemo uidet quid prius poſteriúsue fieri debuerit, niſi in illa ſapientia, per quā facta ſunt om̄ia per ordinē ſimul.

Ordo præſentiæ & ſcientiæ XXXV

Dies ergo ille, quē deus primitus fecit, ſi ſpiritalis rationalisq; creatura eſt, id eſt, angelorū ſuper cœleſtiū atq; uirtutū, prǽſentatus eſt omnibus operib. dei hoc ordine prǽſentiæ, quo ordine ſciētiæ, qua in uerbo dei facienda prænoſceret, & in creatura facta cognoſceret, nō per interuallorum temporaliū moras, ſed prius & poſterius habens in cōnexione creaturarū, in efficacia uero creatoris omnia ſimul. Sic eñ fecit quæ futura eſſent, ut nō temporaliter faceret tēporalia, ſed ab eo facta currerēt tempora. Ac per hoc iſti dies ſeptē, quos lux corporis cœleſtis circūeundo explicat atq; replicat, ſecundū quandā umbrā ſignificationis admonent nos quǽrere illos dies, in quibus lux creata ſpiritalis omnib. operib. dei per ſenariā numeri perfectionē prǽſentari potuerit: atq; inde ſeptimā requiem dei mane habere, ueſperā nō habere: ut non ſit hoc deo requieuiſſe in die ſeptimo, tāquā ipſo die ſeptimo eguerit ad requiē ſuā, ſed qꝺ in cōſpectu angelorū ſuorū requieuerit ab omnib. operibus ſuis quæ fecit: nō utiq; niſi in ſeipſo qui factus nō eſt: id eſt, ut creatura eius angelica, quæ cognoſcēdis omnibus operibus eius in ipſo & in illis, tanq; dies cum ueſpera præſentata eſt, nihil poſt omnia ualde bona opera eius melius cognoſceret, q; illum ab omnibus in ſeipſo requieſcere, nullo eorum egentem quo ſit beatior.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIB. V

Vnus dies repetitus ſepties. Cap. I

H

Ic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cū factus eſt dies, fecit deus cœlū & terrā, & omne uiride agri anteq; eſſet ſuper terrā, & omne fœnū agri, anteq; exortū eſſet: nō enim pluerat ſuper terrā deus, & homo nō erat qui operaretur terrā: fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciē terrę. Nunc certe firmior fit illa ſententia, qua intelligiꝰ unum diem feciſſe deū, unde iam illi ſex uel ſeptē dies unius huius repetitione numerari potuerūt: quandoquidem apertius ſancta ſcriptura iam dicit, concludens quodāmodo cuncta quæ ab initio uſq; ad hunc locum dixerat, atq; infert: Hic eſt liber creaturæ uel facturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies. Neq; enim quiſq; dicturus eſt cœlum & terrā hic ita cōmemorata, ſicut dictum erat anteq; conditus inſinuareꝰ dies: In principio fecit deus cœlum & terrā: Illud enim ſi eo modo intelligiꝰ, ut aliquid deus fecerit ſine die, priuſquam faceret diem, qua ratione id poſſit A accipi, ſuo loco dixi, quod dicendū putaui, nulli intercludens melius intelligēdi licentiā. Nūc autem hic eſt, inquit, liber creaturæ cœli & terræ, cū factus eſt dies: ſatis, ut opinor, oſtendens, non hic ſe ita cōmemoraſſe cœlum & terram, ſicut in principio antequam fieret dies cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum: ſed quomodo factū eſt cœlum & terra, cum factus eſt dies, id eſt, iam formatis atq; diſtinctis partibus & generibus rerum, quibus uniuerſa creatura diſpoſita atq; cōpoſita, reddidit hāc ſpeciem quæ mūdus uocatur. Illud hic ergo cœlū cōmemoratū eſt, quod cum creaſſet deus, firmamentum uocauit cū omnibus quæ in illo ſunt: & ea terra, quæ cū abyſſo imum obtinet locum cum omnib. quæ in ea ſunt. Sequiꝰ enim & adiūgit: Fecit deus cœlum & terrā, ut cœli & terræ nomine B præmiſſo, antequā factum diem cōmemoraret, & repetito cum cōmemoraſſet, nō ſinat ſuſpicari ita ſe nunc cœlum & terrā nominaſſe, ſicut in principio antequam eſſet creatus dies. Sic enim uerba contexuit: Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cū factus eſt dies, fecit deus cœlum & terrā: ut ſi quiſquam uelit ſic intelligere quod ſuperius poſitum eſt: Liber creaturæ cœli & terræ: quemadmodum dictum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram, priuſquam conderet diem: quia prius & hic cōmemorata ſunt cœlū & terra, & poſtea factus dies: corrigaꝰ ſubſequentibus uerbis: quia & poſt cōmemoratum factum diem rurſus cœli & terræ nomen adiunctū eſt: quanquā & hoc quod poſitum eſt, cum, & ſic adiunctū, factus eſt dies, C cuiuis contentioſo extorqueat alium eſſe intellectū non poſſe. Si enim ita eſſet interpoſitū, ut diceretur: Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ factus eſt dies, fecit deus cœlum & terrā: quiſquam forte arbitraretur librum creaturæ cœli & terræ ſic appellatum, quomodo appellatū eſt: In principio fecit deus cœlum & terrā ante conditum diē: ac deinde ſubiunctū, factus eſt dies: ſicut ibi poſtea narratum eſt, quod deus fecerit diem: inde cōtinuo rurſus dictū, Fecit deus cœlum & terrā: tanq; ſi iam hæc facta ſint poſt conditū diem. Sed quia ita interpoſitum eſt ut diceretur, cū factus eſt dies: ſiue hoc ſuperioribus uerbis cōnectas, ut ſit una ſententia, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ cum factus eſt dies: ſiue inferioribus, ut itidē hoc modo D ſit plena ſententia, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terrā: proculdubio cogit eo modo ſe intelligi cœlū & terrā cōmemoraſſe, quomodo facta ſunt, cum factus eſt dies. Deinde cū dictum eſſet, Fecit deus cœlum & terram: additum eſt, & omne uiride agri: quæ certe manifeſtum eſt tertio die facta: unde liquidius apparet eundē illum eſſe unū diem quē fecit deus, quo repetito, factus eſt & ſecūdus & tertius, & cæteri uſq; ad ſeptimū diē.

Viride agri cur additum. Cap. II

Cum autem nomine cœli & terrę uſitato more ſcripturarum nūc uniuerſam creaturam uoluerit accipi, quæri poteſt cur addiderit, & omne uiride agri: quod mihi uidetur ideo poſuiſſe, ut ſignificantius intimaret quem diē cōmendauerit, quod

ait

ait, cũ factus eſt dies. Cito enim quiſquã putaret
hunc diem lucis corporeæ commendatũ, quo cir- A
cũeunte nobis uiciſſitudo diurni nocturniq́ tem
poris exhibeẽ. Sed cũ creaturarũ conditarũ ordi-
nẽ recolimus, & inuenimus omne uiride agri ter-
tio die creatũ, anteq̃ ſol fieret, qui quarto die fa-
ctus eſt, cuius præſentia dies iſte quotidianus uſi-
tatusq́ peragiẽ: quãdo audimus, Cum factus eſt
dies, fecit deus cœlũ & terrã, & omne uiride agri:
admonemur de ipſo die cogitare, quẽ ſiue corpo
ralẽ neſcio qua luce nobis incognita, ſiue ſpiritalẽ
in ſocietate unitatis angelicæ, nõ tamẽ qualẽ hic
Ordo narrationis. Cap. III nouimus, intellectu inueſtigare conemur. Illud
etiã non ab re fuerit intueri, q̃ cum poſſet dicere,
Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cũ fecit deus
cœlũ & terrã: ut in cœlo & in terra intelligeremus B
quicq̃d in eis eſt: ſicut loqui diuina ſcriptura con-
ſueuit, ut nomine cœli & terræ ſæpiſſime, interdũ
addito & maris, uniuerſam inſinuet creaturã: ali-
quãdo adiungens & dicens, & quæ ſunt in eis: &
quicquid horũ diceret, ibi intelligeremus: & diẽ,
ſiue quẽ primitus cõdidit, ſiue iſtũ quẽ præſentia
ſolis facit: nõ ita dixit, ſed interpoſuit diem dicẽs,
Cum factus eſt dies. Nec ita locutus eſt ut diceret:
Hic eſt liber creaturæ diei & cœli & terræ: tanq̃
hoc ordine, quo facta narrantur iſta. Nec ita, Hic
eſt liber creaturæ cœli & terræ, cũ factus eſt dies,
& cœlũ & terra, cũ fecit deus cœlũ & terrã, & om
ne uiride agri. Nec ita, Hic eſt liber creaturæ, cum
fecit deus diẽ, & cœlũ & terrã, & omne uiride a-
gri. Hos enĩ magis locutiõis modos loquẽdi con- C
ſuetudo poſcebat, ſed ait: Hic eſt liber creaturæ
cœli & terræ, cũ factus eſt dies, fecit deus cœlũ &
terrã, & omne uiride agri: tanq̃ illud inſinuans, cũ
factus eſt dies, tũc feciſſe deũ cœlũ & terrã, & om
ne uiride agri. Porrò autẽ ſuperior narratio factũ
diẽ primitus indicat, cumq́ unũ diẽ deputat, poſt
quẽ ſecũdũ annumerat, quo factũ eſt firmamẽtũ:
& tertiũ, quo ſpecies terræ mariſq́ digeſtæ ſunt,
& lignũ atq́ herbã terra ꝓduxit. An forte hoc il-
lud eſt, quod in libro ſuperiore moliebamur oſtẽ-
dere, ſimul deũ feciſſe omnia: quãdoquidẽ narra-
tionis illa cõtextio cũ ſex dierũ ordine cũcta crea
ta & cõſummata memoraſſet, nũc ad unũ diẽ om-
nia rediguntur nomine cœli & terræ, adiuncto etiã
fruticũ genere? Nimirũ propter quod ſupra dixi- D
mus, ut ſi fortaſſis ex hac noſtra conſuetudine in-
telligereẽ dies, corrigereẽ lector, cũ recoleret uiri
de agri ante iſtum ſolarẽ diem deũ dixiſſe ut terra
produceret. Ita iam nõ ex alio ſcripturæ ſanctæ li-
Eccl. 18 bro proferẽ teſtimoniũ q̃ omnia ſimul deus crea-
uerit, ſed uicina teſtificatio paginæ conſequentis
& ex hac re nos admonet, dicens: Cum factus eſt
dies, fecit deus cœlũ & terrã, & oĩne uiride agri:
ut iſtum diẽ ſepties intelligas repetitũ, ut fierent
ſeptẽ dies. Et cum audis tũc facta oĩa, cũ factus
eſt dies, illam ſenariã uel ſeptenariam repetionem
ſine interuallis morarum ſpatiorumq́ tempora-
lium factã, ſi poſſis apprehẽdas: ſi autem non poſ-
ſis, hæc relinquas conſpiciẽda ualentibus: tu au-
tem cum ſcriptura nõ deſerẽte infirmitatẽ tuam,

& materno inceſſu tecũ tardius ambulante profi-
cias: quæ ſic loquitur, ut altitudine ſuperbos irri-
deat, ꝓfunditate attẽtos terreat, ueritate magnos
paſcat, affabilitate paruulos nutriat. Quid ſibi *Ordo creationis ex cõtextu ſermonis. IIII*
ergo uult etiã quod ſequiẽ, nam ita ſermo cõtexi-
tur, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlũ & terram
& omne uiride agri antequã eſſet ſuper terram, &
omne fœnũ agri antequã exortum eſſet. Quid eſt
ergo? Nonne quærendũ eſt ubi ea fecerit antequã
eſſent ſuper terrã, & antequam exorta ſunt? Quis
enim non procliuius crederet tunc ea deũ feciſſe,
cũ exorta ſunt, niſi admoneretur diuino eloquio,
iſta deum feciſſe antequã exorirentur: ut ſi ubi fa-
cta ſint, inuenire nõ poſſit, credat tamẽ ante facta
q̃ exorta, quiſquis huic ſcripturæ pie credit, im-
pie quippe non credit. Quid ergo dicemus? An,
quod nõnulli putauerũt, in ipſo uerbo dei facta o-
mnia antequã exorirẽtur in terra? Sed ſi hoc mo-
do facta ſunt, non cum factus eſt dies, ſed antequã
fieret dies, facta ſunt: aperte autẽ ſcriptura dicit,
Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terrã, &
omne uiride agri anteq̃ eſſet ſuper terrã, & om-
ne fœnũ antequã exoriretur. Si ergo cum factus
eſt dies, non utiq́ antequam fieret dies: ac per hoc
nõ in uerbo, quod patri coæternũ eſt anteq̃ dies,
antequã omnino aliquid fieret, ſed cum factus eſt
dies: nã illa quæ in uerbo dei ante omnẽ creaturã
ſunt, nõ utiq́ facta ſunt, hæc aũt facta ſunt cum fa
ctus eſt dies, ſicut ſcripturæ uerba declarant. Sed
tamẽ anteq̃ eſſent ſuper terrã, & anteq̃ exoriren
tur, quod de uiridibus & fœno agri dictũ eſt. Vbi
ergo? An in ipſa terra cauſaliter & rationaliter, ſi-
cut in ſeminib. iam ſunt omnia antequã euoluant
quodãmodo atq́ explicẽt incrementa & ſpecies
ſuas per numeros temporũ? Sed iſta ſemina quæ
uidemus, iam ſuper terrã ſunt, iam exorta ſunt. an
non erãt ſupra terrã, ſed infra terrã: & ideo anteq̃
exorta ſunt, facta ſunt, quia tũc exorta ſunt, cũ ſe-
mina germinarũt, & acceſſu incrementorũ in au-
ras eruperũt, quod per moras temporum nũc fieri
uidemus ſuo cuiq́ generi diſtributas? Num ergo
ſemina tũc facta ſunt, cũ factus eſt dies, & in ipſis
erat omne uiride agri, & omne fœnũ, nondum ea
ſpecie qua ſunt ſuper terram iam exorta, ſed ea in
qua ſunt in rationib. ſeminũ? Semina ergo primũ
terra produxit. Sed non ita ſcriptura loquebatur,
cum diceret, Et produxit terra herbam pabuli, uel
herbam fœni ſeminantẽ ſemẽ ſecundũ genus, &
ſecundũ ſimilitudinẽ, & lignũ fructuoſum faciens
fructũ, cuius ſemen in ſe ſecundũ genus ſuper ter-
ram. His enim uerbis magis apparet, ſemina eſſe
exorta ex herbis & lignis: non autẽ illa ex ſemini
bus, ſed ex terra, præſertim quia & ipſa uerba dei
ſic ſe habent. Non enim ait: Germinent ſemina in
terra herbã fœni, & lignũ fructuoſum, ſed ait: Ger
minet terra herbã fœni ſeminantẽ ſemẽ, ut ſemen
ex herba, non herbam inſinuaret ex ſemine. Et ſic
eſt factum, & produxit terra: id eſt, prius ſic eſt fa-
ctum in cognitiõe illius diei, & produxit terra iã
ut hoc fieret etiã in ipſa creatura quæ condita eſt.
Quomodo ergo antequam eſſent ſuper terrã, &

anteq̄uā exorirētur:quaſi aliud eis fuerit fieri cum
cœlo & terra, quãdo factus eſt dies ille inuſitatus
atq; incognitus nobis,quē primū deus fecit:aliud
autē exoriri ſuper terrā, quod non fit niſi per hos
dies,quos circuitus ſolis facit per temporū moras
ſuo cuiq; generi accommodatas? Quod ſi ita eſt,
diesq; illa ſocietas atq; unitas ſupercœleſtiū ange
lorū atq; uirtutū eſt,proculdubio longe aliter no-
ta eſt angelis creatura dei, aliter nobis: excepto
quod eā in uerbo dei nouerunt, ꝑ quod facta ſunt
omnia,etiā in ſeipſa dico longe aliter notā eis eſſe
quā nobis. Illis enim primordialiter,ut ita dicam,
uel originaliter, ſicut eam deus primitus cōdidit,
& poſt eam cōditionē à ſuis operibus requieuit,
non condēdo aliquid amplius:nobis autē ſecun-
dum rerū antea conditarū adminiſtrationē iā per
ordines temporū, ſecundum quā deus iam illis re
bus per ſenariā perfectionē cōſummatis, uſq; mo
do operat̃.Cauſaliter ergo tūc dictum eſt produ-
xiſſe terrā herbam & lignū,id eſt producēdi acce-
piſſe uirtutē. In ea quippe iam tanq̃ in radicibus,
ut ita dixerim,temporū facta erant, quæ per tēpo
ra futura erant: nā utiq; poſtea plantauit deus pa-
radiſum iuxta Orientē,& eiecit ibi de terra omne
lignū ſpecioſum ad aſpectum, & bonū ad eſcam.
Nec tamē dicēdū eſt eū aliquid tūc addidiſſe crea
turæ,quod ante nō fecerat, quod uelut illi perfe-
ctioni,qua om̄ia bona ualde ſexto die cōſumma-
uit,pôſt eſſet addendū. Sed quia iā omnes naturæ
fruticū atq; lignorū in prima cōditione factæ fue-
rāt,à qua cōditione deus requieuit, mouēs dein-
de adminiſtransq; per temporales curſus illa ipſa
quæ cōdidit,& à quibus cōditis requieuit, nō ſo-
lum tūc plātauit paradiſum, ſed etiam nūc omnia
quæ naſcunt̃. Quis enim alius etiā nūc iſta creat,
niſi qui uſq; nūc operat̃? Sed creat hæc modo ex
ĳs quæ iam ſunt:tunc aūt ab illo, cū omnino nulla
eſſent,creata ſunt, cū factus eſt dies ille, qui etiam
ipſe om̄ino erat ſpiritalis uidelicet atq; intellectua
lis creatura. Factæ itaq; creaturæ motib. cœpe- *Tempus, Motus, Materia informis & formabilis. Ca. V*
runt currere tēpora: unde etiā ante creaturā fru-
ſtra tēpora requirunt̃, quaſi poſſint inueniri ante
creaturā tempora. Motus enim ſi nullus eſſet uel
ſpiritalis uel corporalis creaturæ,quo per præſens
præteritis futura ſuccederēt, nullū eſſet tēpus om
nino. Moueri aūt creatura non utiq; poſſet ſi non
eſſet.Potius ergo tēpus à creatura, q̃ creatura cœ
pit à tēpore,utrunq; autē ex deo. Ex ipſo enim,&
per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Nec ſic accipiat̃
ꝙ dictū eſt, tēpus à creatura cœpit, quaſi tempus
creatura non ſit,cum ſit creaturæ motus ex alio in
aliud,cōſequentib. rebus ſecūdū ordinationē ad-
miniſtrantis dei cuncta quæ creauit.Quapropter
cum primā conditionē creaturarum cogitamus,à
quibus operibus ſuis deus in die ſeptimo requie-
uit:nec illos dies ſicut iſtos ſolares, nec ipſam opę
rationē ita cogitare debemus, quēadmodū nunc
aliquid deus operatur in tēpore: ſed quēadmodū
operatus eſt unde inciperēt tēporá, quēadmodū
operatus eſt omnia ſimul, præſtās eis etiā ordinē,
nō interuallis temporū, ſed connexione cauſarū:
ut ea quę ſimul facta ſunt,ſenario quoq; illius diei
A numero præſentato perficerent̃. Nō itaq; tēpora
li ſed cauſali ordine prius facta eſt informis for-
mabiliſq; materies, & ſpiritalis, & corporalis de
qua fieret qđ faciēdū eſſet, cū & ipſa priuſquā in
ſtituta eſt,nō fuiſſet:nec inſtituta eſt,niſi ab illo u-
tiq; ſummo deo & uero, ex quo ſunt omnia: quæ
ſiue cœli & terræ nomine ſignificata eſt, quæ in
principio fecit deus ante unū illū diē quē cōdidit,
propterea iam ſic appellata, quia inde facta ſunt
cœlum & terra, ſiue nomine terræ inuiſibilis & in
cōpoſitæ, atq; abyſſi tenebroſæ, ut iā in primo li-
bro tractatū eſt. In his uero quę iam ex informita-
te formata ſunt, euidētiuſq; appellant̃ creata uel
facta uel cōdita,primū factus eſt dies. Oportebat
enim ut primatum creaturæ obtineret illa natura,
B quæ creaturā per creatorē,non creatorē per crea-
turā poſſet agnoſcere.Secundo firmamentū unde
corporeus incipit mundus. Tertio ſpecies maris
& terræ,atq; in terra potētialiter,ut ita dicā, natu-
ra herbarū atq; lignorū. Sic enim terra ad dei uer-
bum ea produxit anteq̃ exorta eſſent, accipiens
omnes numeros eorū quos per tempora exereret
ſecundū ſuum genus. Deinde poſteaq̃ hæc uelut
habitatio rerū cōdita eſt, quarto die luminaria &
ſydera creata ſunt,ut prius pars mūdi ſuperior, re
bus quæ intra mundū mouent̃ uiſibilib. ornare-
tur. Quinto aquarum natura, quia cœlo aeriq; cō-
iungitur, produxit ad dei uerbū indigenas ſuos,
omnia ſcilicet natatilia & uolatilia, & hæc poten-
tialiter in numeris qui per cōgruos temporū mo-
C tus exercerent̃. Sexto terreſtria ſimiliter animalia
tanquā ex ultimo elemēto mūdi ultima nihilomi-
nus potētialiter,quorū numeros tēpus poſtea ui-
ſibiliter explicaret. Hunc omnē ordinē creaturæ
ordinatæ dies ille cognouit: & per hāc cognitio-
nem ſexies quodāmodo præſentatus tanquā ſex
dies exhibuit,cū ſit unus dies, ea quæ facta ſunt in
creatore primitus, & in ipſis cōſequenter agno-
ſcēs,nec in ipſis remanens, ſed eorū etiā cognitio
nē poſteriorē ad dei referēs dilectionē, ueſperam
& mane & meridiē in omnibus præbuit,non per
moras temporū,ſed propter ordinem conditorū.
Poſtremo quietis ſui creatoris, qua in ſe requie-
ſcit ab omnib. operibus ſuis, notitiā repreſentans
in qua non habet ueſperā, benedici & ſanctifica-
D ri ob hoc meruit. Vnde ipſum ſeptenariū nume-
rū ſancto ſpiritui quodāmodo dedicatū, commen
dat ſcriptura, & nouit eccleſia. Hic eſt ergo liber
creaturæ cœli & terræ, qa in principio fecit deus
cœlū & terrā,ſecūdū materiæ quandā, ut ita dicā,
formabilitatē,quæ cōſequēter uerbo eius forman
da fuerat,præcedēs formationē ſuā, non tempore
ſed origine. Nam utiq; cum formaretur,primū fa-
ctus eſt dies: cū factus eſt dies fecit deus cœlum &
terrā & omne uiride agri anteq̃ eſſet ſuper terrā,
& omne fœnū agri antequā exoriretur, ſicut tra-
ctauimus:uel ſi quid liquidius & congruētius ui-
deri & dici potuit. Quod autē ſequit̃:Nō enim *De pluuia ſuper terram & cultura. Ca. VI*
pluerat deus ſuper terram, & homo non erat qui
operaretur terrā:quò pertineat & quid nobis inſi
nuet

nuet, indagare difficile eſt. Tanquā ideo antequā
exortū eſt, fecerit deus fœnū agri, quia nondum A
pluerat ſuper terrā. Si enim poſt pluuiā fœnū fe-
ciſſet deus, pluuia magis exortū ꝗ factum ab eo
uideretur. Quid enim, quod poſt pluuiā exoritur,
ab alio fit niſi ab eodē deo? Cur autē non erat ho-
mo qui operaretur terrā? Nonne iā ſexto die fece
rat hominē, & ſeptimo die requieuerat ab omib.
operibus ſuis quæ fecit? An hoc recapitulādo cō-
memorat, quoniā quando fecit deus omne uiride
agri, & omne fœnū, nondū pluerat ſuper terrā, &
nondum erat homo? Tertio quippe die fecit iſta
deus, hominē aūt ſexto. Sed cum fecit deus omne
uiride atq; omne fœnū agri anteꝗ exortū eſt ſuꝑ
terram, nō ſolū homo nō erat qui operaretur ter-
ram, ſed nec ipſum fœnū erat ſuper terram, quod B
utiq; antè dicit factum ꝗ exortū. An ideo die ter-
tio fecit deus iſta: quia nondū erat homo qui ope-
rando terrā faceret ea? Quaſi uero tā multa ligna
& tam multa genera herbarū, non ſine ulla opera
hominū naſcātur ex terra? An ob hoc utrunq; po
ſitum eſt, & quia nondum pluerat ſuper terrā, &
quia nondū erat homo qui operaretur terrā: ubi
enim opera humana nō eſt, per pluuiā iſta naſcun
tur. Sunt aūt quædā quæ etiā per pluuiā nō naſcū-
tur, niſi humana opera accedat. Ideo nūc utrunq;
adiutoriū neceſſariū eſt, ut cuncta naſcantur, tunc
aūt utrunq; defuit, ideo fecit deus hæc potētia uer
bi ſui ſine pluuia, ſine opere humano. Nam etiam
nunc ipſe facit, ſed iam per pluuiā & hominū ma-
nus, ꝗuis neq; qui plantat ſit aliquid, neq; qui ri- C
gat, ſed qui incrementum dat deus. Quid eſt ergo
quod adiūgit, Fons aūt aſcēdebat de terra, & irri-
gabat omnē faciē terræ? Ille quippe fons tanta lar
gitate manās, ſicut Nilus Aegypto, poſſet uniuer
ſæ terræ eſſe ꝓ pluuia. Quid itaq; pro magno com
mendatū eſt, antequā plueret feciſſe deum illa gi-
gnentia, cum quantū poſſet adiuuare pluuia, tan-
tum fons irrigans terrā? Verum & ſi aliquid mi-
nus, minora illa fortaſſe, nō tamen nulla naſceren
tur. An hic etiā more ſuo ſcriptura tanquam infir-
mis infirmiter loquitur, & tamen innuit aliquid
quod intelligat qui ualuerit? Nimirum enim ſicut
iſto die paulo ſuperius cōmemorato ſignificauit
unū diem factum à deo, & tūc deū feciſſe cœlum
& terrā, cū factus eſt dies: ut quomodo poſſemus D
cogitaremus ſimul omnia deū feciſſe, ꝗuis ſupe-
rior ſex dierum enumeratio, uelut temporū inter-
ualla oſtendiſſe uideretur: ita cū dixiſſet, cum cœ-
lo & terra deū feciſſe omne uiride agri anteꝗ eſ-
ſet ſuper terrā, & omne fœnū agri anteꝗ exortū
eſt, addidit, Nondū enim pluerat deus ſuper ter-
ram, nec erat homo qui operaretur terrā: tanꝗ di-
ceret, Nō ea ſic fecit deus, quēadmodū facit nunc
talia cum pluit & cum operātur homines: Hæc e-
nim iam per moras temporū fiunt, quæ tunc non
erāt, cum fecit omnia ſimul, unde etiā tēpora inci-
perent. Quod autē ſequitur, Fons autē aſcende
bat de terra, & irrigabat omnē faciem terræ: hinc
iam, quantū arbitror, intimatur quæ fiant ſecun-
dum interualla temporū ex prima illa conditione

Fons qui rigabat totam terram. Cap. VII

creaturarū, ubi facta ſunt omnia ſimul. Et recte ab
A eo cœpit elemēto, ex quo cuncta genera naſcunt
uel animaliū, uel herbarū atq; lignorū, ut agant tē
porales numeros ſuos naturis proprijs diſtribu-
tos. Omnia quippe primordia ſeminū, ſiue unde
omnis caro, ſiue unde omnia furtecta gignuntur,
humida ſunt, & ex humore concreſcūt. Inſunt au
tem in illis efficaciſſimi numeri, trahentes ſecum
ſequaces potētias ex illis perfectis operibus dei,
à quib. in die ſeptimo requieuit. Verumtamē quis
iſte ſit fons ad irrigandā omnē faciē terræ omnis
idoneus, merito quærit. Si enim fuit, & obſtruſus
eſt uel ſiccatus, cauſa quærēda eſt. Nunc enim ui-
demus nullū eſſe fontem quo irriget omnis facies
terræ. Fortaſſis ergo peccatū hominū hanc etiam
B pœnam cōmeruit, ut tāta illius fonnis repreſſa lar-
gitas facillimā terris auferret fœcunditatē, ut in-
colentium augeretur labor. Poſſet hoc ꝗuis nul-
la id ſcriptura narrauerit, affirmare humana ſuſpi-
tio, niſi illud occurreret quòd peccatū hominum,
cui pœna laboris impoſita eſt, poſt paradiſi deli-
tias extitit. Paradiſus aūt habebat prægrandē ſon
tem ſuum, de quo pòſt diligēnius ſuo loco loquen
dum eſt: ex cuius uno capite quatuor magna flu-
mina & nota gentib. manare narrantur. Vbi ergo
erat fons iſte aut iſta flumina, quādo ille unus ma
ximus aſcēdebat de terra, & irrigabat omnē faciē
terræ? Certe enim tunc nō Geon, qui dicit Nilus,
unus ex illis quatuor rigabat Aegyptum quando
fons aſcēdebat de terra, & nō Aegyptū tantū, ſed
C omnē faciē terræ ſatiabat. An primo deū uoluiſſe
eredēdū eſt, uno fonte maximo irrigare omnē ter
rā, ut illa quæ in ea principaliter condiderat, acce-
pto humoris adiutorio, iam etiā per tēporalia ſpa
cia gignerent, pro ſuorū generū diuerſitate etiam
diuerſis numeris dierū gignerent: & poſtea plāta
to paradiſo repreſſiſſe illū fontē multiſq; alijs fon
tibus, ſicut iam nūc uidemus impleuiſſe terrā: de
paradiſi aūt uno fonte quatuor ingentia flumina
diuiſiſſe, ut & terra cætera creaturarū ſuarū plena
generibus, congruos numeros ſuorum temporū
agētibus, fōtes etiā ſuos haberet ac fluuios: & pa-
radiſus loco electiore plātatus, quatuor illa flumi
na ex capite ſui fonnis emitteret: aut ex ipſo uno
fonte paradiſi multo largius exundāte, prius totā
D rigaſſe terrā, atq; ad pariēda per temporum nume
ros genera, quæ in ea ſine interuallis tēporū crea-
uerat, fœcundaſſe: ac poſtea repreſſiſſe in eo loco
aquarū eruptionē uaſtiſſimā, ut de diuerſis ꝑ om-
nem terrā capitibus fluminū ac fontiū iam mana-
rent: ac deinde irrigatione illius fontis, non iam
uniuerſam terrā rigātis, ſed memorabiles ſolos il-
los quatuor fluuios emittētis, plātaſſe paradiſum
ubi hominē quē fecerat collocaret. Quia enim
non omnia ſcripta ſunt, quemadmodū poſt illam
primā rerū conditionē tempora cucurrerint, ſeq;
ſecutæ ſint adminiſtrationes creaturarū, quæ pri-
mitus factæ, ſextoq; illo die cōſummatæ ſunt: ſed
quantum ſatis iudicauit ſpiritus, qui inerat ſcri-
benti, ea quæ non ſolum ad factarum rerum noti-
tiam, ſed etiam ad futurarum præfigurationē ua-
lerent

Semina rerum

Quæ ſcriptura complectatur. Cap. VIII

lerent:neſcientes cõiectamus quid fieri potuerit,
quod ille nõ neſciẽs prætermiſit, tantũ id conan- A
tes pro modulo noſtro, quantũ adiuuamur effice
re,ne aliqua abſurditas uel repugnãtia puteť eſſe
in ſcripturis ſanctis,quæ opinionẽ lectoris offen-
dat,& dum exiſtimat fieri non potuiſſe,quæ facta
eſſe ſcriptura commemorat, uel reſiliat à fide,uel
Scriptura ue- rax. Cap.IX non accedat ad fidẽ. Proinde cum de iſto fonte
quærimus,quomõ id quod dictũ eſt,Aſcendebat
de terra & irrigabat omnẽ faciẽ terræ: nõ impoſ-
ſibile uideať.Si aũt ea quæ diximus, impoſſibilia
cuiquã uideñť,quærat ipſe aliud, quo tamẽ uerax
iſta ſcriptura mõſtretur, quæ proculdubio uerax
eſt,etiã ſi non mõſtretur. Nã ſi argumẽtari uolue-
rit quo eã falſam eſſe conuincat, aut ipſe nulla ue-
ra de creaturarũ conditione atq; adminiſtratione
dicturus eſt: aut ſi uera dixerit,iſtam nõ intelligen B
do falſam putabit:uelut ſi contẽdat ideo non po-
tuiſſe uno quãlibet fonte omnẽ terræ faciẽ irri-
gari,quia ſi mõtes non irrigabat, non omnẽ terræ
faciẽ irrigabat. Si etiã mõtes rigabat,nõ erat iam
impartitio ſaginæ,ſed diluuij inundatio: ꝙ ſi terra
tũc ſic erat, totũ mare erat & nondũ diſcreta erat
Fons unus ter- rã rigans quo- modo intelligẽ dum. Cap.X arida. Cui reſpõdetur,quia hoc uicibus tempo-
rum poſſet, ſicut certo tẽpore per plana Aegypti
Nilus reſtagnat, & alio tempore ad ripas ſuas re-
dit: aut ſi iſte neſcio cuius ignotæ ac longinquæ
partis mundi aquis & pruinis hyemalibus, anni-
uerſaria creditur incrementa colligere, quid de
Oceani alternis æſtibus, quid de quibuſdã litto-
ribus,quæ late nudanť fluctib.uiciſſimq; operiun
tur,dici poteſt:ut omittã quod de quorundã fon- C
tiũ mira uiciſſitudine perhibetur, certo annorum
interuallo ſic eos inũdare,ut totã illam regionẽ ri
gent,qui alio tẽpore uix ex altis puteis ad potan-
dum ſufficientẽ præbent aquã? Cur ergo ſit incre
dibile ſi ex uno abyſſi capite alterna inundatione
fluente atq; refluẽte, tũc uniuerſa terra rigata eſt?
Quòd ſi ipſius abyſſi magnitudinẽ,ea parte exce
pta quod mare dicitur, & euidẽti amplitudine a-
quæ maris fluctibus terras ambit, in ea ſola parte
quã recõditis finibus terra cõtinet, unde ſe om̃es
fontes & omnes aquæ diuerſis tractibus uenisq;
diſtribuũt,& ſuis quiq; locis erũpunt,fontem uo-
luit appellare ſcriptura non fontes ꝓpter naturæ
unitatẽ: eumq; per innumerabiles uias antrorum
atq; rimarũ aſcendentẽ de terra & ubiq; diſperti- D
tis quaſi crinibus irrigantẽ omnẽ ſuperficiem ter-
ræ,nõ continua ſpecie tanq; maris aut ſtagni, ſed
ſicut uidemus ire aquas per alueos fluminum fle-
xusq; riuorũ, & eorũ exceſſu uicina perfundere:
quis nõ accipiat niſi qui contentioſo ſpiritu labo-
rat? Poteſt quippe etiã ita dicta intelligi om̃is ter-
ræ facies irrigata, quẽadmodũ dicitur,omnis ue-
ſtis facies colorata, etiam ſi non continuatim ſed
maculatim fiat: præſertim quia tunc in nouitate
terrarũ,etſi nõ omnia,plura tamẽ plana fuiſſe cre-
dibile eſt,quo latius poſſent erũpentia fluenta di-
ſpergi atq; diſtendi. Quapropter de iſtius fontis
magnitudine uel multitudine:qui ſiue unam ha-
buit alicunde eruptionẽ: ſiue propter aliquam in
terræ occultis finibus unitatẽ, unde omnes aquæ
A ſuper terrã ſcaturirent, omniũ fontium magnorũ
atq; paruorũ unus fons dictus eſt, per omnes di-
ſpertitiones ſuas aſcẽdens de terra, & irrigãs om-
nem faciem terræ:ſiue etiam,quod eſt credibilius,
quia nõ ait,unus fons aſcendebat de terra,ſed ait:
Fons aũt aſcendebat de terra:pro numero plurali
poſuit ſingularem: ut ſic intelligamus fontes mul
tos per uniuerſam terrã loca uel regiones ꝓprias
irrigãtes,ſicut diciť miles, & multi intelliguntur,
ſicut dicta eſt locuſta & rana in plagis quib. Ae-
gyptij percuſſi ſunt, cũ eſſet innumerabilis locu-
ſtarũ numerus & ranarũ, iam non diutius labore
mus. Sed illud etiã atq; etiã conſideremus,utrũ *Aliter deus o- peratus eſt pri mo,aliter nunc adminiſtrat o- mnia. Cap.XI*
poſſit nobis per omnia cõſtare ſentẽtia qua dice-
bamus,aliter operatũ deum omnes creaturas pri-
B ma cõditione, à quibus operib. in die ſeptimo re-
quieuit:aliter iſtã earũ adminiſtrationem qua uſq;
nũc operatur:id eſt, tũc omnia ſimul ſine ullis tem
poraliũ morarum interuallis:nũc autẽ per tempo
rum moras, quib.uidemus ſydera moueri ab or-
tu ad occaſum,cœlũ mutari ab æſtate ad hyemẽ,
germina certis dierũ momentis pullulare,grande
ſcere,uireſcere, areſcere. Animalia quoq; ſtatutis
temporũ metis & curſibus,& cõcipi,& perfici,&
naſci, & per ætates uſq; in ſeniũ mortemq; decur-
rere,& cætera huiuſmodi temporalia. Quis enim
operať iſta niſi deus, etiã ſine ullo tali ſuo motu?
Nõ enim & ipſi accidit tẽpus. Inter illa ergo ope-
ra dei à quib.requieuit in die ſeptimo, & iſta quæ
uſq; nũc operať,quendã ſcriptura interponẽs ſuæ
C narrationis articulũ, cõmẽdauit ſe illa explicaſſe,
& cœpit iã iſta cõtexere. Illorũ explicatorũ com-
mẽdatio ſic facta eſt, Hic eſt liber creaturæ cœli et
terræ,cũ factus eſt dies,fecit deus cœlũ & terram
& omne uiride agri anteq; eſſet ſuper terrã, & o-
mne fœnũ agri anteq; exoriretur. Nõ enim plue-
rat deus ſuper terrã, nec erat homo qui operareť
terrã. Iſtorũ autem cõtextio ſic cœpit. Fons autem
aſcendebat de terra,& irrigabat omnẽ faciem ter
ræ. Ab hac cõmemoratione fontis huius,& dein-
ceps ea quæ narrantur, per moras temporũ facta
ſunt,nõ omnia ſimul. Cũ ergo aliter ſe habeant *Opera dei. XII*
omniũ creaturarũ rationes incõmutabiles in uer-
bo dei,aliter illa eius opera, à quib.in die ſeptimo
requieuit:aliter iſta quæ ex illis uſq; nũc operatur:
D horũ triũ hoc quod extremũ poſui,nobis utcunq;
notũ eſt per corporis ſenſus,& huius conſuetudi-
nẽ uitæ. Duo uero illa remota à ſenſib. noſtris,&
ab uſu cognitiõis humanæ, prius ex diuina auto-
ritate credẽda ſunt: deinde ꝑ hæc quæ nota ſunt,
utcũq; noſcẽda,quãto quiſq; magis minus'ue po-
tuerit ꝓ ſuæ capacitatis modo diuinitus adiutus
internis æternisq; rationib. ut poſſit. De primis *Sapientia dei Cap.XIII*
ergo illis diuinis incõmutabilib. æternisq; ratio-
nibus, quoniã ipſa dei ſapiẽtia,per quã facta ſunt
omnia, priuſquã fierẽt ea nouerat,ſicut ſcriptura
teſtať: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud
deũ,& deus erat uerbũ,hoc erat in principio apud
deum: Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo fa-
ctum eſt nihil. Quis ergo tã ſit demẽs, ut dicat nõ
ea

ea deũ feciſſe quæ nouerat? Porrò ſi nouerat, ubi
niſi apud ſeipſum, apud quẽ uerbũ erat, per quod A
facta ſunt om̃ia? Nam ſi extra ſeipſum ea nouerat
quis eũ docuerat? Quis em̃ cognouit ſenſum do-
mini, aut quis conſiliarius eius fuit, aut quis prior
dedit illi, & retribueť ei? Quoniam ex ipſo, & per
ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Quanquam & ea quæ ſe
quuntur in Euãgelio, ſatis aſſerãt iſtam ſententiã,
adiũgit enim Euangeliſta & dicit: Quod factũ eſt
in illo uita eſt, & uita erat lux hominũ. Quia ſcili-
cet rationales mẽtes, in quo genere homo factus
eſt ad imaginẽ dei, non habent uerã lucem ſuam
niſi ipſum uerbũ dei, per quod facta ſunt omnia,
cuius participes eſſe poterunt ab omni iniquitate
Illud ex locu- & errore mundatæ. Non ergo ita pronuncia-
ne, Quod fa- ri oportet, Quod factum eſt in illo uita eſt, ut ſub- B
ctum eſt: quo- diſtinguamus, quod factũ eſt in illo, & deinde in-
modo diſtin- feramus, uita eſt. Quid enim nõ in illo factum eſt,
guendum. XIIII
cum cõmemoratis etiam multis creaturis, dicatur
in Pſalmo: Om̃ia in ſapiẽtia feciſti. Dicat & Apo-
ſtolus: Quoniã in ipſo condita ſunt omnia in cœ-
lo & in terra, uiſibilia & inuiſibilia. Cõſequens er-
go erit, ſi ita diſtinxerimus, ut & ipſa terra, & quæ
cunque in ea ſunt, uita ſint. Quæ cũ abſurde dicanť
omnia uiuere, quanto abſurdius ut etiã uita ſint?
præſertim quia diſtinguit de quali uita loquatur,
cũ addit: Et uita erat lux hominũ. Sic ergo diſtin-
guendũ eſt, ut cũ dixerimus, quod factũ eſt, dein-
de inferamus, in illo uita eſt: non in ſe ſcilicet, hoc
eſt in ſua natura, qua factum eſt ut cõditio creatu-
raque ſit: ſed in illo uita eſt, quia omnia quæ per ip- C
ſum facta ſunt, nouerat antequã fierent. Ac per hoc
in illo erat nõ ſicut creatura quã fecit, ſed ſicut ui-
ta & lux hominũ, quod eſt ipſa ſapiẽtia, & ipſum
uerbũ unigenitus dei filius. Eo modo ergo in illo
Ioan. 5 uita eſt quod factũ eſt, quomodo dictũ eſt: Sicut
habet pater uitã in ſemetipſo, ſic dedit filio habe-
re uitam in ſemetipſo. Nec prætermittendũ eſt quod
emẽdatiores codices habẽt: Quod factum eſt, in
illo uita erat: ut ſic intelligatur, uita erat, quomõ
in principio erat uerbũ, & uerbum erat apud deũ,
& deus erat uerbũ. Quod ergo factũ eſt, iam uita
erat in illo, & uita nõ qualiſcunque: nã & pecora di-
cuntur uiuere, quæ frui non poſſunt participatio-
ne ſapiẽtiæ: ſed uita erat lux hominũ. Mẽtes quip-
pe rationales purgatæ gratia eius, poſſunt perueni-
re ad eiuſmodi uiſionẽ, qua nec ſuperius quicquã D
Omnia ante- ſit, nec beatius. Sed etiã ſi hoc legamus & intel
quam fierent, ligamus, quod factũ eſt in illo, uita eſt: manet iſta
in notitia dei. ſentẽtia, ut id quod per ipſum factum eſt, uita eſſe
Cap. XV in illo intelligatur. In qua uita uidit omnia quãdo
fecit: & ſicut uidit ea, ita fecit: non præter ſeipſum
uidẽs, ſed in ſeipſo, ita enumerauit omnia quæ fe-
cit. Nec alia uiſio ipſius & patris, ſed una, ſicut una
ſubſtantia. Nã & in libro Iob ita ipſa ſapiẽtia, per
quã facta ſunt omnia, prædicatur. Sapientia uero
inquit, unde inuẽta eſt, uel quis ſit locus ſcientię?
Ignorat mortalis uiam eius, nec inuenietur in ho-
Iob 28 minibus. Et paulo poſt: Audiuimus, inquit, eius
gloriã, dominus commẽdauit uiã eius, & ipſe no-
uit locũ eius. Ipſe enim omne quod eſt ſub cœlo

perfecit, & nouit quæ ſunt in terra, omnia quæ fe-
cit: uentorũ libramenta atque menſuras quando fe-
cit, ſicut uidit enumerauit. His atque huiuſmodi te-
ſtimonijs probatur quod hæc omnia priuſquã fierẽt,
erãt in notitia faciẽtis. Et utique ibi meliora, ubi ue-
riora, ubi æterna & incõmutabilia. Quanquam ſuffi-
cere debeat ut quiſque nouerit uel inconcuſſe cre-
dat quod deus hæc omnia fecerit: non opinor eũ eſſe
tam excordem, ut deũ quæ nõ nouerat feciſſe ar-
bitretur. Porrò ſi nouerat ea priuſquã faceret ea,
profecto priuſquã fierent apud illũ erãt eo modo
nota quo ſempiterne atque incõmutabiliter uiuũt,
& uita ſunt: facta aũt eo modo, quo unaquæque cre
atura in genere ſuo eſt. Quãuis ergo illa æterna *Natura diuina*
incõmutabiliſque natura, quod deus eſt, habens in *Cap.* XVI
ſe ut ſit, ſicut Moyſi dictum eſt: Ego ſum qui ſum: *Exod. 3*
lõge ſcilicet aliter quam ſunt iſta quæ facta ſunt: quo-
niã illud uere ac primitus eſt quod eodem modo
ſemper eſt, nec ſolũ non cõmutatur, ſed commuta
ri omnino nõ poteſt: nihil horũ quæ fecit exiſtẽs,
& om̃ia primitus habẽs, ſicut ipſe eſt. Neque enim
ea faceret, niſi ea noſſet antequã faceret, nec noſ-
ſet niſi uideret, nec uideret niſi haberet, nec habe-
ret ea quæ nondũ facta erant, niſi quẽadmodũ eſt
ipſe nõ factus. Quãuis, inquã, illa ſubſtantia inef-
fabilis ſit, nec dici utcunque homini per hominẽ poſ
ſit, niſi uſurpatis quibuſdã locorum ac temporum
uerbis, cũ ſit ante omnia tẽpora & ante omnes lo
cos: tamẽ propinquior nobis eſt qui fecit quam mul-
ta quæ facta ſunt. In illo em̃ uiuimus, mouemur, &
ſumus. Iſtorũ autem pleraque remota ſunt à mente
noſtra propter diſſimilitudinem ſui generis, quo-
niã corporalia ſunt: nec idonea eſt ipſa mens no-
ſtra, in ipſis rationib. quibus facta ſunt ea uidere
apud deũ, ut per hoc ſciamus quot & quãta qua-
liaque ſint, etiã ſi nõ ea uideamus per corporis ſen-
ſus. Remota quippe ſunt à ſenſib. corporis noſtri,
quoniã longe ſunt, uel interpoſitis aut oppoſitis
alijs, à noſtro contuitu actuque ſeparanť. Ex quo fit
ut maior ad illa inueniẽda ſit labor, quam ad illũ à quo
facta ſunt, cũ ſit incõparabili fœlicitate præſtãtius
illũ ex quãtulacunque particula pia mẽte ſentire, quam
illa uniuerſa cõprehendere. Vnde recte culpãtur
in libro Sapiẽtiæ inquiſitores huius ſeculi. Si em̃ *Sapien. 13*
tantũ, inquit, potuerũt ualere, ut poſſent æſtima-
re ſeculũ, quomodo eius dominũ non facilius in-
uenerũt? Ignota enim ſunt fundamẽta terræ ocu-
lis noſtris, & qui fundauit terrã, propinquat mẽti
bus noſtris. Iam nũc cõſideremus ea quæ fecit *An ſecula, à ſe-*
deus omnia ſimul, à quib. in die ſexto cõſumma- *culo, in ſeculo.*
tis, requieuit in ſeptimo, poſtea cõſideraturi ope- *Cap.* XVIII
ra eius, in quib. uſque nunc operať. Ipſe enim ante
ſecula. A ſeculo aũt ea dicimus, ex quo cœpit ſe-
culũ, ſicut ipſum mũdũ. In ſeculo aũt, ſicut ea quæ
naſcũtur in mũdo. Cũ ergo ſcriptura dixiſſet: O-
mnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt
nihil, paulo poſt ait: In mũdo erat, & mũdus per ip-
ſum factus eſt. De hoc opere dei alio loco ſcriptũ
eſt: Qui feciſti mũdũ de materia informi: hic mun
dus plerũque cœli & terræ nomine nuncupatur, ſi-
cut iã cõmemorauimus, quæ ſcriptura dicit deũ
feciſſe

ſeciſſe, cum factus eſt dies. De quibus uerbis iam
quantũ uiſum eſt diſputauimus, quẽadmodũ con
gruat cõditioni mũdi huius, & ꝙ ſex diebus con-
ſummatus eſt cum omnib. quæ in eo ſunt, & quòd
tũc factus, cum factus eſt dies, ut & illud cõgruat
Multa not latere. XVIII quòd creauit omnia ſimul. Huius uniuerſę dei
creaturæ multa non nouimus: ſiue quæ in cœlis
ſunt altius q; ut noſter ſenſus ea poſſit attingere:
ſiue quæ in regionibus terrarũ ſunt fortaſſis inha-
bitabilibus: ſiue quæ deorſum latent, uel in ꝓfun-
do abyſſi, uel in occultis ſinibus terræ. Hæc igitur
antequam fierẽt, utiq; non erant. Quomodo ergo
deo nota erãt quæ non erãt? Et rurſus quomodo
ea faceret quæ ſibi nota non erãt? Nõ enim quic-
quam fecit ignorãs. Nota ergo fecit, non facta co
gnouit. Proinde antequã fierent, & erant & non
erãt. Erant in dei ſcientia, non erant in ſua natura:
ac per hoc factus eſt dies ille, cui utroq; modo in-
noteſcerẽt, & in deo & in ſeipſis. Illa uelut matuti
na ſiue diurna cognitione, hac uero uelut ueſper-
tina. Ipſi aũt deo non audeo dicere alio modo in-
notuiſſe, cum ea feciſſet, ꝙ illo quo ea nouerat ut
faceret, apud quẽ non eſt cõmutatio, nec momen
Angeli. ti obumbratio. Non ſanè propter inferiorũ ſci-
Cap. XIX entiam nũcijs indiget, quaſi per eos fiat ſcientior:
ſed illo ſimplici ac mirabili modo nouit oĩa ſta-
biliter atq; incõmutabiliter. Habet autẽ nuncios
propter nos & propter ipſos, quia illo modo deo
parere & aſſiſtere, ut eũ de inferioribus conſulãt,
eiusq; ſupernis præceptis & iuſſis ut obtẽperent,
bonũ eſt eis in ordine propriæ naturæ atq; ſubſtã
tiæ. Nuncij aũt Græce angeli dicũtur, quo nomi-
ne generali uniuerſa illa ſuperna ciuitas nũcupa-
tur, quem primũ diem conditũ exiſtimamus. Nã
nec illud eos latuit myſteriũ regni cœlorũ, quod
opportuno tẽpore reuelatũ eſt pro ſalute noſtra,
quo ex hac peregrinatione liberati, eorum cœtui
coniungamur. Neq; hoc ignorarent, quandoqui-
2. Retrac. dẽ ipſum ſemẽ, quod opportuno tẽpore aduenit,
cap. 24 per ipſos diſpoſitũ eſt in manu mediatoris, id eſt
in eius poteſtate, qui dominus eorũ eſt, & in for-
Ephes. 3 ma dei, & in forma ſerui. Dicit item Apoſtolus:
Mihi enim minimo omniũ ſanctorũ data eſt gra-
tia hæc, annũciare in gentib. inueſtigabiles diui-
tias Chriſti, & illuminare quæ ſit diſpoſitio & di-
ſpenſatio ſacramẽti. quod fuit abſcõditũ à ſeculis
in deo, qui uniuerſa creauit, ut innoteſceret prin-
cipibus & poteſtatib. in cœleſtibus per eccleſiam
multiformis ſapiẽtia dei, ſecundũ propoſitũ ſecu-
lorum, quã fecit in Chriſto Ieſu dño noſtro. Sic er
go fuit hoc abſcõditum à ſeculis in deo, ut tamen
innoteſceret principibus & poteſtatib. in cœleſti-
bus per eccleſiã multiformis ſapiẽtia dei: quia ibi
primitus eccleſia quò poſt reſurrectionẽ & iſta ec
cleſia congreganda eſt, ut ſimus æquales angelis
dei. Illis ergo à ſeculis innotuit, quia omnis crea-
tura nõ ante ſecula, ſed à ſeculis. Ab ipſa enim ex-
orta ſunt ſecula, & ipſa à ſeculis, quoniã initiũ eius
initiũ ſeculorũ eſt: unigenitus aũt ante ſecula, per
quẽ facta ſunt ſecula. Ideoq; ex perſona Sapiẽtiæ:
Ante ſecula, inquit, fundauit me, ut in ea faceret

omnia, cui dictum eſt: Omnia in ſapientia feciſti. *Pſal. 103*
A Quod aũt non in deo tantum innoteſcit angelis,
quod abſcõditũ eſt, uerũetiã hic eis apparet, cum
efficiť atq; propalatur, idẽ Apoſtolus ita teſtis eſt: *1 Tim. 3*
Et ſine dubio, inquit, magnũ eſt pietatis ſacramen
tum, quod manifeſtatũ eſt in carne, iuſtificatũ eſt
in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatũ eſt in genti-
bus, creditũ eſt in mũdo, aſſumptũ eſt in gloria. Et
niſi fallor, mirũ eſt ſi non omnia quæ dicitur deus
tanq; ad præſens tẽpus cognoſcere, ideo dicitur,
quia cognoſci facit, ſiue ab angelis, ſiue ab homi-
nibus. Modus quippe iſte locutionis cũ per effi-
cientẽ id quod efficiť ſignificať, crebro eſt in ſcri-
pturis ſanctis: maxime cum de deo aliquid dicitur
quod ei ad proprietatẽ locutionis non conuenire
præſidens mentibus noſtris ipſa ueritas clamat.
B Iam nũc ergo diſcernamus opera dei, quæ uſq; *Deum adhuc*
nũc operať, ab illis operibus à quibus in die ſepti- *operari. XX*
mo requieuit. Sunt enim qui arbitrãtur tantũmo-
do mundũ ipſum factum à deo, cætera iã fieri ab
ipſo mũdo, ſicut ille ordinauit & iuſſit, deũ aũt ip-
ſum nihil operari. Cõtra quos proferť illa ſenten-
tia domini: Pater meus uſq; nunc operatur. Et ne *Ioan. 5*
quiſquã putaret apud ſe illũ aliquid operari, non
in hoc mũdo: Pater in me manens, inquit, facit o-
pera ſua: & ſicut pater ſuſcitat mortuos & uiuifi-
cat, ſic & filiꝰ quos uult uiuificat: Deinde quia nõ
ſolũ magna atq; præcipua, uerũetiã iſta terrena &
extrema ipſe operatur, ita dicit Apoſtolus: Stul- *1 Cor. 15*
te tu quod ſeminas nõ uiuificať, niſi prius moria-
tur. Et quid ſeminas? Non corpus quod futurũ eſt
C ſeminas, ſed nudũ granum ferè tritici, aut alicuius *εἰ τύχοι*
cæterorũ: deus aũt dat illi corpus quomõ uolue-
rit, & unicuiq; ſeminũ proprium corpus. Sic ergo
credamus, uel ſi poſſumus etiã intelligamus uſq;
nũc operari deũ, ut ſi conditis ab eo rebus opera-
tio eius ſubtrahatur, intereãt. Sed planè ſi aliquam
creaturã ſic eũ nũc inſtituere putauerimus, ut ge-
nus eius primæ illi ſuę conditioni non inſeruerit,
aperte cõtradicimus dicẽti ſcripturæ, ꝙ conſum-
mauerit omnia opera ſua in die ſexto. Secundum
illa enim genera rerũ, quæ primũ condidit, noua
eũ multa facere, quæ tũc nõ fecit, manifeſtum eſt.
Nouum autẽ genus inſtituere credi rectè nõ po-
teſt, quoniã tũc omnia cõſummauit. Mouet itaq;
occulta potẽtia uniuerſam creaturã ſuã, eoq; mo-
D tu illa uerſata dũ angeli iuſſa perficiũt, dum circũ
eunt ſydera, dũ alternãt uenti, dum abyſſus aqua-
rum lapſibus & diuerſis etiã per aerẽ congloba-
tionibus agitatur, dũ uireta pullulãt ſuaq; ſemina
euoluũt, dũ animalia gignũtur, uarioq; appetitu
proprias uitas agunt, dum iniqui iuſtos exercere
permittuntur, explicat ſecula, quæ illi cum primũ
cõdita ſunt tanq; implicita indiderat: quæ tamẽ in
ſuos curſus nõ explicarẽtur, ſi ea ille qui cõdidit,
prouido motu adminiſtrare ceſſaret. Admone- *Omnia gubernari diuina prouidentia. XXI*
ri autẽ nos oportet ijs quæ in tempore formantur
atq; naſcunť, quomodo iſta conſiderare debea-
mus. Nõ enim fruſtra de ſapiẽtia ſcriptũ eſt; quòd
amatoribus ſuis oſtendit ſe in uijs hilariter, & in
omni prouidentia occurrit illis. Nec omnino au-
diendi

diendi ſunt, qui putauerũt ſublimes quidẽ mundi
partes, id eſt à cõfinio corpulentioris aeris huius A
& ſupra, diuina prouidentia gubernari: hanc autẽ
imam partem terrenã & humidã, aeriſq; huius ui-
cinioris, qui terrarũ & aquarum exhalationib. hu-
meſcit, in quo uẽti nubeſq; conſurgũt, caſibus po
tius & fortuitis motibus agitari. Cõtra hos loqui
tur Pſalmus, qui cũ explicaſſet laudẽ cœleſtiũ, ſe
Pſal.148 etiã ad iſta inferiora cõuertit, dicens: Laudate do-
minum de terra, dracones & omnes abyſſi: ignis,
grãdo, nix, glacies, ſpiritus tẽpeſtatis, quæ faciunt
uerbum eius. Nihil enim tã uidetur caſibus uolui,
ꝗ omnes iſtæ procelloſæ ac turbulentæ qualita-
tes, quibus cœli huius inferioris quod nõ imme-
rito etiã terræ nomine deputatũ eſt, facies uariat
& uertitur. Sed cũ addidit, Quæ faciunt uerbum B
eius: ſatis oſtendit earũ quoq; rerum ordinẽ diui-
no ſubditũ imperio, latere nos potius ꝗ uniuerſi
tatis deeſſe naturæ. Quòd aũt ore ſuo Saluator di-
cit, unũ paſſerem non cadere in terrã ſine dei uo-
luntate, & ꝙ fœnum agri poſt paululum mitten-
dum in clibanũ, ipſe tamẽ ueſtiat: nónne confir-
mat non ſolũ totã iſtam mũdi partẽ rebus mortali
bus & corruptibilib. deputatã, uerumetiã uiliſſi-
mas eius abiectiſſimaſq; particulas diuina proui-
Argumenta diuinæ prouidentiæ. Ca.XXII dẽtia regi? Et certe iſti qui hoc negant, nec ſan-
ctis eloquijs tãtæ autoritatis acquieſcunt, ſi in hac
mũdi parte, quam putãt fortuitis motibus pertur-
bari, potius ꝗ ſapiẽtia diuinæ ſummitatis regi: &
ut hoc quaſi probent, gemino abutũtur argumen
to, uel quod ſupra commemoraui, de incõſtantia C
tempeſtatum, uel de felicitatibus atq; infelicitati-
bus hominũ, quòd nõ pro uitæ meritis accidunt:
uiderent tantũ ordinẽ, quantus in mẽbris carnis
cuiuslibet animantis apparet, non dico medicis,
qui hæc propter ſuæ artis neceſſitatẽ diligẽter pa
tefacta & dinumerata rimati ſunt, ſed cuiſlibet me
diocris cordis & cõſideratiõis homini: nónne cla
marent, ne puncto quidẽ temporis deũ, à quo eſt
omnis mẽſurarũ modus, omnis parilitas numero
rũ, omnis ordo ponderũ, ab eius gubernatiõe ceſ
ſare? Quid ergo abſurdius, quid inſulſius ſentiri
poteſt, ꝗ eam totã eſſe uacuam nutu & regimine
prouidẽtiæ, cuius extrema & exigua uideas tanta
diſpoſitione formari, ut aliquãto attẽtius cogita-
ta ineffabilẽ incutiãt admirationis horrorẽ? Et cũ D
animæ natura corporis antecellat, quid eſt demẽ
tius ꝗ putare nullũ eſſe diuinæ prouidentiæ iudi-
cium de moribus hominũ, cum in eorũ carne tan-
ta eius ſolertiæ clareant & demonſtrẽtur indicia?
Sed quia hæc minima in promptu ſunt ſenſib. no-
ſtris, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo
rerum: at illa quorũ ordinẽ uidere non poſſumus,
inordinata arbitrãtur qui eſſe nõ putãt niſi quod
uidere poſſunt, aut ſi putant, tale aliquid putant,
Quomodo in deo fuerint omnia. Ca.XXIII quale uidere conſueuerunt. Nos autẽ quorum
greſſus, ne in illam peruerſitatẽ incidamus, eadẽ
diuina prouidẽtia per ſanctam ſcripturã regit, ex
ipſis quoq; operibus dei eodẽ adiuuãte indagare
conemur, ubi hæc ſimul creauerit, cum à conſum
matis ſuis operibus requieuit, quorũ ſpecies per
ordinẽ temporũ uſq; nunc operatur. Conſidere-
mus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinẽ in ro-
bore, ramis, frõdibus, pomis: hæc ſpecies nõ utiq;
repẽte tãta ac talis eſt exorta, ſed quo etiã ordine
nouimus. Surrexit enim à radice, quam terræ pri-
mũ germẽ infixit: atq; inde omnia illa formata &
diſtincta creuerũt. Porrò illud germẽ ex ſemine:
in ſemine ergo illa om̃ia fuerũt primitus, nõ mole
corporeæ magnitudinis, ſed ui potẽtiaq; cauſali-
ter. Nã illa magnitudo, copia terræ humoris cõge
ſta eſt. Sed illa in exiguo grano mirabilior præſtã-
tiorq; uis eſt, qua ualuit adiacẽs humor cõmixtus
terræ, tanq; materies uerti in ligni illius qualitatẽ,
in ramorũ diffuſionẽ, in foliorũ uiriditatẽ ac figu-
ram, in fructuũ formas & opulentiã omniũq; or-
dinatiſſimã diſtinctionẽ. Quid enim ex arbore il-
la ſurgit aut pendet, quod non ex quodã occulto
theſauro ſeminis illius extractũ atq; depromptũ
eſt? At illud ſemen ex arbore, licet nõ illa ſed alte
ra, atq; illa rurſus ex altero ſemine. Aliquãdo autẽ
& arbor ex arbore, cũ ſurculus demitur atq; plan-
tatur. Ergo & ſemen ex arbore, & arbor ex ſemi-
ne & arbor ex arbore. Semen autẽ ex ſemine nul-
lo modo, niſi arbor interueniat prius. Arbor ue-
ro ex arbore etiã ſi ſemẽ nõ interueniat. Alternis
igit̃ ſucceſſionibus alterũ ex altero, ſed utrũq; ex
terra, nec ex ipſis terra. Prior igit̃ eorũ parens ter-
ra. Sic & animalia, poteſt incertũ eſſe, utrũ ex ip-
ſis ſemina, an ipſa ex ſeminibus. Quodlibet tamẽ
horũ prius, ex terra certiſſimũ eſt. Sicut aũt in ip-
ſo grano inuiſibiliter erãt omnia ſimul quæ ꝑ tem
pora in arborẽ ſurgerẽt: ita & ipſe mũdus cogitan
dus eſt, cũ deus ſimul omnia creauit, habuiſſe ſi-
mul omnia quæ in illo cũ illo facta ſunt, quãdo fa-
ctus eſt dies: non ſolũ cœlũ cum ſole & luna & ſy-
deribus, quorum ſpecies manet motu rotabili, &
terra & abyſſus, quæ uelut incõſtantes motus pa-
tiunt̃, atq; inferius adiũcta partẽ alterã mũdo con
ferũt: ſed etiã illa quæ aqua & terra produxit po-
tẽtialiter atq; cauſaliter priuſquã per tẽporũ mo-
ras ita exorirẽtur, quomõ nobis iam nota ſunt in
eis operib. quæ deus uſq; nũc operatur. Quæ cum
ita ſint, hic eſt liber creaturæ cœli & terræ: cũ fa-
ctus eſt dies, fecit deus cœlũ & terrã & omne ui-
ride agri antequã eſſet ſuper terrã, & omne fœnũ
agri anteꝗ exortũ eſt: non ſic quomõ facit opere
quo nũc uſq; operatur per pluuiã & hominũ agri
culturã. Ad hoc enim adiunctũ eſt: Nõ enim plue
rat deus ſuper terrã, nec erat homo qui operaret̃
terrã: ſed illo modo quo creauit om̃ia ſimul, ſena-
rioq; dierũ numero cõſummauit, cũ diem quẽ fe-
cit eis quæ fecit ſexies præſentauit, nõ alternante
ſpatio temporaliter, ſed ordinata cognitione cau
ſaliter. A quibus operibus in die ſeptimo requie-
uit, etiam ſuam requiem eiuſdẽ diei notitiæ gau-
dioq; præbere dignatus: & ideo nõ eum in quoli-
bet opere ſuo, ſed in ſua requie benedixit & ſan-
ctificauit. Vnde nullã ulterius creaturã inſtituẽs,
ſed ea quæ om̃ia ſimul fecit, adminiſtratorio actu
gubernãs & mouẽs, ſine ceſſatione operat̃, ſimul
& requieſcẽs & operãs, ſicut iã iſta tractata ſunt:

quorum operum eius quæ uſq; nũc operatur, per
uolumina temporũ explicandorũ, uelut exordiũ
narrandi ſumens, air ſcriptura : Fons autem aſcen
debat de terra, & irrigabat omnẽ faciẽ terræ. De
quo ſonte quia diximus qđ dicendũ putauimus,
ea quæ ſequuntur ab alio conſideremus exordio.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIB. VI

Homo quando factus. Cap. I

B ET finxit deus hominem puluerẽ de
terra, & inſufflauit in faciem eius fla-
tum uitę, & factus eſt homo in animã
uiuentẽ. Hic primo uidendũ eſt, utrũ
iſta recapitulatio ſit, ut nunc dicatur
quomodo factus ſit homo quem ſexto illo die fa-
ctum legimus: an uero tunc quidẽ cũ fecit omnia
ſimul, in his etiã latenter hominẽ fecit, ſicut fœnũ
terræ anteq̃ eſſet exortũ: ut eo modo & ipſe cum
iam eſſet in ſecreto quodã naturæ aliter factus ſi-
cut illa quæ ſimul creauit cũ factus eſt dies, acceſ-
ſu temporis etiã iſto modo fieret, quo in hac per-
ſpicua forma uitam gerit, uel male uel bene: ſicut
fœnũ quod factũ eſt anteq̃ exoriretur ſuper ter-
ram, accedẽte iam tẽpore & fontis illius irrigatio
ne, exortũ eſt ut eſſet ſuper terrã. Prius ergo ſecun
dum recapitulationẽ id conemur accipere: fortaſ-
ſis quippe ita homo factus ſit in die ſexto, ſicut
dies ipſe primitus factus eſt, ſicut firmamentũ, ſi-
cut terra & mare. Neq; eñ hæc dicenda ſunt ante
in quibuſdã primordijs iã facta latuiſſe, ac deinde
in hanc faciẽ qua mũdus extructus eſt, acceſſu tẽ-
poris tanq̃ exorta claruiſſe: Sed ab exordio ſecu-
li cũ factus eſt dies, conditũ mundũ, in cuius ele-
mẽtis ſimul ſunt cõdita, quæ poſt acceſſu tempo-
ris exorirenť, uel frutecta uel animalia quæq; ſe-
cundũ genus ſuũ. Nã nec ipſa ſydera eredendum
eſt in elemẽtis mũdi primitus facta atq; recõdita,
acceſſu poſtea tẽporis extitiſſe, atq; in has enituiſ-
ſe formas quæ cœlitus fulgent, ſed illo ſenario p-
fectionis numero creata ſimul om̃ia cũ factus eſt
dies. Vtrũ ergo ſic & homo iſta iam ſpecie qua in
ſua natura uiuit, & agit ſiue bonũ ſiue malũ, an &
ipſe in occulto ſicut fœnũ agri anteq̃ exortũ eſt
ut hoc ei poſt eſſet acceſſu temporis exoriri, quod
Creatio hominis. Cap. II
de puluere factus eſt? Accipiamus ergo eũ ſex-
to ipſo die in hac pſpicua uiſibiliq; forma de limo
factũ, ſed tunc nõ cõmemoratũ quod nũc recapi-
tulando inſinuať, & uideamus utrũ nobiſcũ ipſa
ſcriptura cõcordet. Sic certe ſcriptũ eſt, cũ adhuc
Gen. 1
dici ſexti opera narrarenť. Et dixit deus: Faciamus
hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã, & ha-
beat poteſtatẽ piſcium maris & uolatiliũ cœli, &
omniũ pecorum, & omnis terræ, & omniũ repen
tium quæ repunt ſuper terrã. Et fecit deus homi-
nem, ad imaginẽ dei fecit eum, maſculũ & fœmi-
nam fecit eos, & benedixit eos deus, dicens: Cre-
ſcite & multiplicamini, & implete terrã, & domi
namini eius, & habete poteſtatem piſciũ maris &
uolatiliũ cœli, & omniũ pecorũ, & omnis terræ,
& omniũ reptiliũ repẽtium ſuper terrã. Iam ergo
de limo formatus erat, & illi iam ſoporato mulier
A ex latere iam facta erat, ſed hoc tũc cõmemoratũ
nõ erat, quod nũc recapitulãdo cõmemoratũ eſt.
Neq; enim ſexto die factus eſt maſculus, & acceſ-
ſu temporis poſtea facta fœmina, ſed fecit eũ in-
quit, maſculũ & fœminam fecit eos, & benedixit
eos. Quomõ ergo iam homine in paradiſo cõſti-
tuto mulier ei facta eſt? An & hoc prætermiſſum
ſcriptura recoluit? Nã ſexto illo die etiam paradi-
ſus plãtatus eſt, & ibi homo collocatus eſt, & ſo-
poratus eſt ut Eua formareť, & ea formata euigi-
lauit, eiq; nomẽ impoſuit. Sed hæc niſi per tẽpora
les moras fieri nõ poſſent. Nõ itaq; ita facta ſunt,
ſicut creata ſunt om̃ia ſimul. Quantãlibet enim
Coniunctio maris & fœminæ. Cap. III
homo cogitet facilitatẽ qua deus etiam hæc ſimul
cum cæteris fecit, uerba certe hominis nouimus,
B niſi per tẽporales morulas emitti uoce non poſſe.
Cũ ergo uerba hominis audimus, uel cũ animanti
bus, uel cũ mulieri nomẽ impoſuit, uel cũ ſecutus
Gen. 2
etiã dixit: Propter hoc relinquet homo patrẽ ſuũ
& matrẽ ſuã, & cõiungeť uxori ſuæ, & erunt duo
in carne una: qbuslibet ſyllabis iſta ſonuerit, nec
duę quæcũq; in his uerbis ſyllabę ſimul ſonare po
tuerũt: quãto minus hæc om̃ia cum ijs quæ ſimul
creata ſunt ſimul fieri? Ac p hoc aut & illa omnia
nõ ſimul ab ipſo ſummo exordio ſeculorũ, ſed p
moras atq; interualla tẽporũ facta ſunt, dieſq; ille
nõ ſpiritali ſed corporali ſubſtãtia primũ cõditus,
uel circuitu lucis neſcio quomõ, uel emiſſione &
cõtractione, mane ac ueſperã faciebat. Aut ſi cõſi
deratis omnib. quæ ſuperioribus ſermonib. ptra-
C ctata ſunt, pbabilis ratio perſuaſit, illũ diẽ ſpirita-
lem ſublimiter ac primitus censitã lucẽ quãdam
ſapientẽ uocatũ eſſe diem, cuius præſentia per or
dinatã cognitionẽ conditioni rerũ in numero ſe-
nario præberetur: atq; huic ſentẽtiæ ſcripturæ uer
Gen. 2
ba cõgruere quod ait poſtea: Cũ factus eſt dies, fe
cit deus cœlũ & terrã, & omne uiride agri anteq̃
eſſet ſuper terrã, & omne fœnũ agri antequã exo-
Eccli. 18
rireť: atteſtari etiã quod alibi ſcriptũ eſt: Qui uiuit
in æternũ creauit omnia ſimul: non eſt dubiũ hoc
q̃ homo de limo terrę fact⁹ eſt, eiq; formata uxor
ex latere, iam nõ ad conditionẽ qua ſimul omnia
facta ſunt ptinere, quib. perfectis requieuit deus,
ſed ad eã operationẽ quæ fit iã per uolumina ſecu
lorũ, qua uſq; nunc operatur. Huc accedit q̃ ipſa
D etiã uerba quibus narrať quomodo deus paradi-
ſum plãtauerit, in eoq; hominẽ quem fecerat col-
locauerit, ad eumq; adduxerit animalia quib. no-
mina imponeret, in quibus cũ adiutoriũ ſimile il-
li nõ fuiſſet inuentũ, tũc ei mulierẽ coſta eius de-
tracta formauerit: ſatis nos admonẽt hæc non ad
illã operationẽ dei ptinere, unde requieuit in die
ſeptimo, ſed ad iſtam potius qua per tẽporũ cur-
ſus uſq; nũc operatur. Cũ enim paradiſus plantare
Gen. 2
tur, ita narrat. Et plantauit deus paradiſum in Edẽ
ad Orientẽ, & poſuit ibi hominẽ quẽ finxerat. Et
eiecit deus adhuc de terra omne lignum pulchrũ
Lignorum productio. Ca. IIII
ad aſpectum, & bonum ad eſcam. Cum dicit er-
go: Eiecit adhuc de terra omne lignũ pulchrum
ad aſpectum: manifeſtat utiq; q̃ aliter nunc eiece
rit

rit de terra lignũ, aliter tunc cum tertio die produ
xit terra herbã pabuli, ſeminantem ſemẽ ſecundũ
genus ſuum, & lignũ fructuoſum ſecundũ ſuum
genus. Hoc eſt enim, eiecit adhuc, ſuper illud ſcili
cet quod iam eiecerat: tũc utiq; potẽtialiter & cau
ſaliter in opere pertinẽte ad creãda omnia ſimul,
à quibus conſummatis in die ſeptimo requieuit,
nunc aũt uiſibiliter in opere pertinẽte ad tempo-
rum curſum, ſicut uſq; nũc operaẽ. Niſi forte quis
dicat, non omne ligni genus tertio die creatũ, ſed
dilatũ aliquid quod ſexto crearetẽ, cum homo fa-
ctus eſt atq; in paradiſo cõſtitutus. Sed quæ ſexto
die creata ſunt, apertiſſime ſcriptura declarat, ani
ma uiua ſcilicet ſecundũ unũquodq; genus, qua-
drupedum, & repentiũ & beſtiarũ, & ipſe homo
ad imaginẽ dei maſculus & fœmina. Proinde po-
tuit prætermittere quomõ ſit homo factus, quem
tamẽ ipſo die factũ ipſe narrauit, ut recapitulãdo
poſtea quẽadmodũ etiã factus fuerit, innimaret,
hoc eſt de terræ puluere, & mulier illi de latere: nõ
tamẽ aliquod creaturæ genus prætermittere, uel
in eo quod dixit deus, fiat, uel faciamus, uel in eo
quod diciẽ, & ſic eſt factũ, ſiue fecit deus. Alioqn
fruſtra per ſingulos dies tã diligẽter diſtincta ſunt
omnia, ſi permixtionis dierũ poteſt ulla ſuſpitio
reſidere, ut cũ herba & lignum diei tertio ſit attri-
butum, aliqua ligna etiã ſexto die creata eſſe cre-
damus, quæ in ipſo ſexto die ſcriptura tacuerit.

De ordine ſcripture qui uideri poſſet preposterus. Ca. V

Poſtremo quid reſpõdebimus de beſtijs agri, &
uolatilib. cœli, quæ adduxit deus ad Adã, ut uide-
ret quid ea uocaret? Quod ita ſcriptũ eſt: Et dixit
dominus deus, Non eſt bonũ eſſe hominẽ ſolũ, fa
ciamus illi adiutoriũ ſecũdũ ipſum. Et finxit deus
adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia uola
tilia cœli, & adduxit illa ad Adam, ut uideret quid
uocaret illa: Et om̃e quodcũq; illud uocauit Adã
animã uiuã, hoc nomẽ eſt illius. Et uocauit Adam
nomina omnib. pecoribus, & omnib. uolatilibus
cœli & omnibus beſtijs agri. Adæ autẽ nõ eſt in-
uentus adiutor ſimilis ipſi: Et iniecit deus mentis
alienationẽ ſuper Adam, & obdormiuit, & ſum-
pſit unã de coſtis eius, & impleuit carnẽ in locum
eius, & ædificauit dominus deus coſtã quã ſum-
pſit de Adã in mulierẽ. Si ergo conſequẽter, cum
in pecorib. & beſtijs agri & uolatilibus cœli non
eſſet inuẽtũ adiutoriũ ſimile homini, fecit ei deus
adiutoriũ ſimile de coſta lateris eius: hoc autẽ fa-
ctum eſt cum eaſdẽ beſtias agri & uolatilia cœli
adhuc de terra finxiſſet, & ad illũ adduxiſſet ad-
huc: quomõ ſexto die factũ hoc poteſt intelligi,
quãdoquidẽ illo die terra produxit animã uiuam
ſecundũ uerbũ dei, uolatilia uero quinto die ꝑdu
xerũt aquæ ſimiliter ſecundũ uerbũ dei? Nõ itaq;
hic diceretur, Et finxit deus adhuc de terra om̃es
beſtias agri, & omnia uolatilia cœli, niſi quia iam
terra produxerat omnes beſtias agri ſexto die, &
aqua om̃ia uolatilia cœli quinto die. Aliter ergo
tũc, id eſt potẽtialiter atq; cauſaliter, ſicut illi ope-
ri competebat, quo creauit omnia ſimul, à quibus
in die ſeptimo requieuit: aliter autẽ nunc, ſicut ea
uidemus quæ per tẽporalia ſpacia creat, ſicut uſq;

nunc operatur: Ac per hoc iam per iſtos notiſſi-
A mos lucis corporalis dies, qui circuitu ſolis fiunt,
Eua facta eſt de latere uiri ſui. Tũc enim deus ad-
huc finxit de terra beſtias & uolatilia, in quibus
cũ adiutoriũ ſimile ipſi Adã non eſſet inuentũ, illa
formata eſt. In talibus ergo diebus etiã ipſum de
limo finxit deus. Neq; enim dicendum eſt, maſcu-
lum quidẽ ſexto die factum, fœminã uero poſte-
rioribus diebus, cũ ipſo ſexto die apertiſſime di-
ctum ſit, maſculũ & fœminã fecit eos, & benedi-
xit eos, & cætera quæ de ambobus & ad ambos di
cunẽ. Aliter ergo tũc ambo, & nunc aliter ambo.
Tũc ſcilicet ſecundũ potentiã per uerbũ dei tanq̃
ſeminaliter mũdo inditã, cũ creauit omnia ſimul,
à quib. in die ſeptimo requieuit: ex quibus omnia
B ſuis quæq; temporib. iam per ſeculorũ ordinẽ fie-
rent: nunc autem ſecundũ operationẽ præbẽdam
temporib. qua uſq; nũc operaẽ: & oportebat iam
tempore ſuo fieri Adã de limo terræ, eiuſq; mulie
rem ex uirili latere.

Homo quando factus. Cap. VI

In qua diſtributione operũ
dei, partim ad illos dies inuiſibiles pertinentiũ, in
quib. creauit omnia ſimul: partim ad iſtos appoſi-
tos, in quibus operaẽ quotidie quicquid ex illis
tanq̃ inuolucris primordialib. in tẽpore euolui-
tur: ſi nõ importune atq; abſurde ſcripturæ uerba
ſecuti ſumus, quæ nos ad hæc diſtinguẽda duxe-
runt, cauendũ eſt ne propter ipſarũ rerũ aliquãto
difficilẽ perceptionẽ, quam tardiores aſſequi nõ
ſufficiũt, putemur aliquid ſentire ac dicere, quod
ſcimus nos nec ſentire nec dicere. Quanq̃ enim
C præcedẽtibus ſermonib. quantũ potuerim, lecto-
rem præſtruxerim, plures tamẽ arbitror caligare
in his locis: & putare ita fuiſſe prius hominẽ in il-
lo dei opere quo cũcta ſimul creata ſunt, ut aliquã
uitã duceret, & ut dei locutionẽ ad ſe directã, cũ
dixit deus, Ecce dedi uobis omne pabulũ ſemina
le, diſcerneret, crederet, intelligeret. Nouerit er-
go qui hoc putat, non hoc modo me ſenſiſſe neq;
dixiſſe: Sed rurſus ſi dixero, non ita fuiſſe hominẽ
in illa prima rerũ cõditiõe qua creauit deus om̃ia
ſimul, ſicuti eſt nõ tantũ perfectæ ætatis homo, ſed
ne infans quidẽ, nec tãtũ infans, ſed ne puerperiũ
quidẽ in utero matris, nec tantũ hoc, ſed ne ſemen
quidẽ uiſibile hominis, putabit omnino nõ fuiſſe.
Redeat ergo ad ſcripturã, inueniet ſexto die ho-
minẽ factum ad imaginẽ dei, factos autẽ maſculũ
D & fœminã. Itẽ quærat quãdo facta ſit fœmina, in-
ueniet extra illos ſex dies: tũc enim facta eſt, quan
do deus de terra finxit adhuc beſtias agri & uola-
tilia cœli, nõ quãdo uolatilia produxerunt aquæ,
& animã uiuã in qua beſtiæ ſunt, produxit terra:
Tũc aũt factus eſt homo, & maſculus & fœmina,
ergo & tũc & poſtea. Neq; em̃ tunc & nõ poſtea,
aut uero poſtea & nõ tũc: nec alij poſtea, ſed ijdẽ
ipſi aliter tunc, aliter poſtea. Quæret ex me, quõ?
Reſpõdebo, poſtea uiſibiliter, ſicut ſpecies huma
næ conſtitutionis nota nobis eſt, nõ tamẽ parenti
bus generãtibus, ſed ille de limo, illa de coſta eius:
Quæret, tũc quomodo? Reſpondebo, inuiſibili-
ter, potẽtialiter, cauſaliter, quomodo fiunt futura
nõ facta. Hic forte non intelliget: Subtrahunẽ em̃

ei cuncta quæ nouerat, uſq; ad ipſam feminū cor-
pulentiā. Neq; enim uel tale aliquid homo iā erat,
cum in prima illa ſex dierū cōditione factus erat.
Datur quidē de ſeminibus ad hanc rē nōnulla ſi-
militudo, propter illa quæ in eis futura conſerta
ſunt, ueruntamē ante omnia uiſibilia ſemina ſunt
illæ cauſæ, ſed nō intelligit. Quid ergo faciam, niſi
quantū poſſum ſalubriter moneā, ut ſcripturæ dei
credat: & tunc hominē factum, quādo deus cū fa-
ctus eſt dies, fecit cœlū & terrā, de quo alibi ſcri-
Eccli. 18 ptura dicit: Qui uiuit in æternū creauit omnia ſi-
mul: & tūc quādo iam nō ſimul, ſed ſuis queq; tem
poribus creās, finxit eum de limo terræ, & ex eius
oſſe mulierē: cū nec iſto modo eos illo ſexto die
factos, nec tamē eos illo ſexto die nō factos intel-
Animæ quando ligere ſcriptura permittat? Forte ergo animæ
creatæ. Ca. VII eorum ſexto die illo factæ erant, ubi & ipſa imago
dei recte intelligiť in ſpiritu mētis eorū, ut poſtea
corpora conformarētur? Sed neq; hoc credere ea
dē ſcriptura permittit. Primū propter illā operum
conſummationē, quæ nō uideo quomodo poſſit
intelligi, ſi defuit aliquid tūc non cauſaliter condi
tū, quod poſtea uiſibiliter condereť. Deinde quia
ſexus ille maſculi & fœminæ, niſi in corporib. eſſe
nō poteſt. Quòd ſi quiſq; ſecundū intellectum &
actionē tanq; utrūq; ſexū in una anima accipien-
dū putauerit, quid faciet de his quę ad eſcam deus
ipſo dedit die de lignorū fructibus, quæ niſi homi
ni habēti corpus nō utiq; cōgrua eſt? Nā etſi hanc
eſcam figurate accipere quiſq; uoluerit, recedet à
proprietate rerū geſtarū, quæ primitus in huiuſ-
modi narrationib. omni obſeruatiōe fundata eſt.
Vox dei ad Quomodo ergo loquebať, inquit, eis qui non-
creaturas. VIII dum audiebāt nec intelligebāt, quia nec erant qui
uerba perciperēt? Poſſem reſpōdere ſic illos allo-
cutum deū, quemadmodū Chriſtus nos nondum
natos, etiā longe poſt futuros, nec tantū nos, ſed
etiā eos omnes qui futuri ſunt poſt nos. Omnibus
Matth. 28 eñ dicebat quos ſuos futuros uidebat, Ecce ego
uobiſcū ſum uſq; in conſummationē ſeculi: ſicut
deo notus erat Propheta, cui dixit: Priuſq; te for-
Heb. 7. marē in utero noui te: ſicut decimatus eſt Leui cū
eſſet in lumbis Abrahæ: cur enim non ita & ipſe
Abrahā in Adā, & ipſe Adam in primis operibus
mundi quæ deus creauit omnia ſimul? Sed uerba
dñi per os carnis eius, & uerba dei ꝑ ora Prophe-
tarū temporali corporis uoce proferūtur, & om-
nibus ſyllabis ſuis congruas temporū moras ſu-
munt atq; conſumunt. Cū uero deus dicebat, Fa-
ciamus hominē ad imaginē & ſimilitudinem no-
ſtrā, & habeat poteſtatē piſcium maris & uolati-
lium cœli, & omniū pecorum, & omnis terræ, &
omniū repentium quæ repunt ſuper terrā: & ecce
dedi uobis omne pabulū ſeminale, ſeminās ſemen
quod eſt ſuper omnē terram, & omne lignū fru-
ctiferū quod habet in ſe fructū ſeminis ſeminalis
quod erit uobis ad eſcā: ipſe ſermo eius ante om-
nē aeris ſonū, ante omnē carnis & nubis uocē, in
illa ſumma eius ſapiētia per quā facta ſunt omnia,
nō quaſi humanis aurib. inſtrepebat, ſed rebus fa-
ctis rerū faciendarū cauſas inſerebat, & omnipo-

tenti potētia futura faciebat, hominemq; ſuo tem
A pore formandū, in temporū tanq; ſemine uel tan-
quam radice cōdebat, quādo cōdebat omne un-
de inciperēt ſecula, ab illo condita qui eſt ante ſe-
cula. Creaturæ quippe aliæ creaturas alias, quæ-
dam tēpore, quædā cauſis præcedunt: ille aūt om
nia quæ fecit non ſolū excellētia qua etiā cauſarū
effector eſt, uerūetiā æternitate præcedit. Sed de
hoc opportuniorib. deinde ſcripturatū locis for-
taſſis plenius diſſerendū eſt. Nunc de homine Merita nondū
quod cœptū eſt terminetur, ea moderatione ſer- natorū. Ca. IX
uata, ut in profundo ſcripturæ ſenſu magis pręſte
mus diligentiā requirendi, q; affirmandi temeri-
tatē. Quia enim nouerat Hieremiā deus priuſq;
eum formaret in utero, dubitare phas non eſt. A-
pertiſſime quippe dicit: Priuſquam te formarem Hier. 1
B in utero noui te. Vbi autē illum noſſet anteq; ita
formaſſet, & ſi noſtræ infirmitati aſſequi uel diffi-
cile uel impoſſibile eſt: utrū in aliquibus propin-
quioribus cauſis, ſicut Leui in lūbis Abrahæ de-
cimatus eſt: an in ipſo Adā in quo humanū genus
tanq; radicaliter inſtitutū eſt: & in eo ipſo utrum
iam cū de limo formatus eſſet, an cum cauſaliter
in his operib. factus quæ creauit om̃ia ſimul: An
uero ante omnem potius creaturā, ſicut elegit &
prædeſtinauit ſanctos ſuos ante mūdi cōſtitutio-
nem: An potius in omnibus præcedētibus cauſis,
ſiue quas cōmemoraui, ſiue quas nō cōmemora-
ui, priuſquā in utero formareť: non arbitror ſcru-
puloſius quæri oportere: dūmodo Hieremiā con
ſtet ex quo eſt in hac luce à parētibus æditus, ex il
C lo egiſſe uitā propriā, qua grādeſcēs ætatis acceſ-
ſu, poſſet uiuere ſiue male ſiue bene, antea uero
nullo modo, nō ſolū priuſquā in utero formareť,
ſed nec iam ibi formatus anteq; natus. Neq; enim
habet ullam cunctationē illa Apoſtolica ſentētia
de geminis in Rebeccæ utero nondū agentib. ali-
quid boni aut mali. Nec tamen fruſtra ſcriptū eſt,
nec infantē mundū eſſe à peccato, cuius eſt unius
diei uita ſuper terrā. Et illud in Pſalmo: Ego in ini Pſal. 50
quitatib. cōceptus ſum, & in peccatis mater mea
me in utero aluit. Et ꝙ in Adam omnes moriunť
in quo omnes peccauerūt. Nunc autē liquido te-
neamus, quælibet parentum merita trajciātur in
prolem, quæcūq; gratia dei anteq; naſcať quęq;
ſanctificet, nec iniquitatē eſſe apud deū, nec boni
D mali'ue agere quenq;, quod ad propriā perſonam
pertineat, anteq; natus eſt. Illamq; ſententiā qua
nonnulli putāt alibi peccaſſe magis minuſq; ani-
mas, & ꝓ diuerſorū meritis peccatorū in diuerſa
corpora eſſe detruſas, Apoſtolicæ non conuenire
ſentētiæ: cū apertiſſime dictū ſit, nihil egiſſe nōdū
natos, ſeu boni ſeu mali. Ac ꝑ hoc alia quæſtio eſt
ſuo loco retractāda, quid de peccato primorū pa
rentū, qui duo ſoli fuerūt, generis humani contra
xerit uniuerſa cōſperſio. Nihil tamē taliū merito-
rum habere potuiſſe hominē anteq; de terræ pul-
uere fictus eſſet, anteq; ſuo tēpore uiueret, nulla
quæſtio eſt. Sicut enim Eſau & Iacob, quos nōdū
natos dixit Apoſtolus nihil egiſſe boni aut mali,
nō poſſemus dicere traxiſſe aliquid meriti de pa-
rentibus

rentibus,ſi nec ipſi parẽtes egiſſent aliquid boni
aut mali:nec genus humanũ peccaſſe in Adam,ſi A
ipſe nõ peccaſſet Adã:non aũt peccaſſet Adã,niſi
iam ſuo tẽpore uiueret, quo poſſet uiuere ſiue be
ne ſiue male:ita fruſtra peccatũ eius , ſeu recte fa-
ctum requiritur,cum adhuc in rebus ſimul creatis
cauſaliter conditus, nec uita ꝓpria iã uiuebat,nec
in parentib.ſic uiuentibus erat. In illa enim prima
cõditione mũdi,cũ deus omnia ſimul creauit, ho-
mo factus eſt qui eſſet futurus, ratio creãdi homi-
Res uarijs modis conditæ. X
nis,nõ actio creati. Sed hæc aliter in uerbo dei,
ubi iſta nõ facta ſed æterna ſunt. Aliter in elemen
tis mundi, ubi om̃ia ſimul facta futura ſunt. Aliter
in rebus,quæ ſecundũ cauſas ſimul creatas, nõ iã
ſimul ſed ſuo quæq; tẽpore creant̃:in quibus Adã
iam formatus ex limo,& dei flatu animatus, ſicut B
fœnũ exortũ. Aliter in ſeminibus , in quib.rurſus
quaſi primordiales cauſæ repetũtur: de rebus du-
ctæ quæ ſecundũ cauſas quas primũ cõdidit exti-
terant, uelut herba ex terra,ſemẽ ex herba.In qui-
bus omnib. ea iã facta modos & actus ſui tẽporis
acceperũt, quæ ex occultis atq; inuiſibilib.ratio-
nibus, quæ in creatura cauſaliter latẽt, in manife-
ſtas formas naturaſq; ꝓdierũt. Sicut herba exor-
ta ſuper terrã,& homo factus in animã uiuã, & cæ
tera huiuſmodi,ſiue frutecta ſiue animãtia, ad illã
operationẽ dei pertinẽtia,quæ uſq; nũc operatur.
Sed etiã iſta ſecũ gerũt tanq̃ iterũ ſeipſa inuiſibili
ter in occulta quadã ui generãdi,quã extraxerunt
de illis primordijs cauſarũ ſuarũ, in quibus crea-
to mũdo cũ factus eſt dies,anteq̃ in manifeſtã ſpe C
Inchoatio rerum & perfectio. Cap.XI
ciem ſui generis exorirent̃,inſerta ſunt. Si enim
prima illa opera dei,cũ ſimul om̃ia creauit, in ſuo
modo perfecta non eſſent, ea ꝓcul dubio poſt ad-
derent̃ quæ illis perficiendis defuiſſent:ut quædã
uniuerſitatis perfectio ex utriſq; conſtaret, ſingu-
lis quaſi ſemis: uelut alicuius totius partes eſſent,
quarũ cõiunctiõe ipſum totũ cuius partes fuerãt,
cõpleretur. Rurſus ſi ita eſſent illa perfecta, ſicut
perficiunt̃, cũ ſuis quæq; tẽporibus in manifeſtas
formas actuſq; procreant̃: ꝓfecto aut nihil ex eis
poſtea per tẽpora fieret: aut hoc fieret qđ ex iſtis
quæ ſuo quęq; iam tẽpore oriũtur,deus non ceſſat
operari. Nunc autẽ quia iam & cõſummata quo-
dammodo,& quodãmodo inchoata ſunt, ea ipſa
quæ cõſequẽtib.euoluẽda tẽporib.primitus deus
omnia ſimul creauit cũ faceret mundũ: cõſumma D
ta quidẽ, quoniã nihil habent illa in naturis pro-
prijs quibus ſuorũ temporũ curſus agũt, quod nõ
in iſtis cauſaliter factũ ſit:inchoata uero, quoniam
quædã erant quaſi ſemina futurorũ,per ſeculi tra-
ctum ex occulto in manifeſtũ locis cõgruis exerẽ
da: ipſius etiã ſcripturæ uerba ſatis ad hoc admo-
nendũ inſigniter uigẽt,ſi quis in eis euigilet.Nam
& cõſummata ea dicit & inchnata: Niſi enim con
Gen. 2
ſummata eſſent,non ſcriptũ eſſet:Et conſummata
ſunt cœlũ & terra,& om̃is cõpoſitio illorũ:& con
ſummauit deus in die ſexto omnia opera ſua quæ
fecit:& reqeuit deus in die ſeptimo ab om̃ib.ope-
ribus ſuis quæ fecit:& benedixit deus diẽ ſeptimũ
& ſanctificauit eũ. Rurſuſq; niſi inchoata eſſent,

nõ ita ſequeret̃, quia illa die requieuit ab omnib.
operib.ſuis quæ inchoauit deus facere. Hic igitur
ſi quis inquirat, quõ conſummauit & quomodo
inchoauit: neq; enĩ alia cõſummauit,alia inchoa-
uit,ſed eadẽ ipſa utiq; à quib.in die ſeptimo requi
euit:ex ijs quæ ſupra diximus clarum eſt. Cõſum-
maſſe quippe iſta intelligimus deũ cũ creauit om
nia ſimul,ita ꝑfecte ut nihil ei adhuc in ordine tẽ-
porũ creãdũ eſſet, quod nõ hic ab eo iã in ordine
cauſarũ creatum eſſet.Inchoaſſe autẽ,ut quod hic
præfixerat cauſis, pòſt impleret effectis. Proinde
formauit deꝰ hominẽ puluerẽ terræ, uel limũ ter-
ræ,hoc eſt de puluere uel limo terræ:et inſpirauit ſi
ue inſufflauit in eius faciẽ ſpiritũ uitæ,& factus eſt
homo in animã uiuã. Non tũc prædeſtinatus, hoc
enim ante ſeculũ in præſciẽtia creatoris:neq; tunc
cauſaliter uel cõſummate inchoatus, uel inchoa-
te conſummatus, hoc enim à ſeculo in rationibus
primordialibus, cũ ſimul om̃ia crearent̃:ſed crea-
tus in tẽpore ſuo,uiſibiliter in corpore, inuiſibili-
ter in anima, conſtãs ex anima & corpore. Iam *Modus creandi hominis.*
ergo uideamus quomõ eum fecerit deus, primũ
de terra corpus eius, poſt etiã de anima uidebimꝰ Cap.XII
ſi quid ualebimus. Quòd enim manibus corpora
libus deus de limo finxerit hominẽ, nimiũ pueri-
lis cogitatio eſt, ita ut ſi hoc ſcriptura dixiſſet, ma-
gis eũ qui ſcripſit trãslato uerbo uſum credere de
beremus, q̃ deũ talibus mẽbrorũ liniamentis de-
terminatum,qualia uidemus in corporib.noſtris,
Dictũ eſt enim: Manus tua gentes diſperdidit, Et *Pſ. 43 & 135*
C eduxiſti populũ tuũ in manu forti & brachio ex-
celſo:Sed pro poteſtate & uirtute dei poſitum hu
ius mẽbri nomen , quis uſq; adeo deſipit ut nõ in-
telligat: Nec illud audiendũ eſt,quod nõnulli pu
tant,ideo præcipuũ dei opus eſſe hominem, quia
cætera dixit & facta ſunt,hunc autẽ ipſe fecit: ſed
ideo potius,quia hunc ad imaginẽ ſuã fecit. Nam
illa quæ dixit & facta ſunt, ideo ſic ſcriptum eſt,
quia ꝑ uerbũ eius facta ſunt,ſicut per hominẽ ho-
minibus dici potuit uerbis quæ tẽporaliter cogi-
tant̃ & uoce ꝓferũtur. Nõ ſic autẽ loquit̃ deus,
niſi cũ per corporalẽ creaturã loquitur, ſicut A-
brahæ, ſicut Moyſi, ſicut per nubem de filio ſuo.
Ante uero omnẽ creaturam,ut eſſet ipſa creatura,
eo uerbo dictũ eſt,quod in principio erat deus a-
pud deũ:& quia omnia per ipſum facta ſunt,& ſi-
ne ipſo factũ eſt nihil,utiq; & homo per ipſum fa-
ctus eſt.Certe enim cœlum uerbo fecit, quia dixit
& factũ eſt.Scriptũ eſt tamẽ: Et opera manuũ tua *Pſal.101*
rum ſunt cœli. Et de hoc imo quaſi fundo mundi *Pſal.94*
ſcriptũ eſt: Quoniã ipſius eſt mare & ipſe fecit il-
lud,& aridã manus eius finxerũt. Non igitur hoc
in honorẽ hominis deputetur, uelut cætera deus
dixerit,& facta ſint,hũc aũt ipſe feccrit: aut uerbo
cætera,hunc autẽ manibus fecerit.Sed hoc excel-
lit in homine,quia deus ad imaginẽ ſuã hominem
fecit, propter hoc q̃ ei dedit mentẽ intellectualẽ
qua præſtat pecoribus, unde iam ſuperiore loco
diſſeruimus. In quo honore poſitus, ſi nõ intelle-
xerit ut bene agat, eiſdem ipſis pecoribus quibus
prælatus eſt comparabitur.Sic etenim ſcriptũ eſt,

Pſal. 48 Homo in honore poſitus nõ intellexit, compara-
tus eſt pecorib. inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis.
Nam & pecora deus fecit, ſed nõ ad imaginẽ ſuã.
Nec dicendũ eſt, hominem ipſe fecit, pecora uero
iuſſit, & facta ſunt: & hũc enim & illa per uerbum
ſuũ fecit, per quod facta ſunt omnia. Sed quia idẽ
uerbũ & ſapiẽtia & uirtus eius eſt, dicitur & ma-
nus eius nõ uiſibile membrũ ſed efficiẽdi poten-
tia. Nã & eadẽ ſcriptura quæ dicit, ꝙ deus homi-
nem de limo terrę finxerit, dixit etiã quod beſtias
agri de terra finxerit, quãdo eas cũ uolatilib. cœ-
li ad Adam adduxit, ut uideret quid ea uocaret.
Sic enim ſcriptũ eſt, Et finxit deus adhuc de terra
omnes beſtias. Si enim & hominẽ de terra & be-
ſtias de terra ipſe formauit, quid habet homo ex-
cellẽtius in hac re, niſi ꝙ ipſe ad imaginẽ dei crea-
tus eſt? Nec tamen hoc ſecundũ corpus, ſed ſecun
dum intellectum mentis, de quo poſt loquemur.
2 ſent. diſt. 16 cap. quocirca Quanꝗ in ipſo corpore habeat quandã proprie-
tatem quæ hoc indicet, ꝙ erecta ſtatura factus eſt,
ut hoc ipſo admoneretur, nõ ſibi terrena eſſe ſectan
da uelut pecora, quorum uoluptas omnis ex ter-
ra eſt, unde in aluũ cuncta pecora prona atq; pro-
ſtrata ſunt. Congruit ergo & corpus eiuſdem ani-
mæ rationali, nõ ſecũdũ liniamẽta figuraſq; mem
brorũ, ſed potius ſecũdũ id ꝙ in cœlũ erectum eſt
ad intuenda quæ in corpore ipſius mũdi ſuperna
ſunt: ſicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ
in ſpiritalibus natura maxime excellunt, ut quæ
Qua ætate aut ſtatura conditus fuerit Adã. Cap. XIII ſurſum ſunt, ſapiat, non quæ ſuper terram. Sed
quomodo fecit eũ deus de limo terræ, utrũ repẽte
in ætate perfecta, hoc eſt uirili atq; iuuenili, an ſi-
cut nũc uſq; format in uteris matrum? Neq; enim
alius hæc facit ꝙ ille qui dixit, Priuſquã te forma-
rem in utero noui te: ut illud tantũ propriũ habue
rit Adam, quòd nõ ex parẽtibus natus eſt, ſed fa-
ctus ex terra: eo tamẽ modo ut in hoc perficiẽdo,
& per ætates augendo hi temporũ numeri cõple
rentur, quos naturæ humani generis attributos
uidemus. An potius hoc nõ eſt requirẽdũ? Vtrũ-
libet enim fecerit, hoc fecit quod deũ & omnipo-
tentem & ſapientẽ poſſe ac facere cõgruebat. Ita
enim certas temporum leges generibus qualitati
buſq; rerũ in manifeſtũ ex abdito producẽdis at-
tribuit, ut eius uoluntas ſit ſuper omnia. Potentia
quippe ſua numeros creaturæ dedit, nõ ipſam po-
tentiã eiſdem numeris alligauit: Nã ſpiritus eius
ita faciẽdo mundo ſuperferebatur, ut & facto ſu-
perferatur, nõ corporalibus locis, ſed excellentia
poteſtatis. Quis enim neſcit aquã concretã terræ,
cum ad radices uitis uenerit, duci in ſaginã ligni
illius: atq; in eo ſumere qualitatẽ qua in uuam pro
cedat paulatim erumpentẽ, atq; in ea grandeſcen
te, uinũ fiat, maturũq; dulceſcat, quod adhuc fer-
ueſcat expreſſum, & quadã uetuſtate firmatũ, ad
uſum bibẽdi utilius iucũdiuſq; perueniat? Num
ideo dominus lignũ quæſiuit aut terram, aut has
temporũ moras, cum aquã miro compendio con
uertit in uinũ, & tale uinum quod ebrius etiã con
uiua laudaret? Nunquid adiutorio tẽporis eguit
conditor tẽporis? Nonne certis dierum numeris
ſuo cuiq; generi accõmodatis, omnis natura ſer-
A pentiũ coaleſcit, formatur, naſcitur, roboratur? Num
expectati ſunt hi dies, ut in dracone uirga conuer
teretur de manu Moyſi & Aaron? Nec iſta cũ fiunt
contra naturã fiunt, niſi nobis quibus aliter natu-
ræ curſus innotuit, nõ aũt deo, cui hoc eſt natura
quod fecerit. Quæri autẽ merito poteſt, cauſa- *Rationes cauſales creaturis inditæ. XIIII*
les illæ rationes quas mũdo indidit, cũ primũ ſimul
omnia creauit, quomõ ſint inſtitutæ: Vtrum ut,
quemadmodũ uidemus, cuncta naſcẽtia uel fruti
cum uel animaliũ in ſuis cõformationibus atq; in
crementis, ſua ꝑ diuerſitate generũ diuerſa ſpacia
peragerent temporũ? An ut quemadmodũ credi
tur factus Adã ſine ullo progreſſu incrementorũ
uirili ætate cõtinuo cõformarentur? Sed cur non
utrãq; illas credimus habuiſſe, ut hoc ex eis futu-
B rũ eſſet quod factori placuiſſet? Si eñ illo modo
dixerimus, incipiet cõtra ipſas factũ uideri, nõ ſo-
lum etiã illud de aqua uinũ, ſed & oĩa miracula
quæ cõtra naturæ uſitatũ curſum fiũt. Si autẽ iſto
modo, multum erit abſurdius ipſas iſtas quotidia
nas naturæ formas & ſpecies cõtra illas primarias
omniũ naſcentiũ cauſales rationes ſuorũ temporũ
peragere ſpacia. Reſtat ergo ut ad utrunq; modũ
habiles creatæ ſint, ſiue ad iſtum quo uſitatiſſime
tẽporalia trãſcurrunt, ſiue ad illũ quo rara & mira
bilia fiunt, ſicut deo facere placuerit quod tẽpori
cõgruat. Verũtamẽ ſic factus eſt homo, quẽad *Quomodo factus primus homo. Cap. XV*
modũ illæ primæ cauſæ habebãt ut fieret primus
homo, quẽ non ex parẽtib. naſci qui nulli præceſ-
ſerãt, ſed de limo formari oportebat ſecundũ cau-
C ſalẽ rationẽ in qua primitus factus erat. Nã ſi ali-
ter factus eſt, nõ eum deus in illorũ ſex dierũ ope-
ribus fecerat: in quibus cũ dicitur factus, ipſam cau-
ſam utiq; fecerat deus qua erat ſuo tẽpore homo
futurus, & ſecũdũ quã fuerat ab illa faciendus: qui
ſimul & cõſummauerat has ꝑſpicuas ſpecies, pro-
ducẽs inchoata ꝓpter perfectionẽ cauſaliũ ratio-
num, & inchoauerat rationes cauſales fiendorũ,
mundo imprimẽs conſummanda propter ordinẽ
temporum. Si ergo in illis primis rerũ cauſis quas
mũdo primitus creator inſeruit, non tantũ poſuit
ꝙ de limo formaturus erat hominẽ, ſed etiã quẽ-
admodum formaturus, utrũ ſicut in matris utero,
an in forma iuuenili, proculdubio ſic fecit ut illic
præfixerat. Neq; enim contra diſpoſitionẽ ſuam
D faceret. Si autẽ uim tantum ibi poſuit poſſibilita-
tis, ut homo fieret quoquo modo, ut & ſic poſſet,
id eſt, ut ideo quoq; ibi eſſet, quia ſic & ſic poſſet:
unum autem ipſum modum quo erat facturus in
ſua uoluntate ſeruauit, cum mũdi conſtitutionem
contexuit: manifeſtum eſt etiã ſic non factum eſſe *2 ſent. diſt. 17 cap. ſolet*
hominẽ contra quod erat in illa prima cõditione
cauſarũ: quia ibi erat etiam ſic fieri poſſe, quamuis
nõ ibi erat ita fieri neceſſe eſſe: hoc enim non erat
in cõditione creaturæ, ſed in placito creatoris, cu-
ius uoluntas rerũ neceſſitatis eſt. Nã & nos pro *Ratio humana quouſq; aliquid comprehendat Cap. XVI*
captu infirmitatis humanę iã in ipſis rebus tempo
re exortis poſſumus noſcere, quid in cuiuſq; natu
ra ſit quã experimẽto percepimus, ſed utrũ etiam
futurũ ſit ignoramus. Eſt quippe in natura huius,

uerbi gratia, iuuenis ut ſeneſcat, ſed utrũ hoc etiã ſit in dei uolũtate, neſcimus. Sed nec in natura eſ- A ſet, niſi in dei uolũtate prius fuiſſet, qui cõdidit omnia, & utiq; occulta ratio eſt ſenectutis in corpore iuuenili, uel iuuẽtutis in corpore puerili. Neq; enim oculis cernit̃ ſicut ipſa in puero pueritia, ſicut iuuẽtus in iuuene: ſed alia quadã notitia colligit̃ ineſſe in natura quiddã latens, quo educantur in promptũ numeri occulti, uel iuuentutis à pueritia, uel ſenectutis à iuuentute. Occulta eſt ergo iſta ratio qua fit ut hoc eſſe poſſit, ſed oculis, mẽti aũt nõ eſt occulta: utrũ aũt hoc etiã neceſſe ſit, omnino neſcimus. Et illã quidẽ qua fit ut eſſe poſſit, in natura ipſius corporis nouimus: illam uero qua fit ut neceſſe ſit, manifeſtum eſt illic nõ eſſe.

Præſcientia dei Cap. XVII

Sed fortaſſis in mũdo eſt, ut neceſſe ſit iſtũ hominẽ ſeneſcere. Si aũt nec in mũdo eſt, in deo eſt: hoc aũt neceſſario futurũ eſt quod ille uult, & ea uere futura ſunt quæ ille præſciuit. Nã multa ſecundũ inferiores cauſas futura ſunt, ſed ſi ita ſunt, & in B præſcientia dei uere futura ſunt: Si autẽ ibi aliter ſunt, ita potius futura ſunt, ſicut ibi ſunt, ubi quæ præſcit, falli non poteſt. Nam futura dicit̃ ſenectus in iuuene, ſed tamen futura nõ eſt, ſi ante moriturus eſt: hoc aũt ita erit ſicut ſe habẽt aliæ cauſæ, ſiue in mũdo cõtextę, ſiue in dei pręſciẽtia reſeruatæ. Nã ſecundum quaſdã futurorũ cauſas moriturus erat Ezechias, cui deus addidit quindecim annos ad uitã, id utiq; faciẽs, quod ante cõſtitutionẽ mundi ſe facturũ eſſe præſciebat, & in ſua uolũtate ſeruabat. Nõ ergo id fecit quod futurũ nõ erat: hoc eñ magis erat futurũ quod ſe facturũ eſſe præſciebat. Nec tamẽ illi anni additi recte dicerent̃, niſi aliqd adderet̃, quod ſe aliter in alijs cauſis habuerat: ſecundũ aliquas igit̃ cauſas inferiores iam uitam finierat: ſecundũ illas aũt quæ ſunt in uoluntate & præſciẽtia dei, qui ex ęternitate nouerat, quid illo tempore facturus erat, & hoc uere futurũ erat, tũc erat finiturus uitam quando finiuit uitã. Quia & ſi orãti cõceſſum eſt, etiã ſic eum oraturũ ut tali orationi cõcedi oporteret ille utiq; præſciebat, cuius præſcientia falli nõ poterat: & ideo quod præſciebat, neceſſario futurũ erat.

Voluntas dei cauſa rerum. Cap. XVIII

Quapropter ſi omniũ futurorũ cauſæ mũdo ſunt inſitæ, cũ ille factus eſt dies qñ deus creauit oĩa ſimul, nõ aliter Adã factus eſt, cum de limo terræ formatus eſt, ſicut eſt credibilius iam perfectæ uirilitatis, ꝙ erat in illis cauſis, ubi deus hominẽ in ſex dierũ operib. fecit. Ibi eñ erat nõ ſolũ ut ita fieri poſſet, uerumetiã ut ita eũ fieri neceſſe eſſet. Tam eñ nõ fecit deus cõtra cauſam quã ſine dubio uolẽs præſtituit, ꝙ contra uoluntatẽ ſuã nõ facit. Si aũt nõ omnes cauſas in creatura primitus condita præfixit, ſed aliquas in ſua uolũtate ſeruauit, nõ ſunt quidem illæ quas in ſua uolũtate ſeruauit, ex iſtarũ quas creauit neceſſitate pendentes: nõ tamen poſſunt eſſe cõtrariæ quas in ſua uoluntate ſeruauit, illis quas in ſua uoluntate inſtituit: quia dei uolũtas nõ poteſt ſibi eſſe cõtraria. Iſtas ergo ſic condidit, ut ex illis eſſe illud cuius cauſę ſunt poſſit, ſed nõ neceſſe ſit: illas aũt ſic abſcõdit, ut ex eis eſſe neceſſe ſit hoc quod ex iſtis fecit ut eſſe poſſit.

Quale corpus primi hominis Cap. XIX

Solet item quęri, utrũ A animale corpus prius homini formatũ ſit è limo, quale nũc habemus, an ſpiritale quale reſurgẽtes habebimus? Quanquã enim hoc in illud mutabitur, ſeminat̃ enim corpus animale, ſurget corpus ſpiritale, tamẽ quid prius homini factũ ſit, ideo diſceptat̃, quia ſi animale factũ eſt, non hoc recipiemus qđ in illo perdidimus, ſed tãto melius, quãto ei ſpiritale animali præponendũ eſt, quando erimus æquales angelis dei. Sed angeli poſſunt alijs ex iuſtitia præponi, nunquid & domino? De quo tamẽ dictũ eſt: Minoraſti enim paulominus ab angelis. *Pſal. 8* Vnde, niſi ꝓpter carnis infirmitatẽ quã ſumpſit ex uirgine, formã ſerui accipiens in qua moriens nos à ſeruitute redimeret? Sed quid hinc diutius diſſeramus? Nõ eñ obſcura eſt Apoſtoli ſententia de hac re, qui cũ uoluiſſet adhibere teſtimoniũ quo probaret eſſe corpus animale, nõ tam de B ſuo uel de cuiuſquã hominis corpore quod in pręſenti uidebat̃, ꝙ de hoc ipſo ſcripturæ huius loco recoluit & adhibuit, dicens: Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale. *1. Cor. 15* Sic etenim ſcriptũ eſt: Factus eſt primus homo Adã in animã uiuẽtem, nouiſſimus Adã in ſpiritũ uiuificantem. Sed non primũ quod ſpiritale eſt, ſed qđ animale, poſtea ſpiritale: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Et quõ induimus imaginẽ terreni, induamur & imaginem eius qui de cœlo eſt. Quid ad hoc dici poteſt? Imaginẽ ergo cœleſtis hominis nũc ex fide portamus habituri in reſurrectione quod credimus, imaginẽ autẽ terreni hominis ab ipſo exordio humanæ generationis induimus.

Quomodo renouemur ſi nõ ad hoc per Chriſtum renouamur quod in Adam prius eramus. XX

C Hic occurrit alia quęſtio, quõ renouemur, ſi nõ ad hoc per Chriſtũ renouamur quod in Adã prius eramus? Quanꝙ enim multa nõ in priſtinũ, ſed in melius renouent̃, ab inferiore tamẽ ſtatu ꝙ quo erant antea renouant̃. Vnde ergo ille filius mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt? Vnde illi profert̃ ſtola prima, ſi non immortalitatẽ recipit quã perdidit in Adã? Quomodo aũt ꝑdidit immortalitatẽ ſi corpus habuit animale? Neq; enim animale corpus ſed ſpiritale erit, cũ corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatẽ. Nonnulli his anguſtijs coarctati: ut & illa conſtet ſententia qua exemplũ de animali corpore hinc datũ eſt, ut diceret̃: Factus eſt primus homo Adam in animã D uiuentẽ, nouiſſimus Adam in ſpiritũ uiuificantẽ: & iſta renouatio receptioq; immortalitatis, nõ abſurde dicat̃ in priſtinum futura, in illud ſcilicet qđ Adam perdidit: putauerunt prius quidem hominem fuiſſe corporis animalis, ſed dũ in paradiſo cõſtitutus eſt, eum fuiſſe mutatũ, ſicut nos quoq; reſurrectione mutabimur. Hoc quidẽ liber Geneſeos nõ cõmemorat. Sed ut poſſint utraq; teſtimonia ſcripturarũ conſentire inter ſe, ſiue illud quod de animali corpore dictũ eſt, ſiue illa quæ de renouatiõe noſtra plurima in ſanctis literis reperiunt̃, hoc tanꝙ neceſſario cõſequi crediderũt.

Paradiſus ſpiritualis. XXI

Sed ſi ita eſt, fruſtra conamur paradiſum & illas arbores

earũq; fructus prẹter figuratã ſignificationẽ prius
accipere ad rerũ geſtarũ proprietatẽ. Quis enim A
credat iam illius modi cibos ex arborũ pomis, im
mortalibus & ſpiritalib. corporibus neceſſarios
eſſe potuiſſe? Verũtamen ſi aliud non poteſt inue
niri, melius eligimus paradiſum ſpiritaliter intelli
gere, ꝙ uel putare nõ renouari hominem, cum to
ties hoc ſcriptura cõmemorar, uel eum exiſtima-
re recipere, qđ nõ oſtendit̃ amiſiſſe. Huc accedit,
quod & ipſa mors hominis, quã cũ peccato cõme
ruiſſe, multa diuina teſtimonia colloquũtur, indi-
cat eũ ſine morte futurũ fuiſſe niſi peccaſſet. Quo
modo ergo ſine morte mortalis, aut quõ nõ mor-
Corpus Ade. talis ſi corpus animale? Vnde quidam nõ eum
Cap. XXII mortẽ corporis peccato meruiſſe arbitrantur, ſed
mortẽ animæ quam fecit iniquitas. Nam credunt
eũ propter corpus animale exiturũ fuiſſe de hoc B
corpore, ad requiem ſcilicet quã nunc habent ſan
cti qui iam dormierũt, & in fine ſeculi eadẽ mem-
bra immortaliter recepturi: ut uidelicet mors cor-
poris non de peccato accidiſſe uideatur, ſed natu
raliter, ut animaliũ cẹterorũ. Verũ his rurſus Apo
Rom. 8 ſtolus occurrit & dicit: Corpus quidem mortuũ
eſt propter peccatũ, ſpiritus aũt uita eſt propter iu
ſtitiam. Si aũt ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum
à mortuis habitat in uobis, qui ſuſcitauit Chriſtũ
à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora ueſtra
per inhabitãtem ſpiritũ eius in uobis. Ac per hoc
mors etiã corporis de peccato eſt. Si ergo nõ pec
caſſet Adã, nec corpore moreret̃: ideoq; immorta
le haberet & corpus. Quõ ergo immortale ſi ani-
Figurate an male? Sed rurſus nõ uident qui eius corpus in C
proprie acci- paradiſo mutatũ putant ut ex animali fieret ſpiri-
piendus eſt pa tale, nihil impedire ſi nõ peccaſſet, ut poſt paradiſi
radiſus. XXIII uitã ſi iuſte obedienterq; uixiſſet, acciperet eandẽ
corporis mutationem in uita ẹterna ubi iam cibis
corporalib. nõ egeret. Quid ergo neceſſe eſt pro-
pter hoc iam cogi figurate nõ ꝓprie paradiſum in
telligere, quia non poſſet mori corpus niſi pecca-
tor? Verũ eſt quidẽ quod nõ moreret̃, etiã corpo-
re, niſi peccaſſet. Aperte quippe dicit Apoſtolus,
corpus mortuũ propter peccatum: animale tamẽ
poſſet eſſe ante peccatũ, & poſt uitam iuſtitiæ cũ
Corpus anima deus uellet fieri ſpiritale. Quõ ergo inquiunt,
le. Ca. XXIIII renouari dicimur, ſi nõ hoc recipimus quod per-
didit primus homo in quo omnes moriunt̃? Hoc
plane recipimus ſecundũ quendã modum. Non D
itaq; immortalitatẽ ſpiritalis corporis recipimus
quam nõdum habuit homo, ſed recipimus iuſti-
tiam, ex qua per peccatũ lapſus eſt homo. Reno-
uabimur ergo à uetuſtate peccati, non in priſtinũ
corpus animale in quo fuit Adam: ſed in melius,
id eſt in corpus ſpiritale, cũ efficiemur æquales an
gelis dei, apti cœleſti habitationi, ubi eſca quẹ cor
rumpitur nõ egebimus. Renouabimur ergo ſpiri
tu mentis noſtrẹ ſecundũ imaginem eius qui crea
uit nos, quã peccãdo Adam perdidit. Renouabi-
mur aũt etiã carne cũ hoc corruptibile induet in-
corruptionem: ut ſit ſpiritale corpus, in quod nõ-
dum mutatus ſed mutandus erat Adam, niſi mor-
tem etiam corporis animalis peccando meruiſſet.

Deniq; non ait Apoſtolus, corpus quidẽ mortale Rom. 8
A propter peccatũ, ſed corpus mortuũ propter pec
catũ. Illud quippe ante peccatũ, & mortale ſe-
cundũ aliam, & immortale ſecundũ aliam cauſam Corpus idem
dici poterat: id eſt mortale, quia poterat mori, im mortale &
mortale quippe, quia poterat nõ mori. Aliud eſt immortale.
enim nõ poſſe mori, ſicut quaſdã naturas immor- Cap. XXV
tales creauit deus: aliud eſt autem poſſe nõ mori,
ſecundũ quẽ modũ primus creatus eſt homo im-
mortalis: quod ei præſtabat̃ de ligno uitæ, non de
cõſtitutione naturæ: à quo ligno ſeparatus eſt cũ
peccaſſet, ut poſſet mori, qui niſi peccaſſet poſſet
nõ mori. Morralis ergo erat conditione corporis
animalis, immortalis aũt beneficio conditoris. Si
eñ corpus animale, utiq; mortale: quia & mori po
terat, quãuis & immortale ideo, quia & nõ mori
B poterat. Neq; eñ immortale quod mori omnino
nõ poſſit, erit niſi ſpiritale, quod nobis futurũ in
reſurrectione promittit̃: Ac per hoc illud anima-
le & ob hoc mortale, quod ꝓpter iuſtitiã ſpiritale
fieret: & ob hoc mortale oĩmodo factũ eſt pro-
pter peccatũ, nõ mortale, ꝙ & antea erat, ſed mor
tuum, quod poſſet nõ fieri, ſi homo nõ peccaſſet.

Quomodo ergo corpus noſtrũ dicit Apoſto- Corpus Ade
lus mortuũ, cum adhuc de uiuentib. loqueret̃, niſi & noſtrum
quia iam ipſa cõditio moriendi ex peccato paren diuerſa.
tum hæſit in prole? Animale eſt enim & hoc cor- Cap. XXVI
pus ſicut & primi hominis fuit, ſed hoc iam in ip-
ſo animalis genere multo eſt deterius: habet enim
neceſſitatẽ moriendi, quod illud nõ habuit. Quã
uis eñ reſtabat adhuc ut immutaret̃, & ſpiritale fa
C ctũ plenã immortalitatẽ perciperet, ubi cibo cor-
ruptibili nõ egeret: tñ ſi iuſte uiueret homo, & in
ſpiritalẽ habitudinẽ corpus eius mutaret̃, nõ iret
in mortẽ. In nobis aũt etiã iuſte uiuẽtibus, corpus
moriturũ eſt, propter quã neceſſitatẽ ex illius pri-
mi hominis peccato uenientem, non mortale ſed
mortuũ corpus noſtrũ dixit Apoſtolus, quia om- 1. Cor. 15
nes in Adã morimur. Itẽ dicit: Sicut eſt ueritas in Eph. 4
Ieſu deponere nos ſecundũ priorem cõuerſatio-
nem hominẽ ueterem eum qui corrũpitur ſecun-
dum concupiſcentias deceptionis, hoc eſt, factus
Adam per peccatum. Vide ergo quid ſequat̃: Re
nouamini aũt ſpiritu mentis ueſtræ, & induite no
uum hominẽ qui ſecũdum deũ creatus eſt, in iuſti
tia & ſanctitate ueritatis. Ecce qđ perdidit Adam
D per peccatũ. In hoc ergo renouamur ſecũdum Stola data A-
id quod amiſit Adã, id eſt ſecũdum ſpiritũ mentis dæ. XXVII
noſtræ. Secũdũ aũt corpus quod ſeminat̃ anima-
le, & reſurget ſpiritale in melius renouabimur, ꝙ
nondũ fuit in Adam. Dicit item Apoſtolus, Expo
liantes uos ueterem hominẽ cũ actibus ſuis, indui
te nouũ qui renouat̃ in agnitione dei ſecundum
imaginem eius qui creauit eum. Hanc imaginem 1. retr. ca. 24
in ſpiritu mentis impreſſam perdidit Adã per pec
catum, quam recipimus per gratiã iuſtitiæ: nõ ſpi-
ritale atq; immortale corpus in quo ille nondum
fuit, & in quo erunt omnes ſancti reſurgentes à
mortuis. Hoc enim primũ eſt illius meriti, quod
amiſit. Proinde illa ſtola prima, aut ipſa iuſtitia eſt
unde lapſus eſt: aut ſi iudumẽtum corporalis im-
morta-

mortalitatis ſignificat, etiã hãc ille ſic amiſit, cum
ꝓpter peccatũ ad eam peruenire nõ potuit. Dicit
enim & amiſiſſe uxorẽ & amiſiſſe honorẽ, qui ſpe
Corpus Adam ratũ nõ acceperit, illo à quo ſperabat offenſo. Se
animale. cundũ hãc ergo ſententiã corpus animale habuit
XXVIII Adam, nõ tantũ ante paradiſum, ſed etiã in para-
diſo cõſtitutus: quãuis in interiore homine fuerit
ſpiritalis, ſecũdum imaginẽ eius qui creauit eum:
quod amiſit peccãdo, meruitq; etiã corporis mor
tem qui nõ peccãdo mereret & in corpus ſpirita-
le cõmutationẽ. Nã ſi & interius animaliter uixit,
nõ poſſumus dici ad hoc ipſius renouari. Quibus
enĩ dicit: Renouamini ſpiritu mentis ueſtræ: hoc
eis dicit ut ſpiritales fiãt. Quod ſi ille nec ipſa mẽ-
te fuit, quomodo nos renouamur ad id qđ nunꝗ
fuit? Apoſtoli aũt & omes iuſti animale utiq; cor-
pus habebãt, ſed tamen ſpiritaliter intus uiuebãt,
renouati ſcilicet in agnitione dei ſecundum ima-
ginem eius qui creauit eos: non ideo tamen pec-
care nõ poterãt ſi cõſentirent iniquitati. Nã & ſpi
ritales poſſe cadere in tẽtatione peccati, oſtendit
Gal. 6 Apoſtolus ubi ait, Fratres, ſi præoccupatus fuerit
homo in aliquo delicto, uos qui ſpiritales eſtis, in-
ſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendẽs te-
ipſum ne & tu tenteris. Hoc dixi ne cuiꝗ impoſſi
bile uideat q peccauit Adã, ſi ſpiritalis erat men-
te, quãuis animalis eſſet corpore. Quæ cũ ita ſint,
nihil tamẽ adhuc ꝑpropere cõfirmamus, ſed ex
Anima. pectamus potius, utrũ etiam cætera ſcriptura hũc
XXIX intellectũ nõ impediat. Sequitur enim quæſtio
de anima ualde difficilis, in qua multi laborauerunt,
nobiſq; ubi laboremus reliquerunt. Siue e-
nim quia non omniũ omnia legere potui, qui de
hac re ſecundũ ſcripturarũ noſtrarum ueritatẽ ad
aliquid liquidũ minimeq; dubium peruenire po-
tuerunt: ſiue quia tanta quæſtio eſt, ut etiã qui eam
ueraciter ſoluũt, nõ facile intelligant à talib. qua-
lis ipſe ſum: fateor neminem adhuc mihi perſua-
ſiſſe, quod ſic habeam de anima, ut nihil amplius
quærendum putem: Vtrũ aũt nunc certũ aliquid
inuenturus ſim, & iam definiturus, ignoro. Quod
aũt potuero, ſi conatũ meum dominus adiuuerit,
ſequenti uolumine explicare conabor.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIB. VII

Quæſtio de a- nima. Cap. I

T finxit deus hominẽ puluerem de
terra, & flauit in faciẽ eius flatũ ui-
B tæ, & factus eſt homo in animã uiuẽ
tem. Hæc uerba ſcripturæ nobis &
in principio ſuperioris libri cõſide-
randa ꝓpoſuimus, & de ipſo homine facto maxi-
meq; de eius corpore quãtũ ſatis duximus, quod
ſecũdũ ſcripturas uiſum eſt diſſeruimus. Sed quia
de anima humana nõ parua quæſtio eſt, ad hunc
eam librũ differendam putauimus, neſciẽtes quã-
tum nos dominus adiuturus eſſet, recte loqui cu-
pidos, illud tamẽ ſciẽtes niſi quantũ ipſe adiuua-
ret, recte non eſſe locuturos. Recte eſt aũt ueraci-
ter atq; cõgruenter, nihil audaciter refellẽdo, ni-
hil temere affirmãdo, dũ adhuc dubiũ eſt, uerũ fal
A ſum' ue ſit, ſiue fidei, ſiue ſciẽtiæ Chriſtianæ: qđ au
tem doceri poteſt, uel rerum ratione apertiſſima,
uel ſcripturarum autoritate certiſſima, ſine cun-
ctatione aſſerẽdo. Ac primũ illud uideamus quod
ſcriptũ eſt: Flauit uel ſufflauit in faciẽ eius flatũ ui
tæ. Nõnulli enĩ codices habẽt, ſpirauit uel inſpira ἐνεφύσησεν
uit in faciẽ eius. Sed cũ Græci habeãt ἐνεφύσησεν, nõ ad uerbum in-
dubitat flauit uel ſufflauit eſſe dicendũ. Quæreba ſpirauit
mus aũt in ſuperiori ſermone de manib. dei, cum
homo de limo formatus cogitaret. Quid ergo nũc
dicendũ eſt in eo qđ ſcriptũ eſt, ſufflauit deus, niſi
quia ſicut nõ manib. corporeis finxit, ita nec fau-
cib. labijſq; ſufflauit? Verũtamen hoc uerbo ſcri-
ptura in quæſtione difficillima plurimũ nos quan Animam non
tum opinor adiuuat. Nam cũ quidã ex hoc uer- eſſe naturæ
bo crediderint aliquid eſſe animã de ipſa ſubſtan- eiuſdem cum
B tia dei, id eſt, eiuſdẽ naturæ cuius ille eſt, hoc ideo deo. Cap. II
putãtes, quia cũ homo ſufflat, aliquid de ſeipſo eij
cit in flatu: hinc potius admonẽdi ſumus hãc ini-
micam fidei catholicæ reprobare ſententiã. Nos
enim credimus dei naturã atq; ſubſtantiã quæ in
trinitate credit à multis, intelligit à paucis, omni-
no eſſe incõmutabilẽ. Porrò aũt animæ naturam
uel in deterius uel in melius cõmutari poſſe quis
ambigit? Ac per hoc ſacrilega opinio eſt, eam &
deũ credere unius eſſe ſubſtantiæ. Quid enim hoc
modo aliud ꝗ̃ & ille cõmutabilis credit? Creden
dum itaq; eſt & intelligendũ, neq; ullo modo du-
bitandũ, quod recta fides habet, animam ſic eſſe à
deo tanꝗ rem quã fecerit, nõ tanꝗ de natura cu-
C ius eſt ipſe, ſiue genuerit, ſiue quoquo modo ꝓtu
lerit. Et quõ inquiũt ſcriptũ eſt: Sufflauit in fa- Flatus in fa-
ciẽ eius, & factus eſt homo in animã uiuã, ſi nõ ani ciem. Cap. III
ma dei pars eſt uel dei omnino ſubſtãtia? Imò ue-
ro ex hoc uerbo ſatis apparet ita nõ eſſe: cũ enim
homo ſufflat, anima utiq; ipſa ſubiacentẽ ſibi natu
rã corporis mouet, & de illa nõ de ſeipſa flatũ fa-
cit. Niſi iſti forte tam tardi ſunt, ut neſciãt iſto reci
proco halitu quẽ de hoc aere circũfuſo ducimus
& reddimus, fieri etiã flatũ cũ uolũtate ſufflamus.
Quod ſi etiã nõ ex hoc aere qui forinſecus adia-
cet accepto & reddito, ſed ex ipſius noſtri corpo-
ris natura qua cõſtat, ſufflãdo aliquid eijceremus,
non eſt eadẽ natura corporis & animæ, qđ & ipſi
utiq; cõſentiunt. Quapropter etiã ſic aliud eſt ani
D mæ ſubſtãtia quæ corpus regit & mouet: aliud fla
tus quẽ regẽdo uel mouẽdo facit de corpore ſibi
ſubdito, nõ de ſeipſa cui corpus eſt ſubditũ. Cum
itaq; lõge quidẽ incõparabili modo, ſed tñ anima
regat ſubditũ corpus, & deus ſubditã creaturam,
cur nõ potius intelligat de ſubiecta ſibi creatura
feciſſe deus animã in eo quod ſufflaſſe dictus ſit:
quãdoquidẽ ipſa anima quãuis corpori ſuo nõ ita
dominet ut deus uniuerſitati quã cõdidit, tñ eius
motu nõ de ſua ſubſtãtia flatũ facit? Poſſemus q-
dẽ dicere, nec ipſum dei flatũ eſſe animã hominis,
ſed deũ ſufflando feciſſe animã in homine. Sed ne
putent meliora quæ fecit uerbo, ꝗ̃ ꝗd fecit flatu,
qa & in nobis melius eſt uerbũ ꝗ flatus: nihil eſt in
terim ſecũdũ ſupradictã rationẽ, cur animã ipſam
dei

dei flatū dicere dubitemus, dum intelligatur non
eſſe dei natura atq; ſubſtantia, ſed hoc ipſum eſſe A
ſufflare quod eſt flatū facere, hoc eſt animū face-
Eſa. 57. re. Cui ſentētiæ cōgruit qd' per Eſaiam dicit deus:
Spiritus enim à me procedet, & flatū omnē ego
feci. Nam nō quemlibet flatū corporeū dicere, ſe-
quētia docēt. Cū enim dixiſſet, omnem flatū ego
feci: & propter peccatū, inquit, puſillū quid cōtri
ſtaui eum & percuſſi eū. Quid ergo dicit flatū niſi
animā, quę propter peccatū percuſſa & cōtriſtata
eſt? Quid igiť eſt, omnē flatū ego feci: niſi omnē
Vnde flatus in faciē. Cap. IIII. animā ego feci? Si ergo deum diceremus tanq;
corporei mundi huius animā, cui mundus ipſe eſ-
ſet tanq; corpus ipſius animantis, recte non eum
diceremus ſufflando feciſſe animam hominis, niſi
corpoream de iſto aere ſubiacente ſibi ex corpo-
re ſuo: non tamen quod feciſſet dediſſetq; ſufflan- B
do, de ſeipſo dediſſe putare deberemus, ſed ita de
ſibi ſubiecto aere corporis ſui, ſicut anima de hu-
iuſmodi re ſimiliter adiacente ſibi, hoc eſt de cor-
pore, non de ſeipſa flatum facit. Nunc uero quia
nō tantūmodo mūdi corpus deo eſſe ſubditū di-
cimus, ſed illū eſſe ſupra omnem creaturā ſiue cor
poralem ſiueſpiritalem, nec de ſeipſo nec de cor-
poreis elementis credēdus eſt animam feciſſe ſuf-
An anima ex nihilo. V flando. Vtrum aūt ex eo quodomnino nō erat,
id eſt, ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo fa-
cta ſpiritaliter erat, ſed anima nondū erat, merito
quæri poteſt. Si enim deum adhuc aliquid ex ni-
hilo creare non credimus, poſteaquā creauit om-
nia ſimul, & ob hoc cōſummatis omnibus operi-
bus requieuiſſe credimus quæ inchoauit facere, C
ut quicqd deinde faceret, ex his faceret, nō uideo
quēadmodū intelligamus adhuc eū ex nihilo ani
mas facere. An dicendū eſt eum in illis quidē ope
ribus primorū ſex dierū feciſſe illū diem occultū,
ac ſi hoc potius credi oportet ſpiritalē atq; intelle
ctualem naturā, ſcilicet unitatis angelicę & mūdi,
id eſt, cœlū & terrā: atq; in illis iam extantib. natu-
ris rationes creaſſe futurarū aliarū naturarum, nō
ipſas naturas: alioquin ſi iā ibi creatæ eſſent ſicut
erāt futuræ, non adhuc eſſent futuræ. Quod ſi ita
eſt, nondū erat in cōditis rebus animę humanæ il
la natura, & tūc eſſe cœpit cū eam deus ſufflando
fecit atq; indidit homini. Sed nō ideo quęſtio ſub
lata eſt, qua quæriť adhuc, utrū eam naturā quę a-
nima diciť, & antea non erat, ex nihilo creauerit: D
tanq; ipſe flatus eius nō ex aliqua ſubſtantia ſubia
cente factus ſit, ſicut de flatu dicebamus quem fa-
cit anima de corpore ſuo, ſed omnino ex nihilo
tūc factus ſit flatus cū deus flare uoluit, idemq; fla
tus hominis anima factus ſit. An uero iam erat a-
liquid ſpiritale, quāuis hoc quicquid erat, nōdum
animæ natura erat, atq; ex hoc factus ſit flatus dei
quæ natura eſſet animæ, ſicut nec corporis huma
ni natura iam erat, anteq; deus eam de limo terræ
uel puluere formaſſet. Non enim caro anima erat
An materia aliqua ſpiritalis fuerit animæ. Cap. VI puluis aut limus, ſed tamen aliquid erat unde illa
fieret quæ nōdū erat. Nūc ergo credibile eſt in
primis illis ſex dierū operibus deū cōdidiſſe, non
ſolū futuri corporis humani cauſalem rationē, ue-
rū etiā materię de qua fieret, id eſt, terrā, de cuius
A limo uel puluere fingereť: animæ aūt ſolam ibi cō
didiſſe rationē ſecundū quā fieret, non etiā quan-
dam pro ſuo genere materiā de qua fieret? Si eñ
quiddā incōmutabile eſſet anima, nullo modo e-
ius quaſi materię quęrere deberemus. Nunc aūt
mutabilitas eius ſatis indicat eā interim uitijs atq;
fallacijs deformē reddi, formari aūt uirtutibus ue-
ritatiſq; doctrina: ſed in ſua iam natura qua eſt ani
ma, ſicut etiā caro in ſua natura qua iam caro eſt,
& ſalute decorať, & morbis uulneribuſq; fœdať.
Sed ſicut hæc excepto quod iam caro eſt, in qua
natura uel proficit ut pulchra, uel deficit ut defor
mis ſit, habuit etiā materię, id eſt, terrā, de qua fie-
ret, ut omnino caro eſſet: ſic fortaſſe potuit & ani-
ma anteq; ea ipſa natura fieret quę anima diciť, cu
B ius uel pulchritudo uirtus, uel deformitas uitium
eſt, habere aliquā materiā pro ſuo genere ſpirita-
lem, quæ nondū eſſet anima: ſicut terra de qua ca-
ro facta eſt, iam erat aliquid, quāuis nō erat caro.
Sed eñ iam terra implebat mūdi infimā partem,
anteq; de illa corpus hominis fieret, cōferens uni
uerſo totū ſuum: ut etiā ſi nulla ex ea caro fieret a-
nimantis cuiuſquā, ſpecie tamē ſua mūdi fabricā
molēq; cōpleret, ſecundū quā diciť mūdus cœlū
& terra. At uero illa ſpiritalis materies ſi fuit ulla Qualis materia illa animæ Cap. VII
unde anima fieret, uel ſi eſt ulla unde animæ fiūt,
quid ipſa eſt, quod nomen, quā ſpeciē, quē uſum
in rebus cōditis tenet? Viuit an nō? Si uiuit, quid
agit? qd cōfert uniuerſitatis effectibus? Beatā ne
uitā gerit, an miſerā, an neutrā? Viuificat aliquid,
C an ab hoc etiā opere uacat, & in quodā ſecreto u-
niuerſitatis ocioſa requieſcit, ſine uigili ſenſu mo
tuq; uitali? Si enim nulla prorſus adhuc uita erat,
quomodo eſſet uitę futurę quędā incorporea nec
uiua materies? Aut falſum eſt, aut nimis latet. Si
aūt iam uiuebat nec beate nec miſere: quomodo
rationalis erat? Quod ſi tūc rationalis facta eſt, cum
ex illa materie natura humanæ animæ facta eſt, ir
rationalis ergo uita materies erat animæ rationa-
lis, id eſt, humanæ? Quid ergo inter illā pecoriſq;
diſtabat? An rationalis erat iam poſsibilitate, non
dum facultate? Si eñ uidemus infantilē animā, iā
utiq; hominis animā, nondū cœpiſſe uti ratione,
& tamē eam rationalē iam dicimus, cur nō creda-
tur ſic in illa materie de qua facta eſt anima, quie-
D tum fuiſſe motū etiā ſentiendi, ſicut in iſta infanti-
li quæ iam certe anima eſt hominis, quietus eſt ad
huc motus ratiocinandi. Nam ſi iam beata erat An materia illa uita fuerit beata. VIII
uita de qua facta eſt hominis anima, deterius er-
go facta eſt: & ideo non iā illa materies huius, ſed
illius iſta defluxio eſt. Nam materies aliqua cū for
matur præſertim à deo, in melius ſine dubitatiōe
formať. Sed etiā ſi cuiuſq; in aliqua beatitudine fa
ctę à deo uitę defluxio anima humana poſſet intel
ligi, nec ſic credenda erat eſſe cœpiſſe in aliquo a-
ctu meritorū ſuorū, niſi ex quo ꝓpriā cœpit agere
uitā, dū anima facta eſt animās carnē, & eius ſen-
ſibus uelut nūcijs utens, atq; in ſeipſa ſe uiuere ſen
tiens ſua uoluntate, intellectu, memoria. Si eñ eſt
aliquid unde iſtā defluxionē formatæ carni deus
inſpi-

inſpiraret, tanꝙ ſufflando animã faciens, idemq;
beatũ eſt, nullo modo mouet̃, aut mutat̃, aut amit
tit aliquid cum hoc ab eo defluit unde anima fit.

An corpus fue rit materia ani mæ. Cap. IX

Nõ eſt enim corpus ut tanꝙ exhalãdo minuat̃.
Si aũt anima irrationalis, materies eſt quodãmo-
do de qua fit anima rationalis, id eſt, humana, rur-
ſus quęritur etiã ipſa irrationalis unde fiat, quia &
ipſam nõ facit niſi creator omniũ naturarũ. An il-
la de materie corporali? Cur nõ ergo & iſta? Niſi
forte quod uelut gradatim fieri concedit̃, cõpen-
dio poſſe deũ facere quiſꝙ negabit. Proinde quę-
libet adhibeat̃ interpoſitio, ſi corpus eſt materies
animæ irrationalis, & anima irrationalis eſt mate
ries animæ rationalis, ꝓculdubio corpus eſt mate
ries animæ rationalis. Quod neminẽ unꝙ ſcio au
ſum eſſe ſentire, niſi qui & ipſam animã nõ niſi in
genere alicuius corporis ponit. Deinde cauendũ
eſt, ne quædã trãslatio animę fieri à pecore in ho-
minẽ poſſe credat̃, quod ueritati fideiq; catholicę
omnino contrariũ eſt, ſi cõceſſerimus irrationalẽ
animã ueluti materiã ſubiacere, unde ratiõalis a-
nima fiat. Sic eñi fier, ut ſi hæc in melius cõmutata
fuerit hominis, illa quoq; in deterius cõmutata ſit
pecoris. De quo ludibrio quorũdã Philoſophorũ
etiã eorũ poſteri erubuerunt, nec eos hoc ſenſiſſe,
ſed non recte intellectos eſſe dixerũt. Et credo ita
eſſe, uelut ſi quiſꝙ etiam de ſcripturis noſtris hoc
Pſal. 48 ſentiat ubi dictũ eſt: Homo in honore poſitus nõ
intellexit, cõparatus eſt pecorib. inſenſatis, & ſimi
Pſal. 73 lis factus eſt eis. Aut ubi itẽ legitur: Ne tradideris
domine beſtijs animã cõfitentẽ tibi. Neq; eñi non
omnes hęretici ſcripturas catholicas legũt, nec ob
aliud ſunt hæretici, niſi ꝙ eas non recte intelligen
tes, ſuas falſas opiniones cõtra earum ueritatẽ per
uicaciter aſſerunt. Sed quoquo modo ſe habeat
uel nõ habeat opinio Philoſophorũ de reuolutio
nib. animarũ, catholicæ tamen fidei non cõuenit
credere animas pecorũ in homines, aut hominũ
in pecora tranſmigrare.

Quomodo ho mines ſimiles ſiant pecudi bus. Cap. X

Fieri ſanè homines ui-
tæ genere pecoribus ſimiles, & ipſæ res humanæ
clamãt, & ſcripturæ teſtant̃. Vnde eſt illud quod
cõmemoraui: Homo in honore poſitus nõ intel-
lexit, cõparatus eſt iumẽtis inſenſatis, & ſimilis fa
ctus eſt eis. Sed in hac uita utiq;, non poſt mortẽ.
Proinde uel talib. beſtijs nolebat in poteſtatẽ da-
ri animã ſuã qui dicebat: Ne tradideris beſtijs ani-
mã cõfitentẽ tibi: quales cauẽdos dominus ſigni-
ficat, ubi dicit eos indutos ueſtitu ouiũ, intus autẽ
eſſe lupos rapaces: uel ipſi diabolo & angelis e-
ius: nã & ille dictus eſt leo & draco. Quid eñi affe
rũt argumẽti Philoſophi, qui putãt animas homi-
nũ in pecora, uel pecorũ in homines poſt mortẽ
poſſe trãsferri? Hoc certe quod morũ ſimilitudo
ad id trahat, uelut auaros in formicas, rapaces in
miluos, ſæuos ac ſuperbos in leones, ſectatores
immũdæ uoluptatis in ſues: & ſi qua ſimilia. Hæc
quippe aſſerũt, nec attendunt per hanc rationem
nullo modo fieri poſſe, ut pecoris anima poſt mor
tem in hominẽ transferat̃. Nullo modo eñi pecus
ſimilior erit homini ꝙ porco, & cũ mãſueſcũt leo
nes, canibus uel etiã ouibus fiũt ſimiliores ꝙ ho-
minib. Cũ igit̃ à pecorũ morib. pecora nõ recedũt
A &, quæ aliquantulũ cæteris diſſimilia fiũt, ſimilio-
ra ſunt tamen ſuo generi ꝙ humano longeq; plus
ab hominib. ꝙ à pecoribus differunt, nunꝙ erunt
hominũ animæ iſtæ ſi ea quæ ſimiliora ſint trahũt.
Si aũt hoc argumentũ falſum eſt, quomodo erit il
la uera opinio, quandoquidẽ nihil aliud afferunt,
quo etiã ſi nõ uera, ſaltẽ uériſimilis habeatur. Vn-
de ꝓcliuius & ipſe crediderim, quod etiam eorũ
poſteri ſectatores, illos homines qui hoc primi-
tus in ſuis libris poſuerunt, in hac uita potius intel
ligi uoluiſſe, quadã peruerſitate morũ ac turpitu-
dine homines pecorũ fieri ſimiles, ac ſic quodam
modo in pecora cõmutari, ut hoc dedecore obie
cto, eos à cupiditatũ prauitate reuocarẽt.

Transforma tiones corpo rum. Ca. XI

Nam
illa quæ ferunt̃ accidiſſe, ut quidã quaſi recordarẽ
tur, quod in quorundã animaliũ corporibus fue-
rint, aut falſa narrant̃, aut ludificationib. dæmonũ
B hoc in eorũ animis factũ eſt. Si eñi cõtingit in ſom
nijs, ut fallaci memoria quaſi recordetur ſe homo
fuiſſe quod non fuit, aut egiſſe quod nõ egit: quid
mirũ ſi quodã dei iuſto occultoq; iudicio, ſinũtur
dæmones in cordibus etiã uigilantiũ tale aliquid
poſſe? Manichæi aũt qui ſe Chriſtianos, uel putãt,
uel putari uolũt, in hac opinatiõe trãslationis uel
reuolutionis animarũ eo ſunt illis gentiũ Philoſo
phis, uel ſi qui alij uani homines hoc putent, dete
riores & deteſtabiliores, quod illi animę naturã à
dei natura diſcernunt: iſti aũt cũ aliud nihil dicant
eſſe animã ꝙ ipſam dei ſubſtantiã, atq; id omnino
quod deus eſt, nõ trepidãt eã tam turpiter cõmu-
tabilẽ dicere, ut nullũ ſit herbæ ſeu uermiculi ge-
nus, ubi eã nõ eſſe permixtã, uel quo reuolui non
C poſſe, mirabili opinent̃ inſania: Qui tamẽ ſi remo
tis ab animo ſuo rerum obſcuriſſimarũ quæſtioni
bus, quas carnali corde uerſantes, neceſſe eſt ut in
opiniones falſas, noxias, monſtroſasq; labãtur &
ꝓuoluãtur, unũ illud firmiſſime teneãt, quod om
ni animæ rationali ſine ullius diſputationis amba
gibus naturaliter & ueraciter inſitũ eſt, eſſe omni
no incõmutabilẽ & incorruptibilẽ deũ, tota eorũ
milleformis fabula repẽte dilabitur, quã in ſuis ua
nis ac ſacrilegis mentibus, nõ niſi de dei turpiſſi-
ma mutabilitate finxerũt. Non eſt igitur materies
animæ humanæ, nec anima irratiõalis.

Non eſt ex cor poreo elemen to anima. Cap. XII

Quid eſt
ergo unde anima flatu dei facta eſt? An corpus a-
liquod erat terrenũ quidẽ & humidũ? Nullo mo-
D do: hinc enim potius caro facta eſt. Nũquid aliud
eſt limus ꝙ terra humida? Nec humore ſola ani-
ma facta credẽda eſt, quaſi caro de terra, & anima
de aqua. Nimis enim abſurdũ eſt, inde factam pu-
tare animã hominis, unde facta eſt caro piſcis &
uolucris. Ergo fortaſſis ex aere. Huic eñi elemẽto
etiã flatus cõpetit, ſed noſter, nõ dei. Vnde ſupra
diximus, hoc potuiſſe cõgruẽter putari, ſi animã
mũdi tanquã unius maximi animantis deũ crede-
remus, ut ita eã flauerit de aere corporis ſui, ſicut
flat noſtra de ſui. Cũ uero deũ eſſe cõſtet ſupra o-
mne mũdi corpus, & ſupra omnem ſpiritũ quem
creauit, incõparabili omnino diſtantia, quõ id re-
cte dici poteſt? An forte quanto magis deus uni-

uerſæ ſuæ creaturæ præſens eſt omnipotentia ſin
gulari, tāto magis potuit ex aere flatū facere, quæ
anima hominis eſſet? Sed cū anima nō ſit corpo-
rea, quicquid aūt ex mūdi corporeis elementis fit
corporeū eſſe neceſſe eſt, in quib. mūdi elementis
etiā aer iſte cōnumeratꝛ, nec ſi de puri illius cœle-
ſtisq; ignis elemento facta anima diceretꝛ, credi o-
porteret. Omne quippe corpus in omne corpus
poſſe mutari, nō deſuerūt qui aſſererent. Corpus
aūt aliquod ſiue terrenū ſiue cœleſte, conuerti in
animā, fieriq; naturā incorpoream, nec quēquam
ſenſiſſe ſcio, nec fides hoc habet. Deinde ſi non
eſt cōtemnendū quod medici, nō tantū dicūt, ue-
rum etiā probare ſe affirmant, quāuis omnis caro
terrenā ſoliditatē in promptu gerat, habet tamen
in ſe & aeris aliquid quod in pulmonib. continetꝛ,
& à corde per uenas quas arterias uocant diffun-
ditur: & ignis non ſolū feruidam qualitatē, cuius
ſedes in iecore & in cerebro eſt, uerūetiam luculē
tam quā uelut eliquari ac ſubuolare oſtendunt in
excelſum cerebri locū tanquam in cœlū corporis
noſtri: unde & radij emicāt oculorum, & de cuius
medio uelut centro quodā, non ſolum ad oculos,
ſed etiā ad ſenſus cæteros tenues fiſtulæ deducun
tur, ad aures ſcilicet, ad nares, ad palatū, ꝓpter au-
diendum, olfaciendū, atq; guſtandū, ipſumq; tan-
gendi ſenſum qui per totū corpus eſt, ab eodē ce-
rebro dirigi dicunt per medullam ceruicis, & eam
quæ continetꝛ oſſibus, quibus dorſi ſpina cōſeritꝛ,
ut inde ſe tenuiſſimi quidā riuuli, qui tāgendi ſen
ſum faciūt, per cūcta membra diffundant. Cum
igitꝛ his quaſi nūcijs accipiat anima quicquid eam
corporaliū nō latet: ipſa uero uſq; adeo aliud quid
dam ſit, ut cū uult intelligere, uel diuina uel deū,
uel omnino etiā ſeipſam ſuaſq; conſiderare uirtu
tes, ut aliquid ueri certiq; cōprehendat, ab hac ip-
ſorū quoq; oculorū luce ſe auertat: eamq; ad hoc
negociū, non tantū nullo adiumēto, uerūetiā nō-
nullo impedimēto, eſſe ſentiens, ſe in obtutū men
tis attollat: quō ex eo genere aliquid eſt, cū eiuſ-
dem generis ſummum nō ſit niſi lumen quod ex
oculis emicat: quo illa non adiuuatꝛ niſi ad corpo-
reas formas coloreſq; ſentiendos: habetq; ipſa in-
numerabilia lōge diſſimilia cuncto generi corpo
rum, quæ nō niſi intellectu atq; ratione cōſpiciat,
quo nullius carnis ſenſus aſpirat. Quapropter
non eſt quidē humanæ animæ natura, nec de ter-
ra, nec de aqua, nec de aere, nec de igne quolibet:
ſed tamen craſſioris corporis ſui materiā, hoc eſt
humidam quādam terram, quæ in carnis uerſa eſt
qualitatē, per ſubtiliorem naturā corporis admini
ſtrat, id eſt, per lucē & aerē. Nullus enim ſine his
duob. uel ſenſus in corpore eſt, uel ab anima ſpon
taneus corporis motus. Sicut aūt prius eſſe debet
noſſe ꝙ facere, ita prius eſt ſentire ꝙ mouere. Ani
ma ergo quoniā res eſt incorporea, corpus quod
incorporeo uicinum eſt, ſicuti eſt ignis, uel potius
lux & aer, primitus agit: & ꝑ hęc cætera quæ craſ-
ſiora ſunt corporis, ſicuti humor & terra, unde car
nis corpulentia ſolidatꝛ, quæ magis ſunt ad patien
dum ſubdita, ꝙ prædita ad faciendū. Non mihi

Medicorū ſententia de corpore humano. Cap. XIII

Animā non eſſe ex elementis Cap. XIIII

Anima incorporea. XV

Cur dictum ſit, factus eſt homo in animam uiuam. Ca. XVI

ergo uidetꝛ dictū, factus eſt homo in animā uiuā,
A niſi quia ſentire cœpit in corpore, quod eſt anima
tæ uiuentiſq; carnis certiſſimū indiciū. Nam mo-
uentꝛ & arbuſta, non tantū ui extrinſecus impellē
te, ueluti cū uentis agitantꝛ, ſed illo motu quo in-
trinſecus agitꝛ, quicquid ad incremētum ſpeciēq;
arboris pertinet, quo ducitꝛ ſuccus in radicē, uerti
turq; in ea quibus cōſtat herbę natura uel ligni: ni
hil enim horū ſine interno motu. Sed iſte motus
non eſt ſpōtaneus, qualis ille qui ſenſui copulatur
ad corporis adminiſtrationē, ſicut in omnium ani
maliū genere quā uocat ſcriptura animā uiuam.
Nam & nobis niſi ineſſet etiā ille motus, nec cre-
ſcerent noſtra corpora, nec ungues capilloſq; ꝓ-
ducerent. Sed ſi hoc ſolū eſſet in nobis ſine ſenſu
motuq; illo ſpōtaneo, non diceretꝛ homo factus in
animā uiuā. Proinde quoniā pars cerebri ante-
B rior, unde ſenſus omnes diſtribuuntꝛ, ad frontem
collocata eſt, atq; in facie ſunt ipſa uelut organa
ſentiēdi, excepto tangendi ſenſu qui per totū cor
pus diffunditꝛ: qui tamē etiā ipſe ab eadem anterio
ri parte cerebri oſtenditꝛ habere uiam ſuā, quæ re
trorſus per uerticem atq; ceruicē ad medullam ſpi
nę de qua loquebamur paulo ante, deducitꝛ: unde
habet utiq; ſenſum in tangendo & facies ſicut to-
tum corpus, exceptis ſenſibus uidendi, audiendi,
olfaciendi, guſtādi, qui in ſola facie pręlocati ſunt
ideo ſcriptū arbitror, quod in faciem deus ſufflа-
uerit homini flatū uitæ, cum factus eſt in animā ui
uam. Anterior quippe pars poſteriori merito præ
ponitꝛ, quia & iſta ducit, illa ſequitꝛ, & ab iſta ſen-
C ſus, ab illa motus eſt, ſicut conſiliū pręcedit actio-
nem. Et quoniā corporalis motus qui ſenſum
ſequitꝛ ſine interuallis tēporū nullus eſt, agere aūt
interualla temporū ſpōtaneo motu niſi per adiu-
toriū memoriæ nō ualemus, ideo tres tanꝙ uētri-
culi cerebri demōſtrantꝛ. Vnus anterior ad faciē,
à quo ſenſus omnis, alter poſterior ad ceruicem, à
quo motus omnis: tertius inter utrūq;, in quo me-
moriā uigere demōſtrant: ne cū ſenſum motus ſe-
quitur, nō cōnectat homo quod faciendum eſt, ſi
fuerit quod facit oblitus. Hęc illi certis indicijs ꝓ-
bata eſſe dicūt: quando & ipſæ partes aliquo affe-
ctæ morbo uel uitio, cū defeciſſent officia uel ſen
tiendi uel mouēdi mēbra, uel motus corporis re-
miniſcēdi, ſatis quid ualerent ſingulæ declararūt,
eiſq; adhibita curatio cui rei reparandæ profece-
D rit exploratū eſt. Sed anima in iſtis tanꝙ in orga-
nis agit, nihil horū eſt ipſa, ſed uiuificat & regit o-
mnia, & per hæc corpori conſulit & huic uitæ, in
qua factus eſt homo in animā uiuā. Vnde ergo
ſit ipſa, id eſt, de qua uelut materie deus hūc flatū
fecerit quæ anima dicitꝛ, dum quæritꝛ, nihil corpo
reum debet occurrere. Sicut eñ deus omnē crea-
turam, ſic anima omnem corpoream creaturā na
turæ dignitate præcellit. Per lucē tamen & aerem
quæ in ipſo quoq; mūdo præcellentia ſunt corpo
ra, magiſq; habēt faciendi præſtantiā ꝙ patiendi
corpulētiā, ſicut humor & terra, tanꝙ per ea quæ
ſpiritui ſimiliora ſunt corpus adminiſtrat. Nūciat
enim aliquid lux corporea. Cui aūt nunciat, non
hoc

Pars cerebri anterior origo ſenſuum. Cap. XVII

Tres uentriculi cerebri. Cap. XVIII

Animæ præſtantia. XIX

hoc eſt quod illa: & hęc eſt anima cui nunciat nō illa quæ nunciat. Et cū afflictiones corporis moleſte ſentit, actionē ſuā qua illi regendo adeſt, turbato eius temperamēto impediri offendiť, & hęc offenſio dolor uocatur. & aer qui neruis infuſus eſt, paret uolūtati ut membra moueat, nō autē ipſe uoluntas eſt. Et illa pars media motū membrorū nūciat, ut memorata teneanť, non ipſa memoria eſt. Deniq; dum hæc eius tāquā miniſteria uitio quolibet ſeu perturbatione omni modo deficiūt, deſtitūtib. nūcijs ſentiēdi & miniſtris mouēdi, tanquā nō habens cur adſit, abſcedit. Si aūt nō ita deficiūt ut in morte aſſolet, turbať eius intētio tanquā conātis redintegrare labētia nec ualentis. Et in quibus turbať, inde cognoſciť quæ pars miniſteriorum in cauſa ſit, ut ſi potuerit, medicina ſuccurrat.

Aliud anima, aliud organa corporis. XX

Nāq; aliud eſſe ipſam, aliud hæc eius corporalia miniſteria, uel uaſa, uel organa, uel ſi quid aptius dici poſſunt, hinc euidēter elucet, ꝙ plerūq; ſe uehemēti cogitatiōis intētione auertit ab omnibus; ut pręoculis patētib. recteq; ualētibus multa poſita neſciat, & ſi maior intētio eſt, dum ambulabat repēte ſubſiſtat, auertēs utiq; imperādi nutū à miniſterio motionis qua pedes agebanť. Si aūt nō tanta eſt cogitationis intētio, ut figat ambulātem loco, ſed tamē tanta eſt ut partē illam cerebri mediam nunciantē corporis motus nō uacet aduertere, obliuiſciť aliquando, & unde ueniat, & quo eat, & trāſit imprudens uillam quò tendebat, natura ſui corporis ſana, ſed ſua ui in aliud auocata. Quapropter iſtas corporei cœli corporeas quaſdam particulas, id eſt, lucis & aeris, quæ primę excipiūt nutus animæ uiuificātis, eo quod incorporeæ naturę propinquiores ſunt q̃ humor & terra, ut ad earū ꝓximū miniſteriū tota moles adminiſtreť, utrū deus de hoc cit cūfuſo & ſuperfuſo cœlo corpori uiuēti miſcuerit aut adiūxerit, an & ipſas de limo ſicut carnē fecerit, non eſt ad rem pertinens quęſtio. Omne quippe corpus in omne corpus mutari poſſe credibile eſt, quodlibet aūt corpus mutari poſſe in animā, credere abſurdum eſt.

Anima unde ſit facta & quid ſit. Cap. XXI
Cic. lib. 1. Tuſ. q ἐντελέχεια

Quamobrē nec illud audiendū eſt quod quidā putauerūt, quintū quoddā eſſe corpus unde ſit anima: q̄d nec terra, nec aqua ſit, nec aer, nec ignis, ſiue iſte turbulētior atq; terrenus, ſiue ille cœleſtis, purus & lucidus: ſed neſcio quid aliud quod careat uſitato nomine, ſed tñ corpus ſit. Si em̄ qui hoc ſentiūt, hoc dicūt corpus quod & nos, id eſt naturā qualibet, lōgitudine, latitudine, altitudine, ſpatium loci occupantē, neq; hoc eſt anima, neq; facta inde credenda eſt. Quicquid enim tale eſt ut multa nō dicam, in quacūq; ſui parte lineis diuidi uel circūſcribi poteſt. Quod anima ſi patereť, nullo modo noſſe poſſet tales lineas, quæ per lōgum ſecari nō queūt, quales in corpore nō poſſe inueniri nihilominus nouit. Nec ipſa ſibi tale aliquid occurrit, cū ſe neſcire nō poſſit, etiam quādo ſe ut cognoſcat inquirit. Cū em̄ ſe quærit, nouit quod ſe quærat, ꝙ noſſe nō poſſet, ſi ſe non noſſet. Neq; enim aliūde ſe quærit q̃ à ſeipſa. Cū ergo quærentem ſe nouit, ſe utiq; nouit, & omne q̄d nouit tota nouit: A cū itaq; ſe quærentē nouit, tota ſe nouit, ergo & totā nouit: neq; enim aliquid aliud, ſed ſe ipſam tota nouit. Quid ergo adhuc ſe quærit, ſi quærentem ſe nouit? Neq; em̄ ſi neſciret ſe, poſſet quærentē ſe ſcire ſe, ſed hoc in pręſenti. Quod autem de ſe quærit, quid antea fuerit, uel quid futura ſit quęrit. Deſinat ergo nūc interim ſuſpicari ſe eſſe corpus, quia ſi aliquid tale eſſet, talē ſe noſſet, quæ magis ſe nouit q̃ cœlum & terrā, quæ per ſui corporis oculos nouit. Omitto dicere, quia illud eius quod etiā pecora habere intelliguntť, uel cœli uolatilia cum habitacula ſua ſeu nidos reperiūt, quo capiunť imagines omniū rerum corporaliū, nullo modo cuiquā corpori ſimile eſt: & utiq; hoc potius corpori ſimile eſſe deberet, ubi B corporearum rerū ſimilitudines cōtinenť. At ſi hoc corpus nō eſt, quia certum eſt eas ſimilitudines corporū illic nō ſolum memoriter detineri, uerūetiam innumerabiles pro arbitrio figurari, quanto minus alia qualibet ui ſua corpori eſſe anima ſimilis poteſt? Si aūt corpus eſſe dicūt alia qualibet notiōe, omne quod eſt, id eſt, omnē naturam atq; ſubſtantiam, nō quidem admittēda eſt iſta locutio, ne nō inueniamus quō loquentes ea quæ corpora non ſunt à corporib. diſtinguamus. Nō tamē nimis eſt de nomine laborandū. Nam & nos dicimus, quicquid anima eſt, nō eſſe horū quatuor notiſſimorū elementorū quæ manifeſta ſunt corpora, ſed neq; hoc eſſe quod deus eſt. Quid ſit autē, nō diciť melius q̃ anima uel ſpiritus uitæ. Ideo enim additur, C uitæ, quia & iſte aer plerūq; diciť ſpiritus. Quanquam & animā eundem aerē appellauerūt: ut iam nō poſſit inueniri nomē quo proprie diſtinguať iſta natura quæ nec corpus nec deus eſt, nec uita ſine ſenſu, qualis poteſt credi in arboribus, nec uita ſine ratioali mēte, qualis eſt in pecorib. ſed uita nūc minor q̃ angelorū, & futura quod angelorū, ſi ex præcepto ſui creatoris hic uixerit. Vnde ſit autē, id eſt de qua uelut materia facta ſit, uel de qua uelut perfecta beataq; natura defluxerit, uel utrū omnino ex nihilo facta ſit, etiam ſi dubitatur & quæriť: illud tamen minime dubitandū eſt, & ſi aliquid antea fuit à deo factū eſſe quod fuit, & eam nunc à deo factā, ut anima uiua ſit: aut enim nihil fuit, aut hoc quod eſt nō fuit. Sed illam partē qua D quęrebamus quaſi eius materiē, unde facta ſit, iā ſatis tractauimus.

Cauſalis ratio animæ. XXII

Nūc ſi omnino nō fuit, quærendum eſt quō poſſit intelligi ꝙ cauſalis eius ratio fuiſſe dicebať in primis ſex dierum operibus dei, quando fecit deus hominē ad imaginē ſuam, quod niſi ſecundū animā non recte intelligiť. Verendū eſt autem ne cū dicimus non ipſas tunc naturas atq; ſubſtantias quæ futuræ fuerāt deū creaſſe, dum crearet omnia ſimul, ſed earum futurarū cauſales quaſdā rationes, putemur inania quædā dicere. Quę ſunt aūt iſtæ cauſales rationes ſecundum quas poſſet iam dici deus feciſſe hominē ad imaginē ſuam, cuius corpus nondū de limo finxerat, cui nōdum animā afflando fecerat? Et corporis quidē humani etiam ſi fuerit aliqua occulta ratio qua futurū erat ut formaretur, erat & materies

de qua formareť,id eſt,terra,in qua uideri poteſt A
illa ratio uelut in ſemine latuiſſe:animæ aūt facien
dæ;id eſt flatus faciendi,qui eſſet anima hominis,
quæ ibi ratio cauſalis primitus cōdita eſt, cū dice-
Gen. 1 ret deus:Faciamus hominē ad imaginē & ſimili-
tudinē noſtrā:quod niſi ſecūdū animā recte intel-
ligi nō poteſt,ſi nulla erat natura unde condereť?
Si enim hæc ratio in deo erat,non in creatura,nō-
dum ergo erat cōdita:quō ergo dictū eſt,fecit de-
us hominē ad imaginē dei?Si autē iam in creatu-
ra erat,hoc eſt,in ijs quę ſimul om̄ia creauerat de-
us,in qua creatura erat? Vtrū ſpiritali,an corpora
li?Si ſpiritali,agebat ne aliquid in corporib. mun
di,ſeu cœleſtib. ſeu terreſtribus:an in ea erat hæc
uacans antequā homo in ſua natura propria cōde B
reť:ſicut in ipſo homine iam propriā ducente ui-
tam latenter ocioſeq; ineſt ratio generādi,quę nō
operať niſi per concubitū atq; conceptū? An illa
creatura ſpiritalis in qua latenter erat hæc ratio,
nihil agebat ſui operis?Et ut quid creata erat?An
ut cōtineret rationē futurę animę humanæ, uel fu
turarū animarum, tanꝗ in ſeipſis eſſe nō poſſent,
ſed in aliqua creatura propria uita iam uiuente:ſi-
cut generādi ratio nō poteſt eſſe niſi in aliquibus
iam exiſtētibus perfectiſq; naturis?Patēs ergo a-
nimę inſtituta eſt aliqua creatura ſpiritalis, in qua
ſit ratio futuræ animę,quæ nō inde exiſtat niſi cū
eam deus homini inſpirandā facit.Neq; em̄ & ex
homine fœtū uel ſeminis uel ipſius iā prolis creat
& format niſi deus per ſapientiā attingentē ubiq;
C propter ſuā mūditiā,ita ut nihil inquinatū in eam
incurrat,dum pertendit à fine uſq; ad finem forti-
ter,& diſponit omnia ſuauiter.Sed neſcio quēad-
modū poſſit intelligi, ad hoc tantū creatā neſcio
quā creaturā ſpiritalem quæ in dei cōditionibus
per illos ſex dies factis nō cōmemorareť, cū deus
hominē ſexto die feciſſe dictus eſt, quē nondū in
propria natura fecerat, ſed adhuc ratione cauſali
in illa creatura quæ cōmemorata nō eſt. Magis e-
nim debuit ipſa cōmemorari quæ ſic cōſummata
erat,ut non adhuc eſſet ſecundū ſuę cauſæ præce-
Animæ origo dentē rationē facienda. An forte in illius diei na
quæritur. tura quē primitus cōdidit,ſi ſpiritus intellectualis
Cap. XXIII dies ille recte accipiť,hanc faciendæ animæ cauſa
lem rationē deus inſeruit,cū ſexto die fecit homi-
nem ad imaginē ſuam:cauſam ſcilicet rationemq;
D præfigēs,ſecundū quam eum poſt illos ſeptē dies
faceret,ut uidelicet corporis eius cauſalē rationē
in natura terræ,animæ autem in natura illius diei
creaſſe credatť?Sed quid aliud dicitur cum hoc di
citur,niſi angelicum ſpiritum quaſi patētem eſſe
animę humanę,ſi ſic in illo eſt animę humanę cre
andæ præcōdita ratio,ſicut in homine futuræ pro
lis ſuæ?ut corporū quidem humanorū parentes
homines ſint,animarū aūt angeli, creator uero &
animarū & corporum deus:ſed corporū ex homi
nibus,animarū ex angelis:aut prioris corporis ex
terra,& prioris animæ ex angelica natura, ubi ra-
tiones eorū cauſales præfixerat,quando primitus
fecit hominē in ijs quę ſimul omnia creauit:dein-
ceps uero iam homines ex hominibus,corpus ex

A corpore,animam ex anima?Durum eſt hoc,ange
li aut angelorū filiam dicere eſſe animā,ſed multo
durius cœli corporei,quāto magis ergo maris &
terrę?Multo minus igiť in aliqua corporali crea-
tura,cauſalis animę ratio pręcondita eſt.cum face
ret deus hominē ad imaginē ſuā antequam eū ſuo
tempore de limo formatū flatu animaret,ſi abſur-
de creditur animam cauſaliter in natura angelica
cōdidiſſe. Illud ergo uideamus,utrū forſitā ue- Anima creata
rum eſſe poſſit,quod certe humanę opinioni tole latuit.
rabilius mihi uideť,deum in illis primis operibus Cap. XXIIII
quæ ſimul omnia creauit,animā etiā humanā cre-
aſſe;quā ſuo tēpore membris ex limo formati cor
poris inſpiraret,cuius corporis in illis ſimul cōdi-
B tis rebus,rationē creaſſet cauſaliter, ſecundū quā
fieret cū faciēdum eſſet corpus humanū. Nā neq;
illud quod dictū eſt,ad imaginē ſuam,niſi in ani-
ma:neq; illud quod dictū eſt,maſculū & fœminā,
niſi in corpore recte intelligimus. Credať ergo ſi
nulla ſcripturarū autoritas ſeu ueritatis ratio con-
tradicit,hominē ita factum ſexto die, ut corporis
quidem humani ratio cauſalis in elementis mūdi,
anima uero iam ipſa crearetť,ſicut primitus condi
tus eſt dies, & creata lateret in operibus dei, do-
nec eam ſuo tēpore ſufflādo,hoc eſt inſpirādo for
mato ex limo corpori inſereret. Sed hic rurſus Anima carni
nō ſpernēda oriť quęſtio.Si em̄ iam facta erat ani- inſerta. XXV
ma & latebat,ubi ei poſſet eſſe melius quàm ibi?
Quid ergo fuit cauſę ut anima innocēter uiuēs in
ſereretur uitę huius carni,in qua peccando ipſum
C qui eā creauit offenderet,unde eam merito ſeque
reť laboris erūna damnationiſq; cruciatus?An il- 2. ſent. diſt. 17
lud dicendū eſt,ꝙ ad corpus adminiſtrandum uo cap. 3
luntate propria fuerit inclinata,in qua uita corpo
ris quoniā & iuſte & inique uiui poteſt,quod ele-
gerit hoc haberet,uel præmiū de iuſtitia,uel de ini
quitate ſuppliciū,ut nec illi Apoſtolicæ ſententię Rom. 9
ſit cōtrariū,qua dicit,nondū natos nihil egiſſe bo
ni ſeu mali?Illa quippe inclinatio uolūtatis ad cor
pus,nōdū eſt actio uel iuſtitiæ uel iniquitatis, de
qua ratio reddēda eſt in iudicio dei, recepturo u-
nicuiq; ſecundū ea quæ per corpus geſſit ſiue bo
num ſiue malū.Cur ergo non iam & illud credať,
quod dei nutu ad corpus uenerit:ubi ſi uellet ſe-
cundū præceptū eius agere,mercedē acciperet ui
tæ æternæ,atq; angelorū ſocietatē:ſi aūt cōtemne
D ret,pœnas iuſtiſſimas lueret, ſiue laboris diutur-
ni,ſiue ignis ęterni?An quia hoc ipſum deo uolē-
ti obtēperaſſe,iā utiq; actio bona extiterit,& ſit cō
trariū nondū natos nihil egiſſe,uel boni uel mali?
Quæ ſi ita ſunt,fatebimur etiā non in eo rerū ge An fuerit præ-
nere animam primitus creatā,ut eſſet præſcia futu ſcia futuri ani-
ri operis ſui,uel iuſti uel iniqui. Nimis quippe in- mæ. XXVI
credibile eſt,eam potuiſſe propria uolūtate incli-
nari ad corporis uitā,ſi ſe ita in quibuſdā peccatu
ram præſciret,ut iuſte ſupplicio perpetuo punire
tur.Iuſte ſanè creator laudatur in omnibus quæ fe
cit omnia bona ualde.Neq; enim ex ijs tantū lau-
dandus eſt quibus præſcientiam dedit,cum recte
laudeť etiā quia pecora creauit, quibus eſt natu-
ra humana pręſtātior etiā in ipſis peccātib. Natu-

ra

ra quippe hominis ex deo eſt, non iniquitas, qua A
Liberum arbitrium ſe ipſe inuoluit male utẽdo libero arbitrio: quod tamẽ ſi nõ haberet, in natura rerũ minus excelleret. Cogitandus quippe eſt homo iuſte uiuẽs etiã nõ præſcius futurorũ, & ibi uidendũ eſt, excellentia uolũtatis bonæ ꝙ non impediaẽ ad recte uiuẽdum & deo placendũ, quod ignarus futuri uiuiẽ ex fide. Huiuſmodi ergo creaturam quiſquis eſſe nollet in rebus, cõtradicit dei bonitati. Quiſquis aũt pœnas eam nõ uult luere pro peccatis, inimicus eſt æquitati.

An compulſa anima ad corpus ueniendum. Cap. XXVII

Sed ſi ad hoc ſit anima ut mittatur in corpus, quæri poteſt utrũ ſi noluerit cõpellaẽ. Sed melius crediẽ hoc naturaliter uelle, id eſt, in ea natura creari ut uelit, ſicut naturale nobis eſt uelle uiuere: male autẽ uiuere non eſt iam naturæ ſed peruerſæ uolũtatis, quã iuſte pœna ſubſequitur. B Fruſtra ergo iam quæritur, ex qua ueluti materie facta ſit anima, ſi recte intelligi poteſt in primis illis operibus facta, cũ factus eſt dies. Sicut enim illa quæ nõ erant facta facta ſunt, ſic & hęc inter illa. Quod ſi & materies aliqua formabilis fuit, & corporalis & ſpiritalis, non tamẽ & ipſa inſtituta niſi à deo, ex quo ſunt omnia, quæ quidẽ formationẽ ſuã nõ tẽpore ſed origine præcederet, ſicut uox cantũ: & quid niſi de materia ſpiritali facta anima cõgruentius crediẽ?

Repetitio ſuperiorum. Cap. XXVIII

Si aũt aliquis nõ uult eam exiſtimare factã, niſi cũ iam formato corpori eſt inſpirata, uideat quid reſpõdeat cum quęriẽ unde facta ſit. Aut eñ ex nihilo dicturus eſt deum aliquid feciſſe uel facere poſt illã conſummationẽ operũ ſuorũ: & debet intueri quõ explicet ſexto C die factũ hominẽ ad imaginẽ dei, quod niſi ſecundum animã recte intelligi nõ poteſt, id eſt, in qua natura cauſalis ratio facta fuerit eius rei quæ nondum fuit. Aut nõ de nihilo, ſed de aliquo iam exiſtente factã dicet animã: & laborabit inquirẽdo, quæ nam illa natura ſit, an corporalis an ſpiritalis, ſecundũ eas quęſtiões quas ſuperius uerſauimus: manẽte illa quoq; moleſtia, ut adhuc quæratur in qua ſubſtãtia creaturarum in ſex diebus primitus cõditarũ, cauſalẽ illã rationẽ fecerit animæ: quam nõdũ uel de nihilo uel de aliquo fecerat. Quam ſi eo modo deuitare uoluerit, ut dicat ſexto die etiã de limo factũ eſſe hominẽ, ſed hoc recapitulando poſtea cõmemoratũ: uideat de muliere ꝗd dicat, ꝗa maſculũ & fœminã, dixit, fecit eos, & benedixit eos. D Quod ſi & ipſam eo die factam eſſe de uiri oſſe reſpõderit, attẽdat quomodo aſſerat ſexto die facta uolatilia, quæ adducta ſunt ad Adam, cũ ſcriptura omne genus uolatilium quinto die creatũ ex aquis inſinuet. Item ſexto die & ligna facta quæ in paradiſo plantata ſunt, cũ eadem ſcriptura hoc creaturæ genus tertio diei tribuerit. Ipſa etiã uerba cõſideret quid ſit: Eiecit adhuc de terra omne lignũ pulchrũ ad aſpectum, & bonũ ad eſcam: tanꝗ illa quæ tertio die terra eiecerat, non erant pulchra ad aſpectũ & bona ad eſcam, cũ in his eſſent operibus quæ fecit deus omnia bona ualde. Quid ſit etiã, Finxit deus adhuc de terra omẽs beſtias agri & omnia uolatilia cœli: tanquã illa non fuerint omnia quæ primo producta erãt, uel po-

A tius ante producta erant nulla. Neq; eñ dictũ eſt, & finxit deus adhuc de terra cæteras beſtias agri, & cętera uolatilia cœli, quaſi quæ minus uel terra ſexto, uel aqua quinto die ꝓduxerit: ſed omẽs beſtias, inquit, & omĩa uolatilia. Nec nõ & illud cogitet, quẽadmodũ deus & ſex dieb. fecerit omnia, primo ipſum diem, ſecũdo firmamentũ, tertio ſpeciem maris & terrę, atq; ex terra herbam & lignũ, quarto luminaria & ſydera, quinto aquarũ animalia, ſexto terræ: & poſtea dicaẽ, Cũ factus eſt dies, fecit deus cœlũ & terrã & omne uiride agri: quandoquidẽ cum factus eſt dies, non fecit niſi ipſum diem. Quõ etiam omne uiride agri fecerit antequã eſſet ſuper terrã, & fœnum omne antequam exoriretẽ. Tunc enim factum cum exortũ eſt, non B antequã exoriretẽ, quis non diceret, niſi ſcripturæ uerba reuocarent? Meminerit etiam ſcriptũ eſſe, *Eccl. 18* Qui uiuit in æternum, creauit omnia ſimul: & uideat quẽadmodũ ſimul creata dici poſſint, quorũ creatio ſpatijs tẽporalibus diſtat, nõ horarũ tantum, ſed etiã dierũ. Curet quoq; oſtẽdere quomodo utrunq; ſit uerũ quod cõtrarium uideri poteſt: & deũ in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis requieuiſſe, quod Geneſeos liber dicit: & uſq; nunc *Gen. 2* eũ operari, quod dominus dicit. Reſpiciat etiam quæ dicta ſunt cõſummata, quomodo eadẽ dicta ſint inchoata. His enim omnibus diuinæ ſcripturæ teſtimonijs, quã eſſe ueracẽ nemo dubitat niſi infidelis aut impius, ad illam ſententiam ducti ſumus, ut diceremus deum ab exordio ſeculi primũ ſimul omnia creauiſſe, quędã cõditis iam ipſis na- C turis, quędã præconditis cauſis: ſic ut nõ ſolũ pręſentia, uerũ etiã futura fecerit omnia potens, & ab eis factus requieuerit, & eorum deinceps adminiſtratione atq; regimine crearet etiã ordines tẽporum & temporaliũ: qui & conſummauerit ea propter omniũ generũ terminationẽ, & inchoauerit propter ſeculorũ propagationem, ut propter conſummata requieſceret, propter inchoata uſq; nũc operetur. Sed ſi poſſunt hæc melius intelligi, non ſolũ nõ reſiſto, uerum etiã faueo. Nũc tamẽ de anima quã deus inſpirauit homini ſufflando in eius faciẽ, nihil cõfirmo, niſi quia ex deo ſic eſt, ut non ſit ſubſtãtia dei, & ſic incorporea, ut nõ ſit corpus ſed ſpiritus, nõ de ſubſtãtia dei genitus, nec de ſubſtãtia dei ꝓcedẽs, ſed factus à deo. Nec ita factus D ut in eius naturã natura ulla corporis uel irrationalis animæ uerteretur, ac per hoc de nihilo: & ꝙ ſit immortalis ſecundũ quendã uitæ modũ, quem nullo modo poteſt amittere: ſecundũ quandã uero mutabilitatem qua poteſt uel deterior uel melior fieri, ut nõ immerito etiã mortalis poſſit intelligi, quoniã uerã immortalitatem ſolus ille habet, de quo proprie dictũ eſt: Qui ſolus habet immor- *1. Tim. 6* talitatẽ. Cætera quæ in hoc libro diſceptando locutus ſum, ad hoc ualeant legenti, ut aut nouerit quẽadmodũ ſine affirmãdi temeritate quærenda ſint, quæ nõ aperte ſcriptura loquiẽ: aut ſi ei quærẽdi modus iſte nõ placet, quẽadmodũ ipſe quæſiuerim ſciat, ut ſi me poteſt docere nõ abnuat, ſi autẽ nõ poteſt, à quo ambo diſcamus, mecũ requirat.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER VIII

Paradiſus
Capvt I.

T plãtauit deus paradiſum in Eden
ad Oriẽtem, & poſuit ibi hominem
B quem finxit. Non ignoro de paradi-
ſo multos multa dixiſſe, tres tamẽ de
hac re quaſi generales ſunt ſentẽtiæ.
Vna eorum qui tantũ modo corporaliter paradi-
ſum intelligi uolũt. Alia eorum qui ſpiritaliter tan
tum. Tertia eorũ, qui utroq; modo paradiſum ac-
cipiunt, alias corporaliter, alias autem ſpiritaliter.
Breuiter ergo ut dicam, tertiã mihi fateor placere
ſententiã. Secundũ hanc ſuſcepi nunc loqui de pa
radiſo, quod dominus donare dignabiť, ut homo
factus e limo, quod utiq; corpus humanum eſt, in
paradiſo corporali collocatus intelligať: ut quem
admodũ ipſe Adam, etſi aliquid aliud ſignificat ſe
Rom. 5 cundum id quod eum formã futuri dixit eſſe A-
poſtolus, homo tamen in nãtura propria expreſ-
ſus accipiť, qui uixit certo numero annorũ, & ꝑ-
pagata numeroſa prole mortuus eſt, ſicut moriun
tur cæteri homines, & ſi nõ ſicut cæteri ex paren-
tibus natus, ſed ſicut primitus oportebat ex terra
factus eſt: ita & paradiſus, in quo eum collocauit
deus, nihil aliud ꝙ locus quidã intelligať, terra ſci
licet ubi habitaret homo terrenus. Narratio quip-
pe in his libris non genus locutionis figuratarum
rerũ eſt, ſicut in Cãtico canticorũ: ſed omnino ge-
ſtarũ eſt, ſicut in Regnorum libris & huiuſcemodi
cæteris. Sed quia illic ea dicunť quæ uitæ humanę
uſus notiſſimus habet, nõ difficile, imò promptiſ
ſime primitus accipiunť ad literam, ut deinde ex
illis quid etiam futurorũ res ipſæ geſtæ ſignifica-
uerint exculpatur. Hic autẽ quia ea dicũtur quæ
uſitato naturæ curſu intuentibus nõ occurrãt, no
lunt ea quidam proprie, ſed figurate dicta intelli-
gi: atq; ex illo loco uolunt incipere hiſtoriã, id eſt,
rerũ proprie geſtarũ narrationem, ex quo dimiſſi
de paradiſo Adam & Eua conuenerũt atq; genue
runt: quaſi uero uſitatũ nobis ſit, uel quod tot an-
nos uixerũt, uel quod Enoch trãſlatus eſt, uel qđ
grãdæua & ſterilis peperit, & cætera huiuſmodi.
Sed alia eſt, inquiũt, narratio factorũ mirabilium,
alia inſtitutarum creaturarũ. Illic enim ea ipſa in-
ſolita oſtendũt, alios eſſe tanquã naturales modos
rerũ, alios miraculorũ quæ magnalia nominanť:
hic autẽ ipſa inſinuať inſtitutio naturarũ. Quibus
reſpondetur, ſed ideo inſolita & ipſa, quia prima:
Nam quid tam ſine exẽplo, & ſine pari facto in re
rum mundanarũ cõſtitutione ꝙ mũdus? Nũquid
ideo credendũ non eſt deũ feciſſe mũdũ, quia iam
non facit mũdos, aut nõ feciſſe ſolẽ, quia iam non
facit ſoles? Et hoc quidẽ nõ de paradiſo, ſed de ip-
ſo homine permotus debuit reſpõdere. Nunc ue
ro cum ipſum ſic credant à deo factum, ſicut alius
nullus factus eſt: cur paradiſum nolũt ita factũ cre
dere, quemadmodũ nunc uident ſyluas fieri? Ad
eos quippe loquor qui autoritatẽ harũ literarum
ſequunť, Eorũ enim quidã nõ proprie ſed figura-
A te paradiſum intelligi uolũt: Nã qui omino aduer
ſanť his literis, alias cũ eis atq; aliter egimus: quã-
quam & hæc in hoc ipſo opere noſtro quantũ ua-
lemus ita defendamus ad literã, ut qui nõ rationa-
biliter moti, propter animũ peruicacẽ uel hebetẽ,
credere iſta detrectant, nullã tamen inueniant ra-
tionẽ unde falſa eſſe conuincant. Verũ iſti noſtri
qui fidẽ habẽt his diuinis libris, & nolunt paradi-
ſum ad proprietatẽ literæ intelligi, locũ ſcilicet a-
mœniſſimũ fructuoſis nemorib. opacatũ, eũdẽq;
magnũ & magno fonte fœcundũ, cũ uideãt nulla
humana opera tot ac tãta uireta ſylueſcere occul-
to opere dei, miror quemadmodũ credunt ipſum
hominẽ ita factum, quemadmodũ nũquam uide-
B runt. Aut ſi & ipſe figurate intelligendus eſt, quis
genuit Cain & Abel & Seth? An & ipſi figurate
tantũ fuerũt, non etiã homines ex hominibus na-
ti? De proximo ergo attendant iſtam pręſumptio
nem quo tẽdat, & conenť nobiſcũ cũcta primitus
quæ geſta narranť in expreſſione proprietatis ac
cipere. Quis enĩ eis poſtea nõ faueat intelligenti-
bus, quid iſta etiã figurata ſignificatione cõmo-
neãt, ſiue ipſarũ ſpiritaliũ naturarũ uel affectionũ,
ſiue rerũ etiã futurarũ? Sanè ſi nullo modo poſſẽt
ſalua fide ueritatis ea quæ corporaliter hic nomi-
nata ſunt, corporaliter etiam accipi, quid aliud re-
maneret, niſi ut ea potius figurate dicta intellige-
remus, ꝙ ſcripturã ſanctã impie culparemus? Por
rò autẽ ſi nõ ſolũ non impediũt, uerumetiã ſolidi-
us aſſerũt diuini eloquij narrationẽ, hæc etiã cor-
C poraliter intellecta: nemo erit, ut opinor, tã infide
liter pertinax, qui cũ ea ſecundũ regulã fidei expo
ſita proprie uiderit, malit in priſtina remanere ſen
tẽtia, ſi forte illi uiſa fuerãt non niſi figurate poſſe
accipi. Nã & ego contra Manichęos qui has li- Aduerſus Manichæos reijcientes uetus teſtamentum. II
teras ueteris teſtamẽti non aliter ꝙ oportet acci-
piẽdo errãt: ſed omnino non accipiẽdo & deteſtã
do blaſphemãt, duos conſcripſi libros recẽti tẽpo
re cõuerſionis meę, cito uolẽs eorũ confutare de-
liramẽta, uel erigere intentionẽ ad quærendã in li
teris quas oderũt Chriſtianã & Euãgelicam fidẽ.
Et quia nõ mihi tunc occurrebant omnia quẽad-
modũ proprie poſſent accipi, magiſq; non poſſe
accipi uidebanť, aut uix poſſe aut difficile, ne re-
tardarer, qđ figurate ſignificarẽt ea quæ ad literã
nõ potui inuenire quãta ualui breuitate & perſpi
D cuitate explicaui, ne uel multa lectione uel diſpu
tationis obſcuritate deterriti, in manus ea ſumere
non curarent. Memor tamẽ quid maxime uolue-
rim nec potuerim, ut nõ figurate ſed proprie pri-
mitus cũcta intelligerenť, nec omnino deſperans
etiã ſic poſſe intelligi, idipſum in prima parte ſecũ
di libri ita poſui. Sanè, inquam, quiſquis uoluerit
omnia quæ dicta ſunt ſecũdum literã accipere, id
eſt, non aliter intelligere ꝙ litera ſonat, & poteſt
euitare blaſphemias, & omnia cõgruentia fidei ca
tholicæ prædicare, nõ ſolum ei nõ eſt inuidendũ,
ſed pręcipuus multumq; laudabilis intellector ha
bendus eſt: Si aũt nullus exitus datur, ut pie & di-
gne deo quę ſcripta ſunt intelligãtur, niſi figurate
atq; in ænigmatibus propoſita iſta credamus, ha-
bentes

bentes autoritatẽ Apoſtolicã, à quibus tam multa de libris ueteris teſtamenti ſoluuntur ænigmata, modũ quẽ intendimus teneamus, adiuuãte illo qui nos petere, quærere & pulſare adhortaĩ: & omnes iſtas figuras rerũ ſecũdũ catholicã fidem, ſiue quæ ad Hiſtoriã ſiue quæ ad propbetiã pertinent explicemus, nõ præiudicãtes meliori diligẽtioriq; tractatui, ſiue per nos, ſiue per alios, quib. dñs reuelare dignaĩ. Hæc tũc dixi. Nũc autẽ quia uoluit dñs ut ea diligentius intuẽs atq; cõſiderãs, non fruſtra quãtum opinor exiſtimatẽ etiam per me poſſe ſecundũ propriã, non ſecundũ allegoricam locutionẽ hæc ſcripta eſſe monſtrari, ſicut ea quæ ſuperius uoluimus oſtendere, ſic etiã quæ ſequunĩ de paradiſo perſcrutemur.

Plantatio ligni Cap. III

Plantauit ergo deus paradiſum in delitijs, hoc eſt ẽm in Eden, ad Oriẽtem, & poſuit ibi hominẽ quem finxerat. Sic ẽm ſcriptũ eſt, quia ſic factũ eſt. Deinde recapitulat, ut hoc ipſum quod breuiter poſuit oſtendat quemadmodũ factum ſit, hoc eſt, quemadmodũ paradiſum deus plantauerit, & illic hominẽ quẽ finxerat cõſtituerit. Sic ẽm ſequiĩ, Et eiecit adhuc deus de terra omne lignũ pulchrũ ad aſpectũ, & bonũ ad eſcam. Non dixit, & eiecit de terra deus aliud lignũ uel cæterũ lignũ: ſed eiecit, inquit, de terra omne lignũ pulchrũ ad aſpectũ & bonũ ad eſcã. Iam ergo tunc produxerat terra omne lignũ & pulchrũ ad aſpectũ, & bonũ ad eſcam, hoc eſt tertio die. Nã ſexto die dixerat, Ecce dedi uobis omne pabulũ ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnẽ terrã, & omne lignũ fructiferũ, quod habet in ſe fructũ ſeminis ſeminalis, quod erit uobis ad eſcã. Nũ ergo aliud eis tunc dedit, aliud nũc dare uoluit? Non opinor, ſed cum ex his generib. ſint iſta ligna inſtituta in paradiſo, quæ iam terra tertio die produxerat, adhuc ea produxit in tẽpore ſuo: quia tũc ſcilicet quod ſcriptũ eſt, ea ꝓduxiſſe terrã, cauſaliter factũ erat in terra: hoc eſt, quia tũc ea producendi uirtutẽ latenter acceperat, qua uirtute fit ut etiã nunc talia terra progignat in manifeſto atq; in tempore ſuo. Verbo ergo dei ſexto die dicẽtis, Ecce dedi uobis omne pabulũ ſeminale ſeminãs ſemen quod eſt ſuper omnẽ terram, & cętera, nõ ſonabili uel tẽporali uoce ꝓlata uerba ſunt, ſed ſicut in eius uerbo eſt creandi potentia. Dici autẽ hominibus quod ſine temporalibus ſonis deus dixerit, nõ niſi per temporales ſonos potuit: futurũ enim erat ut homo iam de limo formatus, & flatu eius animatus, & quicquid ex illo humani generis extitiſſet, utereĩ eis ad eſcam quæ ſuper terrã exoritura erant ex illa uirtute generandi quã terra iam acceperat. Cuius futuri cauſales rationes in creatura condens, tãquã iam extitiſſent, loquebaĩ interna atq; intima ueritate, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, ſed ſpiritus eius ſcribenti hoc utiq; reuelauit.

Lignum uitæ Cap. IIII

Illud plane quod ſequiĩ, Et lignũ uitæ in medio paradiſi, & lignũ ſciẽtiæ dignoſcendi bonũ & malum: diligentius conſiderandũ eſt, ne cogat in allegoriã, ut non iſta ligna fuerint, ſed aliud aliquid nomine ligni ſignificent. Dictum eſt enim de ſapientia. Lignũ uitę eſt *Prouerb. 3*

A omnib. amplectentibus eam. Verũtamen cum ſit Hieruſalem æterna in coelis, etiam in terra ciuitas qua illa ſignificareĩ, condita eſt: & Sara & Agar quãuis duo teſtamenta ſignificarent, erant tamen etiam quædã mulieres duæ: & cũ Chriſtus per ligni paſſionem fluento ſpiritali nos irriget, erat tamen & petra quæ aquã ſitienti populo ligno percuſſa manauit, de qua diceret, Petra aũt erat Chriſtus: *1. Cor. 10* aliud q̃ erant illa omnia ſignificauerunt, ſed tamẽ etiam ipſa corporaliter fuerũt. Et quando à narrante cõmemorata ſunt, non erat illa figurata locutio, ſed earum rerũ expreſſa narratio, quarum erat figurata præceſſio. Erat ergo & lignum uitæ, quemadmodũ petra Chriſtus: nec ſine myſterijs rerũ ſpiritaliũ corporaliter præſentatis uoluit hominem deus in paradiſo uiuere. Erat ei ergo in

B lignis cæteris alimentũ, in illo autem ſacramẽtum, quid ſignificans niſi ſapiẽtiam de qua dictum eſt, Lignũ uitæ eſt amplectentibus eam: quemadmodum de Chriſto dicereĩ, Petra manans eſt ſitientibus eam? Recte quippe appellatur quod ad eum ſignificandũ præceſſit. Ipſe eſt ouis quæ immolatur in Paſcha, tamen & illud non tantum dicendo figurabatur, ſed etiam faciẽdo. Neq; enim ouis illa non erat ouis, plane ouis erat, & occidebatur & manducabaĩ: & tamen eo uero facto, aliud etiam quiddam figurabatur, nõ ſicut ille uitulus ſaginatus, qui minimo filio reuertẽti in epulas cæſus eſt. Ibi quippe ipſa narratio figurarũ eſt, non rerũ figurata ſignificatio geſtarum. Non enim hoc Euangeliſta ſed dominus ipſe narrauit. Euangeliſta ue-

C ro hoc dominũ narraſſe narrauit. Proinde quod narrauit Euangeliſta etiam factũ eſt, dominũ ſcilicet talia locutũ fuiſſe: ipſius domini narratio parabola fuit, de qua nunquã exigitur, ut etiam ad literam facta monſtrentur quæ ſermone proferuntur. Chriſtus autem eſt & lapis unctus à Iacob, & lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli. Sed illud etiam in rebus geſtis factũ eſt, hoc aũt tantũ in figuris prædictũ. Illud qppe ſcriptor narrauit rerum præteritarũ, hoc prænunciator tantummodo futurarum. Sic & ſapientia, id eſt, ipſe Chriſtus, lignum uitæ eſt in paradiſo ſpiritali, quò miſit de cruce latronem. *Non temere aſſeurandum. V.* Certũ eſt autem quod eam ſignificaret lignũ uitæ, etiam in paradiſo corporali, quia hoc illa ſcriptura dixit,

D quæ res ſuis temporibus geſtas narrans, & hominem corporaliter factũ, & in corpore uiuentẽ ibi cõſtitutum eſſe narrauit. Aut ſi quiſquã putat animas cum à corpore exceſſerint, locis corporaliter uiſibilibus cõtineri, cum ſint ſine corpore, aſſerat ſententiã ſuam. Non deerunt qui ſic faueãt, ut illũ etiam diuitem ſitientẽ in loco utiq; corporali fuiſſe contendant, ipſamq; animã omnino eſſe corpoream propter arentẽ linguã & ſtillam aquę de Lazari digito concupitã, pronũciare non dubitent, *4. ſent. diſ. 50 c. ſi quis* cũ quibus ego de tam magna quæſtione nulla temeritate cõfligo. Melius eſt enim dubitare de occultis, q̃ litigare de incertis. Illum quippe diuitem in ardore pœnarũ, & illum pauperẽ in refrigerio gaudiorũ intelligendos eſſe nõ dubito. Sed quo-

C 3 modo

Sinus Abrahæ

modo intelligēda ſit illa flamma inferni, ille ſinus Abrahæ, illa lingua diuitis, ille digitus pauperis, illa ſitis tormenti, illa ſtilla refrigerij, uix fortaſſe à manſuete quærētibus, à cōtentioſe aūt certātibus nunquā inueniť. Cito ſanè reſpondendum eſt, ne nos profunda iſta quæſtio, & multis ſermonibus indigēs tardet. Si corporalibus locis animæ contineni, etiam exutæ corporibus, potuit ille latro in eum introduci paradiſum, ubi fuerat corpus primi hominis: ut aptiore ſcripturarū loco, ſi ulla neceſſitas flagitauerit, etiā de hac re quid uel quæramus uel arbitremur utcūq; promamus. Nūc uero quod ſapientia nō ſit corpus, & ideo nec lignum, nec dubito nec dubitari à quoquam puto: potuiſſe aūt per lignū, id eſt, corpoream creaturā tanquā B ſacramento quodā ſignificari ſapientiā in paradiſo corporali, ille credendū nō exiſtimat, qui uel tā multa in ſcripturis rerū ſpiritaliū corporalia ſacramenta non uidet: uel hominē primū cum eiuſmodi aliquo ſacramēto uiuere nō debuiſſe cōtendit: cū Apoſtolus dicat etiam hoc quod de muliere dixit, quā ei factā eſſe de latere credimus, ꝓpter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una, ſacramētum magnū eſſe in Chriſto et in Eccleſia. Mirum eſt autem & uix ferendū, quemadmodum uelint homines paradiſum figurate dictū, & nolint etiā figurate factū. Quod ſi cōcedunt ſicut de Agar & Sara, ſicut de Iſmael & Iſaac, hæc quoq; & facta, & tamen etiā figurata: cur non admittunt etiam lignū uitæ, & uere aliquod lignū fuiſſe, & tamen ſapien C tiam figuraſſe, non uideo. Illud quoq; addo, quanquam corporalem cibum, talem tamē illam arborem præſtitiſſe, quo corpus hominis ſanitate ſtabili firmaretur, non ſicut ex alio cibo, ſed nonnulla inſpiratione ſalubritatis occulta. Profecto enim licet uſitatus panis, aliquid tamē amplius habuit, cuius una collyride hominē deus ab indigentia famis dierū quadraginta ſpatio uendicauit. An forte credere dubitamus, per alicuius arboris cibum cuiuſdā altioris ſignificationis gratiā homini deū præſtitiſſe, ne corpus eius uel infirmitate uel ætate in deterius mutareť, aut in occaſum etiā labereť: qui ipſi cibo humano præſtitit tam mirabilem ſtatum, ut in fictilibus uaſculis farina & oleū deficiētes reficerent, nec deficerēť? Iam hic de genere cō D tentioſorum quiſq; exiſtat, & dicat deum in terris noſtris miracula talia facere debuiſſe, in paradiſo autē nō debuiſſe: quaſi uero nō uel de puluere hominē uel de latere uiri mulierē, maius ibi miraculum fecerit, ꝙ quod hic mortuos ſuſcitauit.

2. ſent. diſt. 19 c. ideo

Collyride pane ſubcineritio, quem alio nomine κολλύραν uocant

Lignum ſcientiæ boni & mali. Cap. VI

Sequiť ut uideamus de ligno ſcientiæ dignoſcendi bonū & malū. Prorſus & hoc lignum erat uiſibile ac corporale, ſicut arbores cæteræ. Quod ergo lignum eſſet, nō eſt dubitandū: ſed cur hoc nomē acceperit, requirendū. Mihi autem etiam atq; etiam conſideranti dici non poteſt quantum placeat illa ſententia, non fuiſſe illam arborē cibo noxiam: neque enim qui fecerat omnia bona ualde, in paradiſo inſtituerat aliquid mali: ſed malū fuiſſe homini trāſgreſſionem præcepti. Oportebat aūt ut homo A ſub domino deo poſitus alicūde prohibereť, ut ei promerēdi dominū ſuum uirtus eſſet ipſa obediētia, quam poſſum ueriſſime dicere ſolam eſſe uirtutē omni creaturæ rationali agēti ſub dei poteſtate, primūq; eſſe & maximū uitiū tumoris, ad ruinam ſua poteſtate uelle uti, cuius uitij nomen eſt inobediētia. Nō eſſet ergo unde ſe homo dn̄m habere cogitaret atq; ſentiret, niſi aliquid ei iuberetur. Arbor itaq; illa nō erat mala, ſed appellata eſt ſciētiæ dignoſcēdi bonū & malū, quia ſi poſt prohibitionē ex illa homo ederet, in illa erat pręcepti futura trāſgreſſio, in qua homo per experimētum pœnæ diſceret, quid intereſſet inter obedientiæ bonū & inobediētiæ malū. Proinde & hoc non in B figura dictū, ſed quoddā uere lignū accipiendum eſt, cui non de fructu uel pomo quod inde naſcereť, ſed ex ipſa re nomen impoſitum eſt, quæ illo cōtra uetitū tacto fuerat ſecutura.

Inobedientia

Quatuor flumina. Cap. VII

Flumen autē exijt de Eden quod irrigabat paradiſum, & inde diuiſum eſt in quatuor partes. Ex his uni nomē Phiſon, hoc eſt quod circumit totam terram Euilath, ubi eſt aurū: aurū autem terræ illius bonū, & ibi eſt Carbūculus & lapis Praſinus. Et nomē flumini ſecundo Geon. Hoc eſt quod circumit totā terram Æthiopiæ. Flumen autem tertium Tigris, hoc quod fluit cōtra Aſſyrios. Flumen aūt quartum Euphrates. De his autē fluminibus quid amplius ſatagam cōfirmare quod uera ſint flumina, nec figurate dicta quæ non ſint, quaſi tantūmodo aliquid nomina ipſa ſignificent, cū regiōibus per C quas fluunt, notiſſima ſint, & omnibus ferè gentibus diffamata? Quinimmo ex his quoniā conſtat ea prorſus eſſe: nā duobus eorū nomina uetuſtas mutauit, ſicut Tyberis diciť fluuius qui prius Albula uocabať: Geon quippe ipſe eſt qui nūc diciť Nilus, Phiſon aūt ille dicebatur, quem nunc Gangem appellant, duo uera cætera Tigris & Euphrates antiqua etiā nomina tenuerunt: nos admoneri oportet, cætera quoq; primitus ad proprietatē literæ accipere, non in eis figuratam locutionē putare, ſed res ipſas quæ ita narrantur & eſſe, & aliquid etiam figurare: nō quia non poſſet parabola locutionis aſſumere aliquid de re quā nō proprie quoq; eſſe cōſtaret, ſicut de illo dominus loquitur qui deſcēdebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones: quis non ſentiat & planè uideat D eſſe parabolā, locutionēq; illam totam eſſe figuratam? uerū duæ ciuitates quę ibi nominatę ſunt hodieq; in locis proprijs demonſtranť. Sed hoc modo acciperemus & quatuor hæc flumina, ſi cætera quæ de paradiſo narranť, nō proprie ſed figurate accipere ulla neceſſitas cogeret. At nūc cū primitus proprie res ipſas intelligere ratio nulla prohibeat, cur nō potius autoritatē ſcripturæ ſimpliciter ſequimur in narratione rerū geſtarū res uere geſtas prius intelligētes, tum demū quicquid aliud ſignificāt perſcrutātes? An eo mouebimur, ꝙd de his fluminibus diciť, aliorū eſſe fontes notos, aliorū autē prorſus incognitos, & ideo non poſſe accipi ad literā, quod ex uno paradiſi flumine diuidunť; cū potius credendū ſit, quoniā locus ipſe

Tyberis prius Albula

Nilus

Ganges

para

paradiſi à cognitiõe hominum eſt remotiſſimus, inde quatuor aquarũ partes diuidi, ſicut fideliſſima ſcriptura teſtat̃: ſed ea flumina quorum ſontes noti eſſe dicunt̃, alicubi iſſe ſub terras, & poſt tractus prolixarum regionũ locis alijs erupiſſe, ubi tanquã in ſuis fontibus nota eſſe perhibent̃? Nam hoc ſolere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc ſcit̃, ubi nõ diu ſub terris currũt. Exibat ergo flumen de Eden, id eſt de loco delitiarũ, & irrigabat paradiſum, id eſt ligna omnia pulchra atq; fructuoſa, quæ omnẽ terrã regionis illius opacabant.

Agricultura in paradiſo. VIII

Et ſumpſit dominus deus hominẽ quẽ fecit, & poſuit eum in paradiſo, ut operaret̃ & cuſtodiret: Et præcepit dominus deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſcam edes, de ligno autẽ cognoſcendi bonum & malum, nõ manducabitis de illo. Quo die aũt ederitis ab eo, morte moriemini. Cũ ſuperius breuiter dixerit deum plãtaſſe paradiſum, & conſtituiſſe ibi hominẽ quẽ finxerat, recapitulauit ut narraret quõ ſit paradiſus cõſtitutus. Nũc ergo & illud recapitulãdo cõmemorauit, quõ ibi deus poſuerit hominẽ quẽ fecit. Videamus itaq; quid ſit quod dictum eſt, ut operaret̃ & cuſtodiret. Nunquid forte agriculturam dominus uoluit operari primum hominem? An nõ eſt credibile quod eum ante peccatũ damnauerit ad laborem? Ita ſanè arbitraremur, niſi uideremus cũ tãta uoluptate animi agricolare quoſdam, ut eis magna pœna ſit inde ad aliud auocari. Quicquid ergo delitiarum habet agricultura, tũc utiq; longe amplius erat quando nihil accidebat aduerſi, uel terra uel cœlo. Non enim erat laboris afflictio ſed exhilaratio uolũtatis, cum ea quæ deus creauerat, humani operis adiutorio lætius ſe raciusq; ꝓueniret, unde creator ipſe uberius laudaret̃, qui animæ in corpore animali cõſtitutæ rationem dediſſet operandi, ac facultatem, quãtum animo uolenti ſatis eſſet, non quantum inuitũ indigentia corporis cogeret.

Contemplatio naturæ

Quod enim maius mirabiliusq; ſpectaculũ eſt, aut ubi magis cũ rerum natura humana ratio quodãmodo loqui poteſt, q̃ cum poſitis ſeminibus, plantatis ſurculis, translatis arbuſculis, inſitis malleolis, tanq̃ interrogatur quæq; uis radicis & germinis quid poſſit quidúe nõ poſſit: unde poſſit, unde non poſſit: quid in ea ualeat numerorũ inuiſibilis interiorq; potentia, quid extrinſecus adhibita diligẽtia: inq; ipſa conſideratione perſpicere, quia neq; qui plantat eſt aliquid neq; qui rigat, ſed qui incrementũ dat deus: quia & illud operis quod accedit extrinſecus, per illũ accedit quẽ nihilominus creauit, & quẽ regit atq; ordinat inuiſibiliter deus?

Gemina opera *dei.* IX

Hinc iã in ipſum mundũ, uelut in quandã magnã arborẽ rerũ, oculus cogitatiõis attollit̃, atq; in ipſo quoq; gemina operatio prouidẽtiæ reperitur, partim naturalis, partim uolũtaria. Naturalis quidẽ per occultã dei adminiſtrationẽ, quæ etiã lignis & herbis dat incrementũ, uoluntaria uero per angelorũ opera & hominũ. Secundũ illam primã cœleſtia ſuperius ordinari inferiusq; terreſtria, luminaria ſyderaq; fulgere, diei noctiſq; uices agitari, aquis terrã fun-

A datam interlui atq; circumlui, aerem altius ſuperfundi, arbuſta & animalia concipi & naſci, creſcere & ſeneſcere, occidere, & quicquid aliud in rebus interiore naturaliq; motu geritur. In hac autẽ altera ſigna dari, doceri & diſcere, agros coli, ſocietates adminiſtrari, artes exerceri: & quæq; alia ſiue in ſuperna ſocietate agũtur, ſiue in hac terrena atq; mortali, ita ut bonis conſulatur & per neſcientes malos: inq; ipſo homine eandẽ geminam prouidentiæ uigere potentiã. Primo erga corpus naturale, ſcilicet eo motu quo fit, quo creſcit, quo ſeneſcit. Volũtariũ uero quo illi ad uictum, tegumentũ, curationẽq; conſulitur. Similiter erga animã naturaliter agitur ut uiuat, ut ſentiat, uoluntarie uero ut diſcat, ut cõſentiat. Sicut autẽ in arbore

B id agit agricultura forinſecus, ut illud proficiat q̃d geritur intrinſecus: ſic in homine ſecũdũ corpus, ei quod intrinſecus agit natura, ſeruit extrinſecus medicina. Itemq; ſecundũ animam, ut natura beatificetur intrinſecus, doctrina miniſtratur extrinſecus. Quod autem ad arborẽ colendi negligentia, hoc ad corpus medendi incuria, hoc ad animã diſcendi ſegnitia. Et quod ad arborẽ humor inutilis, hoc ad corpus uictus exitiabilis, hoc ad animã perſuaſio iniquitatis. Deus itaq; ſuper omnia, qui condidit omnia, & regit omnia, om̃es naturas bonus creat, omnes uoluntates iuſtus ordinat. Quid ergo abhorret à uero, ſi credamus hominẽ ita in paradiſo conſtitutum, ut operaret̃ agriculturã, nõ labore ſeruili, ſed animi honeſta uoluptate? Quid em̃ hoc opere innocẽtius uacantibus, & quid ple

C nius magna cõſideratione prudentibus?

Cuſtodire paradiſum & operari. Cap. X

Ut cuſtodiret autem quid? An ipſum paradiſum? Contra quos? Nullus certe uicinus metuebatur inuaſor, nullus limitis perturbator, nullus fur, nullus aggreſſor. Quomodo ergo intellecturi ſumus corporalem paradiſum potuiſſe ab homine corporaliter cuſtodiri? Sed neq; ſcripturã dixit, ut operaretur & cuſtodiret paradiſum: dixit autẽ ut operaretur & cuſtodiret. Quanquã ſi de Græco diligentius ad uerbũ exprimat̃, ita ſcriptũ eſt: Et accepit dominus deus hominẽ quem fecit, & poſuit eum in paradiſo operari eũ & cuſtodire: Sed utrum ipſum hominẽ poſuit operari, hoc em̃ ſenſit qui interpretatus eſt, ut operaret̃. An eundẽ paradiſum operari, id eſt, ut homo paradiſum operaret̃, ambi

D gue ſonat: & uidet̃ magis exigere locutio, ut non dicat̃, operaretur paradiſum, ſed in paradiſo. Veruntamẽ ne forte ſic dictũ ſit, ut operaretur paradiſum, ſicut ſuperius dictũ eſt, Nec erat homo qui operaretur terrã: eadẽ quippe locutio eſt operari terrã, quæ operari paradiſum: ambiguã ſentẽtiam ad utrũq; tractemus. Si enim non eſt neceſſe ut accipiamus paradiſum cuſtodire, ſed in paradiſo, q̃d ergo in paradiſo cuſtodire? Nam quid operari in paradiſo, iam ut uiſum eſt diſſeruimus. An ut q̃d operaret̃ in terra per agriculturã, in ſeipſo cuſtodiret per diſciplinã, id eſt, ut ſicut ei ager obtẽperaret colẽti ſe, ita & ipſe præcipiẽti dño ſuo, ut ſumpto præcepto obediẽtiæ, fructũ non ſpinas inobediẽtiæ redderet? Denique quoniam ſimilitudinem

 à ſe

à ſe culti paradiſi in ſeipſo cuſtodire ſubditus noluit, ſimilẽ ſibi agrũ damnatus accepit: Spinas, inquit, & tribulos pariet tibi. Quòd ſi & illud intelligamus, ut paradiſum operaretᷣ, & paradiſum cuſtodiret, operari quidẽ paradiſum poſſet, ſicut ſupra diximus per agriculturã, cuſtodire aũt nõ aduerſus improbos aut inimicos qui nulli erant, ſed fortaſſis aduerſus beſtias. Quõ iſtud, aut quare? Nũquid em̃ beſtiæ iam in hominẽ ſæuiebãt, quod niſi peccato nõ fieret? Ipſe quippe beſtijs omnib. ad ſe adductis, ſicut poſt cõmemoratur, nomina impoſuit. Ipſe etiã ſexto die lege uerbi dei cũ omnibus cõmunes cibos accepit. Aut ſi erat iã quod timeretur in beſtijs, quo nã pacto poſſet unus homo illum munire paradiſum? Neq; enim exiguus locus erat, quem tantus fons irrigabat. Cuſtodire quidẽ ille deberet, ſi poſſet paradiſum tali & tãta materia cõmunire, ut eò ſerpẽs nõ poſſet intrare. Sed mirum ſi priuſquã cõmuniret, omnes ſerpentes inde poſſet excludere. Proinde intellectũ ante oculos cur prętermittimus? Poſitus eſt quippe homo in paradiſo ut operaretur eundẽ paradiſum, ſicut ſupra diſputatum eſt, per agriculturam nõ laborioſam ſed delitioſam, & mentẽ prudentis magna atq; utilia cõmonentem: cuſtodiret autẽ eundẽ paradiſum ipſi ſibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereretur expelli. Deniq; accepit & præceptũ, ut ſit per quod ſibi cuſtodiat paradiſum, id eſt, quo cõſeruato nõ inde proijciat. Recte enim quiſq; dicitur nõ cuſtodiſſe rem ſuam, qui ſic egit ut amitteret eã, etiã ſi alteri ſalua ſit, qui eã uel inuenit uel accipere meruit. Eſt alius in his uerbis ſenſus, quem puto nõ immerito præponendũ, ut ipſum hominẽ operaretur deus & cuſtodiret. Sicut enim operatur homo terrã, non ut eam faciat eſſe terrã, ſed ut cultã atq; fructuoſam: ſic deus hominẽ multo magis quem ipſe creauit ut homo ſit, eum ipſe operatur ut iuſtus ſit, ſi homo ab illo per ſuperbiã non abſcedat: hoc eſt enim apoſtatare à deo, quod initiũ ſuperbiæ ſcriptura dicit: Initium, inquit, ſuperbiæ hominis apoſtatare à deo. Quia ergo deus eſt incõmutabile bonũ, homo aũt & ſecundũ animã & ſecundũ corpus mutabilis res eſt, niſi ad incõmutabile bonũ quod eſt deus conuerſus ſubſtiterit, formari ut iuſtus beatusq; ſit nõ poteſt. Ac per hoc deus idem qui creat hominem ut homo ſit, ipſe operatur hominem atq; cuſtodit, ut etiam bonus beatusq; ſit. Quapropter qua locutione dicitur homo operari terrã, quæ iam terra erat, ut ornata atq; fœcunda ſit: ea locutione dicitur deus operari hominem qui iam homo erat, ut pius ſapiẽsq; ſit, eumq; cuſtodire, ꝙ homo ſua poteſtate in ſe, quàm illius ſupra ſe delectatus, dominationemq; eius cõtemnens tutus eſſe nõ poſſit.

Eccl. 10

Cur addita poſt, dictio dominus. XI

Proinde nullo modo uacare arbitror, ſed nos aliquid & magnũ aliqd admonere, ꝙ ab ipſo diuini libri huius exordio, in quo ita cœptus eſt, In principio fecit deus cœlũ & terrã, uſq; ad hunc locum, nuſquam poſitum eſt dominus deus, ſed tantummodo deus. Nunc uero ubi ad id uentũ eſt, ut hominẽ in paradiſo conſtitueret, eumq; per præcep-

A ptũ operaretur & cuſtodiret, ita ſcriptura locuta eſt, Et ſumpſit dominus deus hominẽ quẽ fecit, & poſuit eum in paradiſo operari eum & cuſtodire: non quòd ſupradictarũ creaturarũ dominus non eſſet deus, ſed quia hoc nec propter angelos, nec propter alia quæ creata ſunt, ſed propter hominẽ ſcribebatur ad eum admonẽdum quantũ ei expediat habere dominũ deũ, hoc eſt ſub eius dominatione obediẽter uiuere, ꝙ licẽtioſe abuti propria poteſtate: nuſquam hoc prius ponere uoluit, niſi ubi peruentũ eſt ad eũ in paradiſum collocãdum, operandũ & cuſtodiendum, ut nõ diceret ſicut & cætera om̃ia ſuperius. Et ſumpſit deus hominem quẽ fecit: ſed diceret, Et ſumpſit dñs deus hominẽ quẽ fecit, & poſuit eũ in paradiſo operari eũ, ut iuſtus eſſet, & cuſtodire, ut tutus eſſet, ipſa utiq; dñatione ſua, quæ nõ eſt illi ſed nobis utilis. Ille quippe noſtra ſeruitute nõ indiget, nos uero dominatiõe illius indigemus, ut opereť & cuſtodiat nos: & ideo uerus & ſolus eſt dñs, quia non illi ad ſuã, ſed ad noſtrã utilitatem ſaluteq; ſeruimus. Nam ſi nobis indigeret eo ipſo nõ uerus dñs eſſet, cũ per nos eius adiuuareť neceſſitas, ſub qua & ipſe ſeruiret. Merito & ille in Pſalmo, Dixi, inquit, domino, deus meus es tu, quoniam bonorũ meorũ nõ eges. Nec ita ſentiendũ eſt quod diximus nos illi ad utilitatẽ noſtram ſalutemq; ſeruire, tanq; aliud aliquid ab illo expectemus ꝙ eũ ipſum qui ſumma utilitas & ſalus noſtra eſt. Sic enim cum gratis ſecundũ illam uocẽ diligimus. Mihi autẽ adhærere deo bonũ eſt.

Gen. 2

Pſal. 15

Hominem nihil poſſe ſine deo. Cap. XII

C Neq; enim tale aliquid eſt homo factus, ut deſerente eo qui fecit, poſſit aliquid agere bene tãquã ex ſeipſo: ſed tota eius actio bona eſt cõuerti ad eum à quo factus eſt, & ab eo iuſtus, pius, ſapiẽs beatusq; ſemper fieri: non fieri & recedere, ſicut à corporis medico ſanari & abire: quia medicus corporis operarius fuit extrinſecus, ſeruiens naturæ intrinſecus operanti ſub deo, qui operatur omnẽ ſalutem gemino illo opere prouidentiæ, de quo ſupra locuti ſumus. Nõ ergo ita ſe debet homo ad dominũ cõuertere, ut cũ ab eo factus fuerit iuſtus abſcedat, ſed ita ut ab illo ſemper fiat. Eo quippe ipſo cũ ab illo non diſcedit, eius ipſe præſentia iuſtificať & illuminatur, & beatificatur, operãte & cuſtodiente deo dũ obediẽti ſubiectoq; dominatur. Neq; enim ut dicebamus, ſicut operatur homo terrã, ut culta atq; fœcũda ſit, qui cũ fuerit operatus, abſcedit, relinquẽs eam uel aratam uel ſatam uel rigatã, uel ſi quid aliud manẽte opere quod factum eſt, cum operator abſceſſerit, ita deus operatur hominẽ iuſtum, id eſt, iuſtificando eum, ut ſi abſceſſerit, maneat in abſente quod fecit: ſed potius ſicut aer præſente lumine non factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, non fieret, ſed etiam abſente lumine lucidus maneret: ſic homo deo ſibi præſente illuminatur, abſente autẽ cõtinuo tenebratur, à quo nõ locorũ interuallis, ſed uoluntatis auerſione diſceditur. Ille itaq; operetur hominẽ bonũ atq; cuſtodiat qui incõmutabiliter bonus eſt: ſemper ab illo fieri, ſemperq; perfici debemus inhærentes ei, & in ea conuerſione

Diſceſſus à deo

quæ

quæ ad illũ eſt permanẽtes, de quo dicit, Mihi au
Pſal. 72 tẽ adhærere deo bonũ eſt. Et cui dicit: Fortitudi-
Pſal. 58 nem meã ad te cuſtodiã. Ipſius eñ ſumus figmen-
tũ, nõ tantũ ad hoc ut homines ſimus, ſed ad hoc
etiã ut boni ſimus. Nã & Apoſtolus cũ fidelibus
ab impietate cõuerſis, gratiã qua ſalui facti ſumus
Eph. 2 cõmendaret. Gratia eñ, inquit, ſalui facti eſtis per
fidem, & hoc nõ ex uobis, ſed dei donũ eſt, nõ ex
operibus, ne forte quis extollat. Ipſius eñ ſumus
figmentũ creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis
quæ præparauit deus ut in illis ambulemus. Et ali
Phil. 2 bi cũ dixiſſet: Cũ timore & tremore ueſtrã ipſorũ
ſalutẽ operamini: ne ſibi putarẽt tribuendũ tãquã
ipſi ſe facerẽt bonos & iuſtos, continuo ſubiecit.
Deus enim eſt qui operat in nobis. Sumpſit ergo
dñs deus hominẽ quẽ fecit, & poſuit eũ in paradi
ſo operari eum, hoc eſt, operari in eo & cuſtodire
Cur datum præceptum de ligno. XIII eũ. Et præcepit dñs deus Adæ dicens, ab omni li
gno qđ eſt in paradiſo edes ad eſcã, de ligno autẽ
cognoſcẽdi bonũ & malũ nõ mãducabitis de illo,
qua die aũt ederitis ab eo, morte moriemini. Si ali
quid mali eſſet lignũ illud unde prohibuit homi-
nẽ deus, eius ipſius mali natura uenenatus uidere
tur ad mortẽ. Quia uero ligna omnia in paradiſo
bona plãtauerat, qui fecit omnia bona ualde, nec
ulla ibi natura mali erat, quia nuſquã eſt mali ulla
natura: quod diligẽtius ſi dñs uoluerit diſſeremus,
cum de illo ſerpẽte dicere cœperimus: ab eo ligno
quod malũ nõ erat, ꝓhibitus eſt, ut ipſa per ſe præ-
cepti cõſeruatio bonũ illi eſſet, & trãſgreſſio ma-
lũ. Nec potuit melius & diligẽtius cõmẽdari quã
tum malũ ſit ſola inobediẽtia, cũ ideo reus iniqui-
tatis factus eſt homo, quia eã rẽ tetigit cõtra pro-
hibitionẽ, quã ſi nõ prohibitus tetigiſſet, nõ utiq;
peccaſſet. Nã qui dicit, uerbi gratia, noli tangere
hãc herbã, ſi forte uenenoſa eſt, mortemq; prænũ-
ciat, ſi tetigerit, ſequit quidẽ mors cõtemptorem
præcepti, ſed etiã ſi nemo prohibuiſſet, atq; ille te
tigiſſet, nihilominus utiq; moreret. Illa quippe res
cõtraria ſaluti uitęq; eius eſſet, ſiue inde uetaretur
ſiue nõ uetaretur. Item cũ quiſq; prohibet eã rem
tãgi, quæ non quidẽ tangẽti, ſed illi qui prohibuit
obeſſet: uelut ſi quiſquã in alienã pecuniã miſiſſet
manum, prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa:
ideo eſſet prohibito peccatũ, quia prohibẽti pote
rat eſſe dãnoſum. Cũ uero illud tangit quod nec
tangẽti obeſſet ſi nõ prohiberet, nec cuiquã alte-
ri quãlibet tãgeret, quare prohibitũ eſt, niſi ut ip-
ſius per ſe bonũ obediẽtiæ, & ipſius ꝑ ſe malũ ino
bediẽtiæ mõſtraret? Deniq; à peccãte nihil aliud
appetitũ eſt, niſi nõ eſſe ſub dominatione dei, qñ
illud admiſſum eſt, in quo ne admitteret, ſola de-
beret iuſſio dominantis attendi. Quæ ſi ſola attẽ-
deretur, quid aliud q̃ dei uoluntas attenderetur?
quid aliud q̃ dei uoluntas amaretur? quid aliud
q̃ dei uoluntas humanæ uolũtati præponeretur?
Dominus quidẽ cur iuſſerit uiderit, faciẽdum eſt
à ſeruiente quod iuſſit, & tunc forte uidendũ eſt à
promerẽte cur iuſſerit. Sed tamẽ ut cauſam iuſſio
nis huius non diutius requiramus, ſi hæc ipſa ma-
gna eſt utilitas homini q; deo ſeruit, iubẽdo deus

A utile facit quicquid iubere uoluerit, de quo metu
endum non eſt, ne iubere quod inutile eſt poſſit.
Nec fieri poteſt ut uoluntas propria nõ grandi Voluntas bonis repugnans deo. XIIII
ruinæ põdere ſuper hominẽ cadat, ſi eam uolunta
ti ſuperioris extollendo præponat. Hoc expertus
eſt homo cõtemnens præceptũ dei, & hoc experi
mẽto didicit, quid intereſt inter bonũ & malũ: bo
num ſcilicet obediẽtiæ, malum autẽ inobediẽtiæ,
id eſt, ſuperbiæ & cõtumaciæ, peruerſæ imitatio-
nis dei & noxiæ libertatis. Hoc autẽ in quo ligno
accidere potuit, ex ipſa re ut iã ſupra dictũ eſt, no-
men accepit. Malũ enim niſi experimẽto nõ ſenti
remus, quia nullũ eſſet ſi non feciſſemus. Neq; eñ
ulla natura mali eſt, ſed amiſſio boni hoc nomen
accepit. Bonũ quippe incõmutabile deus eſt, ho-
B mo aũt quantũ ad eius naturã in qua eũ deus con-
didit pertinet, bonũ eſt quidẽ, ſed non incõmuta-
bile ut deus. Mutabile aũt bonũ quod eſt poſt in-
cõmutabile bonũ, melius bonũ fit cũ bono incõ-
mutabili ădhæſerit, amãdo atq; ſeruiẽdo rationali
& ꝓpria uoluntate. Ideo quippe & hoc magni bo
ni natura eſt, quia & hoc accepit, ut poſſet ſummi
boni adhærere naturæ. Quod ſi noluerit, bono ſe
priuat, & hoc ei malũ eſt, unde per iuſtitiã dei etiã
cruciatus conſequit. Quid enim tam iniquũ, q̃ ut
bene ſit deſertori boni? Neq; ullo modo fieri po-
teſt ut ita ſit: ſed aliquando amiſſi ſuperioris boni
nõ ſentit malũ, cum habetur quod amatũ eſt infe-
rius bonũ. Sed diuina iuſtitia eſt, ut qui uoluntate
amiſit qđ amare debuit, amittat cũ dolore quod
C amauit, dum naturarũ creator ubiq; laudet. Ad-
huc enim eſt bonũ, quod dolet amiſſum bonũ: nã
niſi aliquod bonũ remãſiſſet in natura, nullus bo-
ni amiſſi dolor eſſet in pœna. Cui autem ſine mali
experimento placeat bonũ, id eſt, ut anteq; boni
amiſſionẽ ſentiat, eligat tenere ne amittat, ſuper
omes homines prædicãdus eſt. Sed hoc niſi cuiuſ
dã ſingularis laudis eſſet, non illi puero tribueret,
qui ex genere Iſrael factus Emanuel nobiſcũ de- Chriſtus mediator
us, recõciliauit nos deo, hominũ & dei homo me-
diator, uerbũ apud deũ, caro apud nos, uerbũ ca-
ro inter deum & nos. De illo quippe Propheta di Eſa. 7
cit: Priuſquã ſciat puer bonũ aut malũ, cõtemnet
malitiã ut eligat bonũ. Quõ quod neſcit aut con-
temnit aut eligit: niſi quia hæc duo ſciuntur aliter
D per prudẽtiã boni, aliter per experiẽtiã mali? Per
prudentiam boni malũ ſcitur, & ſi nõ ſentitur. Te
netur enim bonũ, ne amiſſione eius ſentiat malũ.
Item per experiẽtiam mali ſcitur bonũ, quoniam
quid amiſerit ſentit, cui de bono amiſſo male fue-
rit. Priuſquã ſciret ergo puer per experientiã, aut
bonũ quo careret, aut malũ quod boni amiſſione
ſentiret, contempſit malũ ut eligeret bonũ, id eſt,
noluit amittere quod habebat, ne ſentiret amittẽ-
do quod amittere nõ debebat. Singulare exẽplũ
obediẽtiæ, quippe qui nõ uenit facere uolũtatem
ſuã, ſed eius uoluntatẽ à quo miſſus eſt: non ſicut il
le qui elegit facere uoluntatẽ ſuã, non eius à quo
factus eſt. Merito ſicut per unius inobedientiam
peccatores cõſtituti ſunt multi, ita per unius obe-
dientiã iuſti conſtituũtur multi: quia ſicut in Adã
omnes

omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes uiuifi- A
cabũtur.

Quomodo appellatum lignũ ſcientiæ boni & mali. XV

Fruſtra aũt nõnulli acute obtuſi ſunt, cũ requirũt quomodo potuerit appellari lignũ dignoſcẽtiæ boni & mali, anteꝗ in eo tranſgreſſus eſſet homo præceptũ, atq; ipſa experiẽtia dignoſceret quid intereſſet inter bonũ quod amiſit, & malũ quod admiſit. Lignũ etiam tale nomen accepit, ut eo ſecundũ prohibitionẽ nõ tacto caueret, quod eo cõtra ꝓhibitionẽ tacto ſentiretur. Neq; enim quia inde cõtra præceptũ manducauerunt, ideo factum eſt illud lignũ dignoſcentiæ boni & mali, ſed utiq; etiã ſi obediẽtes eſſent, & nihil inde contra præceptum uſurpaſſent, id recte uocaretur, quod ibi eis accideret, ſi uſurpaſſent. Quẽadmodũ ſi uocaret̃ arbor ſaturitatis, quod inde poſſent homines ſaturari, nũquid ſi nemo accepiſſet, B ideo nomen illud eſſet incongruum, quandoquidem cum accederẽt & ſaturarent̃, tũc probarẽt ꝙ hoc recte arbor illa uocaretur?

2. ſent. diſt. 17 c. in hoc

Hominem potuiſſe intelligere periculum ex præcepto contempto. Cap. XVI

Et quomodo, inquiunt, intelligeret homo, quod ei dicebat̃ lignũ dignoſcentiæ boni & mali, quando ipſum malum quod eſſet omnino neſciebat? Hoc qui ſapiũt parum attendunt, quemadmodũ à cõtrarijs notis, ſic pleraq; intelligant̃ ignota, ut etiã uerba rerũ quæ nõ ſunt cũ in loquendo interponuntur, nullus caliget auditor. Hoc enim quod omnino nõ eſt, nihil uocatur: Et has duas ſyllabas nemo non intelligit, qui Latine audit & loquitur. Vnde, niſi cum ſenſus intuet̃ id quod eſt, & eius priuatione quid etiã non ſit agnoſcit? Sic & inane cum dicitur, intuendo corporis plenitudinẽ, priuationẽ eius tanquam contrariã, quid dicatur inane intelligimus. C Sicut audiẽdi ſenſu non ſolũ de uocibus, uerũ etiã de ſilentio iudicamus. Sic ex uita quę inerat homini, poſſet eius cauere contrarium, id eſt uitæ priuationẽ quę mors uocatur: & ipſam cauſam qua perderet quod amabat, id eſt quodlibet factum ſuum quo fieret ut amitteret uitam, quibuslibet ſyllabis appellaret̃, quemadmodũ Latine cum dicitur peccatũ uel malũ, ut tanquã ſignum eius intelligeret, quod mente diſcerneret. Nos enim quõ intelligimus cum dicitur reſurrectio quam nunꝗ experti ſumus. Nonne quia ſentimus quid ſit uiuere, & eius rei priuationẽ uocamus mortẽ, unde reditũ ad id quod ſentimus reſurrectionẽ appellamus? & ſi quo alio nomine in quacũq; lingua idipſum D appellat̃, menti utiq; ſignũ inſinuatur in uoce loquẽdo, quo ſonãte agnoſcat, quod etiã ſine ſigno cogitaret. Mirũ eſt enim quemadmodũ rerũ quas habet amiſſionẽ, etiam inexpertã natura deuitet. Quis enĩ pecora docuit deuitationẽ mortis, niſi ſenſus uitæ? Quis paruulũ puerũ adhæreſcere baiulo ſuo, ſi eũ fuerit ex alto iacere minitatus? Qđ ex quodam tempore incipit, ſed tamẽ antequam aliquid huiuſmodi expertus ſit. Sic ergo illis primis hominibus iam uita erat dulcis, quã profecto amittere deuitabãt: idq; ipſum quibuſcũq; modis uel ſonis ſignificantẽ deũ intelligere poterãt: nec aliter eis poſſet perſuaderi peccatũ, niſi prius perſuaderet̃ eos ex illo facto nõ eſſe morituros, id eſt illud qđ habebãt & ſe habere gaudebãt nõ amiſ- A ſuros, unde ſuo loco loquendũ eſt. Aduertãt itaq; ſi quos mouet, quõ potuerint intelligere inexperta nominantẽ uel minantem deũ: & uideant nos omniũ inexpertorũ nomina, non niſi ex cõtrarijs quę iam nouimus, ſi priuationũ ſunt, aut ex ſimilibus, ſi ſpecierũ ſunt, ſine ullo ęſtu dubitationis agnoſcere. Niſi forte aliquẽ mouet quẽadmodum loqui potuerint, uel loquentẽ intelligere, qui nõ didicerãt uel creſcẽdo inter loquentes uel aliquo magiſterio: quaſi magnũ fuerit deo loqui eos docere, quos ita fecerat, ut hoc poſſent etiã ab hominib. diſcere, ſi eſſent à quibus.

2. ſent. diſt. 22 cap. illud

An utriq; datum ſit præceptum. XVII

Merito ſanè quęritur, utrũ hoc pręceptũ uiro tantũ dederit deus, an etiã fœminę? Sed nondũ narratũ eſt quẽadmodum facta ſit fœmina. An forte iam erat facta, ſed B hoc quẽadmodũ geſtũ ſit quod prius erat geſtũ, poſtea recapitulãdo narratũ eſt? Verba enim ſcripturę ſic ſe habent: Et præcepit dñs deus Adæ dicens: nõ dixit, præcepit eis. Deinde ſequitur, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſcam edes: non dixit, edetis. Deinde adiũgit: De ligno aũt cognoſcẽdi bonũ & malũ, non mãducabitis de illo: Iam hic tanꝗ ad ambos pluraliter loquitur, & pluraliter præceptũ terminat dicens: Qua die aũt ederitis ab eo, morte moriemini. An ſciens ꝙ ei facturus erat mulierẽ, ita præcepit ordinatiſſime, ut per uirum præceptũ domini ad fœminã perueniret? Quã diſciplinã & in eccleſia ſeruat Apoſtolus dicẽs: Si quid autẽ diſcere uolunt, domi uiros ſuos interrogẽt.

Gen. 2

Quomodo deus ſit locutus. Cap. XVIII

Itẽ quæri poteſt quõ nunc deus lo- C cutus ſit ad hominẽ quem fecit, iam certe ſenſu ac mẽte præditũ, ut audire & intelligere loquentem ualeret? Neq; enĩ aliter præceptũ poſſet accipere, quo trãſgreſſor eius eſſet, niſi hoc acceptũ intelligeret. Quomodo ergo illi locutus eſt deus? utrũ intus in mẽte ſecundũ intellectũ, id eſt ut ſapiẽter intelligeret uoluntatẽ ac præceptũ dei ſine ullis corporalib. ſonis uel corporaliũ ſimilitudinib. rerũ? Sed nõ ſic exiſtimo primo homini locutũ deũ: talia quippe ſcriptura narrat, ut potius credamus ſic eſſe deũ locutũ homini in paradiſo, ſicut etiã poſt ea locutus fuit patribus, ſicut Abrahæ, ſicut Moyſi, id eſt in aliqua ſpecie corporali. Hinc eſt enĩ ꝙ audierũt eius uocẽ ambulãtis in paradiſo ad ueſperam, & abſcõderũt ſe.

Quid ſentiendum de deo. Cap. XIX

Locus itaq; magnus neq; D prætereundus proponitur, ut intueamur quãtum poſſumus, quãtũ ipſe adiuuare & donare dignat̃, opus diuinæ prouidẽtiæ bipertitũ: quod ſuperius cũ de agricultura loqueremur, trãſitoria quadam occaſiõe perſtrinximus, ut inde iã inciperet legentis animus hoc aſſueſcere cõtueri, quod adiuuat plurimũ ne quid indignũ de ipſa dei ſubſtãtia ſentiamus. Dicimus itaq; ipſum ſummũ, uerũ, unũ ac ſolũ deũ, patrẽ & filiũ & ſpiritũſanctũ, id eſt, deũ uerbumq; eius & utriuſq; ſpiritũ, trinitatẽ ipſam, neq; cõfuſam, neq; ſeparatã, deum qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucẽ habitat inacceſſibilẽ, quem nemo hominũ uidit, nec uidere poteſt, nec locorũ uel finito uel infinito ſpatio cõtineri, nec tẽporum uel finito uel infinito uolumine uariari. Neq; enĩ eſt in eius ſubſtãtia qua deus eſt, quod breuius

lis

ſit in parte ꝙ in toto, ſicut neceſſe eſt eſſe de ijs
quæ in locis ſunt: aut fuit in eius ſubſtãtia quod iã
nõ eſt, uel erit quod nõdũ eſt, ſicut in naturis quæ
poſſunt tẽporis mutabilitatẽ pati. Hic ergo in-
cõmutabili ęternitate uiuẽs creauit omnia ſimul,
ex quibus currerẽt tempora, & implerentur loca,
tẽporalibusq; & localib. rerũ motibus ſecula uol-
uerentur. In quibus rebus quædã ſpiritalia, quædã
corporalia cõdidit, formãs materiã quã nec alius
nec nullus, ſed omnino ipſe informẽ ac formabi-
lem inſtituit, ut formationẽ ſuã nõ tẽpore ſed ori-
gine præueniret. Spiritalem autẽ creaturã corpo-
rali præpoſuit: ꝙ ſpiritalis tantũmodo per tẽpora
mutari poſſet, corporalis autẽ per tẽpora & loca.
Exẽpli enim gratia, per tẽpus mouet̃ animus, uel
reminiſcẽdo quod oblitus erat, uel diſcẽdo quod
neſciebat, uel uolẽdo quod nolebat. Per loca autẽ
corpus, uel à terra in cœlũ, uel à cœlo in terrã, uel
ab Oriẽte in Occidentẽ, uel ſi quo alio ſimili mo-
do. Omne autẽ quod mouet̃ per locũ, non poteſt
niſi & per tẽpus ſimul moueri: At nõ omne quod
mouetur per tẽpus, neceſſe eſt etiã per locũ moue
ri. Sicut ergo ſubſtãtiam quæ mouet̃ per tẽpus &
locũ, præcedit ſubſtantia quæ tantũ per tẽpus: ita
ipſam præcedit illa quæ nec per locũ nec per tem-
pus: ac per hoc ſicut per tẽpus & locũ mouet cor
pus, ipſe tantũ per tẽpus motus conditus ſpiritus:
ita per tẽpus mouet cõditum ſpiritũ, ipſe nec per
tẽpus nec per locũ motus cõditor ſpiritus: ſed ſpi-
ritus creatus mouet ſeipſum per tẽpus, & per tem
pus ac per locũ corpus: ſpiritus aũt creator mouet
ſeipſum ſine tẽpore ac loco, mouet conditũ ſpiri-
tũ per tẽpus ſine loco, mouet corpus per tẽpus &
locũ.

Creatura ſpiritalis & corporalis. XX

Quomodo deus creaturas moueat, obſcurum. Cap. XXI

Quocirca quiſquis intelligere conat̃, quẽ
admodũ uere ęternus & uere immortalis atq; in-
cõmutabilis deus, ipſe nec per tẽpus nec per locũ
motus moueat tẽporaliter & localiter creaturam
ſuã, non eũ puto poſſe aſſequi: niſi prius intellexe
rit quemadmodũ anima, hoc eſt, ſpiritus creatus,
nõ per locũ ſed tantũ per tempus motus, moueat
corpus per tẽpus & locũ. Si enim quod in ſeipſo
agitur capere nondum poteſt, quãto minus illud
quod ſupra eſt? Affecta quippe anima carnalium
ſenſuũ conſuetudine, etiã ſeipſam cũ corpore per
locũ moueri putat, dum id per locũ mouet. Quæ
ſi poſſet diligẽter inſpicere, tanquã cardines mem
brorũ corporis ſui, quemadmodũ articulatim di-
ſpoſiti ſunt, à quibus initia motionũ nitant̃: inue-
niet ea quæ per ſpatia locorũ mouẽtur, niſi ab eis
quæ loco fixa ſunt nõ moueri. Nõ enim mouetur
ſolus digitus, niſi fixa ſit palma, à cuius articulo ue
lut immoto cardine moueatur: ſic tota palma ab
articulo cubiti, ſic cubitus ab articulo humeri, ſic
humerus ab ſcapula mouetur, ſtantibus utiq; car-
dinibus quibus motio nitatur, ut per loci ſpatium
quod mouetur moueat̃. Sic plantæ in talo eſt arti
culus, quo ſtante moueat̃: ſic cruris in genu, & to
tius pedis in coxa: & nullius mẽbri motus omni-
no eſt quẽ uolũtas mouet, niſi ab aliquo articulari
cardine, quẽ motus eiuſdẽ uoluntatis primitus fi-
git, ut ab eo quod loci ſpatio nõ mouet̃, agi ualeat
A quod mouetur. Deniq; nec in ambulãdo pes leua
tur, niſi alius fixus totũ corpus ferat, donec ille qui
motus eſt à loco unde fertur, ad locũ quò fert̃, im
moto articulo ſui cardinis innitat̃. Porrò ſi in cor-
pore nullũ membrũ per locũ uolũtas mouet, niſi
ab eo mẽbri articulo quẽ non mouet, cum & illa
pars corporis quæ mouetur, & illa quæ fixa ſit ut
moueat̃, corporeas habeãt quãtitates ſuas, quib.
occupẽt ſpatia locorum ſuorũ: quanto magis ipſe
animę nutus cui mẽbra deſeruiũt, ut quod placue
rit figatur, unde id quod mouendũ eſt innitat̃: cũ
anima non ſit natura corporea, nec locali ſpatio
corpus impleat, ſicut aqua utrẽ ſiue ſpõgiam: ſed
miris modis ipſo incorporeo nutu cõmixta ſit ui-
uificando corpori, quo & imperat corpori quadã
intentione non mole: quanto magis, inquã, nutus
B ipſe uolũtatis eius non per locum mouetur ut cor
pus per locũ moueat, quãdo totũ per partes mo-
uet, nec aliquas loco mouet niſi per illas quas lo-
co non mouet.

Quomodo deus moueat, quomodo anima. Cap. XXII

Quod ſi intelligere difficile eſt,
utrunq; credatur, & ꝙ creatura ſpiritalis non per
locũ mota moueat corpus per locũ, & ꝙ deus nõ
per tempus motus moueat creaturã ſpiritalẽ per
tempus. Quod ſi de anima quiſq; nõ uult hoc cre-
dere, quod quidẽ ſine dubio nõ ſolũ crederet, ue-
rumetiã intelligeret, ſi eã poſſet ſicuti eſt incorpo
reã cogitare. Cui enim nõ facile occurrat ꝙ per lo
cum nõ moueat̃ quæ per loci ſpatia nõ diſtendit̃:
quicquid aũt per loci ſpatia diſtẽditur corpus eſt:
ac per hoc cõſequẽs eſt, ut anima per locũ moue-
ri nõ putetur, ſi corpus nõ eſſe credat̃. Sed ut dice
C re cœperã, ſi de anima hoc quiſq; nõ uult credere,
nõ nimis urgẽdus eſt. Subſtantiã uero dei niſi cre
dat nec per tẽpus nec per locũ moueri, nõdũ per-
fecte incõmutabilẽ credit.

Deus ſemper quietus omnia tamen agens. Cap. XXIII

Verũ quia omnino
incõmutabilis eſt illa natura trinitatis, & ob hoc
ita æterna, ut ei aliquid coæternũ eſſe nõ poſſit, ip
ſa apud ſeipſam, & in ſeipſa ſine ullo tẽpore ac lo-
co, mouet tamẽ per tẽpus & locũ ſibi ſubditã crea
turam, naturas creans bonitate, uolũtates ordinãs
poteſtate: ut in naturis nulla ſit quæ nõ ab illo ſit,
in uolũtatib. autẽ nulla bona ſit cui nõ præſit, nul-
la mala ſit qua bene uti nõ poſſit. Sed quia nõ om
nibus naturis dedit uolũtatis arbitriũ, illæ autem
quibus dedit potẽtiores ac ſuperiores ſunt, illę na
turæ quæ nõ habẽt uoluntatẽ, ſubditæ ſint neceſ-
D ſe eſt illis quæ habẽt: & hoc ordinatiõe creatoris,
qui nunq; ita punit uoluntatẽ malã, ut naturæ pe-
rimat dignitatẽ. Cum igitur omne corpus & om-
nis anima irrationalis non habeat uoluntatis arbi
triũ, ſubdita iſta ſunt eis naturis quæ prędítæ ſunt
arbitrio uolũtatis, nec omnib. omnia, ſed ſicut di-
ſtribuit iuſtitia creatoris. Ergo dei prouidẽtia re-
gens atq; adminiſtrãs uniuerſam creaturã, & natu
ras & uoluntates: naturas ut ſint, uolũtates autẽ ut
nec infructuoſæ bonæ, nec impunitæ malæ ſint:
ſubdit primitus om̃ia ſibi, deinde creaturã corpo-
ralẽ creaturæ ſpiritali, irrationalẽ rationali, terre-
ſtrẽ cœleſti, fœmineã maſculinæ, minus ualentem
ualẽtiori, indigentiorẽ copioſiori. In uolũtatibus
autem bonas ſibi, cæteras uero ipſis ſeruientibus
ſibi

ſibi:ut hoc patiatur uoluntas mala, quod ex iuſſu A
dei fecerit bona,ſiue per ſeipſam,ſiue per malā,in
rebus dūtaxat quæ natura ſunt etiā malis uolunta
tibus ſubditæ,id eſt,in corporibus.Nam in ſeipſis
malæ uolūtates hābēt interiorē pœnam ſuam,eā-
Creatura corporea ſubdita angelis. Cap. XXIIII
dem ipſam iniquitatē ſuā. Ac per hoc ſublimi-
bus angelis deo ſubdite fruentibus, & deo beate
ſeruiētibus,ſubdita eſt om̄is natura corporea,om
nis irrationalis uita,omnis uolūtas uel infirma uel
praua,ut hoc de ſubditis uel cum ſubditis agant,
quod naturæ ordo poſcit in omnibus, iubēte illo
cui ſubiecta ſunt omnia.Proinde illi in illo uerita-
tem incōmutabilē uident,& ſecundū eam ſuas di
rigunt uolūtates.Fiūt ergo illi participes æternita
tis,ueritatis,uoluntatē eius ſemper facientes ſine
tēpore & loco.Mouētur aūt eius imperio etiam B
temporaliter,illo nō temporaliter moto.Nec ita
ut ab eius cōtemplatione reſiliāt aut defluant:ſed
ſimul & illū ſine loco ac tēpore cōtemplantur, &
eius in inferiorib.iuſſa perficiūt,mouentes ſe per
tempus,corpus aūt per tēpus & locū, quantū eo-
rum cōgruit actioni:& ideo deus bipertito proui
dentiæ ſuæ opere præeſt uniuerſæ creaturæ, natu
ris ut fiant,uoluntatibus autē ut ſine ſuo iuſſu uel
Natura uniuerſitatis. XXV
permiſſu nihil faciant: Natura igitur uniuerſita-
tis corporalis non adiuuatur extrinſecus corpora
liter.Neq; enim eſt extra eam ullum corpus, alio-
quin nō eſſet uniuerſitas:intrinſecus autē adiuua
tur incorporaliter,deo id agente ut omnino natu
ra ſit,quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt
omnia.Partes uero eiuſdē uniuerſitatis & intrin- C
ſecus incorporaliter adiuuanť,uel potius fiunt ut
naturę ſint:& extrinſecus corporaliter,quo ſe me
lius habeāt,ſicut alimētis agricultura, medicina,
& quæcūq; etiā ad ornatū fiunt,ut non ſolum ſal-
uæ ac fœcūdiores,uerumetiā decētiores ſint.Spi-
ritalis autē creatura ſi perfecta atq; beata eſt, ſicut
angelorū ſanctorū, quātū attinet ad ſeipſam quo
ſit,ſapiensq; ſit,nō niſi intrinſecus incorporaliter
adiuuatur:Intus ei quippe loquitur deus miro &
ineffabili modo,neq; per ſcripturā corporalibus
inſtrumētis affixam,neq; per uoces corporalibus
aurib.inſonātes,neq; per corporū ſimilitudines,
quales in ſpiritu imaginaliter fiūt,ſicut in ſomnis
uel aliquo exceſſu ſpiritus,quod Græce dicitť ec-
ſtaſis,& nos eo uerbo iā utimur pro Latino: quia D
& hoc genus uiſionū quāuis interius fiat, ꝗ ſunt
ea quæ animo per ſenſus corporis nunciantur:ta-
mē quia ſimile eſt eis,ita ut cum fit,diſcerni ab eis
aut omnino non poſſit,aut certe uix & rariſſime
poſſit: & quia exterius eſt ꝗ illud quod in ipſa in-
cōmutabili ueritate mēs rationalis & intellectua-
lis intueť,eaq; luce de his omnibus iudicat: inter
illa quæ extrinſecus fiūt arbitror eſſe diſputandū.
Creatura ergo ſpiritalis & intellectualis perfecta
& beata qualis angelorū eſt, ſicut dixi, quantū at-
tinet ad ſeipſam quo ſit,ſapiens ac beata ſit,nō ni-
ſi intrinſecus adiuuatur ęternitate,ueritate,chari-
tate creatoris.Extrinſecus uero ſi adiuuari dicen-
da eſt,eo ſortaſſe ſolo adiuuatur ꝙ ſe inuicem ui-
dent,& de ſua ſocietate gaudent in deo,& ꝙ per-

ſpectis etiā in eis ipſis omnibus creaturis, undiq;
gratias agit laudatq; creatorem.Quod aūt attinet
ad creaturæ angelicæ actionē,per quam uniuerſa
rum rerum generibus,maximeq; humano proui-
dētia dei proſpiciť,ipſa extrinſecus adiuuat,& per
illa uiſa quæ ſimilia ſunt corporalibus, & per ipſa
corpora quæ angelicæ ſubiacēt poteſtati. Quæ
Deus ſemper idem adminiſtrat omnia. Cap. XXVI
cū ita ſint, deus omnipotēs & omnitenēs,incom-
mutabili ęternitate,ueritate,uolūtate ſemper idē,
nō per tēpus nec per locum motus,mouet per tē-
pus creaturam ſpiritalem,mouet etiā per tēpus &
locum creaturā corporalem,ut eó motu naturas
quas intrinſecus ſubſtituit,etiam extrinſecus ad-
miniſtret,& per uoluntates ſibi ſubditas quas per
tēpus & corpora ſibi atq; illis uoluntatibus ſubdi
ta,quæ per tēpus & locū mouet eo tēpore ac lo-
co,cui ratio in ipſo deo uita eſt ſine tempore ac lo
co.Cū ergo tale aliquid deus agit,nō debemus o-
pinari eius ſubſtātiā qua deus eſt,tēporib. lociſq;
mutabilē,aut per tēpora & loca mobilem, ſed in
opere diuinæ ꝓuidētiæ iſta cognoſcere:nō in illo
opere quo naturas creat,ſed in illo quo intrinſe-
cus creatas etiā extrinſecus adminiſtrat:cū ſit ipſe
nullo locorum uel interuallo uel ſpacio incōmu-
tabili æternitate excellētiq; potētia,& interior o-
mni re,quia in ipſo ſunt omnia, & exterior omni
re,quia ipſe eſt ſuper omnia.Item nullo temporū
uel interuallo uel ſpatio incōmutabili æternitate
& antiquior eſt om̄ibus quia ipſe eſt ante omnia,
& nouior omnibus,quia idem ipſe poſt omnia.

Quomodo locutus ſit deus Adæ. XXVII
Quapropter cū audimus ſcripturā dicētem,Et
præcepit dn̄s deus Adæ dicens, Ab omni ligno
quod eſt in paradiſo eſcā edes,de ligno autem co
gnoſcēdi bonū & malum,nō mādu cabitis de illo:
Qua die autē ederitis ab eo, morte moriemini:Si
modū quærimus quō iſta locutus ſit deus, modus
quidē ipſe à nobis proprie cōprehēdi non poteſt:
certiſſime tamē tenere debemus,deū aut per ſuā
ſubſtantiam loqui,aut per ſibi ſubditā creaturam:
ſed per ſubſtātiam ſuā non loqui niſi ad creandas
omnes naturas:ad ſpiritales uero atq; intellectua
les non ſolū creandas,ſed etiā illuminādas:cū iam
poſſunt capere locutionē eius,qualis eſt in uerbo
eius quód in principio erat apud deū,& deus erat
uerbū,per quod facta ſunt omnia.Illis autē qui eā
capere nō poſſunt cum loquitur deus,nō niſi per
creaturā loquitur,aut tantūmodo ſpiritalem, ſiue
in ſomnis,ſiue in ecſtaſi ſimilitudine rerum corpo
ralium:aut etiā per ſeipſam corporalem,dum ſen-
ſibus corporis uel aliqua ſpecies apparet uel inſo
nāt uoces.Si ergo Adam talis erat ut poſſet cape-
re illā locutionē dei,quam mētibus angelicis per
ſuā præbet ſubſtantiam:non dubitandū eſt ꝙ eius
mentē per tempus mouerit miro & ineffabili mo
do,non motus ipſe per tēpus,eiq; utile ac ſalubre
præceptū ueritatis impreſſerit:ut quæq; tranſgreſ
ſori pœna deberetur,ea ipſa ineffabiliter ueritate
mōſtrauerit:ſicut audiūtur uel uidētur omnia bo-
na præcepta in ipſa incommutabili ſapientia,quę
in animas ſanctas ſe transfert ex aliquo tēpore,cū
ipſius nullus ſit motus in tēpore.Si aūt ad eū mo-
dum

dū Adā iuſtus erat, ut ei adhuc opus eſſet alterius creaturæ ſanctioris & ſapientioris autoritas, per quā cognoſceret dei uoluntatē atq; iuſſionē, ſicut nobis Prophetę, ſicut ipſis angeli: cur ambigimus per aliquā huiuſmodi creaturā ei eſſe locutū deū talibus uocum ſignis quę intelligere poſſet? Illud enim quod poſtea ſcriptū eſt, cum peccaſſent eos audiſſe uocē domini dei ambulantis in paradiſo, quia non per ipſam dei ſubſtantiā, ſed per ſubditā ei creaturā factum eſt, nullo modo dubitat qui fidem catholicā ſapit. Ad hoc enim & aliquanto latius de hac re diſſerere uolui, quia nōnulli hæretici putant ſubſtantiā filij dei nullo aſſumpto corpore per ſeipſam eſſe uiſibilem, & ideo anteq; ex uirgine corpus acciperet, ipſum uiſum eſſe patribus opinant, tāq; de ſolo deo patre dictū ſit: Quē nemo hominū uidit, nec uidere poteſt: quia filius uiſus ſit ante acceptā ſerui formā, etiam per ipſam ſubſtantiā ſuā: Quæ impietas procul à catholicis mentib. repellenda eſt. Sed de hoc plenius aliàs ſi dño placuerit diſſeremus. Nūc terminato iſto uolumine, id quod ſequitur, quō ſit mulier ex uiri ſui latere creata, in conſequentib. parandum eſt.

1. Tim. 6

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIB. IX

Nomina indita animantibus. Cap. I

ET dixit dominus deus, Non bonum eſt hominē eſſe ſolū, faciamus ei adiutoriū ſecundū ipſum. Et finxit deus adhuc de terra om̄es beſtias agri, & omnia uolatilia cœli, & adduxit illa ad Adā, ut uideret quid uocaret illa: Et omne quodcūq; uocauit Adam illud animam uiuā, hoc eſt nomē eius. Et uocauit Adā nomina omnibus pecoribus & omnib. uolatilib. cœli, & omnib. beſtijs agri. Ipſi aūt Adam nō eſt inuentus adiutor ſimilis ei. Et immiſit deus ecſtaſim in Adam, & obdormiuit: Et accepit unam coſtarū eius, & adimpleuit carnem in loco eius: Et ędificauit dominus deus coſtam quā accepit de Adam in mulierē, & adduxit eam ad Adam: Et dixit Adam, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc uocabitur mulier, quoniā ex uiro ſuo ſumpta eſt, Et propter hoc relinquet homo patrē & matrem, & cōglutinabitur ad uxorem ſuam, & erunt duo in carne una. Si aliquid adiuuant lectorē, quæ libris ſuperiorib. cōſiderata atq; cōſcripta ſunt, nō debemus in hoc diutius immorari, quod finxit adhuc deus de terra omnes beſtias agri, & omnia uolatilia cœli: cur enim dictū ſit, adhuc, id eſt, præter primam cōditionē creaturarū ſex diebus cōſummatam, in qua cauſaliter perfecta ſunt om̄ia ſimul & inchoata, ut deinde ad effectus ſuos cauſæ perducerentur, iā quantū potuimus in præcedentib. intimauimus. Et ſi quis hoc aliter enodādum putat, tantū diligēter attēdat illa omnia, quæ ut hoc ſentiremus attēdimus: & ſi probabiliorē inde potuerit enucleare ſententiā, nō ſolū reſiſtere nō debemus, ſed debemus etiā gratulari. Si quem aūt mouet quia non dixit, finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & de aquā omnia uolatilia cœli: ſed tanq; utraq; genera de terra finxerit. Et finxit, inquit, deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia uolatilia cœli: uideat duob. modis eſſe intelligendū, Aut tacuiſſe nūc unde finxerit uolatilia cœli: quia & tacitū poſſet occurrere, ut non de terra utrunq; accipiatur deū finxiſſe, ſed tantūmodo beſtias agri: ut uolatilia cœli etiā tacente ſcriptura intelligamus unde finxerit, uelut qui ſciamus in prima cauſaliū rationū cōditione ex aquis ea eſſe producta: Aut terrā uniuerſaliter ſic appellatam ſimul cū aquis, quemadmodū appellata eſt in illo Pſalmo, ubi cœleſtiū laudib. terminatis, ad terrā facta eſt cōuerſio ſermonis & dictū, Laudate dominū de terra, dracones & om̄es abyſſi, &c. Nec poſtea dictū eſt: Laudate dominū de aquis: Ibi enim ſunt om̄es abyſſi: quæ tamē de terra laudant dominū. Ibi etiā reptilia & uolatilia pēnata, quę nihilominus de terra laudāt dominū. Secundum iſtā uniuerſalem appellationē terræ, ſecundum quam etiā de toto mūdo dicitur, deus qui fecit cœlū & terrā, ſiue de arida ſiue de aquis, quæcunq; creata ſunt, de terra creata ueraciter intelliguntur.

Origo fœminæ

Terra uocabulum

Nunc iam uideamus quomodo accipiendū ſit qđ dixit deus, Non eſt bonū eſſe hominem ſolū, faciamus ei adiutoriū ſecūdum ipſum: utrum temporaliter uocibus ac ſyllabis ęditis hoc dixerit deus: an ipſa ratio cōmemorata eſt quæ in uerbo dei principaliter erat, ut ſic fœmina fieret: quā rationem ſuſcipiebat etiā tunc ſcriptura cum diceret, Et dixit deus, fiat hoc aut illud, quādo primitus omnia condebantur. An forte in mente ipſius hominis hoc dixit deus, ſicut loquit quibuſdam ſeruis ſuis in ipſis ſeruis ſuis? Ex quo genere ſeruorū eius erat etiā ille qui dixit in Pſalmo: Audiam quid loquatur in me dominus deus. An aliqua de hac re ipſi homini in ipſo homine per angelū eſt facta reuelatio in ſimilitudinib. uocū corporalium, quis tacuerit ſcriptura, utrū in ſomnis an in ecſtaſi, ita enim fieri hæc ſolēt, an aliquo modo, ſicut reuelatur Prophetis: Vnde illud eſt, Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me. An per corporalē creaturā uox ipſa ſonuerit, ſicut de nube, Hic eſt filius meus dilectus. Quid ergo ex his omnib. factum ſit, ad liquidum cōprehendere nō ualemus: uerūtamen certiſſime teneamus dixiſſe hoc deum: & ſi corporali uoce uel tēporaliter expreſſa ſimilitudine corporis dixit, nō eū per ſubſtantiā ſuā, ſed per aliquā imperio ſuo ſubditā dixiſſe creaturā, ſicut in libro præcedente tractauimus. Nam uiſus eſt deus poſtea ſanctis uiris, aliàs capite albo ſicut lana, aliàs inferiore parte corporis ſicut aurichalcum, aliàs aliter atq; aliter: nō tamen illas uiſiōes hominib per ſubſtantiā quę ipſe eſt, ſed per ſubdita ſibi quæ creauit, eū præbuiſſe, & per ſimilitudines formarū uocumq; corporaliū quod uoluit oſtēdiſſe ac dixiſſe, certiſſimū eſt eis qui ſubſtantiā trinitatis incōmutabiliter æternam, nec per tempus nec per locū moueri, & per tēpus & per locū mouere, uel fideliter credūt, uel etiā excellēter intelligūt. Nō ergo iam quæramus

Quomodo locutus ſit deus. Cap. II

Pſal. 84

Zach. 2

Matth. 3

quomõ iſtud dixit, ſed potius intelligamus q̃d di
xerit. Adiutoriũ q̃ppe homini ſecũdũ ipſum fuiſſe A
faciendũ, æterna ipſa ueritas habet per quã crea-
ta ſunt omnia: & in illa hoc audit qui in ea poteſt
Adiutoriũ propter ſobolem. Cap.III cognoſcere quid quare creatũ ſit. Si autem quę
ritur, ad quã rem fieri oportuerit hoc adiutorium,
nihil aliud probabiliter occurrit q̃ propter filios
procreãdos: ſicut adiutoriũ ſemini terra eſt, ut uir
gultum ex utroq; naſcatur: hoc enim & in prima
rerũ conditione dictum erat: Maſculũ & fœminã
fecit eos, & benedixit eos deus dicens, Creſcite &
multiplicamini & implete terrã, & dominamini
2.ſent.diſt. 20.cap.1 eius. Quæ ratio conditionis & cõiunctionis maſ-
culi & fœminæ atq; benedictio, nec poſt peccatũ
hominis pœnamq; defecit. Ipſa enim eſt ſecũdum
quã nunc terra hominib. plena eſt dominantibus
eius. Quanq̃ enim iam emiſſi de paradiſo conue- B
niſſe & genuiſſe cõmemorentur: tamen nõ uideo
quid prohibere potuerit, ut eſſent eis etiam in pa
radiſo honorabiles nuptiæ, & thorus immacula-
tus: hoc deo præſtante fideliter iuſteq; uiuẽtibus,
eiq; obedienter ſancteq; ſeruientibus, ut ſine ullo
inquieto ardore libidinis, ſine ullo labore ac do-
2.ſent.diſt.20 ca.de termino. lore pariendi, fœtus ex eorum ſemine gignerent:
nõ ut morientibus parentibus filij ſuccederẽt, ſed
ut illis qui genuiſſent in aliquo formæ ſtatu manẽ
tibus, & ex ligno uitæ quod ibi plantatũ eſt, cor-
poralem uigorẽ ſumẽtibus, & illi qui gignerent
ad eundẽ perducerent ſtatũ: donec certo numero
impleto, ſi iuſte omñes obediẽterq; uiuerẽt, tũc fie-
ret illa cõmutatio, ut ſine ulla morte animalia cor
pora conuerſa in aliã qualitatẽ, eo quod ad omnẽ C
nutũ regẽti ſpiritui deſeruirẽt, & ſolo ſpiritu uiui-
ficãte ſine ullis alimentorũ corporalib. ſuſtentacu
lis uiuerent, ſpiritalia uocarent. Potuit hoc fieri ſi
nõ præcepti trãſgreſſio mortis ſuppliciũ merere-
tur. Qui enim hoc fieri potuiſſe nõ credunt, nihil
aliud q̃ cõſuetudinẽ naturæ iam poſt peccatũ pœ
namq; humanã ſic currentis attendunt: nõ autẽ in
eorũ genere nos eſſe debemus, qui nõ credũt niſi
quod uidere cõſueuerunt. Quis enim dubitet ho
mini obediẽter & pie uiuenti præſtare potuiſſe q
diximus, qui nõ dubitat ueſtibus Iſraelitarum im-
pertitum eſſe, quendã in ſuo genere ſtatũ, ut per
annos quadraginta nulla uetuſtatis detrimẽta pa
terentur? Cur ergo nõ coierũt niſi cũ exiſſent
Quando congreſſi ſint primo. Cap.IIII de paradiſo: cito reſpõderi poteſt, Quia mox crea D
ta muliere priuſq; coirent, facta eſt illa tranſgreſ-
ſio, cuius merito in mortẽ deſtinati, etiam de loco
illius fœlicitatis exierũt: non enim ſcriptura tem-
pus expreſſit, quantũ interfuerit inter eos factos,
& ex eis natũ Cain. Poteſt etiã dici, quia nondum
deus iuſſerat ut coirent: Cur enim nõ ad hanc rem
diuina expectaret autoritas, ubi nulla cõcupiſcẽ-
tia tanquã ſtimulis inobedientis carnis urgebat?
Ideo aũt hoc nõ iuſſerat deus, quia ſecundũ ſuam
præſcientiã diſponebat omnia, in qua & eorũ ca-
ſum proculdubio præſciebat, unde iam mortale
An adiutoriũ alia quàm ſobolis cauſa. Ca.V genus propagãdũ eſſet humanũ. Aut ſi ad hoc
adiutoriũ gignendi filios, nõ eſt facta mulier uiro
ad quod ergo adiutorium facta eſt? Si quia ſimul

operarentur terrã, nondũ erat labor ut adiumẽto
indigeret: & ſi opus eſſet, melius adiutoriũ maſcu
lus fieret: hoc & de ſolatio dici poteſt, ſi ſolitudi-
nis fortaſſe tedebat. Quanto enim congruentius
ad conuiuendũ & colloquendũ duo amici pari-
ter q̃ uir & mulier habitarẽt? Quòd ſi oportebat
alium iubendo, aliũ obſequẽdo pariter uiuere, ne
contrariæ uoluntates pacem cohabitantiũ pertur
barent: nec ad hoc retinendũ ordo defuiſſet, quo
prior unus, alter poſterior, maxime ſi poſterior ex
priore crearet ſicut fœmina creata eſt. An aliquis
dixerit de coſta hominis deum fœminam tantũ,
non etiã maſculum, ſi hoc uellet, facere potuiſſe?
Quapropter non inuenio ad quod adiutorium fa
cta ſit mulier uiro, ſi pariendi cauſa ſubtrahatur.
Nam ſi parentes filijs ſuis cedere ex hac uita o- Qualis fuiſſet corporum mutatio, ſi Adam non peccaſſet. Cap.VI
B portebat, ut ita omne humanũ genus per deceſ-
ſiones & ſucceſſiones certa numeroſitate imple-
retur, potuerũt etiã homines genitis filijs, perfe-
ctaq; humani officij iuſtitia hinc ad meliora trãſ-
ferri, non per mortẽ, ſed per aliquã cõmutationẽ:
aut illam ſummã, qua receptis corporib. fient ſan-
cti ſicut angeli in cœlis: aut ſi illam dari nõ oporte
bat, niſi omnib. ſimul in ſeculi fine, aliquã inferio-
rem q̃ illa erit: quæ tamẽ haberet meliorẽ ſtatum
q̃ uel hoc corpus habet, uel illa etiam quæ primi-
tus facta ſunt, uiri ex limo terræ, mulieris ex uiri
carne. Neq; enim arbitrandũ eſt Heliã uel ſic eſſe Helias
iam ſicut erunt ſancti, quando peracto operis die
denariũ pariter accepturi ſunt: uel ſic, quẽadmo-
dum ſunt homines, qui ex iſta uita nondũ emigra
C runt, de qua ille tamen nõ morte, ſed translatione
migrauit. Iam itaq; aliquid melius habet quàm in
hac uita poſſet: q̃uis nõdum habeat quod ex hac
uita recte geſta in fine habiturus eſt: pro nobis e-
nim meliora prouiderunt, ne ſine nobis perfecti
perficerent: aut ſi quiſquã putat hoc Heliã mere-
ri nõ potuiſſe, ſi duxiſſet uxorẽ, filioſq; procreaſ-
ſet: creditur enim nõ habuiſſe, quia hoc ſcriptura
nõ dixit, quãuis & de cœlibatu eius nihil dixerit:
quid de Enoch reſpondebit, qui filijs genitis deo
placens nõ mortuus, ſed uiuus trãſlatus eſt? Cur
ergo & Adam & Eua, ſi iuſte uiuẽtes, caſte filios
procreaſſent, nõ eis poſſent translatione nõ mor
te ſuccedẽtibus cedere? Nam ſi Enoch & Helias Enoch
in Adã mortui, mortiſq; propaginẽ in carne ge-
D ſtantes, quod debitũ ut ſoluant, creduntur etiã re-
dituri ad hanc uitã, & quod tãdiu dilatum eſt mo-
rituri, nunc tamen in alia uita ſunt: ubi ante reſur-
rectionem carnis, antequã animale corpus in ſpi-
ritale mutetur, nec morbo nec ſenectute deficiũt:
quanto iuſtius atq; probabilius primis illis homi-
nibus præſtaretur, ſine ullo ſuo parentúmue pec-
cato uiuentibus, ut in meliorem aliquem ſtatũ fi-
lijs genitis cederent: unde ſeculo finito cum om-
ni poſteritate ſanctorum, in angelicã formam, nõ
per carnis mortẽ, ſed per dei uirtutem multo fœ-
licius mutarentur? Non itaque uideo ad quod Virginitas & nuptiæ. VII
aliud adiutorium mulier facta ſit uiro, ſi gene-
randi cauſa ſubtrahitur: quæ nihilominus qua-
re ſubtrahatur ignoro. Vnde enim magnum ma-
gniq;

gniq́ honoris meritum apud deum fidelis & pia
uirginitas habet, niſi quia iſto iam tẽpore cõtinen A
di ab amplexu, cũ ex omnib. gentib. ad implẽdum
ſanctorũ numerũ largiſſima ſuppetat copia, perci
piendæ ſordidæ uoluptatis libido non ſibi uendi-
cat, quod iam ſufficiendæ prolis neceſſitudo non
poſtulat? Deniq́ utriuſq́ ſexus infirmitas propẽ-
dens in ruinã turpitudinis, recte excipit̃ honeſta-
te nuptiarũ, ut quod ſanis poſſit eſſe officiũ, ſit æ-
grotis remediũ. Neq́ enim quia incõtinentia ma-
lum eſt, ideo cõnubium, uel quo incõtinentes co
pulantur, nõ eſt bonũ: imò uero nõ propter illud
malũ culpabile eſt hoc bonũ, ſed propter hoc bo-
num ueniale eſt illud malũ: quoniã id quod bonũ
habent nuptiæ, & q́ bonæ ſunt nuptię, peccatum
Matrimonium tria complectitur eſſe nunquã poteſt. Hoc autẽ tripertitũ eſt, fides,
proles, ſacramẽtum: In fide attenditur ne præter
uinculũ coniugale, cum altera uel altero concum B
batur. In prole ut amãter ſuſcipiatur, benigne nu-
triatur, religioſe educetur. In ſacramẽto autem ut
coniugium non ſeparetur, & dimiſſus aut dimiſſa
nec cauſa prolis alteri coniungatur. Hęc eſt tanq́
regula nuptiarũ, qua uel naturæ decoratur fœcun
ditas, uel incõtinentiæ regit̃ prauitas. Vnde quia
ſatis diſſeruimus in eo libro, quẽ de bono cõiuga
li nuper ædidimus, ubi & continentiã uidualẽ &
excellentiã uirginalem pro ſuorũ graduum digni
tate diſtinximus, diutius hic noſter ſtylus non eſt
Fuga uitiorum in contraria. Cap. VIII occupandus. Nunc enim quærimus cui adiuto
rio mulier facta ſit uiro, ſi eis ad gignendos filios,
miſceri ſibimet in paradiſo nõ licebat. Qui enim
hoc ſentiunt, forte peccatũ eſſe omnem concubi- C
tum putant. Difficile eſt nanq́, ut dũ peruerſè ho
mines uitia deuitant, nõ in eorum cõtraria perni-
citer currant. Etenim ſicut exhorrens auaritiã, fit
profuſus: aut exhorrens luxuriã, fit auarus: aut in-
quietus fit, cuius pigritiã reprehẽderis: aut cuius
inquietudinẽ, piger: aut qui reprehẽſus odiſſe cœ
perit audaciã ſuam, ad timiditatẽ fugit: aut qui ti-
midus non eſſe conatur, tanquã abrupto uinculo
fit temerarius, dum nõ ratione, ſed opinione cri-
mina metiuntur: ita dum neſciũt homines quid in
adulterijs & fornicationib. diuino iure damnetur
etiã cauſa procreandi cõiugalem cõcubitum dete
An concubitus propter peccatum. Cap. IX ſtantur. Quod qui nõ faciunt, ſed tamen fœcũ-
ditatem carnis propter ſucceſſionem mortalitatis
diuinitus datã ſentiunt: nec ipſi putant primos il- D
los homines potuiſſe concũbere, niſi propter pec
catum quod admiſerãt morituri, gignendo requi
rerent ſucceſſores: nec attendũt, ſi recte potuerũt
ſucceſſores quæri morituris, multo rectius ſocios
quæri potuiſſe uicturis. Impleta enim terra gene-
re humano, recte proles nõ niſi quæ morientibus
ſuccederet, quæreret̃: ut autẽ per duos homines
terra impleretur, quomõ ipſi niſi gignẽdo officiũ
ſocietatis implerent? An uero ita quis cæcus eſt
mente, ut nõ cernat quãto terris ornamẽto ſit ge-
nus humanum, etiam cum à paucis recte laudabi
literq́ uiuatur: quantumq́ ualeat ordo reipublicę
in cuiuſdã pacis terrenæ uinculũ coercens etiam
peccatores? Neq́ enim tantũ deprauati ſunt ho-

mines, ut non etiã tales pecoribus & uolatilibus
A antecellãt, quorum tamen omniũ generibus hãc
infimã mundi partẽ pro ſui loci ſorte decoratam,
quẽ non cõſiderare delectet? Quis aũt ita ſit ex-
cors, ut putet minus eam ornari potuiſſe, ſi iuſtis
non moriẽtibus impleretur? Nã quia numeroſiſ-
ſima eſt ſuperna ciuitas angelorum, ideo nõ recte
cõnubio copularentur, niſi morerent̃. Hãc quip-
pe numeroſitatẽ perfectã etiam in reſurrectione
ſanctorũ angelis ſociandã dominus pręſciens ait:
In reſurrectione neq́ nubent neq́ uxores ducent, *Matth. 22*
nõ enim incipient mori, ſed erũt æquales angelis
dei: hic uero cum implẽda eſſet hominibus terra,
& eam propter cognationis arctiorẽ neceſſitudi
nem, & unitatis uinculũ maxime cõmendãdum,
ex uno oporteret impleri, propter quid aliud ſe-
cundũ ipſum quæſitus eſt fœmineus ſexus adiu-
B tor, niſi ut ferentem genus humanũ natura mulie
bris tanquã terrę fœcunditas adiuuaret? Quã- *Qualia futura fuiſſent corpora, ſi non fuiſſet peccatum. Cap. X*
uis honeſtius meliusq́ credatur, ita fuiſſe tũc illo-
rum hominũ corpus animale conſtitutorũ in pa-
radiſo nondũ mortis lege damnatũ, ut non habe-
rent appetitũ carnalis uoluptatis, qualẽ nunc ha-
bent iſta corpora, quæ iam ex mortis propagine
ducta ſunt. Neq́ enim nihil eſt in eis factum, cum
de ligno prohibito ediſſent: quãdoquidem deus
non dixerit, Si ederitis, morte moriemini: ſed,
Quo die ederitis, morte moriemini: ut hoc ipſum
in eis illa faceret dies, quod Apoſtolus gemit di-
cens: Condelector legi dei ſecundũ interiorẽ ho- *Rom. 7*
minẽ, uideo autẽ aliã legem in mẽbris meis, repu
C gnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in
lege peccati, quæ eſt in mẽbris meis. Infelix ego
homo, q̃s me liberabit de corpore mortis huius?
Gratia dei per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrum.
Non enim ſufficeret ei, ſi diceret, Quis me libera-
bit de hoc mortali corpore? ſed de corpore, inq̃t,
mortis huius. Sicut etiã illud, Corpus quidem, in- *Rom. 8*
quit, mortuũ eſt propter peccatũ. Nec ibi ait mor
tale, ſed mortuũ, quãuis utiq́ & mortale, quia mo
riturũ: Nõ ita credendũ eſt fuiſſe illa corpora, ſed
licet animalia, nondum ſpiritalia, nõ tamen mor-
tua, id eſt, quæ neceſſe eſſet ut morerentur: quod
eo die factum eſt, quo lignũ uetitum tetigerũt. Si-
cut in ipſis noſtris corporib. quædam pro ſuo mo
do ſanitas dicit̃, quæ ſi perturbata ſic fuerit, ut le-
D talis morbus iam uiſcera depaſcat̃, quo inſpecto,
medici mortem imminere pronuncient, mortale
utiq́ corpus etiã tunc dicitur, ſed aliter q̃ cum eſ-
ſet ſanum, quãuis quandoq́ ſine dubio moriturũ.
Ita illi homines animalia quidẽ corpora gerẽtes,
ſed non moritura niſi peccaſſent, acceptura autẽ
angelicam formã, cœleſtemq́ qualitatẽ, mox ubi
præceptũ tranſgreſſi ſunt, eorũ mẽbris uelut ali-
qua ægritudo letalis mors ipſa concepta eſt: mu-
tauitq́ illã qualitatẽ qua corpori ſic dominaban-
tur: ut nõ dicerent, Video aliã legem in membris
meis repugnantẽ legi mentis meæ: quia etſi non-
dum ſpiritale, ſed animale corpus erat, nondũ ta-
men erat mortis huius, de qua & cum qua nati ſu
mus. Quid enim aliud, non dicã nati, ſed omnino

cõcepti,niſi ægritudinem quandã inchoauimus,
qua ſumus ſine dubio morituri:neq; enim tam ne
ceſſe eſt cũ ipſo morbo mori,qui hydropicus, uel
dyſentericus,uel elephãtioſus factus fuerit, ꝙ cũ
qui hoc corpus habere cœperit, in quo om̃es ho-
mines natura ſunt filij iræ, quia hoc non fecit niſi
pœna peccati. Quæ cũ ita ſint,cur non credamus
illos homines ante peccatũ in genitalib. mẽbris
ad procreãdos filios imperare potuiſſe,ſicut cæte
ris, quæ in quolibet opere anima ſine ulla mole-
ſtia , & quaſi pruritu uoluptatis mouet? Si enim
creator omnipotẽs ineffabiliter laudãdus, qui &
in minimis ſuis operib. magnus eſt,aptbus dona-
uit,ut ſic operent generationem filiorũ, quemad
modũ ceræ ſpeciẽ liquoremq; mellis:cur incredi-
bile uideatur primis hominibus talia feciſſe cor-
pora,ut ſi nõ peccaſſent,& morbũ quẽdam, quo
B moreteũr,cõtinuo cõcepiſſent, eo nutu impera-
rent mẽbris quibus fœtus exoritur, quo pedibus
cum ambulatur,ut neq; cum ardore ſeminaretur,
neq; cum dolore pareretur. Nunc uero tranſgre-
diẽdo præceptũ,motũ legis illius, quæ repugnat
legi mentis,in membris conceptæ mortis habere
meruerunt,quẽ nuptiæ ordinant,continentia co
hibet & refrenat , ut quemadmodum de peccato
factũ eſt ſupplicium,ſic de ſupplicio fiat meritum.

Fœmina qua ſit facta forma Cap. XI

Factã itaq; fœminã uiro de uiro in eo ſexu, in
ea forma & diſtinctione membrorũ,qua fœminæ
notæ ſunt,quæ peperit Cain & Abel , & omnes
fratres eorũ,ex quib. omnes homines naſcerẽtur,
in quibus peperit etiã Seth,per quem uentum eſt
C ad Abrahã & ad populum Iſrael , gẽtemq; omni-
bus iam notiſſimã gentibus,& per Noe filios om
nes gentes,quiſquis dubitauerit,omnia cogit nu-
tare quæ credimus,longeq; à fideliũ mentibus re-
pellendus eſt. Cum ergo quæritur ad quod adiu-
torium factus ſit ille ſexus uiro,diligẽter, quãtum
ualeo,cuncta cõſideranti,non niſi cauſa prolis oc
currit,ut per eorũ ſtirpem terra impleret ,ſed non
eo modo procreatã quo nunc procreantur homi
nes,cum ineſt peccati lex in mẽbris repugnãs le-
gi mentis , etiã ſi per dei gratiã uirtute ſuperatur:
hoc enim eſſe nõ potuiſſe credẽdũ eſt, niſi in cor-
pore mortis huius,quod corpus mortuũ eſt pro-
pter peccatũ. Et quid in hac pœna iuſtius , quàm
ut non ad omnẽ nutũ ſeruiat corpus, id eſt ſuus fa
mulus animæ, ſicut domino ſuo detrectauit ipſa
D ſeruire:ſiue utrunq; ex parentib. creet deus, cor-
pus ex corpore,animã ex anima : ſiue alio modo
faciat animas,non unq; ad opus impoſſibile , nec
mercede parua : ut cũ anima pietate deo ſubdita,
legẽ iſtã peccati quæ eſt in mẽbris corporis mor-
tis huius,quã primus homo accepit in pœnã , ui-
cerit ipſa per gratiã,præmiũ cœleſte percipiat ma
iore gloria , demõſtrans quanta ſit laus obedien-
tiæ,quæ alienæ inobedientiæ pœnã potuit uirtu-
te ſuperare. Sed quoniã cum adiutorio fœmina

Animantia quare adducta ad Adam. Ca. XII

facta ſic uiro,ſatis,quantum exiſtimo, requiſitum
eſt,illud iam uideamus quare ſit factũ,quod addu
ctæ ſunt ad Adam omnes beſtiæ agri , & omnia
uolatilia cœli, ut eis nomina imponeret, atq; ita
uelut neceſſitas oriret creandi ei fœminã ex eiu
A latere,cum inter illa animalia ſimile illi adiutoriũ
nõ fuiſſet inuentũ. Videtur enim mihi propter a-
liquam ſignificationem propheticã factũ, ſed ta-
men factũ,ut re geſta confirmata,figuræ interpre
tatio libera relinquat . Quid eſt enim hoc ipſum
quod uolatilibus,terreſtribusq; animantibus, nõ
etiam piſcibus atq; omnibus natatilibus Adã no
mina impoſuit? Si enim linguæ humanę conſulan
tur,ſic appellantur hæc omnia, quemadmodũ eis
homines loquendo nomina poſuerunt. Non ſolũ
hæc quæ ſunt in aquis & terris, uerumetiam ipſa
terra & aqua & cœlum,& quæ uidentur in cœlo,
& quæ nõ uidentur,ſed creduntur, pro diuerſita-
te linguarum gentiliũ,diuerſis nominibus appel-
lantur. Vnam ſanè linguam primitus fuiſſe didi-
cimus , antequam ſuperbia turris illius poſt dilu-
B uium fabricatæ , in diuerſos ſignorum ſonos hu-
manam diuideret ſocietatẽ. Quæcunq; aũt illa lin
gua fuerit, quid attinet quærere? Illa certe tunc lo
quebat Adã , & in ea lingua ſi adhuc uſq; perma-
net,ſunt illæ uoces articulatæ,quibus primus ho-
mo animalibus terreſtribus & uolatilib. nomina
impoſuit. Nõ igitur ullo modo credibile eſt in ea-
dem lingua nomina piſciũ nõ ab homine,ſed diui
nitus inſtituta,quę deo dicẽte homo poſtea diſce
ret. Quod ſi ita etiã factũ eſſet , quare ita factũ eſ-
ſet,ꝓculdubio myſtica ſignificatio reſonaret. Sed
credendũ eſt paulatim cognitis piſciũ generibus,
nomina impoſita: tunc aũt cum pecora,& beſtiæ,
& uolatilia ad hominem adducta ſunt,ut eis ad ſe
C cõgregatis,generatimq; diſtinctis, nomina impo
neret: quib. etiã ipſis paulatim , & multo citius ꝙ
piſcibus,ſi hoc factũ non eſſet,poſſet nomina im-
ponere: quid fuit cauſæ , niſi ratio aliquid ſignifi-
candi, quod ad pręnunciationẽ futurorũ ualeret?
Cui rei maxime ordo narrationis huius inuigilat.
Deinde nũquid ignorabat deus nihil tale ſe creaſ
ſe in naturis animaliũ,quod ſimile adiutoriũ poſ-
ſet eſſe homini? An opus erat ut hoc etiã ipſe ho-
mo cognoſceret,& eo cõmẽdatiorẽ haberet uxo
rem ſuam,ꝙ in omni carne creata ſub cœlo, & de
hoc aere ſicut ipſe uiuẽs uiuente, nihil eius ſimile
inuenerit? Mirũ ſi hoc ſcire nõ poſſet,niſi omnib.
ad ſe adductis atq; ꝑſpectis. Si em̃ deo credebat,
poſſet hoc illi eo modo dicere,quõ & pręceptum
dedit,quõ & peccantem interrogauit atq; iudica-
D uit: Si aũt nõ credebat,profecto neq; hoc ſcire po
terat,utrũ ad cũ omnia ille, cui non credebat,ad-
duxerit, an forte in aliquib. ab illo remotioribus
terræ partibus aliqua ei ſimilia,quæ non demon-
ſtraſſet,abſcõderit. Non itaq; arbitror dubitandũ
hoc alicuius propheticæ ſignificationis gratia fa-
ctum,ſed tamẽ factũ. Neq; hoc operæ ſuſcepimus *2. retr. ca. 24*
propheticа ænigmata perſcrutari,ſed rerũ geſta-
rum fidem ad proprietatẽ hiſtoriæ commendare:
ut quod impoſſibile uideri uanis atq; incredulis
poteſt,aut ipſi autoritati ſanctæ ſcripturæ uelut te
ſtificatiõe cõtraria repugnare, id ꝓ meis uiribus,
quantũ deus adiuuat,diſſerẽdo demõſtrem, neq;
impoſſibile eſſe neq; contrariũ. Quod autẽ poſſi-

bile

bile quidẽ apparet, nec habet ullam ſpeciẽ repugnantiæ, ſed tamẽ quaſi ſuperfluũ, uel etiam ſtul- A
tum quibuſdã uideri poteſt, hoc ipſum diſputãdo demonſtrem, ꝙ ideo tanq̃ rerũ geſtarum naturali uel uſitato ordine factum eſt, ut cordibus noſtris fideliſſima ſanctarũ ſcripturarum autoritate prælata, quia ſtultũ eſſe nõ poteſt, myſticũ eſſe credatur, quãuis eius expoſitionẽ uel inquiſitionẽ aut alibi iam exhibuerimus, aut in tẽpus aliud differa-
Cur de latere ſ[...]a ſit mulier mus. Quid ergo ſibi uult etiam illud, ꝙ mulier uiro de latere facta eſt? Verũ eſto propter ipſius
Cap. XIII cõiunctionis uim cõmendandam, hoc ita fieri o-
2. ſent. diſt. 18 portuiſſe credamus: Nunquid etiã ut dormiẽti fie-
ca. cum autem. cum ſeq. ret, eadẽ ratio uel neceſſitas flagitabat, ut deniq; oſſe detracto, in cuius locum caro ſuppleret? Nũ enim nõ potuit ipſa caro detrahi, ut inde cõgruentius, ꝙ ſit ſexus infirmior, mulier formaretur? An uero tam multis additis, coſtam deus ędificare po-
B tuit in mulierem, & carnem pulpam'ue nõ potuit qui de puluere ipſum hominẽ fecit? Aut ſi iam coſta fuerat detrahenda, cur non altera pro ea coſta repoſita eſt? Cur etiã non dictum eſt, finxit aut fecit, ſicut in omnibus ſupra operibus: ſed ædificauit, inquit, dominus deus illam coſtam, nõ tanquã corpus humanũ, ſed tanquã domum? Nõ eſt itaq; dubitandũ quoniã hæc facta ſunt, & ſtulta eſſe nõ poſſunt, ob aliquid ſignificandũ eſſe facta, fructũ futuri ſeculi ab ipſo iam primordio generis humani deo præſcio in ipſis ſuis operibus miſericorditer prædicante: ut certo tẽpore ſeruis ſuis, ſiue per hominum ſucceſſiones, ſiue per ſuum ſpiritũ uel angelorum miniſteriũ reuelata atq; conſcripta & promittendis rebus futuris & recognoſcendis im-
C pletis teſtimoniũ perhiberent: quod magis ma-
Quomodo animalia adducta ad Adam. giſq; in conſequentibus apparebit. Videamus ergo quod iſto opere ſuſcepimus, non ſecundum præfigurationem rerum futurarũ, ſed ſecundũ re-
Cap. XIIII rum geſtarũ non allegoricam ſed propriã ſignificationem, quemadmodũ hæc accipi poſſunt, Et finxit deus, inquit, adhuc de terra omnes beſtias agri, & omĩa uolatilia cœli: unde iam quod uiſum eſt, & quãtum uiſum eſt, diſſeruimus. Et adduxit omnia ea ad Adam, ut uideret quid ea uocaret. Quomodo hæc adduxerit deus ad Adam, ne carnaliter ſapiamus, adiuuare nos debet quod de bipertito opere diuinæ prouidentiæ in libro ſuperiore tractauimus. Neq; enim ſicut indagant atq;
D adigunt uenãtes aut occupãtes ad retia, quęcunq; animantia capiũt: ita hoc factum eſſe credendum eſt: aut uox aliqua iuſſionis de nube facta eſt eis uerbis, quę rationales animę audientes, intelligere atq; obedire aſſolent. Nõ enim hoc acceperunt ut poſſint beſtiæ uel aues, in ſuo tamẽ genere obtemperant deo: non rationali uoluntatis arbitrio, ſed ſicut mouet ille omnia tẽporibus opportunis non ipſe temporaliter motus, per angelica miniſteria: quæ capiũt in uerbo eius, quid quo tẽpore fieri debeat: & illo nõ temporaliter moto, mouentur ipſa tẽporaliter, ut in ijs quæ ſibi ſubiecta ſunt, iuſſa eius efficiãt. Omnis enim anima uiua, non ſolum rationalis ſicut in hominibus, uerũetiam irra-

tionalis ſicut in pecoribus, & uolatilibus, & piſci-
A bus, uiſis mouetur. Sed anima rationalis uoluntatis arbitrio uel conſentit uiſis uel non cõſentit: irrationalis aũt non habet hoc iudicium, pro ſuo tamen genere atq; natura uiſo aliquo tacta propellitur. Nec in poteſtate illius animæ eſt, quæ illi uiſa ueniãt, ſiue in ſenſum corporis, ſiue in ipſum ſpiritum interius: quibus uiſis, appetitus moueatur cuiuslibet animãtis: ac ſic cum ea uiſa per angelorũ obedientiã deſuper miniſtrantur: peruenit iuſſio dei nõ ſolũ ad homines, nec ſolũ ad aues, & pecora, uerũetiam ad ea quæ ſub aquis latent, ſicut ad cetũ, qui glutiuit Ionã. Nec ſolũ ad iſta maiora, uerumetiam ad uermiculũ: nam & huic legimus diuinitus iuſſum, ut radicem cucurbitę roderet, ſub cuius umbraculo Propheta requieuerat. Si enim homini donauit deus ſic eũ inſtituens, ut etiã carnem peccati portans, poſſit non ſolũ pecora & iu-
B mẽta ſuis uſibus ſubdita, nec tantũ domeſticas aues, ſed etiã liberę uoluntatis quaslibet etiã ſæuas feras & capere & mãſuetas facere, & eis mirabiliter imperare potẽtia rationis, nõ corporis: cum earum appetitus & dolores captãs, paulatimq; illectando, premẽdo, laxãdoq; moderans, agreſti eas exuit cõſuetudine, & tanq̃ humanis moribus induit: quanto magis angeli hoc poſſunt, qui iuſſione dei in ipſa eius, quã ſempiterne intuentur, incõmurabili ueritate perſpecta, mouẽtes ſe per tempus & locũ, agilitate mirabili & iuſſa quibus moueantur, & appetitũ carnalis indigẽtiæ ualẽt efficere omni animæ uiuæ, ut quò eã uenire opus eſt, neſciens adducatur? Iam ergo uideamus, ipſa mu- *Formatio mulieris per quẽ.*
lieris formatio, quæ myſtice etiam ædificatio di- *Cap. XV*
C cta eſt, quemadmodũ facta ſit. Natura quippe mu- *2. ſent. diſt. 18*
lieris creata eſt, q̃uis ex uirili, quæ iam erat, nõ ali- *cap. ſolet*
quo motu iam exiſtentium naturarũ. Angeli aũt nullã omnino poſſunt creare naturã: ſolus enim unus cuiuslibet naturæ, ſeu magnæ ſeu minimæ, creator eſt deus, id eſt, ipſa trinitas, pater & filius & ſpiritusſanctus. Aliter ergo quæritur, quẽadmodum ſit ſoporatus Adã, coſtaq; eius ſine ullo doloris ſenſu à corporis cõpage detracta ſit. Hęc enim fortaſſe dicantur potuiſſe per angelos fieri: formare autẽ uel ædificare coſtam, ut mulier eſſet, uſq; adeo non potuit niſi deus, à quo uniuerſa natura ſubſiſtit, ut ne illud quidẽ carnis ſupplementũ in corpore uiri, quod in illius coſtæ ſucceſſit locum,
D ab angelis factũ eſſe crediderim: ſicut nec ipſum hominẽ de terræ puluere: non ꝙ nulla ſit angelorũ opera, ut aliquid creetur, ſed nõ ideo creatores ſunt: quia nec agricolas creatores ſegetum atq; arborum dicimus. Nõ enim qui plantat eſt aliquid, *1. Cor. 3*
neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Ad hoc incremẽtũ pertinet etiã in corpore humano, ꝙ oſſe dempto, locus carne ſuppletus eſt: illo ſcilicet opere dei, quo naturas ſubſtituit ut ſint, quo ipſos quoq; angelos creauit. Opus itaq; agricolæ eſt, ut aquã ducat cum rigat: nõ aũt opus eius eſt, ut aqua per decliuia prolabatur, ſed illius qui omnia in mẽſura & numero & pondere diſpoſuit. Itẽ *Sap. 11*
opus agricolæ eſt ut ſurculus auellatur ex arbo-

re, terreq; mandetur: at non opus eius eſt ut ſuccũ imbibat, ut germen emittat, ut aliud eius ſolo figat, quo radicem ſtabiliat, aliud in auras promoueat quo robur nutriat, ramosq; diffundat: ſed illius qui dat incremẽtum. Medicus etiã ægro corpori alimentũ adhibet, & uulnerato medicamentum. Primum nõ de rebus quas creauit, ſed quas creatas opere creatoris inuenit. Deinde cibũ uel potum præparare potuit & miniſtrare, & emplaſtrũ formare, & medicamẽta ilico apponere: num etiã ex ijs quæ adhibet, operari & creare uires uel carnẽ poteſt? Natura id agit interiore motu, nobisq; occultiſſimo. Cui tamẽ ſi deus ſubtrahat operationem intimam, qua eam ſubſtituit & facit, cõtinuo tanquã extincta nulla remanebit. Quapropter cum deus uniuerſam creaturã ſuam bipertito quodãmodo opere prouidentiæ, de quo in ſuperiore libro locuti ſumus, & in naturalibus & in uoluntarijs motibus adminiſtret, creare naturã tam nullus angelus poteſt, quã nec ſeipſum. Volũtas uero angelica obedienter deo ſubdita, eiusq; executa iuſſionem, naturalibus motibus de rebus ſubiectis tanquã materiã miniſtrare, ut ſecundum illas principales in uerbo dei non creatas, uel ſecundũ illas in primis ſex dierũ operibus cauſaliter creatas rationes aliquid in tẽpore creetur, more agricolandi uel medendi poteſt. Quale itaq; miniſterium deo exhibuerint angeli in illa mulieris formatione, quis audeat affirmare? Certiſſime tamẽ dixerim, ſupplementũ illud carnis in coſtæ locũ, ipſiusq; fœminæ corpus & animã conformationemq; membrorũ, omnia uiſcera, ſenſus omnes, & quicqd erat quo illa & creatura & homo & fœmina erat, non niſi in illo opere dei factũ, qđ deus non per angelos, ſed per ſemetipſum operatus eſt, nec dimiſit, ſed ita cõtinuanter operaẽ, ut nec ullarũ aliarũ rerũ, nec ipſorũ angelorũ natura ſubſiſtat, ſi nõ opereẽ.

Tarditas ingenij humani nõ aſſequitur opera dei.

XVI Sed quoniã carnem animatam atq; ſentientẽ, quantũ naturã rerũ pro humano captu experiri potuimus, non nouimus naſci niſi aut ex iſtis tanquã materialibus elemẽtis, hoc eſt ex aqua & terra: aut ex fruticibus uel lignorũ fructibus, uel etiã ex carnibus animaliũ, ſicut innumerabilia genera uermiũ ſiue reptiliũ, aut certe ex concubitu parentũ: nullam aũt carnem natam ſcimus ex carne cuiuslibet animãtis, quæ tam eſſet ei ſimilis, ut ſexu tantũ diſcerneretur, quærimus in rebus creatiõis huiuſmodi ſimilitudinem, qua mulier de uiri latere facta eſt, nec poſſumus inuenire: non ob aliud, niſi quia homines quẽadmodum opereẽ in hac terra nouimus: quẽadmodum autem angeli in hoc mundo quodammodo agricolentur, nõ utiq; nouimus: nã profecto ſi remota hominũ induſtria fruticũ genus naturæ curſus operareẽ, nihil aliud noſſemus quã ex terra naſci arbores & herbas, & ex earũ ſeminibus ab eis itidem in terram cadentibus. Nũquid innoteſceret nobis quid ualeret inſitio, ut alterius generis lignũ radice ꝓpria, poma portaret aliena, & coaleſcant unitate iam ſua? Hæc per agricolarũ opera didicimus, cum ipſi creatores arborum nullo modo eſſent, ſed naturæ curſum deo creãti ſuum

A quoddam officium miniſteriumq; præberẽt: nequaquam enim quicquã per eorũ opera exiſteret, ſi hoc in dei opere intima naturæ ratio nõ haberet. Quid ergo mirũ, ſi hominẽ ex oſſe hominis factã nõ nouimus, quãdo creanti deo quemadmodum angeli ſeruiãt ignoramus: qui nec arborẽ ex arboris ſurculo in robore alieno factã noſſe poſſemus, ſi & iſta deo creãti quemadmodum agricolæ ſeruiãt, ſimiliter neſciremus? Nullo modo tamen dubitamus & hominũ & arborum nõ niſi deum eſſe creatorẽ, fideliterq; credimus factã fœminam ex uiro, nullo interueniente cõcubitu, etiã ſi forte coſta hominis miniſtrata ſit ꝑ angelos in opere creatoris: ſicut fideliter credimus etiã uirũ factum ex fœmina nullo interueniente cõcubitu, cum ſemẽ Abrahæ diſpoſitũ eſt per angelos in manu media-

3. retr. ca. 24

B toris. Vtrũq; infidelibus incredibile eſt: fidelibus aũt cur ad rei geſtæ proprietatem quod de Chriſto factum eſt, & tãtum ad figuratã ſignificationẽ quod de Eua ſcriptũ eſt, credibile nõ uideaẽ? An uero ſine cuiuſquã concubitu uir ex fœmina fieri potuit, fœmina ex uiro non potuit? Et uirginalis uterus unde uir fieret habebat, uirile aũt latus unde fœmina fieret nõ habebat: cũ hic dominus de famula naſcereẽ, ibi de ſeruo ſamula formaretur? Poterat & dominus carnẽ ſuã de coſta uel de aliquo mẽbro uirginis creare. Sed qui poſſet oſtẽdere in corpore ſuo hoc ſe iterum feciſſe quod factũ eſt, utilius in matris corpore oſtẽdit nihil pudẽdũ eſſe quod caſtũ eſt.

Cauſæ ſuperiores & inferiores. Cap. XVII

Quòd ſi quæritur, quomõ

C ſe habeat cauſalis illa cõditio, in qua primũ hominem deus fecit ad imaginẽ ac ſimilitudinem ſuã. Ibi quippe & hoc dictũ eſt, maſculũ & fœminam fecit eos: utrum iam illa ratio quam mũdi primis operibus indidit atq; cõcreauit deus, id habebat, ut ſecũdũ eam neceſſe eſſet ex uiri latere fœminã fieri? an hoc tantum habebat ut fieri poſſet, ut aũt ita fieri neceſſe eſſet nõ ibi iam cõditũ, ſed in deo erat abſconditũ? Si hoc ergo quæritur, dicã quid mihi uideaẽ ſine affirmandi temeritate, Quod tamen cũ dixero, fortaſſe prudenter iſta cõſiderantes, quos iam Chriſtiana fides imbuit, etiã ſi nunc primitus iſta cognoſcũt, non eſſe dubitandũ iudicabũt. Omnis iſte naturæ uſitatiſſimus curſus habet quaſdã naturales leges ſuas, ſecũdum quas &

2. ſent. diſt. 18 cap. ſed quæritur.

2. ſent. diſt. 18 cap. omnium.

D ſpiritus uitæ qui creatus eſt, habet quoſdã appetitus ſuos determinatos quodãmodo, quos etiã mala uolũtas nõ poſſit excedere. Et elementa mũdi huius corporei habent definitã uim qualitatemq; ſuã quid unumquodq; ualeat uel non ualeat, quid de quo fieri poſſit uel non poſſit. Ex his uelut primordijs rerũ, omnia quę gignunẽ ſuo quoq; tẽpore exortus ꝓceſſusq; ſumũt, finesq; & deceſſiones ſui cuiuſq; generis. Vnde fit ut de grano tritici nõ naſcaẽ faba, uel de faba triticũ, uel de pecore homo, uel de homine pecus. Super hunc aũt motum curſumq; rerum naturalem, poteſtas creatoris habet apud ſe poſſe de his omnibus facere aliud, quã eorũ quaſi ſeminales rationes habent: non tamen id quod in eis poſuit, ut de his fieri uel abſq; ipſo poſſit

poſſit, Neq; enim potẽtia temeraria, ſed ſapientiæ uirtute omnipotens eſt: & hoc de unaquaq; re in A ſuo tẽpore facit, q̃d ante in ea fecit ut poſſit. Alius ergo eſt rerum modus quod illa herba ſic germinat, illa ſic, illa ætas parit, illa non parit, homo loqui poteſt, pecus nõ poteſt. Horum & taliũ modorũ rationes, nõ tantũ in deo ſunt, ſed ab illo etiam rebus creatis inditæ atq; concretæ. [2 ſent. diſt. 18 ca. omnium] Vt autẽ lignum de terra exciſum, aridũ, perpolitũ, ſine radice ulla, ſine terra & aqua repente floreat & fructũ gignat, ut per iuuentã ſterilis fœmina in ſenectute pariat, [Num. 17] ut aſina loquat̃, & ſi quid eiuſmodi eſt, dedit quidẽ naturis quas creauit, ut ex eis & hæc fieri poſſent. Neq; ẽm ex eis uel ille faceret, quod ex eis fieri nõ poſſe ipſe præfigeret, quoniã ſeipſo nõ eſt nec ipſe potẽtior. Veruntamen alio modo B dedit, ut non hoc haberent in motu naturali, ſed in eo quo ita creata eſſent, ut eorũ natura uoluntati potentiori amplius ſubiaceret. [Mulier quõ facta. Ca. XVIII] Habet ergo deus in ſeipſo abſcõditas quorũdam factorũ cauſas, quas rebus conditis nõ inſeruit, eaſq; implet nõ illo opere prouidentiæ quo naturas ſubſtituit ut ſint, ſed illo quo eas adminiſtrat ut uoluerit quas ut uoluit cõdit, ibi eſt & gratia per quã ſalui fiunt peccatores. Nam quod attinet ad naturam iniqua ſua uoluntate deprauatam, recurſum per ſemetipſum nõ habet, ſed per dei gratiam qua adiuuat̃ & inſtaurat̃. Neq; enim deſperandi ſunt homines [Prouer. 2] in illa ſententia in qua ſcriptum eſt, Omnes qui ambulant in ea non reuertent̃. Dictũ eſt enim ſecundum pondus iniquitatis ſuæ, ut quod reuerti- C tur qui reuertit̃, non ſibi tribuat, ſed gratiæ dei, nõ ex opibus, ne forte extollat̃. Propterea myſteriũ gratiæ huius Apoſtolus abſconditũ dixit, non in mundo, in quo ſunt abſconditæ cauſales rationes omniũ rerum naturaliter oriturarũ, ſicut abſcõditus erat Leui in lumbis Abrahæ, quãdo & ipſe decimatus eſt, ſed in deo, qui uniuerſa creauit. Quãobrem omnia etiã quæ ad hanc gratiã ſignificandam, non naturali motu rerum, ſed mirabiliter facta ſunt, eorum etiam abſcõditæ cauſæ in deo fuerant: quorũ etiam ſummum erat, quod ita mulier facta eſt de latere uiri, & hoc dormientis: quæ per ipſum firma facta eſt, tanquã eius oſſe firmata: ille autem propter ipſam infirmus, quia in locũ coſtæ nõ coſta ſed caro ſuppleta eſt: non habuit hoc pri D ma rerũ conditio, quando ſexto die dictũ eſt, Maſculum & fœminam fecit eos, ut fœmina omnino ſic fieret: ſed tantũ hoc habuit, quia & ſic fieri poſſet, nec cõtra cauſas, quas uolũtate inſtituit, mutabili uoluntate aliquid fieret. Quid aũt fieret, ut omnino aliud futurũ non eſſet, abſconditũ erat in deo, qui uniuerſa creauit. Sed quoniã ſic dixit abſconditũ, ut innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus, per eccleſiã multiformis ſapientia dei, ꝓbabiliter credit̃: ſicut illud ſemen, cui promiſſum eſt, diſpoſitũ eſt per angelos in manu [2 retrac. c. 24] mediatoris: ſic omnia quæ ad ipſius ſeminis aduẽtum uel prænunciandũ uel annunciandum in rerum natura, præter uſitatũ naturæ curſum mirabiliter facta ſunt, miniſtrãtibus angelis eſſe facta: ut tamẽ ubiq; creator uel reparator creaturarum non ſit, niſi qui plantatore & rigatore quolibet ſolus incrementũ dat deus. [Ecſtaſis Adæ Cap. XIX] Ac per hoc etiam illa ecſtaſis, quam deus immiſit in Adam, ut ſoporatus obdormiret, recte intelligit̃ ad hoc immiſſa, ut & ipſius mens per ecſtaſim particeps fieret tanq; angelicæ curiæ, & intrans in ſanctuariũ dei intelligeret nouiſſima. Deniq; euigilans tanq; prophetiæ plenus, cum ad ſe adductam coſtam, mulierẽ ſuam uideret, eructauit continuo, quod magnum ſacramentũ commendat Apoſtolus, [Gen. 2] hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: Hæc uocabit̃ mulier, quoniã de uiro ſumpta eſt: & propter hoc relinquet homo patrẽ ſuũ & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erũt duo in carne una. Quæ uerba cũ primi hominis fuiſſe ſcriptura ipſa teſtetur, dominus tamẽ in Euãgelio deũ dixiſſe declarauit. [Matth. 19] Ait ẽm, Nõ legiſtis, quia qui fecit ab initio maſculũ & fœminã fecit eos, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una: ut hinc intelligeremus propter ecſtaſim quæ præceſſerat in Adã, hoc eum diuinitus tanquam Prophetam dicere potuiſſe. Sed iam iſte huius libri terminus placet, ut ea quæ ſequuntur, ab alio exordio renouẽt intentionem legentium.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER X

[Vnde anima mulieris. Ca. I] AM quidẽ ordo ipſe uidet̃ expoſcere, ut de peccato primi hominis diſſeramus: ſed quia de carne mulieris, quẽadmodũ facta ſit, ſcriptura narrauit, tacuit aũt de anima, multomagis nos fecit intẽtos, ut de hoc diligẽtius inquiramus: [2 ſent. diſt. 18 cap. ſi.] quonã modo refelli poſſint, ſiue non poſſint, qui credunt animã de anima hominis, ſicut carnẽ de carne fieri, à parentib. in filios utriuſq; rei transfuſis ſeminibus. Hinc ẽm primitus ad hoc mouent̃, ut dicãt quod unã animam deus fecerit, ſufflando in faciẽ hominis, quẽ de puluere finxerat, ut ex illa iam cæteræ crearentur animæ hominũ, ſicut ex illius carne omnis etiã caro hominũ: quoniã primo Adam formatus eſt, deinde Eua: & ille quidẽ unde habuerit corpus, unde animã dictũ eſt, corpus uidelicet puluerẽ terræ, animã uero flatũ dei: At illa de illius latere cum facta dicatur, non dicit̃ quod eam deus flando ſimiliter animauerit, tanquam utrũq; de illo dictum ſit, qui iam fuerat animatus. Aut enim taceri oportuit, inquiunt, etiã de anima uiri, ut eam ſicut poſſemus datã diuinitus, uel intelligeremus uel certe crederemus. Aut ſi hoc ꝓpterea ſcriptura nõ tacuit, ne animã quoq; ſicut carnẽ hominis de terra factã eſſe putaremus debuit & de mulieris anima nõ taceri, ne putaret̃ ex traduce, ſi hoc uerũ nõ eſt. Quapropter ideo tacitũ eſt, inquiũt quod in eius faciem flauerit deus, quia illud uerũ eſt quod & anima ex homine propagata eſt. Huic ſuſpitiõi facile occurrit̃, Si enim

propterea putãt animã mulieris ex anima uiri fa-
ctam, quia non ſcriptũ eſt quod in mulieris facię A
flauerit deus, cur credunt ex uiro animatã fœmi-
nam, quãdo ne id quidẽ ſcriptũ eſt? Vnde ſi deus
omnes animas hominum naſcentiũ ſicut primam
facit, propterea ſcriptura de alijs tacuit, quoniam
poſſet quod in una factum cõmemoratũ eſt, etiã
de cæteris prudẽter intelligi. Itaq; ſi oportuit nos
per hãc ſcripturã de hac re aliquid admoneri, ma-
gis ſi aliquid aliud fiebat in fœmina quod in uiro
factũ non erat, ut ex carne animata eius anima du
cerẽ̃, nõ ſicut uiri eius aliũde corpus, aliũde ani-
ma: hoc ipſum qđ alio modo fiebat, ſcriptura po-
tius tacere nõ debuit, ne hoc itidem factũ putare-
mus ꝗd iam de illo didiceramus. Proinde quia nõ
dixi ex anima uiri factã eſſe animã mulieris, con-
uenientius credit̃ eo ipſo nos admonere uoluiſſe, B
nihil hic aliud putare q̃ de uiri anima noueramus,
id eſt, ſimiliter datam eſſe mulieri: cum præſertim
eſſet euidentiſſimæ occaſionis locus, ut ſi nõ tunc
quando formata eſt, poſtea certe diceretur, ubi ait
Gen. 2 Adã, Hoc nunc os ex oſſib. meis, & caro de carne
mea. Quãto enĩ charius amãtiusq; diceret, & ani-
ma mea? Nõ tamen hinc tam magna quæſtio iam
ſoluta eſt, ut unum horũ manifeſtũ certũq; tenea-

Repetitio ſuperiorum librorum. Cap. II

mus. Quamobrẽ primum uidendũ eſt, utrum ſa-
cra ſcriptura libri huius ab eius exordio ꝑtracta-
ta hinc nos dubitare ꝑmittat, ut nũc recte fortaſſe
requiramus, aut quæ nam ſentẽtia potius eligẽda
ſit, aut in rei huius incerto quemadmodũ tenere
debeamus. Certe enĩ ſexto die fecit deus hominẽ
ad imaginẽ ſuam, ubi etiam dictũ eſt, Maſculũ & C
fœminam fecit eos. Quorũ illud ſuperius ubi ima
go dei cõmemorata eſt, ſecundũ animã, hoc autẽ
ubi ſexus differentia ſecundũ carnem accipieba-
mus. Et quoniam tot ac tanta teſtimonia quæ ibi
cõſiderata atq; tractata ſunt, nos non ſinebant eo-
dem ipſo ſexto die, etiam formatũ de limo homi-
nem mulieremq; de latere eius accipere: ſed hoc
poſtea factum eſſe poſt illa primitus opera dei, in
quibus creauit omnia ſimul: quæſiuimus quid de
hominis anima crederemus: diſcuſſiſq; omib. di-
ſceptatiõis noſtræ partib. illud credibilius uel to-
lerabilius dici uiſum eſt, qđ ipſa hominis anima
in illis operib. facta eſt, corporis uero eius in mun
do corporeo tanq̃ in ſemine ratio: ne cogeremur
cõtra uerba ſcripturæ aut ſexto die totũ factũ dice D
re, id eſt, de limo uirũ, & de eius latere fœminam:
aut in illis ſex dierũ operibus nullo modo eſſe fa-
ctum hominẽ: aut corporis humani cauſalẽ ratio-
nem tantũmodo factam, animæ aũt nullam, cũ po
tius ſecundũ ipſam ſit homo ad imaginẽ dei: Aut
certe & ſi non contra uerba ſcripturæ apte poſita,
tamen dure atq; intolerabiliter diceremus: uel in
ea creatura ſpiritali quæ ad hoc tantũmodo crea-
ta eſſet, factam fuiſſe animæ humanæ rationẽ, cũ
ipſa creatura in qua iſta ratio facta diceretur, non
cõmemoratur in operibus dei: uel in aliqua crea-
tura quæ in illis cõmemoratur operibus, factã ra-
tionẽ animæ, uelut in omnibus qui iam ſunt facti,
ratio latet generandorũ filiorũ: ac ſic eam uel an-
gelorũ filiam, uel quod eſt intolerabilius alicuius
elementi corporei filiam crederemus. Sed nũc

Origo animarum. Cap. 12

ſi ob hoc mulier non de uiro, ſed ſimiliter ut ille à
deo factã animã aſſerit̃ accepiſſe, quia ſingulas ſin
gulis deus facit, nõ erat facta in illis primis operi-
bus anima fœminæ. Aut ſi generalis omniũ ani-
marum ratio facta fuerat, ſicut in hominibus ratio
gignendi, redit̃ ad illud durũ ac moleſtũ, ut uel
angelorũ, uel quod indigniſſimũ eſt, cœli corpo-
rei, uel alicuius etiam inferioris elemẽti filias ani-
mas hominũ eſſe dicamus. Ac per hoc uidendum
eſt, & ſi latet quid uerũ ſit, quid ſaltẽ tolerabilius
dici poſſit: utrũ hoc quod modo dixi: an illis pri-
mis dei operibus unam animã primi hominis fa-
ctam, de cuius propagine omnes hominũ animæ
crearentur: an nouas ſubinde animas fieri, quarũ
nulla uel ratio facta præceſſerit in primis illis ſex
dierũ opibus dei Horum autem trium duo priora
nõ repugnãt primis illis conditionibus, ubi ſimul
omnia creata ſunt. Siue enĩ in aliqua creatura tan
quam in parẽte ratio animæ facta ſit, ut omnes ani
mæ ab illa generent̃, à deo autẽ creentur, quando
ſingulis hominib. dantur ſicut à parẽtibus corpo-
ra: ſiue nõ ratio animæ uelut in parente ratio pro-
lis, ſed ipſa omnino cũ factus eſt dies facta ſit ani-
ma, ſicut ipſe dies, ſicut cœlum & terra, & lumina
ria cœli: cõgruenter dictum eſt, Fecit deus homi-
nem ad imaginẽ ſuam. Hoc uero tertiũ quõ nõ re
pugnet ei ſentẽtiæ, qua & ſexto die factus accipit̃
homo ad imaginẽ dei, & poſt diem ſeptimũ uiſi-
biliter creatus; non tam facile uideri poteſt. No-
uas quippe animas fieri, quæ neq; ipſæ neq; ratio
earum tanquã in parente prolis ſexto illo die fa-
cta ſit, cum his operibus, à quibus cõſummatis &
inchoatis, deus in die ſeptimo requieuit, ſi dixeri-
mus, cauendũ eſt ne fruſtra tam diligẽter ſcriptu-
ra cõmendet ſex diebus conſummaſſe deum om-
nia opera ſua, quæ fecit bona ualde, ſi aliquas ad-
huc naturas fuerat creaturus, quas nec ipſas nec
earũ ibi rationes cauſaliter fecerit: niſi intelligat̃
rationẽ quidẽ ſingillatim faciendarũ animarũ na-
ſcentibus quibuſq; dandarũ in ſeipſo habere, non
in creatura aliqua condidiſſe. Sed quia non alte-
rius generis creatura eſt anima, q̃ illius ſecũdum
quam ſexto die factus eſt homo ad imaginẽ dei,
nõ recte dicimus deum ea facere nunc, quæ tunc
nõ cõſummauit. Iam enim tunc animam fecerat,
quales & nũc facit: & ideo nõ aliquod nouũ crea-
turæ genus nũc facit, quod tũc in ſuis conſumma-
tis operibus nõ creauit: nec cõtra illas cauſales ra
tiones rerũ futurarũ, quas uniuerſitati tunc indi-
dit, hæc eius operatio eſt: ſed potius ſecũdũ ipſas:
quandoquidem corporibus humanis, quorũ ex il
lis primis operibus propagatio cõtinuata ſucceſ-
ſione protendit̃, tales cõgruit animas inſeri, qua-
les nũc facit atq; inſerit. Quapropter iam nihil ti-
mentes, ne cõtra uerba libri huius, quæ de prima
illa ſex dierũ conditione cõſcripta ſunt, quælibet
harũ trium ſententiarũ probabilitas uicerit, ſenti-
re uideamur, ſuſcipiamus diligentiorẽ quæſtio-
nis huius pertractationẽ, quantum adiuuat deus:
ne

ne forte fieri poſſit, ut ſi non liquidam, de qua du
bitari ultra nō debeat, tamē certe acceptabilē de A
hac re ſententiā nāciſcamur, ut eam tenere donec
certū aliquid eluceſcat, nō ſit abſurdū. Quod ſi ne
hoc quidem potuerimus, documentorū momen-
tis undiq; paritérq; nutantibus, ſaltem nō uidebiť
noſtra dubitatio laborem deuitaſſe quærendi, ſed
affirmandi temeritatē: ut me, ſi quis recte iam cer-
tus eſt, docere digneť: ſi quem uero nec diuini elo
quij, nec perſpicuæ rationis autoritas, ſed ſua præ
ſumptio certū fecerit, dubitare mecum nō digne-
Animā in aliā rem nō mutari Cap. IIII tur. Ac primum illud firmiſſime teneamus, ani-
mæ naturam nec in naturam corporis conuerti,
ut quæ iam fuit anima fiat corpus: nec in naturam
animæ irrationalis, ut quæ fuit anima hominis,
fiat pecoris: nec in naturā dei, ut quæ fuit anima, B
fiat quod eſt deus: atq; ita uiciſſim nec corpus, nec
animā irrationalem, nec ſubſtantiā, quæ deus eſt,
cōuerti & fieri animā humanam. Illud etiam non
minus certū eſſe debet, animam non eſſe niſi crea
turam dei. Quapropter ſi neq; de corpore, neq; de
anima irrationali, neque de ſeipſo deus animam
hominis fecit, reſtat ut aut de nihilo eam faciat,
aut de aliqua ſpiritali, tamē ratiōali creatura. Sed
de nihilo fieri aliquid conſummatis operibus, qui
bus creauit omnia ſimul, uiolentū eſt uelle mon-
ſtrare: & utrū pſpicuis documentis obtineri poſ-
ſit ignoro. Nec exigendū eſt à nobis, quod uel cō
prehendere homo non ualet: uel ſi iam ualeat, mi-
rum ſi pſuadere cuiquā poteſt, niſi tali, qui etiam
nullo homine docere conāte poteſt etiā ipſe tale C
aliquid intelligere. Tutius eſt igiť de huiuſmodi
rebus nō humanis agere cōiecturis, ſed diuina te
Anima creata à deo. Cap. V ſtimonia pſerutati. Quod ergo ex angelis tan-
quam parētibus deus creet animas, nulla mihi de
canonicis libris occurrit autoritas, Multo minus
itaq; ex mundi corporeis elemētis: niſi forte illud
mouet quod apud Ezechielem Prophetā, cū de-
monſtrať reſurrectio mortuorū redintegratis cor
poribus, ex quatuor uētis cœli aduocať ſpiritus,
quo perflante uiuificenť ut ſurgant. Sic enim ſcri
ptū eſt, Et dixit mihi dominus: Propheta ſuper ſpi
ritū, propheta fili hominis & dic ad ſpiritū, Hæc
Ezech. 37 dicit dominus, A quatuor partibus uentorū cœli
ueni & ſpira in mortuos hos & uiuāt. Et prophe-
taui ſicut præcepit mihi dominus, & introiuit ſpi- D
ritus uitæ in eos, & reuixerunt & ſteterunt ſuper
pedes ſuos cōgregatio multa ualde. Vbi mihi ui-
detur prophetice ſignificatum, non ex illo tantū
campo ubi res ipſa demonſtrabať, ſed ex toto or-
be terrarū reſurrecturos homines, & hoc per fla-
tum quatuor mundi partium fuiſſe figuratū. Neq;
enim etiā flatus ille ex corpore domini, ſubſtantia
Ioan. 20 erat ſpiritusſancti, quando ſufflauit & ait, Accipi
te ſpiritūſanctum: ſed utiq; ſignificatū eſt, ſic etiā
ab ipſo procedere ſpiritumſanctū, quomodo ab
eius corpore flatus ille proceſſit. Sed quia mūdus
non ita deo coaptatur ad unitatem perſonæ, ſicut
caro illa uerbo eius unigenito filio, nō poſſumus
dicere ita eſſe animam de ſubſtantia dei, quemad-
modū flatus ille à quatuor uentis de natura mun-
di factus eſt: ſed tamen aliud cū fuiſſe, aliud ſignifi-
A caſſe puto, quod exēplo flatus ex corpore domi-
ni procedentis recte intelligi poteſt: etiam ſi Eze-
chiel Propheta illo loco non reſurrectionē carnis
qualis proprie futura eſt, ſed inopinatā deſperati
populi reparationē per ſpiritū domini qui reple-
uit orbem terrarū, figurata reuelatione præuidit. *Sap. 1*
Illud ergo iam uideamus, cui nam potius ſen- *Opiniones de anima duæ. VI*
tentiæ diuina teſtimonia ſuffragentur: ei ne qua
diciť animā unam deum feciſſe, & dediſſe primo
homini unde cæteras faceret, ſicut ex eius corpo-
re cætera hominū corpora: an ei qua diciť ſingu-
las ſingulis facere, ſicut illi unam, nō ex illa cæte- *Eſa. 57*
ras. Illud eñ quod per Eſaiam dicit: Omnē flatum
ego feci: cū hoc cum de anima dicere quæ ſequū
B tur ſatis oſtēdant, ad utrūq; accipi poteſt. Nā ſiue
ex una primi hominis anima, ſiue ex aliquo ſuo
ſecreto, omnes pculdubio animas ipſe fecit. Et il-
lud quod ſcriptū eſt, Qui finxit ſingillatim corda *Pſal. 32*
eorū, ſi nomine cordiū uoluerimus animas intelli
gere, neq; hoc repugnat cuiquā duorū de quibus
nūc ambigimus, Siue eñ ex una illa quā flauit in
faciē primi hominis, ipſe utiq; ſingulas fingit ſicut
etiā corpora: ſiue ſingulas uel fingat & mittat, uel
in eiſipſis quibus miſerit eas fingat: quanquā hoc
nō mihi uideať dictū, niſi ex eo quod per gratiam
noſtræ animæ ad imaginē dei renouatione formā
tur. Vnde dicit Apoſtolus, Gratia enim ſalui fa- *Eph. 2*
cti eſtis per fidem, & hoc nō ex uobis, ſed donum
dei eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur:
C Ipſius eñ ſumus figmentū creatū in Chriſto Ieſu
in operibus bonis. Non enim p hanc gratiā fidei
corpora noſtra creata uel ficta poſſumus intellige
re, ſed ſicut in Pſalmo dictū eſt, Cor mundū crea *Pſal. 50*
in me deus. Hinc etiam illud eſſe puto, Qui finxit
ſpiritū hominis in ipſo: tanquā aliud ſit factā ani-
mam mittere, aliud in ipſo homine facere, id eſt,
reficere ac renouare: ſed etiā hoc ſi non de gratia
qua renouamur, ſed de natura in qua naſcimur in
telligamus, ad utranq; ſententiā duci poteſt: quia
uel ex una illa primi hominis tanq; ſemen animæ
attractū ipſe fingit in homine ut uiuificet corpus:
ſiue ſpiritū uitæ, nō ex illa propagine ſed aliunde
corpori infuſum, ipſe itidem fingit per mortales
ſenſus carnis, ut fiat homo in animā uiuā. Illud *Sortiri animā bonā aut malam. Cap. VII*
D ſanè de libro ſapientiæ, ubi ait, Sortitus ſum ani-
mam bonam, & cum eſſem magis bonus, ueni ad
corpus incoinquinatū, diligentiorem conſidera-
tionem flagitat. Magis enim uidetur atteſtari opi-
nioni, qua non ex una propagari, ſed deſuper ani
mæ uenire crednť ad corpora: uerūtamen quid
eſt, ſortitus ſum animā bonā? Quaſi aut in illo ani
marū fonte, ſi ullus eſt, aliæ ſint animæ bonæ, aliæ
nō bonæ, quæ forte quadam exeant, quæ nam cui
homini tribuatur: aut alias deus ad horam conce-
ptorū uel naſcentiū faciat bonas, alias nō bonas,
quarū quiſq; habeat ſortem, quæ acciderit. Mirū
ſi hoc eos ſaltē adiuuat, qui credūt animas alibi fa
ctas, ſingillatim mitti à deo ſingulis quibuſq; cor-
poribus hominū: ac non illos potius, qui pro me-
ritis operū, quæ ante corp⁹ egerūt, in corpora mit

ti

ti animas dicunt. Secũdum quid enim aliæ bonæ
abæ non bonę uenire ad corpora poſſunt putari, A
niſi ſecundũ opera ſua? Neq; enim ſecundũ natu-
ram, in qua fiũt ab illo qui omnes naturas bonas
facit. Sed abſit ut cõtradicamus Apoſtolo, qui di-
cit nõdũ natos nihil egiſſe boni aut mali: unde cõ
firmat nõ potuiſſe ex operib. dici, ſed ex uocante,
maior ſeruiet minori, cũ de geminis ageret adhuc
in Rebeccæ utero cõſtitutis. Sequeſtremus ergo
paul ulũ hoc de libro ſapientiæ teſtimoniũ: neque
enĩ negligẽdi ſunt, ſeu errent ſeu uerũ ſapiant, qui
hoc ſpecialiter & ſingulariter de anima illa dictũ
putant mediatoris dei & hominum hominis Ieſu
Chriſti. Quod ſi neceſſe fuerit, quale ſit poſtea cõ
ſiderabimus, ut ſi Chriſto cõuenire non potuerit,
quæramus quẽadmodũ id accipe debeam⁹ ne cõ
tra Apoſtolicã ueniamus fidẽ, putãtes habere ani
mas aliqua merita operũ ſuorũ, priuſquã incipiũt
Spiritus hominis. Cap. VIII in corporibus uiuere. Nũc illud uideamus quẽ
admodum dictũ ſit, Aufer ſpiritũ eorum, & defi-
Pſal. 103 ciẽt, & in puluerẽ ſuũ reuertenẽ: Emitte ſpiritum
tuũ, & creabunẽ, & renouabis faciem terræ. Pro
illis enim qui arbitranẽ animas ex parennb. ſicut
corpora creari, hoc uidetur ſonare, cum ſic intel-
ligaẽ, ut ſpiritũ eorũ propterea dixerit, quod eum
homines ex hominib. acceperint: qui cum mortui
fuerint, non eis poterit ab hominibus reddi ut re-
ſurgant, quia nõ rurſus quemadmodũ quãdo na-
ti ſunt, à parẽtibus ducẽ, ſed deus eum reddet, qui
reſuſcitat mortuos. Ac per hoc eundẽ ſpiritum di
xit eorũ cum moriunẽ, dei aũt cũ reſurgunt: quod
poſſunt illi qui non ex parentibus, ſed deo mitten C
te animas uenire aſſerunt, pro ſua opinione ſic in-
telligere: ut eorũ dixerit ſpiritũ cũ moriunẽ, quia
in eis erat, & ab eis exijt: dei autẽ cum reſurgunt,
quod ab ipſo mittiẽ, ab ipſo redditẽ. Proinde hoc
etiam teſtimoniũ neutris eorum aduerſatur: ego
uero arbitror melius intelligi hoc dictum de gra-
tia dei, qua interius renouamur. Omnium enim ſu
perborũ ſecundũ terrenum hominẽ uiuentiũ, &
de ſua uanitate præſumentiũ, quodãmodo aufer-
tur ſpiritus proprius, cũ exuũt ſe ueterẽ hominẽ,
& infirmanẽ ut perficianẽ expulſa ſuperbia, dicen
Pſal. 102 tes domino per humilem cõfeſſionem, Memẽto
Eccl. 10 quia puluis ſumus: quibus dictũ erat: Quid ſuper
bis terra & cinis? Per oculũ quippe fidei contuen
tes dei iuſtitiã, & nolentes cõſtituere ſuam, ſemet D
ipſos deſpiciũt, ſicut Iob dicit, & diſtabeſcũt, & æ-
ſtimãt ſe terrã & cinerẽ: hoc enĩ eſt, Et in puluerẽ
ſuũ conuertenẽ. Accepto autẽ ſpiritu dei, dicunt,
Gal. 2 Viuo autẽ iam non ego, uiuit aũt in me Chriſtus:
Sic innouaẽ facies terræ per noui teſtamenti gra-
Quò corpus, quo anima reuertatur. IX tiam numeroſitate ſanctorum. Illud etiã quod
apud Eccleſiaſten ſcriptum eſt, Et conuertaẽ pul-
uis in terrã ſicut fuit, & ſpiritus reuertatur ad de-
um qui dedit eum: neutri ſententiæ contra alterã
ſuffragaẽ, ſed in utraq; conſiſtit. Cum enim iſti di-
xerint hinc probari non à parẽtibus, ſed à deo ani
mam dari, quod conuerſo puluere in terrã ſuã, id
eſt carne, quæ de puluere facta eſt, reuerteẽ ſpiri-
tus ad deũ qui dedit illũ: Reſpondent illi, Vtiq; ita

eſt. Redit enim ſpiritus ad deum, qui eũ dedit ho-
A mini primo, quãdo in eius faciem ſufflauit, cõuer-
ſo puluere, id eſt humano corpore in terrã ſuam,
unde primitus factũ eſt. Neq; enĩ ad parentes erat
ſpiritus rediturus, quamuis inde ſit creatus ex illo
uno, qui homini primo datus eſt: ſicut nec ipſa ca
ro poſt mortẽ ad parẽtes reuertiẽ, à quibus eã cer-
te cõſtat eſſe propagatã. Quemadmodũ ergo ca-
ro non redit ad homines ex quibus creata eſt, ſed
ad terrã unde primo homini formata eſt: ita & ſpi
ritus nõ redit ad homines à quibus tranſfuſus eſt,
ſed ad deũ, à quo primæ illi carni datus eſt. Quo te
ſtimonio ſane ſatis admonemur ex nihilo deũ fe-
ciſſe animã, quã primo homini dedit, non ex ali-
qua iã facta creatura, ſicut corp⁹ ex terra: & ideo
cũ redit, nõ habet quò redeat, niſi ad autorem qui
B eã dedit: nõ ad eam creaturã ex qua facta eſt, ſicut
corpus ad terrã. Nulla eſt enĩ creatura ex qua fa-
cta eſt, quia ex nihilo facta eſt: ac ꝑ hoc ad factorẽ
ſuũ redit quæ redit, à quo ex nihilo facta eſt. Non
enĩ omnes redeũt, quoniã ſũt de quibus dicẽ, Spi
ritus ambulãs & nõ reuertẽs. Quocirca diffici *Quæſtio de anima mulieris difficilis. Ca. X*
le eſt quidẽ om̃ia de hac re ſcripturarũ ſanctarũ te
ſtimonia colligere, quod & ſi fieri poſſit, ut nõ ſo-
lum cõmemorenẽ, ſed etiã pertractenẽ, in magnã
ſermonis longitudinẽ pergunt: Sed tamẽ niſi ali-
quid tam certũ proferatur, quàm certa proferun-
tur, quibus oſtendiẽ quod deus animã fecerit, uel
ꝙ eã primo homini dederit, quonã modo per di-
uini eloquij teſtimoniũ iſta quæſtio ſoluaẽ igno-
ro. Si enĩ ſcriptũ eſſet, ꝙ ſimiliter ſufflauerit deus
C in faciẽ formatæ mulieris, & facta fuerit in animã
uiuã, iam quidem plurimum lucis accederet, qua
cuiq; formatæ carni hominis nõ ex parẽtibus da-
ri animam crederemus: adhuc tamẽ expectaretur
quid proprie teneretur in peole, qui nobis modus
uſitatus eſt, hominis ex homine: Prima uero mu-
lier aliter facta eſt & ideo adhuc dici poſſet ani-
mã ꝑpterea non ex Adã diuinitus Euæ datã, quia
nõ ex illo tanq; proles orta eſt. Si autẽ homini qui
primus ex illis natus eſt cõmemoraret ſcriptura,
nõ ex parentibus ductã, ſed deſuper animã datã,
illud iã in cæteris etiam tacẽte ſcriptura oporteret
intelligi. Nunc itaq; & illud conſideremus utrũ *Peccatũ an ſit corporis & animæ ſimul. XI*
neutrã confirmet ſententiã, ſed utriq; poſſit accõ-
modari, quod ſcriptũ eſt, Per unũ hominẽ pecca- *Rom. 5*
D tum in hũc mundũ intrauit, & per peccatũ mors,
& ita in omnes homines pertrãſiit, in quo omnes
peccauerũt. Et paulo poſt, Sicut per unius delictũ
in om̃es homines ad condẽnationẽ, ita & ꝑ unius
iuſtificationẽ in omnes homines ad iuſtificationẽ
uitæ. Sicut enim per inobedientiã unius hominis
peccatores cõſtituti ſunt multi, ita & ꝑ unius obe
dientiã iuſti cõſtituẽtur multi. Ex his enim uerbis
Apoſtoli, qui defendũt animarũ propaginẽ, ſen-
tentiã ſuam ſic aſtruere moliuntur. Si ſecundũ ſo-
lam carnẽ, inquiũt, poteſt intelligi peccatum uel
peccator, nõ cogimur in his uerbis ex parentibus
animã credere. Si autem quãuis per illecebrã car-
nis, non tamẽ peccat niſi anima, quomodo acci-
piendũ eſt quod dictũ eſt, in quo omnes peccaue
runt

runt, ſi nõ ex Adam etiã anima ſicut caro propagata eſt? Aut quomodo per illius inobedientiam A peccatores cõſtituti ſunt multi, ſi tantũ ſecundum carnẽ in illo, nõ etiam ſecundũ animã fuerũt? Cauendũ eſt eñ ne uel deus uideatur autor eſſe peccati, ſi dat animã carni, in qua eam peccare neceſſe ſit: uel poſſit eſſe anima, præter ipſius Chriſti, cui liberãdæ à peccato nõ ſit Chriſtiana gratia neceſſaria, quia nõ peccauit in Adã, ſi omnes in eo peccaſſe ſecũdũ carnẽ tantũ quæ de illo creata eſt nõ etiam ſecũdũ animã dictũ eſt: quod uſq; adeo contrarium eſt Eccleſiaſticæ fidei, ut parentes ad percipiendã gratiã ſancti baptiſmi etiam cum paruulis atq; infantibus currant: In quibus ſi hoc uinculũ peccati ſoluitur quod tantũmodo carnis, nõ etiam quod animæ eſt, merito quærit̃ quid eis ob B eſſet ſi in illa ætate, de corpore ſine baptiſmo exirent. Si enim per hoc ſacramentũ corpori eorũ, & nõ etiã animæ cõſulit̃, deberẽt & mortui baptizari. At cũ uideamus boc uniuerſaliter Eccleſiã retinere, ut cũ uiuentibus curratˇ, & uiuẽtibus ſuccurratˇ, ne cũ mortui fuerint nihil poſſit fieri quod ꝓſit: nõ uidemus quid aliud poſſit intelligi, niſi unũquenq; paruulũ non eſſe niſi Adam & corpore & anima, & ideo illi Chriſti gratiã neceſſariã. Aetas quippe illa in ſeipſa nihil egit uel boni uel mali. Proinde ibi anima innocẽtiſſima eſt, ſi ex Adam propagata non eſt: unde quomodo poſſit iuſte ire in cõdemnationẽ ſi de corpore ſine baptiſmo exierit, quiſquis iſtã ſentẽtiam de anima tenens potuerit demõſtrare, mirandus eſt.

Baptiſmus infantium

Pugna ſpiritus cũ carne. XII

Veriſſime quippe C ac ueraciſſime ſcriptũ eſt, Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnem: ſed tamen carnem ſine anima cõcupiſcere nihil poſſe puto, qđ omis doctus & indoctus nõ dubitet: Ac ꝑ hoc ipſius cõcupiſcẽtiæ carnalis cauſa nõ eſt in anima ſola, ſed multominus eſt in carne ſola. Ex utroque eñ fit: ex anima ſcilicet, ꝙ ſine illa delectatio nulla ſentit̃: ex carne autẽ, quod ſine illa carnalis delectatio nõ ſentit̃. Carnem itaq; concupiſcentẽ aduerſus ſpiritũ dicit Apoſtolus carnalem proculdubio delectationẽ, quã de carne & cũ carne ſpiritus habet aduerſus delectationem quã ſolus habet. Solus quippe babet, niſi fallor, illud deſiderium, non cũ carnis uoluptate, uel carnaliũ rerũ cupiditate commixtũ, quod deſiderat & defecit anima in atria domini. Solus habet etiã illud de quo D ei dicit̃, Cõcupiſti ſapientiã, ſerua mandatũ, & dominus præbet illam tibi. Nam cum ſpiritus imperat membris corporis, ut huic deſiderio ſeruiant quo ſolus accendit̃: uelut cum aſſumit̃ codex, cũ aliquid ſcribit̃, legitur, diſputatur, auditur, cũ deniq; panis frangit̃ eſurienti, & cætera humanitatis ac miſericordiæ præſtant̃ officia: obedientiam caro exhibet, nõ concupiſcẽtiam mouet. His atq; huiuſmodi bonis deſiderijs quibus ſola anima cõcupiſcit, cũ aduerſat̃ aliquid quod eãdem animã ſecundũ carnem delectat, tunc dicit̃ caro cõcupiſcere aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnẽ. Sic enim dicta eſt caro in eo quod ſecundũ ipſam facit anima, cũ ait, Caro concupiſcit: quemadmodum dictũ eſt, Auris audit, & oculus uidet. Quis A eñ neſcit ꝙ anima potius & per aurẽ audiat, & ꝑ oculũ uideat? Ita loquimur etiam, cum dicimus, manus tua ſubuenit homini, cũ aliquid porrecta manu dat̃ quo cuiquã ſubueniat̃. Quod ſi de ipſo etiã fidei oculo ad quẽ pertinet credere quæ per carnẽ non uident̃, dictũ eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: non utiq; niſi de anima qua uiuit caro: cũ etiam per ipſam carnem noſtrã Chriſtũ pie uidere, id eſt, formã qua indutus eſt propter nos, non pertineat ad concupiſcentiã, ſed ad miniſterium carnis: ne forte aliqs ita uelit accipere, quod dictũ eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: quanto congruentius dicit̃, caro concupiſcere, quãdo anima non ſolũ carni animalem uitã præbet, uerũ B etiam ſecundũ ipſam carnem aliquid cõcupiſcit: quod in poteſtate non eſt ne cõcupiſcat, quandiu ineſt peccatũ in membris, id eſt uiolenta quędam carnis illecebra in corpore mortis huius, ueniens de uindicta illius peccati unde ꝓpaginẽ ducimus ſecundũ quam omnes ante gratiam filij ſunt iræ. Cõtra quod peccatũ militant ſub gratia conſtituti, non ut non ſit in eorũ corpore quandiu ita mortale eſt, ut & mortuũ iure dicat̃, ſed ut nõ regnet. Non autem regnat, cum deſiderijs eius, id eſt his quæ ſecundum carnẽ contra ſpiritum cõcupiſcuntur, non obedit̃. Proinde Apoſtolus, Nũquid ait nõ ſit peccatũ in ueſtro mortali corpore? Sciebat quippe ineſſe peccati delectationẽ, quam peccatũ uocat, deprauata ſcilicet ex prima trãſgreſſio C ne natura: Sed non, inquit, regnet peccatũ in ueſtro mortali corpore ad obediẽdũ deſiderijs eius nec exhibeatis mẽbra ueſtra arma iniquitatis peccato.

Luc. 3

Secundum hanc ſententiã nec rem abſurdiſſimã dicimus, quod caro ſine anima concupiſcat: nec Manichæis cõſentimus, qui cũ uiderent nõ poſſe carnẽ ſine anima cõcupiſcere, aliã quandam animã ſuam ex alia natura deo contrariã carnem habere putauerunt unde cõcupiſcat aduerſus ſpiritũ. Nec alicui animæ nõ eſſe neceſſariam Chriſti gratiam dicere cogimur, cum dicit̃ nobis, Quid meruit anima infantis, unde illi ꝑnicioſum ſit non ꝑcepto Chriſtiani baptiſmi ſacramẽto exire de corpore, ſi nec propriũ aliqđ peccatũ commiſit, nec ex illa eſt quæ in Adã prima peccauit? Non eñ de pueris grandiuſculis agimus, quibus D quidem peccatũ proprium nolunt attribuere quidam, niſi ab anni quartidecimi articulo cũ pubeſcere cœperint. Quod merito crederemus, ſi nulla eſſent peccata niſi quæ mẽbris genitalib. admittunt̃. Quis uero audeat affirmare, furta, mẽdacia, periuria, non eſſe peccata, niſi qui talia uult impune cõmittere? At his plena eſt puerilis ętas, quamuis in eis nõ ita ut in maiorib. punienda uideant̃, quod ſperent̃ annis accedentib. quibus ratio conualeſcat, poſſe præcepta ſalutaria melius intelligere, eiſq; libẽtius obedire. Sed nũc de pueris nõ agimus, quorũ carnalem ac puerilẽ uoluptatẽ uel corporis uel animi ſi ueritas & æquitas oppugnauerint, quibus poſſunt uirib. dictorũ atq; factorũ repugnãt, pro qua niſi ꝑ falſitate & iniquitate quę ſuffragari

An caro concupiſcat ſine anima. Cap. XIII

Peccata puerorum

Eccl. 1

ſuffragari uidebitur eis, uel ad percipiẽda quæ al-
liciũt, uel ad uitãda quæ offendunt. De infantibus A
loquimur, non quia naſcũtur plerunq; de adulte-
rijs, neq; enim in prauis morib. naturæ dona cul-
panda ſunt: aut propterea nõ debuerũt germina-
ri frumenta quod ea ſeuerit furantis manus: aut
uero ipſis parentibus offutura ſit iniquitas ſua, ſi
ſe ad deũ cõuertendo correxerint, quanto minus
Infantes ſeruari baptiſmo Cap. XIIII filijs ſi recte uixerint. Sed illa ætas ſic uehementẽ
quæſtionẽ mouet, cuius anima cum peccatũ nullũ
habeat de proprio uolũtatis arbitrio, quærit̃ quo-
modo poſſit iuſtificari per illius unius hominis o-
bedientiã, ſi per alterius unius inobedientiam rea
nõ eſt. Hęc uox eorũ eſt, qui animas hominum ex
hominibus parentibus creatas uolunt, non quidẽ
niſi à creatore deo, ſed ſicut etiã corpora. Non eñ
Hiere. 1 & hoc parentes creant, ac nõ ille qui ait, Priuſquã B
te formarẽ in utero noui te. Quibus reſpondetur
animas quidẽ corporibus hominũ deũ nouas ſin
gillatim dare, ad hoc ut in carne peccati de origi-
nali peccato uenięte recte uiuendo, carnalesq; cõ
cupiſcentias ſub dei gratia ſubigendo, meritũ cõ-
parent, quo cũ ipſo corpore in melius transferant̃
tẽpore reſurrectiõis, & in Chriſto in æternũ cum
angelis uiuãt: Sed neceſſe eſſe ut cũ mẽbris terre-
nis atq; mortalibus, maximeq; de peccati carne ꝓ
pagatis, miro modo coaptãtur, ut ea primitus ui-
uificare, poſt etiã ætatis acceſſu regere poſſint, tã-
quã obliuione prægrauent̃: Quæ ſi eſſet quodam
modo indigeſtibilis, creatori tribueret̃. Cũ uero
paulatim ab huius obliuionis torpore anima reſi-
piſcens poſſit cõuerti ad deũ ſuũ, eiusq; miſericor C
diam & ueritatẽ primo ipſa pietate conuerſionis
deinde ſeruandi præcepti eius perſeuerantia pro
mereri, quid ei obeſt illo uelut ſomno paululum
immergi, unde paulatim euigilans in lucẽ intelli-
gentiæ, propter quam rationalis anima facta eſt,
poteſt per uoluntatẽ bonã eligere uitam bonam:
quod quidẽ nõ poterit niſi adiuuerit gratia dei ꝑ
mediatorẽ. Hoc ſi neglexerit homo, nõ tantum ſe
cundũ carnẽ, uerumetiã ſecũdũ ſpiritũ erit Adam.
Si aũt curauerit, erit Adam ſecundũ carnem tan-
tummodo, ſecundũ ſpiritũ autẽ recte uiuẽs, illud
etiã quod de Adam culpabili tractum eſt, munda
tum à labe peccati recipere merebit̃ illa cõmuta-
tione quã ſanctis reſurrectio pollicet̃. Sed anteq̃
per ætatẽ poſſit ſecundũ ſpiritum uiuere, neceſſa- D
rium habet mediatoris ſacramentũ: ut quod per
eius fidem nõdum poteſt, per eorum qui eum dili
gunt fiat. Eius enim ſacramento ſoluit̃ etiã in æta-
te infantili originalis pœna peccati, à quo niſi ad-
iutus, etiã iuuenis carnalẽ cõcupiſcentiã nõ doma
bit, nec ea ſubiugata æternæ uitæ meritum appre-
hendet, niſi eius dono quẽ promereri ſtudet. Ideo
uiuus oportet etiam infans baptizet̃, ne obſit ani
mæ ſocietas carnis peccati, qua participata fit ut
nihil poſſit anima infantis ſecundũ ſpiritũ ſapere.
Cur anima infantis non baptizati cõdemnetur. Ca. XV Ipſa quippe affectio grauat etiam corpore exutã,
niſi cum in corpore eſt, per unicũ ſacrificiũ ueri ſa
cerdotis expietur. Quid ergo, ait aliquis, ſi hoc
nõ curauerint ſui, uel infidelitate uel negligẽtia?

Hoc quidem etiam de maioribus dici poteſt. Poſ-
A ſunt enim uel repente emori, uel apud eos ægro-
tare, ubi eis quo baptizent̃ nemo ſubueniat. Sed
illi, inquit, habẽt etiam propria peccata quorũ in-
digeant remiſſione, quæ ſi dimiſſa non fuerint, ne
mo eos recte dicet immerito plecti, pro ijs quæ in
ſua uita ſua uoluntate cõmiſerint. Illa uero anima
cui quædã contagio tracta de carne peccati, ſi de
illa prima anima peccatrice non creata eſt, nullo
modo imputari poteſt: neq; eñ ullo peccato, ſed
natura qua ſic facta eſt, & deo dãte carni data eſt:
cur alienabit̃ ab æterna uita ſi baptizando infanti
nemo ſubuenerit? An forte nihil oberit? Quid er
go ꝓdeſt ei cui ſubuenit̃, ſi nihil obeſt, cui nõ ſub
uenit̃? Hic pro ſua cauſa quid reſpõdere poſſint,
qui ſecũdũ ſcripturas ſanctas, uel quod apud eas
B inueniat̃, uel quod eis non aduerſet̃, conant̃ aſſe-
rere animas nouas, non de parẽtibus tractas cor-
poribus dari, nõdũ me audiſſe, uel uſpiã legiſſe fa
teor. Nõ ideo ſanè abſentiũ negotiũ deſerendum
eſt, ſi quid mihi quo adiuuari uideat̃, occurrerit.
Poſſunt eñ adhuc dicere, deum præſciũ, quomo-
do quæq; anima uictura eſſet, ſi diutius in corpo-
re uiueret: eiq; ꝓcurare lauacri ſalutaris miniſtra-
tionem, cuius futuram fuiſſe præuidet pietatẽ, cũ
ad annos fidei capaces ueniret, ſi nõ eum oporte-
ret propter aliquã occultã cauſam morte præue-
niri. Occultũ itaq; eſt atq; ab humano, uel certe ab
ingenio meo remotiſſimum, cur naſcatur infans,
uel cõtinuo uel cito moriturus. Sed hoc ita occul-
tũ eſt, ut neutros adiuuet, de quorũ nũc ſententijs
C diſceptamus: Illa enim exploſa opinione qua pu-
tant̃ animæ pro anteactæ uitæ meritis in corpora
detrudi, ut ea citius ſolui meruiſſe uideat̃, quæ nõ
multa peccauerat, ne cõtradicamus Apoſtolo, ni *Rom. 9*
hil nondũ natos boni uel mali egiſſe teſtãti: nec il-
li qui animæ traducẽ affirmãt, poſſunt pro ſe oſtẽ-
dere, cur aliorũ mors acceleret̃, retardet̃ aliorum:
nec qui eas dari nouas uolũt ſingulas ſingulis. Oc
culta ergo iſta cauſa eſt, & utriſq; pariter, quantũ
exiſtimo, nec ſuffragat̃ nec aduerſatur. Proinde *De anima & baptiſmo infantiu opiniones. Cap. XVI*
qui de infantium mortibus urgebant̃, cur omnib.
ſit neceſſarium baptiſmi ſacramentũ, quorũ ani-
mæ non ex illa ductæ ſunt cuius inobedientia pec
catores cõſtituti ſunt multi: cũ reſpondent pecca-
tores quidẽ cõſtitutos omnes ſecundũ carnẽ, ſe-
D cundũ animã uero nõ niſi eos qui eo tempore ma
le uixerũt, quo & bene potuiſſent: Omnes autem
animas, hoc eſt infantiũ, ideo habere neceſſarium
baptiſmi ſacramentũ, ſine quo ex hac uita etiã in
illa ætate emigrare nõ expedit, quia cõtagio pec-
cati ex carne peccati qua obruitur anima, cum his
inſerit̃ membris, oberit ei poſt mortem, niſi cum
adhuc in ipſa carne eſt, ſacramẽto mediatoris ex-
piet̃: eiq; diuinitus hoc auxilium procurari, quam
deus præſcijt ſi uſq; ad annos fidei cõgruos hic ui
ueret pie fuiſſe uicturã, quã propter aliquid quod
ipſe nouit & naſci uoluit in corpore, & cito extra
xit è corpore. Cũ ergo hæc reſpõdent, quid eis cõ
tradici poteſt, niſi incertos nos eorũ ſalutis fieri,
qui hac uita bene geſta, in Eccleſiæ pace defuncti
ſunt

ſunt:ſi nō ſolum ſecundū id quod quiſq; uixit,ue-
rumetiā ſecūdū id quod uicturus eſſet, ſi amplius
uiuere potuiſſet,quiſq; iudicandus eſt: quādoqui
dem ualēt apud deū merita mala,non tantū prçte
ritorū,ſed futurorū etiam delictorū, à quorū rea-
tu nec mors liberat,ſi anteq; fuerint cōmiſſa pro-
uenerit, nec aliquid ei præſtitū eſt,qui raptus eſt,
ne malitia mutaret intellectū eius. Deus em̄ præ-
ſcius illius futuræ malitiæ, cur non eum ſecundū
ipſam potius iudicaturus eſt: ſi morituræ animæ
infantis ne obeſſet ei ex corpore peccati partici-
pata colluuies,ideo ſubueniendum iudicauit per
baptiſmū,quia præſciuit eam ſi uiueret,pie fideli-
terq; fuiſſe uicturā? An ideo potius refelli hoc in
uentū poteſt,quia meū eſt:illi autē qui de hac ſen
tentia certos ſe eſſe cōfirmant, alia fortaſſe ꝓferūt
uel teſtimonia ſcripturarū, uel documenta ratio-
num, quibus hāc auferant ambiguitatē:uel certe
oſtēdant nō eſſe cōtra id quod ſentiūt illud Apo-
ſtoli,quo gratiā qua ſalui efficimur magna inten-
tione cōmendans,ait, Sicut in Adam omnes mo-
riunť,ſic & in Chriſto omnes uiuificabunť: Sicut
1 Cor.15 per inobedientiā unius hominis peccatores cōſti
tuti ſunt multi,ſic ꝑ obediētiā unius hominis iuſti
cōſtituenť multi:Eoſdēq; multos peccatores, nō
quibuſdā exceptis,ſed omnes intelligi uolens,ſu-
perius ait de Adam, In quo omnes peccauerunt:
unde utiq; infantiū animas nō poſſe ſecerni, & eo
quod dictū eſt,omnes, & eo qđ eis per baptiſmū
ſubueniť,nō abſurde credūt, qui animas ex unius
traduce ſapiūt,niſi aliqua manifeſta & liquida uel
ratione quæ ſcripturis ſanctis nō repugnet,uel ea
rum ipſarū ſcripturarū autoritate redarguantur.

Anima, cū carne creetur, an à deo mittatur. Cap.XVII

Iam itaq; uideamus quantū ſuſcepti huius ope
ris neceſſitas patiť, quale etiā illud ſit quod paulo
ante diſtulimus. Scriptū eſt em̄ in libro ſapientiæ,
Puer autē eram ingenioſus, & ſortitus ſum animā
bonā,& cū eſſem magis bonus,ueni ad corpus in
coinquinatū. Cū enim uideať illos adiuuare hoc
teſtimoniū,qui non ex parētibus creari, ſed ueni-
re ad corpus uel deſcendere deo mittente animas
dicūt: rurſus hoc impedit eorū ſententiam, quod
ait, Sortitus ſum animā bonā: cū ꝓculdubio uel
ex uno ſonte manare quodammodo tanquam ri-
uulos, uel pari natura fieri animas credunt, quas
deus mittit in corpora:non autem alias bonas uel
magis bonas, & alias nō bonas uel minus bonas.
Vnde em̄ bonæ aut magis bonæ,ſeu nō bonę,aut
minus bonę animæ,niſi uel moribus ſecundū libe
rū uolūtatis arbitriū, uel differētia tēperaturæ cor
porū,dum aliæ magis aliæ minus grauanť corpo-
re,quod corrūpiť & aggrauat animā? Sed neque
actio erat aliqua ſingularū quarumq; animarum,
qua earum mores diſcerneренť antequā uenirent
ad corpora: nec ex corpore minus grauante po-
tuit iſte dicere animā ſuam bonā,qui ait: Sortitus
ſum animā bonam,& cū eſſem magis bonus, ue-
ni ad corpus incoinquinatū. Acceſſiſſe enim di-
xit bonitati,quia bonus erat, ſortitus uidelicet a-
nimā bonā, ut etiā ad corpus incoinquinatū ueni
ret.Aliūde ergo bonus antequam ueniret ad cor-
pus.Sed utiq; nō differentia morū, quia nullū an-
A tea uitæ geſtæ meritum:non differenna corporis,
quia prius bonus q̄ ueniret ad corpus: Vnde igi-
tur?Hoc aūt illis qui ex traduce animæ illius præ
uaricatricis animas creari aſſerunt,quāuis pro eis
ſonare nō uideatur, quod dictū eſt, Veni ad cor-
pus:tamen in cæteris non incōgrue coaptatur: ut
cum dixiſſet, Puer autē eram ingenioſus,idipſum
explicās quibus cauſis ingenioius eſſet,continuo
ſubiūgeret, Et ſortitus ſum animā bonam, uideli-
cet ex paterno ingenio uel corporali temperamē
to. Deniq; cum eſſem,inquit,magis bonus, ueni
ad corpus incoinquinatum: quod ſi maternū in-
telligať,ne hoc quidē quod dictū eſt,ueni ad cor-
pus,huic opinioni refragabiť, cū ex anima & cor
B pore paterno ueniſſe ad maternū corpus accipiť
incoinquinatū:uidelicet uel à cruore mēſtruo:di-
cunť enim ex hoc ingenia grauati:uel à cōtamina
tione adulterina. Ita & hæc uerba libri huius, aut
magis eis fauent qui animarū traducē loquuntur,
aut ſi & iſti ea poſſunt pro ſe interpretari, inter u-
troſq; alternāt. Quæ ſi de domino ſecundū hu-

Anima Chriſti Cap.XVIII

manam quæ à uerbo aſſumpta eſt creaturam ueli
mus accipere,ſunt quidem in eadem circūſtantia
lectionis,quæ illi excellentiæ nō cōueniant:maxi
me illud,quia idem ipſe qui hoc in eodē libro lo-
quiť, aliquāto ſuperius cum iſta uerba de quibus
nūc agimus diceret,confeſſus eſt ſe ex ſemine uiri
in ſanguine coagulatū: à quo naſcēdi modo utiq;
alienus eſt Virginis partus, quā nō ex ſemine ui-
C ri carnē cōcepiſſe Chriſti,nullus ambigit Chriſtia
nus.Sed quia in Pſalmis,ubi ait: Foderunt manus Pſal.21
meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia oſſa
mea:Ipſi uero cōſiderauerūt & cōſpexerūt me, di
uiſerūt ſibi ueſtimenta mea, & ſuper ueſtē meā mi
ſerūt ſortē:quæ ꝓprie illi uni congruūt: ibi etiā di
xit:Deus deus meus reſpice in me, ut quid me dē
reliquiſti,lōge à ſalute mea uerba delictorū meo-
rum:quæ rurſus ei nō cōueniūt,niſi transfiguran-
ti in ſe corpus humilitatis noſtræ, quoniā mēbra
ſumus corporis eius,Et quia in ipſo Euāgelio, pu
er ꝓficiebat ætate & ſapientia:ſic poſſunt etiā iſta
quæ circa hanc ſententiā in libro Sapientiæ legun
tur,propter humilem formā ſerui, & unitatē cor-
poris Eccleſiæ cū capite ſuo, eidem ipſi domino Luc.2
D coaptari.Quid ingenioſius illo puero,cuius in an
nis duodecim ſeniores ſapientiā mirabantur? Et
quid illa anima melius? Quæ etiam ſi uincant nō
certando,ſed probādo, qui animarū traducē affir
mant: nō erit cōſequēs ut etiā ipſa ex illius præua
ricatoris traduce ueniſſe credēda ſit: ne per illius
hominis inobedientiā etiā ipſe peccator cōſtitua
tur,ꝑ cuius unius obedientiā ab illo reatu libera-
ti,iuſti cōſtituunť multi.Et qđ incoinqnatius illo
utero Virginis,cuius caro etiā ſi de peccati ꝓpaga
tione uenit,nō tamē de peccati ꝓpagine cōcepit,
ut ne ipſum quidē corpus Chriſti ea lex ſeuerit in
utero Mariæ,quæ in mēbris poſita corporis mor-
tis,repugnat legi mentis: quā ſancti patres coniu
gati refrenātes,non quidē niſi quouſq; licebat, in
cōcubitū relaxauerunt, nec tamen tantummodo

quouſq; licebat eius impetũ pertulerunt. Proinde
A corpus Chriſti quamuis ex carne fœminæ aſſum-
ptum eſt, quæ de illa carnis peccati propagine cõ
cepta fuerat: tamẽ quia non ſic in ea conceptũ eſt,
quõ fuerat illa cõcepta, nec ipſa erat caro pecca-
ti, ſed ſimilitudo carnis peccati. Non enim acce-
pit inde reatũ moriendi, qui apparet in motu car-
nis non uolũtario, quamuis uolũtate ſuperando,
aduerſus quẽ ſpiritus cõcupiſcit: ſed accepit inde
nõ quod cõtagioni præuaricationis, ſed qđ exol-
uendæ indebitæ morti, & oſtẽdendæ promiſſæ re
ſurrectioni ſufficeret: quorũ unũ nobis ad non ti-
mendũ, alterũ ad ſperandũ ualeret. Deniq; ſi à me
quæratur, unde acceperit animam Ieſus Chriſtus,
mallem quidẽ hinc audire meliores atq; doctio-
res, ſed tamẽ pro meo captu libentius responde-
B rim, non de Adam, q̃ de Adam. Si enim puluis aſ-
ſumptus ex terra in qua nullus hominũ fuerat o-
peratus meruit diuinitus animari, quanto magis
corpus aſſumptũ ex carne in qua inde nullus ho-
minũ fuerat operatus, ſortitũ eſt animã bonã, cum
illic erigeretᷣ caſurus, hic deſcẽderet leuaturus. Et
Sap. 6 fortaſſe ideo ait, Sortitus ſum animam bonam: ſi
tamen hoc de illo oportet intelligi, quia ſolẽt quę
ſorte dantᷣ diuinitus dari: aut quod fideliter dicen
dum eſt, ne uel illa anima aliquibus operib. præce
dentibus ad tantũ apicem ſubuecta putaretur, ut
cũ ea uerbum caro fieret, & habitaret in nobis, ad
auferẽdam ſuſpitionẽ præcedentiũ meritorũ, ſor-
Anima Chriſti non ex traduce Adam. XIX tis nomen acceſſit. Eſt in epiſtola quæ inſcribi-
tur ad Hebræos locus quidam diligẽti conſidera-
C tione digniſſimus. Cũ eñi p Melchiſedech in quo
huius rei futuræ figura præceſſerat diſcerneretur
ſacerdotium Chriſti à ſacerdotio Leui: Videte er
go, inquit, qualis hic eſt cui & decimam partẽ A-
braham dedit de primitijs patriarcha. Et ij quidẽ
qui de filijs ſunt Leui ſacerdotiũ accipientes, mã-
datum habent à decimis populi ſecundũ legem,
hoc eſt à fratribus ſuis, quamuis & ipſi ex lumbis
Abrahæ exierint. Qui aũt non eſt ex genere eo-
rum, decimauit Abraham, & habentẽ promiſſio-
nem benedixit. Sine ulla autẽ contradictione qui
minor eſt à maiore benedicitᷣ: & hic quidem deci
mas morientes homines accipiũt, ibi autẽ qui te-
ſtificatᷣ ſe uiuere, & ſicut oportet dicere, propter
Abrahã & Leui accipiens decimã decimatus eſt:
D adhuc eñi in lũbis patris ſui fuit. Si ergo etiam hoc
ualet ad iſtam diſtantiã quantũ præemineat ſacer-
dotio Leuitico ſacerdotiũ Chriſti, quod ſacerdos
Chriſtus per illum præfiguratus eſt, qui decima-
uit Abraham, in quo & ipſe Leui decimatus eſt,
profecto Chriſtus ab eo non eſt decimatus. At ſi
ꝓpterea decimatus eſt Leui, quia erat in lũbis A-
brahę: & ꝓpterea nõ eſt decimatus Chriſtus, quia
nõ erat in lumbis Abrahæ. Porrò autẽ ſi nõ ſecun
dum animã, ſed tantũ ſecundũ carnem accipimus
Leui fuiſſe in Abrahã, ibi erat & Chriſtus, quia &
Chriſtus ſecundũ carnẽ ex ſemine eſt Abrahæ, &
ipſe itaq; decimatus eſt. Quid eſt ergo quod affer
tur ꝓ magna differentia ſacerdotij Chriſti à ſacer-
dotio Leui, quod Leui decimatus eſt à Melchiſe-
dech cũ eſſet in lumbis Abrahæ, ubi & Chriſtus
A erat, unde pariter decimati ſunt: niſi quia neceſſe
eſt, intelligamus ſecundũ aliquẽ modũ ibi Chri-
ſtũ nõ fuiſſe? Quis aũt neget eũ ſecundũ carnẽ ibi
fuiſſe? Ergo ſecundũ animã ibi nõ fuit. Nõ eſt igi-
tur anima Chriſti de traduce præuaricatiõis Adæ
alioquin etiã ipſa ibi fuiſſet. Hinc exiſtũt illi qui *An Chriſtus in lumbis Abrahæ ſecũdum animam. XX*
traducẽ animarum defendũt, & dicũt cõfirmatam
eſſe ſententiã ſuam, ſi Leui cõſtat etiã ſecundũ ani
mam fuiſſe in lumbis Abrahæ, in quo eũ decima-
uit Melchiſedech, ut poſſit ab eo Chriſtus in iſta
decimatione diſcerni: qui quoniã decimatus non
eſt, & tamẽ in lumbis Abrahæ ſecundũ carnẽ fuit,
reſtat ut ſecũdũ animã ibi nõ fuerit, & ideo ſit con
ſequens ut ibi Leui ſecundũ animã fuerit. Hoc ad
me nõ multũ attinet, qui utrorũq; collationem ad
B huc audire ſum paratior, q̃ utrorũlibet iam cõfir-
mare ſententiã. Interim Chriſti animã ab origine
huius traducis p hoc teſtimoniũ ſecernere uolui.
Inueniẽt iſti qui eis ꝓ cæteris fortaſſe reſpondeãt,
& dicãt quod etiã me nõ parũ mouet, quãuis nul-
lius hominis anima ſit in lumbis patris ſui, ſecun-
dũ carnẽ tamen in lũbis Abrahæ conſtitutũ Leui
decimatũ, & ibi cõſtitutũ ſecundũ carnẽ Chriſtũ
nõ decimatũ. Secundũ rationem quippe illam ſe- *3 ſent. diſt. 3 c. cum autem*
minalẽ ibi fuit Leui, qua ratione per cõcubitũ uẽ-
turus erat in matrẽ, ſecundũ quam rationẽ nõ ibi
erat Chriſti caro, quãuis ſecundũ ipſam ibi fuerit
Mariæ caro. Quapropter nec Leui nec Chriſtus
in lũbis Abrahæ ſecundũ animã, ſecundũ carnem
uero & Leui & Chriſtus: ſed Leui ſecundũ concu
C piſcentiã carnalem, Chriſtus autẽ ſecundũ ſolam
ſubſtantiã corporalẽ. Cũ enim ſit in ſemine & uiſi
bilis corpulentia & inuiſibilis ratio, utrũq; cucur-
rit ex Abrahã uel etiã ex ipſo Adam uſq; ad cor-
pus Mariæ, quia & ipſum eo modo cõceptum &
exortũ eſt: Chriſtus autẽ uiſibilem carnis ſubſtan-
tiam de carne Virginis ſumpſit, ratio uero conce
ptionis eius nõ à ſemine uirili, ſed longe aliter ac
deſuper uenit. Proinde ſecundũ hoc quod de ma-
tre accepit, etiã in lumbis Abrahæ fuit. Ille eſt igi-
tur decimatus in Abrahã, qui licet ſecundum car-
nem tantũ, ſic tamẽ fuit in lumbis eius, quẽadmo-
dum in ſui patris etiã ipſe Abrahã: id eſt qui ſic eſt
natus de patre Abrahã quẽadmodũ de ſuo patre
natus eſt Abrahã: per legẽ ſcilicet in mẽbris repu-
D gnantem legi mentis & inuiſibilem cõcupiſcen-
tiam, quãuis eam caſta & bona iura nuptiarũ non
ſinãt ualere, niſi quantũ ex ea poſſunt generi ſub-
ſtituendo ꝓſpicere. Nõ autẽ & ille ibi decimatus
eſt, cuius caro inde nõ feruorẽ uulneris, ſed mate
riam medicaminis traxit. Nam cum ipſa decima-
tio ad præfigurandã medicinã ptinuerit, illud in
Abrahæ carne decimabatᷣ quod curabatᷣ, nõ illud
unde curabatᷣ. Eadẽ nanq; caro non Abrahæ tan-
tum, ſed ipſius primi terreniq; hominis ſimul ha-
bebat & uulnus præuaricatiõis & medicamẽtum
uulneris. Vulnus præuaricatiõis in lege mẽbrorũ
repugnãte legi mẽtis, quæ per omnẽ inde propa-
gatã carnẽ ſeminali ratiõe quaſi tranſcribitᷣ: Me-
dicamentũ autem uulneris in eo quod inde ſine
opere

ope cõcupiſcentiali in ſola materia corporali per
A diuinã cõceptionis formationiſq; ratione de uir-
gine aſſumptũ eſt, propter mortis ſine iniquitate
cõſortiũ, & ſine falſitate reſurrectionis exemplũ.
Quaptopter ꝙ anima Chriſti nõ ſit ex traduce a-
nimæ illius primæ præuaricatricis, puto ꝙ etiã ipſi
qui animarũ traducẽ defendũt, conſentiãt. Per ſe-
men quippe concumbentis patris transfundi etiã
ſemẽ animæ uolũt, à quo genere cõceptiõis Chri
ſtus alienus eſt, & ꝙ in Abrahã ſi ſecundũ animã
fuiſſet, etiã ipſe decimatus eſſet. Non eſſe autẽ de-
cimatũ ſcriptura teſtaẽ, quæ hinc quoq; ſacerdo-
An anima habeat rationem ſeminis occultam. Ca. XXI
tiũ eius à Leuitico ſacerdotio diſtinguit. An for
te dicent, ſicut potuit ibi eſſe ſecundũ carnẽ & nõ
decimari, cur nõ etiã ſecundũ animã ſine decima-
B tione potuerit? Ad hoc reſpõdeẽ, Quia utiq; ſim-
plicẽ animæ ſubſtantiã incrementis augeri corpo
ralibus nec illi putauerunt qui eam corpus exiſti-
mant, quorũ in parte ſunt maxime, qui eam ex pa
rentib. creari opinanẽ. Proinde in corporis ſemi-
ne poteſt eſſe uis inuiſibilis, quæ incorporaliter
numeros agit, nõ oculis ſed intellectu diſcernẽda
ab ea corpulentia quæ uiſu tactuq; ſentiẽ, & ipſa
quãtitas corporis humani, quę utiq; modulũ ſemi
nis incõparabiliter excedit, ſatis oſtẽdit poſſe in-
de aliquid ſumi, quod nõ habeat illã uim ſemina-
lem, ſed tantũ corporalẽ ſubſtantiã, quæ diuinitus
non de ꝓpagine concũbentiũ in carnẽ Chriſti aſ-
ſumpta atq; formata eſt. Hoc autẽ de anima quis
ualeat affirmare, ꝙ utrũq; habeat, & materiã ſemi
C nis manifeſtã, & rationẽ ſeminis occultã? Sed qd
labotẽ in re, quæ ꝑſuaderi uerbis nemini forſitan
poteſt, niſi ſi tantũ ac tale ingeniũ ſit, quod poſſit
loquẽtis præuolare conatũ, nec totũ expectare à
ſermone? Breuiter itaq; colligã, ſi potuit & de ani
ma fieri, quod cũ de carne diceremus forſitã intel
lectũ ſit, ita eſt de traduce anima Chriſti, ut nõ ſe-
cum labẽ præuaricatiõis attraxerit. Si autẽ ſine i-
ſto reatu nõ poſſet inde eſſe, nõ eſt inde. Iã de cęte
rarũ animarũ aduẽtu, utrũ ex parentibus an deſu-
per ſit, uincãt qui poterũt. Ego adhuc inter utroſ-
que ambigo & moueor, aliquãdo ſic, aliquãdo au
tem ſic, ſaluo eo dũtaxat, ut uel corpꝰ eſſe animã,
uel aliquã corporeã qualitatẽ ſiue coaptationẽ, ſi
ἁρμονίας
ita dicenda eſt, quã Græci harmoniã uocant, non
credam, nec quolibet iſta garriente me crediturũ
Animæ origo dubia. XXII
D eſſe confidã, adiuuãte deo mentẽ meã. Eſt aliud
teſtimoniũ nõ negligẽdũ, quod pro ſe poſſunt ꝓ-
Ioan. 3
ferre, qui uenire deſuꝑ animas credũt, dicẽte ipſo
dño, Quod natũ eſt ex carne caro eſt, quod natũ
eſt ex ſpiritu ſpiritus eſt. Quid hac, inquiũt, ſentẽ-
tia determinatius, nõ poſſe ex carne animã naſci,
& quid eñ eſt aliud anima ꝙ̃ ſpũs uitæ creatus u-
tiq; nõ creator? Contra quos illi alij: Quid eñ, in-
quiunt, nos aliud ſentimus, qui dicimus carnẽ ex
carne, animã ex anima? Nam ex utroq; cõſtat ho-
mo, de quo utrũq; uenire ſentimus, carnẽ de car-
ne operantis, ſpiritũ de ſpiritu cõcupiſcẽtis: ut in-
Rem eſſe incertam de anima Cap. XXIII
terim omittaẽ quod illud dominus nõ de carnali
generatiõe, ſed de ſpiritali regeneratiõe dicebat.
His igiẽ quantũ pro tẽpore potuimus pertracta

tis, om̃ia paria uel penè paria ex utroq; latere ra-
A tionũ teſtimoniorũq; monumẽta ꝓnunciarẽ, niſi
eorũ ſentẽtia qui animas ex parẽtibus creari pu-
tãt, de baptiſmo paruulorũ præpõderaret. De qui
bus quid eis reſpõderi poſſit, nondũ mihi interim
occurrit. Si quid forte poſtea deus dederit, ſi quã 2 retra. ca. 33
etiã ſcribẽdi cõceſſerit facultatẽ ſtudioſis taliũ nõ
grauabor. Nũc tamẽ nõ eſſe contẽnendũ teſtimo-
niũ paruulorũ, ut quaſi refelli ſi ueritas contra eſt
negligatur, ante denũcio. Aut eñ de hac re nihil
quærẽdũ eſt, ut ſufficiat fidei noſtræ ſcire nos quo
pie uiuẽdo uẽturi ſumus, & ſi neſciamus unde ue
nerimus: Aut ſi nõ impudẽter æſtuat anima ratio
nalis, etiã hoc noſſe de ſeipſa, abſit ꝑuicacia con-
tendendi, aſſit diligẽtia requirẽdi, humilitas petẽ-
B di, ꝑſeuerantia pulſandi: ut ſi nobis hoc expedire
nouit, qui melius ꝙ̃ nos qd nobis expediat utiq;
nouit, det etiã hoc, qui nouit dare bona data filijs
ſuis. Cõſuetudo tamẽ matris Eccleſiæ in baptizan Conſuetudo
dis paruulis nequaꝙ̃ ſpernenda eſt, neq; ullo mo- Eccle.
do ſupflua deputãda, nec omnino credẽda niſi A-
poſtolica eſſet traditio. Habet eñ & illa parua æ-
tas magnũ teſtimonij põdus, quæ prima pro Chri
ſto meruit ſanguinem fundere. Admoneo ſanè Opinatores
quantũ ualeo, ſi quos iſta præoccupauit opinio, monentur
ut animas ex parẽtibus credant ꝓpagari, quantũ Cap. XXIIII
poſſunt ſeipſos cõſiderent, & interim ſapiant cor
pora nõ eſſe animas ſuas. Nulla enim ꝓpior natu
ra eſt, qua diligẽter inſpecta poſſit eriã deus q ſu-
pra omnẽ creaturã ſuam incõmutabilis ꝑmanet,
C incorporaliter cogitari, ꝙ̃ ea quæ ad ipſius imagi
nem facta eſt: & nihil uicinius, aut fortaſſe nihil tã
cõſequens, ꝙ̃ ut credito ꝙ anima corpus ſit, etiam
deus corpus eſſe credaẽ. Propter hoc eñ corpo-
ralib. aſſuefacti & affecti ſenſibus, nolũt animam
credere aliud eſſe ꝙ̃ corpus, ne ſi corpus nõ fuerit
nihil ſit. Ac ꝑ hoc tãto magis timẽt etiã de deo cre
dere ꝙ corpus nõ ſit, quãto magis timẽt deũ cre-
dere nihil eſſe. Ita eñ ferunẽ in phãtaſias uel phã-
taſmata imaginũ, quæ cogitatio de corporib. uer-
ſat, ut his ſubtractis tanꝙ̃ ꝑ inane pereundũ ſit, re-
formidẽt. Ita neceſſe eſt ut & iuſtitiã & ſapientiam
pingant quodãmodo in cordibus ſuis cũ formis
& colorib. quas nõ poſſunt incorporeas cogita-
re. Nec tamẽ dicũt quãdo iuſtitia uel ſapiẽtia mo-
uenẽ, ut uel laudent eas, uel ſecũdum eas aliquid
D agãt, quẽ colorẽ, quã ſtaturam, quæ liniamẽta uel
quales formas conſpexerint. Sed de his alias &
multa iam diximus, & ſi deus uoluerit, ubi res ui-
debiẽ poſtulare, dicemus. Nũc quod dicere cœpe
ramus, ſi de traduce animarũ à parentib. uel non
dubitãt quidã quod ita ſit, uel dubitãt an ita ſit, a-
nimã tamẽ corpus eſſe nõ audeãt credere aut di-
cere: maxime ꝓpter qđ dixi, ne deũ quoq; ipſum
nihil aliud opinenẽ eſſe ꝙ̃ corpus, etſi excellẽtiſſi
mũ, etſi naturæ cuiuſdã ꝓpriæ cætera ſupgredien
tis, corpus tamẽ. Deniq; Tertullianus quia cor- Error Tertulliani de anima
pus eſſe animã credidit, nõ ob aliud niſi ꝙ eam in Cap. XXV
corporeã cogitare nõ potuit, & ideo timuit ne ni-
hil eſſet ſi corpus nõ eſſet, nec de deo ualuit aliter
ſapere: qui ſanè quoniã acutus eſt, interdũ contra

opinionē ſuam uiſa ueritate ſuperaſ. Quid enim
uerius dicere potuit ꝙ id qđ ait quodā loco, omne A
corporale paſſibile eſt? Debuit ergo mutare ſen-
tentiā, qua paulo ſupius dixerat etiā deū corpus
eſſe. Neq; em̄ arbitror eū ita deſipuiſſe, ut etiā dei
naturā paſſibilē crederet, ut iā Chriſtus nō in car-
ne tantū, neq; in carne & anima, ſed in ipſo uerbo
ꝑ quod facta ſunt om̄ia, paſſibilis & cōmutabilis
eſſe credaſ, quod abſit à corde Chriſtiano. Itē cū
animæ etiā colorē daret aereū ac lucidū uentū eſt
ad ſenſus quib. eā mēbratim quaſi corpus inſtitue
re conatus eſt, & ait, Hic erit homo interior, alius
exterior, dupliciter unus, habens & ille oculos &
aures ſuas quib. populus deū audire & uidere de
buerat, habēs & cęteros artus ꝑ quos in cogitatio
nib. utiſ, & in ſomnis fungiſ. Ecce quibus aurib. et
qbus oculis debuit audire & uidere deū populus, B
quibus anima in ſomnis fungiſ: cū ſi ipſum Tertul
lianū quiſꝗ uideret in ſomnis, nunꝗ ſe diceret ab
eo uiſum & cū eo locutū, quē uiciſſim ipſe nō ui-
diſſet. Poſtremo ſi anima ſeipſam uidet in ſomnis,
cū iacentib. utiq; uno in loco mēbris corporis ſui,
ipſa ꝑ uarias imagines euagaſ quas uidet, quis eā
uidit aliquando in ſomnis aerei coloris ac lucidi,
niſi forte ut cætera quæ ſimiliter falſo uidet? Nam
& hoc poteſt uidere, ſed abſit ut eam talē cū euigi
lauerit credat: Alioqn quando ſe aliter uiderit, qđ
magis crebrū eſt, aut mutata erat anima eius, aut
nec tūc animæ uideſ ſubſtātia, ſed imago corporis
incorporea, quæ miro modo ſic in cogitatiōe for
maſ. Quis em̄ Aethiops nō penè ſemper nigrū ſe
uidet in ſomnis: aut ſi in alio colore ſe uidit, nō ma C
gis miratus eſt, ſi fuit cū illo memoria? Aereo ta-
men colore ac lucido neſcio utrū ſe unꝗ uidiſſet,
ſi nunꝗ iſtū legiſſet uel audiſſet. Quid ꝙ ducūtur
homines talibus uiſis, & de ſcripturis nobis uolūt
præſcribere, tale aliquid eſſe, nō animā, ſed ipſum
deū, qualis figuraliter ſanctorū ſpiritib. demōſtra
tus eſt, qualis etiā in ſermone allegorico poniſ. Si
milia quippe ſunt illa uiſa talib. dictis: ac ſic errant
cōſtituētes in corde ſuo ſimulacra uanæ opinio-
nis, nec intelligētes ita ſanctos de ſuis uiſis talibus
iudicaſſe, qualiter iudicarēt ſi talia diuinitus in fi-
guris dicta legerēt uel audirēt: ſicut ſeptē ſpicæ &
ſeptē boues, ſeptē anni ſunt: ſicut linteū quatuor
lineis alligatū, uelut diſcus plenus uarijs animali-
bus, orbis terrarū eſt cum omnib. gentibus: ſic o- D
mnia cætera, & multo magis quę de rebus incor-
poreis, corporalib. ſignificanſ nō rebus ſed ima-
ginib. Noluit tamē Tertullianus animā creſce-
re ſubſtātia ſicut corpus: aſſerēs etiam timoris ſui
cauſam ne etiā decreſcere ſubſtātia dicaſ, inquit,
atq; ita & defecturā credaſ. Et tamē quia ꝑ corpus
eam localiter tēdit, nō inuenit exitū incremento
rū eius, quā uult de ſemine exiguo æquari corpo-
ris quantitati, & ait. Sed uis eius in quo naturalia
peculia cōſita retineNſ, ſaluo ſubſtantiæ modulo,
quo è primordio inflata eſt, paulatim cū carne ꝓ-
duciſ in mēbris. Hoc forte nō intelligeremus, niſi
adhibita ſimilitudine eorū quæ uidemus planū fa
ceret quod dicebat. Cōſtitue, inquit, certū pōdus

Subſtantiā animæ nō creſcere aut decreſcere. Ca. XXVI

auri uel argenti rudem adhuc maſſam: Collectus
habitus eſt illi & futuro, interim minor, tamē cō-
tinens intra lineā moduli totū quod natura eſt au
ri uel argēti. Dehinc cū in laminā maſſa laxaſ, ma
ior efficiſ initio ſuo, per dilatationē pōderis cer-
ti, nō per adiectionē, dū extendiſ, nō dum augeſ,
& ſic quoq; augeſ dū extendiſ. Licet em̄ & habitu
augeri, cū ſtatu nō licet. Tūc & ſplendor ipſe ꝓhi-
bet auri uel argēti, qui priꝰ fuerat quidē & in maſ-
ſa, ſed obſcurior, nō tamē nullus. Tunc & alij atq;
alij habitus accedūt ꝓ facilitate materiæ, qua du-
xerit eam qui agit, nihil cōferēs modulo niſi effi-
giē. Ita & animæ incremēta reputāda, nō ſubſtātiu-
ua ſed ꝓuocatiua. Quis hūc crederet cū iſto corde
tam diſertū eſſe potuiſſe? Sed tremenda iſta ſunt,
nō ridenda. Ad hoc em̄ nunꝗ cogereſ, ſi aliquid
B cogitare poſſet, quod & ſit & corpus nō ſit. Quid
autē abſurdius ꝙ putare maſſam cuiuſpiā metalli
ex aliqua parte creſcere poſſe dum tundiſ, niſi de
creſcat ex altera: uel augeri latitudine niſi craſſitu
dine minuaſ? Aut ullū eſſe corpus manēte natu-
ræ ſuæ quantitate, qđ undiq; creſcat niſi rareſcat?
Quō igiſ implebit anima ex illa ſtilla ſeminis ma
gnitudinē corporis qđ animat, ſi & ipſa corpus
eſt, cuius ſubſtātia nullo acceſſu creſcat? Quō, in-
quā, implebit carnē quā uiuificat, niſi tāto rarior
fuerit, quāto grandius quod animauerit? Timuit
uidelicet, ne deficeret etiā minuendo ſi creſceret:
& nō timuit ut deficeret rareſcēdo cū non creſce-
ret. Sed quid amplius immorer, quando & ſermo
ꝑgit in prolixiorē modū ꝙ petit terminādi neceſ-
C ſitas, & ſentētia mea iam ſatis ſit nota, uel quid cer
tum teneā, uel unde adhuc dubitem, & quare du-
bitem? Proinde & hoc uolumen iam cōcludaſ, ut
quæ ſequuntur deinde uideamus.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER XI

T erant nudi Adam & mulier eius,
& nō pudebat illos. Serpēs aūt erat
prudētiſſimus omniū beſtiarū quæ
ſūt ſup terrā, quas fecit dn̄s deus. Et
dixit ſerpens mulieri: Quid, quia di
xit dn̄s deus, non edetis ab illo ligno paradiſi? Et
D dixit mulier ſerpēti, A fructu ligni quod eſt in pa-
radiſo edemus, de fructu aūt ligni quod eſt in me-
dio paradiſi, dixit deus, nō edetis ex eo neq; tāge
tis illud, ne moriamini. Et dixit ſerpens mulieri.
Non morte moriemini: Scit em̄ deus, quoniā qua
die mādacaueritis de eo, aperienſ uobis oculi, &
eritis tanꝗ dij, ſciētes bonū & malū. Et uidit mu-
lier quia bonū eſt lignū ad eſcā, & quia placet ocu
lis uidere, & decorū eſt cognoſcere. Et ſumens de
fructu eius edit, & dedit uiro ſuo ſecū, & ederunt,
Et aperti ſunt oculi amborū, & agnouerunt quia
nudi erāt, & cōſuerūt folia fici, & fecerunt ſibi cā-
peſtria. Et audierūt uocē dn̄i dei deambulantis in
paradiſo ad ueſperā, & abſcōderunt ſe Adam &
mulier ejus a facie domini dei in medio ligni pa-
radiſi

Serpētis dolus & perſuaſio Cap. I

A radiſi. Et uocauit dominus deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Et dixit ei, Vocē tuā audiui deambulantis in paradiſo, & timui, quia nudus ſum, & abſcōdi me. Et dixit illi: Quis nūciauit tibi quia nudus es, niſi à ligno quod præceperā tibi tantum ne ex eo mādecares, ab eo ediſti? Et dixit Adam: Mulier quam dediſti mecum, hæc mihi dedit de ligno, & edi. Et dixit dn̄s deus mulieri: Quid hoc feciſti? Et dixit mulier: Serpēs ſeduxit me, & māducaui. Et dixit dn̄s deus ſerpenti: Quia feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnib. beſtijs quæ ſunt ſuper omnē terrā. Super pectus tuū & uentrē tuū ambulabis, & terrā edes omnes dies uitæ tuæ, Et inimicitias ponā inter te & inter mulierē, & inter ſemē tuū & ſemē eius: Ipſa tibi ſeruabit caput, & tu ſeruabis eius calcaneū. Et mulieri B dixit: Multiplicans multiplicabo triſtitias tuas & gemitum tuū. In triſtitijs paries filios, & ad uirum tuū cōuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Adę aūt dixit: Quia audiſti uocē mulieris tuæ, & ediſti de ligno de quo præceperā tibi de eo ſolo nō edere, maledicta terra in operib. tuis. In triſtitijs edes illā omnes dies uitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnū agri. In ſudore uultus tui edes panē tuū, donec cōuertaris in terram ex qua ſumptus es, quia terra es, & in terrā ibis. Et uocauit Adam nomē mulieris ſuæ Eua, id eſt Vita, quoniā hæc eſt mater omniū uiuentiū. Et fecit dominus deus Adā & mulieri eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et dixit dominus deus: Ecce Adam factus eſt tanquā unus ex nobis in cognoſcēdo bo- C nū & malū. Et nūc ne aliquādo extēdat manū ſuā & ſumat de ligno uitæ & edat & uiuat in æternū. Et dimiſit illū dn̄s deus de paradiſo uoluptatis operari terram, ex qua ſumptus eſt. Et eiecit Adā, & collocauit eū cōtra paradiſum uoluptatis, & ordinauit Cherubim, & flammeā rhomphæam quę uertit̄, cuſtodire uiā ligni uitę. Antequā huius propoſitę ſcripturę textū ex ordine pertractemus, ad monēdū arbitror q̄d iam me & alibi in hoc opere memini pręlocutū, illud à nobis eſſe flagitandū, ut ad proprietatē literę defendat̄, quod geſtū narrat ipſe q̄ ſcripſit. Si aūt in uerbis dei uel cuiuſquā perſonę in officiū ꝓpheticū aſſumptæ, dicit̄ aliquid q̄d ad literā niſi abſurde non poſſit intelligi, ꝓcul D dubio figurate dictū ob aliquā ſignificationē accipi debet, dictū tn̄ dubitare phas non eſt: hoc eīm à fide narratoris & pollicitatiōe expoſitoris exigitur. Erāt ergo ambo nudi: uerū eſt, omnino nuda erant corpora duorū hominū in paradiſo conuer-

Nuditas ſantiū, nec pudebat eos. Quid enim puderet quādo nullam legē ſenſerāt in mēbris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ, quæ illos pœna peccati poſt perpetrationē præuaricatiōis ſecuta eſt, uſurpāre inobediētia prohibitū, & iuſtitia puniēte cōmiſſū. Quod antequā fieret, nudi erāt ut dictū eſt, & nō cōfundebant̄. Nullus erat motus in corpore cui uerecūdia deberet̄: nihil putabāt uelandū, quia nihil ſenſerāt refrenandū, quēadmodū ꝓpagaturi filios ſint antea diſputatū eſt. Nō tamen eo modo credendum eſt quo propagauerūt poſteaquā crimē

ὑπ᾽ ἐδωκας μετ᾽ ἐμοῦ

A admiſſum prędicta ultio cōſecuta eſt: cū priuſquā morerent̄, iam in corpore inobediētium hominū iuſtiſſimo reciprocatu inobedientiū mēbrorū tumultū mors cōcepta uerſaretur: Nondū erant tales Adā & Eua, cū nudi eſſent & nō cōfundebantur.

Sapientia ſerpentis. II

Serpēs autē erat ibi prudentiſſimus quidē, ſed omniū beſtiarū quæ erant ſuper terram quas fecerat dn̄s deus. Translato enim uerbo dictū eſt, prudētiſſimus, uel ſicut plures Latini codices habēt, ſapiētiſſimus, nō ꝓprio quo in bonū accipi ſolet ſapiētia uel dei uel angelorū uel animæ ratiōalis: tanquā ſi ſapientes apes etiā formicaſq; dicamus, propter opera uelut imitātia ſapientiā. Quāquam iſte ſerpēs non irrationali anima ſua, ſed alieno iā ſpiritu, id eſt diabolico, poſſet ſapientiſſimus dici B omniū beſtiarū. Quantūlibet eīm præuaricatores angeli de ſupernis ſedibus ſuæ peruerſitatis & ſuperbię merito deiecti ſint, natura tamē excellētiores ſunt omnibus beſtijs ꝓpter ratiōis eminentiā. Quid ergo mirū ſi ſuo inſtinctu diabolus iam implens ſerpentē, eiq; ſpiritū ſuum miſcens, eo more quo uates dæmoniorū implere ſolet, ſapiētiſſimū eum reddiderat omniū beſtiarū ſecundū animam uiuā, irrationalēq; uiuētiū? Abuſione quippe nominis ita ſapiētia dicit̄ in malo, quēadmodū in bono aſtutia: cū ꝓprie magiſq; uſitate in Latina dūtaxat lingua ſapiētes laudabiliter appellent̄: aſtuti autē male cordati intelligant̄. Vnde nōnulli, ſicut in pleriſq; codicibus inuenimus, ad uſum Latinæ locutionis, nō uerbum ſed potius ſentētiam C trāsferentes, aſtutiorē omībus beſtijs iſtū ſerpentē q̄ ſapiētiorē dicere maluerūt. Quid aūt habeat Hebręa proprietas, utrū illic in malo, nō abuſiue ſed proprie poſſint dici & intelligi ſapiētes, uiderint qui eam probe nouerūt. Nos tamē aperte legimus alio ſcripturarū ſanctarū loco, ſapientes ad malū nō ad bonū: Et dn̄s dicit ſapientiores eſſe filios ſeculi filijs lucis, ad cōſulendū ſibimet in poſterū, quamuis fraude non iure.

Luc. 6

Diabolus in ſerpente. III

Nec ſanè debemus opinari quod ſerpentē ſibi per quem tentaret perſuaderetq; peccatum diabolus eligeret: ſed cū eſſet in illo propter peruerſam & inuidā uolūtatē decipiēdi cupiditas, nō niſi per illud animal potuit per q̄d poſſe permiſſus eſt. Nocēdi eīm uoluntas poteſt eſſe à ſuo quoq; animo praua, nō eſt au- D tē poteſtas niſi à deo, & hoc abdita altaq; iuſtitia, quoniā nō eſt iniquitas apud deū.

Tentatio hominis quare permiſſa. IIII

Si ergo quęrit̄, cur deus tētari permiſerit hominē quē tentatori cōſenſurū eſſe præſciebat. Altitudinē quidē cōſilij eius penetrare nō poſſum, & lōge ſupra uires meas hoc eſſe cōfiteor. Eſt ergo aliqua cauſa fortaſſis occultior, quę melioribus ſanctioribuſq; reſeruat̄, illius gratia potius q̄ meritis eorum: ſed tamen quantū uel donat ſapere uel ſinit dicere, non mihi uidet̄ magnæ laudis futurū fuiſſe hominē ſi propterea poſſet bene uiuere, quia nemo male uiuere ſuaderet: cū & in natura poſſe, & in poteſtate habeat uelle nō cōſentire ſuadēti, adiuuāte tamē illo qui ſuperbis reſiſtit, humilibus aūt dat gratiā. Cur itaq; tentari nō fineret quem conſenſurū eſſe ipſe pręſciebat altitudine quidē conſilij eius, cū id

facturus eſſet propria uolũtate per culpã,& ordi- A
nãdus eſſet illius æquitate per pœnã:ut etiã ſic o-
ſtẽderet animæ ſuperbę ad eruditionẽ futurorum
ſanctorũ,q̃ recte ipſe uterer animarũ uolũtatibus
etiã malis,cũ illæ peruerſe uterent̃ naturis bonis.

Quare tentator hominẽ deiecerit. Cap. V Nec arbitrandũ eſt q̺ eſſet hominẽ deiecturus
iſte tẽtator,niſi prçceſſiſſet in anima hominis quç
dã elatio cõprimẽda,ut per humiliationẽ peccati,
q̃ de ſe falſo præſumpſerit diſceret. Veriſſime q̺p
Prouerb. 16 pe dictũ eſt: Ante ruinã exaltat̃ cor,& ante gloriã
Pſal. 29 humiliat̃. Et huius forte hominis uox eſt in Pſal-
mo: Ego dixi in abũdantia mea,non mouebor in
æternũ. Deinde iam expertus quid mali habeat ſu
perba prçſumptio proprię poteſtatis,& quid bo-
ni adiutoriũ gratiæ dei: Domine,inquit,in uolũta B
te tua præſtitiſti decori meo uirtutẽ: Auertiſti aũt
faciẽ tuã à me,& factus ſum cõturbatus. Sed ſiue
illud de hoc homine,ſiue de alio dictũ ſit, extollẽ
ti ſe tñ animæ,& nimium tanq̃ de propria uirtute
præſidẽti,etiã experimẽto pœnæ fuerat demon-
ſtrandũ,quoniã nõ bene ſe habeat facta natura ſi
à faciẽte receſſerit. Hinc em̃ etiã maxime cõmẽda
tur,quale bonũ ſit deus,quãdo nulli ab eo recedẽ
ti bene eſt:quia & qui gaudent in mortiferis uolu
ptatibus,eſſe ſine dolorũ timore nõ poſſunt:& q
õmino malũ deſertiõis ſuç maiore ſuperbię ſtupo
re nõ ſentiũt,alijs qui hæc diſcernere nouerũt, mi
ſeriores prorſus apparent:ut ſi noluerint recipere
medicinã talia deuitãdi,ualeant ad exemplũ quo
Iac. 1 poſſũt talia deuitari. Sicut em̃ apoſtolus Iacobus
dicit: Vnuſquiſq; tentat̃ à cõcupiſcẽtia ſua abſtra- C
ctus & illectus. Deinde cõcupiſcẽtia cũ concepe
rit parit peccatũ,peccatũ aũt cũ cõſummatũ fuerit
generat mortẽ. Vnde ſanato ſuperbiæ tumore re-
ſurgit̃,ſi uolũtas quæ ante experimentũ defuit ut
permanerẽt cũ deo,ſaltẽ poſt experimentũ aſſit
Quare iniqui eſſe permittantur. Cap. VI ut redeat̃ ad deũ. Sic autem quidam mouentur
de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri
permiſerit deus,quaſi nunc nõ uideãt uniuerſum
genus humanũ diaboli inſidijs ſine ceſſatiõe tẽta-
ri. Cur & hoc permittit deus? An quia ꝓbat̃ & ex
ercet̃ uirtus,& eſt palma glorioſior nõ cõſenſiſſe
tentatũ,q̃ nõ potuiſſe tẽtari:cũ etiã ipſi qui deſer-
to creatore eũt poſt tentatorẽ,magis magiſq; ten
tẽt eos qui in uerbo dei permanẽt, præbeãtq; illis
cõtra cupiditatẽ deuitationis exemplũ,& incuti-
Gal. 6 ant cõtra ſuperbiã timorẽ piũ? Vnde dicit Apo- D
ſtolus: Intẽdens teipſum ne & tu tẽteris. Mirũ eſt
enim quantũ iſta humilitas qua ſubdimur creato
ri,ne tanquã eius adiutorio nõ egẽtes, de noſtris
uiribus præſumamus,per ſcripturas omnes diui-
nas cura cõtinua omnib. cõmendat̃. Cũ ergo etiã
per iniuſtos iuſti,ac per impios pij ꝓficiũt, fruſtra
dicit̃: Nõ crearet deus quos prçſciebat malos fu-
2. ſent. diſt. 23 cap. 1 turos. Cur enim nõ crearet quos prçſciebat bonis
ꝓfuturos,ut & utiles eorũ bonis uolũtatib. exer-
cendis admonẽdiſq; naſcant̃,& iuſte pro ſua ma-
Cur deus non ademerit peccandi uoluntatem. Cap. VII la uolũtate puniant̃? Talem,inquiũt,faceret ho
minem,qui nollet omnino peccare. Ecce nos cõ-
cedimus meliorẽ eſſe naturã quæ omnino pecca-
re nolit:cõcedant & ipſi nõ eſſe malam naturam,

quç ſic facta eſt ut poſſet nõ peccare ſi uellet,& iu
ſtam eſſe ſentẽtiã qua punita eſt quæ uolũtate nõ
neceſſitate peccauit. Sicut ergo ratio uera docet
meliorẽ eſſe naturã quã prorſus nihil delectat illi
citũ: ita ratio uera nihilominus docet etiã illã bo-
nam eſſe,quç habet in poteſtate illicitã delectatio
nem ſi extiterit ita cohibere, ut nõ ſolũ de cæteris
licitis recteq; factis,uerũ etiã de ipſius prauæ dele-
ctatiõis cohibitiõe lætet̃. Cũ ergo hæc natura bo-
na ſit,illa melior,cur illam ſolam & nõ utranq; po
tius faceret deus? Ac per hoc qui parati erãt de illa
ſola deũ laudare,uberius eũ debent laudare de u-
traq;. Illa quippe eſt in ſanctis angelis, hæc in ſan-
ctis hominib. Qui aũt ſibi partes iniquitatis elege
rũt,laudabilẽq; naturã culpabili uoluntate depra
uarũt,num quia præſciti ſunt,ideo creari minime
debuerũt? Habẽt enim & ipſi locũ ſuũ,quem in re
bus impleant pro utilitate ſanctorũ. Nã deus nec
iuſtitia cuiuſquã recti hominis eget, quãto minus
iniquitate peruerſi. Quis aũt ſobria cõſideratiõe *Bonorum & malorum creatio. Cap. VIII*
dicat,melius nõ crearet,quẽ prçſciebat ex alterius
iniquitate poſſe corrigi,q̃ crearet etiã quẽ prçſcie
bat ꝓ ſua iniquitate debere dãnari? Hoc eſt em̃ di
cere,melius nõ eſſe qui alterius malo bene utẽdo
miſericorditer coronaret̃, q̃ eſſe etiam malũ qui
pro ſuo merito iuſte puniret̃. Cum enim ratio cer-
ta demõſtrat duo quædã non æqualia bona, ſed
unũ ſuperius, alterũ inferius, non intelligunt tar-
di corde cũ dicũt,utrũq; tale eſſet,nihil ſe aliud di-
cere q̃, Solũ illud eſſet. Ac ſic cum ęquare uolunt
genera bonorum,numerũ minuunt, & immode-
rate augendo unum genus,alterum tollunt. Quis
aũt hos audiret,ſi dicerẽt,quoniã excellẽtior ſen-
ſus eſt uidendi q̃ audiendi, quatuor oculi eſſent
& aures non eſſent? Ita ſi excellẽtior eſt creatura
illa rationalis, quæ ſiue ullius pœnę cõparatione,
ſine ulla ſuperbia deo ſubdit̃: aliqua uero in homi
nibus ita creata eſt,ut in ſe dei beneficiũ nõ poſſit
agnoſcere,niſi alterius uidendo ſuppliciũ, ut non
altum ſapiat,ſed timeat, id eſt, non de ſe præſidat,
ſed cõfidat in deum: quis recte intelligẽs dicat,ta-
lis eſſet iſta qualis illa,nec uideat ſe nihil aliud di-
cere q̃ non eſſet iſta,ſed ſola eſſet illa? Quod ſi in-
erudite atq; inſipienter dicit̃, cur ergo non crea-
ret deus etiam quos malos futuros eſſe præſcie-
bat,uolens oſtẽdere iram & demonſtrare poten-
tiam ſuam,& ob hoc ſuſtinens in multa patientia
uaſa iræ,quæ perfecta ſunt in perditionem,ut no-
tas faceret diuitias glorię ſuæ in uaſa miſericordię
quæ præparauit in gloriam? Sic enim qui gloria-
tur nõ niſi in domino gloriat̃,cum cognoſcit non
ſuum ſed illius eſſe,non ſolum ut ſit, uerumetiã ut
non niſi ab alio bene ſibi ſit à quo habet ut ſit. Ni-
mis itaq; importune dicitur, Non eſſent quibus
deus tantã beneficẽtiam miſericordię ſuæ tribue-
ret,ſi aliter eſſe nõ poſſent,niſi eſſent & hi in qui-
bus uindictæ iuſtitiam demõſtraret. Cur enim *Præſcientia dei de malis. IX*
non utiq; potius eſſent, quando in utriſq; & boni- *2. ſent. diſt. 23*
tas dei & æquitas iure prædicat̃? At enim ſi deus *cap. 1*
uellet etiã iſti boni eſſent. Quãto melius hoc deus
uoluit,ut quod uellẽt eſſent: ſed boni infructuoſe,
mali

mali autẽ impune,nõ eſſent,& in eoipſo alijs utiles eſſent. Sed præſciebat quid eorũ factura eſſet uolũtas mala. Præſciebat ſanè,& quia falli nõ poteſt eius præſciẽtia,ideo nõ ipſius,ſed eorũ eſt uoluntas mala. Cur ergo eos creauit,quos tales futuros eſſe præſciebat? Quia ſicut præuidit quid mali eſſent facturi,ſic etiam præuidit de malis factis eorũ quid boni eſſet ipſe facturus. Sic enim eos fecit,ut eis relinqueret unde & ipſi aliquid facerẽt, quo quicquid etiã culpabiliter eligerẽt, illũ de ſe laudabiliter operantẽ inuenirẽt. A ſe quippe habent uoluntatẽ malam,ab illo autẽ & naturam bonam,& iuſtam pœnã:ſibi debitũ locum,alijs exercitationis adminiculum & timoris exemplum.

Voluntas dei in malos. X

Sed poſſet,inquit,etiam ipſorũ uoluntatem in bonum cõuertere,quoniã omnipotens eſt. Poſſet planè. Cur ergo nõ fecit? Quia noluit. Cur noluerit,penes ipſum eſt. Debemus enim nõ plus ſapere ꝙ̃ oportet ſapere. Puto aũt pauloante ſatis nos oſtendiſſe non parui boni eſſe rationalẽ creaturã, etiam iſtam quæ malorũ comparatione cauet malum. Quod genus bonæ creaturæ utiq; nõ eſſet,ſi omniũ malas uoluntates in bonũ deus conuertiſſet,& nulli iniquitati pœnã debitam infligeret:ac ſic non eſſet niſi ſolum illud genus quod nulla uel peccati uel ſupplicij malorũ comparatione proficeret. Ita uelut aucta numeroſitate excellentioris generis,ipſorum generũ bonorũ numerus minueretur.

Bonum mali ſubſidio non indiget. XI

Ergo,inquiũt,eſt aliquid in operibus dei quod alterius malo indigeat quo proficiat ad bonũ? Ita ne obſurduerũt & excęcati ſunt homines, neſcio quo ſtudio cõtentionis,ut non audiãt uel uideãt quibuſdã punitis, ꝙ̃ plurimi corrigantur? Quis enim paganus,quis Iudæus,quis hæreticus nõ hoc in domo ſua quotidie probet? Verũ cum uenitur ad diſputationẽ inquiſitionẽq; ueritatis, nolũt aduertere ſenſus ſuos homines,ex quo opere diuinæ prouidẽtiæ in eos ueniat imponẽdę cõmotio diſciplinę:ut ſi nõ corrigunt̃ qui puniũtur, eorũ tamẽ exẽplo cæteri metuãt,ualeatq; ad eorũ ſalutẽ iuſta pernicies aliorũ. Nunquid enim malitiæ eorũ uel nequitiæ deus autor eſt,de quorũ iuſta pœna cõſulit,quibus hoc modo cõſulendũ eſſe conſtituit? Non utiq;:ſed cũ eos uitijs proprijs malos futuros eſſe præſciret,nõ eos tamen creare deſtitit,utilitati deputãs eorũ quos in hoc genere ita creauit,ut ad bonũ proficere,niſi malorũ cooperatione nõ poſſent. Si enim non eſſent,nulli rei utiq; ꝓdeſſent. Parũ ne boni eſt actum ut ſint, qui certe illi generi utiles ſunt:qđ genus quiſquis nõ uult ut ſit:nihil aliud agit niſi ut ipſe in eo non ſit? Magna opera dñi exquiſita in omnes uoluntates eius:pręuidet bonos futuros & creat:pręuidet malos futuros & creat. Seipſum ad fruendũ præbens bonis,multa munerũ ſuorũ largiẽs & malis,miſericorditer ignoſcẽs,iuſte ulciſcens. Itemq; miſericorditer ulciſcẽs,iuſte ignoſcẽs:nihil metuens de cuiuſquã malitia,nihil indigẽs de cuiuſquã iuſtitia:nihil ſibi cõſulẽs nec de operib. bonorũ, & bonis cõſulẽs etiã de pœnis malorũ. Cur ergo nõ ꝑmitteret tẽtari hominẽ illa tẽtatione ꝓbandũ, cõ-

A uincendũ,puniẽdũ,cũ ſuperba cõcupiſcẽtię propriæ poteſtatis quod cõceperat pareret,ſuoq; fœtu cõfunderet̃, iuſtoq; ſupplicio à ſuꝑbiæ atq; inobediẽtiæ malo poſteros deterreret,quib. ea conſcribẽda & annũcianda parabant̃?

Cur tentatio per ſerpentem. Cap. XII

Si aũt quæritur,cur potiſſimũ per ſerpentẽ diabolus tentare permiſſus ſit, iã hoc ſignificãdi gratia factum eſſe quẽ non admoneat ſcriptura tãtæ autoritatis, tantis diuinitatis documentis agens in prophetãdo, quãtis effectis iã mundus impletus eſt? Nõ ꝙ diabolus aliquid ad inſtructionẽ noſtram ſignificare uoluerit,ſed cũ accedere ad tentandũ non poſſet niſi permiſſus,num per aliud poſſet niſi per quod permittebatur accedere? Quicquid igit̃ ſerpẽs ille ſignificauit,ei prouidẽtiæ tribuendum eſt,ſub qua & ipſe diabolus ſuã quidẽ habet cupiditatem B nocendi,facultatẽ aũt non niſi quæ datur, uel ad ſubuertẽda ac perdẽda uaſa iræ,uel ad humilianda ſiue probanda uaſa miſericordiæ. Natura itaq; ſerpentis unde ſit nouimus:produxit enim terra in uerbo dei omnia pecora & beſtias & ſerpẽtes: quæ uniuerſa creatura habẽs in ſe animã uiuã irrationalẽ,uniuerſæ rationali creaturæ ſiue bonæ ſiue malæ uoluntatis, lege diuini ordinis ſubdita eſt. Quid ergo mirũ ſi per ſerpentẽ mali quid agere permiſſus eſt diabolus,cũ dæmonia in porcos intrare Chriſtus ipſe permiſerit?

In eos qui diabolo ſeparatim poteſtatẽ quandam tribuunt. Cap. XIII

Magis de ipſa natura diaboli ſcrupuloſius quæri ſolet,quam totam quidã hæretici,offenſi moleſtia malæ uolũtatis eius,alienare conant̃ à creatura ſummi & ueri dei,& alterũ ei dare principiũ quod ſit cõtra deũ. C Nõ eñ ualent intelligere,omne quod eſt, inquantũ aliqua ſubſtãtia eſt,& bonum eſſe,& niſi ab illo uero deo à quo omne bonũ eſt eſſe nõ poſſe:malã uero uoluntatẽ inordinate moueri,bona inferiora ſuperiorib. præponẽdo:atq; ita factũ eſſe ut ratiõalis creaturæ ſpiritus,ſua poteſtate propter excellentiã delectatus,tumeſceret ſuperbia,per quã caderet à beatitudine ſpiritalis paradiſi, & inuidẽtia contabeſceret. In quo tamẽ bonum eſt hoc ipſum quod uiuit & uiuificat corpus:ſiue aer cum ſicut ipſius diaboli,uel dęmonũ ſpiritus:ſiue terrenũ,ſicut hominis anima,cuiuſuis etiã maligni atq; peruerſi. Ita dum uolũt aliquid quod deus fecerit, propria uolũtate peccare,ipſius dei ſubſtantiã dicunt primo neceſſitate,& poſt inexpiabiliter uolũtate corruptã atq; peruerſam. D Sed de iſtorũ dementiſſimo errore aliàs iam diximus multa.

Cauſa ruinæ angelicæ. XIIII

In hoc aũt opere quęrẽdũ eſt ſecundũ ſanctã ſcripturã,quid de diabolo dicendũ ſit. Primo,utrũ ab initio ipſius mũdi ſua poteſtate delectatus abſtiterit ab illa ſocietate & charitate qua beati ſunt angeli qui fruunt̃ deo, an aliquo tẽpore in ſancto cœtu fuerit angelorũ,etiã ipſe pariter iuſtus, & pariter beatus. Nonnulli eñ dicũt ipſum ei fuiſſe caſum à ſupernis ſedibus,ꝙ inuiderit homini facto ad imaginẽ dei. Porrò hæc inuidia ſequit̃ ſuperbiã, non præcedit:nõ enim cauſa ſuperbiẽdi eſt inuidẽtia, ſed cauſa inuidendi ſuperbia. Cũ igit̃ ſuperbia ſit amor excellẽtiæ propriæ,inuidia uero ſit odiũ felicitatis alienę,quid unde naſcat̃ ſatis in promptu

2. ſent. diſ. 42 c. ex ſuperbia

Superbia inuidia

eſt. Amādo enim quiſq; excellentiā ſuam, uel pari
bus inuidet q̧ ei coæquantur: uel inferioribus, ne
ſibi coæquenť: uel ſuperioribus, q̧ eis nō coæque
tur. Superbiēdo igiť inuidus, nō inuidēdo quiſq;
Superbia & cupiditas fontes malorum. XV ſuperbus eſt. Merito initiū omīs peccati ſuper-
biam ſcriptura definiuit, dicens: Initiū omnis pec-
cati ſuperbia. Cui teſtimonio non inconueniēter
1. Tim. 6 aptatur etiā illud quod Apoſtolus ait: Radix om
nium malorū eſt auaritia: ſi auaritiā generalem in
telligamus, qua quiſq; appetit aliquid amplius q̄
oportet, propter excellentiā ſuam, & quendā pro
priæ rei amorē: cui ſapienter nomē Latina lingua
indidit, cū appellauit priuatū, quod potius à detri
mento q̄ ab incremēto dictū elucet. Omnis enim
ptiuatio minuit. Vnde itaq; uult eminere ſupbia,
inde in anguſtias egeſtatemq́; cōtruditur, cum ex
cōmuni ad propriū damnoſo ſui amore redigitur.
Specialis eſt autē auaritia, quæ uſitatius appellať
amor pecuniæ. Cuius nomine Apoſtolus per ſpe
ciem genus ſignificās, uniuerſalem auaritiā uole-
bat intelligi dicēdo: Radix omniū malorū eſt aua
ritia. Hinc enim & diabolus cecidit, qui utiq; non
amauit pecuniā ſed propriam poteſtatē. Proinde
peruerſus ſui amor priuat ſancta ſocietate turgi-
dum ſpiritū, eūq; coarctat miſeria iam per iniqui-
tatē ſatiari cupientē. Hinc alio loco cum dixiſſet,
Erunt eñ homines ſeipſos amātes: cōtinuo ſubie
cit, amatores pecuniæ, ab illa generali auaritia cu
ius ſuperbia caput eſt, ad hanc ſpecialē deſcēdens
quæ propria hominū eſt. Neq; enim eſſent etiā ho
mines amatores pecuniæ, niſi eo ſe putarēt excel
lentiores quo ditiores. Cui morbo cōtraria chari
tas nō quærit quæ ſua ſunt, id eſt, nō priuata excel
lētia lætať. Merito ergo & nō inflať. Hi duo amo-
res, quorū alter ſanctus eſt, alter immundus: alter
ſocialis, alter priuatus: alter cōmuni utilitati cōſu
lens ꝓpter ſupernā ſocietatē, alter etiā rem cōmu-
nem in poteſtatē propriā redigens propter arro-
gantē dominationē: alter ſubditus, alter æmulus
deo: alter trāquillus, alter turbulentus: alter pacifi
cus, alter ſeditioſus: alter ueritatē laudibus erran-
tiū præferens, alter quoquo modo laudis auidus.
alter amicabilis, alter inuidus: alter hoc uolēs pro
ximo quod ſibi, alter ſubijcere proximū ſibi: alter
ꝓpter proximi utilitatē regēs proximū, alter pro-
pter ſuā: præceſſerunt in angelis, alter in bonis, al-
ter in malis, & diſtinxerūt conditas in genere hu-
Ciuitas bonorum & malorū duæ. mano ciuitates duas, ſub admirabili & ineffabili
ꝓuidētia dei, cūcta quæ creata ſunt adminiſtrātis
& ordinātis, alterā iuſtorū, alterā iniquorū. Quarū
etiā quadā temporali cōmixtione peragitur ſecu
lum, donec ultimo iudicio ſeparētur: & altera cō-
iuncta angelis bonis, in rege ſuo uitā cōſequatur
æternā, altera coniuncta angelis malis, in ignē cū
rege ſuo mittať æternū. De quibus duab. ciuitati-
bus latius fortaſſe alio loco ſi dominus uoluerit
Diabolus homicida. XVI diſſeremus. Quādo ergo deiecerit ſuperbia dia
bolū, ut naturā ſuam bonā praua uolūtate peruer
teret, ſcriptura non dicit: ante tamē factū fuiſſe, &
ex hac eū homini inuidiſſe, ratio manifeſta decla-
rat. In prōptu eſt enim omībus hoc intuētibus, nō

A ex inuidētia ſuperbiam naſci, ſed ex ſuperbia po-
tius inuidentiā. Nec fruſtra putari poteſt ab initio 2. ſent. diſt. 3 c. putauerunt.
tēporis diabolū ſuperbia cecidiſſe, nec fuiſſe ullū
antea tēpus quo cū angelis ſanctis pacatus uixe-
rit & beatus: ſed ab ipſo primordio creaturę à ſuo
creatore apoſtataſſe, ut illud quod dñs ait: Ille ho- Io. 8
micida fuit ab initio, & in ueritate nō ſtetit: utrūq;
ab initio intelligamus, non ſolū q̧ homicida fuit,
uerumetiā quia in ueritate nō ſtetit. Et homicida
quidem ab illo initio ex quo homo potuit occidi:
nō autē potuit occidere anteq̄ eſſet q̧ occideret.
Ab initio ergo homicida diabolus, quia ipſe occi
dit hominē primū, ante quē nullus hominū fuit.
In ueritate aūt nō ſtetit, & hoc ab initio ex quo ip
ſe creatus eſt, qui ſtaret ſi ſtare uoluiſſet. Quo- Præſcientia angelorū. XVII
B modo eñ duxiſſe uitā beatā inter beatos angelos
credi poteſt, qui futuri ſui peccati atq; ſupplicij, id
eſt, deſertiōis & ignis æterni ſi præſcius non fuit,
merito quæriť cur nō fuerit? Neq; eñ ſancti ange
li æternæ ſuę uitę ac beatitudinis incerti ſunt. Nā
quō beati ſi incerti? An dicimus hoc deū diabolo
reuelare noluiſſe, cū adhuc eſſet angelus bonus:
uel quid facturus, uel quid paſſurus eſſet: cæteris
uero hoc reuelaſſe qui eſſent in æternū in eius ue-
ritate mānſuri? Quod ſi ita eſt, ideo iam nō æquali-
ter beatus, imò iā nec planè beatus fuit, qn̄ quidē
planè beati de ſua beatitudine certi ſunt ut eā nul
lus perturbet metus. Quo aūt malo merito ita diſ
cernebať à cęteris, ut ei deus nec ea quę ad ipſum
ꝑtinerēt, futura reuelaret? Nūqd ille prius ultor, q̄
iſte peccator? Abſit, Neq; eñ deus dānat innocē-
C tes. An forte ex alio genere angelorū fuit, quibus
deus nō dedit uel de ſeipſis præſciētiā futurorū: q
quonā modo beati poſſent eſſe, nō uideo, quibus
incerta eſt ipſa ſua beatitudo: nā & hoc quidā ſen
ſerūt, nō fuiſſe diabolū in illa ſublimi natura ange
lorū quę ſupercœleſtis eſt, ſed in eorū qui aliqn̄ in
ferius in mūdo facti ſunt, & ꝑ ſua officia diſtribu-
ti. Tales eñ fortaſſe poſſet aliquid etiā illicitū de-
lectare: quā tamē delectationē ſi peccare noluiſ-
ſent libero arbitrio cohiberēt: ſicut homo, maxi-
me ille primus qui peccati pœnā nondū habebat
in mēbris, qn̄ quidē & ipſa à ſanctis uiris deo ſub-
ditis per eius gratiā pietate ſuperať. Porrò iſta An Adam & Eua præſciuerint caſum ſuū. Cap. XVIII
quæſtio de beata uita, utrū eā quiſquā iam habere
D dicendus ſit, cui incertū eſt utrū ſecū permanſura
ſit, an ei miſeria quādoq; ſuccedat, poteſt & de ip
ſo primo homine oriri. Nam ſi futuri ſui peccati
præſcius erat diuinæq́; uindictæ, beatus eſſe unde
poterat? Ergo erat in paradiſo nō beatus. Si autē
nō erat futuri peccati ſui præſcius: ergo per hāc i-
gnorātiā aut eiuſdē beatitudinis incertus, & quō
iam uere beatus? aut falſa ſpe certus nō ſciētia, &
quō nō ſtultus? Sed tamē hominis adhuc in cor-
pore animali cōſtituti, cui obediērer uiuēti dandū
adhuc eſſet angelorū cōſortiū, & mutatio corpo-
ris ex animali in ſpiritale, poſſum⁹ intelligere bea
tam uitā ſecundū quēdā modū, etiā ſi nō erat præ
ſcius futuri ſui peccati. Neq; eñ & illi præſcij fue-
rūt quib. Apoſtolus dicit, Vos qui ſpiritales eſtis Gal. 6
inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intēdēs te
ipſum

ipſum ne & tu tenteris. Nō abſurde tamē nec improbe dicimus, beatos iā fuiſſe hoc ipſo ꝙ ſpiritales eſſent, nō corpore ſed iuſtitia fidei, ſpe gaudētes, in tribulatione patiētes. Quāto magis ergo & ampliore modo beatus erat homo in paradiſo ante peccatū, ꝗuis incertus futuri ſui caſus, qui ſpe ita gaudebat ꝓpter præmiū futurę cōmutationis, ut nulla eſſet tribulatio cui tolerādæ patiētia militaret. Quāuis enim nō uana pręſumptione de incerto certus uelut ſtultus, ſed ſpe nō infidelis, antequā apprehenderet illā uitā, ubi certiſſimus ipſius æternæ uitę ſuæ futurus eſſet, poſſet exultare, quēadmodū ſcriptū eſt, cū tremore & exultatiōe, multo abundantius in paradiſo ꝙ̄ ſancti in his terris, beatus eſſet modo quodā inferiore ꝙ̄ in illa uita æterna ſanctorū ſupcœleſtiumq́ꝫ angelorū, nō tamē nullo.

Angelorū conditio. Ca. XIX

Dicere aūt de aliquib. angelis, ꝙ in ſuo quodā genere beati eſſe poſſint, futurę ſuę iniquitatis & dānationis, uel certe perpetuæ ſalutis incerti, quib. nec ſpes ſubeſſet, quod aliquando & ipſi aliqua in melius mutatiōe certi de hac re futuri eſſent, uix ferenda præſumptio eſt: niſi forte & hoc dicaẽ, ita creatos iſtos angelos mūdanis miniſterijs diſtributos ſub alijs ſublimiorib. & beatioribus, ut ꝓ recte geſtis præpoſituris ſuis accipiant illā uitā beatā ac ſublimiorem, de qua poſſint eſſe certiſſimi, cuius utiq; ſpe gaudētes poſſint nō incōgrue dici iam beati. Ex quorū numero ſi diabolus cecidit cū ſocijs iniquitatis ſuæ: ſimile hoc eſt ei ꝙ cadūt à iuſtitia fidei etiā homines ſimili ſuperbia pręuaricati, uel ſeipſos seducētes, uel illi ſeductori cōſentiētes. Sed aſſerāt hæc duo genera bonorū angelorū qui potuerint, unū ſupercœleſtiū in quibus nunq; fuit qui cadēdo diabolus factus eſt: alterū aūt mundanorū in quibus fuit: mihi aūt fateor unde hoc ſecundū ſcripturas aſſerā, nō interim occurrit, ſed coarctatus quęſtiōe illa qua quæriẽ, utrū ſui caſus præſcius anteq; caderet fuerit, ne ſuę beatitudinis incertos eſſe uel aliquando fuiſſe angelos dicerē, nō ſine cauſa putaui poſſe dici diabolū ab ipſo creaturæ, hoc eſt ab ipſo uel tēporis uel ſuæ cōditionis initio cecidiſſe, nec aliquando in ueritate ſtetiſſe.

Opinio de diabolo creato ad malum. XX

Vnde nōnulli eū nō in hāc malitiā libero uolūtatis arbitrio eſſe deflexū, ſed in hac omnino creatū putāt, ꝗuis à domino deo ſummo & uero naturarū omnium creatore: adhibentq; teſtimoniū de libro Iob, quoniā ibi ſcriptū eſt cū de illo ſermo eſſet, Hoc eſt initiū figmēti domini quod fecit ut illudaẽ ab angelis eius. *Iob 40* Cui ſententiæ cōgruit quod in Pſalmo ſcriptū eſt: Draco iſte quē finxiſti ad illudendū ei: *Pſa. 103* niſi ꝙ hic quē finxiſti dixit: nō autē ſicut ibi, hoc eſt initiū figmenti domini: tanq; in initio eū ita finxiſſet, ut malus, ut inuidus, ut ſeductor, ut omnino diabolus eſſet, nō uolūtate deprauatus, ſed ita creatus.

Diabolum creaturam fuiſſe bonam. XXI 2 ſent. diſt. 3 cap. ideoq;.

Hæc opinio quomō nō ſit aduerſa ei quod ſcriptū eſt: Fecit deus omnia bona ualde: ubi inuenitur diabolus nō propria uoluntate deprauatus, ſed ab ipſo domino deo factus malus ualde. Quāuis conenẽ oſtēdere ut inſulſe etiā uel inerudite aſſeratur, nō tantū conditione prima, ſed etiā nunc deprauatis tot uoluntatibus: in ſumma tamē omnia quæ creata ſunt, id eſt, uniuerſam omnino creaturā bonam eſſe ualde, nō quo boni ſint in ea mali, ſed ꝙ nō efficiāt malitia ſua, ut ſub dei adminiſtratoris imperio, uirtute, ſapientia, & decus & ordo uniuerſitatis aliqua ex parte turbetur ſiue turpetur, cum ſuis quibuſq; uolūtatibus etiā malis tribuanẽ certi & cōgrui limites poteſtatū & pōdera meritorum, ut etiā cū ipſis cōuenienter iuſteq; ordinatis uniuerſitas pulchra ſit: tamē quia cuilibet occurrit & uerū eſt atq; manifeſtū, iuſtitiæ ipſi eſſe contrariū, ut nullo præcedēte merito, hoc ipſum in quoquā deus dānet quod in eo ipſe creauit, certaq; & euidēs dānatio diaboli & angelorū eius ex Euāgelio recitatur, ubi ſe dicturū dominus prænūciauit eis dicēs qui à ſiniſtris ſunt: Ite in ignē æternū qui præparatus eſt diabolo & angelis eius: nullo modo in eo naturā quā deus creauit, ſed malā propriā uoluntatē pœna ignis ęterni plectendū eſſe credendum eſt.

Cur diabolum fecerit deus. Cap. XXII

Nec eius naturā eſſe ſignificatā quod dictū eſt, Hoc eſt initiū figmēti domini quod fecit ut illudaẽ ab angelis eius: ſed uel corpus aereum quod tali uolūtati cōgruēter aptauit, uel ipſam ordinationē in qua eū fecit etiā nolentē utilē bonis: uel ꝙ præſciens eū propria uoluntate malū futurum, fecit tamē, nō abſtinens bonitatē ſuā in præbenda uita atq; ſubſtātia futuræ etiā noxiæ uoluntati, ſimul præuidens quanta de illo bona eſſet ſua mirabili bonitate ac poteſtate facturus. Initiū aūt figmēti domini dictus eſt, quod fecit ut illudatur ab angelis eius, nō quia ipſum primitus condidit, uel initio malū condidit, ſed quia cū ſciret eum ad hoc propria uolūtate malū futurum ut bonis noceret, creauit eū ad hoc ut de illo bonis ipſe ꝓdeſſet: hoc eſt enim ut illudatur ab angelis, quoniam ſic illudiẽ, cū ſanctis proſunt tētationes eius, quibus eos deprauare conatur, ut malitia in qua ipſe eſſe uoluit, eo nolēte ſit utilis ſeruis dei, quia hoc præuidēs eū finxit. Ideo initiū ad illudendū, quia & mali homines uaſa eiuſdē diaboli, & tanq; capitis corpus, quos nihilominus deus malos futuros præuidens, creauit tamen ad utilitatē ſanctorum, ſimiliter illudunẽ, cum & ipſis nocere uolētibus, præſtatur ſanctis ex eorū cōparatione cautela, & pia ſub deo humilitatis & intelligentiæ gratia, & exercitatio ad tolerādos malos, & probatio ad diligēdos inimicos. Sed ille eſt initiū figmēti quod ſic illuditur, quia præcedit iſtos & temporis antiquitate & principatu malitiæ. Hoc autem deus per ſanctos angelos facit illo operæ prouidentiæ quo creatas naturas adminiſtrat, ſubdēs uidelicet angelos malos angelis bonis, ut malorum improbitas, non quantum nititur, ſed quantum ſinitur poſſit: nec tantum angelorum malorum, uerumetiam & hominum donec etiam iſta iuſtitia qua uiuitur ex fide, quæ nunc patienter in hominibus exercetur, conuertatur in iudicium, ut poſſint & ipſi non ſolum duodecim tribus Iſrael, ſed etiam angelos iudicare.

Diabolum in ueritate non ſtetiſſe. Cap. XXIII

Quòd ergo putatur nunquam diabolus in ueritate ſtetiſſe, nunquam cum angelis beatam duxiſſe uitam, ſed ab ipſo ſuæ

ſuæ cõditionis initio cecidiſſe, nõ ſic accipiendū
eſt ut nõ propria uolũtate deprauatus, ſed malus A
à bono deo creatus puteẽ, alioquin non ab initio
cecidiſſe diceretẽ. Neq; enim cecidit ſi talis eſt fa-
ctus: ſed factus cõtinuo ſe à luce ueritatis auertit,
ſuperbia tumidus, & ꝓpriæ poteſtatis delectatio-
ne corruptus: unde beatæ atq; angelicæ uitæ dul-
cedinẽ nõ guſtauit, quã non unq; acceptã faſtidi-
uit, ſed nolẽdo accipere deſeruit & amiſit. Proin-
de nec ſui caſus præſcius eſſe potuit, quæ ſapiẽtia
pietatis eſt fructus. Ille aũt cõtinuo impius, conſe-
quẽter & mẽte cæcus non ex eo quod acceperat
cecidit, ſed ex eo quod acciperet ſi ſubdi uoluiſſet
deo: quod ꝓfecto quia noluit, & ab eo quod acce
pturus erat cecidit, & poteſtatẽ illius ſub quo eſſe
noluit nõ euaſit: factumq; in illo eſt põdere meri-
torũ, ut nec iuſtitię poſſit lumine delectari, nec ab B
Vocabulũ diaboli. XXIIII eius ſentẽtia liberari. Quod ergo per Eſaiã pro
phetã in eũ dicitur, Quomõ cecidit de cœlo Luci
fer mane oriẽs, contritus eſt in terrã qui mittebat
ad omnes gẽtes. Tu aũt dixiſti ſenſu tuo, In cœlũ
aſcendã, ſuper ſydera cœli ponã thronũ meum,
ſedebo in mõte excelſo ſuper mõtes excelſos qui
ſunt ad Aquilonẽ, aſcendã ſuper nubes, ero ſimi-
lis altiſſimo: nũc aũt ad inferos deſcẽdes, & cæte-
ra: quæ in figura regis uelut Babylonis in diabo-
lum dicta intelligunẽ, plura in eius corpus conue
niunt, quod etiã de humano genere cõgregat: &
in eos maxime qui ei per ſuperbiã cohærent, apo
ſtatãdo à mãdatis dei. Sicut eñ qui erat diabolus
homo dictus eſt, ut in Euangelio, Inimicus homo
hoc fecit: ita qui homo erat diabolus dictus eſt, ut C
Ioan. 6 rurſus in Euangelio, Nonne ego uos duodecim
elegi, & unus ex uobis diabolus eſt? Et ſicut cor-
pus Chriſti quod eſt eccleſia diciẽ Chriſtus, ſicut
illud eſt: Vos Abrahæ ſemen eſtis: cũ paulo ſupe
1. Cor. 12 rius dixiſſet, Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones &
Corpus ſemini eius. Non dicit in ſeminib. tanq; in multis
Chriſti ſed tanquã in uno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus.
Corpus Et iterũ: Sicut enim corpus unũ eſt & mẽbra ha-
diaboli bet multa, omnia aũt mẽbra corporis cũ ſint mul-
ta unũ eſt corpus, ita & Chriſtus. Eo modo etiam
corpus diaboli, cui caput eſt diabolus, id eſt, ipſa
impiorũ multitudo, maximeq; eorũ qui à Chriſto
uel de eccleſia ſicut de cœlo decidũt, diciẽ diabo-
lus, & in ipſum corpus figurate multa dicunẽ, quę
non tam capiti q; corporis membris conueniant. D
Itaq; Lucifer qui mane oriebaẽ & cecidit, poteſt
intelligi apoſtatarum genus, uel à Chriſto uel ab
eccleſia: quod ita cõuertitur ad tenebras amiſſa lu
ce quã portabat, quemadmodũ qui conuertũtur
ad deum, à tenebris ad lucem tranſeũt, id eſt, qui
Princeps Tyri fuerunt tenebræ lux fiunt. Item in figura princi
diabolum ſi- pis Tyri per Ezechielem prophetã in diabolũ di-
gnificat. cta intelliguntur, Tu es ſignaculum ſimilitudinis
Cap. XXV & corona decoris, in delitijs paradiſi fuiſti, omni
lapide precioſo ornatus es: & cætera quæ nõ tam
in ipſum principẽ nequitiæ quàm in corpus eius
Cant. 4 dicta conueniunt. Paradiſus enim dicta eſt eccle-
Paradiſus ſia, ſicut in Cantico canticorũ legitur: Hortus cõ-
eccleſia cluſus, fons ſignatus, puteus aquæ uiuę, paradiſus
cum fructu pomorum. Inde ceciderunt uel aper-
A ta & corporali ſeparatione omnes hęretici: uel oc
culta & ſpiritali: quãuis in ea corporaliter eſſe ui-
deantur omnes conuerſi ad uomitũ ſuum, cũ poſt 2. Pet. 2
remiſſionem omniũ peccatorũ paululum ambu-
laſſent in uia iuſtitiæ, in quibus facta ſunt poſte-
riora deteriora prioribus, & quib. expediebat nõ
cognoſcere uiam iuſtitiæ, q; cognoſcentibus re-
trorſum reflecti, tradito ſibi ſancto mandato. Hãc
peſſimam generationem dominus deſcribit, cum
dicit ſpiritũ nequã exire ab homine, & cum alijs
ſeptẽ redire, & in domo quam mundatã iam inue
nerat inhabitare, ut ſint nouiſſima hominis illius
peiora prioribus. Tali enim generi hominũ quod
iam factum eſt corpus diaboli, poſſunt hæc uerba
cõgruere, A die qua creatus es tu cum cherub, id
B eſt, cũ ſede dei, quæ interpretatur multiplicata ſci
entia: & poſuit te in monte ſancto ſuo, hoc eſt in
eccleſia: Vnde eſt, Et exaudiuit me de monte ſan Pſal. 3
cto ſuo: Fuiſti in medio lapidũ flãmeorum, id eſt,
ſanctorũ ſpiritu feruentiũ lapidũ uiuorum, ambu
laſti ſine uitio, in diebus tuis ex quo die creatus es
tu, donec inuẽta ſunt delicta tua in te. Poſſunt dili
gentius iſta tractari, ut fortaſſis oſtendatur nõ ſo-
lum & hunc intellectũ eſſe in his uerbis poſſe, ſed
omnino aliũ eſſe nõ poſſe. Verum quia longũ Rurſus per repetitionem de
eſt & aliũ ſermonẽ exigit eidem tantũ quæſtioni diaboli condi-
deputatũ, nũc ſufficiat iſta cõplexio: aut ab initio tione. XXVI
creationis ſuæ diabolum à beatitudine, quã ſi uo-
luiſſet percepturus fuerat, impia ſuperbia cecidiſ-
ſe: aut alios eſſe ãgelos inferioris miniſterij in hoc
C mũdo, inter quos ſecundũ eorum quãdã nõ præ-
ſciam beatitudinẽ uixerat, & à quorum ſocietate
eũ ſibi ſubditis angelis ſuis tanq; archãgelus cęci-
dit per ſuperbiæ impietatẽ: ſed hoc nullo modo
aſſeri poteſt, illud mirum ſi poteſt. Aut certe ratio
eſt requirẽda, quẽadmodũ oẽs ſancti angeli, ſi in-
ter illos aliquando pariter beatus cũ ſuis angelis
diabolus uixit, nõdum habuerint etiã ipſi certam
præſciẽtiã perpetuæ felicitatis ſuæ, ſed eã poſt ca-
ſum eius acceperint. Aut quo merito ante ſuum
peccatũ diabolus cum ſocijs ſuis à cęteris angelis
diſcretus fuerit, ut ipſe ſui caſus futuri eſſet igna-
rus, illi aũt certi permãſionis ſuæ: dũ tamen & pec 2. ſent. diſt. 6 ca. nos enim.
catores angelos minime dubitemus detruſos tã-
quã in carcerẽ caliginis huius aereæ circa terras,
D ſecũdum Apoſtolicã fidem in iudicio puniendos
ſeruari: & in illa ſuperna beatitudine ſanctorũ an-
gelorũ nõ eſſe incertam uitã æternã, nec nobis ſe-
cundum dei miſericordiã & gratiã & fideliſſimã
pollicitationẽ incertã futurã, cũ fuerimus eis poſt
reſurrectionẽ & iſtorũ mutationẽ corporũ copu-
lati. Ad hãc enim ſpem uiuimus, & eius ꝓmiſſio-
nis gratia recreamur. Quicquid aũt etiã de diabo
lo dici poteſt, cur eũ deus creauit cũ talẽ præſciret
futurũ, & cur omnipotẽs eius uolũtatẽ nõ cõuer-
tit in bonũ, ſecundũ ea quæ diſſeruimus cũ de ma
lis hominib. ſimiliter quęretemus, ſiue intelligaẽ,
ſiue credatur, ſiue quid melius inueniri poteſt in- Tentatio diaboli per ſerpentem. XXVII
ueniatur. Ab illo ergo cuius ſuper omnia quæ
creauit ſumma poteſtas eſt, ꝑ angelos ſuos à qui-
bus

bus illuditur diabolus, cũ & de ipſius maleuolen-
tia cõſolanť eccleſiæ dei, non eſt permiſſus tẽtare
fœminã, niſi ꝑ ſerpentẽ, nec uirũ niſi per fœminã:
ſed in ſerpẽte ipſe locutus eſt, utens eo uelut orga
no, mouẽsq; eius naturã eo modo, quo modo ue-
re ille mouere & moueri illa potuit, ad exprimen
dos uerborũ ſonos & ſigna corporalia, per quæ
mulier ſuadentis intelligeret uoluntatẽ. In ipſa ue
ro muliere quia illa rationalis creatura erat, quæ
motu ſuo poſſet uti ad uerba faciẽda, nõ ipſe locu
tus eſt, ſed eius operatio atq; perſuaſio, cuius oc-
culto inſtinctu adiuuaret interius, quod exterius
egerat per ſerpentem. Quod quidem ſi ſolo in-
ſtinctu occultius ageret, ſicut egit in Iuda ut tra-
deret Chriſtũ, poſſet efficere in animo ſuperbo a-
more ſuæ poteſtatis inducto: ſed ſicut iã dixi, ten-
tãdi uolũtatẽ habet diabolus: in poteſtate aũt nec
ut faciat habet, nec quõ faciat. Quia permiſſ⁹ eſt er
go tẽtauit, & quõ permiſſus eſt ita tẽtauit. Cui aũt
generi hominũ ꝓdeſſet qđ faciebat, neq; ſciebat,
neq; uolebat, & eo ipſo illudebať ab angelis. Nõ
An ſerpens uerbs prolata intellexerit.
itaq; ſerpens uerborũ ſonos intelligebat, q ex illo
fiebãt ad mulierẽ. Neq; eñ cõuerſa eredẽda eſt a-
XXVIII nima eius in naturã rationalẽ: quãdoquidem nec
ipſi homines quorũ rationalis natura eſt, cum dę-
mon in eis loquiť ea paſſione cui exorciſta requi
ritur, ſciũt quid loquanť. Quãto minus ille intelli
geret uerborũ ſonos, quos per eũ & ex eo diabo-
lus illo modo faciebat, qui hominẽ loquentẽ non
intelligeret, ſi eũ à diabolica paſſione immunis au
diret. Nã & ꝙ putanť audire & intelligere ſerpen
tes uerba Marſorũ, ut eis incãtantib. proſiliãt ple-
rũq; de latebris, eniã illic diabolica uis operať, ad
cognoſcẽdã ubiq; prouidentiã, quã rem cui rei na
turali ordine ſubijciat, & quid enã uolũtatib. ma-
lis ſapiẽtiſſima poteſtate permittat, ut hoc magis
habeat uſus, ſerpẽtes moueri carminib. hominũ,
ꝙ ullũ aliud genus animantiũ. Etiã hoc eñ nõ par
ua teſtatio eſt, naturã primitus humanã ſerpentis
ſeductã eſſe colloquio. Gaudẽt eñ dæmones hãc
ſibi poteſtatẽ dari, ut ad incantationẽ hominũ ſer
pẽtes moueãt, ut quolibet modo fallãt quos poſ-
ſunt: Hoc aũt permittuntur ad primi facti memo-
riam cõmendandam, ꝙ ſit eis quædã cũ hoc gene
re familiaritas. Porrò ipſum primũ factum ad hoc
permiſſum eſt, ut per naturã ſerpentis ſignificare
tur generi hominũ, cui erudiẽdo hæc geſta cõſcri
bi oportebat, omnis diabolicæ tẽtationis ſimilitu
do, quod apparebit cũ in ſerpentẽ proſerri cœpe-
rit diuina ſentẽtia. Proinde prudẽtiſſimus om-
Serpens prudentiſſimus. Cap. XXIX
nium beſtiarũ, hoc eſt aſtutiſſimus, ita dictus eſt
ſerpens propter aſtutiã diaboli qui in illo & de il-
lo agebat dolum, quemadmodũ dicitur prudens
uel aſtuta lingua, quã prudens uel aſtutus mouet
ad aliquid prudẽter aſtuteq; ſuadendũ. Nõ enim
eſt hęc uis ſeu uirtus membri corporalis quod uo
catur lingua, ſed utiq; mẽtis quæ utitur ea. Ita etiã
dictus eſt ſtylus mendax ſcribarũ. Neq; enim eſſe
mendacẽ pertinet niſi ad uiuentẽ atq; ſentiẽtem:
ſed ſtylus mẽdax dictus eſt, ꝙ per eũ mendax mẽ-
daciter operetur, quemadmodũ ſi & iſte ſerpens
mendax diceretur, ꝙ eo diabolus tanq̃ ſtilo men
A daciter uteretur. Hoc ideo cõmendandũ putaui,
ne quiſq; exiſtimans animantia rationis expertia
humanũ habere intellectũ, uel in animal rationa-
le repente mutari, ſeducatur in illam opinionem
ridiculã & noxiam reuolutionis animarũ uel ho- *2. ſent. diſt. 21. cap. 2*
minũ in beſtias, uel in homines beſtiarũ. Sic ergo
locutus eſt ſerpẽs homini, ſicut aſina in qua ſede-
bat Balaã locuta eſt homini, niſi ꝙ illud fuit opus
diabolicũ, hoc angelicũ. Habent enim quædã bo-
ni & mali angeli opera ſimilia, Sicut Moyſes & *Exo. 7*
magi Pharaonis. Verũ in his etiã boni angeli po-
tentiores ſunt, nec mali angeli etiã talium operũ
quicquã poſſunt, niſi ꝙ per bonos angelos permi
ſerit deus, ut retribuatur unicuiq; ſecundum cor
eius, uel ſecundũ gratiã dei, utrunq; iuſte ac beni-
gne per altitudinẽ diuitiarum ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ *Verba tentatoris. Ca. XXX*
dei. Dixit ergo ſerpens mulieri. Quid? quia di-
B xit deus, Nõ edetis ab omni ligno paradiſi? Et di-
xit mulier ſerpenti: A fructu ligni quod eſt in pa-
radiſo edimus, de fructu aũt ligni quod eſt in me-
dio paradiſi dixit deus, nõ edetis ex eo, neq; cõtin
getis illud ne moriamini. Ideo prius interrogauit
ſerpens, & reſpondit hæc mulier, ut præuaricatio
eſſet inexcuſabilis, neq; ullo modo dici poſſet, id
quod præceperat deus oblitã fuiſſe mulierẽ: quã-
quam & obliuio præcepti, maxime unius & tam *Obliuio præcepti*
neceſſarij, ad maximã culpam damnabilis negli-
gentiæ pertineret: uerũtamen euidẽtior eius trãſ-
greſſio eſt cũ memoria retinetur, & tanquã in illo
deus aſſiſtens præſensq; cõtemnitur. Vnde neceſ
ſarium fuit cum in Pſalmo diceretur: Et memoria
retinẽtibus mãdata eius, addere, ut faciãt ea. Mul *Pſal. 102*
C ti enim retinẽt memoria, ut contẽnant ea, præua-
ricatiõis maiore peccato, ubi obliuionis nulla eſt
excuſatio. Dixit ergo ſerpẽs mulieri: Non morte
moriemini. Scit enim deus quoniã qua die mãdu
caueritis de eo, adaperientur uobis oculi, & eritis
ſicut dij cognoſcẽtes bonũ & malũ. Quando his
uerbis crederet mulier à bona atq; utili re diuini-
tus ſe fuiſſe prohibitos, niſi iã ineſſet mẽti amor il-
le propriæ poteſtatis, & quędã de ſe ſuperba prę-
ſumptio, quæ per illã tentationẽ fuerat cõuincen
da & humiliãda: Deniq; uerbis nõ cõtenta ſerpen *2. ſent. diſt. 22. cap. 1*
tis conſiderauit lignũ, uiditq; bonum ad eſcam &
decorũ ad aſpectum, & non eredẽs poſſe inde ſe
mori, arbitror ꝙ putauerit deũ alicuius ſignifica-
D tionis cauſa dixiſſe, ſi mãducaueritis morte morie
mini: atq; ideo ſumpſit de fructu eius & manduca
uit, & dedit etiã uiro ſuo ſecũ. Fortaſſis etiã cum
uerbo ſuaſorio, quod ſcriptura tacẽs intelligendũ
reliquit. An forte nec ſuaderi iam opus erat uiro,
quãdo illã eo cibo mortuã nõ eſſe cernebat? Er *Quomodo aperti oculi. Cap. XXXI*
go ederũt, & aperti ſunt oculi amborũ. Quomo-
do niſi ad inuicẽ cõcupiſcendũ ad peccati pœnã
carnis ipſius morte cõceptã: ut iã eſſet corpus nõ
animale tantũ, quod poterat, ſi obedientiã conſer
uarent, in meliorẽ ſpiritalemq; habitũ ſine morte
mutari: ſed iam corpus mortis in quo lex in mem
bris repugnaret legi mẽtis. Neq; eñ clauſis ocu-
lis facti erãt & in paradiſo delitiarũ cæci palpan-
teſq;

teſq; oberrabãt,ut uetitum lignũ etiam neſciẽtes
attingerẽt,palpãteſq; fructus prohibitos ignorã- A
do decerperent.Quomodo aũt animalia & uola-
tilia adducta ſunt ad Adam,ut uideret quid ea uo
caret ſi nõ uidebat:Et quõ ipſa mulier ad uirũ ad-
ducta eſt,quãdo facta eſt,ut de illa quã non uide-
bat diceret:Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro
de carne mea:& cætera.Poſtremo quõ uidit mu-
lier quia bonũ eſt lignũ in eſcã,& quia placet ocu
lis ad uidendũ,& decorũ eſt cognoſcere,ſi eorum
clauſi erant oculi?Nec tamen ideo propter unius
uerbi tranſlationẽ totũ figurate accipiendum eſt.
Viderit eñ quẽadmodũ dixerit ſerpẽs:Aperient
uobis oculi.Hoc enim eũ ſcriptor libri dixiſſe nar
rauit:in qua uero ſignificatione uel ſentẽtia dixe-
rit,lectori cõſiderare permiſit.Hoc aũt quod ſcri-
ptum eſt:Et aperti ſunt oculi eorum, & cognoue B
runt quia nudi erant:ita ſcriptũ eſt,quẽadmodum
omnia quę geſta narrantur,nec tamẽ ideo in alle-
goricam narrationẽ uos debent ducere. Neq; eñ
& Euangeliſta narrator dicta cuiuſq; figurata ex
eius perſona inſerebat,ac non ex perſona ſua quę
fuerant geſta narrabat,cum diceret de illis duob.
quorũ unus erat Cleopas,quod cũ fregiſſet eis do
minus panem,aperti ſunt oculi eorũ, & cognoue
runt eum quẽ per uiam nõ cognouerant:nõ utiq;
clauſis oculis ambulantes, ſed eũ cognoſcere nõ
ualentibus.Sicut ergo ibi,ſic nec in iſto loco nar-
ratio figurata eſt, q̃uis tranſlato uerbo ſcriptura
uſa uideatur, ut apertos diceret oculos qui & an-
tea patebant.Apertos utiq; ad aliquid intuẽdum
& cogitandũ, quod antea nunq̃ aduerterãt.Vbi C
enim ad tranſgrediendũ præceptũ audax curioſi-
tas mota eſt auida experiri latentia, quidnã tacto
uetito ſequeretur,& noxia libertate habenas ꝓhi
bitionis rũpere delectata,probabilius exiſtimans
non eſſe mortẽ quam timuerant ſecuturam. Tale
quippe pomũ credendum eſt fuiſſe in illa arbore,
cuius generis poma iam in alijs arborib.innoxia
ſenſerant:unde magis crediderunt deũ poſſe pec
cantibus facile ignoſcere,ꝙ patienter tulerint nõ
cognoſcere,quid nã eſſet, uel cur eos inde cibum
ſumere uetuiſſet.Mox ut ergo præceptum tranſ-
greſſi ſunt, intrinſecus gratia deſerente omnino
nudati,quam typho quodã & ſuperbo amore ſuę
poteſtatis offenderant, in ſua mẽbra oculos inie-
cerunt,eaq; motu quem nõ nouerant cõcupiue- D
rũt.Ad hoc ergo aperti ſunt oculi ad quod antea
Quando contracta mortalitas. nõ patebãt,q̃uis ad alia paterẽt. Hæc mors ea
die accidit qua factũ eſt quod deus uetuit.Amiſſo
XXXII quippẽ ſtatu mirabili,corpus ipſum cui ſtatus etiã
de ligno uitæ uirtute myſtica præbebať, per quẽ
nec morbo tentari nec mutari ętate potuiſſent, ut
hoc in eorũ carne,q̃uis adhuc animali, & in me-
lius poſtea cõmutanda, iam tamen ſignificaretur
per eſcam ligni uitæ,quod ex ipſo ſpirtiali alimen
to ſapientiæ,cuius ſacramentũ illud lignum erat,
fit in bonis angelis per ęternitatis participationẽ
Origo libidinis ut in deterius non mutentur.Hoc ergo amiſſo ſta
tu corpus eorũ duxit morbidã & mortiferam qua
litatem,quæ ineſt etiã pecorum carni, ac per hoc

etiam eundẽ motum qui fit in pecoribus cõcum-
A bẽdi appetitus, ut ſuccedant naſcẽtia morientib.
Sed tamẽ etiã in ipſa pœna ſuæ generoſitatis uin-
dex animę rationalis beſtialem motũ in membris
ſuæ carnis erubuit,eiq; incuſſit pudorẽ, nõ ſolum
quia hoc ibi ſentiebat ubi nunquam antea tale ali
quid ſenſerat, uerumetiã ꝙ ille pudendus motus
de præcepti tranſgreſſione ueniebat.Ibi enim ſen
ſit qua prius gratia ueſtiretur, quando in ſua nudi *Pſal. 29*
tate nihil indecẽs patiebatur.Ibi cõpletũ eſt:Do-
mine in uolũtate tua præſtitiſti decori meo uirtu-
tem:Auertiſti autẽ faciẽ tuam à me, & factus ſum
cõturbatus.Deniq; illa cõturbatiõe ad folia ficul
nea cucurrerũt,ſuccinctoria cõſuerũt,& quia glo
rianda deſeruerãt,pudẽda texerunt.Nec arbitror
eos cogitaſſe aliquid in illis folijs,quod talib.con
gruerer cõtegi iam mẽbra prurientia,ſed occulto
B inſtinctu ad hoc illa cõturbatione cõpulſi ſunt,ut
etiã talis pœnæ ſuę ſignificatio à neſcientibus fie-
ret, quæ peccatorem factũ cõuinceret, & doceret
ſcriptura lectorẽ. Et audierũt uocẽ dñi dei am- *Vox dei ambulantis.*
bulãtis in paradiſo ad ueſperã.Ea quippe hora ta-
les iã cõuenerat uiſitare qui defecerant à luce ue- XXXIII
ritatis.Fortaſſis eñ in alijs intrinſecus uel effabili
bus uel ineffabilib.modis deus cum illis antea lo-
quebatur,ſicut etiã cũ angelis loquiť ipſa incõmu
tabili ueritate,illuſtrãs mentes eorũ ubi eſt intel-
lectus noſſe ſimul quæcunq; etiã per tẽpora non
fiunt ſimul.Forte,inquã,ſic cũ eis loquebatur,etſi
nõ tãta participatione diuinæ ſapiẽtiæ quantã ca-
piũt angeli:tamẽ pro humano modulo quãtum-
C libet minus, ſed ipſo genere uiſitationis & locu-
tionis,fortaſſis etiã illo qui fit per creaturã ſiue in
ecſtaſi ſpiritus corporalib.imaginib.ſiue ipſis ſen
ſibus corporis aliqua ſpecie præſentata uel ad ui-
dendũ,uel ad audiendũ,ſicut in angelis ſuis ſolet
uideri deus uel ſonare per nubẽ.Nunc tamẽ ꝙ au
dierunt uocẽ dei ambulãtis in paradiſo ad ueſpe-
ram,nõ niſi per creaturã uiſibiliter factum eſt, ne
ſubſtantia illa inuiſibilis & ubiq; tota quæ eſt pa-
tris & filij & ſpiritusſancti,corporalib.eorũ ſenſi-
bus locali & tẽporali motu apparuiſſe credať. Et
abſconderũt ſe Adam & mulier eius à facie dñi in
medio ligno quod eſt in paradiſo.Cũ deus auertit
intrinſecus faciem ſuã & fit homo cõturbatus:nõ
miremur hæc fieri quæ ſimilia ſunt dementiæ per
nimiũ pudorẽ ac timorẽ,illo quoq; occulto inſtin
D ctu non quieſcẽre,ut ea neſciẽtes facerẽt quæ ali-
quid ſignificarẽt quãdoq; ſciturts poſteris, ꝓpter
quos iſta conſcripta ſunt. Et uocauit dñs deus *Quare interrogatus prius Adam.*
Adam,& dixit illi, Vbi es?Increpãtis uox eſt, nõ
ignorãtis.Et hoc ſanè ad aliquã pertinet ſignifica
tionẽ:ꝙ ſicut pręceptũ uiro datũ eſt per quẽ ueni XXXIIII
ret ad fœminã, ita uir prior interrogatur. Præce-
ptũ enim à domino per uirũ uſq; ad fœminã:pec-
catum autem à diabolo per fœminã uſq; ad uirũ:
hęc myſticis ſignificationib.plena ſunt, nõ id agẽ
tibus in quib.facta ſunt,ſed de his illud agente po
tentiſſima ſapientia dei.Non aũt nunc ſignificata
referamus,ſed geſta defendimus. Reſpõdit ergo
Adã. Vocem tuã audiui in paradiſo & timui,quia
nudus

nudus ſum & abſcondi me. Satis probabile eſt ſo-
lere deū per creaturā tali actioni congruam in for
ma humana primis illis hominib. apparere: quos
tamen nunquā permiſit aduertere nuditatē ſuam;
Nuditas carnis eorū intentionē in ſuperna ſuſtollens; niſi cū poſt
ſit peccatū pudendū in mēbris motum pœnalimen
brorum lege ſenſiſſent. Sic ergo affecti ſunt ut ſo-
lent affici homines ſub oculis hominū, & talis af-
fectio de peccati pœna erat, cū latere uellent quē
latere nihil poteſt, & ab eo carnem occultare qui
cordis inſpector eſt. Sed quid mirum ſi ſuperbi uo
Rom. 5 lentes eſſe ſicut dij, euanuerunt in cogitationibus
ſuis, & obſcuratū eſt inſipiens cor eorum. Se quip
pe dixerunt eſſe ſapientes in abundantia ſua, & il-
lo auertēte faciē ſtulti facti ſunt. Quod em̄ iam ip-
ſos pudebat erga ſeipſos, unde ſibi et ſuccinctoria
fecerant, multo uehementius ab illo etiam ſic ſuc
cincti uideri uerebantur, qui tanq; familiari tēpe-
ramēto ad eos uidēdos per creaturā uiſibilem, ue-
lut humanos oculos afferebat. Si enim propterea
ſic apparebat ut homines tanq; cū homine loque
rentur, quemadmodū Abrahā ad quercum Mam
brę, illa ipſa prope amicitia pudorē onerabat poſt
peccatū, quæ fiduciā dabat ante peccatū: nec iam
illam nuditatē audebant oſtendere talibus oculis,
Excuſatiō quæ diſplicebat & ſuis. Dominus ergo uolens
Adā. XXXV iam peccatores more iuſtitiæ interrogatos puni-
re, amplius ꝙ erat illa pœna de qua iā cogebantur
erubeſcere, quis nunciauit, inquit, tibi quia nudus
es, niſi à ligno quod præceperam tibi tātum ne ex
eo mādúcares ab eo ediſti? Hinc enim mors cōce
pta propter dei ſentētiā qui ſic fuerat cōminatus,
fecit aduerti cōcupiſcentialiter mēbra: & ibi dicti
ſunt aperti oculi, & ſecutū eſt ꝙ puderēt. Et dixit
Adam. Mulier quam dediſti mecū, hęc mihi dedit
Superbia à ligno & edi. Nūquid dixit, peccaui? Superbia ha
bet cōfuſionis deformitatē, & non habet cōfeſſio
nis humilitatē. Ad hæc iſta cōſcripta ſunt, quia &
ipſæ interrogationes nimirū ad hoc factæ ſunt; ut
& ueraciter & utiliter ſcriberent: quia ſi mendaci
ter, nō utiq; utiliter: ut aduertamus quo morbo ſu
perbiæ laborēt homines hodie, nō niſi in creato-
rem conātes referre ſi quid egerint mali, tamen ſi-
bi uelint tribui ſi quid egerint boni. Mulier, inqt,
quā dediſti mecū: id eſt, quā dediſti ut eſſet mecū,
hæc mihi dedit à ligno & edi: quaſi ad hoc data ſit,
ut non ipſa potius obediret uiro, & ambo deo. Et
dixit dominus deus mulieri: Quid hoc feciſti? Et
dixit mulier: Serpens ſeduxit me & manducaui.
Nec iſta cōfitetur peccatū, ſed in alterū refert, im-
pari ſexu, pari faſtu. Ex his tamē natus eſt, nec eos
imitatus eſt, ſed plane pluribus malis exercitatus,
Pſal. 40 qui dicit, & dicet uſq; ad terminū ſeculi: Ego dixi
domine miſerere mei, ſana animā meam quia pec
caui tibi. Quāto melius ſic & iſti. Sed adhuc ceru
ces peccatorū nō cōciderat dominus: Reſtabāt la
bores, dolores mortis, & omnis cōtritio ſeculi, &
gratia dei qua tēpore opportuno ſubuenit homi-
nibus, quos afflictos docuit non de ſeipſis debere
præſumere. Serpēs, inquit, ſeduxit me & māduca
ui: quaſi cuiuſquam ſuaſio, præcepto dei debuerit

A anteponi. Et dixit dn̄s deus ſerpēti: Quia feciſti Maledictio ſer
hoc, maledictus tu ab omnib. pecoribus, et ab om pentis. Cap.
nib. beſtijs quæ ſunt ſuper terrā. Super pectus tuū XXXVI
& uentrē tuum ambulabis, & terrā edes oēs dies
uitæ tuę: & inimicitias ponā inter te & mulierem,
& inter ſemen tuū & ſemē illius. Ipſa tibi ſeruabit
caput, & tu ſeruabis eius calcaneum. Tota iſta ſen
tētia figurata eſt, nec aliquid debet ei ſcriptoris fi-
des narrationiſq; ueritas, niſi ne illā dictā fuiſſe du-
bitemus. Quod enim poſitū eſt, Et dixit dominus
deus ſerpēti: uerba ſola ſcribentis ſunt, & hæc exi-
genda ſunt per proprietatē. Hoc ergo uere eſt di-
ctum ſerpēti. Iā cætera uerba dei ſunt, quæ libero
lectoris intellectui relinquunt, utrum proprie an
figurate accipi debeāt, ſicut in exordio uoluminis
B huius noſtri prælocuti ſumus. Proinde q̄d ſerpens
cur hoc fecerit nō eſt interrogatus, poteſt uideri,
ꝙ nō ipſe utiq; id in ſua natura & uoluntate fece-
rat: ſed diabolus de illo & per illum & in illo fue-
rat operatus, qui iā ex peccato impietatis & ſuper
biæ ſuæ igni deſtinatus fuerat ſempiterno. Nūc er
go quod ſerpēti dicit, & ad eum qui per ſerpentē
operatus eſt utiq; refertur, proculdubio figuratū
eſt: nā in his uerbis tētator ille deſcribit, qualis ge
neri humano futurus eſſet: quod genus humanū
propagari tūc cœpit, quando hæc in diabolum eſt
tanq; in ſerpentē prolata ſententia. Hæc itaq; uer-
ba quomō figuris expoſitis accipienda ſint, & in
illis duobus aduerſum Manichęos æditis libris de
C Geneſi quantum potuimus diſſeruimus: & ſi quid
diligētius & congruētius alias potuerimus, deus
aderit ut efficiamus. Nunc tamē noſtra intētio, in
aliud q̃ ſuſcepimus, nullo exigēte aduertenda eſt.
Et mulieri dixit: Multiplicās multiplicabo triſti Pœna mulie-
tias tuas & gemitū tuū, in triſtitijs paries filios, & ris. XXXVII
ad uirū tuū conuerſio tua, et ipſe tui dominabitur.
Hæc quoq; in mulierē, dei uerba, figurate ac pro-
phetice multo cōmodius intelligunt: uerūtamen
quia nondū pepererat fœmina, nec dolor & gemi
tus parientis, niſi ex corpore mortis, quæ illa præ-
cepti trāſgreſſione cōcepta eſt, animalibus quidē
etiā tūc mēbris, ſed ſi homo nō peccaſſet, nō utiq;
morituris, & alio quodam ſtatu feliciore uicturis,
donec poſt uitā bene geſtam in melius mutari me
rerētur, ſicut iā ſupra plurib. locis inſinuauimus, re
fertur hæc pœna & ad proprietatē literę: niſi quia
D id quod dictum eſt. Et ad uirum tuum conuerſio
tua, & ipſe dominabitur tui, uidendum eſt quēad
modū proprie poſſit accipi. Neq; em̄ & ante pec-
catum, aliter factam fuiſſe decet credere mulierē;
niſi ut uir ei dominaretur, & ad eū ipſa ſeruiendo
conuerteretur. Sed recte accipi poteſt hāc ſeruitu
tem ſignificatā, quæ cuiuſdā cōditionis eſt potius
q̃ dilectionis: ut etiā ipſa talis ſeruitus qua homi-
nes hominib. poſtea eſſe ſerui cœperunt, de pœna
peccati reperiat exorta. Dixit quidē Apoſtolus:
Per charitatē ſeruite inuicē: ſed nequaq; diceret, Gal. 5
inuicem dominamini. Poſſunt itaq; coniuges per
charitatē ſeruire inuicē, ſed mulierē nō permittit
Apoſtolus dominari in uirū. Hoc em̄ uiro potius Imperiū ma-
dei ſentētia detulit, & maritū habere dominū me- riti

ruit

ruit mulieris nõ natura, ſed culpa. Quod tamen ni
ſi ſeruetur, deprauabitur amplius natura, & auge-
Labores Adã. XXXVIII bitur culpa. Dixit ergo ad uirũ eius, quia audiſti
uocem mulieris tuæ, & ediſti de ligno de quo præ
ceperam tibi de eo ſolo non edere, maledicta ter-
ra in operibus tuis: in triſtitijs edes illam omnes
dies uitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi,
& edes fœnum agri: in ſudore faciei tuæ edes pa-
nem tuum, donec conuertaris in terrã ex qua ſum
ptus es, quia terra es & in terram ibis. Hos eſſe in
terra labores humani generis, quis ignorat? Et qa
non eſſent ſi felicitas quæ in paradiſo fuerat tene-
retur, nõ eſt utiq; dubitandũ, ac per hoc etiam pro
prie uerba hæc primitus accipere ne pigeat. Seruã
da tamẽ eſt & expectãda ſignificatio prophetiæ,
quam maxime hic intuet̃ dei loquentis intentio.
Neq; enim fruſtra & ipſe Adã miro quodã inſtin-
ctu tunc uocauit nomẽ mulieris ſuæ Vitam, ſubij-
ciens etiã, quoniã iſta eſt mater omniũ uiuentium.
Nam & hæc non ſcriptoris narrantis uel affirman
tis, ſed ipſius primi hominis uerba intelligenda
ſunt, ut diceret, quoniã hæc eſt mater omniũ uiuẽ-
tium: tanq; nominis à ſe impoſiti cauſam inferens,
Tunicæ pelliceæ. XXXIX cur eam uocauerit Vitã. Et fecit dominus deus
Adæ & mulieri eius tunicas pelliceas & induit
eos. Et hoc ſignificationis gratia factũ eſt, ſed tñ fa
ctum: ſicut illa quæ ſignificatiõis gratia dicta ſunt,
ſed tamen dicta ſunt. Hoc enim, quod ſæpe dixi,
nec me ſæpius piget dicere, à narratore rerum pro
prie geſtarum exigendũ eſt, ut ea narret facta eſſe
quæ facta ſunt, & dicta eſſe quæ dicta ſunt. Sicut
aũt in factis quærit̃ quid factum ſit & quid ſignifi
cet: ita in uerbis quid dictum ſit & quid ſignificet.
Siue eñ figurate ſiue ꝓprie dictũ ſit quod dictum
eſſe narrat̃, dictum tamẽ eſſe nõ debet putari figu
ratũ. Et dixit deus: Ecce Adã factus eſt tanq; unus
ex nobis in cognoſcendo bonũ & malũ. Quoniã
hoc, per quodlibet & quomodolibet dictum ſit,
deus tamẽ dixit, nõ aliter intelligendũ eſt & quod
ait, unus ex nobis, niſi propter trinitatẽ numerus
pluralis accipiat̃: ſicut dictũ erat, faciamus homi-
nẽ, ſicut etiam dominus de ſe & de patre: Venie-
Ioan. 14 mus ad eũ & mãſionẽ apud eũ faciemus. Replica-
tum eſt igit̃ in caput ſuperbi quo exitu cõcupiue-
rit quod à ſerpẽte ſuggeſtũ eſt: Eritis ſicut dij. Ec-
ce, inquit, Adam factus eſt tanquã unus ex nobis.
Verba enim ſunt hæc dei non tã huic inſultãtis, q̃
cæteros ne ita ſuperbiãt deterrentis, propter quos
iſta cõſcripta ſunt. Factus eſt, inquit, tanq; unus ex
nobis in cognoſcẽdo bonũ & malum. Quid aliud
intelligendũ niſi exemplũ timoris incutiendi eſſe
ꝓpoſitũ, q̃d non ſolũ non fuerit factus, qualis fieri
uoluit, ſed nec illud quod factus fuerat conſerua-
Expulſio è paradiſo. XL uit. Et nũc, inquit deus, ne aliquando extendat
manũ, & ſumat de ligno uitæ & edat et uiuat in æ-
ternũ: & dimiſit illũ dominus deus de paradiſo uo
luptatis operari terram ex qua ſumptus eſt. Supe-
riora uerba dei ſunt: hoc aũt factum propter ipſa
uerba ſecutũ eſt. Alienatus enim à uita, non ſolum
quã fuerat ſi præceptũ ſeruaſſet cum angelis acce-
pturus, ſed ab illa etiam quã ducebat in paradiſo,

A felici quodã corporis ſtatu, ſeparari utiq; debuit à
ligno uitæ. Siue quod ex ipſo illo ſubſiſteret felix
ille ipſe ſtatus corporis, ex re uiſibili, uirtute inuiſi
bili. Siue quod in eo eſſet ſacramentũ uiſibile inui
ſibilis ſapiẽtiæ: alienãdus inde utiq; fuerat, uel iam
moriturus, uel etiam tanq; excõmunicatus, ſicut Excommunicatio
etiã in hoc paradiſo, id eſt, eccleſia, ſolent à ſacra-
mẽtis altaris uiſibilibus homines diſciplina eccle-
ſiaſtica remoueri. Et eiecit Adã, & collocauit eum
contra paradiſum uoluptatis. Et hoc ſignificandi
gratia factũ eſt, ſed tamen factum, ut cõtra paradi-
ſum quo beata uita etiã ſpiritaliter ſignificatur, ha
bitaret peccator utiq; in miſeria. Et ordinauit Che 5 ſen. diſt. 29
rubim, & flammeã romphæã quæ uertit̃, cuſtodi- c. ne uero
re uiã ligni uitæ. Hoc per cœleſtes utiq; poteſtates
B etiã in paradiſo uiſibili factũ eſſe credendũ eſt, ut
per angelicũ miniſteriũ eſſet illic ignea quædam
cuſtodia: nõ tamẽ fruſtra factũ eſſe, niſi quia ſigni-
ficat aliquid etiã de paradiſo ſpiritali, non eſt utiq;
dubitandũ. Non tamẽ ignoro quibuſdã eſſe ui- Opiniones de
ſum feſtinatione præuertiſſe illos homines appe- tempore perci
titũ ſcientiæ boni & mali, & immaturo tempore piendæ ſciẽtiæ
percipere uoluiſſe, quod eis dilatũ opportunius boni & mali.
ſeruabatur: idq; egiſſe tentatorẽ, ut præoccupãdo Cap. XLI
quod nondũ talibus congruebat, offenderẽt deũ,
& ab eius rei utilitate alienarent̃ excluſi atq; dam
nati, ad quã ſi ſuo tẽpore ſicut deus uolebat acce-
derẽt, poſſent ea ſalubriter perfrui. Hoc ſi forte ꝑ
lignũ illud non ad proprietatẽ ut uerũ lignũ & ue
ra poma eius, ſed ad figuram uelint accipere, ha-
beat exitũ aliquẽ rectæ fidei ueritatiq; probabilẽ.
C Viſum eſt eñ quibuſdã, duos illos primos homi- Ceremoniæ nuptiales
nes nuptias ſuas fuiſſe furatos, & antè mixtos con
cubitu, q̃ eos qui creauerat copulaſſet. Quã rem
nomine ligni fuiſſe ſignificatam, unde prohibiti
erãt, donec opportuno tẽpore iungerẽtur. Quaſi
uero in ea ætate facti eſſe credẽdi ſint, ut expectan
da eſſet maturitas pubertatis: aut nõ illud tunc le-
gitimũ eſſet, cum primũ fieri potuiſſet, cum autem
nõ potuiſſet, nõ utiq; fieret: niſi forte ſponſa erat à
patre tradẽda, et expectanda erat uotorum ſolẽni
tas, & cõuiuij celebritas, & dotis æſtimatio, & cõ-
ſcriptio tabularũ. Ridiculũ iſtud eſt, ꝓpter quod
à rerum geſtarũ proprietate diſcedat, quã ſuſcepi-
mus aſſerendã, & quantũ deus donare uoluit, aſ-
ſeruimus. Illud magis mouet, ſi iam ſpiritalis e- Qui potuerit
D rat Adam, quãuis mente non corpore, quomodo Adam credere
credere potuerit quod per ſerpentem dictum eſt, ſerpenti. XLII
ideo deum prohibuiſſe ne fructu ligni illius ueſce
rẽtur, quia ſciebat eos ſi feciſſent futuros ut deos
propter dignoſcentiã boni & mali, tanquam hoc
tantum bonũ creaturæ ſuæ creator inuiderit: hoc
mirũ ſi homo ſpiritali mente præditus credere po
tuiſſet. An quia hoc credere ipſe nõ poſſet, ꝓpter
ea mulier addita eſt, quæ parui intellectus eſſet, &
adhuc fortaſſe ſecundũ ſenſum carnis, non ſecun-
dum ſpiritũ mẽtis uiueret, & hoc eſt q; ei Apoſto-
lus non tribuit imaginẽ dei. Sic enim ait: Vir qui- 1. Cor. 11
dem nõ debet uelare caput, cum ſit imago & glo-
ria dei: mulier autem gloria uiri eſt. Non q; mens
fœminæ eandẽ imaginẽ capere nõ poſſit, cum in
illa

ſlla gratia nos dicat nec maſculum eſſe nec fœmi-
nā: Sed ꝙ fortaſsis illa hoc nōdū perceperat quod
ſit in agnitiōe dei, et uiro regēte ac diſpēſante pau
latim fuerat perceptura. Neq; enim fruſtra eſt il-
1. Timot. 3. lud quod Apoſtolus ait: Adā enim primus forma
tus eſt, deinde Eua: et Adā nō eſt ſeductus, mulier
2. ſen. diſt. 25. c. ſolet autē ſeducta in præuaricatione facta eſt, id eſt, ut
per illā etiā uir præuaricaretur. Nā & ipſum dicit
Rom. 5 præuaricatorē, ubi ait: In ſimilitudinē præuarica-
tionis Adæ qui eſt forma futuri. Seductū tamē ne
gat. Nā & interrogatus non ait: Mulier quā dedi-
ſti mecū ſeduxit me, & manducaui: ſed ipſa mihi,
inquit, dedit à ligno, & manducaui. Illa uero: Ser
Salomonis idololatria pēs, inquit, ſeduxit me. Ita Salomō uir tātæ ſapien
tiæ, nūquid nā eredendū eſt ꝙ in ſimulachrorum
cultu credidit eſſe aliquid utilitatis? ſed mulierū
amori ad hoc malū trahētī reſiſtere nō eualuit, fa- B
ciēs quod ſciebat non eſſe faciendū, ne ſuas quib.
deperibat atq; diffluebat mortiferas delitias con-
2. ſen. diſt. 22 c. ex quo triſtaret. Ita & Adā, poſteaquā de ligno prohibi-
to ſeducta mulier manducauit, eiq; dedit ut ſimul
ederēt, noluit eā contriſtari, quam credebat poſſe
ſine ſuo ſolatio cōtabeſcere, ſi ab eius alienaretur
animo, & omnino illa interire diſcordia. Nō qui-
dem carnis uictus cōcupiſcētia, quā nondū ſenſe-
rat in reſiſtēte lege membrorū legi mētis ſuæ: ſed
amicali quadā beneuolentia, qua plerūq; fit ut of-
fendat deus, ne homo ex amico fiat inimicus, qd'
eū facere nō debuiſſe, diuinæ ſentētiæ iuſtus exi-
tus indicauit. Ergo alio quodā modo etiā ipſe de-
ceptus eſt, ſed dolo illo ſerpentino quo mulier ſe-
ducta eſt, nullo modo illū arbitror potuiſſe ſedu- C
ci in illo modo quo illa potuit. Hanc aūt ꝓprie ſe-
ductionē appellauit Apoſtolus, qua id quod ſua-
debatur cū falſum eſſet, uerū eſſe putatū eſt, id eſt
ꝙ deus ideo lignū illud tāgere ꝓhibuerit, ꝙ ſcie-
bat eos ſi tetigiſſēt uelut deos futuros, tanq; eis di
uinitatem inuideret, qui eos homines fecerat. Sed
etiā ſi uirum propter aliquā mentis elationē, quæ
deum internorū ſcrutatorē latere non poterat, ſo-
licitauit aliqua experiēdi cupiditas, cum mulierē
uideret accepta illa eſca non eſſe mortuam, ſecun
dum ea quæ ſuperius tractauimus: nō tamen eum
2. ſen. diſt. 29 c. præterea arbitror ſi iam ſpiritali mente præditus erat, ullo
modo credere potuiſſe, ꝙ eos deus ab eſca illius
ligni inuidēdo uetuiſſet. Sed quid plura? Perſua-
ſum eſt illud peccatū ſicut perſuaderi talib. poſ- D
ſet: conſcriptū eſt aūt ſicut legi ab omnib. oporte-
ret, etſi à paucis hæc intelligerētur ſicut oportet.

D. AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM LIBER XII

Tertium cœlum ex Paulo. Caput I A

B exordio ſcripturæ ſanctæ quæ in
ſcribitur Geneſis, donec homo pri-
mus de paradiſo dimiſſus eſt, unde-
cim libris ſiue aſſerēdo atq; defen-
dēdo quæ certa nobis ſunt, ſiue in-
quirēdo et ambigēdo de incertis, quę potuimus
et ſicut potuimus diſſeruimus atq; cōſcripſimus,
nō tā præſcribētes de reb. obſcuris unicuiq; quid
ſentiat, q̃ nos docendos in quibus dubitauimus
oſtendentes, temeritatemq; affirmādi amouēres
à lectore, ubi nō ualuimus prębere ſentētiæ firmi
tatē. Iſte aūt duodecimus liber ea iam cura expe-
ditus, qua nos pertractandus textus ſacrarum lite
rarū occupabat, liberius atq; prolixius uerſabit
de paradiſo quęſtionē: ne putemur euitaſſe, quod
uidetur Apoſtolus in tertio cœlo inſinuare para- 2 Cor. 12
diſum, ubi ait: Scio hominem in Chriſto ante an-
nos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue ex
tra corpus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi uſq;
in tertium cœlū: & ſcio eiuſmodi hominē ſiue in
corpore ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit, quia
raptus eſt in paradiſum, & audiuit ineffabilia uer-
ba quę nō licet homini loqui. In his uerbis primū
B quæri ſolet, quid dicat tertiū cœlū: deinde utrū il-
lic intelligi uoluerit paradiſum, an poſteaquā ra-
ptus eſt in tertiū cœlū, raptū eſſe & in paradiſum,
ubicunq; ſit paradiſus: nō ut hoc fuerit rapi in ter-
tiū cœlum quod in paradiſum, ſed prius in tertiū
cœlū & poſt inde in paradiſum. Et hoc ſic ambi-
guum eſt ut non mihi uideatur poſſe diſſolui, niſi
aliquis non ex præſentib. Apoſtoli uerbis, ſed ex
alijs forte ſcripturarū locis uel ratione perſpicua,
inueniat aliquid quo doceat ſiue in tertio cœlo
eſſe paradiſum, ſiue nō eſſe: cū & ipſum tertiū cœ
lum quid ſit non liquido appareat, utrū in rebus
corporalibus, an forte in ſpiritalibus intelligen-
dum ſit. Poſſet quidem dici non niſi in locum ali-
quem corporalem hominem rapi potuiſſe cum
C corpore: ſed quia & hoc ita poſuit ut neſcire ſe di-
xerit, utrum in corpore, an extra corpus raptus
ſit, quis audeat dicere ſe ſcire, quod ſe neſcire A-
poſtolus dixit? Veruntamen ſi neq; ſpiritus ſine
corpore ad loca corporalia rapi poteſt, nec cor-
pus ad ſpiritalia, hæc ipſa dubitatio eius uelut co-
git intelligi, ſiquidem de ſeipſo hæc cum ſcripſiſ-
ſe nemo ambigit, tale fuiſſe illud quod raptus eſt,
quod utrum corporale an ſpiritale eſſet, digno-
ſci diſcerniq; non poſſet. Cum enim uel in ſo- Imagines in
mnis uel in ecſtaſi corporum exprimuntur ima- ſomno aut ec-
gines, non diſcernuntur omnino à corporibus, ſtaſi. Cap. II
niſi cum homo redditus ſenſibus corporis, reco-
gnoſcit ſe in illis fuiſſe imaginibus quas non per
ſenſum corporis hauriebat. Quis enim cum à ſo-
D mno euigilauerit, non continuo ſentiat imagina-
ria fuiſſe quæ uidebat, quāuis cum ea uideret dor
miens à uigilantium corporalibus uiſis diſcerne-
re non ualebat? Quāquam mihi accidiſſe ſcio &
ob hoc etiam alijs accidere potuiſſe uel poſſe nō
dubito, ut in ſomnis uidens in ſomnis me uidere
ſentirem, illaſq; imagines quæ ipſam noſtrā con-
ſuetudinem ludificare conſueuerunt, non eſſe ue
ra corpora, ſed in ſomnis ea præſentari firmiſſime
etiā dormiens tenerem atq; ſentirem. Hoc tamen
fallebar aliquando, ꝙ amico meo quem ſimiliter
in ſomnis uidebam, idipſum perſuadere conabar,
nō eſſe illa corpora quæ uidebamus, ſed eſſe ima-
gines ſomniantiū, cum & ipſe utiq; inter illos ſic
mihi appareret quomodo illa, Cui autem & hoc

 dicebam

dicebam,neq; id uerum eſſe quod pariter loque-
remur, ſed etiam ipſum tunc aliud aliquid uidere A
dormientē,& utrum iſta ego uiderē omnino non
ſcire:uerum cum eidem ipſi perſuadere moliebar
ꝙ ipſe nō eſſet,adducebar ex parte etiã ipſum pu-
tare eſſe,cui profecto nō loquerer, ſi omnimodo
ſic afficerer ꝙ ipſe non eſſet: Ita nō poterat, ꝗuis
mirabiliter uigilãs anima dormiētis,niſi duci ima
ginibus corporũ, ac ſi corpora ipſa eſſent. In ec-
ſtaſi autē unum audire potui,et eum ruſticanũ ui-
rum ualentē quod ſentiebat exprimere,qui & ui-
gilare ſe ſciret et uidere quiddã non oculis corpo
reis. Nã ut eius uerbis utar,quantũ recolere poſ-
ſum, anima mea inquit, uidebat eum, non oculi
mei. Non tamē ſciebat utrũ corpus eſſet aut ima-
go corporis. Non enim erat talis ut iſta diſcerne-
ret,ueruntamē ſimpliciter fidelis, ut eum ſic audi B
rem, ac ſi illud quod ſe uidiſſe narrabat ipſe uidiſ-
Act. 10 ſem. Ac per hoc ſi paradiſum Paulus ita uidit ut
apparuit Petro ille diſcus ſubmiſſus è cœlo, ut Io-
Apoc. 1 anni quicquid in Apocalypſi ſe uidiſſe cõſcripſit,
Ezech. 37 ut Ezechieli campus ille cũ oſſibus mortuorũ, &
Eſaiæ 6 illa eorum reſurrectio, ut Eſaiæ ſedēs deus,in cõ-
ſpectu eius Seraphin, & ara unde carbo aſſum-
ptus Prophetæ labia mundauit, manifeſtum eſt
eum ignorare potuiſſe, utrũ in corpore an extra
Quid ſit quod corpus ea uiderit. Sed ſi extra corpus uiſa ſint,
uiderit Paulus. & corpora non fuerunt, adhuc quæri poteſt utrũ
Caput. III imagines corporum fuerint,an ea ſubſtantia quæ
nullam corporis ſimilitudinē gerit, ſicut deus, ſi-
cut ipſa mens hominis uel intelligentia uel ratio,
ſicut uirtutes,prudentia,iuſtitia,caſtitas,charitas, C
pietas, & quæcunq; aliæ ſunt quas intelligendo
atq; cogitãdo enumeramus, diſcernimus, defini-
mus:non utiq; intuētes liniamenta earũ uel colo-
res,aut quomodo ſonent,aut quid redoleant,aut
quid in ore ſapiant, aut quid contrectantibus de
calore ſeu frigore,mollitudine ſeu duritia, lenita-
te ſeu aſperitate renuncient,ſed alia quadã uiſio-
ne,alia luce,alia rerum euidentia,& ea lõge cæte-
ris præſtantiore atq; certiore. Rurſus igitur ad ea
dem ipſa Apoſtoli uerba redeamus, & ut ea dili-
gentius perſcrutemur, hoc ſine dubitatione pri-
mitus conſtituto, multo magis atq; incõparabili-
ter amplius Apoſtolum ſciſſe, quod de incorpo-
rea corporeaq; natura nos ut ſciamus utcunq; co-
namur. Si ergo ſciebat, ſpiritalia per corpus, cor-
poralia extra corpus uideri omnino nõ poſſe, cur D
non per ea ipſa quæ uidit quomodo etiã potuerit
uidere diſcerni? Si enim certus erat ille eſſe ſpiri-
talia,cur nõ cõſequenter extra corpus ea ſe uidiſ-
ſe certus nihilominus erat? Si aũt corporalia eſſe
nouerat, non niſi per corpus uideri potuiſſe, cur
non etiã nouerat? unde ergo dubitat utrũ in cor-
pore an extra corpus ea uiderit, niſi forte ita etiã
dubitet,utrũ illa corpora an ſimilitudines corpo-
rum fuerint? Prius itaq; uideamus quid ſit in uer-
borum iſtorũ connexione unde non dubitet,atq;
ita cum remanſerit unde dubitet, fortaſſis ex his
de quibus non dubitat, quomodo etiã illud dubi-
1 Cor. 12 tet apparebit: Scio, inquit, hominem in Chriſto

ante annos xiiij, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra
corpus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi uſq; in
tertiũ cœlũ. Scit ergo ante annos quatuordecim
in Chriſto raptum hominē uſq; ad tertiũ cœlum,
hoc om̃ino nõ dubitat, nec nos ergo dubitemus:
ſed utrũ in corpore an extra corpus, dubitat:un-
de illo dubitante, quis noſtrũ certus eſſe audeat?
Num forte hinc etiã illud conſequens erit, ut ter-
tium cœlum fuiſſe dubitemus, quò raptum homi
nem dixit? Si enim res ipſa demõſtrata eſt,tertiũ
cœlũ demõſtratum eſt. Si aũt imago aliqua cor-
poraliũ ſimilis facta eſt,non erat illud tertium cœ
lum, ſed illa oſtenſio ſic ordinata eſt, ut uideretur
ſibi aſcendere primũ cœlum, ſuper quod uideret
alterũ, quò rurſus aſcēdens iterum alterum uide-
ret ſuperius, quò cũ perueniſſet, poſſet dicere ſe
in tertiũ cœlum raptũ. Sed illud quod tertiũ cœ-
lũ eſſet quò raptus eſt, neq; dubitauit, neq; dubi-
tare nos uoluit. Ad hoc enim pręmiſit,ſcio: & in-
de cœpit, ut id quod ſe ſcire Apoſtolus dicit,ſo-
lus ille nõ credãt uerũ eſſe qui nõ credit Apoſto-
lo. Scit ergo hominē raptum eſſe uſq; in tertiũ *Quid fuerit*
cœlum:proinde illud in quod raptus eſt uere ter- *cœlum tertiũ.*
tium cœlũ eſt: nõ ſignũ aliquod corporale, quod *Cap.* IIII
cum oſtēderetur Moyſi,uſq; adeo ſentiebat aliud
eſſe ipſam dei ſubſtantiam, aliud uiſibilem creatu
ram, in qua ſe deus humanis & corporalibus ſen- Exo. 33
ſibus pręſentabat,ut diceret, Oſtēde mihi temet-
ipſum: nec aliqua imago rei corporalis, quam
cum Ioãnes uideret in ſpiritu, quærebat quid eſ-
ſet, eiq; reſpondebatur, uel ciuitas eſt, uel populi
ſunt,uel aliquid aliud, cum uideret ille beſtiã ſiue
mulierē,ſiue aquas,ſiue quid eiuſmodi: Sed ſcio,
inquit,hominē raptum uſq; in tertiũ cœlũ. Quòd
ſi ſpiritalem imaginē corporali ſimilem cœlũ ap-
pellare uoluiſſet,ſic erat etiã imago corporis eius
in qua illuc raptus aſcēderat. Sic ergo & ſuũ cor-
pus appellaret, quamuis imaginē corporis, quo-
modo illud cœlũ, quamuis imaginē cœli: neq; cu
raret diſcernere quid ſciret & quid neſciret,id eſt
quia ſciret raptum uſq; ad tertiũ cœlum,neſciret
autem utrum in corpore an extra corpus, ſed ſim
pliciter narraret uiſionē, earum rerũ nominibus
appellans illa quæ uidit, quarũ erant ſimilia. Nam
& nos dicimus cum ſomnia noſtra narramus, uel
aliquam in eis reuelationē, uidi montem, uidi flu
uium, uidi tres homines, & ſi quid eiuſmodi, ea
nomina tribuentes illis imaginibus, quæ habent
res ipſæ quarũ ſimiles erant: Apoſtolus autem il-
lud,inquit,ſcio, illud neſcio. At ſi utrunq; imagi-
naliter apparuit, utrunq; pariter ſcitur pariter'ue
neſcitur. Si autē proprie cœlũ,& ideo ſcitur, quo
modo potuit imaginaliter corpus illius hominis
apparere? Nam ſi cœlum corporeum uidebatur,
quare latebat utrũ corporeis oculis uideretur? Si
aũt incertũ erat, utrũ oculis corporeis an ſpiritu
uideretur,et ideo dictum eſt,Siue in corpore ſiue
extra corpus,neſcio:quomodo nõ incertũ erat &
illud,utrũ uere cœlum corporeũ uideret,an ima-
ginaliter oſtēderetur? Itemq; ſi ſubſtãtia incorpo-
rea uidebatur, nõ in aliqua imagine corporis, ſed
ſicut

ſicut uidetur iuſtitia, ſapiētia, & ſi quid eiuſmodi,
& hoc erat cœlum, id quoq; manifeſtū eſt, oculis
huius corporis uideri aliquid tale nō poſſe: ac per
hoc ſi aliquid tale ſe uidiſſe ſciebat, nō per corpus
ſe uidiſſe dubitare nō poterat. Scio, inquit, homi-
nem in Chriſto ante annos quatuordecim, Hoc
ſcio, nemo dubitet qui mihi credit, ſed utrū in cor
pore an extra corpus, neſcio, deus ſcit. Quid er-
An uere uide-rit cœlum. go ſcis quod diſcernis ab eo quod neſcis, ne cre-
dentes fallant: Raptū, inquit, eundē hominē uſq;
Cap. V in tertiū cœlū. At illud cœlū aut corpus erat, aut
ſpiritus? Si corpus erat, & corporeis oculis uiſum
eſt, cur illud cœlū eſſe ſcitur, & in corpore uiſum
eſſe neſcitur: Si aūt ſpiritus erat, aut corporis ima-
ginē præbuit, & tam incertū eſt utrū corpus fue-
rit, ꝙ incertū eſt utrū in corpore uiſum ſit: aut ſic
uiſum eſt, quomodo uidet mēte ſapientia ſine ul-
lis imaginibus corporū, & nihilominus certū eſt
uideri non potuiſſe per corpus: aut ergo utrunq;
certū eſt, aut utrunq; incertū: aut quomodo certū
quod uiſum eſt, incertū autē per quod uiſum eſt?
Manifeſtum eſt enim incorporeā naturā ab eo ui
deri nō potuiſſe per corpus. Corpora uero etiā ſi
poſſunt uideri ſine corpore, nō utiq; ſic uidentur
per corpus, ſed longe ille diſpar modus eſt ſi quis
eſt. Vnde mirū ſi poſſet Apoſtolum tanꝙ ſimili
modo fallere, aut ad dubitationē cogere, ut ſi cor
poreū cœlum incorporeis oculis uidit, incertū ſi-
bi eſſe diceret utrū in corpore an extra corpus id
uiderit. Reſtat ergo fortaſſe ut quoniā mētiri non
poſſet Apoſtolus, qui tāta cura egit ut diſcerne-
ret quid ſciret & quid neſciret, hoc ipſum eū igno
raſſe intelligamus, utrū quādo in tertiū cœlum ra
ptus eſt, in corpore fuerit, quomodo eſt anima in
corpore, cū corpus uiuere dicitur, ſiue uigilantis,
ſiue dormientis, ſiue in ecſtaſi è ſenſibus corporis
alienata: an om̄ino de corpore exierit ut mortuū
corpus iaceret, donec peracta illa demōſtratione
mēbris mortuis anima redderetur, & non quaſi
dormiens euigilaret, aut ecſtaſi alienatus denuo
rediret in ſenſus, ſed mortuus omnino reuiuiſce-
ret. Proinde quod uidit raptus uſq; in tertium cœ
lum, quod etiā ſe ſcire confirmat, proprie uidit nō
imaginaliter. Sed quia ipſa à corpore alienatio u-
trum omnino mortuū corpus reliquerit: an ſecun
dum modum quendā uiuētis corporis ibi anima
fuerit, ſed mens eius ad uidenda uel audienda in-
effabilia illius uiſionis arrepta ſit, hoc incertum
erat, ideo forſitā dixit, Siue in corpore ſiue extra
corpus, neſcio, deus ſcit. Quod autē non imagi-
naliter ſed proprie uidetur & nō per corpus uide
Viſionum genera tria. VI tur, hoc ea uiſione uidetur quæ omnes cæteras ſu
perat. Harū ſpecies atq; differētias quantū me do
minus adiuuerit explicare curabo. Ecce in hoc
Math. 22 uno præcepto cū legitur: Diliges proximū tuum
tanquam teipſum, tria genera uiſionū occurrunt.
Vnum per oculos, quibus ipſæ literæ uidentur:
alterū per ſpiritū hominis, quo proximus & ab-
ſens cogitatur: tertiū per contuitū mentis, quo ip
ſa dilectio intellecta cōſpicitur. In his tribus gene
ribus illud primū manifeſtū eſt omnibus: in hoc

enim uidetur cœlum & terra & omnia quæ in eis
A conſpicua ſunt oculis noſtris. Nec illud alterum,
quo abſentia corporalia cogitātur inſinuare diffi
cile eſt: ipſum quippe cœlum & terram, & ea quæ
in eis uidere poſſumus, etiā in tenebris conſtituti
cogitamus: ubi nihil uidētes oculis corporis, ani-
mo tamen corporales imagines intuemur: ſeu ue
ras, ſicut ipſa corpora uidemus & memoria reti-
nemus: ſeu fictas, ſicut cogitatio imaginari potue
rit. Aliter enim cogitamus Carthaginē quàm no-
uimus, aliter Alexandriā quā non nouimus. Ter-
tiū uero illud, quo dilectio intellecta conſpicitur,
eas res cōtinet quæ nō habent imagines ſui ſimi-
les, quæ nō ſunt quod ipſæ. Nam homo uel arbor
uel ſol, & quæcunq; alia corpora, ſiue cœleſtia ſi-
ue terreſtria, & præſentia uidentur in ſuis formis,
B & abſentia cogitātur imaginibus animo impreſ-
ſis, & faciunt duo genera uiſorum, unū per corpo
ris ſenſus, alterū per ſpiritum quo illæ imagines
continentur. Dilectio autē nūquid aliter uidetur
præſens in ſpecie qua eſt, & aliter abſens in ali-
qua imagine ſui ſimilis? Non utiq;, ſed quantum
mente cerni poteſt, ab alio magis, ab alio minus
ipſa cernitur. Si autem aliquid corporalis imagi-
nis cogitatur, non ipſa cernitur. Hæc ſunt tria ge- *Viſio corporalis, ſpiritalis, intellectualis.*
nera uiſionū, de quibus & in ſuperioribus libris
aliquid diximus ſicut res poſtulare uidebatur, nō
tamen earū numerum cōmemorauimus: & nunc *Cap. VII*
breuiter eis inſinuatis, quoniam ſuſcepta quæſtio
flagitat, ut de his aliquanto uberius diſſeramus,
debemus ea certis et cōgruis ſignare nominibus,
C ne aſſidue circumloquēdo moras faciamus. Pri-
mū ergo appellemus corporale, quia per corpus
percipitur & corporis ſenſibus exhibetur. Secun
dum ſpiritale, quicquid enim corpus nō eſt, & ta-
men aliquid eſt, iam recte ſpiritus dicitur: & utiq;
nō eſt corpus, ꝗuis corpori ſimilis ſit imago ab-
ſentis corporis, nec ille ipſe obtutus quo cernit.
Tertiū uero intellectuale, ab intellectu, quia men
tale à mente, ipſa uocabuli nouitate nimis abſur-
dum eſt ut dicamus. Horū uocabulorum rationē
ſi ſubtilius reddā, & prolixior & perplexior ſer-
mo erit, cū hoc uel nulla, uel certè non tāta neceſ-
ſitas exigat: ſatis eſt ergo ſcire corporale aliquid
uel proprie dici cū de corporibus agitur, uel etiā
translato uocabulo, ſicut dictum eſt, quia in ipſo
D inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporali *Coloſſ. 2*
ter. Neq; enim diuinitas corpus eſt, ſed quia ſacra
menta ueteris teſtamēti appellat umbras futuri,
propter umbrarū comparationē corporaliter di-
xit habitare in Chriſto plenitudinē diuinitatis: q;
in illo impleātur omnia quæ in illis umbris figu-
rata ſunt, ac ſic quodāmodo umbrarū illarum ip-
ſe ſit corpus, hoc eſt figurarum et ſignificationum
illarum ipſe ſit ueritas. Sicut ergo ipſæ figuræ ſi-
gnificatiue, translato utiq; uocabulo non proprie
dictæ ſunt umbræ, ita & quod ait plenitudinē di-
uinitatis corporaliter habitare, translato uerbo
uſus eſt. Spiritale autem pluribus modis dicitur,
Nam & corpus quod futurū eſt in reſurrectione
ſanctorū, ſpiritale appellat Apoſtolus, ubi ait: Se-

minatur corpus animale, reſurget corpus ſpirita-
le: eo q́ miris modis ad omnẽ facilitatẽ & incor-
ruptionẽ ſpiritui ſubdatur, & ſine ulla indigentia
corporalium alimẽtorum ſolo uiuificetur ſpiritu,
nõ q́ incorpoream ſubſtantiã ſit habiturum: neq;
enim & hoc corpus quale nunc habemus, animæ
habet ſubſtantiam, & hoc eſt quod anima, quia di
Spiritus uocabulum uo ἄνεμον ctum eſt animale. Hĩc ſpiritus dicitur, uel aer iſte,
uel flatus eius, id eſt, motus eius, ſicut dictum eſt:
Ignis, grãdo, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis. Di-
citur etiam ſpiritus anima, ſiue pecoris ſiue homi
Eccleſ. 3 nis, ſicut ſcriptum eſt: Et quis ſcit, ſpiritus filiorũ
hominis ſi aſcendat ipſe ſurſum, & ſpiritus peco-
ris ſi deſcendat ipſe deorſum in terram? Dicitur
ſpiritus & ipſa mens rationalis, ubi eſt quidã tan-
quam oculus animæ ad quem pertinet imago &
Epheſ. 4 agnitio dei. Vnde dicit Apoſtolus: Renouamini
ſpiritu mẽtis ueſtræ, & induite nouum hominem
qui ſecundũ deum creatus eſt: Cum & alibi dicat
Coloſſ. 3 de interiore homine, Qui renouatur in agnitio-
ne dei ſecundum imaginẽ eius qui creauit eum.
Item cum dixiſſet, Igitur ipſe ego mente ſeruio le-
Rom. 7 gi dei, carne autem legi peccati: Alio loco eãdem
Gal. 5 ſententiam cõmemorans: Caro, inquit, concupi-
ſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus car-
nem, ut non ea quæ uultis faciatis: quã dixit men-
tem, hanc etiam ſpiritum appellauit. Dicitur ſpi-
ritus etiam deus, ſicut ait dominus in Euangelio:
Ioan. 4 Spiritus eſt deus, & eos qui adorant eum in ſpiri-
Differẽtia ſpiritus & mẽtis. tu & ueritate oportet adorare. Ex his omni-
bus modis quos cõmemorauimus quibus appel-
Cap. VIII latur ſpiritus, non traximus hoc uocabulum quo
appellauimus ſpiritale hoc uiſiõis genus de quo
nunc agimus, ſed ex illo uno modo quẽ inueni-
mus in epiſtola ad Corinthios, quo ſpiritus à mẽ-
te diſtinguitur euidẽntiſſimo teſtimonio. Si enim
orauero, inquit, lingua, ſpiritus meus orat, mens
autẽ mea infructuoſa eſt. Cum ergo lingua intelli
gatur hoc loco dicere obſcuras & myſticas ſigni-
ficationes, à quib. ſi intellectum mẽtis remoueas,
nemo ædificatur, audiẽdo quod nõ intelligit, Vn
de etiam dicit, Qui enim loquitur lingua, nõ ho-
minibus loquitur ſed deo: nemo enim audit, ſpiri
tus autẽ loquitur myſteria: ſatis indicat eã ſe lin-
guam hoc loco appellare, ubi ſunt ſignificationes
uelut imagines rerum ac ſimilitudines, quæ ut in-
telligãtur, indigent mentis intuitu. Cum autẽ non
intelliguntur, in ſpiritu eas dicit eſſe, non in men-
te, Vnde apertius ait: Si benedixeris ſpiritu, quis
ſupplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen ſu-
per tuam benedictionẽ, quãdoquidẽ neſcit quid
dicas? Quia ergo etiã lingua, id eſt membro cor-
poris quod mouemus in ore cũ loquimur, ſigna
utiq; rerum dantur, nõ res ipſæ proferuntur: pro-
pterea translato uerbo linguam appellauit quãli-
bet ſignorum prolationem priuſquam intelligan
tur: quò cum intellectus acceſſerit, qui mentis eſt
proprius, fit reuelatio uel agnitio, uel prophetia
uel doctrina. Proinde ait, Si uenero ad uos lin-
guis loquens, quid uobis prodero niſi loquar uo-
bis in reuelatione aut in agnitione aut in prophe

tia aut in doctrina? id eſt cum ſignis hoc eſt linguæ
A acceſſerit intellectus, ut non ſpiritu tantum, ſed
etiã mente agatur quod agitur. Proinde qui- Prophetia.
bus ſigna per aliquas rerum corporalium ſimilitu Cap. IX
dines demonſtrabantur in ſpiritu, niſi acceſſiſſet
mentis officium, ut etiã intelligerentur, nondum
erat propheta, Magiſq; propheta erat qui inter-
pretabatur quod alius uidiſſet q̃ ipſe qui uidiſſet.
Vnde apparet magis ad mentem pertinere pro-
phetiã, quàm ad iſtum ſpiritum qui modo quodã
proprio uocatur ſpiritus, uis animæ quædã men-
te inferior, ubi corporalium rerum ſimilitudines
exprimuntur. Itaq; magis Ioſeph propheta, qui in Gen. 41
tellexit quid ſignificarẽt ſeptem ſpicæ & ſeptem
boues, quàm Pharao qui eas uidit in ſomnis. Il-
lius enim ſpiritus informatus eſt ut uideret, hu-
B ius mens illuminata ut intelligeret: Ac per hoc in
illo erat lingua, in iſto prophetia, quia in illo rerũ
imaginatio, in iſto imaginationum interpretatio.
Minus ergo propheta qui rerum quæ ſignificanẽ
ſola ipſa ſigna in ſpiritu per rerũ corporalium ima
gines uidet: & magis propheta qui ſolo earũ intel
lectu præditus eſt: ſed & maxime propheta, qui
utroq; præcellit, ut & uideat in ſpiritu corporaliũ
rerum ſignificatiuas ſimilitudines, & eas uiuaci-
tate mẽtis intelligat, ſicut Danielis excellẽtia ten- Dan. 2
tata & probata, qui regi & ſomniũ quod uiderat
dixit, & quid ſignificaret aperuit, Et ipſæ quippe
imagines corporales in ſpiritu eius expreſſæ ſunt,
& earum intellectus reuelatus in mẽte. Ex hoc er
go modo quo appellatur in iſta diſtinctione ſpiri-
C tus, ſecundũ quem dixit Apoſtolus, Orabo ſpiri- 1 Cor. 14
tu orabo autem & mente, ut & ſigna rerũ forma-
rentur in ſpiritu, & eorum refulgeret intellectus
in mente, ſecundum hanc, inquã, diſtinctionem
ſpiritale nunc appellauimus tale genus uiſorum,
quali etiam corporum abſentium imagines cogi-
tamus. Intellectuale autem illud excellentius Intellectuale.
quod mẽtis eſt proprium. Nec mihi occurrit om- Cap. X
nino ita pluribus modis dici poſſe intellectum, ſi-
cut ſpiritum multis modis appellatum eſſe com-
perimus. Siue autẽ intellectuale dicamus ſiue in-
telligibile, hoc idem ſignificamus. Quanquã nõ-
nihil intereſſe nõnulli uoluerunt, ut intelligibilis
ſit res ipſa quæ ſolo intellectu percipi poteſt, intel
lectualis autem mens quæ intelligit: ſed eſſe ali-
D quam rem quę ſolo intellectu cerni poſſit, ac non
etiam intelligat, magna & difficilis quæſtio eſt:
Eſſe autem rem quæ intellectu percipiat, & non
etiam intellectu percipi poſſit, non arbitror quen
quam uel putare uel dicere: Mens quippe nõ ui-
detur niſi mente. Quia ergo uideri poteſt, intelli-
gibilis, quia et uidere, intellectualis eſt, ſecundum
illam diſtinctionem. Quapropter ſequeſtrata illa
difficillima quæſtione, utrũ ſit aliquid quod tan-
tum intelligatur nec intelligat, nunc intellectuale
& intelligibile ſub eadem ſignificatione appella-
mus. Tria igitur iſta genera uiſionum, corpora Exempla uiſionum.
le, ſpiritale & intellectuale, ſingillatim conſiderã- XI
da ſunt, ut ab inferiorib. ratio ad ſuperiora cõſcẽ-
dat. Iam quidem ſuperius exemplũ propoſuimus
quo

quo in una ſententia omnia tria uideãtur genera.
Matth. 22 Cum enim legitur, Diliges proximum tuum tan- A
quam teipſum: corporaliter literæ uident̃, ſpirita
liter proximus cogitatur, intellectualiter dilectio
conſpicit̃. Sed & literæ abſentes poſſunt ſpirituali
ter cogitari, & proximus præſens poteſt corpora
liter uideri: dilectio autẽ nec per ſubſtantiã ſuam
poteſt oculis corporis cerni, nec per imaginẽ cor
pori ſimilem ſpiritu cogitari, ſed ſola mẽte, id eſt
intellectu cognoſci & percipi. Corporalis ſanè ui
ſio nulli horũ generi præſidet, ſed quod per eam
ſentitur, illi ſpiritali tanquã præſidenti nunciatur.
Nam cũ aliquid oculis cernitur, continuo fit ima-
go eius in ſpiritu, ſed nõ dignoſcitur facta, niſi cũ
ablatis oculis ab eo quod per oculos uidebamus,
imaginem eius in animo inuenerimus. Et ſiquidẽ
ſpiritus irrationalis eſt ueluti pecoris, huc uſque B
oculi nũciant. Si aũt anima rationalis eſt, etiam in
tellectui nunciatur, qui & ſpiritui pręſidet, ut ſi il-
lud quod hauſerunt oculi atq; id ſpiritui ut eius il
lic imago fieret nunciauerũt, alicuius rei ſignum
eſt, aut intelligãt cõtinuo quid ſignificet, aut quæ
ratur, quoniã nec intelligi nec requiri niſi officio
Dan. 5 mentis poteſt. Vidit rex Balthaſar articulos ma-
nus ſcribentis in pariete, cõtinuoq; per corporis
ſenſum imago rei corporaliter factæ ſpiritui eius
impreſſa eſt, atq; ipſo uiſo facto ac præterito illa
in cogitatiõe permãſit: uidebat̃ in ſpiritu, & non-
dum intelligebat̃, nec tum intellectum erat hoc
ſignũ cum corporaliter fieret, atq; oculis corpora
libus appareret, iam tamẽ ſignum eſſe intelligeba
tur, id habens ex mentis officio. Et quia require- C
bat̃ quid ſignificaret, etiam ipſam inquiſitionẽ u-
tiq; mens agebat. Quo nõ cõperto Daniel acceſ-
ſit, & ſpiritu ꝓphetico mẽte illuſtrata, perturbato
regi quid illo ſigno portenderet̃ aperuit, ipſe po-
tius ꝓpheta per hoc genus uiſionis, ꝗd mentis eſt
propriũ, ꝙ ille qui & ſignũ corporaliter factũ ui-
derat, & trãſacti eius imaginẽ in ſpiritu cogitãdo
cernebat, nec aliquid intellectu poterat, niſi noſ-
Act. 10 ſe ſignũ eſſe, et quid ſignificaret inquirere. Vidit
Petrus in alienatiõe mẽtis uas quatuor lineis alli-
gatũ ſubmitti de cœlo plenũ uarijs animalibus,
cum audiuit uocem, macta & mãduca. Qui cum
redditus ſenſibus de uiſu diſceptaret, ecce quos
Cornelius miſerat, nunciauit ei ſpiritus dicẽs, Ec
ce uiri quærũt te: ſed ſurge deſcẽde & uade cum D
illis, quia ego miſi eos. Qui cũ ueniſſet ad Corne-
liũ, quid in illa uiſione intellexerit, ubi audierat,
Quæ deus mundauit, tu ne cõmunia dixeris: ipſe
indicauit dicens, Sed mihi deus oſtendit neminẽ
communẽ aut immũdum hominem dicere. Cum
ergo illũ diſcum uideret, alienatus à corporis ſen-
ſibus, & illas uoces, macta & manduca, & quæ
deus mundauit, tu cõmunia ne dixeris: in ſpiritu
audiebat. Redditus autẽ corporis ſenſibus, idip-
ſum quod uiſum atq; auditum memoria tenuerat, in
eodẽ ſpiritu cogitãdo cernebat. Quæ omnia non
corporalia, ſed corporaliũ imagines erant, ſiue cũ
primũ in ipſa alienatione uiſæ ſunt, ſiue cũ poſtea
recordatæ atq; cogitatæ. Cũ uero diſceptabat̃ &
requirebat̃ ut illa ſigna intelligerent̃, mentis erat
A actio conãtis, ſed deerat effectus donec nunciati
ſunt qui uenerant à Cornelio: hac uero corporali
etiã accedẽte uiſione, cũ & ſpiritusſanctus rurſus
ei in ſpiritu diceret, Vade cũ eis, ubi & illud ſignũ
oſtenderat & impreſſerat uoces, adiuta diuinitus
mens intellexit, quid illis ſignis omnib. ageretur.
His atq; huiuſmodi rebus diligẽter conſideratis,
ſatis apparet corporalem uiſionẽ referri ad ſpiri-
talẽ eamq; ſpiritalẽ referri ad intellectualẽ. Sed Imaginatiões
cũ uigilantes, neq; mente à ſenſibus corporis alie uigilãtũ XII
nata in uiſione corporali ſumus, diſcernimus ab
ea uiſionẽ ſpiritalem qua corpora abſentia imagi
naliter cogitamus, ſiue memoriter recordantes
quę nouimus, ſiue quę nõ nouimus, et tamẽ ſunt,
in ipſa ſpiritus cogitatiõe utcunq; formãtes, ſiue
B quę omnino nuſq; ſunt, pro arbitrio uel opinatio
ne fingẽtes. Ab his omnibus ita diſcernimus illa
corporalia quæ uidemus, & in quib. præſentibus
ſunt ſenſus corporis noſtri, ut nõ dubitemus hæc
eſſe corpora, illas uero imagines corporũ. Cũ au-
tem uel nimia cogitatiõis intentiõe, uel aliqua ui
morbi, ut in phreneticis & per febrẽ accidere ſo-
let, uel cõmixtione cuiuſquã alterius ſpiritus ſeu
mali ſeu boni, ita corporaliũ rerũ in ſpiritu expri-
muntur imagines, tanquam ipſis corporis ſenſi-
bus corpora præſentent̃, manẽte tamen etiam in
ſenſib. corporis intentione, ſic uident̃ quæ in ſpi-
ritu fiunt imagines corporũ, quẽadmodũ corpo-
ra ipſa per corpus: ita ut ſimul cernat̃ & homo ali
quis pręſens oculis, et abſens alius ſpiritu tanquã
C oculis. Nã experti ſumus ſic affectos, & cũ eis lo-
cutos qui uere aderant, & cum eis qui nõ aderant
tanquã adeſſent. Reſipiſcentes autem aliqui refe
runt quod uidiſſent, aliqui non poſſunt, Sic eñ et
ſomnia quidam obliuiſcũtur, quidã meminerũt.
Quando aũt penitus auertit̃ atq; abripitur animi
intentio à ſenſibus corporis, tũc magis ecſtaſis di
ci ſolet. Tunc omnino quæcũq; ſint pręſentia cor
pora, etiã patentib. oculis non uidentur, nec ullæ
uoces prorſus audiunt̃: totus animi cõtuitus aut
in corporum imaginib. eſt per ſpiritalem, aut in
rebus incorporeis nulla corporis imagine figura
tis per intellectualem uiſionẽ. Sed cum ſpiritalis
uiſio penitus alienato à ſenſibus corporis animo
imaginib. corporaliũ detinet̃, ſiue in ſomnis ſiue
D in ecſtaſi, ſi nihil ſignificãt quæ uident̃ ipſius ani-
mæ ſunt imaginatiões. Sicut etiã uigilãtes & ſani,
& nulli alienatiõe moti multorũ corporũ quæ nõ
aſſunt ſenſibus corporis cogitatiõe imagines uer
ſant. Verũ hoc intereſt, quod eas à præſentib. ue-
riſq; corporibus cõſtanti affectione diſcernũt. Si
autẽ aliquid ſignificãt, ſiue dormientibus exhibe
antur ſiue uigilantibus, cum & oculis uident præ
ſentia corpora, & abſentium imagines cernũt ſpi
ritu tanquã oculis præſto ſint, ſiue illa quæ ecſta-
ſis dicit̃ alienato ꝓrſus animo à ſenſibus corporis
mirus modus eſt. Si cõmixtiõe alterius ſpiritus, fi
eri poteſt ut ea quę ipſe ſcit per huiuſmodi imagi
nes ei cui miſcet̃ oſtẽdat, ſiue intelligenti, ſiue ut
ab alio intellecta pãdant̃. Si eñ demõſtrant̃ hæc,

nō utiq; à corpore demōſtrari poſſūt, quid reſtat
An inſit in anima uis diuinationis. Cap. XIII niſi ut aliquo ſpiritu demōſtrenẽ? Nonnulli qui A
dem uolunt animā humanā habere uim quādam
diuinationis in ſeipſa. Sed ſi ita eſt, cur nō ſemper
poteſt, cum ſemper uelit? An quia nō ſemper ad
iuuaẽ ut poſſit? Cum ergo adiuuatur, nunquid à
nullo aut à corpore ad hoc adiuuari poteſt? Pro-
inde reſtat à ſpiritu adiuuetur. Deinde quomodo
adiuuaẽ? utrū in corpore fit aliquid, ut inde qua-
ſi relaxetur & emicet eius intentio, quo in id ue-
niat ubi inſeipſa uideat ſignificātes ſimilitudines
quę ibi iam erant nec uidebanẽ, ſicut multa habe
mus et in memoria quę nō ſemper intuemur. An
fiunt illic quæ ante nō fuerant, uel in aliquo ſpiri-
tu ſunt, quo illa erumpens & emergens ibi eas ui
deat? Sed ſi iam in illa erant quaſi proprie, cur eas
non etiam cōſequenter intelligit? Aliquādo eñ, B
imò plerunq; non intelligit. An ſicut ſpiritus eius
adiutus eſt ut eas in ſe uideret, ita & mens niſi ad-
iuueẽ, ea quę habet ſpiritus intelligere nō poteſt?
An forte nō corporea remouenẽ, uel quaſi relaxā
tur impedimenta, ut ſuo impetu anima in ea quæ
uidenda ſunt exeraẽ: ſed ipſa prorſus in hæc aſſu-
mitur, ſiue tantū ſpiritaliter cernenda, ſiue etiā in
tellectualiter cognoſcenda? An aliquando in ſei-
pſa uidet iſta: aliquando per alterius ſpiritus com
mixtionē? Quicquid horum eſt, temere affirmari
non oportet. Illud tamē dubium eſſe non debet,
corporales imagines quæ ſpiritu cernuntur non
ſemper ſigna eſſe aliarum rerum, ſiue in uigilanti
bus ſiue in dormientibus, ſiue in ægrotantibus.
Mirum eſt autem ſi aliquādo ecſtaſis fieri poteſt, C
ut non illæ corporalium rerum ſimilitudines ali-
quid ſignificent: non ſanè mirum eſt ſi etiā dæmo
nium habentes aliquādo uera dicunt quæ abſunt
à præſentium ſenſibus: quod certe neſcio qua oc-
culta mixtura eiuſdem ſpiritus fit, ut tanquā unus
ſit patientis atq; uexantis. Cum autē ſpiritus bo-
nus in hæc uiſa humanum ſpiritū aſſumit aut ra-
pit, nullo modo illas imagines ſigna rerum aliarū
eſſe dubitādum eſt, & earum quas noſſe utile eſt,
dei eñ munus eſt. Diſcretio ſanè difficillima eſt,
cum ſpiritus malignus quāſi tranquillus agit, ac
ſine aliqua uexatione corporis aſſumpto huma-
no ſpiritu dicit quod poteſt: quādo etiam uera di
cit & utilia prædicat, transfigurās ſe ſicut ſcriptū
eſt, uelut in angelū lucis, ad hoc ut cum illi in ma- D
2. Cor. 11 niſeſtis bonis creditū fuerit, ſeducat ad ſua. Hunc
diſcerni non arbitror niſi dono illo de quo ait A-
poſtolus, cum de diuerſis dei munerib. loqueteẽ,
Apparitiones ſpirituū XIIII alij dijudicatio ſpirituū. Non enim magnū eſt,
tūc eū dignoſcere cū ad aliqua peruenerit uel pro
duxerit quæ ſunt contra bonos mores uel regulā
fidei: Tunc enim à multis diſcernitur. Illo autem
dono in ipſo primordio quo multis adhuc bonus
apparet, cōtinuo dijudicatur an malus ſit. Tamē
& per corporalem uiſionē et per imagines corpo
ralium quæ demonſtrantur in ſpiritu, & boni in-
ſtruunt & mali fallūt. Intellectualis aūt uiſio non
fallitur, Aut enim nō intelligit qui aliud opinatur
ꝙ eſt, aut ſi intelligit cōtinuo uerū eſt. Quid enim

faciant oculi nō habent, cum ſimile corpus uide-
A rint, quod ab alio diſcernere nō poſſint: aut quid
faciat animi intentio cum ſpiritu facta fuerit cor-
poris ſimilitudo quā nō ualeat diſtinguere à cor-
pore? Sed adhibeẽ intellectus quærens quid illa
ſignificent uel utile doceant: & aut inueniens ad
fructū ſuum peruenit, aut non inueniēs in diſce-
ptatione ſe tenet, ne aliqua pernicioſa temeritate
ꝓlabatur in exitiabilē errorē. Iudicat autē ſobri-
us intellectus diuinitus adiutus, quæ uel quanta
ſint, in quibus etiam aliud putare ꝙ eſt nō ſit ani-
mæ pernicioſum. Nec enim putantiū periculo, &
non potius exitio ſuo quiſq; à bonis putatur bo-
nus etiā ſi occultus ſit malus, ſi in reb. ipſis, id eſt,
in ipſo bono quo fit quiſq; bonus, non erreẽ. Aut
aliquid obeſt omnibus hominibus, ꝗ cum dormi
B unt uera corpora eſſe arbitranẽ, quorum ſimilitu-
dines in ſomnis uidēt. Aut aliquid obfuit Petro, *Act. 12*
ꝗ ſoluto ſe à uinculis, ſeq; angelo deducēte factū
eſt repentino miraculo, ut putaret ſe uiſum uide- *Act. 10*
re. Vel cū illa ecſtaſi reſpōdit, nequaquam domi-
ne, quia nunquam manducaui omne cōmune &
immundū putans ea ipſa quæ in diſco demōſtra-
banẽ tanꝗ uera animalia: hæc quādo aliter inuē-
ta fuerint ꝙ putata ſunt cum uiderenẽ, nō nos pœ
nitet ita nobis fuiſſe uiſa, ſi nō arguatur uel infide
litas dura, uel opinatio uana ſiue ſacrilega. Qua-
propter et cum uiſis corporalibus diabolus fallit,
nihil obeſt quod ludificanẽ oculi, ſi nō erratur in
ueritate fidei, & intelligentiæ ſanitate, quæ docet
deus ſubiectos ſibi. Aut ſi ludificet animā ſpirita-
C li uiſione imaginibus corporum, ut putet corpus
eſſe quod nō eſt, nō aliquid obeſt animę, ſi perni-
cioſæ ſuaſioni nō conſentiat. Vnde aliquando *Somnia uenerea. Cap. XV*
fit quæſtio de cōſenſionib. ſomniantiū, cū etiam
concumbere ſibi uidenẽ uel contra propoſitū ſu-
um, uel contra etiā licitos mores. Quod nō cōtin
git niſi cum ea quæ uigilantes etiam cogitamus,
non complacito cōſenſionis, ſed ſicut etiam talia
propter aliquid loquimur, ſic admouẽtur in ſom-
nis, & exprimunẽ ut eis naturaliter etiā caro mo-
ueatur, & quod naturaliter colligit, per genitales
uias emittat: ſicut hoc ipſum dicere utiq; nō poſ-
ſem niſi etiā cogitarem. Porrò imagines rerū cor-
poraliū quas neceſſario cogitaui ut hoc dicerē,
ſi tanta expreſſione præſentenẽ in ſomnis quāta
D præſentanẽ corpora uigilātibus, fieret illud quod
ſine peccato fieri à uigilāte nō poſſet. Quis enim
uel cū loquitur, & poſtulante neceſſitate ſermo-
nis de ſuo cōcubitu aliquid dicit, poſſit nō cogi-
tare quod dicit? Porrò ipſa phātaſia quæ fit in co
gitatiōe ſermocinantis, cum ita expreſſa fuerit in
uiſione ſomniātis, ut inter illam & uerā cōmixtio
nem corporū nō diſcernaẽ, cōtinuo moueẽ caro,
& ſequiẽ quod eum motū ſequi ſolet: cū hoc tam
ſine peccato fiat, ꝙ ſine peccato à uigilante diciẽ,
quod ut dicereẽ, ſine dubio cogitatū eſt. Veruntā
men propter animæ affectionem bonā quæ deſi-
derio meliore mūdata multas interficit cupidita-
tes, quæ ad naturalem carnis motum non perti-
nent, quē caſti uigilātes, cohibēt & refrenāt dor-
mien-

mientes autem ideo nō poſſunt, quia nō habent
in poteſtate quæ admoueatur expreſſio corpora
lis imaginis, quę diſcerni nō poſſit à corpore. Pro
pter illam ergo affectionem animæ bonā, etiam
in ſomnis quædam eius merita clarent. Nam etiā
dormiens Salomon, ſapientiā præpoſuit omnib.
rebus, eāq; neglectis cęteris eſt precatus à domi-
no. Et ſicut ſcriptura teſtať, placuit hoc corā do-
mino, nec diſtulit retributionē bonā pro deſide-
Quinq; ſenſus. XVI
rio bono. Quæ cum ita ſint, pertinet corporis
ſenſus ad uiſa corporalia, qui per quinq; quaſi ri-
uulos diſtanter ualentes diſtribuit: cū illud quod
eſt ſubtiliſſimū in corpore, & ob hoc animæ uici
nius q̄ cætera, id eſt, lux, primum per oculos ſola
diffunditur, emicatq; in radijs oculorum ad uiſibi
lia contuenda: deinde mixtura quadam, primum
cum aere puro, ſecūdo cum aere caliginoſo atq;
nebuloſo, tertio cum corpulētiore humore, quar
to cum terrena craſſitudine, quinq; ſenſus cum ip
ſo, ubi ſola excellit, oculorū ſenſu efficit: ſicut in li
bro quarto, itemq; in ſeptimo diſſeruiſſe me reco
lo. Eſt autē hoc cœlum oculis conſpicuum, unde
luminaria & ſydera effulgēt excellentius utique
omnibus corporeis elementis, ſicut oculorū ſen-
ſus excellit in corpore. Quia uero ſpiritus omnis
omni eſt corpore ſine dubitatione pręſtantior, ſe
quitur ut non loci poſitione, ſed naturæ dignita-
te præſtantior ſit natura ſpiritalis iſto corporeo
cœlo: etiam illa ubi rerū corporaliū exprimūtur
imagines. Hic exiſtit quiddam mirabile, ut cum
prior ſit corpore ſpiritus, & poſterior corporalis
imago q̄ corpus, tamē quia illud quod tempore
poſterius eſt, fit in eo quod natura prius eſt, præ-
ſtātior ſit imago corporis in ſpiritu, q̄ ipſum cor-
pus in ſubſtantia ſua. Nec ſanè putādum eſt face-
re aliquid corpus in ſpiritu, tāquam ſpiritus cor-
Spiritus corpore præſtantior
pori facienti, materiæ uice ſubdať. Omni eñ mo
do præſtantior eſt qui facit, ea re de qua aliquid
facit: neq; ullo modo ſpiritu præſtantius eſt cor-
pus, immo perſpicuo modo ſpiritus corpore: quā
uis ergo prius uideamus aliq̄d corpus quod an-
tea non uideramus, atq; inde incipiat imago eius
eſſe in ſpiritu noſtro, quo illud cum abſens fuerit
recordemur: tamen eandē eius imaginem nō cor
pus in ſpiritu, ſed ipſe ſpiritus in ſeipſo facit cele-
ritate mirabili, quę ineffabiliter lōge eſt à corpo-
ris tarditate: cuius imago mox ut oculis uiſum fu
erit, in ſpiritu uidentis nullius puncti tēporis in-
terpoſitione formatur. Itemq; in auditu, niſi auri-
bus perceptę uocis imaginem cōtinuo ſpiritus in
ſeipſo formaret ac memoria retineret, ignorareť
ſecunda ſyllaba utrū ſecūda eſſet, cum iam prima
utiq; nulla eſſet, quæ percuſſa aure tranſiret: ac ſi
locutionis uſus, omnis cantandi ſuauitas, omnis
poſtremo in actibus noſtris corporalis motus di
lapſus occideret, neq; ullū ꝓgreſſum nāciſcereť,
ſi tranſactos corporis motus memoriter ſpiritus
non teneret, quibus cōſequentes in agendo con
necteret. Quos utiq; nō tenet niſi imaginaliter à
ſe factos in ſe. Ipſarum etiam futurarū motionum
imagines pręueniunt fines actuū noſtrorū: quid
enim agimus per corpus quod nō cogitādo prę-
A
occupauerit ſpiritus, omniumq; uiſibiliū operū
ſimilitudines in ſeipſo primitus uiderit, & quo
dammodo diſpoſuerit? Quæ ſpiritales corpo-
Perſpicacia dæmonum & præſcientia Cap. XVII
ralium ſimilitudines in animo noſtro, quēadmo-
dum innoteſcant ſpiritibus etiam immundis, uel
quid obſtaculi patiatur anima noſtra ex iſto terre
no corpore, ut eos inuicem in noſtro ſpiritu uide
re nequeamus, inuenire & explicarę difficile eſt.
Certiſſimis tamen indicijs apud nos cōſtitit enū
ciatas à dæmonibus cogitationes hominū, qui ta
men ſi uirtutū internam ſpeciem poſſent in homi
nibus cernere, nō tentarēt: Sicut illam in Iob no-
bilem ac mirabilē patientiā proculdubio ſi poſ-
ſet diabolus cernere, nollet à tentato utiq; ſupera
ri. Cæterū alicubi lōge iam facta quod nunciant,
B
quæ poſt aliquot dies uera eſſe firmentur, nō eſt
mirandū. Poſſunt eñ hoc efficere, non ſolū acri-
monia cernendi etiam corporali incōparabiliter
præſtantiore quàm noſtra eſt, ſed etiam ipſorum
corporū lōge utiq; ſubtiliorum mira uelocitate.
Comperimus etiam in domo cōſtitutū patiētem
ſpiritū immundum, dicere ſolere quādo ad eū ue
nire cœpiſſet ex duodecim milibus presbyter, &
per omnia loca itineris ubi eſſet, et q̄ propinqua
ret, & quādo ingredereť & fundū & domū & cu
biculū, donec in cōſpectu eius aſtaret. Quę omīa
etſi nō oculis patiens ille cernebat, tamen niſi ali
quo modo cerneret, nō tam ueraciter enūciaret.
Erat autem iſte febriens, & tanquam in phreneſi
iſta dicebat. Et forte reuera phreneticus erat, ſed
C
propter iſta dæmoniū pati putabať. Nullum refe
ctionis cibum accipiebat à ſuis, ſed à ſolo presby
tero. Reſiſtebat etiam ſuis uiolēter q̄ ualebat, ſo-
lo presbytero ueniente quieſcebat, illi tantū ſub-
ditus erat, & ſubdite reſpondebat. Nec tamen ei-
dem ſaltem presbytero illa ceſſit mentis aliena-
tio ſiue dæmoniū, niſi cū ſanus eſſet à febribus, ſi-
cut phrenetici ſanari ſolent, nec aliquādo poſtea
tale aliquid paſſus eſt. Nouimus etiam ſine dubi-
Phrenetici
tatione phreneticū futuram mortem cuiuſdā fœ
minæ prædixiſſe, nō ſanè ſpecie diuinādi, ſed tan
quam factū ac præteritum recolētem. Nam cum
eius apud eum cōmemoratio fieret, mortua eſt,
inquit, ego eā uidi efferri, hac cum eius corpore
tranſierunt, cum illa incolumis uiueret. Poſt pau
D
cos aūt dies repente defuncta et per eū locū elata
eſt, quà ille prædixerat. Fuit tunc apud nos puer,
Puer ægrotans
qui in exordio pubertatis dolorē acerrimū geni-
taliū patiebať, medicis nequaq; ualentibus quid
illud eſſet agnoſcere, niſi q̄d neruus ipſe intror-
ſum reconditus erat: ita ut nec præciſo præputio
quod immoderata lōgitudine ꝓpēdebat, appare
re potuerit, ſed poſtea uix eſſet inuētus. Humor
aūt uiſcoſus et acer exudās teſtes & inguina ure-
bat. Sed acutū dolorē non continuū patiebať, &
cū patiebať, eiulabat uehemēter cū iactatiōe mē-
brorū mente ſaniſſima, ſicut in cruciatibus cor-
poraliū dolorū fieri ſolet. Deinde inter uoces ſu-
as abripiebať ab omnib. ſenſibus, & iacebat pa-
tentib. oculis neminē circūſtantiū uidens, ad nul
lam

Iam uellicationẽ ſe mouens. Poſt aliquantum eui-
gilans,nec iam dolẽs, quæ uiderat indicabat. Tũ A
interpoſitis paucis diebus eadem patiebatur. In
omnibus ſane uel pene omnib. uiſionib.ſuis, du-
os ſe dicebat uidere,unũ prouectioris ętatis,alte-
rum puerũ, à quibus ei dicebanť uel demonſtra-
banť quę ſe audiſſe & uidiſſe narrabat. Vidit quo
dam die chorũ piorũ pſallentiũ,lętantium in luce
mirabili,& impiorũ in tenebris diuerſas & atro-
ciſſimas pœnas, illis ducentib.& oſtendentibus,
felicitatis aliorũ, aliorũq; infelicitatis meritũ in-
ſinuantibus.Hoc aũt uidit die dominico Paſchę,
cũ per totã quadrageſimã nihil doluiſſet, qui uix
interuallo tridui antea patiebať. Viderat autem
in ipſo ingreſſu quadrageſimæ illos promittẽtes
ſibi quod per quadraginta dies nullũ ſenſurus eſ-
ſet dolorẽ,poſtea ipſi ei dederũt tãꝗ medicinale B
conſiliũ,ut ei præputij lõgitudo præcideret, quo
facto diu nõ doluit. Cũ uero iterum ſimiliter do-
leret,& ſimilia uidere cœpiſſet,accepit ab eis rur
ſus cõſiliũ,ut in mare pubetenus intraret, ac poſt
aliquantã moram inde diſcederet, promittentib.
ſane quod iam deinceps uehemẽtem illũ dolorẽ
nõ eſſet paſſurus,ſed ſolius illius uiſcoſi humoris
moleſtiam,atq; ita ſecurum eſt,Nec unquã talem
aliquam poſtea paſſus eſt auerſionẽ mentis à ſen
ſibus,nec tale aliquid uidit quale antea cũ in me-
dijs dolorib.& horrendis uocibus repẽte obmu-
teſcens abripereť. Poſtea tamen medicis cætera
curantibus & ſanantibus non permanſit in pro-
Cauſæ uiſionũ Cap. XVIII — poſito ſanctitatis. Iſtarum uiſionũ & diuinario-
num cauſas & modos ueſtigare ſi quis poteſt cer C
toq; comprehẽdere, cum magis audire uellem ꝙ
de me expectari ut ipſe diſſeram. Quid tamen pu
tem ita ut nec docti me tanquã cõfirmantẽ deri-
deãt,nec indocti tanquã docentem accipiãt, ſed
utriq; diſceptantẽ & quęrentẽ potius ꝙ ſciẽtem,
non occultabo. Ego uiſa iſta omnia uiſis compa-
ro ſomniantiũ. Sicut enim aliquãdo & hæc falſa,
aliquando autẽ uera ſunt,aliquando perturbata,
aliquando tranquilla:ipſa autẽ uera aliquãdo fu-
turis omnino ſimilia,uel aperte dicta, aliquando
obſcuris ſignificatiõibus & quaſi figuratis locu-
tionibus prenunciata:ſic etiam illa omnia. Sed a-
mant homines inexperta mirari & cauſas inſoli-
torũ requirere,cũ quotidiana plerunq; talia ſæpe
etiam latentioris originis noſſe nõ curent. Nam D
quemadmodũ in uocibus, hoc eſt, ſignis quib.lo
quendo utimur,audito uerbo inuſitato, quærunt
primo quid ſit hoc,& quid ſignificet: quo cogni-
to deinde quærũt unde ita dictũ ſit, cũ tam multa
ſine cura neſciãt,quę in uſu ſermonis habẽt,unde
ita ſint dicta:ſic cũ aliquid inuſitatum in reb.acci
derit,ſiue corporalibus ſiue ſpiritalibus, cauſas ra
tionẽq; ſoliciti inquirũt, & ſibi reddi à doctorib.
flagitãt.Soleo aũt cum me quiſq; interrogat uer-
bi gratia, quid ſit cautus, & reſpõdeo, prudẽs uel
acutus,nec ei ſufficit, ſed pergit quærere unde di
ctus ſit cautus, uiciſſim referre & quærere unde
dictus ſit acutus,quod nihilominus utiq; ignora-
bat, ſed quia uſitatũ nomẽ erat, patiẽter eius ori-
ginẽ neſciebat, Quod aũt nouũ inſonuit auribus,
A parũ putat noſſe quid ſignificãdo ualeat, niſi etiã
unde dicať exquirat. Quiſquis ergo ex me quæ-
rit unde uiſa corporalib. ſimilia in ecſtaſi appare-
ant,quę raro accidit animæ:uiciſſim quæro unde
appareant dormiẽtib.quę quotidie ſentit anima,
& nemo iſtud multũ curat inquirere. Quaſi uero
ideo minus mira ſit taliũ natura uiſorũ, quia q̃ti-
diana eſt:aut ideo minus curãda, quia omniũ eſt:
aut ſi recte faciũt qui iſta nõ quærunt, nõ rectius
fecerint ſi nec in illa curioſi ſint. Ego uero multo
amplius admiror,multoq; maxime ſtupeo quãta
celeritate ac facilitate in ſe anima fabricet imagi-
nes corporũ,quæ per corporis oculos uiderit, ꝙ
ſomniantiũ uel etiã in ecſtaſi uiſiões. Quæcũque
tamẽ illa natura uiſorũ eſt, ꝓculdubio corpus nõ
B eſt.Hoc noſſe cui nõ ſufficit,unde etiã exiſtãt, in-
quirat ab alijs,me ignorare confiteor. Illud pla- — Vnde naſcantur uiſiones Cap. XIX
ne exemplorum experimẽtis colligi datur, ſicut
corporũ pallor,rubor,tremor, uel etiam morbus
aliquando à corpore habet cauſas, aliquando ab
anima, A corpore quidem,cũ uel humor ſuffun-
diť,uel cibus uel aliquid aliud corpori iniectũ ex
trinſecus, Ab anima uero cũ uel timore turbať,
uel pudore cõfunditur, uel iraſciť,uel amat,uel ſi
quid eiuſmodi,nec immerito ſi id q̃d amat & re-
git etiã cũ uehemẽtius moueť,uehemẽtius exagi
tat:ita & ipſi animę ut in ea uiſa pergat quæ nõ ei
per ſenſus corporis nuncianť,ſed per incorpora-
lẽ ſubſtãtiã,et ita pergat ut nõ diſcernat utrũ cor-
pora ſint an ſimilitudines corporum, aliquãdo à
C corpore accidit, aliquãdo à ſpiritu. Et à corpore
quidẽ: ſiue naturali uiciſſitudine ut ſunt uiſa ſom
niantiũ,dormire quippe à corpore eſt homini:ſi-
ue aliqua mala ualitudine ſenſib. perturbatis, ut
cũ à phreneticis ſimul & corpora uidenť, & uiſa
ſimilia corporib.tãꝗ et ipſa præ oculis aſſint:aut
penitus interclufis, ſicut ſæpe male affecti mor-
bo aliquo ingraueſcẽte pręſente corpore diu ab-
ſentes, deinde hominib. redditi, multa ſe uidiſſe
dixerunt. A ſpiritu uero cũ omnino ſano atq; in-
tegro corpore in alienationẽ rapiunť: ſiue ita ut
& per ſenſus corporis corpora uideãt, & in ſpiri-
tu quędã ſimilia quę à corporib.nõ diſcernãt:ſiue
penitus auertanť à ſenſibus corporis, & nihil per
eos omnino ſentiẽtes,illa ſpiritali uiſione habitẽt
D in ſimilitudinibus corporũ. Sed cũ malus in hæc
arripit ſpiritus aut dęmoniacos facit, aut arrepti-
tios,aut falſos prophetas:Cum aũt bonus,fideles
myſteria loquẽtes, aut accedẽte etiã intelligẽtia
ueros ꝓphetas, aut ad tẽpus quod per eos opor-
tet oſtẽdi,uidẽtes atq; narrãtes. Sed cũ à corpo- — Diuerſitas uiſionum. XX
re cauſa eſt ut talia uiſa cernanť,nõ ea corpus ex-
hibet, neq; enim habet eã uim ut formet aliquid
ſpiritale: ſed ſopito aut perturbato, aut etiã inter
cluſo itinere intẽtionis à cerebro, quà dirigiť ſen
tiẽdi motus, anima ipſa quæ motu ꝓprio ceſſare
ab hoc opere nõ poteſt,quia per corpus nõ ſiniť,
uel nõ plene ſinit corporalia ſentire, uel ad cor-
poralia uim ſuę intẽtionis dirigere, ſpiritu corpo
raliũ ſimilitudines agit,aut intueť obiectas. Et ſi-
quidem,

quidẽ eas ipſa agit, phãtaſiæ tantũ ſunt, ſi aũt obie
ctas intuer, oſtẽſiones ſunt. Deniq; cum oculi do-
lent uel extincti ſunt, quia non eſt cauſa in ſede ce-
rebri, unde ipſa dirigit intẽtio ſentiẽdi, tamẽ fiunt
huiuſmodi uiſiones, quãuis cernendis corporali-
bus obſtaculũ exiſtat a corpore. Magis enim cæci
aliquid dormientes q̃ uigilãtes uident: Dormien
tibus quippe in cerebro cõſopit uia ſentiẽdi quæ
intentionẽ ad oculos ducit, ideoq; ipſa intentio in
aliud auerſa cernit uiſa ſomniorũ tanquã ſpecies
corporales aſſint, ut ſibi dormiẽs uigilare uideat,
& nõ ſimilia corporibus ſed ipſa corpora intueri
ſe putet. Cũ aũt uigilant cæci, ducit per illa itinera
intẽtio cernendi, quæ cũ ad loca uenerit oculorũ,
nõ exerit foras, ſed ibi remanet, ut uigilare ſe ſen-
tiant, potiusq; eſſe in tenebris uigilãdo etiã p diẽ,
q̃ dormiendo ſiue per diem ſiue noctẽ. Nã & qui
cæci nõ ſunt, pleriq; patẽtib. oculis dormiũt nihil
per eos uidẽtes, ſed nõ ideo nihil uidentes cũ ſpiri
tu cernant uiſa ſomniorũ. Si aũt clauſis oculis uigi
lent, neq; dormientiũ præſto ſunt uiſionibus neq;
uigilantiũ. Tantũ tñ ualet quod uſq; ad oculos eo
rũ nec ſopita nec perturbata nec intercluſa perue
nit à cerebro uia ſentiẽdi, & animæ intentionẽ uſ-
que ad ipſas quãuis clauſas fores corporis ducit,
ut cogitent quidẽ imagines corporum, ſed nullo
modo p eis habeant corporib. quę per oculos ſen
tiunt. Tantũ intereſt ubi fiat impedimentũ ſentiẽ
di corporalia cũ fit in corpore. Si eñ non fit niſi in
ipſis aditib. & quaſi ianuis ſenſuũ, uelut in oculis,
in aurib. cæterisq; ſenſib. corporalibus, ſola impe-
dit perceptio corporaliũ: nõ aũt animæ intẽtio in
aliud ſic auertit, ut p corporalib. habeat imagines
corporũ. Si aũt cauſa eſt intus in cerebro unde di-
rigunt uiæ ad ea quæ foris ſunt ſentienda, ipſius in
tentionis uaſa ſopiunt uel turbãtur uel intercludũ
tur, quibus nititur anima in ea quę foris ſunt intuẽ
da uel ſentiẽda. Quem uiſum quoniã non amittit,
tanta expreſſione format ſimilia, ut imagines cor
poraliũ à corporalibus diſcernere nõ ualens, utrũ
in illis an in iſtis ſit neſciat: & cũ ſcit, lõge alio mo-
do ſciat q̃ dum in cogitatido uerſantur, dum oc-
currũt ſimilitudines corporũ. Qui modus niſi ab
expertis capi utcũq; nõ poteſt. Hinc enim erat q̃d
me dormiẽs in ſomnis uidere ſciebã: nec tamen il
las corporaliũ rerũ ſimilitudines quas uidebam,
ſic ab ipſis corporalibus diſcernebã, quemadmo-
dum eas cogitãtes etiam clauſis oculis uel in tene
bris cõſtituti diſcernere ſolemus. Tantũ ualet, ip-
ſa animi intẽtio utrũ perducatur uſq; ad ſenſus li-
cet clauſos, an in ipſo cerebro, unde in hæc nitit,
aliqua cauſa exiſtẽte in aliud auertat: ut quãuis ali
quãdo ſe nouerit nõ corpora ſed corporũ ſimilitu
dines cernere, uel minus erudita etiã ipſa eſſe cor-
pora exiſtimãs, ſentiat ſe non ea corpore, ſed ſpiri
tu uidere, lõge ſit tamẽ ab affectione qua ſuo cor-
pori præſentat: unde ſe norunt & cæci uigilare, cũ
ſimilitudines corporũ cogitatas à corporib. quæ
uidere non poſſunt certa notione diſcernũt. Cũ *Cauſæ uiſionũ*
autẽ ſano corpore, nec ſomno ſenſibus cõſopitis, *diuerſæ. XXI.*
aliquo occulto opere ſpiritali in ea uiſa quæ ſimi-
A lia ſunt corporalib. anima rapit: non quia modus
diuerſus eſt, ideo eſt etiã diuerſa natura uiſorũ, cũ
& in illis cauſis quæ de corpore exiſtunt, ſit utiq;
differentia & aliquãdo à cõtrario. Nam phreneti-
ci nõ dormiendo potius perturbatas habent ſen-
tiendi uias in capite, ut talia uideãt qualia ſomniã-
tes uident, quorũ dormiẽdo auertit intentio à ſen
ſu uigilandi, & in ea uidenda conuertitur. Cum er
go illud fiat non dormiendo, hoc aũt dormiendo,
nõ tamẽ ea quæ uident ex alio genere ſunt quàm
ex natura ſpiritus, de quo uel in quo fiunt ſimilitu
dines corporũ. Ita quãuis diuerſa ſit cauſa intẽtio
nis alienatæ, quãdo ſano corpore uigilantis occul
ta quadã ui ſpiritali anima rapit, ut uice corporũ
expreſſas corporaliũ rerum ſimilitudines in ſpiri-
B tu uideat, eadem tamen eſt natura uiſorum. Neq;
enim dici poteſt, cũ cauſa in corpore eſt, tunc ani-
mam ſine ulla præſenſione futurorũ ex ſeipſa uer-
ſare imagines corporũ, ſicut etiam cogitando eas
ſolet. Cũ uero in ea uidenda ſpiritus aſſumitur, di-
uinitus hæc demõſtrari: quãdoquidem aperte ſcri
ptura dicit, Effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ *Iohel 2*
carnem, & iuuenes uiſa uidebunt, & ſenes ſomnia
ſomniabũt, diuinæ operationi utrunq; tribuẽs. Et
angelus domini apparuit Ioſeph in ſomnis dicẽs,
Noli timere accipere Mariam cõiugem tuam. Et *Matt. 3*
iterũ, Tolle puerũ & uade in Aegyptum. Itaq; *Occulto inſtin*
bono quidem ſpiritu aſſumi ſpiritum hominis ad *ctu & caſu fa-*
has uidendas imagines, niſi aliquid ſignificẽt non *ctæ diuinatio-*
puto. Cum uero in corpore cauſa eſt ut in eas ex- *nes. XXII*
C preſſius intuendas humanus intendatur ſpiritus,
non ſemper aliquid ſignificare credẽdum eſt: ſed
tunc ſignificãt cum inſpirantur à demonſtrãte ſpi-
ritu, ſiue dormienti, ſiue aliquid aliud ex corpore,
ut à carnis ſenſibus alienaretur patiẽti. Vigilanti-
bus etiã neq; ullo morbo afflictis nec furore exa-
gitatis, occulto quodam inſtinctu ingeſtas eſſe co
gitatiões quas promendo diuinarent, non ſolum
aliud agentes, ſicut Caiphas pontifex propheta- *Ioan. 11*
uit, cum eius intentio non haberet uoluntatẽ pro
phetandi, uerũ etiam id ſuſcipientes ut diuinandi
modo aliquid dicerent, nouimus. Nam quidam iu
uenes iocando ut fallerent ubi peregrini iter age-
bant, mathematicos ſe eſſe finxerunt, ignorantes
omnino utrũ duodecim ſigna dicerẽtur. Qui cum
D hoſpitẽ ſuũ mirari cernerent quę dicebant, atteſta
ti eſſe ueriſſima, audacius in plura progreſſi ſunt.
At ille atteſtãs, ad omnia mirabatur. Poſtremo ab
eis de filij ſalute quæſiuit, quem diu abſentem deſi
derabat, & quod inopinate tardaret, ne quid ei ac
cidiſſet ſollicitus erat. At illi nõ curantes quid poſt
eorum abſceſſum ueri cognoſceretur, dum tamen
in præſentia lætum hominẽ redderent, mox profe
cturi reſponderunt ſaluũ ac propinquantẽ, & eo
ipſo die quo hęc loquebant, eſſe uenturũ: neq; eñ
metuebant, ne cum dies peractus eſſet, eos ille re-
darguendos poſtridie ſequeret. Quid multa? Dũ
iam abire diſponerent, ecce ſubito adhuc eis illic
poſitis uenit. Item alius ante ſymphonia cum ſalta
bat, ubi erant multa idola per quandam Pagano-
rum ſolennitatẽ, non aliquo ſpiritu arreptus, ſed
imita-

imitatione ludicra arreptitios æmulatus ſciētibus A
circunſtantibus & ſpectantibus. Moris enim erat
ut ante prandiū peractis ſacrificijs agitatiſq; pha-
naticis, ſi qui adoleſcētes pōſt prandiū uellent eo
more ludere, nullus prohiberet. Ille ergo inter ſal
tandum facto ſibi ſilentio, iocabundus, & ridente
multitudine circūſeptus, ea nocte quæ impende-
bat, in ea ſylua, quæ iuxta erat, hominē à leone in-
teremptū iri, ad cuius cadauer ſpectandum, illuce
ſcente die cōfluxuram turbam, & illius ſolennita
tis locū deſerturā, prædixit. Et factum eſt, cum ſa-
tis cunctis qui aderant in omnibus eius motibus
claruiſſet, hoc eū ludendo & iocādo nuſquā per-
turbata uel alienata mente dixiſſe: ipſo etiā tanto
amplius mirante quod accidit, quanto magis noſ
ſet quo id animo atq; ore protulerit. Quonā mo- B
do hæc uiſa in ſpiritū hominis ueniāt: utrū ſibi pri-
mitus formētur, an formata ingerant, & quadam
cōiunctione cernant, ut ſic hominib. angeli oſtē-
dant cogitationes ſuas, & corporaliū rerū ſimili-
tudines, quas in ſuo ſpiritu futurorū cognitione
præformāt, quemadmodū & ipſi noſtras cogita-
tiones, nō utiq; oculis, quia non corpore ſed ſpiri
tu uident: uerū hoc interſit, quod illi noſtras, etiā
ſi nolumus, nouerūt: nos autē ipſorū, niſi oſtēdan
tur, noſſe nō poſſumus: quia ſic eas, ut opinor, ha-
bēt in poteſtate occultare ſpiritalib. modis, quē-
admodū nos quibuſdā interiectis obſtaculis, no-
ſtra corpora ne aliorū oculis uideantur, abſcondi
mus: & quid fiat in ſpū noſtro, ut aliquādo cernā-
tur tantūmodo ſignificātes imagines, & utrū aliqd C
ſignificent ignoret: aliquando autē aliquid ſigni-
ficare ſentiant, ſed quid ſignificēt neſciat: aliquan
do uero tanq; pleniore demōſtratione anima hu-
mana & ſpiritu ipſas & mente quid ſignificent ui-
deat, & ſcire difficillimū eſt, & ſi iam ſciamus, diſ-
ſerere atq; explicare operoſiſſimum eſt. Quod
autē nūc inſinuare ſatis arbitror, certū eſt eſſe ſpi-
ritalem quandam naturam in nobis, ubi corpora
lium rerū formant ſimilitudines: ſiue cū aliquod
corpus ſenſu corporis tangimus, & continuo for-
mat eius ſimilitudo in ſpiritu, memoriaq; recon-
dit: ſiue cū abſentia corpora iam nota cogitamus
ut ex eis formet quidā ſpiritalis aſpectus, quę iam
erant in ſpiritu & antequā ea cogitaremus: ſiue cū
eorum corporū, quæ non nouimus, ſed tamē eſſe D
non dubitamus, ſimilitudines, non ita ut ſunt illa,
ſed ut occurrit intuemur: ſiue cū alia, quæ uel non
ſunt, uel eſſe neſciuntur, pro arbitrio uel opinatio
ne cogitamus: ſiue neq; id agentibus, neq; uolen-
tibus nobis uariæ formæ corporaliū ſimilitudinū
uerſant in animo: ſiue cū aliquid corporaliter a-
cturi, ea ipſa diſponimus, quæ in illa actiōe futura
ſunt, & omia cogitatiōe antecedimus: ſiue iam in
ipſo actu, uel cū loquimur, uel cū facimus, omnes
corporales motus ut exeri poſſint præueniunt ſi-
militudinibus ſuis intus in ſpū: neq; enim ulla uel
breuiſſima ſyllaba in ordine ſuo niſi proſpecta ſo
nuiſſet: ſiue cū à dormiētib. ſomnia uident, uel ni-
hil uel aliquid ſignificātia: ſiue cū ualetudine cor-
porali turbatis intrinſecus itinerib. ſentiēdi, ima-

Formationes ſimilitudinum in animo
Cap. XXIII

gines corporū ſpiritus ueris corporib. ita miſcet,
ut internoſci uel uix poſſint, uel omnino nō poſ-
ſint: & aut ſignificēt aliquid, aut ſine ulla ſignifica
tione oboriant: ſiue prorſus ingraueſcente aliquo
morbo uel dolore corporis, & intercludēte intus
uias, quibus animæ, ut per carnē ſentiret, exereba
tur ac nitebat intentio, altius q; ſomno abſentato
ſpiritu, corporaliū rerum exiſtunt aut monſtrātur
imagines, uel ſignificantes aliquid uel ſine ulla ſig
nificatione apparentes: ſiue nulla ex corpore cau-
ſa exiſtente, ſed aſſumente atq; rapiente aliquo ſpi
ritu tollit anima in huiuſmodi uidendi ſimilitudi-
nes corporū, miſcēs eis uiſa corporalia, cum ſimul
etiā corporis ſenſibus utitur: ſiue ita ſpiritu aſſumē
te alienatur ab omni corporis ſenſu, & auertitur,
ut ſolis ſimilitudinibus corporum ſpiritali uiſiōe
teneat, ubi neſcio utrū poſſint aliqua nihil ſignifi-
cantia uideri. Hęc igit natura ſpiritalis, in qua nō
corpora, ſed corporū ſimilitudines exprimuntur,
inferioris generis uiſiones habet, q; illud mentis
atq; intelligentiæ lumen, quo & iſta inferiora diju
dicant & ea cernunt, quæ neq; ſunt corpora, neq;
ullas gerunt formas ſimiles corporum, uelut ipſa
mens & omnis animæ affectio bona, cui cōtraria
ſunt eius uitia, quæ recte culpant atq; damnant in
hominib. Quo eñ alio modo ipſe intellectus niſi
intelligēdo conſpicit? Ita & charitas, gaudiū, pax,
longanimitas, benignitas, bonitas, fides, māſuetu
do, cōtinētia, & cętera huiuſmodi, quibus propin
quat deo: & ipſe deus, ex quo omnia, per quē om
nia, in quo omnia. Quanq; itaq; in eadem anima
fiant uiſiones ſiue quę ſentiuntur per corpus, ſicut
hoc corporeū cœlū, terra, & quæcunq; in eis nota
eſſe poſſunt, quemadmodū poſſunt: ſiue quę ſpiri
tu uident ſimilia corporū, de quibus multa iam di
ximus: ſiue cū mente intelligunt, quæ nec corpo-
ra ſunt, nec ſimilitudines corporū, habent utiq; or
dinem ſuum, & eſt aliud alio præcellentius. Præ-
ſtantior eſt enim uiſio ſpiritalis q; corporalis, &
rurſus præſtantior intellectualis q; ſpiritalis. Cor-
poralis eñ ſine ſpiritali eſſe non poteſt, quādoqui
dem momēto eodē quo corpus ſenſu corporis tā
gitur, fit etiā in animo tale aliquid: non quod hoc
ſit, ſed quod ſimile ſit: quod ſi nō fieret, nec ſenſus
ille eſſet, quo ea quæ extrinſecus adiacēt, ſentiun-
tur. Neq; eñ corpus ſentit, ſed anima per corpus;
quo uelut nūcio utit ad formandū in ſeipſa quod
extrinſecus nūciat. Nō poteſt itaq; fieri uiſio cor-
poralis, niſi etiā ſpiritalis ſimul fiat: ſed non diſcer-
nit, niſi cū fuerit ſenſus ablatus à corpore: ut id qđ
per corpus uidebat, inueniatur in ſpiritu. At uero
ſpiritalis uiſio etiā ſine corporali fieri poteſt, cum
abſentiū corporū ſimilitudines in ſpiritu apparēt,
& fingunt multæ ꝑ arbitrio, uel pręter arbitriū de
monſtrant. Itē ſpiritalis uiſio indiget intellectuali
ut dijudicet, intellectualis aūt iſta ſpiritali inferio
re nō indiget, ac per hoc ſpiritali corporalis, intel-
lectuali aūt utraq; ſubiecta eſt. Cū ergo legimus, 1 Cor. 2
Spiritalis omnia iudicat, ipſe aūt à nemine dijudi-
cat: nō ſecundū ſpiritū, à quo mēs diſcernit, ſicut
illud quod dictū eſt, Orabo ſpiritu, orabo & men 1. Cor. 14
te

Viſio ſpiritalis, intellectualis, corporalis.
XXIIII

te: ſed ex illa notione debemus accipe qua dictũ
eſt, Renouamini aũt ſpiritu mentis ueſtræ. Iam e- A
nim ſupra docuimus alio modo & ipſam mẽtem
ſpiritũ dici, ſecundũ quã ſpiritalis omnia dijudi-
cat. Quapropter nõ abſurde neq; inconuenienter
arbitror ſpiritalẽ uiſionẽ inter intellectualẽ & cor
poralẽ tanq; medietatẽ quandam obtinere. Puto
enim non incõgruenter mediũ dici, quod corpus
quidẽ non eſt, ſed ſimile eſt corpori, inter illud q̃d
uere corpus eſt, & illud qđ nec corpus eſt, nec ſi-
Sola uiſio intellectualis certa. Cap. XXV
mile corpori. Illudiẽ aũt anima ſimilitudinibus
terũ, nõ earũ uitio, ſed opinionis ſuæ, cũ approbat
quæ ſimilia ſunt pro ijs quibus ſimilia ſunt, ab in-
telligẽtia deficiẽs. Falliẽ ergo in uiſione corporali
cum in ipſis corporib. fieri putat q̃d fit in corporis
ſenſibus. Sicut nauigantib. uidenẽ in terra moue- B
ri quæ ſtant, & intuẽtibus cœlũ, ſtare ſydera quæ
mouenẽ, & diuaricatis radijs oculorũ, duas lucer-
næ ſpecies apparere, & in aqua remus infractus,
& multa huiuſmodi. Aut cũ putat aliquid hoc eſ-
ſe, quod ſimiliter coloratũ eſt, uel ſimiliter ſonat,
uel olet, uel ſapit, uel tangiẽ. Hinc enim & medi-
camentũ aliquod ceratũ coctũ in cacabo putaẽ le
gumẽ, & ſonitus tranſeũtis uehiculi putaẽ ex to-
nitruo: & ſi nullis alijs ſenſibus exploteẽ, ſed ſolũ
adiaceat olfactui, citriũ putaẽ herba, quæ uocatur
apiaria, & cibus aliquo dulciculo ſucco affectus
putaẽ melle cõditus: & ignotus annulus cõtrecta
tus in tenebris, putaẽ aureus, cũ ſit æreus aut argẽ
teus: aut cũ repentinis inopinatisq; corporalibus
uiſis anima turbata uel in ſomnis uidere ſe putat, C
uel aliquo huiuſmodi ſpiritali uiſo affici: unde in
omnibus corporalib. uiſis, & aliorũ ſenſuũ conte-
ſtatio, & maxime ipſius mentis atq; rationis adhi-
beẽ, ut quod in hoc rerũ genere uerũ eſt, inueniaẽ
quantũ inueniri poteſt. In uiſione autẽ ſpiritali, id
eſt, in corporũ ſimilitudinibus, quæ ſpiritu uiden-
tur, fallit anima, cũ ea quæ ſic uider, ipſa corpora
eſſe arbitraẽ: uel quod ſibi ſuſpitiõe falſaq; conie-
ctura finxerit, hoc etiã in corporib. putat, quæ nõ
uiſa coniectat. At uero in illis intellectualib. uiſis
nõ falliẽ: aut eñ intelligit & uerũ eſt, aut ſi uerum
non eſt, non intelligit: unde aliud eſt in bis errare
Anima rapta uiſione ſpiritali & intellectuali. XXVI
quæ uider, aliud ideo errare quia nõ uidet. Qua
propter cũ rapiẽ anima in ea uiſa quæ ſpiritu cer-
nunẽ ſimilia corporalibus, ita ut omnino à ſenſib. D
corporis auertatur amplius q̃ in ſomno ſolet, ſed
minus q̃ in morte: iam diuinæ admonitiõis eſt &
adiutorij, ut ſe nõ corpora, ſed uiſa corporũ ſimi-
lia ſpiritaliter nouerit cernere, ſicuti quæ in ſom-
nis uidere, etiã anteq̃ euigilent ſciũt. Ibi ſi etiã ui-
denẽ futura, ita ut omnino futura noſcanẽ, quorũ
imagines præſentes uidenẽ, ſiue ipſa hominis mẽ-
te diuinitus adiuta, ſiue aliquo inter ipſa uiſa quid
ſignificẽt exponente, ſicut in Apocalypſi Ioannis
exponebaẽ, magna reuelatio eſt: etiam ſi forte i-
gnoret ille cui hæc demõſtranẽ, utrum ex corpo-
re exierit, an adhuc ſit in corpore, ſed ſpiritu ſenſi
bus corporis alienato iſta uideat: poteſt enim ſic
raptus id ignorare, ſi ei & hoc nõ oſtendaẽ. Por-
rò aũt ſi quẽadmodũ raptus eſt à ſenſibus corpo-
ris, ut eſſet in iſtis ſimilitudinib. corporũ, quæ ſpi-
ritu uidenẽ: ita & ab ipſis rapiaẽ, ut in illam quaſi
regionẽ intellectualiũ uel intelligibiliũ ſubueha-
tur. Ibi ſine ulla corporis ſimilitudine pſpicua ue-
ritas cerniẽ, nullis opinionũ falſarũ nebulis obfu-
ſcaẽ. Ibi uirtutes animæ nõ ſunt operoſæ ac labo-
rioſæ: neq; eñ opere temperãtiæ libido frenaẽ aut
opere fortitudinis toleranẽ aduerſa, aut opere iu-
ſtitiæ iniqua puniunẽ, aut opere prudentiæ mala
deuitãtur: Vna ibi et tota uirtus eſt: amare quod ui
deas, & ſumma felicitas babere quod amas. Ibi e-
nim beata uita in fonte ſuo bibiẽ, unde aſpgiẽ ali-
quid huic humanæ uitę, ut in tẽtationib. huius ſe-
culi, tẽperanter, fortiter, iuſte prudẽterq; uiuatur.
Propter illud quippe adipiſcendũ, ubi ſecura qui
es erit, & ineffabilis uiſio ueritatis, labor ſuſcipiẽ,
& cõtinẽdi à uoluptate, & ſuſtinẽdi aduerſitates,
& ſubueniẽdi indigẽtibus, & reſiſtẽdi decipienti-
bus. Ibi uideẽ claritas dñi, non per uiſionẽ ſignifi-
cantẽ: ſiue corporalẽ, ſicut uiſa eſt in monte Sina:
ſiue ſpiritalẽ, ſicut uidit Eſaias uel Ioãnes in Apo-
calypſi: ſed per ſpeciẽ, nõ per ænigmata, quãtum
ea capere mens humana poteſt, ſecundũ aſſumen
tis dei gratiã, ut os ad os loquaẽ ei, quẽ dignũ tali
deus colloquio fecerit: non os corporis, ſed men-
tis. Sic intelligendum arbitror quod de Moyſe *Quomodo Moyſes uiderit deũ Cap. XXVII*
ſcriptũ eſt, Concupiuerat enim, ut in Exodo legi-
mus, uidere deũ: non utiq; ſicut uiderat in mõte,
nec ſicut uidebat in tabernaculo, ſed in ea ſubſtã-
tia qua deus eſt, nulla aſſumpta corporali creatu-
ra, quæ mortalis carnis ſenſib. præſenteẽ: neque in C
ſpiritu figuratis ſimilitudinib. corporũ: ſed p ſpe-
ciem ſuã quantũ eam capere creatura ratiõalis &
intellectualis poteſt, ſeuocata ab omni corporis
ſenſu, & ab omni ſignificatiuo ænigmate ſpiritus.
Sic eñ ſcriptũ eſt, Si ergo inueni gratiã in cõſpe- *Exod. 33*
ctu tuo oſtẽde mihi temetipſum manifeſte, ut ui-
deam te: cũ paulo ſupius legaẽ locutus dominus
ad Moyſen facie ad faciẽ, ſicut quis loquitur ad a-
micũ ſuũ. Sẽtiebat ergo quod uidebat, & quod nõ
uidebat deſiderabat. Nam & paulo poſt cũ dixiſ-
ſet ei deus, Inueniſti gratiã in conſpectu meo, &
ſcio te præ omĩb. Reſpondit ei, Oſtẽde mihi clari-
tatẽ tuã. Et tũc quidẽ reſpõſum accepit à dño figu
ratũ, de quo nũc longũ eſt diſputare, quãdo ei di-
xit, Nõ poteris uidere faciẽ meam & uiuere. Non D
enim uidebit homo faciem meam & uiuet. Dein-
de ſubiecit & ait illi, Ecce locus penes me eſt, &
ſtabis ſup petrã, ſtatim ut trãſiet mea maieſtas, &
ponã te in ſpelũca petræ, & tegam manũ meã ſu-
per te donec tranſeã, & auferã manũ meam, & tũc
uidebis poſteriora mea: nam facies mea nõ appa-
rebit tibi. Nec tamẽ ſecuta ſcriptura hoc etiã cor-
poraliter factũ eſſe narrauit, ſatisq; per hoc demõ
ſtratũ eſt figurate dictũ eſſe in eccleſię ſignificatio
ne, Ipſa eſt eñ locus penes dominũ, quia eccleſia
eſt tẽplũ eius, & ipſa ædificata eſt ſup petrã, & cæ
tera quæ ibi dicta ſunt, eidem intelligẽtiæ cõgru-
unt. Niſi tamẽ cõcupitã & deſideratam dei clari-
tatem Moyſes uidere meruiſſet, non in libro Nu-
merorũ diceret deus ad Aaron, & Mariã fratres *Num. 12*

eius, Audite uerba mea, Si fuerit propheta inter
uos domino, in uiſione illi cognoſcar, & in ſom-
nio loquar illi, nõ ita quõ famulus meus Moyſes
in tota domo mea fidelis eſt. Os ad os loquar ad
illũ in ſpecie, & nõ per ænigmata, & claritatẽ do-
mini uidit. Neq; eñ hoc ſecũdũ ſubſtantiã corpo-
ris, quæ carnis ſenſibus præſentaẽ, intelligendum
eſt: nam utiq; ſic loquebaẽ ad Moyſen facie ad fa-
ciem, cõtra in cõtra: quando tamẽ dixit ei, Oſten
de mihi temetipſum: & nunc etiam ad ipſos quos
obiurgabat, & quibus Moyſi meritum ita præfe-
rebat, ſic loquebatur per creaturam corporalem
præſentatã ſenſibus carnis. Illo ergo modo, in illa
ſpecie qua deus eſt, lõge ineffabiliter ſecretius &
præſentius loquiẽ locutione ineffabili, ubi eũ ne-
mo uidens uiuet uita iſta qua mortaliter uiuiẽ in
iſtis ſenſibus corporis. Sed niſi ab hac uita quiſq;
quodãmodo moriaẽ, ſiue omnino exiẽs de corpo B
re, ſiue ita auerſus & alienatus à carnalibus ſenſi-
bus, ut merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait, utrũ in
corpore an extra corpus ſit, cum in illam rapiẽ &
Tertium cœlũ quid ſignificet Cap. XXVIII ſubuehiẽ uiſionẽ. Quapropter ſi hoc tertium ui-
ſionis genus, quod ſuperius eſt, nõ ſolũ omni cor
porali, quo per corporis ſenſus corpora ſentiunẽ,
uerumetiam omni illo ſpiritali, quo ſimilitudines
corporũ ſpiritu & nõ mente cernunẽ, tertiũ cœlũ
appellauit Apoſtolus: in hoc uidetur claritas dei,
cui uidendæ corda mundantur, unde dictum eſt,
Matth. 5 Beati mũdo corde, quia ipſi deum uidebunt: non
per aliquã corporaliter uel ſpiritaliter figuratam
ſignificationẽ tanq; per ſpeculũ in ænigmate, ſed
facie ad faciẽ: quod de Moyſe dictũ eſt, os ad os, C
per ſpeciẽ ſcilicet, qua eſt deus quicquid eſt: quan
tuluncunq; eum mens, quæ nõ eſt quod ipſe, etiã
ab omni corpore, & ab omni terrena labe munda
ta, & ab omni corpore & ſimilitudine corporis a-
lienata & abrepta capere poteſt: à quo peregrina
mur mortali & corruptibili onere grauati, quan-
diu per fidem ambulamus, nõ per ſpeciẽ, & cum
hic iuſte uiuimus. Cur autẽ non credamus, quod
tãto Apoſtolo doctori gentiũ, rapto uſq; ad iſtam
excellentiſſimã uiſionẽ, uoluerit deus demonſtra
re uitã, in qua poſt hanc uitã uiuendũ eſt in æter-
num? Et cur non dicaẽ iſte paradiſus, excepto illo
in quo corporaliter uixit Adam inter ligna nemo
roſa atq; fructuoſa, quandoquidẽ & Eccleſia, quæ
nos cõgregat in charitatis ſinu, paradiſus dicta eſt D
cũ fructu pomorũ? Sed hoc figurate dictũ eſt, tan
quã illo paradiſo, ubi proprie fuit Adam, Eccleſia
figurata ſit per formã futuri. Quanq; diligentius
conſiderãtib. fortaſſis occurrat illo paradiſo cor-
porali, in quo Adam corporaliter fuit, & iſtam ui-
tam ſanctorũ ſignificatã, quæ nunc agiẽ in Eccle-
ſia, & illã quæ poſt hanc erit in æternũ: ſicut Hie-
ruſalẽ quæ interpretaẽ uiſio pacis, & tamẽ quędã
terrena ciuitas demõſtraẽ, quæ ſignificat Hieruſa
lem matrẽ noſtram æternã in cœlis: ſiue in ijs qui
ſpe ſalui facti ſunt, & quod nõ uidẽt, ſperãtes per
patientiã expectãt, ſecundũ quos multi filij deſer
tæ magis q; eius quæ habet uirũ: ſiue in ipſis ange
lis ſanctis per Eccleſiã multiformis ſapientiæ dei,

cũ quibus poſt hãc peregrinationẽ ſine labore &
A ſine fine uiuendũ eſt. Si aũt ſic accipimus tertiũ *Cœli multi ſecundũ quoſdã Cap. XXIX*
cœlũ, quò Apoſtolus raptus eſt, ut quartũ etiã, &
aliquot ultra ſuperius cœlos eſſe credamus, infra
quos eſt hoc tertiũ cœlũ: ſicut eos alij ſeptẽ, alij o-
cto, alij nouẽ uel etiã decẽ perhibẽt: & in ipſo uno
quod diciẽ firmamentũ, multos gradatim eſſe cõ-
firmant: ac per hoc corporeos eſſe uel ratiocinan
tur uel opinãtur, de quorũ ratione ſiue opinione
nũc diſſerere longũ eſt. Poteſt autẽ fieri ut etiã in
ſpiritalibus uel intellectualibus multos quoſdam
gradus quiſquã eſſe contendat, aut ſi poſſit oſten
dat, eoſq; diſtinctos iuxta aliquẽ prouectũ magis
uel minus illuſtriũ reuelationũ. Sed utcũq; ſe iſta
habeãt, & accipiunẽ ut libet ab alio ſic, ab alio au-
tem ſic, ego uiſorum uel uiſionum præter iſta tria
genera, aut corpore, aut ſpiritu, aut mente, uſque
B adhuc uel noſſe uel docere nõ poſſum. Sed quot
& quantæ ſingulorũ generum ſint differẽtię, ut in
unoquoq; aliud alio gradatim ſuperferaẽ, ignora
re me fateor. Sicut autẽ in iſta luce corporea eſt *Spiritalis uiſio quõ accipienda. XXX*
cœlũ, quod ſuper terras ſuſpicimus, unde lumina
ria clarẽt & ſydera, quæ corpora lõge ſunt melio-
ra terreſtribus: ſic in illo genere ſpiritali, in quo ui
denẽ corporũ ſimilitudines luce quadã incorpo-
rali ac ſua, ſunt quædã excellẽtia & merito diuina,
quæ demõſtrant angeli miris modis: utrũ uiſa ſua
facili quadã & prępotẽti cõiunctione uel cõmix-
tione etiã noſtra eſſe facientes, an ſcientes neſcio
quõ noſtrã in ſpiritu noſtro informare uiſionem,
difficilis perceptu, & difficilior dictu res eſt. Sunt
C autẽ alia uiſa uſitata humana, quæ ſiue ex ipſo ſpi-
ritu noſtro multipliciter exiſtunt, ſiue ex corpore
ſpiritui quodammodo ſuggerunẽ, ſicut fuerimus
affecti uel carne uel animo. Non ſolum enim uigi
lantes homines curas ſuas cogitando uerſant in
ſimilitudinibus corporum, uerũetiam dormien-
tes hoc ſæpe ſomniant quo indigẽt: nam & nego
cia ſua gerunt ex animi cupiditate, & epulis po-
culiſq; inhiãtes inſiſtũt, ſi forte eſuriẽtes ſitiẽteſq;
dormierũt. Quæ omnia puto cõparata illis ange-
licis demõſtrationib. ſic habẽda, ac ſi in iſta natu-
ra corporũ terrena cœleſtib. cõparenẽ. Sic etiã *Virtutes in animo. XXXI*
in illo genere intellectualiũ uiſorũ alia ſunt quę in
ipſa anima uidentur, uelut uirtutes quib. uitia ſunt
cõtraria: ſiue ꝑmanſuræ ut pietas: ſiue utiles huic
D uitæ, & poſtea non futuræ, ſicut uides qua credi-
mus ea quæ nondum uidemus: & ſpes qua futura
cũ patientia expectamus, & ipſa patiẽtia qua om-
nia toleramus aduerſa, donec quo uolumus ue-
niamus. Iſtæ quippe & huiuſmodi uirtutes, quæ
nũc ꝓpter tranſigendã iſtam peregrinationẽ ual-
de neceſſariæ ſunt, nõ erunt in illa uita, ꝓpter quã
adipiſcendã ſunt neceſſariæ, & tamẽ etiã ipſæ in-
tellectualiter uidenẽ: neq; enim aut corpora ſunt,
aut ſpecies habent ſimiles corporum. Aliud autẽ *Lumen animæ*
eſt ipſum lumẽ, quo illuſtraẽ anima, ut omnia uel
in ſe uel in illo ueraciter intellecta cõſpiciat: nam
illud ipſe deus eſt, hoc autẽ creatura: quãuis ratio
nalis & intellectualis ad eius imaginẽ facta, quæ
cum conaẽ lumen illud intueri, palpitat infirmita
te, &

te,& minus ualet. Inde eſt tamen quicquid intelli
git ſicut ualet. Cũ ergo illuc rapit̃, & à carnalibus A
ſubtracta ſenſibus, illi uiſioni expreſſius præſenta
tur nõ ſpatijs localibus, ſed modo quodã ſuo, etiã
ſupra ſe uidet illud, quo adiuta uidet quicquid e-
tiam ſe intelligẽdo uidet. Si aũt quærit̃ cũ ani-
ma de corpore exierit, utrũ ad aliqua loca corpo-
ralia feratur, an ad incorporalia corporalibus ſi-
milia: an uero nec ad ipſa, ſed ad illud quod & cor
poribus & ſimilitudinibus corporũ eſt excellen-
tius: Cito quidem reſponderim, ad corporalia lo-
ca eam uel non ferri, niſi cum aliquo corpore, uel
nõ localiter ferri. Iam utrum habeat aliquod cor-
pus, cũ de hoc corpore exierit, oſtẽdat qui poteſt,
ego aũt nõ puto: ſpiritalem enim arbitror eſſe, nõ
corporalẽ. Ad ſpiritalia uero ꝓ meritis fertur, aut
ad loca pœnalia ſimilia corporib. Qualia ſæpe de B
monſtrata ſunt ijs qui rapti ſunt à corporis ſenſi-
bus, & mortuis ſimiles iacuerũt, & infernales pœ
nas uiderũt, cum & ipſi in ſeipſis gererẽt quandã
ſimilitudinem corporis ſui, per quã poſſent ad illa
ferri, & talia ſimilitudinib. ſenſuũ experiri. Neque
enim uideo cur habeat anima ſimilitudinem cor-
poris ſui, cum iacẽte ſine ſenſu ipſo corpore, non
dũ tamen penitus mortuo, uidet talia, qualia mul
ti ex illa ſubductione uiuis redditi narrauerũt, &
nõ habeat cũ perfecta morte penitus de corpore
exierit. Aut ergo ad illa fert̃ pœnalia, aut ad alia
itidẽ ſimilia corporalibus, nec tamẽ pœnarũ, ſed
quietis atq; gaudiorum. Neq; enim recte dici po-
teſt, uel illas falſas eſſe pœnas, uel illam falſam re-
quiem atq; lætitiã: tunc enim hæc falſa ſunt, quan
do per opinationis errorẽ alia pro alijs putantur. C
Nam Petrus non ſolũ cum diſcum illum uidebat,
& in eo nõ ſimilitudines corporũ, ſed corpora pu
tabat, in hoc utiq; fallebat̃: uerumetiã cũ alio tem
pore ab angelo ſolutus, é uinculis ibat in corpore
ambulans, & præſentatus corporalib. formis, &
putabat ſe uiſum uidere, nihilominus fallebatur:
nam & illæ in diſco erant ſpiritales formæ corpo-
ralibus ſimiles: & iſta corporalis expreſſio ſoluta
de uinculis, propter miraculũ ſpiritali ſimilis erat.
Fallebat̃ autẽ anima in utriſq;, non niſi cũ alia pro
alijs approbaret. Quãuis ergo nõ ſint corporalia,
ſed ſimilia corporalibus, quibus animæ corpori-
bus exutæ afficiunt̃, ſeu bene ſeu male, cũ ipſę cor
poribus ſuis ſimiles, ſibimet appareãt: ſunt tamen D
& uera lætitia & uera moleſtia facta de ſubſtantia
ſpiritali: nam & in ſomnis magni intereſt utrũ in
lætis an triſtib. ſimus. Vnde quidã in rebus quas
cõcupiuerãt conſtituti, ſe euigilaſſe doluerunt: &
rurſus grauibus terroribus atq; cruciatibus exa-
gitati atq; uexati, cũ expergefacti eſſent, dormire
timuerunt, ne in eadem mala reuocarent̃. Et utiq;
dubitandũ non eſt, quod expreſſiora ſint illa quæ
inferna dicũtur, atq; ob hoc uehementius ſentian
tur. Nam & qui ſubtracti ſunt ſenſibus corporis,
minus quidẽ ꝙ ſi omnimodo morerent̃, ſed tamẽ
amplius ꝙ ſi dormirent, expreſſiora ſe uidiſſe nar
rauerunt, ꝙ ſi ſomnia narrauiſſent. Eſt ergo pror-
ſus inferorũ ſubſtãtia, ſed eam ſpiritalem arbitror

Anima corpore exuta, quò feratur. Cap. XXXII

eſſe, non corporalẽ. Nec audiendi ſunt qui af-
firmant inferos in hac uita explicari, nec eſſe poſt
mortem. Viderint enim quemadmodũ poetica
figmenta interpretentur, nos ab autoritate diui-
narũ ſcripturarũ, quibus ſolis de hac re fides ha-
benda eſt, recedere non debemus. Quanq; poſſi-
mus oſtendere illorũ quoq; ſapientes de infero-
rum ſubſtantia minime dubitaſſe, quæ poſt hanc
uitã excipit animas mortuorũ. Vnde autẽ ſub ter
ris eſſe dicant̃ inferi, ſi corporalia loca nõ ſũt, Aut
unde inferi appellant̃, ſi ſub terris non ſunt, meri-
to quæritur. Animã uero non eſſe corporeã non
me putare, ſed planè ſcire audeo profiteri: tamen
habere poſſe ſimilitudinẽ corporis, & corporaliũ
omnino membrorũ quiſquis negat, poteſt nega-
re animam quæ in ſomnis uidet, uel ſe ambulare,
uel ſedere, uel hac atq; illac egreſſu aut etiam uo-
latu ferri ac referri, quod ſine quadam ſimilitudi-
ne corporis nõ fit. Proinde ſi hanc ſimilitudinem
etiã apud inferos gerit, nõ corporalẽ ſed corpori
ſimilẽ: ita etiã in locis uidet̃ eſſe nõ corporalibus,
ſed corporaliũ ſimilibus, ſiue in requie, ſiue in do-
loribus. Quanquã & illud me nondum inueniſſe
cõfiteor, inferos appellatos, ubi iuſtorũ animæ re
quieſcunt. Et Chriſti quidẽ animã ueniſſe uſq; ad
ea loca, in quibus peccatores cruciant̃, ut eos ſol-
ueret à tormentis, quos eſſe ſoluẽdos occulta no-
bis ſua iuſtitia iudicabat, non immerito creditur.
Quõ enim aliter accipiendũ ſit quod dictum eſt,
Quem deus ſuſcitauit ex mortuis, ſolutis dolori-
bus inferorũ, quia nõ poterat teneri ab eis: nõ ui-
deo, niſi ut quorundã dolores apud inferos eũ ſol
uiſſe accipiam*, ea poteſtate qua dominus eſt, cui
omne genu flectit̃, cœleſtiũ, terreſtriũ; & inferno
rum, per quã poteſtatẽ etiam illis doloribus quos
ſoluit, nõ potuit teneri. Neq; enim Abraham, uel
ille paup in ſinu eius, hoc eſt in ſecreto quietis e-
ius, in doloribus erat, inter quorũ requiẽ & illa in
ferni tormẽta legimus magnũ chaos firmatũ: ſed
nec apud inferos eſſe dicti ſunt. Contigit enim, in
quit, mori inopẽ illum, & afferri ab angelis in ſinũ
Abrahæ: mortuus eſt autem & diues, & ſepultus
eſt. Et cũ apud inferos in tormentis eſſet, & cæte-
ra. Videmus itaq; inferorum mentionẽ nõ eſſe fã
ctam in requie pauperis, ſed in ſupplicio diuitis:
Illud etiã quod Iacob dicit ad filios ſuos, Deduce
tis ſenectutẽ meam cum triſtitia ad inferos: uidet̃
hoc magis timuiſſe, ne nimia triſtitia ſic ꝑturbare
tur, ut nõ ad requiẽ beatorum iret, ſed ad inferos
peccatorũ. Neq; enim paruũ animæ malum eſt tri
ſtitia, cum etiã Apoſtolus cuidam tam ſolicite ti-
muerit, ne maiore triſtitia abſorberetur. Proinde,
ut dixi, nondũ inueni, & adhuc quæro: nec mihi
occurrit inferos alicubi in bono poſuiſſe ſcriptu-
ram dũtaxat canonicam: Non autẽ in bono acci-
piendũ, ſinũ Abrahæ, & illam requiẽ, quo ab an-
gelis pius pauper ablatus eſt, neſcio utrũ quiſquã
poſſit audire: & ideo quomodo eũ apud inferos
credamus eſſe, non uideo. Verum hoc dum quę-
rimus; & aut inuenimus, aut non inuenimus ur-
get nos lõgitudo libri huius eũ aliquando cõclu-

De inferis quæſtio. XXXIII

2 retra. c. 24

4 ſent. di. 44 cap. cũ autem

Act. 2

Sinus Abrahæ

Gen. 44

2 Cor. 2

Paradiſi uocabulum. Cap. XXXIIII

dere. Quapropter quoniã de paradiſo ſermonem
A inſtituimus, propter illud quod Apoſtolus ait, ſci
re ſe raptũ hominẽ uſq; in tertiũ cœlũ, neſcire au-
tem ſiue in corpore ſiue extra corpus: & quia ra-
ptus eſt in paradiſum, & audiuit ineffabilia uer-
ba, quę nõ licet homini loqui: non temere affirma
mus, utrũ in tertio cœlo ſit paradiſus, an etiam in
tertiũ cœlum, & inde rurſus in paradiſum raptus
ſit. Si enĩ ꝓprie quidẽ eſt nemoroſus locus, trãsla-
to autẽ uerbo, omĩs etiã ſpiritalis quaſi regio, ubi
animæ bene eſt, merito paradiſus dici poteſt, non
ſolũ tertiũ cœlũ, quicquid illud eſt, quod profecto
magnũ ſublimiterq; præclarum eſt, uerũetiam in
ipſo homine lætitia quædam bonæ cõſcientiæ pa
radiſus eſt. Vnde & eccleſia in ſanctis temperan-
ter & iuſte & pie uiuentibus paradiſus recte dici-
B tur, pollens affluentia gratiarum, caſtiſq; delitijs:
quãdoquidẽ & in tribulatiõib. gloriat̃ de ipſa pa-
tiẽtia plurimũ gaudens, quia ſecundũ multitudi-
nem dolorũ in corde conſolationes dei iocundãt
animam eius. Quanto magis ergo poſt hanc uitã
etiam ſinus ille Abrahæ paradiſus dici poteſt, ubi
iam nulla tẽtatio, ubi tãta requies poſt omnes do
lores uitæ huius? Neq; enim & lux ibi nõ eſt pro
pria quędã & ſui generis, & profecto magna, quã
diues ille de tormẽtis & tenebris inferorũ, tam u-
tiq; de longinquo cum magnũ chaos eſſet in me-
dio, ſic tamẽ uidit ut ibi illum quondam contem-
ptum pauperem agnoſceret. Quæ ſi ita ſunt, ideo
ſub terris dicunt̃ inferi uel credunt̃, quia cõgruẽ-
ter in ſpiritu per illas corporalium rerũ ſimilitu-
C dines ſic demonſtrant̃, ut quoniã defunctorũ ani
mæ inferis dignæ, carnis amore peccauerũt, hoc
eis per illas corporaliũ rerum ſimilitudines exhi-
beat̃, quod ipſi carni mortuæ ſolet, ut ſub terrã re-
cõdat̃. Deniq; inferi eo quod infra ſint, Latine ap
pellant̃: ſicut autẽ ſecundũ corpus ſi ponderis ſui
ordinem teneant, inferiora ſunt omnia grauiora,
ita ſecundum ſpiritũ inferiora ſunt omnia triſtio-
ἀΐδης ra: Vnde & in Græca lingua origo nominis quo
appellant̃ inferi, ex eo quod nihil ſuaue habeant,
reſonare perhibetur. Nec ipſam tamen rerũ par-
tem noſter ſaluator mortuus ꝓ nobis uiſitare con
tempſit, ut inde ſolueret quos eſſe ſoluendos ſecũ
dum diuinam ſecretamq; iuſtitiã ignorare nõ po-
Luc. 23 tuit. Quapropter animæ illius latronis cui dixit,
hodie mecũ eris in paradiſo: non utiq; inferos prę
D ſtitit ubi pœnæ ſunt peccatorũ: ſed aut illã requi-
em ſinus Abrahæ: non enim alicubi nõ eſt Chri-
ſtus, cum ipſe ſit ſapientia dei attingens ubiq; pro
pter ſuam mũditiam: aut illum paradiſum, ſiue in
tertio cœlo, ſiue ubicũq; alibi, quo poſt tertiũ cœ
2 Cor. 12 lum eſt raptus Apoſtolus: ſi tamen non aliquid u-
num eſt diuerſis nominibus appellatũ, ubi ſunt a-
nimæ beatorũ. Si ergo cœlum primum recte acci
pimus, hoc omĩe corporeũ generali nomine quic-
quid eſt ſuper aquas & terram: Secundum autem
in ſimilitudine corporali quod ſpiritu cernitur, ſi-
cut illud unde animalibus plenus in ecſtaſi Petro
diſcus ille ſubmiſſus eſt: Tertium uero quod mẽ-
te conſpicit̃ ita ſecreta & remota & omnino abre

pta à ſenſibus carnis atq; mũdata, ut ea quæ in illo
A cœlo ſunt, & ipſam dei ſubſtantiã uerbũq; deũ p
quod facta ſunt omnia in charitate ſpiritusſancti
ineffabiliter ualeat uidere & audire: non incõgru
enter arbitramur, & illuc eſſe Apoſtolũ raptũ, &
ibi fortaſſis eſſe paradiſum omĩb. meliorẽ, & ſi di-
ci oportet paradiſum paradiſorũ. Si enĩ animæ bo
næ lætitia in rebus bonis eſt in omĩ creatura, quid
ea lætitia pręſtãtius quæ in uerbo dei eſt per qđ fa
cta ſunt omĩa? Sed ſi quẽ mouet, qđ opus ſit ſpi *Reſurrectio corporũ. Cap. XXXV.*
ritibus defunctorũ corpora ſua in reſurrectione
recipe, ſi poteſt eis etiam ſine corporibus ſumma
illa beatitudo præberi: difficilior quidem quęſtio
eſt, quã ut pfecte poſſit hoc ſermone finiri. Sed ta
men minime dubitãdũ eſt, & raptã hominis à car-
nis ſenſibus mentem, & poſt mortem ipſam car-
ne depoſita, & tranſcẽſis etiã ſimilitudinib. corpo
B raliũ, nõ ſic uidere poſſe incõmutabilẽ ſubſtantiã
ut ſancti angeli uident: ſiue alia latentiore cauſa,
ſiue ideo, quia ineſt ei naturalis quidam appetitus
corpus adminiſtrãdi: quo appetitu retardat̃ quo-
dãmodo ne tota intẽtione pergat in illud ſummũ
cœlũ, quandiu nõ ſubeſt corpus cuius adminiſtra
tiõe appetitus ille cõquieſcat. Porrò aũt ſi tale ſit
corpus cuius ſit difficilis & grauis adminiſtratio,
ſicut hęc caro quę corrũpitur & aggrauat animã,
de ꝓpagine trãſgreſſiõis exiſtẽs, multo magis a-
uertit̃ mens ab illa uiſione ſummi cœli: unde ne-
ceſſario abripiẽda erat ab eiuſdẽ carnis ſenſibus,
ut ei quomodo capere poſſet illud oſtẽderet̃. Pro
inde cum hoc corpus iam non animale, ſed per fu
C turam cõmutationẽ ſpiritale receperit angelis co
æquata: perfectũ habebit naturæ ſuæ modũ, obe-
diens & imperãs, uiuificata & uiuificãs, tam inef-
fabili facilitate, ut ſit ei gloriæ quod ſarcinæ fuit.
Nimirũ enim erunt & tunc iſta tria genera ui- *Beatorum uiſa poſt mortem XXXVI*
ſionum, ſed nulla falſitate aliud pro alio approba
bitur, nec in corporalibus, nec in ſpiritalibus ui-
ſis: multo minus in intellectualibus, quib. ita præ-
ſentatis & perſpicuis perfruetur, ut longe minore
euidentia nunc nobis adiaceant iſtæ ſpecies cor-
poralea quas ſenſu carnis attingimus, & eis mul-
ti ita ſunt dediti, ut ſolas eſſe arbitrentur, & quic-
quid tale nõ eſt putant omnino non eſſe. Sapien-
tes autẽ ita ſunt in his corporalibus uiſis, ut quam
uis eis pręſentiora uideãtur, certiores ſint tamen
D in illis quæ pręter corporis ſpeciẽ præterq; corpo
ris ſimilitudinẽ intelligendo utcunq; perſpiciunt,
quãuis ea nõ ualeant ita mente cõſpicere, ut hæc
ſenſu corporis intuent̃. Sancti uero angeli & his
corporalib. iudicãdis atq; adminiſtrãdis præſunt,
nec eis tanq; præſentiorib. familiarius inclinãtur:
& eorum ſignificatiuas ſimilitudines in ſpiritu di
ſcernunt, & tanta potentia quodãmodo tractant,
ut eas poſſint etiam hominũ ſpiritibus reuelando
miſcere: & illam incõmutabilẽ ſubſtantiã creato-
ris ita cõſpiciũt, ut uiſione atq; amore & eam præ
ponant omnibus & ſecundũ eam iudicent de om
nibus, & in eam dirigantur ut agantur, & ex ea di
rigant quicquid agunt. Deniq; quamuis abrepto
Apoſtolo à carnis ſenſibus in tertium cœlum &
paradiſum

paradiſum: hoc ipſum certe defuit ad plenam per
fectamq; cognitionem rerũ, quæ angelis ineſt, ꝙ
ſiue in corpore ſiue extra corpus eſſet, neſciebat.
Hoc utiq; non deerit, cum receptis corporibus in
reſurrectione mortuorũ corruptibile hoc induet
incorruptione, & mortale hoc induet immortali-
tate. Omnia enim euidentia erunt ſine ulla falſita-
te, ſine ulla ignorãtia ſuis ordinibus diſtributa, &
corporalia & ſpiritalia & intellectualia in natura
Sententia quorundam de tertio cœlo. Cap. XXXVII integra & beatitate perfecta. Scio quidẽ non-
nullos eorũ, qui ſcripturas ſanctas ante nos in fi-
de catholica tractaſſe laudant, etiã ſic expoſuiſſe
quod ait Apoſtolus, tertiũ cœlũ, ut corporalis &
animalis & ſpiritalis hominis hic differẽtias acci-
piuellent, atq; ad illud incorporearũ rerũ genus
A excellenti euidentia contemplandũ eſſe Apoſto-
lum raptũ: quod genus etiam in hac uita ſpiritales
homines præ cæteris rebus diligunt, eoq; perfrui
cõcupiſcunt. Ego aũt cur maluerim ſpiritale & in
tellectuale dicere, quod illi fortaſſe animale & ſpi
ritale dixerũt, ut earundẽ rerum alia tantũmodo
nomina ponerem, iam in primis huius libri parti-
bus me diſſeruiſſe ſuffecerit: Quæ ſi rite pro mo-
dulo noſtro diſputauimus, aut ſpiritalis lector hęc
approbabit, aut etiã ut ſit ſpiritalis, adiuuante ſpi-
ritu ſancto aliquid ex iſta lectione proficiet. Sed
iam uniuerſum hoc opus, quod duodecim uolu-
minib. continet, iſto tandem fine concludimus.

AD LECTOREM

Hoc opus quum nec epiſtola ſit, nec tractatus popularis, nuſquam tamen recenſeatur in libro Retractationum, ad hæc nec ſtylo nec ingenio referens Auguſtinum, non dubitauimus in nothorum claſſem referre. Habet & uocabula quædam, de uulgo, ut opinor, hauſia, ueluti cap. 7 Taxones & ſeſquiuolos animalia quædã appellat: ibidẽ cõmemorat lupos, porcos ſylueſtres, & uulpes, quum hoc genus animantis nec in Hybernia dicatur inueniri, nec in Anglia, niſi forte importatum. In eodem acceſſum ac receſſum maris appellat Ledonẽ ac Malinam, idq; frequenter. Item cap. 24. Nagarbam appellat, quod in ſummo mari natat.

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTV-RAE LIBER PRIMVS.

Creatio mundi Cap. I

VM omnipotẽtis dei auxilio de mi
rabilibus rerũ cupimus tractare ſer
C monẽ, unde repetendũ aptius, & ſu
mendũ uidet exordiũ, q; ab ipſo re-
rũ omniũ creatore, de quo ſępe ſcri
ptura atteſtat dicẽs, Qui facit magna & inſcruta-
bilia & mirabilia, quorũ non eſt numerus. Quorũ
omniũ mirabiliũ uelut principale quoddã funda-
mẽtũ inſtituit, quãdo omes quas cõdidit creatu-
ras ex nihilo fecit. Aeternus ergo & omnipotens
creator rerũ, trinus & indiuiduus ſemp manẽs, ſi-
ne ullo potẽtię ſuę detrimẽto, ſolus ſine tẽpore cũ
ctas pręceſſit creaturas: ac deinde ut immẽſam bo
nitatẽ ac potẽtiã & beneuolẽtiã, quas in ſe ſolo pri
us habuit, etiã per creaturas oſtẽderet, ex informi
Omnes creaturæ habent materiam materia, quã ipſe pri⁹ ex nihilo cõdidit, cũctarũ ui
ſibiliũ & inuiſibiliũ rerũ, hoc eſt ſenſibiliũ & inſen
ſibiliũ, intellectualiũ & intellectu carẽtiũ, ſpecies
multiformes diuiſit. Qđ ut libri Geneſeos autori
tas cõfirmat, per ſeptẽ dierũ alternationẽ effectũ
fuiſſe mõſtrat, ita ut in die ſexto cũcta cõſummaſ-
ſe quę ad inſtitutionẽ & inſtructionem pertinent
Gen. 2 creaturę, firmiſſime declaret. Sic enim ſcribit, Et
cõſummauit deus omnia opera ſua in die ſexto, &
benedixit diẽ ſeptimũ, quod in ipſo requieuit ab
omnib. operibus ſuis. Ex quo intelligit, deũ in die
ſexto omnia perfeciſſe, ut in die ſeptimo non à la-
bore, ſed ab opere uideat ceſſaſſe. Sed q̃d domin⁹
Ieſus Iudæis de ſabbati requie quęrentib. reſpon-
dit, Pater meus uſq; modo operat, & ego operor:
illũ quidẽ die ſexto cuncta perfeciſſe & in ſepti-
mo requieuiſſe credim⁹, & uſq; modo operari nõ
dubitamus. Sed quẽadmodũ tunc cõſummaſſe &
nunc operari idẽ deus intelligit, ſubtilius inueſti-
gat. In die enim ſexto creaturæ naturas perfecit,
quas gubernare etiã nũc nõ deſinit, Et in die ſepti
mo requieuit ab opere creationis, qui nũquã ceſ-
ſat à gubernationis regimine. Tunc ergo creator
nũc gubernator deus intelligẽdus eſt: Ac per hoc
etiam ſi noui aliquid in creaturis exoriri uidea-
mus, nõ creare ibi nouam naturã, ſed gubernare
C olim creatã deus putãdus eſt. Sed ita potens eſt in
gubernatiõe creaturæ qui cõdidit, ut ueluti natu-
ram nouã creare uideat, cum abditis naturæ fini-
bus, quod in illa latebat, depromit. Illa igitur inu-
ſitata gubernatione, cum res per uoluntatẽ poten
tiam gubernatoris oſtendũt, quod per efficaciam
quotidianæ adminiſtrationis non faciunt, in ſcri-
pturis mirabilia memorant. Sed de his mirabili-
bus latius poſtmodũ, quãdo ad eorũ loca uenerī-
mus, diſſeremus. Hoc fixũ interim permaneat, qđ
cõſummatis naturarũ creationibus, in die ſepti-
mo deus ab opere ſuo requieuit, & nũc poſtmo-
dum per omne tẽpus à creaturæ totius guberna-
tione nõ ceſſat. Sed quãuis per ſex dierũ alterna-
D tionẽ, omnis inſtituta fuiſſe creatura perhibet, nõ
tamen hæc dierũ alternatio per ſpatiũ tẽporis in-
telligit, ſed in his operũ uiciſſitudo declarat. Poſt
ea nãq; hiſtoriæ narrator diuiſit in ſermone, quod
deus nõ diuiſit operis perfectiõe. Simul enim cun
cta quæ cõdidit deus creauit, dum una uoluntate
multiplicẽ omniũ ſpecierum uarietatẽ fieri diſpo-
ſuit, in qua uoluntate una omnia ſimul ſine tẽpo-
re eſſe fecit, quæ ab ipſo ortu ſuo per tẽpus diſpen
ſare nõ deſinit. In hoc ergo rerũ omniũ conditio-
nis principio, ſpiritualis creatura & inuiſibilis ori
ginaliter, & deinde ne quod interius erat hoc ex-
terius non fieret, in dei operibus & corporalis &
uiſibilis creatura eſſe cœpit: in qua utiq; principa-
li rerum uniuerſarũ generaliq; diuiſione duas ra-

tiõales, unã in ſpirltali alterã in corporali inſtituit
creator naturas, angelorũ uidelicet & hominum, A
quibus prout naturarũ differentia expetit, etiã ha
bitationũ loca diſtinxit. Cœlũ nanq; angelis, ter-
ram hominibus præſtitit. Quibus inſtitutis, utri-
uſq; naturæ peccatũ, angelorũ ſcilicet & hominũ
conſequit̃. Sed mãdati tranſgreſſionẽ quæ in ho-
minibus facta erat, libri Geneſeos hiſtoria narrat

Caſus angelorum & hominis. Cap. II Quæſtionẽ uero non minimã intuentibus præ
ſtat, qua cauſa angelorũ delictum ſcripturæ teſti-
monijs qualiter factũ eſt reticet̃. Quãuis nãq; ſub
pſona Babylonici regis illius angelicæ ruinæ uer-
Eſa. 14 ba per Prophetã declarent̃ dicentem, Sedebo in
monte teſtamenti in lateribus Aquilonis, aſcen-
dam ſuper altitudinẽ nubium, & ædificabo thro-
num meũ ad Aquilonem, & ero ſimilis altiſſimo.
Hæc de rege Babylõis hiſtorica expoſitiõe facilli B
me poſſunt intelligi, niſi forte figurali expoſitiõe
de corpore ad caput uerba per allegoriã trãſferan
tur. Vnde ſumpta quæſtio in hoc non diſſoluitur,
dum hiſtorialiter in ipſo Euangelio cauſa ruinæ
& ſententia & uindicta nõ manifeſtat̃. Niſi forte
ut cæteri exiſtimant, originale illius peccatũ in ſe
ductione hominis per ſerpentem eſſe aliquis di-
cat, per quẽ & ſententiã animaduerſionis accepe
Gen. 3 rat, dicẽte domino, Maledictus tu inter omnia a-
nimantia & beſtias terræ: ſuper pectus tuũ gradie
ris, & terram comedes omnibus diebus uitæ tuæ.
Sed abſit hoc, ut ſentiamus angelũ poſſe ſuadere
homini peccatum in terra, niſi prius ipſe peccaret
in cœlo, dicente dño, Vidi ſatanã ſicut fulgur de
Luc. 10 cœlo cadẽte. Vnde eñ potuiſſet, & ipſe inuidere C
felicitati humanæ, niſi prius amiſiſſet beatitudinẽ
propriam? Nõ ſolum ergo peccatũ hominis præ-
ceſſiſſe diabolica ruina credenda eſt, ſed etiã per-
fectionem creaturarũ illarum quæ in die ſexta fa-
cta eſt. Damnandis in nouiſſimo die domino pro
Matth. 25 nunciante dicit̃, Diſcedite à me maledicti in ignẽ
æternum, quem præparauit pater meus diabolo
& angelis eius. Quando ergo præparatus eſt ille
ignis niſi perfectione creaturarũ omniũ? niſi forte
dicamus poſt ſexti diei perfectionẽ deum aliquid
creaſſe: quod abſit, ne mẽdacem ſcripturam, imò
noſmetipſos faciamus. Cui ergo carcer in illa cre-
aturarũ conditione præparatus eſt, illius peccatũ
originaliter illas creaturas præceſſit. Quoniã ut
Ioan. 8 ſcriptura inquit, Ipſe ab initio mẽdax eſt, & in ue
ritate nõ ſtetit. Reſtat ergo ut ruina angelica, qua D
cauſa à domino tacita eſt, exponamus, dum illum
creaturarũ dei primũ angelum cecidiſſe nõ ambi
gamus. Angelicum uero uulnus uetus medicus
qualiter factum ſit, indicare noluit, dum illud po-
ſtea curare nõ deſtinauit. Et qualiter ſit eiectus p
ſententiã uindictæ, reticuit, quem per pœnitentiã
nullo modo reuocauit. Peccatum uero hominis
quomodo factũ fuerit, profert̃: Ipſum nãq; quan-
doq; pmereri ueniã nõ deſperat̃. Et qualiter eie-
ctus ſit homo, indicare deus maluit, quẽ ad ſtatũ
priſtinũ in nouiſſimo iterũ reuocauit. Et quomo-
do animaduerſionis ſententiã accepit, nõ occulta
uit, à quo aliquãdo per clemẽtiæ ſuæ ueniã ſatiſfa
ctionẽ accipere nõ recuſauit. Hãc ergo differẽtiã
in hominib. & angelis Apoſtolus cõſiderans, ait, Heb. 2
Nõ eñ angelos, ſed Abrahæ ſemen apprehendit
deus. Cũ eñ creator clemẽs & miſericors in ſum-
ma illa & incõmutabili dei patris manens ſubſtã-
tia, in ſerui formam ſemetipſum exinanire uoluit,
nõ angelicã naturã, ſed humanã apprehẽdit. Sed
in hoc quæſtio naſcitur, Cum deus angelis pec-
cantib. nõ pepercit, & tamen peccãti homini per
aſſumptionẽ humanæ carnis ueniã relaxauit: qua
re ergo irremediabili uindicta ſummus angelus
eſt percuſſus, cũ peccãs & mandatũ ſui cõditoris
homo trãſgrediens, uenialiter poſtmodũ ad pœ-
nitentiã reuocatus ſit, Ioanne, domino, & Petro
clamantibus, Pœnitentiã agite, appropinquabit
eñ regnũ cœlorũ. Angelus ergo in ſummo hono
ris ſui ordine cõſtitutus, immutationẽ ad excellẽ-
tiorẽ ſtatũ nõ habuit, niſi p contẽplationẽ ſui crea
toris cõfirmatus, in eo ſtatu pmaneret ubi condi-
tus fuit: & idcirco prolapſus, iterũ reuocari mini-
me potuit, q de ſublimiſſimo ſui ordinis ſtatu p-
ruit: Homo uero adhuc in terra poſitus, generãdi
officio deſtinatus, ciborũq; eſui deputatus, immu
tationẽ in ſublimiorẽ & meliorẽ, ſpiritalẽq; uitam
ſine morte reciperet, ſi quãdiu in hac cõuerſatio-
ne poſitus eſſet in mãdati cuſtodia pmaneret. Hũc
antequã ad ſtatũ ueniret ſublimiorẽ, delictũ prærri-
puit, & ideo de inferiori illo ſuo ordine, id eſt, im-
mortalitate ſui corporis cõfeſtim ruit, dicente do
mino, Terra es, & in terrã ibis. Clemẽtia ergo cõ- Gen. 3
ditoris homo ad illã beatitudinẽ, ad quã peccans
adhuc nõ peruenit, per paſſionẽ dñi reuocat̃: qui ſi
inde cecidiſſet ſicut angelus, nunq̃ iterũ reuoca-
ret̃: quoniã ad illũ ordinẽ, id eſt, immortalitatẽ ſui
corporis nunq̃ peruenit iterũ, niſi peracta omnium
morte, illa beatitudo ad quã reuocamur, per reſur
rectionẽ reſtauret̃. Nõ ad illum tamen ordinẽ, aut
ad ſtatũ unde primus homo ceciderat, ſed ad aliũ
ſublimiorẽ, quẽ ſperauit, reſtitutio fiet, dicẽte do-
mino, Erũt ſicut angeli dei in cœlo. Præterea quo Matth. 22
que ad cumulũ diabolici peccati illud accedit, q̃d
ſtatim poſtquã peccauit, foueã deſperationis in-
currit. Si eñ de ſuo delicto habere ueniã nõ deſpe
raſſet, nunq̃ conſentienti ſibi homini damnũ ſalu
tis ſuæ procuraret. Qui eñ de priori peccato ha-
bere ueniã deſiderat, nullo modo augmentare ali
ud præparat. Per hanc ergo nõ ſolũ ſibimetipſi ſo
ueam pditionis inuenit, ſed etiã per ſe peccãti ho-
mini cauſa pditionis extitit. Hoc aũt ad leuiandũ
hominis delictũ occurrit, quod nõ ſolũ per ſemet
ipſum mãdati tranſgreſſionẽ nõ reperit, ſed ſerpẽ
tinæ ſuaſioni cõſenſit, uerũ etiam aliam creaturam
rationabilẽ in dei offenſam non induxit: ac p hoc
facilius pœnitẽtiæ ianuam adinuenit apertã, quã
qui nõ ingreſſus fuerit, damno perpetuæ uitę ſub
iacebit. Qui uero per pœnitẽtiam peccata dilue-
rit, angelicæ felicitatis conſors in æternum erit.

Vt autẽ ab ipſo humani generis poſt peccatũ *Abel & Enoch.* Cap. III
originale primordio homines quãdoq; pmereri
ueniã deus oſtẽderet, paucos homines elegit qb.
notitiã ſuæ amicitiæ demonſtraret: quos proceſſu
temporis

temporis paulatim plures uſq; ad ſuæ præſentiæ
uiſitaret aduentū, quouſq; in aduētu ſuo omne ge-
nus humanū per totū orbē illuminaret. Ex quib.
paucis primus Abel totius humanæ iuſtitiæ prin-
ceps, & ſecūdus poſt eū Enoch inſigniſſimus an-
te diluuiū eligitur, quibus ſumma iuſtitię in initio
Gen. 4 ipſo mūdi, & fine cōmittitur. Vnus enim ſtatim
in iuſtitiæ ſuæ initio, in ipſo etiā mundi principio,
ſanguinis ſui tripudio coronatus, martyrio arripi-
tur. Alter adhuc ſine morte, in teſtimoniū nouiſſi-
mi temporis reſeruatur. Sed huic Abel dn̄s Ieſus
Chriſtus primatū iuſtitiæ hominū cōmiſit, ita in-
Math. 13 quiēs, A ſanguine Abel iuſti, uſq; ad ſanguinē Za-
chariæ: in eo em̄ ꝙ dicit, A ſāguine Abel iuſti uſq;
ad ſanguinē Zachariæ, & nō addidit iuſti, hæredi-
tatē iuſtitię Abel tenere Zachariā oſtendit. Sicut
Math. 1 etiā in genealogia ſaluatoris ſcribitur, Ieſſe aūt ge-
nuit Dauid regē, Dauid aūt rex genuit Salomo-
nē: cui nō additur regē, cū Salomon patris regno
teneret maius imperiū, Sed ex hoc intelligitur pa-
tris ſui Dauid regnum Salomon hæreditario iure
poſſidere, & ad Dauid honorē regni plus pertine-
re, ꝙ primus & Abel in iuſtitia hominū primatum
tenuit, eo quod primus in terra iuſtus fieri cœpit,
Vnde quaſi hæreditario iure patrū ſuccedūt. Sic
omnes iuſti, ueſtigia Abel in cūctis iuſtitiæ parti-
bus capiūt. Sed iſta inueſtigatione recte incitatus
Quæſtio aliquis fortaſſe interrogabit: Cur ergo, inquiens,
dum Abel iuſtitiæ primatū tenuit, nō hūc deus ſi-
ne morte ad teſtimoniū nouiſſimi tēporis reſer-
uauit, ut in mūdi fine ipſe doctor exiſteret ueritа-
Reſponſio tis, qui in principio erat autor ꝑfecti operis? Atta-
men huic reſpōſioni cōgrue obuiare poterit, qui
iuſtitiā in tribus partibus cōſtare nouit, Tota em̄
iuſtitia hæc eſt, uirginitas, ſacerdotium, & marty-
Triplex iuſtitia riū. Quæ triplex iuſtitia in Abel primo fuit, qui &
munera deo placita obtulit, proſapiam generis in
ſeculo non reliquit, & martyrij coronā ſanguinis
effuſione promeruit. Si ergo longiori tempore ut
Enoch Abel maneret, ſine ulla dubitatione cōiu-
giū iniret. Quippe qui in tēpore illius legis uiue-
Gen. 1 ret quę dixit: Creſcite & multiplicamini, & imple-
te terrā: Et ſi illud mandatū expleret, pro certo ne-
quaquā uirgo eſſet: & ſi illū deus ſine morte ſerua-
ret, martyrij primatū nequaquā acciperet. Recte
ergo cōpetebat, ut qui primus in terra iuſtus eli-
gitur, in eo totius iuſtitiæ forma ſeruaretur, cuiq;
primo in hominibus poſt delictum geſtare figu-
ram concedit̄ ſaluatoris, qui uirgo, & ſacerdos, &
& martyr eſſe uidet̄. Enoch uero ſine morte, per
totius penè ſeculi tēpus remotus ab hominū con-
uerſatione cuſtoditur, ut in eo qualiter homines
ſi nō peccarēt, generata prole cōmutarent̄ in ui-
tam ſpiritalē ſine morte, oſtēderetur. Sed licet lon-
go ſeruatus tēpore adhuc uiuat: mortis tamē de-
bitū, quod omnes in Adā ſumpſimus, uitare non
poterit. Certe in hoc etiā illud occurrit, unde ſcri-
bēdi occaſio ſumpta uidet̄, quare quaſi cōtra na-
turā extra humani æui metas huius uita tam lōgo
admodū tempore diſtenditur. Attamē in hoc nō
noua natura uni homini gignit̄: ſed priſtina & ge-

neralis omnium hominū gubernatur. Inſitū enim
A omni homini in prima cōditione Geneſeos libri
hiſtoriā conſiderātibus eſſe apparet, ut nō ſolum
longo tēpore, ſed etiā perpetuo uiueret, niſi pec-
cati aculeo mors naturæ metas exterminaret.
Inde ꝓceſſu tēporis hominib. poſt originale pec- Diluuium. Cap. IIII
catū per propria ſtudia in dei offenſam procedēti-
bus, & in obliuionē ſui cōditoris decidētibus, cū
per enorme peccatū, grādi corporis mole gigan-
tes eſſent exorti, totius terræ facinus aquis diluе-
re parat: & uiro perfecto in genere ſuo reperto,
Noe uidelicet Lamech filio, myſteriū conſilij ſui
ſoli inſinuat, eiq; arcā per longi tēporis ſpatiū fa-
bricare cōmendat: ut uel ille per hoc factū morte
imminēte cum domo ſua liberaretur; uel uidētes
imminēs exitiū pertimeſcētes ad delictorum pœ-
B nitudinē reuocarētur. Sed illo cōtumaciter & ne-
gligēter iudicio cōtempto, ex inſperato tempore
deus offenſus, ad cōmune totius orbis excidium,
aquis uniuerſa terræ ſpatia pariter obtexit: & ex-
ceptis quæ arca clauſerat, cūcta quæ in terra tantū
uiuere poſſunt, homines & cætera animātia ab ip-
ſo cœlo aqua cōducta deleuit. Sed uniuerſa quæ
in aquis uiuere poſſunt plaga illa nō tetigit, terre-
na tantū animalia mortificauit. Quo in loco aſtu-
te quærētibus, ac ſolutione indigēs quæſtio ſub- Quæſtio
uenit. Quamobrē terrena animalia humanæ uin-
dictæ plusquā aquatica ſuccūbūt, quorū nec plu-
ra peccaminū geſta ſubueniūt. In peccato tamen
primi hominis, terra de qua guſtauerat, ſtatim ma-
ledicitur. Per diuinū nāq; oraculū ita infert̄, Ma-
ledicta terra in opere tuo, &c. Qua in re notādū,
C ipſa animalia, quæ maledictā terrā mādūcauerūt,
expertia maledictionis eſſe non poſſe, præſertim
cum terra cū ſuis animalib. maledicta erat. Iterum
ergo alia adhuc quæſtio ſurgit, Quare deus etiam
aquis in Adæ maledicto nō maledixit? Cui facil-
lime reſpōdetur, ꝙ non aquā cōtra interdictū do-
mini bibit, ſed de terræ fructu homo comedit. Ex-
ceptis quoq; his rationib. aquis à maledicto Adæ
deus pepercit, quoniā per aquam diluere maledi-
ctionē illam parauerat, quod in diluuio eſt factū,
& nunc per baptiſmū indulgetur: nam in aqua &
ſpiritu cuncta humana corporalia crimina ſimul
& ſpiritalia purgātur. Aquatilia enim maledicto Animalia aquatica
uindictæ nō ſuccumbunt, quia in maledictionis
D participatione non ſunt. Ac ꝑ hoc & dominus, cū
mortis humanæ maledictum reſurgēdo depoſue-
rat, non terreſtriū, ſed aquatiliū carnē animalium
comedebat, cum ad cōfirmationē reſurrectionis
corā diſcipulis piſcis aſſi partē & fauū mellis ac-
cipiēs mādūcauit. De animalib. quoq;, quæ nec Animalia ἀμφίβια
in terra tantū, nec in aqua tantum uiuere poſſunt, Cap. V
quæſtio uertitur, quomō diluuiū euaſerūt, quales
ſunt lutri, uituli marini, & multa animaliū gene-
ra, quæ in aquis eſcarū ſuarum uictum requirunt,
ſed in arena dormiunt & nutriūtur & requieſcūt
Si ergo arca includerentur, ſine aquarū adiumen-
to uiuere non poſſent, & ſi extra arcā remanerēt,
aquis uniuerſa tegentibus, ubi requieſcerēt quo-
modo haberent? De his ergo, ut ſupra dixi, quæ-

ſtio

ſtio uertitur, Vtrũ per uirtutẽ ſuam utrãuis earum
naturã, donec diluuiũ tranſiret, deus tẽperauit, ut
aut humore tantũ, aut in arida tantũ illis tũc uita
eſſe potuerit. Sed qui Noe cum domo ſua per ar-
cam, non ꝑ uirtutẽ ſeruare uoluerat, qualiter hoc
per uirtutẽ cuſtodire uellet? An his alicubi ſcopu
lorũ aliqua refugia eſſe poterãt? Sed etiã illa quo-
modo ſubueniret, dum omnes mõtes, quibus xv.
cubitis altior fuit, aqua tegeret? An etiam in arcæ
tecto foris requies his eſſe aliqua ualebat, ꝙ à tre-
centis cubitis lõgitudinis, & altitudinis triginta,
& latitudinis quinquaginta cubitis in unũ cubi-
tum undiꝗ contractũ latum & ſtabile ſpatiũ facie
bat, ut quod intus manẽtes, ſine periculo cõſerua
ret, etiã per profundi periculũ uagãtibus refugiũ
Eruptio aquarum. Cap. VI foret? De eruptione aquarũ diluuij ita refertur,
Rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cata-
ractæ cœli apertæ ſunt, & facta eſt pluuia xl. die- B
bus & xl. noctibus. Poſtea ſubinfert, Clauſi ſunt
fontes abyſſi, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo.
Huius rei difficultatẽ fixa ſentẽtia explanare, ſci-
entiæ noſtræ paruitate prohibemur. Verũtamen
in his magiſtrorũ quid intẽtio potuit excogitare,
indifferẽti ſermone proferamus, nulli ex diuerſis
opinionib. certiorẽ tribuentes autoritatẽ: de qui-
bus narrationibus, de ſingulis electionibus arbi-
triũ probandi ſeu reprobãdi concedimus liberta-
tem. Fluuij enim de fontibus utrũ ante diluuium
fuerũt, inquiſitio profert: de quibus nulla in prin-
cipio creaturę certa definitio, utrũ facti an non fa-
cti ſunt oſtẽditur, niſi ꝙ fons unus aſcẽdẽs de ter-
ra, & diuiſus in quatuor capita, regiones irriga- C
bat. Niſi forte de illo fonte cæteros per totũ terræ
ſpatiũ ubiꝗ ebullire etiã tũc aliquis dicat, propter
quorũ omniũ ſingillatim aſſignationẽ originalis
illius magni fontis cõmemoratio ſufficeret. An
etiã ante diluuiũ non erãt, donec illa aquarũ abũ-
dantiſſima eruptione uniuerſorũ fontium uenæ,
ubi ante nõ fuerunt, quod etiã ſępe nunc fieri cer-
nimus, erumperẽt? Attamen nõ de fontib. terræ,
ſed de fontibus abyſſi dicitur, Et rupti ſunt fontes
abyſſi. Sed hoc generaliter de fontib. poteſt ſen-
tiri. Vnde enim terra potuiſſet habere, niſi ſubia-
cẽte abyſſo per occultos meatus fontiũ uenas ſu-
ſciperet? Et idcirco abyſſi fontes etiã terrę fontes
poſſunt nominari. Sed qui hoc ita ſentiũt, quid di
cent in eo quod paulo poſt cõſummata xl. dierum D
inũdatione ſubinfert. Et clauſi ſunt fontes abyſſi
magnæ, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Si fon
tes illi, qui nũc per terras fluunt, in diluuio aperti
ſunt, quomõ iterũ clauſi pronũciantur? niſi nõ o-
mnes fontes clauſos eſſe denuncient, præter eos
tantũmodo per quos exitus huius aditus admini
ſtrabatur. Verum etiã hoc pro tẽpore ſolũmodo
eſſe dictũ cõfirmãt. Fontes enim qui clauſi erant,
cum illa inſolens eruptio prohiberet, poſtea aper
tos fuiſſe ſequens ratio pronunciat, dũ aquæ ibãt
& reuertebantur. Quò ergo reuertebant, niſi un-
de uenerant? Per fontes igitur apertos aquæ irru-
perãt, qui poſt ut ceſſaret eruptio clauſi erãt. Sed
cum iterũ aqua reuocaretur, etiã fontes qui clauſi

fuerant reſerãtur: Aquæ enim quæ clauſis ianuis
A uenire non poterant, quomodo retro niſi apertis
aditibus reintrabant? De eo autem quod dicitur,
Et cataractæ cœli apertæ ſunt, & facta eſt pluuia: *Gen. 7*
non minori diligẽtia indigẽs, quæſtio diuerſis in-
quiſitorũ ſententijs uentilata dignoſcit. Quibuſ-
dam nanꝗ placet, ut iſtæ cataractę in nubibus a-
pertæ fuiſſe putentur, quæ ſæpe cœli nomine per
ſcripturas diuinas nuncupãtur, quomodo eſt il-
lud: Et cœli dabũt imbrem, & terra dabit fructum *Hier. 14*
ſuũ: &, Panem cœli dedit eis: &, Poſſint aues cœli
habitare: &, Volucres cœli nidos habent ubi re-
quieſcunt. Cataractas ergo in cœlo, in nubibus
uidelicet, ut pluuia ueniret, illi prædicti æſtimãt,
quẽadmodũ etiã nũc tale miniſteriũ per nubes fie
ri totus mũdus nõ ambigit. Sed tũc cataractas cœ
li apertas ſcriptura ſancta commemorat, ꝙ ſolito
B plus ingens effuſio pluuialis facta erat. Cæteri ue-
ro iſtas cataractas in ſummo illo firmamento, qđ
ut diuideret inter aquas & aquas, deus in princi-
pio fecerat, factas prius eſſe dicunt: qui dum illas
aquas factas ſupra firmamentũ poſuerat, ad tale
miniſteriũ præparaſſe dicunt: & in hac cõditione
& ſuperioris & inferioris aquæ, ſacri baptiſmatis
miniſteriũ figurali expoſitione inſpiciunt, dũ per
cœleſtem pluuiã ſpiritũſanctũ, per abyſſi undam,
aquã baptiſmatis intelligunt: Vt ſicut aqua ſupe-
rior & inferior, primæ uitæ mundi peccamina di-
luit, ſic ſpiritusſanctus & aqua, noſtræ uitę prioris
delicta remittat. Sed dum in hoc opere intellectũ
potius rerum geſtarũ, ꝙ figuralẽ expoſitionẽ aſ-
C ſumpſimus, quod ad rem præſentẽ pertinet, pro-
ſequamur. Hi ergo qui firmamẽti aquas ante di-
luuium uenire ponunt, etiã ante diluuiũ pluuias
in mũdo fuiſſe nõ æſtimãt, occaſione illius arcus,
qui poſt diluuiũ in nubibus eſt cõſtitutus, in hanc
æſtimationẽ ducti, ex ipſarum creaturarũ natura
inueſtigantes, ꝙ ſi ulla ſerena ante diluuiũ pluuia
fieret, iris, id eſt, arcus ille in nubibus ſerenis ap-
pareret, qui per ſolem ſemper & humectas ſere-
nasꝗ nubes efficit, & nõ à ſole tantũ fieri, ſed etiã
per lunã aliquotiẽs in ſerenis nubib. uidetur. Po-
terat ergo ipſa mũdi nuper creati prima ætas ſine
ullis turbulẽti aeris immutationib. & pluuijs per
matutinũ & ueſpertinũ rorem fieri: ut in ipſa ſua
fortitudine ſicut homines longæuos & ſanitate
D corporũ alacres habuerit, ita & mũdus ipſe nul-
lis adhuc ꝑturbationib. agitatus aptos naſcẽtibus
ferẽs fructus cõſiſteret, & à ſecũda ætate ſicut tur-
bulentis motibus, ita turbidis rerũ tẽpeſtatib. ui-
uere & uigere inciperet. Quemadmodũ in terra
Aegypti etiã nunc nequaꝗ nubiũ imbribus, ſed
terræ ipſius ſudore & aeris commoditate, & Nili
fluminis incrementis fouetur. Sed hæc inueſtiga-
tio qualiter accipiẽda ſit pro certo, eruditi & Ca-
tholici uiri uideant. Item de receſſu aquarũ di- *Acceſſus & receſſus diluuij. Cap. VII*
luuij quid docti & ingenioſi magiſtri ſentiũt, ſine
ulla noſtræ autoritatis præſumptione ꝓferamus:
ubi nodoſa quæſtio ſtudioſis mentibus oſtẽditur:
ſi aliquẽ locum uacuum reliquerãt, cum terræ ſpa
tium aquæ diluuij occupabãt, & ſi nullũ ſpatium
tale

tale habuerāt, quando receſſerāt quid implebāt?
De qua inquiſitione in illis aquis quæ de catara- A
ctis cœli defluxerunt, bina magiſtrorū æſtimatio
eſt. Aut enim ut nōnulli æſtimāt, per eaſdē catara
ctas reuocātur, & quēadmodū de mari aridæ nu-
bes lymphaticos imbres conſueſcūt attrahere, ita
& ſuperni illius firmamēti ſpatiū, aquas quas emi
ſerat de nubib. poſſet reuocare. Aquæ eñ, inquit,
ſcriptura, ibāt & reuertebant. Quo ergo ibāt, niſi
unde uenerāt? Si ergo de excelſo illo firmamēto
iuxta quorundā æſtimationē dixerimus, aquæ de
ſuper fluxiſſent, & ſpatiū quod occupabāt, dimi-
ſerūt, ſi illuc reuocatæ ſunt, quid mirū ſi eadē quæ
deſeruerāt ſpatia complebāt. Vel certe ſi de nubi
bus eadē nimborū copia fuiſſe mōſtrata concedi-
tur, quid intelligētibus mētib. repugnat, ſi ad nu-
bes iterū ipſæ retrorſum uerterētur, quēadmodū B
in quotidiana rerū adminiſtratione fieri cernitur,
ut pluuia de nubibus emiſſa & reſumpta uideat.
Cæterū ij quoq; qui ante diluuiū pluuiā eſſe non
permittunt, de receſſu aquarū aliter ſentiunt. Ipſi
enim cū aquarū diffuſionē de firmamento factam
pronunciāt, in nubes tamē tantūmodo eas redire
cōfirmant: & ſuperfluū illud quod aqua deſuper
fluens præbuerat, etiā nūc per omne tēpus turbu
lētos aeris motus, & hemiſphæras diuerſas in nu
bibus gignit, ꝙ reciprocis immutationib. idē aer
nubiloſus nunc in inferiores partes mūdi, hoc eſt
terrā & mare dimittit, nunc de eiſdē, mari ſcilicet
& terra recolligit, quomō in pectore humano ha
litus reciprocis mutationibus eodē modo quo di
mittitur, iterū exigitur ut reſumatur. In his autem
quālibet diuerſis opinionibus & magiſtrorū plu- C
ribus ambagibus, hoc animo fixum ſuſcipimus,
ꝙ aquarum quodcunq; deſuper uenerat, ut terra
Gen. 8 aquis nudaretur, uētus lambebat. Sic eñ ſcribit,
Immiſit dominus uentū ſuper terrā, & diminutæ
ſunt aquæ. Vtrū uero in nubes uentus lymphata
æquora collegerat, an illa superni firmamēti ſpa-
tiū reſumpſerat, pro certo eruditi uiderint. Aquæ
aūt illæ quæ abyſſi fontib. diruptis largiter deflu-
xerūt, per eaſdē uias unde uenerant rurſum dñico
iuſſu remeabāt. Sed adhuc nobis cōmunis quæ-
ſtio in his renaſcit, quæ in reliquis uelut curata ui
debat: Si quādo inundauerāt, aliquod ſpatium re
linquebāt, & ſi hoc non habuerāt, quādo reuerſæ
ſunt quid implebāt? Cæteri hāc quæſtionē ita diſ- D
ſerunt, ꝙ mare tūc dei iuſſu de ſuo modo conſue-
to, per illorum fontiū apertionē creſcere, & ultra
metas ſuas inūdatione inſolita ꝑ cuncta terræ ſpa-
tia tranſundare poterat, & in ſe iterū qđ amiſerat
reſumere, uel etiā in ſpatiū terræ deportare, quod
ad inferiores aquas ꝑtinebat, quæ terra ſemper ſu
perpoſitas lymphas niſi de fontib. aſſumere, & in
ſemetipſam redigere cōſueſcit, quoniā nō contra
conſuetudinē uidemus etiā ꝑ paruas res in maius
creſcere: Nec cōtra naturā terræ eſt, ſuperpoſitos
humores ſemꝑ cōſumere: præſertim cū hæc deus
in poteſtate etiā ſanctis ſuis tribuit, quēadmodū
Heliæ & Heliſæo dedit in nubecula. Maria quoq;
extra terminos antiquos creſcere conſueſcunt, &

eius

terrarū ſpatia diminuūt atq; præſcindūt, ſicut & ſe
A nes noſtro adhuc tēpore uiuētes, uidiſſe ſe cōfit-
māt. Vnde etiā inſulas quæ ab initio cōditi orbis,
ut multi affirmāt, non fuerāt, proceſſu tēporis fa-
ciūt, dum ꝓpinqua promōtoria marinis finibus à
cōtinēti terra diuidūt. Per quod intelligitur, ꝙ il-
læ feræ quę inſularū orbib. includunt, non huma-
na diligētia deuectæ, ſed in illa diuiſione inſularū
à cōtinēti terra repertæ eſſe probant. Quis enim,
uerbigratia, lupos, ceruos & ſyluaticos porcos,
& uulpes, taxones & lepuſculos, & ſeſquiuolos
in Hiberniā deueheret? Vel qualiter tūc domeſti
cam manū portantes ita effugerāt, ut omnia gene
ra hæc per ſyluas nūc oberrare uideant? Sed non-
nulli autores genera hæc beſtiarū & ferarū anima
lium ipſam terrā gignere dicūt, qui hæc animalia
B quæ in inſulis includunt, non ex arca, ſed ex ipſa
terra ꝓcreata eſſe exiſtimāt. Hanc uero putationē
eorundē, quibus diximus de receſſu aquarū dilu-
uij, & ſi aliquis acceptā & ſufficientē eſſe credide
rit, noſtris tamē adhuc mentib. illa quæſtio inno-
uata reſidet. Quotidianis etenim inūdationib. & Maris fluxus
receſſibus Oceani, hęc ſemper quæſtio renaſcit: & refluxus
Quēadmodū hanc inundationē unde uenit, aut
quò recedit neſcimus: ita etiā receſſum diluuij i-
gnoramus. Hæc nanq; quotidiana inūdatio bis in
die à tempore ad tempus, per horas xxiiij. ſemper
peragit, & per alternatas hebdomadas Ledonis
& Malinæ uiciſſitudo comitat: Sed Ledo ſex ho-
ras inūdationis, & totidē receſſus habet: Malina
uero grādis per quinq; horas ebullit, & per ſeptē
horas littorū dorſa retegit. Quæ tantā concordiā
C cum luna oſtendit, ut antequā luna naſcatur, tri-
bus dieb. & duodecim horis ſemper incipiat, &
poſt naſcētis lunæ principia alios tres dies & duo
decim horas cōſueſcit habere: ſimiliter & ante plē
niluniū tribus diebus & duodecim horis incipit,
& poſt totidē temporis curſus ſui terminū conſu-
mit. Sex uero uniuſcuiuſq; tēporis Malinas uē-
ris ſcilicet & æſtatis, autumni & hyemis, ſecūdum
lunarem ſupputationē, hoc eſt ſimul omēs xxiiij.
unuſquiſq; cōmunis annus habet, exceptis uide-
licet emboliſmis, qui uigintiſex Malinas retinēt:
& uniuſcuiuſq; de prædictis temporibus mediæ
duæ, uidelicet æquinoctiales, & aliæ quando uel
dies uel nox curſus ſui terminū cōſumit, ſolito ua
D lidior ac inūdatione altior fieri cōſueſcit. Interpo-
ſitis uero ſpatijs iterū tantundē ſemper Ledo in-
termittitur. Ac uero rationabilis huius perſeue-
rantiæ inūdatio, quò recedit, mētibus noſtris oc-
cultata eſt: nō minorē profectum neſcientib. præ-
parat ſciētia hominis. Nam qui uerā ſapientiā cu-
pit, ad æternū regnū ubi nulla eſt ignorantia, feſti
nare contendat, & interim cum inſigni gentium
magiſtro dicat, Ex parte cognoſcimus, & ex par- 1 Cor. 13
te prophetamus. Etenim omnes res quas poſſide
mus, ex parte uix nouimus. Terræ nāq; ſuperficies
in qua laboramus, alimur, uiuimur, ſuſtentamur,
noſtris apparet obtutibus, ſed tamen quomō illa
ſuſtētatur, adhuc ignoramus. Sol in miniſterium
noſtræ neceſſitatis per diem traditur, ſed qualem

in

in nocte profectum exequitur, à noſtra ſciētia oc
cultatur. Lunæ duodecim diebus creſcētis & toti
dē tēporib. decreſcētis, totius uiciſſitudinis cau-
ſas quis intelligere ſufficiet? Maris inūdantis tu-
mores conſiderare permittimur, ſed recedētis in-
telligentia priuamur. In nobiſmetipſis diē noſtræ
natiuitatis ſcimus & memoramur: diem mortis
quādo uenier, cū certe uentura ſit, neſcimus. Res
etiā corporales quas uidemus ex parte tantū cōſi
derare poſſumus. Ex parte ergo cognoſcimꝰ quā-
diu in hoc ſeculo ſumus: Sed ſi ad illā lucem patris
luminum uenerimus, nihil in creaturis erit quod
neſciamus. At uero ut noſtrū ſequamur propoſi-
tū in iſto diluuij tā magno in dei creaturis miracu
lo, nihil cōtra naturā factū eſſe oſtenditur: quoniā
nihil quod deus in creaturarū prima cōdinōe nō
fecerat, ſuperinductū eſſe uidet, niſi ꝙ ſolito abū-
dantior maris copia, & imbriū ducta cōgregatur.
Nihil in his autoritate firmauerim, ut in defenſio-
ne alicuius cōtētioſus ſim: Sed ſi quid alterius in-
genio forte meliori intelligētia horū ſuccurrerit,
hoc meo ingeniolo forſitan cōplacebit. Ego em̄
quod in hoc magiſtrorū quorūcunq; eruditio cō-
tulit, literis his intimaui, in quib. ſi quid uitioſum,
& minus ſanæ intētionis apparet, non illorū, ſed
Curſus ſolis & lunæ. VIII mea titubauit intentio. De terminis, de recurſu
ſolis & lunæ in diluuio, ꝗuis famoſa, plurimorum
mētes quæſtio pulſat: nihil in luminariū aut ſyde-
rum cōſuetis miniſtrationib. diluuiū cōmutaſſe,
ipſius anni quo diluuiū eſt factum, curſus manife-
ſtat. Noe enim ſecūdi decimoſeptimo die menſis
cū uniuerſis quæ ad eū pertinebant, arcā intrauit.
Poſt centū quinquaginta dies mēſe ſeptimo uice-
ſimoſeptimo die mēſis, in montib. Armeniæ eadē
arca requieuit. Prima die decimi cacumina mon-
tiū apparuerūt. Et prima die mēſis primi, aquę mi
nutę ſunt. Atq; euoluto anni circulo, mēſe ſecun-
do, uiceſimaſeptima die mēſis arefacta terra con-
ſpicit, qua die dn̄i iuſſu Noe cū om̄i domo ſua de
arca egreſſus eſt. Ex quib. indicijs manifeſtiſſime
oſtēditur, ꝙ in ijs quæ ad anni circulū peragendū
ꝑtinebāt, in luminariū miniſtrationib. dierū ac no
ctiū plenitudine decurſa, nihil decedere uidet. Si
enim luminariū ſolis ſcilicet & lunæ curſus in ali-
quo titubaret, dierū ac noctiū primitus uiciſſitu-
do, & deinde totus anni circulus impeditus appa
reret: Dū uero nullo modo turbatus in ſe anni cir-
culus reuertit, manifeſtū eſt, ꝙ in anno præcedēte
Confuſio linguarū. Ca. IX luminariū curſus non turbabat. Iā generali totius
orbis purgatione ꝑ aquā deo gubernante ꝑfecta,
atq; aquis iterū terra eodē iuſſu retecta, egreſſa de
arca Noe ſolius tūc iuſti ꝓſapia, totius mūdi par-
tes cōpletura, cito ſuccreuit. Sed anteq; in om̄es
terras eſſent diuiſi, impia cūctorū mētib. & ſuper-
ba cogitatio ſubrepſit, ut in cōmune magnificare
nomē ſuū, nō dei creatoris, ꝑ excellētiſſimę turris
ad cœlū uſq; ædificationē decernerēt, & in memo
ria poſteritatis ꝑ omnes poſtea generationes, gu-
bernatiōes, & totius ſeculi tēpus indelebili cūcto
rū pręconio celebres forēt. Sed hac temeritate &
ſuperba præſumptiōe rurſus deus offenſus, ꝑ to-
tius generis cōmunē culpā indiuidua omniū ſtra
A ge, quod in hominib. nuper erat expertus, præſer
tim cū nullus repertus eſt iuſtus qui reſiduus eſ-
ſet, totā funditus gentē delere noluit. Verūtamen
cū illud uſq; tēpus eſſet unius linguæ cunctus po
pulus, uniuerſorum qui ad tale opus uenerāt, lin-
guas in diuerſa uerba diuiſit, ſcilicet ut rectiſſimo
iuſti arbitri iudicio, qui alto ſuperbię tumore mē-
bra cōtempſerāt, in fragiliſſimo ſubſtāniæ ſuæ mē
bro pœnā utiq; ſermonis ſentirēt. Et hoc nō in ip
ſis tantū patrib. quod euenerat fiebat, ſed ꝑ om̄es
filiorū propagines talis uindictæ cōdinio pertrāſi
bat: ut qui æternā ſibi poſteritatis famā quærerēt,
manſurā in illis poſteritatibus ipſius præſumptio
nis per uniuerſa uēturi ſeculi tēpora animaduer-
ſionē inuenirēt. Poſt quoq; hāc linguarū diuiſio-
nē dei diſpēſatione euenerat, ut diuinarū ſcriptu-
B rarū myſteriū, uſq; ad maturū tēpus unius electi
ex multis populis propriā linguā cuſtodiret: do-
nec præfinito tēpore, quādo uniuerſis gētibus ſa-
cramentū ſuæ diſpenſationis aperire uoluit, ſpiri-
tumſanctū de excelſo linguarū omniū ſcientiā a-
ſerentē, eiuſdem ſacramēti præordinatis miniſtris
trāſmiſit: qui dei magnalia ad illud uſq; per unam
linguā cātauerat, uelut ad cōſecrationē omniū lin
guarū in ipſo ſuo primo aduētu ꝑ apoſtolos præ-
dicabat. Sic em̄ illi quos de uniuerſis genubus ue
lut ad huius rei cōprobationē in Hieruſalē tūc tē-
poris collegerat deus, dicebant: Audiuimus eos
linguis noſtris loquētes magnalia dei. Sic Apo-
ſtolica humilitas ſpiritusſācti munere colligebat,
C quod ſuperbæ præſumptiōis & uanæ gloriæ cupi
do diſperſerat. Linguas aūt illas ſeptuaginta duas
eſſe, plurimi autores cōſentiūt, quia in ædificatio
nē turris illius in terra Senaar, quæ nūc eſt Baby-
lon, tot patres cōgregatos fuiſſe dicunt. Vnde &
dn̄s ſeptuaginta duos diſcipulos, exceptis illis pri
marijs Apoſtolis, elegiſſe ſermone Euāgelij refer
tur, ꝑ quos poſtea in omnes gētes idē Euangeliū
prædicaretur. In quorū præfiguratione etiam ipſe
ſpiritus Moyſi in ſeptuaginta ſeniores diſtribui-
tur: & alijs duob. qui in caſtris reſederant, Heldad
uidelicet & Medad, eius ſpiritus ꝓphetiæ donū
cōdonatur. Quorū quaſi hæreditarij ſucceſſores,
ad Ptolemæū Philadelphū Alexandriæ regem, à
pōtificib. Eleazaro ſcilicet & cæteris qui eodem
tēpore Iudæorū populo & tēplo præerāt, ſeptua-
D ginta ſapientes, qui ex Iſrael ſtirpe deſcenderant
miſſi ſunt, & ſcripturas antiquæ legis in Græcum
eloquiū tranſtulerūt. Harū uero omniū linguarū
noui teſtamēti tempore, tribus linguis, Hebraicæ *Lingua Hebraica, Græca, Latina.*
utiq;, Græcæ & Latinæ, principatus cōmittitur,
quia in eis crucis Chriſti titulus literis Hebraicis,
Græcis & Latinis ſcriptus, Euangelica autoritate
perhibetur. At uero deus in hoc contra naturam
humani eloquij quā olim diſpoſuit nīl diuidendo
& cōfundēdo linguas hominū & ſermones fecit,
quando eadē loquelæ natura in hominib. perma-
net, niſi conſuetudo diuerſa deuiare ab alterutro
linguas, nō naturaliter, ſed cōſuetudinarie docet.
Latinus nāq; uel Græcus inter Barbaricos gen-

tes

tus uel nutritus, barbarice loquitur: uerſaq; uice, barbari filius à Græcis aut Latinis edoctus, uenuſto ſermone fatur. Ex quo intelligiť deum nõ naturã hominũ mutaſſe, nõ nouũ in eis aliquid cõdidiſſe, ſed dicẽdi tantũ modos & formas in diuerſis generib. diuiſiſſe. A

De Sodomica uindicta. Ca. X

Magno deinde tẽporis interuallo peracto, in cõfinio Arabiæ & Paleſtinæ, quinq; ciuitates poſitæ, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor, fœcũdiſſimi ſoli habitatione, & rerũ omniũ abundãtia perfruẽtes, inconueniẽtis luxuriæ & cupidinis in contractione tritici cõuictæ, dominicæ uindictæ aditũ præbuerũt, ita ut imbrib. ignis & ſulphuris ſuperfuſa tota cũ habitatorib. ſuis & animãtibus & urbibus regio flagrans arderet. Hoc nãq; modo cõueniebat, ut qui cõmuni ſtudio deũ offenderũt, cõmunis uindictę impetu eodẽ perirẽt: & qui contra conſuetudinẽ hominũ iti turpis concupiſcentiæ perpetratione exarſerãt, contra conſuetã hominũ mortẽ, nõ terrena uindicta, ſed cœleſtiũ ignium infuſione arderent: & qui peccatũ ſuum nõ ſolũ faciẽdo, ſed etiã prædicando palàm fecerãt, infamem uitã famoſa pœna conſumerẽt. Quæ uindicta & hactenus eorundem terrã non deſeruit, dum quali pœnæ qui talia agunt ſubiacebunt oſtendit. Inter iſtas uero duas primarias in ſeculo pœnas, diluuiȷ ſcilicet & Sodomitanã, talis differẽtia deprehẽditur, q; una aqua terra, altera igni punita uideatur: una cœli rore & abyſſi unda diluitur, altera igneo imbre & ſulphuris ſuperfuſione dãnatur. Anni una circulo unius permanẽte terra retegiť, per alterã terra adhuc ſine ceſſatiõe macerať. In una naturale ſcelus in hominib. punitur, per alterã adinuẽtio concupiſcẽtiæ cõtra conſuetudinẽ facta uindicať. In iſta uero Sodomitana pœna nil contra naturam deus facere cerniť, cum deſuper aereo ignito illo ſpatio, inſoliti deſideriȷ ardor inflammatur. B C

Vxor Loth in petram ſalis. Cap. XI

De qua peccatorum plaga Loth dei ſeruus per angelos eruiť, ſed illius uxor ne retro reſpiceret iuſſa, dũ reſpiceret, in ſalis ſtatuã ſolidatur, ut cuius uiſus nõ erat immunis ex culpæ cõſortio, mortẽ effugere nõ poſſet, quãuis propter iuſti contuberniũ eruta ſit de incendio. Sed dum hæc aſſumpſimus, q; nihil in dei creatura contra naturã ſit, ſed inſita natura ſemper in omnibus gubernetur, qualiter uxor Loth in ſalis ſtatuã uertiť cõtra humanã corporis naturã: In hac mutatione gubernationẽ ſalis naturæ in humano corpore eſſe nullus ambigit, qui lachrymarũ ſalſitudinẽ cõprobauit, quæ à turbato felle, ut dicunt medici, egredientes, ſalis naturã quam in recõdito naturæ ſinu concipiunt, de oculis flentes, etiã ſaporis cõprobatione oſtendunt. Et nõ ſolũ in lachrymis, ſed etiã in phlegmate, & tuſſi expreſſo ſputo pectoris ſapit, qđ ſalis natura per humanũ corpus inſeratur. Potens ergo rerũ gubernator, cum totũ in partem uertere cupit, quod in modica parte latebat, per totũ infundit. Atq; hac ex cauſa, cum uxorẽ Loth in ſtatuam ſalis uertere uoluit, pars illa tenuiſſima ſalis quæ carni inerat, totũ corpus infecit. Et ita factum eſt, ut qui ſexto die omnes naturas cõſtituere cõſummauit, nil ex aliqua natura in aliam congeſſit, ſed unamquãq; in ſemetipſa gubernat quã in prima conditione cõſtituebat. D

Lachrymæ unde ſalſæ

A

De Sara nonagenaria pariẽte filium. XII

Eodem ferè tempore Abrahæ illius ex multitudine gentiũ in dei amicitiã electi, Sara ſterilis uxor filiũ Iſaac nomine iam nonagenaria peperit, cũ illam uſq; ætatẽ per totũ uitæ ſuæ ſpatiũ ſterilis fuit. Sed hoc ualde conueniebat, ut quoniã filius quẽ parturiebat ipſam figurã Chriſti, qui ex ſola uirgine ſine aliqua humanæ uoluptatis cupiditate naſcereť, pertulit, illum nõ ætate qua ſolẽt fœminæ parere, id eſt à duodecimo anno uſq; ad quadrageſimũnonũ annũ, ſed ultra illius cõſuetudinis meras parturiret: ut ſcilicet ille infans nõ ſolũ ultra quinquageſimũ annũ deſinẽte ſcilicet partus officio, ſed etiã nonageſimo anno naſcereť deſinẽte uoluptatis deſiderio. B Et hoc quãuis cõtra cõſuetudinẽ, nõ tamẽ aduerſus naturã factũ eſt: quoniã etſi cõtra cõſuetudinẽ eſt ut pariat anus, aduerſus tamẽ naturã non eſt ut in utero fœminali naſcatur quandoq; filius.

De puteo quẽ uidit Agar eiecta cum filio. Cap. XIII

Quo naſcẽte filio & ablactato, ancilla Agar cũ filio ſuo Hiſmael, qui prior natus eſt, eȷciť, quæ per deſertum deficiẽte aqua, & ſiti moriẽte cũ puero uadẽs lachrymatur. Sed angelo eã compellãte & dicente, Exaudiuit dominus uocẽ pueri, aperti ſunt oculi eius, & uidit puteũ in ſolitudine. De quo puteo ita referť, ut aut tũc erumpens è terra prodať, aut ſi ibi ante fuerit tũc Agar oculi ut uideret aperiũtur, quẽ ante non poterat uidere.

De ariete quẽ Abraham obtulit pro filio. Cap. XIIII

Vt aũt appareret etiã hominib. quãm fidelis in dei amicitia permaneret Abrahã, filiũ ſuũ Iſaac cũ eſſet iam adul- C tus, offerre ſibi in holocauſtũ ſuper unũ montium quẽ ei monſtrauerat, deus præcepit. Qui obediẽs ad locũ illum quẽ oſtenderat ei deus, cito perrexit, & aſſumptũ filiũ iam iamq; immolare cœpit: ſed clamãte angelo, filio ſuo quicq; mali ne faceret, iã inter uepres hærentẽ cornibus arietẽ uidit, quẽ angelo iubẽte holocauſtum ſtatim pro filio obtulit. Sed iſte aries requiriť unde in ſolitudine fuit: Verũ ut quidã aſſerũt, hunc in illa hora terra protulit, quomodo & in principio pecora gignit: An etiã, ne illud opus poſt diem ſextũ condidiſſe deus de terra dicať, iſtum arietẽ detuliſſe angelũ aliunde credimus, quomodo & Philippũ angelus ab Eunucho trãſtulit in Azotum, & ad Danie- D lem in Babylonẽ Abacuk tranſtuliſſe ad lacũ leonum fertur angelus.

Sepultura Iacob & Ioſeph. Cap. XV

Inde Iſaac generante filios Iacob & Eſau, Iacob xiȷ Patriarchas generante, decẽ fratres inuidẽtes Ioſeph uendiderũt in Aegyptum: qui in terra peregrinationis & captiuitatis ſuæ ſalutẽ gentibus præſtãs ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorũ diſpenſationẽ, & dominium terræ Aegypti accepit, ita ut & patrẽ cũ omni domo ſua in Aegyptũ inuitauerit: ubi cũ annis ſedecim uixiſſet, die mortis iã inſtante, filiũ ſuum Ioſeph adiurauit, ut ad ſepulchrũ patrum ſuorum in terrã repromiſſionis, in qua Abraham & Iſaac, cum Sara & Rebecca iacebant, ubi etiã Lia cõdita fuerat, illum deportaret. Quam adiurationem Ioſeph opere compleuit: Patrum enim ſuorũ ad ſepulchra paternũ corpus deuexit. Et tamen ille

in

in Aegypto poſtea moriens, ſtatim poſt mortem
deuehi ad paternũ ſepulchrũ noluit, ſed in Aegy-
pto interim ſepulturæ locũ ſuſcepit, & poſtea de
oſſibus ſuis pergenti de Aegypto populo mãda-
Gen.50 uit, dicens: Efferte oſſa mea uobiſcũ hinc. Quare
ergo alter ad ſepulchrũ Abraham in terrã repro-
miſſionis protinus portatur, alter adhuc in terra
Aegypti quãdoq; deportandus ſepelitur? Iacob
nanq; nequaquã externæ gentis fœminis, niſi ijs
quæ de Meſopotamia ſecũ uenerãt miſcebatur,
idcirco ad paternum ſepulchrũ integro corpore
poſt mortẽ ſtatim deuehiť. Ioſeph uero Aſſenez
Phutifaris ſacerdotis Heliopoleos filiã uxorẽ ac-
cipiens, externo ſanguini fuerat mixtus, & ideo
poſt mortẽ in extraneo terræ limo conditus eſt:
Quare ad terrã poſtmodũ repromiſſiõis uehi uo-
luit, dũ primitus in Aegypto cõditus fuit. Ioſeph
ergo ut uir propheticus, præuidit ꝙ Aegyptiorũ
gens idololatriæ dedita, ipſum qui terrenæ muni
ficẽtiæ illis autor fuiſſet, & ipſos de famis pericu-
lo liberaſſet, aliquãdo adorare uellet, quod & fe-
cerunt: Nam bouis ſimulacrũ iuxta ſepulchrũ Io-
ſeph ſtatuerũt, eo ꝙ bos uiro in agricultura coo-
perať. Qua etiã cauſa filij Iſrael cũ in deſerto ido-
lum adorare uellent, non aliã aliquam ſtatuã ꝗ ui
tulum, id eſt bouẽ fecerũt: hac uel maxime cauſa,
ꝙ ipſe in Aegypto iuxta ſepulchrũ Ioſeph adora-
retur. Ne ergo Ioſeph Aegyptiorũ ſuccumberet
idololatriæ, profectionẽ filiorũ Iſrael præuidens,
dixit: Viſitatiõe uiſitabit uos deus, & efferte oſſa
mea hinc uobiſcũ. Hanc ergo cauſam in hoc loco
poſui, nõ ꝙ inter mirabilia deputaretur, ſed ne tã
magnũ inter Abrahã & Moyſen ſine aliquo qđ
Rubus ardens. cõmemoratione dignũ ſit, ſpaciũ omitterẽ. Poſt
Cap.XVI mortẽ autẽ Ioſeph, duriſſimæ ſeruitutis iugo Ae-
gyptiorum gens filios Iſrael cœpit opprimere, ita
ut mares eorũ paruulos, ne ultra modũ gens ſuc-
creſceret, in flumine proijcere, & diuerſa iuberet
morte mactare. Quo tempore Moyſes Amræ fi-
lius, in illa tempeſtate generatus, Leuiticæ ſtirpis
uir in ultionẽ ſuæ gẽtis ſurrexit: Et uidẽs uirũ Ae-
gyptium Iſraelitam opprimẽtẽ, occidit. Quæ res
ut Aegyptiorum regi qualiter facta eſſet, innotuit
ipſe de Aegypto fugiens, per xl. annos in terra
Madian oues paſcens exul fuit. Cui euoluto tem-
pore promiſſionis, quæ facta eſt ad patres, minan
ti per paſcua gregẽ in monte Oreb rubus ardens,
& igni ſuo non cõburi apparuit. Et cum talem ui-
ſionẽ explorare cuperet, cur rubus non cõbure-
Exod.3 retur cũ arderet, dominus de medio rubi: Ego, in
quit, ſum dominus deus patrũ tuorum. In Aegy-
ptum mittã te, ut inde ſeruitutis iugo oppreſſum
ſoluas ſemen eorum. In hac horribili uiſione, hoc
noſtro operi primũ occurrit, quomõ ignis uide-
batur ardere, & tamẽ illud in quo arſerat, nõ com
buri. Si ergo de iſta materia ignis alimoniã ſum-
pſerat, quare illud unde creuerat nõ cõſumebať?
Et ſi nõ de hac materia flamma quæ uidebať ſur-
rexerat, ut in rubo oſtẽderetur quid neceſſe erat?
Cuiuſdam ergo uirgulti conſuetudo fertur, quòd
quãto plus arſerit, nõ tantũ non conſumitur, ſed
ardẽdo purgatius redditur. De quo ligno S. Hie-
A ronymus in explanatione altaris lignei, quod in
ciuitate per uiſionẽ domini in Ezechiele oſtendi
tur, refert ꝙ quaſi lini colorẽ habeat, attamen de
huius nomine reticuit, cum illius naturã indica-
uit. Si ergo in illius arboris rubo ignis ille Moyſi
oſtenſus arſerat, quid mirũ ſi nequaquã illud cõ-
burebatur? Seruatur ergo in utroq; natura, igne
ſcilicet & arbore conſideratis, dum & ignis natu-
raliter de arbore ardet & arbor ardens igni natu-
raliter nõ cõſumiť. Certe in illo rubo nõ ille ignis
arboris inimicus uidebatur, ſed potius ignis ille
ibi fuit, de quo dicitur: Qui facit angelos ſuos ſpi- Pſal.103
ritus, & miniſtros ſuos ignẽ urentẽ. Ignis ergo in-
corporeus in rubo declaratur, quidum corporali
homini oſtenſus eſt, neceſſe fuit ut aliqua corpo-
rea materia monſtraretur. Deinde pergenti in Manus leproſa
B Aegyptum, bifariũ condonatur ſignũ, ſcilicet, ut ſinui immiſſa
in tribus teſtibus, in ſe & in duobus ſignis cõſiſte Cap.XVII
ret uerbũ. Nam uirga quã Moyſes adhuc ouium
paſtor manu portauerat, cũ in terrã proijceret, ſer
pens fiebat: Et manũ illius in propriũ ſinum ſuum
miſſam, prima uice leproſam protulerat, & ſecun
da uice in eundẽ ſinũ cõuerſa, ſana apparebat, ſed
in manu aut in ligno cõtra naturã eſſe aliquid fa-
ctum nõ apparet: Lepræ enim ſanitatẽ inſitã ut al
ternatim ſæpe probať, carnis humanæ natura re-
tinet. Sed crebra talis mutatio, ut in eodẽ momẽ-
to ſana manus & lepra candẽs & rurſum ſana ap-
pareret, miraculũ inſigniſſimi ſigni intuẽtib. præ-
bet. Virga igiť in anguẽ uerſa, & rurſus ſerpens in
C arborẽ mutatus, laborẽ naturæ inquiſitoribus pa-
rat. Niſi quia utrũq;, uirga ſcilicet & ſerpens, factũ Virga in ſer-
eſſe manifeſte doceť ex terra. Quod ergo ex eadẽ pentem
materia oritur, gubernatoris dei potẽtia uiciſſim
in alterutrũ mutať. Sed ſi om̃ia quæ de terra facta
ſunt, in alterutrũ mutari uiciſſim cõcedũtur, hoc
eſt, ut animal in arborẽ, & panis in lapidẽ, homo
in uolucrẽ uerti poſſe concedatur, nihil ex his fir-
miter poſſit intra naturę ſuæ terminos permane-
re, & ridiculoſis magorũ fabulationibus dicentiũ
in auiũ ſubſtantia maiores ſuos ſecula peruolaſ-
ſe, aſſenſum præſtare uidebimur: ac ꝑ hoc deũ in
his non gubernatorẽ ſed mutatorẽ eſſe dicemus,
quod abſit: nec illũ poſt primã naturarũ omnium
conditionẽ, aliud nouũ, quod nõ propria natura
D retineat, facere credamus: Nihil enim ſub ſole no
uum. Nec ualet quiſquã dicere, Ecce hoc recens
eſt: Et ideo plurimi doctores, plus dicũt illam uir-
gam uerã, quæ ſemꝑ Moyſi manibus cõprehenſa
uirgultũ manebat, imaginarie tantũ in ſerpentis
formã aliquoties pro ſigno fuiſſe uerſam, præſer-
tim cum ad nullos uſus niſi ad ſigni oſtenſionem
neceſſaria eſſet. Si enim uerus ſerpens fuiſſet, ſer-
pens ſemper poſt ſigna maneret: et enim uera uir-
ga fuerat qua Moyſes Aegyptũ plagis flagellare
cœperat, nunꝗ in ſerpentẽ mutata, ſemper uirga
permanſerat. De qua mare diuiditur, & petræ in
Oreb & in Cades percutiuntur. Si ergo imagina-
rius ſerpẽs ille per ſigna tantum oſtẽditur, cur co-
ram Pharaone cæteri magorum ſerpẽtes per eum

deuorantur

deuorantur? Cui obiectioni facile docti reſpõde
re poterunt, ꝙ & ipſi ſerpẽtes qui per eum deuo-
ranẽ, imaginarij fuerũt, & ideo diuini ſigni imagi
natio deuorare poterat quod per magorũ diabo-
licas incantationes imaginatũ fiebat. Iuxta ergo
hãc æſtimationẽ nõ in naturã ſerpentis uirga uer
titur, ſed pro ſigno imaginarie cõmutatur. Nihil
enim in arboris natura quod facere ſerpentẽ poſ-
ſit, inuenitur: & idcirco niſi in hora ſigni, quę erat
Aqua in ſanguinem. uirga naturaliter ſerpẽs ſpecialiter uideẽ. Per-
Cap. XVIII gens igitur in Aegyptũ Moyſes, cum corã Pha-
raone ut ſibi dñs imperauerat, ſigna faceret, &
dei ſententiã, ut Iſraeliticũ populum dimitteret,
regi indicaret, & ipſe rex dei præcepto nullo mo
do cõſentiret, et iubẽte domino decẽ plagis terrã
Aegypti flagellaret, primo percuſſu in ſanguinẽ
uertit aquas, ita ut omnes aquæ per totam Aegy
ptũ mutatæ in ſanguinẽ, animãtibus quæ in ipſis
erãt, mortẽ præſtarẽt, & per interitũ ſitis homini-
bus pœnale facerẽt exitiũ. Hæc aũt primitus uin-
dicta Aegyptijs cũ rege ſuo conueniẽter euene-
rat, ut qui dei populi infantes in flumẽ iactare prę
ceperat, eiuſdẽ fluminis aqua in ſanguinẽ uerſa,
exitiũ bibẽtibus inferret, & nõ bibentibus pœnã
præſtaret. At uero & hoc requirẽdũ eſt, quod ad
præſentis operis propoſitũ reſpicit, quomõ deus
naturæ gubernator naturaliter aquã in ſanguinẽ
Omnis liquor ex aqua mutauit. Aqua igiẽ cuncti liquoris materia, quo-
tidie per ipſarũ rerũ miniſtrationes in diuerſa mu
ratur, dũ in uniuſcuiuſq; naturæ paſtũ & refectio-
nem indeſinẽter & naturaliter cõtrahiẽ. Cũ enim
per uitis arborẽ infunditur, in uini saporẽ & colo
rem muratur. Et cũ oliuę ligni ad excelſas ſummi
tates aſcẽdit, eadẽ aqua olei pinguedinẽ facit: &
cũ ab apibus in fauos cõgeritur, mellis dulcedinẽ
operatur: & cum per palmarũ robora digeriẽ, da
ctylos gignit, & ad ſiceræ ſuauitatẽ expreſſa per-
uenit: Et cũ in animaliũ diuerſorũ paſtum deputa
tur, in ſanguinis ſubſtãtias diuerſas per eaſdẽ car-
nes diſtinguiẽ. Nã & nutriẽdis fœtibus, albi colo
ris & ſuauiſſimæ dulcedinis in uberibus lac præ
parat, & per cũcta reliqua carnis mẽbra rubicun-
dum ſanguinis colorẽ fuſcat. Multa ſunt præter-
ea ſanguinis genera per eandẽ carnẽ, quæ uſq; ad
uigintitria phyſiologi dinumerãt, ex quibus uri-
narũ ſemẽ, fel nigrũ & rufũ, ſaliuas & lachrymas,
& cętera eſſe denunciãt: hæc quotidianis admini
ſtrationib. naturæ ſuæ per res uarias aqua prępa-
rat. Quid ergo capacibus mẽtibus obſtat, ſi illud
ꝙ per tẽpus lõgius facit, in momento per iuſſum
potẽtiſſimi gubernatoris naturaliter efficiat? A-
qua in ſanguinẽ uerſa, non cõtra naturã facit, ſed
quod alijs rebus per tẽpus efficeret, iubẽte domi
Plagæ Aegypti. XIX no in ſemetipſo protinus operatur. De cæteris
uero plagis quibus deus per Moyſen, & Moyſes
per Aaron, Pharaonẽ & terrã eius & ſeruos eius
caſtigauerat, nil exceſſiſſe terminos naturæ, ipſa
plagarũ ſimplex narratio manifeſtat: quoniã, etſi
tũc ſolito plures, ſemper tamen de aquis ranæ na
ſcuntur, & cyniſes æſtatis tẽpore calore ſolis de
puluere oriuntur, locuſtę & muſcæ ſolis feruore

ſolidatę undiq; conueniũt, & iumẽta diuerſis cau
A ſis morte ſolita uitæ ſuæ terminũ peragũt: puluis
quoq; cõturbatus de terra ſępe aerẽ ſerenũ obſcu
rat, & ueſicas & ulcera in hominibus & iumentis
infectus aer generat: grãdo etiã & ſulgura de cõ-
gelantibus & uehemẽter turbatis nubibus ruũt,
& abſentia lucis oculorũ obtutus quãdocũq; lux
recęſſit, tenebrę plus præpediunt: mors quoq; in
Adã ſeminata primitus, omnib. filijs eius domi-
natur, per quã tunc in Aegypto primogenita ſo-
boles cunctorũ arctius damnatur. Sed ꝗuis hæc
omnia in rerũ naturis inſita erãt, Aegyptijs tamẽ
plagali cõditione, ad eorũ perfidiã cõpeſcẽdã, et
ſubito & plus ſolito acciderũt, quarũ ordo plaga
rum ſicut in differentia rerũ, ita & miniſtrorũ cre-
uit. Primæ nanq; ex omnibus tres plagæ per Aa-
B ron efficiuntur. Qui primo cũ percuſſiſſet aquã,
in ſanguinẽ ſtatim uertitur. Et cum iterũ extẽdiſ-
ſet eandẽ uirgam ſuper aquam, ranarũ inundatio
aquarũ repleuit terrã. Et cum tertio extẽdiſſet uir
gam ſuper puluerẽ terræ, cyniſes ebulliũt. Et per
Aaron iſtæ tres plagæ fiunt, & ſequẽtes tres aliæ
per uerbũ Moyſi miniſtrãtur. Nam illo iubente,
locuſtæ & muſcæ ueniunt, & mors iumentorum
cõſequiẽ. At uero tres aliæ nõ ſermone tantũmo-
do imperãtur, ſed per Moyſi opus conuocantur.
Moyſes enim ſumptũ de camino puluerẽ in cœ-
lum ſparſit, & ueſicæ in hominib. & iumentis, &
ulcera manantia, ut puluis in omni terra Aegypti
naſcũtur. Et poſtea aſſumẽs uirgam in cœlũ extẽ-
dit, & grãdinis fulgurumq; inſolens copia in ter-
D ram ruit. Iterumq; idẽ Moyſes eandẽ uirgã in cœ
lum direxit, & tribus diebus totidemq; noctibus
permanẽtes tenebras craſſitudine palpabiles, &
admodum ferales ſuper terrã induxit. Vltima aũt
plaga neq; per Moyſen, neq; per Aaron accidit,
ſed angelus domini per Aegyptũ trãſiens, cuncta
Aegypriorũ primogenita deleuit. Quoties ergo
de terra uindicta colligiẽ, per Aarõ uelut inferio-
ris ordinis miniſtrũ: quę uero de uolantib. & mor
te iumentorũ, quę & ipſa uelut in terra uolãt, pœ-
na cõtrahitur, per Moyſi imperiũ agitur: Quãdo
aũt de ſupernis nubibus caſtigatio conuocaẽ, per
extenſionẽ in altũ Moſaicæ manus conduciẽ: At
uero quãdo humanæ mortis exitus à deo diſpen-
ſatur, nõ homini, ſed angelo miniſteriũ illud com
C mittiẽ: ut qui illud uſq; tempus per rerũ quas poſ-
ſidebant flagella minus terrebantur, ſaltẽ per ſuæ
inſigniſſimę partis detrimentũ, cõmunem, quod
ſequebatur, interitũ, uererẽtur. Iſtarum quoq; mo
dus plagarũ undiq; hoc eſt terra, aquis, animanti
bus, aere, igne, nubibus, cœlo & angelis cõuene-
rat, ut oſtẽderetur, ꝙ cõtra deo rebelles & contu-
maces ſeſe pariter uniuerſus orbis armat. Sicut
autẽ ijs quos deus punire uoluit, omnis creatura
iraſciẽ, ſic & illis quibus auxilium præbuit, omnis
creatura ſuffragaẽ. Etenim hos ambos populos
mare Rubrũ diuiſit: ubi eorũ alteri totius preſſu-
ræ finis, initiũ alteri cunctæ fœlicitatis fuit. Cum *Mare ſiccatũ.*
dimiſſum, tot plagis attriti, Iſraeliticum populum *Cap. XX*
Aegyptij à ſe exire cõpuliſſent, mala rurſus pœni

tudine acti, cuncti cū rege ſuo exercitus peragūt,
ut quos dimiſerāt, iterū ad ſeruitutem retraherēt. A
Tum Iſrael in anguſto maris Rubri ſinu coarcta-
to, Moyſe uirgā ſuper pelagus extēdente, ſubito
maris unda rubritidis diuiditur: & ingrediēte po-
pulo pedibus ſiccis, hoſtibus ſuccedētibus, uia di
latatur: immiſſoq; uēto, per totā noctem deus ma
re diuiſum, etiā in ſiccū uertit, & inter ambos po-
pulos nubem, quæ diuideret, tenebroſam, & no-
ctem ipſam illuminantē columnā, immiſit: Nā &
Pharaonis exercitus mare poſt Iſrael intrauit:
Sed uni refugiū, alteri laqueus fuit. Quapropter
& illa nubes media Aegyptijs erat tenebroſa, ut
per totā noctem præcedētib. cōiungi nō ualerēt:
Iſraeli uero noctem ipſam illuminabat, ut ꝓfunda
maris lucida uia incederēt. Orto aūt diluculo, de-
fenſus utroq; periculo, hoſtiū & pelagi, totus dei B
populus euaſit ad rura deſerti, cū totus ſine ſalrē
nuncio euadēte exercitus Pharaonis tumētibus
undis ad ſuas metas reuertētibus, concidit in gla
rea profundi. In hoc tam inſigni in dei operibus
miraculo, iſtud de præſenti actus noſtri intētione
exigitur, quomō in ſiccato & recedēti de littorib.
mari, ratio cōſeruatur. Sed ipſum nō tā difficulter
deo auxiliāte nos inuenire credimus, qui conge-
lantibus undis ſtagnorū dorſa glacie ſuperſtrata
ſæpiſſime cōſideramus. Quòd ergo uenti & deſi
nente pluuiarū turbine aeris inferiores partes ge
lu obtinēte, in aquis ſæpiſſime naturaliter effici-
tur, illud tūc dei iuſſu per glacialem uentū ſubito
urgente pelago factū fuiſſe cōprobatur. Sed ſicut
repēte mare ſiccū domino imperāte redditur, ita C
eodē iubēte liquefactum, in fluidas undas de ſic-
co reſoluit. De receſſu uero illius quotidiana ad-
miniſtratione, iā ante prædiximus, quia per Oce-
ani maris æſtuaria indeſinenter fieri uidere ſole-
mus. Ex quo colligere poſſumus, ꝙ mare natura-
liter quotidie deſerit littora, nō contra naturam,
q̄uis longe aliter diſſimili modo, deo tunc guber
Canticū Iſrae- nante propria littora detexit. Conſiderātes igi
litarū. XXI tur filij Iſrael ualidiſſimā poteſtatē quam in ſui li-
beratione dominus fecit, Moyſe præcinēte con-
ſono carmine cāticū domino uniuerſi pariter de-
cantabāt. Vbi enormi ſatis admiratiōe accidit di
gnū miraculū, ut cuncti pariter ſenes cum pueris,
& om̄es ætates eodē inſpirati flamine, uno quaſi
ex ore, nulla præmonitione edocti, eaſdē cōcinē- D
ter literas decantarēt in unū. Sed naturæ inquiſi-
tor in hoc loco ſecurus efficitur, ubi nō conſuetu
dine humani ingenij, ſed diuino ſpiritu cātorū pe
ctora et ora inſpirant. Sed in his tamē cantoribus
nil idē ſpiritus cōtra naturā effeciſſe dignoſcitur,
in quib. per ora & linguas halitus & uox ad uer-
ba mouet. Et quod per uerbū & ſtudiū ipſi facere
potuerunt, conſonū omnes carmen decantare in
uno momēto dominus illis donauit. Et qui paulo
ante in profundo corā eis apparuerat, ipſe poſt-
modum in tali cantico eorū linguas et ingenia gu
Aquæ edulca- bernabat. Inde per infœcundæ auium digreſſi
tæ. *Ca.* XXII ſolitudinis trium dierū continuo fatigati labore,
queruloſi ardore ſitis, in Marath aquas amariſſi-
mas inuenerūt, quarū ſalſitate prohibiti, ſuæ ſitis
ſolamen minime habere ualuerunt. Sed Moyſi à
domino lignū oſtēditur, cuius tactu amara flumi-
nis aqua indulcoratur, eiuſq; dehinc dulci ſapore
populus ſitis ardorē depoſuit, quem illuc uſq; in-
ceſſabiliter feruor fatigauit. Sed qualiter naturæ
inueſtigator naturaliter eſſe factum approbabit,
ꝙ amaræ aquę in momēto ligni attactu protinus
indulcantur? Cuius ergo naturæ, ut tātæ dulcedi-
nis lignū fuiſſe uideretur, quo ſemel intincta flu-
minis unda amariſſima, ſuauis & ſapida fit? Ete-
nim ſi fauū mellis aliquis nūc in amarā undam ie-
cerit, nónne potius fauus amarus q̄ unda ſapida
erit? Ex quo intelligit, nō tunc lignū cōtra natu-
ram aquā effeciſſe dulcem, ſed præcepto cōdito-
ris & naturæ gubernatoris lymphā mutauit in ſa-
porem. Nam & uirga illa qua à Moyſe mare Ru-
brum percutitur, & flumen & cœlum & terra fla-
gellātur, quādo terra Aegypti diuerſis plagis ma
ceratur, nō hanc in ſe naturæ uirtutē habuit, cum
eam Moyſes uel Aaron ad hæc faciēda eleuauit,
uel ut aquā fluminis in ſanguinē uerteret, uel etiā
cyniphes de puluere ſuſcitaret, uel tenebras du-
ceret de cœlo. Si enim aliquis præter Moyſen, &
nō cum dei pręcepto mare iterū ex illa uirga per-
cuſſiſſet, pro certo eius percuſſioni Tethys ne- *Tethys dea marina pro mari*
quaquā cederet: Et ſi iterū aquas fortuitu percu-
teret, profecto illas nunquā in ſanguinē mutaret.
Sic & illam arborem per quā in Marath aqua ſal-
ſa indulcatur, ſi in amarū liquorē aliquis intinge-
ret, & non idē deus ut primitus imperaret, ꝓ cer-
to nō illam ſalſuginē in ſuauem ſaporem cōmuta
ret. Vnde peruidendū eſt, ꝙ nō ideo deus hæc li-
gna, uel etiā de fornace puluerē in his mirabilib.
intereſſe pręceperat, ut aliquid in illis per eorum
naturā uel adminiſtrationem effectū fuiſſe quis
credat. Sed per hæc futurorū myſteria præſigna-
ta eſſe inſtituit, ut quid in his nūc eccleſiæ proue-
ctibus iſta faciāt, ſapiēs doctor figurali expoſitio
ne decernat. Dum aūt lignū nihil in hoc naturali-
ter feciſſe probauimus, reſtat nunc ut quomō per
naturā factum ſit exponamus. Quodcunq; ergo
per ſtudiū quāuis longi temporis in re aliqua in-
uenitur, nō aliūde in eadem per induſtriā ex alie-
na natura conducitur, ſed cū in naturæ abdito re-
ceſſu occultatur, prius hoc perplexi tēporis indu
ſtria, & alterius naturę adiumētū reddit: Et quod
per humanū ſeu etiam rerū effectum longo cultu
efficitur, hoc dei uoluntate cū neceſſe habet ipſa
natura operatur. Aquas igitur amaras, uel etiam
ipſas ſalſiſſimas in dulcē ſaporem uerti poſſe, fre- *Aquæ quomō dulceſcant*
quēter nautæ comprobāt, qui illas per humū op-
timæ terræ infuſas, & hoc artificio etiam indulco
ratas, ſæpe ſitim temperāt. Nubes quoq; de mari-
nis finib. uapores leuant ſalſi liquoris, ſed eaſdem
dulces quādo pluunt, terrenis uſibus miniſtrant,
quoniā ſalſuginis uitiū quod in ſemetipſis aquæ
inſitū capiunt, per infuſionem terrę aut nubiū de
ponūt. Similiter quoq; & dulces aquæ, cū eas ho-
mines per marinorū olerum cineres hauriūt, ſal-
ſum & plus q̄ Oceani ſaporem reddūt. Hāc ergo
immu-

immutationē inſitam ſibi naturaliter aquę habēt,
ſed celerius per præceptū conditoris illam ꝙ per A
efficaciā humanę diligentiæ, & ipſarū rerū mini-
ſtrationē exhibēt. Per alterius enim rei adiumen
tū humana diligentia, uel ipſa cuiuſcꝫ rei miniſtra
tio alicuius naturę ſuperficiē mutat. Ipſe uero cre
aturarum cōditor & gubernator, naturā occultā
quæ per aliā rem manifeſtāda fieret in te ipſa ſo-
la denudat. Sic & nunc amara aqua ut dulcedinē
quā in occulto ſuæ naturæ cōtinuerat, per humū
aut nubē ab amaritudine purgata oſtenderet, ita
iuſſu gubernatoris potētiſſimi naturā per ſe ſolā,
Manna. abſcꝫ alterius rei iuuamine exhibet. Ingreſſi er
Cap. XXIII go ſolitudinē ſexcenta fermè mſlia peditū pugna
torū, excepto purgamento exercitus, id eſt innu-
merabili et ꝓmiſcuo uulgo quod de Aegypto cō
ſcenderat, deus per annos xl manna, id eſt cœle- B
ſti pane ſaturauit. Deniꝗ de illo pane & Pſalmi-
Pſal. 77 ſta poſtmodū cōmemorans dixit: Panē cœli de-
dit eis, panē angelorū māducauit homo. Qui per
noctem ſemper excepta nocte ſabbati, cum rore
deſcēdēs, circa caſtrorū locū candorē niuis oſten
deret. Erat enim, inquit ſcriptura, quaſi ſemen co
riādri, & coloris bdellij, albū quaſi nix. Hoc autē
ſolis ortū ſufferre nō poterat, ſed continuo lique
fiebat, cū uerſa uice collectū et mola cōfractum,
in cōdendis panib. ignis ardorem ſuſtentabat. Et
ſi quis in mane alterius diei reſiduū aliquid ex eo
relinqueret, uermibus ſcatebat. Cū tamē Gomor
menſura manna ſanū poſt longa poſtmodū tem-
pora plena arca reſeruabat. In quō & mirabili &
neceſſario tūc ſigno, exceptis ijs quæ ad figuralē C
expoſitionē pertinēt, ſtudioſis mētib. ſubueniūt,
quæ ſuę explanatiōis illuminationem domini ad
iutorio exigunt. Primū eñ, utrum panis ſit quæ-
ritur: Et quomō panis angelorū uocatur: Et ſi ci-
bus ille nihil terrenæ naturæ habuiſſe deſcribiť,
quomō adhuc in terra poſiti, & uitijs carnalibus
ſubiecti ex eo homines ſuſtētanť? Panis enim in
Pſalmiſtæ prædicto uerſiculo, ut diximus, cœle-
ſtis eſſe deſcribiť, qui de nubibus pariter cum plu
uia tribuitur: Quæ nubes ut ante iā diximus, per
ſcripturas cœlorum nomine uocitanť. Panis eñ
angelorū cibus ille dicitur, nō ꝙ illo angeli qui ci
bo nō egēt, ſaturenť, ſed ꝙ per angelorū miniſte-
riū tale officiū, ſicut lex & cætera populo præbe-
banť, quæ diſpoſita per angelos in manu media- D
toris tribuiť. Qualiter ergo homines qualeſcunꝗ
ſuſtētare potuiſſet, niſi terrenū aliquid in ſua ſub-
ſtantia haberet? Sed unde nubibus māna pluens
terrenā ſubſtantiā habere mōſtrabitur, Niſi forte
aeris ipſius inferior pars, terrenā aliquā naturam
retinere oſtendať? Quomodo enim auiū uolan-
tium corpora ſufferre ualuiſſet, ſi nō terrenæ ſoli-
ditatis aliquid aer cōtineret? Quaꝓpter illa ſub-
ſtantia & nubes fultæ terræ ipſius natura, & in ni-
ues & grādines cōgelaſcunt, qui penè duritiā la-
pidum cōtrahunt. Quid igitur hoc capacibus ani
mis repugnat, ſi ſicut nubes grādinis lapillos con
cipiunt, ſic & mānæ grana gignere potuerūt, præ
ſertim cum ad terrā ueniens, ueluti cum cognatꝗ
rore, ſi illud ſol ortus inueniret, quaſi grādo in ter
ra liqueſcēs deperiret? Atꝗ ita fieri poterit, ut mā
na in terreni aeris huius partibus genitū, terrenis
hominib. præbuerit cibalem paſtū. Iſta etenī pars
inferior aeris, terra etiā in ſcriptura diuina nomi-
natur, dū in cēteſimo quadrageſimooctauo Pſal-
mo, Prophetali ſpiritu in domini creatoris laudē
omnes creaturę incitanť. Sic nanꝗ conſummatis
his quæ ad ſuperiorē ornatū cœli pertinent, cū ad
partes aeris huius inferiores uenitur, taliter ſub-
infert: Laudate dominū de terra & c. uſꝗ quæ fa- Pſal. 148
ciunt uerbū eius. Ecce nunc craſſiorē nubibus &
uaporibus inſertū aerē, terrā Propheta nomina-
uit, & anteꝗ ad inferioris terræ quæ poſtea ſubin
fertur ſpatia perueniat. In illa ergo ſuperiori par-
te terræ, ubi grādo & nix gigniť, naſcebať manna
& in cibū inferioris terrę partis hominib. per an-
gelos adminiſtrabať. Ex quo facile dignoſcitur,
nō aliūde extra naturā quæſiſſe, ſed de terra deus
uictum præparaſſe: non ꝙ deus quotidie illis pa-
nē illum communem etiā in deſerto præſtare nō
poſſet, ſed ut homo paſtus de nubibus ſciret, quia
nō in ſolo pane uiuiť, ſed in omni uerbo quod de
dei ore procedit. Sicut enim naturę imperauit ut
homo ſaturaretur pane, ita etiā de omni quacūꝗ
re, ſi ita illi iuſſerit, quomō habebat & tunc de nu
bib. pluuiā uictū incolumē. Idē quoꝗ populus Aqua ex pe-
in deſerto ſitiens potamenti reſocillationē poſtu tra. XXIIII
lauit. Vnde Moyſes princeps deo imperante uir-
ga percuſſa petra in Oreb, aquam de petra produ
xit. In hoc naturæ inueſtigator in anguſtū redigi-
tur, quomō aquæ natura in duro lapide occultať.
De aqua uero in principio lapides factos, quali-
ter ignorat, qui cryſtalli naturā, niue per multum
tēporis cōgelante, in cōmutabilem lapidis duri-
tiā procedere non ambigat: præſertim cū glebas
nō de terræ ipſius humo, ſed de fœni primitus in-
cremēto in ſummis arborib. uel ſcopulis ſæpe cō
ſideramus: In quib. iā lapillos per pluuiarū infu-
ſionē & ipſius in fœni humū motionē genitos in
uenimus. Nōnullas quoꝗ terras argilloſas tranſ- Secundū naturam aqua uertitur in lapides
fluentiū aquarū aſſueto curſu ſuperfuſas in duri
tiā lapidū uidimus cōuerſas: in quib. etiam durio-
res uelut antiquioris ætatis lapides, quos ipſa hu
mus prius in ſe habuerat animaduertimus inſer-
tos. Qualiter iā nōnullis lapidib. quoꝗ concauos
oſtreos, quos quando mollis humus fuerat, inter-
poſitos habebat, ueluti ſine naturali duritie nunc
inſertos uidemus. In cæteris quoꝗ quos lōge ad-
modū ætatis mare ad terras proiecit, ſuperpoſitæ
more nagatbæ uidenť, quas non de maris glarea
eleuatas, ſed ex ipſa marini humoris qualitate, &
eorū extrema corporū indurata cute admodū eſ-
ſe cōcretas, ipſa cōſideratiōe probauimus. Pluri-
ma etiā marina reptilia teſtudinis cortaneis in-
duūtur, in quib. duritiea plus ꝙ plurimorum lapi-
dum uideť. Ex quibus omnib. manifeſtis appro-
bationibus, lapides ex aqua tantū nūc, & nonnul
los ex aqua et humo nūc genitos eſſe, doctus qſꝗ
non negat: Sicut & lachrymoſi marmoris natura
& conſuetudo indicat: ſalis etiā natura de liquore

in lapidis duritiā concreta uertitur, & iterum in li
quorē ſolui cõtueſ. Lapis quoq; ut Iob libri nar
rat hiſtoria, reſolutus calore in æs cõuertiſ, quod
nõ poteſt niſi prius in liquoris naturā moueatur.
Præterea quoq; omne metallū quantæcunq; du-
ritiæ fuerit, q̃uis liquidæ naturæ eſſe non pateat,
igne reſolutū liqueſcit. Dum ergo ex aquę humo
re lapidū naturā gigni cõprobatur, quid obſtat ſi
dei gubernatoris uoluntate lapis in aquā uerſa ui
ce mutetur, dum natura ad ſuā originem redire ſe
ſtinet, cum deus aquā de petra populo ſuo prębe
Filij Moyſi. ri iubet? Poſt hęc quoq; Moyſi cognatus, cuius
Cap. XXV Sephoram illius Moyſi uxorē & duos filios eius
detulerat, ocius ipſi in occurſum Moyſes per de-
ſertū exire feſtinat: cuius conſilio q̃uis gẽtilis, ta-
mẽ eū ad caſtrorū locū ueniſ, tribuni & centurio
nes, & quinquagenarij & decuriões in dei popu-
lo cõſtituuntur. Sed de Moyſi filijs quæſtio naſci
tur, cur patris ſui in ducatu populi hæredes non
ſunt, ſacerdotio ſaltẽ priuantur, dū per Pſalmiſtā
dicitur: Moyſes & Aarõ in ſacerdonb. eius. Hæc
tamẽ quęſtio rationẽ dando uinciſ, eū filij Moyſi
de gentili matre peregrinatiõis cauſa generātur.
Sic etenim de Moyſe cū primogenitā genuiſſet
referſ, Et uocauit nomẽ eius Gerſan, dicens, quia
Ieiuniū xl. die aduena fui in terra aliena. Interea inuitatus dei
rum. XXVI famine Moyſes, xl dies ieiunauit, & liberato dei
populo de Aegyptiorū decẽ plagis, quinquageſi
mo die ex quo in Aegypto Paſcha celebratū eſt,
decẽ mandatorū legem de mõte Sinai in duabus
lapideis tabulis detulit. Quas cū offenſus eſſet po
puli peccātis piaculo, ad mõtis radices confregit.
Reſtauratisq; totidẽ numeri eiuſdẽ materię tabu
lis rurſus xl diebus ieiunus dei largitoris mune-
re, eadem præcepta recipere meruit. Sed per hoc
tẽpus cõtra conſuetudinẽ humani moris, taliter,
ut prædixi, nullo fatigatus inediæ labore, nullam
terrenæ cõuerſationis eſcam mãducauit, quoniā
diuini ſermonis cõſortio fultus, tam longā inediā
De populo ſine eſurie ſuſtinere potuit. Præterea carnium
carnes poſtu- concupiſcẽtia infidelis populi pars flagrans mur
ante in ſolitu- murauit, & mãnæ cœleſti ollas carniū Aegyprio
dine XXVII rum præpoſuit. Sed & Moyſi cū eſſet intolerāda
res uiſa, dominus populū, inquit, ſanctifica craſti
no: Ego enim illos mẽſe integro carnibus ſatura
bo. Cui imbecillitate incitatus humana Moyſes,
ſexcẽta millia reſpõdit peditū pugnatorum, exce
pto innumerabili uulgo huius populi numeran-
tur: nūquid boum & ouiū immenſa multitudo cæ
detur ad ſaturationẽ, aut innumerabilis turbæ pi
ſces maris in unū congregabunſ? Et idcirco ut ni
hil de ijs quæ Moyſi mẽs fragilis, utputa humana
arripuit, in paſtum populi cederet, uẽtus à domi-
no egrediẽs, arreptas trās mare coturnices, ad ca-
ſtrorum loca detulit, eaſq; duobus cubitis in aere
ὀρτυγομήτρα uolātes circa caſtrorū loca, quantū una die cõfici
genus coturni- poteſt, ortygometrā inſeruit: Quā populus colli-
cis inſigni ma- gens, menſe integro, id eſt xxx. diebus comedit.
gnitudine alio- Sed incredulos murmurationis ultio cõſequitur:
rum coturni- Nam in illo loco priuſquā populus egrederetur,
cum dux qui cõcupierant, ira dominica mactati ſepeliunſ.

Certe in hoc nihil nouū uel contra naturam à do
A mino cõtribuitur, qui olim creaturā auiū cõditā,
& in abdito mundi quodā angulo reconditam, in
neceſſitate populi ſui præſtare uidetur: Quamuis
in libro Sapientię ſcribitur: Nouā creaturā auium
uiderūt: utiq; oſtenſam, non nuper creatā. Quod
olim deus cum cæteris creaturis in principio con
didit, hoc in tempore neceſſitatis plebi ſuæ mini-
ſtrauit. Sed tum idcirco coturnices ad tale mini-
ſteriū, quę prius cū mãna cõtributæ, nihil aduerſi
edentibus cõtulerant, iſta uice iterum detulit, ne
quiſquā putaret, q̄ eſca auiū ſine murmurationis
culpa mortẽ populo præſtitit: quoniā in hac uin-
dicta ſana cõſciẽtia comedentes incolumes ſerua
uit, & quãdo cū manna data eſt, toti multitudini
nihil incõmodi præbuit. Poſtmodum propter *De Aethiopiſ-*
B Aethiopiſſam uxorẽ eius, Aarõ & Maria contra *ſa uxore Moy-*
Moyſen inſolẽtia uerba depromūt, quem omniū *ſi, & lepra*
qui tūc in terra morabantur, mitiſſimū hominum *murmuratri-*
ſpiritusſancti dona deſcribūt. Sed cum tres tantū *cis Mariæ.*
illos in tabernaculum uocaſſet, Aaron caſtigatus *Cap. XXVIII*
dei ſermone, oleo unctionis à uindicta defendiſ,
Mariæ uero lepre cãdore corpus laceraſ, quapro
pter etiā extra caſtra manere pręcipitur. Sed orā-
te pro ea Moyſe, ſeptimo die iterū reuocatur ſa-
na. At uero Moyſi de iſta Aethiopiſſa coniuge,
duplex magiſtrorū inuenitur intentio. Vtrum de
Aethiopia cum eſſet in domo Pharaonis, de qua
quadragenarius egrediſ, acceperit, quæ per mul
tos peregrinationis dies illū expectauit, an ſigno
rum tẽpore, cū poſt peregrinationẽ in Aegyptū
C reuerſus eſt, Aethiopiſſam uxorem ſibi iunxerat,
quā de Aethiopia ſecum & per deſertū ducebat, *Aethiopia du-*
quod æque de Sephora diciſ q̄ Aethiopiſſa ſit, *plex, Orienta-*
quãdo ad Aqlonẽ maris rubri, ubi prius Aethio- *lis altera: alte-*
pes fuerūt, Aethiopiā alterā eſſe in multis locis hi *ra Occidẽtalis*
ſtoriarū ſcripturę deſcribūt. De qua in Eccleſiaſti
ca hiſtoria ſcribiſ, q̄ ex parte Indiæ adhęret. Et in
Chronicis canonicis Euſebij referſ, q̄ Aethiopes
ab Indo flumine cõſurgẽtes iuxta Aegyptiū cõſe
derūt. Ex quo intelligiſ, q̄ terra illa in qua primi-
tus Aethiopes habitauerūt, Aethiopia dicta eſſe
potuerit, ex qua Aethiopia ſi Moyſes uxorẽ ſuā
acceperat, ideo Aethiopiſſa dicta fuerat. Chore *Chore & alio-*
quoq; filius Iſuar de tribu Leui, patruelis Moyſi *rum caſus.*
et Aarõ: et Dathā, & Abiron filij Eliab: & Hon, fi *Ca. XXIX*
D lius Pheleth de tribu Ruben, & pręterea ducenti
quinquaginta uiri, pceres ſynagogę, qui tẽpore cõ
ſilij per nomina uocitabāſ, ſupercilioſo ſuperbiæ
tumore cõtra Moyſen & Aarõ ſtererūt. Etenim
Chore uendicare ſibi ſacerdotiū uoluerat, & reli-
qui alij de principatu populi cõtendebāt. Sed illū
qui ignẽ holocauſti deo nõ præcipiẽte offerre ap
petiuit, holocauſti tempore cœleſtis ignis cū his
qui ad eū pertinebant, abſumpſit: & eos qui ſe in
excelſum eleuãtes dei ordinationi reſiſtere cœpe
rant, ſub pedibus eorū terra dehiſcens, aperto ore
in infernū deglutiens, uorauit. In quibus manife-
ſte oſtẽditur, q̄ tãtundẽ ſenſibiles & inſenſibiles
creaturæ dei dicto obediūt, dum quẽadmodū ui-
uentes celeriter cū eius imperio ueniūt, ita et quę
non

non uiuũt,uelut uiuẽtes quæ præcipiuntur pera-
gunt. Sed ꝗuis quaſi uiuens terra illud uindictæ
officiũ peragit,contra naturã tamẽ in illo nequa-
quã aliquid fit:uitã enim inſenſibilẽ terra habere
indubitãter dignoſcitur,per quã in ſe creſcẽtia ar
borum & olerũ frutera moueri uidentur. Vnde
quaſi in uiuẽte carne palpitantes uenæ ſanguinis
diſcurrunt,ita etiã per terram uiuentiũ aquarũ ri-
ui profluunt:per quã uitam inſenſibilẽ deo impe
rante terra os ſuũ aperuit, quãdo hominũ pecca-
torũ quaſi ſeruiẽs in miniſterio uindictæ, taberna
Rebelles conſumpti igni. cula peccatorũ uorauit. Sequẽti itidẽ die totus
populus contra Moyſen & Aaron ut ſanguinis
Ca. XXX reos cõſurrexit,eoſq; in eorundẽ ultionẽ occide-
re uoluit.Sed hic uterq;, Moyſes & Aarõ uideli-
cet,ad tabernaculũ dei diffugiũt,& iterũ in rebel-
li populo cœleſtis flãma deſæuit. Rurſumq; Aa-
ron imperãte Moyſe,impleto altaris igne thuri-
bulo foras in populũ uenit, & inter uiuos & mor
tuos digrediẽtis ueſtigiũ uindicta nõ trãſiuit.Re-
cto in utroq; moderamine effecto,ut qui cõtra iu
ſtos principes iracũdię igne intus exarſerãt,foris
iuſtiſſimæ uindictæ flãma cõflagarent Et qui in
corde ꝓximorũ culpas uenialiter dimiſerat, eius
ueſtigio deſenſos ignis de cœlo miſſus urere nõ
audebat.Illa aũt die xiiij.millia ignis ille conſum-
Virga Aarõ ꝓſerat. Quos etiam rebellionis reatus grauius
Ca. XXXI perurgebat:attamen ceſſante tumultu, ut ſinguli
manifeſtius ſcirẽt,quẽ ſibi dominus in ſacerdotiũ
eligeret,ſingulorũ ex duabus & decem tribubus
principũ uirgas inſertis nominib. Moyſes poſtu
lauerat,& pro ſorte Leuiticę tribus Aaron uirgã
inſerto nomine acceperat,quas in conſpectu ſub
tabernaculi tecto una nocte recõdit. Craſtino au
tem mane Aaron uirga gẽmulas amygdalini flo-
ris oſtẽdit, quo patebat Aarõ præ omnib. in ſacer
dotiũ dominũ elegiſſe.Nec tamẽ in hoc cõtra na
Aqua cõtradictionis. turã uirga monſtratur aliquid effeciſſe. Interie-
cto tẽpore dehinc populus ſitiẽs in Cades deſerti
Ca. XXXII Sin,murmure graui cõtra Moyſen & Aaron tu-
multuabat. Quæ res dũ ad dominũ per Moyſen
refertur,uirga percuti petra præcipiť. Sed Moy-
ſes infidelis populi murmure permotus,etiam de
præcepto domini fide titubauit,coramq; populo
cũ Aaron bis petram percuſſit, largiterq; fluẽtes
aquas ſitiẽs populus bibit. Sed hac cauſa Moy-
ſes terrã promiſſiõis non intrauit. Semel in Oreb
petra percutiť,ubi tantũ populi infidelitas nota-
tur.In Cades aũt deſerti Sin ſaxum bis cæſum pul
ſatur:ibi nanq; infidelitas in populo & in duce di
Serpẽs æneus. gnoſcitur. Itidẽ murmurãte populo ignitos ſer
Cap. XXXIII pentes flatuq; adurãtes in eum dominus immiſit,
quorũ flatu aduſtos plurimos murmuratorum ne
cauit. Cæteri aũt intereuntiũ pœna territi, & ani
mo pœnitẽte ad ſatisfactionẽ inclinati, ad Moy-
ſen & ad dominũ clamauerũt,ut hęc ab eis plaga
ceſſaret.Et idcirco flexus pœnitentiũ lachrymis
dominus Moyſi iubet,ut ſerpentẽ æneũ uirga in
excelſum coram populo eleuaret.Quo facto ſta-
tim ſerpẽs æneus erigiť, & per illius aſpectũ prio
tum ſerpentiũ uulnera curabãtur. Attamẽ queãd

modũ & de uirga diximus & arbore qua amara
A aqua indulcatur,non in ſerpẽte ſalus, ſed in domi
ni imperio tenebatur. Quicquid enim ipſe præ *Aſina Balaam*
cepiſſet,illud tũc in populo ſalus eſſet:Sed hiſto- XXXIIII
ria pręcedentiũ rerũ figura, uirtus nũc in Chriſto
& in eccleſia continetur. Balach filius Sephor
cũ in terrã ſuã Iſrael ueniſſe cõperiſſet, nũcios mi
ſit ut Balaã hariolum inuitaret,ut populum Iſrael
malediceret.Qui cũ ſedens ſuper aſinã pergeret,
& aſina angelũ in anguſtijs ſtãtem euaginato gla
dio uidens timuiſſet, ter cæſa demũ domino ſubſi
ſtit. Vnde amplius flagellata humano more &
ſermone quaſi queruloſa ancilla loquiť. Et illa lo
quẽte,ſtatim Balaã oculi ut angelũ cerneret ape-
riũtur.In hoc admirabili ſigno ꝗuis aſina compe
rentia ſibi uerba profatur,nõ tamẽ ſua mente nec
B affectu ſuo loquiť:ſed dominus de quo diciť, Et
aperuit dominus os aſinæ, ſicut ad loquendũ os
aperuit,ita etiam linguã & palatũ in uerba guber
nauit.Aſina enim quid & quomõ diceret,& ſi ali
quid diceret,omnino neſciebat, quoniã & homi
nes qui alieno inflati ſpiritu loquuntur,& adhuc
cum loquũť quid dicũt neſciunt, & nihil ex eo re
cordãtur cũ reſipiſcũt:ſed qui loquẽdi modos &
in nubibus & in igne ſæpe inuenit, & in ore muti
animalis linguæ plectrũ in uerba gubernauit. Ex
quo intelligimus nihil in natura aſinę dñm cõmu
taſſe,ſed per aerẽ oris eius illa etiã ignorãte, Pro-
phetæ ignorantiã cõpeſcuiſſe:quatenus dñi ſpiri
tus & ſi in ſe loqueretur,elatus in ſuperbiã nõ eſ-
ſet,qui frequẽter & per res inſenſibiles, & brutũ
D & mutũ & ſubiectũ ſibi animal eundẽ loqui com
periſſet:quoniã ſpiritus dei ubi uult ſpirat, etiãſi
uolũtati eius qui loquiť minus cõueniat: ſicut &
Saul Prophetas occidere uolens, mala incitatus
uolũtate uenerat,& tamẽ ſpiritu dñi arreptus, in-
ter eos quos perſequebať prophetabat. Vnde &
ipſe Balaã ad maledicendũ deductus, & illud uo
lens implere,non maledicere dei populo potuit,
ſed cõtra uoluntatẽ ſuã à domini ſpiritu coactus
eſt benedicere.His ergo duab.cauſis Balaã ueni-
re à dño permiſſus eſt,ut per mutũ animal eius in
ſipiẽtia cõfutaretur,& aduentus Chriſti per Pro-
phetã gentilẽ,qui futurus erat gentiũ ſaluator, in
lege dei ſcriberetur.In omni populi Iſrael itinere
colũna nubis per diem nunq; defuit, nec corã po
C pulo colũna ignis per noctem:ut in noctis frigo-
re defenſi,& à tenebris illuminati pergerent cum
igne:et à colore ſolis protecti fuerũt in die ſub nu
be:quẽ dominus cuſtos Iſrael uere ꝓtegit,nec ſol
per diẽ nec unquã luna per noctẽ exurit. Qua- *Moyſi ſepultura quare ignota.* XXXV
drageſimo anno egreſſionis filiorũ Iſrael de Ae-
gypto,quadrageſima ſecũda mãſiõe in cãpeſtrib.
Moab ſuper Iordanẽ populus ſedit, ubi Moyſes
Deuteronomiũ, hoc eſt iterationẽ legis prædi- *Δευτερο-νόμιον*
cauit,& pòſt cõſtituto ꝓ ſe in ducatu populi Ieſu
filio Nun ex tribu Effraim, imperio diuino mõtẽ
Gai trãſiuit,in montẽ Nebo ſolus aſcẽdit,ubi cen
teſimo & uiceſimo ætatis ſuę anno,nec motis dẽ-
tibus,nec caligantib. oculis,integro corpore to-
tius humani generis cõmune debitũ ſoluit. Dua-

bus autē cauſis, ut ſapiētes aiūt, mortis eius & ſe-
pulchri nemo conſcius erat, quatenus illam faciē A
quæ cōſortio ſermonis domini rutilauerat, mor-
tis mœrore repreſſam, nullus uideret. Et ne ſepul
chrū eius populus Iſrael, ſi cognouiſſet ubi eſſet,
adoraret. Vnde & uirgam in qua ſigna fecerat, ut
plurimi putāt, ne adoraretur ſecū abſtulerat, quo
niā & ſerpentē quē fecerat, filij Iſrael poſtmodum
adorabant. Omnis autem illius ætas in tres qua-
dragenarias partes diuiditur. Quadraginta enim
annis in Aegypto in domo Pharaonis ab infan-
tia literas didicit. Quadraginta annis exul ab Ae
gypto in domo ſacerdotis Madian fuit. Et qua-
draginta annis per deſertum ducatū populo præ
buit. Certe & nos conſummatis his quæ de pen-
tateucho hiſtorica narratione comprehēdimus,
primi libri finē de mirabilibus hic facere conue- B
niat, ut ſecundus de Prophetia ſcilicet exceptus,
ab Ieſu filio Nun & Iordane initium ſumat.

DE MIRABILIBVS SACRAE ſcripturæ. Liber II

Ieſus ſucceſſor Moyſi. Cap. I

VM autem Moyſe egrediēte, dei po-
puli gubernationē Ieſus filius Nun ſu
C ſcepiſſet, cōſortatus de ſermone dñi,
de cāpeſtribus Moab ad Iordanis flu
uiū caſtra moueri iubet: ac deinde cū
arcæ teſtamēti onere decorati reliquā plebē prę-
cedētes ſacerdotes primas undas ingrederēt, ab
Iordanis ſiccatus
illo loco ubi ſteterūt uſq; ad mare omnis fluminis
alueus aquis ſuis confeſtim nudatus, ſuperiorq; C
aquarū moles quæ de fontib. augebatur, ſurſum
in aera montabat, quouſq; omnis Iſrael ſiccis pe-
dibus alueū fluminis tranſierat. In cuius miraculi
teſtimonio xij. lapides quātos duodecim uiri por
tare poterant, de ima glarea Iordanis portati ſunt
in loca caſtrorū, & totidem tāti ex his quos terra
ſicca cōtinuerat poſiti ſunt in eorum locū. Certe
& in hoc ſigno ꝓpoſiti operis noſtri cauſa requi-
ritur, qualiter arcā domini fluuius naturaliter præ
terire non permittit. Ita enim aliqua pars aquarū
quæ ad mare perrexit, naturæ ſuæ curſum conſue
tum cōſequitur, dum altiora deſerens, per prona
proprio more fluminis paulatim delabiť. At ue-
ro humana induſtria alueos fluminū nudatos le-
gimus & audiuimus, quomō Cyrus imperator apud D
ſiccū exercitus ſuper Gyndem fluuiū, qui ſecūdæ
poſt Eufraten quātitatis, illa expeditione qua Ba
byloniā expugnauit, dicitur eſſe caſtrametatus.
Vbi chariſſimū uirorū & equitum, equitē tranſ-
meādi fluminis audacia perſuaſum, rapacis aluei
uortex demerſit. Quo facto, rex incredibiliter ira
cundiæ furore aduerſus fluuium permotus, uelut
in ſenſibilem creaturam ulciſci ſtatuit. Ac immen
ſum amnem perpeti anno totis uiribus in quater
centas ſexaginta foſſas diuiſit: nudatoq; alueo,
meabilē uix genua tingentibus fœminis reliquit.
Vnde eodē exercitu & rege eadem expeditione
Babyloniā obſidēte, excelſiſſimo murorum obie
ctu ab expugnādi molimine repulſi, ad Eufratis
fluminis per fluētia ſuperiora uada cōuertūt. Illa
A aūt prędicta arte edocti, per alienum limitē diuer
tentes, per eius nudatū alueū Babylonis murum
ſubintrātes, urbē capiūt. Quod ergo humana in-
duſtria laborioſo conamine potuit, hoc deus po-
tētiæ ſuę uirtute facilius peregit. Sed forſitā quiſ-
quā diſpariter reſpōdebit hoc factū eſſe, dicēs: Il-
lic enim foſſuræ opus alueos aquarū per humilio
ra diuertit: hic uero ſtans aqua, nullo renitente ad
aeris ſublimia cōſcēdit. Sed & hoc nónne huma-
na diligentia ſæpe efficit, & ab oppoſitis uallibus
aquas in excelſum mōtare, & ad fontes redire of-
fenſas cōpellit? Quod uero homines uelut terre-
ni, de terrena craſſa materia frequēter faciūt, quo
modo angeli tūc quorū officijs hæc oīa mirabi
lia peragūtur, per aerē facere nō potuerunt? cū ſit
B naturale aeris opus & propriū officiū aquas reti-
nere in nubibus, & ut docti indoctiq; pariter no-
rūt, quotidiana adminiſtratiōe retinet. Ita tūc deo
iubēte fluminis curſum ꝓhibuit, ut per illius flu-
enta arca dei & ſacerdotes trāſirent. Terrā igiť
Veſtes nō detritæ. Cap. II
repromiſſionis poſt lōgi laborē itineris ingreſſi,
de fructib. Chananitidis regiōis populi turba co-
medit, & mānæ de nubib. eſca miniſtrari deſinit.
In hoc tam lōgo itinere admiratione dignū acci-
dit illud, ꝙ per xl annos nullius ex omni populo
calciamentū aut ueſtis defecit. In quo dñs non na
turā nouā in calciamētis & ueſtibus condidit, ſed
olim conditā conſeruauit. Inde Iordanis ripam
De ſubuerſione Hiericho. Cap. III
egreſſis, Hiericho prima ex Chananitidis ciuita-
tibus occurrit. Quæ luſtrata circuitu dierū ſeptē,
C quaſi arcæ dominicæ & exercitus expaueſcens
aduentū, cito corruit. In quo circuitu nullo armo
rū ſuffragio uſus eſt uictor populus, ſed ad clamo
rē in gyro ſonātē murus erat uſq; ad fundamenta
dirutus. Vbi nihil extra naturā eſſe factum geſta
res oſtēdit. Siquidē & hoc terræmotib. eſſe factū
frequēter ſcriptura denūciat. Quomō & in famo-
ſo illo terræmotu centū Libyæ urbes corruerunt,
Terræmotus in Aphrica & Thracia
& in terræmotu dominicæ paſſionis undecim in
Thracia ſubuerſæ ſunt. Præterea quoq; quod hu-
mani actus efficacia cōgerit, hoc alterius deſtruē
tis uel etiā ſenectutis tēpus cōſumit. Attamē hæc
dicētes, nō caſu accidiſſe murorū Hiericho ruinā,
oſtēdimus. Sed nec cōtra naturā ſicut aliquid in
miraculis factū oſtēdimus: hoc enim ſicut & cæte
D ra miniſtrari angelico opere deſignauimus, dei
iuſſu effectū fuiſſe nō dubitamus. Poſt hæc quo
De ſtatione ſolis & lunæ. Cap. IIII
q; Chananæorū quinq; regib. in unū congregatis
ut pugnarent aduerſus filios Iſrael, cū ex aduerſo
miſcerenť cohortes, & uictoria in dei populi par
tē cōcederet, Ieſus filius Nun princeps populi Iſ-
rael ſoli in medio die præcepit, ut ne ſe moueret,
& lunę ubi fuerat ſtaret, donec ſe dei populus de
inimicis uindicaret. Qđ & factū eſt. Nā ſol duos
dies in uno cōcluſit, & luna diei ſpatio nō occur-
rit. In qua iuſſione nō humani imperij autoritate
luminaria requieſcūt, ſed dñi imperātis ut ſtarent
iuſſui obediūt. Nihil enim propter iubētis homi-
nis uerbū dei creaturæ faciūt, ſed quod dominus
ſerui ſui orationi obediens pręcepit, hoc faciunt.
Sic

Sic enim perhibeť, Sol ſtetit cõtra Gabaon, & luna ad uallẽ Hailon, obediẽte domino uoci hominis. Ex quo intelligiť deum ſeruorũ ſuorũ precib. obedire, & ad eorũ neceſſitatẽ creaturas opportune gubernare. Hæc luminariũ mora nihil nouũ in natura cõmiſit, etſi in miniſterio aliquid nouũ aliquãdo natũ oſtẽdit. Sed & illa uarietas nihil in anni curſu & reliquorũ dierũ cõmouit, dum pariter ſol et luna unũquodq; in ſuo ordine requieuit. Si eñ unum luminare curreret, dũ alterũ interim requieſceret, dierũ et mẽſium et annorũ aſſuetum curſum cõturbaret. Dũ aũt utrũq; morã hanc habuit, quaſi poſt cõſuetum diẽ in occaſus ſui limitẽ perrexit. Nõ eñ φ ad belli illuminationẽ luna tũc in præſentia ſolis proficeret, ſtare imperať: ſed ne quid incõgruo luminariũ meatu per unius quietẽ et alterius curſum deſtrueret. Sed quoniã et maris curſum lunari conuenientẽ eſſe in omnib. euidenter mõſtrauimus, & illũ tunc requieuiſſe, etſi ſcripturę uocibus reticeť, nónne ipſe illarũ rerum ꝓnunciat obſeruabilis cõmeatus? Luna uero nõ tantum in hac ſtatiõe requieuit, ſed & incrementi uel detrimẽti ſui interim conſuetudinẽ agere non potuit. Si eñ dum ſtetit luna, licet ſtans ſua incrementa uel detrimẽta ageret, illud incremẽtum lunare ultra ſolis curſum in cyclorũ ratiõib. aliquid turbaret. Dum uero nihil in circuli in ſe reuertẽtis curſu dies illa ſolito lõgior prębuit, tũc manifeſtũ eſt, q̃d in illa ſuperueniẽte ueſpera, unius diei incremẽtum luna, ſicut quotidie ſolet, geſſit. Vt eñ hoc manifeſtis approbationibus pateat, cyclorũ etiã ab initio conditi orbis recurſus in ſe breuiter digeremus, quos ſemper poſt quingentos triginta duos annos ſole ut in principio & luna per omnia cõueniẽtib. nullis ſubueniẽtibus impedimentis in id unde cœperãt redire oſtẽdemus. Quinto nãq; cyclo à mũdi principio anno cẽteſimo quartodecimo, generale totius mũdi diluuiũ ſub Noe uenit, qui poſt diluuiũ quadringẽteſimo decimo octauo anno defecit: & inde alius incipiẽs, id eſt ſextus, in octauo ætatis Abrahę anno finiť. Et nono eius anno ſeptimus incipiens, triceſimoquinto anno egreſſionis filiorũ Iſrael de Aegypto in quinquennio ante mortẽ Moyſi concludiť. Poſt quẽ octauus, in quo eſt illud ſignũ in ſole & luna factũ, triceſimoſexto anno egreſſiõis Iſrael de Aegypto incipiẽs, in triceſimũ primum annũ Aſæ regis Iuda incidit, Cuius triceſimoſecũdo anno nonus exordium capiens, in q̃ & aliud ſignũ in ſole, Ezechię regis tẽpore, de q̃ paulopoſt dicemus, factum legiť, cẽteſimooctauo ãno poſt tẽpli reſtaurationẽ quę ſub Dario facta eſt, ſui curſus ſpatium cõſummauit: donec decimus inde oriẽs nonageſimoſecũdo anno poſt paſſionẽ ſaluatoris Allia & Sparſa conſulibus peractis curſib. conſummatur. Poſt quẽ undecimus à conſulatu Paterni & Torquati ad noſtra uſq; tẽpora decurrẽs extremo anno Hiberniẽſium moriente Manichæo inter cęteros ſapiẽtes peragiť. Et duodecimus nũc tertium annum agens ad futurorum ſcientiã ſe præſtans, à nobis qualẽ finem ſit habiturus ignorať: quorum unuſquiſq; uniformi ſtatu, peractis quingentis tri-

A ginta duobus annis in ſemetipſum, id eſt, in ſequẽtis initiũ reuolniť, cõpletis uidelicet in unoquoq; ſolarib. octouicenis nonodecies, & in lunaribus decennouenalib. uigeſies octies circulis. Poſt q̃s in lunari ſupputatione per communes duodecim & emboliſmos ſeptẽ, per Ogdoadem & Hendecadẽ & incrementum lunare, q̃d cõputantes ſaltum nominãt: & ſolari per quadrãtes & biſſextos diligẽter dinumeratos, demũ duob. lunaribus totidẽ dies habẽtibus, & per curſus ſui omnes lineas cõcordi ratiõe cõueniẽtibus, ueluti primus cõditi orbis annus innouať. Dum ergo hi circulorũ totales recurſus in ſe congrue, & poſt illos cyclos quibus in ſole & luna mora uel reditus ſigna, quõ ſub Ieſu uel Ezechia factũ legitur, apparuiſſe de-

B ſcribiť, ſine ulla uarietate redeũt: manifeſte intelligitur, quod nõ mora illa aut reuerſio aliquid in luminariũ & tẽporum aſſueto curſu præpeditũ uel inſolitum reliquerũt: ſed quaſi per diem omnẽ in occaſus ſui, ut ſupra dixi, limitẽ currunt poſtquã illius ſolito longioris diei ſpatium peregerũt. Per quod uidetur quod nihil ad ſequentis noctis longitudinẽ temporis illa dies longa contulerit, cuius princeps pariter in die cũ ſole diei præpoſito una requieuit.

De Gedeone et duobus ſignis Cap. V.

Itaq; purgata funeſtis habitatoribus Chananitidis regione, in dei populi deditionem ipſa à domino terra tribuiť. Qui poſtmodum pacis ocio reſolutus, in idolorũ terræ illius & reliquarum in circuitu nationũ cultũ peruagatur. Propter quod gẽtibus ſæpe, quorum idola ip-

C ſe colebat, poteſtate à domino conceſſa, mancipium ſeruire tribuitur. Sed captiuitatum & ſeruitutum laborib. duriſſimis afflictus, frequenter à deo per pœnitentiã ueniã precabatur: ad cuius liberationẽ pœnitentiũ lachrymis ſedatus, ille iudices ſuſcitabat, qui de ſeruitutis iugo plebem eruentes, nequaquã potentię dominio, ſed arbitrorum iure pręfiebant. Quorũ temporibus dum Madianitis ſeruiret populus, Gedeoni filio Ochaz cœleſtis nuncius apparuit, illumq; deſtructo idololatrię ritu, de plebis ſuæ liberatione commonuit. In cuius cõſpectu dum Gedeon oblationẽ cõponeret, deſuper carnis ius fundens, cœleſtis ignis holocauſtũ abſumpſit. Et iterum poſtulanti ſignũ ſiccitas in om̃i terra, & ros in ſolo uellere: & rurſum

D ſiccitas in ſolo uellere, et ros in om̃i terra fuit. Sed hęc quãuis ſocianť numero mirabiliũ, nihil tamẽ uelut nouũ oſtẽdere uidenť in miniſtratiõe rerũ: quoniã & cœleſtis ignis res terrenas, ut ſępe diximus & dicemus, frequẽter deuorat, et alternatim in mũdo per partes nubibus rorat. Sed tamẽ multa talia de mirabilibus ſcripturarũ ſubueniũt, quæ etſi in reb. geſtis diligentẽ explanationẽ nõ exigunt, figurarũ tm̃ pręſignatiõe in rerũ ſpiritalium intelligẽtia referta ſunt. Sed quoniã in opere iſto rerum tãtũmodo geſtarum intellectum ꝓſequi diſponimus, hoc licet memorię cauſa ſtatim hiſtorialiter numero mirabilium inſeremus. Quę etiã ſi ſępe fortuito caſu dei uolũtate in reb. ꝓuenerũt, terribilius tamẽ et celerius et certius et mirabilius in

ſigni alicuius oſtẽſione per domini imperium gu
A bernata & oſtẽſa fuerũt. Vnde cũ hiſtorialiter in
holocauſti hac cõcrematiõe, nõ terreſtri igne ſed
cœleſti flamma hoc oſtendebat, ꝙ futurũ tũc bel-
lum, nõ humanis uiribus, ſed cœleſti auxilio pro-
ficeret, & ros prius demonſtrabat in ſolo uellere
oſtẽſus, ꝙ diuina miſeratio, quæ tũc in Iſrael fragi
li & molli populo fuerat, ignitas gentiũ iras ſicut
De Sampſonis fortitudine in capillis VI aqua ignẽ poſſit extinguere. Iterum cum Phili
ſtæis ſeruiret Iſraelitica plebs, Manue filij Saruch
de tribu Dan, ſterili uxori primo, deinde ipſi Ma-
nue dei angelus prophetali habitu apparuit, eosq;
de filio qui illis eſſet naſciturus, qualiter fieret e-
ducãdus edocuit, quatenus ne unq; nouacula ca-
put ipſius trãſiret, & ſicerã et uinũ & omne ꝗd in
ebriare poteſt nõ biberet. Cui cũ Manue neſciẽs
B eſſe angelũ, prãdiũ uoluiſſet prębere, angelus in-
quit, De cibis tuis nõ comedã, ſed dño ſi uis holo
cauſtũ cõpone. Quod cũ Manue illo pręcipiẽte
compoſuit, cũ igne holocauſti corã eis ſtatim an-
gelus in cœlũ aſcẽdit. Et hic terreſtris holocauſti
ignis de terra in cœlum aſcẽdẽs demonſtrauerat,
quod per naſcituri hominis ſortitudinẽ deus po-
puli liberationẽ præparauerat. Natus igitur Sam
pſon, iuxtaq; imperiũ dñi nutritus, maximã ſorti-
tudinẽ in ſeptẽ ſui capitis crinibus habuit. Quod
pro certo ꝓbatum eſt, dum eiſdẽ nudatus aliquan
do etiã uirtutẽ amiſit. Nã cum Dalilã in ualle So-
recti mulierẽ de regione Philiſtinorũ alienigenã
adamaret, & illa pecuniã à Philiſtinis principib.
quibus Sampſon multa mala fecerat proditionis
C eiuſdẽ mercedẽ accepiſſet, ipſe poſcenti ſortitudi
nis ſuę myſteria in capillorũ ſuorũ conſeruatione
fieri indicauit. Et illa dormiẽtis in ſinu ſuo uocato
raſore, caput totõdit. Perductusq; Sampſon à Phi
liſtęis, oculis orbatus, molã manu uertebat, donec
capilli illius ad priorẽ lõgitudinẽ creuerũt. Dein-
de Philiſtęis epulãtibus, ut inter epulas Sampſon
illuderet, adducit, & ipſe puero regẽti greſſus di-
xerat, ut ſe ad duas columnas perduceret, quib. to
ta domus imminebat, quatenus ſuper illas ueluti
laſſus reclinaret. Quib. ambabus utraq; manu ap-
prehẽſis, inuocato in auxilium deo totã domum
concuſſit. Quę cito corruẽs, tria Philiſtinorũ mil
lia pariter cũ ipſo Sãpſone ꝓſtrauit. Sed naturas
inueſtigãtibus, quęſtionẽ nõ minimã incutit, quo
D modo totũ ſenſibile corpus in inſenſibili capillo
motũ fortitudinis habuit: cuius damnum doloris
ſenſum nequaq; intulit, cũ illum tonſor à reliquo
corpore ferramẽti aculeo diuiſit. De Sãpſone er-
go priuſquã naſceret, à dño præcipit, ut capillus
illius nunquã ferri acumine uel alicuius aculei tõ
deret. Quãdiu igit in mãdati diuini cuſtodia per-
mãſerat, ſpiritusſancti munere maximã fortitudi-
nẽ habebat. Vnde cũ muliebri perſuaſione pręte
pri dominici trãſgreſſionẽ adinuenit, etiã ſpiritua-
le fortitudinis donum ꝗd habuerat, ſtatim receſ-
ſit. Non quia inſenſibili capillo oſſiũ, & carnis &
ſanguinis, qui nihil ex his habet, uirtus inerat, ſed
mãdati dominici obſeruatio donum fortitudinis
obſeruabat. Sed fortaſſe aliquis dicet, Quare er-
go cũ capillis iterũ fortitudo illius ſuccreuit, ſi nõ
A in capillis prius robur habuit? Attamẽ etiã hac ui
ce, nõ tam in lõgo capillo amiſſam uirtutẽ recupe
rabat, q; donũ ſpiritale quod negligẽs amiſit, affli
ctus pœnitẽtia creſcẽtib. capillis paulatim impe-
trabat: præſertim cũ in huius mandati trãſgreſſiõe
ex parte licet aliqua excuſabat, quãuis ſuæ uirtu-
tis Dalilæ petẽti myſteriũ dicere nõ negauit, non
tamẽ ſe imperãte uel cõcedente uel cõſentiẽte tõ
det. Vnde afflictus poſtea à deo impetrauit faci-
lius, quod nõ ſponte ſed dormiẽs ſeductus amiſe-
rat. Inde poſt non multũ tẽporis, filijs Iſrael man *Capta arca & reſtituta* VII
datorũ tranſgreſſione deum offendẽtibus, incita-
ta Philiſtinorum agmina, ad bellãdum contra eos
conueniũt. Et filij Iſrael de ſe nihil confidentes, ar-
cam teſtamẽti domini in exercitu ſuo in pugnam
B contra aduerſarios cõducũt. Sed legis tranſgreſ-
ſores nequaquã legis arca tuet, uicto potius et de
leto ex parte populo, ab alienigenis ipſa capitur.
Qui uictoriæ munere lætantes, in terram ſuã ean-
dẽ captam perducũt, & ueluti triumphi huius au-
torẽ iuxta Dagon deũ ſuum, arcam dei Iſrael in
templo ſtatuerũt. Sed primo die Dagon corã ar-
ca proſtratus repertus, iterum in loco ſuo reſtitui
tur. Craſtina uero fractus ad limẽ in centũ partes,
capite & manibus, ſpina dorſi eius truncata repe-
ritur: Quod fugere idololatriæ in aduẽtu domini-
cæ legis cultũ monſtrabat. Qui enim fugiũt, per-
ſequenti dorſum dant. Præterea quoq; tota Phili-
ſtęa fœda admodũ plaga percutitur: nam & exta-
les eorũ foras prominebant, et ingens ſoricum &
C inſolens copia per totã prouinciã diffundebatur.
Cõueniẽter quippe dominus illis utrãq; pœnã pa
rauerat, qualẽ rerum ipſarũ conueniẽs ratio exige-
bat: quatenus qui miſera animalia diuino cultu
uenerabant, per miſerrima animalia in aduẽtu do
minicæ legis caſtigarent, Et qui tabernaculi dñi
interiora, id eſt, arcã extra limites ſuos protraxe-
re: hi interiorũ ſuorũ foras prominentiũ fœda af-
fligerẽtur clade. Quapropter eam plauſtro nouo
impoſitã duabus fœtis uaccis uehendã, quæ iugũ
antea nõ portauerant, teneris domi uitulis mugiẽ
tib. ad fines ſuos redire arcam permiſerũt. Quinq;
mures & totidẽ anulos aureos indices plagarum
ſuarũ, ne eam uacuã dimitterẽt, iuxta eã in capſel
la poſuerunt. Sed in his multiplex figurarũ intel-
D ligẽtia latet, quæ ꝓprij operis induſtria, & tẽpore
indiget & ocio. Iterumq; infinita Philiſtinorum *Fragore cœli fugati hoſtes Cap.* VIII
agmina quaſi arenæ maris innumerabilia, per pla
na ſe terræ Iſrael effuderũt, quæ dñs Samuele orã-
te à facie filiorũ Iſrael ingẽti cœli fragore perterre
bat, quatenus per hoc & Iſrael nõ propria uirtu-
te uiciſſe intelligerẽt, & hoſtes dei protectionẽ et
auxiliũ erga hũc eſſe populũ ſcirẽt. Itidẽ quoq; *Rex primus Saul* IX
Samuele inuocãte dominũ, cum populus ſibi re-
gem peteret, & Saul filiũ Cis de tribu Beniamin
in dei famine iuſſus Propheta ordinaret, dñs per
pluuias & horribiles uoces intonuit, quib. plebs
quæ audierat ſe dñm repuliſſe, ne regnaret ſibi in-
telligeret: quos fragores per Samuelis iterum do-
minus deprecationẽ compeſcuit, poſtquã popul
de

Saul prophetans Cap. X de hac re pœnitudinẽ intus aſpexit. Saul inuidię ſtimulo ſuſcitatus, & malo ſpiritu ſæpe arreptus, cũ Dauid occidere uellet, & ipſe Dauid tũc cũ Samuele & ceterorũ prophetarũ cuneo ꝓphetaret, miſit Saul nũcios, et ipſum interficiẽdũ de medio Prophetarũ rapere iubet. Sed illos ꝓtinus ut ueniebãt, ſpiritus qui in Prophetis loquebaꝛ, arripiebat. Ipſe quoqꝫ Saul quaſi inuitũ famulis opus ſtricto arcu poſt eos exiẽs, cũ inter Prophetas uenerat, ꝓphetabat. Diximus aũt cũ de Balaã & aſina eius diſſeruimus, quoniã ſpiritusſanctĩ uerba, non dicẽtium merito pẽſanꝛ, ſed ipſius uoluntate ubicunqꝫ uoluerit, ꝓferunꝛ: per quod tamẽ proferẽtium ea merita nõ in melius augenꝛ, ſi bona nõ habent opera, ſicut in Balaã, & Saul, & Caipha pontifice. Vnde tales Prophetæ in iudicio dicẽt, Nõne in tuo nomine prophetauimus? damnati dño reſpõdebunt, et tamen æterni ignis cõſortium inter cæteros impios ſubibunt. At uero & hoc loco quidã æſtimãt, q̃d Saul nõ diuino ſpiritu, ſed malo illo quo ſepe arripiebaꝛ, per totũ illum diẽ ꝓphetaret, donec Dauid etiã imminens mortis periculum, ipſo ſuo ſpiritu arreptus, domini diſpenſatione euaderet. Sed qualiter hoc ſentiri poteſt dum ita ſcribiꝛ, Et factus eſt ſuper eũ ſpiritus domini, et ambulãs ꝓphetabat? Niſi forte ſic in hoc loco accipiaꝛ, ſpiritus dñi, quomodo & alio loco ſpiritus domini malus Saul arripiebat. Verumtamen ubicunqꝫ ſine additamẽto ſpiritus dei, uel ſpiritus dñi, uel ſpiritus Chriſti, uel ſpiritus Ieſu, in ſcripturis ſanctis inueniꝛ, ſpiritusſanctus eſſe à nullo ſano ſenſu dubitaꝛ. Vbicunqꝫ uero cũ additamẽto diciꝛ eſſe ſpiritus domini malus, ut eſt in libro Samuelis, intelligiꝛ diabolus eſſe: qui domini ꝓpter miniſteriũ, malus propter uitium dictus uidetur. Sępe quoqꝫ cum ſingulariter ſpiritus tãtum, et nõ addito ſanctus, aut dei, aut aliquid quodcunqꝫ ex his quę ad ſignãdum aut demõſtrandũ ſpiritũſanctum pertinẽt, deprehẽdiꝛ, cõtrarius ſpiritus qui eſt diabolus, aut ſubiectus quiſqꝫ ſibi ex his qui miniſtrant dęmonibus, dignoſciꝛ. Poſt etiam in anguſtia cõſtitutus hoſtili ſe premẽte impetu, cũ neqꝫ per Prophetas, neqꝫ per ſacerdotes, neqꝫ per ſomnia, petẽti ſibi dominus ullum reſponſum daret, Saul rex ad pythoniſſam perrexit, ut ex mortuis aliquẽ ſibi per ſuæ artis incantationes ſuſcitaret. Quę cum quęreret ex eo, quẽ mortuũ de ſomno cuperet reſolui, ille ſibi Samuelem uelle reſpõdit ſuſcitari. Suſcitatus uero Samuel, Sauli quid eueniret prenũciat. Hac inquiẽs hora tu et filij tui mecũ eritis, ſed & Iſrael tradã tecum in manũ inimicorum eius. Qualiter ergo Samuel à pythoniſſa ſuſcitari diciꝛ, dum pythoniſſa demoniacis incãtationibus & preſtigijs uti uidetur? Et quomodo Saul qui in uiuẽtibus Prophetis dei reſpõſum nõ inuenit, reſuſcitatũ à morte Prophetã audire meruit? Vnde nõ hunc eſſe Samuelẽ illum Prophetã, per factum facilius intelligiꝛ: ſed diabolus qui ſe transfert in angelũ lucis, in phantaſia Samuelis cõſideretur. Quod ex ſermonib. eius recte dignoſciꝛ, quoniam funeſto Sauli dicebat, Tu & filij tui

(Left margin notes: *1 Reg. 19* beside "et ambulãs ꝓphetabat"; *1 Reg 16* beside "ubicunqꝫ ſine additamẽto"; *Samuelis apparitio Cap. XI* beside "miniſtrant dęmonibus … anguſtia"; *1 Reg. 28* beside "ueniret prenũciat".)

A mecum eritis. Etenim ſi uerus hic Samuel oſtẽſus eſſet, nullo modo iniquum regẽ conſortẽ ſui meriti poſt mortẽ diceret. Si ergo à pythoniſſa diabolus oſtendiꝛ, quare Samuel in diuina ſcriptura diciꝛ ſuſcitatus? In multis ſacræ ſcripturæ locis imaginatis reb. uerarũ rerũ nomina aſcribunꝛ. Quomodo & prędicta uitga in ſimilitudinẽ ſerpẽtis imaginata, et phantaſtica illa magorum ſerpẽtũ in Aegypto, & ille æneus in deſerto ſerpẽs nominatur. Duo quoqꝫ Cherubin ꝓ ſimilitudine obũbrare ꝓpiciatoriũ memorãꝛ. Quinqꝫ mures, uel quinqꝫ anuli de terra Philiſtijm in capſella cum arca domini referunꝛ. Duodecim boues ſub mari æneo, et quatuordecim leões in throno Salomõis eburneo ſtatuunꝛ. Cherubin quoqꝫ & palmę, & mala granata, et retia in tẽpli ędificio depicta deſcribũtur, cum hæc oĩa nõ ipſa rerũ ueritate, ſed pro ſi-

B militudine iſta nomina recipiũt: ipſę tamẽ ſcripturę ſine ullo incertitudinis reſpectu quaſi res ueras hęc nominatim ponunt. Phãtaſma igiꝛ Samuelis uelut ipſe Samuel, oſtẽſum ꝓnunciaꝛ, ſicut et in uiſib. ꝓphetarum, & in Apocalypſi Ioãnis oſtẽſi uiri ꝓnuncianꝛ. Poſt modicũ deinde Dauid regnũ obtinẽte, arca teſtamẽti de domo Aminadab ad Hieruſalẽ à rege & omni populo perduciꝛ. Oza filius Aminadab ſequẽs arcam, cum illã uelut ſuſtẽtãs tangeret, ſubita morte percuſſus & ſuffocatus eſt. In quo facto temeritas cũ ipſo Oza, q cum nõ eſſet de genere Aarõ arcam tetigit, damnaꝛ, et totus populus quia caute in diuinis reb. agere deberet, admoneꝛ. Sed quidã aliq̃d præcedẽs peccatũ

C in Oza per hanc culpã punitũ eſſe exiſtimãt, q̃niã ſępe euenit, ut minores culpę pręcedẽtiũ peccatorũ uindictã incutiãt. Quẽadmodũ cũ populus Iſrael peccaſſet cõmouit dñs ut Dauid nũeraret populũ, per q̃d accidit, ut plebs peccãs per paruã regis culpã pœnã ſuſtineret præcedẽtiũ delictorũ. Angelus eñ dñi lxx. uirorũ milia ex oĩ Iſrael uſqꝫ Berſabee occidit, et Hieroſolymã urbẽ uelut delere ꝓpoſuit: nõ q̃d dñs ciuitatẽ quã nunc diſperdidit delere uellet, ſed ut oſtẽſus in ꝓcinctu uindictę ãgelus, dignã uidẽti regi pœnitẽtiã incuteret. Ex quo intelligiꝛ Dauid minorẽ culpã cõmiſiſſe ꝙ plebs, qui peccatũ ſuũ per ſolã pœnitẽtiã deleuit: populi uero delictũ in autorib. ſuis mortis ſeueritatẽ promeruit. Et deinde cũ per peccatũ Sa-

D lomõis populi Iſrael regnũ unũ in duo diuiſit, Hieroboã filius Nabath rex decẽ tribuũ in parte Aquilõis, metuẽs ne tẽpli q̃d erat in Hieruſalẽ uiſitatio rurſum populũ Roboã filio Salomõis iũgeret, idola et altaria in Dan et in Bethel poſuit. Sed in dedicatiõe altaris q̃d fuit in Bethel, uir de Iuda ut cõtra illud altare prophetaret, à domino mittitur. Quo adueniẽte duo terribilia ſigna oſtẽdunꝛ. Nam & altare in duas partes ſtatim in hora holocauſti ſcindiꝛ, & regis ipſius arida manus ſiccatur. Quæ duo ſigna rei & operi ſuo apte cõuenerunt, dum quid in ipſo tũc rege ſit factum euidẽter oſtẽdunt. Aptum enim uidebaꝛ, ut qui dei cultum qui illuc uſqꝫ in uno altari & tẽplo erat, diuiſiſſet, ipſius altare q̃d ipſe ſibimet fecerat, ſic ſciſſum diſſecaret,

(Right margin notes: *Quæſtio* beside "lus oſtendiꝛ"; *Exod. 25* and *1 Reg. 16* beside "re ꝓpiciatoriũ … anuli"; *Caſus Oza Cap. XII* beside "obtinẽte … Hieruſalẽ"; *Recẽſio populi. Cap. XIII* beside "rael peccaſſet … pulũ"; *Dedicatio uitulorũ aureorũ. XIIII* beside "ueritatẽ promeruit … roboã".)

ret. Et qui populi dei manũ ne domino ſuo oblatione & holocauſta immolaret aridam feciſſet, in ſchiſmatico illo holocauſto manus illius arida apparet. Præterea quoq; Achab filio Amri, incitante eũ Iezabel uxore ſua, plura agẽte ſcelera, Helias Thesbites de Galaad in ſermõe dei dixit, Si ros & pluuia, niſi iuxta oris mei uerba his annis erũt: cuius oratione ꝓhibita pluuia tribus annis & ſex mẽſibus nõ pluit: quatenus qui deũ per mala in terra exacerbaſſent, cœli clemẽtia & aeris cõmoditate carerẽt. Verũ hæc plaga ut multi magiſtri putãt, tantũ terrã Iſrael caſtigauerat. Sed moris eſt ſcripturarũ, ut illam prouinciam de qua dicũt, omnem terram indifferẽter nominẽt, quod cõuenienter cum Helia poſtmodũ Achab ſermone demonſtratur. Cum em̃ Heliã ipſe uidiſſet, Tu quis es qui cõturbas populũ Iſrael? Achab dixiſſe refert. Cui reſpondens Helias, in Iſrael tantum modo culpã quæ hanc plagam incitauerat, fuiſſe denunciat. Non, inquit Helias, ego conturbo Iſrael, ſed tu & domus patris tui, qui dereliquiſtis legẽ domini, & ſeruis Baal. Quibus utriſq; dictionibus in Iſrael tantũmodo culpã & plagã cõuenientia uerborũ eſſe demõſtrat. Si etem̃ totũ mũdũ plaga illa flagellaret, nõ qui cõturbas Iſrael tantũmodo, ſed qui cõturbas totũ orbem, Achab dixiſſet. In tẽpore autẽ ſiccitatis à domino Heliæ dicitur, ut in ſpelũca torrentis Carith ſe abſconderet, ubi coruis miniſtrantibus pane & carnib. & aqua torrentis illum ſatiaret, duplici ſcilicet occaſione, quatenus & tempore famis haberet alimoniã, & perſecutorũ auide ſe quærentiũ, rabidam effugeret iram. coruis uero miniſtrare Prophetæ præcipitur, ut ſcilicet culpam quã in diluuio cõmiſerat in terra, purgare auis illa uideretur: dum ut fidelis miniſter efficiẽ Heliæ, qui negligẽs & fallax erat antea Noe. Præterea quoq; in hoc miniſterio illud etiã oſtendit, qualiter homo ſi nõ peccaſſet, etiã infructuoſorũ animaliũ nũc miniſterijs uteretur. Vnde uero eas carnes & panes ille coruus detulerit ipſe uiderit qui tale officiũ cõmittebat. In quo tamen intuendũ eſt, ꝙd ex aliquorũ hominũ ſcientiũ aut neſcientiũ induſtria, corui hęc acciperẽt, qui coctos panes et carnes quaslibet qualiter cunq; præparabãt. Cumq; de torrente propter nimiã ſiccitatẽ aqua deficeret, ad uiduam in Sareptam ut ibi paſceret, exire Heliã deus iubet. Quæ cum eum in domo ſua uictu quotidiano ſatiaret, familiariter receptum, lecythus olei, & farinæ hydria, in quibus unius diei refectionem in aduentu ſuo inuenerat, nõ minuta ſunt, donec uiſitauit dominus populũ ſuum. Et hoc accidit, non ꝙ inualida manus domini eſſet, ut etiam poſtquã torrẽtis unda defeciſſet, aquã illi cũ panib. aliunde & carne donaret: Sed idcirco ad Sareptã Sidoniorũ ſaturandus Propheta mittiẽ, ut per illum bona & fidelis uidua paſceret. Ne uero quẽ moueat, quod Sidoniorũ terra hanc eandẽ plagam pariter cum Iſrael perpeſſã erat, dum inde Iezabel perſecutrix prophetarũ, & totius uindictæ & facinoris cauſa, Sidoniorum regis filia paternam originem duce-

Siccitas cœli Cap. XV

Omnis terra in ſcripturis

Vidua Heliã paſcẽs. XVI

A bat. Certe etiã hoc ſigno non noua à domino, ſed cõdita natura immodica, nõ modica ſubſtãtia gubernaẽ, quomodo de calciamẽtis & Iſrael ueſtib. prædictũ memoraẽ. Nam in cæteris prædictis omnibus miraculis nil naturæ rationẽ refugit, ſicut iſpe rerũ euentus frequenter oſtendit. Huius uiduæ filius illo tempore quo Helias in domo eius morabatur, graui ægritudine mortuus fuit. Sed hunc Helias oratione ſua ad uitam iterum reuocauit, de quo tradunt Hebræi, quod ipſe Ionas propheta poſtea fuerit, quem de uentre ceti gluttientis, euolutis tribus diebus dominus abſoluit, quia dominus qui inimicũ ſuum in quocũq; tuto loco poteſt occidere, ſeruum ſuum quem uult eruere, de qualicũq; anguſtia liberare ualet. At uero illa famoſa quæſtio, quæ de mortuis reſuſcitatis agiẽ,

B uſq; ad Lazarum à nobis reſeruaẽ. Euoluto autem tẽpore ſiccitatis, cum dominus ſuper terram uellet pluuiam dare, prophetã Heliã in occurſum regis Achab iuſſit exire, qui omnem Iſrael & idolorũ Prophetas quadringentos quinquaginta in montẽ Carmeli congregauit. Quib. congregatis, ſanctus Helias duos boues, unũ domino, & alterũ Baal, per ſe & per Prophetas idolorũ mactari in holocauſtũ rogauit, ut deus qui per ignẽ exaudierit, ipſe totius populi deus ſit. Quo impetrato, ſacerdotes bouem ſuum prius occidentes, uſq; ad meridiem triſtes Baal ut per ignem cõſummeret holocauſtũ, rogabãt. Sed Baal qui potius igni in poteſtatẽ traditus eſt, ſuper holocauſtũ ignem dare nõ poterat. Helias uero bouẽ ſuũ in fruſta cõ-

C minuẽs, per membra diuidens, ſuper altare ꝙd cõſtructũ fuerat, & quod ipſe curauerat, tunc ſtatuit. Eũq; aqua abũde ſuperfudit, orante q; illo, ſubito ignis de cœlo cecidit, qui bouem cum altari & lapidib. & aqua ſimul conſumpſit. Ac deinde ſacerdotes Baal in poteſtatẽ ſibi traditos, in torrẽte Ciſon interfecit, & omnis populus deũ eſſe cõfeſſus credidit. In hoc etiam extra naturã ignis nequaq; aliquid fecit, qui deſuper aeris ignito ſpatio deſcẽdens, cũ dei gubernantis imperio, alimẽti ſui materiã, quã in terra repererat, cõſumpſit. In ſuperiore em̃ illo ſpatio ignis naturã abundantius eſſe, etiam ignis in terra ardẽs pronunciat, q ad ſuperiora ubi eſt natura illius, ardẽter conſcendere tẽtat. Sicut em̃ aquę natura deſcẽdere ſemper ad inferio-

D ra, ſic ignis propriũ eſt appetere exceſſa: nõ tamẽ cõtra naturã ſuam etiam aqua ſæpe in exceſſa uidetur cõſcendere: ꝙd non ſubſtantia ſua quæ grauis eſt, per ſemetipſam, ſed per aeris leuiorẽ naturam, qua aquarũ minutiſſimę guttę ad altiora aeris uaporaliter cõtrahunẽ, ſolet facere: quæ minutiſſimę guttæ, ad aeris altiora fumali modo cõſcẽdentes, cũ in denſioribus nubibus in ſe cõueniũt, aeris natura ſuperferri nõ poſſunt, ſed uẽto agitatę grauiuſcula mole ad terrã dilabunẽ. Et ſi illas in nubib. priuſq; lapſę fuerint gelu præripuerit, eaſdem guttas cõcretas in grãdinum lapillos glacialiter ſolidatos frigoris rigor deducit: & ſi remiſſiores & nec dum denſatas eas gelu inuenerit, niuem facit: & ſi has gelidũ frigus nõ perſtrinxerit, aquę

Excitatio pueri mortui Cap. XVII

De holocauſto in mõte Carmeli. XVIII

aquæ ſtillicidiū liberū, ad inferiores partes unde
Gen. 2 ierat redit. Sicut aqua aūt per ſemetipſam, niſi per
aliam ſubſtantiā, ut oſtendimus, non aſcendit: ſic
& ignis niſi per aliam ſubſtantiam inferius ſe non
deſcēdit. Vnde cum & dominus ſuper quinq; ci-
uitates de quibus in primo libro diximus, igneos
imbres plueret, hoc idem per ſulphur fiebat. qua-
tenus & in ſulphure ignis arderet, & per grauio-
rē ſulphuris naturā idem ad terrā laberet. In hoc
ergo loco ubi ſuper altare ad bolocauſtū ignis de
ſcēdit, aut per aerē aut per ſulphur deſcēdit: quo-
niā ignis per ſemetipſum nō poteſt deſcēdere, niſi
ſe alicui materiæ grauiori deus iuſſerit immiſceri.
Sacerdotes ergo idolorū ſine bomicidij culpa He
lias dei ſeruus interfecit. Quippe qui erat in illa le
Leui. 24 ge quæ dicit, Blaſphemū nō patieris uiuere: Nul-
lus hominū ergo idolū colit, niſi dei blaſphemus
extiterit. Ac per boc qui idololatriæ cultores ma-
ctauerat, blaſphemos & ſacrilegos de terra purga
bat. Et poſt hæc omnia, qui imbres à terræ perfu-
ſione trib. annis & ſex mēſib. orādo ꝓhibuerat, in
modico tēporis ſpatio eodē oratiōis ſuæ officio,
ſitiēti terræ abūdantē pluuiā & placidā à deo im-
petrabat. Quę in terrā prius nequaq; ueniſſet, niſi
Ieiuniū Heliæ Cap. XIX eā à cultorib. Baal occidendo mundaret. Quos
cū Iezabel ab Helia interfectos eſſe cōperiſſet, il-
lum de morte propria minacibus uerbis Prophe-
tam terret, Vnde pergens in terrā Iuda querulus
Helias, in umbra iuniperi ſedens obdormiuit,
Quem angelus domini tangens de ſomno ſuſcita
uit, & pane & aqua eſurientē ſaturans & ſitientē
refecit. Quo cibo refectus, in eius fortitudine qua
draginta diebus & quadraginta noctibus nil co-
medens, uſq; ad Oreb dei montē ambulauit. Vn-
de uerbi domini fruitus cōſortio, rurſum in terrā
Iſrael redijt. De iſto uero pane & aqua angelico
officio miniſtratis, quorū fortitudo paſtū famis la
bore Prophetā quadraginta diebus peruexit, ſci-
entibus uim naturæ, unde fuit, intelligentiā diffe-
rendā patefacere ſeruamus. In quo pane cū qua-
ſi humanę induſtrię, ꝙ panis coctus ſit operis ſimi
litudinē cōſpiciamus, nō terreni panis uirtutē, ꝙ
una ſaturitate quadraginta dierū neceſſitatē im-
pleuerit, eſſe intelligimus. Niſi forte angelico o-
pere de quacunq; terrena materia factus in terra
degentis animā hominis paſtum ualidiorē homi-
num pane effecit. Sed hic panis etſi propriā occul
tando naturā ſolicitum lectorem facit, de quadra
ginta tamen dierū ieiunio quomodo illud tēpus
ieiunus propheta pertulerit, ſecurū reddit, dū per
unius uirtutē nullo egens cibo tāto tēpore uixit.

De igne deſcēdente ſuper quinquagenarios. XX

Inde interuallo quodā temporis interiecto, ip-
ſo Propheta in mōte ſedente quinquagenarium
principē cum ijs qui ſub eo erāt, ut eū ad ſe duce-
rent rex iuſſit. Qui ſupercilio, id eſt ſuperbo tumo
re inflatus animo dixit: Homo dei ut ad illum no-
biſcum exeas rex Ocbozias, id eſt, filius Achab
iuſſit. Cui Helias, Vt inquis, ſi homo dei ego ſum
Propheta, in te nūc & in eos qui tecū ſunt, cœle-
ſtis flamma ardebit. Quo facto, & alium eiuſdem
ordinis uirū cum tot comitibus ad eundē rex ire
præcepit. Quem conſona priori proferentem ſi-
A mili ſequentia, eadē uindicta cōſumpſit. Quo fa-
cto, tertius ad idem deſtinatus periculū quinqua-
genarius, cum ſuis corā domini Propheta ſuppli-
citer genu flexit, et per uerba precatoria illū regis
adire cōſpectū rogauit. Sed huic aſſociare, Heliæ
angelus domini dixit. Qui cito ſurgēs, et greſſum
ſociās, ſuperbis interemptis, cū humiliato et ſup-
plice ad regē perrexit. Ignis aūt in hoc loco, ſicut
et in prędicto holocauſto dei, dicto Prophetę uer
bo obediēs, ꝗd iubebať impleuit. Et in his grauio
ris forſitan ante cōmiſſi crimē peccati, ſicut & in
Oza & numero populi prędiximus, ultrix flāma
nimirū puniuit.

De trāſitu Iordanis Heliæ et Heliſæi. XXI

Demū uero cū dn̄s Heliā eleua-
re uoluiſſet, ipſe & Heliſæus filius Saphan mini-
ſter ſuus Iordanis flumē diuiſum pallio Heliæ, pe-
B de ſicco, ſicut in trāſitu filiorū Iſrael factū prędixi-
mus, tranſierunt. Ad cuius rei explanationē, de li-
bro Ieſu prædicta huic operi ſatis ſufficiūt. Quo-
niam dū in multis his mirabilib. uirtutū geſtis prę
dicta cōueniunt his rebus miracula facta, etſi in fi
gurali explanatione deuiauerūt, eandē tamen ra-
tionem in rerū geſtarū hiſtorico intellectu expoſi
tiones naturæ exigūt. Antequam de mirabilibus
diuinæ totius ſcripturæ ſermonis noſtri cœperi-
mus texere coronulā, operępreciū eſt etiam ea in
quibus ꝓpter præcedentiū ſimilitudinē explana-
re aliquid nō eſt neceſſe, ꝓut geſta ſunt exponā,
præſertim cū ex mirabilibus ſcripturæ dominicæ
nil præterire diſpoſui, in quibus à miniſterio quo
tidiano excellere in alijs uideniť.

De aſcenſu Heliæ in curru igneo. XXII

Igiť ambobus
C his ripa Iordanis egreſſis, Helias miniſtro ſuo di-
cebat, Poſtula à me quod uis priuſquā me deus à
te trāſire & recipi iubeat. Cui Heliſæus, Spiritus,
inquit, tuus duplex obſecro in me requieſcat. Rur
ſumq; Helias, Duriter dicēs poſtulaſti, ſed tamen
ſi hora receptiōis meę mihi præſens aſtiteris & ui
deris, hāc petitionem euētus cōplebit. Hoc ergo
poſtulatus Heliſæus, nō elatiōis affectū ſuper ma
giſtrū ſuū uoluit, ſed uidens peccata populi innu-
mera, à propheta qui relinqueretť, nō ſimplici Hę
liæ ſpiritu, ſed duplici cōpeſci poſſe pręuidit. Si e-
nim illud quod petiuit uitio uolētis ſe eleuare ani
mo poſtulaſſet, nequaquā à dn̄o & ab ipſo Helia
quod petebat impetraret. Igiť his dictis, iam iāq;
Helias igneo curru receptus uelut ad cœlum con
D ſiderante Heliſæo rapitur. Et hactenus ipſe ſicut
& Enoch in teſtimoniū nouiſſimi tēporis adhuc
ſine morte ſeruatur, ut ſcilicet borū in ore duorū
teſtium, nouiſſimi teſtimonij ſermo cōſiſtat, in ex
tremo tēpore pauloante quàm damneť ſatanas,
qui humanum genus aperto bello deprimat. Cō-
ueniebat ergo ut Helias, quem diuini amoris ze-
lus ignito in animo ſuo flagraſſet ardore, & per i-
gnem miranda multa ſigna faceret, & per currum
igneū ab omnibus cōmutatum dominus ad ſubli
miorē ſtatū eueheret. Cæterū uero ꝗd de Enoch
in primo libro prædiximus, Heliæ etiam cōueni-
re uideamus.

De quibuſdam uirtutibus Heliſæi. XXIII

Interea labentia in terram ueſti-
menta Heliæ mœſtus hæres Heliſęus colligebat,
& Iordanē item dominum Heliæ inuocans, pede
ſicco

ſicco trãſierat. Veniẽs in Hiericho, amaras & ſteriles aquas, immiſſo in fonẽ ſale, ſicut per lignum in eremo Moyſes ſanabat. De qua etiã te in loco illo diſſeruiſſe ſufficit. Inde ueniẽs in Bethel, à pueris paruis caluus Heliſæ[us] illudebat. Quibus cũ in nomine domini male[di]ceret, duobus urſis de ſylua uenientibus quadragintaduo pueri lacerãtur. In hoc loco nõ propter propriũ conuiciũ propheta in iracundiã cõmotus pueris maledixit, ſed auer ſatorũ à domino et lege patrũ filios, q in Bethel idolis immolabãt, cũ fortaſſe et ipſi parui pueri, ut moris tũc erat, idolis ſunt cõſecrati, iuſta uindicta plexit. In Bethel nãq; unus ex duobus uitulis, quos Hieroboam filius Nabaoth fecerat, qui peccare fecit Iſrael, fuit cõſtitutus. In quibus decẽ tribuum Iſrael à dño idola colẽdo diuertẽs, peccauit populus. Præterea etiã Propheta præuidẽs quid lõga poſt tẽpora illudẽs Chriſto in Caluarię crucifixo Iudęorum petulãs populus eſſet paſſurus, quod eis figurali ratione cõpetebat, interim eſt operatus. Deinde in illa expeditione qua Iorã rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, & rex Edom ad filios Moab exierãt, cum in deſerto totus exercitus ſitis labore fieret fatigatus, Heliſæus aquas per ſiccatum torrẽtẽ ſine pluuia uenire à deo impetrauerat. Vbi foſſas & puteos populũ facere iuſſit propter Iſraelitas & gẽtiles qui in eodẽ exercitu erãt.

4. Reg. 3. Cumq; ex illa expeditione reuerſus in terrã Iſrael ueniſſet, mulier uidua unius ex prophetis, lachrymabiliter ad eum clamauit dicẽs, Ecce inquiens, creditor meus duos filios ꝗs ſeruo tuo uiro meo genui, ad ſeruiẽdum ſibi quia reddere aliud ultra nõ habeã tollere cupit. Cui Heliſęus, Dic inquit quã rem in domo tua potes habere? Paruum, reſpõdens ait, olei quo ungar recõditum penes me habeo in uaſe. Pete ergo, inquit Heliſæus, mutuo à uicinis tuis uaſa uacua non pauca, Quod cũ feciſſet, de paruo illo olei creſcẽte, ipſa repleuit oĩa. Hæc exigua olei particula per uirtutẽ Prophetæ in maius creſcere nõ cõtra naturã potuit. Omnẽ enim magnitudinẽ creaturarum de paruitate ſemper creſcere cõuenit, cũ præſertim ſpecialius hoc in liquoris natura pincernaria arte fit, ut quędã poculorum genera de parua materia in abundãtiã liquoris exundare & ferueſcere ſanè cõprobẽtur,

4 Reg. 4 Per Sunam quoq; ciuitatẽ ſępe idẽ uir egrediens, cũ à quadã diuite fœmina ſed ſterili, bono frequẽter hoſpitio receptus fuerat, prædixitq; quod de uiro ſuo ꝓprio cõciperet. Sed ille natus & nutritus, graui & ſolita doloris ægritudine, adhuc puer percuſſus obijt. Quẽ tamẽ Heliſæus figurali ordine reſuſcitans, matri uiuum aſſignauit. Quodã etiã tẽpore fame coacti filij prophetarũ, inter cęteras herbas agreſtes coloquintidas, mortiferas & ualde amaras nõ agnoſcentes, in pulmento coxerunt. Quod cũ unuſquiſpiã eorum guſtaſſet, in olla mortẽ eſſe clamauit. Sed dũ Heliſęus farinę paruũ in eandẽ ollã manu ꝓpria miſit, illius uirtus per illius farinulæ ſapidũ & ſuauẽ & ſanũ ſaporẽ, inſipidũ & mortiferũ colognitidarũ agreſtiũ uicit. Viginti quoq; panes in cẽtum uiros diuidi pręcipiẽs, turbã ſaturauerunt, & ſuper abundantẽ copiã

A fragmentorũ colligẽtes miniſtri habuerũt. Sed et de huius uirtutis intelligẽtia diligẽtius explanabimus, cum de quinq; panib. & duobus piſcibus, et rurſus de ſeptẽ panib. & piſciculis paucis in Euãgelio ſi dñs permiſerit diſſeremus.

Lepra Naamã Cap. XXIIII

Poſt hęc Naaman princeps exercitus regis Syrię leproſus, cum mirabilẽ prophetã & ſanitatũ gratia cõdonatũ in terra Iſrael cõperiſſet, comitũ ſtipatus turba militũ, ſumptis à domino ſuo munerib. et epiſtolis primitus ad regẽ Iſrael pergit. & ipſe illũ ad domum Heliſæi tẽdere monet. Vbi præ foribus ſtãte illo, Heliſæus per puerũ iuſſit, ut ſepties in Iordane ſe lauaret. Sed ipſe ſuperſtitioſe nũciũ oĩno deſpiceret, niſi ſociorũ ſuorũ ſermonibus, ut hãc facilẽ rem faceret ſuaſus foret: quib. acquieſcẽs, ſepties

B ut Heliſęus pręceperat, in Iordane lauat, eiusq; cutis tota mollis & tenera quaſi pueri ſanata reddit. Vnde pro ſalutis beneficio uiro dei munera offerre tẽtabat, Quę ille recuſans, quod gratis acceperat, gratis impertiri malebat. Ex hac re maniſeſtiſſime declarat quod pręduxi, ꝙ in ſermõe imperãtis dei, ſecundũ imperiũ ꝓphetę, nõ in re aliqua uirtutis ſacramẽtum cõtinet: Quoniã ſi ſine imperio ꝓphetę, imò dei per ꝓphetã, Naamã in Iordane ſe lauaret, ſuæ lepręe purgationẽ nullo modo tã cito reciperet. Cogitãs ergo apud ſe Giezi miniſter uiri dei, ꝗd quaſi ſine cauſa Naamã dominus ſuus Heliſęus pepercerat, duob. aſſumptis ſecum pueris, feſtinãtius poſt eũ exire, ac ſi à dño ſuo miſſus ꝓperat. Acceptamq; ab eo cõpoſito mẽdacio

C pecuniã in equis ex parte reportabat, quam Heliſæus accipere totã, et nequaquã habere uoluerat.

Giezi fallacia & lepra

Deinde uero interrogatus Giezi à dño ſuo quò iſſet, nõ quoquã ſe iſſe falſo ſimulauit. Sed occultum mẽdacium euidẽti iudicio ꝓpheta cõuincẽs, Nõne, inquit, ſpiritus meus tibi præſens erat, quãdo homo in occurſum tui de ſuo curru deſcẽdit? Dum igit̃ infelix te cupiditatis cogitatio ut hoc ageres et diceres feſellit, lepra Naaman cũ ſua pecunia tibi & ſemini tuo uſq; in ſeculũ adhærebit. Ecce eadẽ poteſtate Heliſęus ꝓpheta leprã Naaman corpori depoſuerat, qua Giezi eandẽ adhęrere carni & domui imperabat. Vnde perſuidendum eſt iſtas omnes uirtutes nõ rerum ipſarũ effectibus, ſed imperantis præcepto peragi, quam

D uis cõtra naturã nihil in illarũ uel harũ effectione certũ eſt perfici. In quarũ tamẽ perfectiõe ipſa dei imperãtis uoluntas, ſeu per ſe, ſeu per angelos, ſeu per homines illas requirit, quas futurorũ figuris aperte per omnia cõuenire prænouit.

De ferri ſuper natatione Ca. XXV

Quodam quoq; tẽpore filijs prophetarum corã Heliſæo facientibus ſibi locum, manu unius ex illis ſecuris ferrum manubrio lapſum excidens, in Iordanis fluuiũ cecidit. Qui amiſſo ferramẽto quod mutuatũ acceperat, omnino grauiter doluit. Vnde Heliſęus uiri clamore motus, affectu dolẽtis locum ubi ferrum ceciderat demerſum, requirebat. Quo aduocato, & à ſe illuc ligno immiſſo, ferrũ de ꝓfundo ad ſuperiora aquæ natãs reuocat, Grauẽ uero ferri naturã tenuis aquæ ſubſtãtia ferre non ualet.

Sed

Sed tamẽ qui poſtmodum ſub Petri pedibus ma-
A ris ſolidauerat naturã, ante illam de profundo ſer-
rum leuare iubet. Sanè aquæ natura quãuis terra
fragilior, tamẽ aere ſolidior uidetur. Hoc enim à
terra minus habere uirtutis oſtenditur, quod ab
ea metalla & lapides minus ſufferuntur. Ab aere
uero illud plus retinet: quod hominũ & cæterorũ
animalium corpora & ligna ſupernatãtia ſufferre
ualet. Vnde etſi metallum ad integrum aqua non
ſupportat, ex parte cũ portãtibus tolerat: quoniã
lapidẽ, ut ſæpe probatur, quem uix duo uiri in ae-
re poſſunt leuare, in aqua cum de fune pepende-
rit, unus homo poterit retinere. Vnde apparet a-
quam etſi nõ per totũ, ex parte tamẽ ſufferre poſ-
ſe, & quod ex parte res habet, deũ per totum poſ-
ſe: & q̃d ex parte res habet, deum per totum ut ſe-
B quatr̃ naturaliter imperare. Propter q̃d aquæ na-
tura natans ferrũ ſufferre poterat, quia deus quod
ex parte per ſemetipſam creatura cõſueſcit, ut ad
Victoria per Heliſæũ Cap. XXVI integrũ faceret, imperabat. Belli quoq; tẽpore re
gi Iſrael in multis locis rex Syriæ inſidias cõpone
bat, quas Heliſęus propheta regi Iſrael ſemper ut
ſe caute in his ageret, manifeſtabat. Sed dum hoc
rex Syrię per Heliſęum fieri ꝓ certo dignoſceret,
ad totã ciuitatẽ Heliſæi miſit copioſum curribus
et equis inſtructũ exercitũ. Quod cum uiri dei mi
niſter nocte ſurgẽs uideret, territus & pauore cõ-
fuſus ad Heliſæum uenit. Quẽ confortãs Prophe
ta, plures, inquit, auxiliatores noſtri q̃ hoſtes. Et
ne ultra modum pueri mẽs perterrita fieret, uidẽ-
tis inimicorũ multitudinẽ copioſam: ei angelorũ
C igneis curribus & equis inſtructas per totum mõ
tem in eius circumitu aſtãtes phalangas fecit eſſe
uiſibiles. Vnde ad hoſtes digrediens hoc à domi-
no impetrabat, ut illam gẽtem ſicut antea in fori-
bus Loth cæcitate percuteret. Hoſtes igitr̃ obcęca
tos demõſtraturum ſe uirum quẽ quærerent pro-
mittens, in Samariã urbẽ perduxit, eorũq; oculos
aperuit ibi: Quos rex Iſrael uidẽs, ab Heliſęo quæ
ſiuit, utrum occideret eos an non. Cui uir dei, nõ
ut interficeret imperauit, ſed uerſa uice inimicos
cibis reficeret, & abirẽt. Nõ ita igitr̃ ut lucẽ dei nõ
uideret hic populus cæcitate percutitr̃, ſed præſen
tis Heliſæi & locorũ per quos ambulabãt agnitio
ab illorũ oculis occultatur. Si etenim cæcata diei
lucẽ nõ cõſpiceret, nequaq; tanta multitudo ſolũ
D Heliſæũ ſequi ducentẽ in Samariã potuiſſet. Ipſa
igitr̃ cæcitate percuſſi ſunt, dum quẽ uiderũt nul-
lo modo intellexerunt. Vnde ſimili modo uir dei
ſuo miniſtro, nõ ad uidendam lucẽ diei, per quam
hoſtes uiderat, oculos aperuit, ſed in angelorũ cõ
ſideratiõe quos ante nõ uidebat, eius intuitũ dire
Fames in obſidione xit. Hoc etiã bello Benadab rex Syriæ in terrã Iſ-
rael cũ infinita multitudine ueniẽs, Samariã mul-
tis modis obſedit, et ad tantam anguſtiã incluſos,
ut matres filios ſuos comederẽt, obſidiõis neceſ-
ſitate coercuit. Vnde rex Iſrael tam obſcœna in-
famia permotus, ad domũ Heliſæi furore plenus
uenit, & ut pręſentẽ anguſtiã ualẽtẽ abſoluere, dé
collare deſtinauit. Quapropter ipſe Propheta ue
4 Reg. 7 lut de animę periculo curãs, fixo ſermõe reſpõdit;

Cras eadẽ hora hac, ſtatere modius ſimilæ, & or-
A dei modij mercabuntr̃ in huius introitu urbis uno
ſtatere. At unus ex duobus ducibus regis infida
mẽte garriẽs: Si, inquit, catãtactas dominus in cœ
lum faceret, uerũ quod dicis eſſe ualebit. Cui He-
liſæus ait, Tu hæc oculis tuis uidebis, ſed cauſa hu
ius infidelitatis ex his comedere non poteris. Se-
quenti dehinc nocte, ſonitũ aerei fragoris in Sy-
rorũ caſtris dominus audiri fecerat, qui cũctas ini
micorũ cateruas pariter uerſas in fugam diuerte-
bat. Quo explorato, cateruatim populus per por-
tam ciuitatis prorũpẽs, infidelẽ illum ducẽ ſuffo-
cauit. Qui uidẽs iſta, iuxta Heliſæi uerbũ, eis ue-
ſci nõ potuit. His omnib. uirtutibus quas propter
mirabiliũ diuinę ſcripturę originẽ ſeruãdam per-
ſtrinximus, aut in primo lib. ſimilia quędã annota
B uimus, aut etiã tertio, quo de Euãgelio et nouo te
ſtamẽto diſſeremus, ſi dñs uitã & adiutoriũ dede-
rit, quædam explananda reſeruamus. Interea poſt
mortẽ Heliſęi famuli dei, cũ quadã die familiares
eius mortuũ quẽdam portantes, latrũculos uiden
tes pertimuiſsẽt, in ſepulchrũ Heliſęi q̃d prope e-
rat, mortui cadauer proiecerunt. Quod dũ tange- 4 Reg. 3
ret oſſa Heliſæi, reuixit & ambulauit. Vnde qui-
dam præſcriptũ ſermonẽ in hoc ſigno impletum
fuiſſe dicunt, hoc eſt, Spiritus qui in te eſt, fiat du-
plex in me: q̃d neceſſario impleri debuit. Helias
ergo in uita ſua priuſq; reciperetr̃ mortuũ reſuſci-
taſſe unũ ſcribitr̃, quod ſimiliter et Heliſęus feciſſe
iam cernitr̃. Sed et aliũ, id eſt iſtum poſt mortẽ ſuã,
uidelicet in ſepulchro reuiuicaſſe uidetr̃. Sed etiã
C hoc duplex gratia facto eſſe nõ apparet. Quippe
q̃d enĩ Helias ſemel fecerat, bis ac ter ſi neceſſe eſ-
ſet iterare poſſet. Sed potius hoc duplicẽ gratiam
Heliæ eſſe in Heliſęo pronũciat, ꝙ Heliſęus impe
rando pręcipiebat quæ Helias orãdo & poſtulan
do impetrabat. Siue ut cæteri dicunt, ꝙ Heliſæus
cũ magno honore & ſeculi dignitate uirtutum et
ꝓphetię donũ habuit, q̃d Helias profugus & per
ſequutus in mõtib. & ſpeluncis degẽs, & eiectus
ab hominib. retinebat. Per lõgum deinde tẽpus Iſraelitarũ calamitas Cap. XXVI
populus Iſrael cũ dei legẽ et prophetarũ dicta trãſ
grediẽs, idola colẽdo dñm ipſum contẽneret, qui
patres ſuos de terra Aegypti duxerat, in manus
gentium traditus, poſt plurimas populi ſtrages, et
urbium obſeſſarũ euerſiones, decem trib. quæ in
D partibus Samariæ fuerunt, à facie ſua penitus pro
ijciebat: & reges Aſſyriorũ, Salmanaſar ſcilicet &
Teglatphalaſar, quibus eos captiuandos & trans
latos tradiderat, Samaritas pro eis cuſtodes uide-
licet ex multis gentib. & urbibus, ne eſſet inculta
terra, cõgregabant. Quos leones iubẽte domino,
q̃d eũ nõ metuiſſent, dilacerabant. Vnde ad regẽ
Teglatphalaſar cito per nuncios ſermo deuene-
rat, ꝙ gentes quas ſtatuerat in terra Iſrael cultum
dei terrę ignorãtes, leões lacerabãt. Quapropter
rex unũ de ſacerdotib. Leuiticæ ſtirpis mittẽs, il-
las gẽtes deum colere fecit. Quo accepto quãuis
gẽtili ſuperſtitiõe minus relicta, leonũ plaga ceſ-
ſauit. Tribũ aũt Iuda et ciuitatẽ Hieruſalem quam
elegit dominus, & omnes qui ad eos pertinebant

adhuc deus tūc reſeruauit. Cuius regnū ipſo tēpo
re Ezechias rex iuſtus deumq; timēs gubernauit.
Sed Sēnacherib rex Aſſyriorū, uidēs ꝙ patres ſui
Samarię regnū & imperiū Iſrael deſtruxiſſent, &
ipſe ad terrā Iuda, duce Rapſace, quē Hebræi E-
ſaię ꝓphetę filiū dicūt, ꝑfugum Iudęum ad Aſſy
rios cōmigraſſe, exercitum cōuocat, & Hieruſalē
urbē expugnare iubet. Sed in ipſo conamine de-
us populi defēſor & ſuperborū humiliator, de cœ
leſti exercitu militē, angelū uidelicet ad Aſſyrio-
rū caſtra miſit, ꝗ opere unius noctis cētū octogin
taq; milia ab exercitu Sennacherib interfecit.
Qui ſic fugatus de terra Iuda, cum paucis ad Nini
uem urbē ſuā fugiens uix euaſit. Vbi in idolorum
phano repertus, ab uno filiorū ſuorum ꝗs ipſe ge-
nuit, uulnere corruit. Paruo interiecto, Ezechias
rex Iuda, ne de tāta uictoria eſſet eleuatus, & forſi
tā etiā gratiarum actiōe exiguus, in grauiſſimi lan
guoris morbū incidit, Ad quē in ipſo lāguore uiſi
tādum Eſaias ꝓpheta ueniens dixit, Diſpone do-
mui tuę, quia non uiues ultra, ſed morte morieris.
Quo triſti admodum nuncio ꝓtinus rex ipſe per-
motus, ad parietē faciem ſuā cōuertit, lachryma-
bilemq; pro uita ſua in cōſpectu clementiſſimi &
miſericordiſſimi dñi precem fudit. Non quod de
ſuo, utpote perfectus, merito in cōſpectu cōdito-
ris ſui incertus fuit, ſed quia in Chriſti uēturi gene
ratiōe ſui generis proſapiā in throno Dauid lucer
nā nō dereliquit. Sed cū ſupplicātis fletib. regis, et
famuli ſui pius dñs ad miſericordiam eſſet flexus,
rurſus Eſaias Propheta puro agitatus numine mit
tit̄, uix mediū atrij digreſſus: qui ſanitatē et regnū
& pacē undiq; regi ipſi & ciuitati fore denunciat,
et quindecim annos uitę ſuę ab ipſo die dei ſermo
ne addi cōfirmat. Sed dū Eſaias duas ꝓphetias ſibi
met inuicē cōtrarias eadē hora protuliſſet, neceſ-
ſe erat ut alterā quę facienda eſſet, ſigni oſtenſiōe
firmaret. Vnde ut rex ꝗd dicebat̄ indubitāter cre
deret, ſolis in ortū ab occaſu per decem horas cur
ſum recidiuo deus tramite retorquet, quatenus in
de ueluti mane iterum feſtinare inciperet, qui diei
totius, exceptis duab. horis, ſpatiū cōſummaſſet.
Per quas duas horas, ut multi ęſtimāt, celeri curſu
de occaſu in ortū reuertit̄, ut dies integra rurſum
ſine interueniēte nocte in ortu innouaret̄, ut ſcili
cet dies duos etiā in hac uice in una luce cōclude
ret. Quō & ſub Ieſu filio Nun, in illo prædicto bel
lo morā feciſſet, indubitanter & hac uice luna re-
uerti minime dubitat̄, quatenus ne quicq; ut prę-
diximus in cyclorū curſib. cōturbaret̄. Propter ꝙ
& maris ipſa uiciſſitudo impedita fuiſſe nō dene-
gat̄, ut de cætero cōueniēter qualiter quotidie fie
ri ſolet, cū lunæ curſib. comitaret̄ naturā. Vnde in
hac reuerſiōe cōuenit ſolē nō mutaſſe, ſed ſuo cō-
ditori in omnib. naturaliter præcepto obedire. Si
cut eñi lucere & calere naturæ ſuę inſitū ſol poſſi
det: ita quicquid præciperet dominicę iuſſiōi ſeu
currere ſeu ſtare ſeu recurrere naturaliter habet.
Cōueniēter aūt tale ſignū regi in mortis expecta-
tiōe poſito aptiſſimū euenit, ꝙ dñs per ſolem fieri
taliter, per ſolē cōgrua diſpēſatiōe diſpoſuit, quo-
niā ſicut ſol in ꝓcinctu occaſus ſui poſitus in diei
A initiū reducit̄, ſic rex in mortis expectatiōe cōſti-
tutus, quaſi ad incipiētis uitæ gaudia reuocat̄. Tā
tū quoq; temporis, id eſt quindecim annos eius ui
tæ ſe dñs dixit addere, quatenus naſciturus tunc fi
lius conſumpto illo tempore, regnū defuncti pa-
tris ualeret gubernare. Cæterū illā quā non exigu
am quęſtionē de iſto, utrū ſuę uitæ finē hunc ſi nō
fleret fieri deus diſpoſuit, multi doctores habue-
re, quā do de Lazaro illo quatriduano mortuo ali
quid dicemus, ſi dñs permiſerit, ex ipſa Euāgelij
autoritate cupimus intimare. Eadem quippe de i-
ſto ex mortis ianua reuocato ſentētia, q̄ de reſuſ-
citatis ex mortis ipſius ſomno iterū quādoq; abeū
tibus eſt ꝓferēda. Hoc quoq; defuncto, cū reges
Iuda et reliquus populus multiplicarēt ſcelera, &
B per Propheras traditurū ſe Chaldæis Hieruſalem
cum regib. & populis ad deſtruendum dñs præ-
diceret, id poſtea ipſius euentus, dum dicta Pro-
phetarum tota pariter plebs cōtemp ſerat, cōpro-
babat. Nā cum Pharao rex Aegypti contra Aſſy-
rios & Chaldæos pugnaturus uenerat, Ioſias rex
Iuda ſatis iuſtus, in cāpo Mageddo illi cū exercitu
obuiauit. In quo conflictu dū Ioſias uictus et uul-
neratus occidit̄, Ioachaz filius eius à populo ter-
ræ Iuda pro ipſo ordinat̄. Nechao uero Aſſyriorū
& Chaldæorum deuicto exercitu, uelut ad tuen-
dum regnū ꝗd ceperat, cōſtitutus in Carchamis
oppido ducibus, cū exercitu copioſo poſt tres mē
ſes ex quo Ioſias occiſus eſt, Hieruſalem reuertit̄.
Vnde inconſulto ordinatus rex Ioachaz Ioſię fili
C us inuētus, Ioachim fratre ſuo in loco eius cōſtitu
to, catenis uinctus in Aegyptū ſecū trahebat̄. Sed
mortuo Nechaone & ducibus qui in Carchamis
relicti fuerāt bello uictis, tertio anno Ioachim re-
gis Iuda, qui illuc uſq; Nechaoni adhæſerat, Na-
buchodonoſor rex Babylonis per exercitū Hie-
ruſalē uelut Aegypti coloniā obſidebat. Cui ſe Io
achim ſpōte tradens, datis obſidib. Daniele uideli
cet, Anania, Azaria, Miſaele, & parte uaſorū tem
pli domini, adhuc in regno ſuo relinquit̄, donec
grauiſſimæ ſeruitutis onere depreſſus, ad Aegy-
ptiorū regem iterū diuertens, miſſo rurſum de Ba
bylone exercitu cōprehenſus et tractus, priuſquā
ad urbē ueniret in cāpo Babylonis undecimo an-
no regni ſui interficit̄. Et interim dū hæc agunt̄, in
D eius locum Ioachim qui dicit̄ & Iechonias, filius
eius, ꝓ patre ſuo à populo in Hieruſalē rex conſti
tuit̄. Cuius regni tertio mēſe Chaldæorū reuerſo
exercitu, & ciuitatē Hieruſalē obſidente, monēte
Hieremia Propheta, ne ciuitas cōbureret̄, rex Io-
achim cum Noeſcha matre eius, & cūctis populi
tribubus, militibus & fabris, & incluſorib. Chal-
dæorū populo ſe tradidit, qui illum cū oñi terra,
ſcilicet generatione ſua, in terrā Chaldæorū, id eſt
in Babylonē deduxit. Poſt quē cōſtitutus à Chal-
dæis Sedechias patruus ſuus filius Ioſiæ regis Iu-
da, regnum Hieruſalē obtinuit. Qui & ipſe nono
regni ſui anno, deficiens à Chaldæis, ad Aegypti
regē uenit: Nabuchodonoſori occaſionē dedit,
ut ipſo ſedente in Reblatha in terra Emath, quæ
nunc

Infirmitas Ezechiæ. Cap. XXVIII

Sol retrocedit.

Captiuitas Babylonica. Cap. XXIX

nunc eſt Antiochia, per exercitū ſuū obſideret & expugnaret. Et cū ipſum regē undecimo anno regni ſui cepiſſet, incenſo tēplo & tota urbe, plurimis occiſis, & reliquis captiuis, eundē filijs pariter & oculis orbatū, ſecū in Babylonē perduxit. Quo tēpore Daniel quē in primordio captiuitatis unū de obſidū numero poſuimus, in Babylone ex Iudęorū ſtirpe, illuſtri ſama clarebat.

De Daniele ſomnia interpretante. Ca. XXX

Quoniā cū eſſet ſpiritu dei plenus, & propheriæ munere cōdonatus, quæ hominib. cęteris fiebāt incognita, ipſi deus demōſtrabat. Vnde accidit ut Nabuchodonoſor rex ſomniū uideret, euigilātiq; etiā ex parte aliqua ſomnij memoria nulla remaneret, Deus Danieli, nō ſolū ſomniū ipſum, ſed etiā ſomnij ipſam occaſionē, quę eſſet antequā rex dormiret, indicauerat. Hoc uero factū eſt, ut regi Daniel ſummi creatoris notitiā inſinuaret, & plebs in ſeruitute & captiuitate poſita, aliquod ꝗuis paruū auxiliū & ſolatiū haberet.

De tribus pueris in ignē proiectis & liberatis XXXI

Sed rex ille ita in dei obliuionē animo efferus incidit, ut ſtatuā aureā altitudinis nimiæ in campo Duran prouinciæ Babylonis erigens, ꝓprio nomine conſecrari diuino cultu pręceperit. In cuius ſtatuæ dedicationē omnes undiq; prouinciarū populorūq; prępoſiti cōuocati cōmuni decreto, ipſam imaginē uellent nollent coacti ſunt adorare, propoſita recuſantib. præſente pœna, ꝙ non parua fornacis flamma urendum quiſq; agere nolens ſemetipſum præſciret. Vnde accidit, ut præpoſiti Babylonicæ regionis tres numero, Sidrach, Miſach, Abdenago, ex Iudęorum ſtirpe progeniti, de quib. in initio captiuitatis pariter eum Daniele Babylonē deductis diximus, à Chaldæis accuſati ſint corā rege, quod nec deos patronos ipſius regis, nec illam tunc cōſecratam nuper uoluiſſent imaginē adorare. Quos ne accuſatio alicuius odij cauſa, & nō iuſta querela poſſet ꝑuenire, ipſe rex ad ſe uocari iuſſit, & utrū ut aliorum faminibus aute traxerat, ita certa re haberetur, interrogauit, Augēſq; interrogata, Sufficiat, inquit, de præterito narratū, nūc in mei præſentia iuſſa cōplete, et aureā quā erexi ſtatuā adorate. Si uero quod iubeť, exequi nō uultis, opere neceſſario camini ignis ardores experiēdos ſubire debetis. Sed illi unanimi reſpōdentes ſententia, Deos quoſcūq; tuos non tantum non columus, uerumetiā aſtantē præſentialiter ſtatuam nuper ædificatā, inquiunt, nequaquā adoramus. Solum eñ uniuerſitatis autorē cœleſtem tantūmodo libenti uoluntate & cōmuni priuatoq; ſtudio ueneramur. Cuius potentia quicunq; ſibi puram, nullo prauo opere læſam conſeruat fidem, à qualicunq; anguſtia ꝓtegit. Ideoq; ò rex, nec præſentis camini flāmas pertimeſcimus, nec in ullo aliquo poteſtatis minas & ſupplicia formidamus, quoniā potētiſſimus rerū conditor & gubernator, ſeruos ſuos de ignis ardore, & qualicunq; quā manus tua intulerit plaga, per omnia poteſt liberare. Vnde rex incredibiliter ira ſuccēſus, & fornacem plus ſolito ſuccēdi præceperat, et hos per fortiſſimos de ſuo agmine uiros, cū ueſtimētis & ornamētis in ignē ꝓijci, feroci ſententia iubebat. Sed ipſi in fornacē proiecti, cū in flāmarum medio ceciderant, nullo

A modo ignis ardorē ſibi in aliquo aduerſantē ſentiebāt. Nāq; dei angelus, cū in fornacē miſſis eadem hora pariter in ignē condeſcendit, qui foras ignis ardores & flāmas de fornace excuſſit, & intus manētes uelut placido rore ſuperfuſos, ſine ulla moleſtia incolumes cōſeruauit: atq; in circuitu fornacis inimicos quoſcunq; Chaldæos perditionis et interfectionis eorū reos reperit, ignis ille cōſumpſit. Vnde rex Nabuchodonoſor caminum introſpiciēs, ait, Ecce ego quatuor uideo uiros expeditos in medio flāmæ, ſed quartus cæteris excellit eminētia formæ, Illoſq; tres quos in ignē miſerat, de fornace ſtatim per ꝓpria nomina uocat. Quib. nihil aduerſi de fornacis cōſortio accidiſſe, cuncti uidētes populi conſiderabāt: ita ut nō ſolū

B corpora ardoris uulnera, ſed & penè ulla ueſtigia nō pertulerāt: ſed etiā ſana ueſtis aut capillus, nullū aduſtionis aut ignis ardorē ſaltem habebat. In hoc mirabili facto, naturę ſcrutator qualiter ignis leuiter fornace incluſos fouit, inquirit, cū interim eodē igne uiri circūſtantes eiuſdē ſubſtātiæ, eadē hora comburunť. Vnde ergo leuitatē hāc in una ſui parte tūc ignis habuit, cū ex altera inimicos regnorū dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igiť ſubſtātia uel natura in nulla niſi aqua uel alicuius liquoris ſubſtātia poteſt uiuere, cū ipſe incorporeæ intelligiť eſſe naturæ. Ex quo accidit, ut dū in lignis ardēs, totū quod in eis ad humorē pertinet conſumit, in arido cinere qui rurſum terræ fuerat redditus, liquoris penuria ignē extinguit: eādem

C quoq; liquoris naturā ardoris uoracitas cōſumēdo nō totū deuorar, ſed dū in ſuperiora ubi illius naturæ eſt copia, pergere nitiť, rurſum ſe in aera eleuat. Vnde familiaris uapor ille, cū ad aeris excelſa ſuſtollitur, nebuloſa facie cōcretus, terris iterū unde ierat, per pluuias miniſtrať. Quod ſępe uaſtatarum aduſtionibus ꝓuinciarū comprobatur, & incenſorū montiū crebro uaporibus roreas copias deducentibus declarať. Tandiu igiť ignis in quacunq; terrena materia perſeuerat, quoadusq; liquorē omnē qui in ea eſt uel ipſe conſumat, uel quod ex ſuo paſtu ſupereſt, ſurſum in aera mittat. Si uero exiguus ignis ſatis humidā materiā inuenerit, ipſe uelut infirmior ualidiore uictus, humoris abūdantiæ cedit. Præterea quoq; cū lymphati-

D ca, ut ſupra dixi, ſubſtātia paſciť, ipſius natura nequaq; in aliquo tuta niſi per aerē conſeruať. Etem̃ ſi in oleo uel in quocunq; fomēto incendať, ſi circumfuſus per aerē totum nō contigerit, tā ſiq; extinguiť. Quandiu ergo in aliqua terrena materia arſerit, ipſius uita in aere & humore cōſiſtit. Vnde potēs gubernator, ignis naturā inter inimicos & ſeruos diuidere uoluit, ardorē inimicis, flabilē & humidā aquæ et aeris ſubſtātiā famulis ſuis cōuertit: ut & illi per cōburentē naturā accēſi arderent, & hi in flabili et lymphatico uapore nihil aduerſitatis perpeti ſentirēt. Quapropter ita ſcriptura dicit. Angelus domini deſcēdit cū Azaria et ſocijs eius in caminū, et excuſſit flāmam ignis de camino, & fecit mediū fornacis quaſi uentum roris

ſlantē. Ex aere cū ſpiritū, & ex aqua in ipſo igne
inuenit rorē. Ecce & hāc diuiſionē ſicut & cætera
mirabilia per angelū effecit, qui pariter cū ſeruis
dei, ut ſupra dixi, in ignē deſcēdit.

De Daniele in lacū miſſo leonū. XXXII

Daniel quoq;
ueri dei cultor, de quo in captiuitatis principio di
ximus, cū de tribus principibus regni Perſarū &
Medorū unus fuiſſet cōſtitutus, regi Dario Aſtya
gis filio domino præſtāte, præ omnib. factus fue-
rat charus. Sed quoniā dilectionē honor ſequit̃,
& honor maximus inuidiā ſuſcitat, ipſi cęteri Me
dorū & Perſarū principes grauiter inuidebāt. Et
idcirco nō ualētes niſi in lege dei ſui occaſionē il-
li aliquā, unde eū morti traderēt inuenire, legē ex
regis edicto talē ſallaciā neſciētis, Perſarū & Me-
dorum autoritate firmatam ſtatuere, quatenus ne
quiſq; petitionē quācūq; à quoquā deo uel homi
B ne per triginta dies poſtulaſſet, niſi à rege. Cui de-
creto ſi quis iā inueniret̃ eſſe contrarius, illū abſq;
ulla miſericordia aut clemētia, deuorandū leonū
reciperet lacus. Quo cōfirmato edicto, dū diligē-
tiſſima cura non deſiſterēt obſeruare Danielē, in
domo ſua ter in omni die more cōſueto, uero deo
ſuo deprehēdebāt genua flectere. Vnde grauiter
ab his accuſatū, de manib. eorū eruere uoluit rex.
Sed hoc lex cōſtituta Medorū atq; Perſarum non
permiſit. Quapropter mœſto animo dolēte rege
deuorādus Daniel in lacū leonib. decernit̃. Sed à
dei angelo ne in lacu inſons periret, ora leonum
clauduntur. Vnde rex trāſacta inſomni nocte, ma-
ne lachrymabilis ad lacū uenit, ubi incolumē cu-
bātē inter leones, ſecura mēte Danielē reperit. Im
C perāte ergo rege, iā iāq; Daniel de lacu leonū ab-
ſtrahit̃, & proditores illius protinus deuorādi pro
eo mittūt. Et quos inedia Danielis eſuriētes fece-
rat, reorū ſanguinis illius criminoſa corpora leōes
recipiebāt. In hoc etiā iā inſigni facto, non natura
in leonibus mutat̃, ſed inſita à conditionis initio,
ſua parte per angelū à deo gubernat̃. Blandiciem
enī et lenitatē, quas catulis ſuis leōes oſtēdunt, in
Danielē exercebāt: & ſæuitiā & ferocitatē quā in
prędā faciūt, in deuoratis peccatoribus reddebāt.
Vnde certū eſt q; non cōtra naturę ſuæ terminos
ullā creaturā dominus aliquid facere, ſed natura-
rū partes qualitercūq; neceſſe habet̃, aut in defen
ſionē in ſolatiū eorū quos protegit, aut in detrimē
tum eorum q̃s premit, gubernare diſponit. De la-
D cu uero iterum & Abacuk trāſlato in Belis & dra
conis fabula, idcirco in hoc ordine non ponit̃, q̃d
in autoritate diuinæ ſcripturæ nō habent̃.

De Eſdra legē innouāte, Cap. XXXIII

Inter
ea captiuitatis tēpore cōpleto, quod dn̄s per pro-
phetas implendū eſſe prædixerat, reuerſionē po-
puli ſui & captiuitatis ſolutionem, per Cyri regis
clementiā præparabat. Quo tēpore Eſdras dei ſa
cerdos cōbuſtam à Chaldæis in archiuis tēpli re-
ſtituit legē, Nempe qui eodē ſpiritu quo ante ſcri
pta fuerat, plenus fuit.

De bellis præcipuis quæ domini auxilio peracta ſunt XXXIIII

Sanctæ ſcripturæ ueteris
teſtamēti, legis ſcilicet & ꝓphetarū mirabiliū or-
dinē in duob. his libellis hiſtorica expoſitiōe ſum
matim poſui. Quibus ſi quid alicuius forte melio-
ris ingenij ſagax inueſtigatio addiderit, adhuc nō
me recuſo diſcipulum fieri. Præcipua uero bella
tantū auxilio dn̄i peracta q̃ textui diuinę ſcripturę
A inſerta ſunt in his idcirco omiſimus, quoniam &
ſi propter de cœlo auxiliū admiratiōe digna ſunt,
et figurali ratiōe cōtineāt multa myſteria, tamē in
rerū geſtarum intellectib. nihil relinquūt incerti.
Scimus q; Amalech orāte Moyſe, Ieſus filius Nun
ſuperabat, & Seon regē Amorræorum, & Og re-
gē Baſan, ꝓceræ altitudinis uiros populus Iſrael
interficiebat. Balach filiū Sephor regē Madiā, cū
Balaā illo præcipuo aſtrologo, Phinees filius E-
leaſar cū exercitu occidit. Et Ieſus Bennon unū et
triginta reges Chananitidis, multis conflictibus
proſtrauit. Gedeō filius Ioas in trecētis uiris innu
mera Madianitarū milia per tubas & lucernas oc
cidit. Iepte Galaadites populū de gentiū poteſta-
te belli iure liberauit. Sāpſon ille fortiſſimus He-
B bræorū, leonē ſibi occurrentē nihil habēti in ma-
nibus, cōfregit. De cuius poſtea ore & capite fa-
uū mellis accepit & comedit, trecentaſq; uulpes
capiēs igneq; ſuccēſas in Philiſtinorū ſegetes di-
miſit. De quibus ille mille uiros impetu uno aſini
mandibula ſolus interfecit et mortificauit: et undi
q; ſedētib. circa ciuitatē in qua dormitauerat Phili
ſtæis, ambas portæ fores cū oſtijs et ſupliminarib.
et ferreis uectib. cōprehēdēs, in uertice mōtis qui
reſpicit Berſabee dereliquit. Tribū quoq; Benia-
min ꝓpter cōmiſſum piaculū totā, exceptis ſexcē
tis uiris, oēs filij Iſrael populus poſt tria bella de-
leuit. Ionatas filius Saul & armiger ſuus ſtationē
Philiſtinorū percuſſit. Dauid filius Ieſſe adhuc pu
er & paſtor ouiū, urſi et leonis interfecti prędā de
C ore eripuit, Goliath Philiſtęū de fundibula lapide
proſtrauit, Qui poſtea patiētię uirtute Saul bis de
prehenſo inimico ſuo pepercit. Et rex poſtmodū
factus, trib. grauiſsimis pręlijs proſtrata Philiſtino
rū agmina tributaria fecit. Dauid ſolus octingen-
tos interfecit impetu uno. Abiſai filius Saruię le-
uauit haſtā ſuā contra trecentos, & interfecit eos.
Tres robuſtiſſimi ruperūt agmina Philiſtinorū, ut
potū darēt regi Dauid de ciſterna Bethleē, quę in
medio hoſtiū erat. Banaias filius Ioiadæ interfecit
duos leones in Moab, et leonē in ciſterna in dieb.
niuis. Ipſe quoq; uirgā tenēs manu, Aegyptiū ſpe
ctaculo dignū haſtā habentē occidit. Bellū quoq;
robuſtorū in Gabaā exercitui Dauid ceſſit in pro
ſperū. Præter hæc maxima regis Dauid aduerſus
D in circuitu regiōes bella proſpere dei auxilio fauē
te, ſeu per ſemetipſum ſeu per exercitū ſæpe pera-
cta ſunt. Bellū uero ciuile in ſaltu Efraim in ipſo Iſ
rael: in teſtimōium Dauid reſtituit in regnū Sama
rię regnū. Cōtra Syros et reges Damaſci, nūc huc,
nūc illuc alterno prouētu uergētia certamina mul
ta fuerūt. Hęc oīa propter de cœlo auxilia mira
biliter geſta, ꝓuenerūt. Sed illi operi noſtro cōue
niēs additamētū cōferre nō poſſunt, q̃niā nihil in
quotidianā rerum adminiſtrationē inuſitatū oſtē
dūt, dū per hominū et ipſorū etiā angelorū diſpen
ſatiōes et fortitudines effecta ſunt. In Machabæo
rū libris, etſi aliquid mirabiliū numero inſerēdum
cōueniēs fuiſſe ordini inueniat̃, de hoc tamē nul-
la cura fatigabimur: quia tātū agere propoſuimus

ut de diuini canonis mirabilibus exiguā, quāuis
ingenioli noſtri modulū excedentē hiſtoricā ex-
poſitionē ex parte aliqua tāgeremus. Ideo & prę-
ſens libellus in hoc loco finē ſuum cōtingat, ut ter
tius de nouo teſtamēto ab Euangelij initio Ioan-
ne uidelicet & domino primordiū ſumat.

DE MIRABILIBVS SACRAE ſcripturæ Liber tertius

Natiuitas Ioā-
nis. Cap. I
OCTAVIANI Auguſti Cęſaris qua-
dragesimoprimo anno, Zacharias
ſacerdos de uice Abia, cū in ordine
ſuo holocauſtū in templo offerebat,
angelus Gabriel unus de illorū nu-
mero qui ſtant in cōſpectu domini, celeri nuncio
ipſi reſpōſa deferebat: quibus ſubnectens, Vxor,
inquit, tua huculq; ſterilis Elizabeth grādæua ſa-
tis cōcipiet filiū, quē Ioannem nomine, altiſſimi
Prophetā & præcurſorē tibi pariet. Sed incredu-
la mēte ſacerdos, parū his dictis animo fidem ac-
cōmodans, quomodo reſpondit hoc fieri poterit,
cū ego ſim ſatis ſenex, & uxor mea iſto officio in
iuuētute priuata, in dieb. ſuis prouecta ætate pro-
ceſſit. Attamen angelus iſta nequaquam excuſa-
tione depulſus, nō cauſa inuidiæ uel perfidię illa-
rum munus retraxit, ſed quo à domino quod dice
baſ, impleref, cōuenietiori ſuæ uindictæ ſubiectū
mutum ſacerdotē dereliquit: donec naſcēre poſt-
modum puero, ligatæ linguæ uinculū ſolutū eſt,
cui nomen filij ſcribere tentans, Ioannes dixit eſt
nomen eius. Cōueniente autē diſpenſatiōe factū
eſt, ut Ioannes qui poſtea hominib. uictu & ueſti-
tu & loco exēpla pœnitētiæ præberet, & pœnitē-
tiam prædicans, etiā conceptionis eius tēpore pa
ter pœnitētię modū ſibi ab angelo impoſitum do
nec ille naſceref, ſuſtineret. Aliter quoq; congrue
hoc ſignū euenerat, uti dū qui regni cœlorū præ-
dicaret naſciturus cōciperef, antiquæ legis et pro
phetarū prædicator ſacerdos ſilentio damnaref: q
Matth. 11 niam lex & prophetę uſq; ad Ioannē fuerūt, ex eo
autē regnū dei euāgelizaf. Qui conceptus adhuc
in matris utero manēs priuſq; naſceref, cum Ma-
riæ matris domini introitū in domum ubi fuerat
ſenſit, ſpiritali famine per os matris de naſcituro
ex ea Chriſto dn̄o prophetauit. Dum em̄ Moyſi
ſpiritus in ſeptuagintaduos cōſiliarios diſtribui-
tur, quid mirū ſi pueri adhuc in utero manētis ſpi-
Natiuitas Chriſti II ritus per matrē loqueref? Interea nūcius ad ſpon
ſam Ioſeph Mariam uirginē de ſtirpe Dauid talia
dicta detulit, cui ſine uiri cognitione parturire fili
um ſpiritusſancti munere prædixit. Hic inquiens
natus quē omiū ſpōdent oracula prophetarū, ma
gnus erit in cōſpectu dn̄i, & in æternum ore cun-
ctorū credentiū filius uocabif altiſſimi. Huic em̄
præcepto munere patris ſui Dauid ſedē donauit,
& regni domus Iacob abſq; fine imperiū ſine ſuc-
cedēte herede in ſempiternum tenebit. Quib. uer
bis auditis, orās uirgo accōmodata fide, ſine ullo
incredulitatis aut inobedietiæ obiectu conſenſit.
Sed mentē Ioſeph, coniugis tumentē uterum ui-
dentis, quā ipſe nūquam cognouerat, iſta res ſo-
licitam reddidit. Quē quidem ne hac cogitatio-
A ne fatigaref, idem angelus de concepto puero &
naſcituro, & accipiēda uirgine commonuit. Quæ
uirgo poſtmodū inſtāte tēpore filiū quē ſine uiri
ſemine, et carnalis oblectamento uoluptatis cōce
pit, ſine damno ſuæ uirginitatis peperit. In qua re
quāuis præter cunctorū hominū cōceptionis con
ſuetudinē abſq; uiri ſemine factū opus oſtēditur,
non tamē extra naturā de muliebri utero ſumpta
ſubſtantia carnis naſcebaf. Ex natura naturaliter
naturam ſuſcepit, qui cooperāte ſpiritusſancto ex
materna quāuis ſola carne ueram carnis ſubſtan-
tiam humanæ, exceptis uitiorū paſſionibus inte-
gram contulit. Quam rem ne ſine exēplo naturæ
alicuius, uelut nouā in dei creaturis, dimittamus,
multa animantia abſq; parentum coitu progigni
B comprobamus. Qualiter apes ſine patribus, fotu
materni corporis tātūmodo creſcūt, & omnia illi
uſmodi uolatilia, fœtus ſuos taliter cōcipiunt. Sed
& multæ aues abſq; marib. oua gignere poſſunt.
Et talē cōceptū in multis generibus eſſe phyſiolo
gi aiūt. In ſola quoq; carne ſine patre uermis naſci
tur, cui ſe dominus hac de cauſa ſimilē dicere per
Prophetā nō dedignaf. Quod ergo in multis re-
bus conſueto more dominus operaf, quid naturę
cōtrarium dicēdum eſt, ſi quādo ipſe uoluit, ut in
uirginali utero ſpiritusſancti diſpenſatione filius
ſine uiri coitu naſceref? Quo naſcēte in Beth- Paſtores III
leem ciuitate Dauid, paſtores cuſtodiæ gregū de-
ſtinati, ab angelis imbuunf, ꝙ rex cœli in terra cū
hominibus ex homine carnē naſcendi lege aſſu-
C mere tūc dignaref. Et deinde cū hoc nuncio con-
ueniēs audientib. paſtorib. carmen concinunt, ad
cœlum rurſum cōſcendētes angeli redeunt. Et in
hoc conueniēs ab angelis peractus ordo cōſpici-
tur, ut prius paſtoribus natus agnus, & gregibus
paſtor nunciaref. In his duob. pueris Ieſu & Ioan-
ne, præcurſore & domino, nō ſine hiſtorica ratio-
ne natiuitatis ordo intendif, ꝙ de anu unus, alter
de uirgine puella generaf. Chriſti enim domini
præcurſor per omia Ioānes idcirco de uetula ma-
tre debuit naſci, dum ipſe ueteris legis finis quaſi
nouiſſimus filius fuit. Chriſtus uero de puella uir-
gine corpus aſſumpſit. Ipſe eſt enim noui teſtamē
ti principium, filiorumq; qui ex noua lege naſce-
renf, exordiū extitit. Igitur quadrageſimoſecūdo
D anno Octauiani Auguſti Cæſaris, tēporibus He-
rodis regis Iudæorum, ablata ex Iudæis omni do-
minādi poteſtate, in oppido Iudææ Bethleem de
Dauid ſtirpe ex uirgine Maria Ieſus Chriſtus do-
minus naſcitur. Quod competenter euenerat, ut
cum regū & pōtificum ex Iacob ſtirpe deſcenden
tium ſucceſſio conſumpta fuerat, qui in æternum
rex eſt & pontifex nunc naſceretur. Naſcente Stella magorū Cap. IIII
ergo illo puero, quē Iſraelitarū & gentiū prophe-
tæ utriuſq; populi Saluatorē fore prædixerāt, Ma
gi de terra Euilath ducti ſtella, ad eum cū muneri
bus longo admodū itinere uenerant. Qui oblatis
muneribus & adorato per tempus puero reuerſi
ſunt, nō eadem tamē uia qua uenerūt, ſed per aliā
ad patriæ loca remeare moniti diuino famine cu-

rabāt. De hac autē ſtella, q ab Hieruſalē pergētibus Magis uſq; ad Bethleē dux itineris fuit, Euan
gelij dicta exponūt. Cæterū uero qui de terra ſua
uſq; Hieruſalē hanc ducē ſui itineris habuiſſe Ma
gos exiſtimāt, ex Euāgelica autoritate firmare nō
poſſunt: quoniā Magi in terra ſua cū eſſent, excel-
lentē ſyderib. ſtellā uidentes, dei eſſe & regis, qui
iuxta ꝓphetias tam ipſorū q̃ eccleſiaſticas ex Iſra
el naſcereť, ſeu ex ꝓpria eorum ſciētia, ſeu angeli-
ca admonitione intelligētes, ad terrā Iſrael uene-
runt, & ad Hieroſolymā, ubi totius ꝓuincię princi
patus fuerat uenietes, de rege nato & pariter deo
perquirūt. Vnde inuētis Iſraelitarū oraculis uatū
de eodē nato ubi naſcēdi locū acciperet, monēte
ſubdolo ſermone rege, alacres pergunt. Egreſſiq;
urbē, mox ducē itineris ad Chriſtum ſtellā ſequen
tes deueniūt. De iſta uero ſtella dubitať, utrū ſtel-
la ſimplex, an angelus, an ſpiritusſanctus accipia-
tur. Et ſi catholico ſenſui nihil repugnat, cū de ſin
gulis diſputatū fuerit, arbitrijs maiorib. eligēdi li-
berā uoluntatē ingenioli noſtri mēſura cōcedet.
Si enim ſimpliciter ſtellā accipiendā eſſe quis ma-
luerit, à cæteris ſtellis in hoc ducatu quomodo de
uiauit? Quarum ab initio cōdita in firmamēto cœ
li conſtituta fuiſſe dignoſciť, ſicut libri Geneſeos
autoritate manifeſtať. Si ergo in firmamento cœli
maneret, inter Bethleē & Hieruſalē dux fieri am-
bulantib. qualiter poſſet? Et ſi per aera ſagittę mo
re, quāuis paulo lentiore curſu propter ſequentes
peruolaret, aſſuetū in firmamēto locū & curſum
interim deſereret. Quod nec maioribus quidē lu-
minarib. accidiſſe ſcripturæ deſcribunt, cum in ſi-
gnis aut ſteterūt, aut reuerſa ſunt: niſi forte aereus
ille ignis qui tale miniſterium accepit, ꝓpter ſimi-
litudinē, ſicut in multis diximus, ſtellę uocabulū
accepit. Aut ſi angelus habitu ſtellæ hoc miniſte-
rium fecit, q̃d nō repugnat, dum ſe angeli quādo
ſe hominib. oſtēdunt, in multos trāſformāt habi-
Exod. 3 tus. Quomodo & Moyſi in Oreb de rubo ange-
lus ignita facie loquebať, & uelut miles armatus
Ioſue filio Nun, extra caſtra Galgalis oſtendiť. Si
cut currū & equos igneos aſcenſiōe Heliæ angeli
funguntť. Et quādo Heliſæus pueri ſui oculos ape
ruit, in eiſdē habitudinibus angeli manifeſtanť. In
forma hoſpitū Abrahæ & Loth cōſpectib. ſe præ-
buerunt: & Manue et uxor eius ꝓphetali habitu
loquentē ad eos angelū uiderunt. Nimirum et iſta
uice angelus dux Magorum efficiť, q aſtrologis
in ſtellæ ſimilitudinē & clariſſimi ſyderis fulgorē
trāſformať. Licet em̄ per imaginē rerum, q̃ Ioāni
Apoc. 1 in Apocalypſi ſua per uiſionē dicūť, huic tamē in
tellectui nō cōtra facit, Stellę ſeptē eccleſiarū ſep
tem angeli ſunt, Vnde q̃uis in ſpiritu, dūm tamen
ſtellæ angeli dicunť, quid repugnat, ſi etiā in hoc
loco ſtella angelus dictus eſſe ſentiať? Vel certe ſi
neq; angelus neq; ſtella firmamēti, neq; alius quiſ
piam ignis hęc ſtella fuiſſe dignoſciť, ſpiritus ergo
ſanctus hæc ſtella fieri cōcedať. Qui ſicut poſt mo
dum corporali ſpecie colūbę deſcēdit ſuper Ieſum
dn̄m in Iordane, ſic gentes adoratrices, ſtellæ ſpe-
cie duxit ad cunabula domini naſcentis in carne.

De quo ſpiritu per parabolam Balaā aſtrologus
A loquebať. Orieť ſtella ex Iacob, rutilum ſcilicet lu Num. 24
men ſpiritalis gratiæ Chriſti, qua nox infidelitatis
gentiū illuminať. Sicut ergo in igne ſuper Apo- Act. 2
ſtolos poſtea in cœnaculo Siō deſcēdit, ita in ſpe-
cie ſtellæ magos ad dn̄m ſpiritusſanctus deduxit. Baptizatur
Hic igiť puer ſciētia præibat ætatem, donec trice- Christus
ſimum annum agēs ad Iordanē uenit, & ab Ioāne,
de quo ſupra diximus, Zachariæ filio, qui tunc po
pulum in eum crediturum qui uēturus erat bapti-
zabat, & ipſe baptiſmū ab agnoſcente ſuſcepit, &
cōfitendum unda Iordanis lauabat. In ſpecie colū Matth. 3
bę ſpiritusſanctus ſuper eū deſcendit, & patrē de
cœlis loquētē de ſe audiuit: Hic eſt filius meus di-
lectus, in quo ſibi anima mea bene cōplacuit. Cū
his ſignis cœlū apertum uidit, et ita baptizatus de
B fluminis lauacro aſcēdit. Ad baptiſmum uero de-
ſcendit dominus Ieſus, nō q baptiſmi ſacramento
& lauacro egeret, qui ꝓprij aut originalis peccati
nullā culpam haberet, ſed ut aquas quas quāuis in
delicto Adæ deus non maledixerat, terræ qua cō
tinebāť maledictiōe infectas purgaret. Et ne quiſ-
quā baptiſmi ſacramentū negligeret, dū qui ſine
peccato fuerat, baptiſmi aquas iniuit. Et ne quiſq;
ab inferiori baptizari paruipēderet, dū deus do-
minus à ſeruo ſuo mergi undis baptiſmi appete-
ret. Et quatenus adhuc à diabolo ſe donec tētatio
perficereť occultaret, qui illū uelut lauacro indi-
gētē, ut inter pollutos peccaminib. ablui aquis cō
ſpiceret. Spiritū uero ſanctū ſuper ſe in baptiſmo
deſcēdentē uidit, et uocē patris de cœlo ſe cōfitē-
C tē filiū ſuū audiuit, et cœlū corā ſe apertū conſpe-
xit. Nō q ante baptiſmū ſuū hæc om̄ia dei filius nō
haberet, ſed ut baptiſmi ſacramētum q̃d ualeat o-
ſtēderet. Nō em̄ tūc ſpiritū ille cœpit accipere, qui
eādē cū ſpiritusſancto ſubſtātiā habere crediť. Nec
tūc illū pater filiū ſuū primitus ꝓfeſſus eſt eſſe cui Pſal. 109
dixit: Ex utero ante Luciferū genui te: ante uideli
cet omnē angelicā creaturā, quę Luciferi appella
tionē per ſcripturas ſæpe tenet. Neq; tunc illi ape
riri cœperat thalamus cœlorū qui ait: Cœlū mihi
ſedes, terra aūt ſcabellū pedū meorū. Sed idcirco Eſa. 66
hęc om̄ia ſancta trinitas in baptiſmo dn̄i cōgeſſit,
ut ſciret unuſquiſq;, q̃d muneris in ſacri baptiſma
tis myſterio ſuſcepit. Tūc em̄ ſpiritūſanctū quiſq;
peccatorū ſordib. ablutus accipit, & à deo patre ꝓ
D fieri filius adoptiōis gratia incipit, et tūc ſibi reg-
ni cœlorū ianuā apiri, & ciuē ſe cœleſtis patriæ an
gelorū ſanctorum cōſors intelligit. Quāuis uero
corporali ſpecie ſpiritusſanctus ſuper dn̄m deſcē-
dere dicť, non tm̄ de auib. ſumpſiſſe columbā, ſed
ex aere minime dubitať. Nequaquā enim ex aui-
bus ſpiritūſanctū neceſſe fuit corpus aſſumere, dū
aues ſibi cōnexę ſtatutā in nullo trāſgreſſæ ſunt le
gem naturæ: ſed ſi in aliquo trāſgredereť, in hoc
tanti meriti trāſgredi nō haberēt, utpote nec æter
na, nec rationabili creatura, ut à ſpiritu aſſumptio
ne carnis à delicti uindicta ſolueret. Sed q filij per
ſona corpore carnis humanæ induebať, conueni-
ens erat ut ſpiritusſācti perſona per corporalē ſpe
ciē ſuper eum deſcēderet, et uox patris corporalis
de

de nube per aerē corporis auribus audiret. Præ-
terea quoq; idcirco in nube & columbæ imagine
pater & ſpirituſſanctus ad baptiſmū ueniūt, quo-
niā aquaticæ naturæ res illæ aliquid haberēt. Dū
ēm in terra filius ad baptiſmi myſteriū aquæ crea
turā elegiſſet, neceſſe fuit ut & pater per aquaticā
nubem intonaret, & ſpirituſſanctus illud corpus
quod de aqua in principio factū eſt, ex illa nube
acceptū ſimularet, ut ſic tota trinitas candē uolun
Tentatio & ieiunium. VI tatē ſicut haberet oſtenderet. Cū ergo de aqua
dn̄s Ieſus baptizatus, cō feſtim aſcendit, ut diabo-
lo daret occaſionē tentādi auia deſerti petiuit, ubi
& xl dies, & totidem noctes nullo humani paſtus
ſuffragio fultus ieiunauit. Ibiq; per tria tentatus,
in quibus primus homo ſeductus eſt, tentantem
ſatanā tribus reſponſionib. uicit. In diaboli tribus
propoſitionib. tota iniquitas: in Chriſti uero tri-
bus reſpōſionibus, quibus diabolus repugnatur,
tota iuſtitia fuit. Cū inimicus dānatur & uincitur,
& humano generi libertas & redēptio præparat.
In hoc nanq; ſatanas dum ſe ſupra autorē eleuare
uoluit, qui ſub eo illuc uſq; fuerat, id eſt homo, per
domini uictoris auxiliū ultra ipſum excreuit. Et
dum illū qui ab omni impedimēto liber fuerat al-
ligare tentabat, interim uinctus ille quē ipſe tene
bat in carcere, quibus tenebat uincula deponit.
Et dū cōtra ſe fortiorē pugnare nitit, interim ipſe
qui erat infirmior aduerſus eū roboratur. Etenim
qui huc uſq; de cœlo tantū in terrā eiectus fuerat,
terrore etiā de terra ad inferna eū migrare domi-
nus iubebat. Quadraginta dierū inediam domini
incarnatio ſuſtinere ſine uitæ periculo poterat,
quoniam ſermo dominicus qui Moyſen per aera
xl dieb. bis renouauerat, hic Chriſti artus & ner-
uos intus irrigabat. Quare igitur cōſummatis xl
diebus & xl noctibus eſurire dn̄s Ieſus deſcribit,
cū Moyſes & Helias tanti tēporis ſpatio per ieiu
niū famem pati nō memorātur: famē uero & labo
rem redemptor noſter cōſummato tāto dierū nu
mero ſuſtinet, quatenus & tētatori occaſionē ten
tandi inferret, & noſceretur q̄ uerā humanæ car-
nis ſubſtantiā geſtaret. Vnde nec extra humanū
opus & in hoc ieiunio aliquid egit noui, dū tēpo-
ris quod prius homines ieiunauerūt, ſpatium non
Apoſtoli & miracula. Cap. VII exceſſit. Deuicto ergo aduerſario & lx. dierum
perfecto ieiunio, per Iudæā & Galilæā Iſraeliticū
populū ad uiam ſalutis uocabat, & xij. primarios
ſibi milites ex omnib. ſpeciali electionis munere
ſegregabat. Et quatenus de ſpiritualis & æternæ
ſubſtantiæ, animarū uidelicet ſanitate, faceret fi-
da omniū corda, etiā in ſerui poteſtate uiſibiliter
nulla reſiſtēte ui lāguoris curata reddebat corpo
ra. Vnde cum prædicās Euāgeliū regni dei, Gali
læam circūiret, & promiſcuū uulgus uaria ęgritu
dine preſſum cerneret, quoſdam quorū præſentis
defectio lucis lætitia priuabat, alios perfuſa per
totius corporis ſuperficiē lepra fœdauerat, non-
nullos pedum fruſtratos habita forma, curauit. In
paralytico autē à quatuor uiris portato, quatuor
diuina opera cernūtur: Dum dimittūtur ei pecca
ta, & præſentis ægritudinis plaga uerbo tūc ſolui
tur, & cogitationibus in ore dei omnia ſcrutantis
A reſpōdetur. Et in hoc uiro oſtēditur quoſdā pro-
pter animæ maculas dolore graſſari. Quomō mu
tus loqui nō poterat, cū uerbum dei patris reſpō-
ſa ab illo poſtularet? Qui in ore aſinæ facundiam
reperit, quomō humanā linguā q̄uis mutam ad
uerba nō ſolidaret? & cum iuſtitiæ lux quæ in mū
dum uenit, appareret, qualiter cæcus nō uideret?
& qua poteſtate diabolus in homine p̄maneret,
ad quem eijciēdū quomodo illū peccantē de cœ
lo expulerat, Chriſtus ueniret? In quinq; panibus
& duobus piſcibus quinq; milia ſaturātibus, con
tinent mиratione digna tria, ſcilicet materiæ pau-
citas, & populi ſaturati multitudo, & fragmento-
rū copia. De ambulante domino ſuper undas.
Dominus de terra diſcipulos petens, neceſſe ha- *Ambulatio ſuper aquas. Cap. VIII*
B buit in undis ambulare. Cauſa huius Petri fides
fuit, id eſt, ne ſi ſolus Chriſtus id egiſſet, ueritatē
carnis dubiā relinqueret. Dum aūt Petrus filius
uiri & mulieris hoc faceret, per imperāns Chriſti
auxiliū, nullam de carne uirginis filij dubitationē
admittit. Sed quæri poteſt, Vtrū domini & Petri
corporum leuigata eſt natura, ut illa aqua ſuſtine
ret: an aquæ ſubſtātia ſolidata eſt, ut corpora hu-
mana fulcire poſſet? Quāuis ergo utrūq; hoc fie-
ret, nō cōtra naturam dn̄o præcipiente eſſet, ſi aut
aquā ſolidaret, aut humanā domini iuſſio carnē
leuigaret, ubi militātes in Scytharū oris, ut antiq;
ferūt, & ſup̄ equorū aurib. proludāt: natandi arte
quoq; imbuti, merſo medio in profunda uix ſub-
eunt. Hominib. ergo illud ualētibus, quid mirū ſi
C domino imperāte caro leuigaret, præſertim cum
reſurrectionis corpora intantum leuigabūtur, ut
non ſolū craſſa aqua, ſed etiā nubib. & aere ſuſti-
neant, ut Apoſtolus ait: Rapiemur ad occurren- *1. Theſſ. 4*
dum Chriſto in aera. Aliter ſi aquæ naturā ſolida
tam eſſe quiſquā elegerit, quoniā aqua terrenam
habet craſſitudinē, ut cum ſe gelu perſtrinxerit,
in duriorem q̄ terræ ipſius ſoliditatem rigeat, &
multitudinē ſuſtinere ualeat, & poſtea calida au-
ra reſoluat. Vel certe, ſi liquidas undas nō p̄ſtrin-
xerit, natura quæ aquis inſerta eſt, ligna q̄uis grā-
dia, & humana & cæterorū animaliū corpora, &
naues liburnicas ſupernatantes ſuſtinere conſue-
ſcit. Illa ſoliditas domino imperāte facta, nec mi-
rum ſi etiā Petrū diffidētē nō ſuſtinet, cum infide
D les dn̄o uolēte, etiā terra nō ſuſtētabat, ut Dathā
& Abiron. In naturali rerū adminiſtratione binæ
rationes deprehenduntur. Deinde inferior ratio
quotidiana rerū adminiſtratio intelligitur, ut de
aqua in animalib. ſanguis fit. & unda ſalſa per nu-
bes aut terrę infuſionē dulceſcit. Et ratio ſuperior
inuſitata gubernatio ſit, quæ in miraculis rerū dī
gnoſcit, ut in ſanguinē aquam in Aegypto in mo
mento, et intincto ligno in dulcedinē deus cōmu
tauit. Quapropter & panem de paruo ſemine *Paſcitur turba quinq; panibus. IX*
iuxta inferiorē rationē in magnā ſegetem per lō-
gi temporis adminiſtrationem innumerabilium
hominum paſtum procreat, quem ſecundū ſupe-
riorem rationem de materia modica in momen-
to per benedictionē multiplicat. Sic & piſces per

primā benedictionē multiplicat, quādo dictū eſt, Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris. Quorum nunc carnes per ſuperioris rationis cauſam, ad turbarū ſaturitatē pręſenti benedictione multiplicantur.

Transfiguratio. Cap. X

De uiſione domini in mōte cum Moyſe & Helia colloquētibus. Licet in hac oſtenſione domini facies ſolari ſplēdore fulſerit, nō tamē ipſa caro ſplēduit, ſed diuinitas latens in corpore, luminis ſui portiunculā cōſpiciendā foris uidentib. quantū poterāt, cōceſſit. Vnde ergo ueſtimēta candorē niuis habuerunt, dum neq; de carne, neq; de diuinitate erāt? Niſi forte ut ꝑ carnem diuinitas foris illuxit, ſic & caro illuminata de diuinitate, per ueſtimēta radiauit. Moyſes aūt & Helias ſpecialiter ad talem oſtenſionē, uelut legis & propheriæ principes, ad finē conducūtur.

B

Vel ideo ut Moyſi cornuta facies, in quā nō poterāt filij Iſrael intēdere, & Helias curru igneo raptus, cōparato Chriſto obſcurarētur. Et tamē iſti xl. diebus ieiunaſſe ſcripturæ uocib. memorant. De Ieſu tantū domino his præſentibus, patris ſe illis ꝓnunciantis teſtimoniū. Sed dum Helias manens in corpore uel ad talem conductionē uenerat, quid de Moyſe dicendū eſt? utrum in corpore iterū ad hanc oſtēſionem aderat: an ex aere ſimulatū, ſicut Samuel uiſus eſt, habitum fingebat: & ſi ſuo corpore uenit indutus, ſi hac uice reſurrectionē ſuam quæ cæteris nō niſi in nouiſſimo eſt futura, cōpleuit? De qua quæſtione autores una eademq; ſentētia prolata non differēter dicunt, ꝙ dum dominus cū tribus diſcipulis ſuis & Helia,

C

non cū imaginatis ſed ueris corporib. conueniſſe nō dubitātur, & ipſe Moyſes in ſuo uero corpore de ſepulchro reſumpto uidetur. Sed dominus Ieſus primogenitus mortuorum recte creditur. Moyſi iterum poſt hāc uiſionē corpus ſepulturæ cōmendatur, ut ipſum in nouiſſimo die quando reſurgent mortui aſſumere poſſit.

De Lazaro & cæteris reſuſcitatis mortuis. Cap. XI

Ioan. 11

Immobili ergo uoluntate deus uniuerſorū uitas certo fini & termino præordinauit: quorundā igitur uita non ut moriātur, morte interfici uidet̃, ſed ut per hoc qui reſuſcitant clariores utpote deo cum hominibus etiā habeātur. Vnde de ipſo Lazaro diſcipulis à domino dicit̃, Hæc infirmitas nō eſt ad mortem, ſed ut filius hominis per eā clarificet̃. Quarto die reſuſcitatur, quod non ſpatiū uitæ eius poſuit, ſed quod ſine mutatione dominus diſpoſuit facere, ſæpe retrahere ſimulat, ut partū uxoribus Abrahā & Iſaac diſtulit ut gratius foret. Et dominus occaſiones præſtat, ut quod ipſe alicui donare cupit, indulgere rogetur, Si etenim ea quę non diſpoſuit aliquis ſanctorū rogauerit, nullo modo fieri permitit, ut ꝙ Moyſes terrā repromiſſionis ingrederetur, & Paulus ut ab eo angelus ſatanæ recederet, & petētes non impetrauerunt.

D

De omnibus ergo generaliter mortuis tale quid ſentit̃, ꝙ de prima uice moriuntur, ut per illos digni clarificentur. In his enim octo mortuis quos diuina ſcriptura ueteris & noui Teſtamenti reſuſcitatos cōmemorat, hoc conſiderandū eſt, ꝙ de eorū primo, id eſt, filio uiduę, quem Helias reſuſcitauerat

A

ita refertur: Reuertatur obſecro anima pueri.

3. Reg. 17

De nouiſſimo, id eſt, de Eutycho in Actibus apoſtolorū: Et ſublatus repertus eſt mortuus.

Act. 20

Ad quem cum deſcēdiſſet Paulus, incubuit ſuper eū, & cōplexus dixit, Nolite turbari, anima enim eius in eo eſt. Caute utrunq; intelligendū eſt, ꝙ uiduæ filius mortuus eſt, atq; anima eius reuerti à Propheta poſtulatur: alter uero mortuus eſt, & in eo eius eſſe animā Paulus dixit. In utroq; nanq; ſcriptura uera eſt, quia mētiri non poteſt. Sed qua ratione percipi poteſt, ubi in membris occultari corporis poſſet mortui anima? Niſi forte anima quę incorporalis eſt, corpori ineſſe occulte credit̃. Sed quidam intelligendi laborē uitantes, dicunt de Eutycho, ꝙ emittēs animā ita mortuus eſt, ut poſt modicū interuallum anima reuertente Paulū dixiſſe

B

putent, Anima illius in eo eſt. Sed tamen ſcriptura tacet, ſi egreſſa eſt aut reuerſa anima. Cæteri uero ſex mortui, quibus nec egreſſæ animæ, nec reuerſę nunciātur, ſine ulla hic ambiguitate pręſtāt quòd mortui ſint, & diuina operatione reſuſcitati ſint.

Tenebræ. Cap. XII

Solis defectio iuxta carnem non ut ſolet quando luna accēditur facta erat: ſed in plena luna, ſcilicet quintadecima die mēſis, ne caſu putaretur fuiſſe, quod euenerat: & tantū lucē ſolis media die tenebræ obſcurauerūt, ut per tres illas horas defectionis ſtellæ in cœlo uiſæ ſint.

Sepulchra aperta XIII

De corporibus ſanctorū uenientibus de monumētis ſuis poſt reſurrectionē domini: ſed rurſum in monumenta quomodo & de Moyſe memini redintrarunt,

C

ubi reſurrectionē omnium nouiſſimā expectant, ut Apoſtolus ait: Hi omes teſtimonio fidei probati inuēti ſunt, nō acceperūt repromiſſionē à deo ꝓ nobis melius aliud prouidēte, uti ne ſine nobis cōſummarētur.

Heb. 11

Si igitur iſti & Moyſes bis reſurgere in hac oſtenſione, utiq; & in nouiſſima cunctorū reſurrectiōe, credēdi ſunt? Sed hoc abſit à catholica fide, ut ſemel morietem bis credat qs reſurgere. Niſi forte bis mori Moyſen & iſtos aliquis dicat: ſed nuſquā de his ſcribit̃ qui ſic apparuerūt, reſurrexiſſe: ſed aut uiuere aut apparuiſſe, uel de ſepulchris exiſſe. Nomen aūt reſurrectionis in ijs qui poſt mortē in uita hac cōuerſati ſunt, aut in domini, aut in futura omniū reſurrectione ponit̃. Talis aūt apparitio iſtorū, nec ad ui-

D

tam humanā, neq; ad reſurrectionē futuram pertinet, ſed ad cōſummationē dominicæ reſurrectionis, & ad credulitatē reſurrectionis animarum ex inferis, talis apparitio animos mouet. ſicut in reſuſcitatis mortuis ſimilitudo tantū, nō mors cōtinua fieri cernit̃, Ita & in his ſimilitudo reſurrectionis, nō ipſa reſurrectio oſtēdebat̃. De cōtinua eñ morte nullus ad uitam indeciduā, niſi dñs uſq; ad nouiſſimū diē reuertit̃, & à uera reſurrectiōe nunquā in mortē iterū aliquis retrudetur.

De cibo domini poſt reſurrectionem. Cap. XIIII

De cibo domini poſt reſurrectionē. hunc aūt carnalē cibū qualiter reſurrectiōis caro ſuſceperit, docti requirūt, dū reſurrectura corpora ſpiritalia eſſe cūcti fideles ſciunt, ut dicitur: Reſurget corpus ſpiritale. Quapropter reſurgēt corpora nō guſtatura, ſano ſenſu credit̃ poſſibilitatē edendi cibos, ſi neceſſe foret.

foret, habitura. Hæc dei exẽpla minime denegãt, ut angeli iuxta ilicẽ Mambre. Sed hoc nõ ut nos A ruminatos cibos ſtomacho & inteſtinis cõferũt, ſed ſtatim ut accepta uelut uidentur deguſtent, in ſpiritalẽ naturã, nõ ex parte, ſed tota trãsformant.

Petrus paralyticũ reſtituit. Cap. XV Act. 3

Conueniẽtia de ſpirituſancto in colũba ſuper Chriſtum, & in igne ſuper Apoſtolos perſcripta ſunt: & quando diximus de diuiſione linguarũ & de uirtutibus Apoſtolorũ poſt acceptũ ſpiritũ in excuſatione eleemoſynæ & paupertatis profeſſione, quando Petrus paralytico dixit, Surge & ambula, magiſtri præceptum ſeruans: Nolite habere

Math. 10

aurũ, neq; argentum, dum ſoli deo ſeruiẽs de iniquo mammona expeditus fuerat, uerbi imperio morbo ligatũ cito ſoluebat. Ecce quãta eſt Apoſtolica uirtus in Chriſto, ſanum Ananiã dum Petrus arguit per ſermonis tantũ imperiũ, morte ligauit, & Tabitham mortis uinculo ligatã, eadem imperij poteſtate diſſoluit. Ideoq; prius Ananias & Saphira in cõſpectu Eccleſiæ cito mortui ſunt, ut Apoſtolica autoritas quanta eſſet oſtenderetur, & quàm magnum peccatum eſſet, quod oblatum eſt iterum ab Eccleſia retrahere, monſtraretur, & cæteri exemplo huius caſtigarentur.

Virtus Petri. Cap. XVI

Act. 9

D. AVRELLI AVGVSTINI
LIBER DE AGONE CHRISTIANO.

B

Corona certãtibus datur. Capu I

CORONA uictoriæ nõ promittitur niſi certãtibus. In diuinis aũt ſcripturis aſſidue inuenimus ꝓmitti nobis coronã ſi uicerimus. C Sed ne lõgũ ſit multa cõmemorare, apud Apoſtolũ Paulũ maniſeſtiſſime legitr: Opus perfeci, curſum cõſummaui, fidẽ ſeruaui, iã ſupereſt mihi corona iuſtitiæ. Debemus ergo cognoſcere quis ſit ille aduerſarius, quem ſi uicerimus coronabimur. Ipſe eſt em̃ quẽ dñs noſter prior uicit, ut etiã nos in illo ꝑmanẽtes uincamus per ipſum. Et dei quidẽ uirtus atq; ſapiẽtia, & uerbum per quod facta ſunt omnia, qui filius dei unicus eſt, ſuper omnem creaturã ſemper incommutabilis manet. Et quoniã ſub illo eſt etiã creatura quæ nõ peccauit, quanto magis ſub illo eſt omnis creatura peccatrix? Ergo quoniã ſub illo ſunt om̃es ſancti angeli, multo magis ſub illo ſunt om̃es præuaricatores angeli, quorũ diabolus princeps eſt. Sed qa naturã noſtrã deceperat, dignatus eſt unigenitus dei filius ipſam naturã noſtrã ſuſcipere, ut de ipſa diabolus uinceretur, & quem ſemper ipſe ſub ſe habet, etiam ſub nobis eum eſſe faceret: ipſum ſignificat dicens: Princeps huius mundi miſſus eſt foras. Non quia extra mundũ miſſus eſt quomodo quidam hæretici putant, ſed foras ab animis eorum qui cohærẽt uerbo dei, & nõ diligunt mundũ, cuius ille princeps eſt, quia dominatur eis qui diligũt tẽporalia bona quæ hoc uiſibili mũdo cõtinẽtur: nõ quia ipſe dñs eſt huius mũdi, ſed princeps cupiditatũ earũ quibus cõcupiſcitur omne quod tranſit ut ei ſubiaceãt qui negligunt æternũ deũ, & diligũt inſtabilia & mutabilia. Radix em̃ eſt omniũ malorũ cupiditas, quã quidã appetentes à fide errauerũt, & inſeruerũt ſe doloꝛib. multis. Per hanc cupiditatẽ regnat in homine diabolus & cor eius tenet. Tales ſunt om̃es qui diligũt iſtũ mundũ. Mittitur aũt diabolus foras, quandò ex toto corde huic mũdo renunciať. Sic enim renunciať diabolo, qui princeps eſt huius mũdi, cũ renũciatur corruptelis & pompis & angelis eius. Ideoq; ipſe dominus iã triũphantẽ naturã hominis portãs, Scitote, inquit, quia ego uici mũdum.

2.Tim. 4

Aduerſarius noſter

Ioan. 12

1.Tim. 6

Ioan. 16

Multi autẽ dicũt quomodo poſſumus uincere diabolum quẽ nõ uidemus? Sed habemus magiſtrum qui nobis demõſtrare dignatus eſt, quomodo à nobis inuiſibiles hoſtes uincãtur. De illo em̃ dixit Apoſtolus, Exuens ſe carne principatus & poteſtates exemplauit fiducialiter triũphans eos in ſemetipſo. Ibi ergo uincũtur inimicæ nobis inuiſibiles poteſtates, ubi uincuntur inuiſibiles cupiditates. Et ideo qui in nobiſipſis uincimus temporaliũ rerum cupiditates, neceſſe eſt ut in nobiſipſis uincamus & illum, qui per ipſas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictũ eſt diabolo, Terrã manducabis: dictum eſt peccatori, Terra es, & in terrã ibis. Datus eſt ergo in cibũ diabolo peccator. C Non ſimus terra, ſi nolumus mãducari à ſerpente. Sicut enim quod mãducamus, in noſtrum corpus conuertimus, ut cibus ipſe ſecundũ corpus hoc efficiatur quod nos ſumus: ſic malis motibus per nequitiã & ſuperbiã & impietatem hoc efficitur quiſq; quod diabolus eſt, id eſt ſimilis eius: & ſubijcitur ei, ſicut ſubiectum eſt nobis corpus noſtrũ. Et hoc eſt quod dicitur, mãducari à ſerpẽte. Quiſquis itaq; timet illum ignẽ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius, det operã triumphare de illo in ſemetipſo. Eos em̃ qui foris nos oppugnãt, intus uincimus, uincẽdo cõcupiſcentias per quas nobis dominantur. Et quos inuenerint ſui ſimiles, ſecũ ad pœnas trahũt. Sic & Apoſtolus dicit, quòd in ſemetipſo pugnet aduerſus D poteſtates exteriores. Ait enim: Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus principatus & poteſtates huius mundi, rectores harũ tenebrarum, aduerſus ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Cœlum enim dicitur & iſte aer, ubi uenti & nubes & procellæ & turbines fiunt, ſicut etiã ſcriptura dicit in multis locis. Et intonuit de cœlo dominus: Et aues cœli & uolatilia cœli: cũ manifeſtũ ſit aues in aere uolare. Et nos in conſuetudine hũc aerẽ cœlum appellamus: nã cũ de ſereno uel nubilo quærimus, aliquãdo dicimus, Qualis eſt aer? aliquãdo, Quale eſt cœlũ? Hoc dixi, ne q̃s exiſtimet ibi habitare mala dæmonia, ubi ſolẽ & lunã & ſtellas deus ordinauit: quę mala dæmonia ideo Apoſtolus appellat ſpiritalia, quia etiam

Quod uincamus diabolum uincendo concupiſcentias. Cap. II

Eph. 6

Vocabulũ cœli. Cap. III

Locus dæmonum

malì

mali angeli in ſcripturis ſpiritus appellãtur. Ideo
autẽ rectores harum tenebrarũ eos dicit, quoniã A
peccatores homines tenebras appellat, quib. iſti
Eph. 5 dominantur. Ideo & alio loco dicit: Fuiſtis enim
aliquãdo tenebrę, nunc autẽ lux in domino: quia
ex peccatoribus iuſtificati erãt. Nõ ergo arbitre-
mur in ſummo cœlo habitare diabolũ cũ angelis
Somnia Manichæorũ. IIII ſuis, unde lapſum eſſe credimus. Sic enim erra-
uerũt Manichæi, qui dicũt ante mũdi cõſtitutio-
nem fuiſſe gentẽ tenebrarũ, quæ cõtra deũ rebel-
lauit, in quo bello credunt miſeri omnipotentem
deũ nõ ſibi aliter potuiſſe ſuccurrere, niſi partem
ſuã contra eam gentẽ mitteret. Cuius gẽtis princi
pes, ſicut illi dicũt, deuorauerũt partẽ dei, & tẽpe
tati ſunt ut poſſet mũdus de illis fabricari. Sic di-
cunt deũ perueniſſe ad uictoriã cum magnis cala
mitatibus & cruciatib. & miſerijs mẽbrorũ ſuo- B
rum, quæ mẽbra dicũt eſſe cõmixta tenebroſis ui
ſceribus principũ illorũ, ut eos tẽperarent & à fu-
rore compeſcerẽt. Et non intelligunt tam ſacrile-
gam eſſe ſuã ſectam, ut credant omnipotentẽ deũ
non per creaturã quã fecerit, ſed per ipſam natu-
ram ſuã bellaſſe cũ tenebris, quod nephas eſt cre-
dere. Neq; hoc ſolũ, ſed etiã illos qui uicti ſunt, fa-
ctos eſſe meliores, quia furor eorũ cõpreſſus eſt:
dei autẽ naturã, quæ uicit, factam eſſe miſerrimã.
Dicũt etiã eam per ipſam cõmixtionẽ perdidiſſe
intellectum & beatitudinẽ ſuã, & magnis errori
bus & cladibus eſſe implicatã. Quã ſi aliquando
uel totã purgari dicerent, magnã tamen impieta-
tem cõtra omnipotentẽ deum affirmarent, cuius
partẽ crederẽt tanto tẽpore in erroribus & pœ- D
nis eſſe iactatã ſine aliquo peccati crimine. Nunc
uero infœlices audẽt adhuc dicere, nec totã poſ-
ſe purgari: & ipſam partẽ quæ purgari nõ potue-
rit, proficere ad uinculũ, ut inde inuoluat̃, & illi-
getur malitiæ ſepulchro: & ſic ibi ſemper ſit pars
ipſa dei miſera, quę nihil peccauit, & affligatur in
æternũ carcere tenebrarũ. Hoc illi dicunt, ut ſim-
plices animas fallant. Sed quis tam ſimplex eſt, ut
iſta nõ ſentiat eſſe ſacrilega, quibus affirmant om
nipotentẽ deũ neceſſitate oppreſſum eſſe, ut par-
tem ſuã bonã & innocentẽ tantis cladib. obruen-
dam, & tãta immũditia inquinandã daret, & non
totã liberare poſſet: & quod liberare nõ poterat,
ęternis uinculis colligaret? Quis ergo iſta nõ exe
cretur? Quis nõ intelligat impia eſſe et nephãda? C
Sed illi quãdo capiũt homines, non iſta prius di-
cunt: quæ ſi dicerẽt, riderẽtur aut fugarẽtur ab o-
mnibus. Sed eligunt capitula de ſcripturis, quæ
ſimplices homines nõ intelligunt, & per illa deci
piũt animas imperitas, quærẽdo unde ſit malũ. Si
cut in iſto capitulo faciũt, quo ab Apoſtolo dictũ
eſt, Rectores harũ tenebrarũ, & ſpiritalia nequi-
tiæ in cœleſtibus. Quærunt enim deceptores illi,
& interrogãt hominẽ ſcripturas diuinas nõ intel-
ligentẽ, unde ſint in cœlo rectores tenebrarũ, ut
cum reſpõdere nõ potuerit, traducatur ab eis per
curioſitatẽ: quia om̃is anima indocta curioſa eſt.
Qui aũt fidẽ catholicã bene didicit, & bonis mo-
ribus & uera pietate munitus eſt, q̃uis eorũ hęre

ſim neſciat, reſpondet illis tamẽ. Nec enim decipi
A poteſt, qui iam nouit quid pertineat ad Chriſtia-
nam fidẽ, quæ catholica dicitur, per orbẽ terrarũ
ſparſam, & cõtra om̃es impios, & peccatores, ne
gligentes autẽ ſui, domino gubernante ſecuram.
Quoniã ergo dicebamus apoſtolũ Paulum di- Illud ſpiritalia nequitiæ, quomodo accipiẽdum. Cap. V
xiſſe habere nos colluctationẽ aduerſus rectores
harũ tenebrarũ, & ſpiritalia nequitiæ in cœleſti-
bus: & probauimus etiã iſtum aerem terræ proxi
mum cœlũ uocari, oportet credere aduerſum dia
bolũ & angelos eius nos dimicare, qui gaudent
perturbationib. noſtris: nã et ipſe Apoſtolus alio
loco diabolum principẽ poteſtatis aeris huius ap
pellat. Quãuis ille locus, ubi ait: Spiritalia nequi- Epheſ. 2
tię in cœleſtibus: poſſit & aliter intelligi, ut nõ ip
ſos præuaricatores angelos in cœleſtib. eſſe dixe
B rit, ſed nos potius, de quib. alio loco dicit: Cõuer- Philip. 3
ſatio noſtra in cœlis eſt: ut & nos in cœleſtib. cõ-
ſtituti, id eſt in ſpiritalib. præceptis dei ambulan-
tes, dimicemus aduerſus ſpiritalia nequitiæ, quæ
nos inde conantur abſtrahere. Magis ergo illud
quærendũ eſt, quomõ aduerſus eos, quos non ui-
demus, pugnare poſſimus, & uincere, ne putent
ſtulti aduerſus aerẽ debere nos certare. Docet In quo Apoſtolus imitandus ſit. Cap. VI
itaq; Apoſtolus ipſe, dicẽs: Non ſic pugno quaſi
aerẽ cædẽs: ſed caſtigo corpus meũ, & in ſeruitu-
tem redigo, ne forte alijs prædicãs, ipſe reprobus
inueniar. Itẽ dicit: Imitatores mei eſtote, ſicut & 1. Cor. 4
ego Chriſti. Qua in re intelligẽdũ eſt, etiã ipſum
Apoſtolũ in ſemetipſo triũphaſſe de poteſtatib.
huius mũdi, ſicut de dño dixerat, cuius ſe imitato
D rẽ profitetur eſſe. Imitemur ergo & nos illũ, ſicut
hortat̃, & caſtigemus corpus noſtrũ, & in ſeruitu
tem redigamus, ſi mundũ uolumus uincere: quia
per illicitas delectatiões ſuas & põpas, & perni-
cioſam curioſitatẽ nobis dominari poteſt hic mũ
dus, id eſt ea quę in hoc mundo ꝑnicioſa delecta-
tiõe colligãt amatores rerũ tẽporaliũ, et diabolo
atq; angelis eius ſeruire cogũt. Quibus omnib. ſi
renũciamus, redigimus in ſeruitutem corpus no-
ſtrũ. Sed ne quis forte hoc ipſum quærat, quo- Omnem creaturam ſeruire deo. Cap. VII
modo fiat ut corpus noſtrũ ſeruituti ſubijciamus:
facile intelligi & fieri poteſt, ſi prius noſipſos ſub
ijciamus deo bona uolũtate & charitate ſyncera:
nã omnis creatura, uelit nolit, uni deo & dño ſuo
ſubiecta eſt. Sed hoc admonemur, ut tota uolũta
C te ſeruiamus dño deo noſtro: quoniã iuſtus libe-
raliter ſeruit, iniuſtus aũt cõpeditus ſeruit. Om̃es
tamẽ diuinæ ꝓuidẽtię ſeruiũt, ſed alij obediũt tan
quã filij, & faciũt cũ ea quod bonũ eſt: alij uero li-
gant̃ tanq; ſerui, & fit de illis quod iuſtum eſt. Ita
deus omnipotẽs, dñs uniuerſæ creaturæ, qui fecit
omnia, ſicut ſcriptũ eſt, bona ualde, ſic ea ordina-
uit, ut & de bonis & de malis benefaciat. Quod
em̃ iuſte fit, bene fit. Iuſte autẽ ſunt beati boni, &
iuſte mali pœnas patiũtur. Ergo et de bonis & de
malis benefacit deus, quoniã iuſte om̃ia facit. Bo
ni aũt ſunt, qui tota uolũtate deo ſeruiũt mali aũt
neceſſitate ſeruiũt: nemo em̃ leges omnipotentis
euadit. Sed aliud eſt facere q̃d lex iubet, aliud pa-
ti quod lex iubet. Quapropter boni ſecũdũ leges
faciunt

faciunt, mali ſecundũ leges patiuntur. Nec enim nos moueat, q in hac uita ſecundũ carnẽ, quã portant iuſti, multa grauia & aſpera tolerãt: nihil mali patiũtur, quia iã poſſunt dicere quod ille uir ſpiritalis exultat & prædicat apoſtolus Paulus, dicẽs: Gloriamur in tribulationibus, ſciẽtes quoniã tribulatio patientiã operatur, patientia probationẽ, probatio uero ſpem, ſpes autẽ non confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordib. noſtris per ſpiritũſanctum, qui datus eſt nobis. Si ergo in hac uita, ubi tãta tormẽta ſunt, poſſunt boni & iuſti uiri, cũ talia patiũtur, non ſolũ æquo animo tolerare, ſed etiã charitate in deo gloriari: quid cogitandũ eſt de illa uita, quæ nobis promittitur, ubi nullam de corpore moleſtiã ſentiemus? Quoniã nõ ad hoc reſurget corpus iuſtorũ, ad quod reſurget corpus impiorũ, ſicut ſcriptũ eſt: Omnes reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Et ne quiſquã putet nõ iuſtis immutationẽ iſtã promitti, ſed potius iniuſtis, & eã æſtimet eſſe pœnalem, ſequitur & dicit, Et mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur: Quicũq; ergo mali ſunt, ſic ordinati ſunt: quia & unuſquiſq; ſibi, & omnes inuicẽ ſibi nocẽt. Hoc enim appetũt quod pernicioſe diligitur, et quod eis facile auferri poteſt, & hoc ſibi auferũt inuicẽ, quãdo ſe perſequunf. Et ideo cruciãtur quibus auferũtur tẽporalia, quia diligũt ea, illi aut qui auferũt, gaudẽt. Sed talis lætitia cæcitas eſt, & ſumma miſeria: ipſa eñ magis implicat animã, & ad maiora tormenta perducit. Nã gaudet & piſcis, quãdo hamum non uidẽs, eſcã deuorat: ſed cum piſcator eum adducere cœperit, uiſcera eius torquẽtur primo, deinde ab omni lætitia ſua per ipſam eſcã, de qua lætatus eſt, ad conſumptionẽ trahitur. Sic ſunt omnes, qui de bonis tẽporalibus beatos ſe eſſe putãt: hamũ enim acceperũt, & cũ illo ſibi uagãtur. Veniet tẽpus ut ſentiãt quãta tormẽta cum auiditate deuorauerint. Et ideo bonis nihil nocẽt, quia hoc eis auferũt, quod nõ diligunt: nã quod diligũt, & unde beati ſunt, auferre illis nemo poteſt. Cruciatus uero corporis malas animas miſerabiliter affligit, bonos autẽ fortiter purgat. Sic fit ut & malus homo & malus angelus diuinæ prouidẽtiæ militent, ſed neſciunt quid boni de illis operetur deus. Non itaq; pro meritis officij, ſed p meritis malitiæ ſtipendiantur. Sed ut hæ animæ, quæ habẽt uoluntatẽ nocẽdi & rationẽ cogitãdi, ſub diuinis legibus ordinatæ ſunt, ne aliquid iniuſtum quiſq; patiatur: ita & omnia animalia & corporalia in genere ſuo & ordine ſuo diuinæ prouidẽtiæ legib. ſubdita adminiſtrantur. Ideo dñs dicit: Nónne duo paſſeres aſſe ueneunt, & unus eorũ nõ cadit ſuper terrã ſine uoluntate patris ueſtri? Hoc enim dixit, uolẽs oſtẽdere quicquid uiliſſimũ homines putãt, omnipotẽtia domini gubernari. Sic enim & uolatilia cœli ab eo paſci, & lilia agri ab eo ueſtiri, ueritas loquit, quæ capillos etiam noſtros numeratos eſſe dicit. Sed quoniã mũdas animas rationales per ſe ipſe deus curat, ſiue in optimis & magnis angelis, ſiue in hominib. tota ſibi uolũtate ſeruiẽtibus, cætera uero p ipſos gubernat, uериſſime dici potuit etiã illud ab Apoſtolo: Nõ eñ de bobus cura eſt deo. In ſcripturis enim ſanctis deus homines docet, quomõ cũ hominib. agãt, & ipſi deo ſeruiãt: quomodo aũt agant cũ pecoribus ſuis, ipſi ſciũt: id eſt quomodo ſalutẽ pecorũ ſuorũ gubernent uſu & peritia & ratione naturali: quę quidem omnia de magnis ſui creatoris opibus acceperũt. Qui ergo poteſt intelligere quomõ uniuerſæ creaturæ conditor deus gubernet eam per animas ſanctas, quę myſteria eius ſunt in cœlis & in terris, quia & ipſæ ſanctæ animę ab ipſo factæ ſunt, & in eius creatura primatũ tenẽt: qui ergo poteſt intelligere, intelligat, & intret in gaudiũ domini ſui. Si autem hoc nõ poſſumus, quandiu ſumus in corpore, & peregrinamur à domino, guſtemus ſaltẽ q ſuauis eſt dominus, qui dedit nobis pignus ſpiritum, in quo ſentiamus eius dulcedinẽ, & deſideremus ipſum uitæ fontẽ, ubi ſobria ebrietate inũdemur & irrigemur ſicut lignũ quod plantatũ eſt ſecus decurſus aquarũ, & dat fructum in tẽpore ſuo, & folia eius nõ decidẽt. Dicit enim ſpirituſſanctus, Filij autẽ hominũ in tegmine alarũ tuarũ ſperabũt: Inebriabũtur ab ubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuę potabis eos: Quoniam apud te eſt fons uitæ. Talis ebrietas nõ euertit mentẽ, ſed tamen rapit ſurſum, & obliuionẽ præſtat omniũ terrenorũ. Sed ſi poſſumus toto affectu iam dicere: Quẽadmodũ deſiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita deſiderat anima mea ad te deus. Quod ſi forte adhuc propter ægritudines animæ, quas de ſeculi amore concepit, nec guſtare ſumus idonei q dulcis eſt dñs: uel credamus diuinæ autoritati, quã uoluit eſſe in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, q factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdũ carnẽ, ſicut Apoſtolus loquit: Omnia eñ p ipſum facta ſunt, ſicut in Euãgelio ſcriptũ eſt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Qui noſtrę imbecillitati miſertus eſt, q imbecillitatẽ nõ eius opere, ſed noſtra uolũtate meruimus: nã deus hominẽ inexterminabilẽ fecit, et ei liberũ uoluntatis arbitriũ dedit. Nõ enim eſſet optimus, ſi dei præceptis neceſſitate nõ uolũtate ſeruiret. Facile eſt omnino, quãtũ exiſtimo, quod intelligere nolũt, qui catholicã deſerũt fidem, & Chriſtiani uocari uolunt: nã ſi ſic ſatẽtur naturam noſtrã nõ poſſe ſanari, niſi recte faciendo: fateãtur eam nõ infirmari, niſi peccando. Et ideo nõ eſt credẽdũ animã noſtrã hoc eſſe quod deus eſt: quia ſi hoc eſſet, nec ſua uoluntate, nec aliqua neceſſitate in deterius mutaret, quoniã omnimodo incõmutabilis intelligitur deus: ſed ab eis qui nõ in cõtentione & æmulatione & uanæ gloriæ cupiditate amãt loqui quod neſciũt, ſed humilitate Chriſtiana ſentiũt de domino, & in bonitate & in ſimplicitate cordis quærũt eũ. Hãc ergo imbecillitatẽ noſtrã ſuſcipere dignatus eſt filius dei, & uerbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis: non quia æternitas illa mutata eſt, ſed quia mutabilẽ creaturã mutabilibus hominũ oculis oſtẽdit, quã incommutabili maieſtate ſuſcepit. Sunt autem ſtulti qui dicunt, Nõ poterat aliter ſapientia dei

Marginal notes: Rom. 5 · 1. Cor. 15 · Omnia diuina prouidẽtia gubernari. VIII · Matth. 10 · 1. Cor. 9 · Hortatio ad diligendum deum. Ca. IX · Pſal. 35 · Pſal. 41 · Fides. Ca. X · Ioan. 1 · Liberum arbitrium · Cur factus homo. Cap. X

dei homines liberare, niſi ſuſciperet hominē, &
naſcereť ex fœmina, & à peccatorib. om̄ia illa pa A
tereť? Quibus dicimus, Poterat omnino, ſed ſi ali
ter faceret, ſimiliter ueſtræ ſtultitiæ diſpliceret. Si
enim nō appareret oculis peccatorū, lumen eius
utiq; æternū, quod per interiores oculos uidetur,
inquinatis mētibus uideri non poſſet. Nunc autē
quia uiſibiliter nos cōmonere dignatus eſt, ut ad
inuiſibilia præpararet, diſplicet auaris, quia non
aureum corpus habuit: diſplicet impudicis, quia
ex fœmina natus eſt. Multū enim oderūt impudi
ci, φ concipiūt & pariūt fœminæ: diſplicet ſuper-
bis, φ contumelias patiētiſſime pertulit: diſplicet
delicatis, quia cruciatus eſt: diſplicet timidis, quia
mortuus eſt. Et ut nō uitia ſua uideantur defende
re, nō in homine dicūt ſibi hoc diſplicere, ſed in fi
lio dei. Nō enim intelligūt quid ſit æternitas dei, B
quę hominē aſſūpſit: & quid ipſa humana creatu
ra, quæ mutationib. ſuis in priſtinā firmitatē reuo
cabať, ut diſceremus, docente ipſo dn̄o, infirmita
tes, quas peccādo collegimus, recte faciēdo poſſe
ſanari. Oſtendebať enim nobis ad quā fragilitatē
homo ſua culpa peruenerit, & ex qua fragilitate
diuino auxilio liberareť. Itaq; filius dei hominem
aſſumpſit, & in illo humana pꝑpeſſus eſt. Hæc me-
dicina hominū tāta eſt, quāta nō poteſt cogitari:
nam quæ ſuperbia ſanari poteſt, ſi humilitate filij
dei nō ſanatur? Quæ auaritia ſanari poteſt, ſi pau
pertate filij dei nō ſanatur? Quæ iracundia ſanari
poteſt, ſi patiētia filij dei nō ſanatur? Quæ impie-
tas ſanari poteſt, ſi charitate filij dei non ſanatur?
Poſtremo quæ timiditas ſanari poteſt, ſi reſurre- C
ctione corporis nō ſanať? Erigat ſpem ſuā genus
humanū, & recognoſcat naturam ſuam, & uideat
quantū locū habeat in operib. dei. Nolite uoſip-
ſos contēnere uiri, filius dei uirū ſuſcepit. Nolite
uoſipſas contemnere fœminæ, filius dei natus ex
fœmina eſt. Nolite tamen amare carnalia, quia in
filio dei nec maſculus nec fœmina ſumus. Nolite
amare tēporalia, quia ſi bene amarenť, amaret ea
homo quē ſuſcepit filius dei. Nolite timere cōtu-
melias & cruces & mortē, quia ſi nocerent homi-
ni, non ea pateretur homo quē ſuſcepit filius dei.
Hæc omnis hortatio, quæ iam ubiq; prædicatur,
ubiq; uenerať, quę omnē obedientē animā ſanat,
nō eſſet in rebus humanis, ſi nō eſſent facta illa o-
mnia quæ ſtultiſſimis diſplicēt. Quē dignať imi- D
tari uitioſa iactantia, ut ad uirtutem percipiendā
poſſit adduci, ſi erubeſcit imitari eū, de quo dictū
eſt anteq; naſceretur, φ filius altiſſimi uocaretur,
& per omnes iam gētes, quod negare nemo po-
teſt, filius altiſſimi uocať? Si multū de nobis ſenti
mus, dignemur imitari eū qui filius altiſſimi uo-
catur. Si parū de nobis ſentimus, audeamus imi-
tari piſcatores & publicanos, qui eū imitati ſunt.
O medicinā omnib. conſulentē, omnia tumentia
comprimentē, omnia tabeſcētia reficientē, om̄ia
ſuperflua reſecantē, omnia neceſſaria cuſtodien-
tem, omnia perdita reparantē, omnia deprauata
corrigentē. Quis iam ſe extollet contra filiū dei?
Quis de ſe deſperet, ꝓ quo tā humilis eſſe uoluit

Impudici uſores naturæ

filius dei? Quis beatā uitā eſſe arbitreť in ijs quæ
A contēnenda eſſe docuit filius dei? Quibus aduer
ſitatibus cedat, qui naturā hominis à tantis perſe-
cutionibus cuſtoditā credit in filio dei? Quis ſibi
eſſe clauſum regnū cœlorū putet, qui cognoſcit
publicanos & meretrices imitatos eſſe filiū dei?
Qua peruerſitate nō careat, qui facta & dicta in-
tuetur & diligit & ſectatur illius hominis, in quo
ſe nobis ad exemplum uitæ præbuit filius dei?

Itaq; iā & maſculi & fœminę, & omnis ætas, &
omnis huius ſeculi dignitas ad ſpem uitæ æternæ
cōmutata eſt. Alij neglectis tēporalib. bonis con
uolant ad diuina. Alij cedunt eorū uirtutibus qui
hæc faciūt, & laudāt quod imitari nō audēt. Pau-
ci autē adhuc murmurāt, & inani liuore torquen-
tur: aut qui ſua quęrūt in eccleſia, quāuis uideanť
B catholici: aut ex ipſo Chriſti nomine gloriā quæ-
rētes, hæretici: aut peccatū impietatis ſuæ defen-
dere cupiētes, Iudęi: aut curioſitatē uanæ licētiæ
perdere timentes, Pagani. Sed eccleſia catholica
per totū orbē longe lateq; diffuſa, impetus eorū
prioribus tēporib. frangēs, magis magiſq; robo-
rata eſt: nō reſiſtendo, ſed perferendo. Nunc uero
inſidioſas eorū quæſtiones fide irridet, diligentia
diſcutit, intelligētia diſſoluit: criminatores palea
tum ſuarū non curat, quia tēpus meſſis, & tēpus
arearū, & tempus horreorū caute diligenterq; di-
ſtinguit. Criminatores aūt frumēti ſui, aut erran-
tes corrigit, aut inuidentes inter ſpinas & zizania
computat. Subijciamus ergo animā deo, ſi uolu-
mus ſeruituti ſubijcere corpus noſtrū, et de diabo
C lo triūphare. Fides eſt prima quæ ſubiugat ani-
mā deo, deinde præcepta uiuēdi, quib. cuſtoditis
ſpes noſtra firmať, & nutritur charitas, & lucere
incipit quod antea tantūmodo credebatur. Cum
enim cognitio & actio dona ſint dei & beatū ho-
minē faciāt: ſicut in cognitiōe cauēdus eſt error,
ſic in actione cauēda eſt nequitia. Errat autē quiſ-
quis putat ueritatē ſe poſſe cognoſcere, cū adhuc
nequiter uiuat. Nequitia eſt aūt mundū iſtum di-
ligere, & ea quæ naſcunť & tranſeūt, pro magno
habere: & ea cōcupiſcere, et ꝓ his laborare, ut ac-
quirātur: & lætari, cū abundauerint: & timere, ne
pereant: & cōtriſtari, cū pereūt. Talis uita nō po-
teſt purā illam & ſyncerā & incōmutabilem uide
re ueritatē, & inhærere illi, & in æternū iam non
D † moueri. Itaq; priuſquā mēs noſtra purgeť, debe
mus credere quod intelligere nondum ualemus:
quoniā ueriſſime dictū eſt per Prophetā: Niſi cre
dideritis, nō intelligetis. Fides in eccleſia breuiſſi
me tradiť, in qua cōmendanť æterna, quæ intelli
gi à carnalib. nondū poſſunt: & tēporalia præteri
ta & futura, quę pro ſalute hominū geſſit, et geſtu
ra eſt æternitas diuinæ ꝓuidentiæ. Credamus er-
go in patrē & filiū & ſpiritūſanctum: hæc æterna
ſunt & incōmutabilia, id eſt unus deus unius ſub
ſtātiæ trinitas æterna: deus ex quo om̄ia, per quē
omnia, in quo omnia. Nec eos audiamus qui di
cūt patrē tantūmodo eſſe, nec habere filiū, nec eſ-
ſe cū eo ſpiritūſanctū: ſed ipſum patrē aliquando
appellari filiū, aliquando ſpiritūſanctū. Neſciunt
enim

De effectu humanitatis. Cap. XII

De fide & operatione. XIII

Mēs ueritatis capax non eſt, niſi uitijs libera

al. mori

Eſa. 7

Cōtra eos qui tres perſonas negant. Cap. XIIII

enim principiū, ex quo ſunt omnia: & imaginem eius, per quā formātur omnia: & ſanctitatē eius, in qua ordinantur omnia.

Cōtra eos qui inducunt tres deos. Cap. XV

Nec eos audiamus, qui indignātur & ſtomachātur, quia nō tres deos colēdos dicimus, Neſciūt enim ꝙ ſit una eademq́ ſubſtātia, & phātaſmatibus ſuis illudūtur: quia ſolēt uidere corporaliter uel animalia tria, uel quæcunq; corpora tria locis ſuis eſſe ſeparata. Sic putant intelligendā ſubſtantiā dei: & multū errant: quoniam ſuperbi ſunt, & nō poſſunt diſcere quia nolunt credere.

Contra eos qui inducūt diuerſitatem in ſanctam trinitatē Cap. XVI

Nec eos audiamus, qui patrem ſolum uerum deum & ſempiternum eſſe dicūt: filium aūt nō de ipſo genitū, ſed ab ipſo factum de nihilo, & fuiſſe tēpus quādo nō erat, ſed tamē primum locū tenere in omni creatura: & ſpiritūſanctum minoris maieſtatis eſſe ꝙ̃ filiū, & ipſum factum eſſe poſt filiū: & horū triū diuerſas eſſe ſubſtantias, tanq; aurū & argentū & æramentū: Neſciunt enim quid loquantur, & de his rebus quas per oculos carneos uidere cōſueuerūt, uanas imagines ad diſputatiōes ſuas transferūt. Quia reuera magnū eſt mēte conſpicere generationē, quæ nō fit ex aliquo tempore, ſed æterna eſt: & ipſam charitatē & ſanctitatē, qua generator & generatus ineffabiliter ſibi copulātur, Magnū & difficile eſt hæc mēte cōſpicere, etiā ſi pacata & trāquilla ſit. Nō poteſt ergo fieri ut illi hæc uideāt, qui terrenas generationes nimis intuētur, & ad iſtas tenebras addūt adhuc fumū, quem ſibi cōtentionibus & certaminib. quotidianis excitare non ceſſant: habentes animas carnis affectib. defluentes, tanq; ligna humore ſaginata, in quibus ignis fumum ſolū uomit, & habere flāmas lucidas nō poteſt. Et hoc quidē de omnibus hæreticis rectiſſime dici poteſt. Credētes ergo incōmutabilem trinitatē, credamus etiā in diſpenſationē tēporalem pro ſalute generis humani eſſe natū deū.

Chriſtum eſſe deum. XVII

Nec eos audiamus, qui filiū dei Ieſum Chriſtum nihil eſſe aliud ꝙ̃ hominē dicūt: ſed ita iuſtū, ut dignus ſit appellari filius dei. Et hos enim catholica diſciplina miſit foras, quoniā uanæ gloriæ cupiditate decepti, contētioſe diſputare uoluerunt, antequā intelligerēt quid ſit dei uirtus & dei ſapientia: & in principio uerbū, per quod facta ſunt omnia: & quomodo uerbū caro factum eſt, & habitauit in nobis.

Chriſtum corpus induiſſe uerum. XVIII
3 ſent. diſt. 4 cap. aſſumpſit. 1 ſent. diſt. 37 ca. ſolet etiam

Nec eos audiamus, qui non uerū hominem ſuſcepiſſe dicunt filiū dei, neq; natum eſſe de fœmina, ſed falſam carnē & imaginem ſimulatam corporis humani oſtēdiſſe uidentibus. Neſciunt enim quomō ſubſtantia dei adminiſtrans uniuerſam creaturā, inquinari omnino nō poſſit: & tamen prædicant iſtum uiſibilem ſolem, radios ſuos per omnes feces & ſordes corporum ſpargere, & eos mūdos & ſynceros ubiq; ſeruare. Si ergo uiſibilia mūda uiſibilibus immūdis cōtingi poſſunt, & non inquinari: quāto magis inuiſibilis & incōmutabilis ueritas per ſpiritū animā, & per animā corpus ſuſcipiens, toto homine aſſumpto ab omnibus eū infirmitatibus nulla ſua cōtaminatione liberauit? Itaq; magnas patiūtur anguſtias: & cū timent quod fieri nō poteſt, ne humana carne ue-

ritas inquinetur, ueritatē dicunt eſſe mentitā. Et cū ille præceperit, dicens: Sit in ore ueſtro, eſt eſt, non non: & Apoſtolus clamet, Nō erat in illo eſt & nō, ſed eſt in illo erat: iſti totum corpus eius falſam carnē fuiſſe contendunt, ut nō ſibi uideantur imitari Chriſtū, ſi non ſuis auditoribus mentiantur.

Matth. 5
1 Cor. 1

Deum habuiſſe tam mentem quam animam hominis. XIX

Nec eos audiamus, qui trinitatē quidem in una æterna ſubſtantia confitētur, ſed hominē ipſum, qui temporali diſpēſatione ſuſceptus eſt, audent dicere non habuiſſe hominis mentē, ſed ſolam animā & corpus: hoc eſt dicere, non fuit homo, ſed membra corporis habebat humana. Animā enim & corpus habēt & beſtiæ, ſed rationem nō habent, quæ mētis eſt propria. Sed ſi execrādi ſunt illi qui eū negant humanū corpus habuiſſe, quod eſt infimū in homine, miror ꝙ iſti nō erubeſcunt, qui hoc eū negant habuiſſe quod eſt optimum in homine. Multū enim lugēda eſt mēs humana, ſi uincitur à corpore ſuo, Siquidē in illo homine non reformara eſt, in quo ipſum corpus humanū iam dignitatē formæ cœleſtis accepit. Sed abſit ut hoc credamus, quod confinxit temeraria cæcitas & ſuperba loquacitas.

Chriſtum eſſe ſapiētiam dei. Cap. XX

Nec eos audiamus, qui ſic dicunt ab illa æterna ſapiētia ſuſceptū eſſe hominē, qui de uirgine natus eſt, quomō & alij homines ab ea ſapiētes fiūt, qui perfecte ſapientes ſunt. Neſciūt enim proprium illius hominis ſacramentū, & putāt hoc ſolū eū amplius habuiſſe inter cæteros beatiſſimos, quod de uirgine natus eſt. Quod ipſum ſi bene conſiderent, fortaſſis credant ideo illū hoc præter cæteros meruiſſe, qđ aliquid propriū præter cæteros habet etiā ipſa ſuſceptio. Aliud eſt enim ſapientē tantū fieri per ſapientiā dei, & aliud eſt ipſam perſonā ſuſtinere ſapientiæ dei: ꝙuis enim eadem natura ſit corporis eccleſiæ, multū tamen diſtare inter caput & membra cætera quis nō intelligat? Si enim eccleſiæ caput eſt homo ille, cuius ſuſceptione uerbū caro factum eſt, & habitauit in nobis, mēbra cætera ſunt omnes ſancti, quibus perficitur & cōpletur eccleſia. Quomodo ergo anima totū corpus noſtrum animat & uiuificat, ſed in capite & uidēdo ſentit, & audiendo & odorādo & guſtādo & tangēdo, in cæteris autē mēbris tangendo tantū: & ideo capiti cuncta ſubiecta ſunt ad operandū, illud autē ſupra collocatū eſt ad cōſulendū: quia ipſius animæ, quæ conſulit corpori, quodāmodo perſonā ſuſtinet caput, ibi enim om̄es ſenſus apparent. Sic uniuerſo populo ſanctorum tanq; uni corpori caput eſt mediator dei & hominū, homo Chriſtus Ieſus. Et propterea ſapientia dei & uerbū in principio, per quod facta ſunt omnia, nō ſic aſſumpſit illum hominē ut cæteros ſanctos, ſed multo excellentius, multoq́; ſublimius: quoniam ipſum ſolum aſſumi oportuit, in quo ſapientia dei patris hominibus appareret, ſicut eā uiſibiliter decebat oſtendi. Quapropter aliter ſunt ſapientes cæteri homines, quicunq; ſunt uel eſſe potuerūt uel poterunt: & aliter ille unus mediator dei & hominū, homo Chriſtus Ieſus: qui ſapiētiæ ipſius, per quā ſapientes fiunt quicunq; homines, non ſolū beneficium

habet, ſed etiã perſonã gerit. De cæteris enim ſapientibus & ſpiritalibus animis recte dici poteſt, A quòd habeant in ſe uerbũ dei per quod facta ſunt omnia: ſed in nullo eorũ recte dici poteſt, qđ uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: quod in ſolo domino noſtro Ieſu Chriſto rectiſſime dicitur.

Chriſtum non ſolũ corpus habuiſſe hominis Cap. XXI

Nec eos audiamus, qui ſolum corpus humanũ ſuſceptum eſſe dicũt à uerbo dei, & ſic audiunt quod dictũ eſt, Et uerbũ caro factum eſt, ut negent illum hominẽ uel animã uel aliquid hominis habuiſſe, niſi carnẽ ſolam. Errãt enim multum, nec intelligũt ideo carnẽ ſolam nominatã eſſe in eo quod dictum eſt, Verbũ caro factum eſt, quia hominum oculis propter quos facta eſt illa ſuſceptio, caro ſola potuit apparere. Nã ſi abſurdũ eſt & ualde indignũ ut humanũ ſpiritum homo ille non habuerit, ſicut ſuperius tractauimus: quanto magis abſurdum & indignũ eſt, ut nec ſpiritũ nec B animã habuerit, ſed hoc ſolũ habuerit quod etiam in pecorib. uilius eſt, & extremius, id eſt, corpus? A noſtra ergo fide etiã iſta impietas excludatur, totumq́; hominẽ atq; perfectum à uerbo dei ſuſceptum eſſe credamus.

Corpus Chriſti non fuiſſe imaginarium. Cap. XXII

Nec eos audiamus, qui tale corpus dominũ noſtrũ habuiſſe dicunt, quale apparuit in columba, quã uidit Ioannes baptiſta deſcendentẽ de cœlo & manentẽ ſuper eum in ſigno ſpiritusſancti. Ita enim perſuadere conanẽ filium dei natũ non eſſe de fœmina, Quia ſi carnalibus oculis eũ oportebat oſtẽdi, potuit, inquiũt, ſic aſſumere corpus quomõ ſpiritusſanctus. Nõ eñ & columba illa de ouo nata eſt, aiunt: & tamẽ humanis oculis potuit apparere. Quibus primũ il- C lud reſpondendum eſt, q; ibi legimus in ſpecie columbæ apparuiſſe Ioãni ſpiritũſanctum, ubi legimus etiã Chriſtum natũ eſſe de fœmina, & nõ oportet in parte credere Euãgelio, & in parte non credere. Vnde enim credis in colũbæ ſpecie demonſtratũ eſſe ſpiritũſanctum, niſi quia in Euãgelio legiſti? Ergo & ego inde credo Chriſtũ natum de uirgine eſſe, quia in Euãgelio legi. Quare autẽ ſpiritusſanctus nõ eſt natus de colũba, quẽadmodum Chriſtus de fœmina: illa cauſa eſt, quia non colũbas liberare uenerat ſpiritusſanctus, ſed hominibus ſignificare innocẽtiã & amorẽ ſpiritalẽ, quod in colũbæ ſpecie uiſibiliter figuratũ eſt. Dominus autẽ Ieſus Chriſtus qui uenerat ad homines liberãdos, in quibus & mares & fœminæ per- D tinẽt ad ſalutẽ: nec mares faſtidiuit, quia marẽ ſuſcepit: nec fœminas, quia de fœmina natus eſt. Huc accedit magnũ ſacramentũ, ut quoniam per fœminã nobis mors acciderat, uita nobis per fœminã naſceretur: ut de utraq; natura, id eſt fœminina & maſculina uictus diabolus cruciareẽ, quoniã de ambarũ ſubuerſione lætabatur: cui parum fuerat ad pœnã ſi ambæ naturæ in nobis liberarẽtur, niſi etiã per ambas liberaremur. Neq; hoc ita dicimus, ut dominũ Ieſum Chriſtũ dicamus ſolũ uerum corpus habuiſſe: ſpiritũſanctum autẽ fallaciter apparuiſſe oculis hominũ, ſed ambo illa corpora, uera corpora credimus. Sicut enim non oportebat ut homines falleret filius dei, ſic nõ decebat ut homines falleret ſpiritusſanctus: Sed om- A nipotẽti deo qui uniuerſam creaturã de nihilo fabricauit, nõ erat difficile uerũ corpus colũbæ ſine aliarũ columbarũ miniſterio figurare, ſicut ei non fuit difficile uerũ corpus in utero Mariæ ſine uirili ſemine fabricare: cũ natura corporea & in uiſceribus fœminæ ad formandũ hominem, & in ipſo mundo ad formãdã columbã imperio domini uoluntatiq; ſeruiret. Sed ſtulti homines & miſeri, quod aut ipſi facere non poſſunt, aut in uita ſua nunq; uiderũt, etiã ab omnipotẽti deo fieri potuiſſe nõ credũt.

Filiũ dei paſſione nõ fuiſſe mutatum. Cap. XXIII

Nec eos audiamus, qui ꝓpterea uolunt cogere, ut inter creaturas filiũ dei numeremus quia paſſus eſt. Dicunt enim, Si paſſus eſt mutabilis eſt: & ſi mutabilis eſt, creatura eſt, quia dei ſubſtãtia nõ poteſt immutari. Cũ quibus etiã nos dicimus, & dei ſubſtantiã cõmutari nõ poſſe, B & creaturã eſſe mutabilẽ. Sed aliud eſt eſſe creaturã, & aliud ſuſcipere creaturã. Filius ergo unigenitus dei, qui eſt uirtus & ſapiẽtia dei, & uerbũ per quod facta ſunt omnia, quia immutari nõ poteſt omnino, ſuſcepit humanã creaturã, quam lapſam erigere, atq; inueteratã renouare dignatus eſt. Nec in ea per paſſionẽ ipſe in deterius cõmutatus eſt, ſed eã potius per reſurrectionẽ in melius cõmutauit. Nec propterea uerbum patris, id eſt unicũ dei filiũ, per quem facta ſunt omnia, negandum eſt natũ & paſſum eſſe pro nobis. Et martyres enim paſſos dicimus & mortuos propter regna cœlorũ, nec tamẽ in ea paſſione & morte animæ eorũ occiſæ ſunt. Dicit enim dominus: Noli- *Matth. 10* C te timere eos qui corpus occidũt, animæ aũt nihil poſſunt facere. Sicut ergo martyres paſſos & mortuos dicimus in corporib. quæ portabãt, ſine animarũ interſectione uel morte: ſic filiũ dei paſſum & mortuũ dicimus in homine quẽ portabat, ſine diuinitatis aliqua cõmutatione uel morte.

Corpus ſemper manſiſſe idẽ. Cap. XXIIII

Nec eos audiamus qui negant tale corpus domini reſurrexiſſe, quale poſitũ eſt in monumẽto. Si enim tale nõ fuiſſet, nõ ipſe dixiſſet poſt reſurrectionẽ diſcipulis, Palpate & uidete, quoniã ſpiritus oſſa & carnẽ nõ habet, ſicut me uidetis habere. Sacrilegum eſt enim credere dominũ noſtrũ, cum ipſe ſit ueritas, in aliquo fuiſſe mentitũ. Nec nos moueat q; clauſis oſtijs ſubito eum apparuiſſe diſcipulis ſcriptũ eſt, ut propterea negemus illud fuiſ- D ſe corpus humanũ, quia contra naturã huius corporis uidemus illud per clauſa oſtia intrare, Omnia enim poſſibilia ſunt deo: nã & ambulare ſup aquas cõtra naturã huius corporis eſſe manifeſtũ eſt, & tamen nõ ſolũ ipſe dominus ante paſſionẽ ambulauit, ſed etiã Petrũ ambulare fecit. Ita ergo & poſt reſurrectionem ſuam de corpore ſuo fecit quod uoluit. Si enim potuit ante paſſionẽ clarificare illud ſicut ſplendorẽ ſolis, quare non potuit & poſt paſſionẽ ad quantã uellet ſubtilitatem in tẽporis momẽto redigere, ut per clauſa oſtia poſſet intrare?

Corpus ſublatum in cœlum. Cap. XXV

Nec eos audiamus, qui negant ipſum corpus ſecũ leuaſſe in cœlum dominum noſtrũ, & cõmemorant in Euangelio quod ſcriptum eſt: Nemo aſcẽdit in cœlũ, niſi qui de cœlo deſcẽ- *Ioan. 3*

dit

dit:& dicũt,quia corpus nõ deſcẽdit de cœlo, nõ
potuiſſe aſcẽdere in cœlũ.Non enim intelligunt, A
quoniã corpus nõ aſcẽdit in cœlũ. Dominus eñ
aſcẽdit,corpus autẽ non aſcendit,ſed leuatũ eſt in
cœlum,illo leuãte qui aſcẽdit.Si enim quiſq; de-
ſcendat,uerbi gratia, de monte nudus, cũ autem
deſcenderit,ueſtiat ſe,& ueſtitus iterũ aſcẽdat, re-
cte utiq; dicimus, Nemo aſcẽdit, niſi qui deſcen-
dit:nec ueſtem conſideramus quam ſecũ leuauit,
ſed ipſum qui ueſtitus eſt, ſolũ dicimus aſcẽdiſſe.

Chriſtus ad dexteram patris. XXVI

Nec eos audiamus,qui negant ad dexterã pa-
tris ſedere filiũ.Dicũt enim, Nunquid deus pater
habet latus dexterũ aut ſiniſtrum ſicuti corpora?
Nec nos hoc de deo patre ſentimus: nulla enim
forma corporis deus definit atq; cõcluditur. Sed
Dextera patris dextera patris eſt beatitudo perpetua, quę ſanctis
datur: ſicut ſiniſtra eius rectiſſime dicitur miſeria B
perpetua,quæ impijs datur:ut nõ in ipſo deo, ſed
in creaturis hoc modo,quo diximus, intelligatur
dextera & ſiniſtra: quia & corpus Chriſti, quod
eſt eccleſia,in ipſa dextera,hoc eſt in ipſa beatitu-
Ephes. 2 dine futurum eſt,ſicut Apoſtolus dicit: quia & ſi-
mul nos ſuſcitauit, & ſimul nos ſedere fecit in cœ
leſtibus. Quãuis eñ corpus noſtrũ nondũ ibi ſit,
tamẽ ſpes noſtra iã ibi eſt.Propterea & ipſe domi
nus poſt reſurrectionẽ ſuã iuſſit diſcipulis, quos
piſcãtes inuenit,ut in dexterã partẽ remitterẽt re-
tia. Quod cũ feciſſent, ceperũt piſces,qui omnes
magni erãt:& omnes iuſtos ſignificabant,quibus
dextera promittit̃.Hoc ſignificabat q; etiã in iudi
cio dixit ſe agnos ad dexterã, hædos autẽ ad ſini-
ſtram eſſe poſiturum.

Iudiciũ futurũ. Cap. XXVII

Nec eos audiamus, qui
negant diem iudicij futurũ,& cõmemorãt, quod C
in Euãgelio ſcriptũ eſt, eum qui credit in Chriſtũ,
nõ iudicari: qui autẽ non credit in illũ,iam iudica
tum eſſe.Dicũt enim,Si & ille qui credit, non ue-
niet in iudiciũ:& ille qui nõ credit, iam iudicatus
eſt, ubi ſunt quos iudicaturus eſt in die iudicij?
Nõ intelligũt ſic loqui ſcripturas, ut præteritum
tẽpus pro futuro tẽpore inſinuẽt:ſicut ſupra dixi-
mus,quod Apoſtolus dixit de nobis,q; ſimul nos
ſedere fecit in cœleſtibus, nondũ factum eſt: ſed
quia certũ eſt futurũ,ita dictũ eſt quaſi iã factũ ſit:
Ioan. 15 ſicut & ipſe dñs diſcipulis dixit: Omnia quæ audi
ui à patre meo, nota feci uobis. Et paulo poſt di-
Ioan. 16 cit:Multa habeo uobis dicere, ſed nõ poteſtis illa
portare modo. Quomõ ergo dixerat, Oñia quæ D
audiui à patre meo,nota feci uobis:niſi quia illud
quod per ſpiritũſanctum certiſſime facturus erat,
quaſi iã feciſſet locutus eſt? Sic ergo cũ audimus:
Ioan. 3 Qui credit in Chriſtũ,nõ ueniet in iudiciũ:intelli-
gamus, quia non ueniet ad damnationẽ. Dicitur
enim iudiciũ pro damnatione,ſicut dicit Apoſto
Rom. 14 lus:Qui nõ mãducat, mãducantem nõ iudicet:id
Matth. 7 eſt,nõ de illo male exiſtimet.Et dñs dicit: Nolite
iudicare, ne iudicetur de uobis. Non enim tollit
nobis intelligẽtiã iudicãdi, cũ & Propheta dicat:
Psal. 57 Si uere iuſtitiã diligitis, recte iudicate filij homi-
Ioan. 7 num,Et ipſe dñs dicat: Nolite iudicare perſonali-
ter,ſed iuſtũ iudiciũ iudicate.Sed illo loco ubi ue-
tat iudicare,illud admonet,ne dãnemus aliquem,
cuius uel cogitatio nobis nõ eſt aperta, uel neſci-
mus qualis poſtea ſit futurus. Sic ergo cum dixit,
Ad iudicium nõ ueniet:hoc dixit, quia nõ ueniet
ad damnationẽ. Qui aũt nõ credit iam iudicatus *Ioan. 3*
eſt:hoc dixit, quia iam dãnatus eſt præſciẽtia dei,
qui nouit quid immineat non credẽtibus.

Spiritusſanctus. XXVIII

Nec
eos audiamus,qui dicũt ſpiritũſanctum, quem in
Euãgelio dominus promiſit diſcipulis, aut in Pau
lo apoſtolo ueniſſe,aut in Mõtano & Priſcilla,ſi-
cut Cataphryges dicũt, aut in neſcio quo Mani-
te uel Manichæo,ſicut Manichęi dicũt. Tã enim
cæci ſunt iſti, ut ſcripturas manifeſtas non intelli-
gant,aut tam negligentes ſalutis ſuæ, ut omnino
nõ legãt.Quis enim cũ legerit,nõ intelligit,uel in
Euãgelio quod poſt domini reſurrectionem ſcri-
ptũ eſt,dicẽte domino:Ego mittã promiſſum pa- *Luc. 24*
tris mei in uos,uos aũt ſedete hic in ciuitate,quo-
uſq; induamini uirtute ab alto? Et in actibus Apo *Act. 1. & 2*
ſtolorũ, poſteaq; dominus abſceſſit à diſcipulo-
rum oculis in cœlũ,decẽ diebus peractis, die Pen
tecoſtes,nõ attẽdunt apertiſſime ueniſſe ſpiritum
ſanctũ:& cũ eſſent illi in ciuitate ſicut eos ante mo
nuerat,impleuiſſe illos,ita ut loquerent̃ uarijs lin
guis.Nam diuerſæ nationes quæ tũc aderãt,unuſ-
quiſq; audiẽtiũ ſuam linguã intelligebant. Sed iſti
homines decipiũt eos qui negligentes ſunt in ca-
tholica fide, & ipſam fidem ſuã quæ in ſcripturis
manifeſta eſt,nolũt diſcere,& quod eſt grauius &
multũ dolendũ, cum in catholica fide negligẽter
uerſentur,hæreticis diligẽter aures accõmodant.

Eccleſia catholica. XXIX

Nec eos audiamus, qui ſanctam Eccleſiã, quæ
una catholica eſt, negãt per orbem eſſe diffuſam,
ſed in ſola Aphrica,hoc eſt,in parte Donati polle C
re arbitrãtur.Ita ſurdi ſunt aduerſus Prophetã di-
centem:Filius meus es tu,ego hodie genui te:po- *Psal. 2*
ſtula à me,& dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam, &
poſſeſſionẽ tuã terminos terræ. Et alia multa ſiue
in ueteris ſiue in noui Teſtamẽti libris, quæ ſcri-
pta ſunt,ut apertiſſime declarẽt Eccleſiam Chriſti
per orbẽ terræ eſſe diffuſam. Quod cũ eis obijci-
mus,dicũt iam iſta oñia fuiſſe cõpleta, anteq; eſ-
ſet pars Donati, ſed poſtea totã Eccleſiã periſſe,
& in ſola Donati parte reliquias eius remanſiſſe
contendũt. O linguã ſuperbam & nephariã:nec
ſi uere uiuerẽt, ut uel inter ſe pacẽ poſtea cuſtodi-
rent. Nunc aũt non attendũt iam in ipſo Donato
completũ eſſe quod dictũ eſt: In qua mẽſura mẽſi D *Matth. 7*
fueritis,in ea remetietur uobis. Sicut enim Chri-
ſtum diuidere conatus eſt,ſic ipſe à ſuis quotidia-
na cõciſione diuiditur.Ad hoc etiã pertinet illud
quod dñs dicit:Qui enim gladio pcuſſerit,gladio
moriet̃.Gladius eñ illo loco,ſiquidẽ in malo poſi
tus eſt,diſcordioſam linguã ſignificat, qua tũc ille
infœlix Eccleſiã percuſſit,ſed nõ occidit. Nõ au-
tem dixit dominus, qui occiderit gladio, gladio
morief̃,ſed qui gladio uſus fuerit, inquit, gladio
morietur.Ergo ille percuſſit Eccleſiam lingua li-
tigioſa,qua nũc ipſe conciditur,ut omnino diſpe-
reat atq; moriatur. Et tamen illud tunc apoſtolus
Petrus,nõ ſuperbia ſua, ſed quãuis carnali tamen
amore domini fecerat. Itaq; admonitus recondit

gladiũ: iſte autẽ nec uictus hoc fecit. Siquidẽ cum
epiſcopo Cæciliano cauſam cũ diceret, audienti-
bus epiſcopis Romæ, quos ipſe petiuerat, nihil
eorũ quæ intẽderat potuit probare: & ſic remãſit
in ſchiſmate, ut ſuo gladio moreret̃. Populus au-
rem ipſius, quãdo nõ audit Prophetas, & Euãge-
liũ, in quib. apertiſſime ſcriptũ eſt, Eccleſiã Chri-
ſti per oẽs gẽtes eſſe diffuſam, & audit ſchiſma-
ticos, nõ dei gloriã quærentes ſed ſuã, ſans ſignifi-
cat ſeruũ ſe eſſe nõ liberũ, & aurẽ dexterã ſe habe
re præciſam. Petrus enim errans in amore domi-
ni, ſeruo nõ libero aurẽ dexterã præcidit. Ex quo
ſignificat eos qui gladio ſchiſmatis feriuntur, ſer-
uos eſſe carnaliũ deſideriorũ, nondũ eductos in
libertatẽ ſpiritusſancti, ut iã non cõfidant in homi
ne: & nõ audire quod dextrum eſt, id eſt, domini
gloriã per catholicã Eccleſiam latiſſime peruaga
ram, & audire ſiniſtrum humanæ inflationis erro-
Matth. 24 rem. Sed tamen cũ dominus dicat in Euãgelio, cũ
per omnes gẽtes Euangeliũ fuerit prædicatũ tũc
finẽ eſſe uenturũ: quomodo iſti dicũt, ꝙ iam cæte
ræ omnes gentes ceciderũt à fide, & in ſola parte
Donati remanſit Eccleſia, cũ manifeſtũ ſit ex quo
iſta pars ab unitate præciſa eſt, nonnullas gentes
poſtea credidiſſe: & adhuc eſſe aliquas, quæ non-
dum crediderũt, quibus quotidie nõ ceſſat̃ Euan
geliũ prædicari? Quis nõ miretur eſſe aliquẽ, qui
ſe Chriſtianũ dici uelit, & aduerſus Chriſti gloriã
tanta impietate rapiatur, ut audeat dicere, omnes
populos gentiũ, qui modo adhuc accedũt eccle-
ſiæ dei, & in dei filiũ feſtinãter credũt, inaniter fa-
cere, quia nõ eos aliquis Donatiſta baptizat? Si-
ne dubio iſta execrarent̃ homines, & eos ſine di-
latione relinquerẽt, ſi Chriſtũ quærerent, ſi Eccle
ſiam diligerẽt, ſi liberi eſſent, ſi aurem dexterã in-
Reſipiſcentes eſſe recipiendos. Ca. XXX tegrã retinerent. Nec eos audiamus, qui quam
uis neminẽ rebaptizent, præcidere ſe tamẽ ab uni
tate, & Luciferiani magis dici ꝙ̃ catholici malue-
runt. In eo enim ꝙ intelligũt baptiſma Chriſti nõ
eſſe repetendũ, recte faciunt: ſentiunt enim ſacra-
mentũ ſancti lauacri nuſquã eſſe, niſi ex catholica
Eccleſia: ſed eam formã ſecum habere ſarmenta
præciſa, quam in ipſa uite, antequã præciderent̃,
2. Tim. 3 acceperãt. Hi ſunt enim de quibus Apoſtolus di-
cit, habentes ſpeciẽ pietatis, uirtutem autem eius
abnegantes. Eſt enim magna uirtus pietatis, pax
& unitas, quia unus eſt deus. Hanc illi nõ habent,
quia præciſi ab unitate ſunt. Itaq; ſi qui ex ipſis ad
catholicã ueniunt, nõ iterãt ſpeciẽ pietatis quam
habent, ſed accipiunt uirtutẽ pietatis quam non
habent. Nã & amputatos ramos denuo poſſe in-
ſeri, ſi non permanſerint in incredulitate, apertiſ-
ſime Apoſtolus docet. Quod cum Luciferiani in-
telligunt, & nõ rebaptizant, nõ improbamus: ſed
ꝙ etiam ipſi præcidi à radice uoluerunt, quis non
deteſtandũ eſſe cognoſcat? Et ideo maxime, quia
hoc eis diſplicuit in Eccleſia catholica, quod uere
catholicæ ſanctitatis eſt. Nuſquã enim tam uige-
re debent uiſcera miſericordiæ, quàm in catholi-
ca Eccleſia, ut tanquã uera mater nec peccãtibus
filijs ſuperbè inſultet, nec correctis difficile igno
ſcat. Non enim ſine cauſa inter omnes Apoſtolos
A huius Eccleſiæ catholicæ perſonã ſuſtinet Petrus:
huic eñ eccleſiæ claues regni cœlorũ datæ ſunt,
cum Petro datæ ſunt. Et cũ ei dicitur, ad oẽs di-
citur, Amas me, paſce oues meas. Debet ergo ec-
cleſia catholica correctis, & pietate firmatis filijs
libẽter ignoſcere, cum ipſi Petro perſonã eius ge
ſtanti, & cũ in mari titubaſſet, & cum dominũ car-
naliter à paſſione reuocaſſet, & cũ aurẽ ſerui gla-
dio præcidiſſet, & cũ ipſum dominũ ter negaſſet,
& cũ in ſimulationẽ poſtea ſuperſtitioſam lapſus
eſſet, uideamus ueniã eſſe conceſſam, eumq; cor-
rectum atq; firmatum uſq; ad dominicæ paſſionis
gloriã perueniſſe. Itaq; poſt perſecutionẽ, quæ per
Arianos hæreticos facta eſt: poſtea ꝙ̃ pax, quam
quidẽ catholica in domino tenet, etiam à principi
B bus ſeculi reddita eſt: epiſcopi, qui perfidiæ Arria
norũ in illa perſecutione conſenſerant, multi cor
recti, redire in catholicã delegerũt, damnãtes ſiue
quod crediderant, ſiue quod ſe crediſſe ſimula-
uerãt. Hos Eccleſia catholica materno recipit ſi-
nu, tanquam Petrum poſt fletum negationis per
galli cantum admonitũ: aut tanquã eundem poſt
prauam ſimulationẽ Pauli uoce correctum. Hãc
illi matris charitatẽ ſuperbe accipientes, & impie
reprehendentes, quia Petro poſt galli cantũ ſur-
genti, nõ gratulati ſunt, cum Lucifero, qui mane
oriebatur, cadere meruerunt. Nec eos audia- Remiſſio peccatorum.
mus, qui negãt Eccleſiã dei omnia peccata poſſe
dimittere. Itaq; miſeri, dum in Petro petrã non in- Cap. XXXI
telligunt, & nolunt credere datas Eccleſiæ claues
C regni cœlorũ, ipſi eas de manibus amiſerunt. Iſti
ſunt qui uiduas ſi nupſerint, tanquã adulteras dã-
nant, & ſuper doctrinã Apoſtolicã ſe prædicant
eſſe mundiores. Qui nomẽ ſuũ ſi uellent agnoſce-
re, mundanos ſe potius quàm mundos uocarent.
Nolentes enim ſi peccauerint corrigi, nihil aliud
delegerunt, niſi cum hoc mundo damnari. Nam
quibus ueniã peccatorũ negant, nõ eos aliqua ſa-
nitate cuſtodiunt, ſed ægris ſubtrahũt medicinã,
& uiduas ſuas uri cogũt, quas nubere nõ permit-
tunt. Nõ enim prudẽtiores habendi ſunt, ꝙ̃ Pau-
lus apoſtolus, qui ait: Malo eas nubere quàm uri. 1 Cor. 7
Nec eos audiamus, qui carnis reſurrectionem Reſurrectio carnis.
futurã negant, & cõmemorant quod ait Apoſto-
lus, Caro & ſanguis regnũ dei non poſſidebunt, Cap. XXXII
Nõ intelligẽtes quod ipſe dicit Apoſtolus, Opor
D tet corruptibile hoc induere incorruptionem, &
mortale hoc induere immortalitatẽ. Cum eñ hoc
factũ fuerit, iam nõ erit caro & ſanguis, ſed cœle-
ſte corpus. Quod & dñs promittit cũ dicit: Neq; Matth. 22
nubẽt, neq; uxores ducẽt, ſed erũt æquales ange-
lis dei. Nõ enim iã hominibus, ſed deo uiuent, cũ 1 Cor. 15
æquales angelis facti fuerint. Immutabitur ergo
caro & ſanguis, & fiet corpus cœleſte & angeli-
cũ. Et mortui enim reſurgẽt incorrupti, & nos im
mutabimur: ut & illud uerũ ſit, ꝙ reſurget caro, &
illud uerũ ſit, ꝙ & caro & ſanguis regnũ dei non
poſſidebũt. Iſta fidei ſimplicitate & ſynceritate Fidei ſimplicitas. XXXIII
lactati nutriamur in Chriſto, & cum paruuli ſu-
mus, maiorum cibos non appetamus, ſed nutri-
mentis

mentis ſaluberrimis creſcamus in Chriſto, accedentibus bonis moribus & Chriſtiana iuſtitia, in qua eſt charitas dei & proximi perfecta & firmata: ut unuſquiſq; noſtrū de diabolo inimico & angelis eius triūphet in ſemetipſo in Chriſto quē induit: quia perfecta charitas, nec cupiditatē habet ſeculi, nec timorē ſeculi, id eſt, nec cupiditatem ut acquirat res tēporales, nec timorē ne amittat res temporales. Per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus, qui primo dei timore, deinde charitate pellēdus eſt. Debemus itaq; tāto auidius appetere apertiſſimā & euidētiſſimā cognitionē ueritatis, quāto nos uidemus in charitate ꝓficere, & in eius ſimplicitate cor habere mūdatū, quia ipſo interiore oculo uidetur ueritas. Beati enim mundo corde, inquit, quia ipſi deum uidebūt. Vt in charitate radicati & fundati præualeamus cōprehendere cum omnib. ſanctis, quæ ſit latitudo & altitudo & lōgitudo & profundū: Scire etiā ſupereminentem ſcientiā charitatis Chriſti, ut impleamur in omnem plenitudinē dei, & poſt iſta cum inuiſibili hoſte certamina, quoniam uolentib. & amantibus iugum Chriſti lene eſt, & ſarcina eius leuis; coronam uictoriæ mereamur, Amen.

Charitas — *Cognitio ueritatis.* — A

D. AVRELII AVGVSTINI
LIBER DE OPERE MONACHORVM
AD AVRELIVM EPISCOPVM CARTHAGINENSEM.

Quomodo derideant ocium ſuū monachi. Cap. i

1 IVSSIONI tuæ ſancte frater Aureli, tāto deuotius obtēperare me oportuit, quāto magis mihi quis ex te iuſſerit, claruit. Dominus noſter Ieſus Chriſtus habitās in interiori homine tuo, tibiq; ſolicitudinē paternæ & fraternæ charitatis inſpirās, utrū filijs & fratribus noſtris monachis, qui beato Paulo apoſtolo obedire negligūt, dicēti: Qui nō uult operari nō māducet: permittēda ſit iſta licētia, uoluntatē ac linguā tuā aſſumēs in opus ſuum imperauit mihi ex te, ut hinc ad te aliquid ſeriberē. Aſſit itaq; ipſe etiā mihi ipſi, quo ita pareā, ut ei me parere ex eius munere ipſa utilitate fructuoſi laboris intelligā. Primū ergo uidendū quid dicāt illius ꝓfeſſionis homines qui operari nolūt. Deinde ſi eos non recte ſentire inuenerimus, ad eorū correctionē quid dicendum. Nō, inquiūt, de hoc opere corporali, in quo uel agricolæ uel opifices laborant præcepit hoc Apoſtolus cum diceret, Qui nō uult operari nō māducet. Neq; enim Euāgelio potuit eſſe contrarius, ubi ait ipſe dñs: Ideo dico uobis, ne ſoliciti ſitis animæ ueſtræ quid māducetis, neq; corpori ueſtro quid induamini, Nōnne anima plus eſt ꝙ eſca, & corpus ꝙ indumentū? Cōſpicite uolatilia cœli, quoniā non ſerūt neq; metūt, ueq; cōgregant in horrea, & pater ueſter cœleſtis paſcit illa. Nōnne uos magis pluris eſtis illis? Quis autē ueſtrū cogitās, poteſt adijcere ad ſtaturā ſuā cubitū unū? Et de ueſtimēto quid ſolici eſtis? Cōſiderate lilia agri quō creſcūt, nō laborāt neq; nent. Dico aūt uobis, quoniā nec Salomō in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unū ex iſtis. Si aūt fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanū mittiť, deus ſic ueſtit, quanto magis uos modicæ fidei? Nolite ergo, nolite ſoliciti eſſe, dicētes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gētes inquirūt. Scit autē pater ueſter cœleſtis quia his omnib. indigetis. Quærite autē primū regnū dei & iuſtitiā eius, & hæc om̄ia apponentur uobis. Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinū, craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibijpſi. Sufficit diei malitia ſua. Ecce, inquiunt, ubi nos dominus iubet de uictu & tegumento noſtro eſſe ſecuros; Quomō ergo Apoſtolus ſentire aduerſus dominū poſſet, ut nos præciperet ita eſſe debere ſolicitos, quid manducemus & quid bibamus, & unde cooperiamur, ut nos etiā opificū artibus, curis, laborib. oneraret? Quapropter in eo quod ait: Qui non uult operari, nō māducet: opera ſpiritalia, inquiūt, debemus accipere: de quibus alio loco dicit. Vnicuiq; ſicut dñs dedit: Ego plātaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementū dedit. Et paulopoſt, Vnuſquiſq; ſuā mercedē accipiet ſecundū ſuū laborē. Dei em̄ ſumus cooperarij, dei agricultura; dei ædificatio eſtis, ſecundū gratiam quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentū poſui. Si ergo Apoſtolus operať plantādo, rigādo, ædificādo, & fundamentū ponēdo: ita qui nō uult operari, nec māducet. Quid em̄ prodeſt māducare ſpiritaliter, id eſt, paſci uerbo dei, ſi nō inde operatur aliorū ædificationē: ſicut illi pigro ſeruo quid ꝓfuit accipere talentū & abſcōdere, nec operari lucra dominica? An ut ei auſerreť in fine, & ipſe in exteriores tenebras mittereť? Sic, inquiūt, & nos facimus. Legimus cū fratribus, qui ad nos ab æſtu ſeculi ueniūt fatigati, ut apud nos in uerbo dei & in orationibus, pſalmis, hymnis, & cāticis ſpiritalib. requieſcāt. Alloquimur eos, conſolamur, exhortamur ædificātes in eis, ſi quid eorū uitæ ꝓ ſuo gratu deeſſe perſpicimus. Talia opera ſi nō faceremus, periculoſe à domino alimenta ipſa ſpiritalia ſumeremus. Hoc em̄ dicit Apoſtolus, Qui nō uult operari, non manducet. Ita ſe iſti arbitrantur apoſtolicæ & euangelicæ obtemperare ſentētiæ; cum & Euangelium credunt de non curanda corporali & tēporali uitæ huius indigētia præcepiſſe, & Apoſtolū de cibo & opere ſpiritali dixiſſe: Qui nō uult operari nō māducet. Nec attēdūt; quia ſi alius diceret dominū quidē in parabolis & in ſimilitudinib. loquentē de uictu & tegumento ſpiritali monuiſſe, ut nō inde ſint ſoliciti ſerui eiꝰ; ſicut dicit: Cum uos attraxerint ad iudicia, nolite cogitare quid loquamini. Dabiť em̄ uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos eſtis qui lo-

1 Theſſ. 3 — *Matth. 6* — C — D — *1 Theſſ. 3* — *1 Cor. 3* — *Matth. 25* — *Aliud figuratè, aliud propriè loqui.* Cap. ii — *Matth. 10*

quimini, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur in
uobis. Sermo quippe ſapiẽtiæ ſpiritalis eſt, de quo A
illos noluit cogitare, promittẽs quod eis nihil in-
de ſolicitis præſtaretur: Apoſtolũ autẽ iam more
Apoſtolico apertius diſſerentẽ, & magis proprie
q̃ figurate loquentem, ſicut multa ac pene omnia
ſeſe habẽt in epiſtolis Apoſtolicis, proprie de o-
pere corporali ciboq; dixiſſe, Qui nõ uult opera-
ri, nõ maducet: redderetur illis dubia ſentẽtia eo-
rũ, niſi cætera dominica uerba cõſiderãtes, inueni
rent aliquid unde probarẽt eũ de uictu & ueſtitu
Matth. 6 corporali nõ locutũ fuiſſe, cũ diceret, Nolite ſoli-
citi eſſe quid manducetis, & quid bibatis, & quo
ueſtiamini: uelut ſi animo aduerterent, quod ait,
Hæc enim oĩa gẽtes inquirũt. Ibi enim oſtendit
de ipſis corporalib. & tẽporalib. ſe dixiſſe. Ita er-
go ſi hoc ſolum de hac re dixiſſet Apoſtolus, Qui
nõ uult operari, nõ mãducet: poſſent hęc uerba in B
aliã traduci ſententiã. Cum uero multis alijs locis
epiſtolarũ ſuarũ quid hinc ſentiat, apertiſſime do
ceat, ſuperfluo conanť & ſibi & cæteris caliginẽ
obducere, ut quod utiliter illa charitas monet, nõ
ſolum facere nolint, ſed nec intelligere ipſi, aut ab
alijs intelligi uelint, nõ timẽtes quod ſcriptũ eſt,
Paulum manifeſte laborem præcepiſſe chriſtianis. III
Noluit intelligere ut bene ageret. Prius ergo
demõſtrare debemus beatũ apoſtolũ Paulũ ope-
ra corporalia ſeruos dei operari uoluiſſe, quæ finẽ
haberẽt magnã mercedẽ ſpiritalem, ad hoc ut ip-
ſo uictu & tegumẽto à nullo indigerẽt, ſed mani-
bus ſuis hæc ſibi procurarẽt. Deinde oſtẽdere Euã
gelica illa præcepta, de quibus nõnulli nõ ſolũ pi
gritiã, ſed etiam arrogantiã ſuam fouẽt, Apoſtoli C
eo præcepto & exẽplo nõ eſſe contraria. Videa-
mus itaq; unde ad hoc uenerit Apoſtolus, ut dice
ret, Si quis nõ uult operari nõ manducet: & quid
deinde cõtexat, ut ex ipſa circunſtantia lectionis
appareat declarata ſentẽtia. Denũciamus, inquit,
2 Theſſ. 3 uobis fratres in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti, ut
ſubtrahatis uos ab omni fratre inquiete ambulan
te, & nõ ſecundũ traditionẽ quã acceperunt à no
bis. Ipſi enim ſcitis quõ uos oporteat imitari nos,
quia nõ fuimus inquieti inter uos, neq; panem ab
aliquo gratis mãducauimus, ſed in labore & fati-
gatione dei ac noctc operãtes, ne quẽ ueſtrũ gra-
uaremus: nõ quia nõ habuerimus poteſtatem, ſed
ut noſmetipſos formam daremus uobis qua nos
imitaremini. Nã & cũ apud uos eſſemus, hoc uo- D
bis præcipiebamus, quoniã ſi quis nõ uult opera
ri, nõ mãducet. Audiuimus enim quoſdam inter
uos ambulare inquiete, nihil operãtes ſed curioſe
agẽtes. His aũt qui eiuſmodi ſunt, præcipimus &
obſecramus in dño Ieſu Chriſto, ut cũ ſilẽtio ope-
rantes panẽ ſuũ manducẽt. Quid ad hæc dici po-
teſt, quandoquidẽ ne cuiq; poſtea liceret hoc pro
uolũtate, non pro charitate interpretari, exemplo
ſuo docuit quid præceperit. Illi enim tanq̃ Apo-
ſtolo prædicatori Euãgelij, militi Chriſti, plãtato
ri uineæ, paſtori gregis cõſtituerat dominus ut de
Euãgelio uiueret, & tamẽ ipſe ſtipendiũ ſibi debi
tum non exegit, ut ſe formã daret eis qui exigere
1 Cor. 9 indebita cupiebãt: ſicut ad Corinthios dicit, Quis

militat ſuis ſtipẽdijs unquã? Quis plãtat uineam
A & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregẽ & de
lacte gregis nõ percipit? Ergo quod ſibi debebať
noluit accipere, ut exẽplo eius coercerẽtur qui ſi-
bi nõ ita ordinatis in Eccleſia talia deberi arbitra
bantur: Quid eſt enim quod ait, Neq; panẽ gratis 2 Theſſ. 3
ab aliquo mãducauimus, ſed in labore & ſatiga-
tione die ac nocte operãtes, ne quẽ ueſtrũ graua-
remus, nõ quia non habuerimus poteſtatẽ, ſed ut
nos formã daremus uobis qua nos imitaremini?
Audiãt ergo quibus hoc præcepit, id eſt, qui non
habent hãc poteſtatẽ quam ille habebat, ut tantũ
modo ſpiritaliter operãtes manducent panem à
corporali labore gratuitũ, & quemadmodũ dicit,
præcipimus & obſecramus in Chriſto, ut cũ ſilen
tio operantes panẽ ſuum mãducent, nõ diſputent
cõtra manifeſtiſſima uerba Apoſtoli, quia & hoc
B pertinet ad ſilentiũ, cum quo debẽt operãtes man
ducare panẽ ſuum. Enucleatius aũt & diligen- Paulum ſententiam ſuam de laborãdo comprobaſſe ipſo facto. Cap. IIII
tius adhuc iſta uerba conſiderarẽ atq; tractarem,
niſi haberẽ alia loca epiſtolarũ eius multo maniſe
ſtiora, quibus collatis & iſta liquidius manifeſtã-
tur, & ſi iſta non eſſent, illa ſufficerent. Ad Corin-
thios enim ſcribẽs de hac eadem re, ita dicit: Non
ſum liber? nõ ſum Apoſtolus? Nónne Chriſtum
Ieſum dominũ noſtrum uidi? Nónne opus meum
uos eſtis in domino? Si alijs non ſum Apoſtolus,
uerũ uobis tamẽ ſum. Signaculũ enim Apoſtola-
tus mei uos eſtis in dño. Mea defenſio ad eos qui
me interrogãt hæc eſt, Nũquid nõ habemus pote
ſtatẽ mãducandi & bibẽdi? Nũquid nõ habemus
C poteſtatẽ ſororem mulierẽ circũducendi ſicut &
cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cephas? Vi-
de quẽadmodũ primũ oſtendat quid ſibi liceat, &
ideo liceat, quia Apoſtolus eſt, inde enim cœpit,
Nón ſum liber? non ſum Apoſtolus? Et probat ſe
Apoſtolũ eſſe, dicens: Nónne Chriſtũ Ieſum do-
minũ noſtrũ uidi? Nónne opus meũ uos eſtis in
domino? Quo probato oſtendit ſibi licere quod
cæteris Apoſtolis, id eſt, ut nõ operetur manibus
ſuis, ſed ex Euãgelio uiuat, ſicut dominus conſti-
tuit eis, quod in cõſequentib. apertiſſime demon
ſtrauit: ad hoc enim & fideles mulieres habentes
terrenã ſubſtantiã ibant cũ eis, & miniſtrabãt eis
de ſubſtãtia ſua, ut nullius indigerẽt horũ quæ ad
neceſſaria uitæ huius pertinẽt. Quod beatus Pau
D lus licere quidem ſibi demonſtrat, ſicut & cæteri
Apoſtoli faciebãt, ſed ea poteſtate ſe uti noluiſſe
poſtea cõmemorat. Hoc quidam non intelligen-
tes, non ſororẽ mulierẽ, cum ille diceret, Nũquid
nõ habemus poteſtatẽ ſororem mulierẽ circũdu-
cendi, ſed uxorẽ interpretati ſunt. Feſellit eos uer
bi Græci ambiguitas, ꝙ & uxor & mulier eodem
uerbo Græce dicitˀ: quanq; hoc ita poſuerit Apo- γυνὴ
ſtolus ut falli nõ debuerint, quia neq; mulierẽ tan
tũmodo ait, ſed ſororẽ mulierẽ, neq; ducendi ſed
circũducendi: ueruntamẽ alios interpretes nõ fe-
fellit hæc ambiguitas, & mulierem non uxorem
interpretati ſunt. Quod quiſquis putat nõ po- De mulieribus miniſtrantibus Chriſto. Ca. V
tuiſſe ab Apoſtolis fieri, ut cum eis ſanctæ cõuer-
ſationis mulieres circuirẽt quacunq; Euãgelium
prædicabant

prædicabant,ut eis de ſua ſubſtãtia miniſtrarẽt ne
A ceſſaria,Euangeliũ audiant, & cognoſcant quem
admodum hoc ipſius domini exemplo faciebãt.
Dominus enim noſter more miſericordiæ ſuæ in
firmioribus cõpatiens, cum ei poſſent angeli mi-
niſtrare,& loculos habebat quò mitteretur pecu-
nia,quę conferebatur utiq; à bonis fidelibus eorũ
uictui neceſſaria:quos loculos Iudæ commenda-
uit,ut etiam fures ſi euitare non poſſemus, tolera-
re in Eccleſia diſceremus:ille enim ea quæ mitte-
bãtur,ſicut de illo ſcriptũ eſt,auferebat.Er mulie-
tes uoluit ut ſe ad præparanda & miniſtranda ne-
ceſſaria ſequerentur, oſtendens quid Euãgeliſtis
& miniſtris dei tãquam militibus, à plebibus dei
tanquã prouincialib.deberet̃, ut ſi quis eo quod
Luc. 8 ſibi deberet̃ uti nollet,ſicut Apoſtolus Paulus uti
B noluit,amplius impẽderet Eccleſiæ,nõ exigendo
ſtipendiũ debitum,ſed quotidianũ uictum de ſuis
laboribus trãſigendo. Audierat enim ſtabularius
ad quẽ uulneratus ille perductus eſt. Si quid am-
plius erogaueris,in redcũdo reddam tibi. Ampli-
us erogabat Apoſtolus Paulus, qui ſuis ut ipſe te
ſtatur ſtipendijs militabat. In Euãgelio enim ſcri-
ptum eſt, Deinceps & ipſe iter faciebat per ciuita
tes & caſtella prædicãs & euangelizans regnum
dei, & duodecim cũ illo,& mulieres aliquæ erant
curatæ à ſpiritib. malignis & infirmitatibus, Ma-
ria quæ uocabat̃ Magdalena, de qua dæmonia ſe
ptem eiecerat: & Ioanna uxor Chuzæ procura-
toris Herodis,& Suſanna,& aliæ multæ quæ mi-
niſtrabãt eis de facultatibus ſuis. Hoc exemplum
C domini imitabant̃ Apoſtoli ad accipiendũ ſibi de
bitum cibum: de quo idem dominus apertiſſime
Matth. 10 loquitur, Euntes, inquit, prædicate dicentes, quia
appropinquauit regnũ cœlorum: Infirmos cura-
te, mortuos ſuſcitate, leproſos mũdate, dæmonia
eijcite. Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſſi-
dere aurũ, neq; argentũ, neq; pecuniã in zonis ue-
ſtris neq; peram in uia, neq; duas tunicas, neque
calciamẽta, neq; uirgam. Dignus eſt enim opera-
rius cibo ſuo. Ecce ubi conſtituit dominus quod
idem Apoſtolus cõmemorat. Ad hoc enim dixit
illa omnia ne portarẽt, ut ubi opus eſſet, ab eis ac
Chriſti permiſſu licere de Euangelio uiuere. ciperẽt quibus annũciabãt regnũ dei. Ne quis
autem arbitretur ſolis duodecim hoc fuiſſe ꝑmiſ-
ſum: uide etiam quid Lucas narret, Poſt hæc, in-
Cap. VI D quit, deſignauit dñs & alios ſeptuagintaduos, &
miſit illos binos ante faciem ſuam in omnẽ ciui-
tatẽ & locũ quò erat ipſe uẽturus Et dicebat illis,
Meſſis quidẽ multa, operarij autem pauci: Roga
te ergo dñm meſſis, ut mittat oꝑarios in meſſem
ſuã. Ite, Ecce ego mitto uos ſicut agnos inter lu-
pos. Nolite portare ſacculũ neq; perã neq; calcia-
menta, & neminẽ per uiam ſalutaueritis. In quã-
cunq; domũ intraueritis, primum dicite, Pax huic
domui, & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper
illam pax ueſtra, ſin autẽ, ad uos reuertetur. In ea-
dem autẽ domo manete, edentes & bibentes quę
apud illos ſunt. Dignus eſt enim operarius mer-
cede ſua. Hic apparet non eſſe illa iuſſa, ſed ꝑmiſ-
ſa, ut quiſquis uti uellet, eo uteret̃ qđ ſibi liceret

ex domini cõſtitutione: ſi quis aũt uti nollet, non
contra iuſſum faceret, ſed de ſuo iure cedens mi-
ſericordius & laborioſius conuerſaret̃ in Euãge-
lio, in quo & debitã mercedẽ nollet accipere. A-
lioquin cõtra iuſſum domini fecit Apoſtolus, qui
poſteaquã oſtendit ſibi licere, ſtatim ſubiecit. Sed
tamen ego non ſum uſus hac poteſtate. Sed ad *Apoſtolis permiſſum eſſe nõ laborare.* VII
ordinem redeamus, ac totũ ipſum epiſtolæ locũ
diligenter cõſideremus. Nũquid, inquit, nõ habe Luc. 10
mus licentiã manducãdi & bibẽdi? Nunquid nõ
habemus licentiã ſororẽ mulierẽ circunducendi?
Quam licentiã dixit, niſi quam dominus dedit eis
quos ad prædicandũ regnum cœlorũ miſit, dicẽs,
Ea quæ apud ipſos ſunt manducate. Dignus eſt e-
nim operarius mercede ſua: & ſeipſum præponẽs
ad eiuſdẽ poteſtatis exemplũ, cui fideliſſimæ mu-
lieres talia neceſſaria de ſuis facultatib. miniſtra-
bant. Amplius autẽ fecit Apoſtolus Paulus, ut de
coapoſtolis ſuis documentũ adhiberet huius li- 1 Cor. 9
centiæ à domino permiſſæ. Neq; enim reprehen-
dens, ſubiecit, Sicut & cæteri Apoſtoli & fratres
domini & Cephas: ſed ut hinc oſtẽderet hoc ſe ac
cipere noluiſſe, quod ei licere accipere, cæterorũ
etiam cõmilitonũ eius more probaret̃. An ego ſo
lus & Barnabas nõ habemus poteſtatẽ non ope-
randi? Ecce abſtulit omnem dubitationẽ, etiã tar-
diſſimis cordibus, ut intelligãt de qua operatio-
ne dicat. Vt quid em̃ ait, An ego ſolus & Barna-
bas non habemus poteſtatem non operandi, niſi
quia omnes Euãgeliſtæ & miniſtri uerbi dei habe
bant poteſtatẽ à domino acceptam, ut nõ opera-
rentur manibus ſuis, ſed ex Euãgelio uiuerent, o-
perantes tantũmodo ſpiritalia in prædicatione re
gni cœlorũ, & ædificatione pacis Eccleſiæ. Neq;
enim quiſquã poteſt dicere de ipſa ſpiritali opera
tione dixiſſe Apoſtolum, An ego ſolus & Barna-
bas non habemus poteſtatẽ non operandi. Hanc
enim poteſtatem nõ operãdi omnes illi habebãt.
Dicat ergo qui conatur præcepta Apoſtolica in
ſentẽtiam ſuam deprauare atq; peruertere: Dicat
ſi audet, oĩes Euãgeliſtas à domino accepiſſe po
teſtatẽ non euangelizandi. At ſi hoc abſurdiſſi-
mum atq; inſaniſſimũ eſt dicere, cur nolũt intelli-
gere quod omnib. patet, accepiſſe quidẽ illos po
teſtatẽ non operãdi, ſed opera corporalia quibus
uictũ quærerent, quia dignus operarius cibo ſuo
& mercede ſua, ſicut Euangeliũ loquitur. Nõ er-
go ſoli Paulus & Barnabas nõ habebant poteſta-
tem nõ operandi, ſed omnes pariter habebãt hãc
poteſtatẽ qua iſti non utebant̃, amplius impẽden
tes Eccleſiæ, ſicut in illis locis ubi euangelizabãt
infirmis congruere iudicabãt. Et ideo ne coapo-
ſtolos ſuos reprehẽdiſſe uideret̃, ſubiũgit & dicit,
Quis militat ſuis ſtipẽdijs unquã? Quis plãtat ui-
neã, & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregẽ,
& de lacte gregis nõ percipit? Nunquid ſecundũ
hominem hæc loquor? An & lex nõ hæc dicit? in
lege em̃ ſcriptũ eſt, Boui triturãti os non infrena- Deut. 25
bis? Nũquid de bobus pertinet ad deũ? An pro-
pter nos omnino dicit̃? Propter nos enim ſcriptũ
eſt, quia debet in ſpe qui arat arare, & triturans in

ſpe fructus participandi. His uerbis ſatis indicat
A Apoſtolus Paulus nõ ſibi aliquid uſurpaſſe ultra
debitũ coapoſtolos ſuos, qui non operabant̃ cor-
poraliter unde haberẽt uictui neceſſaria, ſed ſicut
dominus cõſtituit ex Euangelio uiuentes panem
gratuitũ manducarent ab eis quibus gratuitã gra
tiam prædicabant. Stipendiũ enim ſuum tanquã
milites accipiebant, & de uineæ per eos plantatæ
fructu, quod opus erat libere decerpebant, & de
gregis quem paſcebant lacte porabant, & ex area
quam triturabant cibum ſumebant. Apertius
autem cætera cõnectat, & omnino aufert omnes
dubitationis ambages. Si nos uobis, inquit, ſpiri-
talia ſeminauimus, magnum eſt ſi ueſtra carnalia
metamus? Quæ ſunt ſpiritalia quæ ſeminauit, niſi
uerbum & myſterium ſacramenti regni cœlorũ?
Quæ autem carnalia quæ ſibi licere metere dicit,
B niſi hæc tẽporalia quæ uitæ atq; indigentiæ car-
nis indulta ſunt? Hæc autẽ ſibi debita ſe ab eis nõ
quæſiſſe nec accepiſſe manifeſtat, ne quod impe-
dimentũ daret Euãgelio Chriſti. Quid reſtat ut in
telligamus eum operatũ eſſe unde uictũ haberet,
niſi corporale opus corporalibus & uiſibilib. ma-
nibus ſuis? Nam ſi de ſpiritali opere uictũ & tegu
mentum quæret, id eſt, ut ab eis hæc accipet quos
in Euangelio ædificabat, non conſequenter dice
ret: Si alij poteſtatis ueſtræ participãt, cur non ma
gis nos? Sed non ſumus uſi hac poteſtate, ſed om
nia toleramus, ne quod impedimentũ demus E-
uangelio Chriſti. Qua poteſtate ſe dicit nõ uſum,
niſi quã habebat in eos à domino acceptam, ut eo
C rũ carnalia meteret ad uictũ uitæ huius quæ in car
ne agit̃: cuius poteſtatis participes erant etiã alij
qui nõ eis primo Euangelium annũciauerũt, ſed
ad eorũ Eccleſiã idipſum prædicantes poſtea ue-
nerãt. Ideo cum dixiſſet, Si nos uobis ſpiritalia ſe
minauimus, magnum eſt ſi carnalia ueſtra meta-
mus? ſubiecit, Si alij poteſtatis ueſtræ participãt,
cur nõ magis nos? Et cum demõſtraſſet quid eius
poteſtatis eſſet: Sed nõ ſumus uſi, inquit, hac po-
teſtate, ſed omnia toleramus ne quod impedimẽ-
tũ demus Euãgelio Chriſti. Dicant ergo iſti, quo-
modo de opere ſpiritali carnalẽ uictũ habebat A-
poſtolus, cũ aperte ipſe dicat, nõ ſe uſum eſſe hac
poteſtate. At ſi de opere ſpiritali carnalẽ uictũ nõ
1 Cor. 9 habebat, reſtat ut de opere carnali habuerit: & in
D de dicat, Neq; panẽ gratis ab aliquo manducaui-
mus, ſed in labore & fatigatione nocte & die ope
rantes, ne quẽ ueſtrũ grauaremus: nõ quia nõ ha-
buerimus poteſtatẽ, ſed ut nos formam daremus
uobis qua nos imitaremini. Omnia, inquit, tolera
mus, ne quod impedimentũ daremus Euangelio
Chriſti. Et redit rurſus, modiſq; omnib. etiã atq;
etiã cõmendat quid ſibi liceat, & tamẽ nõ faciat.
Neſcitis, inquit, quoniã qui in templo operantur,
quæ de tẽplo ſunt edunt? Qui altario deſeruiũt al
tario cõpertiunt̃. Sic & dominus ordinauit ijs qui
Euãgeliũ annũciant, de Euãgelio uiuere: Ego au-
tem nullo horũ uſus ſum. Quid hoc aptius? quid
clarius? Vereor ne forte cum diſſero uolens id ex
ponere, obſcurũ reddam quod per ſe lucet & cla-

Apoſtolũ ſenſiſſe de labore manuum. VIII

Paulũ nõ fuiſſe uſum libertate conceſſa. IX

ret. Qui enim hæc uerba nõ intelligunt, aut ſe nõ
A intelligere fingũt, mea multo minus intelligũt uel
ſe intelligere profitent̃: niſi forte ꝓpterea cito in-
telligant noſtra, quia conceditur eis intellecta de
ridere, de Apoſtoli autẽ uerbis non ita cõceditur.
Propterea ubi aliter ea ſecundũ ſuam ſententiam
interpretari nõ poſſunt, etiam clara & manifeſta,
obſcura & incerta eſſe reſpondent, quia & praua
& peruerſa dicere nõ audent. Clamat homo dei,
Dominus ordinauit ijs qui Euangeliũ annũciant
de Euãgelio uiuere: Ego autẽ nullius horum uſus
ſum: & conat̃ caro & ſanguis recta deprauare, a-
perta claudere, ſerena obnubilare. Spiritale, inqt,
opus faciebat & inde uiuebat. Si ita eſt, de Euãge
lio uiuebat: Cur ergo dicit, Domin⁹ ordinauit ijs 1 Cor. 9
qui Euãgeliũ annunciãt, de Euãgelio uiuere, ego
aũt nullo horũ uſus ſum. aut ſi & hoc ipſum quod
B hic dictũ eſt uiuere, ſecundũ ſpiritalẽ uitã uolunt
interpretari, nullam ſpem habebat Apoſtolus ad
deũ qui de Euãgelio non uiuebat, quia dixit, nul-
lo horũ uſus ſum. Quapropter ut ſpes illi certa eſ-
ſet uitæ æternę, de Euangelio utiq; ſpiritaliter ui-
uebat Apoſtolus. Quod aũt ait, Ego autẽ nullius
horũ uſus ſum, de uita iſta quæ in carne agit̃ ſine
dubitatione facit intelligi, quod dixit dominũ or-
dinaſſe ijs qui Euangeliũ annunciant de Euange
lio uiuere, id eſt, uitam iſtam cui opus eſt uictu &
tegumento de Euangelio trãſigere: ſicut ſuperius
de ſuis coapoſtolis dixit, unde ipſe dominus ait,
Dignus eſt oparius cibo ſuo, & dignus eſt opari-
us mercede ſua. Hũc itaq; cibũ & hanc mercedẽ,
C ſuſtentandæ huic uitæ debitũ conceſſum Euange
liſtis, ab eis quib. Euãgelizabat nõ accepit Apo-
ſtolus, uerũ dicẽs, Ego autem nullius horum uſus
ſum. Et ſequit̃ & adiungit, ne forte quiſquã arbi-
tret̃ ideo eum non accepiſſe, quia illi nõ dederãt.
Non aũt ſcripſi hæc ut ita fiant in me: bonũ eſt
mihi magis mori ꝙ gloriam meã quiſquã inanem
faciat. Quam gloriam, niſi quam habere uoluit a-
pud deum in Chriſto compatiens infirmis; ſicut
mox apertiſſime dicturus eſt: Si enim euangeliza
uero, inquit, non eſt mihi gloria. Neceſſitas enim
mihi incũbit, id eſt ſuſtentandæ uitæ huius. Væ e-
nim erit mihi, inquit, ſi non euãgelizauero, id eſt,
malo meo non euangelizabo, quia fame crucia-
bor, & unde uiuam nõ habebo. Nam ſequitur &
D dicit, Si enim uolens hoc facio, mercedẽ habeo.
Volentẽ ſe dicit facere, ſi nulla uitæ huius fulcien
dæ neceſſitate compulſus facit, & ob hoc habere
mercedem utiq; apud deũ gloriæ ſempiternã. Si
autẽ inuitus, inquit, diſpenſatio mihi credita eſt:
id eſt, ſi neceſſitate tranſigendæ huius uitæ inui-
tus cogor euãgelizare, diſpẽſatio mihi credita eſt,
ut ſcilicet ex diſpẽſatione mea, quia Chriſtũ, quia
ueritatẽ prædico, quãuis ex occaſione, quamuis
mea quærẽs, quãuis terreni emolumẽti neceſſita-
te cõpulſus, alij proficiãt, ego aũt apud deũ mer-
cedem glorioſam illam ſempiternãq; non habeã.
Quæ ergo, inquit, merces mihi erit? Interrogãs di
xit, propterea ſuſpendenda eſt pronunciatio do-
nec reſpõdeat. Quod ut facilius intelligat̃, tãquã
nos

Neceſſitas prædicandi uerbi in Paulo. X

nos eũ interrogemus: Quæ ergo tibi merces erit
A Apoſtole, quando mercedẽ iſtam terrenã etiã E-
uangeliſtis bonis debitam, non ꝓpter hoc euãge
lizantibus, ſed tamen conſequentẽ & oblatam ex
domini ordinatione ſumentibus, tu non accipis?
Quæ ergo tibi merces erit? Vide quid reſpõdeat,
1 Cor. 9 Vt euangelizans, inquit, ſine ſumptu ponã Euã-
gelium, id eſt, ut nõ ſit credentibus ſumptuoſum
Euãgeliũ, ne putẽt ad hoc ſibi euangelizari, ut id
Euãgeliſtæ quaſi uẽdere uideanṫ. Et tamẽ redit e-
tiam atq; etiã ut oſtẽdat quid ſibi iure dominico li
ceat, & tamẽ non faciat: Vt nõ abutar, inquit, po-
Simulatio Pau li. Cap. XI teſtate mea in Euangelio. Iam uero quia infir-
mitati hominũ compatiens id faciebat, audiamus
ſequentia. Cum enim liber ſim, inquit, ex omni-
bus, omniũ me ſeruum feci, ut plures lucrifacerẽ:
B ijs qui ſub lege ſunt quaſi ſub lege, cum nõ ſim ip-
ſe ſub lege, ut eos qui ſub lege erant lucrifacerem:
ijs qui ſine lege ſunt quaſi ſine lege, cum ſine lege
dei nõ ſim, ſed ſim in lege Chriſti, ut lucrifacerem
eos qui ſine lege dei ſunt. Quod nõ ſimulandi uer
ſutia faciebat, ſed compatiẽdi miſericordia, id eſt,
non quaſi ut ſe fingeret Iudæum, ſicut nõnulli pu-
tauerunt, quia legitima uetera Hieroſolymis ob-
ſeruauit. Fecit enim hoc ſecũdum liberã & mani-
1 Cor. 7 feſtam ſententiã ſuã, in qua dicit, Circuncisus quis
uocatus eſt, non adducat præputiũ: id eſt, nõ ſic ui
uat quaſi præputiũ adduxerit, & id quod nudaue
Rom. 7 rat texerit: ſicut alio loco dicit, Circũciſio tua præ
putiũ facta eſt. Secundũ hanc ergo ſententiã ſuã,
qua dicit, Circuncisus quis uocatus eſt, nõ addu-
cat præputiũ: In præputio quis uocatus eſt, nõ cir
C cuncidatur: fecit illa quæ non intelligentib. & pa-
rum attendentibus finxiſſe putatus eſt. Iudæus e-
nim erat & circunciſus uocatus, adducere noluit
præputiũ, id eſt, noluit ita uiuere ac ſi circunciſus
non eſſet. Hoc enim iam in poteſtate habebat: &
ſub lege quidẽ nõ erat ſicut illi qui eam ſeruiliter
operabanṫ, ſed tamen in lege dei & Chriſti. Non
eñ alia lex erat illa & alia lex dei, ſicut perditi Ma
nichæi ſolent dicere: Alioquin ſi cum illa fecit, fin
xiſſe putandus eſt, finxit & Paganũ & ſacrificauit
idolis, qa dicit factũ ſe fuiſſe ijs qui ſine lege ſunt
quaſi ſine lege. Quos utiq; nõ niſi gentiles, quos
Paganos dicimus, uult intelligi. Aliud eſt ergo eſ-
ſe ſub lege, aliud in lege, aliud ſine lege. Sub lege
D carnales Iudæi, in lege ſpiritales & Iudæi & Chri-
ſtiani. Vnde illi ſeruauerũt morẽ illum patriũ, ſed
onera inſolita credentib. gentibus non impoſue-
runt, & ideo nec illi circunciſi ſunt. Sine lege autẽ
gentes quæ nondũ crediderũt, quibus tamẽ ſe A-
poſtolus cõgruiſſe teſtatur per miſericordẽ com-
paſſionẽ, nõ per uerſipellem ſimulationẽ: id eſt, ut
eo modo ſubueniret carnali Iudæo uel Pagano,
quomõ ſibi ipſe ſi hoc eſſet, ſubueniri uoluiſſet,
portãs utiq; eorũ infirmitatẽ in cõpaſſionis ſimili
tudine, nõ fallens in mẽdacij fictione, ſicut conti-
1 Cor. 9 nuo ſequiṫ, & dicit, Factus ſum infirmis infirmus,
ut infirmos lucrifacerẽ: hinc enim loquebaṫ, ut eti
am omnia illa diceret. Sicut ergo quod factus eſt
infirmis infirmus, non erat mendaciũ, ſic & cæte-

ra illa ſuperius. Quam enim dicit infirmitatẽ ſuã
erga infirmos fuiſſe, niſi cõpatiendi eis, intantũ ut
ne uideretur uenditor Euangelij, & uerbi dei cur
ſum apud imperitos in malam ſuſpitionẽ decidẽs
impediret, nollet accipe quod iure dominico de-
bebaṫ: quod ſi uellet, nõ utiq; mentireṫ, quia iure
debebatur: & quia noluit, non utiq; mentitus eſt.
Neq; enim dixit, nõ ſibi deberi, ſed deberi oſten-
dit, & debito ſe uſum nõ eſſe, nec omnino uti uel-
le ꝓfeſſus eſt, eo ipſo factus infirmus, quod pote-
ſtate ſua uti noluit: tam miſericordi ſcilicet indu-
ctus affectu, ut cogitaret quẽadmodũ ſecũ agi uel
let, ſi & ipſe ita infirmareṫ ut poſſet de illis ꝑ quos
ſibi Euangeliũ prædicareṫ, ſi eos uideret ſumptus
accipere, quaſi mercimoniorũ nundinas ſuſpica-
ri. De hac infirmitate ſua dicit alio loco, Facti Quare merce-
dem fugerit Paulus. XII ſumus paruuli in medio ueſtrum, tanquã ſi nutrix
foueat filios ſuos. Nam eius circunſtantia lectio-
nis hoc indicat: Neq; enim, inquit, aliquando in
ſermone adulationis fuimus ſicut ſcitis, neque in
occaſione cupiditatis, deus teſtis eſt, neq; quæren
tes ab hominibus gloriam, neque à uobis, neq; ab
alijs, cũ poſſemus oneri uobis eſſe ut Chriſti Apo
ſtoli, ſed facti ſumus paruuli in medio ueſtrũ tan-
quã ſi nutrix foueat filios ſuos. Quod ergo & ad
Corinthios dixit, habere ſe poteſtatem Apoſtola
tus ſui ſicut & cæteri Apoſtoli, qua poteſtate uſũ
ſe non eſſe teſtaṫ: hoc etiã in iſto loco ad Theſſalo 1 Theſ. 2
nicẽſes ait, Cũ poſſemus oneri uobis eſſe ſicut &
Chriſti Apoſtoli, ſecũdum ꝙ dominus dicit, Di-
gnus eſt operarius mercede ſua. Nam hinc eũ dice-
re, illud indicat quod ſupra poſuit: Neq; in occa-
ſione cupiditatis, deus teſtis eſt. Per hoc eñ quod
iure dominico debebaṫ bonis Euangeliſtis, non
propter hoc euangelizantibus, ſed quærẽtibus re
gnũ dei, ut hęc omnia apponereṫ eis, inueniebãt
alij occaſionẽ, de quibus idem dicit, Neq; eñ iſti
deo ſeruiunt, ſed ſuo uentri: quibus hanc occaſio-
nem amputare uolebat Apoſtolus, ut etiam quod
ſibi iuſte debebaṫ omitteret. Aperte quippe hoc
ipſe oſtẽdit in ſecunda ad Corinthios, ab alijs Ec-
cleſiis ſuppletas dicens neceſſitates ſuas. Vene-
rat eñ ſicut apparet ad tantam indigentiam, ut de
lõginquis Eccleſiis ei neceſſaria mittereṫ, dum
tamen ab eis apud quos erat nihil tale acciperet.
Nunquid peccatũ, inquit, feci meipſum humilian 2 Cor. 11
D do ut uos exaltaremini, quoniam gratis Euange
lium dei euangelizaui uobis? Alias eccleſias ex-
poliaui accipiens ſtipendiũ ab eis ad ueſtram mi-
niſtrationem, & cũ apud uos fuiſſem & egerẽ, ne-
mini grauis fui: Nam id quod deerat mihi adim-
pleuerũt fratres qui uenerunt à Macedonia, & in
omnib. ingrauate me in uobis cuſtodiui & cuſto-
diã. Eſt ueritas Chriſti in me, quia gloria hæc non
infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare?
Quia nõ uos diligo? deus ſcit. Quod autẽ facio &
facturus ſum, ut amputem occaſionẽ eorũ qui uo
lunt occaſionẽ, ut in eo quo gloriantur inuenian-
tur ſicut & nos. De hac igitur occaſiõe quã hic ſe
dicit uelle amputare, uoluit intelligi quod ibi ait:
Neq; in occaſione cupiditatis deus teſtis eſt. Et ꝙ
hic

hic dicit, Meipſum humiliãdo ut uos exaltaremi-
1 Cor. 9 ni: hoc in prima ad eoſdẽ Corinthios, Factus ſum
1 Theſ. 2 infirmis infirmus: hoc ad Theſſalonicẽſes, Factus
ſum paruulus in medio ueſtrũ, tanq̃ ſi nutrix fo-
ueat filios ſuos. Proinde attende ſequentia, Ita, in-
quit, deſiderãtes uos, placet impertire uobis non
ſolũ Euãgeliũ dei, uerumetiã animas noſtras, quo
niã chariſſimi nobis facti eſtis. Recordamini autẽ
fratres laborẽ noſtrũ & ærũnam, nocte & die ope-
rãtes, ne quẽ ueſtrũ grauaremus. Hoc enim ſupe-
rius ait, Cũ poſſemus oneri uobis eſſe ut Chriſti
Apoſtoli. Infirmorũ igitur periculis ne falſis ſuſpi
tionibus agitati odiſſent quaſi uenale Euangeliũ,
tanq̃ paternis maternisq; uiſceribus tremefactus
Act. 20 hoc fecit. Sic etiam in actibus Apoſtolorum idem
loquitur, cum à Mileto mittens Epheſum uocaſ-
ſet inde presbyteros Eccleſiæ, quibus inter mul-
ta: Argentum, inquit, & aurum uel ueſtẽ nullius
cõcupiui, ipſi ſcitis, quoniam neceſſitatibus meis
& eorum qui mecum fuerũt hæ manus ſeruierint.
Omnia oſtendi uobis, quoniã ſic laborãtes opor-
tet iuuare infirmos, memores etiam eſſe uerborũ
domini Ieſu, quia ipſe dixit, Beatius eſt magis da-
*Opificum et agricolarum labor honeſtus & ſanctus Cap. XIII re q̃ accipere. Hic fortaſſe aliquis dicat, Si cor-
porale opus faciebat Apoſtolus, unde uitã iſtam
ſubſtentaret: quod erat ipſum opus, & quando ei
uacabat & operari & Euangeliũ prædicare? Cui
reſpondeo, puta me neſcire, corporaliter tamen
operatum eſſe, & in carne uixiſſe, non autẽ uſum
poteſtate quã dominus Apoſtolis dederat, ut E-
uangeliũ annũcians de Euangelio uiueret, ea quę
ſupra dicta ſunt ſine ulla dubitatione teſtanť. Ne-
que enim aut uno loco aut breuiter dictum eſt, ut
poſſit cuiuſuis aſtutiſſimi tergiuerſatiõe in aliam
traduci peruertiq; ſententiã. Cum igitur tantæ au
toritatis tam magnis & crebris molibus cõtradi-
centiũ conterať aduerſitas, quid à me quærũt, uel
quale opus faciebat uel quando faciebat? Vnum
ſcio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut la-
tro erat, nec auriga aut uenator aut hiſtrio aut tur
pilucrus: ſed innocẽter & honeſte quæ apta ſunt
humanis uſibus operabať ſicut ſeſe habent opera
fabrorũ, ſtructorũ, ſutorum, ruſticorũ, & his ſimi-
lia. Neq; enim honeſtas ipſa reprehẽdit, quod re-
prehẽdit ſuperbia eorũ qui uocari honeſti amãt,
ſed eſſe non amãt. Non igitur dedignaretur Apo
ſtolus ſiue ruſticanũ opus aliquod aggredi ſiue in
opificũ labore uerſari. Qui enĩ ait, Sine offenſio-
1 Cor. 10 ne eſtote Iudæis & Gręcis et Eccleſię dei, quos in
hac cauſa reuereri poſſet ignoro. Si Iudæos dixe-
rint, Patriarchæ pecora pauerũt. Si Græcos, quos
etiã Paganos dicimus, etiam philoſophos multũ
ſibi honorabiles ſutores habuerunt. Si eccleſiam
dei, homo ille iuſtus & ad teſtimonium cõiugalis
ſemp̃ manſuræ uirginitatis electus, cui deſpõſata
erat uirgo Maria quæ peperit Chriſtũ, faber fuit.
Quicquid ergo horũ cũ innocẽtia & ſine fraude
homines operanť, bonũ eſt. Nam præcauet hoc et
ipſe Apoſtolus, ne quiſquã ex neceſſitate ſuſten-
tandæ uitæ in mala opera dilabatur. Qui furaba-
Eph. 4 tur, inquit, iam nõ furetur: magis autẽ laboret ma

nibus ſuis bonũ, ut habeat unde tribuat cui opus
A eſt. Hoc ergo ſcire ſufficit, quia & in ipſo ope cor-
porali id quod bonũ eſt opabať Apoſtolus. Quã-
do autem ſoleret operari, id eſt, quibus temporũ
ſpatijs ne ab euangelizando impedireť, quis poſ-
ſit cõprehendere? ſane quia & diurnis & noctur-
nis horis operabať, ipſe non tacuit. Verunta- In monachos
men iſti qui tanquã multũ negocioſi & occupati, ocioſos. XIIII
de tẽpore operationis inquirũt, quid agunt? Nun
quid ipſi ab Hieruſalẽ per circuitũ uſq; ad Illyricũ
terras Euangelio repleuerunt? Aut quicquid gẽ-
tium barbararum remanſit adhuc obeundum &
implendũ de pace Eccleſiæ, ſuſceperũt? Nouimus
eos in quandã ſocietatẽ ſanctam ocioſiſſime con
gregatos. Mirandam rem fecit Apoſtolus qui re-
uera in tanta ſolicitudine omniũ Eccleſiarũ, & p-
pagatarũ & propagandarũ, ad eius curam labo-
B remq; pertinentiũ etiã manibus operabatur, pro-
pterea tamẽ cũ apud Corinthios eſſet & egeret,
nemini quidẽ eorum apud quos erat, grauis fuit,
ſed plane quod illi deerat, ſuppleuerũt fratres qui
uenerũt ex Macedonia. Nam & ipſe propter Quare laborandũ monachis
eiuſmodi neceſſitates ſanctorũ, qui quamuis præ Cap. XV
ceptis eius obtẽperent, ut cũ ſilẽtio operãtes pa- 2 Theſ. 3
nem ſuum manducent, poſſent tamen multis ex
cauſis indigere ſupplemento aliquo talium ſuſtẽ-
tationũ, & cum dixiſſet talia docẽs & præmonẽs,
His autẽ qui eiuſmodi ſunt, præcipimus & obſe-
cramus in dño Ieſu Chriſto, ut cũ ſilentio operan-
tes panẽ ſuum manducent: ne illi qui habebãt un
de neceſſaria ſeruis dei præberẽt, hac occaſiõe pi
C greſcerẽt, puidens cõtinuo ſubiecit: Vos aũt fra-
tres nolite infirmari benefacientes. Et ad Titũ cũ
ſcriberet, dicens, Zenam legiſperitum & Apollo
ſolicite præmitte, ut nihil illis deſit: ut oſtenderet
unde illis nihil deeſſe deberet, continuo ſubiũxit,
Diſcant autẽ & ueſtri bonis operibus præeſſe ad
neceſſarios uſus, ne ſint infructuoſi. Timotheum Timotheus ualetudinarius
etiã quem dicit germaniſſimũ filiũ, quem ſciebat
corpore infirmũ, ſicut oſtẽdit, monẽs eũ ne aquã
biberet, ſed modico uino uteretur propter ſtoma
chum, & frequẽtes eius infirmitates: quia in ope-
re corporali laborare non poterat, ne forte cũ in-
digeret & nollet uti uictu quotidiano ab eis qui-
bus Euangelium miniſtrabat, aliqua ſibi negocia
quæreret quibus animi eius implicaretur intẽtio.
Aliud eſt enim corpore laborare animo libero, ſi
D cut opifex poteſt ſi nõ ſit fraudulentus & auarus,
& priuatæ rei auidus: Aliud autẽ ipſum animũ oc
cupare curis, colligẽdæ ſine corporis labore pecu
niæ, ſicut ſũt uel negociatores, uel pcuratores uel
cõductores. Cura enĩ præſunt, nõ manib. operan-
tur, ideo ipſum animũ ſuũ occupant habendi ſoli
citudine. Timotheũ ergo ne in talia incideret, qa
p̃ infirmitatẽ corporis manib. opari non poterat,
ſic exhortať, monet & cõſolať. Labora, inquit, ſi- 2 Tim. 2
cut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans deo
implicat ſe negocijs ſecularib. ut ei placeat cui ſe
pbauit: Nam qui in agone cõtendit, nõ coronať
niſi legitime certauerit. Hic ne ille patereť angu-
ſtias, dicens, Fodere non poſſum, mendicare cõ-
fundor

fundor:adiunxit, Laborantē agricolam primum
oportet de fructibus percipe, ſecundū illud quod A
ad Corinthios dixerat, Quis militat ſuis ſtipēdijs
unquā? Quis plantat uineam, & de fructu eius nō
edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis nō p-
cipit? Fecit itaq; ſecurum caſtum Euangeliſtā, nō
ad hoc euangelizantē ut uenderet Euangeliū, ſed
tamē huic uitæ neceſſaria ſuis ſibi exhibere mani-
bus nō ualentē: ut intelligeret quod neceſſarium
ſibi ſumebat ab eis quibus tanquam prouinciali-
bus militabat, & quos tanquam uineā cultura ex
ercebat, uel tanquam gregem paſcebat, non eſſe
Solicitudo Pauli de Eccleſia. mendicitatē ſed poteſtatem. Propter has igitur
uel occupationes ſeruorum dei, uel infirmitates
Cap. XVI corporales quæ omnino deeſſe non poſſunt, non
ſolū permittit Apoſtolus ſanctorū indigētias ſup- B
pleri à bonis fidelibus, ſed etiam ſaluberrime hor
tatur. Excepta enim illa poteſtate qua ſe dicit ipſe
non uſum, cui tamen ſeruiendum eſſe à fidelibus
præcipit, dicens, Cōmunicet qui catechizaē uer-
bum ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Exce
pta ergo hac poteſtate, quam uerbi dei prædicato
res habere in eos quibus prædicāt, ſæpe teſtatur,
etiam ſanctis qui omnia uendita diſtribuebant &
Hieroſolymis habitabāt in ſancta cōmunione ui-
tæ, nō dicentes aliquid propriū, quibus erant om
nia cōmunia & anima & cor unū in deum, ab Ec-
cleſiis gentiū neceſſaria conferri præcipit & hor-
Rom. 15 tatur. Inde eſt & illud ad Romanos, Nunc, inquit,
pergā Hieruſalē miniſtrare ſanctis: Placuit enim
Macedoniæ & Achaiæ communionē aliquā fa- C
cere in pauperes ſanctorū qui ſunt Hieruſalē. Pla
cuit enim illis & debitores eorū ſunt, Si enim ſpi-
ritalibus eorū cōmunicauerunt gentes, debēt &
in carnalib. miniſtrare eis. Hoc ſimile eſt illi, quod
1 Cor. 9 ait ad Corinthios. Si nos uobis ſpiritalia ſemina-
uimus, magnū eſt ſi carnalia ueſtra metamus? Itē
2 Cor. 8 ad Corinthios in ſecunda: Notam aūt, inquit, uo-
bis facimus fratres gratiā dei quæ data eſt Eccle-
ſiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribu-
lationis, abundātia gaudij eorū & profunda pau-
pertas eorū abundauit in diuitijs ſimplicitatis eo-
rum: quia ſecundū uires teſtimoniū perhibeo il-
lis, & ſupra uires uoluntarij fuerūt, cū multis pre-
cibus obſecrātes nos gratiā & cōmunionē mini-
ſtrationis quæ fit in ſanctos: & non quomodo ſpe D
rauimus, ſed ſeipſos tradiderūt primū domino, &
nobis per uoluntatē dei ad deprecandū Titum, ut
quomodo cœpit, ſic & cōſummet in uos etiā gra-
tiā iſtam. Sed quomodo ſemp abundatis in omni
bus fide & uerbo & ſcientia, & omni ſtudio, & ea
quæ ex nobis eſt in uos charitate, ut & in hac gra-
tia abūdetis. Non ſecundū imperiū dico, ſed pro-
pter aliorum ſtudiū etiā ueſtræ charitatis chariſſi-
mum probans. Scitis eñ gratiā domini noſtri Ieſu
Chriſti, quoniā ꝓpter uos pauper factus eſt cū di-
ues eſſet, ut illius pauptate uos ditaremini. Et con
ſiliū in hoc do: hoc enim uobis prodeſt, qui nō ſo-
lum facere, ſed etiā uelle cœpiſtis ab anno priore:
Nūc aūt & facto pficite, ut quēadmodū prōptus
eſt animus uoluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo
quod quiſq; habet. Si enim promptus eſt animus,
ſecundū id quod habet acceptabilis eſt, non ſecū-
dum id quod nō habet: nō eñ ut alijs ſit refectio,
uobis aūt auguſtia, ſed pro æqualitate in hoc tem
pore: ut ueſtra abūdantia ſit ad illorū inopiā, ut &
illorū abundantia fiat in ueſtrā inopiam, ut fiat æ-
qualitas, ſicut ſcriptū eſt, Qui multū, non abūda- Exod. 16
uit, & qui modicū, non defuit illi. Gratias aūt deo
qui dedit idē ſtudiū pro uobis in corde Titi, quia
conſolationē quidem ſuſcepit. Studioſior autē cū
eſſet ſpōte exijt ad uos. Miſimus autē cum eo fra-
trem, cuius laus in Euāgelio eſt per omnes Eccle-
ſias. Non ſolū autem, ſed & ordinatus eſt ab Ec-
cleſiis comes peregrinationis noſtræ, cū hac gra-
tia quæ miniſtratur à nobis ad domini gloriam &
promptū animum noſtrū: deuitantes hoc, ne quis
nos reprehendat in hac plenitudine quæ miniſtra
tur à nobis. Prouidemus enim bona non ſolū co-
ram deo: ſed etiā corā hominib. In his uerbis ap-
paret quantū non ſolum curam ſanctarū plebium
eſſe uoluerit, miniſtrare neceſſaria ſanctis dei ſer-
uis, conſiliū in hoc dans, quia hoc magis ipſis qui
hæc faciebāt proderat q̃ illis erga quos faciebāt.
Illis enim aliud proderat, id eſt, hoc erga ſe obſe-
quio fratrum ſuorum ſancte uti, nec propter hoc
deo ſeruire, nec iſta ſumere niſi ad ſupplendā ne-
ceſſitatē, nō ad paſcēdam pigritiā: ſed etiam ſuam
curam beatus Apoſtolus tantā dicit in hac mini-
ſtratione, quæ nunc per Titū tranſmittebaē, ut cō
mitem peregrinationis ſuæ propter hoc comme-
moraret ordinatū ab Eccleſiis, boni teſtimonij hō
minem dei, cuius laus, inquit, in Euāgelio eſt per
omnes Eccleſias. Et ad hoc dicit illum ordinatum
comitē ſibi, ut deuitaret hominū reprehenſiones;
ne ſine teſtimonio ſanctorū in hoc miniſterio ſo-
ciorum, tanquā ſibi accipere, & in ſuos ſinus con-
uertere ab infirmis uel impijs putareē, quæ acci-
piebat ad ſupplendas neceſſitates ſanctorū per ſe
afferenda uel diſtribuenda indigentibus: Et pau- 2 Cor. 9
lopoſt dicit. Nā de miniſterio quod fit in ſanctos,
ex abundanti eſt mihi ſcribere uobis: Scio enim
promptum animum ueſtrum, de quo glorior pro
uobis apud Macedones, quoniā Achaia parata
eſt ab anno priore, & quæ ex uobis eſt æmulatio
irritauit plures: Miſimus autem fratres, ne glo-
ria noſtra quam habemus in uobis euacuetur in
hac parte, ut ſicut dixi parati ſitis, ne cū uenerint
mecū Macedones, & inuenerint uos imparatos;
confundamur nos, ut non dicam uos, in hac ſub-
ſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fra-
tres, ut præcedant ad uos, & præparent iampridē
repromiſſam hāc benedictionē ueſtram, ut para-
ta ſit, ſic quaſi benedictionē, non quaſi auaritiam:
Hoc autē dico, Quia qui parce ſeminat, parce &
metet: & qui ſeminat in benedictione, in benedi- Hilaritas in dando
ctione & metet. Vnuſquiſq; ſecundū quod propo
ſuit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſita-
te: Hilarem enim datorē diligit deus. Potens eſt e-
nim deus omnē gratiam abundantē facere in uo-
bis, ut in oīḃus ſemper omnē ſufficientiā habē-
tes, abundetis in omne opus bonū: ſicut ſcriptum
eſt

Pſal. 111 eſt, Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet
in æternū. Quid autē ſubminiſtrat ſemen ſeminā- A
ti, & panē in eſcam ſubminiſtrabit, & multiplica-
bit ſeminationē ueſtram & augebit creſcētes fru-
ges iuſtitiæ ueſtræ, ut in omnib. ditati abūdetis in
omnē ſimplicitatē quæ operaẽ per nos gratiarum
actionē deo: quoniā miniſteriū functionis huius
non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed abū-
dare facit per multorū gratiarumactionē deo, per
probationē miniſtrationis huius glorificantes de
um in obſequio confeſſionis ueſtræ in Euangelio
Chriſti, & ſimplicitate cōmunicationis in illos &
in omnes & in ipſorū precatione pro uobis, deſi-
derantiū uos propter excellentē gratiā dei in uo-
bis: Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius.
Quāta pinguedine ſanctæ lætitiæ ſit perfuſus A-
poſtolus dū loquiẽ de alterno ſupplemēto indigē
tiæ prouincialiū & militum Chriſti, hinc de rebus B
carnalib. in illos, inde aūt de ſpiritalibus in iſtos:
ut exclamaret, & tanquā ſanctorū gaudiorū ſagi-
na eructaret, dicens, Gratias deo ſup inenarrabi-
li dono eius. Sicut ergo non ceſſauit Apoſtolus,
imò ſpiritus dei poſſidēs & implens & agens cor
eius, exhortari fideles qui haberēt huiuſmodi ſub
ſtantiā, ut nihil deeſſet neceſſitatib. ſeruorum dei,
qui celſiorē ſanctitatis gradum in Eccleſia tēnere
uoluerūt, ut ſpei ſecularis uincula cuncta præcide
rent, & animū liberū diuinæ militiæ dedicarent:
ſic debent & ipſi præceptis eius obedire, ut cōpa-
tianẽ infirmis, & amore priuatæ rei nō illigati ma
nibus ſuis in communi labore, præpoſitis ſuis ſine
murmure obtemperare: ut hoc ſuppleaẽ ex obla- C
tionibus bonorū fidelium, quod laborantibus &
aliquid unde uictum tranſigant operantibus, pro
pter infirmitates tamen corporales aliquorum, &
propter Eccleſiaſticas occupationes uel eruditio
Inter laborandū licere orare & pſallere Cap. XVII nem doctrinæ ſalutaris, deeſſe putauerint. Quid
enim agant qui operari corporaliter nolūt, cui rei
uacent ſcire deſidero. Orationib. inquiūt, & pſal-
mis & lectioni & uerbo dei. Sancta planè uita &
in Chriſti ſuauitate laudabilis: ſed ſi ab his auocan
di non ſumus, nec manducandū eſt, nec ipſæ eſcæ
quotidie præparandæ, ut poſſint apponi & aſſu-
mi. Si aūt ad iſta uacare ſeruos dei certis interual-
lis temporum ipſius infirmitatis neceſſitas cogit,
cur non & Apoſtolicis præceptis obſeruādis ali-
quas partes tēporū deputamus? Citius enim ex- D
audiẽ una obedientis oratio, quā decem milia cō
temptoris. Cantica uero diuina cantare, etiā ma-
nibus operantes, facile poſſunt, & ipſum laborem
κέλευσμα cantus nautarū & remigū quo ſe mutuo ad laborandū excitāt tanquam diuino celeumate conſolari. An ignora
mus opifices, quibus uanitatib. & plerūq; etiā tur
pitudinib. theatricarū fabularū donēt corda & lin
guas ſuas, cū manus ab opere non recedāt? Quid
ergo impedit ſeruū dei manibus operantē in lege
domini meditari & pſallere nomini domini altiſ-
ſimi: ita ſanè ut ad ea diſcenda, quæ memoriter re-
colat, habeat ſepoſita tempora? Ad hoc enim &
illa bona opera fideliū, ſubſidio ſupplendorū ne-
ceſſariorū deeſſe nō debēt, ut horæ quibus ad eru
diendū animum ita uacaẽ, ut illa opera corpora-
lia geri non poſſint, nō opprimant egeſtate. Qui
A autē ſe dicunt uacare lectioni, nōne illic inueniūt
quod præcipit Apoſtolus? Quæ eſt iſta ergo per-
uerſitas, lectioni nolle obtēperare, dum uult ei ua
care, & ut quod bonū eſt diutius legatur, ideo fa-
cere nolle quod legitur? Quis enim neſciat tanto
citius quenq; proficere cum bona legit, quanto ci
tius facit quod legit? Si aūt alicui ſermo erogā- Diſputatio Pauli Athenis Cap. XVIII
dus eſt, & ita occupaẽ ut manibus operari nō ua-
cet, nunquid hoc omnes in monaſterio poſſunt,
uenientibus ad ſe ex alio genere uitæ fratribus, uel
diuinas lectiones exponere, uel de aliquibus quæ
ſtionibus ſalubriter diſputare? Quando ergo nō
omnes poſſunt, cur ſub hoc obtentu omnes uaca
re uolūt: quanquā etſi omnes poſſent, uiciſſim fa-
cere deberent, non ſolū ne ceteri à neceſſarijs ope
ribus occuparenẽ, ſed etiā quia ſufficit ut audien-
B tibus pluribus unus loquaẽ. Deinde ipſi Apoſto
lo quomodo uacaret operari manib. ſuis, niſi ad
erogandū uerbū dei certa tempora conſtitueret?
Neq; enim & hoc deus latere nos uoluit: nam &
cuius artis opifex fuerit, & quibus temporib. ua-
caret diſpēſando Euāgelio, ſancta ſcriptura nō ta-
cuit: Nam cum eum dies profectionis urgeret in
Troade cōſtitutum, etiā in una ſabbati congrega
tis fratribus ad frangendū panē tanta fuit intentio
& tam neceſſaria diſputatio, ut ſermo producere
tur uſq; ad mediū noctis, tanquā excidiſſet eis qđ
eo die nō eſſet ieiuniū: quando aūt in aliquo loco
immoratus quotidie diſputabat, quis dubitaue-
rit horas eum habuiſſe ad hoc officiū deputatas?
C Nāq; apud Athenas cū eſſet, quia ſtudioſiſſimos
rerū inquiſitores inuenerat, ita de illo ſcriptū eſt,
Diſputabat igitur cū Iudæis in ſynagoga, & gen
tibus in uiculis & foro per omnē diem ad omnes
qui aderāt, Non enim in ſynagoga per omnē diē,
ubi mos erat ſabbato ſermocinari, ſed in foro, in-
quit, per omnē diem, propter ſtudia utiq; Athen
enſiū: Sic enim ſequiẽ, Quidam uero Epicureo-
rum & Stoicorū Philoſophorū conferebant cum
illo. Et paulopoſt dicit, Athenienſes aūt & adue-
næ & hoſpites ad nihil aliud uacabāt, q̄ dicere ali
quid noui aut audire. Putemus Apoſtolū illis om
nibus diebus quibus fuit Athenis, non fuiſſe ope-
ratū, Propter hoc enim & ex Macedonia ſupple-
batur eius indigentia, ſicut dicit in ſecūda ad Co-
D rinthios: quanquā & alijs horis & noctibus pote
rat, quia ita ualebat & animo & corpore. Sed cum
ab Athenis exiſſet, uideamus quod ait ſcriptura,
Diſputabat, inquit, in ſynagogis per omne ſabba
tum, hoc apud Corinthū. In Troade uero ubi ne-
ceſſitate imminentis profectionis uſq; ad mediū no
ctis ſermo protractus eſt, una ſabbati erat quæ dies
dominicus diciẽ, Vnde intelligimus eū non fuiſſe
cū Iudæis ſed cū Chriſtianis, quādo etiā dicit ipſe
narrator ad frangendū panem ſe fuiſſe collectos.
Et ipſa eſt optima gubernatio, ut omnia ſuis tem- Ordo in laborando
poribus diſtributa ex ordine geranẽ, ne animū hu
manū turbulentis implicationibus inuoluta per- Laboret manibus Corinthi Paulus. XIX
turbēt: Ibi etiam dicit quid operabaẽ Apoſtolus.
Poſt hæc, inquit, egreſſus ab Athenis uenit Co
rinthum

rinthũ, & cũ inueniſſet quẽdã Iudæũ nomine Aquilam, Ponticũ genere, recẽs aduenientẽ ab Italia, & Priſcillã uxorẽ ipſius, ꝓpterea quod iuſſiſſet Claudius diſcedere omnes Iudæos à Roma, acceſſit ad illos, & ꝓpter artis ſimilitudinẽ mãſit apud illos opus faciens: Erant enim tabernaculorũ artifices. Hoc ſi conati fuerint allegorice interpretari, oſtendant quõ proficiant in Eccleſiaſticis literis quibus ſe uacare gloriantur: & cætera illa quæ ſupra dicta ſunt, Nũquid ego ſolus & Barnabas nõ habemus poteſtatẽ non operãdi & nõ ſumus uſi hac poteſtate: & cũ poſſemus uobis oneri eſſe ut Chriſti Apoſtoli: & nocte & die operantes, ne quem ueſtrũ grauaremus: & dñs ordinauit eos qui Euangeliũ annũciant de Euangelio uiuere, ego aũt nullius horũ uſus ſum: & cætera huiuſmodi, aut exponant aliter, aut ſi præclariſſima luce ueritatis urgenꝛ, intelligant & obediant. Aut ſi obedire uel nolunt uel non poſſunt, ſaltẽ illos qui uolũt meliores, qui autẽ & poſſunt feliciores eſſe fateanꝛ. Aliud eſt eñ corporis infirmitatẽ, uel ueram allegare uel falſam prętẽdere: aliud aũt ſic decipi & ſic decipe, ut inſuper ideo uideaꝛ in ſeruis dei maior eſſe iuſtitia, quia potuit inter imperitos regnare pigritia: qui enim uerã corporis oſtendit infirmitatẽ, humane tractãdus eſt: qui autẽ falſam prętẽdit & cõuinci nõ poteſt, deo dimittẽdus eſt: neuter tamen eorũ pernicioſam regulã figat: quia bonus ſeruus dei & manifeſte infirmo fratri ſuo ſeruit, & fallenti cũ credit, quia malũ eum nõ putat, non imitaꝛ ut malus ſit: & ſi nõ ei credit, fallacem eũ putat, ac nihilominus non imitaꝛ. Ab illo uero qui dicit, Hęc eſt uera iuſtitia, ut nihil corporaliter operando imitemur uolatilia cœli, quoniã qui tale aliquid fuerit operatus cõtra Euãgelium facit, quiſquis animo infirmus hoc audit & credit, nõ quia ſic uacat ſed quia ſic errat lugẽdus eſt.

σκηνοποιοὶ

1 Cor. 9

An cæteri Apoſtoli nõ laborãtes peccarint XX

Hinc oriꝛ alia quęſtio: Fortaſſe eñ dicãt, quid ergo cæteri Apoſtoli & fratres dñi & Cephas, quia nõ operabãꝛ, peccabãt: aut afferebãt impedimentũ Euãgelio: quia dicit beatus Paulus, ideo ſe nõ uſum hac poteſtate, ne quod impedimentũ daret Euãgelio Chriſti: Si enim peccauerũt, quia nõ operati ſunt, nõ ergo acceperãt poteſtatẽ non operandi nec de Euãgelio uiuẽdi. Si autẽ acceperant hãc poteſtatẽ ordinãte domino, ut qui Euangeliũ annũciarent, de Euãgelio uiuerent, & dicente, Dignus eſt operarius cibo ſuo: qua poteſtate Paulus amplius aliquid erogãs uti noluerit, non utiq; peccauerũt. Si nõ peccauerũt, nullũ impedimentũ dederũt: Neq; enim nullũ peccatum eſt impedire Euangeliũ. Quod ſi ita eſt, & nobis, inquiunt, liberũ eſt, & uti & nõ uti hac poteſtate. Hanc quæſtionẽ breuiter ſoluerẽ, ſi dicerẽ, quia & iuſte dicerem, credendũ eſſe Apoſtolo. Ipſe eñ ſciebat cur in Eccleſiis gentiũ non oporteret portari uenale Euãgeliũ, nõ culpans coapoſtolos ſuos, ſed diſtinguẽs miniſteriũ ſuum, quia ita inter ſe diſtribuerãt, ꝓculdubio admonẽte ſpirituſancto, euangelizandi ꝓuincias, ut Paulus & Barnabas ad Gẽtes irẽt, illi aũt in circunciſionẽ. Hoc tamen eum

prę cepiſſe iis q nõ habebant eiuſmodi poteſtatẽ, ea quæ iam multa dicta ſunt manifeſtãt. Iſti aũt fratres noſtri temere ſibi arrogãt quantum exiſtimo, quod eiuſmodi habeãt poteſtatẽ. Si enim Euãgeliſtę ſunt, fateor habẽt: ſi miniſtri altaris, diſpẽſatores ſacramẽtorũ, bene ſibi iſtã nõ arrogãt, ſed plane uendicãt poteſtatẽ: ſi ſaltẽ habebant aliquid in hoc ſeculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarẽt iſtam uitã, quod cõuerſi ad deũ indigẽtibus diſpertiti ſunt, & credenda eſt eorũ infirmitas & ferenda. Solent eñ tales, nõ melius ſicut multi putant, ſed quod eſt uerũ languidius educati laborẽ operũ corporaliũ ſuſtinere nõ poſſe. Tales fortaſſe multi erãt in Hieroſolyma: Nam & ſcriptũ eſt, quod prędia ſua uẽdiderint, et precia eorum ante pedes Apoſtolorũ poſuerint, ut diſtribuereꝛ unicuiq; prout opus erat: quapropter inuẽti ſunt fideles & utiles fuerũt egẽtibus, quę ab idolorũ cultu ex longinquo uocabanꝛ, ſecundũ illud quod dictũ eſt, Ex Siõ prodiet lex, & uerbũ dñi ex Hieruſalem. Debitores eñ dixit Apoſtolus ex Gentib. Chriſtianos: Debitores eorũ, inquit, ſunt. Et addidit quare: Si eñ ſpiritalib. eorũ, inquit, cõmunicauerũt gentes, debẽt & in carnalib. miniſtrare eis.

Quibus ocium cõcedi poſsit Cap. XXI

Act. 2 & 4

Nunc aũt ueniũt plerunq; ad hanc profeſſionẽ ſeruitutis dei & ex cõditione ſeruili uel etiã liberti, uel propter hoc à dominis liberati ſiue liberandi, et ex uita ruſticana & ex opificũ exercitatione et plebeio labore, tãto utiq; felicius quãto fortius educati, q ſi nõ admittanꝛ graue peccatũ eſt: Multi enim ex eo numero uere magni & imitãdi extiterunt. Nam propterea & infirma mũdi elegit deus, ut cõfunderet fortia: & ſtulta mundi elegit ut cõfunderet ſapiẽtes: & ignobilia mũdi & ea quæ nõ ſunt tanq; ſint, ut ea quæ ſunt euacuenꝛ: ut nõ glorieꝛ omnis caro corã deo. Hæc itaq; pia & ſancta cogitatio facit, ut etiã tales admittanꝛ qui nullum afferãt mutatæ in melius uitæ documentum. Neq; eñ apparet, utrum ex ꝓpoſito ſeruitutis dei uenerint, an uitã inopẽ & laborioſam fugiẽtes, uacui paſci atq; ueſtiri uoluerint, & inſuper honorari ab eis à quib. cõtemni conteriq; cõſueuerãt. Tales ergo quoniã ſe quominus operenꝛ, de infirmitate corporis excuſare nõ poſſunt, prçteritę quippe uitæ cõſuetudine cõuincunꝛ, umbraculo malæ diſciplinę ſe cõtegunt, ut ex male intellecto Euãgelio, prçcepta Apoſtolica ꝑuertere meditẽꝛ, uere uolatilia cœli, ſed per ſuꝑbiã in altũ ſe extollendo, & fœnũ agri, ſed carnaliter ſentiẽdo. Contingit eñ eis quod in uiduis iuniorib. indiſciplinatis cauendũ idem Apoſtolus dicit, Simul autẽ & ocioſæ eſſe diſcũt, nõ ſolũ aũt ocioſæ, ſed etiam curioſæ & uerboſæ, loquentes quæ non oportet. Hoc ille de malis fœminis dicebat, quod nos etiã in malis uiris dolemus & plangimus, qui aduerſus eũ ipſum in cuius epiſtolis legimus iſta, ocioſi & uerboſi, quæ non oportet loquunꝛ. Et qui ſunt inter eos qui eo propoſito ad ſanctam militiã uenerunt, ut placeãt cui ſe ꝓbauerũt, cum ita uigeãt uiribus corporis & integritate ualetudinis, ut nõ ſolũ erudiri, ſed etiam ſecundũ Apoſtolum ope-

Monachatum amplectentes ſpe uiuẽdi ocioſe. Cap. XXII

1 Timo. 5

rari poſſint, exceptis iſtorum ocioſis corruptiſq; ſermonib. quos iudicare per imperitũ tyrocinij non ualent, in eandẽ labẽ peſtifera cõtagione imitanf: non ſolũ nõ imitãtes obedientiã ſanctorum quiete operantiũ, & alioꝝ monaſterioꝝ in ſaluberrima diſciplina ſecundũ Apoſtolicã normã uiuentiũ, ſed etiã inſultãtes melioribus, tanq; cõſeruatricẽ Euangelij prædicantes pigritiã, tanq; præuaricatricẽ accuſantes miſericordiã. Multo enim miſericordius operaf erga animas infirmorũ, qui bonæ famæ ſeruorũ dei cõſulit, quàm erga corpora egẽtium qui panẽ eſurientib. frangit. Quapropter utinã iſti qui uacare uolũt manibus, omnino uacarent & linguis. Neq; enim tã multos ad imitationẽ inuitarẽt, ſi eis nõ tantum exempla pigra, ſed etiã muta ꝓponerẽt. Nũc uero contra Apoſtolum Chriſti recitãt Euangeliũ Chriſti. Ita enim mirabilia ſunt opera pigrorũ, ut impedire uelint Euangeliũ, quod Apoſtolus ideo præcepit & fecit, ne impediret ipſum Euangeliũ. Et tamẽ ſi eos ex ipſis Euãgelij uerbis ſecũdũ eorũ intellectũ uiuere cogamus, priores nobis ſuadere conabũtur, q̃ nõ ita ſint intelligẽda ut intelligũt. Certe eñ ꝓpterea ſe dicũt opari nõ debere, q̃a nec uolucres cœli ſeminãt neq; metũt, de quib. nobis dñs ſimilitudinẽ dedit ne de talibus neceſſarijs cogitemus. Cur ergo non attendũt q̃d ſequif? Neq; eñ tantũ modo hoc dictũ eſt, quia nõ ſeminãt, neq; metũt, ſed adiectũ eſt, neq; cõgregãt in apothecas. Apothecæ aũt horrea, uel uerbũ ex uerbo Græco, repoſitoria dici poſſunt. Cur ergo iſti manus ocioſas & plena repoſitoria uolũt habere? Cur ea quæ ſumũt ex laboribus aliorũ, recõdunt & ſeruãt unde quotidie ꝓferat? Cur deniq; molũt & coquũt? Hoc eñ aues nõ faciũt. Aut ſi reperiunt q̃bus hoc opus quoq; ꝓ ſuadeãt, ut eis ꝓ ſingulos dies eſcas afferãt præparatas, ſaltẽ uel ſibi aquã de fontib. afferũt, uel de ciſternis aut puteis hauriunt & reponunt. Hoc uolatilia non faciũt. Sed ſi hoc placet, ſtudeãt etiã boni fideles, & regis æterni deuotiſſimi ꝓuinciales, fortiſſimis eius militib. uſq; ad iſta ſeruire, ut ſibi nec aquã implere cogant, ſi iã etiam illos qui tũc erant Hieroſolymæ nouo gradu iuſtitiæ ſupgreſſi ſunt. Nã illis fame imminẽte, & per Prophetas qui tũc erãt ante prædicta, boni fideles ex Græcia frumẽta miſerũt, ex quibus credo quod illi panẽ ſibi fecerunt, aut certe faciendũ curauerũt, quod aues nõ faciunt. Sed ſi iam iſti ut dicere cœperã, etiã illos aliquo gradu iuſtitiæ trãſierunt, & omnino in his quę ad tranſigẽdam uitã iſtam pertinẽt, ſicut uolucres agũt, oſtendant nobis homines ſeruire uolucribus, ſicut ſibi ſeruiri uolũt, niſi captis & incluſis, q̃bus fides nõ habef, ne uolantes nõ redeãt: & tamẽ illæ malunt frui libertate, & ex agris quantũ ſatis eſt cape, q̃ ab hominib. appoſita & apparata ſumere. Proinde rurſus iſtos alio ſublimiore gradu iuſtitiæ ſuperabũt, qui ſe ita inſtituerũt, ut quotidie in agros tanquã in paſtũ pergãt, & quo tẽpore inuenerint carpãt, ac ſopita fame reuertanf. Sed plane propter agrorũ cuſtodes q̃ bonũ eſſet, ſi etiã pẽnas dñs largiri dignaref, ut ſerui dei in agris alienis inuẽti nõ tanquam fures cõprehenderenf, ſed tanq; ſturni fugarenf: Nunc uero ille quantum potent, imitabif auem quã capere uenator nõ potuerit. Sed ecce cõcedant omnes ſeruis dei, ut cũ uolũt in eorum agros exeãt, atq; inde ſecuri refecti diſcedãt: ſicut populo Iſrael per legẽ præceptũ eſt, ut in agris ſuis furẽ nullus teneret, niſi qui ſecũ aliquid uellet auferre: nã qui nihil aliud a ngiſſet q̃ id quod comediſſet, liberũ impunitũq; abire ſinerent. Vnde etiã ſpicas uellentibus diſcipulis domini, de ſabbato potius q̃ de furto Iudęi calumniati ſunt. Sed quid erit agendũ de his tẽporib. anni quibus eſca quę ſtatim ſumi poſſit, in agris nõ inuenif? Quiſquis aliquid domũ quod ſibi coquẽdo præparet, auferre tẽtauerit, ſecundũ iſtorũ intellectũ audiet ex Euãgelio, Pone, hoc eñ aues non faciũt. Verũ & hoc cõcedamus, toto uertẽte anno poſſe in agris reperiri uel ex arbore uel ex herbis, uel ex q̃buſq; radicib. quod in eſcã ſumi poſſit incoctum, aut certe tanta exercitatio corporis adhibeaf, ut ea quę coquẽda ſunt, etiã cruda aſſumpta non noceant, poſſitq; etiã hyemalib. q̃buslibet aſperitatibus ad pabula ꝓcedi. atq; ita fiat ut nihil præparãdum auferaf, nihil in craſtinũ reponaf, non poterũt iſta ſeruare q ſe per multos dies à cõſpectu hominũ ſeparatos, et nulli ad ſe præbentes acceſſum includũt ſeipſos uiuẽtes in magna intẽtione orationũ. Hi eñ facillima quidẽ atq; uiliſſima, ſecũ tamen alimẽta includere cõſuerũt, quæ in illos dies quibus à nullo uideri ſtatuerũt, ſufficiant: q̃d aues nõ faciũt. Et horũ quidẽ exercitationẽ in tam mirabili cõtinẽtia, quandoquidem habent ociũ quo hæc agãt, ſecreq; imitãdos non ſuperba elatione, ſed miſericordi ſanctitate ꝓponãt, nõ ſolũ non reprehendo, ſed quantũ dignũ eſt laudare nõ poſſum. Quid tamẽ de his dicimus ſecundũ hiſtoriæ intellectũ ex Euãgelicis uerbis? An forte quo ſunt ſanctiores, eo ſunt uolucribus diſſimiliores, quia niſi reponant ſibi eſcas in plurimos dies, includere ſe ita ut faciũt, non ualebũt. Et utiq; nobiſcũ audiũt, Nolite ergo cogitare in craſtinũ. Quapropter ut breuiter cõplectar, iſti q ex Euãgelio peruerſe intellecto, tã manifeſta Apoſtolica præcepta peruertere moliunf, aut nõ cogitent in craſtinũ, ſicut uolatilia cœli, aut obtẽperent Apoſtolo ſicut filij dilecti: imò utrũq; faciãt, q̃a utrũq; concordat. Neq; eñ cõtraria domino ſuo moneret apoſtolus Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. Hoc enim iſtis aperte dicimus, Si uolatilia cœli ſic intelligitis in Euangelio ut nolitis operãdo manib. ueſtris uictũ tegumentumq; ꝓcurare, nihil etiã reponatis in craſtinũ, ſicut nihil reponũt uolatilia cœli. Si aũt aliquid reponere aliquãdo in craſtinũ poteſt nõ eſſe cõtra Euãgelium, ubi dictũ eſt, Reſpicite uolatilia cœli quia neq; ſeminãt neq; metunt, neq; cõgregãt in apothecas: poteſt etiã non eſſe contra Euangeliũ nec cõtra ſimilitudinẽ uolatiliũ cœli, uitam iſtam carnis corporalis operationis labore tranſigere.

Si enim urgeanf ex Euãgelio, ut nihil reponãt in craſtinum, rectiſſime reſpõdent. Cur ergo ipſe dominus

A (margin, col. 1, at "non ualent"); B (margin, at "mirabilia ſunt opera"); C (margin, at "ſas & plena repoſitoria"); D (margin, at "do quod illi panẽ")

Margin notes: Euangeliũ non recte intellectũ ab ocioſis. Cap. XXIII — ἀποθήκη — Iocoſe deridentur ignaui — locũ feſtiui — Matth. 6 — Prouidentiæ piorũ in rebus externis. Cap. XXV.

dominus loculos habuit ubi pecuniā collectā re-
poneret? Cur tāto ante fame imminēte frumenta
ſanctis patrib. miſſa ſunt? Cur Apoſtoli ſic indigē
tiæ ſanctorū neceſſaria ꝓcurarūt, ne de eſſet in po
ſterū, ut beatiſſimus Apoſtolus ad Corinthios in
1. Cor 16 Epiſtola ſcriberet. De collectis aūt in ſāctos ſicut
ordinaui in eccleſiis Galatiæ, ita & uos facite ſe-
cundū unā ſabbati, unuſquiſq; ueſtrū apud ſe re-
ponat theſaurizans quod ei placuerit, ut nō cum
uenero tūc collectæ fiāt. Cū aūt aduenero, quoſcū
que ꝓbaueritis per epiſtolas, hos mittā ꝑferre gra
tiam ueſtrā in Hieruſalē. Quod ſi dignū fuerit ut
& ego eam mecū ibunt. Hæc & alia multa copio-
ſiſſime et ueriſſime ꝓferunt. Quib. reſpondemus,
Videtis ergo, quāuis dominus dixerit, Nolite co-
gitare in craſtinū: nō uos tamen iſtis uerbis cogit,
ut nihil in craſtinū reſeruetis. Cur ergo ijſdē uer-
bis uos cogi dicitis ut uacetis? Cur uolatilia cœli
nō uobis ſunt exēplo ad nihil reſeruandū, & uul-
Quare laborandū manib. Cap. XXV tis ut ſint exēplo ad nihil operādum? Dicet ali-
quis, Quid ergo prodeſt ſeruo dei ꝙd prioribus
actibus quos in ſeculo habebat relictis, ad hāc ſpi
ritalē uitā militiamq; conuertiť, ſi eū adhuc opor-
tet tanq; opificis exercere negocia? Quaſi uero fa
cile poſſit uerbis explicari quantū proſit ꝙ domi
nus diuiti cōſiliū capiēdæ uitæ æternę requirenti,
ait quid faceret, ſi uellet eſſe perfectus, ut uenditis
quæ habebat, & indigētię pauperū diſtributis eū
ſequereť. Aut quis tam expedito curſu ſecutus eſt
Philip. 3 dominū, q; ille qui ait. Non in uacuū cucurri nec
in uacuū laboraui, qui tamē opera iſta & pręcepit
& fecit? Hoc nobis tanta autoritate doctis & in-
formatis ſufficere debuit ad exemplū derelinquē
di priſtinas facultates & manibus operādi. Sed &
nos ab ipſo domino adiuti, poſſumus fortaſſe ut-
cūq; cognoſcere, etiā ſic operātib. ſeruis dei, prio-
ra tamē negocia reliquiſſe quid proſit. Si enim ad
hanc uitā ex diuite quiſq; conuertiť, & nulla infir
mitate corporis impediť, ita ne deſipimus à ſapo-
re Chriſti, ut non intelligamus quantus ſuperbiæ
prioris tumor ſanetur, cū circūciſis ſuperfluis qui
bus ante animus exitiabiliter inflāmabať, ad mo-
dica quæ reſtāt huic uitę naturaliter neceſſaria, eti
am opificis humilitas minime recuſať? Si autē ad
hanc uitā ex paupertate conuertiť, nō putet ſe id
agere quod agebat, ſi ab amore uel augēdę quātu
læcūq; rei priuatæ, iam nō quærens quæ ſua ſunt,
ſed quæ Ieſu Chriſti, ad cōmunis uitæ ſe tranſtulit
charitatē, in eorū ſocietate uicturus, quibus eſt a-
nima una & cor unū in deū, ita ut nemo dicat ali-
quid propriū, ſed ſint illis omnia cōmunia. Si eñ
huius terrenæ reipublicæ antiqui principes præ-
clariſſimo literatorū ſuorū eloquio prædicari ſo-
lent, quod rem cōmunē uniuerſi populi ſuę ciuita
tis, priuatis ſuis reb. ſic anteponebant, ut quidam
eorū Aphrica edomita triūphator, quid nubēti fi
lię daret nō habuerit, niſi ex ſenatuſcōſulto de pu
blico dotareť: quo animo debet eſſe in rempubli-
cam ſuā ciuis ęternæ illius ciuitatis Hieruſalē cœ-
leſtis, niſi ut illud ipſum quod proprijs manib. ela
borat in cōmune habeat cū fratre, & ſi quid ei de-

fuerit, de cōmuni ſuppleat, dicēs cū illo cuius præ
A ceptū exēplumq; ſecutus eſt: Quaſi nihil habētes
& omnia poſſidentes. Quamobrē etiā illi qui reli
ctia uel diſtributa, ſiue ampla, ſiue qualicunq; opu
lenta facultate, inter pauperes Chriſti pia & ſalu-
bri humilitate numerari uoluerunt: ſi corpore ita
ualēt, & ab Eccleſiaſticis occupationibus uacāt:
quanq; eis tam magnū animi ſui documentū affe-
rentibus, & eiuſdē ſocietatis indigētiæ de his re-
bus quas habebant, uel plurimū uel nō parū cōfe
rentibus, uicē ſuſtentandæ uitæ eorū res ipſa con
munis & fraterna charitas debeat: tamen ſi & ipſi
aliquid manib. opereń, ut pigris ex uita humilio
re & ob hoc exercitatiore uenientib. auferant ex-
cuſationē, multo miſericordius agūt, q; cū omnia
ſua indigētib. diuiſerūt. Quod quidē ſi nolūt quis
B audeat cogere? Quibus tamē inueniēda ſunt ope
ra in monaſterio, etiā ſi à corporali functione libe
riora, ſed uigilanti adminiſtratiōe curanda, ut nec
ipſi panē ſuū, quoniā iam cōmunis factus eſt, gra-
tis manducēt. Nec attēdendum eſt in quib. mona
ſterijs, uel in quo loco indigentib. fratribus, quiſq;
id quod habebat impēderit. Omnium eñ Chriſti
anorū una reſpublica eſt. Et ideo quiſquis Chri-
ſtianis neceſſaria ubilibet erogauerit, undecunq;
etiā ipſe quod ſibi neceſſariū eſt accipit, de Chri-
ſti bonis accipit: quia ubicūq; & ipſe talib. dedit,
quis niſi Chriſtus accepit? Illi autē qui etiā præter
iſtā ſanctā ſocietatē uitā labore corporis tranſige
bant, ex quorū numero plures ad monaſteria ue-
niūt, quia et in ipſo humano genere plures ſunt, ſi
C nolūt opari nō māducēt. Neq; eñ ꝓpterea in mili
tia Chriſtiana ad pietatē diuites humiliaň, ut pau
peres ad ſuperbiā extollāť: nullo modo eñ decet
ut in ea uita ubi fiunt ſenatores laborioſi, ibi fiant
opifices ocioſi: et quo ueniunt relictis delitijs ſuis
qui fuerāt prædiorū domini, ibi ſint ruſtici delica
ti. At eñ dn̄s ait. Nolite ſoliciti eſſe animæ ue- Quare præcones uerbi ſtipendiū accipiant XXVI
ſtræ quid māducetis, neq; corpori quid ueſtiami-
ni Recte: quoniam ut ſupra dixerat, Nō poteſtis
deo ſeruire & māmonæ. Qui eñ propter hoc E-
uangeliū prędicat, ut habeat unde māducet, et un
de ueſtiať, ſimul ſe putet & deo ſeruire & māmo-
næ: deo, quia Euangeliū prædicat: & mammonæ,
quia ꝓpter iſta neceſſaria prędicat. Quod dn̄s di-
cit fieri nō poſſe: ac per hoc ille q ꝓpter iſta Euan
D geliū prędicat, nō deo ſed māmonæ ſeruire cōuin
ciť, etſi deus illo ad aliorū ꝓfectū quomodo ipſe
neſcit utať. Nā huic ſentētiæ ſubiūgit dicens, Ideo
dico uobis, nolite ſoliciti eſſe animæ quid mandu
cetis, neq; corpori quid ueſtiamini: nō ut iſta non
procurēt, quantū neceſſitati ſatis eſt, unde hone-
ſte potuerint: ſed ut non iſta intueanť, & propter
iſta faciant quicquid in Euāgelij præconio facere
iubeň. Eam quippe intentionē quare quid fiat,
oculū uocat. Vnde paulo ſupius loquebať ut ad
hæc deſcēderet, & dicebat. Lucerna corporis tui
eſt oculus tuus. Si oculus tuus ſimplex fuerit, to-
tum corpus tuū lucidum erit. Si uero oculus tuus
nequā fuerit, totū corpus tuū tenebroſum erit: id
eſt, talia erūt facta tua qualis fuerit intētio tua cur

ea facias. Et ad hoc enim ut ueniret, ſupra de elee-
Matth. 6 moſynis præceperat dicens, Nolite cōdere uobis A
theſauros in terris, ubi ærugo et tinea exterminat,
& ubi fures effodiūt & furanť. Recōdite uero uo-
bis theſauros in cœlo, ubi neq; tinea neq; rubigo
exterminat, & ubi fures nō perſodiunt & furanť,
ubi enim erit theſaurus tuus, ibi erit & cor tuum.
Deinde ſubiunxit, Lucerna corporis tui eſt ocu-
lus tuus: ut illi ſcilicet qui eleemoſynas faciunt, ne
ea faciāt intētione, ut uel hominib. uelint placere,
uel in terra ſibi quærāt rependi quod faciunt. Vnde
1 Timo. 6 & Apoſtolus cū Timotheo diuites monendos eſ
ſe præciperet, Facile, inquit, tribuāt, cōmunicent,
theſaurizent ſibi fundamētum bonū in futurū, ut
apprehēdant ueram uitā. Cum uero in futuram ui
tam direxerit oculū dominus eleemoſynas facien
tium, & in cœleſtem mercedē, ut poſſint & ipſa fa B
cta eſſe lucida, cum ſimplex oculus fuerit: in illam
quippe nouiſſimā retributionem ualet quod alibi
Matth. 10 ait, Qui uos excipit me excipit: & qui me excipit,
excipit eū qui me miſit. Qui excipit Prophetā in
nomine Prophetæ, mercedē prophetæ accipiet, et
qui excipit iuſtū in nomine iuſti, mercedē iuſti ac
cipiet: & qui potum dederit uni ex iſtis minimis
calicem aquæ frigidæ tantū in nomine diſcipuli, a-
men dico uobis, non peribit merces eius: ne forte
correpto oculo eorū qui neceſſaria impēdunt in-
digētib. & ꝓphetis & iuſtis & diſcipulis dñi, ipſo
rū oculus deprauareť in quos iſta fierēt ut ꝓpter
Quō accipien dū illud, de uo latilibus cœli & lilijs agri iſta accipiēda uellent Chriſto militare: Nemo, in-
quit, poteſt duob. dñis ſeruire. Et paulo poſt, Nō
poteſtis, inquit, deo ſeruire & māmonæ: ſtatimq; D
cōtexuit, Ideo dico uobis, Nolite ſolliciti eſſe ani-
mæ quid manducetis, neq; corpi qđ ueſtiamini. Et
quod ſequiť de uolatilibus cœli & de lilijs agri ad
hoc dicit ne quiſq; deū putet ſeruorū ſuorū neceſ-
ſaria nō curare, cū eius ſapiētiſſima ꝓuidētia uſq;
ad iſta creāda & gubernāda ꝑueniat. Neq; eñi nō
ipſe paſcit & ueſtit etiā eos qui manib. opanť: ſed
ne Chriſtianā militiā ad hoc detorqueāt ut iſta cō
quirāt, hoc ſeruos ſuos dñs præmonet, ut in eo mi
niſterio quod ſacramēto eius debeť, nō iſta, ſed re
gnū eius & iuſtitiā cogitemus: et hæc omnia appo
nenť nobis, ſiue per manus operātib. ſiue infirmi-
tate corporis impeditis, ſiue ipſius militiæ tali oc-
cupatiōe diſtrictis, ut nihil aliud agere ualeamus.
Vtendū induſtria noſtra ne deū tentare uideamur Cap. XXVII Neq; eñi quia dixit deus, Inuoca me in die tribu C
latiōis, & eximā te, & glorificabis me, propterea
nō debuit fugere Apoſtolus, & per murū in ſpor-
ta ſubmitti, ut manus perſequētium euaderet, ſed
expectare potius ut cōprehēdereť, & eū ſicut tres
pueros de medijs ignib. liberaret. Aut ꝓpter hoc
nec dñs dicere debuit, Si uos perſecuti fuerint in
unam ciuitatē, fugite in aliā, quia ipſe dixit, Si quid
petieritis in nomine meo, dabiť uobis. Sicut ergo
quiſqs perſecutionē fugientib. diſcipulis Chriſti
obijceret huiuſcemodi quæſtionē, cur non ſtetiſ-
ſent potius, & inuocato deo per eius mirabilia ſic
eruereť, ut Daniel à leonibus, & Petrus ex uin-
culis: Reſpōderēt nō ſe oportuiſſe tētare deū, ſed
tunc eū talia ſi uellet eſſe facturū, cū ipſi quid face
rent nō haberēt. Cū uero eis fugā in poteſtatē de-
diſſet, etiā ſi per illam liberanť, nō niſi ab ipſo libe A
rari; Sic etiā dei ſeruis uacātib. & ualentibus exem
plo et præcepto Apoſtolico manib. ſuis uictū trā-
ſigere. ſi quis ex Euāgelio mouerit quæſtionē de
uolatilibus cœli, quæ nō ſemināt neq; metūt, neq;
cōgregāt in apothecas, & de lilijs agri, quia nō la-
borāt neq; nēt: facile reſpōdebūt, Si et nos per ali-
quā uel infirmitatē uel occupationē nō poſſumus
operari, ſic ille nos paſcet & ueſtiet quēadmodū
aues & lilia, quæ nihil operanť huiuſcemodi. Cū
aūt poſſumus, nō debemus tentare deū noſtrum;
quia & hoc ꝙ poſſumus, eius munere poſſumus.
Et cū hic uiuimus, illo largiēte uiuimus, qui largi-
tus eſt ut poſſimus. Et ideo de iſtis neceſſarijs ſolli
citi non ſumus, quia cum hæc poſſumus agere, ille
B nos paſcit & ueſtit, à quo paſcunť homines & ue-
ſtiunť. Cū uero hæc nō poſſumus agere, idem ipſe
nos paſcit & ueſtit à quo aues paſcunť & lilia ue-
ſtiunť, quoniā nos pluris ſumus illis. Quapropter
in iſta militia noſtra, nec in craſtinum cogitamus,
qa nō ꝓpter iſta tēporalia quo pertinet craſtinus,
ſed propter illa ſempiterna ubi ſemper hodiernus
eſt, nos illi ꝓbauimus, ut ei nullis negocijs ſecula
rib. implicati placeamus. Quæ cū ita ſint, ſine me *Graphice deſcribit monachos ocioſos et uagos. Cap. XXVIII*
paululū ſancte frater, dat eñi mihi dñs per te ma-
gnam fiduciā, eos ipſos alloqui filios & fratres no
ſtros, quos noui quāta nobiſcū dilectiōe parturi-
as, donec in eis Apoſtolica diſciplina formeť. O
ſerui dei, milites Chriſti, ita ne diſſimulatis callidiſ
ſimi hoſtis inſidias, qui bonam famā ueſtram, tam
D bonū Chriſti odorē, ne dicāt animæ bonæ, Poſt o-
dorē unguentorū tuorū curremus, & ſic laqueos
eius euadāt. omni modo cupiēs obſcurare putori
bus ſuis, tam multos hypocritas ſub habitu mona
chorū uſquequaq; diſperſit, circūeūtes prouincias,
nuſq; miſſos, nuſq; fixos, nuſq; ſtātes, nuſq; ſeden-
tes. Alij mēbra martyrū, ſi tamē martyrū, uēditāt: *Reliquiæ*
alij fimbrias & phylacteria ſua magnificāt: alij pa-
rentes uel conſanguineos ſuos in illa uel in illa re-
gione ſe audiſſe uiuere, & ad eos pergere mētiūť:
& omnes petūt, omnes exigūt, aut ſumptus lucro
ſæ egeſtatis, aut ſimulatæ preciū ſanctitatis: cū in-
terea ubicunq; in factis ſuis malis deprehenſi fue-
rint, uel quoquo modo innotuerint, ſub generali
nomine monachorū ueſtrū ꝓpoſitū blaſphemať,
C tā bonū, tā ſanctū, ꝙ in Chriſti nomine cupimus,
ſicut ꝑ alias terras, ſic per totā Aphricā pullulare.
Nōne ergo inflāmamini zelo dei? Nōnne cōcale
ſcit cor ueſtrū intra uos, & in meditatione ueſtra
exardeſcit ignis, ut iſtorū mala opera bonis operi
bus perſequamini, ut eis amputetis occaſionē tur
piū nūdinarū, qbus exiſtimatio ueſtra lædiť, & in-
firmis offendiculū poniť? Miſeremini ergo et cō-
patimini, & oſtendite hominibus, nō uos in ocio
facilē uictū, ſed per anguſtā & arctā uiā huius ꝓ-
poſiti, regnum dei quærere. Eadē uobis cauſa eſt
quæ Apoſtolo fuit, ut amputetis occaſionē ijs qui
quærūt occaſionē, ut illi qui illorum putorib. præ-
focanť, in odore ueſtro bono reficianť. Nō alli-
gamus onera grauia & ueſtris humeris imponi- *Labores Auguſtini. Cap. XXIX*
mus

mus quæ nos digito attingere nolumus. Quæri-
te & agnoſcite labores occupationũ noſtrarũ, &
in aliquibus noſtrorũ etiã corporũ infirmitates,
& eccleſiarũ quibus ſeruimus talẽ iam cõſuetudi
nẽ,ut nos ad illa opera ad quæ uos hortamur ua-
care nõ ſinãt. Quanq̃ eñ dicere poſſemus, Quis
militat ſuis ſtipẽdijs unquã? Quis plãtat uineam
& de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregẽ & de
lacte gregis nõ percipit? tamen dominũ Ieſum,in
cuius nomine ſecurus hęc dico, teſtẽ inuoco ſup
animã meã,quoniã quãtũ attinet ad meũ commo
dum, multo mallẽ per ſingulos dies certis horis,
quantũ in bene moderatis monaſterijs cõſtitutũ
eſt,aliqd manib.operari, & cæteras horas habere
ad legendũ & orandũ,aut aliquid de diuinis lite-
ris agẽdũ liberas: q̃ tumultuoſiſſimas perplexita
tes cauſarũ alienarũ pati de negocijs ſecularibus
uel iudicãdo dirimẽdis,uel interueniendo pręci-
dendis:quibus nos moleſtijs idẽ affixit Apoſto-
lus,nõ utiq; ſuo,ſed eius qui in eo loquebat̃ arbi-
trio,quas tamẽ ipſum perpeſſũ fuiſſe nõ legimus.
Aliter eñ ſe habebat Apoſtolatus eius diſcurſus.
Nec dixit, Secularia igit̃ iudicia ſi habueritis, ad
nos deferte,aut nos conſtituite ad iudicandũ: ſed
eos qui contẽptibiles ſunt in eccleſia,hos,inquit,
collocate.Ad reuerentiã uobis dico.Sic nõ eſt in
ter uos quiſq̃ ſapiẽs qui poſſit inter fratrẽ ſuũ iu-
dicare,ſed fratet cũ fratre iudicatur, & hoc apud
infideles.Sapiẽtes ergo qui in locis conſiſtebant
fideles & ſanctos,nõ qui hac atq; illac ꝓpter Euã
geliũ diſcurrebãt, taliũ negociorũ examinatores
eſſe uoluit. Vnde nũquam de illo ſcriptum eſt, ꝙ
aliquãdo talib. uacauerit, à quibus nos excuſare
nõ poſſumus,etiã ſi cõtemptibiles ſimus, quia &
hos collocari uoluit ſi ſapiẽtes defuiſſent, potius
q̃ ut negocia Chriſtianorũ deferrẽt̃ in forũ. Quẽ
tamẽ laborẽ nõ ſine cõſolatiõe dñi ſuſcipimus ꝓ
ſpe uitæ ęternę ut fructũ feramus cũ tolerãtia. Ser
ui eñ ſumus eius eccleſiæ, & maxime infirmiori-
bus mẽbris, quãtalibet in eodẽ corpore mẽbra ſu
mus. Omitto alias innumerabiles eccleſiaſticas
curas, quas fortaſſe nemo credit niſi q expertus eſt.
Nõ ergo alligamus onera grauia, & humeris ue-
ſtris imponimus, quę nos digito non attingimus:
quãdoqdẽ ſi officij noſtri ſalua ratiõe poſſemus,
uidet ille qui ꝓbat corda noſtra, mallemus hæc a-
gere, quę ut agatis hortamur, q̃ ea quę nos agere
cogimur. Sanè omib. & nobis & uobis ꝓ noſtro
gradu et officio laborãtib. et arcta uia eſt in labo
re & ęrũna, & tamẽ in ſpe gaudẽtib. Iugũ eñ eius
lene eſt et ſarcina leuis, q nos uocauit ad requiẽ,
qui prior trãſitũ fecit à cõualle ploratiõis, ubi nec
ipſe ſine preſſuris fuit. Si fratres, ſi filij noſtri eſtis,
ſi cõſerui, uel potius in Chriſto ſerui ueſtri ſumus,
audite quę monemus, agnoſcite quę pręcipimus
ſumite quę diſpẽſamus. Si aũt Phariſęi ſumus, alli
gãtes onera grauia, et imponẽtes humeris ueſtris
quæ dicimus facite, etiã ſi quæ facimus imꝓbatis.
Nobis aũt minimum eſt ut à uobis dijudicemur,
aut ab humano die. Quàm germana charitate ſit
nobis cura de uobis, ille inſpiciat qui dedit ꝙ in-

ſpiciẽdũ eius oculis offeramus. Poſtremo q̃d uul
A tis ſentite de nobis, Paulus Apoſtolus uobis præ
cipit & obſecrat in domino, ut cum ſilẽtio, id eſt,
quieti et obediẽter ordinati operãtes ueſtrũ panẽ
manducetis. Nec de illo, ut arbitror, aliquid mali
creditis, & in illũ qui per eum loquit̃ credidiſtis.

Admonet bonos ne deſidia malorũ & ipſi pigreſcentes corrũpantur.
Cap. XXX.

Hæc mihi chariſſime & in Chriſti uiſcerib. ue-
nerãde frater Aureli, quãtũ donauit ut poſſem, q
per te iuſſit ut facerẽ, de opere monachorũ nõ di
ſtuli ſcribere, id maxime curãs ne boni fratres A-
poſtolicis præceptis obediẽtes, à pigris & inobe
dientib. etiã pręuaricatores Euãgelij dicerent̃, ut
qui nõ operant̃, ſaltẽ illos qui operant̃, ſibi ante-
ponẽdos eſſe nõ dubitẽt. Cæterũ quis ferat homi
nes cõtumaces ſaluberrimis Apoſtoli monitis re
ſiſtẽtes, nõ ſicut infirmiores tolerari, ſed ſicut etiã
B ſanctiores pędicari, ut monaſteria doctrina ſani
óre fundata, gemina illecebra corrũpãt̃, et diſſolu
ta licẽtia uacationis, & falſo nomine ſanctitatis?
Sciãt ergo etiã cæteri fratres & filij noſtri, qui ſa-
uere talib. & huiuſmodi præſumptionẽ per igno-
rantiã defendere cõſuerũt, ſe potiſſime corrigen
dos, ut illi corrigi poſſint, nõ ut infirment̃ benefa
cere. Sanè in eo quod ſeruis dei prõpte atq; alacri
ter neceſſaria ſubminiſtrãt, nõ ſolũ nõ reprehẽdi
mus, ſed etiã ſuauiſſime amplectimur: ſed ne puer
ſa miſericordia magis eorũ futuræ uitæ noceãt, q̃
pręſenti ſubueniãt: minus eñ peccat̃ ſi nõ laudet̃
peccator in deſiderijs animę ſuæ, et qui iniqua ge
rit benedicat̃. Quid aut iniquius q̃ uelle ſibi ob

De capite tonſo & comato
Cap. XXXI

tẽperari è minoribus, & nolle obtẽperare maiori
C bus? Apoſtolo dico, nõ nobis, intantũ ut etiã iam
comã nutriãt. Vnde ille nec diſputari omnino uo
luit dicẽs, Si aũt quis uult cõtentioſus eſſe, nos ta-
lem cõſuetudinẽ nõ habemus, neq; eccleſia dei.
Hoc aũt pręcipio, ut ſcilicet nõ diſſerẽtis ſolertia
requirat̃, ſed præcipiẽtis autoritas attẽdat̃. Nã &
hoc quò pertinet quęſo, tã aperte cõtra Apoſtoli
pręcepta comari? An ita uacandũ eſt, ut nec tõſo
res operẽt̃? An qa Euãgelicas uolucres imitari ſe
dicũt, quaſi depilari timẽt ne uolare non poſſint?
Vereor in hoc uitio plura dicere ꝓpter quoſdam
crinitos fratres, quorũ præter hoc multa & penè
omnia ueneramur. Sed quo magis eos in Chriſto
diligimus, eo ſolicitius admonemus. Neq; eñ me
tuimus ne humilitas eorũ reſpuat admonitionem
D noſtrã, quandoquidẽ & nos à talib. ubi forte titu-
bamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc
ergo admonemus tam ſanctos uiros, ne ſtultis ua
norũ hominũ argumentationib. moueant̃, & eos
in hac peruerſitate imitẽt̃, quib. ſunt in cæteris lõ
ge diſſimiles. Illi eñ uenalẽ circũferẽtes hypocri
ſim, timẽt ne uilior habeat̃ tõſa ſanctitas q̃ coma
ta, ut uidelicet qui eos uidet, antiquos illos quos
legimus cogitet, Samuelẽ & ceteros qui nõ ton-
debant̃. Nec cogitãt quid interſit inter illud Pro-
pheticũ uelamentũ, et hãc Euãgelij reuelationẽ,
de qua dicit Apoſtolus: Cũ trãſieris ad Chriſtum, *2 Cor. 13*
auferet̃ uelamẽ. Quod enim ſignificabat uelamẽ
interpoſitũ inter faciẽ Moyſi et aſpectũ populi Iſ
rael, hoc ſignificabat illis tẽporib. etiã coma ſan-

ctorũ.Nã idem Apoſtolus etiã comã pro uelamẽ
to eſſe dicit,cuius autoritate iſti urgenť. Apte qp A
pe ait: Vir qdẽ ſi comatus ſit,ignominia eſt illi.Ip
ſam ignominiã,inquiũt,ſuſcipimus merito pecca
torũ noſtrorũ,ad hoc obtẽdentes ſimulatæ humi
litatis umbraculũ,ut ſub eo proponant uenalẽ ty
phũ,quaſi Apoſtolus ſupbiã doceat cũ dicit, Om
nis uir orãs aut ꝓphetans uelato capite cõfundit
caput ſuũ:Et uir qdẽ non debet uelare caput ſuũ,
cũ ſit imago & gloria dei.Qui ergo dicit, Nõ de-
bet:neſcit forte docere humilitatẽ. Sed ſi hãc ig-
nominiã tẽpore Euãgelij, ꝙ erat ſacramentũ tem
pore Prophetię,ꝓ humilitate iſti appetũt,tõdeãt,
& cilicio caput uelẽt:ſed nõ erit tũc ſpecies illa ue
nalis,quia Sãpſon non cilicio ſed coma uelabať.

Peruerſa interpretatio ſcripturæ per monachos Cap. XXXII

Iã illud ſi dici poteſt, ꝙ luctuoſe ridiculũ eſt, q̃d
rurſus inuenerũt ad defenſionẽ criniũ ſuorũ. Vi- B
rum inquiunt,ꝓhibuit Apoſtolus habere comã.
Qui aũt ſeipſos caſtrauerũt ꝓpter regnũ cœlorũ,
iam non ſunt uiri.O dementiã ſingularẽ. Merito
qui hoc dicit,aduerſus ſanctę ſcripturæ manifeſta
prçconia cõſilio nephãdę impietatis armať,& ꝑ-
ſeuerat in itinere tortuoſo,et peſtiferã doctrinam
conať inducere,qa nõ eſt beatus uir qui nõ abijt
in cõſilio impiorũ,& in uia peccatorũ nõ ſtetit,et
in cathedra peſtilẽtię nõ ſedit. Nam ſi in lege dei
meditareť die ac nocte, illic inueniret ipſum A-
poſtolũ Paulũ,q certe ſummã caſtitatẽ ꝓfeſſus di
cit, Vellẽ aũt omnes homines eſſe ſicut meipſum:
& tamẽ ſe uirũ oſtẽdit,nõ ſolũ ita uiuẽdo, ſed etiã

1. Cor. 13

ita loquẽdo,ait eñ:Cũ eſſem paruulus quaſi par-
uulus loquebar,quaſi paruulus ſapiebã,quaſi par C
uulus cogitabã:cũ aũt uir effectus ſum, euacuaui
ea quę erãt paruuli.Sed quid Apoſtolũ cõmemo
rem,cũ de ipſo dño & Saluatore noſtro neſciant
quid ſentiãt qui hec dicunt, Nã de quo alio diciť:
Donec occurramus om̃es in unitatẽ fidei & agni

Ephe. 4

tionẽ filij dei,in uirũ perfectũ,in mẽſurã ętatis ple
nitudinis Chriſti , ut ultra nõ ſimus paruuli iacta-
ti et circũlati omni uẽto doctrinę in illuſiõe homi
nũ,in aſtutia ad machinationẽ erroris. Qua illu-
ſiõe iſti decipiũt impitos, qua aſtutia & machina
mẽtis inimici & ipſi circũferunť,& in ſua circũla-
tiõe cohęrentes ſibi animos infirmorũ quodãmo
do rotare conanť,ut pariter neſciant ubi ſint. Au-
dierũt eñ uel legerũt quod ſcriptum eſt,Quicũq;

Gal. 3

eñ baptizati eſtis in Chriſto,Chriſtum induiſtis, D
ubi nõ eſt Iudæus,neq; Græcus,nõ ſeruus,neq; li
ber,nõ maſculus neq; fœmina : & nõ intelligũt ſe
cundũ carnalis ſexus cõcupiſcẽtiã hoc eſſe dictũ,
quia in interiore homine ubi renouamur in noui
tate mẽtis noſtræ,nullus ſexus huiuſmodi eſt.Nõ
ergo ꝓpterea ſe negẽt uiros,quia maſculino ſexu
nihil operanť.Nã & cõiugati Chriſtiani qui hoc
operanť,nõ ſecũdũ hoc utiq; Chriſtiani ſunt, q̃d
habẽt cõmune cũ cæteris nõ Chriſtianis,& cũ ip
ſis pecorib.Aliud eſt eñ quod uel infirmitati con
cediť,uel mortali ꝓpagationi perſoluiť:aliud aũt
quod ad capeſſendã incorruptã & æternã uitã,fi-
deli profeſſione ſignificať.Illud ergo quod de nõ
uelando capite uiris pręcipiť, in corpore quidẽ fi
gurať,ſed in mẽte agi,ubi eſt imago & gloria dei,
uerba ipſa indicãt. Vir quidẽ,inquit, nõ debet ue
lare caput,cũ ſit imago & gloria dei. Vbi autẽ ſit
hęc imago,ipſe declarat cũ dicit, Nolite mẽtiri in
uicẽ,expoliãtes uos ueterẽ hominẽ cũ actib.ſuis,
induite nouũ,qui renouať in agnitionẽ dei ſecun
dũ imaginẽ eius qui creauit eũ. Quis dubitat hãc
renouationẽ in mẽte fieri? Sed & qui dubitat,au-
diat apertiorẽ ſententiã.Eadẽ quippe admonens
ita dicit alio loco:Sicut eſt ueritas in Ieſu, deponi *Eph. 4*
te uos ſecundũ priorẽ cõuerſationẽ ueterẽ homi
nẽ eũ qui corrũpitur ſecundũ cõcupiſcẽtias dece
ptionis,renouamini aũt ſpiritu mẽtis ueſtræ,& in
duite nouũ hominẽ eũ q ſecundũ deũ creatus eſt.
Quid ergo? Mulieres nõ habẽt hãc innouationẽ
mentis ubi eſt imago dei? Quis hoc dixerit? Sed
corporis ſui ſexu nõ eã ſignificant:ꝓpterea uelari
iubenť.Illã quippe ſignificãt partem,eo ipſo quo
mulieres ſunt,quę cõcupiſcẽtialis dici poteſt,cui
mens dominať,etiã ipſa ſubdita deo ſuo, quando
rectiſſime & ordinatiſſime uiuiť. Quod ergo eſt
in uno homine mẽs et cõcupiſcẽtia:illa regit,hæc
regiť:illa dominať, hæc ſubdiť:hoc in duobus ho
minib.uiro & muliere ſecũdũ ſexũ corporis figu-
rať.De quo ſacramẽto loquẽs Apoſtolus dicit,ui
rũ nõ debere uelari,ſed debere mulierẽ. Tãto eñ
glorioſius mẽs ad ſupiora ꝓmoueť,quãto diligẽ-
tius ab inferiorib.cõcupiſcẽtia cohibeť:donec to
tus homo cũ ipſo etiã mortali nunc & fragili cor-
pore in reſurrectiõe nouiſſima incorruptiõe atq;
immortalitate induať,et abſorbeať mors in uicto
riã. Quapropter qui recte facere nolũt, deſinãt

Quod morum diuerſitate perturbãtes eccleſiã,cõtra fraternã charitatẽ agentes, ſe corrigere debeant XXXIII

ſaltẽ docere ꝑuerſa.Sed alij ſunt quos iſto ſermo-
ne corripimus:illos aũt qui hoc uno uitio capillo
rũ cõtra pręceptũ Apoſtolicũ demiſſorũ,offẽdũt
& perturbãt eccleſiã:qa cũ alij nolẽtes de illis ma
li aliquid ſentire, cogũť manifeſta uerba Apoſto
li in peruerſam detorquere ſentẽtiã:alij ſanũ intel
lectũ ſcripturarũ defendere malunt, ꝙ qbuſlibet
hominib.adulari:exiſtũt inter fratres infirmiores
& firmiores amariſſimę & ꝑiculoſiſſimæ cõtẽtio
nes:ꝙ illi forte ſi ſcirẽt, hoc quoq; ſine dubitatiõe
corrigerẽt, q̃rũ cætera miramur et amamus,Illos
ergo nõ corripimus,ſed rogamus et obſecramus
ꝑ diuinitatẽ et humanitatẽ Chriſti, & ꝑ charitatẽ
ſpiritusſãcti,ne ultra iã ponãt hoc offẽdiculũ infir
mis ꝓ qb. Chriſtus mortuus eſt,& dolorẽ crucia-
tũq; noſtri cordis exaggerẽt,cũ cogitamus quãto
ꝓcliuius hoc malũ ad decipiendos hões imitari
poſſint mali,cũ in eis hoc uidẽt q̃s ꝓpter alia tãta
bona debitis officijs Chriſtiãæ dilectiõis honora
mus.Qđ ſi poſt hanc admonitionẽ uel potius ob
ſecrationẽ noſtrã in eo ſibi ꝑſeuerãdũ eſſe putaue
rint, nihil aliud faciemus ꝙ dolebimus & geme-
mus. Hoc nouerint,ſufficit:ſi ſerui dei ſũt,miſerẽť
ſi nõ miſerẽť,nolo qcq; grauius dicere.Hæc itaq;
om̃ia in qb ſortaſſe loquacior fui ꝙ uellẽt occupa
tiões et tuę et meę,ſi ap ꝓbas, fac innoteſcere fra-
trib.et filijs noſtris, ꝓpter q̃s mihi es hoc onus di-
gnatus imponere.Si aũt aliqd retrahẽdũ uel emẽ
dãdũ uideť, reſcriptis tuæ beatitudinis nouerim.

D. AVRELII AVGVSTINI
LIBER DE SPIRITV ET LITERA
AD MARCELLINVM.

Aliquid poſſe fieri tametſi factum ſit nunquã. Cap. I

A LECTIS opuſculis quæ ad te
nuper elaboraui, fili chariſſi-
me Marcelline, de baptiſmo
paruulorũ & de perfectiõe iu
ſtitię hominis, ꝙ eam nemo in
hac uita uel aſſecutus, uel aſſe
cuturus uideatur, excepto u-
no mediatore, qui humana perpeſſus eſt in ſimili-
tudine carnis peccati, ſine ullo omnino peccato:
reſcripſiſti te moueri, eo ꝙ in poſteriore duorũ li-
bro fieri poſſe dixi, ut ſit homo ſine peccato, ſi uo-
luntas ei nõ deſit ope diuina adiuuãte, ſed tamen
B præter unũ in quo omnes uiuificabũtur, neminẽ
fuiſſe uel fore in quo hic uiuente eſſet iſta perfe-
ctio. Abſurdũ eñ tibi uideť dici, aliqd fieri poſſe
cuius deſit exemplũ, cum ſicut credo nõ dubites,
nunꝙ eſſe factum, ut per foramen acus camelus
trãſiret, & tamẽ ille hoc quoq; dixit deo eſſe poſſi
bile. Legas etiã xij milia legiones angelorum pro
Chriſto ne patereť pugnare potuiſſe, nec tamẽ fa-
ctum. Legas fieri potuiſſe ut ſemel gẽtes extermi-
narẽtur à terra quæ dabať filijs Iſrael, deũ tamẽ id
paulatim fieri uoluiſſe: & alia ſexcẽta poſſunt oc-
currere, quæ fieri, uel potuiſſe, uel poſſe fateamur,
& eorũ tamẽ exẽpla quod facta ſint proferre ne-
queamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri
C poſſe ut homo ſine peccato ſit, quia nullus eſt ho-
minũ pręter illũ qui nõ tãtum homo, ſed etiã natu
ra deus eſt, in quo id perfectũ eſſe demõſtrare poſ
ſimus. Hic fortaſſe reſpondeas, iſta quæ cõme-
Neminem uiuere ſine peccato. Cap. II
moraui facta non eſſe, & fieri potuiſſe, opera eſſe
diuina, ut aũt ſit homo ſine peccato, ad opus ipſi-
us hominis pertinere, idq; opus eſſe optimũ quo
fiat plena & pfecta et ex omĩ prorſus parte abſolu
ta iuſtitia: & ideo nõ eſſe credẽdũ neminẽ uel fuiſ-
ſe, uel eſſe, uel fore in hac uita q hoc opus impleue
rit, ſi ab homine impleri poteſt. Sed cogitare de-
bes ꝗuis ad hominem id agere pertineat, hoc ꝗꝙ
munus eſſe diuinũ, atq; ideo nõ dubitare opus eſ-
ſe diuinum. Deus eſt enim qui operať in uobis, ait
Phil. 2 Apoſtolus, & uelle & operari pro bona uolunta-
D te. Proinde non multum moleſti ſunt, & inſtan-
dum eſt eis, ut ſi poſſunt oſtendant ita eſſe, qui di-
cunt uiuere ſic hominẽ, ſiue uixiſſe ſine ullo om-
nino peccato. Nam ſi teſtimonia ſcripturarum,
quibus exiſtimo definitum nullum hominem hic
Pſal. 142 uiuentium, quãuis utatur libero arbitrio, inueniri
ſine peccato, ſicuti eſt: Ne intres in iudicium cum
ſeruo tuo, quia nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo
omnis uiuẽs: & cætera talia quiſquam docere po
tuerit aliter eſſe accipiẽda quam ſonãt, & demon-
ſtrauerit aliquem uel aliquos ſine ullo hic uixiſſe
peccato, qui nõ ei, nõ ſolũ minime aduerſatus, ue-
rumetiã plurimũ gratulatus fuerit, non mediocri-
bus inuidẽtiæ ſtimulis agitatur. Quinetiã ſi nemo
eſt, aut fuit, aut erit, quod magis credo, tali purifi-

tate perfectus, & tamẽ eſſe, aut fuiſſe, aut fore de-
fenditur & putatur, quantũ ego iudicare poſſum,
nõ multũ erratur, nec pernicioſe, cũ quadã quiſq;
beneuolentia fallitur: ſi tamẽ qui hoc putat ſeip-
ſum talẽ eſſe nõ putet, niſi reuera ac liquido talem
ſe eſſe perſpexerit. Sed illis acerrime ac uehemen
tiſſime reſiſtendũ eſt, qui putãt ſine adiutorio dei *Gratia*
per ſeipſam uim uoluntatis humanæ uel iuſtitiam
poſſe perficere, uel ad eã tendẽdo proficere. Sed
cũ urgeri cœperint, quomõ id pręſumant aſſerere
fieri ſine ope diuina, reprimũt ſe, nec hanc uocem
B audent emittere, quoniã uident ꝙ ſit impia & nõ
ferẽda. Sed aiũt, ideo iſta ſine ope diuina nõ fieri,
quia & hominẽ deus creauit cũ libero uolũtatis
arbitrio, & dando præcepta ipſe docet quẽadmo
dum homini ſit uiuẽdum, & in eo utiq; adiuuat ꝙ
docẽdo aufert ignorantiã: ut ſciat homo in operi-
bus ſuis quid euitare, & quid appetere debeat,
quo per liberũ arbitriũ naturaliter inſitũ, uiã de-
mõſtratam ingrediẽs, cõtinenter & iuſte & pie ui
uẽdo ad beatam eandemq; æternã uitã peruenire
mereatur. Nos autem dicimus humanã uolunta *Volũtas humana. Cap. III*
tem ſic diuinitus adiuuari ad faciendam iuſtitiam,
ut præter quod creatus eſt homo cum libero arbi
trio uolũtatis: prætereq; doctrinã qua ei pręcipitur
quẽadmodũ uiuere debeat, accipiat ſpiritum ſan-
C ctum quo fiat in animo eius delectatio dilectioq;
ſummi illius atq; incõmutabilis boni, quod deus
eſt, etiã nunc cũ adhuc per fidẽ ambulatur, nondũ
per ſpeciẽ: ut hac ſibi uelut arra data gratuiti mu-
neris inardeſcat inhærere creatori, atq; inflamme-
tur accedere ad participationem illius ueri lumi-
nis, ut ex illo ei bene ſit à quo habet ut ſit. Nã neq;
liberũ arbitriũ quicquã niſi ad peccandũ ualet, ſi
lateat ueritatis uia: et cum id quod agendũ et quò
nitẽdum eſt cœperit nõ latere, niſi etiã delecteť &
ametur, nõ agitur, nõ ſuſcipitur, nõ bene uiuitur.
Vt aũt diligatur, charitas dei diffunditur in cordi-
bus noſtris, non per arbitriũ liberum ꝗd ſurgit ex
nobis, ſed per ſpiritũſanctum qui datus eſt nobis.
Doctrina quippe illa qua mãdatũ accipimus cõ *Litera occidit uiuificat ſpiritus. Cap. IIII*
D tinẽter recteq; uiuẽdi, litera eſt occidens, niſi adſit
uiuificãs ſpiritus. Neq; enim ſolo illo modo intel-
ligendum eſt quod legimus: Litera occidit, ſpiri- *2 Cor. 3*
tus autem uiuificat, ut aliquid figurate ſcriptũ cu-
ius eſt abſurda proprietas, nõ accipiamus ſicut li-
tera ſonat, ſed aliud quod ſignificat intuentes, in-
teriorẽ hominẽ ſpiritali intelligentia nutriamus.
Quoniam ſapere ſecundũ carnem mors eſt, ſape-
re autem ſecundum ſpiritum uita & pax. Velut ſi
quiſquã multa quæ ſcripta ſunt in Cantico canti
corum carnaliter accipiat, nõ ad luminoſæ chari-
tatis fructũ, ſed ad libidinoſæ cupiditatis affectũ.
Non ergo iſto ſolo modo intelligẽdum eſt, quod
ait Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem uiui-
ficat, ſed etiã illo, eoq; uel maxime quod apertiſ-

 ſime

Rom. 7 ſime alio in loco dicit: Cōcupiſcētia neſciebā niſi
lex diceret, Nō cōcupiſces. Et paulo poſt ait: Oc- A
caſione accepta peccatū per mandatū feſellit me,
& per illud occidit. Ecce quid eſt, litera occidit.
Et utiq; nō figurate aliquid dicitur quod accipiē-
dum nō ſit ſecundū literæ ſonū, cum dicitur, Non
cōcupiſces: ſed apertiſſimū ſaluberrimūq; præce-
ptum eſt, quod ſi quis impleuerit nullum habebit
omnino peccatū. Nā hoc ideo elegit Apoſtolus
generale quiddā quo cuncta cōplexus eſt, tanq̄
hæc eſſet uox legis ab omni peccato prohibentis,
quod ait: Non cōcupiſces. Neq; enim ullū pecca-
tum niſi cōcupiſcēdo committitur: proinde quæ
hoc præcipit bona & laudabilis lex eſt. Sed ubi
ſanctus nō adiuuat ſpiritus, inſpirās pro concupi-
ſcentia mala cōcupiſcentiā bonā, hoc eſt, charita-
tem diffundēs in cordib. noſtris, profecto illa lex, B
quāuis bona, auget prohibēdo deſideriū malum:
ſicut aquæ impetus ſi in eam partem non ceſſet in
fluere, uehemētior fit obice oppoſito, cuius mo-
lem cū euicerit maiore cumulo præcipitatus uio-
lentius per prona prouoluitur, Neſcio quo enim
modo hoc ipſum quod cōcupiſcitur, fit iucūdius
dum uetatur. Et hoc eſt quod fallit peccatum per
mādatū, & per illud occidit, cū accedit etiā præua
ricatio, quæ nulla eſt ubi lex nō eſt. Sed totum ip-
ſum Apoſtolicæ epiſtolæ locū ſi placet conſidere
mus, & ſicut dominus adiuuerit pertractemus.

Per literā ſignificatur lex Cap. V Volo eñ ſi potuero demonſtrare illud quod ait
Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autē uiuificat:
non de figuratis locutionib. dictū, quāuis & illic
cōgruenter accipiatur, ſed potius de lege aperte
quod malū eſt prohibēte. Quod cū oſtēdero, pro
fecto manifeſtius apparebit, bene uiuere, donum
eſſe diuinū: nō tantū quia homini deus dedit libe-
rum arbitriū, ſine quo nec male nec bene uiuitur:
nec tantū quia præceptū dedit quo doceat quēad
modū ſit uiuendū: ſed quia per ſpiritūſanctū dif-
fundit charitatē in cordib. eorū quos præſciuit ut
prædeſtinaret, prædeſtinauit ut uocaret, uocauit
ut iuſtificaret, iuſtificauit ut glorificaret. Hoc autē
cū apparuerit, uidebis ut exiſtimo, fruſtra dici illa
tantum eſſe poſſibilia ſine exemplo, quæ dei ope
ra ſunt: ſicut de cameli tranſitu per foramen acus
cōmemorauimus, & quæcūq; alia ſunt apud nos
impoſſibilia, apud deū autē facilia: & ideo nō in-
ter hæc humanā deputādum eſſe iuſtitiā, q; nō ad D
dei, ſed ad hominis opus pertinere debeat: cuius
perfectio ſi eſt in hac uita poſſibilis, nullam eſſe
cauſam cur ſine exemplo eſſe credatur. Hoc ergo
fruſtra dici ſatis elucebit, cū & ipſam humanā iu-
ſtitiā operationi dei tribuēdā eſſe claruerit, quā-
uis non fiat ſine hominis uoluntate: & ideo eius
perfectionē etiā in hac uita eſſe poſſibilem, nega-
re nō poſſumus: q̄a om̄ia poſſibilia ſunt deo, ſiue
quæ facit ſola ſua uolūtate, ſiue quæ cooperanti-
bus creaturæ ſuæ uolūtatib. à ſe fieri poſſe conſti-
tuit, Ac per hoc quicquid eorū nō facit, ſine exē-
plo eſt quidē in operibus factis, ſed apud deum et
in eius uirtute habet cauſam qua fieri poſſit, & in
eius ſapiētia quare non factum ſit: quæ cauſa etiā

ſi lateat hominē, non ſe obliuiſcatur eſſe hominē,
A nec propterea deo det inſipientiā, quia nō plene
capit eius ſapiētiam. Attēde igitur Apoſtolum ad
Romanos explicantem, ſatiſq; monſtrantē quod 2 Cor. 3
ſcripſit ad Corinthios: Litera occidit, ſpiritus autē
uiuificat: ſic magis accipiendū quemadmodū ſu-
pra diximus: quoniā legis litera quæ docet nō eſ-
ſe peccandū, ſi ſpiritus uiuificās deſit, occidit: ſci-
ri enim facit peccatū potius q̄ caueri, & ideo ma-
gis augeri q̄ minui, quia malæ concupiſcētiæ etiā
præuaricatio legis accedit. Volens ergo Apo- Abundantia delicti per legem. Cap. VI
ſtolus cōmendare gratiā, quæ per Ieſum Chriſtū
omnibus gentibus uenit, ne Iudæi aduerſus cæte-
ras gētes de accepta lege ſe extollerēt, poſteaquā
dixit peccatū & mortē per unum hominē intraſſe
in genus humanū, & per unum hominē iuſtitiam
B & uitam æternā, illum Adam, hunc Chriſtū aper-
tiſſime inſinuant, ait: Lex aūt ſubintrauit ut abun Rom. 5
daret delictum: ubi autē abundauit delictū, ſuper
abundauit gratia: ut quēadmodum regnauit pec-
catum in mortē, ſic & gratia regnet per iuſtitiā in
uitā æternā per Ieſum Chriſtū dominū noſtrum.
Deinde opponens ſibiipſi quæſtionē, Quid ergo
dicemus inquit? Permanebimus in peccato ut
gratia abūdet? Abſit. Vidit enim à peruerſis per-
uerſe poſſe accipi quod dixerat, Lex ſubintrauit
ut abūdaret delictum: ubi autem abundauit deli-
ctum, ſuperabūdauit gratia: tanq̄ dixerit, propter
abundantiā gratiæ ꝓdeſſe peccatum. Hoc diluēs,
reſpondit, Abſit: atq; ſubiecit, Qui mortui ſumus
peccato, quomodo uiuemus in eo? Hoc eſt, cum
C id præſtiterit gratia ut moreremur peccato, quid
aliud faciemus ſi uiuemus in eo, niſi ut gratiæ ſi-
mus ingrati? Neq; enim qui laudat beneficiū me-
dicinæ, prodeſſe morbos dicit, & uulnera à qui-
bus illa hominē ſanat: ſed quanto maiorib. medici
na laudibus prædicatur, tāto magis uituperantur
& horrētur uulnera & morbi à quib. liberat quæ
ita laudaē. Sic laus & prædicatio gratiæ, uitupera- Gratia
tio & damnatio eſt delictorū. Demōſtranda enim
fuerat homini fœditas languoris eius, qui contra
iniquitatē ſuam nec præceptū ſanctum & bonum
ꝓfuit, quo magis aucta eſt iniquitas q̄ minuta,
quandoquidē lex ſubintrauit ut abundaret deli-
ctum, ut eo modo conuictus atq; cōfuſus, uideret
non tantū doctorē ſibi eſſe neceſſariū, uerumetiā
D adiutorē deum, à quo eius itinera dirigantē, ne do
mineē ei omnis iniquitas, & cōfugiēdo ad opem
diuinæ miſericordiæ ſanetur: atq; ita ubi abunda-
uit delictum, ſuperabūdaret gratia, non peccantis
merito, ſed ſubuenientis auxilio. Conſequēter ean
dem medicinā in paſſione & reſurrectione Chri-
ſti myſtice demonſtratā oſtēdit Apoſtolus dicēs:
An ignoratis, quoniam quicūq; baptizati ſumus
in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Baptiſmus
Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmū in mor-
tem, ut quēadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis
per gloriā patris, ita & nos in nouitate uitæ ambu
lemus. Si eñ complantati ſumus ſimilitudini mor
tis eius, ſimul & reſurrectionis erimus: hoc ſcien-
tes, quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt
ut

ut euacuetur corpus peccati, ut ultra non ſeruia-
mus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus A
eſt à peccato. Si aũt mortui ſumus cũ Chriſto, cre-
dimus quia ſimul uiuemus cum illo, ſcientes quia
Chriſtus reſurgens à mortuis iam non moritur, &
mors ei ultra nõ dominabiť. Quod enim mortu-
us eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod aũt uiuit,
uiuit deo. Ita & uos exiſtimate uos mortuos eſſe
peccato, uiuere aũt deo in Chriſto Ieſu. Nẽpe ſa-
tis elucet myſterio dominicæ mortis & reſurre-
ctionis figuratum uitæ noſtræ ueteris occaſum, &
exortũ nouæ, demõſtratamq; iniquitatis abolitio
nem renouationemq; iuſtitiæ. Vnde igiť hoc tan
tum beneficiũ homini per literã legis, niſi per fi-
Bona opera ex quo fonte manent. VII dem Ieſu Chriſti? Hæc cogitatio ſancta ſeruat
filios hominũ in protectione alarũ dei, ſperantes
ut inebrientur ab ubertate domus eius, & torren- B
te uoluptatis eius potẽtur: quoniã apud ipſum eſt
fons uitæ, & in lumine eius uidebimus lumen: qui
prætendit miſericordiã ſuã ſcientibus eum, & iu-
ſtitiã ſuã iis qui recto ſunt corde. Neq; enim quia
ſciunt, ſed etiã ut ſciant eum, prętendit miſericor-
diam ſuã: nec quia recti ſunt corde, ſed etiam ut re
cti ſint corde, prætẽdit iuſtitiã ſuam qua iuſtificat
Superbia impiũ. Hæc cogitatio nõ affert ſuperbiã, quod ui-
tium oritur cum ſibi quiſq; præfidit, ſeq; ſibi ad ui-
uendum caput facit. Quo motu receditur ab illo
fonte uitæ cuius ſolius hauſtu iuſtitia bibitur, bo-
na ſcilicet uita: & ab illo incõmutabili lumine, cu
ius participatione anima rationalis quodãmodo
accẽditur, ut ſit etiã ipſa factum creatumq; lumẽ:
ſicut erat Ioãnes lucerna ardens & lucens: qui ta- C
Ioan. 1 men unde luceret agnoſcẽs: Nos, inquit, de pleni
tudine eius accepimus: Cuius, niſi illius utiq; in
cuius cõparatione Ioannes non erat lumen? Illud
enim erat uerũ lumen quod illuminat omnem ho
minẽ uenientẽ in hunc mundum. Proinde cum di
Pſal. 35 xiſſet in eodẽ Pſalmo: Prætende miſericordiã tuã
ſcientibus te, & iuſtitiã tuã his qui recto ſunt cor-
de. Non ueniat, inquit, mihi pes ſuperbiæ, & ma-
nus peccatorũ non moueãt me: Ibi ceciderũt om-
nes qui operãtur iniquitatẽ, expulſi ſunt nec po-
tuerũt ſtare. Hac quippe impietate qua tribuit ſi-
bi quiſq; quod dei eſt, pelliť in tenebras ſuas quæ
ſunt opera iniquitatis. Hæc enim planè facit ipſe
qui ad hæc implẽda ſibi eſt idoneus. Opera uero
iuſtitiæ non facit, niſi quantũ ex illo fonte atq; ex D
illo lumine percipit, ubi nullius indigens uita eſt,
& ubi nõ eſt cõmutatio, nec momenti obũbratio.
Paulus Ideo Paulus apoſtolus qui cũ Saulus prius uoca-
retur, nõ ob aliud quantum mihi uidetur hoc no-
men elegit, niſi ut ſe oſtẽderet paruum, tanquã mi
nimum Apoſtolorũ, multũ cõtra ſuperbos & ar-
rogantes, & de ſuis operibus præſumẽtes pro cõ-
mẽdanda iſta dei gratia fortiter atq; acriter dimi-
cans, quia reuera in illo euidẽtior & clarior appa-
ruit: qui cum talia operaretur uehementer eccle-
ſiam dei perſequẽs, pro quibus ſummo ſupplicio
dignus fuit, miſericordiã pro dãnatione ſuſcepit,
& pro pœna cõſequutus eſt gratiã: merito ꝓ eius
defenſione præcipue clamat atq; cõcertat, nec in

re profunda & nimis abdita non intelligẽtium, &
A uerba ſua ſana in peruerſum ſenſum detorquen-
tiũ curat inuidiã: dum tamẽ incũctanter prædicet
donũ dei, quo uno ſalui fiunt filij promiſſionis, fi-
lij beneficij diuini, filij gratiæ & miſericordiæ, filij
teſtamẽti noui. Primum ꝙ omnis eius ſalutatio ſic
ſe habet, Gratia uobis & pax à deo patre & domi
no Ieſu Chriſto: deinde ad Romanos penè ipſa
quæſtio ſola uerſatur, tam pugnaciter, tã multipli
citer, ut fatiget quidẽ legẽtis intentionẽ, ſed tamẽ
fatigatione utili ac ſalubri: ut interioris hominis
magis exerceat mẽbra q̃ frangat. Inde ſunt illa *Obſeruatio legis. Cap. VIII*
quæ ſupra cõmemoraui, Inde eſt ꝙ Iudæũ arguit,
eumq; dicit Iudæum cognominari, & nequaq̃ id
quod profiteť implere. Si autẽ tu, inquit, Iudæus
cognominaris & requieſcis in lege, & gloriaris in
B deo, & noſti uoluntatẽ eius, et probas diſtãtia, in-
ſtructus in lege, cõfidis teipſum ducem eſſe cæco
rum, lumẽ corũ qui in tenebris ſunt, eruditorẽ in-
ſipientiũ, magiſtrũ infantiũ, habẽtem formam ſci-
entiæ & ueritatis in lege. Qui ergo aliũ doces, te-
ipſum nõ doces: qui prædicas nõ furandum, fura-
ris: qui dicis non adulterandũ, adulteras: qui abo-
minaris idola, ſacrilegiũ facis: qui in lege gloria-
ris, per præuaricationẽ legis deũ inhonoras. No- *Eſa. 25*
men enim dei per uos blaſphematur in gentibus,
ſicut ſcriptũ eſt. Circuncíſio quidẽ prodeſt ſi legẽ
cuſtodias: ſi autẽ præuaricator legis ſis, circũciſio
tua præputiũ facta eſt. Si igitur præputiũ iuſtitias
legis cuſtodiat, nónne præputiũ eius in circunci-
ſionem reputabitur? Et iudicabit quod ex natura
C eſt præputiũ, legem cõſummãs, te qui per literam
& circũciſionẽ præuaricator legis es? Non enim
qui in manifeſto Iudæus eſt, neq; quæ in manife-
ſto in carne eſt circũciſio, ſed qui in abſcõdito Iu-
dæus eſt, & circũciſione cordis ſpiritu non litera,
cuius laus non ex hominibus, ſed ex deo eſt. Hic
manifeſtauit quẽadmodum dixerit, gloriaris in
deo: nã utiq; ſi uere talis Iudæus gloriareť in deo,
eo modo quo poſtulat gratia, quæ nõ operũ meri
tis ſed gratuito datur, ex deo eſſet laus eius nõ ex
hominibus: ſed ita gloriabantur in deo, uelut qui
ſoli meruiſſent legẽ eius accipere, ſecũdum illã uo
cem Pſalmi qua dictum eſt: Nõ fecit ſic ulli genti, *Pſal. 147*
& iudicia ſua non manifeſtauit eis. Quã tamẽ dei
legẽ ſua iuſtitia ſe arbitrabãtur implere, cum ma-
D gis eius præuaricatores eſſent. Vnde illis irã ope-
rabatur abundante peccato, quod ab ſcientibus
perpetrabať: quia et quicũq; faciebãt quod lex iu
bebat nõ adiuuante ſpiritu gratiæ, timore pœnæ
faciebãt nõ amore iuſtitiæ: ac per hoc coram deo
nõ erat in uoluntate quod corã hominibus appa-
rebat in opere: potiuſq; ex illo rei tenebanť, quod
eos nouerat deus malle, ſi fieri poſſet impune, cõ
mittere. Circũciſionẽ aũt cordis dicit, puram ſcili *Circuncíſio cordis*
cet ab omni illicita cõcupiſcẽtia uoluntatẽ: quod
nõ fit litera docẽte & minãte, ſed ſpiritu adiuuan
te atq; ſanãte. Ideo laus taliũ nõ ex hominibus, ſed
ex deo eſt, qui per ſuã gratiã præſtat unde lauden
tur, de quo dicitur: In dño laudabitur anima mea, *Pſal. 33*
& cui diciť: Apud te laus mea: nõ quales illi ſunt *Pſal. 22*
qui

qui deum laudari uolunt ꝙ homines ſunt, ſe autẽ
ꝙ iuſti ſunt. Sed laudamus, inquiũt, & deũ noſtræ
iuſtificationis autorem in eo ꝙ legem dedit, cuius
intuitu nouerimus quẽadmodum uiuere debea-
Rom. 3 mus: nec audiunt ꝗd legunt: Quia nõ iuſtificabit
ex lege omnis caro corã deo, Poteſt enim fieri co
rã hominibus, non aũt corã illo qui cordis ipſius
& intimæ uolũtatis inſpector eſt: ubi uidet, etiã ſi
aliud faciat qui legẽ timet, qui tamẽ mallet facere
ſi liceret. Ac ne quiſquã putaret hic Apoſtolum
ea lege dixiſſe neminẽ iuſtificari, quæ in ſacramẽ-
tis ueterib. multa cõtinet figurata præcepta, unde
etiam ipſa eſt circuncíſio carnis, quam die octauo
accipere paruuli iuſſi ſunt, cõtinuo ſubiunxit quã
Rom. 3 legẽ dixerit, & ait: Per legẽ enim cognitio pecca-
Rom. 7 ti. Illa igitur lex eſt de qua poſtea dicit: Peccatum
nõ cognoui niſi per legẽ. Nam cõcupiſcentiã ne-
ſciebã, niſi lex diceret, Non cõcupiſces: nam quid
Iuſtitia dei manifeſtata per legẽ & Prophetas. eſt aliud, per legem enim cognitio peccati. Hic
forte dicat illa humana præſumptio, ignorans dei
iuſtitiã & ſuam uolens conſtituere, merito dixiſſe
Apoſtolũ, quia ex lege nemo iuſtificabit: oſtẽdit
Cap. IX em tantũmodo lex quid faciendũ, quid ue cauen
dũ ſit, ut quod illa oſtẽderit uolũtas impleat, ac ſic
homo iuſtificet nõ per legis imperium, ſed per li-
berũ arbitriũ. Sed o homo attẽde quod ſequitur,
Nunc aũt, inquit, ſine lege iuſtitia dei manifeſtata
Rom. 3 eſt, teſtificata per legẽ & Prophetas. Parũ ne inſo
nat ſurdis? Iuſtitia, inquit, dei manifeſtata eſt. Hãc
ignorant qui ſuã uolunt cõſtituere, & huic nolũt
eſſe ſubiecti. Iuſtitia, inquit, dei manifeſtata eſt: nõ
dixit, iuſtitia hominis, uel iuſtitia propriæ uolunta
tis, ſed iuſtitia dei, nõ qua deus iuſtus eſt, ſed qua
induit hominẽ, cum iuſtificat impiũ. Hæc teſtifica
tur per legem & Prophetas: huic quippe teſtimo
niũ perhibẽt lex & Prophetæ. Lex quidẽ hoc ip-
ſo, ꝙ iubẽdo & minando & neminem iuſtificãdo
ſatis indicat dono dei iuſtificari hominẽ per adiu
toriũ ſpiritus. Prophetæ autem, quia id ꝗd prædi-
xerũt, Chriſti impleuit aduẽtus. Nã hinc ſequitur
& adiungit dicẽs, Iuſtitia autẽ dei per fidem Ieſu
Chriſti, hoc eſt, per fidẽ qua creditur in Chriſtum.
Sicut autẽ iſta fides Chriſti dicta eſt non qua cre-
dit Chriſtus: ſic & illa iuſtitia dei nõ qua iuſtus eſt
deus. Vtrũq; enim noſtrũ eſt, ſed ideo dei & Chri
ſti dicitur, ꝙ eius nobis largitate donatur. Iuſtitia
ergo dei ſine lege, non ſine lege manifeſtata eſt.
Quomodo enim per legem teſtificata, ſi ſine lege
manifeſtata? Sed iuſtitia dei ſine lege eſt, quã de-
us per ſpiritũ gratiæ credẽti confert ſine adiutorio
legis hoc eſt nõ adiuto à lege. Quãdoquidem per
legem oſtẽdit homini infirmitatẽ ſuam, ut ad eius
miſericordiã per fidẽ cõfugiens, ſanet. De ſapien-
tia quippe eius dictũ eſt, ꝙ legem & miſericordiã
in lingua portet: legem ſcilicet qua reos faciat ſu-
perbos: miſericordiã uero qua iuſtificet humilia-
tos. Iuſtitia ergo dei per fidem Ieſu Chriſti in om-
nes qui credunt, Non enim eſt diſtinctio, Omnes
enim peccauerunt & egent gloria dei, non gloria
ſua. Quid enim habent quod non acceperunt? Si
autem acceperũt, quid gloriantur quaſi nõ acce-
perint? Egent itaq; gloria dei, & uide quid ſequa-
A tur, Iuſtificati gratis per gratiã ipſius, non itaq; iu-
ſtificati per legem, nõ iuſtificati per propriã uolũ-
tatem, ſed iuſtificati gratis per gratiã ipſius: non ꝙ
ſine uoluntate noſtra fiat, ſed uolũtas noſtra oſten
ditur infirma per legem, ut ſanet gratia uolunta-
tem, & ſanata uoluntas impleat legem nõ cõſtitu
ta ſub lege nec indigẽs lege. Iuſto enim lex non *Quomodo iniuſto poſita, non iuſto poſita eſt lex. X*
eſt poſita, quæ tamen bona eſt, ſi quis ea legitime
utatur. Hæc duo Apoſtolus uelut inter ſe contra-
ria cõnectens, monet mouetq; lectorẽ, ad perſcru
tandam quæſtionem atq; ſoluendam: quomodo
enim bona eſt lex ſi quis ea legitime utatur, ſi etiã
quod ſequitur uerũ eſt, ſciens hoc, quia iuſto lex
non eſt poſita. Nam quis legitime utitur lege niſi
iuſtus? at ei non eſt poſita ſed iniuſto. An & iniu-
B ſtus ut iuſtificetur, id eſt, ut iuſtus fiat, legitime le-
ge uti debet, qua tanquã pædagogo perducatur
ad gratiam, per quam ſolam quod lex iubet poſſit
implere: per ipſam quiſpiam iuſtificatur gratis, id
eſt, nullis ſuorũ operũ præcedentib. meritis: alio-
quin gratia iam nõ eſt gratia: quandoquidẽ ideo
datur non quia bona opera fecimus, ſed ut ea fa-
cere ualeamus, id eſt, non quia legẽ impleuimus,
ſed ut legẽ implere poſſimus. Ille enim dixit: Non *Math. 5*
ueni ſoluere legem, ſed implere, de quo dictũ eſt:
Vidimus gloriã eius gloriam tanquã unigeniti à *Ioan. 1*
patre, plenum gratia & ueritate. Hæc eſt gloria de
qua dictum eſt: Omnes enim peccauerũt & egẽt *Rom. 3*
gloria dei. Et hæc eſt gratia de qua cõtinuo dicit,
Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Iniuſtus ergo
C legitime lege utitur ut iuſtus fiat, quod cũ factus
fuerit, ea iam nõ utatur tanquã uehiculo cum per-
uenerit, uel potius ut ſupra dicta ſimilitudine A-
poſtoli utar, tanq̃ pædagogo cũ eruditus fuerit.
Quomodo enim iuſto lex nõ eſt poſita, ſi & iuſto
eſt neceſſaria, nõ qua iniuſtus ad iuſtificantẽ gra-
tiam perducatur, ſed qua legitime iam iuſtus uta-
tur? An forte, imò uero non forte ſed certe, ſic le-
gitime utatur lege iam iuſtus, cum eam terrendis
imponit iniuſtis, ut cum & in ipſis cœperit inoli-
tæ concupiſcentiæ morbus incentiuo prohibitio
nis & cumulo præuaricationis augeri, cõfugiant
per fidẽ ad iuſtificantem gratiã, & per donũ ſpiri-
tus ſuauitate iuſtitiæ delectati pœnã literæ minã-
tis euadãt? Ita nõ erunt cõtraria, neq; inter ſe duo
D iſta pugnabant, ut etiã iuſtus bona lege legitime
utatur, & tamen iuſto lex poſita nõ ſit: non enim
ex ea iuſtificatus eſt, ſed ex lege fidei: qua credi-
dit nullo modo poſſe ſuæ infirmitati ad implenda
ea quæ lex factorũ iuberet, niſi diuina gratia ſub-
ueniret. Ideo dicit: Vbi eſt ergo gloriatio tua? ex- *Rom. 3*
cluſa eſt. per quã legẽ? factorũ? non: ſed per legem
fidei. Siue gloriationẽ dixerit laudabilem, quæ in
dño eſt, eamq; excluſam, id eſt non ut abſcederet
pulſam, ſed ut emineret expreſſam. Vnde & ex- *Excluſores*
cluſores dicuntur quidã artifices argentarij. Hinc
eſt & illud in Pſalmis: Vt excludantur ij qui proba- *Pſal. 67*
ti ſunt argento, hoc eſt ut emineant qui probati
ſunt eloquio domini. Nam & ibi dicitur: Eloquia *Pſal. 11*
domini eloquia caſta, argentum igne examinatũ.
Siue

Siue gloriationē uitioſam de ſuperbia uenictem
cōmemorare uoluerit, eorū ſcilicet qui cum ſibi
iuſte uidētur uiuere, ita gloriātur quaſi non acce-
perint eam, quā non per legē factorū, ſed per legē
fidei dicit excluſam, id eſt eiectam & abiectam:
quia per legē fidei quiſq; cognoſcit, ſi quid bene
uiuit, dei gratia ſe habere, & ut perficiatur in dile-
Pietatē eſſe ſapientiam. ctione iuſtitiæ, nō ſe aliūde conſecuturum. Quę
cogitatio piū facit, quia pietas eſt uera ſapientia:
Cap. XI pietatē dico quam Græci theoſebiam uocāt: ipſa
quippe cōmēdata eſt, cū dictum eſt homini, quod
Iob. 28 in libro Iob legit: Ecce pietas eſt ſapientia. Theo-
ſebia porrò ſi ad uerbi originē Latine expreſſam
interpretaretur, dei cultus dici poterat, qui in hoc
maxime conſtitutus eſt ut anima ei nō ſit ingrata.
Vnde & in ipſo uerißimo & in ſingulari ſacrifi-
cio, dn̄o deo noſtro agere gratias admonemur.
Erit aūt ingrata ſi quod illi ex deo eſt ſibi tribue-
rit, præcipueq; iuſtitiā, cuius operib. uelut ꝓprijs
& uelut à ſemetipſa ſibimet partis, nō uulgariter
tanq̄ ex diuitijs aut mēbrorum forma aut eloquē
tia, cæteriſq;, ſiue externis ſiue internis, ſiue cor-
poris ſiue animi bonis, quæ habere etiā ſcelerati
ſolent, ſed tanq̄ de ijs quæ proprie ſunt bona bo-
norū quaſi ſapienter inflatur. Quo uitio repulſi à
diuinæ ſtabilitate ſubſtantiæ etiā magni quidā ui-
ri ad idololatrię dedecus defluxerūt. Vnde idem
Apoſtolus in eadē epiſtola in qua uehemens de-
fenſor eſt gratiæ, cū ſe dixiſſet eſſe Græcis ac Bar-
baris, ſapientibus & inſipientib. debitorē, & ideo
quod ad ipſum pertineret prōptum eſſe, & in ijs
qui Romæ eſſent Euangelizare, Nō enim cōfun-
dor, inquit, de Euāgelio, uirtus enim dei eſt in ſa-
lutē omni credēti Iudæo primū & Græco: iuſtitia
enim dei in eo reuelatur ex fide in fidē, ſicut ſcri-
Abac. 2 ptum eſt: Iuſtus aūt ex fide uiuit. Hæc eſt iuſtitia
dei quæ in Teſtamēto ueteri uelata, in nouo reue
latur, quæ ideo iuſtitia dei dicitur ꝙ impertiendo
eā iuſtos facit, ſicut domini eſt ſalus qua ſaluos fa-
cit: & hæc eſt fides ex qua & in qua reuelatur, ex
fide ſcilicet annunciantiū in fidē obediētium: qua
fide Ieſu Chriſti, id eſt quam nobis contulit Chri-
ſtus, credimus ex deo nobis eſſe, pleniuſq; futurū
eſſe quod iuſte uiuimus, unde illi ea pietate qua
Cognitio dei per creaturas ſolus colendus eſt gratias agimus. Nec imme-
rito ſe Apoſtolus ex hoc articulo cōuertit ad eos
Cap. XII cū deteſtatiōe cōmemorādos, qui uitio illo quod
ſuperius memoraui leues & inflati, ac per ſeipſos
uelut per inane ſublati, ubi nō requieſcerent ſed
fracti diſſilirent, in figmēta idolorū tanq̄ in lapi-
des deciderūt. Quia enim cōmendauerat pietatē
fidei, qua deo iuſtificati grati eſſe debemus, uelut
contrariū quod deteſtaremur ſubinferēs: Reuela-
tur enim, inquit, ira dei de cœlo ſuper omnem im
pietatem & iniuſtitiā hominū eorum qui uerita-
tem in iniuſtitia detinēt: quia quod notū eſt dei,
manifeſtū eſt in illis, deus enim illis manifeſtauit.
Inuiſibilia enim eius à creatura mundi, per ea quæ
facta ſunt, intellecta cōſpiciunt, ſempiterna quoq;
uirtus eius ac diuinitas, ita ut ſint inexcuſabiles,
Quia cognoſcētes deū, non ut deū glorificauerūt
aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitatio-
A nibus ſuis, & obſcuratū eſt inſipiens cor eorū: di-
centes ſe eſſe ſapiētes, ſtulti facti ſunt, & mutaue-
rūt gloriā incorruptibilis dei in ſimilitudinē ima-
ginis corruptibilis hominis et uolucrū & quadru
pedum & ſerpētiū. Vide quemadmodum nō eos
dixerit ueritatis ignaros, ſed ꝙ ueritatē in iniqui-
tate detinuerint: quia occurrebat animo ut quære
retur, unde illis eſſe potuerit cognitio ueritatis,
quib. deus legē nō dederat. Neq; hoc tacuit unde
habere potuerint, Per uiſibilia nāq; creaturæ per-
ueniſſe eos dixit ad intelligētiā inuiſibilis creato-
ris. Quoniā reuera ſicut magna ingenia quærere
perſtiterūt, ſic inuenire potuerūt. Vbi ergo impie
tas? Quia uidelicet cū cognouiſſent deū, nō ſicut
deū glorificauerūt aut gratias egerūt, ſed euanue-
B runt in cogitationibus ſuis. Eorum ꝓprie uanitas
morbus eſt, quo ſeipſos ſeducunt dum uident ſibi
aliquid eſſe, cum nihil ſint. Deniq; hoc tumore ſu
perbiæ ſeſe obumbrātes, cuius pedē ſibi nō ueni-
re deprecatur ſanctus ille cātor, qui dixit: In lumi- Pſal. 15
ne tuo uidebimus lumen: ab ipſo lumine incōmu
tabilis ueritatis auerſi ſunt, & obſcuratum eſt inſi-
piens cor eorū, Nō enim ſapiēs cor q̄uis cogno-
uiſſent deū, ſed inſipiēs potius, quia nō ſicut deū Iob. 28
glorificauerunt aut gratias egerunt. Dixit eñ ho
mini, Ecce pietas eſt ſapiētia: ac per hoc dicētes ſe
eſſe ſapiētes, quod nō aliter intelligēdum eſt, niſi
hoc ipſum ſibi tribuētes, ſtulti facti ſunt. Iam quæ
ſequūtur quid opus eſt dicere? Per hāc enim im-
pietatē illi homines, illi inquā homines qui per cre
C aturā creatorē cognoſcere potuerūt, quo ꝓlapſi,
cum deus ſuperbis reſiſtit, atq; ubi demerſi ſint,
melius ipſius epiſtolæ conſequētia docent q̄ hic
cōmemoratur à nobis. Neq; enim iſto opere hāc
epiſtolā exponēdā ſuſcepimus, ſed eius maxime
teſtimonio demōſtrare quātū poſſumus nitimur,
nō in eo nos diuinitus adiuuari ad operandā iuſti
tiā, ꝙ legē deus dedit plenā bonis ſanctiſq; præce
ptis: ſed ꝙ ipſa uoluntas noſtra, ſine qua operari
bonū nō poſſumus, adiuuet & erigatur imparti-
to ſpiritu gratiæ, ſine quo adiutorio doctrina illa
litera eſt occidēs, quia reos potius præuaricatiōis
tenet q̄ iuſtificat impios. Nā ſicut illis per creatu- Cognitio legis
rā cognitorib. creatoris ea ipſa cognitio nihil pro
fuit ad ſalutē, quia cognoſcētes deū, nō ſicut deū
D glorificauerunt aut gratias egerūt, dicētes ſe eſſe
ſapiētes, Ita eos qui per legē dei cognoſcunt quē-
admodū ſit homini uiuendū nō iuſtificat ipſa co-
gnitio, quia uolētes ſuam iuſtitiā cōſtituere, iuſti-
tiæ dei nō ſunt ſubiecti. Lex ergo factorū, id eſt
operū per quā nō excluditur illa gloriatio, & lex Lex operū & lex fidei.
fidei, per quam excluditur, quo inter ſe differant
operæpretiū eſt cōſiderare, ſi tamē ualemus ad- Cap. XIII
uertere atq; diſcernere. Recte enim quiſq; dixerit
legē operū eſſe in Iudaiſmo: legem autem fidei in
Chriſtianiſmo, ꝓpterea quia circūciſio cæteraq;
opera talia legis ſunt, quę Chriſtiana iam diſcipli-
na nō ſeruat. Sed quantū fallat iſta diſcretio, iam
diu quidē eſt ut molimur oſtēdere, & acutis ad di
gnoſcēdū ubiq; potiſſimū ac talibus fortaſſe iam
oſtendimus

oſtēdimus: ueruntamē quoniā res magna eſt, non
incongruēter in ea manifeſtāda pluribus etiā atq;
etiā teſtimonijs immoramur. Ipſam enim dicit le-
gem ex qua nemo iuſtificat, quā dicit ſubintraſſe
ut abundaret delictū, quā tm̄ ne quiſquā ob hoc
imperitus argueret & ſacrilegus accuſaret, defen-
Rom. 7 dit eā dicēs: Quid ergo dicemus? Lex peccatum
eſt? Abſit: Sed peccatū nō cognoui niſi per legē:
Exod. 20 nā cōcupiſcentiā neſciebā niſi lex diceret, Nō cō
cupiſces. Occaſiōe itaq; accepta peccatū per mā-
datum operatū eſt in me omnē concupiſcētiam.
Dicit etiā, Lex quidem ſancta, & mandatū ſanctū
& iuſtū & bonum, ſed peccatū ut appareat pecca
tum, per bonū mihi operatum eſt mortē. Ipſa eſt
litera occidēs quæ dicit, Nō concupiſces: de qua
item dicit q̄d pauloante cōmemoraui, Per legem
enim cognitio peccati. Nunc aūt ſine lege iuſtitia
Rom. 3 dei manifeſtata eſt, teſtificata per legē & Prophe-
tas, iuſtitia aūt dei per fidē Ieſu Chriſti in omnes
qui credūt, Nō enim eſt diſtinctio, Omnes enim
peccauerunt & egent gloria dei: iuſtificati gratis
per gratiā ipſius per redemptionē quæ eſt in Chri
ſto Ieſu: quē propoſuit deus propitiatoriū per fidē
in ſanguine ipſius, ad oſtenſionē iuſtitiæ eius, pro
pter propoſitum præcedentium peccatorū in dei
patiētia, ad oſtendēdam iuſtitiā ipſius in hoc tem
pore, ut ſit iuſtus & iuſtificans eum qui ex fide eſt
Ieſu. Deinde ſubinfert unde nūc agimus. Vbi eſt
ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legē? fa-
ctorū? non, ſed per legē fidei. Lex ergo factorū ip
ſa eſt quæ dicit, Nō cōcupiſces: quia per illam co-
gnitio peccati eſt. Volo igiť ſcire ſi quis mihi dice
re audeat, utrū lex fidei nō dicat, Nō cōcupiſces:
ſi enim nō dicit, quid cauſæ eſt cur nō in ea poſiti
ſecuri atq; impune peccemus? Hoc eñ & illi pu-
Rom. 3 tauerunt Apoſtolum dicere de quib. ait: Et ſicut
dicūt nos quidā dicere, faciamus mala ut ueniant
bona, quorū iudicium iuſtum eſt. Si aūt dicit etiā
ipſa, Non concupiſces: ſicut tam multa præcepta
Euāgelica & Apoſtolica teſtificari & clamare nō
ceſſant, quare lex factorū etiā ipſa nō dicit? neq;
enim quia nō habet opera ueterū ſacramentorū,
circūciſionis uidelicet atq; cæterorū, ideo nō ſunt
opera quæ habet in ſacramētis ſuis huic iam tem-
pori congruis. Aut uerò de operibus ſacramento
rum quæſtio fuit, quando mentio legis ob hoc fie
bat, quia per ipſam cognitio peccati eſt, et ideo ex
eo nemo iuſtificatur. unde non per illā excluſa eſt
gloriatio, ſed per legem fidei, ex qua iuſtus uiuit.
Sed nunquid & per iſtā non fit cognitio peccati,
cum & ipſa dicat, Non cōcupiſces? Quid igitur
intereſt breuiter dicam. Quod operū lex minādo
imperat, hoc fidei lex credēdo impetrat. Illa dicit:
Exod. 20 Non concupiſces: iſta dicit, Cum ſcirē quia nemo
Sap. 8 eſſe poteſt cōtinēs niſi deus det, & hoc ipſum erat
ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donū, adij dominū
& deprecatus ſum. Ipſa eſt illa ſapiētia quæ pietas
uocatur, qua colitur pater luminū, à quo eſt om-
ne datum optimū & omne donū perfectum. Coli
tur autē ſacrificio laudis actioniſq; gratiarum, ut
cultor eius non in ſeipſo, ſed in illo glorietur. Ac

per hoc lege operum dicit deus, fac q̄d iubeo: le-
A ge fidei dicitur deo, da quod iubes. Ideo eñ iubet
lex ut admoneat quid faciat fides: id eſt, ut cui iu-
betur, ſi nondū poteſt ſciat quid petat: ſi aūt conti
nuo poteſt & obediēter facit, debet etiā ſcire quo
donāte poſſit, Nō enim ſpiritum huius mūdi acce
pimus, ait idem ipſe cōſtantiſſimus gratiæ prædi-
cator, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, ut ſciamus quę à
deo donata ſunt nobis. Quis eſt aūt ſpiritus mun
di huius, niſi ſuperbiæ ſpiritus? Quo cor inſipiens
obſcuratum eſt eorū qui cognitū deum nō ut deū
gratias agendo glorificauerunt: nec alio ſpiritu
decipiuntur etiā illi qui ignorantes dei iuſtitiā &
ſuam iuſtitiā uolētes conſtituere, iuſtitiæ dei non
ſunt ſubiecti. Vnde mihi uidetur magis eſſe fidei
filius qui nouit à quo ſperet quod nōdum habet,
B q̄ꝫ qui ſibi tribuit id quod habet: quāuis utriq; ho-
rum præferendus ſit, qui & habet, & nouit à quo
habeat, ſi tamē nō ſe credat iam eſſe quod nōdum
eſt: ne incidat in uitium illius Phariſæi, qui quanq̄
deo gratias ageret ex ijs quæ habebat, nihil tamē
petebat dari ſibi, tanquā nihilo indigeret ad au-
gēdam perficiēdam'ue iuſtitiā. His igitur conſide
ratis pertractatiſq; pro uiribus quas dominus do
nare dignatur, colligimus non iuſtificari hominē
præceptis bonæ uitæ niſi per fidem Ieſu Chriſti,
Hoc eſt non lege operū, ſed lege fidei: non litera,
ſed ſpiritu: nō factorū meritis, ſed gratuita gratia.
Quāuis itaq; illos quibus circunciſio perſuade *Decalogus*
batur ita corripere atq; corrigere uideatur Apo- *quoq; occidit*
ſtolus, ut legis nomine eandē circūciſionē appel- *niſi adſit gra-*
C let, cæteraſq; eiuſmodi legis obſeruationes, quas *tia. Ca. XIIII*
tanquā umbras futuri iam nunc reſpuunt Chriſtia
ni, id tenētes quod per illas umbras figurate pro-
mittebatur: tamē legem ex qua neminē dicit iuſti
ficari, nō tantū in illis ſacramētis quæ habuerunt
promiſſiuas figuras, uerumetiam in illis operibus
uult intelligi, quæ quiſquis fecerit, iuſte uiuit, ubi
eſt & illud: Non cōcupiſces. Atq; ut hoc quod di- Exod. 31
cimus fiat planius, ipſum decalogum uideamus. & 20
Certe enim legē Moyſes miniſtrandā populo ac-
cepit in monte, ſcriptam in lapideis tabulis digito
dei: hæc decē præceptis cōſtringitur, ubi nihil de
circunciſione mādatū eſt, nihil de uictimis peco-
rum, quæ nūc à Chriſtianis nō immolātur. In illis
igitur decē præceptis excepta ſabbati obſeruatio
D ne, dicatur mihi quid non ſit obſeruandū à Chri-
ſtiano, ſiue de nō faciēdis colendiſq; idolis alijſq;
ullis dijs, præter unum uerum deū, ſiue de nō acci
piendo nomine domini in uanum, ſiue de honore
parentib. deferēdo, ſiue de cauendis fornicationi
bus, homicidijs, furtis, falſis teſtimōijs, adulterijs,
re aliena cōcupiſcenda? Quid horum quiſquam
dixerit Chriſtianum non debere ſeruare? An for-
te non iſtā legem quæ in illis duab. tabulis ſcripta
eſt, literā occidentē appellat Apoſtolus, ſed illam
circūciſionis aliorumq; ueterū iamq; abolitorum
ſacramentorū? Sed quomodo putabimus, cum in
ea ſit, Non cōcupiſces: per quod mandatū, quan-
uis ſanctū & iuſtū & bonū, fefellit me, inquit, pec-
catum, & per illud occidit? Quid enim aliud eſt,

Litera

Litera occidit,ſpiritus aũt uiuificat: q̃uis euiden-
tius eo ipſo loco ad Corinthios ubi ait,Litera oc-
cidit,ſpiritus autẽ uiuificat: non aliã uelit intelligi
literam,q̃ ipſum decalogũ in illis duabus tabulis
2 Cor. 3 ſcriptũ. Sic em̃ dicit: Quoniã eſtis epiſtola Chri-
ſti miniſtrata per nos,ſcripta nõ atramẽto,ſed ſpi-
ritu dei uiui, nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis
cordis carnalibus.Confidẽtiam autẽ talem habe-
mus per Ieſum Chriſtũ ad deũ, nõ quia idonei ſi-
mus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmet-
ipſis,ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt, qui idoneos
nos fecit miniſtros Noui teſtamẽti,non litera,ſed
ſpiritu.Litera enim occidit, ſpiritus aũt uiuificat.
Si aũt miniſtratio mortis in literis figurata in la-
pidib.fuit in gloria, ita ut nõ poſſent intẽdere filij
Iſrael in faciem Moyſi, propter gloriã uultus eius
quæ euacuatur,quare nõ magis miniſtratio ſpiri-
tus erit in gloria? Si enim miniſtratio dãnationis
in gloria eſt,multo magis abũdabit miniſteriũ iu-
ſtitiæ in gloria. Dici de his uerba multa poſſunt,
ſed poſtea fortaſſe opportunius.Nunc aũt aduer-
te quã dicat literã quæ occidit, cui uelut econtra-
rio uiuificantẽ ſpiritum ingerit.Ea certe eſt mini-
ſtratio mortis in literis figurata lapideis, & mini-
ſtratio dãnationis,quia lex ſubintrauit ut abunda
ret delictũ.Porrò autẽ præcepta ipſa tã ſunt utilia
faciẽti atq; ſalubria,ut niſi quis ea fecerit, uitã ha-
bere nõ poſſit. An uero propter unum præceptũ
quod ibi de ſabbato eſt poſitũ, dictus eſt decalo-
gus litera occidẽs, quoniã quiſquis illũ diem nũc
uſq; obſeruat ſicut litera ſonat,carnaliter ſapit. Sa
pere aũt ſecundũ carnẽ mors eſt:& illa nouẽ præ-
cepta quæ ſic recte obſeruant̃ ut ſcripta ſunt, non
ad legem operum ex qua nemo iuſtificatur, ſed
ad legẽ fidei ex qua iuſtus uiuit, pertinere putãda
ſunt? Quis tã abſurde ſentiat, miniſtrationẽ mor-
tis in literis figuratam lapideis, nõ dici ex omnib.
decẽ præceptis, ſed ex uno ſolo quod ad ſabbatũ
Rom. 4 & 5 pertinet? Vbi ergo ponimus, Lex iram operatur.
Vbi enim nõ eſt lex, nec præuaricatio. Et uſq; ad
legem peccatũ in mundo fuit : Peccatũ autem nõ
deputatur cũ lex non eſſet.Et illud quod iã totiẽs
cõmemorauimus, Per legẽ cognitio peccati:ma-
ximeq; illud ubi euidẽtius expreſſit unde agitur:
Rom. 7 Concupiſcẽtiam neſciebã,niſi lex diceret,Nõ cõ-
cupiſces? Quem totũ locum attende, & uide utrũ
quicquã propter circunciſionẽ uel ſabbatum, uel
quid aliud umbratilis ſacramenti, ac non totum
propter hoc dicat,q̃ litera prohibens peccatũ nõ
iuſtificat hominẽ,ſed potius occidit augẽdo con-
cupiſcẽtiam & iniquitatem,præuaricationem cu-
mulando:niſi liberet gratia per legẽ fidei quæ eſt
in Chriſto Ieſu,cum diffunditur charitas in cordi-
bus noſtris, per ſpiritũſanctum qui datus eſt no-
bis. Cum enim dixiſſet, ut ſeruiamus in nouitate
ſpiritus & nõ in uetuſtate literæ. Quid ergo dice-
mus inquit? Lex peccatũ eſt? Abſit, Sed peccatũ
non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcen-
tiam neſciebam,niſi lex diceret, Nõ concupiſces.
Occaſione aũt accepta peccatũ per mandatũ ope
ratum eſt in me omnẽ cõcupiſcentiam. Sine lege,

enim peccatum mortuum erat. Ego uiuebam ali-
A quando ſine lege, adueniẽte autẽ mandato pecca
tum reuixit.Ego autem mortuus ſum,& inuẽtum
eſt mihi mandatũ quod erat in uitam, hoc eſſe in
mortẽ.Peccatũ enim occaſione accepta per man-
datũ fefellit me,& per illud occidit. Itaq; lex qui-
dem ſancta, & mãdatũ ſanctum & iuſtũ & bonũ.
Quod ergo bonũ eſt,bonũ eſt enim, factũ eſt mi-
hi mors? Abſit. Sed peccatum ut appareat pecca-
tum, per bonũ mihi operatũ eſt mortẽ,ut fiat ſu-
per modũ peccans peccatũ per mãdatum.Scimus
enim quia lex ſpiritalis eſt, ego aũt carnalis ſum,
uenũdatus ſub peccato. Quod enim operor igno
ro,non enim quod uolo hoc ago,ſed quod odi il-
lud facio.Si aũt quod nolo hoc facio, cõſentio le-
gi quoniã bona eſt. Nunc aũt nõ iam ego operor
B illud,ſed quod habitat in me peccatũ. Scio enim
q̃a nõ habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonũ.
Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonũ nõ:
Non enim quod uolo facio bonũ, ſed quod nolo
malũ hoc ago. Si autẽ quod nolo ego hoc facio,
iam nõ ego operor illud,ſed quod habitat in me
peccatũ. Inuenio ergo legẽ uolẽti mihi facere bo
num,quoniã mihi uelle malum adiacet. Condele
ctor enim legi dei ſecundũ interiorẽ hominẽ. Vi-
deo aũt aliam legẽ in mẽbris meis repugnantẽ le-
gi mẽtis meæ, & captiuũ me in legẽ peccati ducẽ-
tẽ,quæ eſt in mẽbris meis. Miſer ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei
per Ieſum Chriſtũ dominũ noſtrũ. Igitur ego ipſe
mẽte ſeruio legi dei,carne aũt legi peccati. Appa-
C ret igit̃ literæ uetuſtatem, ſi deſit nouitas ſpiritus,
reos facere potius cognitione peccati, q̃ libera-
re à peccato. Vnde & alibi ſcriptũ eſt:Qui appo- Eccles 1
nit ſcientiã, apponit & dolorẽ: non quia ipſa lex
malum eſt, ſed quia mandatũ bonũ habet in litera
demõſtrante,nõ in adiuuante ſpiritu: quod mãda
tum ſi fit timore pœnæ,nõ amore iuſtitiæ, ſeruili-
ter fit nõ liberaliter,& ideo nec fit: non enim fru-
ctus eſt bonus qui de charitatis radice non ſurgit.
Porrò aũt ſi adſit fides quæ per dilectionẽ opera-
tur,incipit cõdelectari legi dei ſecundũ interiorẽ
hominẽ,quæ delectatio nõ literæ, ſed ſpiritus do-
num eſt, etiã ſi alia lex in mẽbris adhuc repugnat
legi mẽtis, donec in nouitatẽ quæ de die in diem
in interiore homine augetur, tota mutata pertran
D ſeat,liberãte nos de corpore mortis huius, gratia
dei per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrum. Hęc Gratia in ueteri teſtamento
gratia in teſtamẽto uetere uelata latitabat, quæ in latens, in nouo
Chriſti Euangelio reuelata eſt diſpenſatione tem reuelatur.
porũ ordinatiſſima,ſicut deus nouit cũcta diſpo- Cap. XV
nere. Et ſortaſſe ad illud ipſum eius latibulũ per-
tinet quod in eo decalogo, qui datus eſt in mõte
Sina, hoc ſolũ præceptũ figurate occultatum eſt
quod ad Sabbatũ pertinet. Sabbatũ autẽ dies ſan
ctificationis eſt, Nec uacat q̃ inter omnia opera
quæ fecit deus,illic primo ſanctificatio ſonuit, u-
bi ab omnib. operibus requieuit. Vnde nunc nõ
eſt diſſerendi locus. Veruntamẽ quod rei de qua
agitur ſatis eſſe arbitror, nõ fruſtra illo die popu-
lus ab omni opere ſeruili abſtinere præceptus eſt,

quo ſignificatur peccatum, niſi quia non peccare
ſanctificationis eſt, hoc eſt muneris dei per ſpiri- A
tumſanctũ: quod in lege quæ duabus lapideis ta-
bulis cõſcripta eſt, ſolum inrer cætera in umbra fi-
guræ poſitũ eſt, in qua Iudæi ſabbatũ obſeruãt: ut
hoc ipſo ſignificaretur tẽpus tunc fuiſſe occultã-
dæ gratiæ, quæ nouo teſtamento fuerat per Chri-
ſti paſſionẽ tanquã ſciſſione ueli reuelanda. Cum
2 Cor. 3 enim tranſierit, inquit, ad Chriſtũ, auferetur uela-
Spiritusſan- men. Deus autẽ ſpiritus eſt, ubi autem ſpiritus
ctus cur dictus domini, ibi libertas. Hic autem ſpiritus domini
ſit digitus dei. cuius dono iuſtificamur, quo fit in nobis ut non
Cap. XVI peccare delectet, ubi libertas eſt. Sicut præter hũc
ſpiritũ peccare delectat, ubi ſeruitus, à cuius ope-
ribus abſtinẽdum, id eſt ſpiritaliter ſabbatizandũ
eſt. Hic ſpiritusſanctus per quẽ diffunditur chari-
tas in cordib. noſtris quæ plenitudo legis eſt, etiã B
Lucæ 11 digitus dei in Euãgelio dicitur. Vnde quia & illæ
tabulæ digito dei cõſcriptæ ſunt, & digitus dei eſt
ſpiritus dei per quẽ ſanctificamur, ut ex fide uiuẽ-
tes per dilectionẽ bene operemur, quẽ nõ moue-
at iſta cõgruẽtia ibidẽq; eadem ſubſiſtentia? Dies
enim quinquaginta cõputantur à celebratiõe Pa-
ſchæ, quæ occiſione figuratæ ouis per Moyſen fie
ri præcepta eſt, in ſignificationẽ utiq; futuræ domi
nicæ paſſionis, uſq; ad diẽ quo Moyſes legẽ acce-
pit in tabulis digito dei cõſcriptis: ſimiliter ab oc-
ciſione & reſurrectione illius qui ſicut ouis ad im
molandũ ductus eſt, qnquaginta diebus cõpletis,
cõgregatos in unũ fideles digitus dei, hoc eſt ſpi-
Comparatio ritusſanctus impleuit. In hac mirabili cõgruen-
præceptorum tia illud certe plurimũ diſtat, ꝙ ibi populus acce- C
decalogi cum dere ad locũ ubi lex dabaĩ, horrẽdo terrore prohi
charitate data beĩ: hic aũt in eos ſuperuenit ſpiritusſanctus, qui
à ſpiritusſancto eũ promiſſum expectãtes in unũ fuerãt cõgrega-
Cap. XVII ri. Ibi in tabulis lapideis digitus dei operatus eſt,
hic in cordibus humanis. Ibi ergo lex extrinſecus
poſita eſt qua iniuſti terrerenĩ, hic intrinſecus da-
ta eſt qua iuſtificarenĩ. Nam nõ adulterabis, non
homicidium facies, nõ cõcupiſces, & ſi quod eſt
aliud mandatũ, quod utiq; in illis tabulis ſcriptum
eſt, in hoc, inquit, ſermone recapitulatur, in eo, ꝙ
diliges proximũ tuũ tanꝗ teipſum. Dilectio ꝓxi-
mo malũ nõ operaĩ. Plenitudo autẽ legis eſt cha-
ritas. Hæc nõ in rabulis cõ ſcripta lapideis, ſed dif-
fuſa eſt in cordib. noſtris per ſpiritũſanctũ qui da-
tus eſt nobis. Lex ergo dei eſt charitas. Huic pru- D
dentia carnis nõ eſt ſubiecta, neq; enim poteſt: ſed
ad hãc prudẽtiam carnis terrendã cum in tabulis
ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operũ, & litera
occidens præuaricatorẽ. Cũ aũt ipſa charitas dif-
funditĩ in corde credẽtium, lex eſt fidei, & ſpiritus
uiuificãs dilectorẽ. Vide nũc quẽadmodum cõſo
net iſta diſcretio illis Apoſtolicis uerbis quæ pau
lo ante ob aliud cõmemorata & diligẽtius pertra-
ctanda diſtulerã. Maniſeſtati, inquit, quoniã eſtis
epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta nõ atra
mento, ſed ſpiritu dei uiui, nõ in tabulis lapideis,
ſed in tabulis cordis carnalib. Ecce quẽadmodũ
oſtẽdit quia illud extra hominẽ ſcribit, ut eũ forin
ſecus terrificet: hoc in ipſo homine, ut eũ intrinſe-
cus iuſtificet. Carnales autẽ tabulas cordis dixit
A nõ carnalis prudentiæ ſed tanꝗ uiuẽtis ſenſumq;
habẽtis in cõparatione lapidis qui ſine ſenſu eſt.
Et quod paulo poſt dicit, ꝙ nõ poterant intẽdere
filij Iſrael uſq; in finẽ uultus Moyſi, & ideo eis per
uelum loquebaĩ, hoc ſignificat, quia litera legis
neminẽ iuſtificat, ſed uelamẽ poſitũ eſt in lectiõe
ueteris Teſtamẽti, donec ad Chriſtũ tranſeaĩ, &
auferaĩ uelamẽ, id eſt trãſeatur ad gratiã, ut intel-
ligatur ab ipſo nobis eſſe iuſtificationẽ, qua facia-
mus quod iubet. Qui ꝓpterea iubet ut à nobis de
ficiẽtes ad illũ cõfugiamus, Ideo uigilantiſſime cũ
dixiſſet: Cõfidentiam talem habemus per Chriſtũ 2 Cor. 3
ad deũ: ne noſtris hoc uirib. tribueretur continuo
cõmendauit unde agitur dicẽs, Non ꝙ idonei ſu-
mus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmet-
B ipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & ido-
neos nos fecit miniſtros noui teſtamẽti, nõ literæ,
ſed ſpiritus, Litera eñ occidit, ſpiritus aũt uiuifi-
car. Proinde quia lex, ſicut alibi dicit, præuari- *Vetus lex mor*
cationis gratia poſita eſt, id eſt litera iſta extra ho- *tem, noua iuſti*
minẽ ſcripta, propterea eã & miniſtrationẽ mor- *tiã miniſtrat.*
tis & miniſtrationẽ dãnationis appellat. Hãc aũt Cap. XVIII
id eſt nouũ Teſtamẽtũ, miniſtrationẽ ſpiritus &
miniſtrationẽ iuſtitiæ dicit, quia per donum ſpiri-
tus operamur iuſtitiã & à præuaricatiõis dãnatio
ne liberamur. Ideo illud euacuatur, hoc manet:
quoniã terrenus pædagogus auferet, cum timo-
ri ſucceſſerit charitas. Vbi eñ ſpiritus dñi, ibi li- 2 Cor. 4
bertas, Hanc autẽ miniſtrationẽ nõ ex meritis no
ſtris, ſed ex miſericordia eſſe ſic dicit, Propter ꝙd
C habentes miniſtrationẽ hanc, ſicut miſericordiã
conſecuti nõ infirmemur ſed abijciamus occulta
cõfuſionis, non ambulantes in aſtutia, neq; dolo
adulterantes uerbũ dei. Hanc aſtutiã & dolũ hy-
pocriſim uult intelligi, quia uolũt iuſti uideri ſu-
perbi. Vnde & in illo Pſalmo quẽ ad huius ipſius
gratiæ teſtificationẽ cõmemorat idẽ Apoſtolus:
Beatus, inquit, cui nõ imputauit dominus pecca- Rom. 4
tum, neq; eſt in ore eius dolus. Hæc eſt humilium
ſanctorũ confeſſio, nõ ſe iactantiũ eſſe quod non
ſunt. Et paulopoſt, Nõ enim noſmetipſos, inquit,
prædicamus, ſed Ieſum Chriſtũ dominũ noſtrum,
nos autẽ ſeruos ueſtros per Ieſum, quia deus qui
dixit de tenebris lumẽ clareſcere, claruit in cordi-
bus noſtris ad illuminationẽ ſcientiæ gloriæ eius
D in faciẽ Chriſti Ieſu. Hæc eſt ſcientia gloriæ eius
qua ſcimus ipſum eſſe lumẽ, quo tenebræ noſtræ
illuminãtur. Et idipſum attẽde quẽadmodũ incul
cet. Habemus aũt, inquit, theſaurũ iſtum in uaſis
fictilibus, ut eminẽtia uirtutis ſit dei & non ex no
bis. Et paulopoſt cum eandẽ gratiã uberius in do
mino Ieſu Chriſto commẽdans, uſq; ad illud ueni
ret indumentũ iuſtitiæ fidei, quo induti non nudi
inueniamur, & propter hoc ingemiſcimus mor-
talitate prægrauati, habitaculũ noſtrum quod de
cœlo eſt ſuperindui cupiẽtes, ut abſorbeatur mor
tale à uita, uide quid adiungat: Qui aũt operatus 2 Cor. 5
eſt nos, inquit, in hoc ipſum deus qui dedit nobis
pignus ſpiritus: Et poſt pauca intulit, ut nos ſimus
iuſtitia dei in ipſo. Hæc eſt illa iuſtitia dei, non qua
ipſe

Cõmemoratio Teſtamenti noui ex Prophetis. Cap. XIX

ipſe iuſtus eſt, ſed qua nos ab eo facti. Nemo ergo Chriſtianorum aberret ab hac fide quæ ſola A Chriſtiana eſt: neq; quiſquã cũ uerecundatus fuerit dicere, per nos ipſos fieri nos iuſtos non in nobis hoc operãte gratia dei, quia uidet hoc à fidelibus & pijs credi nõ poſſe cũ dicit, ad hoc ſe conuertat ut dicat, ideo ſine operatiõe gratiæ dei nos iuſtos eſſe nõ poſſe, quia legẽ dedit, quia doctrinã inſtituit, quia bona pręcepta mandauit. Illa em̃ ſine adiuuãte ſpiritu proculdubio eſt litera occidẽs: cum uero adeſt uiuificans ſpiritus, hoc ipſum intus conſcriptũ facit diligi, quod foris ſcriptum lex faciebat timeri. Inſpice in hoc paululum & in eo teſtimonio quod per Prophetã de hac re præclariſſime dictũ eſt: Ecce dies uenient dicit dominus, & conſummabo ſuper domũ Iſrael, & ſuper domũ Iuda teſtamẽtum nouũ, non ſecundũ teſta- B mentũ quod feci patribus eorũ in die qua apprehendi manũ eorũ ut educerem eos de terra Aegypti: quia ipſi nõ perſeuerauerũt in teſtamẽto meo & ego neglexi eos dicit dominus: quia hoc teſtamentũ eſt quod ordinabo domui Iſrael, Poſt illos dies, dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mẽte eorũ ſcribã eas, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populũ: & nõ docebit unuſquiſq; ciuẽ ſuum & unuſquiſq; fratrẽ ſuum dicẽs, cognoſce dominũ: quia omnes cognoſcent me à minore uſq; ad maiorẽ eorum, quia propitius ero iniquitati eorũ, & peccata eorum nõ memorabor ultra. Quid ad hæc dicemus? Nempe in ueteribus libris aut nuſquã aut difficile præter hũc Propheticum locũ legitur facta cõmemoratio teſtamenti C noui, ut omnino ipſo nomine appellaretur: Nam multis locis hoc ſignificatur & prænunciatur futurũ, ſed nõ ita ut etiã nomen legatur expreſſum. Conſidera igitur diligenter quã differentiã inter duo teſtamẽta, id eſt uetus & nouũ deus eſſe teſtatus ſit, cũ dixiſſet, Non ſecundũ teſtamentũ quod feci patribus eorũ in die qua apprehẽdi manum eorũ ut educerẽ eos de terra Aegypti. Vide quid adiunxit. Quia ipſi nõ perſeuerauerũt in teſtamẽto meo. Vitio eorũ deputat q; in teſtamento dei non permanſerunt, ne lex quã tunc acceperũt culpanda uideatur. Ipſa eſt enim quã nõ uenit Chriſtus ſoluere ſed implere. Non tamẽ per eandẽ legem iuſtificatis impijs, ſed per gratiã: hoc quippe agit uiuificans ſpiritus, ſine quo litera occidit. Si D enim data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia: ſed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus. Ex hac promiſſione, hoc eſt ex dei beneficio ipſa lex impletur, ſine qua promiſſione præuaricatores facit: uel uſq; ad effectũ mali operis, ſi etiam repagula timoris concupiſcentiæ flamma trãſcenderit, uel certe in ſola uoluntate, ſi timor pœnę ſuauitatẽ libidinis uicerit. Quod em̃ ait, Cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daret̃ credentibus: ipſius concluſionis utilitas dicta eſt, Nam concluſit ad quos uſus, niſi quemadmodũ alibi dicitur, Priuſquam autẽ ueniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidẽ quæ poſtea reuelata eſt. A Lex ergo data eſt, ut gratia quæreretur, Gratia data eſt, ut lex impleretur. Neq; enim ſuo uitio non implebatur lex, ſed uitio prudẽtiæ carnis, Quod uitiũ per legem demonſtrandũ, per gratiã ſanandũ fuit. Quod em̃ impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnẽ, miſit deus filiũ ſuũ in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato dãnauit peccatũ in carne, ut iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnẽ ambulamus, ſed ſecundum ſpiritũ. Vnde & in iſto Prophetico teſtimonio, Cõſummabo, inquit, ſuper domũ Iſrael & ſuper domũ Iuda teſtamẽtum nouum: quid eſt conſummabo, niſi implebo, nõ ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorũ in die qua apprehendi manũ eorum ut educerẽ eos de terra Aegypti.

Lex Gratia

Hiere. 31

B Ergo illud uetus erat, quia hoc nouum eſt. Vnde igitur illud uetus, hoc nouũ, cum lex eadẽ impleatur per teſtamẽtum nouum quę dixit in ueteri, Nõ concupiſces? Quia ipſi, inquit, non perſeuerauerũt in teſtamẽto meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Ergo propter ueteris hominis noxam quæ per literã iubentem & minantẽ minime ſanabatur, dicitur illud teſtamentũ uetus: hoc autem nouũ, propter nouitatẽ ſpiritus quæ hominẽ nouũ ſanat à uitio uetuſtatis. Deniq; attẽde quod ſequitur, & uide quanta luce fiat perſpicuũ, quod ſibi fidentes nolunt homines intueri, quia hoc teſtamentum, inquit, quod ordinabo domui Iſrael, poſt dies illos dicit dominus dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum ſcribam eas. Ecce C eſt, unde Apoſtolus ait, quod ſupra cõmemorauimus, Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis, quia non atramento, ſed ſpiritu dei uiui. Nec ob aliud arbitror in eo loco Apoſtolũ uoluiſſe cõmemorare teſtamentũ nouum: ibi quippe ait, Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamẽti, nõ literæ, ſed ſpiritus, niſi quia iſtam intuebatur prophetiã cum diceret, Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, quoniã hic dictum eſt, In cordibus eorũ ſcribã eas: Vbi nominatim promiſſum eſt teſtamentũ nouũ. Quid ſunt ergo leges dei ab ipſo deo ſcriptæ in cordibus, niſi ipſa præſentia ſpiritusſancti, qui eſt digitus dei, quo pręſente diffundit̃ charitas in cordib. noſtris, quę plenitudo legis eſt, & præcepti finis. Nã quia uete- D ris teſtamẽti ꝓmiſſa terrena ſunt, licet exceptis ſacramẽtis, quæ umbra erãt futurorum, ſicut eſt circũciſio, & ſabbatũ, & aliæ dierũ obſeruationes, & quarundã eſcatũ cæremoniæ, & multiplex ſacrificiorũ ſacrorumq; ritus quæ uetuſtati carnalis legis iugoq; ſeruili cõgruebãt, talia cõtineant pręcepta iuſtitiæ qualia nũc quoq; obſeruare præcipimur, quæ maxime duabus illis tabulis ſine figura adumbratæ ſignificatiõis expreſſa ſunt, ſicut eſt, Nõ adulterabis, non homicidiũ facies, nõ concupiſces, & ſi quod aliud eſt mãdatum quod in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum: tamen quia in eo, ſicut dixi, promiſſa terrena & tẽporalia recitãtur, quæ bona ſunt huius corruptibilis carnis, q̃uis eis ſempiterna atq;

Lex uetus. Lex noua. Cap. XX

i Cor. 3

Lex ſcripta in cordibus, Cap. XXI

2 Retract. cap. 37

cœleſtia ad nouũ ſcilicet teſtamentũ pertinentia
figurarent, nũc ipſius bonum cordis promittitur,
mẽtis bonũ, ſpiritus bonũ, hoc eſt, intelligibile bo
num, cũ dicit, Dabo leges meas in mente eorum,
& in cordib. eorum ſcribã eas. Vnde ſignificauit
eos nõ foris inſecus terrenẽ legẽ formidaturos, ſed
intrinſecus habitantẽ ipſam legis iuſtitiã dilectu-
Vita æterna. ros. Deinde addidit & mercedem. Et ero eis in
Cap. XXII deum, & ipſi erũt mihi in populum. Hoc eſt illud
quod de deo ait ille, Mihi autẽ adhærere deo bo-
Pſal. 72 nũ eſt. Ero, inquit, illis in deũ, & ipſi erũt mihi po-
pulus: Quid hoc bono melius, quid hac felicitate
felicius, uiuere deo apud quem eſt fons uitæ, & in
cuius lumine uidebimus lumen. De hac uita dicit
Ioan. 17 ipſe dñs, Hæc eſt autẽ uita æterna ut cognoſcant
te unum uerũ deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ: id
eſt, te & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ cognoſcãt unũ
uerũ deum. Hoc enim & ipſe promitut dilectori-
Ioan. 14 bus ſuis dicẽs: Qui diligit me mãdata mea cuſto-
dit, & qui diligit me diligetur à patre meo, & ego
diligã eum & oſtendã meipſum illi: Vtiq; in for-
ma dei in qua æqualis eſt patri, nõ in forma ſerui
in qua ſe & impijs oſtẽdebat. Tũc enim fiet quod
ſcriptũ eſt, Tollatur impius ut nõ uideat gloriam
Eſa. 26 domini. Quando ibunt ſiniſtri in ignem æternũ,
iuſti autem in uitam æternã. Quæ uita æterna ſi-
cut cõmemoraui definita eſt ea eſſe, ut cognoſcãt
1 Ioan. 3 unum uerum deum. Hinc dicit & Ioannes, Dile-
ctiſſimi filij dei ſumus & nondum apparuit quid
erimus. Scimus quia cũ apparuerit ſimiles ei eri-
mus, quoniã uidebimus eum ſicuti eſt. Hæc ſimi-
litudo nũc incipit reformari, quãdiu homo inte-
rior renouatur de die in diem ſecundũ imaginem
Comparatio ui- eius qui creauit eum. Sed ad illius eminentiæ
te præſentis perfectionẽ quæ tũc futura eſt, quid hoc, aut quã-
ad futuram. tũ eſt? Siquidẽ Apoſtolus ad illa ineffabilia qua-
Cap. XXIII lecunq; adhibẽs de notis rebus exemplũ, paruulã
ætatẽ uirili cõparauit ætati. Cũ eſſem, inquit, par-
uulus quaſi paruulus loquebar, quaſi paruulus ſa
piebam, quaſi paruulus cogitabã: cum aũt factus
ſum uir, depoſui ea quæ paruuli erãt. Cur aũt hoc
dixerit, cõſequenter oſtendẽs, Videmus, inquit,
nunc per ſpeculũ in ænigmate, tunc autẽ facie ad
faciẽ. Nunc ſcio ex parte, tunc aũt cognoſcã ſicut
Et non docebit & cognitus ſum. Proinde etiã per hũc Prophe
unuſquiſq; ci- tam cuius teſtimoniũ pertractamus, hoc additur:
uem ſuũ et fra- Vt in eo merces, in eo finis, in eo perfectio felici-
trem ſuum. tatis, in eo beatæ æternæq; uitę ſumma conſiſtat.
Cap. XXIIII Cum enim dixiſſet, Et ero illis in deũ, & ipſi erunt
mihi populus, continuo addidit: Et non docebit
unuſquiſq; ciuẽ ſuum & unuſquiſq; fratrẽ ſuum,
Hier. 31 dicẽs: Cognoſce dominũ, quia omnes cognoſcẽt
me à minore uſq; ad maiorem eorum. Nũc certe
iam tempus eſt teſtamẽti noui, cuius per Prophe
tam facta eſt promiſſio per hæc uerba quæ ex illa
prophetia cõmemorauimus. Cur ergo adhuc di-
cit unuſquiſq; ciui ſuo & fratri ſuo, cognoſce do-
minũ? An forte non dicit cũ Euangeliũ prædice-
tur, & eius ipſa ſit prædicatio ut hoc ubiq; dicat?
Nã unde ſe Apoſtolus gentiũ dicit eſſe doctorẽ,
niſi quia hoc fit quod ipſe ait, Quomodo inuoca-
bunt in quẽ non crediderũt? Aut quomõ credẽt
A ei quẽ non audierũt? Quomodo aũt audient ſine
prædicãte? Cũ ergo nũc iſta prędicatio uſq; quaq;
crebreſcat, quomodo tẽpus eſt Teſtamenti noui,
de quo Propheta dixit: Et nõ docebit unuſquiſq; *Hier.* 31
ciuem ſuũ, & unuſquiſq; fratrẽ ſuũ dicẽs, cogno-
ſce dominũ: quia omnes cognoſcẽt me à minore
uſq; ad maiorẽ eorũ, niſi quia eiuſdem teſtamenti
noui æternã mercedẽ, id eſt ipſius dei beatiſſimã
contemplationẽ promittendo cõiunxit? Quid er
go eſt, Omnes à minore uſq; ad maiorem eorum:
niſi omnes pertinẽtes ſpiritaliter ad domũ Iſrael,
& ad domũ Iuda, hoc eſt ad filios Iſaac & ad ſemẽ
Abrahæ? Ipſa eſt enim promiſſio qua ei dictũ eſt,
In Iſaac uocabit tibi ſemen. Nõ enim qui filij car- Rom. 9
nis hi filij dei, ſed filij promiſſionis deputantur in
B ſemine. Promiſſionis autẽ uerbũ hoc eſt, Ad hoc
tempus ueniã, & erit Saræ filius. Non ſolũ autem Gen. 18
ſed & Rebecca ex uno cõcubitu habens Iſaac pa
tris noſtri. De nondũ enim natis, nec qui aliquid
operati fuerãt boni aut mali, ut ſecundũ electionẽ
propoſitum dei maneret, non ex operibus ſed ex
uocante dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori.
Hæc eſt domus Iſrael uel domus Iuda propter
Chriſtum, qui uenit ex tribu Iuda. Domus filiorũ
promiſſionis hæc eſt, non operum propriorum,
ſed beneficij dei. Hoc enim deus promittit quod
ipſe facit: non enim ipſe promittit & alius facit,
quod iam non eſt promittere ſed prædicere, Ideo
nõ ex operib. ſed ex uocãte, ne ipſorũ ſit non dei,
Ne merces non imputetur ſecundũ gratiã, ſed ſe-
C cundũ debitum, atq; ita gratia iam non ſit gratia,
cuius uehemens defenſor eſt atq; aſſertor mini-
mus Apoſtolorũ, qui plus omnib. illis laborauit,
non ipſe autẽ ſed gratia dei cũ illo. Omnes enim,
inquit, agnoſcẽt me: Omnes domus Iſrael & do-
mus Iuda. Neq; enim omnes qui ex Iſrael hi ſunt
Iſrael, ſed omnes quibus dicitur in Pſalmo pro ſu-
ſceptione matutina, hoc eſt ꝓ luce noua, teſtamẽ-
ti ſcilicet noui, Vniuerſum ſemẽ Iacob magnifica- *Pſal.* 21
cate eũ: timeat eũ omne ſemen Iſrael. Vniuerſum
omnino ſemen prorſus omne ſemen promiſſorũ
atq; uocatorũ, ſed eorũ qui ſecundũ propoſitũ uo
cati ſunt, Quos enim prædeſtinauit, illos & uoca-
uit: quos aũt uocauit, illos & iuſtificauit: quos au-
tẽ iuſtificauit, illos & glorificauit. Ideoq; ex fide,
D ut ſecundũ gratiã firma ſit promiſſio omni ſemi-
ni, nõ ei tantũ quod ex lege eſt, id eſt quod ex ue-
tere teſtamẽto uenit ad nouũ, ſed & ei ꝙd ex fide
eſt nõ ſibi promiſſa lege, Ex fide aũt Abrahã, id eſt
imitatores fidei Abrahã, qui eſt pater omniũ no-
ſtrum, ſicut ſcriptũ eſt, quia patrẽ multarũ gentiũ
poſui te. Omnes ergo hi prædeſtinati, uocati, iu-
ſtificati, glorificati cognoſcẽt deũ gratia teſtamen
ti noui, à minore uſq; ad maiorem eorũ. Sicut er-
go lex factorum ſcripta in tabulis lapideis, mer-
ceſq; eius terra illa promiſſionis, quã carnalis do-
mus Iſrael cum ex Aegypto liberata eſſet, acce-
pit, pertinet ad teſtamentũ uetus: ita lex fidei ſcri-
pta in cordibus, merceſq; eius ſpecies cõtempla-
tionis, quã ſpiritalis domus Iſrael ab hoc mundo
liberata

liberata percipiet, pertinet ad teſtamētum nouū.
1 Cor. 13 Tunc fiet quod dicit Apoſtolus, Siue prophetiæ A
euacuabūtur, ſiue linguæ ceſſabūt, ſiue ſciētia eua
cuabit̃, illa ſcilicet paruulorum ſcientia in qua hic
uiuit̃, quæ ex parte per ſpeculum in ænigmate ui-
det̃: ꝓpter hanc enim neceſſaria eſt prophetia, cū
adhuc præteritis futura ſuccedunt: ꝓpter hanc lin
guæ, id eſt multiplicitas ſignificationū cū ex alio
atq; alio aliud atq; aliud admonet̃, qui nōdū ęter-
nā lucē perſpicuæ ueritatis mēte purgatiſſima cō
templat̃. Cum autē uenerit quod perfectum eſt, et
totum hoc q̄d ex parte eſt fuerit euacuatum, tunc
quod aſſumpta carne, carni apparuit, oſtēdet ſeip
ſum dilectoribus ſuis: Tūc erit uita æterna, ut co-
gnoſcamus unū uerū deū, tunc ſimiles ei erimus,
quoniā tūc cognoſcemus ſicut & cogniti ſumus.
Tūc nō docebit unuſquiſq; ciuē ſuum, aut fratrē B
ſuum dicēs, cognoſce dn̄m. Oēs eñ cognoſcēt
eum à minore uſq; ad maiorē eorū. Quod multis
modis intelligi poteſt. Siue quia & illic quiſq; ſan
ctorū tanq̃ ſtella ab ſtella differt in gloria. Nec ad
rem quicq̃ intereſt utrum à minore uſq; ad maio-
rē, ſicut dictum eſt, an ſi à maiore uſq; ad minorem
diceret̃: quod ſimiliter nihil intereſt, etiā ſi mino-
res intellexerimus, qui tantūmodo credere, maio
res autē q̃ etiā intelligere quātum in hac uita fieri
poteſt lumē incorporeū atq; incōmutabile ualue
rūt. Siue minores, tēpore poſteriores: maiores au
tem, tempore priores intelligi uoluit. Simul enim
ꝓmiſſam dei cōtēplationē accepturi ſunt omnes,
q̃a & illi ꝓ nobis meliora ꝓuiderunt, ne ſine no-
bis perfecti perficerent̃. Et ideo uelut minores re C
periūtur priores, quia minus dilati ſunt, ſicut in il-
lo euāgelico denario per ſimilitudinē dicit̃, quem
prius accipiunt q̃ poſteriores uenerunt ad uineā.
Siue quolibet alio modo, qui me in præſentia for
Nouæ legis ue- ſitan fugit, minores maioreſq; accipiēdi ſunt. Il-
terisq; diſcri- lud tamē quātum potes diligēter attēde, quod tā-
men. XXV to molimine conor oſtēdere. Cum teſtamētū no-
uum Prophera ꝓmitteret, nō ſecundum teſtamē-
tum q̄d prius factū eſt populo Iſrael ex Aegypto
liberato, nihil eū de ſacrificiorū, uel quorumcunq;
ſacramētorum cōmutatiōe dixiſſe, q̃uis & ipſa ſi-
ne dubio fuerat ſecutura, ſicut ſecutam uidemus,
q̄d multis alijs locis eadē prophetica ſcriptura te-
ſtat̃: ſed tātumodo iſtā cōmēdaſſe diſtantiā, ꝙ le-
ges ſuas daturus eſſet deus in mētē eorū q̃ pertine D
2 Cor. 3 rēt ad hoc teſtamētum, & eorum ſcripturas in cor
dibus: unde Apoſtolus ſumpſit nō atramēto, ſed
ſpiritu dei uiui, nō in tabulis lapideis, ſed in tabu-
lis cordis carnalibus: ſempiternāq; mercedē iuſti-
ficationis huius, nō terrā de qua pulſi ſunt Amor
ræi & Zethæi, & aliæ gētes quę ibi cōmemorant̃,
ſed ipſum deum cui adhęrere bonum eſt, ut bonū
dei quod diligunt, deus ſit ipſe quē diligunt: Inter
quē & homines niſi peccata nō ſeparant, quæ nō
niſi per eādem gratiā dimittuntur. Vnde cum di-
xiſſet: Omnes enim cognoſcēt me à minore uſq;
ad maiorē eorū, mox addidit: Quia propitius ero
iniquitati eorū, & peccata eorum nō memorabor
ultra. Per legem ergo factorum dicit dominus

Non concupiſces: per legem fidei dicit dominus, Exod. 20
Sine me nihil poteſtis facere, Aiebat enim de bo
nis operib. hoc eſt, de palmitum fructibus. Cū igi-
tur hæc appareat diſtantia ueteris & noui Teſta-
menti, ꝙ lex ibi in tabulis, hic in cordibus ſcribi-
tur, ut quod ibi forinſecus terret, hic delectet in-
trinſecus, ibiq; fiat præuaricator per occidentē li-
terā, hic dilector per uiuificantē ſpiritum: nō ideo
dicendū eſt ꝙ deus adiuuet nos ad operandā iuſti
tiā atq; operetur in nobis & uelle & operari pro
bona uolūtate, quia præceptis iuſtitiæ forinſecus
inſonat ſenſibus noſtris, ſed quia intrinſecus in-
crementum dat diffundēdo charitatē in cordibus
noſtris per ſpiritumſanctum qui datus eſt nobis.

Videndū eſt autē quomodo dicat Apoſtolus, *De gentib. du-*
Cum eñ gentes quæ legē non habent naturaliter *ce natura co-*
quę legis ſunt faciunt, hi legem nō habētes ipſi ſi- *gnoſcentibus*
bi ſunt lex, qui oſtēdunt opus legis ſcriptū in cor- *deum, et de le-*
dibus ſuis: ne uideat̃ non eſſe certa diſtantia noui *ge ſcripta in*
Teſtamenti, ꝙ leges ſuas dominus in cordib. po- *cordibus Chri*
puli ſui ſe ſcripturum eſſe promiſit, quandoquidē *ſtianorum.*
hoc gētes naturaliter habeāt. Pertractanda igitur *Cap. XXVI*
hæc quæſtio, quæ nō mediocris exorta eſt. Dicet
enim aliquis, Si deus hinc diſcernit à uetere teſta-
mento nouū, ꝙ in ueteri legem ſuam ſcripſit in ta
bulis, in nouo aūt ſcripſit in cordibus: fideles no-
ui Teſtamēti unde diſcernunt̃ à gētibus, quæ ha-
bent opus legis ſcriptum in cordib. ſuis, quo na-
turaliter quæ legis ſunt faciūt: quaſi iā illo populo
uetere potiores qui legē accepit in tabulis, & no-
uo populo priores, cui hoc præſtatur per teſtamē
tum nouum quod his natura iam præſtitit? An ſor
te eas gentes cōmemorauit Apoſtolus, ſcriptā in
cordibus habere legē, quæ ad nouum pertinēt te
ſtamētum? Ad hoc enim unde uenerit intuēdum
eſt. Primo Euangeliū cōmendās ait, Virtus enim Rom. 1
dei eſt in ſalutē omni credenti, Iudæo primum &
Græco: iuſtitia enim dei in eo reuelatur ex fide in
fidem, ſicut ſcriptū eſt: Iuſtus autem ex fide uiuit. Abac. 2
Deinde loquitur de illis impijs quib. propter ſu-
perbiam nec cognitio dei profuit, quia non ſicut
deū glorificauerūt, aut gratias egerūt. Inde tranſit
ad eos qui iudicant & agunt talia qualia condem
nant, nimirū propter Iudæos qui de lege dei glo-
riabantur: q̃uis ad huc eos nominatim non expri
mat, & ideo dicit: Ira & indignatio, tribulatio &
anguſtia in omnē animā hominis operātis malū,
Iudęi primum & Græci: Gloria autē & honor &
pax omni operanti bonū, Iudæo primum & Græ-
co: non eſt enim perſonarū acceptio apud deum.
Quicunq; enim ſine lege peccauerūt, ſine lege &
peribūt, & quicunq; in lege peccauerunt, per le-
gem iudicabuntur: Nō enim auditores legis iuſti
ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabunt̃.
His uerbis hoc unde agit̃ ſubiungit & dicit, Cum
gentes enim quæ legem dei non habent naturali
ter quæ legis ſunt faciunt: & cætera quæ iam ſu-
pra cōmemoraui. Proinde non uidetur alios hic
ſignificaſſe ſub nomine gentium q̃ eos quos no-
mine Græci ſupra ſignificabat, cū diceret, Iudæo
primum & Græco. Porrò ſi Euangeliū uirtus dei

eſt in ſalutē omni credenti, Iudæo primū & Græ-
co, & ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in A
omnē animā hominis operantis malū, Iudæi pri-
mum & Græci, gloria autē & honor & pax omni
operāti bonum, Iudæo primū & Græco: iſte autē
Græcus nomine gētium ſignificatus eſt naturali-
ter quæ legis ſunt facientiū, & quæ ſcriptū habēt
opus legis in cordibus ſuis: profecto ad Euange-
lium pertinēt Gentes, quibus lex in cordibus ſcri
pta eſt. Eis quippe credētibus uirtus dei eſt in ſa-
lutem. Quibus autē gentibus bene operantibus
gloriā & honorē pacemq; promitteret, extra Euā
gelij gratiā conſtitutis? Quia enim perſonarū ac-
ceptio nō eſt apud deū, & nō auditores legis, ſed
factores iuſtificantur, ideo ſiue Iudæus ſiue Græ-
cus, hoc eſt quilibet ex gentibus crediderit, ſalutē
in Euāgelio pariter habebit, Non enim eſt diſtin- B
Rom. 3 ctio, ſicut poſtea dicit: Oēs enim peccauerūt &
egent gloria dei, iuſtificati gratis per gratiam ip-
ſius. Vnde autē factorem legis Græcū iuſtificari
diceret, ſine gratia ſaluatoris? Neq; enim cōtra ſe
ipſum diceret, quod ait, factores legis iuſtificabū-
tur: tanq̃ per opera, non per gratiam iuſtificent̃:
cum dicat gratis iuſtificari hominē per fidem ſine
operibus legis, nihilq; aliud uelit intelligi in eo
quod dicit, gratis, niſi quia iuſtificationem opera
Rom. 11 nō præcedūt. Aperte quippe alibi dicit: Si gratia:
iam nō ex operibus, alioquin gratia iā nō eſt gra-
tia. Sed ſic intelligendū eſt, factores legis iuſtifica
bunt̃, ut ſciamus aliter eos non eſſe factores legis
niſi iuſtificētur: ut nō iuſtificatio factoribus acce-
dat, ſed factores legis iuſtificatio præcedat. Quid C
eſt enim aliud, iuſtificati, q̃ iuſti facti, ab illo ſcili-
cet qui iuſtificat impiū, ut ex impio fiat iuſtus? Si
enim ita loqueremur, ut diceremus, homines libe
rabūt̃, hoc utiq; intelligeret̃, eis qui iam homines
eſſent accedere liberationē. Si aūt diceremus, ho-
mines creabunt̃, non utiq; intelligeret̃ eos creari
qui iam homines erāt, ſed ipſa creatione homines
fieri. Ita ſi dictum eſſet, factores legis honorabun
tur: non recte acciperemus niſi honorē illis qui iā
eſſent factores legis accedere. Cum uero dictum
eſt, factores legis iuſtificabunt̃, quid aliud dictum
eſt q̃ iuſti iuſtificabunt̃, factores enim legis utiq;
iuſti ſunt, Ac per hoc tantundē eſt ac ſi diceret̃, fa
ctores legis creabunt̃, non quia erant, ſed ut ſint:
ut ſic intelligerent etiā Iudæi legis auditores, indi D
gere ſe gratia iuſti iuſtificatoris ut poſſint eſſe fa-
ctores. Aut certe ita dictū eſt, iuſtificabunt̃, ac ſi di
ceret̃, iuſti habebuntur, iuſti deputabuntur, Sicut
Luce 10 dictum eſt de quodam: Ille autem uolens ſe iuſtifi
care, id eſt, ut iuſtus haberet̃ & deputaretur. Vn-
de aliter dicimus, Deus ſanctificat ſanctos ſuos: a-
liter autē, Sanctificetur nomen tuum. Nam illud
ideo, quia ipſe illos facit eſſe ſanctos qui nō erant
Sanctificatur nomen dei ſancti: Hoc autē ideo, ut quod ſemper apud ſe ſan
ctum eſt, ſanctum etiā ab hominibus habeatur, id
eſt ſancte timeat̃. Sic ergo gentes commemorans
naturaliter quæ legis ſunt facientes, & ſcriptū ha-
bētes opus legis in cordibus, illos intelligi uoluit
qui credūt in Chriſtum: quia non ſicut Iudæi præ-

miſſa ſibi lege uenīūt ad fidē: non eſt cur eos cone
mur diſcernere ab ijs quibus per Prophetā domi-
nus promittens teſtamentū nouū, dixit leges ſuas Hier. 31
ſe ſcripturū in cordibus eorum, quia et ipſi per in-
ſertionē quam oleaſtro præſtitā dicit, ad eandem
oleam, hoc eſt, ad eundē dei populū pertinent: po
tiuſq; concordat prophetico etiā hoc Apoſtolicū
teſtimoniū: ut hoc ſit pertinere ad teſtamentū no-
uum, legē dei habere nō in tabulis ſed in cordibus
ſcriptā: hoc eſt, in intimo affectu iuſtitiā legis am-
plecti, ubi fides per dilectionē operatur, quia ex
fide iuſtificat gentes deus. Quod ſcriptura præui-
dens, prænūciauit Abrahæ dicens: In ſemine tuo Gen. 12
benedicent̃ omnes gentes: ut per hāc promiſſiōis
gratiā oliuę inſereret̃ oleaſter, & fierēt fideles gē-
tes filij Abrahæ in ſemine Abrahæ, quod eſt Chri
ſtus, ſectantes eius fidē qui nō accepta in tabulis
lege, nōdumq; habēs ipſam circūciſionē, credidit
deo & deputatum eſt illi ad iuſtitiā. Ac ſic tale erit
hoc quod de eiuſmodi gentib. dixit Apoſtolus, q̃
opus legis ſcriptū habeāt in cordib. ſuis: quale eſt 2 Cor. 3
illud ad Corinthios, non in tabulis lapideis, ſed in
tabulis cordis carnalibus. Ita eñ fiunt de domo Iſ-
rael, cum præputiū eorū in circūciſionē deputat̃,
eo q̃ iuſtitiā legis non præciſione carnis oſtēdūt,
ſed cordis charitate cuſtodiūt: quoniā ſi præputiū
iuſtitias legis cuſtodiat, nónne præputiū eius, in-
quit, in circūciſionem deputabitur? Et propterea
in domo ueri Iſrael in quo dolus non eſt, partici-
pes ſunt Teſtamenti noui, quia dat deus leges in
mentē ipſorū, & in cordibus eorum ſcribit eas di-
gito ſuo, ſpirituſancto, quo ibi diffundit̃ charitas
quæ legis eſt plenitudo. Nec moueat, q̃ natura Gentes natura duce bene facientes.
liter eos dixit quæ legis ſunt facere, nō ſpiritu dei,
nō fide, non gratia, Hoc enim agit ſpiritus gratiæ,
ut imaginē dei in qua naturaliter facti ſumus, in- XXVII
ſtauret in nobis. Vitiū quippe cōtra naturam eſt,
quod utiq; ſanat gratia. Propter quam deo dicit̃,
Miſerere mei, ſana animā meā quoniā peccaui ti- Pſal. 40
bi. Proinde naturaliter homines quæ legis ſunt fa
ciunt, Qui enim hoc non faciunt, uitioſe faciunt.
Quo uitio lex dei eſt deleta de cordibus, Ac per
hoc, uitio ſanato, cū illic ſcribitur, fiunt quæ legis
ſunt naturaliter: non q̃ per naturā negata ſit gra-
tia, ſed potius per gratiā reparata natura. Per unū Rom. 5
quippe hominē peccatū intrauit in mundū, & per
peccatū mors, & ita in omnes homines pertranſi-
uit, in quo omnes peccauerūt: Et ideo quia nō eſt
diſtinctio, egēt gloria dei, iuſtificati gratis per gra
tiam ipſius. Qua gratia in interiore homine reno-
uato iuſtitia ſcribit̃, quam culpa deleuerat: & hæc
miſericordia ſuper genus humanū per Chriſtū Ie-
ſum dominū noſtrū. Vnus eñ deus, unus & me- 1 Tim. 2
diator dei & hominū homo Chriſtus Ieſus. Si au-
tem hi qui naturaliter quæ legis ſunt faciūt, nōdū
ſunt habendi in numero eorū quos Chriſti iuſtifi-
cat gratia: ſed in eorū potius quorū etiā impiorū,
nec deū uerū ueraciter iuſteq; colentiū, quædā ta-
mē facta uel legimus, uel nouimus, uel audimus,
quæ ſecundū iuſtitiæ regulam non ſolum uitupe-
rare nō poſſumus, uerūetiam merito recteq; lau-
damus

damus: quanquā ſi diſcutiatur quo fine fiant, uix
inueniunt̄ quę iuſtitię debitā laudē defenſionē ue
Imago dei non omnino deleta in gentibus Cap. XXVIII mereant̄. Veruntamen quia non uſq; adeo in a-
nima humana imago dei terrenorū affectuū labe
detrita eſt, ut nulla in ea uelut liniamēta extrema
remanſerint, unde merito dici poſſit etiam in ipſa
impietate uitæ ſuæ facere aliqua legis uel ſapere:
ſi hoc eſt quod dictū eſt, quia gētes quæ legē non
habēt, hoc eſt, legē dei, naturaliter quæ legis ſunt
faciunt, & quia huiuſmodi homines ipſi ſibi ſunt
lex, & ſcriptū opus legis habent in cordibus ſuis,
id eſt, non omnimodo deletū eſt quod ibi per ima
ginē dei cū crearent̄ impreſſum eſt: etiā ſic illa dif-
ferentia non perturbabit̄ qua diſtat à uetere teſta-
mētum nouum, eo quod per nouū ſcribit̄ lex dei
in corde fidelium, quæ per uetus in tabulis ſcripta
eſt: hoc enī illic ſcribit̄ per renouationē, quod nō
omnimodo deletum eſt per uetuſtatē. Nam ſicut
ipſa imago dei renouat̄ in mente credentiū per te
ſtamentū nouum, quā non penitus impietas abo-
leuerat: nam remāſerat utiq; id quod anima homi
nis niſi rationalis eſſe non poteſt: ita etiam ibi lex
dei non ex omni parte deleta per iniuſtitiā, proſe-
cto ſcribitur renouata per gratiā. Nec iſtam inſcri
ptionē, quæ iuſtificatio eſt, poterat efficere in Iu-
dæis lex in tabulis ſcripta, ſed ſolū præuaricatio-
nem. Nam & ipſi homines erant, & uis illa natu-
ræ inerat eis, qua legitimū aliquid anima rationa-
lis & ſentit & facit: ſed pietas quæ in aliā uitā trāſ-
fert beatā & æternā, legē habet immaculatā, con-
uertentē animas ut ex illo lumine renouent̄, fiatq;
Pſal. 4 in eis, Signatū eſt ſuper nos lumen uult■ tui do-
mine. Vnde & auerſi abſoleſcere meruerūt, reno-
uari autē niſi gratia Chriſtiana, hoc eſt niſi media
1 Tim. 2 toris interceſſiōe nō poſſūt. Vnus enī deus, unus
& mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ie-
ſus, qui dedit ſemetipſum redēptionem pro omni
bus. A cuius gratia ſi alieni ſunt illi de quibus agi-
mus, qui ſecundū illū modū, de quo ſuperius ſatis
diximus, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, quid
eis ꝓderūt excuſantes cogitatiōes in die qua iudi
cabit deus occulta hominū, niſi forte ut mitius pu
niant̄? Sicut enim nō impediūt à uita æterna iuſtū
quædā peccata uenalia, ſine quibus hæc uita non
ducit̄: ſic ad ſalutē æternā nihil proſunt impio ali-
qua bona opera, ſine quib. difficillime uita cuiuſ-
libet peſſimi hominis inuenit̄. Verūtamē ſicut in
regno dei uelut ſtella ab ſtella in gloria differunt
ſancti, ſic & in damnatiōe pœnæ ſempiternę, tole
rabilius erit Sodomæ quàm alteri ciuitati, & erūt
quidam duplo amplius quibuſdā gehēnæ filij, Ita
nec illud in iudicio dei uacabit, ꝙ in ipſa impieta-
te damnabili magis alius alio minúſue peccaue-
rit. Quid ergo hinc Apoſtolus efficere uoluit, ꝙ
Rom. 3 iactantiam cohibēs Iudæorū, cum dixiſſet, Nō au
ditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores le
gis iuſtificabunt̄: cōtinuo ſubiecit de his qui legē
nō habēres, naturaliter quæ legis ſunt faciūt, ſi nō
illi ſunt intelligēdi, qui pertinēt ad gratiā media-
toris, ſed illi potius, qui cū deum uerum uera pieta
te non colant, habent tamen quędam opera bona
in uita impia? An forte hoc ipſo probandū credi-
A dit, quod ſupra dixerat, Quia nō eſt perſonarū ac- Rom. 2
ceptio apud deū, & quod poſtea dixit, Quia non
Iudæorū deus eſt tātum, ſed etiam gentiū? Quod
quātulacunq; legis opera naturaliter inſita nō in-
uenirent̄ in eis, qui legē non acceperūt, niſi ex re-
liquijs imaginis dei: quam nō contemnit, cū in eū
credūt, apud quē non eſt acceptio perſonarū. Sed
quodlibet horū accipiat̄, conſtat gratiā dei ꝓmiſ-
ſam eſſe teſtamento nouo etiā per Prophetā. Ean-
demq; gratiā in eo definitā, ut ſcribantur leges dei
in cordibus hominū, perueniantq; ad eam cogni-
tionē dei, ubi non docebit unuſquiſq; ciuē ſuū uel
fratrē ſuum, dicēs, Cognoſce deū, quia omnes co-
gnoſcent eum à minore uſq; ad maiorē eorū. Hoc 1 Tim. 1
donū ſpiritusſancti eſt, quod diffundit̄ charitas in
B cordibus noſtris. Charitas non quælibet, ſed cha-
ritas dei de corde puro & cōſcientia bona, & fide
non ficta, ex qua iuſtus in hac peregrinatione ui-
uens, ad ſpeciē quoq; perducit̄ poſt ſpeculū & æ-
nigmata, & quicquid erat ex parte, ut facie ad fa-
ciem cognoſcat, ſicut et cognitus eſt. Vnam enim Pſal. 26
petijt à domino, & hāc requirit, ut inhabitet in do
mo domini per omnes dies uitæ ſuæ, ad hoc ut cō
templetur delectationē domini. Nemo itaq; glo Omne bonū à
rietur ex eo quod uidet̄ habere, tanquā non acce- deo. XXIX
perit: aut ideo ſe putet accepiſſe, quia litera extrin
ſecus uel ut legeret̄ apparuit, uel ut audiretur inſo
nuit. Nam ſi per legē iuſtitia, ergo Chriſtus gratis
mortuus eſt. Porrò autē ſi non gratis mortuus eſt,
aſcendit in altū, captiuam duxit captiuitatē, & de
C dit dona hominibus. Inde habet, quicunq; habet.
Quiſquis autē inde ſe habere negat, aut non ha-
bet, aut id quod habet aufert̄ ab eo. Vnus enim
deus qui iuſtificat circuncisionē ex fide, & præpu
tium per fidem: quod non ad aliquā differentiā di
ctum eſt, tanquā aliud ſit ex fide, aliud per fidem,
ſed ad uarietatē locutionis. Alio quippe loco cum
de gentibus diceret, hoc eſt de præputio, Et prævi Gal. 3
dēs, inquit, ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes
deus. Itēq; cū de circuncisione loquerent̄ unde erat
ipſe: Nos, inquit, natura Iudæi, & nō ex gentibus Gal. 2
peccatores, ſcientes quia nō iuſtificatur homo ex
operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, et nos in
Chriſto Ieſu credimus. Ecce & præputium dixit
iuſtificari ex fide, & circūciſionem per fidem, ſi ta-
D men circunciſio iuſtitiam fidei teneat. Sic enim
gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehen
derunt iuſtitiam. Iuſtitiā autem quæ ex fide eſt, im
petrando eam ex deo, non ex ſemetipſis præſumē
do. Iſrael uero perſequēs legem iuſtitiæ, in legem
iuſtitiæ nō peruenit. Quare? quia non ex fide, ſed
tanquam ex operibus: id eſt tanquam eam per ſe-
metipſos operantes, non in ſe credentes operari
deum. Deus eſt enim qui operatur in nobis & uel
le & operari pro bona uolūtate, ac per hoc offen-
derūt in lapidē offenſionis: nam quid dixerit, quia
nō ex fide, ſed tanquā ex operibus: apertiſſime ex
poſuit, dicens, Ignorātes enim dei iuſtitiam, & ſu- Rom. 10
am uolentes cōſtituere, iuſtitiæ dei nō ſunt ſubie-
cti: Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiā omni cre-

denti. Et adhuc dubitamus quæ ſint opera legis,
quibus homo nō iuſtificat̃, ſi ea tanquā ſua credi- A
derit ſine adiutorio & dono dei, quod eſt ex fide
Ieſu Chriſti: & circuncïſionē cæteraq; talia ſuſpi-
camur, quia etiā de his ſacramentis alijs in locis ta
lia quædā legunt̃: ſed hic utiq; non circūciſionem
tanq̃ ſuā iuſtitiā uolebāt cōſtituere, quia & ipſam
Matth. 15 deus præcipiēdo cōſtituit. Nec de illis operib. hoc
intelligi poteſt, de quibus dn̄s eis dicit, Reijcitis
mandatū dei, ut traditiões ueſtras ſtatuatis: Quia
ꝑſequctis, inquit, legē iuſtitiæ, in legem iuſtitię nō
Rom. 9 ꝑuenit Iſrael. Nō dixit, perſequens traditiones ſu-
as, id eſt cōſectans. Hęc ergo ſola diſtātia eſt, quia
ipſum Nō cōcupiſces, & cætera mādata eius ſan-
cta & bona ſibi tribuebāt. Quæ ut poſſit homo fa
cere, deus operat̃ in homine per fidem Ieſu Chri-
ſti, qui finis eſt ad iuſtitiā omni credenti: id eſt per B
Ioan. 15 ſpiritum incorporatus factusq; membrū eius, po-
teſt quiſq; illo incremētū intrinſecus dante, ope-
rari iuſtitiam. De cuius operibus etiam ipſe dixit,
Quia ſine me nihil poteſtis facere. Ideo quippe ꝓ
ponitur iuſtitia legis, quod qui fecerit eā, uiuet in
illa, ut cū quiſq; infirmitatē ſuam cognouerit, non
per ſuas uires, neq; ꝑ literā ipſius legis, quod fieri
nō poteſt, ſed per fidem concilians iuſtificatorem
perueniat, & faciat, & uiuat in ea. Opus em̄ quod
qui fecerit, uiuet in eo, nō fit niſi à iuſtificato. Iuſti
Rom. 10 ficatio aūt ex fide impetratur, De qua ſcriptū eſt,
Ne dixeris in corde tuo, quis aſcēdit in cœlū? hoc
eſt Chriſtum deducere: aut quis deſcēdit in abyſ-
ſum? hoc eſt Chriſtū à mortuis reducere. Sed quid
dicit? Prope te eſt uerbum in ore tuo & in corde C
tuo: hoc eſt, inqt, uerbum fidei quod prædicamus:
quia ſi confitearis in ore tuo, quia dn̄s eſt Ieſus, &
credideris in corde tuo, quia deus illū ſuſcitauit à
mortuis, ſaluus eris. In tantū iuſtus, in quantum ſal
uus. Per hāc enim fidē credimus, quod etiam nos
deus à mortuis excitet: interim ſpiritu, ut in noui-
tate eius gratiæ tēperāter & iuſte & pie uiuamus
in hoc ſeculo: poſt etiā carne noſtra ad immortali
tatē reſurrectura, quod meritū ſpiritus eſt, qui eā
in reſurrectione ſibi cōgrua, hoc eſt in iuſtificatio
ne præcedit. Cōſepulti em̄ ſumus Chriſto per ba-
Rom. 6 ptiſmū in mortē, ut quemadmodū Chriſtus reſur-
rexerit à mortuis per gloriā patris, ſic & nos in no
uitate uitæ ambulemus. Fide igit̃ Ieſu Chriſti im-
petramus ſalutē, & quantū nobis inchoat̃ in re, & D
quantū perficienda expectat̃ in ſpe. Omnis em̄ q
Iohel. 2 inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Quā mul-
Pſal. 30 ta multitudo, ait Pſalmiſta, dulcedinis tuæ domi-
ne, quā abſcōdiſti timētib. te, perfeciſti aūt ſperāti
bus in te. Ex lege aūt timemus deū, ex fide ſpera-
mus in deū: ſed timētib. pœnā abſconditur gratia.
Sub quo timore anima laborās quādo cōcupiſcē
tiam malā non uicerit, nec timor ille quaſi cuſtos
ſeuerus abſceſſerit, per fidem confugiat ad miſeri-
cordiā dei: ut det quod iubet, atq; inſpirata gratiæ
ſuauitate ꝑ ſpiritū ſanctū faciat plus delectare q̃d
præcepit, q̃ delectat quod impedit. Ita multa mul
titudo dulcedinis eius, hoc eſt lex fidei, charitas
eius conſcripta in cordibus, atq; diffuſa, perficitur
ſperātibus in eū, ut anima ſanata non timore pœ-
A næ, ſed amore iuſtitiæ operet̃ bonum. Liberum Liberum arbi
ergo arbitrium euacuamus per gratiā? Abſit, ſed trii. XXX
magis liberum arbitriū ſtatuimus. Sicut enim lex
per fidem, ſic liberū arbitriū per gratiam non eua-
cuat̃, ſed ſtatuitur. Neq; enim lex impletur niſi li-
bero arbitrio, ſed per legē cognitio peccati, per fi
dem impetratio gratiæ contra peccatū, per gratiā
ſanatio animæ abolitiõe peccati, ꝑ animę ſanitatē
libertas arbitrij, per liberum arbitriū iuſtitiæ dile-
ctio, per iuſtitiæ dilectionē legis operatio. Ac per
hoc ſicut lex non euacuatur, ſed ſtatuit̃ per fidem,
quia fides impetrat gratiā qua lex impleat̃: ita li-
berū arbitriū nō euacuat̃ per gratiā, ſed ſtatuitur,
quia gratia ſanat uoluntatē qua iuſtitia libere dili
gat̃. Omnia hæc quæ uelut catenatim connexui,
B habēt uoces ſuas in ſcripturis. Lex dicit, Non con Exo. 20
cupiſces: Fides dicit, Sana animā meam, quoniam Pſal. 40
peccaui tibi. Gratia dicit, Ecce ſanus factus es, iam
noli peccare, ne quid tibi deterius cōtingat. Sani
tas dicit, Dn̄e deus meus clamaui ad te, & ſanaſti Pſal. 29
me. Liberum arbitriū dicit, Voluntarie ſacrifica- Pſal. 53
bo tibi. Dilectio iuſtitiæ dicit, Narrauerūt mihi in Pſal. 118
iuſti delectationes ſuas, ſed nō ſicut lex tua domi
ne. Vt quid ergo miſeri homines aut de libero ar-
bitrio audent ſuperbire anteq̃ liberēt̃, aut de ſuis
uiribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo
nomine liberi arbitrij utiq; libertatē ſonare. Vbi 2 Cor. 3
aūt ſpiritus domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt 2 Petri 2
peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo
em̄ quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt.
C Si aūt liberati ſunt, quid ſe iactant uelut de opere
ꝓprio, & gloriant̃ quaſi nō acceperint? An ita ſunt
liberi, ut nec illū uelint habere dominū, qui eis di-
cit, Sine me nihil poteſtis facere: Et ſi uos filius li- Ioan. 15
berauit, tūc uere liberi eritis. Quæret aliquis u- Vnde proſi-
trum fides ipſa in qua ſalutis uel ad ſalutē conne- ciſcatur fides
xionis huius, quā cōmemoraui, eſſe uidetur exor- Cap. XXXI
diū, in noſtra conſtituta ſit poteſtate? Qđ facilius
uidebimus, ſi prius quid ſit poteſtas aliquāto dili-
gētius perſpexerimus. Cū em̄ duo quædā ſint uel Velle
le & poſſe, unde nec q uult, cōtinuo poteſt, nec q Poſſe
poteſt cōtinuo uult: quia ſicut uolumus aliquādo
quod nō poſſumus, ſic etiam poſſumus aliquādo
quod nolumus: ſatis euolutis ipſis etiā uocabulis
reſonat, ꝙ ab eo quod eſt uelle, uolūtas: ab eo aūt
D quod eſt poſſe, poteſtas nomē accepit. Quapro-
pter ſicut qui uult habet uolūtatē, ita poteſtatem
qui poteſt. Sed ut poteſtate aliquid fiat, uolūtas a-
derit. Neq; em̄ dici ſolet quiſpiā poteſtate feciſſe,
ſi quid fecit inuitus: quanquā ſi ſubtilius aduerta-
mus, etiā quod quiſq; inuitus facere cogit̃, ſi facit,
uoluntate facit: ſed quia malit aliud ideo inuitus,
hoc eſt nolēs facere dicit̃. Malo quippe aliquo fa-
cere cōpellit̃, quod uolēs euitare uel à ſe remoue-
re, facit quod cogit̃: nā ſi tanta uoluntas ſit, ut ma-
lit hoc nō facere q̃ illud nō pati, cogēti proculdu
bio reſiſtit, nec facit: ac per hoc ſi facit, nō q̄dē ple-
na & libera uolūtate, ſed tamē nō facit niſi uolun-
tate, quā uolūtatē quia effectus cōſequit̃, nō poſ-
ſumus dicere poteſtatē defuiſſe facienti. Si em̄ co-
genti

gentí cedens uellet facere, nec poſſet, eí uoluntatẽ
aſſuiſſe licet extortã, ſed poteſtatẽ defuiſſe dicere- A
mus. Cũ uero ideo non faciebat, quia nolebat, erat
utiq; poteſtas, ſed uoluntas deerat, quãdiu cogenti
reluctãdo non fecit. Hinc eſt ꝙ etiã illi q cogũt, uel
qui ſuadent, ſolent dicere, Quod habes in poteſta
te, quare non ſacis ut hoc malo careas? Et qui om-
nino facere nõ poſſunt, quod ideo cogunt ut faci-
ant, quia poſſe credunt, ſolent excuſando reſpon-
dere & dicere, Facerem, ſi eſſet in poteſtate. Quid
igit̃ ultra quęrimus, quandoquidem hanc dicimus
poteſtatẽ, ubi uoluntati adiacet facultas faciendi?
Vnde hoc quiſq; in poteſtate habere dicitur: quod
ſi uult, facit: ſi nõ uult, non facit. Attende iam illud
quod excutiẽdũ poſuimus, utrũ fides in poteſtate
ſit? De hac eñ fide nũc loquimur, quã adhibemus
cum aliquid credimus, non quam damus cum ali- B
quid pollicemur: nã & ipſa dicitur fides. Sed aliter
dicimus, Non mihi habuit fidẽ: aliter autem, Non
mihi ſeruauit fidẽ. Nam illud eſt, non credidit ꝙ di
xi: illud, non fecit quod dixit. Secundũ hanc fidem
qua credimus fideles ſumus deo: ſecundũ illã uero
qua fit quod ꝓmittit, etiam deus ipſe fidelis eſt no
1 Cor. 10 bis. Hoc eñ dicit Apoſtolus, Fidelis deus, qui nõ
uos permittit tẽtari ſuper id quod poteſtis. De illa
itaq; fide quærimus, utrum in poteſtate ſit, qua cre
Gen. 15 dimus deo, uel credimus in deum. Hinc eñ ſcriptũ
eſt, Credidit Abrahã deo, et deputatũ eſt illi ad iu-
ſtitiã, Et credenti in eum qui iuſtificat impiũ, depu
tat̃ fides ad iuſtitiã. Vide nunc utrũ quiſq; credat ſi
noluerit: aut non credat ſi uoluerit, Quod ſi abſur-
dum eſt: quid eſt enim credere niſi conſentire uerũ C
eſſe quod dicit̃? cõſenſio autẽ utiq; uolentis eſt: ꝑ-
Rom. 13 fecto fides in poteſtate eſt, Sed ſicut Apoſtolus di-
cit, Nõ eſt poteſtas niſi à deo. Quid igit̃ cauſæ eſt,
1 Cor. 4 cur non & de iſta nobis dicatur, Quid enim habes
quod non accepiſti? Nã & hoc ut credamus, deus
dedit. Nuſq; aũt legimus in ſanctis ſcripturis, Non
eſt uoluntas niſi à deo. Et recte nõ ſcriptũ eſt, quia
uerum nõ eſt: alioquin etiã peccatorũ, quod abſit,
autor eſt deus, ſi non eſt uolũtas niſi ab illo: quoniã
mala uolũtas iam ſola peccatũ eſt, etiã ſi deſit effe-
ctus: id eſt, ſi nõ habeat poteſtatem. Porrò cũ uolũ
tas mala poteſtatẽ accipit implere q̃d intendit̃, ex
iudicio dei uenit, apud quẽ nõ eſt iniquitas. Punit
eñ etiã iſto modo, nec ideo iniuſte quia occulte.
Cæterũ iniquus puniri ſe ignorat, niſi cum manife D
ſto ſupplicio ſenſerit nolens, quantũ mali ſit quod
ꝑpetrauit uolens. Hoc eſt quod de quibuſdã Apo
Rom. 1 ſtolus ait, Tradidit illos deus in concupiſcentias
cordis illorũ, ut faciant quæ nõ cõueniũt. Hinc &
Ioan. 19 dominus Pilato, Non haberes in me, inquit, pote-
ſtatẽ, niſi data eſſet tibi deſuper. Sed cũ poteſtas da
tur, non neceſſitas utiq; imponit̃. Vnde cũ Dauid
Saulis occidendi poteſtatẽ accepiſſet, maluit par-
cere quã ferire. Vnde intelligimus malos accipere
poteſtatem ad damnationẽ malæ uolũtatis ſuæ, bo
nos autem ad probationem bonæ uoluntatis ſuæ.
Quæ fides lau danda. Cap. XXXII Cum ergo fides in poteſtate ſit: quoniã cum uult
quiſq; credit: & cum credit, uolens credit, Deinde
quærendum eſt, imò recolendũ eſt, quã fidem tãta

cõflictatione cõmendet Apoſtolus, Nõ eñ quod
libet credere bonũ eſt: nam unde eſt illud, Fratres 1 Ioan. 4
nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritum
qui ex deo eſt? Nec in laudibus charitatis quod di 1 Cor. 13
ctum eſt, Omnia credit: ſic accipiendum eſt, ut cha
ritati cuiuſpiã derogãdũ ſit, ſi non q̃d audierit, ſta-
tim crediderit. Quid quod eadem charitas admo-
net, nõ facile de fratre mali aliquid eſſe credendũ,
Et cũ tale aliquid dicit̃, hoc ad ſe magis indicat ꝑ-
tinere ne credat. Poſtremo ipſa charitas quæ om-
nia credit, non omni ſpiritui credit: ac per hoc om-
nia quidẽ credit, ſed deo: quia non dictum eſt, Om
nibus credit. Nulli itaq; dubiũ eſt eã fidem ab A- Rom. 8
poſtolo commẽdari, qua creditur deo. Sed adhuc
eſt aliquid ad diſcernendum: quoniã & illi qui ſub
lege ſunt, & timore pœnæ iuſtitiam ſuam facere co
B nant̃, & ideo non faciunt dei iuſtitiã, quia charitas
eam facit, qua non libet niſi quod licet: non timor
qui cogit̃ in opere habere quod licet, cum aliud ha
beat in uoluntate, qua mallet, ſi fieri poſſet, licere
quod nõ licet, Et illi ergo credũt deo: nam ſi omni
no non crederẽt, nec pœnã legis utiq; formidarẽt.
Sed nõ hanc fidẽ cõmendat Apoſtolus, qui dicit,
Non eñ accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timo-
rem ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in
quo clamamus, Abba pater. Timor ergo ille ſer-
uilis eſt: & ideo quãuis in illo domino credat̃, non
tamẽ iuſtitia diligitur, ſed dãnatio timetur. Filij ue-
ro clamãt, Abba pater, quarum duarũ uocum una
eſt ex circunciſione, altera ex præputio, Iudæi pri
mum & Græci: quoniam unus eſt deus, qui iuſtifi-
C cat circunciſionẽ ex fide, & præputiũ per fidẽ. Cũ
autẽ clamant, aliquid petunt: & quid petunt, niſi ꝙ
eſuriunt & ſitiũt? Et hoc quid, niſi quod de illis di-
ctũ eſt, Beati qui eſuriũt & ſitiũt iuſtitiã, quoniam Matth. 5
ipſi ſaturabuntur? Huc ergo tranſeant qui ſub lege
ſunt, ut ex ſeruis filij fiant: nec ſic tamẽ, ut ſerui eſſe
deſiſtant, ſed ut tanquam filij domino & patri libe
raliter ſeruiant, quia & hoc acceperũt: dedit enim
poteſtatem ille unicus filios dei fieri credentibus
in nomine eius: eosq; admonuit petere, quærere,
pulſare, ut accipiant & inueniant & aperiatur eis,
addens increpationẽ & dicens, Si uos cũ ſitis mali, Matth. 7
noſtis bona data dare filijs ueſtris, quanto magis
pater ueſter qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus
ſe? Cũ ergo uirtus peccati lex inflammauerit acule
D um mortis, ut occaſione accepta peccatũ ꝑ mãda-
tum operet̃ omnem cõcupiſcẽtiã, à quo petẽda eſt
continẽtia, niſi ab illo qui nouit bona data dare fi-
lijs ſuis? An forte neſcit inſipiens ꝙ nemo eſſe poſ-
ſit continẽs niſi deus det? Hoc ergo ut ſciat, ipſa in
diget ſapientia. Cur itaq; nõ audit patris ſui ſpiritũ
dicentẽ per Apoſtolũ Chriſti, uel ipſum Chriſtum
qui dicit in Euãgelio ſuo, Petite & accipietis, Lo- Iacobi 1
quentem etiã in Apoſtolo ſuo, & dicẽtem, Si quis
ueſtrũ indiget ſapiẽtia, poſtulet à deo qui dat om-
nibus affluenter, & non improperat, & dabit̃ illi:
Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Hęc eſt fides
ex qua iuſtus uiuit. Hęc eſt fides qua credit̃ in eum
qui iuſtificat impium. Hæc eſt fides per quã exclu-
ditur gloriatio: ſiue ut abſcedat qua in nobis infla-
mur

mur: ſiue ut emineat, qua in dño gloriamur. Hæc
eſt fides qua impetrat̃ largitas ſpiritus, de quo di- A
citur, Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expe-
ctamus. Vbi quidẽ quæri adhuc poteſt, utrũ ſpem
iuſtitiæ dixerit, qua ſperat iuſtitia, an qua ſperatur
ipſa iuſtitia: quoniã iuſtus ex fide uiuẽs, ſperat uti-
que uitã ęternam. Itemq; fides eſuriens ſitiensq; iu-
ſtitiã renouatione de die in diem interioris homi-
nis, proficit in ea, & ſperat in ea ſatiari, in uita æter
Pſal. 102 na, ubi fiet id quod Pſalmo de deo dicitur, Qui ſa-
tiat in bonis deſideriũ tuũ. Hæc eſt fides qua ſalui
Eph. 2 fiunt, quibus dicit̃, Gratia ſalui facti eſtis per fidẽ:
& hoc nõ ex uobis, ſed dei donũ eſt, Non ex ope-
rib. ne forte qs extollat̃. Ipſius eñ ſumus figmentũ
creati in Chriſto Ieſu in operib. bonis, quæ præpa-
Fides per dilectionem operatur rauit deus ut in illis ambulemus. Poſtremo hęc eſt
fides quæ per dilectionẽ operat̃, nõ per timorem,
nõ formidando pœnã, ſed amãdo iuſtitiã. Vnde er
go iſta dilectio, id eſt charitas, per quam fides ope
rat̃, niſi unde illã fides ipſa impetrauit? Neq; enim
eſſet in nobis quantacunq; ſit in nobis, niſi diffun-
deret̃ in cordibus noſtris, per ſpiritũſanctũ qui da-
tus eſt nobis. Charitas quippe dei dicta eſt diffun-
di in cordibus noſtris, non qua nos ipſe diligit, ſed
qua nos facit dilectores ſuos: ſicut iuſtitia dei, qua
iuſti eius munere efficimur: et dñi ſalus, qua nos ſal
uos facit: & fides Ieſu Chriſti, qua nos fideles facit.
Hæc eſt iuſtitia dei, quã nõ ſolum docet per legis
Voluntas credendi à quo præceptũ, uerũetiã dat per ſpiritus donum. Sed
XXXIII cõſequẽs eſt paulul um quærere, utrũ uoluntas illa
qua credimus etiam ipſa dei donũ ſit, an ex illo na
turaliter inſito libero adhibeatur arbitrio. Si enim
dixerimus eam non eſſe donũ dei, metuẽdũ eſt ne
1 Cor. 4 exiſtimemus inueniſſe nos aliquid quod Apoſto-
lo increpãti & dicẽti, Quid enim habes quod non
accepiſti? ſi aũt et accepiſti, quid gloriaris quaſi nõ
acceperis? reſpondere poſſimus, Ecce habemus
uoluntatẽ credendi quam nõ accepimus: ecce ubi
gloriamur quod non acceperimus. Si autẽ dixeri-
mus etiã huiuſmodi uoluntatẽ nõ eſſe niſi donum
dei, rurſus metuendum eſt, ne infideles atq; impij
non immerito ſed ueluti iuſte excuſare uideantur,
ideo non crediſſe, quod dare illis deus iſtam no-
Phil. 2 luit uolũtatem. Nam illud quod dictũ eſt, Deus eſt
enim qui operatur in nobis & uelle & operari pro
bona uoluntate: gratia iam eſt, quã fides impetrat,
ut poſſint eſſe hominis opera bona, quæ operatur
fides per dilectionẽ, quæ diffundit̃ in cordibus no
ſtris per ſpiritũſanctũ qui datus eſt nobis: Si credi-
mus ut impetremus hanc gratiã, & utiq; uolunta-
te credimus, de hac quærit̃ unde ſit nobis, Si natu-
ra, quare nõ omnibus, cũ ſit idẽ deus omnium crea
tor? Si dono dei, etiã hoc quare nõ omnibus, cum
omnes homines uelit ſaluos fieri, et in agnitionem
ueritatis uenire? Prius igit̃ illud dicamus & uidea-
mus utrũ huic ſatisfaciat quæſtioni, q; liberum ar-
bitriũ naturaliter attributũ à creatore animæ ratio
nali, illa media uis eſt, quæ uel intẽdi ad fidem, uel
inclinari ad infidelitatẽ poteſt. Et ideo ne iſtam uo
luntatem qua credit deo, dici poteſt homo habere
quam nõ acceperit: quandoquidẽ uocãte deo ſur-
git de libero arbitrio quod naturaliter cũ crearet̃
A accepit. Vult aũt deus omnes homines ſaluos fie-
ri & in agnitionẽ ueritatis uenire: non ſic tamẽ, ut
eis adimat liberũ arbitrium quo uel bene uel male
utentes iuſtiſſime iudicent̃. Quod cũ fit infideles
quidẽ contra uolũtatẽ dei faciũt, cũ eius Euãgelio
nõ credũt: nec ideo tamẽ eam uincũt, uerũ ſeipſos
fraudant magno & ſummo bono, maliſq; pœnali-
bus implicãt, experturi in ſupplicijs poteſtatẽ eius
cuius in donis miſericordiã cõtẽpſerũt. Ita uolũtas Voluntas dei
dei ſemper inuicta eſt, uinceretur aũt ſi non inueni
ret quid de contẽptoribus faceret, aut ullo modo
poſſent euadere quod de talibus ille cõſtituit. Qui
enim dicit, uerbi gratia, uolo ut hi omnes ſerui mei
operent̃ in uinea, & poſt laborẽ requieſcẽtes epu-
lent̃, ita ut quiſquis eorũ hoc noluerit, in piſtrino
B ſemper molat: uidet̃ quidẽ quicũq; cõtẽpſerit, cõ-
tra uoluntatẽ domini ſui facere: ſed tunc eã uincet,
ſi & piſtrinũ cõtemnens effugerit: quod nullo mo
do fieri poteſt ſub dei poteſtate. Vnde ſcriptũ eſt,
Semel locutus eſt deus: hoc eſt, incõmutabiliter: Pſal. 16
quanq; & de unico uerbo poſſit intelligi. Deinde
ſubiungens quid incõmutabiliter ſit locutus. Duo
hæc, inquit, audiui, quoniã poteſtas dei eſt, & tibi
domine miſericordia, quia tu reddis unicuiq; ſecũ
dum opera ſua. Ille igit̃ reus erit ad damnationem
ſub poteſtate eius, qui cõtempſerit ad credendam
miſericordiam eius. Quiſquis aũt crediderit ei, qui
ſe à peccatis omib. abſoluendũ, & à uitijs omnibus
ſanandũ, & calore ac lumine eius accendendũ illu
minandũq; non contẽpſerit, habebit ex eius gratia
C opera bona, ex quibus etiã ſecundũ corpus à mor-
tis corruptiõe redimat̃, coronet̃, boniſq; ſatietur,
nõ tẽporalibus, ſed æternis, ſupra q̃ petimus & in
telligimus. Hunc ordinẽ tenuit pſalmus, ubi dicit̃, Pſal. 102
Benedic anima mea dominũ & noli obliuiſci om-
nes retributiões eius. Qui ꝓpitiatur omnibus ini-
quitatibus tuis, qui ſanat omnes languores tuos,
qui redimit de corruptiõe uitã tuam, qui coronat
te in miſeratiõe et miſericordia, qui ſatiat in bonis
deſideriũ tuũ. Et ne forte hæc tanta bona huius ue
tuſtatis, hoc eſt, mortalitatis deformitas deſpera-
ret, Renouabit̃, inquit, ſicut aquilæ iuuentus tua.
Tanq; diceret, Hæc quæ audiſti, ad nouũ hominẽ
& nouũ teſtamentũ pertinent. Recole mecũ eadẽ
ipſa paululum, obſecro te, & inſpice delectabiliter
D laudẽ miſericordiæ, hoc eſt gratiæ dei. Benedic, in
quit, anima mea dominũ, & noli obliuiſci omnes
retributiones eius. Nõ ait, tributiones, ſed retribu-
tiones eius, qui retribuit bona pro malis. Qui pro-
pitius fit omnib. iniquitatibus tuis: Hoc agit̃ in ba-
ptiſmatis ſacramento. Qui ſanat omnes languores
tuos: Hoc agit̃ in hac uita fidelis hominis, dum ca-
ro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus
carnẽ, ut non quę uolumus faciamus: dũ alia lex in
mẽbris repugnat legi mẽtis: dum uelle adiacet, per
ficere aũt bonũ non inuenimus: qui languores ue-
tuſtatis, ſi perſeuerãte intẽtione proficimus, de die
in diem creſcente nouitate ſanant̃, ex fide quæ per
dilectionem operatur. Qui redimit de corruptiõe
uitã tuam: hoc fit in ultima reſurrectione mortuo-
rum

rum. Qui coronat in miſeratione & miſericordia: hoc fiet in iudicio, ubi cũ rex iuſtus ſederit in thro A no redditurus unicuiq; ſecundũ opera eius, quis gloriabit̃ caſtũ ſe habere cor? aut quis gloriabit̃ mundũ ſe eſſe à peccato? Ideo illic neceſſariũ fuit cõmemorare miſerationẽ & miſericordiã domini, ubi iã exigi debita & reddi merita ſic poſſent uideri, ut nullus eſſet miſericordiæ locus. Coronat ergo in miſeratiõe & miſericordia, ſed etiã ſic ſecũdũ opera. Segregabit̃ em̃ ad dexteram, cui di

Matth. 25 cat̃, Eſuriui, & dediſti mihi mãducare: Quoniã iu

Matth. 5 diciũ ſine miſericordia, ſed illi qui nõ fecit miſericordiã. Beati aũt miſericordes, quoniã ipſorũ miſerebit̃ deus. Iam uero cum ſiniſtri ierint in ambu

Ioan. 17 ſtionẽ ęternã, iuſti aũt in uitã ęternã, Quia hęc eſt, inquit, uita æterna, ut cognoſcãt unũ uerum deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ: illa cognitiõe, illa ui- B ſione, illa cõtemplatione ſatiabit̃ in bonis animæ deſideriũ. Hoc enim ei ſolũ ſat eſt, ultra nõ habet q̃d appetat, quo inhiet, q̇ requirat: nam deſiderio huius ſatietatis ardebat qui domino Chriſto ait,

Ioan. 14 Oſtẽde nobis patrẽ, & ſufficit nobis. Cui reſponſum eſt, Qui me uidet, uidet & patrẽ. Quia & ipſa eſt uita æterna, ut cognoſcãt unũ uerum deũ te, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ. Sed ſi ille q uidet filiũ, uidet & patrẽ: profecto qui uidet patrẽ & filiũ, uidet & ſpiritũſanctũ patris et filij. Ita nec arbitriũ liberũ tollimus, et benedicit anima noſtra dominũ, nõ obliuiſcens omnes retributiones eius. Nec ignorãs dei iuſtitiam ſuã uult cõſtituere, ſed credit in eũ q iuſtificat, impiũ, & uiuit ex fide, donec ad ſpeciẽ pducat̃: fide ſcilicet quæ p dilectionẽ ope- D rat̃. Quæ dilectio diffundit̃ in cordib. noſtris, nec per ſufficiẽtiã propriæ nolũtatis, nec per literã le-

Volũtas credẽdi ũde. Cap. XXXIIII gis, ſed p ſpiritũſanctũ qui datus eſt nobis. Hæc diſputatio, ſi quæſtioni illi ſoluendæ ſufficit, ſufficiat. Si autẽ reſpõdetur, cauendũ eſſe ne quiſquã deo tribuendũ putet peccatũ quod admittit̃ per liberũ arbitrium, ſi in eo quod dicit̃, Quid habes quod nõ accepiſti? propterea etiam uolũtas qua credimus, dono dei tribuit̃, quia de libero exiſtit arbitrio, quod cũ crearemur accepimus. Attẽdat & uideat, nõ ideo tantũ iſtam uolũtatem diuino muneri tribuẽdã, quia ex libero arbitrio eſt quod nobis naturaliter cõcreatum eſt, uerumetiã quod uiſorũ ſuaſionibus agit deus ut uelimus, & ut credamus: ſiue extrinſecus per Euangelicas exhorta C tiones, ubi & mãdata legis aliquid agũt, ſi ad hoc admonẽt hominẽ infirmitatis ſuæ, ut ad gratiã iuſtificantẽ credendo cõfugiat: ſiue intrinſecus, ubi nemo habet in poteſtate quid ei ueniat in mentẽ, ſed cõſentire uel diſſentire propriæ uolũtatis eſt. His ergo modis quãdo deus agit cũ anima rationali, ut ei credat: neq; enim credere poteſt quolibet libero arbitrio, ſi nulla ſit ſuaſio uel uocatio cui credat: pfecto & ipſum uelle credere deus operat̃ in homine, et in omnibus miſericordia eius pręuenit nos: cõſentire aũt uocatiõi dei, uel ab ea diſſentire, ſicut dixi, ppriæ uolũtatis eſt. Quæ res nõ ſolum nõ infirmat, quod dictũ eſt, Quid enim habes quod nõ accepiſti: uerũetiã confirmat. Accipere quippe & habere anima non poteſt dona, de quibus hoc audit, niſi cõſentiendo: ac per hoc q̇d habeat, & quid accipiat, dei eſt: accipere autẽ & habere utiq; accipiẽtis & habẽtis eſt. Iam ſi ad illam pfunditatẽ ſcrutãdã quiſquã nos coarctet: cur illi ita ſuadeat̃ ut perſuadeat̃: illi autẽ non ita, duo ſola occurrunt interim quæ reſpõdere mihi placeat, O altitudo diuitiarũ: & nunquid iniquitas apud deũ? Cui reſponſio iſta diſplicet, quærat doctiores, ſed caueat ne inueniat præſumptores.

Cõcludamus igit̃ librũ aliquãdo, cuius tãta plixitate utrũ aliquid egerimus, neſcio: nõ apud te, Cõcluſio operis. XXXV cuius fidẽ ſcio, ſed apud animos eorũ ppter quos me ſcribere uoluiſti: qui nõ contra noſtrã, ſed ut mitius loquar, & nõ dicam illius, qui in ſuis Apoſtolis eſt locutus, certe cõtra tãti Apoſtoli Pauli, nõ unã ſententiã, ſed tam uehemẽtẽ, tam intentã uigilẽq; cõflictationẽ malũt ſuam defenſitare ſententiã, q̃ eũ audire obſecrantẽ per miſerationem dei, & dicentẽ, per gratiã dei quæ data eſt illi, non plus ſapere pręter q̃ oportet ſapere, ſed ſapere ad temperantiã, unicuiq; ſicut deus partitus eſt menſuram fidei. Tu autẽ quid mihi propoſueris, & q̇d tam longo diſputatiõis huius opere effecerimus aduerte. Mouit te certe quemadmodũ dictũ fuerit, fieri poſſe, ut ſit homo ſine peccato, ſi uolũtas eius nõ deſit, ope adiuuãte diuina. Quãuis nemo tã perfectę iuſtitiæ in hac uita fuerit, uel ſit, uel futurus ſit. Sic em̃ hoc ipſum in illis prius ad te conſcriptis libris ppoſui: ſi à me quęrat̃, inquã, utrum homo ſine peccato poſſit eſſe in hac uita: confitebor poſſe per dei gratiã & liberũ eius arbitriũ: ipſum quoq; liberũ arbitriũ ad dei gratiã, hoc eſt, ad dei dona ptinere nõ ambigẽs: nec tantũ ut ſit, uerum ut bonũ ſit, id eſt, ad faciẽda mãdata domini cõuertat̃: atq; ita dei gratia, nõ ſolũ oſtendat quid faciendũ ſit, ſed adiuuet etiã, ut fieri poſſit quod oſtẽderit. Tibi autẽ abſurdum uiſum eſt, ſine exẽplo eſſe rem quæ fieri poteſt. Hinc exorta eſt huius libri quæſtio, ac per hoc ad nos pertinebat oſtendere, fieri poſſe aliq̇d q̃uis deſit exẽplũ. Hinc ex Euãgelio et ex lege quædã poſuimus in ſermonis huius exordio, ſicut de cameli trãſitu per foramẽ acus, et de duodecim milib. legionũ angelorũ, q potuerunt ſi uellet pugnare p Chriſto: & de illis gẽtib. quas deus dicit potuiſſe ſe à facie populi ſui ſemel exterminare, quę omnia facta nõ ſunt.

Sap. 16 His addi poſſunt etiã illa quę leguntur in libro Sapientiæ, q̃ multa poſſet noua tormẽta deus exercere in impios ad nutũ ſibi ſeruiẽte creatura, quæ tamẽ nõ exercuit. Poteſt et de mõte illo quẽ fides in mare transferret: quod tamen nuſquã factum, uel legimus, uel audiuimus. Quiſquis enim horũ aliquid deo dixerit eſſe impoſſibile, uides q̃ deſipiat, quamq; aduerſus fidẽ ſcripturæ eius loquat̃. Multa alia huiuſmodi poſſunt occurrere uel legẽti uel cogitãti, quæ poſſibilia deo negare non poſſumus, quãuis eorũ deſit exẽplũ. Sed quia dici poteſt, illa opera eſſe diuina: iuſte aũt uiuere ad noſtra opera ptinere: ſuſcepi oſtẽdere etiã hoc opus eſſe diuinum: & hoc egi libro iſto loquacius forraſſe

taſſe q̃ ſat eſt:ſed cõtra inimicos gratiæ dei etiam
parum mihi dixiſſe uideor: nihilq; me tam multũ A
dicere delectat, q̃ ubi mihi & ſcriptura eius plu-
rimũ ſuffragaẽ,& id agiẽ ut qui gloriatur in domi
no glorieẽ,& in omnib. gratias agamus domino
deo noſtro ſurſum corda habentes, unde à patre
luminũ omne datũ optimũ & omne donum per-
fectum eſt.Nam ſi propterea nõ eſt opus dei quia
per nos agiẽ,uel quia illo donãte nos agimus,nec
illud eſt opus dei,ut mons trãsferaẽ in mare, quia
per fidẽ hominũ fieri poſſe dominus dixit, & hoc
Marc. 11 ipſorũ operi attribuit dicens,Si habueritis in uo-
bis fidẽ tanq̃ granũ ſinapis,dicetis mõti huic tol-
lere & mittere in mare, & fiet,& nihil impoſſibi-
le erit uobis.Certe uobis dixit, nõ mihi aut patri,
et tamẽ hos nullo modo facit homo niſi illo donã
te & operante.Ecce quemadmodũ ſine exemplo B
eſt in hominibus perfecta iuſtitia,& tamẽ impoſ-
ſibilis nõ eſt:Fieret eñ, ſi tanta uoluntas adhibe
reẽ:quanta ſufficit tantæ rei: Eſſet autẽ tanta ſi &
nihil eorũ quę pertinent ad iuſtitiã nos lateret,&
ea ſic delectarent animũ, ut quicquid aliud uolu-
ptas ſiue dolor impedit, delectatio illa ſuperaret:
quod ut non ſit,nõ ad impoſſibilitatẽ,ſed ad iudi
ciũ dei pertinet.Quis eñ neſciat,nõ eſſe in homi-
nis poteſtate quid ſciat,nec eſſe cõſequens, ut q̃d
appetendũ cognitũ fuerit appetatur,niſi tantũ de
lectet,quantũ diligendũ eſt? Hoc aũt ſanitatis eſt
Præceptũ dilectionis quando implebitur XXXVI animæ. Sed fortaſſe quiſpiã putauerit nihil no-
bis deeſſe ad cognitionẽ iuſtitiæ, ꝙ dominus uer
bum cõſummans et breuiãs ſuper terram,dixit in
duobus præceptis totam legẽ Prophetasq; pen- C
dere, nec ea tacuit ſed uerbis aptiſſimis prõpſit.
Diliges,inquit,dominũ deum tuum ex toto cor-
de tuo,& ex tota anima tua, & ex tota mente tua:
& diliges proximum tuum tanq̃ teipſum. Quid
uerius,his impletis impleri omnino iuſtitiã? Ve-
runtamẽ qui hoc attẽdit,etiam illud attẽdat,q̃ in
multis offendamus omnes,dũ putamus deo, quẽ
diligimus, placere, uel non diſplicere ꝙ facimus:
& poſtea p̃ ſcripturã eius, ſiue certa & perſpicua
ratione cõmoniti,cũ didicerimus quod ei nõ pla
ceat,pœnitendo deprecamur ut ignoſcat. Plena
humana uita eſt documẽtis talibus. Vnde autem
minus nouimus quid ei placeat, niſi quia & ipſe
minus notus eſt nobis? Videmus eñ nũc per ſpe
culũ in ęnigmate,tũc autẽ facie ad faciẽ.Quis ue- D
ro exiſtimare audeat,cũ eo uentũ fuerit,quod ait,
Vt cognoſcam ſicut & cognitus ſum:tantã dei di
lectionẽ fore contẽplatoribus eius, quanta fideli
bus nũc eſt:aut illo modo hanc illi tanquã de pro
ximo cõparandam? Porro ſi quanto maior noti-
tia,tãto erit maior dilectio: profecto nũc quantũ
deeſt dilectiõi,tantũ tũc perficiẽdę iuſtitię deeſſe
credendum eſt.Sciri enim aliquid uel credi,& ta-
men nõ diligi poteſt:diligi autẽ quod neq; ſcitur
neq; crediẽ,nõ poteſt.At ſi credẽdo ad tantã dile
ctionẽ ſancti peruenire potuerũt, qua certe maio
rem in hac uita eſſe nõ poſſe dñs ipſe teſtatus eſt,
ut animã ſuam pro fide & pro fratrib. ponerent:
cũ ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc
ambulaẽ peruentũ erit ad ſpeciẽ, quam nondũ ui
ſam ſperamus,& per patientiã expectamus,pro-
culdubio et ipſa dilectio nõ ſolum ſupra q̃ hic ha
bemus,ſed lõge ſupra q̃ petimus, & ſupra quàm
intelligimus erit:nec ideo tamẽ plus eſſe poterit,
q̃ ex toto corde,ex tota anima,ex tota mẽte:neq;
eñ reſtat in nobis aliquid quod addi poſſit ad to
tũ:quia ſi reſtabit aliquid,illud nõ erit totũ.Proin
de hoc erit primũ pręceptũ iuſtitiæ, quo iubemur
diligere deũ ex toto corde,& ex tota anima,et ex
tota mẽte:cui eſt de p̃ximo diligẽdo alterũ conſe
quẽs,quod in illa uita cõplebimus,cũ uidebimus
facie ad faciẽ.Sed ideo nobis hoc etiã nũc præce-
ptũ eſt,ut admoneremur q̃d fide expoſcere, quò
ſpem præmittere, & obliuiſcẽdo quæ retro ſunt,
in quę anteriora nos extẽdere debeamus.Ac per
hoc quãtũ mihi uideẽ,in ea quę perficienda eſt iu B
ſtitia multũ in hac uita ille p̃fecit, qui q̃ lõge ſit à
perfectione iuſtitiæ,p̃ficiẽdo cognouit. Sed dici
poteſt quædam iuſtitia minor huic uitæ cõpetẽs,
qua iuſtus ex fide uiuit,quamuis peregrinus à do
mino:& ideo per fidẽ ambulãs, nõdũ per ſpeciẽ,
nõ abſurde diciẽ etiã ad iſtã pertinere ne peccet:
neq; enim ſi eſſe nõdum poteſt tãta dilectio dei,
quãta illi cognitioni plenę perfectæq; debeẽ,iam
culpæ deputandũ eſt.Aliud eſt eñ totã nondũ aſ
ſequi charitatẽ,aliud nullã ſequi cupiditatẽ. Quã
obrẽ debet homo, quãuis lõge minus amet deũ,
q̃ eũ poteſt amare cõſpectũ, nihil tamẽ appetere
illicitũ:ſicut etiã in his,quę adiacẽt ſenſib. corpo-
ris poteſt oculus nullis tenebris delectari,quãuis
C nõ poſſit in fulgẽtiſſima luce defigi.Verum ecce
iam talẽ conſtituamus animã humanã in hoc cor
ruptibili corpore,quæ & ſi nõdũ illa ſupereminẽ
tiſſima perfectiõe charitatis dei oñes motus ter-
renæ libidinis abſorbuerit atq; cõſumpſerit,tamẽ
in iſta minore iuſtitia ad illicitũ aliquid operãdũ
eidẽ libidini nulla inclinatiõe cõſentiat:ut ad illã
uitã iã immortalẽ pertineat: Diliges dominũ deũ Deut. 6
tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex
tota uirtute tua.Ad hãc aũt, Non regnet peccatũ Rom. 6
in ueſtro mortali corpore ad obediẽdũ deſiderijs
eius:ad illam,Nõ cõcupiſces:ad iſtã,Poſt concu- Exod. 20
piſcentias tuas nõ eas:ad illã nihil amplius quære Eccl. 18
re q̃ in ea perfectione perſiſtere:ad iſtã, hoc ꝙ a-
git in opere habere,& illius perfectionẽ p̃ merce
D de ſperare: ut per illã iuſtus ſine fine uiuat in ſpe-
cie,q̃ in iſta deſiderauit:per hanc aũt iuſtus uiuat
ex fide,in qua illã certo fine deſiderat.His cõſtitu
tis peccatũ erit hominis ex fide uiuẽtis, aliquãdo
alicui delectatiõi illicitæ cõſentire: nõ tãtũ in illis
horrẽdis facinorib.& flagitijs perpetrãdis, uerũ
etiã in iſtis leuioribus:ut uel aurẽ alicui uoci,quę
audiẽda nõ eſſet,uel linguã alicui quæ dicẽda nõ
eſſet,accõmodet:uel in ipſo corde aliq̃d ita cogi-
tet,ut mallet licitũ ꝙ male delectat,et p̃ præceptũ
ſciẽ illicitũ:etiam iſta quippe cõſenſio eſt ad pec-
catũ,quæ utiq; fieret,niſi pœna terreret. Tales iu-
ſti ex fide uiuentes,nõ opus habẽt dicere,Dimit-
te nobis debita noſtra,ſicut & nos dimittimus de
bitoribus noſtris, falſumq; eſſe cõuincunt, quod
ſcriptum

ſcriptũ eſt, Nõ iuſtificabiť in cõſpectu tuo omnis 1 Ioan. 1 uiuẽs. Et illud, Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, noſmetipſos decipimus & ueritas in nobis nõ eſt. Et illud, Quia nõ eſt homo qui nõ pec- 3 Reg. 8 Eccl. 7 cabit. Et illud, Nõ eſt iuſtus in terra qui faciet bonũ & nõ peccabit. Vtrũq; em̃ hoc teſtimoniũ non de præterito dicit, id eſt, peccauit, ſed de futuro, id eſt, peccabit: & ſi qua alia in hanc ſententiã ſancta ſcriptura commemorat. Sed quoniã hæc falſa eſſe nõ poſſunt, illud eſſe cõſequẽs uideo, ut qualemlibet uel quãtamlibet in hac uita potuerimus definire iuſtitiã, nullus in ea ſit hominũ qui nullũ habeat omnino peccatũ: omniq; homini ſit neceſſarium dare ut deť illi, dimittere ut dimittať illi: & ſi ꝗd habet iuſtitię, nõ de ſuo ſibi eſſe pręſumere, ſed de gratia iuſtificãtis dei, & adhuc tamẽ ab illo eſurire & ſitire iuſtitiã ꝗ eſt panis uiuus, & apud quẽ eſt fons uitæ: qui ſic opať iuſtificationẽ in ſanctis ſuis in huius uitæ tẽtatione laborãtibus, ut tamen ſit & quod petẽtibus largiter adijciat, & quod cõfitentib. clemẽter ignoſcat. Sed inueniãt iſti ſi poſſunt aliquẽ ſub onere corruptiõis huius uiuentẽ, cui iam nõ habeat deus quod ignoſcat: niſi tamẽ eũ fateanť non doctrina legis datæ, ſed etiã infuſo ſpiritu gratiæ ut talis eſſet, adiutũ, non cuiuſmodi peccati crimẽ, ſed ipſius impietatis incurrent. Sanè quanq; talẽ, ſi teſtimonia illa diuina cõpetẽter accipiãt, protſus inuenire nõ poſſunt: nullo modo tamẽ dicendũ eſt deo deeſſe poſſibilitatẽ, qua A uoluntas ſic adiuueť humana, ut non ſolũ iuſtitia iſta quæ ex fide eſt, omni ex parte modo pficiať in homine, uerũetiã illa ſecundũ quã poſtea in æternũ in ipſa eius cõtẽplatione uiuendũ eſt. Quando quidẽ ſi nũc uelit in quoquã etiã hoc corruptibile induere incorruptionẽ, atq; hic inter homines morituros eũ iubere uiuere minime moriturũ, ut tota penitus uetuſtate cõſũpta nulla lex in mẽbris eius repugnet legi mẽtis, deumq; ubiq; pręſentẽ ita cognoſcat ſicut ſancti poſtea cognituri ſunt, quis demens audeat affirmare nõ poſſe? Sed quare nõ faciat, quærũt homines: nec qui quærũt, ſe attendũt eſſe homines. Scio quod ſicut impoſſibilitas, ita & iniquitas nõ eſt apud deũ. Et ſcio ꝙ ſupbis reſiſtit, humilib. aũt dat gratiã. Et ſcio quod illi cui ne B extolleretur datus erat ſtimulus carnis angelus ſatanæ qui eũ colaphizaret, ſemel & iterũ & tertio deprecanti dictũ eſt: Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate pficiť. Aliquid ergo eſt in abdito & ꝓfundo iudiciorũ dei, ut etiã iuſtorũ omne os obſtruať in laude ſua, & nõ apiať niſi in laudẽ dei. Hoc aũt aliquid quis poſſit ſcrutari, quis inueſtigare, ꝗs noſſe? tã ſunt inſcrutabilia iudicia eius & inueſtigabiles uiæ eiꝰ. Quis em̃ cognouit ſenſũ dñi, aut quis cõſiliarius illi fuit? Aut ꝗs prior dedit illi & retribueť ei: quoniã ex ipſo, & ꝑ ipſum, & in ipſo ſunt om̃ia, Ipſi gloria in ſecula ſeculorũ Amẽ.

D. AVRELII AVGVSTINI
LIBER DE DIVINATIONE DAEMONVM

Non ſtatim rectum quod deus permittit. I

QVONIAM die in dieb. ſanctis octauarũ, cũ mane apud me adeſſent multi fratres laici Chriſtiani, & in loco ſolito cõſediſſemus, ortus eſt ſermo de religione Chriſtiana aduerſus pręſumptionẽ, & tanquã mirã & magnã ſcientiã Paganorũ: quem recordatũ atq; cõpletũ literis mandandũ putaui, nõ expreſſis cõtradicentiũ perſonis, quãuis Chriſtiani eſſent, & magis cõtradicẽdo quærere uidereni quid Paganis reſpõderi oportet. Cum ergo de diuinatione dæmonũ quæreret, & affirmareť prædixiſſe, neſcio quem, euerſionẽ templi Serapis, quæ in Alexandria facta eſt, Reſpõdi, non eſſe mirandũ, ſi iſtam euerſionẽ templi ſimulacris ſuis imminere dæmones, & ſcire & prædicere potuerũt, ſicut alia multa quantũ eis noſſe & prænũciare pmittiť. Et cum mihi referreť, nõ ergo malæ ſunt diuinatiões huiuſmodi, nec deo diſplicẽt, alioquin omnipotens & iuſtus iſta fieri nõ permitteret, ſi mala & iniuſta eſſent, Reſpõdi non ideo hæc uideri iuſta debere, ꝙ ea fieri ſineret omnipotẽtiſſimus & iuſtiſſimus deus: nam & alia multa manifeſtiſſime iniuſta fieri, ſicut homicidia, adulteria, furta, rapinas, & cætera huiuſmodi, quæ quãuis iuſto deo, eo quod iniuſta ſunt, ſine dubitatione diſpliceãt, idem tamen omnipotẽs ea fieri certa iudicij ſui ratione pmittit: nõ utiq; impune, ſed ad eorũ dãnationẽ, ꝗ quibus fiunt quæ diſplicent iuſto. Et cũ econtrario diceret, nõ quidẽ eſſe dubitandũ ꝙ omnipotens & iuſtus ſit deus: ſed hæc humana peccata, quæ contra ſocietatẽ hominũ fierẽt, non eum curare dum fierẽt, propterea ea poſſe fieri: quæ utiq; fieri non poſſent, ſi omnipotẽs nõ ſiuiſſet: illa uero quæ ad ipſum religionis cultũ pertineãt, nullo modo ab eodẽ credendũ eſſe contemni: ac per hoc fieri nõ potuiſſe, niſi ei placuiſſent, & ideo ea mala putari nõ oportere. Ad hoc quoq; reſpõdi, Nũc ergo ei diſplicent, cũ templa & ſimulachra euertunť, & illa gẽtiũ ſacrificia ſi facta fuerint, puniunť. Sicut D em̃ diciť, nõ ea fieri potuiſſe, niſi deo placuiſſent, & ideo bona putãda, quoniã iuſto placẽt: ita dici poteſt nõ ea prohiberi, euerti, puniri potuiſſe, niſi deo diſplicerẽt: ac per hoc ſi tũc ideo recte fiebãt, quia iuſto deo placere hinc oſtẽdebanť ꝙ ab illo fieri ſinebanť: ideo nũc inique fiunt, quia deo diſplicere hinc oſtẽdunť, quod ea uel iubet uel pmittit euerti. Cõtra hoc dictũ eſt, Iniuſta quidẽ eſſe nũc iſta, nõ tamen mala. Et ideo iniuſta, quia contra leges quibus prohibenť, fiunt, ideo aũt nõ mala, quia ſi mala eſſent, nunq; deo uniq; placuiſſent. Porrò ſi nũquã placuiſſent, nũquã & facta eſſent, illo nõ ſinente qui omnia poteſt, & qui talia non cõtemneret: quoniã tam magna ſunt, ut cõtra ipſam religionẽ, qua deus coliť, fierẽt, ſi male fierẽt.

Aliud facere, aliud permittere deus

Deus etiã iniuſta ſinit fieri, ipſe iuſtiſſimus Cap. II

Hic ergo, ſi ꝓpterea, inq̃, mala nõ ſunt, quia deo placere hinc ꝓbanẽ, quia ea fieri ſinit omnipotẽs, quomodo erit bonũ quod fieri ꝓhibenẽ & euertunẽ? Si aũt bonũ non eſt ꝙ euertunẽ quæ deo placent, hoc fieri nõ ſineret omnipotẽs, quia & hoc cõtra religionẽ fit qua colitur deus, ſi ea quæ deo placẽt, ab hominibus euertunẽ. Si aũt hæc cũ male fiunt ꝑmittit omnipotẽs, nõ ideo putanda ſunt illa bona, quod ea fieri ꝑmitnt omnipotẽs. Dictũ cõtra eſt, cõcedendũ eſſe nunc iſta recte nõ fieri, imò ideo prorſus iam nõ fieri ꝙ omnipotẽti nunc diſplicẽt, uerũtamen placuiſſe cũ fierẽt: nos enim neſcire unde tũc placuerint, nũc autẽ unde diſpliceant: dũ tamẽ certũ ſit, nec tunc fieri potuiſſe, niſi placuiſſent omnipotẽti, nec nunc ceſſaſſe, niſi diſplicuiſſent omnipotẽti. Ad hoc ego, Cur ergo, in quã, & nunc talia clanculo fiũt, quæ uel perpetuo delitescũt, uel deprehẽſa puniunẽ, ſi nihil horũ fieri ſinit omnipotens, niſi quod ei iuſto placet, cum iuſto quod iniuſtum eſt placere nõ poſſit? Cõtra hoc dictũ eſt, nunc omnino talia nõ fieri. Sacra enim illa, inquit, nõ fiũt, quæ põtificalib. cõſcripta ſunt libris. Ea quippe tũc recte fiebãt, ea tunc deo placere demõſtrabanẽ, eoipſo quod ab omnipotẽte ac iuſto fieri ſinebanẽ. Si quid aũt nũc ꝓhibitorũ ſacrificiorũ fit occulte atq; illicite, non eſt illi pontificali ſacrificiorũ generi cõparandũ, ſed in eo deputandũ, quod etiã nocturno hitẽpore, cum hæc omnia illicita ipſis põtificalib. libris certũ ſit ꝓhiberi atq; dãnari. Et hic reſpondi, Cur ergo uel talia permittit deus fieri, ſi nihil eorũ malefactorũ cõtemnit, quæ cõtra religionẽ fiunt: cũ præſenim hæc eũ curare hinc etiã coganẽ cõcedere qui pontificales libros magni æſtimãt, ꝙ ea quæ his libris ꝓhibenẽ, utiq; ꝓhiberi diuinitus aſſerũt? Quomodo ergo diuinitus prohibenẽ, niſi quia diſplicent deo, quæ utiq; ꝓhibẽdo nõ ſolũ ſibi diſplicere, uerumetiã curare ſe oſtẽdit, neq; omino contẽnere? Vnde colligiẽ ꝙ deus aliqd & improbet iuſtus, & tamẽ permittit omnipotẽs. Hęc cũ dicta eſſent, cõceſſum eſt, nõ ideo putandũ aliquid iuſte ac bene fieri, quia hoc omnipotẽs quãuis ei diſpliceat fieri tamẽ ſinit: fatendũq; eſſe etiã illa mala quę cõtra religionẽ, qua colitur deus, fiunt, & diſplicere deo iuſto, & ratione iudicij eius ab omnipotente permitti. Sed aliud iã eſſe tractandũ, unde ſint diuinationes uel dęmonũ, uel quilibet illi ſint, quos deos Pagani uocant. Videndũ enim eſſe ne forte nõ quidẽ ꝓpterea hæc bona putanda ſint, quia ea fieri permittit omnipotẽs: ſed ideo quia tã magna ſunt, ut nõ niſi dei potẽtię tribuenda eſſe uideanẽ. Ad hæc me poſtea reſpõſurũ eſſe promiſi, quoniã tunc hora prodeũdi ad populũ iam nos urgebat, nec diſtuli, cũ ſpatiũ datũ eſt ſcribendi, & illa retexere, & iſta ſubtexere.

Nõ ſtatim præſtantiora ſunt, quæ ſenſu præcellunt. Cap. III

Dæmonũ ea eſt natura, ut aerei corporis ſenſu, terrenorũ corporũ ſenſum facile præcedãt, celeritate etiã propter eiuſdem aerei corporis ſuperiorẽ mobilitatẽ, non ſolum curſus quorũlibet hominũ uel ferarum, uerumetiam uolatus auiũ incõparabiliter uincãt. Quibus duabus rebus quantũ ad aereũ corpus attinet præditi, hoc eſt, acrimonia ſenſus & celeritate motus, A multo ante cognita prænũciant uel nũciant, quæ homines pro ſenſus terreni tarditate mirenẽ. Acceſſit etiã dæmonib. per tam longũ tẽpus quo eorum uita protendiẽ, rerũ lõge maior experiẽtia, ꝗ̃ poteſt hominibus propter breuitatẽ uitæ ꝓuenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura ſortita eſt, non ſolũ multa futura prædicũt dæmones, uerũetiã multa mira faciũt. Quæ quoniã homines dicere ac facere nõ poſſunt, eos dignos quidam quib. ſeruiãt, & quibus diuinos honores deferãt, arbitranẽ, inſtigãte maxime uitio curioſitatis ꝓpter amorẽ felicitatis falſæ atq; terrenæ, & excellẽtiæ tẽporalis. Qui aũt ſe ab his cupiditatibus mũdant, nec eis ſe fallẽdos capiẽdosq; permittũt, ſed inquirũt & amant aliquid quod eodem modo B ſemper eſt, cuius participatiõe beati ſint: primo cõſiderant nõ ideo ſibi præponẽdos eſſe dæmones, ꝙ acriore ſenſu corporis præualent, aerei ſcilicet, hoc eſt, ſubtilioris elemẽti: quia nec in ipſis terrenis corporib. beſtias ſibi præponẽdas putãt, quæ acrius multa præſentiũt: uelut ſagacẽ canem, quia latentẽ ferã olfactu acerrimo ſic inuenit, ut ad eam capiendã ducatũ quendã homini præbeat, nõ utiq; prudẽtiore intellectu animi, ſed acutiore corporis ſenſu: uel uulturẽ, quia ꝓiecto cadauere ex improuiſa lõginquitate aduolat: nec aquilã, quia ſublimiter uolans de tãto interuallo ſub fluctibus natantẽ piſcẽ diciẽ peruidere, & grauiter aquis illiſa exertis pedibus atq; unguib. rapere, Nec alia multa animantiũ genera, quæ inter herbas ſaluti C ſuæ noxias paſcẽdo circũerrant, nec aliquid eorũ quo lædanẽ attingũt, cũ eas homo uix experiẽdo cauere didicerit, & multa innoxia quæ ſint inexperta formidet. Vnde conijcere facile eſt, quanto poſſit in aereis corporib. ſenſus acrior eſſe: nec ideo tamẽ dæmones qui eo præditi ſunt, bonis hominib. præponẽdos prudens quiſq; cẽſuerit. Hoc & de corporũ celeritate dixerim. Et hac eñ præſtantia, nõ ſolum à uolucrib. homines, uerũetiam à multis quadrupedib. ita ſuperanẽ, ut in eorũ cõparatione plũbei deputãdi ſint: nec tamẽ ideo ſibi hæc animantiũ genera exiſtimãt præponẽda, quibus capiẽdis & mãſuefaciẽdis, atq; in ſuæ uolũtatis uſum cõmodumq; redigendis, nõ ui corporis ſed rationis imperitãt.

Tribuit dæmonibus corpora

Vnde dæmones mira ſciant Cap. IIII

Illam uero tertiã dæmo- D num potentiã, quod diuturna rerũ experiẽtia quę admodũ prænoſcant atq; prænunciant multa didicerũt, ita contẽnunt qui hæc uigilanter curant à ueriſſimæ lucis ueritate diſcernere, ut nec malos ſenes plura expertos, & ob hoc quaſi doctiores, ideo probi adoleſcẽtes ſibi antecellere exiſtimẽt: nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos prauæ uolũtatis & iniquis morib. uiderint, ideo ſibi putent eſſe præferendos, quod illi de ualitudinib. illi de tempeſtatibus, illi de arbuſtorũ frugũq; generibus multa ita prænunciant, ut harum rerũ inexperto diuinare uideantur. Quod uero non ſolũ dæmones quædam futura prædicunt, uerumetiã quædã mira faciũt, pro ipſa utiq; ſui corporis excellentia, cur non cõtemnatur à prudẽtibus, cum

pleriq;

pleriq; iniqui ac perditi homines ita exerceāt cor
pora ſua, tantaq; diuerſis artibus agere poſſint, ut
ea qui hæc neſciūt nec aliquādo uiderūt, etiā nar-
rata uix credāt? Quàm multa funambuli cæteriq;
theatrici artifices, ꝙ multa opifices, maximeq; me
chanici miranda fecerūt: num ideo meliores ſunt
bonis, & ſancta pietate præditis hominib. præpo-
nēdi ſunt? Quæ ideo cōmemoraui, ut qui hęc ſine
ꝑuicacia, & ſine uana reſiſtendi animoſitate cōſi-
derat, ſimul cogitet, ſi de ſubiacēte craſſiore ma-
teria, uel ſui quiſq; corporis uel terræ & aquæ, la-
pidū atq; lignorū, metallorūq; uariorū tanta qui-
dam homines poſſunt, ut eos illi qui hæc nō poſ-
ſunt, plerūq; ſtupēdo, in ſui cōparatione diuinos
uocent, cū quidam illorū ſint artibus potētiores,
quidā iſtorū moribus meliores: quāto maiora &
mirabiliora pro ſubtiliſſimi corporis, hoc eſt, ae-
rei facultate & facilitate dæmones poſſint, cū ta-
men ſint uolūtatis prauitate, maximeq; ſuꝑbiæ fa-
ſtu & euidenti malitia ſpiritus immundi atq; per-
uerſi. Quantū autē ualeat aeris elementū, quo eo
rum corpora præualent ad multa uiſibilia inuiſi-
biliter molienda, mouēda, mutāda atq; uerſanda,
longū eſt nunc demonſtrare: & puto ꝙ uel medio
Vnde demo- nes præſciant uitura. Cap. V criter cōſideranti facile occurrat. Quæ cum ita
ſint, primū ſciendū eſt, quoniā de diuinatione dæ
monū quæſtio eſt, illos ea plerūq; prēnūciare quę
ipſi facturi ſunt. Accipiunt enim ſępe poteſtatē &
morbos immittere, & ipſum aerē uitiādo morbi-
dū reddere, & ꝑuerſis atq; amatorib. terrenorū cō
modorū malefacta ſuadere: de quorū morib. certi
Rurſus cor- pora ſunt, ꝙ ſint eis talia ſuadentib. cōſenſuri. Suadent
aūt miris & inuiſibilib. modis ꝑ illā ſubtilitatē ſuo
rum corporū corpora hominū non ſentientiū pe-
netrādo, ſeſeq; cogitationib. eorū per quædā ima-
ginaria uiſa miſcēdo, ſiue uigilantiū, ſiue dormien
tium. Aliquādo aūt nō quæ ipſi faciūt, ſed quæ na
turalibus ſignis futura prænoſcūt, quæ ſigna in ho
minū ſenſus uenire non poſſunt, ante prædicunt.
Neq; eñ quia præuidet medicus, ꝙd nō præuidet
eius artis ignarus, ideo iam diuinus habēdus eſt.
Quid aūt mirū, ſi quēadmodū ille in corporis hu-
mani uel ꝑturbata uel modificata tēperie ſeu bo-
nas ſeu malas futuras præuidet ualetudines, ſic dę
mon in aeris affectione atq; ordinatiōe ſibi notas,
2 retra. ca. 30 nobis ignotas, futuras præuidet tēpeſtates? Ali-
26. q. 4. c. quādo & hominū diſpoſitiones, nō ſolū uoce ꝓla
quodam tas, uerūetiam cogitatiōe cōceptas, cū ſigna quæ
dam ex animo exprimunt in corpore, tota facili-
tate perdiſcūt: atq; hinc etiā multa futura prænun-
ciant, aliꝭ uidelicet mira, qui iſta diſpoſita nō no-
Senſum tribuit uerūt. Sicut eñ apparet concitatior animi motus
dæmonibus in uultu, ut ab hominib. quoq; aliquid forinſecus
agnoſcat quod intrinſecus agit: ita nō debet eſſe
incredibile, ſi etiā leniores cogitationes dant ali-
qua ſigna per corpus, quæ obtuſo ſenſu hominū
cognoſci nō poſſunt, acuto aūt dæmonū poſſunt.
Alia demonum alia Propheta rum oracula Cap. VI Hac atq; huiuſmodi facultate multa dæmones
futura prænūciant, cū tamē ab eis longe ſit altitu-
do illius ꝓphetiæ, quam deus per ſanctos angelos
ſuos & Prophetas operat: nam ſi quid de illa dei

Aug. to. 3

diſpoſitione prænūciant, audiūt ut prænuncient:
A & cū ea prædicūt quæ inde audiūt, nō fallūt neq;
fallunt: ueraciſſima eñ ſunt angelica & ꝓpherica
oracula. Non aūt indignanter accipiat, quod ali-
qua etiā talia dæmones audiāt & prædicant, quaſi
aliquid indignū ſit, ut quod ideo dicit ut homini-
bus innoteſcat, hoc nō ſolum boni, uerūetiā mali
nō taceant: cum in ipſis hominib. etiam uitæ bo-
nę præcepta uideamus pariter à iuſtis peruerſisq;
cantari, Nec obeſſe aliquid, imò etiā prodeſſe ad
maiorē notitiā famāq; ueritatis, cū de illa etiam hi
quicquid nouerūt dicunt, qui ei ꝑuerſis moribus
cōtradicunt. In cæteris autē prædictionib. ſuis dę-
mones plerunq; & falluntur & fallunt. Falluntur qui-
dem, quia cum ſuas diſpoſitiones pronūciant, ex
improuiſo deſuꝑ aliquid iubetur, quod eorum con
ſilia cuncta perturbet: uelut ſi aliquid diſponant
B quilibet homines quibuslibet poteſtatib. ſubdi-
ti, quod nō prohibituros ſuos præpoſitos arbitrā
tur, idq; facturos ſe eſſe promittant. At illi penes
quos maior poteſtas eſt, ex alio ſuperiore cōſilio
hoc totū diſpoſitū atq; præparatum repente pro- *Quomodo falla- lātur dæmones*
hibeāt. Falluntur etiam cum cauſis naturalibus ali-
qua, ſicut medici, aut nautę, aut agricolæ, ſed lon-
ge acutius, lōgeq; præſtantius pro aerei corporis
ſenſu ſolertiore & exercitatiore prænoſcunt: quia
& hæc ab angelis deo ſummo pie ſeruiētib. ex alia
diſpoſitione ignota dæmonibus, ex improuiſo ac
repēte mutantur. Tanq; ſi ęgro aliquid extrinſecus
accidat quo moriatur, quē medicus ueris ſalutis prę
cedentib. ſignis uicturū eſſe promiſerat. Aut ſi ae
C ris qualitate præuiſa, diu flaturū illum uentū nau- *Matth. 8*
tarum aliqui prædixiſſent, cui dominus Chriſtus
cū diſcipulis nauigans, ut quieſceret imperauit, &
facta eſt trāquillitas magna. Vel ſi agricola illo an
no fructificaturā uitem aliquā polliceatur, naturam
utiq; terræ & numeros ſeminū callens, quo tamē
anno eā uel improuiſa cœli intēperies arefaciat,
uel aliqua iuſſio potentioris eradicet, Ita multa e-
tiam ad præſcientiā prædictionēq; dæmonū per
tinentia, quæ minoribus & uſitatiorib. cauſis fu-
tura præuidentur, eadem maioribus & occultiorib.
cauſis impedita mutantur. Fallunt autem etiam ſtu *Quomodo fal- lant. 26. q. 5. c. ſciendum*
dio fallendi & inuida uoluntate, qua hominū er-
rore lætantur. Sed ne apud cultores ſuos pondus
autoritatis amittant, id agūt, ut interpretibus ſuis
ſignorūq; ſuorū coniectoribus culpa tribuatur, quā
D do uel decepti fuerint uel mentiti. Nonnunquam
uero ipſi maligni ſpiritus & illuſores hominū atq;
inuaſores ſalutis eorū ſolent prædicere defectum
culturæ ſuæ & idolorū ruinam, quatenus præſcij
uideantur, quod in ſingulis regnis aut in locis uen-
turum ſit, & quod aduerſi ſuæ factioni cōtingere
poſſit, quod etiam illi qui gentilium hiſtorias le-
gunt, non ignorant. Quid ergo mirum, ſi iam im-
minente templorū aut ſimulacrorū euerſiōe, quā
Prophetæ dei ſummi tanto ante prædixerāt, Sera *Quur dæmo- nes ipſorū ma- la, uel ſileant uel prædicant interdum. VII*
pis dæmō alicui cultorum ſuorū hoc de proximo
prodidit, ut ſuam quaſi diuinitatē recedens uel fu
giens commendaret? Fugantur enim iſti, uel e-
tiam iuſſis ſuperioribus colligati abſtrahuntur &

alienantur à locis ſuis, ut de rebus quibus dominabantur in quibusq; colebanẽ, fiat uoluntas dei, A qui hoc tanto ante per omnes gentes futurũ eſſe prædixit, & ut per ſuos fideles fieret imperauit. Cur aũt hoc nõ ſinereẽ dæmon prædicere, cũ ſibi iam prænoſceret imminere, cum hæc prędictio et à Prophetis atteſtareẽ, à quibus ſunt iſta conſcripta ut prudentibus dareẽ intelligi, quàm uigilanter eſſet dæmonum cauenda fallacia, cultusq; fugiendus? Qui cũ ante per tam longum tempus in templis ſuis hæc futura tacuiſſent, quæ per Prophetas prędicta ignorare non poſſent, poſteaquã appropinquare cœperunt, uoluerũt ea quaſi prædicere, ne ignari uictiq; putarenẽ. Cum igitur tam longe ante prędictũ eſſet atq; conſcriptum, ut alia interim taceam, illud quod Sophonias Propheta dicit, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabũt B eum unuſquiſq; de loco ſuo, omnes inſulę gentiũ: Aut nõ credebant iſta ſibi euentura, qui in tẽplis gentiũ colebanẽ, & hoc ideo ꝑ ſuos uates ac phanaticos frequẽtare noluerũt: Sicut eorum Poeta Iunonem inducit non omni modo credentẽ, quæ de Turni morte Iupiter dixerat. Iuno aurem ab iſtis poteſtas aerea prædicatur, quæ apud Vergilium ſic loquitur,

Virg. 10 Aeneid.
Nunc manet inſontẽ grauis exitus, aut ego ueri
Vana feror, quod ut ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua qui potes orſa reflectas.

Aut ergo iſta ſibi quæ per Prophetas prædicta nouerãt, poſſe accidere dæmones, hoc eſt poteſtates aereæ dubitabãt, & propterea prædictionẽ eo C rum celebrare noluerũt, & hinc intelligẽdum eſt quales ſint: aut cum ea uentura certiſſime ſcirent ideo per ſua tẽpla tacuerũt, ne iam tunc inciperẽt ab hominibus intelligẽtibus deſeri atq; contẽni, quod de templorũ atq; ſimulachrorũ ſuorũ futura euerſione eis Prophetæ atteſtarenẽ qui eos coli ꝓhibebãt. Nũc uero poſteaquã tempus aduenit quo cõplerentur uaticinia Prophetarũ dei unius, qui iſtos deos falſos dicit, & ne colanẽ uehementiſſime præcepit, cur nõ hoc etiã ipſi cõpertũ prædicere ſinerenẽ, ut inde clarius appareret eos hæc antea uel minime crediđiſſe, uel ſuis cultorib. enũciare timuiſſe: in fine aũt tanquam nihil habentes amplius quod agerent, etiã ibi uoluiſſe ſuã oſtentare diuinationẽ, ubi iam produntur diu ſimulaſſe D diuinitatẽ? Quod aũt dicunt reliqui eorum cultores etiam ſuorũ quibuſdam libris hęc præcognita contineri, quanquã ex rebus impletis conficta putãda ſint quæ in eorũ templis tam longo antea tempore populis eorũ ſi uera eſſent innoteſcere debuerunt, ſicut noſtra non ſolum in Eccleſiis noſtris, uerumetiã (quod ad grauius teſtimoniũ contra omnes inimicos ualet) in Iudæorũ ſynagogis antiquiſſima & notiſſima recitanẽ: nec tamen iſta ipſa quę ab eis uix raro & clanculo proferunẽ, mouere nos debẽt, ſi cuiquam dæmonum extortũ eſt id prodere cultoribus ſuis quod didicerat ex eloquiis prophetarũ uel ex oraculis angelorũ. Quod cur nõ fieret, cum & iſta nõ ſit oppugnatio ſed atteſtatio ueritatis? Illud em̃ quod ſolũ ab ipſis phanaticis flagitandum eſt, nec unquã antea protule- A runt, nec unquã poſtea: niſi ſorte confictũ proferre conabunẽ, aliquid deos ſuos per uates ſuos cõtra deũ Iſrael auſos fuiſſe prodere aut dicere. De quo deo doctiſſimi eorum autores, qui omnia illa legere ac noſſe potuerũt, magis quæſierũt quis deus eſſet, quã deum negare potuerunt. Porrò autẽ deus iſte quẽ nullus eorũ negare auſus eſt uerum deum, quia & ſi negaret, nõ ſolum ſubiaceret debitis pœnis, uerũetiam certis conuincereẽ effectibus: iſte ergo deus, quẽ nemo, ut dixi, illorũ auſus eſt negare uerũ deũ, illos falſos eſſe deos & omnino deſerẽdos, eorũq; templa & ſimulacra & ſacra euertẽda per ſuos uates, hoc eſt ꝓphetas, apta denũciatiõe prædixit, apta poteſtate præcepit, aperta & ueritate cõpleuit. Vnde quis uſq; adeo deſipiat, qui non potius eum colendũ eligat, quẽ coli B nõ prohibẽt quos & colebat? Quem ꝓculdubio cũ colere cœperit, illos utiq; nõ eſt culturus quos ꝓhibet coli quem colit. Quod aũt ipſum eſſent culturæ gentes exterminatis diis falſis quos antea colebãt, a Prophetis eius eſſe prædictũ paulo ante cõmemoraui, & nunc repeto. Præualebit, inquit, dñs aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gẽtium terræ & adorabunt eum unuſquiſq; de loco ſuo omnes inſulæ gẽtium. Neq; enim ſolæ inſulę, ſed ita omnes gentes, ut etiam omnes inſulæ gentium, quãdoquidem alibi nõ inſulas nominat, ſed uniuerſum orbẽ terrarũ, dicens, Cõmemorabuntur & cõuertenẽ ad dominũ, uniuerſi fines terræ: C Et adorabũt in cõſpectu eius, uniuerſæ patriæ gẽtium: Quoniã domini eſt regnũ, & ipſe dominabitur gentiũ. Hæc autem per Chriſtum fuiſſe complenda, & aliis pluribus teſtimoniis, & in eodem ipſo Pſalmo unde hoc commemoraui, ſatis apparet. Cũ em̃ paulo ſuperius futuram paſſionẽ ſuam per Prophetã ipſe loquereẽ, dicens, Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia oſſa mea: Ipſi uero cõſiderauerunt & cõſpexerunt me, diuiſerũt ſibi ueſtimẽta mea, & ſuper ueſtem meã miſerũt ſortẽ: paulopoſt inſertur illud quod poſui. Cõmemorabunẽ & cõuertenẽ ad dominũ, uniuerſi fines terræ &c. Quãquam & per illud teſtimoniũ quod prius adhibui, ubi dictũ eſt, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit om- D nes deos gentiũ terrę: in eo quod poſitũ eſt, pręualebit: ſatis oſtendit hoc etiã prænunciatũ, q̃ Pagani prius oppugnaturi eſſent Eccleſiam, nomenq; Chriſtianũ quantũ ualerent perſecuturi, ut ſi fieri poſſet omnino de terra delereẽ. Et quia eos patiẽtia martyrũ & magnitudine miraculorũ & conſequente fide populorũ erat ſupaturus, ideo ſic ſcriptum eſt, Præualebit dominus aduerſus eos. Non enim diceret, præualebit aduerſus eos: niſi oppugnãdo illi reſiſterẽt. Vnde & in pſalmo ita ꝓphetatum eſt, Vt quid fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterũt reges terrę, & principes cõuenerũt in unũ, aduerſus dominũ & aduerſus Chriſtũ eius. Et paulopoſt dicit, Dñs dixit ad me, filius me⁹ es tu, ego hodie genui te: Poſtula

à me

Etiã demones interdũ docent uerũ deum colendum. VIII

Dæmonũ cultus uinus dei cultum ceſſuros, predictũ a prophetis. Ca. IX

Pſal. 21

Pſalm. 2

à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & poſſeſ-
ſionẽ tuam terminos terræ. Ecce unde dictũ eſt, &
in alio Pſalmo quod ſuperius interpoſui, Cõme-
morabunt & conuertent ad dominũ uniuerſi fines
terræ. His atq; huiuſmodi propheticis documẽtis
prædictũ oſtendit, quod uidemus impleri p Chri-
ſtum, futurũ fuiſſe, ut deus Iſrael quẽ unum uerum
deum intelligimus, nõ in una ipſa gẽte quæ appel
lata eſt Iſrael, ſed in omnibus gentibus coleret, &
omnes falſos deos gentiũ & à tẽplis eorũ & à cor
Paganorũ reliquiæ fruſtra moliant ſua. dibus cultorũ ſuorũ demoliretur. Eant nũc iſti
& adhuc contra Chriſtianam religionẽ, & contra
X uerum dei cultum uanitates priſtinas defenſitare
audeant, ut cum ſtrepitu pereant. Nam & hoc de
Pſal. 9 illis prædictũ eſt, in pſalmo dicẽte propheta. Sedi
ſti ſuper thronũ qui iudicas æquitatem: Increpaſti
gentes & perijt impius, nomen eorũ deleſti in æ-
ternum & in ſeculũ ſeculi. Inimici defecerunt fra-
meæ in finem, & ciuitates eorũ deſtruxiſti. Perijt
memoria eorũ cum ſtrepitu, & dominus in æter-
num permanet. Neceſſe eſt ergo ut impleant om
nia hæc. Neq; quod adhuc audent ipſi pauci qui
remãſerunt, uaniloquas ſuas oſtentare doctrinas,
& Chriſtianos tãquã imperitiſſimos irridere, mo-
ueri debemus, dum in eis impleri ea quæ prædicta
ſunt, uideamus. Ipſa quippe uelut impitia & ſtulti
tia Chriſtianorũ, quæ in humilib. & ſanctis, eiuſq;
diligenter ſtudioſis apparet excelſa & ſola uera ſa
pientia, ipſa, inquam, uelut ſtultitia Chriſtianorũ
eos ad iſtam paucitatẽ redegit, quoniam ſicut di-
1 Cor. 1 cit Apoſtolus, Stultam fecit deus ſapientiã huius
mundi. Deinde ſubiũgit rem mirabilẽ, ſi quis in-
telligat, & ita ſequitur, Nam quoniã in dei ſapien
A tia non cognouit mũdus per ſapientiã deum, pla-
cuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos face-
re credentes. Quoniã quidem Iudæi ſigna petunt,
& Græci ſapientiã quærunt: Nos autem prædica-
mus Chriſtum crucifixũ, Iudæis quidem ſcanda-
lum, Gentibus autẽ ſtultitiam, ipſis uero uocatis
Iudæis & Græcis, Chriſtũ dei uirtutem & dei ſa-
pientiam: quoniã quod ſtultũ eſt dei, ſapiẽtius eſt
hominibus, & quod infirmum eſt dei, fortius eſt
hominibus. Irrideant ergo quantũ poſſunt, tanq;
imperitiam & ſtultitiã noſtram, & iactent doctri-
nam & ſapientiã ſuam: illud ſcio quod iſti irriſo-
res noſtri, pauciores ſunt hoc anno q̃ fuerint prio
re anno. Ex quo enim fremuerunt gentes, & po-
puli meditati ſunt inania, aduerſus dominũ & ad
B uerſus Chriſtũ eius: quando ab eis fundebat ſan-
guis ſanctorũ, & uaſtabatur Eccleſia, uſq; ad hoc
tempus & deinceps quotidie minuent. Nos autẽ
aduerſus eorũ opprobria & ſuperbas irriſiones,
fortiſſimos reddũt oracula dei noſtri, quæ de hac
quoq; re uidemus & gaudemus impleri. Sic enim
nos alloquitur per Prophetã, Audite me qui ſci- Eſa. 51
tis iudicium, populus meus in quorum corde lex
mea eſt: opprobriũ hominũ nolite metuere & de
tractione eorũ ne ſuperemini, nec quod nunc uos
ſpernũt magni duxeritis: Sicut enim ueſtimentũ,
ita per tempus abſument, & ſicut lana à tinea co-
medent, iuſtitia aũt mea in æternũ manet. Legãt
tamen hæc noſtra ſi dignentur, cum ad nos cõtra
dictiones eorum peruenerint, quãtum dominus
C adiuuat, reſpondebimus.

CENSVRA IN LIBRVM DE SPIRITV ET ANIMA.

Opus hoc eſt hominis uariæ multæq; lectionis, & altius ingreſſi philoſophiam Ariſtotelicam quàm fuerat Augustinus, ſed minus exercitati facultate dicendi. Non enim meminit illius Horatiani, Denique ſit quoduis ſimplex duntaxat & unum. Ne titulus quidem ſatis reſpondet argumento. Dicas alibi harenam ſine calce. Adeo quod dictum eſt denuo repetit, & ſubinde nouum ſumit exordium, multa differens locis nõ ſuis, nec à uerbis quibuſdam ſordidioribus temperans qualia ſunt nullatenus, aliquatenus, iocũdari, immediate, ita quod, phantaſticalis. Multa congerit ex libris diui Auguſtini, quos uidetur diligẽtiſsime legiſſe. Cuius non ſenſa modo: ſed & uerba frequẽter recenſet. Admiſcet ſententias aliquot ſuſpectas, quod genus ſunt capite decimotertio. Has, inquit, potentias habet anima, antequam corpori miſceatur: Naturales ſi quidem ſunt ei, nec aliud quàm ipſa anima. Et capite duodecimo de reſurrectione loquens, quum ſenſus, inquit, noſtri corporei uertentur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam, intelligentia in deum mutabitur. Quid hæc ſibi uelint, alij iudicent. Rurſum capite quadrageſimoquinto πλατωνίζει uel ἀρχαγγίζει magis, quiddam ſignificans de cœlo delapſis animabus, ac ſpe redditus ad ſalutẽ. Iterũ capite quadrageſimoſexto ſignificat animas ac dæmones nunc non cruciari, ſed in extremum iudicium ſeruari cruciandos. Aliquoties ſibi parum conſtat in ſententijs. Capite ſexageſimoprimo ſummã eorum quæ prius diſſeruerat hexametris aliquot complectitur. Interdum aſciſcit quædam coactius, uelut capite decimoquarto enumerat nouem corporis foramina. Capite quinto ſatis frigide confert animæ potentias cum nouem angelorum choris. Capite ſexto citat hoc modo Ariſtotelem, Vnde a Philoſopho definita eſt omnium rerum ſimilitudo. Aetate Auguſtini nondum erat tam celebris Ariſtoteles. Nec Auguſtinus uſquam in omnibus ſcriptis ſuis teſtatur ſe quicquam legiſſe, præter libros περὶ ἑρμηνείας & κατηγοριῶν. Rurſus capite trigeſimoſeptimo citat Boetiũ quẽ cõſtat ætate multo poſteriorem Auguſtino fuiſſe. Ioannes Trithemius abbas, recenſet hoc opus in catalogo lucubrationum Hugonis à diuo Victore. Cuiuſcunq; eſt, extra controuerſiam eſt, Auguſtini non eſſe: non indignũ tamen quod legatur, ut commentarium in quo multa reperias non indigna cognitu.

DE SPIRITV ET ANIMA LIBER VNVS.

Præfatio QVONIAM dictum eſt mihi, ut meipſum cognoſcerẽ, ſuſtinere non poſſum me ut habeã incognitũ. Magna nanq; eſt negligentia neſcire quid illud ſit, quo cœleſtia tam pfunde cogitamus, quo naturalia tam ſubtili indagatiõe inueſtigamus, & de ipſo quoq; creatore noſtro tam ſublimia ſcire deſideramus. Non eſt res peregrina nec longe quærenda à nobis: Animus eſt quo iſta ſapim9. Sed eſt ſemper nobiſcũ, adeſt, tractat, loquit, & intus uerſat. Datum eſt illi tam ingenium rerũ ſecreta ſcire, & ſcipſum cognoſcere nõ

poſſe. Paucis ſiquidē licet ipſo animo animū cernere, id eſt, ut ipſe animus ſe uideat. Fieri aūt non poteſt quadam diuina prouidētia, ut inueniendi facultas deſit religioſis animis ſeipſos & deū ſuū pie caſte ac diligēter quærētibus: Idcirco reddam me mihi, imò deo meo cui maxime me debeo, & uidebo quid ſit animus, & quæ ſit patria eius.

Animus quid ſit Cap. I

Animus eſt ſubſtantia quædam rationis particeps, regēdo corpori accōmodata. Animus ſapientia illuſtratus, & ſuū principiū reſpicit, & ſeipſum cognoſcit, & ꝙ ſit indecorū ut extra ſe quærat, quod in ſeipſo poſſit inuenire, intelligit. Corporeis uero paſſionibus cōſopitus, & per ſenſibiles formas extra ſemetipſum abductus, oblitus eſt quid ſit, & ꝗd fuit. Et quia nihil aliud ſe fuiſſe meminit, nihil præter quod uidet̃ ſe eſſe credit. Solo ſenſu circa corpora, & imaginatione circa corporum ſimilitudines & locorū uerſatur, & in eis ſiue uigilando, ſiue dormiēdo diſtrahitur. Cū uero ab hac diſtractione per purā intelligentiā aſcendens in unū ſe colligit, rationalis dicit̃.

Ratio

Ratio ſiquidem eſt animi aſpectus quo per ſeipſum uerum intuetur:

Ratiocinatio

Ratiocinatio uero, eſt ratiōis inquiſitio. Quare illa opus eſt ad uidendū, iſta ad inquirendum.

Animus ſeipſum intelligit Cap. II

Animus inuiſibilis eſt. Neq; enim aliter inuiſibilia cernere ualeret. Viſibilia per corpus uidet, inuiſibilia per ſe, & in eo ſe uidet, quod inuiſibilē ſe uidet. Videt̃ tamē in corpore per corpus, ſicut ſenſus in litera manet, & per literā uidetur. Animus corporis dominator, rector, & habitatot uidet ſeipſum per ſemetipſum: Nō quærit auxilium corporaliū oculorū, imò uero ab omnibus corporeis ſenſibus tanꝗ impedientibus, & perſtrepētibus abſtrahit ſe ad ſe, ut uideat ſe in ſe, ut nouerit ſe apud ſe. Et cū uult deum cognoſcere, eleuat ſe ſup ſe mentis acie. Nō enim aliquid tale eſt deus, qualis eſt animus, nō tamen uideri niſi animo poteſt, nec ita uideri ut animus poteſt. Incōmutabilis ſiquidē eſt ueritas ſine defectu ſubſtātiæ. Nō talis eſt animus: Sed deficit & ꝓficit, nouit & ignorat, meminit & obliuiſcitur. Modo uult, & modo nō uult. Diffuſus cogitationib. atq; conſilijs, huc atq; illuc uagat̃. Cōſiderando ſpectat omnia: Videt abſentia, trāſmarina uiſu ambit, & ꝑcurrit aſpectu, abdita ſcrutat̃. Et uno momēto ſenſus ſuos per totius orbis fines, & mūdi ſecreta circumfert. Deſcendit ad inferna, aſcēdit inde, uerſat̃ in cœlo, adhæret Chriſto, coniungit̃ deo: Ipſe ſiquidem eſt eius patria & habitatio, ad cuius ſimilitudinē factus eſt. Quiſquis ergo ſe talē reddi deſiderat, qualis à deo factus eſt, id eſt ſimilem deo, redeat ad ſe, & ſtet in ſe, & ſic intra ſemetipſum quęrat & uideat unde conſtet homo, & ex qua ſui parte factus ſit ad imaginē dei.

Homo quibus conſtet, Ca. III

Ex duabus ſubſtātijs cōſtat homo, anima, & carne. Anima cū ratiōe, carne cū ſenſibus ſuis: quos tamē ſenſus non mouet caro abſq; animæ ſocietate: Anima uero ratiōale ſuū tenet ſine carne.

Vires animæ Cap. IIII

Eſt ſiquidē rationalis, concupiſcibilis & iraſcibilis. Per rationalitatē habilis eſt illuminari ad aliquid cognoſcendū infra ſe, & ſupra ſe, in ſe, & iuxta ſe. Cognoſcit ſiquidē deum ſupra ſe, & ſe in ſe, & angelos iuxta ſe, & quicquid cœli ambitu continetur infra ſe.

Vis concupiſcendi

Per cōcupiſcibilitatem & iraſcibilitatē habilis eſt affici ad aliquid appetendū uel fugiendū, amandū uel odiendum: Et ideo de rationalitate omnis ſenſus orit̃ animæ, de alijs omnis affectus.

πάθη 4

Affectus uero quadripertitus eſſe dignoſcit̃: dū de eo quod amamus, iam gaudemus, uel gaudēdū ſperamus: & de eo quod odimus, iam dolemus, ſiue dolendum metuimus: Et ob hoc de cōcupiſcibilitate gaudiū & ſpes, & de iraſcibilitate dolor & metus oriunt̃. Qui quidem quatuor affectus animæ omniū ſunt uitiorū & uirtutū quaſi quædam principia, & communis materia. Affectus ſiquidem operi nomē imponit. Et quoniā uirtus eſt habitus mentis bene compoſitæ, cōponendi & inſtituendi atq; ordinādi ſunt dicti affectus ad id quod debent, & quomodo debent, ut in uirtutes proficere poſſint, alioquin in uitia facile deciderēt.

Virtutes 4

Cum igit̃ prudēter, modeſte, fortiter & iuſte amor & odiū inſtituunt̃, in uirtutes exurgūt, prudentiā ſcilicet & temperantiam, fortitudinē atq; iuſtitiā, quæ quaſi origines & cardines ſunt omniū uirtutū. Et hæc omnia cum affectuoſe & uirtuoſe in anima conſtituunt̃, per odiū mundi, & ſui, proficit in amorem dei & proximi: per contemptū temporaliū & inferiorū, creſcit in deſideriū æternorū & ſupernorū. Senſus uero unus eſt in anima, & quod ipſa. Et cum corpus non ſit, corporeus dicitur, quia corpus non tranſcendit, uel quia à corporeis exercet̃ inſtrumentis: unde & ob numerū inſtrumentorū quinq; pertitus dicit̃, cum intus nō ſit niſi unus: Veruntamē propter uaria exercitia uariat̃ & uarie nuncupat̃.

Animi uires 5

Dicitur nanq; ſenſus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia: Et hæc omnia in anima nihil aliud ſunt ꝙ ipſa, aliæ & aliæ proprietatis inter ſe propter uaria exercitia, ſed una eſſentia ratiōis & una anima: proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia una: ſecundū exercitiū multa ſunt, ſecundum eſſentiā uero unū ſunt in anima & idē quod ipſa. Et ſicut mundus iſte uiſibilis quinq; pertita quadā diſtinctiōe eſt ordinatus, terra ſcilicet & aqua, aere, & æthere, ſiue firmamēto, & ipſo quoq; ſupremo cœlo quod empyreū uocāt: Sic animę in mundo ſui corporis peregrināti quinq; ꝓgreſſus ſunt ad ſapientiā, ſenſus ſcilicet, imaginatio, ratio, intellectus, & intelligētia. Quinq; enim progreſſionibus rationalitas exercet̃ ad ſapientiā, & quatuor affectibus ad charitatem: quatenus nouē iſtis ꝓgreſſionibus in ſemetipſa proficiēs anima, ſenſu & affectu, quaternis quibuſdam pedibus, quæ ſpiritu uiuit, ſpiritu ambulet, uſq; ad cherubin & ſeraphin, id eſt, uſq; ad plenitudinē ſcientiæ, & regnum charitatis, habeatq; anima per exercitium uirtutes quarum facultates habet per naturā.

Vbi gratia? Frigida collatio uirtutū animæ cum choris angelorum Cap. V

Et hos progreſſus nominibus & ordinibus angelorum comparare prudenti lectori relinquo. Facile ſiquidē erit ei, ſi ſciat aptare ſenſum qui primus animę nuncius eſt, angelis qui nuncij uocant̃: imaginationem archangelis, quæ plura quàm ſenſus percipit. Timorē uirtutibus, dolorē poteſtatibus.

Qui

Qui enim metu ſuppliciorū perterritus, & dolore peccatorū compunctus, contemnit mundū & ſeipſum, cum uirtutibus facit miracula, cum poteſtatibus fugat dæmonia: maius nāq; eſt cōtemnere ſeipſum, ꝙ mundū, quem multi propter uanitatem contēpſerunt. Rationē aſſignamus principatibus: nā ſicut illi præſunt, & principantur ſubiectis ſpiritibus, ſic ratio ſenſibus atq; affectibus. Amorē proximi ſiue gaudiū dominationibus: recte nanq; alijs dominātur qui omnes amant, & de profectu omniū gaudēt. Intellectū thronis: throni ſedes dicūtur, quia in eis deus ſedet. Intelligere etiā debes, quoniā in cordibus noſtris deus habitat per fidem, per ſanctificationē, per pacē, per dilectionem, quoniā deus eſt pacis & dilectionis. *B* Intelligentiā aptamus cum cherubin. Illi nāq; ſpiritus tanto perfectiore ſcientia pleni ſunt, quanto diuinitatē dei in intimis cōtemplātur. Intelligētia nanq; animæ uis eſt quæ immediate deo ſupponitur, cernit ſiquidem ipſum & quæ in ipſo ſunt. Spem ſiue deſiderium ſiue amorem dei, ſeraphin: Deus nanq; eſt ſpes omniū finiū terræ, cuius uultum tota terra deſiderat: & in quē ſeraphin ꝓſpicere deſiderāt, tota ſpes noſtra & deſideriū noſtrū eſt. Odiū mundi, uirtutibus: odium ſui, poteſtatibus: rationē principatibus: amorē proximi dominationibus: intellectum thronis: intelligentiā cherubin: amorē dei ſeraphin. Timor nanq; de ſupplicijs & dolor de peccatis faciūt cōtemptū mundi & ſui, ut cum uirtutibus faciant miracula, & cū *C* poteſtatibus expellāt dæmonia. Spes de promiſſis & gaudiū de præmijs faciunt amorē proximi & dei.

Veſtigia trinitatis in anima à quo. Cap. VI

Anima ad ſimilitudinē totius ſapientiæ facta, omniū rerū in ſe gerit ſimilitudinē. Vnde & à Philoſopho definita eſt omniū rerum ſimilitudo. Habet ſiquidē in ſe uires quibus omnia apprehendit, ſiue inueſtigat, & omnibus ſimilis exiſtit, cū ſit una. Similis eſt terræ per ſenſum, aquæ per imaginationē, aeri per rationē, firmamēto per intellectum, cœlorū cœlo per intelligentiā. Similis eſt lapidibus per eſſentiā, arboribus per uitā, animalibus per ſenſum & imaginationē, hominibus per rationē, angelis per intellectum, deo per intelligentiā. Et ſicut deus eſt omnib. captibilis & participabilis, ſic anima omniū eſt capax. Captibilis & participabilis omnibus eſt deus, quia naturali *D* ſuo munere & uſu ex munere participatur ab omnibus per eſſentiā qua ſunt, & ſecundum illam ad idoneā ſpeciē qua ab alijs differūt, & ſecūdum utrūq; ad congruū uſum quo proficiūt. Tria hæc omni homini exiſtēti inſunt, quaſi quædam ueſtigia, ſummæ eſſentiæ, imaginis, & muneris, id eſt trinitatis patris & filij & ſpirituſſancti. Entitas quippe eſt in patre, quia pater non habet patrē de quo ſit: filius de patre eſt ut ſit, atq; ut illi coæternus ſit.

Ex Hilario

Imago enim ſi perfecte implet illud cuius eſt imago, coæqualis eſt illi. Species eſt in imagine, id eſt pulchritudo, congruentia, æqualitas prima & ſumma, ſimilitudo prima & ſumma uita, primus & ſummus intellectus. Vſus eſt in munere, Munus patris & filij ſpirituſſanctus eſt. Vſus ergo in munere eſt, id eſt, delectatio, gaudium, lætitia, fœlicitas, ſuauitas. *A* Ille nanq; ineffabilis complexus patris & imaginis, non eſt ſine perfectione, ſine charitate, ſine gaudio: Sic in illa trinitate ſumma eſt origo omniū rerum, perfectiſſima pulchritudo, & beatiſſima dilectio, nobis aūt omnis uſus diuinitatis eſt ex munere. Quodāmodo nāq; quaſi propior uidetur nobis eſſe ſpirituſſanctus, utpote patris & filij munus. Ex ipſo nimirū eſt omnis uſus gratiæ cū patre & filio: Ipſe enim regit & erudit, cōſolatur & perducit Eccleſiā ad Chriſtum, quam ipſe ſimul ſine macula & ruga iudicaturus tradet regnū deo & patri. Sic à patre per filiū & ſpiritūſanctum, uel potius in ſpiritu diuina ad nos deſcēderunt. Pater ſiquidē tradidit filium *B* ſuum quo redimeret ſeruos, miſit ſpiritūſanctum quo ſeruos adoptaret in filios: Filiū dedit in precium redemptionis, ſpiritūſanctum in priuilegiū adoptionis, ſe deniq; totū ſeruat in hæreditatem adoptatis. Nemo ergo de dei pietate diffidat, quoniam maior eſt eius miſericordia ꝙ noſtra miſeria, & quiſquis ad eū toto corde clamauerit, exaudiet illum, quoniā miſericors eſt. Tardius ſiquidem ei uidetur peccatori ueniam dare, ꝙ ipſi peccatori accipere. Sic enim feſtinat abſoluere reum à tormento cōſciētiæ ſuæ, quaſi plus eum cruciet paſſio miſeri, quàm ipſum miſerum cōpaſſio ſua.

Anima capax omnium. VII

Capax eſt omniū anima, quia per rationalitatem ad cognitionē, & per cōcupiſcibilitatem ad dilectionē uniuerſitatis capax inuenitur. Sūt enī *C* duo in anima, & ſunt id quod anima, naturalis ſenſus cognoſcens omnia & dijudicās inter omnia: naturalis affectus, quo ſuo ordine & gradu diligat omnia. Verūtamen facultates & quaſi inſtrumēta cognoſcēdi & diligēdi habet ex natura, cognitionē tamē ueritatis & ordinē dilectionis nequaquā habet niſi ex gratia. Facta ſiquidem à deo mēs rationalis ſicut eius imaginē ſuſcepit, ita cognitionē & amorē. Vaſa nāq; quæ creatrix ſapientia format ut ſint, adiutrix gratia replet ne uacua ſint, ſi ſtrenuum operariū inuenerit.

Anima rurſum quid. Cap. VIII

Anima eſt ſubſtātia rationalis, intellectualis, à deo facta ſpiritalis, nō ex dei natura, ſed potius creatura ex nihilo facta, in bonū malumq; cōuertibilis. Et ideo aliquatenus eſt mortalis inquātū in deterius mu- *D* tari, & à uoluntate dei cuius participatione bona fit, alienari poteſt: Et aliquaten⁹ immortalis, quoniā ſenſum, quo ei poſt hāc uitā uel bene uel male ſit, amittere nō poteſt: Nō ꝗ pro actis ante carnē geſtis meruerit ut in carne includeretur, ut quidā uoluerūt, ſed nec ideo poteſt eſſe in homine ſine ſorde peccati, niſi à Chriſto fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima uenit, ut ſi ſecūdū eius præceptū agere uellet, mercedē acciperet uitæ æternæ atq; ſocietatis angelorū: Si autē cōtēneret, pœnas iuſtiſſimas & amariſſimas lueret, ſiue doloris cōtinui, ſiue ignis æterni.

Senſus triplex hominis. IX

Anima uero ex eo dicta eſt, quod animet corpus ad uiuendū hoc eſt uiuificet. Spiritus eſt ipſa anima ꝓ ſpiritali natura, uel pro eo ꝙ ſpiret in corpore appellatus eſt ſpiritus. Anima & ſpiritus idem ſunt in homine,

quãuis aliud notet ſpiritus, & aliud anima. Spiritus nanq; ad ſubſtantiã dicitur, & anima ad uiuificationẽ. Eadẽ eſt eſſentia, ſed proprietas diuerſa: Nam unus & idẽ ſpiritus ad ſeipſum dicitur ſpiritus, & ad corpus anima. Spiritus eſt inquantũ eſt ratiõe prædita ſubſtãtia rationalis: anima inquantũ eſt uita corporis, de qua dictũ eſt: Qui perdiderit animã ſuã ꝓpter me, ſaluã faciet eã: id eſt, quiſquis propter deũ uitã hãc quæ nũc corporis uiuificatione ex anima tẽporaliter mortalis cõſtat, libẽter deſpexerit, in futuro eandẽ corporis, nõ ſolum animæ uitam æternã & immortalitatem recipiet. Humana quidẽ anima, q̃ in corpore habet eſſe & extra corpus, pariter anima & ſpiritus uocari poteſt: nõ duæ animæ, ſenſualis & rationalis, altera qua homo uiuat, & altera qua ut quidã putant, ſapiat: ſed una atq; eadẽ anima in ſemetipſa uiuit per intellectũ, & corpori uitã præbet per ſenſum. Humanum nãq; corpus nec uiuere nec naſci poteſt ſine anima rationali, uegetat̃ tamẽ & mouetur & creſcit & humanã formã in utero recipit, priuſquã animã rationalẽ recipiat. Sicut etiã uirgulta & herbas ſine anima moueri & incrementum habere uidemus. Duplex eſt quidẽ uita animę, alia qua uiuit in carne, & alia qua uiuit in deo. Duo ſiquidem in homine ſenſus ſunt, unus interior, & alius exterior, & uterq; bonũ ſuũ habet in quo reficit̃. Senſus interior reficitur in cõtemplatione diuinitatis, ſenſus exterior in cõtẽplatione humanitatis. Propterea enim deus homo factus eſt, ut totũ hominẽ in ſe beatificaret, & tota conuerſio hominis eſſet ad ipſum, & tota dilectio hominis eſſet in ipſo, cum a ſenſu carnis uideret̃ per carnẽ, & à ſenſu mentis uideretur per diuinitatis contẽplationẽ. Hoc aũt erat totũ bonũ hominis, ut ſiue ingrederetur ſiue egrederetur paſcua in factore ſuo inueniret, paſcua foris in carne ſaluatoris, & paſcua intus in diuinitate creatoris. Hoc bonũ magnũ ſecutũ eſt malũ, quoniã perdito bono quod intus erat, egreſſa eſt anima ad bona aliena quæ foris erãt, & pactũ fecit cum delectationibus ſeculi, requieſcẽs ſuper illas, nõ attendẽs abſentiã boni ſui interioris, eo ꝙ cõſolationes ſuas cerneret in bonis alienis. Nam cum exterior ſenſus carnalis bono ſuo utitur, interior ſenſus mẽtis quaſi obdormit. Nõ eñ cognoſcit bona interioris ſenſus qui iucunditate bonorũ exteriorũ capitur. Nã qui in carne uiuit, in carne ſentit, & dolores carnis fugit inquantũ poteſt: uulnera autem animæ prorſus ignorat, nec medicinã quærit in eis. Cum aũt mortuus fuerit ſenſus animæ quo uiuit in carne, tunc uiuificari incipiet ſenſus ille quo ſentiet ſemetipſum, & tunc ſciet dolores ſuos, & incipiet ſentire uulnera ſua tãto grauius quanto propius. Magis enim obeſt malũ quod eſt magis intimũ, & magis prodeſt bonũ quod magis eſt intimum.

Cap. X

Spiritus dicit̃ multis modis. Dicitur nãq; ſpiritus deus, & aer iſte, & flatus aeris, qui à corde receptus, & inde per totũ corpus emiſſus mortaliũ uitã flatu neceſſario cõtinet. Iſte tamẽ ſpiritus iure anima dici nõ poteſt, quia aeris uarietate diſſoluitur. Dicit̃ ſpiritus anima, ſiue hominis, ſiue pecoris. Dicitur ſpiritus mẽs rationalis, ubi eſt quædam ſcintilla tanq; oculus animæ ad quẽ pertinet imaginatio & cognitio dei. Oculus animæ eſt mẽs ab omni corporis labe pura, mẽtis aſpectus eſt ratio, intellectus uiſio. Tria hæc omni animæ neceſſaria ſunt, ut ſanos oculos habeat, ut aſpiciat, ut uideat. Sanos oculos habet, cũ à mortaliũ cupiditatibus eſt purgata atq; remota. Aſpicit, cũ in dei lumine cõtemplationis oculos figit. Videt cũ in illa cõtemplatione conſpicit, quãta ſint gaudia, quãta lætitia, quãta ſecuritas, ſerenitas, & quãta iucũditas. Sanitas facit illã ſecurã, aſpectus rectam, uiſio beatã. Cũ enim fuerit ab omni fece libera maculiſq; diluta, tũc ſe deniq; in ſeipſa liberaliſſime tenet, & nihil ſibi metuit, aut ulla ſua culpa quicq; angit̃: & tũc ingenti quadã & incredibili fiducia pergit in deũ, id eſt in ipſam contẽplationẽ ueritatis: aſpectum ſiquidẽ rectum ſequit̃ ipſa uiſio dei, quæ eſt finis aſpectus. Sic anima prius ſanatur, ſanata introducit̃, introducta reficitur. Spiritus etiã eſt quædã uis animæ, mẽte inferior, ubi corporaliũ rerũ ſimilitudines exprimũtur. Nec ipſe ſpiritus corpus eſt, ſed corpori ſimilis. Quæ eñ ſpiritu uidentur, nõ ſunt corporalia, ſed corporalibus ſimilia. Facies ſiquidẽ hominis & nobis forinſecus nota eſt, & in memoria noſtra habet imaginẽ ſuã, incorporalẽ quidẽ, ſed corpori ſimilem. Mundi quoq; iſtius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præſto eſt, & in memoria noſtra habet imaginẽ ſuã, incorporalẽ quidem, ſed corpori ſimilẽ, ad quã recurrimus cũ clauſis oculis eã cogitamus. Quod enim ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco eſt, hoc eſt ad animi aciẽ ſimilitudo corporis in memoria: & quod eſt intentio uoluntatis ad corpus uiſum: uiſionemq; copulandã, hoc eſt eadẽ intẽtio uolũtatis ad copulandã imaginẽ coporis quæ eſt in memoria & uiſione cogitãtis. Ille ſpiritus dicit̃ factus ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei, in quo eſt cognitio ueritatis, & amor uirtutis. Imago ſiquidẽ eſt in cognitiõe, & ſimilitudo in dilectione. Imago, quia rationalis: & ſimilitudo, quia ſpiritalis. Hæret ſiquidẽ ueritati nulla interpoſita ſubſtãtia rationale noſtrũ, quo ratiocinamur, intelligimus, & ſapimus, ſpiritũ dicimus. Hunc aũt ſpiritũ Apoſtolus mentẽ uocat, cum dicit: Renouamini ſpiritu mẽtis ueſtræ, id eſt, mẽte. Nihil enim aliud eſt ſpiritus mẽtis, ꝙ̃ mens: ſicut corpus carnis, nihil aliud eſt ꝙ̃ caro. Mẽs autẽ dicitur à μήνη. Mene autem Græce, Latine dicitur luna. Et ſicut luna creſcit & deficit, & uaria uiciſſitudine cõmutatur, in id tamen quod fuit quadã perfecta nouitate ſe reſtituit: ſic mens nunc caput ſummis inſerit, nunc decidit in infimis, nunc ſeſe inſerẽs ſibi ueris falſa redarguit: modo ad corporalia regenda deflectitur, modo æternis rationib. inſpiciendis uel conſulẽdis adhæreſcit. Ratio ſiquidem eſt mẽtis aſpectus quo bonũ & malum diſcernit, uirtutes eligit, deumq; diligit. Mens uniuerſorũ capax, & omniũ rerũ ſimilitudine inſignita, omnia eſſe dicitur naturali quadã potentia, &

naturali

Margin notes: Luc. 9 · Foetus · A · B · C · D · Ephes. 4 · Quòd in mẽte emineat intelligentia. XI · Mens omnia δυνάμει

naturali dignitate. Idcirco inuiſibiles rerũ cauſas
per intelligentiã cõprehẽdit, & uiſibiles actualiũ
formas per ſenſuum paſſiones colligit. Et ſiue per
ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue per intelligentiã ad
inuiſibilia aſcẽdat, rerũ ſimilitudines ad ſeipſam
trahit, præſentia cognoſcit, abſentia intelligit, i-
gnota inquirit, & in inuẽtis uerſat̃. Rationale &
intellectuale lumẽ, quo ratiocinamur, intelligim⁹
& ſapimus, mẽtẽ dicimus, quæ ita facta eſt ad ima
ginẽ dei, ut nulla interpoſita natura ab ipſa uerita
Prius dicebatur à μένειν te formetur. Mẽs enim ex eo dicta eſt ꝙ emineat
in anima: Præſtantior ſiquidẽ uis animæ eſt, à qua
procedit intelligẽtia. Per intelligentiã utiq; ipſam
ueritatẽ intelligit, per ſapientiã diligit. Sapientia
nãq; eſt amor boni ſiue ſapor boni, à ſapore ſiqui
dẽ dicitur. Mẽtis uiſio eſt intelligẽtia, guſtus, ſapi
entia. Illa cõtemplat̃, iſta delectat̃. Cũ ab inferio-
rib. ad ſuperiora uolumus aſcẽdere, prius occur-
rit nobis ſenſus, deinde imaginatio, poſtea ratio,
intellectus & intelligẽtia, & in ſummo eſt ſapien-
tia. Sũma nanq; ſapiẽtia ipſe deus eſt. Sapiẽtia ho-
minis eſt pietas, id eſt, cultus dei. Sẽſus ea uis ani-
mæ eſt quæ rerũ corporearũ corporeas recipit for
mas præſentes: Imaginatio eſt ea uis animę quę re
rũ corporearũ corporeas recipit formas, ſed ab-
Differunt ſenſus & imaginatio ſentes. Sẽſus nãq; formas in materia ꝑcipit, imagi-
natio extra materiã: & ea uis quæ exterius forma
ta ſenſus dicit̃, eadẽ traducta uſq; ad intimũ, ima-
ginatio uocat̃. Imaginatio nãq; de ſenſu orit̃, & ſe
cundũ eius diuerſitates, ipſius quoq; eſt uariatio.
Multa uidet anima carnalib. oculis, multa etiam
phãtaſtica imaginatiõe cõcipit: & ubiq; quaſi dif-
funditur, mouet̃, erigitur, & fluctuare uidet̃: nõ à
Dimenſio animæ ſe egrediẽs, ſed in ſemetipſa tanq; in magno ꝑcur
rens ſpatio peruagat̃: nõ exit ad illa, ſed tractatib.
ſuis ſibi illa repræſentat. Habet ſiquidẽ in ſe quaſi
quandã latitudinẽ, lõgitudinẽ, & altitudinẽ. Nam
per charitatẽ deũ & omes fideles ſibi cõplectitur:
ꝑ meditationẽ rerũ uniuerſa quæ à principio mũ-
di uſq; ad finẽ deus ꝑpter ſalutẽ noſtrã operatus
eſt meditat̃: per cõtemplationẽ, quæ ſurſum ſunt
cœleſtia cõtemplat̃. Ratio eſt ea uis animæ quę re
rũ corporearũ naturas, formas, differẽtias, propria
& accidẽtia percipit: omia incorporea, ſed nõ ex-
tra corpora, niſi ratiõe ſubſiſtentia. Abſtrahit eñ
à corporib. quæ fundant̃ in corporibus, nõ actio
ne, ſed cõſideratiõe. Natura nãq; ipſius corporis
ſecundũ ꝙ omne corpus, corpus eſt, nullum utiq;
corpus eſt. Intellectus ea uis animæ eſt quæ inuiſi
bilia ꝑcipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & o-
mnẽ ſpiritũ creatũ. Intelligentia ea uis animæ eſt
quæ immediate ſupponit̃ deo: Cernit ſiquidẽ ip-
ſum ſummũ uerũ & uere incõmutabilẽ. Sic ani-
ma ſenſu ꝑcipit corpora, imaginatiõe corporũ ſi-
militudines, ratiõe corporũ naturas, intellectu ſpi
ritũ creatũ, intelligẽtia ſpiritũ increatũ. Et quicqd
ſenſus percipit, imaginatio repræſentat, cogitatio
format, ingeniũ inueſtigat, ratio iudicat, memo-
ria ſeruat, intellectus ſeparat, intelligẽtia cõprehẽ
dit, & ad meditationẽ ſiue cõtemplationẽ addu-
cit. Ingeniũ eſt uis ea animæ, ſiue intẽtio, qua ani-
ma ſe extẽdit & exercet ad incognitorũ cognitio
A nem. Ingeniũ ſiquidẽ exquirit incognita, ratio di-
ſcernit inuẽta, memoria recõdit iudicata & offert
adhuc iudicãda. Sic fit aſcẽſus ab inferiorib. ad ſu-
periora, & ima à ſummis dependent. Intellectus
nãq; quędã imago & ſimilitudo intelligẽtiæ eſt, ra
tio intellectus, rationis phantaſticus ſpiritus, cui
etiã ſupremũ corporis corpus, id eſt, ignis quadã
ſimilitudine iungitur, & igni aer, & aeri aqua, &
aquæ terra. Sẽſus informat imaginationẽ, imagi-
natio rationẽ, & facit ſcientiã ſiue prudentiã. Rur
ſum rationi occurrẽs diuina prudentia, informat
eã & facit intelligentiã ſiue ſapientiã. Eſt itaq; in
ratiõe quiddã ad ſuperna & cœleſtia intendẽs, &
id dicit̃ ſapiẽtia: & eſt quiddã ad tranſitoria & ca- *Sapientia*
duca reſpiciẽs, & id uocat̃ prudẽtia. Hæc duo ex *Prudentia*
B ratiõe ſunt, & in ratiõe cõſiſtũt. Et diuidit ſe ratio
in duo, ſcilicet in ſurſum & deorſum: ſurſum in ſa-
pientiã, deorſum in prudẽtiã, quaſi in uirũ & mu-
lierẽ, ut uir ſit ſuperior & regat, mulier inferior &
regat̃. Vnde dictũ eſt: Melior eſt iniquitas uiri, ꝗ̃
benefaciẽs mulier. Melior ſiquidẽ eſt ꝗ per cœle- *Eccli 42*
ſte deſideriũ accẽſus, carnẽ neceſſaria etiã ei ſub-
trahẽdo affligit, ꝗ̃ ꝗ per carnalẽ affectũ reſolutus,
per omia quæ cõmoda ſunt ei ſatisfacere cõtẽdit.

Senſus iuuat̃ exterius, quia oculus carnis, ꝗ̃uis *Senſus & eius oper. Cap. XII*
ex natura facultatẽ uidendi habeat, nunq; tamen
per ſe cõſequitur uiſionẽ, nec auris auditũ niſi ex
beneficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatio iu-
uatur exterius, quia ex ſenſibilib. concipit̃. Ratio
iuuatur interius, quia ſpiritus rationalis ex dono
C creatoris habilis ad cognoſcẽdũ uerũ & diligẽdũ
bonum, niſi interioris lucis radio fuerit perfuſus,
& calore ſuccẽſus, nunq; cõſequitur ſapiẽtiæ co-
gnitionẽ uel charitatis affectũ. Intellectus & intel
ligẽtia iuuant̃ ſuperius, quia deus ignis & lux eſt.
Lux ergo ſplẽdorẽ emittẽs ex ſe quẽ retinet in ſe,
illuminat intelligentiã ad cognitionem ueritatis.
Ignis uero calorẽ de ſe emittẽs, ſed nõ amittẽs, in-
flãmat affectũ ad amorẽ uirtutis. Et ſicut ſolẽ non
uidet oculus niſi in lumine ſolis: ſic uerũ ac diui-
nũ lumen nõ poterit intelligẽtia uidere niſi in ip-
ſius lumine: Dñe, inquit Propheta, in lumine tuo
uidebimus lumen. Cũ enim mortale hoc induerit *Pſal. 35*
immortalitatẽ, & corruptibile hoc induerit incor *1 Cor. 15*
ruptibilitatẽ, tũc mente pariter & corpore ſpirita-
les effecti ſecundũ modulũ noſtrũ per mẽtis illu-
D minationẽ omnia ſciemus, & per corporis incor-
ruptibilis leuitatem ubiq; eſſe poterimus. Volabi
mus mẽte per contemplationẽ, uolabimus & cor
pore per incorruptionẽ. Diſcernem⁹ mẽte, diſcer
nemus & corpore, cũ ſenſus noſtri corporei uer-
tent̃ in rationẽ, ratio in intellectũ, intellectus in in
telligentiã, intelligẽtia in deũ mutabit̃. Senſu uiſi
bilia percipiũtur, in imaginatione cõtinentur uiſi
biliũ imagines & ſimilitudines, ad rationẽ perti-
nent uiſibiliũ rationes & definitiones, & inuiſibi
lium inueſtigationes, ad intellectum & intelligẽ-
tiam ſpectant ſpiritaliũ & diuinorum comprehen
ſiones & cõtẽplationes. Senſus uero & imagina-
tio ad rationem nõ aſcendunt, ſed infra remanen-
tes

tes eam aliquatenus deducere poſſunt, & quaſi à
longe quædã oſtẽdere, ad quæ nõ poſſunt perue-
nire. Simili quadã proportione intellectũ & intel
ligentiã ratio iuuare poteſt, ſed ad ſtatum eorum
nõ ualet aſcẽdere, quoniã metas ſuas & fines ſuos
proprios habet quos trãſcendere non poteſt. Sen
ſum & imaginationẽ cum cæteris animalib. com-
munia habemus: Vident ſiquidẽ uiſibilia & uiſo-
rum recordantur. In quibuſdam etiã ſenſibus nos
ſuperant, quoniã iuſtum fuit ut brutis animalibus
quibus nil dandum erat in intellectu, aliquid am
plius daretur in ſenſu. Et econtrario tanto maior
neceſſitas inducitur homini exercendæ rationis,
quãto maiorẽ defectum patitur ſenſualitatis. Ra-
tio autẽ inde incipit, unde aliquid occurrit quod
nobis cũ animalibus nõ ſit cõmune. Quædã ergo
ſunt infra rationẽ, quædam iuxta rationẽ, quædã
ſupra rationẽ. Infra rationẽ ſunt quæ ſenſu perci-
pimus, ſicut dura & mollia, calida & frigida, cãdi-
da & nigra. Iuxta rationem ſunt & peruia rationi,
quæ ratiõe percipimus, ſicut cõmoda & incõmo-
Ratio quid ſit da, uera & falſa, iuſta & iniuſta. Ratio ſiquidẽ eſt
quidã animi motus uiſum mẽtis acuens, ueraq; à
falſis diſtinguẽs. Supra rationẽ ſunt quæ nec ſen-
ſus docet nec ratio perſuadet, ſed aut diuina reue-
latione cõprehenduntur, aut diuinarũ ſcriptura-
rum autoritate credũtur, ſicut deũ in una ſubſtan-
tia trinũ, & in tribus perſonis ſubſtãtialiter unum.
Deus ſiquidẽ eſt rerum uniuerſitas, ita ꝙ nulla ſin
gularũ: & ideo motibus ratiõis non ſubiacet, quia
Definitio animæ & explanatio eius. XIII ratio non eſt niſi de re aliqua. Anima eſt ſpiri-
tus intellectualis rationalis, ſemper uiuens, ſem-
per in motu, bonæ malæq; uoluntatis capax: Se-
cundũ benignitatẽ creatoris, atq; ſecundũ ſui o-
peris effectus uarijs nũcupatur nominibus. Dici-
tur nanq; anima dũ uegetat, ſpiritus dum cõtem-
platur, ſenſus dum ſentit, animus dum ſapit, dum
intelligit mens, dũ diſcernit ratio, dũ recordatur
memoria, dum uult uoluntas. Iſta tamen nõ diffe-
runt in ſubſtãtia quẽadmodũ in nominibus, quo-
niam omnia iſta una anima eſt, proprietates qui-
dem diuerſæ, ſed eſſentia una. In ſpiritu tamen &
anima poteſt eſſe differẽtia, quia omnis anima eſt
ſpiritus, ſed nõ omnis ſpiritus eſt anima. Animæ
duplices ſunt actiones. Alio nãq; cõſilio erigitur
ad deũ, alio inclinatur ad carnẽ. Inclinatur autem
ſic: Cũ ſit ſubtilis & inuiſibilis, uideri non poteſt,
ſed per potẽtias ſuas ſe extendit & oſtendit. Per
concupiſcibilitatẽ nanq; appetit, per iraſcibilita-
tem contẽnit, per rationalitatẽ inter utrũq; diſcer
nit. Tota animæ eſſentia in his potentijs ſuis cõſi-
ſtit, nec per partes diuiditur cũ ſimplex ſit & indi-
uidua. Et ſi aliquãdo partes habere dicitur, ratio-
ne potius ſimilitudinis ꝗ ueritate compoſitionis
intelligendũ eſt. Simplex ſubſtãtia eſt anima, nec
aliud nec minus eſt ratio in ſubſtantia ꝗ anima,
nec aliud nec minus iraſcibilitas uel cõcupiſcibi-
litas ꝗ anima, ſed una eademq; ſubſtãtia ſecundũ
diuerſas potentias diuerſa ſortitur uocabula. Has
potentias habet antequã corpori miſceatur. Na-
turales ſiquidẽ ſunt ei, nec aliud ſunt quàm ipſa.

Tota nanq; animæ ſubſtantia in his trib. plena &
A perfecta conſiſtit, id eſt in rationalitate, cõcupiſci *Ex Platone.*
bilitate & iraſcibilitate, quaſi quadã ſua trinitate,
& tota hæc trinitas eſt quædã animæ unitas, & ip
ſa anima. Deus eſt omnia ſua, & anima quædam
ſua. Habet ſiquidem naturalia, & ipſa omnia eſt.
Potẽtiæ nãq; & uires eius idẽ ſunt quod ipſa. Ha-
bet accidẽtalia, & ipſa non eſt. Suæ uires eſt, ſuæ
uirtutes nõ eſt: Nõ enim eſt ſua prudẽtia, ſua tem-
perãtia, ſua fortitudo, ſua iuſtitia. Potentiæ animæ
ſunt, rationalitas, concupiſcibilitas, & iraſcibili-
tas. Vires ſunt, ſenſus, imaginatio, ratio, memo-
ria, intellectus, intelligẽtia. Potentiæ aũt poſſunt
dici uires, & uires dici poſſunt potentiæ. Qui- *De amicitia animæ & corporis. Cap. XIIII*
buſdã affectibus & quadã amicitia anima corpo-
ri cõiungitur, ſecundũ quam amicitiã nemo car-
nem ſuã odio habet. Sociata nãq; illi, licet eius ſo-
B cietate prægrauetur, ineffabili tamẽ cõditione di
ligit illud, amat carcerẽ ſuũ & ideo libera eſſe nõ
poteſt. Doloribus eius uehementer afficitur. For
midat interitũ, quæ mori non poteſt. Timet defe-
ctum quæ per naturã nõ poteſt deficere. Oculorũ
paſcitur ſpeculatione, ſonoris delectaẽ auditibus,
ſuauiſſimis iocũdatur odoribus, larga epulatione
reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipſa utatur,
graui tamẽ mœrore affligiẽ ſi ſubtrahantur. Huic
etiam nonnunquã ſubrepunt uitia cõtraria ratio-
ni, dũ anima dilecto corpori indulgẽtius remittẽ-
do, locũ noſciẽ præbere peccato. Per ſenſus quo-
que progrediẽ anima ad corpus mouẽdũ & uiuifi
candũ. Nouem quoq; ſunt foramina in humanõ *Nouem foramina*
C corpore, quib. ſecundũ naturalẽ contemperantiã
influit & effluit omne quo idẽ corpus uegetaẽ &
regitur. Sunt etiã utriuſq; quædã ſimilia, corporis
ſcilicet ſupremũ, & ſpiritus infimũ, in quibus ſine
naturarũ confuſione, perſonali tamẽ unione faci-
le coniungi poſſunt. Similia enim ſimilibus gau-
dẽt. Itaq; anima quæ uere ſpiritus eſt, & caro quæ
uere corpus eſt, in ſuis extremitatib. facile & con-
uenienter uniunẽ, id eſt, in phãtaſtico animæ, quod
corpus non eſt, ſed ſimile corpori, & ſenſualitate
carnis quæ ferè ſpiritus eſt, quia ſine anima fieri nõ
poteſt. Sicut em̃ ſupremũ animæ, id eſt intelligẽtia
ſiue mẽs imaginẽ ſiue ſimilitudinẽ gerit ſui ſupe-
rioris, id eſt dei, unde & eius ſuſceptiua eſſe potuit
ad unionẽ perſonalem, etiam quando ipſe uoluit
D abſq; ulla diminutiõe naturæ ſuæ: ſic ſupremũ car
nis, id eſt ſenſualitatis animæ gerens ſimilitudinẽ
ad perſonalem unionem eius eſſentiam ſuſcipere
poteſt. Nec iſtud mirũ eſt, cum etiam in ſenſu &
memoria pecudis quædã eſt imitatio rationalita-
tis, & in appetitu uolũtatis, & in ijs quæ refugit re
probationis. Spiritus nanq; corporeus qui uniq;
uere eſt corpus, & ſenſu naturali inter multa di-
ſcernit, & ui cõcupiſcibilitatis eligit, & natura ira
ſcibilitatis reprobat. Habet ſiquidẽ corporea ui-
ta quoſdã gradus incremẽtorũ quib. ad imaginẽ
ſummæ uitæ pficit. Primus em̃ gradus corporeæ *Gradus incrementorum corporeæ uitæ*
uitæ eſt ſenſificatio. Secundus per ſenſum ingre-
diẽs imaginatio. Tertius per imaginationẽ conce
ptorũ memoria. Quartus ſecundũ ſenſuũ paſſio-

nes

nes quædã ſine diſcretione intelligẽtiæ prouiden
tia, in qua quidẽ quaſi rationis imago eſt, & nulla A
ratio eſt. In his omnib. corporea uita ſpiritalẽ ui-
tam imitatur. Primo in eo ꝙ ſentit, ſecũdo in eo ꝙ
ſenſum concipit, tertio in eo ꝙ concepta retinet,
quarto in eo ꝙ ſiue in imaginatis ſiue in ſenſibus
ſecundũ quandam rationis ſimilitudinẽ, ſiue ad
appetendum, ſiue ad fugiendũ ſe in ſe flectit. Con
uenientiſſima autem media ſunt & carnis & ani-
mæ, ſenſualitas carnis, quæ maxime ignis eſt, &
phãtaſticus ſpiritus qui igneus uigor dicitur, Vn-
de & quidam loquens de animabus ait:

Verg. 6 Aeneid. Ignẽus eſt ollis uigor & cœleſtis origo.

Gen. 2 Mira ſocietas carnis & animæ, ſpiritus uitæ & li-
mi terræ. Sic enim ſcriptum eſt, Fecit deus homi-
nem de limo terræ, & inſpirauit in faciẽ eius ſpi- B
raculum uitæ dans ei ſenſum & intellectũ, ut per
ſenſum lutum ſibi ſociatum uiuificaret, & per in-
tellectum regeret: & ut per intellectum intus in-
grederetur & contemplaretur dei ſapientiam, &
per ſenſum foras egrederetur & contemplaretur
opera ſapientiæ, intellectu intus illuſtrauit, ſen-
ſu foris decorauit, ut in utroq; refectionẽ inueni-
ret, intus ad fœlicitatẽ, foris ad iucunditatem. Sed
quia bona exteriora diu ſtare non poſſunt, iuſſus
eſt homo ab exteriorib. ad interiora redire, & ab
interiorib. ad ſuperiora aſcẽdere. Tantæ ſiquidem
dignitatis eſt humana cõditio ut nullũ bonũ præ-
ter ſummũ bonũ ei ſufficere poſſit. Plenũ fuit mi-
raculo, ꝙ tam diuerſa & tam diuiſa ab inuicem, ad
inuicẽ potuerunt coniungi. Nec minus mirabile C
fuit ꝙ limo noſtro deus ſeipſum cõiũxit, ut ſibĳn-
uicem unirẽtur deus & limus, tanta ſublimitas, &
tãta uilitas. Nihil enim eſt deo ſublimius, & nihil
limo uilius. Mirabilis fuit cõiunctio prima, mirà-
bilis fuit ſecunda, nec minus mirabilis erit tertia,
cum homo angelus & deus, unus erit ſpiritus. Eo-
dem nanq; bono bonus eſt homo, quo bonus eſt
angelus, eodemq; bono uterq; beatus, ſi tamẽ am
bo idipſum eadẽ uolũtate eodẽq; ſpiritu cupiunt.
Si enim tam diſparem naturã carnis & animæ ad
unam fœderationẽ atq; amicitiã deus cõiungere
potuit, nequaq; erit ei impoſſibile rationalẽ ſpiri
tum, qui uſq; ad conſortiũ terreni corporis humi-
liatus eſt, cum eodem corpore glorificato, ut ſit ei
gloriæ quod fuit ei ſarcinæ, ad conſortiũ beatorũ D
ſpirituũ qui in ſua puritate perſtiterunt, exaltare,
atq; ad ſuæ gloriæ participationẽ ſublimare. Ad
hoc ſiquidẽ illum ſola charitate, nulla neceſſitate
creauit altiſſimus, ut ſuæ beatitudinis participem
faceret. Si ergo tantũ gaudiũ & tanta lætitia eſt in
uita iſta tẽporali, quæ cõſtat ex præſentia ſpiritus
in corpore corruptibili, quanta lætitia & quantũ
gaudiũ erit in uita æterna quæ conſtabit ex præ-
ſentia diuinitatis in ſpiritu rationali? Subĳciatur
ergo corpus animo, animus deo, & unus ſpiritus
erit cũ eo: ita tamẽ ſi in humilitate permanſerit, &
gratiã ſui creatoris per quã exaltandus & glorifi-
cãdus eſt agnouerit. Ex carne & anima cõſtat ho
mo, & utrũq; bonũ ſuum habet in quo gaudet &
exultat. Bonũ animæ eſt deus, cũ affluentia dulce
dinis ſuæ. Bonũ carnis eſt mũdus, cum abundãtiá
A iucũditatis ſuæ. Sed mũdus iſte eſt exterior, deus
autẽ interior. Nihil enim eſt eo interius, nihil eo
præſentius. Interior eſt omni re, quia in ipſo ſunt
omnia: Exterior eſt omni re, quia ipſe eſt ſuper o-
mnia. Ab hoc ergo mũdo ad deũ reuertentes &
quaſi ab imo ſurſum aſcẽdentes per noſmetipſos
trãſire debemus. Aſcẽdere enim ad deũ, eſt intra
re ad ſeipſum, & non ſolũ ad ſe intrare, ſed ineffa-
bili quodã modo in intimis ſeipſum tranſire. Qui
enim interius intrãs & intrinſecus penetrãs ſeip-
ſum tranſcẽdit, ille ueraciter ad deũ aſcendit. Ab
huius ergo mũdi diſtractionibus cor noſtrũ colli
gamus, & ad interiora gaudia reuocem⁹. Et ſi cor
noſtrũ ſemper tenere nõ poſſumus, ſaltẽ ab illici-
B tis & uanis cogitationib. reſtringamus, ut aliquã-
do in diuinæ cõtemplatiõis lumine nos figere ua-
leamus. Hæc eſt enim requies cordis noſtri, cũ in
dei amore per diſideriũ figitur. Hæc eſt uita cor-
dis noſtri, cum deũ ſuũ cõtẽplatur, & ipſa ſua con
templatione ſuauiter reficit. Et dulce eſt illi ſem-
per ad cõſiderandũ, quod ad amandũ & laudan-
dum ſemper eſt ſuaue. Nihil eñ ad beatã uitã præ
ſtantius uidet̃ ꝗ̃ uelut clauſis carnalib. ſenſibus
extra carnẽ mundumq; effectũ, quẽpiam intra ſe-
metipſum cõuerti, alienumq; effectum à mortaliũ
cupiditatib. ſibi ſoli & deo loqui. Cũ anima ſit De cõparatio-ne animæ ad ea de quibus cor-pus conſtat.
incorporea, per ſubtiliorẽ naturã corporis ſui, id
eſt, per ignẽ & aerẽ, quæ in iſto quoq; mũdo præ-
cellentia ſunt corpora, & † ideo magis ſubtiliora, ideo ſpiritui ſimiliora
C corpus adminiſtrat. Iſta ſiquidẽ priora excipiunt
motus animæ uiuificãtis, eo ꝙ incorporeæ natu-
ræ ſunt ꝓpinquiora ꝗ̃ humor & terra, ut ad eorũ
proximũ miniſteriũ tota moles adminiſtret̃. Nul-
lus ſine his duobus, uel in corpore ſenſus eſt, uel
ab anima ſpõtaneus corporis motus. Ignis eñ &
aer quæ leuia ſunt, mouent aquã & terrã quæ gra-
uia ſunt. Quapropter etiã corpora poſt animæ ab
ſceſſum moueri non uidemus, quia ignis & aer,
quæ duo per animę præſentiã tenẽtur in corpore
terreno & humido, ut omniũ quatuor fiat tempe
ratio, poſt eiuſdem animæ abſceſſum ad ſupernã
euadunt ac ſeſe expediũt. Corporis autẽ cõpoſi- Corporis cõpoſitio.
tio ſic fit, Corpus cõſtat ex officialib. mẽbris, offi-
cialia ex cõſimilibus, cõſimilia ex humoribus, hu
D mores ex cibis, cibi ex elemẽtis: & nihil horũ ex
anima, ſed in iſtis tanquã in organis agit anima;
& per hoc corpori cõſulit & huic uitæ in qua fa-
ctus eſt homo in animã uiuentẽ. Quæ cũ tẽperata
& ordinata fuerint, cõgruũt uiuificationi, & nun-
quam recedit anima. Si uero diſtemperata & con
fuſa fuerint, inuita recedit anima, ſecũ trahẽs om-
nia, ſenſum, imaginationẽ, rationẽ, intellectũ, in-
telligentiã, concupiſcibilitatẽ, & iraſcibilitatẽ, &
ex his ſecundũ merita afficitur ad delectationem
ſiue ad dolorẽ. Corpus autẽ quod prius integrũ
tanquã organum contemperatũ & diſpoſitũ erat,
ut melos muſicum in ſe cõtineret & tactum reſo-
naret, nũc confractum & inutile è regione iacet.
Anima uero recurrentibus ad regiones ſuas ele-
mentorum partibus, non habens ubi uires ſuas
exerceat

exerceat, requieſcit ab his tantũ motibus quibus corpus per tempus & locum mouebat, ipſa per tempus illocaliter mota, quoniam & ſi organum periјt, ſed non melos, nec quod organum mouebat. Anima inter deum & corpus poſita per tempus mouetur, uel reminiſcendo quod oblita fuerat, uel diſcẽdo quod ignorabat, uel uolẽdo quod nolebat: per locũ uero nõ mouetur, quia per loci ſpatia nõ diſtendit. Deus aũt corpore nõ eget ut ſit, nec loco, ut alicubi, nec tẽpore, ut aliquando, nec cauſa, ut alicũde, nec forma, ut aliquid, nec aliquo genere ſubiecti in quo ſubſiſtat uel cui aſſiſtat.

Per quid anima unitur deo. Cap. XVI

Habet anima quandã propriã naturã, omnibus his mũdanæ molis elemẽtis excellentiorẽ, qua ueraciter nõ poſſit in aliqua phãtaſia corporaliũ imaginũ quas per ſenſum carnis percipimus cogitari, ſed mẽte intelligi uitaq; ſentiri. Intelligi poteſt, ſentiri nõ poteſt. Nõ enim eſt corpus, nec deus, nec uita ſine ſenſu, qualis eſt in arboribus, nec uita ſine rationali mẽte, qualis eſt in animalibus, ſed uita & uita perpetua. Nunc quidẽ minor q̃ angelorũ eſt & futura qualis angelorũ, ſi ex pręcepto ſui creatoris uixerit. Præceptũ autem eius eſt, ut in dilectione eius maneamus, Manete, inquit, in dilectione mea. Per dilectionẽ nãq; ſibi rationalem creaturã copulauit, ut eũ ſemper haberet & in ipſo ſemper maneret, de eo & in eo delectans gaudens & exultãs. Per dilectionẽ creatori ſuo & ſibi inuicẽ rationalis creatura copulata eſt: ſolũ nanq; dilectionis uinculum eſt quod ligat utroſq; in idipſum. Per amorẽ dei omnes ei adhæremus, per amorẽ proximi omnes adinuicẽ unum ſumus, ut bonũ cõmune omniũ fiat ſingulorũ, & quod quiſq; in ſe non habet, in altero poſſideat. Charitas eſt uia dei ad homines & uia hominum ad deum. Per charitatẽ enim uenit deus ad homines, uenit in homines, factus eſt homo. Per charitatẽ homines diligunt deũ, eligunt deũ, ad deum currunt, ad deũ perueniunt. Sic etiã familiaris eſt deo charitas, ut ipſe manſionem habere nolit ubi charitas non fuerit. Si ergo charitatem habemus, deũ habemus, quia deus charitas eſt.

Exhortatio ad amorem dei. Cap. XVII

Miſer ego quantũ deberem diligere deum meũ, qui me fecit cum nõ eram, redemit cum perierã. Non eram, de nihilo me fecit, nõ lapidem, nõ arborẽ, nõ auem, uel aliquod de animalibus, ſed hominẽ me uoluit eſſe, dedit mihi uiuere, ſentire, diſcernere. Perieram, & ad mortalitatẽ deſcẽdit, mortalitatẽ ſuſcepit, paſſionẽ ſuſtinuit, mortẽ uicit, & ſic me reſtaurauit. Perierã & abierã, quoniam in peccatis meis eram uenundatus: uenit ille poſt me ut redimeret me, & tantũ dilexit me ut ſanguinis ſui preciũ appenderet pro me, taliq; pacto reduxit me de exilio, & redemit de ſeruitio. Nomine etiã ſuo uocauit me, ut memoriale ſuum ſemper eſſet apud me. Vnxit me oleo lætitiæ quo ipſe erat unctus, ut ab uncto eſſem unctus, & à Chriſto dicerer Chriſtianus. Sic gratia eius & miſericordia ſemper præuenerunt me. De multis nanq; periculis ſæpe liberauit me liberator meus, quãdo errabã reduxit me, quãdo ignorabã docuit me, quãdo peccabã corripuit me, quando triſtabar cõſolatus eſt me, quã-
A do deſperabã cõſortauit me, quãdo cecidi erexit me, quando ſteti tenuit me, quando iui duxit me, quando ueni ſuſcepit me. Hæc & multa alia fecit mihi deus meus, de quibus dulce eſt mihi ſemper loqui, ſemper cogitare, ſemper gratias agere, ut pro omnib. beneficijs ſuis poſſim ſemper eũ laudare & amare. Cũ enim cũctis ſit præſidẽs, ſingulos implẽs, ubiq; præſens, uniuerſorũ curã agens, & tam ſingulis q̃ omnib. prouidẽs, ita totũ ad cuſtodiã meã occupatũ uideo, ut ſi ego ſuper cuſtodiã meã ſtabo, quaſi omniũ oblitus ſit, & mihi ſoli intẽdere uelit. Semper ſe præſentẽ exhibet, ſemper ſe psratũ offert, ſi me paratũ inuenerit. Quocunq; me uertero nõ me deſerit, niſi ego prior eũ deſeram. Vbicunq; fuero non recedit à me, quoniam ubiq; eſt, ut quocũq; iero inueniã eum cum
B quo poſſim eſſe. Quicquid fecero pariter aſſiſtit, utpote perpetuus inſpector omniũ cogitationũ, intentionũ & actionũ mearum. Cũ hæc diligenter cõſidero, timore pariter & ingenti rubore confundor, quia illum ubiq; mihi præſentẽ & omnia occulta mea uidentem intueor. Multa enim ſunt in me de quibus corã oculis eius erubeſco, & pro quibus ei ualde diſplicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependã habeo, niſi tantũ ut diligã eum. Non enim melius nec decentius q̃ per dilectionem rependi poteſt, quod per dilectionẽ datum eſt. Hæc præter rem dixiſſe uideor, ſed forte nõ præter utilitatẽ mihi, & ijs qui mecũ ſentiunt quæ ego ſentio.

Anima quo ſit in loco. XVIII

Anima præſentia ſua corpus
C uiuificat, & ſic colligata eſt ei, ut nec cũ uelit inde ſegregare ſe poſſit, nec retinere cum ſui creatoris iuſſionẽ audierit. In uita ſiquidẽ animæ conſiſtit uita corporis, & de morte corporis deſcẽdit mors animæ. Sicut enim anima uita ſua facit carnẽ uiuere, & de ſonte naturæ ſuæ irrigat animando: ſic caro per corruptelã materiæ ſuæ animã, ſi cupiditatibus illicitis illigauerit, occidit. Et cũ altera natura alterius uideatur, tranſit unaquæq; in uictricis naturã, id eſt, ut aut carnẽ ſpiritalẽ anima uirtutibus ſuis præſtet, aut animã carnalem caro uictrix eius efficiat. Anima tamẽ nihil de morte habere poteſt, niſi per uitia ei propinatũ fuerit. Nec caro aliquid de uita retinere poteſt, niſi ab anima fuerit irrigata. Nec alterius naturã altera tranſi-
D re poteſt, niſi aut uitijs infecta, aut uirtutib. deſerta fuerit. Ratione inſignita eſt anima, qua artibus docetur egregijs & diſciplinis inſtruitur eximijs, ut diuina ſapiat, & humana pertractet, atq; ſic cætera animalia decẽter excellat, utpote ſubſtantia rationalis. In hoc enim proprie eſt anima ſubſtãtia rationalis, id eſt, ſpiritus rationalis. Immortalis eſt anima, ne à creatoris ſui ſimilitudine diſcrepare uideat. Nõ enim poterat eſſe imago & ſimilitudo dei, ſi mortis termino clauderetur. Secũdũ quendã modũ uitæ quẽ nullo modo poteſt amittere, immortalis eſt. Secundũ uero quandã mutabilitatem qua poteſt uel melior uel deterior fieri, mortalis eſt. Et ſicut mortalis eſt cũ beate uiuere perdit, licet miſere uiuere amittere non poſſit, ſic

respectu

reſpectu incorporei dei corporea eſt. Nihil enim
inuiſibile & incorporeũ natura credendũ eſt præ- A
ter ſolũ deum, id eſt, patrẽ & filiũ & ſpiritumſan-
ctum. Qui ex eo incorporeus & inuiſibilis dicit̃,
quia infinitus & incircũſcriptus eſt & ſimplex, &
ſibi omnib. modis ſufficiẽs ſeipſo & idipſum. Et
cum ubiq; ſit, in ſemetipſo inuiſibilis & incorpo-
reus eſſe dignoſcit̃. Omnis uero rationalis crea-
tura corporea eſt, angeli & omnes uirtutes corpo
reæ ſunt, licet nõ carne ſubſiſtãt. Ex eo enim intel
lectuales naturas corporeas eſſe dicimus, quia lo-
co circũſcribunt̃, ſicut & anima humana quæ car-
ne clauditur, quæ idcirco eſſe in loco & localis di
ci poteſt. In loco, quia hic & alicubi præſens eſt:
Localis, quia quod alicubi præſens eſt totũ, alibi
nõ eſt. Nõ habet tamẽ corporalẽ dimẽſionẽ, nec
corporalẽ circumſcriptionẽ, quoniam corporalis B
quãtitatis expers eſt. Sed quia per præſentiam &
operationẽ in loco concludit̃, localis & ipſa dici
tur, uerũtamen nõ ſicut corpus, cui ſecundum lo-
cum, principiũ, mediũ & finis aſſignatur. Reſpe-
ctu uero naturæ incorporeæ quæ ſumme incom-
mutabilis ubiq; eſt, corporea eſt anima, quoniam
tale aliquid nõ eſt ipſa: nec tamẽ per loci ſpatium
ita ſiſtitur uel mouet̃, ut maiori ſui parte maiorem
locũ occupet, & breuiore breuiorẽ, minorq; ſit in
parte ꝙ in toto. Per omnes ſiquidẽ particulas cor
poris tota ſimul adeſt, nec minor in minoribus,
nec in maiorib. maior. Sed alicubi intẽſius, alicu-
bi remiſſius, & in omnibus tota & in ſingulis tota
eſt. Sicut enim deus ubiq; eſt totus in toto mũdo,
& in omni creatura ſua: ſic anima ubiq; tota in to- C
to corpore ſuo, tanꝙ in quodã mundo ſuo, inten-
ſius tamen in corde & in cerebro, quẽadmodum
Animæ quicquid agit tota agit. XIX deus præcipue dicit̃ eſſe in cœlo. Inuiſibilis &
incorporea eſt anima: ſi eñi uiſibilis eſſet, corpo-
rea eſſet. Et ſi corporea eſſet, partibilis eſſet, & par
tes haberet, neq; tota ſimul in uno loco eſſe poſ-
ſet. Nullũ enim corpus aut ſimul tãgi totũ poteſt,
aut ſimul tãgere totũ poteſt. Anima uero in qui-
buſcunq; ſuis motib. uel actibus tota ſimul adeſt.
Tota uidet, & tota uiſorum meminit. Tota audit,
& tota ſonorum reminiſcit̃. Tota odorat, & tota
odores recolit. Tota per linguã & palatũ ſapores
ſentit & diſcernit. Tota tangit, & dura & mollia.
Tota ſimul approbat uel improbat. Calida uero
uel frigida ſummo tantũ digito tota diſcernit. To- D
ta eſt uiſus, tota eſt auditus, tota meminit: & cũ to
ta meminit, tota eſt memoria. Cum tota uult, tota
eſt uolũtas. Cũ tota cogitat, tota eſt cogitatio. Cũ
tota diligit, tota eſt dilectio. Poteſt nãq; ex parte
Animæ uirtutes & uires actionum. Cap. XX cogitare, & ex parte diligere. Habet anima affe
ctiones quib. exercet̃ ad uirtutes. Dolor nãq; de
peccatis, timor de ſupplicijs, deſideriũ de promiſ-
ſis, & gaudiũ de præmijs quædã exercitia ſunt uir
tutum. Habet etiã uirtutes quibus inſtruit̃ & ar-
matur contra uitia. A prudẽtia nanq; ſcit quid de
beat facere: temperantiã habet contra proſpera,
fortitudinẽ cõtra aduerſa, iuſtitiam qua ſcit quid
cuiq; debeat reddere. Prudẽtia eſt ſcire quid poſ-
ſit, fortitudo facere quod poſſit, tẽperãtia nõ præ-

ſumere quod non poſſit: iuſtitia non uelle plus ꝙ
poſſit. Prudentia eſt in eligendis: temperantia in
utẽdis: fortitudo in tolerãdis: iuſtitia in diſtribuẽ-
dis. Prudentiæ eſt nihil pœnitendum appetere, &
nihil præter iuſtũ uelle facere. Temperantiæ eſt
nihil præter turpia timere, & quicqd agimus uel
cogitamus ad rationalis normã dirigere. Fortitu-
dinis eſt terrenas cupiditates non ſolũ reprimere,
ſed penitus obliuiſci. Iuſtitiæ eſt omnẽ animi co-
gitationẽ ad ſolum deum dirigere, cumq; tanquã
nihil aliud ſit ſola mentis acie intueri. Habet autẽ
anima ſacramentales uirtutes quibus initiatur, id
eſt, fidem, ſpem, ſacramẽtum baptiſmi, inunctio-
nem, confirmationẽ, & cætera quibus deo conſe-
cratur. Habet etiã uirtutes quibus proficit & qui-
bus deo cõiungitur, ut eſt humilitas, puritas, cha-
ritas. Humilitas eã deo ſubijcit, puritas iũgit, cha- B
ritas unit. Habet quoq; anima uires quib. corpo-
ri cõmiſcet̃, quarum prima eſt naturalis, ſecunda
uitalis, tertia animalis. Et ſicut deus trinus & u-
nus, uerus & perfectus oĩa tenet, oĩa implet, o
mnia ſuſtinet, omnia ſuperexcedit, oĩa circum-
plectit̃: ſic anima his trib. uiribus per totũ corpus
diffundit̃, nõ locali diſtẽſione, ſed uitali intẽſione.
Naturalis nãq; uirtus operat̃ in hepate ſanguinẽ
& alios quoſq; humores, quos per uenas ad omnia
corporis mẽbra trãſmittit, ut inde augeant̃ & nu-
triantur. Vis iſta quadrifaria eſt. Diuidit̃ nanq; in
appetitiuã, retentiuã, expulſiuã, & diſtributiuam.
Appetitiua quæ ſunt neceſſaria corpori appetit.
Retentiua ſumpta retinet, donec ex illis digeſtio
utilis fiat. Expulſiua nociua & ſuperflua expellit. C
Diſtributiua bonos bonorũ ciborũ humores om
nibus membris diſtribuit, prout cuiq; expedit.
Vis uitalis eſt in corde, quæ ad tẽperandũ feruo- *Vis cordis,* Cap. XXI
rẽ cordis aerẽ hauriẽdo atq; reddẽdo, & uitã & ſa-
lutẽ toti corpori tribuit. Aere nãq; puro ſanguinẽ
purificatũ per totũ corpus impellit per uenas pul
ſatiles, quæ arteriæ uocant̃. Ex quarũ motu tẽpe-
rantiã atq; diſtemperantiã cordis phyſici cognoq-
ſcũt. Iſtas uires habẽt oĩa animalia, & ideo cor-
poris magis uidẽtur eſſe ꝙ animæ, cũ anima ſit ui-
ta corporis. Vis animalis eſt in cerebro, & inde *Vis cerebri,* Cap. XXII
uigere facit quinq; ſenſus corporis. Iubet enim
uoces ædere, mẽbra mouere. Tres nãq; ſunt uen-
triculi cerebri. Vnus anterior à quo omnes ſen-
ſus, alter poſterior à quo oĩs motus, tertius inter D
utrunq; medius, id eſt, rationalis. Corporis ſenſus
ſic fiunt. Quod eſt in corpore ſubtiliſſimum & ob
hoc animę ſimilius & uicinius ꝙ cętera, ideſt, lux,
primũ per oculos ipſos diffundit̃ emicatq; in ra-
dijs oculorũ ad uiſibilia intuẽda, deinde mixtura
quadã primo cũ aere puro, ſecundo cum aere ca-
liginoſo atq; nebuloſo, tertio cũ corpulẽtiore hu-
more, quarto cũ terrena craſſitudine, quinq; ſen-
ſus cũ ipſo ſenſu oculorũ perficit, ubi ipſa ſola ex-
cellit. Iſti ſenſus quia in ſola facie prælocati ſunt.
ideo ſcriptũ arbitror, quoniã dominus in faciem
inſufflauit homini ſpiraculum uitæ, et factus eſt in
animã uiuẽtem. Anterior quippe pars poſteriori
merito præponit̃: quia iſta ducit, & illa ſequit̃, ab

iſta ſenſus, & ab illa motus, ſicut conſiliũ pręcedit actionẽ. Iſtę uires tam animæ ꝙ corporis dici poſſunt, quia ab anima in corpore fiunt, nec ſine utroq; fieri poſſunt. In prima parte cerebri uis animalis uocatur phantaſticalis, id eſt, imaginaria, quia in ea corporaliũ rerum ſimilitudines & imagines cõtinentur, unde & phantaſticũ dicitur. In media parte cerebri uocatur rationalis, quia ibi examinat & iudicat ea quæ per imaginationẽ repræſentãtur. In ultima parte uocatur memorialis, quia ibi commendat memoriæ ratione iudicata.

De falſis imaginib. animæ. Cap. XXIII

Aliud eſt itaq; in nobis quo corpora ſentimus, quod quinq; corporis ſenſib. facimus. Aliud quo nõ corpora, ſed corporibus ſimilia cernimus, ubi & nos ipſos non aliter ꝙ ſimiles corporib. intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporũ ſimilitudines cõſpicimus, ſed alias res quæ non habent imagines ſui ſimiles, ſicut eſt deus, & ipſa mẽs rationalis, uel intelligentia, uel ratio: ſicut etiam uirtutes, prudentia, iuſtitia, caſtitas, charitas, pietas, & quæcunq; aliæ ſunt quas intelligẽdo uel cogitando enumeramus, diſcernimus, & definimus. Porrò anima nõ eſt corpus, quia nõ omnis ſimilitudo corporis corpus eſt. Dormienti enim tibi in ſomnis uelut corpus apparebit, neque id corpus tuũ ſed anima tua: nec uerũ corpus, ſed ſimilitudo corporis tui. Iacebit enim corpus tuũ, ambulabit ipſa. Tacebit lingua corporis tui, loquetur ipſa. Clauſi erũt oculi tui, uidebit ipſa: & ita in ea tota & integra cerneť ſimilitudo carnis tuæ. In hac ſimilitudine quaſi per loca cognita uel incognita diſcurrit, & ſentit læta uel triſtia. Anima etiã mortui ſicut dormientis in ipſa ſimilitudine corporis ſui ſentit ſeu bona ſeu mala: nõ ſunt tamen corporalia, ſed corporib. ſimilia, quibus animæ corporibus exutæ afficiunť ſeu bene ſeu male, cũ & ipſæ ſuis corporib. ſimiles ſibimet appareant. Sũt tamẽ & uera lætitia & uera moleſtia, facta de ſubſtantia ſpiritali in ſubſtãtia ſpiritali. Certũ nẽpe eſt quandam ſpiritalem naturã eſſe in nobis, ubi corporaliũ rerũ ſimilitudines aut formantur aut formatæ ingeruntur: ſiue cũ pręſentia aliquo ſenſu corporis tãgimus, & continuo eorũ ſimilitudo in ſpiritu formatur, & in memoria recõditur: ſiue cũ abſentia iam nota, uel quæ non nouimus cogitamus, ut inde formetur quidam ſpiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus, quæ uel nõ ſunt, uel eſſe neſciũtur. Innumerabiles quoq; & uariæ formæ rerũ in animo noſtro uerſantur, uel cum aliquid facimus uel facturi ſumus: aliquo etiã ſpiritu rapiente tollitur anima in huiuſmodi uidẽda ſeu bona ſeu mala. Nimia quoque intentione cogitatiõis uel aliqua ui morbi, ut phreneticis per febrẽ accidere ſolet, ſeu cõmixtione alterius cuiuſdã ſpiritus ſeu boni ſeu mali, ita corporaliũ rerum imagines in ſpiritu exprimuntur, tanquã corpora ipſius corporis ſenſibus præſententur, ut abſentia uideãtur adeſſe tanquã pręſentia, & quæ non ſunt tanquã præ oculis aſſint. A dormientibus etiã multa uidentur, uel nihil uel aliquid ſignificantia. Vnde ſæpe imagines rerum corporaliũ tanta illis expreſſione repræſentantur

A in ſomnijs, quanta ipſa corpora præſentantur uigilantibus, ut inter uiſionẽ dormientiũ & uerã commixtionẽ uigilantiũ non diſcernatur, ſed cõtinuo eis caro moueatur, & contra propoſitũ ſuum uel contra licitos mores cõcũbere uideantur, et quod naturaliter collectum eſt per genitales uias emittatur. Hunc motũ caſti uigilantes cohibent & refrenant. Dormiẽtes autẽ ideo nõ poſſunt, quia in poteſtate nõ habent imaginis corporalis expreſſionẽ: qua caro naturaliter mouetur, & ſequitur quod coitũ ſequi ſolet, & quod ſine peccato à uigilantibus fieri non poteſt. Sic in ſpiritu & corporaliũ rerum imagines apparẽt, & multa pro arbitrio finguntur, uel præter arbitriũ demonſtranť. Ipſa nanq; anima quæ motu ꝓprio ſemper in mo-

B tu eſt, quia per corpus non ſinitur, uel non plene ſinitur corporalia ſentire, uel ad corporalia uim ſuæ intentionis dirigere, corpore ſopito, ſpiritu corporaliũ ſimilitudines aut ipſa agit, ſicut & imagines corporũ cogitãdo ex ſeipſa uerſare aſſolet, aut obiectas intuetur, cũ in eas uidẽdas aliquo ſpiritu aſſumitur.

De multiplici uiſu animæ. Cap. XXIIII

Anima eſt ſubſtantia ſpiritalis, ſimplex, indiſſolubilis, incorporea, paſſibilis atq; mutabilis, carẽs pondere, figura & colore. Nõ eſt credẽda pars, ſed creatura dei, nec etiã de ſubſtantia dei, uel de qualibet elemẽtorũ materia, ſed ex nihilo eſt creata. Si enim ex ſemetipſo eã deus feciſſet, nequaquã uitioſa aut mutabilis aut miſera eſſet. Si aũt ex elementis facta fuiſſet, eſſet corporea: cum ſit incorporea, ignotam habens originẽ,

C initium habet, finem non habet. Et cum ſit ſpiritalis naturæ, nihil habet mixtũ concretumq; terrenum, nihil humidũ uel aereũ uel igneum. Nullum habet colorem, nullo loco continetur, nullis membris circumſcribitur, nullo ſpatio finitur: ſed ita eſt cogitanda & intelligenda, ſicut ſapientia, iuſtitia, & ceteræ uirtutes ab omnipotẽte creatæ. Natura animæ inuiſibilis eſt, ideo inuiſibiliter in corpore manet, & de corpore inuiſibiliter egreditur.

Tria genera uiſionum animæ

Per corpus corpora uidet, ſicut cœlum & terram, & quæ in eis cõſpicua ſunt oculis noſtris. Spiritu autem corporũ ſimilitudines intuetur. Quicquid enim corpus nõ eſt, & tamẽ aliquid eſt, recte iam ſpiritus dicitur. Idcirco quadã ui occulta & ſpiritali rapitur anima, ut uice corporũ expreſſas cor-

D poralium rerũ ſimilitudines in ſpiritu uideat. Sed intellectu ea quæ nec corpora nec corporum formas habent cõſpicit, ſicut eſt iuſtitia & ſapientia, & uelut ipſa mẽs & omnis animæ affectio bona. Iſta tria genera uiſionũ manifeſta ſunt. Primũ corporale, quo per corporis ſenſus corporalia ſentiuntur. Secundũ ſpiritale, quo corporũ ſimilitudines ſpiritu, nõ mente cernũtur. Tertiũ intellectuale, quo illæ res quæ nec corpora nec corporũ formas habẽt conſpiciũtur. Intellectuali uiſione nũquam fallitur anima: aut enim intelligit & uerum eſt: aut ſi uerum non eſt, non intelligit. In uiſione autẽ corporali ſæpe fallitur anima, cũ in ipſis corporibus fieri putat quod fit in corporis ſenſibus. Sicut nauigantibus uidẽtur in terra moueri, quæ

ſtant

ſtant,& intuentibus cœlũ ſydera ſtare, quæ mo-
uẽtur,& diuaricatis radijs oculorum res una duas A
formas habere uidetur,& unus homo duo capita,
& in aqua remus infractus, & multa huiuſmodi.
In uiſione etiam ſpiritali anima fallit & illuditur,
quoniã ea quæ uidet aliquãdo uera, aliquãdo fal-
ſa,aliquãdo perturbata, aliquãdo tranquilla ſunt.
Ipſa aũt uera aliquãdo futuris omnino ſimilia,uel
aperte dicta:aliquãdo obſcuris ſignificationib.&
De ecſtaſi quaſi figuratis locutionibus prænũciata. In ecſtaſi
uero quãdo ab omnibus corporis ſenſibus aliena
tur & auertitur anima,amplius ꝙ in ſomno ſolet,
ſed minus ꝙ in morte,nõ fallitur. Sed ipſa mente
diuinitus adiuta, uel aliquo ipſa uiſa exponente
ſicut in Apocalypſi Ioanni exponebatur, magna
reuelatio eſt. Cũ enim bono ſpiritu aſſumitur ani-
ma,falli nõ poteſt,quia ſancti angeli miris modis B
uiſa ſua facili quadã ac præpotẽti unitione uel cõ-
mixtione noſtra eſſe faciũt,et uiſionẽ ſuã quodam
ineffabili modo in ſpiritu noſtro informãt. Ipſi ſi-
quidẽ his corporalib. iudicãdis atq; miniſtrandis
præſunt,& eorũ ſignificatiuas ſimilitudines in ſpi
ritu ita diſcernũt, & tanta potẽtia quodammodo
tractant,ut eas etiã poſſint hominũ ſpiritib. reue-
lando miſcere. Inde eſt ꝙ angelus domini appa-
Matth. 1 & 2 ruit in ſomnis Ioſeph dicens: Noli timere accipe-
re Mariã coniugẽ tuam. Et iterũ: Tolle puerum et
matrẽ eius, & fuge in Aegyptum. Deus etiã per
Iohel. 2 prophetã dicit: Effundã de ſpiritu meo ſuper om-
nem carnẽ, & iuuenes uiſiones uidebũt, & ſenes
Alia uiſio- ſomnia ſomniabũt. Sunt & alia uiſa uſitata & hu-
num genera mana,quę uel ex ipſo ſpiritui noſtro multipliciter C
exiſtũt,uel ex corpore ſpiritu quodammodo ſug-
gerũtur,ſicut fuerimus affecti à carne uel animo.
Nõ enim ſolũ uigilantes homines curas ſuas co-
gitãdo uerſant in ſimilitudinibus corporũ, uerum
etiam dormiẽtes hoc ſæpe ſomniant quo indigẽt.
Nam & negotia ſua gerũt ex animi cupiditate, &
epulis & poculis inhiãt inſtanter, ſi forte eſuriẽtes
ſitienteſq; dormierint. Vigilantibus etiã occulto
quodam inſtinctu ingeſtas eſſe cogitatiões quas
diuinarẽt nouimus: Sicut Caiphas pontifex pro-
phetauit,cum eius intẽtio prophetãdi uolũtatem
non haberet. Multa uidet anima, & eadem natura
eſt omniũ uiſionũ,ſiue in uigilantibus, ſiue in dor
mientibus,ſiue in ęgrotãtibus: quoniã nõ ex alio
genere ſunt quæ uidentur, ꝙ ex natura ſpiritus de D
quo uel in quo fiunt ſimilitudines corporũ. Viſa
ſiquidem phreneticorũ ſimilia ſunt uiſis ſomnian
tium: obturatas nanq; uias ſentiẽdi habent, ut ui-
deant quod ſomniãtes uident. Viſa etiã ſomnian-
tium ſimilia ſunt cogitationibus uigilantiũ. Dor-
mientibus quippe in cerebro conſopitur uia ſen-
tiendi, quæ intentionẽ ad oculos ducit, Ideoq; ip-
ſa intentio in aliud uerſa, cernit uiſa ſomniorũ tan
quam ſpecies corporales aſſint, ut ſibi dormiẽtes
uigilare uideantur, & non ſimilia corporibus, ſed
ipſa corpora intueri ſe putent. Ego autem multo
amplius admiror & uehemẽtius ſtupeo, quãta ce
leritate ac facilitate in ſe anima fabricet imagines
corporũ, quas per corporis oculos uiderit, quàm

Aug. to. 3

phreneticorũ uel ſomniantiũ, uel etiã in ecſtaſi ui
ſiones. Quæcunq; tamen illa natura uiſorum eſt,
proculdubio corpus nõ eſt. Nõ enim corpora ui-
ſa illas imagines in ſpiritu faciunt, nec eã uim ha-
bẽt ut aliud ſpiritale formẽt, ſed ipſe ſpiritus in ſe
ipſo celeritate mirabili, utpote ſpiritalis, intelle-
ctualis, & rationalis. Omniũ quæ ſibi uidere ui
dentur dormientes, quinq; ſunt genera, uidelicet, *Quinq; ſunt genera ſom-*
Oraculũ, uiſio, ſomniũ, inſomniũ, & phantaſma. *niorum.*
Oraculũ eſt, cũ in ſomnis parẽs uel aliqua ſancta *Cap. XXV*
grauiſq; perſona, ſeu ſacerdos, uel etiã deus euen-
turũ aliquid aperte uel nõ euenturũ, faciendũ uel
deuitandũ denunciat. Viſio eſt, cũ id quod uidet
quis, eodẽ modo quo apparuerat euenit. Somniũ
eſt figuris tectum, & ſine interpretatione intelligi
nõ poteſt. Inſomniũ eſt quando id quod fatigaue
rat uigilantẽ ingerit ſe dormienti, ſicut eſt cibi cu
ra uel potus, uel aliqua ſtudia, uel artes, uel infir-
mitates. Secundum nanq; ſtudia quæ quiſq; exer-
cuit ſomniat, & ſolitarũ artiũ ſimulachra in præſen
tia mẽtis impreſſa apparẽt in ſomnis. Iuxta etiam
infirmitatũ diuerſitates diuerſa accidunt ſomnia.
Etiam ſecundũ morũ & humorũ uarietates uari-
antur & ſomnia. Alia nanq; uident ſanguinei, alia
cholerici, alia phlegmatici, alia melancholici. Illi
uident rubea & uaria, iſti nigra & alba. Phantaſ-
ma eſt, quãdo qui uix dormire cœpit & adhuc ſe
uigilare æſtimat, aſpicere uidetur irruentes in ſe,
uel paſſim uagãtes formas diſcrepãtes & uarias,
lætas uel turbulẽtas: In iſto genere eſt ephialtes, *Ephialtes*
quẽ publica perſuaſio quieſcẽtes opinat inuade- *quaſi inſulta-*
re, & pondere ſuo preſſos ac ſentientes grauare. *tor dictus*
Quod nõ eſt aliud ꝙ quædam fumoſitas à ſtoma
cho uel à corde ad cerebrũ aſcẽdẽs, & ibi uim ani
malem cõprimẽs. Dicit etiã humana opinio, ꝙ *Spectra.*
quadã arte mulierũ & poteſtate dæmonũ homi- *Cap. XXVI*
nes cõuerti poſſint in lupos & iumenta, et quæq;
neceſſaria portare, & poſt peracta opera iterũ ad
ſe redire: nec fieri in eis mentẽ beſtialẽ, ſed ratio-
nalẽ humanamq; ſeruari. Hoc ſic intelligendũ eſt;
quoniã dæmones naturas non creant, ſed aliquid
tale facere poſſunt ut uideantur eſſe quæ nõ ſunt.
Nulla enim arte uel poteſtate animus, ſed nec cor
pus quidẽ aliqua ratione in mẽbra uel in liniamẽ-
ta beſtialia ueraciter cõuerti poteſt. Sed phãtaſti-
cum hominis quod etiã cogitando ſiue ſomnian-
do per rerũ innumerabiliũ genera uariatur: & cũ
corpus nõ ſit, corporũ ſimiles formas mira celeri-
tate capit. Sopitis autẽ & oppreſſis homini ſenſi-
bus corporeis, ad aliorũ ſenſum figura corporea
perduci poteſt: ita tamẽ ꝙ corpus ipſum hominis
alicubi iaceat, uiuẽs quidẽ ſed multo grauius atq;
oppreſſius ꝙ ſomno ſuis ſenſibus obſeratis: phan
taſticũ autem illud ueluti formatũ in alicuius ani-
malis imaginem, alienis ſenſibus appareat, taliſq;
homo ſibi uideat, qualis ſibi uideri poſſet in ſom-
nis, portare onera. Quæ onera ſi uera ſunt corpo-
ra, portanẽ à dæmonibus, ut illudatur hominibus,
partim uera onerũ corpora, partim falſa iumento *Spiritus quidẽ*
rũ cernẽtibus. Humanũ ſpiritum aliquando bo *afficiũt mentẽ*
nus, aliquando malus aſſumit ſpiritus, nec facile *hominis, ſed ſolus deus im-*
plet. XXVII

diſcerni poteſt à quo ſpiritu aſſumatur, niſi quia
bonus inſtruit, malus fallit. Fallit autē ſępe in ma- A
niſeſtis bonis, ut cum ſibi in eis creditū fuerit, ad
ſua ſeducat. Sic plerunq; humanū ſpiritum rapit,
ut quadā occulta mixtura quaſi idem ſpiritus eſſe
uideatur, & ſpiritus patiētis, & ſpiritus uexantis,
ut in dæmoniacis uidemus. Animā tamen homi-
nis, id eſt, mentē, nulla creatura iuxta ſubſtantiam
ἡ ἡγεμο- implere poteſt, niſi ſola trinitas. Implere aūt dici-
νικόν tur ſatanas, mentem alicuius & principale cordis,
nō ingrediens quidē in eum & in ſenſum eius, ſed
fraude & iniquitate: atq; omni malitia illum allici
ens, atq; ſeducens affectu malitiæ, trahit per cogi-
tationes & incentiua uitiorū, quibus ipſe plenus
eſt, utpote fallax nequā & fraudulentus deceptor
animarū. Nō enim participatione naturæ ſeu ſub-
ſtantiæ, ut quidā putant, animā implet diabolus, B
aut eius habitator efficit, ſed per fraudulentā de-
ceptionē atq; malitiā, in eo habitare dicitur quem
implet. Solius enim trinitatis eſt intrare & imple-
Dæmonū ex- re naturā ſiue ſubſtantiā quam creauit. Dæmo-
perientia. nes, & acrimonia ſenſus, & celeritate motus ae-
XXVIII rei corporis, terrenorū corporū ſenſum facile præ
cedunt, & quædā cogitata prænūciant quæ homi
nes mirantur propter tarditatē terreni corporis.
Acceſſit autem dęmonibus per tam longū tēpus,
quo eorū uita protenditur, rerū longe maior ex-
perientia q̃ hominibus poteſt euenire ꝓpter bre-
uitatem uitæ. Idcirco quędam futura prædicūt &
quædā mira faciunt, quibus homines alliciunt &
Sagæ ſeducūt. Vnde quædā mulierculæ poſt ſatan con-
uerſæ, dæmonū illuſionibus & phātaſmatibus ſe- C
ductæ, credunt ſe & profitentur nocturnis horis
cum Diana paganorū dea, uel cum Herodiade &
Minerua & innumera mulierū multitudine equi-
tare, earumq; iuſſionibus obtēperare. Ipſe nanq;
Satanas, qui trāsfigurat ſe in angelū lucis, cū men
tem cuiuſq; mulierculæ ceperit, & hāc ſibi per in-
fidelitatem ſubiugauerit, ilico trāsformat ſe in di-
uerſarum perſonarum ſpecies ac ſimilitudines: &
mentē quā captiuā tenet in ſomnis deludens, mo-
do læta & modo triſtia, modo cognitas, modo in-
cognitas perſonas oſtendens per deuia quęq; de-
ducit. Et cum ſolus hoc patitur ſpiritus infidelis,
nec in animo ſed in corpore euenire opinatur, id-
circo nimis ſtultus & hebes eſt qui hæc omnia
quæ in ſpiritu fiunt etiā in corpore accidere arbi- D
tratur, cū Ezechiel & alij Prophetæ, Ioannes etiā
Euangeliſta & Apoſtoli in ſpiritu, nō in corpore
Mortuos non uiſiōes uiderint. Cum homines mortui, ſiue ui-
ignorare quæ ui, hominibus dormiētibus uel uigilantib. appa-
hic aguntur. rent, nō in ipſis rebus ut ſunt uidentur, ſed in qui-
Cap. XXIX buſdam ſimilitudinibus rerum. Iſtud autē ange-
licis operationibus fieri credimus, per diſpēſatio-
nem prouidētiæ dei, bene utentis bonis uel malis
ſecundū inſcrutabilem altitudinē iudiciorū ſuo-
rum: ſiue hinc inſtruantur mentes mortalium, ſiue
fallantur, ſiue cōſolentur, ſiue terreantur: ſicut uni-
cuiq; uel præbenda eſt miſericordia, uel irrogāda
iuſtitia, ab eo cui miſericordiā & iudiciū non ina-
niter decantat Eccleſia. Ibi ſiquidem ſunt ſpiritus

defunctorū, ubi non uident neq; audiūt quę agun
A tur aut eueniunt in iſta uita hominibus. Ita tamen
eſt eis cura de uiuis, quanquam quid agant omni-
no neſciant, quemadmodū cura eſt nobis de mor
tuis, quamuis quid agant utiq; neſciamus. Neſciūt
quidē mortui quid hic agatur: ſed dum hic agitur,
poſtea audire poſſunt ab eis qui hinc moriēdo ad
eos pergunt: nō quidem omnino, ſed quantū ſini-
tur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiam
poſſunt ab angelis qui hic nobis præſto ſunt, &
animas noſtras ad illos deferunt. Spiritu etiā dei
reuelante cognoſcere poſſunt quę hic aguntur quę
neceſſariū eſt eos cognoſcere. Quidā etiā ex mor
tuis ad uiuos rapi poſſunt: nō per propriam natu-
ram, ſed per diuinā potentiā. Vtrū tamē iſta fiant
per eorum præſentiā, aut per angelos ſuſcipientes
B eorum perſonā, affirmare non audeo. Deus enim
omnipotēs qui eſt ubiq; præſens, per angelica mi
niſteria uſq; quaq; diffuſa poteſt præbere iſta ho-
minibus ſolatia quibus in huius uitæ miſeria iudi-
cat eſſe præbenda. Potentiæ animæ atq; uirtu- Vires animæ
tes longa exercitatione & ſucceſſu temporū cre- Cap. XXX
ſcunt. Ipſa uero nec creſcit nec decreſcit, ſed aut
imparilitate membrorū, aut humorū craſſitudine
& eorū corruptione præpedita, uires ſuas exerce
re non poteſt. Anima carne exuta uiuit, uidet, au-
dit, & omnes ſenſus atq; ingenia uiuaciter tenet:
utpote pura, ſubtilis, cita, & perpetua. Et ſicut de-
us ubiq; in ſemetipſo eſt, ſic anima ubiq; quodam
modo in ſemetipſa eſt: ac ꝑ hoc ibi erit anima poſt
corpus, ubi erat agēs in corpore. Ibi deus eſt mo-
C do, ubi erat priuſquam mūdus fieret, ubi etiā foret
ſi mūdus deſineret eſſe. Sicut ſæpe dictum eſt, in-
corporea eſt anima: poteſt tamē habere ſimilitu-
dinē corporis, nō corporalē, ſed corpori ſimilem,
& corporaliū omnino membrorū, cum de corpo-
re egreditur. Sic enim aut ad ſpiritalia pro meri-
tis fertur, aut ad loca pœnalia ſimilia corporali-
bus: qualia ſæpe demōſtrata ſunt ijs qui rapti ſunt
à corporis ſenſibus, & mortuis ſimiles iacuerunt:
cum & ipſi in ſeipſis gererent quandā ſimilitudi-
nem corporis ſui, per quā poſſent ad illa ferri, &
talia ſimilibus ſenſib. experiri. Animæ ſiquidem
quę in corporibus uiuentes per dilectionē rerū ui
ſibiliū corporalib. imaginibus afficiūtur, à corpo-
ribus exeūtes in eiſdē imaginib. tormēta patiun-
D tur. Propterea enim corporalibus paſſionibus ibi
teneri poſſunt, quia à corruptione corporaliū affe
ctionū hic mūdatæ nō fuerūt, quā corpulētiam de
carnis delectatione traxerūt. Quædā autē animæ
in eiſdē locis in quibus culpā cōmiſerunt puniun
tur, quædā uero abditis receptaculis uſq; ad ulti-
mā reſurrectionē cōtinentur, ſicut digna eſt una-
quæq; requie uel miſeria. Multa de anima di- Homo morta-
xi, ſed nondū dixi quando facta eſt, uel quādo de lis. XXXI
corpore egredietur. Quod primum poſui, poſtea
dicam: quod eſt ultimum hoc nō dicere poſſum,
quia nec initiū meum nec finē ſcio. Neſcio unde
uenio, aut quò uado: ſed planè ſcio, q; mortales ſu
mus: & uelimus, nolimus, om̄es moriemur. Nihil
enim morte certius, & nihil incertius hora mor-
tis

tis,Nã neſcimus quãdo,aut quomõ,aut ubi mo-
riemur, quoniã mora ubiq; noa expectat. Idcirco A
ſemper debemus eſſe parati,ut cũ corpua reuertetᷣ
ad terrã de qua ſumptũ eſt,ſpiritus redeat ad eum
qui dedit illũ.Illud ſiquidem nos maxime mouere
debet,ꝙ à ueterib.ſapientibus ita homo definitus
eſt, Homo eſt animal ratiõale mortale. Hoc gene
re poſito, quod animal dictũ eſt, additas duas dif-
ferẽtias uidemus quibus admonẽdus erat homo,
& quò ſibi eſſet redeundũ,& unde fugiẽdũ. Sicut
eñ progreſſus animæ uſq; ad mortalia lapſus eſt:
ſic regreſſus eiua in ratiõem eſſe deberet, qua im-
pugnãtib.uitija reſiſtere ualeat,ut ſecundũ naturã
ſuam uiuat,& ordinari appetat,ſub illo uidelicet à
quo regi debet, & ſupra ea quæ regere debet.
Vno uerbo,quod rationale dicitᷣ,ſeparatur à be-
ſtijs.Alio, quod mortale, ſeparatᷣ à diuinis.Illud B
niſi retinuerit, beſtia erit: hinc niſi ſe auerterit,ad
diuina non perueniet. Idcirco ut homo ſibi inco-
gnitus cognoſcat ſe,magna opus habet conſuetu
dine recedẽdi à ſenſibus,ut animũ ad ſe colligat,
& in ſeipſo retineat. His ſiquidẽ ſenſib.impeditur
anima ne cernere ſemetipſam ualeat & creatorẽ
ſuũ,quẽ ſola & ſimplex ſine iſtis oculia intueri de-
bet. Anima nãq; ratiõalis inter eas rea quæ ſunt
à deo cõditæ, ſuperat om̃ia, & ideo deo proxima
eſt quando eſt pura,eiq; inquantũ charitate cohæ
ſerit,intantum ab illo lumine intelligibili perfuſa
quodãmodo & illuſtrata, nõ per corporeoa ocu-
los, ſed per ſui ipſius principale,id eſt, per intelli-
gẽtiã deũ cernit,in quo eſt perfectiſſima pulchri-
tudo & beatiſſima uiſio,qua uiſione fit beata. Re C
moueat ergo à cõſideratione ſua om̃ea notitiaa ꝗ̃
per corporis ſenſus extrinſecua capiũtᷣ.Quæ nãq;
corporalia, eorũq; ſimilitudines, ſenſua quoq; &
imaginationes in memoria infixæ, cũ recordãdo
reminiſcuntᷣ,ad exteriorẽ hominẽ pertinẽt, quan
quã iſtis quaſi nuncijs anima exteriora percipiat.
Mẽs ergo cui nihil ſeipſa præſentius eſt, quadã in
teriori, non ſimulata, ſed uera præſentia,uideat ſe
in ſe.Nihil eñ tã nouit mena, ꝗ̃ id quod ſibi præ-
ſto eſt.Nec magis mẽti quicquã præſto eſt, ꝗ̃ ipſa
ſibi.Nã cognoſcit ſe uiuere,ſe meminiſſe, ſe intel-
ligere,ſe uelle,cogitare,ſcire,iudicare. Hæc om̃ia
nouit in ſe,nec imaginatᷣ quaſi extra ſe illa aliquo
ſenſu corporis tetigerit, ſicut corporalia quæque
tanguntᷣ.Ex quorũ cogitationibus nihil ſibi affin D
gat,ut tale aliquid ſe eſſe putet. Quicquid ei de ſe
remanet,hoc ſolũ ipſa eſt. Nihil eñ tam in mente
eſt ꝗ̃ ipſa mens: nec quicquã ſic mentẽ cognoſcit
quẽadmodũ mens.Cum enim quærit mens quid
ſit mens,profecto nouit ꝙ ſeipſam quærit, & no-
uit,ꝙ ipſa ſit mens quæ ſeipſam quærit.Neq; enim
aliunde ſe quærit ꝗ̃ ſeipſa.Cum ergo quærentẽ ſe
nouit,ſe utiq; nouit. Et omne quod nouit, tota no
uit,atq; ita totã ſe nouit.Et ſi parte inuẽta nõ ſe to-
tam quærat,tamẽ quia ſe tota quærit,tota ſibi præ
ſto eſt. Nihil enim ſibi ſeipſa præſentius eſſe po-
teſt.Quod autẽ quærit de ſe quid antea fuerit, uel
quid futura ſit, uel qualis modo ſit, quærit, id eſt,
quàm ſimilis uel ꝗ̃ diſſimilis deo, ꝗ̃ humilis &

De dignitate animæ. Cap. XXXII

deuota, ꝗ̃ pura, quàm ſancta. Sed quia in iſtia eſt
A corporibua, quæ cũ amore cogitat, & cũ quibus
amore aſſuefacta eſt,nõ ualet ſine imaginibua eo-
rum uidere ſemetipſam,uel eſſe in ſeipſa. Nã tãto
glutino amoris ei cohæſerunt hæc quæ foris ſunt
corporalia,ut etiam cũ abſint iſta,præſto ſint ima-
ginea eorũ cogitanti.Quapropter ſecernere eas à
ſe non poteſt,ut ſe ſolã inſpiciat & uideat. Redeat
ergo ad ſe,& ſtet in ſe,nec ſicut abſentem ſe quæ-
rat,ſed uelut præſentem ſe curet cernere & diſcer-
nere,& intentionẽ uolũtatia qua per alia uagaba-
tur,ſtatuat in ſeipſa, & ſe cogitet ut ſeipſam co-
gnóſcat & diligat. Ita uidebit ꝙ nunꝗ̃ ſe nõ ama-
uerit,nunquã neſcierit:ſed alia ſecũ amando cum
eia ſe cõfundit, ita ut ſine magno labore ab eis ſe-
parari non poſſit, quibua cũ amore inhæſit. Pro-
B prerea phantaſijs corporaliũ imaginũ deformatᷣ,
eiſdemq; alte impreſſis etiã ſoluta à corpore non
exuitur.Si enim à corporaliũ affectionum corru-
ptione hic nõ mundatur, corpore exuta corpora
libus tenetur paſſionibus.Studeat ergo in hac ui-
ta ſe mundare ab huiuſmodi feculentia,quatenus
cum hinc exierit, nihil corporeũ ſecum trahat, &
à corporali paſſiõe immunis exiſtat. Viuificatio-
ne & ſenſificatione deſcendit anima ad corpus.
Præſentia nãq; ſua illud uiuificat, colligit in unũ,
atq; in uno tenet, defluere atq; cõtabeſcere nõ ſi-
nit,congruentiã modumq; eius cõſeruat, non tan
tum in pulchritudine,ſed etiã in creſcẽdo atq; gi-
gnendo.Intẽdit etiã anima ſe in tactum, & eo ca-
lida & frigida,aſpera & leuia, dura & mollia, gra-
C uia & leuia ſentit atq; diſcernit. Deinde innume-
rabiles differẽtias ſaporũ,odorum, ſonorũ, atque
formarũ,guſtando,olfaciẽdo, audiẽdo, uidẽdoq;
dijudicat, atq; in his omnib.ea quæ ſecundũ natu
ram corporis ſui ſunt appetit, fugitq; contraria.
Remouet ſe ab his ſenſibus certo interuallo tem-
porum,& eorũ motus quaſi per quaſdã ferias re-
parans,rerũ imaginea quaa per eos hauſit ſecũ ca-
tervatim & multipliciter uerſat. Cũ ergo uult in-
telligere, uel diuina, uel deum, uel ſeipſam ſuasq;
conſiderare uirtutes,abſtrahit ſe ab omnibua cor-
poria ſenſibua,quibus nõ adiuuatur niſi ad corpo
reas formas coloresq; ſentiendos, & ſpiritu ac ra-
tione ſe cõſpicit,meditatione,atq; contemplatio-
ne ad deũ aſcẽdit, deus uero reuelatione atq; diui
D na inſpiratione ad eã deſcendit. Meditatio ſiqui-
dẽ eſt occultæ ueritatia ſtudioſa inueſtigatio. Cõ-
templatio perſpicuæ ueritatis iucũda admiratio.
Illam nanq; diuina illuminat reuelatio, ut uerita-
tem cognoſcat:iſtã uero diuina inſpiratio inflam-
mat,ut eam diligat. Corpus autẽ ſenſu & imagi-
natione ad ſpiritum aſcendit. Humanũ ſiquidẽ
corpus ex quatuor elemẽtis compoſitum eſt, ſed
in carne & oſſibus terra maxime apparet propter
terrenã ſoliditatẽ. Aqua in humoribua, Aer con-
tinetur in pulmone, idcirco ſemper in motu eſt,
quia uentilabrũ cordis eſt,ne nimio calore conſu
matur cor & diſſoluatᷣ, Sedea ignis eſt in corde, &
inde inferius eſt latum & ſuperiua acutũ, quã for-
mã ignis retinet.Quædã uis ignea aere temperata

Animæ conſũctio cum corpore.

Meditatio & contemplatio quid ſint

De corporis materia. XXXIII.

à corde ad cerebrū aſcendit, tanquā in cœlū cor-
poris noſtri: ibiq; purificata & colata per oculos, A
aures, nares, cæteraq; inſtrumenta ſenſuum foras
progredit, & contactu exteriorū formata quinq;
ſenſus corporis facit, uiſum uidelicet, auditū, gu-
Quinq; ſenſus unde formentur ſtum, odoratū, & tactum: qui tangendi ſenſus ab
anteriori parte cerebri ad poſteriorē tranſiens &
inde per ceruicem et medullam ſpinę deſcendens
Imaginatio unde efficiatur per totū corpus diffunditur. Porrò ipſa uis ignea
quæ exterius formata ſenſus dicitur, eadē forma-
ta per ipſa ſenſuū inſtrumenta per quæ egreditur
& in quibus formatur, natura operāte introrſum
ad cellam phantaſticā uſq; retrahitur et reducitur,
atq; imaginatio efficitur. Poſtea eadē imaginatio
Vis diſcretiua ab anteriori parte capitis ad mediū tranſiēs, ipſam
animæ rationalis ſubſtantiam cōtingit, & excitat
diſcretionē: intantū iam purificata & ſubtilis ef- B
fecta, ut ipſi ſpiritui immediate coniūgatur, uera-
citer tamē naturam corporis retinēs & proprieta-
tem. Quæ quidē imaginatio in brutis animalibus
phantaſticam cellam nō tranſcēdit. In rationalib.
autē purior fit, & uſq; ad rationalem & incorpo-
ream animæ ſubſtantiam cōtingēdam defertur &
progreditur. Eſt itaq; imaginatio ſimilitudo cor-
poris, per ſenſus quidem corporeos, ex corporū
cōtactu cōcepta extrinſecus, atq; per eoſdem ſen-
ſus introrſus ad partem puriorē corporei ſpiritus
reducta eiq; impreſſa, in ſummo ſcilicet corpora-
lis ſpiritus, & in imo rationalis, corporalem infor
Spiritus corporeus mans, & rationalē contingēs. Spiritū corporeum
uoco aerē, uel potius ignem, qui præ ſui ſubtilita-
te uideri nō poteſt, & corpora interius uegetādo C
uiuificat. Quædā autem uegetat tantū & non ſen
ſificat, ſicut arbores, herbas, & uniuerſa in terra
germinātia. Quædam ſenſificat & uegetat, ſicut
omnia bruta animalia. In quibus quędam tantum
ſenſum habent, & imaginationē nō habēt. Quæ-
dam ſenſum & imaginationē habent. Cum itaq;
magis ſit ſenſificari ꝙ uegetari tantū, conſtat pro-
fecto hāc uim ſubtiliorem eſſe, & ubi magis ſubti
lis eſt, magis ſpiritus eſt. Magis ſiquidē incorpo-
reæ naturæ appropinquat cum imaginationē for
mat, ꝙ cum ſenſum præſtat. Nihil enim in corpo-
re altius uel ſpiritali naturæ uicinius eſſe poteſt,
ꝙ id ubi poſt ſenſum uel ſupra ſenſum uis imagi-
nandi concipitur, quod quidem intantū ſublime
eſt, ut quicquid ſupra illud eſt, aliud nō ſit ꝙ ratio. D

Varia nomina animæ pro uirium uarietate.
XXXIIII Anima nominatur totus homo interior, qua
uiuificatur, regitur & continetur lutea illa maſſa
humectata ſuccis ne areſacta diſſoluatur. Dū er-
go uiuificat corpus, anima eſt: dum uult, animus
eſt: dum ſcit, mens eſt: dum recolit, memoria eſt:
dum iudicat, ratio eſt: dum ſpirat uel contempla-
tur, ſpiritus eſt: dum ſentit, ſenſus eſt. Nā inde ſen-
ſus anima dicitur, pro ijs quæ ſentit: unde & ſen-
tētia nomē accepit. Habet etiā corpus quinq; ſen
ſus, qui ex eo dicti ſunt, quia per eos anima totū
corpus ſubtiliſſime agitat uigore ſentiēdi. ita autē
hæc omnia adiuncta ſunt animę ut una res ſit: pro
efficiētijs tamē cauſarum diuerſa nomina anima
ſortita eſt. In eſſentia nanq; eſt ſimplex, in officijs
multiplex. Memoria etiam mēs eſt, unde & imme *Memoria mens eſt*
mores amentes dicuntur. Omniū rerū theſaurus A
& cuſtos eſt memoria, nec enarrari poteſt, tā gran
dis eſt eius perplexitas, & animus ipſa eſt. Nec ali
ud ſignifico ꝙ animam cum mentē dico: ſed pro-
pter aliud animam, & ꝓpter aliud mentē. Nā to-
tum quod uiuit, hominis anima eſt. Cum autem
anima in ſe agit ſe, & ex ſe, & per ſe, ſola mens dici
ſolet. Senſus uero ad ſua miniſteria implēda, con-
ſuetius anima dicitur. Spiritū idem eſſe quod ani-
mam, Euāgeliſta pronūciat dicēs: Poteſtatem ha- *Ioan. 10*
beo ponēdi animā meam, & rurſum poteſtatē ha-
beo ſumēdi eā. De hac quoq; ipſa dñi anima paſ-
ſionis tēpore, memoratus Euāgeliſta ita ꝓtulit di
cēs: Et inclinato capite emiſit ſpiritū: Quid eſt enī *Ioan. 19*
aliud emittere ſpiritum, niſi quod animā ponere?
B Sed anima dicta eſt ꝓ eo quod uiuit, Spiritus au-
tem, uel ꝓ ſpiritali natura, uel pro eo quod ſpirat
in corpore. Itē animū idē dicimus eſſe quod ani- *Animus et anima idem ſunt*
mā, ſed anima uitæ, animus eſt cōſilij. Vnde aiunt
Philoſophi, & ſine animo uitam manere, & ſine
mēte animā durare, ſicut in amētibus. Ad mētem
enim pertinere uidetur ut ſciat, ad animū ut uelit.
Pueri etiā in genitricis utero, ſine ſcientia et uolū-
tate uiuūt. Mens autē uocata eſt ꝙ emineat in ani
ma, uel ꝙ meminerit. Quapropter nō anima, ſed
quod excellit in anima, mens uocatur, tanquā ca-
put uel oculus. Vnde & ipſe homo ſecundū men
tem imago dei dicit. Mens nāq; ex eo dicta eſt, ꝙ
emineat in anima, præſtantior ſiquidē uis animæ
eſt, à qua procedit intelligentia. Ratio ſiquidē eſt *Ratio quid ſit*
C animi motus, uiſum mētis acuēs, uera q; à falſis di-
ſtinguēs. Redeat ergo mēs ad ſe rationalis, et col-
ligat ſe in ſe: ut ſine imaginib. corporeis ſeipſam,
et omnipotētis dei inuiſibilē naturam cōſiderare
ualeat, terrenarū phātaſmata imaginū, et quicqd
terrenū cogitationi eius occurrerit, reſpuat: & ta-
lem ſe intus quærat & uideat qualis eſt ſine iſtis,
cōſideret ſe talē, qualis ſub deo ſuper corpus crea
ta eſt. Deinde ſupra ſemetipſam ſurgat, & ſeipſam
deſerat, atq; quodāmodo in obliuionē ſui ueniat,
& ſe contēplationi ſui creatoris humiliter & de-
uote ſubijciat. Cū enim cœperit mēs per purā in-
telligētiam ſemetipſam exercere, et illam incorpo
reæ lucis claritatē tota intueri, & ex ijs quæ intrin
ſecus uidet quēdam intimæ ſuauitatis ſaporē tra-
D here, & ex eo intelligētiam ſuam condire, & in ſa-
pientiā uertere, in tanto hoc mentis exceſſu, pax
illa quæ exuperat omnē ſenſum, inuenit atq; ob-
tinetur: ut fiat ſilētiū in cœlo quaſi hora dimidia,
ita ut cōtemplātis animus nulla altercantiū cogi-
tationum tumultuatione turbetur, nihil omnino
inueniens quod uel per deſiderium petat, uel per
faſtidium arguat, uel per odium accuſet, ſed intra
tranquillitatē cōtemplationis totus colligitur, &
intromittitur in quēdam affectum multum inuſi-
tatū introrſus ad neſcio quā dulcedinē, quæ ſi ſem
per ſic ſentiret, profecto magna felicitas eſſet. Ni
hil ſenſualitas, nihil agit imaginatio: ſed omīs in-
ferior uis animæ proprio interim uiduat officio.
Purior autē animę pars in illud intimæ quietis ſe-
cretum

cretũ, & ſummæ trãquillitatis arcanũ felici iucunditate introducitur.
A Viuus quidem eſt ſermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingẽs uſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus. Et ideo nihil in creaturis hac diuiſiõe mirabilius cernitur, ubi id quod eſſentialiter unũ eſt atq; indiuiduum, in ſeipſum ſcinditur, & quod ſimplex in ſe & ſine partibus conſtat, quaſi quadam partitione diuidit̃. Neq; eñ in homine uno, alia eſſentia eſt eius ſpiritus, alia eſt eius anima: ſed prorſus una eademq; naturę ſimplicis ſubſtantia. Nõ eñ in hoc gemino uocabulo, gemina ſubſtãtia intelligitur: ſed cũ ad diſtinctionẽ ponitur gemina uis eiuſdẽ eſſentię, una ſuperior per ſpiritũ, alia inferior per animã deſignat̃. In hac utiq; diuiſione anima & ꝙ animale eſt, in imo remanet, ſpiritus autẽ & quod ſpiritale eſt, ad ſumma euolat.
B Ab infimis diuiditur, ut ad ſumma ſublimetur: ab anima ſcindit̃, ut domino uiuat̃. Quoniã qui adhæret deo, unus ſpiritus eſt cum illo. Felix diuiſio, & mirabilis ſeparatio, ubi quod corpulentũ & feculentum eſt, deorſum remanet: quod ſpiritale & ſubtile eſt, uſq; ad ſpeculationẽ diuinæ gloriæ ſublimat̃, & in eãdem imaginem transformatur. Pars inferior componitur ad ſummã pacem & tranquillitatẽ: pars autem ſuperior ſublimat̃ ad ſummã gloriam & iucunditatem. Licet enim mens humana non ſit eius naturæ cuius eſt deus, imago tamen illius naturæ, qua natura nulla melior eſt, ibi quęrenda & inuenienda eſt in nobis, quo etiã natura noſtra nihil habet melius: ſed prius mẽs ipſa in ſeipſa cõſiderãda eſt,
C & in ea reperiẽda eſt imago dei. Mẽs igit̃ quando cogitatiõe ſe cõſpicit, intelligit ſe & recognoſcit, quãdo contẽplatione ad deũ aſcẽdit, ut eũ intelligat & diligat, imago dei dicẽda eſt: cogitãdo æterna, uir eſt, ſicut dicit Apoſtolus, Vir non debet uelare caput ſuũ, cũ ſit imago dei & gloria: id eſt, quãto magis ſe extẽderit in id quod æternũ eſt, tanto magis inde format̃ ad imaginẽ dei, et ideo non eſt cohibẽda, ut inde ſe cõtineat ac temperet. Quando uero ea agit uel cogitat, quæ ſunt temporalia, mulier appellat̃, & tũc non eſt dicẽda imago dei, & propterea debet uelare caput ſuũ, ne nimia ſit eius ꝓgreſſio ad inferiora, ne cũ licita agit, illicita cõcupiſcat. [*1 Cor. 11*]

[*De dignitate humanæ cõditionis. Cap. XXXV*]

Tãta dignitas humanæ conditiõis eſſe dignoſcit̃, ut nõ ſolum iubentis ſermõe, ſicut alia ſex dierũ opera, ſed conſilio ſanctæ trinitatis,
D & opere diuinæ maieſtatis ſit creatus homo: ut ex primæ cõditionis honore intelligeret quantũ deberet ſuo cõditori, dum tãtum in conditione mox dignitatis priuilegiũ præſtitit ei cõditor, & tanto amplius conditorẽ diligeret, quãto mirabilius ab eo ſe conditũ intelligeret. Nec ob hoc ſolum quidem, quod ad conſilium ſanctæ trinitatis ſic excellenter à cõditore cõditus eſt, ſed etiã ꝙ ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam creator omniũ eũ creauit, ꝙ nulli alteri ex creaturis donauit, quæ imago diligẽtius in interioris hominis dignitate & nobilitate eſt conſideranda. Primo quidẽ, ꝙ ſicuti deus unus ſemꝑ ubiq; totus eſt, oñia uiuificãs, mouẽs, & gubernãs, ſicut Apoſtolus ait, quod in eo uiuimus, mouemur & ſumus: [*Act. 17*]
A ſic anima in ſuo corpore ubiq; tota uiget, uiuificans illud, mouẽs & gubernãs. Non eñ in maioribus corporis ſui membris maior eſt, nec in minorib. minor: ſed in minimis tota eſt, & in maximis tota. Sic infuſa eſt corpori, ut nõ per mẽbrorũ partes partibus ſit diuiſa. Nã in quolibet loco pars corporis percutit̃, tota dolet. Miro aũt modo, una eademq; uiuificatione mẽbris præſidẽs, cũ ipſa per naturã nõ ſit diuerſa, per corpus tamẽ agit diuerſa. Ipſa quippe eſt, quæ per oculos uidet, audit per aures, per nares odorat, per os guſtat, per membra omnia tangit, & tãgẽdo lene ab aſpero diſcernit, & cũ nõ ſit diuerſa, ꝑ ſenſus tamẽ operat̃ diuerſa. Ex qua re intelligit̃, ꝙ ita eſt anima ſecundũ ſuũ modum in ſuo corpore, ſicut deus eſt in ſuo mundo. Interius ſiquidẽ &
B exterius, ſuperius & inferius eſt: regẽdo ſuperior, portãdo inferior,teplẽdo interior, circũdando exterior. Sic eſt intus ut extra ſit, ſic circundat ut penetret, ſic præſidet ut portet, ſic portat ut prę ſideat. Et ſicut deus nec creſcẽtibus creaturis creſcit, nec decreſcentib. decreſcit: ſic anima nec minutis mẽbris minuit̃, nec adauctis auget̃. Hæc eſt imago ſiue ſimilitudo omnipotẽtis dei, quam anima habet in ſe. Quandã etiã habet imaginẽ ſanctæ trinitatis. Primo in eo, quod ſicut deus eſt, uiuit, et ſapit: ita anima ſecundũ ſuũ modum eſt, uiuit, & ſapit. Eſt quoq; & alia trinitas in ea, qaad imaginẽ perfectæ quidẽ & ſummæ trinitatis quæ eſt in patre & filio & ſpirituſancto, condita eſt. Et licet unius ſit anima naturæ, tres tamẽ in ſe uires habet, id
C eſt intellectũ, uoluntatẽ, & memoriã: quod idẽ, licet alijs uerbis, in Euãgelio deſignat̃, cũ dicit̃. Diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mẽte tua, id eſt, ex toto intellectu tuo, et ex tota uoluntate tua, & ex tota memoria tua. [*Matt. 22*] Nã ſicut ex patre generat̃ filius, & ex patre filioq; procedit ſpirituſſanctus, ita ex intellectu generat̃ uolũtas, & ex his ambob. ꝓcedit memoria, ſicut facile à ꝗlibet ſapiẽte poteſt intelligi. Nec eñ anima ꝑfecta poteſt eſſe ſine his tribus, nec horum triũ aliquod ſine alijs duobus integrũ cõſtat, quantũ ad ſuam ꝑtinet habitudinẽ. Et ſicut deus pater, deus filius, deus ſpirituſſanctus: non tamen tres dij, ſed unus deus & tres perſonæ: ita anima intellectus, anima uoluntas, anima memoria: nõ tamẽ tres animæ in
D uno corpore, ſed anima una & tres uires. Atq; in his tribus diuinã imaginẽ gerit mirabiliter in ſua natura noſter homo interior, & ex his quaſi excellentiorib. animæ uiribus iubemur diligere cõditorem, ut inquantũ intelligit̃ diligat̃, & inquantum diligit̃ ſemper in memoria habeatur. [*Imago dei in homine*] Nec ſolum ſufficit de eo intellectus, niſi fiat in amore eius uoluntas. Imò nec hæc duo ſufficiunt, niſi memoria addatur, quo ſemper in mente intelligẽtis & diligentis maneat deus: ut ſicut nullũ poteſt eſſe momentum quo homo non fruat̃ dei bonitate & miſericordia, ita nullum ſit momentũ quo præſentẽ nõ habeat eum in memoria. Et ideo iuſte uidetur mihi dictũ, noſtrũ interiorẽ hominẽ eſſe imaginẽ dei. Nũc uero de ſimilitudine aliqua dicamus. Nã

ſicut deus creator qui hominē ad imaginem ſuam
creauit eſt charitas, bonus & iuſtus, patiens & mi-
tis, mundus & miſericors, et cætera ſanctarū uirtu
tū inſignia quæ de eo leguntur: ita homo creatus eſt
ut charitatē haberet, ut bonus eſſet & iuſtus, pati-
ens atq; mitis, mundus & miſericors. Quas uirtu-
tes quāto quis plus in ſeipſo habet, tāto ꝓpior eſt
deo & maiorē ſui creatoris gerit ſimilitudinē. Si
uero, ꝙ abſit, aliquis per deuia uitiorum & diuer-
ticula malorū ab hac nobiliſſima ſui cōditoris ſi-
militudine degener aberrat, tunc fiet de eo quod
Pſal. 48 ſcriptū eſt. Homo cū in honore eſſet nō intellexit:
& cętera. Quis maior honor potuit eſſe homini ꝙ̄
ꝙ ad ſimilitudinē ſui cōditoris conderetur, & eiſdē
uirtutū ueſtimētis ornaretur quibus & conditor, de
quo legitur, Dominus regnauit, decorē indutus eſt,
id eſt, omniū uirtutū ſplendore & totius bonitatis
decore ornatus eſt? Vel quod maius homini po-
teſt eſſe dedecus aut infelicior miſeria, ꝙ̄ ut hac ſi
militudinis gloria ſui conditoris amiſſa, ad infor-
mem & irrationabilē brutorū iumentorū ſimilitu
dinē dilabatur? Quapropter quiſq; diligentius at
tendat primæ conditionis ſuæ excellentiā, & ue-
nerandā ſanctę trinitatis in ſeipſo imaginē agnoſ-
cat, honorēq; diuinæ ſimilitudinis ad quam crea-
tus eſt nobilitate morū, exercitatione uirtutum, &
dignitate meritorū habere contendat: ut quando
apparebit qualis ſit, tūc ſimilis ei appareat qui mi-
rabiliter eum ad ſimilitudinē ſuā in primo homi-
ne cōdidit, mirabiliusq; in ſecundo, id eſt, in ſeip-
Cōparatio animæ cum deo XXXVI ſo reformauit. Magna cōuenientia eſt inter deū
& hominis animā. Deus nāq; uita eſt, ſpiritus eſt,
ſapientia eſt & amor. Vita etiam anima eſt, ſpiri-
tus eſt, in quo ſpiritu ſapientia eſt & amor. Vita
deus eſt, uita & anima eſt, ſimilis & diſpar. Similis
quod uita, quod ſeipſa uiuens, ꝙ non tantū uiuēs,
ſed etiā uiuificās, ſicut & ille hæc oīa eſt. Diſpar,
quoniam ille creator eſt, & iſta creatura. Niſi enī
iſta ab illo creata eſſet, nō eſſet: & niſi ab illo uiui-
ficata, nō uiueret. Viuit anima naturali uita, etiāſi
ſpiritali uita non uiuat. Sed talis uita mors eſt po-
tius ꝙ̄ uita. Quoniā mors peccatorū peſſima. Ani
ma quidē quæ ſecundū carnē uiuit, uiuēs mortua
eſt, & ideo bonū erat illi nō uiuere quàm ſic uiue-
re. Vita anima eſt, uiuens quidē, ſed nō aliunde ꝙ̄
ſeipſa, & ob hoc nō tam uiuēs ꝙ̄ uita eſt. Inde eſt,
quod infuſa corpori uiuificat illud, ut ſit corpus
de uitæ pręſentia, nō uita, ſed uiuēs. Creata eſt ani
ma à deo, uita à uita, ſimplex à ſimplici, immorta-
lis ab immortali, ut nō ſit longe à creatore ſuo, cui
appropiare uidetur ſimplicitate eſſentiæ & ꝑpetui-
tate uitæ. Licet enim ſpiritaliter nō uiuat, immor-
taliter tamen neceſſe eſt ut uiuat. Creata eſt anima
magna à magno, recta à recto: eo magna quo ca-
pax eſt æternorū: eo recta, ꝙ̄ appetens ſupernorū:
eo beata, quo deo unita. Anima nanq; quā dei pie
tas reſpicit, humilitas ſubijcit, pœnitentia reducit,
iuſtitia deducit, obediētia conducit, perſeuerātia
perducit, deuotio introducit, puritas iūgit, chari-
tas unit. Habet aūt anima in ſe amorē ꝙd ſemper
poteſt ſtare cū deo, aut redire, ſi mota cū ſuis affe-
ctibus, imò defectib. ab eo fuerit. Solus eſt amor
A ex omnib. animæ affectibus atq; ſenſibus, in quo
poteſt anima, & ſi nō ex æquo ſuo reſpōdere auto
ri, uel de ſimili mutuā repēdere uicem: & ſi minus
amat, quoniā minor eſt, tamen ſi ex tota ſe diligat,
nihil deeſt ubi totū eſt. Renūciās ergo cūctis affe-
ctionibus alijs, tota incūbat ſoli amori, effundens
ſe totā in amorē illius cui reſpōdere habet in red-
hibēdo amore. Amat ſiquidē deus ut ametur, & cū
amat, nō aliud uult ꝙ̄ amari, ſciēs ipſos amore be-
atos qui ſe amauerint. Per amorē uenit ad homi-
nes, factus eſt homo, & delitiæ illius eſſe cum filijs
hominū. Noſtræ uero delitiæ erūt cū ad eū uenie-
mus & uidebimus eū ſicuti eſt, atq; ſimiles ei eri-
mus. Tūc erit manifeſta uiſio, plena cognitio, ue-
ra dilectio, firma cōiunctio, ſocietas indiuidua, ſi-
B militudo perfecta, & uita beata, in æternū & ultra
in perpetuas æternitates. Sicut enī corpus in reſur
rectione ſua uitam & ſenſum recipiet, ſic anima in
reſurrectione ſua uitā & ſenſum recipiet, id eſt co-
gnitionē et amorē dei. Quod aūt cognitio ſit uita,
ipſa ueritas affirmat dicens: Hæc eſt uita æterna, *Ioan. 17*
ut cognoſcāt te uerū deū et quē miſiſti Ieſum Chri
ſtum. Amor etiā ſenſus eſt. Nam ſicut exterior ho
mo circa iſta tēporalia quinqꝫpertito ſenſu affici-
tur, id eſt uiſu, auditu, guſtu, & cæteris, Sic interi-
or homo in beata uita circa quinq; ineffabilia dei
ineffabili amore afficietur. Cū enim deū ſuū ama-
bit, quandā lucē, quandam uocē, quendā odorē,
quendā cibū, & quendā amplexū interiorē ama-
bit. Ibi enim fulget quod nō capit locus. Ibi ſonat
C quod nō rapit tēpus. Ibi olet quod nō ſpargit uen
tus. Ibi ſapit quod non minuit edacitas. Ibi hæret
quod non diuellit ſatietas. Ibi ſiquidē uidetur deus
ſine intermiſſione, cognoſcitur ſine errore, amatur ſi-
ne offenſiōe, laudatur ſine fatigatione. Nobilis
creatura eſt anima. Ciuitas nanq; dei eſt, de qua *Preſtātia animæ. Cap. XXXVII*
tam glorioſa dicta ſunt, quod ad imaginem & ſi-
militudinem dei facta eſt. Hęc ciuitas Hieruſalem
merito appellanda eſt, quia ad fruendū uiſione il-
lius ſummæ pacis, quæ fecit utraq; unū, creata eſt.
Mens eius paradiſus eſt, in qua cū cœleſtia medi-
tatur, quaſi in paradiſo uoluptatis delectatur. Domus
etiā ſummi patrisfamiliâs eſt anima, per unitatem
morū: ſpōſa Chriſti, per dilectionē: templum ſpiri
tusſancti, per ſanctificationē: ciuitas regis æterni,
D per pacē & concordiā ciuium. Et quia nulla eſt ci-
uitas abſq; populo, diſpoſuit in ea cōditor noſter
populū triplicis gradus, id eſt ſapientes ad conſu-
lendū, milites ad propugnādum, artifices ad mini
ſtrandum. Ciues huius ciuitatis, ſunt naturales &
ingeniti animæ uigores, tanquā indigenæ, quorū
diſtincti ſunt gradus, quia alij ſuperiores, alij infe-
riores, alij medij. Superiores qdē ſunt intellectua
les ſenſus, medij rationales, infimi animales. Quo
rum differētia hæc eſt, Animalis ſiue ſenſualis, ap
petit ſenſibilia ſiue uiſibilia. Rationalis diſcernit,
& diſcretiōis oculo aſpernatur ea. Intellectualis per
trahit ad diuina. Intellectuales igitur ſenſus ſunt tan
quā animæ cōſiliarij dicētes ei, Deū time & māda
ta eius obſerua, Propter hoc enī eſt oīs homo.

Ratio-

Rationales ſunt tanq̄ milites qui hoſtes concupi
ſcẽtiarũ impugnãt per arma iuſtitię. Animales ſeu A
ſenſuales ſunt tanq̄ ruſtici & artifices, qui corpo-
ralib. rudimẽtis inſiſtũt, & corpori neceſſaria mi-
niſtrãt. Hãc triplicẽ uim animæ, id eſt ſenſualẽ, ra-
tionalẽ & intellectualẽ, Philoſophi partes uocãt,
nõ integrales, ſed uirtuales: q̄a potẽtiæ eius ſunt.
Sẽſualitas ea uis animæ eſt qua corpus uegetat, &
per corporis ſenſus iſta exteriora ſentit & diſcutit
Omnes eñi ſenſus tam exteriores q̄ interiores ad
animã referunt̃, utpote ab illa ꝓcedẽtes: ut eñi ſen
tiant, omnes ab anima habẽt. Ratio uis eſt animæ
ſupra corporalia, & infra ſpiritalia collocata: ſecer
nit eñi uera à falſis, q̄d eſt Logicæ: uirtutes à uitijs
q̄ eſt Ethicæ: & per experimenta rerũ inueſtigat
naturas, quod eſt Phyſicæ: In his uero tribus, tota
Philoſophia cõſiſtit. Totã igit̃ Philoſophiã ratio B
cõprehendit. Intellectus ſiue intelligẽtia, ea uis a-
nimæ eſt qua de diuinis, quantũ homini poſſibile
eſt, cognoſcit̃. Ad cœleſtia arcana penetranda ra-
tio per ſe nõ ſufficit niſi à deo adiuta fuerit. Tũc fi-
nis eius, ſi bene uiger, cũ ad notitiã ſecretorũ, quæ
diu inueſtigãdo quæſiuit, ꝑuenerit, intellectus ſeu
intelligẽtia nũcupat̃. Boetius tamẽ dicit intelligẽ
tiã ſolius dei eſſe admodũ paucorum hominũ, ſed
horũ alterũ ꝓ altero potit̃ ſæpe. Memoria etiã cõ
ſors & cooperatrix eſt rationis, quoniã ſine ea ra-
tio nec ad incognita ꝓcedere, nec cognitorũ ſciẽ-
tiam retinere poteſt. Memoria eſt uis animæ acce
pta retinens, pręterita repetens, elapſa recolligẽs.
Humanus appetitus inter ſumma & ima poſitus,
cũ plerũq̄ in utraq̄ diuiſus ſibimetipſi ſit cõtrari- D
us, in quãcũq̄ partẽ totus trãſierit, nomẽ eius me
rito ſortit̃, Si carnis uoluptatib. paſcit̃, carnalis ſi-
ue animalis nominat̃. Si ſpiritalib. deſiderijs dele-
ctat̃, ſpiritalis nũcupat̃. Appetitus ſiquidẽ natura
lis eſt uis in animãte mouẽdis auide ſenſibus attri
buta. Quotiã de uiribus animæ mentionem ſæ
pe feci, definire eas debeo, quatenus quæ de ani-
ma dicta uel dicẽda ſunt, euidentius intelligi poſ-
ſint. Sẽſualitas ſenſus, imaginatio tam corporis q̄
animæ ſunt, uel dici poſſunt. Senſualitas corporis,
eſt quædã uis ignea. Sẽſualitas ſiue animalitas ani
mę, eſt inferior uis eius, quæ ſecũ trahẽs ſenſualita
tẽ carnis, uelut famulã & obedientẽ, ſenſus & ima
ginatiões facit, eaſq̄ in arca memoriæ reponit. In
ſenſu inſtrumẽtũ eſt ſenſualitas & origo imagina- C
tiõis. Ipſa nãq̄ uis ignea quæ extrinſecus formata
ſenſus dicitur, eadẽ forma uſq̄ ad intimum tradu-
cta, imaginatio uocat̃. Senſus itaq̄ parit imagina-
tionẽ, imaginatio cogitationẽ, cogitatio medita-
tionẽ, meditatio acuit ingeniũ, ingeniũ facit ratio
nem: ratio cõducit ad intellectũ, intellectus ad in-
telligentiã: intelligẽtia per cõtẽplationẽ ipſam ue
ritatẽ admirat̃, & ꝑ charitatẽ in ea delectat̃. Sẽſus,
eſt paſſio animæ in corpore ex qualitatibus extra
accidẽtib. Imaginatio, eſt uis animæ quæ figuram
corporearũ rerum abſente corpore ſine exteriori
ſenſu dignoſcit. Cogitatio, eſt circa quælibet ani-
mi occupatio. Cõſideratio, eſt intenta cogitatio.
Meditatio, eſt frequẽs cogitatio modũ & cauſam
& rationẽ uniuſcuiuſq̄ rei inueſtigãs. Ingeniũ, eſt

τρεῖς δυνά-μεις τῆς ψυ-χῆς ſecundum Platonẽ & me dicos

Memoria quid ſit

Definitio ui-rium animæ Ca. XXXVIII

quædã uis naturaliter animis inſita per ſe ualens.
Ratio eſt, quædã uis animæ quæ omnia diſcernit
& iudicat, ſed maxime cum inhiat ſpiritalibus, &
imaginẽ dei in ſe conſeruat. Intellectus, eſt rerum
in ſe uere exiſtẽtiũ perceptio. Intelligẽtia eſt de ſo
lis rerũ principijs, id eſt de deo, hyle & ideis, & de
incorporeis ſubſtãtijs pura & certa cognitio. Cõ
tẽplatio eſt perſpicuę ueritatis iocũda admiratio.
Charitas, eſt concordia mentiũ & ſocietas electo
rum, uita beatarũ animarũ & angelorũ, quia nec
animæ nec angeli niſi per charitatẽ uiuũt. Anima
ratiõalis, & intellectualis facta eſt ad imaginẽ & ſi
militudinẽ dei, ut factorẽ ſuũ pro imagine cogno
ſcat, et ꝓ ſimilitudine diligat. Ex imagine nãq̄ dei
habet rationẽ, & ex ſimilitudine charitatẽ. Chari-
tas uero in ſe ipſa reprę ſentat trinitatẽ: hanc ratio
ſentit & pacata requirit: hãc charitas inuenit & ui
dendo beata quieſcit: hãc in præſenti fides ſequit̃,
ſpes in cœlũ uſq̄ comitat̃, charitas perenniter am
plexat̃. Mẽs itaq̄ ſpiritalis ſeu intelligẽtia rationa
lis primo creatorẽ ſuũ aſpiciat, deinde creaturã i-
pſius uideat, et mediãte arbitrij libertate ad eũ qui
condidit omnia ſe & cætera referat. Sic in homine
trinitas appareat quã charitas manifeſtat, ut chari
tatẽ ſẽper homo exhibeat, ſemp̄q̄ cõſpiciat is quẽ
trinitatis imago ꝑornat. Sic homo eius ſeruabit ſi
militudinẽ, cuius in ſe naturaliter portat imaginẽ.
Appareat ergo imago dei in intelligẽtia ratiõali,
in mẽte ſpiritali, in honore liberi arbitrij. Appare
at ſimilitudo dei in morib. ꝓ natura, in operibus ꝓ
iuſtitia, in uirtutibus pro gratia: ut morib. natura
perornet̃, ut iuſtitia operibus cõprobet̃, ut gratia
uirtutibus cõpleat̃, & ſic ſemper dño præſentet̃.
Anima totũ corpus hominis tota pariter animat.
Eſt q̄dẽ inſpirata à deo homini uita, nõ de prę̨ia-
centi materia, ſed de nihilo facta ab eo. De cæteris
animãrib. ſcriptura dicit, Producãt aquæ & cæte-
ra. producat terra animã uiuẽtẽ. Animã uero non
aqua, non terra produxit, ſed deus inſpirauit, non
tamẽ uiuã uel uiuentẽ, ſed ſpiraculũ uitæ ratiõale
ex dei imagine, factũ ex dei ſimilitudine. Anima
non eſt pars dei: probat hoc mutabilitas quam in-
currit. Deus eñi immutabilis eſt: hæc ſæpe mutata
ꝓ culpa, quandoq̄ mutata pro pœna & dãnata fit
miſera, Nihil ei tamẽ nocere poteſt niſi à deo rece
dat. Recedit aũt quãdo peccat: ꝓinde torquet̃ mi
ſera à deo refuga. Ab uno diſiũcta ſpargit̃ ad mul
ta, et pro ſua intẽperantia fit morbida, fit moleſta.
Ea propter ſenſus corporei turbata memoria, tur-
bati hebetes fiũt, marcidi, & ſtupidi, Inde caro pa-
tit̃, lãgores oriũtur & mors uiolẽta peruagat̃. Ho
mo q̄dẽ à deo auerſus, peccãdo peruerſus, quia à
deo diſſentit, diſſidet & ſibi, portatq̄ in ſeipſo pœ
nã de ſeipſo. Anima nõ format̃ ex materia infor-
mi, ſed in ſua creatiõe formã accepit, qua facta eſt
ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei. A quo ſi auertitur,
remanet informis, quia deo diſſimilis: nec ideo ta
men efficitur irrationalis, quia geſtat imaginẽ dei
unde poteſt reformari. Sic nec etiã ſi tota conclu-
ditur peccato, & licet pro inſipiẽtia iumento com
paret̃, ideo fit quaſi anima pecoris uel alterius cor
poris. Ipſum eñi corpus & nunc & in fine ſemper
eſt

Anima facta ad imaginẽ & ſimilitudinem dei XXXIX

Gen. 1

Anima à deo recedens XL.

eſt habitura cũ quo facta eſt una perſona: ſed nec
ideo ſit corpus etiã ſi penitus habitet̃. Non ẽm di- A
ſtrahitur partibus, nec loco cõcludit̃. Non eſt ma-
ior in maioribus, nec eſt minor in minoribus ſui
corporis partibus uitæ idoneis. Spiritus nanq; eſt
anima rationalis quantis libet obruta malis, & u-
bicunq; eſt tota eſt. Nõ traducitur à patre in filiũ,
Ezech. 18 nec una ſit anima amborũ. Sicut, inquit dominus,
anima patris, ſic anima filij mea eſt. Nec pars ani-
mæ patris in filiũ dũ generat ſe transfundit. Partiri
nãq; ſeu diuidi, augeri uel minui pro ſubſtãtia ſua
ſpiritus neſcit. Nõ ẽm poteſt eſſe maior, ſed meli-
or. Si ẽm particulariter transfunderet̃, corporeus
eſſe ꝓbaretur. Quod ſi, ut delirãt aliqui, ſemen ani
mæ ex ſemine carnis haberet generando trãsfun-
di, multa quidẽ inhoneſta & impoſſibilia poſſent
exinde exclamari, quæ de ſpiritu rationali nec di- B
ci debẽt nec opinari. Indecens ẽm eſt obſcœna re-
Quod anima texere, & male fuſa carnis ſemina denudare. Di
de nihilo fiat cimus aũt rationales animas ꝓ eſſentia fieri quoti
Cap. XLI die de nihilo nouas, ſed ꝓ ſimili natura ex inſtitu-
tione diuina, nõ utiq; nouas. Quales ẽm in exor-
dio deus die ſexto maſculo & fœminæ dedit, ta-
les quotidie inſpirat ſingulis, noua de nihilo crea-
Ioan. 5 tiõe nõ noua inſtitutiõe. Pater, inq̃t, meus uſq; mo
do operat̃, & ego opor. Operat̃ uſq; modo pater
& filius, operatione ſiquidẽ noua, ſed inſtitutione
non noua, pro illa agẽs, cũ iſta quieſcẽs. Res uero
corporeę poſt primã ſui creationẽ nouæ nullę cre
ant̃, ſed ſimul in exordio conditæ tẽporali forma-
tione propagant̃, Animæ aũt nõ ſimul eſſentiali-
ter factæ ſunt, ſed ꝓ natura cõſimili, qua ad imagi- C
nem & ſimilitudinem dei fiũt, & ſimul factæ repu
tant̃, & nõ ſimul æditæ iudicant̃, Nõ ſimul æditæ
pro eſſentia, ſed ſimul factæ pro cõpari forma ad
imaginem & ſimilitudinẽ dei prærogata. Caro de
carne generãdo traducitur, ſed ſpiritus de ſpiritu
minime ꝓpagat̃. Certũ tenemus, quia caro contra
cta de carne per legẽ cõcupiſcẽtiæ, ꝙ cito uiuifica
tur originalis culpæ uinculo premitur, eiuſq; affe-
ctionibus anima quæ carnem uiuificat, aggrauat̃.
Sub hoc peccati uinculo demergũtur paruuli, qui
ſine remedio baptiſmi moriunt̃, Habẽt ẽm origi-
nale peccatũ, nõ per animã, ſed per carnẽ utiq; cõ
tractum animæq; refuſum. Carni nanq; ita unitur
anima, ut cũ carne ſit una perſona. Fit ẽm autore
deo caro & anima unũ indiuiduũ, unus homo: un- D
de ſalua naturę utriuſq; ꝓprietate adijcit̃ carni q̃d
animę eſt, & animæ quod carnis eſt, ꝓ unitate per
ſonæ, nõ pro diuerſitate naturę. Quod igit̃ ibidem
ſingulis eſt propriũ, cõmune ſit amborũ: propriũ
pro natura, cõmune ꝓ perſona. Exinde ſit anima
originali culpæ obnoxia, quã caro contrahit, & a-
nimæ refundit, cũ qua unita eſt in perſona, licet di
Baptiſmus uiſa ſit in natura. Eapropter neceſſe eſt paruulum
dum uiuit Chriſti ſacramento renouari, ne obſit
eius animæ ſocietas carnis peccati, qua grauatur
etiã corpore exuta, niſi dum in corpore uiuit ſalu-
tari fuerit remedio expiata. Currãt igit̃ adulti, cur
rant ꝓ ſeipſis, impendãt etiã paruulis ſacramentũ
fidei, ſuſcipiãt Chriſti fidẽ cũ ſacramẽtis, ut paruu

los in Chriſto renouatos fides eccleſiæ tueatur, &
A adultos cũ ſacramentis opera fidei comitent̃, His
etiã renouatis per gratiã, tandẽ cõplebit̃ in reſur-
rectiõe generali, ut caro ipſa reſurgat in gloria a-
nimæ ſuæ reſtituta, uiua, & æterna, felix & beata.
Si quęrat̃, quare deus dat animas illis quos abſq; *De pueris nõ*
remedio ſalutari mori contingit. Reſpõdemus, ꝙ *baptizatis*
diuina inſtitutio qua res & rerũ naturæ condũtur *Cap. XLII*
nec peccato tollit̃, nec uiolentia præpeditur: Inde
eſt quod lex corporalis copulę nec etiam in malis
iure ſuo priuatur. Generãt adulteri, fornicatores,
prophani: naturalis tamẽ inſtitutio nec in talibus
deperit. Natura nãq; prout deus inſtituit, quod ſu
um eſt operatur. Natura ſiquidẽ eſt quædã uis & *Natura quid*
potentia diuinitus rebus creandis inſita, quæ uni- *ſit*
cuiq; rei omne ſuũ tribuit, qua bona quiſquis ma-
B le utit̃, malus eſſe iudicat̃. Iuſte enim puniunt̃, qui
licitis abutunt̃. Iuſte uero puniunt̃ qui rapere in-
cõceſſa conant̃. Sic ſatanas cœlũ: ſic protoplaſtus
perdidit paradiſum. Abutunt̃ licitis, qui bona dei
maculant uſibus inconceſſis. Maculant bona dei,
ſicut ij q̃ calore libidinis exercẽt opera copulę car
nalis. Ex his filij generant̃, quorũ corpora ſeruien *Spiraculum*
te creatori creatura formantur, et deo inſpirãte ſpi *uitæ*
raculũ uitæ animant̃. Spiraculũ aũt uitæ, humanã
animã intellige, quã non producit terra uel aqua,
ſed deus inſpirat: quo ſenſus corporei animantur,
unde homo factus in animã uiuẽtem memorat̃. In
his & in alijs omnipotens agit prout inſtituit, quũ
nullius adiuuãt bona, nec impediũt mala. Bonos
quidem prouehit ſua gratia: malos terret ſua iuſti-
C tia. Nos equidem ſerui dum domini bonis abuti-
mur, rei et miſeri pariter inuenimur. Ipſe equidem
ſerui dñs q̃ ſeruorũ ſuorũ malis bene utit̃, ſanctus
& omnipotẽs adorat̃. Ipſe corpori terreno de pec
cati traduce propagato, pro inſtitutione ſua inſpi
rat animam bene utens inolita pręuaricatione no
ſtra, quæ ſi eſſet naturalis, creatori poterat impu-
tari. Sed creator præparat omni tẽpore ſacramen
ta, & obediẽtiæ pia proponit edicta, ut cõtra pec-
cata ſacramẽta in remediũ ſint, & tẽporaliũ obſer
uatio mãdatorũ æternorũ afferat pręmia donorũ.
Vnde ſi aliqui ſub peccato geniti paruuli obeunt
abſq; remedio ſalutari, pertimeſce iuſtitiã dei, q̃ ni
hil debet alicui, ſed damnat in ſingulis malũ quod
nõ fecit in eis. Si aũt paruulos renouat ſacramen-
D tis, admirare miſericordiã dei. Ipſi ẽm ſicut neſci-
unt culpã cũ qua ex carne naſcunt̃, ſic neſciũt gra-
tiã qua ꝑ Chriſtũ renouant̃. Nõ excuſat paruulos
à culpa, quia eã nõ norunt, nec excludit gratiã ab
eis quia eã neſciũt. Quæris in eis culpã, inuenis ex
carne traductã: quæris in eis gratiã, inuenis à deo
collatã. Illa debite dãnat̃, hęc indebite pręrogat̃. Il
la iudiciũ prædicat, hæc miſericordiã repræſentat.
In utroq; deus agnoſcit̃, cui miſericordia et iudici
um ꝑpetua laude cãtat̃. Sed ab his intuẽdis mens
noſtra, mens infirma, q̃a peccatis obruta, citius ad
ſeipſã redeat ſibiq; remediũ quęrat, ut q̃ in Adã ce
ciderit, in Chriſto reſurgat. Plures ueteres de na *Anima quid*
tura animę dixiſſe inueniunt̃, ſed nihil ita ut nõ ali *ſit XLIII*
quid reſtare uideat̃. Ego aũt ex eorũ dictis quãto
diligen-

diligẽtius potui breue iſtud et certũ colligere,atq;
in unũ ſtudui redigere, quod memoriæ commen-
deĩ.Hebes nãq; eſt memoria hominis & breuita-
te gaudet,& ſi in mulra diuidiĩ,fir minor in ſingu-
lis.Ex corpore & anima conſtat homo:et quicqd
oculis corporeis uideĩ, propter corpus factũ eſt,
corpus ꝑpter animã, anima autẽ ꝑpter deũ. Vita
corporis anima eſt, uita animæ deus eſt. Immor-
talis eſt anima,quia carne caret:nec habet quo ca
dat ut reſurrectione egeat poſt ruinam,niſi pecca
to ceciderit:& ideo in morte uita noſtra nõ perit,
ſed corpus deſtituit: dum diſcedẽs anima uim ſuã
non perdit,ſed quod uiuificauerat hoc dimittit,&
quãtum in ſe eſt mortẽ alterius facit, quã ipſa non
recipit,Facit,inquã,nõ uiuificando quod deſerit,
nõ amittẽdo quod uiuit.Itaq; mors hominis nihil
eſt aliud quàm carnis occaſus,à qua cũ uis poten-
tiæ uiuificantis abſceſſerit, in terram de qua ſum-
pra eſt redit,amiſſis ſenſibus quos per ſeipſam nõ
habuit.Anima nõ aliter ꝙ ſol lucẽ diei, uitam tri-
buit carni cũ uenerit,mortem efficit cum recedit,
Mors tamẽ nõ cõſumit coniũcta ſed diuidit, dum
origini ſuę utrũq; reddit.Et ne quis putet animam
corporis morte cõſumi,audiat quid dñs in Euan-
gelio dicat,Nolite,inquit,eos timere qui occidũt
corpus,animã aũt occidere nõ poſſunt. Fatigatur
corpus cogitationib.mẽtis:afficiĩ in corpore mẽs
doloribus corporis. Corpus ex quatuor elemẽ
tis cõſtat.Anima nec elementũ eſt,nec ex elemen
tis,ſed de nihilo eſt facta,& ſoli creatori ſuo cogni
ta.Ex his ergo omnibus quæ in ſe, hoc eſt in cor-
pore ſuo uiſibilia uidet, nihil ſe eſſe uel poſſe eſſe
uidet.Secernat ergo & diuidat ſe per ſe ab eo toto
quod uidet in ſe uiſibile:& inuiſibilẽ ſe eſſe omni-
no uidet in eo ꝙ uidet ſe,& tamẽ uideri ſe nõ poſ-
ſe uidet. Deinde eleuet ſe ſuper ſe, & in eo ꝙ pri-
mum & principale ſpeculũ eſt ſpeculandi dei, il-
liusq; imagini ac ſimilitudini ꝑximũ & cognatũ
magis factum inuiſibilẽ deũ inſpiciat. Hoc aũt eſt
ipſa ratio & mẽs,ratiõe utens quæ ad primã ſimi-
litudinẽ dei facta eſt, ut per ſe inuenire poſſit eũ à
quo facta eſt, & in eius amore atq; contẽplatione
dulciter requieſcere. Ea nãq; perfectius ſuum fa-
ctorẽ manifeſtant,quæ illius ſimilitudini uicinius
appropinquãt.Hæc aũt eſt ipſa rationalis creatu-
ra quæ excellenter & ꝑprie ad illius ſimilitudinẽ
facta eſt:et tũc citius creatorẽ ſuũ quem non uidet
agnoſcit & diligit,cũ ſe ad illius imaginẽ factã in-
telligit.Mẽs rationalis eſt,quæ ſe cogitãdo intelli
git,& imaginẽ ſuã ex ſe natã habet, quæ imago e-
ius uerbũ eſt.Verbũ em̃ rei eſt ipſa cognitio ad ſi-
militudinẽ eius ex memoria formata. Hoc modo
liquido apparet ſummã ſapientiã cũ ſe dicẽdo in-
telligit,gignere cõſubſtantialẽ ſibi ſimilitudinem
ſuã,id eſt,uerbũ ſuũ.Mẽs ramen rationalis quoniã
nõ ſe ſemꝑ cogitat ſicut ſui ſemꝑ meminit,liquet,
quia cũ ſe cogitat uerbũ eius naſciĩ de memoria,
Vnde apparet qa ſi ſemper ſe cogitaret, ſemꝑ uer
bũ eius de memoria naſcereĩ. De ſumma uero ſa-
piẽtia quæ ſemper ſe dicit ſic,ſicut ſui ſemper me-
mor eſt,liquet quia de æterna memoria coęternũ

Mors hominis quid ſit

Matth. 10

De corpore & anima XLIIII

λόγος

eius uerbũ naſciĩ.Sicut em̃ ſumma ſapientia æter-
A na eſt,ita æterne ſui memor eſt,& æterne ſe intelli
git,& ęterne ſe dicit, cũ ſit illi dicere quod intelli-
gere:& cũ æterne ſe dicat,ęterne uerbũ eius apud
ipſam. Mẽs ergo ratiõalis quæ inter omnes crea-
turas ad inueſtigationẽ ſummæ ſapiẽtiæ ſola aſſur
gere ualet,& nihilominus ad eiuſdẽ inuẽtionẽ ſo
la ꝑficere,ſemper ſtudeat illius reminiſci, illam in
telligere et amare:ad hoc facta eſt ut ſemper uiuat
ſi ſemper amet ſummã uitã,ſummã ſapientiã,ſum-
mam eſſentiã,cui debet hoc ipſum quod eſt. Ama
re autem nequit,niſi eius reminiſci & eam ſtudue
rit intelligere, Faciat ergo hoc ad quod facta eſt
ut bene uiuat. Deus omnipotens cuius beatitu
do nec augeri poteſt,quia perfecta eſt,nec minui,
quia æterna eſt:ſola charitate,nulla neceſſitate ſui
B rationales ſpiritus creauit,ut eos ſuæ beatitudinis
participes faceret. Alios uero in ſua puritate in
cœlo cõfirmauit. Alios aũt ꝑpter ſuperbiã in in-
fernũ præcipitauit:atq; alios ad cõprobandam hu
militatẽ & obedientiã in terrena habitatiõe terre-
nis corporibus ſociauit, ut ad uitæ ſenſum luteam
materiã uegetarẽt,Habent nãq; in natura ſua quã
dam mutabilitatẽ ſecundũ quam corporibus uiui
ficandis appropinquant,in qua quidem nonnihil
ſuæ puritatis deponũt. Cum enim delectatiõe car
nis afficiũtur, quaſi quandã corpulentiã inde tra-
hunt:quæ puriorẽ naturam eorum corrumpit. Et
hoc uitium quanto altius eis in corporib. manen-
tibus inhæſerit, tanto difficilius eos à corporibus
diſcedentes deſerit:quoniã non tollitur paſſio, e-
C tiã cũ tolliĩ cauſa paſſionis, niſi ab eiuſmodi fecu-
lentia ſe in hac uita mũdare ſtuduerint. Nos ergo
qui in medio bonorũ & malorũ poſiti ſumus,cõſi
derare ſæpe debemus,& gaudiũ illorũ,& iſtorum
ſupplicium,atq; noſtram miſeriã.Rationalis ſiqui
dem eſt anima noſtra,ut ſciat diſcernere inter bo-
num & malũ.Eſt etiam concupiſcibilis atq; iraſci-
bilis,ut poſſit amare bonum & odire malum. De
cõcupiſcibilitate naſcitur amor,de amore & deſi-
deriũ & gaudiũ.Amor eſt delectatio cordis alicu
ius ad aliquid ꝑpter aliquid, per deſideriũ currẽs
atq; per gaudiũ requieſcẽs:per deſideriũ in appe-
tendo,& per gaudiũ in perfruendo:nec aliũde bo
num eſt,ſi bonum eſt cor humanũ: niſi quod be-
ne amat quod bonũ eſt.Nec aliunde malum eſt,ſi
D malũ eſt,niſi quod male amat quod bonũ eſt.Om
ne enim quod eſt,bonum eſt:ſed in eo quod male
amaĩ,tantũ uitiũ eſt. De iraſcibilitate naſcitur o-
dium, Ira enim generat odiũ: & de odio dolor &
timor. Cum enim cõtra peccata noſtra iraſcimur
& ea odire incipimus,dolemus quia peccauimus,
& pœnas pro peccatis timemus. Sic creator o-
mniũ deus inter cætera & ſuꝑ cætera quæ creauit
rationalẽ dignatus eſt amplius illuſtrare naturã,
quam & ſua ſimilitudine fecit inſignẽ,& ſuæ bea-
titudinis uoluit eſſe participem. Cuius tamẽ ratio
nalis creaturę licet ſimilis uideatur origo,facta eſt
diuerſa conditio:dũ pars eius eſt in æterna felicita
te firmata:pars rudẽtib.inferni detracta, & in tar-
tarum tradita in iudicium crucianda ſeruaĩ. Pars
etiam

Spiritus rationales XLV

τὸ πάθος

Amor quid

Creaturæ rationalis diuerſa ratio. XLVI

etiam terra terrenis unita corporibus locum me-
diũ ſortita cognoſcitur: & prius quidem eadẽ me- A
dia ſummis uicinior in delitijs erat poſita paradi-
ſi, nũc iam propinquior infimis, pro reatu inobe-
dientiæ humiliata eſt in loco afflictionis. Summus
igitur omnium horũ locus plenam habet lætitiã, in
fimus ſolã triſtitiã. Ibi enim plena felicitas: illic ſo-
la & ſumma miſeria eſt. In medio ſanè ſumma ſpe
randa, ſed nihilominus infima ſunt timenda: & i-
deo nobis iam amplior timoris cauſa quã ſpei, quo
uiciniores eiſdem infimis, deiecti in ipſa degimus
umbra mortis. Quia tamen & illius beatitudinis,
& illius nihilominus dãnationis æternæ humanã
deus animã pro ſuorũ qualitate meritorũ partici-
pẽ fieri poſſe cognouit, naturales affectus ei qua-
tuor indidit: ut haberet unde bona illa poſſet op-
tare, & in eis quãdoq; lætari: & rurſum unde mala B
illa metuere, uel in eis etiã dolore perpetuo cõtri-
ſtari. In eo enĩ ſanè grauior eſt moderna conditio,
quod nõ modo exhibet triſtitiã et modernã moleſti-
am, ſed et timor habet pœnã, & ſpes ipſa quæ dif-
fert affligit animã. Piiſſimus enĩ pater et terribilis
iudex, qui uera illa et perpetua gaudia filijs, dolores
æque perpetuos reis in fine parauit, nõnulla tamẽ
etiã nos in præſẽti ex parte inchoata capere uoluit gaudij
uel doloris, unde illa non modo certius credi, ſed
affectuoſius quoq; optari ualeant & timeri. Cæte
rũ nec præſentia gaudia in illorũ cõparatiõe ſunt
gaudia, nec triſtitia præſens in illius comparatiõe
eſt triſtitia. Nec deſipiet ſi quis interim omnẽ o-
peram dare maluerit, quẽadmodũ illa potius uale
at cõcupiſcere gaudia, illos formidare dolores, quã
huius uitę uitare moleſtias, captare lętitiã. Verũta
men inuenire eſt etiã in præſenti unde utiliter gau
deat quis, uel ſalubriter cõtriſtetur. Si lætetur de bene
ficijs ſuis gratias deo agens, & deuotiõe eius exul
tet, & propria ſeu etiã proximorũ delicta deploret.
Vnde etiã diuina diſpoſitiõe media inter eoſdem
affectus conſtituta eſt ratio in corde hominis, per
quã nimirũ diſcernere & dijudicare poſſit unde
gaudeat ſeu doleat, imò etiã quid cupiat uel quid
timeat. Sanè qui triplicem uim animæ eſſe docue
runt, rationalẽ illam, iraſcibilẽ, & cõcupiſcibilem
aſſerentes, affectus quidẽ diuerſos, ſed quadã ſibi
cognatiõe iũctos, ſub iraſcibili metũ & triſtitiam,
ſub cõcupiſcibili deſideriũ & lætitiã cõprehẽdiſſe
uidentur. Interim ergo inter affectus uarios huma- C
na fluctuãs anima, neceſſe eſt ut certã demũ uel in
ſummis uel in imis accipiẽs ſtationẽ, in ſolo dein-
ceps uel gaudio uel dolore perſiſtat. Deus eſt in ſum
mo, mũdus in imo. Deus in eodẽ ſtatu æternitatis
ſuæ ſemper cõſiſtit. Mũdus curſu mutabilitatis ſuæ
De humano animo XLVII semper inſtabilis fluit. Humanus animus quaſi
in medio collocatus quadã cõditionis ſuæ excel-
lẽtia, huic mutabilitati quę deorſum eſt ſuperemi
net, & ad illam quæ eſt apud deum uerã immuta-
bilitatẽ necdum pertingit. Si uero in ijs quæ deor
ſum tranſeunt ſe per cupiditatẽ immerſerit, ſtatim
per infinitas diſtractiones rapietur, & à ſemetipſo
quodãmodo diuiſus diſſipabitur. Si uero ab hac in
finita diſtractione quæ deorſum eſt ſe erexerit, &
hæc infima deſerens, atq; paulatim in unũ ſe colli-
A gens ſecũ eſſe didicerit, tãto amplius in unũ colli-
getur, quãto magis cogitatione et deſiderio ſurſum
eleuabitur: donec tandẽ omnino immutabilis ſit, &
ad illã uerã & unicã quæ eſt apud deũ immutabili
tatẽ perueniat, ubi perpetuo ſine omni mutabili-
tatis uiciſſitudine requieſcat. Credimus animas Animarũ origo. XLVIII
nec eſſe ab initio cum angelis, nec ſimul creatas: ſi
cut Origenes fingit. Nec per coitũ cũ corporibus
ſeminantur: ſicut Luciferani & Cyrillus, & aliqui
Latinorũ præſumptores affirmant. Sed dicimus
earũ creationẽ ſolũ omniũ creatorẽ noſſe, & cor-
pus tantũ per coniugij copulationẽ ſeminari: dei
uero iudicio coagulari in uulua matris, & cõpin-
gi atq; formari: ac formato iam corpore, animam
creari & infundi: ut uiuat homo in utero ex anima
B conſtans & corpore, & egrediatur ex utero uiuus
plenus humana ſubſtantia. Nec duas animas eſſe
credimus in uno homine, ſicut multi ſcribũt, unã
animalẽ qua animetur corpus & immixta ſit ſan-
guini, & alterã ſpiritalem quæ rationẽ miniſtret.
Sed dicimus unã eandemq; animã eſſe in homine,
quæ & corpus ſua ſocietate uiuificet, & ſemetip-
ſam ſua ratiõe diſponat, habens in ſe libertatẽ arbi
trij, ut in ſuæ ſubſtãtiæ eligat cogitatione quod uult.
Libertati ſiquidẽ arbitrij ſui cõmiſſus eſt homo: Arbitrium Electio
poſtq; uero deceptione ſerpẽtis per Euã cecidit:
naturæ bonũ perdidit, pariter & uigorem arbitrij:
nõ tamẽ electionẽ, ne nõ eſſet ſuum, quod emẽda
ret peccatũ. Manet itaq; ad quærendã ſalutẽ arbi-
trij libertas, id eſt rationis uoluntas: ſed admonen
D te prius deo & inſpirãte ad ſalutẽ. Vt ergo acquie
ſcamus ſalutari inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt:
ut adipiſcamur quod adipiſci deſideramus, diui-
ni eſt muneris. Vt nõ labamur adepto ſalutis mu-
nere, noſtræ ſolicitudinis eſt & cœleſtis adiutorij:
ut labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Solũ
hominẽ credimus habere animã ſubſtantiuã, quæ
exuto corpore uiuit & ſenſus ſuos atq; ingenia ui
uaciter tenet. Neq; cum corpore moritur, ut Aratus
aſſerit: neq; poſtmodũ interit, ſicut Zenon dixit,
quia ſubſtãtialiter uiuit. Animaliũ uero animæ nõ
ſunt ſubſtãtiuæ, ſed cum carne ipſa carnis uiuaci-
tate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo
nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander pu-
tant: ſed ad omnia incitamenta naturæ ducuntur.
C Anima humana nõ cum carne moritur, quia non
cum carne, ſicut diximus ſuperius, ſeminatur: ſed
formato in utero matris corpore, dei iudicio, crea
tur & infunditur, ut uiuat homo intus in utero, et ſic
procedat natiuitate in mundũ. Anima à creatore
principiũ habẽs, ex quo eſt, perfecta eſt in genere
ſuo: unde ex quo eſt, ſciret omĩa quæ ab homine
ſciri poſſunt, niſi grauitas carnis eſſet. Quod per
primum hominẽ, qui ante corruptionẽ humanitatis
ex quo fuit perfecte habuit ſcientiã, probari poteſt.
Sed modo corrupta humanitate, ex quo coniũgi
tur corruptioni, corrũpitur, Nec proprietates ſuas
poteſt exercere, donec uſu & experiẽtia & alicu-
ius doctrina incitata incipit diſcernere, Veluti ſi
quis cũ ſubtili acie oculorum in tenebroſa detru-
datur

datur, uidere tamē non poteſt ibi niſi prius aſſueſcat tenebris, uel lumē accendat. Vnde Virgilius A
Aeneid. 6 Quantum non noxia corpora tardant.
Et licet aliæ ſint actiones corporis, & aliæ actiões animæ: tamen corporis actiones uitia uel uirtutes poſſunt eſſe animæ. Cū em̄ ad hoc ſit anima data, ut illicitos carnis motus corrigat, ignorātia illius cōtingunt uel negligentia. Sicut cū diſcipulus uel ſeruus negligētia doctoris uel domini peccat, magiſter uel dominus extra culpā non eſt, Sie anima malis cōtingentib. nō eſt extra culpā, cū iſta debeat imperare, & illa obedire.
Homo ex carne & anima Cap. XLIX Duabus ſubſtantijs tantū cōſtat homo: anima & carne. Anima cū ratione ſua & carne cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſq; ſocietate animæ nō mouet caro, anima uero & ſine carne rationale ſuū tenet. Notandum tamē quod ijdem ipſi ſenſus qui in exteriori B homine deſcribunē, ſimili modo ſecūdum modū ſuum in interiori eſſe manifeſtanē, quia ſpirituales res nō corporalibus ſenſibus, ſed ſpiritalibus rimandæ ſunt. Vnde diuina ſcriptura in Deutero-
Deut. 32 nomio ait. Videte φ ego ſum deus, & nō eſt alius
Apoc. 2 præter me. Et in Apocalypſi. Qui habet aures audiendi audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis. Et in
Pſal. 33 Pſalmo, Guſtate & uidete quoniā ſuauis eſt do-
2 Cor. 2 minus. Et Apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus, & in ijs qui pereūt, & in ijs qui ſalui fiūt. Et in Euāgelio dominus mulierem fide ſe tetigiſſe magis φ corpore oſtēdit dicens, Tetigit me aliquis: Nā &
Luc. 8 ego ſenſi uirtutē de me exiſſe. Sic ergo cum omni cautela obſeruādū eſt quid ad corporis ſenſus, & quid ad animæ pertineat dignitatem: ne forte cōfuſus ordo & irratiōabilis æſtimatio alicui repugnare uideatur ueritati. Nō eſt tertius in hominis C
Didymus ſubſtātiam ſpiritus, ut Didymus cōtendit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima: & ꝓ ſpiritali natura, uel pro eo quod ſpiret in corpore, ſpiritus appellaē. Anima uero ex eo uocaē, quod ad uiuēdū uel uiuificādū animet corpus. Tertiū uero qui ab Apoſtolo cū anima & corpore induceē ſpiritū, gratiā ſancti ſpiritus intelligamus: quā orat Apoſtolus, ut integra perſeueret in nobis, ne noſtro uitio aut minuatur, aut fugeē à nobis: q̄a ſpiritusſanctus effugiet fictū, et auferet ſe à cogitatiōib. quę ſunt ſine intellectu. Iugi ergo meditatiōe animū noſtrū exerceamus, & cōſideremus miſerias & neceſſitates noſtras, labores & dolores. Lugētes em̄ in hanc uitā intra D uimus, cū labore uiuimus, cū dolore et timore exituri ſumus. Cogitemus ergo quàm breuis uita noſtra ſit, φ uia lubrica, φ mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quantis amaritudinib. admixtū ſit, ſi quid dulce ac iucundū in uia huius uitæ, occurſo ſuo nobis alludit: φ fallax & ſuſpectū, φ inſtabile & tranſitoriū eſt quicquid huius mundi amor parturit, quicquid ſpecies, aut temporalis pulchritudo, ꝓmittit. Cōſideremus etiā quæ ſit patriæ cœleſtis pulchritudo, ſuauitas atq; dulcedo. Attendamus & perpēdamus unde cecidimus, & ubi iacemus: q̄d perdidimus, & quid inuenimus: ut ex utroq; intelligamus quantū nobis in hoc exi-
Eccle. 1 lio lugendū ſit. Hinc em̄ Salomon ait, Qui appo-

nit ſcientiā, apponit dolorē. Quia et quanto magis homo ſua mala intelligit, tanto amplius ſuſpirat et gemit. Meditatio ſiquidē parit ſciēnam, ſciētia cōpunctionē, copunctio deuotionē, deuotio pficit orationē. Meditatio, eſt frequēs cogitatio, curioſa & ſagax obſcura inueſtigare, & occulta ad notitiā trahere. Sciētia eſt, quando homo ad notitiā ſui aſſidua meditatione illuminaē. Cōpunctio eſt, quando ex cōſideratione malorū ſuorum cor interno dolore tangiē. Deuotio, eſt pius & humilis affectus in deum, humilis ex cōſcientia infirmitatis propriæ, pius ex cōſideratione diuinæ clementiæ. Oratio, eſt mētis deuotio, id eſt, cōuerſio in deum per piū & humilē affectum. Affectus, eſt ſpōtanea quædam ac dulcis ipſius animi ad deum inclinatio. Nil enim ita deū inclinat ad pietatē & miſericordiam, quemadmodū purus mentis affectus. Scientiam cœleſtiū et terreſtriū rerum laudare atq; amare ſolent homines: ſed multo meliores ſunt qui huic ſcientiæ præponunt noſcere ſemetipſos. Laudabilior ſiquidem animus eſt, cui nota eſt miſeria ſua, φ qui ea nō aſpecta, uias ſyderū & naturas rerū ſcrutaē. Qui uero iam in deum euigilauit animus ſpiritusſancti calore excitatus, atque in eius amore corā ſe uiluit, ad eumq; intrare uolens nec ualēs, eoq; ſibi lucēte attēdit in ſe & inani uit ſe, ſuamq; ægritudinē illius mūditiæ cōtemperari nō poſſe cognoſcit dulce flere habet, eūq; precari ut ſui miſereaē, totāq; eius miſeriā exuat. Hūc itaq; egentē & dolentē ſcientia nō inflat, quia charitas ædificat. Propoſuit enim ſcientiam, magis φ ſcire ſeipſum et infirmitatē ſuam, magis φ ſcire uires herbarū, & naturas animaliū: & hāc apponendo ſciētiam, appoſuit dolorē, id eſt, defectū peregrinationis ſuæ ex deſiderio patrię ſuę, & uiſionis dei, quę cernere eſt finis: cui eſt gloria in ſecula ſeculorū Amen. Dolet, qui teneē exilio, quia differtur à regno. Dolet, dū recordaē quæ & quāta mala fecit, & φ intolerabiles pœnas ꝓ illis paſſurus ſit.

Quid ſit meditatio L
Scientia Cōpunctio
Deuotio
Oratio Affectus

Cognitio ſui Cap. LI Cū nulla ſciētia melior ſit illa qua cognoſcit homo ſeipſum, diſcutiamus cogitatiōes, locutiones, atq; opera noſtra. Quid enim prodeſt nobis, ſi rerū omnium naturas ſubtiliter inueſtigemus, efficaciter cōprehēdamus, & noſmetipſos nō intelligamus? Examinemus ergo quæ fecimus nos, ſi ſecundū quod debuimus, ea fecerimus: cōſideremus ea quæ facturi ſumus, ſi ſint ſecūdum deum. Valde ſiquidē eſt neceſſaria nobis circunſpectio examinationis, quatenus per experiētiam eorum quæ fecimus, ad ea quæ agenda ſunt, tutiores reddamur. Sæpe nāq; opus quod bona intentione inchoari credimus, tāto citius in deceptiōis laqueū nos præcipitat, quāto de intētionis noſtræ principio ſecuri finem actionis non obſeruamus: & imprudentes quaſi uia plana ad foueam currimus, quia uidemus quid facimus, ſed quid finē noſtrū ſequi debeat, nō attendimus. Ita em̄ ambiguus eſt animi affectus, ut niſi ex fine operis qualitatem intentionis eius diſcernere nō ualeamus. Præterea neceſſe eſt, ut per ſingulos dies uitam noſtrā ad iudicium uocemus: & quid egimus per noctem &

diem, examinemus: & quanto ad bona facienda ſolito alacriores: & quanto ad mala uincenda ſolito cõſtantiores: ſiue aliquo opere noſtro inſidijs inimici ſupplantati ſimus, qualiter demũ per iudiciũ tranſactæ deceptionis futurã illius fraudẽ cauere ualeamus: quatenus nec ſuperueniẽs tentatio nos improuiſos ad malum opus deijciat, nec indiſcretos in opere bono præſens negligẽtia fallat. Quiſquis ſcilicet cor ſuũ in huiuſmodi ſtudio exercet audiat quid quidã ſapiẽs dicat, Scito teipſum: ſcito unde ueniſti, aut quò uadis: quõ uiuis, quãtum proficis uel deficis: quàm longe es à deo, uel quàm prope, nõ interuallis locorũ, ſed ſimilitudine uel diſſimilitudine morũ. Scito quomodo homo es, cuius cõceptio culpa, naſci miſeria, uiuere pœna, mori neceſſe, Certũ eſt, quia morieris, ſed incertũ quomodo uel quãdo uel ubi: quoniã mors ubiq; te expectat, & tu ſi ſapiens fueris, ubiq; eam expectabis. Attẽde ergo ſolicite quid agas, uel quid agere debeas. Si quod faciẽdũ eſt facias. Si bono operi malũ aliquod nõ admiſceas. Si bonũ quod agis, quãta oportet deuotione adimpleas. Si alterius, ut tuum, bonũ diligas. Si tuũ, ut alterius, malũ reprehẽdas. Si ſic declinas à malo ut facias bonũ. Sunt enim quidam tantũ attẽdentes mala quę nõ faciũt, iſtos puſillanimitas à bono opere reuocat, ne malũ ſurripiat. Sũt aliqui attendentes tantũ bona quæ faciunt: illi ſic ſibi à bono opere complacẽt & blandiunt, ut de prauitatis admixtione minime terreantur. Sũt alij ſapientes ut faciant mala, bona autẽ facere neſciũt: iſti peſſimi omniũ lætanť cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Sunt alij quærentes deũ per exteriora, deſerentes interiora ſua, quibus deus interior eſt. Redeamus ergo ad nos, ut poſſimus aſcẽdere ad nos. Tres ſiquidẽ aſcẽſus ſunt, In primo, aſcẽdimus ab iſtis exterioribus & inferiorib. ad nos. In ſecundo, aſcẽdimus ad cor altũ: quãto nanq; amplius proficimus, tãto amplius aſcẽdimus. Qui enim nõ aſcẽdit, deſcendit: & qui nõ proficit, deficit. In tertio aſcẽſu, aſcendimus ad deũ. Primus aſcẽſus fit cõſideratiõe mũdi, & contẽptu. Conſiderando nanq; quòd caduca & tranſitoria ſint iſta terrena, contemnimus ea et redimus ad nos. Secundus aſcenſus fit cognitiõe & cõtemptu noſtri. Cũ enim cognoſcimus quòd proni ſimus ad malũ, et quòd inualidi ad bonũ, contẽnimus & aſcẽdimus ſupra nos. Tertius aſcẽſus fit cognitione & amore dei. Iſte tertius aſcẽſus fit mentis dilatatione, & mẽtis ſubleuatione, & mentis alienatione. Mẽtis dilatatio eſt, cũ ſub uno mentis aſpectu, plura conſpicimus, uel de dei ſapientia, uel de eius potentia, uel de cũcta bonitate. Intueri debemus quòd potẽter deus cũcta creauit de nihilo, quòd ſapiẽter gubernat, quòd benigne cũcta diſpenſat. Totum iſtũ mundũ ſic ornatũ fecit propter corpora, corpora propter animas, animas ꝓpter ſe. Et ideo diligẽter cuſtodire debemus animas noſtras, qua tenus eas mũdas et ſanctas deo reddere ualeamus à quo tãta bona accepimus pro eis. Mentis ſubleuatio eſt, cũ de uiſibilibus ſubleuamur ad inuiſibilia. Quãdo nãq; cõſideramus humanã dignitatẽ, admiramur dignationẽ dei, qui tã mirabiliter rationalẽ ſpiritũ ad imaginẽ et ſimilitudinẽ ſuã creauit. Mentis alienatio eſt, quãdo mens ſuper ſe rapitur. De hoc mentis exceſſu, homo doceri nõ poteſt, quia nihil ibi habet ſui. De mentis autẽ dilatatione & ſubleuatione inſtrui poteſt, quia ibi aliquid habet ſui. Inſtruiť autẽ aliquando humana induſtria, aliquãdo diuina reuelatiõe ſeu inſpiratione. Nonnũquã uero in ſpeculo cordis ſui, id eſt in ratiõali mente, ſeipſum et deũ inſpicit. Ita nãq; cõditum eſt cor hominis, ut in eo quaſi in tẽplo dominus inhabitaret, & tanquã in quodam ſpeculo ſuo reluceret, ut qui in ſe uideri nõ poterat, in ſua imagine uiſibilis appareret. Magna ꝓrſus dignitas hominis eſt, portare imaginẽ dei, & illius in ſe iugiter uultũ aſpicere, atq; eum ſemper per cõtemplationẽ præſentem habere. Sed poſtquã delectionẽ noſtrã in terram peccãdo ſparſimus, peccati puluis ſuperiectus eſt cordi noſtro: & ideo ab illo internæ cõtemplationis ſpeculo corruentes in has miſeras præſentis uitæ tenebras labimur, ubi deo digne miniſtrare nõ ualemus, quia ſorde iniquitatis caligine ignorãtiæ obuoluti, quid agẽdũ uel uitandũ nobis ſit, ex magna parte iam non uidemus. Tergamus ergo ſpeculũ noſtrũ ab amore uanitatis, & ab amore iniquitatis, id eſt, à puluere & à ſorde: ut in eo inſpicere ualeamus & nos, & creatorẽ noſtrũ quem peccãdo poſt tergũ noſtrũ poſuimus, Auerſi ſiquidem à deo ſumus, peccata noſtra ſeparãt nos ab eo. Et ideo cũ Propheta dicamus, Cõuerte nos deus ſalutaris noſter. Si mulieres ſpeculũ ſuũ in quo facies inſpiciũt, cũ amiſerint, diligẽter quærũt, & curioſe tergunt à puluere & à ſorde: multo amplius ſpeculũ interioris hominis debemus & inuenire & tergere & inſpicere: ut in eo totã turpitudinẽ noſtrã ualeamus deprehendere, et ita per cognitionẽ noſtrã ad cognitionẽ dei ꝑuenire. Duo nobis neceſſaria ſunt ut nos cognoſcamus, uidelicet quales ſimus ad malũ, & quales ad bonũ. Proni ſumus ad malũ, & ſi miſericordia dei nõ teneret nos, in omne uitium poſſemus cadere, nec inde ſurgere, niſi miſericordia dei ſubſequereť quę nos ſubleuaret. Hoc bene cognoſcebat Propheta cũ dicebat, Domine, miſericordia tua ante oculos meos, quæ me cuſtodiat: et miſericordia tua ſubſequať me, q̃ me erigat. In ualidi ſumus ad bonũ, nec ſine dei gratia bonũ facere, uel in aliquo bono perſeuerare poſſumus. Iſtud etiã Apoſtolus ſciebat, cũ dicebat, Gratia dei ſum, id quod ſum: et quia gratia eius in me uacua nõ fuit gratia eius in me manet. Hãc geminã cognitionem ſui habuit Abrahã cũ diceret, Loquar ad dominũ meũ cum ſim puluis et cinis. Reuera puluis eſt homo: Sicut enim puluis ex quacũq; parte uenti impelliť, & in aliã areã deijciť, & ibi remanet: ſic homo in omne uitiũ cadere poteſt, nec adijciet ut reſurgat, niſi miſericordia dei ei ſubueniat. Cinis etiã eſt homo, quia ſicut cinis nec profert germen ex ſe, nec ſuſceptũ ſemen germinat, ſic homo nec bonũ facere, nec in aliquo bono perſeuerare ſine gratia dei poteſt. Idcirco maximas grates deo referre

Marginalia: γνῶθι σεαυτόν. — Tres gradus ad cognitionẽ ſui Cap. LII — Mentis dilatatio — Mentis ſubleuatio — Mentis alienatio — A — B — Pſal. 84 — C — Cognitio ſui neceſſaria Cap. LIII — Pſal. 25 — Pſal. 22 — D — 1 Cor. 15 — Gen. 18 — Homo quare cinis

ferre debemus, quia & multa bona nobis conceſ-
ſit, & multa mala quæ fecimus, nobis cōdonauit. A
& à multis malis ſeruauit, quæ facere potuimus, ſi
cut alia multa quę fecimus. Quicquid em̄ mali nō
fecimus, eo miſerāte nō fecimus. Nā ſi ipſe permi-
ſiſſet, ea utiq; feciſſemus aut opere aut uoluntate.
Et ideo neſcio utrū eum amplius diligere debea-
mus pro his quæ nobis dimiſit, an ꝓ his à quibus
nos immunes ſeruauit: licet enim ea non fecimus,
nos quaſi feciſſe, & eū quaſi dimiſiſſe, exiſtimare
debemus, quādoquidē ea uel uolūtate utiq; feciſ-
ſemus, ſi ipſe permiſiſſet. Quiſquis in ueritate ſe ita
cognoſcit, humilis eſt corā deo & hominibus: di-
ligit deū ꝓpter deū, & om̄es homines ꝓpter deū:
& ſi perfectā charitatē habet, nullū iudicat, nullū
accuſat, nullū cōdemnat: nō ſeruat itam, non mo-
uet rixas, nō ſeminat diſcordias: nō fouet nocen- B
tes, nō perſequiť innocētes: non odit arguētes ſe:
nō facit furtū, nō falſum teſtimoniū, nō periuriū:
nulli detrahit, nulli nocet, nullum odit, ſed omnes
Rom. 13 diligit. Scriptū eſt, Nemini quicq; debeatis, niſi
ut inuicē diligatis. Sic enim deo familiaris eſt cha
ritas, ut in eo habitare nolit, in quo charitas non
fuerit. Qui ergo charitatē habet, deū habet, quia
deus charitas eſt. Et qui unū hominē habet odio,
deū perdit, & bonū quid facit. Quapropter unuſ-
quiſq; ꝓuideat, ne ꝓpter unius hominis odiū, deū
De inſtaurāda in nobis imagine dei LIIII perdat, & omne bonū. Nūc reuertamur ad ſpe-
culū noſtrū, & uideamus quō per cognitionē no-
ſtri poſſimus aſcendere ad cognitionē ipſius dei.
Duplex eſt natura hominis, Vna interior, quę eſt
ipſe homo, quoniā mens uniuſcuiuſq; eſt ipſe. Al- C
tera exterior, id eſt corpus. Ex duplici natura cō-
pactus eſt homo, et ideo ut totus beatificareť, duo
illi bona deus à principio præparauit: unū uiſibi-
le, alterū inuiſibile: unū corporale, alterū incorpo
rale: ut in uno ſenſus carnis ad iucūditatē foueretur:
in altero ſenſus mentis ad felicitatē repleret.
Idcirco duplici ſenſu ratiōalis anima inſtructa eſt,
ut uiſibilia caperet per ſenſum carnis, inuiſibilia
per ſenſum mētis, quatenus et uiſibilia et inuiſibi-
lia ad cognitionē et dilectionē creatoris illā exci-
tarēt. Omniū nāq; humanarū actionū ad hūc finē
currere debet intētio, ut uel diuinę imaginis in no
bis ſimilitudo inſtaureť, uel huius uitæ neceſſitati
cōſulať. Quę uero in nobis diuinā ſimilitudinē re
parāt, duo ſunt, id eſt, ſpeculatio ueritatis, & exer- D
citiū uirtutū: quia in hoc homo ſimilis eſt deo, ꝙ ſa
piens & iuſtus eſt. Ea ſiquidē perfectius autorē iu
um manifeſtāt, quæ illius ſimilitudini uicinius ap-
propinquāt. Hoc aūt eſt mens rationalis quæ ex-
cellēter et proprie ad ſimilitudinē illius facta eſt.
Et tūc citius creatorē ſuū quē nō uidet, agnoſcit,
cū ſeipſam ad illius ſimilitudinē factā intelligit. In
hoc ergo primū trinitatis ueſtigiū inuētum eſt, cū
agnoſcere cœpit ipſa quod erat ſupra ſe. Vidit e-
nim quod ex ſeipſa naſciť ſapiētia quæ in ipſa eſt,
& diligit ipſa ſuā ſapiētiam: & procedit amor ex
ipſa & ſapientia ſua, quæ amat ipſam genitam de
ſe, & in ſe manentem non diuidit à ſe: & apparent
tria quædam in uno, mens, & ſapientia, & amor.

Et eſt ſapiētia de mēte: & de mente et ſapiētia pro
cedit amor, & ſurgit trinitas, et nō recedit unitas:
et ſunt ſimul trinitas et unitas hæc ſic in nobis. Ve
rum longe melius ratio ſuadet in deo. Deus nāq;
cū ſit origo omnis ſapiētię et ſemper ſapientiā ha-
buit & ſemper eā dilexit, et qa ſemper dilexit, ſem
per amorē habuit. Sapientiā quā habet, ipſe genu
it, et ſemper cum illo fuit, quia genita ſe à gignēte
nō diuidit: ſemper gigniť, quia æterna, ſemper ge
nita eſt, quia perfecta, nec cū gigniť inchoās, nec
cū genita eſt ceſſans. Qui genuit, pater eſt: qui ge-
nitus eſt, filius eſt: et qui ab utroq; procedit, ſpiri-
tuſſanctus eſt. Pater a nullo eſt, filius à ſolo patre
eſt, ſpirituſſanctus ſimul à patre et à filio eſt: et hęc
tria una in deo eſſe ſubſtātialiter oportet fateāur.
Sed quia ille qui genitus eſt, non poteſt eſſe ille à
quo genitus eſt, neq; qui à gignēte & genito pro-
cedit, poteſt eſſe ille & qui eſt gignēs, & qui eſt ge
nitus: inexpugnabili ratiōe ueritatis cognoſcere
cogimur in deitate perſonarū trinitatē, & ſubſtā-
tię unitatē, et maieſtatis ęqualitatē. Pater ergo et fi
lius et amor patris & filij unus deus ſunt, et uno a-
more ſe diligūt, quia unū ſunt: nec aliud eſt quod
quiſq; amat in altero ꝙ q̄d quiſq; amat in ſemetip-
ſo. Nec aliud eſt quod quiſq; eſt ꝙ quod alter eſt,
ideo eſt neceſſe, ut quiſq; amet ſeipſum, & adinui-
cem quiſq; aliū. Hanc charitatē & hanc trinitatē,
deus pater nobis manifeſtauit, cū propter nimiā
charitatē ſuā qua nos dilexit miſit filiū ſuū in ſimi
litudinē carnis peccati ut nos ſaluaret. Miſit etiam
ſpiritūſanctū, quo nos adoptaret in filios. Filiū de
dit in preciū redemptionis, ſpiritūſanctum in pri-
uilegiū amoris, ſe deniq; ſeruat hæreditatē adopta
tis. Pater, & filius, & ſpirituſſanctus nomina ſunt Pater, filius, ſpiritus ſanctus Cap. LV
pietatis, nomina dulcedinis, nomina ſuauitatis &
amoris. Quid em̄ dulcius patre, et tanto patre tam
dulciſſimo atq; miſericordiſſimo? Quid ſuauius
Ieſu Chriſto? Saluator noſter totus eſt unctus, to-
tus eſt pius, totus eſt dulcis atq; ſuauis. Quid ama
bilius & quid ſuauius, et quid ſanctius ſpūſancto?
Amor patris & filij ipſe eſt, per quē om̄es ſunt ſan
cti quicūq; ſunt ſancti. Cōſiderate ergo quanta ſit
illa gloria, ꝙ ineffabilis lętitia cum ad deū patrem
ueniemus, & ille ponet nos in ſuo regno tāquam
filios & hæredes, Ieſus Chriſtus tāquam fratres &
cohæredes, ſpūſſanctus unū nos ſpiritū eſſe faciet
cū illis: Ipſe ſiquidē eſt indiſſolubile uinculū trini-
tatis & amoris. Tūc introibimus in potentias do-
mini, & uidebimus ciuitatē illam de qua tam glo-
rioſa dicta ſunt. Vita ſiquidem illius ciuitatis eſt
quieta, pax trāquilla, felicitas perpetua, pulchritu
do admirabilis, ſpecies laudabilis, iucūditas cōcu
piſcibilis, gloria deſiderabilis, gaudiū perēne, fe-
ſtiuitas cōtinua, cantica dulciſſima. Ibi ſunt quæ
corda omniū in quandā ineffabilē dulcedinē atq;
iucunditatē conuertūt. Sūt ibi gaudia æterna, quę
ſuauitatē infundūt, & corruptionē non inducunt.
Semper reficiūt & nunquā deficiunt, paſcunt &
perſeuerāt integra, ad fruendū ſe exhibēt & per-
manēt incorrupta. Dulcedo illius ciuitatis infun-
dit ſe ad ſuauitatē, ſpecies ad iucunditatē, uiſio ad

delectationẽ. Omnis pulchritudo ibi eſt, ubi ſum
ma pulchritudo eſt. Quanta nãq; pulchritudo ibi A
eſt, ubi rerũ omniũ ſpecies ſine defectu uigẽt, ſine
tranſitu permanẽt, ſine corruptiõe conſiſtũt, ſine
mutabilitate ęternæ ſunt. Si tam pulchrũ eſt quod
uere pulchrũ nõ eſt, quid eſt quod pulchrũ eſt? O
ciuitas ſancta, ciuitas ſpecioſa, quicquid in te eſt,
totũ pulchrũ eſt, ſuaue eſt, iucundũ eſt, unũ bonũ
eſt, & omne bonũ in ipſo eſt. Quicquid eñ nomi
nare boni poſſum, totũ ibi eſt: quia omnia bona in
uno ſunt, & omnia unũ ſunt. Huius tanti boni a-
mor & deſideriũ cũ me aliquãdo tãgit, uehemen-
ter, atq; ſuauiter afficit, et neſcio quoquodãmodo
à memetipſo abſtrahit, Subito eñ innouor & to-
tus immutor, rapior affectu, trahor deſiderio, &
bene mihi eſſe incipit ultra q̃ dicere ſufficiã. Exhi
larat̃ conſciẽtia, in obliuionẽ uenit omnis præteri B
torũ dolorũ memoria, exultat animus, clareſcit in
tellectus, accendit̃ affectus, cor illuminat̃, deſide-
ria iocundant̃. Iãq; alibi, neſcio ubi, me eſſe uideo:
uideo nãq; ſed quaſi adhuc de lõge, choros ange-
lorũ & archangelorũ pſallentiũ & laudantiũ deũ,
Vnũ eſt eñ ibi omniũ opus, cõtemplari mirabilia
dei, eũq; laudare in operib. ſuis. Omnes cõtẽplan
tur, omnes lætant̃, omnes delectant̃ in deo: cuius
aſpectus pius, facies decora, eloquium dulce: dele
ctabilis ad uidẽdum, ſuauis ad habẽdum, dulcis ad
fruẽdum. Sẽper libet illũ aſpicere, ſemper habere,
ſemper illo frui, & in illo delectari. Ipſe per ſe pla-
cet & ꝓpter ſe: ſufficit ad meritũ, ſufficit ad pręmi
um. Nec aliquid eſt q̃d extra illũ quęrat̃, quia totũ
in illo inuenit̃ q̃d deſiderat̃, & in illo totum ama- C
tur. Vnũ nãq; bonũ eſt, & oĩe bonum in illo eſt.
Hoc bonum ſoli boni habẽt et uidẽt: amãt & lau-
Spiritus intellectualis LVI dant laude perpetua. Cũ cõſidero qualis animę
natura ſit quæ carnẽ uiuificare poteſt, ſed ſemetip
ſam ſtringere in bonis cogitationibus ſicut deſide
rat nõ poteſt, inuenio quẽdã intellectualẽ ſpiritũ
per creatoris potentiã uiuentẽ, et corpus q̃d ſuſti-
net uiuificantẽ, ſed tamẽ uanitati ſubditũ, mutabi
litati ſubiectũ, quẽ ſæpe lætitia extollit, timor affi-
Animæ uita & mors cit, iniquitas mortificat, iuſtitia uiuificat. Vita ſi-
quidẽ animę deus eſt, mors animę peccatum. Ani
ma nãq; quæ peccauerit ipſa moriet̃: quę autẽ iudi
cium fecerit & iuſtitiã, uiuet & nõ moriet̃. Ita im-
mortalis eſt anima ut mori poſſit: ita mortalis, ut
mori nõ poſſit. Immortalitate mortalis eſt, & mor D
talitate immortalis eſt. Quapropter miſeris mors
eſt ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu:
q̃a & mors ſemper uiuet, & finis ſemper incipiet,
et defectus deficere neſciet. Mors perimet et non
extinguet: dolor cruciabit, & pauorẽ nõ fugabit:
flãma cõburet, ſed tenebras nõ diſcutiet. Erit eñ
in igne obſcuritas, in obſcuritate pauor, in cõbu-
ſtiõe dolor. Ita reprobi ignib. inferni traditi, in ſup
plicijs dolorẽ ſentiẽt, & in doloris anguſtia pauo-
re ferient̃, et ſemper tolerabũt & ſemper timebunt:
Impiorum afflictio quia ſine fine ſemper cruciati uiuẽt ſine ſpe uenię
& miſericordiæ, ꝙ eſt miſeria ſuper miſeriã. Si eñ
poſt tot milia annorũ q̃t capillos habuerũt oĩes
q̃cunq; fuerunt & erũt pœnas ſuas finiri ſperarẽt,
multo leuius eas ſuſtinerẽt. Sed quia ſpẽ nõ habẽt
nec habebunt, deſperatiõe deficiẽt & ad tormẽta
nõ ſufficient. De his per Eſaiã ſcriptũ eſt, Vermis *Eſa. 66*
eorũ nõ moriet̃, & ignis eorũ nõ extinguet̃, quia
nec ipſi cõſumẽt̃. Vermis cõſcientiã corrodet, ig-
nis carnẽ cõburet: quatenus qui autori ſuo corde
et corpore deliquerũt, corde ſimul & corpore pu-
niãt̃, cũ anima à beata uita ſeparata erit, & corpus
æternis ſupplicijs ſubiacebit. Ibi metus et mœror,
luctus & dolor. Tunc uere nihil lugere erit niſi fle
re, quia pœnitere tunc nulli poterit ualere. Ibi erit
tortor cędẽs, uermis corrodẽs, ignis cõſumẽs. Pec
cata detegent̃, rei punient̃, & hoc totum perẽne.
Quiſquis eñ ad tormenta ibit, iã nõ amplius exi-
bit. Dolor cõbuſtiõis eos foris cruciabit, pœna cæ
citatis intus obſcurabit. Videbunt aũt illa teterri-
ma mõſtra dæmoniorũ, & laruales facies eorũ. Vi
debũt etiã tormẽta inferni, & in tormentis ſequa-
ces ſuos quos inordinato amore cõtra dei præce-
pta amauerunt, quatenus illorũ interitus eos in au
gmẽto dãnatiõis ſuę affligãt. Deũ aũt nõ uidebũt,
ꝙ eſt oĩum miſeriarũ miſerius. Quis eñ dicere
poteſt, quãta pœna erit nõ uidere creatorẽ et plaſ-
matorẽ omniũ rerũ, redẽptorẽ & ſaluatorem fide
lium, regẽ cœli & terræ & dñm uniuerſitatis, per
quem ſumus, uiuimus & ſapimus? Idcirco neceſſe
eſt ut nos undiq; circũſpiciamus & ubiq; cuſtodia
mus, ne aut praua agamus, aut recta quę pręcepta
ſunt nõ agamus, ut bonis actib. expletis, cogitatio
nib. nõ intumeſcamus. Multi nanq; ex uirtutib. in
infernũ per elationẽ corruerunt. Bona deſidera *De amplectendis bonis, & fugiendis malis. Cap. LVII*
biliter appetamus, mala ſolerter caueamus, ne ſub
ſpecie bonorum ea faciamus, q̃niã plerunq; uitia
ſe eſſe uirtutes mentiunt̃. Quiſquis ergo meminit
illicita ſe cõmiſiſſe, ſtudeat à licitis abſtinere, & q̃
ꝓhibita cõmiſit, ſibimet abſcidat cõceſſa. Qui ue-
ro adhuc peccatũ ſuũ plãgit, perpetrare uitia time
at: & reprehẽdat ſe in minimis, qui meminit ſe de
liquiſſe in maximis. Quãtalibet nãq; uirtute mens
polleat, quantalibet grauitate uigeat, carnales ta-
men puerile quiddã exterius extrepũt, & niſi iuue
nili quodã feruore infrenent̃, ad fluxa quęq; leuia
mẽtem eneruẽ trahũt: ubi ſi lõga cõſuetudine ob
ſeruata fuerit, cũ exurgere uoluerit, nõ poterit mo
le malæ cõſuetudinis preſſa. Quiſquis ergo ſtat,
uideat ne cadat: & ſi ceciderit, uelociter reſurgat,
cordis cõpũctione, oris cõfeſſiõe, & operis ſancti
ficatiõe. Sit humilior intra ꝓpriã cõſciẽtiã, ſit fer-
uẽtior atq; prõptior ad agendũ pœnitentiã, ſit cau
tior ad cuſtodiã. Qui eñ ſolo beatitudinis ſuper-
nę deſiderio tẽporalia iſta contẽnit, et nihil huius
mũdi diligit, ſolãq; ęternam patriã appetit, magna
mẽtis trãquillitate fouet̃, in qua tãto deum purius
cernit homo, cũ ſe ſolo ſolũ inuenit. Nihil eñ deo
præſentius, & nihil eo ſecretius. A turba ergo ter-
renorũ deſideriorum ſeceſſum mẽtis petamus, &
inde à ſecreto cordis illicitatũ cogitationũ tumul
tus expellẽtes, intentiõe ſupernæ patriæ in amorẽ
intimæ quietis anhelemus, & in alta dei cõtẽpla-
tiõe nos ſubleuemus. Cõtẽplemur qui ſint ipſi an *Piorum felicitas*
gelorũ chori, q̃ ipſa ſocietas beatorũ ſpirituũ, quæ
maieſtas

maieſtas uiſionis dei,& quō deus æternæ uiſionis
ſuæ dulcedine ſanctos ſuos reficiet. Nemo em̄ in A
hac uita digne pēſare poteſt quāta ſit illa felicitas,
deū facie ad faciem uidere, quanta ſuauitas illud
melos angelicum audire, quanta iucunditas om-
niū ſanctorū ſocietatē habere. Tantum enim unuſ
quiſq; gaudebit de beatitudiue alterius, quantum
de ſuo gaudio ineffabili: & quot ſocios habebit,
tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libētius in-
tueor, nihil delectabilius ad contēplādū inuenio,
q̄ intimi amoris affectum, q̄ unuſquiſq; tantum a-
mabit alterū, quātum ſeipſum: & deū plus q̄ ſe, &
omnes alios ſecū: & deus plus illos, q̄ illi ſemetip
ſos, & hoc gaudio perpetuo. Nihil em̄ ibi extrane
um uidebimus, nihil incōpetēs amabimus, nihilq;
aures noſtras offēdat audiemus. Omnia nāq; ſunt
ibi cōſona, omnia læta, omnia pacifica. Vnde cō- B
ſona ſecura ſunt omnia cœlica iura. Ibi eſt omnis
felicitas, omnis ſuauitas, omnis iucunditas, & om
nis amœnitas, om̄is pulchritudo, & omnis dulce-
do. Quicquid expedit, & quicq̄d delectat ibi eſt,
omnes uidelicet diuitię & delitiæ, omnis requies,
& omne ſolatiū. Ibi eſt iugis tranquillitas, amœna
ſerenitas, æterna iucunditas, iucūda & decora lau
datio, & plena omniū bonorū cognitio. Quid ibi
enim deeſſe poteſt, ubi deus eſt, cui nihil deeſt?
Quotq̄t ibi ſunt, dīj ſunt: nec neceſſe eſt ut alter di
cat alteri, Cognoſce dn̄m, Om̄es em̄ cognoſcunt
eum, & uidēt: omnes laudāt & amāt. Cognoſcunt
ſine errore, uidēt ſine fine, laudāt ſine fatigatiōe, a
mant ſine faſtidio. Semper uidēt, & ſemper uidere
deſiderāt, tam deſiderabilis eſt ad uidēdum. Sēper C
amāt, & ſemper amare deſiderant, tā dulcis eſt ad
amandū. Et quanto amplius amāt, tanto magis a-
mare uolunt, tā delectabilis eſt ad fruēdum. In hac
delectatiōe requieſcūt pleni deo, pleni om̄i bene
dictiōe & ſanctificatiōe: adhærētes ſemper beati-
tudini, ſunt beati: contēplātes ſemper æternitatē,
ſunt ęterni: iuncti uero lumini, facti ſunt lux: aſpici
entes ſemper incōmutabilitatē, mutati ſunt in in-
cōmutabilitatē. Tāto libētius quāto dulcius illum
aſpiciūt, cuius aſpectus pius, facies decora, eloqui
um dulce. O beata uiſio uidere regē angelorū in
decore ſuo, uidere ſanctū ſanctorū, per quē om̄es
ſunt ſancti. Illū uidere ſumma felicitas eſt, ſumma
Gratulatur pijs deo fruentibus LVIII iucūditas, uita æterna, et uita beata. Gaudete et ex
ultate iuſti, quia uidetis quē amaſtis, habetis quē D
deſideraſtis diu, tenetis quē nunq̄ amittere time-
tis, Propterea cātate et exultate ei, q̄niā ipſe eſt do
minus deus ueſter glorioſus & ſpecioſus. Ipſe eſt
ſalus & uita, honor & gloria, pax & omnia bona.
Quanta pax ibi eſt, ubi nulli ueſtrum quicq̄ repu-
gnat, uel ab alio uel à ſeipſo, ſed ipſe dn̄s regit uos,
& nihil uobis deerit. Ipſe diſpoſuit uobis regnum
ut edatis & bibatis ſuper menſam ſuam in regno
ſuo. Guſtate ergo & uidete, q̄niam ſuauis eſt dn̄s.
Suauis eſt ad uiuendum, ſuauis eſt ad guſtandum.
Nec dici poteſt quantā habeat in guſtu uolupta-
tē, quantam in ſapore iucunditatē, quantam in o-
dore ſuauitatē. Tantę ſuauitatis magnitudinē uos
qui experti eſtis, nobis qui nunq̄ tale quid guſta-

Aug.10.3

uimus, inſinuare non poteſtis. Tanq̄ ſi quis mellis
A dulcedinē ei qui nunquā dulce guſtauerit, uerbis
indicare uelit: p̄fecto nec ille ſaporis illius ſuauita
tē, quam nunq̄ ore percepit, aurib. capiet: nec ille
dulcedinē quā iuſtus uoluptate cognouit, uerbis
poterit indicare. Vę mihi miſero, qui nunq̄ ſen *Deplorat miſerias ſuas LIX*
tio q̄d ſentitis, nec ibi ſum ubi uos eſtis: in loco re-
frigerīj lucis & pacis uos eſtis, ubi eſſe ueſtrum nō
habebit mortē, noſſe ueſtrum nō habebit errorē,
amare ueſtrū nō habebit offēſionē, gaudium ue-
ſtrum nō habebit mœrorē. Ego uero in regiōe um
brę mortis neſcio finē meū, neſcio ſi dignus ſim a-
more uel odio, neſcio quando de corpore egredi
ar. Egrediar, ſed neſcio quādo, & fortaſſis dies iſte
ſupremus eſt: p̄pterea tremēs & pauens quotidie
mortē expecto, q̄ ubiq; mihi minat̄: diabolum ſu-
B ſpectum habeo, qui ubiq; mihi inſidiat̄: timeo &
paueſco ultimā diſcuſſionē & irā diſtricti iudicis,
ne p̄ peccatis meis mittat me in gehennā ignis. Et
ſicut indicare nō poteſtis mihi gaudium & lætitiā
ueſtrā de uiſiōe dei: ſic ego ſufficiēter non poſſum
uobis exponere neceſſitates & infirmitates quas
patior, iniquitates & peccata quę feci, culpas et in
finitas negligētias quas egi, & quotidie indeſinē-
ter ago corde, ore, opere, & ferè omnibus modis
quibus humana fragilitas deum offendere poteſt.
Vos igit̄ qui meruiſtis cōſortes fieri ſupernorum *Innocatio*
ciuiū, & p̄frui ęternę claritatis gloria, orate p̄ me *ſanctorum*
ad dn̄m, ut educat me de iſto carcere, in quo tene-
or captiuus & ligatus. Mēs etem̄ cæca & uaga eſt,
qualitate earum rerum quas reſpicit, uariat̄, & iu-
C xta q̄d aſpicit cogitatio illius ſenſuſq; mutat̄. Cūq;
ſtare in ſemetipſa nitit̄, à ſemetipſa aliquo modo
etiam neſciendo deriuat̄, & ab unaquaq; re cui in
tendit, faſtidio impellēte remouet̄. Dum enim in-
hianter cogitanda appetit, & repēte cogitata faſti
dit, docet̄ quod aliunde pendet, ibiq; poſita nō re
quieſcit. Ad deum quippe ſolum ſuſpēſa eſt, à quo
formata eſt. Sed quia om̄e q̄d infra appetit, minus *Cupido uarietatis unde naſcatur*
eſt, iure ei nō ſufficit quicquid deus non eſt. Hinc
eſt q̄d huc illuc diſpergit̄, & per infinita diſtrahit̄,
quærēs requiem ubi non eſt, delectatiōis uideli-
cet amœna, quærit q̄ pauſet. Sed quia unum deū,
quē ſufficienter habere poterat, dereliquit, nunc
per multa ducit̄: ut quia qualitate rerum ſatiari nō
poteſt, ſaltē uarietate ſatiet̄. Propterea neceſſe eſt
D ut mētem noſtrā per diuerſa ſparſam colligamus,
& in uno æternitatis deſiderio cōponamus. In cō
tēplatiōe nāq; creatoris hoc adepturi ſumus ſem-
per, ut una mētis ſtabilitate perfruamur, hoc eſt cū
labore nunc conantes imitemur, q̄d poſt in mune
re gaudēes accipiemus. Annos itaq; noſtros ter *Vt mentē excitemus ad cœleſtia. Ca. LX*
renis ſubducere curis ſtudeamus, ſubducere ęrum
nis, ut in ciuitate dn̄i uirtutū liceat hora una uel di
midia, cogitatione et auiditate uerſari. Conſidere
mus & quātum poſſumus æſtimemus, qualis ſit il
la gloria, quāta lætitia, quæ ſolēnitas, quæ uenera-
tio, q̄d tripudium ciuiū ſupernorū, qui aſſidui do-
minatori laudē perferūt, honorē deferūt, deuotio
nē offerūt, depromūt cāticum nouū, canticum lę-
titiæ, inęſtimabili quodā clamore: quia ſeruētiſſi-

P 3 mo

mo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cœle-
ſti iubilatiõe, ſpiritali modulatiõe. Ipſe ſiquidē eſt A
eorum uerus cibus, plena ſatietas, æterna manſio,
ſumma beatitudo æternæ lætitiæ, ſalus æterna, in
deficiens uirtus, & uita immortalis,

Sæpius hæc meditor, illuc aſcendere nitor.
Suſpiro, frendo: precibus, uotis ibi tendo:
Atq; modo miro quæ ſint ibi, quãtaq; gyro.
Mens hæret Chriſto, cor delectatur in iſto.
Illuc uerſatur, gaudet, ſtupet, & ueneratur.

Iam tanto dulcius, quanto ſæpius: auiditate quidē
multa, ſed ſatietate nulla: tam rara eſt hora, & bre-
uis mora. O ſi unquã in pace in idipſum dormiam
& requieſcã, ut inhabitē in domo dñi omñib. dieb.
uitæ meæ. Si unquã uidere potero illũ tam deſide
rabilē, in quē angeli proſpicere deſiderant, ut poſ
ſim dicere, Ecce quē cõcupiui uideo, quē optaui B
iam teneo. Quãdo ueniã & apparebo ante faciem
dñi, ad uidendũ eũ in bonitate electorũ ſuorum,
ad lętandũ in lætitia gẽtis ſuæ, ut laudeť cũ hæredi
tate ſua: Quando uidebo ciuitatē illam de qua di-
ctũ eſt, Plateę tuę Hieruſalē ſterneť auro mũdo, et
in te cantabiť canticũ lætitiæ, & per omnes uicos
tuos ab uniuerſis dicetur hallelu ia. O ciuitas ſan-
cta, ciuitas ſpecioſa, de longinquo te ſaluto, ad te
clamo, te requiro. Deſidero enim uidere te, & re-
quieſcere in te: ſed nõ ſinor carne retẽtus. O ciui-
tas deſiderabilis, muri tui lapis unus, cuſtos tuus
ipſe deus, ciues tui, ſemper læti: ſemper eñ gratu-
lanť in uiſiõe dei. Nõ eſt in te corruptela, nec defe
ctus nec ſenectus, nec ira: ſed pax perennis, gloria
ſolēnis, lętitia ſempiterna, ſolēnitas cõtinua. Vere C
tantũ gaudiũ et exultatio, flos & decus iuuentutis
et perfectæ ſalutis. Nõ eſt in te heri nec heſternũ,
ſed eſt idē hodiernũ. Heri ſiquidē ueſtrum cras, et
pridē ſempiternũ et idem. Tibi ſalus, tibi uita, tibi
pax eſt infinita, tibi deus omña. Glorioſa dicta ſunt
de te ciuitas dei. Sicut eñ lætantiũ omniũ habita-
tio eſt in te, Nullus in te timor, triſtia nulla, deſide-
riũ omne tranſit in gaudiũ, dum præſto eſt quic-
quid optať, et quicquid deſiderať abũdat. Omnes
ciues tui ſupereffluētē mēſurã gaudiorũ accipiēt,
ut palàm omnes in cõmune gaudeant, gaudeãt in
immenſum: lætabunť omnes in unũ, cũ habitaue-
rint fratres in unũ, cũ occurrerint omnes in unũ,
deniq; omnes fient unum, ſicut orare dignatus eſt
Ioan. 17 pro familia ſua, qui ꝓ reuerētia ſua dignus eſt ob- D
tinere, Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in
nobis unũ ſint. Lætabiť itaq; uniuerſitas illius ci-
uitatis, lætabiť unitas, lætabitur ciuitas, cuius par-
ticipatio in idipſum. Lætabitur ſponſa in oſculis
& amplexibus ſponſi, lætabitur & exultabit gra-
tulabunda, & laudans eum in ſecula ſeculorũ. Sic
et gaudebit ſpõſus ſuper ſponſam, et lætabiť do-
minus in omnibus operibus ſuis, uidens ea quæ fe
cit et quidem ualde bona. Lætabiť et pater et per
unigenitũ multos adoptiõis filios obtinebit. Læ-
tabiť etiam filius, ut primogenitus in multis fra-
tribus, quos in cõmunionem paternæ hæreditatis
dignanter aſciuerit. Nec minus in illis ſpiritu ſan-
cto, per quē adoptati fuerint, cõplacebit. Nouis e-
tiam gaudijs et ineffabilibus uotis ab illis q̃q; uici-
nis poteſtatibus angelorũ, ſummo paſtori et ſum
me bono gratulantibus, ſuper inuēta & mirabili-
ter reportata centeſima oue caneť. In his paterna
gloria, in his uolũtas ſpiritus, exultat in his filius,
cœlũ repleť gaudijs. Quod uero ipſi redēpti fue-
rint à dño, q̃ deuote confitebunť & dicēt, Quàm
bonus, quoniã in ſeculũ miſericordia eius. Lætitia
ſiquidem ſempiterna erit in eis, et exaltationes dei
in gutture eorum in æternũ, & in ſeculũ ſeculi in
perpetuas æternitates. Beati omnes qui habitant Pſal. 83
in domo tua domine, in ſecula ſeculorũ laudabũt
te. Inebriabunť ab ubertate domus tuæ, et torrēte
uoluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te eſt
fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Cũ
uidebimus te in te, & nos in te, & te in nobis uiſio
ne cõtinua & felicitate perpetua. B

Anima in eſ- Septē actionis gradus in anima. Ca. LXI
ſentia eſt ſimplex, in officijs eſt multiplex. Habet
enim ſeptē actionis gradus, quibus uires ſuas atq;
potentiã oſtendit: Primus eſt uiuificatio, Secun-
dus ſenſus. Tertius ars, Quartus correctio, Quin-
tus tranquillitas ſeu puritas. Sextus cõtemplatio,
Septimus quies, In primo gradu ſiue actu anima
præſentia ſua corpus uiuificat, colligit in unũ, atq;
in unũ tenet. In ſecũdo per ſenſus ad iſta exteriora
diſponēda ſe extendit. In tertio diuerſas artes cõ-
prehendit. In quarto, ex quo bonitas incipit, atq;
omñis uera laudatio, ſe inquinatã mũdat atq; ad pu
ritatē præparat. Inde, cùm iam fuerit ab omni labe
mũdata maculiſq; diluta, puritatē tenet. Aliud eſt
enim puritatē efficere: aliud tenere. Tunc uero in C
genti quadã & incredibili fiducia pergit in deũ, id
eſt, in ipſam cõtemplationē ueritatis, et ille eſt gra
dus ſextus. Iã uero in illa uiſiõe ſeu contēplatiõe,
quæ eſt ſeptimus gradus, qui eſt quies uel potius
quędã mãſio, manet anima, gaudet et lętať & dele
ctať. Aliud eſt eñ mētis oculũ in id q̃d uidēdũ eſt
dirigere, aliud eſt infixũ tenere. Primũ gradũ cõ-
munē habemus cũ arbuſtis, ſecundũ cũ beſtijs, ter
tiũ cũ doctis & indoctis. In hoc tertio gradu deus
animam innectit, id eſt ducere incipit, purgat in
quarto, cõfirmat in quinto, introducit in ſexto, pa
ſcit in ſeptimo. In contēplanda aũt ueritate quę ſit
uoluptas, q̃ ſolēnitas ſine fine uiſiõis dei, quę lęti-
tia ſine defectu amoris, ardor nõ cruciãs, ſed dele-
ctãs, quantũ deſideriũ uiſionis cũ ſatietate, & quã D
ta ſatietas cũ deſiderio, qui fructus ueri & ſummi
boni, quæ ſerenitas, quæ amœnitas, quæ iucundi-
tas, quid ego dicã, dixerũt magnę quędã & ſanctę
animæ, quas iſta uidiſſe ac uidere credimus, Nos
uero ſi curſum uitæ quē nobis deus ꝓpoſuit, quē
tenendũ ſuſcepimus, cõſtãtiſſime tenuerimus, per
dei gratiã ad illud uerũ & ſummũ bonũ peruenie
mus. Implendis ergo mandatis dei religioſiſſime
atq; cõſtantiſſime ac uigilantiſſime operã demus,
q̃niã non eſt alia fuga de tantis malis ad tantũ bo-
nũ. Religio ſiq̃dē uera eſt, qua ſe anima recõcilia-
tiõe deo religat, à quo ſe uelut peccato abruperat. Septē actus animæ

Vis animæ noſtræ ſeptem ſibi uendicat actus:
Viuificat, ſentit, uarias amplectitur artes:
Corrigit exceſſus, uirtutibus inſtat, in ipſam

Dirigit

Dirigit intuitum deitatem, gaudet in illa.
Seminibus quoq; primus ineſt, animalia bruta
Participant alium: duo noſtræ proprietatis,
Tres ſunt & ſuperum: ſuperi tamen anteferũtur.
Ex actu primo uegetantur corpora, creſcunt,
Prouehit inde uigor, nexus complexio, motus,
Et ſtatus & ſpecies, & conuenientia quædam.
Ex alio tangit, uidet, audit, guſtat, odorat:
Odit, amat, petit apta ſibi, contraria uitat,
Soluitur in ſomnos, in ſomnia mente uagatur:
Præteriti meminit, uenturis inſtat, agitq;
Plurima quæ ſenſu non & ratione geruntur.
Tertius ingenuas uariasq; perambulat artes:
Quodq; uel ingenium uel diſciplina miniſtrat
Colligit, & uario profectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis reuocat, mentisq; reatus
Abiurare docet, & tunc agnoſcere ſeſe
Incipit, inq; nouum diſcit tranſire decorem.
Diſcimus ex quinto naturæ lege teneri:
Res inconceſſas uirtutis amore cauere:
Conceſſis aliquot etiam ſine teſte carere.
Sextus in aſpectum ſolis lucisq; ſupernæ
Penè parem ſuperis animã rapit immaculatam.
Septimus aſtringit ſtabiliq; ſubarrat amore,
Collateratq; deo, quam dotem iam ſpeculatur.
Qui thalami, quis cultus eam, quæ feſta ſerenent:
Quis dicat, mea ſponſa ueni, dixere beatæ
Maioresq; animæ: nec eis tamen aut ea uirtus,
Aut ea lingua fuit, quibus hæc aperire liceret:
Excedit ſenſus meritumq; recondita merces.

Alloquitur & excitat animã ſuam. LXII

Ecce audiſti anima mea quid ſis & quid poſſis:
modo audi qualis ſis, & qualis eſſe debeas. One-
C rata es peccatis, irretita uitijs, capta illecebris, exi-
lio captiua, corpore carcerata, hærens luto, infixa
limo, affixa mẽbris, cõfixa curis, diſtẽta negocijs,
cõtracta timoribus, afflicta doloribus, errorib, ua-
ga, ſuſpicationibus inquieta, ſolicitudinib. anxia,
aduena in terra inimicorũ, coinquinata cum mor-
tuis, deputata cũ ijs qui in inferno ſunt. Si ſic dam-
nata & deſperata uis reſpirare in ſpem ueniç et mi
ſericordiæ, & cum rege angelorũ ducere ſuaue iu
gum amoris, oportet te eſſe pudicã, uerecundam,
ueridicã, pauidam, circũſpectam, nihil penitus ad
mittentẽ quod euacuet gloriã conſcientiæ tuæ. In
nullo tibi conſcientia ſit quo erubeſcas præſentiã
ueritatis, quo cogaris auertere faciẽ tuam à lumi-
D ne dei: & ut hic decor diuinos oblectet aſpectus,
prodeat foras, & diffundat ſe per membra & ſen-
ſus corporis, quatenus inde reluceat omnis actio,
ſermo, aſpectus, inceſſus, riſus. Sit tamẽ riſus mix-
tus grauitate, & plenus honeſti motus. Actus &
uſus totius corporis cũ apparuerit, ſit actus, purus
modeſtus, totius expers inſolẽtiæ & laſciuiæ, leui
tatis & ignauiæ. Sit ſermo rarior, uultus hilarior,
aſpectus uerecũdior, inceſſus modeſtior: talis ani-
mæ pulchritudo & mentis ingenuitas. Sic ſolicita
eſt bona conſcientia famæ integritatẽ ſeruare, ut
iuxta Apoſtolũ, prouideat bona, nõ tantũ coram
deo, ſed etiã corã hominibus. Talis utiq; decor re-
lictis omnibus uotis inhæret deo, uiuit deo, nihil
amat præter deũ, & quod amandũ eſt præter deũ.
Solicite ſtudet prouidere dominum in conſpectu
A ſuo ſemper, cui ſentiat ad correptionẽ, quo illumi
netur ad cognitionẽ: cui utatur ad uirtutẽ, quo re
formetur ad ſapientiam: cui cõformetur ad deco-
rem, quo fruatur ad iucunditatẽ. Beata anima cui
datum eſt deſuper ut bonũ uelit & nouerit & poſ-
ſit, quatenus & uoluntas aſſit, nec facultas deſit.
Væ mihi miſero qui iſta ſeruo in memoria, & ſcri-
bo in charta, nec habeo in uita: nõ q; talis ſim, qui
iſta ſcripſi, ſed q; talis eſſe uellem, & talem nõ eſſe
non pudet.

Docet animam ſuam LXIII

Audiſti anima mea qualẽ te eſſe o-
porteat, Fuge ergo paululũ occupationes tuas, &
abſcõdere modicũ à tumultuoſis cogitationibus
tuis intra cubiculum mẽtis tuæ, & exclude omnia
præter deũ, & qui adiuuẽt te ad quęrendum eum:
quem cũ inueneris, requieſce aliquantulum in eo.
B Dic ergo anima mea deo, dic: Quis es dñe, & quẽ
te intelligã? Certe tu ſolus es quod es, & tu es qui
es: id es quo nihil maius cogitari poteſt, nec me-
lius, nec iucundius. Vita es, ſapientia, lux es, ueri-
tas, bonitas, æternitas, ſummũ bonũ: tu tibi omnia
ſufficiens, nullo indigẽs, quo oĩa indigẽt ut ſint,
& ut bene ſint. Inueniſti anima mea quod quære-
bas: quęrebas enim deũ, & inueniſti eũ eſſe quod-
dam ſummũ omniũ, quo nihil maius cogitari po-
teſt: & hoc eſſe uitã, ſapientiã, lucẽ, ueritatem, bo-
nitatẽ, æternã beatitatem, & beatã æternitatem, et
omne uerũ bonum. Hoc bonũ es tu deus, deus pa
ter. Hoc bonũ eſt uerbum tuum, id eſt filius tuus.
Sic es tu ſimplex, ut de te non poſſit aliud naſci q̃
quod tu es: hoc ipſum eſt amor unus & cõmunis
C tibi & filio tuo, id eſt ſpiritusſanctus ab utroq; p-
cedẽs. Non enim à ſumma ſimplicitate procedere
poteſt aliud q̃ quod eſt à quo pcedit: Gratias tibi
ago dñe deus meus, qui hanc gratiã mihi dediſti,
ut te poſſem quærere, te inuenire. In mente ſiqui-
dem mea, quam ad imaginẽ & ſimilitudinẽ tuam
bonitate tua creaſti, tria inuenio, id eſt memoriã,
intelligentiã, & amorẽ, quibus tui poſſim remini-
ſci, te intelligere & amare. In memoria nãq; mea
manes, ex quo cognoui te: & in ea te reperio, cum
reminiſcor tui, & delector in te. Mane ergo in ea
pijſſime deus, ut ibi poſſim te inuenire, & requie-
ſcere etiã in te. Hæc eñ eſt mea gloria, hæ ſunt de
litiæ meæ, hæc eſt lætitia cordis mei, cũ poſſim ua-
care tibi & uidere quid ſis, Tu es enim ſumma eſ-
D ſentia, ſumma uita, ſumma ſapientia, ſumma ſalus,
ſumma lux, ſumma ueritas, ſumma bonitas, ſum-
ma æternitas, ſumma magnitudo, ſumma pulchri
tudo, ſumma beatitudo, ſumma immortalitas, ſũ-
ma immutabilitas, ſumma unitas, ſummũ bonum,
in quo eſt omne bonũ: imò quod eſt omne & unũ
& totũ & ſolũ bonũ.

Memoria, intelligentia, amor

Confirmat animam. Cap. LXIIII

Excita nũc anima mea, &
erige totũ intellectũ, & cogita quantũ potes, qua-
le & quantũ ſit dei bonũ. Si eñ ſingula bona dele-
ctabilia ſunt, cogita intente q̃ delectabile ſit illud
bonũ, quod cõtinet iucunditatẽ omniũ bonorũ,
& nõ qualem in rebus creatis ſumus experti, ſed
tanto differentẽ, quanto differt creator à creatura.
Si enim bona eſt uita creata, q̃ bona eſt uita crea-
trix: ſi ita iucunda eſt ſalus facta, quàm iucunda eſt

ſalus quæ fecit omnẽ ſalutẽ. Si amabilis eſt ſapien
tia in cognitione rerum conditarũ, ꝙ amabilis eſt
ſapientia, quæ omnia creauit ex nihilo. Deniq; ſi
multæ & magnę delectationes ſunt in rebus dele
ctabilibus, qualis & quanta delectatio eſt in illo q
fecit ipſa delectabilia. O qui hoc bono fruetur,
quid erit, & quid illi nõ erit? Certe ꝗcquid uolet
erit, & quicquid nolet nõ erit. Ibi quippe erũt bo-
na corporis & animæ qualia oculus non uidit, nec
auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur er-
go ꝑ multa uagaris homũcio, quærẽdo bona ani-
mæ tuæ & corporis tui? Ama unum bonũ, in quo
ſunt omnia bona, & ſufficit. Deſidera ſimplex bo
num, quod eſt omne bonũ, & ſatis eſt. Quid enim
amas caro mea? Quid deſideras anima mea? Ibi
eſt quicquid amatis, ibi eſt quicꝗd deſideratis. Si
delectat pulchritudo, Fulgebunt iuſti ſicut ſol. Si
uelocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui
nihil obſiſtere poſſit, Erũt ſimiles angelis dei: qa
ſeminatᷓ corpus animale, & ſurget corpus ſpirita-
le: poteſtate utiq;, nõ natura. Si delectat lõga & ſa
lubris uita, ibi eſt ſana æternitas, & æterna ſanitas,
quia in perpetuum uiuent, & ſalus iuſtorũ à dño.
Si ſatietas, ſatiabũtur cũ apparuerit gloria domi-
ni. Si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus
dei. Si melodia, ibi angelorũ chori cõcinũt ſine fi-
ne deo. Si quælibet mũda uoluptas, torrẽte uolu-
ptatis deitatis ſuæ potabit eos dñs. Si ſapiẽtia, om
nes erũt docibiles dei: quomõ ipſa ſapiẽtia oſten-
dit eis ſeipſam. Si amicitia, diligent deum pluſquã
ſeipſos, & inuicẽ tanꝗ ſeipſos: & deus illos pluſ-
quã illi ſeipſos, quia illi illũ & ſe & inuicẽ per illũ,
& ille illos per ſeipſum. Si cõcordia, cibus illis erit
una uolũtas: quia illis nõ erit niſi ſola uolũtas dei.
Si poteſtas, introibũt in potẽtias dñi, & omnipo-
tentes erũt ſuæ uolũtatis, ut deus ſuæ. Nã ſicut po
terit deus quod uolet per ſeipſum, ita poterunt illi
quod uolẽt per illũ. Quia ſicut illi nõ aliud uolent
ꝙ quod ille, ita quicquid illi uolent, ille uolet: &
quod ille uolet, nõ poterit nõ eſſe. Si honor & di-
uitiæ, deus ſuos ſeruos bonos & fideles ſuper mul
ta cõſtituet, imò filij dei & dij uocabũtur et erunt:
& ubi erit filius eius, ibi erunt & illi, hæredes qui-
dem dei, cohæredes aũt Chriſti. Si uera ſecuritas,
certe ita certi erũt, nunꝙ iſta uel potius iſtud bo-
nũ ſibi defuturũ, ſicut certi erũt nec ſe ſua ſpõte il-
lud amiſſuros, nec dilectorẽ deũ illud dilectorib.
ſuis inuitis ablaturũ. Gaudiũ uero quale aut quan
tum, ubi tale ac tantũ bonũ inuenitur? Cor huma
nũ, cor indigẽs, cor inexpertũ, eruptũ, imò obru-
tum ęrumnis, quantũ gauderes ſi his omnib. abũ-
dares? Interroga intima tua, ſi capere poſſunt gau
diũ ſuum de tãta beatitudine ſua. Sed certe ſi quis
alius, quẽ omnino ſicut teipſum diligeres, eãdem
beatitudinẽ haberet, duplicaretur gaudium tuũ:
quia nõ minus gauderes ꝓ eo ꝙ pro teipſo. Si ue-
ro duo uel tres uel multo plures haberẽt idipſum,
tantundẽ pro ſingulis, quantum pro teipſo gaude
res, ſi ſingulos ſicut teipſum amares. Ergo in illa
perfecta charitate innumerabiliũ beatorũ angelo
rum & hominum, ubi nullus minus diliget aliũ ꝙ

ſeipſum, erit gaudium innumerabile. Si ergo cor
A hominis de tãto ſuo bono uix capiet gaudiũ ſuũ,
quomõ capax erit tot & tantorũ gaudiorũ in illa
perfecta felicitate? ubi ſicut unuſquiſq; plus ama-
bit ſine cõparatione deum, ꝙ ſeipſum, & omnes
alios ſecũ: ita magis gaudebit abſq; æſtimatiõe de
dei felicitate, ꝙ de ſua & omnium aliorũ ſecũ. Sic
deũ diligẽt toto corde, tota mente, tota anima, ut
totũ cor nõ ſufficiat dilectioni: & ſic gaudebũt to
to corde, ut totũ cor nõ ſufficiat plenitudini gau-
dij: tantũ eſt gaudiũ. Deus infinitæ miſericordiæ,
fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes
tanti gaudij. Tu es eñ gaudium plenũ, beatitudo
ſumma: tu es id ꝗ nihil melius deſiderari poteſt, ni
hil beatius uel utilius poſſideri. In illa æterna be *Quibus modis*
atitudine & perfecta deo tripliciter fruemur, uidẽ *deo fruemur*
B tes eum in omnib. creaturis, & habentes eũ in no- *Cap. LXV*
biſipſis: & quod his omnib. ineffabiliter iucũdius
erit atq; beatius, ipſam quoq; cognoſcentes in ſe-
metipſa trinitatẽ, & glorioſam illã ſine ullo ænig-
mate mundo cordis oculo contẽplãtes. In hoc eñ
eſt uita æterna & perfecta, ut cognoſcamus patrẽ
& filiũ cum ſancto ſpiritu, & uideamus deũ ſicuti
eſt, id eſt nõ eo modo ſicuti ineſt nobis aut creatu
ris, ſed ſicut eſt in ſemetipſo. Verum ꝙ magna eſt
beatitudo illa, & ꝙ abſcondita ab oculis noſtris.
Oculus nõ uidit, auris nõ audiuit, & in cor homi- *1 Cor. 2*
nis nõ aſcẽdit, quãta charitas, quãta ſuauitas, quan
ta iucũditas maneat nos in illa cognitiõe. Pax dei
eſt in illa quæ exuperat omnem ſenſum & intelle
ctum, & quãto magis omnem ſermonẽ noſtrum.
C Quod ergo nulli donatũ eſt experiri, nullus cone
tur effari. Menſurã ait dominus, bonã dabit in ſi- *Luc. 6*
nus ueſtros, confertã in interiore homine, coagi-
tatã in exteriore, ſupereffluentem in deo ipſo. Ibi
cumulus felicitatis eſt, ibi ſupereminẽs gloria, ibi
ſupereffluẽs beatitudo. Nam quomõ uidendus ſit
in creaturis, quomõ in nobis habẽdus poſſumus
uel ex parte conijcere, in ipſis nimirũ quos accepi
mus iã primitijs ſpiritus. Cognitio autẽ in deo ip-
ſo illa adhuc nobis incognita eſt, mirabilis facta
eſt, cõfortata eſt, ut nõ poſſimus ad eam. At uero
quẽadmodũ in creaturis uidẽdus ſit, aliquatenus
poſſumus intelligere, nimirũ cum & modo uidea
tur in ipſis. Vnde & apoſtolo Paulo teſte: Per ea *Rom. 1*
quæ facta ſunt, dei inuiſibilia conſpiciũtur. Vnde
D quantũcunq; proficiat quis intelligẽdo conſpice-
re, ꝙ potentiſſime, ꝙ benigniſſime, ꝙ prudẽtiſſi-
me, maieſtas æterna omnia fecerit, cuncta regat,
ordinet uniuerſa, prorſus modicũ eſt ab eo quod
cõprehendat. Veniet aũt quando iam uiſione &
contẽplatione atq; gaudio ineffabili cõſequemur
agnũ quocunq; ierit, et in omnibus conſequemur
creaturis, ut in omnib. gaudeamus: ſanè in omni-
bus, ſed nõ aliũde ꝙ de ipſo, Sicut & ipſe alijs nõ
fruitur, ſed ſeipſo. Iam uero & in nobis quẽadmo-
dum habẽdus ſit in parte poſſumus cogitare. Con
ſtat enim animarũ eſſe triplicẽ naturã. Vnde & ſa- *τὸ λογιστι-*
pientes mũdi huius, animam humanã rationalẽ, *κὸν, τὸ ἐπι*
concupiſcibilẽ, & iraſcibilem eſſe tradiderũt: quã *θυμητικὸν,*
triplicem uim animæ, ipſa quoq; natura & quoti- *τὸ θυμικὸν*
diana

diana experimēta nos docent. Porrò quemadmo
A dum circa rationale noſtrū & ſciētia & ignorātia
conſtāt, tanꝙ habitus & priuatio: ſic & circa con-
cupiſcibile, deſideriū & contēptus, & circa id ꝙd
dicit̃ iraſcibile, lætitia pariter & ira uerſantur. Im-
plebit ergo dominus rationale noſtrū luce ſapien
tiæ, ita ut penitus nobis nihil deſit in ulla ſcientia.
Implebit concupiſcibile noſtrum fonte iuſtitię, ut
om̃ino deſideremus eā, & ea penitus repleamur,
Matth. 5 Sicut ſcriptū eſt: Beati qui eſuriunt & ſitiūt iuſtitiā
quoniā ipſi ſaturabuntur. Nulla enim alia res im-
plere poteſt deſideriū animæ, nulla alia præter iu-
ſtitiā beatificare poteſt animā. Cum ergo repleue
rit deus concupiſcibile noſtrū iuſtitia, quęcūꝗ re-
ſpuere debet anima, reſpuet: et quicquid debet cō
cupiſcere, concupiſcet: & ex omnibus his magis
B appetet quod magis fuerit appetēdū. Merito de-
niꝗ concupiſcibili noſtro iuſtitiā attribuimus, ex
quo nimirū iuſti aut iniuſti reputamur. Iam uero
quod dicit̃ in nobis iraſcibile, cū repleuerit illud
deus, profecto erit in nobis trāquillitas, & in ſum-
mā lætitiā atꝗ iucunditatē replebimur pace diui-
Eccl. 1 na. Et uide ſi non in his trib. perfecta ſanè quantū
ad animā ſpectat beatitudo cōſiſtit: quādo ſciētia
iam nō inflabit propter iuſtitiā, iam nō cōtriſtabit
ꝓpter lætitiā: ut ceſſet iam Prouerbium illud, Qui
apponit ſcientiā, apponit dolorē. Quando iuſtitia
nec indiſcreta erit ꝓpter ſcientiā, nec oneroſa ꝓ-
pter lætitiā. Quādo lætitia nec ſuſpecta erit ꝓpter
ſcientiā, nec impura propter iuſtitiā. Sed in his o-
Pſalm. 71 mnibus nihil homo noſter exterior accepit. Ipſi
C ergo, ut inhabitet gloria etiā in terra noſtra, & iux
ta alium Prophetā, repleat̃ maieſtate domini om-
nis terra, quatuor ſunt quærēda, quem conſtat ex
Pſalm. 41 quatuor elementis cōpactum eſſe. Nec mireris ꝙ
plurib. uidet̃ indigere, cui nūc indigētię locus eſt.
Vnde Propheta in Pſalmo: Sitiuit in te anima
mea, ꝙ multipliciter tibi caro mea. Habebit ergo
terra noſtra immortalitatē, ne iā timeat denuo ſe
in puluerē redigendā. Reſurgēs enim corpus no-
ſtrū, iam nō moritur, mors illi ultra iam nō domi-
nabit̃. Sed prodiderit ſi ſorte contingat uiuere cū
miſerijs & ærūnis paſſibilitatis huius, qua nimirū

inceſſanter incorruptibile hoc corpus affligitur:
A etſi nō ſemel, utiꝗ ſemper moritur, Habebit certe
omnimodo à deo impaſſibilitatē. Ab humoribus
enim inordinatis cauſas aiunt ꝓcedere paſſionū. Nomine paſſionum animi morbos ſignificat, ſicuti Græci πάθ@- uitioſum affectum dicunt.
Sed iam deſiderat corpus noſtrū leuitatē ſecundū
eam nimirū quā habet ex aere portionem, ne ipſo
onere ſit moleſtū. Tanta itaꝗ futura eſt credenda
corporū leuitas & agilitas bonorum, ut poſſint ſi
uelimus abſꝗ omni mora ſeu difficultate ipſam
quoꝗ cogitationū noſtrarū ſequi ad om̃ia ueloci-
tatē. Quid ultra deeſt ad perfectā corporis beati-
tudinē? Sola utiꝗ pulchritudo, hāc perfectiſſimā
habituri, nō immerito poſſumus attribuere ei par
ti, quā habemus ab igne. Saluatorē enim expecta-
mus, ut ait Apoſtolus, qui reformabit corpus hu- Phil. 3
militatis noſtræ configuratū deniꝗ corpori clari-
B tatis ſuæ, exhibēs quod pollicitus eſt: quoniā ful- Matth. 13
gebūt iuſti ſicut ſol in regno patris eorū. Sicut er-
go replebit animas noſtras deus, cum fuerit in eis
perfecta ſcientia, perfecta iuſtitia, ꝑfecta lętitia: ſic
replebit̃ maieſtate eius omnis terra noſtra, cū fue
rit corpus immortale, impaſſibile, agile, cōfigura
tū deniꝗ corpori claritatis ſuæ: & tūc ueraciter di
ci poterit qđ quidā poeta dixit, O terꝗ quaterꝗ
beati. Nemo digne pēſare ualet quāta erit illa læti
tia, quāta gloria, quādo deū uidebimus ubiꝗ præ-
ſentem, & uniuerſa gubernantē. Ita erit nobis no-
tus atꝗ cōſpicuus, ut uideat̃ ſpiritu à ſingulis no-
bis, uideat̃ ab altero in altero, uideat̃ in ſeipſo, ui-
deatur in cœlo nouo, et in terra noua, atꝗ in omni
quæ nūc fuerit creatura. Ab omni malo liberati, et
C omni bono perfecte impleti, uacabimus & uide-
bimus quia ipſe eſt deus, quo pleni erimus, quan-
do erit om̃ia in omnib. Ipſe nimirū erit finis deſide
riorū noſtrorū, quē ſine fine uidebimus, ſine faſti-
dio amabimus, ſine fatigatiōe laudabimus. Sed &
ad hæc qs idoneus? Sine dubio q fidelis inuenit̃
ſuꝑ pauca quæ accepit militiæ ſuæ tēpore, id eſt ſu
per ſenſus, ſuꝑ actus, & ſuꝑ appetitus ſuos, quos
ſuſcepit regēdos, ut in his ꝓbetur ꝙ fidelis ſit do-
mino ſuo. Sciat ergo ſeruus Chriſti uas ſuū poſſi-
dere in ſanctificatione & honore: & glorificet &
portet deū in corpore ſuo: ſectetur pacē. Amen.

AD LECTOREM.

Hoc opus uix eram aſcripturus Auguſtino, niſi Poſidonius ſiue (ut quidam malūt) Poſidius in uita nominatim illi tribuiſſet, & pręfatio non abhorret ab eius ſtylo. Verſatus eſt in ſimili negocio Cyprianus, & apud Gręcos nonnulli, ſed maiore ingenio curaꝗ. Cæterum infimis etiam inſeruire gaudet Chriſtiana charitas.

D. AVRELII AVGVSTINI
IN LIBRVM CVI TITVLVS SPECVLVM
PRAEFATIO.

QVIS ignorat ſcripturis ſanctis, id eſt legitimis, propheticis, Euāgelicis, & Apoſtolicis, autoritate canonica præditis, quædā ſic eſſe poſita, ut tantū ſcirētur & crederentur: ut eſt ꝙ in principio fecit deus cœlū & terrā: & ꝙ in principio erat uerbū: & quæcunꝗ facta diuina uel humana tantūmodo cognoſcēda narrantur. Quædam uero ſic eſſe iuſſa, ut obſeruarētur & fierēt, uel prohibita ne fierēt, ut eſt: Honora patrē & matrem, &: Non mœchaberis. Horum autem quæ iubendo & uetando ſcripta ſunt, alia ſunt ſacramentorum uelata myſterijs, quæ multa ueteris Teſtamenti populo illi facienda mandata ſunt: neꝗ à populo Chriſtiano nunc fiunt, ſed tantummodo intelligenda requiruntur

atꝗ

atq; tractantur, Sicuti eſt ſabbatum ad uiſibilem uacationem, ſicut azyma in pane ſine fermẽto, Paſcha A in ouis occiſione: ſicut tot genera ſacrificiorum ciborumq; uitandorum, & neomeniæ, & annuæ ſolennitates, quas obſeruant nunc uſq; Iudæi: & illæ iuſtificationes, quæ non ad opera iuſtitiæ proprie pertinent, ſed aliquid ſignificare intelligũtur. Quis enim Chriſtianus ſeptimo anno cogitur ſeruum reddere libertati: Et ſi diſcedere ille noluerit, eius auriculã ſubula pertundere ad poſtem: & cætera huiuſmodi? Alia uero etiã nunc faciẽda ſunt, ſi faciẽda præcepta ſunt: nec faciẽda, ſi prohibita. Qualia ſunt illa quæ dixi, Honora patrẽ & matrẽ, &: Non mœchaberis. De his igitur quæ ita ſunt poſita in literis ſacris, uel iubẽdo, uel uetãdo, uel ſinẽdo, ut etiã nunc, id eſt, tẽpore noui Teſtamenti ad uitã piam exercendã moresq; pertineãt, hoc opus quod in manus ſumpſi cõponere aggreſſus ſum, ut quantũ me deus adiuuat omnia talia de canonicis libris colligam, atq; ut facile inſpici poſſint, in unum tanquã ſpeculum cõgeram. Oportuit enim ſic ea poni ab autoribus noſtris quemadmodũ poſita ſunt, ut præcepta narrationibus uel diſputationibus proprijs figurata, & figuratis propria miſcerẽtur: dum rerum geſtarũ ordo ſeruatur, aut reſpondetur aduerſis: aut qui docendi ſunt, inſtruũtur: aut occultorũ inuentione quodãmodo renouantur hi qui prompta & aperta faſtidiunt. Nos autẽ in hoc opere nec infidelẽ uel adducimus, uel ædificamus ad fidẽ: nec exercemus quibuſdã ſalubribus difficultatibus ingeniũ intentionemq; diſcentiũ: ſed eum qui iam credens obedire deo uoluerit, ut hic ſe inſpiciat, admonemus, quantumq; in B bonis moribus, operibusq; profecerit, & quantũ ſibi deſit, attẽdat. Sic enim poteſt & de his quæ habet gratias agere, & de his quæ nõ habet ut habeat, ſatis agere: ac propter illa ſeruanda curã precesq; fidelis pietatis adhibere. In his autem omnibus quæ inſpicienda ponere inſtitui, quæcunq; inter ſe uidebũtur eſſe contraria, poſtea propoſitis quæſtionibus exponenda atq; ſoluenda ſunt. Sanè ſupplicia maleſactorum, & præmia recte ſactorum, quãuis nonnulla cõmemoranda exiſtimauerim, tamen in nouo Teſtamento diſſimilia ueteribus eſſe quis neſciat? Ab ipſa igitur lege quæ data eſt per Moyſen, diuinorum præceptorũ, qualia nos commemoraturos eſſe promiſimus, aggrediamur exordium.

EX LIBRO EXODI,

De mandatis legis.

Exod. 20 NON facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinẽ quę eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra: nõ adorabis ea neq; coles. Item nõ aſſumes nomen domini dei tui in uanũ: nec enim habebit inſontẽ dominus eũ qui aſſumpſerit nomen dñi dei ſui fruſtra. Et paulopoſt, Honora patrẽ tuũ & matrẽ, ut ſis longæuus ſuper terrã quã dñs deus tuus dabit tibi. Nõ occides, nõ mœchaberis, non furtũ facies, non loqueris contra proximũ tuum falſum teſtimoniũ, non concupiſces domũ proximi tui, nec deſiderabis uxorẽ eius: non ſeruum, nõ ancillam, non bouẽ, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. Itẽ poſt decalogũ alijs in locis, hęc in eodem libro reperiuntur præcepta uiuendi. Non facietis deos argẽteos, nec deos aureos facietis uobis. Et Exod. 21 aliquãto poſt, Qui percuſſerit hominẽ uolẽs occidere, morte moriatur: Qui autem nõ eſt inſidiatus ſed deus illũ tradidit in manus eius, conſtituã ſibi locũ quò fugere debeat. Si quis de induſtria occiderit proximum ſuum per inſidias, ab altari meo auelles eũ ut moriatur. Qui percuſſerit patrẽ ſuũ & matrẽ, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominẽ & uẽdiderit eũ, conuictus noxæ, morte moriatur. Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Si rixati fuerint uiri, & percuſſerit alter proximũ ſuum lapide uel pugno, & ille mortuus nõ fuerit, ſed iacuerit in lectulo ſuo, ſi ſurrexerit & ambulauerit foris ſuper baculũ ſuũ, innocens erit qui percuſſit: ita tamen ut operas eius & impẽſas in medicos reſtituat. Qui pcuſſerit ſeruũ ſuũ, uel ancillã uirga, & mortuus fuerit in manib. eius, criminis reus erit: Sin aũt uno die ſuperuixerit uel duobus, nõ ſubiacebit pœnæ: quia pecunia illius eſt. Si rixati fuerint uiri, & percuſſerit quis mulierẽ prægnantẽ, & abortiuũ quidem fecerit, ſed ipſa uixerit, ſubiacebit dãno quantũ expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicarint: Sin autẽ mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animã pro anima, oculũ pro oculo, dentẽ pro dente, manũ pro manu, pedẽ pro pede, aduſtionem pro aduſtione, uulnus pro uulnere, liuorẽ pro liuore. Si percuſſe C rit quiſpiã oculũ ſerui ſui, aut ancillæ, et luſcos eos fecerit, dimittet liberos pro oculo quẽ eruit. Dentem quoq; ſi excuſſerit ſeruo, aut ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit uirũ aut mulierẽ, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedent carnes eius, dominusq; bouis innocẽs erit. Quòd ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dñm eius, nec recluſit eũ, occideritq; uirum ac mulierem: & bos lapidib. obruetur, & dominũ illius occident. Quòd ſi precium ei fuerit impoſitũ, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus. Filiũ quoq; & filiã ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubiacebit. Si ſeruum ancillamq; inuaſerit, triginta ſiclos argẽti dabit domino, bos uero lapidib. obruetur. Si quis aperuerit ciſternã, & foderit, & non operuerit eã, cecideritq; bos aut aſinus in eam, domi- D nus ciſternæ reddet preciũ iumẽtorũ: quod autẽ mortuũ eſt, ipſius erit. Si bos alienus bouem alterius uulnerauerit, & ille mortuus fuerit, uẽdẽt bouem uiuũ, & diuidẽt precium: cadauer autem mortui inter ſe diſpertient. Sin autẽ ſciebat q; bos cornupeta eſſet ab heri & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eũ dominus ſuus, reddet bouẽ pro boue, & cadauer integrum accipiet. Si quis furatus fuerit Exod. 22 bouẽ aut ouem, & occiderit uel uẽdiderit, quinq; boues pro uno boue reſtituet, & quatuor oues p una oue. Si effringens fur domum, ſiue ſuffodiens fuerit inuẽtus, et accepto uulnere mortuus fuerit, pcuſſor non erit reus ſanguinis. Quòd ſi orto ſole hoc fecerit, homicidiũ perpetrauit, & ipſe morietur

tur:Si nõ habuerit quod pro furto reddat, uenũ-
dabitur. Si autẽ inuentum fuerit apud eum quod
furatus eſt uiuẽs,ſiue bos,ſiue aſinus,ſiue ouis, du
plũ reſtituet.Si læſerit quiſpiam agrũ uel uineam,
et dimiſerit iumentum ſuum ut depaſcatur aliena,
quicquid optimum habuerit in agro ſuo, uel in ui
nea,pro damni æſtimatione reſtituet. Si egreſſus
ignis inuenerit ſpicas, & comprehẽderit aceruos
frugum,ſiue ſtantes ſegetes in agris, reddet dam-
num qui ignem ſuccẽderit.Si quis cõmendauerit
amico pecuniã,aut uas in cuſtodiã,& ab eo qui ſu
ſceperat,furto ablata fuerint, ſi inuenietur fur,du-
plum reddet.Si latet,dominus domus applicabi-
tur ad deos,& iurabit quod non extenderit manũ
in rem proximi ſui ad perpetrandã fraudẽ, tam in
boue ꝙ in aſino,& oue ac ueſtimẽto, & quicquid
damnum inferre poteſt, Et ad deos utriuſq; cauſa
perueniet.Et ſi illi iudicauerint, duplum reſtituet
proximo ſuo. Si quis cõmendauerit proximo ſuo
aſinũ, bouem & ouẽ,& omne iumentũ ad cuſto-
diam,& mortuum fuerit,aut debilitatũ, uel captũ
à beſtijs, nulluſq; hoc uiderit, iuſiurandum erit in
medio,ꝙ non extenderit manum ad rem proximi
ſui,ſuſcipietq; dominus iuramentũ, & ille redde-
re nõ cogetur. Quod ſi furto ſublatũ fuerit, reſti-
tuet damnũ domino. Si comeſtum à beſtia fuerit,
deferet ad eum quod occiſum eſt,et non reſtituet.
Qui à proximo ſuo quicquã horum mutuũ poſtu
lauerit,& debilitatum aut mortuũ fuerit domino
nõ præſente,reddere cõpelletur. Quòd ſi impræ-
ſentiarũ fuit dominus,nõ reſtituet, maxime ſi con
ductum uenerat pro mercede operis ſui. Si quis
ſeduxerit uirginẽ, necdũ deſpõſatã, & dormierit
cum ea,dotabit eam,& habebit eam uxorẽ.Si pa-
ter uirginis dare noluerit, reddat pecuniam iuxta
modũ dotis,quam uirgines accipere cõſueuerũt.
Maleficos nõ patieris uiuere. Qui coierit cum iu-
mẽto,morte moriatur. Qui immolat dijs, occide-
tur:præter domino ſoli.Aduenã non cõtriſtabis,
neq; affliges eũ: aduenæ enim fuiſtis in terra Ae-
gypti. Viduæ & pupillo nõ nocebitis, Si læſeritis
eos,uociferabũtur ad me, & ego exaudiã clamo-
rem eorũ,& indignabiẽ furor meus, percutiamq;
uos gladio,& erũt uxores ueſtræ uiduæ, & filij ue
ſtri pupilli.Si pecuniam mutuam dederis populo
meo pauperi,qui habitat tecum, nõ urgebis eum
quaſi exactor, nec uſuris opprimes. Si pignus à
proximo tuo acceperis ueſtimentũ, ante ſolis oc-
caſum redde ei:ipſum enim eſt ſolũ quo operitur
indumẽtũ carnis eius,nec habet aliud in quo dor-
miat. Si clamauerit ad me,exaudiã eum, quia mi-
ſericors ſum.Dijs nõ detrahes, & principi popu-
li tui nõ maledices. Decimas tuas & primitias nõ
tardabis offerre. Primogenitũ filiorũ tuorũ dabis
mihi.Et paulopoſt, Nõ ſuſcipies uocẽ mendacij,
nec iunges manum tuã,ut pro impio dicas falſum
teſtimoniũ. Non ſequeris turbam ad faciendum
malũ,nec in iudicio plurimorũ acquieſces ſenten
tiæ,ut à uero deo deuies.Pauperis quoq; nõ miſe-
reberis in iudicio. Si occurreris boui inimici tui,
aut aſino erráti, reduc ad eum. Si uideris aſinum

odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed
A ſubleuabis cum eo.Nõ declinabis in iudicio pau-
peris. Mendaciũ fugies. Inſontem & iniuſtum nõ
occides,quia auerſor impium.Ne accipias mune-
ra,quæ excæcant etiam prudentes,& ſubuertunt
uerba iuſtorũ.Peregrino moleſtus non eris: ſcitis
enim aduenarum animas,quia et ipſi peregrini fui
ſtis in terra Aegypti. Et poſt quædam interpoſita
cũ de alienigenis loqueretur: Non adorabis deos Exod. 23
eorum,neq; coles eos. Non facies opera eorum,
ſed deſtrues eos,& confringes ſtatuas eorum,ſer-
uietiſq; domino deo ueſtro.Et poſt multa in eodẽ
libro de dijs gentium.Sed aras eorũ deſtrue, con-
fringe ſtatuas, lucoſq; ſuccide. Noli adorare deũ
alienum.Dominus Zelotes nomen eius, deus eſt
æmulator.Ne ineas pactum cum hominibus illa-
B rum regionum, ne cum fornicati fuerint cum dijs
ſuis, & adorauerint ſimulacra eorum, uocet te
quiſpiam ut comedas de immolatis. Ne uxorem
de filiabus eorum accipias filijs tuis, ne poſtquam
ipſæ fuerint fornicatæ,fornicari faciant & filios tu
os in deos ſuos.Deos conflatiles nõ facies tibi. Et
paulo poſt, Primitias frugum terræ tuæ offeres in
domo domini dei tui. Hæc de libro legis qui Exo
dus nominatur colligenda exiſtimaui. Nunc eo-
dem modo inſpiciamus in ſequenti Leuitico.

OMnis homo,inquit,ad proximam ſanguinis Ex Leuitico,
ſui non accedet,ut reuelet turpitudinẽ eius. præcepta ui-
Ego dominus. Turpitudinẽ patris tui, & turpitu- uendi
dinẽ matris tuæ non diſcooperies. Mater tua eſt,
nõ reuelabis turpitudinẽ eius. Turpitudinẽ uxo-
D ris patris tui nõ diſcooperies, turpitudo enim pa-
tris tui eſt. Turpitudinẽ ſororis tuæ ex patre, ſiue
ex matre,quæ domi uel foris genita eſt, non reue-
labis. Turpitudinẽ filiæ filij tui uel neptis ex filia,
non reuelabis, quia turpitudo tua eſt. Turpitudi-
nem filiæ uxoris patris tui quã peperit patri tuo,
& eſt ſoror tua,non reuelabis. Turpitudinẽ ſoro-
ris patris tui non diſcooperies, quia caro eſt pa-
tris tui. Turpitudinẽ ſororis matris tuæ non reue-
labis,eo ꝙ caro ſit matris tuæ. Turpitudinem pa-
tris tui non reuelabis, nec accedas ad uxorẽ eius
quæ tibi affinitate coniungitur. Turpitudinẽ nu-
rus tuæ non reuelabis,quia uxor filij tui eſt,nec di
ſcooperies ignominiam eius. Turpitudinem uxo
ris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris
C tui eſt.Turpitudinem uxoris tuæ & filiæ eius non
reuelabis.Filiam filij eius,& filiam filiæ illius non
ſumes ut reueles ignominiam eius, quia caro illi-
us ſunt,& talis coitus, inceſtus eſt. Sororem uxo-
ris tuæ in pellicatũ illius non accipies,nec reuela-
bis turpitudinẽ eius adhuc illa uiuente. Ad mulie
rem quæ patitur mẽſtrua, nõ accedas,nec reuela-
bis fœditatẽ eius. Cum uxore proximi tui nõ co-
ibis,nec ſeminis cõmixtione maculaberis. De ſe-
mine tuo nõ dabis ut cõſecreẽ idolo Moloch,nec
polluės nomen dei tui.Ego dominus.Cũ maſculo
nõ cõmiſceberis coitu fœmineo, quia abomina-
tio eſt. Cũ omni pecore nõ coibis,nec maculabe-
ris cũ eo.Mulier nõ ſuccũbet iumento,nec miſce-
biẽ ei,quia ſcelus eſt. Ne polluamini in omnibus
his

bis.Et poſt aliquantum, Vnuſquiſq; matrē & pa-
trem ſuū timeat. Et poſt unū uerſum, Nolite con- A
uerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis uobis,
Ego dominus deus ueſter, Et poſt paululum, Nec
remanentes, inquit, ſpicas colliges, neq; in uinea
tua racemos & grana decidētia congregabis, ſed
pauperibus & peregrinis carpēda dimittes. Ego
dominus deus ueſter. Nō facietis furtū. Nō men-
tiemini. Nec decipiat unuſquiſq; proximū ſuum.
Non periurabis in nomine meo, nec pollues no-
men dei tui. Ego ſum dominus. Nec facias calum-
niā proximo tuo, nec ui opprimes eū. Non mora-
bitur opus mercenarij apud te uſq; in mane. Non
maledices ſurdo, nec corā cæco pones offendicu-
lum, ſed timebis dominū deū, quia ego ſum domi
nus. Nō facies quod iniquū eſt, nec iniuſte iudica
bis, Nec conſideres perſonam pauperis, nec hono B
res uultū potentis. Iuſte iudica proximo tuo. Non
eris criminator & ſuſurro in populis. Non ſtabis
contra ſanguinem proximi tui, Ego dn̄s. Ne ode-
ris fratrē tuū in corde tuo, ſed publice argue eum,
ne habeas ſuper illum peccatū. Non quæras ultio
nem, nec memor eris iniuriæ ciuiū tuorum. Dili-
ges amicū tuū ſicut teipſum. Ego ſum dominus.
Leges meas cuſtodite. Et paulo poſt, Nō comede
tis carnem cum ſanguine. Non augurabimini, nec
obſeruabitis ſomnia, neq; in rotundū attōdebitis
comā, nec radetis barbā. Et ſuper mortuo nō inci-
detis carnē ueſtrā, neq; figuras aliquas & ſtigma-
ta facietis uobis. Ego dominus. Ne proſtituas fi-
liam tuā, ne contaminetur terra, & impleatur pia-
culo. Et poſt unum uerſum, Ego dominus. Ne de- C
clinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid ſciſcita-
mini, ut polluamini per eos, Ego dominus deus
ueſter. Corā cano capite cōſurge, & honora per-
ſonā ſenis, & time deū tuum, Ego ſum dominus.
Si habitauerit aduena in terra ueſtra, & moratus
fuerit inter uos, ne exprobretis ei, ſed ſit inter uos
quaſi indigena, & diligetis eum quaſi uoſmetip-
ſos: fuiſtis enim & uos aduenæ in terra Aegypti.
Ego dominus deus ueſter. Nolite facere aliquid
iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in men
ſura. Statera iuſta & æqua ſint pondera: iuſtus mo
dius, æquusq; ſextarius. Ego dominus deus ue-
ſter, qui eduxi uos de terra Aegypti, cuſtodite o-
mnia præcepta mea, & uniuerſa iudicia, & facite
ea. Ego dominus. Locutusq; eſt dominus ad Mo- D
Leuit. 20 yſen, dicēs, Hæc loqueris filijs Iſrael: Homo de fi-
lijs Iſrael, & de aduenis, qui habitant in Iſrael, ſi
quis dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, morte
moriatur, populus terræ lapidabit eum, & ego po
nam faciem meā cōtra illum, ſuccidamq; eum de
medio populi ſui, eo q; de ſemine ſuo dederit Mo
loch, & contaminauerit ſanctuariū meum, & pol
luerit nomen ſanctū meum. Quod ſi negligēs po-
pulus terræ, & quaſi paruipendens imperiū meū,
dimiſerit hominem qui dedit de ſemine ſuo Mo-
loch, nec uoluerit eū occidere, ponam faciē meā
ſuper hominem illum, & cognationem eius, ſucci
damq; & ipſum & omnes qui conſenſerunt ei, ut
fornicarentur cum Moloch de medio populi ſui.

Anima quæ declinauerit ad magos & hariolos, &
A fornicata fuerit cum eis, ponam faciē meam con-
tra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.
Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia ego ſanctus
ſum dn̄s deus ueſter. Cuſtodite præcepta mea &
facite ea, Ego dominus q ſanctifico uos. Qui ma-
ledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Pa-
tri matriq; qui maledixerit, ſanguis eius ſit ſuper
eum. Si mœchatus fuerit uir cum uxore alterius,
& adulterium perpetrauerit cum coniuge proxi-
mi ſui, morte moriantur & mœchus & adultera.
Qui dormierit cū nouerca ſua & reuelauerit igno
miniam patris ſui, morte moriātur ambo: ſanguis
eorum ſit ſuper eos. Si quis dormierit cum nuru
ſua, uterq; moriatur, quia ſcelus operati ſunt: ſan-
guis eorum ſit ſuper eos. Qui dormierit cū maſcu
B lo coitu fœmineo, uterque operatus eſt nephas,
morte moriantur: ſanguis eorū ſit ſuper eos. Qui
ſupra uxorem filiā duxerit matrē eius, ſcelus ope-
ratus eſt, uiuus ardebit cum eis, nec permanebit
tantū nephas in medio ueſtri. Qui cum iumēto &
pecore coierit, morte moriatur, pecus quoq; occi
dite. Mulier quæ ſuccubuerit cuilibet iumento, ſi-
mul interficietur cum eo: ſanguis eorum ſit ſuper
eos. Qui acceperit ſororē ſuam, filiā patris ſui, uel
filiā matris ſuæ, & uiderit turpitudinem eius, illaq;
conſpexerit fratris ignominiā, nephariā rem ope-
rati ſunt, occidētur in conſpectu populi, eo q; tur-
pitudinē ſuam mutuo reuelauerint, & portabunt
iniquitatem ſuam. Qui coierit cum muliere in flu-
xu menſtruo, & reuelauerit turpitudinē eius, ip-
C ſaq; aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficientur
ambo de medio populi ſui. Turpitudinē materte-
ræ & amitæ tuæ non diſcooperies. Qui hoc fece-
rit, ignominiā carnis ſuæ nudabit, portabunt am-
bo iniquitatem ſuam. Qui coierit cū uxore patrui
uel auunculi ſui, & reuelauerit ignominiā cogna-
tionis ſuę, portabunt ambo peccatum ſuum, abſq;
liberis morientur. Qui duxerit uxorem fratris ſui,
rem facit illicitam: turpitudinem fratris ſui reuela-
uit, abſque filijs erunt. Et in alio loco, Vir ſiue mu
lier, in quibus pythonicus uel diuinationis fuerit
ſpiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos:
ſanguis eorum ſit ſuper illos. Itemq; in alio loco,
cum de ſummo ſacerdote loqueretur, Virginem, Leuit. 21
inquit, ducet uxorē, uiduam & repudiatam, & ſor
D didam atq; meretricē nō accipiet, ſed puellam de
populo ſuo, ne cōmiſceat ſtirpem generis ſui, uul
go gentis ſuę, quia ego dn̄s qui ſanctifico eum. Et
poſt multa, Homo qui maledixerit deo ſuo, por- Leuit. 24
tabit peccatū ſuū. Et qui blaſphemauerit nomen
domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eū
omnis multitudo, ſiue ille ciuis, ſiue peregrinus fu
erit. Qui blaſphemauerit nomen domini, morte
moriatur. Qui percuſſerit & occiderit hominem,
morte moriatur. Qui percuſſerit animal, reddat
uicarium, id eſt animā pro anima. Qui irrogauerit
maculam cuilibet ciuium ſuorū, ſicut fecit, fiat ei:
fracturā pro fractura, oculū pro oculo, dentē pro
dente reſtituet: Qualem inflixerit maculā, talē ſu-
ſtinere cogetur. Qui percuſſerit iumentū, reddet
aliud

aliud. Qui percuſſerit hominē, punietur. Aequū
iudicium ſit inter uos, ſiue peregrinus, ſiue ciuis
peccauerit, quia ego ſum dominus deus ueſter.
Leuit. 26 Et poſt aliquantum: Non facietis uobis idolum
& ſculptile, nec titulos erigetis, nec in ſignum la-
pidē ponetis in terra ueſtra ut adoretis eum. Ego
enim ſum dominus deus ueſter. Hæc de Leuitico.
Nunc de libro cuius nomen eſt Numeri, quæ ui-
ſa ſunt commemoranda ponemus.

Ex libro Numerorum, de ſucceſsione hæreditaria

HOmo cum mortuus fuerit abſq; filio, ad fi-
liam eius tranſibit hæreditas: Si filiam non
habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quòd
ſi fratres non habuerit, dabitis hæreditatē fratri-
bus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit,
dabitur hæreditas ijs qui ei proximi ſunt, eritque
hoc filijs Iſrael ſanctum lege perpetua, ſicut præ-
Num. 35 cepit dominus Moyſi. Et poſt multa, Ad unius te
ſtimoniū nullus condemnabitur. Non accipietis
precium ab eo qui reus eſt ſanguinis. Hæc de Nu
meris. Deuteronomiū deinceps cōſiderabimus.

Ex Deuteronomio, de uno ſolo deo colēdo, fugiēdisq; idolis, & de iudicijs

NVlla erit diſtantia perſonarum: Ita paruum
audieris ut magnum, nec accipietis cuiuſ-
quam perſonā, quia dei iudicium eſt. Et plurimis
interpoſitis, ubi decalogū repetit, Cuſtodite igi-
tur ſolicite animas ueſtras. Non uidiſtis aliquam
ſimilitudinem in die qua locutus eſt dominus uo
bis in Oreb de medio ignis, ne forte decepti facia
tis uobis ſculptam ſimilitudinē, aut imaginē ma-
ſculi uel fœminæ, ſimilitudinē omniū iumentorū
quæ ſunt ſuper terrā, ſiue piſciū qui ſub terra mo-
rantur in aquis: ne forte oculis eleuatis ad cœlum
uideas ſolem & lunā, & omnia aſtra cœli, & erro-
re deceptus adores & colas quę creauit dominus
deus tuus in miniſteriū cunctis gentibus, quæ ſub
Deut. 4 cœlo ſunt. Et paulopoſt: Caue, inquit, ne quando
obliuiſcaris pacti domini dei tui, quod pepigit te
cum, & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eorum
quæ fieri dominus ꝓhibuit: Quia dominus deus
tuus ignis conſumens eſt, deus æmulator. Et alio
Deut. 5 loco: Nō habebis deos alienos in cōſpectu meo.
Non facies tibi ſculptile, nec ſimilitudinē omniū
quæ in cœlo ſunt deſuper, & quæ in terra deor-
ſum, & quæ uerſantur in aquis ſub terra: Nō ado-
rabis ea, neq; coles. Ego enim ſum dominus deus
tuus, deus æmulator, reddēs iniquitatem patrum
in filios in tertiā & quartam generationē, ijs qui
oderunt me & faciens miſericordiā in multa mi-
lia diligētibus me & cuſtodientib. præcepta mea.
Non uſurpabis nomē domini dei tui fruſtra, quia
nō erit impunitus qui ſuper re uana nomen eius
Ibidem aſſumpſerit. Et poſt paululū: Honora, inquit, pa-
trem tuum & matrē, ſicut præcepit tibi dominus
deus tuus, ut longo uiuas tempore, & bene ſit ti-
bi in terra quā dominus deus tuus daturus eſt ti-
bi Nō occides, neq; mœchaberis, furtumq; nō fa-
cias, nec loqueris cōtra proximū tuum falſum te-
ſtimoniū. Non concupiſces uxorem proximi tui,
non domū, non agrum, non ſeruū, non ancillam,
nō bouem, non aſinū, & uniuerſa quæ illius ſunt.
Deut. 6 Et alibi in eodē libro: Diliges dominū deū tuum
ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
fortitudine tua. Et paulopoſt: Cum comederis &
A ſaturatus fueris, caue diligēter ne obliuiſcaris do
mini, qui eduxit te de terra Aegypti de domo ſer-
uitutis. Dominū deum tuum timebis, & ipſi ſoli
ſeruies, ac per nomē illius iurabis. Nō ibitis poſt
deos alienos cunctarū gentiū quæ in circuitu ue-
ſtro ſunt, quoniam deus æmulator, dominus deus
tuus in medio tui, ne quando iraſcatur furor do-
mini dei tui cōtra te, & auferat te de ſuperficie ter
ræ. Non tentabis dominū deum tuū. Item paulo-
poſt cū de alienigenis loquitur. Neq; ſociabis cū
eis coniugia: Filiam tuam non dabis filio eius, nec
accipies filiam illius filio tuo: quia ſeducit filium
tuum ne ſequatur me, & ut magis ſeruiat dijs alie
nis, iraſceturque furor domini, & delebit te cito.
B Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum ſubuer
tite, confringite ſtatuas, lucosq; ſuccidite, & ſcul-
ptilia comburite. Et poſt aliquantulum, Sculpti-
lia eorū igne combures, Non cōcupiſces argen-
tum & aurum de quibus facta ſunt, neq; aſſumes
ex eis tibi quicquā, ne offendas: propterea, quia
abominatio eſt domini dei tui. Nec inferas quip-
piam ex idolo in domū tuam, ne fias anathema,
ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, &
uelut inquinamentū ac ſordes abominationi ha-
bebis, quia anathema eſt. Et alio in loco: Obſerua Deut. 8
& caue ne quando obliuiſcaris domini dei tui, &
negligas mādata eius, atq; iudicia & cæremonias
quas ego præcipio tibi hodie: ne poſtquā come-
deris & ſatiatus fueris, domos pulchras ædifica-
C ueris & habitaueris in eis, habuerisq; armenta &
ouium greges, argenti & auri cunctarumq; rerū
copiam, eleuetur cor tuum, & nō reminiſcaris do
mini dei tui. Et poſt paucos uerſus, Ad extremū,
inquit, miſertus eſt tui, ne diceres in corde tuo,
Fortitudo mea & robur manus meæ hæc mihi o-
mnia præſtiterunt, ſed recorderis domini dei tui,
ꝙ ipſe tibi uires præbuerit. Et poſt aliquantū, Vt Deut. 11
ipſi comedatis ac ſaturemini: Cauete ne forte de-
cipiatur cor ueſtrū, & recedatis à domino deo, ſer
uiatisq; dijs alienis & adoretis eos, iratusq; domi-
nus claudat cœlum. Et poſt aliquantū: Subuerti- Deut. 12
te omnia loca in quib. coluerūt gentes quas poſ-
ſeſſuri eſtis deos ſuos, ſuper mōtes excelſos & col
les & ſuper omne lignū frōdoſum. Diſſipate aras
D eorū & cōfringite ſtatuas: lucos igne comburite,
& idola cōminuite: diſperdite nomina eorū de lo
cis illis. Et quibuſdā interpoſitis, dum de alienige
nis loqueretur, Caue ne imiteris eas poſtquam
te fuerint introeunte ſubuerſæ, & requiras cære-
monias earum, dicens: Sicut coluerūt gentes iſtæ
deos ſuos, ita & ego colam. Non facies ſimiliter
domino deo tuo. Omnes abominationes, quas a-
uerſatur dominus, fecerunt dijs ſuis, offerentes fi-
lios & filias & cōburētes igni. Quod præcipio ti-
bi, hoc tantū facito domino, nec addas quicquā, Deut. 13
nec minuas. Si ſurrexerit in medio tui prophetes,
aut qui ſomnium uidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſi-
gnum atq; portentū, & uenerit quod locutus eſt,
& dixerit tibi. Eamus & ſequamur deos alienos
quos ignoras, & ſeruiamus eis, non audias uerba

propheta illius, aut ſomniatoris: quia tentat uos
dominus deus ueſter, ut palam fiat, utrũ diligatis
eum, an nõ, in toto corde & in tota anima ueſtra.
Dominũ deum ueſtrũ ſequimini, & ipſum time-
te: mãdata illius cuſtodite, & audite uocẽ eius: ipſi
ſeruietis & ipſi adhærebitis. Propheta aũt ille aut
fictor ſomniorũ interficietur, quia locutus eſt ut
uos auerteret à domino deo ueſtro, q eduxit uos
de terra Aegypti, & redemit de domo ſeruitutis:
ut errare te faceret de uia, quã tibi præceperat do
minus deus tuus, & auferes malum de medio tui.
Si tibi uoluerit perſuadere frater tuus, filius ma-
tris tuæ, aut filius tuus, uel filia ſiue uxor quæ eſt
in ſinu tuo, aut amicus quẽ diligis ut animã tuam,
clam dicens, Eamus & ſequamur deos alienos,
quos tu ignoras & patres tui, cunctarũ in circui-
tu gentiũ, quæ iuxta uel procul ſunt ab initio uſq;
ad fines terræ, nõ acquieſcas ei, neq; audias, neq;
parcat ei oculus tuus ut miſerearis & occultes
eum, ſed ſtatim interficies. Sit prius manus tua ſu-
per eũ, & poſt te omnis populus mittat manũ, la-
pidibus obrutus necabitur qui te uoluit abſtrahe-
Deut. 14 re à domino deo tuo. Et poſt paululũ: Nõ uos in-
cidetis nec facietis caluicium ſuper mortuo, quo-
niam populus ſanctus es dño deo tuo. Et alio lo-
Deut. 15 co: Si unus, inquit, de fratribus tuis, qui moratur
intra portas ciuitatis tuæ, in terra quam dominus
deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatẽ uenerit,
nõ obdurabis cor tuum, nec contrahes manũ, ſed
aperies eã pauperi, & dabis mutuũ quo eum indi
gere perſpexeris. Caue ne forte ſubrepat tibi im-
pia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropin-
quat ſeptimus annus remiſſionis, & auertas ocu-
los à paupere fratre tuo, nolens ei quod poſtulat
mutuũ cõmodare, ne clamet cõtra te ad dominũ,
& fiat tibi in peccatũ, ſed dabis ei: Nec ages quip-
piam callide in eius neceſſitatib. ſubleuandis, ut
benedicat tibi dominus deus tuus in omni tẽpo-
re, & in cunctis ad quæ manũ miſeris. Nõ deerunt
pauperes in terra habitatiõis tuæ, idcirco ego præ
cipio tibi ut aperias manũ fratri tuo egeno & pau
peri qui tecũ uerſatur in terra. Et poſt aliquantũ:
Deut. 16 Iudices & magiſtros cõſtitues in omnibus portis
tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi, per ſin-
gulas tribus tuas, ut iudicẽt populo iuſto iudicio,
nec in alterã partem declinẽt. Non accipias per-
ſonã, nec munera: quia munera excæcant oculos
ſapientiũ & mutant uerba iuſtorũ. Iuſte quod iu-
ſtum eſt perſequeris, ut uiuas & poſſideas terram
quã dominus deus tuus dederit tibi. Et poſt pau-
ca, Non facies tibi atq; conſtituas ſtatuã, quæ odit
dominus deus tuus. Item poſt pauca: Cum reperti
fuerint apud te intra unam portarum tuarũ quas
Deut. 17 dominus deus tuus dabit tibi, uir aut mulier qui
faciãt malum in cõſpectu domini dei tui, & tranſ-
grediantur pactum illius, ut uadant & ſeruiãt dijs
alienis, & adorẽt eos, ſolem & lunã & omnẽ mili-
tiam cœli quæ nõ præcepit: & hoc tibi fuerit nun-
ciatũ, audiensq; inquiſieris diligenter, & uerum
eſſe repereris, & abominatio facta eſt in Iſrael: e-
duces uirum ac mulierẽ qui rem ſceleratiſſimam
perpetrauerunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidi-
A bus obruentur. In ore duorũ aut trium teſtiũ peri
bit qui interficietur: Nemo occidatur uno contra
ſe dicente teſtimoniũ. Manus teſtiũ prima interfi-
ciat eum, & manus reliqui populi extrema mitta-
tur, ut auferas malũ de medio tui. Itẽ poſt aliquan
tum, Qui aũt ſuperbierit nolẽs obedire ſacerdo-
tis imperio, qui eo tẽpore miniſtrat domino deo
tuo, & decreto iudicis, moriatur homo ille: & au-
feres malũ de Iſrael, cunctusq; populus audiẽs ti-
mebit, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia. Et
poſt quædam interpoſita, cum de alienigenis ad-
moneret: Caue, inquit, ne imitari uelis abomina- Deut. 18
tiones illarum gentiũ: nec inueniatur in te qui lu-
ſtret filiũ ſuũ aut filiam ducẽs per ignẽ, aut qui ha-
riolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atq; auguria:
B nec ſit maleficus, nec incãtator, neq; pythones cõ
ſulas nec diuinos, & quæras à mortuis ueritatem:
Omnia enim hæc abominabitur dominus. Et poſt
aliquantũ, Nõ ſtabit teſtis unus contra aliquem, Deut. 19
quicquid illud peccati & facinoris fuerit, ſed in
ore duorũ aut trium teſtium ſtabit omne uerbũ. Si
ſteterit teſtis mẽdax contra hominẽ, accuſans eũ
præuaricationis, ſtabũt ambo quorũ cauſa eſt an-
te dominũ in conſpectu ſacerdotũ & iudicũ, qui
fuerint in diebus illis, Cũq; diligentiſſime perſcru
tantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe cõtra fra-
trem ſuũ mendaciũ, reddent ei ſicut fratri ſuo red-
dere cogitauit: & auferes malum de medio tui, ut
audiẽtes cæteri timorẽ habeant, & nequaq; talia
audeant facere. Non miſereberis eius, ſed animã
C pro anima, oculũ pro oculo, dentẽ pro dente, ma-
num pro manu, pedẽ pro pede exiges. Et alibi in
eodẽ libro: Si genuerit homo filiũ contumacẽ & Deut. 21
proteruũ, qui nõ audiat patris ac matris imperiũ,
& coercitus obedire cõtempſerit: apprehendent
eum, & deducent ad ſeniores ciuitatis illius & ad
portã iudicij, dicẽtq; ad eos: Filius noſter iſte pro-
teruus & cõtumax eſt, monita noſtra audire con-
tempſit, comeſſationib. uacat & luxuriæ atq; con
uiuijs: lapidibus eum obruat populus ciuitatis, &
morietur, ut auferatis malum de medio ueſtri, &
uniuerſus Iſrael audiẽs pertimeſcat. Et poſt pau-
ca: Nõ uidebis bouẽ fratris tui, aut ouem errantẽ Deut. 22
& præteribis, ſed reduces fratri tuo: etiã ſi non eſt
propinquus tuus frater, nec noſti eũ, duces in do-
D mum tuã & erũt apud te quãdiu quærat ea frater
tuus & recipiat. Similiter facies de aſino & ueſti-
mẽto, & de omni re fratris tui quæ perierit. Si in-
ueneris ea, ne negligas quaſi aliena. Si uideris aſi
nũ fratris tui aut bouẽ cecidiſſe in uia, non deſpi-
cias, ſed ſubleuabis cũ eo. Nõ induetur mulier ue-
ſte uirili, nec uir utetur ueſte fœminea: Abominabi
lis enim apud dñm eſt qui facit hoc. Itẽ poſt pau-
ca, Cũ ædificaueris domũ nouã, facies murũ tecti
per circuitũ, ne effundatur ſanguis in domo tua, &
ſis reus labẽte alio & in præceps ruẽte. Item pau-
lo poſt, Si duxerit uir uxorẽ & poſtea eã odio ha-
buerit, quæſieritq; occaſiones quib. dimittat eam,
obijciẽs ei nomen peſſimũ, & dixerit: Vxorẽ hãc
accepi, & ingreſſus ad eã non inueni uirginẽ: tol-

lens

lent eam pater & mater eius, & ferent ſecũ ſigna
uirginitatis eius ad ſeniores urbis qui in porta
ſunt, & dicat pater, Filiã meã dedi huic uxorem,
quã quia odit imponit ei nomẽ peſſimũ, ut dicat:
Non inueni filiã tuã uirginẽ, Et ecce hæc ſunt ſi-
gna uirginitatis filiæ meæ: Expãdant ueſtimentũ
corã ſeniorib. ciuitatis: apprehendentq́ʒ ſenes ur-
bis illius uirũ & uerberabũt illum, cõdemnantes
inſup centũ ſiclis argẽti, quos dabit patri puellæ,
quoniã diffamauit nomẽ peſſimũ ſupet uirginem
Iſrael: habebitq́ʒ eã uxorẽ & nõ poterit dimittere
omni tẽpore uitæ ſuæ. Quòd ſi uerũ eſt quod obij
cit, & nõ eſt in puella inuẽta uirginitas, eijcient eã
extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruẽt
uiri ciuitatis eius, & morietur, quoniã fecit nefas
in Iſrael, ut fornicaretur in domo patris ſui, & au-
feres malũ de medio tui. Si dormierit uir cũ uxo-
re alterius, uterq́ʒ moriat̃, id eſt, adulter & adulte-
ra, & auferes malũ de Iſrael. Si puellam uirginem
deſpõderit uir, & inuenerit eã aliquis in ciuitate,
& cõcubuerit cũ illa, educes utrũq́ʒ ad portã ciui-
tatis illius & lapidibus obruẽtur: puella, quia non
clamauit cũ eſſet in ciuitate: uir, quia humiliauit
uxorẽ proximi ſui, & auferes malũ de medio tui.
Sin aũt in agro repererit uir puellam quæ deſpon
ſata eſt, & apprehẽdens cõcubuerit cum illa, ipſe
morietur ſolus: puella nihil patietur, nec eſt rea
mortis: quoniã ſicut latro conſurgit contra fratrẽ
ſuum, & occidit animã eius: ita & puella perpeſſa
eſt, ſola erat in agro, clamauit & nullus affuit qui
liberaret eã. Si inuenerit uir puellam uirginẽ quæ
non habet ſponſum, & apprehendẽs concubue-
rit cum ea, & res ad iudiciũ uenerit, dabit qui dor
miuit cum ea patri puellæ centũ ſiclos argenti, &
habebit eam uxorẽ, quia humiliauit eã, non pote
rit dimittere cunctis diebus uitæ ſuæ. Non acci-
piet homo uxorẽ patris ſui, nec reuelabit operi-
Deut. 23 mentum eius. Et poſt paululũ: Non erit meretrix
de filiabus Iſrael, neq́ʒ ſcortator de filijs Iſrael. Et
poſt paululum, Non fœnerabis fratri tuo ad uſu-
ram pecuniã, nec fruges, nec quãlibet aliam rem,
ſed alio. Et poſt paucos uerſus, Cum uoueris uo-
tum domino deo tuo non tardabis reddere, quia
requiret illud dominus deus tuus, & ſi moratus
fueris, reputabit tibi in peccatũ. Si nolueris polli-
ceri, abſq́ʒ peccato eris. Quod aũt ſemel egreſſum
eſt de labijs tuis obſeruabis, & facies ſicut promi
ſiſti domino deo tuo, & propria uoluntate & ore
Deut. 24 tuo locutus es. Et paulopoſt: Nõ accipies loco pi
gnoris inferiorẽ & ſuperiorẽ molam, quia animã
ſuam appoſuit tibi. Si deprehẽſus fuerit homo ſo-
licitans fratrẽ ſuũ de filijs Iſrael, & uendito eo ac-
cipiet precium, interficietur, & auferes malum de
medio tui. Et poſt paucos uerſus, Cũ repetes in-
quit, de proximo tuo rem aliquã quam debet ti-
bi, non ingredieris domũ eius ut pignus auferas,
ſed ſtabis foris, & ille tibi proferet quod habue-
rit. Sin aũt pauper eſt, nõ pernoctabit apud te pi-
gnus, ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, ut
dormiens in ueſtimẽto ſuo benedicat tibi, & ha-
beas iuſtitiã corã domino deo tuo. Non negabis

mercedẽ indigẽtis & pauperis fratris tui, ſiue ad-
A uenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas
tuas eſt: ſed eadẽ die reddes ei preciũ laboris ſui
ante ſolis occaſum: quia pauper eſt, & ex eo ſuſtẽ
tat animã ſuam: ne clamet corã te ad dominum, &
reputetur tibi in peccatũ. Non occidentur patres
pro filijs, nec filij pro patribus, ſed unuſquiſq́ʒ pro
ſuo peccato moriet̃. Et poſt pauciſſimos uerſus,
Quando meſſueris ſegetẽ in agro tuo, & oblitus
manipulũ reliqueris, non reuerteris ut tollas illũ:
ſed aduenã & pupillum & uiduã auferre patieris:
ut benedicat tibi dominus deus tuus in omĩ ope-
re manuum tuarum. Si fruges colliges oliuarum,
quicquid remãſerit in arboribus, non reuerteris
ut colligas, ſed relinque aduenæ, pupillo, ac ui-
duæ. Si uindemiaueris uineã tuam, nõ colliges re-
B manẽtes racemos, ſed cedẽt in uſus aduenæ, pu-
pillo, ac uiduæ. Memento ꝙ et tu ſeruieris in Ae- Deut. 25
gypto, & idcirco præcipiã tibi ut facias hanc rem.
Si fuerit cauſa inter aliquos, & interpellauerint
iudices, quẽ iuſtum eſſe perſpexerint, illi iuſtitiæ
palmã dabunt, quem impiũ condemnabũt impie
tatis. Sin autem qui peccauit, dignũ uiderint pla-
gis, proſternent & coram ſe facient uerberari. Pro
menſura peccati erit & plagarũ modus, ita dunta-
xat, ut quadragenariũ numerũ non excedant, ne
fœde laceratꝰ ante oculos tuos obeat frater tuus.
Et poſt paululũ: Si habuerint inter ſe iurgiũ uiri, Deut. 26
& unus contra alterũ rixari cœperint, uolensq́ʒ
uxor alterius eruere uirũ ſuum de manu fortioris,
miſerit manũ & apprehẽderit uerenda eius, abſci
C des manũ illius, nec flecteris ſuper eã ulla miſeri-
cordia. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera,
maius & minus, nec erit in domo tua modius ma-
ior & minor. Pondus habebis iuſtum & uerũ, &
modius æqualis & uerus erit tibi. Et poſt pleraq́ʒ;
Maledictus homo qui facit ſculptile & conflatile Deut. 27
abominationẽ domini, opus manuũ artificũ, po-
nitq́ʒ illud in abſcõdito: & reſpõdebit omnis po-
pulus, et dicet, Amen. Maledictus qui non hono-
rat patrẽ ſuum & matrẽ: & dicet omnis populus,
Amen. Maledictus qui transfert terminos proxi-
mi ſui: & dicet omĩs populus, Amen. Maledictus
qui errare facit cæcũ in itinere: & dicet omnis po-
pulus, Amẽ. Maledictus qui peruertet iudicium
aduenæ, pupillo, & uiduæ: et dicet omĩs populus,
Amen. Maledictus omnis qui dormit cum uxore
D patris ſui, & reuelat operimentũ lectuli eius: & di
cet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui dormit
cũ omni iumẽto: & dicet omnis populus, Amen.
Maledictus qui dormit cũ ſorore ſua, filia patris
ſui, uel matris ſuæ: & dicet omnis populus, Amẽ.
Maledictus qui dormit cũ ſocru ſua: & dicet om-
nis populus, Amẽ. Maledictus qui clã percuſſerit
proximũ ſuũ: & dicet omĩs populus, Amẽ. Male-
dictus qui accipit munera, ut percutiat animã ſan
guinis innocẽtis: & dicet omnis populus, Amen.
Hucuſq́ʒ de libris Moyſi quæ uiſa ſunt ponenda,
poſuimus. In his uero quæ ſequunt̃ & appellant̃,
Ieſu Naue, Iudicũ, Regnorum, Paralipomenon,
rerum geſtarum potius hiſtoria legitur q́ʒ præce-

pta uiuendi. Hæc tamen paucisſima de libro Ieſu Naue prætereunda in hoc opere non putaui.

Ex Ioſue de uno deo adorando

REuertimini & ite in tabernacula ueſtra & in terrā poſſeſſiōis quā tradidit uobis Moyſes famulus domini trās Iordanē, ita duntaxat ut cuſtodiatis attente, & opere compleatis mandatum & legem quā præcepit uobis Moyſes ſeruus domini, ut diligatis dominū deum ueſtrū, & ambuletis in omnibus uijs eius & obſeruetis mandata illius, adhæreatisq́ ei ac ſeruiatis ei in omni corde & anima ueſtra. Et in alio loco: *Ioſue 23* Ne poſt quā intraueritis, inquit, ad gentes, quæ inter uos futuræ ſunt, iureris in nomine deorum earū, & ſeruiatis eis, & adoretis illos, ſed adhæreatis domino deo ueſtro, quod feciſtis uſq; in diem hanc.

De libro autē pſalmorum multa ponēda ſunt, quāuis eadē ſæpe repetātur, ſed habebo modum quantū potero, ne hoc opus quod memoria maxime tenendum eſt in nimiam longitudinē pergat.

DE PSALMO I

Ex Pſalmis quomodo uiuendum

BEatus uir qui non abijt in concilio impiorū, & in uia peccatorum non ſtetit, & in cathedra deriſorū non ſedit: Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

De pſalmo 2. Nunc ergo reges intelligite, erudimini iudices terræ. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Adorate pure, ne forte iraſcatur & pereatis de uia. Cum exarſerit poſt paululum furor eius, beati omnes qui ſperant in eum. De pſalmo 4. Filij uiri uſquequo inclyti mei ignominioſe diligitis uanitatem, quærentes mendaciū? Et paulopoſt, Iraſcimini & nolite peccare, loquimini cordibus ueſtris ſuper cubilia ueſtra, & tacete. Sacrificate ſacrificiū iuſtitiæ, & cōfidite in domino. De pſalmo 5. Quoniā non es deus uolens iniquitatē, nec habitabit iuxta te malignus, nō ſtabunt iniqui in conſpectu oculorum tuorū. Odiſti omnes operātes iniquitatē, perdes loquentes mendaciū. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. De pſalmo 14. Domine quis peregrinabitur in tentorio tuo, & quis habitabit in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiā, loquiturq́ ueritatem in corde ſuo. Qui non eſt facilis in lingua ſua, neq; fecit amico ſuo malum, & opprobriū nō ſuſtinuit ſup uicino ſuo. Deſpicit oculus eius improbos, timētes aūt dominū glorificat. Iurat ut ſe affligat & nō mutat, pecuniā ſuā nō dedit ad uſuram, & munera aduerſus innoxium non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. De pſalmo 23. Quis aſcēdet in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde, qui non exaltauit fruſtra animā ſuam, & nō iurauit doloſe: Accipiet benedictionem à domino, & iuſtitiā à deo ſalutari ſuo. De pſalmo 26. Lux mea dominus & ſalutare meum, quem timebo? Dominus fortitudo uitæ meę, quē formidabo? Et poſt tertius uerſus, Si ſteterint aduerſum me caſtra, nō timebit cor meum. Si ſurrexerit contra me bellum, in hoc ego confidā. Vnū petij à domino, & hoc requiram: Vt habitem in domo domini, omnibus diebus uitæ meæ: Vt uideam pulchritudinē domini, & attendā templum eius. Et alio loco, Tibi dixit cor meū, quæſiui uultum eius, faciem tuam domine requirā. Et poſtea, Expecta dominum, confortare, & roboretur cor tuum, & ſuſtine dominū. De pſalmo 27. Ne tradas me cum impijs, & cum operantibus iniquitatem: Qui loquuntur pacē cum amicis ſuis, & eſt malum in corde eorū. De pſalmo 30. Cōfortamini & roboretur cor ueſtrū, omnes qui expectatis dominum. De pſalmo 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intelligentia. In chamo & freno maxillas eorū conſtringe, qui nō approximāt ad te. Multi dolores impij, cōfidentē autē in domino miſericordia circundabit. Lætamini in dn̄o, & exultate iuſti, & gaudete om̄es recti corde. De pſalmo 32. Laudate iuſti dn̄m, rectos decet laudatio. Et alio loco: Beata gēs cuius dominus deus eius, populus quē elegit dominus in hæreditatē ſibi. De pſalmo 33. Benedicā dominū in omni tēpore, ſemp laus eius in ore meo. In domino laudabitur anima mea, audiāt mites & lætentur. Magnificate dominū mecum, & exaltemus nomen eius pariter. Et poſt paucos uerſus, Guſtate & uidete, quia bonus dn̄s, beatus uir qui ſperat in eū. Timete dominū ſancti eius, quoniam nō eſt inopia timentibus eū. Diuites indiguerunt & eſurierūt, quærentes autem dominū, nō deerit omne bonū. Venite filij audite me, timorē domini docebo uos. Quis eſt uir qui uelit uitā, diligens uidere dies bonos? Cuſtodi linguā tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Recede à malo, & fac bonū, quære pacē & perſequere eā. Et poſt, quartus uerſus, Iuxta eſt dominus cōtritis corde, & cōfractos ſpiritu ſaluabit. De pſalmo 36. Noli contendere cū malignis, neq; æmuleris facientes iniquitatē. Quoniā ſicut herba uelociter cōterentur, & ſicut olus uiride areſcent. Spera in domino & fac bonū, peregrinare in terra & paſcere fide. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Volue ſuper dominū uiam tuā, & confide in eo, & ipſe faciet: Et educet ſicut lumē iuſtitiā tuam, & iudiciū tuum ſicut meridiē: tace domino, & expecta eū. Noli cōtendere aduerſus eum, qui proficit in uia ſua, aduerſus uirū, qui facit quæ cogitat. Dimitte irā, & relinque furorē, noli contendere ut male facias: Quoniā qui male faciunt, interibūt, expectantes aūt dominū, ipſi hæreditabunt terram. Adhuc enim modicū, & nō erit impius, & cogitabis de loco eius et nō ſubſiſtet. Mites aūt hæreditabunt terrā, et delectabunt in multitudine pacis. Et paulopoſt, Melius eſt parum iuſto, ſuper diuitias impiorū multas. Quia brachia impiorū cōfringentur, ſubleuat aūt iuſtos dominus. Et poſt aliquātū, Recede à malo & fac bonū. Et alibi, Expecta dominū & cuſtodi uiam eius, & exaltabit te ut poſſideas terram. Et alibi, Cuſtodi ſimplicitatē & uide rectum, quia erit ad extremū uiro pax. De pſalmo 39. Beatus uir qui poſuit in deū confidentiā ſuā, & nō eſt auerſus ad ſuperbias pompaſq; mendacij. De pſalmo 43. In domino

mino gaudebimus tota die, & in nomine tuo in
æternũ cõfitebimur. Et paulo poſt, Om̃ia hæc ue-
nerũt ſuper nos, & nõ ſumus obliti tui, nec mẽtiti
fuimus in pacto tuo. Non eſt conuerſum retro cor
noſtrum, nec declinauerũt greſſus noſtri à ſemita
tua: Quoniã deiecisti nos in loco draconũ, & ope
ruiſti nos umbra mortis. Si obliti ſumus nominis
dei noſtri, & expãdimus manus noſtras ad deum
alienũ: Nũquid non deus inueſtigabit iſtud? ipſe
enim nouit cogitationes cordis. Quoniã propter
te mortificati ſumus tota die, reputati ſumus ut
grex occiſiõis. De pſalmo 46. Canite deo, cani
te, canite regi noſtro, canite. Quia rex uniuerſæ
terræ deus, canite erudite. De pſalmo 49. Im-
mola deo laudẽ, & redde altiſſimo uota tua. Et in
uoca me in die tribulatiõis, liberabo te, & glorifi-
cabis me. Impio aũt dixit deus, quid tibi eſt cum
narratione præceptorũ meorũ, ut ſumas pactum
meũ in ore tuo. Qui odiſti diſciplinã, & proiecisti
uerba mea poſt te. Si uidebas furem, cõſentiebas
ei, & cũ adulteris erat pars tua. Os tuum dimiſiſti
ad malitiã, & lingua tua cõcinnauit dolũ. Sedens
aduerſus fratrẽ tuũ loquebatis, & aduerſum filiũ
matris tuæ fabricaueras opprobriũ. Hæc feciſti &
tacui, exiſtimaſti futurũ me ſimilẽ tui. Arguam te,
& proponã ante oculos tuos. Intelligite hoc qui
obliuiſcimini deũ, ne forte capiã & nõ ſit qui libe
ret. Qui immolat cõfeſſionẽ, glorificat me, & qui
ordinate ambulat, oſtendam ei ſalutare dei. De
pſalmo 50. Ab iniquitate mea & à peccato meo
mũda me. Quoniã iniquitatẽ meã ego cognoui,
& peccatũ meũ contra me eſt ſemper. Et alibi: Sa-
crificiũ deo ſpiritus cõtribulatus: cor contritũ &
humiliatũ deus nõ deſpiciet. De pſal. 51. Quid
gloriaris in malitia potens? miſericordia domini
tota die eſt. Inſidias cogitauit lingua tua, quaſi no
uacula acuta faciens dolũ. Dilexiſti malũ magis
q̃ bonum, mendaciũ magis q̃ loqui iuſtitiã. Dile-
xiſti omnia uerba ad deuorandũ, lingua doloſa.
Sed deus deſtruet te in ſempiternũ, terrebit te, &
euellet te de tabernaculo, & eradicabit te de terra
uiuentiũ. Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eũ
ridebũt: ecce uir qui nõ poſuit deum fortitudinẽ
ſuam. Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſua
rum, confortatus eſt in inſidijs ſuis. Ego aũt ſicut
oliua uirens in domo dei, ſperaui in miſericordia
dei in ſeculũ ſempiternũ. Confitebor tibi domine
in ſeculũ, quoniã feciſti, & expectabo nomen tuũ
quoniã bonũ in cõſpectu ſanctorũ tuorum. De
pſalmo 61. Sperate in eo omni tẽpore populi, ef-
fundite coram illo corda ueſtra, deus ſpes noſtra
eſt. Veruntamen uanitas filij Adã, mendaciũ filij
uiri, in ſtateris doloſis fraudulẽter agũt ſimul. No-
lite cõfidere in calũnia, & in rapina ne fruſtremi-
ni. Diuitiæ ſi fluxerint, ne apponatis cor. De
pſalmo 63. Lætabitur iuſtus in domino, & ſpera-
bit in eo. De pſalmo 68. Quia propter te portã
ui opprobriũ, operuit confuſio faciẽ meam. Alie-
nus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filijs
matris meæ: Quia zelus domus tuæ comedit me,
& opprobriũ exprobrãtiũ tibi cecidit ſuper me:

Et fleui in ieiunio animã meam, & factus ſum illis
A in parabolã. Contra me loquebãtur qui ſedebant
in porta, & cantabãt bibentes uinũ. Et aliquanto
poſt, Laudabo nomẽ dei in cantico, & magnificã
bo eũ in cõfeſſione. Et placebit deo ſuper uitulũ
nouellum, cornua efferentẽ & ungulas. Videntes
manſueti lætabuntur, qui quæritis dominũ, uiuet
anima ueſtra: Quoniã exaudiuit pauperes domi-
nus. De pſalmo 72. Ecce qui elongant ſe à te,
peribũt, perdidiſti omnẽ fornicantẽ à te. Mihi au-
tem appropinquare deo bonũ eſt: poſui in domi-
no deo ſpem meam, ut narrem omnes annuncia-
tiones tuas. De pſalmo 75. Vouete & reddi-
te domino deo ueſtro: omnes qui in circuitu eius
ſunt, offerent dona terribili, auferenti ſpiritum du
cum, terribili regibus terræ. De pſalmo 77:
B Auſculta populus meus legem meam, inclinate
aurem ueſtram ad uerba oris mei. Aperiam in pa-
rabolis os meum, loquar ænigmata antiqua. Et a-
lio loco, Et narrabunt filijs ſuis, ut ponant in deo
ſpem ſuam, & non obliuiſcantur cogitationem
eius, & mãdata eius cuſtodiant. De pſalmo 80.
Laudate dominũ fortitudinẽ noſtrã, iubilate deo
Iacob. Et alio loco: Iſrael ſi audieris me, non ſit in
te deus alienus, & nõ adores deũ peregrinũ. Ego
ſum dñs deus ueſter. De pſalmo 81. Vſquequo
iudicatis iniquitatẽ, & facies impiorũ ſuſcipinis?
Iudicate pauperi & pupillo, egeno & inopi iuſti-
ficate. De pſalmo 83. Beati qui habitant in do-
mo tua, adhuc laudabunt te. Beatus homo cuius
fortitudo eſt in te, ſemitæ in corde eius trãſeuntes
C in ualle fletus. Fontẽ ponẽt eã, benedictiõe quoq;
amicietur doctus. Ibũt de fortitudine in fortitudi-
nem, apparebũt apud deũ in Sion. Et paulo poſt,
Quoniã melior eſt dies in atrijs tuis ſuper milia:
Elegi abiectus eſſe in domo dei, magis q̃ habita-
re in tabernaculis impietatis. De pſalmo 91. Bo
num eſt cõfiteri dño, & pſallere nomini tuo altiſ-
ſime. De pſalmo 93. Intelligite ſtulti in populo,
& inſipientes aliquãdo diſcite. Et paulo poſt, Bea
tus uir quem erudieris domine, & de lege tua do-
cueris eum: Vt quieſcat dieb. afflictionis, donec
fodiatur impio interitus. De pſalmo 94. Veni-
te adoremus & curuemur, flectamus genua ante
faciem domini factoris noſtri. Et poſt ſex uerſus,
Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare
corda ueſtra: Sicut in contradictione, ſicut in die
D tẽtationis in deſerto. De pſalmo 95. Cãtate do-
mino canticũ nouũ, cantate domino omnis terra:
Cantate domino, benedicite nomini eius, annun
ciate de die in diem ſalutare eius. Narrate in genti
bus gloriã eius, uniuerſis populis mirabilia eius:
Et poſt tres uerſus, Afferte dño familiæ populo-
rum, afferte domino gloriã & fortitudinẽ, afferte
domino gloriã nomini eius. Leuate munera & in
troite in atria eius, adorate dominũ in decore ſan
ctuarij. De pſalmo 96. Qui diligitis dominũ, o-
dite malũ. Et poſt ſecũdus uerſus: Lætamini iuſti
in dño, & cõfitemini memoriæ ſanctæ eius. De
pſalmo 97. Iubilate dño omnis terra, uociferami-
ni & laudate & canite. De pſalmo 98. Exaltate

dominũ deum noſtrũ, & adorate ſcabellũ pedum eius, quia ſanctum eſt. De pſalmo 99. Iubilate deo omnis terra, ſeruite domino in lætitia. Ingredimini coram illo, in laude. Scitote quoniam dominus ipſe eſt deus, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Et poſt unum uerſum, Ingredimini portas eius in gratiarum actione, atria eius in laude confitemini ei. De pſalmo 100. Deambulando in ſimplicitate cordis mei in medio domus tuæ, non ponebam coram oculis meis uerba Belial. Facientem declinationes odiui, nec adhæſit mihi cor prauum. Recedentem à me malum neſciebã, loquentẽ in abſcondito cõtra proximũ ſuum, hunc interficiebã. Superbũ oculis & altum corde, cũ hoc eſſe nõ potero. Oculi mei ad fideles terræ, ut habitẽt mecũ, ambulans in uia ſimpliciter hic miniſtrabat mihi. Nõ habitabit in medio domus meæ faciẽs malũ, loquens mendaciũ non placebit in cõſpectu oculorum meorũ. Mane perdã omnes impios terræ, ut interficiã de ciuitate domini uniuerſos qui operãtur iniquitatẽ. De pſalmo 102. Miſericordia autẽ domini, ab æterno & uſq; in æternũ ſuper timentes eum. Et iuſtitia eius ſuper filios filiorũ, ijs qui cuſtodiunt pactum eius, & recordantur præceptorũ eius ad faciendũ ea. De pſalmo 104. Cõfitemini domino & inuocate nomen eius, notas facite populis cogitationes eius. Canite ei & pſallite illi, loquimini in uniuerſis mirabilib. eius. Exultate in nomine ſancto eius, lætetur cor quærentiũ dominũ. Quærite dominũ & uirtutẽ eius, quærite faciẽ eius iugiter. Recordamini mirabilium eius quæ fecit, ſignorũ & iudiciorũ oris eius.

De pſalmo 107. Paratum cor meũ deus, cantabo & pſallã. Sed & gloria mea conſurge pſalteriũ & cithara, conſurgã mane. Confitebor tibi in populis domine, cantabo te in nationibus. De pſalmo 110. Confitebor tibi dñe in toto corde meo, in conſilio iuſtorum & congregatione. Et in alio loco, Principiũ ſapientiæ timor domini. Doctrina bona cunctis qui faciunt eã, laus eius perſeuerãs iugiter. De pſalmo 111. Beatus uir qui timet dominũ, in mandatis eius uolet nimis. Et poſt quartus uerſus, Bonus uir clemẽs & fœnerans, diſpenſabit uerba ſua in iudicio, quia in æternũ nõ commouebitur. In memoria ſempiterna erit iuſtus, ab auditu malo nõ timebit. Paratũ cor eius cõfidens in domino, firmũ cor eius, nõ timebit donec aſpiciat in hoſtibus ſuis. Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius permanet in æternũ, cornu eius exaltabitur in gloria. Impius uidebit & iraſcetur, dẽtibus frẽdet & tabeſcet, deſideriũ impiorũ peribit.

De pſalmo 112. Laudate ſerui dominũ, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictum à modo & uſq; in æternũ. Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum eius, laudabile nomẽ domini. De pſalmo 113. Idola gentiũ argentũ & aurum, opus manuũ hominũ. Os habẽt & nõ loquẽtur, oculos habent & nõ uidebũt: Aures habẽt & non audient, &c. Et paulo poſt, Similes illis fiãt qui faciunt ea, & omnes qui cõfidunt in eis. Iſrael cõfidit in domino, auxiliator & protector eorum eſt. Domus Aaron cõfidit in domino, auxiliator & protector

A eorũ eſt. Timẽtes autem dominũ cõfidunt in domino, auxiliator & protector eorũ eſt. De pſalmo 115. Credidi propter quod locutus ſum, ego afflictus ſum nimis. Et poſt aliquantũ, Quid reddam domino pro omnib. quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiã, & nomen domini inuocabo. Glorioſa in cõſpectu domini, mors ſanctorũ eius. Et poſt tertius uerſus, Tibi immolabo hoſtiã laudis, & in nomine domini inuocabo. Vota mea domino reddã in cõſpectu omnis populi eius, in atrijs domus domini in medio tui Hieruſalem.

De pſalmo 116. Laudate dominũ omes gẽtes, laudate eum uniuerſi populi. De pſalmo 117. Confitemini domino quoniã bonus, quoniã in æternum miſericordia eius. Dicat nũc Iſrael, quoniam in æternum miſericordia eius. Dicat nunc domus

B Aaron, quoniã in æternum miſericordia eius. Dicant qui timent dominũ, quoniã in æternũ miſericordia eius. Cum tribularer inuocaui dominũ, & exaudiuit me in latitudinẽ dominꝰ. Et poſt duos uerſus, Melius eſt ſperare in domino, ꝗ ſperare in homine. Melius eſt ſperare in domino, ꝗ ſperare in principibus. Et poſt quintus uerſus, Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Vox laudis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. De pſalmo 118. Beati immaculati in uia qui ambulãt in lege domini. Beati qui cuſtodiunt teſtimonia eius, in toto corde exquirũt eũ. Et alio loco, Et ambulabo in ſpatioſõ, quia præcepta tua quæſiui. Et loquar in teſtimonijs tuis coram regi-

C bus, & nõ confundar. Et delectabor in mandatis tuis quæ dilexi. Et leuabo manus meas ad mãdata tua quæ dilexi, & loquar in præceptis tuis. Et poſt quatuor uerſus. A lege tua nõ declinaui. Recordatus ſum iudiciorũ tuorũ à ſeculo domine, & cõſolatus ſum. Horror obtinuit me ab impijs, qui dereliquerũt legem tuã. Carmina erãt mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ. Recordatus ſum in nocte nominis tui dñe, & cuſtodiui legem tuã. Hoc factus es mihi, quia præcepta tua cuſtodiui. Pars mea dominus, dixi, ut cuſtodiã uerbũ tuũ. Deprecatus ſum uultũ tuũ in toto corde, miſerere mei ſecundũ eloquiũ tuum. Recogitaui uias meas, & conuerti pedes meos ad teſtimonia tua. Feſtinaui, nõ neglexi cuſtodire mandata tua.

D Funes impiorũ implicauerũt me, legẽ tuã nõ ſum oblitus. Media nocte ſurgebã ad cõfitendũ tibi, ſup iudicia iuſtificationis tuæ. Particeps ego ſum omniũ timentiũ te, & cuſtodiẽtiũ mãdata tua. Et poſt paucos uerſus, Ego aũt in toto corde, ſeruabam præcepta tua. Incraſſatũ eſt uelut adeps cor meũ, & ego in lege tua meditabar. Bonũ mihi qa afflictus ſum, ut diſcerẽ pręcepta tua. Melior mihi eſt lex oris tui, ſup milia auri & argẽti. Et poſt paucos uerſus, Quia lex tua meditatio mea eſt. Et poſt paululum, Ego autẽ loquar in præceptis tuis. Et poſt paululũ, Præcepta tua nõ ſum oblitꝰ. Et poſt ſecũdus uerſus, Foderũt mihi ſuperbi foueas, quæ nõ erant iuxta legem tuã. Et poſt ſecũdus uerſus, Paulominus cõſumpſerũt me in terra, ego aũt nõ dimiſi

dimiſi præcepta tua. Et poſt quintus uerſus, Niſi
ꝙ lex tua delectatio mea, forte periſſem in preſſu
ra mea. In ſempiternũ non obliuiſcar præceptorũ
tuorũ, quia per ipſa uiuificaſti me. Tuus ego ſum,
ſalua me, quoniã præcepta tua quæſiui. Me expe-
ctauerũt impij ut perderẽt me, teſtimoniũ tuũ cõſi
derabo. Omni cõſummationi uidi finẽ, latũ mãda
tũ tuũ nimis. Quàm dilexi legẽ tuã, tota die medi
tio mea. Et paulopoſt, Ab omni ſemita mala pro-
bibui pedes meos, ut cuſtodiam uerba tua. A iudi
cijs tuis nõ receſſi, quia tu illuminaſti me. Quàm
dulce gutturi meo eloquiũ tuũ, ſup mel ori meo.
Præcepta tua cõſiderabã, propterea odiui omnẽ
ſemitã mendacij. Lucerna pedi meo uerbum tuũ,
& lux ſemitæ meę. Et poſt quartus uerſus, Anima
mea in manu mea ſemp, & legis tuæ nõ ſum obli-
tus. Poſuerũt impij laqueũ mihi, & à præceptis tu
is non aberraui. Hæreditas mea teſtimonia tua in
ſempiternũ, quia gaudiũ cordis mei ſunt. Inclina-
ui cor meũ ut facerẽ iuſtificationes tuas, propter
æternã retributionẽ. Tumultuoſos odiui, & legẽ
tuã dilexi. Protectio mea & ſcutũ meũ tu es, uer-
bum tuũ expectaui. Recedite à me maligni, & cu
ſtodiam mãdata dei mei. Et poſt quartus uerſus,
Quaſi ſcoriã cõputaſti omnes impios terræ, pro-
pterea dilexi teſtimonia tua. Horripilauit à timo-
re tuo caro mea, & iudicia tua timui. Feci iudiciũ
& iuſtitiã, ne derelinquas me ijs qui calumniãtur
me. Et poſt paucos uerſus, Propterea dilexi man-
data tua ſup aurũ & topaziũ. Propterea in uniuer
ſa præcepta tua direxi, omnẽ ſemitã mẽdacij odio
habui. Mirabilia teſtimonia tua, idcirco cuſtodi-
uit ea anima mea. Et poſt ſecũdus uerſus, Os meũ
apui & reſpiraui, quia mãdata tua deſiderabã. Et
alio loco, Conſumpſit me zelus meus, quia obliti
ſunt uerborũ tuorum boſtes mei. Probatus ſermo
tuus nimis & ſeruus tuus dilexit illum. Paruulus
ego ſum & cõtẽptibilis, ſed præcepta tua nõ ſum
oblitus. Et poſt tertius uerſus, Mãdata tua uolun-
tas mea. Et paulopoſt, Vide afflictionẽ meam, &
eripe me, quia legis tuæ non ſum oblitus. Et poſt
quartus uerſus, Multi qui perſequunẽ me & affli-
gunt me, à teſtimonijs tuis nõ declinaui. Vidi præ
uaricãtes tuos & mœrebã, quia uerbũ tuũ nõ cu-
ſtodierũt. Vide quoniã præcepta tua dilexi domi
ne, iuxta miſericordiam tuam uiuifica me. Et poſt
tertius uerſus, Gaudens ego ſum in eloquio tuo,
ſicut qui inuenit ſpolia multa. Mẽdaciũ odio ha-
bui & deteſtatus ſum, legẽ autem tuam dilexi. Se-
pties in die laudaui te, ſuper iudicijs iuſtitiæ tuæ.
Pax multa diligentibus legẽ tuam, & non eſt il-
lis ſcandalũ. Expectabãt ſalutare tuum domine, et
mandata tua feci. Cuſtodiuit anima mea teſtimo-
nia tua, & dilexit ea nimis. Cuſtodiui præcepta
tua & teſtimonia tua, quia omnes uiæ meæ in cõ-
ſpectu tuo. Et poſt quintus uerſus, Sit manus tua
auxiliatrix mea, quia præcepta tua elegi. Deſide-
raui ſalutare tuum domine, & lex tua meditatio
mea eſt. Et poſt ſecũdus uerſus, Erraui quaſi ouis
perdita, quære ſeruũ tuum, quia mandatorũ tuo-
rum nõ ſum oblitus. De pſalmo 119. Ego paci-

fica loquebar, & illi debellabant eã. De pſalmo
A 121. Rogate pacẽ Hieruſalem, ſit bene ijs qui dili-
gunt eam. Et poſt ſecundus uerſus, Propter fra-
tres meos & proximos meos loquebar pacẽ tibi.
Propter domũ domini dei noſtri, quærã bonã ti-
bi. De pſalmo 122. Ad te leuaui oculos meos,
qui habitas in cœlis. Ecce ſicut oculi ſeruorum ad
manus dominorũ ſuorũ. Sicut oculi ancillę ad ma
num dominæ ſuæ, ſic oculi noſtri ad dominũ deũ
noſtrũ donec miſereatẽ noſtri. De pſalmo 124.
Qui cõfidunt in domino quaſi mons Sion, immo
bilis in æternum inhabitabilis Hieruſalem. De
pſalmo 127. Beati omnes qui timent dominũ, qui
ambulant in uijs eius. De pſalmo 129. Suſtinui
dominũ, ſuſtinuit anima mea, & uerbũ eius expe-
ctaui. De pſalmo 130. Domine non eſt exaltatũ
B cor meũ, neq; elati ſunt oculi mei, & nõ ambulaui
in magnis & in mirabilibus ſuper me. Si non pro-
poſui & ſilere feci animã meã: ſicut ablactatus ad
matrẽ ſuam, ita ablactata ad me anima mea: expe-
cta Iſrael dominũ, amodo & uſq; in æternũ. De
pſal. 123. Ecce ꝙ bonum eſt & ꝙ decorũ, habitare
fratres in unũ. De pſalmo 133. Ecce benedicite
domino omnes ſerui domini: Qui ſtatis in domo
dñi, in atrijs domus dei noſtri. In noctibus leuate
manus ueſtras in ſancta, & benedicite domino.
De pſalmo 134. Laudate nomẽ domini, laudate
ſerui dominũ: Qui ſtatis in domo dñi, in atrijs do-
mus dei noſtri, Laudate dñm, quoniã bonus do-
minus, cãtate nomini eius, quoniã decẽs. Et poſt
pauca, Idola gentiũ argentũ & aurum, opera ma-
C nuum hominũ: Os habẽt & non loquenẽ, oculos
habẽt & nõ uidebũt &c. Et paulopoſt, Similes il-
lis fiãt qui faciũt ea, & omnes qui cõfidunt in eis.
Domus Iſrael benedicite dño, domus Aarõ bene
cite domino, timentes dominũ benedicite domi-
no. De pſalmo 135. Confitemini domino, quo-
niã bonus, quoniã in æternũ miſericordia ei⁹. Cõ-
fitemini deo deorũ, quoniã in æternũ miſericor-
dia eius. Cõfitemini dño dominorũ, quoniã in æ-
ternũ miſericordia eius. Et in fine pſalmi. Cõfite-
mini deo cœli, quoniã in æternũ miſericordia e-
ius. De pſalmo 136. Si oblitus fuero tui Hieru-
ſalẽ, in obliuiõe ſit dextera mea. Adhæreat lingua
mea gutturi meo, ſi nõ recordatus fuero tui Hie-
ruſalẽ. Si non præpoſuero Hieruſalẽ in principio
lætitiæ meæ. De pſalmo 138. Nõne odientes te
D domine odiui, & cõtra aduerſarios tuos diſtabuiẽ
Perfecto odio oderã illos, inimici facti ſunt mihi.
De pſalmo 139. Ne des domine deſideria im-
pijs, ſcelera eius ne effundanẽ & eleuenẽ. Et poſt
tertius uerſus, Vir linguoſus nõ dirigeẽ in terra.
De pſal. 140. Corripiet me iuſtus in miſericor-
dia & arguet me, oleum amaritudinis nõ impin-
guet caput meũ. Et poſt quartus uerſus, Quoniã
ad te dñe oculi mei, in te ſpaui, ne euacues animã
meã. De pſal. 141. Voce mea ad dominũ clama
ui, uoce mea ad dominũ deprecatus ſum. Effundã
in cõſpectu ei⁹ eloquiũ meũ, tribulationẽ meã co
rã illo annũciabo. Et poſt quartus uerſus, Clama-
ui ad te dñe, dixi tu es ſpes mea, pars mea in terra

uiuentium. De pſalmo 142. Meditabar in om-
nia opera tua, facta manuū tuarum loquebar. Ex-
pādi manus meas ad te, anima mea quaſi terra ſi-
tiēs ad te. Et poſt tertius uerſus, Fac me audire ma
ne miſericordiā tuam, quoniā in te confido. Notā
fac mihi uiam in qua ambulo, quoniā ad te leuaui
animam meam. Libera me de inimicis domine, à
te protectus ſum. De pſalmo 143. Libera me &
erue me de manu filiorū alienorum: Quorū os lo-
cutum eſt uanitatē, & dextera eorū dextera men-
dacij: Vt ſint filij mei quaſi plantatio creſcēs in a-
doleſcētia ſua. Filiæ noſtræ quaſi anguli ornati ad
ſimilitudinē templi. Promptuaria noſtra plena, &
ſupereffundētia ex hoc in illud. Pecora noſtra in
milibus, & innumerabilia in cōpitis noſtris, Tau-
ri noſtri pingues. Non eſt interruptio, & nō eſt e-
greſſus, & non eſt ululatus in plateis noſtris. Bea-
tus populus cuius talia ſunt, beatus populus cu-
ius dominus deus eius. De pſalmo 144. Exalta
bo te domine deus meus, rex meus, & benedicā
nomini tuo in æternū & ultra. In omni die benedi
cam tibi, & laudabo nomen tuum in ſempiternū
iugiter. Et poſt ſecundus uerſus, Generatio ad ge
nerationē laudauerunt opera tua, & fortitudines
tuas annūciabunt. Decorē gloriæ magnitudinis
tuæ & uerba mirabiliū tuorū loquar. Et fortitudi-
nem horribiliū tuorū loquent̃, & magnitudines
tuas narrabo. Memoriā multæ bonitatis tuæ lo-
quentur, & iuſtitias tuas laudabūt. Et poſt tertius
uerſus, Et ſancti tui benedicunt tibi. Gloriā regni
tui dicēt, & fortitudines tuas loquent̃, Vt oſten-
dant filijs hominū fortitudines eius, & gloriā de-
coris regni eius. Et paulopoſt, Iuxta eſt dominus
omnibus qui inuocāt eū in ueritate. Placitū enim
timentiū ſe faciet, & clamorē eorum audiet & ſal-
uabit eos. Cuſtodit dominus omnes diligētes ſe,
& uniuerſos impios cōteret. Laudē dñi loquetur
os meū, & benedicit omnis caro nomini ſancto e-
ius in æternū & iugiter. De pſalmo 145. Lauda
anima mea dominū, laudabo deū in uita mea, pſal
am deo meo quādiu ſum. Nolite cōfidere in prin
cipibus, in filio hominis, cui nō eſt ſalus. Et poſt ſe
cundus uerſus, Beatus cuius deus Iacob auxilia-
tor eius, ſed eius in domino deo ſuo. De pſal-
mo 146. Laudate dominū quoniā bonus eſt, can-
ticum deo noſtro quoniā decorū eſt, pulchra lau-
datio. Et poſt paucos uerſus. Suſcipiēs māſuetos
dominus, humilians impios uſq; ad terrā. Canta-
te domino in cōfeſſiōe, cātate domino noſtro. Et
poſt quatuor uerſus, Non eſt in fortitudine equi
uoluntas eius, neq; in tibijs uiri placebitur ei. Pla-
cebit̃ domino in ijs qui timent eū, & expectāt mi
ſericordiā eius. De pſalmo 148. Reges terræ &
omnes populi, principes & uniuerſi iudices terrę
Iuuenes & uirgines, ſenes cū pueris laudent no-
men domini. De pſalmo 149. Cantate domino
canticū nouū, laus eius in cōgregatione ſanctorū
Lætetur Iſrael in factore ſuo, filij Sion exultent in
rege ſuo. Et poſt tertius uerſus, Exaltabit manſue
tos in Ieſu, exultabūt ſancti in gloria, laudabūt in
cubilibus ſuis, exaltationes dei in gutture eorum,

De pſalmo 150. Laudate dominū in ſanctis eius
A laudate eum in fortitudine potentiæ eius. Lauda-
te eum in fortitudinibus eius, laudate eum iuxta
multitudinē magnificentiæ ſuæ. Et in fine pſalmi,
Omne quod ſpirat laudet dominum. Hæc de li-
bro Pſalmorū collegimus, in quibus quiſq; uitā ſi
proficere affectat, inſpiciat. Vbi lectorem admo-
nemus, ut ea quæ de pſalmis poſui, tanquā unum
pſalmū cōtextim legat, tacitis uerbis meis, quæ ad
hoc interpoſui, ut ſi uoluerit, inſpiciat ubi ſit ſcri-
ptū q̃d poſui, id eſt, quoto uel in quo loco eiuſdē
pſalmi. His enim prætermiſſis qui lectione conti-
nuata inſpexerit ſola uerba pſalmorū, multo ſucū
dius, & ob hoc utilius ex diuinis afficiet̃ eloquijs.
Nūc de libris Salomonis quæ uidebuntur huic
operi neceſſaria, colligemus: Ac primum de Pro-
uerbijs, qui liber ſi bene intelligat̃, ad mores pios
B informādos pene totus ualebit. Sed ea quæ obſcu
ra ſunt prætermitto, habeāt ea quib. exerceant̃ le
ctores dilectoresq; ſpiritaliū literarū. Nos in hoc
opere ſtatuimus illa ponere quæ ad agendā uitā
facile intellectu referant̃. Quamuis multis uideri
poſſim apertiſſima prætermiſiſſe, nōnullaq; hinc
potius clauſa ſunt unde putantur eſſe perſpicua.
Quid eñ tam clarū uidetur, & quid tā inepte fit,
ſi ad proprietatē uelis accipere, quod ibi ſcriptum
eſt, Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno *Prouerb. 5*
ne biberis? Aut quid ualet ad mores corrigēdos,
niſi illic intellectus altior requirat̃, quod dictū eſt,
Paupertas uirū humiliat, manus autē fortiū locu- *Prouerb. 12*
pletat? Cum & nō eſſe pauperē, & eſſe manib. for
C tē, nō ſit in bonorū hominū poteſtate, ſed & mul-
tis prouenerit peſſimis: & hoc prouerbium male
intellectum, poſſit prouocare pauperes fortes, ut
rapinis ſe exiſtimēt debere diteſcere. Quis nō aūt
rideat ſi proprie poſitū putauerit quod ibi legit̃:
Non enim naſcunt̃ filij malignis? Omnia ergo ta-
lia relinquemus, & ea quibus ſuadet̃ aliquid ali-
quāto diutius, cū id quod ſuadet̃ atq; præcipit̃ nō
ſit obſcurū, & id potius ſit ponendū in hoc ſpecu
lo ubi ſe illi inſpiciant, quibus iam perſuaſum eſt,
bene ac laudabiliter uiuere: ſed ut hoc faciāt quæ
ſibi optāda atq; obſeruāda ſunt, quærāt. Hæc itaq;
de Prouerbijs Salomonis ponenda credimus.
TImor domini principiū ſcientiæ. Sapientiam *Ex Prouerbijs,*
atq; doctrinam ſtulti deſpiciunt. Audi fili mi *ad filium Salo*
D diſciplinam patris tui, & ne dimittas legē matris *mon de obſer-*
tuæ. Et poſt undecim uerſus, cū de homicidijs lo- *uandis patris*
queret̃, Ipſi, inquit, contra ſanguinem ſuū inſidiā- *præceptis quæ*
tur, & moliunt̃ fraudes cōtra animas ſuas. Sic ſe- *q; ſunt ea.*
mitæ omnis auari animas poſſidentiū rapiunt: Itē
poſt tres uerſus, Vſquequo paruuli diligitis infan
tiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupiūt, & im
prudentes odiūt ſcientiam? Et poſt octo uerſus,
Tūc inuocabunt me, & non exaudiam, mane cō-
ſurgent, & nō inuenient me, eo quod exoſam ha-
buerint diſciplinam, & timorē domini nō ſuſcepe
rint, nec acquieuerint cōſilio meo, & detraxerint
uniuerſæ correptioni meæ. Comedēt igit̃ fructus
uiæ ſuæ, ſuisq; conſilijs ſaturabunt̃. Auerſio par-
uulorū interficiet eos, & proſperitas ſtultorū per-
des

det illos. Qui aũt me audierit, abſq; terrore requie
ſcet, & abũdantia perfruet̃, malorũ timore ſubla-
Prouer. 2 to. Et poſt tres uerſus, Si eñ ſapientiã inuocaue-
ris, & inclinaueris cor tuũ prudentiæ: ſi quæſieris
eã quaſi pecuniã, & ſicut theſauros effoderis illã:
tunc intelliges timorẽ domini & ſcientiã dei inue
nies: quia dñs dat ſapientiã, & ex ore eius ſcientia
& prudẽtia. Cuſtodiet rectorũ ſalutẽ, & proteget
gradientes ſimpliciter, ſeruãs ſemitas iuſtitiæ, &
uias ſanctorũ cuſtodiẽs. Tunc intelliges iuſtitiam
& iudiciũ & æquitatẽ, & omnẽ ſemitam bonã. Si
intrauerit ſapientia cor tuum, & ſciẽtia animæ tuę
placuerit, cõſilium cuſtodiet te, & prudẽtia ſerua
bit te, ut eruaris de uia mala & ab homine qui per
uerſa loquit̃. Qui derelinquũt iter rectũ, & ambu
lãt ꝑ uias tenebroſas: Qui lætant̃ cũ malefecerint,
& exultãt in rebus peſſimis. Quorũ uiæ ꝑuerſæ,
& infames greſſus eorũ. Vt eruaris à muliere alie
na, & ab extranea quæ mollit ſermones ſuos, & re
liquit ducem pubertatis ſuæ, & pacti dei ſui oblita
eſt. Et poſt octo uerſus, Miſericordia & ueritas nõ
Prouerb. 3 te deſerãt: Circũda eas gutturi tuo, & deſcribe in
tabulis cordis tui, & inuenies gratiã & diſciplinã
bonã corã deo & hominibus. Habe fiduciã in do
mino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentię
tuæ, In omnib. uijs tuis cogita illũ, & ipſe diriget
greſſus tuos. Ne ſis ſapiens apud temetipſum. Ti-
me dominũ, et recede à malo, Et poſt unũ uerſum:
Honora dominũ de tua ſubſtantia, & de primitijs
omniũ frugũ tuarum. Et poſt duos uerſus, Diſci-
plinã domini fili mi ne abijcias, ne deficias cũ ab
eo corriperis. Quẽ eñ diligit dominus, corripit,
& quaſi pater in filio cõplacet ſibi. Beatus homo
qui inuenit ſapientiã, & qui affluit prudentia. Me
lior eſt acquiſitio eius negociatiõe argenti, & au-
ro primo fructus eius: Precioſior eſt cũctis opib.
& omnia quæ deſiderant̃, huic nõ ualent cõpara-
ri. Et poſt ſex uerſus, Fili mi, ne effluãt hæc ab ocu
lis tuis, Cuſtodi legẽ atq; conſiliũ. Et poſt ſex uer-
ſus, Noli prohibere beneſacere eũ qui poteſt: ſi ua
les & ipſe beneſac. Ne dicas amico tuo, uade &
reuertere, & cras dabo tibi, cũ ſtatim poſſis dare.
Ne moliaris amico tuo malũ, cũ ille in te habeat fi
duciam. Ne contendas aduerſus hominẽ fruſtra.
Et poſt ſeptẽ uerſus. Illuſores ipſe deducet, & mã-
ſueris dabit gratiã. Et poſt uigintiquatuor uerſus,
Prouerb. 4 Omni cuſtodia ſerua cor tuũ, quia ab ipſo uita ꝓ-
cedit. Remoue à te os prauum, & detrahẽtia labia
ſint ꝓcul à te. Oculi tui recte uideant, & palpebræ
tuæ præcedant greſſus tuos. Dirige ſemitã pedib.
tuis, & om̃es uiæ tuæ ſtabilient̃. Ne declines in dex
Prouerb. 5 terã aut in ſiniſtrã. Auerte pedẽ tuũ à malo. Vias
enim quæ à dextris ſunt nouit dñs, peruerſæ ue-
ro ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe aũt rectos facit cur
ſus tuos, itinera autẽ tua in pace producet. Fili mi
attende ſapientiã meam, & prudentiæ meæ incli-
na aurẽ tuam, ut cuſtodias cogitationes, & diſci-
plinã labia tua conſeruent, Fauus enim ſtillans la-
bia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Nouiſ
ſima aũt illius amara quaſi abſinthiũ, & acuta qua
ſi gladius biceps. Pedes eius deſcendũt in mortẽ,

& ad inferos greſſus illius penetrãt. Et poſt plures
A uerſus, Non cõcupiſcat pulchritudinẽ eius cor tu Prouerb. 6
um, ne capiaris nutibus illius. Preciũ enim ſcorti,
uix unius eſt panis, mulier autẽ uiri precioſam a-
nimã capit. Nũquid abſcõdere poteſt homo ignẽ
in ſinu ſuo, ut ueſtimẽta illius nõ ardeant, aut am-
bulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ
eius? Sic qui ingredit̃ ad mulierem proximi ſui,
non erit mũdus cũ tetigerit eam. Non grandis eſt
culpa cũ quis furatus fuerit, Furatur enim ut eſu-
rientẽ impleat animã: Deprehenſus quoq; reddet
ſeptuplũ, & omnem ſubſtantiã domus ſuæ tradet. Prouerb. 7
Qui autẽ adulter eſt, propter cordis inopiam per-
det animam ſuam. Et poſt quatuor uerſus, Fili mi
cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea recõde Prouerb. 8
B tibi. Serua mandata mea & uiue, & legem meam
quaſi pupillã oculi tui. Et poſt aliquot uerſus, In-
telligite paruuli aſtutiã, & inſipientes animaduer
tite. Et poſt ſecũdus uerſus, Veritatẽ meditabitur
guttur meũ, & labia mea non atteſtant̃ impiũ. Et
poſt tertius uerſus. Accipite diſciplinã meam &
non pecuniã, doctrinam magis q̃ aurum diligite.
Melior eſt enim ſapientia cũctis precioſiſſimis, &
omne deſiderabile ei nõ poteſt cõparari. Et poſt
ſecũdus uerſus. Timor domini odit malum, arro-
gantiã & ſuperbiã & uiam prauam & os bilingue
deteſtatur. Et poſt quartus uerſus, Ego diligentes
me diligo, & qui mane uigilant ad me inuenient
me. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ
& iuſtitia. Melior eſt fructus meus auro & precio
C ſo lapide, & genimina mea argento electo. In uijs
iuſtitiæ ambulo, in medio ſemitarũ iudicij, ut di-
tem diligentes me, & theſauros eorũ repleam. Et
poſt aliquos uerſus, Beatus homo qui audit me,
qui uigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad
poſtes oſtij mei. Qui me inuenerit, inueniet uitã,
& hauriet ſalutẽ à domino: Qui autẽ in me pecca
uerit, lædit animã ſuam. Omnes qui me oderunt,
diligunt mortẽ. Et poſt nouẽ uerſus, Relinquite Prouer. 9
infantiam & uiuite, et ambulate per uias pruden-
tiæ. Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi facit iniuriã: &
qui arguit impiũ, generat maculã ſibi. Noli argue
re deriſorem, ne oderit te: Argue ſapientem, & di
liget te. Da ſapienti, & addetur ei ſapientia. Doce
iuſtum, & feſtinabit accipere. Principiũ ſapientiæ
D timor domini, & ſcientia ſanctorũ, prudentia. Et
poſt decẽ & octo uerſus. Non prodetũt theſauri Prouerb. 10
iniquitatis, iuſtitia uero liberabit à morte. Et poſt
quartus uerſus, Qui cõgregat in meſſe, filius ſapi
ens eſt: qui autẽ ſtertit æſtate, filius confuſiõis. Et
poſt tertius uerſus, Sapiens corde præcepta ſuſci
piet, ſtultus cæditur labijs. Qui ambulat ſimplici-
ter, ambulat confidenter: Qui autẽ deprauat uias
ſuas, manifeſtus erit. Qui annuit oculo, dabit do-
lorem. Stultus labijs uerberabitur. Vena uitæ, os
iuſti: & os impiorũ operiet iniquitatem. Odiũ ſu-
ſcitat rixas, & uniuerſa delicta operit charitas. In
labio ſapientis inuenietur ſapiẽtia, & uirga in dor
ſo eius qui indiget corde. Sapientes abſcondunt
ſapientiã, os autem ſtulti confuſioni proximum
eſt. Et poſt tertius uerſus. Via uitæ cuſtodienti di
ſcipli-

ſciplinam, qui autē increpationes reliquit, errat.
Abſcondunt odiū labia mēdacia. Qui profert cō
tumeliam, inſipiens eſt. In multiloquio mendaciū
non deerit: qui autē moderatur labia ſua, pruden-
tiſſimus eſt. Argentum electū lingua iuſti, cor im-
piorū pro nihilo. Labia iuſti erundiunt plurimos,
qui autē indocti ſunt, in cordis egeſtate moriunt̃.
Benedictio domini diuites facit, nec ſociabit̃ eis
afflictio. Quaſi per riſum ſtultus operat̃ ſcelus, ſa
pientia autē eſt uiro prudentia. Quod timet impi
us, ueniet ſuper eum, deſideriū ſuum iuſtis dabit̃.
Et poſt ſecundus uerſus, Sicut acetum dentibus,
& fumus oculis: ſic piger ijs qui miſerunt eum. Ti
mor domini apponet dies, & anni impiorū breuia
buntur, Expectatio iuſtorum, lætitia: ſpes autē im
piorum peribit. Fortitudo ſimplicis uia domini,
& pauor ijs qui operant̃ malum. Iuſtus inæternū
non cōmouebitur, impij autem non habitabunt
Prouerb. 12 in terra. Os iuſti parturiet ſapiētiam lingua prauo
rū peribit. Labia iuſti cōſiderant placita, & os im-
piorū peruerſa. Statera doloſa, abominatio apud
deum, & pondus æquum, uoluntas eius. Vbi fue-
rit ſuperbia, ibi erit & contumelia: ubi autem hu-
militas ibi & ſapientia. Simplicitas iuſtorum diri
get eos, & ſupplantatio peruerſorū perdet illos.
Non proderūt diuitiæ in die ultionis, iuſtitia au-
tem liberabit à morte. Iuſtitia ſimplicis diriget ui-
am eius, & in impietate ſua corruet impius. Iuſti-
tia rectorū liberabit eos, & in inſidijs ſuis capien-
tur iniqui. Mortuo homine impio, nulla erit ul-
tra ſpes, & expectatio ſolicitorum peribit. Et poſt
quinq; uerſus, Qui deſpicit amicū ſuum, indigens
corde eſt, uir autem prudens tacebit. Qui ambu-
lat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis
eſt animi, celat commiſſum. Vbi nō eſt guberna-
tor, populus corruet, ſalus autē ubi multa conſi-
lia. Affligetur malo qui fidem facit pro extraneo:
qui autē cauet laqueos, ſecurus erit. Et poſt duos
uerſus, Benefacit animæ ſuæ uir miſericors, qui au
tem crudelis eſt & ꝓpinquus, abijcit. Et poſt tres
uerſus, Abominabile domino prauū cor, & uo-
luntas eius in ijs qui ſimpliciter ambulāt. Manus
in manu, non erit innocēs malus, ſemen autem iu
ſtorum ſaluabit̃. Et poſt duos uerſus, Deſiderium
iuſtorū omne bonū eſt, præſtolatio impiorum fu-
ror. Alij diuidunt propria, & ditiores fiūt: Alij ra-
piunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Anima
quæ benedicit, impugnabitur: & qui inebriat, ip-
ſe quoq; inebriabitur. Qui abſcōdit frumēta, ma-
ledictus in populis: benedictio autē ſuper caput
uendentiū. Bene conſurget diluculo, qui quærit
bona: qui autē inueſtigator malorum eſt, oppri-
metur ab eis. Qui confidit in diuitijs ſuis, hic cor-
ruet, iuſti autē quaſi uirens folium germinabunt.
Et poſt tres uerſus, Si iuſtus in terra recipit, quan-
Prouerb. 12 to magis impius & peccator? Qui diligit diſcipli
nam diligit ſcientiam: qui autem odit increpatio
nes, inſipiēs eſt. Qui bonus eſt, hauriet à domino
gratiam: qui autem confidit cogitationibus ſuis,
impie agit. Non roborabitur homo ex impietate,
& radix iuſtorum non commouebitur. Et poſt ali

quos uerſus, Deſideriū impij, munimentū eſt peſ-
A ſimorum, radix autem iuſtorū proficiet. Propter
peccata labiorum, ruina proximat malo, effugiet
autem iuſtus de anguſtia. De fructu oris ſui unuſ-
quiſq; replebit̃ bonis, & iuxta opera manuū ſua-
rum retribuetur ei. Via ſtulti, recta in oculis eius,
qui autē ſapiens eſt audit conſilia. Et poſt tres uer
ſus. Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungit̃ con-
ſcientiæ, lingua autem ſapientiū ſanitas eſt. Labi-
um ueritatis firmum erit in perpetuū, qui autē te-
ſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacē.
Dolus in corde cogitantiū mala, qui autē ineunt
pacis cōſilia, ſequetur eos gaudium. Non contri-
ſtabit iuſtū quicquid ei acciderit, impij autē reple
bunt̃ malo. Abominatio domini, labia mēdacia:
qui autē fideliter agunt, placent ei. Homo uerſu-
tus celat ſcientiā: & cor inſipientium prouocabit
B ſtultitiā. Et poſt duos uerſus, Mœror in corde ui-
ri humiliabit illud, & ſermone bono lætificabit̃.
Qui negligit damnū propter amicū, iuſtus eſt: iter
autē impiorū decipiet eos. Non inueniet fraudu-
lentus lucrū, & ſubſtantia hominis erit auri preci-
um. Et in ſemita iuſtitiæ uita: iter autem deuiū du-
cit ad mortem. Filius ſapiens, doctrina patris: qui
autem illuſor eſt, non audit cum arguetur. De fru- Prouerb. 13
ctu oris ſui homo ſatutabitur bonis, anima autem
præuaricatorū iniqua. Qui cuſtodit os ſuū, cuſto-
dit animā ſuam: qui autē inconſideratus eſt ad lo-
quendum, ſentiet mala. Vult & nō uult piger: ani
ma autē operantiū impinguabitur. Verbum men
dax iuſtus deteſtabitur, impius autem confundit
C & cōfundetur. Iuſtitia cuſtodit innocentis uiam,
impietas uero peccata ſupplantat. Eſt quaſi di-
ues, cum nihil habeat, & eſt quaſi pauper cum in
multis diuitijs ſit. Redemptio animæ uiri, diuitiæ
ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationē non ſuſti
net. Lux iuſtorum lætificat, lucerna impiorū ex-
tinguetur. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt, qui
autem agunt cuncta conſilio, reguntur ſapientia.
Subſtantia feſtinata minuetur, quę autē paulatim
colligitur, manu multiplicabit̃. Spes quæ differ-
tur, affligit animam: lignū uitæ deſideriū ueniens.
Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat:
qui autē timet præceptū, in pace uerſabit̃. Lex ſa-
piēti fons uitæ, ut declinet à ruina mortis. Doctri-
na bona dabit gratiam: in itinere contemptorum
D uorago. Et poſt aliquot uerſus, Qui parcit uirgæ
ſuæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, in-
ſtanter erudit. Iuſtus comedit & replet animam
ſuam, uenter autem impiorū inſatiabilis. Et poſt
duos uerſus, Ambulans recto itinere, & timens Prouerb. 14
deum, deſpicietur ab eo qui infami graditur uia.
In ore ſtulti uirga ſuperbiæ, labia ſapientiū cuſto-
diunt eos. Et poſt ſecundus uerſus, Teſtis fidelis
nō mentietur: profert mendacium teſtis doloſus.
Quærit deriſor ſapientiā & non inuenit: doctrina
ſapientium facilis. Vade contra uirum ſtultum,
& neſcito labia imprudentiæ. Sapientia callidi
eſt intelligere uiam ſuam, & imprudentia ſtulto-
rum errans. Stultus illudet peccatum: inter iuſtos
morabitur gratia. Cor quod nouit amaritudinem
animæ

animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extra-
neus. Domus impiorũ delebiť, tabernacula uero
iuſtorũ germinabunt. Eſt uia quæ uidetur homini
iuſta, nouiſſima aũt eius deduceũt ad mortẽ. Riſus
dolore miſcebiť, & extrema gaudij luctus occu-
pat. Et poſt tres uerſus, Sapiens timet, & declinat
malũ, ſtultus aũt tranſilit & confidit. Impatiens o-
perabitur ſtultitiam, & uir uerſutus odioſus eſt. Et
poſt quatuor uerſus. Qui deſpicit proximũ ſuum,
peccat: qui autẽ miſereť pauperis, beatus erit. Er-
rant qui operanť malum: miſericordia & ueritas
præparant bona. In omni opere erit abundantia,
ubi autẽ uerba ſunt plurima, frequenter egeſtas.
Et poſt tres uerſus. In timore domini fiducia for-
titudinis, & filijs eius erit ſpes. Timor dñi fons ui-
tæ, ut declinet à ruina mortis. Et poſt duos uerſus,
Qui patiẽs eſt, multa gubernať prudẽtia: qui autẽ
impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam. Vita carni-
um ſanitas cordis, putredo oſſiũ inuidia. Qui ca-
lumniať egẽtem, exprobrat factori eius: honorat
aũt eum qui miſereť pauperis. Et poſt aliquos uer
Prouerb. 15 ſus, Reſpõſio mollis frangit iram: ſermo durus ſu
ſcitat furorẽ. Lingua ſapientiũ ornat ſciẽtiam, os
fatuorũ ebullit ſtultitiam. Et poſt aliquot uerſus,
Non amat peſtilens eum qui ſe corripit, nec ſapi-
entes gradiť. Et poſt quartũ uerſum, Melius eſt pa
rum cũ timore domini, q̃ theſauri magni & inſa-
tiabiles. Melius eſt uocari ad olera cum charita-
te, q̃ ad uitulũ ſaginatũ cum odio. Vir iracundus
prouocat rixas: qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas.
Iter pigrorũ quaſi ſepes ſpinarũ, uia iuſtorũ abſq;
offendiculo. Filius ſapiens lætificat patrẽ, & ſtul-
tus homo deſpicit matrẽ ſuam. Et poſt duos uer-
ſus, Diſſipanť cogitationes ubi nõ eſt conſilium,
Vbi uero plures ſunt conſiliarij, confirmanť. Læ-
tatur homo in ſententia oris ſui, & ſermo oppor-
tunus eſt optimus. Semita uitæ ſuper eruditum, ut
declinet de inferno nouiſſimo. Et poſt tres uer-
ſus, Conturbat domũ ſuam qui ſectatur auaritiã:
qui autem odit munera, uiuet. Mens iuſti medita-
bitur obedientiã, os impiorũ redũdat malis. Lõge
eſt dñs ab impijs: & orationes iuſtorum exaudiet.
Lux oculorũ lætificat animam: fama bona impin-
guat oſſa. Auris quæ audit increpationes uitæ, in
medio ſapientium cõmorabitur. Qui abijcit diſci
plinam, deſpicit animã ſuam: qui autem acquie-
ſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. Timor
domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit
humilitas. Hominis eſt animum præparare, & dei
Prouerb. 16 gubernare linguã. Omnes uiæ hominum patent
oculis eius, ſpirituũ ponderator eſt dominus. Re-
uela domino opera tua, & dirigenť cogitationes
tuæ. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt
dominus, impium quoq; ad diem malum. Abomi
natio domini omnis arrogans, etiam ſi manu ad
manum fuerit, nõ erit innocens. Miſericordia &
ueritate redimetur iniquitas, & in timore domini
declinať à malo. Cum placuerint domino uiæ ho
minis, inimicos quoq; eius cõuertet ad pacẽ. Me-
lius eſt parũ cum iuſtitia, q̃ multi fructus cum ini-
quitate. Cor hominis diſponit uiam ſuam, ſed do-
mini eſt dirigere greſſus eius. Diuinatio in labijs
A regis, in iudicio nõ errabit os eius. Pondus & ſta-
tera iudicia domini ſunt, & opera eius omnes la-
pides ſeculi. Abominabiles regi qui agunt impie,
quoniã iuſtitia firmať ſolium. Voluntas regũ la-
bia iuſta, qui recta loquiť dirigetur. Indignatio re
gis nũcij mortis, & uir ſapiẽs placabit eam. In hi-
laritate uultus regis, uita & clementia eius. Quaſi
imber ſerotinus, poſſide ſapientiã, quia auro me
lior eſt: & acquire prudentiam, quia precioſior eſt
argento. Semita iuſtorũ declinat mala, cuſtos ani
mæ ſuæ ſeruat uiam ſuam. Cõtritionem præcedit
ſupbia, & ante ruinã exaltatur ſpiritus. Melius eſt
humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cũ
ſuperbis. Eruditus in uerbo reperiet bona: & qui
B in domino ſperat, beatus eſt. Qui ſapiẽs corde eſt
appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, ma-
iora pcipiet. Et poſt aliquot uerſus, Melior eſt pa-
tiens uiro forti, & qui dominať animæ ſuæ expu-
gnatore urbiũ. Sortes mittũtur in ſinum, ſed à do
mino temperanť. Melior eſt buccella ſicca cũ gau Prouerb. 17
dio, q̃ domus plena uictimis cum iurgio. Seruus
ſapiens dominabitur filijs ſtultis, & inter fratres
hæreditatẽ diuidet. Sicut igne probatur argẽtum
& aurum camino, ita corda probat dominus. Ma
lus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat la
bijs mendacibus. Qui deſpicit pauperem, expro-
brat factori eius: & qui ruina lætatur alterius, non
erit impunitus. Corona ſenum filij filiorũ, & glo-
ria filiorũ patres sui. Non decẽt ſtultũ uerba com-
C poſita, nec principem labium mentiens. Gemma
gratiſſima expectatio præſtolantis, quocunq; ſe
uerterit, prudenter intelliget. Qui celat delictum,
quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſepa-
rat fœderatos. Plus proficit correptio apud pru-
dentem, q̃ centũ plagæ apud ſtultum. Semper iur
gia quærit malus, angelus autẽ crudelis mittetur
contra eum. Expedit magis urſæ occurrere raptis
fœtibus, q̃ fatuo cõfidẽti ſibi in ſtultitia ſua. Qui
reddit mala pro bonis, non recedet malum de do
mo eius. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorũ,
& antequam patiatur contumeliam, iudiciũ deſe
rit. Et qui iuſtificat impium, & qui condemnat iu-
ſtum, abominabilis eſt uterq; apud deum. Et poſt
aliquot uerſus, Munera de ſinu impius accipit, ut
D peruertat ſemitas iudicij. In facie prudentis lucet
ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ. Et poſt
tres uerſus, Qui moderať ſermones ſuos doctus
& prudens eſt, & pretioſi ſpiritus uir eruditus. Et
poſt duos uerſus, Occaſiones quærit qui uult re- Prouerb. 18
cedere ab amico, omni tempore erit exprobrabi-
lis. Et poſt quatuor uerſus, Accipere perſonã im-
pij non eſt bonum, ut declines à ueritate iudicij.
Et poſt quatuor uerſus, Qui mollis & diſſolutus
eſt in ope ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Tur-
ris fortiſſima nomen domini, ad ipſam currit iu-
ſtus & exaltabitur. Et poſt duos uerſus, Antequã
conteratur exaltatur cor hominis, & antequam
glorificetur humiliatur. Et poſt quinq; uerſus, Iu-
ſtus eſt prior accuſator ſui, uenit amicus eius & in
ueſtigabit eũ. Cõtradictiões cõprimit ſors, & in-
ter

ter potentes quoq; dijudicat. Frater qui adiuuaẽ
à fratre, quaſi ciuitas firma, & iudicia quaſi uectes A
urbiũ. Et poſt duos uerſus, Mors & uita in manu
linguæ: Qui diligũt eã, comedẽt fructus eius. Qui
inuenit mulierẽ bonam, inuenit bonum: & hau-
riet iocũditatẽ à domino. Qui expellit mulierem
bonam expellit bonũ, qui autẽ tenet adulteram,
ſtultus eſt & inſipiens. Cũ obſecrationib. loquitur
pauper & diues effabiẽ rigide. Vir amicabilis ad
Prouerb. 19 ſocietatẽ, magis amicus erit q̃ frater. Melior eſt
pauper qui ambulat in ſimplicitate ſua quàm tor-
quens labia inſipiẽs. Vbi non eſt ſcientia animæ,
non eſt bonũ, & qui feſtinus eſt pedibus, offendit.
Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius, & con-
tra deũ feruet animo ſuo. Diuitiæ addunt amicos
plurimos, à paupere aũt & ij quos habuit ſeparan
tur. Teſtis falſus non erit impunitus, & qui mẽda B
cia loquiẽ, non effugiet. Multi colunt perſonã po
tentis, & amici ſunt dona tribuentis. Fratres ho-
minis pauperis oderũt eum, inſuper & amici pro
cul receſſerũt ab eo. Qui tantũ uerba ſectaẽ, nihil
habebit, qui autẽ poſſeſſor eſt mentis diligit ani-
mam ſuam. Et poſt nouẽ uerſus, Pigredo immit-
tit ſoporẽ, & anima diſſoluta eſuriet. Qui cuſtodit
mandatũ, cuſtodit animã ſuam, qui autẽ negligit
uias ſuas, mortificabiẽ. Fœneraẽ domino qui mi-
ſeretur pauperis, & uiciſſitudinẽ ſuam reddet ei.
Erudi filiũ tuũ ne deſperes. Et poſt ſex uerſus, Ho
mo indigẽs miſericors eſt, et melior pauper quàm
uir mendax. Timor domini ad uitam, & in pleni-
tudine cõmorabitur abſq; uiſitatione peſſimi. Et
poſt duos uerſus, Peſtilente flagellato ſtultus ſapi C
entior erit: ſin aũt corripueris ſapientẽ, intelliget
diſciplinã. Qui affligit patrẽ & fugit matrẽ, igno-
minioſus eſt & infelix. Non ceſſes fili audire do-
ctrinã, nec ignores ſermones ſcientiæ. Teſtis ini-
quus deridet iudiciũ, & os impiorum deuorat ini
quitatẽ. Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei
Prouerb. 20 percutiẽtes ſtultorũ corporibus. Luxurioſa res ui
num, & tumultuoſa ebrietas. Quicunq; in his de-
lectaẽ, nõ erit ſapiẽs. Et poſt aliquos uerſus, Pon-
dus & põdus, menſura & mẽſura, utrunq; abomi-
nabile eſt apud deũ. Ex ſtudijs ſuis intelligiẽ puer,
ſi munda & ſi recta ſint opera eius. Et poſt duos
uerſus, Noli diligere ſomnũ ne te egeſtas oppri-
mat. Aperi oculos tuos & ſaturare panib. Et poſt
decimũſeptimũ uerſum, Abominatio eſt apud de D
um pondus & pondus, ſtatera doloſa nõ eſt bona
Prouerb. 21 Et poſt uigintiquinq; uerſus, Qui obturat aurẽ ſu
am ad clamorẽ pauperis, & ipſe clamabit & non
exaudieẽ. Munus abſconditum extinguit iras, &
donũ in ſinu indignationẽ maximã. Gaudiũ iuſto
eſt facere iudiciũ, & pauor operantib. iniquitatẽ.
Vir qui errauerit à uia doctrinæ, in cœtu gigantiũ
reputabitur. Et poſt nouem uerſus, Qui cuſtodit
os ſuũ & linguã, cuſtodit ab anguſtijs animã ſuã.
Superbus & arrogans uocaẽ indoctus, qui in ira
operaẽ ſuperbiã. Deſideria occidunt pigrum, no-
luerũt enim quicquam manus eius operari, Tota
die cõcupiſcit & deſiderat, qui autẽ iuſtus eſt tri-
buet, & nõ ceſſabit. Hoſtiæ impiorum abomina-

biles, quia offeruntẽ ex ſcelere. Teſtis mẽdax peri-
bit, uir bene dicens, loquiẽ uictoriam. Et poſt qua
tuor uerſus, Melius eſt nomen bonum, q̃ diuitiæ Prouerb. 22
multæ. Et poſt aliquos uerſus, Qui pronus eſt ad
miſericordiã benediceẽ: de panibus enim ſuis de-
dit pauperi. Ejce deriſorẽ, & exibit cũ eo iurgiũ,
ceſſabuntq; cauſæ & cõtumeliæ. Et poſt quatuor
uerſus, Dicit piger, leo foris, in medio platearũ oc
cidendus eſt. Et poſt tres uerſus, Qui calumniaẽ
pauperẽ ut augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori
& egebit. Et poſt aliquos uerſus, Non facies uio-
lentiã pauperi, quia pauper eſt, neq; conteras ege
nũ in porta, quia dominus iudicabit cauſam eius,
& cõfiget eos qui confixerunt animam eius. Noli
eſſe amicus homini iracũdo, neq; ambules cum ui
ro furioſo: ne forte diſcas ſemitas eius, & ſumas
ſcandalũ animæ tuæ. Noli eſſe cum ijs qui defigũt
manus ſuas, & qui uades ſe offerunt ꝓ debitis. Et
poſt aliquantũ, Noli ſubtrahere à puero diſcipli- Prouerb. 23
nam: ſi enim ꝑcuſſeris eum uirga, nõ morietur. Tu
uirga ꝑcuties eum, & animã eius de inferno libe-
rabis. Et poſt aliquos uerſus, Noli eſſe in cõuiuijs
peccatorũ, nec in comeſſationibus eorũ qui car-
nes ad ueſcendũ conferũt. Et poſt aliquos uerſus,
Ne intuearis uinũ quãdo flaueſcit, cũ ſplenduerit
in uitro color eius. Ingrediẽ blande, ſed in nouiſſi
mo mordebit ut coluber & ſicut regulus uenena
diffundet. Et poſt aliquos uerſus, Ne æmuleris, in Prouerb. 24
quit, uiros malos, nec deſideres eſſe cũ eis, quia ra
pinas meditaẽ mens eorũ, & fraudes labia eorum
loquunẽ. Itẽ poſt aliquos uerſus, Erue eos qui du-
cunẽ ad mortẽ, & qui trahunẽ ad interitũ liberare
ne ceſſes. Si dixeris, uires non ſuppetũt, qui inſpe-
ctor eſt cordis, ipſe intelligit: & ſcrutatorẽ animæ
tuæ nihil fallit, reddetq; homini iuxta opa ſua. Itẽ
poſt aliquos uerſus, Cum ceciderit inimicus tuus
ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuũ: ne
forte uideat dominus & diſpliceat ei & auferat ab
eo iram ſuã. Ne cõtendas cũ peſſimis, nec æmule
ris impios. Et poſt duos uerſus, Time dñm fili mi
& regem, & cum detractorib. non commiſcearis:
Quoniã repente cõſurget perditio eorum, & rui-
nam utriuſq; quis nouit? Hæc quoq; ſapientibus,
Cognoſcere perſonã in iudicio nõ eſt bonũ. Qui
dicit impio, iuſtus es, maledicent ei populi, & de-
teſtabuntur eum tribus. Qui arguunt laudabunẽ,
& ſuper ipſos ueniet benedictio. Labia deoſcula-
bitur, qui recta uerba reſpõdet. Et poſt duos uer-
ſus, Ne ſis teſtis fruſtra contra proximũ tuum, nec
lactes quenquã labijs tuis. Nec dicas, quomodo
fecit mihi ſic faciã ei, reddam unicuiq; ſecundum
opus ſuũ. Per agrũ hominis pigri tranſiui, & ꝑ ui-
neam uiri ſtulti, Et ecce totum repleuerãt urticæ,
operuerãt ſuperficiẽ eius ſpinæ, & maceria lapi-
dum deſtructa erat. Quod cum uidiſſem, poſui in
corde meo, & exẽplo didici diſciplinã. Et poſt ali
quos uerſus, Quæ uiderunt oculi tui, ne ꝓferas in Prouerb. 25
iurgio cito, ne poſtea emẽdare nõ poſſis cũ de ho
neſtaueris amicũ tuum: Cauſam tuã tracta cũ ami
co tuo, & ſecretũ extraneo nõ reueles, ne forte in-
ſultet tibi cum audierit, & exprobrare non ceſſet.
Mala

Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur uerbũ in tẽpore ſuo. In aureis aurea & margarita fulgens qui arguit ſapientẽ, & aurẽ obedientẽ. Et poſt aliquos uerſus, Acetũ in nitro eſt qui cãtat carmina cordi peſſimo, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illũ: & ſi ſitierit, da ei aquã bibere: Prunã eñ cõgregabis ſup caput eius; & dñs reddet tibi. Et poſt decẽ uerſus; Sicut urbs patens & abſq; murorum ambitu: ſic uir qui nõ poteſt loquẽdo cohibere ſpiritũ ſuũ.

Prouerb. 26

Et poſt duos uerſus, Sicut auis ad alta tranſuolans, & paſſer quolibet uadẽs: ſic maledictũ fruſtra ꝓlatũ in quẽpiã ſuperueniet: Flagellũ equo, & chamus aſino, & uirga dorſo imprudentiũ. Ne reſpõdeas ſtulto iuxta ſtultitiã ſuã, ne efficiaris ei ſimilis. Reſpõde ſtulto iuxta ſtultitiã ſuã, ne ſibi ſapiens eſſe uideaẽ. Et poſt decẽ uerſus, Sicut canis qui reuertiẽ ad uomitũ ſuũ, ſic imprudens qui iterat ſtultitiã ſuã. Vidiſti hominẽ ſapientẽ ſibi uideri, magis illo ſpẽ habebit ſtultus. Dicet piger, leo eſt in uia, & leęna in itinerib, Sicut oſtiũ uertiẽ in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo. Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad os ſuum eas cõuerterit. Sapiẽtior ſibi piger uideẽ ſeptẽ uiris loquentib. ſentẽtias. Sicut qui apprehẽdit auribus canẽ, ſic qui trãſit & impatiens cõmiſceẽ rixæ alterius. Sicut noxius eſt qui mittit lãceas & ſagittas in mortem, ſic uir qui fraudulenter nocet amico ſuo, & cum fuerit deprehenſus, dicit, ludens feci. Cum defecerint ligna, extinguiẽ ignis: & ſuſurrone ſubtracto, iurgia cõquieſcũt. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignẽ, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. Verba ſuſurratoris quaſi ſimplicia, & ipſa ꝑueniũt ad intima uẽtris. Et poſt tres uerſus, Labijs ſuis intelligiẽ inimicus, cũ in corde tractauerit dolos. Quando ſubmiſerit uocẽ ſuam, ne credideris ei, quoniã ſeptẽ nequitiæ ſunt in corde illius. Qui operit odiũ fraudulenter, reuelabiẽ malitia eius in concilio. Qui fodit foueã, incidet in eã: & qui uoluit lapidẽ, reuertiẽ ad eũ. Lingua fallax

Prouerb. 27

nõ amat ueritatẽ, & os lubricũ operaẽ ruinas. Ne glorieris in craſtinũ, ignorãs quid ſuperuẽtura pariet dies. Laudet te alius, & non os tuũ: extraneus, & nõ labia tua. Et poſt quatuor uerſus, Melior eſt manifeſta correptio, ꝙ amor abſconditus, Meliora ſunt uulnera diligentis, ꝙ fraudulenta odiẽtis oſcula. Et poſt tres uerſus, Amicũ tuũ, & amicum patris tui ne dimiſeris. Et poſt aliquos uerſus, Infernus & ꝑditio non replenẽ: ſimiliter & oculi hominũ inſatiabiles. Quõ probaẽ in cõflatorio argẽtũ, & in fornace aurũ, ſic probaẽ homo in ore laudantis. Si cõtuderis ſtultũ in pila, quaſi ptiſanas feriẽte te deſuꝑ pilo, nõ auferẽ ab eo ſtultitia eius.

Prouerb. 28

Et poſt aliq̃s uerſus, Vir pauper calũnians pauperes, ſimilis imbri uehemẽti in quo paratur fames. Qui derelinquũt legẽ, laudant impium: qui cuſtodiunt ſuccenduntẽ contra eũ. Viri mali nõ cogitãt iudiciũ, qui aũt requirũt dominũ, animaduertunt omnia. Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, ꝙ diues in prauis itinerib. Et poſt duos uerſus, Qui coaceruat diuitias uſuris & fœnore liberali, in pauperes congregat eas. Qui declinat aurẽ

ſuã ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

A Qui decipit iuſtos in uia mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius. Et poſt quatuor uerſus, Qui abſcõdit ſcelera ſua, nõ dirigeẽ: q aũt cõfeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam cõſequeẽ. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui uero mẽtis eſt duræ, corruet in malũ. Item poſt aliq̃s uerſus, Vir fidelis multũ laudabiẽ, qui aũt feſtinat ditari, nõ erit innocẽs. Qui cognoſcit in iudicio faciẽ, nõ facit bene, iſte & pro buccella panis deſerit ueritatẽ. Vir qui feſtinat ditari & alijs inuidet, ignorat quod egeſtas ſuperueniet ei. Qui corripit hominẽ, gratiã poſtea inueniet apud eũ, magis ꝙ ille q per linguæ blãdimenta decipit. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo & à matre, & dicit, hoc nõ eſt peccatum, particeps homicidæ eſt.

B Qui ſe iactat & dilatat, iurgia cõcitat: qui aũt ſperat in domino, ſanabiẽ. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autẽ gradiẽ ſapienter, ipſe ſaluabiẽ.

Prouerb. 29

Qui dat pauperi, nõ indigebit: qui deſpicit deprecantẽ, ſuſtinebit penuriã. Et poſt aliquos uerſus, Homo qui blandis fictisq; ſermonib. loquiẽ amico ſuo, rete expãdit greſſib. eius. Et poſt aliquos uerſus, Seruus uerbis non poteſt erudiri, quia ꝗ dicis intelligit, & reſpõdere cõtemnit. Vidiſti hominẽ uelocẽ ad loquẽdũ, ſtultitia magis ſperãda eſt, ꝙ illius correptio. Et poſt quatuor uerſus. Superbum ſequiẽ humilitas, & humilẽ ſuſcipiet gloria. Qui cũ fure partiẽ, odit animã ſuam, adiurantẽ audit & nõ indicat. Qui timet hominẽ, cito corruet: qui aũt ſperat in domino, ſubleuabiẽ. Multi requi

D runt faciẽ principis, et à dño iudiciũ egrediẽ ſingulorũ. Abominanẽ iuſti uirum impium, & abominantur impij eos qui in recta ſunt uia. Et poſt aliquos uerſus.

Prouerb. 30

Duo rogaui ne deneges mihi antequã moriar, Vanitatẽ & uerba mẽdacia lõge fac à me, Mẽdicitatẽ & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum uictui meo neceſſaria, ne forte ſaturatus illiciar ad negandũ, & dicã, Quis eſt dñs? & egeſtate cõpulſus furer, et peierem nomẽ dei mei. Ne accuſes ſeruũ ad dñm ſuũ, ne forte maledicat tibi et corrues.

Prouerb. 31

Et poſt aliquantũ, Api os tuũ, decerne quod iuſtũ eſt, & iudica inopẽ & pauperẽ. Satis ſint iſta de parabolis. Deinde librũ alium Salomonis qui uocaẽ Eccleſiaſtes intuentes, ſimiliter ea, quæ in illo inuenerimus huic operi apta, monſtremus.

Ex Eccleſiaſte

Quantũ ſapiẽtia cæteris rebus præſtet, & quædam uiuendi præcepta.

C ET uidi quia tantũ præcederet ſapientia ſtultitiã, quantũ differt lux à tenebris. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus autẽ in tenebris ambulat. Et poſt aliquantũ, Cuſtodi pedem tuum ingrediens domũ dei, Multo enim melior eſt obedientia ꝙ ſtultorũ uictimæ, qui neſciũt quid faciũt mali.

Eccl. 5

Ne temere quid loquaris, neq; cor tuũ ſit uelox ad proferendũ ſermonẽ corã deo. Deus eñ in cœlo, & tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inueniẽ ſtultitia. Si quid uouiſti deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta ꝓmiſſio. Sed quodcũq; uoueris redde. Multoq; melius eſt nõ uouere, quàm poſt uotum promiſſa nõ reddere. Ne dederis os tuũ ut peccare fa-

cias carnē tuam, Neq; dicas corã angelo, non eſt
prouidētia, ne forte iratus deus ſuꝑ ſermone tuo
diſſipet cuncta opera manuū tuarum. Vbi multa
ſunt ſomnia, plurimæ uanitates & ſermones innu
meri. Tu uero deum time. Et poſt ſex uerſus, Aua
rus nō impletur pecunia, & qui amat diuitias, fru-
ctus nō capiet ex eis. Et poſt aliquãtū, Melius eſt
ire ad domū luctus, ꝗ ad domū conuiuij. In illa e-
nim finis cunctorū admoneť hominū, & uiuēs co
gitat q̄d futurū ſit. Melior eſt ira riſu, quia per tri-
ſtitiã uultus corrigiť animus delinquentis. Cor ſa-
pientiū ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorū ubi lætitia.
Eccl. 7 Melius eſt à ſapiente corripi, ꝗ ſtultorū adulatio-
ne decipi: quia ſicut ſonitus ſpinarū ardentiū ſub
olla, ſic riſus ſtulti. Et poſt quatuor uerſus, Melior
eſt patiens arrogante. Ne uelox ſis ad iraſcēdum,
quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. Ne dicas, quid pu-
tas cauſę eſt, quod priora tēpora meliora fuere ꝗ
nūc ſunt: Stulta eſt enim huiuſcemodi interroga-
tio. Et poſt tres uerſus, Hoc autē plus habet erudi
tio & ſapiētia, ꝙ uitã tribuūt poſſeſſori ſuo. Et ali-
Eccls. 8 quãto poſt, Ego os regis obſeruo, & præcepta iu-
ramenti dei. Ne feſtines recedere à facie eius, neq;
permaneas in opere malo. Et paulopoſt, Ex eo ꝙ
peccator, inquit, cēties facit malū, & per patientiã
ſuſtentať, ego cognoui quod erit bonū timētibus
deū, qui uereņť faciē eius, Nō ſit bonū impio, nec
prolongeņť dies eius, ſed quaſi umbra trãſeãt qui
Eccls. 9 nō timent faciē dei. Et poſt aliquãtum, Dicebam
ego meliorē eſſe ſapiētiã fortitudine. Et poſt qua
tuor uerſus, Melior eſt ſapientia ꝗ arma bellica:
& qui in uno peccauerit, multa bona ꝑdet. Et poſt
Eccls. 10 duos uerſus, Pretioſior eſt ſapientia & gloria par-
ua, ad tēpus ſtultitia. Et poſt aliquos uerſus, Qui
fodit foueã incidet in eã: & qui diſſipat ſepē, mor-
debit eū coluber. Qui transfert lapides, affligeť in
eis: & qui ſcindit ligna, uulnerabiť ab eis. Si retu-
ſum fuerit ferrū, & hoc nō ut prius, ſed hebetatum
fuerit, multo labore exacueť, & poſt induſtriã ſe-
queť ſapientia. Si mordeat ſerpēs in ſilentio, nihil
eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris
ſapientis gratia, & labia inſipiētis præcipitabunt
Eccls. 11 eum. Et paulo poſt, Lętare ergo iuuenis in adole-
ſcentia tua, & in bono ſit cor tuū in dieb. iuuētutis
tuæ, & ambula in uijs cordis tui, & in intuitu ocu-
lorū tuorū, & ſcito quod pro omnibus his addu-
Eccls. 12 cet te deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, &
amoue malitiam à carne tua. Adoleſcētia enim &
uoluptas uana ſunt. Memento creatoris tui in die
bus iuuentutis tuæ. Et poſt aliquos uerſus, Deum
time, & mandata eius obſerua.

Ex Canticis, Allegoricus Chriſti & Eccleſiæ amor.

REſtat ille liber Salomōis cuius inſcriptio eſt
Canticū canticorum. Sed de illo in hoc opus
quid transferre poſſumus, cum totus amores ſan-
ctos Chriſti & eccleſiæ figurata locutione cōmen
det, & prophetica pronūciet altitudine: niſi quod
in eo quãuis ſit ad intelligendū difficillimus, poſ-
ſumus tamen facile aduertere, quantū ſit diuina il
la & diuinitus inſpirata charitas apperenda, quã-
tiq; pendenda: quandoquidē nō ibi ſemel dicitur,
ſed alio atq; alio loco iterū ac tertio reperiť. Adiu-
ro uos filiæ Hieruſalē per capreas ceruoſq; cam-
A porū, ne ſuſcitetis neq; euigilare faciatis dilectam
donec ipſa uelit. Adiuro uos filiæ Hieruſalem in
uirtutibus et uiribus agri, ſi leuaueritis charitatem
quoaduſq; uelit. Eccleſia quippe, in qua utiq; ſu-
mus, his uerbis exhortatur filias ſuas, hoc eſt, ſeip-
ſam in plurimis conſtitutam. Ipſa eſt ager dei fru-
ctuoſiſſimus, cuius uirtutes & uires magnæ ſunt,
ad aquas amando Chriſtū martyres peruenerunt.
Nam quouſq; uult ille dilectæ ſuæ in hac interim
uita charitatē leuari, niſi quouſq; ipſe docuit uer-
bo, & ſuo eſt hortatus exēplo, dicens, Maiorē hac Ioan. 15
charitatē nemo habet, ꝗ ut animã ſuã ponat quis
pro amicis ſuis: & quod dixit, efficiēs, Vnde ne ad
ipſum ſolum hoc pertinere uidereť, ait Ioannes in 1 Ioan. 13
epiſtola ſua, Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuã
B poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratrib. po-
nere. Hoc ergo eſt, quoaduſq; uelit. Legiť etiã in
eodem cantico, Ordinate in me charitatem. Chri-
ſtus quoque ipſe ibi dicit, Pulchra es amica mea, Cant. 6
ſuauis & decora ſicut Hieruſalem. Et alibi, Quàm Cant. 7
pulchra es & ꝗ decora chariſſima in delitijs. Et a- Cant. 8
lio loco. Pone me ut ſignaculū ſuper cor tuum, ut
ſignaculum ſuper brachium tuū, quia fortis eſt ut
mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. Et
poſt unū uerſum, Aquæ multæ nō potuerūt extin
guere charitatem, nec flumina obruent illã. Si de-
derit homo omnē ſubſtantiam domus ſuæ pro di
lectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

QVi nouerūt eum, ignorãt dies illius. Alij ter- *Ex Iob De charitate & patientia*
minos tranſtulerūt, diripuerūt greges & ra-
C puerunt eos. Aſinū pupillorū abegerūt & abſtule
runt pro pignore bouē uiduæ. Et poſt quinq; uer-
ſus, Agrum non ſuū demetunt, & uineã eius quē
ui oppreſſerūt uindemiãt. Nudos dimittūt homi-
nes, indumenta tollentes, quibus nō eſt operimē-
tū in frigore. Et poſt duos uerſus, Vim fecerunt de
prædantes pupillos, & uulgū pauperē ſpoliaue-
runt. Nudis & incedentibus abſq; ueſtitu & eſu-
rientibus tulerunt ſpicas. Et poſt duos uerſus, De
ciuitatibus fecerūt uiros gemere, & anima uulne-
ratorū clamauit, & deus inultū abire non patitur.
Ipſi fuerunt rebelles lumini. Neſcierunt uias eius,
nec reuerſi ſunt per ſemitas illius. Et poſt aliquos
uerſus, Conterať quaſi lignū infructuoſum, pauit
enim ſterilem, & quæ nō parit, & uiduæ bene non
D fecit. Detraxit fortē in fortitudine ſua. Et poſt ali-
quantū, Auris audiens beatificabit me, & oculus Iob 29
uidēs teſtimoniū reddebat mihi, quod liberaſſem
pauperē uociferantē, & pupillum cui non eſſet ad
iutor. Benedictio perituri ſuꝑ me ueniebat, & cor
uiduæ cōſolatus ſum. Iuſtitia indutus ſum, & ueſti
ui me ſicut ueſtimento & diademate iudicio meo.
Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pau-
perum, & cauſam quã neſciebam, diligenter inue
ſtigabam. Conterebam molas iniqui, & de denti-
bus illius auferebã prædam. Et aliquando poſt, Si Iob 31
ambulaui in uanitate, & feſtinauit in dolo pes me
us, Appendat me in ſtatera iuſta, & ſciat deus ſim-
plicitatem meã. Si declinauit greſſus meus de uia:
& ſi ſecutus eſt oculus meus cor meū, & in mani-
bus

nibus meis adhæſit macula. Et poſt duos uerſus,
A Si deceptum eſt cor meũ ſuper mulierẽ, & ſi ad o-
ſtiũ amici mei inſidiatus ſum. Et poſt duos uerſus,
Hoc enim nefas eſt, & iniquitas maxima. Ignis eſt
uſq; ad perditionẽ deuorans, & omnia eradicans
genimina. Si cõtempſi iudicium ſubire cum ſeruo
meo, & ancilla mea, cũ diſceptarẽt aduerſum me.
Et poſt quatuor uerſus, Si negaui quod uolebant
pauperibus, & oculos uiduæ expectare feci. Si co
medi buccellã meam ſolus, & nõ comedit pupil-
lus ex ea. Quia ab infantia mea creuit mecũ miſe-
ratio, & de utero matris meæ egreſſa eſt mecũ. Si
deſpexi pereuntẽ, eo quod nõ habuerit ueſtimen
tũ, & abſq; operimẽto pauperẽ. Si non benedixe-
runt mihi latera eius, & de uelleribus ouiũ mearũ
calefactus eſt. Si leuaui ſuper pupillũ manũ meã,
B etiã cum uiderem me ſuperiorẽ in portis. Et poſt
quinq; uerſus, Si putaui aurũ robur meum, & ob-
rizo dixi, fiducia mea. Si lætatus ſum ſuper multas
diuitias meas, et quia plurima reperit manus mea.
Et poſt ſex uerſus, Si gauiſus ſum ad ruinam eius
qui me oderat, & exultaui quod inueniſſet eũ ma
lum. Et poſt quatuor uerſus, Foris non mãſit pere
grinus, oſtiũ meũ uiatori patuit. Si abſcondi quaſi
homo peccatũ meũ, & celaui in ſinu meo iniquita
tem meã. Si expaui ad multitudinẽ nimiam, & de
ſpectio propinquorũ terruit me, & non magis ta-
cui, nec egreſſus ſum oſtiũ. Quis mihi tribuat au-
ditorẽ, ut deſideriũ meũ omipotẽs audiat, & librũ
ſcribat ipſe qui iudicat, ut in humero meo portem
illũ, & circundẽ quaſi coronam mihi? Per ſingu-
C los gradus meos ꝓnunciabo illũ, et quaſi principi
offerã eũ. Si aduerſum me terra mea clamat, & cũ
ipſa ſulci eius deflẽt. Si fructus eius comedi abſq;
pecunia, & animã agricolarũ afflixi. Nunc iam de
libris Prophetarũ quæ ſunt huic operi neceſſaria
colligamus, Ac primũ de his Prophetis qui ꝓpter
breuitatẽ uoluminũ ſuorum minores uocanẽ: Er-
go apud Oſee Prophetam iſta cõperimus.

Ex Oſee. Quomodo terra innumeris iniquitatũ peccatis
AVdite uerbũ domini filij Iſrael, quia iudici-
um domino cum habitatoribus terræ. Non
eſt enim ueritas & non miſericordia, & nõ ſcien-
tia dei in terra. Maledictũ & mendaciũ & homici
dium, & furtũ & adulteriũ inundauerunt, & ſan-
guis ſanguinẽ tetigit. Et poſt aliquos uerſus, Quia
tu ſcientiã repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fun
D garis mihi. Et paulopoſt. Quoniã dominum reli-
querunt in non cuſtodiendo. Fornicatio, & uinũ,
& ebrietas aufert cor. Et poſt aliquos uerſus, Quo
niam ipſi cũ meretricibus uerſabanẽ, & cum effœ
minatis ſacrificabant. Et populus non intelligens
uapulabit. Si fornicaris tu Iſrael, nõ delinquat ſal-
tem Iuda: Et nolite ingredi in Galgala, & ne aſcen
datis in Bethaue, neq; iuraueritis, uiuit dominus.
Oſee 5 Et poſt aliquos uerſus, Non dabunt cogitationes
ſuas ut reuertantur ad dominũ deum ſuum, quia
ſpiritus fornicationis in medio eorum & dominũ
Oſee 6 non cognouerunt. Et poſt aliquos uerſus, Iudicia
tua quaſi lux egredientur, quia miſericordiam uo
Oſee 10 lui & non ſacrificiũ, et ſcientiã dei plus ꝙ holocau
ſta, Et poſt aliquantũ, Seminate uobis in iuſtitia,
& metite in ore miſericordiæ. Innouate nouale.
A Tempus autẽ requirendi dominum, cum uenerit
qui docuit uos iuſtitiam. Et poſt aliquos uerſus,
Et tu ad dominũ deum conuerteris. Miſericordi- Oſee 12
am & iudiciũ cuſtodi, & ſpera in domino deo ſem
per. Et poſt aliqs uerſus, Ego autẽ dominus deus
tuus eduxi te de terra Aegypti, & dominũ abſq;
me neſcies, & ſaluator nõ eſt præter me. Et poſt a- Oſee 13
liquos uerſus, Cõuertere Iſrael ad dominũ deum Oſee 14
tuũ, quoniã corruiſti in iniquitate tua. Tollite uo-
biſcũ uerba & conuertimini ad dominũ. Dicite ei,
Omnẽ iniquitatẽ aufer, & accipe bonum, & red-
demus uitulos labiorum noſtrorum.

EXpergiſcimini ebrij, & flete & ululate omẽs Ex Iohele
qui bibitis uinũ in dulcedine, quoniã perijt Adhortationes ad pœnitentiam
ab ore ueſtro. Gens enim aſcendit ſuper terrã me-
B am fortis & innumerabilis. Et poſt aliquantum, Iohel. 2
Nunc ergo dicit dominus, Conuertimini ad me
in toto corde ueſtro, in ieiunio & fletu, & in plan-
ctu, & ſcindite corda ueſtra, & non ueſtimenta ue
ſtra, & cõuertimini ad dominũ deum ueſtrũ, quia
benignus & miſericors eſt.

HAec dicit dominus, Super tribus ſceleribus Ex lib. Amos
Iuda, et ſuper quatuor non conuertam eum, In pauperũ oppreſſores & uoluptuarios
eo quod abiecerint legem domini, et mãdata eius
non cuſtodierint, Deceperũt enim eos idola ſua,
poſt quæ abierunt patres eorum. Et poſt duos uer
ſus, Hæc dicit dominus, Super tribus ſceleribus
Iſrael, & ſuper quatuor non conuertã eum, pro eo
quod uendiderint argento iuſtũ, & pauperẽ pro
calciamentis. Qui conterunt ſuper puluerẽ terræ
C capita pauperum, & uiam humilium declinant.
Et filius ac pater eius ierunt ad puellam, ut uiola-
rent nomen ſanctũ meum. Et poſt unum uerſum,
Et uinum, inquit, damnatorũ bibebant in domo Amos 5
dei ſui. Et poſt aliquantũ, Quærite dominũ, & ui-
uetis. Et poſt tres uerſus, Quærite dominum & ui
uite. Et poſt octo uerſus: Odio habuerunt in por-
ta corripientẽ, & loquentem perfecte abominati
ſunt. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem,
& prædã electam tollebatis ab eo. Et poſt tres uer
ſus, Quia cognoui multa ſcelera ueſtra, & fortia
peccata ueſtra. Hoſtes iuſti, accipientis munus, &
pauperes in porta deprimentes. Et poſt duos uer-
ſus, Quærite bonũ & nõ malum ut uiuatis, & erit
dominus deus exercituũ uobiſcum ſicut dixiſtis.
D Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in
porta iudiciũ, ſi forte miſereatur dominus exerci-
tuum reliquijs Ioſeph. Et poſt aliquos uerſus, Qui Amos 6
dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis
ueſtris, Qui comeditis agnũ de grege, & uitulum
de medio armenti, qui canitis ad uocẽ pſalterij. Si
cut Dauid putauerũt ſe habere uaſa cantici: bibẽ-
tes in phialis uinum, & optimo unguento delibu
ti, & nihil patiebanẽ ſuper contritionẽ Ioſeph. Et
poſt aliquantũ, Audite hoc qui conteritis paupe- Amos 8
rẽ, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quã-
do tranſibit meſſis, & uenundabimus merces, &
ſabbatũ, & aperiemus frumẽtũ: ut minuamus mẽ
ſurã et augeamus ſiclũ, et ſupponamus ſtateras do
loſas, ut poſſideamus in argẽto egenos & paupe-

res ꝑ calciamētis,& quiſqlias frumēti uēdamus.

Ex Michæa. Hominum improbitas notatur

VAe qui cogitatis inutile, & operamini ma-
lum in cubilib. ueſtris. In luce matutina fa-
ciunt illud, quoniam contra deum manus eorum:
Et concupierunt agros,& uiolenter tulerũt,& do
mos rapuerunt, & calumniabanť uirum & domũ
eius, uirum & hæreditatē eius. Et poſt aliquãtum,
Audite hæc principes domus Iacob,& iudices do
mus Iſrael, quia abominamini iudiciũ & omnia re
cta peruertitis. Qui ædificatis Sion in ſanguini-
bus,& Hieruſalem in iniquitate. Principes eius in
muneribus iudicabãt,& ſacerdotes eius in merce
de docebant. Et Prophetæ eius in pecunia diuina
bant,& ſuper dominũ requieſcebãt dicẽtes, Nun-
quid nõ deus in medio noſtrũ? Non ueniẽt ſuper
Mich. 6 nos mala. Et poſt aliquantũ, Indicabo tibi quid ſit
bonũ,& quid dominus quærat à te. Vtiq; facere
iudiciũ,& diligere miſericordiã, & ſolicitũ ambu-
lare cum deo tuo. Et poſt tres uerſus, Adhuc ignis
in domo impij, theſauri iniquitatis, & menſura mi
Mich. 7 nor iræ plena. Nunquid iuſtificabo ſtateram im-
piam,& ſaccelli põdera doloſa? In quibus diuites
eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea lo-
quebanť mendaciũ,& lingua eorum fraudulenta
in ore eorum. Et poſt duodecim uerſus, Væ mihi
quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno race
mos uindemiæ. Non eſt botrus ad comedendum,
præcoquas ficus deſiderauit anima mea. Perijt ſan
ctus de terra,& rectus in hominibus non eſt. Om
nes in ſanguine inſidianť, Vir fratrem ſuum uena-
tur ad mortẽ, malum manuum ſuarum dicunt bo-
num. Princeps poſtulat,& iudex in reddendo eſt,
& magnus locutus eſt deſideriũ animæ ſuæ.

Ex Abacuk cõtra idololatras

COntra me factum eſt iudicium, & contradi-
ctio potentior. Propter hoc lacerata eſt lex,
& nõ peruenit uſq; ad finem iudiciũ, quia impius
præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iu
dicium peruerſum, Et paulopoſt, Iuſtus autem in
fide ſua uiuet. Et quomodo uinum potantem de-
Abac. 2 cipit, ſic erit uir ſuperbus,& nõ decorabiť. Et poſt
aliquãtum, Quid prodeſt ſculptile, quia illud ſcul
pſit fictor ſuus, cõflatile & imaginem falſam, quia
ſperauit in figmento fictor eius ut faceret ſimula-
chra mutia? Væ qui dicit ligno, expergiſcere: ſur-
ge, lapidi tacenti. Nũquid ipſe docere poterit?
Ecce iſte coopertus eſt auro & argento, & omnis
ſpiritus nõ eſt in uiſceribus eius. Dominus autem
in tẽplo ſancto ſuo, ſileat à facie eius omnis terra.

Ex Sophonia. Minatur peccatoribus diē iudicij ut reſipiſcant

DIſperdã, inquit, de loco hoc reliquias Baal,
& nomina æditorum cum ſacerdotibus, et
eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli,& ado-
rant & iurant in domino, & iurant in Melchon,
& qui auertuntur de poſt tergum domini, & qui
non quæſierunt dominum, nec inueſtigauerunt
eum. Silete à facie domini, quia iuxta eſt dies do-
mini. Et poſt aliquot uerſus, Et erit in tempore il-
lo, ſcrutabor Hieruſalem lucernis, & uiſitabo ſu-
per uiros defixos in fecibus ſuis, qui dicunt in cor-
dibus ſuis, Non faciet bene dominus, & nõ faciet
Soph. 2 male. Et poſt aliquot uerſus, Conuenite, congre-
gamini gens non amabilis, priuſquã pariat iuſsio
quaſi puluerẽ tranſeuntem diem, antequam ueni-
A at ſuper uos dies furoris domini. Quærite dominũ
omnes manſueti terræ, qui iudicium eius eſtis o-
perati. Quærite iuſtum, quærite mãſuetum: ſi quo
modo abſcõdamini in die furoris domini. Et poſt
aliquantũ, Et derelinquam in medio tui populum Soph. 3
pauperem & egenum, et ſperabunt in nomine do
mini reliquiæ Iſrael. Non facient iniquitatem, nec
loquentur mendacium, & non inuenietur in ore
eorum lingua doloſa.

Ex Zacharia. Ad iuſtitiã inuitantur peccatores

ET dixit ad me, Hæc eſt maledictio quæ egre-
ditur ſuper faciem omnis terræ, quis omnis
fur ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iu-
rans, ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud,
dicit dominus exercituum,& ueniet ad domũ fu-
ris,& ad domum iurantis in nomine meo menda-
B citer,& commorabiť in medio domus eius, & cõ
ſumet eum,& ligna eius & lapides eius. Et poſt a-
liquantum, Et factum eſt uerbũ domini ad Zacha Zach. 7
riam dicens. Hæc ait dominus exercituũ dicens,
Iudicium uerum iudicate & miſericordiã,& miſe-
rationes facite unuſquiſq; cum fratre ſuo:& uidu-
am,& pupillum,& aduenã, et pauperẽ nolite calũ
niari,& malum uir fratri ſuo non cogitet in corde
ſuo. Item poſt aliquantũ, Loquimini ueritatem u- Zach. 8
nuſquiſq; cum proximo ſuo. Veritatẽ et iudicium
pacis iudicate in portis ueſtris, & unuſquiſq; ma-
lum contra amicum ſuum ne cogitetis in cordib.
ueſtris,& iuramentum mendax ne diligatis. Om-
nia enim hæc ſunt quæ odi, dicit dominus.

Ex Malachia. De Deo amando, & amando proximo

FIlius honorat patrem, & ſeruus dominũ ſuũ.
D Si ergo pater ego ſum, ubi eſt honor meus?
Et ſi dominus ego ſum, ubi eſt timor meus, dicit
dominus exercituũ. Et paulo poſt, Ego dedi uos
contemptibiles & humiles omnibus populis. Si-
cut non ſeruaſtis uias meas, et accepiſtis faciem in
lege. Nunquid nõ pater unus omnium noſtrum?
Nunquid non deus unus creauit nos? Quare er-
go deſpicit unuſquiſq; fratrẽ ſuum, uiolans pactũ
patrum noſtrorũ? Tranſgreſſus eſt Iudas & abo-
minatio facta eſt in Iſrael,& in Hieruſalẽ, quia cõ-
taminauit Iudas ſanctificationẽ domini quã dile-
xit,& habuit filiã dei alieni. Diſperdet dominus
uirum qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulũ de
tabernaculis Iacob, & offerentẽ munus domino
exercituũ. Et hoc rurſum feciſtis, Operiebatis la-
C chrymis altare domini fletu & mugitu: ita ut ultra
non reſpiciam ad ſacrificiũ, nec accipiã placabile
quid de manu ueſtra,& dixiſtis, Quã ob cauſam?
qa dñs teſtificatus eſt inter te et uxorẽ pubertatis
tuæ, quã tu deſpexiſti, Et hæc particeps tua uxor
fœderis tui. Nõne unus fecit, & reſiduum ſpiritus
eius es? Et quid unuſquiſq; quærit, niſi ſemen dei?
Cuſtodite ergo ſpiritũ ueſtrũ, & uxorem adole-
ſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cũ odio habueris eã,
dimitte dicit dominus deus Iſrael. Operiet autem
iniquitas ueſtimentũ eius, dicit dominus exerci-
tuũ. Cuſtodite ſpiritũ ueſtrũ, & nolite deſpicere.
Laborare feciſtis dominũ in ſermonibus ueſtris,
& dixiſtis, In quo eum fecimus laborare? In eo cũ
diceretis, Omnis qui facit malũ, bonus eſt in con-
ſpectu

Mala. 3 ſpectu dñi,& tales ei placent,Aut certe ubi eſt di-
es iudicij? Et poſt aliquot uerſus, Et accedam ad
uos,inquit,in iudicio,& ero teſtis uelox maleficis
& adulteris & periuris, & qui calumniant mercे-
dem mercenarij,& humiliāt uiduas & pupillos,et
opprimūt peregrinū,nec timuerunt me, dicit do-
minus exercituū.Ego enim ſum dominus, & non
mutor,& uos filij Iacob nō eſtis conſumpti, A die
bus eñ patrū ueſtrorū receſſiſtis à legitimis meis,
& nō cuſtodiſtis.Reuertimini ad me, & reuertar
ad uos,dicit dominus exercituū. Et poſt aliquos
uerſus,Inualuerūt ſuper me uerba ueſtra, dicit do
minus: Et dixiſtis, Quid locuti ſumus? Dixiſtis,
Vanus eſt qui ſeruit deo. Et quod emolumētum,
quia cuſtodiuimus præcepta eius,& quia ambula
uimus triſtes corā domino exercituū? Ergo nunc
beatos dicimus arrogantes.Siquidē ædificati ſunt
faciētes iniquitatē,& tentauerūt deū, & ſalui facti
ſunt. Tūc locuti ſunt timētes deū unuſquiſq; cum
ꝓximo ſuo.Et attēdit dominus & audiuit, & ſcri-
ptus eſt liber monumēti corā eo,timētibus domi-
num,& cogitantib.nomē eius.Et erit mihi,ait do-
minus exercituū,in die qua ego facio in peculiū,
& parcā eis ſicut parcit uir filio ſuo ſeruiēti ſibi.Et
cōuertimini,& uidebitis quid ſit inter iuſtū & im-
Mala. 4 piū,& inter ſeruientē deo,& nō ſeruientē ei. Ecce
eñ dies ueniet ſuccenſa quaſi caminus, & erūt o-
mnes ſuperbi,& omnes faciētes iniquitatē ſtipu-
la:Et inflammabit eos dies ueniēs, dicit dominus
exercituū,quæ nō relinquet eis radicē & germen.
Orieť uobis timentibus nomē meum ſol iuſtitiæ,
& ſanitas in pennis eius:& egrediemini & ſalietis
ſicut uituli de armento, & calcabitis impios cum
fuerint cinis ſub planta pedum ueſtrorum, in die
qua ego facio dicit dominus exercituum.

Ex Eſaia Emundatur & increpat impios
LAuamini mundi eſtote, auferte malum cogi-
tationū ueſtrarum ab oculis meis. Quieſcite
peruerſe agere,diſcite benefacere,quærite iudici-
um,ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defen-
dite uiduā,& uenite & arguite me dicit dominus.
Et poſt aliquos uerſus, Argentū tuum uerſum eſt
in ſcoriā,uinū tuum mixtū aqua. Principes tui ſo-
cij furum, Omnes diligūt munera, ſequunť retri-
butiones,pupillo nō iudicant,& cauſa uiduæ non
Eſaia 2 ingreditur ad eos.Et paulo poſt. Domus Iacob ue
nite ambulemus in lumine domini. Proieciſti e-
nim populum domum Iacob, quia repleti ſunt ut
olim,& augures habuerunt ut Philiſthijm, & pue-
Eſa. 3 ris alienis adhæſerunt. Et poſt tres uerſus,Reple-
ta eſt terra eius idolis,opus manuū ſuarum adora-
uerunt,quod fecerunt digiti eorū. Et poſt paucos
uerſus, Quia dies domini exercituū ſuper omnē
ſuperbū & excelſum,& ſuper omnē arrogantē,&
humiliabiť.Et paulopoſt, Populū meum exacto-
res ſui ſpoliauerūt,& mulieres dominatæ ſunt eis.
Popule meus,qui beatū te dicunt,ipſi te decipiūt,
& uiam greſſuum tuorū diſſipant.Et poſt aliquos
uerſus, Vos enim depaſti eſtis uineā meam, rapi-
na pauperis in domo ueſtra.Quare atteritis popu
lum meū,& facies pauperū commolitis, dicit do-
minus exercituū?Et dixit dominus, Pro eo quod

eleuatæ ſunt filiæ Sion, et ambulauerūt extēto col
A lo,et nutibus oculorū ibant et plaudebāt, ambula
bāt et in pedibus ſuis cōpoſito gradu incedebāt,
Et paulo poſt, Væ qui cōiungitis domum ad do- Eſa. 5
mum,et agrū ad agrum copulatis uſq; ad extremū
loci ut auferatis proximo. Symmachus & Theo-
dotion,donec deficiat, uel nō ſit locus, tranſtule-
runt.Nūquid habitabitis uos ſoli in medio terræ?
In auribus meis ſunt hæc, dicit dominus exercitu-
um.Et poſt tres uerſus, Væ qui conſurgitis mane
ad ebrietatē ſectandā,et potandū uſq; ad ueſperā,
ut uino æſtuetis. Cithara & lyra,et tympanū,& ti-
bia,& uinū in cōuiuijs ueſtris, & opus domini nō
reſpicitis,nec opera manuum eius cōſideratis. Et
poſt aliquot uerſus, Væ qui dicitis malū bonū, &
bonū malum:ponentes tenebras lucē, & lucē te-
B nebras:ponentes amarū in dulce, & dulce in ama
rum. Væ qui ſapientes eſtis in oculis ueſtris,et co
ram uobiſmetipſis prudentes. Væ qui potentes e-
ſtis ad bibendū uinū, & uiri fortes ad miſcendam
ebrietatē, Qui iuſtificatis impiū pro muneribus,
& iuſtitiā iuſti aufertis ab eo.Et aliquāto poſt, Væ Eſa 10
qui cōdūt leges iniquas, et ſcripſerūt ut opprime-
rent in iudicio pauperes, & uim facerēt cauſæ hu-
miliū populi mei,ut eſſent uiduę prȩda eorū,et pu
pillos diriperēt. Et poſt paululū, Requieſcet ſup Eſa 11
eū ſpiritus dñi,ſpiritus ſapiētiæ & intellectus, ſpi-
ritus cōſilij & fortitudinis, ſpiritus ſciētiæ & pieta
tis,& repleuit eū ſpiritus timoris domini. Non ſe-
cundū uiſionē oculorū iudicabit, neq; ſecundum
auditū auriū arguet,Sed iudicabit in iudicio pau-
C peres, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ:
& percutiet terrā uirga oris ſui, & ſpiritu labiorū
ſuorū interficiet impiū: Et erit iuſtitia cingulū lū-
borum eius,& fides cinctoriū renum eius.Et poſt
aliquot uerſus, Ecce deus ſaluator meus, fiducia- Eſa 12
liter agam & non timebo. Quia fortitudo mea &
laus mea dominus deus, & factus eſt mihi in ſalu-
tem.Haurietis aquas in gaudio de fontib.ſaluato-
ris:& dicetis in illa die,Confitemini domino,et in
uocate nomen eius, Notas facite in populis adin-
uētiones eius: memētote quoniā excelſum eſt no
mē eius.Cātate domino, quoniā magnifice fecit,
annunciate hoc in uniuerſa terra. Exulta & lauda
habitatio Siō, quia magnus in medio tui ſanctus
Iſrael:Et poſt aliquos uerſus, Et quieſcere faciam Eſa 13
D ſuperbiā infideliū & arrogātiā fortiū humiliabo,
Itē poſt aliquantum, Dicit dñs deus Iſrael, In die Eſa 17
illa inclinabitur homo ad factorē ſuū,et oculi eius
ſanctū Iſrael reſpicient: & nō inclinabiť ad altaria,
quę fecerūt manus eius,& quæ operati ſunt digiti
eius, Non reſpiciet lucos, & delubra. Et poſt ali-
quantū, uocabit,inquit, dominus deus exercituū Eſa 22
in die illa ad fletū & ad planctum,& ad caluitiū,&
ad cingulum facci, Et ecce gaudiū & lætitia occi-
dere uitulos,& iugulare arietes, comedere carnes
& bibere uinū. Comedamus & bibamus, cras eñ
moriemur.Et reuelata eſt in auribus meis uox do-
mini exercituū, Si dimittetur iniquitas hæc uobis
donec moriamini, dicit dominus deus exercituū.
Item poſt aliquantū, Aperite portas & ingredieť Eſa 26

gens iuſta, cuſtodiens ueritatē. Vetus error abijt,
ſeruabis pacē: pacem, quia in te ſperauimus: Spe- A
rātes in dño in ſeculis æternis, in domino deo for-
ti in ꝑpetuū. Et poſt ſex uerſus, In ſemita iudicio-
rum tuorū dñe ſuſtinuimus te, nomen tuū & me-
moriale tuū in deſiderio animæ. Anima mea de-
ſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo præcordijs
meis de mane uigilabo ad te, Cum feceris iudicia
in terra, iuſtitiam diſcent habitatores terræ. Miſe-
reamur impio, & nō diſcet facere iuſtitiā. In terra
ſanctorum iniqua geſſit, & nō uidebit gloriā dei.
Eſa.29 Et poſt aliquantum. Defecit qui præualebat, con-
ſummatus eſt illuſor, & ſuccisi ſunt omnes, qui ui-
gilabāt ſuper iniquitatē, qui peccare faciebant ho
Eſa.30 mines in uerbo. Et poſt decē uerſus, Væ filij deſer
tores dicit dñs, ut faceretis conſiliū & non ex me,
& ordiremini telā, & non per ſpiritū meū, ut adde B
reẽ peccatū ſuper peccatū. Et paulopoſt, Hæc di-
cit dominus deus ſanctus Iſrael, Si reuertamini &
quieſcatis ſalui eritis. In ſilentio & in ſpe erit forti-
tudo ueſtra, & noluiſtis. Et poſt uiginti uerſus. Cō
taminabis laminas ſculptiliū argēti tui, & ueſtimē
tū cōflatilis auri tui, & diſperges ea ſicut immun-
Eſa.31 diciā menſtruatæ. Et poſt aliquantū, Conuertimi-
ni ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael. In die
enim illa abijciet uir idola argenti ſui, & idola au-
ri ſui quę fecerunt uobis manus ueſtræ in peccatū.
Eſa.33 Itē poſt aliquantū. Et erit fides in tēporibus tuis,
diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia, timor dñi ipſe
theſaurus eius. Et paulopoſt, Quis poterit habita-
re de uobis cum igne deuorante? Quis habitauit
ex uobis cum ardoribus ſempiternis? Qui ambu- C
lat in iuſtitijs, & loquitur ueritatē: qui proijcit aua
ritiam & calumniā, & excutit manus ſuas ab om-
ni munere. Qui obturat aures ſuas ne audiat ſan-
guinē, & claudit oculos ſuos ne uideant omne ma
lum. Iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorū
ſublimitas eius, Panis ei datus eſt, & aquæ eius fi-
Eſa.44 deles ſunt. Et poſt aliquātū, Memēto horū Iacob
& Iſrael, quoniam ſeruus meus es tu, Formaui te,
ſeruus meus es tu Iſrael, nō obliuiſcaris mei. Dele
ui ut nubē iniqtates tuas, & quaſi nebulā peccata
tua. Reuertere ad me, quoniam redemi te. Itē poſt
Eſa.46 aliquātū, Memētote iſtud & cōfundamini, redite
præuaricatores ad cor. Recordamini prioris ſecu
li, quoniā ego deus, & nō eſt ultra deus, nec eſt ſi-
Eſa.50 milis mei. Et aliquāto poſt, Quis ambulauit in te- D
nebris & nō eſt lumē ei? Speret in nomine domi-
Eſa.51 ni, & innitaẽ ſuper deū ſuū. Itē poſt aliquantū, Au-
dite me qui ſcitis iuſtū, populus, lex mea in corde
eorū: Nolite timere opprobria hominum, & blaſ-
phemias eorū ne timeatis. Sicut enim ueſtimentū
ſic comedet eos uermis: & ſicut lanā ſic deuorabit
eos tinea. Salus aūt mea in ſempiternū erit, & iuſti
tia mea in generationes generationū. Et poſt ali-
Eſa.55 quantū, Quærite dominū dum inueniri poteſt, in
uocate eum dum prope eſt. Derelinquat impius
uiam ſuā, & uir iniquus cogitatiōes ſuas, & reuer-
taẽ ad dominum, & miſerebiẽ eius, & ad deum no
ſtrum: quoniā multus eſt ad ignoſcendū. Et poſt
Eſa.56 uiginti uerſus, Hæc dicit dominus, Cuſtodite iu-

dicium, & facite iuſtitiam, quia iuxta eſt ſalus mea
ut ueniat, & iuſtitia mea ut reueleẽ. Beatus uir qui
facit hoc, & filius hominis qui apprehendit iſtud.
Cuſtodiens ſabbatum ne polluat illud, cuſtodiēs
manus ſuas ne faciat omne malū. Et poſt nō mul-
tum, Qui cōſolamini in dijs ſubter omne lignum
frondoſum, immolātes paruulos in torrētib. ſub-
ter imminētes petras. In partib. torrentis pars tua.
Hæc eſt ſors tua, Et ipſis obtuliſti libamen, obtuli
ſti ſacrificiū: Nunquid ſuper his non indignabor?
Item poſt aliquantum, Me etenim de die in diem Eſa.58
quærunt, & ſcire uias meas uolunt: quaſi gēs quæ
iuſtitiā fecerit, & quæ iudiciū dei ſui nō dereliquе
rit, Rogāt me iudicia iuſtitiæ appropinquare deo
uolunt. Quare ieiunauimus & nō aſpexiſti, humi
liauimus animas noſtras, & neſciſti? Ecce in die ie
iunij ueſtri inuenietur uolūtas ueſtra & omnes de
bitores ueſtros repetitis. Ecce ad lites & cōtentio
nes ieiunatis, & ꝑcutitis pugno impie. Nolite ie-
iunare ſicut uſq; ad hāc diem, ut audiaẽ in excelſo
clamor ueſter. Nunqd tale eſt ieiuniū quod elegi,
per diē affligere hominē animā ſuā? Nūquid con-
torquere quaſi circulū caput ſuū, & ſaccū & cine-
rem ſternere? Nūquid iſtud uocabis ieiuniū & diē
acceptabilē domino? Nōne hoc eſt magis ieiuniū
quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſol
ue faſciculos deprimētes, Dimitte eos qui confra-
cti ſunt liberos, & omne onus dirūpe. Frāge eſuri-
enti panē tuū, & egenos uagosq; induc in domū
tuā, Cum uideris nudū, ueſti eū, & carnē tuā ne de
ſpexeris. Et poſt, quartus uerſus, Si abſtuleris de
medio tui catenā, & deſieris digitū extēdere & lo
qui quod nō prodeſt. Cū effuderis eſurięti animā
tuam, & animā afflictā repleueris, Orieẽ in tene-
bris lux tua, & tenebræ tuæ erūt ſicut meridies, &
requiē tibi dabit dominus deus ſemꝑ. Et poſt mul
ta, Populus qui ad iracundiā ꝓuocat me, ante fa- Eſa.65
ciē meā ſemper: q immolāt in ortis, & ſacrificāt ſu
per lateres: q habitant in ſepulchris, & in delubris
idolorū dormiūt. Et poſt ſecundus uerſus, Qui di
cūt, recede à me, nō appropinques mihi, quia im-
mundus es. Iſti fumus erūt in furore meo, ignis ar
dens tota die. Ecce ſcriptū eſt coram me, Nō tace-
bo, ſed reddā & retribuā in ſinus eorū iniquitates
ueſtras, et iniquitates patrū ueſtrorum ſimul, dicit
dñs. Qui ſacrificauerūt ſuper mōtes et ſuꝑ colles,
exꝓbrauerūt mihi, & remetiar opus eorū primū
in ſinu eorū. Et poſt aliquos uerſus, Et uos, inqt,
qui dereliquiſtis dominū, qui obliti eſtis montem
ſanctū meū, qui ponitis fortunæ menſam, et libatis
ſuper eā: numerabo uos in gladio, et omēs in cęde
corruetis, ꝓ eo quod uocaui uos, & non reſpondi
ſtis, locutus ſum et nō attēdiſtis: et faciebatis ma-
lū in oculis meis, et quæ nolui elegiſtis. Et paulo-
poſt, Hęc dicit dñs Coelū ſedes mea, et terra ſcabel Eſa.66
lū pedū meorū. Quę eſt iſta domus ꝙ ædificabitis
mihi, & qs iſte locus quietis meæ? Omnia hæc ma
nus mea fecit, & facta ſunt uniuerſa iſta, dicit dñs.
Ad quē aūt reſpiciā, niſi ad pauperculū & cōtritū
ſpiritu, & tremētē ſermones meos? Et poſt ſextus
uerſus, Ego illuſiones eorū eligā, & quę timebant
adducam

adducam eis: quia uocaui & non erat qui reſpon-
deret, locutus ſum, & non audierunt, feceruntq;
malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt. Au
dite legem domini qui tremitis ad uerbũ eius. Di-
xerũt fratres ueſtri odientes uos & abijciẽtes pro
pter nomen meũ, Glorificetur dominus, & uide-
bimus in lætitia ueſtra, ipſi autem confundentur.

Ex Hieremia

Adhortantur peccatores ad pœnitentiam, taxanturq; falſi Prophetæ

AVdite uerbum domini domus Iacob & o-
mnes cognationes domus Iſrael. Hæc di-
cit dominus, Quid inuenerunt patres ueſtri in me
iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulaue
runt poſt uanitatem, & uani facti ſunt? Et poſt ali
quot uerſus, Hæreditatem meam poſuiſtis in abo
minationem: Sacerdotes nõ dixerunt, ubi eſt do-
minus? Et tenentes legem neſcierunt me, & paſto
res præuaricati ſunt in me, Et Prophetæ prophe-
tauerunt in Baal, & idola ſecuti ſunt. Et paulo-
poſt, Nunquid obliuiſcetur uirgo ornamenti ſui,
aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? Populus uero
meus oblitus eſt mei diebus innumeris. Quid ni-
teris bonam oſtẽdere uiam tuã ad quærẽdam dile
ctionẽ, quæ inſuper & malitias tuas docuiſti uias
tuas: & in alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum
pauperum & innocentum? Non in foſſis inueni
eos, ſed in omnibus quæ ſupra memoraui. Et di-
xiſti, Abſq; peccato & innocens ego ſum, & pro-
pterea auertatur furor tuus à me. Ecce ego iudi-
cio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccaui.
Quàm uilis es facta nimis, iterans uias tuas, & ab
Aegypto confunderis, ſicut confuſa es ab Aſſur:
Nam & ab iſta egredieris, & manus tuæ erunt ſu-
per caput tuũ, quoniã obtriuit dominus confidẽ-
Hiere. 3 tiam tuam. Et paulopoſt, Conuertimini filij reuer
tentes, dicit dominus, quia ego uir ueſter. Itẽ pau-
Hiere. 2 lopoſt, Si conuerteris Iſrael, conuertere ait domi-
nus, ad me conuertere. Si abſtuleris offendicula
tua à facie mea, nõ commoueberis: Et iurabis, ui-
uit dominus, in ueritate & in iudicio, & in iuſti-
tia, et benedicent eum gentes, ipſumq; laudabunt.
Et paulopoſt, Stultus populus meus me non co-
gnouit. Filij inſipientes ſunt, & uecordes, Sapien-
tes ſunt, ut faciant mala: bene autẽ facere neſcie-
Hiere. 5 runt. Et poſt aliquot uerſus, Circumite uias Hie-
ruſalẽ, et aſpicite & conſiderate, & quærite in pla-
teis eius, an inueniatis uirum facientem iudiciũ,
& quærentem fidem, et propitius ero ei. Quòd ſi
etiã, uiuit dominus, dixerint, et hoc falſo iurabũt:
Domine, oculi tui reſpiciunt fidẽ. Percuſſiſti eos,
& non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt acci
pere diſciplinã: Indurauerũt facies ſuas ſuper pe-
tram, noluerunt reuerti. Ego autem dixi, Forſitan
pauperes ſunt et ſtulti, ignorantes uiam domini et
iudiciũ dei ſui: Ibo igitur ad optimates, & loquar
eis, Ipſi enim cognouerunt uiam domini & iudi-
cium dei ſui. Et ecce magis hi ſimul confregerunt
iugum, ruperunt uincula. Et poſt aliquot uerſus,
Filij tui dereliquerunt me, & iurant in ijs qui non
ſunt dij. Saturaui eos, et mœchati ſunt, & in do-
mo meretricis luxuriabantur. Equi amatores, &
admiſſarij facti ſunt, unuſquiſq; ad uxorem proxi-
mi ſui hinniebat. Nunquid ſuper his nõ uiſitabo,

dicit dominus: & in gente tali non ulciſcetur ma-
A nus mea? Et poſt aliquot uerſus, Qui poſuit arenã
terminũ mari, præceptum ſempiternum quod nõ
præteribit: & cõmouebuntur & non poterunt, et
intumeſcent fluctus eius, & non tranſibunt illud.
Populo autem huic factum eſt cor incredulum, &
exaſperans. Receſſerunt et abierunt, et non dixe-
runt in corde ſuo, Metuamus dominum deũ no-
ſtrum. Et poſt paucos uerſus, Inuenti ſunt, inquit,
in populo meo impij, inſidiãtes quaſi aucupes, la-
queos ponentes, & pedicas ad capiendos uiros.
Sicut decipula plena auibus, ſic domus eorũ ple-
næ dolo. Ideo magnificati ſunt & dilatati, incraſſa
ti ſunt & impinguati: et prꝫterierũt ſermones me-
os peſſime. Cauſam pupilli nõ dixerũt, & iudiciũ
pauperum non iudicauerũt. Nunquid ſuper his
B non uiſitabo, dicit dominus, aut ſuper gẽtem hu-
iuſcemodi non ulciſcetur anima mea? Stupor &
mirabilia facta ſunt in terra. Prophetæ propheta
bant mendaciũ, et ſacerdotes applaudebant ma-
nibus ſuis, et populus meus dilexit talia. Quid igi
tur fiet in nouiſſimo eius? Et poſt aliquot uerſus,
Cui loquar & quem conteſtabor ut audiat? Ecce Hiere. 6
incircunciſæ aures eorum, & audire non poſſunt,
Ecce uerbũ domini factum eſt illis in opprobriũ,
et non ſuſcipiũt illud. Et paulopoſt, Audite uerbũ
domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas
has, ut adoretis dominũ, Hæc dicit dominus exer Hiere. 7
cituũ deus Iſrael, Bonas facite uias ueſtras et ſtu-
dia ueſtra, & habitabo uobiſcũ in loco iſto. Noli-
te confidere in uerbis mendacij, dicẽtes: Templũ
C domini, templũ domini, templũ domini eſt, Quo
niã ſi bene dixeritis uias ueſtras & ſtudia ueſtra, ſi
feceritis iudiciũ inter uirum et proximũ eius, ad-
uenæ et pupillo & uiduæ non feceritis calumniã,
nec ſanguinẽ innocẽtem effuderitis in loco hoc,
& poſt deos alienos non ambulaueritis in malum
uobiſmetipſis, habitabo uobiſcum in loco iſto, in
terra quã dedi patrib. ueſtris à ſeculo uſq; in ſecu-
lum. Ecce uos confiditis uobis in ſermonib. mẽda
cij, qui non proderũt uobis, furari, occidere, adul-
terare, iurare mẽdaciter, libare Baalim, et ire poſt
deos alienos quos ignoratis: Et ueniſtis & ſteti-
ſtis corã me in domo hac, in qua inuocatũ eſt no-
men meũ, et dixiſtis: Liberati ſumus, eo quod feceri-
mus omnes abominationes iſtas. Ergo ſpelũca la
D tronũ facta eſt domus iſta, in qua inuocatũ eſt no-
men meũ in oculis ueſtris? Ego ego ſum, ego ui-
di, dicit dominus. Ite ad locũ meũ in Silo, ubi ha-
bitauit nomẽ meum à principio, & uidete quæ fe-
cerim ei propter malitiã populi mei Iſrael. Et nũc
quia feciſtis omnia opera hæc, dicit dominus, &
locutus ſum ad uos, mane conſurgens & loquẽs,
et nõ audiſtis, & uocaui, & non reſpondiſtis: faciã
domui huic, in qua inuocatum eſt nomen meũ, &
in qua uos habetis fiduciã, & locum quẽ dedi pa-
trib. ueſtris, ſicut feci Silo: & proijciam uos à facie
mea, ſicut proieci omnes fratres ueſtros uniuer-
ſum ſemen Effraim. Tu ergo noli orare pro popu
lo hoc, nec aſſumas pro eis laudem & orationẽ, &
nõ obſiſtas mihi, quia nõ exaudiam te. Nõnne ui-

des quid iſti faciant in ciuitatibus Iuda, & in pla-
teis Hieruſalem? Filij colligūt ligna, et patres ſuc-
cendunt ignem, & mulieres cōſpergunt adipem,
ut faciant placentas reginæ cœli, & libēt dijs alie-
nis, et me ad iracūdiam prouocent. Nunquid me
ad iracundiam prouocant, dicit dominus? Nón-
ne ſemetipſos in confuſione uultus ſui? Et paulo-
Hiere. 8 poſt, Nunquid qui cadit, nō reſurget: & qui auer-
ſus eſt, nō reuertetur? Quare ergo auerſus eſt po-
pulus iſte in Hieruſalem auerſione contentioſa?
Apprehēderunt mēdacium, et noluerunt reuerti.
Attendi et auſcultaui, nemo quod bonum eſt lo-
quitur. Nullus eſt qui agat pœnitētiam ſuper pec-
cato ſuo, dicēs: Quid feci? Et poſt paucos uerſus,
Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex do-
mini nobiſcum eſt. Vere mēdacium operatus eſt
ſtilus mendax ſcribarum. Confuſi ſunt ſapientes,
perterriti & capti ſunt. Verbū enim domini pro-
iecerunt, & ſapiētia nulla eſt in eis. Et paulopoſt:
Hiere. 9 Quis dabit me in ſolitudine diuerſorū uiatorū, &
derelinquā populum meū, et recedam ab eis: quia
omnes adulteri ſunt & cœtus præuaricatorum, &
extenderunt linguā ſuam quaſi arcum mēdacij, et
nō ueritatis? Confortati ſunt in terra, quia de ma-
lo ad malū egreſſi ſunt, et me non cognouerūt di-
cit dominus. Vnuſquiſq; ſe à proximo ſuo cuſto-
diat, et in omni fratre ſuo non habeat fiduciā: quia
omnis frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis
amicus fraudulenter incedit, et uir fratrē ſuum de
ridebit, et ueritatem nō loquētur. Docuerūt enim
linguā ſuam loqui mendaciū, ut inique agerēt la-
borauerunt. Habitatio tua in medio doli, in dolo
renuerūt ſcire me, dicit dominus. Propterea hæc
dicit dominus exercituū, Ecce ego cōflabo et pro
babo eos, Quid enim aliud faciā à facie filiæ popu
li mei? Sagitta uulnerās lingua eorū, dolum locu-
ta eſt in ore ſuo: pacem cum amico ſuo loquit, &
occulte ponit inſidias. Nunquid ſuper his nō uiſi-
tabo dicit dominus: aut in gente tali nō ulciſcetur
anima mea? Et paulopoſt, Hæc dicit dñs, Nō glo
rietur ſapiens in ſapiētia ſua, et non glorietur for-
tis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in di-
uitijs ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire
& noſſe me, quia ego ſum dominus, qui facio mi-
ſericordiā & iudiciū et iuſtitiā in terra. Hæc enim
placet mihi ait dominus. Et poſt aliquot uerſus,
Hiere. 10 Hæc dicit dominus, Iuxta uias gentium nolite di-
ſcere, & à ſignis cœli nolite metuere quæ timent
gentes, quia leges populorum uanæ ſunt. Quia li-
gnum de ſaltu præcidit opus manus artificis in
aſcia. Argento et auro decorauit illud, clauis &
malleis compegit ut non diſſoluatur. In ſimilitu-
dinē plaſmæ fabricata ſunt, et non loquentur: por
tata tollentur, quia incedere non ualent. Nolite er
go timere ea, quia nec male poſſunt facere, nec be
ne. Non eſt ſimilis tui domine, magnus es tu, &
magnum nomen tuum in fortitudine. Quis nō ti-
mebit te ó rex gentium? Tuum eſt enim decus, et
inter cunctos ſapientes gentium, & in uniuerſis
regnis eorū nullus eſt ſimilis tui. Pariter inſipien-
tes & ſtulti probabuntur. Doctrina uanitatis eo-

rum lignum eſt. Argentum inuolutum de Tharſis
A affertur et aurum topazion opus artificis & ma-
nus ærarij. Hyacinthus et purpura indumentum
eorū, opus artificum uniuerſa hæc. Dominus autē
deus uerus eſt, ipſe deus uiuens, & rex ſempiter-
nus. Ab indignatione eius cōmouebitur terra, et
non ſuſtinebūt gentes cōminationem eius. Sic er
go dicetis eis: Dij, qui cœlos & terrā nō fecerunt,
pereāt de terra, et de his quæ ſub cœlo ſunt. Et ali-
quanto poſt, Hæc dicit dominus: Maledictus ho-
mo qui confidit in homine, et ponit carnem bra-
chiū ſuū, & à domino recedet cor eius. Erit enim Hiere. 17
quaſi myricæ in deſerto, et non uidebit cum uene
rit bonum, ſed habitabit in ſiccitate in deſerto in
terra ſalſuginis & inhabitabili. Benedictus uir qui
confidit in domino, & erit dominus fiducia eius,
B Et erit quaſi lignum quod tranſplantatur ſuper a-
quas, quod ad humorē mittet radices ſuas, et non
timebit cum uenerit æſtas: et erit folium eius uiri
de in tempore ſiccitatis. Non erit ſolicitū nec ali-
quando deſinet facere fructum. Et aliquāto poſt, Hiere. 22
Hæc dicit dominus, Facite iudiciū et iuſtitiam, et
liberate ui oppreſſum de manu calumniatoris. Et
aduenā, et pupillum, et uiduam nolite contriſtare,
neq; opprimatis inique: Et ſanguinē innocentem
ne effundatis in loco iſto. Et paulopoſt: Væ paſto Hiere. 23
ribus qui diſpergunt et dilacerant gregem paſcuę
meæ, dicit dominus. Ideo hęc dicit dominus deus
Iſrael ad paſtores qui paſcūt populum meū, Vos
diſperſiſtis gregem meū, et eieciſtis eos, et non ui-
ſitaſtis, Ecce ego uiſitabo ſuper uos malitiam ſtu-
C diorū ueſtrorū ait dominus. Item paulopoſt, Hæc
dicit dominus exercituum, Nolite audire uerba
Prophetarum qui prophetant uobis & decipiunt
uos, Viſionē cordis ſui loquuntur, non de ore do-
mini, Dicunt his qui blaſphemāt me, Locutus eſt
dominus, Pax erit uobis: & omni qui ambulat in
prauitate cordis ſui dixerunt: Non ueniet ſuper
uos malum. Quis enim affuit in conſilio domini?
Et poſt aliquos uerſus, Nō mittebam Prophetas
& ipſi currebant, nō loquebar ad eos, & ipſi pro-
phetabant. Si ſteniſſent in conſilio meo & nota fe
ciſſent uerba mea populo meo, auertiſſem utique
eos à uia ſua mala, et à peſſimis cogitatiōibus ſuis.
Et poſt paucos uerſus, Audiui quæ dixerunt Pro-
phetæ, prophetātes in nomine meo mendacium
D atq; dicentes, Somniaui, ſomniaui. Vſq; quò iſtud
eſt in corde Prophetarū uaticinātium mendaciū,
& prophetantiū ſeductiones cordis ſui, qui uolūt
facere ut obliuiſcatur populus meus nominis mei
propter ſomnia cordis ſui, quæ narrat unuſquiſq;
ad proximū ſuum, ſicut obliti ſunt patres eorum
nominis mei propter Baal? Propheta qui habet
ſomniū, narret ſomnium: & qui habet ſermonem
meū, narret ſermonē meū uere. Quid paleis ad tri
ticū, dicit dominus? Nunquid nō uerba mea ſunt
quaſi ignis, dicit dominus, & quaſi malleus conte
rens petram? Propterea ecce ego ad Prophetas,
ait dominus, qui furantur uerba mea unuſquiſq;
à proximo ſuo. Ecce ego ad Prophetas, ait domi-
nus, Qui aſſumunt linguas ſuas, & aiunt, dicit do-

minus

minus:& ecce ego ad ſomniãtes Prophetas men-
daciũ,ait dominus: Qui narrauerũt ea & ſeduxe-
runt populũ meũ in mẽdacio ſuo, & in miraculis
ſuis,cum ego nõ miſiſſem eos, nec mãdaſſem eis,
qui nihil ꝓfuerunt populo huic,dicit dñs.Et pau-
Hiere. 25 lopoſt,Et miſit dominus ad uos oẽs ſeruos ſuos
Prophetas cõſurgẽs diluculo mittensq́,& nõ au-
diſtis, neq; inclinaſtis aures ueſtras ut audiretis,
cũ diceret: Reuertimini unuſquiſq; à uia ſua ma-
la,& à peſſimis cogitationib.ueſtris: & habitabi-
tis in terra quã dedit dñs uobis & patrib. ueſtris à
ſeculo & uſq; in ſeculũ:Et nolite ire poſt deos alie
nos,ut ſeruiatis adoretisq́ eos,neq; me ad iracun-
diam prouocetis in operib. manuum ueſtrarũ, &
nõ affligã uos: Et non audiſtis me,dicit dominus.
Thren. 3 Et aliquanto poſt, Maledictus qui facit opus do-
mini fraudulẽter. Itẽ poſt aliquantum, Bonus eſt
dominus ſperantibus in eum, animę quærẽti illũ.
Bonũ eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare domini.
Bonũ eſt uiro cum portauerit iugũ ab adoleſcẽtia
ſua. Sedebit ſolitarius & tacebit, quia leuauit ſe
ſuper ſe. Ponet in puluere os ſuum,ſi forte ſit ſpes.
Dabit percutienti ſe maxillam,ſaturabitur oppro
brijs,quia non repellit in ſempiternum dominus.

Ex Ezechiele CVm autẽ pertranſiſſent ſeptem dies factum
eſt uerbũ domini ad me dicens: Fili homi-
nis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies
de ore meo uerbum, & annunciabis eis ex me.Si
me dicẽte ad impiũ, Morte morieris, non annun-
ciaueris ei, neq; locutus fueris ut auertatur à uia
ſua impia & uiuat, ipſe impius in iniquitate ſua
morietur, ſanguinẽ autẽ eius de manu tua requi-
ram.Si autem tu annunciaueris impio, & ille non
fuerit conuerſus ab impietate ſua, & à uia ſua im-
pia, ipſe quidem iniquitate ſua morietur, tu au-
tem animã tuam liberaſti. Sed & ſi conuerſus iu-
ſtus à iuſtitia ſua fecerit iniquitatẽ, ponã offendi-
culum corã eo, Ipſe morietur,quia non annuncia-
ſti ei.In peccato ſuo morietur, & non erunt in me-
moria iuſtitiæ eius quas fecit, ſanguinẽ uero eius
de manu tua requiram. Si autẽ annunciaueris iu-
ſto,ut non peccet iuſtus,& ille non peccauerit, ui
uens uiuet,quia annunciaſti ei,& animam tuam li
Ezech. 9 beraſti. Et poſt aliquantum, Et dixit dominus ad
eum, Tranſi per mediam ciuitatẽ in medio Hieru
ſalem,& ſigna Tau ſuper frontẽ uirorum gemen-
tium & dolentiũ ſuper cunctis abominationibus
quæ fiunt in medio eius.Et illis dixit audiente me,
Trãſite per mediam ciuitatẽ ſequẽtes eum, & per
cutite.Non parcat oculus ueſter,neq; miſereami-
ni,Senem,adoleſcẽtulum, & uirginẽ & paruulũ,
& mulierẽ interficite uſq; ad internecionem. Om
nem aũt ſuper quẽ uideritis Tau,ne occidatis, &
Ezech. 13 à ſanctuario meo incipite. Et aliquanto poſt, Pro
eo ꝙ mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter, quem
ego non contriſtaui,et cõfortaſtis manus impij ut
Ezech. 16 non reuerteretur à uia ſua mala & uiueret. Itẽ poſt
aliquãtum. Et hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis
tuæ, Superbia, ſaturitas panis, & abundantia,&
ocium ipſius,et filiarũ eius,et manũ egeno & pau
peri non porrigebant, & eleuatæ ſunt & fecerunt

abominationes corãme, & abſtuli eas ſicut uidi-
A ſti.Et poſt paululum: Vir ſi fuerit iuſtus,et fecerit Ezech. 18
iudicium & iuſtitiã,in montibus nõ comederit,et
oculos non leuauerit ad idola domus Iſrael, & u-
xorem proximi ſui non uiolauerit, & ad mulierẽ
menſtruatã nõ acceſſerit:et hominẽ non contriſta
uerit,pignus debitori reddiderit,per uim nihil ra-
puerit,panẽ ſuum eſuriẽti dederit,et nudum ope-
ruerit ueſtimẽto,ad uſuram non commodauerit,
& amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit
manũ ſuã,iudiciũ uerũ fecerit inter uirum et uirũ,
in præceptis meis ambulauerit,& iudicia mea cu-
ſtodierit ut faciat ueritatem,Hic iuſtus eſt,uita ui-
uet,ait dominus deus.Quòd ſi genuerit filium la-
tronẽ effundentem ſanguinẽ, & fecerit unum de
iſtis:& hæc quidẽ omnia non facientẽ,ſed in mon
B tibus comedentem,et uxorẽ proximi ſui polluen
tem,egenum & pauperem cõtriſtantem,rapientẽ
rapinas,pignus non reddẽtem, & ad idola leuan-
tem oculos ſuos,abominationes facientẽ, ad uſu-
ram dantẽ & amplius accipientẽ, nunquid uiuet?
Non uiuet. Cum uniuerſa deteſtanda hæc fecerit,
morte morietur: ſanguis eius in ipſo erit. Quod ſi
genuerit filiũ,qui uidens omnia peccata patris ſui
quæ fecit,timuerit,& non fecerit ſimile eis: ſuper
montes nõ comederit,& oculos ſuos non leuaue
rit ad idola domus Iſrael, & uxorẽ proximi ſui nõ
uiolauerit,et uirum nõ contriſtauerit,pignus non
retinuerit, & rapinam nõ rapuerit,panẽ ſuum eſu
rienti dederit,et nudũ operuerit ueſtimẽto,à pau-
peris iniuria auerterit manũ ſuam, uſurã & ſuper-
C abundantiam nõ acceperit, iudicia mea fecerit et
in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur
in iniquitate patris ſui, ſed uita uiuet. Pater eius
quia calumniatus eſt & uim fecit fratri, & malum
operatus eſt in medio populi ſui, ecce mortuus
eſt in iniquitate ſua. Et dicis, Quare non portabit
filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iu-
dicium & iuſtitiam operatus eſt, Omnia præce-
pta mea cuſtodiuit & fecit illa, uita uiuet. Anima
quæ peccauerit,ipſa morietur: Filius nõ portabit
iniquitatẽ patris, & pater non portabit iniquita-
tem filij.Iuſtitia iuſti ſuper eũ erit, & impietas im-
pij erit ſuper eũ.Si autẽ impius egerit pœnitentiã
ab omnibus peccatis ſuis quæ operatus eſt, & cu-
ſtodierit uniuerſa præcepta mea, & fecerit iudici-
D um & iuſtitiam,uita uiuet & non morietur. Om-
nium iniquitatũ eius quas operatus eſt non recor
dabor, In iuſtitia ſua quã operatus eſt uiuet. Nun-
quid uolũtatis meæ eſt mors impij, dicit dominus
deus,et nõ ut cõuertatur à uijs ſuis et uiuat? Si au-
tem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit ini-
quitatẽ ſecundũ omnes abominationes quas ope
rari ſolet impius, nunquid uiuet? Omnes iuſtitiæ
eius quas fecit nõ recordabũtur. In præuaricatio-
ne qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo quod
peccauit, in ipſis morieť. Et dixiſtis, Nõ eſt æqua
uia domini. Audite ergo domus Iſrael, Nunquid
uia mea non æqua, & nõ magis uiæ ueſtræ prauæ
ſunt? Cũ eñi auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fe-
cerit iniquitatẽ,morietur in eis. In iniuſtitia quam
operatus

operatus eſt morietur, Et cum auerterit ſe impius ab impietate ſua quā operatus eſt, & fecerit iudiciū & iuſtitiā, ipſe animā ſuā uiuificabit. Conſiderauit enim & auertit ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis quas operatus eſt, uita uiuet, & nō morietur. Et dicūt filij Iſrael, Nō eſt æqua uia domini. Nunquid uiæ meæ nō ſunt æquæ domus Iſrael, & non magis uiæ ueſtræ prauæ? Idcirco unūquenq; iuxta uias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait dn̄s deus, Cōuertimini & agite pœnitentiā ab omnib. iniquitatibus ueſtris, & non erit uobis in ruinā iniquitas. Proijcite à uobis omnes præuaricationes ueſtras in quibus præuaricati eſtis, & facite uobis cor nouum & ſpiritū nouū. Et quare moriemini domus Iſrael? Quia nolo mortē morientis dicit dominus
Ezech. 22 deus: Reuertimini & uiuite. Et aliquāto poſt, Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te ad effundendū ſanguinē. Patrē & matrē contumelijs affecerunt in te, aduenā calūniati ſunt in medio tui, pupillū & uiduā cōtriſtauerūt apud te. Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendū ſanguinē. Et ſuper mōtes comederūt in te, Scelus operati ſunt in medio tui. Verecūdiora patris diſcooperierūt in te, immunditiā menſtruatæ humiliauerūt in te, Et unuſquiſq; in uxorē proximi ſui operatus eſt abominationē, & ſocer nurum ſuam polluit nefarie. Frater ſororē ſuā filiam patris ſui oppreſſit in te. Munera acceperūt apud te ad effundendū ſanguinē, uſurā & ſuperabundantiā accepiſti, & auare proximos tuos calumniabaris, meiq; oblita es, ait dn̄s deus. Et poſt paululum, Et factū eſt uerbū domini ad me dicēs, Fili hominis dic ei, Tu es terra immūda & nō compluta in die furoris. Cōiuratio Prophetarū in medio eius. Sicut leo rugiēs capienſq; prædam, animā deuorauerūt, opes & preciū acceperūt, uiduas eius multiplicauerūt in medio illius. Sacerdotes eius contempſerūt legē meā, & polluerūt ſanctuaria mea. Inter ſanctū & prophanū nō habuerunt diſtantiā, & inter pollutū & immundū non intellexerūt. Et poſt duos uerſus, Principes eius in medio illius quaſi lupi rapiētes prædā, ad effundēdum ſanguinem, et ad perdēdas animas & auare ſectanda lucra, Prophetæ aūt eius liniebāt eos abſq; temperamento, uidētes uana, & diuinantes mēdaciū dicētes, Hæc dicit dominus deus, cū dominus non ſit locutus. Populi terræ calūniabantur calūniam, & rapiebāt uiolenter, egenū & pauperē affligebant & aduenā opprimebāt calumnia abſq; iudicio. Et quæſiui de eis uirū, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra ne diſperderem eam, et nō inueni, Et effudi ſuper eos indignationem meā et in igne iræ meæ cōſumpſi eos. Viam eorū in caput eorū reddidi, ait dominus deus. Et
Ezech. 33 aliquāto poſt, Et factū eſt uerbū domini ad me dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui & dices ad eos, Terra cū induxero ſuper eā gladiū, & tulerit populus terræ uirū unum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eū ſuper ſe ſpeculatorē: & ille uiderit gladiū uenientē ſuper terram, & cecinerit buccina, et annunciauerit populo: audiens autem
A quiſquis ille eſt ſonitū buccinæ, & nō ſe obſeruauerit, ueneritq; gladius & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit, Sonitum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit, ſanguis eius in ipſo erit. Si autē cuſtodierit, animā ſuam ſaluabit. Quod ſi ſpeculator uiderit gladiū uenientē, & nō inſonuerit buccina, et populus nō ſe cuſtodierit, ueneritq; gladius & tulerit de eis animā: ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinē autem eius de manu ſpeculatoris requirā, Et tu fili hominis ſpeculatorē dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonē, annūciabis eis ex me. Si me dicēte ad impiū, Impie, morte morieris: non fueris locutus ut ſe cuſtodiat impius à uia ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinē aūt eius de ma-
B nu tua requirā. Si autē annūciante te ad impiū, ut à uiijs ſuis cōuertatur, & nō fuerit cōuerſus à uia ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur, porrò tu animam tuā liberaſti. Tu ergo fili hominis, dic ad domū Iſrael, Sic locuti eſtis dicētes, Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus, quomō ergo uiuere poterimus? Dic ad eos, Viuo ego dicit dominus deus, Nolo mortē impij, ſed ut reuertat̃ impius à uia ſua mala & uiuat. Conuertimini à uijs ueſtris peſſimis, Et quare moriemini domus Iſrael? Tu itaq; fili hominis, dic ad filios populi tui, Iuſtitia iuſti nō liberabit eū in quacūq; die peccauerit: & impietas impij nō nocebit eum in quacunq; die cōuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus nō poterit uiuere in
C iuſtitia ſua, in quacunq; die peccauerit: etiam ſi dixero iuſto, q̄ uita uiuat, & cōfiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatē: omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradent̃, & in iniquitate ſua quā operatus eſt, in ipſa morietur. Si autē dixero impio, Morte morieris, & egerit pœnitentiā à peccato ſuo, feceritq; iudicium & iuſtitiā, pignus reſtituerit ille impius, rapinamq; reddiderit, in mādatis uitę ambulauerit, nec fecerit quicquā iniuſtum, uita uiuet & nō morief. Omnia peccata eius quæ peccauit nō imputabūtur ei. Iudiciū & iuſtitiā fecit, uita uiuet. Et dixerunt filij populi tui, Nō eſt æqui pōderis uia domini, & ipſorū uia iniuſta eſt. Cum enim receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua, feceritq; iniquitates, morietur in eis. Et cū receſſerit impius ab impietate ſua, fe-
D ceritq; iudiciū & iuſtitiam, uiuet in eis. Et dicitis, Nō eſt æqua uia dn̄i: unūquēq; iuxta uias ſuas iudicabo de uobis domus Iſrael. Et poſt aliquot uerſus, Et tu fili hominis, filij populi tui qui loquunt̃ de te iuxta muros & in oſtijs domorum, & dicunt unus ad alterū, uir ad proximū ſuū dicētes, Venite & audiamus qui ſit ſermo egrediens à domino. Et ueniūt ad te quaſi ingrediat̃ populus, & ſedent corā te populus meus, & audiūt ſermones tuos, et nō faciūt ea, q̄a in canticū oris ſui uertunt illos, & auaritiā ſuā ſequit̃ cor eorum, & es eis quaſi carmē muſicū quod ſuaui dulciq; ſono canit̃. Et audiunt uerba tua et nō faciunt ea: & cū uenerit quod prædicatū eſt, ecce enim uenit, tūc ſciēt quod Prophetes fuerit inter eos. Et factum eſt uerbum domini ad

ad me dicens: Fili hominis propheta de paſtori-
Ezech. 34 bus Iſrael, propheta & dices paſtoribus. Hæc di-
cit dominus deus, Væ paſtoribus Iſrael, qui pa-
ſcebant ſemetipſos. Nónne greges paſcũtur à pa
ſtoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebami-
ni, & quod craſſum erat occidebatis, gregem au-
tem meũ non paſcebatis. Quod infirmũ fuit non
conſolidaſtis, & quod ægrotũ nõ ſanaſtis. Quod
fractum eſt nõ alligaſtis, & quod abiectum eſt nõ
reduxiſtis, quod perierat non quæſiſtis, ſed cum
auſteritate imperabatis eis & cum potentia, Et di-
ſperſæ ſunt oues meę, eo ꝙ non eſſet paſtor. Et fa-
ctæ ſunt in deuorationẽ omniũ beſtiarum agri, et
diſperſæ ſunt: & errauerunt greges mei in cunctis
mõtibus & in uniuerſo colle excelſo: & ſuper o-
mnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei. Et
non erat qui requireret, Non erat, inquam, qui re
quireret. Propterea paſtores audite uerbũ domi-
ni, Viuo ego dicit dominus deus, quia pro eo ꝙ
facti ſunt greges mei in rapinam, & oues meæ in
deuorationẽ omniũ beſtiarum agri, eo ꝙ nõ eſſet
paſtor, Neq; enim quæſierũt paſtores gregẽ meũ,
ſed paſcebãt paſtores ſemetipſos, & greges meos
non paſcebant, Propterea paſtores audite uerbũ
domini, Hæc dicit dominus deus, Ecce ego ipſe
ſuper paſtores, requirã gregem meũ de manu eo-
rum, & ceſſare eos faciam ut ultra nõ paſcant gre-
gem, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos. Et
liberabo gregem meũ de ore eorum & non erit
eis ultra in eſcam. Et poſt aliquãtum, Vos autem
greges mei, hæc dicit dominus deus, Ecce ego iu-
dico inter pecus & pecus, arietũ et hircorũ. Nón-
ne ſatis uobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper
& reliquias paſcuarũ ueſtrarum conculcatis pe-
dibus ueſtris, & cum puriſſimã aquam biberitis,
reliquã pedibus ueſtris turbatis: & oues meæ his
quæ conculcata pedibus ueſtris fuerãt, paſceban-
rur: & quæ pedes ueſtri turbauerãt, hęc bibebant.
Propterea hæc dicit dominus deus ad eos, Ecce
ego ipſe iudico inter pecus pingue & macilẽtum,
pro eo ꝙ laterib. et humeris impingebatis & cor-
nibus ueſtris uentilabatis omnia infirma pecora
donec diſpergerentur foras. Et poſt aliquantum,
Ezech. 45 Hæc dicit dominus deus, Sufficiat uobis princi-
pes Iſrael, iniquitatẽ & rapinas intermittite, & iu-
dicium, & iuſtitiam facite, & ſeparate confinia ue
ſtra à populo meo dicit dominus deus. Statera iu-
ſta, & Ephi iuſtum erit uobis, & batus iuſtus.

Iſta de libris poſuimus, quos & Iudæi canoni-
cos habẽt, in quibus eorũ inuenimus quæ huic o-
peri cõuenerint. Sed nõ ſunt omittẽdi & hi quos
quidem ante ſaluatoris aduentũ cõſtat eſſe cõſcri
ptos, ſed eos nõ receptos à Iudæis, recepit tamen
eiuſdẽ ſaluatoris eccleſia. In his ſunt duo qui Salo
monis à pluribus appellantur, propter quandam,
ſicut exiſtimo, eloquij ſimilitudinẽ: Nam Salomo
nis non eſſe, nihil dubitant quiq; doctiores. Nec
tamen eius qui ſapientiæ dicitur quis nã ſit autor
apparet. Illum uero alterum, quem uocamus Ec-
cleſiaſticum, ꝙ Ieſus quidã ſcripſerit, qui cogno-
minatur Sirach, conſtat inter eos qui eundem li-
brum totum legerunt. De libro ergo Sapiẽtiæ
A iſta huic operi congruere uiſa ſunt.

Dilligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Senti- Ex libro Sapientiæ
te de domino in bonitate, & in ſimplicitate
cordis quærite illum. Quoniam inuenitur ab his
qui non tentant illum, Apparet autem eis qui fidẽ
habẽt in illum. Peruerſæ enim cogitationes ſepa-
rant à deo, Probata aũt uirtus corripit inſipientes.
Quoniã in maleuolã animã nõ introibit ſapiẽtia,
nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Sãctus
em̃ ſpiritus diſciplinæ effugiet fictũ, & auferet ſe à
cogitationib. quę ſunt ſine intellectu, et corripiet̃
à ſuperueniẽte iniquitate. Benignus eſt em̃ ſpiri-
tus ſapiẽtiæ, et nõ liberabit maledictũ à labijs ſuis:
quoniam renũ illius teſtis eſt deus, et cordis eius
ſcrutator eſt uerus & linguę illius auditor. Quoni
B am ſpiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ, & hic q cõti-
net om̃ia ſciẽtiam habet uocis. Propter hoc qui lo
quit̃ iniqua, nõ poteſt latere, ſed nec præteriet il-
lum corripiẽs iudiciũ. In cogitationibus em̃ impij Sapien. 9
interrogatio erit, ſermonũ aũt illius auditio ad do
minum ueniet, ad correptionem iniquitatũ illius.
Quoniã auris cœli audit om̃ia, & tumultus mur-
murationũ non abſcondet̃. Cuſtodite ergo uos à
murmuratiõe quæ nihil ꝓdeſt, & à detractiõe par
cite linguę, Quoniã reſpõſum obſcurũ in uacuum
nõ ibit. Os aũt ꝗd mentit̃, occidit animã. Et paulo
poſt: Qui cõfidũt in illũ, intelligẽt ueritatẽ: & fide
les in dilectiõe acqeſcẽt illi, quia donũ & pax eſt e
lectis illius. Impij aũt ſecũdũ quæ cogitauerũt, cor
reptionẽ habebũt, qui neglexerũt iuſtitiã, & à do
C mino receſſerũt. Sapientiã enim & diſciplinã qui
abijcit, infelix eſt. Et poſt ſex uerſus, Quoniam fe-
lix ſterilis & incoinquinata, quæ neſciuit thorum
in delicto, Habebit fructũ in reſpectiõe animarũ,
Et ſpado qui nõ operatus eſt per manus ſuas ini-
quitatẽ, nec cogitauit aduerſus dominũ nequiſſi-
ma. Et poſt aliquantũ, Audite ergo reges & intel- Sapien. 6
ligite, diſcite iudices finiũ terræ iuſtitiam. Prębete
aures uos qui continetis multitudines, & placetis
uobis in turbis nationũ, Quoniã data eſt à dño po
teſtas uobis, & uirtus ab altiſſimo qui interroga-
bit opera ueſtra, & in cogitationibus ſcrutabit̃.
Quoniã cũ eſſetis miniſtri regni ipſius, non recte
iudicaſtis, neq; cuſtodiſtis legẽ iuſtitiæ, neq; ſecũ-
dũ uoluntatẽ dei ambulaſtis. Horrẽde & cito ap-
D parebit uobis, quoniã iudiciũ duriſſimũ in his qui
præſunt fiet. Exiguo em̃ concedet̃ miſericordia,
potẽtes autẽ potẽter tormẽta patiẽtur. Non enim
ſubtrahit perſonã cuiuſquã dominus, nec reuere-
bitur magnitudinẽ cuiuſquã. Quoniã puſillum et
magnũ ipſe fecit, & æqualiter illi cura eſt ꝓ omni
bus. Fortioribus aũt fortior inſtat cruciatus. Ad
uos aũt mali reges ſunt hi ſermones mei, ut diſca-
tis ſapientiã, & nõ excidatis. Qui enim cuſtodie-
rint iuſtitiã, iuſte iuſtificabuntur: & qui didicerint
iſta, inueniẽt quid reſpõdeant. Cõcupiſcite ergo
ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſcipli
nã. Clara eſt em̃ & quæ nunq; marceſcat ſapiẽtia,
& facile uidet̃ ab his qui diligunt eã, & inuenitur
ab his qui quærũt illam. Præoccupat qui ſe concu
piſcunt

piſcunt, ut illis ſe priorem oſtendat. Qui de luce
uigilauerit ad illam, nõ laborabit, aſſidentẽ enim
illam inueniet foribus ſuis, Cogitare enim de illa
ſenſus eſt conſummatus. Et qui uigilauerit ꝓ illa,
cito erit ſecurus, Quoniã dignos ſe ipſa circumit
quærens, & in uijs oſtẽdet ſe illis hilariter, & in o-
mni prouidentia occurrit illis. Initiũ enim illius ue
riſſima eſt diſciplinæ cõcupiſcẽtia. Cura ergo di-
ſciplinæ dilectio eſt: & dilectio cuſtoditio legũ il-
lius eſt. Cuſtoditio aũt legũ confirmatio incorru-
ptionis eſt, incorruptio aũt facit eſſe ꝓximũ deo.
Cõcupiſcẽtia itaq; ſapientię deducit ad regnũ per
petuũ. Si ergo delectamini ſedibus & ſtẽmatibus
reges populi, diligite ſapientiã ut in perpetuũ re-
Sapien. 8 gnetis. Et paulopoſt, Et ſi iuſtitiã quis diligit, labo
res huius magnas habent uirtutes. Sobrietatem
enim & ſapientiã docet & iuſtitiã & uirtutẽ, qui-
bus utilius nihil in uita hominibus. Nũc iã de li-
bro qui Eccleſiaſticus dicitur ponẽda ſunt quę ui
dent. De quo hic etiam ea dixiſſe deputer, quæ de
Prouerbiorũ libro ſum prelocutus, ꝗuis in iſto Ec
cleſiaſtico plura repererim huic operi neceſſaria.

Ex Eccleſiaſtico Eccli 1 TImor domini ſcientiæ religioſitas. Religioſi
tas cuſtodiet & iuſtificabit cor, iucunditatẽ
atq; gaudium dabit. Timenti dominũ bene erit, &
in diebus cõſummationis illius benedicetur. Ple-
nitudo ſapiẽtiæ eſt timere deũ, & plenitudo à fru-
ctibus illius. Et poſt duos uerſus, Corona ſapiẽtiæ
timor domini. Et poſt quatuor uerſus. Radix ſa-
pientiæ eſt timere deũ, Rami enim illius longæui.
In theſauris ſapientiæ intellectus eſt, & ſciẽtia &
religioſitas, Execratio autẽ peccatoribus ſapien-
tia. Timor dei expellit peccatũ. Nã qui ſine timo-
re eſt, nõ poteſt iuſtificari, Iracundia enim animo-
ſitatis illius, ſubuerſio illius eſt. Sapiens uſq; in tẽ-
pus ſuſtinebit patiens, & poſtea reditio iucũdita-
tis. Bonus ſenſus uſq; in tempus abſcondit uerba
illius, & labia multorum enarrabũt ſenſum illius.
Concupiſcẽs ſapientiã, ſerua iuſtitiã: & deus præ-
bebit illã tibi. Sapientia enim & diſciplina timor
domini, & quod beneplacitũ eſt illi, fides & man-
ſuetudo, & adimplebit theſauros tuos. Nõ ſis in-
credibilis timori domini, & ne acceſſeris ad illum
duplici corde. Ne fueris hypocrita in conſpectu
hominũ, & non ſcandalizeris labijs tuis. Attende
in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ con-
fuſionẽ: & reuelet deus abſcondita tua, & in me-
dio ſynagogæ elidat te. Quoniam acceſſiſti mali
gne ad dominũ, & cor tuũ plenũ eſt dolo & falla-
Eccli 2 cia. Fili accedẽs ad ſeruitutem dei, ſta in timore &
iuſtitia, & præpara animã tuam ad tentationẽ, &
deprime cor tuũ & ſuſtine. Declina aurẽ tuam, &
excipe uerba intellectus, & ne feſtines in tempus
obductionis. Suſtine ſuſtẽtationem dei, cõiunge-
re deo & ſuſtine, ut creſcat in nouiſſimo uita tua.
Omne quod tibi applicitũ fuerit, accipe: & in do-
lore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe,
Quoniã in igne probat̃ aurum & argentum, ho-
mines uero receptibiles in camino humiliationis.
Crede deo, & recuperabit te, & dirige uiam tuam
& ſpera in illũ. Serua timorẽ illius, & in illo uete-
raſce. Metuẽtes dñm ſuſtinete miſericordiã eius,
A & non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis
dñm, credite illi, & non euacuabit̃ merces ueſtra.
Qui timetis dominum, ſperate in illum, & in ob-
lectatione ueniet uobis miſericordia. Qui timetis
deum, diligite illum, & illuminabunt̃ corda ue-
ſtra. Reſpicite filij nationes hominum, & ſcitote
quis ſperauit in dño, & confuſus eſt? permanſit in
mandatis eius, & derelictus eſt? et quis illum inuo
cauit, & deſpexit illum? Quoniam pius & miſeri-
cors eſt deus, & remittet in tempore tribulationis
peccata omnib. exquirentibus ſe in ueritate. Væ
duplici corde & labijs ſceleſtis & manib. maleſa-
ciẽtibus, et peccatori terrã ingredienti duab. uijs.
Væ diſſolutis corde, qui nõ credũt deo, ideo non
proteguntur ab eo. Væ his qui perdiderunt ſuſti-
B nentiã, qui dereliquerũt uias rectas, et diuerterũt
in uias prauas. Et quid facietis cum inſpicere cœ-
perit deus? Qui timent dominũ, non erũt incredi-
biles uerbo illius: et qui diligunt illũ, cõſeruabunt
uiam illius. Qui timent dñm, inquirent quæ bene
placita ſunt illi, & qui diligunt eũ, replebunt̃ lege
ipſius. Qui timent dominum, præparabunt corda
ſua, et in conſpectu illius ſanctificabũt animas ſu-
as. Qui timẽt dominum, cuſtodiunt mandata illi-
us, et patientiã habebũt uſq; ad inſpectionẽ illius,
dicentes: Si pœnitentiã non egerimus, incidemus
in dei manus, & non in manus hominũ. Secundũ
enĩ magnitudinẽ illius, ſic et miſericordia ipſius
cum ipſo. Filij ſapientiæ eccleſia iuſtorum, & nati Eccli 3
illorum obedientia et dilectio. Iudicium patris au
C dite filij dilecti, & ſic facite ut ſalui ſitis. Et poſt du
os uerſus, Qui diligit deum, exorabit pro peccatis
ſuis, & continebit ſe ab illis. In oratione dierum
exaudiet̃. Et ſicut qui theſaurizat, ita et qui hono-
norificat matrẽ ſuã. Qui honorificat patrẽ, iucun-
dabit̃ in filijs. Qui honorat patrẽ ſuum, uita uiuet
longiore: & qui obaudit patri, refrigerabit matrẽ.
Qui timet deũ, honorat parentes: et quaſi domi-
nis ſeruiet his qui ſe genuerũt, in opere & ſermo-
ne et omni patientia. Honora patrem tuum, ut ſu-
perueniat tibi benedictio à dño. Et poſt tres uer-
ſus, Ne glorieris in contumelia patris tui. Et poſt
tres uerſus, Fili, ſuſcipe ſenectã patris tui, et ne cõ-
triſtes eũ in uita illius. Et ſi defecerit ſenſu, ueniam
da, et ne ſpernas eũ in tua uirtute. Et poſt quatuor
D uerſus. Quàm malæ famæ eſt qui derelinquit pa-
trẽ, & eſt maledictus à deo qui exaſperat matrem.
Fili in mãſuetudine opera tua perfice, et ſuper ho-
minũ gloriã diligeris. Quanto magnus es humilia
te in omnibus, et corã deo inuenies gratiã. Quoni
am magna potẽtia dei ſolius, et ab humilib. hono-
rat̃. Altiora te ne quęſieris, & fortiora te ne ſcru-
tatus fueris. Sed quæ præcepit tibi deus, illa cogi-
ta ſemper. Et in plurib. operibus eius ne fueris cu-
rioſus, nõ enim eſt tibi neceſſariũ ea quæ abſcõdi-
ta ſunt uidere oculis tuis. Et poſt tres uerſus, Mul-
tos enĩ implanauit ſuſpitio eorũ, & in uanitate de
tinuit ſenſus illorum. Cor durum male habebit in
nouiſſimo, et qui amat periculum, in illo peribit.
Cor ingrediẽs duas uias, nõ habebit ſucceſſus, &
prauicordius

prauicordius in illis ſcandalizabit. Cor nequam
grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad
peccandū. Et poſt duos uerſus, Cor ſapiens intelli
gitur in ſapiētia, & auris bona audiet cū omni cō-
cupiſcentia ſapientiā. Sapiens cor & intelligibile
abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſuc-
ceſſus habebit. Ignē ardentem extinguet aqua, &
eleemoſyna reſiſtet peccatis, & deus proſpector
eius, qui reddit gratiā. Meminit in poſterum, et in
tempore caſus tui inueniet firmamentū. Fili elee-
moſynam pauperis ne fraudes, & oculos tuos ne
tranſuertas à paupere. Animā eſuriētem ne deſpe
Eccl. 4 xeris, & non exaſperes pauperem inopia ſua. Cor
inopis ne afflixeris, & ne protrahas datū anguſti-
anti. Rogationē cum tribulatione ne abijcias, &
nō auertas faciem tuā ab egeno. Ab inope nō au-
feras oculos tuos propter iram, & non relinquas
quærentibus tibi retro maledicere. Maledicentis
enim tibi in amaritudine animæ exaudieť depre-
catio illius. Exaudiet aūt eum qui fecit illum. Cō-
gregationi pauperū affabilē te facito, & presbyte
ro humilia animā tuam, & magnati humilia caput
tuum. Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuā, &
redde debitum tuū, et reſpōde illi pacifica in man
ſuetudine. Libera eū qui iniuriā patitur de manu
ſuperbi, et nō acidè feras in anima tua. In iudican-
do eſto miſericors pupillis ut pater, & ꝓ uiro ma-
tri illorū, et eris uelut filius altiſſimi obaudiens, &
miſerebitur tui magis ꝙ mater. Sapientia filijs ſuis
uitā inſpirauit, et ſuſcipit inquirentes ſe, et præibit
in uia iuſtitiæ. Et qui illam diligit, diligit uitam, &
qui uigilauerint ad illam, complectētur placorem
eius. Qui tenuerint illam, uitam hæreditabunt, &
quò introibit benedicet deus. Qui ſeruiūt ei, obſe
quentes erūt ſancto, et eos qui diligunt illam, dili
git deus, Qui audit illā, iudicat gētes, et qui intue-
tur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei,
hæreditabit illam, & erūt in cōfirmatione creatu-
ræ illorū. Quoniā in tentatione ambulat cū eo, &
in primis elegit eū. Timorem et metū & probatio
nem inducet ſuper illū, et cruciabit illum in tribu-
latione doctrinæ ſuæ, donec tentet illum in cogi-
tationib. illius, & credat animæ illius. Et firmabit
illum, & iter adducet directum ad illū, & denuda-
bit abſcōdita ſua illi, et theſaurizat ſuper illū ſciē-
tiam & intellectum iuſtitiæ. Si autē oberrauerit,
derelinquet illū, et tradet eū in manus inimici ſui.
Fili, conſerua tempus, et deuita à malo. Pro anima
tua non cōfundaris dicere uerū. Eſt enim cōfuſio
adducens peccatū, & eſt confuſio adducēs gloriā
et gratiam. Ne accipies faciem aduerſus faciē tuā,
nec aduerſus animā tuā mendacium. Nō reuerea
ris proximū tuum in caſu ſuo, nec retineas uerbū
in tempus ſalutis. Non abſcondas ſapientiā tuam
in decore eius, In lingua enim agnoſcitur ſapien-
tia & ſenſus, & ſcientia & doctrina in uerbis ueri-
tatis, et firmamētum in operibus iuſtitiæ. Nō con-
tradicas ueritati ullo modo, et de mendacio ineru
ditiōis tuæ cōfundere. Nō cōfundaris cōfiteri pec
cata tua, et ne ſubijcias te homini ꝓ peccato. Noli
reſiſtere contra faciē potentis, nec coneris contra

ictum fulminis. In iuſtitia agonizare pro anima
A tua, & uſq; ad mortē certa pro iuſtitia, et deus ex-
pugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus eſſe
in lingua tua, et inutilis & remiſſus in operibus tu
is. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens do-
meſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi. Non
ſit porrecta manus tua ad accipiendum et ad dan-
dum collecta. Noli attendere ad poſſeſſiones ini-
quas, et ne dixeris, Eſt mihi ſufficiens uita. Nihil
enim proderit in tēpore uindictæ et obductionis.
Non ſequaris concupiſcentiam cordis, et ne dixe
ris, Quomodo potui, aut quis me ſubijciet ꝓpter
facta mea? Deus enim uindicās uindicabit. Et ne
dixeris, Peccaui, et quid accidit mihi triſte? Altiſ-
ſimus eñ eſt patiens redditor. De propitiatu pec-
catorū noli eſſe ſine metu. Neq; adijcias peccatū
B ſuper peccatum, & ne dicas: Miſeratio dei magna
eſt, Multitudinis peccatorū meorum miſerebitur.
miſericordia enim & ira ab illo cito proximat, &
in peccatores illius reſpicit ira. Non tardes con-
uerti ad dominū, et ne differas de die in diē. Subi-
to enim uenit ira illius, & in tempore uindictę diſ-
perdet te. Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis, ni-
hil enim proderunt tibi in die obductionis et uin
dictæ. Non uentiles te in omni uento, & non eas
in omni uia. Sic enim peccator probatur duplici
lingua. Eſto firmus in uia dei, et in ueritate ſenſus
tui et ſcientia, & proſequatur te uerbum pacis &
iuſtitiæ. Eſto manſuetus ad audiēdum uerbū dei,
ut intelligas, et cum ſapientia feras reſponſum ue-
rum. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo: ſin
C autem, ſit manus ſuper os tuum, ne capiaris uer-
bo indiſciplinato & confundaris. Honor & glo-
ria in ſermone ſenſati, lingua uero imprudentis
ſubuerſio eſt ipſius. Non appelleris ſuſurro in ui-
ta tua, et in lingua tua ne capiaris et confundaris.
Super furem enim eſt cōfuſio, et pœnitētia, et de-
notatio peſſima ſuper bilinguem. Suſurratori au-
tem odium et inimicitia & cōtumelia. Iuſtifica pu
ſillum et magnū ſimiliter. Noli fieri pro amico ini- Eccli 6
micus proximo. Improperiū et contumeliam ma-
lus hæreditabit, & omnis peccator inuidus et bi-
linguis. Non te extollas in cogitatione animæ tuę
uelut taurus, ne forte elidatur uirtus tua per ſtul-
titiā. Et poſt ſeptē uerſus, Multi pacifici ſint tibi,
et cōſiliarij ſint tibi unus de mille. Si poſſides ami
D cum, in tentatione poſſide eū, & non facile credas
illi temetipſum. Eſt enim amicus ſecundū tempus
ſuū, & non permanebit in die tribulationis. Et eſt
amicus qui egreditur ad inimicitiā, & eſt amicus
qui odiū & rixam et cōuitia denudabit. Eſt autem
amicus ſocius menſæ, non permanebit in die ne-
ceſſitatis. Amicus ſi permanſerit fixus, erit tibi
quaſi coæqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter
aget. Si humiliauerit ſe contra te, et à facie tua ab-
ſconderit ſe, unanimē habebis amicitiam bonam.
Ab inimicis tuis ſeparare, & ab amicis tuis atten-
de. Amicus fidelis protectio fortis: qui autē inue-
nit illum, inuenit theſaurū. Amico fideli nulla eſt
cōparatio, & non eſt digna comparatio auri et ar-
genti contra bonitatē fidei illius. Amicus fidelis,

medicamẽtum uitæ et immortalitatis: Et qui me-
tuunt dominũ, inueniunt illum. Qui timet deum A
æque habebit amicitiã bonam, quoniã ſecundum
illum erit amicus illius. Fili à iuuentute tua exci-
pe doctrinã, et uſq; ad canos inuenies ſapienriam.
Quaſi is qui arat & ſeminat accede ad illam, & ſu-
ſtine bonos fructus illius. Et in opere em̃ illius exi
guo laborabis, et cito edes de generatiõib. illius.
Quàm aſpera eſt nimium ſapiẽtia indoctis homi-
nibus, et non permanebit in illa excors. Quaſi la-
pidis uirtus probatio erit in illis, & non demora-
buntur proijcere illã. Et poſt duos uerſus, Quibus
autẽ agnita eſt, permanẽt uſq; ad conſpectum dei.
Audi fili et accipe cõſilium intellectus, et ne abij-
cias cõſilium meum. Inijce pedem tuũ in cõpedes
illius, et in torquem eius collum tuũ. Subijce hu-
merũ tuum, & porta illam, et non acidieris uincu- B
lis eius. In omni animo tuo accede ad illã, & in o-
mni uirtute tua ſerua uias eius. Inueſtiga illam &
manifeſtabitur tibi, et continens factus ne dereli-
queris eam, In nouiſſimis enim inuenies requiem
in ea, et cõuertetur tibi in oblectatiouẽ, Et erũt ti-
bi compedes in protectionẽ fortitudinis & baſes
uirtutis, et torques illius in ſtolam gloriæ. Et poſt
quatuor uerſus, Fili ſi attenderis mihi, diſces eam:
& ſi accõmodaueris animã tuam, ſapiẽs eris: Et ſi
inclinaueris aurẽ tuam, excipies doctrinã: et ſi di-
lexeris audire, ſapiens eris. In multitudine presby
terorũ prudẽtium ſta, et ſapientiæ illorũ ex corde
cõiungere, ut omnẽ narrationẽ dei poſſis audire,
et prouerbia laudis ne effugiãt te. Et ſi uideris ſen-
ſatum, euigila ad illũ, et gradus oſtiorũ illius exte- C
rat pes tuus. Cogitatũ habe in præceptis dei, et in
mandatis illius maxime aſſiduus ſta: et ipſe dabit
Eccli 7 cor tibi, et concupiſcẽtia ſapiẽtiæ dabitur tibi. No
li facere mala, et non te apprehendent. Diſcede ab
iniquo, et deficient mala abs te. Nõ ſemines mala
in ſulcis iniuſtitię, et non meres ea in ſeptuplũ. No
li quęrere ab homine ducatũ, neq; à rege cathedrã
honoris. Nõ te iuſtifices ante deũ, quoniam agni-
tor cordis ipſe eſt. Et penes regẽ noli uelle uideri
ſapiẽs. Noli quærere fieri iudex, niſi ſi uales uirtu-
tem irrũpere iniquitatis: ne forte extremiſcas fa-
ciẽ potẽtis, et ponas ſcandalũ in agilitate tua. Nõ
pecces in multitudinem ciuitatis, nec te immittas
in populũ, neq; alliges duplicia peccata: nec enim
in uno eris immunis. Noli eſſe puſillanimis in ani D
ma tua. Exorare, & facere eleemoſynam nõ deſpi-
cias. Ne dicas, In multitudine munerũ meorũ re-
ſpiciet domious, & offerente me deo altiſſimo ſu-
ſcipiet munera mea. Nõ irrideas hominẽ in ama-
ritudine animæ: Eſt enim qui humiliat & exaltat
deus. Noli amare mendaciũ aduerſus fratrẽ tuum,
neq; in amicũ ſimiliter facias. Noli uelle mẽtiri o-
mne mendaciũ, aſſiduitas em̃ illius non eſt bona.
Noli uerboſus eſſe in multitudine presbyterorũ.
Et poſt aliquos uerſus, Nõ lædas ſeruũ operãtem
in ueritate, neq; mercenariũ dantẽ animã ſuã. Ser-
uus ſenſatus dilectus quaſi anima tua, nõ defrau-
des illũ libertate, neq; inopẽ relinquas illũ. Et poſt
duos uerſus, Filij tibi ſunt, erudi illos: pecora tibi
ſunt, attende illis. Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illa-
rum: nõ oſtẽdas hilarem faciẽ tuam ad illas. Trade
filiã, & grande opus feceris, & homini ſenſato da
illã. Mulier ſi eſt tibi ſecũdum animã tuã, ne proij-
cias illã, & odibili nõ credas te in toto corde. Ho-
nora patrẽ tuum, & gemitus matris tuę ne obliui-
ſcaris. Memẽto em̃, quoniã niſi per illos natus nõ
fuiſſes, & retribue illis quomõ illi tibi. In tota ani-
ma tua time deũ, & ſacerdotes illius ſanctifica. In
omni uirtute dilige deum qui te fecit, et miniſtros
eius non derelinquas. Honora deũ ex tota anima
tua, & honorifica ſacerdotes. Et poſt ſex uerſus,
Et pauperi porrige manũ tuã, ut perficiatur bene-
dictio tua: gratia datus in conſpectu omnis uiuen
tis, & à mortuo non prohibeas gratiam. Nõ deſis
plorantibus in cõſolatione, & cũ lugentib. ambu-
la. Nõ te pigeat uiſitare infirmũ, ex his enim in di-
lectione firmaberis. In omnibus operibus tuis me
morare nouiſſima, & in æternũ nõ peccabis. Non Eccli 8
litiges cũ homine potente, ne forte incidas in ma-
nus illius. Nõ contẽdas cum homine locuplete, ne
forte cõtra te cõſiſtat litẽ tibi, Multos enim perdi-
dit aurũ, & uſq; cor regũ extẽdit & cõuertit. Non
litiges cũ homine linguoſo, et nõ ſtrues in ignẽ il
lius ligna. Et poſt duos uerſus, Ne deſpicias ho-
minẽ auertẽtem ſe à peccato, neq; improperes ei,
Memẽto, quoniã om̃es ſumus in correptione. Ne
ſpernas hominem in ſua ſenecta, etenim ex nobis
ſeneſcunt. Ne deſpicias narrationẽ presbyterorũ
ſapientiũ, & in prouerbijs illorũ cõuerſare: Ab ip
ſis enim diſces doctrinã intellectus, & ſeruire ma-
gnatis ſine querela. Non te prætereat narratio ſe-
niorũ, & ipſi enim didicerũt à patribus ſuis: Quo-
niã ab ipſis diſces intellectum, & in tẽpore neceſ-
ſitatis reſpõſum. Et poſt aliquos uerſus. Cũ fatuis
ne conſilium habeas: nõ em̃ poterunt diligere, niſi
quæ ipſis placẽt. Corã extraneo ne facias cõſiliũ,
neſcis enim quid pariet. Et poſt duos uerſus, Non
zeles mulierẽ ſinus tui. Et poſt ſeptẽ uerſus, Vir- Eccli 9
ginẽ ne cõcupiſcas, ne forte ſcãdalizeris in deco-
re eius. Non des fornicarijs animam tuam in ullo,
ne perdas te & hæreditatẽ tuam. Et poſt duos uer
ſus, Auerte faciem tuam à muliere compta, et non
circũſpicias ſpeciẽ alienã. Et poſt aliquos uerſus,
Ne derelinquas amicũ antiquũ, nouus enim non
erit ſimilis illi. Vinũ nouum, amicus nouus: uete-
reſcat, & cum ſuauitate bibes illud. Nõ zeles glo-
riã & opes peccatoris: non enim ſcis quæ futura
ſit ipſius ſubuerſio. Non placeat tibi iniuria iuſto-
rum. Et poſt duos uerſus, Longe abeſto ab homi-
ne poteſtatem habẽte occidẽdi, et non ſuſpicabe-
ris timorẽ mortis. Et ſi acceſſeris ad illũ, noli ali-
quid cõmittere, ne forte auferat uitam tuã. Et poſt
quatuor uerſus, Et cum ſapientibus & prudenti-
bus tracta. Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, et in timo- Eccli 10
re dei ſit gloria tibi. Et poſt aliquos uerſus: Semen
hominum honorabitur hoc quod timet deum: ſe-
men autem hoc exhonorabitur hominum, quod
præterit mandata domini. In medio fratrum illo-
rum rector in honore, et qui timẽt dominum, erũt
in oculis illius, Gloria diuitum, honoratorum, &
pauperum

pauperũ,timor dei eſt.Non deſpicere hominẽ iu-
ſtum pauperẽ, & non magnificare uirum pecca-
torem diuitẽ.Magnus eſt iudex,& potẽs eſt in ho
nore,& non eſt maior illo qui timet deum. Seruo
ſenſato liberi ſeruient, uir prudẽs & diſciplinatus
nõ murmurabit correptus. Et poſt quinq; uerſus,
Fili in mãſuetudine ſerua animã tuã, & da illi ho-
norem ſecũdum meritũ ſuum. Et poſt ſex uerſus,
Eccli 11 Sapientia humiliati exaltat caput ipſius,& in me-
dio magnatorũ conſedere illum faciet. Non lau-
des uirũ in ſpecie ſua, neq; ſpernas hominẽ in ui-
ſu ſuo.Breuis in uolatilib. eſt apis, & initium dul-
coris habet fructus illius. In ueſtitu ne glorieris
unquam,nec in die honoris tui extollaris. Et poſt
ſex uerſus,Priuſquam interroges, non uituperes
quẽquam, & in medio ſeniorũ ne adijcias loqui.
De re ea quæ te non moleſtat,nec certaueris: & in
iudicio peccatorum ne conſiſtas. Fili ne in multis
ſint actus tui: & ſi diues fueris, non eris immunis à
delicto.Si enim ſecutus fueris, non apprehendes:
& nõ effugies ſi præcurreris. Et poſt aliquot uer-
ſus,Ne manſeris in operib.peccatorũ.Fide autem
in deo, & mane in loco tuo. Et poſt aliquot uer-
ſus,Ante mortẽ ne laudes hominẽ quenquam.Et
poſt unũ uerſum, Non omnẽ hominẽ inducas in
domũ tuam:multæ enim inſidiæ doloſi ſunt.Sicut
enim eructant præcordia infantiũ, & ſicut perdix
inducitur in foueã, & ut caprea in laqueum, ſic &
cor ſuperborũ: Et ſicut proſpector uidens caſum
proximi ſui. Bona enim in mala conuertens inſi-
diatur, & in electis imponit maculã. Ab ſcintilla
una augetur ignis, & ab uno doloſo augetur ſan-
guis.Homo uero peccator ſanguini inſidiať. At-
tende tibi à peſtifero,fabricat enim mala, ne ſorte
Eccli 12 inducat ſuper te ſubſannationẽ in perpetuũ. Ad-
mitte ad te alienigenã, & ſubuertet te in torpore,
& alienabit te à tuis proprijs. Si benefeceris,ſcito
cui benefeceris, & erit gratia in bonis tuis multa.
Benefac iuſto,& inuenies retributionẽ magnã: &
ſi nõ ab ipſo,certe à deo. Non eſt eis bene qui aſſi
dui ſunt in malis, & eleemoſynas nõ danti, Quo-
niã & altiſſimus odio habet peccatores, & miſer-
tus eſt pœnitentibus. Da miſericordi, & ne ſuſce-
peris peccatorẽ.Benefac humili, & ne dederis im
pio.Prohibe panes illi dare,ne in ipſis potẽtior te
ſit:nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis,
quoniam & altiſſimus odio habet peccatores, &
impijs reddet uindictam. Et poſt quatuor uerſus,
Nõ credas inimico tuo in æternũ, Sicut enim æ-
ramentũ eruginat nequitia illius. Et ſi humiliatus
uadat curuus,abijce animũ tuum, & cuſtodi te ab
illo.Non ſtatuas illum penes te,nec ſedeat ad dex
terã tuam, ne conuerſus ſtet in loco tuo: ne ſorte
conuerſus in locũ tuum,inquirat cathedrã tuã, &
in nouiſſimo agnoſcas uerba mea, & in ſermoni-
bus meis ſtimuleris. Quis miſerebitur incantatori
à ſerpẽte percuſſo, et omnibus qui appropiant be
ſtijs? Sic et qui comitatur cũ uiro iniquo,et obuo-
lutus eſt in peccatis eius, Vna hora tecum perma-
nebit. Si aũt declinaueris, non ſupportabit. In la-
bijs ſuis indulcat inimicus, & in corde ſuo inſidia-
tur,ut ſubuertat te in foueã. In oculis ſuis lachry-
A matur inimicus,& ſi inuenerit tẽpus nõ ſatiabitur
ſanguine. Si incurrerint mala tibi, inuenies eũ il-
lic priorẽ, & quaſi adiuuans ſuffodiet plãtas tuas.
Caput ſuũ mouebit, & plaudebit manu: & multa
ſuſurrãs cõmutabit uultum ſuum. Et poſt aliquos
uerſus,Bona eſt ſubſtantia,cui nõ eſt peccatum in Eccli 13
conſcientia: & nequiſſima paupertas in ore impij.
Et poſt tres uerſus, Beatus uir qui non eſt lapſus Eccli 14
uerbo ex ore ſuo, & non eſt ſtimulatus in triſtitia
delicti.Felix qui nõ habuit animi ſui triſtitiã, et nõ
excidit ab ſpe ſua. Viro cupido & tenaci ſine ra-
tiõe eſt ſubſtantia,et homini liuido ad quid aurũ?
Et poſt aliquos uerſus,Fili ſi habes,benefac tecũ,
& deo dignas oblationes offer.Memor eſto,quo
niam mors nõ tardat,& teſtamentũ inferorũ,quia
B demõſtratũ eſt tibi: Teſtamẽtum enim huius mun
di morte morietur. Ante mortem benefac amico
tuo, & ſecũdum uires tuas exporrigens da paupe
ri.Et poſt aliquos uerſus, Beatus uir qui in ſapien
tia morabitur,& qui in iuſtitia ſua meditabitur, &
in ſenſu ſuo cogitabit circũſpectionẽ dei.Qui ex-
cogitat uias ſuas in corde ſuo, & in abſconditis il-
lius intelligens. Et poſt aliquos uerſus, Homines Eccli 15
ſtulti nõ apprehendent illã,& homines ſenſati ob
uiabunt illi.Homies ſtulti nõ uidebunt illã,longe
enim abeſt à ſuperbia & dolo. Viri mendaces nõ
erũt memores illius, & uiri ueraces inueniũtur in
illa,& ſucceſſum habebũt uſq; ad inſpectionẽ dei.
Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, quoniã à
deo profecta eſt ſapientia.Sapiẽtia enim dei aſta-
C bit laus: & in ore fideli abũdabit, & dominator eã
illi dabit.Nõ dixeris,per deũ abeſt,quę odit enim
ne feceris.Nõ dicas, ille me implanauit:non enim
neceſſarij ſunt illi homines impij. Omne execra-
mentũ erroris odit deus, & nõ erit amabile timẽ-
tibus illũ.Deus ab initio conſtituit hominẽ,& re-
liquit illũ in manu cõſilij ſui. Adiecit mandata &
præcepta ſua.Si uolueris, mãdata cõſeruabunt te,
& in perpetuũ fidem placitã facere.Appoſuit tibi
aquã & ignẽ,ad quod uoles porrige manũ tuam.
Ante hominẽ uita & mors,bonũ et malum, quod
placuerit ei dabiť illi,quoniam multa ſapiẽtia dei,
& fortis in potentia,uidẽs omes ſine intermiſſio-
ne.Oculi dei ad timẽtes eũ,& ipſe cognoſcit om-
nem operã hominis. Nemini mãdauit impie age- Eccli 16
D re,et nemini dedit ſpatiũ peccandi,Non enim cõ-
cupiſcit multitudinẽ filiorum infidelium & inuti-
lium.Et ne iocũderis in filijs impijs,ſi multiplicen
tur:non oblecteris ſuper ipſos,ſi non eſt timor dei
cum illis. Non credas uitæ illorũ,et ne reſpexeris
in labores illorum. Melior eſt enim unus timens
deum ꝙ mille filij impij,& utile mori ſine filijs, ꝙ
relinquere filios impios. Et poſt aliquos uerſus,
Non dicas, A deo abſcondar, & ex ſummo quis Eccli 17
mei memorabitur? Et paulopoſt, Nõ ſunt abſcõ-
ſa teſtamẽta per iniquitatẽ illorũ, et omnes iniqui
tates eorũ in cõſpectu dei. Eleemoſyna uiri quaſi
ſignaculum cum ipſo, & gratiam hominis quaſi
pupillam conſeruabit: & poſtea reſurget & retri-
buet illis unicuiq; in capite illorum, & conuertet

in interiores partes terræ. Pœnitentibus autē de-
dit uiā iuſtitiæ, & cōfirmabit deficientes ſuſtinere, A
& deſtinauit illis ſorrem ueritatis. Conuertere ad
deum, et relinque peccata tua, precare ante faciē,
& minue offendiculū. Reuertere ad deū & auerte
re ab iniuſtitia tua, & nimis odito execrationem.
Et poſt aliquot uerſus, Quàm magna miſericor-
dia dei, & propitiatio illius conuertentibus ad ſe.
Nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quo
niam nō eſt immortalis filius hominis. Et poſt ali-
Eccli 18 quot uerſus, Miſerator excipiens doctrinā miſera
tionis, & qui feſtinat in iudicijs eius. Fili in bonis
non des querelam, & in omni dato nō des triſtitiā
uerbi mali. Nónne ardorē refrigerabit ros? Sic &
uerbū melius ꝙ datū. Nónne ecce uerbum ſupra
datum bonū? Sed utraꝗ cum homine iuſtificato.
Stultus acriter improperabit, & datus indiſcipli- B
nati tabeſcere facit oculos. Ante iudiciū para iu-
ſtitiam tibi, et antequā loquaris diſce. Et ante lan-
guorē adhibe medicinā, et ante iudiciū interroga
teipſum, et in conſpectu dei inuenies propitiatio-
nem. Ante languorē humilia te, & in tēpore infir-
mitatis oſtende cōuerſationē tuam. Nō impedia-
ris orare ſemper, et non uerearis uſqꝫ ad mortē iu-
ſtificari, quoniā merces dei manet in æternū. An-
te orationē præpara animā tuam, et noli eſſe quaſi
homo qui tentat deum. Et poſt ſex uerſus, Homo
ſapiens, in omnib. metuet, & in diebus delictorū
attendit ab inertia. Et poſt quinqꝫ uerſus, Poſt cō-
cupiſcentias tuas non eas, et à uoluptate tua auer-
tere. Si præſtes animæ tuæ cōcupiſcētiam eius, fa-
ciet te in gaudium inimicis. Ne oblecteris in tur- C
bis, nec in modicis delecteris. Et poſt aliquos uer
Eccli 19 ſus: Et qui ſpernit modica, paulatim decidet. Vi-
num & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, &
arguūt ſenſatos. Et poſt aliquot uerſus, Qui cre-
dit cito, leuis corde eſt & minorabitur: & qui de-
linquit in animā ſuam, inſuper habebitur. Et poſt
duos uerſus, Et qui odit loquacitatem, extinguit
malitiā. Et poſt aliquos uerſus, Audiſti uerbū ad-
uerſus proximū, cōmoriatur in te, fidēs quoniam
nō te dirumpet, A facie uerbi parturit fatuus, tan-
quam gemitus partus infantis. Sagitta infixa fe-
mori carnis, ſic uerbum in ore ſtulti. Corripe ami-
cum, ne forte nō intellexerit, & dicat, nō feci: aut
ſi fecit, ne iterū addat facere. Corripe proximum,
ne forte dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret. Corri- D
pe amicū, ſæpe enim fit cōmiſſio, & nō omni uer-
bo credas. Eſt qui labitur in lingua ſua, ſed non ex
animo, Quis eſt enim qui nō deliquerit in lingua
ſua? Corripe proximū antequam commineris, &
da locum timori altiſſimi, quia omnis ſapientia ti-
mor dei, & in illa timere deum. Et poſt quinqꝫ uer
ſus, Melior eſt homo qui deficit ſapientia, & defi-
ciens ſenſu in timore, ꝙ qui abūdat ſenſu, & trāſ-
greditur legem altiſſimi. Et poſt aliquos uerſus,
Eccli 20 Quàm bonū eſt arguere ꝙ iraſci. Et poſt aliquos
uerſus, Et qui poteſtatē ſibi aſſumit iniuſte, odie-
tur. Et poſt octo uerſus, Sapiens in uerbis ſeipſum
amabilē facit. Et poſt aliquos uerſus, Lapſus falſæ
linguæ quaſi qui de pauimēto cadens, ſic caſus ma-
lorū feſtināter ueniet. Homo acharis quaſi fabula
A uana, in ore diſciplinatorū aſſidua erit. Ex ore fa-
tui reprobabit̃ parabola: nō eñ illā dicit in tēpore
ſuo. Et poſt duos uerſus. Eſt qui perdit animā ſuā
præ cōfuſione, et ab imprudēti perſona perdet eā,
perſonæ aūt acceptiōe perdet ſe. Eſt q prę cōfuſio
ne promittit amico, & lucratus eſt eū inimicū gra-
tis. Opprobriū nequā in homine mēdacium, & in
ore indiſciplinatorū aſſidue erit. Potior fur, ꝙ aſ-
ſiduitas uiri mēdacis: perditionē aūt ambo hære-
ditabūt. Mores hominū mendaciū ſine honore, et
confuſio illius cū ipſo ſine intermiſſione. Sapiens
in uerbis ꝓducit ſeipſum. Et poſt quatuor uerſus,
Xenia et dona excæcant oculos iudicū, & quaſi
mutus in ore auertit correptiones eorū. Sapientia
abſconſa, et theſaurus inuiſus, q̃ utilitas in utriſqꝫ?
B Melior eſt in hominib. qui abſcōdit inſipientiam
ſuā, ꝙ qui abſcōdit ſapiētiam ſuā. Fili peccaſti, ne Eccli 21
adijcias iterū, ſed & de præteritis deprecare, ut ti-
bi remittātur. Quaſi à facie colubri fuge peccata,
& ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te. Dentes leonis,
dentes eius, interficiētes animas hominū: quaſi rō
phæa bis acuta oīs iniquitas, plagæ illius nō eſt
ſanitas. Et poſt quatuor uerſus, Qui odit corre-
ptionē, ueſtigiū eſt peccatoris: & qui timet deū,
cōuertetur ad cor ſuū. Et poſt quinqꝫ uerſus, Via
peccantiū cōplantata lapidibus, et in finem illorū
inferi & tenebræ et pœna. Qui cuſtodit iuſtitiam,
cōtinebit ſenſum eius. Cōſummatio timoris dei,
ſapiētia & ſenſus. Et poſt aliquos uerſus, Verbum
ſapiēs quodcunqꝫ audierit ſcius, laudabit, & ad ſe
C adijciet. Audiet luxurioſus, & diſplicebit illi, &
ꝓijciet illud poſt dorſum ſuū. Narratio fatui quaſi
ſarcina in uia: nam in labijs ſenſati inuenieẽ gra-
tia. Os prudētis quærit̃ in eccleſia, & uerba illius
cogitabūt in cordib. ſuis. Et poſt duos uerſus, Cō-
pedes in pedibus ſtulto doctrina, & quaſi uincula
manuū ſupra manū dexterā. Fatuus in riſu exal-
tat uocē ſuā, uir aūt ſapiēs uix tacite ridebit. Orna
mentū aureū prudēti doctrina, & quaſi brachiale
in brachio dextro. Et poſt aliquos uerſus, In ore
fatuorū cor illorū, et in corde ſapiētiū os illorum.
Dū maledicit impius diabolū, maledicit ipſe ani-
mā ſuā. Suſurro coinquinabit animā ſuā, & in om
nibus odiet̃: & qui māſerit, odioſus erit: tacitus &
ſenſatus honorabit̃. In lapide luteo lapidatus eſt Eccli 22
D piger, & oēs loquent̃ ſuper aſpernationē illius.
Et poſt quatuor uerſus, Filia prudens hereditas ui
ro ſuo: nā quæ cōfundit, in contumeliā fit genito-
ris. Patrē & uirum confundit quæ audax eſt, & ab
impijs nō minorabitur, ab utriſqꝫ autē inhonora-
bit̃. Muſica in luctu, importuna narratio. Flagel-
la & doctrina, in omni tēpore ſapiētia. Qui docet
fatuū, quaſi qui cōglutinat teſtam. Qui narrat uer
bū nō attendenti, quaſi qui excitat dormientē de
graui ſomno. Cū dormiēte loquit̃, qui narrat ſtul-
to ſapientiā: & in fine narratiōis dicit, quis eſt hic?
Super mortuū plora, deficit enim lux ei: & ſuper
fatuū plora, deficit enim ei ſenſus. Modicū plora
ſuper mortuū, quoniā requieuit: Nequiſſimi eñ
nequiſſima uita ſuper mortem fatui. Luctus mor-
tui

tui ſeptem diebus, fatui autē & impij omnes dies
uitæ illorū. Et poſt aliquos uerſus, Mittens lapidē A
in uolatilia, deijciet illa: Sic & qui conuitiatur ami
co, diſſoluet amicitiā. Ad amicū & ſi produxeris
gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus ad ami-
cum. Si aperuerit os triſte, non timeas: eſt enim
cōcordatio, excepto cōuitio, & improperio, & ſu
perbia, & myſterij reuelatiōe, & plaga doloſa. In
his omnibus effugiet amicus. Et poſt decē uerſus,
Quis dabit ori meo cuſtodiā, & ſuper labia mea
ſignaculū certū, ut nō cadā ab ipſis, & lingua mea
Eccli 23 perdat me. Domine pater et dominator uitę meę,
non relinquas me, & ne ſinas me cadere in illis.
Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in
corde meo doctrinā ſapiētiæ, ut ignoratiōibus eo
rum nō parcat mihi, & nō appareant delicta illo-
rum: ne adincreſcant ignorātiæ meæ, & multipli- B
centur delicta mea, & peccata mea abundent, &
incidam in cōſpectu aduerſariorū, & gaudeat ini
micus meus. Dñe pater & deus uitæ meæ, ne de-
relinquas me in cogitatu illorū. Extollētiam ocu-
lorum meorū ne dederis mihi, & omne deſideriū
prauum auerte à me. Aufer à me uentris concupi-
ſcentias, & concubitus cōcupiſcētiæ ne apprehē-
dant me, & animæ irreuerēti & infrunitæ ne tra-
das me. Doctrinā oris audite filij, & qui cuſtodie-
rit illā, nō periet labijs ſuis, nec ſcandalizabitur in
operib. nequiſſimis. In uanitate ſua apprehendiť
peccator, & ſuperbus & maledictus ſcādalizabi-
tur in illis. Iurationi nō aſſueſcat os tuum, multus
eñi caſus in illa. Nominatio uerò dei nō ſit in ore
tuo aſſidue, & nominibus ſanctorū nō admiſcea- C
ris, quoniam nō eris immunis ab eis. Sicut eñi ſer-
uus interrogatus aſſidue, à liuore non minuiť: ſic
omnis iurās & nominans in toto peccato nō pur-
gabitur. Vir multū iurans implebitur iniquitate,
& nō diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtraue-
rit fratrē, delictum illius ſuper ipſum erit: & ſi diſſi
mulauerit, delinquit dupliciter. Et ſi inuacuū iura
uerit, nō iuſtificabitur: replebiť enim retributione
domus illius. Et poſt quatuor uerſus, Indiſcipli-
nationi nō aſſueſcat os tuū, eſt enim in illa uerbū
peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio
eñi magnatorū cōſiſtis: ne forte obliuiſcať te deus
in conſpectu illorum, & aſſiduitate tua infatuatus
improperium patiaris, & maluiſſes nō naſci & diē
natiuitatis tuæ maledicas. Homo aſſuetus in uer- D
bis improperij, in omnibus diebus ſuis nō erudie-
tur. Duo genera abundant in peccatis, & tertium
adducit iram & perditionem. Anima calida quaſi
ignis ardens non extinguetur donec aliquid glu-
tiat: & homo nequā in ore carnis ſuæ non deſinet,
donec incēdat ignē. Et poſt duos uerſus, Omnis
homo qui tranſgreditur lectū ſuum, contēnens in
animā ſuam, & dicens: Quis me uidet? Tenebræ
circundant me, & parietes cooperiūt me, et nemo
circumſpicit me quem uerear: delictorum meorū
non memorabitur altiſſimus, & non intelliget,
quoniā non uidet oculus illius, Quoniā expellet
à ſe timorē dei huiuſmodi hominis timor, et oculi
hominum timētes illum: & nō cognouit, quoniā

oculi domini plus multo lucidiores ſuper ſolem,
A circūſpicientes omnes uias hominū & profundū
abyſſi, & hominū corda intuentes in abſconditas
partes. Et paulopòſt, Quæ in iuuentute tua non Eccli 25
cōgregaſti, quomodo inuenies in ſenectute tua?
Quàm ſpecioſum caniciei iudiciū, & presbyteris
cognoſcere conſiliū. Quàm ſpecioſa ueteranis ſa-
piētia, & glorioſis intellectus & conſiliū. Corona
ſenū multa peritia, & gloria illorum timor dei. Et
poſt decē uerſus, Timor dei ſuper omnia ſe ſuper-
poſuit. Beatus cui donatū eſt habere timorē dei,
Qui timet illū, cui aſſimilabitur? Et poſt aliquos
uerſus, Ne reſpicias mulieris ſpeciē, & nō cōcupi-
ſcas mulierē in ſpecie. Et poſt aliquos uerſus, Mu- Eccli 26
lier ebrioſa ira magna, & cōtumelia & turpitudo
illius nō contegetur. Fornicatio mulieris in extol
B lentia oculorū, & in palpebris illius agnoſcetur.
In filia nō auertēte ſe, firma cuſtodiā, ne inuenta
occaſione abutatur ſe. Ab omni irreuerētia ocu-
lorum caue, & ne mireris ſi te neglexerit. Et poſt
quatuor uerſus, Gratia mulieris ſedulæ delecta-
bit uirū ſuum, & oſſa illius impinguabit. Diſcipli-
na illius datū dei eſt. Mulier ſenſata et tacita nō eſt
immutatio eruditæ animæ. Gratia ſuper gratiam,
mulier ſancta & pudorata. Omnis aūt pōderatio
nō eſt digna continētis animæ. Et poſt xij. uerſus,
Et qui tranſgreditur à iuſtitia ad peccatū, deus pa-
rauit eum ad romphæam. Et poſt quatuor uerſus,
Et qui quærit locupletari, auertit oculū ſuum. Et Eccli 27
poſt tres uerſus, Contereť delictum, ſi nō in timo-
re domini tenueris te inſtāter, cito ſubuertetur do
C mus tua. Sicut in pertuſura cribri remanebit pul-
uis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. Vaſa fi-
guli probat fornax, & homines iuſtos tētatio tri-
bulationis. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fru-
ctum illius, ſic uerbū ex cogitatu hominis cordis.
Ante ſermonē non collaudes uirū: hæc enim tēta-
tio eſt hominū. Si ſequeris iuſtitiam, apprehendes
illā, & indues quaſi podorē honoris, & habitabis
cū ea, & proteget te in ſempiternū, & in die agni-
tionis inuenies firmamentū. Volatilia ad ſibi ſimi
lia conueniūt, & ueritas ad eos qui operantur il-
lam reuertetur. Leo uenationi inſidiatur ſemper,
ſic peccata operantib. iniquitatē. Homo ſanctus
in ſapiētia manet ſicut ſol: nā ſtultus ſicut luna im-
mutatur. In medio inſenſatorū ſerua uerbū tempo
D ri: in medio autē cogitātium aſſiduus eſto. Narra-
tio peccantiū odioſa, & riſus eorū in delictis pec-
cati. Loquela multū iurans horripilationē capiti
ſtatuet, & in reuerētia ipſius obturatio auriū. Effu
ſio ſanguinis in rixa ſuperborū, & maledictio il-
lorum auditus grauis. Qui denudat arcana ami-
ci, perdit fidē, & nō inueniet amicū ad animū ſuū.
Dilige proximū, & cōiungere fide cū illo: Quòd
ſi nudaueris abſcōdita illius, non perſequeris eū.
Sicut enim homo qui perdit amicū ſuum, ſic qui
perdit amicitiā proximi ſui. Et ſicut qui dimittit
auem de manu ſua, ſic reliquiſti proximū tuū, &
non eum capies. Non illum ſequeris, quoniā lon-
ge abeſt. Effugit eñi quaſi caprea de laqueo, quo-
niā uulnerata eſt anima eius, & ultra eum non po-

ſeris colligãre. Maledicti eſt cõcordatio: denudare aũt amici myſteria, deſperatio eſt animæ infe- A licis. Annuẽs oculis fabricat iniqua, & nemo eum abijciet. In cõſpectu oculorũ tuorũ indulcabit os ſuũ, & ſuper ſermones tuos admirabitur: Nouiſſime autẽ peruertet os ſuũ, & in uerbis tuis dabit ſcãdalũ. Multa audiui, & non coæquaui ei; & dñs odiet illũ. Et poſt duos uerſus, Qui foueam fodit, decidet in illã: & qui ſtatuit lapidẽ proximo, offẽdet in eo: & qui laqueũ alio parat, peribit in illo. Facienti nequiſſimũ conſiliũ ſuper illũ deuoluet, & nõ agnoſcet unde adueniet illi. Illuſio & improperiũ ſuperborũ, & uindicta ſicut leo inſidiabitur

Eccli 28 illi. Laqueo peribũt qui oblectantur caſu iuſtorũ. Et poſt tres uerſus, Qui uindicari uult à deo, inueniet uindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit. Relinque proximo tuo nocẽti te, & tũc deprecãti B tibi peccata ſoluẽtur. Homo homini ſeruat irã, & à deo quærit medelã, In hominẽ ſimilẽ ſibi nõ habet miſericordiã, & de peccatis ſuis deprecat. Ipſe dum caro ſit, ſeruat irã, & propitiationẽ petit à deo. Quis exorabit pro delictis illius? Memento nouiſſimorũ, & deſine inimicari, Tabitudo enim & mors imminet in mandatis dei. Memorare timorẽ dei, & nõ iraſcaris proximo. Memorare teſtamẽti altiſſimi, & deſpice ignorantiam. Abſtine te à lite, & minues peccata. Homo enim iracũdus incendit litem, & uir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentiũ immittit inimicitiã. Et poſt quatuor uerſus, Certamen feſtinatũ incendit ignem, & lis feſtinans effundit ſanguinem, & lingua teſtificãs adducit mortẽ. Si ſufflaueris, quaſi C ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur. Vtraq; ex ore proficiſcũtur. Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habẽtes. Lingua tertia multos cõmouit, & diſperſit illos à gente in gentẽ. Ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos magnatorũ effodit. Virtutes populorũ concidit, & gẽtes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres uiratas eiecit, & priuauit illas de laborib. ſuis, Qui reſpicit illã, non habebit requiẽ, nec habebit amicum in quo requieſcat. Et poſt aliquos uerſus, Verbis tuis facito ſtateram, et frenos ori tuo rectos: & attẽde ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorũ inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.

Eccli 29 Qui facit miſericordiam, fœneratur proximo: & D qui præualet manu, mandata ſeruat. Fœnerare proximo tibi, in tẽpore neceſſitatis illius: & iterũ redde proximo in tẽpore ſuo. Confirma uerbũ, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod tibi neceſſariũ eſt. Multi quaſi inuentionem æſtimauerunt fœnus, & præſtiterũt moleſtiam ijs qui ſe adiuuerunt. Et poſt aliquos uerſus, Veruntamen ſuper humilem animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas illum. Propter mandata aſſume pauperẽ, & propter inopiã illius ne dimittas eum uacuũ. Perde pecuniam tuã propter fratrem & amicũ, & non abſcondas illam ſub lapide in perditionẽ. Pone theſaurũ tuum in præceptis altiſſimi, & proderit tibi magis q̃ aurũ. Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te A exorabit ab omni malo. Super ſcutum potẽtis, & ſuper lanceam aduerſus inimicũ tuum pugnabit. Vir bonus fidem facit proximo ſuo, & qui perdiderit, confuſionẽ derelinquet ſibi. Gratiã fideiuſſoris ne obliuiſcaris, dedit enim pro te animã ſuã. Repromiſſorẽ fugit peccator & immũdus. Bona repromiſſoris ſibi adſcribit peccator, & ingratus ſenſu derelinquit liberantẽ ſe. Vir repromittit de proximo ſuo, & cum perdiderit reuerentiã, derelinquet ab eo. Repromiſſio nequiſſima multos perdidit diligentes, & cõmouit illos quaſi fluctus maris. Viros potẽtes gyrans migrare fecit, & uagati ſunt in gentib. alienis. Peccator tranſgrediẽs mandata domini, incidet in promiſſionẽ nequã. Et poſt unum uerſum, Recupera proximũ ſecun- B dum uirtutem tuam, & intende tibi ne incidas. Et poſt aliquos uerſus, Qui diligit filium ſuũ aſſiduat Eccli 30 illi flagella, ut lætetur in nouiſſimo ſuo. Qui docet filium ſuum, laudabitur in illo. Et poſt decem uerſus, Equus indomitus euadet durus, & filius remiſſus euadit præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet. Lude cum illo, & cõtriſtabit te. Non corrideas illi, ne doleas in nouiſſimo, & obſtupeſcant dẽtes tui. Non des illi poteſtatẽ in iuuẽtute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans eſt: ne forte induret & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filiũ tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius confundaris. Melior eſt pauper ſanus & fortis uiribus, q̃ diues imbecil- C lis & flagellatus malitia. Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, & melior omni auro & argẽto: & corpus ualidũ, q̃ cenſus immẽſus. Nõ eſt cẽſus ſuper cenſum ſalutis corporis: et nõ eſt oblectatio ſuper cordis gaudium. Melior eſt mors q̃ uita amara, & requies æterna q̃ lãguor perſeuerãs. Bona abſcondita in ore clauſo, quaſi appoſitiones epularũ circumpoſitæ ſepulchro. Et poſt quinq; uerſus, Triſtitiã nõ des animæ tuæ, & nõ affligas temetipſum in cõſilio tuo. Iucũditas cordis hæc eſt uita hominis, & theſaurus ſine defectiõe ſanctitatis, & exultatio uiri eſt longæuitas. Miſerere animæ tuæ placens deo, & cõtine: & cõgrega cor tuũ in ſanctitate eius, & triſtitiã longe expelle à te. Multos enim occidit triſtitia, et non eſt utilitas in illa. Zelus & D iracundia minuent dies, et ante tempus ſenectam adducit cogitatus. Et poſt aliquos uerſus, Qui aurum diligit, nõ iuſtificabitur: et qui inſequit conſumptionẽ, replebitur ex ea. Multi dati ſunt in auri caſus, et facta eſt in ſpecie illius perditio illorũ. Eccli 31 Lignũ offenſionis eſt aurũ ſacrificantium: uæ illis qui ſectantur illud, et omnis imprudens deperiet in illo. Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula: et qui poſt aurũ non abijt, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Quis eſt hic, et laudabimus eum, fecit enim mirabilia in uita ſua? Quis probatus eſt in illo, et perfectus eſt, et erit illi gloria æterna? Qui potuit tranſgredi, et nõ eſt tranſgreſſus, et facere mala, et nõ fecit, Ideo ſtabilita ſunt bona illius in deo, & eleemoſynas illius enarrabit Eccleſia ſanctorum.

ctorũ. Et poſt aliquos uerſus, Vtere quaſi homo-
frugi ijs quæ tibi apponũť, ut nõ cũ mãducas mul
tum, odio habearis. Ceſſa prior diſciplinæ cauſa,
et noli nimius eſſe, ne forte offẽdas. Et ſi in medio
multorum ſediſti, prior illis non extendas manũ
tuã, nec prior poſcas bibere. Quàm ſufficiens eſt
homini erudito uinũ exiguũ. Et poſt aliquos uer-
ſus, Diligẽtes in uino noli prouocare, multos em̃
Eccli 32 exterminauit uinũ. Et poſt aliquos uerſus, Loque
re maior natu, decet enim te: primũ uerbũ diligen
ti ſcientiã, & nõ impedias Muſicam. Vbi auditus
nõ eſt, nõ effundas ſermonem: & importune noli
extolli in ſapiẽtia tua. Et poſt quinq; uerſus, Ado-
leſcens loquere in tua cauſa, uix cũ neceſſe fuerit:
Si bis interrogatus fueris, habeat caput reſpõſum
tuum, In multis eſto quaſi inſcius, & audi tacẽs ſi-
mul & quærẽs. In medio magnatorũ loqui nõ prę
ſumas: & ubi ſunt ſenes, nõ multũ loquaris. Ante
grandinẽ prębit coruſcatio, & ante uerecundiam
præibit gratia, & pro reuerentia accedit tibi bo-
na gratia. Præcurre autem prior in domũ tuam, &
illic aduocare, et illic lude, & agę cõceptiões tuas,
& nõ in delictis & uerbo ſupbo. Et ſuper his omni
bus benedicito deũ, qui fecit te, & inebriauit te in
omnib. bonis ſuis. Qui timet deũ, excipiet doctri-
nam eius: & qui uigilauerint ad illũ, inuenient be-
nedictionẽ. Qui quærit legẽ, replebiť ab ea: & qui
inſidioſe agit, ſcãdalizabiť in ea. Qui timent dñm
inueniẽt iudiciũ iuſtum, & iuſtitiã quaſi lumen ac
cendent. Peccator homo deuitabit correptionẽ,
& ſecũdum uoluntatẽ ſuã inueniet cõparationẽ.
Vir cõſilij nõ diſperdet intelligentiã. Et poſt qua-
tuor uerſus, Fili, ſine cõſilio nihil facias: & poſt fa-
ctũ nõ pœnitebis, Et poſt paucos uerſus, Qui cre-
dit deo, attẽdet mãdatis, & qui cõfidunt in illo, nõ
Eccli 33 minorabunť. Timẽti dñm, non occurrũt mala, ſed
in tẽtatione deus illũ cõſeruabit, & liberabit à ma
lis. Sapiens nõ odit mandata & iuſtitias: & non il-
lideť quaſi nauis in ꝓcella. Homo ſenſatus credit
legi dei, & lex illi fidelis. Qui interrogationẽ ma-
Eccli 34 nifeſtat, parabit uerbum. Et poſt paululum, Vana
ſpes, & mendaciũ uiro inſenſato: & ſomnia extol-
lunt imprudẽtes. Et quaſi q apprehẽdit umbrã, &
ſequiť uentũ: ſic & qui attẽdit ad uiſa mẽdacia. Se-
cundũ hoc uiſio ſomniorũ, ante faciẽ hominis ſi-
militudo hominis. Ab immũdo quid mũdabiť, &
à mẽdace quid uerũ diceť? Diuinatio erroris et au
guria mẽdacia, & ſomnia male faciẽtium uanitas
eſt. Et ſicut parturiẽtis cor tuũ phãtaſias patiť, niſi
ab altiſſimo fuerit emiſſa uiſitatio. Ne dederis il-
lis cor tuũ, Multos em̃ errare fecerunt ſomnia, &
exciderũt ſperantes in illis. Sine mẽdacio cõſum-
mabiť uerbũ, & ſapientia in ore fidelis cõtempla-
biť. Et poſt quinq; uerſus, Multa uidi enarrando,
& plurimas uerborũ conſuetudines, Aliquotiens
uſq; ad mortẽ periclitatus ſum horum cauſa, & li-
beratus ſum gratia dei. Spiritus timentium deum
quæriť, & in reſpectu illius benediceť. Spes enim
illorũ in ſaluantẽ illos, & oculi dei in diligentes ſe.
Qui timet dominum nihil trepidabit: & nõ paue
bit, quoniã ipſe eſt ſpes eius. Timentis dñm, bea-
ta eſt anima. Ad quẽ reſpicit, & quis eſt fortitudo
A eius? Oculi dñi ſuper timentes eum: protector po
tentiæ firmamentũ uirtutis, tegimẽ ardoris & um
braculũ meridianũ, deprecatio offenſionis, & ad-
iutoriũ caſus, exaltans animã, & illuminans ocu-
los, dans ſanitatẽ & uitam et benedictionẽ. Immo
lantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & non ſunt
beneplacitæ ſubſannationes iniuſtorũ. Dominus
ſolus ſubſtinẽtibus ſe in uia ueritatis et iuſtitię. Do
na iniquorũ non probat altiſſimus, nec reſpicit in
oblationibus iniquorũ, nec in multitudine ſacrifi
ciorũ eorũ propitiabiť peccatis. Qui offert ſacrifi-
cium ex ſubſtãtia pauperũ, quaſi qui uictimat fili-
um in cõſpectu patris ſui. Panis indigentium, uita
pauperis eſt: q defraudat illũ, homo ſanguinũ eſt.
Qui aufert in ſudore panẽ, quaſi qui occidit pro-
B ximũ ſuũ: qui effundit ſanguinẽ, & qui fraudẽ fa-
cit mercenario, fratres ſunt. Vnus ædificans, & al-
ter deſtruẽs, quid prodeſt illis niſi labor? Vnus o-
rãs, & alter maledicẽs, cuius uocẽ exaudiet deus?
Qui baptizať à mortuo, & iterũ tangit illũ, quid
ꝓficiet lauatio illius? Sic homo qui ieiunat in pec-
catis ſuis, & iterũ eadẽ faciens, quid ꝓficit humiliã
do ſe? Orationẽ eius quis exaudiet? Qui conſer- Eccli 35
uat legẽ multiplicat orationem: ſacrificiũ ſalutare
eſt attẽdere mãdatis, & diſcedere ab omni iniqui-
tate, & propitiationẽ litare ſacrificijs ſuper iniuſti
tias, & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniu-
ſtitia. Et poſt paucos uerſus, Nõ apparebis in con
ſpectu dei uacuus. Hæc om̃ia ꝓpter mãdata domi
ni fiũt. Oblatio iuſti impinguat altare, & odor ſua
D uitatis eſt in cõſpectu altiſſimi. Sacrificiũ iuſti ac-
ceptũ eſt, & memoriã eius nõ obliuiſceť dñs. Bo-
no animo gloriã redde deo, & nõ minuas primi-
tias manuũ tuarũ. In omni dato hilarẽ fac uultum
tuũ, & in exaltatione ſanctifica decimas tuas. Da
altiſſimo ſecũdũ datũ eius, & in bono oculo adin-
uentionẽ facito manuũ tuarũ: quoniam dñs retri-
buens eſt, & ſepties reddet tantũ tibi. Noli offerre
munera praua: nõ em̃ ſuſcipiet illa. Noli reſpice-
re ſacrificiũ iniuſtũ, quoniã dñs uindex eſt, & non
eſt apud illũ gloria ꝑſonæ. Nõ accipiet dñs ꝑſonã
in pauperẽ, & precationẽ læſi exaudiet. Nõ deſpi-
ciet preces pupilli, nec uiduæ: ſi effundit loquelã
gemitus. Nõne lachryma ad maxillã deſcẽdit, &
exclamatio à maxilla aſcẽdit ꝓpter illud quod de
C ſcẽdit ſuper illam? Et poſt quatuor uerſus, Oratio
humiliãtis ſe, nubes penetrabit. Et poſt aliquãtũ, Eccli 37
Cũ uiro ſancto aſſiduus eſto quẽcunq; cognoue-
ris obſeruantẽ timorẽ dei, cuius anima eſt ſecũdũ
animã tuã. Et poſt quinq; uerſus, Et in his omnib.
deprecare altiſſimũ, ut dirigat in ueritate uiã tuã.
Et poſt aliquot uerſus, Fili in uita tẽta animã tuã,
& ſi fuerit nequã, nõ des illi poteſtatẽ. Non em̃ o-
mnib. om̃ia expediũt, & nõ omni animę omne ge
nus placet. Noli auidus eſſe in omni epulatiõe, &
nõ te effũdas ſuꝑ omnẽ eſcã. Et poſt quatuor uer-
ſus, Honora medicũ, propter neceſſitatẽ etem̃ illũ Eccli 38
creauit altiſſimus. A deo eſt medela, & à rege acci
piet donationẽ. Diſciplina medici exaltabit caput
ipſius, & in cõſpectu magnatorũ collaudabiť al-

tiſſimus. Altiſſimus creauit de terra medicinã, &
uir prudens non abhorrebit illã. Nõne à ligno in- A
dulcata eſt aqua amara? Ad agnitionẽ hominum
uirtus illius, Et dedit homini ſciẽtiã altiſſimus, ho-
norari in mirabilib. ſuis, in his curãs mitigauit do-
lorẽ ipſorũ. Et poſt quatuor uerſus, Fili, in tua in-
firmitate nõ deſperes, ſed ora dominũ & ipſe cura
bit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab om-
ni delicto mũda cor tuũ. Et poſt unum uerſum, Et
impingua oblationẽ, & da locũ medico. Etẽm illũ
dñs creauit, & nõ diſcedat à te, quoniã opera eius
ſunt neceſſaria. Eſt enim quando in manus illorũ
incurras, ipſi uero dñm deprecabuntur, ut dirigat
requiẽ eorũ & ſanitatẽ propter cõuerſationẽ illo-
rum. Et poſt unũ uerſum, Fili in mortuũ ꝑduc la-
chrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare. Et ſe
cundũ iudiciũ cõtege corpus illius, & nõ deſpici- B
as ſepulturã illius. Propter delaturã amare fer lu-
ctũ illius una die, & cõſolare ꝑpter triſtitiã: & fac
luctũ ſecundũ meritũ eius uno die uel duobus, ꝑ-
pter detractionem. A triſtitia enim feſtinat mors
& cooperiet uirtutẽ, & triſtitia cordis flectet cer-
uicem. Et poſt unũ uerſum, Nõ dederis in triſtitiã
cor tuũ. Et poſt nouẽ uerſus, Sapiẽtiã ſcribe in tẽ-
pore uacuitatis, & qui minorat̃ actu ſapientiã pci
Eccli 39 piet. Et paulopoſt, In uoce dicito, Obaudite me
diuini fructus aquarũ, & quaſi roſa plãtata ſup ri-
uum fructificate, Quaſi Libanus odorẽ ſuauitatis
habete. Florete flores quaſi liliũ, date odorẽ, et frõ
dete in gratiã & collaudate canticũ, & benedicite
dominũ in operibus ſuis. Date magnificentiã no-
mini eius, & cõfitemini illi in uoce labiorũ ueſtro C
rum. In canticis labiorum & citharis, & ſic dicetis
in confeſſione, Opera domini uniuerſa bona ual-
de. In uerbo eius ſtetit aqua ſicut cõgeries, et in ſer
mone oris eius ſicut exceptoria aquarũ: quoniam
in præcepto ipſius placor fit, & nõ eſt minoratio
in ſalute illius. Opa omnis carnis corã illo, & non
eſt quicquã abſconditũ ab oculis eius. A ſeculo &
uſq; in ſeculũ reſpiciet, & nihil eſt mirabile in con
ſpectu eius. Non eſt dicere, quid eſt hoc, aut quid
eſt illud: omnia ẽm in tẽpore ſuo quærent̃. Et pau-
Eccli 40 lopoſt, Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus
& miſericordia in ſeculo ꝑmanet. Et poſt duode-
cim uerſus, Fratres in adiutoriũ in tẽpore tribula-
Eccli 41 tionis, & ſuper eos miſericordia liberabit. Et poſt
paululũ, Sapiẽtia ẽm abſcondita, & theſaurus oc- D
cultus, quæ utilitas in utriſq;? Melior eſt homo q
abſcõdit ſtultitiã ſuam, ꝙ qui abſcõdit ſapientiam
Eccli 43 ſuã. Et aliquãto poſt, Benedicentes dominũ exal-
tate illum quantũ poteſtis, maior eſt omni laude,
Eccli 51 Exaltãtes eũ replemini uirtute. Et poſt multa, Ap
propiate ad me indocti, & cõgregamini in domũ
diſciplinæ, Quid adhuc retardatis, & quid adhuc
dicetis in his? Animæ ueſtræ ſitiũt uehemẽter. A-
perui os meũ & locutus ſum, Cõparate uobis ſi-
ne argẽto ſapientiã, & collũ ueſtrũ ſubijcite iugo,
& ſuſcipiet anima ueſtra diſciplinam. In proximo
ẽm eſt inuenire eã. Videte oculis ueſtris, quoniã
modice laboraui, & inueni mihi multã requiẽ. Aſ-
ſumite diſciplinã in multo numero argenti, & co-
pioſum aurũ poſſidete in ea. Lætat̃ anima ueſtra
A in miſericordia eius, & nõ confundemini in laude
ipſius. Operamini opus ueſtrũ ante tempus, & da
bit uobis mercedem ueſtram in tempore ſuo.

Ex libro Tobiæ iſta ponenda credidimus.

HOnorẽ habebis matri tuæ omnibus diebus Tobiæ 4
uitæ eius: Memor ẽm eſſe debes, quæ & quã
ta pericula paſſa ſit ꝑpter te in utero ſuo. Et poſt
duos uerſus, Omnibus autẽ diebus uitæ tuę deum
in mẽte habe, et caue ne aliquando peccato cõſen
tias, & prætermittas præcepta dei tui. Ex ſubſtãtia
tua fac eleemoſynã, & noli auertere faciẽ tuam ab
ullo paupe. Ita ẽm fiet, ut nec à te auertatur facies
domini. Quõ potueris, ita eſto miſericors. Si mul
tũ tibi fuerit, abũdãter tribue: ſi exiguũ fuerit, etiã
exiguũ libẽter impertire ſtude. Præmiũ enim tibi
B bonũ theſaurizas in die neceſſitatis: quoniã elee-
moſyna ab omni peccato & à morte liberat, & nõ
patit̃ animam ire in tenebras. Fiducia magna erit
corã ſummo deo eleemoſyna omnib. qui faciunt
eam. Attẽde tibi fili ab omni fornicatione, & præ
ter uxorẽ tuã nunquã patiaris crimen ſcire. Super
biam aũt nũquã in tuo ſenſu, aut in tuo uerbo do-
minari permittas. In ipſa ẽm initiũ ſumpſit omnis
perditio. Quicunq; aliquid tibi operatus fuerit,
ſtatim mercedẽ ei reſtitue; & merces mercenarij
apud te omnino non maneat. Quod ab alio odis
fieri tibi, uide ne alteri tu aliquando facias. Panem
tuũ cũ eſurientib. egenis comede, & de ueſtimen
tis tuis nudos tege. Et poſt duos uerſus, Cõſilium
ſemper à ſapiẽte perquire. Omni tẽpore benedic
C deũ, & pete ab eo ut uias tuas dirigat, & oĩa con
ſilia tua in ipſo permaneant. Et poſt ſeptẽ uerſus,
Noli timere fili mi, pauperẽ quidẽ uitã gerimus,
ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus deũ, & 1
receſſerimus ab omni peccato, et fecerimus bene.
Et poſt multa: tũc Raphael dixit eis occulte, Bene Tob 12
dicite deũ cœli, & corã omnib. uiuentibus cõfite-
mini illi, quoniã fecit uobiſcũ miſericordiã ſuam.
Etenim ſacramẽtũ regis abſcõdere bonũ eſt, ope-
ra aũt dei reuelare & confiteri honorificũ eſt. Bo- 2
na eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis ꝙ
theſauros auri cõdere: quoniã eleemoſyna à mor-
te liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit
inuenire uitã æternã. Qui autẽ faciunt peccatũ &
iniquitatẽ, hoſtes ſunt animæ ſuæ. Et paulopoſt,
D Audite ergo me filij patrem ueſtrũ, Seruite domi- Tob 14
no in ueritate, & inquirite ut faciatis quæ ſunt pla
cita illi, Et filijs ueſtris mandate, ut faciant iuſtitias
& eleemoſynas ut ſint memores dei, & benedicãt
eum in omni tempore, in ueritate & in tota uirtu-
te ſua. Iam nunc quoniã non omnes libri canoni
ci ueteriſq; Teſtamenti huic operi noſtro neceſſa
ria dederunt: neq; ij qui dederunt, ex omnib. ſuis
locis conueniebant ut ſtarent, ſed ex eis tantum,
ubi apertiora morum bonorum præcepta compe
rimus: ſiue ubi utilia iubentur: ſiue ubi contraria
prohibentur: ad ſacras literas Euãgelicas & Apo-
ſtolicas tranſeamus. Caput in canone Teſtamẽ
ti noui notiſſima & præclariſſima quatuor Euan-
gelia tenuerunt, in quorum primo, quod ſecun-
dum

dum Matthæū eſt, ea quæ nobis ſunt ad hoc opus
quod ſuſcepimus congrua, uideamus.

Ex Euangelio ſecundū Matthæum. Cap. 5

VIDENS autē dn̄s turbas, aſcendit in
montē. Et cum ſediſſet, acceſſerūt ad
eum diſcipuli eius. Et aperiēs os ſuū
docebat eos dicens, Beati pauperes
ſpiritu, quoniā ipſorū eſt regnū cœlo-
rū. Beati mites, quoniā ipſi poſſidebūt terrā. Bea-
ti qui lugēt, quoniā ipſi cōſolabunť. Beati qui eſu
riunt & ſitiūt iuſtitiā, quoniā ipſi ſaturabunť. Bea-
ti miſericordes, quoniā ipſi miſericordiam conſe-
quentur. Beati mundo corde, quoniam ipſi deum
uidebunt. Beati pacifici, quoniā filij dei uocabun
tur. Beati qui perſecutionem patiūtur propter iu-
ſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnū cœlorū. Bea-
ti eſtis cum maledixerint uobis homines, & perſe
cuti uos fuerint, & dixerint omne malū aduerſum
uos mentientes propter me, Gaudete & exultate,
quoniā merces ueſtra copioſa eſt in cœlis. Sic eīn
pſecuti ſunt Prophetas, qui fuerūt ante uos. Vos
eſtis ſal terræ, Quod ſi ſal euanuerit, in quo ſalie-
tur? Ad nihilum ualet ultra, niſi ut mittať foras, &
cōculceť ab hominibus. Vos eſtis lux mūdi. Non
poteſt ciuitas abſcondi ſupra mōtem poſita, Neq;
accendūt lucernā, & ponunt eam ſub modio, ſed
ſuper candelabrum, ut luceat omnib. qui in domo
ſunt. Sic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut ui
deant ueſtra bona opera, & glorificent patrem ue
ſtrum qui in cœlis eſt. Nolite putare, quoniā ueni
ſoluere legem, aut Prophetas, Non ueni ſoluere,
ſed adimplere. Amen dico uobis, donec tranſeat
C cœlum & terra, iota unum, aut unus apex nō præ
teribit à lege donec omnia fiant. Qui ergo ſolue-
rit unum de mandatis iſtis minimis, et docuerit ſic
homines minimus uocabitur in regno cœlorum:
qui aūt fecerit & docuerit, hic magnus uocabiť in
regno cœlorū. Dico autē uobis, quoniā niſi abun
dauerit iuſtitia ueſtra plus q̃ Scribarum & Phari-
ſæorū, non intrabitis in regnū cœlorum. Audiſtis
Exod. 20 quia dictū eſt antiquis, Non occides: Qui autē oc
cideris, reus erit iudicio. Ego autē dico uobis, quia
Deut. 5 om̄is qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Qui
autem dixerit fratri ſuo Racha, reus erit conſilio,
Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.
Si ergo offers munus tuū ante altare, & ibi recor-
datus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduer-
ſum te, relinque ibi munus tuum ante altare & ua D
de prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens of-
feres munus tuum. Eſto cōſentiēs aduerſario tuo
cito dum es in uia cū eo, ne forte tradat te aduerſa
rius iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carce-
rem mittaris. Amē dico tibi, nō exies inde donec
reddas nouiſſimū quadrantē. Audiſtis quia dictū
Exod. 20 eſt antiquis, Nō mœchaberis. Ego autē dico uo-
bis, quia omnis qui uiderit mulierē ad cōcupiſcen
dū eam, iam mœchatus eſt eā in corde ſuo. Quod
ſi oculus tuus dexter ſcandalizet te, erue eum, &
projjce eū abs te. Expedit enim tibi ut unū pereat
mēbrorū tuorū, q̃ totū corpus tuū mittatur in ge-
hennā. Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, ab-
ſcide eam et projjce abs te: Expedit eīn tibi ut unū

pereat membrorū tuorū, q̃ totum corpus tuū eat
A in gehennā. Dictū eſt autē, Quicūq; dimiſerit uxo Deut. 4
rem ſuam det illi libellū repudij. Ego autē dico uo
bis, quia omnis qui dimiſerit uxorē ſuam, excepta
fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui di-
miſſam duxerit, adulterat. Iterum audiſtis quia di-
ctum eſt antiquis, Nō peierabis. Reddes autē do- Leui. 19
mino iuramenta tua. Ego autē dico uobis, Nō iu-
rare omnino, neq; per cœlū, quia thronus dei eſt:
neq; per terrā, quia ſcabellum pedū eius eſt, neq; p
Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis. Neq;
per caput tuū iuraueris, quia non potes unum ca-
pillum album facere aut nigrū. Sit autē ſermo ue-
ſter eſt, eſt: non, non: quod aūt his abūdantius eſt,
à malo eſt. Audiſtis, quia dictū eſt, Oculū pro ocu Exod 21
lo, et dentem pro dente. Ego autē dico uobis, non Deut. 19
B reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſerit in dexterā
maxillam tuā, præbe illi & alteram: & ei qui uult
tecū in iudicio contendere, & tunicam tuam tolle
re, dimitte ei & pallium. Et quicūq; te angariaue-
rit ire mille paſſus, uade cū illo alia duo. Qui petit
a te, da ei: & uolentem mutuare à te, ne auertaris.
Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Diliges proxi- Leuit. 19
mum tuū, & odies inimicum tuum. Ego aūt dico Deut. 23
uobis, Diligite inimicos ueſtros, benefacite ijs q
uos oderunt, & orate pro perſequentibus & calū
niantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri, qui in cœ-
lis eſt, qui ſolem ſuū oriri facit ſuper malos & bo-
nos, et pluit ſuper iuſtos et iniuſtos. Si eīn diligitis
eos qui uos diligūt, quā mercedē habebitis? nōne
& publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis fratres
ueſtros tantū, quid amplius facitis? Nōne & Eth-
nici hoc faciūt? Eſtote ergo uos pfecti, ſicut & pa
ter ueſter cœleſtis perfectus eſt. Attēdite ne iuſti- Matth. 6
tiam ueſtrā faciatis corā hominibus, ut uideamini
ab eis. Alioquin mercedē nō habebitis apud pa-
trem ueſtrū qui in cœlis eſt. Cū ergo facis eleemo
ſynā, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faci
unt in ſynagogis & in uicis, ut honorificentur ab
hominib. Amē dico uobis receperunt mercedem
ſuā. Te aūt faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra
tua quid faciat dextera tua, ut ſit eleemoſyna tua
in abſcōſo, & pater tuus qui uidet in abſcōſo red-
det tibi. Et cum oratis non eritis ſicut hypocritæ,
qui amāt in ſynagogis & in angulis plateārū ſtan-
tes orare, ut uideanť ab hominibus. Amē dico uo-
bis, receperūt mercedē ſuam. Tu aūt cum oraue-
ris, intra in cubiculū tuum, & clauſo oſtio ora pa-
trem tuū in abſcōſo: & pater tuus qui uidet in ab-
ſconſo, reddet tibi. Orantes autem nolite multum
loqui ſicut Ethnici: putāt eīn quia in multiloquio
ſuo exaudianť. Nolite ergo aſſimilari eis: ſcit eīn
pater ueſter quid opus ſit uobis antequam peta-
tis eum. Sic ergo orabitis, Pater noſter qui es in
cœlis. Sanctificeť nomen tuum, Adueniat regnū
tuum, Fiat uoluntas tua ſicut in cœlo & in terra.
Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et
dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti-
mus debitorib. noſtris. Et ne nos inducas in ten-
tationem, ſed libera nos à malo. Si enim dimiſeri-
tus hominibus peccata eorū, dimittet & uobis pa-
ter

ter ueſter cœleſtis delicta ueſtra. Si aũt non dimi-
ſeritis hominibus, nec pater ueſter dimittet uobis
peccata ueſtra. Cum autẽ ieiunatis, nolite fieri ſi-
cut hypocritæ triſtes. Exterminant eñ facies ſuas
ut appareant hominibus ieiunãtes. Amen dico uo
bis, perceperũt mercedẽ ſuam. Tu aũt cũ ieiunas
unge caput tuũ, & laua faciẽ tuam, ne uidearis ho-
minibus ieiunãs, ſed patri tuo qui eſt in abſconſo:
& pater tuus qui uidet in abſcõſo, reddet tibi. No-
lite theſaurizare uobis theſauros in terra, ubi eru-
go & tinea demolit̃, & ubi fures effodiũt & furan-
tur. Theſaurizate aũt uobis theſauros in cœlo, u-
bi neq; erugo neq; tinea demolit̃, & ubi fures non
effodiũt nec furant̃. Vbi eñ eſt theſaurus tuus, ibi
eſt & cor tuũ. Lucerna corporis tui eſt oculus. Si
fuerit oculus tuus ſimplex, totũ corpus tuum luci-
dum erit: Si aũt oculus tuus nequã fuerit, totũ cor-
pus tuũ tenebroſum erit. Si ergo lumẽ quod in te
eſt tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Ne-
mo poteſt duobus dominis ſeruire: aut enim unũ
odio habebit, & alterũ diliget: aut unũ ſuſtinebit,
& alterũ cõtemnet. Nõ poteſtis deo ſeruire & mã
monæ. Ideo dico uobis, ne ſolliciti ſitis animæ ue-
ſtræ quid mãducetis, neq; corpori ueſtro quid in-
duamini. Nónne anima plus eſt ꝙ eſca, & corpus
plus ꝙ ueſtimẽtũ? Reſpicite uolatilia cœli, quoniã
nõ ſerũt, neq; metũt, neq; cõgregant in horrea, &
pater ueſter cœleſtis paſcit illa. Nónne uos magis
pluris eſtis illis? Quis autẽ ueſtrum cogitans po-
teſt adijcere ad ſtaturã ſuã cubitũ unũ? Et de ueſti-
mẽtis quid ſolliciti eſtis? Cõſiderate lilia agri quo
modo creſcũt, nõ laborant, neque nent. Dico au-
tem uobis quoniam nec Salomon in omni gloria
ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis. Si aũt fœnũ
agri quod hodie eſt, de cras in clibanũ mittit̃, deus
ſic ueſtit, quanto magis uos minimæ fidei? Nolite
ergo ſoliciti eſſe dicẽtes, quid mãducabimus, aut
quid bibemus, aut quo operiemur? Hęc enim om
nia gẽtes inquirũt: ſcit enim pater ueſter quia his
omnibus indigetis. Quærite ergo primũ regnum
dei & iuſtitiã eius, & hæc omnia adijcient̃ uobis.
Nolite ergo ſolliciti eſſe in craſtinũ, Craſtinus eñ
dies ſolicitus eſt ſibijpſi, Sufficit diei malitia ſua.
Matth. 7 Nolite iudicare, ut nõ iudicemini. In quo eñ iudi-
cio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura
menſi fueritis, remetiet̃ uobis. Quid aũt uides fe-
ſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo
nõ uides? Aut quomodo dicis fratri tuo, ſine eijci
am feſtucã de oculo tuo, & ecce trabes eſt in ocu-
lo tuo? Hypocrita, eijce primũ trabẽ de oculo tuo,
& tũc uidebis eijcere feſtucã de oculo fratris tui.
Nolite ſanctũ dare canibus, neq; miſeritis marga-
ritas ueſtras ante porcos, ne forte conculcent eas
pedibus ſuis, & cõuerſi dirũpant uos. Petite & da-
bit̃ uobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperie-
tur uobis. Omnis qui petit accipit, & qui quærit
inuenit, & pulſanti aperiet̃. Aut quis ex uobis ho-
mo, quẽ ſi petierit filius ſuus panẽ, nũquid lapidẽ
porriget ei? Aut ſi piſcẽ petit, nũquid ſerpentẽ da
bit ei? Si ergo uos cum ſitis mali, noſtis bona data
dare filijs ueſtris, quãto magis pater ueſter qui in
cœlis eſt, dabit bona petẽtib. ſe. Omnia ergo quæ-
A cũq; uultis ut faciãt uobis homines, & uos facite
eis. Hæc eſt enim lex & ꝓphetæ. Intrate per angu-
ſtam portã, quia lata porta & ſpacioſa uia quæ du-
cit ad perdinonẽ, & multi ſunt qui intrant per eã.
Quàm anguſta porta & arcta uia quæ ducit ad ui-
tam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Attendite à
falſis Prophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtimen-
tis ouiũ, intrinſecus autẽ ſunt lupi rapaces, A fru-
ctibus eorũ cognoſcetis eos. Nunquid colligunt
de ſpinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis ar-
bor bona fructus bonos facit, mala aũt arbor, fru-
ctus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus
malos facere, neq; arbor mala fructus bonos face-
re. Omnis arbor quæ non facit fructũ bonũ exci-
detur & in ignẽ mittet̃. Igitur ex fructib. eorũ co-
B gnoſcetis eos. Nõ omnis qui dicit mihi, dñe dñe,
intrabit in regnũ cœlorũ, ſed qui facit uolũtatem
patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum
cœlorũ. Multi dicẽt mihi in illa die, Domine, do-
mine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in
tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine
uirtutes multas fecimus? Et tũc cõfitebor illis, qa
nunq; noui uos: Diſcedite à me qui operamini ini
quitatẽ. Omnis ergo qui audit uerba mea hæc, &
facit ea, aſſimilabit̃ uiro ſapiẽti, qui ædificauit do-
mum ſuã ſuper petrã, & deſcẽdit pluuia, & uene-
runt flumina, & flauerunt uenti, & irruerũt in do-
mum illã, & nõ cecidit: Fundata eñ erat ſupra pe-
trã. Et ómnis qui audit uerba mea hæc, & non fa-
cit ea, ſimilis erit uiro ſtulto, qui ædificauit domũ
D ſuã ſupra arenã, & deſcẽdit pluuia, & uenerũt flu-
mina, & flauerũt uenti, & irruerũt in domũ illam,
& cecidit, & fuit ruina eius magna. Et paulopoſt,
Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſſidere au Matth. 10
rum, neq; argentũ, neq; pecuniã in zonis ueſtris:
Non peram in uia, neq; duas tunicas, neq; calcia-
menta, neq; uirgã: Dignus eſt eñ operarius cibo
ſuo. In quancũq; ciuitatẽ aut caſtellũ intraueritis,
interrogate quis in ea dignus ſit, & ibi manete do
nec exeatis. Intrãtes autẽ in domum, ſalutate eam
dicentes, Pax huic domui. Et ſi quidem fuerit do-
mus illa digna, ueniet pax ueſtra ſuper illã: Si autẽ
non fuerit digna, pax ueſtra ad uos reuertetur. Et
quicũq; non receperit uos neq; audierit ſermones
ueſtros, exeũtes foras, de domo uel de ciuitate, ex
C cutite puluerẽ de pedibus ueſtris: Amen dico uo-
bis, tolerabilius erit terræ Sodomorũ & Gomor-
reorũ in die iudicij, ꝙ illi ciuitati. Ecce ego mitto
uos, ſicut oues in medio luporũ. Eſtote ergo pru-
dentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut colũbæ.
Cauete aut ab hominib. Tradent enim uos in con
cilijs, & in ſynagogis ſuis flagellabunt uos, & ad
præſides & reges ducemini ꝓpter me in teſtimo-
nium illis & gentibus. Cum aũt tradent uos, noli-
te cogitare quomodo aut quid loquamini, dabi-
tur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non
eñ uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ue-
ſtri qui loquit̃ in uobis. Tradet autem frater fratrẽ
in mortẽ, & pater filiũ, & inſurgẽt filij in parẽtes,
& morte eos afficiẽt: Et eritis odio omnib. homi-
nibus

nibus propter nomẽ meũ. Qui autẽ perſeuerauerit uſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Cum aũt perſequen-
A tur uos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico
uobis, non conſummabitis ciuitates Iſrael, donec
ueniat filius hominis. Nõ eſt diſcipulus ſuper magiſtrũ, nec ſeruus ſuper dominũ ſuũ: Sufficit diſcipulo, ut ſit ſicut magiſter eius, et ſeruus ſicut dominus eius. Si patrẽfamilias Beelzebub nocauerũt, quãto magis domeſticos eius. Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertũ eſt quod non reuelabitur, & occultũ quod non ſciatur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta, Et nolite timere eos qui occidũt corpus, animã aũt nõ poſſunt occidere, ſed potius eum timete, qui poteſt & animã & corpus perdere in gehennã. Nonne duo paſſeres aſſe ue-
B neunt, & unus ex illis nõ cadet ſuper terrã ſine pa
tre ueſtro? Veſtri aũt & capilli capitis omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus meliores eſtis uos. Omnis ergo q cõfitebit me corã hominibus, cõfitebor et ego eũ corã patre meo qui in cœlis eſt. Qui aũt negauerit me corã hominibus, negabo & ego eũ corã patre meo q in cœlis eſt. Noli arbitrari, quia uenerim pacem mittere in terrã. Nõ ueni pacem mittere, ſed gladiũ. Veni enim ſeparare hominẽ aduerſus patrẽ ſuũ, & filiã aduerſus matrẽ ſuam, & nurũ aduerſus ſocrũ ſuã, & inimici hominis domeſtici eius. Qui amat patrem aut matrẽ plus q̃ me, nõ eſt me dignus. Et q amat filiũ aut filiã ſuper me, non eſt me dignus. Et qui nõ accipit crucẽ ſuam & ſequit me, nõ eſt me
C dignus. Qui inuenit animã ſuam, perdet illam. Et
qui perdiderit animã ſuã propter me, inueniet eã. Qui recipit uos, me recipit, & qui me recipit, recipit eũ qui me miſit. Qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet: Et qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedẽ iuſti accipiet. Et quicũq; potũ dederit uni ex minimis iſtis, calicẽ aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli,
Math. 11 Amen dico uobis, nõ perdet mercedẽ ſuã. Et paulopoſt, Cui aũt ſimilẽ æſtimabo generationẽ iſtã? Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamãtes coæqualibus dicũt. Cecinimus uobis & nõ ſaltaſtis, lamẽtauimus, & nõ planxiſtis. Venit eñ Ioannes neq; manducãs, neq; bibẽs: & dicũt, dæmoniũ habet, Venit filius hominis mãducãs, & bibens, et
D dicũt, Ecce homo uorax, & potator uini, publica-
norũ & peccatorũ amicus: Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis. Et poſt paululũ, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meũ ſuper uos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus ueſtris. Iugũ enim meũ ſuaue eſt, & onus meũ leue. Item poſt paululũ, Si autẽ ſciretis quid eſt, Miſericordiã uolo, & non ſacrificium, nunq̃ cõdemnaſſetis innocẽtes. Et poſt paululũ,
Math. 12 Qui nõ eſt mecũ, contra me eſt: & qui nõ congregat mecũ, ſpargit. Ideo dico uobis, omne peccatũ et blaſphemia remittetur hominib. ſpiritus autem blaſphemia nõ remittetur. Et quicũq; dixerit uerbũ contra filiũ hominis, remittetur ei: Qui aũt dixerit contra ſpiritũſanctũ, nõ remittetur ei, neq; in
A hoc ſeculo, neq; in futuro. Aut facite arborem bonã, & fructũ eius bonũ: aut facite arborẽ malã, & fructũ eius malũ, Siquidẽ ex fructu arbor cognoſcitur. Progenies uiperarũ, quomõ poteſtis bona loqui cũ ſitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo de malo theſauro ꝓfert mala. Dico aũt uobis, quoniã omne uerbũ ocioſum quod locuti fuerint homines, reddẽt rationẽ de eo in die iudicij. Ex uerbis eñ tuis iuſtificaberis, & ex uerbis tuis condẽnaberis. Et poſt
aliquãtũ: Audite & intelligite. Nõ quod intrat in Math. 15
os, coinquinat hominem, ſed quod ꝓcedit ex ore, hoc coinquinat hominẽ. Et paulopoſt, Reſpondens aũt Petrus, dixit ei: Ediſſere nobis parabolã
B iſtam, At ille dixit: Adhuc et uos ſine intellectu e-
ſtis? Nõ intelligitis, qa omne q in os intrat, in uentrem uadit, & in ſeceſſum emittit: Quæ autẽ procedũt de ore, de corde exeũt, & ea coinquinãt hominẽ? De corde enim exeũt cogitatiões malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominẽ: Non lotis autẽ manibus manducare, non coinquinat hominẽ, Item poſt aliquantũ, Tũc di-
xit Ieſus diſcipulis ſuis: Si quis uult poſt me ueni- Math. 16
re, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuã, & ſequat me. Qui enim uoluerit animã ſuã ſaluã facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animã ſuam propter me, inueniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi mundum uniuerſum lucretur, animæ uero
C ſuæ detrimentũ patiatur? Aut quam dabit homo
cõmutationem pro anima ſua? Filius eñ hominis uenturus eſt in gloria patris ſui cũ angelis ſuis, & tũc reddet unicuiq; ſecũdũ opera eius. Itẽ aliquan-
do poſt: Amen dico uobis, niſi cõuerſi fueritis, & Math. 18
efficiamini ſicut paruuli, nõ intrabitis in regnum cœlorũ. Quicũq; ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cœlorũ: Et q ſuſceperit unũ paruulũ talem in nomine meo, me ſuſcipit. Qui aũt ſcãdalizauerit unũ de puſillis iſtis qui in me credũt, expedit ei ut ſuſpendat mola aſinaria in collo eius, & demergat in profundũ maris. Væ mundo à ſcãdalis, neceſſe eſt enim ut ueniant ſcãdala: Verũtamen uæ homini per quẽ ſcandalũ uenit. Si aũt manus tua uel pes tuus ſcãdalizet te,
D abſcinde eũ & proijce abs te: Bonũ eſt tibi ad uitã
ingredi debilem, q̃ duas manus, uel duos pedes habentẽ, mitti in ignem æternũ. Et ſi oculus tuus ſcandalizet te, erue eum & proijce abs te: Bonum eſt tibi cum uno oculo in uitã intrare, q̃ duos oculos habentem mitti in gehẽnam ignis. Videte ne contẽnatis unum ex his puſillis. Dico autẽ uobis, quia angeli eorũ in cœlis ſemper uident faciẽ patris mei qui in cœlis eſt. Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Et paulopoſt, Si aũt peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolũ: Si te audierit, lucratus es fratrem tuũ: Si aũt te non audierit, adhibe tecũ adhuc unũ uel duos, ut in ore duorũ teſtium uel triũ ſtet omne uerbũ. Quòd ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ:

ſi autem

ſi autē & Eccleſiam nō audierit, ſit tibi ſicut ethni-
cus & publicanus. Amen dico uobis, quæcūq; al-
ligaueritis ſup terrā, erūt ligata & in cœlo, & quæ-
cunq; ſolueritis ſuper terrā, erunt ſoluta & in cœ-
lo. Iterū dico uobis, quia ſi duo ex uobis conſenſe-
rint, ſup terrā, de om̄i re quęcūq; petierint, fiet illis
à patre meo qui in cœlis eſt. Vbi em̄ ſunt duo uel
tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio
eorū. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit. Domi-
ne, quoties peccabit in me frater meus, & dimittā
ei? Vſq; ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi uſq;
ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties. Ideo aſſimilatū
eſt regnū cœlorum homini regi, qui uoluit ratio-
nem ponere cū ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet ratio-
nem ponere, oblatus eſt ei unus qui debebat decē
milia talenta, cum autē nō haberet unde redderet,
iuſsit eū dominus uenūdari, et uxorē eius et filios,
& omnia quæ habebat, & reddi. Procidens aūt ſer
uus ille orabat eū, dicēs, Patientiā habe in me do-
mine, & omnia reddā tibi. Miſertus autē dominus
ſerui illius, dimiſit eum, et debitū dimiſit ei. Egreſ-
ſus aūt ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis,
qui debebat ei centū denarios, & tenēs ſuffocabat
eū, dicens, Redde quod debes. Et procidens con-
ſeruus eius, rogabat eū, dicens, Patientiā habe in
me, & omnia reddam tibi. Ille aūt noluit, ſed abijt
& miſit eū in carcerē, donec redderet debitū. Vi-
dentes aūt cōſerui eius quæ fiebāt, contriſtati ſunt
ualde: Et uenerūt, & narrauerūt domino ſuo om-
nia quæ facta fuerant: Tunc uocauit illū dominus
ſuus, & ait illi, Serue nequam, omne debitū dimiſi
tibi, quoniam rogaſti me: Nonne ergo oportuit et
te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus
ſum? Et iratus dn̄s eius, tradidit eum tortoribus,
quoadusq; redderet uniuerſum debitum. Sic & pa
ter meus cœleſtis faciet uobis, ſi nō remiſeritis u-
Matth. 15 nuſquiſq; fratri ſuo de cordibus ueſtris. Et paulo
poſt, Et acceſſerūt ad eum Phariſęi, tentantes eū,
& dicētes, Si licet homini dimittere uxorē ſuam
Gen. 1 quacunq; ex cauſa? Qui reſpōdens, ait eis, Non le
giſtis, quia qui fecit hominē ab initio, maſculū &
fœminam fecit eos: Et dicit, Propter hoc dimittet
homo patrē & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, &
erunt duo in carne una. Itaq; iam nō ſunt duo, ſed
una caro. Quod ergo deus cōiunxit, homo nō ſe-
Deut. 24 paret. Dicūt illi, Quid ergo Moyſes mādauit da-
re libellū repudij & dimittere? Ait illis, Quoniam
Moyſes ad duritiā cordis ueſtri permiſit uobis di-
mittere uxores ueſtras, ab initio aūt non fuit ſic:
dico autē uobis, quia quicūq; dimiſerit uxorē ſuā,
niſi ob fornicationē, & aliā duxerit, mœchał, & q
dimiſſam duxerit, mœchał, Dicūt illi diſcipuli e-
ius: Si ita eſt cauſa hominis cū uxore, non expedit
nubere. Qui dixit, Non om̄es capiūt uerbū iſtud,
ſed quib. datū eſt. Sūt em̄ eunuchi q de matris ute-
ro ſic nati ſunt: Et ſunt eunuchi, q facti ſunt ab ho-
minib. Et ſunt eunuchi q ſeipſos eunuchizauerūt
ꝓpter regnū cœlorū. Qui poteſt cape, capiat. Tūc
oblati ſunt ei paruuli, ut manus eis imponeret &
oraret. Diſcipuli aūt increpabāt eos. Ieſus uero ait
eis: Sinite ꝑuulos, & nolite eos ꝓhibere ad me ue-
nire: Taliū eſt em̄ regnū cœlorū. Et cū impoſuiſ-
A ſet eis manus, abijt inde. Et ecce unus accedēs ait
illi: Magiſter bone, quid boni faciā, ut habeam ui-
tam æternā? Qui dixit ei, Quid me interrogas de
bono? Vnus eſt bonus deus. Si aūt uis ingredi ad
uitā, ſerua mādata. Dicit ei, Quæ? Ieſus autē dixit.
Non homicidiū facies, nō adulterabis, non facies Exod. 20
furtum, non falſum teſtimoniū dices, Honora pa-
trem tuum & matrē: Et diliges proximū tuū ſicut
teipſum. Dicit illi adoleſcēs, Omnia hæc cuſtodi-
ui: Quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus: Si uis ꝑfe
ctus eſſe, uade, uēde quę habes, & da pauperibus,
& habebis theſaurū in cœlo, & ueni ſequere me.
Cum aūt audiſſet uerbum adoleſcens, abijt triſtis:
Erat enim habens multas poſſeſſiones. Ieſus autē
dixit diſcipulis ſuis: Amen dico uobis, quia diues
B difficile intrabit in regnū cœlorū. Et iterum dico
uobis, Facilius eſt camelū per foramen acus trāſi-
re, q̄ diuitē intrare in regnum cœlorū. Auditis au
tem his, diſcipuli mirabantur ualde, dicētes: Quis
ergo poterit ſaluus eſſe? Aſpiciens aūt Ieſus, dixit
illis, Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud de-
um autem omnia poſſibilia ſunt. Tūc reſpondens
Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & ſe-
cuti ſumus te, Quid ergo erit nobis? Ieſus autem
dixit illis: Amen dico uobis, q uos qui ſecuti eſtis
me, in regeneratione cū ſederit filius hominis in
ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & uos ſup ſedes duo
decim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et om̄is
qui reliquerit domum, uel fratres, aut ſorores, aut
patrē aut matrē, aut uxorem, aut filios, aut agros
C propter nomē meū, centuplū accipiet, & uitā æter
nam poſſidebit. Multi autē erūt primi nouiſſimi,
& nouiſſimi primi. Et paulopoſt: Sicut filius ho- Matth. 20
minis nō uenit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare
animā ſuam redemptionē pro multis. Et aliquāto Matth. 22
poſt, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, &
quæ ſunt dei deo. Et alibi, Diliges dominum deū Deut. 6
tuū in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in to
ta mente tua. Hoc eſt maximum & primū manda-
tum Secūdum autem ſimile eſt huic, Diliges pro- Leuit. 19
ximū tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis
uniuerſa lex pendet & prophetæ, Et poſt paucos
uerſus, Tunc Ieſus locutus eſt ad turbas & ad diſci
pulos ſuos, dicēs: Super cathedrā Moyſi ſederunt
Scribæ & Phariſæi, Om̄ia ergo quæcūq; dixerint
D uobis ſeruate & facite, ſecūdum opera uero eorū
nolite facere: Dicūt enim et nō faciūt. Alligāt aūt
onera grauia & importabilia, & imponunt in hu-
meros hominū, digito autē ſuo nolūt ea mouere.
Omnia uero opera ſua faciunt, ut uideanł ab ho-
minibus. Dilatant em̄ phylacteria ſua, & magnifi
cāt fimbrias. Amāt autē primos recubitus in cœ-
nis, & primas cathedras in ſynagogis, & ſalutatio
nes in foro, & uocari ab hominibus, Rabbi. Vos
aūt nolite uocari, Rabbi: Vnus eſt enim magiſter
ueſter: Om̄es autē uos fratres eſtis. Et patrē nolite
uobis uocare ſuper terrā: Vnus eſt enim pater ue-
ſter qui in cœlis eſt. Nec uocemini, magiſtri, quia
magiſter ueſter unus eſt Chriſtus. Qui maior eſt
ueſtrū, erit miniſter ueſter. Qui autē ſe exaltat, hu-
miliabitur

miliabit:& qui ſe humiliat,exaltabitur. Et paulo
poſt, Væ uobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ,qui
decimatis mentã & anethũ & cyminũ,&relinqui
tis quæ grauiora ſunt legis,iudicium & miſericor
diam,& fidẽ:Hæc oportuit facere, & illa nõ omit
tere.Duces cæci,excolãtes culicẽ, camelũ aũt glu
tientes. Væ uobis Scribæ &Phariſæi hypocritę,q
mũdatis quod deforis eſt calicis & paropſidis, in-
tus aũt pleni ſunt rapina,& omni immũditia. Pha
riſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis &
paropſidis, ut fiat, & id quod deforis eſt mũdum,
Væ uobis Scribæ & phariſæi hypocritæ, qui ſimi
les eſtis ſepulchris dealbatis,quæ à foris apparent
hominibus ſpecioſa, intus uero plena ſunt oſſib.
mortuorum, & omni ſpurcitia. Sic & uos à foris
quidẽ apparetis hominib.iuſti,intus autẽ pleni e-
ſtis hypocriſi & iniquitate. Væ uobis Scribæ &
Phariſæi hypocritæ,qui ædificatis ſepulchra pro-
phetarũ,& ornatis monumẽta iuſtorũ, & dicitis,
Si fuiſſemus in diebus patrũ noſtrorum, non eſſe
mus ſocij eorũ in ſanguine Prophetarũ. Itaq; teſti
moniũ eſtis uobiſmetipſis, quia filij eſtis eorũ qui
prophetas occiderũt:Et uos implete menſurã pa-
trum ueſtrorũ. Serpentes, genimina uiperarum,
quõ fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico uobis,
Ecce ego mitto ad uos Prophetas,& ſapientes,et
ſcribas:& ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex
eis flagellabitis in ſynagogis ueſtris, & perſeque-
mini de ciuitate in ciuitatẽ, ut ueniat ſup uos om-
nis ſanguis iuſtus,qui effuſus eſt ſuper terrã,à ſan-
guine Abel iuſti, uſq; ad ſanguinẽ Zachariæ filij
Barachiæ,quem occidiſtis inter templũ & altare:
Amen dico uobis,uenięt hæc omnia ſuper gene
Math. 24 rationẽ iſtam.Et paulopoſt,Et quoniã abundabit
iniquitas,refrigeſcet charitas multorũ: Qui autẽ
perſeuerauerit uſq; in finẽ,hic ſaluus erit. Et poſt
aliquantũ,Eſtote parati,quia neſcitis qua hora fi-
lius hominis uẽturus eſt. Quis putas eſt fidelis ſer
uus & prudens, quem cõſtituit dominus ſuus ſu-
pra familiã ſuã, ut det illis cibũ in tẽpore. Beatus
ille ſeruus quẽ cum uenerit dominus eius,inuene
rit ſic facientẽ:Amẽ dico uobis,quoniã ſuper om
nia bona ſua cõſtituet eum. Si autem dixerit ma-
lus ſeruus ille in corde ſuo: Moram facit dominus
meus uenire,& cœperit percutere cõſeruos ſuos,
manducet autẽ & bibat cum ebrijs:ueniet domi-
nus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua
ignorat,& diuidet eum,partemq; eius ponet cum
hypocritis:illic erit fletus & ſtridor dẽtiũ. Et poſt
Math. 25 paululũ, Vigilate itaq;,quia neſcitis diem neq; ho
ram.Item poſt paululũ, Cum autem uenerit filius
hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cũ eo:
tũc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congre
gabunt ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos
ab inuicẽ,ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis: Et
ſtatuet oues quidẽ à dextris,hædos autem à ſini-
ſtris.Tũc dicet rex ijs qui à dextris eius erũt: Ve-
nite benedicti patris mei, poſſidete paratũ uobis
regnũ à cõſtitutione mundi:Eſuriui enim,& dedi
ſtis mihi manducare:Sitiui, & dediſtis mihi bibe-
re:Hoſpes eram,& collegiſtis me:Nudus,& coo-
peruiſtis me:Infirmus,&uiſitaſtis me:In carcere e-
A ram,& ueniſtis ad me.Tũc reſpondebũt ei iuſti,di
centes,Dñe, quando te uidimus eſurientẽ & pa-
uimus te:ſitientẽ,& dedimus tibi potum? Quãdo
aũt te uidimus hoſpitem,& collegimus te? aut nu
dum,& cooperuimus? Aut quãdo te uidimus in-
firmum,aut in carcere,& uenimus ad te? Et reſpõ
dens rex,dicet illis: Amen dico uobis, quãdiu fe-
ciſtis uni de his fratribus meis minimis,mihi feci-
ſtis.Tũc dicet & ijs qui à ſiniſtris erunt: Diſcedite
à me maledicti in ignem æternum,qui paratus eſt
diabolo & angelis eius:Eſuriui enim,& non dedi
ſtis mihi mãducare:Sitiui,& nõ dediſtis mihi po-
tum:Hoſpes fui,& nõ collegiſtis me: Nudus erã,
& nõ cooperuiſtis me:Infirmus & in carcere, & nõ
B uiſitaſtis me.Tũc reſpõdebunt & ipſi dicẽtes,Do
mine quando te uidimus eſurientẽ & ſitiẽtem,&
hoſpitem,aut nudum,aut infirmũ, uel in carcere:
& non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpõdebit illis,
dicens,Amen dico uobis, quãdiu non feciſtis uni
de minorib.his,nec mihi feciſtis. Et ibũt hi in ſup
plicium æternum, iuſti autem in uitam æternam.
Et poſt aliquantum, Vigilate & orate,ut non in- Math. 26
treris in tentationem.

ADuocans iterum turbam,dicebat illis, Au- Ex Euangelio
dite me omnes &intelligite:Nihil eſt extra ſecundum Mar
hominẽ introiens in eum, quod poſſit eum coin- cum
quinare, ſed quæ de homine procedunt,illa ſunt
quæ cõmunicant hominẽ. Si quis habet aures au
diẽdi, audiat.Et cum introiſſet in domum à turba,
C interrogabãt eum diſcipuli eius parabolam:Et ait
illis,Sic & uos imprudentes eſtis? Nõ intelligitis
quia omne extrinſecus introiens in hominẽ, non
poteſt eũ cõmunicare, quia nõ intrat in cor eius,
ſed in uentrem,& in ſeceſſum exit,purgãs omnes
eſcas? Dicebat autẽ,quoniam quæ de homine ex
eunt,illa cõmunicant hominẽ.Ab intus enim de
corde hominũ exeunt cogitationes malæ: proce-
dunt adulteria, fornicationes, homicidia,furta,a-
uaritiæ,nequitiæ,dolus,impudicitia, oculus ma-
lus,blaſphemiæ,ſupbia,ſtultitia. Omnia hæc ma-
la abintus procedunt,& cõmunicant hominẽ. Et
alio loco conuocata turba cũ diſcipulis ſuis, dixit
eis,Si quis uult me ſequi,deneget ſeipſum,& tol- Marci 8
lat crucẽ ſuam & ſequat me. Qui enim uoluerit a-
D nimã ſuam ſaluam facere,perdet eam: Qui autem
perdiderit animã ſuam propter me & Euãgelium
ſaluam eam faciet. Quid enim proderit homini ſi
lucretur mundũ totum, & detrimentũ faciat ani-
mæ ſuæ? Aut quid dabit homo cõmutationẽ pro
anima ſua? Qui enim me confuſus fuerit & mea
uerba in generatione iſta adultera & peccatrice,
& filius hominis confundet eum in gloria patris
ſui cũ angelis ſuis.Et alibi,Et accipiens puerũ ſta- Marci 9
tuit eum in medio eorum. Quem cum cõplexus
eſſet,ait illis: Quiſquis unum ex huiuſmodi pue-
ris receperit in nomine meo,me recepit: Et quicũ
que me ſuſceperit,nõ me ſuſcipit,ſed eum qui me
miſit.Et paulopoſt, Quiſquis enim potum dede-
rit uobis calicẽ aquæ frigidę in nomine meo,quia
Chriſti eſtis:amen dico uobis non perdet merce-

dem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit unũ ex his
pusillis credentib. in me, bonũ eſt ei magis, ſi circũ A
daretur mola aſinaria collo eius & in mare mitte
retur. Et poſt paululum, Habete in uobis ſalem, et
pacem habete inter uos. Et paulopoſt, Et accedẽ-
tes Phariſæi interrogabant eum: Si licet uiro uxo-
rem dimittere, tentantes eum. At ille reſpõdens,
dixit eis, Quid uobis præcepit Moyſes? Qui di-
xerunt, Moyſes ꝑmiſit libellũ repudij ſcribere &
dimittere. Quibus reſpondens Ieſus, ait, Ad duri-
tiam cordis ueſtri ſcripſit uobis præceptum iſtud:
Gen. 1 Ab initio autẽ creaturæ maſculum & fœminã fe-
cit eos deus. Propter hoc relinquet homo patrem
ſuum & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt
duo in carne una. Itaq; iam non ſunt duo, ſed una
caro. Quod ergo deus cõiunxit, homo non ſepa-
ret. Et in domo iterũ diſcipuli eius, de eodẽ inter- B
rogauerunt eum: Et dicit illis, Quicunq; dimiſerit
uxorẽ ſuam, & aliam duxerit, adulteriũ cõmittit
ſuper eam: & ſi uxor dimiſerit uirũ ſuũ & alij nu-
Marci 10 pſerit, mœchatur. Et poſt quatuor uerſus, Sini-
te paruulos uenire ad me, & ne prohibueritis eos:
Taliũ eſt enim regnũ cœlorum. Amẽ dico uobis,
quiſquis nõ receperit regnũ dei uelut paruulus,
non intrabit in illud. Et complexans eos & impo
nens manus ſuper illos benedicebat eos. Et cũ e-
greſſus eſſet in uia, præcurrens quidã genu flexo
ante eũ, rogabat eum, Magiſter bone, quid faciã
ut uitã æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei,
Quid me dicis bonũ? Nemo bonus niſi unus deꝰ.
Exod. 20 Præcepta noſti, Ne adulteres: Ne occidas: Ne fu-
reris: Ne falſum teſtimoniũ dixeris: Ne fraudem C
feceris: Honora patrẽ tuum & matrem. At ille re-
ſpõdens, ait illi, Magiſter, hæc omnia ſeruaui à iu-
uentute mea. Ieſus autẽ intuitus eum, dilexit eũ,
& dixit illi, Vnum tibi deeſt: Vade, quæcunq; ha
bes, uende, & da pauperibus, & habebis theſaurũ
in cœlo, et ueni ſequere me. Qui cõtriſtatus in uer
bo, abijt mœrens. Erat enim habens multas poſ-
ſeſſiones. Et circũſpiciẽs Ieſus, ait diſcipulis ſuis:
Quàm difficile qui pecunias habent in regnũ dei
introibunt. Diſcipuli autẽ obſtupeſcebant in uer
bis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filio-
li, ꝙ difficile eſt cõfidẽtes in pecunijs in regnũ dei
introire. Facilius eſt camelũ per foramen acus
tranſire, ꝙ diuitem intrare in regnũ dei. Qui ma-
gis admirabantur dicentes ad ſeipſos: Et quis po- D
teſt ſaluus fieri? Et intuẽs illos Ieſus, ait, Apud ho-
mines impoſſibile eſt, ſed non apud deũ. Omnia
enim poſſibilia ſunt apud deum. Et cœpit Petrus
ei dicere, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſu
mus te. Reſpõdens Ieſus, ait, Amẽ dico uobis: Ne
mo eſt qui reliquerit domum aut fratres, aut ſoro-
res, aut matrẽ, aut patrẽ, aut filios, aut agros pro-
pter me & propter Euangelium, qui non accipiat
centies tantum nunc in tẽpore hoc, domus & fra-
tres, & ſorores et matres et filios et agros cũ perſe
cutionibus, & in ſeculo futuro uitam æternã. Mul
ti autẽ erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.
Et paulopoſt, Scitis quia ij qui uidenẽ principari
gentibus, dominantur eis, & principes eorum po

teſtatem habent ipſorũ. Non ita eſt autem in uo-
A bis, ſed quicũq; uoluerit fieri maior, erit ueſter mi-
niſter: Et quicũq; uoluerit in uobis primus eſſe e-
rit omniũ ſeruus: Nam & filius hominis nõ uenit
ut miniſtraretur ei, ſed ut miniſtraret, & daret ani-
mam ſuam redemptionẽ pro multis. Et aliquanto Marci 11
poſt, Et reſpondens Ieſus, ait eis, Habete fidẽ dei.
Amẽ dico uobis: Quicũq; dixerit huic mõti tolle
re & mittere in mare: & non hæſitauerit in corde
ſuo, ſed crediderit, quia quodcũq; dixerit fiat: fiet
ei. Propterea dico uobis: Omnia quæcunq; oran-
tes petitis, credite quia accipietis, & uenient uo-
bis. Et cũ ſtabitis ad orandũ, dimittite ſi quid ha-
betis aduerſus aliquẽ, ut & pater ueſter qui in cœ
lis eſt dimittat uobis peccata ueſtra. Quod ſi uos
nõ dimiſeritis, nec pater ueſter qui in cœlis eſt, di Marci 12
B mittet uobis peccata ueſtra. Itẽ poſt aliquantum,
Reſpõdens aũt Ieſus, dixit illis, Reddite igitˀ quæ
ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo. Et alio
loco, Et acceſſit unus de ſcribis, qui audierat illos
cõquerentes, & uidens quia bene illis reſpõderit
interrogauit eum, quod eſſet primũ omniũ man-
datum. Ieſus aũt reſpondit ei. Quia primũ omniũ
mandatũ eſt, Audi Iſrael, dominus deus tuus deus
unus eſt. Et, Diliges dñm deum tuum ex toto cor
de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua,
& ex tota uirtute tua: Hoc eſt primum mãdatum,
Secundum autẽ ſimile eſt illi, Diliges proximum
tuum tanquã teipſum. Maius horum aliud man-
datum nõ eſt. Et ait illi ſcriba, Bene magiſter in ue
ritate dixiſti, quia unus eſt, & non eſt alius præter
C eũ. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intelle
ctu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & dili
gere proximum tanquã ſeipſum maius eſt omni-
bus holocauſtomatibus & ſacrificijs. Ieſus aũt ui-
dens ꝙ ſapienter reſpondiſſet, dixit illi: Nõ es lon
ge à regno dei. Et nemo iam audebat eum interro
gare. Et paulo poſt, Cauete à Scribis qui uolũt in
ſtolis ambulare, & ſalutari in foro, & in primis ca
thedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus
in cœnis. Qui deuorant domos uiduarum ſub ob
tẽtu ꝓlixę orationis, hi accipiũt prolixius iudiciũ.
Et ſedens Ieſus cõtra gazophylacium, aſpiciebat
quæmodo turba iactaret in gazophylaciũ, et mul
ti diuites iactabãt plurima. Cum ueniſſet autẽ una
uidua paup, miſit duo minuta, quod eſt quadrãs:
D Et conuocans diſcipulos, ait illis, Amen dico uo-
bis, quoniã uidua hæc pauper plus omnibus miſit
qui miſerũt in gazophylaciũ. Omnes enim ex eo
quod abũdabat illis miſerũt: hæc uero de penuria
ſua omnia quæ habuit miſit, totum uictum ſuũ. Et
paulopoſt, Et cũ duxerint uos tradẽtes, nolite præ Marci 13
cogitare quid loquamini, ſed quod datũ fuerit uo
bis in illa hora, id loquimini, Non enĩ eſtis uos lo-
quẽtes, ſed ſpũſſanctus. Et poſt paululum, Et eri-
tis odio omnibus propter nomen meũ. Qui autẽ
ſuſtinuerit in finẽ, hic ſaluus erit. Et alio in loco,
Videte uigilate orantes, neſcitis enĩ quãdo tẽpus
ſit. Sicut homo qui peregre ꝓfectus reliquit do-
mũ ſuã, & dedit ſeruis ſuis poteſtatẽ cuiuſq; opis,
et ianitori pręcepitut uigilet. Vigilate ergo: Neſci

tis

tís em̄ quando dominus domus uenit:ſero, an me
dia nocte,an gallí cãtu,an mane. Ne cum uenerit
repente,inueniat uos dormientes. Quod aũt uo-
bis dico,omnibus dico,uigilate.

Ex Euangelio ſecundũ Lucã
GLoria in altiſſimis deo & in terra pax homi-
nibus bonæ uoluntatis.Et aliquãto poſt, Et
interrogabant eum turbæ,dicentes,Quid ergo fa
ciemus? Reſpondens autem,dicebat illis, Qui ha
bet duas tunicas,det non habenti,& qui habet e-
ſcas,ſimiliter faciat. Venerunt autẽ & Publicani
ut baptizarentur, & dixerunt ad illum Magiſter
quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil ampli-
us quàm quod conſtitutũ eſt uobis,faciatis.Inter-
rogabant autem eum & milites,dicẽtes, Quid fa-
ciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis,
neq; calumniã faciatis,& contenti eſtote ſtipẽdijs
Luce 6 ueſtris.Et poſt aliquantũ,Beati pauperes,quia ue
ſtrum eſt regnum dei.Beati qui nũc eſuritis, quia
ſaturabimini,Beati qui nunc fletis,quia ridebitis,
Beati eritis,cum uos oderint homines, & cum ſe
parauerint uos,& exprobrauerint & eiecerint no
men ueſtrum tanquam malum propter filium ho
minis. Gaudete in illa die & exultate, ecce enim
merces ueſtra multa eſt in cœlo,Secundũ em̄ hæc
faciebant Prophetis patres eorum. Veruntamen
uæ uobis diuitibus qui habetis cõſolationem ue-
ſtram. Væ uobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.
Væ uobis qui ridetis nũc,quia lugebitis & flebi-
tis. Væ cum benedixerint uobis omnes homines,
ſecundũ hæc faciebãt Prophetis patres eorũ. Sed
uobis dico qui auditis: Diligite inimicos ueſtros,
benefacite ijs qui uos oderũt. Benedicite maledi-
centibus uobis. Orate pro calumniantib. uos. Et
qui te ꝑcuſſerit in maxillã, præbe illi & alterã, Et
ab eo qui aufert tibi ueſtimentũ,etiã tunicam noli
ꝓhibere. Omni autẽ petenti te, tribue: & qui au-
fert quæ tua ſunt,ne repetas.Et prout uultis ut fa-
ciant uobis homines,facite illis ſimiliter.Et ſi dili-
gitis eos qui uos diligũt,quæ uobis eſt gratia? Nã
& peccatores diligentes ſe diligũt, Et ſi benefece
ritis ijs qui uobis benefaciunt quæ uobis eſt gra-
tia? Siquidẽ & peccatores hoc faciũt. Et ſi mutuũ
dederitis ijs à quib. ſperatis recipe, quæ gratia eſt
uobis? Nã & peccatores peccatoribus fœneran-
tur,ut recipiãt æqualia. Veruntamen diligite ini-
micos ueſtros:benefacite,& mutuũ date,nihil in-
de ſperãtes: & erit merces ueſtra multa & eritis fi-
lij altiſſimi,quia ipſe benignus eſt ſuꝑ ingratos &
malos.Eſtote ergo miſericordes,ſicut & pater ue
ſter miſericors eſt.Nolite iudicare, & nõ iudicabi
mini.Nolite cõdemnare,& non condemnabimi-
ni.Dimittite & dimittemini. Date,& dabitur uo-
bis.Menſuram bonã,& confertam, & coagitatã,
& ſupereffluentẽ dabunt in ſinum ueſtrũ. Eadem
quippe mẽſura qua mẽſi fueritis, remetieť uobis.
Dicebat autẽ illis & ſimilitudinẽ. Nũquid poteſt
cæcus cæcũ ducere? Nõne ambo in foueã cadũt?
Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrũ.Perfectus autẽ
omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem
uides feſtucam in oculis fratris tui, trabẽ aũt quæ
in oculo tuo eſt nõ cõſideras? Aut quomodo po-

tes dicere fratri tuo, frater ſine eijciã feſtucã de o-
A culo tuo:ipſe in oculo tuo trabẽ nõ uides? Hypo-
crita,eijce primũ trabem de oculo tuo,& tũc per-
ſpicies ut educas feſtucã de oculo fratris tui. Non
eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos,neq;
arbor mala faciẽs fructũ bonũ. Vnaquæq; arbor
de fructu ſuo cognoſciť. Neq; em̄ de ſpinis colli-
gunt ficus,neq; de rubo uindemiant uuas. Bonus
homo de bono theſauro cordis ſui profert bonũ:
& malus homo de malo theſauro profert malum.
Ex abundantia cordis os loquitur. Quid autẽ uo-
catis me domine domine, & nõ facitis quæ dico?
Omnis qui uenit ad me,& audit ſermones meos.
& facit eos,oſtendam cui ſimilis ſit: Similis eſt ho
mini ædificãti domũ qui fodit in altum, & poſuit
fundamentũ ſupra petrã. Inundatione autẽ facta,
illiſum eſt flumen domui illi,& nõ potuit eam mo
B uere,fundata enim erat ſuper petram. Qui autem
audit & nõ facit,ſimilis eſt homini ædificanti do-
mum ſuam ſupra terrã ſine fundamento: in quam
illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt
ruina domus illius magna.Et poſt aliquantũ, Cui Luce 7
ergo ſimiles dicam homines generationis huius,
& cui ſimiles ſunt? Pueris ſedẽtibus in foro & lo-
quentibus adinuicẽ, & dicentibus: Cantauimus
uobis tibijs,& nõ ſaltaſtis:lamentauimus, & non
ploraſtis. Venit enim Ioannes Baptiſta,neq; man
ducans panem,neq; bibens uinũ: & dicitis,dæmo
nium habet. Venit filius hominis manducans &
bibens,& dicitis. Ecce homo deuorator & bibẽs
uinũ,amicus publicanorũ & peccatorũ. Et iuſtifi
C cata eſt ſapientia ab omnibus filijs ſuis. Item poſt Luce 8
aliquantũ,Eſt autẽ hæc parabola: Semen eſt uer-
bum dei. Qui aũt ſecus uiam ſunt,ij ſunt qui audi-
unt:deinde uenit diabolus,& tollit uerbũ de cor-
de eorum, ne credẽtes ſalui fiant. Nam qui ſupra
petram,qui cum audierint cum gaudio ſuſcipiunt
uerbum:& hi radices nõ habent, quia ad tempus
credũt,& in tempore tentationis recedũt. Quod
autẽ in ſpinis cecidit:ij ſunt qui audierũt,& à ſoli-
citudinibus & diuitijs & uoluptatibus uitæ eũtes
ſuffocanť,& non referunt fructũ. Quod autem in
bonam terrã:ij ſunt qui corde bono & optimo au
dientes uerbũ retinent,& fructum afferunt in pa-
tientia.Nemo aũt lucernam accendens,operit eã
uaſe,aut ſubtus lectum ponit: ſed ſupra candela-
brum ponit,ut intrantes uideant lumen. Non em̄
D eſt occultũ quod nõ manifeſteť,nec abſconditum
quod nõ cognoſcať & in palã ueniat. Videte er-
go quomodo audiſtis:Qui enim habet dabiť illi,
& quicunq; non habet,etiam quod putat ſe habe
re,auferet ab illo. Et poſt aliquantũ, Conuocatis Luce 9
autẽ duodecim Apoſtolis dedit illis uirtutẽ & po
teſtatem ſuper omnia dæmonia, & ut languores
curarent.Et miſit illos prædicare regnũ dei,& ſa-
nare infirmos.Et ait ad illos, Nihil tuleritis in uia
neq; uirgam,neq; peram,neq; panem, neq; pecu-
niam,neq; duas tunicas habeatis: Et in quancũq;
domum intraueritis,ibi manete, & inde ne exea-
tis.Et quicunq; non receperit uos,exeuntes de ci
uitate illa,etiam puluerem pedũ ueſtrorum excu

tite in teſtimoniũ ſuper illos.Item poſt aliquantũ,
Dicebat autẽ ad omnes, Si quis uult poſt me ueni
re, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã quoti
die & ſequať me. Qui enim uoluerit animã ſuam
ſaluã facere perdet illã: Nam qui pdiderit animam
ſuã propter me, ſaluã faciet illam. Quid eñ profi-
cit homo ſi lucreť uniuerſum mũdũ, ſe autẽ ipſum
perdat, & detrimentum ſui fiat? Nam qui me eru-
buerit & meos ſermones, hunc filius hominis eru
beſcet cũ uenerit in maieſtate ſua, & patris, & ſan-
ctorũ angelorũ. Et alio loco, Intrauit autem cogi-
tatio in eos, quis eorũ maior eſſet. At Ieſus uidens
cogitationes cordis illorũ, apprehendens puerũ
ſtatuit eum ſecus ſe: & ait illis. Quicunq; ſuſcepe-
rit puerũ iſtum in nomine meo, me recipit. Et qui
cunq; me receperit, recipit eũ qui me miſit. Nam
q minor eſt inter omnes uos, hic maior eſt. Et poſt
aliquantũ, Ait autẽ ad alterum, Sequere me. Ille
Lucæ 9 autẽ dixit, Domine, permitte mihi primum ire ſe-
pelire patrẽ meũ. Dixitq; ei Ieſus, Sine ut mortui
ſepeliant mortuos ſuos: Tu autẽ uade, annũcia re
gnum dei. Et ait alter, Sequar te domine, ſed pri-
mũ permitte mihi renũciare ijs qui domi ſunt. Ait
ad illum Ieſus, Nemo mittens manũ ſuã in aratrũ
& aſpiciens retro, aptus eſt regno dei. Et poſt pau
lulũ, Ecce ego mitto uos ſicut agnos inter lupos.
Lucæ 10 Nolite portare ſacculũ, neq; perã, neq; calciamen
ta, & neminẽ per uiã ſalutaueritis. In quãcũq; do-
mum intraueritis, primũ dicite, Pax huic domui.
Et ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſup illum pax
ueſtra: Sin autẽ, ad uos reuerteť. In eadẽ autẽ do-
mo manete edẽtes & bibẽtes quę apud illos ſunt:
Dignus enim eſt operarius mercede ſua, Nolite
tranſire de domo in domum. Et in quancũq; ciui-
tatẽ intraueritis & ſuſcepint uos, mãducate quæ-
cunq; apponunť uobis, & curate infirmos qui in
illa ſunt, & dicite illis, Appropinquabit in uos re-
gnũ dei, In quancunq; ciuitatẽ intraueritis, & non
recepint uos, exeuntes in plateas eius, dicite, Etiã
puluerẽ qui adhęſit nobis de ciuitate ueſtra, exter
gimus in uos. Tamen hoc ſcitote, quia appropin-
quabit regnum dei. Dico uobis, quia Sodomis in
die illa remiſſius erit, q̃ illi ciuitati. Et poſt paulu-
lum, Veruntamẽ in hoc nolite gaudere, quia ſpi-
ritus uobis ſubijciunť: Gaudete aũt, q nomina ue
ſtra ſcripta ſunt in cœlis. Et poſt paululũ, Ecce qui
dam legiſpitus ſurrexit, tentans illũ, & dicẽs, Ma-
giſter quid faciendo uitã æternam poſſidebo? At
ille dixit ad eũ, In lege quid ſcriptum eſt? Quomo
do legis? Ille reſpõdens, dixit, Diliges dominum
deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,
& ex omnibus uiribus tuis, & ex omni mẽte tua,
& proximũ ſicut teipſum. Et paulo poſt, Quis ho-
rum triũ uideť tibi proximus fuiſſe illi qui incidit
in latrones? At ille dixit, Qui fecit miſericordiam
in illũ. Et ait illi Ieſus, Vade, & tu fac ſimiliter. Et
poſt paululũ, Martha, Martha, ſolicita es & turba
ris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſariũ: Ma-
ria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab
ea. Item poſt paululum, Cum oratis, inquit, dicite,
Lucæ 11 Pater, ſanctificeť nomen tuũ: Adueniat regnum

tuum: Panẽ noſtrum quotidianũ da nobis hodie
A & dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi
dimittimus omni debenti nobis, & ne nos indu-
cas in tentationẽ. Et ait ad illos, Quis ueſtrũ habe
bit amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet il-
li, Amice, commoda mihi tres panes, quoniã ami
cus meus uenit de uia ad me, & nõ habeo q̃d po-
nam ante illum. Et ille de intus reſpõdens, dicat,
Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtiũ clauſum eſt, &
pueri mei mecũ ſunt in cubili, nõ poſſum ſurgere
& dare tibi: Et ille ſi perſeuerauerit pulſans, Dico
uobis, & ſi nõ dabit illi ſurgens, eo q amicus eius
ſit, ppter improbitatẽ tamẽ eius ſurget, & dabit illi
quotq̃t habet neceſſarios. Et ego uobis dico, Pe-
tite, dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulſate,
& aperieť uobis. Omis eñ q petit, accipit: & qui
quærit, inuenit: & pulſanti aperieť. Quis autẽ ex
B uobis patrẽ petit panem, nunquid lapidem dabit
illi? Aut piſcẽ, nunquid pro piſce ſerpentem dabit
illi? Aut ſi petierit ouum, nunq̃d porriget ſcorpio
nem? Si ergo cũ ſitis mali, noſtis bona data dare
filijs ueſtris, quãto magis pater ueſter de cœlo da
bit ſpiritũ bonum petẽtibus ſe. Et paulo poſt, Fa-
ctum eſt autẽ cum hæc diceret: Extollens uocem
quædã mulier de turba, dixit illi, Beatus uẽter qui
te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit, Imò
beati qui audiũt uerbũ dei, & cuſtodiunt illud. Et
paulo poſt, Et cum loqueretur, rogauit illũ quidã
Phariſæus, ut prãderet apud ſe. Et ingreſſus recu-
buit. Phariſæus autẽ cœpit intra ſe reputans dice-
re, quare nõ baptizatus eſſet ante prandiũ. Et ait
C dominus ad illũ, Nũc uos Phariſæi quod deforis
eſt calicis & catini, mundatis, quod autẽ intus eſt
ueſtrum, plenũ rapina & iniquitate: ſtulti, nónne
qui fecit quod deforis eſt, etiã q̃d intus eſt fecit?
Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynã, &
ecce omnia mũda ſunt uobis. Sed uæ uobis Pha-
riſæis, qui decimatis mentã & rutã, & omne olus,
& præteriris iudiciũ & charitatem dei. Hæc autẽ
oportuit facere, & illa non omittere. Væ uobis
Phariſæi, qa diligitis primas cathedras in ſynago-
gis, & ſalutatiões in foro. Væ uobis, q eſtis ut mo
numẽta quæ non parent, & homines ambulantes
ſupra neſciunt. Reſpõdens autẽ quidã ex legiſpe
ritis, ait illi, Magiſter, hæc dicẽs, etiam nobis con-
tumeliam facis? At ille ait, Etiã uobis legiſperitis
D uæ, quia oneratis homines oneribus quæ portare
nõ poſſunt, & ipſi uno digito ueſtro nõ tãgitis ſar
cinas. Et alio in loco, Attendite à fermento Phari Lucæ. 12
ſæorũ, quod eſt hypocriſis. Et paulo poſt, Dico au
tem uobis amicis meis, ne terreamini ab ijs q oc-
cidũt corpus, & poſt hæc non habẽt amplius q̃d
faciant. Oſtendam autẽ uobis quem timeatis. Ti-
mete eũ qui poſtquam occiderit, habet poteſtatẽ
mittere in gehennã. Ita dico uobis, hunc timete.
Nónne quinq; paſſeres ueneũt dipõdio, & unus
ex illis nõ eſt in obliuione corã deo? Sed & capil
li capitis ueſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo
go timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Dico aũt
uobis, Omnis quicũq; cõfeſſus fuerit me corã ho
minibus, & filius hominis cõfitebiť in illo coram
angelis

angelis dei: Qui autẽ negauerit me coram homi-
nibus, denegabitur coram angelis dei. Et omnis
qui dicit uerbũ in filiũ hominis, remittet̃ illi: Ei au
tem qui in ſpiritũ ſanctum blaſphemauerit, nõ re-
mittit̃. Cum autem inducẽt uos in ſynagogas, &
ad magiſtrat⁹, & poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qua
liter aut quid reſpõdeatis, aut quid dicatis: Spiri-
tus enĩ ſanctus docebit uos in ipſa hora quæ opor
teat dicere. Ait autem ei quidam de turba, Magi-
ſter, dic fratri meo ut diuidat mecum hæreditatẽ.
At ille dixit ei, Homo, quis me cõſtituit iudicem,
aut diuiſorẽ ſupra uos? Dixitq́ʒ ad illos, Videte &
cauete ab omni auaritia, quia nõ in abundãtia cu
iuſquã uita eius eſt ijs quæ poſſidet. Dixit aũt ſimi
litudinẽ ad illos, dicens, Hominis cuiuſdã diuitis
uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra ſe,
dicens, Quid faciam, quòd non habeo quò cõgre
gem fructus meos? Et dixit, Hoc faciã, deſtruam
horrea mea, & maiora faciam, & illuc congrega-
bo omnia quæ nata ſunt mihi, & bona mea, & di-
cam animæ meæ, Anima habes multa bona poſi-
ta in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, e-
pulare. Dixit autẽ illi deus, Stulte, hac nocte ani-
mam tuã repetũt à te, quæ autẽ paraſti cuius erũt?
Sic & omnis qui ſibi theſaurizat, & nõ eſt in deũ
diues. Dixitq́ʒ ad diſcipulos ſuos, Ideo dico uobis
Nolite ſoliciti eſſe animæ, quid manducetis, neq́ʒ
corpori, quid ueſtiamini. Anima plus eſt q̃ eſca,
& corpus quàm ueſtimentũ. Cõſiderate coruos,
quia non ſeminant, neq́ʒ metũt, quibus nõ eſt cel-
larium, neq́ʒ horreum, & deus paſcit illos: Quãto
magis uos pluris eſtis. Quis autem ueſtrum cogi-
tando poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitũ u-
num? Si ergo neq́ʒ quod minimũ eſt poteſtis, quid
de cæteris ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quo
modo creſcunt, non laborant, neq́ʒ nent: Dico au
tem uobis, quod nec Salomon in omni gloria ſua
ueſtiebat̃ ſicut unum ex iſtis. Si autẽ fœnum agri
quod hodie in agro eſt, & cras in clibanũ mittit̃,
deus ſic ueſtit: quanto magis uos puſillæ fidei. Et
uos nolite quærere quid mãducetis, aut quid biba
tis, & nolite in ſublime tolli. Hæc enĩ omnia gen-
tes mũdi inquirunt: Pater autẽ ueſter ſcit quoniã
his indigetis. Veruntamen quærite regnũ dei, &
hæc omnia adijcient̃ uobis. Nolite timere puſil-
lus grex, quia cõplacuit patri ueſtro dare uobis re
gnũ. Vẽdite quæ poſſidetis & date eleemoſynã:
Facite uobis ſacculos qui nõ ueteraſcunt, theſau-
rũ non deficientẽ in cœlis, quo fur nõ appropiat,
neq́ʒ tinea corrũpit. Vbi enĩ theſaurus ueſter, ibi
& cor ueſtrũ erit. Et poſt paululũ. Et uos eſtote pa
rati, quia qua hora non putatis filius hominis ue-
niet. Ait aũt ei Petrus, Domine ad nos dicis hanc
parabolam, an & ad omnes? Dixit aũt dominus,
Quis putas eſt fidelis diſpẽſator & prudẽs, quem
cõſtituit dominus ſupra familiam ſuã, ut det illis
in tẽpore tritici mẽſurã? Beatus ille ſeruus quẽ cũ
uenerit dominus, inuenerit ita faciẽtem. Vere di-
co uobis, ſupra omnia quæ poſſidet conſtituet il-
lum, Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo: Mo-
ram facit dominus meus uenire, & cœperit percu-

tere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & ine-
A briari: ueniet dominus ſerui illius in die qua non
ſperat, & hora qua neſcit, & diuidet eum, partẽq́ʒ
eius cũ infidelib. ponet. Ille aũt ſeruus qui cogno-
uit uoluntatẽ domini ſui, & nõ præparauit, & nõ
fecit ſecundũ uoluntatem eius, uapulabit multis.
Qui aũt non cognouit, & fecit digna plagis, uapu
labit paucis. Omni aũt cui multũ datum eſt, mul-
tum quæret̃ ab eo, & cui cõmendauerunt multũ,
plus repetũt ab eo. Item paulopoſt, Hypocritæ fa
ciem terræ & cœli noſtis probare, hoc autem tem
pus quomodo non probatis? Quid autem & à uo
bis ipſis nõ iudicatis quod iuſtum eſt? Et aliquãto Luc. 13
poſt, Contẽdite intrare per anguſtam portã, quia
multi dico uobis quærent intrare, & nõ poterunt.
B Et alio loco, Dicebat autẽ & ad inuitatos parabo Luce 14
lam, intendens quomodo primos accubitus elige
rent, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nu-
ptias, nõ diſcũbas in primo loco, ne forte honora
tior te ſit inuitatus ab eo, & ueniens is qui te & il-
lum uocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tũc inci
pias cũ rubore nouiſſimũ locũ tenere. Sed cũ uo-
catus fueris, uade recũbe in nouiſſimo loco, ut cũ
uenerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice aſcende
ſupius: Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcũbẽ-
tibus: Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabit̃: & q
ſe humiliat, exaltabit̃. Dicebat autem & ei qui ſe
inuitauerat, Cũ facis prandiũ uel cœnam, noli uo-
care amicos tuos, neq́ʒ fratres tuos, neque cogna-
tos, neq́ʒ uicinos diuites, ne forte & ipſi te reinui
C tent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis cõuiuiũ,
uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus
eris, quia nõ habẽt retribuere tibi: retribuetur enĩ
tibi in retributione iuſtorũ. Et paulopoſt, Si quis
uenit ad me, & non odit patrẽ ſuum, & matrẽ, &
uxorẽ, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc aũt &
animã ſuã, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui
non baiulat crucẽ ſuam, & uenit poſt me, nõ po-
teſt meus eſſe diſcipulus. Quis enim ex uobis uo-
lens turrim ædificare, non prius ſedens computat
ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficien
dum, ne poſtea quã poſuerit fundamentũ, & non
potuerit perficere: omnes qui uident incipiant il-
ludere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædifica-
re, & nõ potuit conſummare? Aut quis rex iturus
D cõmittere bellũ aduerſus alium regem, nõ ſedens
prius cogitat, ſi poſſit cum decẽ milibus occurre-
re ei, qui cũ uiginti milibus uenit ad ſe? Alioquin
adhuc illo lõge agente, legationẽ mittẽs rogat ea
quæ pacis ſunt: Sic ergo omnis ex uobis qui nõ re
nunciat omnibus quæ poſſidet: non poteſt meus
eſſe diſcipulus. Et poſt aliquantũ, Et ego uobis di Luc. 16
co, Facite uobis amicos de mãmona iniquitatis,
ut cũ defeceritis, recipiãt uos in æterna tabernacu
la. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis
eſt, & q in modico iniquus eſt, & in maiori iniqu⁹
eſt. Si ergo in iniquo mãmona fideles non fuiſtis,
quod ueſtrum eſt quis dabit uobis? Nemo ſeruus
poteſt duob. dominis ſeruire: Aut enim unum o-
diet, & alterũ diliget: aut uni adhærebit, & alterũ
cõtemnet. Non poteſtis deo ſeruire & mãmonæ.

Audiebāt autē hæc omnia Phariſæi, qui erāt auari,& deridebant illum.Et ait illis, Vos eſtis qui iu A
ſtificatis uos corā hominibus,deus aūt nouit corda ueſtra:Quia quod hominibus altū eſt, abominatio eſt ante deū.Et poſt paucos uerſus, Omnis qui dimittit uxorē ſuam,& ducit alterā, mœcha-
Luc.17 tur.Et poſt paululum, Impoſſibile eſt ut nō ueniant ſcandala: Væ autē illi per quem ueniunt. Vtilius eſt illi ſi lapis molaris imponaſ circa collum eius,& proijciaſ in mare, ꝙ ut ſcandalizet unum de puſillis iſtis. Attēdite uobis, Si peccauerit frater tuus,increpa illū:& ſi pœnitentiā egerit: dimitte illi.Et ſi ſepties in die peccauerit in te,& ſi ſepties in die conuerſus fuerit ad te,dicens, Pœnitet
Luc.18 me,dimitte illi.Et alio loco,Dixit autē ad quoſdā qui in ſe cōfidebāt,tanquā iuſti,& aſpnabanſ cæteros parabolam iſtam, Duo homines aſcēderūt B
in templū ut orarent:unus Phariſæus & alter Publicanus: Phariſæus autē ſtans, hæc apud ſe orabat,Deus,gratias ago tibi,quia nō ſum ſicut cæteri homines,raptores,iniuſti,adulteri: ueluti etiam hic Publicanus: Ieiuno bis in ſabbato,decimas do omniū quæ poſſideo.Et Publicanus à lōge ſtans, nolebat nec oculos ad cœlū leuare,ſed percutiebat pectus ſuū,dicens,Deus, propicius eſto mihi peccatori.Dico uobis, deſcēdit hic iuſtificatus in domū ſuam ab illo:Quia omnis qui ſe exaltat,humiliabiſ: & qui ſe humiliat, exaltabiſ. Afferebant autē ad illum & infantes,ut eos tāgeret. Quod cū uiderent diſcipuli,increpabāt illos: Ieſus autē cōuocans illos,dixit: Sinite paruulos uenire ad me,
& nolite eos uetare,taliū eſt eñ regnū dei. Amen C
dico uobis, quicūq; non receperit regnū dei ſicut puer,non intrabit in illud.Et interrogauit eū quidam princeps,dicēs,Magiſter bone,quid faciens uitā æternam poſſidebo? Dixit autē Ieſus, Quid
Exod.20 me dicis bonū? Nemo bonus niſi ſolus deus.Mandata noſti? Nō occides:non mœchaberis, nō furtū facies,nō falſum teſtimoniū dices: honora patrē tuum & matrem. Qui ait,Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea.Quo audito,Ieſus ait ei,Adhuc tibi unum deeſt:Omnia quæcunq; habes,uende,et da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo,& ueni ſequere me.His ille auditis, contriſtatus eſt, quia diues erat ualde. Videns autē illum Ieſus triſtem factū,dixit,Quàm difficile qui pecunias ha-
bent in regnū dei intrabunt? Facilius eſt camelum D
per foramen acus tranſire, ꝙ diuitem intrare in regnum dei.Et dixerunt, qui audiebāt, Et quis poteſt ſaluus fieri? Ait illis,Quæ impoſſibilia ſunt apud homines,poſſibilia ſunt apud deū. Ait ei Petrus, Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te.Qui dixit eis,Amen dico uobis: Nemo eſt qui, relinquit domum aut parentes, aut fratres,aut uxorem,aut filios,propter regnum dei, & nō recipiat multo plura in hoc tempore, & in ſeculo uen
Luc.19 turo uitam æternā. Et alibi, Stans autem Zacheus dixit ad dominū, Ecce dimidium bonorū meorum domine do pauperibus,& ſi quid aliquē defraudaui, reddo quadruplū.Ait Ieſus ad eū. Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quod & ipſe filius eſt Abrahæ. Venit enim filius hominis quæ-
A rere & ſaluū facere quod perierat.Et poſt aliquantū,Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt dei deo.Et alio loco,Audiēte aūt omni popu Luc.20
lo,dixit diſcipulis ſuis,Attēdite à Scribis, qui ambulare uolunt in ſtolis,& amant ſalutatiōes in foro,& primas cathedras in ſynagogis,& primos diſcubitus in cōuiuijs: qui deuorant domos uiduarum,ſimulātes longā orationē,hi accipiēt damnationē maiorē.Reſpiciens aūt uidit eos qui mittebant munera in gazophylaciū diuites. Vidit autem & quandā uiduā pauperculā mittentē æra minuta duo: Et dixit, Vere dico uobis, quia uidua hæc pauper plus ꝙ omnes miſit: Nam & omnes hi ex abūdanti ſibi miſerūt in munera dei: hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnē uictum ſuū quem
B habuit,miſit.Itē alio loco, Ponite ergo in cordib. ueſtris, non præmeditari quemadmodū reſpondeatis:Ego enim dabo uobis os & ſapiētiam, cui nō poterunt reſiſtere & cōtradicere omnes aduerſarij ueſtri. Trademini aūt à parentibus & fratribus,& cognatis,& amicis,& morte afficiēt ex uobis.Et eritis odio omnibus propter nomen meū: Et capillus de capite ueſtro nō peribit. In patiētia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras. Et poſt aliquātum, Attendite autem uobis, ne forte grauentur corda ueſtra à crapula & ebrietate, & curis huius uitæ,& ſuperueniat in uos repētina dies illa. Tanquam eñ laqueus ſuperueniet in omnes qui ſedent ſup faciē omnis terræ. Vigilate itaq; omni tēpore orātes,ut digni habeamini fugere omnia iſta quæ
C futura ſunt,& ſtare ante filium hominis.Item poſt aliquantū,Facta eſt autē contentio inter eos,quis eorū uidereſ eſſe maior.Dixit autē eis,Reges gētium dominanſ eorū, & qui poteſtatē habent ſup eos,benefici uocanſ: Vos autem non ſic:Sed qui maior eſt inter uos,fiat ſicut minor,& qui præceſſor eſt,ſit ut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit,an qui miniſtrat? Nōnne qui recumbit: Ego autē in medio ueſtrū ſum ſicut qui miniſtrat. Et alio in loco, Orate ne intretis in tentationem.

QVomodo poteſtis uos credere,qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo deo eſt nō quæritis? Et poſt aliquantum,Dixit autem Ieſus,Nec ego te condemnabo: Vade & amplius iam noli peccare.Et paulopoſt,Si uos man- Ex Euangelio ſecundum Ioannem
D ſeritis in ſermone meo, uere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis ueritatē,et ueritas liberabit uos.Et poſt paululū, Amen amē dico uobis, quia omnis qui facit peccatū,ſeruus eſt peccati.Et alibi, Amē amen dico uobis,ſi quis ſermonē meum ſeruauerit,nō uidebit mortem in æternū.Et poſt aliquantum,Qui amat animam ſuam,perdet eam. Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in uitam æternam cuſtodit eā.Si quis mihi miniſtrat,me ſequatur: & ubi ſum ego, illic & miniſter meus erit.Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus.Et alio loco,Dilexerunt enim gloriam hominum magis ꝙ gloriam dei.Et alibi, Vos uocatis me magiſter & domine,& bene dicitis, ſum & Ioan.13
enim.Si ergo ego laui pedes ueſtros, dominus &

magi-

magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes: exemplū enim dedi uobis, ut quemadmodū A ego feci uobis, ita & uos faciatis. Et paulopoſt, Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicē, ſicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicē. In hoc cognoſcent omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionē habueritis ad inuicē. Et paulopoſt, Si diligitis me, mādata mea ſeruate. Et poſt paululum, Qui habet mādata mea & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me, Qui autē diligit me, diligetᷣ à patre meo, & ego diligā eum, & maniſeſtabo ei meipſum. Et poſt tres uerſus, Si quis diligit me, ſermonē meū ſeruabit. Et pater meus diliget eū, & ad eū ueniemus, & manſionem apud eū faciemus. Qui nō diligit me, ſermones meos nō ſeruat. Et paulopoſt, Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non B poteſt facere fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in uite: ſic nec uos, niſi in me manſeritis. Ego ſum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multū, Quia ſine me nihil poteſtis facere. Si quis in me nō manſerit, mittetᷣ foras ſicut palmes, & areſcet, Et colligent eum, & in ignē mittēt & ardet. Si manſeritis in me, & uerba mea in uobis māſerint: quodcūq; uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc clarificatus eſt pater meus, ut fructum plurimū afferatis, & efficiamini mei diſcipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos, manete in dilectiōe mea. Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectiōe mea: ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectiōe. Hæc locutus ſum uobis, ut gaudiū meū in uobis ſit, & C gaudiū ueſtrū impleatur. Hoc eſt præceptū meū, ut diligatis inuicē, ſicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionē nemo habet, q̄ ut animam ſuā quis ponat pro amicis ſuis. Et paulopoſt, Hæc mando uobis, ut diligatis inuicē. Hæc de quatuor Euangelijs in hoc opere ponēda exiſtimaui: ubi intelligi poteſt, tres Euāgeliſtas, Matthæū ſcilicet & Marcum & Lucā, ideo nobis plura dediſſe præcepta uiuendi, quia eam maxime ſecuti ſunt partē quæ actiua dicitᷣ. Quia uero Ioannes contemplatiuam magis tenuit, ideo cum eius Euangeliū ſuperemineat cæteris, multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Hinc iam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apoſtolorum, commemorabimus, quæ inuenimus omnino pauciſſima. Eo quippe rerum geſtarum continetᷣ hiſtoria, quibus ædificatur fides, magisq; ibi exempla q̄ præcepta conſcripta ſunt.

Ioan. 14

Ioan. 15

Ex libro Actuum Apoſtolorum

Act. 15

Iacobus ergo loquēs, Propter quod inquit, ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertūtur ad dominū, ſed ſcribere ad eos ut abſtineant ſe à contaminationibus ſimulachrorū, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine. Et paulo poſt, Viſum eſt enim ſpiritui ſancto & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris, q̄ hæc neceſſaria, ut abſtineatis uos ab immolatis ſimulachrorum, & ſanguine ſuffocato, & fornicatione, à quibus cuſtodiētes uos, bene agetis, Valete. Et poſt multa, cum Paulus apoſtolus præpoſitis Eccleſiæ quos cōgregauerat, loqueretᷣ. Attendite, inquit,

Act. 20

uobis & uniuerſo gregi, in quo uos ſpūſſanct⁹ poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiā dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Et paulopoſt idem ad eoſdē, Argentū & aurum, aut ueſtem nullius cōcupiui, ipſi ſcitis: quoniā ad ea quæ mihi opus erant, & ijs qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ. Omnia oſtēdi uobis, quoniā ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac meminiſſe uerbū domini Ieſu, quoniā ipſe dixit, Beatius eſt magis dare q̄ accipere. Et alio loco, cū Iacobus & qui cū eo erāt Paulo Apoſtolo loquerentᷣ, dixerunt ei, Vides frater, quot milia ſunt in Iudæis qui crediderūt, & omes æmulatores ſunt legis. Audierūt aūt de te, quia diſceſſionē doceas à Moyſe eorū qui p gentes ſunt Iudæorū: dicēs, non debere eos circūcidere filios B ſuos, neq; ſecundū cōſuetudinē ingredi. Quid ergo eſt? Vtiq; oportet cōuenire multitudinem, audient enim te ſuperueniſſe. Hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis uiri quatuor uotū habentes ſuper ſe. His aſſumptis, ſanctifica te cum illis, et impende in illis ut radant capita, & ſcient omnes quia quæ de te audierūt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legē. De ijs autē qui crediderunt ex gentibus, nos ſcripſimus iudicātes, ut abſtineant ſe ab idolis, immolato, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione. Hæc de libro Actuū apoſtolorum, noſtro huic operi cōgruentia, quæ hic poneremus ſatis eſſe cōperimus. Vbi uidemus Apoſtolos eis qui ex gētibus crediderūt, nulla uoluiſſe onera ueteris legis imponere, quātum attinet ad C corporalis abſtinentiā uoluptatis, niſi ut obſeruarent ab his tribus, id eſt, ab eis quæ idolis immolarentur, & à ſanguine, & à fornicatione. Vnde nōnulli putant tria tantū crimina eſſe mortifera, idololatriā, & homicidiū, & fornicationē: ubi utiq; & adulteriū, & omnis præter uxorem cōcubitus intelligitur, Quaſi non ſint mortifera crimina quæcunq; alia ſunt præter hæc tria, quæ à regno dei ſeparant, aut inaniter & fallaciter dictum ſit, Neq; fures, neq; auari, neq; ebrioſi, neq; malefici, neque rapaces, regnū dei poſſidebunt. Sed oportet nos repreſſa diſputatiōe noſtra, ad Epiſtolas Apoſtolicas iam uenire, & uidere etiam in ipſis quid huic operi conuenienter aptetur.

Act. 21

1 Cor. 6

D Non enim erubeſco Euangelium, Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primū & Græco. Iuſtitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autē ex fide uiuit. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnē impietatē, & iniuſtitiā hominum, eorū qui ueritatē in iniuſtitia detinent: quia quod notū eſt dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntᷣ, ſempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas: ut ſint inexcuſabiles, quia cum cognouiſſent deum, nō ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiēs cor eorū, Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corrupti-

Ex epiſtol. ad Romanos

bilis hominis,& uolucrũ,& quadrupedũ, & ſer-
pentiũ.Propter quod tradidit illos deus in deſide A
ria cordis eorũ,in immũdiciã, ut cõtumelijs affi-
ciant corpora ſua in ſemetipſis. Qui commutaue
runt ueritatẽ dei in mendaciũ, & coluerunt & ſer
uierũt creaturæ potius ꝙ creatori,qui eſt benedi-
ctus in ſecula. Amẽ. Propterea tradidit illos deus
in paſſiones ignominiæ, Nam fœminæ eorũ im-
mutauerũt naturalẽ uſum in eũ uſum qui eſt con-
tra naturã.Similiter autẽ & maſculi relicto natu-
rali uſu fœminæ,exarſerũt in deſiderijs ſuis in in-
uicẽ,maſculi in maſculos turpitudinẽ operãtes,&
mercedẽ quã oportuit erroris ſui in ſemetipſis re
cipiẽtes.Et ſicut non probauerunt deũ habere in
notitia,tradidit eos deus in reprobũ ſenſum, ut fa
ciant quæ nõ conueniũt,repletos omni iniquita-
te,malitia,fornicatione,auaritia,nequitia: plenos B
inuidia,homicidio,cõtentiõe,dolo, malignitate:
ſuſurrones,detractores,deo odibiles, cõtumelio-
ſos,ſuperbos,elatos,inuẽtores malorũ, parentib.
nõ obedientes,inſipientes,incõpoſitos, ſine affe-
ctione,abſq; fœdere,ſine miſericordia.Qui cũ iu-
ſtitiã dei cognouiſſent,non intellexerunt,quoniã
Rom. 2 qui talia agũt,digni ſunt morte, nõ ſolũ qui ea fa-
ciunt,ſed & qui conſentiunt facientibus. Propter
quod inexcuſabilis es ô homo om̃is qui iudicas.
In quo em̃ iudicas alterũ, teipſum condẽnas: ea-
dẽ enim agis qui iudicas.Scimus enim, quoniam
iudiciũ dei eſt ſecundũ ueritatem, in eos qui talia
agunt.Exiſtimas aũt hoc ô homo qui iudicas eos
qui talia agunt,& facies ea,ꝙ tu effugies iudicium
dei? An diuitias bonitatis eius & patiẽtiæ & lon- C
ganimitatis cõtẽnis? Ignoras quoniã benignitas
dei ad pœnitentiã te adducit? Secundũ duritiam
autem tuã,& impœnitens cor theſaurizas tibi irã
in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui red-
det unicuiq; ſecundũ opera eius. His quidem qui
ſecundũ patientiã boni operis, gloriã & honorẽ
& incorruptionẽ quærentibus uitam æternã. His
autẽ qui ex contentione,& qui nõ acquieſcũt ue-
ritati,credũt autẽ iniquitati, ira & indignatio, tri-
bulatio,& anguſtia in omnẽ animã hominis ope
rantis malum, Iudæi primũ & Græci. Gloria autẽ
& honor & pax omni operanti bonũ, Iudæo pri-
mum & Græco.Et poſt paululũ,Non enim audi-
tores legis iuſti ſunt apud deũ, ſed factores legis
iuſtificabũtur.Itẽ paulopoſt, Qui ergo alium do- D
ces,teipſum non doces.Qui prædicas non furan-
dum,furaris.Qui dicis non mœchandũ, mœcha-
ris.Qui abominaris idola,ſacrilegiũ facis. Qui in
lege gloriaris, per præuaricationẽ legis deũ in ho
noras. Nomẽ enim dei per uos blaſphematur in-
Rom. 5 ter gentes,ſicut ſcriptũ eſt. Et aliquãto poſt,Iuſtifi-
cati igitur ex fide pacẽ habeamus ad deũ per do-
minũ noſtrum Ieſum Chriſtum, per quẽ & acceſ-
ſum habemus fide in gratia iſta in qua ſtamus, &
gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ dei: Non ſolũ au-
tem,ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes
quia tribulatio patientiã operatur: patientia autẽ
probationẽ,probatio uero ſpem.ſpes autem non
confundit, Quia charitas dei diffuſa eſt in cordi-

bus noſtris per ſpiritũſanctũ qui datus eſt nobis.
A Et alio loco, Non ergo regnet peccatũ in ueſtro Rom. 6
mortali corpore,ut obediatis cõcupiſcentijs eius.
Sed neq; exhibeatis mẽbra ueſtra arma iniquita-
tis peccato,ſed exhibete uos deo tanquã ex mor-
tuis uiuentes, & mẽbra ueſtra arma iuſtitiæ deo.
Et poſt paululum,Humanũ dico propter infirmi
tatem carnis ueſtræ, Sicut enim exhibuiſtis mem
bra ueſtra ſeruire immũditiæ & iniquitati ad ini-
quitatẽ, ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire
iuſtitiæ in ſanctificatione. Et alio loco, Ergo fra-
tres debitores ſumus nõ carni,ut ſecundũ carnem
uiuamus,Si enim ſecundũ carnẽ uixeritis, morie- Rom. 8
mini.Si autẽ ſpiritu facta carnis mortificatis, uiue
tis.Quicunq; enim ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt
dei.Et poſt paululũ, Hæredes quidẽ dei,cohære-
B des autẽ Chriſti, ſi tamen cõpatiemur, ut & con-
glorificemur.Et poſt paululũ,Si autẽ quod nõ ui-
demus,ſperamus, per patiẽtiam expectamus. Et
poſt paucos uerſus,Scimus autẽ, quoniã diligen-
tibus deum omnia cooperãtur in bonũ.Et paulo
poſt. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribu
latio,an anguſtia,an perſecutio, an fames, an nu-
ditas,an periculũ,an gladius? Sicut ſcriptum eſt:
Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati Pſalm. 43
ſumus ut oues occiſionis.Sed in his omnib. ſupe-
ramus, propter eum qui dilexit nos. Certus ſum
enim,quia neq; mors,neq; uita, neq; angeli, neq;
principatus,neq; inſtãtia,neq; futura,neq; fortitu
do,neq; altitudo,neq; ꝓfundũ, neq; creatura alia
poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in
C Chriſto Ieſu dño noſtro.Et alio loco, Corde enim Rom. 10
creditur ad iuſtitiã, ore autẽ confeſſio fit ad ſalu-
tem.Dicit enim ſcriptura, Omnis qui credit in il- Eſa. 28
lum,nõ cõfundetur.Nõ enim eſt diſtinctio Iudæi
& Græci,Nã idem dominus omniũ,diues in om-
nes qui inuocãt illum.Omnis enim quicũq; inuo-
cauerit nomẽ domini,ſaluus erit.Et alio loco, Tu
autem fide ſta,Noli altũ ſapere, ſed time. Si enim Rom. 11
deus naturalibus ramis nõ pepercit, ne forte nec
tibi parcat. Vide ergo bonitatẽ & ſeueritatẽ dei.
In eos quidẽ qui ceciderunt ſeueritatem, in te au-
tem bonitatẽ,ſi permãſeris in bonitate. Et paulo
poſt, Obſecro itaq; uos fratres per miſericordiam Rom. 12
dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiã uiuẽtem,
ſanctam,deo placentẽ,rationabile obſequium ue
D ſtrũ.Et nolite cõformari huic ſeculo, ſed reforma
mini in nouitate ſpiritus ueſtri,ut probetis quæ ſit
uolũtas dei bona & placẽs & perfecta.Dico enim
per gratiã quæ data eſt mihi, omnib. qui ſunt in-
ter uos,nõ plus ſapere ꝙ oportet ſapere,ſed ſape-
re ad ſobrietatẽ,unicuiq; ſicut deus diuiſit menſu
ram fidei.Sicut enim in uno corpore multa mem
bra habemus, omnia autem mẽbra non eundem
actum habent: ita multi unum corpus ſumus in
Chriſto,ſinguli autẽ alter alterius mẽbra.Haben-
tes autem donationes ſecundum gratiã quæ data
eſt nobis differentes, ſiue prophetiam ſecundũ ra
tionem fidei, ſiue miniſteriũ in miniſtrando, ſiue
qui docet in doctrina, Qui exhortatur in exhor-
tando, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſo
licitudine

lịcitudine,qui miſeref in hſlaritate, Dilectio ſine
ſimulatione,odientes malū,adhærētes bono, cha
ritatē fraternitatis inuicē diligētes,honore inuicē
præuenientes,ſolicitudine nō pigri,ſpiritu ſeruē-
tes,domino ſeruientes,ſpe gaudētes,in tribulatio
ne patientes,orationi inſtantes, neceſſitatib. ſan-
ctorū cōmunicantes,hoſpitalitatē ſectātes. Bene
dicite perſequentib.uos,benedicite, & nolite ma
ledicere.Gaudere cū gaudentibus, flere cum flen
tibus.Idipſum inuicē ſentiētes. Nō alta ſapientes,
ſed humilibus cōſentiētes . Nolite eſſe prudentes
apud uoſmetipſos,nulli malū pro malo reddētes.
Prouidentes bona,non tantū corā deo, ſed etiam
corā omnibus hominibus.Si fieri poteſt,quod ex
uobis eſt,cū omnibus hominibus pacē habentes,
nō uoſmetipſos deſendentes chariſſimi, ſed date
Deut. 32 locū iræ.Scriptū eſt enim,Mihi uindictam,& ego
retribuam dicit dominus.Sed ſi eſurierit inimicus
tuus,ciba illū:ſi ſitit,potū da illi:hoc enim faciens
carbones ignis cōgeres ſuꝑ caput eius . Noli uin-
Rom. 13 ci à malo,ſed uince in bono malū . Omnis anima
poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit , Nō eſt em̄
poteſtas niſi à deo. Quæ autē ſunt à deo, ordinata
ſunt.Itaq; qui reſiſtit poteſtati,dei ordinationi re-
ſiſtit.Qui aūt reſiſtunt,ipſi ſibi damnationē acqui
runt . Nam principes nō ſunt timori boni operis,
ſed mali. Vis aūt non timere poteſtatē , bonū ſac,
& habebis laudē ex illa . Dei enim miniſter eſt ti-
bi in bonū.Si autē maleſeceris,time: nō enim ſine
cauſa gladiū portat . Dei em̄ miniſter eſt , uindex
in ira ei qui male agit . Ideoq; neceſſitate ſubiecti
eſtote,non ſolū propter iram,ſed & ꝓpter cōſciē-
tiam.Ideo enim &tributa præſtatis: Miniſtri enim
dei ſunt in hoc ipſum ſeruiētes . Reddite om̄ibus
debita:cui tributū,tributū : cui uectigal , uectigal:
cui timorē,timorem:cui honorē , honorē . Nemi-
ni quicquā debeatis,niſi ut inuicem diligatis.Qui
enim diligit proximū,legem impleuit. Nam , Nō
adulterabis,Non occides,Non furaberis, Nō fal-
ſum teſtimoniū dices,Non cōcupiſces, & ſi quod
eſt aliud mādatū,in hoc uerbo inſtauraf , Diliges
proximū tuū ſicut teipſum. Dilectio proximi ma
lum nō operaf . Plenitudo ergo legis eſt dilectio.
Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de
ſomno ſurgere.Nunc em̄ propior eſt noſtra ſalus,
quā cū credidimus.Nox pręceſſit,dies aūt appro
pinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarū , &
induamur arma lucis,ſicut in die honeſte ambule
mus: nō in comeſſationibus & ebrietatibus,nō in
cubilib.& impudicitijs, nō in contētione & æmu
Rom. 14 latione:ſed induimini dominū Ieſum Chriſtū . Et
carnis curā ne feceritis in deſiderijs . Infirmū autē
in fidē aſſumite,nō in diſceptationibus cogitatio
nū. Alius enim credit mādūcare omnia,Qui autē
infirmus eſt,olera māducet.Is qui manducat, non
manducantē non ſpernat : & qui non manducat,
manducantē non iudicet.Deus enim illum aſſum
pſit.Tu quis es qui iudices alienū ſeruū? Suo do-
mino ſtat,aut cadit.Stabit autem. Poteſt em̄ deus
ſtatuere illū , Nam alius iudicat diem inter diem,
alius iudicat omnem diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſen

ſu abundet, Qui ſapit diem , domino ſapit:& qui
A manducat,domino manducat: gratias enim agit
deo.Et qui nō manducat,domino nō manducat,
& gratias agit deo . Nemo enim noſtrū ſibi uiuit,
& nemo ſibi morif . Siue enim uiuimus , domino
uiuimus:ſiue morimur, dn̄o morimur . Siue ergo
uiuimus,ſiue morimur,domini ſumus . In hoc em̄
Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit , ut & mor-
tuorū & uiuorū dominef . Tu aūt quid iudicas fra
trem tuū? aut tu quare ſpernis fratrē tuum? Om̄es
enim ſtabimus ante tribunal dei . Scriptū eſt em̄,
Viuo ego,dicit dominus,quoniā mihi flectef om Eſa. 45
ne genu, & omnis lingua cōfitebif deo.Itaq; unuſ
quiſq; noſtrū pro ſe rationē reddet deo . Nō ergo
amplius inuicē iudicemus . Sed hoc magis iudica
te,ne ponatis offendiculū fratribus uel ſcandalū.
B Scio,& cōfido in domino Ieſu, quia nihil cōmu-
ne per ipſum,niſi ei qui exiſtimat quid commune
eſſe , illi cōmune eſt . Si em̄ ꝓpter cibū frater tuus
cōtriſtatur , iam non ſecundū charitatē ambulas.
Noli cibo tuo illū ꝑdere, ꝑ quo Chriſtus mortuus
eſt.Non ergo blaſphemef bonū noſtrum. Nō eſt
regnum dei eſca &potus,ſed iuſtitia & pax &gau
diū in ſpiritu ſancto.Qui enim in hoc ſeruit Chri-
ſto placet deo,& ꝓbatus eſt hominibus.Itaq; quæ
pacis ſunt,ſectemur: & quæ ædificationis ſunt, in
inuicē cuſtodiamus. Noli propter eſcam deſtrue-
re opus dei.Omnia quidem munda ſunt, ſed ma-
lum eſt homini qui per offendiculū māducat.Bo-
num eſt non manducare carnē, & non bibere ui-
num:neq; in quo frater tuus offendif,aut ſcanda-
C lizaf , aut infirmaf . Tu fidem quam habes penes
temetipſum,habe corā deo.Beatus qui non iudi-
cat ſemetipſum in eo quod probat. Qui aūt diſcer
nit,ſi māducauerit,damnatus eſt,quia nō ex fide.
Omne aūt quod nō eſt ex fide peccatū eſt. Debe-
mus autē nos firmiores imbecillitates infirmorū
ſuſtinere,& nō nobis placere. Vnuſquiſq; noſtrū
proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationē.
Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptū
eſt,Improperia improperantiū tibi ceciderūt ſuꝑ Pſalm. 68
me. Quæcūq; autē ſcripta ſunt, ad noſtram doctri
nam ſcripta ſunt,ut per patientiā & conſolationē
ſcripturarum ſpem habeamus . Deus autē patien
tiæ & ſolatij det uobis idipſum ſapere in alteru-
trum ſecundū Ieſum Chriſtum, ut unanimes uno
ore honorificetis deum & patrem domini noſtri
D Ieſu Chriſti.Propter quod ſuſcipite inuicem, ſicut
& Chriſtus ſuſcepit uos in honorē dei. Et aliquan
to poſt, Probauerūt enim Macedonia & Achaia
collationē aliquam facere in pauperes ſanctorū
qui ſunt in Hieruſalem,Placuit enim eis & debito
res ſunt eorū. Nam ſi ſpiritalium eorū participes
facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus mini-
ſtrare eis. Et poſt paucos uerſus, Obſecro igitur
uos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chri-
ſtum , & per charitatē ſpiritus, ut adiuuetis me in
oratiōibus pro me ad deum.Et paulo poſt, Rogo Rom. 16
autem uos fratres,ut obſeruetis eos qui diſſenſio-
nes & offendicula præter doctrinam quam uos
didiciſtis,faciunt:& declinate ab eis, Huiuſmodi
enim

enimChriſto dño noſtro nõ ſeruiũt,ſed ſuo uẽtri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducũt A corda innocentiũ. Veſtra eñ obediẽtia in omnẽ locũ diuulgata eſt. Gaudeo igitur in uobis,ſed uolo uos ſapiẽtes eſſe in bono, & ſimplices in malo.

Ex epiſtola prima ad Corinthios

OBſecro autẽ uos fratres per nomen domini Ieſu Chriſti, ut idipſum dicatis omnes, & nõ ſint in uobis ſchiſmata. Sitis aũt perfecti in eodẽ ſenſu, & in eadẽ ſentẽtia. Significatũ eſt enim mihi de uobis fratres mei,ab his qui ſunt Chloes, quia cõtentiones inter uos ſunt. Hoc aũt dico, qđ unuſquiſq; ueſtrũ dicit, Ego quidẽ ſum Pauli,ego autẽ Apollo,ego uero Cephæ, ego autẽ Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro uobis,an in nomine Pauli baptizati eſtis? Et poſt paululũ, Ex ipſo autẽ uos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt ſapiẽtia nobis à deo & iuſtitia, & ſanctificatio,& redẽptio, ut quemadmodũ ſcri B ptum eſt: Qui gloriatur, in domino glorietur. *Hiere. 9* Et alio loco: *1 Cor. 3* Cum enim ſit inter uos zelus & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecundũ hominẽ ambulatis? Cũ enim quis dicit, Ego quidẽ ſum Pauli: alius aũt, Ego Apollo: nónne homines eſtis? Et poſt paululum, Neſcitis, quia templũ dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis? Si quis autẽ templũ dei uiolauerit, diſperdet illũ deus. Templũ enim dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Nemo ſeipſum ſeducat. Si quis uidetur inter uos ſapiẽs eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat ut ſit ſapiens. Sapiẽtia enim huius mũdi ſtultitia eſt apud deũ. Et poſt paucos uerſus, *1 Corin. 4* Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoaduſq; ueniat dominus, qui illuminabit abſcõdita tene- C brarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit unicuiq; à deo. Hæc autem fratres tranſfiguraui in me & Apollo propter uos, ut in nobis diſcatis, ne ſupra q̃ ſcriptũ eſt, unus aduerſus alterum inflet pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi nõ acceperis? Et poſt paululum, Vſq; in hanc horã & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris, Maledicimur, & benedicimus. Perſecutionem patimur, & ſuſtinemus. Blaſphemamur, & obſecramus. Tanquã purgamẽta huius mũdi facti ſumus omnium peripſema uſq; adhuc. Non ut confundã uos hæc ſcribo, ſed ut filios meos cha- D riſſimos moneo. *1 Corin. 5* Item poſt paululũ, Omnino auditur inter uos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat: & uos inflati eſtis, & non magis luctũ habuiſtis, ut tollatur de medio ueſtrũ qui hoc opus fecit. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicaui ut præſens, eum qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti cõgregatis uobis & meo ſpiritu, cũ uirtute dñi Ieſu tradere huiuſmodi in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Nõ eſt bona gloriatio ueſtra, Neſcitis, quia modicũ fermentũ totam maſſam corrumpit? Expurgate uetus fermentum, ut ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi, Etenim Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chri A ſtus, Itaq; epulemur non in fermento ueteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis. Scripſi uobis in Epiſtola, ne commiſceamini fornicarijs. Non uriq; fornicarijs huius mũdi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruiennbus, alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe. Nũc autem ſcripſi uobis, non cõmiſceri, ſi is qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiẽs, aut maledicus, aut ebrioſus, aũt rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de ijs qui foris ſunt iudicare? Nónne de ijs qui intus ſunt, uos iudicatis? Nã eos qui foris ſunt, deus iudicabit. Auferte malum ex uobis *1 Corin. 6* ipſis. Audet aliquis ueſtrũ habẽs negociũ aduerſus alterũ iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? An neſcitis quoniã ſancti de hoc mũdo iudi B cabũt? Et ſi in uobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam angelos iudicabimus, quãto magis ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis, cõtemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos cõſtituite ad iudicandũ. Ad uerecundiã ueſtrã dico, Sic nõ eſt inter uos ſapiẽs quiſquã qui poſſit iudicare inter fratrẽ ſuum: ſed frater cũ fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Iã quidẽ omnino delictum eſt in uobis, q̧ iudicia habetis inter uos. Quare non magis iniuriã accipitis? Quare nõ magis fraudem patimini: ſed uos iniuriã facitis & fraudatis, & hoc fratribus? An neſcitis, quia iniqui regnũ dei nõ poſſidebunt? Nolite errare, neq; fornicarij, neq; idolis C ſeruiẽtes, neq; adulteri, neq; molles, neq; maſculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebrioſi, neq; maledici, neq; rapaces regnũ dei poſſidebunt. Et poſt paululũ, Neſcitis quoniã corpora ueſtra mẽbra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra Chriſti, faciã membra meretricis? Abſit, An neſcitis, quoniã qui adhæret meretrici, unũ corpus efficitur? Erũt enim, inquit, duo in carne una. Qui autem adhæret dño, unus ſpiritus eſt. Fugite fornicationẽ. Omne peccatũ quodcũq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui aũt fornicatur, in corpus ſuũ peccat. An neſcitis, quoniã mẽbra ueſtra templũ ſunt ſpiritusſancti qui in uobis eſt, quẽ habetis à deo, & non eſtis ueſtri? Empti eñ eſtis pretio magno. glorificate & portate dñm in corpore ueſtro. D De quibus autẽ ſcripſiſtis mihi, Bonũ eſt homini *1 Corin. 7* mulierẽ non tãgere. Propter fornicationẽ autem unuſquiſq; ſuã uxorẽ habeat, & unaquæq; ſuũ uirum habeat. Vxori uir debitũ reddat, ſimiliter autem & uxor uiro. Mulier ſui corporis poteſtatem nõ habet, ſed uir. Similiter aũt & uir ſui corporis poteſtatẽ non habet, ſed mulier. Nolite fraudare inuicẽ, niſi forte ex cõſenſu ad tempus, ut uacetis orationi, & iterũ reuertamini in idipſum, ne tẽtet uos ſatanas propter incontinentiã ueſtram. Hoc autẽ dico ſecundũ indulgentiã, nõ ſecundũ imperium. Volo autem omnes homines eſſe ſicut me ipſum: ſed unuſquiſq; proprium habet donum ex deo, alius quidam ſic, alius uero ſic. Dico autem nõ nuptis & uiduis, bonũ eſt illis ſi ſic maneãt ſi-

cut

cũt & ego. Quod ſi nõ ſe cõtinent, nubãt. Melius
eſt enim nubere quàm uri. His autẽ qui matrimonio A
iuncti ſunt, præcipio, nõ ego, ſed dominus, Vxo-
rem à uiro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, ma-
nere innuptã, aut uiro ſuo recõciliari. Et uir uxo-
rem nõ dimittat. Nã cæteris ego dico non domi-
nus, Si quis frater uxorẽ habet infidelem, & hæc
cõſentit habitare cũ illo, nõ dimittat illã. Et ſi qua
mulier habet uirũ infidelẽ, & hic cõſentit habita
re cũ illa, non dimittat uirũ. Sanctificatus eſt enim
uir infidelis in muliere fideli: & ſanctificata eſt mu
lier infidelis per uirũ fidelem. Alioquin filij ueſtri
immũdi eſſent, nunc autẽ ſancti ſunt. Quod ſi infi
delis diſcedit, diſcedat. Nõ eſt enim ſeruituti ſub-
iectus frater aut ſoror in eiuſmodi: In pace aũt uo-
cauit nos deus. Vnde enim ſcis mulier ſi uirũ ſal- B
uum facies? Aut unde ſcis uir ſi mulierẽ ſaluã fa-
cies? Niſi unicuiq; ſicut diuiſit dominus. Vnum-
quenq; ſicut uocauit deus ita ambulet. Sicut in o-
mnibus Eccleſiis doceo. Circũciſus aliquis uoca-
tus eſt, nõ adducat præputiũ. In præputio aliquis
uocatus eſt, nõ circũcidatur. Circunciſio nihil eſt,
& præputiũ nihil eſt, ſed obſeruatio mãdatorum
dei. Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt, in
ea permaneat. Seruus uocatus es, nõ ſit tibi curæ.
Sed & ſi potes liber fieri, magis utere. Qui eñ in
domino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt domini.
Similiter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti.
Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum. V-
nuſquiſq; in quo uocatus eſt frater, in hoc perma-
neat apud deum. De uirginibus autem præceptũ C
domini nõ habeo, Conſiliũ autẽ do, tanquã miſe-
ricordiã conſecutus à domino, ut ſim fidelis. Exi-
ſtimo ergo hoc bonũ eſſe propter inſtantẽ neceſ-
ſitatẽ, quoniã bonũ eſt homini ſic eſſe. Alligatus
es uxori, noli quærere ſolutionem, Solutus es ab
uxore, noli quærere uxorẽ. Si aũt acceperis uxo-
rem, nõ peccaſti, & ſi nupſerit uirgo nõ peccauit:
Tribulationẽ tamẽ carnis habebunt huiuſmodi.
Ego aũt uobis parco. Hoc itaq; dico fratres, Tem
pus breue eſt: reliquũ eſt, ut & qui habent uxores,
tanquàm non habẽtes ſint: & qui flent, tanquàm non flen
tes: & qui gaudẽt, tanquàm non gaudẽtes, & qui utũ-
tur hoc mũdo, tanquàm non utãtur. Præterit enim fi-
gura huius mũdi. Volo autẽ uos ſine ſolicitudine
eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ dñi ſunt, D
quomõ placeat deo. Qui aũt cum uxore eſt, ſolici
tus eſt quæ ſunt huius mũdi, quõ placeat uxori, &
diuiſus eſt. Et mulier innupta et uirgo, cogitat quę
dñi ſunt, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quę au
tẽ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quõ placeat
uiro. Porrò hoc ad utilitatẽ ueſtrã dico: non ut la-
queũ uobis iniiciã, ſed ad id quod honeſtũ eſt, &
quod facultatẽ præbeat ſine impedimẽto dñm obſe
crãdi. Si quis aũt turpẽ ſe uideri exiſtimat ſup uir-
ginẽ ſuã, quod ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri,
quod uult, faciat: non peccat, ſi nubat. Nã qui ſta-
tuit in corde ſuo firmus, nõ habẽs neceſſitatẽ: po-
teſtatẽ aũt habet ſuæ uolũtatis, & hoc iudicauit in
corde ſuo ſeruare uirginẽ ſuã, bene facit. Igitur &
qui matrimonio iungit uirginẽ ſuam bene facit:

& qui nõ iũgit, melius facit. Mulier alligata eſt le-
gi quãto tẽpore uir eius uiuit. Quòd ſi dormierit
uir eius, liberata eſt, Cui uult, nubat, tantũ in dño.
Beatior aũt erit, ſi ſic permãſerit ſecundũ meũ cõ-
ſiliũ. Puto aũt quòd & ego ſpiritũ dei habeã. De iis au 1 Cor. 8
tem quæ idolis ſacrificantẽ, ſcimus quia omnẽ ſciẽ
tiã habemus. Sciẽtia inflat, charitas uero ædificat.
Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cogno
uit quemadmodũ oporteat eũ ſcire. Si quis aũt di-
ligit deũ, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autẽ quæ
idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolũ in
mundo. Et poſt paululũ, Sed non in omnibus eſt
ſcientia. Quidã autem conſciẽtia uſq; nunc idoli,
quaſi idolothytũ manducãt, & cõſcientia ipſorũ
cum ſit infirma polluitur. Eſca aũt nos nõ cõmen-
dat deo. Neq; enim ſi non manducauerimus defi-
ciemus, neq; ſi mãducauerimus, abũdabimus. Vi-
dete aũt ne forte hæc licentia ueſtra, offendiculũ
fiat infirmis. Si enim quis uiderit eum qui habet
ſcientiã in idolio recumbentẽ, nonne conſcientia
eius cum ſit infirma, ædificabitur ad manducan-
dũ idolothyta? Et peribit infirmus in tua ſcientia
frater, propter quẽ Chriſtus mortuus eſt. Sic autẽ
peccantes in fratres, & percutiẽtes cõſcientiã eo-
rum infirmã, in Chriſtũ peccatis. Quapropter ſi
eſca ſcãdalizat fratrẽ meũ, non manducabo car-
nem in æternũ, ne fratrẽ meũ ſcãdalizem. Et poſt
pauca. Nunquid nõ habemus poteſtatẽ mandu- 1 Cor. 9
candi & bibẽdi? Nunquid nõ habemus poteſta-
tem, ſororẽ mulierẽ circũducendi, ſicut & cæteri
Apoſtoli, & fratres domini & Cephas? Aut ſolus
ego & Barnabas nõ habemus poteſtatẽ hoc ope-
rãdi? Quis militat ſuis ſtipẽdiis unquã? Quis plan
tat uineam, & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit
gregẽ, & de lacte gregis non mãducat? Nunquid
ſecundũ hominẽ hæc dico? An & lex hæc non di
cit? Scriptũ eſt enim in lege Moyſi, Non alligabis Deut. 25
os boui triturãti. Nũquid de bobus cura eſt deo?
An propter nos hoc utiq; dicit? Nã propter nos
utiq; ſcripta ſunt: quoniã debet in ſpe qui arat ara
re, & qui triturat in ſpe fructus percipiẽdi. Si nos
uobis ſpiritalia ſeminauimus: magnũ eſt ſi carna-
lia ueſtra metamus? Si alii poteſtatis ueſtræ parti-
cipes ſunt, nõ potius nos? Sed non uſi ſumus hac
poteſtate. Sed om̃ia ſuſtinemus, ne quod offendi-
culũ demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam
qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, e-
dunt, Et qui altario deſeruiũt, cũ altario participã
tur. Ita & dominus ordinauit iis qui Euangelium
annũciant, de Euãgelio uiuere. Ego autẽ nullo ho
rum uſus ſum. Nõ ſcripſi aũt hæc, ut ita fiãt in me.
Bonũ eſt enim mihi magis mori, quàm ut gloriã meã
quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt
mihi gloria, Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ
enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim uo
lens hoc ago, mercedẽ habeo. Si autem inuitus,
diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo mer-
ces mea, ut Euangelium prædicans ſine ſumptu
ponam Euangelium Chriſti, ut non abutar pote-
ſtate mea in Euãgelio? Nam cum liber ſim, ex om
nibus omniũ me ſeruum feci, ut plures lucrifica-
rem

rem. Et factus ſum Iudæis tanquã Iudæus, ut Iu-
dæos lucrarer, Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege A
eſſem, cũ ipſe nõ eſſem ſub lege ſed ſub gratia, ut
eos qui ſub lege erãt lucrifacerẽ. Iis qui ſine lege
erant, tanquã ſine lege eſſem, cũ ſine lege dei non
eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, ut lucrifacerẽ eos
qui ſine lege erãt. Factus infirmis infirmus, ut in-
firmos lucrifacerẽ. Omnib. omnia factus ſum, ut
omnes lucrifacerẽ. Omnia aũt facio propter Euã-
geliũ, ut particeps eius efficiar. Neſcitis, ꝙ hi qui
in ſtadio currũt, omnes quidẽ currũt, ſed unus ac-
cipit brauiũ? Sic currite ut cõprehẽdatis. Omnis
aũt qui in agone contẽdit, ab omnib. ſe abſtinet:
& illi quidẽ ut corruptibilẽ coronã accipiant, nos
aũt incorruptã. Ego igit̃ ſic curro, non quaſi in in-
certũ, Sic pugno, nõ quaſi aerem uerberãs, ſed ca-
ſtigo corpus meũ, & in ſeruitutẽ redigo, ne forte B
1 Cor. 10 cũ alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. No-
lo enim uos ignorare fratres, quoniã patres noſtri
omnes ſub nube fuerunt. Et poſt paucos uerſus,
Sed non in pluribus eorũ beneplacitũ eſt deo. Nã
proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autẽ in figura facta
ſunt noſtri, ut nõ ſimus cõcupiſcentes malorũ, ſi-
cut & illi cõcupierunt. Neq; idololatræ efficiami
ni, ſicut quidã ex ipſis, quẽadmodũ ſcriptũ eſt, Se-
dit populus mãducare & bibere, & ſurrexerũt lu
Exod. 32 dere. Neq; fornicemur ſicut quidã ex ipſis forni-
cati ſunt, & ceciderunt una die uigintitria milia.
Neq; tentemus Chriſtũ, ſicut quidam eorũ tenta-
uerũt, & à ſerpẽtibus perierũt. Neq; murmuraue-
rimus, ſicut quidã eorũ murmurauerunt, & perie-
runt ab exterminatore. Hæc aũt omnia in figura C
contingebãt illis: ſcripta ſunt aũt ad correptionẽ
noſtrã, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Itaq;
qui ſe exiſtimat ſtare, uideat ne cadat. Tentatio
uos nõ apprehẽdat niſi humana. Fidelis itaq; deus
eſt, qui non patitur uos tentari ſupra id quod po-
teſtis, ſed faciet cum tentatione etiã prouentũ, ut
poſſitis ſuſtinere. Propter quod chariſſimi mihi,
fugite ab idolorũ cultura. Et paulopoſt, Sed quæ
immolãt gentes, dæmonijs immolãt, & non deo.
Nolo aũt uos ſocios fieri dæmoniorũ. Non pote-
ſtis calicem domini bibere & calicẽ dæmoniorũ.
Non poteſtis mẽſæ domini participes eſſe, & mẽ-
ſæ dæmoniorũ. An æmulamur dominũ? Nũquid
fortiores illo ſumus? Omnia mihi licẽt, ſed nõ om
nia expediũt. Omnia mihi licẽt, ſed nõ omnia ædi D
ficãt. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alte-
rius. Omne quod in macello uenit, mãducate, ni-
hil interrogãtes propter cõſciẽtiã. Et paulopoſt,
Si quis aũt dixerit, hoc immolatũ eſt idolis, nolite
mãducare propter illum qui indicauit, & propter
conſcientiã. Cõſcientiã aũt dico nõ tuam, ſed alte
rius. Vt quid enim libertas mea iudicat̃ ab aliena
cõſcientia? Si ego cũ gratia participo, quid blaſ-
phemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo mã-
ducatis ſiue bibitis, uel aliud quid facitis, oĩa in
gloriã Dei facite. Sine offenſione eſtote Iudæis &
Gẽtibus, & Eccleſiæ dei: ſicut & ego ꝑ omnia om
nibus placeo, nõ quærens quod mihi utile eſt, ſed
quod multis ut ſalui fiant. Imitatores mei eſtote,

ſicut & ego Chriſti. Et poſt paululum, Omnis uir 1 Cor. 11
orans aut prophetans uelato capite, deturpat ca-
put ſuũ. Omnis aũt mulier orans aut prophetans
nõ uelato capite, deturpat caput ſuum. Et poſt ali
quantũ, Hoc aũt præcipio nõ laudans ꝙ nõ in me
lius, ſed in deterius cõuenitis. Primũ quidẽ cõue-
nientibus uobis in Eccleſiam audio ſciſſuras eſſe,
& ex parte credo. Nam oportet & hæreſes eſſe, ut
& qui probati ſunt, manifeſti fiant in uobis. Con-
uenientib. ergo uobis in unũ, iam nõ eſt domini-
cam cœnã mãducare. Vnuſquiſq; enim ſuã cœnã
præſumit ad manducandũ, Et alius quidẽ eſurit,
alius autẽ ebrius eſt. Nunquid domos nõ habetis
ad manducandũ & bibendũ? Aut Eccleſiam dei
contẽnitis, & cõfunditis eos qui nõ habẽt? Quid
dicã uobis? Laudo uos, in hoc non laudo. Et poſt
aliquos uerſus, Itaq; quicunq; mãducauerit panẽ
uel biberit calicẽ domini indigne, reus erit corpo
ris & ſanguinis domini. Probet autẽ ſeipſum ho-
mo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui
enim mãducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi mãdu
cat & bibit, nõ dijudicãs corpus domini. Ideo in-
ter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt
multi. Quòd ſi noſmetipſos dijudicaremus, non
utiq; iudicaremur. Dũ iudicamur autẽ, à domino
corripimur, ut nõ cũ hoc mũdo damnemur. Itaq;
fratres mei, cũ cõuenitis ad mãducandũ, inuicem
expectate. Si quis eſurit, domi mãducet, ut non in
iudiciũ conueniatis. Cætera aũt cũ uenero diſpo-
nam. Et alio loco: Sed deus temperauit corpus, ei 1 Cor. 12
cui deerat abũdantiorẽ tribuẽdo honorẽ, ut nõ ſit
ſchiſma in corpore, ſed in idipſum pro inuicem ſo
licita ſint membra. Et ſi quid patitur unũ mẽbrum
compatiunt̃ omnia mẽbra. Siue gloriatur unum
mẽbrũ, congaudent omnia mẽbra. Vos autẽ eſtis
corpus Chriſti & mẽbra de mẽbro. Et quoſdam
quidẽ poſuit deus in Eccleſia, primũ Apoſtolos,
ſecũdo Prophetas, tertio doctores, deinde uirtu-
tes, exinde gratias curationũ, gubernationes, opi
tulationes, genera linguarũ, interpretationes ſer-
monũ. Nunquid omnes Apoſtoli? nũquid oĩes
Prophetæ? numquid omnes doctores? nũquid o-
mnes uirtutes? nũquid omnes gratiã habẽt cura-
tionũ? nunquid omnes linguis loquũtur? nũquid
omnes interpretãtur? Aemulamini aũt chariſma
ta meliora, & adhuc excellentiorẽ uobis uiam de
monſtro. Si linguis hominũ loquar, & angelorũ, 1 Cor. 13
charitatẽ autẽ non habeam, factus ſum uelut æra-
mentũ ſonans, aut cymbalũ tinniens. Et ſi habue-
ro prophetiã, & nouerim myſteria omnia & om-
nem ſcientiã: & ſi habuero omnẽ fidẽ, ita ut mon-
tes transferã, charitatẽ autem non habuero, nihil
ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperũ omnes fa-
cultates meas, & ſi tradidero corpus meum ut ar-
deam, charitatẽ aũt non habuero, nihil mihi pro-
deſt. Charitas patiẽs eſt, benigna eſt, Charitas nõ
æmulatur, nõ agit perperã, nõ inflatur, nõ eſt am-
bitioſa, nõ quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non
cogitat malũ, nõ gaudet ſuper iniquitatẽ, cõgau-
det aũt ueritati. Omnia ſuffert, omnia credit, om-
nia ſperat, omnia ſuſtinet: Charitas nunquã exci-
dit

dit. Et poſt aliquos uerſus, Nunc autem manet fi-
des, ſpes, charitas, tria hęc, Maior autē his eſt cha-
ritas. Sectamini autem charitatem. Et paulopoſt,
1 Cor. 14 Quoniā æmulatores eſtis ſpirituū ad ædificationē
Eccleſiæ, quærite ut abundetis. Item poſt paulu-
lum, Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed mali-
tia paruuli eſtote, ſenſibus autē perfecti eſtote. Et
alio loco: Quid ergo eſt fratres? Cū conuenitis u-
nuſquiſq; ueſtrum pſalmū habet, doctrinā habet,
apocalypſim habet, linguā habet, interpretationē
habet, omnia ad ædificationē fiāt. Et poſt aliquos
uerſus. Mulieres in Eccleſiis taceāt: non enim per
mittitē illis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex di-
cit, Si quid autē uolūt diſcere, domi uiros ſuos in-
terrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in eccle-
ſia. An à uobis uerbū dei ꝓceſſit, aut in uos ſolos
1 Cor. 15 euenit? Et poſt paululū, Nolite ſeduci, Corrūpūt
mores bonos, colloquia mala. Euigilate iuſti, &
nolite peccare. Ignorātiam enim dei quidā habēt,
Ad reuerentiam uobis loquor. Et poſt paululum,
Itaq; fratres mei dilecti, eſtote ſtabiles & immobi
les, abūdantes in opere domini ſemper, ſciētes ꝙ
1 Cor. 16 labor ueſter nō eſt inanis in domino. De collectis
autē quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in Eccle-
ſiis Galatiæ, ita & uos facite per unam ſabbati.
Vnuſquiſq; ueſtrū apud ſe ponat recondēs quod
ei bene placuerit, ut nō cum uenero tunc collectę
fiāt. Cum autem præſens fuero, quos probaueritis
per epiſtolas, hos mittā perferre gratiā ueſtram in
Hieruſalem. Quod ſi dignū fuerit ut & ego eam,
mecum ibūt. Veniam autē ad uos cum Macedo-
niam pertrāſiero. Nam Macedoniā pertranſibo.
Apud uos aūt forſitan remanebo, uel etiā hyema-
bo ut uos me deducatis quocūq; iero. Nolo enim
uos modo in tranſitu uidere. Spero enim me ali-
quantū tēporis manere apud uos, ſi dominus per
miſerit. Permanebo autē Epheſi uſq; ad Penteco-
ſten. Oſtium ēm mihi apertum eſt magnū & eui-
dens, & aduerſarij multi. Si autem uenerit Timo-
theus, uidete ut ſine timore ſit apud uos. Et poſt
paululum, Vigilate, ſtate in fide, uiriliter agite &
confortamini, Omnia ueſtra in charitate fiant.

Ex epiſtola ad Corinthios ſecunda NAm gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium con
ſcientiæ noſtræ, ꝙ in ſimplicitate & ſynce-
ritate dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia
2 Cor. 2 dei cōuerſati ſumus in mūdo. Et poſt paululum, Si
quis aūt contriſtauit me, nō me cōtriſtauit: ſed ex
parte, ut non onerem omnes uos. Sufficit illi, qui
eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus:
ita ut ea cōtra magis donetis & cōſolemini, ne ſor
te abūdantiore triſtitia abſorbeatur, qui eiuſmo-
di eſt. Propter quod obſecro uos ut cōfirmetis in
illo charitatē. Ideo enim ſcripſi, ut cognoſcā expe
rimentū ueſtrū, an in omnibus obediētes ſitis. Cui
autē aliquid donaſtis, & ego. Nā & ego quod do-
naui, ſi quid donaui, propter uos in perſona Chri-
ſti, ut non circūueniamur à ſatana. Nō enim igno-
2 Cor. 4 ramus cogitationes eius. Et alio loco, Ideo habē-
tes hanc adminiſtrationē iuxta quod miſericor-
diam cōſecuti ſumus, non deficimus, ſed abdica-
mus occulta dedecoris, Non ambulantes in aſtu-
tia, neq; adulterantes uerbū dei, ſed in manifeſta-
A tione ueritatis cōmendātes noſmetipſos ad om-
nem conſciētiam hominū coram deo. Et poſt pau
cos uerſus, Non enim noſmetipſos prædicamus,
ſed Ieſum Chriſtū dominū noſtrū, nos autem ſer-
uos per Ieſum. Et paulopoſt, Habemus autē the-
ſaurū iſtum in uaſis fictilibus, ut ſublimitas ſit uir-
tutis dei, & nō ex nobis. In omnibus tribulationē
patimur, ſed nō anguſtiamur: aporiamur, ſed non
deſtituimur: perſecutionē patimur, ſed non dere-
linquimur: deijcimur, ſed non perimus: ſemꝑ mor
tificationē Ieſu in corpore noſtro circūferentes,
ut & uita Ieſu in corporibus noſtris manifeſtetur.
Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradi-
mur ꝓpter Ieſum, ut & uita Ieſu manifeſtetᷣ in car-
ne noſtra mortali. Ergo mors in nobis operatur,
B uita aūt in uobis. Habentes autē eūdem ſpiritum
fidei, ſicut ſcriptū eſt: Credidi propter quod locu- Pſal. 115
tus ſum, & nos credimus propter quod & loqui-
mur. Et poſt ſex uerſus, Propter quod non defici-
mus. Sed licet is qui foris eſt homo noſter corrum
patur, tamen is qui intus eſt renouatur de die in
diē. Id enim quod in præſenti eſt momentaneū &
leue tribulatiōis noſtrę, ſupra modū in ſublimita-
te æternū gloriæ pōdus operatur in nobis, nō cō-
templantib. nobis quæ uidētur, ſed quæ nō uiden
tur. Quæ ēm uidētur temporalia ſunt, quæ autem
nō uidentur æterna ſunt. Et poſt paululum, Adiu- 2 Cor. 6
uantes autē adhortamur, ne in uacuū gratiam dei
recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudiui Eſa. 49
te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nūc tēpus acce-
C ptabile, ecce nunc dies ſalutis: nemini dantes ullā
offenſionē, ut non uituperetur miniſteriū noſtrū:
ſed in omnib. exhibeamus noſmetipſos ſicut dei
miniſtros: in multa patiētia, in tribulationibus, in
neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceri-
bus, in ſeditionibus, in laboribus, in uigilijs, in ie-
iunijs, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in
ſuauitate, in ſpiritu ſancto, in charitate nō ficta, in
uerbo ueritatis, in uirtute dei: per arma iuſtitiæ, à
dextris & ſiniſtris, per gloriā & ignobilitatē, per
infamiā & bonam famam: ut ſeductores & uera-
ces, ſicut qui ignoti & cogniti: quaſi morientes, &
ecce uiuimus: ut caſtigati & nō mortificati: quaſi
triſtes, ſemper autē gaudētes: ſicut egētes, multos
autē locupletātes: tanquā nihil habētes & omnia
D poſſidentes. Et poſt paucos uerſus: Dilatamini et
uos, Nolite iugum ducere cum infidelibus, Quæ
enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate: aut quæ
ſocietas luci ad tenebras? Quæ aūt cōuētio Chri-
ſti ad Belial? Aut quæ pars fideli aut infideli? Qui
autē conſenſus templo dei cum idolis? Vos enim
eſtis templum dei uiui, ſicut dicit dominus, Quo- Leuit. 26
niā inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos,
& ero illorū deus, & ipſi erūt mihi populus. Pro-
pter quod exite de medio eorū, & ſeparamini di-
cit dominus, & immūdum ne tetigeritis, et ego re
cipiā uos, & ero uobis in patrē, & uos eritis mihi
in filios et filias, dicit dominus omnipotens. Has 2 Cor. 7
igitur habentes promiſſiones chariſſimi, munde-
mus nos ab omni inquinamēto carnis et ſpiritus,

perficientes ſanctificationē in timore dei. Et poſt
paululū, Quoniā & ſi contriſtaui uos in Epiſtola,
nō me pœnitet, & ſi pœniteret, uidens ꝙ Epiſtola
illa & ſi ad horā uos cōtriſtauit, nunc gaudeo non
quia cōtriſtati eſtis, ſed quia cōtriſtati eſtis ad pœ
nitētiam. Cōtriſtati enim eſtis ſecūdum deū, ut in
nullo detrimētum patiamini ex nobis. Quæ enim
ſecūdū deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem
ſtabilem operatur. Seculi autē triſtitia mortē ope-
ratur. Etenim hoc ipſum ſecundū deum contriſta
ri uos, quātam in uobis operatur ſolicitudinē? Et
2 Cor. 8 poſt paucos uerſus, Notam autem uobis facimus
fratres gratiā dei quæ data eſt in Eccleſiis Mace-
doniæ, ꝙ in multo experimēto tribulatiōis abun-
dantia gaudij ipſorū, & altiſſima paupertas eorū
abundauit in diuitias ſimplicitatis eorū: Quia ſe-
cundū uirtutem, teſtimoniū illis reddo, & ſupra
uirtutē uoluntarij fuerūt, cum multa exhortatio-
ne obſecrantes nos gratiā & cōmunicationē mini
ſterij quod fit in ſanctos: Et non ſicut ſperauimus,
ſed ſemetipſos dederunt primū domino, deinde
nobis per uolūtatem dei: ita ut rogaremus Titū,
ut quēadmodū cœpit, ita & perficiat in uobis etiā
gratiā iſtam. Sed ſicut in omnibus abūdatis fide,
& ſermone, & ſciētia, & omni ſolicitudine, inſu-
per & charitate ueſtra in nos, ut & in hac gratia
abundetis, non quaſi imperās dico, ſed per aliorū
ſolicitudinē etiam ueſtræ charitatis ingenuū bo-
num comprobans. Scitis enim gratiā domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter uos egenus fa-
ctus eſt, cū eſſet diues, ut inopia illius uos diuites
eſſetis. Et cōſiliū in hoc do. Hoc enim uobis utile
eſt, qui non ſolum facere, ſed & uelle cœpiſtis ab
anno priori. Nunc uero & facto perficite, ut quē-
admodū promptus eſt animus uoluntatis, ita ſit
& perficiēdi ex eo quod habetis. Si enim uolun-
tas prōpta eſt, ſecundū id quod habet accepta eſt,
non ſecundū id quod nō habet. Non enim ut alij
ſit remiſſio, uobis autē tribulatio, ſed ex æqualita
te in præſenti tēpore ueſtra abūdantia illorū ino-
piā ſuppleat, ut & illorū abūdantia ueſtræ inopiæ
ſit ſupplemētū, ut fiat æqualitas ſicut ſcriptum eſt,
Qui multū, non abundauit: & qui modicū, nō mi-
norauit. Gratias autē deo qui dedit eandem ſoli-
citudinē pro uobis in corde Titi, quoniam exhor
tationē quidem ſuſcepit, ſed cum ſolicitior eſſet,
ſua uoluntate profectus eſt ad uos. Miſimus autē
cum illo fratrē, cuius laus eſt in Euāgelio per om-
nes Eccleſias. Non ſolum autem, ſed & ordinatus
ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hac
gratia: quæ miniſtratur à nobis ad domini gloriā
& deſtinatā uoluntatem noſtrā, Deuitantes hoc,
ne quis nos uituperet in hac plenitudine, quę mi-
niſtratur à nobis in domini gloriam. Prouidemus
enim bona non ſolum coram deo, ſed etiam corā
2 Cor. 9 omnibus hominibus. Et poſt aliquos uerſus, Nam
de miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt
mihi ſcribere uobis, Scio enim promptū animum
ueſtrum pro quo de uobis glorior apud Macedo-
nes, quoniā Achaia parata eſt ab anno præterito,
& ueſtra æmulatio prouocauit plurimos. Miſi au

tem fratres ut ne quod gloriamur de uobis, eua-
A cuetur in hac parte: ut quēadmodū dixi parati ſi-
tis, ne cum uenerint mecū Macedones, & inuene-
rint uos imparatos, erubeſcamus nos, ut non dicā
uos in hac ſubſtantia. Neceſſariū ergo exiſtimaui
rogare fratres ut præueniāt ad uos, & præparent
repromiſſam benedictionē hanc paratam eſſe: ſic
quaſi benedictionē, nō quaſi auaritiā. Hoc autem
dico, Qui parce ſeminat, parce & metet: & qui ſe
minat in benedictionibus, de benedictionibus &
metet: unuſquiſq; enim prout deſtinauit in corde
ſuo nō ex triſtitia, aut ex neceſſitate, Hilarē enim
datorē diligit deus. Potēs eſt autem deus omnem Eccli 35
gratiam abūdare facere in uobis, ut in omnib. ſem
per omnē ſufficientiā habentes, abundetis in om-
ne opus bonū, ſicut ſcriptum eſt: Diſperſit dedit Pſal. 111
B pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.
Qui aūt adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panē ad
manducandū præſtabit, & multiplicabit ſemē ue-
ſtrū, & augebit incrementa frugū iuſtitiæ ueſtræ:
ut in omnib. locupletati abūdetis in omnē ſimpli-
citatē quæ operatur per uos gratiarū actionē deo:
quoniā miniſteriū huius officij, nō ſolum ſupplet
ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiā abūdat per multas
gratiarū actiones in domino per ꝓbationē mini-
ſterij huius: glorificantes deū in obedientia cōfeſ-
ſionis ueſtræ, & ſimplicitate cōmunicationis in il
los & in omnes: & ipſorū conſecratiōe pro uobis
deſiderantiū uos propter eminētem gratiā dei in
uobis. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono
eius. Et alio loco, Qui aūt gloriat̃, in domino glo- 2 Cor. 10
C rietur. Nō enim qui ſeipſum commēdat, ille pro-
batus eſt, ſed quem deus commendat. Et poſt ali-
quantum: Miniſtri Chriſti ſunt, & ego, Vt minus 2 Cor. 11
ſapiens dico, plus ego: In laboribus plurimis, in
carceribus abundantius, in plagis ſupra modū, in
mortibus frequēter: à Iudæis quinquies quadra-
genas una minus accepi. Ter uirgis cæſus ſum, ſe-
mel lapidatus ſum, ter naufragium feci: nocte &
die in profundo maris fui: in itineribus ſæpe, peri-
culis fluminū, periculis latronū, periculis ex gene
re, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, pe-
riculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in
falſis fratribus: in labore & erūna, in uigilijs mul-
tis, in frigore & nuditate, in fame & ſiti, in ieiunijs
multis, Præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia
D mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarū.
Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcāda
lizatur, & ego non uror? Si gloriari oportet, quæ
infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Et poſt paululū,
Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, 2 Cor. 12
ut inhabitet in me uirtus Chriſti. Propter quod
placeo mihi in infirmitatibus meis, in cōtumelijs,
in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs
multis pro Chriſto: Cū enim infirmor, tūc potens
ſum. Et poſt aliquos uerſus, Ecce tertius paratus
ſum uenire ad uos, & non ero grauis uobis, Non
enim quæro quæ ueſtra ſunt, ſed uos: Nec enim
debēt filij parētibus theſaurizare, ſed parentes fi-
lijs. Ego aūt libentiſſime impendam, & ſuperim-
pendar ipſe, pro animabus ueſtris, licet plus uos
diligens

diligens minus diligar. Et poſt aliquos uerſus, Ti-
meo enim ne forte cũ uenero, nõ quales uolo in- A
ueniã uos, & ego inueniar à uobis qualẽ non uul-
tis, Ne forte contẽtiones, æmulationes, animoſi-
tates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, in-
flationes, ſeditiões ſint inter uos: ne iterũ cum ue-
nero humiliet me deus apud uos & lugeã multos
ex ijs qui ante peccauerunt, & nõ egerũt pœnitẽ-
tiam ſuper immũdicia & impudicitia quam geſſe
2 Cor. 13 rũt. Et alio loco, Oramus autẽ deum ut nihil ma-
li faciatis, nõ ut nos probati pareamus, ſed ut uos
quod iuſtum eſt faciatis. Et poſt ſex uerſus, De cæ
tero fratres gaudete, perficimini, exhortamini,
idipſum ſapite, pacem habete, & deus dilectionis
& pacis erit uobiſcum.

Ex epiſtola ad Galatas SI adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus
non eſſem. Et poſt aliquantũ, Nam in Chriſto B
Ieſu, neq; circuncilio aliquid ualet, neq; præputiũ,
ſed fides quæ per dilectionẽ operatur. Et alio lo-
co, Vos autẽ in libertate uocati eſtis fratres: tantũ
ne libertatẽ in occaſionẽ carnis detis, ſed per cha-
ritatem ſpiritus ſeruite inuicem. Omnis enim lex
in uno ſermone impletur, Diliges proximũ tuum
ſicut teipſum. Quòd ſi inuicẽ mordetis & come-
ditis, uidete ne ab inuicẽ conſumamini. Dico autẽ
in Chriſto, Spiritu ambulate & deſideria carnis
nõ perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpi
ritũ, ſpiritus autẽ aduerſus carnẽ. Hæc enim ſibi in
uicẽ aduerſantur, ut non quæcunq; uultis illa fa-
ciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini, nõ eſtis ſub lege,
Manifeſta aũt ſunt opera carnis, quæ ſunt forni-
catio, immũdicia, luxuria, idolorũ ſeruitus, uene- C
ficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ,
rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrie
tates, comeſſationes, & his ſimilia. Quæ prædico
uobis ſicut prædixi, quoniã qui talia agũt, regnũ
dei nõ poſſidebũt. Fructus aũt ſpiritus eſt, chari-
tas, gaudiũ, pax, longanimitas, bonitas, benigni-
tas, fides, modeſtia, continentia. Aduerſus huiuſ-
modi nõ eſt lex. Qui autẽ Chriſti ſunt, carnẽ ſuam
Gal. 6 crucifixerũt cum uitijs & concupiſcẽtijs. Si ſpiri-
tu uiuimus, ſpiritu & ambulemus. Non efficia-
mur inanis gloriæ cupidi, inuicẽ prouocãtes, inui
cem inuidẽtes. Fratres, & ſi præoccupatus fuerit
homo in aliquo delicto, uos qui ſpiritales eſtis hu
iuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, cõſiderãs te-
ipſum, ne & tu tẽteris. Alter alterius onera porta D
te, & ſic adimplebitis legẽ Chriſti. Nã ſi quis exi-
ſtimat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.
Opus autẽ ſuũ probet unuſquiſq;, & ſic in ſemet-
ipſo tantum habebit gloriã, & nõ in altero. Vnuſ-
quiſq; enim onus ſuũ portabit. Cõmunicet autẽ is
qui catechizatur uerbũ ei qui ſe catechizat in o-
mnibus bonis. Nolite errare, deus non irridetur.
Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet, quo-
niã qui ſeminat in carne ſua, de carne et metet cor
ruptionẽ. Qui autẽ ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu &
metet uitam æternã. Bonũ autẽ facientes nõ defi-
ciamus, tẽpore enim ſuo metemus nõ deficiẽtes.
Ergo dum tempus habemus, operemur bonum
ad omnes, maxime autẽ ad domeſticos fidei.

A OBſecro itaq; uos fratres ego uinctus in do- Ex epiſtola ad Epheſios
mino, ut digne ambuletis uocatione qua
uocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudi-
ne, cum patiẽtia ſupportãtes inuicẽ in charitate,
ſoliciti ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis.
Et alio loco, Hoc itaq; dico & teſtificor in domi-
no, ut iam nõ ambuletis ſicut & gẽtes ambulãt in
uanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habẽtes
intellectum, alienati à uita dei per ignorantiã, quę
eſt in illis propter cæcitatẽ cordis ipſorũ, qui de-
ſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in
operationẽ immundiciæ omnis & auaritiæ. Vos
autẽ non ita didiciſtis Chriſtũ, Si tamẽ illum audi-
ſtis, & in ipſo docti eſtis, ſicut eſt ueritas in Ieſu.
Deponite uos ſecũdum priſtinam conuerſationẽ
ueterem hominẽ qui corrumpitur ſecũdum deſi-
B deria erroris. Renouamini autẽ ſpiritu mentis ue-
ſtræ, & induite nouũ hominẽ qui ſecũdum deum
creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate ueritatis. Pro-
pter quod deponentes mendaciũ loquimini ueri-
tatem unuſquiſq; cũ proximo ſuo, quoniã ſumus
inuicẽ membra. Iraſcimini & nolite peccare. Sol
nõ occidat ſuper iracũdiam ueſtrã. Nolite locum
dare diabolo. Qui furabatur, iam nõ furetur, ma-
gis autem laboret operãdo manib. ſuis quod bo-
num eſt: ut habeat unde tribuat neceſſitatẽ patien
ti. Omnis ſermo malus ex ore ueſtro non proce-
dat, ſed ſi quis bonus ad ædificationẽ opportuni-
tatis ut det gratiã audiẽtibus. Et nolite cõtriſtare
ſpiritũ ſanctũ dei, in quo ſignati eſtis in die redem
ptionis. Omnis amaritudo & ira, & indignatio,
C & clamor, & blaſphemia tollatur à uobis cũ om-
ni malitia. Eſtote aũt inuicem benigni, miſericor-
des, donantes inuicẽ ſicut & deus in Chriſto do-
nauit uobis. Eſtote ergo imitatores dei ſicut filij Epheſ. 5
chariſſimi, & ambulate in dilectiõe, ſicut & Chri-
ſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis
oblationẽ & hoſtiã deo in odorẽ ſuauitatis. For-
nicatio autẽ & omnis immũditia aut auaritia nec
nominetur in uobis, ſicut decet ſanctos, aut turpi-
tudo, aut ſtultiloquiũ, aut ſcurrilitas quæ ad rem
non pertinet, ſed magis gratiarũ actio. Hoc enim
ſcitote intelligẽtes, quod omĩs fornicator aut im-
mundus aut auarus, quod eſt idolorũ ſeruitus, nõ
habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Nemo
uos ſeducat inanibus uerbis, Propter hæc enim
D uenit ira dei in filios diffidẽtiæ. Nolite ergo effici
participes eorũ. Eratis enim aliquando tenebræ:
nunc autem lux in domino, ut filij lucis ambulate,
Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſtitia
& ueritate, probãtes quid ſit beneplacitũ deo. Et
nolite cõmunicare operibus infructuoſis tenebra
rum, magis autẽ redarguite. Quę enim in occulto
fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autẽ quæ
arguũtur à lumine manifeſtanẽ. Omẽ enim quod
manifeſtaẽ, lumen eſt. Propter quod dicit. Surge
qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit ti-
bi Chriſtus. Videte itaq; fratres quomodo caute
ambuletis, nõ quaſi inſipiẽtes, ſed ut ſapientes re-
dimentes tẽpus, quoniã dies mali ſunt. Propterea
nolite fieri imprudẽtes, ſed intelligẽtes quæ ſit uo

luntas dei. Et nolite inebriari uino in quo eſt luxuria, ſed implemini ſpirituſancto, loquentes uobiſmetipſis in pſalmis & hymnis & cãticis ſpiritalibus cantãtes & pſallẽtes in cordibus ueſtris, domino gratias agẽtes ſemper ꝓ omnib. in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti, deo & patri, ſubiecti inuicem in timore Chriſti. Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint, ſicut dño: quoniã uir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres uiris ſuis in om̃ibus. Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiã, & ſeipſum tradidit ꝓ ea ut illã ſanctificaret, mundans eã lauacro aquæ in uerbo: ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, nõ habentẽ maculã aut rugã, aut aliquid eiuſmodi: ſed ut ſit ſancta & immaculata. Ita & uiri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Qui ſuã uxorẽ diligit, ſeipſum diligit. Nemo unquã carnẽ ſuã odio habuit: ſed nutrit & fouet eã, ſicut & Chriſtus eccleſiã, quia membra ſumus corporis eius de carne eius & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrẽ et matrẽ ſuã, & adhærebit uxori ſuæ: & erũt duo in carne una. Sacramentũ hoc magnũ eſt. Ego aũt dico in Chriſto & in Eccleſia. Verũtamẽ & uos ſinguli unuſquiſq; uxorẽ ſuã ſicut ſeipſum diligat, uxor aũt timeat uirũ. Filij obedite parẽtibus ueſtris in *Epheſ. 6* domino. Hoc enim iuſtum eſt, Honora patrẽ tuũ & matrẽ, quod eſt primũ mandatũ in promiſſione, ut bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terrã. Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros, ſed educate eos in diſciplina & correptione dñi. Serui obedite dominis carnalibus cũ timore & tremore in ſimplicitate cordis ueſtri, ſicut Chriſto: nõ ad oculum ſeruiẽtes quaſi hominibus placentes, ſed ut ſerui Chriſti faciẽtes uoluntatẽ dei ex animo, cũ bona uolũtate ſeruiẽtes ut domino, & non hominibus: ſcientes quoniam unuſquiſq; quodcũq; fecerit bonũ hoc recipiet à domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Et uos domini eadẽ facite illis remittentes minas, ſcientes quia & illorũ & ueſter dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio nõ eſt apud eũ. De cætero fratres confortamini in domino, & in potentia uirtutis eius. Induite uos armaturam dei ut poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mũdi rectores tenebrarũ harum, cõtra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Propterea accipite armaturam dei ut poſſitis reſiſtere in die mala, & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lũbos ueſtros in ueritate, & induite loricã iuſtitiæ, & calciati pedes in præparatione Euãgelij pacis, In omnib. ſumẽtes ſcutũ fidei, in quo poſſitis om̃ia tela nequiſſimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt uerbũ dei per omnẽ orationẽ & obſecrationem, orãtes omni tẽpore in ſpiritu, & in ipſo uigilantes in omni inſtantia & obſecratione pro omnib. ſanctis, & pro me: ut detur mihi ſermo in apertione oris mei cũ fiducia notum facere myſteriũ Euangelij, propter quod legatiõe fungor in catena iſta, A ita ut in ipſo audeam prout oportet me loqui.

Ex epiſtola ad Philippenſes

QVia in nullo confundar, ſed in omni fiducia ſicut ſemper & nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per uitã, ſiue per mortẽ: Mihi enim uiuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Quod ſi uiuere in carne hic mihi fructus operis eſt: & quid eligã, ignoro, Coarctor eñ è duobus, deſideriũ habẽs diſſolui & cũ Chriſto eſſe multo magis melius: permanere autẽ in carne neceſſariũ eſt propter uos. Et poſt ſex uerſus, Tantum digne Euangelio Chriſti cõuerſamini, ut ſiue cũ uenero & uidero uos, ſiue abſens audiam de uobis, quia ſtatis in uno ſpiritu unanimes, collaborantes fidei Euangelij, & in nullo terreamini ab aduerſarijs, quæ eſt illis cauſa perditionis, uobis autẽ ſalutis, B & hoc à deo. Quia uobis donatũ eſt pro Chriſto, non ſolũ ut in eum credatis, ſed ut etiã pro illo patiamini: idẽ certamen habentes, quale & uidiſtis *Philip. 2* in me, & nunc audiſtis de me. Si qua ergo cõſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatiũ charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua uiſcera & miſerationes, implete gaudiũ meũ ut idem ſapiatis, eãdem charitatem habentes, unanimes idipſum ſapientes, Nihil per contentionẽ, neq; per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperiores ſibijnuicem arbitrantes: nõ quæ ſua ſunt ſinguli cõſiderantes, ſed ea quæ aliorum. Hoc enim ſentite in uobis, quod & in Chriſto Ieſu, Qui cũ in forma dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ hoC minũ factus, & habitu inuẽtus ut homo: humiliauit ſemetipſum, factus obediens uſq; ad mortem, mortẽ aũt crucis. Propter quod & deus illũ exaltauit, & donauit illi nomẽ ſuper omne nomẽ: ut in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Itaq; chariſſimi mei, ſicut ſemper obediſtis, nõ ut in præſentia mei tantũ, ſed multo magis nũc in abſentia mea cum metu et tremore ueſtram ſalutẽ operamini. Deus eſt enim qui operat̃ in uobis, & uelle & perficere pro bona uolũtate. Omnia aũtẽ facite ſine murmurationibus & hæſitationibus ut ſitis ſine querela, & ſimplices filij dei, ſine reprehenſione in medio natiõis prauæ & peruerſæ: inD ter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, uerbũ uitæ cõtinentes ad gloriã mihi in diẽ Chriſti, quia non in uacuũ cucurri, neq; in uacuũ laboraui, Sed & ſi immolor ſupra ſacrificiũ & miniſterium fidei ueſtræ, gaudeo & cõgratulor omnibus uobis. Id ipſum aũt & uos gaudete & cõgratulamini mihi. Spero aũt in domino Ieſu Timotheũ cito mittere ad uos, ut & ego bono animo ſim cognoſcẽs quæ circa uos ſunt. Neminem enim habeo tam unanimem qui ſyncera affectiõe pro uobis ſolicitus ſit. Omnes enim ſua quærũt, nõ quæ ſunt Ieſu Chriſti. Experimentũ autẽ eius cognoſcite, quoniã ſicut patri filius mecũ ſeruiuit in Euãgelio. Hũc igitur ſpero me mittere, mox ut uidero quæ circa me ſunt. Cõfido autẽ in domino, quoniã & ipſe ueniã

ad

ad uos cito. Neceſſariũ autẽ exiſtimaui Epaphro-
ditũ fratrẽ & cooperatorẽ & cõmilitonẽ meũ, ue- A
ſtrum aũt Apoſtolũ & miniſtrũ neceſſitatis meæ,
mittere ad uos: quoniã quidẽ omnes uos deſidera
bat, & mœſtus erat propter quod audiſtis illũ in-
firmatũ: Nam & infirmatus eſt uſq; ad mortẽ, ſed
deus miſertus eſt eius: non ſolum autem eius, uerũ
etiam & mei, ne triſtitiã ſuper triſtitiã haberẽ. Fe-
ſtinãtius ergo miſi illũ, ut uiſo eo iterũ gaudeatis,
& ego ſine triſtitia ſim. Excipite itaq; illũ cũ omni
gaudio in domino, & eiuſmodi cũ honore habe-
tote: quoniam propter opus Chriſti uſq; ad mortẽ
acceſſit, tradẽs animã ſuam, ut impleret quod uo-
Philip. 3 bis deerat circa meũ obſequiũ. Et paulopoſt, Fra-
tres ego me nõ arbitror apprehẽdiſſe: unum autẽ,
quæ quidẽ retro ſunt obliuiſcens, ad ea uero quæ
ſunt priora extẽdens me ad deſtinatũ perſequor, B
ad brauiũ ſupernæ uocationis dei in Chriſto Ieſu.
Quicunq; ergo perfecti hoc ſentiamus, & ſi quid
aliter ſapitis, & hoc uobis deus reuelabit, uerũta-
men ad id quod peruenimus ut idem ſapiamus &
in eadẽ permaneamus regula: Imitatores mei eſto
te fratres, & obſeruate eos q ita ambulãt ſicut ha-
betis formã noſtrã. Multi enim ambulãt quos ſæ-
pe dicebã uobis, nunc autẽ & flens dico, inimicos
crucis Chriſti, quorũ finis interitus: quorum deus
uenter, & gloria in confuſione ipſorũ, qui terrena
ſapiũt: Noſtra autẽ cõuerſatio in cœlis eſt. Et poſt
Philip. 4 aliquos uerſus, Gaudete in domino ſemper, ite-
rũ dico gaudete. Modeſtia ueſtra nota ſit omnib.
hominibus. Dñs enim prope eſt, Nihil ſoliciti ſi-
tis: ſed in omni oratione & obſecratione cum gra-
tiarũ actione petitiones ueſtræ innoteſcant apud
deũ. Et pax dei quæ exuperat omnẽ ſenſum, cuſto
diat corda ueſtra, & intelligentias ueſtras in Chri-
ſto Ieſu. De cætero fratres chariſſimi, quæcunq;
ſunt uera, quæcũq; pudica, quęcũq; iuſta, quęcũq;
ſancta, quæcũq; amabilia, quæcũq; bonæ famæ: ſi
qua uirtus, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didici
ſtis, & accepiſtis & audiſtis, & uidiſtis in me, hæc
agite: & deus pacis erit uobiſcũ. Gauiſus ſum autẽ
in domino uehemẽter, quoniã tandẽ aliquãdo re-
floruiſtis pro me ſentire, ſicut & ſentiebatis. Occu-
pati autẽ eratis, nõ quaſi propter penuriam dico:
Ego enim didici, in quibus ſum ſufficiẽs eſſe. Scio
& humiliari, ſcio & abũdare. Vbiq; & in omnib.
inſtitutus ſum, & ſatiari, & abũdare, & penuriam D
pati: Omnia poſſum in eo qui me confortat. Verũ
tamẽ bene feciſtis cõmunicãtes tribulationi meę.
Scitis autem & uos Philippenſes, quod in principio
Euãgelij quãdo profectus ſum à Macedonia, nul-
la mihi Eccleſia communicauit in ratione dati &
accepti, niſi uos ſoli, quia & in Theſſalonicã & ſe-
mel & bis in uſum mihi miſiſtis, Non quia quæro
datũ, ſed requiro fructũ abũdantem in ratione ue-
ſtra. Habeo autẽ omnia, et abundo. Repletus ſum
acceptis ab Epaphrodito quæ miſiſtis odorẽ ſua-
Ex epiſtola uitatis, hoſtiam acceptabilem placentem deo.
prima ad Theſ- IPſi ſcitis fratres introitũ noſtrum ad uos, quia
ſalonicenſes non inanis fuit: ſed ante paſſi multa & contu-
melijs affecti, ſicut ſcitis Philippis: fiduciã habui-
mus in deo noſtro loqui ad uos Euãgelium dei in
A multa ſolicitudine. Exhortatio enim noſtra nõ de
errore, neq; de immundicia, neq; in dolo: ſed ſicut
probati ſumus à deo, ut crederetur nobis Euange
lium, ita loquimur, non quaſi hominib. placentes,
ſed deo qui probat corda noſtra. Neque enim ali-
quando fuimus in ſermone adulatiõis ſicut ſcitis:
neq; in occaſiõe auaritiæ, deus teſtis eſt: neq; quæ-
rentes ab hominibus gloriã, neq; à uobis, neq; ab
alijs, cũ poſſemus uobis oneri eſſe ut Chriſti Apo
ſtoli. Sed facti ſumus paruuli in medio ueſtrũ, tan
quam ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderantes
uos cupide, uolebamus tradere uobis non ſolum
Euãgelium dei, ſed etiã animas noſtras, quoniam
chariſſimi nobis facti eſtis. Memores enim facti
eſtis fratris laboris noſtri & fatigationis: nocte &
B die laborantes, ne quem ueſtrũ grauaremus, præ-
dicauimus in uobis Euangelium dei. Vos teſtes
eſtis & deus, quàm ſancte & iuſte, & ſine querela uo-
bis qui crediditis affuimus: ſicut ſcitis, qualiter
unumquẽq; ueſtrũ, tanq; pater filios ſuos, depre-
cantes & conſolãtes, teſtificati ſumus ut ambula-
retis digne deo, qui uocauit uos in ſuũ regnum &
gloriã. Ideo & nos gratias agimus deo ſine inter-
miſſione, quoniã cum accepiſſetis à nobis uerbũ
auditus dei, accepiſtis illud non ut uerbũ hominũ,
ſed ſicut eſt uere uerbũ dei, qui operatur in uobis
qui crediditis. Vos eñ imitatores facti eſtis fra-
tres Eccleſiarum dei quæ ſunt in Iudæa in Chriſto
Ieſu, quia eadem paſſi eſtis & uos à contribulibus
ueſtris, ſicut & ipſi à Iudæis. Et alio loco: De cæte- 1 Theſſ. 4
C ro ergo fratres rogamus uos, & obſecramus in
domino Ieſu, ut quemadmodũ accepiſtis à nobis
quomõ uos oporteat ambulare & placere deo,
ſic & ambuletis ut abundetis magis. Scitis enim
quæ præcepta dederim uobis per dominũ Ieſum.
Hæc eſt enim uoluntas dei, ſanctificatio ueſtra, ut
abſtineatis uos à fornicatione; ut ſciat unuſquiſq;
ueſtrũ ſuum uas poſſidere in ſanctificatiõe & ho-
nore: nõ in paſſione deſiderij, ſicut & gentes quæ
ignorãt deum. Et ne quis ſupergrediatur neq; cir-
cumueniat in negocio fratrẽ ſuum: quoniam uin-
dex eſt deus de his omnib. ſicut prædiximus uo-
bis & teſtificati ſumus. Non eñ uocauit nos deus
in immũdiciam, ſed in ſanctificationem. Itaq; qui
hæc ſpernit, non hominẽ ſpernit, ſed deũ, qui etiã
D dedit ſpiritũ ſuum ſanctum in uobis. De charitate
autẽ fraternitatis non neceſſe habuimus ſcribere
uobis, Ipſi enim uos à deo didiciſtis ut diligatis in
uicẽ. Etenim facitis illud in omnes fratres in uni-
uerſa Macedonia. Rogamus autem uos fratres, ut
abundetis magis & operam detis ut quieti ſitis:
& ut ueſtrũ negocium agatis & operemini mani-
bus ueſtris ſicut præcipimus uobis, ut honeſte am
buletis ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid de-
ſideretis. Nolumus autem uos ignorare fratres de
dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & cæ-
teri qui ſpem non habent. Et poſt aliquos uerſus,
Igitur non dormiamus ſicut & cæteri, ſed uigile- 1 Theſſ. 5
mus & ſobrij ſimus. Qui enim dormiunt, nocte
dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Nos

autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus: induti loricam
fidei & charitatis et galeam ſpem ſalutis: quoniam A
nõ poſuit nos deus in irã, ſed in acquiſitionẽ ſalu-
tis, per dñm noſtrũ Ieſum Chriſtum: qui mortuus
eſt pro nobis, ut ſiue uigilemus, ſiue dormiamus,
ſimul cũ illo uiuamus, Propter quod conſolamini
inuicẽ, & ædificate alterutrũ ſicut & facitis. Ro-
gamus autẽ uos fratres, ut noueritis eos qui labo-
rant inter uos, & præſunt uobis in domino, & mo
nent uos, ut habeatis illos abundantius in charita
te. Propter opus illorũ pacẽ habete cũ eis. Roga-
mus autẽ uos fratres, corripite inquietos, conſola-
mini puſillamines, ſuſcipite infirmos, patientes e-
ſtote ad omnes. Videte, ne quis malum pro malo
alicui reddat, ſed ſemper quod bonum eſt ſectami
ni in inuicẽ, & in omnes. Semper gaudete, ſine in-
termiſſione orate, in omnibus gratias agite. Hæc B
enim uolũtas dei eſt in Chriſto Ieſu in omnib. uo-
bis. Spiritũ nolite extinguere: prophetias nolite
ſpernere. Omnia autẽ probate, quod bonum eſt
tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete uos.

Ex epiſtola 2. ad Theſſalonicenſes

GRatias agere debemus deo ſemper pro uo-
bis fratres, ita ut dignum eſt: quoniam ſuper
creſcit fides ueſtra, & abundat charitas uniuſcu-
iuſq; ueſtrũ in inuicem, ita ut noſipſi in uobis glo-
riemur in Eccleſiis dei pro patientia ueſtra & fide
in omnibus perſecutionib. ueſtris & tribulationi
bus, quas ſuſtinetis in exemplũ iuſti iudicij dei, ut
digni habeamini regno dei, pro quo & patimini,
Si tamen iuſtum eſt apud deũ retribuere tribula-
tionem iis qui uos tribulant, & uobis qui tribula-
mini requiẽ nobiſcum, in reuelatione domini Ieſu C
de cœlo cum angelis uirtutis eius in flãma ignis,
dãtis uindictam iis qui nõ nouerũt deũ, & qui nõ
obediũt Euãgelio dñi noſtri Ieſu Chriſti. Qui pœ
nas dabunt interitus æternas à facie domini, & à
gloria uirtutis eius, cum uenerit glorificari in ſan-
ctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus qui credi-
derunt, quia creditũ eſt teſtimoniũ noſtrum ſuper
uos in die illo. In quo etiam oramus ſuper pro uo-
bis, ut dignetur uocatione uos ſua deus noſter, &
impleat omnem uolũtatem bonitatis ſuæ, et opus
fidei in uirtute: ut clarificeť nomen domini noſtri
Ieſu Chriſti in uobis, & uos in illo, ſecũdum gratiã
dei noſtri, & domini noſtri Ieſu Chriſti. Et alio lo-
2 Theſſ. 3 co: Denunciamus aũt uobis fratres in nomine do
mini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubtrahatis uos ab om- D
ni fratre ambulãte inordinate, & nõ ſecũdum tra-
ditionẽ quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis
quẽadmodũ oporteat imitari nos, Quoniã nõ in-
quieti fuimus inter uos, neq; gratis panẽ mãduca-
uimus ab aliquo: ſed in labore & fatigatiõe nocte
ac die operantes, ne quẽ ueſtrũ grauaremus: Non
quaſi nõ habuerimus poteſtatẽ, ſed ut noſmetip-
ſos formã daremus uobis ad imitãdum nos. Nam
& cũ eſſemus apud uos, hoc denunciabamus uo-
bis, quoniã ſi quis non uult operari, nec mãducet.
Audiuimus enim inter uos quoſdã ambulare in-
quiete, nihil operãtes, ſed curioſe agẽtes. His autẽ
qui eiuſmodi ſunt, denũciamus & obſecramus in
domino Ieſu Chriſto, ut cũ ſilẽtio operantes ſuum
panẽ manducent. Vos autẽ fratres nolite deficere
benefacientes. Quod ſi quis non obedierit uerbo
noſtro, per Epiſtolam hũc notate, & nõ cõmiſcea
mini cum illo, ut confundatur. Et nolite quaſi ini-
micum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem.

Ex epiſtola ad Coloſſenſes

IGitur ſi cõſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum
ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera dei ſe-
dens. Quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper ter-
ram. Mortui enim eſtis, & uita ueſtra abſcondita
eſt cũ Chriſto in deo, Cum aũt Chriſtus apparue-
rit uita ueſtra, tunc & uos apparebitis cum ipſo in
gloria. Mortificate ergo membra ueſtra quæ ſunt
ſuper terrã: fornicationẽ, immunditiã, libidinem,
concupiſcẽtiam malã, & auaritiã, quæ eſt idolorũ
ſeruitus: propter quæ uenit ira dei ſuper filios in-
credulitatis, in quibus & uos ambulaſtis aliquan-
do cũ uiueretis in illis. Nunc autẽ deponite & uos
omnia, iram, indignationem, malitiã, blaſphemiã:
turpem ſermonẽ de ore ueſtro ne emiſeritis. Noli
te mẽtiri inuicem, expoliantes uos ueterem homi
nem cum actibus eius, & induẽtes nouum, eũ qui
renouatur in agnitionem dei ſecũdum imaginem
eius qui creauit eum. Vbi non eſt Gentilis & Iu-
dæus, circuncifio & præputiũ, Barbarus & Scy-
tha, ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus Chri
ſtus. Induite ergo uos ſicut electi dei, ſancti & dile
cti, uiſcera miſericordiæ, benignitatem, humilita-
tem, modeſtiã, patiẽtiam, ſupportãtes inuicem, &
donãtes uobiſipſis, ſi quis aduerſus aliquẽ habet
querelã: ſicut & dñs donauit uobis, ita & uos faci-
te. Super omnia autẽ hæc charitatẽ habete, quod
eſt uinculũ perfectionis: & pax Chriſti exultet in
cordibus ueſtris, in qua & uocati eſtis in uno cor-
pore, & grati eſtote. Verbũ Chriſti habitet in uo-
bis abũdanter, in omni ſapiẽtia docẽtes & cõmo-
nentes uoſmetipſos in pſalmis, hymnis & canticis
ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus ueſtris
deo. Omne quodcũq; facitis in uerbo, aut in ope-
re, omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,
gratias agentes deo & patri per ipſum. Mulieres
ſubditæ eſtote uiris, ſicut oportet in domino. Vi-
ri diligite uxores ueſtras, & nolite amari eſſe ad il-
las. Filij obedite parẽtibus per omnia, hoc enĩ pla
citum eſt in dño. Patres, nolite ad indignationem
prouocare filios ueſtros, ut nõ puſillo animo fiãt.
Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nõ
ad oculũ ſeruiẽtes, quaſi hominibus placẽtes, ſed
in ſimplicitate cordis timẽtes dominũ. Quodcũq;
facitis, ex animo operamini ſicut domino, & non
hominibus, ſcientes q̃ à domino accipietis retri-
butionem hæreditatis. Domino Chriſto ſeruite:
Qui enim facit iniuriam, recipiet id quod inique
geſſit. Et nõ eſt perſonarum acceptio apud deum.
Domini quod iuſtum eſt & æquũ, ſeruis præſta- Coloſſ. 4
te, ſcientes quoniã & uos dominũ habetis in cœ-
lo. Orationi inſtate, uigilantes in ea cum gratiarũ
actione, orãtes ſimul & pro nobis, ut deus aperiat
nobis oſtiũ ſermonis ad loquendũ myſteriũ Chri
ſti, Propter quod etiã uinctus ſum, ut manifeſtem
illud ita ut oportet me loqui. In ſapientia ambula
te ad eos qui foris ſunt, tẽpus redimentes. Sermo
ueſter

ueſter ſemper in gratia ſale conditus ſit, ut ſciatis
quomodo oporteat uos unicuiꝗ reſpondere.
Ex epiſtola 1. ad Timotheū FInis autem præcepti eſt charitas de corde pu-
ro & conſcientia bona, & fide nō ficta. A qui
bus quidā aberrantes, cōuerſi ſunt in uaniloquiū,
uolentes eſſe legiſdoctores, nō intelligentes, neꝗ
quæ loquunt̃, neꝗ de quibus affirmāt. Scimus au
tem quoniā bona eſt lex ſi qs ea legitime utat̃, Sci
entes hoc, quia iuſto lex nō eſt poſita, ſed iniuſtis
& non ſubditis, impijs & peccatoribus, ſceleratis
contaminatis, parricidis & matricidis, homicidis,
fornicarijs, maſculorū concubitoribus, plagiarijs,
mēdacibus, periuris, Et ſi quid aliud ſanæ doctri-
næ aduerſat̃, quæ eſt ſecundum Euangeliū gloriæ
beati dei, quod creditū eſt mihi. Et poſt paululū,
1 Tim. 2 Obſecro igit̃ primum omniū fieri obſecrationes,
orationes, poſtulationes, gratiarū actiones pro o-
mnibus hominibus, pro regibus & omnib. qui in
ſublimitate ſunt, ut quietā & tranquillam uitam a-
gamus in omni pietate & caſtitate. Item poſt pau
lulū, Volo ergo uiros orare in omni loco, leuātes
puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter &
mulieres in habitu ornato cum uerecundia & ſo-
brietate, ornantes ſe non intortis crinibus, aut au-
ro, aut margaritis, uel ueſte precioſa, ſed quod de-
cet mulieres promittētes pietatē per opera bona.
Mulier in ſilentio diſcat cū omni ſubiectione: Do
cere aūt mulieri nō ꝑmitto, neꝗ dominari in uirū,
1 Tim. 3 ſed eſſe in ſilētio. Et poſt aliquot uerſus. Oportet
ergo Epiſcopū irreprehenſibilē eſſe, unius uxoris
uirū, ſobriū, prudentē, ornatum, pudicū, hoſpita-
lem, doctorē: non uinolentum, non percuſſorem,
ſed modeſtum: non litigioſum, nō cupidū, ſed ſuæ
domui bene præpoſitū: filios habentē ſubditos cū
omni caſtitate. Si quis aūt domui ſuæ præeſſe ne-
ſcit, quomodo Eccleſiæ dei diligentiam habebit?
Nō neophytū, ne in ſuperbia elatus in iudiciū in-
cidat diaboli. Oportet aūt & illū teſtimoniū habe
re bonū ab ijs qui foris ſunt, ut nō in opprobrium
incidat & laqueū diaboli. Diaconos ſimiliter pu-
dicos, non bilingues, nō multo uino deditos, non
turpe lucrum ſectantes, habētes myſteriū fidei in
conſcientia pura. Et hi autē probētur primum, et
ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres
ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles
in omnibus. Diaconi ſint unius uxoris uiri, qui fi-
lijs ſuis bene præſunt & ſuis domibus. Qui enim
bene miniſtrauerint, gradū bonū ſibi acquirūt, &
multā fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et
1 Tim. 4 poſt aliquos uerſus, Spiritus autē manifeſte dicit,
quia in nouiſſimis tēporibus diſcedent quidā à fi-
de, attēdētes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmo
niorū, in hypocriſi loquentiū mendacium, & cau-
teriatā habentiū ſuam conſcientiā, prohibentium
nubere, abſtinere à cibis, quos deus creauit ad per
cipiendū cum gratiarū actione fidelibus, & ijs qui
cognouerunt ueritatē. Quia omnis creatura dei
bona, et nihil abijciendū quod cum gratiarū actio
ne percipit̃. Sanctificat̃ enim per uerbū dei & ora
tionē. Hæc præponens fratribus bonus eris mini-
ſter Chriſti Ieſu, nutritus uerbis fidei, & bonæ do-
ctrinæ, quā aſſecutus es. Ineptas autē & aniles fa-
A bulas deuita. Exerce teipſum ad pietatem. Nam
corporalis exercitatio ad modicū utilis eſt, Pietas
autē ad omnia utilis eſt, promiſſionē habens uitæ
quæ nūc eſt & futuræ. Fidelis ſermo & omni acce
ptione dignus. In hoc eñ laboramus & maledici-
mur, quia ſperamus in deum uiuū, qui eſt ſaluator
omniū hominū, maxime fideliū. Præcipe hæc, &
doce, Nemo adoleſcentiam tuam cōtemnat. Sed
exemplū eſto fideliū, in uerbo, in cōuerſatione, in
charitate, in fide, in caſtitate. Dum uenio attende
lectioni, exhortationi & doctrinæ. Noli neglige-
re gratiā quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per ꝓphe-
tiā cū impoſitione manuū presbyterij. Hæc medi
tare, in his eſto, ut ꝓfectus tuus manifeſtus ſit om-
nib. Attende tibi & doctrinę, inſta in illis: Hoc eñ
B faciēs, & teipſum ſaluū facies, & eos qui te audiūt.
Seniorē ne increpaueris, ſed obſecra ut patrē: iu- 1 Tim. 5
uenes, ut fratres: anus, ut matres: iuuēculas ut ſo-
rores in omni caſtitate. Viduas honora, quæ uere
uiduæ ſunt: Si qua aūt uidua filios aut nepotes ha-
bet, diſcāt primū domū ſuā regere, & mutuā uicē
reddere parentib. Hoc enim acceptum eſt coram
deo. Quæ aūt uere uidua eſt & deſolata, ſperat in
deū & inſtat obſecrationibus & orationib. nocte
& die, Nam quæ in delitijs eſt, uiuens mortua eſt.
Et hoc præcipe ut irreprehēſibiles ſint. Si quis au
tem ſuorū, & maxime domeſticorū curam nō ha-
bet, fidē negauit, & eſt infideli deterior. Vidua eli
gat̃ nō minus ſexaginta annorū, quæ fuerit unius
uiri uxor, in operibus bonis teſtimoniū habens: ſi
C filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pe
des lauit, ſi tribulationē patientib. ſubminiſtrauit,
ſi omne opus bonū ſubſecuta eſt. Adoleſcētiores
aūt uiduas deuita. Cum enim luxuritatę fuerint, in
Chriſto nubere uolūt habentes damnationē quia
primā fidem irritam fecerūt. Simul autē & ocioſæ
diſcūt circūire domos: non ſolū ocioſæ, ſed & uer
boſæ loquētes quæ non oporteat. Volo autē iu-
niores nubere, filios ꝓcreare, matresfamiliās eſſe,
nullam occaſionē dare aduerſario maledicti gra-
tia. Iā eñ quædā cōuerſę ſunt retro poſt Satanā. Si
q fidelis habet uiduas, ſubminiſtret illis ut nō gra-
uet̃ eccleſia, ut ijs quę uere uiduę ſūt ſufficiat. Qui
bene præſunt presbyteri, duplici honore digni ha
beant̃: maxime qui laborāt in uerbo & doctrina.
D Dicit eñ ſcriptura, Nō infrenabis os boui triturā Deut. 25
ti: & dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſum
presbyterū accuſationē noli recipe, niſi ſub duo-
bus & tribus teſtibus. Peccātes aūt corā oñibus
argue, ut & cæteri timorē habeāt. Teſtor corā deo
& Chriſto Ieſu & electis angelis, ut hæc cuſtodias
ſine præiudicio, nihil faciēs in alterā partem decli
nādo, Manus cito nemini impoſueris, neꝗ cōmu
nicaueris peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſto
di. Noli adhuc aquā bibere, ſed uino modico ute-
re ꝓpter ſtomachū tuū, & frequētes tuas infirmi-
tates. Quorundā hominū peccata manifeſta ſunt
præcedētia ad iudiciū, quoſdā aūt & ſubſequunt̃,
Similiter & facta bona manifeſta ſunt, & quæ ali-
ter ſe habēt, abſcōdi nō poſſunt. Quicūꝗ ſūt ſubiu 1 Tim. 6

go ſerui, dominos ſuos omni honore dignos habeant, ne nomē dñi & doctrina blaſphemeť. Qui A autē fideles habēt dominos, nō contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt & dilecti, quia beneficij participes ſunt. Hęc doce & exhortare. Si quis aliter docet & nō acquieſcit ſanis ſermonib. dñi noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecũdũ pietatē eſt doctrinæ, ſuperbus, nihil ſciens, ſed languēs circa quæſtiones & pugnas uerborũ, ex quibus oriunť inuidiæ, cōtentiones, blaſphemiæ, ſuſpitiōes malę, cōflictationes hominũ mēte corruptorũ, & qui priuati ſunt ueritate, exiſtimantiũ quæſtũ eſſe pietatē. Eſt autē quæſtus magnus, pietas cũ ſufficientia. Nihil intulimus in hũc mundũ, haud dubiũ quia nec auferre quid poſſumus. Habentes autē alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt B in tentationes, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergũt homines in interitũ & perditionē. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quã quidam appetētes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autē ô homo dei hęc fuge: ſectare uero iuſtitiã, pietatē, fidē, charitatē, patientiã, mãſuetudinem. Certa bonũ certamen fidei, apprehēde uitã æternã in qua uocatus es, & cōfeſſus bonã confeſſionē coram multis teſtibus. Præcipio tibi corã deo qui uiuificat omnia, & Chriſto Ieſu qui teſtimoniũ reddidit ſub Pontio Pilato bonam cōfeſſionē, ut ſerues mandatũ ſine macula irreprehenſibile uſq; in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Et poſt paucos uerſus, Diuitibus huius ſeculi præcipe, non ſu C perbe ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarum, ſed in deo qui præſtat nobis omnia abũde ad fruendũ; bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, cōmunicare, theſaurizare ſibi fundamētum bonum in futurũ, ut apprehēdant uerã uitam. O Timothee depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas uocum nouitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quã quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Ex epiſtola ſecunda ad Timotheum

NOn enim dedit nobis deus ſpiritũ timoris, ſed uirtutis & dictionis & ſobrietatis. Noli itaq; erubeſcere teſtimoniũ domini noſtri, neq; me uinctũ eius, ſed collabora Euangelio ſecundũ uirtutē dei: Et poſt paucos uerſus, Formã habe ſanorũ uerborũ quę à me audiſti in fide & dilectiōe D in Chriſto Ieſu. Bonum depoſitũ cuſtodi per ſpiritum ſanctum qui habitat in nobis. Et paulopoſt, Tu ergo fili mi cōfortare in gratia quæ eſt in Chri-

2 Tim. 2 ſto Ieſu, & quæ audiſti à me per multos teſtes hæc cōmenda fidelibus hominibus qui idonei erũt & alios docere. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militãs deo, implicat ſe negotijs ſecularibus, ut ei placeat cui ſe ꝓbauit. Nam & qui certat in agone, nō coronať niſi legitime certauerit. Laborantē agricolam oportet primũ de fructib. accipere. Intellige quæ dico, Dabit enim tibi dominus intellectũ in omnib. Memor eſto dominũ Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid, ſecundũ Euangeliũ meum, in quo laboro uſq; ad uincula quaſi male operans, ſed uerbũ dei A nō eſt alligatũ. Ideo omnia ſuſtineo ꝓpter electos ut & ipſi ſalutē cōſequanť quæ eſt in Chriſto Ieſu cũ gloria cœleſti. Fidelis ſermo, Nam ſi cōmortui ſumus, & cōuiuemus: ſi ſuſtinebimus, et cōregnabimus. Si negabimus, & ille negabit nos: ſi nō credimus, ille fidelis ꝑmanet, negare ſeipſum nō poteſt. Hæc cōmone teſtificãs corã deo, Noli uerbis contēdere, in nihil utile, niſi ad ſubuerſionē audiētium. Solicite aũt cura teipſum probabilē exhibere deo operariũ, incōfuſibilē, recte tractantē uerbũ ueritatis. Prophana autē & uaniloquia deuita, Multũ proficiēt ad impietatē, & ſermo eorum ut cancer ſerpit. Et poſt ſex uerſus, Cognouit dominus qui ſunt eius, & diſcedãt ab iniquitate omnes qui inuocãt nomē dñi. In magna aũt domo nō ſo B lum ſunt uaſa aurea & argētea, ſed & lignea & fictilia, & quædã quidē in honorē, quædã aũt in cōtumeliã. Si qs ergo mundauerit ſe ab iſtis, erit uas in honorē ſanctificatũ, & utile dño ad om̄e opus bonũ paratũ. Iuuenilia autē deſideria fuge; ſectare uero iuſtitiã, fidē, charitatē, pacem cũ ijs qui inuocant dominũ de corde puro. Stultas aũt & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciēs ꝙ generant lites. Seruũ aũt dñi nō oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilē, patientē, cũ modeſtia corripiētē eos qui reſiſtũt: nequãdo det illis deus pœnitentiã ad cognoſcendã ueritatē, & reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui teneně ad ipſius uoluntatē. Hoc aũt ſcito, ꝙ in nouiſſimis dieb. inſta- *2 Tim. 3*
būt tēpora periculoſa, & erũt homines ſeipſos a- C mãtes, cupidi, elati, ſuꝑbi, blaſphemi, parētib. non obediētes, ingrati, ſceleſti, ſine affectiōe, ſine pace criminatores, incōtinētes, immites, ſine benignitate, ꝓditores, proterui, tumidi, uoluptatũ amatores magis ꝙ̃ dei, habētes ſpeciē quidē pietatis, uirtutē aũt eius abnegantes, Et hos deuita. Ex ijs eñi ſunt qui penetrãt domos, & captiuas ducũt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuně uarijs deſiderijs, ſemꝑ diſcētes, & nunq; ad ſcientiã ueritatis peruenietes. Et poſt octo uerſus, Tu aũt aſſecutus es meã doctrinã, inſtitutũ, propoſitũ, fidē, longanimitatē, dilectionē, patientiã, perſecutiones, paſſiones, qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconio, Liſtris, quales perſecutiones ſuſtinui, & ex om̄ib. me eripuit dñs. Et omnes qui uolunt pie uiuere in D Chriſto Ieſu perſecutionē patienť. Mali aũt homines & ſeductores proficient in peius: errantes, & in errorē mittētes. Tu uero ꝑmane in ijs quæ didiciſti, & credita ſunt tibi ſciens à quo didiceris. Et quoniã ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutē, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Om̄is ſcriptura diuinitus inſpirata, eſt utilis ad docendũ, ad arguendũ, ad corrigendum, ad erudiendũ in iuſtitia, ut perfectus ſit homo dei ad omne opus bonũ inſtructus. Teſtificor corã deo *2 Tim. 4* et Chriſto Ieſu, q iudicaturus eſt uiuos et mortuos & per aduentũ ipſius & regnũ eius, Prædica uerbũ, inſta opportune, importune: argue, obſecra, increpa in omni patiētia, & doctrina. Erit eñi tempus, cũ ſanam doctrinã nō ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria

deſideria coaceruabũt ſibi magiſtros, prurientes
A auribus,& à ueritate quidẽ auditũ auertent, ad fa-
bulas aũt conuertent̃. Tu uero uigila, in omnibus
labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſteriũ tuum im
ple. Ego enim iam delibor, & tempus meæ reſolu
tionis inſtat. Bonũ certamen certaui, curſum con-
ſummaui, fidẽ ſeruaui, In reliquo repoſita eſt mi-
hi iuſtitiæ corona, quã reddet mihi dominus in il-
la die iuſtus iudex. Nõ ſolũ aũt mihi, ſed & ijs qui
diligunt aduentum eius.

Ex epiſtola ad Titum HVius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ
deſunt, corrigas, & conſtituas per ciuitates
presbyteros, ſicut & ego tibi diſpoſui, Si quis ſine
crimine eſt, unius uxoris uir, filios habens fideles,
nõ in accuſatione luxuriæ, aut nõ ſubditos. Opor
tet em̃ Epiſcopũ ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpen
B ſatorem: nõ ſuperbũ, non iracundũ, non uiolentũ,
non percuſſorẽ, non turpis lucri cupidum: ſed ho-
ſpitalem, benignum, ſobrium, iuſtum, ſanctũ, con
tinentem, amplectentem eum qui ſecundum do-
ctrinã eſt fidelẽ ſermonẽ, ut potẽs ſit exhortari in
Ad Titum 2 doctrina ſana, & eos qui contradicunt redargue-
re. Et poſt aliquos uerſus, Quã ob cauſam incre-
pa illos dure, ut ſani ſint in fide, non intendentes
Iudaicis fabulis & mẽdacijs hominũ auerſantiũ ſe
à ueritate. Omnia mũda mundis, coinquinatis au-
tem & infidelibus nihil mũdũ, ſed inquinatæ ſunt
& mens eorum & conſcientia. Confitent̃ ſe noſſe
deum, factis autẽ negant: cũ ſint abominati & in-
credibiles, & ad omne opus bonũ reprobi. Tu au-
tem loquere quæ decet ſanã doctrinã, Senes, ut ſo
D brij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectio-
ne, in patiẽtia. Anus ſimiliter in habitu ſancto nõ
criminatrices, nõ uino multo ſeruientes, bene do-
centes, ut prudentiã doceant. Adoleſcẽtulas ut ui
ros ſuos ament, filios diligant, prudentes, caſtas,
domus curã habentes, benignas, ſubditas ſuis ui-
ris, ut nõ blaſphemet̃ uerbũ dei. Iuuenes ſimiliter
hortare ut ſobrij ſint. In omnibus teipſum præbe
exẽplũ bonorũ operũ in doctrina, in integritate,
in grauitate. Verbũ ſanum, irreprehenſibile: ut is
qui ex aduerſo eſt, uereatur, nihil habens malũ di-
cere de nobis. Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe,
in omnibus placẽtes, nõ cõtradicẽtes, nõ fraudan
tes, ſed in omnibus fidem bonã oſtẽdentes, ut do-
ctrinam Saluatoris noſtri dei ornent in omnibus.
C Apparuit enim gratia dei Saluatoris omnibus ho
minibus, erudiens nos, ut abnegãtes impietatẽ &
ſecularia deſideria, ſobrie & iuſte & pie uiuamus
in hoc ſeculo, expectãtes beatã ſpem & aduẽtum
gloriæ magni dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chri-
ſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis ut nos redi-
meret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi popu-
lum acceptabilem, ſectatorem bonorum operũ.
Hæc loquere, & exhortare, & argue eũ omni im-
Ad Titum 3 perio, Nemo te contẽnat. Admone illos, principi
bus & poteſtatib. ſubditos eſſe, dicto obedire, ad
omne opus bonũ paratos eſſe, neminem blaſphe-
mare, nõ litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnẽ oſtẽ-
dentes mãſuetudinẽ ad omnes homines. Et poſt
paucos uerſus. Fidelis ſermo eſt. Et de his uolo te
confirmare, ut curent bonis operibus præeſſe qui
A credunt deo. Hæc ſunt bona & utilia hominibus.
Stultas autẽ quæſtiones & genealogias, & cõten-
tiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles
& uanæ. Hæreticũ hominẽ poſt unã & ſecundam
correptionẽ deuita, ſciens qa ſubuerſus eſt q eiuſ-
modi eſt, & derelinquit ꝓprio iudicio, cõdẽnatus.

GAudiũ enim magnũ habui & cõſolationem *Ex epiſtola ad*
in charitate tua, quia uiſcera ſanctorum re- *Philemonem.*
quieuerũt per te frater. Et paulopoſt, Quem ego
uolueram mecum detinere, ut pro te mihi miniſtret
in uinculis Euangelij. Sine conſilio autem tuo ni-
hil uolui facere, uti ne uelut ex neceſſitate bonum
tuum eſſet, ſed uoluntarium.

VIdete fratres ne forte ſit in aliquo ueſtrum *Ex epiſtola ad*
cor malũ incredulitatis diſcedendi à deo ui- *Hebreos*
B uo: ſed adhortamini uoſmetipſos ꝑ ſingulos dies,
donec hodie cognominat̃, ut nõ obduret̃ quis ex
uobis fallacia peccati. Participes enim Chriſti ef-
fecti ſumus, ſi tamen initiũ ſubſtãtiæ eius uſq; ad fi
nẽ firmũ retineamus, dũ dicit̃, Hodie ſi uocẽ eius *Pſal. 94*
audieritis, nolite obdurare corda ueſtra, quemad-
modũ in exacerbatiõe. Et poſt paucos uerſus, Ti- *Heb. 4*
meamus ergo, ne forte relicta pollicitatione intro
eũdi in requiẽ eius, exiſtimet̃ aliquis ex uobis de
eſſe. Et em̃ & nobis nũciatũ eſt quemadmodũ & il
lis: ſed nõ ꝓfuit illis ſermo auditus nõ admixtus fi
dei ex ijs quæ audierũt. Et alio loco, Habẽtes ergo
põtificẽ magnũ qui penetrauit cœlos, Ieſum filiũ
dei teneamus cõfeſſionẽ. Et poſt tres uerſus, A- *Heb. 6*
deamus ergo cũ fiducia ad thronũ gratiæ eius, ut
D miſericordiã conſequamur, & gratiã inueniamus
in auxilio opportuno. Et paulopoſt, Nõ em̃ iniu-
ſtus deus ut obliuiſcat̃ operis ueſtri & dilectionis
quã oſtẽdiſtis in nomine ipſius, q miniſtraſtis ſan-
ctis & miniſtratis. Cupimus aũt unũquẽq; ueſtrũ
eãdẽ oſtẽtare ſolicitudinẽ ad expletionẽ fidei uſq;
in finẽ: ut nõ ſegnes efficiamini uerum imitatores
eorũ qui fide & patiẽtia hæreditabũt ꝓmiſſiones.
Et poſt ſeptẽ uerſus, Homines em̃ ꝑ maiorẽ ſui iu-
rant, & omnis cõtrouerſiæ eorũ finis ad confirma
tionẽ eorũ eſt iuramentũ. Et poſt aliquantum, Te
neamus ſpei noſtræ cõfeſſionẽ indeclinabilẽ, Fi-
delis em̃ eſt qui repromiſit, ut cõſideremus inuicẽ
in prouocationẽ charitatis & bonorũ operũ: non
deſerentes collectionẽ noſtrã, ſicut eſt cõſuetudi-
C nis qbuſdã: ſed cõſolantes, & tãto magis, quãto ui
deritis appropinquantẽ diem: uoluntarie em̃ pec
cantibus nobis, poſt acceptã notitiã ueritatis, iam
nõ relinquit̃ hoſtia ꝓ peccatis. Terribilis nãq; eſt
quædã expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ
cõſumptura eſt aduerſarios. Irritã quis faciens le-
gem Moyſi, ſine ulla miſeratione duobus uel tri-
bus morit̃ teſtibus, Quãto magis putatis deterio-
ra mereri ſupplicia, qui filiũ dei conculcauerit, &
ſanguinẽ teſtamenti pollutũ duxerit, in quo ſan-
ctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ cõtumeliã fecerit?
Scimus em̃ qui dixit, Mihi uindictã & ego reddã. *Deut. 32*
Et iterũ, Quia iudicabit dominus populũ ſuum.
Horrẽdũ eſt incidere in manus dei uiuẽtis. Reme
moramini aũt priſtinos dies, in quibus illuminati
magnum

magnum certamē ſuſtinuiſtis paſſionū. Et in alte-
ro quidē opprobrijs & tribulationib. ſpectaculū
facti: in altero autem ſocij taliter cōuerſantiū effe-
cti. Nam & uinctis compaſſi eſtis, & rapinā bono
rum ueſtrorū cū gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes
uos habere meliorē et manentē ſubſtantiā. Nolite
itaq; amittere confidentiā ueſtram, quæ magnam
habet remunerationē. Patientia em̄ uobis neceſſa
ria eſt, ut uoluntatē dei faciētes reportetis promiſ
ſionē. Adhuc em̄ modicū aliquantulūq; qui uētu-
rus eſt ueniet & nō tardabit: Iuſtus aūt meus ex fi-
de uiuit. Quod ſi ſubtraxerit ſe, non placebit ani-
Hebr. 12 mæ meæ. Et aliquāto poſt, Ideoq; & nos tantā ha-
bentes impoſitā nubē teſtiū, deponētes omne pō
dus, & circūſtans nos peccatū, per patientiā cur-
ramus ad propoſitū nobis certamē, aſpicientes in
autorē fidei, & cōſummatorē Ieſum: qui propoſi-
to ſibi gaudio ſuſtinuit crucē, cōfuſione contem-
pta, atq; in dextera ſedis dei ſedet. Recogitate em̄
eū qui talē ſuſtinuit à peccatorib. aduerſum ſemet
ipſum cōtradictionē, ut ne fatigemini animis ue-
ſtris deficiētes: Nondū enim uſq; ad ſanguinem re
ſtitiſtis aduerſum peccatū repugnātes, & obliti e-
ſtis cōſolationis, quæ uobis tanq; filijs loquitur di
Prouerb. 3 cēs, Fili mi, noli negligere diſciplinā domini, neq;
fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit
dominus, caſtigat: flagellat autē omnē filiū quē re
cipit. In diſciplina perſeuerate, Tanq; filijs uobis
offert deus. Quis em̄ filius quē nō corripit pater?
Quod ſi extra diſciplinā eſtis, cuius participes fa-
cti ſunt omnes, ergo adulteri & nō filij eſtis. Dein
de patres quidē carnis noſtræ habuimus erudito-
res, & uerebamur. Non multo magis obtēperabi-
mus patri ſpirituū, & uiuemus? Et illi quidē in tē-
pore paucorū dierū ſecundū uoluntatē ſuam eru-
diebant nos, Hic autē ad id quod utile eſt, in reci-
piendo ſanctificationē eius. Omnis aūt diſciplina
in præſenti quidē uidet̄ non eſſe gaudij, ſed mœ-
roris: poſtea aūt fructū pacatiſſimū exercitatis p
eā reddet iuſtitiæ. Propter quod remiſſas manus
& ſoluta genua erigite, greſſus rectos facite pedi-
bus ueſtris, ut nō claudicans quis erret, magis aūt
ſanet̄. Pacē ſequimini cum omnibus, & ſanctimo
niam, ſine qua nemo uidebit deum. Cōtemplātes
ne quis deſit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis
ſurſum germinans impediat, & per illam inquinē
tur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus, ut
Gen. 25 Eſau qui ꝓpter unā eſcā uēdidit primitiua ſua. Et
Hebr. 13 alio loco, Charitas fraternitatis maneat in uobis,
& hoſpitalitatē nolite obliuiſci. Per hāc enim pla-
cuerūt quidā angelis hoſpitio receptis. Memēto-
te uinctorū, tanq; ſimul uincti, & laborātiū, tāq; &
ipſi in corpore manētes. Honorabile connubiū in
omnibus, & thorus immaculatus. Fornicatores e-
Ioſue. 1 nim et adulteros iudicabit deus. Sint mores ſine
Pſal. 117 auaritia cōtenti præſentibus, Ipſe em̄ dicit, Non te
deſerā neq; derelinquā, ita ut cōfidenter dicamus,
Dominus mihi adiutor eſt, nō timebo quid faciat
mihi homo. Memētote præpoſitorū ueſtrorū, qui
uobis locuti ſunt uerbū dei. Quorū intuentes exi
tum cōuerſationis, imitamini fidē. Ieſus Chriſtus
heri & hodie ipſe & in ſecula. Doctrinis uarijs &
A peregrinis nolite abduci. Optimū eſt enim gratia
ſtabilire cor, nō eſcis, quæ nō profuerūt ambulāti
bus in eis. Habemus altare de quo edere nō habēt
poteſtatē qui tabernaculo deſeruiunt. Quorū em̄ Num. 19
animaliū infert̄ ſanguis pro peccato in ſancta per
pōnficē, horū corpora cremant̄ extra caſtra. Pro
pter quod & Ieſus ut ſanctificaret per ſuū ſangui-
nem populū, extra portā paſſus eſt. Exeamus igit̄
ad eū extra caſtra, improperiū eius portātes. Non Mich. 2
enim habemus hic manentē ciuitatē, ſed futuram
inquirimus, Per ſeipſum ergo offeramus hoſtiam
laudis ſemper deo, id eſt, fructū labiorū, cōfitentiū
nomini eius. Beneficētiæ autē & cōmunionis, no
lite obliuiſci, Talib. enim hoſtijs promeret̄ deus.
Obedite prępoſitis ueſtris, et ſubiacete eis. Ipſi em̄
B peruigilant, quaſi rationem pro animabus ueſtris
reddituri, ut cū gaudio hoc faciant, & non gemen
tes. Hoc enim non expedit uobis. Orate ꝓ nobis.
Confidimus autem, quia bonam conſcientiā ha-
bemus in omnibus bene uolentes conuerſari.

Modicum nūc ſi oportet contriſtari in uarijs Ex epiſtola
tentatiōibus, ut probatio ueſtræ fidei, mul- Petri prima
to precioſior ſit auro, quod per ignē probatur. Et
alio loco. Propter quod ſuccincti lumbos mentis
ueſtræ ſobrij, perfecti ſperate in eam quæ offertur
uobis gratiam in reuelatione Ieſu Chriſti quaſi fi-
lij obedientiæ, non configurati prioribus ignorā-
tiæ ueſtræ deſiderijs, ſed ſecundum eum qui uoca-
uit uos ſanctū, ut & ipſi in omni cōuerſatione ſan-
cti ſitis, quoniā ſcriptū eſt, Sancti eritis, quoniam
C ego ſanctus ſum. Et ſi patrē inuocatis eū, qui ſine Leui. 19
acceptiōe perſonarū iudicat ſecūdū uniuſcuiuſq;
opus, in timore incolatus ueſtri tempora conuer-
ſamini. Et poſt aliquos uerſus, Animas ueſtras ca-
ſtificantes in obedientiam charitatis, in fraternita
tis amore, ſimplici ex corde inuicem diligite atten
tius renati. Et poſt paucos uerſus, Deponētes igit̄
omnē malitiam, & omnē dolum, & ſimulationē,
& inuidias, & omnes detractiones, ſicut modo ge
niti infantes rationabiles ſine dolo lac concupiſci
te. Et poſt paululum, Chariſſimi obſecro uos tan- 1 Petri 2
quam aduenas & peregrinos abſtinere uos à car-
nalibus deſiderijs, quæ militant aduerſus animā,
Conuerſationē ueſtram inter gentes habentes bo
nam, ut in eo quod detractant de uobis tanquam
D de malefactoribus, ex bonis operibus uos cōſide-
rantes glorificēt dominum noſtrū in die uiſitatio
nis. Subiecti eſtote omni humanæ ordinatiōi pro
pter deū, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus
tanquā ab eo miſſis ad uindictā malefactorū, lau-
dem uero bonorū, Quia ſic eſt uoluntas dei, ut be
nefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium
hominū ignorantiā: quaſi liberi, & non quaſi uela
men habētes malitiæ libertatē, ſed ſicut ſerui dei.
Omnes honorate, fraternitatē diligite: deū time-
te, regem autem honorificate. Serui ſubditi eſtote
cum omni timore dominis ueſtris, non tantū bo-
nis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis: Hæc eſt enim
gratia ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis tri
ſtitias patiens iniuſte. Quæ enim gratia eſt, ſi pec-
cantes

cantes & colaphizati ſuffertis? Sed ſi bene facien-
tes patimini & patiēter ſubſtinetis, hæc eſt gratia
apud deum. In hoc enim uocati eſtis, quia & Chri
ſtus paſſus eſt pro nobis, uobis relinquens exem-
plum, ut ſequamini ueſtigia eius. Qui peccatū nō
fecit, nec inuētus eſt dolus in ore eius. Qui cū ma-
ledicereť, nō maledicebat, cum patereť, nō cōmi-
nabať. Tradebat autē iudicāti ſe iniuſte, Qui pec-
cata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſup lignū,
ut peccatis mortui, iuſtitiæ uiuamus, cuius liuore
ſanati eſtis. Eratis enim ſicut oues errantes, ſed cō
uerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopū animarū
1 Petri 3 ueſtrarum. Et alio loco, Similiter & mulieres ſub
ditæ ſint uiris ſuis, ut & ſi qui non credunt uerbo,
per mulierum conuerſationē ſine uerbo lucrifiāt,
conſiderantes in timore caſtam conuerſationem
ueſtrā. Quarū ſit non extrinſecus capillatura, aut
circūdatio auri, aut indumenti ueſtimentorū cul-
tus, ſed qui abſcōditus eſt cordis homo in incorru
ptibilitate quieti ac modeſti ſpiritus, qui eſt in cō-
ſpectu dei locuples. Sic enim aliquando & ſanctę
mulieres ſperantes in deo ornabant ſe ſubiectæ ꝓ
Gen. 18 prijs uiris. Sicut Sara obediebat Abrahæ, domi-
num eum uocans. Cuius eſtis filiæ benefacientes
& nō pertimentes ullam perturbationē. Viri ſimi
liter cohabitātes ſecundum ſcientiam, quaſi infir-
miori uaſculo mulieri impartiētes honorem, tan-
quā & cohæredibus gratiæ uitæ, ut nō impedian-
tur orationes ueſtrę. In fide aūt omnes unanimes,
cōpatientes, fraternitatis amatores, miſericordes,
modeſti, humiles, Non reddentes malum ꝓ malo,
nec maledictū pro maledicto, ſed ecōtrario bene
dicentes: quia in hoc uocati eſtis, ut benedictionē
hæreditate poſſideatis. Qui em̄ uult uitā diligere
& uidere dies bonos, coerceat linguā ſuā à malo
& labia eius ne loquanť dolū. Declinet autē à ma-
lo, & faciat bonū, ingrat pacē, & ſequať eā. Quia
oculi dn̄i ſup iuſtos, & aures eius in preces eorū.
Vultus aūt domini ſup facientes mala. Et quis eſt
qui uobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? Sed
& ſi quid patimini ꝓpter iuſtitiā, beati. Timorem
aūt eorū ne timueritis, ut nō cōturbemini. Domi-
nū aūt Chriſtū ſanctificate in cordib. ueſtris, para-
ti ſemp ad ſatisfactionē omni poſcēti uos rationē
de ea quæ in uobis eſt ſpe, ſed cū modeſtia et timo
re conſcientiā habētes bonā, ut in eo quod detra-
hunt uobis, cōfundanť qui calumnianť ueſtrā bo
1 Pet. 4 nam in Chriſto cōuerſationē. Melius eſt enim be-
nefacientes ſi uelit dei uolūtas pati, q̄ malefacien-
tes. Et poſt aliquos uerſus, Chriſto igitur paſſo in
carne, & uos eadē cogitatiōe armamini: quia qui
paſſus eſt in carne deſiit à peccatis, ut iam non ho
minū deſiderijs, ſed uolūtati dei quod reliquū eſt
in carne uiuat tēporis. Sufficit enim præteritū tē-
pus ad uoluntatē gentiū cōſummandā, qui ambu
lauerūt in luxurijs, deſiderijs, uinolētijs, comeſſa-
tionibus, potationibus, ebrietatib. & illicitis ido-
lorū cultibus. Et poſt aliquos uerſus, Eſtote itaq;
prudētes, & uigilate in orationib. Ante om̄ia mu-
tuam in uobiſmetipſis charitatē continuā haben-
tes, quia charitas operit multitudinē peccatorū.

Hoſpitales inuicē ſine murmuratione. Vnuſquiſq;
A ſicut accepit gratiā in alterutrū illā miniſtrantes,
ſicut boni diſpēſatores multiformis gratiæ dei. Si
quis loquiť quaſi ſermones dei, Si quis miniſtrat
tanquā ex uirtute quā adminiſtrat deus: ut in om-
nibus honorificeť deus, per Ieſum Chriſtum do-
minū, cui eſt gloria & imperiū in ſecula ſeculorū.
Chariſſimi nolite peregrinari in feruore qui ad tē
tationē uobis fit: nolite pauere quaſi aliquid noui
uobis contingat: ſed cōmunicātes Chriſti paſſio-
nibus gaudete ut & in reuelatiōe gloriæ eius gau
deatis exultātes. Si exprobramini in nomine Chri
ſti, beati eritis: quoniā q̄ eſt honoris, gloriæ, & uir
tutis dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper uos requieſcet.
Nemo autē ueſtrū patiať quaſi homicida aut fur,
aut maledicus, aut alienorū appetitor: Si autem ut
B Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet aūt deū in i-
ſto nomine: q̄niā tēpus eſt ut incipiat iudicium de
domo dei. Si aūt primū à uobis, q̄s finis eorū q̄ nō
credūt dei Euangelio? Et ſi iuſtus uix ſaluabiť, im-
pius & peccator ubi parebūt? Itaq; & ij qui patiun
tur ſecundū uoluntatē dei, fideli creatori cōmen-
dant animas ſuas in benefactis. Seniores ergo qui 1 Pet. 5
in uobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti
paſſionum, qui et eius quę in futuro reuelanda eſt
gloriæ cōmunicator, Paſcite qui in uobis eſt gre-
gem dei, ꝓuidentes nō coacte, ſed ſpōtanee ſecū-
dum deū. Neq; turpis lucri gratia, ſed uoluntarie:
neq; ut dominantes in cleris, ſed formæ facti gre-
gis ex animo. Et cū apparuerit princeps paſtorū,
percipietis immarceſcibilē gloriæ coronā. Simili-
C ter adoleſcētes, ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes
em̄ inuicē humilitatē inſinuate, quia deus ſupbis
reſiſtit, humilibus aūt dat gratiā. Humiliamini igi-
tur ſub potenti manu dei, ut nos exaltet in tempo
re uiſitationis. Omnē ſolicitudinē ueſtrā proijciē-
tes in eū, quoniā ipſi cura eſt de uobis. Sobrij eſto
te, uigilate: quia aduerſarius ueſter diabolus tanq̄
leo rugiens circuit quærens quē deuoret. Cui re-
ſiſtite fortes in fide, ſcientes eandem paſſionem ei
quæ in mūdo eſt ueſtræ fraternitati fieri. Deus au-
tem omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternā ſuam
gloriam in Chriſto Ieſu modicū paſſos, ipſe perfi-
ciet, confirmabit ſolidabitq;. Ipſi Gloria & imperi
um in ſecula ſeculorum. Amen.

PEr quem maxima nobis & precioſa promiſ- *Ex epiſtola ſe-*
D ſa donauit, ut per hæc efficiamini diuinæ con *cunda eiuſdem*
ſortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo eſt cō
cupiſcentiæ corruptionem. Vos autem curam
omnem ſubinſerentes, miniſtrate in fide ueſtra
uirtutem: in uirtute autem ſcientiam, in ſcientia
autem abſtinentiam: in abſtinentia autem patien-
tiam, in patientia autem pietatem: in pietate autē
fraternitatis amorem, in amore autem fraternita-
tis charitatem. Hæc enim ſi uobiſcum aſſint & ſu-
perent: nō uacuos, nec ſine fructu uos conſtituent
in domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione. Cui em̄
non præſto ſunt hæc, cæcus eſt & manu tentans,
obliuionē accipiens purgationis ueterum ſuorū
delictorum. Quapropter fratres magis ſatagite, ut
per bona opera certā ueſtrā uocationē & electio-
nem

nem faciatis, Hæc enim facientes non peccabitis
aliquãdo. Et poſt paululũ, Sicut & in uobis erunt A
magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perdi-
tionis, & eum qui emit eos deum negabũt, ſuper-
ducentes ſibi celerẽ perditionẽ. Et multi ſequenť
eorũ luxurias, per quos uia ueritatis blaſphema-
bitur, & in auaritia fictis uerbis de uobis negocia
buntˇ. Quibus iudiciũ iam olim non ceſſat, & per
ditio eorum non dormitat. Et alio loco, Nouit do
minus pios de tentatione eripere, iniquos uero in
die iudicij reſeruare cruciandos. Magis autẽ eos
qui poſt carnem in cõcupiſcentia immũditiæ am-
bulant, dominationemq; contẽnunt: audaces, ſibi
placentes: ſectas non metuunt introducere, blaſ-
phemãtes, Vbi angeli fortitudine & uirtute cum
ſint maiores, non portant aduerſus ſe execrabile
iudicium. Hi uero uelut irrationabilia pecora na- B
turaliter in captionẽ & perniciẽ in ijs quæ ignorãt
blaſphemantes, in corruptione ſua peribunt, per-
cipientes mercedem iniuſtitiæ. Voluptatem exi-
ſtimantes diei delitias, coinquinationes & macu-
læ, delitijs affluentes, in conuiuijs ſuis luxuriantes
uobiſcũ, oculos habẽtes plenos adulterij & inceſ-
ſabilis delicti. pellicientes animas inſtabiles, cor ex
ercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij
derelinquentes rectam uiam errauerunt. Et poſt
paucos uerſus, Superbiam enim uanitatis loquen
tes, pelliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ, eos qui
paululum effugiunt: qui in errore conuerſantur, li
bertatẽ illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint cor-
ruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, huius
& ſeruus eſt. Si enim refugiẽtes coinquinationes C
mundi in cognitione domini noſtri ſaluatoris Ie-
ſu Christi, his rurſus implicati, ſuperantur: facta ſunt
eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim
erat illis non cognoſcere uiam iuſtitiæ, quàm poſt
agnitionẽ retrorſum conuerti ab eo quod illis tra
ditum eſt ſancto mandato. Contigit eñ illis illud
Prouerb. 26 ueri prouerbij, Canis reuerſus ad uomitum ſuum:
2 Pet. 3 & ſus lota in uolutabro luti. Et poſt aliquantum,
Cum hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet
eſſe uos in ſanctis cõuerſationib. & pietatib. expe
ctantes & properãtes in aduentũ diei dei. Et pau-
lopoſt, Chariſſimi, expectãtes ſatagite immacula-
ti & inuiolati inueniri in pace, & domini noſtri lõ
ganimitatẽ ſalutem arbitramini. Et alio loco, Vos
igitur fratres præſcientes cuſtodite ne inſipienti- D
um errore traducti, excidatis à propria firmitate.
Creſcite uero in gratia & in cognitione domini
noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nunc
& in die æternitatis. Amen.

Ex epiſtola Iacobi. Cap. 1
OMne gaudiũ exiſtimate fratres mei, cum in
tentationes uarias incideritis, ſcientes quod
probatio fidei ueſtræ patientiam operať. Patien-
tia autem opus perfectum habet, ut ſitis perfecti
& integri in nullo deficientes. Si quis autem ue-
ſtrum indiget ſapiẽtia, poſtulet à deo, qui dat om-
nibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.
Poſtulet autẽ in fide nihil hæſitans: qui enim hæſi
tat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à uento moueť &
circũfertur. Non enim æſtimet homo ille ꝙ acci-
piat aliquid à domino. Vir duplex animo incon-
A ſtans in omnibus uijs ſuis. Glorietur aũt frater hu-
milis in exaltatione ſua, diues autẽ in humilitate
ſua, quoniam ſicut flos fœni tranſiet. Exortus eſt
enim ſol cũ ardore, & areſecit fœnum, & flos eius
decidit, & decor uultus eius deperijt: Ita & diues
in itineribus ſuis marceſcit. Beatus uir qui ſuffert
tentationẽ: quia cũ probatus fuerit, accipiet uitam
quã repromiſit deus diligentib. ſe. Et poſt paulu-
lum. Nolite itaq; errare fratres dilectiſſimi. Om-
ne datũ optimũ, & omne donum perfectũ, deſur-
ſum eſt, deſcẽdens à patre luminũ. Et poſt paucos
uerſus, Scitis fratres mei dilectiſſimi, Sit autẽ om-
nis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquen
dum, & tardus ad iraſcendũ. Ira enim iuſtitiam dei
nõ operať. Propter ꝗd abijcientes omnẽ immũdi
B ciam & abũdantiam malitiæ, in manſuetudine ſu
ſcipite inſitum uerbũ, quod poteſt ſaluare animas
ueſtras. Eſtote autẽ factores uerbi, & non audito
res tantũ, fallentes uoſmetipſos: quia ſi quis audi-
tor eſt uerbi & nõ factor, hic cõparabiť uiro cõſi-
deranti uultũ natiuitatis ſuæ in ſpeculo: conſide-
rauit enim ſe & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis
fuerit. Qui autẽ perſpexerit in lege perfectæ liber
tatis & permanſerit, nõ auditor obliuioſus factus,
ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. Si qs
autẽ putat ſe religioſum eſſe, non refrenãs linguã
ſuam, ſed ſeducens cor ſuũ, huius uana eſt religio.
Religio mũda & immaculata apud deum & patrẽ
hæc eſt, uiſitare pupillos & uiduas in tribulatione
eorũ, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.
C Fratres mei nolite in perſonarũ acceptione habe- Iacobi 2
re fidem domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Et poſt
aliquos uerſus, Audite fratres mei dilectiſſimi,
Nõne deus elegit pauperes in hoc mũdo, diuites
in fide & hæredes regni quod repromiſit deus di-
ligentib. ſe? Vos aũt exhonoraſtis pauperẽ, Nõn-
ne diuites per potentiã opprimunt uos, & ipſi tra
hunt uos ad iudicia? Nõne ipſi blaſphemãt bonũ
nomẽ, quod inuocatũ eſt ſuper uos? Si tamẽ legẽ
perficitis regalem ſecũdũ ſcripturas, Diliges pro-
ximum tuũ ſicut teipſum, benefacitis, Si autẽ per- Leui. 19
ſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à
lege quaſi trãſgreſſores. Et poſt paucos uerſus, Iu-
diciũ enim ſine miſericordia illi qui non facit mi-
ſericordiã, Superexultet aũt miſericordia iudicio,
D Et poſt aliquantũ, Nolite plures magiſtri fieri fra- Iacobi 3
tres mei, ſcientes quoniã maius iudicium ſumitis.
In multis enim offendimus omnes. Si quis in uer-
bo non offendit, hic perfectus eſt uir. Poteſt enim
freno circũducere totũ corpus. Et alio loco, Lin-
guã autẽ nullus hominũ domare poteſt, Inquietũ
malum, plena ueneno mortifero: In ipſa benedici
mus deũ & patrẽ, & in ipſa maledicimus homĩes,
q ad ſimilitudinẽ dei facti ſunt. Ex ipſo ore ꝓcedit
benedictio & maledictio, Nõ oportet fratres mei
hæc ita fieri. Et poſt paucos uerſus, Quis ſapiẽs &
diſciplinatus inter uos, oſtẽdat ex bona cõuerſati-
one operã ſuã in manſuetudine ſapiẽtiæ. Quod ſi
zelũ amarũ habetis, et cõtẽtiões ſunt in cordib. ue
ſtris, nolite gloriari & mẽdaces eſſe aduerſus ueri,
tatem

taiem.Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcē
dens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim
zelus & cōtētio,ibi incōſtātia & omne opus pra-
uum.Quæ aūt deſurſum eſt ſapiētia, primū quidē
pudica eſt,deinde pacifica,modeſta,ſuadibilis,bo
nis conſentiens,plena miſericordia & fructib.bo-
nis,dijudicās ſine ſimulatione.Fructus aūt iuſtitię
Iacobi 4 in pace ſeminaẽ, facientibus pacē. Vnde bella &
lites in uobis? Nōne ex cōcupiſcētijs ueſtris, quæ
militant in mēbris ueſtris? Item poſt paucos uer-
ſus, Petitis & non accipitis, eo quod male petatis,
ut in concupiſcētijs ueſtris inſumatis. Adulteri,ne
ſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt dei?
Quicūq; ergo uoluerit amicus eſſe huius ſeculi,i-
nimicus dei cōſtituitur. Et paulo poſt, Propter ꝙ
dicit, Deus ſupbis reſiſtit,humilib. aūt dat gratiā.
Prouerb. 3 Subditi ergo eſtote deo,reſiſtite aūt diabolo,& fu
giet à uobis: Appropinquate autem deo,et appro
pinquabit uobis, Emūdate manus peccatores, &
purificate corda duplices animo. Miſeri eſtote &
lugete & plorate. Riſus ueſter uerteẽ in luctum,et
gaudiū in mœrorē. Humiliamini in conſpectu do
mini,& exaltabit uos. Nolite detrahere alterutrū
fratres. Et poſt paucos uerſus, Vnus eſt legisda-
tor & iudex,q poteſt ꝑdere & liberare. Tu aūt qs
es qui iudicas proximū? Ecce nunc qui dicitis, ho
die aut craſtino ibimus in ciuitatem illam, & facie
mus ibi quidem annū, & mercabimur,& lucrū fa-
ciemus, qui ignoratis quid erit in craſtinum. Quæ
eſt enim uita ueſtra? Vapor eſt ad modicū parens,
deinceps exterminabiẽ. Pro eo ut dicatis, Si dñs
uoluerit, & ſi uixerimus, faciemus hoc aut illud.
Nunc aūt exultatis in ſuperbijs ueſtris. Omnis ex
ultatio talis maligna eſt. Scienti igitur bonū face-
Iacobi 5 re,& nō facieti,peccatū eſt illi. Agite nūc diuites,
plorate ululantes in miſerijs quæ aduenięt uobis.
Diuitiæ ueſtræ putrefactæ ſunt,& ueſtimenta ue-
ſtra à tineis comeſta ſunt. Aurū & argentū ueſtrū
eruginauit,et erugo eorum in teſtimonium uobis
erit,& mādūcabit carnes ueſtras ſicut ignis. The-
ſaurizaſtis in nouiſſimis diebus: Ecce merces ope
rariorū qui meſſuerunt regiones ueſtras, qui frau-
dati ſunt à uobis,clamāt:& clamor ipſorū in aures
dñi Sabaoth introijt. Epulati eſtis ſuper terrā, &
in luxurijs enutriſtis corda ueſtra. In die occiſiōis
adduxiſtis,occidiſtis iuſtū,& nō reſtitit uobis.Pa-
tientes igiẽ eſtote fratres uſq; ad aduentū domini.
Et paulo poſt, Patientes eſtote, & uos confirmate
corda ueſtra,quoniā aduentus domini appropin-
quabit. Nolite ingemiſcere fratres in alterutrū, ut
non iudicemini. Et alio loco, Ante omnia fratres
mei,nolite iurare, neq; per cœlū neq; per terram,
Matth. 5 neq; aliud quodcunq; iuramentū. Sit autē ſermo
ueſter,eſt eſt,non non,ut non ſub iudicio decida-
tis. Triſtaẽ aliqs ueſtrū, oret æquo animo,& pſal-
lat: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros
eccleſiæ,& orēt ſuper eū,ungentes cū oleo in no-
mine dñi. Et oratio fidei ſaluabit infirmū, & alle-
uabit eū dominus:& ſi in peccatis ſit, remittentur
ei. Cōfitemini ergo alterutrū peccata ueſtra, & o-
rate pro inuicē ut ſaluemini. Multum enim ualet

deprecatio iuſti aſſidua. Et poſt aliquos uerſus,
A Fratres mei,ſi quis ex uobis errauerit à ueritate,&
cōuerterit quis eū, ſcire debet,quoniā qui cōuerti
fecerit peccatorē ab errore uiæ ſuæ, ſaluabit ani-
mā eius à morte,et opit multitudinē peccatorum.

SI dixerimus quoniā ſocietatē habemus cū eo, Ex prima epi
& in tenebris ambulamus,mentimur, & ueri- ſtola ioannis
tatem nō facimus: ſi aūt in luce ambulamus, ſicut caput 1
& ipſe in luce eſt ſocietatē habemus ad inuicē, &
ſanguis Ieſu Chriſti filij eius emundat nos ab om-
ni peccato. Si dixerimus quoniā peccatū nō habe
mus,ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non
eſt. Si cōfiteamur peccata noſtra, fidelis & iuſtus
eſt ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet
nos ab omni iniquitate. Si dixerimus,quoniā non
peccauimus, mendacē facimus eū, & uerbū eius
B nō eſt in nobis. Filioli mei hæc ſcribo uobis ut nō 1 Ioan. 2
peccetis: ſed etſi quis peccauerit, aduocatū habe-
mus apud patrē, Ieſum Chriſtum iuſtū, & ipſe eſt
propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris
aūt tantū,ſed etiā pro totius mundi. Et in hoc ſci-
mus quoniā cognouimus eū,ſi mandata eius ob-
ſeruemus. Qui dicit ſe noſſe eum,& mandata eius
non cuſtodit,mēdax eſt, & in hoc ueritas non eſt.
Qui aūt ſeruat uerbū eius uere, in hoc charitas dei
perfecta eſt. In hoc ſcimus q̄niā in ipſo ſumus,ſi in
eo maneamus. Qui dicit ſe in illo manere, debet ſi
cut ille ambulauit & ipſe ambulare. Et poſt aliq̄s
uerſus, Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrē ſuū odit,
in tenebris eſt uſq; adhuc. Qui diligit fratrē ſuum,
in lumine manet,& ſcandalū in eo nō eſt. Qui au-
C tem odit fratrē ſuum in tenebris eſt, & in tenebris
ambulat,& neſcit quò eat: quoniā tenebræ obcæ-
cauerūt oculos eius. Et paulo poſt, Nolite dilige-
re mundū,neq; ea quæ in mūdo ſunt: quoniā omē
quod eſt in mūdo, cōcupiſcētia carnis eſt, & cōcu
piſcentia oculorū,& ſuperbia uitæ: quæ nō eſt ex
patre,ſed ex mūdo eſt,& mūdus tranſit & concu-
piſcentia eius. Qui aūt facit uoluntatē dei, manet
in æternū,ſicut & deus manet in æternum. Et alio
loco. Omne mēdaciū non ex ueritate eſt. Et poſt
paululū, Chariſſimi nunc filij dei ſumus, & non- 1 Ioan. 9
dum apparuit quid erimus, Scimus quoniam cum
apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniā uidebimus
eū ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo
ſanctificat ſe, ſicùt & ille ſanctus eſt. Omnis qui fa
D cit peccatū, & iniquitatē facit. Et peccatū eſt ini-
quitas. Et ſcitis quoniam ille apparuit, ut peccata
tolleret,& peccatū in eo non eſt. Omnis qui in eo
manet,non peccat:& omnis qui peccat, nō uidet
eū,nec cognouit eum. Filioli, nemo uos ſeducat,
Qui facit iuſtitiam,iuſtus eſt,ſicut & ille iuſtus eſt.
Qui facit peccatū, ex diabolo eſt: q̄niam ab initio
diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei,ut diſ-
ſoluat opera diaboli. Omnis qui natus eſt ex deo,
peccatū non facit, quoniā ſemen ipſius in eo ma-
net:& nō poteſt peccare,quoniā ex deo natus eſt.
In hoc manifeſtaſti ſunt filij dei, & filij diaboli.
Omnis q nō eſt iuſtus,nō eſt de deo,& qui nō dili
git fratrē ſuū, Quoniā hæc eſt annunciatio, quam
audiſtis ab initio, ut diligatis alterutrum. Et poſt

paucos uerſus, Nolite mirari fratres, ſi odit uos
A mundus. Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus de
morte in uitam, quoniā diligimus fratres: Quoni-
am qui nō diligit, manet in morte. Omnis qui o-
dit fratrem ſuum homicida eſt. Et ſcitis quoniam
omnis homicida nō habet uitam æternā in ſe ma-
nētem. In hoc cognouimus charitatē, quoniā ille
pro nobis animā ſuam poſuit: & nos debemus ꝓ
fratribus animas ponere. Qui habuerit ſubſtan-
tiam mundi, & uiderit fratrē ſuum neceſſitatē ha-
bere, & clauſerit uiſceta ſua ab eo, quomodo cha-
ritas dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus
uerbo nec lingua, ſed opere & ueritate. In hoc co
gnoſcimus quoniā ex ueritate ſumus, & in cōſpe-
ctu eius dedimus corda noſtra: quoniā ſi reprehē-
derit nos cor noſtrū, maior eſt deus corde noſtro,
1 Ioan. 4 & nouit omnia. Chariſſimi, ſi cor nō reprehende-
rit nos, fiduciā habemus ad deū, & quicqd petieri
mus, accipiemus ab eo, quoniā mandata eius cu-
ſtodimus, & ea quæ placita ſunt corā eo, facimus.
Et hoc eſt mandatū eius, ut credamus in nomine
filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus alterutrū, ſicut
dedit mādatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius,
in illo manet, & ipſe in eo. Et in hoc ſcimus quoni
am manet in nobis, de ſpiritu quem nobis dedit.
Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed pro-
bate ſpiritus ſi ex deo ſint: quoniam multi pſeudo
prophetæ exierunt in mundū. In hoc cognoſcitur
ſpiritus dei. Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum
Chriſtū in carne ueniſſe, ex deo eſt, & omnis ſpiri-
tus qui ſoluit Ieſum, ex deo non eſt, & hic eſt anti
C chriſtus, de quo audiſtis, quoniā ueniet. Nūc iam
in mūdo eſt. Vos ex deo eſtis filioli, & uiciſtis e-
os, q̄niā maior eſt qui in uobis eſt, q̄ qui in mūdo.
Ipſi de mūdo ſunt, ideo de mundo loquunt, & mū
dus eos audit. Nos ex deo ſumus. Qui nouit de-
um, audit nos: qui nō eſt ex deo, non audit nos. In
hoc cognoſcimus ſpiritum ueritatis, & ſpiritum
erroris. Chariſſimi, diligamus inuicem, quoniam
charitas ex deo eſt, Et omis qui diligit, ex deo na-
tus eſt, & cognoſcit deū: Qui nō diligit, non nouit
deū, quoniā deus charitas eſt. Et paulopoſt, Cha-
riſſimi, ſi deus dilexit nos, & nos debemus alteru-
trū diligere. Deū nemo uidit unquā. Si diligamus
inuicē, deus in nobis manet, & charitas eius in no
bis ꝑfecta eſt. Item paulopoſt, Quiſquis confeſſus
D fuerit, quoniā Ieſus eſt filius dei, deus in eo manet
& ipſe in deo. Et nos cognouimus, & credidimus
charitati quā habet deus in nobis. Deus charitas
eſt, & qui manet in charitate, in deo manet, & de-
us in eo. In hoc ꝑfecta eſt charitas dei nobiſcū, ut
fiduciā habeamus in die iudicij: quoniā ſicut ille
eſt, & nos ſumus in hoc mundo. Timor non eſt in
charitate, ſed ꝑfecta charitas foras mittit timorē:
quoniā timor pœnā habet. Qui aūt non timet, eſt
perfectus in charitate, Nos ergo diligamus deū,
quoniam prior deus dilexit nos. Si quis dixerit,
quoniā diligo deum, & fratrem ſuū oderit, mēdax
eſt. Qui enim non diligit fratrē ſuum quem uidet,
deū quem nō uidet quomodo poteſt diligere? Et
hoc mandatū habemus ab eo, qui diligit deū, dili-
gat fratrem ſuū. Omnis qui credit quoniam Ieſus 1 Ioan. 5
A eſt Chriſtus, ex deo natus eſt: & omnis qui diligit
eum qui genuit, diligit & eum qui natus eſt ex eo.
In hoc cognoſcimus quoniā diligimus natos dei,
cum deum diligamus, & mandata eius faciamus.
Hæc eſt em̄ charitas dei, ut mādata eius cuſtodia-
mus, & mādata eius grauia nō ſunt, Quoniā om-
ne quod natum eſt ex deo, uincit mūdum. Et poſt
paululū, Hęc eſt fiducia quam habemus ad deum,
quia quodcunq; petierimus ſecundū uoluntatem.
eius, audit nos, & ſcimus q̄niam audit nos. Et poſt
tres uerſus, Qui ſcit fratrem ſuū peccare peccatū
non ad mortem, petat, & dabit ei uitā peccātibus
non ad mortē, Eſt peccatū ad mortē, non pro illo
dico ut roget quis, Om̄is iniquitas peccatū eſt, &
eſt peccatū nō ad mortē. Scimus quoniam omnis
B qui natus eſt ex deo, nō peccat, ſed generatio dei
cōſeruat eū, & malignus non tangit eum. Et alio
loco, Filioli, cuſtodite uos à ſimulachris.

NOn tanquā mandatū nouum ſcribens tibi, Ex epiſtola
ſed quod habuimus ab initio, ut diligamus eiuſdē ſecūda
alterutrū: Et hæc eſt charitas, ut ambulemus ſecū-
dum mandata eius. Hoc mandatū eſt, ut quemad-
modū audiſtis ab initio, in eo ambuletis. Et poſt
paucos uetſus, Omnis qui recedit, & non perma-
net in doctrina Chriſti, deum non habet: q̄ perma
net in doctrina, hic & filiū & patrē habet. Si quis
uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, nolite
recipere eū in domū, nec aue ei dixeritis. Qui em̄
dicit illi, aue, cōmunicat operibus eius malignis.

CHariſſime fideliter facis quicquid operaris
C in fratres, & hoc in peregrinos, qui teſtimo- Ex epiſtola
nium reddiderunt charitati tuæ in cōſpectu eccle eiuſdem tertia
ſiæ, quos benefacies deducens digne deo, Pro no
mine em̄ eius profecti ſunt, nihil accipiētes à gēti
bus. Nos ergo debemus ſuſcipe huiuſmodi, ut co-
operatores ſimus ueritatis. Et poſt paululū, Cha-
riſſime, noli imitari malū, ſed quod bonū eſt. Qui
benefacit, ex deo eſt: qui male facit, nō uidet deū.

SVbintroierūt em̄ quidam homines, qui olim Ex epiſtola Iu-
prǽſcripti ſunt in hoc iudicium impij, domini dæ apoſtoli
noſtri gratiā transferētes in luxuriā, & ſolū domi-
natorē & dn̄m noſtrū Ieſum Chriſtū negantes. Et
paulopoſt, Hi ſunt in epulis ſuis maculæ cōuiuan
tes, ſine timore ſemetipſos paſcentes. Et alio loco,
Hi ſunt murmuratores querulosi, ſecundū deſide
D ria ſua ambulantes: et os eorum loquitur blaſphe-
miam, mirātes perſonas quæſtus cauſa. Vos autē
chariſſimi, memores eſtote uerborū quæ prædi-
cta ſunt ab Apoſtolis domini noſtri Ieſu Chriſti,
qui dicebant uobis, quoniā in nouiſſimo tēpore
uenient illuſores, ſecundum deſideria ſua ambu-
lantes in impietate. Hi ſunt qui ſegregant ſemeti-
pſos animales, ſpiritum non habentes. Vos autē
chariſſimi, ſuperædificantes uoſmetipſos ſanctiſ-
ſimæ noſtræ fidei, in ſpirituſancto orantes, ipſos
uos in dilectiōe dei ſeruate, expectātes miſericor
diam dn̄i noſtri Ieſu Chriſti in uitā æternā. Et hos
quidē arguite iudicatos, illos uero ſaluate de igne
rapiētes. Alijs autē miſeremini in timore, odien-
tes & eam quæ carnalis eſt maculatam tunicam.

Si

Ex libro cuius nomē eſt Apocalypſis Ioannis cap. 21

SI homines immo quia homines intelliguntur moneri cum angeli monentur, in omnib. eiſ- A dem præceptis diſcimus falſos fratres per patientiam ſuſtinendos propter nomen dei, & per pœnitentiam ad prima opera bona redeundum, & uſque ad mortem perſecutiones pro fide tolerādas, & in charitate ſeruiendum. Circa autem finem libri, cum de ſancta ciuitate loqueretur, Non intrabit, inquit, in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium. Et alibi, Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni, ut ſit poteſtas eorum in ligno uitæ, & portis intrent ciuitatem. Foris canes & uenefici & impudici & homicidæ & idolis ſeruientes: & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari uobis. *cap. 22*

QVAESTIVNCVLAE DE TRINITATE
DECERPTAE EX LIBRIS DE TRINITATE

Interrogatio

QVOMODO deus uere ſit unitas & uere trinitas. RESPONSIO, Vnitas in ſubſtantia, trinitas in perſonis. INTERROGATIO, Quid ſit ꝓpriū uniuſcuiuſq; perſonæ in ſancta B trinitate. RE. Proprium eſt patris quod ſolus eſt pater, & quod ab alio non eſt niſi à ſe. Proprium eſt filij, ꝗ à patre genitus eſt ſolus à ſolo, coæternus & cōſubſtantialis genitori. Propriū eſt ſpiritusſancti ꝗ nec ingenitus nec genitus eſt, ſed à patre & filio æqualiter procedens. INT. Quare ſpiritusſanctus nō debet ingenitus uel genitus dici? RE. Quia ſi ingenitus diceret̃ ſicut pater, duo patres: ſi genitus, duo filij æſtimari poſſent in ſancta trinitate. INT. Vtrum ſolus pater, aut ſolus filius aut ſpiritusſanctus per ſe plenus deus & perfectus dici debeat. RE. Vtiq; pater per ſe eſt plenus deus, ſimiliter et filius plenus deus, et ſpiritusſanctus plenus deus credit̃. INT. Si unaquæq; perſona ꝑ ſe plenus deus dici poteſt, quare nō tres deos dici C mus patrem & filium & ſpiritūſanctū? RE. Quia una ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritusſanctus, & non três ſubſtantiæ. Proinde unitas ſubſtantiæ tres deos prohibet dicere uel credere. INT. Dum tres perſonas dicimus, patrem & filium & ſpiritū ſanctum, quare nō tres deos, nec tres omnipotentes, nec tres bonos, nec tres magnos dicere fas eſt RE. Quia deus & omnipotens & magnus & bonus & æternus ſubſtantialia nomina ſunt, & ad ſe dicuntur: ideo non licet ea plurali numero dicere, ſed ſingulari: & omne nomen quod ſubſtantiam dei uel eſſentiam ſignificat, ſemper ſingulari numero proferendū eſt. Pater autē & filius & ſpiritusſanctus relatiua ſunt nomina, & ideo tres perſonæ recte dicuntur. INT. Quomodo relatiua? D RE. Secūdum dialecticam, relatiua nomina ſunt, quæ ad aliud aliquid referūtur, ſicut dominus ad ſeruū, & ſeruus ad dominū: pater ad filium, filius ad patrem. Prorſus cum dico patrē, filium ſignifico, quia non eſt pater, niſi filius ſit cui ſit pater: Itē nō eſt filius, niſi pater ſit cui ſit filius. INT. Vtrū ſpiritusſanctus relatiue uel ſubſtantialiter dicatur. RE. Vtiq; relatiue, quia ſpiritus alicuius ſpiritus eſt: ſed nō ſicut in patre et filio relationis regula tenetur in eo. INT. Quare æqualem nō habet relatiōis regulam ſpiritusſanctus, ſicut pater & filius? RE. Quia circūferri poteſt patris & filij nomē ad inuicē, ut ſi dicamus pater filij pater, & filius patris filius: nō ita duplicē relatiōis circūuerſionē in nomine ſanctiſpiritus inueniri poteſt. INT. Qua neceſſitate accidit, ut ita non circūferri poſſit ſpiritusſancti relatio? RE. Quia recte dicere poſſumus ſpiritumſanctum patris & filij ſpiritum, ſed cōuerſo ordine nō poſſumus dicere, patrē ſpiritusſācti: ſicut dicimus patrē filij, ne duo filij in ſancta trinitate æſtimarent̃, Itē non poſſumus dicere, filiū ſpiritusſancti, ſicut dicimus filiū patris, ne duo patres in ſancta trinitate intelligant̃. Dicimus itaq; ſpiritumſanctū patris & filij, ſine reciprocatione conuerſionis nominū relatiuorū. INT. Vtrū inſeparabilia ſint opera ſanctæ trinitatis. RE. Vtiq; quicquid operat̃ trinitas ſancta, inſeparabiliter hæc eadem operat̃, quia una eſt trinitatis operatio, ſicut una eſt ſubſtātia, eſſentia, & uoluntas. INT. Vtrū ſancta trinitas in perſonis ſeparabilis ſiue inſeparabilis dicēda eſt, dum alius eſt pater, alius filius, alius ſpiritusſanctus. RE. Vere alius eſt ꝙ pater filius in perſona, ſicut filius alius eſt in ꝑſona ꝙ pater, & ſpiritusſanctus alius eſt in perſona ꝙ pater & filius: non tamen aliud ille uel ille in natura, uel in deitate, aut in eſſentia. Nec eñ patrē potes dicere, niſi filiū intelligas: nec ſpiritūſanctū, niſi intelligas cuius ſpiritus ſit. Quocirca omnimodo inſeparabilis eſt ſancta trinitas, ſicut in operibus, ſic etiā in perſonis dicenda. INT. Si ad ſolam patris perſonā pertineat quod dicitur, Qui facit mirabilia magna ſolus. Et Apoſtolus, Qui ſolus habet immortalitatē. RE. Nullatenus ad ſolam patris perſonā pertinet, dum dicit̃ ſolus deus, ſiue in nouo ſiue in ueteri teſtamento, & ꝗ deus ſolus ſiue hoc ſiue illud habeat uel faciat: ſed ad totam trinitatem ſanctam, quæ eſt unus deus omnipotens, omnia faciēs quæ in cœlo & in terra. INT. Quomodo beatus Ioannes Euangeliſta dicit, Deū nemo uidit unquam. Et ipſe dominus in alio loco, Beati mūdo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Et Apoſtolus inuiſibilē deum dicit. RE. Videri enim poteſt deus, id eſt intelligi ſecūdum ſuę donū gratiæ, ſiue ab angelis, ſiue ab animabus ſanctorum. Plenam uero diuinitatis naturam, nec angelus quilibet, nec ſanctorū aliquis perfecte intelligere poterit, Ideo incōprehenſibilis dicitur deus. INT. Quod ſanctis ſummum promittit̃ præmiū æterna dei uiſio, an æqualiter uidebunt uel intelligent? RE. Nullatenus æqualiter omnes uel angeli uel animæ ſanctorum deum, uel nūc uident, uel poſt reſurrectionem uidebunt: ſed ſecundum donatoris diſpenſationem & meritorū qualitatē.

Vnuſquiſq; tamen ſufficientem in eius uiſiõe ſuis meritis habebit beatitudinem, nec plus quæret q̃ habebit, nec ſe minus habere quàm uolet dolebit. INT. An aliquid diſtet in deo, eſſe, uiuere, intelligere poſſe. RE. Nullatenus aliud eſt in deo, eſſe, aliud uiuere, uel intelligere, uel aliud poſſe: quia deus eo ipſo quo eſt, uiuit: & eo quo uiuit, intelligit: & eo quo intelligit, poteſt: & eo quo poteſt, eſt: quia ſimplex deitatis natura unũ habet eſſe, uiuere, intelligere, & omnia poteſt. Sed nõ eſt ita in nobis, dũ aliud eſt in natura noſtra uiuere, aliud intelligere, aliud poſſe, In deo uero hæc omnia unũ atque idem ſunt. INT. Vtrum de filio ſicut dicitur, Lumẽ de lumine, deus de deo, poteſt dici omnipotẽs de omnipotẽte, bonus de bono, magnus de magno, & cætera talia? RE. Regulariter utiq; tenere debemus, quod omnia naturæ nomina æqualiter de filio dici poſſunt ſicut de patre: id eſt ſicut dicitur deus de deo, lumen de lumine: ita dicẽdum eſt, omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, ſed non ita in relatiuis. INT. Sed quomodo in relatiuis nominibus dicẽdum eſt? RE. Non poſſumus dicere uerbum de uerbo, quia relatiuũ nomen eſt uerbũ, quod ſolus eſt filius, ſicut dicimus deũ de deo, quod nõ eſt ſolus filius: nec imaginem de imagine, quia ſolus eſt filius imago, ſicut dicimus lumẽ de lumine, quod non eſt ſolus filius, quia ſubſtantiale nomen eſt lumen. INT. Nunqd aliud lumẽ eſt pater, & aliud filius? RE. Nequaquã aliud, ſed unũ lumẽ eſt pater & filius, ſicut una ſubſtãtia: Ideo recte dicit̃ lumẽ de lumine, ſicut deus de deo. Sicut enim unus eſt deus pater & filius, ita unũ lumẽ. INT. Legimus Apoſtolo dicẽte, Chriſtũ dei eſſe uirtutem & dei ſapientiã: Nunquid pater nõ habet in ſe ſapiẽtiam, uel uirtutẽ, niſi in filio, quem Apoſtolus ſapientiam dei & uirtutem nominauit? RE. Plurimi ita Arrianam deſtruunt impietatẽ, dicentes impium eſſe credere unquã deum patrẽ eſſe ſine ſua ſapientia, aut ſine ſua uirtute, Sed melius eſt intelligere patrem eſſe ſapientiã & uirtutẽ, imò & ſpiritumſanctum ſapientiam & uirtutem: non tamen tres uirtutes, nec tres ſapientias: quia ſapientia ſubſtãtiale nomẽ eſt, ſicut uirtus, Nec aliud eſt in deo eſſe, aliud ſapere, aliud poſſe: ſed unum eſt deo eſſe, ſapere, poſſe. INT. Vtrum ad ſolam ſanctiſpiritus perſonã pertineat charitas, dum Apoſtolus dicit, Deus charitas eſt, qui dilectio patris & filij eſſe legitur. RE. Nullatenus ita ſpirituſſanctus charitas intelligitur, quaſi nõ ſit pater & filius charitas.

1 Ioan. 4 Sicut ſpũſſanctus eſt charitas, ita & pater eſt charitas, & filius eſt charitas: non tamen tres charitates, ſed una charitas. Sed quia ſpirituſſanctus donum dei proprie dicitur, & nullum dei donũ charitate maius eſt, imò ſine eo nullum donũ ad perpetuam hominẽ deducere poterit beatitudinem, proinde ſpũſſanctus proprie dicit̃ charitas. INT. Nũquid impij dona dei habent? RE. Habent utiq; per eum, qui illuminat omnẽ hominẽ uenientem in hunc mundum: In eo enim ſumus, mouemur, & uiuimus. Bona ſunt enim dona dei eis qui bene utunt̃ illis. Ideo charitas ſingulare eſt in ſanctis donum, in qua filij dei diſcernũtur à filijs impietatis. INT. Quare ſi deus totus ubiq; eſt, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? RE. Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis animabusq; ſanctorum diuinitatis, cum ſint apud deum in cœlis, quàm in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligũt diuinam ſubſtantiam, quidã minus: ita & in cœlo magis dicit̃ deus eſſe quàm in terra, quia plenius eiuſdẽ ſubſtantia intelligitur ab inhabitatoribus cœli q̃ terræ incolis. INT. Si una ſubſtãtia eſt pater & filius & ſpirituſſanctus, quare ſolus filius incarnatus dicitur? RE. Quia alia eſt perſona filij, alia patris, alia ſpirituſſancti. Et ſola quidẽ perſona filij incarnata eſt, operãte tamẽ eandẽ incarnationẽ tota ſancta trinitate, cuius opera ſunt inſeparabilia. INT. Dum in ſymbolo catholico cantari ſolet dei filiũ de ſpũſancto & Maria uirgine incarnatũ: quare nõ dicit̃ filius ſpũſſancti, ſicut dicit̃ beatæ uirginis? RE. Nõ utiq; ſic de illo ſicut de illa natus eſt filius dei. De illa ſiquidem, id eſt ſancta uirgine, natus eſt filius dei ſicut de matre, non de illo, id eſt ſpirituſancto, ſicut de patre, ne duo patres dicerent̃ in ſancta trinitate. INT. Si una natura eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus & perfectus, quomodo non pater incarnatus eſt? RE. Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus incarnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis una ſubſtantia eſt, ſed aliud in igne facit calor, aliud lux, Lux illuminat, calor calefacit, una tamen ignis natura utrũq; facit & calorem & lucem. INT. Vtrum diuinitas cum carne cõcepta & nata & paſſa eſt, & cætera quæ humanitatis propria eſſe noſcuntur? RE. Vtiq; diuinitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate nata, ſenſitq; participatiõe humani affectus mortem quam ſponte ſuſceperat, non naturæ ſuæ potentiã perdens per quam cuncta uiuificat. Et ipſe autor qui ſponte natus eſt, ſponte paſſus eſt. Et idem opus, quia utrunq; unus: licet non alio cogente, ſolus tamen ipſe perpetit̃, ſalua diuinitatis impaſſibilitate. INT. Ex qua natura dicit, Poteſtatem habeo ponendi animam meam? RE. Omnium quæ in Chriſto ſunt operum autoritas ex diuinitate eſt: tamen carni conuenit dicere, Poteſtatem habeo ponendi animã meam, non diuinitati. Ioan. 10 Diuinitas eñ non dimiſit animã poſtq; aſſumpſit eam in utero uirginis, caro dimiſit dum emiſit ſpiritum in cruce Chriſtus. INT. Quomodo cõuenit quòd in Geneſi legitur, Requieuit deus die ſeptimo ab omnib. operibus ſuis: Gen. 2 & in Euãgelio Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor? Ioan. 5 RE. Requieuit à nouarũ conditione creaturarum, nõ à conditarũ gubernatione. Et ideo deus tũc creator in ſex dierũ creatione putandus eſt, nũc uero gubernat orin totius mũdi naturis. INT. Quot creaturas rationales cõdidit deus? RE. Duas, angelicam & humanã, & cœlum angelis, et terram hominibus habitationẽ. INT. Quare angelicũ peccatũ ſilentio in Geneſi abſconditũ eſt, & hominis patefactũ eſt? RE. Quia angelicũ uulnus

deus

deus non prædeſtinauit curare, hominis uero ſanare prædeſtinauit. INT. Cur ſummi angeli peccatum inſanabile fuit, & hominis ſanabile? RE. Quia angelus ſui ſceleris inuentor fuit, homo uero alterius fraude ſeductus. Item quãto ſublimior angelus in gloria, tanto maior in ruina. Homo uero quanto fragilior in natura, tanto facilior ad ueniam. A INT. Cur homo ſuæ poteſtatis creatus autor eſt? RE. Vt ipſe ſibi autor eſſet ad uitam, ſiue ad mortem, Si uero neceſſitati eſſet ſubiectus, tũc nec boni operis haberet gloriam, nec mali pœnã, ſed eſſet quaſi unus ex pecoribus.

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBVS FILIORVM IACOB.

Studioſus aliquis deſumpſit hoc ex libro quæſtionum Hieronymi in Geneſim, omiſſis aut immutatis aliquot uerbis, quomodo ſolet Beda.

Gen. 49 QVID intelligendũ eſt de benedictionibus, quibus Iacob Patriarcha benedixit filios ſuos: an hiſtorice, uel allegorice intelligendæ ſint, dum dicit, Cõgregamini filij Iacob, ut annũciem uobis quæ uentura ſunt in nouiſſimis diebus: & ſi uidetur ex his uerbis magis allegoriam ſonare quàm hiſtoriam? Reſpõſio, Vtrũq; uero, & hiſtoriam & allegoriam. Hiſtoriam de diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidendæ erãt nepotibus eorum. Et allegoriam de Chriſto & de eccleſia in nouiſſimis temporibus futura. Sed prius hiſtoriæ fundamenta ponẽda ſunt, ut aptius allegoriæ culmen priori ſtructuræ ſuperponat. Rubẽ primogenitus meus, tu fortitudo mea, principiũ doloris mei: prior in donis, maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius. Eſt autẽ ſenſus hic, Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & debebas, iuxta ordinẽ natiuitatis tuæ, hæreditatẽ quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotium accipere & regnũ. Hoc quippe in portando honore & præualido robore demõſtrat: Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quo libet uaſculo non tenetur, uoluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi ut ultra nõ pecces, ſisq; in fratrũ numero, pœnas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Principiũ autẽ doloris eſt omnis primogenitus, quia pro eo cõmouent uiſcera parentum. Simeon & Leui fratres uaſa iniquitatis bellantia: in conſiliũ eorũ non ueniat anima mea, & in cœtu illorum nõ ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderunt uirum, & in uoluntate ſua ſuffoderunt murũ. Maledictus furor eorũ, quia pertinax: & indignatio eorũ, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & diſpergam illos in Iſrael. Significat autem nõ ſui cõſilij fuiſſe, quod Sichem & Emor interfecerunt fœderatos, & contra fas in pacis & amicitiarũ tẽpore ſanguinẽ fuderunt innocentẽ, & quaſi quodã furore ſic crudelitate raptati muros hoſpitæ urbis euerterũt. Vnde dicit, Maledictus furor eorum, quia pertinax: & relinquã & diſpergam illos in Iſrael. Leui enim hæreditatẽ propriã non accepit, ſed in omnibus ſceptris paucas urbes ad inhabitãdũ habuit. De Simeon uero in libro Ieſu ſcriptum eſt, quod & ipſe propriũ funiculum nõ accepit, ſed de tribu Iuda quiddã accepit. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabũt te filij patris tui, Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi aſcẽdiſti, requieſcẽs accubuiſti ut leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit eum? Quia Iudas cõfeſſio ſiue laus interpretatur, recte ſcribit de Iuda, Cõfitebũtur tibi fratres, uel laudabũt te. Et licet de Chriſto grãde myſteriũ ſit, ſed tamẽ ſecũdum literã ſignificat, quod per Dauid ſtirpem generarẽtur reges, & quod adorarẽt eum omnes tribus. Non enim ait filij matris tuæ, ſed filij patris tui. Et quod ſequit, Ad prædam fili mi aſcẽdiſti, oſtẽdit eũ captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta intelligẽtiam ſacratiorem aſcẽdiſſe in altum, & captiuam duxiſſe captiuitatem. Siue quod melius puto, captiuitas paſſionẽ, aſcẽſus reſurrectionẽ ſignificat. Alligãs ad uineã pullum ſuum, & ad uitẽ aſinam ſuã. Quod uidelicet pullum aſinæ, cui ſupſedit Ieſus, hoc eſt gentilium populũ, uineæ Apoſtolorum, qui ex Iudæis ſunt, copulauerit: & ad uitẽ, ſiue, ut in Hebręo habetur, Soreih, id eſt electam uitẽ alligauerit aſinã cui ſuperſedit eccleſia ex nationibus congregata. Quod aũt dicit, Fili mi, conuerſionẽ ad Chriſtũ de ipſo Iudą facit, eo quod Chriſtus ſit uniuerſa facturus. Quod aũt dicit, Non auferet ſceptrũ de Iuda, & dux de femoribus, donec ueniat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gẽtium: ſignificat q nõ deficerẽt principes de tribu Iuda uſq; ad tẽpus quo natus eſt Chriſtus, qui miſſus è patre expectatio eſt gentiũ. Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauiũ, pertingens uſq; ad Sidonem. Iſachar aſinus fortis accubãs inter terminos, uidit requiẽ quod eſſet bona, & terrã q optima: & ſuppoſuit humerũ ſuũ ad portandũ, factusq; eſt tributis ſeruiens. Quia ſupra Zabulon dixerat, q maris magni litora eſſet poſſeſſurus, Sidoniã quoq; & reliquas Phœnices urbes contingeret, nunc ad mediterraneã prouinciam redit, & Iſachar, qui iuxta Neptalim pulcherrimã in Galilęa regionem poſſeſſurus eſt, benedictiõe ſua habitationẽ facit. Aſinum autẽ oſſeum uel fortẽ uocat, & humerum dicit ſuppoſuiſſe ad portandũ: quia in labore terræ & uehendis ad mare, quæ in finibus ſuis naſcebant, plurimum laboraret, regibus quoq; tributa cõportans. Aiunt Hebræi per metaphorã ſignificari, q ſcripturas ſanctas de die ac nocte meditãs ſtudiũ ſuum dederit ad laborandum: & idcirco ei omes ſeruiũt quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populũ ſuũ, ſicut & alia tribus in Iſrael:

Fiat Dan coluber in uia, ceraſtes in ſemita mor-
dens ungulas equi, ut cadat aſcenſor eius retro, ſa A
lutare tuum expectabo domine. Sampſon iudex
Iſrael de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc ui-
dens in ſpiritu comã nutrire Sampſonẽ Nazaræũ
cęſiſq; hoſtibus triũphare, quod in ſimilitudinem
colubri reguliq; obſidẽs uias nullũ per terram Iſ-
rael tranſire permittat. Sed etiã ſi quis temerarius,
uirtute ſua quaſi uelocitate equi cõfiſus, eam uo-
luerit prædonis more populare, nõ effugere uale-
bit. Totũ autẽ per metaphorã ſerpentis & equitis
loquit̃. Videns ergo tam fortẽ Nazaræum, quod
ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriens
noſtros occidit inimicos, putaui ò deus ipſum eſ-
ſe Chriſtũ filium tuũ: uerũ quia mortuus eſt & nõ
reſurrexit, & rurſum ductus eſt Iſrael in captiuita-
tem alius mihi ſaluator mũdi, & mei generis præ- B
ſtolãdus eſt, ut ueniat cui repoſitũ eſt, ut ipſe eſſet
expectatio gentiũ. Gad accinctus præliabit̃ ante
eũ, & ipſe accinget̃ retrorſum. Significat, ꝙ Gad,
Ruben & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos
trãs Iordanẽ in poſſeſſionẽ dimiſerat, poſt quatu-
ordecim annos reuertens, prælium aduerſum eoa
gentiũ uicinarũ grande repererit, & uictis hoſtib.
fortiter dimicauerit. Lege Ieſum Naue & Parali-
pomenõ Neptalim, ceruus emiſſus dans eloquia
pulchritudinis, ſiue Neptalim ager irriguus. V-
trunq; ſignificat Hebræũ uerbũ, aiala. Significat
aũt, quod aquæ calidę in ipſa naſcant̃ tribu, ſiue ꝙ
ſup lacũ Geneſar fluento Iordanis eſſet irriguus.
Hebræi autẽ uolunt ꝓpter Tyberiadẽ, quæ legis
uidebat̃ habere notitiam, agrum irriguũ eloquia C
pulchritudinis prophetari. Ceruus autem emiſſus
temporaneas fruges et uelocitatẽ terræ uberioris
oſtẽdit. Sed melius ſi ad doctrinã ſaluatoris cũcta
referamus, quod ibi uel maxime docuerit ſalua-
tor, ut in Euangelio quoq; ſcriptũ eſt. Filius meus
Ioſeph accreſcens, filius meus accreſcens & deco
rus aſpectu, filiæ decurrerũt ſuper murũ: ſed exaſ-
perauerũt eum, & iurgati ſunt, inuiderũtq; illi ha-
bentęs iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſolu-
ta ſunt uincula brachiorũ & manuũ eius ꝑ manũ
potẽtis Iacob. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael.
O fili Ioſeph qui tam pulcher es, ut te tota de mu-
ris & turribus ac feneſtris puellarũ Aegypti turba
ꝓſpecter, inuiderunt tibi, & ad iracundiã te ꝓuo-
cauerunt fratres tui, habẽtes liuoris ſagittas & ze- D
li iaculis uulnerati. Verum arcum tuũ & arma pu-
gnandi poſuiſti in deo, qui fortis eſt pugnator: &
uincula tua quibus te fratres ligauerũt, ab ipſo ſo-
luta ſunt & dirupta, ut ex tuo ſemine tribus naſca-
tur Ephraim fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis du-
rioris inuicta, imperãs quoq; decẽ tribubus Iſrael.
Beniamin lupus rapax, mane comedet prædã &
ueſpere diuidet ſpolia. Quia de Apoſtolo Paulo
quæ dicta ſunt manifeſtiſſima ſit ꝓphetia, omnib.
patet, ꝙ in adoleſcẽtia perſecutus ſit eccleſiã, in ſe
nectute prędicator Euãgelij fuerit. Hebræi aũt ita
dixerũt, Altare in quo immolabant̃ hoſtiæ, & ui-
ctimarũ ſanguis ad baſim illius fundebat̃, in parte
trib. Beniamin fuit. Hoc inquiũt, ſignificat, quod
ſacerdotes immolant mane hoſtias, ad ueſperũ di
uidũt ea quę ſibi ex lege collata ſunt, lupũ ſangui-
nariũ, lupũ uoracem ſuper altaris interpretatione
ponẽtes, & ſpoliorũ diuiſorẽ ſuper ſacerdotibus,
qui ſeruiẽtes altari uiuunt de altari. Hæc aũt hiſto
rice. Spiritaliter autẽ in Ruben prioris populi Iu-
dæorum oſtẽdit eſſe perſonã, cui à domino dicit̃,
Iſrael primogenitus meus. Etenĩ iuxta quod pri- Exod. 4
mogenito debebat̃, ipſius erat accipere ſacerdoti
um & regnum. Addit̃, tu uirtus mea: Vtiq; quod
ex ipſo populo fundamentum fidei, ex ipſo uirtus
dei, quæ eſt Chriſtus, aduenit. Quomodo autem
ipſe ſit principiũ dolorum, niſi dum patri deo ſem
per irrogauerit iniuriã: dũ conuertit ad eũ dorſum
& non faciẽ. Iſte prior in donis, quia primum ipſis
credita ſunt eloquia dei & legiſlatio & teſtamen-
tum ſiue promiſſio. Iſte maior imperio, Vtiq; pro
magnitudine uiriũ, quia copioſius cæteris in hoc
ſeculo ꝓpter idem negauit. Effuſus eſt autẽ ſicut
aqua, peccando in Chriſto, quæ uaſculo non tene
tur uoluptatis, effuſus eſt impetu, & idcirco addi-
dit, ultra nõ creſcas. Quapropter ipſe poſtquã in
uniuerſo orbe diſperſus eſt, ualde imminutus eſt.
Sed quare talia meruit, ita ſubiecit: quia aſcendiſti
cubile patris tui. Primogenitæ aũt plebis audaciã
prædicat, Quæ aſcẽdit cubile patris ſui, & macula
uit ſtratũ eius, quãdo corpus dominicum, in quo
plenitudo diuinitatis requieſcebat, raptũ in cruce
ſuſpẽdit, & ferro commaculauit. Simeon & Leui
fratres, uaſa iniquitatis bellantia. Per Simeõ & Le
ui Scribæ & Phariſæi & ſacerdotes Iudaici popu-
li intelligũtur. De Simeone enim Scribæ erant Iu
dæorum, & de tribu Leui principes ſacerdotum,
qui cõſilium fecerunt ut Ieſum dolo tenerẽt & oc
ciderẽt. De quo conſilio dicit, In conſiliũ eorũ ne
ueniat anima mea. Horrebat enim tanta ſcelera,
quæ nouiſſimis tẽporib. facturi erant Iudæi, Quia
in furore ſuo occiderunt uirum, id eſt Chriſtũ, de
quo dicit̃: Ecce uir oriẽs nomẽ eius. Et alibi, Fœ- Zach. 6
mina circũdabit uirũ. Suffoderunt murum, id eſt Hiere. 31
illum ſpiritalẽ fortiſſimũ murum, qui cuſtodit Iſ-
rael, lancea confoderũt. Maledictus furor eorum,
q̃a pertinax: utiq; quãdo furore accẽſi & ira, obtu-
lerũt Chriſtũ Pontio Pilato, dicẽtes, Crucifige cru
cifige. Et indignatio eorũ, quia dura: dum Barra-
bam latronẽ peterẽt & principẽ uitæ crucifigen-
dum poſtularẽt. Diuidã eos in Iacob, & diſpergã
illos in Iſrael: Quia nonnulli ex ipſis crediderunt,
quidã in infidelitate permanſerũt. Dicunt̃ eñ di-
uiſi ij qui ab eis ſeparant̃, & ueniũt ad fidẽ, Diſpſi
aũt, quorũ patria tẽploq; ſubuerſo per orbẽ terræ
incredulorũ genus ſpargit̃. Iuda te laudabunt fra-
tres tui. Per hũc Iudam uerus confeſſor exprimit̃
Chriſtus, qui ex eius tribu ſecũdum carnẽ eſt geni
tus. Ipſum laudabunt fratres ſui: Apoſtoli ſcilicet
& omnes cohæredes eius, qui ꝑ adoptionẽ patris
filij dei effecti ſunt, & Chriſti fratres ꝑ gratiã, quo
rũ ipſe eſt dñs per naturã. Manus tuæ in ceruicib.
inimicorũ tuorũ. Eiſdẽ eñ manibus atq; eodẽ cru
cis trophæo & ſuos texit, & inimicos & aduerſa-
rias poteſtates curuauit. Iuxta quod & pater pro-
mittit

Pſal.109 mittit ei dicẽs: Sede ad dexterã meam, donec po-
nam inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorum. Adora A
bunt te filij patris tui: Quãdo multi ex filijs Iacob
adorãt eum, per electionẽ gratiæ ſalui facti. Catu-
lus leonis Iuda, Quãdo naſcẽdo factus eſt paruu-
Eſa.9 lus, ſicut ſcriptũ eſt, Paruulus natus eſt nobis. Ad
prædã fili mi aſcẽdiſti: id eſt aſcẽdens in crucẽ, ca-
ptiuos populos redemiſti: & quos ille contrarius
inuaſerat, tu moriẽs eripuiſti. Deniq; rediẽs ab in
feris, aſcẽdiſti in altũ, captiuã duxiſti captiuitatẽ.
Requieſcens accubuiſti ut leo: Manifeſtiſſime
Chriſtus in paſſione accubuit, quando inclinato
capite tradidit ſpiritũ: & quãdo in ſepulchro poſi-
tus fuit, uelut quodã corporis ſomno quieuit. Sed
quare ut leo, & uelut catulus leonis? In ſomno e-
nim ſuo leo fuit, quando nõ neceſſitate, ſed pote-
Ioan.10 ſtate hoc ipſum compleuit, ſicut ipſe dicit: Nemo B
tollit à me animã meã, ſed ego pono eã. Quod ue
ro addit, & ut catulus leonis: inde enim mortuus
unde natus. Bene ergo Chriſtus ut leo requieuit,
q nõ ſolũ mortis acerbitatẽ nõ timuit, ſed & in ip-
ſa morte mortis imperium uicit. Quod autẽ dicit,
Quis ſuſcitabit eum? Quia nullus niſi ipſe, iuxta
Ioan.2 qđ dicit: Soluite tẽplũ hoc, & in triduo reſuſcita-
bo illud. Nõ deficiet dux de Iuda, & reliqua. Hoc
maniſeſtiſſime ad Iudã refertur. Diu enim fuit ex
ſemine illius intemerata apud Iudæos ſucceſſio
regni, donec Chriſtus naſceretur, ſicut ſupra dixi
mus. Alligans ad uineã pullum ſuum. Pullus ſuus
populus eſt ex gẽtibus, cui adhuc nunq; fuerat le-
gis onus impoſitũ, Hunc copulauit ad uineam, ad
Apoſtolos ſcilicet qui ex Iudæis ſunt. Nam uinea C
dñi Sabaoth domus Iſrael eſt. Et ad uitem aſinam
Ioan.15 ſuã, ipſe dicit: Ego ſum uitis uera. Ad hãc ergo ui-
tem alligat aſinã ſuã, ſynagogam tardigradã ſcili-
cet, & graui legis põdere depreſſam. Lauit in ui-
no ſtolam ſuã: ſiue carnẽ ſuam in ſanguine paſſio
nis, ſiue ſanctã Eccleſiã illo uino, quod pro multis
effundeř in remiſſionẽ peccatorũ. Et in ſanguine
uuæ palliũ ſuum. Palliũ gentes ſunt quas corpori
ſuo iunxit, ſicut ſcribiř. Pulchriores oculi eius ui-
no. Oculi Chriſti Apoſtoli ſunt & Euãgeliſtę, qui
lumẽ ſciẽtiæ Eccleſiæ præſtãt: quorũ pręcepta au-
ſteritatẽ uini priſcæ legis ſuperãt, quia lõge leuio-
ra ſunt. Et dẽtes eius lacte cãdidiores. Dẽtes præ-
ceptores ſunt ſancti, qui præcidũt ab erronb. ho-
mines, & eos quaſi comedendo in Chriſti corpus D
tranſmittũt. Candidiores aũt effecti ſunt doctores
Eccli.29 Eccleſiæ lacte ueteris legis. Zabulon habitabit in
litore maris, & in ſtatiõe nauiũ. Zabulõ interpre-
tař habitaculũ fortitudinis, & Eccleſiã ſignificat.
Hæc in littore maris habitat & ſtatione nauiũ, cũ
credentib. refugiũ & periclitãtib. demõſtrat fidei
portũ. Hæc cõtra omnes turbines ſeculi incõcuſ-
ſa firmitate ſolida ſpectat naufragium Iudęorũ &
hæreticorũ procellas, qui circũferuntur omni uẽ-
to doctrinæ, quorũ & ſi tunditur fluctibus, nõ ta-
mẽ frangitur. Pertẽdit autem uſq; ad Sidonẽ, hoc
eſt, uſq; ad gẽtes. Legiř etiam in Euãgelio inde aſ-
Matth.4 ſumptos eſſe Apoſtolos aliquos, & ipſis locis do-
Eſa.9 minũ ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptũ eſt, Terra Zabu-
lon, & terra Neptalim, populus qui ſedebat in te-
A nebris, uidit lucẽ magnã. Sidon interpretatur ue-
nator, uel uenatrix. Venatores qui ſunt, niſi Apo-
ſtoli? Quia ut ſupra diximus, ex illis locis aſſum-
pti ſunt, de quibus dicitur: Mittã uenatores mul- Hiere.16
tos, & uenabunt uos. Iſachar aſinus fortis. Iſachar
qui interpretatur merces, refertur ad populũ gen-
tium, quẽ dominus ſanguinis ſui pretio mercatus
eſt. Hic Iſachar aſinus fortis ſcribiř, quia prius po-
pulus gẽtilis quaſi brutum & luxurioſum animal
nullaq; ratione ſubſtitit, ſed poſtmodũ iugũ diſci-
plinæ Euãgelicæ libenter portauit. Hic accubans
inter terminos, uidit requiẽ q̃ eſſet bona, & terrã
q̃ optima. Inter terminos aũt cubare, eſt præſtola
to mundi fine requieſcere, nihilq; de ijs quæ nunc
uerſantur in medio quærere, ſed ultima deſidera-
B re. Et fortis aſinus requiẽ & terrã optimam uidet,
cũ ſimplex gentilitas ſe ad robur boni operis eri-
git, & ad æternæ uitæ patriam tẽdit. Vnde etiã ap-
ponit humerũ ſuum ad portandũ, quia cũ ad pro-
miſſam requiẽ peruenire deſiderat, cũcta manda-
torũ onera libenter portat. Vnde factus eſt tribu-
tis ſeruiens, hoc eſt, Chriſto regi ſuæ fidei dona &
operũ bonorũ offerẽs munera. Dan iudicabit po
pulum ſuũ ſicut aliæ tribus Iſrael. Fiat Dan colu-
ber in uia, ceraſtes in ſemita, & reliqua. Dicũt qui-
dam Antichriſtũ per hæc prædici & de iſta tribu
futurũ, pro eo q̃ hoc loco Dan, & coluber aſſeri-
tur & mordens, & quòd inter tribus Iſrael, primus
Dan ad Aquilonẽ caſtrametatus eſt, illum ſignifi
cans qui ſe in laterib. Aquilonis ſedere dicit, & de
C quo figuraliter dicit Propheta, A Dan auditus
eſt fremitus equorũ. Qui nõ ſolũ coluber, ſed etiã
ceraſtes uocatur. Κέρατα enim Græce cornua di-
cuntur. Serpens ergo ille cornutus eſſe perhibeř,
Per quẽ digne Antichriſtus aſſeriř, quia cõtra ui-
tam fideliũ cũ morſu peſtiferæ prædicatiõis arma
bitur etiã cornibus poteſtatis. Quis autem neſciat
ſemitã anguſtiorẽ eſſe q̃ uiã? Fit ergo Dan colu-
ber in uia, q̃a in præſentis uitæ latitudine eius am-
bulare prouocat, quibus quaſi parcendo blandiř:
ſed in uia mordet, quia eos quib. libertatẽ tribuit,
erroris ſui ueneno conſumit. Fit ceraſtes in ſemi-
ta: q̃a quos fideles reperit & ſeſe ad præcepti cœ-
leſtis itinera conſtringẽtes, non ſolũ nequitia cal-
lidæ perſuaſionis impetit, ſed etiã terrore poteſta-
D tis premit, & in pſecutionis languore, poſt benefi
cia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis.
Equus iſte cuius ungulas ceraſtes mordere diciř,
hũc mundũ inſinuat, qui per elationẽ ſuã in curſu
labẽtium temporũ ſpumat. Et quia Antichriſtus
extrema mũdi huius apprehendere nitiř, ceraſtes
iſte equi ungulas mordere perhibetur. Vngulas
quippe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriendo
contingere, ut cadat aſcenſor eius retro. Plebs in-
fidelis Iudæa, erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto
Antichriſtũ expectat. Bene Iacob eodẽ loco repẽ
te in electorũ uocem cõuerſus eſt dicens, Salutare
tuũ expectabo dñe: id eſt, nõ ſicut infideles Anti-
chriſtũ, ſed eũ qui in redemptionẽ noſtram uentu
rus eſt, uerũ credo fideliter Chriſtum, Amen.

SENTENTIAE ALIQVOT VELVT APHORISMI EX OMNIBVS AVGVSTINI ET ALIORVM LIBRIS, DECERPTAE PER STVDIOSVM ALIQVEM.

Innocentia INNOCENTIA eſt uera quæ nec ſibi nec alteri nocet, Quoniam qui diligit iniquitatem odit animã ſuam, & nemo non prius in ſe quàm in alterum peccat. *Dilectio* II. Sic diligendi ſunt homines, ut eorum non diligantur errores: quia aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciunt.

Aeternitas III. Vera æternitas & uera immutabilitas non eſt niſi in deitate trinitatis: cui quod eſt eſſe, perpetuum eſt: quia natura initio carens, incremento non indigens, ſicut nullum finẽ, ita nullã recipit mutabilitatem. Creaturæ autem illæ quibus deus æter- B nitatem dedit uel daturus eſt, non penitus omnis finis alienæ ſunt, quia nõ ſunt extra cõmutationẽ, dum finis illis eſt & tẽporalis inſtitutio, & localis mutatio, & ipſa in augmentũ ſui mutatio facta.

Patientia IIII. Patientia dei magna eſt, qua patit cõtemptus, patit etiã negatus: & magis uult uitã peccatoris quàm mortẽ. Eruditio eſt pœnitudinis, & oblatio correctiõis: nec ulla Chriſti opera à miſericordia uacãt, quoniã homini & indulgẽtia conſulit et *Vltio dei* flagello. V. Diuina bonitas ideo maxima iraſcitũ in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro: & miſericorditer tẽporalem adhibet ſeueritatẽ, ne æternã iuſte *Confeſsio laudis* inferat ultionem. VI. Vera cõfeſſio eſt benedicẽtis, cũ idẽ ſonus eſt & oris & cordis. Bene autẽ loqui & male uiuere, nihil aliud eſt, quàm ſe ſua uoce C *Charitas* damnare. VII. Dilectio dei & proximi propria & ſpecialis uirtus eſt piorũ atq; ſanctorũ, cũ cæteræ uirtutes & bonis & malis eſſe poſſint communes. *Doctrina apoſtolica* VIII. Doctrina apoſtolica tã ſalubris atq; uitalis eſt, ut pro capacitate uentiũ neminẽ ſui relinquat exortẽ: quia ſiue paruuli, ſiue magni, ſiue infirmi, ſiue fortes habẽt in ea unde alãtur, unde ſatientur. *De quærendo deo* IX. Deũ quærẽs gaudiũ quærit: Sic ergo quærat ut nõ in ſe, ſed in dño gaudeat, Accedendo eñ ad deũ illuminatur ignorãtia, & corroboratur infirmitas, data ſibi & intelligẽtia qua uideat, & charitate qua ferueat. *Faſtidium ſpiritale* X. Sicut corpori noxiũ eſt eſcã corporeã nõ poſſe percipere, ita animæ periculo- *Non eſſe* ſum eſt ſpiritales delitias faſtidire. XI. Nonnũquam multi ſunt q ad nõ eſſe tẽdunt. Quid eñ tã D eſt obnoxiũ paucitati, quàm quod eſt debitũ perditioni? *Clementia* XII. Non cõcupiſcit deus pœnã reorũ, tanquã ſaturari deſiderans ultione: ſed quod iuſtũ eſt cũ tranquillitate decernit, & recta uolũtate diſponit, ut etiã mali nõ ſint inordinati. *Intellectus* XIII. Bonum intellectũ habet, qui quod faciẽdum eſt, recte intelligit & facit. Alioquin talis eſt ſine opere intelligẽtia, qualis ſine timore ſapiẽtia, cũ ſcriptũ ſit, Initiũ ſapientiæ timor domini. *Requies* XIIII. Habet & in hac uita requiẽ ſuam anima, quę de morte infidelitatis exẽpta eſt, & nõ ab operibus iuſtitiæ, ſed ab iniquitatis ſe abſtinet actiõe, ut uiuẽs deo & mortua mũdo in humilitatis & manſuetudinis placita

A tranquillitate requieſcat. *Votum* XV. Quiſquis bene cogitat quæ uoueat deo, & quæ uouendo perſoluat, ſeipſum uoueat & reddat. Hoc exigitũ, hoc debetur. Imago Cæſaris reddatur Cæſari: imago dei reddatur deo. Sed ſicut uidẽdum eſt quid offeras, & cui offeras, ita etiã cõſiderandũ eſt, ubi offeras: quia ueri ſacrificij extra catholicã Eccleſiã locus non eſt. *Gratia & iuſtitia* XVI. Duæ ſunt retributiones iuſtitiæ, cũ aut bona pro bonis, aut mala pro malis reddũtur. Tertia eſt retributio gratiæ cũ per regenerationẽ remittũtur mala, & retribuuntur bona: atq; ita manifeſtantur, quia uniuerſæ uiæ domini miſeri- B cordia & ueritas. Illam autẽ retributionẽ impiorũ, qua pro bonis mala reſtituuntur, deus neſcit: qui non retribueret bona pro malis, ſi eſſet cui retribueret bona pro bonis. *Ciuis hoſpes* XVII. Omnis qui ad ſupernã pertinet ciuitatẽ, peregrinus eſt mũdi: & dum tẽporali utitur uita, in patria uiuit aliena, ubi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deũ noſſe & amare paucorũ eſt: quibus ſit præceptũ domini lucidum, illuminãs oculos, ut nec in dei, nec in proximi charitate fallantur. *Caro* XVIII. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena nõ aggrauet, Sed nitendũ eſt, ut carnis cupiditates ſpiritus uigore ſuperentur: & interior homo qui ſemper ſibi ſentit reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet adiuuari. *Anguſta uia* XIX. Anguſta eſt C uia quæ ducit ad uitã, & tamẽ per ipſam, niſi dilatato corde nõ curritur: quia iter uirtutũ quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplũ eſt fideliũ ſpei, etſi arctum ſit infideliũ uanitati. *Premium* XX. Hoc affectu & deſiderio colẽdus eſt deus, ut ſui cultus ipſe ſit merces. Nã qui deũ ideo colit, ut aliud magis quã ipſum promereatur, nõ deũ colit, ſed illud quod aſſequi cõcupiſcit. *Iudicia* XXI. De occultis cordis alieni temere iudicare peccatũ eſt: & eum cuius non uidẽtur niſi bona opera, iniquũ eſt ex ſuſpitiõe reprehẽdere, cum eorũ quæ hominis ſunt incognita, ſolus deus iudex ſit: quia iuſtus eſt & inſpector uerus. *De adiutorio dei* XXII. Diuini eſt muneris, cum & recta cogitamus, & pedes noſtros à falſitate atque iniuſtitia continemus: quoties enim bona agi- D mus, deus in nobis atq; nobiſcum ut operemur operatur. *Afflictio* XXIII. Iuſto iudicio dei datur plerunque peccatoribus poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, ut qui ſpiritu dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercitia clariores. *Scientia* XXIIII. Nõ eſt uera ſcientia boni, niſi ad hoc cõprehẽdatur ut agatur. Inutiliter autẽ meditatur legẽ dei, qui laborat ut memoria teneat quod actione non implet. *Legis amor* XXV. Qui legem dei diligit, probat ſe in hominib. iniquis id quod contra legẽ eſt odiſſe, nõ homines. *Legis ſcrutatio* XXVI. Mãdata dei niſi quieta mẽs ſcrutari nõ poteſt, ut ergo religioſum exerceatur ſtudiũ, abigenda ſunt iurgia malignorum. *Profectus* XXVII. Nemo tam eruditus, nemo tã doctus

ctus eſt qui ſuperna illuſtratione non egeat. Non
enim ulla ita diuinorũ bonorũ augmẽta ſufficiũt, A
ut non ſemper ſuperſit quod mẽs rationalis & in-
Miſericordia & ueritas tellıgẽdum deſideret & gerẽdum. XXVIII. Si
omnes homines ſimul cõſideremus, quorũ alij mi
ſericordia ſalui fiunt, alij ueritate damnantur, uni-
uerſæ uiæ domini, id eſt, miſericordia & ueritas
ſuo fine diſtinctæ ſunt. Si aũt ſolus ſanctos intuea
mur, non diſcernuntur hæ uiæ domini: Indiuidua
enim ibi eſt & à miſericordia ueritas, & à uerita-
te miſericordia, quia beatitudo ſanctorum & de
munere gratiæ eſt, & de tributione iuſtitiæ.
Pax XXIX. Chriſtianæ perfectiõis eſt, pacificũ eſ-
ſe etiã cũ pacis inimicis, ſpe correctionis, nõ con-
ſenſu malignitatis: ut ſi nec exemplũ nec cohorta
tionũ diſcretionẽ ſequant, cauſas tamen non ha-
Tentatio beant quibus odiſſe nos debeant. XXX. Cu- B
ſtodit nos dominus ab omni malo, nõ ut nihil pa
tiamur aduerſi, ſed ut ipſis aduerſitatibus anima
nõ lędatur. Cũ enim tentatio adeſt, fit quidã in id
quod nos impugnat introitus: Et ſicut bono fine,
id eſt, ſine uulnere animæ tentatio conſummatur,
ita ad æternam requiem de profundo tẽporalis la
Gratis boris exitur. XXXI. Ad cœleſtis Hieruſalem
non aſcẽdunt conſortiũ, niſi qui toto corde profi-
tentur, non proprij operis, ſed diuini eſſe muneris
Pij cõtempti ꝙ aſcendunt. XXXII. Omnes qui in Chriſto
pie uolunt uiuere, neceſſe eſt ut ab impijs & diſſi-
milib. patiãtur opprobria, & deſpiciant tanquam
ſtulti & inſani, qui præſentia bona perdũt, & inui-
ſibilia ſibi profutura promittunt. Sed hæc deſpe-
ctio & irriſio in impios retorquebitur, cũ & abun C
dantia eorũ in egeſtatẽ, & ſuperbia trãſierit in cõ-
Lex dei fuſionem. XXXIII. Tota fideliũ ſalus, tota pa-
tientiæ fortitudo ad eũ qui in ſanctis ſuis mirabi-
lis eſt, referenda eſt: quia niſi in illis dominus eſſe,
furori impiorum fragilitas ſuccũberet humana.
Præpoſiti ferendi XXXIIII. Ita à plebibus principes, & à ſeruis
domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatiõe tolerãtiæ
ſuſtineant tẽporalia, & ſperentur æterna. Auget
enim merita uirtutis, qui propoſitũ nõ uiolat reli-
Lex dei gionis. XXXV. Recti corde de præceptis dei
& conſtitutionibus nõ quęruntur, quia iuſtum eſt
omnia æquanimiter accipi, quæ iudicaturus uo-
Domus dei luerit tolerari. XXXVI. Omnis ſancti ædificij
ſtatus, ſicut deo operante proficit, ita deo cuſto-
diẽte cõſiſtit: Quoniã tunc utilis præpoſitorũ cu- D
ſtodia eſt, cum ſpiritus dei populo ſuo pręſidet, &
nõ ſolum greges, ſed etiã ipſos dignatur cuſtodi-
Aeterna gaudia re paſtores. XXXVII. Aeternæ ciuitatis æter-
na ſunt gaudia & ſtantiũ dierum perpetuitas infi-
nita, nec uariabitur, nec labetur quia incõmutabi-
li pacę potientur, quorũ erit omniũ bonum, etiam
Lex charitatis quæ ſiunt ſingulorum. XXXVIII. Lex Chri-
ſti, perfectio eſt charitatis, qua deus proximusꝗ
diligitur, & per quam dicitur conditori legis: Di-
mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti-
mus debitoribus noſtris. Bene autẽ expectat pro
miſſionẽ dei qui mãdata eius exequit, nec fruſtra
ſperat parcendum peccatis ſuis, qui ignoſcit alie-
Iuſſa dei nis. XXXIX. Nihil deus iubet quod ſibi pro-
ſit, ſed illi cui iubet: Ideo uerus eſt dominus qui

ſeruo nõ indiget, & quo ſeruus indiget. XL. Id *Præſcientia dei*
A quod in tempore nouũ eſt, non eſt nouum apud
deum qui condidit tempora, & ſine tẽpore habet
omnia quæ ſuis quibuſꝗ temporibus pro eorum
uarietate diſtribuit. XLI. Mutabiliũ omnium *Prouidentia*
diſpoſitionem immutabilis ratio cõtinet, ubi ſine
tempore ſimul ſunt quæ in temporibus non ſimul
fiunt, quia tẽpora non ſimul currũt. XLII. Nihil *Impunitas*
infelicius eſt felicitate peccantium, qua pœnalis
nutritur impunitas, & mala uoluntas uelut hoſtis
interior roboratur. XLIII. Legis litera quæ *Legis litera*
docet non eſſe peccandum, ſi ſpiritus uiuificans
deſit, occidit. Scire enim peccatum potius facit ꝙ
cauere, & ideo magis augeri quàm minui, quia
malæ concupiſcentiæ etiã prȩuaricatio legis acce *Lex & gratia*
dit. XLIIII. Lex data ut gratia quæreretur,
B gratia data eſt ut lex impleretur. Neque enim ſuo
uitio non implebatur, ſed uitio prudentiæ carnis,
quod uitium per legem demonſtrandum, per gra
tiam ſanandum fuit. XLV. Hoc promittit deus *Promiſſa dei*
quod ipſe facit: non ipſe promittit & alius facit,
quod iam non eſt promittere, ſed prædicere. Ideo
nõ ex operibus, ſed ex ueritate uocantur: ne ipſorũ
ſit, nõ dei, & merces non imputetur ſecũdum gra-
tiam, ſed ſecũdum debitũ, atꝗ ita gratia iam nõ ſit
gratia. XLVI. Sicut non impediunt ab æterna *Culpæ ueniales*
uita iuſtum quædam peccata uenialia, ſine quib.
hæc uita nõ ducitur: ſic ad ſalutẽ æternã nihil pro-
ſunt aliqua bona opera impio, ſine quib. difficilli-
me uita cuiuslibet peſſimi hominis inuenitur.
XLVII. Cũ uoluntas mala poteſtatẽ accipit effi- *Punitio*
C ciẽdi, quod cupit, ex iudicio eius uenit, apud quẽ *diuina*
nõ eſt iniquitas. Punit enim etiam iſto modo, nec
ideo iniuſte, quia occulte. Cæterum iniquus puni
ri ſe ignorat, niſi cum manifeſto ſupplicio ſenſerit
nolẽs, quãti mali ſit ꝙd ꝑpetrauit uolẽs. XLVIII.
Omnia uitia in malefactis tantũ ualẽt, ſola ſuper- *Superbia*
bia etiã in recte factis cauenda eſt. XLIX. Inte- *Proſpera*
reſt plurimũ qualis ſit uſus, uel eatũ rerũ quæ pro- *aduerſa*
ſperæ, uel earũ quæ aduerſæ dicunt. Nam bonus
nec bonis tẽporalibus extollit, nec malis frãgitur.
Malus autẽ ideo huiuſmodi infelicitate premit,
quia felicitate corrumpit. L. Mala mors putãda *Mors piorum*
nõ eſt quam bona uita præceſſerit. Nõ enim facit
malã mortẽ niſi quod ſequitur mortẽ: Nõ eñ cu-
randũ eſt multum neceſſario morituris, quid acci-
D dat ut moriãtur, ſed moriendo quo ire cogantur.
LI. Ita nõ amittit corporis ſanctitas manẽte ani- *Vera caſtitas*
mi ſanctitate, etiã oppreſſo corpore: ſicut amittit
corporis ſanctitas uiolata animi puritate etiã cor-
pore intacto. LII. Maior animus merito dicẽ- *Mortem non*
dus eſt, qui uitã ærũnoſam magis eligit ferre ꝙ fu- *conſciſcendam*
gere, & humanũ iudiciũ, maxime quod eſt uulga-
re, quod plerũꝗ caligine erroris inuoluit, præ cõ-
ſciẽtiæ luce ac puritate contemnere. LIII. Iuſtis *Vera libertas*
quicquid malorum aliquid dominus irrogat, non
pœna eſt criminis, ſed examen uirtutis. Nam etiã
bonus ſi ſeruiat, liber eſt: malus aũt & ſi regnet, ſer
uus eſt, nec unius hominis, ſed quod grauius eſt,
tot dominorũ quot uitiorũ. LIIII. Nemo quicꝗ *Vota*
dño recte uoueret, niſi ab ipſo acciperet quod uo *Eſſentia*
ueret. LV. Omis ſubſtãtia quæ deus nõ eſt, crea *deitatis*
tura

tura eſt, & quæ creatura nō eſt, deus eſt: Nulla er-
go differētia eſt in deitate trinitatis, quoniā quod A
Gratia deo minus eſt, deus non eſt. L V I. Tales nos a-
mat deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non
Aeternitas quales noſtro merito. L V I I. Ordo temporū in
æterna dei ſapiētia ſine tēpore eſt, nec aliqua ſunt
apud eū noua, qui fecit quæ futura ſunt. L V I I I.
Prima cauſa Volūtas dei eſt prima & ſumma cauſa omniū cor-
poraliū ſpiritaliumq; motionū: Nihil enim fit uiſi-
biliter & ſenſibiliter quod nō de inuiſibili & intel
ligibili ſummi Imperatoris aula, aut iubeat, aut
permittat, ſecundū ineffabilem iuſtitiam pręmio-
rum, atq; pœnarū, gratiarū & retributionū, in iſta
totius creaturæ ampliſſima quadā uniuerſaq; re-
Lapſus hominis publica. L I X. Diabolus ſuperbus, hominē ſu-
perbientē perduxit ad mortem: Chriſtus humilis
hominē obedientē reduxit ad uitā: quia ſicut ille B
elatus cecidit & deiecit cōſentiētem, ſic iſte humi
Incrementa liatus ſurrexit & erexit credentē. L X. In rebus
ſpiritalib: cū minor maiori adhæret, ſicut creato-
ri creatura, illa fit maior ꝙ erat, nō ille: & hoc eſt
maius eſſe quod eſt melius eſſe: quia adhærēs crea
tura creatori, non mole auctior, ſed uirtute fit ma-
Deus incogitabilis ior. L X I. Excedit ſupereminētia deitatis non
ſolū uſitati eloquij noſtri, ſed etiā intelligentię fa-
cultatē. Verius enim cogitat deus ꝙ dicitur, & ue
rius eſt ꝙ cogitatur. Non parua autē notitiæ pars
eſt, ſi antequā ſcire poſſumus quid ſit deus, poſſi-
Beatitudo mus ſcire quid non ſit. L X I I. Omnes beati ha-
bent quod uolūt, ꝗuis nō omnes qui habēt quod
uolunt, continue beati ſunt. Cōtinuo autem ſunt
miſeri, qui uel nō habent quod uolūt, uel id habēt C
quod nō recte uolunt. Propior eſt ergo beatitudi
ni uolūtas recta etiā nō adepto quod cupit: ꝙ pra
Eſſe cum deo ua etiā ſi quod cupit obtinuit. L X I I I. Magna
miſeria eſt hominis, cū illo nō eſſe, ſine quo nō po
teſt eſſe. In quo eſt enim, ſine dubio ſine illo non
eſt: & tamē ſi eius nō meminit, eumq; non intelli-
Incarnatio git neq; diligit, cum eo nō eſt. L X I I I I. Diuini
tas uerbi æqualis patri, facta eſt particeps morta-
litatis noſtræ, non de ſuo, ſed de noſtro: ut & nos
efficeremur participes deitatis eius, nō de noſtro,
Odiū perfectū ſed de ipſius. L X V. Perfectum odium eſt quod
nec iuſtitia nec ſciētia caret, id eſt, ut nec ꝑpter ui-
tia homines oderis, nec ꝑpter uitia homines dili-
gas. Recte ergo in malis odimus malitiā, & diligi
mus creaturā, ut nec propter uitiū creatura dāne- D
tur, nec propter naturā uitiū diligatur. L X V I.
Mendacium Difficillima & laborioſa ſunt figmenta mendacij.
Qui autē uerū uult dicere nō laborat: quietiores
enim ſunt boni ꝙ mali, & abſolutiora ſunt uerba
Arcana ſcriptura ueraciū, ꝙ commenta fallaciū. L X V I I. Bonæ
ſunt in ſcripturis ſanctis myſteriorū profundita-
tes, quæ ob hoc teguntur ne uileſcant, ob hoc quæ-
runt, ut exerceāt, ob hoc aūt aperiūtur, ut paſcāt.
Sudor Chriſti L X V I I I. Orans cū ſudore ſanguineo domi-
nus Ieſus Chriſtus, ſignificabat de toto corpore,
quod eſt Eccleſia, emanaturas martyrū paſſiōes.
Sacramentum L X I X. Sacramētum pietatis in iudiciū ſibi ſu-
mit indignus. Bene enim eſſe nō poteſt, male acci
Laus dei pienti quod bonū eſt. L X X. Qui laudat deū in
miraculis beneficiorū, laudet & in terrorib. ultio

num. Nā & blandit & minatur. Si non blandire-
A tur, nulla eſſet exhortatio. Si nō minaretur, nulla
eſſet correctio. L X X I. Remedia conuerſionis *Maturè reſipiſcendum*
ad deū, nullis cūctationib. ſunt differenda, ne tem
pus correctiōis pereat tarditate. Qui enī pœniten
ti promiſit indulgētiam, diſſimulanti diē craſtinū
non ſpopōdit. L X X I I. Rectus eſt, & bene in- *Reſipiſcentia*
uocat deū, qui in omnib. malis quæ patit ſe accu-
ſat, nō deū: & in bonis quæ facit non ſe laudat, ſed
deū. Sicut enim repellit deus peccata ſua defen-
dentē, ſic recipit confitentem. L X X I I I. Mira *Creatura*
bilis eſt fabrica mundi, ſed mirabilior fabricator.
Et male occupat creatis, qui à creatore diſcedit.
Cui ſi inhæſerit, inferiora calcabit, ne quod dilexe
rit cōtra naturā, cōuertat in pœnā. L X X I I I I.
Anima rationalis ſuperioribus inferiora præpo- *Ordo*
B nēs, nō poteſt regere quod regebat, quia regi no-
luit à quo regebat. L X X V. Corpus carnis no- *Pœna peccati*
ſtræ ornamētum nobis fuit: peccauimus, & cōpe-
des inde accepimus, ut uinculis mortalitatis omis
humanarū actionū curſus præpediret. L X X V I *Pſalmi cum opere*
Recte in dei laudē pſallit, cuius opera cū uoce cō
cordāt. Nā finito carmine, uox tacet. In bonis autē
actibus uita permanens nunꝙ reticet eius gloriā,
quem in ſe gaudet operari. L X X V I I. Omnia *Timor dei*
quæ timent, rationabiliter declinant: Deus ſic ti-
mendus eſt, ut ab ipſo ad ipſum confugiatur.
L X X V I I I. Sicut præpoſtera ſecuritas in pericu- *Securitas*
lum impellit, ita ordinata ſolicitudo ſecuritatē pa-
rit. L X X I X. Virginitas carnis, corpus inta- *Virginitas*
ctū: uirginitas animæ, fides incorrupta. L X X X
C Multa nos in facultatib. noſtris ſuperflua habere *Auaritia*
ꝓbabimur, ſi neceſſaria ſola retineamus. Nam ua-
na quærētibus nihil ſufficit: & alienorū quodāmo
do retētor eſt, qui ꝓfutura pauperib. inutiliter ha-
bet. L X X X I. Quomō. aures noſtræ ad uoces *Vox mentis*
noſtras, ſic aures dei ad cogitatiōes noſtras. Non
autē poteſt fieri, ut in mala opera exeāt cogitatio-
nes bonæ, quoniā hoc actione promit quod cor-
de concipit. L X X X I I. Sicut ueteris hominis *De cantico nouo*
uetus cāticum ad temporalia, ſic noui hominis no
uum canticū pertinet ad æterna: & ita unuſquiſq;
cantat ut uiuit. Nouū aūt canticū carmen eſt fidei,
quæ per dilectionē operatur. L X X X I I I. Ve- *De uera humilitate*
ra fideliū humilitas eſt, in nullo ſuperbire, in nul-
lo murmurare: nec ingratum eſſe, nec querulū: ſed
D in omnibus dei iudicijs gratias deo agere, deumq;
laudare, cuius omnia opera, aut iuſta ſunt, aut be-
nigna. L X X X I I I I. Nimis miſer eſt qui non *Deſperatio*
ſperat in deo, & de ſe ſibi ſecunda promittit, cū ex
eo ipſo ꝙ nō quærat dei auxiliū, ab omni ſpe ueræ
ſalutis exciderit. L X X X V. In magna egeſta- *De diuitijs*
te ſunt qui de iniqtate diuites, iuſtitiæ opes & ſa-
piētiæ nō habēt: qui autē domino ſeruiūt, ea bona
acquirunt, quæ perire non poſſunt. L X X X V I
Non ſufficit abſtinere à malo, niſi fiat quod bonū *Beneficentia*
eſt: & parū eſt neminē nocere, niſi ſtudeas multis
ꝓdeſſe. L X X X V I I. Peccator qui peccat, non *Impunitas*
ideo à domino non uidet, quia male agentis pœ-
na differt, grauius autē in eū deſæuitur, cui etiam
ipſa correctio denegatur. L X X X V I I I. Non *Humilitas*
acceditur ad altitudinem dei, niſi per humilitatē,
cui

cui ꝓpinquat ſubditus, lõge ab eo recedit elatus.
De ſepultura LXXXIX. Sicut peccatoribus diuitibus nihil A
proſunt exequię ſumptuoſæ, ita nihil nocẽt aut ui
De gaudio recto les, aut nullæ ſanctorũ pauperũ ſepulturæ. XC
Nõ poteſt quiſquã fraudari delectatiõib. ſuis, cui
Chriſtus eſt gaudiũ. Aeterna eñ exultatio eſt qui
Quid hominẽ deo iungat bono lætaẽ æterno. XCI. Deo qui ubiq; eſt, nõ
locis, ſed actionibus, aut longinqui, aut ꝓximi ſu-
mus: qa ſicut nos ſeparat diſſimilitudo, ita nos illi
De bono prælio coniungit imitatio. XCII. Humanæ ægritudi-
nis eſt, in carne mortali delectationẽ habere pec-
cãdi: ſed diſcipulus amatorq; uirtutũ, nõ pacẽ huic
cõcupiſcẽtiæ tribuere, ſed bellũ debet indicere.
De ſpe fideliũ XCIII. Non te terreat Chriſtiane, ꝙ credita diffe-
runẽ, licet in abſcondito ſit ꝓmiſſio, in ſpe tamen
ꝑſeueret oratio. Exerce operibus, creſce uirtutib.
Dũ fidei cõſtantia probaẽ, gloria retributionis au B
Malitia breuis geẽ. XCIIII. Omne tẽpus malorũ puſillũ eſt.
Quid enim tã exiguũ eſt, q̃ quod in hoc tendit, ut
Charitas inexhauſta nõ ſit? XCV. Creſcit ſemper facultas charitatis,
De defectu malorum dũ uſu maior, & largitate fit dîtior. XCVI. Ma-
lorũ impietatẽ perire neceſſe eſt, aut proprio iudi
cio, aut ſententia dei: Nulla eñ iniqtas permanet,
cui finẽ, aut correctio, aut dãnatio facit. XCVII
Pij non deſeruntur Adhærẽs deo & ſemper eius faciẽs uoluntatẽ, nũ-
quam à ſuo habitatore deſeritur, & ſi quædam du-
ra atq; aduerſa patiaẽ, nõ relinquitur, ſed probaẽ.
Iuſtitia XCVIII. Tota iuſtitiæ ratio eſt, ut declinentur
mala & fiãt bona: cuius obſeruãtię inter quaslibet
aduerſitates forma ſeruãda eſt: quia hoc ſolũ nun-
quã amittitur, quod operi pietatis impenditur.
Mali tolerandi XCIX. Tolerentur præſentia mala donec ueniat C
beatitudo promiſſa. Suſtineãtur à fidelibus infide
les, & inter ortorũ frumẽta zizaniorũ auulſio diſ-
feratur: quantũlibet ſæuiãt impij, melior eſt etiã in
hoc tẽpore cauſa iuſtorũ, qui quanto acrius impe
Precatio tunẽ, tãto glorioſius coronantur. C. Clamor ad
deũ eſt intentio cordis & flagrãtia dilectiõis, quia
ſemper petiẽ quod ſemper optaẽ. Hoc aũt deo ab
ſconditũ nõ eſt, quoniã ad ipſum redit quod ab ip
Satiſfactio ſo proceſſit. CI. Bona eſt peccati confeſſio, ſi &
curatio cõſequaẽ. Nã quid prodeſt detegere pla-
Perfectio gam & nõ adhibere medicinã? CII. In hac ui-
ta, quę tota tẽtatio eſt, etiã in ſublimiſſimis ſanctis
nõ apprehẽditur illa perfectio, cui nõ ſuper ſit aſcẽ
Vetus homo ſio. CIII. Cũ præſentis uitæ curſus agiẽ, etiã ſi
ualde proficiat cuius exercitio homo corrũpiẽ ex D
terior, & interior renouaẽ, neceſſe eſt tamen ut dũ
cõditioni ſubiacet mortis, labores toleret uetuſta
Imago dei tis. CIIII. Imago quidẽ dei eſt homo, & qui per
iuſtitiæ ambulat uias, ad ſimilitudinẽ ſui tendit au
toris, & tamẽ dum in hac uita degit, cõturbatiões
Eruditio diuina uanitatis incurrit. CV. Prima diuini muneris
gratia eſt, ut erudiat nos ad noſtræ humilitatis cõ-
feſſionem, & agnoſcere faciat, ꝙ ſi quid boni faci-
Fides mus, per illũ poſſumus. CVI. Omnis infideliũ
uita peccatũ eſt, & nihil eſt bonũ ſine ſummo bo-
no: ubi enim deeſt agnitio æternæ & incõmutabi
lis ueritatis, falſa uirtus eſt, etiam in optimis mori-
De fundamento ſpirituali bus. CVII. Sicut enim fundamẽtum corporeæ
fabricæ in imo eſt, ita fundamentũ fabricæ ſpirita-
lis in ſummo eſt: Terrena ædificatio à terra inci-
pit, cœleſtis extructio à ſuperno creſcit exordio.
CVIII. Tũc dicitur deus meminiſſe, quãdo fa- *Obliuio dei*
cit: tũc obliuiſci, quando nõ facit: Nã neq; obliuio
cadit in deũ, quia nullo modo mutaẽ, neque recor
datio, quia nihil obliuiſciẽ CIX. Hi uident mi- *Miracula*
rabilia dei, quib. proſunt: Nã quod nõ intelligitur,
uel unde nõ proficitur, nõ uidetur. CX. Non au *Miſericordia & ueritas*
ferat ueritas miſericordiã, nec miſericordia impe-
diat ueritatẽ. Si enim pro miſericordia uindicabis
cõtra ueritatem, aut quaſi rigida ueritate oblitus
fueris miſericordiam, non ambulabis in uia dñi, in
qua miſericordia & ueritas obuiauerunt ſibi.
CXI. Tẽtatio Chriſti, eruditio Chriſtiani eſt: Imi- *Imitatio Chriſti*
tatores enim magiſtri debẽt eſſe diſcipuli, nõ in fa
ciendis miraculis, quæ nemo exigit, ſed in cuſto-
dienda humilitate, atq; patiẽtia, ad quæ nos domi
nus inuitauit ſuo exẽplo. CXII. Quomodo ra *Auaritia*
dix omniũ malorũ cupiditas eſt, ſic radix omniũ
bonorũ charitas eſt. CXIII. Chriſtiano recte *De gaudio Chriſtiani*
gaudẽdi cauſa non præſens ſeculũ eſt, ſed futurũ.
Et ita eſt utẽdum temporalibus ne obſint ęternis,
ut in uia qua peregrini ambulant, hoc placeat
quod ducit ad patriã. CXIIII. Male celebrat *De ſabbato*
ſabbatũ qui ab operib. bonis uacat. Otium autem
ab iniquitate debet eſſe perpetuũ, quia bona con-
ſciẽtia nõ inquietũ, ſed trãquillum facit animum.
CXV. Cum bonum operaris, hilaris operare: *Hilaritas in bono*
Nam ſi quid boni triſtis feceris, fit de te magis q̃
facis. CXVI. Si in mores malorum non tran- *Malorum conuictus*
ſeant boni, etiã inter cohabitantes magna diuiſio
eſt, Non ergo homines qui meliorũ exemplo cor
rigi queunt, ſed hominum eſt fugienda iniquitas.
CXVII. Eam deus innocentiã probat, qua ho *Timor*
mo nõ metu pœnæ fit innocẽs, ſed amore iuſtitię:
Nam qui timore nõ peccat, quãuis nõ noceat cui
uult nocere, tamẽ plurimum nocet: & abſtinẽs ab
iniquo opere, ſola tamen reus eſt uoluntate.
CXVIII. Melior eſt in malis factis humilis con- *Phariſaiſmus*
feſſio, q̃ in bonis ſuperba gloriatio. CXIX De *Correctio*
malitia mali flagellatur bonus, & de ſeruo emẽda
tur filius. CXX. Sicut ſtellas cœli nõ extinguit *In malis bonũ*
nox: ſic mentes fidelium adhærentes firmamẽto
ſanctæ ſcripturæ nõ obſcurat mũdana iniquitas.
CXXI. Ad peccãdum homo abundat propria *De propria facultate*
facultate, ad agendum autem bonum non ſuffi-
cit niſi ab illo iuſtificetur, qui ſolus iuſtus eſt.
CXXII. Magnus bonorum labor eſt, mores tole- *Mali cruciant bonos*
rare cõtrarios, quibus qui non offenditur, parum
proficit. Tantũ enim torquet iuſtũ alieni peccati
iniquitas, quantũ à ſua recedit. CXXIII. Non *Acceſſus ad deum*
locorũ interuallis acceditur ad deũ uel receditur
ab eo, ſed ſimilitudo facit proximũ, diſſimilitudo
longinquũ: & nimia miſeria eſt ab eo bono longe
eſſe quod ubiq; eſt. CXXIIII. Libera ſemper *De uera libertate*
eſt ſeruitus apud deũ, cui nõ neceſſitas ſeruit, ſed
charitas. CXXV. Qui ideo neminẽ uult pati *De tolerantia*
hominum, quia ut arbitratur multum proficit, per
hoc ipſum ꝙ alios non tolerat, oſtendit ꝙ potius
nõ proficit. CXXVI. Totum bonũ quod ha- *De artifice ſummo*
bemus, ab artifice noſtro habemus. Sed ſi hoc in
nobis eſt, quod ipſi fecimus, inde damnabimur: ſi
autem hoc quod deus fecit, inde coronabimur.

CXXVII

De uerbo dei. CXXVII. Verbũ dei per quod facta ſunt omnia, tẽpus præordinauit quo ſuſciperet carnẽ, nõ tẽpori ceſſit quo uerteret in carnẽ: Homo quippe deo acceſſit, nõ deus à ſe receſſit. *De fide* CXXVIII. Intellectui fides uiam aperit, infidelitas claudit.

Gloria uana CXXIX. Quo primum uitio ſuperat̃ homo, hoc ultimũ uincit. Cũ em̃ omnia peccata ſuperauerit, manet periculum, ne ſibi mẽs nihil cõſcia in ſe potius q̃ in dño glorietur. *De perfectiõe* CXXX. Finis curarũ perfectio deſideriorũ eſt, & in id quiſq; tẽdit ac nititur, ut ad illud perueniat quo delectat̃. Sapientis ergo eſt hoc appetere ꝗd bonũ facit, nõ id amare quod decipit. *De duobus donis gratiæ* CXXXI. Sicut duo ſunt officia medicinæ, unũ quo ſanat̃ infirmitas, aliud quo cuſtodit̃ ſanitas: Ita duo dona ſunt gratiæ: unũ quod aufert carnis cupiditatem: aliud quod facit animæ perſeuerare uirtutem. *De laboris fine* CXXXII. Non poterit hominis labor finiri, niſi hoc diligat, quod ei non poſſit auferri. *De iniquitatis læſione* CXXXIII. Impoſſibile eſt ut iniquitas prius lædat hominẽ iuſtũ in quẽ tẽdit, q̃ cor iniuſtũ unde ꝓcedit. *Miracula inuiſibilia* CXXXIIII. Viſibile miraculũ ad illuminationẽ uocat: Inuiſibile aũt eũ qui uocatus uenit, illuminat: Omnia mirabilia dei narrat qui credens uiſibilibus ad intelligendũ inuiſibilia tranſitum facit. *Diaboli fuga* CXXXV. Meliores ſunt qui diabolũ perſequentẽ fugiunt, q̃ qui præeuntẽ ſequunt̃, quia utilius eſt eũ hoſtẽ habere q̃ participẽ. *Cupiditas* CXXXVI. Omnes prauæ cupiditates ſunt portæ inferi, per quas in mortẽ itur: cuius dominatũ ſubit, q adeptũ ſe ad perfruendũ lætat̃ quod periturũ cõcupiuit. *De adulatione* CXXXVII. Adulantũ linguæ alligãt animas in peccatis: Delectat enim ea facere in quibus nõ ſolũ nõ metuit̃ reprehenſor, ſed etiã laudator audit̃. *De male conſcio animo* CXXXVIII. Animus male ſibi cõſcius dũ uidetur ſibi nullam pœnã pati, credit quia non iudicet deus, cũ abuti patiẽtia dei & nõ intelligere parcentis benignitatem, iã ſit magna damnatio. *Quòd prior ſit natura q̃ uitium* CXXXIX. In creatura quæ arbitrio ſuo peccat, prior eſt natura q̃ uitiũ: Quod ita contra naturã eſt, ut non poſſit niſi nocere naturæ: quod ita nõ eſſet uitiũ à deo recedere, niſi naturæ cuiuslibet uitiũ eſſet, cui potius cõpeteret eſſe cũ deo. *Decus uniuerſi* CXL. Nullũ deus uel angelorũ uel hominũ crearet quem malũ futurũ eſſe præſciſſet: niſi pariter noſſet quibus eos uſibus bonorũ cõmendaret, atq; in ordinẽ ſeculorũ, quaſi pulcherrimũ carmen, etiã ex quibuſdã pulcherrimis antithetis honeſtaret. *De conditione creaturæ* CXLI. Tria quædã maxime nobis ſciẽda de cõditione creaturæ oportuit intimari. Quis eã fecerit, per ꝗd fecerit, quare fecerit. Dixit deus, inquit, Fiat lux, & facta eſt lux: & uidit deus lucẽ ꝙ bona eſſet. Nec autor excellẽtior eſt deo, nec ars efficacior eſt dei uerbo, nec cauſa melior eſt, quàm ut bonũ crearur à bono.

De bono & malo amore CXLII. Eſt amor quo amat̃ & quod amandũ nõ eſt: et iuſtũ amorẽ odit in ſe q illũ diligit, quo amat quod amandũ eſt. Poſſunt em̃ ambo in uno homine eſſe, & hoc bonũ eſt homini, ut illo proficiẽte, q̃ bene uiuimus, iſte deficiat quo male uiuimus, donec ad perfectũ ſanet̃ & in bonũ cõmutet̃ omne quod uiuimus. *De bono creaturæ* CXLIII. Creaturæ rationalis uel intellectualis bonum, quo beata ſit, nõ niſi deus eſt, qd' ei nõ ex ſeipſa eſt, quia ex nihilo creata eſt. Hoc em̃ adepto fit beata, quo amiſſo miſera.

De uitio naturæ CXLIIII. Vitiũ eſſe nec in ſummo poteſt bono, nec niſi in aliquo bono. Sola ergo bõa alicubi eſſe poſſunt, ſola aũt mala nuſq̃. Et illæ quę ex malæ uoluntatis uitio uitiatæ ſunt, inquantũ uitioſæ ſunt, malæ ſunt: inquãtũ aũt ueræ ſunt, bonæ ſunt.

Quid credi debeat CXLV. Nõ eſt fas aliter credere affici deum cũ uacat, aliter cũ operat̃, quia nec affici dicẽdus eſt, tanq̃ in eius natura fiat aliquid quod ante nõ fuit. Patitur quippe qui afficitur, & mutabile eſt omne quod patit̃. Nõ ergo in deo, aut pigra uacatio, aut laborioſa cogitet̃ induſtria: quæ nouit & quieſcẽs agere, & agẽs quieſcere: & quod in operib. prius quidẽ eſt, aut poſterius, nõ ad facientẽ ſed ad facta referendum eſt, Aeterna em̃ eſt & incommutabilis uolũtas eius, nec cõſilio alternãte uariat̃, in qua ſimul eſt quicꝗd in rebus creandis uel ordinãdis, aut præceſſerit, aut ſequit̃. *Deus ſolus creator* CXLVI. Nullius q̃uis minimæ naturæ, niſi deũ creatorem dici, aut credi licet ab aliquo. Quòd ſi angeli miſſi uel permiſſi adhibeãt operationẽ ſuã rebus quæ gignunt̃ in mũdo, tamen nõ ſunt creatores animaliũ, ſicut nec agricolæ frugũ uel arborum. *Mors qualis* CXLVII. De prima corporis morte dici poteſt, ꝙ bõis bona ſit, malis mala: Secũda uero ſine dubio, ſicut nullorũ bonorũ eſt, ita nulli bona. *De morte piorum* CXLVIII. Mors etiã piorũ, peccati pœna eſt. Sed ideo ipſis dicitur bona, quia illa bene utunt̃, quib. finis eſt ad mala temporalia & trãſitus ad uitã æternã. Sicut em̃ iniuſtitia mala utitur, non tantũ malis, uerũetiã bonis: ita etiã iuſtitia nõ tantũ bonis, uerumetiã malis bene utitur. *Baptiſma ſanguinis* CXLIX. Qui etiã nõ percepto regenerationis lauacro ꝓ Chriſti cõfeſſione moriunt̃, tantum eis ualet ad abolẽda peccata, quãtum ſi abluerent̃ fonte baptiſmatis. *Mendacium* CL. Cũ homo ſecundũ ſe uiuit, nõ ſecũdum deũ, ſimilis eſt diabolo: quia nec angelo ſecũdum angelũ, ſed ſecũdum deũ uiuẽdum fuit ut ſtaret in ueritate, & ueritatẽ de illius, non de ſuo mendaciũ loqueret̃, Vnde nõ fruſtra dicit̃, omne peccatũ eſſe mendaciũ: quia non peccatur niſi ea uolũtate quæ cõtraria eſt ueritati, id eſt, deo. *Affectus* CLI. Diuerſitas humanæ affectionis ex diuerſitate uolũtatis eſt, quę ſi praua eſt, peruerſis erit morib. inquieta. Si autẽ recta, nõ ſolum nõ culpabilis affectio hominis erit, ſed etiã laudabilis. *Liberum arbitrium* CLII. Arbitrium uolũtatis tũc eſt uere liberum, cũ uitijs peccatiſq; non ſeruit. Tale datũ eſt à deo, quod amiſſum niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde ueritas dicit, Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. *Diffidentia ſui* CLIII. Bonum eſt ſurſum habere cor, nõ tamẽ ad ſeipſum, quod eſt ſuperbiæ, ſed ad deũ, quod eſt obediẽtiæ. Plus aũt apperendo minus eſt: qui de ſe ſibi ſufficere confidit, ab eo qui uere ei ſufficit, deficit. *De uita beata* CLIIII. Beata uita ſi non amatur, nõ habet̃. Porrò ſi amat̃, non ideo habetur: neceſſe eſt, ut cæteris rebus excellẽtius diligat̃, quoniã propter hoc amandũ eſt, quicꝗd aliud eſt amandũ. Quia uero beatus eſſe nõ poteſt, niſi qui eã ut dignũ eſt, amet: cõſequens eſt ut eã æternã uelit, quæ tũc uere beata erit quãdo terminũ nõ habebit. *Mali naſcimur* CLV. Nõ om̃es quidẽ mali

mali in hoc proficiũt ut ſint boni: nemo tamē eſt, niſi ex malo bonus.

De ciuibus terrenis

CLVI. Ciues terrenæ ciuitatis parit peccato uitiata natura, q ſunt uaſa iræ. Ciues ergo cœleſtis pātriæ parit à peccato naturā liberās gratia, q ſunt uaſa miſericordiæ.

De ira dei

CLVII. Ira dei nō perturbatio eſt eius, ſed iudiciũ quo irrogaſ pœna peccato. Cognitio uero ipſius, & recogitatio, mundanarum rerum eſt incōmutabilis ratio. Neq; enim ſicut hominē, ita deum cuiuſquā facti ſui pœnitet, cuius de oīnib. omnino rebus tā fixa eſt ſentētia, ꝙ certa præſciētia eſt.

De perſequentibus Eccleſiam

CLVIII. Inimici Eccleſiæ quolibet modo errore cenſenſ uel malitia deprauenſ, ſi accipiāt corporaliter poteſtatē affligēdi, exercent eius patientiā. Si tantūmodo male ſentiēdo aduerſanſ, exercent eius ſapientiā: Et ut etiam inimici diliganſ, exercēt eius beneuolentiā, quia deus ijs qui eum diligunt omnia cooperaſ in bonum.

De fine boni et mali

CLIX. Finis boni eſt, nō quo conſumiſ ut nō ſit, ſed quo perficiatur ut plenū ſit. Et finis mali eſt, nō quo eſſe deſinat, ſed quouſq; nocēdo pducat. Vnde unum eſt ſummū bonū, aliud autem ſummū malum. Illud propter quod appetēda ſunt bona cætera, ipſum aũt propter ſeipſum: hoc propter quod declinanda ſunt mala cætera, ipſum autē propter ſeipſum.

De natura

CLX. Et natura in qua nullum malū eſt, uel etiam nullū malum poteſt eſſe. Eſſe aũt natura in quò nullum bonum ſit, nō poteſt.

De animi æquitate

CLXI. Melior eſt animi æquitas ꝙ corporis ſanitas, & conuenientius iuſtus dolet in ſupplicio, quàm lętatus eſt in delicto.

De præcepto charitatis

CLXII. In præcepto charitatis tria inuenit homo quæ diligat: deū, & ſe, & proximū. Et quia ille in ſui dilectione nō errat qui deum diligit, conſequēs eſt ut proximo ad diligendū deum conſulat, quē iubeſ diligere ſicut ſeipſum.

Dominatus Chriſtianus

CLXIII. Pax domeſtica, eſt ordinata cohabitantiū imperandi obediēdiq; cōcordia. Imperāt enim qui cōſulunt. Sicut uir uxori, parentes filijs, domini ſeruis. Obediũt aũt quibus cōſulitur, ſicut mulieres maritis, filij parētibus, ſerui dominis. Sed in domo iuſti uiuētes ex fide, & ab illa adhuc ciuitate peregrinantes, etiā qui imperant ſeruiũt eis, quibus uidenſ imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, ſed officio conſulendi, nec principandi ſupbia, ſed prouidendi beneficio.

De conditione ſeruitutis

CLXIIII. Nomē & conditionē ſeruitutis culpa genuit, non natura; & prima huius ſubiectiōis cauſa eſt peccatum, quia ſicut ſcriptū eſt, omnis qui facit peccatū, ſeruus eſt peccati. Vnde melior eſt eius ſtatus qui famulaſ homini, ꝙ qui ſuæ ſeruit cupiditati.

De prælatis

CLXV. Veri patresfamiliâs ſubditis ſuis tanquam filijs ad colendū & promerendū deum conſulunt, deſiderātes uenire ad cœleſtem domū, ubi imperādi neceſſariū non ſit officium: quo donec ueniaſ, magis debent pattres qui dominanſ quàm ſerui tolerare qui ſeruiũt.

De regimine populi

CLXVI. Locus ſuperior, ſine quo regi populus nō poteſt, etiā ſi ita ſit tenendus atq; adminiſtrādus ut decet, tamē indecēter appetitur: unde ociū ſanctū quærat, quærat directionē ueritatis; negociū iuſtum ſuſcipiat neceſſitas dilectionis.

De uita animæ

CLXVII. Sicut nō eſt à carne, ſed ſupra carnem quod eam facit uiuere,

A ſic nō eſt ab anima, ſed ſupra animam quod eā facit uiuere beate: quia ut uita carnis anima eſt, ita beata uita hominis deus eſt.

Iuſtitia imperfecta

CLXVIII. Iuſtitia noſtra quāuis uera ſit, propter uerum boni finem ad quē referſ, nō tamen tanta eſt in hac uita, ut potius per remiſſionē peccatorum cōſtet quàm per ſidem uirtutū.

De plena pace

CLXIX. Quandiu uitijs repugnaſ, plena non eſt pax: quia illa quæ reſiſtũt periculo debellanſ prælio: & illa quæ uicta ſunt, nō dum ſecuro triumphanſ ocio, ſed adhuc ſolicito premunſ imperio.

Mors prima et ſecunda

CLXX. Prima mors animam uolentem tollit à corpore, ſecunda animam nolentē tenet in corpore. Ab utraq; morte id habetur, ut quod nō uult anima de ſuo corpore patiatur.

Occulta dei

CLXXI. Incognitis cauſis operum domini nonnihil nouimus, cum ſcimus non ſine ratione omnipotentem facere, uerum infirmus humanus animus rationem non poteſt reddere.

B

De negligentijs

CLXXII. Fruſtra homo poſt hoc corpus hic promittit ſibi quod in hoc corpore cōparare neglexerit. Nemo inuitus bonū facit, etiā ſi bonum eſt quod facit: quia nihil prodeſt ſpiritus timoris, ubi nō eſt ſpiritus charitatis.

De humana ſocietate

CLXXIII. Sicut in poteſtatibus ſocietatis humanę maior poteſtas minori ad obediendum præponiſ, ita deus omnibus.

De diligendo deo

CLXXIIII. Beatus qui diligit deum, & amicum in deo, & inimicum propter deum. Solus enim nullum charū amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui nunquam ante dimittitur, niſi dimittatur.

Bonum incorruptibile

CLXXV. Manifeſtum eſt, quoniam bona ſunt quæ corrumpunſ, quæ neq; ſi bona non eſſent, corrumpi poſſent: quia & ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autē nulla bona eſſent, q in eis corrūpereſ non eſſet.

C

De incommutabili deo

CLXXVI. Cum deus incōmutabiliter bonus, omnes fecerit creaturas bōas, nec ulla omnino niſi ab ipſo ſit creata natura, nulla eſt ſubſtātia mali: quia quod autorē deū nō habet, non eſt aliud ꝙ deſideriū uel actio inordinatæ uolūtatis.

Iuſtitia iniquis odioſa

CLXXVII. Sicut palato nō ſano pœna eſt cib. qui ſano ſuauis eſt: & oculis ægris odioſa lux, qua incolumis gaudet obtuitus: ita diſplicet iniquis iuſtitia dei, cui ſi ſubijcerenſ, non conturbarenſ.

De ægritudine animi

CLXXVIII. Aegritudo animi rationalis eſt, cum bonis inferioribus delectatus, ſuperiora non appetit, & ex parte nō amittit. Ideoq; in duas diuidiſ uoluntates: cũq; una eſt, tota nō eſt: & hoc adeſt uni quod deeſt alteri.

D

Pacis ſtudium

CLXXIX. Homini religioſo parum eſſe debet inimicitias aliorū non excitare, uel augere male loquendo, niſi eas extinguere ſtudeat bene loquendo.

Veritas odioſa

CLXXX. Beata uita eſt gaudium de ueritate, quod deus eſt; ſed multis ueritas odioſa eſt, quā audire nolũt docētē: & nolētes falli, uolũt mēdacia ſua ueritatē uideri: Quibus iuſte retribuiſ, ut ipſi ueritatē nō lateāt, ipſos aũt lateat ueritas.

De forti patientia

CLXXXI. Nemo quod tolerat amat, etſi tolerare amat: quia aliud eſt fortis patiētia, aliud ſecura felicitas. Nō eiuſdē eſt, tēporalis labor pugnæ, & beatitudo uictoriæ.

Ignorantia loquax

CLXXXII. Ideo plerunq; in ſermōe copioſa eſt egeſtas humanæ intelligētiæ: quia plus loquiſ inquiſitio quàm inuentio, & longior eſt petitio ꝙ impetratio.

Y CLXXXIII

De æternitate

CLXXXIII. Vera æternitas dei eſt, q ſolus habet immortalitatẽ: quoniam ex nulla ſpecie motu' uemutatur, nec temporalis eſt uolũtatis. Non enim immortalis eſt uoluntas, quæ alia & alia eſt.

Non deſperandi peccatores

CLXXXIIII. Non eſt deſperandũ de malis, ſed pro ipſis ut boni fiant ſtudioſius ſupplicandũ, quia numerus ſanctorũ ſemper de numero impiorum auctus eſt.

Pax à deo quæratur

CLXXXV. Quærens à deo pacem, ſit ſibi ipſe pacatus, ne aliud in profeſſiõe oris, aliud ſit in cordis arcano. Nihil enim prodeſt hoc eſſe in corde quod uerũ eſt, ſi hoc dicitur uoce quod falſum eſt: quia ueritas & credenda eſt & loquenda.

Afflictio piorum

CLXXXVI. Non queraẽ homo, quãdo in his quæ iuſte habet, patiẽ aliquas aduerſitates: per amaritudinẽ enim inferiorũ docetẽ amare meliora, ne uiator tẽdens ad patriã, ſtabulũ pro domo diligat.

Pœnitentia

CLXXXVII. Bene currit ad remiſſionẽ peccatorũ, qui diſplicet ſibi. Apud enim iuſtum iudicem & miſericordẽ qui ſe accuſat, excuſat.

Præmunitio aduerſus procellas

CLXXXVIII. In tranquillitate pacis cõprehendenda eſt doctrina ſapientiæ, quæ inter tribulationũ turbines difficulter agnoſcitur. Nec facile inueniũtur in aduerſitate præſidia, quę nõ fuerint in pace quæſita.

Eucharistia

CLXXXIX. Ad altare dei inuiſibile, quò non accedit iniuſtus, ille peruenit qui ad hoc præſens iuſtificatus accedit. Inueniet enim illic uitam ſuam, qui hic diſcreuerit cauſam ſuam.

De lege

CXC. Finis legis Chriſtus eſt, in quo lex iuſtitiæ non conſumiẽ, ſed impletur. Omnis enim perfectio eſt in ipſo, ultra quem non eſt quo ſe ſpes fidei & charitatis extendat.

De mala conſcientia

CXCI. Nullæ pœnæ grauiores ſunt, ꝙ malæ conſcientiæ in qua cum non habeẽ deus, conſolatio non inuenitur: & ideo inuocandus eſt liberator, ut quẽ tribulatio exercuit ad confeſſionẽ, confeſſio perducat ad ueniam.

Nullum peccatum irremiſſibile

CXCII. Quid grauius peccato ægri, ꝙ interfectio medici? Sed cũ in baptiſmo hoc dimittitur, quid non dimittitur?

Ruminatio

CXCIII. Auditor uerbi ſimilis debet eſſe animalibus, quæ ob hoc quod ruminãt mũda eſſe dicũtur: & nõ pigeat cogitare de iis quæ in aluo cordis accepit: & cũ audit, ſit ſimilis edẽti, cũ uero audita in memoriã reuocat, ſit ſimilis ruminãti.

Anima rectrix

CXCIIII. Rationalis anima eſt domina corporis ſui, quæ inferiori nõ bene imperabit, niſi ſuperiori ſe deo tota charitatis ſubiectione ſeruierit.

De miſericordia dei

CXCV. Sicut terra de cœlo expectat pluuiã & lucem, ſic homo ex deo debet expectare miſericordiã & ueritatẽ.

De bonis eccleſiæ filiis

CXCVI. Gaudendũ eſt bonis Eccleſiæ filiis, quia in diſcretiõe eorũ nõ fallitur diuina iuſtitia. Sed nõ temere cõgregatos diuidant, quia ipſorũ eſt uelle colligere deũ uel ſeparare.

Rebus ſuperior

CXCVII. Dominus eſt rerũ quas habet, qui nulla cupiditate illuditẽ. Nã qui amore terrenorũ obſtringiẽ, nõ poſſidet, ſed poſſidetur.

Eccleſia in paucis

CXCVIII. Hæreditas in qua Chriſti cohæredes ſumus nõ minuitur multitudine filiorũ, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredũ. Sed tãta eſt multis, quãta eſt paucis: tãta ſingulis, quãta om̃ibus.

De fœlicitate

CXCIX. Nunꝗ ſecura eſſe debet fœlicitas, qa periculoſiora ſunt animo ſecura ꝙ corpori aduerſa: prius em̃ corrũpunt proſpera, ut inueniãt aduerſa quẽ frangant.

Pœnitentia

CC. Prima ſalus eſt declinare peccatũ: ſecunda non deſperare de uenia. Nã ipſe ſe in æternũ perimit, qui apud miſericordẽ iudicẽ ad pœnitentiæ remedia nõ recurrit.

Boni qui incerti

CCI. Boni latẽt, quia bonum ipſorũ in occulto eſt, nec uiſibile eſt, nec corporale eſt quod diligunt, & tam merita eorũ ſunt in abſcõdito cõſtituta ꝙ præmia.

Inimicis bene precandum

CCII. Nullus bonorũ inimicũ habet, niſi malũ, qui ideo eſſe permittiẽ, ut aut corrigatur, aut per ipſum bonus exerceatur. Orandũ eſt ergo pro inimicis, ut aut obtineatur eorũ conuerſio, aut in nobis inueniatur diuinæ bonitatis imitatio.

Fidei gradus

CCIII. Vigor fidei chriſtianæ tribus tẽporib. initiatur, ueſpere, mane & meridie. Veſpere em̃ dominus in cruce, mane in reſurrectione, meridie in aſcẽſione. Vnũ ad patientiã occiſi, aliud ad uitã reſuſcitati, tertiũ pertinet ad gloriã maieſtatis in patris dextera cõſidentis.

Afflictio

CCIIII. Ad hoc excoquũtur homines tribulationibus, ut uaſa electionis euacuẽtur nequitia & impleãtur gratia.

Bona ſolida

CCV. Poteſt homo inuitus amittere tẽporalia bona, nunꝗ uero niſi uolens perdit æterna.

De fine fidelium

CCVI. Finis fideliũ Chriſtus eſt, ad quẽ cũ peruenerit currẽtis intentio, nõ habet quod poſſit amplius inuenire, ſed habet in quo debeat permanere.

De triſtitia

CCVII. Melior eſt triſtitia iniqua patiẽtis, ꝙ lætitia iniqua facientis.

Peccatorum recordatio

CCVIII. Reuocãdus eſt animus ad recordandũ cum quadã delectatione de præteritis, ne ſurrepẽte concupiſcẽtia redeamus corde in Aegyptũ.

De ueritate

CCIX. Bonum eſt à ueritate uinci. Ad correptionẽ ſuperet ueritas nolentẽ. Nã & inuitum ipſa ſuperabit.

Venia

CCX. Peccata ſiue parua ſiue magna impunita eſſe nõ poſſunt, quia aut homine pœnitẽte, aut in iudicio deo iudicante plectũtur. Ceſſat aũt uindicta diuina, ſi cõuerſio præcurrat humana. Amat enim deus cõfitentib. parcere, & eos qui ſemetipſos iudicãt, non iudicare.

Miſer quis

CCXI. Nullus miſer de qualicunq; miſeria liberatur, niſi qui dei miſericordia præuenitur.

Afflictio neceſſaria

CCXII. Fideliter ſupplicãs deo pro neceſſitatibus huius uitę, miſericorditer nõ auditur. Quid enim infirmo utile ſit, magis nouit medicus ꝙ ægrotus. Si em̃ id poſtulat quod deus præcepit & promittit, fiet omnino quod poſcit, quia accipiet charitas q̃d parat ueritas.

Profectus bonorum

CCXIII. Profectus fideliũ ſine tentatione nõ euenit, nec ſibi quiſquã innoteſcit, niſi ꝓbationis examine. Nec coronabitur, niſi qui uicerit: nec uincet, niſi qui certauerit: nec certabit, niſi inimicũ habẽs & tẽtationi reſiſtens.

Prophetia

CCXIIII. Stultus eſt qui non credit denunciationibus Prophetarũ in paucis quæ reſtant, cũ uideat tã multa cõpleta quę tũc nõ erant, quãdo prædicebantur implenda.

Idola

CCXV. Sic ſunt qui colũt idola, quomõ qui in ſomnis uident uana. Si aũt euigilet anima ipſorũ, intelligit à quo facta ſit, & non colit quod ipſa fecit.

Corpora defunctorum

CCXVI. Om̃ia corporis noſtri quæ diſcreta uel putrefacta uel cõcremata in quaſdã diſſoluũtur fauillas, deo perire nõ poſſunt. In illa enim elemẽta mũdi eũt, unde ſumpta ſunt illa manu, quæ donat omnia.

De ſiti bona

CCXVII. Qui deficiunt, tota ſua debent ſitire ſubſtantia, id eſt, anima & carne: quia etiam deus

dat

dat panem ſuũ, id eſt, uerbũ ueritatis: & carni neceſſaria deus præbet, quia utraque ipſe paſcit qui utraq; fecit. *Meditatio* CCXVIII. Qui ocioſus & quietus nõ cogitat deũ, inter actus multos & laborioſa negocia de illo quomõ poterit cogitare? Mediretur ergo quæ dei ſunt fidelis, cum uacat, & bene operandi ſubſtantiam, ne in actione deficiat.

Hypocriſis CCXIX. Simulata innocẽtia, nõ eſt innocentia. Simulata æquitas, non eſt æquitas, ſed duplicatur peccatum in quo & iniquitas & ſimulatio eſt.

Lux CCXX. Anima recedens à luce iuſtitiæ, quanto magis quærit, quod inueniat cõtra iuſtitiã, tanto plus repellitur a lumine ueritatis, & in tenebroſa demergit̃.

Ciuitates duæ CCXXI. Duas in toto mũdo ciuitates, faciũt duo amores. Hieruſalẽ facit amor dei, Babyloniam facit amor ſeculi. Interroget ergo ſe quiſq;, & inueniet unde ſit ciuis.

Præcepta ſuauia CCXXII. Omne præceptum dei leue eſt amãti, Nec ob aliud intelligitur dictum, Onus meũ leue eſt: niſi quia per ſpiritũſanctum diffunditur charitas in cordibus noſtris, ut diligẽdo liberaliter faciamus, quia quod quis timendo facit, ſeruiliter facit, Nec eſt animus rectus quando mallet ſi fieri poſſet, id qđ rectum eſt non iuberi.

De charitate CCXXIII. Plenitudo legis eſt charitas, quia ꝑ charitatẽ lex implet̃, non per timorẽ, intantũ enim fiunt mãdata iuſtitiæ, inquantum adiuuat ſpiritus gratiæ.

Fides operum fons CCXXIIII Non ſunt bona opera, niſi quæ per fidem & dilectionẽ fiunt, quia alterũ ſine altero nullius uirtutis fructum parit.

Adæ lapſus & reparatio CCXXV. Ab eo quod formauit deus, mutatus eſt Adam, ſed in peius propter iniqtatẽ ſuã. Ab eo quod operata eſt iniquitas, mutantur fideles, ſed in melius per gratiã dei. Illa ergo mutatio fuit prævaricatoris primi, hæc mutatio eſt dexteræ excelſi.

Præmia diuerſa CCXXVI. In præſenti uita & delitiæ temporales dulces ſunt, & temporales tribulatiões amaræ ſunt. Sed quis non bibat tribulationis poculũ metuens ignẽ gehẽnarũ? Et quis non contẽnat dulcedinẽ ſeculi, inhiãs bonis uitæ æternæ?

De trinitate CCXXVII. In trinitate diuina tãta ſubſtantiæ unitas, ut æqualitatem teneat, pluralitatem non recipiat.

Peccatũ nihil CCXXVIII Omnia per uerbũ facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Cum itaq; uniuerſæ naturæ per uerbum dei factæ ſunt, iniquitas per ipſam facta non eſt, quia iniquitas nulla ſubſtãtia eſt, & peccatũ non eſt natura, ſed uitiũ naturæ, id appetens quod nõ eſt ordinis ſui.

Tyrannis ſatanæ CCXXIX. Sublatum eſt diabolo iniquitate ſua uicto, nõ quod nõ habuit propriũ, ſed quod rapuerat alienũ. Auferendo enim Chriſtus de magna domo eius quæ perierant, nõ furtũ fecit, ſed furtum recepit.

Peruerſitas CCXXX. Tunc hominem cõcludit profunditatis iniquitas, quãdo nõ ſolũ immerſus peccatis iacet, ſed etiã uolẽs ea defendere perdit cõfeſſionẽ & aditũ confeſſionis.

Afflictio CCXXXI. Quando deus permittit aut facit ut aliqua tribulatione uexemur, tunc miſericors eſt: quia excitans fidẽ & differens in opere, non auxilium negat, ſed deſiderium mouet.

Paupertas piorum CCXXXII Diuites Chriſtiani, ſi ueri Chriſtiani ſunt, prorſus pauperes ſunt, & in cõparatione cœleſtium bonorum quæ ſperãt, omne aurum ſuũ arenã deputãt,

quia ibi quiſq; habet diuitias ſuas, ubi delectationem.

A *Fides Abrahæ* CCXXXIII. Fides Abrahæ, ſemen eſt Abrahæ. Proinde qui pertinẽt ad credulitatis ſimilitudinẽ, ipſi pertinẽt ad hæredũ promiſſionẽ.

Perſeuerantia CCXXXIIII. Nemo fideliũ quamuis multum profecerit, dicat, ſufficit mihi. Qui enim hoc dixerit, remanſit & hæſit in uia ante finẽ, qui nõ perſeuerauerit uſq; in finem.

Conuerſio CCXXXV. Nullus in deo locus eſt, nec eſt quò fugiatur ab ipſo, niſi ad ipſum. Qui uult euadere offenſum, confugiat ad placatũ.

Vita animæ CCXXXVI. Duæ uitæ ſunt: una corporis, altera animæ. Sicut uita corporis, anima, ita uita animæ, deus. Et quomodo ſi anima deſerat moritur corpus: ſic anima morit̃, ſi deſerat Chriſtus.

CCXXXVII. A quo habet homo ut ſit, apud illum habet, ut ei bene ſit.

B *Obedientia* CCXXXVIII Perfecte deus euidẽterq; mõſtrauit quantũ ſit bonum obedientia, cũ hominẽ in paradiſo poſitũ ab ea re prohibuit quæ nõ erat mala. Sola ibi obedientia potuit tenere palmã, ſola incidit in pœnam.

Correptio CCXXXIX. Interdũ deus per malos erudit bonos, & per tẽporalẽ potentiã dãnandorũ exercet diſciplinã liberandorũ.

Confeſsio CCXL. Apud miſericordiã dei plurimũ ualet cõfeſſio pœnitentis, qua facit peccator cõfitẽdo propitiũ, quẽ negando nõ facit neſciũ.

Scientia CCXLI. Humiliũ uirtus eſt de ſciẽtia nõ gloriari, quia cõmunis eſt omnib. ſicut lucis, ita participatio ueritatis.

Ratio CCXLII Non caret regia poteſtate, q corpori ſuo nouerit rationabiliter imperare. Vere em̃ dominator eſt terræ, qui carnem ſuam regit legibus diſciplinæ.

C *Pœna & iuſtitia* CCXLIII. Quantũ ad opera attinet quæ foris ſecus agunt̃, & q timet pœnã, & qui facit iuſtitiã, nõ faciũt cõtra mãdatũ: & ideo quidẽ pares ſunt manu, ſed diſpares corde: ſimiles actiõe, diſſimiles uolũtate.

Quid diligatur CCXLIIII. Hoc ab homine colit̃ quod diligit. Vnde qa deus omnib. rebus maior & melior inuenit̃, plus omnib. diligendus eſt ut colat̃.

CCXLV. Rectũ cor cũ deo eſt, quando ꝓpter deũ quærit̃ deus.

Beneuolentia CCXLVI. De beneuolẽtia eſt, nõ de malitia, cũ lætat̃ iuſtus in impios ꝓceſſiſſe uindictã: quia nõ ei exitiũ peccatoris placet, quem uoluit corrigi, ſed iuſtitia dei qua ſcit multos poſſe cõuerti.

Simulatio CCXLVII. Nõ uincit in bono malũ, qui in ſuꝑficie bonus eſt, & in alto malus: & opere parcẽs, corde ſæuiẽs, manu mitis, uolũtate crudelis

D *Opus amoris & timoris* CCXLVIII. Ad omne opus bonũ amor ducit & timor dei. Ad om̃e peccatũ amor ducit & timor mũdi. Vt apprehendat̃ bonũ & declinetur malũ, diſcernendũ eſt quid diligi debeat & quid timeri.

Felicitas CCXLIX. Nulla infelicitas frãgit, quem nulla felicitas corrumpit.

Diues CCL. Diues qui talis eſt ut contẽnat in ſe quicquid illud eſt unde inflari ſuperbia ſolet, pauꝑ eſt dei.

Aſcenſus ad deum CCLI. Aſcẽſionũ ad deũ gradus, ſunt pietatis affectus. Iter tuum, eſt tua uoluntas: amando accedis, negligendo recedis: conſtitutus in terra, deo iungeris, quia quæ deo chara ſunt diligis.

Preces CCLII. Deus cum male aliquid poſcitur, dando iraſcitur, nõ dando miſeretur.

Mendacium CCLIII. Incredibile eſt nõ mẽtiri hominẽ ne capiatur, qui mentitur ut capiat

CCLIIII. Quamuis omnis qui

 menti

mentitur uelit celare quod uerũ eſt,non tamẽ omnis qui uult celare uerũ,mentitur. Plerunq; enim A nõ fallẽdo uera occultamus,ſed tacẽdo.Nõ enim mentitus eſt, qui ait, Multa habeo uobis dicere, ſed nõ poteſtis portare modo.

Arbitrium CCLV. In primo homine patuit,quod hominis arbitrium ualeret ad mortẽ.In ſecundo autẽ,ꝙ dei adiutoriũ ualeret ad uitã.Primus enim homo, non niſi homo: ſecũdus uero homo,deus & homo.Peccatum ergo factum eſt relicto deo,iuſtitia non fit ſine deo.

Lex & peccatum CCLVI. Legis litera quæ docet nõ eſſe peccãdũ, ſi ſpiritus uiuificator deſit, occidit: Scire eñ peccatũ potius facit q̃ cauere, & ideo magis augeri q̃ minui,quia malæ cõcupiſcẽtiæ & præuaricatio legis accedit.

Mandatum CCLVII. Mãdatũ dei ſi timore potius pœnæ q̃ amore iuſtitiæ fit:ſeruiliter,nõ liberaliter fit:& ideo nõ fit. Non enim eius fructus B bonus eſt q non de charitate procedit.

Lex CCLVIII. Lex dei ſecundũ naturã eſt: & cũ homines quæ legis ſunt faciũt, naturaliter faciunt ſuperato uitio, quod nec præſidiũ legis abſtulerat. Cum itaq; per gratiã lex dei in cordib.ſcribiẽ, quæ legis ſunt naturaliter fiũt:nõ quia per naturã præuenta ſit gratia,ſed quia per gratiam reparata eſt natura.

Gloriandum in deo CCLIX. Nemo ex eo quod uideẽ habere, glorietur quaſi nõ acceperit, & ideo putet ſe accepiſſe, quia litera extrinſecus, uel ut legeretur apparuit, uel ut audireẽ inſonuit: Nã ſi per legẽ iuſtitia,ergo Chriſtus gratis mortuus eſt.Aſcendens in altũ captiuã duxit captiuitatẽ,dedit dona hominibus. Inde habet quæcũq; habet. Quiſquis autẽ inde ſe C habere negat,aut nõ habet,aut id quod habet auferẽ ab eo.

Inobedientia CCLX. Homo factus erat immortalis,deus eſſe uoluit: non perdidit ꝙ homo erat, ſed ꝑdidit ꝙ immortalis erat,& de inobediẽtiæ ſuperbia cõtracta eſt pœna naturæ.

Fides CCLXI. Laus fidei eſt nõ uiſa credere, præmiũ erit creditorum adeptione gaudere.

Contemplatio CCLXII. Sicut lac non trãſit niſi per carnẽ, ut paruulũ paſcat qui panem edere nõ poteſt:ſic niſi ſapiẽtia dei, quæ panis eſt angelorũ,ad homines dignareẽ uenire per carnẽ, nemo ad uerbi diuinitatẽ contẽplandã poſſet accedere. Quia ergo lux à tenebris nõ poterat comprehẽdi, ipſa lux mortalitatẽ ſubijt tenebrarũ, & per ſimilitudinẽ carnis peccati,participationẽ dedit luminis ueri.

Bona fama CCLXIII. Odor bonus fama bona eſt,quã quiſquis bonæ uitæ operib. habuit, D dũ Chriſti ueſtigia ſequiẽ, pedes quodãmodo eiꝰ precioſi unguẽti odore perfundit.

Cupiditas CCLXIIII. Nõ eſt in carẽdo difficultas, niſi cũ eſt in habẽdo cupiditas,& ideo id ſolũ recte diligiẽ quod nunq̃ bene amittitur.

Eloquentia inſipientis CCLXV. Qui affluit inſipienti eloquẽtia,tãto magis cauẽdus eſt, quanto magis ab eo in ijs quæ audire inutile eſt delectatur auditor,& eum quẽ ornate dicere audiuit, & uere dicere exiſtimat.

Ingenium CCLXVI. Bonorũ ingeniorum clara eſt indoles, in uerbis differentiũ uerũ amare,non uerba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod uolumus nõ poteſt? Aut quid obeſt lignea,ſi hoc poteſt,quãdo nihil quærimus,niſi ꝑatere quod clauſum eſt?

Peccator CCLXVII. Omis peccator inquantũ peccator,nõ eſt diligẽdus, & omnis homo inquantũ homo diligendus eſt propter A deũ,deus uero propter ſeipſum,à quo omnes habent qui eum diligunt,& ꝙ ſunt,& ꝙ eũ diligunt.

Incommutabile bonum CCLXVIII. Dominus ait,Ego ſum uia ueritas & uita:Hoc eſt,per me uenitur,ad me peruenitur, in me manetur. Cum enim ad ipſum peruenitur, etiã ad patrẽ peruenitur, quia ꝑ æqualẽ ille cui æqualis eſt cognoſcitur,uinciẽte atq; glutinãte nos ſpiritu ſancto, ut in ſummo atq; incõmutabili bono ſine fine maneamus.

Fallacia CCLXIX. Multos autem inuenimus q fallere uelĩt,qui aũt falli,neminem.Cũ uero hoc ſciẽs faciat alius, alius neſciens patiaẽ,ſatis apparet in una eademq; re, illũ qui fallitur eo qui mẽtitur eſſe meliorẽ, quãdoquidẽ pati melius eſt iniquitatem,q̃ facere.

Aeterna bona & temporalia CCLXX. Inter tẽporalia atq; æterna hoc intereſt, ꝙ tẽporalia B plus diligãtur anteq̃ habeãtur, uileſcũt autẽ cum aduenerint: Non enim ſatiat animũ, niſi incorruptibilis gaudij uera & certa æternitas: Aeternum uero ardẽtius diligiẽ adeptũ q̃ deſideratũ. Nemo enim plus de illo æſtimat q̃ ſe habet, ne fiat uilius quod paratũ eſt amplius. Sed tãta ibi eſt excellentia,ut multo plus ſit adeptura charitas, q̃ fides credidit uel ſpes deſiderauit.

Fames ſpiritalis CCLXXI. Qui in ſcripturis ſanctis nõ inueniunt charitatem quam quærũt,fame laborãt: qui aũt non quærunt quod in prõptu habẽt,faſtidij lãguore marceſcũt: & par utrorũq; ꝑiculũ eſt,dũ ſapiẽtiæ cibũ, & illis obtrectatio,& his inedia ſubtrahit.

Tolerantia CCLXXII. Nõ ſunt cõdignæ paſſiões huius tẽporis ad ſuperuenturã gloriã quæ reuelabiẽ in nobis: Sæuiat & fre- C mat mũdus, increpet linguis, coruſcet armis, quicquid fecerit, quantulũ erit ad illud quod accepturi ſumus? Appẽdo quod patior cõtra id quod ſpero: hoc quidẽ ſentio, illud ſpero: & tamẽ incõparabiliter maius eſt quod ſperatur q̃ quod aufertur. Quicquid eſt quod cõtra Chriſti nomẽ ſæuit,ſi poteſt uinci,tolerabile eſt:ſi nõ poteſt,ꝓficit prẽmio citius cõſequẽdo: & fidelis fine tẽporalis mali trãſit in perceptionẽ æterni boni.

Charitas CCLXXIII. Cũ in duobus præceptis charitatis tota lex pẽdeat & Prophetæ,quãto maius eſt Euangelium, quo lex nõ ſoluiẽ,ſed adimpleẽ,& de quo dominus dicit: Mandatũ nouũ do uobis,ut diligatis inuicẽ:Charitas enim innouat homines, & ſicut malignitas ueteres,ita dilectio nouos facit.

Flagella dei CCLXXIIII. D Quãdo corripit deus genus humanũ, & flagellis piæ caſtigationis exagitat, exercet ante iudicium diſciplinã,& plerunq; diligit quẽ flagellat,nolens inuenire quem damnet.Flagellat aũt iuſtos ſimul & iniuſtos,quia nemo qui poſſit gloriari mundũ ſe habere cor, aut mundũ ſe eſſe à peccato. Ita de gratia miſericordiæ eius ueniũt etiã coronæ iuſtorum.

Paſſiones CCLXXV. Labor piorũ exercitatio eſt, nõ damnatio.Nec enim cõturbari debemus,cum aliquis ſanctus grauia & indigna perpetiẽ,ſi obliti non ſumus quæ pertulerit iuſtus iuſtorum, ſanctusq; ſanctorũ, cuius paſſio omnes ſuperat paſſiones,quia cum autore uniuerſitatis nulla cuiuſquã eſt cõparatio creaturæ.

Originale peccatum CCLXXVI. Miſeria generis humani, cuius nullũ hominũ ab exortu uſq; ad obitũ uidemus alienũ, nõ pertineret

ad

ad iuſtū omnipotētis iudiciū, ſi nō eſſet originale *Prouidentia dei* peccatū. CCLXXVII. Creatoris omnipotentiæ omnipotētia eſt cauſa ſubſiſtēdi omni creaturæ: quæ uirtus ſi ab ꝗs quæ condidit regendis aliquādo ceſſaret, ſimul omnium rerū ſpecies & natura concideret. Proinde quod dñs ait: Pater meus uſq; nūc operaſ: quandā cōtinuationē operis eius qua ſimul omnia cōtinet atq; adminiſtrat oſtēdit. In quo etiā opere ſapiētia eius pſeuerat, de qua dicitur, Pertingit à fine uſq; ad finē fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Idem etiā Apoſtolus ſentit, cū Athenieſibus prædicans ait, In quo uiuimus, mouemur & ſumus, Quia ſi opus ſuum rebus creatis ſubtraheret, nec uiuere, nec moueri, nec eſſe poſſemus. Et ideo ſic deus intelligēdus eſt requieuiſſe ab omnibus operib. ſuis, ut iam nullā nouā conderet creaturā, nō ut cōditas continere & guber- *Sabbatum* nare ceſſaret. CCLXXVIII. Obſeruatione ſabbati, quæ uacatione unius diei figurabaſ ablata, perpetuū ſabbatū obſeruat, qui ſpe futurę quietis ſanctis operibus intētus, nec in ipſis actib. ſuis quaſi de proprijs, & de dijs quæ nō acceperit, gloriatur, & illū in ſe operari cognoſcit qui ſimul ope- *Requies dei* ratur & operādo quietus eſt. CCLXXIX. Requies dei recte intelligentib. ea eſt, quæ nullius indiget bono, Et ideo certa requies nobis in deo eſt, quia beatificamur bono quod ipſe eſt, nō ipſe eo quod nos ſumus. Nā & nos aliqd bonū ab ipſo ſumus, qui fecit omīa bona ualde, in quib. fecit & nos. Porrò alias res bona preter ipſum nulla eſt quam ipſe nō fecit, ac per hoc nullo bono alieno eget, qui bono quod fecit non eget. CCLXXX. *Temporum initium* Facta creatura, motib. cœperūt currere tēpora. Vnde ante creaturā fruſtra tempora requiruntur, quaſi poſſint inueniri ante ipſa tēpora. Motus enim ſi null⁹ eſſet uel ſpiritalis uel corporalis creaturæ, quo p præſens præteritis futura ſuccederēt, tēpus nullum omnino eſſet. Moueri aūt creatura nō unq; poſſet ſi nō eſſet. Poti⁹ ergo tēpus à creatura ꝗ creatura cœpit ex tēpore, utrunq; autē ex deo. Ex ipſo enim & p ipſum & in ipſo ſunt omīa *Omnia dei arbitrio regi* CCLXXXI. Cum Saluator dicat unū paſſerem nō cadere in terrā ſine uolūtate dei: & ꝙ fœnum agri quod poſt paululū mittendū eſt in clibanum, ipſe tamē formet ac ueſtiat, ſic cōfirmat non ſolū iſtam partē mūdi rebus deputatā, uerūetiā uiliſſimas abiectiſſimasq; particulàs diuina prouidētia regi, ne fortuitis perturbari motibus ea, quorum cauſas cōprehendere nō poſſumus, æſtimemus. *Anima rationalis* CCLXXXII. Anima rationalis in ea debet regi, quæ ſpiritaliū natura maxime excellūt, & quæ ſurſum ſunt ſapiunt, non quæ ſuper terram. *Miracula* CCLXXXIII. Naturarum cōditor deus nihil in miraculis contra naturā facit, nec quod nouū eſt cōſuetudini, repugnās eſt rationi. Nobis ergo uideń contra naturam inſolita, quib. aliter naturæ curſus innotuit: nō autem deo, cum hoc eſt natura *Corporum mutatio* quod fecerit. CCLXXXIIII. Omne corpus in omē corpus poſſe mutari credibile eſt: quodlibet aūt corpus in animā rationalē poſſe conuerti, credere abſurdū eſt. Quoniā deus ſic eſt omnipotens, ut nunquā ſuæ rationis inſtituta conuellat,

Aug.to.3

CCLXXXV. Sicut aer ex præſenti lumine non *Meritum* A factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, nō autem fieret, etiā abſente lumine lucidus permaneret: Sic homo præſente deo illuminaſ, abſente autem tenebraſ, à quo nō locorū interuallis, ſed uoluntatis auerſione diſceditur. CCLXXXVI. *Obedientia* Magna eſt utilitas hominis, iubēti deo, etiā incognita ratiōe iuſſionis, ſeruire: Iubendo enim deus utile facit quicqd iubere uoluerit: de quo metuendum nō eſt, ne nō ꝓfutura præcipiat: nec fieri poteſt, ut uolūtas propria nō grandi ruinæ pondere ſuper hominē cadat, ſi eā uoluntati ſuperioris extollendo præponat. CCLXXXVII. *Excellētia humanæ naturæ* Quàm excellēs bonum natura humana ſit, hoc maxime apparet, ꝙ datū ipſi ſit ut poſſit ſummi & incōmutabilis boni adhærere naturæ. Quòd ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc ei malū eſt. Vnde per iuſti- B tiam dei, etiā cruciatus conſequetur. Quid enim tam iniquū, ꝗ ut deſertori boni bene ſit? Aliquando amiſſi ſuperioris boni nō ſentiſ malum, dū habet quod eſt amatū inferius bonū. Sed diuina iuſtitia eſt, ut qui uoluntate amiſit quod amare debuit, amittat cū dolore quod amauit, & naturarū creator ubiq; laudeſ. Adhuc enim bonū eſt quod dolet amiſſum bonū: Nā niſi aliquid bonū remanſiſſet in natura, nullius amiſſi boni dolor eſſet in pœna. CCLXXXVIII. Nocendi cupiditas *Poteſtas nocendi* poteſt eſſe à ſuo cuiq; animo praua. Nō eſt aūt poteſtas niſi à deo, & hoc abdita altaq; eius iuſtitia, quoniā non eſt iniqtas apud deū. CCLXXXIX. *Deus ſummum bonum* Quantū & quale bonū ſit deus, etiam ex hoc euidenter oſtēditur, C ꝙ nulli à deo recedēti bene eſt: quia & qui gaudent in mortiferis uoluptatibus, ſine doloris amore eſſe nō poſſunt. Et qui omīno malū deſertiōis ſuæ maiore ſuperbiæ tumore nō ſentiūt, alijs qui hoc diſcernere nouerūt quāta ſit miſeria apparet: ut ſi nolint recipere medicinā, talia deuitādi ualeant ad exemplū quæ poſſunt habere. CCXC. Sicut uera ratio docet, meliorem *Nulla creatura mala* eſſe creaturā quā prorſus nihil delectat illicitum: ita eadē ratio docet etiā illam bonam eſſe, quæ in poteſtate habet illicitā delectationē ita cohibere, ut non ſolū de cæteris licitis recteq; factis, uerumetiam de ipſius prauæ delectationis coertione lætetur. CCXCI. Magna opera domini, exquiſi- *Opera dei* ta in omnes uolūtates eius. Præuidet bonos futuros, & creat: præuidet malos futuros & creat: ſeip- D ſum ad fruendū præbet bonis, multa bonorū ſuorū largiēs, etiā malis miſericorditer ignoſcens, iuſte ulciſcens: nihil metuēs de cuiuſquā malitia, nihil indigēs de cuiuſquā iuſtitia: nihil ſibi cōſulens de operib. bonorū, conſulens aūt bonis de pœnis malorū. CCXCII. Cū ſuperbia ſit amor excel- *Superbia & inuidia* lentiæ propriæ, inuidētia uero ſit odiū fœlicitatis alienæ, quod unde naſcatur in prōptu eſt. Amando enim quiſq; excellentiā ſuam, uel paribus inuidet ꝙ ei coæquētur, uel inferioribus ne ſibi coæquentur, uel ſuperiorib. ꝙ eis nō coæquetur. Superbiēdo ergo quiſq; inuidus, nō inuidēdo ſuperbus eſt. CCXCIII. Plenitudo diuinitatis di- *Plenitudo diuinitatis in Chriſto* cta eſt in Chriſto corporaliter habitare, non quia diuinitas corpus eſt, ſed quia ſacramenta ueteris

teſtamēti appellantur umbræ futuri. Propter um-
brarū cōparationē corporaliter dicta eſt in Chri- A
ſto plenitudo diuinitatis habitare, ꝙ in illo imple
antur omnia quæ in illis umbris figurata ſunt, ac-
ſic quodāmodo umbrarū præcedētiū ipſe ſit cor-
pus, hoc eſt figurarū & ſignificationū illarū ipſe
Pugna contra uitia ſit ueritas. CCXCIIII. Actio in hac uita pia
eſt, deū colere & eius gratia cōtra uitia interna pu
gnare: eisq́ uſq; ad illicita inſtigantib. cogitationi
bus nō cedere: & ubi cedit̄ indulgentiā, atq; ut nō
cedat̄ adiutoriū dei affectu religioſæ pietatis ex-
poſcere. In paradiſo ſi nemo peccaſſet, nō eſſet a-
ctio pietatis expugnare uitia: quia felicitatis eſſet
Fortitudo māſio uitia nō habere. CCXCV. Fortitudinē
gentiliū mūdana cupiditas, fortitudinē aūt Chri-
ſtianorū dei charitas facit: quæ diffuſa eſt in cordi
bus noſtris, ꝑ ſpiritūſanctū qui datus eſt nobis, nō
Vitium non niſi in bono ꝑ uolūtatis arbitriū quod eſt à nobis. CCXCVI B
Nō poteſt eſſe ullū malū, niſi in aliquo bono: quia
nō poteſt eſſe niſi in aliqua natura. Omnis aūt na-
Gratia tura, inquātū natura, bona eſt. CCXCVII. De-
betur merces bonis operib. ſi fiant, ſed gratia quæ
Circuncisio & baptiſmus. nō debetur præcedit ut fiant. CCXCVIII. Cir-
cuncilio carnis lege præcepta eſt, quia non poſſet
melius per Chriſtū ſignificari regenerationis au-
torē tolli originale peccatū. Cū præputio quippe
omnis homo naſcit̄, quēadmodū cū originali pec
cato. Et die octauo lex circūcidi carnē præcepit,
quia Chriſtus die dñico reſurrexit, q poſt ſeptimū
ſabbati octauus eſt. Et circuncisus præputiatū gi-
gnit, traijciens in illū quo ipſe iā caruit: ſicut bapti
zatus in filiū quē genuerat carne, reatū traijcit ori C
Adæ duo ginis quo ipſe iā liber eſt. CCXCIX. Primus ho
mo Adā ſic olim defunctus eſt, ut tamē poſt illū ſe
cūdus homo ſit Chriſtus, cū tot milia hominū in-
ter illū & hūc orta ſint: & ideo manifeſtū eſt perti-
nere ad illū omnē qui ex illa ſucceſſiōe ꝓpagatus
naſcitur, ſicut ad iſtū pertinet omnis qui gratiæ lar
gitate in illo renaſcit̄. Vnde fit ut totū genus hu-
manū quodāmodo ſint homines, primus & ſecun
Iudicia dei dus. CCC. Nullo modo iudicia dei cōparanda
ſunt iudicijs hominū, quia non dubitandū eſt eſſe
iuſtū etiā quādo facit quod hominib. uidetur iniu
Natiuitas iuſtorum ſtum. CCCI. Iuſtus ex deo, nō ex hominib. na-
ſcit̄, quoniā renaſcēdo, nō naſcēdo fit iuſtus. Vn-
Naturæ humanæ æqualitas de etiā renati filij dei uocātur. CCCII. Natura
humana etſi mala eſt, qa uitiata eſt, nō tamē malū D
eſt, quia natura eſt: ſine quo bono nullū poteſt eſ-
ſe uitiū, ꝗuis ſine uitio poſſit eſſe uel nunꝗ uitia-
Mors peccatorum ta uel ſanata natura. CCCIII. Iuſtum dei iudi-
ciū eſt, ut peccato ſuo quiſq; pereat, cū deus pec-
catū nō faciat, ſicut mortē nō fecit: & tamē quem
dignū morte ſenſit, occidit: Vnde legitur, Mors
& uita à deo eſt. Quæ duo inter ſe cōtraria, ꝑfecto
uidet quiſquis ab operibus diuinis iudicia diuina
diſcernit: quia aliud eſt creādo nō inſtituiſſe mor-
talem, aliud iudicando plectere peccatorem.
Pœna peccati CCCIIII. Deus quidem mundū fecit & corpora
prorſus omnia. Sed ut corpus corruptibile aggra
uet animā, & caro cōcupiſcat aduerſus ſpiritū, nō
eſt præcedēs natura hominis inſtituti, ſed conſe-
Inſtitutio quēs pœna peccati. CCCV. Quātislibet uitijs

turpetur natura quæcūq;, inſtitutio eius ſemꝑ eſt
A bona, Nam ſicut inſtitutio corporis bona eſt, etiā
quādo naſcit̄ morbidus, & inſtitutio animi bona
eſt quādo naſcit̄ fatuus, ſic inſtitutio ipſius homi-
nis bona eſt quādo naſcit̄ originalis peccati obno
xius. CCCVI. Sicut quidā parētes aggrauant *Abolitio peccati*
originale peccatū, ita quidā releuāt: ſed nullus tol
lit, niſi ille de quo dictū eſt, Ecce agnus dei, ecce q
tollit peccata mūdi: cui nullum bonum hominis
impoſſibile, nullum malū inſanabile. CCCVII
Non ad merita hominū, ſed ad dei miſericordiam *Gratia*
pertinet, cū ex illa maſſa primi hominis, cui mors
merito debetur, quiſq; liberat̄, Nō eſt enim iniqui
tas apud deū, quia in remittēte nō eſt exigendum
quod debet iniuſtus. Et ibi gratuita eſt indulgen-
tia, ubi iuſta poſſet eſſe uindicta. Natura humana
& ſi in illa integritate in qua condita eſt maneret,
B nullo modo ſeipſam creatore ſuo nō adiuuāte ſer
uaret. Vnde cū ſine dei gratia ſalutē nō poſſet ſer-
uare quā accepit, quomō ſine dei gratia poteſt re-
cuperare quod perdidit? CCCVIII. Inexcu- *Peccator inexcuſabilis*
ſabilis eſt omnis peccator, uel originis reatu, uel
additamēto propriæ uolūtatis, ſiue qui nouit, ſiue
qui ignorat: ſiue qui indicat, ſine qui non indicat:
quia & ipſa ignorātia in eis qui intelligere nolue-
runt, ſine dubitatiōe peccatū eſt: in eis aūt qui nō
potuerūt, pœna peccati. Ergo in utriſq; nō eſt ex-
cuſatio, ſed iuſta dānatio. CCCIX. Plus enim *Qui ſpiritu dei aguntur*
ꝓculdubio eſt agi ꝙ regi: qui enim regit̄, aliquid
agit & ideo regitur ut recte agat. Qui aūt agitur,
agere, ipſe aliquid uix intelligitur. Et tantū præ-
C ſtat uoluntatib. noſtris gratia Saluatoris, ut non
dubitet Apoſtolus dicere, Quotquot ſpiritu dei
agūtur, hi filij dei ſunt. Nec aliquid in nobis libe-
ra uolūtas melius agere poteſt, ꝙ ut illi ſe cōmen-
det qui male agere nō poteſt. CCCX. Libera- *Reſurrectio*
ri à corpore mortis huius omni ſanato languore
cōcupiſcētiæ carnis, eſt nō ad pœnā corpus reci-
pere, ſed ad gloriā. CCCXI. Multa bona facit *Auxilium dei*
deus in homine quæ non facit homo: nulla uero
facit homo quæ deus non facit ut faciat homo.
CCCXII. Iuſtitia ſecundum quam iuſtus ex fide *Vera iuſtitia*
uiuit, quoniā per ſpiritū gratiæ homini ex deo ue-
ra iuſtitia eſt: quæ licet nō immerito in aliquib. iu-
ſtis pro huius uitæ capacitate ꝑfecta dicat̄, parua
tamē eſt ad illā magnā quā capit æqualitas ange-
D lorū: quā Paulus quia nondū habebat, propter il-
lam quæ iam inerat, perfectū: & propter iſtā quæ
adhuc deerat, imperfectū ſe eſſe dicebat. Sed pla-
nè minor iuſtitia iſta facit meritū, maior illa facit
præmiū, Vnde qui iſtā nō ſequitur, illam nō aſſe-
quetur. CCCXIII. De uno ſolo mediatore dei *Mors Chriſti*
& hominum homine Chriſto Ieſu fides catholica
nouit, ꝙ ꝓ nobis mortē, id eſt, peccati pœnā ſine
peccato ſubire dignatus eſt. Sicut eñ ſolus ideo fa
ctus eſt hominis filius q habuit ſine meritis pœ-
nā, ſic nos per illū ſine bonis meritis gratiā. Quia
ſicut nobis nō debebat̄ aliquid boni, ita nec illi ali
quid mali. Cōmendās ergo dilectionē ſuā in eos
quibus daturus erat indebitā uitam, pati pro eis
indebitā mortē uoluit. CCCXIIII. Sicut eis *Natura & gratia*
qui uolētes in lege iuſtificare, à gratia exciderunt,
uerissime

uerisſime dicit Apoſtolus, Si ex lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiam commēdāt præcipit fides Chriſti, fidē autē Chriſti putāt eſſe naturā, uerisſime dicit̃, Si p naturā iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Iā hoc ēm lex erat & nō iuſtificabat: iam hoc erat & natura, & nō iuſtificabat. Ideo Chriſtus nō gratis mortuus eſt, ut & lex per illū impleret̃ qui dixit, Non ueni ſoluere legē, ſed adimplere: & natura p Adā pdita, per illū repararet̃ qui dixit, uenisſe ſe quærere, & ſaluare quod perierat.

Miſericordia & iudicium

CCCXV. Poſſe habere fidē ſicut poſſe habere charitatē, nō eſt naturæ hominū. Habere autē fidem, ſicut habere charitatē, gratiæ eſt fideliū. Sed cū uoluntas credendi alijs præparet̃, alijs nō præparet̃ à domino, diſcernendū eſt quid ueniat de miſericordia eius, quid de iudicio. Vniuerſæ enim uiæ domini miſericordia & ueritas. Inueſtigabiles autē ſunt uiæ ipſius. Inueſtigabilis igit̃ & miſericordia, quæ gratis liberat, & ueritas qua iuſte iudicat.

De auxiliando

CCCXVI. Nemo exigit quicquā ad id in quo ipſe eſt, niſi in aliquātulū ad id in quo eſt deſcēdat.

Mundi gloria

CCCXVII. Quas uires nocēdi habeat humanæ gloriæ amor, nō ſentit niſi qui ei bellū indixerit: quia ſi cui quā facile eſt laudē nō cupere dum negat̃, difficile eſt ea nō delectari cū offert̃.

Contemptus opum

CCCXVIII. Omnes mūdi opes cōtēnit, qui nō ſolū quantū potuit, ſed etiā quantū uoluit habere cōtemnit. In quo cauēdū eſt, ne ſurrepat elatio. Vtilius ēm terrena opulentia humiliter retinet̃, ꝙ ſuperbe relinquitur.

Ira

CCCXIX. Nulli iraſcenti uidetur ita ſua iniuſta. Vnde ab omni indignatione cito redeundum eſt ad māſuetudinis lenitatē. Nam ptinax motus facile in eius odiū trāſit, cui nō celeriter ignoſcit̃.

Gratia

CCCXX. Qui dedit legē, ipſe dedit & gratiam: ſed legē per ſeruū miſit, cum gratia ipſe deſcēdit: ut quia lex oſtēdit peccata, nō tollit, uolentes ſuis uiribus legē exequi nec ualētes, cogant̃ ad gratiā quæ & impoſsibilitatis morbum: & inobedientiæ aufert reatū.

Sabbatum

CCCXXI. Verū ſabbatū Chriſtianus obſeruat, abſtinens ſe ab omni opere ſeruili, id eſt, à peccato, quoniā qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.

Hominum propria

CCCXXII. Nemo habet de ſuo, niſi peccatū & mendaciū. Si quid autē homo habet ueritatis atq; iuſtitiæ, ab illo fonte eſt quem debemus ſitire in hac eremo, ut ex eo quaſi quibuſdam guttis irrorati, non deficiamus in uia.

Opera Chriſti cum patre

CCCXXIII. Quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit: & quod Chriſtus cū patre facit, pater facit: nec ſeorſum facit, nec ſeorſum aliquid agit inſeparabilis charitas, ſicut ipſe dn̄s dicit, Ego & pater unū ſumus.

Baptiſmus

CCCXXIIII. Regenerationis gratiā ita etiā hi nō minuunt qui eius dona nō ſeruāt, ſicut lucis nitorem loca immūda nō polluūt. Qui ergo gaudes baptiſmi pceptione uiue in noui hominis ſanctitate: & tenēs fidē quæ p dilectionē operat̃, habe bonū quod nōdū habes, ut pſit tibi bonū qđ habes.

Veritas

CCCXXV. Sic eſt ueritas Chriſtus, ut totū uerū accipiat̃ in Chriſto: uerū uerbū dei, deus æqualis patri: uera anima, uera caro: uerus homo, uerus deus: uera anima, uera natiuitas, uera paſſio: uera mors, uera reſurrectio, **A** Si aliquid horū dixeris falſum, intrat putredo: de ueneno ſerpētis naſcunt̃ uermes mendaciorū, & nihil integrum remanebit: quia ubi fuerit falſi alicuius corruptio, ibi ueritatis integritas non erit.

Charitas

CCCXXVI. Tanta eſt charitas, quæ ſi deſit, fruſtra habentur cætera, ſi aſſit habentur omnia.

Chriſtus reliquit patrem et matrem

CCCXXVII. Reliquit Chriſtus patrem, quia cū in forma dei eſſet, nō rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formā ſerui accipiēs. Hoc eſt enim, reliquit patrē, nō qa deſerit & receſsit à patre, ſed quia nō in ea forma adparuit hominibus in qua æqualis eſt patri. Reliquit aūt matrem, relinquendo ſynagogā Iudæorū, de qua ſecundū carnē natus eſt, inhærendo Eccleſiæ, quam ex omnibus gentibus congregauit.

Adæ duo

CCCXXVIII. Dormit Adā ut fiat Eua, moritur **B** Chriſtus ut fiat Eccleſia. Dormiente Adam fit Eua de latere. Mortuo Chriſto lancea perforatur latus, ut ſupereffluant ſacramēta quibus format̃ Eccleſia. Vnde Apoſtolus, ipſum Adā dicit formam futuri, Quia ſicut in Adam omnes moriunt̃, ita in Chriſto omnes uiuificabuntur.

Incarnatio uerbi

CCCXXIX. Deus homo factus eſt, quid facturus eſt homo, ppter quē deus factus eſt homo?

Duplex natiuitas

CCCXXX. Vna eſt natiuitas de terra, alia de cœlo eſt: una eſt de carne, alia de ſpiritu: una eſt de æternitate, alia de mortalitate: una eſt de maſculo & fœmina, alia eſt de deo & Eccleſia. Et ipſæ duæ ſingulares ſunt. Quomodo ergo uterus non poteſt repeti, ita nec baptiſmus.

Diuerſitas bonorum

CCCXXXI. In uiſibilia attēdas, nec panis eſt deus, nec aqua eſt deus, nec lux illa eſt de- **C** us, nec ueſtis eſt deus, nec domus iſta eſt deus. Omnia ēm hæc uiſibilia ſunt & ſingula ſunt. Quod enim eſt panis, nō hoc eſt aqua: & quod eſt ueſtis, nō hoc eſt domus: & quod ſunt iſta, nō hoc eſt deus: uiſibilia ēm ſunt. Deus aūt totū tibi eſt quod recte deſideras, & omniū bonorū uarietas uno fonte pfundit̃. Quoniā cum ſua tribuit, ſeipſum ſub diuerſis munerum ſuorū nominibus impertit.

Intellectus

CCCXXXII. Anima carnalia appetens, fœminæ cōparat̃ non habēti rectorē uirū, qui eſt intellectus, cuius eā oportet ſapiētia gubernare: nō quaſi aliud ſit ꝙ anima, ſed quia obtuitus quidam oculꝰ ſit animę. Sicut ēm exteriores oculi quiddā ſunt carnis: ita mēs quiddā eſt animi, quod in eo ſecūdū participationē diuinæ rationis excellit. Et tūc omnib. motibus eius bene præſidet, cū ſu- **D** perna luce radiat̃, ut ſit in ea lumē uerum, quod illuminet omnē hominē uenientē in hunc mundū.

Locus orationis

CCCXXXIII. Quid ſupplicaturus deo locum aptum & ſanctum requiris? Interiora tua mūda, et omi inde mala cupiditate repulſa præpara tibi in cordis tui pace ſecretū. Volēs in tēplo orare, in te ora, & ita age ſemp, ut dei tēplū ſis. Ibi ēm deus exaudit, ubi habitat.

Homo interior

CCCXXXIIII. Senſus corporis corporalia nūciat cordi, Et nō omniū facultas eadē, qa nō inde uidet̃ unde audit̃: nec unde ſapor inde & odor capit̃. Nec hi miniſtri ſine tactu ad leuia & grauia, calida & frigida, hūida & ſicca diſcernēda ſufficiūt. In corde uero animꝰ ſuo tātū ſenſuū iudicat, & oēs uarietates uno motu attingit qcqđ diſcretiōis inter bōa & mala, iuſta & iniu-

ſta rationabiliter inuenit, unus eſt intentionis af-
Vita filij dei fectus. CCCXXXV. Dei filius dicit̃ uitã ha- A
bere in ſemetipſo, ſicut habet pater, non participã
do adeptus, ſed naſcendo. Vitã enim genuit pater
uita, nec differt in aliquo eſſentia gignẽtis & geni
ti, cũ ſic ex patre ſit filius, ut cõſempiterna nõ una
quidẽ pſona, ſed una ſit deitas. Quãuis nunquam
recedat à filio pater, ad iudicandos tamẽ uiuos &
mortuos nõ ipſe dicit̃, ſed filius affuturus: quia ibi
nec patris nec filij deitas, ſed illa forma uidebit̃ fi-
lij quã ſibi p ſacramentũ incarnationis uniuit. Ipſa
ergo erit iudex, quæ corã iudice ſterit. Ipſa iudica
bit, quæ iudicata eſt, ut uideãt impij eius gloriã, in
cuius mãſuetudinẽ fremuerũt. Talis ergo appare
bit iudex, qualis uideri poſſit, & ab eis quos coro
naturus, & ab eis quos damnaturus eſt. Pater autẽ
nõ apparebit, quia forma ſerui nõ eſt indutus, ſed
filio q etiã homo factus eſt, dedit iudicij poteſtatẽ. B
Voluntas dei CCCXXXVI. Suam uolũtatẽ homines faciunt,
nõ dei, quãdo id agũt quod deo diſplicet. Quãdo
aũt ita faciũt, ut uolũt, ut diuinæ ſeruiãt uoluntati,
quãuis uolentes agũt, illius tamẽ uolũtas eſt à quo
& præparãt & iubet quod uolunt. CCCXXX-
Doctrina pa-tris VII. Si illũ docet pater q audit uerbũ eius, quære
quid ſit Chriſtus, & inuenies uerbũ eius. In prin-
cipio erat uerbũ: non autẽ in principio deus fecit
uerbũ, ſicut in principio deus fecit cœlũ & terrã.
Verbũ enim dei deus eſt, nõ creatura: nec factum
inter omnia, ſed per quod facta ſunt omnia. Vt er
go ad talis uerbi doctrinã homo in carne cõſtitu-
tus poſſit accedere, uerbũ caro factũ eſt, & habita
Corpus Christi uit in nobis. CCCXXXVIII. Caro Chriſti C
uita fideliũ eſt, ſi corpus ipſius nõ negligãt. Fiant
ergo corpus Chriſti ſi uolũt uiuere de ſpiritu Chri
ſti, de quo nõ uiuit, niſi corpus Chriſti. CCC-
Communio XXXIX. Eſcã uitæ accipit & poculũ uitæ bibit
qui in Chriſto manet, & cuius Chriſtus habitator
eſt. Nã qui diſcordat a Chriſto, nec panẽ eius man
ducat, nec ſanguinẽ bibit, etiã ſi tantæ rei ſacramẽ
tum ad iudiciũ ſuæ præſumptiõis quotidie indiffe
Malorum felicitas renter accipiat. CCCXL. Vult mũdana ſapiẽ-
tia, ut nunq̃ pmitteret eos deus qui mali ſunt eſſe
felices, quod utiq; nõ ſinet: ſed ideo mali cũ habẽt
quod uolũt felices putant̃, quia quid ſit felicitas i-
Mutatio cordis gnorant. CCCXLI. Aliud eſt migrare corpo-
re, aliud corde. Migrat corpore qui motu corpo-
ris mutat locũ. Migrat corde q motu cordis mu- D
tat affectum. Si aliud amabas, non es niſi ubi eras.
Chriſma CCCXLII. Chriſti nomen à chriſmate eſt, id
eſt, ab unctiõe. Quia ideo omnis Chriſtianus ſan-
ctificat̃, ut intelligat ſe nõ ſolum ſacerdotalis & re
giæ dignitatis eſſe cõſortẽ, ſed etiã cõtra diabolũ
Lumen fieri luctatorẽ. CCCXLIII. Sequamur Chri-
ſtũ lumẽ uerũ, nec ambulemus in tenebris. Tene-
bræ aũt metuẽdę ſunt, morũ, nõ oculorũ: & ſi ocu
lorũ, nõ exteriorũ, unde diſcernit̃ non albũ & ni-
Incarnatio uerbi grũ, ſed iuſtũ & iniuſtũ. CCCXLIIII. Catho-
lica fides dñm Ieſum Chriſtũ & uerũ deũ & uerũ
hominẽ credit & prædicat. Vtrũq; enĩ ſcriptũ eſt,
& utrũq; uerũ eſt. Qui deũ tantũmodo aſſerit eſſe
Chriſtũ, & potentiã negat qua creatus eſt, & medi
cinã qua ſanatus eſt. Qui hominẽ tantũmodo aſ-

ſerit Chriſtũ, potẽtiã negat qua creatus eſt. Vtrũq;
A ergo anima fidelis ac recta ſuſcipe: eſt deus Chri-
ſtus, eſt & homo Chriſtus: æqualis deo Chriſtus,
æqualis patri, unũ cũ patre: æqualis homo Chri-
ſtus uirginis filiꝰ, trahẽs de hõine mortalitatẽ, nõ
aũt iniquitatẽ. CCCXLV. Miſſus dñs Chriſtus *Miſſio uerbi*
à patre, nõ receſſit à patre. Miſſio eius incarnatio
fuit, & inuiſibili deitate hæc fuit, in hunc mũdum
uenire quod appareret. Quod ſi cito caperet̃, non
opus erat, ut crederet̃. Credẽdo ergo capit̃, quod
niſi credat̃, nunq̃ intelligit̃. CCCXLVI. Vere- *Pater & filius*
cte credat̃ pater & filius, & ipſe filius audiendus
eſt dicẽs, Ego & pater unũ ſumus. Duobus enim
uerbis duæ ſimul hereſes detrũcant̃. Nã p id quod
ait, unũ, Arriũ pculit: per illud quod ait ſumus, Sa-
belliũ ſtrauit: quia nec ſumus, de uno, nec unũ di-
ceret de diuerſo. CCCXLVII. Vtrũq; noueri *Deus & homo*
B mus eſſe in Chriſto, & unũ quo æqualis patri eſt,
& unũ quo illo maior eſt pater. Illud uerbũ eſt, il-
lud caro eſt: illud deus eſt, illud homo eſt. Sed u-
nus eſt Chriſtus deus & homo. CCCXLVIII *Vnitas dilectio-nis*
Multorũ hominũ multæ ſunt ſine dubio animę, et
multa ſunt corda: ſed ubi p dilectionẽ fidẽq; adhæ
ſeãt deo, una anima, & unũ cor fiũt. Si ergo chari-
tas dei quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiri
tum ſanctũ qui datus eſt nobis, tantũ unitatẽ mul
tarũ animarũ & multorũ cordiũ facit: quãto ma-
gis certius in patre & filio & ſpirituſancto æterna
& incõmutabilis unitas manet, ut indifferẽs trini-
tas, unus deus & unũ lumen & unum principium.
CCCXLIX. Non ſic docuit pater filiũ quaſi in *Doctrina patris*
C doctũ genuerit, & ſcientiã cõtulerit neſciẽti: ſed in
tẽporalis doctrinæ eſt intẽporalis eſſentia: hoc eſt
à patre doceri, qđ eſt à patre generari: quia ſimpli
citas naturæ eſt, eſſe & noſſe: ſed nõ eſt aliud atq;
aliud, ſed idipſum. CCCL. Fides ſemp præuenit *Fides & ueritas*
uiſionẽ. Credimus enĩ ut cognoſcamus, nõ cogno
ſcimus, ut credamus. Fides ergo eſt qđ non uides
credere, ueritas q̃d credidiſti uidere. CCCLI
Bonus odor Chriſti eſt prædicatio ueritatis, quo *Odor Chriſti*
odore uitã capit, qui Euangelio bonis opib. ſeruit
& cõgruit. Mortẽ autem incurrit, om̃is qui ab iis
quæ bene loquit̃, uita diſſentit: quæ cõditio & au
ditores cõſtringit, cũ recta prædicatio ab his p in-
credulitatẽ audit̃ in mortẽ, ab alijs p fidẽ ſuſcipit̃
in ſalutẽ. CCCLII. Fides Chriſti, eſt credere in *Fides*
D eũ qui iuſtificat impiũ: credere in mediatorẽ, ſine
quo nullus recõciliat̃ deo: credere in Saluatorẽ q
uenit quærere & ſaluare qđ perierat: credere in eũ
qui dixit, Sine me nihil poteſtis facere. Sed hãc fi-
dem nõ apprehẽdit, qui ignorans dei iuſtitiã, qua
iuſtificat̃ impius, ſuã uult cõſtituere, qua cõuinci
tur ſuperbus. CCCLIII. Charitatẽ habẽs, quæ *Charitas*
ex puro corde, & cõſciẽtia bona, & fide non ficta
diligit deũ, & proximũ ſicut ſeipſum. Amator enĩ
dei, amator eſt ſui: & qui nõ diligit deũ, nõ diligit
proximũ, quia nõ diligit ſeipſum. Pro hac aũt dile
ctione patienter etiã mũdi odia ſunt tolerãda: ne-
ceſſe eſt enĩ ut nos oderit, quos uidet odiſſe quod
diligit. CCCLIIII. Duo hominũ genera ſub *Mundus duplex*
uno nomine nũcupant̃ mũdi. Sicut enĩ dicit̃ mun
dus in impijs, ſic dicit̃ mũdus in ſanctis. Vnde cũ
totus

totus in ſemetipſo, & in amore & in odio diſcor-
det, nos eũ & odiſſe iubemur & amare: cũ dicit̃ no
bis, Nolite diligere mũdũ: & cũ dicit̃, Diligite ini-
micos ueſtros: ut quorũ execramur iniquitatẽ, o-
Gloria ptemus ſalutẽ. CCCLV. Ad uitandã tentatio-
nem uanæ gloriæ, melior eſt diſcẽtis ꝙ docẽtis ſta
tus. Tutius eñ audit̃ ueritas ꝙ prædicat̃. Quoniã
cũ doctrina recipit̃, humilitas cuſtodit̃. Cũ autem
diſputatio placet, uix eſt ut diſſerentem nõ pullet
Laus dei quantulacũq; iactãtia. CCCLVI. Periculoſum
eſt homini ſibi placere, cui cauendũ eſt ſuperbire.
Deus aũt quatuncũq; ſe laudet, non ſe extollit ex-
celſus, nec ſe uult ſua maieſtate uideri maiorem.
Sed cũ homini loquit̃ potentiã ſuã, non hoc agit,
ut glorioſior ipſe, ſed ut ille melior fiat & doctior.
Nobis eñ prodeſt autorẽ noſtrũ cognoſcere, & ei
qui eſt ſup omnia ſubiacere: ne de re quã nõ poſ-
ſumus cõprehẽdere quid eſt, poſſimus ſentire qđ
Remiſſio peccatorum non eſt. CCCLVII. Chriſtiana obſeruãtia ad
perfectę pietatis profectũ per mutuã maxime per
uenit indulgentiã peccatorũ, dante nobis domi-
no ſuæ bonitatis exemplũ. Nam ſi ille in quo nul-
lum omnino fuit peccatũ interpellat pro peccatis
noſtris, quãto magis nos inuicẽ pro proprijs ora-
re debemus. Amplectẽda quippe eſt homini qui
nõ omni poteſt carere peccato, tam benigna con
ditio, ut dimittendo peccata aliena, diluat ſua.
Aeterna uita CCCLVIII. Iuſtorũ deſideriorũ ſocietati tunc
nihil deerit, quãdo deus omnia in illis omnib. erit.
Ad quã beatitudinẽ hi ꝑueniunt, qui huic ſeculo
ante ſeparationẽ animæ carne moriunt̃, nec in eis
inueniunt̃ cupiditatibus quas ſola ſupat dilectio
dei: ut id patiat̃ iniqtas qđ elegit, & eo bono frua-
Chriſtus homo tur iuſtitia quod amauit. CCCLIX. Qui ſic cõ-
fitet̃ dñm Ieſum Chriſtũ, ut eundẽ hominẽ neget
uerũ, habẽtẽ ſcilicet unitã ſibi noſtræ carnis & ani
mæ naturã, nõ eſt pro illo mortuus Chriſtus, quia
ſecundũ hominẽ mortuus eſt Chriſtus. Nõ recõ-
ciliat̃ ꝑ mediatorẽ deo. Vnus eſt eñ deus, & unus
mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.
Nec iuſtificat̃ per ipſum: quia ſicut per inobedien
tiã unius hominis peccatores cõſtituti ſunt mul-
ti, ita ꝑ obedientiã unius hominis iuſti cõſtituent̃
multi. Nõ reſurget in reſurrectione uitæ, quia per
hominẽ mors, & per hominẽ reſurrectio mortuo
rũ: Sicut eñ in Adã oẽs moriunt̃, ita & in Chri-
ſto omnes uiuificabunt̃. Nullus ſe beati Petri de
fendat exẽplo, qui ſe multis lachrymis accuſauit
& lauit, ut principẽ ſuũ eccleſia, nõ negatiõis, ſed
Aeternitas pœnitẽtiæ imitatiõe ſequeret̃. CCCLX. In qui
buſdã æternis poteſt eſſe aliqua diſtãtia. Ipſa nãq;
æternitas abſq; diuerſitate mẽſuræ eſt. Multæ qp-
pe mãſiones in una uita uarias meritorũ ſignificãt
dignitates. Sed ut deus omnia in omnib. erit, fiet
etiã in diſpari claritate per gaudiũ, ut quod habẽt
ſinguli, cõmune ſit omnibus. Quoniã per conne-
xionẽ dilectionis, à gloria capitis, nulla aliena erit
Fides pars corporis. CCCLXI. Fides eorũ qui deum
uiſuri ſunt, quod nõ uidet credit: nam ſi uidet, non
eſt fides: credẽti pollicet̃ meritũ, uidenti redditur
Preces præmiũ. CCCLXII. Male uſurus eo quod uult
accipe, deo potius miſerãte nõ accipit. Proinde ſi
hoc ab eo petit̃, unde homo exauditus lædat̃, ma
A gis metuendũ eſt ne quod poſſit deus dare ut ꝓpi
cius, det iratus. CCCLXIII. Qui diligit me, *Dilectio*
inquit dñs, diliget̃ à patre meo, & ego diligã eum,
& manifeſtabo illi meipſum. Quid eſt enim, dili-
gam, tanꝙ tũc dilecturus ſit & nũc nõ diligat? Ab
ſit. Quomodo enim nos pater ſine filio, aut filius
ſine patre diligit? Quõ inſeparabiliter operant̃, ſe-
parabiliter diligũt? Sed ad hoc diligã eum, ad hoc
quod ſequit̃, Et manifeſtabo ei meipſum. Diligã
& manifeſtabo, id eſt, ad hoc diligã ut manifeſtẽ.
Nũc enim ad hoc dilexit ut credamus & manda-
tum eius teneamus. Tũc ad hoc diliget, ut uidea-
mus & ipſam uiſionẽ mercedem fidei capiamus.
Quia & nos nũc diligimus credẽdo quod uidebi-
B mus, tũc aũt diligemus uidẽdo quod credidimus.
CCCLXIIII. Ita ſunt palmites in uite, ut uiti *Palmites uitis*
nihil cõferãt, ſed inde accipiãt unde uiuãt. Sic qp-
pe uitis eſt in palmitibus, ut uitale alimẽtũ submi
niſtret eis, nõ ſumat ab eis. Ac per hoc & manen-
tem in ſe habere Chriſtũ, & manere in Chriſto, di
ſcipulis utrũq; ꝓdeſt, non Chriſto. Nã præciſo pal
mite poteſt de uiua radice alius pullulare: qui au-
tem præciſus eſt, ſine radice uiuere non poteſt.
CCCLXV. Diuinitus dictũ eſt, Noli eſſe iuſtus *Humanæ iuſtitia*
multũ: qm̃ nõ eſt iuſtitia ſapiẽtis, ſed ſuperbia præ
ſumentis. Qui ergo ſic fit nimis iuſtus, ipſo nimio
fit iniuſtus. Quis eſt aũt qui ſe faciat iuſtũ, niſi q di
cit ſe nõ habere peccatum? CCCLXVI. Nulli- *Simplicitas*
us etiã incorporeæ creaturæ uere ſimplex ſubſtã-
C tia eſt, cui nõ eſt eſſe ꝙ noſſe: poteſt enim eſſe, nec
noſſe: at illa diuina ſubſtãtia nõ poteſt, quia idip-
ſum eſt quod habet. Ac ꝑ hoc ſic nõ habet ſciẽtiã,
ut aliud ſit illi ſcientia qua ſcit, aliud eſſentia qua
eſt, ſed utrũq; unũ: quãuis nõ utrũq; dicendũ ſit ꝙ
ueriſſime ſimplex & unũ eſt. Habet enim uitã pa-
ter in ſemetipſo, nec aliud eſt ipſe ꝙ uita quæ in il
lo eſt: & dedit filio habere uitã in ſemetipſo, hoc
eſt, genuit filium: qui & ipſe uita eſt. Sic itaq; debe
mus accipere quod de ſpirituſancto dictũ eſt. Nõ
eñ loquet̃ à ſemetipſo, ſed quęcũq; audiet loquet̃
ut intelligamus nõ eũ eſſe à ſemetipſo: Pater qppe
ſolus de alio nõ eſt, Nã & filius de patre natus eſt,
& ſpũſſanctus de patre ꝓcedit. Pater aũt nec nat⁹
eſt de alio, nec ꝓcedit. Nec ideo ſanè aliqua diſpa
D rilitas in ſumma illa trinitate cogitatiõi occurrat
humanæ, qa & filius ei de quo natus eſt, & ſpũſſan
ctus ei de quo ꝓcedit æqualis eſt. CCCLXX- *De temporalitate diuinitatis*
VII. Quãuis natura incommutabilis nõ accipiat
Fuit & Erit, ſed tantũ Eſt: ipſe eñ ueraciter eſt, qa
aliter ꝙ eſt eſſe nõ poteſt: tamẽ ꝓpter mutabilita
tem tẽporũ in quibus uerſat̃ noſtra mortalitas, nõ
mẽdaciter dicimus: & fuit, & eſt, & erit: fuit in pre
terito: eſt in præſentibus: erit in futuris. Fuit quip-
pe quia nũquã deſinit, erit quia nũquã deerit: eſt,
qa ſemper eſt. Neq; enim uelut qui iam non ſit, cũ
præteritis occidit, aut cũ præſentibus tanquã non
maneat labit̃, aut cum futuris tanquã non fuerit
orit̃. Proinde cũ ſecundũ temporũ uolumina lo-
cutio humana uariat̃, qui per nulla deeſſe potuit,
aut poteſt, aut poterit tẽpora, uere dicunt̃ de illo
cuiuſlibet tẽporis uerba. Semper itaq; audit ſpiri-
tuſſan-

tuſſanctus, quia ſemp ſcit, & ſcire & audire hoc il-
li eſt, quod ſemp eſt: ſemper uero illi eſt eſſe, de pa A
tre ꝓcedere. Nemo aũt poteſt dicere quod non ſit
uita ſpiritusſanctus, cũ uita pater, uita ſit filius. Ac
per hoc ſicut pater cum habeat uitã in ſemetipſo
dedit & filio uitã habere in ſemetipſo: ſic ſpiritui
ſancto dedit, uitã ꝓcedere de illo, ſicut & ꝓcedit
Dilectio erga deum de ipſo. CCCLXVIII. Prorſus donum dei eſt,
diligere deũ. Ipſe ut diligeret donũ dedit, qui non
dilectus dilexit: diſplicẽtes amati ſumus ut fieret
in nobis unde placeremus. Diffudit enim charita
tem in cordibus noſtris ſpiritus patris & filij, quẽ
Pax Chriſti cum patre amamus & filio. CCCLXIX. Pax
Chriſti finẽ temporis non habet, & ipſa eſt omnis
intẽtionis actiõisq; perfectio. Propter hanc ſacra
mentis eius imbuimur: propter hanc mirabilibus
eius operibus & ſermonib. erudimur: propter hãc
ſpiritusſancti pignus accepimus: ꝓpter hanc in eũ B
credimus & ſperamus, & amore ipſius quantum
donat accẽdimus: propter hãc deniq; omnẽ tribu
lationẽ fortiter toleramus, ut in ea feliciter ſine tri
bulatione regnemus. Vera enim pax unitatem fa
cit, quoniam qui adhæret deo unus ſpiritus eſt.
Tempora CCCLXX. Omne tempus ab illo eſt diſpoſi-
tum qui tẽpori ſubditus nõ eſt. Quoniã quæ futu
ra erãt per ſingula tẽpora, in dei ſapientia habẽt ef
ficaces cauſas, in qua nulla ſunt tempora. Non er-
go credatur hora paſſionis dñi fato urgẽte ueniſ-
ſe, ſed deo potius ordinãte. Nõ enim cauſa neceſ-
ſitatis Chriſto intulit crucẽ, nec ſydera coegerunt
mori ſyderũ conditorẽ: qui intẽporalis cũ patre,
ſic tempus quo carne moreref, quemadmodũ & C
Vnitas trinitatis quo de matre naſcereſ elegit. CCCLXXI. In
eo aũt quod diciſ, Hæc eſt autẽ uita æterna, ut co-
gnoſcant te ſolum uerum deum, & quem miſiſti
Ieſum Chriſtũ. Ordo uerborũ eſt, cognoſcãt te ſo
lum uerũ deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum
cognoſcãt ſolũ deũ uerũ. Cõſequenter enim intel
ligiſ & ſpiritusſanctus, quia ſpiritus eſt patris & fi
lij, tanq; charitas ſubſtãtialis & cõſubſtãtialis am-
borum: quoniã nõ duo dij, pater & filius: nec tres
dij, pater & filius & ſpiritusſanctus, ſed ipſa trini-
tas unus ſolus uerus deus. Nec idem pater qui fi-
lius, nec idem filius qui pater, nec idẽ ſpiritusſan-
ctus qui pater aut filius: quoniã tres ſunt, pater &
filius & ſpiritusſanctꝰ, ſed ipſa trinitas in his deus
Quid dederit pater filio unus. CCCLXXII. Quicqd deus pater deo D
filio dedit, gignẽdo dedit: Ita enim dedit filio pa-
ter ſine quibus filius eſſe non poſſit, ſicut ei dedit
ut eſſet. Nã quomodo uerbo uerba daret aliqua,
Cuſtodia dei in quo ineffabiliter dixit omiaſ? CCCLXXIII.
Cuſtodiã dei circa nos nõ tanquã carnaliter debe
mus accipere, uelut uiciſſim nos ſeruẽt pater & fi
lius, amborũ in nobis ſeruãdi alternãte cuſtodia;
quaſi alius alio diſcedẽte ſuccedat. Simul enim cu
ſtodiũt pater & filius & ſpũſſanctus, qui eſt unus
uerus deus. Sed ſcriptura nos nõ leuat, niſi deſcen
dat ad nos, Sicut uerbũ caro factum deſcendit ut
nos releuaret, nõ cecidit ut iaceret. Si deſcenden-
tem cognouimus, cũ leuante ſurgamus, & intelli-
gamus cũ ita loquiſ pſonas eam diſtinguere, non
Gratia ſeparare naturas. CCCLXXIIII. Si naturam

cogitemus in qua creati ſumus, cũ omnes ueritas
A creauerit, quis nõ eſt ex ueritate? Sed non omnes
ſunt quibus ut audiant ueritatẽ & credant, ex ipſa
ueritate præſtaſ. Nullus ꝓculdubio præcedentib.
meritis ſaluaſ, ne gratia nõ ſit gratis. Si eñ dixiſ-
ſet, omis qui audit uocẽ meã, ex ueritate eſt: ideo
dictus ex ueritate putareſ, quia obtemperatueri-
tati. Nõ aũt hoc ait, ſed, omis inquit, qui eſt ex ueri
tate, audit uocẽ meã. Ac per hoc nõ ideo eſt ex ue
ritate, quia audit eius uocẽ: ſed ideo audit, quia ex
ueritate eſt, id eſt, quia illi hoc donũ collatũ eſt: q
gdẽ nõ eſt aliud, ꝙ donãte Chriſto credit in Chri-
ſtum. CCCLXXV. Quiſquis ſeipſum, nõ de- *Amor erga deum*
um amat, nõ ſe amat. Et quiſquis deũ, nõ ſeipſum
amat, ipſe ſe amat. Qui enim non poteſt uiuere de
ſe, moriſ utiq; amando ſe. Cum ergo ille diligiſ de
quo uiuiſ, nõ ſe diligẽdo magis diligit, qui ꝓpter
B ea ſe non diligit ut eum de quo uiuit diligat.
CCCLXXVI. Quicquid illud eſt quod opor- *Patris opera quæ & filij*
tet patrẽ agere ad filiũ, non fit niſi per eundẽ filiũ
ad ipſum: ſcilicet q filius hominis eſt, & factus in
ter omnia per ipſum: quia filius dei eſt, & per illũ
fiunt à patre omnia. CCCLXXVII. Non eſt *Subiectio filij*
mirũ dicere Apoſtolũ, etiã in futuro ſeculo patri
filiũ ſubiectũ futurũ, ubi ait, Tũc & ipſe ſubiectus
erit ei qui illi ſubiecit omnia. Quãdo quidẽ in filio
forma humana manſura eſt, qua ſemper maior eſt
pater. Quãuis nõ defuerũt, qui illam tũc filij ſubie
ctionẽ ipſius humanæ formæ in diuinã ſubſtantiã
cõmutationẽ intelligẽdã putarũt, tanq; hoc cuiq;
rei ſubijciaſ quod in eam uertiſ & mutaſ. Sed in-
C telligi poteſt, ideo magis dixiſſe Apoſtolũ, etiam
tunc patri filiũ fuiſſe futurũ ſubiectũ, ne quis in eo
putaret ſpiritũ & corpus humanũ cõuerſione ali-
qua cõſumendũ, ut ſit deus omnis, nõ tantũ in illi
us forma hominis, ſed in omib. quãdo capitis glo-
ria uniuerſum corpus implebit. CCCLXXVIII
Quantacunq; bona quãuis magna, quãuis mini- *Ordo in creaturis*
ma, niſi ex deo eſſe nõ poſſunt. Quid enim maius
in creaturis ꝙ uita intelligẽs: aut quid minus eſſe
poteſt ꝙ corpus? Quæ quantũlibet efficiant & in
id tendãt ut non ſint: tamen aliquid formę illius re
manet ut quolibet modo ſint. Quicquid autẽ for-
mæ cuiuſpiã rei deficientis remanet, ex illa forma
eſt quæ neſcit deficere, motuſq; ipſos rerũ deficiẽ
tium uel proficientiũ, excedere numerorũ ſuorũ
D leges nõ ſinit. Quicquid ergo laudabile aduerti-
tur in rerum natura, ſiue exigua, ſiue ampla laude
dignũ iudicetur, ad excellentiã & ineffabilẽ lau-
dem referendũ eſt conditoris. CCCLXXIX
Neminẽ deus ad peccandũ cogit, prauidet tamẽ *Præſciẽtia dei*
eos qui ꝓpria uolũtate peccabũt. Cur ergo nõ uin
dicet iuſtus, quæ fieri nõ cogit pręſcius? Sicut eñ
nemo memoria ſua cogit facta eſſe quę prętereũt,
ſic deus præſcientia ſua nõ cogit faciẽda quæ futu
ra ſunt. Et ſicut homo quædã quæ facit meminit,
nec tamen omnia quæ meminit facit: ita deus om
nia quorum ipſe autor eſt, præſcit, nec tamẽ om-
niũ quæ præſcit ipſe autor eſt. Quorum autẽ non
eſt autor malus, iuſtus eſt ultor. CCCLXXX.
Humana anima naturaliter diuinis, ex quib. pen- *Cognitio creaturæ inuiſibilis*
det, cõnexa rationibus, cum dicit melius fieri hoc

ꝙ illud, ſi uerũ dicit, & uidet quod dicit, in illis ſu-
pernis rationibus uidet. Credat ergo deum feciſ-
ſe quod recto intellectu ab eo faciẽdum fuiſſe co-
gnoſcit, etiã ſi hoc in rebus factis nõ uidet: qui etiã
ſi cœlũ oculis uidere nõ poſſet, & tamẽ ratione ue
ra tale aliquid faciendũ fuiſſe collegerit, credere
debuit factũ fuiſſe, quamuis id oculis nõ uiderit.
Nõ em̃ cogitatiõe cerneret factũ fuiſſe, niſi his ra-
tionib. in quibus facta ſunt omnia. Quod autẽ ibi
nõ eſt, nec poteſt uera cogitatiõe uidere ꝙ nõ eſt.

Remedia peccati CCCLXXXI. Quid tã dignũ miſericordia
ꝙ miſer eſt, & quid tam indignũ miſericordia ꝙ
ſuperbus miſer? Ex quo factũ eſt, ut illud dei uer-
bum per quod facta ſunt omnia, & quo fruiẽ om-
nis angelica beatitudo, uſq; ad miſeriã noſtrã por-
rigat clementiã ſuã. Et uerbũ caro factũ eſt, ut ha-
bitaret in nobis: ſic enim poſſet panẽ angelorũ ho
mo mãducare nondũ angelis adæquatus, ſi panis
iſte angelorũ hominib. dignareẽ æquari, Nec ſic
deſcendit ad nos, ut illos deſereret, ſed ſimul inte-
ger illis, integer nobis: Illos intrinſecus paſcens ꝑ
id quod deus eſt, nos forinſecus admonens, per id
quod nos ſumus: & idoneos fecit per fidẽ, quos ꝑ
Vitium ſpeciẽ paſcat æqualiter. CCCLXXXII. Du-
bium nõ eſt, contra naturã eſſe omne uiũ & eius
rei cuius eſt uitiũ. Quapropter quoniã in quacũq;
re nõ uituperaẽ niſi uitiũ, ideo uitiũ eſt, quia cõtra
naturã eſt. Nullius rei recte uituperaẽ uitium, niſi
cuius natura laudatur. Non enim in uitio diſpli-
cet, niſi quod corrumpit quod in natura placet.

Pœna peccati CCCLXXXIII. Omne peccatum animæ eſt.
Duo ſunt pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex
ignorantia deprauat error, ex difficultate crucia
tus affligit. Sed approbare falſa pro ueris ut er-
ret inuitus, & reſiſtendo repugnationi carnalis
uinculi non poſſe ab illicitis operib. tẽperare, nõ
eſt natura inſtituti hominis, ſed pœna damnati.

Varia remedia CCCLXXXIIII. Vt ars medicinæ cum ea
dem maneat, neq; modo ipſa mutetur, mutat ta-
men præcepta languẽtibus, quia mutabilis eſt no
ſtra ualetudo, Ita diuina prouidentia cũ ſit ipſa o-
mnino incommutabilis, mutabili tamẽ creaturæ
uarie ſubuenit, & pro diuerſitate morborum aliĳs
alia iubet, aut uetat, ut à uitio unde mors incipit,
& ab ipſa morte ad naturã ſuam & eſſentiã ea quæ
deficiũt, id eſt, ad nihilũ tendũt, reducat & firmet.

Præuaricatio CCCLXXXV. Primum animæ rationalis ui-
tiũ eſt, uolũtas ea faciendi quæ uetat ſumma & in-
tima ueritas. Ita homo de paradiſo in hoc ſeculum
depulſus eſt, id eſt, ab externis ad tẽporalia, à co-
pioſis ad egena, à firmitate ad infirma. Nõ ergo à
bono ſubſtãtiali ad malum ſubſtãtiale, quia nulla
ſubſtãtia malũ eſt, ſed à bono æterno ad bonũ tem
porale, à bono ſpiritali ad bonũ carnale, à bono in
telligibili ad bonũ ſenſibile, à bono ſummo ad bo
nũ infimũ. Eſt igiẽ quoddã bonũ, quod ſi diligit a-
nima peccat, quia infra illã ordinatũ eſt: quare ip-
ſum peccarũ malũ eſt, nõ ea ſubſtãtia quæ peccan
do diligiẽ. CCCLXXXVI. Lex omniũ artium *Veritas*
cũ ſit omnino incõmutabilis, Mẽs uero humana,
cui talẽ legem uidere conceſſum eſt, mutabilitatẽ
pati poſſit erroris, ſatis apparet ſupra mentẽ no-
ſtrã eſſe legẽ, quæ ueritas diciẽ. Nec iã illud ambi-
gendũ eſt, incõmutabilẽ naturã, quæ ſupra animã
rationalẽ ſit, deũ eſſe, & ibi eſſe primã uitã & primã
eſſentiã, ubi eſt prima ſapientia. Nam hæc eſt illa
incõmutabilis ueritas, quæ lex omniũ artiũ recte
diciẽ, & ars omnipotẽtis artificis. Itaq; cũ ſe ani-
ma ſentiat nec corporũ ſpeciẽ motũq; iudicare ſe-
cundũ ſeipſam, ſimul oportet cognoſcat, præſtare
ſuã naturã ei naturæ de qua iudicat: præſtare autẽ
ſibi eam naturã ſecũdũ quã iudicat, & de qua nul-
lo modo iudicare poteſt. CCCLXXXVII. *Quomodo diſcatur*
Ad diſcendũ neceſſario dupliciter ducimur, auto-
ritate atq; ratiõe. Tempore autoritas, re autẽ ratio
prior eſt. Aliud eſt em̃ quod in agẽdo anteponiẽ,
aliud quod pluris in appetẽdo æſtimaẽ. Quia er-
go & principiũ ſapiẽtiæ timor dñi, & per humili-
tatẽ ad ſublimia gradus eſt, incedat humana igno
rãtia per fidẽ, ut mereaẽ fides uidere quod credit.

Mundi contemptus CCCLXXXVIII. Diuitĳs, floribus & ma-
iorũ nobilitate te iactas, & exultas de patria & pul
chritudine corporis, & honoribus qui tibi ab ho-
minibus deferunẽ: reſpice teipſum quia mortalis
es, & quia terra es, & in terrã ibis. Circũſpice eos
qui ante te ſimilib. ſplendoribus fulſere, Vbi ſunt
quos ambiebant ciuiũ potẽtatus? Vbi inſupera-
biles imperatores? Vbi qui cõuẽtus diſponebant
& feſta? Vbi equorũ ſplẽdidi inuectores? Vbi ex
ercituũ duces? Vbi ſatrapæ tyrãnici? Nũc omnia
puluis, nũc omnia fauillæ, nũc in paucis uerſibus
eorũ uitæ memoria eſt. Reſpice ſepulchra, & uide
quis ſeruus, quis dñs, quis pauper, quis diues. Di-
ſcerne ſi potes uinctũ à rege, fortem à debili, pul-
chrũ à deformi. Memor ſis itaq; ne extollaris ali-
quando, Memor aũt eris, ſi teipſum reſpexeris.

TERTII TOMI
FINIS.

BASILEAE APVD HIERONYMVM FROBENIVM
ET NICOLAVM EPISCOPIVM
ANNO M D LVI.

SERIES CHARTARVM
a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z. A B C D E F
G H I K L M N O P Q R S T V X Y.
Omnes ſunt terniones.

FRO BEN.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

4-3-4